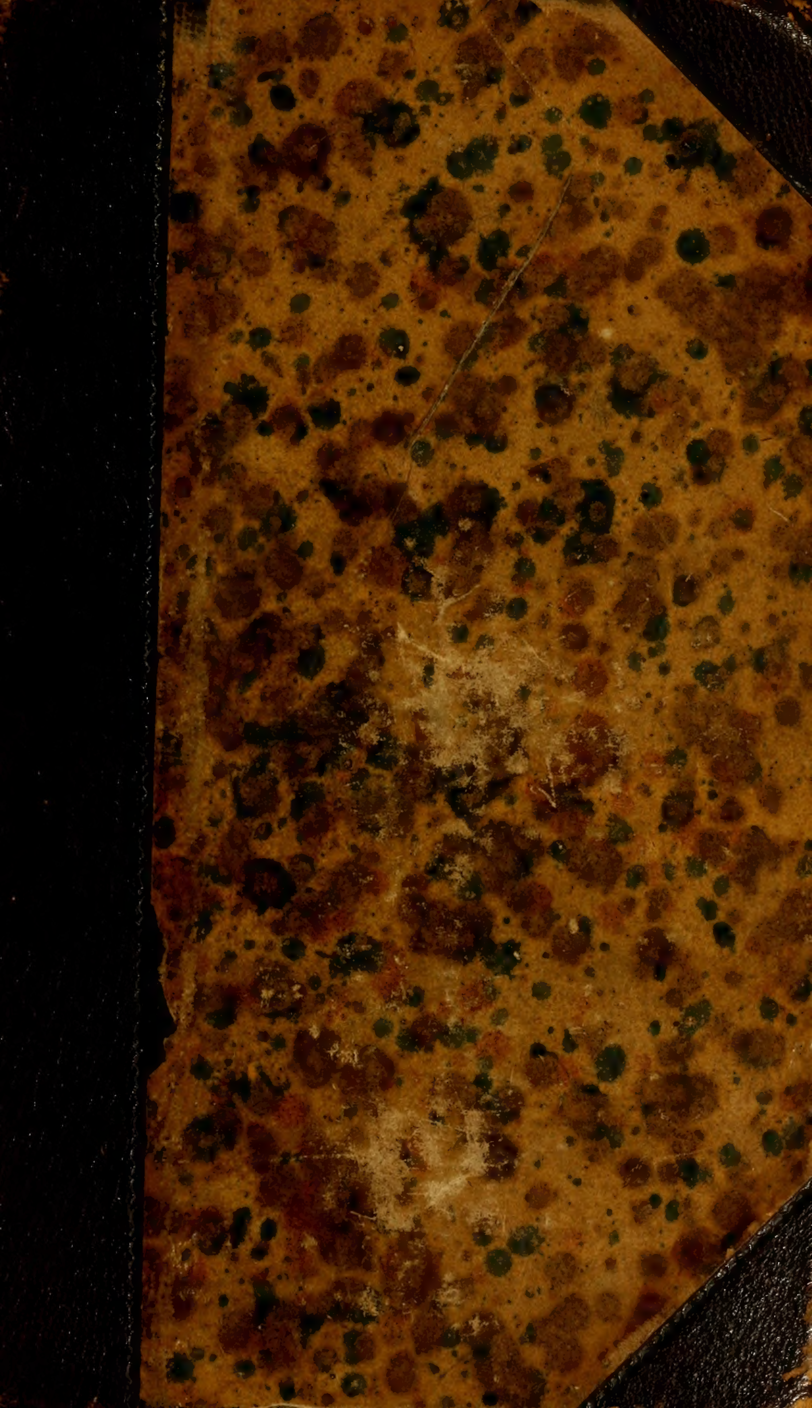

INSTITVTIO CHRISTIANÆ religionis,

Joanne Caluino authore.

Additi ſunt nuper duo Indices, antè ab Auguſtino Marlorato collecti: quorum prior res præcipuas, poſterior in ea expoſitos copioſiſſimè ſacræ Scripturæ locos continet.

Introite per arctã portã: quoniam lata eſt porta & ſpatioſa via quæ abducit in exitium, Matth. 7.13.

GENEVÆ,

Ex officina Franciſci Perrini,

M. I. LXIX.

Præter Apostolicas post Christi,
Tempora Chartas,
Huic peperêre Libro secula
nulla parem.

Thurius

...um Liber, at non sum liber, nam sæpe Ser...
...ervus sum Domini, servus et ille Dei.

N prima huius nostri operis editione, quia eum quem pro immensa sua bonitate Dominus successum dedit, minimè expectabam, leuiter maiori ex parte (vt in minutis operibus fieri solet) defunctus eram: verùm quum intelligerem, eo piorum ferè omnium fauore exceptum esse quem nunquam voto expetere, nedum sperare ausus fuissem, vt mihi plus multo deferri ex animo sentiebam quàm essem promeritus, ita magnæ ingratitudinis fore putaui nisi adeo propensis in me studiis, ac meam industriam sponte inuitantibus, respondere saltem pro mea tenuitate conarer. Neque id secunda tantùm editione tentaui, sed quoties deinde excusum fuit opus, nonnulla accessione locupletatum fuit. Etsi autem laboris tunc impensi me non pœnitebat, nunquam tamen mihi satisfeci donec in hunc ordinem qui nunc proponitur, digestum fuit. Nunc me dedisse confido quod vestro omnium iudicio probetur. Certè quanto studio ad operam hanc Ecclesiæ Dei præstandã incubuerim, luculentum testimonium proferre licet, quòd proxima hyeme dum existimabam à febre quartana mortẽ mihi denuntiari, quo magis vrgebat morbus, eo minus mihi peperci, donec librum superstitem relinquerem, qui tam benignæ piorum inuitationi gratiam aliquã rependeret. Maluissem equidem citius, verùm sat citò, si sat bene. Opportunè autẽ prodisse tunc putabo, vbi sensero vberiorẽ adhuc quàm antehac fructũ aliquem Ecclesiæ Dei attulisse. hoc mihi vnicũ votum. Et sanè mecum malè ageretur, nisi vnius Dei approbatione cõtentus, vel stulta & peruersa imperitorum hominum, vel iniqua & maligna improborum iudicia contemnerem. Nam quanuis Deus & propagãdi regni sui, & adiuuãdæ publicæ vtilitatis studio animum meum penitus addixerit: mihi quoque probè cõscius sim, ipsum & angelos testes habeam, nihil ex quo officium doctoris in Ecclesia suscepi, mihi fuisse propositum quàm Ecclesiæ prodesse, syncerã pietatis doctrinam asserẽdo: neminem tamen esse puto qui pluribus impetatur, mor-

deatur & laceretur calũniis. Quum iam ſub prelo eſſet epiſtola, certò reſciui, Auguſtæ, vbi conuentus ordinum Imperij agebatur, ſparſum fuiſſe de mea ad Papatum defectione rumorem, & cupidius quàm par erat, in aulis principũ exceptum. Hæc eſt ſcilicet eorum gratitudo quos certè nõ latẽt plurima conſtantiæ meæ experimenta, quæ vt calumniã adeò fœdam reſpuunt, ita ab ea me apud omnes æquos & humanos iudices tueri debuerant. Fallitur autẽ cum tota ſua caterua Diabolus, ſi me putidis mẽdaciis obruendo, hac indignitate fractiorẽ vel magis lentũ fore putat: quia Deũ pro immenſa ſua bonitate daturum mihi confido, vt in curſu ſanctæ ſuæ vocationis æquabili tolerantia perſeuerem. Cuius rei nouũ in hac editione documentum piis lectoribus exhibeo. Porrò hoc mihi in iſto labore propoſitum fuit, ſacræ Theologiæ candidatos ad diuini verbi lectionem ita præparare et inſtruere, vt & facilem ad eam aditũ habere, & inoffenſo in eo gradu pergere queãt. ſiquidem religionis ſummam omnibus partibus ſic mihi complexus eſſe videor, & eo quoque ordine digeſſiſſe, vt ſiquis eam rectè tenuerit, ei non ſit difficile ſtatuere & quid potiſſimùm quærere in Scriptura, & quem in ſcopum quicquid in ea continetur, referre debeat. Itaque, hac veluti ſtrata via, ſiquas poſthac Scripturæ enarrationes edidero, quia non neceſſe habebo de dogmatibus longas diſputationes inſtituere, & in locos communes euagari: eas compẽdio ſemper aſtringam. Ea ratione, magna moleſtia et faſtidio pius lector ſubleuabitur: modò præſentis operis cognitione, quaſi neceſſario inſtrumento præmunitus accedat. Sed quia huius inſtituti ratio in tot meis commentariis quaſi in ſpeculis clarè apparet, re ipſa malo declarare quale ſit, quàm verbis prædicare. Vale amice Lector, & ſiquem ex meis laboribus fructum percipis, me precibus tuis apud Deum Patrem noſtrum adiuua. Gen. Calen. Augu. ANNO M. D. LIX.

Quos animus fuerat tenui excuſare libello,
Diſcendi ſtudio magnum fecere volumen.

Auguſtinus Epiſt. 7.

Ego ex eorum numero me eſſe profiteor qui ſcribunt proficiendo, & ſcribendo proficiunt.

Poten-

POTENTISSIMO, ILlustrißimóque monarchæ, Francisco, Francorum Regi Christianißimo, principi suo, Iohannes Caluinus pacem ac salutem in Christo precatur.

QVVM huic operi manum primùm admouerem, nihil minus cogitabam, Rex clarissime, quam scribere quæ maiestati tuæ postea offerrentur. Tantùm erat animus rudimenta quædam tradere, quibus formarentur ad veram pietatem qui aliquo religionis studio tanguntur. Atque hunc laborem Gallis nostris potissimùm desudabam, quorum permultos esurire & sitire Christum intelligebam, paucissimos autem videbam qui vel modica eius cognitione rite imbuti essent. Hanc mihi fuisse propositam rationem liber ipse loquitur, ad simplicem scilicet rudémque docendi formam compositus. Verùm quum perspicerem vsque eò quorundam improborum furorem inualuisse in regno tuo, vt nullus sanæ doctrinæ istic sit locus: facturus mihi operæpretium visus sum si eadem opera & institutionem iis darem, & confessionem apud te ederem, vnde discas qualis sit doctrina in quam tanta rabie exardescunt furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum tuum hodie turbant. Neque enim verebor fateri, hîc me summam ferè eius ipsius doctrinæ complexum esse quam illi carcere, exilio, proscriptione, incendio mulctandam, quam terra maríque exterminandam vociferantur. Equidem scio quàm atrocibus delationibus aures animúmque tuum impleuerint vt causam nostram tibi quamodiosissimam redderent: sed id tibi pro tua clementia perpendendum est, nullam neque in dictis, neque in factis innocentiam fore, si accusâsse sufficiat. Sanè si-

quis faciendæ inuidiæ causa, doctrinam hanc, cuius rationem tibi reddere conor, omnium ordinum calculis damnatam, multis fori præiudiciis confossam iamdudum fuisse causetur, nihil aliud dixerit quàm partim aduersariorum factione & potentia violenter deiectam: partim mendaciis, technis, calumniis, insidiosè fraudulentérque oppressam. Vis est, quòd indicta causa sanguinariæ sententiæ aduersus illam feruntur: fraus, quòd seditionis & maleficii præter meritum insimulatur. Nequis hæc iniuria nos queri existimet, ipse nobis testis esse potes, Rex nobilissime, quàm mendacibus calumniis quotidie apud te traducatur, quòd non aliorsum spectet nisi vt Regibus sua sceptra è manibus extorqueat, tribunalia, iudiciáque omnia præcipitet, subuertat ordines omnes & politias, pacem & quietem populi perturbet, leges omnes abroget, dominia & possessiones dissipet, omnia denique sursum deorsum voluat. Et tamen minimam portiunculam audis. Horrenda enim quædam in vulgus sparguntur, quæ si vera essent, meritò illam cum suis authoribus mille ignibus ac crucibus dignam vniuersus mundus iudicet. Quis iam miretur publicum odium in illam accensum esse, vbi iniquissimis istis criminationibus fides habetur? En cur in nostram ipsorum doctrinæque nostræ damnationem omnes ordines consentiant ac conspirent. Hoc affectu correpti, qui ad iudicandum sedent, præiudicia, quæ domo attulerunt, pro sententiis pronuntiant: & se rite perfunctos suis partibus putant si neminem ad supplicium trahi iubeant, nisi aut sua confessione aut solidis testimoniis conuictum. At cuius criminis? Damnatæ (aiunt) istius doctrinæ. At quo iure damnata est? Id autem erat defensionis præsidium, non doctrinam ipsam abnegare, sed pro vera tueri. Hîc mussitandi quoque facultas præciditur. Quare non iniquè postulo, Rex inuictissime, vt integram causæ istius cognitionem suscipias: quæ perturbatè hactenus nullóque iuris ordine, & impotenti

æstu magis quã legitima grauitate tractata est, vel quoquomodo exagitata. Neque hîc me priuatam defensionem meditari existimes, qua saluum in patriam reditum mihi conficiam: quam tametsi quo decet humanitatis affectu prosequor, vt nunc tamen res sunt, ea non molestè careo. Verùm communem piorum omnium, adeóque ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac protrita, velut deplorata iacet, Pharisæorum id quidem quorundam tyrannide magis quàm tua conscientia. Sed quî id fiat, hîc dicere nihil attinet. afflicta certè iacet. Hoc enim profecerunt impii, vt Christi veritas, si non vt fugata dissipatáque intereat, certè vt sepulta & ignobilis lateat: paupercula verò Ecclesia aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exiliis abacta, aut minis ac terrorib⁹ perculsa, ne hiscere quidem audeat. Et instant etiamnum qua solent insania & ferocitate, fortiter in parietem iam inclinatum, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit qui talibus furiis patrocinium suum opponat. Quòd siqui veritati maximè fauere videri volunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentiæ imperitorum hominum. Sic enim modesti homines loquuntur, errorem & imprudentiam vocantes quam norunt certissimam esse Dei veritatem: imperitos homines, quorum ingenium non adeo despicabile Christo fuisse vident, quin cælestis suæ sapientiæ mysteriis dignatus sit. Adeo omnes pudet Euangelii. Tuum autem erit serenissime Rex, nec aures, nec animum à tam iusto patrocinio auertere: præsertim vbi de re tanta agitur: nempe quomodo Dei gloriæ sua constet in terris incolumitas, quomodo suam dignitatem Dei veritas retineat, quomodo regnum Christo sartum tectúmque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & verum Regem hæc cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum

ille sed latrocinium exercet qui nō in hoc regnat vt Dei gloriæ seruiat. Porrò fallitur qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius verbo, non regitur: quando cæleste oraculum excidere non potest, quo edictum est dissipatum iri po-
Pro. 29.18 pulum vbi defecerit prophetia. Nec te ab hoc studio abducere debet humilitatis nostræ contemptus. Nos quidem quàm pauperculi simus & abiecti homūciones, probè nobis conscii sumus: coram Deo, scilicet, miseri peccatores, in hominum conspectu despectissimi: mundi (si vis) excrementa quędam & reiectamenta, aut siquid adhuc vilius nominari potest. vt, quo apud Deum gloriemur, nihil restet, præter vnam eius misericordiam, qua in spem æternę salutis nullo nostro merito asciti simus: apud homines verò non ita multū, præter nostram infirmitatem, quam vel nutu confiteri, summa inter eos ignominia est. Sed doctrinam nostram supra omnem mundi gloriam, sublimem: supra omnem potestatem, inuictam stare oportet: quia non nostra est, sed Dei viuentis, ac Christi eius, quem Pater Regem constituit, vt à mari vsque ad mare dominetur, & à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum. Et sic quidem dominetur, vt totam terram, cum ferreo suo atque æreo robore, cum splendore aureo & argenteo, sola oris sui virga percussam nō secùs comminuat quàm figulina vascula: quemadmodum de magnificentia re-
Dan.2.e.32 gni ipsius vaticinantur Prophetæ. Reclamant quidem
Esa.11.a.4 aduersarii, falsò nos prætendere verbum Dei, cuius
Psal.2.c.9 sceleratissimi simus corruptores. Hæc verò quàm sit non modò maliciosa calumnia, sed insignis quoque impudentia, ipse, confessionem nostram legendo, pro tua prudentia iudicare poteris. Nonnihil tamen hic etiam dicendum est quod tibi ad lectionem ipsam, vel studium attentionémque excitet, vel certè viam sternat.
Rom. 12.6 Paulus, quum ad fidei analogiam omnem prophetiam formatam esse voluit, certissimam amussim posuit qua

probari

probari Scripturæ interpretatio debeat. Ad hanc itaque fidei regulam si nostra exigantur, in manibus est victoria. Quid enim melius atque aptius fidei conuenit quàm agnoscere nos omni virtute nudos, vt à Deo vestiamur? omni bono vacuos, vt ab ipso impleamur? nos peccati seruos, vt ab ipso liberemur? nos cæcos, vt ab ipso illuminemur? nos claudos, vt ab ipso dirigamur? nos debiles, vt ab ipso sustentemur? nobis omnem gloriandi materiam detrahere, vt solus ipse gloriosus emineat & nos in ipso gloriemur? Hæc atque id genus reliqua quum à nobis dicuntur, interpellant illi, quiritantúrque hoc modo subuerti cæcum nescio quod lumen naturæ, fictas præparationes, liberum arbitrium, & meritoria salutis æternæ opera, cum suis etiam supererogationibus: quia ferre non possunt integram omnis boni, virtutis, iustitiæ, sapientiæ laudem ac gloriam apud Deum residere. At non legimus reprehensos qui nimium è fonte aquæ viuæ hauserint: *Ierem. c.15*
contrà grauiter obiurgantur qui foderunt sibi puteos contritos, & qui continere aquam non valent. Rursum quid fidei conuenientius quàm Deum sibi polliceri propitium Patrem, vbi Christus frater ac propitiator agnoscitur? quàm omnia læta ac prospera securè ab eo expectare, cuius inenarrabilis erga nos dilectio eò progressa est vt proprio Filio non pepercerit quin pro nobis ipsum traderet? quàm in certa expectatione *1. Rom. 8.f.32*
salutis & vitæ æternæ acquiescere, vbi Christus à Patre datus cogitatur, in quo tales thesauri sunt absconditi? Hîc nobis manum iniiciunt, & illam fiduciæ certitudinem arrogantia & præsumptione non carere clamant. At, vt nihil de nobis, ita omnia de Deo præsumenda sunt. nec alia ratione vana gloria spoliamur nisi vt in Domino discamus gloriari. Quid vltrà? Percurre, fortissime Rex, omnes nostræ causæ partes, & quouis sceleratorum hominum genere nequiores nos existima, nisi planè comperias, in hoc nos laborare, &

probris affici quia ſpem reponimus in Deo viuo: quia
1.Tim.4. c.10 hanc credimus eſſe vitam æternam, noſſe vnum verum
Deum, & quem ille miſit Ieſum Chriſtum. Propter
Iohã.17. a.3 hanc ſpem, alii noſtrûm vinculis conſtringuntur, alii
virgis cæduntur, alii in ludibrium circunducuntur, alii proſcribuntur, alii ſæuiſſimè torquentur, alii fuga elabuntur: omnes rerum anguſtia premimur, diris execrationibus deuouemur, maledictis laceramur, indigniſſimis modis tractamur. Intuere iam in aduerſarios noſtros (de ordine ſacrificorum loquor, quorum nutu & arbitrio alii nobiſcum inimicitias exercent) & mecum pauliſper reputa quo ſtudio ferantur. Veram religionem, quæ Scripturis tradita eſt, quæque inter omnes conſtare debuerat, facilè & ſibi & aliis ignorare, negligere, deſpicere permittunt: parúmque referre putant quid quiſque de Deo & Chriſto teneat, vel non teneat, modò implicita, vt aiunt, fide ſuam mentem Eccleſiæ iudicio ſubmittat: nec valde afficiuntur ſi Dei gloriam manifeſtis blaſphemiis pollui contingat, modò nequis aduerſus ſedis Apoſtolicæ primatum & ſanctæ matris Eccleſiæ authoritatem digitum tollat. Cur ergo tanta ſæuitia & acerbitate pro miſſa, purgatorio, peregrinationibus, & id genus nugis belligerantur, vt ſine eorum explicatiſſima, vt ita dicam, fide ſaluam fore pietatem negent, quum tamen nihil eorum à verbo Dei eſſe probent? Cur? niſi quia illis Deus venter eſt, culina religio: quibus ſublatis, non modò non Chriſtianos, ſed ne homines quidem futuros ſe credunt? Tametſi enim alii ſplendidè ſe ingurgitant, alii tenuibus cruſtulis victitant, omnes tamen ex eadem viuunt olla, quæ ſine illis fomentis non frigeret modò, ſed penitus conglaciaret. Ideo vt quiſque eorum pro ventre eſt maximè ſolicitus, ita pro ſua fide deprehenditur bellator acerrimus. Denique huc ad vnum omnes incumbunt, vel vt regnum incolume, vel vt ventrem confertum retineant: nemo vel minimam

ſynceri zeli dat ſignificationem. Nec ſic tamen deſinunt doctrinam noſtram inceſſere & quibus poſſunt nominibus criminari & infamare, quò vel inuiſam vel ſuſpectam reddant. Nouam appellant & nuper natam, dubiam eſſe & incertam cauillantur: rogant quibus confirmata ſit miraculis: quærunt an ſit æquum vt contra tot ſanctorum Patrum conſenſum, & vetuſtiſſimam conſuetudinem obtineat: vrgent vt ſchiſmaticam eſſe fateamur, quæ contra Eccleſiam prælium moueat: vel Eccleſiam multis ſeculis intermortuam fuiſſe, quibus nihil tale auditum fuit. Poſtremò nihil opus eſſe aiunt multis argumentis: qualis enim ſit iudicari à fructibus poſſe: vtpote quæ tantum ſectarum aceruum, tot ſeditionum turbas, tantam vitiorum licentiam peperit. Scilicet perquam illis facile eſt apud credulam imperitámque multitudinem deſertæ cauſæ inſultare: verùm ſi nobis quoque mutuæ eſſent dicendi vices, deferueret profectò hæc acrimonia qua ſic in nos plenis buccis, ac tam licenter quàm impune deſpumant. Principio nouam quòd appellant, Deo ſunt vehementer iniurii, cuius ſacrum verbum nouitatis inſimulari non merebatur. Illis quidem nouam eſſe minimè dubito, quibus & Chriſtus nouus eſt & Euangelium nouum: ſed qui illam Pauli concionem veterem eſſe nouerunt, Ieſum Chriſtum mortuum propter peccata noſtra, reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram, nihil apud nos deprehendent nouum. Quòd diu incognita ſepultáque latuit, humanæ impietatis crimen eſt: nunc quum Dei benignitate nobis redditur, ſaltem poſtliminii iure ſuam antiquitatem recipere debebat. Ex eodem ignorantiæ fonte pro dubia incertáque habent. hoc profectò eſt quod Dominus per Prophetam ſuum conqueritur, Bouem cognouiſſe poſſeſſorem ſuum, & aſinum præſepe dominorum ſuorum: ſe nõ agnoſci à populo ſuo. Verùm vtut in eius incertitudinem ludant, ſi ſua illis proprio ſanguine, vitæ

Rom. 4. d.25

Ieſa.1.a.3

que dispendio obsignanda esset, liceret spectare quanti ab illis fiat. Longè alia nostra fiducia est, quæ nec mortis terrores, nec adeo ipsum Dei tribunal formidat. Quòd miracula à nobis postulant, improbè faciunt. non enim recens aliquod Euangelium cudimus, sed illud ipsum retinemus cuius confirmandæ veritati seruiunt omnia quæ vnquam & Christus & Apostoli miracula ediderunt. At id præ nobis habent singulare, quòd assiduis in hunc vsque diem miraculis fidem suam confirmare possunt. Imò potius allegant miracula, quæ animum alioqui bene compositum labefactare queant: adeo aut friuola sunt & ridicula, aut vana & mendacia. Nec tamen, etiamsi valde prodigiosa essent, contra Dei veritatem vllius momenti esse oportebat: quando & nomen Dei sanctificari vbique & semper conuenit, siue portentis, siue naturali rerum ordine. Speciosior forsan esse fucus poterat, nisi de fine vsúque miraculorum legitimo Scriptura nos admoneret. Signa enim quæ Apostolorum prædicationem sequuta sunt, in eius confirmationem edita fuisse docet Marcus. (Marc.16 d.20) sic & Lucas Dominum sermoni gratiæ suæ reddidisse testimonium narrat, (Act.14.a 3) quum signa & portenta fierent per Apostolorum manus. Cui simillimum est illud Apostoli, (Hebr.2. a.4) Salutem annuntiato Euangelio fuisse confirmatam, contestante Domino signis & portentis & variis virtutibus. Quæ verò audimus Euangelii esse signacula, eáne ad diruendam Euangelii fidem conuertemus? quæ veritati tantùm obsignandæ sunt destinata an mendaciis confirmandis accommodabimus? Proinde doctrinam, quæ præcedere ab Euangelista dicitur, priore loco examinari explorari que par est. quæ si probata fuerit, tum demum à miraculis iure confirmationem sumere debet. (Iohan.7. c.18, & 8.f.50.) Probæ autem doctrinæ, authore Christo, isthæc nota est, si non in hominum sed Dei gloriam quærendam vergit. Hanc quum doctrinæ probationem Christus asserat

ſerat, perperam cenſentur miracula quæ aliò quàm ad illuſtrandum vnius Dei nomen trahuntur. Et meminiſſe nos decet, ſua eſſe Satanæ miracula, quæ tametſi præſtigiæ ſunt magis quàm veræ virtutes, ſunt tamen eiuſmodi quæ imprudentes & imperitos deludant. Magi & incantatores miraculis ſemper claruerunt. idololatriam ſtupenda miracula aluerunt: quæ tamen nec magorum, nec idololatrarum ſuperſtitionem nobis approbant. Atque hoc olim ariete vulgi ſimplicitatem concutiebant Donatiſtæ, quòd miraculis pollerent. Idem ergo nunc noſtris aduerſariis reſpondemus quod tunc Donatiſtis Auguſtinus, Dominum contra iſtos mirabiliarios, cautos nos feciſſe: quum prædixit venturos pſeudoprophetas, qui ſignis mendacibus variiſque prodigiis in errorem electos, ſi fieri poſſet, inducant. Et Paulus admonuit, Antichriſti regnum futurum cum omni potentia & ſignis & prodigiis mendacibus. At hæc (inquiunt) miracula non ab idolis, non à maleficis, non à pſeudoprophetis, ſed à ſanctis fiunt. Quaſi verò non nouerimus hanc eſſe Satanæ artem, transfigurare ſe in Angelum lucis. Olim AEgyptii ſepultum apud ſe Ieremiam ſacrificiis aliiſque diuinis honoribus proſequuti ſunt. nónne ſancto Dei Propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali ſepulchri veneratione conſequebantur, vt curationem à tactu ſerpentum putarent iuſtam illius mercedem eſſe. Quid dicemus? niſi fuiſſe hanc ſempérque fore iuſtiſſimam Dei vindictam, iis qui dilectionem veritatis non receperunt, mittere efficaciam illuſionis, vt credant mendacio? Miracula ergo nobis minimè deſunt, eáque certa nec cauillis obnoxia. Quæ autem illi pro ſe obtendunt, meræ ſunt Satanæ illuſiones, quando à vero Dei ſui cultu ad vanitatem populum abducunt. Præterea calumnioſè nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc ſeculi ſcriptores intelligo) acſi eos haberent ſuæ impietatis ſuffraga-

In Ioan. tra.13.
Mat.24. b.24
2.The.2. c.9
2.Cor.11. d.14
Hiero. in præf. Ieremiæ.
2.Theſ. 2.c.11
Patres

tores. quorum authoritate si dirimendum certamen esset, melior victoriæ pars (vt modestissimè etiam loquar) ad nos inclinaret. Verùm quum multa præclarè ac sapienter ab illis Patribus scripta sint; in quibusdam verò iis acciderit quod hominibus solet; isti pii scilicet filii, qua sunt & ingenii & iudicii & animi dexteritate, eorum tantum lapsus & errores adorant: quæ bene dicta sunt, vel non obseruant, vel dissimulant, vel corrumpunt: vt dicas prorsus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. Tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu Patrum contemptores & aduersarios. Nos verò adeo illos non contemnimus, vt si id præsentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragiis comprobare. Sic tamen in eorum scriptis versamur, vt semper meminerimus, omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominentur: nos au-
1. Cor. 3. tem vnius Christi, cui per omnia, sine exceptione, pa-
d.21 rendum sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit, quando multa ignorarunt sancti viri illi: sæpe inter se conflictantur, interdum etiam secum ipsi pugnant. Non sine causa (inquiunt) à So-
Prou.22. lomone admonemur ne trãsgrediamur antiquos termi-
d.28 nos quos posuerunt patres nostri. At non eadem est regula in agrorum limitibus & obedientia fidei: quam sic
Psal.45. comparatam esse oportet vt obliuiscatur populum suum
c.11 & domum patris sui. Quòd si tantopere gestiunt ἀλληγορεῖν, cur non Apostolos potius, quàm alios quosuis, Patres interpretantur, à quibus præscriptos terminos nefas sit reuellere? sic enim interpretatus est Hie-
Acatius ronymus, cuius verba in suos canones retulerunt. Quòd
in libr.11. si eorum, quos intelligunt, fixos volunt esse terminos:
c.1.16, tri cur ipsi, quoties libet, adeò licenter transgrediuntur?
pert. histor. Ex Patribus erãt, quorũ alter dixit, Deum nostrum non
Amb. li. edere neque bibere: itaque non habere opus calicibus
2. de offi. neque discis: alter, sacra aurum non quærere, neque
c.28

auro

auro placere quæ auro non emuntur. Transgrediuntur ergo limitem quum in sacris tantopere auro, argento, ebore, marmore, lapillis, sericis delectantur, nec rite Deum coli putant nisi omnia exquisito splendore vel potius insano luxu diffluant. Pater erat qui dixit, ideo se liberè carnes edere quo die cæteri abstinebant, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt quum diris animam deuouent quę per quadragesimam carnem gustauerit. Patres erãt, quorum vnus dixit, monachum, qui manibus suis non laboret, violento, aut si mauis latroni, iudicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno viuere, etiamsi assidui sint in contemplationibus, in orationibus, in studiis. Et hũc limitem transgressi sunt, quum otiosos ac doliares monachorum ventres in lustris ac fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saginarentur. Pater erat qui dixit horrendam esse abominationem, videre depictam vel Christi vel sancti vllius imaginem in Christianorum templis. Neque id hominis vnius voce pronuntiatum est, sed ab Ecclesiastico etiam Concilio decretum, ne quod colitur, in parietibus depingatur. Plurimum abest quin se intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus vacuum. Alius Pater consuluit vt officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti, sineremus eos quiescere. Hos limites perrumpunt quum perpetuam mortuorum solicitudinem incutiunt. Ex Patribus erat qui substantiam panis & vini testatur in Eucharistia ita permanere & non desinere, sicut manet in Christo Domino substantia & natura hominis, iuncta diuinæ. Igitur modum prætereunt qui fingunt desinere substantiam panis & vini verbis Domini recitatis, vt in corpus ac sanguinem transsubstantietur. Patres erant qui vti vniuersæ Ecclesiæ vnam duntaxat Eucharistiam exhibebant, atque vt inde arcebant flagitiosos & sceleratos, ita grauissimè damnabant omnes eos qui præsentes

Spiridiõ tri. histo. lib. I. cap. 10

Trip. histor. lib. 8. cap. 1. Augusti. de opere monach. cap. 17

Epiph. episto. ab Hieron. versa.

Cõc. Eleber. c. 36

Ambr. li. de Abra. I. c. 7

Gelasius Papa in Cõc. Rõ. Chryso. in I. cap. Ephe. Calixtus papa de cõsecrat. distinct. 2.

ea non communicarent. Hos fines quàm procul submouerunt? quum non templa tantùm, sed etiam priuatas domos Missis suis replent, ad eas spectandas quosuis admittunt, & eo quenque libentius, quo largius quisque numerat, quantumuis impuri sint & scelesti: ad fidem in Christum, & fidem Sacramentorum communionem inuitant neminem: quin potius suum opus pro gratia & merito Christi venditant. Patres erant, quorum vnus ab vsu sacræ Christi Cœnæ in totum submouendos decreuit qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant: alter fortiter pugnat, non denegandum populo Christiano Domini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos quoque terminos sustulerunt, quum inuiolabili lege idipsum iusserunt quod ille excommunicatione puniebat, hic valida ratione improbabat. Pater erat qui temeritatem esse asseruit, de re obscura in vtramuis partem definire sine claris atque euidentibus Scripturæ testimoniis. Hunc terminum obliti sunt quum tot constitutiones, tot Canones, tot magistrales determinationes sine vllo Dei verbo statuerunt. Pater erat qui Montano inter alias hæreses exprobrauit quòd primus ieiuniorum leges imposuisset. Hunc quoque terminum longè excessere quum ieiunia strictissimis legibus sanxerunt. Pater erat qui negauit Ecclesiæ ministris interdicendum coniugium, castitatem pronuntiauit, cum propria vxore concubitum. & Patres erant qui eius authoritati assenserunt. His finibus egressi sunt quum suis sacrificiis cælibatum seuerè indixerunt. Pater erat qui censuit vnum Christum audiendum esse, de quo dictum sit, Ipsum audite: nec respiciendum quid alii ante nos aut dixerint aut fecerint, sed quid (qui primus omnium est) Christus præceperit. Hunc finem neque ipsi sibi præstituunt, neque aliis præstitutum habere permittunt, dum quo suis potius & sibi & aliis magistros

Gela. cā. Cōperimus. de consecr. dist. 2.
Cypr. episto. 2. lib. 1. de lapsis
Augusti. lib. 2. De pec. mer. cap. vlt.
Apollo, de quo Eccles. hist. lib. 5 cap. 12
Paphnu. Tripert. hist. li. 2. cap. 14
Cypri. epi. 2. li. 2

magiſtros quàm Chriſtũ prȩficiunt. Pater erat, qui contendit Eccleſiã non debere ſe Chriſto præponere, quia ille ſemper veraciter iudicet: Eccleſiaſtici autem iudices, ſicut homines, plerunque fallantur. hoc etiam fine perrupto, aſſerere non dubitant totam Scripturæ authoritatem ab Eccleſiæ arbitrio pendêre. Patres omnes vno pectore execrati ſunt & vno ore deteſtati, ſanctum Dei verbum ſophiſtarum argutiis contaminari & dialecticorum rixis implicari. An iſti iis limitibus ſe continent, dum nihil aliud in tota vita moliũtur, quàm infinitis contentionibus & pluſquam ſophiſticis iurgiis Scripturæ ſimplicitatem inuoluere & impedire? vt ſi nunc Patres ſuſcitentur, & huiuſmodi iurgandi artem audiant, quam ſpeculatiuam theologiam appellant iſti, nihil minus credant quàm de Deo haberi diſputationem. Verùm latius iuſtis ſpatiis ſeſe oratio noſtra effunderet, ſi recenſere vellem quàm petulanter iſti Patrum iugum, quorum obſeruantes filij videri volunt, excutiant. Menſes profectò atque anni me deficerent. Et adeò perdita ſunt deploratáque impudentia, vt nos caſtigare auſint quòd terminos antiquos tranſgredi non dubitemus. Iam verò quòd nos ad conſuetudinem vocant, nihil efficiunt. Iniuſtiſſimè enim nobiſcum ageretur, ſi conſuetudini cedendum eſſet. Equidem ſi recta eſſent hominum iudicia, conſuetudo à bonis petenda erat. Verùm longè aliter ſæpiuſcule agi contingit, quod enim à multis fieri conſpectum eſt, conſuetudinis ius mox obtinet. Atqui vix vnquã tam bene habuerunt res humanæ vt pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorũ vitiis publicus error plerunque factus eſt, vel potius cõmunis vitiorum conſenſus: quem nunc boni iſti viri pro lege eſſe volunt. Vident qui oculos habent, non vnum mare malorum inundaſſe, multas ſonticas peſtes inuaſiſſe orbẽ, omnia in præceps ruere: vt aut prorſus res humanæ deplorandæ ſint, aut tantis malis iniicienda manus, vel potius vis afferenda. Et

Aug. ca. 2. cõ. Creſconium grãmat.

Conſuetudo

abigitur remedium nō alia ratione niſi quia iampridem malis aſſueuimus. Sed locum ſanè habeat in hominum ſocietate publicus error: in regno tamen Dei ſola eius æterna veritas audienda & ſpectanda eſt, cui, nulla annorum ſerie, nulla conſuetudine, nulla coniuratione præſcribi poteſt. Sic quondam electos Dei docebat Ieſaias ne dicerent Conſpiratio, ad omnia in quibus populus dicebat Cōſpiratio. hoc eſt, Ne in ſceleratum populi conſenſum vnà ipſi cōſpirarent, néve timorem eius timerent ac formidarent: ſed potius vt Dominum exercitum ſanctificarent, & ipſe eſſet timor eorum & pauor. Nunc itaque, vt volent, & præterita ſecula & præſentia exempla nobis obiectent: ſi Dominum exercituum ſanctificauerimus, non valde terrebimur. Siue enim in ſimilem impietatem multa ſecula conſenſerint, fortis eſt qui vltionem in terram & quartam generationem faciat: ſiue totus ſimul orbis in eandem nequitiam conſpiret, experimento docuit quis ſit eorum exitus qui cum multitudine delinquunt, quum vniuerſum hominum genus diluuio perdidit, ſeruato Noe cum modica familia, qui per ſuam vnius fidem totum orbem condemnaret. Denique praua conſuetudo non ſecus ac publica quædam eſt peſtis, in qua non minus pereunt qui in turba cadunt. Adhæc expendere decebat quod alicubi dicit Cyprianus, eos qui ignoratione peccant, etſi non poſſint omni ſe culpa eximere, videri tamen poſſe quoquomodo excuſabiles: oblatam autem Dei beneficio veritatem qui pertinaciter reſpuunt, nihil habere quod obtendant. Dilemmate ſuo non adeò vehementer nos premunt vt fateri adigant vel Eccleſiam fuiſſe aliquandiu intermortuam, vel nunc cum Eccleſia nobis litem eſſe. Vixit ſanè Chriſti Eccleſia, & viuet quandiu Chriſtus regnabit ad dexteram Patris, cuius manu ſuſtinetur, cuius præſidio defenditur, cuius virtute ſuam incolumitatem retinet. Præſtabit enim ille indubiè quod ſemel recepit, ſe affuturum ſuis vſque ad conſummationem

Decr. diſtin. 8. ca. ſi. Ex. de conſue.

Ieſa. 8. c. 12

Ge. 7. a. 1. He. 11. b. 7

Epi. 3. li. 2. & in Epiſt. ad Iulia. de hære. bap.

Mat. 28 d. 20.

tionem seculi. Aduersus eam nulla nūc nobis pugna est. siquidem Deum vnum & Christū Dominum vno consensu, cum omni fideliū populo, colimus & adoramus: qualiter semper ab omnibus piis adoratus est. Sed non parum à vero ipsi aberrant, dū Ecclesiam non agnoscunt nisi quam præsenti oculo cernant, & eam iis finibus circunscribere conantur quibus minimè inclusa est. In his cardinibus controuersia nostra vertitur: primùm 1.
quòd Ecclesiæ formam semper apparere & spectabilem esse contendūt: deinde quòd formam ipsam in sede Ro- 2.
manæ Ecclesiæ & Præsulum suorū ordine constituant. Nos contrà asserimus, & Ecclesiam nulla apparente forma constare posse, nec formam externo illo splendore, quem stultè admirantur, sed longè alia nota contineri: nempe pura verbi Dei prædicatione, & legitima sacramentorum administratione. Fremunt nisi Ecclesia digito semper ostendatur. Sed quàm sæpe in populo Iudæorum sic deformari contigit vt nulla species emineret? quam putamus formam resplenduisse quum Helias solum se relictum deploraret? quandiu ab aduentu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est vt nulla parte fulgeret? An si eo tempore vixissent, credidissent vllam esse Ecclesiam? sed audiuit Elias salua esse septem millia virorum qui non curuauerant genu coram Baal. Nec dubium nobis esse debet quin semper in terris regnauerit Christus ex quo cælum ascendit. Notabilem verò aliquam formam si tum pii oculis requisiissent, nónne protinus concidissent animis? Et sanè id iam summi vitii loco in suo seculo ducebat Hilarius, quòd stulta Episcopalis dignitatis admiratione occupati, latentem sub ea larua exitialem lernam non animaduerterent. sic enim loquitur, Vnum moneo, cauete Antichristum. malè enim vos parietū amor cepit: malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque veneramini: malè sub iis pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum est in iis Antichri-

2. Reg. 19 b. 12

Cōt. Auxētium.

ſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi,& ſyluæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in iis enim Prophetæ aut manentes aut demerſi prophetabant. Quid autem hodie in cornutis ſuis Epiſcopis mundus veneratur, niſi quoniam ſanctos eſſe religionis præſules autumat quos celebribus vrbibus videt præſidere? Apageſis ergo tam ſtupidam æſtimationem. Quin potius permittamus hoc Domino, vt quando ipſe ſolus nouit qui ſui ſint, interdum etiam Eccleſiæ ſuæ exteriorem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Eſt, fateor, horribilis illa Dei vindicta ſuper terram: ſed ſi ita meretur hominum impietas, cur iuſtæ Dei vltioni obſiſtere nitimur? Sic anteactis ſeculis Dominus hominum ingratitudinem vltus eſt. nam quia veritati ſuæ obedire noluerant, & lucem ſuam extinxerant, eos excæcatos ſenſu, & abſurdis mendaciis ludi, & altis tenebris immergi paſſus eſt, vt nulla veræ Eccleſiæ facies extaret. interim tamen ſuos & diſperſos & deliteſcentes, in mediis erroribus & tenebris ab exitio ſeruauit. Nec mirum: didicit enim ſeruare & in ipſa confuſione Babylonis, & flamma fornacis ardentis. Quòd autem formam Eccleſiæ neſcio qua vana pompa cẽſeri volunt, id quàm periculoſum ſit paucis indicabo magis quàm enarrabo, ne orationem in immenſum extraham. Pontifex, inquiũt, qui ſedem Apoſtolicam tenet, & qui ab eo antiſtites ſunt inuncti & conſecrati, infulis modò & lituis inſigniti ſint, Eccleſiam repræſentant, & pro Eccleſia haberi debent. ideo nec errare poſſunt. Quî ſic? quia paſtores ſunt Eccleſiæ, & conſecrati Domino. Et Aaron cæteríque præfecti Iſrael nónne paſtores erant? Aaron verò & filii eius iam Sacerdotes deſignati, errauerunt tamen, quum vitulum fabricauerũt. Cur ſecundùm hanc rationem Eccleſiam non repræſentaſſent quadringenti illi Prophetæ qui Achab mẽtiebantur? At Eccleſia ſtabat à partibus Micha, ſolius quidem & contemptibilis, ſed ex cuius ore verũ egredicbatur. Nonne

Exo. 32. a. 4

1. Reg. 22. b. 12

& no-

& nomen & faciem Ecclesiæ præ se ferebant Prophetæ, quum vno impetu aduersus Ieremiam insurgerent, & minaces iactarent fieri non posse vt periret Lex à Sacerdote, consilium à sapiente, verbum à Propheta? Aduersus totam Prophetarum nationem solus Ieremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore vt Lex pereat à Sacerdote, consilium à sapiente, verbū à Propheta. Nónne talis splendor refulgebat in eo concilio quod Pontifices, Scribæ & Pharisæi collegerunt, consilia de interficiendo Christo captaturi? Eant nunc, & in externa laruа hæreant, vt Christū & omnes Dei Prophetas faciant schismaticos: Satanæ rursum ministros faciant Spiritus sancti organa. Quòd si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, vbinam gentium ac locorum Ecclesiam residere existiment ex quo Basiliēsis Concilii decreto deiectus & abdicatus est pontificatu Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo? Negare, vel si rumpantur, nequeunt, Concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum: nec ab vno tantùm Pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege qui cum eo Concilii dissolutionem admoliti erant. Postea tamen Principum fauore subleuatus, saluum Pontificatum recepit. Illa Amedæi electio, generalis & sacrosanctæ Synodi authoritate rite peracta, in fumum abiit: nisi quòd ipse galero Cardinalitio, ceu canis latrans iniecta offa, placatus est. Ex illorum hæreticorum rebellium, pertinacium, gremio prodiit quicquid postea Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Hîc deprehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partem Ecclesiæ nomen cōferent? negabúntne Concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deerat? nēpe quod duobus diplomatibus solenniter indictum, præsidēte Romanæ sedis Legato cōsecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadē semper

Ierem.18. c.18

Ier.4.c.9

Iohā. 11. b.10

dignitate ad extremum perſeuerauit. Fatebuntur ſchiſmaticum Eugenium cũ tota ſua cohorte, à qua omnes ſanctificati ſunt? Aut igitur Eccleſiæ formam aliter definiant: aut quotquot ſunt, habebuntur à nobis ſchiſmatici, qui ſcientes volentes ab hæreticis ordinati ſunt. Quòd ſi nũquam antea compertum fuiſſet, externis pompis non alligari Eccleſiam, ipſi prolixo documento nobis eſſe poſſunt, qui ſub ſpecioſo illo Eccleſiæ titulo tandiu ſe orbi ſuperciliosè venditarunt, quum tamen eſſent exitiales Eccleſiæ peſtes. De moribus non loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus ſcatet tota eorum vita: quando Phariſæos ſe eſſe aiunt, qui ſint audiendi non imitandi. Ipſam, ipſam doctrinam, cui id deberi aiunt quòd ſunt Eccleſia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruinam, & excidium Eccleſiæ eſſe non obſcurè cognoſces, ſi legendis noſtris aliquantum otii tui decîdas. Poſtremò non ſatis candidè faciunt quum inuidiosè commemorant quantas turbas, tumultus, contentiones ſecum traxerit noſtræ doctrinæ prædicatio, & quos nunc in multis fructus ferat. nam horum malorum culpa indignè in ipſam deriuatur, quæ in Satanæ malitiam torqueri debuerat. Eſt hic diuini verbi quidam quaſi genius, vt nunquam emergat, quieto ac dormiente Satana. hæc certiſſima & in primis fidelis nota, qua diſcernitur à mendacibus doctrinis, quæ ſe facilè produnt dum æquis omnium auribus recipiuntur, & à mundo plaudente audiuntur. Sic ſeculis aliquot, quibus profundis tenebris ſubmerſa fuerunt omnia, huic mundi domino cuncti ferè mortales ludus erant ac iocus, nec ſecus ac Sardanapalus aliquis in alta pace deſidebat ac deliciabatur. quid enim aliud quàm riſiſſet ac luſiſſet, tranquilla ac pacata regni poſſeſſione? At verò vbi lux è ſupernis affulgens tenebras eius aliquantum diſcuſſit, vbi fortis ille regnum eius turbauit ac perculit, tum verò ſolitum ſuum torporẽ excutere cœpit, & arma corripere. Et primùm quidẽ hominum ma-
nus

nus concitauit, quibus illucescentem veritatem violenter opprimeret, per quas vbi nihil profectum est, ad insidias se conuertit: dissidia & dogmatum contentiones per catabaptistas suos & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, tandem & extingueret. Et nunc vtraque machina ipsam tentare perseuerat. siquidem & verum illud semen vi ac manu hominum euellere conatur, & suis zizaniis (quantum in se est) nititur obcæcare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem Dominum audimus, qui & eius artes multo antè nobis aperuit, ne incautos deprehenderet, & contra omnes eius machinas satis firmis præsidiis armauit. Cæterùm, in ipsum Dei verbum inuidiam conferre, aut seditionum quas improbi & rebelles: aut sectarũ, quas impostores contrà excitant, quanta est malignitas? Nouum tamẽ exemplum non est. Interrogabatur Elias ánnon is esset qui turbabat Israel. Christus seditiosus Iudæis erat. Apostolis crimen impingebatur commotionis popularis. Quid aliud agunt qui hodie omnes turbas, tumultus, contentiones quæ in nos ebulliũt, nobis imputant? Talibus autem quid respondendum sit, docuit nos Elias, 1.Reg.18
nos non esse qui vel errores spargimus, vel tumultus 18.c.18
commouemus: sed eos ipsos qui Dei virtuti obluctantur. Verùm vt illud vnum ad retundendam eorum temeritatem satis est: ita rursum aliorum imbecillitati occurrendum, quos talibus offendiculis commoueri, ac perturbatos vacillare non rarò contingit. Illi verò ne hac perturbatione labascant, ac de gradu deiiciantur, sciant eadem expertos esse suo seculo Apostolos quæ nunc vsu nobis veniunt. Erant indocti & instabiles, qui ad suam ipsorum perniciem deprauarent quæ à 2.Petr.3.
Paulo diuinitus scripta erant, vt ait Petrus. Erant Dei d.16
contemptores, qui quum audiebant abundasse peccatum vt gratia exundaret, statim ingerebant, Manebimus in peccato, vt gratia abundet. Quum audiebãt fide- Ro.6.a.1.c.15.

les non esse sub Lege, protinus occinebant, Peccabimus, quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Erant qui illum mali suasorem arguebāt. Subintrabant multi pseudapostoli, qui diruerent Ecclesias quas ipse ædificauerat. Quidā per inuidiam & contentionē, nec syncerè Euangelium prędicabant, malitiosè etiam: cogitantes se pressuram suscitare vinculis eius. Alicubi non multus erat Euangelii profectus. Omnes quæ sua erant, quærebant, non quæ Iesu Christi. Alii retrorsum abibant, canes ad vomitū, & sues ad volutabrum luti. Plerique libertatem Spiritus rapiebant ad licentiā carnis. Insinuabant sese multi fratres, à quibus deinde piis imminebant pericula. Inter ipsos fratres variæ concertationes suscitabantur. Quid hîc Apostolis agendum erat? án non vel ad tempus dissimulandum, vel potius omittendum illud Euangelium ac deserendum erat, quod tot litium videbant esse seminarium, tot periculorum materiam, tot scādalorum occasionem? At in huiusmodi angustiis succurrebat, Christum esse lapidem offensionis. & petram scandali, positum in ruinam & resurrectionem multorum, & in signum cui contradiceretur. qua fiducia armati per omnia tumultuum offensionúmque discrimina audacter progrediebantur. Eadem & nos cogitatione sustentari decet, quando hunc perpetuum Euangelii genium esse testatur Paulus, vt sit odor mortis in mortem iis qui pereunt: tametsi in hunc potius vsum nobis destinatum erat, vt odor esset vitæ in vitam, ac potentia Dei in salutem fidelium. quod ipsum nos quoque certè experiremur, nisi nostra ingratitudine corrumperemus hoc tam singulare Dei beneficium, ac in exitium nostrum verteremus quod nobis vnicum salutis præsidium esse debuerat. Sed ad te reuertor, ô Rex. Nihil te moueant vanæ illæ delationes, quibus terrorem tibi iniicere nituntur nostri aduersarii, Non aliud hoc nouo Euangelio, (sic enim appellant) captari ac quæri, nisi seditionum opportunitatem

Philip. 1. b. 15

Luc. 2. e. 34

2. Cor. 2. d. 16

tem ac vitiorum omnium impunitatem. Neque enim diuisionis Deus noster author est, sed pacis: & Filius Dei non peccati minister est, qui venit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos talium cupiditatum immeritò accusamur, quarum ne niminam quidem suspicionem vnquam dedimus. Scilicet nos regnorum inuersionem meditamur: quorum nulla vnquam factiosa vox audita est, & vita semper quieta simpléxque cognita fuit, quum sub te viueremus: & qui nunc etiam domo profugi, tibi tamen regnóque tuo fausta omnia precari non desinimus. Scilicet nos impunitam vitiorum petulantiam aucupamur, quorum in moribus etsi multa reprehendi possunt, nihil tamen tanta insultatione dignum, nec tam infœliciter (gratia Dei) in Euangelio profecimus quin istis obtrectatoribus vita nostra, castitatis, benignitatis, misericordiæ, continentiæ, patientiæ, modestiæ, & virtutis cuiusuis exemplum esse possit. Nos sanè Deum syncerè timere & colere reipsa palàm est, quando tum vita, tum morte nostra nomen eius sanctificari petimus, & ipsa inuidia coacta est quibusdam nostrûm innocentiæ & ciuilis integritatis testimonium dare: in quibus id vnum morte plectebatur quod singulari in laude ponendum erat. Quòd siqui sub prætextu Euangelii tumultuantur (quales hactenus aliquos in regno tuo fuisse non compertum est) siqui vitiorum suorum licentiæ, libertatem gratiæ Dei prætexunt, (quales permultos noui) sunt leges & legum pœnæ, quibus pro meritis grauiter coerceantur: modò ne interim Euangelium Dei ob scelestorum hominum nequitiam malè audiat. Habes, Rex, satis multis expositam calumniatorum virulentam iniquitatem, ne in eorum delationes vltra modum credula aure propendeas. vereor etiam ne nimis multis: quando hæc iam præfatio ad iustæ penè apologiæ modum accedit: qua non defensionem texere, sed duntaxat ad ipsam causæ actionem audiendam animum tuum præ-

mollire ſtudui, auerſum quidem nunc & alienatum à nobis, addo etiam inflammatum: ſed cuius gratiam recolligere nos poſſe confidimus, ſi hanc noſtram confeſſionem, quam pro defenſione apud tuam maieſtatem eſſe volumus, placidus compoſitúſque ſemel legeris. Sin verò ita aures tuas occupant maleuolorum ſuſurri, vt nullus ſit reis pro ſe dicendi locus: importunæ verò illæ furiæ, te conniuente, ſemper vinculis, flagris, equuleis, ſectionibus, incendiis ſæuiunt, nos quidem, velut oues mactationi deſtinatæ, ad extrema quæque redigemur: ſic tamen, vt in patientia noſtra poſſideamus animas noſtras, & manum Domini fortem expectemus: quæ indubiè tempore aderit, & ſeſe armata exeret tum ad pauperes ex afflictione eruendos, tum etiam ad vindicandos qui tanta ſecuritate nunc exultant, contemptores. Dominus, Rex regum thronum tuum iuſtitia ſtabiliat, & ſolium tuum æquitate, illuſtriſſime Rex. Baſileæ, Calend. Auguſti, AN. M. D. XXXVI.

PRAECIPVA CAPITA

EORVM QVÆ IN HOC INSTItutionis Christianæ opere continentur.

de Abnegatione nostri. *lib.3.cap.7*
de Adæ lapsu. *lib.2.cap.1*
de Angelis. *lib.1.cap.14*
de Ascensu Christi in cælum. *lib.2.cap.16*
de Baptismo. *lib.4.cap.15*
de Charitate proximi. *lib.2.cap.8*
de Cælibatu Sacerdotum. *lib.4.cap.12*
de Cœna Christi. *lib.4.cap.17*
de Conciliis, & eorum authoritate. *lib.4.cap.9*
de Confessione Papali, & satisfactione. *lib.3.cap.4*
de Confirmatione Papali. *lib.4.cap.19*
de Conscientia. *lib.3.cap.19*
Christus ad quid missus. *lib.2.cap.15*
de Christi diuinitate. *lib.2.cap.14*
Quomodo Christi persona vna sit in duabus naturis. *lib.2.cap.14*
de Descensu Christi ad inferos. *lib.2.cap.16*
Quomodo Christus mediator. *lib.2.cap.12*
Christum nobis meritum esse vitam æternam. *libr.2.cap.17*
Christus Propheta, Rex, & Sacerdos. *lib.2.cap.15*
de Crucis tolerantia. *lib.3.cap.8*
de Dei notitia. *lib.1.cap.1, & sequentibus.*
cognosci Deum naturaliter ab omnibus. *lib.1.cap.3*
cognitio Dei quorsum tendat. *lib.1.cap.2*
Dei cognitionem suffocari vel inscitia vel malitia hominum. *lib.1.cap.4*
de vnica Dei essentia, & tribus personis. *lib.1.cap.13*
Impiorum operibus quomodo vtatur Deus. *lib.1.cap.18*
de Diabolis. *lib.1.cap.14*
de Ecclesia. *lib.4.cap.1*
Ecclesiæ veræ & falsæ comparatio. *lib.4.cap.2*

de Ecclesiæ iurisdictione & disciplina. lib.4.cap.11.12
de Ecclesiæ potestate quoad leges ferendas. lib.4.cap.10
de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata. lib.4.cap.8
de veteris Ecclesiæ statu. lib.4.cap.4
de Electione æterna. lib.3.cap.21
Vocatione sanciri æternam Dei electionem. lib.3.cap.24
de Fide. lib.3.cap.2
de Hæreticis & schismaticis. lib.4.cap.1
de Hominis creatione. lib.1.cap.15.
de Idolis. lib.1.cap.11.& 12
de Ieiunio. lib.4.cap.12
de Iesu nomine. lib.2.cap.15
de Imagine Dei. lib.1.cap.15
Imaginem Deo affingere, nefas esse. lib.1.cap.11
de Impositione manuum lib.4.cap.19
de Indulgentiis. lib.3.cap.5
de Iudiciis forensibus. lib.4.cap.20
de Iuramento. lib.2.cap.8
de Iustificatione fidei. lib.3.cap.11
de Iustificationis initio & progressu. lib.3.cap.14
in Iustificatione quæ obseruanda. lib.3.cap.13
de Lege. lib.2.cap.7
de Lege, ipsius fine, officio & vsu. lib.2.cap.7
Legis moralis explicatio. lib.2.cap.8
de Legibus. lib.4 cap.20
de Libero arbitrio. lib.1.cap.15, & lib.2.cap.2 & 5
de Libertate Christiana. lib.3.cap.19
de Matrimonio. lib.4.cap.19
de Mediatore Christo. lib.2.cap.12
Ex mercede malè colligi operum iustitiam. lib.3.cap.18
de Meritis operum. lib.3.cap.15
de Missa Papali. lib.4.cap.18
de Monachatu. lib.4.cap.13
de Morte Christi. lib.2.cap.16
Mundum à Deo conditum, ab eodem foueri, ac gubornari. lib.1.cap.16

de Mundi gubernatione. *lib.1.cap.16*
de Oratione. *lib.3.cap.20.*
de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ. *lib.4.cap.19*
de Ordine & ministeriis Ecclesiæ. *lib.4.cap.3*
de Pædobaptismo. *lib.4.cap.16*
de Pastorum electione & officio. *lib.4.cap.3*
de Peccato in Spiritum sanctum. *lib.3.cap.3*
de Peccato originali. *lib.2.cap.1*
de Pœnitentia vera. *lib.3.cap.3*
de Pœnitentia Papali. *lib.4.cap.19*
de Politica administratione. *lib.4.cap.20*
de Prædestinatione Dei. *lib.3.cap.21*
Promissionum Legis & Euangelii cōciliatio. *lib.3.cap.17*
de Prouidentia Dei. *lib.1.cap.26*
de Purgatorio. *lib.3.cap.5*
Redemptor Christus. *lib.2.cap.16*
de Regeneratione. *lib.3.cap.3*
de Romanæ sedis primatu & Romani Papatus exordio.lib.4.cap.6.7
Reprobos sua culpa accersere sibi interitum ad quem sunt prædestinati. *lib.3.cap.24*
de Resurrectione Christi. *lib.2.cap.16*
de Resurrectione vltima. *lib.3.cap.25*
de Sacramentis. *lib.4.cap.14*
de falsò nominatis Sacramentis. *lib.4.cap.19*
de Sanctorum intercessione. *lib.3.cap.20*
de Satisfactione Papali. *lib.3.cap.4*
de Scandalo. *lib.3.cap.19*
Scripturæ sacræ authoritas. *lib.1.cap.6*
Scripturæ doctrinam necessariam nobis esse. *lib.1.cap.9*
de Spiritu sancto, & illius officiis. *lib.3.cap.1*
de Spiritus arcana operatione. *lib.3.cap.1*
Testamenti veteris & noui similitudo. *lib.2.cap.10*
de Traditionibus humanis. *lib.4.cap.10*
de Trinitate. *lib.1.cap.15*

de Vita hominis Christiani. lib.3.cap.6.
de Vita futura meditatione. lib 3.cap.9
Vita præsenti quomodo vtendum. lib.3.cap.10
Vocatione sanciri æternam Dei electionem. lib.3.cap.14
de Vocatione sua diligenter cuique inspicienda. libr 3. cap.7.
de Votis. lib.4.cap.13
de Vnctione vltima Papali. lib.4.cap.19

Hæc omnia perſpicuè ac ſolidè in hiſce Inſtitutionibus tractantur : & quicquid aduerſarii contrà obiiciunt, ita confutatur, vt cuiuis pio lectori ita ſatiſfiat, nequid eum poſthac morentur ſophiſtarum fuci.

INSTITVTIONIS CHRISTIANAE RELIGIONIS

Liber primus.

De cognitione Dei Creatoris.

Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant. CAPVT I.

TOTA ferè sapientiæ nostræ summa, quæ vera demũ ac solida sapiẽtia cẽseri debeat, duabus partibus cõstat, Dei cognitione & nostri. Cæterũ quũ multis inter se vinculis cõnexæ sint, vtra tamen alterã præcedat, & ex se pariat, nõ facile est discernere. Nam primò, se nemo aspicere potest quin ad Dei in quo viuit & mouetur, intuitum sensus suos protinus conuertat: quia minimè obscurũ est, dotes quibus pollemus, nequaquam à nobis esse. imò ne id quidem ipsum quod sumus, aliud esse quàm in vno Deo subsistentiã. Deinde ab his bonis quæ guttatim è cælo ad nos stillant, tanquã à riuulis ad fontẽ deducimur. Iam verò ex nostra tenuitate melius apparet illa, quę in Deo residet bonorum infinitas. Pręsertim miserabilis hæc ruina, in quam nos deiecit primi hominis defectio, sursum oculos cogit attollere, non modò vt inde ieiuni & famelici petamus quod nobis deest, sed metu expergefacti, humilitatem discamus. Nam vt in homine reperitur quidam miseriarũ omnium mũdus, ac ex quo spoliati sumus diuino ornatu, pudenda nuditas immensam probrorum congeriem detegit: proprię infœlicitatis conscientia vnũquenq; pungi necesse est, vt in aliquam saltẽ Dei notitiam veniat. Ita ex ignorantiæ, vanitatis, inopiæ, infirmitatis, prauitatis deniq; & corruptionis propriæ sensu recognoscimus, non alibi quàm in Domino sitam esse veram sapientiæ lucem, solidam virtutem, bonorum omniũ perfectam affluentiam, iustitiæ puritatem. atq; adeò malis nostris ad consideranda Dei bona excitamur: nec antè ad illum seriò aspirare possumus, quàm cœperimus nobisipsis displicere. Quis enim hominum non libenter in se requiescat? quis etiam non requiescit quandiu sibi est incognitus, hoc est, suis dotibus est contentus, & inscius suæ miseriæ vel immemor? Proinde vnusquisque sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed etiam ad reperiendum quasi manu ducitur.

2 Rursum hominẽ in purã sui notitiã nunquã peruenire cõstat nisi prius Dei faciẽ sit contẽplatus, atq; ex illius intuitu ad seipsum inspiciendũ descendat. Nam (quæ ingenita est omnibus nobis superbia) iusti semper nobis videmur & integri, & sapiẽtes, & sancti: nisi manifestis argumentis, iniustitiæ, fœditatis, stultitiæ, & impuritatis nostræ conuincamur. Non autẽ conuincimur, si in nos duntaxat

Sapientia

xat ipsos respicimus, & non in Dominum quoque: qui vnica est regula ad quam exigendum est istud iudicium. Quia enim ad hypocrisin natura propensi sumus omnes, ideo inanis quædam iustitiæ species pro iustitia ipsa nobis abundè satisfacit. Et quia nihil intra nos vel circũ apparet quod non sit plurima obscœnitate inquinatum: quod paulò minus fœdum est, pro purissimo arridet, quãdiu mentẽ nostram intra humanæ pollutionis fines continemus. Non secus atq; oculus, cui nihil aliàs obuersatur nisi nigri coloris, candidissimũ esse iudicat quod tamẽ subobscura est albedine, vel nonnulla etiam fuscedine aspersum. Quin ex corporeo sensu propius adhuc discernere licet quantũ in æstimandis animę virtutibus hallucinemur. Nã si vel terrã despicimus medio die, vel intuemur quę aspectui nostro circũcirca patẽt, validissima perspicacissimáq; acie videmur nobis præditi: at vbi in solẽ suspicimus, atq; arrectis oculis contemplamur, vis illa quæ egregiè in terra valebat, tanto fulgore protinus perstringitur & confunditur, vt fateri cogamur, illud nostrũ in cõsiderandis terrenis acumẽ, vbi ad solem ventũ est, meram esse hebetudinem. Ita & in reputãdis spiritualibus nostris bonis contingit: quantisper enim extra terrã non respicimus, propria iustitia, sapientia, virtute pulchrè contenti, nobis suauissimè blandimur, & tantum non semidei videmur. at si semel cœperimus cogitationẽ in Deum erigere, & expẽdere qualis sit, & quàm exacta iustitiæ, sapiẽtiæ, virtutis eius perfectio, ad cuius amussim conformari nos oportet: quod antea in nobis falso iustitiæ prætextu arridebat, pro summa iniquitate mox sordescet: quod mirificè imponebat sapiẽtiæ titulo, pro extrema stultitia fœtebit: quod virtutis faciẽ præ se ferebat, miserrima impotẽtia esse arguetur: adeò diuinæ puritati malè respõdet qđ videtur ĩ nobis vel absolutissimũ.

3 Hinc horror ille & stupor, quo passim Scriptura recitat perculsos atq; afflictos fuisse sanctos, quotiẽs Dei præsentiã sentiebant. Quum enim eos videamus, qui absente ipso securi firmíq; consistebant, ipso gloriam suam manifestãte, sic quatefieri ac cõsternari vt mortis horrore cõcidant, imò absorbeãtur, & penè nulli sint: colligendũ inde est, hominem humilitatis suæ agnitione nũquam satis tangi & affici, nisi postquam se ad Dei maiestatem cõparauit. Eius autem consternationis exempla crebra habemus tum in Iudicibus, tum in Prophetis: adeò vt vox illa in Dei populo vsitata foret, Moriemur, quia Dominus apparuit nobis. Ideo & historia Iob ad posternendos suæ stultitiæ, impotentiæ, pollutionis conscientia homines, potissimũ semper argumentũ à diuinę sapiẽtiæ, virtutis, puritatis descriptione ducit. Neque frustra. videmus enim vt Abrahã melius se terrã & puluerẽ agnoscat, ex quo propius ad conspiciẽdam Domini gloriam accessit: vt Elias retecta facie, eius accessum expectare non sustineat: tantũ est in aspectu formidinis. Et quid faciat homo, putredo ac vermis, quũ ipsos quoque Cherubim velare, ipso pauore, faciem suã oporteat? Hoc scilicet est quod dicit

Iudic.13 d.22. Ies.6.b.5 Ezech.2.a,1.& alibi. Gene.18 d.17. 1.Reg.19.c.13

cit Propheta Iesaias, Erubescet sol, & cõfundetur luna, quum Dominus exercituũ regnauerit: hoc est, vbi claritatem suam extulerit, ac propius admouerit, lucidissimum quodque prę illa tenebris obscurabitur. Vtcunque tamen Dei nostrique notitia mutuo inter se nexu sint colligatæ, ordo rectè docẽdi postulat vt de illa priore disseramus loco, tum ad hanc tractandam postea descendamus. *Iesa.24. d.23* *Iesa.2. c.10, & d.19*

Quid sit Deum cognoscere, & in quem finem tendat eius cognitio. CAPVT II.

IAM verò Dei notitiam intelligo, qua non modò concipimus aliquem esse Deum, sed etiã tenemus quod de eo scire nostra refert, quod vtile est in eius gloriam, quod denique expedit. Neq; enim Deum, propriè loquendo cognosci dicemus, vbi nulla est religio nec pietas. Atque hîc nondum attingo eam notitię speciem, qua homines in se perditi ac maledicti Deum redemptorem in Christo mediatore apprehendunt: sed tantùm de prima illa & simplici loquor, ad quam nos deduceret genuinus naturæ ordo si integer stetisset Adam. Nam etsi nemo iam in hac humani generis ruina Deum vel patrẽ, vel salutis authorem, vel vllo modo propitium sentiet donec ad eum nobis pacificandum medius occurrat Christus: aliud tamen est sentire Deum fictorem nostrum sua nos potentia fulcire, prouidentia regere, bonitate fouere, omníque benedictionum genere prosequi: aliud verò, gratiam reconciliationis in Christo nobis propositam amplecti. Quia ergo Dominus primũ simpliciter Creator tam in mundi opificio, quàm in generali Scripturæ doctrina; deinde in Christi facie redemptor apparet: hinc duplex emergit eius cognitio: quarum nunc prior tractanda est, altera deinde suo ordine sequetur. Quanquam autem Deum apprehendere mens nostra nõ potest, quin illi cultum aliquem tribuat: non tamen simpliciter tenere sufficiet illum esse vnum quem ab omnibus oporteat coli & adorari: nisi etiam persuasi simus fontem omniũ bonorũ esse: ne quid alibi quàm in ipso quæramus. Hoc ita accipio, nõ solum quòd mundum hũc, vt semel condidit, sic immensa potẽtia sustineat, sapiẽtia moderetur, bonitate cõseruet, humanum genus præsertim iustitia iudicióq; regat, misericordia toleret, præsidio tueatur: sed quia nusquã vel sapiẽtiæ ac lucis, vel iustitiæ, vel potẽtię, vel rectitudinis, vel syncerę veritatis gutta reperietur, quæ nõ ab ipso fluat, & cuius ipse non sit causa: vt hæc scilicet omnia ab ipso expectare & petere discamus, eíque cum gratiarum actione accepta referre. Nam hic virtutũ Dei sensus nobis idoneus est pietatis magister, ex qua religio nascitur. Pietatem voco coniunctã cum amore Dei reuerentiã, quam beneficiorum eius notitia cõciliat. Donec enim sentiant homines, Deo se omnia debere, paterna se eius cura foueri, eum sibi omniũ bonorum esse authorẽ, vt nihil extra ipsum quærendũ sit, nunquã ei se voluntaria obseruantia subiicient. imò nisi solidam in eo fœlici-

tatē sibi cōstituant, nunquā se illi verè & ex animo totos addicēr.

2 Itaq; frigidis tantū speculationibus ludūt quibus in hac quæstione insistere propositū est, quid sit Deus: quū intersit nostra potius, qualis sit, & quid eius naturæ cōueniat, scire. Quorsum enim attinet, Deū aliquē cū Epicuro fateri, qui abiecta mūdi cura se otio tantùm oblectet? Quid deniq; iuuat Deū cognoscere quocū nihil sit nobis negotii? Quin potius huc valere debet eius notitia, primùm vt ad timorē ac reuerētiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonū ab illo petere, & illi acceptū ferre discamus. Quomodo enim mentē tuā subire queat Dei cogitatio, quin simul extēplo cogites te, quū figmentū illius sis, eiusdem imperio esse ipso creationis iure addictū & mancipatū? vitā tuā illi deberi? quicquid instituis, quicquid agis, ad illū referri oportere? Id si est, iam profectò sequitur vitā tuā prauè corrūpi, nisi ad obsequiū eius cōponitur: quādo nobis viuendi lex esse debet eius voluntas. Rursum nec ad liquidū perspicere ipsum potes, nisi vt bonorū omniū fontē esse & originē agnoscas: vnde & desideriū illi adhærendi, & fiducia in ipsum nasceretur, si nō sua mentē hominis prauitas à recta inuestigatione abduceret. Nā initio pia mens Deū nō quēlibet sibi somniat, sed vnicū & verū dūtaxat intuetur: neq; illi quodcūq; visum fuerit, affingit, sed talē habere contenta est, qualē se manifestat ipse, summáq; diligētia semper cauet ne audaci temeritate vltra voluntatē eius egressa, perperā vagetur. Ita cognitū, quia cuncta moderari intelligit, tutorē sibi esse cōfidit ac protectorē, ideóque in eius fidem totā se cōfert, quia bonorū omniū intelligit esse authorē. siquid premit, siquid deest, mox se recipit in eius presidiū, opem ab eo expectans. quia bonū & misericordē esse persuasa est, in eū certa fiducia recūbit, nec dubitat malis suis omnibus semper in eius clementia paratū fore remedium. quia dominū ac patrem agnoscit, eum quoq; dignū statuit esse cuius imperiū in omnibus intueri, maiestatē suspicere, gloriā promouendā curare, mandatis obsequi debeat. quia iustum esse iudicem videt, suáq; seueritate armatum ad vindicāda scelera, eius tribunal semper in cōspectu sibi proponit, ac ipsius metu se retrahit ac cohibet ab ira eius prouocanda. Neque tamen iudicii eius sensu ita terretur vt subducere se velit, etiā siquod pateat effugiū: quin illum nō minus amplectitur malorum vltorē, quàm erga pios beneficū, quando ad eius gloriā non minus pertinere intelligit, impiis & sceleratis apud eū repositam esse pœnā, quàm iustis vitæ æternæ mercedē. Præterea nō sola vindictæ formidine se coercet à peccando, sed quia Deū loco patris amat & reueretur, loco domini obseruat & colit, etiamsi nulli essent inferi, solam tamen eius offensionem horret. En quid sit pura germanáque religio, nempe fides cum serio Dei timore coniuncta: vt timor & voluntariam reuerentiam in se contineat, & secum trahat legitimum cultum qualis in Lege præscribitur. Atque hoc diligentius notandum est, quòd omnes promiscuè veneran-

tur Deum, paucissimi reuerentur, dum vbique magna est in ceremoniis ostentatio, rara autem cordis synceritas.

Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam. CAPVT III.

VENDAM inesse humanæ menti, & quidē naturali instinctu, diuinitatis sensum, extra controuersiam ponimus: siquidē, nequis ad ignorantiæ prætextum confugeret, quandam sui numinis intelligentiam vniuersis Deus ipse indidit, cuius memoriā assiduè renouans, nouas subinde guttas instillat: vt quū ad vnū omnes intelligāt Deum esse, & suū esse opificem, suo ipsorum testimonio damnētur, quòd non & illum coluerint, & eius voluntati vitā suam cōsecrarint. Sanè sicubi Dei ignorātia quæratur, nusquā magis extare posse eius exemplū verisimile est, quàm inter obtusiores populos, & ab humanitatis cultu remotiores. Atqui nulla est etiam, vt Ethnicus ille ait, tam barbara natio, nulla gens tam efferata, cui nō insideat hęc persuasio, Deū esse. Et qui in aliis vitæ partibus minimū vidētur à belluis differre, quoddam tamen perpetuò religionis semen retinent. adeò penitus omniū animos occupauit, adeò tenaciter omnium visceribus inhæret communis ista præsumptio. Nulla ergo quū ab initio mūdi regio, nulla vrbs, nulla deniq; domus fuerit quę religione carere posset: in eo tacita quædam confessio est, inscriptum omniū cordibus diuinitatis sensum. Quin & idololatria huius cōceptionis amplum est documentum. Quàm enim nō libēter se deiiciat homo, vt alias præ se creaturas suspiciat, scimus. Proinde quum lignum potius & lapidem colere malit, quàm vt nullum putetur habere Deum: cōstat vehementissimam istam esse de numine impressionem, quę adeò ex hominis mente obliterari nequeat, vt facilius sit naturæ affectū frangi: quēadmodum certè frangitur, dum homo ex illa naturali inflatione ad infima quæq; sponte se demittit, quò Deum reuereatur.

Cicero de Natu. deorum.

2 Quare vanissimū est quod à quibusdā dicitur: paucorū vafritia & calliditate excogitatam esse religionē, vt hac arte simplicem populum in officio continerent: quū tamen ipsi, qui aliis authores erant Dei colendi, nihil minus crederent quàm aliquem esse Deū. Fateor quidem plurima in religione cōmentos esse astutos homines, quibus reuerentiā plebeculæ iniicerent, & terrorē incuterent, quò haberent obsequentiores eius animos: sed id nusquam obtinuissent, nisi iam prius constanti illa de Deo persuasione imbutæ fuissent hominū mentes, ex quo velut semine emergit ad religionem propēsio. Ac ne illos quidem ipsos qui religionis titulo callidè rudioribus imponebāt, Dei notitia prorsus vacasse credibile est. Tametsi enim extiterūt olim nōnulli, & hodie nō pauci emergūt qui Deū esse negent: velint tamē nolint, quod nescire cupiūt, subinde sentiscunt. Nemo in audaciorem aut effrænatiorem numinis contemptum prorupisse legitur quàm C. Caligula: nemo tamen

miseriùs trepidauit, quum aliquod iræ diuinæ indicium se proferebat: ita Deum quem studebat ex professo contemnere, inuitus exhorrescebat. Hoc passim eius quoque similibus euenire videas. vt enim quisque est audacissimus Dei contemptor, ita vel ad folii cadentis strepitũ maximè perturbatur. vnde id, nisi ex diuinæ maiestatis vltione, quæ illorum conscientias eò vehementiùs percellit, quò magis eam refugere conantur? Omnes quidem latebras respectãt, quibus se abdant à Domini præsentia, & eam rursum ex animo suo deleant: sed velint nolint, irretiti semper tenentur. Vtcunque interdum videatur euanescere ad momentũ aliquod, subinde tamẽ recurrit, & nouo impetu irruit. vt siqua illis remissio est à conscientiæ anxietate, non multum absimilis sit à somno ebriosorum aut phreneticorum, qui ne dormientes quidẽ placidè conquiescunt: quia diris & horrificis insomniis continenter vexantur. Ergo impii quoque ipsi exemplo sunt, vigere semper in omnium hominum animis aliquam Dei notionem.

3 Hoc quidem rectè iudicantibus semper cõstabit, insculptum mentibus humanis esse diuinitatis sensum, qui deleri nunquã potest. Imò & naturaliter ingenitã esse omnibus hãc persuasionem, esse aliquem Deum, & penitus infixam esse quasi in ipsis medullis, locuples testis est impiorum contumacia, qui furiosè luctando, se tamen extricare è Dei metu nequeunt. Iocosè licet eludant Diagoras & similes, quicquid omnibus seculis de religione creditum fuit: subsannet Dionysius celeste iudicium: Sardonius hic risus est, quia intus eos mordet cõsciẽtiæ vermis cauteriis omnibus acrior. Non dico quod Cicero, vetustate obsolescere errores, religionẽ in dies magis crescere & meliorem fieri. Nam mundus (vt paulò pòst dicendũ erit) omnem Dei nôtitiã, quantũ in se est, excutere conatur, & eius cultum modis omnibus corrumpere. Hoc tãtum dico, Quum stupida, quã impii ad Deum spernendum cupidè accersunt, durities in eorum animis tabescat, vigere tamẽ, ac subinde emergere quem maximè extinctũ cuperent, deitatis sensum. Vnde colligimus non esse doctrinam quæ in scholis primùm discenda sit, sed cuius sibi quisque ab vtero magister est, & cuius neminẽ obliuisci natura ipsa patitur, quãuis huc multi neruos omnes intẽdãt. Porrò si ea conditione nati sunt omnes ac viuunt, vt Deum cognoscant: Dei autẽ notitia nisi huc vsq; processerit, fluxa est ac euanida: eos omnes à creationis suæ lege degenerare palàm est, qui non ad hũc scopũ vniuersas suæ vitæ cogitationes actionésq; destinant. Quod nec Philosophos ipsos latuit. Non enim aliud est quod voluit Plato, dũ sæpius docuit summũ animæ bonũ Dei esse similitudinem, vbi percepta eius cognitione, in ipsum tota trãsformatur. Proinde scitissimè quoq; ille apud Plutarchũ Gryllus ratiocinatur dũ homines affirmat, si ab eorũ vita semel absit religio, nõ modo brutis pecudibus nihil excellere, sed multis partibus lõgè esse miseriores, vt qui tot malorum formis obnoxii, tumultuariã & irrequietam

In Phædone & Theæteto.

quietam vitā perpetuò trahāt. Vnum ergo eſſe Dei cultū, qui ſuperiores ipſos reddat, per quem ſolum ad immortalitatem aſpiratur.

Eandem notitiam partim inſcitia, partim malitia vel ſuffocari vel corrumpi. CAPVT IIII.

ICVT autē omnibus inditū eſſe diuinitus religionis ſemen experiētia teſtatur: ita vix cēteſimus quiſq; reperitur qui cōceptum in ſuo corde foueat, nullus autē in quo matureſcat: tantū abeſt vt fructus appareat ſuo tēpore. Porrò ſiue alii euaneſcāt in ſuis ſuperſtitionibus, ſiue alii data opera malitioſè à Deo deſciſcāt, omnes tamē degenerāt à vera eius notitia. Ita fit vt nulla in mundo recta maneat pietas. Quòd autē errore aliquos in ſuperſtitionē labi dixi, nō ita accipio quaſi ſua eos ſimplicitas à crimine liberet: quia cęcitas qua laborāt, ſemper ferè & ſuperba vanitate, & cōtumacia implicita eſt. Vanitas & quidē ſuperbię cōiūcta in eo deprehēditur, quòd neq; miſeri homines in Deo quęrēdo ſupra ſeipſos, vt par erat, cōſcendūt, ſed pro carnalis ſui ſtuporis modo ipſum metiūtur: & neglecta ſolida inueſtigatione ad vanas ſpeculationes curioſè trāſuolāt. Itaq; nō apprehendūt qualē ſe offert, ſed qualē pro ſua temeritate fabricati ſunt, imaginātur. Quo gurgite aperto, quaquauerſum pedē moueāt, in exitiū præcipites ſemper ruere neceſſe eſt. Quicquid enim poſtea in cultū aut obſequiū Dei moliātur, impēſum illi ferre nequeūt: quia nō ipſum, ſed cordis ſui figmentū potius & ſomniū, pro ipſo colūt. Hāc prauitatem diſertè notat Paulus, infatuatos eſſe dicēs, quū ſapiētes eſſe appeterēt. Prius dixerat euanuiſſe in ſuis cogitationib⁹: ſed nequis eos culpa eximeret, ſubiicit, meritò eos excæcari, quia ſobrietate non contenti, ſed plus ſibi arrogādo quàm fas ſit, tenebras vltro accerſunt, imò inani ac peruerſo faſtu ſeipſos infatuant. Vnde ſequitur, non eſſe excuſabilē eorū ſtultitiā, cuius cauſa eſt nō vana modò curioſitas, ſed libido plus ſciendi quàm par ſit, cum falſa confidentia. *Rom.1. c,22*

2 Quòd autē Dauid impios & veſanos dicit ſentire in cordibus ſuis, nō eſſe Deum, primò ad eos reſtringitur qui ſuffocata naturæ luce, conſultò ſeipſos obſtupefaciunt, vt paulò pòſt iterum videbimus. Quemadmodum multos videmus, poſtquam audacia peccandi & cōſuetudine obdurnerint, furioſè repellere omnem Dei memoriam, quæ tamen illis ſponte à naturæ ſenſu intus ſuggeritur. Iam quo magis deteſtabilem eorū furorē reddat, eos inducit præciſè negantes Deū eſſe, quanuis eſſentiā illi ſuam nō adimant, ſed quia ſpoliantes eum ſuo iudicio & prouidētia, otioſum cęlo includunt. Nam quū nihil minus Deo cōueniat quàm abiectam mundi gubernationem fortunæ permittere, cæcutire ad hominū ſcelera, vt impunè laſciuiāt: quiſquis extincto cæleſtis iudicii metu ſecurè ſibi indulget, Deū eſſe negat. Atq; hæc iuſta Dei vindicta eſt, pinguedinem obducere cordibus, vt impii poſtquam oculos ſuos clauſerunt, videndo nō videant. Et Dauid alibi optimus ſuæ ſententiæ *Pſal. 14. a.1*

Psal.30. a.2 est interpres, vbi dicit timorem Dei non esse prę oculis impiorum: item sibi in maleficiis superbè plaudere, quia Deum non aspicere, *Psal.10. c.11* sibi persuadeant. Quanquã ergo cogũtur aliquem Deum agnoscere, eius tamen gloriam exinaniunt, potẽtiam illi detrahendo. sicut *2.b.13* enim (teste Paulo) Deus seipsum abnegare nequit, quia sui perpetuò similis manet: ita isti mortuũ & inane idolum fingendo, Deum negare verè dicuntur. Adhæc notandũ est, quanuis luctentur cum proprio sensu, & Deum non solũ inde excutere, sed in cælo quoque abolere cupiãt, nunquã tamen eò vsq; inualescere stuporẽ, quin retrahat Deus ipsos interdũ ad suũ tribunal. Sed quia nullo metu retinẽtur quominus violẽter contra Deũ ruant: quandiu illos ita rapit cæcus impetus, brutã Dei obliuionẽ in ipsis regnare certũ est.

3 Sic inane illud patrociniũ quod superstitioni suæ prætexere multi solent, euertitur. putant enim studium qualecunq; religionis, quanlibet præposterum, satis esse: sed nõ animaduertunt, verã religionem ad Dei nutum, ceu ad perpetuam regulam, debere cõformari: Deum verò ipsum semper sui similem manere: non spectrum esse aut phantasma, quod pro vniuscuiusq; libidine transformetur. Et sanè videre est quàm mendacibus fucis Deo illudat superstitio, dum gratificari tentat. Nam ea ferè sola, quæ sibi curæ non esse testatus est, arripiẽs, quæ præscribit, ac sibi placere docet, aut cõtemptim habet, aut etiã non dissimulanter reiicit. Sua ergo deliria colunt & adorant quicunq; cultus Deo commentitios erigunt: quia nequaquam ita cum Deo nugari auderent, nisi Deũ prius nugarum suarum ineptiis cõsentaneum finxissent. Quare Apostolus, vagam illam & erraticam de numine opinionem, Dei esse ignorantiã pro- *Galat.4. a.8* nunciat. Quum Deum, inquit, nesciretis, seruiebatis iis qui natura dii non erant. Et alibi sine Deo fuisse tradit Ephesios quo tempore *Ephes.2. c.12* à recta vnius Dei cognitione aberrabant. Nec multũ interest, hac saltem in parte, Deúmne vnum, an plures concipias: quia semper à vero Deo discedis, & deficis. quo relicto, nihil tibi restat nisi execrabile idolum. Superest ergo vt cum Lactantio cõstituamus, Nullam esse legitimam religionem nisi cum veritate coniunctam.

4 Accedit & secundum peccatum, quòd neq; Dei rationem vnquã habent nisi inuiti: nec ad ipsum appropinquant donec renitentes pertrahantur, nec tũ quoque voluntario imbuuntur timore, qui ex diuinę maiestatis reuerẽtia fluat, sed tantũ seruili & coacto, quẽ illis Dei iudicium extorquet: quod quia effugere nequeunt, exhorrent, sic tamen vt etiam abominentur. Siquidem conuenienter in impietatem, atque in hanc solam competit illud Statii, Timorem primùm fecisse in orbe deos. Qui animum à Dei iustitia alienũ gerunt, tribunal, quod ad vindicandas eius trãsgressiones stare sciunt, euersum magnopere cupiunt. Quo affectu aduersus Dominũ belligerantur, qui sine iudicio esse nõ potest: sed dum eius potentiam sibi ineuitabilem imminere intelligunt, quia nec amoliri, nec effugere valẽt, reformidãt. Itaque ne vbique videantur eum contem-

nere

nere cuius maiestas eos vrget,qualicũque religionis specie defunguntur: interim tamen non desinunt omni vitiorum genere se polluere,& flagitia flagitiis copulare,donec sanctam Domini Legem omni ex parte violarint,& vniuersam eius iustitiam dissiparint:vel certè non ita retinentur simulato illo Dei timore, quin suauiter in peccatis suis acquiescant,& sibi blandiãtur,& carnis suæ intemperantiæ indulgere malint,quàm Spiritus sancti fręno eam cohibere. Sed quãdo inanis ea est & mẽdax religionis vmbra, vix etiã digna quæ vmbra nominetur : hinc rursus facilè elicitur quantum ab hac confusa Dei notitia differat,quæ solis fidelium pectoribus instillatur pietas,ex qua demum religio nascitur.Et tamẽ hoc per flexuosos circuitus consequi volunt hypocritæ,vt Deo quem fugiũt,propinqui appareant. Vbi enim perpetuus obediẽtiæ tenor in tota vita esse debuerat,in cunctis ferè operibus securè illi rebellãtes, pauculis tantùm sacrificiis placare eum student, vbi sanctimonia vitæ & cordis integritate illi seruiendum erat,friuolas nugas comminiscuntur,& nihili obseruatiunculas quibus eum sibi concilient. Imò maiore licentia in fæcibus suis torpent,quia cõfidunt expiationum ludicris se posse erga illum defungi: deinde vbi in illum defixa esse fiducia debuerat,in se vel creaturis subsidũt,eo posthabito. Tãdem se tanta errorum cõgerie implicant,vt scintillas illas quæ micabant ad cernẽdam Dei gloriã suffocet,ac demum extinguat malitiæ caligo. Manet tamen semen illud quod reuelli à radice nullo modo potest, Aliquam esse diuinitatem:sed ipsum adeò corruptũ, vt non nisi pessimos ex se fructus producat. Imò inde certius elicitur quod nunc contendo,Naturaliter insculptum esse Deitatis sensum humanis cordibus, quia reprobis quoque ipsis eius confessionem extorquet necessitas. Rebus tranquillis facetè illudunt Deo, imò ad extenuandam eius potentiam dicaces sunt ac garruli . desperatio siqua eos vrget,ad eundem quęrẽdum extimulat,dictátq; concisas preces , ex quibus pateat non prorsus ignaros fuisse Dei, sed quod citius emergere debuerat,fuisse peruicacia suppressum.

Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere. CAPVT V.

DHAEC , quia vltimus beatæ vitæ finis in Dei cognitione positus est:ne cui præclusus esset ad fœlicitatem aditus,nõ solùm hominum mentibus indidit illud quod diximus religionis semen:sed ita se patefecit in toto mundi opificio,ac se quotidie palàm offert, vt aperire oculos nequeant quin aspicere eum cogantur.Essentia quidem eius incomprehensibilis est,vt sensus omnes humanos procul effugiat eius numen: verùm singulis operibus suis certas gloriæ suæ notas insculpsit, & quidem adeò claras & insignes, vt sublata sit quanlibet rudibus & stupidis ignorantiæ excusatio. Ideò optimo iure Propheta exclamat , luce quasi vesti- *Psal.*
mento ipsum esse amictum:acsi diceret, cœpisse tunc demum visi- 104.a.2

bili ornatū insignem prodire ex quo in mundi creatiōe sua insignia protulit, quibus nunc quoties oculos huc vel illuc circunferimus, decorus apparet. Ibidem etiam scitè idem Propheta cælos vt expansi sunt, regio illius tentorio comparat, cœnacula dicit contignasse in aquis, nubes eius esse vehicula, equitare super alas ventorum, ventos & fulgetra esse celeres eius nuntios. Et quoniam plenius sursum refulget potentiæ & sapientiæ eius gloria, passim vocatur cælum eius palatium. Ac primùm, quaquauersum oculos coniicias, nulla est mundi particula in qua non scintillæ saltem aliquæ glorię ipsius emicare cernantur. Amplissimam verò hanc & pulcherrimā machinam, quàm latè patet, vno intuitu lustrare nequeas quin vi immēsa fulgoris totus vndique obruaris. Quare eleganter author Epistolæ ad Hebręos secula nuncupat, inuisibilium rerum spectacula: quòd nobis vice speculi sit tam concinna mundi positio, in quo inuisibilem alioqui Deum contemplari liceat. Qua ratione Propheta cælestibus creaturis idioma attribuit, nullis nationibus incognitum: quòd euidētior illic extat diuinitatis testificatio quàm vt præterire gentis vllius vel obtusissimæ cōsiderationem debeat. Quod clarius enarrans Apostolus, patefactū esse hominibus dicit quod de Deo cognosci operępretium erat: quia inuisibilia eius, ad æternam vsque eius virtutem & diuinitatem, à creatione mundi intellecta, omnes ad vnum conspiciunt.

Heb. 11. a. 3. *Psal. 19. a. 1* *Ro. 1. e. 19*

2 Mirificam eius sapientiam quæ testentur, innumera sunt tum in cælo, tum in terris documenta: non illa modò recōditiora, quibus propius obseruādis astrologia, medicina, & tota physica scientia destinata est: sed quæ rudissimi cuiusque idiotę aspectui se ingerunt, vt aperiri oculi nequeāt quin eorū cogantur esse testes. Equidem qui liberales illas artes vel imbiberūt, vel etiam degustarunt, earum subsidio adiuti, longè altius prouehuntur ad introspicienda diuinæ sapientiæ arcana: nemo tamen earū inscitia impeditur quo minus artificii satis supérque p̄uideat in Dei operibus, vnde in opificis admirationē prorūpat. Nempe ad disquirēdos astrorū motus, distribuendas sedes, metienda interualla, proprietates notandas, arte ac exactiore industria opus est: quibus perspectis, vt Dei prouidentia explicatius se profert, ita in eius gloriam conspiciendam, animum par est aliquantò sublimius assurgere. Sed quum ne plebii quidem & rudissimi qui solo oculorum adminiculo instructi sunt, ignorare queant diuinę artis excellentiā, vltro se in ista innumerabili, & tamen adeò distincta & disposita cælestis militiæ varietate exerētem: constat neminem esse cui non abundè sapientiam suam Dominus patefaciat. Similiter in humani corporis structura connexionem, symmetriam, pulchritudinem, vsum, ea quam Galenus adhibet, solertia pensiculare, eximii est acuminis. Sed omnium tamen confessione, præ se fert corpus humanum tam ingeniosam compositionem, vt ob eam meritò admirabilis opifex iudicetur.

Libris de vsu partu.

3 Ac proinde quidam ex philosophis olim hominem non immeritò

meritò vocarunt μικρόκοσμον, quia rarum sit potentiæ, bonitatis & sapientiæ Dei specimen, satísque miraculorum in se contineat occupandis nostris mentibus, modò ne attẽdere pigeat. Qua ratione Paulus, vbi admonuit, Deum palpãdo à cæcis quoque posse deprehendi, mox procul quærendum non esse adiũgit, quia scilicet intus singuli cęlestem gratiam qua vegetantur, indubiè sentiunt. Si verò vt Deum apprehendamus, extra nos egredi opus nõ est, quam veniam merebitur eius socordia, qui vt Deum inueniat, in se descendere grauabitur? Eadem etiam ratio est cur Dauid, vbi breuiter celebrauit admirabile Dei nomen & decus quæ vbique refulgent, statim exclamet, Quid est homo cuius memor es? Itẽ, Ex ore infantium & lactantium stabilisti robur. siquidem non tãtùm in genere humano clarum operum Dei speculum extare pronuntiat, sed infantibus dum à matrum vberibus pendent, satis disertas esse linguas ad prædicãdam eius gloriam, vt minimè opus sit aliis rhetoribus. Vnde etiam eorum ora in aciem producere non dubitat, tanquam validè instructa ad refellendam eorum amentiã qui Dei nomen pro Diabolica sua superbia extinguere cuperẽt. Vnde & illud emergit quod ex Arato citat Paulus, nos esse Dei progeniem: quia tanta præstantia nos exornans, se Patrem nobis esse testatus est. Sicuti etiam ex communi sensu & quasi dictante experiẽtia profani Poetæ eum vocarunt hominũ Patrem. Neque verò se quisquam vltro & libẽter Deo addicet in obsequium, nisi qui gustato paterno eius amore vicissim ad eum amandum & colẽdum illectus fuerit.

Acto.17. f.27

Psal.8. a.5.

Acto.17. g.28

4 Hìc autem detegitur fœda hominũ ingratitudo, qui dum in se continent officinam innumeris Dei operibus nobilem, & simul tabernam inęstimabili opum copia refertã, quum erumpere deberent in eius laudes, tanto maiore fastu cõtrà inflantur ac turgent. Quàm miris modis in ipsis operetur Deus, sentiunt, quantã etiam donorum varietatẽ ex eius liberalitate possideãt, vsu ipso docentur. Hæc diuinitatis signa esse, coguntur scire velint nolint: intus tamen supprimunt. Non opus quidem est extra seipsos egredi, modò ne sibi arrogando quod è cælis datum est, defodiant in terra quod eorum mentibus ad Deum clarè videndum prælucet. Imò prodigiosos hodie multos spiritus terra sustinet, qui totum diuinitatis semen in natura humana sparsum conferre non dubitant ad obruendum Dei nomen. Quàm detestabilis est, obsecro, hæc vęsania, vt homo in corpore suo & anima centies Deum reperiẽs, hoc ipso excellentiæ prætextu Deum esse neget? Non dicẽt se fortuitò à brutis animantibus distinctos: tantum obducto naturæ velo, quæ illis rerum omnium est artifex, Deum subducunt. Vident tam exquisitum artificium in singulis suis membris ab ore & oculis vsque ad infimos vnguiculos. Hìc quoque naturam substituunt in locum Dei. Sed in primis tam agiles animæ motus, tam pręclaræ facultates, tam raræ dotes diuinitatem præ se ferunt, quæ se non patitur facilè celari: nisi Epicuræi tanquam Cyclopes, ex hac altitudine

bellum Deo proteruiùs inferrent. Itáne verò ad regēdum quinque pedum vermiculum toti cælestis sapientiæ thesauri concurrunt? vniuersitas mūdi hac prærogatiua carebit? Primò statuere aliquid organicum in anima quod singulis partibus respondeat, adeò nihil ad obscurandam Dei gloriam facit, vt potius eam illustret. Respondeat Epicurus, quis atomorum concursus cibum & potum coquens, partem in excrementa, partem in sanguinē digerat, ac efficiat vt singulis membris tanta sit industria ad prestādum officium, ac si totidem animæ communi consilio corpus vnum regerent?

5 Sed mihi nunc cum illa porcorum hara negotium non est: eos magis cōpello qui præposteris argutiis dediti, frigidum illud Aristotelis dictū libenter obliquo flexu traherent tam ad immortalitatem animæ abolendam, quàm ad eripiendum Deo ius suum. Nam quia organicæ sunt animæ facultates, hoc prætextu alligant eam corpori, vt sine eo non subsistat: naturæ verò elogiis, quātum in se est, Dei nomen supprimunt. Atqui longè abest quin potentiæ animæ in functionibus quæ corpori seruiūt, inclusæ sint. Quid hoc ad corpus vt cælum metiaris, numerū stellarum colligas, teneas cuiusque magnitudinē, scias quo spatio inter se distent, qua celeritate vel tarditate conficiāt suos cursus, quot gradibus huc vel illuc deflectant? Fateor quidē esse aliquē Astrologiæ vsum: sed tantū ostendo, in hac tam alta disquisitione rerum cælestium non esse organicam symmetriam, sed suas animæ esse partes à corpore separatas. Exemplū vnum proposui, ex quo reliqua sumere lectoribus promptum erit. Multiplex sanè animæ agilitas, qua cælū & terrā perlustrat: præterita futuris cōiungit: retinet memoriter quæ pridē audiuit: imò quidlibet sibi figurat: solertia etiā qua res incredibiles excogitat, & quę tot mirabiliū artium mater est, certa sunt diuinitatis insignia in homine. Quid quòd dormiendo non tantū se circumagit & versat, sed multa vtilia cōcipit, de multis ratiocinatur, futura etiam diuinat? Quid hîc dicendū est, nisi deleri nō posse quæ in homine impressa sunt immortalitatis signa? Nūc quę ratio feret vt sit homo diuinus, & Creatorem nō agnoscat? Nos scilicet iudicio quod nobis inditum est discernemus inter iustū & iniustum, nullus autem erit in cælo iudex? Nobis etiam in somno manebit aliquid residuū intelligentiæ, nullus Deus excubias aget in mundo regendo? Tot artiū rerúmque vtilium inuentores censebimur, vt fraudetur Deus sua laude? quū tamen experientia satis doceat disparibus modis aliūde distribui quod habemus. Quod autē de arcana inspiratione quę vegetat totum mundum quidam blaterant, non modò dilutum, sed omnino profanū est. Placet illis celebre dictū Virgilii,

Principio cælum ac terras, campósque liquentes, *AEnei.6*
Lucentémque globum lunæ, Titaniáque astra
Spiritus intus alit: totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudúmque genus vitæque volantum,

Et

Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus,
Igneus est ollis vigor, & cælestis origo, &c. Nēpe vt mundus qui in spectaculum gloriæ Dei conditus est, suus ipse sit creator. Sic enim idem alibi communem Græcis & Latinis sentētiam sequutus, *Geor. 4*
Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
AEtherios, dixere Deum. nanque ire per omnes
Terrásque tractúsque maris, cælúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quenque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
Syderis in numerum: atque alto succedere cælo. En quid ad gignendam fouendámque in cordibus hominum pietatem valeat ieiuna illa speculatio de vniuersa mente quæ mundum animat ac vegetat. Quod etiam ex sacrilegis impuri canis Lucretii vocibus melius liquet, quæ à principio illo deductæ sunt. Hoc verò est, vt procul facessat verus Deus quem timeamus & colamus, vmbratile numen facere. Fateor quidem piè hoc posse dici, modò à pio animo proficiscatur, Naturam esse Deum: sed quia dura est & impropria loquutio, quum potius Natura sit ordo à Deo præscriptus, in rebus tanti ponderis, & quibus debetur singularis religio, inuoluere cōfusè Deum cum inferiore operum suorum cursu, noxium est.

5 Meminerimus ergo, quoties quisque naturam suam considerat, vnum esse Deum, qui sic gubernat omnes naturas, vt velit nos in se respicere, fidem nostram ad se dirigi, coli & inuocari à nobis: quia nihil magis præposterum quàm frui tam præclaris dotibus quæ in nobis diuinitatem spirant, & authorem negligere qui precario nobis eas largitur. Iam potentia quàm præclaris speciminibus nos in considerationem sui rapit? nisi fortè latere nos potest, cuius sit virtutis, infinitam hanc cæli ac terræ molem suo verbo sustentare: solo nutu, nunc fragore tonitruum cælum cōcutere, fulminibus quidlibet exurere, fulgetris aërem accendere: nunc variis tempestatum formis conturbare, eundem ipsum statim vbi libuit, vno momento serenare: mare, quod assiduam terræ vastationem minari sua altitudine videtur, quasi in aëre suspensum, coercere: & nunc horrendum in modum tumultuoso ventorum impetu concitare, nunc sedatis vndis, pacatum reddere. Huc pertinēt quæ passim occurrunt potentiæ Dei elogia ex naturæ testimoniis, præsertim verò in libro Iob & apud Iesaiam: quæ nunc cōsultò prætereo, quia commodiorem alibi locum reperient, vbi ex Scripturis de mundi creatione disseram. Tantum nūc attingere volui, exteris & domesticis communem hanc esse viam quærēdi Dei, si lineamēta sequantur quæ sursum ac deorsum viuam eius effigiem adumbrant. Iam ipsa potentia nos ad cogitandam eius æternitatem deducit: quia æternum esse, & à seipso principium habere necesse est vnde omnia trahunt originem. Porrò si causa quæritur qua & ad

Natura. potentia eternit

creanda hæc semel omnia inductus sit, & nunc ad conseruandā moueatur, solam illi suam bonitatē comperiemus pro causa esse. Quinetiam hæc si vna sit, plus satis tamen sufficere debet ad nos
psal. 145. b. 9 in amorem eius alliciendos: quando nulla est creatura, vt Propheta monet, in quam non effusa sit eius misericordia.

6 In secundo quoque genere operum eius, quæ scilicet præter ordinarium naturæ cursum eueniunt, nihilo obscuriora se proferunt virtutū eius argumenta. Nam in administranda hominū societate ita prouidentiā suam tēperat, vt quum sit erga omnes innumeris modis benignus ac beneficus: apertis tamen ac quotidianis indiciis, suam piis clementiā, improbis ac sceleratis seueritatē declaret. Nō enim dubię sunt quas de flagitiis sumit vltiones: quēadmodum non obscurè tutorem, ac etiam vindicem se innocentiæ esse demonstrat, dum bonorū vitā sua benedictione prosperat, necessitati opitulatur, dolores lenit ac solatur, calamitates subleuat, saluti per omnia consulit. Neque verò perpetuam iustitiæ eius regulam obscurare debet, quòd improbos & sontes ad tēpus impunitos sæpiuscule exultare sinit, probos autē & immerentes multis rebus aduersis iactari, impiorum etiā malitia & iniquitate premi sustinet. Quin potius longè diuersa cogitatio subire mentē debet: quando in flagitium vnū manifesto iræ indicio animaduertit, omnia ipsum odisse: quando multa inulta prætermittit, aliud fore iudicium quo punienda differuntùr. Similiter misericordiæ suæ considerandæ quātam materiā nobis suppeditat, dum sæpius miseros peccatores indefessa tamē benignitate prosequitur, donec eorum prauitatem benefaciēdo fregerit plusquā paterna indulgētia ad se reuocando?

7 In hunc finem Propheta commemorans in rebus desperatis
psal. 107 repente & mirabiliter ac pręter spem Deum miseris ac ferè perditis succurrere, siue per deserta vagantes à feris protegat, & tādem reducat in viam, siue egētibus ac famelicis victum suppeditet, siue captiuos ex tetris foueis & ferreis custodiis emittat, siue naufragos in portū adducat īcolumes, siue à morbis sanet semimortuos, siue æstu & siccitate exurat terras, siue occulta irrigatione gratiæ fœcundet, siue attollat contemptissimos è vulgo, siue proceres deiiciat ex alto dignitatis gradu: propositis eiusmodi exemplis colligit, qui censentur esse fortuiti casus, totidem esse prouidētiæ cælestis testimonia, præsertim verò paternæ clementiæ: atque hinc piis dari materiam lætitiæ, impiis verò & reprobis ora obstrui. Sed quia maior pars erroribus suis imbuta, in tam illustri theatro cæcutit, exclamat raræ & singularis esse sapientiæ, prudenter expēdere hæc Dei opera quorum aspectu nihil proficiunt qui alioqui videntur esse acutissimi. Et certè quantumuis splendeat Dei gloria, vix centesimus quisque verus est eius spectator. Nihilo magis aut potentia, aut sapientia in tenebris latent. quarum altera præclarè emergit, dum impiorum ferocia omnium opinione insuperabilis momento vno retunditur, arrogantia domatur, diruuntur validissima

ſima præſidia, tela & arma comminuuntur, vires infringuntur, machinationes euertuntur, & ſua ipſarum mole concidunt: quæ ſupra cælos ſe efferebat audacia, in centrum vſque terræ proſternitur: rurſum eriguntur humiles è puluere, & inopes è ſtercore ſuſcitãtur: oppreſſi & afflicti, ab extremis anguſtiis eruũtur: deplorati, in ſpem bonam reſtituuntur: inermes de armatis, pauci de pluribus, imbecilles de validis victoriam referunt. Sapientia verò ipſa manifeſtè excellit dum optima vnamquanque rem oportunitate diſpenſat: quãlibet mundi perſpicaciã confundit, deprehendit aſtutos in aſtutia ſua: nihil denique non optima ratione attemperat. *pſal.113. b.7.* *1. Cor. 3. d.19*

8 Videmus non longa nec laborioſa demonſtratione opus eſſe ad eruenda quæ illuſtrandæ aſſerendæq; diuinæ maieſtatis ſeruiũt teſtimonia: ſiquidem ex paucis quæ delibauimus, quocunque incideris, adeò prompta & obuia eſſe conſtat, vt oculis deſignari, ac digitis notari facilè queant. Atque hîc rurſus obſeruandum eſt, inuitari nos ad Dei notitiam, non quæ inani ſpeculatione contenta in cerebro tantum volitet, ſed quę ſolida futura ſit & fructuoſa ſi ritè percipiatur à nobis, radicémq; agat in corde. A ſuis enim virtutibus manifeſtatur Dominus: quarum vim quia ſentimus intra nos, & beneficiis fruimur, viuidius multò hac cognitione nos affici neceſſe eſt quàm ſi Deum imaginaremur cuius nullus ad nos ſenſus perueniret. Vnde intelligimus hanc eſſe rectiſſimam Dei quęrendi viam & aptiſſimum ordinem: non vt audaci curioſitate penetrare tentemus ad excutiendam eius eſſentiam, quæ adorãda potius eſt, quàm ſcrupuloſius diſquirenda: ſed vt illum in ſuis operibus contemplemur, quibus ſe propinquum nobis familiarémque reddit, ac quodammodo communicat. Quò reſpiciebat Apoſtolus quum diceret non longè quæritandum eſſe, quippe qui præſentiſſima ſua virtute habitet in vnoquoque noſtrûm. Proinde Dauid inenarrabilem eius magnitudinem antè confeſſus, poſtquã ad operum commemorationem deſcendit, eam ipſam ſe enarraturum profitetur. Quare & nos in eam Dei inueſtigationem incumbere decet, quæ ſic ſuſpenſum admiratione ingenium teneat vt efficaci ſenſu penitus ſimul afficiat. Et quemadmodũ docet alicubi Auguſtinus, quia illum non poſſumus capere, velut ſub eius magnitudine deficientes, ad opera reſpicere conuenit, vt eius reficiamur bonitate. *acto. 17. f.27* *pſal. 145* *Augu. in Pſal. 144*

9 Deinde eiuſmodi notitia non modò ad dei cultum excitare nos debet, ſed ad ſpem quoque futuræ vitæ expergefacere, & erigere. Quum enim animaduertamus quæ Dominus tum clementiæ, tum ſeueritatis ſuæ ſpecimina edit, inchoata duntaxat & ſemiplena eſſe: haud dubiè ad maiora ſic ipſum præludere reputemus oportet, quorum manifeſtatio plenáque exhibitio in aliam vitam differtur. econuerſo, pios ab impiis quum videamus afflictionibus grauari, iniuriis concuti, calũniis opprimi, contumeliis probríſque lacerari: ſceleſtos cõtrà florere, proſperari, quietem cum dignitate obtinere, ídque impune: protinus colligẽdum eſt, alteram fore vi-

tam, in qua, & sua iniquitati vindicta, & merces iustitiæ reposita sit. Adhæc, quum obseruemus, Domini ferulis sæpius fideles castigari, certo certius cõstituere licet, multò minus impios eius flagella olim euasuros. Scitũ enim est illud Augustini, Si nunc omne peccatũ manifesta plecteretur pœna, nihil vltimo iudicio reseruari putaretur. Rursus, si nullũ peccatũ nunc apertè Deus puniret, nulla esse diuina prouidentia crederetur. Fatendum est igitur, in singulis Dei operibus, præsertim autẽ in ipsorũ vniuersitate, non secus atq; in tabulis depictas esse Dei virtutes, quibus in eius agnitionem, & ab ipsa in veram plenámq; fœlicitatem inuitatur atq; illicitur vniuersum hominũ genus. Porrò lucidissimæ quũ illic appareãt: quorsum tamen potissimũ spectent, quid valeant, quem in finem à nobis sint reputandæ, tum demũ assequimur, dum in nos ipsos descendimus, ac consideramus quibus modis suam in nobis vitã, sapientiã, virtutem Dominus exerat: suam iustitiã, bonitatem, clementiã erga nos exerceat. Nã etsi iustè cõqueritur Dauid, incredulos desipere, quia in humani generis gubernatione profunda Dei cõsilia non expendunt: est tamẽ hoc verissimũ quod idem alibi dicit, admirabilẽ Dei sapientiã hac in parte excedere capillos capitis nostri. Sed quia hoc argumentũ posthac suo ordine pleniùs tractandũ erit, nũc omitto.

Lib.1.de Ciuita. Dei, ca.8

Psal.92. b.7

Psal.40. c.13

10 Atqui quantacunque claritate & se & immortale suum regnum Dominus in operum suorũ speculo repræsentet: qui tamen est noster stupor, ad tam perspicuas testificationes semper hebescimus, vt sine profectu effluant. Nam quantum ad mundi fabricam & pulcherrimam positionem attinet, quotusquisque est nostrûm, qui dum oculos vel in cælum attollit, vel per regiones terræ varias circunfert, mentem ad Creatoris memoriam referat, ac non magis, præterito authore, in operum aspectu desideat? Quantum verò attinet ad ea quæ preter naturalis decursus ordinem quotidie eueniunt, quotusquisque non magis reputat, cæca potius fortunæ temeritate rotari & volutari homines quàm Dei prouidentia gubernari? Quòd siquando istarum rerum ductu ac directione ad Dei considerationem adigimur (quod omnibus euenire necessarium est) tamen vbi temere diuinitatis alicuius sensum concepimus, extemplo ad carnis nostræ deliria vel praua cõmenta delabimur, ac puram Dei veritatem nostra corrumpimus vanitate. In eo quidem dissimiles, quòd quisque sibi priuatim aliquid peculiaris erroris accersit: in hoc tamen simillimi, quòd ad vnum omnes ab vno vero Deo ad prodigiosa nugamenta deficimus. Quo morbo non plebeia modò & obtusa ingenia, sed præclarissima, & singulari alioqui acumine prædita, implicantur. Quàm prolixè suam in hac parte stoliditatem ac insulsitatem prodidit tota philosophorum natio? Nam vt aliis parcamus, qui multò absurdiùs ineptiunt: Plato inter omnes religiosissimus, & maximè sobrius, ipse quoque in rotundo suo globo euanescit. Et quid aliis non eueniret, quum ita primores, quorum erat reliquis prælucere, hallucinẽtur & impingant?

gant?

gant? Similiter, vbi rerum humanarum gubernatio prouidentiam manifestius arguit quàm vt abnegari queat, nihilo tamē inde plus proficitur, quàm si temeraria fortunæ voluntate crederētur omnia sursum deorsum versari: tanta est nostra in vanitatem & errorem propensio. De excellentissimis semper loquor, nō vulgaribus illis, quorum in profanāda Dei veritate processit in immēsum insania.

12 Hinc immensa illa errorum colluuies, qua totus orbis refertus ac coopertus fuit. suum enim cuique ingenium instar labyrinthi est, vt mirum non sit singulas Gentes in varia commenta diductas esse. neque id modò, sed singulis propè hominibus proprios fuisse deos. nam vt ad inscitiam & tenebras accedit temeritas & lasciuia, vix vnus vnquam repertus est qui non sibi idolum vel spectrum Dei loco fabricaret. Certè nō secus atque ex vasta ampláq; scaturigine aquæ ebulliunt, immensa deorum turba ab hominum mente profluxit, dum quisque nimis licentiosè vagādo, perperam hoc vel illud de ipso Deo comminiscitur. Neque tamen hîc superstitionum quibus implicitus fuit mundus, catalogum texere necesse est: quia nec vllus esset finis: & vt verbum nullū fiat satis ex tot corruptelis apparet quàm horribilis sit humanæ mentis cæcitas. Rude & indoctum vulgus omitto. Sed inter Philosophos qui ratione & doctrina penetrare in cælum conati sunt, quàm pudenda est varietas? vt quisque altiore ingenio præditus fuit, artéque & scientia limatus, ita speciosos colores suæ sententiæ inducere visus est: quos tamen omnes si propius inspicias, euanidos esse fucos reperies. Argutè sibi visi sunt dicere Stoici, posse elici ex cunctis naturæ partibus varia Dei nomina, neque tamen propterea lacerari vnum Deum. Quasi verò non iam plus satis ad vanitatem procliues simus, nisi multiplex deorum copia nobis obiecta, longiùs & violentiùs nos in errorem abstraheret. Mystica etiam Ægyptiorum theologia ostendit, sedulò in hoc omnes incubuisse ne absque ratione desipere viderentur. Ac primo fortè intuitu aliquid tanquam probabile simplices & incautos deciperet: sed nihil vnquam excogitauit vllus mortalium, quo non turpiter corrupta fuerit religio. Atque hæc tam confusa varietas Epicureis, & crassis aliis pietatis contemptoribus audaciam addidit vt omnem Dei sensum abiicerent. Nam quum prudentissimos quosque certare viderent contrariis opinionibus, ex eorum dissidiis, & friuola etiam, vel absurda cuiusque doctrina colligere non dubitarunt, frustra & stultè tormenta sibi accersere homines vbi deum qui nullus est, inuestigant. idque se impunè facere duxerunt, quia præstaret breui compendio prorsus Deum negare, quàm fingere incertos deos, & deinde lites mouere quæ nullum haberent exitum. Ac nimis quidem inscitè ratiocinantur illi, vel potius tegēdæ suæ impietati nebulam inducunt ex hominum inscitia, ex qua Deo quidquam decedere minimè æquum est. Sed quum fateantur omnes nullam esse rem de qua tantopere docti simul & indocti dissentiant, hinc colligitur, plusquam hebetes ac cæcas in cælestibus

mysteriis esse hominum mentes quæ in Dei inuestigatione sic errant. Laudatur ab aliis Simonidis responsum, qui rogatus ab Hierone tyranno quid esset Deus, diem sibi ad cogitãdum dari petiit. Quum idem quæreret postridie tyrannus, biduum postulauit: ac sæpius duplicato numero dierum, tandem respondit, Quanto diutius considero, tantò res mihi videtur obscurior. Prudenter sanè ille sententiam de re sibi obscura suspenderit: hinc tamen apparet, si naturaliter tantùm edocti sint homines, nihil certum, vel solidum, vel distinctum tenere: sed confusis tantùm principiis esse affixos, vt Deum incognitum adorent.

13 Iam tenendum quoque est, quicunque puram religionem adulterant (vt omnibus accidere necesse est opinioni suæ deditis) discessionem facere ab vno Deo. Aliud quidem sibi in animo esse iactabunt: sed quid intendant, vel quid sibi persuadeant, non multum ad rem facit: quando Spiritus sanctus pronuntiat omnes esse apostatas, qui pro mentis suæ caligine dæmonia supponunt in Dei locum. Hac ratione Paulus sine Deo fuisse pronũtiat Ephesios donec ex Euangelio didicissent quid esset verũ Deum colere. Neque hoc ad gentem vnam duntaxat restringere oportet, quum generaliter alibi asserat euanuisse cunctos mortales in suis cogitationibus, postquam in mundi fabrica illis patefacta erat Creatoris maiestas. Ideóque Scriptura vt vero & vnico Deo locum faciat, quidquid diuinitatis olim celebratum fuit inter Gentes, falsitatis & mendacii damnat: nec vllum numen relinquit nisi in monte Sion vbi peculiaris vigebat Dei cognitio. Certè inter Gentiles Christi ætate proximè ad veram pietatem accedere visi sunt Samaritæ: audiuimus tamen ex ore Christi eos nescisse quid colerent. vnde sequitur, vano errore fuisse delusos. Denique etiam si non omnes laborauerint crassis vitiis, aut in apertas idololatrias prolapsi sint: nulla tamen pura & probata fuit religio quæ tantùm in communi sensu fundata esset. Quamuis enim pauci quidam non insanierint cum vulgo, manet tamẽ fixa Pauli doctrina, Non apprehendi sapientiam Dei à principibus mundi huius. Quòd si excellentissimi quique in tenebris errarunt, quid de fæcibus ipsis dicendum erit? Quare nihil mirum si cultus omnes hominum arbitrio excogitatos tanquam degeneres repudiet Spiritus sanctus: quia in cælestibus mysteriis opinio humanitus concepta, etsi non semper magnam errorum congeriẽ pariat, erroris tamen est mater. Atque vt nihil deterius accedat, hoc tamen vitium non leue est, fortuitò adorare Deum incognitum: cuius tamen rei fiunt Christi ore quicunque ex Lege edocti non sunt quem Deum colere oporteat. Et certè non longius progressi sunt qui optimi fuerunt legislatores, quàm vt in publico consensu fundata esset religio. Quinetiam apud Xenophontem laudat Socrates Apollinis responsum, quo præcepit vt quisque ritu patrio & pro vrbis suæ consuetudine deos coleret. Vnde autẽ hoc ius mortalibus vt sua authoritate definiãt, quod mundum longè superat? vel quis ita maiorũ placitis, vel populi

Ephes. 2. c.12

Ro. 1. c. 21

Habac. 2. d. 18. 20

Ioan. 4. c. 22

1. *Corin.* 2. b. 8

Ioan. 4. c. 22

puli ſcitis acquieſcere poterit, vt Deum abſque dubitatione recipiat humanitus ſibi traditū? Potius iudicio quiſq; ſuo ſtabit, quàm ſe alieno arbitrio ſubiiciet. Quum ergo nimis infirmum ac fragile ſit pietatis vinculū, vel vrbis cōſuetudinem, vel antiquitatis cōſenſum in colēdo Deo ſequi, reſtat vt de ſe teſtetur è cælo ipſe Deus.

14 Ergo fruſtra nobis in mundi opificio collucent tot accenſæ lampades ad illuſtrandam authoris gloriam: quæ ſic nos vndique irradiant, vt tamen in rectā viam per ſe nequaquam poſſint perducere. Et ſcintillas certè quaſdā excitant: ſed quæ antè præfocātur, quàm pleniorem effundant fulgorem. Quamobrem Apoſtolus, eo ipſo loco, vbi ſecula, ſimulachra vocat rerum inuiſibilium: ſubiungit, per fidem intelligi eſſe verbo Dei aptata: ita ſignificans, inuiſibilem diuinitatem repræſentari quidem talibus ſpectaculis: ſed ad illam perſpiciendam non eſſe nobis oculos, niſi interiore Dei reuelatione per fidem illuminētur. Neque Paulus, vbi tradit patefieri quod cognoſcendum eſt de Deo ex mundi creatione, talem manifeſtationem deſignat quę hominum perſpicacia comprehendatur: quin potius eam oſtendit non vltrà procedere niſi vt reddantur inexcuſabiles. Idem quoque, tametſi alicubi negat Deum procul veſtigandum, vtpote qui intra nos habitet: alio tamen loco docet quorſum valeat eiuſmodi propinquitas: In pręteritis, inquit, generationibus permiſit Dominus Gentes ingredi viis ſuis, non tamen ſeipſum ſine teſtimonio reliquit, benefaciens è cælo, dans pluuias, & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda hominum. Vtcunque ergo non deſtituatur teſtimonio Dominus, dum plurima & varia benignitate homines in ſui cognitionem ſuauiter allicit: vias tamen ſuas, hoc eſt exitiales errores, propterea ſequi non deſinunt.

Heb.11.a.3

Rom.1.c.19

Act.17.f.27

Act.14.c.16

15 Quanquam autē naturali facultate deficimur quominus ad puram vſque & liquidam Dei cognitionem conſcendere liceat: quia tamen hebetudinis vitium intra nos eſt, præciſa eſt omnis tergiuerſatio. Neque enim ignorantiam ſic prætexere licet, quin ſemper & ignauiæ & ingratitudinis vel conſcientia ipſa nos conuincat. Digna ſcilicet quæ admittatur defenſio, ſi homo ad audiēdam veritatem aures ſibi defuiſſe obtendat, ad quam enarrandam ſuppetunt mutis creaturis pluſquam canoræ voces: ſi oculis ſe non poſſe videre cauſetur quod ſine oculis creaturæ demonſtrant: ſi mentis imbecillitatem excuſet, vbi omnes ſine ratione creaturæ erudiunt. Quare omni prorſus excuſatione meritò excludimur, quòd vagi & palantes aberramus: quū omnia rectam viā demonſtrent. Sed enim, vtcunque hominum vitio imputandum ſit, quòd ſemen notitiæ Dei, ex mirabili naturæ artificio mentibus ſuis inſperſum, mox corrumpunt, ne ad frugem bonam ac ſynceram perueniat: veriſſimum tamen eſt, nuda iſta & ſimplici teſtificatione, quæ Dei gloriæ à creaturis magnificè redditur, nequaquam nos ſufficienter erudiri. Simul enim ac modicum diuinitatis guſtum ex mūdi ſpeculatione delibauimus: vero Deo prætermiſſo, eius loco

ſomnia & ſpectra cerebri noſtri erigimus:ac iuſtitiæ,ſapientiæ,bonitatis , potentiæ laudem ab ipſo fonte huc & illuc traducimus. Quotidiana porrò eius facta ita aut obſcuramus aut inuertimus prauè æſtimando, vt & ſuam illis gloriam, & authori debitam laudem præripiamus.

Vt ad Deum creatorem quis perueniat, opus eſſe ſcriptura duce & magiſtra. CAP. VI.

RGO quanquam hominũ ingratitudinẽ ſatis ſupérque omni patrocinio ſpoliat fulgor ille qui in cælo & in terra omnium oculis ingeritur:ſicuti Deus vt genus humanum inuoluat eodem reatu, cunctis ſine exceptione numen ſuum delineatum in creaturis proponit:aliud tamen & melius adminiculum accedere neceſſe eſt quod nos probè ad ipſum mundi creatorem dirigat.Itaque non fruſtra verbi ſui lumen addidit,quo innoteſceret in ſalutẽ: atque hac prærogatiua dignatus eſt quos voluit propius & magis familiariter ad ſe colligere. Nam quia vaga & inſtabili agitatione circunferri videbat omnium animos,poſtquam Iudæos ſibi elegit in gregem peculiarem , cancellos illis circundedit ne aliorum more euaneſcerent. nec fruſtra eodem remedio nos in pura ſui notitia cõtinet: quia mox alioqui diffluerẽt etiã qui videntur præ aliis firmi ſtare.nempe ſicuti ſenes, vel lippi, & quicunque oculis caligant, ſi vel pulcherrimũ volumen illis obiicias, quanuis agnoſcant eſſe aliquid ſcriptum , vix tamen duas voces contexere poterunt : ſpecillis autem interpoſitis adiuti, diſtinctè legere incipient:ita Scriptura confuſam alioqui Dei notitiã in mentibus noſtris colligens,diſcuſſa caligine liquidò nobis verũ Deum oſtendit. Hoc igitur ſingulare donũ eſt , vbi ad erudiendam Eccleſiam non mutis dũtaxat magiſtris Deus vtitur, ſed os quoque ſacroſanctum reſerat: neque tãtum promulgat colendũ eſſe aliquem Deum, ſed eum ſe eſſe ſimul pronuntiat qui colendus ſit : nec electos docet modò in Deum reſpicere,ſed ſe quoque exhibet in quẽ reſpiciãt. Hunc ordinẽ ab initio erga Eccleſiam ſuam tenuit,vt præter communia illa documenta verbũ quoque adhiberet:quæ rectior eſt & certior ad ipſum dignoſcendũ nota. Nec dubium eſt quin Adam, Noë,Abraham,& reliqui patres hoc adminiculo penetrauerint ad familiarem notitiã, quæ illos ab incredulis quodãmodo diſcreuit. Nondum loquor de propria fidei doctrina qua fuerunt illuminati in ſpem æternæ vitæ.nam vt tranſirent à morte in vitã,Deum non modò creatorem agnoſcere neceſſe fuit , ſed redemptorem quoque:vt certe vtrunque adepti ſunt ex verbo.Ordine enim præceſſit illa notitiæ ſpecies qua tenere datum fuit quiſnam ſit Deus ille à quo mundus eſt conditus , & gubernatur . Deinde adiuncta fuit altera interior , quæ ſola mortuas animas viuificat,qua Deus non tantùm mundi conditor , & omnium quæ fiunt vnicus author & arbiter cognoſcitur , ſed etiam redemptor in Mediatoris perſona. Cæterùm quia nondum ad mundi lapſum & naturæ corruptionem

nem ventum est, de remedio etiam tractare supersedeo. Meminerint ergo lectores, me nondum de fœdere illo differere, quo sibi Deus adoptauit Abrahæ filios:& de illa doctrinę parte qua propriè segregati semper fuerunt fideles à profanis gentibus:quia in Christo fundata fuit:sed tantum quomodo ex Scriptura discere conueniat,Deum qui mundi creator est,certis notis ab omni commentitia deorum turba discerni. Opportunè deinde series ipsa ad Redemptionem nos deducet. Quanquam autem multa ex Nouo testamento testimónia adhibebimus,alia etiã ex Lege & Prophetis, vbi expressa fit Christi mentio: in hunc tamen finem tendent omnia,Deum mundi opificem nobis patefieri in Scriptura, & quid de eo sentiẽdum sit exponi, ne per ambages incertum aliquod numen quæramus.

2 Siue autem per oracula & visiões patribus innotuit Deus, siue hominum opera & ministerio suggessit quod deinde per manus posteris traderent: indubium tamen est insculptam fuisse eorum cordibus firmam doctrinę certitudinem,vt persuasi essent,atque intelligerent à Deo profectum esse quod didicerant. Semper enim Deus indubiam fecit verbo suo fidem, quæ omni opinione superior esset.Tandem vt continuo progressu doctrinæ veritas seculis omnibus superstes maneret in mundo, eadem oracula quæ deposuerat apud Patres, quasi publicis tabulis consignata esse voluit.Hoc consilio Lex promulgata fuit, cui postea interpretes additi sunt Prophetæ. Etsi enim multiplex fuit Legis vsus, vt melius videbitur suo loco: præsertim verò Mosi & omnibus Prophetis propositum fuit, modum reconciliationis inter Deum & homines docere (vnde etiam Paulus Christum vocat finem Legis) iterum *Rom.10.* tamen repeto, præter doctrinam fidei & pœnitentiæ propriam, *a.4* quæ Christum Mediatorem proponit, Scripturam vnicũ & verum Deum quatenus mundum creauit & gubernat, certis notis & insignibus ornare,ne misceatur cum falsa deorum turba. Ergo quanuis hominem seriò oculos intendere conueniat ad consideranda Dei opera,quando in hoc splendidissimo theatro locatus est vt eorum esset spectator: aures tamen præcipuè arrigere conuenit ad verbum, vt melius proficiat. Ac proinde mirum non est, magis ac magis in stupore suo obdurescere qui in tenebris nati sunt: quia paucissimi vt se intra metas contineant, verbo Dei se præbent dociles, sed potius exultant in sua vanitate. Sic autem habendum est, vt nobis affulgeat vera religio, exordium à cælesti doctrina fieri debere,nec quenquam posse vel minimum gustum rectæ sanæque doctrinæ percipere,nisi qui Scripturæ fuerit discipulus. vnde etiam emergit veræ intelligentiæ principium, vbi reuerenter amplectimur quod de se illic testari Deus voluit. Neque enim perfecta solùm,vel numeris suis completa fides, sed omnis recta Dei cognitio ab obedientia nascitur. Et sanè hac in parte singulari prouidentia consuluit mortalibus Deus in omnes ætates.

3 Nam si reputamus quàm lubricus sit humanæ mẽtis lapsus in

Dei obliuionem, quanta in omne genus erroris procliuitas, quanta ad confingẽdas identidem nouas & fictitias religiones libido: perspicere licebit quàm necessaria fuerit talis cælestis doctrinæ consignatio, ne vel obliuione deperiret, vel errore euanesceret, vel audacia hominum corrumperetur. Quum itaque palàm sit, Deum erga eos omnes quos vnquam erudire cum fructu voluit, subsidium verbi adhibuisse, quòd effigiem suã in pulcherrima mundi forma impressam, parum esse efficacem prouideret: hac recta via contendere expedit, si ad synceram Dei contemplationem seriò aspiramus. Ad verbum, inquam, est veniendum, vbi probè, & ad viuum, nobis à suis operibus describitur Deus, dum opera ipsa non ex iudicii nostri prauitate, sed æternæ veritatis regula æstimantur. Ab eo si deflectimus, vt nuper dixi, quamlibet strenua enitamur celeritate, quia tamen extra viam cursus erit, nunquam ad metam pertingere

1.Tim.6.d.16. continget. Sic enim cogitandum est: fulgorem diuini vultus, quem & Apostolus inaccessum vocat, esse nobis instar inexplicabilis labyrinthi nisi verbi linea in ipsum dirigamur: vt satius sit in hac via

Psal. 93. 96. 97. 99. & similibus. claudicare quàm extra eam celerrimè currere. Itaque sępius Dauid superstitiones è mundo tollendas docens, quò pura vigeat religio, Deum regnantem inducit: regnãdi nomine non potestatem significans qua præditus est, & quam in vniuersa naturæ gubernatione exercet: sed doctrinam qua sibi legitimũ principatum asserit: quia nunquam euelli queunt ex hominum cordibus errores donec plantata fuerit vera Dei cognitio.

Psal.19. a.1. 4 Proinde idem Propheta, vbi commemorauit gloriam Dei à cęlis enarrari, opera manuum enuntiari à firmamento, ab ordinata dierum noctiúmque serie maiestatem eius prędicari, deinde ad verbi mentionem descendit: Lex, inquit, Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam pręstans paruulis: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: pręceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Etsi enim alios quoque Legis vsus cõprehendit, significat tamen in genere, quum frustra Deus omnes populos ad se inuitet cæli terræque intuitu, hanc esse peculiarem filiorum Dei scholam. Eodẽ spectat Psalmus 29, vbi Propheta concionatus de terribili Dei voce, quæ in tonitru, ventis, imbribus, turbinibus & procellis terram cõcutit, tremefacit montes, cedros cõfringit: in fine tandem subiicit, cani eius laudes in Sanctuario, quia ad omnes Dei voces quæ in aëre resonant, surdi sunt increduli. Sicut

Psal.93. b.5 alium Psalmum, vbi descripsit terribiles fluctus maris, ita claudit, Testimonia tua verificata sunt: decor templi tui, sanctitas in

Ioann.4. c.22. longitudinem dierum. Hinc & illud emanat quod Samaritanę mulieri dicebat Christus, gentem eius & reliquos omnes populos adorare quod nescirent: solos Iudæos Deo vero cultum exhibere. Nam quũ humana mens pro sua imbecillitate peruenire ad Deum nullo modo queat, nisi sacro eius verbo adiuta & subleuata, omnes tunc mortales, exceptis Iudæis, quia Deum sine verbo quærebant, necesse fuit in vanitate atque errore versari.

Quo

Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.

CAP. VII.

VERVM antequam longius progrediar, quædam inserere operæpretium est de Scripturæ authoritate, quæ non modò animos præparent ad eius reuerētiam, sed omnem dubitationem eximāt. Porrò vbi sermonem Dei esse qui proponitur, in confesso est, nemo est tam deploratæ audaciæ, nisi fortè & sensu communi, & humanitate quoque ipsa destitutus, qui fidem loquenti derogare ausit. Sed quoniam non quotidiana è cælis redduntur oracula, & Scripturæ solæ extant quibus visum est Domino suam perpetuæ memoriæ veritatem consecrare: non alio iure plenam apud fideles authoritatem obtinent, quàm vbi statuunt è cælo fluxisse, acsi viuæ ipsæ Dei voces illic exaudirentur. Res sanè dignissima quæ & tractetur fusius, & accuratius expendatur. Sed dabunt veniam lectores, si magis respiciā quid ferat operis instituti ratio, quàm quid huius rei amplitudo requirat. Inualuit autem apud plerosque perniciosissimus error, Scripturæ tantum inesse momenti quantum illi Ecclesię suffragiis conceditur: acsi verò æterna inuiolabilísque Dei veritas, hominum arbitrio niteretur. sic enim magno cum ludibrio Spiritus sancti quærunt, Ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse? Ecquis salua & intacta ad nostram vsque ætatem peruenisse, certiores reddat? Ecquis persuadeat, librū hunc reuerenter excipiendum, alterum numero expungendum: nisi certam istorum omnium regulam Ecclesia præscriberet? Pēdet igitur, inquiunt, ab Ecclesiæ determinatione & quæ Scripturæ reuerentia debeatur, & qui libri in eius catalago censendi sint. Ita sacrilegi homines, dum sub Ecclesiæ prætextu volunt effrænatam tyrannidem inuehere, nihili curant quibus se & alios absurditatibus illaqueent, modò hoc vnum extorqueant apud simplices, Ecclesiam nihil non posse. Atqui si ita est, quid miseris conscientiis fiet, solidā vitæ æternæ securitatem quærentibus, si quæcunque extant de ea promissiones, solo hominum iudicio fultæ, consistant? An accepto tali responso fluctuari & trepidare desinent? Rursum quibus impiorum sannis subiicitur fides nostra, quantam apud omnes in suspicionem vocatur, si credatur, hominum beneficio, non secus ac precariam habere authoritatem?

2 Sed eiusmodi rabulæ, vel vno Apostoli verbo pulchrè refelluntur. Ecclesiam ille testatur, Prophetarum & Apostolorum fundamento sustineri. Si fundamentum est Ecclesiæ Prophetica & Apostolica doctrina: suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Neque est quod cauillentur, etiamsi inde primum exordium ducat Ecclesia, manere tamen dubium quæ Prophetis & Apostolis sint adscribenda, nisi iudicium ipsius

Ephes. 2. d. 20.

Ephe.2. intercedat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione initio fundata fuit, vbicunque reperietur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit eius approbatio: sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. Vanissimum est igitur commentum, Scripturæ iudicandæ potestatem esse penes Ecclesiam: vt ab huius nutu illius certitudo pendêre intelligatur. Quare dum illam recipit, ac suffragio suo obsignat, non ex dubia aut alioqui controuersa authẽticam reddit: sed quia veritatem esse agnoscit Dei sui, pro pietatis officio, nihil cunctando veneratur. Quòd autem rogant, Vnde persuadebimur à Deo fluxisse, nisi ad Ecclesiæ decretũ confugiamus? perinde est acsi quis roget, Vnde discemus lucem discernere à tenebris, album à nigro, suaue ab amaro? Non enim obscuriorem veritatis suæ sensum vltro Scriptura præ se fert, quàm coloris sui res albæ ac nigræ: saporis, suaues & amaræ.

Locus est contra epistolam fundamẽtalẽ, ca. 5. 3 Scio equidem vulgò citari Augustini sentẽtiam, vbi se Euangelio crediturum negat, nisi Ecclesiæ ipsum moueret authoritas. Sed quàm perperam & calumniosè citetur in eum sensum, ex contextu facile est deprehendere. Negotium illi erat cum Manichæis, qui absque controuersia credi sibi volebant, quum veritatem se habere pollicerentur, non ostenderent. Quia verò vt Manichæo suo fidem astruerent, obtendebant Euangelium, rogat quidnam facturi sint si in hominem incidant qui ne Euangelio quidem credat: quo genere persuasionis eum sint in suam sententiam adducturi. Postea subiicit, Ego verò non crederem Euangelio, &c. significans se, quum alienus esset à fide, non aliter potuisse adduci vt Euangelium amplecteretur pro certa Dei veritate, quã Ecclesiæ authoritate victum. Et quid mirum, si quis nondum Christo cognito, hominum respectum habeat? Non ergo illic docet Augustinus fundatam esse piorum fidem in Ecclesiæ authoritate: nec Euangelii certitudinem inde pẽdêre intelligit: verum simpliciter nullam fore Euangelii certitudinem infidelibus, vt inde Christo lucrifiant, nisi Ecclesiæ consensus eos impellat. Atque id paulo antè non obscurè confirmat, ita loquendo, Quum ego laudauero quod credo, & quod credis irrisero, quid putas nobis esse iudicandum, quídve faciendum, nisi vt eos relinquamus qui nos inuitant certa cognoscere, & postea imperant vt incerta credamus: & eos sequamur qui nos inuitant prius credere quod nondum valemus intueri, vt ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelligere mereamur: nõ iam hominibus, sed ipso Deo intrinsecus mentem nostram firmante atque illuminante? Hæc certè sunt Augustini verba: ex quibus cuiuis colligere promptum est, non hanc sancto viro fuisse mentem, vt fidem quam Scripturis habemus, à nutu arbitrióve Ecclesiæ suspenderet. sed tantùm vt indicaret, quod nos quoque verum fatemur, eos qui nondum Spiritu Dei sunt illuminati, Ecclesiæ reuerentia ad docilitatem induci, vt Christi fidem ex Euãgelio discere sustineant: atque ita hoc modo Ecclesiæ authoritatem isagogen esse qua ad fidem Euangelii preparamur. Nam, vt videmus,

Eiusdem libri cap. 4.

Coloss. 1.

piorum

piorum certitudinem longè alio fundamento vult esse suffultam. Alioqui non nego quin sæpe Manichæos Ecclesiæ vniuersæ cõsensu vrgeat, dum Scripturam, quam illi repudiabant, vult approbare. Vnde illa aduersus Faustum exprobratio: quòd se Euangelicæ veritati non subdat, tam fundatæ, tam stabilitæ, tanta gloria diffamatæ, & à tempore Apostolorum per certas successiones commendatæ. Sed nusquam eò spectat, vt pendêre doceat quam Scripturis authoritatem deferimus, ab hominum definitione aut decreto: tantùm, quod in causa plurimũ valebat, vniuersale Ecclesiæ iudicium profert, in quo aduersariis erat superior. Si quis pleniorem huius approbationem desiderat, libellum eius legat De vtilitate credendi: vbi reperiet, nõ aliam credendi facilitatẽ ab ipso commendari, nisi quæ nobis aditum modo præbeat, sitque opportunum inquirendi exordium, vt ipse loquitur: non tamen in opinione acquiescendum esse, sed certa & solida veritate nitendum. *Lib.32.*

4 Tenendum quod nuper dixi, non antè stabiliri doctrinæ fidem, quàm nobis indubiè persuasum sit, authorem eius esse Deũ. Itaque summa Scripturæ probatio passim à Dei loquentis persona sumitur. Nõ iactãt Prophetæ & Apostoli vel acumen suũ, vel quęcunque fidem loquentibus conciliant, neque insistunt rationibus: sed sacrum Dei nomen proferunt, quo ad obsequium cogatur totus mũdus. Nunc videndum quomodo non opinione tantùm probabili, sed liquida veritate pateat, nõ temerè, nec fallaciter obtẽdi Dei nomen. Iam si conscientiis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circunferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius quàm ab humanis vel rationibus, vel iudiciis, vel coniecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Verum quidem est, si argumentis agere libeat, multa posse in medium proferri quæ facilè euincant, siquis est in cęlo Deus, Legem, & Prophetias, & Euangelium ab eo manasse. Imò quanuis docti homines & summo iudicio præditi contrà insurgant, & omnes ingenii vires conferant atque ostentent in hac disceptatione: nisi tamen ad perditam impudentiam obdurucrint, extorquebitur illis hæc cõfessio, manifesta signa loquentis Dei conspici in Scriptura, ex quibus pateat cælestem esse eius doctrinam. ac paulo pòst videbimus, omnes Scripturæ sacrę libros quibusque aliis scriptis longissimè pręcellere. Imò si puros oculos, & integros sensus illuc afferimus, statim occurret Dei maiestas, quæ subacta reclamandi audacia, nos sibi parere cogat. Pręposterè tamen faciunt qui disputando contendunt solidam Scripturæ fidem adstruere. Equidẽ tametsi nec summa dexteritate, nec facundia polleo: si tamen mihi certamẽ esset cum vaferrimis quibusque Dei contemptoribus, qui in labefactanda Scriptura solertes & faceti videri appetũt, non difficile mihi fore confido obstreperas eorum voces compescere. ac si vtilis in refellẽdis eorum cauillis esset labor, non magno negotio quas in angulis iactantias mussitant, discuterem. Verùm siquis sacrum Dei verbum asserat ab hominũ

maledictis, non protinus tamē quam requirit pietas certitudinem cordibus infiget. Quia opinione tantùm ſtare videtur religio profanis hominibus, nequid ſtultè aut leuiter credant, ratione probari ſibi cupiunt, ac poſtulant Moſen & Prophetas diuinitus loquutos eſſe. Atqui teſtimonium Spiritus omni ratione præſtātius eſſe reſpondeo. Nam ſicuti Deus ſolus de ſe idoneus eſt teſtis in ſuo ſermone: ita etiam non antè fidem reperiet ſermo in hominum cordibus quàm interiore Spiritus teſtimonio obſignetur. Idem ergo Spiritus qui per os Prophetarum loquutus eſt, in corda noſtra pe-

Ieſa. 51. c.10. netret neceſſe eſt, vt perſuadeat fideliter protuliſſe quod diuinitus erat mandatum. Atque hæc connexio aptiſſimè ab Ieſaia ponitur in his verbis, Spiritus meus qui in te eſt, & verba quæ poſui in ore tuo & ſeminis tui, in perpetuum non deficient. Bonos quoſdā malè habet quòd dum impunè obmurmurāt impij cōtra Dei verbum, non ad manū ſuppetat clara probatio. Quaſi verò nō ideo vocetur Spiritus & ſigillū, & arra ad confirmandā piorum fidē, quia donec mentes illuminet, ſemper inter multas hæſitationes fluctuant.

5 Maneat ergo hoc fixū, quos Spiritus ſanctus intus docuit, ſolidè acquieſcere in Scriptura, & hanc quidem eſſe αὐτόπιστον, neque demonſtrationi & rationibus ſubiici eam fas eſſe: quam tamē meretur apud nos certitudinē, Spiritus teſtimonio cōſequi. Etſi enim reuerentiā ſua ſibi vltrò maieſtate conciliat, tunc tamen demū ſeriò nos afficit quum per Spiritum obſignata eſt cordibus noſtris. Illius ergo virtute illuminati, iam nō aut noſtro, aut aliorum iudicio credimus, à Deo eſſe Scripturam: ſed ſupra humanum iudiciū, certo certiùs conſtituimus (non ſecus ac ſi ipſius Dei numen illic intueremur) hominum miniſterio, ab ipſiſſimo Dei ore ad nos fluxiſſe. Non argumēta, nō veriſſimilitudines quærimus quibus iudicium noſtrum incumbat: ſed vt rei extra æſtimandi aleam poſitæ, iudicium ingeniúmque noſtrum ſubiicimus. Non id quidem qualiter ſolēt interdum rem incognitam arripere, quæ mox perſpecta diſplicet: ſed quia inexpugnabilē nos veritatem tenere, probè nobis cōſcij ſumus. Neque qualiter ſuperſtitionibus ſolēt miſeri homines captiuam mentē addicere: ſed quia non dubiam vim numinis illic ſentimus vigere ac ſpirare, qua ad parendum, ſcientes quidem ac volentes, viuidius tamen & efficaciùs quàm pro humana aut voluntate, aut ſcientia trahimur & accēdimur. Itaque optimo

Ieſa. 43. b.10. iure per Ieſaiam clamat Deus, Prophetas cū toto populo ſibi eſſe teſtes quia vaticiniis edocti, indubiè tenebant abſque fallacia vel ambiguitate loquutū eſſe Deum. Talis ergo eſt perſuaſio quæ rationes non requirat: talis notitia, cui optima ratio conſtet, nempe in qua ſecuriùs conſtantiúſque mens quieſcit quàm in vllis rationibus: talis denique ſenſus, qui niſi ex cæleſti reuelatione naſci nequeat. Non aliud loquor quàm quod apud ſe experitur fidelium vnuſquiſque, niſi quòd lōgè infra iuſtam rei explicationem verba ſubſidunt. Pluribus nunc ſuperſedeo, quoniam hac de re alibi tractandi locus iterum ſe offeret: tātùm nunc ſciamus, veram demum eſſe

esse fidem quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat. Imò vna hac ratione contentus erit modestus ac docilis lector: promittit Iesaias omnes renouatæ Ecclesiæ filios, Dei fore discipulos. Singulari priuilegio illic Deus solos electos dignatur, quos à toto humano genere discernit. Etenim quodnam veræ doctrinæ initium est nisi prompta alacritas ad audiendam vocem Dei? Atqui Deus audiri postulat per os Mosis, sicuti scriptum est, Ne dicas in corde tuo, Quis ascendet in cælum, aut quis descendet in abyssum? ecce sermo est in ore tuo. Si hunc intelligentiæ thesaurum filiis suis reconditum esse Deus voluit, nihil mirum vel absurdum si in hominum vulgo cernitur tanta inscitia & stupiditas. Vulgus nomino præcipuos etiam quosque, donec in Ecclesiæ corpus insiti fuerint. Adde quòd Iesaias non extraneis modò, sed Iudæis etiam qui domestici censeri volebant, Propheticam doctrinam incredibilem fore admonens, simul causam addit, Quia non reuelabitur omnibus brachium Dei. Quoties ergo nos conturbat credentium paucitas, ex opposito veniat in mentem, non alios comprehendere Dei mysteria nisi quibus datum est.

Iesa. 54. c.13 *Deut. 30. c.10* *Iesa. 53. a. 1*

Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.

CAP. VIII.

HAEC nisi certitudo adsit quolibet humano iudicio & superior & validior, frustra Scripturæ authoritas vel argumentis munietur, vel Ecclesiæ cõsensu stabilietur, vel aliis præsidiis confirmabitur: siquidem nisi hoc iacto fundamento, suspensa semper manet. Sicuti contrà, vbi semel communi sorte exemptam religiosè ac pro dignitate amplexi sumus, quę ad eius certitudinem animis nostris inserendam & infigendam non adeò valebant, tunc aptissima sunt adminicula. Mirum enim quantum confirmationis ex eo accedat, dum intentiore studio reputamus quàm ordinata & disposita illic appareat diuinæ sapientiæ dispensatio, quàm cælestis vbique & nihil terrenum redolens doctrina, quàm pulchra partium omnium inter se consensio, & eiusmodi reliqua quæ ad conciliandam scriptis maiestatem conueniunt. Tum verò solidius adhuc confirmantur corda nostra dum cogitamus rerum magis dignitate quàm verborum gratia, in eius admirationem nos rapi. Nam & hoc non sine eximia Dei prouidentia factum est, vt sublimia regni cælestis mysteria sub contemptibili verborum humilitate bona ex parte traderentur: ne si splendidiore eloquẽtia illustrata forent, cauillarentur impii, solã eius vim hîc regnare. Nunc quum inculta illa, & tantùm nõ rudis simplicitas maiorẽ sui reuerentiam excitet quàm vlla rhetorum facundia, quid iudicare licet nisi potẽtiorem Scripturæ sacræ vim veritatis constare, quàm vt verborũ arte indigeat? Non ergo absque ratione Apostolus Dei virtute, non humana sapientia, fundatam esse fidem Corinthiorum arguit, quòd sua inter eos prædicatio, non persuasoriis humanæ sapientiæ

1. Cor. 1. a.4.

verbis, sed ostensione Spiritus & potentiæ commendabilis fuisset. siquidem ab omni dubitatione vindicatur veritas, vbi non alienis suffulta præsidiis, sola ipsa sibi ad se sustinẽdam sufficit. Hęc autem virtus quàm propria sit Scripturæ, inde liquet, quòd ex humanis scriptis quamlibet artificiosè expolitis, nullũ omnino perinde ad nos afficiẽdos valet. Lege Demosthenem, aut Ciceronẽ, lege Platonem, Aristotelem, aut alios quosvis ex illa cohorte: mirũ in modum, fateor, te allicient, oblectabunt, mouebunt, rapiẽt: verùm inde si ad sacram istã lectionem te conferas, velis nolis, ita viuidè te afficiet, ita cor tuum penetrabit, ita medullis insidebit, vt præ istius sensus efficacia, vis illa Rhetorum ac Philosophorũ propè euanescat: vt promptum sit perspicere, diuinum quiddam spirare sacras Scripturas, quæ omnes humanæ industriæ dotes ac gratias tanto interuallo superent.

2 Fateor quidem Prophetis nonnullis elegans & nitidum, imò etiam splendidum esse dicendi genus: vt profanis scriptoribus non cedat eorum facundia. ac talibus exemplis voluit ostendere Spiritus sanctus non sibi defuisse eloquentiam dum rudi & crasso stylo alibi vsus est. Cęterùm siue Dauidem, Iesaiam & similes legas, quibus suauis & incũda fluit oratio, siue Amos hominem pecuarium, Ieremiam & Zachariam, quorũ asperior sermo rusticitatem sapit, vbique conspicua erit illa quam dixi Spiritus maiestas. Nec me latet, vt Satan in multis est Dei æmulus, quò se fallaci similitudine melius insinuet in animos simpliciũ, ita impios errores quibus miseros homines fallebat, astutè sparsisse ĩculto sermone & ferè barbaro, & sæpe obsoletis loquẽdi formis vsum esse, vt sub hac larua tegeret suas imposturas. sed quàm inanis & putida sit affectatio, vident omnes mediocri sensu præditi. Quantũ verò ad sacrã Scripturam attinet, quanuis multa arrodere conentur proterui homines, constat tamẽ sententiis refertam esse quæ humanitus concipi non potuerint. Inspiciãtur singuli Prophetæ: nemo reperietur qui non longè excesserit humanum modum: vt palato prorsus carere censendi sint quibus insipida est eorum doctrina.

3 Tractarunt alii hoc argumentũ copiosè: quò fit vt pauca tantùm delibare in præsens sufficiat quę ad summam totius causæ maximè faciunt. Præter ea quæ iam attigi, non parum habet ponderis ipsa Scripturæ antiquitas. Nam vtcunque Græci scriptores de Ægyptiaca theologia multa fabulẽtur, nullum tamen cuiusquam religionis monumentum extat quod non sit Mosis seculo longè inferius. Neque Moses nouũ Deum cõminiscitur: sed quod de æterno Deo longa temporũ serie à patribus quasi per manus traditum acceperãt Israelitę, proponit. Quid enim aliud agit, quàm vt ad fœdus ipsos reuocet cum Abrahamo initum? Quòd si rem inauditam attulisset, nullus erat accessus: sed oportuit liberationẽ à seruitute, in qua detinebantur, rem omnibus notam ac tritam esse: vt audita eius mentio protinus omniũ animos erigeret. Quinetiam de quadringẽtorum annorum numero probabile est fuisse edoctos. Nunc reputan-

reputandum est, si à tam alto exordio Moses (qui tamen ipse tãto interuallo temporum superat alios omnes scriptores) repetit doctrinę suæ traditionem, quantum vetustate Scriptura sacra inter alias omnes emineat.

4 Nisi fortè AEgyptiis credere libeat vetustatem suam extendentibus ad sex annorum millia ante creatum mũdum. Sed quum profanis etiam quibusque semper ludibrio fuerit eorũ garrulitas, non est cur in eius refutatione laborẽ. Citat autem Iosephus contra Appionẽ testimonia memoratu digna ex antiquissimis scriptoribus, vnde colligere licet, gentium omnium consensu doctrinam in Lege proditam ab vltimis seculis fuisse celebrem, quãuis neque lecta neque verè cognita fuerit. Iam nequa hereret apud malignos suspicio, nequa etiã improbis cauillandi esset ansa, vtrique periculo optimis remediis Deus occurrit. Dũ refert Moses quid trecẽtis ferè antè annis cælesti afflatu pronuntiasset Iacob de posteris suis, *Gen.49.* quomodo tribum suam nobilitat? Imò eam notat æterna infamia *a.5.16.* in persona Leui. Simeon, inquit, & Leui vasa iniquitatis: in consiliũ eorum non veniat anima mea, nec in arcanum eorum lingua mea. Certè potuit dedecus illud silere; nõ tantùm vt patri suo parceret, sed ne seipsum cũ tota familia aspergeret eiusdẽ ignominiæ parte. Quomodo suspectus esse poterit qui primum familię ex qua oriundus erat, authorem Spiritus sancti oraculo detestabilem fuisse vltrò prædicans, neque priuatim sibi consulit, neque recusat subire inuidiam apud gentiles suos, quibus haud dubiè hoc molestũ erat? Quum etiam impium Aaronis germani fratris & Mariæ sororis *Nume.* murmur commemorat, dicemúsne ex carnis suæ sensu loqui, an parêre Spiritus sancti imperio? *12.a.1* Adhæc quũ summa eius esset authoritas, cur saltem ius summi Sacerdotii nõ relinquit filiis suis, sed in vltimum locum eos ablegat? Pauca tãtùm ex multis delibo: sed in ipsa Lege passim occurrent multa argumenta quæ vendicent plenam fidem, vt absque cõtrouersia Moses quasi Dei Angelus è cælo prodeat.

5 Iam verò tot ac tam insignia quæ refert miracula, totidẽ sunt Legis ab ipso latæ proditæque doctrinæ sanctiones. Nam quòd nu *Exod.24* be abreptus fuit in montem: quòd illic vsque ad diem quadragesi- *d.58.* mum humano cõtubernio exemptus fuit: quòd in ipsa Legis pro- *Exod.* mulgatione facies eius tãquam solaribus radiis fulgebat: quòd vn- *34.d.29* dique micabãt fulgetra, tonitrua & fragores toto aëre exaudiebã- *Exod.* tur: tuba etiam nullo humano ore inflata clãgebat: quòd taberna- *19.c.16* culi ingressus nube opposita excipiebatur à cõspectu populi: quòd *Exod.* horrendo Core, Dathan & Abiron, totiúsque impiæ factionis exi- *40.d.34* tio tam mirificè vindicata fuit eius authoritas: ꝙ lapis virga per- *Num.* cussus flumen protinus eiecit: quòd Man è cęlo ad eius precationẽ *16.d.24* depluit: nónne hinc Deus ipsum cælitus commendabat tanquam *Num.* indubium Prophetam? Siquis obiiciat, me sumere pro cõfessis quæ *20.b.10* controuersia non careant, huius cauilli facilis est solutio. Nã quum *Nume.* hæc omnia pro concione publicauerit Moses, quis fingendi locus *11.b 9*

fuit apud ipſos rerum geſtarum oculatos teſtes? Scilicet prodiiſſet in medium,ac populum infidelitatis, contumaciæ, ingratitudinis aliorúmque ſcelerum coarguens, ſuã doctrinam ſub ipſorum conſpectu iactaſſet ſancitam fuiſſe iis miraculis quæ ipſi nunquam vidiſſent.

6 Nam & hoc notatu dignum,quoties narrat de miraculis,ſimul odioſè coniungi quæ totum populum ſtimulare ad reclamandum poterant ſi vel minima fuiſſet occaſio.vnde apparet non aliter vt ſubſcriberent fuiſſe adductos, niſi quia plus ſatis conuicti erant ſua experiẽtia. Cæterùm quoniam res erat illuſtrior quàm vt profanis ſcriptoribus liberum eſſet negare edita fuiſſe à Moſe miracula,calumniam illis ſuggeſſit pater mẽdacij, ea magicis artibus adſcribens. *Exod.7. b.11* Sed qua coniectura magum fuiſſe inſimulãt qui tãtopere ab hac ſuperſtitione abhorret,vt lapidibus obruere iubeat qui tãtùm conſuluerit magos & ariolos? *Leuiti. 20.a.6* Certè nemo impoſtor præſtigiis ludit qui nõ obſtupefacere vulgi animos ſtudeat captãdæ famæ cauſa. Quid autem Moſes? ſe & fratrẽ Aaronẽ nihil eſſe clamans,ſed tantùm exequi quæ Deus præſcripſit, ſatis abſtergit omnem ſiniſtram notam. *Exo. 16. b 7* Iam ſi res ipſæ conſiderãtur, quænam incantatio facere potuit vt Man è cælo quotidie pluens,ad populũ alendum ſufficeret:ſiquis plus iuſta mẽſura repoſitum haberet, ex ipſa putredine diſceret incredulitatẽ ſuam diuinitus puniri? Adde quòd multis ſeriis probationibus ſic examinari paſſus eſt Deus ſeruum ſuum, vt nunc obſtrepẽdo nihil proficiant improbi. Quoties enim ſuperbè & petulanter nunc ſurrexit totus populus, nunc quidam inter ſe conſpirãdo,ſanctum Dei ſeruum euertere conati ſunt, eorum furorem præſtigiis eludere quî pótuit? Et euentus palàm docet,hoc modo ſancitam in omnia ſecula fuiſſe eius doctrinam.

7 Adhęc quòd tribui Iuda in perſona Patriarchæ Iacob aſſignat principatum,quis neget ſpiritu Prophetico factum eſſe: præſertim *Gen. 49. b.10* ſi rem ipſam,vt euẽtu comprobata fuit,cogitationi noſtræ ſubiicimus? Finge Moſen primum eſſe vaticinij authorem:ex quo tamen ſcriptũ hoc memoriæ prodidit,prætereunt anni quadringenti quibus nulla eſt in tribu Iuda ſceptri mentio. *1.Sam. 11.d.15* Poſt Saulẽ inauguratum videtur regia poteſtas in tribu Beniamin reſidere. *1.Sam. 16.c.13* Quum à Samuele vngitur Dauid,quænam eius transferendæ ratio apparet? Quis regem ſperaſſet ex plebeia hominis pecuarij domo exiturum? Et quum illic ſeptem eſſent fratres,quis minimo natu honorem deſtinaſſet? Qua deinde ratione ad ſpem regni peruenit? Quis humana arte vel induſtria vel prudentia gubernatam fuiſſe vnctionẽ dicat, ac non potiùs vaticinij cæleſtis complementum eſſe? Similiter quæ de Gentibus in fœdus Dei cooptandis,obſcurè licet,prædicit, cùm poſt duo ferè annorum millia euenerint, an non diuino afflatu ipſum locutum eſſe palàm faciunt? Omitto alias prædictiones, quæ diuinam reuelationem ita planè ſpirãt vt ſanis hominibus conſtet *Deut. 32* Deum eſſe qui loquitur. Breuiter, vnum canticum illuſtre ſpeculum eſt in quo Deus euidenter apparet.

8 In reliquis autē Prophetis multò etiamnum clarius id cernitur. Pauca tantùm exēpla deligam, quia in omnibus colligēdis nimius esset labor. Quum Iesaiæ tempore pacatum esset regnum Iuda, imò quum in Chaldæis aliquid præsidii sibi repositum putaret, de excidio vrbis populíque exilio, cō cionabatur Iesaias. Vt demus nondum satis clarum specimen fuisse diuini instinctus, multò antè prædicere quæ tunc videbantur fabulosa, tandē vera apparuerunt: quæ tamen simul de redemptione vaticinia edit, vnde nisi à Deo profecta fuisse dicemus? Cyrū nominat, per quem subigendi erant *Iesa.45*
Chaldæi, & populus in libertatem asserendus. Elapsi sunt anni plus *a.1*
centum ex quo ita vaticinatus est Propheta, priusquam nasceretur Cyrus. nam hic centesimo demū anno aut circiter post illius mortem natus est. Nemo diuinare tunc poterat fore aliquem Cyrum, cui cum Babyloniis bellum futurum esset, qui tam potenti monarchia sub manum suam redacta, finē Israëlitici populi exilio imponeret. Nuda hæc narratio, sine vllo verborum ornatu, nónne indubia esse Dei oracula, non hominis coniecturas, quæ Iesaias loquitur, planè demonstrat? Rursus quum Ieremias prius aliquāto quàm *Iere. 25.*
populus abduceretur, annis septuaginta finiret tēpus captiuitatis, *c.11.12*
reditúmque & libertatē indiceret, nónne à Spiritu Dei gubernari eius linguā oportuit? Cuius impudentiæ erit negare talibus documentis sancitam fuisse Prophetarum authoritatē, adeóque impletum esse quod ipsi iactant ad vindicandam sermonibus suis fidem? Priora ecce venerunt, noua annuntio, antequam oriantur, nota vo *Iesa. 42.*
bis faciam. Omitto quòd Ieremias & Ezechiel, quum tam procul *b 9*
essent dissiti, tamen eodem tempore prophetantes, in dictis omnibus perinde consentiebant acsi mutuò alter alteri dictasset verba. Quid Daniel? annon vsque ad annum ferè sexcentesimū de rebus futuris prophetias ita cōtexit, acsi historiam de rebus gestis & passim notis scriberet? Hæc si probè meditata habeant pii homines, ad compescendos impiorum hominum latratus abundè instructi erunt. clarior enim est ista demonstratio quàm vt vllis cauillis sit obnoxia.

9 Scio quid in angulis obstrepant quidam nebulones, vt in oppugnanda Dei veritate acumen ingenii sui ostentent. Quærunt enim, quis nos certiores fecerit à Mose & Prophetis hæc fuisse scripta quæ sub eorum nominibus leguntur. Quinetiam quæstionem mouere audent, fuerítne vnquam aliquis Moses. At siquis in dubium reuocet fuerítne vnquam vel Plato aliquis, vel Aristoteles, vel Cicero, quis non colaphis aut flagellis castigandam talem insaniam dicat? Fuit Lex Mosis cælesti magis prouidentia, quàm hominum studio mirabiliter conseruata. Et quanquam negligentia Sacerdotum ad breue tempus sepulta iacuit, ex quo pius rex Iosias eam inuenit, per continuas ætatum successiones inter manus hominum versata est. Neque verò quasi rem ignotam aut nouam protulit Iosias, sed quæ semper vulgata fuerat, & cuius tunc celebris erat memoria. Dicatum erat templo volumen

prototypon:dicatum regis archiuis descriptum inde exẽplar.tantùm hoc acciderat quòd Sacerdotes Legem ipsam ex solenni more publicare desierãt, & populus etiam ipse vsitatam lectionẽ neglexerat. Quid quòd nullum ferè seculum præteriit quo non confirmata renouatáque fuerit eius sanctio? an iis incognitus erat Moses qui Dauidem tractabant? Verùm, vt de omnibus simul loquar, certo certius est ipsorum scripta non aliter peruenisse ad posteros quàm de manu in manum, vt ita loquar, perpetua annorum serie à patribus tradita, qui partim loquentes audierant, partim recenti memoria discebant ab auditoribus, fuisse ita locutos.

10 Imò quod ex Machabæorum historia obiiciunt ad eleuandã Scripturæ fidem, tale est vt nihil ad eam stabiliendam excogitari possit aptius. Primùm tamen quem obtendunt colorem diluamus: deinde in eos retorquebimus quam in nos machinã erigũt. Quum Antiochus, inquiunt, libros omnes iusserit concremari, vnde prodierunt quę nunc habemus exemplaria? Ego autem viciſſim interrogo in qua officina tam citò fabricari potuerint? Constat enim post sedatam sæuitiam mox extitisse, & à piis omnibus qui in eorũ doctrina educati familiariter eos nouerant, sine controuersia fuisse agnitos. Quin etiam quum omnes impii, quasi facta coniuratione, Iudæis tam proteruè insultauerint, nemo vnquã illis obiicere ausus est falsam librorum suppositionẽ. Nam qualiscũque, eorum opinione, sit religio Iudaica, Mosen tamen ipsius esse authorem fatentur. Quid ergo aliud quàm proteruiam suã plusquam caninam produnt isti blaterones, dum supposititi os libros esse mentiuntur, quorum sacra vetustas historiarum omnium cõsensu approbatur? Sed ne refellendis tam putidis calumniis frustra plus operæ impẽdam, potius hinc reputemus quantam Dominus conseruandi verbi sui curã habuerit, quando ipsum ex truculentia sæuiſſimi tyranni, quasi ex præsenti incendio præter spem omnium eripuit: quòd pios Sacerdotes aliósque tanta constantia instruxit, vt non dubitauerint thesaurum hunc vitæ suæ dispendio, si opus foret, redemptum, ad posteros transmittere: quòd acerrimam tot præsidum ac satellitum cõquisitionem frustratus est. Quis insigne ac mirificum Dei opus non agnoscat, quòd sacra illa monumenta quæ prorsus interiisse sibi impii persuaserant, mox quasi postliminio redierũt, & quidẽ maiore cum dignatione? Sequuta est enim Græca interpretatio quæ per totum orbem ea vulgaret. Neque in eo tantùm apparuit miraculum quòd fœderis sui tabulas Deus à sanguinariis Antiochi edictis vindicauit, sed quòd inter tam multiplices gentis Iudaicæ clades, quibus subinde attrita & vastata, mox propè ad internecionem redacta fuit, saluæ tamen superstitésque manserunt. Lingua Hebræa non ignobilis modò, sed propè incognita iacebat. & certè, nisi religioni consultum voluisset Deus, in totum periisset. Quantum enim ex quo reuersi sunt ab exilio Iudæi, à linguę patriæ genuino vsu desciuerint, ex eius seculi Prophetis apparet: quod ideo notatu vtile est, quia ex hac comparatione clarius elicitur

1. Mac. 1. g. 59.

citur

citur Legis & Prophetarum antiquitas. Et per quos salutis doctrinam in lege & Prophetis comprehensam nobis Deus seruauit, vt Christus suo tẽpore patefieret? Per infestissimos Christi ipsius hostes Iudæos, quos meritò Ecclesiæ Christianæ librarios Augustinus ideo appellat, quia nobis subministrarunt lectionem cuius ipsi vsum non habent.

10 Porrò si ad Nouum testamentum venitur, quàm solidis fulturis nititur eius veritas? Historiã humili abiectóque sermone tres Euangelistæ recitant. fastidio est multis superbis ista simplicitas: nempe quoniam ad præcipua doctrinæ capita non attendunt, ex quibus colligere facile esset eos supra humanum captum de cælestibus mysteriis differere. Certè quicũque ingenui pudoris gutta præditi erunt, lecto primo capite Lucæ pudefient. Iam Christi conciones, quarum summa à tribus illis Euangelistis perstringitur, omni contemptu eorum scripta facilè eximunt. Iohannes autem è sublimi tonans, quos non cogit in obsequium fidei, eorum peruicaciam quolibet fulmine validius prosternit. Prodeãt in medium omnes isti nasuti censores, quibus summa voluptas est Scripturæ reuerentiam ex suis & aliorum cordibus excutere. legant Iohannis Euangelium: velint nolint, illic reperient mille sentẽtias quæ saltem eorum socordiam expergefaciant: imò quæ eorũ conscientiis ad cohibendos eorum risus horribile inurant cauterium. Eadem Pauli & Petri ratio est, in quorum scriptis quanuis maior pars cæcutiat, ipsa tamen cælestis maiestas deuinctos sibi omnes & quasi constrictos tenet. Vnum verò hoc eorum doctrinam supra mundum satis supérque attollit, quòd Matthæus ad mensæ suæ quæstum antea affixus, Petrus & Iohannes in nauiculis suis versati, omnes crassi idiotæ nihil didicerant in hominum schola quod aliis traderent. Paulus verò non tantùm ex professo hoste, sed etiam sæuo & sanguinario, conuersus in nouum hominem, subita & insperata mutatione ostendit cælesti imperio se compulsum, doctrinam quam oppugnauerat, asserere. Negent canes isti Spiritum sanctum super Apostolos delapsum esse, vel saltem historiæ fidem abrogent: res tamẽ palam clamitat à Spiritu fuisse edoctos, qui antè in ipsa plebe contemptibiles, repente de cælestibus mysteriis tam magnificè differere cœperunt.

11 Adde quòd aliæ quoque sunt optimæ rationes cur pondere suo non careat Ecclesiæ consensus. Neque enim pro minimo ducendum est, ex quo Scriptura publicata fuit, tot sæculorum voluntates constanter in eius obedientiam consensisse: & vtcunque miris modis eam vel opprimere, vel euertere, vel inducere prorsus & ex hominum memoria obliterare Satan cum toto mundo conatus sit, semper tamen instar palmæ superiorem euasisse, & inexpugnabilem perstitisse. Siquidem nemo ferè excellentiore ingenio vel sophista, vel rhetor olim fuit, qui vim suã aduersus ipsam non intenderet: nihil tamen profecerunt omnes. In eius excidium

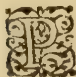
vniuersa terræ potentia se armauit, & in fumum abierunt omnes eius conatus. Quomodo tam validè vndequaque impetita restitisset, non nisi humano freta præsidio? Quin magis hoc ipso à Deo esse conuincitur, quòd reluctantibus humanis omnibus studiis, sua tamen virtute vsque emerserit. Adde etiam huc, quòd non vna ciuitas, non gens vna in eam recipiendam & amplexandam conspirauit: sed quàm longè latéque patet terrarum orbis, variarum gentium, quibus alioqui nihil inter se commune erat, sancta conspiratione suam authoritatem adepta est. Porrò quum plurimum nos mouere debeat talis conuenientia tam diuersorum animorum, & rebus omnibus alioqui inter se dissidentium, quando eam non nisi cælesti numine conciliatam apparet: non parum tamen grauitatis illi accrescit, dum intuemur in eorum pietatem qui sic conueniunt, non omnium quidem, sed quibus, ceu luminibus, fulgere Ecclesiam suam Dominus voluit.

12 Iam quanta securitate nos ei doctrinæ nomen dare par est, quam tot sanctorum virorum sanguine sancitam ac testificatam videmus? Illi pro semel suscepta non dubitarunt mortem animosè & intrepidè, atque adeò magna alacritate, oppetere: nos cum tali arrhabone ad nos transmissam, quî non certa & incõcussa persuasione susciperemus? Non ergo est mediocris Scripturæ approbatio, tot testium sanguine fuisse obsignatam: præsertim dum reputamus, eos mortem ad reddendum fidei testimonium oppetiisse, non fanatica intemperie (qualiter interdum erratici spiritus solẽt) sed firmo constantíque, sobrio tamen, Dei zelo. Aliæ sunt nec paucæ nec inualidæ rationes, quibus sua Scripturæ dignitas ac maiestas non modò asseratur piis pectoribus, sed aduersus calumniatorum technas egregiè vindicetur: sed quæ non satis per se valeant ad firmam illi fidem comparandam, donec eius reuerentiam cælestis Pater, suo illic numine patefacto, omni controuersia eximit. Quare tum verè demum ad saluificam Dei cognitionem Scriptura satisfaciet, vbi interiori Spiritus sancti persuasione fundata fuerit eius certitudo. Quæ verò ad eam confirmandã humana extant testimonia, sic inania non erunt, si præcipuum illud & summum, velut secundaria nostræ imbecillitatis adminicula, subsequantur. Sed ineptè faciunt qui probari volunt infidelibus, Scripturam esse verbum Dei: quod, nisi fide, cognosci nequit. Meritò itaque Augustinus, qui pietatem & pacem mentis debere præcedere admonet, vt de tantis rebus aliquid homo intelligat.

De vtilitate credendi.

Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura, ad reuelationem transuolant.

CAP. IX.

P O R R ò qui repudiata Scriptura, nescio quam ad Deum penetrandi viam imaginantur, non tam errore teneri quàm rabie exagitari putandi sunt. Emerserũt enim nuper ver-

vertiginosi quidá, qui Spiritus magisteriū fastuosissimè obtendentes, lectionem ipsi omnem respuunt, & eorū irridét simplicitatem, qui emortuam & occidentem, vt ipsi vocant, literam adhuc consectantur. Sed velim ab ipsis scire quisnam sit iste spiritus, cuius afflatu eò sublimitatis euehuntur, vt Scripturæ doctrinam ceu puerilem & humilem despicere ausint. Nam si Christi spiritum esse respondent, perquam ridicula est eiusmodi securitas: siquidem Apostolos Christi, aliósque in prima Ecclesia fideles non alio spiritu illuminatos fuisse, vt opinor, concedent. Atqui nullus eorum verbi Dei contemptum inde didicit, sed vnusquisque potiùs maiore reuerentia imbutus fuit, quemadmodum eorum scripta luculentissimè testantur. Et sanè sic per os Iesaiæ prædictum fuerat. Neque enim vbi dicit, [Spiritus meus qui in te est, & verba quę posui in ore tuo, non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui in perpetuum,] veterem populum externæ doctrinæ astringit acsi elementarius esset: quin potiùs veram hanc & plenam sub Christi regno felicitatem nouæ Ecclesiæ fore docet, vt non minus voce Dei quàm Spiritu regatur. vnde colligimus, nefando sacrilegio diuelli ab istis nebulonibus quæ inuiolabili nexu Propheta coniunxit. Huc adde quòd Paulus in tertium vsque cælum raptus, non destitit tamen proficere in doctrina Legis & Prophetarum: sicuti & Timotheum singularis præstantiæ doctorem hortatur vt lectioni attendat. Ac memoratu dignum est elogium illud quo Scripturam ornat, vt lem esse ad docendum, monendum, arguendum, quò perfecti reddantur serui Dei. Quàm diabolici furoris est caducum vel temporalem Scripturæ vsum fingere, quæ ad vltimam vsque metam filios Dei deducit? Deinde & hoc mihi responderi ab ipsis velim, an alium hauserint spiritum ab eo quem discipulis suis Dominus promittebat. Tametsi extrema insania vexantur, non tamen eos tanta vertigine puto raptari vt id iactare ausint. Qualem autem fore promittendo denuntiabat? nempe qui non à seipso loqueretur, sed suggereret eorum animis & instillaret quæ ipse per verbum tradidisset. Non ergo promissi nobis Spiritus officium est, nouas & inauditas reuelationes confingere, aut nouum doctrinæ genus procudere, quo à recepta Euangelii doctrina abducamur: sed illam ipsam, quę per Euangelium commendatur, doctrinam mentibus nostris obsignare.

Iesa. 59. d. 21

1. Tim. 4. d 13

2. Tim. 3. d. 16

Iohā. 16. b. 13

2 Vnde facilè intelligimus, Scripturæ & lectioni & auscultationi esse studiosè incumbendum, siquem à Spiritu Dei vsum ac fructum percipere libet (sicuti etiam laudat Petrus eorū studium, qui attenti sunt ad Propheticam doctrinam, quæ tamen videri poterat loco cessisse post exortam Euangelii lucem) contrà verò, siquis spiritus, præterita verbi Dei sapientia, aliam doctrinam nobis ingerit, eum meritò vanitatis ac mendacii suspectum esse debere. Quid enim? quum se Satan in Angelum lucis transfiguret, quam authoritatem habebit apud nos Spiritus, nisi certissima nota

2. Pet. 1. d. 19

discernatur? Et sanè perspicuè nobis designatus est voce domini: nisi quia spōte in suum exitium errare affectāt miseri isti, dum Spiritum à seipsis potius quàm ab ipso quærunt. At verò indignum esse causantur, Spiritum Dei, cui subiicienda sunt omnia, Scripturæ subiacere. Quasi verò sit hoc ignominiosum Spiritui sancto, sibi esse vbique parem & conformem, sibi per omnia constare, nusquam variare. Equidem si ad humanam, vel angelicam, vel alienam quanuis regulam exigeretur, censendus tum esset, in ordinem, adde etiam si placet, in seruitutem redigi. sed dum sibi ipsi comparatur, dum in seipso consideratur, quis ideo dicet irrogari ei iniuriam? Atqui ita ad examen reuocatur, fateor: sed quo suam apud nos maiestatem sanciri voluit. Nobis abundè esse debet, simul atque se nobis insinuat. Verùm ne sub titulo suo Satanæ spiritus obrepat, in sua imagine quam Scripturis impressit, vult à nobis recognosci. Scripturarum author est: varius dissimilísque esse non potest. Qualem igitur se illic semel prodidit, talis perpetuò maneat, oportet. Hoc contumeliosum illi non est: nisi fortè honorificum ducamus à seipso desciscere & degenerare.

3 Quòd verò literæ occidenti nos incubare cauillantur, in eo
2. Cor. 3 b. 6 pœnas luunt contemptæ Scripturæ. Satis enim constat Paulum illic aduersus pseudoapostolos contendere, qui quidem Legem citra Christum commendantes, à Noui testamenti beneficio populum auocabant, quo paciscitur Dominus se Legem suam in fidelium viscera insculpturum, & cordibus inscripturum. Emortua est igitur litera, & suos lectores necat lex Domini, vbi & à Christi gratia diuellitur, & intacto corde, auribus tantùm insonat. Verùm si per Spiritum efficaciter cordibus imprimitur, si Christum exhibet:
2. Cor. 3 b. 8 verbum est vitæ, conuertens animas, sapientiam præstans paruulis, &c. Quinetiam eodem loco prædicationem suam apostolus ministerium Spiritus vocat: nimirum significans, ita suæ quam in Scripturis expressit, veritati inhærere Spiritum sanctū, vt vim tum demum suam proferat atque exerat, vbi sua constat verbo reuerentia ac dignitas. Nec his repugnat quod nuper dictum est, verbum ipsum non valde certum nobis esse nisi Spiritus testimonio confirmetur. Mutuo enim quodam nexu Dominus verbi Spiritúsque sui certitudinem inter se copulauit: vt solida verbi religio animis nostris insidat vbi affulget Spiritus qui nos illic Dei faciem contemplari faciat: vt vicissim nullo hallucinationis timore Spiritum amplexemur, vbi illum in sua imagine, hoc est in verbo, recognoscimus. Ita est sanè. Non verbum hominibus subitæ ostentationis causa in medium protulit Deus, quod Spiritus sui aduentu extemplò aboleret, sed eundem Spiritum cuius virtute verbum administrauerat, submisit, qui suum opus efficaci verbi confirmatione absolueret. In hunc modum Christus disci-
Luc. 24 d. 27 pulis duobus sensum aperiebat: non vt abiectis Scripturis, per se saperent: sed vt Scripturas intelligerent. Similiter Paulus, dum

hortatur

hortatur Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, non sublimi- 1.Thess.
ter eos arripit ad inanes sine verbo speculationes: sed continuò 5.c.19,
subiicit, non spernendas prophetias. Quo proculdubio innuitur, 20
Spiritus lucem pręfocari simul atque in contemptum veniunt prophetiæ. Quid ad hæc tumidi isti ἐνθουσιασταὶ, qui hanc vnam reputant eximiã illuminationem, vbi securè omisso ac valere iusso Dei verbo, quicquid stertendo conceperint, non minus confidenter quàm temerè arripiunt? Filios certè Dei longè alia decet sobrietas: qui vt omni veritatis luce, sine Dei Spiritu, orbatos se vident, ita non ignorant, verbum esse organum quo Spiritus sui illuminationem fidelibus Dominus dispensat. Alium enim Spiritum nesciunt quàm qui in Apostolis habitauit & loquutus est: cuius oraculis assiduè ad verbi audientiam reuocantur.

Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium. CAP. X.

SED enim quoniam Dei notitiam, quæ in mundi machina vniuersisque creaturis non obscurè alioqui proponitur, familiariùs tamen etiamnum & clariùs verbo docuimus explicari: iam operæpretium est expendere ecquid se talem Dominus in Scriptura nobis repræsentet, qualem in operibus suis delineari, prius visum est. Longa certè materia, siquis in ea diligentius tractanda immorari velit. At ego velut indicem proposuisse contentus ero, quo monitæ piæ mentes, quid potissimum in Scripturis de Deo inuestigandum sit, norint, & ad certum eius inquisitionis scopum dirigantur. Nondum attingo peculiare fœdus quo genus Abrahæ à reliquis Gentibus distinxit. Nam gratuita adoptione recipiens in filios qui hostes erant, Redemptor iam tunc apparuit: nos autem adhuc in ea notitia versamur quæ in mundi creatione subsistit, neque ascendit ad Christum Mediatorem. Etsi autem paulo pòst quosdam ex Nouo testamento locos citare operæpretium erit (sicuti etiam inde & potentia Dei Creatoris, & prouidentia in primæ naturæ conseruatione probatur) lectores tamen monitos volo quid nunc agere mihi propositum sit, ne fines sibi præscriptos transiliant. denique tenere in præsentia sufficiat, quomodo Deus cæli & terræ opifex mundum à se conditum gubernet. Passim verò celebratur & paterna eius bonitas, & voluntas ad beneficentiam procliuis: & exempla traduntur seueritatis, quæ iustum scelerum vltorem esse ostendunt, præsertim vbi tolerantia sua contra obstinatos nihil proficit.

2 Certis quidem locis dilucidæ magis descriptiones nobis proponuntur, quibus εἰκονικῶς visenda exhibetur germana eius facies. Nam quum eam describeret Moses, videtur sanè voluisse breuiter comprehendere quicquid de ipso intelligi ab hominibus fas esset.

Exo. 34. a.6 Iehouah, inquit, Iehouah, Deus misericors & clemens, patiens, & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera, apud quem innocẽs non erit innocens, qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus. Vbi animaduertamus eius æternitatem καὶ αὐθουσίαν, magnifico illo nomine bis repetito, prædicari: deinde commemorari eius virtutes, quibus nobis describitur non quis sit apud se, sed qualis erga nos: vt ista eius agnitio viuo magis sensu, quàm vacua & meteorica speculatione constet. Virtutes porrò easdem hîc enumerari audimus, quas notauimus in cælo & terra relucere: clementiam, bonitatem, misericordiam, iustitiam, iudicium, veritatem. Nam virtus & potentia sub titulo Elohim continetur. Iisdem etiam epithetis illum insigniunt Prophetæ, quum ad plenum volũt sanctum eius nomen illustrare. Ne multa cõgerere cogamur, in præsentia nobis Psalmus

Psal. 145 vnus sufficiat: in quo tam exactè summa omnium eius virtutum recensetur, vt nihil omissum videri queat. Et nihil tamen illic ponitur, quod non liceat in creaturis contemplari: adeò talem sentimus, experientia magistra, Deum, qualem se verbo declarat. Apud

Iere. 9 g 23. Ieremiam, vbi pronuntiat qualis agnosci à nobis velit, descriptionem proponit non ita plenam, sed eodem planè recidentem. Qui gloriatur, inquit, in hoc glorietur, quòd me nouerit Dominum qui facio misericordiam, iudicium, & iustitiam in terra. Tria certè hæc apprimè nobis cognitu sunt necessaria: Misericordia, qua sola consistit nostra omnium salus: Iudicium, quod in flagitiosos quotidie exercetur, & grauius etiam eos manet in æternum exitium: Iustitia, qua conseruantur fideles, & benignissimè fouentur. Quibus cõprehensis, te abundè habere vaticinium testatur quo possis in Deo gloriari. Neque tamen ita omittuntur aut veritas eius, aut potentia, aut sanctitas, aut bonitas. Quomodo enim constaret, quæ hîc requiritur iustitiæ, misericordiæ, iudicii eius scientia, nisi veritate eius inflexibili niteretur? Et quomodo crederetur terram iudicio & iustitia moderari, nisi intellecta eius virtute? Vnde autem, nisi ex bonitate, misericordia? Si denique viæ omnes eius sunt misericordia, iudicium, iustitia, in illis quoque & sanctitas conspicua est. Porrò non in alium scopum destinatur, quæ in Scripturis nobis proponitur Dei notitia, quàm quæ in creaturis impressa nitet: nempe ad Dei timorem primùm, deinde ad fiduciam nos inuitat: quò scilicet & perfecta vitæ innocentia, & non simulata obedientia colere illum discamus, tum ab eius bonitate toti dependere.

3 Sed hîc summam generalis doctrinæ colligere propositum est: ac primò quidem obseruent lectores, Scripturam vt ad verum Deum nos dirigat, disertè excludere ac reiicere deos omnes Gentium, quia seculis ferè omnibus passim adulterata fuit religio. Verum quidem est, vnius Dei nomẽ vbique fuisse notum ac celebre. Nam qui ingentem deorum turbam colebant, quoties ex genuino

naturæ

naturæ sensu loquuti sunt, acsi vnico Deo contenti essent, simpliciter vsi sunt Dei nomine. atque hoc prudenter notauit Iustinus martyr, qui in hunc finem librum composuit De monarchia Dei, vbi ex plurimis testimoniis ostendit vnitatem Dei fuisse omnium cordibus insculptam. Idem etiam Tertullianus ex communi sermone probat. Sed quia omnes ad vnum vanitate sua vel tracti vel prolapsi sunt ad falsa commenta, atque ita euanuerũt eorum sensus, quicquid naturaliter senserunt de vnico Deo, non vltrà valuit nisi vt essent inexcusabiles. Nam & sapientissimi quique eorum vagum mentis suæ errorem palàm aperiunt, vbi Deum quempiam sibi adesse cupiunt: & ita votis inuocant incertos deos. Adde quòd multiplicem Dei naturam imaginando, licet minus absurdè quàm rude vulgus de Ioue, Mercurio, Venere, Minerua & aliis sentirent, non fuerunt ipsi quoque immunes à Satanæ fallaciis. ac iam alibi diximus, quæcunque effugia argutè excogitarunt Philosophi, crimen defectionis nõ diluere quin ab omnibus corrupta fuerit Dei veritas. Hac ratione Habacuc, vbi idola omnia damnauit, Deum in templo suo quærere iubet, ne alium admitterent fideles quàm qui se verbo suo patefecerat. *Habac.2. d.20*

Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt. CAP. XI.

VERVM, vt Scriptura rudi crassóque hominũ ingenio cõsulens, populariter loqui solet, vbi verum Deum à falsis discernere vult, idolis præcipuè eum opponit: non quòd probet quæ subtiliùs & elegantiùs à Philosophis traduntur, sed quò melius detegat mundi stultitiam, imò amentiam in quærendo Deo, quandiu suis quisque speculationibus adhæret. Exclusiua igitur definitio, quæ passim occurrit, in nihilum redigit quicquid diuinitatis propria opinione sibi fabricãt homines: quia Deus ipse solus est de se idoneus testis. Interea quũ hic brutus stupor totum orbem occupauerit, vt visibiles Dei figuras appeterent, atque ita ex ligno, lapide, auro, argento, aliáve mortua & corruptibili materia formarent deos, tenendũ nobis est hoc principium, impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur. Itaque Deus in Lege postquam sibi vni asseruit deitatis gloriam, vbi docere vult quem cultum probet, vel repudiet, mox adiũgit, Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam: quibus verbis licẽtiam nostram coërcet, ne ipsum vlla visibili effigie repræsentare tentemus: ac formas omnes breuiter enumerat, quibus iam olim cœperat eius veritatem in mendacium conuertere superstitio. Scimus enim Solem adoratũ fuisse à Persis. Quotquot etiam astra in cælo cernebant stultæ Gentes, totidẽ sibi finxerunt deos. Iam nullũ propè animal fuit, quod Ægyptiis non esset Dei figura. Græci verò supra alios sapere visi sunt, quòd sub humana forma Deum co- *Exo.20. a.4* *Maxim. Tyrius Platoni. Serm.38.*

lerent. Atqui imagines Deus inter se non comparat, quasi altera magis, altera minus conueniat: sed absque exceptione repudiat simulachra omnia, picturas, aliáque signa quibus eum sibi propinquum fore putarunt superstitiosi.

2 Id colligere promptum est ex rationibus quas prohibitioni
Deut.4. adiungit. Primum apud Mosen, Memento quòd Iehouah loquutus
c.15 tibi sit in valle Horeb: vocem audisti, corpus non vidisti. obserua ergo teipsum, ne fortè deceptus, facias tibi vllam similitudinem, &c. Videmus vt apertè vocem suam opponat Deus omnibus figuris: vt sciamus à Deo desciscere quicunque visibiles eius formas ap-
Iesa. 40. petunt. Ex Prophetis sufficiet vnus Iesaias qui in hac demonstra-
d.18, & tione plurimus est, vt doceat indecora & absurda fictione fœdari
41. b.7, Dei maiestatem, dum incorporeus materia corporea, inuisibilis vi-
g.29. & sibili simulachro, spiritus re inanimata, immensus exigui ligni, la-
45. b.9, pidis, vel auri frusto assimilatur. In eundem quoque modum ratio-
& 46. b. cinatur Paulus, Genus quum simus Dei, non existimandum auro,
5 & argento, aut lapidi arte sculpto, aut inuento hominis Diuinum
Act. 17. esse simile. Vnde constat, quicquid statuarum erigitur vel imagi-
g.29 num pingitur ad Deum figurandum, simpliciter ei displicere ceu quædam maiestatis suæ dedecora. Et quid mirum si hæc è cælo Spiritus sanctus oracula detonet, quum ad talem confessionem è terra edēdam miseros quoq; & cæcos idololatras cogat? Nota est illa
Lib.6.de Senecæ querimonia, quæ apud Augustinū legitur: Sacros (inquit)
Ciuitate immortales, inuiolabilésque deos in materia vilissima, atque igno-
Dei, cap. bili dedicant, illísque hominum & ferarum habitus induunt: qui-
10 dam verò mixto sexu, & diuersis corporibus, ac numina vocant: quæ si accepto spiritu occurrerent, monstra haberentur. vnde rursus palàm apparet, friuolo cauillo elabi imaginum patronos, qui obtendunt Iudæis fuisse vetitas quòd ad superstitionem procliues essent. Quasi verò ad gentem vnam pertineat quòd Deus ex æterna sua essentia, & continuo naturæ ordine adducit. Neque verò Iudæos Paulus alloquebatur, sed Athenienses, quum errorem in Deo figurando refelleret.

3 Exhibuit quidem interdum Deus certis signis numinis sui præsentiam, vt diceretur spectari facie ad faciem: sed omnia quæ vnquam edidit signa, aptè quadrabant ad rationem docendi, & simul apertè monebant homines de incomprehensibili eius essen-
Deute.4. tia. Nubes enim & fumus & flamma, quanquā symbola erant cæ-
b.11 lestis gloriæ, quasi iniecto fræno cohibebant omnium mentes ne
Exod.33. penetrare altius tentarent. Quare ne Moses quidem (cui tamē præ
c.13 aliis familiarissimè se patefecit) precibus adeptus est vt faciem illam cerneret quin responsum accepit, non esse hominem tanti ful-
Matth. goris capacem. Apparuit Spiritus sanctus sub specie columbæ: sed
3.d.16 dum protinus euanuit: quis non videt, vnius momenti symbolo admonitos esse fideles Spiritum inuisibilem credendum esse? vt eius virtute & gratia cōtenti, nullam sibi externam figuram accerserent.

ferent. Nam quod sub forma hominis Deus interdum apparuit, præludiũ fuit futuræ in Christo reuelationis. Itaque hoc prætextu minimè licuit Iudæis abuti vt sibi deitatis symbolum erigerent sub humana figura. Propitiatorium quoque, vnde præsentiam virtutis suæ sub Lege exeruit Deus, sic cõpositum erat vt innueret optimum diuinitatis aspectum hunc esse, dum animi supra se admiratione efferuntur. Cherubim siquidem alis extentis illud operiebant, velum obtegebat: locus ipse procul reconditus satis per se occulebat. Proinde insanire eos minimè obscurum est qui simulachra Dei & Sanctorum exemplo illorum Cherubim defendere conantur. Quid enim obsecro volebant imagunculæ illæ, nisi imagines repræsentandis Dei mysteriis non esse idoneas? quando in hoc formatæ erant, vt alis velantes propitiatorium, non oculos modo humanos, sed omnes sensus prohiberent à Dei intuitu: atque ita temeritatem corrigerent. Huc accedit quòd Prophetæ Seraphim sibi in visione ostensos velata facie nobis pingunt: quo significant tantum esse diuinę gloriæ fulgorem vt Angeli quoque ipsi à recto intuitu arceantur, & tenues eius scintillæ, quæ in Angelis emicãt, ab oculis nostris sint subductæ. Quanquam Cherubim de quibus nunc agitur, ad veterem Legis pędagogiam pertinuisse agnoscunt quicunque rectè iudicant. Ita in exemplum eos trahere quod nostræ ætati seruiat, absurdum est. Præteriit enim seculum illud puerile, vt ita loquar, cui eiusmodi rudimenta destinata erant. Ac sanè pudendum est, prophanos scriptores magis dextros esse Legis Dei interpretes quàm Papistas. Iudæis per ludibrium exprobrat Iuuenalis, quòd puras nubes & cæli numen adorent. Peruersè quidem & impiè: verius tamen loquitur, Dei effigiem apud illos extare negans, quàm Papistæ, qui visibilem aliquam Dei effigiem fuisse garriunt. Quòd autem populus ille feruida celeritate subinde ad idola sibi quærenda prorupit, non aliter quàm aquæ ex magna scaturigine violento impetu ebulliunt: hinc potius discamus quanta sit ingenii nostri ad idololatriã propensio, ne vitii communis culpam regerendo in Iudæos sub vanis peccandi illecebris mortiferum somnum dormiamus.

Exod.25. b.17.18. 21

Iesa. 6.2

4 Eodem tendit illud, Simulachra Gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: quia & ex materia colligit Propheta, non esse deos quorum effigies aurea est vel argentea: & pro confesso sumit, quidquid proprio sensu concipimus de Deo, insipidum esse figmentum. Aurum potius & argentum nominat, quàm lutum vel lapidem, ne vel splendor vel pretium idolis reuerentiam conciliet. Concludit tamen in genere, nihil minus esse probabile quàm ex mortua qualibet materia conflari deos. Interea non minus in altero insistit, nimis vesana temeritate efferri mortales, qui euanidum spiritum in singula momenta precario trahentes, Dei honorem conferre audent idolis. Fateri cogetur homo se animal esse ephemeron, & pro Deo tamen haberi volet

Psal.115. b 4, & 135. c.15

metallum cui deitatis originem dedit. Vnde enim idolis principium, nisi ex hominum arbitrio? Iustissima est profani illius poetæ subsannatio, Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum, Quum faber, incertus scamnum faceretne, &c. Maluit esse Deũ. Scilicet terrenus homuncio qui singulis ferè momentis vitam exhalat, suo artificio Dei nomen & honorem ad mortuum truncum trãsferet. Sed quia Epicureus ille facere ludendo, nullam religionem curauit, omissis eius & similium dicteriis, pungat nos, imò transfodiat obiurgatio Prophetæ, Nimium esse vecordes qui ex eodem ligno se calefaciunt, furnum accendunt coquendo pani, assant carnem vel elixant, deúmque fabricant coram quo supplices ad precandum se prosternunt. Itaque alibi non tantùm ex Lege reos peragit, sed exprobrat quòd ex fundamentis terræ non didicerint: quando scilicet nihil minus consentaneum, quàm velle Deum qui immensus est ac incomprehensibilis, redigere ad quinque pedum mensuram. Et tamen portẽtum hoc quod palam naturæ ordini repugnat, consuetudo ostendit esse hominibus naturale. Tenendum porrò est, hac loquendi forma passim notari superstitiones, quòd opera sint manuum hominum, quæ Dei authoritate carent: vt hoc fixum sit, detestabiles esse omnes cultus quos à seipsis homines excogitant. Furorem exaggerat Propheta in Psalmo, quòd auxilium implorent à rebus mortuis, sensúque carentibus, qui intelligentia ideo præditi sunt vt sciant sola Dei virtute omnia moueri. Sed quia tam populos omnes quàm priuatim vnumquenque rapit naturæ corruptela ad tantam dementiam, dira imprecatione tandem fulminat Spiritus, Similes illis fiant qui faciunt ea, & quicunque illis fidunt. Notandum autem, non minus similitudinem vetari, quàm sculptile: quo inepta Græcorum cautio refutatur. Bellè enim defunctos se putant si Deum non sculpant, dum in picturis licentiosius quàm vllæ aliæ gentes lasciuiunt. Atqui Dominus non à statuario modo sibi erigi effigiem, sed à quolibet artifice effingi prohibet: quia perperam & cum maiestatis suæ contumelia sic assimilatur.

Horat. 1. Ser. Saty. 8. *Iesa. 44. b. 12* *Iesa. 40. c. 21* *Iesa. 2. b. 8, & 31. c. 7, & 57. c. 10.* *Osee. 14. b. 4* *Mich. 5. d. 13* *Psal. 115. d. 8*

5 Scio quidem illud vulgò esse plusquam tritum, Libros idiotarum esse imagines. Dixit hoc Gregorius: at longè aliter pronuntiat Spiritus Dei, in cuius schola si edoctus fuisset hac in parte, nunquam ita loquutus foret. Nam quum Ieremias lignum esse doctrinam vanitatis pronuntiat: quum Habacuc docet conflatile esse doctorem mendacii: certè hinc generalis colligenda est doctrina, futile esse, adeóque mendax, quicquid de Deo ex imaginibus homines didicerint. Siquis excipiat, eos à Prophetis reprehendi qui simulachris ad impiam superstitionem abutebantur: fateor id quidem: sed addo, quod omnibus conspicuum est, in totum damnari ab illis quod Papistæ pro certo axiomate sumunt, imagines esse pro libris. Opponunt enim vero Deo simulachra, tanquam res contrarias, & quæ nunquam simul conuenire possint. Hæc, inquam

Iere. 10. a. 3 *Habac. 2. b. 18*

quam, comparatio, in locis illis quos nuper citaui, ſtatuitur, quum vnus ſit verus Deus quem colebant Iudæi, perperam & falsò confingi viſibiles figuras quæ Deum repræſentent: ac miſerè deludi omnes, qui Dei cognitionem inde petunt. Denique niſi ita res haberet, fallacem eſſe & adulterinam quæcunque ex ſimulachris petitur Dei cognitio, non ita generaliter damnarent eam Prophetæ. Saltem hoc habeo: quum vanitatem & mendacium eſſe docemus, quòd ſimulachris Deum effingere homines tentant, nihil aliud quàm de verbo ad verbum nos referre quod Prophetæ tradiderunt.

6 Legantur præterea quæ de hac re Lactantius & Euſebius ſcripſerunt, qui pro certo aſſumere non dubitant, mortales fuiſſe omnes quorum ſimulachra viſuntur. Nec aliter Auguſtinus, qui ſecurè pronuntiat nefas eſſe non modò adorare ſimulachra, ſed Deo collocare. Neque tamen aliud dicit quàm quod multis antè annis in Concilio Elibertino decretum fuerat: cuius hoc eſt triceſimumſextum caput, Placuit in templis non haberi picturas: ne quod colitur vel adoratur, in parietibus pingatur. Sed in primis memorabile quod ex Varrone alibi citat idem Auguſtinus, ſuáque ſubſcriptione confirmat, Qui primi deorum ſimulachra induxerunt, eos & metum dempſiſſe, & errorem addidiſſe. Hoc ſi ſolus Varro diceret, parum fortaſſe haberet authoritatis: pudorem tamen nobis meritò incutere deberet, quòd homo Ethnicus, quaſi in tenebris palpans, ad hanc lucem peruenerit, ideo indignas eſſe Dei maieſtate corporeas imagines, quia metum eius diminuant hominibus, errorémque augeant. Res certè ipſa teſtatur verè hoc non minus quàm prudenter fuiſſe dictum: ſed Auguſtinus à Varrone mutuatus, tanquam ex ſuo ſenſu profert. Ac primum quidem admonet, primos de Deo errores, quibus homines ſunt impliciti, non cœpiſſe à ſimulachris, ſed noua materia ſuperaddita, creuiſſe. Deinde ideo imminui aut etiam tolli Dei timorem interpretatur, quia facilè poſſit eius numen in ſimulachrorum ſtultitia ineptóque & abſurdo figmento contemni. quod ſecundum, vtinam non tam verum eſſe experiremur. Quiſquis ergo ritè doceri cupiet, aliunde quàm ex ſimulachris diſcat quod de Deo ſciendum eſt.

Lib. 4. de Ciui. Dei cap. 9. & 31

7 Quare ſi quid frontis habent Papiſtæ, ne poſthac effugio iſto vtantur, libros eſſe idiotarum, imagines: quod tam apertè pluribus Scripturæ teſtimoniis refellitur. Tametſi vt hoc illis concedam, ne ſic quidem multum profecerint pro idolis ſuis tuendís. Cuiuſmodi portenta pro Deo obtrudant, notum eſt. Quas verò ſanctis picturas vel ſtatuas dicant, quid ſunt niſi perditiſſimi luxus & obſcœnitatis exemplaria? ad quæ ſi quis formare ſe vellet, fuſtuario dignus ſit. Equidem lupanaria pudiciùs & modeſtiùs cultas meretrices oſtendunt, quàm templa eas quas volunt cenſeri virginum imagines. Martyribus nihilo decentiorem fingunt

habitum. Componant ergo ſua idola vel ad modicum ſaltem pudorem, vt paulo verecundius mentiantur alicuius ſanctitatis libros eſſe. Sed tum quoque reſpondebimus, non hanc eſſe in ſacris locis docendi fidelis populi rationem: quem longè alia doctrina quàm iſtis næniis illic inſtitui vult Deus. In verbi ſui prædicatione & ſacris myſteriis communem illic omnibus doctrinam proponi iuſſit: in quam parum ſedulò intentum ſibi animum eſſe produnt qui oculis ad idola contemplanda circumaguntur. Quos ergo vocant Papiſtæ idiotas, quorum ruditas ſolis imaginibus doceri ſuſtineat? Hos ſcilicet, quos pro ſuis diſcipulis agnoſcit Dominus: quos cæleſtis ſuæ philoſophiæ reuelatione dignatur: quos ſalutaribus regni ſui myſteriis vult erudiri. Fateor quidem, vt res habent, hodie eſſe non paucos qui talibus libris carere nequeant. Sed vnde quæſo, iſthæc ſtupiditas, niſi quòd ea doctrina fraudantur quæ ſola erat ad eos formandos idonea? Neque enim alia de cauſa, qui præerant Eccleſiis, reſignarunt idolis docendi vices, niſi quia ipſi muti erant. Chriſtum vera Euangelii prædicatione depingi, & quodammodo ob oculos noſtros crucifigi teſtatur Paulus. Quorſum igitur attinebat tot paſſim in templis cruces erigi, ligneas, lapideas, argenteas & aureas, ſi probè & fideliter illud inculcaretur, Chriſtum eſſe mortuum, vt in cruce maledictionem noſtram ſuſtineret, peccata noſtra expiaret corporis ſui ſacrificio, ſanguinéque ablueret, nos denique reconciliaret Deo Patri? Ex quo vno plus diſcere poterant quàm ex mille crucibus ligneis aut lapideis. nam in aureas & argenteas auari mentes & oculos tenacius fortè defigunt, quàm in vlla Dei verba.

Galat. 3. a.1

8 Porrò de idolorum origine, publico ferè cõſenſu receptum eſt quod in libro Sapientiæ habetur: primos ſcilicet extitiſſe eorum authores, qui hunc honorem detulerunt mortuis, vt ipſorum memoriam ſuperſtitioſè colerent. Et ſanè fateor peruerſum hunc morem fuiſſe vetuſtiſſimum: nec facem fuiſſe nego qua accenſus hominũ ad idololatriam furor magis exarſit: non tamen concedo hunc fuiſſe primum mali fontem. Idola enim iam fuiſſe prius in vſu quàm iſta in conſecrandis mortuorum imaginibus ambitio inualuiſſet, (cuius apud profanos ſcriptores crebra fit mentio) conſtat ex Moſe. Quum Rachelem narrat furatã eſſe patris ſui idola, non ſecus ac de communi vitio loquitur. Vnde colligere licet, hominis ingenium perpetuam, vt ita loquar, eſſe idolorum fabricam. A diluuio quædam erat mundi palingeneſia: atqui non multi anni fluunt quin ſibi homines pro libidine deos fingant. Ac credibile eſt, ſuperſtite adhuc ſancto Patriarcha idololatriæ deditos fuiſſe nepotes, vt oculis ſuis non ſine acerbiſſimo dolore cerneret idolis fœdari terram, cuius corruptelas nuper Deus tam horribili iudicio purgauerat. Nam Thare & Nachor iam ante natum Abraham falſorum deorum cultores erant, ſicuti teſtatur Ioſue. Quum tam citò deſciuerit progenies Sem, quid de poſteris Cham

Sap. 14. b.15

Gene. 31. c.19

Ioſue 24. a.2

Cham iudicabimus qui in patre suo pridem fuerant maledicti? Ita est sanè. Mens hominis, vt superbia & temeritate est referta, Deum pro captu suo imaginari audet: vt hebetudine laborat, imò crassissima ignorantia est obruta, pro Deo vanitatem & inane spectrum concipit. Ad hæc mala accedit noua improbitas, quòd homo qualem intus concepit Deum, exprimere opere tentat. Mens igitur idolũ gignit: manus parit. Hãc esse idololatrię originem, quòd homines Deum sibi adesse nõ credunt nisi carnaliter exhibeat se pręsentem, prodit Israëlitarum exemplum. Nescimus, dicebant, quid *Exod. 32.a.1* isti Mosi contigerit: fac nobis deos qui nos præcedant. Deum quidem esse nouerant, cuius experti virtutem erant in tot miraculis: sed propinquũ sibi esse non confidebant nisi oculis cernerent corporeum vultus eius symbolum, quod sibi testimonium esset gubernantis Dei. A præeunte ergò imagine volebant cognoscere Deum itineris sibi esse ducem. Id quotidiana experientia docet, inquietam semper esse carnem, donec sibi simile figmentum nacta est in quo se pro Dei imagine inaniter soletur. Omnibus ferè à condito mundo seculis, huic cæcę cupiditati vt obsequerentur homines, erexerunt signa in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant.

9 Tale figmentum sequitur protinus adoratio: quum enim Deum se homines in simulachris intueri arbitrarentur, & ipsum quoque illic coluerunt. Tandem toti & animis & oculis illic affixi, magis obrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Iam cõstat, homines ad simulachrorum cultum non antè prorumpere, quàm crassiore aliqua opinione sint imbuti: non quidem vt deos existiment, sed quia vim aliquam diuinitatis illic inhabitare imaginantur. Itaque siue Deum siue creaturam tibi in simulachro repræsentes, vbi ad venerationem prosterneris, iam superstitione aliqua fascinatus es. Hac ratione, Dominus non statuas modò erigi ad se effigiandum fabrefactas, sed titulos etiam quoslibet & lapides consecrari vetuit qui in adorationem prostarent. Eadem quoque ratione in præcepto Legis altera pars de adoratione subiicitur. Nam simulatque effícta est Deo visibilis forma, huic quoque alligatur illius virtus. Ita stupidi sunt homines, vt Deum affigant vbicunque affingunt. ac proinde fieri non potest quin adorent. Neque interest idolúmne simpliciter colant, an Deum in idolo: hæc semper idololatria est, quum idolo, qualicunque colore, exhibētur diuini honores. Et quia superstitiosè coli non vult Deus, illi eripitur quicquid confertur in idola. Huc animum aduertant qui ad defensionem execrabilis idololatriæ, qua multis antehac seculis vera religio submersa subuersáque fuit, miseros prætextus aucupantur. Non reputantur, inquiunt, pro diis imagines. Nec tam prorsus incogitantes erant Iudæi vt non meminissent Deum fuisse cuius manu educti essent ex Aegypto antequam fabricarent vitulum.

Quin Aaroni dicenti, illos esse deos à quibus liberati essent è terra Aegypti, intrepidè annuebant, non dubia significatione, velle se retinere illum Deum liberatorem, modò præeuntem in vitulo conspicerent. Nec ita stupidi fuisse Ethnici credendi sunt vt non intelligerent Deum alium esse quàm ligna & lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulachra, deos semper eosdem animo retinebant: & multa erant vni deo simulachra, nec pro multitudine complures tamen deos sibi fingebant: præterea noua quotidie consecrabant, nec putabant tamen se nouos facere deos. Legantur excusationes, quas ab idololatris sui seculi fuisse prætextas refert Augustinus: nempe quum arguerentur, respondebant vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum nec dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream intueri eius rei signum quam colere deberent. Quid ergo? Omnes idololatræ siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, non aliter quàm dictum est, fuerunt animati. spirituali intelligentia non contenti, certiorem ac propiorem ex simulachris impressum iri sibi putabant. Postquam semel placuit præpostera ista Dei assimilatio, nullus finis factus, donec nouis subinde præstigiis delusi, in imaginibus Deum vim suã exerere opinarentur. Nihilominus & Deum æternum Iudæi, vnum verúmque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulachris persuasi erant se colere: & Gentes, suos licet falsos deos, quos tamen in cælo habitare fingerent.

In Psal. 113

10 Hoc qui antehac factum, & nostra etiam memoria fieri negant, impudenter mentiuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquam ad Dei aures, conuertunt? Siquidem verum est quod ait Augustinus, Neminem orare vel adorare sic intuentem simulachrum, qui non sic afficiatur vt ab eo exaudiri se putet, vel sibi præstari quod desiderat, speret. Cur inter eiusdem Dei simulachra tantũ discrimen, vt altero præterito, aut vulgariter honorato, alterum omni solenni honore prosequantur? Cur in visendis simulachris, quorum similia domi suæ habent, votiuis peregrinationibus se fatigant? Cur pro illis hodie, tanquam pro aris & focis, ad cædes vsque & strages digladiantur, vt facilius laturi sint vnicum Deum sibi eripi quàm sua idola? Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium ferè corda occupant) enumero: tantùm indico quod ipsi profitentur, quum se maximè ab idololatria purgare volunt. Non vocamus, inquiunt, nostros deos. Neque illi aut Iudæi, aut Gentiles olim vocabant: & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebãt: tantùm ob ea quę quotidie ab iis fiunt qui Christiani haberi volunt, nempe quòd Deum in ligno & lapide carnaliter venerabantur.

In Psal. 113.

11 Quanquam non ignoro, nec dissimulandum est, distinctione ipsos elabi magis arguta, cuius paulo pòst iterum plenior fiet mentio

mentio. Cultum enim quem simulachris suis impendunt, εἰδωλοδουλείαν esse obtendunt, εἰδωλολατρείαν esse negant. Sic enim loquuntur, dum cultum quem appellant duliæ, sine Dei iniuria statuis & picturis posse communicari docent. Ergo innoxios se arbitrantur si tantummodo serui sint idolorum, non etiam cultores. Quasi verò non aliquantò leuius sit Colere quàm Seruire. Et tamen dum in Græca voce latebras captant, secum ipsi pugnant admodum pueriliter. Nam quum λατρεύειν nihil aliud Græcis significet quàm colere: perinde valet quod dicunt, acsi imagines suas fateantur se colere, sed absque cultu. Nec est quòd obiiciant, aucupia me in verbis tendere: sed ipsi dum tenebras conantur offundere simplicium oculis, inscitiam suam produnt. Quamlibet tamen sint diserti, nunquam sua eloquentia consequentur vt rem vnam & eandem nobis duas esse probent. In re, inquam, ostendant discrimen, vt habeantur veteribus idololatris dissimiles. Sicuti enim reatum non effugiet adulter aut homicida, si aliud ascititium sceleri suo nomen imposuerit: ita istos subtili nominis commento absolui absurdum est, si causa nihil ab idololatris differunt, quos damnare ipsi etiam coguntur. Atqui tantum abest vt ab illorum causa suam seiungant, vt potiùs fons totius mali sit præpostera æmulatio, qua cum illis certarunt, dum symbola quibus Deum sibi figurent, & suo ingenio sibi comminiscuntur, & suis manibus confingunt.

12 Neque tamen ea superstitione teneor, vt nullas prorsus imagines ferendas censeam. Sed quia sculptura & pictura Dei dona sunt, purum & legitimum vtriusque vsum requiro: ne quæ Dominus in suam gloriam & bonum nostrum nobis contulit, ea non tantùm polluantur præpostero abusu, sed in nostram quoque perniciem conuertantur. Deum effingi visibili specie nefas esse putamus, quia id vetuit ipse, & fieri sine aliqua gloriæ eius deformatione non potest. Ac ne in hac opinione nos solos esse putent, omnes sanos scriptores id semper improbasse reperient qui in eorum monumentis versati fuerint. Si ne figurare quidem Deo corpoream effigiem fas est, multò minus ipsam pro Deo, vel Deum in ipsa colere licebit. Restat igitur vt ea sola pingantur ac sculpantur quorum sint capaces oculi, Dei maiestas, quæ oculorum sensu longè superior est, ne indecoris spectris corrumpatur. In eo genere partim sunt historiæ ac res gestæ, partim imagines ac formæ corporum, sine vlla rerum gestarum notatione. Priores, vsum in docendo vel admonendo aliquem habent: secundæ, quid præter oblectationem afferre possint non video. Et tamen constat tales fuisse omnes propemodum imagines quæ hactenus in templis prostiterunt. Vnde iudicare licet, non iudicio aut delectu, sed stulta & inconsiderata cupiditate illic fuisse excitatas. Omitto quàm perperam & indecenter magna ex parte sint effictæ, quàm licentiosè hîc pictores & statuarii lasciuierint, quam

rem paulo antè attigi:tantùm dico, etiamsi nihil vitii inesset, nihil tamen habere ad docendum momenti.

13 Verùm illo quoque discrimine omisso, an vllas omnino imagines, siue quæ res gestas, siue quæ hominum corpora figurent, habere in templis Christianis expediat, obiter expendamus. Principiò, si quid nos mouet veteris Ecclesiæ authoritas, meminerimus quingentis circiter annis, quibus magis adhuc florebat religio, & syncerior doctrina vigebat, Christiana templa fuisse communiter ab imaginibus vacua. Ergo tunc primùm in ornamentum templorum ascitæ sunt, quum ministerii synceritas nonnihil degenerasset. Non disputabo ecquid rationis habuerint qui primi fuerunt eius rei authores: verùm si ætatem cum ætate conferas, videbis illos multum declinasse ab eorum integritate qui imaginibus caruerant. Quid? an passuros fuisse putamus sanctos illos patres Ecclesiam tandiu ea re carere, quam vtilem ac salutarem esse iudicarent? At certè quia videbant in ea aut nihil aut minimum vtilitatis, plurimum autem subesse periculi, repudiarunt magis consilio & ratione, quàm ignoratione aut negligentia prætermiserunt. Quod etiam Augustinus claris verbis testatur, Quum his sedibus locantur, inquit, honorabili sublimitate, vt à precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quanuis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere ac spirare videantur, &c. Et alibi, Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa figura membrorum, vt animus in corpore viuens magis arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt, &c. Paulo pòst, Plus valent simulachra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quòd non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulāt. Hæc sanè videtur causa esse cur Iohannes non tantùm à simulachrorum cultu sed ab ipsis quoque simulachris cauere nos voluerit. Et nos horribili insania, quæ ad totius ferè pietatis interitum orbem antehac occupauit, plus nimiò sumus experti, simulatque in templis collocantur imagines, quasi signum idololatriæ erigi: quia sibi temperare non potest hominum stultitia, quin protinus ad superstitiosos cultus delabatur. Quòd si nec tantum periculi immineret, quum tamen expendo in quem vsum destinata sint templa, nescio quomodo indignum mihi videtur eorum sanctitate, vt alias recipiant imagines quàm viuas illas & iconicas, quas verbo suo Dominus consecrauit: Baptismum intelligo & Cœnam Domini, cū aliis ceremoniis quibus oculos nostros & studiosius detineri, & viuidius affici conuenit quàm vt alias hominum ingenio fabrefactas requirant. En incomparabile imaginum bonum, quod nulla pensatione resarciri potest, si Papistis creditur.

Epist. 49

In Psal. 113.

1. Iohan. 5. d. 21

14 Iam satis multa, opinor, de hac re dicta forent, nisi manum quodammodo mihi iniiceret Synodus Nicena, non illa celeberrima

rima quam coëgit Constantinus Magnus, sed quæ Irenes Imperatricis iussu & auspiciis ante annos octingentos habita est. Decreuit enim non habendas modò in templis esse imagines, sed etiam adorandas. Quicquid enim dixerim, magnum ex aduerso præiudicium afferet Synodi authoritas. Etsi, vt verum fatear, non tam hoc me mouet, quàm vt appareat lectoribus, quorsum euaserit eorum furor qui imaginum magis fuerunt cupidi, quàm Christianos decebat. Sed hoc primùm expediamus. Qui hodie simulachrorum vsum tuentur, Nicenæ illius Synodi patrocinium allegant. Extat autem refutatorius liber sub Caroli Magni nomine, quem ex dictione colligere licet eodem fuisse tempore compositum. Illic Episcoporum sententiæ, qui concilio interfuerunt, recitantur, & argumenta quibus pugnarunt. Dixit Iohannes legatus Orientalium, Creauit Deus hominem ad imaginem suam: atque inde collegit, habendas igitur esse imagines. Idem commendari nobis putauit imagines hac sententia, Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Alius, vt probaret collocandas esse in altaribus, hoc testimonium citauit, Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio. Alius, vt earum aspectum nobis vtilem monstraret, adduxit versum ex Psalmo, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Alius similitudinem hanc arripuit, Sicut Patriarchæ vsi sunt Gentium sacrificiis, ita Christianis habendas esse sanctorum imagines pro idolis Gentium. Eódem torserunt illud, Domine, dilexi decorem domus tuæ. Sed in primis ingeniosa est ista interpretatio, Vt audiuimus, ita & vidimus. Deum igitur non solo verbi auditu cognosci, sed etiam imaginum aspectu. Simile Theodori episcopi acumen. Mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis: Atqui alibi habetur, Sanctis qui sunt in terra: Ergo ad imagines hoc referri debet. Denique tam putidæ sunt insulsitates, vt eas referre me quoque pigeat.

15 Vbi de adoratione disputant, illic adoratio & Pharaonis, & virgæ Ioseph, & tituli quem erexit Iacob, in medium adducitur. Quanquam in hoc postremo non tantùm deprauãt Scripturæ sensum, sed arripiunt quod nusquam legitur. Tum illa, Adorate scabellum pedum eius. Item, Adorate in monte sancto eius. Item, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis: firmæ admodum & appositæ illis videntur probationes. Siquis per ludibrium attribuere imaginũ patronis ridiculam personam vellet, possétne maiores & crassiores colligere ineptias? Ac ne qua amplius restaret dubitatio, Theodosius Mirensis episcopus adorandas esse imagines Archidiaconi sui somniis tam serio confirmat, ac si oraculum cæleste in promptu haberet. Eant nunc simulachrorũ fautores, & Synodi decreto nos vrgeant. Quasi verò non omnem sibi fidem abrogent venerandi illi patres, Scripturas vel tam pueriliter tractando, vel tam impiè fœdéque lacerando.

16 Venio nunc ad impietatum portenta, quæ euomere ausos

d.i.

esse mirum est: non fuisse autem illis reclamatum cum summa omnium detestatione, bis mirum. Atq; hanc flagitiosam amẽtiam traduci expedit, vt saltem fucus antiquitatis quem Papistæ obtendunt, simulachrorũ cultui detraharur. Theodosius Amori episcopus anathema crepat aduersus omnes qui imagines nolunt adorari. Alius omnes Græciæ & Orientis calamitates huic sceleri imputat, quòd non fuerint adoratæ. Quibus ergo pœnis digni Prophetæ, Apostoli, Martyres, quorũ tempore nullæ extiterunt? Addunt 6 posteà, si imagini imperiali cum suffitu & thymiamate obuiam proceditur: multò magis hunc honorem Sanctorũ simulachris deberi. Constantius autem Constantiæ Cypri episcopus se imagines reuerenter amplecti profitetur, cultúmque honoris qui viuificæ Trinitati debetur, illis se exhibiturum confirmat: quisquis idem facere recusauerit, eum anathematizat, & cum Manichæis & Marcionitis amandat. Ac ne putes priuatã esse vnius hominis sententiam, assentiuntur reliqui. Imò Iohannes legatus Orientalium, calore vltrà prouectus, præstare admonet lupanaria omnia in vrbem admitti, quàm imaginum cultum abnegare. Tãdem omnium consensu statuitur, hæreticis omnibus deteriores esse Samaritanos: at ipsis Samaritanis εἰκονομάχους. Cæterũ ne suo solenni Plaudite fabula careat, additur clausula, Gaudeant & exultent qui Christi habentes imaginem sacrificiũ illi offerunt. Vbi nunc latriæ & duliæ distinctio, qua Dei & hominũ oculos solent perstringere? Nam concilium sine exceptione tantundẽ simulachris ac Deo viuo largitur.

Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur. CAPVT XII.

DIXIMVS autem initio, Dei notitiam non esse positam in frigida speculatione, sed secum trahere eius cultum. ac obiter attigimus quomodo ritè colatur: quod aliis locis fusiùs explicandum erit. nunc tantùm breuiter repeto, quoties asserit Scriptura vnicum esse Deum, nõ pugnare de nudo nomine, sed hoc etiam præcipere, ne aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit. vnde etiam patet quid à superstitione differat pura religio. Εὐσέβεια certè Græcis tantundem valet ac rectus cultus: quia semper cæci ipsi in tenebris palpando, senserunt tenendam esse certam regulam, ne præposterè colatur Deus. Religionis nomen etsi verè sciteq; Cicero à relegẽdo deducit, coacta est tamen, & longè petita quam assignat ratio, quòd probi cultores sæpiùs relegerent, ac diligenter tractarent quid verum esset. Potiùs existimo vagæ licentiæ opponi hoc nomen, quia maior pars mundi quicquid obuium est temerè arripit, imò etiam huc & illuc transuolat: pietas autem, vt in firmo gradu cõsistat, sese intra fines suos relegit. sicuti inde mihi dicta videtur Superstitio, quòd modo & præscripta ratione non contenta, superuacuã rerum inanium congeriem accumulet. Cæterùm vt voces omittamus, ætatũ omnium con-

1. de Natura deorum.

cōnsensu receptū semper fuit, vitiari peruertíque religionem falsis erroribus. vnde colligimus, vbi zelo inconsiderato quiduis nobis permittimus, friuolum esse quem superstitiosi obtendunt prętextum. Quanuis tamen in omnium ore personet hæc confessio, turpis interim se prodit inscitia, quòd neque adhærent vni Deo, neque delectum adhibent in eius cultu, sicuti antehac docuimus. Atqui Deus, vt sibi ius suum vendicet, clamat se esse æmulum, ac seuerum fore vltorem si cum vllo Deo fictitio misceatur. deinde legitimum cultum definit, vt genus humanum sub obsequio contineat. Vtrūque complectitur Lege sua, vbi primò sibi addicit fideles, vt illis sit vnus Legislator: deinde regulam præscribit qua ritè ex suo arbitrio colatur. De Lege quidem, quia multiplex est eius vsus ac finis, suo loco differam: nunc partem hanc duntaxat attingo, frænum illic impositum esse hominibus, ne ad vitiosos cultus declinent. Quod autem priore loco posui, tenendum est, nisi in vno Deo resideat quicquid proprium est diuinitatis, honore suo ipsum spoliari, violaríque eius cultum. Atque hîc intentiore cura animaduertere conuenit quibus astutiis ludat superstitio. Neque enim ad alienos deos sic descîscit vt videatur summum Deum deserere, vel in aliorum ordinem redigere: sed dum supremū locum illi concedit, turbam minorum deorum circundat, inter quos propria eius officia partitur, ita (licet dissimulanter & callidè) diuinitatis gloria, ne apud vnum tota maneat, dissecatur. Sic veteres olim, tam ex Iudæis quàm Gentibus, deorum patri & arbitro ingentem illam turbam subdiderunt, quibus communis esset, pro ordinis ratione, cæli & terræ cum summo Deo administratio. Sic aliquot retrò seculis, Sancti qui hac vita excesserant, in Dei societatem euecti sunt, vt pro illo & colerentur & inuocarentur & celebrarentur. Tali abominatione ne offuscari quidem putamus Dei maiestatem, quum magna ex parte supprimatur & extinguatur: nisi quòd frigidam retinemus de suprema eius potentia opinionem. Interea inuolucris decepti, diducimur in varios deos.

2 Quinetiam in hunc finem inuenta est latriæ & duliæ, quam appellant, distinctio, quò impunè viderentur Angelis & mortuis transcribi diuini honores. Quem enim Sanctis cultū deferunt Papistæ, nihil re ipsa differre à Dei cultu palàm est. Promiscuè enim & Deum & illos adorant, nisi quòd dum vrgentur, exceptione hac euadunt, Deo se illibatum seruare quod suum est, quia latriam illi relinquant. Atqui de re non de voce quum sit quæstio, quis illis permittat tam securè in re omnium maxima ludere? Verum (vt hoc quoque omittamus) non aliud tandem consequentur sua distinctione, quàm cultum ab ipsis vni Deo præstari, aliis autem seruitium. λατρεία enim apud Græcos valet quantum apud Latinos cultus: δουλεία verò propriè seruitutem sonat. & tamen in Scripturis interdum confunditur hoc discrimen. Porrò vt demus esse perpetuum, nempe inquirendum est quid vtrunque valeat. δουλεία

quidem seruitus est, λατρεία cultus. Iam quin maius quiddam sit seruire quàm colere, nemo dubitat. Nam ei seruire durũ esset sæpenumerò, quem colere non recusares: ita iniqua esset distributio, Sanctis assignare quod maius est, Deo quod minus est relinquere. At cõplures ex veteribus hac distinctione vsi sunt. Quid tum, si omnes eam perspiciunt non modò impropriam esse, sed penitus friuolam?

Galat.4.a.8 3 Omissis argutiis rem expendamus. Paulus quum Galatis reducit in memoriam quales fuerint priusquam essent illuminati in Dei notitia, dicit eos duliam exhibuisse iis qui natura non erant dii. Vtcunque latriam non nominet, an ideo excusabilis est eorum superstitio? Ipse quidem nihilominus peruersam illam superstitionem damnat, cui nomen duliæ imponit, quàm si exprimeret latriæ nomen. Et quum Christus Satanæ insultum repellit hoc clypeo, *Matth.4.b.10* scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis, non veniebat nominatim in quæstionem latria. Satan enim nonnisi προσκύνησιν exigebat. *Apoc.19.b.10* Similiter quum reprehenditur Iohannes ab Angelo, quòd in genua coram eo procidisset, non debemus intelligere Iohannem tam fuisse amentem, vt debitum soli Deo honorem vellet ad Angelum transferre. Sed quia fieri aliter nequit quin diuinum aliquid sapiat cultus qui cum religione coniunctus est, προσκυνεῖν ille Angelum non potuit quin ex Dei gloria detraheret. Legimus quidem sæpe, adoratos fuisse homines: sed ille fuit ciuilis honor, vt ita dicam: religio autẽ aliam habet rationem, quæ, simulatque con iuncta est cum cultu, diuini honoris profanationem secum trahit. Idem & in Cornelio videre licet. Neque enim tam malè profecerat in pietate, quin summum cultum vni Deo tribueret. *Act.10.d.25* Quòd ergo se coram Petro prosternit, non facit certè hoc animo vt eum adoret loco Dei: seuerè tamen Petrus ne hoc faciat, prohibet. Cur, nisi quia nunquam tam articulatè homines inter Dei & creaturarum cultum discernunt, quin promiscuè transferant ad creaturam quod erat Dei proprium? Proinde si volumus vnum Deum habere, meminerimus ne tantulũ quidem ex eius gloria delibandum, quin retineat quod sibi proprium est. *Zach.14.b.9* Itaque Zacharias, vbi de Ecclesiæ reparatione concionatur, disertè exprimit non modò vnum fore Deum, sed vnum quoque fore eius nomen: nequid scilicet cum idolis commune habeat. Qualem verò cultum exigat Deus, alibi suo ordine videbitur. Nam Lege sua voluit præscribere hominibus quid fas sit ac rectum, & ideo ad certam normam eos astringere, ne quisque sibi permitteret cultum quemlibet comminisci. Sed quia non expedit multa miscendo onerare lectores, partem illam nondum attingo: hoc tenere sufficiat, quæcunque pietatis officia aliò transferuntur quàm ad vnicum Deum, sacrilegio non carere. Ac primùm quidem superstitio diuinos honores vel Soli & aliis stellis, vel idolis affinxit: deinde sequuta est ambitio, quæ mortales Dei spoliis ornando, quicquid sacrũ erat profanare ausa est.

eſt. Et quãquam ſtabat principiũ illud. colere ſummũ numẽ, Geniis tamẽ, diíſq; minoribus, aut heroibus mortuis promiſcuè ſacrificia offerre vſu receptum fuit. Adeò in hoc vitiũ procliuis eſt lapſus, vt quod ſibi vni ſeuerè vendicat Deus, cõmunicetur cũ magna turba.

Vnicam Dei eſſentiam ab ipſa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in ſe perſonas continet. CAP. XIII.

VOD de immenſa & ſpirituali Dei eſſentia traditur in Scripturis, non modò ad euertenda vulgi deliria, ſed etiam ad refutandas profanæ Philoſophiæ argutias valere debet. Scitè ſibi vnus ex Veteribus dicere viſus eſt, Deum eſſe quicquid videmus, & quicquid non videmus. Atqui hoc modo in ſingulas mundi partes diuinitatem tranſfuſam eſſe finxit. Etſi autem Deus, vt nos in ſobrietate contineat, parcè de ſua eſſentia diſſerit, duobus tamen illis, quæ dixi, epithetis tam craſſas imaginationes tollit, quàm reprimit humanæ mentis audaciam. Nam certè eius immenſitas terrere nos debet, ne eum ſenſu noſtro metiri tentemus: Spiritualis verò natura quicquam de eo terrenum aut carnale ſpeculari vetat. Eódem pertinet quòd ſæpius domicilium ſibi in cælo aſſignat. Etſi enim, vt eſt incomprehenſibilis, terram quoque ipſam implet: quia tamen mentes noſtras pro ſua tarditate ſubſidere in terra videt, meritò, vt pigritiem & inertiam excutiat, ſupra mundum nos attollit. Atque hinc concidit Manichæorum error, qui duo principia ſtatuendo, diabolum ferè Deo parem fecerunt. Certè hoc fuit & Dei vnitatem abrumpere, & reſtringere immenſitatem. Nam quòd abuti teſtimoniis quibuſdam auſi ſunt, turpis inſcitiæ fuit: ſicuti ipſe error, execrabilis inſaniæ. Anthropomorphitæ etiam, qui Deum corporeum ex eo ſunt imaginati, quòd os, aures, oculos, manus, & pedes Scriptura illi ſæpe aſcribit, facilè refutantur. Quis enim vel parum ingenioſus non intelligit Deum ita nobiſcum, ceu nutrices ſolent cum infantibus, quodammodo balbutire? Proinde tales loquendi formæ non tam ad liquidum exprimunt qualis ſit Deus, quàm eius notitiam tenuitati noſtræ accommodant: quod vt fiat, longè infra eius altitudinem deſcendere neceſſe eſt.

2 Sed alia quoque ſpeciali nota qua propiùs poſſit dignoſci, ſe deſignat. Nam ita ſe prædicat vnicum eſſe, vt diſtinctè in tribus perſonis conſiderandum proponat, quas niſi tenemus, nudum & inane duntaxat Dei nomen ſine vero Deo in cerebro noſtro volitat. Porrò nequis triplicem Deum ſomniet, aut putet tribus perſonis lacerari ſimplicem Dei eſſentiam, quærenda hîc nobis erit breuis & facilis definitio quæ nos ab omni errore expediat. Cæterùm quia vocem Perſonæ odioſè exagitant nonnulli quaſi humanitus inuentam, qua æquitate id faciant, priùs videndum. Filium Dei Apoſtolus characterem hypoſtaſeos Patris nominans, haud *Heb.1.3*

dubiè aliquam Patri subsistentiam assignat in qua differat à Filio. Nam pro essentia accipere (sicuti fecerunt quidam interpretes, acsi Christus, velut sigillo impressa cera, Patris in se substantiam repræsentaret) non durum modò, sed absurdum quoque esset. Nam quum simplex & indiuidua sit essentia Dei, qui totam in se continet, neq; portione aut defluxu, sed integra perfectione, impropriè imò ineptè dicetur eius character. Sed quia Pater, quanuis sua proprietate distinctus, se totum in Filio expressit, optima ratione dicitur suam hypostasin reddidisse in eo conspicuam. Cui aptè conuenit quod mox additur, esse splendorem gloriæ. Certè ex Apostoli verbis colligimus propriam esse in Patre hypostasin quæ in Filio refulgeat. Vnde etiam rursus facilè elicitur Filii hypostasis, quæ eum à Patre distinguat. Eadē in Spiritu sancto ratio: quia & Deum esse statim probabimus, & tamen alium à Patre censeri necesse est. Hæc porrò distinctio nō est essentiæ, quam nefas est facere multiplicem. Ergo si fidem obtinet Apostoli testimonium, sequitur tres in Deo esse hypostases. Idem quum expresserint Latini Personæ voce, nimii fastidii atque etiam peruicaciæ est de re clara rixari. Si verbum de verbo transferre libeat, subsistentia dicetur. Multi eodem sensu substantiam dixerunt. Nec verò solis Latinis in vsu fuit Personæ nomen, sed Græci similiter, fortè testandi consensus causa, docuerunt tria πρόσωπα in Deo esse. Qui tamen siue Græci siue Latini verbo inter se differunt: probè consentiunt in rei summa.

3 Nunc vt de persona oblatrent hæretici, vel quidā nimis morosi obstrepant se non admittere hominum arbitrio confictū nomen, quum nobis excutere non possint tres dici, quorum quisque in solidum sit Deus, nec tamen plures esse deos: quænā est ista improbitas improbare verba quæ non aliud explicant quàm quod Scripturis testatum consignatúmque est? Satius foret, inquiunt, non modò sensa nostra, sed verba etiam intra Scripturæ fines continere, quàm exoticas voces spargere, quæ dissentionum ac iurgiorum seminaria futura sint. Sic enim languetur circa verborum pugnas: sic veritas altercando amittitur: sic charitas odiosè rixando dissoluitur. Si verbum exoticum appellant quod totidem syllabis compositum in Scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt, qua damnatur omnis interpretatio quæ Scripturæ contextu non consarcinatur. Sin exoticum illud est quod curiosè excogitatum superstitiosè defenditur, quod ad contentionem magis quàm ad ædificationem valet, quod vel importunè vel nullo fructu vsurpatur, quod sua asperitate pias aures offendit, quod à verbi Dei simplicitate abstrahit: eorum sobrietatem toto animo amplector. non enim minori religione de Deo nobis loquendum quàm cogitandum sentio: quando & quicquid de eo à nobis cogitamus, stultum est, & quicquid loquimur, insulsum. Est autem modus aliquis seruandus: petenda certa ex Scripturis & cogitandi & loquendi regula, ad quam & mentis cogita

cogitationes omnes & oris verba exigantur. Sed quid vetat quo minus quę captui nostro perplexa in Scripturis impeditáque sunt, ea verbis planioribus explicemus, quæ tamen religiosè & fideliter ipsius Scripturæ veritati seruiant, & parcè modestéque, nec citra occasionem vsurpentur? Cuius rei non desunt satis multa exempla. Quid autem, vbi Ecclesiam summa necessitate vrgeri ad vsurpandas Trinitatis & Personarum voces comprobatum fuerit, siquis verborum nouitatem tum reprehendat, nonne meritò iudicetur lucem veritatis indignè ferre, vt qui tantùm hoc reprehendat, veritatem planam ac dilucidam reddi?

4 Huiusmodi autem verborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum vsu venit dum aduersus calumniatores asserenda est veritas, qui tergiuersando ipsam eludunt: quod hodie plus satis experimur, quibus plurimum est negotii in expugnandis puræ sanęque doctrinæ hostibus: adeò obliquo & volubili flexu lubrici isti angues effugiunt, nisi fortiter premantur, & deprehensi vrgeantur. Sic veteres variis prauorum dogmatum certaminibus exagitati, quid sentirent coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, ne obliqua subterfugia impiis relinquerent, quibus verborum inuolucra errorum erant latebræ. Arrius fatebatur Christum Deum, & Filium Dei, quia euidentibus oraculis reluctari non poterat, & quasi probè defunctus consensum aliquem cum aliis simulabat. At interim non desinebat iactare Christum creatum esse & initium habuisse, vt reliquas creaturas. Quò flexilem hominis vafritiem è latebris extraherent veteres, vltrà progressi sunt, Christum pronuntiantes æternum Patris Filium, Patríque consubstantialem. Hîc efferbuit impietas, dum nomen ὁμοουσίου pessimè odisse & execrari Arriani cœperunt. Quòd si principio confessi essent syncerè & ex animo Deum, nō inficiati essent Patri esse consubstantialem. Quis probos illos viros insectari audeat quasi rixatores & contentiosos, quòd ob voculam vnam tanto disceptandi feruore incaluerint, & Ecclesiæ quietem turbauerint? At vocula illa distinguebat inter puræ fidei Christianos & sacrilegos Arrianos. Surrexit posteà Sabellius, qui Patris, Filii, & Spiritus sancti nomina ferè pro nihilo ducebat, nō distinctionis alicuius causa posita esse disputans, sed diuersa esse Dei attributa, cuiusmodi plurima habentur. Si in certamen ventum esset, fatebatur se credere Patrem Deum, Filium Deū, Spiritum Deum: sed posteà elabi promptum erat, nihil se aliud dixisse quàm si Deum fortem, & iustum, & sapientem vocasset. Itaque recinebat aliam cantilenam, Patrem esse Filium, & Spiritum sanctum esse Patrem nullo ordine, nulla distinctione. Probi doctores, quibus tum pietas cordi erat vt hominis improbitatem frangerent, reclamabant verè agnoscendas esse in Deo vno tres proprietates. Atque vt se contra tortuosas versutias aperta simplicíque veritate munirent, affirmarunt verè in vno Deo subsistere, seu (quod idem erat) in Dei

vnitate subsistere personarum Trinitatem.

5 Si ergo temerè non sunt inuenta nomina, cauendū est ne ea repudiando superbæ temeritatis arguamur. Vtinam quidē sepulta essent, cōstaret modò hæc inter omnes fides, Patrem, & Filium, & Spiritum esse vnum Deum: nec tamen aut Filium esse patrem, aut Spiritum Filium, sed proprietate quadam esse distinctos. Neque verò tam præcisa sum austeritate, vt ob nudas voculas digladiari sustineam. Animaduerto enim veteres, multa alioqui religione de his rebus loquentes, nec inter se, nec singulos etiam secum vbique consentire. Quas enim Hilarius formulas à Conciliis vsurpatas excusat? Quò licentiæ interdum prosilit Augustinus? Quàm absimiles sunt Græci Latinis? Sed huius variationis exemplum vnum sufficiat. Nomen ὁμοούσιον quum reddere Latini vellent, dixerunt Consubstantialem, vnam esse Patris & Filii substantiam indicantes, atque ita Substantiam vsurpantes pro Essentia. Vnde & Hieronymus ad Damasum, sacrilegium esse dicit, tres in Deo substantias prædicare. Atqui plus centies apud Hilarium reperies, tres esse in Deo substantias. In vocabulo autem Hypostaseos quàm perplexus est Hieronymus? Venenum enim subesse suspicatur, quum nominantur tres in Deo hypostaseis. Et siquis pio sensu hac voce vtatur, impropriam tamen loquutionem esse non dissimulat, si tamen syncerè ita loquutus sit, ac non potiùs quos oderat Episcopos orientis, sciens ac volens grauare studuerit iniusta calumnia. Certè hoc parum ingenuè asserit, in omnibus prophanis scholis οὐσίαν nihil aliud esse quàm hypostasin, quod ex communi tritóque vsu passim refellitur. Modestior & humanior Augustinus, qui etsi nomen hypostaseos in hoc sensu Latinis auribus nouum esse dicit: adeò tamen Græcis suam loquendi consuetudinem non eripit, vt Latinos etiam qui phrasin Græcam imitati fuerant, placidè toleret. Et quod etiam à Socrate de ipsa scribitur libro sexto Historiæ tripartitæ, eò tendit, quasi ab imperitis hominibus sit perperam ad hanc rem accommodata. Quin idem Hilarius magno crimini ducit hæreticis, quòd eorum improbitate cogatur subiicere periculo humani eloquii quæ mentium religione contineri oportuerat, non dissimulans quin id sit agere illicita, ineffabilia loqui, inconcessa præsumere. Paulò pòst multis adhuc excusat quòd audet proferre noua nomina. Nā vbi posuit naturæ nomina, Patrem, Filium, & Spiritum: subnectit, extra significantiam sermonis esse, extra sensus intentionem, extra intelligentiæ conceptionem, quicquid vltrà quæritur. Ac alibi fœlices Galliæ Episcopos prædicat, qui aliam nec excudissent, nec recepissent, nec omnino nouissent confessionem, quàm veterem illam & simplicissimam quæ ab ætate Apostolorum apud omnes Ecclesias recepta fuerat. Nec absimilis est Augustini excusatio, necessitate extortam fuisse hanc vocem propter humani eloquii in re tanta inopiā, non vt exprimeretur quod est, sed ne taceretur quomodo

Lib. 5. de trinitat. ca. 8. & 9

Lib. 2. de trinit.

De conciliis.

Necessitate inventa hae voces: Trinitas, Persona.

modo tres sint, Pater, Filius, & Spiritus. Atque hæc sanctorum virorum modestia monere nos debet, ne tam seuerè velut censorio stylo protinus notemus eos qui in verba à nobis concepta iurare nolint: modò ne aut fastu, aut proteruia, aut malitioso astu id faciant: sed expendant ipsi vicissim quanta necessitate adacti sic loquamur, vt paulatim vtili loquendi formæ tandem assuefiant. Caueret etiam discant, ne, vbi occurrendum est ex vna parte Arrianis, ex altera Sabellianis, dum vtrisque tergiuersandi ansam præcidi stomachantur, nonnullam suspicionem iniiciant vel Arrii se esse discipulos, vel Sabellii. Dicit Arrius Christū esse Deum: sed mussitat factum esse & initium habuisse. Dicit vnum cum Patre: sed clàm in suorum aures insusurrat, vnitum esse vt cæteros fideles, quanquam singulari prærogatiua. Dic consubstātialem: detraxeris versipelli laruam, & tamen nihil addis Scripturis. Dicit Sabellius, Patrem, Flium, & Spiritum nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, vociferabitur te nominare tres deos. Dic in vna Dei essentia personarum Trinitatem: dixeris vno verbo quod Scripturę loquūtur, & inanem loquacitatem compresseris. Porrò si quos tam anxia constringit superstitio vt hæc nomina non ferant: nemo tamen iam, vel si rumpatur, inficiari poterit, quum vnum audimus, intelligendam esse substantiæ vnitatem: quum tres audimus in vna essentia, personas notari in hac Trinitate. Quo non fraudulenter confesso, verba nihil moramur. Sed expertus pridem sum, & quidem sæpius, quicunque de verbis pertinaciùs litigant, fouere occultum virus: vt magis expediat eos vltrò prouocare, quàm in eorum gratiam obscuriùs loqui.

6 Cæterùm omissa de vocibus disputatione, iam de re ipsa dicere aggrediar. Personam igitur voco subsistentiam in Dei essentia, quæ ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur. Subsistentiæ nomine aliud quiddam intelligi volumus quàm essentiam. Si enim Sermo simpliciter esset Deus, interea non haberet aliquid proprium, perperam dixisset Iohannes fuisse semper apud Deum. Vbi continuò pòst addit, Deum quoque fuisse ipsum Sermonem, ad vnicam essentiā nos reuocat. Sed quia apud Deum esse non potuit quin resideret in Patre, hinc emergit illa subsistentia, quæ etsi indiuiduo nexu cum essentia coniuncta est, nec potest separari, specialem tamen habet notam qua ab ipsa distinguatur. Iam ex tribus subsistentiis vnamquamque dico ad alias relatam proprietate distingui. Relatio hîc disertè exprimitur: quia vbi simplex fit Dei mentio & indefinita, non minus ad Filium & Spiritum pertinet nomen hoc quàm ad Patrem. Simul autem atque Pater cum filio confertur, sua quenque proprietas ab altero discernit. Tertiò quicquid singulis proprium est, incommunicabile esse assero, quia in Filium competere vel transferri non potest quicquid ad notam discretionis tribuitur Patri. Neque verò mihi displicet Tertulliani definitio, modò dextrè sumatur: esse quan-

Iohan. 1. a.1

Lib. contra Praxeam.

d.v.

Sabellius dixit (Patrem, Filium, Spiritum sanctum) esse Dei quasi attributa: sed non distinguit.

dam in Deo dispositionem vel œconomiam, quæ de essentiæ vnitate nihil mutet.

7 Priusquã tamen longiùs progrediar, probanda erit & Filii & Spiritus sancti deitas: deinde, vt inter se differãt, videbimus. Certè quum Dei verbum nobis proponitur in Scriptura, absurdissimum fuerit imaginari fluxam duntaxat & euanidam vocem, quæ in aërem emissa prodeat extra ipsum Deum: cuiusmodi & oracula Patribus edita, & prophetię omnes fuerunt: quum perpetua magis Sapientia indicetur apud Deum residens, vnde & oracula & prophetiæ omnes prodierunt. Non enim minus (teste Petro) loquuti sunt Spiritu Christi veteres Prophetæ quàm Apostoli, & quicunque posteà cælestem doctrinam administrarunt. Quia verò nondum manifestatus erat Christus, necesse est sermonem intelligere ante secula ex Patre genitum. Quòd si sermonis fuit ille Spiritus, cuius organa fuerunt Prophetæ, indubiè colligimus verum fuisse Deum. Atque hoc in mundi creatione satis clarè docet Moses, Sermonem illum intermedium statuens. Cur enim disertè narrat Deum singulis operibus creandis dixisse, Fiat hoc vel illud, nisi vt imperuestigabilis Dei gloria in imagine sua reluceat? Nasutis & garrulis hoc eludere prõptum esset, vocem accipi pro iussu & imperio. sed meliores interpretes Apostoli, qui tradunt per Filium secula esse condita, & portare omnia potenti suo verbo. Hîc enim videmus verbũ pro nutu vel mãdato Filii accipi, qui ipse æternus & essentialis est Patris sermo. Nec verò sanis & modestis obscurũ est quod dicit Salomon, vbi sapientiam inducit à Deo ante secula genitam, & rerum creationi & cunctis Dei operibus præsidentem. Nam temporarium quendam Dei nutum fingere, stultum ac friuolum esset: quum tunc exerere voluerit Deus fixum æternúmque suum consilium, atque etiam aliquid occultius. Quò etiam spectat dictum illud Christi, Pater meus & ego vsque ad hunc diem operamur. Se enim à primo mundi exordio assiduum in opere cum Patre fuisse affirmans, apertiùs explicat quod breuiùs attigerat Moses. Sic ergo Deum fuisse loquutum colligimus vt Sermoni in agendo suæ essent partes, atque ita vtriusque communis esset operatio. Multò autem omnium clarissimè Iohannes, quum Sermonem illum qui ab initio Deus apud Deum erat, rerum omnium causam simul cum Deo Patre statuit. Nam & solidam permanentémque Verbo attribuit essentiam, & aliquid peculiare assignat, & dilucidè ostendit quomodo Deus loquendo mundi fuerit creator. Ergo vt omnes diuinitus profectæ reuelationes verbi Dei titulo ritè insigniuntur, ita verbum illud substantiale summo gradu locare cõuenit, oraculorum omnium scaturiginem, quod nulli varietati obnoxium, perpetuò vnum idémque manet apud Deum, & Deus ipse est.

[Margin notes: 1.Petr.1.b.11 — He.1.a.2 — Eccle.24.b.14 — Iohan.5.c.17 — Iohan.1.a.3]

8 Hîc obstrepunt nonnulli canes, qui quum suã illi diuinitatẽ palàm eripere non ausint, æternitatem clàm suffurantur. Dicunt

enim

enim, tum demum Sermonem esse cœpisse, quum Deus in mundi creatione sacrũ suum os aperuit. Sed nimis inconsideratæ substantiæ Dei nouationem quandam affingunt. Nam vt, quæ externum opus respiciunt, Dei nomina attribui ei cœperunt ab existentia operis ipsius (quale est quod cæli & terræ Creator vocatur) ita nullũ nomen agnoscit pietas vel admittit, quod Deo aliquid nouũ in seipso accidisse significet. Nam siquid fuisset aduentitium, concideret illud Iacobi, manare desursum omne donum perfectum, & descendere à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, vel conuersionis obumbratio. Nihil ergo minùs ferendum quàm principiũ fingere illius Sermonis qui & Deus semper fuit, & posteà mundi opifex. Sed argutè scilicet ratiocinãtur, Mosen, narrando Deum tunc primùm loquutum esse, simul innuere nullum antè in ipso fuisse Sermonem: quo nihil magis est nugatorium. Neque enim quia manifestari aliquid certo tempore incipit, colligendum proptereà erat, nunquam prius fuisse. Ego verò longè secus concludo. quum in ipso momento quo dixit Deus, Fiat lux, Sermonis virtus emerserit & extiterit, ipsum multò antè fuisse. Quàm dudum autem siquis inquiret, nullum exordium reperiet. Neque enim certum temporis spatium terminat quum dicit ipse, Pater illustra Filium gloria quam apud te initio possedi, antequã iacerentur mundi fundamenta. Neque hoc præteriit Iohannes: quia antequam ad mundi creationem descendat, principio Sermonem apud Deum fuisse dicit. Constituimus ergo rursum, Sermonem extra temporis initium à Deo conceptum, apud ipsum perpetuò resedisse: vnde & æternitas, & vera essentia, & diuinitas eius comprobatur.

Iacob. 1. c.17

Gen. 1. a. 3

Ioh. 17. a.5

9 Etsi autem Mediatoris personam nondũ attingo, sed differo vsque in eum locum vbi de redemptione agetur: quia tamen sine controuersia inter omnes constare debet, Christum esse illum Sermonem carne indutum, huc optimè conuenient quæcunque deitatem Christo asserunt testimonia. Quũ dicitur Psalmo 45, Solium tuum (Deus) in seculũ & vsque, tergiuersantur Iudæi, nomen Elohim cõpetere etiam in Angelos & summas potestates. Atqui nusquam extat similis in Scriptura locus, qui thronum æternum creaturæ erigat. Neq; enim simpliciter Deus vocatur, sed æternus quoque Dominator. Deinde nemini defertur hic titulus, nisi cum adiectione, qualiter Moses fore dicitur Pharaoni in Deum. Alii in genitiuo casu legunt, quod nimis insipidum est. Fateor quidem sæpe Diuinum vocari quod singulari præstantia eximium est: sed ex contextu satis liquet durum illud esse & coactum, imò nequaquam quadrare. Verùm si non cedat eorum peruicacia, certè non obscurè à Iesaia idem Christus inducitur & Deus, & summa potentia ornatus, quod vnius Dei proprium est, Hoc est, inquit, nomen quo vocabunt eum, Deus fortis, Pater futuri seculi, &c. Oblatrant hîc quoque Iudæi, & sic lectionem inuertunt. Hoc est nomen quo vocabit eum Deus fortis, Pater futuri, &c. vt hoc duntaxat Filio

Exod. 7. a.1

Iesa. 9. b. 6

Christus sermo est, sermo ante initiũ, ergo Deus

reliquum faciant, Principem vocari pacis. Sed quorſum tot epitheta in Deum Patrem hoc loco congeſta forent, quum Prophetæ conſilium ſit Chriſtum inſignibus notis, quæ fidem in eo noſtram ædificēt, ornare? Quare dubium non eſt quin eadem ratione Deus fortis nunc vocetur, qua paulò antè Immanuel. Nihil autem dilu-
Iere. 23. a.6. cidius Ieremiæ loco quæri poteſt, hoc fore nomen quo vocabitur germen Dauidis, Iehouah iuſtitia noſtra. Nam quum doceant ipſi Iudæi vltrò alia Dei nomina nihil quàm epitheta eſſe, hoc ſolum quod ineffabile dicunt, eſſe ſubſtantiuum ad exprimendam eius eſſentiam: colligimus Filium vnicum eſſe Deum & æternum, qui
Ieſa. 42. b.8 alibi pronuntiat ſe gloriam ſuam nō daturum alteri. Latebras quidem hîc captant, quia & altari à ſe extructo nomen iſtud impoſuerit Moſes, & Ezechiel ciuitati nouæ Ieruſalem. Sed quis non videt altare extrui in monimentum, quòd Deus ſit exaltatio Moſis? nec Hieroſolymam inſigniri Dei nomine, niſi ad teſtandam Dei præ-
Eze. 48. e.36 ſentiam? Sic enim Propheta loquitur, Nomen ciuitatis ex illa die, Iehouah ibi. Moſes verò in hunc modum, Ædificauit altare, & vo-
Exod. 17. d.15 cauit eius nomen, Iehouah exaltatio mea. Sed maius ſcilicet certamen reſtat ex alio Ieremiæ loco, vbi hoc ipſum elogium ad Ie-
Iere. 33. c. 16 ruſalem refertur his verbis, Hoc eſt nomen quo vocabunt eam, Iehouah iuſtitia noſtra. Atqui tantum abeſt quin hoc teſtimonium officiat veritati quam defendimus, vt magis ſuffragetur. Quum enim antea Chriſtum eſſe verum Iehouah teſtatus eſſet, vnde fluit iuſtitia, nunc pronuntiat, Eccleſiam Dei hoc verè ita ſenſuram, vt nomine ipſo gloriari queat. Itaque priore loco fons & cauſa iuſtitiæ ponitur: deinde additur effectus.

10 Quòd ſi non ſatiſfaciunt hæc Iudæis, tam frequenter Iehouam ſtatui in Angeli perſona, non video quibus cauillis eludant.
Iudic. 6. & 7 Angelus apparuiſſe ſanctis Patribus dicitur. Idem ſibi nomē æterni Dei vendicat. Si excipiat quiſpiam, perſonæ quam ſuſtinet reſpectu hoc dici, minimè ita ſoluitur nodus. Neque enim ſeruus, ſacrificium offerri ſibi permittens, ſuum Deo honorem eriperet. At-
Iudic. 13. e.16 qui Angelus panem ſe manducaturum negans, iubet offerri ſacrificium Iehouę. Deinde verò ſe illum Iehouam eſſe re ipſa probat. Itaque Manuah & eius vxor ex hoc ſigno non Angelum modò, ſed
Ibidem, d.22, & 23 Deum ſe vidiſſe colligunt. Vnde vox illa, Moriemur quia Deum vidimus. Dum verò reſpondet vxor, Si voluiſſet nos occidere Iehouah, non ſuſcepiſſet è manu noſtra ſacrificium: certè Deum fa-
Ibidem, c.18 tetur qui Angelus antè dictus eſt. Adde quòd ipſa Angeli reſponſio dubitationem tollit, Cur de nomine meo interrogas quod eſt mirabile? Quo magis deteſtabilis fuit Serueti impietas, dum aſſeruit Deum nunquam patefactum fuiſſe Abrahæ & aliis Patribus, ſed eius loco adoratum fuiſſe Angelum. Rectè autem & prudēter orthodoxi Eccleſiæ Doctores Sermonem Dei eſſe interpretati ſunt principem illum Angelum, qui iam tunc præludio quodam fungi cœpit Mediatoris officio. Etſi enim nondum erat carne veſtitus,

Iehouah ineffabile Dei nomē: quod Ieremias propheta germini Dauidi attribuit, i. Christo. / g.

ſtitus, deſcendit tamen quaſi intermedius, vt familiariùs ad fideles accederet. Propior igitur communicatio dedit ei Angeli nomen: interea quod ſuum erat, retinuit, vt Deus eſſet ineffabilis gloriæ. Idem ſibi vult Oſeas, qui poſtquam recenſuit luctã Iacob cum Angelo, Iehouah, inquit, Deus exercituum, Iehouah, memoriale nomen eius. Iterum oggannit Seruetus, Deum geſtaſſe perſonam Angeli. Quaſi verò non confirmet Propheta quod à Moſe dictum fuerat, Vtquid interrogas de nomine meo? Et confeſſio ſancti Patriarchæ ſatis declarat non fuiſſe creatum Angelum, ſed in quo plena deitas reſideret, quum dicit, Vidi Deum facie ad faciẽ. Hinc etiam illud Pauli, Chriſtum fuiſſe populi ducem in deſerto. quia etſi nondum aduenerat humiliationis tempus, figurã tamen propoſuit æternus ille Sermo eius officij cui deſtinatus erat. Iam ſi abſque contentione expenditur caput Zachariæ ſecundum, Angelus, qui alterum Angelum mittit, idem mox pronuntiatur Deus exercituum, & ei ſumma potentia adſcribitur. Innumera teſtimonia omitto in quibus tutò acquieſcit fides noſtra, quanuis Iudæos non admodum moueant. Nam quum dicitur apud Ieſaiam, Ecce Deus noſter iſte: hic eſt Iehouah: expectabimus eum, & ſeruabit nos: oculatis patet monſtrari Deum qui in ſalutem populi denuò exurgit. Et emphaticæ demonſtrationes bis poſitæ non aliò ſinunt hoc trahi quàm ad Chriſtum. Apertior etiamnum & ſolidior locus Malachiæ, vbi venturum Dominatorem, qui tunc expetebatur, ad templum ſuum promittit. Certè non niſi vni ſummo Deo ſacrum fuit templum, quod tamen Propheta Chriſto vendicat. Vnde ſequitur, eundem eſſe Deum qui ſemper adoratus fuit apud Iudæos.

*Oſeæ.*11.b.5 — *Gene.*32.g.29,30 — 1.*Cor.*10.a.4 — *Ieſa.*25.c.9 — *Malach.*3.a.1

11 Nouum autem teſtamentum innumeris teſtimoniis ſcatet. Ideo danda eſt opera vt breuiter potiùs ſeligamus pauca quàm omnia congeramus. Quanuis autem de eo loquuti ſint Apoſtoli, ex quo iam extiterat Mediator in carne: quicquid tamen adducã, probandæ eius æternæ deitati aptè conueniet. In primis iſtud eſt ſingulari animaduerſione dignum quòd Apoſtoli, quæ de æterno Deo prædicta erãt, in Chriſto vel iam exhibita, vel olim repræſentanda docent. Nam vbi Ieſaias Dominum exercituum Iudæis & Iſraëlitis in petram ſcandali & lapidem offenſionis fore vaticinatur, id Paulus aſſerit in Chriſto eſſe impletum. Dominum ergo illum exercituum Chriſtum eſſe declarat. Similiter alibi, Oportet, inquit, nos omnes ſemel ſiſti ad tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua iurabit mihi. Id quum apud Ieſaiam de ſe Deus prædicet, Chriſtus re ipſa in ſe exhibeat, conſequitur illum ipſum Deum eſſe cuius gloria traduci aliò nõ poteſt. Quod etiam ad Epheſios ex Pſalmis citat, in Deum vnicè competere liquet, Aſcendens in altum duxit captiuitatem. tum aſcenſionem eiuſmodi adumbratam fuiſſe intelligens quum inſigni aduerſus exteras gentes victoria, potentiam ſuam exeruit

*Ieſa.*8.c.14 — *Rom.*9.g.23 — *Rom.*14.b.10 — *Ieſa.*45.d.23 — *Epheſ.*4.b.8 — *Pſal.*67.c.19

Christus erat Israelitis lapis offensionis: Hunc Esaias dominum exercituum vocat. TS.

Iohan.1. b.14 Deus, in Christo plenius exhibitam significat. Sic Iohannes gloriam Filii fuisse testatur, quæ Iesaiæ per visionem reuelata fuit: *Iesa.6. a.1* quum tamen Propheta ipse Dei maiestatem sibi visam scribat. Illa verò quę Apostolus ad Hebræos in Filium confert, non obscurum *Hebr.1. c.10,& b.6* est esse clarissima Dei elogia: Tu in principio, Domine, fundasti cælum & terram, &c. Item, Adorate eum omnes Angeli eius. Neque tamen illis abutitur, quum ad Christum trahit. siquidem quæcunque in Psalmis illis canuntur, solus ipse impleuit. Ille enim fuit qui exurgens misertus est Sion: ille qui omnium gentium *Ioh.1.a. 1,& b.14* & insularum regnum sibi asseruit. Et cur dubitasset Iohannes Dei maiestatem ad Christum referre, qui præfatus fuerat, verbum semper fuisse Deum? Quid formidasset Paulus Christum in Dei tri- *2.Cor.5. b.10* bunali collocare, tam aperto præconio eius diuinitatem antè *Roma.9. a.5.* prosequutus, vbi dixerat esse Deum in secula benedictum? Atque vt appareat quàm sibi bene in hac parte consentiat, alibi e- *1.Tim.3. d.16* tiam Deum in carne manifestatum esse scribit. Si Deus est in secula laudandus, ille est igitur cui soli omnem gloriam & hono- *1.Tim.1. d.17* rem deberi, alio loco idem affirmat. Neque verò id dissimulat: quin palàm clamat, Quum in forma Dei esset, non fuisse ductu- *Phili.2. a.6* rum rapinæ loco si æqualem Deo se præbuisset: sed vltrò seipsum exinaniuisse. Ac ne factitium quempiam Deum esse impii obstreperent, vltrà progreditur Iohannes: Ipse, inquit, est verus Deus, & *1.Iohan. 5.d.20* vita æterna. Quanquã satis supérque nobis esse debet, Deum nominari: præsertim ab eo teste qui disertè nobis nõ plures esse deos *1.Cor.8. b.5.* asseuerat, sed vnum. Ille autem Paulus est, qui sic loquitur, Vtcũque multi nominentur dii, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus est Deus, ex quo omnia. Ex eodem ore quum audiamus *1.Tim.3. d.16. act. 20.f.28* Deum in carne manifestatum, Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam: quid secundum Deum imaginamur, quem ille nequaquam agnoscit? Et minimè dubium est quin idem piis omni- *Iohã.20. g.28.* bus fuerit sensus. Thomas certè similiter Dominum & Deum suum apertè prædicando, vnicum illum esse Deum profitetur quem semper adorauerat.

12 Iam si ab operibus eius diuinitatem censemus quæ illi in Scripturis adscribuntur, euidentiùs inde adhuc elucescet. Quum *Iohan.5. c.17* enim se ab initio vnà cũ Patre hactenus operari diceret, Iudæi ad alia eius dicta stupidissimi, senserunt tamen eum sibi diuinam potentiam vsurpare. Ac propterea (vt Iohannes refert) magis eum quærebant interficere, quòd non sabbathum modò soluebat, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Qualis ergo erit stupor noster, nisi hinc eius diuinitatem planè astrui sentiamus? Et sanè prouidentia & virtute mundum administrare, nutúque propriæ virtutis omnia moderari (quod illi dat Aposto- *Heb.1. a.3* lus) non est nisi Creatoris. Neque solã gubernãdi orbis prouinciam cum Patre participat, sed alia quoque singula officia, quæ creaturis communicari nequeant. Clamat Dominus per prophetam

tam, Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me. Se- *Iesa.43.*
cundum hanc sententiam quum iniuriam irrogari Deo Iudæi exi- *d.25*
stimarent, eò quòd peccata Christus remittebat, hanc potestatem
sibi competere non tantùm verbis asseruit, sed miraculo etiam *Matth.*
comprobauit. Ergo peccatorum remissionis non ministerium, sed *9.a.6*
potestatem penes ipsum esse cõspicimus, quam à se ad alium tran-
situram Dominus negat. Quid? tacitas cordium cogitationes per-
contari & penetrare, an non solius Dei est? At eam quoque habuit *Matth.*
Christus: vnde colligitur eius diuinitas. *9.a.4*

13 In miraculis autem quàm perspicuè luculentéque apparet? Quibus etsi paria & similia tum Prophetas tum Apostolos edidisse fateor: in hoc tamen plurimum est discriminis, quòd hi dona Dei suo ministerio dispensarunt, ille suam ipsius virtutem exeruit. Vsus est quidem interdum precatione, quò gloriam ad Patrem referret: sed videmus vt plurimum propriam eius virtutem nobis ostensam. Et quomodo non esset verus author miraculorum, qui
dispensationem aliis sua authoritate cõmittit? Narrat enim Euan- *Matth.*
gelista illum dedisse Apostolis potestatem mortuos suscitandi, le- *10.a.8*
prosos curandi, eiiciendi dæmones, &c. Illi autem sic ministerio *marc 13.*
eiusmodi defuncti sunt, vt satis ostenderent virtutem non aliunde *b.15. &*
esse quàm à Christo. In nomine Iesu Christi (inquit Petrus) surge *6.a.7*
& ambula. Non mirum ergo si miracula sua obiecerit Christus, *Act.3.*
ad reuincendam Iudæorum incredulitatem: vt pote quæ virtute *a.6*
eius edita, amplissimum diuinitatis testimonium reddebant. Præ- *Iohan.5.*
tereà si extra Deum nulla est salus, nulla iustitia, nulla vita, Chri- *f.36. &*
stus autem in se hæc omnia continet, Deus certè ostenditur. Ne- *10.g.37,*
que mihi quispiam obiiciat, diffusam à Deo in ipsum vitam aut *& 14.*
salutem: non enim salutem accepisse, sed ipse salus esse dicitur. Et, *b.11*
si nemo bonus nisi solus Deus, quomodo esset purus homo, nõ di- *Matth.*
co bonus ac iustus, sed ipsa bonitas & iustitia? Quid, quòd à primo *19.c.17*
creationis exordio, teste Euangelista, in ipso vita erat: & ipse vita *Iohan.1.*
iam tum existens, erat lux hominum? Proinde talibus documentis *a.4*
freti fidem in ipso nostram & spem reponere audemus: quum scia- *Ioh.14.*
mus tamen sacrilegam esse impietatem si cuius fiducia in crea- *a.1*
turis hæreat. Creditis in Deum? inquit, & in me credite. Atque ita *Iesa.28.*
Paulus duos Iesaiæ locos interpretatur, Quicunque sperat in eo, *d.16. &*
non pudefiet. Item, Erit ex radice Isai qui consurget ad regendos *11.c.10*
populos: in ipso Gentes sperabunt. Et quid de ea re plura Scriptu- *Rom.10.*
ræ testimonia persequamur, quum toties occurrat hæc sententia, *b.11, &*
Qui credit in me, habet vitam eternam? Iam quæ ex fide pẽdet in- *15.c.12*
uocatio, illi etiam competit, quæ tamen diuinæ maiestatis propria *Ioh.6.g.*
est, si quid aliud proprium habet. Dicit enim Propheta, Quicunq; *47*
inuocauerit nomen Iehouah, saluus erit. Alter verò, Turris fortis- *Ioel.2.*
sima nomen Iehouah: ad ipsam confugiet iustus, & seruabitur. At- *g.32*
qui in salutem inuocatur nomen Christi. sequitur ergo ipsum esse *Prou 18.*
Iehouah. Porrò inuocationis exemplum habemus in Stephano, *b.10*

Act.7.g. quum dicit, Domine Iesu, suscipe spiritum meum: deinde in vni-
59 uersa Ecclesia, quemadmodum Ananias testatur eodem libro,
Act.9. Domine, inquit, scis quanta hîc intulerit mala sanctis omnibus qui
b.13 inuocant nomen tuum. Ac quò apertiùs intelligatur totam diui-
nitatis plenitudinem in Christo corporaliter habitare, fatetur A-
1.Corin. postolus nullam inter Corinthios aliam doctrinam præ se tulisse
2.a.2 quàm eius cognitionem, nec aliud quàm ipsum prædicasse. Quale
illud quæso, & quantum est Filii duntaxat nomen annuntiari no-
Ierem.9. bis, quos Deus iubet in sui solius cognitione gloriari? Quis me-
g.24 ram creaturam ipsum iactare ausit, cuius notitia vnica est nostra
gloriatio? Huc accedit quòd salutationes Pauli epistolis præfixæ
eadem à filio precantur beneficia quæ à Patre: quo docemur non
modò illius intercessione ad nos peruenire quæ largitur cælestis
Pater, sed potentiæ communione Filium ipsum esse authorem.
Quæ practica notitia certior haud dubiè solidiórque est qualibet
otiosa speculatione. Illic enim pius animus Deum præsentissimũ
conspicit & penè attrectat, vbi se viuificari, illuminari, seruari,
iustificari, ac sanctificari sentit.

14 Quare iisdem etiam è fontibus præcipuè ad deitatem Spi-
ritus asserendam petenda est probatio. Est quidem minimè obscu-
rum illud testimonium Mosis in creationis historia, Spiritum
Gene.1. Dei expansum fuisse super abyssos, vel materiam informem. quia
a.2 ostendit non modò pulchritudinem mundi, quæ nunc cernitur,
vigere saluam Spiritus virtute: sed antequam accederet hic orna-
tus, iam tunc in fouenda illa confusa mole Spiritum fuisse ope-
Iesa.48. ratum. Nullis etiam cauillis obnoxium est quod dicitur apud Ie-
c.16 saiam, Et nunc Iehouah misit me & Spiritus eius: quia summum
in mittendis Prophetis imperium cum Spiritu sancto communi-
cat: ex quo relucet diuina eius maiestas. sed optima, vt dixi, con-
firmatio nobis erit ex familiari vsu. Longè enim à creaturis alie-
num est quod illi Scripturæ tribuunt: & nos ipsi certa pietatis ex-
perientia discimus. Ille enim est qui vbique diffusus omnia susti-
net, vegetat & viuificat in cælo & in terra. Iam hoc ipso creatura-
rum numero eximitur, quòd nullis circũscribitur finibus. Sed suum
in omnia vigorem transfundendo, essentiam, vitam, & motionem
illis inspirare, id verò planè diuinum est. Deinde si regeneratio in
vitam incorruptibilem quauis præsenti vegetatione superior est &
multò excellentior, quid de eo censendum est cuius ex virtute pro-
cedit? Ipsum autem non mutuatitio, sed proprio vigore regenera-
1.Cor.2. tionis esse authorem Scriptura multis locis docet: neque eius mo-
c.10, & dò, sed futuræ quoque immortalitatis. Denique in ipsum omnia,
d.16 vt in Filium, conferuntur quæ maximè propria sunt Diuinitatis of-
1.Corin. ficia. Siquidem etiam profunda Dei scrutatur, cui nullus est inter
12.b.10 creaturas consiliarius, sapientiam & loquendi facultatem largi-
Exod.4. tur: quum tamen Dominus Mosi pronuntiet, id facere suum esse
c.11 solius. Sic per ipsum in Dei participationem venimus, vt eius vir-
tutem

Inuocatio ad solũ Deũ pertinet: si Christum
inuocamus, Christus Deus est.

tutem sentiamus erga nos quodammodo viuificam. iustificatio
nostra eius opus est. ab ipso est potentia, sanctificatio, veritas, gra-
tia, & quicquid boni cogitari potest: quoniam vnus est Spiritus, à
quo profluit omne donorum genus. Nam digna in primis notatu
est sententia illa Pauli, Quanuis diuersa sint dona, & multiplex *1.Cor.12.*
variáque distributio, eundem tamen esse Spiritum: quia ipsum *b.11, & *
non modò principium vel originem statuit, sed etiam authorem: *seq.*
quod etiam clariùs exprimitur paulò pòst his verbis, Omnia distri-
buit vnus & idem Spiritus prout vult. Nisi enim esset aliquid in
Deo subsistens, minimè ei daretur arbitriũ & voluntas. Clarissimè
ergo Paulus Spiritum insignit diuina potentia, & in Deo hyposta-
ticè residere demonstrat.

15 Nec verò quum de ipso Scriptura loquitur, à Dei appella-
tione abstinet. Paulus enim nos esse templum Dei ex eo colligit, *1 Cor.3.*
quia Spiritus eius habitat in nobis. Quod non est leuiter præter- *d.16, &*
eundum. siquidem quum toties promittat Deus se electurum nos *6.d.19,*
sibi in templum, non aliter impletur ea promissio quàm eius Spiri- *& 2.cor.*
tu in nobis habitante. Certè, vt præclarè dicit Augustinus, si ex *6. d.16*
lignis & lapidibus templum Spiritui facere iuberemur, quia cultus *Aug. ad*
hic soli Deo debetur, clarum esset diuinitatis eius argumentum: *Maximi-*
nunc ergo quantò clarius istud est, quòd non templum illi facere, *num, E-*
sed nosipsi esse debemus? Et Apostolus ipse nunc templum nos *pist.66*
Dei esse, nunc Spiritus sancti eodem significatu scribit. Petrus ve- *Act.5.a.*
rò Ananiam reprehendens quòd Spiritui sancto mentitus esset, *3 4*
non hominibus mentitum esse dicebat, sed Deo. Atque vbi Iesaias *Ies.6.c.9*
Dominum exercituum loquentem inducit, Paulus Spiritum san- *act. 28.f.*
ctum esse docet qui loquitur. Imò quum passim dicant Prophetæ, *25.26*
verba quæ proferunt, esse Dei exercituum, Christus & Apostoli
ad Spiritum sanctum referunt. vnde sequitur, verum esse Iehouah
qui præcipuus est prophetiarum author. Rursus vbi Deus se ad i-
ram populi contumacia prouocatum conqueritur, pro eo Iesaias *Iesai.63.*
Spiritum eius sanctum contristatum scribit. Postremò si blasphe- *c.10.*
mia in Spiritum neque in hoc seculo neque in futuro remittitur, *Matth.*
quum veniam obtineat qui in Filium blasphemauit, palàm hinc *12.c.31*
asseritur diuina eius maiestas, quam lędere vel imminuere, crimen *marc. 3.*
inexpiabile est. Sciens ac volens supersedeo à multis testimoniis *d.29.luc.*
quibus vsi sunt veteres. Plausibile illis visum est citare ex Dauide, *12.b.10*
Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus *Psal. 33.*
eorum, vt probarent non minus Spiritus sancti opus esse mundum *b.6*
quàm Filij. Sed quũ in Psalmis vsitatũ sit bis idẽ repetere, & quum
apud Iesaiam Spiritus oris idem valeat atque sermo, infirma illa *Ies.11.a*
ratio fuit. Itaque tantùm parcè attingere volui, quibus solidè inni- *4*
terentur piæ mentes.

16 Quia autem Christi aduentu clariùs se patefecit Deus, ita
etiam in tribus personis familiariùs innotuit. Sed ex multis testi- *Ephe. 4.*
moniis vnũ hoc nobis sufficiat. Nam Paulus hæc tria sic connectit, *a.5*

Deum, fidem, & Baptiſmum vt ab vno ad aliud ratiocinetur: nempe quia vna eſt fides, vt inde vnum eſſe Deum demonſtret: quia vnus eſt Baptiſmus, inde quoque vnam eſſe fidem oſtendat. Ergo ſi in vnius Dei fidem ac religionem initiamur per Baptiſmum, nobis neceſſe eſt verum cenſere Deum in cuius nomen baptizamur. Nec verò dubium eſt quin hac ſolenni nuncupatione perfectam fidei lucem iam eſſe exhibitā teſtari voluerit Chriſtus quum
Mat.28. d.19 diceret, Baptizate eos in nomen Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. ſiquidem hoc perinde valet atque baptizari in vnius Dei nomen qui ſolida claritate apparuit in Patre, Filio, & Spiritu. vnde planè conſtat in Dei eſſentia reſidere tres perſonas in quibus Deus vnus cognoſcitur. Et ſanè quum fides non circunſpicere huc & illuc debeat, neque per varia diſcurrere, ſed in vnum Deum ſpectare, in eum conferri, in eo hærere: ex eo facilè conſtituitur quòd ſi varia ſint fidei genera, plures etiam eſſe deos oporteat. Iam quia ſacramentum eſt fidei Baptiſmus, Dei vnitatem nobis confirmat ex eo quòd vnus eſt. Hinc etiam conficitur, vt nonniſi in vnum Deum baptizari liceat: quia eius amplectimur fidem in cuius nomen baptizamur. Quid ergo ſibi vult Chriſtus, quum in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti baptizari præcepit, niſi vna fide in Patrem & Filium & Spiritum credendum eſſe? id verò quid aliud eſt, quàm clarè teſtari Patrem, Filium, & Spiritū vnum eſſe Deum? Itaque quum fixū illud maneat Deum vnum eſſe nō plures, Verbum & Spiritum non aliud eſſe quàm ipſam Dei eſſentiam conſtituimus. Et verò ſtolidiſſimè ineptiebant Arriani, qui Filii diuinitatem confitentes, Dei ſubſtantiam illi adimebant. Nec abſimilis Macedonianos rabies vexabat, qui per Spiritum dona gratiæ duntaxat in homines effuſa intelligi volebant. Nam vt ſapientia, intelligentia, prudentia, fortitudo, timor Domini, ab ipſo proficiſcuntur: ita vnus ipſe eſt ſapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, pietatis Spiritus. Nec ſecundum gratiarum diſtributionem ipſe diuiditur: ſed vtcunque illæ variè diuidantur, idem tamen & vnus manet,
1.Cor.12 inquit Apoſtolus.

b.11 17 Rurſum & quædam Patris à Verbo, Verbi à Spiritu diſtinctio Scripturis demonſtratur: in qua tamen excutienda, quanta religione ac ſobrietate verſandum ſit, ipſa myſterii magnitudo
In Serm. nos admonet. Ac mihi ſanè vehementer iſtud Grægorii Nazian-
de Sacro zeni arridet, οὐ φθάνω τὸ ἓν νοῆσαι, καὶ τοῖς τρισὶ περιλάμπομαι· οὐ φθάνω
Baptiſ. τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι: Non poſſum vnum cogitare, quin trium fulgore mox circunfundar: nec tria poſſum diſcernere, quin ſubitò ad vnum referar. Proinde & nos eam perſonarū Trinitatem ne imaginari in animum inducamus quæ cogitationē ſeorſum diſtractā detineat, ac non ad illam mox vnitatem reducat. Veram certè diſtinctionē inſinuant Patris, Filii, & Spiritus vocabula, nequis nuda epitheta eſſe putet quibus à ſuis operibus variè deſignetur Deus, ſed diſtinctionem, non diuiſionem. Proprietatē Filio à Pa-

à Patre esse distinctã ostendunt loci quos iam citauimus: quia Sermo non fuisset apud Deum, nisi alius esset à Patre: neque gloriam suam habuisset apud Patrem nisi ab eo distinctus. Similiter Patrem à se distinguit, quum alium esse dicit qui testimonium sibi perhibet. Atq; huc tendit quod alibi dicitur, Patrem per Verbum omnia creasse: quod non poterat, nisi ab ipso quodammodo distinctus. Præterea non descendit Pater in terram, sed is qui à Patre exiit: non mortuus est, nec resurrexit, sed qui ab eo missus fuerat. Neq; ab assumpta carne exordium habuit hæc distinctio, sed anteà quoque vnigenitum in sinu Patris fuisse manifestum est. Quis enim asserere sustineat, tum demũ sinum Patris ingressum Filium, quum è cælo descendit ad suscipiendam humanitatem? Erat ergo antè in sinu Patris, & suam apud Patrem gloriam obtinebat. Spiritus sancti à Patre distinctionem Christus innuit, quum dicit eum à Patre procedere: à seipso autem quoties alium vocat, vt quum alium consolatorem ab se mittendum denuntiat, & alibi sæpius.

Iohan.5. e.32. & 8.b.16, & alibi.

Iohan.1. c.18

Iohã.14. b.6, & 15.d.26

18 Enimuero ad vim distinctionis exprimendam, similitudines à rebus humanis mutuari nescio an expediat. Solent id quidem interdum facere veteres: sed simul fatentur plurimùm differre quicquid pro simili in medium afferunt. quo fit vt omnem audaciã hîc reformidem: ne siquid intempestiuè productum fuerit, aut malignis calumniæ, aut rudibus hallucinationis ansam præbeat. Quam tamen Scripturis notatam distinctionem animaduertimus, subticeri non conuenit. Ea autem est, quòd Patri principium agendi, rerúmque omnium fons & scaturigo attribuitur: Filio sapientia, consilium, ipsáque in rebus agendis dispensatio: at Spiritui virtus & efficacia assignatur actionis. Porrò quanquam Patris æternitas, Filii quoque & Spiritus æternitas est, quando nunquam Deus sine sapientia, virtutéque sua esse potuit, in æternitate autem non est quærendum prius aut posterius: non est tamen inanis aut superuacua ordinis obseruatio, dum primus recẽsetur pater, deinde ex eo Filius, posteà ex vtroque Spiritus. Nam & mens vniuscuiusque eò sponte inclinat vt primò Deum consideret, deinde emergentem ex eo sapientiam, tum postremò virtutem qua consilii sui decreta exequitur. Qua ratione, à Patre duntaxat existere dicitur Filius, à Patre simul & Filio Spiritus: multis id quidem locis, sed nusquam clariùs quàm cap.8 ad Romanos, vbi scilicet idem Spiritus, nunc Christi, nunc eius qui suscitauit Christum à mortuis, promiscuè vocatur: neque iniuriâ. Nam & Petrus Spiritum Christi fuisse testatur, quo vaticinati sunt Prophetæ: quum toties Scriptura doceat Spiritum fuisse Dei Patris.

Iohã.14. b.16

1.Petr.1. d.21

19 Porrò simplicissimam Dei vnitatẽ adeò non impedit ista distinctio, vt Filium inde probare liceat vnũ esse cum Patre Deum, quia vno simul cum eo Spiritu constet: Spiritum autem non aliud esse à Patre & Filio diuersum, quia Patris & Filii sit Spiritus. Siquidẽ in vnaquaque hypostasi tota intelligitur natura, cum hoc, quòd

subest sua vnicuique proprietas. Pater totus in Filio est, totus in Patre Filius, quemadmodum ipse quoque asserit, Ego in Patre, & Pater in me: nec vlla essentiæ differentia seiungi alterum ab altero scriptores Ecclesiastici concedunt. His appellationibus quæ distinctionem denotant (inquit Augustinus) hoc significatur quòd ad se inuicem referuntur, non ipsa substantia qua vnum sunt. Quo sensu conciliandæ sunt inter se veterum sententiæ, quæ pugnare alioqui nonnihil viderentur. Nunc enim Patrem, Filii principium esse tradunt: nunc Filium à seipso & diuinitatem & essentiam habere asseuerant, adeóque vnum esse cum Patre principium. Eius diuersitatis causam bene ac perspicuè explicat Augustinus alibi, quum ita loquitur, Christus ad se Deus dicitur, ad Patrem Filius dicitur. Rursúsque, Pater ad se Deus dicitur, ad Filium dicitur Pater. Quòd dicitur ad Filium Pater, non est Filius: quòd dicitur Filius ad Patrem, non est Pater: quòd dicitur ad se Pater, & Filius ad se, est idem Deus. Ergo quum de Filio sine Patris respectu simpliciter loquimur, bene & propriè ipsum à se esse asserimus: & ideò vnicum vocamus principium: quum verò relationem quæ illi cum Patre est notamus, Patrem Filii principium meritò facimus. In huius rei explicatione quintus liber Augustini de Trinitate totus versatur. Longè verò tutius est in ea quam tradit relatione subsistere, quàm subtiliùs penetrando ad sublime mysterium, per multas euanidas speculationes euagari.

Iohā.14. b.10

Augustinus Homil. de temp.38. de Trint. & col. ad Pascentiu Epist. 174.

Cyril. li. 7 de Tri. Idem lib. 3 Dialo.

Aug. in Psa.109. & Tract. in Ioh.39

Aug. in Psal.68.

20 Ergo quibus cordi erit sobrietas, & qui fidei mensura contenti erunt, breuiter quod vtile est cognitu accipiant: nempe quum profitemur nos credere in vnum Deum, sub Dei nomine intelligi vnicam & simplicem essentiam, in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis: ideóque quoties Dei nomen indefinitè ponitur, non minus Filium & Spiritum, quàm Patrem designari. vbi autem adiungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio: atque ita distinguimus inter personas. Quia verò proprietates in personis ordinem secum ferunt, vt in Patre sit principium & origo: quoties mentio fit Patris & Filii simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur. hoc modo retinetur vnitas essentiæ, & habetur ratio ordinis, quæ tamen ex Filii & Spiritus deitate nihil minuit. Et certè quum antè visum fuerit Apostolos asserere Filium Dei illum esse quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Iehouah, semper ad vnitatem essentiæ venire necesse est. Proinde nobis sacrilegium detestabile est Filium vocari alium Deum à Patre: quia simplex Dei nomen relationem non admittit, nec potest Deus ad seipsum dici hoc vel illud esse. Iam quòd nomen Iehouæ indefinitè sumptum in Christum competat, ex Pauli etiam verbis patet, Propterea ter rogaui Dominum. quia vbi retulit Christi responsum, Sufficit tibi gratia mea, subiicit paulò pòst, Vt inhabitet in me virtus Christi. Certum enim est nomē Domini pro Iehouah illic esse positum: atque ita restringere ad personam Mediatoris, friuo-

1.Cor.12. c.9

friuolum eſſet ac puerile: quando abſoluta eſt oratio quæ Filium cum Patre non comparat. Et ſcimus ex recepta Græcorum conſuetudine Apoſtolos paſſim nomen κυρίου ſubſtituere in locum Iehouah. Et ne procul quærendum ſit exemplum, non alio ſenſu orauit Dominum Paulus, quàm quo citatur locus Ioelis à Petro, Quiſquis inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Vbi nomen hoc peculiariter Filio aſcribitur, aliam eſſe rationem conſtabit ſuo loco. nunc tenere ſatis eſt, quũ abſolutè Paulus Deum rogaſſet, ſtatim ſubiicere nomen Chriſti. Ita & totus Deus à Chriſto ipſo Spiritus nuncupatur. Nihil enim obſtat quominus tota ſpiritualis ſit Dei eſſentia, in qua Pater, Filius & Spiritus comprehendatur: quod ipſum ex Scriptura planum fit. Nam vt illic Deum audimus nominari Spiritum, ita & Spiritum ſanctum, quatenus eſt hypoſtaſis totius eſſentiæ, audimus dici & Dei eſſe, & à Deo. *Act. 2.c. 16, ioel. 2.g. 28*

21 Quoniam autem Satan, vt fidem noſtram ab ipſis radicibus conuelleret, partim de diuina Filii & Spiritus eſſentia, partim de perſonali diſtinctione ingentes pugnas ſemper mouit: atque vt omnibus propè ſeculis impios ſpiritus excitauit qui doctores orthodoxos hac in parte vexarent, ita & hodie ex veteribus fauillis nouum ignem accendere conatur: hîc peruerſis quorundam deliriis occurrere operæpretium eſt. Hactenus dociles manu ducere, non autem cum præfractis & contentioſis manũ conſerere maximè propoſitum fuit: nunc autem veritas quæ placidè oſtenſa fuit, ab omnibus improborum calumniis aſſerenda: etſi præcipuum ſtudium in hoc incumbet, vt habeant qui faciles apertáſque Dei verbo aures dederint, in quo certo pede conſiſtant. Equidem hîc, ſiquando aliàs in reconditis Scripturæ myſteriis, ſobriè multáque cum moderatione philoſophãdum: adhibita etiam multa cautione, ne aut cogitatio aut lingua vltrà procedat quàm verbi Dei fines ſe protendunt. Quomodo enim immenſam Dei eſſentiam ad ſuum modulum mens humana definiat, quæ nondum ſtatuere certò potuit quale ſit Solis corpus, quod tamen oculis quotidie conſpicitur? Imò verò, quomodo proprio ductu ad Dei vſque ſubſtantiam excutiendam penetret, quæ ſuam ipſius minimè aſſequitur? Quare Deo libenter permittamus ſui cognitionem. Ipſe enim demum vnus, vt inquit Hilarius, idoneus ſibi teſtis eſt, qui niſi per ſe cognitus non eſt. Permittemus autem ſi & talem concipiemus ipſum qualem ſe nobis patefacit: nec de ipſo aliunde ſciſcitabimur quàm ex eius verbo. Extant in hoc argumentũ homiliꝗ Chriſoſtomi quinque aduerſus Anomœos, quibus tamen cohiberi Sophiſtarum audacia non potuit quin fræna garrulitati laxarent. Nihilo enim modeſtiùs hîc ſe geſſerunt quàm vbique ſolent. Cuius temeritatis infeliciſſimo ſucceſſu admoneri nos decet, vt docilitate magis quàm acumine in iſtam quæſtionem incumbere curæ ſit: nec in animũ inducamus aut Deum vſquã inueſtigare niſi in ſacro eius verbo, aut de ipſo quicquã cogitare niſi præeũte eius *Lib. 1. de Trinit.*

verbo, aut loqui nisi ex eodem verbo sumptū. Quòd si quæ subest in vna diuinitate Patris, Filii, & Spiritus distinctio (vt est cognitu difficilis) ingeniis quibusdam plus facessit negotii & molestiæ quàm expediat, meminerint labyrinthum ingredi hominis mentes dum suæ curiositati indulgent: atque ita regi se sustineant cælestibus oraculis, vtcunque mysterii altitudinem non capiant.

22 Texere catalogum errorum quibus olim tentata fuit fidei synceritas in hoc doctrinæ capite, nimis longum esset, plenúmque inutili tædio: ac hæreticorum plerique crassis deliriis totam Dei gloriam ita aggressi sunt obruere, vt satis esse duxerint concutere ac turbare imperitos. Statim verò à paucis hominibus ebullierunt plures sectæ quæ partim lacerarent Dei essentiam, partim distinctionem quæ inter Personas est, confunderent. Porrò si tenemus quod antè ex Scriptura satis ostensum est, simplicem & indiuiduam esse essentiam vnius Dei quæ ad Patrem, & Filium, & Spiritum pertineat: rursus Patrem proprietate aliqua differre à Filio, & Filium à Spiritu: non Arrio tantùm & Sabellio, sed aliis vetustis errorum authoribus clausa erit ianua. Sed quia nostro tēpore exorti sunt phrenetici quidam, vt Seruetus & similes, qui nouis præstigiis omnia inuoluerunt, paucis eorum fallacias discutere operæpretium est. Serueto nomen Trinitatis ita fuit exosum, imò detestabile, vt Trinitarios omnes quos vocabat, diceret esse atheos. Omitto insulsas voces quas ad conuitiandum excogitauit. Hæc quidem speculationum eius fuit summa, tripartitum induci Deum vbi in eius essentia residere dicuntur tres personæ, Triadémque hanc esse imaginariam, quia cum Dei vnitate pugnet. Intereà Personas voluit esse externas quasdam ideas, quæ verè non subsistant in essentia Dei, sed Deum nobis hac vel illa specie figurent: ac initio quidem nihil in Deo fuisse distinctum, quia olim idem erat Verbum quod Spiritus: sed ex quo emersit Christus Deus de Deo, Spiritum etiam alium ex ipso Deum fluxisse. Etsi autem allegoriis interdum fucat suas nænias, vt quum dicit Sermonem æternum Dei fuisse Spiritum Christi apud Deum, & relucentiam ideæ: item, Spiritum fuisse deitatis vmbram: posteà tamen vtriusque deitatem in nihilum redigit, asserens secundum dispensationis modum tam in Filio quàm in Spiritu partem esse Dei, sicuti idem Spiritus substantialiter in nobis atque etiam in lignis & lapidibus, Dei portio est. Quid de Mediatoris Persona blateret, suo loco videbimus. Prodigiosum verò hoc commentum, Personam nihil aliud esse quàm visibilem gloriæ Dei speciem, non longa refutatione indiget. Nam quum Iohannes nondum creato mundo

Iohan. 1. a. 1 λόγον fuisse Deum pronuntiet, longè ab idea discernit. Si verò tunc quoque & ab vltima æternitate λόγος ille qui Deus erat, fuit apud Patrem, & propria sua gloria apud Patrem insignis fuit,

Iohan. 17. a. 5 non potuit certè externus esse aut figuratiuus splendor: sed necessariò sequitur fuisse hypostasin: quæ in Deo ipso intus reside-

ret

ret. Quanquam autem non sit Spiritus mentio nisi in historia creationis mundi, non tamen illic inducitur vt vmbra, sed essentialis Dei virtus, quum narrat Moses informem quoque illam massam *Ge.1.a.8* fuisse in eo suffultam. Æternum igitur Spiritum semper in Deo fuisse tunc apparuit, dum fouendo sustinuit confusam cæli & terræ materiam, donec accederet pulchritudo & series. Certè nondum potuit effigies vel repræsentatio Dei esse, vti somniat Seruetus. Alibi verò suam impietatem apertiùs detegere cogitur, quòd Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo visibilem se exhibuit. Nam si hoc verum sit, nō alia relinquitur Christo diuinitas, nisi quatenus æterno Dei decreto Filius est ordinatus. Adde quòd spectra illa quæ in locum hypostaseōn supponit sic transformat, vt noua accidentia Deo affingere non dubitet. Illud verò omnium maximè execrandum, quòd tam Filium Dei quàm Spiritum promiscuè creaturis omnibus permiscet. Partes enim & partitiones palàm asserit esse in essentia Dei, quarum vnaquæque portio Deus est: præsertim verò spiritus fidelium coæternos dicit & consubstantiales Deo: quanuis alibi substantialem deitatem nō tantùm hominis animæ, sed aliis rebus creatis assignet.

23 Ex hac lacuna prodiit aliud non dissimile monstrum. Nebulones enim quidam, vt Serueticæ impietatis inuidiam ac dedecus effugerent, tres quidem personas esse confessi sunt, sed ratione addita, quòd Pater qui verè & propriè vnicus est Deus, Filium & Spiritum formando, suam in eos deitatem transfudit. Nec verò abstinent ab horrendo loquendi genere, Patrem hac nota distingui à Filio & Spiritu, quia sit solus essentiator. Colorem hunc primò obtendunt, passim Christum vocari Dei Filium: vnde colligunt non alium propriè Deum esse nisi Patrem. Atqui non obseruant, quanuis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi, quia fons est ac principium deitatis: idque vt notetur simplex essentiæ vnitas. Excipiunt, si verè est Dei Filius, absurdùm esse censeri personæ Filium. Ego vtrūque verum esse respondeo, Dei nempe esse Filium, quia Sermo est à Patre ante secula genitus (nōdum enim de Mediatoris persona nobis sermo est) & tamen explicandi causa habendam esse rationem Personæ, vt nomen Dei non simpliciter sumatur, sed pro Patre. nam si non alium censemus Deum quàm Patrem, non obscurè deiicitur Filius ab hoc gradu. Ergo quoties deitatis fit mentio, minimè *Ies.6.a.1* admitti debet antithesis inter Filium & Patrem, quasi huic tantùm *iohā. 12.* conueniat nomen veri Dei. Nam sanè Deus qui Iesaiæ apparuit, *f.41* verus & vnicus fuit Deus: quem tamen Iohannes affirmat fuisse *Iesa.8.c.* Christum. Qui etiam per os Iesaiæ testatus est se fore in lapidem *14, rom.* offendiculi Iudæis, vnicus erat Deus: quem Paulus Christum fuisse *9.g.33* pronuntiat. Quum per Iesaiam clamat, Viuo ego: mihi flectetur *Ies.45.d* omne genu, vnicus Deus est. atqui idem Paulus Christū interpre- *23, rom.* tatur. Huc accedunt quæ recitat Apostolus testimonia, Tu Deus *14.b.11*

*Heb.*1.*c.* fundasti cælum & terram. Item, Adorent eum omnes Angeli Dei:
10, *& b.* quæ nonnisi in vnicum Deum competunt: quum tamen propria
6 Christi elogia esse contendat. Nec valet cauillum illud, transferri
*psal.*102. ad Christum quod Dei propriũ est, quia sit relucentia gloriæ ipsius.
*d.*26 Nam quum vbique ponatur nomen Iehouæ, sequitur deitatis re-
psal. 97. spectu ex seipso esse. Nam si est Iehouah, negari non potest quin
*b.*7 idem sit ille Deus qui per Iesaiã alibi clamat, Ego ego sum, & præ-
Iesa. 44. ter me non est Deus. Expendere etiam conuenit illud Ieremiæ, Dii
& 6 qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo
*Iere.*10. est: quando ex opposito fateri necesse erit Filium Dei eum esse, cu-
*b.*11 ius deitas sępiùs apud Iesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? Nam quisquis essentiatum à Patre Filium esse dicit, à seipso negat esse. Reclamat autem Spiritus sanctus, illum Iehouah nominans. Iam si demus totam essentiam esse in solo Patre, vel fiet partibilis, vel eripietur Filio: atque ita spoliatus sua essentia, titularis solùm erit Deus. Essentia Dei, si creditur istis nugatoribus, soli Patri conuenit, quatenus ipse solus est, & est Filii essentiator. Ita diuinitas Filii quiddam erit abstractum à Dei essentia, vel deriuatio partis à toto. Iam concedant ex suo principio necesse est, Spiritum esse solius Patris: quia si deriuatio est à prima essentia, quæ nonnisi Patri propria est, iure non censebitur Spiritus Filii: quod tamen refellitur Pauli testimonio, vbi communem Christo & Patri facit. Adhæc si expungitur è Trinitate Patris persona, in quo à Filio & Spiritu differet, nisi quia solus est ipse Deus? Fatentur Christum esse Deum, & tamen à Patre differre. Vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne pater sit Filius. Qui in essentia eam ponunt, manifestè in nihilum redigunt veram Christi deitatem: quæ sine essentia esse non potest, & quidem tota. Non differet certè Pater à Filio, nisi proprium aliquid habeat in se quod Filio commune non sit. Quid iam reperient in quo eum distinguant? Si in essentia est discretio, respondeant an non cum Filio eam communicauerit. Hoc verò non potuit esse ex parte: quia dimidium fabricare Deum nefas esset. Adde quòd hoc modo fœdè lacerarent Dei essentiam. Restat vt tota & in solidum Patris & Filii sit communis. Quod si verum est, iam sanè quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si excipiant, Patrem essentiando manere nihilominus vnicum Deum, penes quem sit essentia: Christus ergo figuratiuus erit Deus, ac specie tantùm vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium quàm esse, iuxta illud, Qui
*Exod.*3. est, misit me ad vos.
*d.*14 24 Falsum quidem esse quod sumunt, quoties absolutè fit Dei mentio in Scriptura, nonnisi Patrem intelligi, ex multis locis refellere promptum est: & in illis ipsis quos pro se citant, turpiter produnt suam incogitantiam, quia illic Filii nomen apponitur: vnde apparet relatiuè accipi Dei nomen, ideóque restringi ad Patris personam.

personam.ac eorum obiectio vno verbo diluitur. Nisi solus Pater, inquiunt, verus esset Deus, suus ipse pater esset. Neque enim absurdum est, propter gradum & ordinem Deum peculiariter vocari qui non solùm genuit ex se suam sapientiam, sed Deus etiam est Mediatoris, sicuti pleniùs suo loco differam. Nam ex quo manifestatus est in carne Christus, Filius Dei vocatur, non tantùm quatenus ante secula genitus ex Patre fuit æternus Sermo, sed quia Mediatoris suscepit personam & munus, vt Deo nos cõiungeret. Et quoniam Filium à Dei honore tam audacter excludunt, scire velim, quum pronuntiat nullum esse bonum præter vnum Deum, an se *Matt.19.* bonitate priuet. Non loquor de humana eius natura, ne fortè ex- *c.17* cipiant, quicquid in ea boni fuit, ex gratuito dono fluxisse: quæro an Sermo æternus Dei bonus sit nécne. Si negẽt, satis conuicta tenetur eorum impietas: fatendo seipsos iugulant. Quòd autem primo intuitu videtur Christus à se remouere nomen Boni, sententiam nostram magis confirmat: nempe quum singulare sit vnius Dei elogium, quatenus ex vulgari more salutatus fuerat bonus, falsum honorem repudians, bonitatem qua pollet diuinam esse admonet. Quæro etiam, vbi affirmat Paulus solum Deum esse im- *1.Tim.1.* mortalem, sapientem, & veracem, an his verbis in ordinem mor- *d.17* talium, stultorum & fallacium redigatur Christus. Non erit igitur immortalis, qui ab initio vita fuit vt Angelis immortalitatem conferret? non erit sapiens, qui æterna est Dei sapientia? non erit verax ipsa veritas? Quæro præterea, Christúmne adorandum censeant. Si enim hoc iure sibi vendicat, vt flectatur coram ipso omne *Philipp.* genu, sequitur illum esse Deum, qui in Lege vetuit quenquam *2.b.10* alium præter se adorari. De solo Patre si accipi volunt quod apud Iesaiam dicitur, Ego sum, ac nemo præter me, hoc testimonium *Iesa.44.* in ipsos retorqueo, quando videmus Christo attribui quicquid Dei *a.6* est. Nec locus est eorum cauillo, Christum in carne fuisse exaltatum in qua exinanitus fuerat, & carnis respectu omne imperium illi datum esse in cælo & in terra: quia etsi extenditur Regis & Iudicis maiestas ad totam Mediatoris personam, nisi tamen Deus manifestatus esset in carne, non potuit in tantam altitudinem extolli quin Deus secum ipse pugnaret. Atque hanc controuersiam optimè Paulus tollit, æqualem Deo fuisse docens, antequam se *Philip.2.* exinaniret sub forma serui. Porrò æqualitas ista quomodo staret *a.6.7* nisi fuisset Deus ille cuius nomen est Ia & Iehouah, qui equitat super Cherubim, qui Rex est totius terræ, & Rex seculorum? Iam vtcunque obstrepant, non potest eripi Christo quod alibi dicit Iesa- *Iesa.25.* ias, Hic, hic est Deus noster, expectauimus eum: quando his ver- *c.9* bis aduentum Dei Redemptoris describit, qui non modò ab exilio Babylonico populum reduceret, sed Ecclesiam plenè restitueret omnibus numeris. Altero etiam cauillo nihil proficiunt, Christum fuisse Deum in Patre suo. Nam etsi fatemur ratione ordinis & gradus principium diuinitatis esse in Patre, detestabile tamen

Nemo praeter Deum adorandus. Atqui Christum [illegible] quod adorandum esse nemo dubitat.

esse dicimus commentum illud, solius Patris essentiam esse propriam, quasi Filii deificator esset: quia hoc modo vel multiplex esset essentia, vel titulo & imaginatione tenus Christum appellant Deum. Si concedant Filium esse Deum, sed secundum à Patre: iam in ipso genita & formata erit essentia, quæ est in Patre ingenita & informis. Scio multis nasutis ludibrio esse quòd ex verbis Mosis personarum distinctionem elicimus, vbi Deum sic loquentem

Gene.1. c.26 inducit, Faciamus hominem ad imaginem nostram. vident tamen pii lectores quàm frigidè atque ineptè hoc velut colloquium induceret Moses, nisi subessent in vno Deo plures personę. Iam quos alloquitur Pater, certum est fuisse increatos: nihil verò increatũ, excepto ipso Deo, & quidem vno. Nunc ergo nisi concedant Patris, Filii & Spiritus communem fuisse creandi potestatem, & commune iubendi imperium, sequetur Deum non intus secum ita loquutum esse, sed direxisse ad alios extraneos opifices sermonem. Denique locus vnus duo simul eorũ obiecta facilè expediet. Nam

Iohan.4. d.24 quod pronuntiat Christus ipse, Deum esse Spiritum, ad Patrem solum restringi consentaneum non esset, acsi Sermo ipse non esset spiritualis naturæ. Quòd si filio similiter vt Patri conuenit nomen Spiritus, sub indefinito Dei nomine Filium comprehendi colligo. Subiicit tamen continuò pòst, non alios probari cultores Patri nisi qui eum in spiritu & veritate adorant. vnde alterum consequitur, quia sub capite fungitur Christus officio doctoris, Dei nomen Patri adscribere, non vt aboleat suam ipsius deitatem, sed vt gradatim nos ad eam attollat.

25 Sed in eo scilicet hallucinantur quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentiæ. Atqui ex Scripturis docemus vnum essentialiter Deum esse, ideóque essentiam tam Filii quàm Spiritus esse ingenitam. sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam, meritò, vt nuper dictum est, censetur principium & fons totius diuinitatis. Ita Deus indefinitè est ingenitus: & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Stultè etiam putant se ex nostra sententia colligere quaternitatem statui, quia falsò & calumniosè cerebri sui commentum nobis adscribunt, quasi deriuatiuè fingamus prodire ex vna essentia tres personas: quum ex scriptis nostris liqueat non abstrahere nos personas ab essentia, sed quamuis in ipsa resideant, distinctionem interponere. Si separatæ essent ab essentia personæ, probabilis fortè esset eorum ratio: sed hoc modo Trinitas esset deorum, non personarum quas in se continet vnus Deus. Ita soluitur futilis eorum quæstio, concurrátne essentia ad conflandam Trinitatem: quasi tres deos ex illa descendere imaginemur. Quòd excipiunt, Trinitatem igitur fore sine Deo, ex eadem insulsitate nascitur: quia etsi ad distinctionem non concurrit vt pars vel membrum, non tamen personæ sine ipsa, vel extra ipsam: quia & Pater, nisi Deus esset, non poterat esse Pater: & Filius non aliter Filius, nisi

quia

quia Deus. Deitatem ergo absolutè ex se ipsa esse dicimus, vnde & Filium, quatenus Deus est, fatemur ex seipso esse, sublato personæ respectu: quatenus verò Filius est, dicimus esse ex Patre. ita essentia eius principio caret: personæ verò principiũ est ipse Deus. Et quidem orthodoxi scriptores, quicunque olim de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantùm retulerunt hoc nomen: quando non modò absurdus esset error, in ipsa distinctione complecti essentiam, sed nimis crassa impietas. Nam qui volunt tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum, eos Filii & Spiritus essentiam exinanire palàm est, alioqui partes inter se commistæ conciderent: quod est in omni distinctione vitiosum. Denique si pater & Deus synonyma essent, sic deificator esset Pater, nihil in Filio residuum esset pręter vmbram: nec aliud esset Trinitas quàm coniunctio Dei vnius cum duabus rebus creatis.

26 Quòd obiiciunt, Christum si propriè sit Deus, Filium Dei perperam vocari, iam responsum est, quia sit vnius personæ ad alteram comparatio, nomen Dei non sumi indefinitè, sed restringi ad Patrem, quatenus deitatis est principium, non essentiando, vt fanatici nugantur, sed ratione ordinis. Hoc sensu accipitur sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æterna vt credant te vnum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Nam in Mediatoris Persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. neque tamen ideò imminuitur eius maiestas. Nam etsi seipsum exinaniuit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus ad Hebræos capit. 2, quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundauit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc Dei nomine diuinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascẽdere ad Patrem, quia Pater maior me est, non secundam diuinitatem tantùm sibi tribuit vt sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in eius participationem, in superiore gradu Patrem locat, quatenus differt conspicua splendoris perfectio, quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione alibi Paulus Christum dicit redditurum Deo & Patri regnum, vt sit Deus omnia in omnibus. Nihil absurdius quàm auferre perpetuitatem Christi deitati. Quòd si nunquam desinet esse Dei Filius, sed idem manebit semper qui fuit ab initio: sequitur, sub Patris nomine vnicam Dei essentiam, quæ vtriusque communis est, comprehendi. Et certè ideò ad nos descendit Christus vt ad Patrem attollendo, simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus vnum est cum Patre. Nomen ergo Dei exclusiuè ad Patrem restringere vt Filio auferatur, neque fas neque rectum est. Nam & hac de causa verum esse Deum asserit Iohannes, ne quis

Iohã.17. a.3

Iohã.16. a.7

1 Cor.15. e.24

1. Iohan. 5.20

secũdo deitatis gradu subsidere putet infra Patrem. Ac miror quid sibi velint isti nouorum deorum fabri, dum Christum verũ Deum confessi, mox eum excludunt à Patris deitate: quasi possit esse verus Deus nisi qui vnus est, aut transfusa diuinitas non sit nouum aliquod figmentum.

27 Quòd multos locos accumulant ex Irenæo, vbi Patrẽ Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israël, vel pudẽda inscitia est, vel summa improbitas. Animaduertere enim debuerãt sancto viro negotium & certamẽ fuisse cum phreneticis, qui Patrẽ Christi negabant illum esse Deũ qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat, sed nescio quod spectrum è labe mundi productũ. Itaque in hoc totus est, vt palàm faciat non aliũ prædicari in Scriptura Deum quàm Christi Patrem, & perperam alium excogitari, ac proinde nihil mirum si toties concludat non alium fuisse Deum Israëlis quàm qui celebratur à Christo & Apostolis. Sic etiã nunc, vbi diuerso errori resistendũ est, verè dicemus, Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quàm Christũ. Porrò si quis excipiat fuisse Patrẽ, in promptu erit responsio, dũ pro Filii diuinitate pugnamus, nos Patrẽ minimè excludere. Ad hoc Irenæi consilium si attendant lectores, cessabit omnis contentio. Quinetiam ex sexto capite lib. 3. tota lis facilè dirimitur, vbi in hoc vnum insistit pius vir, qui absolutè & indefinitè vocatur in Scriptura Deus, illum esse verè vnicum Deum: Christũ verò absolutè Deũ vocari. Meminerimus hunc fuisse disceptationis statum, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi cap. 46. non vocari Patrem ænigmaticè & parabolicè qui verè non sit Deus. Adde quòd alibi coniunctim tam Filium quàm Patrem prædicatum fuisse Deum contendit à Prophetis & Apostolis. Posteà verò definit quomodo Christus, qui Dominus est omniũ & Rex, & Deus, & Iudex, ab eo qui est Deus omnium acceperit potestatem: nempe subiectionis respectu, quia humiliatus est vsque ad mortẽ crucis. Interea paulò pòst affirmat, Filium esse opificẽ cæli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Iam si quis blateret, Irenæo solum Patrem esse Deum Israël, regeram quod idem scriptor apertè tradit, Christum vnum & eundem existere: sicuti etiam ad eum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eódem pertinet quod legitur cap 9. lib. 4. Ipse igitur Christus cum Patre viuorum est Deus. Et eiusdem libri cap. 12. interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus.

Li. 3. ca. 9
Cap. 12. eiusdem libri.
Cap. 16. eiusdem libri.
Cap. 18, & 23. eiusdem libri.

28 Tertullianum nihilò veriùs patronum sibi asciscunt, quia etsi asper interdum & spinosus est in suo loquendi genere, summam tamen doctrinæ quam tuemur, non ambiguè tradit: nempe quum vnus sit Deus, dispẽsatione tamen vel œconomia esse eius Sermonem: vnicum esse Deum substantiæ vnitate, & nihilominus vnitatem dispensationis mysterio in Trinitatem disponi: tres esse

non

non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed serie. Dicit quidem se defendere secundum à Patre Filium, sed non alium intelligit nisi distinctione. Visibilem alicubi Filium dicit: sed postquam in vtranque partem ratiocinatus est, definit inuisibilem esse quatenus est Sermo. Denique Patrem sua persona determinari affirmans, alienissimum se probat ab eo commento quod refellimus. Et quanquam non alium Deum agnoscit quàm Patrem, seipsum tamen proximo contextu explicans, se non exclusiuè loqui ostendit Filii respectu, quia negat alium esse à Patre Deum: ideóque non violari monarchiam personæ distinctione. Atque ex perpetuo eius consilio verborum sensum colligere promptum est. Contendit enim aduersus Praxeam, quanuis in tres personas distinctus sit Deus, non tamen fieri plures deos, neque discerpi vnitatem. Et quia secundum Praxeæ commentum Christus non poterat Deus esse quin idem esset Pater, ideo tantopere de distinctione laborat. Quòd verò Sermonē & Spiritum vocat portionem totius, etsi dura est locutio, excusabilis tamen est, quando ad substantiam non refertur, sed dispositionem tantùm & œconomiam notat quæ solis personis conuenit, Tertulliano ipso teste. Inde etiam pendet illud, Quot personæ tibi videntur, peruersissime Praxea, nisi quot sunt voces? Sic etiam paulò pòst, Vt credant Patrem & Filium in suis quenque nominibus & personis. His arbitror satis refelli posse eorum impudentiam qui ex Tertulliani authoritate fucum tentant facere simplicibus.

29 Et certè quisquis diligenter veterū scripta inter se conferet, non aliud reperiet apud Irenæum quàm quod ab aliis qui deinde sequuti sunt, proditum fuit. Iustinus vnus est ex vetustissimis: nobis autem per omnia suffragatur. Obiectent tam ab illo quàm à reliquis Patrem Christi vocari vnum Deum. Idem Hilarius quoque docet, imò asperiùs loquitur, æternitatem esse in patre. An vt Filio auferat Dei essentiam? Atqui in eius fidei quam sequimur defensione totus est. Nec tamē eos pudet mutila nescio quæ dicta excerpere, ex quibus persuadeant Hilarium esse erroris sui patronum. Ignatium quòd obtendunt, si velint quicquam habere momenti, probent Apostolos legem tulisse de quadragesima & similibus corruptelis. nihil næniis illis, quæ sub Ignatii nomine editæ sunt, putidius. Quo minùs tolerabilis est eorum impudentia, qui talibus laruis ad fallendum se instruunt. Porrò hinc veterum consensus clarè perspicitur, quòd neque in concilio Niceno Arrius ex cuiusquam probati scriptoris authoritate fucum facere ausus est: & nemo ex Græcis vel Latinis excusat à prioribus se dissentire. Augustinus, cui nebulones isti infestissimi sunt, quàm sedulò excusserit omnium scripta, & quàm reuerenter amplexus sit, dicere nihil attinet. Certè in minimis quibusque scrupulis ostendere solet cur ab illis discedere cogatur. In hoc etiam argumento siquid ambiguum vel obscurum legerit apud alios, non dissimulat. Quam

tamen isti oppugnant, doctrinam pro confesso sumit ab vltima antiquitate sine controuersia fuisse receptam. Neque tamen quid antè docuissent alii, ipsum latuisse, vel ex vno verbo constat, vbi dicit in Patre esse vnitatem, lib. De doctrina Christiana primo. an garrient sui tunc fuisse oblitum? Atqui alibi ab hac calumnia se purgat, vbi Patrem vocat principium totius deitatis, quia à nullo est, prudenter scilicet expendẽs specialiter Patri adscribi Dei nomen, quòd nisi ab ipso fiat initium, concipi nequeat simplex Dei vnitas. His etiam demum, vt spero, agnoscet pius lector omnes calumnias discussas, quibus Satan hactenus puram doctrinæ fidem peruertere vel obtenebrare molitus est. Denique totam huius doctrinæ summam fideliter esse explicatam confido, si quidem modum curiositati imponant lectores, nec molestas & perplexas disputationes cupidiùs quàm par sit, sibi accersant. Nam quos oblectat speculandi intemperies, minimè placandos suscipio. Certè nihil astutè præterii quod mihi aduersum esse putarem: sed dum Ecclesiæ ædificationi studeo, multa non attingere consultius visum est, quæ & parum prodessent, & lectores grauarent superuacua molestia. Quid enim disputare attinet an semper generet Pater, quando stultè fingitur continuus actus generandi, ex quo liquet ab æterno tres in Deo personas substitisse?

In ipsa etiam mundi & rerum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis. CAP. XIIII.

Iesa.40 c.21 QVANQVAM falsorum deorum cultoribus socordiam meritò exprobrat Iesaias, quòd ex terræ fundamentis & cælorum ambitu nõ didicerint quisnam esset verus Deus: quæ tamen est ingenii nostri tarditas & hebetudo, necesse fuit, nè ad Gentium figmenta defluerent fideles, expressiùs illis depingi verum Deum. Nam quum euanida sit quæ apud Philosophos maximè tolerabilis habetur descriptio, Deum mentem esse mundi: ipsum familiariùs à nobis cognosci operæpretium est, ne semper in ambiguo vacillemus. Itaque historiam creationis extare voluit, cui innixa Ecclesiæ fides non alium Deum quæreret, nisi qui propositus est à Mose opifex mundi & conditor. Illic primò notatum est tempus, vt continua annorum serie fideles ad primam humani generis & rerum omnium originem peruenirent. quæ apprimè vtilis est cognitio, non tantùm vt prodigiosis fabulis, quæ in Ægypto & aliis terræ plagis olim grassatæ sunt, obuiam eatur, sed etiam vt cognito mundi exordio, clariùs eluceat Dei æternitas, nósque in sui admirationem magis rapiat. Neque verò mouere nos debet profana illa subsannatio, mirum esse cur non citiùs venerit Deo in mentem, cælum & terram condere, sed otiosus immensum spatium præterfluere siuerit, quod ante plurima ætatum millia efficere posset: quum ad sex annorum millia nondum

nondum peruenerit mundi ad vltimum finem vergentis diuturnitas. Nam cur tandiu distulerit Deus neque fas est nobis inquirere, neque expedit: quia si eò vsque penetrare contendat mens humana, centies in itinere deficiet: neque etiam cognitu vtile esset quod Deus ipse, vt fidei nostræ modestiam probaret, consultò voluit celatũ esse. Ac scitè pius ille senex, quum proteruus quispiam ex eo per ludibrium quæreret quid ante creatum mundum egisset Deus, respondit fabricasse inferos curiosis. Hæc non minus grauis quàm seuera admonitio compescat lasciuiam, quæ multos titillat, adeóque impellit ad prauas & noxias speculationes. Deniq; meminerimus, Deum illum inuisibilem & cuius incomprehensibilis est sapientia, virtus & iustitia, Mosis historiam speculi loco nobis proponere, in quo viua eius effigies relucet. Sicuti enim nihil distinctè cernunt oculi vel senio obtusi, vel alio vitio hebetes, nisi specillis adiuuentur: ita, quæ nostra est imbecillitas, nisi nos dirigat Scriptura in Deo quærendo, statim euanescimus. Qui verò proteruiæ suæ indulgent, quia nunc frustrà monentur, serò horribili interitu sentient quantò satiús fuerit arcana Dei consilia reuerenter suspicere, quàm blasphemias euomere quibus cælum obscurent. Et rectè Augustinus iniuriam Deo fieri conqueritur, vbi superior eius voluntate flagitatur rerum causa. Idem alibi prudenter admonet, non minus perperam de immensis temporum quàm locorum spatiis quæstionem moueri. Certè quantumuis latè pateat cælorum circuitus, est tamen aliqua eius dimensio. Nunc siquis cum Deo expostulet, quòd centuplo superet vacuitas, annon piis omnibus detestabilis erit petulantia? Eódem furoris prosiliunt qui exagitant Dei otium, quòd eorum arbitrio mundum ante innumera secula non condiderit. Vt suæ cupiditati morem gerant, extra mundum egredi affectant. quasi verò in tam ampla cæli & terræ circunferentia, non satis multa occurrant quæ inæstimabili suo fulgore absorbeant sensus omnes nostros: quasi intra sex annorũ millia non satis multa documenta ediderit Deus, in quorum assidua meditatione mentes nostræ se exerceant. Ergo libenter maneamus inclusi his cancellis, quibus nos circunscribere Deus voluit, & quasi mentes nostras contrahere, ne vagandi licentia diffluerent.

Li. de Gene. cõtra Manich. *Lib. 11. de Ciuitate Dei.*

2 Eiusdem rationis est quod narrat Moses, non momento sed sex diebus absolutum fuisse Dei opus. Nam & hac circunstantia ab omnibus figmẽtis colligimur ad vnicum Deum qui in sex dies opus suum digessit, ne molestum nobis esset in eius consideratione occupari toto vitæ cursu. Quanuis enim oculi nostri, in quancunque partem se vertant, coguntur in operum Dei intuitu versari: videmus tamen quàm fluxa sit attentio, & quàm citò prætervolent si quæ nos tangant piæ cogitationes. Hîc etiam obstrepit humana ratio, quasi à Dei potentia alieni fuerint tales progressus, donec subacta ad fidei obsequiũ quietem illam colere discit,

ad quam nos inuitat septimi diei sanctificatio. In ipso autem ordine rerum diligenter considerandus est paternus Dei amor erga humanum genus, quòd non antè creauit Adam quàm mundum omni bonorum copia locupletasset. Nam si eum in terra adhuc sterili & vacua locasset, si vitam dedisset ante lucem, visus fuisset eius vtilitati parum consulere. Nunc vbi Solis & astrorum motus disposuit ad vsus humanos, terram, aquas, aërem animalibus repleuit, frugum omniũ abundantiam protulit quæ alimentis sufficeret: curam prouidi & seduli patrisfamiliâs suscipiens, mirificam erga nos suam bonitatem ostendit. Quæ breuiter tantùm delibo, si quisque attentiùs apud se expendat, constabit Mosen certum vnius Dei creatoris testem ac præconem fuisse. Omitto quæ iam exposui, non de nuda tantùm Dei essentia illic fieri sermonem, sed æternam quoque eius sapientiam & Spiritum nobis proponi, ne alium Deum somniemus quàm qui in illa expressa imagine vult agnosci.

3 Sed antequam de hominis natura pleniùs disserere incipiam, aliquid de Angelis inserere oportet: quia etsi Moses vulgi ruditati se accommodans, non alia Dei opera commemorat in historia creationis, nisi quæ oculis nostris occurrunt: vbi tamen posteà Angelos Dei ministros inducit, colligere facilè licet eorum esse conditorem, cui suam operam & officia impendunt. Quanuis ergo Moses populariter loquens, non statim à primis rudimentis Angelos recensuerit inter Dei creaturas: nihil tamen vetat quominus disertè & explicatè de illis tradamus quæ alibi passim docet Scriptura. quia si Deum ex operibus suis agnoscere cupimus, minimè omittendum est tam præclarum & nobile specimen. Adde quòd refutandis multis erroribus valde necessaria est hæc pars doctrinæ. Multorum mentes ita perstrinxit Angelicæ naturæ prę-stantia, vt putarent illis iniuriam fieri si vnius Dei imperio subiecti quasi in ordinem cogerentur. hinc illis affìcta diuinitas. Emersit etiam Manichæus cum sua secta, qui sibi duo principia fabricauit, Deum & diabolum. ac Deo quidem tribuebat bonarum rerum originem: malas autem naturas ad diabolum authorem referebat. Hoc delirium si mentes nostras teneret implicitas, non constaret Deo sua in mundi creatione gloria. Nam quum nihil magis Dei proprium sit quàm æternitas, & αὐτουσία, id est, à seipso existentia, vt ita loquar: qui diabolo hoc tribuunt, nónne quodammodo eum diuinitatis ornant titulo? Iam vbi omnipotentia Dei, si diabolo tale conceditur imperium, vt illo inuito ac repugnante, quicquid voluerit exequatur? Quod autem vnicum habet fundamentum Manichæi, nefas esse ascribi bono Deo vllius rei malæ creationem, id orthodoxam fidem minimè lædit, quæ non admittit aliquam esse in mundi vniuersitate malam naturã: quandoquidem nec prauitas & malitia tum hominis, tum diaboli, aut quæ inde nascuntur peccata, ex natura sunt, sed ex naturæ corruptione:

ptione: nec quicquam omninò ab initio extitit in quo non & sapientiæ & iustitiæ suæ specimen ediderit Deus. His ergo peruersis commentis vt obuiam eatur, altiùs animos attollere necesse est quàm oculi nostri penetrent. Quo consilio verisimile est, vbi in symbolo Niceno vocatur Deus omnium conditor, res inuisibiles fuisse expressas. Modum tamen quem præscribit pietatis regula tenere curæ erit, ne altiùs quàm expedit speculando, lectores à fidei simplicitate abducti vagentur. Et certè quum vtiliter semper nos doceat Spiritus, in quibus verò parum est momenti ad ædificationem, vel subticeat prorsus, vel leuiter tantùm & cursim attingat: nostri quoque officii est, libenter ignorare quæ non conducunt.

4 Angelos sanè, quum Dei sint ministri ad iussa eius exequenda ordinati, esse quoque illius creaturas, extra controuersiam esse debet. De tempore vel ordine quo creati fuerint, contentionem mouere nónne peruicaciæ magis quàm diligentiæ est? Terram esse perfectam, & cælos perfectos, cum omni exercitu eorum, narrat Moses: quid attinet anxiè percontari quoto die præter astra & planetas alii quoque magis reconditi cælestes exercitus esse cœperint? Ne longior sim, meminerimus hîc, vt in tota religionis doctrina, tenendam esse vnam modestiæ & sobrietatis regulam, ne de rebus obscuris aliud vel loquamur, vel sentiamus, vel scire etiam appetamus quàm quod Dei verbo fuerit nobis traditum. Alterum, vt in lectione Scripturæ, iis continenter quærendis ac meditandis immoremur quæ ad ædificationem pertinent: non curiositati aut rerum inutilium studio indulgeamus. Et quia Dominus non in friuolis quæstionibus, sed in solida pietate, timore nominis sui, vera fiducia, sanctitatis officiis erudire nos voluit, in ea scientia acquiescamus. Quamobrem, si ritè sapere volumus, relinquenda sunt nobis illa ματαιώματα, quæ & ab otiosis hominibus de Angelorum natura, ordinibus, multitudine absque Dei verbo traduntur. Scio hæc cupidiùs à multis arripi, & maiori voluptati esse quàm quæ in vsu quotidiano sunt posita. Verùm, nisi Christi discipulos esse nos piget, eam quam ipse methodum præscripsit, sequi ne pigeat. Ita fiet vt eius magisterio contenti, à superuacuis speculationibus, à quibus nos reuocat, non tantùm abstineamus, sed etiam abhorreamus. Dionysium illum, quicunque fuerit, nemo negauerit multa subtiliter & argutè in cælesti Hierarchia disputasse: verùm siquis propiùs excutiat, deprehēdet maxima ex parte meram esse garrulitatem. Theologo autem non garriendo aures oblectare, sed vera, certa, vtilia docendo, conscientias confirmare propositum est. Si librum illum legas, putes hominem de cælo delapsum referre non quæ didicit, sed quæ oculis vidit. Atqui Paulus, qui extra tertium cælum raptus fuerat, non modò nihil tale prodidit, sed testatus quoque est nefas esse homini loqui quæ viderat arcana. Illa ergo nugatoria sapientia valere iussa, ex simplici Scripturæ

Gene. 2. a.1

2. Co.12. a.2

f.i.

doctrina consideremus quod de Angelis suis scire nos Dominus voluit.

5 Angelos esse cælestes Spiritus, quorum ministerio & obsequio vtitur Deus ad exequenda omnia quæ decreuit, passim in Scriptura legitur: vnde & hoc illis nomen attributum est, quòd illos veluti internũtios adhibet Deus ad se hominibus manifestandum. Aliæ etiam quibus insigniuntur appellationes, ex simili ratione sumptæ sunt. Exercitus vocãtur, quia vt satellites principem suum circundant, eius maiestatem exornant & conspicuam reddunt, & instar militum ad signum ducis sui semper intenti sunt, & ita parati sunt ac expediti ad capessẽda illius iussa, vt simul ac annuerit, operi se accingant, vel potiùs sint in opere. Talem imaginem throni Dei, ad declarandam eius magnificentiam, quum alii

Dan.7. c.10 Prophetæ describũt, tum præcipuè Daniel: vbi mille millia, & decies mille myriadas astitisse dicit, quum Deus tribunal conscendisset. Quoniam verò vim ac fortitudinem manus suæ Dominus per ipsos mirabiliter exerit ac declarat, inde Virtutes nominan-

Colos. 1. b.10 tur. Quia verò imperium suum in mundo per eos exercet ac administrat, ideò dicuntur nunc Principatus, nunc Potestates, nunc

Ephes. 1. d.21 Dominationes. Postremò, quia in illis quodammodo residet gloria Dei, Throni quoque hac ratione appellantur. Quanquam de hoc postremo nihil velim asserere: quia diuersa interpretatio vel æquè, vel magis etiam congruit. Verùm hoc nomine omisso, prioribus illis sæpe vtitur Spiritus sanctus ad commendandam Angelici ministerii dignitatem. Neque enim æquum est, sine honore

Gen.18.a 1. & 32. a.1, & f. 28. Ios. 5. d.14. Iudic. 6, c. 14, & 12. d.22 præteriri ea instrumenta quibus numinis sui præsentiam specialiter Deus exhibet. Quinetiam ob id non semel Dii nuncupantur, quòd in suo ministerio, velut in speculo, diuinitatẽ aliqua ex parte nobis repræsentant. Tametsi enim mihi non displicet quòd veteres scriptores, vbi Scriptura Angelum Dei Abrahæ, Iacob, Mosi & aliis apparuisse commemorat, Christum fuisse Angelum illum interpretantur: sæpius tamen vbi de Angelis omnibus fit mentio, hoc nomen illis tribuitur. Neque id mirum videri debet. nam si

Psal 82. b.6 principibus ac præfectis id honoris datur, quòd Dei, qui summus est Rex & Iudex, vices gerunt in sua functione, longè maior causa est cur deferatur Angelis, in quibus diuinæ gloriæ claritas multò abundantiùs elucet.

6 Quod autem ad consolationem nostram fideique confirmationem facere maximè poterat, in eo docendo plurimùm insistit Scriptura: nempe Angelos diuinæ erga nos beneficentiæ dispensatores esse & administros. Ideóque commemorat, pro salute nostra ipsos excubare, suscipere defensionem nostri, vias nostras dirigere, sollicitudinem gerere nequid aduersi nobis accidat. Vniuersales sunt sententiæ quæ in primis ad Christum, Ecclesiæ caput,

Psal. 91. c.11 deinde ad omnes fideles pertinent. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne

forte

forte offendas ad lapidem pedes tuos. Item, Manet Angelus Do- *Pſal.43.*
mini per circuitum eorum qui timent eum, & eruit eos. Quibus *b.8*
oſtendit Deus, ſeſe eorum quos cuſtodiẽdos ſuſcepit, tutelam An-
gelis ſuis delegare. Secundùm hanc rationem Angelus Domini
conſolatur Agar fugitiuam, & dominæ ſuæ recõciliari iubet. Pol- *Gene.16.*
licetur Abraham ſeruo ſuo Angelum fore ducem itineris ipſius. *c 9*
Iacob in benedictione Ephraim & Manaſſe precatur vt Angelus *Ibid.24.*
Domini, per quem liberatus fuerat ab omni malo, proſperari eos *a.7*
faciat. Sic Angelus protegendis Iſraelitici populi caſtris præfectus *Ibid.48.*
fuit: & quoties voluit Iſraelem Deus redimere è manu hoſtium, *c.16*
Angelorum miniſterio vindices excitauit. Sic denique (ne plura *Exo.14.*
commemorare neceſſe ſit) Angeli Chriſto miniſtrarunt, & ei ad- *d.19, &*
fuerunt in omnibus anguſtiis. Eius reſurrectionem mulieribus, *23.d.20*
diſcipulis glorioſum aduentum nuntiarunt. Itaque quò iſtud *Iudic.2.*
protectionis noſtræ munus impleant, contra Diabolum omnéſq; *a.1,& 6.*
hoſtes noſtros depugnant, & vindictam Dei aduerſus eos qui no- *b.11,&*
bis infeſti ſunt, exequuntur. Quemadmodum legimus Angelum *13.a.10*
Dei, vt Ieruſalem obſidione liberaret, centum octoginta quinque *Matth.*
millia in caſtris regis Aſſyrii vna nocte confeciſſe. *4 b.11*

7 Cæterùm an ſingulis fidelibus ſinguli Angeli ſint attributi *Luc.22.*
ad eorum defenſionem, pro certo aſſerere nõ auſim. Certè quum *e.43*
Daniel Angelum Perſarum & Græcorum Angelum inducit, ſigni- *Mat.28.*
ficat certos Angelos regnis ac prouinciis quaſi præſides deſtina- *b.5.7*
ri. Chriſtus etiam quum dicit Angelos puerorum ſemper videre *Luc.24.*
faciem Patris, certos eſſe Angelos, quibus cõmendata ſit eorum *a.5, act.*
ſalus, innuit. Sed ex eo neſcio an colligi debeat, vnicuique præeſſe *1.b.10*
ſuum Angelum. Hoc quidem pro certo habendum, non tantùm *2. Reg.*
vni Angelo vnũquemque noſtrum eſſe curæ, ſed omnes vno con- *19.g.35,*
ſenſu vigilare pro ſalute noſtra. Nã de omnibus Angelis ſimul di- *Ieſa.37.*
citur, quòd plus gaudeant ſuper vno peccatore ad reſipiſcentiam *g.36*
conuerſo, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis qui in iuſtitia per- *Dan.10.*
ſtiterint. De pluribus etiam Angelis dicitur, quòd Lazari animam *c.13.d.*
in ſinum Abrahæ detulerint. Nec verò fruſtrà miniſtro ſuo mon- *20,&*
ſtrat Eliſæus tot currus igneos qui peculiariter illi deſtinati erant. *12.a.1*
Vnus eſt locus qui videtur ad id confirmãdum aliis paulò clarior. *Mat.18.*
Nam quum Petrus è carcere eductus pulſaſſet fores domus in qua *b.10*
congregati erant fratres, quum ſuſpicari non poſſent eum eſſe, *Luc.15.*
dicebant Angelum ipſius. Videtur hoc illis in mentem veniſſe ex *b.7*
communi conceptione, quòd ſingulis fidelibus præſides aſſignati *Luc.16.*
ſint ſui Angeli. Quanquam hîc quoque reſponderi poteſt, nihil *e.23*
obſtare quominus vnumquemlibet ex Angelis intelligamus, cui *2. Reg.*
Dominus tunc Petri curam mandaſſet, neque tamen propterea *16.d.17*
eſſet perpetuus eius cuſtos: quemadmodum vulgò imaginantur *Act.12.*
duos Angelos, bonum & malum, tãquam diuerſos genios, ſingu- *c.15*
lis eſſe attributos. Neque tamen operæpretium eſt anxiè inueſti-
gare, quod ſcire noſtrâ non multũ refert. Nam ſicui hoc non ſatiſ-

faciet,omnes cæleſtis militię ordines pro ſalute ſua excubias agere, non video quid proficere ex eo poſſit ſi intelligat Angelum vnum peculiariter cuſtodem ſibi datum. Qui verò ad vnum Angelum reſtringũt quam de vnoquoque noſtrûm curam Deus gerit, magnam ſibi & omnibus eccleſiæ membris iniuriam faciunt: acſi de nihilo promiſſæ eſſent illæ auxiliares copiæ, quibus vndique cincti & muniti animoſiùs certemus.

8 De multitudine verò & ordinibus qui definire audent, videant quale habeãt fundamentũ. Michael, fateor, princeps magnus
Dan.12.a.1 vocatur apud Danielẽ, & Archangelus apud Iudam. Et Archangelum fore docet Paulus, qui tuba citabit homines ad iudicium. Sed
Iudæ b.9 quis inde poterit honorum gradus inter Angelos ſtatuere, diſtin-
1.Theſſ. 4.d.16 guere ſingulos ſuis inſignibus, locũ & ſtationem cuiq; aſſignare? Nam & duo nomina quæ in Scripturis extãt, Michael & Gabriel,
Tob.12 & tertiũ ſi addere velis ex hiſtoria Tobię, ex ſignificatu videri poſ-
Matth. 26.e.53 ſunt, pro infirmitatis noſtræ captu, Angelis indita. etſi id in medio malo relinquere. Quantũ ad numerũ, audimus ex ore Chriſti mul-
Dan.7.c.10 tas legiones, à Daniele multas myriadas: plenos currus vidit Eliſæi miniſter: & ingentem multitudinẽ declarat, quòd dicuntur ca-
2.Reg.6.17 ſtrametari in circuitu timentiũ Deum. Forma ſpiritus carere certum eſt: & tamen Scriptura pro ingenii noſtri modulo Angelos
Pſal.34.b.8 ſub Cherubim & Seraphim nõ fruſtrà nobis alatos pingit, ne dubitemus incredibili celeritate ſemper ad auxilium nobis ferẽdum præſentes fore, ſimulac res tulerit: acſi fulgur è cælo emiſſum, qua ſolet pernicitate, ad nos volaret. Quicquid præterea de vtroque quæri poteſt, credamus ex eo eſſe genere myſteriorũ quorũ plena reuelatio in vltimũ diem differtur. Proinde à nimia vel in quærẽdo curioſitate, vel in loquẽdo audacia cauendum meminerimus.

9 Hoc tamen, quod nonnulli inquieti homines in dubium vo-
Heb.1.14 cant, pro certo eſt habendũ, Angelos ſpiritus eſſe miniſtratorios quorum obſequio vtitur Deus ad ſuorum protectionem, & per
Act.23.8 quos tum ſua beneficia inter homines diſpẽſat, tum reliqua etiam opera exequitur. Fuit illa quidem olim Sadducæorum opinio, per Angelos nihil deſignari quàm vel motus quos Deus hominibus aſpirat, vel ea quæ edit virtutis ſuæ ſpecimina. Sed huic deliramento tot reclamant Scripturæ teſtimonia, vt mirum ſit tam craſſam ignoratione in illo populo ferri potuiſſe. Vt enim omittam
Act.7.g.53, Gala.3.c.19 quos ſuperiùs locos citaui, vbi referuntur millia & legiones Angelorum, vbi gaudium illis tribuitur, vbi narrantur fideles manibus ſuſtinere, eorum animas deferre in quietem, videre faciem
Mat.22.c.30, & 24.c.37 Patris, & ſimilia: ſunt alii, ex quibus clariſſimè euincitur re vera eſſe ſpiritus naturæ ſubſiſtentis. Nam quod Stephanus & Paulus dicunt, Legẽ eſſe latam in manu Angelorũ: & Chriſtus, Electos fo-
Ibidẽ 25.c.31, luc.2.d.26 re poſt reſurrectionem Angelis ſimiles: diem iudicii ne Angelis quidem eſſe cognitum: ſe tunc venturum cum ſanctis Angelis: vt maximè torqueatur, neceſſe erit ita intelligi. Similiter quum Paulus

lus Timotheum coram Christo & electis ipsius Angelis attesta- *1.Tim.5.*
tur vt præcepta sua custodiat,non qualitates aut inspirationes sine *d.21*
substantia, sed veros spiritus denotat. Nec aliter subsistit quod in
epistola ad Hebræos legitur, Christum excellentiorẽ Angelis ef- *Heb.1.b.*
fectum,illis nõ esse subiectum orbem terrarũ, Christum non ipso- *4, & 2.*
rum, sed hominum naturam assumpsisse: nisi beatos esse Spiritus *d.16*
intelligamus,in quos cadant istæ cõparationes. Et ipse author epi- *Ibidem*
stolæ seipsum declarat,vbi in regno Dei, fideliũ animas & sanctos *12.f.22*
Angelos simul collocat. Præterea quod iam citauimus, Angelos
puerorum semper videre faciem Dei, eorũ præsidio nos defendi,
eos lætari de salute nostra, mirari multiplicẽ Dei gratiam in Ec-
clesia, subesse Christo capiti. Eódẽ pertinet quòd sanctis Patribus
toties apparuerunt sub forma hominũ,loquuti sunt,excepti etiam
fuerunt hospitio.Et Christus ipse ob primatũ quem obtinet in per-
sona Mediatoris,Angelus vocatur.Hoc obiter attingere libuit,ad *Malach.*
simplices pręmuniẽdos aduersus illas stultas & absurdas cogitatio- *3.a.1*
nes,quæ ante multa secula à Satana excitatæ,subinde repullulant.

10 Restat vt superstitioni occurramus, quæ obrepere plerun-
que solet, vbi dicitur Angelos nobis omnium bonorum ministros
esse ac præbitores. Eò enim protinus delabitur hominis ratio, vt
nihil non honoris deferendum illis putet. Ita fit vt quæ solius Dei
& Christi sunt,ad ipsos transferantur. Ita videmus Christi gloriam
superioribus aliquot seculis fuisse multis modis obscuratã, quum
immodicis elogiis Angeli præter Dei verbum cumularentur. Ne-
que vllum ferè antiquius est vitium ex iis quæ hodie impugnamus.
Siquidem Paulo etiam fuisse magnum certamen cum nonnullis
apparet, qui sic Angelos euehebant vt Christum propemodum in
ordinem redigerent. Hinc tanta solicitudine vrget in epistola ad *Cap.1.b.*
Colossenses, Christum non modò Angelis omnibus esse antefe- *16, &*
rendum,sed ipsis quoque bonorum omnium esse authorem:ne eo *c.20*
derelicto, ad illos conuertamur qui nec sibi sufficere possunt, sed
ex eodem,quo nos,fonte hauriunt. Certè quum in eis fulgor diui-
ni numinis refulgeat,nihil est magis procliue quàm in eorum ado-
rationem stupore quodam nos prosterni,& omnia deinde illis tri-
buere quæ non nisi Deo debentur: quod etiam Iohannes in Apo-
calypsi fatetur sibi accidisse, sed simul addit fuisse sibi responsum, *Apoc.19.*
Vide ne feceris:conseruus tuus sum:Deum adora. *b.10*

11 Atqui hoc periculũ bene cauebimus,si expendamus cur per
eos Deus potiùs quàm per se sine ipsorum opera potentiam suam
declarare, fidelium salutem curare,suæque beneficẽtiæ dona ipsis
communicare soleat. Non facit hoc certè necessitate,quasi carere
illis nequeat:nam quoties libet,ipsis præteritis, opus suum vel so-
lo nutu peragit. tantum abest vt ad leuandam difficultatem sint
illi subsidio. Hoc ergo ad solatium nostræ imbecillitatis facit,ne-
quid omninò quod animis nostris vel in bonam spem erigendis,
vel in securitate confirmandis valeat, desideremus. Illud quidem

vnum satis superque esse deberet, quòd Dominus asserit se nostrum esse protectorem. Sed dum tot periculis, tot noxis, tot hostium generibus nos videmus circunsideri: quę nostra est mollities ac fragilitas, fieri interdum poterit vt trepidatione impleamur, vel desperatione concidamus, nisi pro modulo nostro gratiæ suæ præsentiam apprehendere nos Dominus faciat. Hac ratione non modò nos sibi curæ fore promittit, sed se innumeros habere satellites, quibus procurandam salutem nostram mandauerit. Horum præsidio ac tutela quandiu septi sumus, quicquid periculi immineat, nos extra omnem mali aleam esse positos. Perperam id quidem fieri à nobis fateor, quòd post illam simplicem promissionem de vnius Dei protectione, adhuc circunspectamus vnde veniat nobis auxilium. Sed quia Dominus, pro immensa sua clementia & facilitate, vult huic nostro vitio subuenire, non est cur tantum eius beneficium negligamus. Eius rei exemplum in puero Elisæi habemus, qui quum montem obsidione cingi videret ab exercitu Syrorum, nec vllum effugium patêre, pauore consterna-
2. Reg. 6.d.17 batur, quasi actum de se ac domino suo esset. Hîc Elisæus Deum precatus est, vt illius aperiret oculos: ille protinus montem equis ac curribus igneis refertum conspicit, multitudine scilicet Angelorum, à quibus custodiendus erat cum Propheta. Hac visione confirmatus se recepit, & hostes potuit intrepido animo despicere, quorum aspectu fuerat propè exanimatus.

12 Proinde quicquid de Angelorum ministerio dicitur, ad hunc finem dirigamus, vt expugnata omni diffidentia, spes in Deo nostra fortiùs stabiliatur. Siquidem hæc præsidia ideo nobis à Domino sunt comparata, ne hostium multitudine terreamur, quasi aduersus opem eius præualeret, sed ad illam Elisæi sententiam confugiamus, plures esse pro nobis quàm contra nos. Quàm igitur præposterum est, ab Angelis nos abduci à Deo, qui in hoc sunt constituti vt præsentiorem eius opem nobis testentur? Abducunt autem, si non rectà ad ipsum manu ducunt, vt solum auxiliatorem spectemus, inuocemus ac prædicemus: si non vt eius manus à nobis considerantur, quæ nullum ad opus nisi ipso dirigente se moueant: si non in vno Mediatore Christo nos retinent, vt ab eo prorsus pendeamus, in eo recumbamus, ad eum feramur, & ipso acquiescamus. Quod enim in visione Iacob describitur, hærere ac penitus infixum esse animis nostris debet, Angelos in terram ad homines descendere, & ab hominibus in cælum ascendere per
Gen.28. c.12 scalam, cui insidet Dominus exercituum: quo indicatur sola Christi intercessione fieri vt Angelorum ministeria ad nos perueniant, sicut ipse affirmat. Posthac videbitis cælos apertos & Angelos de-
Ioh.1.g. 51 scendentes ad Filium hominis. Itaq; seruus Abrahæ, Angeli custodiæ commendatus, non propterea ipsum inuocat vt sibi adsit, sed
Gen 24. a.7 ea commendatione fretus preces fundit coram Domino, petítque vt misericordiam suam erga Abrahamũ exerat. Quemadmodum enim

enim nõ ideò potentiæ bonitatíſque ſuę miniſtros facit eos Deus, vt ſuam cum illis gloriam partiatur: ita non opem ſuam ideò in ipſorum miniſterio nobis promittit vt noſtram inter ipſos & eum fiduciam diuidamus. Valeat ergo Platonica illa philoſophia de quærendo per Angelos ad Deum aditu, & ipſis in hunc finem colendis, quò Deum faciliorem nobis reddant: quam ſuperſtitioſi curioſique homines conati ſunt in religionem noſtram ab initio inuehere, & ad hunc vſque diem perſeuerant. *Vide Pla. in Epino mide & Cratylo.*

13 Quæ de Diabolis Scriptura tradit, eò fere tendunt omnia, vt ſoliciti ſimus ad præcauendas eorum inſidias & molitiones: tum iis armis nos inſtruamus quæ ad propulſandos potentiſſimos hoſtes ſatis firma ſint ac valida. Nam quum Deus ac princeps huius ſeculi vocatur Satan, quum fortis armatus, ſpiritus cui poteſtas eſt aëris, leo rugiens dicitur: non aliò reſpiciunt iſtæ deſcriptiones niſi vt cautiores ſimus & vigilantiores, tum ad pugnam capeſſendam paratiores. Quod etiam expreſſis verbis interdum notatur. Nam Petrus poſtquam Diabolum dixit circuire inſtar leonis rugientis, quærentem quos deuoret: mox adhortationem ſubiungit, vt fide fortiter reſiſtamus. Et Paulus, vbi monuit luctam non cum carne & ſanguine nobis eſſe, ſed cum principibus aëris, poteſtatibus tenebrarum, & nequitiis ſpiritualibus, continuò arma induere iubet quæ ad tantum támque periculoſum certamen ſuſtinendum paria ſint. Quare nos quoque ad hunc finem omnia conferamus, vt hoſtem, & hoſtem audacia promptiſſimum, viribus robuſtiſſimum, artibus callidiſſimum, diligentia & celeritate infatigabilem, machinis omnibus refertiſſimum, pugnandi ſcientia expeditiſſimum nobis aſſiduè imminere præmoniti: non ſocordia vel ignauia opprimi nos ſinamus, ſed ex aduerſo erectis excitatíſque animis, pedem figamus ad reſiſtendum. & quia hæc militia non niſi morte finitur, ad perſeuerantiam nos hortemur. Præcipuè verò imbecillitatis & ruditatis noſtræ nobis cõſcii, Dei opem inuocemus, nec quicquam tentemus niſi ipſo freti: quando ipſius eſt ſolius & conſilium & robur & animos & arma ſubminiſtrare. *1. Petr. 5. b. 8.* *Ephes. 6. b. 12*

14 Quò autem ad id agendum magis excitemur ac vrgeamur, non vnum aut alterum aut paucos hoſtes, ſed magnas eſſe copias denuntiat Scriptura, quæ nobiſcum bellum gerunt. Nam & Maria Magdalena dicitur liberata fuiſſe à ſeptem dæmoniis quibus occupabatur: & illud eſſe ordinariũ teſtatur Chriſtus, quòd ſi eiecto ſemel dęmonio locum iterum patefacias, ſeptem ſpiritus nequiores ſecum aſſumit, ac redit in poſſeſſionem vacuam. Imò legio tota dicitur hominem vnum obſediſſe. Hîc ergo docemur, cum infinita hoſtium multitudine bellandum nobis eſſe: ne paucitate contempta, ſimus ad prælium remiſſiores, vel intermiſſionem aliquam dari nobis interdum putantes, deſidiæ indulgeamus. Quòd autẽ ſingulari numero ſæpe vnus Satan vel Diabolus proponitur, in eo denotatur principatus ille iniquitatis qui aduerſatur regno *Marc. 16. b. 9* *Matt. 12. d 42* *Luc. 8. d. 30*

iustitiæ. Quemadmodum enim ecclesia & sanctorũ societas Christum habet caput: ita impiorũ factio, & ipsa impietas cum suo principe nobis depingitur, qui summum imperium illic obtineat. Qua ratione dictum est illud, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & Angelis eius.

Mat. 25. d. 41

15 Hoc quoque ad perpetuum cum Diabolo certamen accendere nos debet, quòd aduersarius Dei & noster vbique dicitur. Nam si cordi nobis est Dei gloria, vt par est, totis viribus aduersus eum enitendum est qui illius extinctionem molitur. Si ad regnum Christi asserendum animati sumus, vt oportet, necesse est nobis irreconciliabile cum eo bellum esse qui in illius ruinam conspirat. Rursus si qua salutis nostræ cura nos tangit, nec pax, nec induciæ cum eo nobis esse debent qui in eius perniciém assiduè insidias tendit. Talis autem describitur Geneseos cap. 3, vbi hominem ab obedientia, quam Deo debebat, abducit, vt simul & Deum iusto honore spoliet, & hominem ipsum in ruinam præcipitet. Talis etiam in Euangelistis, vbi inimicus vocatur, & spargere zizania ad corrumpendum vitæ æternæ semen dicitur. In summa, quod de ipso testatur Christus, ab initio fuisse homicidam & mendacem, in omnibus eius factis experimur. Mendaciis enim veritatem Dei oppugnat: lucem tenebris obscurat: hominum mentes implicat erroribus: odia suscitat: contentiones ac pugnas accendit: omnia in eum finem, vt Dei regnum euertat, homines in æternum interitum secum demergat. Vnde constat, ipsum natura prauum, malignum ac malitiosum esse. Nam in eo ingenio quod ad gloriam Dei & hominum salutem impetendam factum est, summam prauitatem esse oportet. Hoc etiam significat Iohannes in epistola sua, quum scribit eum ab initio peccare. Siquidem intelligit, ipsum omnis malitiæ & iniquitatis authorem, ducem, architectum.

c

Mat. 13. d. 28

Iohan. 8. f. 44

16 Atqui quum à Deo conditus sit Diabolus, hanc malitiam quam eius naturæ tribuimus, non ex creatione, sed ex deprauatione esse meminerimus. Quicquid enim damnabile habet, defectione & lapsu sibi accersiuit. Quod ideò nos admonet Scriptura, ne talem credentes à Deo prodiisse, Deo ipsi adscribamus quod est ab eo alienissimum. Hac ratione denuntiat Christus Satanam ex propriis loqui, quum mendacium loquitur: & rationem ponit, quia non stetit in veritate. Certè quũ in veritate perstitisse negat, innuit aliquando in ea fuisse: & quum patrem facit mendacii, hoc illi adimit ne Deo vitiũ imputet, cuius ipse sibi causa fuit. Quanquam autem hæc breuiter sunt & minus clarè dicta, ad id tamen abundè sufficiunt vt Dei maiestas ab omni calumnia vindicetur. Et quid nostrâ refert, vel plura, vel in alium finem de Diabolis scire? Fremunt nonnulli quòd non ordine & distinctè lapsum illum, eiúsque causam, modum, tempus, speciem pluribus locis Scriptura exponat. Sed quia hæc nihil ad nos, melius fuit, si non subticeri

Iohan. 8. f. 44

ſubticeri in totum,at certè leuiter attingi: quia nec Spiritu ſancto dignum fuit, inanibus hiſtoriis ſine fructu curioſitatem paſcere: & videmus hoc fuiſſe Domino propoſitum, nihil in ſacris ſuis oraculis tradere quod non ad ædificationem diſceremus. Ergo ne ſuperuacuis ipſi immoremur,contenti ſimus hoc breuiter habere de Diabolorum natura, fuiſſe prima creatione Angelos Dei: ſed degenerando ſe perdidiſſe, & aliis factos eſſe inſtrumenta perditionis. Hoc quia vtile cognitu erat, clarè apud Petrum & Iudam docetur. Angelis,inquiunt,qui peccauerāt,nec ſeruarant ſuam originem, ſed reliquerant ſuum domicilium, non pepercit Deus. Et Paulus electos, Angelos nominans, haud dubiè reprobos tacitè opponit. *2.Pet.2.a.4.Iu.a.6.1.Tim.5.d.21*

17 Quantum verò ad diſcordiam & pugnam attinet quam Satanæ cum Deo eſſe dicimus, ſic accipere oportet, vt fixum interim illud maneat,illum,niſi volente & annuente Deo, nihil facere poſſe. Legimus enim in hiſtoria Iob illum ſe ſiſtere coram Deo ad excipienda mandata, nec pergere audere ad facinus aliquod obeundum niſi impetrata facultate. Sic & quum decipiendus eſt Achab,recipit ſe fore ſpiritum mendacii in ore omnium Prophetarum: & à Domino amandatus, id præſtat. Hac ratione & ſpiritus Domini malus dicitur qui torquebat Saul, quòd eo veluti flagello puniebantur impii regis peccata. Et alibi ſcribitur, plagas Ægyptiis fuiſſe à Deo inflictas per angelos malos. Secundùm hæc particularia exempla Paulus generaliter teſtatur excæcationem incredulorum opus eſſe Dei, quum anteà vocaſſet operationem Satanæ. Conſtat ergo ſub Dei poteſtate eſſe Satanam, & ſic ipſius nutu regi vt obſequium reddere ei cogatur. Porrò quum dicimus Satanam Deo reſiſtere,& illius opera cum huius operibus diſſidere, hanc repugnantiam & hoc certamen à Dei permiſſione pendêre ſimul aſſerimus. De voluntate iam non loquor, nec etiam de conatu,ſed de effectu tantùm. Quando enim improbus eſt natura Diabolus, minimè ad obedientiam diuinæ voluntatis propenſus eſt,ſed totus ad contumaciam & rebellionem fertur. Hoc igitur à ſeipſo ſuáque nequitia habet,vt cupiditate & propoſito,Deo aduerſetur. Hac improbitate extimulatur ad conatū earum rerum quas maximè aduerſarias eſſe Deo putat. Sed quia Deus illum potentiæ ſuę fræno vinctum conſtrictúmque tenet,ea modò exequitur quę ſibi diuinitus conceſſa fuerint:atque ita creatori ſuo, velit nolit obſequitur: quia cogitur miniſterium præbere quócunque ille impulerit. *Iob 1.b.6,& 2.a.1 1.Reg.22.c.20 1.Sa.16.c.14,& 18.c.10 Pſal.78.49. 2.Theſ.2.c.9.11*

18 Iam verò quia Deus immundos ſpiritus, provt libitum eſt, huc illuc inflectit, hoc regimen ita temperat, vt fideles pugnando exerceant,adoriantur inſidiis,incurſionibus ſolicitent, pugnando vrgeant,fatigent etiam ſępe,conturbent,pauefaciant,ac interdum vulnerent,ſed nunquam vincant nec opprimāt:impios autem ſubactos trahant,in eorum animis & corporibus imperium exerceāt,

ad omnia flagitia velut mancipiis abutantur. Quantùm ad fideles attinet, quia ab eiusmodi hostibus inquietantur, ideò has exhortationes audiunt, Nolite locũ dare Diabolo. Diabolus hostis vester vt leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes fide. & similes. Ab hoc genere certaminis se non fuisse immunem fatetur Paulus, quum scribit ad remedium domandæ superbiæ sibi datum Satanæ Angelum, à quo humiliaretur. Omnibus ergo filiis Dei commune est id exercitium. Quia autem promissio illa de conterendo Satanæ capite, ad Christum & omnia eius membra communiter pertinet, ideò nego vinci vnquam vel opprimi ab eo fideles posse. Consternantur quidem sæpe, sed non exanimantur quin se recolligant: concidunt violentia ictuum, sed posteà eriguntur: vulnerantur, sed non lethaliter. denique sic laborant toto vitæ curriculo, vt in fine victoriam obtineant. quod tamen ad singulos actus non restringo. Scimus enim iusta Dei vindicta, Satanæ permissum fuisse ad tẽpus Dauidem, vt eius impulsu populum numeraret: nec frustrà spẽ veniȩ relinquit Paulus, etiam siqui Diaboli laqueis irretiti fuerint. Ideò alibi idẽ Paulus promissionem superiùs citatã inchoari in hac vita, vbi luctandum est, ostendit: post luctam adimpleri, quum dicit, Deus autem pacis breui Satanam conteret sub pedibus vestris. In capite quidem nostro semper ad plenum extitit hæc victoria, quia nihil in eo habuit princeps mundi: in nobis autem, qui membra eius sumus, ex parte nunc apparet: perficietur autem, quum carne nostra exuti, secundùm quã infirmitati obnoxii adhuc sumus, Spiritus sancti virtute pleni erimus. In hunc modum, vbi suscitatur erigitúrque regnum Christi, Satã cum sua potestate concidit. quemadmodũ ait Dominus ipse, Videbam Satanam quasi fulgur, de cælo cadentem. Hoc enim responso confirmat quod de prædicationis suæ potentia retulerant Apostoli. Item, Quũ princeps occupat atriũ suum, in pace sunt omnia quæ possidet: quum autẽ superuenit fortior, eiicitur, &c. Et in hunc finem Christus moriendo vicit Satanã, qui habebat mortis imperiũ: & triũphũ de omnibus eius copiis egit, ne Ecclesiæ noceãt. alioqui cẽties eam pessundaret singulis momẽtis. Nam (quæ nostra est imbecillitas, & quæ illius sunt furiosæ vires) quomodo vel tantillum cõtra multiplices & assiduos eius impetus staremus, nisi freti ducis nostri victoria? Nõ ergo in animos fidelium permittit Deus regnum Satanæ, sed impios dũtaxat & incredulos illi gubernandos tradit, quos in suo grege censeri non dignatur. Nam dicitur hunc mundum sine controuersia occupare donec à Christo exturbetur. Item, excæcare omnes qui non credunt Euangelio. Item, peragere opus suum in filiis contumacibus. & meritò: sunt enim impii omnes vasa iræ. Ideò cui potiùs quàm diuinæ vltionis ministro subiicerentur? Denique ex patre diabolo esse dicuntur: quia vt in eo filii Dei agnoscuntur fideles quòd imaginem eius gerunt: ita illi ex Satanæ imagine, in quam degenerarunt, eius

Eph.4.f.27 | 1.Pet.5.c.8 | 2.Cor.12 b.7 | Ge.3.c.15 | 2.Sa.24.a.1 | 2.Tim.2.d.26 | Rom.16.c.20 | Luc.10 c.18. | Luc.11.c.21 | 2.Cor.4.a.4 | Ephes.2.a.2 | Iohan.8.f.44 | 1 Iohan.3.b.8

eius filii propriè censentur.

19 Quemadmodum autem superiùs refutauimus nugatoriam illam de sanctis Angelis philosophiam, quæ docet nihil esse quàm inspirationes vel motiones bonas, quas in mentibus hominũ Deus excitat: sic & hoc loco refellendi sunt qui diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse nugantur, quæ nobis ingeruntur à carne nostra. Id autem breuiter facere licebit, quia extant non pauca in hanc rem & satis aperta Scripturæ testimonia. Primùm quum immundi Spiritus vocantur & Angeli apostatæ, qui ab origine sua degenerarunt, ipsa nomina satis exprimunt, non motiones aut affectiones mentium, sed magis reuera quod dicuntur, mentes vel spiritus sensu & intelligentia præditos. Similiter vbi filii Dei cum diaboli filiis tam à Christo quàm ab Iohanne conferuntur, nónne inepta esset cõparatio si nomen diaboli nihil quàm malas inspirationes designaret? Et Iohannes aliquid etiamnum apertiùs addit, diabolum ab initio peccare. Similiter quum Michaelem archangelum inducit Iudas pugnantem cum diabolo, certè angelo bono opponit malum & defectorem. Cui respondet id quod legitur in historia Iob, comparuisse Satanam cum sanctis angelis coram Deo. Clarissimi autem omnium sunt illi loci qui mentionem pœnæ faciunt, quam sentire incipiunt à Dei iudicio, & præcipuè sensuri sunt in resurrectione, Fili Dauid, cur venisti ante tempus ad torquendum nos? Item, Ite maledicti in ignem æternum qui præparatus est diabolo & angelis eius. Item, Si propriis angelis non pepercit: sed catenis detractos proiecit in caliginem ad æternam damnationem seruandos, &c. Quàm ineptæ locutiones forent, destinatos æterno iudicio diabolos, ignem illis esse præparatum, iam torqueri ipsos & cruciari à Christi gloria, si nulli essent omninò diaboli? Sed quoniam hæc res disputatione non eget apud eos qui verbo Domini fidem habent, apud istos verò inanes speculatores, quibus nihil placet nisi nouum, Scripturæ testimoniis parum proficitur: videor mihi fecisse quod volui, vt scilicet instructæ sint piæ mentes aduersus eiusmodi deliria, quibus inquieti homines se & alios simpliciores turbant. Fuit autem operæpretium hoc quoque attingere: nequi illo errore impliciti, dum putant nullum se habere hostem, fiant ad resistendum segniores & incautiores.

Iohan. 7. f. 44. Ioh. 3. b. 10

1. Iohan. 3. b. 8

Iudæ b. 9

Iob 1. b. 6, & 2. a. 1

Matt. 8. d. 29

Ibid. 25. d. 41

2. Pet. 2. a. 4

20 Interea ne pigeat in hoc pulcherrimo theatro piam oblectationem capere ex manifestis & obuiis Dei operibus. Est enim hoc (vt alibi diximus) etsi non præcipuum, naturæ tamen ordine primum Fidei documentum, quaquauersum oculos circunferamus, omnia quæ occurrunt, meminisse Dei esse opera: & simul quem in finem à Deo condita sint, pia cogitatione reputare. Ergo vt vera fide apprehendamus quod de Deo scire refert, historiam creationis mundi operæpretiũ est in primis tenere, qualiter à Mose breuiter exposita, & à sanctis deinde viris, Basilio præsertim &

Ambrosio, copiosiùs illustrata est. Ex ea discemus, Deum verbi ac Spiritus sui potentia ex nihilo creasse cælum & terram: hinc omne genus animalia résque inanimatas produxisse, mirabili serie distinxisse innumeram rerum varietatem, suam vnicuique generi naturam indidisse, assignasse officia, loca attribuisse & stationes: &, quum omnia sint corruptioni obnoxia, prouidisse tamen vt singulæ species ad diem extremum saluæ conseruentur. Proinde alias fouere arcanis modis, & nouum subinde vigorem illis quasi instillare: aliis vim propagandi contulisse, ne suo interitu prorsus intereant. Itaque cælum & terram quàm fieri potuit absolutissima rerum omnium copia, varietate, pulchritudine, non secus atque amplam ac splendidam domum, exquisitissima simul & copiosissima supellectile instructã ac refertam, mirabiliter exornasse. Demum hominem formando, eúmque tam specioso decore, tótque ac tantis dotibus insigniendo, præclarissimum in eo suorum operum specimen edidisse. Verùm quoniam mundi creationem enarrare mihi non est propositum, satis sit hæc paucula iterum in transitu attigisse. Melius enim est, vt iam monui lectores, ex Mose & aliis qui mundi historiam fideliter ac diligenter memoriæ commendarunt, pleniorem huius loci intelligentiam petere.

21 Quorsum verò tendere, & quem in scopum referri debeat operum Dei consideratio, pluribus disputare nihil attinet: quum & alibi magna ex parte expedita hæc quæstio, & quantum præsentis instituti interest, paucis verbis absolui queat. Sanè si pro dignitate explicare libeat quàm inæstimabilis Dei sapientia, potentia, iustitia, bonitas in mundi compositione reluceat, nullus orationis splendor, nullus ornatus tantæ rei magnitudini par erit. Nec dubium quin velit nos Dominus in hac sancta meditatione continenter occupari: vt dum illas immensas sapientiæ, iustitiæ, bonitatis, potentiæ suæ diuitias in omnibus creaturis, velut in speculis contemplamur, non tantùm eas fugiente oculo percurramus, & euanidò (vt sic loquar) intuitu: sed in ea cogitatione diu immoremur: eam seriò ac fideliter animis reuoluamus, memoriáque idemtidem repetamus. Verùm quia nunc in didactico versamur genere, ab iis supersedere nos conuenit quæ longas declamationes requirunt. Ergo vt compendio studeam, tunc sciant lectores se vera fide apprehendisse quid sit Deum cæli & terræ esse creatorem, si illam primùm vniuersalem regulam sequantur, vt quas in suis creaturis Deus exhibet conspicuas virtutes, non ingrata vel incogitantia vel obliuione transeant: deinde sic ad se applicare discant quò penitus afficiantur in suis cordibus. Prioris exemplum est, dum reputamus quanti fuerit artificis, hanc stellarum multitudinem quæ in cælo est, tam disposita serie ordinare & aptare, vt nihil excogitari possit aspectu speciosius: alias ita inserere & affigere suis stationibus, vt moueri nequeant: aliis liberiorem cursum concedere, sed ita vt errando non vltra spatium vagentur: omnium

motum

motum ita temperare, vt dies & noctes, menses, annos & anni tẽpora metiatur: & hanc quoque, quam quotidie cernimus, inæqualitatem dierum ad tale temperamentũ redigere vt nihil confusionis habeat. Sic quoque dum potentiam obseruamus, in sustinenda tanta mole, in tam celeri cælestis machinæ volutatione gubernãda, & similibus. Hæc enim paucula exempla satis declarant quid sit Dei virtutes in mũdi creatione recognoscere. Alioqui si totam rem, vt dixi, oratione persequi libeat, nullus erit modus: quando tot sunt diuinæ potentiæ miracula, tot insignia bonitatis, tot sapientiæ documenta, quot sunt in mundo rerum species, imò quot sunt res vel magnæ vel exiguæ.

22 Restat altera pars quæ ad fidem propiùs accedit: vt dũ animaduertimus in bonum ac salutem nostram Deum omnia destinasse, simul in nobis ipsis, & tantis quæ in nos contulit bonis, sentimus ipsius potentiam & gratiam: inde nos ad ipsius fiduciam, inuocationem, laudem, amorem excitemus. Porrò omnia se hominis causa condere, ipso creandi ordine demonstrauit ipse Dominus, vt paulò antè admonui. Non enim abs re est quòd mundi fabricam in sex dies distribuit: quum nihilo difficilius esset, vno momento totum opus simul omnibus numeris complere, quàm eiusmodi progressione sensim ad complementum peruenire. Verùm in eo suam erga nos prouidentiam paternámque solicitudinem commendare voluit: quòd antequam hominem fingeret, quicquid vtile illi ac salutare prouidebat fore, id totum præparauit. Quãtæ nunc ingratitudinis foret, dubitare an huic optimo Patri curæ simus, quem videmus de nobis, priusquam nasceremur, fuisse solicitum? Quàm impium esset diffidentia trepidare, ne aliquando nos in necessitate destituat eius benignitas, quam videmus nondum natis cum summa bonorũ omnium affluentia fuisse expositam? Adhæc audimus ex Mose, nobis eius liberalitate subiectum quicquid omninò rerum est in toto orbe. Certum est, non ideò fecisse quò nos luderet inani titulo donationis. Ergo nihil vnquam nobis defuturum est quoad salutis nostræ referet. Denique vt semel finiam, quoties Deum nominamus cęli & terræ creatorem, simul in mẽtem nobis veniat, eorum omnium quæ condidit, dispensationem in manu ac potestate ipsius esse, nos verò esse ipsius filios, quos alendos & educandos in suam fidem custodiámque receperit: vt bonorum omnium summam ab eo vno expectemus, ac certò speremus illum nunquam passurum nos rebus ad salutem necessariis indigere, ne aliunde spes nostra pendeat: vt quicquid desideramus, ad eum vota nostra respiciant: cuiuscunque rei fructum percipimus, eius esse beneficium agnoscamus, & cum gratiarum actione profiteamur: vt tanta bonitatis ac beneficentię suauitate illecti, ipsum toto pectore amare & colere studeamus.

Gen.1.d.28, & 9.a.2

Qualis homo sit creatus: vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate disseritur.

CAP. XV.

IAm de hominis creatione dicendum: non modò quia inter omnia Dei opera nobilissimum ac maximè spectabile est iustitiæ eius, & sapientiæ, & bonitatis specimen: sed quia vt initio diximus, non potest liquidò & solidè cognosci Deus à nobis nisi accedat mutua nostri cognitio. Etsi autem ea duplex est, nempe vt sciamus quales nos prima origine simus cõditi, & qualis nostra cõditio esse cœperit post Adæ lapsum (nec verò multum prodesset creationem nostram tenere, nisi in hac tristi ruina agnosceremus qualis sit naturæ nostræ corruptela & deformitas) nunc tamen integræ naturæ descriptione contenti erimus. Et sanè antequam ad miseram istam hominis conditionem, cui nunc addictus est, descẽdimus, operæpretium est tenere qualis ab initio conditus fuerit. Cauendum est enim ne præcisè tantùm naturalia hominis mala demonstrando, ea videamur ad naturæ authorem referre: quandoquidem in hoc prætextu se habere satis defensionis putat impietas si obtendere queat, quicquid habet vitii, à Deo quodammodo profectũ esse: nec dubitat si redarguitur, cum Deo ipso litigare, culpámque in eum transcribere cuius meritò rea agitur. Et qui religiosiùs loqui de numine videri volunt, libenter tamen excusationem prauitatis suæ captant à natura, non cogitantes se Deum quoque (licet obscuriùs) sugillare: cuius in contumeliã recideret, siquid vitii inesse naturæ probaretur. Quum ergo videamus carnem inhiare subterfugiis omnibus, quibus vtcũque deriuari aliò à se malorum suorum culpam existimat, huic malitiæ diligenter obuiandum est. Itaque sic tractanda est humani generis calamitas, vt præcidatur omnis tergiuersatio, & iustitia Dei ab omni insimulatione vindicetur. Posteà suo loco videbimus quàm longè absint homines ab ea puritate qua donatus fuerat Adam. Ac primò tenendum est, quum ex terra & luto sumptus fuit, iniectum fuisse superbiæ frænum: quia nihil magis absurdum est quàm sua excellentia gloriari qui non solùm habitant tugurium luteum, sed qui sunt ipsi ex parte terra & cinis. Quòd autem Deus vas testaceum non modò animare dignatus est, sed etiam domicilium esse voluit immortalis spiritus, iure in tãta fictoris sui liberalitate gloriari potuit Adam.

2 Porrò hominem constare anima & corpore, extra cõtrouersiam esse debet. atque animæ nomine essentiã immortalẽ, creatam tamen intelligo, quæ nobilior eius pars est. Interdũ spiritus vocatur. Etsi enim dum simul iunguntur hæc nomina, significatione
Eccle. 12 inter se differunt: vbi tamen seorsum ponitur Spiritus, tantun-
c. 7 dem valet atque anima. sicuti quum Solomo de morte loquens, dicit

dicit tunc ſpiritum ad Deum redire qui dedit illum. Et Chriſtus *Lucæ 23.*
ſpiritum ſuum Patri commendans, Stephanus etiam Chriſto, non *f.46*
aliud intelligunt, quàm vbi ſoluta eſt à carnis ergaſtulo anima, *Act.7.*
Deum eſſe perpetuum eius cuſtodem. Qui verò animã imaginan- *g.59*
tur ideò ſpiritum dici quia flatus ſit, aut vis diuinitus infuſa corporibus, quæ tamen eſſentia careat: eos nimis craſſè deſipere & res ipſa, & tota Scriptura oſtendit. Verum quidem eſt, dum terræ plus iuſto affixi ſunt homines, hebetari, imò, quia à patre luminum alienati ſunt, tenebris eſſe obcæcatos, vt ſe à morte fore ſuperſtites non cogitent: interim tamen non ita in tenebris extincta lux eſt, quin immortalitatis ſuæ ſenſu tangantur. Certè conſcientia, quæ inter bonum & malum diſcernens, Dei iudicio reſpondet, indubium eſt immortalis ſpiritus ſignum. Quomodo enim ad Dei tribunal penetraret motus ſine eſſentia, & terrorem ſibi ex reatu incuteret? Neque enim ſpiritualis pœnæ metu afficitur corpus, ſed in ſolam animam cadit. vnde ſequitur, eſſentia præditam eſſe. Iam ipſa Dei cognitio ſatis coarguit, animas quæ mundum tranſcendunt, eſſe immortales, quia ad vitæ fontem non perueniret vigor euanidus. Denique quum tot pręclaræ dotes quibus humana mens pollet, diuinum aliquid inſculptum ei eſſe clamitent, totidem ſunt immortalis eſſentiæ teſtimonia. Nam qui brutis animalibus ineſt ſenſus, extra corpus non egreditur: vel ſaltem non longiùs ſe extendit quàm ad res ſibi obiectas. Mentis verò humanæ agilitas cælum & terram, naturæque arcana perluſtrans, & vbi ſecula omnia intellectu & memoria cõplexa eſt, ſingula digerens ſua ſerie, futuráque ex præteritis colligens, clarè demonſtrat latêre in homine aliquid à corpore ſeparatum. Deum inuiſibilem & Angelos intelligentia concipimus, quod minimè in corpus competit. Recta, iuſta, & honeſta, quæ ſenſus corporeos latent, apprehendimus. Ergo huius intelligentiæ ſedem ſpiritum eſſe oportet. Imò ſomnus ipſe, qui hominem obſtupefaciens, vita etiam exuere videtur, non obſcurus eſt immortalitatis teſtis: quando non modò earum rerum quæ nunquam factæ ſunt cogitationes ſuggerit, ſed etiam in futurum tempus præſagia. Breuiter hæc attingo quæ profani quoque ſcriptores ſplendidiore verborum ornatu magnificè extollunt: ſed apud pios lectores ſatis valebit ſimplex admonitio. Iam niſi anima eſſentiale quiddam eſſet à corpore ſeparatum, non doceret Scriptura nos habitare domos luteas, & morte migrare ex tabernaculo carnis: exuere quod corruptibile eſt, vt tandem vltimo die reportemus mercedem, prout ſe quiſque geſſerit in corpore. Nam hi certè loci, & ſimiles qui paſſim occurrunt, non ſolùm manifeſtè diſtinguunt animam à corpore, ſed hominis nomen ad eam transferendo, præcipuam eſſe partem indicant. Iam *1. Cor. 7.*
quum hortatur fideles Paulus vt ſe mundent ab omni inquina- *a.1*
mento carnis & ſpiritus, duas partes in quibus reſident ſordes *1. Pet.2.*
peccati conſtituit. Petrus quoque Chriſtum vocans animarum *b.25*

pastorem & episcopum, perperam loquutus esset nisi essent animæ erga quas fungeretur hoc officio. Neque staret quod dicit de

1. Petri 1.b.9 æterna animarum salute: & quod iubet animas purificare, & prauas cupiditates militare aduersus animam: quod item author E-

Ibi.2.b. 11 pistolæ ad Hebræos pastores dicit excubias agere, vt rationem reddant pro animabus nostris: nisi propriam essentiam animæ ha-

Hebr.13. c.17 berent. Eódem spectat quod Paulus testem inuocat Deum in animam suam: quia rea coram Deo non fieret nisi pœnæ esset obno-

Matt.10. c.28, luc. 12.a.5 xia. Quod etiã clariùs exprimitur Christi verbis, dum timere eum iubet qui postquam occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis. Iam dum author Epistolæ ad Hebræos, patres

Heb. 12. c.9 carnis nostræ à Deo distinguit, qui vnus est pater spirituum, non potuit clariùs animarum essentiã asserere. Adhæc, nisi animæ corporum ergastulis solutæ manerent superstites, absurdè induceret

Luc. 16. e.22 Christus Lazari animam gaudio fruentem in sinu Abrahæ: & rursum diuitis animam horrendis tormẽtis addictam. Hoc idem Pau-

2 Cor.5. b.6.8 lus confirmat, nos à Deo peregrinari docens quandiu in carne habitamus: eius verò præsentia extra carnem frui. Ne longior sim in

Act. 23. b.8 re parum obscura, hoc tãtùm ex Luca addam, inter Sadducæorum errores referri quòd spiritus & Angelos esse non crederent.

Gen.1.d. 27 3 Huius etiam rei probatio inde firma colligitur, quòd dicitur homo creatus ad imaginem Dei. Quamuis enim in homine externo refulgeat Dei gloria, propriam tamen imaginis sedem in anima esse dubium non est. Non inficior quidem, externam speciem, quatenus nos distinguit à brutis animalibus ac separat, simul Deo propiùs adiungere: nec vehementiùs contendam, siquis censeri velit sub imagine Dei, quòd quum prona spectent animalia cætera

Ouid.metamor.1 terram, os homini sublime datum est, cælúmque videre iussus, & erectos ad sydera tollere vultus: modò fixum illud maneat, imaginem Dei, quæ in his externis notis conspicitur vel emicat, spiritualem esse. Osiander enim (quem scripta eius testantur in futilibus commentis peruersè fuisse ingeniósum) imaginem Dei promiscuè tam ad corpus quàm ad animam extendens, cælum terræ miscet. Dicit Patrem, Filium, & Spiritum sanctum in homine locare suam imaginem: quia vtcunque stetisset Adam integer, Christus tamen futurus fuerit homo. Ita secundùm eum corpus quod destinatum erat Christo, exemplar ac typus fuit corporeæ illius figuræ quæ tũc formata fuit. Sed vbi reperiet Christum Spiritus esse imaginem? Fateor certè in Mediatoris persona lucere totius diuinitatis gloriam: sed quomodo Sermo æternus vocabitur Spiritus imago, quem ordine præcedit? Denique euertitur inter Filium & Spiritum distinctio, si hic illum nominet suam imaginem. Adhæc scire ex eo velim quomodo Christus in carne quam induit, Spiritum sanctum referat, & quibus notis vel lineamentis exprimat

Gen.1.c. 26 eius similitudinem. Et quum Filii quoque personæ sermo ille, Faciamus hominem, &c. communis sit, eum suiipsius imaginem se-

quitur

quitur esse: quod ab omni ratione abhorret. Adde quòd nonnisi ad Christi hominis typum vel exemplar formatus fuit homo, si recipitur Osiandri figmentum. atque ita idea ex qua sumptus est Adam, fuit Christus, quatenus vestiendus carne erat: quum Scriptura longè alio sensu doceat eum in imagine Dei creatum esse. Plus coloris habet eorum argutia, qui exponunt, Adam creatum fuisse in imagine Dei, quia Christo, qui vnica Dei imago est, fuerit conformis. sed in ea quoque nihil est solidum. Disputatio etiam non parua est de imagine & similitudine, dum interpretes differentiam quæ nulla est, inter duas istas voces quærunt: nisi quòd similitudo vice expositionis addita est. Primò scimus Hebræis tritas esse repetitiones quibus rem vnam bis explicant. deinde in re ipsa nulla est ambiguitas quin Dei imago nominetur homo, quia Deo similis est. Vnde ridiculos esse apparet qui subtiliùs philosophantur in nominibus illis, siue Zelem, hoc est imaginem, statuant in substantia animæ, & Demuth, hoc est similitudinem, in qualitatibus, siue aliud diuersum afferant. quia vbi Deus hominem creare decreuit in imagine sua, quod erat obscurius, exegeticè repetit hac particula, Ad similitudinem, quasi diceret se hominem facturum, in quo seipsum velut in imagine repræsentaret, propter insculptas similitudinis notas. Itaque Moses paulò pòst idem recitans, imaginem Dei bis ponit, omissa similitudinis mentione. Friuolum autem est quod obiicit Osiander, non dici partem hominis, vel animam cum suis dotibus, imaginem Dei: sed totum Adam, cui nomen à terra vnde sumptus est, impositum fuit. friuolum, inquam, sani omnes lectores hoc iudicabũt. Nam dum mortalis vocatur totus homo, non ideo morti subiicitur anima: nec rursum vbi dicitur animal rationale, ideo in corpus ratio vel intelligentia competit. Quanuis ergo anima non sit homo, absurdum tamen non est, eum animæ respectu vocari Dei imaginẽ: etsi principium quod nuper posui retineo, patêre Dei effigiem ad totam præstantiam, qua eminet hominis natura inter omnes animantium species. Proinde hac voce notatur integritas qua præditus fuit Adam quum recta intelligentia polleret, affectus haberet compositos ad rationem, sensus omnes recto ordine temperatos, veréque eximiis dotibus opificis sui excellentiam referret. Ac quanuis primaria sedes diuinæ imaginis fuerit in mente & corde, vel in anima eiúsque potentiis: nulla tamen pars fuit etiam vsque ad corpus, in qua non scintillæ aliquæ micarent. Certum est in singulis etiam mundi partibus fulgere lineamenta quædam gloriæ Dei: vnde colligere licet, vbi in homine locatur eius imago, tacitam subesse antithesin quæ hominem supra alias omnes creaturas extollat, & quasi separet à vulgo. Neque verò negãdum est, Angelos ad Dei similitudinem creatos esse, quando summa nostra perfectio, teste Christo, erit, similes illis fieri. Sed non frustrà peculiari hoc elogio, Dei erga nos gratiam commendat Mo- *Mat. 22. c. 30*

ses: præsertim quum visibiles tantùm creaturas homini comparet.

4 Nondum tamen data esse videtur plena imaginis definitio, nisi clariùs pateat quibus facultatibus præcellat homo, & quibus speculum censeri debeat gloriæ Dei. Id verò non aliunde meliùs quàm ex reparatione corruptæ naturæ cognosci potest. Quum Adam, vbi excidit è gradu suo, hac defectione à Deo alienatus sit minimè dubium est. Quare etsi demus non prorsus exinanitam ac deletam in eo fuisse Dei imaginem, sic tamen corrupta fuit, vt quicquid superest, horrenda sit deformitas. Ideóque recuperandæ salutis nobis initium est in ea instauratione quam consequimur per Christum, qui etiam hac de causa vocatur secundus Adam quia nos in veram & solidam integritatem restituit. Quanuis enim viuificantem spiritum quo donantur à Christo fideles, opponens Paulus animæ viuenti in qua creatus fuit Adam, vberiorem gratiæ mensuram in regeneratione commendet: non tamen alterum illud caput tollit, hunc regenerationis esse finem, vt nos Christus ad imaginem Dei reformet. Itaque alibi nouum hominem renouari docet secundum imaginem eius qui creauit illum. Cui respondet illud, Induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est. Iam videndum est quid maximè sub hac renouatione comprehendat Paulus. Priore loco agnitionem ponit, altero autem synceram iustitiam, & sanctitatem: vnde colligimus imaginem Dei initio in luce mentis, in cordis rectitudine, partiúmque omnium sanitate conspicuam fuisse Dei imaginem. Quanquam enim fateor synecdochicas esse loquendi formas, non potest tamen principium hoc conuelli, quod in renouatione imaginis Dei præcipuum est, in ipsa etiam creatione tenuisse summum gradum. Eódem pertinet quod alibi tradit, nos reuelata facie gloriam Christi speculantes, in eandem imaginem transformari. Videmus nunc vt Christus perfectissima sit Dei imago, ad quã formati sic instauramur, vt vera pietate, iustitia, puritate, intelligẽtia imaginem Dei gestemus. Quo posito, Osiãdrica illa de figura corporis imaginatio per se facilè euanescit. Quòd autem vir solus imago & gloria Dei vocatur apud Paulum, & mulier excluditur ab hoc honoris gradu, ad ordinem politicum restringi ex contextu patet. At sub imagine cuius fit mentio, comprehendi quicquid ad spiritualem & æternam vitam spectat, iam satis probatum esse arbitror. Hoc idem aliis verbis confirmat Iohannes, asserens, vitam quæ in æterno Dei Sermone ab initio erat, fuisse lucem hominum. Nam quum propositum sit, singularem Dei gratiam qua homo reliquis animantibus præcellit, laudare, vt eum segreget ex communi numero, quia non vulgarem adeptus est vitam, sed coniunctam cum luce intelligentiæ: simul ostendit quomodo ad imaginem Dei sit conditus. Ergo quum Dei imago sit integra naturæ humanæ præstantia, quæ refulsit in Adam ante defectio-

1.Cor.15.f.45

Colos.3.b.10

Eph.4.e.24

1.Cor.3.d.18

1.Cor.11.b.7

Iohan.1.a.4.

defectionem, posteà sic vitiata & propè deleta, vt nihil ex ruina nisi confusum, mutilum, labéque infectum supersit: nunc aliqua ex parte conspicitur in electis, quatenus spiritu regeniti sunt: plenum verò fulgorem obtinebit in cælo. Vt verò sciamus quibus partibus constet, de animæ facultatibus disserere operæpretium est. Nam illa Augustini speculatio minimè firma est, animā Trinitatis esse speculum, quia in ea resident intellectus, voluntas, & memoria. Neque etiam probabilis eorum opinio, qui Dei similitudinem in dominatu ei tradito locant: acsi Deum hac nota solùm referret, quia constitutus sit omniū rerum herus ac possessor, quum penes ipsum nō extra propriè quærenda sit: imò interius sit animæ bonū. *Libro de Trin. 10. & lib. De ciuit. Dei 11*

5 Cæterùm antequam longius progrediar, Manichæorum delirio occurrere necesse est, quod rursus hac ætate inuehere tentauit Seruetus. Quòd dicitur inspirasse Deus in faciem hominis spiraculum vitæ, putarunt animam traducem esse substantiæ Dei: *Ge. 2. b. 7* quasi aliqua immensæ diuinitatis portio in hominem fluxisset. Atqui hic diabolicus error quàm crassas & fœdas absurditates secum trahat, breuiter ostendere facile est. Nam si ex Dei essentia per traducem sit anima hominis, sequetur, Dei naturam non solùm mutationi esse obnoxiam & passionibus, sed ignorantiæ quoque, prauis cupiditatibus, infirmitati & omne genus vitiis. Nihil homine inconstantius, quia eius animam exagitant & variè distrahunt contrarii motus: subinde per inscitiam hallucinatur: minimis quibusque tentationibus victus succumbit: animam ipsam scimus sordium omnium lacunam ac receptaculum esse. quæ omnia Dei naturæ adscribere conueniet, si recipimus animam esse ex Dei essentia, vel arcanum diuinitatis influxum. Quis ad hoc portentum non exhorreat? Verè quidem ex Arato Paulus nos dicit esse Dei progeniem: sed qualitate, non substantia, quatenus scilicet diuinis nos dotibus ornauit. *Act. 17. f. 28* Intereà Creatoris essentiam lacerare, vt partem quisque possideat, nimiæ amentiæ est. Animas ergo, quanuis illis insculpta sit imago Dei, creatas esse non minùs quàm Angelos, certò statuendum est. Creatio autem non transfusio est, sed essentiæ ex nihilo exordium. Nec verò si à Deo spiritus datus est, & ex carne migrando ad eum redit, protinus dicendum est, ex eius substantia decerptum esse. Atque hac quoque in parte Osiander, dum suis illusionibus effertur, impio errore se implicuit, imaginem Dei in homine non agnoscens sine essentiali iustitia, quasi nos inæstimabili Spiritus sui virtute conformes sibi reddere nequeat Deus, quin substantialiter Christus in nos se transfundat. Quocunque colore has præstigias fucare conentur nonnulli, oculos sanis lectoribus nunquam ita perstringent, quin videant resipere Manichæorum errorem. Atque vbi de imaginis instauratione disserit Paulus, ex eius verbis elicere promptum est, non substantiæ influxu, sed spiritus gratia & virtute hominem fuisse Deo conformem. *2. Cor. 3. d. 18* Dicit enim Christi gloriam speculando in eandem

imaginem nos transformari tanquam à Domini Spiritu: qui certè ita in nobis operatur, vt Deo consubstantiales nos reddat.

6 Animæ definitionē à philosophis petere stultum esset, quorum nemo ferè, excepto Platone, substantiam immortalem solidè asseruit. Eam quidē alii quoq; Socratici attingunt: sed ita vt nemo apertè doceat de quo ipse persuasus non fuit. Inde autem Platoni rectior séntentia, quòd imaginem Dei in anima considerat. Alii eius potentias ac facultates ita præsenti vitæ affigunt, vt extra corpus nihil reliquum faciant. Porrò ex Scriptura antè docuimus esse substantiam incorpoream: nunc addendum est, quanuis propriè loco non comprehendatur, corpori tamen inditam illic quasi in domicilio habitare: non tantùm vt omnes eius partes animet, & organa reddat apta & vtilia suis actionibus, sed etiam vt primatum in regenda hominis vita teneat: nec solùm quò ad officia terrenæ vitæ, sed vt ad Deum colendum simul excitet. Hoc postremum tametsi in corruptione liquidò non cernitur, eius tamen reliquiæ in ipsis vitiis impressæ manent. Vnde enim tanta famæ cura hominibus nisi ex pudore? vnde autem pudor, nisi ex honesti respectu? cuius principium & causa est, quòd se ad colendam iustitiam natos esse intelligunt, in quo inclusum est religionis semen. Sicut autem absque controuersia ad cælestis vitæ meditationem conditus fuit homo, ita eius notitiam animæ fuisse insculptam certum est. Et sanè præcipuo intelligentiæ vsu careret homo si sua eum lateret felicitas: cuius perfectio est cum Deo coniunctum esse. vnde & præcipua animæ actio est vt illuc aspiret. ac proinde quò quisque magis ad Deum accedere studet, eò se probat ratione esse præditum. Qui plures volunt esse animas in homine, hoc est sensitiuam & rationalem, etsi videntur aliquid afferre probabile, quia tamen in eorum rationibus nihil est firmum, repudiandi nobis sunt, nisi in rebus friuolis & inutilibus nos torquere libeat. Magnam repugnantiam esse dicunt inter organicos motus & rationalem animæ partem. Quasi non ipsa quoque ratio secum dissideat, & eius consilia alia cum aliis non secus ac hostiles exercitus confligant. Sed quum hæc perturbatio sit ex naturæ deprauatione, perperam inde colligitur, duas esse animas, quia facultates qua decet symmetria inter se non consentiant. Cæterùm de ipsis facultatibus subtiliùs disserere philosophis permitto. nobis ad ædificandam pietatem simplex definitio sufficiet. Vera quidem esse, nec iucunda modò cognitu, sed etiam vtilia esse fateor, dextréque ab illis collecta quæ docent: nec verò ab eorum studio prohibeo qui discendi cupidi sunt. Admitto igitur primo loco esse quinque sensus, quos tamen Platoni organa magis vocari placet, quibus in sensum communem, ceu in receptaculum quoddam, obiecta omnia instillentur: sequi phantasiam, quæ à sensu communi apprehensa diiudicet: posteà rationem, penes quam vniuersale est iudicium: postremò mentem, quæ

In Theæteto.

defixo

defixo quietóque intuitu contempletur, quæ ratio discurrendo volutare solet. Item menti, rationi, phantasiæ, tribus animæ facultatibus cognitiuis tres etiam appetitiuas respondere: Voluntatem, cuius partes sint, quæ mens & ratio proponunt, appetere: Vim irascendi, quæ à ratione & phantasia porrecta arripiat: Vim concupiscendi, quæ à phantasia sensúque obiecta apprehendat. Hæc vt vera sint, aut saltem probabilia: quoniam tamen vereor ne magis nos sua obscuritate inuoluant quàm iuuent, omittenda censeo. Sicui libet alio modo animæ potentias distribuere, vt altera vocetur appetitiua: quæ tametsi rationis expers, rationi tamē obtemperat, si aliunde dirigatur: altera dicatur intellectiua, quæ sit per seipsam rationis particeps: nō valde reclamo. Nec istud refellere velim, tria esse agendi principia: sensum, intellectum, appetitum. Sed nos diuisionem potius eligamus infra omniū captum positam, quæ certè à philosophis peti non potest. Nam illi dum simplicissimè loqui volunt, animam diuidunt in appetitū & intellectum, sed vtrunque faciunt duplicem. Hunc interdum contemplatiuum esse dicunt, qui sola cognitione contentus, nullum actionis motum habeat: quam rem ingenii nomine designari putat Cicero. interdum practicum, qui boni malíve apprehensione voluntatem variè moueat. Sub quo genere bene iustéque viuendi scientia continetur. Illum quoque (appetitum dico) in voluntatem, & concupiscentiam partiuntur, ac βούλησιν quidem esse quoties rationi appetitus, quem ὁρμὴν appellant, obtemperat: πάθος autem fieri vbi excusso rationis iugo, ad intemperiem excurrit. Ita semper in homine rationem imaginantur qua se rectè moderari queat.

Arist. li. 1. Ethic. capi. vlt. Item lib. 6. capi. 2

Themi. in lib. 3. de Ani. capi. 49. De dupl. intellectu. De Fini. lib. 5

7 Ab hac docendi ratione paulùm discedere cogimur: quia philosophi, quibus incognita erat naturæ corruptio quæ ex defectionis pœna prouenit, duos hominis status valde diuersos perperam confundunt. Sic ergo habeamus, subesse duas humanæ animæ partes, quæ quidem præsenti instituto conueniant, intellectum & voluntatem. Sit autem officium intellectus, inter obiecta discernere, prout vnumquodque probandum aut improbandum visum fuerit: voluntatis autem, eligere & sequi quod bonum intellectus dictauerit, aspernari ac fugere quod ille improbarit. Nihil hîc nos remorētur illæ Aristotelis minutiæ, nullam esse menti per se motionem, sed electionem esse quæ moueat: quam eandem nuncupat intellectum appetitiuum. Ne superfluis quæstionibus intricemur, satis sit nobis intellectum esse quasi animæ ducem & gubernatorem: voluntatem in illius nutum semper respicere, & iudicium in suis desideriis expectare. Qua ratione verè tradidit ipse idem Aristoteles, simile quiddam esse in appetitu fugam & persequutionem, quale est in mente affirmatio aut negatio. Porrò quàm certa nunc sit ad dirigendā voluntatē intellectus gubernatio, alibi videbitur. hîc duntaxat volumus, nullam reperiri posse in anima potentiam, quæ non ritè ad alterutrum istorum membrorum re-

Ita Pla. in Phædro.

Lib. Eth. 6. cap. 2

feratur. Atque hoc modo sensum sub intellectu comprehēdimus: quem alii sic distinguunt, quòd sensum ad voluptatem propendere dicunt, pro qua intellectus bonum sequatur. inde fieri vt appetitio sensus, concupiscentia fiat & libido: affectio intellectus, voluntas. Rursum pro appetitus nomine, quod illi malunt, voluntatis nomen, quod vsitatius est, vsurpo.

8 Ergo animam hominis Deus mente instruxit, qua bonum à malo, iustum ab iniusto discerneret: ac quid sequēdum vel fugiendum sit, præeunte rationis luce videret, vnde partem hanc directricem τὸ ἡγεμονικὸν dixerunt philosophi. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His præclaris dotibus excelluit prima hominis conditio, vt ratio, intelligentia, prudentia, iudicium non modò ad terrenæ vitæ gubernationem suppeterent, sed quibus transcenderent vsque ad Deum & æternā felicitatem. Deinde vt accederet electio, quæ appetitus dirigeret, motúsque omnes organicos tēperaret: atque ita volūtas rationis moderationi esset prorsus cōsentanea. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo si vellet, adipisci posset æternam vitam. Hîc enim intempestiuè quæstio ingeritur de occulta pædestinatione Dei: quia non agitur quid accidere potuerit nécne, sed qualis fuerit hominis natura. Potuit igitur Adam stare si vellet, quando non nisi propria voluntate cecidit. sed quia in vtranque partem flexibilis erat eius voluntas, nec data erat ad perseuerandum constantia, ideò tam facilè prolapsus est. Libera tamen fuit electio boni & mali: neque id modò, sed in mente & voluntate summa rectitudo, & omnes organicæ partes ritè in obsequium compositæ, donec seipsum perdendo bona sua corrupit. Hinc tanta philosophis obiecta caligo, quòd in ruina ædificium, & in dissipatione aptas iuncturas quærebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes & vitia nisi proprio consilio vitam homo instituеret. Probè quidem hactenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quæ dum ipsos latuit nihil mirum si cælum terræ misceant. Qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perdito & in spirituale exitium demerso liberum arbitrium adhuc quærunt, inter philosophorum placita & cælestem doctrinam partiendo, planè desipiunt, vt nec cælum nec terram attingant. Sed hæc suo loco meliùs. Nunc duntaxat illud tenendum est, longè alium prima creatione fuisse hominem quàm totam eius posteritatem, quæ originem à corrupto trahens, hæreditariam labem ab eo contraxit. Nam ad rectitudinem formatæ erant singulæ animæ partes, & constabat mentis sanitas, & voluntas ad bonum eligendum libera. Si quis obiiciat, quasi in lubrico fuisse positam, quia imbecilla esset facultas: satis ad tollendam excusationem valuit ille gradus. neque enim æquum fuit hac lege Deum constringi, vt hominem faceret vel qui non

posset

posset vel nollet omninò peccare. Præstantior quidem fuisset talis natura. sed præcisè expostulare cum Deo, quasi hoc debuerit conferre homini, plusquam iniquum est: quando in eius arbitrio fuit quantulumcunque vellet dare. Cur autem perseuerantiæ virtute eum non sustinuerit, in eius consilio latet: nostrum verò est ad sobrietatem sapere. Acceperat quidem posse, si vellet, sed non habuit velle quod posset: quia hoc velle sequuta esset perseuerantia. Excusabilis tamen non est, qui tantum accepit vt sibi sponte accerseret interitum: nulla verò imposita fuit Deo necessitas quin mediam illi voluntatem daret, atque etiam caducam, vt ex illius lapsu gloriæ suæ materiam eliceret.

Aug. lib. II. super Gen. cap. 7, 8, 9. de corr. & gra. ad Valen. cap. II.

Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere. CAPVT XVI.

PORRO Deum facere momētaneum creatorem, qui semel duntaxat opus suum absoluerit, frigidum esset ac ieiunum. atque in hoc præcipuè nos à profanis hominibus differre conuenit, vt non minùs in perpetuo mundi statu quàm prima eius origine præsentia diuinæ virtutis nobis illuceat. Etsi enim impiorum quoque animi solo terræ cælíque aspectu ad creatorem surgere coguntur, suum tamen peculiarem modum habet fides, quò solidam creationis laudem Deo assignet. Quò pertinet illud Apostoli quod antè citauimus, non nisi fide nos intelligere concinnatum esse seculum verbo Dei: quia nisi ad prouidentiam eius vsque transimus, nondum ritè capimus quid hoc valeat, Deum esse creatorem: vtcunque & mente comprehendere & lingua fateri videamur. Carnis sensus, vbi Dei virtutem semel in ipsa creatione sibi proposuit, illic subsistit: & quum longissimè procedit, nihil aliud quàm in edendo tali opificio, authoris sapientiam, & potentiam, & bonitatem (quæ sponte sese proferunt, & nolētibus etiam ingerunt) expendit & considerat: in eo autem conseruando & moderando generalem quandam actionem, vnde vis motionis dependeat. Denique ad res omnes sustinendas, sufficere putat vigorem diuinitus ab initio inditum. At verò fides altiùs penetrare debet, nempe vt quem omnium Creatorem esse didicit, statim quoque perpetuum moderatorem & conseruatorem esse colligat: neque id vniuersali quadā motione tam orbis machinā quàm singulas eius partes agitādo, sed singulari quadā prouidentia vnūquodque eorum quæ condidit ad minimum vsque passerē sustinēdo, fouēdo, curādo. Sic Dauid breuiter præfatus mūdum fuisse à Deo cōditum, statim ad cōtinuum prouidentiæ tenorē descendit, Verbo Iehouæ cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Mox addit, Iehouah respexit super filios hominū. & quæ in eādem sententiam attexit. Quanquam enim non tam scitè ratiocinantur

Heb. II. 3

Psal. 33. a. 6

Ibid. c. 13

omnes, quia tamen credibile non esset curari à Deo res humanas, nisi esset mundi opifex: nec quisquam seriò credit fabricatum esse mundum à Deo, quin sibi persuadeat operum suorum curam habere: non abs re Dauid optima serie ab vno ad alterum nos deducit. In genere quidem arcana Dei inspiratione vegetari omnes mundi partes & philosophi docent, & humanæ mentes cõcipiunt. Intereà eóusque non pertingunt quò euehitur Dauid, secúmque pios omnes attollit, dicens, Omnia ad te respiciunt vt des illis escam tempore suo. te dante, colligunt: te manum aperiente, satiantur bonis. simulatque faciem auerteris, consternantur: vbi reduxeris spiritum, intereunt, & in terram reuertuntur. Si rursus emittis spiritum, creantur, & renouas faciem terræ. Imò quanuis Pauli sententiæ subscribant, in Deo nos esse, & moueri, & viuere: longè tamen absunt à serio eius quam commendat gratiæ sensu: quia specialem Dei curam, ex qua demum cognoscitur paternus eius fauor, minimè gustant.

Psa.104. d.7,28, 29,30

Act.17. f.28

2 Quò meliùs pateat hoc discrimen, sciendum est, prouidentiam Dei, qualis traditur in Scriptura, fortunæ & casibus fortuitis opponi. Iam quum vulgò persuasum fuerit omnibus seculis, & eadem opinio cunctos ferè mortales hodie quoque occupet, fortuitò contingere omnia: quod de prouidentia tenendum erat, non modò hac praua opinione obnubilari, sed ferè sepeliri certum est. Siquis in latrones incidat, vel feras bestias, si vento repente exorto naufragium faciat in mari, si domus vel arboris ruina obruatur, si alius per deserta oberrans inueniat penuriæ suæ remedium, vndis iactatus ad portum perueniat, mirabiliter à distãtia tantùm vnius digiti euadat à morte: hos omnes tam prosperos quàm aduersos occursus fortunæ carnis ratio adscribet. Quisquis verò edoctus est Christi ore, capillos omnes capitis sui esse numeratos, causam longiùs quæret, ac statuet quoslibet euentus occulto Dei consilio gubernari. Ac de rebus quidem inanimatis sic habendum est, quanuis naturaliter singulis indita sit sua proprietas, vim tamen suam non exerere, nisi quatenus præsenti Dei manu diriguntur. Sunt igitur nihil aliud quàm instrumenta quibus Deus assiduè instillat quantum vult efficaciæ, & pro suo arbitrio ad hanc vel illam actionem flectit ac conuertit. Nullius creaturæ mirabilior vel illustrior vis est quàm Solis. Præterquam enim quòd totum orbem illuminat suo fulgore, quantum istud est quòd animalia omnia suo calore fouet ac vegetat? terræ fœcunditatem suis radiis inspirat? seminibus in eius gremio tepefactis, herbescẽtem inde viriditatem elicit, quam nouis alimentis suffultam auget ac confirmat, donec in culmos assurgat? quòd perpetuo vapore pascit, donec in florem, & ex flore in frugem adolescat? quòd tunc etiam excoquendo ad maturitatem perducit? quòd arbores similiter & vites ab eo tepefactæ gemmant primùm ac frondescunt, deinde florem emittunt, & ex flore fructum generant? Ac Dominus, vt solidam horum

Matth. 10.c.30

omnium

omnium laudem sibi vendicaret, antè & lucem extare voluit, & terram omni herbarum & fructuum genere refertam esse quàm solem crearet. Non ergo solem faciet pius homo vel principalem vel necessariam eorum causam quæ ante solis creationem extiterunt, sed instrumentum duntaxat quo vtitur Deus, quia ita vult: quum possit, eo præterito, per seipsum nihil difficilius agere. Deinde quum legimus biduo solem substitisse in vno gradu ad preces Iosue, in gratiam regis Ezechiæ vmbram eius retrocessisse per decem gradus, paucis illis miraculis testatus est Deus, non sic quotidie cæco naturæ instinctu solem oriri & occidere, quin ipse ad renouandam paterni erga nos sui fauoris memoriam cursum eius gubernet. Nihil magis naturale est quàm ver hyemi, veri æstatem, æstati autumnum vicissim succedere. Atqui in hac serie tanta perspicitur ac tam inæqualis diuersitas, vt facilè appareat singulos annos, menses & dies noua & speciali Dei prouidentia temperari.

Gen.1.a.3,& b.11 · *Iosue 10.c.13.* · *2. Reg. 20.c.11*

3 Et sanè omnipotentiam sibi vendicat ac deferri à nobis vult Deus, non qualem sophistæ fingunt inanem, otiosam & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & quæ in continuo actu versetur. neque etiam quæ generale tantùm sit principium confusi motus, ac si fluuium per alueos semel præfixos fluere iuberet: sed ad singulos & particulares motus intenta sit. Ideo enim censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset tamen interim & desideat, vel quem præfixit naturæ ordinem generali instinctu continuet: sed quia sua prouidentia cælum & terram gubernans, sic omnia moderatur vt nihil nisi eius consilio accidat. Nam quum in Psalmo dicitur facere quæcunque vult, certa & deliberata notatur voluntas. Insipidum enim esset philosophico more interpretari Prophetæ verba, Deum esse primum agens, quia principium & causa est omnis motus: quum potiùs hoc solatio in rebus aduersis se leniant fideles, nihil se perpeti nisi Dei ordinatione & mandato: quia sunt sub eius manu. Quòd si Dei gubernatio sic extenditur ad omnia eius opera, puerile cauillum est, eam includere in naturæ influxu. Nec verò magis Deum sua gloria fraudant quàm seipsos vtilissima doctrina, qui Dei prouidentiam coarctant tam angustis finibus, acsi libero cursu secundum perpetuam naturæ legem ferri omnia sineret: quia nihil homine miserius, si ad quoslibet cæli, aëris, terræ, aquarum motus expositus foret. Adde quòd hoc modo nimis indignè extenuatur singularis erga vnumquenque Dei bonitas. Exclamat Dauid, infantes adhuc pendentes à matrum vberibus satis facundos esse ad celebrandam Dei gloriam: quia scilicet statim ab vtero egressi, cælesti cura paratam sibi alimoniam inueniunt. Est quidem hoc verum in genere, modò ne oculos & sensus nostros fugiat quod palàm experientia demonstrat, aliis matribus plenas esse mammas & vberes, aliis ferè aridas, prout liberaliùs hunc Deus alere vult, parciùs verò

Psal.115.a.3 · *Psal.8.a.3*

alium. Qui verò Dei omnipotentiæ iustam laudem tribuunt, duplicem inde percipiunt fructum, quòd satis ampla benefaciendi facultas penes ipsum sit, in cuius possessione sunt cælum & terra, & cuius nutum respiciunt omnes creaturæ, vt se in obsequium addicant. deinde quòd securè in eius protectione quiescere licet, cuius arbitrio omnes subiacẽt, quæ alicunde timeri possunt noxæ, cuius imperio non secus ac fræno coercetur Satan cum omnibus suis furiis totóque apparatu, à cuius nutu pendet quicquid saluti nostræ aduersatur: nec aliter corrigi vel sedari possunt immodici & superstitiosi metus, quos subinde ex periculorum obiectu concipimus. Superstitiosè nos esse timidos dico, si quoties minantur nobis creaturæ, vel terrorem aliquem ingerunt, perinde expauescimus acsi quam ex se vim nocendi haberent ac potestatem, vel temerè læderent ac fortuitò, vel aduersus earum noxas non satis esset in Deo auxilij. Exempli gratia, vetat Propheta ne à stellis & signis cæli metuãt filii Dei, quemadmodum increduli solent. Non quemlibet certè timorem damnat. Sed quum mundi gubernationem à Deo ad astra transferant infideles, suam vel felicitatem vel miseriam ab astrorum decretis & præsagiis, non autem à Dei voluntate pendêre fingũt: ita fit vt timor eorum ab vno illo, quem respicere debebant, ad stellas & cometas abstrahatur. Ab hac igitur infidelitate qui cauere volet, memoria semper teneat, non erraticam vel potentiam, vel actionem, vel motionem esse in creaturis: sed arcano Dei consilio sic regi, vt nihil contingat nisi ab ipso sciente & volente decretum.

Iere. 10. a.2

4 Principiò igitur teneant lectores prouidentiam vocari, non qua Deus è cælo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt, sed qua veluti clauum tenens, euentus omnes moderatur. Ita non minùs ad manus quàm ad oculos pertinet. Nec enim quum filio suo dicebat Abraham, Deus prouidebit, tantùm volebat præscium futuri euentus asserere, sed curam rei incognitæ in eius voluntatem reiicere qui rebus perplexis & confusis exitum dare solet. Vnde sequitur, prouidentiam in actu locari. nimis enim inscitè nugantur multi de nuda præscientia. Non tam crassus est eorum error qui gubernationem Deo attribuunt, sed cõfusam & promiscuam, vt dixi: nempe quæ orbis machinam cum singulis partibus generali motu voluat atque impellat: cuiusque verò creaturæ actionem peculiariter non dirigat. Neque tamen hic etiam error tolerabilis est. hac enim prouidentia quam vniuersalem appellant, nihil impediri tradunt, vel creaturas omnes, quominus contingenter moueantur: vel hominẽ, quominus libero voluntatis suæ arbitrio huc atque illuc se conuertat. atque ita inter Deum & hominem partiuntur: vt ille motionem huic sua virtute inspiret qua agere possit pro naturæ sibi inditæ ratione: hic autem actiones suas voluntario consilio moderetur. Breuiter Dei potentia, sed non destinatione mundum, res hominũ, ipsósque homines gubernari volunt.

Gen. 22. b.8

Tace-

Taceo Epicureos (qua peste refertus semper fuit mundus) qui Deum otiosum inertémque somniãt: aliósque nihilo saniores, qui olim commenti sunt Deum ita dominari supra mediam aëris regionem, vt inferiora fortunæ relinqueret. siquidem aduersus tam euidentem insaniam satis clamant mutæ ipsæ creaturæ. Nunc enim sententiam illam quæ vulgò ferè obtinuit, refutare propositum est, quæ cæcam modò nescio quam & ambiguam motionem quum Deo cõcedat, quod præcipuum est, illi adimit, vt incomprehensibili sapientia quæque dirigat ac disponat ad suum finem: atque ita verbo tantùm non re Deum facit mundi rectorem, quia moderationẽ eripit. Quid enim quæso est moderari, nisi ita præesse vt destinato ordine ea regas quibus præes? Neque tamen quod de vniuersali prouidentia dicitur in totum repudio: modò vicissim hoc mihi concedat, mundum à Deo regi, non tantùm quia positum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarem vniuscuiusque ex suis operibus curam gerit. Verum quidem est singulas rerum species arcano naturæ instinctu moueri, acsi æterno Dei mãdato parerent, & quod semel statuit Deus, sponte fluere. Atque huc referri potest quod dicit Christus, se & Patrem ab initio vsque semper fuisse in opere: & quod Paulus docet, in ipso nos viuere, moueri, & esse. quod etiam author epistolæ ad Hebræos Christi diuinitatem probare volens, dicit potenti eius nutu sustineri omnia. Sed perperam hoc prætextu tegunt & obscurant quidã specialem prouidentiam, quæ adeò certis clarísque Scripturæ testimoniis asseritur, vt mirum sit potuisse de ea quempiam dubitare. Et certè qui velum illud quod dixi obtendunt, coguntur ipsi quoque correctionis vice addere, multa fieri peculiari Dei cura: sed hoc perperam ad actus tantùm particulares restringũt. Quare nobis probãdum est, Deum sic attendere ad singulos euentus regendos, & sic omnes illos prouenire à definito eius consilio, vt nihil fortuitò contingat.

Iohan. 5.17
Act. 17. f.28
Heb.1.a. 3

5 Si demus principium motus penes Deum esse, sponte verò vel casu omnia ferri quò impellit naturæ inclinatio, mutuæ dierum & noctium vices, hyemis etiam & æstatis, erunt Dei opus, quatenus suas quibusque partes attribuens, certam legem præfixit, nempe si æquabili tenore eundem semper modum seruarent, dies qui noctibus succedunt, menses mẽsibus, & anni annis. Quòd autem nunc immodici calores cum siccitate coniuncti quicquid est frugum exurunt, nunc pluuiæ intempestiuæ segetes corrumpunt, quòd ex grandinibus & procellis subita calamitas accidit: non erit hoc Dei opus: nisi fortè quia ex astrorum occursu, & aliis naturalibus causis vel nebulæ, vel serenitas, vel frigus vel calor originem trahunt. Atqui hoc modo nec paterno Dei fauori, nec iudiciis locus relinquitur. Si Deum humano generi satis beneficum esse dicãt, quia cælo & terræ vim ordinariam instillet qua alimẽta suppeditent, nimis dilutum est ac profanum figmentum: acsi

fœcunditas anni vnius non esset singularis Dei benedictio: penuria autem & fames non esset maledictio & vindicta. Sed quia rationes omnes colligere nimis lõgum esset, sufficiat ipsius Dei authoritas. In Lege & in Prophetis sæpiùs pronuntiat, quoties rore & pluuia terram irrigat, se gratiam suam testari, cælum obdurescere instar ferri suo imperio, vredine & aliis vitiis consumi segetes, grandinibus & procellis quoties agri feriuntur, certæ & specialis suæ vindictæ esse signum. Hæc si recipimus, certum est non cadere pluuiæ guttam nisi certo Dei mandato. Laudat quidem Dauid generalem Dei prouidentiam, quòd escam ministret pullis coruorum inuocantibus eum: sed quum animalibus Deus ipse famem minatur, nónne satis declarat nunc tenui nunc ampliore demenso, prout visum est, se alere cuncta animantia? Puerile est, vt iam dixi, hoc ad particulares actus restringere, quũ sine exceptione loquatur Christus, nullum ex passerculis nullius pretii cadere in terram sine Patris voluntate. Certè si auium volatus certo Dei consilio regitur, fateri necesse est cum Propheta, sic eum habitare in sublimi, vt se humiliet ad videndum quæcunque accidunt in cælo & in terra.

c Psal. 146.b.9 — *Matth. 10.c.29* — *Psal.113. c*

6 Sed quia scimus humani præcipuè generis causa mundum esse conditum, in eius etiam gubernatione hic nobis spectandus est finis. Exclamat Propheta Ieremias, Scio Domine, quia non est hominis via eius, neque viri vt dirigat gressus suos. Solomo autem, A Domino sunt gressus viri, & quomodo disponet homo viam suam? Dicant nunc, hominem à Deo moueri secundũ naturæ suæ inclinationem, ipsum autem conuertere motum quò visum fuerit. At si id verè diceretur, penes hominem foret viarum suarum arbitrium. Negabunt fortè, quia nihil sine Dei potentia valeat. At quum Prophetam & Solomonem constet non potentiam modò, sed electionem quoque ac destinationem Deo attribuere, nequaquam se expediunt. Atque hanc hominum temeritatem eleganter alibi carpit Solomo, qui scopum sibi præstituunt sine Dei respectu, acsi manu eius non ducerentur. Hominis, inquit, est dispositio cordis, & Domini est præparatio linguæ. Ridicula sanè insania, quòd facere sine Deo instituunt miseri homines, qui ne profari quidem possunt nisi quod ille voluerit. Porrò quò magis exprimeret Scriptura, nihil penitus in mundo geri nisi ex eius destinatione, quæ maximè fortuita videntur, illi subiacere ostendit. Quid enim magis ad casum referas quàm dum prætereuntem viatorem defractus ex arbore ramus interficit? At longè aliter Dominus qui se fatetur eum tradidisse in manum occisoris. Sortes similiter quis nõ fortunæ cæcitati permittat? Verùm Dominus non patitur, qui sibi vendicat earum iudicium. Non sua potentia fieri docet vt & in sinum coniiciantur lapilli & extrahantur: sed quod vnum casui dari poterat, à seipso esse testatur. Eódem pertinet illud Solomonis, Pauper & fœnerator occurrunt sibi: oculos ambo-rum

Iere. 10. d.23 — *Prou. 20.d. 24* — *Prou.16. a.1* — *Exo. 21. c.13* — *Prou.16. d.33*

rum Deus illuminat. Quanuis enim permixti sint pauperibus diuites in mundo, dum singulis diuinitus assignatur sua conditio, admonet, Deum, qui omnibus illucet, minimè cæcutire, atque ita pauperes ad tolerantiam hortatur: quia onus sibi à Deo impositum excutere conantur quicunque sua sorte contenti non sunt. Sic & alter Propheta profanos homines obiurgat, qui industriæ hominum vel fortunæ ascribunt quòd alii iacent in sordibus, alii ad honores emergunt. Neque ab Oriente, neque ab Occasu, neque à deserto sunt exaltationes: quia Deus iudex est, hic humiliat & hic eleuat. Quia non potest Deus exuere iudicis munus: hinc ratiocinatur, arcano eius consilio alios excellere, alios manere contemptibiles. *Psal. 75. b.7*

7 Quinetiam particulares euentus testimonia esse dico in genere singularis Dei prouidentiæ. Excitauit Deus in deserto ventum australem, qui populo adueheret copiam auium. Quum Ionam voluit in mare proiici, ventum turbini excitando emisit. Dicent qui non putant Deum mundi gubernacula tenere, hoc fuisse præter communem vsum. Atqui inde colligo nullum vnquam ventum oriri, vel surgere, nisi speciali Dei iussu. Nec verò aliter verum esset illud, ventos facere suos nuntios, & ministros suos ignem flammeum, nubes facere vehicula sua, & equitare super alas venti: nisi & nubes & ventos circumageret suo arbitrio, singularémque virtutis suæ præsentiam in illis ostenderet. Sic etiam alibi docemur, quoties ventorum flatu mare ebullit, impetus illos testari singularem Dei præsentiam. Præcipit, & excitat spiritum procellę, & in sublime attollit fluctus maris. deinde stare facit procellam in silentio, vt cessent fluctus nauigantium. sicut alibi denuntiat, ventis vrentibus se flagellasse populum. Sic quum naturaliter vis generandi indita sit hominibus, Deus tamen speciali gratiæ vult ferri acceptum quòd alios relinquit in orbitate, alios sobole dignatur. nam donum eius, fructus ventris. Ideo dicebat Iacob vxori, An ego pro Deo sum, vt tibi dem liberos? Vt semel finiam, nihil magis ordinarium in natura quàm nos pane ali. Atqui pronuntiat Spiritus non modò terræ prouentum Dei esse donum speciale, sed non viuere solo pane homines: quia non ipsa saturitas eos vegetat, sed arcana Dei benedictio. sicut è conuerso minatur se fracturum panis fulturam. Nec verò aliter seria posset concipi oratio de quotidiano pane, nisi Deus cibum paterna manu nobis suggereret. Ideo Propheta, vt fidelibus persuadeat, Deum in ipsis pascendis optimi patrisfamiliâs partes implere, admonet, escam dare omni carni. Denique vbi ab vna parte audimus, Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: ab altera autem, Oculus Domini super impios, vt perdat è terra memoriam eorum, sciamus creaturas omnes sursum & deorsum præsto ad obsequium adesse, vt eas in quemcunque vult vsum accommodet. Vnde colligitur, non tantùm generalem eius prouidentiam vigere in creaturis, vt

Exod.19. c.13 *Iona 1.4. 4* *Psa.104. a.4* *Psal. 107.c. 25.29* *Amos 4. 9* *Hag.1.11* *Psal. 127.3* *Gene.30. a.2* *Deut. 8. a.2* *Iesa.3. a.1* *Psa.136. d.25* *Psal. 34. c.16* *Ibidē 17*

naturæ ordinem continuet: sed in certum & proprium finem aptari, admirabili eius consilio.

8 Qui huic doctrinæ inuidiam facere volunt, calumniantur esse dogma Stoicorum, de fato: quod & Augustino exprobratum aliquando fuit. Nos etsi de verbis inuiti litigamus, Fati tamen vocabulum nō recipimus: tum quia est ex eorum genere, quorum profanas nouitates refugere nos Paulus docet: tum quia eius odio conantur grauare Dei veritatem. Dogma verò ipsum falsò nobis ac malitiose obiectatur. Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu & implicita quadam serie, quæ in natura contineatur: sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab vltima æternitate decreuit quod facturus esset: & nunc sua potentia, quod decreuit, exequitur. Vnde eius prouidentia non cælum modò ac terram, & creaturas inanimatas, sed hominum etiam consilia & voluntates gubernari sic asserimus, vt ad destinatum ab ea scopum rectà ferantur. Quid ergo? inquies. nihílne fortuitò, nihil contingenter accidit? Respondeo, verè à Basilio magno dictum esse, Fortunam & Casum, Ethnicorum esse voces, quarum significatione piorum mentes occupari non debeant. Nam si successus omnis, Dei benedictio est, calamitas & aduersitas, eius maledictio: fortunæ iam in rebus humanis aut casui nullus relinquitur locus. Et mouere nos quoque illud Augustini debet, In libris contra Academicos, inquit, non mihi placet toties me appellasse Fortunam, quanuis non aliquam deam voluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitum rerum euentum in externis vel bonis vel malis. Vnde & illa verba sunt quæ nulla religio dicere prohibet, Fortè, Forsan, Forsitan, Fortasse, Fortuitò. quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidentiam. Neque hoc tacui, dicens, Etenim fortasse quæ vulgò Fortuna nuncupatur, occulto quoque ordine regitur: nihílque aliud in rebus casum vocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidem hoc: verùm pœnitet me sic nominasse illic Fortunam: quum videam homines habere in pessima consuetudine, vt vbi dici debet, Hoc Deus voluit, dicant, Hoc voluit Fortuna. Denique passim docet, siquid Fortunæ relinquitur, temerè versari mundum. Et quanquam alicubi definit, partim libero hominis arbitrio, partim Dei prouidentia omnia geri, huic tamen subesse homines & ab ea regi, satis paulò pòst ostendit, principium illud sumens, nihil esse absurdius quàm fieri quicquam nisi ordinante Deo: quia temerè accideret. Qua ratione & contingentiam quæ ab hominum arbitrio pendet, excludit: mox verò clariùs causam esse quærendam negans voluntatis Dei. Quoties autem permissionis ab ipso mentio fit, quomodo hoc intelligi debeat ex vno loco optimè patebit, vbi Dei voluntatem, summam esse probat & primam omnium causam: quia nihil nisi ex iussu eius vel permissione accidit. Certè non fingit Deum in otiosa specula cessantem,

Lib. ad Bonif. 2. cap. 6, & alibi.

1. Tim. 6. 20

1. Retract. cap. 1

Lib. 83. Quæstionum.

Lib. de Trin. 3 cap. 4.

cessantē, dum aliquid vult permittere, vbi actualis (vt ita loquar) voluntas intercedit, quæ alioqui non posset censeri causa.

9 Quoniam tamen longè infra prouidentiæ Dei altitudinem subsidit mentis nostræ tarditas, adhibenda est quæ eam subleuet distinctio. Dicam igitur, vtcunque ordinentur omnia Dei consilio & certa dispensatione, nobis tamen esse fortuita. non quòd Fortunam reputemus mundo ac hominibus dominari, temeréque omnia sursum deorsum volutare: (abesse enim à Christiano pectore decet hanc vecordiam.) sed quoniam eorum quæ eueniunt, ordo, ratio, finis, necessitas, vt plurimùm in Dei consilio latet, & humana opinione non apprehenditur, quasi fortuita sunt quæ certum est ex Dei voluntate prouenire. Non enim aliam imaginem præ se ferunt, aut in natura sua consideratæ, aut secundùm notitiam nostram iudiciúmque æstimatæ. Fingamus, exempli gratia, mercatorem, qui syluam ingressus cum comitatu fidorum hominum, imprudenter à sociis aberret, ipso errore feratur in spoliarium, incidat in latrones, iuguletur. Mors eius non tantùm Dei oculo præuisa, sed decreto stabilita fuerat. Non enim dicitur præuidisse quantum cuiusque vita protenderetur, sed terminos constituisse ac fixisse qui preteriri non poterunt. Quantum tamen mentis nostræ captus apprehendit, omnia illic fortuita apparent. Quid hîc sentiet Christianus? nempe quicquid in morte eiusmodi intercessit, fortuitū natura, vt est, reputabit, prouidentiam tamen Dei præfuisse non dubitabit ad fortunam in suum finem dirigendam. Eadem est ratio futurorum contingentiæ. Futura omnia vt incerta nobis sunt, ita in suspenso habemus, acsi vtranuis in partem propensa forent. Manet tamen nihilominus cordibus nostris infixum, nihil euenturum quod non Dominus iam prouiderit. Hoc sensu apud Ecclesiasten sæpe repetitur nomen euentus: quia primo intuitu non penetrant homines ad primam causam, quæ procul abscondita est. Et tamen nunquam ita deletum fuit ex hominum cordibus quod de occulta Dei prouidentia proditum est in Scripturis, quin semper micarent in tenebris aliquæ scintillæ. Sic Philisthinorum augures, quanuis ambigui vacillent, Deo tamen partim aduersum casum tribuunt, partim fortunæ. Si arca, inquiunt, transierit per viam illam, sciemus Deum esse qui nos percussit: sin verò per alterā, casus fuit super nos. Stultè quidem, vbi nos fallit diuinatio, ad fortunam confugiunt: interea videmus eos constringi, ne audeant quod infeliciter illis acciderat fortuitum putare. Cæterùm quomodo prouidentiæ suæ fræno euentus quoslibet in quancunque vult partem flectat Deus, insigni exemplo liquebit. Ecce eodem articulo temporis quo deprehensus fuerat Dauid in deserto Mahon, irruptionem faciunt Philistini in terram: cogitur Saul discedere. Si Deus, saluti serui sui consulere volens, impedimentum hoc Sauli obiecit, certè quanuis repentè præter hominum opinionem arma ceperint Philistini,

Iob 14. a.5

1. Sam. 6.b.9

1. Sam. 23.d.26. 27

non tamen dicemus casu fuisse factum: sed quæ nobis videtur contingentia, secretum Dei impulsum fuisse agnoscet fides. Non semper quidem apparet similis ratio: sed indubiè sic habēdum est, quæcunque cernuntur in mundo conuersiones, ex secreta manus Dei agitatione prodire. Intereà quod statuit Deus, sic necesse est euenire vt tamen neque præcisè neque suapte natura necessarium sit. exemplum in Christi ossibus familiare occurrit. Quum induerit corpus nostro simile, fragilia fuisse eius ossa nemo sanus negabit: quæ tamen frangi fuit impossibile. Vnde iterum videmus non temerè in scholis inuentas fuisse distinctiones de necessitate secundum quid, & absoluta: item consequentis & consequentiæ quando ossa Filii sui Deus, quæ à fractura exemerat, fragilitati subiecit, atque ita restrinxit ad consilii sui necessitatem quod naturaliter contingere potuit.

Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.

CAP. XVII.

PORRO (vt propēsa sunt ad vanas argutias hominum ingenia) fieri vix potest quin se perplexis nodis impediant quicunque non tenent probum rectúmque huius doctrinæ vsum. Itaque in quem finem omnia diuinitus ordinari Scriptura doceat, breuiter hîc attingere expediet. Ac primò quidem notandum est, tam in futurum quàm in præteritum tempus considerandam esse prouidentiam Dei: deinde sic moderatricem esse rerum omnium, vt nunc mediis interpositis operetur, nunc sine mediis, nunc contra omnia media. Postremò huc tendere vt totum humanum genus sibi esse curæ Deus ostendat: præcipuè verò in regenda Ecclesia (quam propiore intuitu dignatur) se excubias agere. Iam & hoc addendum est, quanuis aut paternus Dei fauor & beneficentia, aut iudicii seueritas sæpe in toto prouidentię cursu reluceat: interdum tamen eorum quæ accidunt occultas esse causas, vt obrepat cogitatio, cæco fortunæ impetu volui & rotari res humanas: vel ad obloquendum nós caro solicitet, acsi Deus homines quasi pilas iactando, ludum exerceret. Verum quidem est, si quietis & sedatis mentibus ad discendum parati essemus, exitu tandem patefieri, Deo constare optimam consilii sui rationem: vel vt suos erudiat ad tolerantiam, vel vt corrigat prauos eorum affectus, & lasciuiam domet, vel ad sui abnegationem subigat, vel expergefaciat torporem: rursum vt prosternat superbos, vt impiorum astutiam discutiat, vt dissipet eorum machinationes. Vtcunque tamen nos lateant ac fugiant causæ, apud eum esse absconditas certò habendum est: ac proinde cum Dauide exclamandum,
Psal. 40. 6.6 Magna fecisti Deus mirabilia tua, & cogitationes tuas super nos non licet ordinare. si loqui tento, pręualent supra narrationem. Etsi enim semper in ærumnis nostris occurrere debent peccata, vt

pœna

pœna ipſa nos ad pœnitentiam ſolicitet: videmus tamen vt Chriſtus arcano Patris conſilio plus iuris afferat, quàm vt quenque prout meritus eſt, caſtiget. Nam de cæco nato ait, Neque hic peccauit, neque parentes: ſed vt manifeſtetur gloria Dei in ipſo. Hîc enim obſtrepit ſenſus, dum ipſos natales præuenit calamitas, acſi Deus parum clementer immeritos ſic affligeret. Atqui in hoc ſpectaculo fulgere gloriam Patris ſui teſtatur Chriſtus, modò puri ſint nobis oculi. Sed tenenda modeſtia eſt, ne ad cauſam reddendam Deum trahamus: ſed ita reuereamur occulta eius iudicia, vt nobis eius voluntas iuſtiſſima ſit rerum omnium cauſa. Quum cælum occupant denſæ nubes, exoritúrque violenta tempeſtas, quia & triſtis caligo oculis obiicitur, & tonitru aures percellit, & ſenſus omnes terrore obſtupefiunt, videntur nobis omnia confundi & miſceri: eadem interim ſemper manet in cælo quies & ſerenitas. Ita ſtatuendum eſt, dum res in mundo turbulentæ iudicium nobis eripiunt, Deum ex pura iuſtitiæ & ſapientiæ ſuæ luce hos ipſos motus optimè compoſito ordine temperare ac dirigere in rectum finem. Et certè prodigioſus in hac parte eſt multorum furor, qui maiore licentia Dei opera vocare audent ad ſuum calculum, & arcana eius conſilia excutere, tum etiam de incognitis præcipitem ferre ſententiam, quàm de mortalium hominum factis. Quid enim magis præpoſterum, quàm erga æquales noſtros hac vti modeſtia, vt iudicium ſuſpendere malimus quàm notam temeritatis incurrere: obſcuris autem Dei iudiciis, quæ reuerenter ſuſpicere decebat, proteruè inſultare? *Iohan. 9. a.3*

2 Ergo Dei prouidentiam rite & vtiliter nemo expendet, niſi qui ſibi cum fictore ſuo mundíque opifice negotium eſſe reputans, ad metum & reuerentiam, qua decet humilitate, ſe ſubmiſerit. Hinc fit vt tam multi hodie canes doctrinam hanc virulentis ſuis morſibus, vel ſaltem latratu impetant: quia non plus Deo licere volunt quàm ipſis dictat propria ratio. Nos etiam quanta poſſunt proteruia exagitant, quòd non contenti Legis præceptis, quibus comprehenſa eſt Dei voluntas, arcanis etiam eius conſiliis mundum regi dicamus. Quaſi verò cerebri noſtri figmentum ſit quod docemus: ac non vbique idem diſertè pronuntiet Spiritus, & innumeris loquendi formis repetat. Sed quia eos retinet aliquis pudor ne ſuas blaſphemias audeant in cælum euomere: quò liberiùs inſaniant, ſe nobiſcum litigare fingunt. Verùm niſi admittant, incomprehenſibili Dei conſilio quicquid in mundo accidit gubernari, reſpondeant quorſum dicat Scriptura, eius iudicia profundam eſſe abyſſum. Nam quum clamet Moſes, voluntatem Dei non procul in nubibus, vel in abyſſis quærendam eſſe, quia familiariter in Lege expoſita ſit, ſequitur profundæ abyſſo conferri aliam voluntatem abſconditam: de qua etiam Paulus, O profunditatem diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis Dei! quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius! Quis enim *Pſal. 36. a.7* *Deut. 30. 11* *Rom. 11. d.33*

cognouit mentem Domini? aut consiliarius eius fuit? Ac verum quidem est, in Lege & Euangelio comprehendi mysteria quæ longè emineant supra sensus nostri modum: sed quoniam Deus ad capienda hæc mysteria, quæ verbo patefacere dignatus est, suorum mentes intelligentiæ spiritu illuminat: nulla iam illic abyssus, sed via, in qua tutò ambulandum est, & lucerna pedibus regendis, & lux vitæ, & certæ conspicuęque veritatis schola. At mundi gubernandi admirabilis ratio meritò abyssus vocatur: quia dum nos latet, reuerenter adoranda est. Pulchrè vtrunque paucis verbis expressit Moses. Occulta, inquit, Deo nostro: quæ autem hîc scripta sunt, ad vos & filios vestros pertinent. Videmus enim vt non tantùm ad Legem meditandam studium adiicere, sed arcanam Dei prouidentiam reuerenter suspicere iubeat. Huius quoque altitudinis elogium ponitur in libro Iob, quòd mentes nostras humiliet. Postquam enim orbis machinam sursum & deorsum lustrando, magnificè disseruit author de operibus Dei, subiicit tandem, En istæ sunt extremitates viarum eius, & quantulum quod auditur in eo? Qua ratione distinguit alio loco inter sapientiam quæ penes Deum residet, & sapiendi modum quem hominibus præscripsit. Nam vbi de naturæ arcanis concionatus est, sapientiam dicit soli Deo esse cognitam, fugere autem oculos omnium viuentium. Sed paulo pòst subiicit, vulgatam esse vt inuestigetur: quia dictum sit homini, Ecce timor Dei est sapientia. Huc spectat Augustini dictum, Quia non omnia nouimus quæ de nobis optimo ordine Deus agit, in sola bona voluntate nos secundum Legem agere, in aliis verò secundum Legem agi: quia eius prouidentia Lex sit incommutabilis. Ergo quum sibi ius mundi regendi vendicet Deus nobis incognitum, hæc sit sobrietatis ac modestiæ lex, acquiescere summo eius imperio, vt eius voluntas nobis sit vnica iustitiæ regula, & iustissima causa rerum omnium. Non illa quidem absoluta voluntas de qua garriunt sophistæ, impio profanóque dissidio separantes eius iustitiam à potentia: sed illa moderatrix rerum omnium prouidentia, à qua nihil nisi rectum manat, quamuis nobis absconditæ sint rationes.

Deut.29.d.29

Iob 26.d.14

Iob 28

Lib.83. quæst. cap.27

3 Ad hanc modestiam quicunque erunt compositi, neque in præteritum tempus de rebus aduersis contra Deum frement, neque scelerum culpam in ipsum regerent: sicut Homericus Agamemnon, ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιος εἰμὶ, Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ μοῖρα. neque rursum, vt Plautinus ille adolescēs, quasi fatis abrepti, desperatione se proiicient in exitium, Instabilis est sors rerum, pro libidine fata agunt homines. referam me ad scopulū, vt rem istic cum ætate perduam. Neque alterius exemplo, Dei nomen suis flagitiis obtendent. Sic enim Lyconides in altera comœdia, Deus impulsor fuit: credo deos voluisse: Nam ni vellent, non fieret, scio. Quin potius ex Scriptura, quid Deo placeat inquirent ac discent, vt Spiritu duce illuc nitantur, simul Deum quocunque vocat sequi parati, re ipsa ostendent

dent nihil huius doctrinæ cognitione esse vtilius, quam immeritò exagitant peruersi homines, quòd ea quidam perperam abutantur. Stultè cum suis ineptiis tumultuantur profani homines, vt penè cælum terræ, vt dicitur, permisceant. Si mortis nostræ punctum signauit Dominus, effugere non licet: frustra igitur in cautionibus adhibendis laboratur. Quòd ergo alius cōmittere se viæ non audet, quam periculosam audit, ne à latronibus trucidetur: alius medicos accersit, ac pharmacis se fatigat, vt vitæ opituletur: alius à crassioribus cibis abstinet, ne lædat imbecillam valetudinem: alius ruinosas ædes inhabitare formidat: omnes deniq; vias excogitant, & magna animi intentione excudunt, quibus id quod concupiscunt, assequantur: aut hæc omnia inania sunt remedia, quæ captantur ad corrigendam Dei voluntatem: aut non certo eius decreto terminantur vita & mors, sanitas & morbus, pax & bellum, & alia quæ homines prout vel appetunt, vel oderunt, ita sua industria vel obtinere, vel refugere student. Quinetiam orationes fidelium peruersas, nedum superuacuas fore colligunt, quibus petitur vt Dominus prospiciat iis quæ iam ab æterno decreuit. In summa, omnia quæ in posterum capiuntur consilia, tollunt, perinde ac Dei prouidentiæ aduersa, quæ, illis non aduocatis, quid fieri vellet, decreuit. Deinde quicquid iam accidit, ita prouidentiæ Dei imputant, vt conniueant ad hominem, quem idipsum designasse constet. Occidit sicarius probum ciuem? exequutus est, inquiunt, consilium Dei. Furatus est aliquis, aut scortatus? quia fecit quod prouisum erat à Domino & ordinatum, minister est eius prouidentiæ. Parentis mortem, neglectis remediis, securus filius expectauit? nō potuit Deo obsistere, qui sic ab æterno præstituerat. Ita flagitia omnia, virtutes vocant, quia Dei ordinationi obsequantur.

4 Atqui quod ad futura pertinet, humanas deliberationes facilè cum Dei prouidentia conciliat Solomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acsi eius manu non regerentur: ita alibi sic loquitur, Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus diriget gressus eius: significans, æternis Dei decretis nos minimè impediri quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitauit, eius simul curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit: ne incautos opprimerent, cautiones ac remedia suggessit. Nunc perspicuum est quid sit nostri officii: nempe, si vitam nobis nostram tutandam cōmisit Dominus, vt eam tueamur: si subsidia offert, vt iis vtamur: si pericula præmonstrat, ne temere irruamus: si remedia suppeditat, ne negligamus. Atqui periculum nullum oberit, nisi fatale: quod ineluctabile est remediis omnibus. Quid autem si ideo fatalia non sunt discrimina, quia iis pro-

Prou.16.b.9

pulsandis ac superandis remedia tibi Dominus assignauit? Vide quomodo tuæ ratiocinationi cum ordine diuinæ dispensationis conueniat. Tu cauendum non esse periculum colligis, quia fatale quum non sit, simus etiam citra cautionem euasuri: Dominus autem ideo vt caueas iniungit, quia fatale tibi esse nolit. Non expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi cauendíque artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentiæ eius subseruiant, in vitę propriæ conseruatione. Quemadmodum contrà neglectu & socordia, quæ illis iniunxit mala, sibi accersunt. Quî fit enim vt vir prouidus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet, stultus inconsulta temeritate pereat, nisi quòd & stultitia & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumenta in vtranque partem? Ideo nos celare futura omnia voluit Deus, vt tanquam dubiis occurramus, neque desinamus parata remedia opponere, donec aut superata fuerint, aut omnē curam superauerint. Ideo antè admonui, prouidentiam Dei non semper nudam occurrere, sed prout adhibitis mediis eam Deus quodammodo vestit.

5 Iidem præteriti temporis euentus perperam & inconsideratè ad nudam Dei prouidentiam trahunt. Nam quia ex ea pendent quæcunque contingunt, Ergo, inquiunt, nec furta, nec adulteria, nec homicidia perpetrantur, quin Dei voluntas intercedat. Cur ergo, inquiunt, fur punietur, qui eum expilauit quem Dominus paupertate voluit castigare? Cur punietur homicida, qui eum interfecit cui vitam Dominus finierat? Si Dei voluntati seruiunt huiusmodi omnes, cur punientur? Sed enim eos Dei voluntati seruire nego. Nō enim qui malo animo fertur, præbere ministeriū Deo iubenti dicemus, quum malignæ cupiditati tantùm obsequatur. Paret ille Deo, qui de eius voluntate edoctus, eò contendit quò ab ea vocatur. Vnde autem edocemur, nisi ex eius verbo? Proinde in rebus agendis ea est nobis perspicienda Dei voluntas quam verbo suo declarat. Id requirit vnum Deus à nobis, quod præcipit. Siquid aduersus præceptum designamus, non obedientia est, sed contumacia & transgressio. At, nisi vellet, non faceremus. Fateor. Sed an facimus mala in hunc finem, vt ei obsequium præstemus? At nobis ea nequaquam mandat: quin potius irruimus, non quid ille velit cogitantes, sed libidinis nostræ intēperie sic furentes, vt contra ipsum destinato consilio nitamur. Atque hac ratione, malè agendo, iustæ eius ordinationi seruimus: quia pro immensa suæ sapientiæ magnitudine, ad bene agendum malis instrumentis vti bene probéque nouit. Ac vide quàm insulsa sit eorum argumentatio: impunita esse authoribus suis scelera volunt, quia nonnisi Dei dispensatione patrantur. Ego plus concedo: fures & homicidas, & alios maleficos, diuinæ esse prouidentiæ instrumenta, quibus Dominus ipse ad exequenda quæ apud se constituit iudicia, vtitur. Atqui eorum malis vllam inde excusationem deberi

nego. Quid enim? An vel eadem secum iniquitate Deum implicabunt, vel suam prauitatem illius iustitia operient? Neutrum possunt. Quò minus se purgēt, propria conscientia redarguuntur. quò minus Deum insimulent, totum in se malum deprehendunt: penes ipsum, nonnisi legitimum malitiæ suæ vsum. Sed enim per ipsos operatur. Et vnde, quæso, fœtor in cadauere, quod calore solis tum putrefactum, tum reseratum fuerit? Radiis solis excitari omnes vident. nemo tamen illos fœtere ideo dicit. Ita quum in homine malo subsideat mali materia & culpa, quid est quòd inquinamentum aliquod contrahere putetur Deus, si ad suum arbitrium vtatur eius ministerio? Facessat igitur canina hæc procacitas, quæ allatrare quidem eminus Dei iustitiam potest, sed non attingere.

6 Verùm has calumnias vel potius phreneticorum deliria facilè discutiet pia sanctáque prouidentię meditatio, quam nobis dictat pietatis regula, vt optimus & suauissimus inde fructus nobis proueniat. Ergo Christianum pectus, quum certo certius persuasum sit, omnia Dei dispensatione euenire, nihil fortuitò contingere: ad illum, velut præcipuam rerum causam, oculos semper referet: causas tamen inferiores suo loco intuebitur. Deinde singularem Dei prouidentiam ad se conseruandum excubare non dubitabit, quæ nihil euenire passura sit, quàm quod bono ac saluti sibi vertat. Quoniam autem cum hominibus primùm, deinde cum reliquis creaturis illi negotium est, vtrobique sibi pollicebitur Dei prouidentiam regnare. Quantum ad homines attinet, siue boni sint, siue mali, eorum consilia, voluntates, conatus, facultates sub eius manu esse agnoscet, vt flectere quò libuerit, ac quoties libuerit constringere, in eius arbitrio situm sit. Singularem Dei prouidentiam in salutem fidelium excubare plurimæ sunt & luculentissimæ promissiones quæ testentur: Iacta super Dominum curam *Psal.55.* tuam, & ipse te enutriet, nec permittet vnquam fluctuari iustum. *d.23* Quoniam illi curæ sumus. Qui habitat in adiutorio Altissimi, in *1.Petr.5.* protectione Dei cæli commorabitur. Qui tangit vos, tangit pupil- *b.9* lam oculi mei. Ero clypeus tuus, murus aheneus: aduersantibus ti- *Psal. 91.* bi aduersabor. Etiamsi mater obliuiscatur filiorum, non tamen o- *a.1* bliuiscar tui. Quinetiam hic potissimus est scopus in historiis Bi- *Zach. 2.* blicis, vt doceant tanta sedulitate vias sanctorum custodiri à Do- *c.8* mino, vt ne ad lapidem quidem impingant. Ergo vt iure paulò an- *Iesa. 26.* tè à nobis explosa fuit eorum opinio, qui vniuersalem Dei proui- *a.2* dentiam comminiscuntur, quæ non speciatim ad curam vniuscu- *Iesa. 29.* iusque creaturæ se demittat: in primis tamen specialem hanc cu- *d.15* ram erga nos recognoscere operæpretium est. Vnde Christus, vbi asseruit ne vilissimum quidem passerculum in terram decidere si- *Mat.10.* ne Patris voluntate, huc statim applicat, vt quo pluris sumus passe- *c.29* ribus, eo propiore cura reputemus Deū nobis prospicere. ac eousque ipsam extendit, vt confidamus capillos capitis nostri numera- *Ibid.c.* tos esse. Quid nobis aliud optemus, si nec vnus è capite pilus de- *30*

fluere potest nisi ex eius voluntate? Non de genere humano tantùm loquor: sed quia Deus Ecclesiam sibi in domicilium elegit, non dubium est quin paternam in ea regenda curam singularibus documentis ostendat.

7 His tum promissis, tum exemplis confirmatus Dei seruus, adiunget testimonia quę docent sub eius potestate esse omnes homines, siue eorum conciliandi sunt animi, siue cohibenda malitia, nequid noceat. Dominus enim est qui dat nobis gratiam, non apud eos modò qui nobis bene volũt, sed etiam in oculis Ægyptiorum:

Exod. 3. g.21 hostium verò nostrorum improbitatem frangere variis modis nouit. Interdum enim mentem illis adimit, nequid sani sobriíve capere queant: qualiter Satanam dimittit, qui mendacio impleat os

1.Reg. 22. d.22 omnium Prophetarum, ad decipiendum Achab: Rechabeam iu-

Ibid. 12. b.10, & d.15 uenili consilio dementat, vt regno per suam stultitiam spolietur. Nonnunquam vbi mentem illis cõcedit, ita absterret & exanimat, ne id quod conceperunt, velint, aut machinentur. Interdum etiam, vbi conari permisit quod libido & rabies suadebat, impetus eorum opportunè abrumpit, nec sinit ad finem vsque procedere quod in-

2.Samu. 17. b.7, & c.14 stituunt. Sic consilium Achitophel, quod exitiale Dauidi futurum erat, ante tempus dissipauit. Sic & creaturas omnes in suorum bonum ac salutem moderari, ei curæ est, ac diabolum etiam ipsum,

Iob 1.12 quem conspicimus, nihil ausum fuisse tentare aduersum Iob, sine permissu eius ac mandato. Hanc notitiam necessariò sequitur tum animi gratitudo in prospero rerum successu, tum in aduersitate patientia, tum etiam in posterum incredibilis securitas. Quicquid ergo prosperè atque ex animi sententia eueniet, id totum acceptum Deo referet, siue per hominum ministerium senserit eius beneficentiam, siue ab inanimatis creaturis adiutus fuerit. Sic enim reputabit cum animo suo, Certè Dominus est qui ad me istorum animos inclinauit, qui mihi adglutinauit, vt suæ erga me benignitatis instrumenta forent. In frugum abundantia cogitabit, Dominum esse qui cælum exaudit, vt cælum exaudiat terram, ipsa quoque exaudiat suos fœtus: in aliis non dubitabit benedictionem Domini solam esse qua omnia prosperentur: nec tot causis admonitus, ingratus esse sustinebit.

8 Si aduersi quid contigerit, extemplo mentem hîc quoque extollet in Deum, cuius manus ad patiẽtiam placidámque animi moderationem nobis imprimendam valet plurimum. Si Ioseph in recognoscenda fratrum perfidia immoratus esset, nunquam fraternum potuisset in eos animum recipere. Sed quoniam mentem ad Dominum reflexit, oblitus iniuriæ, ad mansuetudinem ac clementiam inclinatus est, vt fratres etiam vltro soletur, ac dicat,

Gen. 45. c.8, & 50.d.20 Non vos estis qui me vendidistis in Ægyptum, sed Dei voluntate præmissus sum ante vos, vt vitam vobis conseruem. Vos quidem cogitastis de me malum, sed Dominus conuertit illud in bonum. Si Iob ad Chaldæos se conuertisset, à quibus vexabatur, statim

accensus

accensus esset ad vindictam: sed quia opus Domini simul recognoscit, semet pulcherrima illa sententia consolatur, Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Sic Dauid conuitiis & lapidibus à Semei impetitus, si in hominem defixisset oculos, ad retaliandam iniuriam suos animasset: verùm quia non sine Domini motu illum agere intelligit, illos potius mitigat. Sinite eum, inquit, quia Dominus ei præcepit vt maledicat. Hoc eodem fræno alibi doloris intemperiem cohibet. Tacui & obmutui, inquit, quia tu fecisti Iehouah. Si nullum efficacius est iræ atque impatientiæ remedium, non parum certè profecit qui Dei prouidentiam didicit in hac parte meditari, vt possit eò mentem semper reuocare, Dominus voluit, ideo ferendum est: non modò quia reluctari non licet, sed quia nihil vult nisi quod & iustum sit & expediat. Summa huc redit, vt iniustè ab hominibus læsi, omissa eorum improbitate (quæ nihil quàm dolorem nostrum exasperaret, animósque acueret ad vindictam) meminerimus ad Deum conscendere, ac pro certo statuere discamus, iusta eius dispensatione fuisse & permissum & immissum quicquid hostis sceleratè in nos admisit. Paulus, vt à retaliandis iniuriis nos compescat, prudenter admonet, nobis non esse luctam cum carne & sanguine, sed cum hoste spirituali Diabolo, vt nos ad certandum paremus. Sed hæc ad sedandos omnes iracundiæ impetus vtilissima admonitio est, tam Diabolum quàm improbos omnes Deum armare ad conflictum, & sedere quasi agonothetam vt patientiam nostram exerceat. Quòd si absque hominum opera eueniant quæ nos premunt clades & miseriæ, in memoriam redeat Legis doctrina, Quicquid prosperi est, ex fonte benedictionis Dei fluere: aduersa omnia esse eius maledictiones: ac terreat nos illa horribilis denuntiatio, Si temere inceditis contra me, ego quoque temere incedam contra vos. Quibus verbis coarguitur torpor noster, vbi pro communi carnis sensu fortuitum esse ducentes, quicquid in vtranque partem accidit, neque beneficiis Dei animamur ad eius cultum, neque flagellis ad resipiscentiam stimulamur. Hæc eadem ratio est cur acerbè expostularent Ieremias & Amos cum Iudæis, quia tam bona quàm mala fieri putarent Deo non iubente. Eodem refertur illa Iesaiæ concio, Ego Deus creans lucem, & formans tenebras: faciens pacem, & creans malum. ego Deus facio hæc omnia.

Iob.1.d.21 *2.Samu.16.b.10.* *Psal.39.b.10.* *Ephes.6.b.12.* *Deut.28* *Leuit.26.d.23* *Thren.3.e.38* *Amos.3.b.6* *Iesa.45.a.7*

9 Neque tamen interim ad causas inferiores vir pius conniuebit. Neque enim quia ministros diuinæ bonitatis arbitrabitur eos à quibus beneficio affectus fuerit, ideo illos prætenibit: acsi nullam gratiam sua humanitate promeriti essent: sed illis obstrictum se ex animo sentiet, & libenter fatebitur obligationem, & gratiam pro facultate & re nata referre studebit. Denique Deum in acceptis bonis reuerebitur & prædicabit, vt præcipuum authorem: sed homines vt eius ministros honorabit: atque, vt res est,

intelliget ſe Dei voluntate iis eſſe deuinctum per quorum manum beneficus eſſe voluerit. Si quid iacturæ vel ob negligentiam vel ob imprudentiam fecerit, Domino quidem volente factum id apud ſe ſtatuet, verùm ſibi quoque imputabit. Si quis morbo abſumptus ſit, quem, quum ex officio curare debuiſſet, negligenter tractauit: tametſi nõ ignorabit ad terminum perueniſſe quem præterire non poterat, peccatum tamen ſuum inde non eleuabit: ſed quia non eſt defunctus erga eum fideliter ſuo munere, perinde accipiet acſi negligentiæ ſuæ culpa periiſſet. Multo minus, vbi in deſignando vel homicidio vel furto fraus & concepta animo malitia interceſſerit, eam excuſabit ſub prætextu diuinæ prouidentiæ: ſed in eodem facinore, Dei iuſtitiam, hominis nequitiam, vt ſe vtraque manifeſtè prodit, diſtinctè contemplabitur. In futuris verò potiſſimùm, inferiorum huiuſmodi cauſarum rationem habebit. Nam inter Domini benedictiones reponet ſi non deſtituetur ſubſidiis humanis, quibus ad incolumitatem ſuam vtatur. itaque nec in capiendis conſiliis ceſſabit, nec torpebit in ope eorum imploranda, quibus ſuppetere conſpiciet vnde iuuetur: ſed à Domino ſibi in manum offerri reputans quæcunque commodare ſibi aliquid poſſunt creaturæ, ipſas, tanquam legitima diuinæ prouidentiæ inſtrumenta, ad vſum applicabit. Ac, quum incertus ſit quem ſint exitum habitura quæ negotia aggreditur (niſi quòd in omnibus Dominum ſuo bono proſpecturum nouit) ad id ſtudio aſpirabit quod ſibi expedire ducet, quantum intelligentia mentéque aſſequi poteſt. Neque tamen in capiendis conſiliis proprio ſenſu feretur: ſed Dei ſapientiæ ſe commendabit ac permittet, vt eius ductu in rectum ſcopum dirigatur. Cæterùm non externis ſubſidiis ita eius fiducia ſubnitetur, vt ſi adſint, in iis ſecurè acquieſcat: ſi deſint, perinde ac deſtitutus trepidet. Mentem enim in ſola Dei prouidentia ſemper habebit defixam, neque à firmo eius intuitu, præſentium rerum conſideratione, abduci patietur. Sic Ioab tametſi prælii euentum in arbitrio manúque Dei eſſe agnoſcit, non tamen inertiæ ſe dedit: ſed quod ſuæ vocationis eſt, ſedulò exequitur: Domino autem permittit euentum moderari. Stabimus fortes, inquit, pro gente noſtra, & vrbibus Dei noſtri: Dominus autem faciat quod bonum eſt in oculis ſuis. Eadem cognitio temeritate & praua confidentia exutos ad continuam Dei inuocationem nos impellet: tum etiam animos noſtros bona ſpe fulciet, vt quæ nos circunſtant pericula, ſecurè & fortiter deſpicere non dubitemus.

2. Samu. 10. c. 12

10 Hac verò parte ſe prodit inæſtimabilis piæ mentis fœlicitas. Innumera ſunt quæ vitam humanã obſident mala, quæ totidem oſtentant mortes. Vt extrà non exeamus: quum mille morborum receptaculum ſit corpus, imò intus incluſas teneat ac foueat morborum cauſas, ſeipſum homo ferre non poteſt quin multas exitiorum ſuorum formas ſecum ferat, ac vitam quodammodo cum

morte implicitam trahat. Quid enim aliud dicas, vbi nec frigetur, nec sudatur sine periculo? Iam quocunque te vertas, quæ circa te sunt omnia, non modò ambiguæ sunt fidei, sed apertè ferè minantur, ac præsentem mortem videntur intentare. Conscende nauem, pede vno à morte distas. Equo inside, in lapsu pedis vnius vita tua periclitatur. Incede per vias vrbis, quot sunt in tectis tegulæ, tot discriminibus es obnoxius. Si ferramentum in tua aut amici manu sit, exerta est noxa. Quotquot animalia ferocia vides, in tuam perniciem armata sunt. Quòd si vel horto bene munito includere te studeas, vbi nihil quàm amœnitas appareat, illic serpens interdum delitescet. Domus assiduè incendio subiecta, interdiu tibi paupertatem, noctu etiam oppressionem minatur. Ager grandini, pruinæ, siccitati, aliísque tempestatibus expositus quum sit, sterilitatem, atque ex ea famem tibi denuntiat. Omitto veneficia, insidias, latrocinia, vim apertam, quorum pars nos domi obsident, pars peregrè consequuntur. Inter has angustias annon oportet miserrimum esse hominem, vt pote qui in vita semiuiuus anxium & languidum spiritum ægrè trahat, non secus acsi imminentem perpetuò ceruicibus gladium haberet? Dices ista rarò euenire, aut certè non semper, neque omnibus, nunquam verò simul omnia. Fateor. sed quum aliorum exemplis admoneamur, euenire etiam nobis posse: nec nostram magis, quàm eorum vitam excipi debere: fieri non potest vt non timeamus ac formidemus tanquam nobis euentura. Tali ergo trepidatione quid calamitosius fingas? Adde, quòd Dei cõtumelia non caret, si dicatur, hominem ex creaturis nobilissimam, prostituisse ad cæcos & temerarios quoslibet Fortunæ ictus. Sed hîc de miseria hominis tantum loqui propositum est, quam sensurus sit si sub imperium Fortunæ redigatur.

11 At vbi lux illa diuinæ prouidentiæ semel homini pio affulsit: iam non extrema modò, qua antè premebatur, anxietate & formidine, sed omni cura releuatur ac soluitur. Vt enim merito Fortunam horret, ita securè Deo sese audet permittere. Hoc, inquam, solatium est, vt intelligat Patrem cælestem sic omnia sua potentia continere, sic imperio nutúque suo regere, sic sapientia moderari, vt nihil, nisi ex eius destinatione, cadat. in eius porrò fidem se receptum, Angelorum curæ demandatum, neque aquæ, neque ignis, neque ferri noxa posse attingi, nisi quoad locum illis dare Deo moderatori libuerit. Sic enim canit Psalmus, Quoniã ipse liberabit te de laqueo venatoris, & à peste noxia. Sub ala sua proteget te, atque in pennis eius fiduciã habebis. pro scuto erit veritas eius. Non timebis à pauore nocturno, nec à sagitta volante per diem, à peste perambulante in caligine, à noxa grassante in meridie, &c. Vnde & illa emergit in sanctis gloriandi fiducia, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi caro. Dominus protector meus, quid trepidabo? Si consistant aduersum me castra, si ambulauero in medio vmbræ mortis, non desinam bene sperare. Vnde alibi.

Psal. 91. a.3

Psal.118. a.6, & 27. a.3, & 56. a.5, & alibi.

id,quæso,habent, quòd illis nunquam excutitur sua securitas,nisi quia vbi temere mundus volutari in speciem videtur, Dominum vbique operari sciunt,cuius opus confidunt sibi fore salutare? Iam si vel à diabolo,vel à sceleratis hominibus impetitur eorum salus: hîc verò, nisi prouidentiæ recordatione ac meditatione confirmentur, protinus concidere necesse sit. Verùm vbi in memoriam reuocant, diabolum totámque improborum cohortem sic omnibus partibus manu Dei, tanquam fræno, cohiberi, vt nec concipere vllum aduersus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, si maximè moliantur,digitum mouere queant: nisi quantum ille permiserit, imò nisi quantum mandarit: nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, sed etiam ad obsequia præstanda fræno cogi: habent vnde se prolixè consolentur. Nam vt Domini est, eorum furorem armare,& cõuertere destinaréque quò libuerit: ita & modum finémque statuere,ne pro sua libidine licentiosè exultent. Qua persuasione suffultus Paulus, profectionem suam, quam vno in loco dixerat à Satana impeditam fuisse, alibi inDei permissione statuit.Si tãtùm dixisset obstaculum fuisse à Satana, nimium potestatis visus fuisset ei dare, acsi ipsa quoque Dei consilia euertere esset in eius manu:nunc verò vbiDeum arbitrum statuit, à cuius permissione pendeant omnia itinera, simul ostendit nihil nisi eius nutu consequi Satanam posse quicquid machinetur. Eadem ratione Dauid, quia propter varias conuersiones quibus assiduè voluitur & quasi rotatur hominum vita, in hoc asylum se recipit, Tempora sua esse in manu Dei. Poterat aut vitæ cursum,aut tempus in singulari numero ponere: sed temporum nomine exprimere voluit,quantumuis instabilis sit hominum conditio,quæcunque subinde accidunt vices diuinitus gubernari. Qua ratione Rasin & Rex Israel, quum viribus in exitium Iuda copulatis, viderentur faces ad perdendam & absumendam terram accensæ,vocantur à Propheta titiones fumigantes,qui nihil quàm modicum fumum exhalare queant.Sic Pharao, quum & opibus,& robore, & multitudine copiarum omnibus formidolosus esset, ipse belluæ marinæ, copiæ eius piscibus comparantur. Ducem ergo & exercitum denuntiatDeus se hamo suo capturum, & tracturum quò volet.Denique, ne hîc diutius immorer, facilè si animaduertas, perspicies, extremum esse omnium miseriarum, prouidentiæ ignorationem: summam beatitudinem in eiusdem cognitione esse sitam.

1. Thes. 2.d.18 — *1.Cor.16. b.7* — *Psal. 31. c.16* — *Iesa. 7. a. 4* — *Eze. 29. a.4*

12 De prouidentia Dei,quantum ad solidam fidelium & eruditionem & consolationem conducit, (nam explendæ vanorum hominum curiositati neque satis quicquam esse potest, neque optãdum est vt satisfiat) satis dictum foret,nisi obstarent pauci quidam loci, qui innuere videntur, contrà quàm suprà expositum est,non firmum ac stabile constare Deo consilium, sed pro rerum inferiorum dispositione mutabile. Primùm aliquoties Dei pœnitentia

sententia commemoratur, vt quòd illum pœnituerit hominis creati: Saulis in regnum euecti: quòd eum pœnitebit mali quod infligere populo suo statuerat, simulac conuersionem eius aliquam senserit. Deinde nonnullæ decretorum eius abrogationes referuntur. Per Ionam edixerat Niniuitis, quadraginta diebus elapsis periturum Niniuen, atqui mox eorum pœnitentia ad clementiorem sententiam inflexus est. Ezechiæ mortem per os Iesaiæ pronuntiarat: ad quam differendam lachrymis eius & precibus commotus est. Hinc argumentantur multi, Deum non æterno decreto res hominum constituisse: sed prout sunt cuiusque merita, vel prout æquum ac iustum censet, singulos in annos, dies & horas, hoc vel illud decernere. De pœnitentia sic habendum, non magis illam in Deum cadere, quàm vel ignorantiam, vel errorem, vel impotentiam. Si enim nemo sciens ac volens se in pœnitentię necessitatem coniicit, Deo pœnitentiam non tribuemus, quin aut ignorare dicamus quid futurum sit, aut effugere non posse, aut præcipitanter & inconsideratè ruere in sententiam cuius statim pœniteat. Id autem tantum abest à sensu Spiritus sancti, vt in ipsa pœnitentiæ mentione, neget Deum pœnitudine duci, quia homo non sit quem pœnitere queat. Ac notandum est in eodem capite sic vtrunque coniungi vt comparatio speciem repugnantiæ optimè conciliet. Mutatio figuratè traditur, quòd Deum pœniteat Saulis in Regem creati. Paulo post additur, Non mentietur fortitudo Israel, nec pœnitudine flectetur: quia homo non est, vt eum pœniteat. Quibus verbis palàm absque figura immutabilitas asseritur. Itaque Dei ordinationem in rebus humanis administrandis & perpetuam & omni pœnitentia superiorem esse certum est. Ac ne dubia esset eius constantia, testimonium illi reddere sui quoque aduersarii coacti sunt. Balaam enim, vel inuitum, in hanc vocem prorumpere oportuit, non esse Deum instar hominis vt mentiatur, nec quasi hominis filium vt mutetur: ac fieri non posse vt non faciat quicquid dixerit, vt non impleat quicquid loquutus sit.

Gen. 6. b.6
1.Sam. 15.c.11
Ier.18.a. 8
Ione 3. b.4. d.10
Ies. 38.a. 1.5
2.Re.20. a.1.5
1.Sam. 15.f.29
Num. 23.c.19

13 Quid ergo sibi vult Pœnitentiæ nomen? Nempe quod aliæ omnes loquendi formulæ quę Deum humanitus nobis describunt. Quia enim ad eius altitudinem nō pertingit nostra infirmitas, quæ nobis traditur eius descriptio, ad captum nostrum submittenda est, vt à nobis intelligatur. Hæc est porrò submittendi ratio, vt se talem nobis figuret, non qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Extra omnem perturbationis affectum quum sit, irasci se peccatoribus testatur. Quemadmodū ergo quum audimus Deum iratum, imaginari non debemus aliquam in ipso motionem, sed reputare potius locutionem hanc à sensu nostro sumptam, quia faciem excandescentis iratique præ se ferat Deus quoties iudicium exercet: ita nec aliud debemus concipere sub pœnitentiæ vocabulo, quàm factorum mutationē: quia soleāt homines facta sua mutādo, testari sibi displicere. Quoniam ergo mutatio quælibet inter homines,

correctio eius est quod displicet: correctio autem ex pœnitentia prouenit: ideo per Pœnitentiæ nomen significatur quòd Deus in suis operibus mutat: interim nec consilium illi nec voluntas inuertitur, nec affectus commutatur: sed quod ab æterno prouiderat, probauerat, decreuerat, perpetuo tenore prosequitur, vtcunque appareat subita hominum oculis varietas.

Ionæ 3.c. 10 14 Nec sacra historia, dum Niniuitis remissum narrat quod iam promulgatum fuerat excidium, & Ezechiæ vitam, denuntiata morte, prorogatam: abrogata fuisse Dei decreta ostendit. Qui sic sentiunt, in denuntiationibus hallucinantur: quæ tametsi simpliciter affirmant, tacitam in se nihilominus conditionem continere ex fine ipso intelligetur. *Ies.38.a. 5* Cur enim ad Niniuitas Ionam Dominus mittebat, qui ruinam vrbis prædiceret? Cur per Iesaiam mortem indicabat Ezechiæ? Poterat enim & illos & hunc perdere, sine cladis nuntio. Aliud ergo spectauit quàm vt mortis suæ præscii venientem illam eminus cernerent. Nimirum non perditos voluit, sed, ne perderentur, emendatos. Quòd ergo Niniuem post quadraginta dies ruituram Ionas vaticinatur, ideo fit ne ruat. Quòd Ezechiæ spes vitæ longioris præciditur, ideo fit vt longiorem vitam impetret. Quis iam non videt, Dominum eiusmodi comminationibus voluisse ad resipiscentiam expergefacere quos terrebat, vt effugerent quod peccatis suis meriti erant iudicium? Id si conuenit, natura rerum eò nos ducit vt in simplici denuntiatione conditionem tacitam subaudiamus. Quod etiam confirmatur similibus exemplis. *Gen.20. a.3* Abimelech regem corripiens Dominus, quòd Abrahæ suam vxorem sustulisset, his verbis vtitur, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti. est enim viro iuncta. Postquam autem ille excusauit, in hunc modum loquitur, Restitue vxorem viro: est enim propheta, & orabit pro te vt viuas. Sin minus, scito quòd moriendo morieris tu, & omnia quæ habes. Vides vt primo edicto vehementiùs eius animum concutiat, quò satisfactioni reddat intentum: altero autem voluntatem liquidè suam explicet? Quando similis est aliorum locorum ratio, ne ex illis inferas quicquam fuisse priori Domini consilio derogatum, quia quod promulgauerat, irritum fecerit. Viam enim potius æternæ suæ ordinationi sternit Dominus, quum pœnam denuntiando, ad resipiscentiam monet eos quibus vult parcere, quàm voluntate quicquam variet, ac ne sermone quidem: nisi quòd syllabatim non exprimit quod intelligere tamen promptum est. *Ies.14.f. 27* Siquidem illud Iesaiæ manere verum oportet, Dominus exercituum deliberauit, & quis poterit dissoluere? manus eius extenta, & quis auertet eam?

Deum

Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat. CAP. XVIII.

Ex aliis locis vbi Deus Satanam ipsum & omnes reprobos suo arbitrio flectere vel trahere dicitur, difficilior emergit quęstio. Quomodo enim per illos agens nullam ex eorum vitio labem contrahat, imò in opere communi ab omni culpa sit immunis, ministros autem suos iustè damnet, vix capit sensus carnis. hinc reperta distinctio inter agere & permittere: quia hic nodus multis inexplicabilis visus est, sub Dei manu & imperio Satanam & impios omnes ita esse, vt eorum malitiam in quêcunque visum est finem dirigat: & sceleribus vtatur ad exequenda sua iudicia. At excusabilis fortè esset eorum modestia quos terret absurditatis species, nisi quòd perperam mendacii patrocinio asserere tentant Dei iustitiam ab omni sinistra nota. Absurdum videtur, volente ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatis suę pœnas daturus est. Tergiuersando itaque effugiunt, Dei tantum permissu, non etiam voluntate hoc fieri. ipse verò palàm se facere pronuntians, effugium illud repudiat. Quòd autem nihil efficiant homines nisi arcano Dei nutu, nec quicquam deliberando agitent nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione constituat, innumeris & claris testimoniis probatur. Quod antè citauimus ex Psalmo, Deum quæcunque vult facere, ad omnes actiones hominum pertinere certum est. Si Deus bellorũ & pacis certus est arbiter, vt illic dicitur, idque sine vlla exceptione, eo inscio aut quiescente homines cæco motu temere ferri quis dicere audebit? Sed in specialibus exemplis plus lucis erit. Ex primo capite Iob scimus Satanam se coram Deo sistere ad excipienda iussa, non minus quàm angelos, qui sponte obediunt: diuerso quidem id modo & fine: sed tamen nequid aggredi possit, nisi volente Deo. Etsi autem nuda permissio deinde subiici videtur, vt sanctum virum affligat: quia tamen vera est illa sententia, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Deo placuit, ita factũ est: colligimus, eius probationis cuius Satan & scelesti latrones ministri fuerũt, Deum fuisse authorem. Molitur Satan sanctum virum desperatione adigere in furorem: Sabæi crudeliter & impiè in aliena bona prędando inuolant. Agnoscit Iob diuinitus se exutum esse omnibus fortunis, & se pauperem factũ: quia sic placuerit Deo. Ergo quicquid agitent homines, vel Satan ipse, Deus tamen clauum tenet, vt ad exequenda sua iudicia conuertat eorum conatus. Vult Deus perfidum regem Achab decipi: operam suam offert Diabolus ad eam rem: mittitur cum certo mandato, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Si Dei iudicium est excæcatio & amentia Achab, nudæ permissionis figmentum euanescit: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittere non etiam decernere quid fieri

Iob.1.d.21

2.Reg.22.c.20

velit, & mandare executionem ministris. Iudæis propositum est
Christum extinguere: Pilatus & milites rabiosæ eorum libidini
Act. 4.f. morem gerunt. fatentur tamen in solenni precatione discipuli ni-
28 hil fecisse omnes impios nisi quod manus & consilium Dei de-
Ibidē 2. creuerant, sicuti iam antè cōcionatus fuerat Petrus, definito con-
d.23 silio & pręscientia Dei traditū fuisse vt interficeretur. acsi diceret,
Deum (quem nihil ab initio latuit) scientem & volentem statuisse
quod Iudæi executi sunt. sicuti alibi repetit, Deus qui prænuntia-
Ibidem uit per omnes suos Prophetas passurū esse Christum, ita impleuit.
3.c.18 Absalō incesto coitu patris torū polluēs, detestabile scelus perpe-
2.Sa.16. trat: Deus tamen hoc opus suum esse pronuntiat. verba enim sunt,
d.22 Tu fecisti occultè: ego verò palàm faciā, & coram sole hoc. Quic-
Ibidē 12. quid sæuitiæ exercent Chaldæi in Iudæa, opus Dei esse pronuntiat
c.12 Ieremias. Qua ratione Nabuchadnezer vocatur Dei seruus. Cla-
Iere. 50. mat passim Deus, suo sibilo, tubæ suæ clangore, imperio & iussu
d.25 excitari impios ad bellum: Assyrium vocat virgam furoris sui, & se
curim quam manu sua mouet. Cladem vrbis sanctę & Templi rui-
Ies.10.a. nam vocat opus suum. Dauid non obstrepens Deo, sed iustum iu-
5. Iesa.5. dicem agnoscens, ex illius tamen iussu prouenire maledicta Se
f.26, & meï fatetur. Dominus, inquit, iussit eum maledicere. Sæpius in sa
Iesa.19. cra historia occurrit, quicquid accidat, proficisci à Domino, sicuti
d.25 decem tribuum defectionem, interitum filiorum Eli, & eiusdem
2.Sa.16. generis permulta. Qui mediocriter exercitati sunt in Scripturis,
b.10. vident me ex multis pauca tātùm proferre testimonia, vt breuitati
1.Reg.11 consulam, ex quibus tamen satis supérque liquet nugari eos & ine
f.31 ptire qui in locum prouidentiæ Dei nudam permissionem substi-
1.Sam. tuunt, acsi in specula sedens expectaret fortuitos euentus: atque
2.g.34 ita eius iudicia penderent ab hominum arbitrio.

2 Quartum ad arcanos motus spectat, quod de corde Regis
Prou.21. prædicat Solomo, flecti huc vel illuc: prout Deo visum est, ad to-
a.1 tum certè humanum genus extenditur, tantundémque valet acsi
dixisset, quicquid animis concipimus, arcana Dei inspiratione ad
suum finem dirigi. Et certè nisi intus operaretur in mentibus ho-
minum, non rectè dictum esset, auferre labium à veracibus, & à se
Exe.7.g. nibus prudentiā: auferre cor principibus terrę, vt errent per deuia.
26 Atque huc pertinet quod sæpe legitur, homines esse pauidos,
Leuit. prout eius terrore occupantur eorum corda. Sic Dauid è castris
26.f.36 Saulis, nemine sciente egressus est: quia sopor Dei irruerat super
1.Sa.26 omnes. Sed nihil clarius potest desiderari quàm vbi toties pronū-
tiat se excæcare hominum mentes, ac vertigine percutere, spiritu
soporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hęc etiam
ad permissionem multi reiiciunt, acsi deserendo reprobos, à Sa-
Rom. 7. tana excæcari sineret. Sed quum disertè exprimat Spiritus, iusto
e.21 Dei iudicio infligi cæcitatem & amentiam, nimis friuola est illa
Exod. 8. solutio. Dicitur indurasse cor Pharaonis, item aggrauasse, & ro-
d.15 borasse. Eludunt insulso cauillo quidam has loquendi formas: quia
dum

dum alibi dicitur Pharao ipse aggrauasse cor suum, indurationis causa ponitur eius voluntas. Quasi verò non optimè conueniant hæc duo inter se, licet diuersis modis, hominē, vbi agitur à Deo, simul tamen agere. Ego autē, quod obiiciunt in eos retorqueo: quia si indurare nudam permissionē sonat, ipse contumaciæ motus non erit propriè in Pharaone. Porrò quàm dilutum esset ac insipidum ita interpretari, acsi tantùm Pharao se obdurari passus esset. Adde quòd ansam talibus cauillis præcidit Scriptura. Tenebo, inquit Deus, cor illius. Sic & de incolis terræ Chanaan dicit Moses progressos fuisse in pugnā, quia roborasset Deus eorum corda. Quod idem ab alio Propheta repetitur, Vertit cor eorum vt odio haberent populum suum. Similiter apud Iesaiam contra gentem fallacem missurum se Assyrios pronūtiat, ac præcepta daturum, vt auferant spolia, & diripiant prædam. non quia impios & præfractos homines docere velit ad sponte parendum, sed quia flexurus sit ad exequenda sua iudicia, perinde acsi iussa eius animis insculpta gestarent. vnde apparet certa destinatione Dei fuisse impulsos. Fateor quidem interposita Satanæ opera sæpe Deum agere in reprobis: sed vt eius impulsu Satan ipse suas partes agat, & proficiat quatenus datum est. Spiritus malus turbat Saulem: sed dicitur esse à Deo: vt sciamus furorem Saulis à iusta Dei vindicta prodire. Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: sed vnde hoc, nisi quòd à Deo ipso manat efficacia erroris, vt mendaciis credant qui renuunt parere veritati? Secundum priorem rationem dicitur, Si Propheta quispiam loquutus fuerit mendaciter, ego Deus illum decepi. Secundum alteram verò dicitur ipse dare homines in reprobum sensum, & proiicere in fœdas cupiditates: quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est author, Satan verò tantùm minister. Sed quia, vbi secundo libro disputabimus de libero vel seruo hominis arbitrio, iterum hæc res tractanda erit, breuiter mihi nunc dixisse videor quantum locus postulat. Summa hæc sit, quum Dei voluntas dicitur rerum omnium esse causa, prouidentiam eius statui moderatricem in cunctis hominum consiliis & operibus, vt non tantùm vim suam exerat in electis, qui Spiritu sancto reguntur, sed etiam reprobos in obsequium cogat.

Ibid.4.e.21 *Iosue 11.d.20* *Psa.105.c.25* *Iesaiæ 10.b.9* *1.Sam.16.c.14* *2.Cor.4.a.4* *Ezech.14.c.9* *Rom.1.d 28*

3 Quando autem hactenus recitaui solùm quæ apertè & non ambiguè in Scriptura traduntur, viderint qui cælestibus oraculis sinistras ignominiæ notas inurere non dubitant, quodnam vsurpent censuræ genus. Nam si ex inscitiæ simulatione laudem modestiæ appetunt, quid superbius fingi potest, quàm Dei authoritati verbulum vnum opponere? Mihi secus videtur, vel, Hoc attingi non placet. Sin apertè maledicunt, quidnā proficient cælum sputis impetendo? Nouum quidem huius petulantiæ exemplum non est: quia fuerunt omnibus seculis impii & profani homines, qui aduersus hanc doctrinæ partem ore rabido latrarēt. Sed quod olim pronuntiauit Spiritus per os Dauidis, re ipsa sentient verum esse, vt

Psal.51.a.6

vincat Deus quum iudicatur. Obliquè perstringit Dauid hominum amentiam in hac tam effræni licentia, quòd ex suo cœno non solùm aduersus Deum litigant, sed potestatem sibi arrogant eius damnandi. Interea breuiter admonet, quas in cælum euomunt blasphemias, ad Deum non pertingere, quin iustitiam suam, discussis calumniarum nebulis illustret: fides etiam nostra (quia in sa-
1. Iohan. cro Dei verbo fundata, superior est toto mundo) nebulas istas ex
5. a. 4 sua altitudine despiciat. Nam quòd primò obiiciunt, si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quia occulto consilio decernat quæ Lege sua palàm vetuit: facilè diluitur. Antequam tamen respondeam, monitos iterum volo lectores cauillum hoc non in me, sed in Spiritum sanctum torqueri,
Iob 1. d. qui certè hanc sancto viro Iob confessionem dictauit, Sicut Deo
21 placuit ita factum est. quum spoliatus esset à latronibus, in illorum iniuria & maleficio iustum Dei flagellũ agnoscit. Quid alibi Scri-
1. Sam. 2. ptura? Non obtemperarunt patri suo filii Eli, quia voluit Deus oc-
e. 25 cidere eos. Clamat etiam alius Propheta, Deum, qui in cælo resi-
Psal. 115. det, quæcunque vult facere. Et iam satis apertè ostendi, Deum vo-
a. 3 cari eorum omnium authorem quæ isti censores volunt otioso
Iesa. 45. tantùm eius permissu contingere. Testatur se creare lucem & te-
a. 7 nebras, formare bonum & malum: nihil mali accidere quod ipse
Amos 3. non fecerit. Dicant obsecro, volénsne an nolens iudicia sua exer-
b 6 ceat. Atqui sicuti docet Moses, eum qui fortuitò securis lapsu occi-
Deut. 19. ditur: diuinitus traditum esse in manũ percussoris: ita tota Ecclesia
b. 5 dicit apud Lucam, Herodem & Pilatum conspirasse, vt facerent
Act. 4 f. quæ Dei manus & consilium decreuerat. Et sanè, nisi Deo volente
28 crucifixus esset Christus, vnde nobis redemptio? Neq; tamen ideo vel secum pugnat, vel mutatur Dei voluntas, vel quod vult se nolle simulat: sed quum vna & simplex in ipso sit, nobis multiplex apparet: quia pro mentis nostræ imbecillitate, quomodo idem diuer-
Ephes. 3. so modo nolit fieri & velit, non capimus. Paulus vbi Gentium vo-
b. 10 cationem dixit mysterium esse absconditum, paulo post adiungit, in ea manifestatam fuisse πολυποίκιλον sapiẽtiam Dei. An quia propter hebetudinem sensus nostri multiplex apparet Dei sapientia (vel multiformis, vt reddidit vetus interpres) ideo somnianda nobis est in ipso Deo aliqua varietas, quasi vel consilium mutet, vel à seipso dissideat? Imò vbi non capimus quomodo fieri velit Deus quod facere vetat, veniat nobis in memoriam nostra imbecillitas,
1. Tim. & simul reputemus, lucem quam inhabitat, non frustra vocari in-
6. d. 16 accessam, quia caligine obducta est. Ergo huic Augustini sententiæ
Ench. ad pii omnes & modesti facilè acquiescent, Interdum bona volunta-
Lau. cap. te hominem velle aliquid quod Deus non vult. velut si bonus fi-
101 lius patrem vult viuere, quem Deus vult mori. Rursus fieri posse vt idem velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: velut si malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. nempe ille vult quod nõ vult Deus, iste verò vult quod vult & Deus. Et tamen

bonæ

bonæ voluntati Dei pietas illius potius consonat, quanuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas: tātum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem referatur cuiusque volūtas, vt vel approbetur vel improbetur. Nam Deus quæ bene vult, per malas volūtates malorū hominū implet. Paulo verò antè dixerat, sua defectione Angelos apostatas, omnésque reprobos, quantū ad ipsos pertinet, fecisse quod Deus nolebat: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo hoc potuisse: quia dum contra Dei voluntatem faciunt, de ipsis facta est eius voluntas. vnde exclamat, Magna opera Dei, exquisita in omnes voluntates eius: vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens: nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. *Psal. 111. a.2*

4 Hoc etiam modo soluitur, imò sponte liquescit altera obiectio, Si non modò impiorum opera vtitur Deus, sed etiam consilia & affectus gubernat, scelerum omniū esse authorem: ac proinde immeritò damnari homines si exequūtur quod decreuit Deus, quia eius voluntati obtemperent. Perperam enim miscetur cum præcepto voluntas, quam longissimè ab illo differre innumeris exemplis constat. Nam etsi dum stuprauit Absalom patris vxores voluit Deus hoc probro vlcisci Dauidis adulterium: non ideo tamen præcepit scelerato filio incestum committere, nisi fortè Dauidis respectu, sicut loquitur de cōuitiis Semei. Nam illum Dei iussu maledicere dum fatetur, minimè commendat obsequium, acsi Dei imperio pareret proteruus ille canis: sed eius linguam flagellum Dei esse agnoscens, castigari patienter sustinet. Hoc quidem tenendum est, dum per impios peragit Deus quod occulto suo iudicio decreuit, non esse excusabiles, quasi obediant eius præcepto, quod data opera pro sua libidine violant. Iam quomodo ex Deo sit, & occulta eius prouidentia regatur quod peruersè faciunt homines, illustre documentum est electio regis Iarobeam, in qua seuerè damnatur populi temeritas & amentia, quòd ordinem à Deo sancitum peruerterit, ac perfidè desciuerit à familia Dauidis. & tamen scimus voluisse vngi: vnde & in verbis Oseæ quædam apparet repugnātiæ species, quòd vbi conquestus est Deus regnum illud se nesciente & nolente fuisse erectum, alibi prædicat se dedisse regem Iarobeam in furore suo. Quomodo hæc conuenient, Iarobeam non ex Deo regnasse, & ab eodem fuisse præfectum regem? Nempe quia nec desciscere à familia Dauidis potuit populus quin iugum sibi diuinitus impositum excuteret: neque tamen libertas ipsi Deo erepta fuit quominus Solomonis ingratitudinem ita puniret. Videmus ergo vt Deus, perfidiam nolendo, defectionem tamen alio fine iustè velit. vnde & Iarobeam præter spem sacra vnctione impellitur ad regnum. Hac ratione dicit Sacra historia fuisse à Deo suscitatum hostem, qui So- *2. Sa. 16. d.22* *Ibi. c. 10* *1. Re. 12. e.20* *Osea 8. a. 4* *Osea 13. c.11* *1. Reg. 11. d. 23*

lomonis filium exueret regni parte. Diligenter vtrunque expendant lectores, quia placuerat Deo sub manu vnius Regis gubernari populum: vbi in duas partes scinditur, fieri contra illius volũtatem: & tamen ab eiusdem voluntate initium fuisse diuortii. Nam certè quòd Iarobeam nihil tale cogitantem Propheta & voce & vnctionis tessera ad spem regni solicitat, non fit hoc vel nescio vel inuito Deo, qui ita fieri mandauit: & tamen iure damnatur populi rebellio, quòd velut inuito Deo à Dauidis posteris desciuerit.

1. Reg. 12.d.15 Hac ratione etiam subiicitur postea, quòd Rehabeam superbè despexit populi preces, hoc à Deo factum esse, vt stabiliret verbum quod pronuntiauerat per manum Ahibæ serui sui. Ecce vt nolente Deo laceretur sacra vnitas, & tamen vt eodem volente alienentur à Filio Solomonis decem tribus. Accedat simile quoque aliud exemplum, vbi consentiente populo, imò manus suas præbente, iugulantur filii regis Achab, & exterminatur tota progenies. Verè

2. Reg. 10.b.7 quidem refert Iehu nihil in terram cecidisse ex Dei sermonibus, sed ipsum fecisse quicquid loquutus fuerat per manum serui sui Eliæ. Et tamen non abs re ciues Samariæ perstringit quòd operam suam commodassent, Iustíne estis, inquit? Si ego coniuraui contra dominum meum, quis hos omnes occidit? Iam antè liquidò, nisi fallor, explicui quomodo in eodem opere tam se prodat hominis crimen, quàm refulgeat Dei iustitia: & modestis ingeniis semper

Epist. 48. ad Vincentium. hæc Augustini responsio sufficiet, Quum Pater tradiderit Filium, & Christus corpus suum, & Iudas Dominum, cur in hac traditione Deus est iustus, & homo reus, nisi quia in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt? Si quos autem magis impediat quod nunc dicimus, nullum esse Dei cum homine consensum, vbi hic iusto illius impulsu agit quod sibi non licet: succurrat

De gratia & lib. arbit. ad Valen. cap.20 quod alibi admonet idem Augustinus, Quis non ad ista iudicia contremiscat, vbi agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum eorum merita? Et certè in Iudæ perfidia nihilo magis fas erit culpam sceleris Deo adscribere, quia Filium suum & tradi voluit ipse, & tradidit in mortem: quàm redemptionis laudem ad Iudam transferre. Itaque verè alibi idem scriptor admonet, in hoc examine Deum non inquirere quid potuerint homines, vel quid fecerint, sed quid voluerint, vt in rationem veniat consilium & voluntas. Quibus hoc asperum videtur, quàm tolerabilis sit sua morositas paulisper cogitent, dum rem claris Scripturæ testimoniis testatam, quia excedat eorum captum, respuunt, ac vitio vertunt in medium proferri quæ Deus nisi sciuisset vtilia esse cognitu, nunquam per Prophetas suos & Apostolos doceri iussisset. Nam sapere nostrum nihil aliud esse debet quàm mansueta docilitate amplecti, & quidem sine exceptione, quicquid in Sacris scripturis traditum est. Qui verò proteruiùs insultant, quum satis constet eos cõtra Deum blaterare, longiori refutatione digni non sunt.

INSTI-

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS
Liber secundus.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ Patribus sub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta est.

Adæ lapsu & defectione totum humanum genus maledictioni fuisse addictum, & à prima origine degenerasse: vbi de peccato originali. CAP. I.

NON sine causa, prouerbio veteri tantopere homini commendata semper fuit cognitio suiipsius. Nam si turpe ignorare ducitur quæcunq; ad humanæ vitæ rationem pertinent: multò verò fœdior ignorantia nostri est, qua fit vt in capiẽdo de re qualibet necessaria cõsilio miserè hallucinemur, atque adeò cæcutiamus. Verùm quo vtilior est præceptio, eo diligentius vidẽdum est nobis ne ipsa præposterè vtamur: quod philosophis quibusdã videmus accidisse. Illi enim dum hominẽ hortantur vt seipsum nouerit, finem simul proponunt, ne dignitatem excellentiámque suam nesciat. neque aliud ipsum in se contemplari volunt, quàm vnde inani fiducia intumescat & superbia infletur. Nostri autem cognitio primùm in eo sita est, vt reputãtes quid nobis in creatione datum sit, & quàm benignè suam erga nos gratiam continuet Deus, sciamus quanta sit naturæ nostræ excellentia, si quidem integra maneret: simul tamen cogitemus, nihil nobis inesse proprium, sed precariò nos tenere quicquid in nos Deus contulit, vt semper ab ipso pendeamus. Deinde vt nobis occurrat misera post Adæ lapsum nostra cõditio, cuius ~~sensus,~~ prostrata omni gloria & fiducia, nos pudore obrutos verè humiliet. Nam sicuti Deus ad imaginem suam initiò nos finxit, vt mentes nostras tum ad virtutis studium, tum ad æternæ vitæ meditationem erigeret: ita, ne socordia nostra obruatur tanta generis nostri nobilitas, quæ nos à brutis animalibus discernit, cognoscere operæpretium est, ideò nos ratione & intelligentia præditos esse, vt sanctam & honestam vitam colendo ad propositum beatæ immortalitatis scopum tendamus. Cæterùm in mentem venire nequit prima illa dignitas, quin mox ex altera parte se offerat triste fœditatis & ignominiæ nostræ spectaculũ, ex quo in primi hominis persona ab origine nostra excidimus. Vnde & nostri odium ac displicentia veráque humilitas oritur, & nouum

Gen.1.27

accenditur quærendi Dei studium,in quo quisque ea bona recuperent quorum prorsus inanes & vacui deprehendimur.

2 Hoc sanè quærendum in excutiendis nobis esse præscribit Dei veritas. nempe talem exigit notitiã, quæ nos & ab omni propriæ facultatis confidentia procul auocet, & omni gloriandi materia destitutos,ad submissionem adducat.Quam regulam tenere conuenit si ad rectam & sapiendi & agendi metam pertingere libet. Neque me latet quanto plausibilior sit illa sententia quæ ad reputanda nostra bona potiùs nos inuitat, quàm ad inspiciendam, quæ nos pudore obruere debet, miseram nostram inopiam vnà cum ignominia.Siquidem nihil est quod magis appetat humanum ingenium quàm blanditiis demulceri. atque ideò, vbi dotes suas magnifieri audit, in hanc partem nimia credulitate propendet. Quo minus mirum est,hîc adeò perniciosè fuisse à maxima hominum parte aberratum.Nam quum sit ingenitus vniuersis mortalibus plusquam cæcus sui amor, libentissimè sibi persuadent nihil inesse sibi quod meritò debeat esse odiosum. Ita sine alieno patrocinio vanissima hæc opinio fidem passim obtinet, hominem sibi abundè sufficere ad bene beatéque viuendum. Quòd si qui modestiùs sentire volunt, vtcunque aliquid Deo concedant, ne sibi arrogare omnia videantur: sic tamen partiuntur vt potissima & gloriæ & fiduciæ materia semper apud se resideat. Iam si accedit oratio,quæ sponte prurientem in hominis medullis superbiam suis illecebris titillet,nihil est quod magis arrideat. Proinde vt vnusquisque humanæ naturę præstantiam benignissimè suo præconio extulit,ita magno seculorum propè omnium applausu fuit exceptus. Sed enim quæcunque talis est humanæ excellentiæ commẽdatio,quæ hominem in se acquiescere doceat,nihil aliud quàm suauitate illa sua delicias facit: & sic quidem illudit, vt qui assentiuntur,eos pessimo exitio perdat. Quorsum enim pertinet,vana omni fiducia fretos deliberare, instituere,tentare, moliri quæ putamus ad rem pertinere: & defici quidem ac destitui tum sana intelligentia,tum vera virtute inter primos conatus: pergere tamen securè, donec in exitium corruamus? Atqui non aliter succedere iis potest qui se aliquid posse propria virtute confidunt. Talibus ergo magistris, qui reputandis tantùm bonis nostris nos detinent, si quis auscultet,non in sui cognitionem proficiet,sed in pessimam ignorationem abripietur.

3 Ergo quum in hoc consentiat Dei veritas cum publico omnium mortalium sensu, secundam sapientiæ partem in nostri cognitione repositam esse: in ipsa tamen cognoscendi ratione magnum est dissidium. Tunc enim homo, iudicio carnis, probè sibi exploratus videtur, quum & intelligentia & integritate sua confisus, audaciam sumit, ac sese incitat ad virtutis officia: & indicto vitiis bello, ad id quod pulchrum & honestum est toto studio incumbere conatur. Qui autem se ad amussim diuini iudicii inspicit

& exa-

& examinat, nihil reperit quod animum ab bonam fiduciam erigat: ac quo penitius se excussit, eo magis deiicitur: donec omni fiducia prorsus abdicatus, nihil sibi ad vitam rectè instituendam relinquit. Neque tamen vult nos obliuisci Deus primæ nobilitatis, quam Adæ patri nostro contulerat, nempe quæ nos ad iustitiæ bonitatísque studium meritò expergefacere debeat. Non enim possumus aut primam nostram originem, aut quorsum conditi sumus cogitare, quin ad meditandam immortalitatem, expetendúmque Dei regnum pungamur. Sed tantum abest vt animos nobis faciat ista recognitio, vt potius submissis illis, ad humilitatem prosternat. Quæ enim illa est origo? Nempe à qua excidimus. Quis ille creationis nostræ finis? A quo penitus auersi sumus, vt miseræ nostræ sortis pertæsi ingemiscamus: ingemiscēdo, ad perditā illam dignitatem suspiremus. Nos autem quum dicimus nihil in se oportere hominem intueri quod ipsum animosum reddat, intelligimus nihil esse penes ipsum cuius fiducia debeat superbire. Quare si libet, quam homo sui notitiam habere debet, ita partiamur, vt primo loco, quem in finem creatus sit, & donis non contemnendis præditus, reputet: qua cogitatione ad diuini cultus vitæque futuræ meditationem excitetur: deinde suas facultates, vel certè facultatum inopiam expendat: qua perspecta, non secus atque in nihilum redactus, in extrema confusione iaceat. Huc tendit prior consideratio, vt quale sit officium suum agnoscat: altera, quid ad ipsum præstandum valeat. De vtraque, prout series docendi poscet, à nobis disseretur.

4 Quia verò non leue delictū, sed detestabile fuisse scelus oportet, quod tā seuerè vltus est Deus, species ipsa peccati in lapsu Adæ consideranda nobis est, quæ horribilem Dei vindictam accendit in totum humanum genus. Puerile est quod de gulæ intemperie vulgo receptum fuit. Quasi verò summa & caput virtutum omnium in abstinētia vnius tantùm fructus fuerit, quum vndique affluerent quæcunque expetibiles erant deliciæ, atque in beata illa terrę fœcunditate non tantùm copia ad lautitias suppeteret, sed etiam varietas. Altius igitur spectandum, quia prohibitio ab arbore scientiæ boni & mali, obedientię examē fuit, vt parendo Adam se Dei imperio libēter subesse probaret. Nomē verò ipsum ostendit præcepti non alium fuisse finē, quàm vt sua sorte contentus, se improba cupiditate altius non efferret. Promissio autem, qua vitam æternam sperare iussus est quandiu ederet de arbore vitæ: rursum horrenda mortis denuntiatio, simulac gustaret de arbore scientiæ boni & mali, ad fidem eius probandam & exercendam spectabat. Hinc elicere non difficile est quibus modis in se prouocauerit Adam iram Dei. Non malè quidem Augustinus, dum superbiam dicit malorum omnium fuisse initium: quia nisi hominem altius quàm licebat & quàm fas erat extulisset ambitio, manere poterat in suo gradu: plenior tamen definitio ex ten-

tationis specie, quam describit Moses, sumenda est. Nam dum serpentis captione abducitur per infidelitatem mulier à verbo Dei, iam initium ruinæ apparet fuisse inobedientiam. Quod etiam
Rom.5. d.19 confirmat Paulus, vnius hominis inobedientia omnes fuisse perditos docens. Simul tamen notandum, desciuisse primum hominem ab imperio Dei, quòd non tantùm Satanæ illecebris captus fuerit, sed contempta veritate, deflexerit ad mendacium. Et certè contempto Dei verbo, excutitur omnis eius reuerentia: quia nec aliter consistit eius maiestas inter nos, nec integer manet eius cultus, nisi dum ab eius pendemus ore. Proinde infidelitas radix defectionis fuit. Hinc autem emersit ambitio, & superbia, quibus annexa fuit ingratitudo, quòd Adam plus appetendo quàm concessum erat, tantam Dei liberalitatem qua ditatus erat, indignè spreuit. Hæc verò prodigiosa fuit impietas, terræ filio parum videri quòd ad similitudinem Dei factus esset, nisi accedat æqualitas. Si fœdum & execrabile scelus est apostasia, qua se homo conditoris sui imperio subducit, imò petulanter excutit eius iugum, frustra extenuatur peccatum Adæ. Quanquam non simplex apostasia fuit, sed cum fœdis in Deum probris coniuncta, dum Satanæ calumniis subscribunt quibus Deum & mendacii & inuidiæ & malignitatis insimulat. Denique infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio verò contumaciæ fuit mater, vt homines, abiecto Dei metu, sese proiicerent quò ferebat libido. Itaque rectè Bernardus ianuam salutis aperiri nobis docet, quum hodie Euangelium auribus recipimus: sicuti illis fenestris, dum Satanæ patuerunt, mors admissa fuit. Nunquam enim repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. Optimum scilicet hoc erat frænum ad omnes affectus rite temperandos, nihil melius esse quàm Dei mandatis parendo, colere iustitiam: deinde vltimam fœlicis vitæ metam esse ab ipso diligi. Diaboli ergo blasphemiis abreptus, quantum in se erat exinaniuit totam Dei gloriam.

5 Sicut spiritualis Adæ vita erat, manere opifici suo coniunctum & deuinctum: ita alienatio ab eo fuit animæ interitus. Nec mirum si genus suum pessundedit sua defectione qui totum naturæ ordinem peruertit in cælo & in terra. Ingemiscunt omnes crea
Rom.8. d.22 turæ, inquit Paulus, corruptioni obnoxiæ, non volentes. Si causa quęritur, non dubium est quin partem sustineant eius pœnę quam promeritus est homo, in cuius vsum conditæ fuerant. Quum ergo sursum & deorsum ex eius culpa fluxerit maledictio, quæ grassatur per omnes mundi plagas, nihil à ratione alienum si propagata fuerit ad totam eius sobolem. Postquam ergo in eo obliterata fuit cęlestis imago, non solus sustinuit hanc pœnam, vt in locum sapientiæ, virtutis, sanctitatis, veritatis, iustitiæ (quibus ornamentis vestitus fuerat) teterrimę cederent pestes, cæcitas, impotentia, impuritas, vanitas, iniustitia: sed iisdem quoque miseriis implicuit

suam

ſuam progeniẽ,ac immerſit. Hæc eſt hæreditaria corruptio,quam Peccatum originale veteres nuncupauerunt: Peccati voce intelligentes naturæ antea bonæ puræque deprauationem. Qua de re multa fuit illis concertatio,quum à ſenſu nihil magis ſit remotum quàm ob vnius culpam fieri omnes reos,& ita peccatum fieri commune. Quæ videtur fuiſſe ratio vetuſtiſſimis Eccleſiæ doctoribus cur obſcurè tantùm perſtringerent hoc caput:ſaltem minùs dilucidè quàm par erat, explicarent. Neque tamen hæc timiditas efficere potuit quin ſurgeret Pelagius, cuius profanum commẽtum fuit, Adam ſuo tantùm damno peccaſſe,nihil nocuiſſe poſteris.hac ſcilicet aſtutia Satan morbum tegendo, incurabilem reddere tentauit. Cæterùm quum euinceretur manifeſto Scripturæ teſtimonio, peccatum à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem:cauillabatur tranſiiſſe per imitationem,non propaginem. Ergo boni viri in hoc elaborarunt (ac præ aliis Auguſtinus) vt oſtenderent nos non aſcita nequitia corrumpi,ſed ingenitam vitioſitatem ab vtero matris afferre. Quod inficiari ſummæ impudentiæ fuit.Sed Pelagianorum & Cæleſtianorum temeritatem non mirabitur, qui ex illius ſancti viri monumentis perſpexerit quàm fuerint in aliis omnibus perditæ frontis beſtiæ. Certè non ambiguum eſt quod confitetur Dauid,ſe in iniquitatibus genitum,& in peccato cõceptum *Pſal.51,* à matre.Non arguit illic patris aut matris delicta: ſed,quò Dei er- *b.7* ga ſe bonitatem melius commendet, propriæ peruerſitatis confeſſionem ab ipſa genitura repetit.Quum id Dauidi peculiare non fuiſſe conſtet,ſequitur communem humani generis ſortem ſub eius exemplo notari. Omnes ergo qui ab impuro ſemine deſcendimus, peccati contagione naſcimur infecti: imò, antequam lucem hanc vitæ aſpicimus, ſumus in Dei conſpectu fœdati & inquinati. Quis enim daret mundum de immundo?Ne vnus quidem,vt eſt in *Iob.14.a.* libro Iob. 4

6 Audimus ita in filios tranſmitti parentum immunditiem, vt omnes citra vllam exceptionem,ſua origine ſint inquinati. Huius autem pollutionis non reperietur exordium, niſi ad primum omnium parentem,tanquam ad fontem aſcendimus.Ita certè habendum eſt, fuiſſe Adamum humanæ naturæ non progenitorem modò, ſed quaſi radicem, atque ideo in illius corruptione meritò vitiatum fuiſſe hominum genus. Quod ex illius & Chriſti comparatione planum facit Apoſtolus. Quemadmodum (inquit) per v- *Roma. 5.* num hominem peccatum intrauit in vniuerſum mundum, & per *b.12* peccatum mors: quæ in omnes homines peruagata, quando omnes peccauerunt:ita per gratiam Chriſti iuſtitia & vita nobis reſtituta eſt. Quid hîc garrient Pelagiani? peccatum Adæ imitatione propagatum? Ergóne ex Chriſti iuſtitia nihil aliud proficimus,niſi quòd exemplum nobis eſt ad imitationem propoſitum? Quis tantum ſacrilegium ferat? Quòd ſi extra controuerſiam eſt, Chriſti iuſtitiam communicatione noſtram eſſe & ex ea vitam:ſimul con-

ficitur, vtranque ita in Adam fuisse perditam, vt in Christo recuperetur: peccatum verò & mortem ita per Adam obrepsisse, vt per Christum aboleantur. Non sunt obscura verba, iustificari multos per Christi obedientiam, quemadmodum per Adæ inobedientiam peccatores fuerant constituti. Ideóque inter eos duos hanc esse relationem, quòd hic nos suo exitio inuolutos secum perdidit: ille nos sua gratia in salutem restituit. In tam perspicua luce veritatis nihil longiore vel magis laboriosa probatione opus esse arbitror.

Cap. 15. c.22 Sic & in priore ad Corinthios, quum in resurrectionis fiducia vult pios confirmare, ostendit recuperari in Christo vitã, quæ in Adam perdita fuerat. Qui nos omnes in Adam mortuos esse pronuntiat, iam simul apertè quoque testatur, peccati labe esse implicitos. Neque enim ad eos perueniret damnatio qui nulla iniquitatis culpa attingerentur. Sed clariùs intelligi quid velit, quàm ex alterius membri relatione, non potest, vbi spem vitæ restitutam in Christo docet. Satis autem scitur, illud non aliter fieri quàm vbi mirifica illa communicatione iustitiæ suæ vim in nos Christus transfundit:

Rom. 8. b.10 quemadmodum alibi scribitur, Spiritum nobis vitam esse propter iustitiam. Ergo neque aliter interpretari licet quod dicitur, nos in Adam mortuos esse, quàm quòd ipse peccando, non sibi tantùm cladem ac ruinam asciuit, sed naturam quoque nostram in simile præcipitauit exitium. Neque id suo vnius vitio, quod nihil ad nos pertineat: sed quoniam vniuersum suum semen ea in quam lapsus

Ephes. 2. a.3 erat vitiositate infecit. Nec verò aliter staret illud Pauli, natura omnes esse iræ filios, nisi iam in ipso vtero maledicti essent. Naturam verò illic notari, non qualis à Deo condita est, sed vt in Adam vitiata fuit, facilè colligitur: quia minimè consentaneum esset, Deum fieri mortis authorem. Sic ergo se corrupit Adam, vt ab eo transierit in totam sobolem contagio. Satis etiam clarè pronuntiat cælestis ipse iudex Christus omnes prauos & vitiosos nasci, vbi do-

Ioh. 3.a. 6 cet, quicquid genitum est ex carne, carnem esse, ideóque omnibus clausam esse vitæ ianuam, donec regeniti fuerint.

7 Neque ad eius rei intelligentiam necessaria est anxia disputatio, quæ veteres non parum torsit: an filii anima ex traduce paternæ animæ oriatur, quòd in ea potissimùm lues resideat. Eo nos esse contentos oportet, Dominum, quas voluit humanæ naturæ collatas dotes, apud Adamum deposuisse. Ideo illum, quum acceptas perdidit, non tantùm sibi perdidisse, sed nobis omnibus. Quis de animæ traduce sit solicitus, vbi audiat Adamum nobis non minus quàm sibi ornamenta illa quæ perdidit, accepisse? non vni homini data illa fuisse, sed vniuersæ hominis naturæ attributa? Nihil ergo absurdi, si spoliato eo, natura nuda inópsque destituitur: si illo per peccatum inquinato, in naturam contagio serpit. Proinde à radice putrefacta rami putridi prodierunt, qui suam putredinem transmiserunt ad alios ex se nascentes surculos. Sic enim vitiati sunt filii in parente, vt nepotibus essent tabifici: hoc est, ita corru-

ptionis exordium in Adam fuit, vt perpetuo defluxu, à prioribus in posteros transfundatur. Neque enim in substantia carnis aut animæ causam habet contagio: sed quia à Deo ita fuit ordinatum, vt quæ primo homini dona contulerat, ille tam sibi quàm suis haberet simul ac perderet. Quòd autem cauillantur Pelagiani, verisimile non esse à parētibus piis corruptionem ducere liberos, quum magis eorum puritate sanctificari debeant, facilè refutatur. Non enim ex eorum regeneratione spirituali descendunt, sed generatione carnali. Proinde, vt ait Augustinus, siue reus infidelis, siue absolutus fidelis, non absolutos vterque generat, sed reos: quia ex vitiosa natura generat. Porrò quòd eorum sanctitati quodammodo communicant, specialis est populi Dei benedictio, quæ non facit quominus prima illa & vniuersalis gentis humanæ maledictio præcedat. Ex natura enim, reatus: sanctificatio autem ex supernaturali gratia. *Lib. cōtra Pela. & Cæles.*

8 Atque ne hæc de re incerta & incognita dicta fuerint, peccatum originale definiamus Neque verò singulas, quæ à scriptoribus positæ sunt, definitiones excutere mihi propositum est: sed vnam proferam duntaxat, quæ veritati mihi videtur optimè cōsentanea. Videtur ergo peccatum originale hæreditaria naturæ nostræ prauitas & corruptio, in omnes animæ partes diffusa: quæ primùm facit reos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Atque id est propriè quod à Paulo sæpius Peccatum nominatur. Quæ verò inde emergunt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, cædes, comessationes, fructus peccati secundum hāc rationem vocat: quanquam & Peccata, cùm in Scripturis passim, tum etiam ab ipso nuncupantur. Hæc itaque duo distinctè obseruanda: nempe, quòd sic omnibus naturæ nostræ partibus vitiati peruersique, iam ob talem duntaxat corruptionem damnati meritò conuictique coram Deo tenemur, cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Neque ista est alieni delicti obligatio. quòd enim dicitur, nos per Adæ peccatum obnoxios esse factos Dei iudicio: non ita est accipiendum, acsi insontes ipsi & immerentes culpam delicti eius sustineremus: sed quia per eius transgressionem maledictione induti sumus omnes, dicitur ille nos obstrinxisse. Ab illo tamen non sola in nos pœna grassata est, sed instillata ab ipso lues in nobis residet, cui iure pœna debetur. Quare Augustinus, vtcunque alienum peccatum sæpe vocet (quo clariùs ostendat propagine in nos deriuari) simul tamen & propriū vnicuique asserit. Et Apostolus ipse disertissimè testatur, ideo mortem in omnes peruagatam, quòd omnes peccarint, id est, inuoluti sint originali peccato, & eius maculis inquinati. Atque ideo infantes quoque ipsi, dum suam secum damnationem à matris vtero afferunt, non alieno, sed suo ipsorum vitio sunt obstricti. Nam tametsi suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semē: imò tota eorum natura, quoddam est peccati *Galat. 5. c. 19* *Cū alibi sæpe, tum verò 3. de peccatorū merit. & re. ca. 8* *Rom. 5. b. 12*

ſemen:ideo non odioſa & abominabilis Deo eſſe non poteſt. Vnde ſequitur, propriè coram Deo cenſeri peccatum: quia non eſſet reatus abſque culpa. Alterum deinde accedit, quòd hæc peruerſitas nunquam in nobis ceſſat, ſed nouos aſſiduè fructus parit: ea ſcilicet, quæ antè deſcripſimus, opera carnis: non ſecus atque incenſa fornax flammam & ſcintillas efflat, aut ſcaturigo aquam ſine fine egerit. Quare qui peccatum originale definierunt carentiam iuſtitiæ originalis, quam ineſſe nobis oportebat, quanquam id totum complectuntur quod in re eſt, non tamen ſatis ſignificanter vim atque energiam ipſius expreſſerunt. Non enim natura noſtra boni tantùm inops & vacua eſt: ſed malorum omnium adeo fertilis & ferax, vt otioſa eſſe non poſſit. Qui dixerunt eſſe concupiſcentiam, non nimis alieno verbo vſi ſunt, ſi modò adderetur (quod minimè conceditur à pleriſque) quicquid in homine eſt, ab intellectu ad voluntatem, ab anima ad carnem vſque, hac concupiſcentia inquinatum refertúmque eſſe. aut, vt breuiùs abſoluatur, totum hominem non aliud ex ſeipſo eſſe quàm concupiſcentiam.

9 Quamobrem dixi cunctas animæ partes à peccato fuiſſe poſſeſſas, ex quo à fonte iuſtitiæ deſciuit Adam. Neque enim appetitus tantùm inferior eum illexit, ſed arcem ipſam mentis occupauit nefanda impietas, & ad cor intimum penetrauit ſuperbia: vt frigidum ſit ac ſtultum, corruptelam, quæ inde manauit, ad ſenſuales tantùm, vt vocant, motus reſtringere: aut fomitem vocare qui ſolam partem quæ illis ſenſualitas eſt ad peccatum alliciat, excitet ac trahat. In quo craſſam inſcitiã detexit Petrus Lombardus, qui ſedem quærens & veſtigans dicit in carne eſſe, teſte Paulo, non quidem propriè, ſed quia in carne magis apparet. Quaſi verò tantùm partem animæ deſignet Paulus, ac non totam naturam quæ ſupernaturali gratiæ opponitur. Et Paulus omnem dubitationem tollit, corruptionem docens non in vna tantùm parte ſubſidere, ſed nihil à mortifera eius tabe purum eſſe, aut ſyncerum. Nam de vitioſa natura diſputans, non tantùm inordinatos qui apparent appetituum motus damnat, ſed præcipuè contendit mentem cæcitati, & cor prauitati addictum eſſe. atque tertium illud ad Romanos caput nihil aliud eſt quàm originalis peccati deſcriptio. Id ex renouatione clariùs patet. Nam ſpiritus, qui veteri homini & carni opponitur, non modò gratiam notat qua corrigitur inferior pars animæ vel ſenſualis, ſed plenam
Epheſ. 4. *e*.23 omnium partium reformationem complectitur. Atque ideo Paulus non tantùm craſſos appetitus in nihilum redigi, ſed nos ſpiri-
Rom.12. *a*.2 tu mentis renouari iubet. ſicut etiam alibi transformari nos iubet in nouitate mentis. vnde ſequitur, partem illam, in qua maximè refulget animæ præſtantia & nobilitas, non modò vulneratam eſſe, ſed ita corruptam, vt non modò ſanari, ſed nouam propè naturam induere opus habeat. Quatenus & mentem & cor occupet peccatum,

peccatum, mox videbimus. Hîc tantùm breuiter attingere volui, totum hominem quasi diluuio à capite ad pedes sic fuisse obrutum, vt nulla pars à peccato sit immunis: ac proinde quicquid ab eo procedit in peccatum imputari. sicut dicit Paulus omnes affectus carnis, vel cogitationes, esse inimicitias aduersus Deum, & ideo mortem. *Rom. 8. b.7*

10 Eant nunc qui Deum suis vitiis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Opus Dei perperam in sua pollutione scrutantur, quod in illa integra adhuc & incorrupta Adæ natura requirere debuerant. A carnis ergo nostræ culpa, non à Deo nostra perditio est, quando non alia ratione periimus, nisi quia degenerauimus à prima nostra conditione. Neque hîc obstrepat quispiam, potuisse Deum nostrę saluti melius prospicere si Adæ lapsui occurrisset. Nam obiectio ista cùm ob nimis audacem curiositatem piis mentibus abominanda est, tum ad prædestinationis arcanum attinet, quod suo loco postea tractabitur. Quare ruinam nostram naturæ deprauationi imputandam meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem stringamus accusationem. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert accesseríтne aliũde, an ab origine insederit. Constat autem per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur nisi de nobis ipsis, quod diligenter annotauit Scriptura. Dicit enim Ecclesiastes, Hoc scio, quod fecerit Deus hominem rectum: ipsi autem quæsierunt sibi adinuentiones multas. Homini tantùm suum exitium adscribendum apparet, quum, Dei benignitate rectitudinem adeptus, sua ipse dementia in vanitatem delapsus sit. *Eccles. 7.d.30.*

11 Dicimus ergo naturali hominem vitiositate corruptum, sed quæ à natura non fluxerit. A natura fluxisse negamus, vt significemus aduentitiam magis esse qualitatem quæ homini acciderit, quàm substantialem proprietatem quæ ab initio indita fuerit. Vocamus tamen naturalem, nequis ab vnoquoque praua consuetudine comparari putet, quum hæreditario iure vniuersos comprehensos teneat. Neque id sine authore facimus. Eadem enim causa nos omnes esse natura filios iræ docet Apostolus. Quomodo creaturæ omnium nobilissimæ infensus esset Deus, cui placent infima quæque opera sua? Sed operis sui corruptioni magis infensus est quàm operi suo. Ergo si ob vitiatam humanam naturam non inscitè dicitur homo naturaliter esse Deo abominabilis, non etiam ineptè dicetur naturaliter prauus & vitiosus: quemadmodum non veretur Augustinus, ratione corruptæ naturæ, naturalia dicere peccata quæ in carne nostra necessariò regnant, vbi abest Dei gratia. Ita euanescit stultum Manichæorum nugamẽtum, qui quum substantialem in homine malitiam imaginarentur, alterum illi conditorem affingere ausi sunt, ne iusto Deo viderentur mali causam & principium assignare. *Ephes. 2. a.3*

Hominem arbitrii libertate nunc esse spoliatum, & miseræ seruituti addictum. CAP. II.

POSTQVAM visum est peccati dominatũ, ex quo primum hominem sibi obligatum tenuit, non solùm in toto genere grassari, sed insolidum etiam occupare singulas animas, nunc propius excutiendum restat, ex quo in hanc seruitutem redacti sumus, an omni spoliati simus libertate: & si qua particula adhuc viget, quousque vis eius procedat. Sed quò facilius nobis huius quæstionis veritas eluceat, scopum obiter præfigam, quò tota summa destinanda sit. Hæc autem optima cauendi erroris erit ratio, si pericula considerentur quæ vtrinq; imminent. Nam vbi omni rectitudine abdicatur homo, statim ex eo desidiæ occasionem arripit: & quia nihil ad iustitiæ studium valere per se dicitur, illud totum, quasi iam nihil ad se pertineat, súsque déque habet. Rursum vel minutulum illi quippiam arrogari non potest quin & Deo præripiatur suus honor, & ipse temeraria confidentia labefactetur. Ad hos ergo scopulos ne impingamus, tenendus hic cursus erit, vt homo nihil boni penes se reliquũ sibi esse edoctus, & miserrima vndique necessitate circunseptus, doceatur tamen ad bonum quo vacuus est, ad libertatem, qua priuatus est, aspirare: & acrius ab ignauia excitetur quàm si summa virtute fingeretur instructus. Hoc secundum quàm necessarium sit, nemo non videt. De priore video à pluribus dubitari quàm conueniebat. Nam hoc extra controuersiam posito, nihil homini de suo adimendum esse, quantopere intersit ipsum falsa gloriatione deiici, palàm constare debet. Nam si ne tum quidem hoc homini concessum fuit vt in se gloriaretur, quum Dei beneficentia summis ornamentis esset insignitus, quantum nunc humiliari conuenit, vbi ob suam ingratitudinem ab eximia gloria in extremam ignominiam deturbatus est? Pro eo, inquam, tempore quo in summum honoris fastigium euectus erat, Scriptura nihil aliud ei tribuit quàm quòd creatus esset ad imaginem Dei: quo scilicet insinuat, non propriis bonis sed Dei participatione fuisse beatum. Quid ergo nunc superest nisi vt Deum, (cuius beneficentiæ gratus esse non potuit, quum diuitiis gratiæ eius afflueret) omni gloria nudus ac destitutus agnoscat? & quem bonorum suorum recognitione non glorificauit, nunc saltem proprię paupertatis confessione glorificet? Nihilo etiam minus è re nostra est, omnem sapientiæ virtutísque laudem nobis derogari, quàm ad Dei gloriam attinet: vt cum sacrilegio ruinam nostram coniungant qui aliquid vltra verum nobis largiuntur. Quid enim aliud fit, quum marte nostro docemur contendere, nisi quòd baculo arundineo in sublime euehimur, quo mox confracto decidamus? Quanquam nimis etiamnum commendantur vires nostræ, dum baculo arundineo comparantur. Fumus enim est quicquid de illis vani homines commenti

Hæc duo præcipitia notat Augustinus Epis. 47. & in Ioh. cap. 12

commenti sunt & garriunt. Quare non abs re toties ab Augustino præclara ista sententia repetitur, præcipitari magis à suis defensoribus liberum arbitrium, quàm stabiliri. Hæc præfari necesse fuit propter nonnullos, qui, dum audiunt humanam virtutem funditus euerti, vt Dei virtus in homine ædificetur, totã hanc disputationem pessimè oderunt quasi periculosam, nedum superuacuam: quam tamen & in religione necessariam, & nobis vtilissimam esse apparet.

2 Nunc consideremus, quum paulò antè dixerimus, in mente & corde sitas esse animæ facultates, quid pars vtraque polleat. Philosophi sanè magno cõsensu rationem in mente considere fingunt, quæ instar lampadis consiliis omnibus præluceat, & instar reginæ voluntatem moderetur. Ita enim luce diuina perfusam esse, vt optimè consulere: eo vigore præstare, vt optimè imperare queat. Sensum contrà torpere & lippitudine teneri, vt semper humi serpat, & in crassioribus obiectis volutetur, nec vnquam se attollat ad veram perspicaciam. Appetitum, si rationi parêre sustineat, nec sensui subigendum se permittat, ad studium virtutum ferri, rectam viam tenere, & in voluntatem formari: quòd si in seruitutem sensus se addicat, ab eo corrumpi & deprauari, vt in libidinem degeneret. Atque omnino quum ex eorum opinione illæ quas suprà dixi animæ facultates insideant, intellectus, sensus, & appetitus, seu voluntas: (quæ appellatio iam vulgatiore vsu recepta est) intellectum ratione præditum asserunt optima ad bene beatéque viuendum moderatrice, ipse modò se in sua præstantia sustineat, ac vim sibi naturaliter inditam exerat. Inferiorem autem eius motionem, quæ sensus dicitur, qua ad errorem & hallucinationem abstrahitur, talem esse vt rationis ferula domari & paulatim profligari queat. Voluntatem porrò inter rationem & sensum mediam locant, sui scilicet iuris & libertatis compotem, siue rationi obtemperare, siue sensui rapiendam se prostituere libeat.

3 Non inficiantur quidem interdum, ipsa nimirum experientia conuicti, quanta cum difficultate rationi apud se regnum homo stabiliat: dum nunc titillatur voluptatum illecebris, nunc falsa bonorum imagine deluditur, nunc impotenter percutitur immoderatis affectibus, & tanquam funibus, vel neruis (vt ait Plato) in diuersum abripitur. Qua etiam ratione Cicero dicit illos à natura datos igniculos, prauis opinionibus malísque moribus mox extingui. Vbi verò semel occuparunt in animis hominum eiusmodi morbi, impotentius grassari fatentur quàm vt facilè coercere eos liceat: nec dubitant ferocibus equis comparare, qui exturbata ratione, ceu auriga excusso, intemperanter ac sine modo lasciuiant. Hoc tamen extra controuersiam ponunt, virtutes & vitia in nostra esse potestate. nam si nostræ (inquiunt) electionis est hoc aut illud agere: ergo & non agere. Rursum si non agere: ergo & agere. Libera autem electione agere videmur quæ agimus, & ab iis

Lib.1. de leg. *Lib. 3. Tuscul. quæst.* *Vide apud Arist. lib. 3. Ethic. cap. 5*

abstinere quibus abstinemus: ergo siquid boni agimus vbi libeat, possumus illud omittere: siquid mali perpetramus, possumus id quoque fugere. Quinetiam eò licentiæ quidam eorum prorupe-
Seneca. runt, vt iactarint deorum quidem esse munus, quòd viuimus: nostrum verò, quòd bene sanctéque viuimus. vnde & illud Ciceronis
3. de Natura deorum. in persona Cottæ, quia sibi quisque virtutem acquirit, neminem ex sapientibus vnquam de ea gratias Deo egisse. Propter virtutem enim laudamur, inquit, & in virtute gloriamur. quod non fieret si donum esset Dei, non à nobis. Ac paulo pòst, Iudicium hoc omnium mortalium est, fortunam à Deo petendam, à seipso sumendam esse sapientiam. Hæc ergo philosophorum omnium sententiæ summa est, humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem illi subiacentem, à sensu quidem ad mala solicitari: sed, vt liberam electionem habet, impediri nequaquam posse quin rationem ducem per omnia sequatur.

4 Inter scriptores Ecclesiasticos tametsi nemo extitit qui non agnosceret & sanitatem rationis in homine grauiter ex peccato vulneratam, & voluntatem prauis cupiditatibus valde implicitam esse: multi tamē eorum longè plus æquo philosophis accesserunt. Ex quibus veteres mihi videntur hoc consilio vires humanas sic extulisse, ne si impotentiam disertè essent confessi, primùm philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum tunc certamen habebant, exciperent: deinde carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem præberent. Ergo nequid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare studium illis fuit: præcipuè tamen secundum illud spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Habet Chrysosto-
Homil. de prodit. Iudæ. mus alicubi, Quoniam bona & mala in nostra Deus potestate posuit, electionis liberum donauit arbitrium: & inuitos non retinet, sed volentes amplectitur. Item, Sæpe qui malus est, si voluerit, in bonum mutatur: & qui bonus, per ignauiam excidit, & fit malus.
Homil. 18. in Ge. quia liberi arbitrii esse nostram naturam fecit Dominus: nec imponit necessitatem, sed congruis remediis appositis totum iacere
Homil. 52 in ægrotantis sententia sinit. Item, Sicut nisi gratia Dei adiuti, nihil vnquam possumus rectè agere: ita nisi quod nostrum est attulerimus, non poterimus supernum acquirere fauorem. Dixerat autem priùs, Vt non totum diuini sit auxilii, simul nos aliquid afferre oportet. Adeóque verbum hoc illi passim familiare est, Afferamus quod est nostrum, reliqua Deus supplebit. Cui consenta-
Dialog. 3. contra Pelag. neum quod ait Hieronymus, Nostrum esse incipere, Dei autem perficere: nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus. Vides certè iis sententiis homini plus quàm par erat ad virtutis studium illos esse largitos: quia putabant se non aliter torporem nobis ingenitum posse expergefacere, quàm si solo ipso nos peccare arguerent. Id autem quanta dexteritate ab illis

factum

factum sit, postea videbimus. Certè, quas retulimus sententias, esse falsissimas, paulo pòst constabit. Porrò tametsi Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus, in extollenda humanæ voluntatis facultate modum excesserunt, veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquũtur, vt certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat. Itaque enumerandis singulorum sententiis exactiùs non insistemus: sed carptim ex vnoquoque tantum delibabimus quantum argumenti explicatio exigere visa fuerit. Qui postea sequuti sunt (dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat) sensim alii post alios in deterius continuò delapsi sunt: donec eò ventum est vt vulgò putaretur homo, sensuali tantùm parte corruptus, habere prorsus incolumem rationem, voluntatem etiam maiori ex parte. Interea volitauit illud in ore omniũ, naturalia dona in homine corrupta esse, supernaturalia verò ablata. Sed quorsum tenderet, vix centesimus quisque leuiter gustauit. Ego certè si dilucidè tradere velim qualis sit naturæ corruptela, his verbis facilè sim contentus. Sed magnopere interest attentè expendi quid homo & in cunctis naturæ suæ partibus vitiatus, & donis supernaturalibus exutus valeat. Nimis ergo philosophicè hac de re loquuti sunt qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrii nomen extitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vsurpare vocabulum. siquidem αὐτεξούσιον dixerunt, acsi potestas suiipsius penes hominem fuisset. Quoniam ergo ad vulgus etiam ipsum omnes hoc principio imbuti sunt, præditum esse libero arbitrio hominem, nonnulli autem eorum qui eximii volunt videri, quousque id extendatur nesciunt: nos vim vocis priùs excutiamus, tum ex Scripturæ simplicitate exequamur quid suapte natura homo ad bonum aut malum polleat. Liberum arbitrium quid esset, quum in omnium scriptis identidem occurrat, pauci definierunt. Videtur tamen Origenes id de quo passim *Lib.3.* inter eos conueniebat, posuisse, quum dixit, Facultatem esse rationis ad bonum malúmve discernendum: voluntatis ad vtrumuis eligendum. Nec ab eo variat Augustinus, quum docet facultatem esse rationis & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente: malum, ea desistente. Obscurius Bernardus, dum vult argutè loqui, qui ait esse consensum, ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Nec satis popularis Anselmi definitio, qui tradit esse potestatem seruandi rectitudinem propter seipsam. Itaque Petrus Lombardus & Scholastici Au- *Lib.2.* gustini definitionem magis amplexi sunt, quia & apertior erat, & *senten.* gratiam Dei non excludebat: sine qua voluntatem sibi per se non *dist.24.* sufficere videbant. Sua tamen & ipsi afferunt, siue quæ meliora esse, siue quæ facere putabant ad maiorem explicationem. Principiò consentiunt, nomen arbitrii magis ad rationem referendum,

cuius est discernere inter bona & mala:epithetum Liberi, ad voluntatem propriè pertinere, quæ ad vtrunque flecti possit. Quare quum libertas propriè voluntati conueniat, Thomas optimè quadrare dicit si liberum arbitrium dicatur vis electiua, quæ mixta quidem ex intelligentia & appetitu, magis tamen ad appetitum inclinet. Iam habemus in quibus sitam esse doceant vim liberi arbitrii, in ratione scilicet & voluntate. nunc quantum vtrique parti tribuant, breuiter videndum superest.

Partis 1. quæst. 83. art. 3

5 Communiter solent res medias, quæ scilicet nihil ad regnum Dei pertinent, sub libero hominis consilio ponere: veram autem iustitiam ad specialem Dei gratiã & spiritualem regenerationem referre. Quod dum vult ostendere author operis De vocatione Gentium, triplicem voluntatem numerat: primam sensitiuam, alteram animalem, tertiam spiritualem: quarum priores duas homini liberas esse tradit, vltimam opus esse Spiritus sancti in homine. Quod an verum sit, suo loco tractabitur: nunc enim recensere breuiter aliorum sententias, non refellere propositum est. Hinc fit vt quum de libero arbitrio agunt scriptores, non quid ad ciuiles seu externas actiones: sed quid ad diuinæ Legis obedientiam valeat, in primis requirant. Quam posteriorem quæstionem sic præcipuam esse fateor, vt illam arbitrer non prorsus negligendam. Cuius sententiæ spero me optimam rationem redditurum. Obtinuit autem in scholis distinctio, quæ triplicem libertatem numerat: à necessitate primam, secundam à peccato, tertiam à miseria. quarum prima sic homini naturaliter inhæreat vt nequeat vllo modo eripi, duæ alteræ per peccatum sint amissæ. Hanc distinctionem ego libenter recipio, nisi quòd illic necessitas cum coactione perperam confunditur: inter quas quantum sit discriminis, & quàm necessariò considerandum, alibi apparebit.

Lib. 1. c. 2

6 Hoc si recipitur, extra controuersiam erit, non suppetere ad bona opera liberum arbitrium homini, nisi gratia adiuuetur, & gratia quidem speciali, qua electi soli per regenerationem donantur. Nam phreneticos nihil moror, qui gratiam pariter & promiscuè expositam esse garriunt. Sed nondum istud liquet, sitne in totum priuatus bene agendi facultate, an habeat adhuc nonnullam, sed pusillam & infirmam: quæ per se quidem nihil possit, opitulante verò gratia, suas ipsa quoque partes agat. Id dum vult expedire Magister sententiarum, duplicem gratiam necessariam esse nobis docet, quò reddamur ad bonum opus idonei. Alteram vocat Operantem, qua fit vt efficaciter velimus bonum: Cooperantem alteram, quæ bonam voluntatem sequitur adiuuando. In qua partitione hoc mihi displicet, quòd dum gratiæ Dei tribuit efficacem boni appetitum, innuit hominem iam suapte natura, bonum quodammodo, licet inefficaciter, appetere, sicut Bernardus bonam quidem voluntatem opus Dei esse asserens, homini tamen hoc concedit, vt motu proprio bonam eiusmodi voluntatem

Lib. 2. distin. 26

tem appetat. Sed istud ab Augustini mente procul abest, à quo tamen sumpsisse partitionem videri vult Lombardus. In secundo membro ambiguitas me offendit, quæ peruersam genuit interpretationem. Ideo enim putarunt nos secundæ Dei gratiæ cooperari, quòd nostri iuris sit primam gratiam vel respuendo irritam facere, vel obedienter sequendo confirmare. Quod author operis De vocatione Gentium sic exprimit, Liberum esse iis qui rationis iudicio vtuntur, à gratia discedere: vt non discessisse sit præmium, & vt quod non potest nisi Spiritu cooperante fieri, eorum meritis deputetur quorum id potuit voluntate non fieri. Hæc duo notare obiter libuit, vt videas iam lector quantum à sanioribus Scholasticis dissentiam. Longiore enim interuallo à recentioribus Sophistis differo, quanto scilicet à vetustate longiùs abscesserunt. Vtcunque, ex hac tamen partitione intelligimus qua ratione liberum dederint arbitrium homini. Pronuntiat enim tandem Lombardus, non liberi arbitrii ideo nos esse quòd ad bonum & malum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus: sed duntaxat quòd coactione soluti sumus. Quæ libertas non impeditur, etiamsi praui simus, & serui peccati, & nihil quàm peccare possimus.

De libero arbitrio.

Lib.2. ca.4

Lib. 2. senten. dist.25

7 Liberi ergo arbitrii hoc modo dicetur homo, non quia liberam habeat boni æquè ac mali electionem: sed quia malè voluntate agit, non coactione. Optimè id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeò superbo titulo insignire? Egregia verò libertas, si homo quidem non cogitur ad seruiendum peccato: sic tamen est ἐθελόδουλος, vt vincta teneatur peccati compedibus eius voluntas. Equidem λογομαχίας abominor, quibus frustra Ecclesia fatigatur: sed religiosè censeo cauendas eas voces quæ absurdum aliquid sonant: præsertim vbi perniciosè erratur. Quotus autem quæso, quisque est, qui dum assignari homini liberum arbitrium audit, non statim concipit illum esse & mentis suæ & voluntatis dominum, qui flectere se in vtramuis partem à seipso possit? Atqui (dicet quispiam) sublatum erit huiusmodi periculum, si de significatione diligenter plebs admoneatur. Imò verò quum in falsitatem vltro humanum ingenium propendeat, citius errorem ex verbulo vno hauriet, quàm veritatem ex prolixa oratione. Cuius rei certius habemus in hoc ipso vocabulo, quàm optandum sit, experimentum. Illa enim veterum interpretatione prætermissa, tota ferè posteritas in verbi etymo dum hæret, in exitialem confidentiam euecta est.

8 Quòd si nos Patrum authoritas mouet: illi quidem assiduè in ore habent vocabulum, sed simul declarant quanti faciant illius vsum: in primis Augustinus, qui non dubitat Seruum appellare. Alicubi succenset aduersus eos qui liberum negant arbitrium: sed præcipuam rationem declarat, quum ait, Tantùm ne audeat quisquam sic negare voluntatis arbitrium, vt velit excusare pec-

Lib.1. contra Iulianum.

catum. At certè alibi fatetur sine Spiritu non esse liberam hominis voluntatẽ, quum cupiditatibus vincientibus ac vincentibus subdita sit. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, cœpisse carere libertate naturam. Item, hominem libero arbitrio malè vsum, & se & arbitrium suum perdidisse. Item, liberum arbitrium captiuatum, nequid possit ad iustitiam. Item, liberum non fore, quod non Dei gratia liberauerit. Item, iustitiam Dei non impleri, quum Lex iubet, & homo quasi suis viribus facit: sed quum Spiritus adiuuat: & hominis non libera, sed à Deo liberata voluntas obsequitur. Atque horum omnium rationem breuiter reddit, quum alibi scribit hominem magnas liberi arbitrii vires, quum conderetur, accepisse: sed peccando amisisse. Itaque alibi, postquam ostendit liberum arbitrium constitui per gratiam, acriter in eos inuehitur, qui sibi illud arrogant sine gratia. Vtquid ergo, inquit, miseri homines aut de libero arbitrio audent superbire, antequam liberentur: aut de suis viribus, si iam liberati sunt? Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrii vtique libertatem sonare. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Si autem liberati sunt, quid se iactant velut de opere proprio? An ita liberi sunt, vt nec serui eius esse velint qui dicit, Sine me nihil potestis facere? Quid, quòd alio etiam loco videtur iocosè eludere vsum eius vocis, quum dicit, liberum quidem esse arbitrium, sed non liberatum: liberum iustitiæ, seruum peccati? Quam sententiam alibi quoque repetit & explicat, vbi docet liberum à iustitia non esse hominem, nisi arbitrio voluntatis: à peccato autem non fieri liberum nisi gratia Saluatoris. Qui libertatem hominis nihil aliud esse sibi testatur quàm emãcipationem, vel manumissionem à iustitia, illius inane nomen videtur bellè irridere. Itaque siquis vocis huius vsum non praua intelligentia sibi permittat, per me quidem non vexabitur ob eam rem: sed quia sine ingenti periculo non posse retineri censeo, magno contrà Ecclesiæ bono futurum si aboleatur: neque ipse vsurpare velim, & alios, si me consulant, abstinere optarim.

9 Magnum mihi præiudicium attulisse forsan videar, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè aut variè in hac re loquutos esse confessus sum, vt certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Hoc enim perinde nonnulli interpretabuntur quasi à suffragii iure depellere ideo ipsos voluerim, quia mihi sint omnes aduersarii. Ego verò nihil aliud spectaui quàm quòd volui simpliciter ac bona fide consultum piis ingeniis: quæ si eorum sententiam hac in parte expectent, semper incerta fluctuabunt: adeò nunc hominem liberi arbitrii viribus spoliatum, ad solam gratiam confugere docent: nunc propriis ipsum armis aut instruunt, aut videntur instruere. Difficile tamen factu non est, vt appareat eos in huiusmodi loquendi ambiguitate, humana

Homi. 53. in Iohan. Ad Anasta. epist. 44
De perfe. iust.
Enchiri. ad Laurent. cap. 30
Lib. 3. ad Bonifac. cap. 8
Li. 3. ca. 7
Lib 1. ad Bonifac. cap. 3
Li. 3. ca. 7
Libr. de verb. Apost. ser. 3
Libr. de spiritu & litera, ca. 30
2. Cor. 3. d 17
Iohã. 15. a. 5
De corrept. & grat. cap. 13

mana virtute nihil aut quàm minimo æstimata totam Spiritui sancto bonorum omnium laudem detulisse: si quasdam eorū sententias huc inseram quibus id clarè docetur. Quid enim sibi vult illud Cypriani, toties ab Augustino celebratum, De nullo gloriādum: quia nihil nostrum est, nisi vt homo prorsus apud se exinanitus, à Deo totus pendere discat? Quid illud Augustini & Eucherii, dum lignum vitæ Christum esse exponunt, ad quem qui manum porrexerit, viuet: lignum scientiæ boni & mali, voluntatis arbitrium, de quo, qui relicta gratia Dei gustauerit, morietur? Quid illud Chrysostomi, Quòd omnis homo non modò naturaliter peccator, sed totus peccatum est? Si nihil boni nostrum est, si homo à vertice ad calcem totus est peccatum, si ne tentare quidem licet quantum valeat arbitrii facultas: quî iam inter Deum & hominem laudem boni operis partiri liceat? Possem eiusmodi formæ permulta ex aliis referre: sed nequis cauilletur, me seligere sola ea quæ causæ meæ seruiunt, quæ autem aduersantur, callidè præterire, ab hac recitatione abstineo. Audeo tamen hoc affirmare, vtcunque nimii interdum sint in libero arbitrio extollendo, hunc tamen illis propositum fuisse scopum, vt hominem à virtutis suæ fiducia penitus auersum, in Deo vno fortitudinem suā repositam habere doceant. Nunc ad simplicem veritatis explicationem in consideranda hominis natura venio.

Libr. de prædest. sanct. Item ad Bonifaciū lib. 4. & alibi. Libro in Genesin. Homil. 1. in aduentu.

10 Quod tamen initio huius capitis præfatus sum, cogor rursum hîc repetere, Vt quisque maximè suæ calamitatis, inopiæ, nuditatis, ignominiæ conscientia deiectus est & consternatus, ita optimè in sui cognitione profecisse. Non enim periculum est ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. At sibi ne tantillum quidem sumere vltra ius suum potest, quin & inani confidentia se perdat, & diuinum honorem ad se traducens, immanis sacrilegii reus fiat. Et sanè quoties hæc libido mentem nostram incessit vt aliquid nostrum habere expetamus, quod in nobis scilicet potius quàm in deo resideat, cogitationem hanc non ab alio consiliario sciamus nobis suggeri, quàm qui primos parentes induxit vt diis esse similes vellent, scientes bonum & malum. Si verbum diabolicum est, quod hominem in seipso erigit, illi ne locum demus: nisi ab hoste consilium capere libet. Dulce quidem est, tātum habere propriæ virtutis vt in teipso acquiescas: sed, ne ad inanem istam fiduciā illectemur, deterreant nos tot graues sententiæ, quibus seuerè prosternimur: quales sunt, Maledictum esse qui confidit in homine, & ponit carnem brachiū suum. Item, Non delectari Deū robore equi: tibias viri illi non placere: sed affici erga timentes se, suspicientes bonitatem suam. Item, Ipsum esse qui dat lasso vires, & virtute defecto robur auget: qui facit vt fatigētur & laborent adolescentes, iuuenes impingant: qui autem in ipso vno sperant, roborentur. Quæ omnes eò spectant, vt ne quantulacunque fortitudinis

Gen. 3. 5 Iere. 17. a. 5 Psalm. 147. b. 10 Iesa. 40. g. 29

nostræ opinione nitamur, si Deum volumus habere propitium, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. [*Iac.4.b.6*] Tum in memoriam rursum veniant istæ promissiones, Effundam aquam super sitientem,& flumina super aridam. [*Iesa.44.a.3*] Item, Omnes sitientes venite ad aquas. [*Idem 55 a.1*] Quæ testantur, ad percipiendas Dei benedictiones nullos admitti nisi suæ paupertatis sensu tabescentes Nec prætereundæ eiusmodi, qualis ista est Iesaiæ, [*Iesa.60.d.19*] Non erit amplius tibi sol ad lucendum per diem, neque luna ad lucendum per noctem: sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Solis certè aut lunæ splendorem non aufert Dominus seruis suis: sed quia vult in ipsis solus gloriosus apparere: ab iis etiam quæ habētur eorum opinione excellentissima, fiduciam eorum procul auocat.

11 Semper sanè mihi vehementer illud Chrysostomi placuit, Fundamentũ nostræ philosophiæ esse humilitatem. [*Homi. de perf. Euange.*] magis etiamnum illud Augustini, [*Epist 56. ad Dioſco.*] Quemadmodum, inquit, rhetor ille rogatus quid primum esset in eloquentiæ præceptis: respondit pronuntiationem: quid secundum, pronuntiationem: quid tertium, pronuntiationem: ita si me interroges de religionis Christianæ præceptis, primò, secundò, & tertiò & semper respondere liberet humilitatem. Porrò humilitatem non intelligit, vbi homo aliquantæ virtutis sibi conscius à superbia fastúque abstinet: sed vbi talem se verè sentit qui nullum habeat nisi in humilitate refugium, quemadmodum alibi declarat. [*Homi.in Iohan. 49*] Nemo, inquit, se palpet: de suo Satanas est: id vnde beatus est, à Deo tantùm habet. Quid enim de tuo habes nisi peccatum? Tolle tibi peccatum, quod tuum est: nam iustitia Dei est. Item, [*Libr. de natura & gratia.c.52*] Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet. Item, Quando quisque cognoscit quòd in seipso nihil est, [*In psal. 45*] & adiutorium de se nullum habet: arma in ipso confracta sunt, bella sedata sunt. Necesse autem est vt conterantur omnia impietatis arma, confringantur, comburantur: remaneas inermis, nullum habeas in te adiutorium. Quanto magis in te infirmus es, tanto magis te suscipit Dominus. Sic in Psalmum septuagesimum, iustitiæ nostræ reminisci nos vetat, quò Dei iustitiam agnoscamus: ac Deum ostendit sic nobis gratiam suam commendare, vt nos nihil esse sciamus. Stare tantùm Dei misericordia, quum à nobisipsis nonnisi mali simus. Ne hîc ergo de iure nostro cum Deo contendamus, acsi saluti nostræ decederet quod illi tribuitur. Siquidem vt nostra humilitas, eius est altitudo: ita confessio nostræ humilitatis, miserationem eius in remedium paratam habet. Neque verò exigo vt homo non conuictus, vltro cedat: & si quas facultates habet, ab iis animum auertat, quò in veram humilitatem subigatur: sed vt seposito φιλαυτίας καὶ φιλονεικίας morbo (quo excæcatus æquo altiùs de se sentit) in veraci Scripturæ speculo seipsum probè recognoscat.

12 Ac illa quidem vulgaris sententia quam sumpserunt ex Augustino

gustino, mihi placet, naturalia dona fuisse corrupta in homine per peccatum, supernaturalibus autem exinanitum fuisse. Nam hoc posteriore membro intelligunt tam fidei lucem quàm iustitiam, quæ ad cælestem vitam æternámque fœlicitatem adipiscendam sufficerent. Ergo se abdicans à regno Dei, simul priuatus est spiritualibus donis, quibus in spem salutis æternæ instructus fuerat, vnde sequitur, ita exulare à regno Dei, vt quæcunque ad beatam animæ vitam spectant, in eo extincta sint, donec per regenerationis gratiam ipsa recuperet. In his sunt, fides, amor Dei, charitas erga proximos, sanctitatis & iustitiæ studium. Hæc omnia quum nobis restituat Christus, aduentitia censentur, & præter naturam: ideóque fuisse abolita colligimus. Rursum sanitas mentis & cordis rectitudo simul fuerunt ablata. atque hæc est naturalium donorum corruptio. Nam etsi aliquid intelligētiæ & iudicii residuum manet vnà cum voluntate, neque tamen mentem integram & sanam dicemus, quæ & debilis est, & multis tenebris immersa. & prauitas voluntatis plus satis nota est. Quum ergo ratio qua discernit homo inter bonum & malum, qua intelligit & iudicat, naturale donum sit, non potuit in totum deleri: sed partim debilitata, partim vitiata fuit, vt deformes ruinæ appareant. Hoc sensu dicit Iohannes lucem adhuc in tenebris lucere, sed à tenebris non comprehendi: quibus verbis vtrunque clarè exprimitur, in peruersa & degenere hominis natura micare adhuc scintillas, quæ ostendant rationale esse animal, & à brutis differre, quia intelligentia præditum sit: & tamen hanc lucem multa ignorantiæ densitate suffocari, vt efficaciter emergere nequeat. Sic voluntas, quia inseparabilis est ab hominis natura, non periit: sed prauis cupiditatibus deuincta fuit, vt nihil rectum appetere queat. Hæc quidem plena est definitio, sed quæ pluribus explicanda est. Ergo, vt secundùm primam illam distinctionem, qua hominis animam in intellectum & voluntatem partiti sumus, orationis ordo procedat: vim intellectus priore loco excutiamus. Perpetuæ cæcitatis ita eum damnare, vt nihil intelligentiæ vllo in genere rerum reliquum facias, non modò verbo Dei, sed sensus etiam communis experimento repugnat. Videmus enim insitum esse humano ingenio desiderium nescio quod indagandæ veritatis, ad quam minimè aspiraret nisi aliquo eius odore antè percepto. Est ergo iam hæc nonnulla humani intellectus perspicientia, quòd veritatis amore naturaliter rapitur: cuius neglectus in brutis animantibus arguit crassum absque ratione sensum. Quanquam hæc qualiscunque appetentia, antequam cursus sui stadium ingrediatur, deficit: quia mox concidit in vanitatem. Siquidem mens hominis, præ hebetudine, rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: sed per varios errores vagatur, & tanquam in tenebris palpando subinde impingit, donec tandem palata euanescat. ita veritatem quærendo, quàm sit ad ipsam quærendam & inueniendam

Iohan.1.a.5

inepta prodit. Altera deinde vanitate grauiter laborat: quòd in quarum rerum veram notitiam incumbere expediat sæpius non discernit. Itaque in disquirendis superuacuis ac nihili rebus ridicula curiositate se torquet: ad res maximè cognitu necessarias aut non aduertit, aut contemptim & rarò deflectit: studium certè suum vix vnquam seriò applicat. De qua prauitate quum passim conquerãtur profani scriptores, omnes ferè se ea implicuisse comperiuntur. Quare Solomon, in toto suo Ecclesiaste, vbi ea studia est persequutus, in quibus sibi videntur homines valde sapere, inania tamen esse & friuola pronuntiat.

13 Neque tamen ita conatus eius semper in irritum cedunt, quin aliquid assequatur, præsertim vbi seipsam ad inferiora ista intendit. Quinetiam non ita stupida est quin exiguum quiddam & de superioribus delibet, vtcunque negligentiùs illis percontandis vacet: non id quidem æqua facultate. Nam quum supra vitæ præsentis spatium euehitur, tum præcipuè demum cõuincitur suæ imbecillitatis. Quare, vt melius perspiciamus quousq; pro gradibus suæ facultatis in vnaquaque re procedat, distinctionem nobis proponere operæpretiũ est. Sit ergo hæc distinctio, esse aliam quidem rerum terrenarum intelligentiam, aliam verò cælestium. Res terrenas voco, quæ ad Deum regnúmque eius, ad veram iustitiam, ad futuræ vitæ beatitudinem non pertingunt: sed cum vita præsenti rationem relationémque habent, & quodammodo intra eius fines continẽtur. Res cælestes, puram Dei notitiam, veræ iustitiæ rationem, ac regni cælestis mysteria. In priore genere sunt, politia, œconomia, artes omnes mechanicæ, disciplinæq; liberales. in secundo, Dei ac diuinæ voluntatis cognitio, & vitæ secundùm eam formandæ regula. De priori autem sic fatendum, Quoniam homo animal est natura sociale, naturali quoque instinctu, ad fouendam conseruandámque eam societatem propendet: ideóque ciuilis cuiusdam & honestatis & ordinis vniuersales impressiones inesse omnium hominum animis conspicimus. Hinc fit vt nemo reperiatur, qui non intelligat, oportere quosuis hominum cœtus legibus contineri, quíque non earum legum principia mente complectatur. Hinc ille perpetuus tam Gentium omnium, quàm singulorum mortalium in leges consensus, quia insita sunt vniuersis, absq; magistro aut legislatore, ipsarum semina. Neque moror dissentiones & pugnas, quæ mox emergunt, dum alii cupiunt ius & fas omne inuersum, soluta legum repagula, libidinem solam pro iure grassari, vt fures & latrones: alii (quod vitium plusquam vulgare est) iniquum esse putant quod pro æquo ab aliis sancitur: contrà, laudabile contendunt quod ab aliis vetatur. Siquidem illi non ideò leges oderunt, quòd ignorent bonas & sanctas esse: sed præcipiti cupiditate furentes, cum manifesta ratione pugnant: &, quod mentis intelligentia probant, pro sua libidine abominantur. Posterius certamen tale est vt primam illam conceptionem æqui

æquitatis non dirimat. siquidem de legum capitibus dum inter se disceptant homines, in quandam æquitatis summam consentiunt. In quo debilitas certè humanæ mentis arguitur, quæ, etiam dum viam sequi videtur, claudicat & vacillat. Manet tamẽ illud, inspersum esse vniuersis semen aliquod ordinis politici. Atque hoc amplum argumentum est, in huius vitæ constitutione, nullum destitui luce rationis hominem.

14 Sequuntur artes tum liberales, tum manuariæ, quibus discendis, quia inest omnibus nobis quædam aptitudo, in eis etiam apparet vis humani acuminis. Quanquam autem non sunt omnes omnibus discendis idonei, satis tamen communis energiæ certum specimen est, quòd nemo propè reperitur cuius in arte aliqua perspicientia non se exerat. Neq; sola suppetit ad discendum energia & facilitas, sed ad excogitandum in vnaquaque arte nouum aliquid, vel amplificandum & expoliendum quod alio præeunte didiceris. Quod vt Platonem perperam impulit vt traderet comprehensionem eiusmodi nihil esse quàm recordationem: ita nos optima ratione cogit fateri, esse ingenitum humano ingenio eius principium. Hæc ergo documenta apertè testantur vniuersalem rationis & intelligentiæ comprehensionem esse hominibus naturaliter inditam. Sic tamen vniuersale est bonum, vt in eo pro se quisque peculiarem Dei gratiam agnoscere debeat. Ad quam gratitudinem nos abundè expergefacit ipse naturæ conditor, dum moriones creat, in quibus repræsentat quibus excellat dotibus hominis anima, nisi eius lumine perfusa: quod sic naturale inest omnibus, vt prorsus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ eius munus. Ipsarum porrò artium inuentio aut methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio (quæ propria est paucorum) non est quidem solidum argumentum communis perspicacię: quia tamen promiscuè contingit piis & impiis, iure inter naturales dotes numeratur.

15 Quoties ergo in prophanos scriptores incidimus, illa, quæ admirabilis in iis affulget, veritatis luce admoneamur, mentem hominis, quantumlibet ab integritate sua collapsam & peruersam, eximiis tamen etiamnum Dei donis vestitam ęsse & exornatam. Si vnicum veritatis fontem, Dei Spiritum esse reputamus, veritatem ipsam neque respuemus, neque contemnemus, vbicunque apparebit: nisi velimus in Spiritum Dei contumeliosi esse: non enim dona Spiritus, sine ipsius contemptu & opprobrio, vilipenduntur. Quid autem? Veritatem affulsisse antiquis iureconsultis negabimus, qui tanta æquitate ciuilem ordinem & disciplinam prodiderunt? Philosophos cęcutiisse dicemus cùm in exquisita ista naturæ contemplatione, tum artificiosa descriptione? Dicemus mentem illis defuisse, qui arte disserendi constituta, nos cum ratione loqui docuerũt? Dicemus eos insaniisse, qui medicinam excudendo, suam industriam nobis impenderunt? Quid

mathemata omnia? putabimúsne amentium deliria? Imò ne sine ingenti quidem admiratione, veterum scripta legere de his rebus poterimus: admirabimur autem, quia præclara, vt sunt, cogemur agnoscere. Porrò laudabiléne aliquid aut præclarum censebimus, quod non recognoscamus à Deo prouenire? Pudeat nos tantæ ingratitudinis, in quam non inciderũt Ethnici poëtæ, qui & philosophiam, & leges, & bonas omnes artes, deorum inuenta esse confessi sunt. Ergo quum homines istos, quos Scriptura ψυχικοὺς vocat, vsque eò fuisse pateat in rerum inferiorum inuestigatione acutos & perspicaces, talibus exemplis discamus, quot naturę humanæ bona Dominus reliquerit, postquam vero bono spoliata est.

16 Neque tamen interim obliuiscamur hæc præstantissima diuini Spiritus esse bona; quæ in publicum generis humani bonum, quibus vult dispensat. Si enim Beseleel & Oliab intelligentiam & scientiam quæ in fabricã tabernaculi requirebatur, oportuit à Spiritu Dei instillari: non mirum est, si earum rerum quę sunt in vita humana præstantissimæ, cognitio per Spiritum Dei communicari nobis dicatur. Neque est cur roget quispiã, Quidnam cum Spiritu commercii impiis, qui sunt à Deo prorsus alieni? Nam quòd dicitur Spiritus Dei in solis fidelibus habitare, id intelligendũ de Spiritu sanctificationis, per quem Deo ipsi in templa consecramur. Neque tamen ideo minus replet, mouet, vegetat omnia eiusdem Spiritus virtute, ídque secundũ vniuscuiusque generis proprietatem, quam ei creationis lege attribuit. Quòd si nos Dominus impiorum opera & ministerio, in physicis, dialecticis, mathematicis & reliquis id genus voluit adiutos, ea vtamur: ne si Dei dona vltro in ipsis oblata negligamus, demus iustas ignauiæ nostræ pœnas. At verò, nequis hominem valde beatum putet, quum sub elementis huius mundi tanta veritatis comprehendendæ energia illi conceditur: simul addendum est, totam istam & intelligendi vim, & intelligentiam quæ inde consequitur, rem esse fluxam & euanidam coram Deo, vbi non subest solidum veritatis fundamentum. Verissimè enim Augustinus (cui subscribere, vt diximus, coacti sunt Magister sententiarum & scholastici) vt gratuita homini dona post lapsum detracta esse, ita naturalia hæc quæ restabant, corrupta fuisse docet. non quòd per se inquinari possint, quatenus à Deo proficiscuntur: sed quia polluto homini pura esse desierunt, ne quam inde laudem consequatur.

Exo. 31. a.2, & 35. d.30

Lib. 2. distinct. 25

17 Hæc summa sit, in vniuerso genere humano perspici naturę nostræ propriam esse rationem, quæ nos à brutis animalibus discernat, sicut ipsa sensu differunt à rebus inanimatis. Nam quòd nascuntur moriones quidam, vel stupidi, defectus ille generalem Dei gratiam non obscurat, quin potius tali spectaculo monemur, quod nobis relictum est, Dei indulgentiæ meritò debere ascribi: quia nisi nobis pepercisset, totius naturæ interitum secum traxisset defectio. Quòd autem alii præstant acumine, alii iudicio superant

perant, aliis mens agilior eſt ad hanc vel illam artem diſcendam, in hac varietate gratiam ſuam nobis commendat Deus, ne ſibi quiſquam velut propriũ arroget quod ex mera illius liberalitate fluit. Vnde enim alius alio præſtantior, niſi vt in natura communi emineat ſpecialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini ſe obſtrictã eſſe clamat? Adde quòd ſingulares motus pro cuiuſque vocatione Deus inſtillat. cuius rei multa occurrunt exempla in libro Iudicum, vbi dicitur Spiritus Domini induiſſe quos ad regen- *Iudic.6.*
dum populum vocabat. Denique in eximiis quibuſque factis ſpe- *g.34*
cialis eſt inſtinctus. Qua ratione Saulem ſequuti ſunt fortes, quo- *1.Sam.*
rum tetigerat Deus corda. Et quum prædicitur inauguratio in re- *10.b.6*
gnum, ita loquitur Samuel, Tranſibit ſuper te Spiritus Domini, & eris vir alius. Atque hoc ad totum gubernationis curſum extenditur: ſicuti poſtea narratur de Dauide, quòd tranſierit ſuper eum *1.Sam.*
Spiritus Domini à die illa in poſterum. Sed idem alibi traditur *16.c.13*
quoad particulares motus. Imò apud Homerum ingenio pollere dicuntur homines non modò prout cuique diſtribuit Iupiter, ſed οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι. Et certè experientia oſtendit, dum attoniti ſæpe *Odyſſ.6*
hærent qui maximè ingenioſi erãt ac ſolertes, in manu & arbitrio Dei eſſe mentes hominum, vt eas ſingulis momentis regat: qua ratione dicitur auferre ſenſum prudentibus, vt errent per inuia. *pſal.107*
Cæterùm in hac diuerſitate conſpicimus tamen aliquas imaginis *d.40*
Dei ſuperſtites notas, quæ totum humanum genus ab aliis creaturis diſtinguant.

18 Nunc exponendum eſt quid cernat humana ratio, vbi ad regnum Dei venitur & ſpiritualem illam perſpicientiam: quæ tribus potiſſimùm rebus conſtat, Deum noſſe, paternum erga nos eius fauorem, in quo ſalus noſtra conſiſtit: & formandæ ſecundum legis regulam, vitæ rationem. Cùm in primis duobus, tum verò in ſecundo propriè, qui ſunt hominum ingenioſiſſimi, talpis ſunt cæciores. Equidem non inficior, ſparſim quædam apud philoſophos de Deo legi ſcitè & appoſitè dicta: ſed quæ vertiginoſam quandam imaginationem ſemper reſipiant. Præbuit quidem illis Dominus, vt ſuprà dictum eſt, exiguum diuinitatis ſuæ guſtum, ne ignorantiam impietati obtenderent: & eos interdum ad dicenda nonnulla impulit, quorum confeſſione ipſi conuincerentur: ſed ita viderunt quæ videbant, vt tali intuitu minimè ad veritatem dirigerentur, nedum pertingerent. qualiter nocturni fulgetri coruſcationem, qui in medio agro eſt viator, longè latéque ad momentum videt: ſed adeò euanido aſpectu, vt antè noctis caligine reſorbeatur, quàm pedem mouere queat: tantum abeſt vt in viam tali ſubſidio deducatur. Præterea illæ veritatis guttulæ, quibus libros tanquam fortuitò aſpergunt, quot & quàm portentoſis mendaciis ſunt inquinatæ? Denique illam diuinæ erga nos beneuolentiæ certitudinem (ſine qua hominis ingenium immenſa confuſione repleri neceſſe eſt) ne olfecerũt quidem vnquam. Ad hanc

ergo veritatẽ nec appropinquat, nec cõtẽdit, nec collimat humana ratio, vt intelligat quis ſit verus Deus, qualíſue erga nos eſſe velit.

19 Sed quia falſa perſpicaciæ noſtræ opinione ebrii, ægerrimè nobis perſuaderi ſinimus, illam in rebus diuinis cæcam prorſus eſſe & ſtupidam: ſatius, opinor, fuerit Scripturæ teſtimoniis, quàm

Ioh.1.a.4 rationibus id comprobare. Hoc pulcherrimè docet Iohannes, eo quẽ nuper citaui loco, quum ſcribit in Deo ab initio fuiſſe vitam, & eam vitam quæ eſſet lux hominum: lucem hanc in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi. Indicat quidem hominis animam fulgore diuinæ lucis irradiari, vt nunquam planè vel exigua ſaltem eius flamma, vel ſaltem ſcintilla deſtituatur: ſed ea tamen illuminatione Deum non comprehendere. Cur id? quia eius acumen, quantum ad Dei notitiam, mera eſt caligo. Quum enim Spiritus homines appellat tenebras, eos ſemel ſpoliat omni ſpiri-

Ibid.b.13 tualis intelligentiæ facultate. Quare fideles, qui Chriſtum amplectuntur, non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, ſed ex Deo natos aſſerit. Quaſi diceret, non eſſe tam ſublimis ſapientiæ capacem carnem, vt Deum, & quod Dei eſt, ſuſcipiat, niſi

Mat.16.c.17 Dei Spiritu illuminetur. Quemadmodum teſtatus eſt Chriſtus, hanc ſpecialẽ eſſe Patris reuelationẽ, quòd à Petro agnoſceretur.

20 Si perſuaſum nobis foret (quod extra controuerſiam eſſe debet) naturæ noſtræ deeſſe quicquid cæleſtis Pater electis ſuis per Spiritum regenerationis confert, hîc nulla eſſet hæſitandi ma-

Pſal.36.b.9 teria. Sic enim loquitur populus fidelis apud Prophetam, Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

1.Cor.12.a.3 Idem teſtatur Apoſtolus, quum ait neminem poſſe dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. Et Iohannes Baptiſta, ſtuporem

Iohan.3.d.27 diſcipulorum vidẽs, exclamat neminem poſſe accipere quicquam niſi datum illi fuerit deſuper. Donum autem ab eo intelligi de ſpeciali illuminatione, nõ communi naturæ dote, inde conſtat, quòd tot verbis, quibus Chriſtum commendauerat diſcipulis ſuis, nihil ſe profeciſſe cõqueritur. Video, inquit, verba nihil eſſe ad mentes hominum de rebus diuinis imbuendas, niſi Dominus per Spiri-

Deu.29.a.2 tum ſuum intelligentiam dederit. Quinimo Moſes, dum populo exprobrat ſuam obliuionem, ſimul tamen notat, non aliter ipſum poſſe in myſteriis Dei ſapere, niſi ipſius beneficio. Viderunt, inquit, oculi tui ſigna illa portentáque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, nec aures ad audiendum, nec oculos ad videndum. Quid plus exprimeret, ſi nos vocaret ſtipites

Iere.24.c.7 in operibus Dei conſiderandis? Vnde Dominus per Prophetam, ſingularis gratię loco, pollicetur ſe daturum Iſraelitis cor, vt ab illis cognoſcatur: nimirum innuens, tantum hominis mentem ſpiritualiter ſapere, quantum abs ſe illuſtrata fuerit. Hoc quoque ſua

Iohan.6.e.44 voce dilucidè confirmauit Chriſtus, quum diceret neminem venire ad ſe poſſe, niſi cui datum à Patre ſuo foret. Quid? annon ipſe

Heb.1.3. eſt viua Patris imago, in qua totus gloriæ eius ſplendor nobis expri-

exprimitur? Ergo non potuit melius ostendere qualis sit nostra ad cognoscendum Deum facultas, dum ad cernendam eius imaginem, vbi ita palàm exhibetur, oculos nobis esse negat. Quid? Annon ideò in terras descendit vt Patris voluntatem hominibus patefaceret? Annon sua quoque legatione fideliter defunctus est? Ita est sanè. sed nihil efficitur eius prædicatione, nisi interior magister Spiritus viam ad animos patefaciat. Ergo non veniunt ad eum, nisi qui à Patre audierunt & edocti sunt. Quæ ista discendi & audiendi ratio? Nempe vbi aures ad audiendum, & mentes ad intelligendum, Spiritus mira & singulari virtute format. Ac ne illud nouum videatur, Iesaiæ vaticinium citat, vbi dum Ecclesiæ instaurationem promittit, eos Dei discipulos fore docet qui in salutem colligentur. Si aliquid peculiare de electis suis illic prædicit Deus, constat non de eo doctrinę genere ipsum loqui quod impiis etiam & profanis commune est. Restat igitur vt intelligamus, nemini patere in regnum Dei ingressum, nisi cui nouam mentem Spiritus sanctus sua illuminatione fecerit. Omniũ verò clarissimè Paulus, qui disputationem hanc ex professo ingressus, postquam stultitiæ ac vanitatis damnauit vniuersam hominum sapientiam, adeóque prorsus exinaniuit, ita concludit demum, Animalem hominem non posse percipere quæ sunt Spiritus Dei: stultitiam esse illi, nec posse intelligere, quia spiritualiter diiudicantur. Quem vocat animalem? nempe qui naturæ lumine nititur. Ille, inquam, nihil in spiritualibus mysteriis Dei comprehendit. Quid ita? an quia per ignauiam negligit? Imò, etiamsi enitatur, nihil potest: quia scilicet spiritualiter diiudicantur. Quid istud significat? quia humanæ perspicaciæ penitus abscondita, per solam Spiritus reuelationem patefiunt: adeò vt pro stultitia ducantur, vbi Spiritus Dei non illucet. Antè autem supra oculorum, aurium, mentium capacitatem extulerat quæ præparauit Deus diligentibus se. quin sapientiam humanam, quasi velum quoddam esse testatus fuerat, quo mens à cernendo Deo impeditur. Quid volumus? pronuntiat Apostolus, infatuatam à Deo sapientiam huius mundi: & nos scilicet acumen illi tribuemus, quo ad Deum & cælestis regni adyta penetrare possit? Facessat à nobis tanta vecordia.

Iohan.1.18

Iesa.54.c.7

1.Cor.2.d.14

1.Cor.1.c.20

21 Itaque quod hîc detrahit hominibus, alibi soli Deo tribuit in precatione. Deus, inquit, & Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ & reuelationis. Iam audis, omnem sapientiam & reuelationem esse Dei donum. Quid tum prætereà? Illuminatos oculos mentis vestræ. Certè si noua reuelatione indigent, à seipsis cæcutiunt. sequitur deinde, Vt sciatis quæ sit spes vocationis vestræ, &c. Ergo tantæ intelligentiæ non esse capaces hominum mentes vt vocationem suam nouerint, fatetur. Neque hîc garriat Pelagianus quispiam, huic vel stupiditati, vel ruditati Deum succurrere, dum verbi sui doctrina eò dirigit hominis intellectum, quò, sine duce, peruenire non poterat. Habebat enim Dauid Legem, in qua quic-

Ephes.1.c.15

quid sapientiæ desiderari potest, comprehensum erat: neque tamen eo contentus, oculos sibi retegi postulat, vt Legis ipsius mysteria consideret. Qui certè locutione innuit, solem exoriri terris, vbi hominibus Dei verbum elucet: verùm eos non multum inde consequi, donec oculos vel dederit vel aperuerit ille ipse qui ideò Pater luminum vocatur, quia vbicunque Spiritu suo non resplendet, omnia tenebris occupantur. Sic & Apostoli ab optimo quidem magistro ritè & abundè edocti fuerant: nisi tamen indigerent Spiritu veritatis qui eorum mētes hac ipsa doctrina, quam antè audierant, erudiret, non illum expectare iuberentur. Si quod petimus à Deo, deesse nobis confitemur, & ipse in eo quod promittit, nostram arguit inopiam: nemo iam fateri dubitet, se tantum ad intelligenda Dei mysteria valere, quantum eius gratia fuerit illuminatus. Qui sibi plus intelligentiæ tribuit, eò cæcior est, quòd cæcitatem suam non agnoscit.

Psal. 119. 18 *Iac. 1. e. 17* *Iohan. 14. d. 26*

22 Restat tertium illud membrum, de cognoscenda vitæ probè instituendæ regula, quam verè operum iustitiæ notitiam nuncupamus: vbi videtur mens humana esse aliquanto quàm in superioribus acutior. Siquidem testatur Apostolus, Gentes quæ Legem non habent, dum Legis opera faciunt, sibi pro Lege esse, ac ostendere opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut excusantibus coram iudicio Dei. Si Gentes naturaliter Legis iustitiam habent mentibus suis insculptam, certè non dicemus eas in vitæ ratione prorsus cæcutire. Et nihil est vulgatius, quàm lege naturali (de qua istic Apostolus loquitur) hominem sufficienter ad rectam vitæ normam institui. Nos verò expendamus, quorsum indita hominibus hæc Legis notitia fuerit: tum protinus apparebit quousque illos ad rationis veritatísque scopum deducat. Id quoque ex Pauli verbis liquet, siquis dispositionem obseruet. Dixerat paulo antè, eos qui in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: qui sine Lege peccauerunt, sine Lege perire. Hoc quia poterat absurdum videri, vt sine vllo iudicio præcedente Gentes pereant, continuò subiicit, suam illis conscientiam esse vice Legis: ideóque ad iustam earum damnationem sufficere. Finis ergo legis naturalis est, vt reddatur homo inexcusabilis. Nec malè hoc modo definietur, Quòd sit conscientiæ agnitio, inter iustum & iniustum sufficienter discernentis: ad tollendum hominibus ignorantiæ prætextum, dum suo ipsorum testimonio redarguuntur. Ea est hominis erga seipsum indulgentia, vt in malis perpetrandis libenter mentem à peccati sensu, quoad licet, semper auertat. Qua ratione videtur impulsus fuisse Plato, vt existimaret non peccari nisi ignorantia. Id quidem ab eo conuenienter dictum foret, si humana hypocrisis tantum in tegendis vitiis proficeret, vt mens non sibi malè conscia esset coram Deo. Sed quum subterfugiens peccator impressum sibi boni & mali iudicium, illuc identidem retrahatur,

Rom. 2. b. 14 *In Protagora.*

nec con-

nec conniuere ita permittatur quin cogatur, velit, nolit, aliquando aperire oculos: falsò dicitur, ipsum ignorantia sola peccare.

23 Verius Themistius, qui intellectum in definitione vniuersa li, seu rei essentia, rarissimè falli docet: hallucinationem esse, quum vltra progreditur: nempe quum ad hypothesin descendit. Homicidium esse malum, si in genere quæratur, nemo erit qui non affirmet: qui autem conspirat in mortem inimici, tanquam de re bona deliberat. Adulterium in genere damnabit adulter: in suo priuatim sibi blandietur. Hæc est ignorantia, dum homo, vbi ad hypothesin ventum est, eius regulæ obliuiscitur quam in thesi nuper constituerat. De qua re elegantissimè disserit Augustinus in expositione primi versus Psalmi 57. Quanquam ne istud quidem est perpetuum. sic enim interdum flagitii turpitudo conscientiam vrget, vt non sibi imponens sub falsa boni imagine, sed sciens & volens in malum ruat. Ex quo affectu prodeunt istæ voces, -video meliora, probóque: Deteriora sequor. Quare mihi scitissimè Aristoteles inter incontinentiam & intemperantiam videtur distinxisse. Vbi incontinentia regnat, dicit per affectum perturbatum seu πάθος particularem notitiam menti eripi, ne malum obseruet in suo facinore, quod generaliter in similibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentiam extemplò succedere. Intemperantiam autem non extingui aut frangi peccati sensu, sed contrà obstinatè in suscepta mali electione persistere.

Paraph. in 3. de ani. cap. 46

Medea apud Ouidium

Li. Eth. 7. cap. 3

24 Porrò quum iudicium vniuersale audis in boni & mali discrimine, ne sanum vbique & integrum esse putes. Nam si in hunc tantùm finem, iusti & iniusti delectu imbuta sunt corda hominum ne ignorantiæ excusationem prætexant, minimè necessarium est veritatem in singulis cernere: sed satis supérque est, eatenus intelligere, ne tergiuersari queant quin teste conscientia conuicti iam nunc ad Dei tribunal horrere incipiant. Et si rationem nostram volumus ad Dei Legem exigere, quæ perfectæ est iustitiæ exemplar, comperiemus quàm multis partibus cæcutiat. Certè quæ in prima tabula præcipua sunt, minimè assequitur: qualia sunt de fiducia in Deum, de virtutis & iustitiæ laude illi tribuenda, de nominis eius inuocatione, de vero sabbathismo. Quæ vnquam anima, naturali sensu freta, subodorata est in his & similibus positum esse legitimum Dei cultum? Nam quum volunt profani homines Deum colere, etiam si centies reuocentur ab inanibus suis nugis, semper tamen illuc relabuntur. Negant quidem placere Deo sacrificia, nisi accedat mentis synceritas. quo testãtur aliquid se concipere de spirituali Dei cultu, quem tamen falsis commentis statim peruertunt. Nam quicquid de eo Lex præscribit, verum esse nunquam illis persuaderi poterit. Dicámne præstare vlla perspicacia mentem, quæ nec per se sapere, nec monitionibus auscultare valet? In secundæ tabulæ præceptis aliquanto plus habet intelligentiæ: quo scilicet ad ciuilis inter homines societatis conser-

uationem propius accedunt. Quanquam & hîc deliquium interdum pati deprehenditur. excellentissimo enim cuique ingenio absurdissimum est, iniquam ac nimis imperiosam dominationē ferre, siqua modo ratione depellere queat. Nec aliud est iudicium humanæ rationis, quàm seruilis esse abiectíque animi, patienter eam ferre: rursum honesti ingenuíque pectoris, excutere. Nec verò iniuriarum vltio pro vitio ducitur apud Philosophos. Atqui Dominus nimia ista ingenuitate dānata, illam apud homines infamem patiētiam suis præscribit. Omnino autem in vniuersa Legis obseruatione perspicientiam nostram fugit concupiscentiæ animaduersio. Non enim adduci se sustinet animalis homo vt cupiditatum suarum morbos recognoscat. Antè suffocatur naturæ lumen quàm ad primum huius abyssi ingressum accedat. Nam dum Philosophi pro vitiis notant immoderatos animi motus, illos extantes & se crassioribus signis exerentes intelligunt: quæ autem placidè titillant animum praua desideria, nihili reputant.

25 Quare, vt suprà meritò reprehensus est Plato quòd omnia peccata ignorantiæ imputarit, ita & eorum est repudianda opinio, qui consultam malitiam & prauitatem in omnibus peccatis intercedere tradunt. Nimium enim experimur quoties labamur cum bona nostra intētione. Tot obruitur hallucinationum formis nostra ratio, tot erroribus est obnoxia, in tot impedimenta impingit, tot angustiis irretitur, vt plurimum à certa directione absit. Quàm verò nihil sit coram Domino in cunctis vitæ partibus, Paulus ostendit, dum negat nos idoneos qui cogitemus ex nobis quippiam, tanquam ex nobis. Non de voluntate loquitur aut affectu: sed hoc quoque adimit nobis, ne putemus in mentem venire nobis posse quomodo rite quippiam agendum sit. Itáne deprauata est omnis industria, perspicientia, intelligentia, cura, vt rectum nihil coram Domino excogitare aut meditari queat? Nobis nimirum qui rationis acumine (quam pretiosissimam dotem reputamus) ægrè patimur spoliari, durum id minus videtur: Spiritui autem sancto æquissimum, qui nouit omnes cogitationes sapientum vanas esse: & qui clarè pronuntiat, omne figmentum humani cordis tantummodo malum. Si quicquid ingenium nostrum concipit, agitat, instituit, molitur, semper malum est, quî in mentem nobis veniat instituere quod Deo placeat, cui sola sanctitas & iustitia accepta est? Ita videre est, mentis nostræ rationem, quoquò se vertat, esse vanitati miserè obnoxiam. Huius imbecillitatis sibi conscius erat Dauid, quum petebat sibi dari intellectum ad mandata Domini rectè discenda. Innuit enim, suum ingenium nequaquam sufficere, qui nouum obtingere sibi cupit. Neque id semel facit: sed in vno Psalmo decies ferè repetit eandem precationem. Qua repetitione subindicat quanta ad petendum necessitate vrgeatur. Et quod ille sibi vni petit, Paulus communiter Ecclesiis precari solet: Non cessamus, inquit, orare pro vobis & postulare vt implea-

2.Cor. 3. b.5

Psal.94 b.11

Genes.6. a.3. & 8 d.21

Psa. 119. 34

Philip.1. a.4. colo. 1.a.9

impleamini agnitione Dei in omni prudentia & intelligentia spirituali, vt ambuletis dignè Deo, &c. Quoties autem eam rem Dei beneficium facit, meminerimus eum simul testari, non esse in hominis facultate positam. Adeò autem hunc rationis defectum ad intelligenda quæ Dei sunt agnouit Augustinus, vt non minus necessariam mentibus illuminationis gratiam putet, quàm oculis solis lucem. Nec eo contentus, correctionem subiicit, quòd oculos ipsi aperimus ad cernendam lucem: mentis autem oculi, nisi à Domino aperiantur, clausi manent. Neque vno tantùm die illuminari mentes nostras docet Scriptura, vt deinde per se videant: quia ad continuos progressus & incrementa pertinet quod nuper adduxi ex Paulo. Et hoc disertè exprimit Dauid, his verbis, In toto corde meo exquisiui te, ne errare me facias à mandatis tuis. Nam quum regenitus esset, adeóque non vulgariter profecisset in vera pietate, fatetur tamen assidua directione se opus habere in singula momenta, ne à scientia qua præditus est declinet. Itaque alibi rectum spiritum, quem sua culpa perdiderat, innouari petit: quia eiusdem Dei est, quod initio dederat, ablatum nobis ad tempus restituere.

Lib.2.de pec. mer. remi. caput.5

Psa.119.10

Psal.51.c,12

26 Examinanda nunc voluntas, in qua præcipuè arbitrii libertas vertitur. quādoquidem magis huius esse electionem, quàm intellectus, antè visum est. Principiò, nequid ad humanæ voluntatis rectitudinē pertinere videatur quod à Philosophis traditū, publico consensu receptum est, omnia naturali instinctu bonum appetere: obseruemus, liberi arbitrii vim non considerandā in eiusmodi appetitu, qui magis ab essentiæ inclinatione quàm mentis deliberatione proficiscitur. Nam & scholastici fatentur nullam esse liberi arbitrii actionē, nisi dū se ratio vertit ad opposita. Quo intelligunt, oportere appetitus obiectum tale esse, quod electioni subiaceat: & deliberationem præire, quæ electioni viam sternat. Et sanè si respicias quale sit istud naturale boni in homine desiderium, inuenies illi cum belluis esse commune. Siquidem & illæ bene sibi esse cupiunt: & vbi species boni, quæ sensum moueat, apparet, eò sequuntur. Homo verò, nec id quod verè sibi bonū sit, pro naturæ suæ immortalis excellentia, ratione deligit, vt id studio persequatur: nec rationem adhibet in consilium, nec mentem intendit: sed sine ratione, sine consilio, naturæ inclinationem, instar pecudis, sequitur. Nihil ergo hoc ad arbitrii libertatē, an homo sensu naturæ ad bonum appetēdum feratur: sed hoc requiritur, vt bonum recta ratione diiudicet, cognitum eligat, electum persequatur. Ac ne cui scrupulus inhæreat, aduertendus est duplex paralogismus. Nam & appetitus hîc non proprius voluntatis motus, sed naturalis inclinatio: & bonum, non virtutis aut iustitiæ appellatur, sed conditionis: vt scilicet homo bene habeat. Denique vt maximè appetat homo assequi quod bonum est, non tamen sequitur: sicuti nemo est cui non grata sit æterna beatitudo, ad quam tamen nemo nisi Spiritus impulsu aspirat. Quando igitur nihil ad proban-

dam arbitrii libertatem facit naturale hominibus bene habendi desiderium, non magis scilicet quàm in metallis & lapidibus, ad essentiæ suæ perfectionem inclinans affectio: in aliis consideremus, sitne penitus ita omni ex parte vitiata corruptáque voluntas vt nihil nisi malum generet: an particulam aliquam illæsam retineat, vnde nascantur bona desideria.

27 Qui primæ Dei gratiæ tribuũt vt efficaciter velimus, è conuerso innuere videntur, inesse facultatem animæ vltro ad bonum aspirãdi, sed imbecilliorem quàm quæ in solidum affectum emergere, aut conatum excitare possit. Nec dubium quin hanc opinionem, ab Origene & veterum quibusdam sumptam, Scholastici communiter amplexi sint: quando solent hominem in puris, vt loquuntur, naturalibus reputare qualem describit Apostolus his verbis, Non quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Sed perperam hoc modo inuertitur tota, quam illic exequitur Paulus, disputatio. Tractat enim de lucta Christiana (quam breuiùs attingit ad Galatas) quam fideles in conflictu carnis & spiritus in se perpetuò sentiunt. Porrò Spiritus non à natura est, sed à regeneratione. Loqui autem Apostolum de regeneratis inde constat, quòd vbi dixerat in se bonum nullum habitare, subnectit expositionem, quòd intelligat de carne sua. Ideóque negat se esse qui malum faciat, sed peccatum in se inhabitans. Quid sibi vult ista correctio, In me, hoc est in carne mea? Nempe acsi in hunc modum loqueretur, Non habitat in me bonum à me ipso: nam in carne mea nihil boni reperire est. Hinc sequitur illa species excusationis, Nõ facio malum ipse, sed quod habitat in me peccatum. quę solis regeneratis competit, qui præcipua animæ parte ad bonum tendunt. Iam verò quæ subiicitur conclusio totum hoc liquidò declarat. Condelector, inquit, Legi secundùm interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Quis in se tale dissidium habeat, nisi qui Spiritu Dei regeneratus, reliquias carnis suæ circunfert? Proinde Augustinus, quum sermonem illum de hominis natura aliquando haberi putasset, interpretationem suam, tanquam falsam & malè congruentem, retractauit. Et verò si illud recipimus, homines sine gratia habere quâlibet pusillos, aliquos tamen ad bonum motus, quid respondebimus Apostolo, neganti vel ad cogitãdum aliquid nos esse idoneos? Quid Domino per Mosen pronuntianti, omne figmentum humani cordis tantummodo malum esse? Quum ergo falsa loci vnius sententia impegerint, non est quòd eorum sententiam moremur. Potius valeat hoc Christi, Qui facit peccatum, seruum esse peccati. Peccatores sumus omnes natura: itaque sub peccati iugo detinemur. Quòd si totus homo peccati imperio subiacet, ipsam certè voluntatem, quæ præcipua est eius sedes, arctissimis vinculis constringi necesse est. Nec verò aliter constaret illud Pauli, Deum esse qui velle

Rom. 7. c. 15, & d. 19
Galat. 5. c. 17
Rom. 7. d. 22
Libr. ad Bon. 1. ca. 10, & in retract.
2. Cor. 3. b. 5
Gen. 8. d. 21
Iohan. 8. d. 34
Phili. 2. b. 13

qui velle in nobis operatur, siqua volũtas præcederet Spiritus gratiam. Facessat igitur quicquid de præparatione multi nugati sunt: quia etsi interdum petunt fideles cor sibi formari ad Legis Dei obsequium (sicuti Dauid pluribus locis) notandum tamen est hoc quoque precandi desiderium à Deo esse: quod ex eius verbis colligere licet. nam quum optet in se cor mundũ creari, certè creationis initium sibi non arrogat. Ideo apud nos potius valeat illud Augustini, Præuenit te Deus in omnibus: præueni & tu aliquando eius iram. Quomodo? Confitere ista omnia à Deo te habere: quicquid boni habes esse ab ipso: à te, quicquid est mali. Et paulo pòst, Nostrum nihil nisi peccatum. *Psal. 51. c.12* *De verbis Apo. serm. 10.*

Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire. CAP. III.

Sed melius homo vtraque animæ parte cognosci non potest, quàm si cum suis elogiis in medium prodeat, quibus à Scriptura insignitur. Si totus depingitur his Christi verbis, Quod natum est ex carne, caro est (vt euincere promptum est) valde miserum esse animal conuincitur. Affectus enim carnis, teste Apostolo, mors est: quandoquidem inimicitia est aduersus Deũ, eóque Legi Dei nec subditur, nec subdi potest. Itáne est peruersa caro, vt toto suo affectu simultatem aduersus Deum exerceat? vt cum Legis diuinæ iustitia consentire nequeat? vt nihil denique párere queat, nisi mortis materiam? Nunc fac in hominis natura nihil esse nisi carnem: & inde quippiam, si potes, boni elice. At Carnis vocabulum ad sensualem pertinet tantùm, non ad superiorem animæ partem. Id verò ex verbis & Christi & Apostoli abundè refellitur. Argumentum est Domini, oportere hominem renasci: quia caro est. Non secundùm corpus renasci præcipit. Animo autem non renascitur, si corrigatur aliqua eius portio: sed vbi tota renouatur. Idque confirmat vtroque loco posita antithesis. sic enim carni comparatur Spiritus, vt nihil relinquatur medium. Ergo quicquid non est spirituale in homine, secundùm eam rationem dicitur carneum. Nihil autem habemus Spiritus, nisi per regenerationem. Est igitur caro quicquid habemus à natura. Verùm de ea re siqua aliàs posset esse dubitatio, ea nobis à Paulo tollitur: vbi descripto veteri homine, quem dixerat corruptum esse concupiscentiis erroris, iubet nos renouari spiritu mentis nostræ. Vides eum non ponere illicitas ac prauas cupiditates in parte sensitiua modò, sed in ipsa etiã mente: atque ideo eius exigere renouationem. Et sanè eam humanæ naturę imaginem paulo antè depinxerat, quæ nulla in parte nos non corruptos ac peruersos esse ostẽderet. Nam quòd Gentes omnes scribit ambulare in vanitate mẽtis suę, obtenebratas esse intelligẽtia, alienatas à vita Dei, propter ignorantiã quæ in ipsis est, & cæcitatem cordis sui: minimè est dubium quin competat in eos omnes *Ioh.3.a.6* *Ro.8.b.6* *Ioh.3.a.6* *Ephes.4.e.23* *Ibid.d.17.18*

quos Dominus ad rectitudinem suæ tum sapientiæ, tum iustitiæ nondum reformauit. Quod etiam clarius fit ex cõparatione mox adiuncta: vbi fideles admonet quòd non ita didicerint Christum. Siquidem ex istis verbis colligimus, Christi gratiã vnicum esse remedium quo ab illa cæcitate & malis inde consequentibus liberemur. Nam & ita de regno Christi vaticinatus erat Iesaias, quum
Iesa. 60. a.2. Dominum Ecclesiæ suæ fore in lucem sempiternam promitteret: quum interim tenebrę obtegerent terrã,& caligo populos. Quum in sola Ecclesia exorituram Dei lucem testetur: extra Ecclesiã certè nonnisi tenebras & cæcitatem relinquit. Non recẽsebo sigillatim quæ in hominis vanitatẽ passim, in Psalmis præsertim & Prophetis, habentur.
Psal. 62. c.10 Magnum est quod scribit Dauid, Si cum vanitate appendatur, ipsa fore vaniorem. Graui telo confoditur eius ingenium, quum omnes quæ inde prodeunt cogitationes, vt stultę, friuolæ, insanæ, peruersæ irridentur.

2 Nihilo leuior est cordis condemnatio, quum fraudulentum
Iere. 17. b.9 dicitur præ omni re & peruersum. Sed quia breuitati studeo, contentus ero vno tantùm loco: qui tamen lucidissimi speculi instar futurus sit, in quo totam naturæ nostræ imaginem intueamur. A-
Roma. 3. b.10 postolus enim, dum humani generis arrogantiam vult deiicere, his testimoniis agit, Quòd non est iustus quisquam, non est intel-
Psal. 14. & 53 ligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Sepulchrum
Iesaiæ 59 b.7 patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agunt, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione plenum, & amaritudine: quorum veloces pedes ad effundendum sanguinem: in viis quorum contritio & infœlicitas: quibus præ oculis non est timor Dei. His fulminibus non incertos homines, sed in vniuersam filiorum Adam nationem inuehitur. Neque in vnius aut alterius seculi deprauatos mores declamat: sed accusat perpetuam naturę corruptionem. Siquidem propositum illi est eo loco non simpliciter homines obiurgare, quo resipiscant: sed docere potius ineluctabili calamitate omnes oppressos: è qua emergere non possint nisi misericordia Dei eruantur. Id quia probari nõ poterat nisi de clade & exitio naturæ constitisset, protulit hæc testimonia, quibus plusquam perditam esse naturam nostram conuincitur. Maneat ergo hoc, non prauæ duntaxat consuetudinis vitio tales esse homines quales hîc describuntur, sed naturæ quoque prauitate: quando non aliter stare potest Apostoli argumẽtatio, Nullam esse homini salutem nisi à Domini misericordia: quia in se perditus est & deploratus. Non hîc laborabo in approbanda testimoniorum applicatione, necui videantur intẽpestiuè vsurpata. Perinde agam acsi à Paulo primùm hæc dicta forent, non è Prophetis desumpta. Initio adimit homini iustitiam, id est integritatem & puritatem: deinde intelligentiam. Intelligentiæ autem defectum arguit apostasia à Deo: quem requirere, primus est sapientię gradus. illud autem

tem necesse est iis euenire qui à Deo defecerunt. Subnectit, omnes declinasse, & quasi putridos esse redditos: nullum esse qui faciat bonum: tum flagitia, quibus singula sua membra contaminant qui in nequitiam semel soluti sunt, adiungit. Postremò timore Dei vacuos testatur, ad cuius regulam gressus nostri dirigi debuerant. Si istæ sunt hæreditariæ humani generis dotes, frustra in natura nostra aliquid boni requiritur. Equidem fateor non omnia hæc in vnoquoque homine flagitia emergere: inficiari tamẽ nõ licet quin hydra ista in singulorum pectoribus lateat. Nam vt corpus, dum iam morbi causam & materiam inclusam in se fouet, etiamsi nondum ferueat dolor, non dicetur sanum: ita nec anima, dum talibus vitiorum morbis scatet, sana censebitur. quãquam non per omnia quadrat similitudo. In corpore enim quamlibet morbido vigor vitæ superest: anima verò isto exitiali gurgite immersa, non ex vitiis modò laborat, sed omni bono prorsus vacua est.

3 Eadem ferè quæ prius soluta est quæstio, ex integro nobis surgit. Omnibus enim seculis extiterunt aliqui, qui natura duce ad virtutem tota vita intenti essent. Neque moror si multi lapsus in eorum moribus notari possint: ipso tamen honestatis studio documentum ediderunt nonnihil fuisse in natura sua puritatis. Quid pretii habeant coram Deo huiusmodi virtutes, tametsi plenius edisseremus vbi agetur de operum meritis, dicendum tamen est hoc quoque loco, quatenus ad præsentis argumenti explicationem necesse est. Exempla igitur ista monere nos videntur ne hominis naturam in totum vitiosam putemus: quòd eius instinctu quidam non modò eximiis facinoribus excelluerũt, sed perpetuo tenore vitæ honestissimè se gesserunt. Sed hîc succurrere nobis debet, inter illam naturæ corruptionem esse nonnullum gratiæ Dei locum, non quæ illam purget, sed intus cohibeat. Nam si singulorum animos laxis habenis Dominus in libidines quaslibet exultare permitteret, nemo haud dubiè esset qui non reipsa fidem faceret verissimè in se competere omnia mala quibus vniuersam naturam damnat Paulus. Quid enim? Téne eorum numero eximas quorum pedes ad sanguinem effundendum veloces, manus rapinis & homicidiis fœdatæ, guttura sepulchris patentibus similia, linguæ fraudulentæ, venenata labia, opera inutilia, iniqua, putrida, lethalia: quorum animus sine Deo, quorum intima prauitates, quorum oculi ad insidias, animi ad insultandum elati, omnes denique partes ad infinita flagitia concinnatæ? Si omnibus eiusmodi portentis obnoxia est vnaquæque anima (quemadmodum audacter pronuntiat Apostolus) videmus certè quid futurum sit, si Dominus humanam libidinem pro sua inclinatione vagari sinat. nulla est rabiosa bellua quæ tam præcipitanter feratur: nullum est quamlibet rapidum ac violentum flumen, cuius adeo impetuosa sit exũdatio. In electis suis morbos istos curat Dominus, eo quem mox exponemus modo: in aliis iniecto fræno duntaxat

Psal.14.a.13 Rom.3.b.13.14.15,&c.

coercet, tantùm ne ebulliant, quatenus expedire prouidet ad conseruandam rerum vniuersitatem. Hinc alii pudore, alii legum metu retinentur ne in multa fœditatis genera prorumpant, vtcunque suam magna ex parte impuritatem non dissimulent. alii, quia honestam viuendi rationem conducere ducant, ad eam vtcunque aspirāt. alii supra vulgarem sortem emergunt, quo sua maiestate alios contineant in officio. Ita sua prouidentia Deus naturæ peruersitatem refrænat, ne in actum erumpat: sed non purgat intus.

4 Nondum tamen solutus est scrupulus. Aut enim Camillum parem Catilinæ faciamus, conuenit: aut in Camillo habebimus exemplum, naturam, si studio excolatur, bonitate non prorsus vacare. Ego verò fateor, quæ in Camillo fuerunt speciosæ dotes, & Dei fuisse dona, & iure commendabiles videri, si in se æstimentur. sed quomodo naturalis probitatis erunt in ipso documenta? Annon ad animum redeundum erit, & hæc ducenda ratiocinatio? Si homo animalis tali morum integritate præstitit, non deesse vtique naturæ ad virtutis studium facultatem. Quid autem si animus prauus fuerit & contortus, qui aliud potius quiduis quàm rectitudinem sectatus sit? Et talem fuisse non dubium est, si animalem illum hominem concedis. Quam mihi in hac parte prædicabis humanæ naturæ ad bonum potentiam, si in summa integritatis specie semper ad corruptionem ferri deprehenditur? Ergo vt hominem à virtute non commendaueris, cuius vitia sub virtutis imagine imponunt: ita humanæ voluntati recti expetendi facultatem non tribuas, quantisper ipsa in sua peruersitate defixa est. Quanquam hæc certissima est & facillima huius quæstionis solutio: non esse istas communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratias, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat. Qua ratione non formidamus in vulgari sermone hunc bene natum, illum prauæ naturæ dicere. Nec tamen vtrunque definimus includere sub vniuersali humanæ prauitatis conditione: sed indicamus quid specialis gratiæ in alterum Dominus contulerit, quo alterum non sit dignatus. Saulem præficere regno volens, quasi nouum hominem formauit. atque hæc ratio est cur Plato, ad Homericam fabulam alludens, Regum filios creari dicat aliqua singulari nota insignes: quia Deus humano generi consulere volens, sæpe quos ad imperium destinat, heroica natura instruit. atque ex hac officina prodiit quicquid magnorum ducum celebrant historiæ. Idem & de priuatis hominibus censendum est. Sed quia vt præstantissimus quisque fuit, eum semper impulit sua ambitio (qua labe fœdantur omnes virtutes, vt coram Deo gratiam omnem amittant) pro nihilo ducendum est quicquid laude dignum apparet in hominibus profanis. Adde quòd præcipua pars rectitudinis deficit vbi nullum est illustrandæ Dei gloriæ studium, quo vacui sunt omnes quos Spiritu suo non regenuit. Nec verò frustra dicitur apud Iesaiam, super Christum requiescere spiritum

Hæc disputat Augustinus lib.4. contra Iulianum.

1. Sam. 10. b. 6

Iesa. 11. a. 3

ritum timoris Dei: quo docemur quicunque à Christo alieni sunt, eosdem carere timore Dei, qui sapientiæ initium est. Quantum ad virtutes quæ inani specie nos decipiunt, in foro quidem politico & in communi hominum fama habebunt laudem: apud celeste verò tribunal nullius erunt pretii ad iustitiam promerendam. *Psa. 111. b.10*

5 Qua igitur peccati seruitute vincta detinetur volūtas, ad bonum commouere se non potest, nedum applicare. eiusmodi enim motus, conuersionis ad Deum principium est, quæ Dei gratiæ tota in Scripturis tribuitur. Quemadmodū precatur à Domino Ieremias vt se conuertat, si conuersum velit. Vnde Propheta eodem capite, spiritualem populi fidelis redemptionem describens, dicit redemptum de manu fortioris. nempe significās quàm arctis compedibus alligatus est peccator, quandiu à Domino desertus, sub iugo Diaboli agit. Manet nihilominus voluntas, quæ propensissima affectione ad peccandum & propendeat & festinet. siquidem non voluntate priuatus est homo, quum in hanc necessitatem se addixit, sed voluntatis sanitate. Neque verò ineptè Bernardus, qui velle nobis omnibus inesse docet: sed velle bonum, profectus: velle malum, defectus. Ideo simpliciter velle, hominis: malè velle, corruptæ naturæ, bene velle, gratiæ. Porrò quòd libertate abdicatam volūtatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci: mirum est sicui videatur aspera locutio, quæ nec absonum habet quippiam, nec à sanctorum vsu aliena est. Offendit autem eos qui inter necessitatem & coactionem distinguere nesciunt. At siquis eos interroget, Annon Deus necessariò bonus sit: annon diabolus necessariò malus: quid respondeant? Sic enim connexa est Dei bonitas cum diuinitate, vt non magis necessarium sit ipsum esse Deum, quàm bonum. Diabolus autem per lapsum sic à boni communione alienatus est, vt nihil quàm malè agere possit. Quòd si quis sacrilegus obganniat, Deo parum laudis ex sua bonitate deberi, ad quam seruādam cogatur: cui non erit prompta responsio, Immensa eius bonitate fieri ne malè agere possit, non violenta impulsione? Ergo si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quòd necesse est illū bene agere: si Diabolus, qui non nisi malè agere potest, voluntate tamen peccat: quis hominem ideo minus volūtariè peccare dicet, quòd sit peccādi necessitati obnoxius? Hanc necessitatem quum vbique prædicet Augustinus, dum etiam inuidiosè Cælestii cauillo vrgeretur, ne tum quidem asserere dubitauit, in hæc verba, Per libertatem factum est vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Ac quoties incidit eius rei mentio, non dubitat in hunc modum loqui de necessaria peccati seruitute. Hæc igitur distinctionis summa obseruetur, hominē, vt vitiatus est ex lapsu, volentem quidem peccare, non inuitum nec coactū: affectione animi propensissima, nō violenta coactione: propriæ libidinis motu, non extraria coactione: qua tamen est naturæ prauitate, non posse nisi

Iere. 31. c.18

Lib. de perf. iust.

De nat. & grat. & alibi

ad malum moueri & agi. Quod si verum est, peccandi certè necessitati subiacere, non obscurè exprimitur. Augustino subscribens Bernardus ita scribit, Solus homo inter animalia liber: & tamen interueniente peccato, patitur quandam vim & ipse: sed à voluntate, non à natura, vt ne sic quidem ingenita libertate priuetur. Quod enim voluntarium, etiam liberum. Et paulo pòst, Ita nescio quo prauo & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata, necessitatem facit, vt nec necessitas (quum voluntaria sit) excusare valeat voluntatem, nec voluntas (quum sit illecta) excludere necessitatem. Est enim necessitas hæc quodámodo voluntaria. Postea dicit nos premi iugo, non alio tamen quàm voluntariæ cuiusdam seruitutis: ideo pro seruitute esse miserabiles, pro voluntate inexcusabiles: quia voluntas quum libera esset, seruam se peccati fecit. Tandem cõcludit, Ita anima miro quodam & malo modo sub hac voluntaria quadam ac malè libera necessitate & ancilla tenetur & libera: ancilla, propter necessitatem: libera, propter voluntatem: &, quod magis mirum magísque miserum est, ideo rea, quòd libera: eóque ancilla, quo rea: ac per hoc, eo ancilla, quo libera. Hinc certè agnoscunt lectores nihil me nouum afferre, quod olim ex piorum omnium consensu prodidit Augustinus, & mille ferè annis postea in claustris monachorum retentum fuit. Lombardus autem quum necessitatẽ à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.

Serm. super Cantica 81

6 Ex opposito reputare operæpreciũ est quale sit diuinæ gratiæ remedium, quo naturæ vitiositas corrigitur ac sanatur. Nam quum dominus in ope ferenda, quod nobis deest largiatur, vbi constiterit quale sit in nobis illius opus, quæ sit è conuerso nostra penuria, statim elucescet. Quum dicit Apostolus Philippensibus, se confidere quòd qui cœpit in ipsis opus bonum, perfecturus sit vsque in diem Iesu Christi: non dubiũ quin per boni operis principium, ipsam conuersionis originem, quæ est in voluntate, designet. Bonum itaque opus inchoat in nobis Deus, iustitiæ & amorem & desiderium & studium in cordibus nostris excitando: vel (vt magis propriè loquamur) corda nostra flectendo, formando, dirigendo in iustitiam: perficit autem, ad perseuerantiam nos confirmando. Nequis à Domino bonum inchoari tergiuersetur, quòd voluntas, per se infirma, adiuuetur: alibi declarat Spiritus quid valeat voluntas sibi relicta. Dabo, inquit, vobis cor nouum: spiritum nouum ponam in medio vestri: & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis ambuletis. Quis voluntatis humanæ infirmitatem dicet subsidio roborari, quo ad boni electionem efficaciter aspiret, quum transformari renouaríque totam oporteat? Si qua est in lapide mollities, quæ adminiculo tenerior facta flexum quemlibet recipiat: neque ductile esse cor hominis negabo in recti obedientiam, modò gratia Dei quod in eo

Philip. 1. a. 6

Ezec. 36. f. 26

imper-

imperfectum est suppleatur. Verùm si hac similitudine ostendere voluit nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat: ne inter ipsum & nos partiamur quod sibi vni vendicat. Si ergo lapis in carnem transformatur, quando nos Deus ad recti studium conuertit: aboletur quicquid est propriæ nostræ voluntatis: quod in eius locum succedit, totum à Deo est. Voluntatem dico aboleri, non quatenus est voluntas: quia in hominis conuersione integrum manet quod primæ est naturæ: creari etiam nouam dico, non vt voluntas esse incipiat, sed vt vertatur ex mala in bonam. Hoc in solidum à Deo fieri affirmo, quia ne ad cogitandum quidem idonei sumus, eodem Apostolo teste. Itaque alibi tradit non modò Deum opitulari infirmæ voluntati, vel prauam corrigere, sed operari in nobis velle. Vnde facilè colligitur quod dixi, quicquid boni est in voluntate, esse vnius gratiæ opus. Quo sensu alibi dicit Deum esse qui omnia operatur in omnibus. Neque enim illic de vniuersali gubernatione disserit, sed bonorum omnium quibus pollent fideles, laudem asserit vni Deo. Omnia autem dicendo, certè ab initio ad finem vsque Deum spiritualis vitæ authorem facit: quod idem aliis verbis prius docuerat, fideles ex Deo esse dicens in Christo: vbi apertè nouam creationem qua aboletur quod communis naturæ est, commendat. Subaudienda enim est inter Adam & Christum antithesis, quam alibi clariùs explicat, vbi docet nos esse Dei facturam, creatos in Christo ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Hac enim ratione probare vult gratuitam esse nostram salutem: quia initium omnis boni sit à secunda creatione quam in Christo consequimur. Atqui si qua esset vel minima ex nobis facultas, aliqua etiam esset meriti portio. Verùm vt nos prorsus exinaniat, nihil promeritos esse ratiocinatur, quia in Christo conditi sumus ad bona opera quæ præparauit Deus: quibus verbis iterum significat omnes bonorum operum partes à primo motu, Dei esse proprias. Hac ratione Propheta postquam in Psalmo dixit nos Dei esse figmentum, nequa fiat partitio, mox adiungit, Non fecimus nos ipsi. de regeneratione eum loqui, quæ principium est spiritualis vitæ, ex contextu patet, vbi continuò pòst sequitur nos esse populum eius, & gregem pascuorum eius. Videmus autem vt non contentus simpliciter salutis nostræ laudem Deo dedisse, disertè ab omni societate nos excludat: quasi diceret, ne tantillum quidem restare homini in quo glorietur, quia totum à Deo est.

2.Cor.3. b.5.
Philip.2. b.13
1.Cor. 12.a.6
1.Cor.8. 6
Eph.2. b.10
Psalm. 100.a.3

7 Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suopte ingenio auersam, sola Domini virtute cõuerti: sic tamen vt præparata, suas deinde in agẽdo partes habeat: quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. quod non malè à sancto viro dictum præposterè huc detorquet Petrus Lombardus. Ego autem tam in Prophetæ verbis quæ citaui, quàm in aliis locis

Ad Bon. Epi.106

clarè duo signari contendo: quòd & prauam nostram voluntatem corrigat Dominus, vel potius aboleat, & à seipso bonam submittat. Quatenus à gratia præuenitur, in eo vt pedissequam appelles tibi permitto: sed quia reformata, opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti, pedissequa voluntate obsequatur. Ideo non rectè à Chrysostomo scriptum est, Nec gratiam sine voluntate, nec voluntatem sine gratia quicquam posse operari. quasi verò non ipsam quoque voluntatem operetur gratia, sicuti ex Paulo nuper vidimus. Neque verò Augustini consilium fuit, dum pedissequam gratiæ vocat humanam voluntatem, secundas quasdam à gratia partes illi assignare in bono opere: sed quia hoc illi tantùm propositum erat refellere pessimum Pelagii dogma, quod primam salutis causam in hominis merito ponebat: quod satis erat præsenti causæ, contendit, gratiam omni merito esse priorem: altera interim quæstione omissa, de perpetuo gratiæ effectu, quam tamen alibi egregiè tractat. Aliquoties enim dum dicit, Dominum præuenire nolentem vt velit: volentem subsequi ne frustra velit: ipsum boni operis in solidum facit authorem. Quanquam clariores de hac re sunt eius sententiæ quàm vt longam argumentationē desiderent. Laborant, inquit, homines inuenire in nostra voluntate quod nostrū sit, & non ex Deo: & quomodo inueniri possit ignoro. Libro autem contra Pelagium & Cælestium primo, vbi dictum illud Christi interpretatur, Omnis qui audierit à Patre meo, venit ad me: Arbitrium, inquit, sic adiuuatur vt non solùm quid faciendum sit, sciat: sed quod sciuerit, etiam faciat. Atque ita quum Deus docet, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendóque perficiat.

Sermone quodam de inuentione sanctæ cru.

Lib.2.de remi. peccat.ca.18

Iohan.6.e.45

8 Et quoniam in præcipuo cardine iam versamur: agendum, summam rei paucis ac apertissimis tantùm Scripturæ testimoniis probatam tradamus lectoribus: tum deinde (ne quis nos detortæ perperam Scripturæ insimulet) ostendamus neque huius sancti viri (Augustinum dico) testimonio destitui quam ex Scriptura desumptam asserimus veritatē. Nam neque expedire censeo, vt quæ in sententiæ nostræ confirmationem adduci ex Scripturis possunt, ordine singula recenseantur: modò ex selectissimis, quæ proferentur, via sternatur ad reliqua omnia, quæ sparsim leguntur, intelligenda. neque rursum intempestiuè factum iri, si palàm fecero mihi cum eo viro non malè conuenire cui plurimum authoritatis meritò defert piorum consensus. Certè boni exordium non aliunde quàm à solo Deo esse facili & certa ratione liquet: neque enim voluntas reperietur ad bonum propensa nisi in electis. Atqui electionis causa extra homines quærenda est: vnde conficitur, rectam voluntatem non esse homini à seipso, sed ex eodem beneplacito, quo ante mundi creationem electi sumus, fluere. Accedit altera non

absimilis

absimilis ratio. nam quum bene volendi & agendi principium sit ex fide, vidēdum est vnde sit ipsa fides. Quum verò gratuitum esse Dei donum clamet tota Scriptura, sequitur ex mera gratia esse vbi velle bonum incipimus, qui ad malum toto animo sumus naturaliter propensi. Ergo Dominus, vbi in populi sui conuersione duo hæc ponit, vt cor illi lapideum auferat, det carneum, apertè testatur oportere aboleri quod ex nobis est, quò ad iustitiam conuertamur: quicquid autem in eius locum subit, à seipso esse. Neque id vno loco pronuntiat. dicit enim apud Ieremiam, Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me vniuersis diebus. Paulo pòst, Timorem nominis mei dabo in cor eorum, vt non recedant à me. Rursum apud Ezechielem, Dabo eis cor vnum, & Spiritum nouum dabo in visceribus eorum. Cor lapideum auferam de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Non posset euidentiùs sibi vindicare, nobis adimere, quicquid est in voluntate nostra boni & recti, quàm dum conuersionem nostram, creationem noui Spiritus & noui cordis esse testatur. sequitur enim semper, & ex voluntate nostra nihil prodire boni donec reformata fuerit: & post reformationem, quatenus bona est, à Deo esse, non à nobis.

Iere.32. f.39

Ezech. 11.d.19

9 Sic & precationes sanctorum compositæ leguntur. Inclinet cor nostrum ad se Dominus, dicebat Solomo, vt seruemus mandata sua. Peruicaciam cordis nostri ostendit quòd in Legis diuinæ rebellionem naturaliter exultet, nisi flectatur. Idem & in Psalmo habetur, Inclina cor meum ad testimonia tua. Semper enim notanda est antithesis inter peruersum cordis motum quo fertur ad contumaciam, & correctionem hanc qua in obsequium cogitur. Dauid autem quum se directrice gratia ad tempus orbatum fuisse sentiens, Deum rogat vt cor mundum in se creet, Spiritum rectum innouet in suis visceribus, an non omnes cordis sui partes impuritate refertas agnoscit, & spiritum obliqua prauitate contortum? munditiem autem quam flagitat, Dei creaturam vocando, an non totam illi acceptam refert? Siquis excipiat, precationem ipsam signum esse pii sanctique affectus, prompta est solutio, quanuis iam aliqua ex parte resipuisset Dauid, conferre tamen priorem statum cum illa tristi ruina quam expertus erat. Personam ergo hominis à Deo alienati suscipiens, meritò sibi dari petit quæcunque electis suis in regeneratione confert Deus. Itaque mortuo similis, optat se iterum creari, vt ex mancipio Satanæ fiat Spiritus sancti organum. Mira sanè & portentosa superbiæ nostræ libido. Nihil seueriùs Dominus exigit quàm vt religiosissimè suū sabbathum obseruemus, quiescendo scilicet ab operibus nostris: à nobis verò nihil magis ægrè impetratur, quàm vt operibus nostris valere iussis, Dei operibus iustum locum cedamus. Nisi obstaret vecordia, satis luculentum testimonium reddidit gratiis suis Christus, ne malignè supprimerentur. Ego sum, inquit, vitis, vos palmites: Pater meus agricola est. Sicut palmes non potest fructum ferre à

1.Reg.8. g.58

Psal.119. 36

Psal.51. c.12

Iohan. 15.a.1

ſeipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis: quia ſine me nihil poteſtis facere. Si non aliter per nos fructificamus, quàm reuulſus à terra palmes, & humore priuatus, germinat: non eſt amplius quærendum quæ ſit naturæ noſtræ ad bonum aptitudo. Nec ambigua eſt iſta concluſio, Sine me nihil poteſtis facere. Non dicit nos eſſe infirmiores quàm qui nobis ſufficiamus: ſed nos ad nihilum redigendo, omnem vel exiguæ facultatulæ opinionem excludit. Si in Chriſto inſiti fructificamus inſtar vitis, quæ tum à terræ humore, tum à rore cæleſti, tum à ſolis fomento vegetationis ducit energiam: nihil in bono opere reſtare nobis video, ſi Deo illibatum ſeruamus quod ſuum eſt. Nequicquam obtenditur friuola argutia, ſuccum iam incluſum eſſe in palmite, & vim proferendi fructus: ideóque non omnia ſumere à terra vel à prima radice, quia aliquid ſuum conferat. Neque enim aliud vult Chriſtus, quàm nos aridum & nihili eſſe lignum vbi ſumus ab eo ſeparati: quia ſeorſum nulla ſit in nobis bene agendi facultas, ſicut alibi quoque inquit, Omnis arbor, quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Quare Apoſtolus totam illi ſummam tranſcribit in loco iam citato. Deus eſt, inquit, qui in vobis operatur & velle & perficere. Prior pars operis boni, eſt volũtas: altera, validus in exequendo conatus: vtriuſque author eſt Deus. Ergo Domino ſurripimus ſiquid nobis arrogamus aut in voluntate, aut in effectu. Si diceretur Deus opem ferre infirmæ voluntati, nobis nonnihil relinqueretur: ſed quum dicitur efficere voluntatem, iam extra nos, quicquid in ea bonum eſt locatur. Porrò quoniam carnis noſtræ pondere bona etiamnum voluntas obruitur, ne emergat: ſubiunxit, eluctandis eius pugnæ difficultatibus, conatus conſtantiam ad effectum vſque adminiſtrari. Siquidem nec aliter conſtare poſſet quod alibi docet, vnicum eſſe Deum qui efficit omnia in omnibus, vbi totum ſpiritualis vitæ curſum comprehendi antè docuimus. Qua ratione Dauid poſtquam vias Dei ſibi patefieri precatus eſt, vt ambulet in eius veritate, mox adiungit, Vnias cor meum ad timẽdum nomen tuum. Quibus verbis ſignificat, etiam qui probè affecti ſunt, tot eſſe diſtractionibus obnoxios vt facilè euaneſcant vel effluant niſi ad conſtantiam firmentur. Qua ratione alibi, poſtquam greſſus ſuos dirigi ad ſeruandum Dei ſermonem precatus eſt, robur quoque ad bellandum ſibi dari poſtulat. Ne dominetur, inquit, mihi vlla iniquitas. Hunc itaque in modum & inchoat & perficit Dominus bonum opus in nobis: vt illius ſit, quòd recti amorem concipit voluntas, quòd in eius ſtudium inclinatur, quòd ad eius ſectandi conatum incitatur & mouetur: deinde quòd electio, ſtudium, conatus non fatiſcunt, ſed ad effectum vſque procedunt: poſtremò, quòd homo in illis conſtanter pergit, & in finem vſque perſeuerat.

Matth. 15.b 13 *Philip. 2. b.13* *1.Cor.12. a.6* *Pſalm. 86.b.11* *Pſal.119. 133*

10 Ac voluntatem mouet, non qualiter multis ſeculis traditum eſt & creditum, vt noſtræ poſtea ſit electionis, motioni aut obtem-

perare

perare aut refragari:sed illam efficaciter afficiendo. Illud ergo toties àChryſoſtomo repetitum repudiari neceſſe eſt,Quem trahit, volentem trahit: quo inſinuat Dominum porrecta tantùm manu expectare an ſuo auxilio iuuari nobis adlubeſcat.Talem fuiſſe hominis adhuc ſtantis cõditionem concedimus vt potuerit ad alterutram partem inclinare: ſed cùm ſuo exemplo docuerit quàm miſerum ſit liberum arbitrium, niſi Deus in nobis & velit & poſſit: quid fiet nobis ſi ad eum modulum ſuam gratiam nobis impertitur? Imò nos ipſi eam obſcuramus & extenuamus noſtra ingratitudine. Non enim docet Apoſtolus, offerri nobis bonæ voluntatis gratiam ſi acceptemus: ſed ipſum velle in nobis efficere: quod non aliud eſt niſi Dominum ſuo Spiritu cor noſtrum dirigere,flectere,moderari: & in eo, tanquam in poſſeſſione ſua, regnare.Nec verò per Ezechielem promittit ſe daturum electis Spiritum nouum hoc tantùm fine vt in præceptis ſuis ambulare poſſint, ſed vt re ipſa ambulent. Neque ſecus accipi ſententia Chriſti poteſt, Omnis qui audiuit à Patre meo venit ad me, quàm vt efficacem à ſeipſa Dei gratiam doceat: quemadmodum & Auguſtinus contendit.Qua gratia non quoſlibet promiſcuè dignatur Dominus, quemadmodum vulgò iactatur illud (niſi fallor) Occamicum, eam nemini denegari facienti quod in ſe eſt. Docẽdi quidem ſunt homines, expoſitam eſſe Dei benignitatem omnibus, ſine exceptione,qui eam quærunt: ſed quum id demum quærere incipiant quibus cæleſtis gratia aſpirauit, nec hæc ſaltem portiuncula de eius laude decerpenda erat. Hæc eſt ſanè electorum prærogatiua, vt per Spiritum Dei regenerati, ipſius ductu agantur ac gubernentur. Quare merito Auguſtinus tam eos deridet qui aliquas volendi partes ſibi arrogant, quàm reprehendit alios qui putant promiſcuè dari omnibus quod ſpeciale eſt, gratuitæ electionis teſtimonium. Communis (inquit) omnibus eſt natura, non gratia: vitreum acumen appellans quod mera vanitate ſplendet vbi ad omnes generaliter extenditur, quod Deus quibus vult confert. Alibi autem, Quomodo veniſti? credendo. Time ne dum tibi arrogas quòd inuenta ſit à te via iuſta,pereas de via iuſta. Veni, inquis, libero arbitrio: voluntate propria veni. Quid turgeſcis? vis noſſe quòd & hoc præſtitum eſt tibi?Ipſum audi vocantem,Nemo venit ad me,niſi Pater meus traxerit eum.Et citra controuerſiam elicitur ex Iohannis verbis,ſic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda,vt inflexibili affectu ſequãtur. Qui ex Deo genitus eſt (inquit)non poteſt peccare:quia ſemen Dei in ipſo manet.Nam medium quem ſophiſtæ imaginantur motum, cui obſequi vel quem repellere liberum ſit,apertè excludi videmus vbi aſſeritur efficax ad perſeuerandum conſtantia.

Ezec. 11. c. 19, & 36. f. 27
Iohan. 6. e. 45
Libr. de prædeſti. ſanct.
De verbis Apo. Serm. 11.
Iohan. 6. e. 44
1. Iohan. 3. b. 9

11 De perſeuerantia nihilo magis dubium futurum erat quin habenda eſſet pro gratuito Dei dono, niſi inualuiſſet peſſimus error, pro hominum merito hanc diſpenſari, prout ſe vnuſquiſque

non ingratum primæ gratiæ præbuerit. Sed enim quoniam inde natus est quòd putabant in manu nostra esse respuere vel accipere oblatam Dei gratiam, hac opinione explosa, ille quoque sponte sua corruit. Quanquam hîc bifariam erratur. nam præterquam quòd nostram erga primam gratiam gratitudinem legitimúmque vsum posterioribus remunerari docent, addunt etiam, non iam solam gratiam in nobis operari, sed esse tantùm nobis cooperatricem. De priore sic habendum est, Dominum, dum in dies locupletat, & nouis suæ gratię dotibus cumulat seruos suos, quia opus quod in illis cœpit, gratum acceptúmque habet, in illis inuenire quod maioribus gratiis prosequatur. Atque huc pertinent senten-
Mat. 25. tiæ illæ, Habenti dabitur. Item, Euge serue bone: quia in paucis
b. 21. 23, fuisti fidelis, super multa te constituam. Sed hîc duo sunt cauen-
& c. 29. da, ne aut remunerari dicatur posterioribus gratiis legitimus vsus
luc. 19. c. primæ gratiæ, acsi homo sua ipsius industria redderet gratiam
17, & d. Dei efficacem: aut sic remuneratio censeatur vt desinat haberi gra-
26. tuita Dei gratia. Fateor ergo expectandam esse fidelibus hanc Dei benedictionem, quo melius vsi fuerint superioribus gratiis, vt eo maioribus posthac adaugeantur: sed illum quoque vsum à Domino esse dico, & hanc remunerationem à gratuita eius beneuolentia prouenire. ac sinistrè non minus quàm infœliciter tritam illam distinctionem vsurpant, operantis gratiæ & cooperantis. Hac quidem vsus est Augustinus, sed commoda definitione leniens, Deum cooperando perficere quod operando incipit: ac eandem esse gratiam, sed sortiri nomen pro diuerso modo effectus. Vnde sequitur, eum non partiri inter Deum & nos acsi ex proprio vtriusque motu esset mutua concurrentia: sed gratiæ multiplicationem notare. Quò pertinet quod alibi dicit, multa Dei dona præcedere bonam hominis voluntatem, inter quæ est & ipsa. Vnde sequitur, nihil reliquum facere quod ipsa sibi arroget.
Philip. 2. Quod & Paulus nominatum expressit. Nam quum dixisset Deum
b. 13 esse qui efficit in nobis & velle & perficere, continuo subdidit, vtrumque facere pro bona voluntate: hac dictione gratuitam esse benignitatē indicans. Ad id autem quod dicere solent, postquam primæ gratiæ locum dedimus, iam conatus nostros subsequenti gratiæ cooperari, respondeo: Si intelligant nos, ex quo semel Domini virtute in iustitiæ obsequium edomiti sumus, vltro pergere, & propensos esse ad sequendam gratiæ actionem, nihil reclamo. Est enim certissimum, vbi gratia Dei regnat, talem esse obsequendi promptitudinem. Vnde id tamen nisi quòd Spiritus Dei vbique sibi consentiens, quam principiò generauit obedientiæ affectionem, ad perseuerandi constantiam fouet & confirmat? At si hominem à seipso sumere volunt vnde gratiæ Dei collaboret, pestilentissimè hallucinantur.

1. Cor. 15. 12 Atque huc falsò per inscitiam torquetur illud Apostoli, Plus
b. 10 omnibus iis laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum. Sic enim accipiunt,

accipiunt, quia paulò arrogantius dictum videri poterat quòd se præferret omnibus, id quidem corrigere, laudem ad Dei gratiam referendo: sed ita vt se gratiæ cooperarium vocet. Ad hanc festucam mirum est tot non malos alioqui homines impegisse. Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se consortem laboris faciat: quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit, ista correctione, Non ego, ait, sum is qui laboraui, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Fefellit autẽ eos locutionis ambiguitas: sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non dicit gratiam sibi fuisse cooperatricem: sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem. Atque id non obscurè, licet breuiter, docet Augustinus, quum ita loquitur, Præcedit voluntas bona hominis multa Dei dona, sed non omnia. Quæ autem præcedit ipsa in eis & ipsa est. Sequitur deinde ratio: quia scriptum sit, Misericordia eius præuenit me. Et, Misericordia eius subsequetur me: nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. Cui consentit Bernardus, Ecclesiam ita loquentem inducens, Trahe quodammodo inuitam vt facias voluntariã: trahe torpentẽ vt reddas currentem. *Psal. 59. c.11* *Psal. 23. b.6* *Serm. 2. in Can.*

13 Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est Sorbonici sophistæ totam vetustatem nobis aduersam pro suo more criminentur. in quo scilicet patrem suum Pelagium imitantur, à quo in eandem olim arenam ipse Augustinus protractus est. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusius exequitur, quod breuiter, eius tamen verbis referam, Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle vt posset: nobis & velle dari & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multo maiorem, non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulo pòst eximit. Tantum quippe, inquit, Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum: vt ideo possint quia sic volunt: ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. Nam si in tanta infirmitate, in qua tamen ad reprimendam elationem perfici virtutem decet, ipsis relinquatur voluntas sua, vt adiutorio Dei possint, si velint, nec Deus operetur in illis vt velint: inter tot tentationes infirmitate voluntas ipsa succumberet, ideóque perseuerare non possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, ideóque quantumuis infirma non deficeret. Tractat deinde copiosius quomodo corda nostra Dei afficientis necessariò sequantur motum: ac dicit quidem Dominum homines suis voluntatibus trahere, sed quas ipse operatus est. Habemus nunc Augustini ore testatum quod in primis obtinere volumus, non offerri tantùm à Domino gratiam, quæ libera cuiusque electione aut recipiatur *Cap.2.* *2.Co.12. c.9* *Cap.14*

aut respuatur: sed ipsam esse, quæ in corde & electionem & voluntatem formet: vt quicquid deinde sequitur boni operis, fructus sit ipsius ac effectus: nec aliam habeat sibi obsequentem voluntatem nisi quam fecit. Sunt enim eius quoque verba ex alio loco, Omne bonum in nobis opus nonnisi gratiam facere.

Epis.105 14 Quòd autem alibi dicit, non tolli gratia voluntatem, sed ex mala mutari in bonam: & quum bona fuerit, adiuuari: significat tantùm, hominem non ita trahi vt sine motu cordis, quasi extraneo impulsu feratur: sed intus sic affici vt ex corde obsequatur. Specialiter gratuitóque electis dari, in hunc modum ad Bonifacium scribit, Scimus non omnibus hominibus dari Dei gratiam: & quibus datur, neque secundum merita operum dari, neque secundum merita voluntatis, sed gratuita gratia: quibus non datur, scimus iusto Dei iudicio non dari. Ac in eadem epistola fortiter eam opinionem impugnat, quæ hominum meritis subsequentem gratiam reddi putat: quia primam gratiam non respuendo, se dignos præstiterint. Vult enim Pelagium fateri, nobis gratiam necessariam esse ad singulas actiones, neque operibus retribui, quò sit verè gratia. Sed breuiore summa comprehendi res non potest quàm ex octauo capite libri ad Valētinum, De correptione & gratia: vbi primùm docet, Quòd humana voluntas non libertate gratiam, sed gratia consequatur libertatem: Quòd per eandem gratiam impresso delectationis affectu, ad perpetuitatem conformetur: Quòd insuperabili fortitudine roboretur: Quòd illa gubernante, nunquam excidat: deserente, protinus corruat. Quòd gratuita Domini misericordia, & ad bonum conuertatur: & conuersa, in ipso perseueret. Quòd voluntatis humanæ directio in bonum, & post directionem constantia, ex sola Dei voluntate pendeat, non vllo suo merito. Ita homini tale relinquitur liberum arbitrium (si appellare ita libet) quale alibi scribit, quòd nec ad Deum conuerti, nec in Deo persistere, nisi per gratiam, possit: à gratia valeat quicquid valet.

(Margin notes: Epis.106 beside "cium scribit"; Epist.46 beside "nec in Deo persistere")

Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.

CAPVT IIII.

HOMINEM peccati iugo ita captiuum teneri, ne ad bonum aut voto aspirare, aut studio contendere suapte natura queat, sufficienter, nisi fallor, probatum est. Præterea distinctio inter coactionem & necessitatem posita fuit, vnde liqueret eum, dum necessariò peccat, nihilo tamen minus voluntariè peccare. Sed quoniam, dum in seruitutem diabolo addicitur, illius arbitrio videtur magis agi quàm suo, quale sit actionis vtriusque genus, expediendum restat: tum soluenda quæstio, an aliquid in malis operibus Deo sit tribuendum, in quibus nonnullam eius actionem intercedere Scriptura insinuat. Alicubi Augustinus humanam voluntatem equo comparat sessoris nutum expectanti:

pectanti: Deum ac Diabolum, sessoribus. Si Deus illi insidet, inquit, perinde ac moderatus & peritus sessor, composite illā regit: tarditatem incitat, nimiam celeritatem compescit: petulantiam luxuriámque coercet, peruicaciam retundit, in rectam viam deducit. quòd si eam Diabolus occupauit, instar stolidi ac petulantis sessoris per inuia rapit, impellit in foueas, per pręcipitia deuoluit, ad contumaciam ferociámq; instigat. Qua similitudine, quando melior non occurrit, in præsentia contenti erimus. Imperio igitur Diaboli quòd animalis hominis voluntas dicitur subiacere vt inde agitetur, non significat ipsam reluctantem ac restitantem ad obsequia adigi (quemadmodum inuita mancipia obire iussa nostra dominii iure cogimus) sed Satanæ præstigiis fascinatam, illi se ad omnem ductum obsequentem necessariò præbere. Nam quos Spiritus sui regimine non dignatur Dominus, eos ad Satanæ actionem iusto iudicio ablegat. Quare Apostolus deum huius seculi excæcasse mentes infidelibus exitio destinatis ait, ne cernant lumen Euangelii. Et alio loco, ipsum operari in filiis contumacibus. Excæcatio impiorum, & quæcunque inde sequuntur flagitia, opera Satanæ nuncupantur: quorum tamen causa extra humanam voluntatem quærenda non est, ex qua radix mali surgit: in qua fundamentum regni Satanæ (hoc est, peccatum) residet.

2.Cor.4.4

Ephes.2.2

2 Longè est alia ratio diuinæ in talibus actionis. Quæ vt certius nobis pateat, exemplo sit calamitas à Chaldæis sancto Iob illata. Chaldæi, interemptis eius pastoribus, gregem hostiliter deprædantur. Iam eorum improbum facinus palàm extat. neque in eo opere cessat Satan, à quo totum id prouenire narrat historia. Ipse autem Iob Domini opus in eo recognoscit, quem dicit sibi abstulisse quæ erepta erant per Chaldæos. Quomodo idem opus ad Deum, ad Satanam, ad hominem authorem referamus, quin vel Satanam excusemus Dei consortio, vel Deum mali authorem prædicemus? Facilè, si finem agendi primùm inspiciamus, deinde modum. Domini consilium est serui sui patientiam calamitate exercere: Satan molitur eum ad desperationem adigere: Chaldæi ex re aliena præter ius & fas lucrum quærere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opus iam valde distinguit. In modo non minus est discriminis. Satanæ affligendum seruum suum Dominus permittit: Chaldæos, quos ad id exequendum ministros delegit, illi permittit ac tradit impellendos: Satan alioqui prauos Chaldæorum animos venenatis suis aculeis ad perpetrandum id flagitium instigat: illi ad iniustitiam furiosè ruunt, omniáque membra scelere obstringunt ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobris: in quibus regnum suum, hoc est nequitię, exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quòd Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hîc vniuersalem Dei motionem, vnde creaturæ omnes vt sustinētur, ita efficaciam

Iob.1.

quiduis agendi ducunt. De illa speciali actione tantùm loquor quę in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit vt illic inculpata Dei iustitia reluceat, Satanæ hominísque nequitia cum suo opprobrio se prodat.

3 Veteres religiosius interdũ simplicem quoque veritatis confessionem in hac parte reformidant, quòd verentur ne impietati fenestram de operibus Dei irreuerenter obloquendi aperiant. Quam sobrietatem vt exosculor, ita minimè periculosum iudico, si simpliciter teneamus quod Scriptura tradit. Ne Augustinus quidem illa superstitione interdum solutus est: quemadmodum vbi dicit indurationem & excæcationem non ad operationem Dei, sed ad præscientiam spectare. At istas argutias non recipiunt tot Scripturæ locutiones, quæ plus aliquid Dei quàm præscientiam interuenire clarè ostendunt. Et Augustinus ipse libro contra Iulianum 5, longa oratione contendit, non permissionis tantùm aut patientiæ diuinæ esse peccata, sed etiam potentiæ, vt sic priora peccata puniantur. Similiter quod de permissione afferunt, dilutius est quàm vt subsistat. Sæpissime excæcare dicitur Deus & indurare reprobos, eorum corda vertere, inclinare, impellere, vt alibi fusius docui. Id quale sit, nequaquam explicatur, si confugitur ad præscientiam aut permissionem. Nos ergo duplici ratione respondemus id fieri. Siquidem quum sublato eius lumine, nihil quàm caligo & cæcitas supersit: quum ablato eius Spiritu, corda nostra in lapides obdurescant: quum cessante eius directione, in obliquitatem contorqueantur: ritè excæcare, indurare, inclinare dicitur quibus facultatem videndi, parendi, rectè exequendi adimit. Secunda ratio, quæ multo propius accedit ad verborum proprietatem, quòd ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam & consilia eorum destinat quò visum est, & voluntates excitat, & conatus firmat. Sic vbi recitat Moses Sehon regem transitum non dedisse populo, quia indurauerat Deus spiritum eius, & cor obfirmauerat, finem consilii mox subiungit, Vt daret eum in manus nostras, inquit. Ergo quia perditum Deus volebat, obstinatio cordis, diuina fuit ad ruinam præparatio.

Libr. de Prædesti. & gratia.

Deute. 2. f. 30

Ezech. 7. g. 26

4 Secundùm priorem rationem istud videtur dictum, Aufert labium à veracibus, & rationem tollit à senioribus. Aufert cor ab iis qui præsunt populo terræ, errare eos facit per inuium. Item, Quare dementasti nos Domine, indurasti cor nostrum, ne timeamus te? Quandoquidem indicant potius quales Deus homines faciat deserendo, quàm qualiter opus in ipsis suum peragat. At sunt alia testimonia quæ vltrà procedunt: qualia sunt de Pharaonis induratione, Indurabo cor Pharaonis, ne vos audiat, ac dimittat populum. Postea dicit se aggrauasse cor illius, & roborasse. An indurauit non emolliendo? Id quidem verum est: sed plus aliquid fecit, quòd obstinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandauit.

Psal. 107 d. 40

Iob 12 d. 20

Iesa. 63. d. 17.

Exod. 4. e. 21, & 7. a. 3

Exod. 10. a. 1

dauit.vnde priùs dixerat, Tenebo cor illius. Egreditur populus ex Ægypto: prodeunt obuiam infesti regionis incolæ. vnde excitati? Moses certè populo asserebat Dominum fuisse qui corda eorum roborasset. Propheta verò eandem historiam recitans, dicit ipsum vertisse corda eorum vt odio haberent populum suum. Iam dicere non possis destitutos Domini consilio impegisse. Nam si roborantur & vertuntur, destinatò inflectuntur ad idipsum. Adhæc, quoties in populi transgressiones vindicare illi placuit, quomodo opus suum in reprobis adimpleuit? vt videas efficaciam agendi penes ipsum fuisse, illos ministerium duntaxat præbuisse. Quare nunc sibilo suo euocaturum se illos minabatur: nunc instar sagenæ sibi fore ad irretiendos: nunc mallei instar, ad feriendos Israelitas. Sed præcipuè tum declarauit quàm non sit otiosus in illis, dum Sennacherib securim vocat, quæ ad secandum manu sua, & destinata fuit & impacta. Non malè alicubi Augustinus ita definit, quòd ipsi peccant, eorum esse: quòd peccando hoc vel illud agant, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est diuidentis

Exod.3. f.19
Deut.2. f.30
Psal.105. c.25
Iesa.5. f. 26, & 7. c.18
Ezec.12. d.13, & 17. f.20
Iere.50. d.23
Iesa.10. d.15

5 Porrò Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigandos, quoties huc atque illuc Dominus prouidentia sua eos destinat, vel ex vno loco satis constiterit. Dicitur enim sæpius in Samuele, quòd Saulem aut raptauerit aut dimiserit spiritus Domini malus, & spiritus malus à Domino. Ad Spiritum sanctum id referre nefas est. Spiritus ergo impurus, Dei spiritus vocatur, quia ad eius nutum potentiámque respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quàm à seipso author. Simul addendum est quod à Paulo traditur, diuinitus efficaciam erroris ac seductionis immitti, vt credant mendacio qui veritati non paruerunt. Longo tamen discrimine semper distat in eodem opere id quod agit Dominus, ab eo quod Satan & impii moliuntur. Ille mala instrumenta, quæ sub manu habet & versare quolibet potest, seruire iustitiæ suæ facit. Hi, prout mali sunt, nequitiam ingenii prauitate conceptam effectu pariunt. Reliqua quæ ad vindicandam à calumnia Dei maiestatem, tum præcidendam impiis tergiuersationem pertinent, in capite De prouidentia iam exposita sunt. Hîc enim breuiter propositum modò fuit, quomodo in reprobo homine regnet Satan, quomodo in vtroque agat Dominus, indicare.

Aug. de Prædesti. sanct.
1.Sam. 16.c.14, & 18.c. 10, & 19. b.9
2. Thes. 2.c.10

6 In actionibus autem quæ nec iustæ per se, nec vitiosæ sunt, & ad corpoream magis quàm spiritualem vitam spectant, quam libertatem obtineat homo, etsi suprà attigimus, nondum tamen explicatum est. Nonnulli in talibus liberam ei electionem concesserunt: magis, vt arbitror, quòd de re non magni momenti disceptare nolebant, quàm quòd asserere pro certo vellent illud ipsum quod cōcedunt. Ego, etsi eos qui nullas esse sibi ad iustitiam vires tenent, quod in primis ad salutem cognitu necessarium est tenere fateor, non tamen puto hanc quoque partem negligendam, vt nouerimus specialis esse gratiæ Domini, quoties in mentem ve-

nit eligere quod è re nostra est: quoties eò voluntas inclinat: rursum quoties & mens & animus refugit quod alioqui erat nociturum. Atque huc se protendit diuinæ prouidentiæ vis, non modò vt rerum euentus succedant quemadmodum expedire prospexerit: sed vt voluntates quoque hominum eodem tendant. Equidem si sensu nostro reputamus rerum externarum administrationem, nihil dubitabimus eatenus sub humano arbitrio sitas esse: verùm si aures tot testimoniis præbemus, quæ Dominum in his quoque regere animos hominum clamant, arbitrium ipsum speciali Dei motioni subiicere nos cogent. Quis Ægyptiorum voluntates
Exod.11. a.3 Israelitis conciliauit vt pretiosissima quæque vasa illis commodato darent? Nunquam eò animum ipsi suapte sponte induxissent. Ergo eorum animi Domino magis suberant quàm à seipsis regebantur.
Gen.43. c.14 Nec sanè Iacob nisi persuasus esset Deum, prout visum est, hominibus induere diuersos affectus, dixisset de filio Ioseph (quẽ profanum esse quempiam Ægyptium putabat) Det vobis Deus
Psalm. 106.f.46 inuenire misericordiam coram hoc viro. Sicuti & tota Ecclesia in Psalmo fatetur, quum eius misereri voluit Deus, mansuefacta ad
1.Sam. 11.b.6 clementiam ab ipso fuisse crudelium Gentium corda. Rursum quum exarsit in iram Saul vt se ad bellum accingeret, causa expri-
2.Sam. 17.c.14 mitur, quòd eum impulerit spiritus Dei. Quis animum Absolomi auertit ab amplexando consilio Achitophel, quod esse vice oracu-
1.Reg.12. b.10 li solebat? Quis flexit Rehabeam, vt iuuenili consilio persuaderetur? Quis Gentes magnæ priùs audaciæ perterruit ad Israelis ad-
Iosue 2. b.9 uentum? Id quidem diuinitus fieri confessa est meretrix Rahab. Quis rursus metu & formidine deiecit Israelis corda, nisi qui in
Leui.26. f.36 Lege minatus est se daturum illis cor pauidum?

Deuter. 28.g.63 7 Excipiet quispiam, esse hæc singularia exempla, ad quorum regulam exigi nequaquam vniuersa debeant. Ego verò dico, sufficienter iis probari quod contendo, Deum, quoties viam facere vult suæ prouidentiæ, etiam in rebus externis hominum voluntates flectere & versare, nec ita esse liberam ipsorum electionẽ, quin eius libertati Dei arbitrium dominetur. Velis nolis, animum tuum à motione Dei potiùs quàm ab electionis tuæ libertate pendere, hæc quotidiana experientia reputare coget, quòd te in rebus minimè perplexis iudicium & mens sæpe deficit: in rebus factu non arduis, animus flaccescit: rursum in rebus obscurissimis, expeditum statim offertur consilium: in magnis & periculosis, animus omni difficultate superior suppetit. Atque ita interpretor quod
Prou.20. b.12 ait Solomo, Vt auris audiat, vt oculus videat, Dominus facit vtrunque. Non enim mihi de creatione loqui videtur, sed peculia-
Prou.21. a.1 ri functionis gratia. Quum verò scribit, Dominum cor Regis, quasi riuos aquarum, in manu sua tenere, & inclinare quocunque voluerit: sub vna profectò specie totum genus comprehendit. Si cuius enim voluntas omni subiectione soluta est, id iuris regiæ voluntati maximè competit, quæ in alias quodammodo regnum exercet.

exercet. quòd si illa Dei manu flectitur, neque nostra eximetur ea conditione. Hac de re insignis extat Augustini sententia, Scriptura, si diligenter inspiciatur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos & vitam dirigit æternam: verùm illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo. *De gratia & Liber. arbi. ad Valet. cap. 20*

8 Hîc meminerint lectores, ab euentu rerum nō esse æstimandam humani arbitrii facultatem, quod imperiti quidam pręposterè facere solent. Ex eo enim pulchrè & ingeniosè sibi videntur humanam voluntatem cōuincere seruitutis, quòd ne summis quidem monarchis omnia ex sententia fluant. Atqui facultas ista, de quâ loquimur, intra hominem consideranda est, non ab extraneo successu metienda. Siquidem in liberi arbitrii disputatione non hoc quæritur, an homini quæcunque animo deliberarit, perficere & exequi per externa impedimenta liceat: sed an in re qualibet liberam habeat & iudicii electionem, & voluntatis affectionem, quæ vtraque si hominibus suppetat, non minus liberi arbitrii Attilius Regulus erit, angustiis dolii aculeati inclusus, quàm Augustus Cæsar, magnam orbis terrarum partem nutu suo gubernans.

Obiectionum refutatio quæ pro defensione liberi arbitrii afferri solent. CAP. V.

DE HVMANI arbitrii seruitute satis dictū videri posset, nisi qui falsa libertatis opinione præcipitare ipsum conantur, suas ex aduerso quasdam rationes obtenderent ad sententiam nostram oppugnandam. Congerunt primò absurda nonnulla, quibus eam in odium trahant, tanquam à sensu quoque communi abhorrentem: postea Scripturæ testimoniis cum ea congrediuntur. Vtrasque machinas ordine retundemus. Si peccatum, aiunt, necessitatis est, iam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Hæc Pelagii quoque arma erant ad impetendum Augustinum: cuius tamen nomine illos nolumus prægrauari, donec de reipsa satisfactum à nobis fuerit. Nego igitur peccatum ideo minus debere imputari, quòd necessarium est: nego rursum, consequi quod inferunt, euitabile esse, quia voluntarium sit. Siquis enim disceptare cum Deo velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quoniam aliter non potuerit: habet paratam responsionem quam alibi attulimus, non ex creatione esse, sed naturæ corruptela: quòd homines peccato mancipati nihil velle possunt nisi malum. Vnde enim ista quam improbi libenter prætexerent impotentia, nisi quòd Adam vltro se diaboli tyranni di addixit? Hinc ergo vitiositas, cuius vinculis tenemur constricti, quòd primus homo defecit à suo opifice. Huius defectionis *Infra sec. 6*

si meritò rei tenentur vniuersi homines, ne se necessitate excusatos putent, in qua ipsa luculentissimam habent damnationis suæ causam. Atque hoc suprà clarè explicui: & in diabolo ipso exemplum proposui, vnde pateret non minus voluntariè peccare qui necessariò peccat: sicuti rursum in electis Angelis quum voluntas indeclinabilis sit à bono, non desinit tamen voluntas esse: quod
Ser.81.in Cantica. idem Bernardus quoque scitè docet, nos ideo miseriores esse, quòd voluntaria est necessitas: quæ tamen nos sibi addictos ita constringit, vt serui simus peccati, sicuti antè retulimus. Secundum ratiocinationis membrum vitiosum est: quia à voluntario perperam transilit ad liberum: nos autem suprà euicimus, voluntariè fieri quod liberæ tamen electioni non subiaceat.

2 Subiiciunt, nisi ex libera arbitrii electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur, vel præmium rependatur. Hoc argumentum, etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo alicubi
In Epist. ad Ctesiphontem, & Dial. 1. vsurpatũ. Pelagianis tamen fuisse familiare nec ipse Hieronymus dissimulat, ac ipsorum etiam verba refert: Quòd si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos qui non laboramus, coronabitur. De pœnis respondeo illas iure nobis irrogari, à quibus peccati culpa emanat. Quid enim refert, liberóne iudicio an seruili, modò voluntaria cupiditate peccetur: præsertim quum inde peccator arguatur homo, quia est sub seruitute peccati? Quantum ad iustitiæ præmia, magna verò absurditas, si fateamur illa ex Dei benignitate potius quàm propriis meritis dependere. Quoties hoc apud Augustinum recurrit, non merita nostra Deum coronare, sed sua dona: præmia autem vocari, non quæ meritis nostris debeantur, sed quæ gratiis iam collatis retribuantur? Acutè sanè hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis si non ex liberi arbitrii fonte prodeunt: sed quòd istud tantopere dissentaneum ducunt, longè aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario docere, quod ita nefas confiteri putant:
In Psalmum 31. quemadmodum vbi dicit, Merita quorumlibet hominũ quæ sunt? Quãdo ille non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber ac liberator inuenit.
In Psalmum 70. Item, Si reddetur tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo fit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donat indebitã gra-
Epist.52 tiam. Si vis esse alienus à gratia, iacta merita tua. Item, Nihil es per te: peccata sunt tua: merita autem, Dei. Supplicium tibi debetur: & quum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Eo-
De verbis Apo. Ser.15 dem sensu alibi non gratiam ex merito, sed meritum ex gratia esse docet. Ac paulo pòst concludit Deum suis donis merita omnia præcedere, vt inde eliciat sua merita, & prorsus gratis dare, quia nihil inuenit vnde saluet. Sed quid longiorem catalogum texere necesse est, quum subinde tales sentẽtiæ in eius scriptis recurrant? Atqui melius etiamnum hoc errore liberabit eos Apostolus, si audiant

diant quo ex principio sanctorum gloriam deducat. Quos elegit, eos vocauit: quos vocauit, eos iustificauit: quos iustificauit, eos glorificauit. Cur ergo, teste Apostolo, coronantur fideles? Quia Domini misericordia, non sua industria & electi sunt & vocati & iustificati. Facessat ergo inanis hic timor, nulla fore amplius merita si liberum non stabit arbitrium. Stultissimum enim est ab eo absterreri ac refugere quò nos Scriptura vocat. Si omnia accepisti, ait, quid gloriaris, quasi non acceperis? Vides ob idipsum libero arbitrio adimere eum omnia, ne quem meritis locum relinquat. Sed tamen, vt inexhausta & multiplex est Dei beneficentia ac liberalitas, quas gratias in nos confert, quia nostras facit, perinde ac nostras virtutes remuneratur. *Rom.8. f.29* *2.Tim. 4.b.8* *1.Cor.4. b.7*

3 Addunt quod ex Chrysostomo sumptũ videri potest, Quòd si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, aut omnes eiusdem naturæ participes malos esse oporteret, aut omnes bonos. Nec longè abest ab eo quicunque est scriptor ille operis De vocatione Gentium, qui sub Ambrosii nomine circumfertur, dum ratiocinatur, neminem vnquam à fide fuisse recessurum nisi mutabilitatis conditionem Dei gratia nobis relinqueret, in quo mirum est tantos viros sibi excidisse. Quomodo enim Chrysostomo in mentem non venit electionem Dei esse quæ inter homines sic discernat? Nos quidem concedere minimè formidamus, quod Paulus magna contentione asserit, omnes simul prauos esse & malitiæ deditos: sed cum illo subiicimus, Dei misericordia fieri ne omnes in prauitate permaneant. Ergo quum pari morbo laboremus naturaliter omnes, soli illi conualescunt quibus medicam manum admouere Domino placuit. Alii, quos iusto iudicio prætermittit, in sua putredine tabescunt, donec absumantur. Nec aliunde est quòd alii ad finem perseuerant, alii in cœpto cursu prolabuntur. Siquidem & ipsa perseuerantia donum Dei est, quod non omnibus promiscuè largitur, sed quibus visum est, impertit. Si causa differentiæ requiritur, cur alii cõstanter perseuerent, alii instabilitate deficiant, non alia nobis constat, nisi quòd illos sua virtute roboratos sustinet Dominus, ne pereant: his, quò sint inconstantiæ documenta, non eandem virtutem administrat. *Homil. 22. in Genesin.* *Lib.2. cap.4* *Rom.3. 10*

4 Instant præterea, frustra exhortationes suscipi, superuacuum esse admonitionum vsum, ridiculas esse obiurgationes, nisi sit penes peccatorem parêre. Similia olim quum obiectarentur Augustino, libellum De correptione & gratia scribere coactus fuit. Vbi etsi copiosè illa diluit, ad hanc tamen summam aduersarios reuocat, O homo, in præceptione cognosce quid debeas agere: in correctione cognosce tuo te vitio non habere: in oratione cognosce vnde accipias quod vis habere. Eiusdem fere argumenti est liber De Spiritu & litera, vbi Deum Legis suæ præcepta non humanis viribus metiri docet, verùm vbi iussit quod rectum est, gratis

dare implendi facultatem suis electis. Nec verò hæc res longæ disceptationis est. Primùm non soli sumus in hac causa, sed Christus & omnes Apostoli. Viderint isti quomodo superiores euadent in
Iohã. 15. a. 5 certamine, quod cùm talibus antagonistis suscipiunt. Christus, qui testatur nos sine se nihil posse, an ideo minus reprehendit & castigat eos qui extra seipsum malè agebant? an ideo minus exhortatur vt quisque bonis operibus incumbat? Paulus quàm seuerè in Corinthios inuehitur ob charitatis neglectum? Iisdem tamen demum charitatem à Domino dari flagitat. Testatur in epistola ad
Rom. 9. d. 16 Romanos, non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei: non desinit tamen postea & admonere & hortari & corripere. Cur non ergo Dominum interpellant, ne ita ludat operam, ab hominibus ea exigendo quæ solus ipse dare potest: ea castigando quæ gratiæ eius defectu admittuntur? Paulum cur non admonent vt parcat iis quorum in manu non est velle aut currere, nisi præeunte Dei misericordia, quæ nunc ipsos destituit? Quasi verò non optima doctrinæ suæ ratio Domino constet, quæ in promptu se offert religiosius quærentibus. Doctrina certè & exhortatio & obiurgatio quantum per se efficiant ad animum immutandum, indi-
1. Cor. 3. b. 7 cat Paulus dum scribit, neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat: sed Dominum, qui incrementum dat solum efficaciter agere. Sic Mosen, seuerè videmus Legis præcepta sancire, & Prophetas acriter instare, & minari transgressoribus: quum tamẽ fateantur tunc sapere demum homines, vbi cor illis datur ad intelligendum: proprium Dei opus esse, corda circuncidere, & pro lapideis dare carnea: Legem suàm inscribere visceribus: denique animas innouando, facere vt efficax sit doctrina.

5 Quorsum ergo exhortationes? nempe si ab impiis obstinato corde spernuntur, in testimonium illis futuræ sunt, vbi ad Domini tribunal ventum fuerit: quinetiam iam nũc illorum conscientiam verberant ac feriunt: quia, vtcunque irrideat proteruissimus quisque, improbare tamen non potest. Sed quid faciat miser homuncio, inquies, quando cordis mollities, quæ ad obedientiam necessaria erat, illi denegatur? Imò quid tergiuersatur, quum duritiem nulli nisi sibiipsi imputare queat? Itaque impii libenter eas eludere parati, si liceat, velint nolint, earum virtute prosternuntur. Præcipua autem vtilitas erga fideles consideranda est: in quibus vt omnia per Spiritum suum agit Dominus, ita verbi sui instrumentum non prætermittit: & illud ipsum non sine efficacia vsurpat. Stet ergo quod verum est, totam piorum virtutem in Dei gratia
Ezec. 11. c. 19. 20 sitam esse, secundum illud Prophetę dictum, Dabo illis cor nouum vt in illis ambulent. Atqui excipies, Cur iam admonentur officii sui, ac non potius sinuntur Spiritus directioni? cur hortationibus solicitantur, quando festinare magis nequeunt quàm fert Spiritus incitatio? cur castigantur siquando à via deflexerunt, quando necessaria carnis infirmitate lapsi sunt? O homo, quis es qui legem impo

imponas Deo? Si ad recipiendam hanc ipsam gratiam, qua fit vt hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari, quid habes quod in ea œconomia mordeas vel sugilles? Si nihil exhortationes reprehensionésque apud pios aliud proficerent nisi vt peccati redarguerent, essent eo ipso reputandæ non prorsus inutiles. Nunc, quum agente intus Spiritu, ad inflammandum boni desiderium, ad discutiendum torporem, ad eximendam iniquitatis voluptatem & venenatam dulcedinem, contrà autem, ad odium tædiúmque generandum plurimum valeant: quis audeat superfluas cauillari? Si quis clariorem desiderat responsionem, sic habeat, Bifariam Deus in electis suis operatur: intus, per Spiritum: extra, per verbum. Spiritu, mentes illuminando, corda in iustitiæ amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facit. Verbo, ad eandem renouationem expetendam, quærendam, assequendam excitat. Vtroque manus suæ efficaciam pro dispensationis suæ modo exerit. Verbum idem dum reprobis destinat, etsi non in eorum correctionem, in alium tamen vsum valere facit: quo & in præsens conscientiæ testimonio vrgeantur, & in iudicii diem magis reddantur inexcusabiles. Sic Christus, quanuis pronuntiet neminem *Iohã .6.* ad se venire nisi quem Pater traxerit, & electos venire postquam *e.* 44. *&* à Patre audierint, & didicerint: non tamen ipse doctoris munus 45. negligit, sed voce sua sedulò inuitat quos intus à Spiritu sancto doceri necesse est vt aliquid proficiant. Apud reprobos admonet Paulus non otiosam esse doctrinam, quia illis odor est mortis in *2.Cor.2.* mortem, suauis tamen odor Deo. *d.16.*

6 In congerendis Scripturæ testimoniis valde sunt laboriosi: ídque sedulò faciunt, vt quoniam pondere nequeunt, numero saltem nos adobruant. Sed quemadmodum in prœliis, vbi ad manus ventum est, imbellis multitudo, quantumlibet pompæ & ostentationis habeat, paucis ictibus protinus funditur ac fugatur: ita nobis facillimum erit illos cum sua turba disiicere. Quia enim in paucissimos scopos coeunt loci omnes quibus aduersum nos abutuntur, vbi in suas classes distributi fuerint, compluribus vna responsione satisfiet: singulis dissoluendis incumbere necesse non erit. Præcipuum robur locant in præceptis: quæ putant facultatibus nostris sic attemperata esse, vt quicquid ab illis exigi probatum sit, his præstari posse necessariò consequatur. Ergo singula percurrunt, & ex illis virium nostrarum modum metiuntur. Aut enim (inquiunt) illudit nobis Deus quum sanctitatem, pietatem, obedientiam, castitatem, dilectionem, mansuetudinem imperat: quum immunditiam, idololatriam, impudicitiam, iram, rapinam, superbiam & similia interdicit: aut ea tantùm requirit quæ sunt in nostra potestate. Porrò omnia ferè quæ accumulant præcepta, in tres species distinguere licet. Alia primam ad Deum conuersionem exigunt: alia simpliciter de Legis obseruatione loquuntur: alia perseuerare in recepta Dei gratia iubent. De omnibus in
1.
2. *sect.*
3. *sect.*

genere differamus, tum descendemus ad formas ipsas. Hominum facultates ad diuinæ Legis præcepta extendere, vulgare id quidem iamdiu esse cœpit, & nonnullam speciem habet: sed à rudissima Legis ignorantia prodiit. Nam qui pro ingenti piaculo ducunt si dicatur Legis obseruationem esse impossibilem, validissimo scilicet argumento insistunt, frustra aliàs datam esse Legem. Perinde enim loquuntur acsi nusquam Paulus de Lege loquutus esset. Quid enim quæso, ista sibi volunt, Legem propter transgressiones positam esse, Per Legem esse cognitionem peccati, Legem peccatum efficere, Subingressam esse vt abundaret delictum. an ad nostras vires limitandam fuisse, ne frustra daretur? Quin potius longè supra nos positam, quò impotentiam nostram conuinceret. Certè ex eiusdem definitione finis Legis ac complementum est charitas. Atqui dum ea Thessalonicensium animos repleri optat, satis fatetur sine profectu in auribus nostris sonare Legem, nisi totam eius summam cordibus nostris Deus inspiret.

Rom.3.c.20 *Ibidem 7.b.7* *Galat.3.c.19* *Rom.5.d.20* *1.Timot.1.a.5* *1.Thes.3.d.12*

7 Equidem si Scriptura nihil aliud doceret quàm Legem esse vitæ regulam, ad quam studia nostra componere debeamus, ego quoque citra moram pedibus in eorum sententiam descenderem, sed quum multiplicem Legis vsum diligenter ac perspicuè nobis explicet, ex illa potius interpretatione, quid Lex in homine valeat considerare conuenit. Quantum præsentis causæ refert, simulac quid agendum sit nobis præscripsit, obediendi virtutem à Dei bonitate esse docet: ideóque ad preces inuitat quibus eam nobis dari postulemus. Si solum extaret imperium, nulla promissio, tentandæ essent vires an ad respondendum imperio sufficerent: sed quum simul promissiones connectantur quæ in diuinæ gratiæ auxilio non modò subsidium, sed totam virtutem nobis esse sitam clamant, illæ satis supérque testantur nos prorsus ineptos, nedum impares obseruandæ Legi esse. Quare ne amplius ista virium nostrarum cum Legis præceptis proportio vrgeatur, acsi Dominus quam in Lege daturus erat iustitiæ regulam, ad modulum nostræ imbecillitatis exegisset. Magis ex promissionibus reputandum quàm simus ipsi à nobis imparati, qui omni in parte tantopere eius gratia indigemus. Sed cui (aiunt) verisimile fiet, Dominum truncis ac lapidibus Legem destinasse? Neque id quispiam persuadere molitur. Non enim aut impii saxa sunt aut stipites, dum aduersari Deo suas libidines per Legem edocti, suo ipsorum testimonio rei fiunt: aut pii, dum suæ impotentiæ admoniti, ad gratiam confugiunt. Quò pertinent istæ solennes Augustini sententiæ, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab ipso petere debeamus. Magna est præceptorum vtilitas, si libero arbitrio tantum detur, vt gratia Dei amplius honoretur. Fides impetrat quod Lex imperat: imò ideò Lex imperat, vt impetret fides quod imperatum erat per Legem: imò fidem ipsam exigit à nobis Deus, & nō inuenit quod exigat, nisi dederit quod inueniat. Item,

In Ench. ad Laurent. de gratia & lib. arbi. cap.16. Homil. 29. in Iohan.

Det

Det Deus quod iubet,& iubeat quod velit. *Epist.24*

8 Id,recēſendis tribus præceptorum formis quas ſuperius attigimus,clarius cernetur.Iubet ſæpius Dominus tum in Lege, tum in Prophetis,vt ad ſe cōuertamur.At ſuccinit ex aduerſo Propheta,Conuerte me Domine,& conuertar: poſtquam enim conuertiſti me,egi pœnitentiā,&c. Iubet vt præputia cordis noſtri circuncidamus.At per Moſen denuntiat,iſtam circuncißionem manu ſua fieri. Cordis nouitatem paſſim requirit:ſed alibi à ſe dari teſtatur. Quod autem promittit Deus,vt Auguſtinus ait, non facimus ipſi per arbitrium vel naturam : ſed facit ipſe per gratiam. Atque hæc obſeruatio eſt quam idem ipſe inter regulas Ticonii quinto loco enumerat,vt bene diſtinguamus inter Legem & promißiones,vel inter mandata & gratiam. Eant nunc qui ex præceptis colligunt, Ecquid homo valeat ad obedientiam, vt Dei gratiam perimant, per quam præcepta ipſa adimplentur. Secundi generis præcepta ſimplicia ſunt,quibus Deum colere,eius voluntati ſeruire & adhærere,eius placita obſeruare,eius doctrinam ſequi iubemur.Sed innumeri ſunt loci qui teſtificentur illius eſſe donum, quicquid iuſtitiæ,ſanctitatis,pietatis, puritatis haberi poteſt. Ex tertio genere erat illa quæ à Luca refertur Pauli & Barnabæ exhortatio ad fideles,vt in gratia Dei permanerent.Sed vnde illa conſtantiæ virtus petēda ſit,alio loco idem Paulus tradit.Quod ſupereſt(inquit) fratres,ſitis fortes per Dominum.Alibi vetat ne cōtriſtemus Spiritum Dei,quo obſignati ſumus in diem redemptionis noſtræ.Sed quod illic exigit,quia præſtari ab hominibus non poterat,Theſſalonicenſibus à Domino imprecatur, nempe vt dignos habeat eos vocatione ſua ſancta,& impleat bonum omne propoſitum bonitatis ſuæ opúſque fidei in illis.Eodem modo in ſecunda ad Corinthios epiſtola,de eleemoſinis tractans bonam & piam eorum voluntatem ſæpius commendat:paulo pòſt tamen gratias agit Deo, qui poſuit in corde Titi vt exhortationē ſuſciperet. Si ne oris quidem officium ad alios hortandos præſtare Titus potuit niſi quatenus ſuggeßit Deus, quomodo alii ad agendum voluntarii fuiſſent,niſi Deo ipſo corda eorum dirigente?

Ioel.2.c. 12 *Iere. 31. c.18* *Deut.10. d.16* *Ibid. 30. b.6* *Ezec.36. f.26* *Iere.31. c.18* *Libr. de do. Christi.3* *Act.13.f. 43* *Ephes. 6. b. 10* *Ibi.4.g. 30* *2.Theſſ. 1.d.11* *2.Cor. 8. b.11.c. 16*

9 Cauillantur hæc omnia teſtimonia aſtutiores: quia nihil impediat quominus ipſi conferamus noſtras vires, & infirmis conatibus Deus ſuppetias ferat.Afferunt etiam locos ex Prophetis,vbi conuerſionis noſtræ effectus inter Deum & nos videtur dimidiari. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Quales nobis ſuppetias Dominus ferat,ſuprà demonſtratum eſt,neque hîc opus eſt repetere. Vnum hoc duntaxat mihi concedi volo, fruſtra implendæ Legis facultatem in nobis requiri, quia eius obedientiam nobis Dominus imperet: quando conſtat omnibus Dei præceptis adimplendis & neceſſariam eſſe gratiā Legiſlatoris, & nobis promiſſam.quia inde patet,ſaltem plus à nobis exigi quàm ſimus ſoluendo. Nec verò vllis cauillis dilui poteſt illud Ieremiæ, irritum

Za.1.a.5 *Ierem. 31.f.32*

fuisse pactum Dei percussum cum veteri populo, quia literale tan tùm erat:non aliter autem sanciri quàm vbi accedit Spiritus, qui ad obediēdum corda format. Neque eorum errori astipulatur sententia illa, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Siquidem illic Dei conuersio notatur, non qua cor nostrum ad resipiscentiam renouat, sed qua se beneuolum ac propitium, rerum prosperitate testatur: quemadmodum rebus aduersis offensionem interdum indicat. Quoniam igitur multis miseriarum & calamitatum formis vexatus populus, auersum à se Deum querebatur: respondet non defuturam illis suam benignitatem si ad vitæ rectitudinem, & ad seipsum, qui est iustitiæ exemplar, redeant. Perperam ergo detorquetur locus, dum eò trahitur vt opus conuersionis videatur inter Deum & homines partiri. Hæc eò breuius perstrinximus, quòd huic argumento proprius in Legis tractatione locus erit.

10 Secundus argumentorum ordo superiori finitimus est. Allegant promissiones quibus Dominus cum voluntate nostra paciscitur: quales sunt, Quærite bonitatem & non malitiam, & viuetis. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis: quòd si nolueritis gladius deuorabit vos: quia os Domini loquutum est. Itē, Si abstuleris abominationes tuas à facie mea, nō expellêris: si audieris vocem Iehouæ Dei tui, & facias & custodias omnia mandata eius, faciet te Dominus excelsiorem cunctis Gentibus terrę. Et reliquæ similes. Importunè & per ludibriū, quæ Dominus in promissionibus offert beneficia, voluntati nostrę delegari putant, nisi nostrum sit illa vel stabilire, vel irrita facere. Et sanè rem istam facundis querimoniis amplificare promptum est: nos crudeliter à Domino illudi, quum benignitatem suam à voluntate nostra pen dere denuntiat, si voluntas ipsa nostri iuris non est. Egregiam verò fore hanc liberalitatem Dei si beneficia sua ita nobis exponat, ne fruendi vlla sit facultas. miram promissionum certitudinem, quæ vt nunquam impleantur, à re impossibili dependeant. De promissionibus eiusmodi quæ conditionem habent appositam, alibi dicemus: vt palàm futurum sit, in earum impossibili complemento nihil esse absurdi. Quantum ad hunc locum attinet, nego Deum inhumaniter illudere nobis, dum nos ad beneficia sua demerenda inuitat, quos nouit esse prorsus impotentes. Siquidem quum fidelibus iuxtà & impiis offerantur promissiones, suum apud vtrosque vsum habent. Quemadmodum præceptis impiorum conscientias pungit Deus, ne suauiter nimium in peccatis delicientur, nulla iudiciorum suorum memoria: ita in promissionibus quodammodo eos attestatur quàm indigni sint sua benignitate. Quis enim æquissimum & conuenientissimum esse neget, Dominum iis benefacere à quibus colitur: maiestatis autem suæ cōtemptores pro sua seueritate vlcisci? Rite ergo & ordine agit Deus, dum impiis peccati compedibus deuinctis, hanc legem in promissionibus dicit, tum demum sua beneficia percepturos si à praui-

tate

Amos 5. d.14
Iere.4.a. 1
Deu.28. a.1
Leui.26. a.3

tate discesserint: vel ob hoc solùm, vt intelligant se ab iis meritò excludi quæ veris Dei cultoribus debentur. Rursum, quia modis omnibus ad implorandam suam gratiam fideles extimulare studet, nequaquam erit absonum, si quod illum multo cum fructu agere præceptis erga eos ostendimus, id quoque promissionibus tentet. De voluntate Dei præceptis edocti, miseriæ nostræ admonemur, qui sic ab illa toto pectore diffidemus: simul instigamur ad inuocandum eius Spiritum, per quem in rectam viam dirigamur. sed quia pręceptis ignauia nostra non satis acuitur, subduntur promissiones, quæ dulcedine quadam àd eorum amorem nos alliciāt. Quo autem maiore tenemur iustitiæ desiderio, eo simus ad quærendam Dei gratiam feruentiores. En quomodo illis obtestationibus, Si volueritis, Si audieritis, neque volendi audiendíve liberam facultatem nobis Dominus tribuat, neque tamen ob impotentiam nos ludibrio habeat.

11 Habet & tertia classis multam cum illis affinitatem. Locos enim producūt quibus ingrato populo Deus exprobrat, per eum duntaxat stetisse quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit. Cuius generis sunt isti, Amalec & Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis: eo quòd nolueritis acquiescere Domino. Quia vocaui vos, & non respondistis, faciam huic domui sicut feci Silo. Item, Hæc gens non audiuit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinā: ideo proiecta est à Domino. Item, Quia indurastis cor vestrum, & noluistis obedire Domino, hæc omnia mala euenerunt vobis. Tales exprobrationes, inquiunt, quomodo aduersus eos congruerent quibus extemplo respōdere liceat, Nobis verò prosperitas cordi erat, aduersa timebamus: quòd autem illius adipiscendæ, horum vitandorum causa, Domino non paruimus, nec vocem eius auscultauimus, eò factum est quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit? Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Sed omisso necessitatis obtētu, in quo infirmum est ac futile patrocinium, rogo possíntne culpam deprecari. Nam si culpæ alicuius tenentur conuicti: non abs re Dominus exprobrat, eorum peruersitate factum esse quominus suæ clementiæ fructum sentirent. Respondeant ergo, possíntne inficiari causam contumaciæ, prauam suam voluntatem fuisse. Si mali fontem intra se reperiunt, quid vestigandis extraneis causis inhiant, ne sibiipsi fuisse exitii authores videantur? Quòd si verum est suo non alieno vitio & diuinis beneficiis priuari peccatores, & vltionibus castigari, magna ratio est cur istas exprobrationes ex ore Dei audiant: vt si obstinatè in vitiis pergant, discant in calamitatibus suam potius nequitiam accusare & detestari, quàm Deum iniquæ sæuitiæ insimulare: si docilitatem non exuerunt, peccatorum tædio capti (quorum meritò miseros se ac perditos vident) in viam redeant, ac idipsum seria confessione agnoscant quod Dominus obiurgando commemorat.

Num. 14.g.43
Ier. 7. c. 13
Ibidē 7. f.28
Ibidē 32. e.32

In quem vſum illas, quæ citantur, Prophetarum obiurgationes apud pios profeciſſe, ex ſolenni Danielis oratione conſtat, quæ habetur capite 9. Prioris autem vſus exemplum intuemur in Iudæis, quibus ſuarũ miſeriarũ cauſam enarrare Ieremias iubetur: quum

Iere.7.f.27 tamen non aliter caſurum eſſet quàm Dominus prædixerat, Loquêris ad eos omnia verba hæc, & non audient te: vocabis eos, & non reſpondebunt tibi. Quorſum igitur canebatur ſurdis? vt nolentes ac inuiti intelligerẽt verum eſſe quod audiebant: nefarium eſſe ſacrilegium ſi malorum ſuorum culpam, quæ in ipſis reſidebat, Deo tranſcriberent. Paucis his ſolutionibus expedire te facillimè poſſis ab immenſa teſtimoniorum congerie, quam ad erigendum liberi arbitrii ſimulachrum hoſtes gratiæ Dei ſtruere ſolent, tam ex præceptis quàm ex obteſtationibus aduerſus Legis tranſ-

Pſal.78.a 8 greſſores. Probroſè de Iudæis in Pſalmo refertur, Generatio praua quæ non direxit cor ſuum. alio etiam Pſalmo hortatur Propheta

Pſal.95.b.8 ſuæ ætatis homines, ne obdurent corda ſua: nempe quia omnis contumaciæ culpa in hominum prauitate hæret. ſed ſtultè inde colligitur, cor in vtrãque partem eſſe flexibile, cuius præparatio à

Pſal.119 112 Deo eſt. Dicit Propheta, Inclinaui cor meum ad obſeruanda præcepta tua: nempe quia libenter & hilari animi propenſione Deo ſe addixerat: neque tamen ſe inclinationis authorẽ eſſe iactat, quam in eodem Pſalmo fatetur Dei eſſe donum. Itaque tenenda Pauli

Phili. 2. 12 admonitio, dum fideles iubet operari ſalutem ſuam cum timore & tremore, quia Deus eſt qui operatur & velle & perficere. Agendi quidem partes illis aſſignat, ne indulgeant carnis torpori: ſed metum & ſolicitudinem præcipiens, ſic eos humiliat, vt meminerint hoc ipſum quod agere iubentur, proprium eſſe Dei opus. quo diſertè exprimit, paſſiuè (vt ita loquar) agere fideles, quatenus è cælo ſuggeritur facultas, vt nihil ſibi prorſus arrogent. Proinde dum

2. Petri 1.b.5 nos hortatur Petrus vt ſubminiſtremus in fide virtutem, non concedit nobis ſecundas partes quaſi ſeparatim quicquam agamus, ſed tantùm carnis pigritiem expergefacit, qua plerunque ſuffoca-

1.Theſſ. 5.c.19 tur ipſa fides. Eodem ſpectat illud Pauli, Spiritum ne extinguatis, quia ſubinde obrepit fidelibus ignauia: niſi corrigatur. Siquis tamen inde inferat, in eorum eſſe arbitrio fouere oblatam lucem, facilè refutabitur eius inſcitia, quia hæc ipſa ſedulitas quã requi-

2.Cor.7. a.1 rit Paulus, nonniſi à Deo eſt. Nam & ſæpe iubemur ab omni inquinamento nos purgare, quum Spiritus ſibi vni conſecrandi munus vendicet. Denique per conceſſionem ad nos transferri quod

1.Iohan. 5.d.18 in Deum competit, ex verbis Iohannis palàm eſt, Quiſquis ex Deo eſt, ſeruat ſeipſum. Vocem hanc arripiũt liberi arbitrii præcones, quaſi partim Dei virtute, partim noſtra ſeruemur. quaſi verò hanc

Iohã.17. c.15 ipſam cuſtodiam, cuius Apoſtolus meminit, non habeamus è cælo. Vnde & Patrem rogat Chriſtus vt nos à malo ſeruet. & ſcimus

1.Petri 1. d.22 pios, dum aduerſus Satanam militant, non aliis quàm Dei armis victoriam conſequi. Itaque Petrus vbi animas purificare iuſſit in

obe-

obedientia veritatis, mox correctionis vice addit, per Spiritum. Denique quàm nihili sint omnes humanæ vires in certamine spirituali, breuiter ostendit Iohannes, quum tradit non posse peccare qui ex Deo geniti sunt, quia semen Dei in illis manet.ac rationem alibi reddit,quòd fides nostra sit victoria quę vincit mundum. 1.Iohã.3. b.9 Ibi.5.a.4

12 Citatur tamen de Lege Mosis testimonium, quod solutioni nostræ valde aduersari videtur. Nam ille populũ, post Legem promulgatam, hunc in modum contestatur, Mandatum hoc quod præcipio tibi hodie, non est occultum,neque procul positum, nequæ in cælo situm,sed iuxta te est in ore tuo & in corde tuo, vt facias illud. Hæc certè si de nudis præceptis dicta intelligantur, fateor ad causam præsentem habere non parum momenti. Nam etsi eludere leuis operæ fuerit,quòd hîc non de obseruationis sed cognitionis facilitate & procliuitate agatur, nonnullum tamẽ scrupulum sic quoque forsan relinquerent. Verùm omnem nobis dubitationem eximit Apostolus,non ambiguus interpres, qui de Euangelii doctrina Mosen hîc loquutum esse affirmat. Quòd siquis refractarius contendat, violenter à Paulo detorta fuisse vt ad Euangelium trahi possent: quanquam impietate non carebit eius audacia, est tamen quo præter Apostoli authoritatem redarguatur. Nam si de solis præceptis loquebatur Moses, vanissima confidentia populum inflabat. Quid enim aliud quàm se præcipitassent,si Legis obseruationem aggressi forent suis viribus tanquam sibi non difficilem? Vbi ergo Legis obseruandæ ista tam obuia facilitas, quando nullus nisi per exitiale præcipitium patet accessus? Proinde nihil certius est quàm Mosen his verbis misericordię fœdus comprehendisse, quod vnà cum Legis exactione promulgauerat. Nam & paucis antè versibus docuerat, circuncidi manu Dei oportere corda nostra,vt ipsum diligamus. Ergo hãc, de qua mox loquitur, facilitatem non in hominis virtute, sed in ope ac præsidio Spiritus sancti posuit, qui opus suum potenter in nostra infirmitate peragit. Quanquam nec de pręceptis simpliciter intelligendus est locus,sed magis de promissionibus Euangelicis, quæ adeò comparandæ iustitiæ facultatẽ in nobis non stabiliũt vt eam prorsus euertant. Id reputans Paulus,non sub dura illa ardua & impossibili conditione salutem in Euangelio proponi, qua nobiscum Lex agit (nempe vt ipsam ii demum assequantur qui mandata omnia impleuerint) sed facili, expedita, & expositi accessus hoc testimonio confirmat. Nihil ergo hoc testimonium ad vendicandam humano arbitrio libertatem. Deut.30. c.11 Rom.10. b.8. Deut.30. b.8

13 Obiectari solent & alii quidam loci quibus ostẽditur Deum interdum,reducto gratiæ suæ subsidio, explorare homines, & expectare quorsum conuertant sua studia: qualiter est apud Oseam, Vadam ad locum meum, donec ponant in corde suo, & quærant faciem meam. Ridiculum (aiunt) erat, si consideraret Dominus an Israel faciem suam quæsiturus esset, nisi flexibiles fuissent animi, Osea 5.d. 14

qui vtrouis suopte ingenio inclinare possent. Quasi verò istud nõ sit in Prophetis vsitatissimum Deo, speciem aspernantis ac proiicientis populum præ se ferre, donec vitam in melius emendarit. Sed quid tandem ex talibus minis aduersarii elicient? Si volunt, populum à Deo derelictum conuersionem à seipso posse meditari, tota Scriptura reclamante id facient: si necessariam Dei gratiam ad cõuersionem fatentur, quid nobiscum litigant? At necessariam ita concedunt vt suam homini velint seruatam facultatem. Vnde id probant? certè non ex loco illo, neque similibus. aliud est enim secedere ab homine, & respicere quid sibi permissus relictúsque agat: aliud, vires eius aliquantulas pro modo imbecillitatis adiuuare. Quid ergo, dicet quispiam, insinuant istæ formulę? Respondeo perinde valere acsi ita loqueretur Deus, Quandoquidem monendo, hortando, increpando nihil apud contumacem hunc populum proficitur, subducam me paulisper, & eum afflictari tacitus sinam. Videbo an aliquando eum post longas calamitates capiat mei recordatio, vt quærat faciem meam. Abscedere autem Dominum procul, signat prophetiam submouere. Speculari ecquid facturi sint homines, significat tacitum & quasi se dissimulantem afflictionibus variis eos ad tempus exercere. Vtrũque facit quò nos magis humiliet. citius enim contũderemur rerum aduersarum flagellis quàm corrigeremur, nisi Spiritu suo nos ad eam docilitatem componeret. Porrò vbi Dominus infracta nostra peruicacia offensus & tãquam fatigatus, nos paulisper omittit (submoto scilicet verbo suo, in quo præsentiam quandam sui exhibere solet) & experimentum capit quid se absente facturi simus: inde falsò colligitur, aliquas esse liberi arbitrii vires quas contempletur & exploret: quando non in alium id finem facit quàm vt ad recognoscendam nostram οὐδενίαν nos adigat.

14 Pugnant etiam ex perpetua loquendi ratione quæ tum in Scripturis, tum in hominum sermonibus obseruatur. siquidem bona opera nuncupantur nostra, & quod sanctum placitúmque Domino est, non minus facere quàm peccata perpetrare dicimur. Quòd si peccata iure nobis imputantur, veluti à nobis profecta: certè & in iustitiis aliquid nobis assignandum eadem ratione erit. Neque enim consentaneũ esset rationi vt ea diceremur facere qui bus agendis proprio motu inhabiles, instar lapidum à Deo moueremur. Vt ergo Dei gratiæ primas demus, nostram tamen operam vel secundarias tenere partes illæ loquutiones indicãt. Si vnum illud vrgeretur, bona opera nostra nũcupari, ego vicissim obiicerẽ, panem nuncupari nostrũ quem nobis dari à Deo poscimus. Quid ex possessionis titulo percipient, quàm Dei benignitate ac gratuito munere nostrum fieri quod minimè aliàs nobis debetur? Ergo aut eandem in oratione Dominica rideant absurditatem: aut ne pro ridiculo habeant quòd nostra vocantur bona opera in quibus nihil habemus propriũ nisi ex Dei largitate. Atqui istud aliquanto est

to eſt validius, quòd nos ipſos Deum colere, ſeruare iuſtitiam, obedire Legi, bonis operibus ſtudere Scriptura ſæpe affirmat. Hæc quum ſint propria mentis & voluntatis officia, quomodo conueniret ad Spiritum hæc referri, & ſimul nobis tribui, niſi quædam eſſet ſtudii noſtri cum diuina virtute communicatio? His tricis nullo labore nos exoluemus, ſi ritè modum reputemus, quo in ſanctis agit Spiritus Domini. Extranea eſt illa ſimilitudo qua nos inuidioſè grauant. quis enim ita deſipit, vt hominis motionem à iactu lapidis nihil differre autumet? Neque verò quicquam ſimile conſequitur ex noſtra doctrina. In naturales hominis facultates referimus, approbare, reſpuere: velle, nolle: eniti, reſiſtere: nempe approbare vanitatem, reſpuere ſolidum bonum: velle malum, nolle bonum: eniti ad nequitiam, reſiſtere iuſtitiæ. Quid hîc agit Dominus? Si eiuſmodi prauitate vti vult tanquam iræ ſuæ inſtrumento, dirigit ac deſtinat quò libuerit, vt per vitioſam manum bonum ſuum opus exequatur. Sceleſtum igitur hominem, qui Dei potentiæ ſic ſeruit, dum libidini tantùm ſuæ obſequi ſtudet, an cum ſaxo conferemus, quod alieno impetu vibratum, nec motu, nec ſenſu, nec voluntate propria fertur? Videmus quantum ſit diſcriminis. Quid verò in bonis, de quibus præcipua eſt quæſtio? Vbi regnum in illis ſuum erigit: voluntatem, ne vagis libidinibus ſurſum deorſum raptetur, pro naturæ inclinatione, per Spiritum ſuum cohibet: quò in ſanctitatem ac iuſtitiam propendeat, ad iuſtitiæ ſuæ regulam flectit, componit, format, dirigit: ne titubet aut concidat, Spiritus ſui virtute ſtabilit ac confirmat. Qua ratione Auguſtinus, Dices mihi, inquit, ergo agimur, non agimus. Imò agis, & ageris: & tunc bene agis, ſi à bono agaris. Spiritus Dei qui te agit, agentibus adiutor eſt, nomen adiutoris præſcribit, quòd & tu aliquid agas. Priore membro admonet actionem hominis non tolli Spiritus ſancti motu, quia à natura eſt voluntas, quæ regitur vt ad bonum aſpiret. Quod autem mox adiungit, ex nomine auxilii poſſe colligi nos etiam aliquid agere, non conuenit ita accipere, quaſi ſeorſum aliquid nobis tribuat: ſed ne foueat in nobis ignauiam, ſic Dei actionem cum noſtra conciliat, vt velle ſit à natura, bene autem velle à gratia. Ideo paulo antè dixerat, Niſi Deus nos adiuuet, non modò non vincere, ſed neque pugnare poterimus.

15 Hinc apparet, gratiam Dei (vt hoc nomẽ ſumitur vbi de regeneratione eſt ſermo) eſſe Spiritus regulam ad dirigendã ac moderandam hominis voluntatem. Moderari non poteſt quin corrigat, quin reformet, quin renouet (vnde dicimus principium regenerationis eſſe, vt quod noſtrũ eſt aboleatur) ſimul quin moueat, agat, impellat, ferat, teneat. Vnde verè dicimus illius in ſolidum eſſe omnes quæ inde emanant actiones. Interim non negamus veriſſimum eſſe quod Auguſtinus docet, non deſtrui gratia voluntatem, ſed magis reparari: quia vtrunq; optimè conſtat: vt inſtaurari dicatur hominis volũtas, dũ correcta vitioſitate & peruerſitate ad

Naturales hom facult[as].

veram iustitiæ regulam dirigitur: & simul noua in homine voluntas dicatur creari, quia sic vitiata corruptáque est, vt nouum penitus ingenium induere necesse habeat. Nihil iam obstat quominus ritè agere dicamur quod agit Spiritus Dei in nobis, etiamsi nihil à seipsa conferat nostra voluntas quod ab eius gratia separetur. Ideóque memoria tenendum quod alibi ex Augustino citauimus, frustra quosdam satagere vt in hominis voluntate quicquam boni proprium reperiant. quicquid enim mixturæ ex liberi arbitrii virtute afferre student homines ad Dei gratiam, nihil aliud quàm eius corruptio est: perinde ac siquis lutosa & amara aqua vinum dilueret. Etsi autem quicquid in voluntate boni est, ex mero Spiritus instinctu prouenit, quia tamen nobis naturaliter ingenitum est velle, non abs re ea agere dicimur quorum laudem sibi iure Deus vendicat. primùm, quia nostrum est eius benignitate quicquid operatur in nobis, modò non à nobis esse intelligamus: deinde quia nostra est mens, nostra voluntas, nostrum studium, quæ ab eo in bonum diriguntur.

16 Quæ præterea hinc inde testimonia corradunt, mediocribus etiam ingeniis non multum facessent negotii, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint. Citant ex Genesi sententiam illam, Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi: quam de peccato interpretantur, acsi Cain promitteret Dominus, non fore in animo eius vim superiorem peccati, si in eo perdomando laborare vellet. Nos autem magis cõgruere dicimus ordini orationis, vt de Abele accipiatur hoc dictum: illic enim iniquitatem inuidiæ, quam in fratrem Cain conceperat, arguere propositum est Deo. id facit duplici ratione: quòd frustra meditabatur scelus quo fratrem præcelleret apud Deum, apud quem nullus est honor nisi iustitiæ: deinde quòd nimium ingratus esset iam accepto Dei beneficio, qui ne subiectum quidem suo imperio fratrem ferre posset. Verùm ne hanc interpretationem ideò videamur amplexari quòd altera nobis contraria sit, demus sanè de peccato loquutum fuisse Deum. Si ita est, aut promittit hoc Dominus, quod denuntiat, aut iubet. Si iubet, nullam inde probationem facultatis humanæ sequi iam demonstrauimus: si promittit, vbi promissionis complementum, quando peccato, cui dominari ipsum oportebat, Cain succubuit? Promissioni inclusam dicent tacitam conditionem, acsi diceretur victoriam reportaturum fuisse si certaret: sed quis recipiat istas ambages? Nam si ad peccatum refertur ista dominatio, nemo ambigat imperatiuam esse orationem, in qua non definitur quid possimus, sed quid vel supra potestatem debeamus. Quanquam & res ipsa & ratio Grammaticæ postulant, comparationem fieri Cain & Abelis: quia primogenitus frater minori posthabitus non fuisset, nisi proprio scelere deterior.

Gen. 4. a. 7

17 Vtuntur & testimonio Apostoli, quia dicit non esse volentis, nec currentis, sed miserentis Dei. ex quo eliciunt, aliquid esse in vo-

Rom. 9. d. 16

in voluntate & conatu,quod per se licet imbecillum, misericordia Dei adiutum,prospero successu non careat. Atqui si sobriè pensitarēt quæ illic causa tractetur à Paulo, ista sententia non adeò inconsideratè abuterentur.Scio eos posse Origenē & Hieronymum citare suæ expositionis suffragatores:possem & illis vicissim Augustinū opponere:sed quid illi opinati sint nostra nihil refert, si constat quid voluerit Paulus.Illic docet,iis demum paratam esse salutem quos sua misericordia Dominus dignetur: ruinā & interitum manere quoscunque non elegerit. Reproborum sortem sub Pharaonis exemplo demonstrauerat:gratuitæ quoque electionis certitudinem Mosis testimonio confirmarat,Miserebor cuius miserebor.Concludit,non esse volentis aut currentis, sed miserētis Dei. Quod si in hunc modum intelligatur, non sufficere volūtatem aut conatum quia tantæ moli sint impares:parum cōuenienter à Paulo dictum foret.Proinde apage istas argutiolas, Non est volentis neque currentis: ergo est aliqua voluntas,est aliquis cursus.Simplicior enim est mens Pauli,Non est voluntas,non est cursus quæ nobis viam ad salutem comparāt: sola est hîc Domini misericordia. Non enim aliter hîc loquitur quàm ad Titum, vbi scribit apparuisse Dei bonitatem & humanitatem,non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed pro immensa eius misericordia. Ne illi quidem ipsi qui argutantur Paulum innuisse aliquam esse voluntatem & aliquem cursum,quia negauerit esse volentis aut currentis,mihi ad eandem formam ratiocinari concederent, aliqua nos bona opera fecisse,quia negat Paulus ex operibus quæ fecerimus, Dei bonitatem nos assequutos. Quòd si vitium in hac argumentatione perspiciunt,aperiant oculos, & suam non carere simili fallacia cernent.Firma est etiam ratio illa qua nititur Augustinus, Si ideo dictum foret non esse volentis neque currentis quia non sufficiat voluntas nec cursus: posse in contrariam partem retorqueri, non esse Dei misericordiæ, quia neque sola illa ageret.Quū hoc secundum sit absurdū,meritò cōcludit Augustinus,ideo esse hoc dictum quia nulla sit hominis voluntas bona, nisi præparetur à Domino: non quin velle debeamus & currere: sed quia vtrumque Deus efficit in nobis.Non minus inscitè torquetur à quibusdam illud Pauli,Dei cooperarii sumus, quod ad solos ministros restringi minimè dubium est:cooperarios autem vocari non qui ex se quicquam afferāt,sed quoniam eorum opera vtitur Deus postquam idoneos reddidit instruxítque necessariis dotibus.

Ori.li.7. in epi.ad Roman. Hier.dialo.1.in Pelagiū.

Tit.3.a.4

Epi.107. ad Vita.

1.Cor.3.b.9

18 Ecclesiasticum producunt,quem dubiæ authoritatis scriptorem esse non ignoratur.At enim vt à nobis non repudietur (quod facere tamen iure nostro nobis licet) quid ille testatur pro libero arbitrio? Dicit,hominem statim atque creatus fuit, relictum esse in manu consilii sui:data illi esse præcepta,quæ si seruaret, ab illis vicissim seruaretur:ante hominem positam esse vitam & mortem, bonum & malum:quodcunque voluerit,ei datum iri.Esto accepe-

Eccle.15.c.14

rit homo à sua creatione facultatem adipiscendę vitæ aut mortis: quid si ex aduerso respondeamus perdidisse? Certè animus non

Eccle .7. d.30 est contradicere Solomoni qui asserit hominem rectum ab initio creatum esse, ipsum sibi asciuisse multas adinuētiones: verùm quia homo degenerando, & sui & bonorum omnium naufragium fecit, quicquid primæ creationi tribuitur, non protinus sequitur in vitiatam ac degenerem naturam competere. Ergo non illis modò, sed ipsi quoque Ecclesiastico (quicunque tandem sit) respondeo. Si hominem vis instituere vt apud seipsum acquirendæ salutis facultatem quærat, tanti non est nobis tua authoritas vt vel minimi præiudicii aduersus indubitatum Dei verbum vicem obtineat: sin malignitatem carnis duntaxat coercere studes, quæ sua mala in Deum transferendo, vanam defensionem captare solet: ideóque respondes rectitudinem homini inditam fuisse quò ipsum exitii sibi causam esse appareat, libenter assentio: modò mihi rursum tecum hoc conueniat, iis ornamentis quibus eum Dominus initio induerat, nūc sua culpa esse spoliatum: atque ita pariter fateamur medico nunc opus esse, non patrono.

19 Nihil tamen frequentius in ore habent quàm parabolam

Lucæ 10. c.30 Christi de viatore, quem semiuiuum latrones in via proiecerunt. Sub viatoris huius typo, calamitatem repræsentari generis humani, scio vulgatissimū esse omnibus penè scriptoribus. Inde argumētum sumunt nostri aduersarii, nō ita peccati ac diaboli latrocinio mutilatum esse hominem quin superstites retineat bonorum priorum reliquias: quandoquidem dicitur relictus esse semiuiuus. Vbi enim est illud vitæ dimidium nisi rectæ & rationis & voluntatis portio aliqua maneret? Primùm, si nolim locum dare ipsorum allegoriæ, quid obsecro facturi sunt? nam præter germanum orationis Domini sensum, à patribus excogitatum fuisse nihil dubium est. Allegoriæ vltrà procedere non debent quàm præeuntem habent Scripturæ regulam: tantum abest vt fundandis vllis dogmatis per se sufficiant. Neque desunt rationes quibus possim, si lubeat, totum hoc commentum conuellere: neque enim dimidiam homini vitam relinquit Dei verbum, sed penitus interiisse docet quantum ad beatæ vitæ rationem. Non semiuiuos dicit sana-

Ephes. 2. a.5 tos Paulus, dum loquitur de nostra redemptione: sed quum mortui essemus, suscitatos. non semiuiuos inclamat ad recipiendam

Ibid. 5. c. 14 Christi illuminationem, sed dormientes & sepultos: nec secus Dominus ipse, dum horam venisse ait qua mortui ad vocem suam

Iohan. 5. e.25 resurgant. Qua fronte leuem allusionem tot claris sententiis opponerent? Valeat tamen allegoria hæc pro certo testimonio: quid tamē à nobis extorquebunt? Semiuiuus est homo: habet igitur aliquid saluum: nempe habet mentem intelligētiæ capacem: etiam si ad cælestem spiritualémque sapientiam non penetret, habet nonnullum honestatis iudicium: habet aliquem diuinitatis sensum, vtcunque veram Dei rationem non assequatur. Sed quò ista recidunt?

ceciderint? certè non efficiunt vt nobis illud Augustini, cõmunibus etiam scholarum suffragiis approbatum, adimatur, Adempta esse homini post lapsum gratuita bona vnde salus dependet: naturalia verò corrupta pollutáque esse. Stet ergo nobis indubia ista veritas, quæ nullis machinamentis quatefieri potest. Mentem hominis sic alienatã prorsus à Dei iustitia, vt nihil non impium, contortum, fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, cõcupiscat, moliatur: cor peccati veneno ita penitus delibutum, vt nihil quàm corruptum fœtorem efflare queat. Quòd si quippiam interdum boni in speciem ostentãt, mentem tamen semper hypocrisi & fallaci obliquitate inuolutam, animum interiori peruersitate illigatum manere.

Homini perdito quærendam in Christo redemptionem esse. CAP. VI.

CVM in Adæ persona perierit totum humanum genus, nobis adeò nihil prodesset illa quam memorauimus originis præstantia & nobilitas, vt magis cedat in maiorem ignominiam, donec in Filii sui vnigeniti persona Redemptor appareat Deus, qui homines peccato fœdatos & corruptos pro suo opere non agnoscit. Ergo postquam excidimus à vita in mortem, inutilis esset tota illa Dei creatoris, de qua disseruimus, cognitio, nisi succederet etiam fides, Deum in Christo Patrem nobis proponens. Erat quidem hic genuinus ordo vt mundi fabrica nobis schola esset ad pietatem discendam: vnde ad æternam vitam & perfectam felicitatem fieret transitus. sed post defectionem quocunque vertamus oculos, sursum & deorsum occurrit Dei maledictio, quæ dum innoxias creaturas culpa nostra occupat & inuoluit, desperatione animas nostras obruat necesse est. Etsi enim multis adhuc modis paternum erga nos fauorem extare vult Deus, ex mundi tamen conspectu patrem colligere non licet, vbi non intus vrget conscientia, ostendítque iustam in peccato abdicationis causam esse, ne pro filiis nos censeat Deus vel reputet. Accedit & socordia & ingratitudo: quia nec mentes nostræ, vt sunt excæcatæ, quid verum sit cernunt: &, vt praui sunt omnes sensus nostri, Deum malignè sua gloria fraudamus. Itaque veniendum ad illud Pauli, Quoniam in sapientia Dei non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. I.Cor.1. c.21 Sapientiam Dei appellat magnificum hoc theatrum cæli & terræ, innumeris miraculis refertum, ex cuius intuitu sapienter Deum cognoscere decebat: sed quia tam malè illic profecimus, reuocat nos ad fidem Christi, quæ ob stultitiæ speciem incredulis fastidio est. Quanquam ergo humano ingenio non respondet prædicatio crucis, humiliter tamen eam amplecti oportet, si ad Deum opificem nostrum & fictorẽ, à quo sumus alienati, redire cupimus, vt nobis iterum Pater esse incipiat. Certè post lapsum primi hominis nulla ad salutem valuit Dei cognitio absque

Mediatore: quia non de sua tãtùm ætate loquitur Christus, sed om-
Iohã.17. a.3 nia secula comprehendit, quum dicit hanc esse vitam æternam, cognoscere Patrem verum vnum Deum, & quem ille misit Iesum Christum. Quo fœdior est eorum socordia, qui cælum profanis & incredulis quibuslibet patefaciunt, absque eius gratia quem Scriptura passim docet vnicam esse ianuam qua in salutem ingredimur. Quòd siquis ad Euangelii promulgationem illud Christi dictum restringere velit, in promptu refutatio est, quia omnibus & seculis & Gentibus communis fuit ratio illa, non posse absque reconciliatione placere Deo, qui alienati sunt ab eo, & maledicti pronuntiantur ac filii iræ. Huc adde quod respondit Christus mu-
Iohan.4. c.22 lieri Samaritanæ: Vos adoratis quod nescitis: nos autem adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Quibus verbis & quaslibet Gentium religiones falsitatis damnat, & rationem assignat, quia soli electo populo fuerit promissus redemptor sub Lege. vnde sequitur, nullum vnquam Deo cultum placuisse nisi qui in Christum
Ephes.2. c.12 respiceret. Vnde etiam affirmat Paulus, Gentes omnes absq; Deo fuisse, & spe vitæ orbatas. Iam quum doceat Iohannes, vitam ab
Iohan.1. a.4 initio fuisse in Christo, & ab ea excidisse totum mundum, ad fontem illum redire necesse est. atq; ideo Christus, quatenus est propitiator, se vitam esse asserit. Et sanè non ad alios quàm Dei filios pertinet cælorum hæreditas. Filiorum autem loco & ordine censeri minimè consentaneum est qui non insiti sunt in corpus vnige-
Iohan.1. b.12 niti Filii. Et clarè testatur Iohannes, qui credunt in eius nomen, filios Dei fieri. Sed quia de fide in Christum ex professo differere mihi nondum propositum est, in transcursu attigisse satis fuerit.

2 Ac proinde veteri populo nunquam se Deus ostendit propitium, nec spem gratiæ vnquam fecit absq; Mediatore. Omitto sacrificia Legis, quibus palàm & apertè edocti fuerunt fideles, non alibi quàm in expiatione quæ à solo Christo peracta est, quęrẽdam salutem esse. Hoc tantùm dico, beatum & fœlicẽ Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam etsi Deus totam Abrahæ sobolem in fœdere suo complexus est, prudenter tamen
Galat.3. e.16 ratiocinatur Paulus, Christum propriè esse semen illud in quo benedicendæ erant omnes Gentes: quando scimus non omnes qui secundum carnem ex eo geniti sunt, reputatos fuisse in semine. Nam vt de Ismaele & aliis taceam, quî factum est vt ex duobus filiis Isaac, nempe Esau & Iacob fratribus geminis, quum adhuc in vtero matris coniuncti essent, vno electo alter repudiaretur? Imò quî factum est vt primogenito reiecto, minor natu solus gradum tenuerit? Vnde etiam contigit vt maior pars abdicaretur? Patet igitur in vno præcipuè capite censeri Abrahæ semen: nec salutẽ promissam constare donec ad Christum ventum fuerit, cuius officium est quæ dissipata erant colligere. Prima itaq; electi populi adoptio à gratia Mediatoris pendebat. Quod etsi non adeò claris verbis exprimitur apud Mosen, vulgò tamen piis omnibus fuisse notum

satis

ſatis apparet. Nam antequã Rex in populo creatus eſſet, iam Hanna Samuelis mater de piorum fœlicitate diſſerens, in ſuo cantico ſic loquitur, Dabit robur Regi ſuo Deus, & exaltabit cornu Meſſię ſui. Quibus verbis intelligit Deum Eccleſiæ ſuæ benedicturum. Cui etiam reſpondet oraculum quod paulo pòſt ſubiicitur, Ambulabit Sacerdos quem conſtituam coram Chriſto meo. Nec verò dubium eſt quin cæleſtis Pater in Dauide eiúſque poſteris conſpici voluerit viuam Chriſti imaginem. Ideo pios ad Dei timorem hortari volens, iubet oſculari Filium: cui ſcilicet hęc Euãgelii ſententia reſpondet, Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Itaque licet decem tribuum defectione collapſum fuerit regnum, fœdus tamẽ quod pepigerat Deus in Dauide & eius ſucceſſoribus, ſtare oportuit, ſicut & per Prophetas loquutus eſt, Non ſcindam prorſus regnũ propter Dauid ſeruũ meum & propter Ieruſalem quam elegi: ſed filio tuo reſtabit tribus vna. vbi ſecundò & tertiò idem repetitur. Diſertè etiam adſcribitur, Affligam ſemen Dauidis: ſed non cunctis diebus. Aliquo poſtea temporis interuallo dictum eſt, Propter Dauid ſeruum ſuum dedit lucernam Deus in Ieruſalem, vt ſuſcitaret ei filium, & ſaluam tueretur Ieruſalem. Iam quum res ad interitum vergerent, rurſus dictum fuit, Noluit Deus diſpergere Iehudah propter Dauid ſeruum ſuum, quia loquutus erat vt daret ei lucernam & filiis eius in perpetuũ. Huc redit ſumma, præteritis omnibus aliis, Dauidem vnum fuiſſe electum, in quo beneplacitum Dei reſideret: ſicuti dicitur alibi, Repulit tabernaculum Silo, & tabernaculum Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribum Iehudah, montem Sion quem dilexit. Elegit ſeruum ſuum Dauid, vt paſceret Iacob populum ſuum, hæreditatem ſuam Iſrael. Denique ſic Eccleſiam ſuam ſeruare voluit Deus, vt eius incolumitas & ſalus à capite illo penderet. Ideóque exclamat Dauid, Iehouah fortitudo populi ſui, robur ſalutum Chriſti ſui. Et mox precationem addit, Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: ſignificans Eccleſiæ ſtatum indiuiduo nexu cum Chriſti imperio coniunctum eſſe. Eodem ſenſu alibi, Serua Iehouah, Rex exaudiat nos quo die inuocabimus. Quibus verbis apertè docet, fideles non alia fiducia confugiſſe ad Dei opem, niſi quia deliteſcebant ſub Regis præſidio, quod ex alio Pſalmo colligitur, Serua Iehouah, benedictus qui venit in nomine Iehouæ: vbi ſatis conſtat reuocari ad Chriſtum fideles, vt ſe Dei manu ſaluos fore ſperent. Eodem reſpicit alia precatio, vbi tota Eccleſia Dei miſericordiam implorat, Sit manus tua ſuper virum dexteræ tuę, ſuper filium hominis quem conſeruaſti (vel aptaſti) tibi. Nam etſi populi totius diſſipationem deplorat author Pſalmi, tamen inſtaurationem flagitat in ſolo capite. Vbi autem populo in exilium abducto, vaſtata terra, & rebus in ſpeciem perditis, Eccleſiæ cladem luget Ieremias, præcipuè regni interitu ſpem fidelibus præciſam eſſe queritur. Chriſtus, inquit, ſpiritus oris noſtri captus

1. Sam. 2. b. 10 · *Pſal. 2. c. 12* · *Iohan. 5. d. 23* · *1. Re. 11. b 12. f. 34* · *Ibi. g. 39* · *1. Reg. 15. a. 4* · *1. Re. 11. f. 34* · *Pſal. 78. f 60, g. 67* · *Pſal. 28. c. 8* · *Pſal. 20. b. 10* · *Pſal. 118. d. 25. 26* · *Pſal. 80. d. 18* · *Thren. 4. d. 20*

est in peccatis nostris, cui diximus, In vmbra tua viuemus inter Gentes. Hinc iam satis liquet, quia non potest Deus propitius humano generi esse absque Mediatore, sanctis Patribus sub Lege Christum semper fuisse obiectum, ad quem fidem suam dirigerent.

3 Porrò vbi rebus afflictis solatium promittitur, maximè vbi describitur Ecclesiæ liberatio, fiduciæ & spei vexillum in Christo
Habac.3. ipso præfigitur, Egressus est Deus in salutem populi sui cum Mes-
c.13 siah suo, inquit Habacuc. Et quoties de instauratione Ecclesiæ mẽtio fit apud Prophetas, populum reuocant ad promissionẽ Dauidi factam de regni perpetuitate. Nec mirũ, quia nulla fuisset alioqui fœderis stabilitas. Quò pertinet insigne illud responsum Iesaiæ.
Iesaiæ 7. Quum enim videret ab incredulo rege Achaz repudiari quod de
c.14 soluẽda obsidione Hierosolymę & pręsenti salute testatus fuerat, quasi ex abrupto transit ad Messiã, Ecce virgo cõcipiet ac pariet filium: obliquè significans, quanuis Rex & populus sua prauitate reiicerent oblatam sibi promissionem, acsi data opera incumberent ad labefactandam Dei fidem, non fore tamen irritum fœdus quin suo tempore veniret redemptor. Denique Prophetis omnibus curæ fuit, vt Deum placabilem ostenderẽt, semper in medium proferre illud Dauidis regnum vnde pendebat & redemptio & æ-
Iesaiæ 55. terna salus. Sic Iesaias, Statuam vobiscum fœdus, misericordias
a.3 Dauidis fideles, ecce testem dedi eum populis. Nempe quia in rebus perditis non aliter sperare poterant fideles, nisi teste illo in-
Ier.23.a. terposito, Deum sibi fore exorabilem. Eodem modo Ieremias vt
6 desperatos erigat, Ecce (inquit) dies veniunt quibus suscitabo Dauidi germen iustum, & tunc seruabitur Iuda, & Israel tutò habita-
Ezec.34. bit. Ezechiel autem, Suscitabo super oues meas pastorem vnum,
f.23 nempe Dauidem seruum meum. Ego Iehouah illis in Deum ero, & seruus meus Dauid in pastorem: & percutiam cum iis fœdus pa-
Ezec.37. cis. Item alibi, postquam de incredibili renouatione disseruit, Ser-
g.25.26 uus (inquit) meus Dauid erit Rex eorum, & erit pastor vnus super omnes, & fœdus pacis æternum percutiam cum ipsis. Pauca ex multis delibo, quia tantùm lectores volo admonitos, spem omnium piorum non alibi vnquã fuisse repositam quàm in Christo. Succinunt etiam alii omnes Prophetæ, sicuti apud Oseam di-
Ose. 1.d. citur, Congregabuntur filii Iuda & filii Israel pariter, & ponent si-
11 bi caput vnum. quod postea clarius explicat, Reuertentur filii Is-
Ose 3.b.5 rael, & inquirent Iehouam Deum suum & Dauidem Regem suum.
Mich. 2. Michæas etiam, de populi reditu verba faciens, disertè exprimit,
d.13 Transibit Rex ante ipsos, & Iehouah in capite eorũ. Sic Amos po-
Amos 9 puli renouationem promittere volens, Suscitabo (inquit) in die
c.11 illa tabernaculum Dauid quod collapsum est, & sepiam interruptiones, & subuersiones erigam, nempe quia vnicum illud erat salutis vexillum, iterum in sublime emergere regiam gloriam in familia Dauidis, quod in Christo impletum est. Itaque Zacharias,

sicuti

ſicuti eius ſeculum Chriſti manifeſtationi propius erat, apertius exclamat, Lætare filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce Rex tuus venit tibi iuſtus & ſeruatus. Quod loco Pſalmi antè citato reſpondet, Iehouah robur ſalutum Chriſti ſui, ſerua Iehouah: vbi ſalus à capite ad totum corpus extenditur.

Zach. 9. b. 9
Pſal. 28. c. 8

4 His vaticiniis ita imbui voluit Deus Iudæos, vt liberationis petendæ cauſa, rectà oculos ad Chriſtum conuerterent. Nec verò quanuis turpiter degeneraſſent, potuit tamen aboleri memoria generalis illius principii, Deum per manum Chriſti, ſicuti Dauidi pollicitus fuerat, fore Eccleſiæ liberatorem: atque demum hoc modo firmum fore gratuitum fœdus quo Deus electos ſuos adoptauerat. Hinc factum eſt vt in ore puerorum perſonaret cãticum illud, quum Chriſtus Hieroſolymam paulo ante mortem ingreſſus eſt, Hoſianna filio Dauid. Vulgo enim notum ac celebre fuiſſe apparet, atque ex communi vſu petitum quod canebant vnicum ſibi reſtare miſericordiæ Dei pignus in aduentu redemptoris. Hac ratione Chriſtus ipſe diſcipulos, vt diſtinctè & perfectè credãt Deo, iubet in ſe credere: Creditis in Deum, & in me credite, inquit. Etſi enim propriè loquendo, à Chriſto fides ad Patrem conſcendit, ſignificat tamen eam, etiamſi Deo innititur, paulatim euaneſcere, niſi intercedat ipſe medius qui eam in ſolida firmitate retineat: alioqui altior quoque eſt Dei maieſtas quàm vt ad eam penetrent mortales qui tanquam vermiculi ſuper terram reptant. Quare illud vulgare dictum ſic admitto, Deum eſſe fidei obiectum, vt tamen correctione opus habeat: quia non fruſtra vocatur Chriſtus inuiſibilis Dei imago: ſed hoc elogio monemur, niſi occurrat nobis Deus in Chriſto, non poſſe in ſalutem nobis innoteſcere. Etſi autem apud Iudæos falſis commentis obtenebrauerant Scribæ quod de Redemptore Prophetæ tradiderant, ſumpſit tamen pro confeſſo Chriſtus, quaſi publico conſenſu receptum, non aliud rebus perditis, eſſe remedium, nec modum alium liberandæ Eccleſiæ, quàm Mediatore exhibito. Non fuit quidem vulgo cognitum vt decebat, quod docet Paulus, Chriſtum eſſe finem Legis: quàm tamen verum ſit ac certum, ex Lege ipſa & Prophetis liquidò patet. De fide nondum diſſero, quia alibi oportunior erit locus: hoc modò fixum lectoribus maneat, Primus ad pietatẽ gradus ſit agnoſcere Deum eſſe nobis Patrem, vt nos tueatur, gubernet ac foueat, donec colligat in æternam hæreditatem regni ſui: hinc palàm fieri quod nuper diximus, ſaluificam Dei cognitionem abſque Chriſto non conſtare. ideóque ab exordio mundi ipſum fuiſſe propoſitum omnibus electis in quem reſpicerent, & in quo acquieſceret eorũ fiducia. Hoc ſenſu ſcribit Irenæus Patrem, qui immenſus eſt, in Filio eſſe finitum, quia ſe ad modulum noſtrum accommodauit, ne mentes noſtras immẽſitate ſuæ gloriæ abſorbeat. Quod fanatici non reputantes, vtilem ſententiam ad impium phantaſma detorquent, acſi portio tantùm diuinitatis à

Mat. 21. a. 9
Iohã. 14. a. 1
Coloſſ. 1. b. 15
Rom. 10. a. 4

tota perfectione defluens in Christo esset: quum nihil aliud velit quàm Deũ in Christo solo comprehendi. Omnino verum semper
1.Iohan. 2.d.23 fuit illud Iohannis, Qui non habet Filium, neque Patrem habet. Nam etsi olim gloriati sunt multi summum numen, cælíque & terræ opificem se colere: quia tamen nullus illis erat Mediator, fieri non potuit vt Dei misericordiam verè gustarent, atque ita persuasi essent sibi patrẽ esse. Quia ergo caput non tenebant, hoc est Christum, euanida fuit apud eos Dei cognitio: vnde etiam factum est vt in crassas fœdásque superstitiones demum prolapsi, ignorantiam suam proderent. sicuti hodie Turcæ, quanuis plenis buccis prædicent cæli & terræ creatorem suum esse Deum, substituunt tamen in locum veri Dei idolum, dum à Christo abhorrent.

Legem fuisse datam, non quæ populum veterem in se retineret, sed quæ foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum. CAP. VII.

x continua illa, quam retulimus, serie colligere licet, Legem non ideo post mortem Abrahæ quadringentis circiter annis fuisse superadditam, vt electum populum à Christo abduceret: imò vt suspensos teneret animos vsque ad eius aduẽtum, accenderet etiam eius desiderium, & in expectatione confirmaret ne longiore mora deficerent. Legis nomine non solùm decem præcepta, quæ piè iustéque viuendi regulam præscribunt, intelligo, sed formam religionis per manum Mosis à Deo traditam. Neque enim datus est Moses legislator qui benedictionem generi Abrahæ promissam aboleret: imò videmus vt passim reuocet in memoriam Iudæis gratuitum illud fœdus cum patribus eorum percussum, cuius hæredes erãt: acsi ad illud renouandum missus foret. Id clarissimè ex ceremoniis patefactum fuit. Quid enim magis inane aut friuolum quàm homines, vt se Deo reconcilient, fœtidum nidorem ex adipe pecudum offerre? vt sordes suas eluãt, ad aquæ vel sanguinis aspersionem confugere? Denique totus legalis cultus (si per se reputetur, nec contineat vmbras & figuras quibus respondeat veritas) res erit prorsus lusoria. Quare non abs
Act.7.f.44 re & in concione Stephani, & in epistola ad Hebræos tam diligenter expenditur locus ille, vbi Deus Mosen iubet quæcunque ad ta-
He.8.b.5 bernaculum pertinent formare secundùm exemplar quod ostensum illi fuerat in monte. Nisi enim spirituale aliquid fuisset pro-
Exo.25.d.40 positum quò tenderent, non secus in illis operam lusissent Iudæi atque Gentes in suis nugis. Profani homines, qui nunquam seriò in pietatis studium incubuerunt, non absque fastidio audire sustinent tam multiplices ritus: neque solùm mirantur cur Deus veterem populum fatigauerit tanta ceremoniarum congerie, sed despiciunt illas ac rident tanquam pueriles lusus. Nempe quia ad finem non attendunt, à quo si legales figuræ separentur, vanitatis damnari necesse est. Atqui ostendit typus ille, Deum non ideo

mandasse

mãdasse sacrificia vt cultores suos occuparet in terrenis exercitiis, sed potius vt altius erigeret eorum mentes. Quod etiam ex eius natura liquidò constare potest: quia, vt spiritualis est, non alio quàm spirituali cultu oblectatur. Testantur hoc tot Prophetarum sententiæ, quibus Iudæos socordiæ arguunt, quòd putent vllius esse apud Deum momenti quæuis sacrificia. An quia Legi quicquam derogare consilium sit? Minimè: sed (vt erant veri illius interpretes) hoc modo ad scopum oculos dirigi voluerunt, à quo vulgus errabat. Iam ex gratia Iudæis oblata certò colligitur legem Christo non fuisse vacuam. hunc enim adoptionis finem illis proposuit Moses, vt essent Deo in regnum sacerdotale: quod assequi non poterant nisi maior & præstantior quàm ex sanguine pecudum reconciliatio intercederet. Quid enim minus consentaneum, quàm Adæ filios, qui hæreditaria labe nascuntur omnes peccati mancipia, in regiam dignitatẽ attolli, & hoc modo fieri gloriæ Dei consortes, nisi aliũde illis proueniret tam præclarum bonum? Ius quoque sacerdotii quomodo apud eos vigere potuit qui vitiorum sordibus abominabiles Deo erant, nisi consecrati essent in sancto capite? Quare eleganter Petrus illud Mosis dictum conuertit, plenitudinem gratiæ, cuius gustũ sub Lege perceperant Iudæi, in Christo exhibitam esse docens. Vos estis genus electum, inquit, regale sacerdotium. Huc enim tendit vocum inuersio, plus adeptos esse quibus apparuit Christus per Euangelium, quàm illorum patres: quia omnes præditi sint sacerdotali honore & regio, vt Mediatore suo freti, liberè in Dei conspectum prodire audeant.

Exo.19. a.6

1.Petr.2. b.9

2 Atque hîc obiter notandum est, regnum quod tandem erectum fuit in familia Dauidis, esse Legis partem, & contineri sub Mosis ministerio. vnde sequitur, tã in toto genere Leuitico quàm in posteris Dauidis Christum oculis veteris populi quasi in duplici speculo fuisse obiectum. Quia, vt nuper dixi, nõ aliter coram Deo esse poterant vel reges vel sacerdotes, qui & serui erant peccati ac mortis, & sua corruptione polluti. Hinc verissimum esse patet illud Pauli, Iudæos quasi sub pædagogi custodia fuisse retentos, donec veniret semen in cuius gratiam data erat promissio. Nam quia nondum familiariter innotuerat Christus, similes fuerunt pueris, quorum imbecillitas nondum plenam rerum cælestium scientiam ferre poterat. Quomodo autem ceremoniis ad Christum fuerint manuducti, antè dictum est, & ex pluribus Prophetarum testimoniis melius intelligere licet. Nam etsi nouis quotidie sacrificiis ad Deum placandum accedere ipsos oportuit, vnico tamen sacrificio scelera omnia expiatum iri promittit Iesaias. cui concinit Daniel. Sacerdotes ex tribu Leui designati sanctuarium ingrediebantur: at de vnico sacerdote semel dictum fuit, iureiurando diuinitus electum esse qui sacerdos esset in perpetuum secundùm ordinem Melchi-sedech. Erat tunc visibilis olei vnctio, aliam fore Daniel ex visione pronuntiat. Ac ne pluribus insistam, satis prolixè & di-

Galat.3. d.24

Iesa.53

Dan.9

Psal.110. b.4

lucidè author epistolæ ad Hebræos à quarto cap. ad vndecimũ vsque demonstrat nihili & inanes esse ceremonias donec ad Christum ventum fuerit. Quod verò ad decem præcepta spectat, tenenda similiter est Pauli admonitio, Christum esse finem Legis in salutem omni credenti: & altera, Christum esse spiritum qui literam per se mortiferam viuificat. Nam priore quidem significat frustra doceri iustitiam præceptis, donec eam Christus & gratuita imputatione & spiritu regenerationis conferat. Quare meritò Christum vocat complementum Legis, vel finem: quia nihil prodesset quid exigat Deus à nobis scire, nisi sub iugo & onere intolerabili laborantibus & oppressis Christus succurreret. Alibi Legem propter transgressiones positam esse docet: nempe vt homines damnationis suæ conuictos humiliaret. Porrò quia hæc ad Christum quærendum vera & vnica est præparatio, quæcunque diuersis verbis tradit, probè inter se consentiunt. Sed quia disceptatio illi fuit cum peruersis doctoribus, qui Legis operibus iustitiam nos mereri fingebant, vt eorum errorem refutaret, coactus est interdum nudam Legem præcisè accipere: quæ tamen gratuitæ adoptionis fœdere alioqui vestita est.

Rom. 10. a.4. 2. Cor. 3. b.6

Galat. 3. c.19

3 Quomodo autem à lege morali edocti magis inexcusabiles reddamur, vt nos ad veniam expetendam reatus sollicitet, breuiter cognoscere operæpretium est. Si verum est perfectionem iustitiæ in Lege nos edoceri: istud etiam consequitur, absolutam eius obseruationem perfectam esse coram Deo iustitiam: qua scilicet homo iustus apud cæleste tribunal censeatur ac reputetur. Quare Moses, Lege promulgata, non dubitat contestari cælum & terram quòd proposuisset Israeli vitam & mortem, bonum & malum. Nec refragari licet quin iustam Legis obedientiam maneat æternæ salutis remuneratio, quemadmodum à Domino promissa est. Rursum tamen operæpretium est recognoscere ecquid eam obedientiam præstemus, cuius meritò concipienda sit illius remunerationis fiducia. Quantulum enim est, videre in Legis obseruantia positum vitæ æternæ præmium, nisi præterea constet an ea via peruenire ad vitam æternam nobis liceat? Hac verò in parte, Legis imbecillitas se profert. nam quia in nullo nostrûm illa Legis obseruantia deprehenditur, à vitæ promissionibus exclusi, in solam maledictionem recidimus. Dico non quid fiat modò, sed quid necessarium sit. quum enim longè supra humanam facultatem sit Legis doctrina, potest quidem homo eminus spectare appositas promissiones, non tamen fructum ex iis aliquem colligere. Hoc ergo vnum restat vt ab earũ bono suam miseriam meliùs æstimet, dum cogitat præcisa spe salutis, mortem sibi certò imminere. Ex aduerso instant horrificæ sanctiones, quæ non paucos nostrûm, sed omnes ad vnum irretitos constringunt. instant inquam, ac inexorabili asperitate nos persequuntur, vt præsentissimam in Lege mortem cernamus.

Deu. 30. d.19

4 Itaque

4 Itaque si Legem duntaxat intuemur, nihil aliud possumus quàm animum despondere, confundi, ac desperare, quum ex ea damnemur omnes, ac maledicamur: à beatitudine quam suis cultoribus proponit, procul arceamur. Ergóne inquies, ita nos ludificatur Dominus? Quantulum enim à ludibrio abest, spem fœlicitatis ostentare, ad eam inuitare & hortari, illam testari nobis expositam, quũ interim præclusus sit & inaccessus ingressus? Respondeo, Etiamsi promissiones Legis, quatenus conditionales sunt à perfecta Legis obedientia dependeant, quam nullibi reperire est: non tamen frustra datas esse. Vbi enim didicimus irritas nobis fore & inefficaces, nisi gratuita sua bonitate, citra intuitum operum, nos Deus amplexetur, atque adeò illam bonitatem, nobis per Euangelium exhibitam, fide simus amplexati: ne ipsis quidem deest sua efficacia, etiam cum annexa conditione. Sic enim tum omnia nobis gratuitò confert vt hoc quoque ad cumulum suæ beneficentiæ adiungat, quòd semiplenam nostram obedientiam non respuens, & quod deest complemento, remittens, perinde atque à nobis impleta conditione, legalium promissionum fructum percipere nos facit. Sed hanc quæstionem, quia in tractanda fidei iustificatione plenius disputanda erit, non vltrà in præsens prosequemur.

5 Quòd autem impossibilem Legis obseruationem diximus, id est paucis verbis explicandum simul & confirmandum. solet enim vulgo absurdissima sententia videri: vt Hieronymus non dubitarit anathema illi denuntiare. Quid visum sit Hieronymo, nihil moror: nos quid verum sit inquiramus. Non texam hîc longas ambages de variis possibilitatis generibus. Impossibile appello quod nec fuit vnquam, & ne in posterum fit, Dei ordinatione ac decreto impeditur. Si ab vltima memoria repetamus, neminem sanctorum extitisse dico qui corpore mortis circundatus, ad eum dilectionis scopum pertigerit vt ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima, ex tota potentia Deum amaret: neminem rursum qui non concupiscentia laborarit. Quis reclamet? Video quidem quales nobis sanctos imaginetur stulta superstitio, quorum scilicet puritati vix cælestes Angeli respondeant: sed repugnãte tum Scriptura, tum experientiæ ratione. Dico item, neminem posthac futurum, qui ad veræ perfectionis metam peruẽturus sit nisi corporis mole solutus. In hanc rem primùm suppetunt aperta Scripturæ testimonia, Non est homo iustus super terram qui non peccet, dicebat Solomo. Dauid autem, Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Iob plurimis locis idem affirmat. Clarissimè omnium Paulus, quòd caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Nec alia ratione probat, omnes qui sub Lege sunt, maledictioni subiectos, nisi quia scriptum sit, maledictos omnes qui non permanserint in omnibus eius mandatis: innuens scilicet, imò pro confesso assumens, neminem permanere

1. Reg. 8. e.46
Psal. 143 a.2
Galat. 5. c.17
Galat. 3. b 10
Deut 27. d.26

posse. Quicquid autem Scripturis prædictum est, id pro perpetuo, adeóque pro necessario haberi decet. Eiusmodi argutia vexabant Augustinum Pelagiani, iniuriam fieri Deo si plus iubeat quàm per eius gratiam præstare queant fideles. Ille, vt effugeret calumniam, fatebatur posse quidem Dominũ, si vellet, hominem mortalem in Angelicam puritatem euehere: sed neq; fecisse vnquam, nec facturum, quòd aliter in Scripturis asseruisset. Id neque ego inficior: sed addo tamen, importunè de potentia Dei disputari contra eius veritatem. ideo cauillis non esse obnoxiã sententiam, siquis dicat fieri non posse quod non futurum Scripturæ pronuntiant. Verùm si de verbo disputatur, Dominus rogantibus discipulis quis possit saluus esse, respondet, apud homines id quidem impossibile, apud Deum verò omnia possibilia. Validissima etiam ratione id contendit Augustinus, nunquam in hac carne reddere nos quem debemus legitimum Deo amorem. Amor, inquit, notitiam ita sequitur, vt Deum amare nemo perfectè possit qui non cognitam prius ad plenum habuerit eius bonitatem. Nos dum in mundo peregrinamur, cernimus per speculum & in ænigmate: sequitur ergo imperfectum esse nostrum amorem. Sit ergo extra controuersiam, impossibile esse in hac carne Legis implemẽtum, si naturæ nostræ impotentiam intuemur, quemadmodum & ex Paulo alibi adhuc ostendetur.

Lib. de natu. & grat.

Mat. 19. d.25

De spiritu & litera, in fine, & sæpe aliás.

Rom. 8 a.3

6 Sed quò tota res meliùs patefiat, officium vsúmque Legis quam moralẽ vocat, succincto ordine recolligamus. Porrò tribus istis partibus, quantum intelligo, continetur: prima est, vt dum iustitiam Dei ostendit, id est, quæ sola Deo accepta est, suæ vnumquenque iniustitię admoneat, certiorem faciat, conuincat denique ac condemnet. Sic enim opus est, cæcum & ebrium amore sui hominem, ad notitiam simul & confessionem suæ tum imbecillitatis tum impuritatis adigi: quando nisi vanitas eius euidenter redarguatur, insana virium suarum confidentia inflatus est, nec adduci vnquam potest vt de earum tenuitate sentiat, quantisper eas arbitrii sui modo metitur. At qui simulac eas comparare ad Legis difficultatem cœpit, habet illic quod ferociam minuat. Vtcunque enim ingentem de iis opinionem præsumpserit, mox tamen eas sub tanto pondere anhelare sentit: deinde titubare ac labascere, tandem concidere etiam ac deficere. Sic Legis magisterio eruditus, exuit illam, qua prius cæcutiebat, arrogantiam. Similiter altero, quo ipsum laborare dictum est, superbiæ morbo sanandus est. Quandiu' iudicio suo stare permittitur, hypocrisin comminiscitur pro iustitia: qua contentus, factitiis nescio quibus iustitiis aduersus Dei gratiam erigitur. Postquam verò ad Legis trutinam examinare vitam suam cogitur, omissa commentitiæ illius iustitię præsumptione, immẽso spatio se abesse à sanctitate cernit: rursus infinitis vitiis se abundare, quibus purus antea videbatur. Tam profundis enim ac sinuosis recessibus absconduntur concupiscentiæ

tiæ mala, vt hominis aspectum facilè fallant. Nec sine causa dicit Apostolus, se concupiscentiam ignorasse nisi Lex diceret, Non concupisces: quia nisi per illam retegatur ex latebris suis, occultiùs miserum hominem perdit quàm id exitiale eius telum sentiatur. *Rom.7. b.7*

7 Ita Lex instar est speculi cuiusdam, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraq; maledictionem contemplamur: quemadmodum oris nostri maculas speculum nobis repræsentat. Quem enim ad sequendam iustitiam destituit facultas, hic in luto peccatorum hæreat defixus necesse est. Peccatum continuò maledictio sequitur. Ideo quo maioris transgressionis deprehensos cõuictósque Lex tenet, eo grauioris simul iudicii reos agit. Huc pertinet Apostoli dictum, quòd per Legem est cognitio peccati. Primum enim eius officium illic tantùm notat, cuius experimentum est in peccatoribus nondum regeneratis. Huic coniuncta sunt ista, Legem esse subingressam vt abundaret peccatum, ac proinde esse administrationem mortis, quæ iram operetur, & occidat. Eo enim magis haud dubiè crescit iniquitas, quo liquidiore peccati intelligentia conscientia feritur: quòd ad præuaricationem tunc aduersus Legislatorem contumacia accedit. Restat igitur vt iram Dei in peccatoris exitium armet: quia nihil per se potest quàm accusare, damnare, & perdere. Et quemadmodum scribit Augustinus, si desit Spiritus gratiæ, in hoc tantùm adest vt reos faciat & occidat. Id autem quum dicitur, nec ignominia afficitur Lex, nec eius quidem excellentiæ quicquam derogatur. Sanè si voluntas nostra tota in eius obedientiam formata compositáque foret, planè iam ad salutem sufficeret sola ipsius cognitio: at quum natura nostra carnalis & corrupta cum spirituali Dei Lege hostililer pugnet, nec eius disciplina quicquam emendetur, superest vt Lex quæ in salutem (si auditores idoneos nacta fuisset) data erat, in peccati & mortis occasionem cedat. Quandoquidem enim omnes eius transgressores esse conuincimur, quo iustitiam Dei clariùs referat, eo nostram ex aduerso iniquitatem magis detegit: quo vitæ salutísque præmium iustitiæ repositum certiùs confirmat, eo certiorem iniquorum interitum reddit. Tantum ergo abest quin Legi contumeliosa sint ista elogia, vt ad illustriorem diuinæ beneficẽtiæ commendationem plurimum valeant. Nam inde profectò patet, nostra nequitia & prauitate nos impediri, quominus vitæ beatitudine per Legem in propatulo posita fruamur. Vnde suauior redditur, quæ sine Legis subsidio nobis succurrit Dei gratia: & amabilior, quæ illam nobis confert, misericordia, qua discimus, identidem benefaciendo, & noua dona cumulando nunquam ipsum fatigari. *Rom.3. c.20* *Rom.5. d.20* *2.Cor.3. b.7* *Rom.4. c.15* *De correp. & gratia.* *Vide Ambros. cap.1. de Iac. & vita beata, cap.6*

8 Quòd autem omnium nostrûm iniquitas & damnatio, Legis testimonio consignatur, non ideo fit (si tamen ritè in ea proficimus) vt concidamus desperatione, ac desponsis animis in præcipitium corruamus. In hunc certè modum illinc exanimantur re-

probi: sed ob animi obstinationem. Apud filios Dei alium esse eruditionis finem conuenit. Nos quidem iudicio Legis damnatos esse testatur Apostolus, quo omne os obstruatur, & obnoxius reddatur omnis mundus Deo. Idem tamen alibi docet, Deum omnes sub incredulitate conclusisse, non vt perdat, aut omnes perire sinat, sed vt omnium misereatur. Nempe vt omissa suæ virtutis stolida opinione, sola Dei manu stare se & consistere intelligant, vt nudi & vacui ad eius misericordiam confugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc penitus se abdant, hanc vnam pro iustitia & meritis arripiant, quæ omnibus in Christo exposita est, quicunque eam vera fide & expetunt & expectãt. Deus enim in Legis præceptis non nisi perfectæ iustitiæ, qua nos omnes destituti sumus, remunerator: contrà autem seuerus scelerum iudex apparet. In Christo autem facies eius gratiæ ac lenitatis plena, erga miseros etiam ac indignos peccatores relucet.

Rom.3.c.19
Rom.11.d.32

9 De profectu ad implorandam auxilii gratiam sæpe Augustinus: vt quum scribit Hilario, Iubet Lex vt facere iussa conati, & in nostra infirmitate sub Lege fatigati, adiutorium gratiæ poscere nouerimus. Item Asellio, Vtilitas Legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam, quæ in Christo est, implorare compellat. Item ad Innocentium Romanum, Iubet Lex: gratia vires agendi subministrat. Item Valentino, Iubet Deus quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Item, Data est Lex vt vos reos faceret: rei facti, timeretis: timentes, indulgentiam peteretis: de viribus vestris non præsumeretis. Item, Ad hoc data est Lex, vt de magno paruulum faceret: vt te ad iustitiam vires de tuo non habere monstraret, ac sic inops, indigenus, ac egenus ad gratiam confugeres. Postea sermonem ad Deum dirigit, Ita fac Domine, ita fac misericors Domine: impera quod non possit impleri: imò impera quod nonnisi per gratiam tuam possit impleri: vt quum homines id implere per suas vires nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur. Sint omnes paruuli, & reus fiat omnis mundus coram Deo. Sed ego ineptus sum qui tot testimonia congero, quum proprium opus scripserit sanctus ille vir, cui titulum fecit De spiritu & litera. Secundum profectum non tam significanter describit, vel quòd dependere ex illo priore nouerat, vel quòd non ita probè tenebat, vel quòd verba non habebat quibus rectum alioqui sensum ita distinctè & perspicuè explicaret. Neque tamen in reprobis quoque ipsis primum hoc Legis officium cessat. Quanquam enim cum filiis Dei non hucusque pergunt, vt post carnis deiectionem interiore homine renouentur ac reflorescant, sed primo terrore attoniti in desperatione iacent: pertinet tamen ad manifestandam diuini iudicii æquitatem, eiusmodi fluctibus eorum conscientias exagitari. Siquidem libenter semper cupiunt aduersus Dei iudicium tergiuersari: nunc illo nondum patefacto, Legis tamen & conscientiæ testimo-

Epist.89
Epist.200
Epist.95
Libro de correp. & gratia
In Psal. 70
In Psal. 118
Concione 27

testimonio sic consternati, in seipsis produnt quid meriti sint.

10 Secundum Legis officium est vt qui nulla iusti rectíque cura, nisi coacti, tanguntur, dum audiunt diras in ea sanctiones, coerceantur saltem pœnarum formidine. Coercentur autem, non quòd interior eorum animus permoueatur aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto fræno manus ab exteriori opere continent, & suam prauitatem intus cohibent, quam alioqui petulanter effusuri erant. Ex eo nec meliores quidem sunt, nec apud Deum iustiores. Nam tametsi vel terrore vel pudore impediti exercere non audent quod animo conceperunt, nec suæ libidinis furias palàm efflare, cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiam Dei: imò quo magis sese retinent, eo fortiùs intus accenduntur, feruent, bulliunt, parati quiduis facere, & quouis prorumpere nisi hic terror Legis obstaret. Nec id solùm, sed Legem quoque ipsam pessimè oderunt, & Deum Legislatorem execrantur, vt eum, si possent maximè velint tollere, quem nec recta iubentem, nec suæ maiestatis contemptores vlciscentem ferre possunt. Aliis quidem obscuriùs, aliis clariùs, omnibus tamen nondum regeneratis hic sensus inest, vt non voluntaria submissione, sed inuiti ac restitantes, tantùm timoris violentia ad Legis studium trahantur. Sed tamen hæc coacta expressáque iustitia, necessaria est publicæ hominum communitati, cuius hîc tranquillitati consulitur, dum cauetur ne omnia permisceantur tumultu: quod fieret si omnia omnibus licerent. Quinetiam filiis Dei non est inutile hac pædagogia exerceri, quantisper ante vocationem, Spiritu sanctificationis destituti, insipientia carnis lasciuiunt. Dum enim diuinæ vltionis terrore vel ab externa petulantia retrahuntur, vtcunque nondum animo domiti parum in præsentia promoueant, aliqua tamen ex parte ferẽdo iustitiæ iugo assuefiũt: ne quum vocati fuerint, sint ad disciplinam ceu ad rem incognitam, rudes prorsus ac nouitii. Hoc officium videtur Apostolus propriè attigisse, quum tradit Legem non esse iusto positam, sed iniustis & immorigeris, impiis & peccatoribus, sceleratis & profanis, parricidis, homicidis, fornicariis, pæderastis, plagiariis, mendacibus ac periuris: & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur. Indicat enim esse exultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus, retinaculum. 1.*Tim*.1. *b*.9

11 Ad vtrunque verò accommodari potest quod alibi dicit, Legem fuisse Iudæis pædagogum ad Christum. siquidem duo sunt hominum genera quos ad Christum sua pædogogia manuducit. Alii (de quibus primo loco diximus) quia propriæ aut virtutis, aut iustitiæ fiducia nimis pleni sunt, recipiendæ Christi gratiæ non sunt idonei, nisi prius sint exinaniti. Ergo eos miseriæ suæ agnitione Lex ad humilitatem subigit, quò ita præparentur ad expetendum quod sibi antea deesse non putabant. Alii opus habent fræno quo retineantur, ne ita laxent fræna carnis suæ lasciuiæ vt *Galat*.3. *d*.24

ab omni iustitiæ studio prorsus excidant. Vbi enim nondum regit Spiritus Dei, illic sic ebulliunt interdum libidines, vt periculum sit ne animam sibi obnoxiam in obliuionem contemptúmque Dei demergant: & fieret nisi Dominus hoc remedio obuiā iret. Itaque quos ad regni sui hæreditatem destinauit, si non statim regenerat, ad tempus suæ visitationis conseruat per Legis opera sub timore, non illo quidem casto & puro qualis in eius filiis esse debet, vtili tamen ad hoc vt ad veram pietatem pro suo captu erudiātur. Huius rei tot habemus documēta, vt minimè opus sit exemplo. Quicunque enim aliquandiu in ignoratione Dei versati sunt, hoc sibi accidisse fatebuntur vt Legis fræno retinerentur in qualicunque Dei metu & obseruātia, donec Spiritu regenerati, ex animo ipsum amare inciperent.

12 Tertius vsus, qui & præcipuus est, & in proprium Legis finem propius spectat, erga fideles locum habet, quorum in cordibus iam viget ac regnat Dei Spiritus. Nam tametsi digito Dei Legem scriptam & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati per Spiritus directionem vt obtemperare Deo cupiant: bifariam tamen adhuc in Lege proficiunt. Est enim illis optimum organum quo melius in dies ac certius discant qualis sit Domini voluntas, ad quam aspirant: atque in eius intelligentia confirmentur. Vt siquis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus vt domino suo se approbet, necesse tamen habet mores domini explorare accuratius & obseruare, ad quos se componat & accommodet. Nec se quispiam nostrûm ab hac necessitate eximat. nemo enim eò sapientiæ adhuc penetrauit vt non possit ex quotidiana Legis eruditione nouos facere progressus in puriorem diuinæ voluntatis notitiam. Deinde quia non sola doctrina, sed exhortatione quoque indigemus, hanc quoque vtilitatem ex Lege capiet seruus Dei, vt frequenti eius meditatione excitetur ad obsequium, in eo roboretur, à delinquendi lubrico retrahatur. In hunc enim modum sanctos sibi instare oportet, qui secundum Spiritum quantalibet alacritate ad Dei iustitiam contendant, carnis tamen ignauia semper onerantur quominus legitima promptitudine pergant. Huic carni Lex flagrum est, quo instar inertis tardíque asini, ad opus vrgeatur. imò spirituali homini, quia nondum carnis mole expeditus est, assiduus aculeus erit qui desidere illum non permittat. Nimirum in hunc vsum respiciebat Dauid,
Psal. 19. c.8 quum insignibus illis encomiis Legem celebraret, Lex Domini immaculata, conuertens animas: iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, &c.
Psa.119. 105 Item, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. ac innumera quæ toto illo Psalmo prosequitur. Neque verò repugnant ista Paulinis sententiis, quibus ostenditur, non quem regeneratis vsum Lex præstet, sed quid homini per se cōferre queat. Hîc autem canit Propheta quanta cum vtilitate Legis suę lectione erudiat

erudiat Dominus eos quibus intus obſequendi promptitudinem inſpirat: nec ſola præcepta arripit, ſed rebus annexam gratiæ promiſſionem, quæ ſola facit vt quod amarum eſt dulceſcat. Quid enim Lege minus amabile, ſi flagitando tantùm & minando metu ſolicitet animas, & terrore angat? Præſertim verò oſtendit Dauid, ſe in Lege Mediatorem apprehendiſſe, ſine quo nulla eſt oblectatio vel ſuauitas.

13 Quod diſcernere dum imperiti quidam neſciunt, totum Moſen animoſè explodunt, duáſque Legis tabulas valere iubent: quia ſcilicet Chriſtianis alienum eſſe arbitrantur adhærere doctrinæ quæ mortis adminiſtrationem continet. Faceſſat longè ex animis noſtris profana iſtæc opinio. pulchrè enim docuit Moſes, Legem, quæ apud peccatores nihil quàm mortem generare poteſt, in ſanctis meliorem præſtantiorémque habere debere vſum. Sic enim moriturus populo edixit, Ponite corda veſtra in omnia *Deut.32.* verba quæ ego teſtificor vobis hodie, vt mandetis ea filiis veſtris, *g.46* doceatíſque cuſtodire, facere & implere vniuerſa quæ ſcripta ſunt in volumine Legis huius, quia non incaſſum præcepta ſunt vobis, ſed vt ſinguli in eis viuerent. Quòd ſi abſolutum in ea iuſtitiæ exemplar eminere nemo inficietur, aut nullam eſſe nobis rectè iuſtéque viuendi regulam oportet, aut ab ea nefas eſt diſcedere. Siquidem non plures, ſed vna eſt perpetua & inflexibilis viuendi regula. Quamobrem quòd iuſti hominis vitam in Legis meditatione continuam facit Dauid, id ne ad ſeculum vnum referamus, quia *Pſa.1.a.2* ſingulis ad finem mundi ætatibus conuenientiſſimum eſt: nec abſterreamur ideo, aut refugiamus ab eius inſtitutione quòd exactiorem multò ſanctitatem præſcribat quàm præſtaturi ſumus dum circunferemus carcerem corporis noſtri. Non enim iam rigidi exactoris vicem erga nos fungitur, cui non ſatiſfiat niſi ſoluto penſo: ſed in hac ad quam nos adhortatur perfectione, metam demonſtrat ad quam nobis tota vita contendere non minus vtile eſt quàm officio noſtro conſentaneum. In qua contentione ſi non deficimus, bene eſt. Stadium nanque eſt tota hæc vita, cuius decurſo ſpatio, dabit Dominus vt metam illam, ad quam nunc eminus nituntur noſtra ſtudia, teneamus.

14 Nunc ergo quoniam vim exhortationis erga fideles habet Lex, non quæ eorum conſcientias maledictione liget, ſed quæ pigritiam, ſubinde inſtando excutiat, & imperfectionem vellicet: multi dum volunt ſignificare hanc ab illius maledictione liberationem, dicunt abrogatam eſſe Legem fidelibus (de morali adhuc loquor) non quòd amplius illis non iubeat quod rectum eſt, ſed duntaxat ne ſit illis quod antea erat, hoc eſt, ne eorum conſcientias perterrendo & confundendo, damnet ac perdat. Et ſanè talem Legis abrogationem non obſcurè docet Paulus. A Domino quoque fuiſſe prædicatam ex eo apparet quòd opinionem illam de Lege à ſe diſſipanda non refutaſſet niſi inualuiſſet inter Iudæos.

Quum autem non potuerit temere, sine vllo prætextu, emergere: credibile est, ab eius doctrinæ falsa interpretatione fuisse natam: qualiter cuncti ferè errores occasionem à veritate sumere consueuerunt. Nos verò, ne ad eundem impingamus lapidem, accuratè distinguamus quid in Lege sit abrogatum, quid firmum adhuc maneat.

Matt. 5. b.17 Quum testatur Dominus se non venisse ad Legem abolendam, sed adimplendam: nec prætériturum, donec cælum ac terra transeant, apicem ex Lege quin omnia fiant: nihil de obseruantia Legis per suum aduentum detractum iri satis confirmat. Et meritò: quando in hunc finem potius venit vt eius transgressionibus mederetur. Manet igitur per Christum inuiolabilis Legis doctrina, quæ nos docendo, admonendo, obiurgando, corrigendo, ad omne opus bonum formet ac comparet.

15 Quæ verò de maledictione dicuntur à Paulo, non ad institutionem ipsam pertinere, sed solùm constringendæ conscientiæ vigorem, constat. Non enim solùm docet Lex, sed imperiosè exigit quod mandat. Si non exhibeatur, imò siqua in parte ab officio cessetur, maledictionis fulmen stringit. Hac ratione dicit Apostolus, omnes qui sunt ex operibus Legis, esse execrationi obnoxios,

Galat. 3. b.10 quia scriptum sit, Execrabilis omnis qui non complet omnia. Eos

Deu. 27. d.26 autem sub operibus Legis dicit qui in remissione peccatorum iustitiam non statuunt, per quam à Legis rigore soluimur. Solui ergo nos à Legis vinculis oportere docet, nisi volumus sub illis miserè perire. Sed quibus vinculis? illius austeræ & infestæ exactionis quæ ex summo iure nihil remittit, nec transgressionem vllam impunitam sinit.

Galat. 3. b.13, & 4. a. 4 Ab hac, inquam, maledictione vt nos redimeret Christus, factus est pro nobis maledictio. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Capite quidem sequenti tradit,

Deu. 21. d.23 Christum Legi fuisse subiectum vt eos qui sub Lege erant redimeret: sed eodem sensu. subdit enim continuò, Quò ius filiorum, adoptione reciperemus. Quid istuc est? ne perpetua seruitute prememur, quæ conscientias nostras anxietate mortis compressas teneret. Interim manet illud semper inconcussum, ex Legis authoritate nihil decessisse quin eadem semper veneratione obedientiáque ipsam suscipi à nobis conueniat.

16 Alia ceremoniarum ratio, quæ non effectu, sed vsu solo fuerunt abrogatæ. Quòd autem illis finem aduentu suo Christus imposuit, adeò nihil earum sanctitati derogat vt eam magis commendet ac illustret. Nam sicuti veteri populo inane præbuissent spectaculum nisi mortis & resurrectionis Christi virtus illic monstrata esset: ita nisi cessassent, discernere hodie non liceret quorsum fuissent institutæ.

Colos. 2. c.17 Ideo Paulus, vt earum obseruationem non superuacuam modò, sed noxiam quoque esse probet, vmbras fuisse docet, quarum nobis extat in Christo corpus. Videmus ergo vt in earum abolitione melius refulgeat veritas, quàm si adhuc procul & quasi obtento velo Christũ qui palàm apparuit figurarent.

Ideo & Christi morte velum templi in duas partes scissum cecidit: quia iam viua & expressa cælestium bonorum imago in lucem prodierat, quæ obscuris tantùm lineamentis inchoata fuerat, sicuti loquitur author epistolæ ad Hebræos. Huc pertinet dictū Christi, Legem & Propheras fuisse vsque ad Iohannem: ex eo regnum Dei cœpisse euangelizari. non quòd prædicatione, quæ spem salutis & vitæ æternæ continet, priuati fuerint sancti Patres: sed quia procul & sub vmbraculis intuiti sunt duntaxat quod hodie in plena luce conspicimus. Cur autem Ecclesiam Dei ab illis rudimentis altius transcendere oportuerit, explicat Iohannes Baptista, Quòd Lex per Mosén data sit, gratia autem & veritas per Iesum facta. Quia & si verè expiatio in veterib⁹ sacrificiis promissa fuit, & arca fœderis certum fuit paterni Dei fauoris pignus: hoc totum vmbratile fuisset, nisi in Christi gratia fundatum, vbi reperitur solida æternáque stabilitas. Hoc quidem fixum maneat, quanuis seruari desierint ritus legales, ipso tamen fine melius cognosci quanta fuerit eorum vtilitas ante Christi aduentum, qui vsum tollendo vim & effectum sua morte obsignauit. *Mat.27. f.51* *Cap. 10. a.1* *Luc.16. d.16* *Iohan.1. c.17*

17 Paulò plus difficultatis habet quæ notatur à Paulo ratio, Et vos quum essetis mortui per delicta & præputium carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum in decretis, quod erat nobis contrarium: & ipsum tulit è medio, affigens cruci, &c. Videtur enim Legis abolitionem aliquantum vltrà dilatare, vt nihil iam nobis sit cum illius decretis. Errant enim qui simpliciter de Lege morali accipiunt, cuius tamen inexorabilem magis seueritatem, quàm doctrinam abolitam interpretantur. Alii acutius pensiculantes Pauli verba, perspiciunt in Legem ceremonialem propriè competere: & ostendunt, id non semel apud Paulum sonare vocabulum Decreti: nam ad Ephesios quoque ita loquitur, Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, Legem mandatorum in decretis sitam euacuans, vt duos conderet in seipso, in vnum nouum hominem. De ceremoniis illic agi, minimè ambiguum: quia interstitium vocat, quo Iudæi à Gentibus dissidebant. Quare priores illos ab his iure reprehendi fateor: sed ab his quoque nondum bene explicari mens Apostoli mihi videtur. Nam illos duos locos simul per omnia comparari, nullo modo placet. Ephesios quum de sua in societatē Israelis cooptione certiores facere vellet, impedimentum quo arcebantur olim, sublatum docet: illud erat in ceremoniis. Ritus enim ablutionum & sacrificiorum quibus Iudæi Domino consecrabantur, eos à Gentibus segregabant. At in epistola ad Colossenses sublimius mysterium attingi quis non videat? Certamen est quidem illic de Mosaicis obseruationibus, ad quas pseudoapostoli Christianum populum adigere studebant: sed quemadmodum in Epistola ad Galatas controuersiam illam altius ducit, & quodammodo ad fontem suum reuo- *Colos.2. c.13* *Ephes.2. c.14*

cat: ita & hoc loco. Nam si in ritibus nihil aliud consideras quàm defungendi necessitatem, quorsum attinebat vocari chirographũ contrarium nobis? præterea in eo totam propè redemptionis nostræ summam ponere, vt induceretur? Quare res ipsa clamat, hîc aliquid interius reputandum esse. Ego autem confido me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur quod alicubi verissimè ab Augustino scriptum est, imò quod ex claris Apostoli verbis hausit, in ceremoniis Iudaicis confessionem magis delictorum extitisse quàm expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant quàm se mortis conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quòd se immundos testabantur? Ita renouabatur subinde ab illis & piaculi & impuritatis suæ chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Qua ratione scribit Apostolus, morte demum Christi intercedente, redemptionem præuaricationum esse peractam, quæ manebant sub veteri Testamento. Meritò ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus aduersa: quando per illa suam damnationem ac immunditiem palàm consignabant. Nec obest, quòd illi quoque eiusdem nobiscum gratiæ participes fuerunt. Id enim sunt assequuti in Christo, non in ceremoniis quas illic à Christo discernit Apostolus: quoniam Christi gloriam, tum vsurpatæ, obscurabant. Habemus ceremonias, si per se considerentur, eleganter & apposité vocari chirographa, hominum saluti contraria: quia velut solennia instrumenta erant, quæ ipsorum obligationem testarentur. Illis quum vellent rursum Christianã Ecclesiam astringere pseudoapostoli, non sine causa Paulus altius repetita earum significatione, Colossenses admonuit, quò relaberentur, si subiugari se in eum modum ab ipsis passi essent. Simul enim illis excutiebatur Christi beneficium: quatenus, peracta semel æterna expiatione, quotidianas illas obseruationes aboleuit: quæ ad peccata consignanda tantùm validæ, ad eadem delenda nihil poterant.

Hebr. 7. 9,10 — Hebr. 9. d.15

Legis moralis explicatio. CAP VIII.

HIC decem Legis præcepta, cum breui eorum explicatione, inserere non alienum fore arbitror: quia & inde melius patebit quod attigi, quem semel Deus præscripsit cultum adhuc vigere: deinde accedet secundi capitis confirmatio, non solùm didicisse ex ea Iudæos quænam esset vera pietatis ratio, sed horrore iudicii, quum se obseruationi viderent impares, fuisse subactos vt vel inuiti ad Mediatorem traherentur. Porrò inter explicandam eorum summam quæ in vera Dei notitia requiruntur, docuimus non posse ipsum pro sua magnitudine à nobis concipi, quin statim occurrat eius maiestas quæ nos ad eius cultum adstringat. In cognitione nostri hoc præcipuum posuimus, vt propriæ virtutis opinione vacui, & propriȩ iustitiæ fiducia exuti:

ti:contrà, egestatis conscientia fracti & contusi, solidam humilitatem discamus, ac nostri deiectionem. Vtrunque in Lege sua Dominus exequitur, vbi primùm vindicata sibi legitima imperandi potestate, ad numinis sui reuerentiam nos vocat, atque in quo sita ea sit & constituta præscribit: deinde, promulgata iustitiæ suæ regula (cuius rectitudini ingenium nostrum, vt prauum est & contortum, perpetuò aduersatur: & infra cuius perfectionem facultas nostra, vt imbecilla est & ad bonum eneruata, procul iacet) tum impotentiæ nos, tum iniustitiæ arguit. Porrò hæc ipsa quæ ex duabus tabulis discenda sunt, quodammodo nobis dictat lex illa interior, quam omnium cordibus inscriptam & quasi impressam superius dictum est. Non enim sinit nos perpetuum somnum sine sensu dormire nostra conscientia, quin intus testis sit ac monitrix eorum quæ Deo debemus, quin boni & mali discrimen nobis obiiciat, atque ita nos accuset dum ab officio discedimus. Verùm, qua errorum caligine obuolutus est homo, per legem illam naturalem vix tenuiter degustat quis Deo acceptus sit cultus: certè à recta eius ratione longissimo interuallo distat. Ad hoc arrogantia & ambitione sic turgidus, suíque amore excæcatus est, vt se prospicere nondum queat, & velut in se descendere, quò submittere se ac deiicere discat, suámque miseriam fateri. Proinde (quod tum hebetudini tum contumaciæ nostræ necessarium erat) Dominus Legem scriptam nobis posuit: quæ & certius testificaretur quod in lege naturali nimis obscurum erat, & mentem memoriámque nostram, excusso torpore, viuidius feriret.

2 Nunc promptum est intelligere quid ex Lege discendum sit, nempe Deum, sicut Creator est noster, ita iure locum patris & domini erga nos obtinere: hac ratione gloriam, reuerentiam, amorem, timorem illi à nobis deberi. Quinetiam nos non esse nostri iuris, vt quocunque animi libido incitarit, sequamur, sed ab eius nutu suspensos, in eo solo debere consistere, quod ei placuerit. Deinde iustitiam ac rectitudinem illi cordi esse, iniquitatem verò abominationi: ideóque, nisi velimus impia ingratitudine à conditore nostro deficere, iustitiam tota vita nobis esse necessariò colendam. Nam si tum illi demum exhibemus quam decet reuerentiam, dum voluntatem eius nostræ præferimus: sequitur non alium esse legitimum eius cultum, quàm iustitiæ, sanctitatis, puritatis obseruationem. Nec prætendere excusationem licet, quòd facultas desit, &, velut exhausti debitores, soluendo non simus. Non enim conuenit vt Dei gloriam metiamur ex nostra facultate. qualescunque enim simus, manet ille sui similis semper, amicus iustitiæ, iniquitati infensus. Quicquid à nobis exigat, (quia non potest nisi rectum exigere) ex naturæ obligatione obsequendi necessitas nos manet: quod autem non possumus, id vitii nostri est. A propria enim cupiditate, in qua peccatum regnat, si vincti tenemur, ne soluti simus in nostri Patris obsequium, non est cur necessitatem

pro defensione causemur, cuius malum & intra nos est & nobis imputandum.

3 Vbi hucusque per Legis doctrinam profecerimus, tum ad nos, eadem docente, descẽdere oportet, vnde tandem duo referamus: Primum, iustitiam Legis cum vita nostra comparando, longè abesse quin Dei voluntati respondeamus: ideóq; indignos esse qui locum nostrum retineamus inter eius creaturas, nedum inter filios censeamur. Deinde vires nostras reputando, adimplendæ Legi non impares modò eas esse, sed prorsus nullas. Hinc necessariò sequitur tum propriæ virtutis diffidẽtia, tum animi anxietas & trepidatio. Neq; enim iniquitatis pondus sustinere potest conscĩetia, quin mox Dei iudicium obuersetur. Sentiri verò Dei iudicium non potest quin mortis horrorẽ incutiat. Similiter impotentiæ documentis coacta, facere nequit quin protinus in virium suarum desperationem concidat. Vtraque affectio humilitatem ac deiectionẽ generat. ita fit demum vt homo æternæ mortis (quam iniustitiæ suæ merito sibi imminere videt) sensu perterrefactus, ad vnã Dei misericordiam, tanquã ad vnicum salutis portum, sese conuertat: vt suæ non esse facultatis sentiẽs exoluere quod Legi debet, in seipso desperabundus, ad opem aliunde poscendam & expectandã respiret.

4 Sed enim non contentus Dominus iustitiæ suæ reuerentiam conciliasse: quò etiam eius amore, simul & iniquitatis odio, corda nostra imbueret, promissiones ac minas subiunxit. Quia enim magis caligat mentis nostræ oculus quàm vt sola boni pulchritudine afficiatur, clementissimus Pater pro sua indulgentia nos ad ipsum amandum & expetendum illectare præmiorum dulcedine voluit. Denuntiat ergo, reposita virtutibus apud se præmia: nec operam frustra sumpturum qui præceptis suis fuerit obsequutus. Edicit ex aduerso, non tantùm esse execrabilem sibi iniustitiam, sed nec impune euasuram: quòd ipse contemptæ suæ maiestatis vltor sit futurus. Ac quò modis omnibus cohortetur, tam vitæ præsentis benedictiones, quàm æternam beatitudinem pollicetur eorum obedientiæ qui mãdata sua seruauerint: transgressoribus non minus præsentes calamitates, quàm æternæ mortis supplicium minatur. Illa enim promissio, Qui fecerit hæc, viuet in illis: item cõminatio illi respondens, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: ad futuram proculdubio & nunquam finiendam vel immortalitatem vel mortem spectant. Quanquam vbicunque commemoratur beneuolentia aut ira Dei, sub illa æternitas vitæ, sub hac æternũ exitium cõtinetur. Præsentium autem benedictionum ac maledictionum lõgus in Lege catalogus recẽsetur. Atq; in sanctionibus quidem summa Dei puritas, quæ iniquitatem ferre non potest: in promissionibus verò, præter summum erga iustitiam amorem (quem præmio fraudare non sustinet) mira quoq; eius benignitas approbatur. Nam quũ eius maiestati cũ nostris omnibus simus obærati, iure optimo quicquid requirit à nobis, tanquam debitum reposcit.

Leui. 18. a.5
Ezec. 18. a.4, & e.20
Leuit. 26 a.4
Deu. 28. a.1

debiti

debiti autem solutio remuneratione digna non est. Iure igitur suo decedit quum præmium proponit nostris obsequiis, quæ non vltrò ceu indebita exhibentur. Quid autẽ ipsæ nobis per se afferant partim dictum est, partim clarius iterum suo loco apparebit. satis in præsentia est si tenemus ac reputamus esse in Legis promissionibus non vulgarem iustitiæ commendationem: quò certius constet, quantopere Deo placeat eius obseruatio: sanctiones in maiorem iniustitiæ execrationem esse positas, ne vitiorum blanditiis delibutus peccator, iudicium Legislatoris sibi paratũ obliuiscatur.

5 Porrò quòd Dominus perfectæ iustitiæ regulam traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocauit, in eo indicatur nihil esse illi acceptius obedientia. Quod eò diligentius obseruandum est, quò procliuior est humanæ mentis lasciuia ad varios identidem excogitandos cultus quibus illum demereatur. Omnibus enim seculis hæc irreligiosa religionis affectatio (quia humano ingenio naturaliter insita est) se prodidit, ac etiamnum prodit: quòd homines comparandæ iustitiæ rationem præter Dei verbum semper comminisci gestiunt. Vnde in bonis quę communiter censentur operibus angustiorem locum tenent Legis præcepta, innumera illa humanorũ turba totum ferè spatium occupante. At verò quid aliud Moses quàm eiusmodi libidinem cohibere studuit, quum post Legis promulgationem sic populum compellaret? Obserua & audi omnia quæ præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, quum feceris quod bonum est & placitum coram Deo tuo. Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito: non addas, nec minuas. Atque antea, quum testatus esset, hanc esse eius sapientiam & intelligentiam coram reliquis nationibus, quòd iudicia, iustitias & ceremonias accepisset à Domino, subiecerat, Custodi igitur teipsum & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne aliquando excidant è corde tuo. Quia scilicet prouidebat Deus, non quieturos Israelitas quin recepta Lege, nouas præterea iustitias parturirent, nisi seuerè retinerentur: hîc iustitiæ perfectionem esse comprehensam pronuntiat: quod validissimum retinaculum esse debebat. nec tamen ab illa tantopere vetita audacia destiterunt. Quid nos? eodem certè dicto constringimur. non enim dubium quin perpetuò valeat illud quo absolutam iustitiæ doctrinam Legi suæ Dominus vendicauit; illa tamen non contenti, bonis operibus aliis super alia confingendis & cudendis prodigiosè laboramus. Huic sanando vitio remedium optimum erit si constanter insederit hæc cogitatio, Legem nobis esse diuinitus traditam, quæ nos perfectam iustitiam edoceret: illic non aliam iustitiam doceri nisi quæ ad præscriptum diuinæ voluntatis exigatur: frustra igitur nouas operum formas ad demerendum Deum tentari, cuius legitimus cultus sola constat obedientia. Quin potius quòd extra Dei legem euagetur bonorum operum stu-

Deut. 12, d. 28

Deut. 4. b. 9

dium, esse diuinæ veræque iustitiæ non tolerandam profanationem. Verissimè quoque Augustinus, qui nunc matrem custodémque virtutum omnium, nunc originem appellat, obedientiam quæ Deo præstatur.

Lib.4. de Ciui.Dei cap.12.de bono coniugali.

Cõtra aduersarios Legis & Prophetarum.

6 Verùm vbi Lex Domini explicata nobis fuerit, tum aptius demum & maiore cum fructu quod de ipsius officio vsúque antè disserui confirmabitur. Antè verò quàm ad excutienda singula capita ingredimur, quæ ad vniuersalem eius notitiam faciunt, modò præcipere operæpretium est. Initiò constitutum sit, non ad externam honestatem modò, sed ad interiorem spiritualémque iustitiam, hominis vitam in Lege informari. Quod quum inficiari nemo queat, paucissimi tamen ritè animaduertunt. Id fit quia in Legislatorem non respiciunt: à cuius ingenio natura quoque Legis æstimanda est. Si quis rex edicto scortari, occidere, furari prohibeat: sanctione, fateor, non tenebitur. siquis scortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantùm, nihil eorum perpetrarit. Nempe, quia mortalis Legislatoris prouidentia nonnisi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta nisi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam speciem non tam moratur quàm cordis puritatẽ) sub scortationis, homicidii, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum & quicquid tale est, vetat. Nam quum sit spiritualis Legislator, animæ non minus quàm corpori loquitur. Homicidium autem animæ, ira est ac odium: furtum, mala cupiditas & auaritia: scortatio, libido. Leges etiam humanæ (dicet quispiam) consilia & voluntates spectant, non fortuitos euentus. Fateor: sed quæ extrà emerserunt. Quo animo vnumquodque facinus editum fuerit, expendunt: sed arcanas cogitationes non scrutantur. Proinde illis satisfactum fuerit vbi quis manum duntaxat continuerit à transgressione: contrà autem, quia animis nostris lata est Lex cælestis, eorum coercitio ad iustam eius obseruationem in primis necessaria est. At vulgus hominum, etiam dum Legis contemptum fortiter dissimulat, oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam Legis obseruationem componit: cor ab omni obedientia alienissimum interim retinet, ac se defunctum putat si probè homines celauerit quod gerit in conspectu Dei. Audiunt, non occides, non mœchaberis, non furaberis: gladium ad cædem non exerunt: corpora sua meretricibus non commiscent: manus alienis bonis non iniiciunt. Hæc omnia bene hactenus: sed cædes totis animis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculis retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam verò deest quod præcipuum erat Legis. Vnde quæso tam crassus stupor, nisi quòd omisso Legislatore, iustitiam suo magis ingenio accommodant? His fortiter reclamat Paulus, affirmãs Legẽ esse spiritualem: quo significat, non modò animæ, mentis, voluntatis obsequium exigere,

Rom. 7. c.14

gere, sed requirere Angelicam puritatem, quæ omnibus carnis sordibus abstersa, nihil quàm spiritum sapiat.

7 Hunc quum esse Legis sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretationem ingerimus, sed Christũ sequimur optimum Legis interpretem. Quum enim Pharisæi peruersa opinione populum imbuissent, Legem perficere qui externo opere nihil aduersus Legem perpetrassent: hunc periculosissimum errorem arguit: & impudicum mulieris aspectum, scortationem esse pronuntiat: homicidas testatur quicunque fratrem oderint. facit enim reos iudicio, qui vel iram animo conceperint: reos consilio, qui murmurando aut fremendo aliquam offensi animi significationem dederint: reos gehennæ ignis, qui conuiciis & maledicentia in apertam iram prosilierint. Hæc qui non viderunt, finxerunt Christum alterum Mosen, Legis Euangelicæ latorem, quæ defectum Mosaicæ illius suppleuerit. Vnde illud vulgatum axioma de perfectione Legis Euangelicæ, quæ Legem veterem longo interuallo superet. quod multis modis est perniciosissimum. Nam ex ipso Mose, vbi postea præceptorum summã colligemus, patebit quàm indignam contumeliam diuinæ Legi inurat. Patrum certè sanctimoniam non procul ab hypocrisi abfuisse insinuat, nósque ab vna illa & perpetua iustitiæ regula deducit. Facillima autem est erroris confutatio: quòd putarunt Christum Legi adiicere, vbi suę tantùm integritati restituit, dum Pharisæorum mendaciis obscuratam & fermento inquinatam asserit & repurgat.

Matt.5. c.21, & d.24, & g.43

8 Hæc nobis secunda sit obseruatio, plus inesse semper in pręceptis ac interdictis quàm verbis exprimatur. quod tamen sic temperandũ est, ne sit nobis instar Lesbię regulę, qua freti, Scripturam licentiosè contorquentes, quodlibet è quolibet faciamus. Faciunt enĩ quidã hac immoderata excurrẽdi libertate, vt apud alios vilescat Legis authoritas, aliis spes intelligentiæ cõcidat. Igitur si fieri potest, ineunda est via aliqua quæ nos ad Dei voluntatem recto ac solido gressu deducat. Quærendum, inquam, quatenus excedere verborum fines debeat interpretatio: vt appareat, nõ attextam esse Legi diuinæ ex humanis glossis appendicem, sed purum germanúmque Legislatoris sensum fideliter redditum. Sanè adeò in omnibus ferè præceptis manifestæ sunt synecdochæ, vt deridiculo iure sit futurus qui Legis sensum ad verborum angustias restringere velit. Vltra verba itaque progredi sobriam Legis interpretationem palàm est: sed quovsque, obscurum manet, nisi modus aliquis finiatur. Hunc ergo modum optimum fore censeo, si ad præcepti rationem dirigatur: nempe vt in vnoquoque præcepto expendatur cur datum nobis fuerit. Exempli gratia, Omne præceptum aut imperatiuum est, aut prohibitorium. Vtriusque generis veritas statim occurrit si rationem, seu finem, intuemur. vt præcepti quinti finis est, honorem esse iis reddendum quibus eum attribuit Deus. Hæc igitur præcepti summa, rectum esse, Deóque placere vt eos

honoremus quibus aliquid excellentiæ largitus est: contemptum & contumaciam aduersus eos, abominationi esse. Primi præcepti ratio est, vt Deus solus colatur. Summa igitur præcepti erit, veram pietatem, hoc est numinis sui cultum Deo cordi esse: impietatem abominari. Sic in singulis præceptis inspiciendum qua de re agatur: deinde quærendus finis, donec reperiamus quid propriè illic testetur sibi placere Legislator, vel displicere. Demum ab eo ipso ad contrarium ducēda ratiocinatio, in hunc modum, Si placet hoc Deo, contrarium displicet: si hoc displicet, contrarium placet. si hoc præcipit, contrarium vetat: si hoc vetat, contrarium præcipit.

9 Quod nunc subobscurè attingitur, inter exponenda præcepta clarissimum ipsa exercitatione fiet. Quare sufficit attigisse, nisi quòd postremum membrum (quod vel alioqui non intelligeretur, vel intellectū, forsan absonum initio videri posset) sua probatione breuiter confirmandum erit. Probatione illud non eget, dum bonum iubetur, vetari quod cum eo pugnat malum. nemo est enim qui non concedat. Imperari quoque contraria officia, dum mala vetantur, non ægerrimè recipiet commune iudicium. Virtutes quidem commendari, dum aduersa vitia damnantur, vulgare est. Sed nos plus aliquid postulamus quàm vulgò significent istæ formulæ. Contrariam enim vitio virtutem, ferè interpretantur vitii ipsius abstinentiam: nos eam vltrà procedere dicimus, ad officia scilicet factáque contraria. Itaque in hoc præcepto, Non occîdes, sensus hominum communis nihil aliud cōsiderabit quàm ab omni maleficio ac malefaciendi libidine abstinendum esse. Ego præterea contineri dico, vt proximi vitam quibus possimus subsidiis adiuuemus. Ac ne sine ratione loquar, ita confirmo, Deus vetat iniuria fratrem lædi aut violari, quia vitam eius charam nobis esse vult ac pretiosam: simul ergo postulat quæ ad illius conseruationem conferri possunt officia charitatis. Atque ita videre est vt semper nobis finis præcepti referet quicquid illic facere aut iubemur aut vetamur.

10 Cur autem Deus ita, velut dimidiis præceptis, per synecdochas significarit magis quid vellet quàm expresserit, quū alię quoque rationes reddi soleāt, hęc mihi in primis placet. quia peccatorū fœditatē (nisi vbi palpabilis est) diluere, & speciosis pretextibus inducere semper caro molitur, quod erat in vnoquoque transgressionis genere deterrimum & scelestissimū, exemplaris loco proposuit, cuius ad auditum sensus quoque exhorresceret, quò maiorem peccati cuiuslibet detestationem animis nostris imprimeret. Hoc nobis imponit sæpius in æstimandis vitiis: quòd si tectiora sunt, eleuamus. Has præstigias Dominus discutit, quum nos assuefacit vniuersam vitiorum multitudinem ad hęc capita referre, quæ optimè quantum sit in vnoquoque genere abominationis repræsentant. Exempli gratia, ira & odium non vsqueadeo execranda putantur mala quum suis nominibus appellātur: at quum interdi-

interdicuntur nobis sub homicidii nomine, melius intelligimus quanta sint in abominatione apud Deum, cuius voce in tam horrendi flagitii ordinem reiiciuntur. atque ipsi, iudicio eius permoti, delictorum, quæ prius leuia videbantur, grauitatem assuescimus melius reputare.

11 Tertio loco considerandum quid sibi velit diuinæ Legis in duas tabulas partitio: quarum non abs re nec temere solennem mentionem aliquoties factam esse omnes sani iudicabunt. Et in promptu causa est quæ ambiguos nos de hac re manere non sinit. In duas enim partes, quibus tota continetur iustitia, Legem suam sic diuisit Deus, & priorem religionis officiis, quæ peculiariter ad numinis sui cultum pertinent, alteram officiis charitatis quæ in homines respiciunt, assignauerit. Primum sanè iustitiæ fundamentum, est Dei cultus: quo euerso, reliqua omnia iustitiæ membra, velut diuulsi collapsique ædificii partes, lacera & dissipata sunt. Qualis enim iustitiæ esse dices quòd homines non vexas furtis ac rapinis, si per sceleratum sacrilegium interim Dei maiestatem sua gloria spolias? quòd fornicatione corpus tuum non conspurcas, si blasphemiis tuis profanas nomen Dei sacrosanctum? quòd hominem non trucidas, si memoriam Dei interimere & extinguere contendis? Frustra igitur sine religione venditatur iustitia: ac nihilo maiore specie quàm si trũcum absciſſo capite corpus ad decorem obtendatur. Neque modò est præcipua ipsius pars, sed anima quoque, qua tota ipsa spirat & vegetatur. neque enim citra Dei timorem inter se homines æquitatem ac dilectionem seruant. Principium ergo & fundamentum iustitiæ vocamus Dei cultum: quòd eo sublato, quicquid inter se æquitatis, continentiæ, temperantiæ homines exercent, inane est ac friuolum coram Deo. Dicimus fontem & spiritum: quia ex eo discunt homines temperanter ac sine maleficio inter se viuere, si Deum venerantur, tanquam recti & iniqui iudicem. Proinde priore tabula ad pietatem & propria religionis officia, quibus maiestas sua colenda est, nos instituit: altera præscribit quomodo propter nominis sui timorem nos in hominum societate gerere debeamus. Qua ratione Dominus noster (vt Euangelistæ referũt) Legem totã summatim in duo capita collegit, vt Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligamus: vt proximum amemus sicut nosmetipsos. Vides vt è duabus partibus, quibus totam Legem concludit, alteram in Deum dirigat, alteram hominibus destinet. *Matth. 22.d.37, luc. 10. e.27*

12 Verùm, quanquam vniuersa Lex duobus capitibus contenta est: Deus tamen noster, quò omnem excusationis prætextum tolleret, voluit fusiùs & explicatiùs decem præceptis enarrare tum quæcunque ad honorem, timorem, amorem sui spectant, tum quæ ad charitatẽ pertinẽt, quam propter seipsum nobis erga homines mandat. Nec in diuisionem præceptorũ noscendam malè studium intenditur: modò eius generis rem esse memineris in qua libe-

rum cuique iudicium esse debeat, ob quam non sit contentiosè cum dissentiente pugnandum. Nobis quidem hic locus necessariò attingendus est, ne quam posituri sumus diuisionem, ceu nouam & nuper excogitatam lectores aut rideant aut mirentur. Legem esse decem verbis distinctam, quia Dei ipsius authoritate sæpius comprobatur, extra controuersiam est. Quare non de numero, sed secandi ratione ambigitur. Qui sic partiuntur vt tria præcepta dent primæ tabulæ, reliqua septem in secundam reiiciant, præceptum de imaginibus numero expungunt, vel certè sub primo occultant: quum mandati loco haud dubiè à Domino distinctè positum sit. decimum verò, de non concupiscendis proximi rebus, ineptè in duo concerpunt. Accedit quòd talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse, mox intelligetur. Alii quatuor capita nobiscum in prima tabula numerant: sed primi vice, promissionem statuunt, sine præcepto. Ego autem, quia nisi euidenti ratione conuincar, decem verba apud Mosen pro decem præceptis accipio, & totidem pulcherrimo ordine disposita videre mihi videor: permissa illis sua opinione, sequar quod magis mihi probatur, nempe vt quod illi præceptum primum faciunt, locum præfationis in totam legem teneat, sequantur deinde præcepta primæ quatuor, secundæ tabulæ sex, eo quo recensebuntur ordine. Hanc diuisionem Origenes sine controuersia, perinde atque passim suo seculo receptam, tradidit. Suffragatur & Augustinus ad Bonifacium, qui in enumeratione hunc ordinem seruat, Vt vni Deo religionis obsequio seruiatur, vt idolum non colatur, vt nomen Domini non in vanum accipiatur, quum antè seorsum de vmbratili Sabbathi præcepto loquutus foret. Alibi quidem prima illa diuisio illi arridet, sed ob nimium leuem causam, quòd in numero ternario (si tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium Trinitatis. Quanquam nec illic dissimulat in cæteris nostram sibi magis placere. Nobiscum præter illos est author operis imperfecti in Matthæum. Iosephus, non dubium quin ex communi ætatis suæ consensu, quina præcepta singulis tabulis assignat. Quod cùm rationi aduersatur in eo quòd religionis & charitatis distinctionem confundit: tum refutatur Domini authoritate, qui apud Matthæum in catalogo secundæ tabulæ, mandatum de parentibus honorandis reponit. Nunc Deum ipsum audiamus loquentem suis verbis.

Origenes in Exod. lib. 3

Libro 2. quæst. Vete. test.

Matth. 19. c. 19

PRAE-

PRAECEPTVM PRIMVM.

13 Ego ſum IEHOVAH, Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti, de domo ſeruitutis: Non habebis deos alienos coram facie mea.

Partémne mandati primi facias priorem ſententiam, an ſeparatim legas, mihi in medio eſt, modò ne vice prooemii cuiuſdam eſſe in totam Legem mihi neges. Primùm in legibus ferendis curandum eſt ne contemptu mox abrogentur. Prouidet ergo in primis Deus ne legis quam laturus eſt, maieſtas aliquando in contemptum veniat: ad quam ſanciendam triplici argumento vtitur. Poteſtatem ac ius imperii ſibi vēdicat, quo electum populum conſtringat parendi neceſſitate. Promiſſionem gratiæ proponit, cuius ſuauitate eundem alliciat ad ſanctitatis ſtudium. Beneficium commemorat, quo Iudæos redarguat ingratitudinis, niſi benignitati ſuæ reſpondeant. Sub nomine Iehouah imperium & legitima dominatio deſignatur. quòd ſi ab ipſo ſunt omnia, & in ipſo conſiſtunt, æquum eſt vt in ipſum referantur: quemadmodum ait Paulus. Abundè itaque hoc ſolo verbo ſub diuinæ maieſtatis iugum redigimur, quia portentoſum fuerit ab eius ditione velle nos ſubmouere extra quem eſſe non poſſumus. *Rom. 11. d. 36*

14 Poſtquam ſe eum eſſe oſtendit qui ius habeat præcipiendi, cui obedientia debeatur: ne ſola neceſſitate videatur trahere, dulcedine quoque illectat, Deum ſe Eccleſiæ pronuntiando. Subeſt enim locutioni relatio mutua, quæ in promiſſione continetur, Ero illis in Deum, ipſi erūt mihi in populum. Vnde Abrahæ, Iſaac & Iacob immortalitatem ex eo Chriſtus confirmat, quòd Dominus ſe eorum Deum teſtatus ſit. Quare perinde eſt acſi ita loqueretur, Ego vos mihi delegi in populum, cui non modò in præſenti vita benefacerem, ſed vitæ quoque futuræ beatitudinē largirer. Quorſum autē iſtud ſpectet, variis locis in Lege annotatur. nam quum hac miſericordia nos dignatur Dominus vt populo ſuo in conſortio acceſeat, eligit nos, inquit Moſes, vt ſimus ſibi in populū peculiarē, in populū ſanctū, ac cuſtodiamus præcepta ſua. Vnde illa cohortatio, Sācti eſtote, quia ſanctus ſum. Porrò ex his duob⁹ illa quę eſt apud Prophetā obteſtatio ducitur, Filius honorat Patrē, & ſeruus Dominum. Si ego Dominus, vbi timor? ſi ego Pater, vbi amor? *Iere. 31. f. 33* *Mat. 22. d. 32* *Deut. 7. a. 6, & 14. a. 2, & 26. d. 18* *Leuit. 19. a. 2* *Malac. 1. b. 6*

15 Sequitur commemoratio beneficii quæ eò validior eſſe debet ad nos commouendos, quò magis deteſtabile, etiam inter homines, ingratitudinis flagitium. Recentis quidem beneficii tum Iſraelem admonebat, ſed quod ob mirificam magnitudinem in æternum memorabile, ad poſteritatem quoque valeret. Adhæc conuenientiſſimum eſt præſenti cauſæ. innuit enim Dominus, eos

è misera seruitute ideo liberatos vt se libertatis authorem obedientia & obsequendi promptitudine colant. Solet etiam (quò nos in vero sui vnius cultu retineat) certis epithetis sese insignire, quibus sacrum suum numen ab omnibus idolis ac diis commentitiis discernit. Nam (vt antea dixi) quæ nostra est ad vanitatẽ propensio cum temeritate coniuncta, simul ac nominatur Deus, mens nostra sibi cauere nequit quin ad inane aliquod commentum delabatur. Huic igitur malo remediũ dũ afferre vult Deus, ipse suam diuinitatem certis titulis ornat, atque ita nos quibusdam veluti cancellis circunscribit, ne huc aut illuc euagemur, & temere nobis fingamus nouum aliquem Deum, si derelicto Deo viuo, idolũ erigamus. Hac ratione Prophetæ, quoties eum propriè designare vo-
Exod. 3. b.6 lunt, illũ vestiunt & quasi includunt iis notis sub quibus se populo Israelitico manifestauerat. Neque enim, quum Deus Abrahæ, vel
Amos 1. a.2 Deus Israelis vocatur, quum in tẽplo Hierosolymitano collocatur inter Cherubim, istæ & similes loquendi formulæ ipsum vni loco
Habac. 2.d 28 alligant, aut populo: sed in hoc duntaxat sunt positæ vt cogitationes piorũ in illo Deo sistant, qui suo fœdere, quod cum Israele pe-
Psal. 80. a. 2, & 99. a.1 pigit, sese ita repræsentauit vt ab eiusmodi idea deflectere nullo modo liceat. Fixum tamen illud maneat, redemptionis fieri mentionem, quò alacrius Iudæi se Deo addicant qui sibi iure eos ven-
Iesa. 37. c.16 dicat. Nos autem (ne ad nos pertinere nihil id putemus) reputare cõuenit, AEgyptiacam Israelis seruitutem typũ esse spiritualis captiuitatis in qua omnes vincti detinemur, donec brachii sui virtute liberatos in regnũ libertatis nos cęlestis vĩdex traducit. Quẽadmodum ergo, quum dissipatos olim Israelitas ad cultum nominis sui recolligere vellet, eos ab intolerabili, qua premebantur, Pharaonis dominatione eripuit: ita quibus hodie se in Deum esse profitetur, eos omnes iã ab exitiali Diaboli potestate asserit: quæ illa corporali adũbrata fuit. Quamobrem nemo est cuius animus inflammari non debeat ad auscultandã Legem, quam à summo Rege profectam audit: à quo vt suam originem ducunt omnia, ita æquum est vt finem suum vicissim in ipsum destinent ac dirigant. Nemo, inquam, est qui non rapi debeat ad amplexandum Legislatorem, ad cuius obseruãda mandata peculiariter se delectum esse docetur: à cuius benignitate, cùm bonorum omnium affluẽtiam, tum immortalis vitæ gloriam expectat: cuius mirabili virtute ac misericordia è faucibus mortis se liberatum nouit.

16 Fundata & stabilita Legis suæ authoritate, præceptum primum edit, Ne habeamus deos alienos coram facie sua. Finis præcepti est quòd Dominus in populo suo solus vult eminere, & iure suo potiri in solidum. Id vt fiat, impietatẽ ac superstitionẽ quanlibet, qua diuinitatis suæ gloria vel minuitur vel obscuratur, à nobis abesse iubet. atque eadem ratione, vero pietatis studio coli se à nobis atque adorari præcipit. Et verborum simplicitas id ferè sonat. siquidem habere Deum non possumus quin simul com-

complectamur

plectamur quæ sunt ei propria. quòd ergo vetat habere alienos deos, eo significat ne quod sibi proprium est, aliò transferamus. Etsi autem quæ Deo debemus innumera sunt, ad quatuor tamen capita non ineptè referentur. Adorationem, cui accedit tanquam appendix, spirituale conscientiæ obsequium: Fiduciam, Inuocationem, Gratiarum actionem. Adorationem voco venerationem ac cultum quem illi reddit quilibet nostrûm, vbi se eius magnitudini submisit. Quare non immeritò eius partem facio, quòd nostras conscientias eius Legi subiicimus. Fiducia est, ex virtutum eius recognitione, acquiescendi in eo securitas: quum in eo sapientiam, iustitiam, potentiam, veritatem, bonitatem omnem reponentes, sola eius communicatione nos beatos existimamus. Inuocatio, sit mentis nostræ, quoties vrget vlla necessitas, in eius fidem atque opem receptus, tanquam ad vnicum præsidium. Gratiarum actio, est gratitudo, qua laus bonorum omnium illi tribuitur. Horum vt nihil patitur Dominus aliò deriuari, ita omnia sibi in solidum exhiberi mandat. Neque enim satis fuerit ab alieno abstinere deo, nisi in hoc ipso te contineas. quod nefarii quidam contemptores solent, quibus summum compendium est religiones omnes ludibrio habere. Atqui præcedat oportet vera religio, qua in Deum viuentem animi referantur: cuius cognitione imbuti, ad suspiciendam, timendam, colendam ipsius maiestatem, ad amplexandam bonorum eius communicationem, ad opem vbique requirendam, ad recognoscendam laudísque confessione celebrandam operum magnificentiam, in omnibus vitæ actionibus, tanquam ad vnicum scopum, aspirent. tum caueatur praua superstitio, qua animi à vero Deo deflexi, huc atque illuc, ceu in varios diducuntur deos. Proinde si vno Deo simus contenti, memoria repetamus quod antè dictum est, procul abigendos esse fictitios omnes deos, nec lacerandum esse cultum quem vnus ille sibi vendicat. Quia ne tantillum quidem ex eius gloria delibare fas est, quin apud ipsum quæcunque ei propria sunt resideant. Particula quæ sequitur, Coram facie mea, indignitatem auget: quòd Deus ad zelotypiã prouocatur quoties figmenta nostra substituimus in eius locum: quemadmodum si impudica mulier, producto palàm ante oculos mariti adultero, eius animum magis vreret. Quum ergo præsenti sua virtute & gratia testatũ faceret Deus se populum quem elegerat respicere, quò magis à scelere defectionis deterreat, non posse nouos deos asci sci admonet, quin testis sit ac spectator sacrilegii. Huic enim audaciæ plurimum impietatis accrescit, quòd in suis transfugiis Dei oculos ludificari se posse iudicat. Ex aduerso reclamat Dominus, quicquid struimus, quicquid molimur, quicquid fabricamus, in conspectum suum venire. Pura sit ergo conscientia vel ab occultissimis apostasiæ cogitationibus, si religionem nostram approbare Domino libet. Siquidem integram & incorruptam diuinitatis suæ gloriam non exter-

na modò confessione requirit, sed in oculis suis, qui abditissimas cordium latebras intuentur.

PRAECEPTVM SECVNDVM.

17 Non facies tibi sculptile, neque similitudinem vllam eorum quæ in cælo sunt sursum, vel in terra deorsum, vel in aquis quæ sub terra sunt. Non adorabis neque coles.

Quemadmodum proximo mandato Deum se vnum esse pronuntiauit, præter quem nulli alii dii cogitandi aut habendi sint: ita qualis sit, & quo cultus genere honorandus, apertius etiamnum edicit: ne quid sibi carnale affingere audeamus. Finis ergo præcepti est, quòd superstitiosis ritibus legitimum sui cultum non vult profanari. Quare in summa, nos à carnalibus obseruatiunculis, quas stolida mẽs nostra, vbi Deum pro sua crassitie cõcepit, comminisci solet, in totum reuocat & abstrahit: ac proinde ad legitimum sui cultum, hoc est spiritualem & à se institutum, format. Quod autem est in hac transgressione crassissimum vitium notat: idololatriam externam. Ac duæ quidem sunt mãdati partes. prior licentiam nostram coercet, ne Deum, qui incomprehensibilis est, sub sensus nostros subiicere, aut vlla specie repræsentare audeamus. Secunda vetat ne imagines vllas adoremus, religionis causa. Porrò formas omnes breuiter enumerat, quibus solebat à profanis & superstitiosis gentibus figurari. Per ea quæ in cælo sunt, solem, lunam, aliásque stellas & fortasse aues intelligit. quemadmodum Deuteronomii quarto exprimens suam mentem, tam aues quàm astra nominat. Quod non annotassem, nisi quosdam viderem ad Angelos imperitè referre. Itaque reliqua mẽbra, quia per se nota sunt, prætermitto. ac iam lib. 1. satis apertè docuimus, quascunque excogitat homo visibiles Dei formas, pugnare ex diametro cum eius natura. ideóque, simulac in medium prodeunt idola, corrumpi veram religionem & adulterari.

Deute. 4. c. 15

18 Quæ additur sanctio non parum ad excutiendã socordiam valere debet. Minatur

Se Iehouam esse, Deum nostrum, "Deum, æmulatorem, qui visitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, in iis qui oderunt nomen

"Vel fortem. nam hoc Dei nomen à fortitudine ductũ est.

nomen suum: faciat autem misericordiam in millia iis qui diligunt se, ac præcepta sua seruant.

Hoc verò perinde est acsi diceret se solum esse in quo hærere debeamus. Eò vt nos inducat, potentiam suam prædicat, quæ se impunè contemni vel eleuari non patiatur. Ponitur hîc quidem nomen E L, quod Deum significat: sed quia à fortitudine ducitur, quò sensum melius exprimerem, hoc quoque reddere non dubitaui, vel contextui inserere. Deinde æmulatorē se vocat, qui consortem ferre nequeat. Tertiò, vindicem se futurum asserit suæ maiestatis ac glorię, siqui eam ad creaturas aut sculptilia transferant: neque id breui aut simplici vindicta, sed quæ in filios, nepotes & pronepotes se protendat, qui, scilicet paternæ impietatis imitatores erunt. Quemadmodum perpetuam quoque in longam posteritatem iis misericordiam ac benignitatem suam exhibet qui se diligunt, ac Legem suam custodiunt. Personam mariti erga nos induere, vsitatissimum est Deo. siquidem coniunctio qua nos sibi deuincit dum in Ecclesiæ sinum recipit, sacri cuiusdam coniugii instar habet, quod mutua fide stare oportet. Ipse vt omnibus fidelis ac veracis mariti officiis defungitur, ita vicissim à nobis stipulatur amorem ac castitatem coniugalem: hoc est, ne animas nostras Satanæ, libidini, fœdísque carnis cupiditatibus stuprandas prostituamus. Vnde quum Iudæorum apostasiam corripit, eos proiecta pudicitia adulteriis inquinatos conqueritur. Ergo vt maritus, quò sanctior est ac castior, eò grauius accēditur si vxoris animum ad riualem inclinare videt: ita Dominus, qui nos sibi in veritate desponsauit, ardentissimam zelotypiam suam esse testatur, quoties, neglecta sancti sui coniugii puritate, scelestis libidinibus conspurcamur, tum verò præsertim dum numinis sui cultum, quem maximè illibatum esse decuerat, aliò deriuamus, vel inficimus aliqua superstitione: Quandoquidem hoc modo non tantùm violamus datam in coniugio fidem, sed ipsum nuptialem thorum inductis adulteris, polluimus. *Iere.3. Osea 2.*

19 In comminatione videndum est quid sibi velit, quum se visitaturum edicit iniquitatem patrū in filios, ad tertiam & quartam generationem. Nam præterquam quod à diuinæ iustitiæ æquitate alienum est pœnam alieni delicti ab insonte expetere, Deus ipse quoque hoc se non commissurum affirmat, vt filius portet iniquitatem patris. Atqui sententia tamen hæc non semel repetitur, de pœnis auitorum scelerum in futuras generationes prorogandis. sic enim sæpius alloquitur eum Moses, Iehouah, Iehouah, qui reddis iniquitatem patrum filiis in tertiam & quartam generationem. Ieremias similiter, Qui facis misericordiam in millibus, qui reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum post eos. Nonnulli, *Ezec.18. c.20* *Num.14. c.8* *Iere.22. c.18*

dum in soluendo hoc modo ægrè desudant, de pœnis duntaxat temporariis putant intelligendum: quas si filii sustinent pro parentum delictis, non est absurdum: quando sæpe in salutem infliguntur. Quod verum quidem est. nam Ezechiæ denũtiabat Iesaias, filios eius regno spoliandos, & in exilium deportandos, ob peccatum ab eo perpetratũ. Domus Pharaonis & Abimelech ob læsum Abrahamum afflictantur, &c. sed quum id ad quæstionis huius solutionem affertur, effugium est magis quàm vera interpretatio. Grauiorem enim vltionem edicit hîc & similibus locis quàm vt intra vitæ præsentis terminos limitetur. Sic igitur accipiendum est quòd iusta Domini maledictio non modò in caput impii, sed in totam quoque familiam incumbat. Vbi incubuit, quid expectari potest, nisi vt pater, Spiritu Dei destitutus, flagitiosissimè viuat? filius ob patris nequitiam similiter à Domino derelictus, eandem exitii sequatur viam? Nepos demum & pronepos, hominum detestabilium execrabile semen, præcipites post eos ruant?

Iesa. 39. d.7. *Ge. 12. d. 17. & 20 a.3*

20 Primùm inspiciamus an talis vindicta diuinam iustitiam dedeceat. Si vniuersa hominũ natura est damnabilis: quos Dominus gratiæ suæ communicatione non dignatur, iis paratum scimus esse interitum. nihilominus propria iniquitate, non iniquo Dei odio intereunt. nec vlla relinquitur expostulatio, cur non aliorum exemplo Dei gratia in salutẽ adiuuentur. Quum ergo hæc impiis & flagitiosis irrogatur ob scelera punitio, vt Dei gratia in multas generationes domus eorum priuentur: quis ob iustissimam hanc vindictam Deo criminationem intendat? At Dominus cõtrà pronuntiat, pœnam peccati paterni in filium non transituram. Obserua quid illic agatur. Israelitæ, quum diu & assiduè multis calamitatibus vexarẽtur, prouerbium iactare cœperant, patres suos comedisse vuam acerbam, vnde dentes filiorum obstupescerent: quo significabant, admissa fuisse à parentibus peccata, quorum pœnas ipsi, iusti alioqui & immerentes, penderent: implacabili magis Dei iracundia quàm moderata seueritate. Iis denuntiat Propheta, non ita esse: quia ob propria flagitia plectãtur: neque Dei iustitię conuenire vt filius iustus ob scelesti patris nequitiam supplicium luat. quod neque in pręsenti sanctione habetur. Nam si visitatio, de qua nũc sermo est, adimpletur quum ab impiorũ familia gratiã, lumen suæ veritatis, & reliqua salutis adiumẽta aufert Dominus: eo ipso quòd excæcati & derelicti ab ipso filii parentum vestigiis insistũt, maledictiones ob paterna scelera sustinẽt. Quòd verò & tẽporariis miseriis subiiciũtur, & æterno demũ exitio, ita iusto Dei iudicio, non ob aliena peccata, sed ob iniquitatem propriam puniuntur.

Ezec. 18. e.20

21 Altera ex parte offertur promissio de propaganda in mille generationes Dei misericordia: quæ etiam frequenter in scripturis occurrit, & in solenni Ecclesię fœdere inseritur, Ero Deus tuus, & seminis tui post te. Quod respiciẽs Solomõ, scribit filios iustorum post mortem eorum beatos fore: non tantùm sanctæ educationis

Gen. 17. a.7 *Pro. 20. a.7*

ratione

ratione (quæ & ipsa certè momentum non minimum habet) sed ob istam in fœdere promissam benedictionem, quòd Dei gratia in familiis piorum æterna resideat. Eximia hinc fidelibus consolatio, ingẽs impiis terror. nam si post mortem quoque memoria tum iustitiæ tum iniquitatis tantum apud Deum valet, vt maledictio huius & illius benedictio in posteritatem redundet, multò magis in ipsis authorum capitibus residebit. Cæterùm nihil obstat quòd impiorum soboles interdum ad bonam frugem se recipit, fidelium soboles degenerat: quia non perpetuam hîc regulam figere voluit Legislator, quæ suæ electioni derogaret. Nam ad consolationem iusti ac terrorem peccatoris sufficit non esse vanam ipsam aut inefficacem denunciationem, tametsi non semper locum habeat. Quemadmodum enim quæ paucis sceleratis infliguntur temporales pœnæ, testimonia sunt diuinæ aduersus peccata iræ, & futuri olim in omnes peccatores iudicii, tametsi multi impunè vsque ad vitæ finem euadant: ita quum exemplum vnum edit Dominus istius benedictionis, vt filium in patris gratiam misericordia & benignitate sua prosequatur, documentum præbet constantis & perpetuæ in suos cultores gratiæ: quum patris iniquitatem semel in filio persequitur, docet quale reprobos omnes iudicium ob scelera propria maneat. quam certitudinem potissimùm hîc spectauit. Obiter etiam misericordiæ suæ amplitudinem nobis commendat, quam in mille generationes extendit, quum quatuor duntaxat generationes assignarit vindictæ.

PRAECEPTVM TERTIVM.

22 Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui in vanum.

Finis præcepti est, Quòd nominis sui maiestatem vult nobis esse sacrosanctam. Summa igitur erit, ne ipsam contemptim & irreuerenter habendo profanemus. Cui interdicto cohæret ex ordine præceptum, vt eam religiosa veneratione prosequi nobis studio & curæ sit. Itaque sic animis & linguis comparatos esse nos decet, vt nihil de ipso Deo eiúsque mysteriis aut cogitemus aut loquamur nisi reuerenter & multa cum sobrietate: vt in æstimandis eius operibus nihil nisi erga ipsum honorificum sapiamus. Hæc, inquam, tria obseruare non oscitanter conuenit, Vt quicquid mens de ipso concipit, quicquid lingua profatur, ipsius excellentiam resipiat, & sacræ nominis eius sublimitati respondeat: denique ad extollendam eius magnificentiam aptum sit. Sancto eius verbo & adorandis mysteriis ne temerè præpostereque abutamur vel ad ambitionem, vel ad auaritiam, vel ad ludicra nostra: sed prout impressam gerũt nominis eius dignitatem, suum inter nos honorem ac pretium semper habeant. Postremò, eius operibus ne obloquamur aut detrectemus, quemadmodum illi contumeliosè solent

obstrepere miseri homines: sed quicquid ab ipso memoramus factum, cum sapientiæ, iustitiæ, bonitatis elogiis prædicemus. Id est nomen Dei sanctificare. vbi secus fit, vano prauóque abusu polluitur: quia rapitur extra legitimum vsum, cui soli consecratum erat: atque vt nihil aliud, sua tamen dignitate exutum, contemptibile paulatim redditur. Quòd si in hac temeraria vsurpandi importunè diuini nominis facilitate tantum est mali: multò plus in eo, si in nefarios vsus conferatur, vt qui ipsum necromantiæ superstitionibus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, aliísque impiis incantationibus seruire faciunt. Iuramentum autem in mandato potissimùm assumitur, in quo peruersus diuini nominis abusus maximè est detestabilis: quo inde melius absterreamur ab omni in vniuersum eius profanatione. Hîc autem de cultu Dei præcipi & reuerentia nominis eius, non autem de æquitate quæ inter homines colenda est, inde patet quòd deinde in secunda tabula periurium & falsum testimonium damnabit, quo læditur humana societas. superuacua autem esset repetitio si hoc præceptum tractaret de officio charitatis. Iam ipsa quoque distinctio hoc postulat, quia non frustra Deus, vt dictum est, duas Legi suæ tabulas attribuit. Vnde colligitur hoc ius suum sibi vendicare, ac tueri nominis sui sanctitatem, non autem docere quid homines hominibus debeant.

23 Primo loco habendum est quid sit iuramentum. Est autem Dei attestatio ad veritatem sermonis nostri confirmandam. Quæ enim manifesta in Deum probra continent execrationes, indignæ sunt quæ inter iuramenta censeantur. Eiusmodi attestationem, vbi ritè peragitur, speciem esse cultus diuini ostenditur multis locis Scripturæ. vt quum Iesaias de Assyriis & Ægyptiis in fœderis societatem cum Israele vocandis vaticinatur, Loquentur, inquit, lingua Chanaan, & in nomine Domini iurabunt. hoc est, Iurando per nomen Domini, confessionem religionis edent. Item quum de propagando eius regno loquitur, Quicũque benedicet sibi, in Deo fidelium benedicet: & qui iurabit in terra, iurabit in Deo vero. Ieremias, Si eruditi, inquit, docuerint iurare populũ in nomine meo, sicut docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio domus meæ. Et meritò nomen Domini in testimonium inuocando, nostram in ipsum religionem dicimur testari. Sic enim ipsum, æternam esse & immutabilem veritatem confitemur: quem appellamus non modò tanquam præ aliis idoneum veritatis testem, sed etiam ceu eius assertorem vnicum, qui abscondita in lucẽ proferre queat: deinde vt cordium cognitorem. Vbi enim desunt hominum testimonia, ad Deum testem refugimus: ac præsertim vbi asserendum est quod in cõscientia latet. Qua ratione amarè succenset iis Dominus qui per alienos deos deierant: atque id iurisiurandi genus, argumentum manifestæ defectionis interpretatur. Filii tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non sunt dii. Et sceleris huius

Iesa. 19. c. 18

Iesa. 65. c. 16

Ier. 12. d. 16

Ier. 5. b. 7

graui-

grauitatem, pœnarum comminatione declarat, Disperdã eos qui iurant per nomen Domini, & iurant per Melchon. *Sopho. 1. b.5*

24 Iam vbi intelligimus, sacramentis nostris Dominum inesse velle nominis sui cultum, eò maior adhibenda diligentia, ne pro cultu vel contumeliam vel contemptum & vilitatem contineant. Contumelia est non leuis si per ipsum peieratur: vnde & profanatio appellatur in Lege. *Leuit. 19.c.12* Quid enim restat Domino, vbi sua veritate fuerit spoliatus? iam Deus esse desinet. Sed enim spoliatur certè, dum falsi suffragator & approbator constituitur. Quare Iosuah, dum Achan ad confessionem veri adigere vult, Fili mi, ait, da gloriam Domino Israel: *Iosue 7. c.19* innuens scilicet, Dominum grauissimè inhonorari si per eum peieratur. Neque mirum: non enim stat per nos quin mendacium sacro eius nomini quodãmodo inuratur. Quam loquutionem vsitatam inter Iudæos fuisse, quoties ad sacramentum dicendum quispiam vocaretur, constat ex simili obtestatione qua vtuntur in Euangelio Iohannis Pharisæi. Ad hanc cautionem *Iohan 9. c.24* nos instituunt formulæ quæ in Scripturis vsurpantur, Viuit Dominus: Hæc faciat mihi Dominus & hęc addat: Testis sit Deus in animam meã: *1. Sam. 14 g. 44* quæ insinuãt Deum aduocare nos non posse orationis nostræ testem quin periurii vltorẽ nobis imprecemur si fallimus. *2. Reg. 6.g.31*

25 Vile & vulgare redditur Dei nomen, quum veris quidem, sed superuacuis iuramentis adhibetur: *2. Cor.1. d.23* siquidem accipitur hîc quoque in vanum. Quare non satis fuerit à periurio abstinere, ni simul meminerimus, iusiurãdum non libidinis aut voluptatis, sed necessitatis causa permissum & institutum: ideóque extra licitum illius vsum egredi qui rebus non necessariis accõmodat. Porrò non alia prætendi necessitas potest quàm vbi vel religioni vel charitati est seruiendum. Qua in re nimis licentiosè hodie delinquitur, eóque intolerabilius quòd assuetudine ipsa pro delicto imputari desiit: quod certè apud Dei tribunal non paruo æstimatur. Passim enim promiscuè temeratur Dei nomen in nugacibus colloquiis: nec malè fieri putatur, quia in tantæ improbitatis possessionem longa & impunita audacia ventum est. Manet tamen ratum Domini mandatum: manet firma sanctio: & effectum olim suum obtinebit, qua peculiaris quædam vindicta in eos edicitur qui frustra nomen ipsius vsurparint. Peccatur & alia in parte, quòd in Dei locum sanctos eius seruos in iuramentis substituimus, manifesta impietate: quia sic diuinitatis gloriã ad eos traducimus. *Exod.23. c.13* Neque enim abs re est, quòd speciali mandato præcepit Dominus iurare per nomen suum: speciali interdicto prohibuit ne per alienos deos iurantes audiamur. *Deut. 6. c.13, & 10.l.20* Et Apostolus idem liquidè testatur, quum scribit homines in iuramentis superiorem seipsis appellare: Deum, quia sua gloria maiorem non habebat, per seipsum iurasse. *Hebr. 6. d.13*

26 Hac iurisiurandi moderatione Anabaptistæ non contenti, omnia sine exceptione execrantur: quoniã Christi generale sit interdictũ, *Mat. 5. f.34* Ego dico vobis, ne iuretis omnino: sit autẽ sermo vester,

Iac. 5. c. 12 est,est:non,non:quod vltra est, à malo est. Sed hoc modo inconsiderate in Christum impingunt: dum illum faciunt Patri aduersarium, & qui ad decreta eius abroganda in terram descenderit. Siquidem Deus æternus in Lege non modò iuramentum, ceu rem legitimam, permittit: (quod ipsum abundè foret) sed in necessitate imperat. Christus autem se asserit vnum esse cum Patre, se non aliud afferre quàm quod Pater mandauerit, doctrinam suam non esse à seipso, &c. Quid ergo? Deúmne sibi contrarium facient, qui quod semel in moribus præcipiendo approbarit, postea prohibeat ac damnet? Sed quia in verbis Christi nonnihil est difficultatis, ea paulisper expendamus. Hîc autem nunquam verum assequemur nisi oculos intendamus in Christi scopum, & ad id quod illic agit animum aduertamus. Illi non est institutum, Legem aut laxare, aut restringere, sed ad veram ac germanam intelligentiam reducere, quæ falsis Scribarum & Pharisæorum commentis valde deprauata fuerat. Id si tenemus, non putabimus Christum damnasse in totum iuramenta: sed ea tantùm quæ Legis regulam transgrediuntur. Ex ipsis constat, populum nihil tunc cauere solitum præter periuria, quum non iis solis, sed inanibus quoque ac superuacuis iuramentis Lex interdicat. Dominus ergo, certissimus Legis interpres, non modò peierare, sed etiam iurare, malum esse admonet. Quomodo iurare? nempe in vanum. Quæ autem in lege commendantur iuramenta, salua & libera relinquit. Videntur sibi validius pugnare quum mordicus arripiunt particulam Omnino: quæ tamen non ad iurandi verbum refertur, sed subiectas sacramentorũ formulas. Nam & ista erat erroris portio, quòd dum per cælum & terram deierabant, Dei nomen se non putabant attingere. Ergo post præcipuum præuaricationis caput, omnia etiam subterfugia Dominus illis præcidit: ne se opinentur euasisse si suppresso Dei nomine cælum & terram appellarint. Nam hîc quoque obiter notandum, quanuis non exprimatur nomen Dei, homines tamen obliquis formis per ipsum iurare: quemadmodum si per lumen vitale, per panem quo vescuntur, per baptismum suum, aut alia diuinæ erga se liberalitatis pignora quælibet iurent. Neque verò Christus eo loco per cælum & terram & Hierosolymam iurare vetans, superstitionem corrigit, vt falsò quidam putant: sed eorum potius sophisticam argutiam refellit qui pro nihilo ducebant indirecta iuramenta futiliter iactare, quasi sacro Dei nomini parcerent, quod tamen insculptum est singulis eius beneficiis. Alia est ratio vbi vel mortalis quispiam, vel mortuus, vel Angelus in locum Dei substituitur: sicuti apud prophanas gentes excogitauit adulatio putidam illam formam, Per vitam aut genium Regis: quia tunc falsa apotheosis vnius Dei gloriam obscurat & minuit. Verùm vbi nihil aliud est propositum quàm ex sacro Dei nomine petere dictorum confirmationem, quanuis id obliquè fiat, in friuolis omnibus iuramentis læditur eius maiestas. Licentiam hanc vano prætextu spo-

Exo. 22. b. 11

Iohan. 7. c. 16

Iohã. 10 f. 30

Mat. 5. f. 34

liat Christus,omnino iurare prohibens. Eódem & Iacobus tendit, *Iacob.5.*
illa Christi verba quæ citaui vsurpans:quia semper in mundo graſ- *c.11*
sata est illa temeritas,quæ tamē profanatio est nominis Dei. Nam si ad substantiam referas particulam Omnino, acsi nulla exceptione illicitum esset quoduis iusiurandum, quorsum explicatio quæ mox additur, Neque per cælum, neque per terram, &c? Quibus satis patet,cauillis occurri vnde leuari suum vitiū Iudæi putabant.

27 Itaque sanis iudiciis ambiguum iam esse nequit,Dominum illic iuramenta modò ea improbasse quæ per Legem vetita essent. Nam & ipse,qui perfectionis, quam docebat,exemplar in vita exhibuit,non abhorruit à iuramentis quoties res requirebat:& discipuli, quos magistro suo per omnia paruisse non dubitamus, idem exemplū sequuti sunt. Quis audeat dicere iuraturum fuisse Paulum, si iusiurandum prorsùs interdictum fuisset? Atqui vbi res ita tulit, sine vllo scrupulo iurat, etiam addita interdum imprecatione. Nondum tamen finita est quæstio: quando nonnulli sola ab hoc interdicto publica iuramenta eximi arbitrantur: qualia sunt quæ deferente exigentéque magistratu præstamus:qualia etiam in sanciendis fœderibus vsurpare principes solent:vel populus,quum in nomen principis iurat:vel miles, quum sacramento militiæ adigitur: & quæ sunt huiusmodi. In hunc quoque ordinem (& iure) referunt quæ extant apud Paulum, ad asserendam Euangelii dignitatem: quando Apostoli in sua functione priuati homines non sunt, sed publici Dei ministri. Et sanè non inficior illa esse tutissima,quòd solidioribus Scripturæ testimoniis defenduntur. Iubetur magistratus in re dubia adigere testem ad iuramentum, ille viciſſim iuramento respondere. & Apostolus ait humanas con- *Heb.6.*
trouersias hoc remedio expediri. In hoc præcepto habet vterque *d.16*
solidam officii sui approbationem.Quinetiam apud veteres ethnicos obseruare licet,publicum & solenne iusiurādum in magna religione habitum fuisse:vulgaria, quæ promiscuè faciebant,aut pro nihilo, aut non ita magno fuisse reputata, perinde ac Dei numen in his non intercedere putarent. Verùm priuata iuramenta, quæ sobriè, sanctè, reuerenter necessariis rebus adhibentur, damnare nimis periculosum fuerit:quæ ipsa & ratione & exemplis fulciuntur. Nam si priuatis in re graui & seria Deum inter se iudicem appellare licet, multò magis testem. Insimulabit te frater tuus perfidiæ:purgare te studebis,ex charitatis officio: ille nulla ratione satisfieri sibi patietur. Si in discrimen fama tua ob illius obstinatam
malignitatem veniat, sine offensa ad Dei iudicium prouocabis, vt *Gen.21.*
tuam innocentiam tempore manifestet. Minùs est testem ad- *c.24.&*
uocare, si verba expenduntur. Non video igitur cur hîc illicitam *26.g.31.*
asseramus attestationem. Neque desunt plurima exempla. Si *&31.g.*
Abraham & Isaac sacramentum cum Abimelech publico nomine *53*
prætexitur: at certè Iacob & Laban priuati erant,qui mutuo iura- *Ruth.3.*
mento fœdus inter se sanciunt. Priuatus erat Booz,qui promiſſum *c.13*

1. *Reg.* coniugium Ruth eodem modo confirmauit. Priuatus erat Abdias,
18.*b*.10 vir iustus & timens Dei, qui iuramento asseuerat quod Eliæ vult persuadere. Nullam itaque meliorem regulam habeo, nisi vt iuramenta sic moderemur ne temeraria sint, ne promiscua, ne libidinosa, ne friuola: sed iustæ necessitati seruiant, vbi scilicet vel Domini gloria vindicanda, vel promouenda fratris ædificatio. quò Legis mandatum spectat.

PRAECEPTVM QVARTVM.

28 Recordare vt diē sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbathum Iehouæ Dei tui est. Non facies vllum opus in eo, &c.

Finis præcepti est vt propriis affectibus & operibus emortui, regnum Dei meditemur, atque ad eam meditationem institutis ab ipso rationibus exerceamur. Verùm, quoniam habet peculiarem & diuisam à reliquis considerationem, paulò diuersam interpretationis seriem requirit. Vmbratile veteres nuncupare solent, quòd externam diei obseruationem contineat quæ in Christi aduentu cum reliquis figuris abolita fuerit, quod verè quidem ab illis dicitur: sed dimidia tantùm ex parte rem attingunt. Quare altiùs repetenda est expositio: & dispiciendæ tres causæ, quibus constare hoc mandatum obseruasse mihi videor. Voluit enim cælestis Legislator sub diei septimi quiete populo Israel spiritualem requiem figurare, qua à propriis operibus feriari debent fideles, vt Deum in se operari sinant. Deinde statum diem esse voluit, quo ad Legem audiendam & ceremonias peragendas conuenirent, vel saltem quem operum suorum meditationi peculiariter darent: vt
Num.13. hac recordatione ad pietatem exercerentur. Tertiò, seruis, & iis
d.22 qui sub aliorum degerent imperio, quietis diem indulgēdum cen-
Exec.20. suit, quò aliquam haberent à labore remissionem.

b.12, & 29 Illam tamen spiritualis quietis adumbrationem primarium
22.*b*.8, in sabbatho locum tenuisse, multifariàm docemur. Nullius ferè si-
& 23.*f*. quidem præcepti obedientiam seuerius Dominus exegit. Quum
38 subuersam omnem religionem vult apud Prophetas significare,
Iere.17. polluta, violata, non custodita, non sanctificata sua sabbatha con-
c.21,22, queritur: quasi, omisso hoc obsequio, nihil amplius restaret in
& *d*.27 quo posset honorari. Eius obseruantiam eximiis encomiis prose-
Iesa.56. quitur: vnde & fideles, inter alia oracula, sabbathi reuelationem
a.2 mirificè æstimabant. Sic enim loquuntur Leuitæ apud Nehemiah,
Nehe. 9. in solenni congregatione, Ostendisti patribus nostris sabbathum
c.14 tuum sanctum, mandata & ceremonias & Legem dedisti eis per

manum

manum Mosis. Vides vt singulari dignatione habeatur inter præcepta omnia Legis. Quæ omnia pertinent ad commēdandam mysterii dignitatem, quod à Mose & Ezechiele pulcherrimè exprimitur. Sic habes in Exodo, Videte vt sabbathum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos, in generationibus vestris: vt sciatis quòd ego sum Dominus qui sanctifico vos. Custodite sabbathum. sanctum est enim vobis. Custodiant filii Israel sabbathum, & celebrent illud in generationibus suis. pactum est sempiternum inter me & filios Israel, signúmque perpetuum. Fusius etiamnum Ezechiel: cuius tamen summa huc redit, esse in signum quo Israel cognosceret, Deum esse suum sanctificatorem. Si sanctificatio nostra propriæ voluntatis mortificatione constat, iam se profert aptissima signi externi cum re ipsa interiori analogia. Quiescendum omnino est, vt Deus in nobis operetur: cedendum voluntate nostra, resignandum cor, abdicandæ cunctæ carnis cupiditates. Denique feriandum est ab omnibus proprii ingenii muniis, vt Deum habentes in nobis operantem, in ipso acquiescamus, quemadmodum Apostolus quoque docet.

Exod.31. c.13, & 35.a.2

Ezech. 20.b.12

Heb.4.c. 3, & 4. c.9

30 Perpetuam istam cessationem Iudæis repræsentabat vnius diei ex septenis obseruatio: quæ vt maiori religione coleretur, eam exemplo suo Dominus commendauit. Non enim ad excitandum hominis studium mediocriter valet vt se ad Creatoris imitationem tendere nouerit. Siquis arcanam aliquam in septenario numero significationem requirat, quando hic in Scriptura perfectionis est numerus, non sine causa delectus est ad notandam perpetuitatem. Cui & illud suffragatur, quòd Moses in die quo narrat requieuisse Dominum ab operibus suis, finem describendæ dierum ac noctium successionis facit. Potest & altera probabilis afferri numeri notatio: quòd scilicet designarit Dominus nunquam absolutum fore sabbathum donec ventum ad vltimum diem fuerit. Nostram enim in illo beatam quietem hîc inchoamus, in ea nouos quotidie progressus facimus: sed quia assidua est adhuc cū carne militia, non prius consummabitur quàm implebitur illud Iesaiæ de continuanda neomenia cum neomenia, sabbatho cum sabbatho, nempe quū erit Deus omnia in omnibus. Videri ergo possit Dominus per diem septimum populo suo delineasse futuram sui sabbathi in vltimo die perfectionem: quo continenti sabbathi meditatione ad hanc perfectionem tota vita aspiraret.

Iesa.66. g.23

1.Cor.15. d.28

31 Siquis hanc numeri obseruationem ceu nimis argutam fastidiat, nihil impedio quominus simplicius accipiat: Dominum certum diem ordinasse, quo ad meditandam spiritualis quietis assiduitatem populus sub Legis pædagogia exerceretur. Septimum assignasse, vel quia sufficere prouidebat, vel vt proposita exempli sui similitudine, melius populum extimularet: vel certè admoneret non aliò spectare sabbathum, nisi vt suo Creatori conformis redderetur. Parum enim interest: modò mysteriū, quod præcipuè

delineatur, maneat, de perpetua nostrorũ operum quiete. Ad quod contemplandum identidem reuocabant Iudæos Prophetæ: ne carnali cessatione defunctos se putarent. Præter allegatos iam lo-
Iesa.58. d.13 cos sic habes apud Iesaiam, Si auerteris à sabbatho pedem tuũ vt non facias voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum & sanctum Domini gloriosi: & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua vt loquaris sermonem: tunc delectaberis super Domino, &c. Cæterùm non dubium quin Domini Christi aduentu, quòd ceremoniale hîc erat, abolitum fuerit. Ipse enim veritas est, cuius præsentia figuræ omnes euanescunt: corpus cuius aspectu, vmbræ relinquuntur. Ipse, inquam, verum sabbathi complementum. Per baptismum illi consepulti, in cõsortium mortis eius insiti sumus, vt resurrectionis participes, in nouitate vitæ ambulemus. Ideò sabbathum vmbram
Rom.6. a.4 fuisse rei futuræ alibi scribit Apostolus: corpus extare in Christo, hoc est, solidam veritatis substantiam, quam illo loco bene expli-
Colos. 2. c.16,17 cauit. Ea non vno die contenta est, sed toto vitæ nostræ cursu, donec penitus nobismetipsis mortui, Dei vita impleamur. A Christianis ergo abesse debet superstitiosa dierum obseruatio.

32 Enimverò quoniam duæ posteriores causæ veteribus vmbris annumerari non debent, sed seculis omnibus peræquè conueniunt: abrogato sabbatho, inter nos tamen etiamnum locum istud habet, vt statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conueniamus: deinde vt seruis & operariis sua detur à labore remissio. Vtranque in sabbathi præceptione curæ fuisse Domino, proculdubiò est. Prior abundè testimonii, vel in solo Iudæorum vsu, habet. Secundam signauit
Deut.5. b.14 Moses in Deuteronomio, his verbis, Vt requiescat seruus tuus & ancilla tua, sicut & tu: memento quòd & ipse seruieris in Ægypto.
Exod. 23.c.12 Item in Exodo, Vt requiescat bos & asinus tuus: & respiret filius ancillæ tuæ. Vtrunque quis neget nobis perinde ac Iudæis conuenire? Conuentus Ecclesiastici nobis Dei verbo præcipiuntur: & eorum necessitas, ipsa vitæ experiẽtia, nota satis est. Ni si stati sint, & suos habeant constitutos dies, quomodo haberi possunt? Omnia
1. Corin. 14.g.40 decenter & ordine gerenda inter nos sunt ex Apostoli sententia. Tantum verò abest quin decorum & ordo, nisi ista politia & moderatione conseruari possit, vt præsentissima impendeat Ecclesiæ perturbatio & ruina si dissoluatur. Quòd si eadem nobis necessitas incumbit, cuius in subsidium Iudæis Dominus sabbathũ constituerat: nemo causetur nihil aliud ad nos pertinere. Voluit enim prouidentissimus & indulgentissimus Pater noster, nostræ, non minùs quàm Iudæorum necessitati prospicere. Cur non quotidie, inquies, potiùs conuenimus, vt ita tollatur dierum discretio? vtinam illud quidem daretur: & sanè digna erat spiritualis sapientia, cui quotidie decideretur particula aliqua temporis. Sed si à multorum infirmitate obtineri non potest vt quotidiani conuentus

agantur:

agantur: & charitatis ratio plus ab illis exigere non permittit: cur non pareamus rationi quam nobis videmus Dei voluntate impositam?

33 Paulò hîc cogor esse longior, quòd hodie ob diem Dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: Plebem Christianam quiritantur in Iudaismo foueri, quia retinet aliquam dierum obseruationem. Ego autem respondeo, citra Iudaismum dies istos à nobis obseruari: quia longo interuallo differimus in hac parte à Iudæis. Non enim vt ceremoniam arctissima religione celebramus, qua putemus mysterium spirituale figurari: sed suscipimus vt remedium retinendo in ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius obseruatione iudicandos Christianos: quia sit vmbra rei futuræ. Ideo timet ne inter Galatas frustra laborarit, quòd adhuc dies obseruarent. Et ad Romanos asserit superstitiosum esse siquis iudicat inter diem & diem. At quis præter istos duntaxat furiosos, non videat de qua obseruatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum & Ecclesiasticũ ordinem respiciebant: sed quum, tanquam rerum spiritualium vmbras retinerent, tantundem obscurabant Christi gloriam & Euangelii lucem. A manuariis operibus non ideo feriabantur quòd essent à sacris studiis & meditationibus auocamenta: sed religione quadam, quòd feriando, mysteria olim commendata recolere se somniabant. In hanc, inquam, præposteram dierum discretionem inuehitur Apostolus: non in legitimum delectum, qui societatis Christianæ paci seruiat. Siquidem in Ecclesiis ab eo institutis sabbathum in hunc vsum retinebatur. Illum enim diem præscribit Corinthiis, quo symbola ad subleuandos Hierosolymitanos fratres colligantur. Si timetur superstitio: plus erat periculi in Iudaicis feriis, quàm in Dominicis (quos nunc habent Christiani) diebus. Nam quod ad euertendam superstitionem expediebat, sublatus est Iudæis religiosus dies: quod decoro, ordini, paci, in Ecclesia retinendis necessarium erat, alter in eum vsum destinatus est.

Colos. 2. c.16
Galat. 4. b.10,11
Rom. 14. a.5
1.Cor. 16.a.2

34 Quanquam non sine delectu Dominicum quem vocamus diem veteres in locum sabbathi subrogarunt. Nam quum veræ illius quietis, quam vetus sabbathum adumbrabat, in resurrectione Domini finis sit ac complementum, ipso die, qui vmbris finem attulit, admonẽtur Christiani ne vmbratili ceremoniæ inhæreant. Neque sic tamen septenarium numerum moror, vt eius seruituti Ecclesiam astringam. neque enim Ecclesias damnauero, quæ alios conuentibus suis solennes dies habeant, modò à superstitione absint. Quod erit si ad solam obseruationem disciplinæ & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: vt sub figura Iudæis tradebatur veritas, ita nobis sine vmbris commendatur: primùm, vt perpetuum tota vita sabbathismum meditemur à nostris operibus, quò Dominus in nobis per suum Spiritum operetur: deinde vt pia operum Dei recognitione priuatim se quisque, quoties va-

cat, diligenter exerceat: tum etiam, vt omnes simul legitimum Ecclesiæ ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum, obseruemus. tertiò ne nobis subditos inhumaniter premamus. Ita euanescunt nugæ pseudoprophetarum qui Iudaica opinione populum superioribus seculis imbuerunt, nihil aliud afferentes nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (Id vocant sua lingua diei septimæ taxationem) remanere autem quod morale est, nempe vnius diei obseruationem in hebdomade. Atqui id nihil aliud est quàm in Iudæorũ contumeliam diem mutare, diei sanctitatem animo eandem retinere: siquidem manet nobis etiamnum par mysterii in diebus significatio quæ apud Iudæos locum habebat. Et sanè videmus quid tali doctrina profecerint. qui enim eorum constitutionibus hærent, crassa carnalíque sabbathismi superstitione Iudæos ter superant: vt nihilominus hodie ipsis conueniant obiurgationes quæ apud Iesaiam leguntur, quàm iis quos sua ætate Propheta increpabat. Cęterùm generalis doctrina præcipuè tenenda est: ne religio inter nos vel concidat vel languescat, diligenter colendos esse sacros cœtus, & externis subsidiis quæ ad fouendum Dei cultum valeant operam dandam esse.

De hac libertate vide Socratem hist. tri. li. 9. cap. 38

Iesa. 1. c. 13, & 58. d. 13

PRAECEPTVM QVINTVM.

35 Honora patrem tuum & matrem vt sis longæuus super terrã quam Iehoua Deus tuus daturus est tibi.

Finis est, Quoniam Domino Deo suæ dispositionis conseruatio cordi est, ordinatos ab ipso eminentiæ gradus oportere nobis esse inuiolabiles. Summa igitur erit vt quos nobis præfecit Dominus, eos suspiciamus, eósque & honore & obedientia & gratitudine prosequamur. Vnde sequitur interdictum, nequid eorum dignitati, vel contemptu, vel contumaciã, vel ingratitudine derogemus. Sic enim latè patet vocabulum Honoris in Scriptura. vt quum dicit Apostolus, Presbyteros qui bene præsunt, duplici honore dignos esse, non modò reuerentiam iis deberi intelligit, sed quam ministerium eorum remunerationem meretur. Quoniam autem hoc de subiectione præceptum cum humani ingenii prauitate valde pugnat (quod, vt est celsitudinis appetẽtia turgidum, ægrè se subiici sustinet) quæ naturâ maximè amabilis est ac minimè inuidiosa superioritas, in exemplar proposita est: quia facilius animos nostros emollire & inflectere ad submissionis consuetudinem poterat. Ad omnem ergo legitimam subiectionem ab ea quæ facillima est toleratu, nos paulatim assuefacit Dominus: quãdo est omnium eadem ratio. Siquidem quibus attribuit eminentiam, quatenus ad eam tuendam necesse est, suum cum illis nomen communicat. In vnum ipsum ita conueniunt Patris, Dei ac Domini

1. Tim. 5. c. 17

Domini tituli, vt quoties vnum aliquem ex iis audimus, maiestatis illius sensu animum nostrum feriri oporteat. Quos ergo istorum facit participes, eos quadam fulgoris sui scintilla illustrat, vt sint pro suo quisque loco spectabiles. Ita qui nobis est pater, in eo diuinum aliquid reputare par est: quia diuinum titulum non sine causa gerit. Qui princeps est, qui dominus, habet nonnullam honoris cum Deo communionem.

36 Quapropter ambiguum esse non debet quin hîc vniuersalem regulam Dominus statuat: nempe provt quenque nouimus esse nobis eius ordinatione præfectum, vt ipsum reuerentia, obedientia, gratitudine, & quibus possumus officiis prosequamur. Nec interest dignine an indigni sint quibus honor iste deferatur. nam qualescunque sint tandem, non tamen sine Dei prouidentia hunc locum assequuti sunt, cuius ratione ipse Legislator eos honorari voluit. Nominatim tamen de parentum reuerentia præcepit, qui nos in hanc vitam sustulerunt: ad quam natura ipsa quodammodo instituere nos debet. Monstra enim sunt, non homines, qui patriam potestatem contumelia vel peruicacia infringunt. Ideo cunctos parentibus immorigeros trucidari iubet Dominus, vt beneficio lucis indignos, qui non recognoscunt quorum opera in eam peruenerint. Atque ex variis quidem Legis appendicibus apparet verum esse quod annotauimus, tres esse honoris de quo hîc loquitur partes, reuerentiam, obedientiam, gratitudinem. Primam Dominus sancit dum interfici præcipit qui maledixerit patri aut matri. quandoquidem illic contemptum ac contumeliam vindicat. Secundam, dum aduersus immorigeros & rebelles pœnã mortis edicit. Ad tertiam pertinet quod dicit Christus Matth. 15, ex præcepto Dei esse vt benefaciamus parentibus. Et quoties mandati mentionem facit Paulus, obedientiam in eo requiri interpretatur.

Exod.21.c.17 *Leui.20.b.9* *Prouerb.20.c.20* *Deut.21.d.18* *Mat.15.a.4*

37 Subnectitur promissio, commendationis vice, quæ magis admoneat quàm grata Deo sit quæ hîc nobis imperatur submissio. Istum enim aculeum excitando torpori nostro admouet Paulus, quum dicit mandatum hoc esse primum cum promissione. Siquidem quæ in prima tabula præcessit, non specialis & propria vnius mandati fuit, sed ad Legem vniuersam extendebatur. Porrò sic accipienda hæc est, Peculiariter Israelitis loquebatur Dominus de terra quam illis promiserat in hæreditatem. Si ergo diuinæ benignitatis arrhabo erat terræ possessio, non miremur si Dominus testari voluerit suam gratiam, vitæ longitudinem largiendo: per quam fiebat vt diuturnus caperetur sui beneficii fructus. Sensus ergo est, Honora patrem & matrem, quò per longum vitæ spatium frui tibi diu liceat ea terræ possessione quæ tibi futura est in gratiæ meæ testimonium. Cæterùm, quia tota terra fidelibus benedicta est, præsentem vitam inter Dei benedictiones meritò reponimus. Quare ad nos similiter spectat istæc promissio, quate-

Ephes.6.a.1 *Ephes.6.a.2*

nus scilicet diuinæ beneuolentiæ documētum nobis est præsentis vitæ duratio. Non enim ea aut nobis promittitur, aut promissa fuit Iudæis, quasi beatitudinem in se contineret: sed quia symbolum piis esse solet diuinæ indulgentiæ. Quare si contingat ante maturam ætatem obsequentem parentibus filium è vita abripi (quod non rarò cernitur) nihilo minus in suæ promissionis complemento constanter Dominus perseuerat, quàm si eum centum terræ iugeribus muneretur cui vnum modò pollicitus erat. Totum in hoc situm est vt expendamus longam vitam eatenus promitti quatenus Dei benedictio est: benedictionem verò esse quatenus diuinæ gratiæ est documentum: quam ipse per mortem infinito vberius & solidius seruis suis testificatur & re ipsa demonstrat.

38 Adhæc, dum præsentis vitæ benedictionem Dominus pollicetur filiis qui parentes qua decet obseruatione coluerint: simul innuit, omnibus immorigeris ac inobsequētibus certissimam imminere maledictionem, cui ne desit executio, eos per Legem suam mortis iudicio obnoxios pronuntiat, ac supplicium de ipsis sumi mandat. Si iudicium effugiunt, ipse vltionem expetit quouis modo. Videmus enim quantus numerus ex hoc hominum genere vel in præliis vel in rixis cadat: alii insolitis modis affliguntur. omnes propè comminationem hanc non esse vanam argumento sunt. Quòd siqui euadunt ad vltimam senectutem: quia in hac vita, Dei benedictione priuati, nihil aliud quàm miserè languent, & maioribus in posterum pœnis reseruantur, multum abest quin benedictionis piis filiis promissæ fiant participes. Sed istud etiam obiter annotandum, quòd illis obedire nonnisi in Domino iubemur: neque id obscurum est ex iacto prius fundamento. præsident enim eo loco in quem euexit eos Dominus, communicata cum ipsis honoris sui portione. Quæ ergo submissio illis exhibetur, ad suspiciendum summum illum Patrem gradus esse debet. Quare si in Legis transgressionem nos instigant, meritò tum non parentes nobis habendi sunt, sed extranei, qui nos à veri Patris obedientia subducere conantur. Sic de principibus, dominis, & vniuerso superiorum genere habendum. Indignum enim & absonum est vt ad deprimendam Dei celsitudinem eorum eminentia polleat, quæ vt ab illa pendet, ita in illam deducere nos debet.

Ephes.6.a.1

PRAECEPTVM SEXTVM.

Non occides.

39 Finis præcepti est: Quoniam hominum genus vnitate quadam Dominus deuinxit, incolumitatem omnium vnicuique debere esse commendatam. In summa ergo, violentia omnis & iniuria, ac omnino quæuis noxa, qua proximi corpus lædatur, nobis interdicitur. Ac proinde iubemur, siquid in opera nostra ad tuendam proximorum vitam subsidii est, fideliter impendere, quæ ad eorum tranquillitatem faciũt, procurare; depellendis noxis excubare:

bare: siquo in discrimine sunt, præbere manum auxiliarem. Si Deũ Legislatorem sic loqui recordaris, simul cogita velle per hanc regulam animæ tuæ moderari. Ridiculum enim foret vt is qui cordis cogitationes speculatur, iisque præcipuè immoratur, ad veram iustitiam nihil quàm corpus erudiret. Ergo & homicidium cordis hac Lege prohibetur, & præcipitur interior affectus conseruandæ fratris vitæ. Manus quidem homicidium parit, sed animus concipit, dum ira & odio inficitur. Vide an irasci aduersus fratrem possis quin noxæ libidine ardeas. Si non irasci, ergo nec odisse: quando odium nihil aliud est quàm ira inueterata. Dissimules licet, & vanis ambagibus extricare te coneris: vbi vel ira vel odium est, illic est maleficus affectus. Si tergiuersari pergis, iam ore Spiritus pronuntiatum est, homicidam esse qui fratrem in corde suo oderit: ore Domini Christi pronuntiatum est reum esse iudicio qui fratri suo irascitur: reum esse concilio qui dixerit racha: reum esse gehennæ ignis qui dixerit fatue. *1. Iohã. 3 c. 15.* *Mat. 5. c. 22*

40 Duplicem autem æquitatem Scriptura notat, qua nititur hoc præceptum: quia & imago Dei est homo, & caro nostra. Quare, nisi imaginem Dei violare libeat, sacrosanctum habere illum: nisi omnem exuere humanitatem, vt carnem propriam fouere debemus. Quæ à redemptione & Christi gratia ducenda est exhortatio, alibi tractabitur. Duo illa naturaliter in homine considerari Dominus voluit, quæ nos ad conseruationem eius inducerent: vt & suam imaginem in ipso impressam reuereamur, & carnem nostram amplexemur. Non ergo euasit homicidii crimen qui à sanguinis effusione sibi temperarit. Siquid opere perpetras, si conatu machinaris, si voto & consilio concipis quod alterius saluti sit aduersum, homicidii reus teneris. Nisi rursum illam pro facultate & opportunitate tueri studes, ea quoque immanitate Legem prȩuaricaris. Quòd si tantopere de corporis incolumitate laboratur: hinc colligamus, quantum studii & operæ saluti animæ debeatur quæ in immensum coram Domino præcellit.

PRAECEPTVM SEPTIMVM.

Non mœchaberis.

41 Finis eius, Quia pudicitiam & puritatem Deus amat, facessere à nobis omnem immunditiem oportere. Summa igitur erit, vt nequa spurcitia, aut libidinosa intemperie carnis inquinemur. Cui respondet affirmatiuum præceptum, vt castè & continenter omnes vitæ nostræ partes moderemur. Scortationem autem nominatim vetat, ad quam tendit omnis libido: vt illius fœditate (quæ crassior est & palpabilior, quatenus scilicet corpori etiã maculam inurit) in libidinis cuiusuis abominationem nos adducat. Quoniam hac lege conditus est homo vt solitariam vitam non agat, sed adiuncto sibi subsidio vtatur: deinde ex peccati maledictione in hanc necessitatem magis addictus est: quantũ satis erat,

Dominus opitulatus est nobis in hac parte dum coniugium instituit, cuius societatem sua authoritate initam, sua quoque benedictione sanctificauit. Vnde constat & aliam quamlibet, extra coniugium, societatem, coram ipso maledictam esse: & illam ipsam coniugalem in necessitatis remedium esse ordinatam, ne in effrænem libidinem proruamus. Ne ergo nobis blandiamur, dum audimus non posse virum cum muliere, sine Dei maledictione, extra coniugium copulari.

42 Iam quum per naturæ conditionem & accensa post lapsum libidine, mulieris consortio bis obnoxii simus, nisi quos singulari gratia Deus inde exemit: videant singuli quid sibi datum sit. Virginitas, fateor, virtus est non contemnenda: sed quoniam aliis negata est, aliis nonnisi ad tempus concessa, qui ab incontinentia vexantur, & superiores in certamine esse nequeunt, ad matrimonii subsidium se conferant, vt ita in suæ vocationis gradu castitatem colant. Nam qui non capiunt hoc verbum, si non proposito concessóque remedio intemperantiæ suæ succurrant, cum Deo pugnant, ac resistunt eius ordinationi. Neque mihi quispiam obstrepat (quod multi hodie faciunt) Dei se auxilio adiutum, omnia
Psal. 91. posse. Dei enim auxilium nonnisi iis adest qui in viis suis ambu-
a.1, & d. lant: hoc est, in sua vocatione, à qua se omnes subducunt, qui præ-
14 teritis Dei subsidiis, necessitates suas superare eluctaríque inani temeritate contendunt. Continentiam singulare esse Dei donum, atque ex eorum genere quæ non promiscuè, nec in vniuersum corpori Ecclesiæ, sed paucis membris conferantur, Dominus affirmat. Primùm enim certum hominum genus facit, quod se ca-
Mat. 19. strauerit propter regnum cælorum, hoc est, vt solutius ac liberius
b.12 vacare regni cælestis negotiis liceat. At ne talem castrationem esse in hominis sitam potestate quis putet, paulò antè ostenderat non omnes esse capaces, sed quibus peculiariter è cælo datum sit. vnde concludit, Qui potest capere capiat. Asserit etiamnum apertius
1. Cor. 7. Paulus, dum scribit vnumquenque habere proprium donum à
b.7 Deo: vnum sic, alterum autem sic.

43 Quando aperta denuntiatione admonemur, non esse cuiuslibet seruare castitatem in cælibatu, etiamsi studio & conatu ad id maximè aspiret: peculiarem esse gratiam quam Dominus nonnisi certis hominibus confert, quo ipsos habeat ad opus suum expeditiores: nónne Deo & naturæ ab eo institutæ repugnamus, si non vitæ nostræ genus ad facultatis nostræ modum accommodamus? Hîc scortationem Dominus prohibet: puritatem ergo & pudicitiam à nobis requirit. Eius seruandæ vna est ratio, vt suo quisque modulo se metiatur. Nemo temerè matrimonium contemnat, veluti rem sibi aut inutilem aut superuacuam: nemo cęlibatum aliter expetat quàm si vxore carere possit. Neq; in eo etiã carnis tranquillitati vel commoditati consulat, sed tantùm vt vinculo hoc solutus ad omnia pietatis officia promptior sit ac paratior.

ratior. Et quoniam multis hoc beneficium nonnisi ad tempus confertur, tandiu quisque à coniugio abstineat quādiu erit ad seruandum cælibatum idoneus. Si ad domandam libidinem vires deficiant, intelligat iam sibi coniugii necessitatem à Domino impositam. Hoc demonstrat Apostolus quum præcipit vt ad fugiendam scortationem vnusquisque vxorem suam habeat, & vnaquæque mulier virum. Item, Vt qui non potest se continere, matrimonium in Domino contrahat. Primùm significat maiorem hominum partem incontinentiæ vitio esse obnoxiam: deinde ex iis qui obnoxii sunt neminem excipit quem non iubeat ad vnicum illud remedium confugere quo impudicitiæ obuiam itur. Ergo qui sunt incontinentes, si hac ratione mederi negligunt suæ infirmitati, eo ipso peccant quòd huic Apostoli mandato non obtemperant. Neque sibi blandiatur qui mulierem non attingit, acsi impudicitiæ argui non posset: quum interim animus libidine intus ardeat. pudicitiam enim definit Paulus, coniunctam cum castitate corporis, animi puritatem. Cælebs mulier, inquit, cogitat quæ Domini sunt: quomodo sancta sit corpore & spiritu. Itaque dum superius illud præceptum ratione confirmat: non tantùm dicit melius esse vxorem ducere quàm scorti societate se polluere, sed dicit melius esse nubere quàm vri.

1.Cor.7. a.2, & b.9

1.Cor.7. f.34

44 Porrò, si coniuges recognoscunt suam societatem esse à Domino benedictam, eo admonentur non esse intemperata & dissoluta libidine conspurcandam. Non enim si incontinentiæ turpitudinem velat matrimonii honestas, ideo eius irritamentum protinus esse debet. Quare non omnia sibi licere coniuges existiment: sed suam quisque vxorem sobriè habeat, & vicissim vxor virum: sic agentes nequid omnino indignum honestate ac temperantia matrimonii admittant. Sic enim ad modum & modestiam reuocari decet coniugium in Domino contractum, non in extremam quanque lasciuiam exundare. Hanc petulantiam Ambrosius graui quidem, sed non indigna sententia notauit, quum vxoris adulterum vocauit qui in vsu coniugali nullam verecundiæ vel honestatis curam habet. Postremò reputemus quis hic legislator scortationem damnet. nempe is, qui quum nos totos possidere debeat, iure suo, animæ, spiritus, & corporis integritatem requirit. Ergo dum scortari prohibet, simul vetat & lasciuo corporis ornatu, & obscœnis gesticulationibus, & impuris sermonibus alienæ pudicitiæ insidiari. Non enim ratione caret Archelai sententia ad adulescentem molliter & delicatè vltra modum vestitum, non referre qua parte cinædus esset: siquidem Deum respicimus, qui omnem contaminationem abominatur, quacunque in parte vel animæ vel corporis nostri appareat. Ac ne dubium sit, memineris hîc pudicitiam à Deo commendari. Si pudicitiam requirit à nobis Dominus, quicquid illi aduersum est damnat. Proinde si ad obedientiam aspiras, nec animus praua cupidine intus ardeat, nec

Amb.lib. de philosophi. quem citat Augustinus libro contra Iulianum.2

oculi in corruptos affectus lasciuiant, nec corpus ad lenocinium excolatur, nec lingua spurcis sermonibus mentem ad similes cogitationes illiciat, nec gula sua intemperie inflammet. Sunt enim omnia eiusmodi vitia veluti maculæ quædam quibus castitatis puritas conspurcatur.

PRAECEPTVM OCTAVVM.

Non furtum facies.

45 Finis: Quoniam abominationi est Deo iniustitia, vt reddatur vnicuique quod suum est. Summa igitur erit, nos vetari rebus alienis inhiare, ac proinde iuberi suis vnicuique conseruandis bonis fidelem operam impendere. Sic enim cogitandum est, vnicuique euenisse quod possidet, non fortuita sorte, sed ex distributione summi rerum omnium Domini: non posse igitur præuerti malis artibus facultates cuiuspiam quin fraus diuinæ dispensationi fiat. Plurima autem sunt furtorum genera. Vnum est in violentia: quum vi quacunque & prædatoria licentia aliena diripiuntur. Alterum in malitiosa impostura: vbi fraudulenter intercipiuntur. Aliud in tectiori calliditate: vbi per speciem iuris excutiuntur. Aliud in blanditiis: vbi sub donationis prætextu emunguntur. Sed ne in generibus recensendis nimium insistamus, artes omnes, quibus proximorum possessiones & pecuniæ ad nos deriuantur, vbi à synceritate dilectionis, ad fallendi aut quouis modo nocendi cupiditatem obliquant, pro furtis nouerimus esse habendas. In forensi certamine obtineant licet, à Deo tamen non secus æstimantur. Nempe videt longas captiones, quibus simpliciorem homo vafer animum incipit irretire, donec in suas tandem nassas attrahat: videt duras inhumanásque leges, quibus potentior tenuem vrget ac præcipitat: videt illecebras quibus tanquam hamis imprudẽtem astutior inescat. quæ omnia latent humanum iudicium, nec in cognitionem veniunt. Neque hæc iniuria in pecunia modò, aut in mercibus, aut agris locum habet: sed in iure cuiusque. suo enim bono proximos fraudamus, si denegamus officia quibus erga eos obstringimur. Si procurator aut villicus otiosus vorat domini substantiam, nec ad rei familiaris curam intentus est: si commissas sibi facultates vel iniuria dissipat, vel luxuriosè profundit: si seruus herum ludibrio habet, si eius arcana diuulgat, si vllo modo tum vitam, tum bona eius prodit: si dominus rursum familiam immaniter vexat: furti apud Deum tenetur. Alienum enim & retinet & præuertit qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet.

46 Ritè ergo sic parebimus mandato, si nostra sorte contenti, nullum nisi honestum & legitimum lucrum facere studeamus: si non appetamus cum iniuria ditescere, nec fortunis diruere proximum moliamur, quò res nobis accrescat: si non crudeles opes, & ex aliorum sanguine expressas cumulare contendamus: si non intem-

intemperanter vndecunque per fas & nefas corradamus, quò vel expleatur noſtra auaritia, vel prodigentiæ ſatiſfiat. Verùm econuerſo ſit nobis perpetuus hic ſcopus, omnes quoad licet conſilio atque ope fideliter in retinendis ſuis iuuare. quòd ſi cum perfidis ac fallacibus negotium fuerit, ex noſtro potius aliquid cedere parati ſimus, quàm vt contendamus cum illis. Neque id modò: ſed quos rerum difficultate viderimus premi, eorum neceſſitatibus communicemus, ac noſtra copia ſubleuemus eorum inopiam. Poſtremò reſpiciat vnuſquiſque quatenus ex officio aliis ſit obligatus, ac quod debet, bona fide perſoluat. Hac ratione populus omnes ſibi præfectos in honore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iuſſis pareat, nihil detrectet quod propitio Deo ferre poſſit. Rurſum illi plebis ſuæ curã ſuſtineant, publicam pacem conſeruent, bonis ſint præſidio, malos coerceant: ſic omnia adminiſtrent quaſi ſupremo iudici Deo functionis ſuæ rationem reddituri. Eccleſiarũ miniſtri fideliter verbi miniſterio incũbant, nec ſalutis doctrinã adulterent: ſed puram & ſyncerã populo Dei tradant. Nec doctrina ſolùm, ſed vitæ exemplo inſtituant: præſint denique, vt boni paſtores ouibus. Populus viciſſim eos pro nuntiis & Apoſtolis Dei ſuſcipiat, eum iis honorem reddat quo ſummus Magiſter eos dignatus eſt: quæ eorũ vitæ neceſſaria ſunt præbeat. Parentes liberos, vt ſibi à Deo commiſſos, alendos, regendos, docendos ſuſcipiant: nec ſæuitia eorum animos exaſperent, & à ſe auertant: ſed lenitate ac indulgentia quæ ſuam perſonam deceat, eos foueant & amplectantur. Quo modo & ſuam illis obſeruantiam à liberis deberi antè dictum eſt. Iuniores ſenilem ætatem reuereantur, vt eam ætatem honorabilem eſſe Dominus voluit. Senes quoque iuuentutis imbecillitatem ſua prudentia, & (quo magis quàm illi pollent) rerum vſu moderentur, non aſperis clamoſiſque inſectationibus eos inceſſentes, ſed temperantes comitate ac facilitate ſeueritatem. Serui ſe ad obſequiũ ſedulos & morigeros dominis præſtent: neque id ad oculũ, ſed ex animo, tanquã Deo ipſi ſeruientes. Heri quoque non moroſos ſe & intractabiles erga ſeruos gerant, non aſperitate nimia diuexent: non contumelioſè accipiant: ſed potiùs agnoſcant ſibi fratres eſſe, ſuóſque ſub cæleſti Domino conſeruos, quos mutuò amare & humaniter tractare debeant. Ad hunc, inquam, modum quiſque reputet quid in ſuo ordine ac loco proximis debeat, & quod debet ſoluat. Ad hæc, referenda ſemper mens ad Legiſlatorem: vt animis, perinde ac manibus, regulam hanc nouerimus conſtitui: quò aliorũ commodis atque vtilitatibus & tuendis & promouendis ſtudeant.

PRAECEPTVM NONVM.

Non eris aduerſus proximum tuum teſtis mendax.

47 Finis eius: Quoniam mendaciũ Deus (qui veritas eſt) execratur, veritatem ſine fuco eſſe inter nos colẽdam. Summa igitur erit, ne vel calumniis falſiſque criminationibus violemus alicuius nomen, vel mendacio in ſuis fortunis grauemus: denique ne maledicentiæ & procacitatis libidine quempiam lædamus. Cui interdicto cohæret imperium, vt vnicuique fidelem operam, quoad licet, in aſſerenda veritate commodemus, ad tuendam & nominis & rerum ſuarum integritatem. Senſum mãdati ſui videtur exponere voluiſſe Dominus Exodi.23, his verbis, Non ſuſcipies vocem mendacii: nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falſum teſtimonium. Item, Mendacium fugies. Alio etiam loco, non ea modò parte à mendacio nos reuocat, ne ſimus criminatores ac ſuſurrones in populo: ſed nequis decipiat fratrem ſuum, vtrunque enim diſtinctis mandatis cauet. Sanè dubium non eſt quin, vt præcedentibus mandatis cohibuit ſæuitiam, impudicitiam, auaritiam, ita hîc falſitatem coerceat: cuius duo ſunt membra, quæ prius notauimus, Aut enim malignitate & obtrectandi prauitate delinquimus in famam proximorum: aut mentiendo, interdum etiam obloquendo, detrahimus eorum commodis. Nihil autem intereſt, ſolenne & iudiciarium teſtimonium hîc nominari putes, an vulgare, quod in priuatis ſermonibus fertur. Semper enim eò recurrendum eſt, ex ſingulis vitiorum generibus ſpeciem vnam paradigmatis loco proponi, ad quam cæteræ referantur: eam autem potiſſimum deligi, in qua vitii turpitudo maximè emineat. Quanquam generalius extendere conuenit ad calumnias & ſiniſtras obtrectationes, quibus iniquè grauãtur proximi: quia forenſis teſtimonii falſitas nunquam periurio caret. Periuriis autem, quatenus Dei nomen profanant ac violant, in mandato tertio ſatis eſt obuiatum. Proinde legitima præcepti obſeruatio eſt, vt lingua in aſſerenda veritate, proximorum tum bonæ famæ, tum vtilitatibus ſeruiat. Æquitas pluſquam manifeſta eſt. Nam ſi quibuſlibet theſauris pretioſius eſt nomen bonum, nihilo minore noxa, nominis integritate quàm fortunis ſpoliatur homo. In diripienda autem eius ſubſtantia, non minus interdum falſo teſtimonio, quàm manuum rapacitate proficitur.

Exod. 23 a.1
Leui.19. e.16

48 Et tamen mirum eſt quàm ſupina ſecuritate paſſim in hac re peccetur, vt rariſſimi reperiantur qui non hoc morbo notabiliter laborent: adeò venenata quadam dulcedine oblectamur in alienis malis tum inquirendis, tum detegendis. Nec putemus idoneam eſſe excuſationem ſi ſæpenumero non mentimur. Nam qui prohibet mendacio fratris nomen deturpari, vult etiam illibatum conſeruari, quantum per veritatem licet. Siquidem vtcunque illi aduerſus mendacium tantùm caueat: eo ipſo tamen innuit, ſibi eſſe commendatum. Atqui id nobis ſufficere debet ad famam proximo ſaluam cuſtodiendam, Deo eam curæ eſſe. Quare damnatur proculdubio in vniuerſum maledicentia. Porrò maledicentiam

tiam intelligimus, non obiurgationem, quæ fit castigandi studio: non accusationem aut iudiciariam denũciationem, qua remedium malo quæritur. non publicam reprehensionem, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem tendit: non manifestationem apud eos quorum salutis interest præmonitos fuisse, ne ignorantia periclitentur: sed odiosam criminationem quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia nascitur. Quin huc quoque extẽditur mandatum istud, ne scurrilem vrbanitatem affectemus, & amaris lædoriis intinctam, quibus aliorum vitia, sub imagine lusus, mordaciter perstringantur, qualiter solent nonnulli qui facetiarum laudem, cum aliorum rubore ac etiam gemitu captant: quando ex eiusmodi procacitate nõ leuiter interdum fratres sugillantur. Nunc si ad Legislatorem conuertamus oculos, quem conuenit non minus auribus atque animo, quàm linguæ, pro suo iure dominari: succurret certè & audiendarum obtrectationum auditatem, & importunam ad sinistra iudicia propensionem, nihilominus interdici. Ridiculum enim est siquis putet Deum odisse maledicentiæ in lingua morbum: malignitatis in animo, non improbare. Quare si verus est timor atque amor Dei in nobis, demus operam quoad licet & expedit, & quantum fert charitas, ne maledictis & amaris salibus vel linguam vel aures præbeamus: ne obliquis suspicionibus temere mentem permittamus: sed æqui erga omnium dicta & facta interpretes, tum iudicio, tum auribus, tum lingua saluum aliis suum honorem candidè seruemus.

PRAECEPTVM DECIMVM.

49 Non concupisces domum proximi tui, &c.

Finis est: Quoniam totam animam dilectionis affectu possideri vult Deus, omnem aduersam charitati cupiditatem ex animis excutiendam. Summa igitur erit, nequa cogitatio nobis irrepat, quæ noxia & in alterius detrimentum vergente cõcupiscentia, animos nostros commoueat. Cui respõdet ex aduerso præceptum, vt quicquid concipimus, deliberamus, volumus, meditamur, id cum proximorum bono & commoditate sit coniunctum. Sed hîc magna & perplexa, vt videtur, difficultas nobis occurrit. Si enim verè superius à nobis dictum est, sub scortationis & furti vocabulis, scortandi libidinem, & nocendi, fallendíque consilium cohiberi: superuacuum fuisse videri queat, vt nobis postea seorsum alienorum bonorum concupiscentia interdiceretur. Sed nobis facilè nodũ istum expediet distinctio inter consilium & concupiscentiam. Consilium enim, qualiter de eo in superioribus præceptis loquuti sumus, est deliberata voluntatis consensio, vbi animum libido subiugauit. Cupiditas citra talem & deliberationem & assensionem esse potest, quum animus vanis peruersisque obiectis pungitur modò, & titil-

latur. Quemadmodum ergo voluntatibus, studiis, operibus, charitatis regulam præesse hactenus Dominus iussit: ita ad eandem nunc dirigi animi conceptiones iubet, ne sint vllæ prauæ & contortæ, quæ animum aliorsum extimulent. Quemadmodum animum inflecti atque induci in iram, odium, scortationem, rapinam, mendacium vetuit, ita nunc prohibet instigari.

50 Neque verò sine causa tantam rectitudinem exigit. Nam quis æquum esse neget, omnes animæ potentias charitate occupari? Si qua autem à charitatis scopo aberret, quis morbosam esse inficietur? Iam verò vnde fit vt animum tuum subeant cupiditates fratri tuo damnosæ, nisi quòd neglecto illo, tibi vni studes? Si enim charitate totus esset imbutus animus, nulla eius particula talibus imaginationibus pateret. Vacuum ergo eatenus charitate esse oportet, quatenus concupiscẽtiam recipit. Obiiciet quispiam, non tamen consentaneum esse vt phantasiæ, quæ temere volutantur in mente, & tandem euanescunt, pro concupiscentiis, quarum sedes in corde est, damnentur. Respondeo, hîc quæstionem esse de eius generis phantasiis quæ dum mentibus obuersantur, simul animum cupiditate mordent ac feriunt: quandoquidem nunquam in mentem venit optare aliquid quin cor excitatum saliat. Mirabilem ergo dilectionis ardorem Deus mandat, quem ne minimis quidem concupiscentiæ tricis vult impediri. Animum mirificè compositum requirit, quem ne leuibus quidem aculeis commoueri contra dilectionis legem patitur. Ad hanc intelligentiam mihi primùm viam aperuit Augustinus, ne graui suffragio destitui eam putes. Etsi autem qualibet praua cupiditate interdicere consilium Domini fuit, ea tamen obiecta in exemplum proposuit quæ falsa delectationis imagine nos vt plurimum capiunt: nequid cupiditati prorsus relinqueret, vbi ab iis rebus retrahit in quas potissimum insanit & exultat. En secunda Legis tabula, in qua satis admonemur quid hominibus debeamus propter Deum, à cuius consideratione pendet tota charitatis ratio. Quare frustra inculcaueris quæcunque in hac tabula docentur officia, nisi doctrina tua Dei timore & reuerentia, tanquam fundamento, subnitatur. Qui duo præcepta quærunt in concupiscentiæ prohibitione, peruersa sectione quod vnum erat lacerare, prudens lector me tacente iudicabit. Nec obstat quòd secundò repetitur verbum Non concupisces: quia vbi domum posuit, partes eius enumerat, ab vxore incipiens. vnde clarè patet, vno contèxtu, quod rectè Hebræi faciunt, legendum esse, ac Deum in summa præcipere, vt quod possidet quisque, maneat saluum & intactum non modò ab iniuria aut libidine fraudandi, sed à minima etiam cupiditate quæ animos solicitet.

51 Quorsum verò spectet Lex vniuersa, nòn erit nunc difficile iudicium, nempe in iustitiæ complementum: vt hominis vitam ad diuinæ puritatis exemplar formet. Ita enim suũ ingeniũ Deus illic

delineauit,

delineauit, vt ſiquis factis quicquid illic præcipitur repræſentet, imaginem Dei quodãmodo ſit in vita expreſſurus. Quamobrem Moſes, quum ſummã illius reducere Iſraelitis in memoriã vellet, Et nunc Iſrael(aiebat) quid petit abs te Dominus Deus tuus, niſi vt timeas Dominũ, & ambules in viis eius: diligas eum, ac ſeruias ei in toto corde, & in tota anima, cuſtodiáſque mandata eius? Nec ceſſabat eadem occinere illis quoties indicandus erat Legis ſcopus. Huc ita reſpicit Legis doctrina, vt hominem vitæ ſanctitate cum Deo ſuo coniungat, & (quemadmodum alibi Moſes loquitur) cohærere faciat. Porrò eius ſanctitatis perfectio in duobus iam recitatis capitibus ſita eſt, Vt diligamus Dominum Deum ex toto corde, tota anima, totis viribus, & Proximum, ſicut noſipſos. Ac primum quidem eſt vt Dei dilectione anima noſtra omni ex parte impleatur. Ex ea protinus vltrò fluet proximi dilectio. Quod oſtendit Apoſtolus, dum ſcribit finem præcepti eſſe charitatem ex conſcientia pura, & fide non ſimulata. Vides, tanquam in capite collocari conſcientiam, & fidem non ſimulatam: hoc eſt, vno verbo, veram pietatem: inde charitatem deduci. Fallitur ergo ſi quis autumat rudimenta quædam & primordia iuſtitiæ duntaxat in Lege tradi, quibus homines ad tyrocinium inchoentur, non etiam dirigantur ad rectam bonorum operum metam. quando vltra illam Moſis & hanc Pauli ſententiam, ad ſupremam perfectionem nihil deſiderare queas. Quò enim quæſo, procedere volet, qui iſta inſtitutione contentus non erit, qua homo ad timorẽ Dei, ad ſpiritualem cultum, ad mandatorum obedientiam, ad ſequendam viæ Domini rectitudinem, denique ad puritatem conſcientiæ ſynceram fidem & dilectionem eruditur? Vnde confirmatur illa Legis interpretatio, quæ omnia pietatis & dilectionis officia in eius præceptis veſtigat & reperit. Qui enim arida ieiunáque tantùm elementa ſectantur, acſi dimidia ex parte voluntatem Dei edoceret, finem illius, teſte Apoſtolo, nequaquam tenent.

Deut. 10. c.12

Deut. 6. a.5, & 11. b.13

1. Timot. 1. a.5

52 Enimuerò quia in commemoranda Legis ſumma interdum Chriſtus & Apoſtoli priorem tabulam prætermittunt, ea in re plurimi hallucinantur, dum eorum verba ad vtranque tabulam trahere volunt. Vocat Chriſtus apud Matthæum præcipua Legis, miſericordiam, iudicium & fidem. Sub fidei vocabulo mihi non eſt ambiguum quin veritatem erga homines deſignet. Atqui, vt ſententia in totam Legem protendatur, quidam pro religione erga Deum accipiunt: fruſtra certè. nam Chriſtus de his operibus diſſerit quibus homo ſe iuſtum approbare debet. Hãc rationem ſi obſeruemus, deſinemus etiam mirari cur alibi roganti adoleſcenti quæ ſint mandata quorum obſeruatione ad vitam ingredimur, hæc ſola reſpondeat: Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Nõ falſum teſtimonium dices, Honora patrem & matrem: Dilige proximum tuum ſicut teipſum. Siquidem prioris tabulæ obedientia aut in cordis affectu, aut in ceremoniis ferè erat. Cordis

Mat. 23. c.24

Mat. 17. d.18

affectus non apparebat, ceremoniis hypocritæ assiduè incumbebant:at opera charitatis talia sunt vt solidam iustitiam per ea testemur.Hoc verò ita passim occurrit in Prophetis, vt lectori mediocriter exercitato familiare esse debeat. Nam ferè quoties hortantur ad pœnitentiam,omissa priore tabula,fidem,iudicium, misericordiam & æquitatem vrgent. Neque hoc modo prætereunt Dei timorem, sed eius seriam probationem à signis exigunt. Hoc quidem notum est, vbi de Legis obseruatione disserunt, plerunque insistere in secunda tabula: quia illic maximè perspicitur iustitiæ & integritatis studium.Neque opus est recensere locos:quia per se quisque facilè animaduertet quod dico.

53 Ergóne, inquies, pluris est ad iustitiæ summam, cum hominibus innocentur viuere,quàm pietate Deum honorare?Minimè. sed quia non temere quis charitatem per omnia custodit, nisi Deũ seriò timeat.inde quoque pietatis approbatio sumitur. Huc accedit,quòd Dominus quum probè nouerit nihil beneficentiæ à nobis peruenire ad seipsum posse (quod & per Prophetam testatur) non sibi officia nostra deposcit, sed erga proximum bonis operibus nos exercet. Itaque non sine causa Apostolus totam sanctorum perfectionem in charitate reponit. Nec ipsam alibi absurdè vocat Legis complementum:addens,Legem perfecisse qui diligit proximum.Item,Totam Legem vno verbo comprehendi. Dilige proximũ sicut teipsum. Non enim aliud docet quàm Christus ipse, dum ait,Quæcunque vultis vt faciant vobis homines,eadem facite illis.hoc est enim Lex & Prophetæ.Certum est, in Lege & Prophetis primum locum tenere fidem & quicquid ad legitimum Dei cultum pertinet,inferiori loco subsidere dilectionem : sed intelligit Dominus,in Lege nobis tantùm præscribi iuris & æquitatis inter homines obseruantiam,qua ad testandum pium eius timorem, siquis in nobis est,exerceamur.

Psal.16.a.2 *Ephes.3.d.19* *Colos.3.c.14* *Rom.13.b 8* *Galat.5.c.14* *Mat.7.b.12*

54 Hîc ergo hæreamus, tum optimè ad Dei voluntatem Legísque præscriptum compositam fore vitam nostram, quum fratribus omni ex parte fructuosissima fuerit.In tota verò Lege sylla ba vna non legitur, quæ regulam homini de iis statuat quæ carnis suæ commodo facturus aut omissurus sit. Et sanè quando ita nati sunt homines vt in amorem sui plus iusto toti proni ferantur, &, quantumuis à veritate excidant,cum semper retineant: nulla fuit opus Lege quæ amorem illum sponte sua immodicum magis inflammaret. Quo planè perspicuum est, non nostri ipsorum amorem,sed Dei & proximi, obseruationem mandatorum esse: optiméque ac sanctissimè eum viuere qui quàm minimum fieri potest,sibi viuit ac studet:neminem verò eo peius nec iniquius viuere, qui sibi duntaxat viuit ac studet, suáque duntaxat cogitat ac quærit. Quinetiam quò magis exprimeret Dominus quanta propensione nos in proximorum dilectionem agi oporteret, ad nostri amorem (quia nullum habebat vehementiorem aut validiorem

Vide Augustinũ de Doct. Christ.li.1.cap.23.& sequẽtibus.

rem affectum) tanquam ad regulam exegit. Ac diligenter quidem pensitanda est vis locutionis, non enim (quod stolidè somniarunt sophistæ quidam) priores partes τῇ φιλαυτίᾳ concedit, & secundas charitati assignat: sed potius quem naturaliter amoris affectum trahimus ad nos ipsos, eum ad alios transfert. Vnde Apostolus asserit, charitatem non quærere quæ sua sunt. Nec pili æstimanda est eorum ratio, Regulatũ semper esse inferius sua regula. Siquidem non regulam statuit in amore nostri Dominus, cui charitas erga alios subesset: sed vbi naturali prauitate solebat amoris affectus in nobis residere, ostendit aliò iam oportere diffundi: vt non minori alacritate, ardore, sollicitudine parati simus ad benefaciendũ proximo quàm nobisipsis. *1.Cor.13.* *b.5*

55 Iam sub proximi vocabulo quum Christus in parabola Samaritani demonstrarit alienissimum quenque contineri, non est quòd dilectionis præceptum ad nostras necessitudines limitemus. Non nego, vt quisque est nobis coniunctissimus, ita officiis nostris esse familiariùs adiuuandum. Ita enim fert humanitatis ratio, vt eò plura homines inter se officia communicent, quò arctioribus inter se aut cognationis, aut familiaritatis, aut viciniæ vinculis connectuntur. Atque id nulla Dei offensione, cuius prouidentia huc quodammodo adigimur. Sed dico vniuersum hominum genus, nulla exceptione, vno charitatis affectu esse amplexandum: nullum hîc esse discrimen barbari aut Græci, digni vel indigni, amici vel inimici: quoniam in Deo, non in seipsis considerandi sunt: à quo intuitu dum deflectimus, non mirum est si multis erroribus implicamur. Quare si veram diligendi lineam tenere libet, non in hominem primùm conuertendi sunt oculi, cuius aspectus odium sæpius quàm amorem exprimeret: sed in Deum, qui amorẽ, quem sibi deferimus, ad vniuersos homines diffundi iubet. vt sit hoc perpetuum fundamentum, Qualiscunque sit homo, diligendum tamen esse, quia diligitur Deus. *Lucæ 10.* *g.36*

56 Quapropter pestilentissimæ vel ignorantiæ vel malitiæ fuit, quòd Scholastici ex præceptis de non appetenda vindicta, de diligendis inimicis, quæ & omnibus olim Iudæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commune Christianis tradebantur, consilia fecerunt, quibus parêre vel non parêre liberum esset. Eorum autem necessariam obedientiam ad monachos relegarunt: qui vel hoc vno simplicibus Christianis essent iustiores, quòd vltro se seruandis consiliis obstringerent. Et rationem assignant cur ea non recipiant pro legibus: quòd onerosa nimiũ & grauia videantur, Christianis præsertim, qui sunt sub Lege gratiæ. Itáne Legem Dei æternam de diligendo proximo refigere audent? An tale in aliqua Legis pagina discrimen extat: ac non magis passim illic occurrunt mandata quæ inimicorum dilectionem à nobis seuerissimè exigant? Quale enim est istud, quòd esurientem iubemur inimicum pascere? eius boues & asinos errantes in viam dirigere, aut oneri- *Pro. 25.* *e.21* *Exod.23.* *a.4*

succumbentes subleuare? Belluísne in eius gratiam benefaciemus, nulla in ipsum beneuolentia? Quid? annon æternum est verbum

Deut.32.e.35 Domini, Mihi vindictam, & ego rependam? quod alibi quoque explicatius habetur, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ

Leuit.19.d.18 ciuium tuorum. Aut hæc obliterent ex Lege, aut Dominum Legislatorem fuisse agnoscant, non consiliarium fuisse mentiantur.

57 Et quid hæc, quæso, sibi volunt, quæ ausi sunt insulso glossemate illudere? Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui oderunt vos: orate pro persequentibus vos: benedicite iis qui vos execrantur: vt sitis filii Patris vestri qui est in cælis. Quis non hîc cum Chrysostomo ratiocinetur, ex tam necessaria causa probè constare non esse exhortationes, sed præceptiones? Quid nobis amplius restat, vbi expungimur è numero filiorum Dei? At secundùm eos filii Patris cælestis erunt soli monachi, soli Deum Patrem audebunt inuocare. Quid interim Ecclesia? Eodem iure relegabitur ad

Mat.5.g.44

Libro de compunctione cordis.

Mat. 5.g.46 Gentiles & publicanos. Dicit enim Christus, Si amicis vestris estis beneuoli, quam inde gratiam expectatis? annon Gentes & publicani idem faciunt? Bene verò nobiscum agetur si Christianorum titulus nobis relinquatur, cælestis regni adimatur hæreditas.

Li.de doctri.Chr. Nec minus firmum est Augustini argumentum, Quum scortari, inquit ille, Dominus vetat, non inimici minus quàm amici vxorem attingere prohibet: quum furtum interdicit, nihil omnino furari permittit, siue ab amico, siue ab inimico. Hæc autem duo, Non furari, & Non scortari, ad dilectionis regulam reuocat Paulus: imò docet sub hoc mandato contineri, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ergo aut falsum Legis interpretem fuisse Paulum oportet, aut necessariò hinc conficitur, diligẽdos quoque esse inimicos ex præcepto, quemadmodum amicos. Verè itaque se filios Satanæ esse produnt qui commune iugum filiorum Dei excutiunt adeò licentiosè. Dubites autem maioríne stupiditate an impudentia istud dogma euulgarint. Nemo enim veterum est qui non tanquam de re certa pronuntiet hæc esse mera præcepta. Ne Gregorii quidem ætate dubitatum de eo fuisse, ex secura eius asseueratione liquet. nam citra controuersiam pro præceptis habet. Et quàm stolidè ratiocinantur? Onus, inquiunt, esset nimis graue Christianis. Quasi vero grauius quicquam excogitari possit quàm diligere Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Præ ista Lege nihil non facile haberi debeat, siue diligendus inimicus, siue omnis vindictę cupiditas ex animis deponenda. Omnia certè nostrę imbecillitati ardua sunt & difficilia, vel ad minimum vsque Legis apicem. Dominus est in quo virtuté facimus. det ille quod iubet, & iubeat quod velit. Sub lege gratiæ esse Christianos, non est effrænatè sine lege vagari, sed Christo insitos esse, cuius gratia à Legis maledictione liberi sint, & cuius Spiritu Legem habeant in cordibus inscriptam. Hanc gratiam, Legem impropriè vocauit Paulus, alludens ad Legem Dei, cui per contentionem eam opponebat

Rom.13.c.9

nebat: isti in nomine Legis de nihilo philosophantur.

58 Eiusdem est rationis quòd peccatum veniale nūcuparunt, cùm occultam impietatem, quæ primæ tabulæ aduersatur, tum directam vltimi mandati præuaricationem. Sic enim definiunt, esse cupiditatē sine deliberato assensu, quæ non diu cordi insideat. Ego autem ne subire quidem posse dico, nisi ob defectum eorum quæ in Lege requiruntur. Vetamur alienos habere deos. Quum mens diffidentię machinis perculsa, aliò circumspectat, quum subita cupidine aliò trāsferendæ suę beatitudinis incessitur: vnde isti quamlibet euanidi motus, nisi quia est aliquid in anima vacuum ad recipiendas eiusmodi tentationes? Ac ne longiùs argumentum protrahatur, præceptum est de diligendo Deo ex toto corde, ex tota mente, ex tota anima. nisi ergo omnes animæ potentiæ in Dei amorem intenduntur, iam discessum est à Legis obedientia. quia Deo non bene stabilitum in conscientia nostra thronum arguunt qui illic insurgunt aduersus regnum eius hostes, eiúsque edicta interpellant. Mandatum verò vltimum propriè huc pertinere demonstratum est. Pupugit nos animi aliquod desiderium? iam concupiscentiæ rei tenemur, ac simul constituimur Legis transgressores: quia dominus non tantùm deliberare & machinari quod sit in iacturam alterius vetat, sed concupiscentia etiam stimulari & æstuare. Legis verò trāsgressioni maledictio Dei semper incumbit. Non est igitur quòd vel leuissimas cupiditates iudicio mortis eximamus. In æstimandis peccatis, inquit Augustinus, non afferamus stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes, hoc graue, hoc leue est: sed afferamus stateram diuinam de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa quid sit grauius appendamus: imò non appendamus, sed à Domino appensa recognoscamus. Quid autem Scriptura? certè dum Paulus stipendium peccati, mortem vocat, sibi putidam hanc distinctionem incognitam fuisse ostendit. Quum plus iusto procliues ad hypocrisin simus, fomentum hoc addi minimè oportuit quod torpidas conscientias mulceret.

Lib.2.de Bapt. cō. Donati. cap.6

59 Vtinam reputarent quid sibi velit illud Christi dictum, Qui transgressus fuerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, nullus habebitur in regno cælorum. An ex eo numero non sunt, dum Legis trāsgressionem ita extenuare audent acsi digna morte non esset? Atqui oportuerat considerare, non simpliciter quid præcipiatur, sed quisnam sit ille qui præcipit, quia in qualicunque mandatæ ab eo Legis transgressiuncula eius authoritati derogatur. An illis parum est Dei maiestatem vlla in re violari? Deinde si suam in Lege voluntatem exposuit Deus, quicquid Legi contrarium est, illi displicet. An iram Dei sic exarmatam fingent vt non mortis vindicta protinus consequatur? Neque ipse obscurè pronuntiauit, (si vocem eius exaudire in animum potius inducerent, quàm claram veritatem insipidis suis argutа-

Matt. 5. c.19

Ezec.18. tionibus obturbare.) Anima (inquit) quæ peccauerit, ipsa morie-
e.20 tur. Item quod nuper citaui, Stipendium peccati, mors. Isti autem
Rom. 6. quod peccatum esse fatentur, quia negare nequeunt, mortale ta-
d.23 men non esse contendunt. Sed enim quia plus satis hactenus insaniæ indulserunt, discant saltem aliquando resipiscere. Quòd si delirare perseuerant, illis valere iussis, habeant filii Dei, omne peccatum mortale esse: quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò prouocat: quia est Legis præuaricatio, in quam edictum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur.

Christum, quamuis sub lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuisse.

CAP. IX.

VIA non frustra Deus iam olim per expiationes & sacrificia voluit se Patrem testari, nec frustra populum electum sibi consecrauit: iã tunc haud dubiè in eadem imagine cognitus est in qua nũc pleno fulgore nobis apparet. Ideo Ma-
Malach. lachias, postquam Iudæos ad Legem Mosis iussit attendere, & in
4.a.2 eius studio perseuerare (quia post eius mortem futura erat aliqua muneris Prophetici interruptio) mox denuntiat exoriturum esse solem iustitiæ. Quibus verbis admonet, Legem in hoc valere vt pios in expectatione vẽturi Christi contineat: eius tamen aduentu
1. Petr.1. longè plus lucis sperandum esse. Hac ratione Petrus Prophetas di-
b.11 cit fuisse sciscitatos & sedulò inquisiisse de salute quæ nunc per Euangelium patefacta est: & fuisse illis reuelatum quòd non sibi vel suo seculo, sed nobis ministrarent ea quæ per Euangelium annuntiantur. Non quòd inutilis fuerit veteri populo eorum doctrina, vel ipsis etiam nihil profuerit: sed quia thesauro potiti non sunt, quem nobis transmisit Deus per eorum manum. Nam hodie nobis ante oculos familiariter proponitur gratia de qua testificati sunt: & quum eam modicè delibauerint, vberior nobis offertur e-
Iohan.5. ius fruitio. Ideo Christus, qui se testimonium à Mose habere asse-
g.46 rit, gratiæ tamen mensuram qua Iudæos superamus extollit. Nam
Mat.13. discipulos alloquens, Beati (inquit) oculi qui vident quæ videtis: &
b.16 beatæ aures quæ audiunt quæ vos auditis. Multi enim Reges &
Luca 10. Prophetæ hoc optarunt, nec adepti sunt. Hæc non parua est reue-
d.23 lationis Euangelicæ commendatio, quòd sanctis Patribus, qui ra-
Iohan.8. ra pietate excelluerunt, nos Deus prætulit. Cui sententiæ minimè
g.56 repugnat alter locus. vbi dicitur Abraham vidisse diem Christi, & gaudio exultasse. Quia etsi obscurior fuit intuitus rei procul remotæ: nihil tamen ad bene sperandi certitudinem defuit: vnde læ-
Iohan.1. titia illa quæ sanctum Patriarcham ad mortem vsque comitata
c.18 est. Neque vox illa Iohannis Baptistæ, Deum nemo vidit vnquam,

vnige-

vnigenitus qui est in sinu Patris enarrauit nobis, pios qui antè mortui fuerant, excludit à societate intelligentiæ & lucis quæ refulget in Christi persona: sed illorum sortem cum nostra comparans, mysteria quæ sub vmbris obscurè tantùm speculati sunt, docet nobis manifesta esse: quemadmodum probè explicat author epistolæ ad Hebræos, multifariã & multis modis loquutum fuisse olim per Prophetas, nunc verò per dilectum Filium. Quanuis ergo vnigenitus ille, qui nobis hodie est splendor gloriæ & character substantiæ Dei patris, olim Iudæis innotuerit, sicuti alibi citauimus ex Paulo, fuisse antiquæ liberationis ducem, verum tamen est quod alibi tradit idem Paulus, Deum qui iussit è tenebris lumen splendescere, nunc illuxisse cordibus nostris, ad illustrandam notitiam gloriæ Dei in facie Iesu Christi: quia vbi apparuit in hac sua imagine, quodãmodo se fecit visibilẽ, prę ut obscura & vmbratilis antè fuerat eius species. Quo turpior & magis detestabilis est eorum ingratitudo ac prauitas, qui hîc in meridie cæcutiunt. Et ideo mentes eorum à Satana obtenebratas esse dicit Paulus, ne cernant gloriam Christi, nullo velo interposito, in Euangelio refulgentem.

He. 1.a.1

2. Cor. 4. b.6

2 Porrò Euangelium accipio pro clara mysterii Christi manifestatione. Fateor certè, quatenus Euangelium vocatur à Paulo doctrina fidei, eius partes censeri quæcunque passim in Lege occurrunt promissiones de gratuita peccatorum remissione, quibus sibi Deus reconciliat homines. Fidem enim terroribus illic opponit, quibus angitur & vexatur conscientia, si ex operibus petenda sit salus. Vnde sequitur, vocem Euangelii largè sumẽdo, sub ea comprehendi quæ olim testimonia Deus misericordiæ suæ paternique fauoris Patribus dedit. Verùm per excellentiam aptari dico ad promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ. ídque non modò communi vsu receptum est, sed à Christi & Apostolorum authoritate pendet. Vnde proprium hoc illi tribuitur, ipsum prædicasse Euangelium regni. Et Marcus præfatur hoc modo, Initium Euangelii Iesu Christi. Nec verò opus est locos colligere quibus probetur res satis supérque nota. Suo igitur aduentu Christus vitam & immortalitatem illustrauit per Euangelium. Quibus verbis non intelligit Paulus demersos fuisse Patres in tenebris mortis, donec carnem indueret Filius Dei: sed hanc prærogatiuam honoris Euangelio vendicans, nouum & insolitum legationis genus fuisse docet, qua Deus quæ pollicitus fuerat præstitit: vt in Filii persona extaret promissionum veritas. Nam etsi semper experti sunt fideles verũ esse illud Pauli, In Christo omnes promissiones esse etiã & amen: quia eorum cordibus fuerunt obsignatæ: quia tamen omnes nostræ salutis numeros in carne sua impleuit, viua ipsa rerum exhibitio iure nouum & singulare præconium obtinuit. Ex quo illud Christi, Posthac videbitis cælos apertos, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis. Etsi enim al-

1. Tim. 4.6

Matt. 4. c.17

Mar. 1. a.1

2. Tim. 1. c.10

2. Cor. 1. d.20

Iohan. 1 f.51

ludere videtur ad ſcalam in viſione oſtenſam Patriarchæ Iacob, præſtantiam tamen aduentus ſui commendat hac nota, quòd ianuam cælorum nobis aperuerit vt familiaris pateat ingreſſus.

3 Cauendum tamen eſt à diabolica imaginatione Serueti, qui dum magnitudinem gratiæ Chriſti extollere vult, vel ſaltē ſe velle fingit, promiſſiones in totum abolet, quaſi finem ſimul cum Lege acceperint. Obtendit, fide Euangelii nobis afferri promiſſionum omnium complementum. Quaſi verò nulla ſit inter nos & Chriſtum diſtinctio. Admonui quidem nuper, Chriſtum nihil reliquum feciſſe ex tota ſalutis noſtræ ſumma: ſed ex eo perperam infertur, beneficiis ab ipſo partis nos iam potiri: acſi falſum illud Pauli eſſet, ſalutem noſtram in ſpe eſſe abſconditam. Fateor quidem nos, in Chriſtum credendo, ſimul tranſire à morte in vitam. ſed tenendum interea eſt illud Iohannis, quanuis ſciamus nos eſſe filios Dei, nondum tamē apparuiſſe, donec ſimiles ei erimus: dum ſcilicet eum videbimus qualis eſt. Quanuis ergo præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euangelio Chriſtus offerat, fruitio tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latet, donec corruptibili carne exuti, tranſfiguremur in eius qui nos præcedit gloriam. Interea in promiſſiones recumbere nos iubet Spiritus ſanctus, cuius authoritas compeſcere apud nos debet latratus omnes impuri illius canis. Nam teſte Paulo, pietas tā futuræ quàm præſentis vitæ promiſſionem habet: qua ratione iactat ſe Apoſtolum Chriſti ſecundùm promiſſionem vitæ quæ in ipſo eſt. Et alibi nos eaſdem habere promiſſiones admonet, quibus olim donati fuerunt ſancti. Denique hanc fœlicitatis ſummam ſtatuit, quòd obſignati ſimus Spiritu promiſſionis ſancto. Nec verò aliter Chriſto fruimur, niſi quatenus eum amplectimur promiſſionibus ſuis veſtitum. Quò fit vt habitet ipſe quidem in cordibus noſtris, & tamen ab ipſo peregrinemur: quia per fidem ambulamus, & non per aſpectum. Nec malè inter ſe conueniunt hæc duo, nos poſſidere in Chriſto quicquid ad cæleſtis vitæ perfectionem ſpectat, & tamen fidem eſſe viſionem bonorū quæ non videntur. Tantùm in natura promiſſionum vel qualitate notandum eſt diſcrimen: quia Euangelium digito mōſtrat quod Lex ſub typis adumbrauit.

Rom.8. 24 — *1.Tim.4 b.8* — *2.Ti.1. a.1* — *2.Cor.7. a.1*

4 Hinc etiam conuincitur eorum error, qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ. Eſt quidē hæc antitheſis minimè repudianda: quia ſæpe Paulus ſub Legis nomine regulam iuſtè viuendi intelligit, qua Deus à nobis exigit quod ſuum eſt, nullam vitæ ſpem faciens niſi omni ex parte obſequimur, ac viciſſim maledictione addita ſi vel minimum deflectimus: nempe vbi diſputat gratis nos placere Deo & per veniam iuſtos cenſeri, quia nuſquam inuenitur Legis obſeruatio, cui merces promiſſa eſt. Aptè igitur Paulus iuſtitiam Legis & Euangelii facit inter ſe contrarias. Sed non ita ſucceſſit Euangelium toti Legi, vt diuerſam rationem ſalutis afferret: quin potius

potius vt sanciret ratúmque esse probaret quicquid illa promiserat, & corpus vmbris adiungeret. Neque enim Christus, vbi dicit Legem & Prophetas fuisse vsque ad Iohannem, Patres maledictioni addicit, quam effugere non possunt serui Legis: sed rudimentis tantùm imbutos fuisse significat, vt longè subsisterent infra Euangelicæ doctrinæ altitudinem. Proinde Paulus, Euangelium appellans Dei potentiam in salutem omni credenti, mox addit habere testimonium à Lege & Prophetis. In fine verò eiusdem Epistolæ, quanquam præconium Iesu Christi reuelationem esse tradit mysterii temporibus æternis taciti, sententiam hanc addita explicatione mitigat, manifestatum esse docens per Scripturas Propheticas. Vnde colligimus, vbi de tota Lege agitur, Euangelium respectu dilucidæ manifestationis tantummodo ab ea differre: cæterùm propter inæstimabilem gratiæ affluentiam, quæ nobis fuit in Christo exposita, non abs re eius aduentu dicitur erectum fuisse in terris cæleste Dei regnum. *Rom. 1. b. 16*

5 Iam inter Legem & Euangelium interpositus fuit Iohannes, qui medium obtinuit munus, & vtrique affine. Etsi enim Christum vocans agnum Dei & victimam expiandis peccatis, summam Euangelii protulit: quia tamen incomparabilem illam virtutem & gloriam quę demum enituit in resurrectione, non explicuit: Christus Apostolis parem esse negat. Hoc enim significant eius verba, quanuis inter filios mulierum excellat Iohannes, qui tamen minimus est in regno cælorum, maiorem illo esse. Quia non hominum personas illic commendat: sed postquam Iohannem prætulit omnibus Prophetis, Euangelii prædicationem in summum gradum attollit, quam alibi vidimus notari per regnum cælorum. Quòd autem se vocem tantùm esse Iohannes ipse respondet, quasi Prophetis esset inferior, non facit hoc simulatæ humilitatis causa, sed docere vult sibi non mandatam esse propriam legationem, sed officio apparitoris se defungi: sicuti à Malachia prædictum erat, Ecce mitto Eliam Prophetam antequam veniat dies Iehouæ magnus & terribilis. Nec verò aliud toto ministerii sui cursu egit quàm vt Christo pararet discipulos. Sicuti etiam hoc sibi diuinitus iniunctum esse ex Iesaia probat. Hoc sensu dictus est à Christo lucerna ardens & lucens, quia nondum illuxerat plenus dies. Nec tamen hoc obstat quominus numeretur inter Euãgelii præcones, sicuti eodem vsus est Baptismo, qui postea traditus fuit Apostolis. Sed quod exorsus est, nonnisi Christo in cælestem gloriam recepto liberiore progressu per Apostolos completum est. *Matth. 11. 12* *Iohan. 1. c. 23* *Malach. 4. a. 5* *Iohan. 5. f. 35*

De similitudine Veteris & Noui testamenti.

CAP. X.

EX superioribus liquere iam potest, quoscunque ab initio mundi homines Deus in populi sui sortem cooptauit, eadem lege atque doctrinæ eiusdem quæ inter nos viget vin-

culo fuisse ei fœderatos. sed quia non parum interest caput hoc stabiliri, vice appendicis annectam, quum Patres eiusdem nobiscum hæreditatis fuerint consortes, & eiusdem Mediatoris gratia communem salutem sperauerint, quatenus in societate hac diuersa fuerit eorum conditio. Quanquam autem quæ ex Lege ac Prophetis ad eius probationem collegimus testimonia, palàm faciunt non aliam vnquam fuisse in Dei populo religionis pietatísque regulam: quia tamen apud scriptores multa sæpe de discrimine Veteris ac Noui testamenti disputantur, quæ scrupulum parum acuto lectori iniicere possint, huic rei meliùs atque exactiùs discutiendæ peculiarem locum iure destinabimus. Quinetiam quod vtilissimum alioqui futurum erat, necessarium nobis fecerunt prodigiosus nebulo Seruetus & furiosi nonnulli ex Anabaptistarum secta, qui non aliter de Israelitico populo sentiunt quàm de aliquo porcorum grege, vtpote quem nugantur à Domino in hac terra saginatum, citra spem vllam cælestis immortalitatis. Hunc ergo pestiferum errorem vt arceamus à piis animis, simul etiam vt difficultates omnes eximamus, quæ audita diuersitatis mentione inter Vetus ac Nouum testamentum, suboriri protinus solent, obiter inspiciamus quid simile, quídve diuersum habeant, quod olim cum Israelitis fœdus ante Christi aduentum Dominus pepigit, & quod nunc eo manifestato percussit nobiscum.

2 Ac vno quidem verbo expediri vtrunque potest: Patrum omnium fœdus adeò substantia & re ipsa nihil à nostro differt, vt vnum prorsus atque idem sit: administratio tamen variat. Sed quia ex tanta breuitate nemo certam intelligentiam assequeretur, longiorem explicationem, siquid prodesse volumus, persequi necesse est. Cæterùm in similitudine vel potiùs vnitate ostendenda, singulas particulas, quæ iam expeditæ sunt, ex integro retractare superuacuum fuerit: miscere verò quæ adhuc alibi dicẽda erunt, intempestiuum. In tribus autem maximè capitibus hîc insistendum est, Primùm vt teneamus, non carnalem opulentiam ac fœlicitatem metam fuisse Iudęis propositam, ad quam demum adspirarent, sed in spem immortalitatis fuisse cooptatos: atque huius adoptionis fidem illis fuisse tum oraculis, tum Lege, tum Prophetiis certò factam. Deinde, fœdus quo cõciliati Domino fuerunt, nullis eorum meritis, sed sola Dei vocantis misericordia fuisse suffultum. Tertium, & habuisse ipsos & cognouisse mediatorem Christum, per quem & Deo coniungerentur, & promissionum eius compotes forent. Ex quibus secundum, quia nondum fortè satis innotuit, suo loco fusè demonstrabitur. Plurimis enim ac luculentis Prophetarum testimoniis confirmabimus, à mera fuisse bonitate ac indulgentia quicquid vnquam Dominus populo suo benefecit ac promisit. Tertium quoque suas habuit sparsim non obscuras demonstrationes. Ac ne primum quidem intactum reliquimus.

3 In hoc ergo explicando (quia ad causam præsentem maximè

pertinet

pertinet,& de ipſo plus controuerſiæ nobis faciunt) intentiorem ponemus operam.ſic tamen vt ſiquid aliorum explicationi adhuc deeſt, obiter ſufficiatur, vel oportuno deinde loco addatur. Sanè de omnibus dubitationem eximit Apoſtolus,quum ait Deum Patrem Euangelium, quod de Filio ſuo ſecundùm tempus deſtinatum promulgauit, longè antè per Prophetas in Scripturis ſanctis promiſiſſe.Item, fidei iuſtitiam quæ per Euangelium ipſum docetur,teſtimonium habere à Lege & Prophetis. Euangelium ſiquidem hominum corda non in præſentis vitæ lætitia detinet,ſed ad ſpem immortalitatis euehit: non terrenis deliciis affigit,ſed ſpem in cælo repoſitam annuntians, illuc quodammodo tranſportat. Sic enim alibi definit,Poſteaquam Euãgelio credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ,in redemptionem acquiſitæ poſſeſſionis.Item,Audiuimus fidem veſtram in Chriſto Ieſu & charitatem erga ſanctos: propter ſpem vobis repoſitam in cælis,de qua audiſtis per ſermonem veracem Euangelii. Item,Vocauit nos per Euangelium,in participationem gloriæ Domini noſtri Ieſu Chriſti.Vnde & verbum ſalutis & potentia Dei ad ſaluandos fideles, & regnum cælorum nuncupatur.Quòd ſi ſpiritualis eſt Euangelii doctrina, & ad vitæ incorruptibilis poſſeſſionem aditũ aperit, ne putemus eos quibus promiſſum ac denuntiatum fuit,preterita neglectáque animæ cura,in captandis corporis voluptatibus inſtar pecudum obſtupuiſſe. Nec cauilletur hîc quiſpiam,promiſſiones quæ in Lege &Prophetis de Euangelio ſunt cõſignatæ nouo populo eſſe deſtinatas.Nam paulò poſt quàm illud poſuit de Euangelio in Lege promiſſo,ſubiicit quæcunque Lex continet,ad eos ſine dubio propriè dirigi qui ſub Lege ſunt. In alio quidem argumento fateor. ſed non adeo erat obliuioſus, vt quum diceret ad Iudæos verè pertinere quæcunque Lex docet,non cogitaret quid paucis antè verſibus affirmaſſet de Euangelio in Lege promiſſo. Clariſſimè ergo demonſtrat Apoſtolus ad futuram vitam præcipuè ſpectaſſe teſtamentum Vetus, quum ſub eo dicit Euangelii promiſſiones contineri.

Ro.1.a.2 *Ro. 3. c. 21* *Ephe.1.c. 13* *Col.1.a. 4* *2. Theſ. 2.d.14* *Ephe.1. 13* *Rom. 1. 16* *1. Cor. 1. 18* *Ro. 3. c. 19*

4 Eadem ratione ſequitur & gratuita Dei miſericordia conſtitiſſe,& Chriſti interceſſione fuiſſe confirmatum.Nam & Euangelica prædicatio nihil aliud quàm paterna Dei indulgentia iuſtificari præter ſuum meritum peccatores pronuntiat:& tota eius ſumma in Chriſto terminatur.Quis igitur expertes Chriſti Iudæos facere auſit,quibuſcum audimus fuiſſe percuſſum Euangelii fœdus, cuius vnicum fundamentum Chriſtus eſt? Quis alienos reddere à gratuitæ ſalutis beneficio, quibus adminiſtratam fuiſſe audimus iuſtitiæ fidei doctrinam? Ac ne diu de re liquida diſceptemus, habemus inſignem domini ſententiam: Abraham exultauit vt videret diem meum: vidit,& gauiſus eſt. Et quod de Abraham teſtatur illic Chriſtus, oſtendit Apoſtolus in fideli populo fuiſſe vniuerſale,quum dicit Chriſtum manere heri, hodie, & in ſecula. Neque

Iohan.8. g.56 *He.13.b. 8*

enim de Christi æterna diuinitate simpliciter illic loquitur: sed de eius virtute, quæ perpetuò fidelibus fuit patefacta. Quare & beata Virgo & Zacharias in suis canticis reuelatam in Christo salutem exhibitionem esse dicunt promissionum, quas Abraham & Patriarchis olim fecerat Dominus. Si Christum suum exhibendo, iurisiurandi sui veteris fidem soluit Dominus, dici non potest quin eius finis in Christo & vita æterna semper fuerit.

Lucæ 1. e. 54, & g. 72

5 Quin Apostolus non fœderis tantùm gratia pares nobis facit Israelitas, sed etiam sacramētorum significatione. Nam pœnarum exemplis quibus castigatos olim fuisse illos Scriptura recitat, deterrere Corinthios volens, ne in similia flagitia incurrerent, à præfatione ista orditur, Non esse cur vllam prærogatiuam nobis vendicemus, quæ nos à Dei vindicta eripiat quam illi subierunt. quando non iisdem modò beneficiis prosequutus sit illos Dominus, sed iisdem quoque symbolis illustrem inter eos gratiam suam reddiderit. acsi diceret, Si confiditis vos extra periculum esse, quia & Baptismus quo insigniti estis, & Cœna quam quotidie suscipitis, eximias habent promissiones: interim contempta Dei bonitate, licentiosè lasciuitis: scitote nec Iudęos talibus symbolis caruisse, aduersus quos tamen iudicia sua Dominus seuerissimè exercuit. Baptizati sunt in transitu maris & nube qua protegebantur ab ardore solis. Trāsitum illum Baptismum carnalem fuisse aiunt, qui spirituali nostro secundùm quandam proportionem respondeat. Verùm si id recipitur, non procederet Apostoli argumentum, qui hîc vult ademptum Christianis ne Baptismi prærogatiua Iudæos præcellere se putent. Nec obnoxium est huic cauillo quod protinus sequitur, Illos eandem nobiscum spiritualem escam manducasse, ac eundem bibisse spiritualem potum, quem Christum interpretatur.

1. Cor. 10. a. 1, & c. 11

6 Obiiciunt quidem ad frangendam hanc Pauli sententiam, quod ait Christus, Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Qui manducat carnem meam, non morietur in æternum. quæ duo inter se nullo negotio conciliantur. Dominus, quia sermonem habebat ad auditores, qui tantùm ventris alimento quærebant saturari, verum animæ cibum non curabant, ad eorum captum orationem aliquantum attemperat, præsertim verò comparationem mannæ & corporis sui pro eorum sensu statuit. Postulabant vt acquirendæ sibi authoritatis gratia suam virtutem miraculo aliquo approbaret quale ediderat Moses in deserto quū manna è cælo impetrauerat. In manna autē nihil apprehendebant nisi carnalis inediæ, qua populus tunc afflictabatur, remedium: ad mysterium illud sublimius, quod Paulus respicit, nō penetrabant. Christus ergo, vt demonstret quanto præstantius à se beneficium expectare debeant, quàm quod à Mose collatum patribus suis prædicarent, hanc comparationem format, Si magnum fuit opinione vestra, & memorabile miraculum, quod Dominus per Mosen

Iohan. 6. e. 31

popu-

populo suo, ne in deserto fame periret, cælestem cibum subministrauit, quo sustẽtaretur ad modicum tempus: hinc colligite quantò excellẽtior sit cibus qui immortalitatem largitur. Videmus cur quod in manna præcipuum erat, prætermiserit Dominus, infimam tantùm eius vtilitatem notarit. Nempe quoniam Iudæi, velut exprobrandi studio, Mosen illi obiecerant, qui populi necessitati mannæ remedio opitulatus esset: respondet, se longè superioris gratiæ esse administrum, præ qua vilescere meritò debeat carnalis populi educatio, quam solam tanti æstimabant. Paulus quia nouerat Dominum, quum manna è cælo deplueret, non in ventris duntaxat pastum effudisse, sed spiritualis quoque mysterii loco dispensasse ad figurandam quæ in Christo habetur spiritualem viuificationem, partem istam, quæ consideratione dignissima erat, non negligit. Quare certò claréque conficitur, non easdem modò quibus nos dignatur nunc Dominus, vitæ æternæ ac cælestis promissiones communicatas fuisse Iudęis, sed etiam sacramentis verè spiritualibus obsignatas. Qua de re copiosè Augustinus aduersus Faustum Manichæum disputat.

7 Quòd si testimonia ex Lege & Prophetis sibi recitari malint lectores, ex quibus perspiciant spirituale fœdus fuisse Patribus etiam commune sicuti ex Christo & Apostolis audimus: huic quoque voto obsequar, eóque libentiùs quòd ita certius conuincentur aduersarii, nequid postea tergiuersari queant. Atque ab ea quidem demonstratione incipiam, quam tametsi Anabaptistarum supercilio futilem & penè ridiculam fore scio, apud dociles tamen & sanos plurimùm valebit: ac pro confesso sumo, eam verbo Dei inesse vitæ efficaciam, vt quoscunque Deus participatione eius dignatur, eorum animas viuificet. Valuit enim semper illud Petri: semen esse incorruptibile quod in æternum manet, sicuti etiam ex verbis Iesaiæ colligit. Iam quum hoc sacro vinculo Deus olim sibi deuinxerit Iudæos, non dubium est quin eos segregauerit in spem æternæ vitæ. Nam quum verbum fuisse amplexos dico, quod illos Deo propius adiungeret, communicandi rationem intelligo, non illam generalem quæ per cælum & terram omnésque mundi creaturas diffunditur (quæ licet vniuersa viuificet pro suæ vnumquodque naturæ modo, non tamen à corruptionis necessitate eruit) sed istam specialem qua piorum animæ & illuminantur in Dei notitiam, & illi quodammodo copulantur. Huiusmodi verbi illuminatione quum adhæserint Deo, Adam, Abel, Noe, Abraham, & reliqui patres, dico minimè dubium esse quin illis in regnum Dei immortale fuerit ingressus. Erat enim solida Dei participatio, quæ extra vitæ æternæ bonum esse non potest.

1. Pet. 1. d. 23
Iesa. 40. b. 6

8 Si tamen illud nonnihil implicitum videtur: age, ad ipsam fœderis formulam transeamus: quæ non placidis modò ingeniis satisfaciet, sed eorum inscitiam abundè coarguet qui contradicere nituntur. Sic enim semper pepigit cum seruis suis Dominus,

Leui.26. b.12 Ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum:quibus verbis & vitam, & salutem, & omnem summam beatitudinis comprehendi Prophetæ quoque exponere soliti sunt. Non enim Dauid sine causa sæpius pronuntiat, beatum populum cuius Dominus est Deus: *Psal.144 d.15* beatam gentem quam in hæreditatem sibi elegit:nec terrenæ quidem fœlicitatis gratia, sed quoniam à morte eripit, perpetuò conseruat, æternáque misericordia prosequitur quos in populum assumpsit. *Psal.33. c.12* Quemadmodum est apud alios Prophetas, Tu Deus noster, non moriemur. *Habac. 1.c.12* Dominus, Rex noster, Legislator noster:ipse saluabit nos. *Iesa.33. d.21* Beatus es Israel, quia in Domino Deo saluaris. Sed ne in re superuacua multum laboremus, passim in Prophetis recurrit hæc admonitio, nihil ad bonorum omnium affluentiam adeóque salutis certitudinem deesse, modò nobis Dominus sit in Deum: *Deut.33. d.29* & meritò. Si enim facies eius, simul atque illuxit, præsentissimum est salutis pignus, cuinam se homini in Deum manifestet, cui non salutis quoque thesauros aperiat? Hac enim conditione Deus noster est vt in medio nostri habitet, quemadmodum per Mosen testabatur. *Leui.26. b.11* Obtineri autem talis eius præsentia non potest, vt non simul vita possideatur. Atque vt nihil vltrà exprimeretur, satis claram habebãt vitæ spiritualis promissionẽ in his verbis, Sum Deus vester. *Exod.6. a.7* Non enim solis vtique corporibus Deum se fore denuntiabat, sed animis præcipuè. animæ autem, nisi per iustitiam Deo coniunctæ, ab ipso alienæ in morte manent. Adsit rursum illa coniunctio:perpetuam salutem secum ducet.

9 Accedit eò, quòd non modò se illis Deum esse testabatur, sed se quoque semper fore promittebat:quò spes eorum præsentibus bonis non contenta, in æternitatem protenderetur. Id porrò valuisse apud eos temporis futuri notationem ostendunt multæ voces, vbi se non in præsentibus tantùm malis, sed in posterum consolantur fideles:quòd sibi Deus nunquam defuturus esset. Iam verò (quæ pars erat secunda promissionis) ipsos de Dei benedictione extra terrenæ vitæ limites erga se prorogãda clariùs etiamnum confirmabat, Ero Deus seminis vestri post vos. *Gen.17. a.7* Nam si suam erga mortuos beneuolentiam declaraturus erat, benefaciendo posteris:erga ipsos multò minus defuturus erat eius fauor. Neque enim instar hominum est Deus, qui suum ideo amorem ad amicorum filios transferunt, quia morte interrumpitur eorum facultas, quo minus iis quibus bene volebant impendãt sua officia. at Deus, cuius beneficentia morte non impeditur, suæ profectò misericordiæ fructum mortuis non tollit, quam eorum causa transfundit in mille generationes. *Exo.20. a.6* Præclaro igitur documento magnitudinem atque affluentiam suæ bonitatis, quam post mortem sensuri essent, volebat illis Dominus commendare, quum talem describebat quæ in totam familiam exuberaret. Huius verò promissionis veritatem tum obsignauit Dominus, & quasi complementum protulit, quum Deum se Abraham, Isaac & Iacob longè post eorum *Exod.3. b.6*

rum mortem appellaret. Quid enim? annon ridicula erat appellatio, si perierant? Perinde enim fuisset acsi ita foret loquutus, Ego sum Deus eorum qui non sunt. Proinde vno isto argumento Sadducæos à Christo constrictos fuisse Euangelistæ referunt, vt ne inficiari quidē possent resurrectionē mortuorū à Mose esse testatam, nempe qui ex ipso Mose didicerant, omnes sanctos esse in manu illius. Vnde inferre promptum erat, ne morte quidem extingui quos in tutelam, custodiam, protectionémque suam recepisset qui mortis & vitæ est arbiter. *Mat. 22 c.23 Luc.20. e.32 Deut.33 a.3*

10 Iam (qui præcipuus est cardo in hac controuersia) dispiciamus annon ipsi quoque fideles sic instituti fuerint à Domino, vt meliorem alibi vitam sibi esse sentirent, ac neglecta terrena, illam meditarētur. Primùm, quæ diuinitus iniuncta illis fuit viuēdi conditio, assiduum erat exercitium, quo admonerentur se omnium esse miserrimos si in hac modò vita fœlices essent. Adam, vel sola recordatione perditæ fœlicitatis infœlicissimus, anxius laboribus egestatem suam ægrè sustentat. ac ne in solis manuum laboribus Dei maledictione prematur, vnde solatiū illi restabat, extremum luctum percipit. Ex duobus filiis alter illi nefando fratris parricidio eripitur: eum habet superstitem cuius aspectum meritò detestetur ac horreat. Abel in ipso ætatis flore crudeliter trucidatus, exemplum est humanæ calamitatis. Noe bonam ætatis partem (dum totus orbis securè deliciatur) cum magna fatigatione in arca extruenda deterit. Quòd mortem effugit, id fit maioribus eius molestiis quàm si centum mortes obeundæ essent. Nam prætërquam quòd arca illi est quasi sepulchrum decem mensium, in suauius nihil esse potest quàm in animalium stercoribus penè immersum tandiu detineri. Postquam tantas difficultates eluctatus est, in nouam mœroris materiam incidit: ludibrio se haberi à proprio filio videt: & ei quem magno Dei beneficio saluum ex diluuio receperat, suo ipsius ore maledicere cogitur. *Gen.3.c. 17 Ge.4.b.8 Genes.6. d.22 Genes.9. d.24*

11 Abraham quidem vnus instar decem myriadum nobis esse debet, si spectatur eius fides, quæ nobis in optimam credendi regulam proponitur: in cuius etiam genere, vt filii Dei simus, censeri nos oportet. Quid vero absurdius quàm patrem omnium fidelium esse Abraham, & ne postremum quidem angulum inter illos tenere? Atqui ex numero, imò ex gradu apprimè honorifico deiici non potest, quin aboleatur tota Ecclesia. Iam quod ad vitæ experimenta attinet: vbi primùm vocatur Dei imperio, à patria, parentibus, amicis auellitur: in quibus præcipuam vitæ dulcedinem esse putant: acsi illum destinato consilio omnibus vitæ oblectamentis spoliare Dominus vellet. Simul ac terram ingressus est in qua iubetur habitare, fame inde exigitur. Eò ad opem quærendam refugit, vbi, quò se incolumē seruet, necesse habet vxorem prostituere. quod incertum an multis mortibus fuerit acerbius. Vbi in terram habitaculi sui reuersus est, inde rursum fame expellitur. Qualis est *Gene.12. a.4*

fœlicitas, eam terram incolere vbi toties esuriendũ, imò verò ine-
Gen. 12. dia pereundum, nisi aufugias? Simul eodem necessitatis redigitur
c.12 apud Abimelech, vt caput redimere iactura vxoris opus habeat.
Dum huc atque illuc multos annos incertus vagatur, assiduis ser-
uorum rixis compellitur nepotem, quem filii loco habebat, à se di
mittere. Quæ discessio sine dubio non aliter ab eo accepta fuit,
quàm si membri vnius sectionem passus foret. Paulò pòst capti-
uum ab hostibus abripi audit. Quocunque pergat, vicinos reperit
immanis barbariæ, qui ne ex effossis quidẽ magno labore puteis
aquam bibere sinant. Neque enim vsum redimeret à rege Gerar,
nisi antè fuisset prohibitus. Iam vbi ad effœtam senectutem ven-
tum est, quod habet ea ætas insuauissimum & acerbissimum, orbi
tate mulctatum se videt, donec præter spem Ismaelem gignit: cu-
ius tamen natiuitatẽ magno redimit, dum Saræ probris fatigatur
perinde acsi ancillæ contumaciam fouendo, domesticæ perturba-
tionis ipse causa esset. Nascitur demum Isaac, sed ea mercede vt
exturbetur primogenitus Ismael, ac pro derelicto penè hostiliter
proiiciatur. Vbi solus relictus est Isaac, in quo acquiescat defessa
boni viri senectus, paulo pòst mactare ipsum iubetur. Quid cala-
mitosius excogitet humana mens quàm patrem fieri filii carnifi-
cem? Si morbo absumptus foret, quis non putasset miserrimum
esse senem, cui in ludibrium datus esset filius, ob quem orbitatis
dolor ei geminaretur? Si ab extraneo aliquo interfectus, indigni-
tate multum esset aucta calamitas. Istud verò omnia calamitatis
exempla superat, patris manu trucidari. Sic denique toto vitę cur-
riculo iactatus ac vexatus fuit, vt siquis velut in tabula exemplar
calamitosæ vitæ depingere velit, nihil reperiat magis appositum.
Neque obiiciat quispiam eum non fuisse prorsus infelicem, quòd
à tot tantísque tempestatibus prosperè tandem emerserit. Non e-
nim beatam vitam ducere illum dicemus, qui per infinitas difficul-
tates ad longum spatium laboriosè eluctetur: sed qui, sine malo-
rum sensu, præsentibus bonis placidè fruatur.

12 Isaac, qui minoribus malis afflictatur, vix tamen minimum
suauitatis gustum percipit. Eas ipse quoque vexationes experitur
Gen.26. quæ beatum esse hominem in terra non sinant. Illum fames fugat
g.35 è terra Chanaan: vxor è sinu illi eripitur: vicini illum subinde exa-
Gen.26. gitant, ac modis omnibus premunt, vt de aqua etiam cogatur de-
20 certare: domi suæ à nuribus multum molestiarũ sustinet: filiorum
Gene. dissidio angitur: nec mederi tanto malo potest, nisi per exiliũ eius
28.4.5 cui benedixerat. At verò Iacob nihil quàm extremæ infelicitatis
Gen. 27. insigne est exemplar. Pueritiam domi inquietissimè transigit inter
41 fratris primogeniti minas ac terrores, quibus demum cedere cogi-
tur. Profugo à parentibus ac natali solo pręterquã quòd acerbum
Gen. 29. est exulare, apud Laban auũculum nihilo mitius ac humanius ac-
c.20 cipitur. Parum est durissimam atque austerissimã septem annis ser-
uire seruitutem, nisi dolo malo in vxore eludatur. Alterius vxoris
gratia

gratia in nouam seruitutem ingrediendum est, vbi totum diem so lis æstu torreatur, noctu peruigil vrgeatur gelu ac frigore, quemadmodum ipse conqueritur. Tantam vitæ asperitatem dum annos viginti sustinet, quotidie nouis soceri iniuriis affligitur. Nec domi suæ quietus est, quàm videt vxorum odiis, iurgiis, æmulationibus distractam ac penè dissipatam. Vbi in patriam iubetur se recipere, abitũ captare illi necesse est ignominiosæ fugæ similẽ: nec tamen soceri iniquitatem ita potest effugere quin eius probris ac contumeliis in medio itinere vexetur. Excipit mox eũ multò sæuior difficultas. Nam dum ad fratrem accedit, tot mortes habet in conspectu, quot ab homine crudeli & inimico parari queant. Diris ergo terroribus supramodum discruciatur ac discerpitur quandiu aduentum eius expectat: vbi in conspectum eius prodit, tanquam semimortuus ad pedes procumbit, donec placatiorem sentit quàm sperare ausus fuerat. Ad hæc Rachele, vnicè dilecta coniuge, primo terræ ingressu priuatur. Postea quem ab ea filiũ sustulerat, eóque præ aliis amabat, à fera laceratum audit: cuius ex morte quantum mœrorem ceperit, declarat ipse, quòd post diuturnas lachrymas solatiis omnibus viam obstinatè claudit, nihil sibi reliquum faciens nisi vt descendat ad filium lugens in sepulchrum. Interim raptus & defloratio filiæ, in iis vindicandis filiorum audacia, quæ illum non fœtere modò fecerat apud omnes regionis incolas, sed præsentissimum internecionis periculum illi creauerat, quantæ anxietatis, luctus, tædii causæ erant? Sequitur horrendum illud flagitium Rubẽ primogeniti, quo nihil grauius accidere poterat. Nam quum inter summa infortunia reponatur vxoris pollutio, quid dicendum sit vbi à proprio filio perpetratum est id scelus? Aliquantò pòst altero incestu contaminatur familia, vt constantissimum alioqui & infractum calamitatibus animum tot dedecora labefactare debeant. Sub extremum vitæ, dum suæ ac suorum inediæ succurrere quęrit, noui infortunii nuntio percellitur, qui intelligit filium alterum in vinculis detineri, quem vt recipiat, Beniamin vnicum suum desiderium permittere aliis cogitur. Quis putet in tanta malorum congerie momentum illi datum quo saltem securè respiraret? Itaq; ipse optimus de se testis asseuerat Pharaoni, dies suos breues ac malos fuisse super terram. Qui per continuas miserias vitam se transegisse pronuntiat, negat profectò eam prosperitatem se sensisse quæ illi à Domino promissa fuerat. Ergo aut malignus ingratúsque Dei gratiæ æstimator erat Iacob, aut verè se miserum fuisse super terram profitebatur. Si vera fuit affirmatio, sequitur non habuisse ipsum spem in rebus terrenis defixam.

Ge.31.40 *Gen. 30. 14 &c.* *Gen. 32. c.11* *Gene.35. c.16* *Gene.37. g.32* *Gene.34. a.2* *Gene.35. d.22* *Gen. 38. d.18* *Gen. 42. d.32* *Gen. 47. b.9*

13 Si sancti isti Patres (quod vtique indubitatũ est) beatã vitam expectarunt è manu Dei, aliam quàm terrestris vitę beatitudinem & cogitarunt & viderũt. Quod etiã pulcherrimè ostendit Apostolus, Fide (inquit) demoratus est Abraham in terra promissionis, tanquam aliena, in casulis habitando, cum Isaac & Iacob consor-

Hebr.11. b.9

tibus eiusdem hæreditatis. Expectabant enim bene fundatam ciuitatem, cuius opifex ac conditor Deus. In fide defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed procul eas inspicientes, ac credentes, confitentésque quòd hospites & inquilini forent super terram. Quo significant se patriam inquirere. & si desiderio eius quam reliquerant tacti fuissent, erat facultas reuertendi: sed meliorem appetebant, nempe cælestem. Vnde Deus non erubescit vocari eorum Deus: quãdo parauit illis ciuitatem. Stipitibus enim obtusiores fuissent, tam pertinaciter promissiones consectando, quarum nulla spes in terris apparebat, nisi complementum earum alibi expectassent. Id verò in primis non sine ratione vrget, quòd peregrinationem, hanc vitam nuncuparunt: qualiter & Moses refert. Si enim peregrini & inquilini sunt in terra Chanaan, vbi promissio Domini qua illius constituti erant hæredes? Manifestè ergo indicat longiùs spectare quod de possessione illis Dominus promiserat. Quare pedem in terra Chanaan non acquisierunt nisi in sepulchrum. quo testabantur se sperare fructum promissionis nonnisi post mortem percepturos. Atque hæc causa est cur tanti æstimauerit Iacob illic sepeliri, vt iureiurando adegerit filium Ioseph ad eam pollicitationem: cur Ioseph post aliquot secula transferri ossa sua, iampridem in cinerem collapsa voluerit.

Gen. 47. b.9
Act. 7. a. 5
Gen. 47. g. 29. 30
Gene. 50. g. 25

14 Denique apertè constat, in omnibus vitæ studiis propositam futuræ vitæ beatitudinem habuisse. Quorsum enim primogenituram tantopere affectasset, tantóque periculo ambiisset Iacob, quæ exilium & tantumnon abdicationem illi conflatura erat, boni verò nihil prorsus allatura, nisi ad altiorem benedictionem respexisset? Atque eum sibi sensum fuisse declarauit ea voce quam inter vltimos spiritus edidit, Salutare tuum expectabo Domine. Quam salutem expectasset, quum intelligeret se animam expirare, nisi in morte initium nouæ vitæ cerneret? Et quid de sanctis ac filiis Dei disceptamus, quum eiusmodi intelligentiæ gustu ne is quidẽ caruerit qui veritatem oppugnare alioqui nitebatur? Quid enim sibi volebat Balaam, quũ diceret, Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea similia eorum: nisi quòd sentiebat id quod postea Dauid prodidit, Pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini: mortem verò impiorum pessimam? Si vltima linea & meta in morte forent, nullum in ea notari posset discrimen iusti & impii. sorte, quæ post mortem vtrosque diuersa manet, inter se distinguuntur.

Gen. 49. c.18
Nũ. 23. b.10
Psa. 116. a.15
Psal. 34. d.22

15 Nondum vltra Mosen progressi sumus: quem isti nihil aliud officii habuisse dicunt quàm vt carnalem populum agri vbertate, rerúmque omnium copia ad colendum Deum induceret: & tamen (nisi quis sponte semet offerentem lucem refugiat) perspicua iam extat spiritualis fœderis declaratio. Quòd si ad Prophetas descendamus, illic plenissimo fulgore & vita æterna & regnum Christi se profert. Ac primùm Dauid, qui vt tempore aliis fuit superior, ita

ita pro ordine diuinæ dispensationis cælestia mysteria obscurius quàm illi adumbrauit, quanta tamen perspicuitate ac certitudine ad eum scopum omnia sua dirigit? Terrestrem habitationẽ qualiter æstimarit testatur hæc sententia, Aduena hîc sum & peregrinus, quemadmodum omnes Patres mei. Vanitas omnis homo viuens: velut vmbra quisque obambulat. Et nunc quæ expectatio mea Domine? spes mea ad te ipsa. Sanè qui nihil esse in terra solidum aut stabile confessus, spei tamen in Deum firmitatem retinet, alibi repositam sibi fœlicitatem contemplatur. Ad eam contemplationem fideles reuocare solet, quoties vult eos verè consolari. Nam alibi, postquam de breuitate fluxáque & euanida imagine humanæ vitæ loquutus est, subiicit, Misericordia autem Domini vsque in æternum, super timentes eum. Cui simile est quod habetur etiam Psalmo centesimo secundo, Initio Domine tu fundasti terram, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: velut vestis veterascent, & sicut indumentũ mutabis eos. Tu autem idem ipse perstas, & anni tui nõ deficient. Filii seruorum tuorum habitabunt, & posteri eorum coram te stabilientur. Si ob cæli ac terræ interitum non desinunt pii stabiliri coram Domino: sequitur eorum salutem cum Dei æternitate esse coniunctam. Atqui omnino non potest stare spes ista, nisi in promissionem recumbat quæ apud Iesaiam exponitur, Cæli (inquit Dominus) sicut fumus liquescent: terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: salus autem mea in æternum erit, & iustitia mea non deficiet. Vbi iustitiæ ac saluti tribuitur perpetuitas, non quatenus penes Deum resident, sed quatenus ab hominibus sentiuntur.

Psal.39. c.13

Psa.101. c.17

Psa.102. d.26.27. 28.29

Iesa. 51. b.6

16 Neque verò aliter accipere liceat quæ de fidelium prospero successu passim canit, nisi vt in cælestis gloriæ manifestationem conferantur. Qualia sunt, Custodit Dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Itẽ, Iustitia pii manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria: desiderium peccatorum peribit. Item, Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo: habitabũt recti cum vultu tuo. Item, In memoria æterna erit iustus. Item, Redimet Dominus animas seruorum suorum. Siquidem seruos suos Dominus impiorum libidini non vexandos modò, sed lacerandos perdendósque sæpe permittit. in tenebris & squallore languere patitur bonos, dum impii penè inter stellas refulgent: nec illos ita vultus sui serenitate exhilarat vt diuturna lætitia fruantur. Quamobrem ne ipse quidem dissimulat, si in præsentem rerum statum oculos defigant fideles, grauissima tentatione perculsum iri, acsi nulla esset innocentiæ apud Deum gratia nec merces. Adeò impietas vt plurimum prosperatur ac floret, dum piorum natio ignominia, paupertate, contemptu, omníque crucis genere premitur. Parum, inquit, abfuit quin lapsus pes meus, quin effusi fuerint

Psal.97. c.10

Psa.112. b.7.9

Psa.140. c.14

Psal.112. b.6

Psal. 34. d.23

Psal. 73. c.17

greſſus mei, dum vrit me fortuna ſtultorum, dum improborũ proſperitatem video. Tandem poſt narrationem concludit, Inſtituebam cogitationem ſi poſſem hæc cognoſcere: ſed tormentum eſt ſpiritui meo, donec ingrediar in ſanctuarium Domini, & intelligam nouiſſimum eorum.

17 Ergo vel iſta Dauidis confeſſione diſcamus, non ignoraſſe ſanctos Patres ſub veteri Teſtamento quàm rarò vel nunquam in hoc mundo repræſentet Deus quæ ſeruis ſuis pollicetur, atq; ideo animos ad Dei ſacrarium ſuſtuliſſe, in quo reconditum habebant quod in præſentis vitæ vmbra non apparet. Hoc erat vltimum Dei iudicium, quod quum oculis minimè cernerent, fide contenti erant intelligere. Qua fiducia freti, quicquid eueniret in mundo, venturum tamen aliquando tempus non dubitabant quo Dei promiſſiones implerentur. Qualiter iſtæ voces teſtantur, Ego in iu-
Pſal. 17. d.15 ſtitia contemplabor faciem tuam, ſatiabor ſpecie tua. Item, Ego ſicut oliua viridis in domo Domini. Item, Iuſtus vt palma florebit,
Pſal. 52. b.10 ſicut cedrus Libani frondeſcet. Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florebunt. Adhuc fructificabunt: in ſenecta pingues ac
Pſal. 92. d.13 virides erunt. Quum paulò antè dixiſſet, Quàm profundæ ſunt cogitationes tuæ Iehouah, dum florent impii, germinant quaſi herba, vt pereant in perpetuum. Vbi ſpecies iſta & decor fidelium, niſi vbi mundi huius facies regni Dei manifeſtatione inuerſa fuerit? In illam æternitatem quum oculos conuerterent, cõtempta præſentium calamitatum momentanea aſperitate, ſecurè in has vo-
Pſal. 55. d.23.24 ces erumpebant, Non dabis in æternum vt moriatur iuſtus. Tu verò præcipitabis ſceleſtos in puteum interitus. Vbi in hoc mundo puteus æterni exitii qui ſceleratos abſorbeat, in quorum felicitate hoc quoque alibi numeratur, quòd diem extremum in pun-
Iob. 21. b. 13 cto ſine multo langore claudunt? Vbi tanta ſanctorum ſtabilitas, quos ipſe Dauid non modò concuti, ſed opprimi & conteri prorſus vbique conqueritur? Nempe ob oculos ſibi ſtatuebat, nõ quid ferat inſtabilis & pluſquam æſtuaria mundi viciſſitudo: ſed quid facturus ſit Dominus quum ad æternam cæli ac terræ conſtitutionem olim ſedebit. Quemadmodum alio loco eleganter deſcribit,
Pſal. 49. b.7 Nituntur ſtulti opulentia ſua, ob diuitias multas ſuperbiunt: & tamen nemo, quantalibet excellentia polleat, redimere fratrem ſuũ à morte poſſit, nemo pretium redemptionis Deo ſoluere. Quum autem videant & ſapientes mori, peruerſos pariter & ſtultos interire, & alienis relinquere diuitias ſuas, cogitant domos ſibi permanſuras in ſempiternum, habitationes in ſecula: & nomina ſua in terra celebrant. At homo in honore non permanebit: ſimilis erit pecudibus quæ intereunt Hæc meditatio eorum, ſumma ſtultitia eſt: quam tamen poſteri cupidè æmulãtur. Inſtar gregis apud inferos collocabuntur, mors præſidebit illis. Exorta luce recti dominabuntur illis: forma ipſorum peribit: infernus, ipſorum domicilium. Primùm illa ſtultorum irriſio, quòd in lubricis & volubili-
bus

bus mundi bonis acquiescant, ostendit longè aliam sapientibus quærendam esse felicitatem. Sed illic resurrectionis mysterium euidentius reserat, vbi illis perditis & extinctis piorum regnum erigit. Quem enim, quæso, dicemus esse illum lucis exortum, nisi nouæ vitæ reuelationem, quæ finem præsentis sequitur?

18 Inde illa nascebatur cogitatio, quam in miseriarū solatium ac tolerantiæ remedium fideles vsurpabant, Momentum in indignatione Domini, vita in eius misericordia. Quomodo afflictiones momento terminabant qui per totam ferè vitam affligebantur? vbi tantam videbant diuinæ benignitatis durationem, cuius vix minimum gustum delibabant? Si in terra hæsissent, nihil tale reperire poterant: sed quia cælum intuebantur, agnoscebant punctum esse temporis quo exercentur per crucem sancti à Domino: miserationes seculi esse, quibus colliguntur, rursum impiorum, qui per somnium beati ad diem vnum essent, æternum ac nunquam finiendum exitium præuidebant. Vnde illæ voces, Memoria iusti in benedictione erit, nomen autem impiorum putrescet. Pretiosa mors sanctorum in conspectu Domini: mors peccatorum pessima. Item apud Samuelem, Dominus pedes sanctorum seruabit, & impii in tenebris conticescent: quæ significant, illos probè cognouisse, vtcunque variè circunferrentur sancti, vltimum tamen eorum exitum, vitam ac salutem: impiorum fœlicitatem amœnam esse viam qua in mortis voraginem paulatim labuntur. Ideo istorum mortem vocabant exitium incircuncisorum, vt quibus resurrectionis spes præcisa esset. Quare nullam hac excogitare potuit Dauid grauiorem imprecationem, Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Psal. 30. b. 6

Prou. 10 b. 7.

Psal. 116. d. 15, & 34. d. 22.

1. Sam. 2. b. 9

Ezec. 28. c. 10, & 31. g. 18, & alibi.

Psal. 69. d. 29

19 Præ aliis verò insignis illa sententia Iob, Scio quia redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum: & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Qui volunt venditare suum acumen, cauillantur non esse hæc intelligenda de vltima resurrectione, sed de primo quoque die quo sibi mitiorem fore Deum Iob expectabat: quod vt illis ex parte demus, extorquebimus tamen, velint nolint, ad eam spei amplitudinem non potuisse peruenire Iob si cogitatione in terra resedisset. Necesse ergo est fateamur, oculos in futuram immortalitatem sustulisse, qui sibi vel in sepulchro iacenti redemptorem affore conspexerit. Siquidem de præsenti tantùm vita cogitantibus mors extrema est desperatio, quæ nec ipsa spem eius abscindere poterat. Etiam si me occiderit, dicebat, in ipso nihilominus sperabo. Nec mihi obstrepat hîc nugator quispiam paucorum fuisse istas voces, vnde minimè probetur talem fuisse inter Iudæos doctrinam. Responsum enim à me statim accipiet, paucos istos non prodidisse talibus sententiis arcanam aliquam sapientiam, ad quam seorsum ac priuatim excellentia tantùm ingenia admitterentur: sed, vt erant constituti à Spiritu sancto plebis do-

Iob 19. d. 25

Iob 13. c. 15

ctores,quæ communiter ediscēda essent Dei mysteria, & popularis religionis principia esse deberent, palàm promulgasse.Quum ergo audiamus publica Spiritus sancti oracula, quibus de spirituali vita tam clarè ac dilucidè in Iudæorum Ecclesia disseruit, intolerabilis pertinaciæ fuerit eos ad carnale tantummodo fœdus ablegare,vbi solius terræ ac terrestris opulentiæ fiat mentio.

20 Si ad posteriores Prophetas descendam, illic verò liceat, quasi in campo nostro, libere spatiari. Nam si in Dauide, Iob, Samuele fuit non difficilis victoria:illic multò est facilior.Hāc enim œconomiam & hunc ordinem in dispensando misericordiæ suæ fœdere tenuit Dominus, vt quò propiùs temporis progressu ad plenam exhibitionem accedebatur, ita maioribus in dies reuelationis incrementis illustraret. Proinde initio, quum prima salutis promissio Adæ data fuit, quasi tenues scintillæ emicarunt: postea facta accessione, maior lucis amplitudo cœpit exeri, quæ magis ac magis deinde emersit,latiúsque fulgorem suum protulit:donec tandem nubibus omnibus discussis, sol iustitiæ Christus vniuersum terrarum orbem ad plenum illuminauit. Non est ergo metuendum ne si ad causam nostram comprobandam Prophetarum petamus suffragia, illa nos deficiant: sed quia ingentem materiæ syluā fore video, in qua diutius multò immorari necesse sit quàm ferat instituti ratio(esset enim opus longi voluminis)simúlque vel parum perspicaci lectori viam me strauisse ex superioribus arbitror, qua inoffenso cursu pergere queat, à prolixitate non adeò in præsens necessaria abstinebo. præmonitis tamen lectoribus, vt viam sibi ea claui expedire meminerint, quam prius in manum illis dedimus:Nempe quoties fidelis populi beatitudinem Prophetæ commemorant(cuius vix minima vestigia in præsenti vita cernuntur)ad hanc distinctionem confugiant:Dei bonitatem quò melius Prophetæ commendarent,temporariis beneficiis,velut lineamentis quibusdam, populo adumbrasse: sed talem eius pinxisse effigiem quæ mentes extra terram,elementa mundi huius,& periturum seculum raperet,atque ad cogitandam futuræ ac spiritualis vitæ fœlicitatem necessariò excitaret.

21 Exemplo vno cōtenti erimus. Quum Israelitæ Babylonem deportati,suam dissipationem morti simillimā esse cernerent: dimoueri ab ea opinione vix poterant quin fabulosum putarent es-
Eze. 37. 4 se quod de sua restitutione vaticinabatur Ezechiel: quòd perinde id æstimabant acsi denuntiasset suscitatum in vitam iri putrida cadauera.Dominus vt ostenderet nec ea ipsa difficultate se impediri quominus beneficio suo locum faceret, Prophetæ campum aridis ossibus plenum per visionem ostendit:quibus,sola verbi sui virtute, spiritum vigorémque vno momento reddidit. Seruiebat quidem ad præsentem incredulitatem corrigendam visio: sed interim Iudæos commonefaciebat quantū vltra populi reductionem virtus Domini protēderetur, quæ arida & dispersa ossa solo nutu,
adeò

adeò facilè vegetaret. Quare sententiam illam cum altera Iesaiæ ritè comparabis: Viuent mortui, cadauer meum, resurgent. Expergiscimini & exultate qui habitatis in puluere, quia ros viridis campi, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua : claude ostia tua super te, abscondere pauxillum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, vt visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum : & reuelabit terra sanguinem suum, nec operiet diutius interfectos suos. *Iesa.26. d.19*

22 Quanquam si quis ad eiusmodi canonem omnia redigere tentet, absurdè fecerit: sunt enim aliquot loci qui nullo integumento, futuram, quæ in regno Dei fideles manet, immortalitatem demonstrant. quales nonnullos recitauimus, & quales sunt cùm alii plerique, tum præcipuè duo isti. alter apud Iesaiam, Sicut cœli noui & terra noua, quæ facio stare coram me: sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, sabbathum ex sabbatho: veniet omnis caro vt adoret coram faciê mea, dicit Dominus. Et egredientur, & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me, quòd vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur: alter verò Danielis, In tempore illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filiis populi sui: & veniet tempus angustiæ quale non fuit ex quo gentes esse cœperunt. Et tunc saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Et ex iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum. *Iesa.66. g.22* *Dan.12. a.1*

23 Iam in duobus reliquis probandis, Patres scilicet Christum in fœderis sui pignus habuisse, atque in ipso omnem benedictionis fiduciam reposuisse: quia minus controuersiæ & plus claritatis habent, non laborabo. Constituamus ergo securè quod nec vllis diaboli machinis reuelli queat: vetus Testamentum seu fœdus, quod cum Israelitico populo percussit Dominus, non rebus terrenis fuisse limitatum, sed spiritualis æternæque vitæ promissionem continuisse: cuius expectationem omnium animis impressam oportuit qui in fœdus verè consentiebant. Hanc verò insanam ac perniciosam opinionem procul summoueamus, aut Dominum nihil aliud proposuisse Iudæis, aut illos nihil quæsiuisse præter ventris saturitatem, carnis delicias, florentes opes, externam potentiam, liberorum fœcunditatem, & quicquid animalis homo in pretio habet. Non enim aliud cælorum regnum hodie promittit suis Christus Dominus, quàm vbi recumbant cum Abraham, Isaac, & Iacob, ac Iudæos seculi sui Petrus hæredes esse Euangelicæ gratiæ asserebat, quòd filii essent Prophetarum, comprehensi in fœdere quod Dominus olim cum sua gente pepigisset. Ac ne id solis verbis testatum esset, Dominus facto quoque approbauit. Eo enim quo resurrexit momento multos sanctorum resurrectionis suæ consortio dignatus est, ac visendos in ciuitate præbuit: certo arrha- *Matth. 8.b.11* *Act.3. d.25* *Matth. 27.f.52*

Ephes.1. bone sic dato, quicquid fecit ac passus est in æternæ salutis acqui-
14 sitionem, ad veteris Testamenti fideles non secus quàm ad nos pertinere. Nempe & eodem fidei Spiritu, quo in vitam regeneramur, teste Petro, præditi fuerunt.
Act. 15. Quum spiritum illum, qui est
b.8. veluti quædam immortalitatis in nobis scintilla (vnde & arrhabo hęreditatis nostræ alibi vocatur) in illis similiter audimus habitasse, quomodo illis vitæ hæreditatem adimere audeamus? Quo magis mirum est eò stuporis olim recidisse Sadducæos, vt tum resurrectionem, tum animarũ substantiam negarent: quorum vtrunque tam illustribus Scripturæ testimoniis consignatum habebant. Nec minus prodigiosa hodie foret totius nationis stoliditas in expectando terrestri Christi regno, nisi hanc repudiati Euangelii pœnam daturos Scripturæ multò antè prædixissent. sic enim iusto Dei iudicio cõueniebat mentes cæcitate percutere, quæ oblatum cæli lumen respuendo, tenebras vltro sibi accersiuissent. Mosen
2.Cor.3. ergo legunt, & assiduè reuoluunt: sed opposito velamine impe-
d.14 diuntur ne cernant lucem in eius vultu refulgentem. atque ita manebit illis obtectus ac inuolutus, donec ad Christum cõuertatur, à quo illum nunc quantum possunt, abducere ac distrahere student.

De differentia vnius Testamenti ab altero.

CAP. XI.

QVID ergo? (inquies) nullúmne discrimen veteris & noui Testamenti relinquetur? & quid fiet tot Scripturæ locis, vbi tanquam res diuersissimæ inter se conferuntur? Ego verò libenter recipio quæ in Scriptura commemorantur differentias: sed ita vt nihil constitutæ iam vnitati derogent: quemadmodum videre erit vbi eas ordine tractauerimus. Sunt autem illæ (quantum animaduertere mihi licuit, & meminisse possum) numero quatuor pręcipuæ. Quibus si quintam adiungere libeat, minimè reclamo. Eas omnes sic esse dico, & ostensurum me profiteor, vt ad modum administrationis potiùs quàm ad substantiam pertineant. Hac ratione nihil impedient quominus eædem maneant veteris ac noui Testamenti promissiones, atque idem ipsarum promissionum fundamentum, Christus. Porrò prima est, Quòd tametsi olim quoque Dominus populi sui mentes in cælestem hæreditatem volebat collimare, arrectósque esse animos: quò tamen in spe illius meliùs alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustandam exhibebat: nunc clarius liquidiúsque reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem, omisso inferiori, quem apud Israelitas adhibebat, exercitationis modo, mentes nostras dirigit. Hoc consilium Dei qui non animaduertunt, non putant veterem populum altius conscendisse quàm ad illa quæ corpori promittebantur bona. Audiunt toties terram Chanaan nominari, velut insigne adeóque vnicum Legis diuinæ cultoribus præmium.

mium. Audiunt nihil ſeuerius Dominum eiuſdem Legis tranſgreſſoribus interminari quàm ab eius terræ poſſeſſione expellendos, ac diſpergendos in alienas regiones. Vident in hanc ferè ſummam recidere quæcunque vel benedictiones vel maledictiones à Moſe denuntiantur. Ex iis minimè dubitanter conſtituunt Iudæos non ſua cauſa, ſed aliena fuiſſe à cæteris populis ſegregatos: nempe vt imaginem haberet Chriſtiana Eccleſia, in cuius externa ſpecie ſpiritualium rerum documēta cerneret. Sed quum aliquoties Scriptura demonſtret, huc terrena quibus eos proſequebatur beneficia Deum ipſum deſtinaſſe, vt ad ſpem cæleſtium ita ipſos manu duceret: eiuſmodi diſpenſationem non conſiderare, nimiæ imperitiæ, ne dicam hebetudinis, fuit. Cum hoc hominum genere ſtatus controuerſiæ nobis eſt, quòd illi poſſeſſionem terræ Chanaan Iſraelitis pro ſumma atque vltima beatitudine habitam nobis poſt reuelatum Chriſtum cæleſtem hæreditatem figurare docent. Nos contrà contendimus, in terrena qua fruebantur poſſeſſione, velut in ſpeculo, futuram, quam ſibi in cælis præparatam crederent, hæreditatem eſſe intuitos.

2 Id meliùs elucebit ex ſimilitudine quam poſuit Paulus ad Galatas. Comparat Iudæorum gentem hæredi paruulo, qui ad ſe regendum nondum idoneus, tutoris aut pædagogi, cuius cuſtodiæ commiſſus eſt, ductum ſequitur. Quòd autem eam ad ceremonias ſimilitudinem potiſſimùm refert, nihil obſtat quominus huc quoque aptiſſimè applicetur. Eadem ergo illis hæreditas quæ nobis deſtinata fuit: ſed cuius adeundæ & tractandæ nondum per ætatem capaces forent. Eadem inter illos Eccleſia: ſed cuius ætas adhuc puerilis erat. Sub hac ergo pædagogia illos continuit Dominus, vt ſpirituales promiſſiones non ita nudas & apertas illis daret, ſed terrenis quodammodo adumbratas. Abraham ergo, Iſaac & Iacob, eorúmque poſteritatem quum in ſpem immortalitatis cooptaret, terram Chanaan in hæreditatem illis promiſit: non in qua ſpes ſuas terminarent, ſed cuius aſpectu in ſpem veræ illius, quæ nondum apparebat, hæreditatis ſe exercerent ac confirmarent. Ac ne hallucinari poſſent, dabatur ſuperior promiſſio quę terram illam non ſupremum eſſe Dei beneficium teſtaretur. Sic Abraham in accepta terræ promiſſione torpere non ſinitur: ſed maiori promiſſione erigitur illius mēs in Dominum. Audit enim, Abraham, ego protector tuus, & merces tua magna valde. Hìc videmus Abrahamo proponi finem ſuæ mercedis in Domino, ne illam quærat fluxam ac lubricam in elementis huius mundi: ſed immarceſcibilem eſſe reputet. Subiungit deinde terræ promiſſionem, non alia conditione quàm vt ſit diuinæ beneuolentiæ ſymbolum, ac cæleſtis hæreditatis typus, quem ſanctis fuiſſe ſenſum, eorum voces declarant. Sic Dauid à benedictionibus temporariis ad ſummam illam atque vltimam aſſurgit. Languet (inquit) tui deſiderio cor meum & caro mea. Deus portio mea in ſempiter-

Gal. 4. a. 1

Ge. 15. a. 1

Pſal. 73. d. 26. & 84. a. 3

Pſal. 16. a. 5

Ibidem. num. Item, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei: tu es
Psal. qui conseruas hæreditatem meam mihi. Item, Clamaui ad te Do-
142.b.6 mine, dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuorum. Qui sic loqui audent, se profectò mundum & quicquid est bonorum præsentium spe sua transcendere profitentur. Hanc tamen futuri seculi beatitudinem Prophetæ sæpius sub typo quem à Domino acceperant, describunt: qualiter intelligendę sunt istæ sententiæ, Quòd
Psal. 37. 9 pii hæreditate possidebunt terram: scelerati autem ex ea disperdentur.
Pro.2.22 Quòd Ierusalem omne genus diuitiis abundabit, & Sion
Iob 18. d.17 rerum omnium copia diffluet. Quæ omnia videmus non in terram peregrinationis nostræ, aut in terrestrem Ierusalem propriè
Apud Iesaiā multis locis. competere, sed in veram patriam fidelium ac cælestem illam ciuitatem, in qua Dominus benedictionem & vitam mandauit in perpetuum.

Psal.133. 3 3 Hæc ratio est cur maioris quàm nunc deceat, æstimasse mortalem vitam eiúsque benedictiones sancti legantur sub Veteri testamento. Tametsi enim probè nouerant non esse in ea tanquam in cursus sui meta consistendum: quia tamen recognoscebant, quæ illic ad eos pro teneritudinis ipsorum modulo exercendos, gratiæ suæ lineamenta Dominus impresserat, maiori eius suauitate afficiebantur quàm si ipsam per se considerassent. Quemadmodum autem Dominus, beneuolentiam suam erga fideles præsentibus bonis testando, spiritualem fœlicitatem eiusmodi typis ac symbolis tunc adumbrabat, ita econuerso dabat in pœnis corporeis, in reprobos iudicii sui documenta. Itaque vt Dei beneficia in rebus terrenis magis conspicua erant, ita pœnæ. Hāc inter pœnas & præmia analogiam ac conuenientiam (vt sic loquar) dum imperiti non expendunt, mirantur tantam in Deo varietatem, vt qui ad quælibet hominis delicta sæuis horrendísque suppliciis vindicanda olim subitus, nunc velut posito pristinæ iracundiæ affectu, & mitiùs & rariùs multò puniat: & parum abest quin ob id diuersos Veteris & noui testamenti deos imaginentur, quod etiam Manichæis accidit. Verùm talibus scrupulis facilè expediemur si animum referemus ad istam quam notaui Dei dispensationem, quòd tum futuræ ac æternæ fœlicitatis gratiam terrestribus beneficiis, tū spiritualis mortis grauitatē corporeis pœnis significare & figurare pro eo tempore voluit, quo Testamentum suum quodammodo adhuc inuolutum Israelitico populo tradebat.

4 Alterum Veteris & noui testamenti discrimen statuitur in figuris, quòd illud absente veritate, imaginem tantùm & pro corpore vmbram ostentabat: hoc præsentem veritatem & corpus solidum exhibet. Atque huius ferè fit mentio vbicunque Veteri testamento Nouum opponitur: fusior tamen est eius tractatio in epistola ad Hebræos quàm alibi vsquam. Illic disputat Apostolus aduersus eos qui Legis Mosaicæ obseruationes aboleri posse non putabant nisi vt secum traherent religionis totius ruinam. Quò

hunc

hunc errorem refutet, assumit quod de Christi sacerdotio prædi- *Psal.110.*
ctum apud Prophetam fuerat. nam quum æternum illi deferatur *b.4*
sacerdotium, certum est aboleri sacerdotiũ illud vbi alii aliis suc- *Hebr.7.*
cessores quotidie substituebantur. Præualere autem noui istius sa- *b.11, c.*
cerdotis institutionem probat, quòd iuramento stabilitur. Subiun- *19, & 9.*
git postea, in ea sacerdotii translatione verti etiã Testamenti mu- *c.9, &*
tationem. Atque id necessarium fuisse ratione confirmat, quoniam *10.a.1*
ea erat Legis imbecillitas quæ nihil adducere ad perfectionem posset. Tum deinde prosequitur quæ illa fuerit imbecillitas, nempe quòd externas carnis iustitias habuerit quæ cultores suos non possent secundùm consciẽtiam perfectos reddere, quòd pecudum victimis nec peccata delere, nec veram sanctitatem conciliare poterat. Concludit ergo, vmbram fuisse in ipsa futurorum bonorum, non viuam rerum effigiem: ideóque non aliud habuisse officii nisi vt introductio esset in spem meliorem quæ in Euangelio exhibetur. Hîc videndum est qua parte fœdus Legale cum fœdere Euangelico, Christi ministerium cum Mosaico conferatur. Nam si ad promissionum substantiam pertineret comparatio, magnum extaret inter duo Testamenta dissidium: sed quum status quæstionis aliò nos ducat, eò tendendum est vt verum reperiamus. Fœdus ergo quod æternum & nunquam interiturum semel sanciuit, in medio statuamus. Illius complementum, vnde tandem habet vt statum ratúmque sit, Christus est. Talis confirmatio dum expectatur, ceremonias Dominus per Mosen præscribit, quæ sunt velut solennia confirmationis symbola. Id in contentionem veniebat, cederéne oporteret Christo quæ in Lege ordinatæ erant ceremoniæ. Hæ verò tametsi fœderis duntaxat accidentia erant, vel certè accessiones ac annexa, & (vt vulgus loquitur) accessoria: quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. qualiter & aliis Sacramentis dari solet. Proinde, in summa, Vetus testamentum hoc loco appellatur solennis cõfirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa. In ea quoniam nihil solidum subest, nisi vlterius transeatur, oportuisse antiquari & abrogari contendit Apostolus, vt Christo potioris Testamenti *He.7.22*
sponsori ac mediatori locus daretur, per quem æterna sanctificatio electis semel acquisita est: & transgressiones obliteratæ, quæ sub Lege manebant. Quòd si malis, ita accipe: vetus fuisse Domini Testamentum, quod vmbratili & inefficaci ceremoniarum obseruatione inuolutum tradebatur. ideóque temporarium fuisse, quia veluti in suspenso erat, donec firma & substantiali confirmatione subniteretur. Tum verò demũ nouum æternúmque factum fuisse, postquàm Christi sanguine consecratum stabilitúmque fuit. Vnde calicem, quem discipulis in Cœna porrigit Christus, Noui *Mat.26.*
testamenti calicem vocat in suo sanguine: vt significet, tum verè *c.28*
Dei Testamento suam constare veritatem, per quam nouum fit & æternum dum sanguine suo obsignatur.

Galat.3. 5 Hinc liquet quo sensu dixerit Apostolus, Legis pædagogia
d.24, & deductos fuisse Iudæos ad Christum antequam ipse in carne ex-
4.a.1 hiberetur. Illos quoque filios & hæredes Dei fuisse fatetur: sed qui propter pueritiam sub pædagogi custodia habendi essent. Conueniebat enim, sole iustitiæ nondum exorto, nec tantum esse reuelationis fulgorem, nec tantam intelligendi perspicaciam. Sic ergo verbi sui lucem illis Dominus dispensauit, vt eam eminus adhuc & obscurè cernerent. Ideo hanc intelligentiæ tenuitatem Pueritiæ vocabulo Paulus notat, quam elementis huius mundi & externis obseruatiunculis, tãquam regulis puerilis disciplinæ, voluit Dominus exerceri, donec effulgeret Christus, per quem fidelis populi cognitionem adolescere oportebat. Hanc distinctionem signa-
Mat.11. uit Christus ipse, quum diceret, Legem & Prophetas fuisse vsque
b.13 ad Iohannem: ex eo euangelizari regnum Dei. Quid Lex & Prophetæ sui temporis hominibus prodiderunt? nempe gustum præbebant eius sapientiæ quæ olim ad liquidum manifestanda erat, & procul emicantem præmonstrabant. Vbi autem digito potest ostendi Christus, reseratum est regnum Dei. In ipso enim expositi
Coloss.2. sunt thesauri omnes sapientiæ & intelligentiæ, quibus propè ad
b.9 ipsa cæli adyta penetratur.

6 Nec obstat quòd nemo ferè in Christiana Ecclesia reperiri queat, qui fidei præstantia sit cum Abraham componendus: quòd ea vi Spiritus excelluerint Prophetæ, qua hodiéque orbem vniuersum illuminant. Non enim quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hîc quæritur: sed quam in populo docendo ordinariam dispensationem sequutus sit: qualis apud illos ipsos Prophetas, qui peculiari supra alios cognitione præditi fuerunt, habetur. Nam & obscura, ceu de rebus longinquis, & typis inclusa est eorum prædicatio. Adhæc, vtcunque mirifica in illis notitia emineret, quum tamen ad communem populi pædagogiam submittere se necesse habuerint, in puerorum grege ipsi quoque censentur. Postremò nunquam tanta vllis tunc contigit perspicientia, quæ non seculi obscuritatem aliqua ex parte resiperet. Vnde illud
Matt.13. Christi, Multi Reges & Prophetæ desiderarunt videre quæ vos vi-
b.17 detis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, nec audierunt. I-
Luc.10. taque vestri oculi beati, quia vident: & aures, quia audiunt. Et
c.24 sanè hac prærogatiua Christi præsentiam pollere æquum fuit, vt ab ea dilucidior emergeret cælestium mysteriorum reuelatio.
1.Pet.1. Quò etiam pertinet quod antè citauimus ex priore Petri episto-
b.12 la, fuisse illis patefactum, nostro maximè seculo vtilem esse eorum operam.

7 Venio ad tertium discrimen, quod ex Ieremia sumitur, cuius
Iere.31. sunt verba, Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui
f.31 Israel & domui Iuda fœdus nouum: non secundùm pactum quod pepigi cum Patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos è terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt,

quamuis

quanuis dominarer eis: sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel, Ponam Legem meam in visceribus eorum, cordibus eorum inscribam eam, & propitiabor iniquitati eorum. Et non docebit vnusquisque proximum suum, vir fratrem suum. omnes enim cognoscent me à minimo vsque ad maximum. Ex quibus occasionem accepit Apostolus comparationis huius inter Legem & Euangeliũ statuendæ, vt illam vocaret literalem, hoc, spiritualem doctrinam: illam diceret fuisse deformatam in tabulis lapideis, hoc fuisse cordibus inscriptum: illam esse prædicationem mortis, hoc vitæ: illam damnationis, hoc iustitiæ: illam euacuari, hoc permanere. Quum Apostolo propositum fuerit mentem Prophetæ enarrare, verba vnius expendere satis fuerit, vt assequamur vtriusque sensum. Quanquam est aliquid inter eos dissimile. Odiosius enim loquitur de Lege Apostolus quàm Propheta, neque id simplici Legis respectu: sed quòd erant nebulones quidam Legis ζηλωταὶ (?) ... [illegible], qui peruerso ceremoniarum studio Euangelii claritatem obscurabant: de Legis natura secundùm eorum errorem ac stultam affectionem disputat. Ergo id peculiare in Paulò obseruare operæpretium erit. Vterque verò quia vetus ac nouum Testamẽtum per contentionem inter se componit, nihil in Lege considerat nisi quod proprium eius est. Exempli gratia: Lex misericordiæ promissiones passim continet: sed quia sunt aliunde ascitæ, non veniunt in Legis rationem quum de pura eius natura sermo habetur. Hoc illi tantùm tribuunt vt præcipiat quæ recta sunt, scelera prohibeat, præmium edicat cultoribus iustitiæ, pœnam transgressoribus minetur: cordis interim prauitatem, quæ cunctis hominibus naturalis inest, non immutet aut emendet.

2. Cor. 3. b. 6

8 Nunc membratim Apostoli collationem explicemus. Vetus Testamentum literale est: quia sine Spiritus efficacia promulgatum: Nouum spirituale: quod Dominus homnium cordibus spiritualiter insculpsit. Ideo secunda antithesis est veluti primæ declaratio. Vetus mortiferum est: quia nihil potest quàm maledictione inuoluere vniuersum hominum genus: Nouum est vitæ organum: quia à maledictione liberatos in gratiam cum Deo restituit. illud damnationis ministerium est: quia reos peragit iniustitiæ omnes filios Adam. hoc, iustitiæ: quia Dei misericordiam reuelat, per quam iustificamur. Postrema antithesis ad Legis ceremonias referenda. Quia illud rerum absentium imaginem habebat, interire ac euanescere tempore oportuit. Euangelium, quia ipsum corpus exhibet, firmam perpetuámque retinet stabilitatem. Vocat quidem Ieremias & leges morales, infirmum ac fragile fœdus: sed alia ratione, quòd scilicet ingrati populi subita defectione mox abruptũ fuerit. sed quia eiusmodi violatio est à culpa populi, in Testamentum propriè non conferetur. Ceremoniæ verò, quoniam sua ipsarum infirmitate Christi aduentu fuerunt dissolutæ, causam infirmitatis intra se habebant. Porrò dis-

ferentia illa Literæ & Spiritus non sic accipienda est, acsi nullo cum fructu Legem suam Iudæis Dominus tulisset, nullo eorum ad se conuerso: sed per comparationem posita est, ad commendandam gratiæ affluentiam, qua Euangelii prædicationem idem Legislator, quasi nouam personam induens, honorauit. Nam si eorum multitudinem recensemus quos ex populis omnibus per Euangelii prædicationem Spiritu suo regeneratos in Ecclesiæ suæ communionem collegit, paucissimos ac penè nullos dicemus qui olim in Israele cordis affectu atque ex animo fœdus Domini amplexi sint: qui tamen multi fuerunt, si suopte numero sine comparatione censeantur.

9 Ex tertio discrimine quartū emergit. Vetus enim testamentum Scriptura vocat seruitutis, quòd timorem in animis generet: nouum autem, libertatis, quòd in fiduciam ac securitatem eosdem erigat. Sic Paulus ad Romanos octauo, Non accepistis, inquit, spiritum seruitutis iterum ad timorem: sed Spiritum adoptionis, per quem clamamus, Abba, Pater. Huc pertinet quod habetur ad Hebræos, non accessisse nunc fideles ad corporeum montem, & incensum ignem, ac turbinem, & caliginem, & procellam, vbi nihil audiatur, aut videatur, nisi quod terrore mentes percellat: adeò, vt ipse quoque Moses expauescat, vbi vox terribilis insonat, quam audire omnes deprecentur: sed accessisse ad montem Sion, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem, &c. Quod autem in sententia quam ex epist. ad Rom. adduximus, breuiter tangit Paulus, fusiùs explanat ad Galatas, quum ad allegoriam trahit duos Abrahæ filios, in hunc modum, Quòd Agar serua typus sit montis Sinai, vbi Legem accepit populus Israel: Sara libera, figura sit cælestis Ierusalem, à qua fluit Euangelium. Quòd quemadmodum semen Agar seruum nascitur, quod ad hæreditatem nūquam perueniat, Saræ liberum, cui hæreditas debeatur: ita per Legem addicamur in seruitutem, per solum Euangelium in libertatem regeneremur. Huc autem summa redit, Vetus testamentum pauorem ac trepidationem incussisse conscientiis: noui beneficio fieri vt in lætitiam soluantur. Illud iugo seruitutis conscientias astrictas tenuisse, huius liberalitate in libertatem manumitti. Quòd si ex populo Israelitico sancti Patres obiiciuntur, quos quum eodem fidei Spiritu nobiscum præditos fuisse constet, sequitur eiusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum à Lege fuisse: sed quum se per Legem & seruili conditione premi, & conscientiæ inquietudine fatigari sentirent, ad Euangelii subsidium confugisse: ideóque peculiarem noui Testamenti fructum fuisse, quòd præter communem Veteris testamenti legem illis malis exempti fuerunt. Deinde negabimus ita libertatis & securitatis spiritu fuisse donatos, vt non experti sint aliqua ex parte & timorem à Lege & seruitutem. Vtcunque enim illa quam per Euangelii gratiam assequuti erant, prærogatiua fruerentur,

Rom. 8. c. 15

Heb. 12. c. 18

Galat. 4. c. 22

erant tamen iisdem obseruationum vinculis & oneribus cum vulgo obnoxii. Quum ergo ad eas ceremonias solicitè obseruandas adigerentur, quæ pædagogiæ seruituti similis symbola erant, & chirographa quibus se peccati reos faterẽtur, ab obligatione non soluerent: iure præ nobis sub seruitutis ac timoris Testamento fuisse dicuntur, dum respicitur communis illa dispensatio, qua tunc cum Israelitico populo Dominus agebat.

10 Tres quas posteriores retulimus comparationes sunt Legis & Euangelii. quare in illis Lex, Veteris testamenti, Euangelium, noui nomine signatur. Prima latiùs extenditur: comprehendit enim sub se & quæ ante Legem editæ sunt promissiones. Quòd autem ipsas sub veteris Testamenti nomine censendas Augustinus negauit, optimè in eo sensit, nec aliud voluit quàm quod docemus: siquidem ad illas Ieremiæ & Pauli sententias respiciebat, vbi Vetus testamentum à verbo gratiæ & misericordiæ discernitur. Istud quoque scitissimè eodem loco subiungit, pertinere ab initio mundi ad Nouum testamentum filios promissionis, regeneratos à Deo, qui fide per dilectionem operante obedierunt mandatis. Idque in spe non carnalium, terrenorum, temporalium, sed spiritualium, cælestium, æternorum bonorum, præcipuè credentes in Mediatorem: per quem non dubitarunt & Spiritum sibi administrari, vt benefacerẽt, & ignosci, quoties peccarent. Id enim ipsum est quod asserere in animo fuit, Eiusdem nobiscum benedictionis in æternam salutem consortes fuisse omnes sanctos, quos ab exordio mundi peculiariter à Deo selectos Scriptura commemorat. Inter nostram ergo & illius partitionem hoc interest, quòd nostra (secundùm illam Christi sententiam, Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur) inter Euangelii claritatem, & obscuriorem quæ præcesserat verbi dispensationem distinguit. altera simpliciter Legis debilitatem secernit ab Euangelii firmitudine. Atque hîc quoque de sanctis Patribus annotandum est, ita sub veteri Testamento vixisse, vt non illic restiterint, sed aspirarint semper ad nouum, adeóque certam eius communionem amplexi sint. Qui enim præsentibus vmbris contenti, mentem ad Christum non extenderunt, eos cæcitatis ac maledictionis damnat Apostolus. Vt enim reliqua taceamus, quænam maior cæcitas fingi possit, quàm à pecude mactata peccati expiationem sperare? quàm in externa aquæ irrigatione, animæ purgationem quærere? quàm frigidis Deum ceremoniis, perinde atque illis valde oblectetur, velle placare? Ad istas enim omnes absurditates delabuntur qui sine Christi respectu in Legis obseruationibus hærent.

Lib.3 ad Bonifac. cap.14

Matth. 11.b.13

11 Quintum, quod adiungere licet, discrimen, in eo iacet, quòd ad Christi vsque aduentum gentem vnam segregauerat Dominus, in qua fœdus gratiæ suæ contineret. Quando distribuebat Altissimus gentes, quando diuidebat filios Adam, inquit Moses, in

Deuter. 32.b.8

Ibid.10. possessionem illi cessit populus suus: Iacob funiculus hæreditatis
c.14 eius. Alibi sic populum alloquitur, En Domini Dei tui est cælum & terra,& omnia quæ in ea sunt. Patribus tamen tuis tantummodo adhæsit, amauit eos vt eligeret semen eorum post eos, nempe vos ipsos,è cunctis gentibus. Populum ergo illum,veluti solus ad se ex hominibus pertineret, nominis sui cognitione dignatus est solum:fœdus suum quasi in eius sinu deposuit: præsentiam sui numinis illi manifestauit: omnibus prærogatiuis eum honorauit. Sed (vt reliqua omittamus beneficia) quod vnum hîc agitur, illum verbi sui communione sibi deuinxit, vt eius appellaretur &
Act.14. haberetur Deus. Interea gentes alias, quasi nihil secum haberent
c.16 rei aut commercii,in vanitate ambulare sinebat:nec vt earum exitio mederetur, quod vnicum erat remedium afferebat, verbi scilicet sui prædicationem. Itaque Israel tunc filius Domino delicatus:alii extranei. ille cognitus, & in fidem tutelámque susceptus: alii tenebris suis relicti. ille à Deo sanctificatus: alii profani. ille Dei præsentia honoratus: alii omni propinquitate exclusi. At vbi
Galat.4. venit plenitudo temporis, instaurandis omnibus destinata, exhi-
a.4 bitúsque est ille Dei & hominum conciliator: diruta maceria quæ
Ephes.2. tandiú misericordiam Dei intra Israelis fines conclusam tenue-
c.14 rat,annunciata pax est iis qui procul erant, non secus atque iis qui
Gala.6. propè coniuncti, vt Deo simul reconciliati, in vnum populum
d.15 coalescerent. Quare nulla iam Græci aut Iudæi,circuncisionis vel
Psal.2. præputii ratio: sed omnia in omnibus Christus,cui datæ sunt gen-
c.8 tes in hæreditatem, & termini terræ in peculium:vt sine discrimi-
Psal.72. ne dominetur à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad vlti-
b.8, & mos orbis fines.
alibi.

12 Gentium igitur vocatio, insignis est tessera, qua supra vetus Testamentum noui excellentia illustratur. Plurimis quidem & clarissimis Prophetarum oraculis testata antè fuerat: sed ita vt in regnum Messiæ eius complementum reiiceretur. Ac ne Christus quidem statim à primo suæ prædicationis exordio ad eam progressus fecit: sed eò vsque distulit donec absolutis omnibus redemptionis nostræ numeris,ac finito humiliationis suæ tempo-
Philip.2. re, acciperet à Patre nomen quod est supra omne nomen, coram
b.9 quo omne genu flecteretur. Vnde mulieri Chananææ,hac oppor-
Mat.15. tunitate nondum expleta, negat se missum nisi ad oues perditas
c.24 domus Israel: nec Apostolos in prima missione patitur eosdem
Mat.10. limites superare. In viam gentium,inquit,ne abieritis,& in ciuita-
a.5 tes Samaritanorum ne ingrediamini: sed ite potius ad oues perditas domus Israel. Vtcunque autem tot testimoniis prodita foret, vbi tamen Apostolis auspicanda fuit, sic noua & insolens illis visa est vt tanquam prodigium aliquod exhorrerent. Trepidè sanè nec sine recusatione tandem aggressi sunt. Nec mirum:videbatur enim rationi minimè consentaneum, vt Dominus, qui tot seculis Israelem à reliquis gentibus selegerat, quasi repentè mutato

consilio delectum illum tolleret. Vaticiniis quidem id prædictum erat: sed non poterant vaticiniis adeò attenti esse, vt rei nouitate, quæ se oculis ingerebat, nihil mouerentur. Neque satis ad eos permouendos valebant quæ iam olim futuræ Gentium vocationis specimina Deus ediderat. Siquidem præterquam quòd paucissimos vocauerat, illos ipsos inserebat quodammodo in familiam Abrahæ, vt populo suo accederent: ista verò publica vocatione non modò Iudæis æquabantur Gentes, sed velut in demortuorum locum subire eas apparebat. Adde quòd nunquam æquati fuerant Iudæis extranei, quoscunque Deus antè in corpus Ecclesiæ asciuerat. Itaque non abs re Paulus mysterium hoc tantopere prædicat absconditum à seculis & generationibus, & quod etiam Angelis mirabile esse dicit. *Coloss. 1 d.26*

13 His quatuor aut quinque membris totam veteris & noui Testamenti differentiam, quantum ad simplicem docendi rationem sufficit, puto bene ac fideliter explicatam. Verùm quia nonnulli hanc in gubernanda Ecclesia varietatem, diuersum in docendo modum, tantam rituum ac ceremoniarum conuersionem pro magna absurditate iactant: iis quoque respondendum est, antequam ad alia transeamus. Fieri autem id breuiter potest, quia non tam firmę sunt obiectiones vt accurata refutatione opus habeant. Non est, inquiunt, consentaneum, vt Deus, qui perpetuò sibi constat, tantam mutationem passus sit, vt quod semel iusserat & commendauerat, postea improbaret. Respondeo, non propterea mutabilem iudicari Deum debere quòd diuersis seculis diuersas formas accommodauerit, prout cuique expedire nouerat. Si alia hyeme officia, alia æstate familiæ suæ agricola præscribit, non propterea illum inconstantiæ arguemus, aut deuiare putabimus à recta agriculturæ regula, quæ cũ perpetuo naturæ ordine coniuncta est. Similiter siquis paterfamilias aliter suos liberos in pueritia, aliter in adolescentia, aliter in iuuentute erudiat, regat, tractet: non propterea dicemus ipsum leuem esse, aut à sua sententia discedere. Quid ergo inconstantiæ notam Deo inurimus, quòd temporum diuersitatem aptis & congruentibus notis distinxerit? Posterior similitudo penitus satisfacere nobis debet. Iudæos pueris similes facit Paulus, Christianos adolescentibus. Quid in hoc Dei regimine est inordinati, quòd illos in rudimentis detinuit quæ pro ætatis modulo ipsis congruebant: nos firmiore & quasi viriliore disciplina instituit? Ergo in eo elucet Dei constantia, quòd eandem omnibus seculis doctrinam tradidit: quem ab initio præcepit nominis sui cultum, in eo requirendo perseuerat. Quòd externam formam & modum mutauit, in eo non se ostendit mutationi obnoxium: sed hominum captui, qui varius ac mutabilis est, eatenus se attemperauit.

14 Atqui vnde (inquiunt) ista diuersitas, nisi quia talem esse Deus voluit? nónne tam bene ab initio quàm post Christi aduen-

tum perſpicuis verbis citra vllas figuras reuelare potuit vitam æternam, paucis & claris ſacramẽtis ſuos erudire, Spiritum ſanctum largiri, gratiam ſuam per orbem vniuerſum diffundere? Hoc verò perinde eſt acſi cum Deo litigarent quòd mundum tam ſerò creauerit, quum poſſet ab initio: quòd alternas vices inter hyemem & æſtatem, inter diem & noctem eſſe voluerit. Nos verò (quod ſentire omnes pii debent) quicquid à Deo factum eſt, ſapienter & iuſtè factum ne dubitemus: etiam ſi cauſam ſæpe neſciamus cur ita fieri oportuerit. Hoc enim eſſet nimium nobis arrogare, non concedere Deo vt conſilii ſui rationes habeat quæ nos lateant. At mirum eſt (inquiunt) quòd nunc pecudum victimas, & totum illum ſacerdotii Leuitici apparatũ reſpuat & abominetur, quibus olim oblectabatur. Quaſi verò Deum externa iſta & caduca oblectent, aut vllo modo afficiant. Iam dictum eſt, nihil horum feciſſe ſua cauſa, ſed omnia pro hominum ſalute diſpenſaſſe. Si medicus iuuenem optima ratione à morbo curet, in eodem poſtea iam ſene alio curationis genere vtatur: num ideo dicemus ipſum medendi rationem repudiare quæ antea placuerat? Imò quum in illa conſtanter perſtet, rationem ætatis habet. Sic Chriſtum aliis ſignis & abſentem figurari, & venturum prænuntiari oportuit: aliis nunc exhibitum repræſentari decet. Quòd ad vocationem Dei latiùs per omnes populos in aduentu Chriſti ſparſam quàm antè fuerat, & gratias Spiritus largiùs effuſas, quis, obſecro, æquum eſſe neget vt in manu & arbitrio Dei ſit libera gratiarum ſuarum diſpenſatio, vt quas velit nationes illuminet? quibus velit locis verbi ſui prædicationem excitet? qualem & quantum velit doctrinæ ſuæ profectum & ſucceſſum largiatur? nominis ſui notitiam, quibus velit ſeculis, auferat è mundo, propter ipſius ingratitudinem: quando iterum velit, propter ſuam miſericordiam reſtituat? Videmus ergo nimis indignas eſſe calumnias, quibus impii homines hac parte ſimplicium animos exagitant, vt vel Dei iuſtitiam vel Scripturæ fidem in dubium vocent.

Chriſtum, vt Mediatoris officium præſtaret, oportuiſſe fieri hominem. CAP. XII.

IAM magnopere noſtra interfuit, verum eſſe & Deum & hominem qui Mediator noſter futurus eſſet. De neceſſitate ſi quæritur, non ſimplex quidem (vt vulgò loquuntur) vel abſoluta fuit: ſed manauit ex cæleſti decreto, vnde pendebat hominũ ſalus. Cæterùm quod nobis optimum erat ſtatuit clemẽtiſſimus pater. Quũ enim iniquitates noſtrę quaſi interiecta inter nos & ipſum nube nos à regno cælorum prorſus alienaſſent, nemo, niſi qui ad eum pertingeret, pacis reſtituendæ interpres eſſe poterat. Quis autem pertigiſſet? quiſpiámne ex filiis Adam? Atqui omnes cum parente ſuo ad conſpectum Dei horrebant.

Ange

Angelorum aliquis? Sed enim illi opus habebant capite, per cuius nexum solidè & indistractè Deo suo cohærerent. Quid igitur? deplorata certè res erat nisi maiestas ipsa Dei ad nos descenderet: quando ascendere nostrũ non erat. Ita Filium Dei fieri nobis Immanuel oportuit, id est nobiscum Deum: & hac quidem lege, vt mutua coniunctione eius diuinitas & hominum natura inter se coalescerent. alioqui nec satis propinqua vicinitas, nec affinitas satis firma, vnde nobis spes fieret Deum nobiscum habitare. Tãtum erat inter nostras sordes & summam Dei munditiem dissidium. Quamuis ab omni labe integer stetisset homo, humilior tamen erat eius conditio quàm vt sine Mediatore ad Deum penetraret. Quid ergo exitiali ruina in mortem & inferos demersus, fœdatus tot maculis, corruptione sua fœtidus, denique obrutus omni maledictione? Non ergo abs re Paulus Christum proponere Mediatorem volens: disertè commemorat esse hominem, Vnus, inquit, Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deum dicere: poterat saltem & nomen hominis sicut Dei omittere: sed quia Spiritus per os eius loquens, infirmitatem nostram nouerat, vt tempestiuè occurreret, aptissimo remedio vsus est, Filium Dei tanquam vnum ex nobis familiariter in medio statuens. Nequis igitur se torqueat vbinam ille quærendus Mediator, aut qua via ad ipsum perueniendum, hominem nominans, propinquum, imò contiguum nobis esse admonet, quandoquidem caro nostra est. Idem certè designat quod alibi pluribus verbis explicatur, non esse nobis Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, quando sit more nostro, sola peccati exceptione, per omnia tentatus.

1.Tim.2. b.5

Hebr.4. d.15

2 Id etiam clarius fiet si reputemus quàm non vulgare fuerit quod Mediatori præstandum erat, nempe sic in Dei gratiam nos restituere, vt faceret ex filiis hominum illius filios: ex hæredibus gehennæ, regni cælestis hæredes. Quis hoc poterat, nisi Filius Dei fieret idem filius hominis, & sic nostrum acciperet vt transferret ad nos suum? & quod suum erat natura, nostrum faceret gratia? Hac ergo arrha freti nos esse filios Dei confidimus, quia naturalis Dei filius sibi corpus de corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus aptauit, vt idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat suscipere grauatus non est, vt vicissim ad nos pertineret quod proprium ipse habebat: atque ita in commune ipse nobiscum & Filius Dei esset & filius hominis. Hinc sancta illa fraternitas, quam ore suo commendat, vbi dicit, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Hac ratione certa nobis est regni cælestis hæreditas, quia vnicus Dei Filius, cuius in solidum propria erat, nos sibi fratres adoptauit. quòd si fratres, ergo & hæreditatis consortes. ~~Adhæc~~ apprime vtile fuit ~~hac etiam de causa~~ verum esse Deum & hominem qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere: quis hoc

Iohã.20 d.17

Rom.8. c.17

poterat nisi vita? Eius erat peccatum vincere: quis hoc poterat nisi ipsa iustitia? Eius erat mundi & aeris potestates profligare: quis hoc poterat nisi virtus & mundo & aere superior? Porrò penes quem vita est, aut iustitia, aut cæli imperium & potestas, nisi penes solum Deum? Sese ergo clementissimus Deus in persona vnigeniti Redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos voluit.

3 Alterum hoc nostræ cum Deo reconciliationis caput erat, vt homo, qui sua se inobedientia perdiderat, remedii loco obedientiã opponeret, iudicio Dei satisfaceret, pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo verus homo Dominus noster, Adæ personam induit, nomen assumpsit, vt eius vices subiret Patri obediendo, vt carnem nostrã in satisfactionis pretiũ iusto Dei iudicio sisteret: ac in eadẽ carne pœnam quam meriti eramus persolueret. Quum denique mortem nec solus Deus sentire, nec solus homo superare posset, humanam naturã cum diuina sociauit, vt alterius imbecillitatem morti subiiceret, ad expiãda peccata: alterius virtute luctam cum morte suscipiens, nobis victoriam acquireret. Qui ergo Christum sua aut diuinitate, aut humanitate spoliant, eius quidem vel imminuunt maiestatem & gloriam, vel bonitatem obscurant. Sed non minus altera ex parte hominibus sunt iniurii, quorum fidem ita labefactant & euertunt: quæ nisi hoc fundamento nixa stare non potest. Adde quòd sperandus fuit redemptor ille Abrahæ Dauidísque filius, quem in Lege & Prophetis Deus promiserat. vnde alterum fructum colligunt piæ mentes, quòd ipsa originis specie ad Dauidem & Abraham perductę, certius agnoscunt hunc esse Christũ qui tot oraculis celebratus fuit. Sed illud quod nuper exposui, præcipuè tenendum est, communem naturam pignus esse nostræ cum Filio Dei societatis: carne nostra vestitum debellasse mortem cum peccato, vt nostra esset victoria & triumphus noster: carnem quam à nobis accepit, obtulisse in sacrificium, vt facta expiatione reatum nostrum deleret, & placaret iustam Patris iram.

4 His vt par est considerandis qui sedulò attentus erit, vagas speculationes facilè negliget, quæ leues spiritus & nouitatis cupidos ad se rapiunt: cuius generis est, Christum, etiam si ad redimẽdum humanum genus non fuisset opus remedio, futurum tamen fuisse hominẽ. Fateor equidem, in primo creationis ordine & integro naturæ statu præfectum Angelis & hominibus fuisse caput. Col.1.b.15 qua ratione dicitur à Paulo primogenitus omnis creaturæ. sed quum tota Scriptura clamet vestitũ fuisse carne, vt fieret redẽptor, aliam causam vel aliũ finẽ imaginari nimiæ temeritatis est. Quorsum ab initio promissus fuerit Christus satis notũ est. vt scilicet instauraret collapsum mũdũ, & perditis hominibus succurreret. Itaque sub Lege proposita fuit eius imago in sacrificiis, vt sperarent fideles Deum sibi propitium fore, postquam expiatis peccatis reconciliatus foret. Certè quum seculis omnibus, etiam Lege nondum promulgata, nunquam sine sanguine promissus fuerit Mediator,

diator, colligimus æterno Dei consilio purgandis hominum sordibus fuisse destinatum: quia piaculi signum est sanguinem fundi. Sic de eo concionati sunt Prophetæ, vt reconciliatorem Dei & hominum fore promitterent. Sufficiet pro omnibus vnum illud in primis celebre Iesaiæ testimonium, vbi prædicit percutiendum esse Dei manu propter scelera populi, vt castigatio pacis esset super eum: & Sacerdotem fore, qui se in victimã offerret: ex plagis eius fore aliis sanitatem: & quia omnes errarunt, & instar ouium fuerunt dispersi: placuisse Deo illum affligere, vt omnium iniquitates ferret. Vbi ad opem miseris peccatoribus ferendam Christum diuinitus propriè addici audimus, quisquis has metas transilit, stultæ curiositati nimis indulget. Iam vbi prodiit ipse, hanc aduentus sui causam esse asseruit, vt placato Deo nos à morte in vitam colligeret. Idem testati sunt de eo Apostoli. Sic Iohannes antequã doceat Sermonem factum esse carnem, defectionem hominis narrat. Sed ipse ante omnes audiendus est de officio suo differens, Sic Deus dilexit mundum, inquit, vt Filium suum vnigenitũ daret, vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Item, Venit hora vt mortui audiant vocẽ Filii Dei, & qui audierint viuant. Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, quanuis sit mortuus, viuet. Item, Filius hominis venit ad seruãdum quod perierat. Item, Sanis non opus est medico. Nullus esset finis si omnia referre vellem. Vno quidem consensu ad hunc fontem nos reuocant Apostoli: & certè nisi ad reconciliandum Deum venisset, concideret honor sacerdotii, quando ad deprecandum medius statuitur inter Deum & homines Sacerdos. non esset iustitia nostra, quia pro nobis victima factus est, vt nobis peccata Deus non imputet. Denique omnibus elogiis, quibus eum ornat Scriptura, spoliabitur. Cõcidet etiã illud Pauli, Quod impossibile erat Legi, Deum misisse Filiũ suum, vt in similitudine carnis peccati pro nobis satisfaceret. Nec stabit quod alibi docet, in hoc speculo apparuisse Dei bonitatẽ & immensum amorẽ erga homines, dum Christus datus est redemptor. Denique non alium finem vbique assignat Scriptura, cur carnem nostram suscipere voluerit Dei Filius, & hoc etiam mãdatum à Patre acceperit, nisi vt victima fieret ad Patrem nobis placandũ. Ita scriptum est, atque ita oportuit Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam. Propterea diligit me Pater, quia animã meam pono pro ouibus: hoc mandatũ dedit mihi, Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. Alibi, Pater serua me ex hac hora: sed propterea veni in hanc horã. Pater glorifica Filium. Vbi clarè finem assumptæ carnis assignat, vt victima & piaculũ fiat abolẽdis peccatis. Eadẽ ratione pronuntiat Zacharias, secundùm promissionẽ datam patribus venisse: vt illuminet qui in vmbra mortis sedebant. Hæc omnia meminerimus de Filio Dei prædicari, in quo alibi Paulus omnes scientiæ & sapiẽtiæ thesauros absconditos esse testatur, & præter quem nihil se scire gloriatur.

*Iesa.*53. b.4.5 *Ioh.*1. c.9 *Ibid.*10. b.14 *Ibid.*3. b.16 *Ibid.*5. d.25 *Ibid.*11. c.25 *Matth.* 18.b.11 *Ibid.*9. b.12 *Heb.*5. a.1 2.*Cor.*5. d.19 *Rom.*8. a.3. *Tit.*2. c.11 *Luc.*24. d.26 *Ioh.*10. d.17 *Ibid.*3. b.14 *Ibi.*12.d. 27,28 *Lucæ* 1. g.79 *Col.*2. a.3 1.*Cor.*2. a.4

5 Si quis excipiat, horum nihil obstare quominus idem Christus qui damnatos redemit, testari etiam potuerit suum erga saluos & incolumes amorem, eorum carnem induendo: breuis responsio est, quum pronuntiet Spiritus, æterno Dei decreto coniuncta simul hæc duo fuisse, vt fieret nobis redēptor Christus, & eiusdem naturæ particeps, fas non esse longiùs inquirere. Nam quem titillat plus aliquid sciendi cupiditas, immutabili Dei ordinatione non contentus, ostendit etiam ne hoc quidem Christo, qui nobis in pretium redemptionis datus est, se contentum esse. Nec verò Paulus solùm recitat, quorsum missus fuerit, sed ad sublime prædestinationis mysterium conscendens, omnem humani ingenii lasciuiam & pruritum oportunè compescit. Elegit nos in Christo Pater ante mundi creationem vt adoptaret in filios secundùm propositum voluntatis suæ, & acceptos habuit in filio dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hîc certè non præsupponitur Adæ lapsus quasi tempore superior: sed quid ante secula statuerit Deus ostenditur, quum mederi vellet humani generis miseriæ. Si rursum obiiciat aduersarius, consilium hoc Dei pependisse ex hominis ruina quam præuidebat: mihi satis superque est, impia audacia ad fingendum nouum Christum prorumpere, quicunque sibi de Christo plus inquirere permittunt vel scire appetunt quàm Deus arcano suo decreto prædestinauit. Ac meritò Paulus, vbi de proprio Christi officio ita disseruit, precatur Ephesiis spiritum intelligentiæ, vt cōprehendant quæ sit longitudo, sublimitas, latitudo & profunditas: nempe charitas Christi quæ omnem scientiā supereminet: acsi data opera cancellos mentibus nostris circundaret, ne à gratia recōciliationis tantillum declinent quoties fit Christi mentio. Quare quum fidelis hic sermo sit, teste Paulo, Christum venisse vt peccatores saluos faceret: in eo libēter acquiesco. Et quum alibi doceat idem Apostolus, gratiā quæ nunc per Euangelium manifestata est, datam nobis fuisse in Christo ante tempora secularia: ad finem vsque cōstanter in ea manendum statuo. Huic modestiæ iniquè obstrepit Osiander, qui hanc quæstionem à paucis antè leuiter motam, rursus hoc tempore infeliciter agitauit. Confidentiæ eos insimulat qui Filium Dei negant appariturum in carne fuisse, si non cecidisset Adam: quia nullo Scripturæ testimonio commentum hoc repudietur. Quasi verò peruersæ curiositati frænum non iniiciat Paulus, vbi de redemptione per Christum parta loquutus, mox iubet stultas quæstiones fugere. Eousque erupit quorundam væsania, dùm præposterè acuti videri appetunt, vt quærerent an naturam asini assumere potuerit Dei Filius. Hoc portentum, quod pii omnes tanquam detestabile meritò exhorrent, hoc prætextu excuset Osiander quòd nusquam disertè in Scriptura refellitur. Quasi verò dum nihil pretiosum aut dignum cognitu Paulus ducit præter Christum crucifixum, asinum salutis authorem admittat. Ergo qui alibi Christum prædicat æter-

Ephes. 1. a. 4. 5

Ephes. 3. c. 16, 17, 18,

1. Tim. 1. c. 15

2. Tim. 1. c. 9

Tit. 3. c. 9

1. Cor. 2. a. 2

æterno Patris consilio in caput fuisse ordinatum vt omnia colli- *Ephe. 1. d.22*
geret, nihilo magis alium agnoscet cui nullę redimendi partes in-
iunctæ sint.

6 Quod autem iactat principium prorsus friuolum est. Hominem vult creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret quem iam Pater carne vestire decreuerat. Vnde colligit, si nunquam excidisset Adam à prima sua & integra origine, Christum tamen futurum fuisse hominem. Quàm istud & nugatorium sit & contortum, per se intelligunt omnes sano iudicio præditi. interea primùm se vidisse putat quid esset imago Dei, quòd scilicet non solùm in dotibus eximiis, quibus ornatus fuerat, relucebat Dei gloria, sed essentialiter in eo habitabat Deus. Ego verò vt concedam imaginem Dei Adam gestasse quatenus Deo coniunctus erat (quæ vera est ac summa dignitatis perfectio) Dei tamen similitudinem non alibi quærendam esse contendo quàm in illis præstantiæ notis quibus Adā Deus insigniuerat præ aliis animantibus. Ac Christum quidem iam tunc fuisse imaginem Dei vno consensu fatentur omnes: & proinde quicquid excellentiæ insculptum ipsi Adæ fuit, inde manasse quòd per vnigenitum filium ad opificis sui gloriam accederet. Ad imaginem ergo Dei conditus est homo, in quo suam gloriam creator ipse conspici quasi in speculo voluit. In hunc gradum honoris euectus fuit vnigeniti Filii beneficio, sed addo Filium ipsum tam Angelis quàm hominibus commune fuisse caput: ita vt quæ in hominem collata fuerat dignitas, ad Angelos quoque pertineret. Neque enim dum audimus vocari filios Dei, consentaneum esset negare inditum illis fuisse aliquid quo Patrem referrent. Quòd si tam in Angelis quàm in hominibus repræsentari suam gloriam & in vtraque natura conspicuam esse voluit, inscitè nugatur Osiander, Angelos fuisse tunc posthabitos hominibus, quia non gestarent Christi figurā. Neque enim præsenti Dei intuitu assiduè fruerentur, nisi ei essent similes. nec aliter docet Paulus renouari homines ad imaginem Dei, quàm si Angelis socientur, vt simul inter se cohæreant sub vno capite. Denique, si Christo creditur: hæc vltima erit nostra fœlicitas, vbi in cælos erimus recepti, conformes esse Angelis. Quòd si inferre Osiandro licet, primarium imaginis Dei exemplar fuisse in Christo homine, eodem iure contendet quispiam Christum oportuisse fieri Angelicæ naturæ consortem, quia ad illos quoque pertineat imago Dei.

Gen. 1. d. 27

Psal. 82. a.6

Colos. 3. b.10

7 Non est igitur cur metuat Osiander Deum posse mendacem deprehendi nisi in eius mente prius fuisset de Filio incarnando decretum fixū & immutabile. Quia etiā si non collapsa fuisset Adæ integritas, similis tamē fuisset Deo cum Angelis: neque tamē propterea necesse fuisset Filium Dei vel hominem vel Angelū. Frustra etiam absurdum illud metuit, nisi immutabili Dei consilio ante creatum hominem Christus fuisset nasciturus, non vt redem-

ptor,sed vt primus homo,ne à sua prærogatiua excideret: quando iam nonnisi per accidens natus esset,vt scilicet instauret perditum genus humanum: vt inde inferat,creatũ igitur fuisse ad imaginem
Heb.4. d.15 Adæ.Cur enim horrebit quod tã apertè docet Scriptura, similem nobis fuisse factum per omnia,excepto peccato? vnde & Lucas fi-
Lu.3.g. 38 lium Adæ in genealogia censere non dubitat. Scire etiã velim cur à Paulo Christus vocetur secũdus Adam, nisi quia destinata ei fuit
1. Cor. 15.f.47 humana conditio,vt ex ruina erigeret Adæ posteros. Nam si creationem ordine illa præcessit, dicendus fuit primus Adam. Securè affirmat Ósiander, quia iam Christus homo præcognitus erat in mente Dei homines ad hoc exemplar fuisse formatos. Paulus autem secundum Adam nominans, inter primam hominis originem & restitutionem quam per Christum consequimur,mediam statuit defectionem, ex qua naturæ in pristinum ordinem reformandæ necessitas.vnde sequitur, eandem Filio Dei nascẽdi fuisse causam vt homo fieret.Interea malè & insulsè ratiocinatur Osiander, Adam quãdiu integer stetisset,futurum imaginemfuisse suipsius, non Christi.Respondeo ex opposito, quia etsi nunquam induisset carnem Dei Filius, fulgebat nihilominus & in corpore & in anima eius imago Dei:in cuius radiis semper apparuit, Christum esse verè caput,& primatum tenere in omnibus. Atque ita soluitur futilis argutia,quam ventilat Osiander,carituros fuisse Angelos hoc capite,nisi Deo propositum fuisset Filiũ suum carne vestire etiam citra Adæ culpã.Nimis enim inconsideratè arripit quod nemo sanus concedet, Christo non competere primatum in Angelos, vt fruantur eo principe,nisi quatenus est homo. Atqui facilè elicitur
Colos. 1. b.15 ex Pauli verbis, quatenus æternus est Dei sermo, primogenitum esse omnis creaturæ, nõ quòd creatus sit,vel numerari inter creaturas debeat: sed quia integer mundi status, qualis ab initio fuit summa pulchritudine insignis,non aliud principium habuit: dein-
Colos. 1. c.18 de quatenus homo factus est, primogenitum esse ex mortuis. Vtrunque enim vno & breui contextu considerandum proponit A-
Ibi.1.c. 16 postolus,per Filium creata fuisse omnia,vt Angelis dominetur: & hominem esse factũ vt redẽptor esse inciperet. Eiusdẽ inscitiæ est, quòd homines dicit carituros fuisse Christo rege, nisi homo fuisset.Quasi verò non potuerit constare regnum Dei, si æternus Dei Filius, licet non indutus humana carne, Angelis & hominibus in societatem cælestis gloriæ suæ & vitæ collectis, primatum ipse tenuisset.Sed in hoc falso principio semper hallucinatur,vel sibi præstigias facit, Ecclesiam fuisse ἀκέφαλον futuram, nisi apparuisset in carne Christus.Quasi verò sicuti eo capite fruebantur Angeli,non etiã diuina sua virtute præesse hominibus potuerit,& arcana virtute Spiritus sui vegetare ipsos & fouere, instar corporis sui, donec in cælum collecti eadem cum Angelis vita fruerentur.Quas hactenus refutaui nænias,pro firmissimis oraculis ducit Osiander,nempe vt suarum speculationum dulcedine inebriatus, ridiculos pæanas

tas de nihilo efflare solet. Vnum verò postea dicit longè firmius se afferre, prophetiam Adæ scilicet, qui vxore sua conspecta dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Vnde autem prophetiam esse euincit? nempe quia eundem sermonem Christus apud Matthæum Deo tribuit. Quasi verò quicquid per homines loquutus est Deus, vaticinium aliquod contineat. Vaticinia in singulis Legis præceptis quærat Osiander, quæ à Deo authore profecta esse constat. Adde quòd rudis & terrenus fuisset Christus in literali sensu subsistens. Quia non de mystica vnione qua Ecclesiam dignatus est, disserit, sed tantùm de fide coniugali: ob hanc causam Deum pronuntiasse docet, virum & vxorem fore carnem vnam, ne insolubile illud vinculum quisquam diuortio violare tentet. Hæc simplicitas si Osiandro sordet, Christum reprehēdat, quia discipulos ad mysterium non traduxerit, Patris dictum subtilius interpretando. Nec verò eius delirio suffragatur Paulus, qui vbi dixit nos esse carnem de carne Christi, mox adiungit, magnum hoc esse mysterium. Neque enim quo sensu hoc protulerit Adam referre voluit, sed sub figura & similitudine coniugii sacram coniunctionem proponere, quæ nos vnum cum Christo facit. & hoc verba sonant: quia se de Christo & Ecclesia hoc dicere admonens, correctionis loco à lege coniugii discernit spiritualem Christi & Ecclesiæ coniunctionem. Quare facilè euanescit hæc futilitas. Nec verò mihi necesse arbitror similes quisquilias discutere: quia ex breuissima hac refutatione deprehēdetur omnium vanitas. Hæc quidem sobrietas filiis Dei solidè pascendis abundè sufficiet, quum venit plenitudo temporum, missum fuisse Filium Dei factum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui sub Lege erant, redimeret.

Genes. 2. d. 23

Ephes. 5. g. 30

Galat. 4. a. 4

Christum veram humanæ carnis substantiam induisse.

CAP. XIII.

De Christi diuinitate, quæ alibi claris & firmis testimoniis probata est, nunc iterum disserere superuacuum, nisi fallor, esset. Videndum igitur restat quomodo carne nostra indutus Mediatoris partes impleuerit. Ac humanæ quidem naturæ veritas olim tam à Manichæis quàm à Marcionitis impugnata est: quorum hi quidem spectrum pro Christi corpore sibi fingebant, illi autem cælesti carne præditum somniabant. Sed vtrisque Scripturæ testimonia & multa & valida resistunt. Non enim vel in cælesti semine, vel in hominis larua benedictio promittitur, sed in semine Abrahæ & Iacob. neque homini aëreo promittitur thronus æternus, sed Dauidis filio, & fructui ventris eius. vnde & in carne exhibitus, filius vocatur Dauidis & Abrahæ: non ideo tantùm quòd ex Virginis vtero natus sit, in aere autem creatus: sed quia (Paulo interprete) secundùm carnem factus sit ex Dauidis semine: sicut alibi docet idem Apostolus eum descendisse ex Iudæis. Quamobrem Dominus ipse non contentus

Gene. 17. a. 2. 12. d. 18. 26. a. 4

Ma. 1. a. 1

Ro. 1. a. 3

Ibi. 9. a. 5

hominis nomine,Filium quoque hominis subinde se appellat,clarius exprimere volens se hominem esse ex hominis semine verè progenitum. Quum Spiritus sanctus toties per tot organa, tantáque diligentia & simplicitate rem per se non abstrusam enarrauerit, quis cogitasset tanta vllos mortales impudentia fore qui offucias adhuc spargere auderent?Et tamen alia etiamnum testimonia ad manum se offerunt, si congerere plura libeat. quale est illud
Galat.4. Pauli,Deum misisse Filium suum factum ex muliere:& innumera
a.4 quibus fami,siti,frigori, aliísque naturæ nostræ infirmitatibus obnoxium fuisse constat. At ex multis deligenda sunt ea potissimè quæ animis in vera fiducia ædificandis conducere queant:vt quum
Hebr.2. dicitur Angelis nequaquam tantum honoris detulisse, vt eorum
d.16 naturam assumeret:sed nostram assumpsisse,vt in carne & sanguine per mortem destrueret eum qui potiebatur mortis imperio.
Ibid.1.c. Item,eius cōmunicationis beneficio nos fratres eius cēseri. Item,
11, & d. debuisse fratribus similem fieri,vt misericors esset ac fidelis inter-
17 cessor:nos Pontificem non habere qui non possit compati infirmi-
Ibid.4.d. tatibus nostris:& similia.Eòdem pertinet quod paulo antè attigi-
15 mus,oportuisse in carne nostra expiari peccata mundi.quod à Pau
Ro.8.a.3 lo clarè asseritur. Ac certè ideo ad nos pertinet quicquid Christo
Ephes.4. contulit Pater, quia caput est ex quo totum corpus per iuncturas
d.16 connexum simul coalescit. Imò non aliter conueniet quod dici-
Ioh.1. b. tur, Spiritum ei datum esse absque mensura, vt de plenitudine e-
16 ius hauriamus omnes: quando nihil absurdius quàm Deum in sua
Ioh.17.c. essentia aduentitio dono locupletari.Hac etiam ratione dicit alibi
19 Christus ipse,Ego propter eos sanctifico meipsum.

2 Quos verò in erroris sui confirmationem locos proferunt, nimis ineptè contorquent: nec quicquam friuolis argutiis proficiunt, vbi diluere conantur quæ iam ex parte nostra adduxi. Marcion phantasma pro corpore Christum induisse imaginatur: quia
Phili. 2. dicatur alicubi in similitudinem hominis factus,& figura comper-
a.7 tus vt homo. Sed ita minimè expendit quid illic agat Paulus. non enim quale sibi corpus sumpserit Christus vult docere: sed quum iure diuinitatem suam exerere posset,nihil prę se tulisse nisi quod erat abiecti contemptíque hominis. Nam,vt eius exēplo nos hortetur ad submissionem, ostendit, quum Deus esset,potuisse mundo gloriam suam conspicuam statim proponere: cessisse tamē iure suo,& sponte seipsum exinanisse : quia scilicet imaginem serui induit,& ea humilitate contentus, carnis velamine suam diuinitatem abscondi passus est. Hîc certè non docet quid fuerit Christus, sed qualiter se gesserit. Quinetiam ex toto cōtextu facilè colligitur,in vera hominis natura exinanitū fuisse Christum. Quid enim hoc sibi vult, figura repertum fuisse tanquam hominem, nisi quia ad tempus non resplenduit diuina gloria,sed tantùm in vili & ab-
1 Pet.3. iecta conditione apparuit humana species?Nec verò aliter consta-
d.18 ret illud Petri,mortuū fuisse carne,viuificatū spiritu, nisi infirmus fuisset

fuiſſet Filius Dei in hominis natura. Quod Paulus clariùs explicat, paſſum fuiſſe aſſerens pro carnis infirmitate. Atque huc pertinet exaltatio, quia disertè nouam gloriam adeptus fuiſſe dicitur Chriſtus, poſtquam ſeipſum exinaniuit. quod aptè non quadraret niſi in hominem carne & anima præditum. Manichęus aëreum fabricatur corpus, quia vocetur Chriſtus, ſecundus Adam de cælo cęleſtis. At neque illic eſſentiam corporis cæleſtem inducit Apoſtolus, ſed vim ſpiritualem, quæ à Chriſto diffuſa nos viuificat. Porrò eam, vt vidimus, Petrus & Paulus ab eius carne ſeparant. Quin potius ex eo loco egregiè ſtabilitur quæ inter orthodoxos de Chriſti carne viget doctrina. Niſi enim vnam haberet nobiſcum corporis naturam Chriſtus, inanis eſſet ratiocinatio quam tanta vehementia Paulus proſequitur, Si Chriſtus reſurrexit, nos quoque reſurrecturos: ſi non reſurgimus, neque Chriſtum reſurrexiſſe. Quibuſcunque cauillis elabi conētur ſiue Manichęi veteres, ſiue recentes eorum diſcipuli, non ſe expediunt. Putidum eſt effugium, quòd nugantur Chriſtum dici Filium hominis quatenus hominibus promiſſus eſt. ſiquidem palàm eſt, Hebraico more vocari filium hominis verum hominem. Chriſtus verò haud dubiè phraſin linguæ ſuæ retinuit. Quod etiam per filios Adam intelligi conueniat, extra controuerſiam eſſe debet. Ac (ne longiùs abeamus) locus Pſalmi octaui, quem ad Chriſtum Apoſtoli accommodant, abundè ſufficiet, Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quòd viſitas eum? Hac figura exprimitur vera Chriſti humanitas: quia etſi non fuerit ex patre mortali immediatè genitus, origo tamen eius ex Adam fluxit. Nec verò aliter ſtaret quod iam citauimus, Chriſtum participem factum carnis & ſanguinis, vt pueros ſibi aggregaret ad obſequiū Dei. quibus verbis apertè Chriſtus eiuſdem nobiſcum naturæ ſocius & conſors ſtatuitur. Quo etiam ſenſu dicit ex vno eſſe authorem ſanctitatis, & eos qui ſanctificantur. Nam id referri ad naturæ ſocietatem ex contextu euincitur: quia mox ſubiicit, Ideo non erubeſcit eos vocare fratres. Si enim prius dixiſſet fideles ex Deo eſſe, in tanta dignitate quęnam eſſet erubeſcentiæ ratio? Sed quia pro immenſa gratia ad ſordidos & ignobiles ſe aggregat Chriſtus, ideo dicitur non erubeſcere. Fruſtra autem obiectant, impios hoc modo fore Chriſti fratres: quia ſcimus filios Dei non ex carne & ſanguine, ſed ex Spiritu naſci per fidem. Proinde fraternam coniunctionem non facit ſola caro. Tametſi autem Apoſtolus hunc honorem aſſignat ſolis fidelibus, quòd ex vno ſint cum Chriſto, non tamen ſequitur quominus ex eodem fonte naſcantur increduli ſecundùm carnem: quemadmodum vbi dicimus Chriſtum factum eſſe hominem vt nos faceret Dei filios, non extenditur hæc loquutio ad quoſlibet: quia fides media interponitur, quæ nos in Chriſti corpus ſpiritualiter inſerit. De Primogeniti etiam nomine rixam inſcitè mouent. Cauſantur Chriſtum debuiſſe ex Adam naſci ſtatim ab initio, vt primogenitus eſſet inter

Marginal notes: 2.Cor.13.b.4 — 1.Cor.15.f.47 — 1.Cor.15.c.16 — He.2.d.14 — Ibi.2.c.11 — Rom.8.f.29

fratres. Primogenitura enim nõ ad ætatem, sed ad gradum honoris & virtutis eminẽtiam refertur. Nihilo etiam plus coloris habet
He.2.16 quòd garriunt Christum hominem assumpsisse, non Angelos, quia in gratiam receperit humanum genus. Nam vt amplificet honorem quo nos Christus dignatus est, Angelos nobis comparat, qui
Ge.3.c.15 posthabiti fuerunt hac in parte. Ac, si probè expẽditur Mosis testimonium, vbi semen mulieris dicit contriturum caput serpentis, litem prorsus decidet. Neque enim de vno duntaxat Christo illic sermo habetur, sed de toto humano genere. Quoniam acquirenda nobis erat à Christo victoria, generaliter pronuntiat De⁹ posteros mulieris superiores fore Diabolo. Vnde sequitur, Christum ex humano genere esse progenitum: quia consilium Dei est Euam quam alloquitur, bona spe erigere, ne mœrori succumbat.

3 Testimonia vbi Christus semen Abrahæ & fructus ventris Dauidis vocatur, non minus stultè quàm improbè allegoriis inuoluunt. Nam si allegoricè positum esset nomen seminis, Paulus
Ga.3.c.16 certè hoc non tacuisset, vbi clarè & sine figura affirmat non esse plures Abrahæ filios redemptores, sed vnum Christum. Eiusdem est farinæ, quòd obtendunt non aliter vocari Dauidis filium nisi quia promissus fuerat, & suo demũ tempore fuit exhibitus. Postquam enim Filium Dauidis nominauit Paulus, continuò pòst sub-
Ro.1.a.3 iiciens, Secundùm carnem, naturam certè designat. Sic & nono cap. Deum benedictũ prædicans, seorsum ponit, Secundùm carnem ex Iudæis descendere. Iam nisi verè genitus esset ex semine Daui-
Psa.132.c.11 dis, quid valebit ista loquutio, Fructũ esse ventris eius? Quid promissio ista, Ex lumbis tuis descendet qui manebit in solio tuo? Porrò in Christi genealogia, qualis refertur à Matthæo, sophisticè ludunt. etsi enim non recẽset Mariæ parẽtes, sed Iosephi: quia tamen de re tunc vulgò comperta verba facit, satis habet ostendere Iosephum ex Dauidis semine ortũ esse, quum satis cõstaret Mariam ex eadem esse familia. Magis etiam vrget Lucas, salutẽ à Christo allatam toti generi humano cõmunem esse docens: quia Christus author salutis ex Adam cõmuni omniũ patre sit progenitus. Fateor equidem ex genealogia nõ aliter colligi Christũ esse Filium Dauidis, nisi quatenus ex Virgine progenitus est: sed nimis superbè noui Marcionitæ fucãdi erroris sui causa, nempe vt Christum de nihilo corpus sumpsisse euincãt, mulieres contendunt esse ἀσπόρους: atque ita euertunt naturæ elemẽta. Quoniam autem theologica non est hæc disputatio, & rationum quas aduehũt ea est futilitas quæ nullo negotio refelli queat, quæ philosophiæ sunt & artis medicę non attingam: ac diluere satis erit quæ ex Scriptura obiiciunt, nempe Aaron & Ioiadah duxisse vxores ex tribu Iehudah, atque ita confusam tunc fuisse tribuum discretionem, si inesset mulieri generatiuum semen. Atqui satis notum est quantum ad politicum ordinem spectat, censeri progeniem ex virili semine: neque tamẽ præstantiam sexus obstare quominus in generando coeat semen mulieris.

mulieris. Hæc quoque solutio ad omnes genealogias extenditur. Sæpe vbi catalogum hominum recenset Scriptura, solos viros nominat: an ideo dicendum est mulieres nihil esse? Imò pueris ipsis notum est eas sub viris comprehendi. Hac ratione dicuntur fœminæ párere suis maritis, quia familiæ nomen penes masculos semper residet. Iam sicuti virilis sexus præstantiæ hoc conceditur vt ex patrum conditione nobiles censeantur filii vel ignobiles: ita etiam in seruitute, partus ventrem sequitur, secundùm iurisconsultos. Vnde colligere licebit ex materno semine fœtum procreari. & communi gentium vsu pridem receptum fuit matres vocari genitrices: cui & Lex Dei consentit, quæ perperam alioqui coniugium auunculi cum nepte sua vetaret: quia nulla esset consanguinitas. Viro etiam fas esset sororem vterinam in coniugium accipere, modò ex altero patre esset genita. Sicuti autem fateor vim passiuam adscribi mulieribus, ita respondeo de illis promiscuè idem prædicari quod de viris. Neque enim Christus ipse dicitur factus per mulierem, sed ex muliere. Ac quidam ex eorum caterua, excusso pudore, nimis proteruè quærunt, an dicere velimus ex semine mẽstruali Virginis procreatum esse Christum. quia vicissim excipiam, annon coaluerit in Matris sanguine, quod fateri cogentur. Aptè ergo ex Matthæi verbis conficitur, quia ex Maria genitus est Christus, procreatũ esse ex eius semine, sicuti quum dicitur Booz genitus ex Rahab, similis notatur generatio. Nec verò Matthæus hîc Virginem quasi canalem describit, per quem fluxerit Christus: sed hunc mirificum generandi morem à vulgari discernit, quòd per eam ex semine Dauidis genitus fuerit Christus. Eadem enim ratione qua Isaac ex Abraham, Solomo ex Dauide, Ioseph ex Iacob, similiter Christus ex matre genitus esse dicitur. Sermonis enim seriem ita Euangelista contexit: & probare volens Christum originem ducere à Dauide, hoc vno contentus est, ex Maria esse genitum. Vnde sequitur, pro confesso sumpsisse, Mariam fuisse consanguineam Ioseph.

Leuit.18 *Galat.4. a.4* *Matth. 1.a.5*

4 Absurda quibus nos grauare volunt, puerilibus calũniis sunt referta. Turpe & probrosum Christo esse ducunt si ex hominibus originem traxerit. quia non potuerit à communi lege eximi, quæ totam Adæ sobolem absque exceptione sub peccato includit. Atqui hunc nodum facilè soluit antithesis quæ apud Paulum legitur, Sicuti per vnum hominem peccatum, & per peccatum mors: ita per iustitiam vnius hominis abundauit gratia. Cui & altera respondet, Prior Adam è terra terrenus & animalis, secundus è cælo cælestis. Itaque alibi idem Apostolus Christum in similitudine carnis peccati missum fuisse docens, vt Legi satisfaceret, eum diserte à communi sorte separat, vt sit absque vitio & corruptela verus homo. Pueriliter autem nugantur, si ab omni macula immunis est Christus, ac per arcanam Spiritus operationem genitus fuit ex semine Mariæ: non esse igitur impurum semen mulieris, sed

Ro.5.b.12 *1.Cor.15.f.47* *Ro.8.a.3*

viri duntaxat. Neque enim immunem ab omni labe facimus Christum, quia tantùm ex matre sit genitus absque viri concubitu, sed quia sanctificatus est à Spiritu, vt pura esset generatio & integra, qualis futura erat ante Adæ lapsum. Ac omnino fixum hoc nobis manet, quoties de Christi puritate nos admonet Scriptura, notari veram hominis naturam: quia superuacuum esset dicere purum esse Deum. Sanctificatio etiam de qua loquitur Iohannis 17, in natura diuina locum non haberet. Nec verò duplex fingitur Adæ semen, quanuis nulla ad Christum contagio peruenerit: quia hominis generatio per se immunda aut vitiosa non est, sed accidentalis ex lapsu. Proinde nihil mirum si Christus, per quem restituenda erat integritas, à vulgari corruptione exemptus fuerit. Quod etiam pro absurdo nobis obtrudunt, si Sermo Dei carnem induit, fuisse igitur angusto terreni corporis ergastulo inclusum, mera est procacitas. quia etsi in vnam personam coaluit immensa Verbi essentia cum natura hominis, nullam tamen inclusionem fingimus. Mirabiliter enim è cælo descendit Filius Dei, vt cælum tamen non relinqueret: mirabiliter in vtero Virginis gestari, in terris versari, & in cruce pendere voluit, vt semper mundum impleret, sicut ab initio.

Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant personam.

CAP. XIIII.

Ioh.1.b.14 PORRO quod dicitur Verbum carnem esse factum; non sic intelligendum est, quasi vel in carnem versum, vel carni confusè permixtum fuerit: sed quia è Virginis vtero templum sibi delegit in quo habitaret, & qui Filius erat Dei, filius hominis factus est: non confusione substantiæ, sed vnitate personæ. Siquidem ita coniunctam vnitámque humanitati diuinitatem asserimus, vt sua vtrique naturæ solida proprietas maneat, & tamen ex duabus illis vnus Christus constituatur. Siquid in rebus humanis tanto mysterio simile potest reperiri, hominis similitudo appositissima videtur, quem ex duabus substantiis conspicimus constare: quarum neutra tamen sic alteri permixta est, vt non retineat naturæ suæ proprietatem. Neque enim aut anima corpus, aut corpus anima est. Quare & de anima seorsum dicitur quòd in corpus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus, quòd nulla ratione animæ conueniat: de toto homine, quòd nec de anima seorsum, nec de corpore, nisi ineptè accipi possit. Postremò animi propria transferuntur ad corpus, & propria corporis ad animam. qui tamen iis constat, vnus homo est, non plures. Huiusmodi verò loquendi formulæ & vnam esse in homine personam ex duobus connexis compositam significant, & duas subesse diuersas naturas quæ hanc constituant. Ita & de Christo Scripturæ loquuntur. attribuunt illi interdum quæ ad humanitatem singulariter referri oporteat: interdum quæ diuinitati peculiariter competant:

ncn-

nonnunquam quæ vtranque naturam complectantur, neutri seorsum satis conueniant. Atque istam quidem duplicis naturæ coniunctionem, quæ in Christo subest, tanta religione exprimunt, vt eas quandoque inter se communicent. qui tropus veteribus ἰδιωμάτων κοινωνία dictus est.

2 Hæc parum firma essent nisi plurimæ & passim obuiæ Scripturæ phrases probarent nihil eorum fuisse humanitus excogitatum. Quod de se ipse dicebat Christus, Antequam Abraham fieret, ego sum, lõgè ab humanitate alienum erat. Nec me latet quo cauillo deprauent locum hunc erronei spiritus, nempe superiorem fuisse omnibus seculis, quia iam tunc præcognitus fuit Redemptor tam in Patris consilio, quàm in mentibus piorum. Sed quum apertè diem manifestationis ab æterna essentia distinguat, & ex professo ab antiquitate imperium sibi conciliet, quo excellat supra Abraham, sibi haud dubiè vendicat quod diuinitatis est proprium. Quòd primogenitum Paulus asserit vniuersæ creaturæ, qui ante omnia extiterit, & per quem omnia consistant: quòd etiam se prædicat gloriosum fuisse apud Patrem ante mundum conditum, séque vnà cum Patre operari, nihilomagis homini competit. Hæc igitur & similia peculiariter diuinitati attribui certum est. Quòd autem seruus Patris vocatur, quòd creuisse narratur ætate & sapiẽtia apud Deum & homines, quòd gloriam suam non quærere, nescire diem vltimum: à seipso non loqui, non facere voluntatem suam, visus & palpatus fuisse dicitur, solius humanitatis id totum est. Siquidẽ quatenus Deus est, nec augeri vlla re potest, & omnia propter se operatur, nec quicquam eum latet: agit omnia pro suæ voluntatis arbitrio, & est inuisibilis ac impalpabilis. Neque tamẽ hæc humanę tãtùm suæ naturę seorsum adscribit, sed in seipsum recipit, quasi Mediatoris personæ conueniant. Cõmunicatio autem idiomatum siue proprietatum est quod dicit Paulus Deum suo sanguine acquisiuisse sibi Ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Item quod dicit Iohannes, palpatum fuisse Sermonem vitæ. Deus certè nec sanguinem habet, nec patitur, nec manibus tangi potest. sed quoniam is qui verus erat Deus & homo Christus sanguinem suum pro nobis crucifixus fudit, quæ in humana eius natura peracta sunt, ad diuinitatem impropriè, licet non sine ratione, transferuntur. Simile est exemplum, vbi Iohannes docet Deum posuisse animam suam pro nobis. Ergo & illic humanitatis proprietas cum altera natura communicatur. Rursum quum diceret Christus adhuc in terris agens, neminem in cælum ascendisse nisi Filium hominis qui in cælo erat, certè tunc secundùm hominem & in carne quam induerat non erat in cælo, sed quia ipse idem erat Deus & homo, propter duplicis naturæ vnionem alteri dabat quod erat alterius.

Iohan. 8. g. 58
Col. 1. b. 15
Iohan. 17. a. 5
Iohan. 5. c. 17
Iesa. 42. a. 1, & aliis locis.
Luca 2. g. 52
Iohan. 8. f. 50
Mar. 13. d. 32
Iohã. 14. b. 10, & 6. d. 38
Luc. 24. f. 39
Act. 20. f. 28
1. Cor. 2. b. 6
2. Iohã. 1. a. 1
1. Iohan. 3. c. 16
Iohan. 3. b. 13

3 Sed omnium clarissimè veram Christi substantiam enarrant loci qui vtranque simul naturam comprehẽdunt, quales in Euan-

gelio Iohannis extant quàm plurimi. ſiquidem nec deitatis ſingulare, nec humanitatis fuit, ſed vtriuſque ſimul quod illic legitur, *Iohan.1. d.29* poteſtatem accepiſſe à Patre remittendi peccata, ſuſcitandi quos velit, iuſtitiam, ſanctitatem, ſalutẽ largiendi: præfectum eſſe iudi- *Ibi. 5. d. 21.22,23* cem viuis & mortuis, vt honoretur quemadmodum & Pater. Denique quòd lux mundi, paſtor bonus, vnicum oſtium, vitis vera *Ibi.9.a.5* nuncupatur. Huiuſmodi enim prærogatiuis Dei Filius, quum in *Ibi. 10. b.9.11* carne manifeſtatus eſt, præditus fuit: quas etſi ipſe vnà cum Patre ante mundum conditum obtinebat, non tamen eodem modo vel *Ibi.15.a. 1* reſpectu: & quæ homini qui nihil quàm homo eſſet, dari non poterant. In eundem quoque ſenſum accipere conuenit quod apud *1.Cor.15. c.24* Paulum habetur, Chriſtum peracto iudicio redditurũ eſſe regnum Deo & Patri. Regnum ſanè Filii Dei quod initium nullum habuit, neque finem habiturum eſt: ſed quo modo ſub carnis humilitate *Philip. 2.b.8* delituit, & ſeipſum exinaniuit accepta ſerui forma, depoſitáque maieſtatis ſpecie, Patri ſe obedientem præſtitit, ac eiuſmodi ſubiectione defunctus, tandem gloria & honore coronatus eſt, atque euectus in ſummum imperium, vt coram ipſo flectatur omne genu: *Hebr.2. a.7* ita tunc & nomen ipſum & coronã gloriæ, & quicquid à Patre accepit Patri ſubiiciet, vt ſit Deus omnia in omnibus. Quorſum e- *Philip. 2.b.10. 1.Cor. 15.d.28* nim data ei poteſtas eſt, ac imperium, niſi vt per eius manum Pater nos gubernet? Quo etiam ſenſu dicitur ad Patris dexteram ſedere. Hoc verò temporale eſt, donec præſenti diuinitatis aſpectu fruamur. Atque hîc excuſari non poteſt veterum error, qui dũ ad Mediatoris perſonam non attendunt, totius ferè doctrinæ quæ in Euangelio Iohannis legitur, genuinum obſcurant ſenſum, ſéque implicant multis laqueis. Sit igitur nobis hæc rectæ intelligentiæ clauis, neque de natura diuina, neque de humana ſimpliciter dici quæ ad Mediatoris officiũ ſpectant. Regnabit ergo Chriſtus donec prodierit mundi iudex, quatenus pro infirmitatis noſtræ modulo Patri nos coniungit. Vbi autem conſortes cæleſtis gloriæ Deum videbimus qualis eſt, tunc perfunctus Mediatoris officio, deſinet Patris legatus eſſe, & ea gloria contentus erit qua potiebatur ante mundum conditum. Nec alio reſpectu peculiariter in Chriſti perſonam competit Domini nomen, niſi quatenus medium gra- *1.Cor. 8. b.6* dum ſtatuit inter Deum & nos. Quò pertinet illud Pauli, Vnus Deus ex quo omnia, & vnus Dominus per quem omnia: nempe cui temporale imperium à Patre mãdatum eſt, donec facie ad faciem conſpicua ſit diuina eius maieſtas. cui adeo nihil decedet, imperium Patri reddendo, vt longè clarior emineat. Nam & tunc deſinet caput Chriſti eſſe Deus, quia Chriſti ipſius deitas ex ſeipſa fulgebit, quum adhuc velo quodam ſit obtecta.

4 Atque hæc obſeruatio ad ſoluendos quamplurimos nodos non paruo vſui futura eſt, ſi eã ſcitè accõmodent lectores. Mirum enim quantum rudes, imò quoſdam etiam non prorſus indoctos torqueant eiuſmodi formulæ, quas vident Chriſto attribui, neque

diuinitati eius, neque humanitati ſatis aptas. quia non conſiderant eius perſonæ in qua Deus & homo manifeſtatus eſt, & Mediatoris officio congruere. Ac omnino videre eſt, quàm pulchrè inter ſe hæreant ſingula, ſi modò ſobrium habeant interpretem, qui tanta myſteria qua decet religione examinet. Verùm nihil eſt quod furioſi & phrenetici ſpiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendam diuinitatem: diuinitatis rurſum, ad tollendam humanitatem. quæ verò de vtraque natura ſic coniunctè dicta ſunt vt neutri conueniant, ad tollendam vtranque. Id verò quid aliud eſt, quàm contendere Christum non eſſe hominem, quia Deus eſt: non eſſe Deum, quia homo eſt: nec hominem nec Deum eſſe, quia & homo ſimul & Deus eſt? Chriſtum ergo, vt Deus eſt & homo, vnitis, licet non confuſis, naturis conſtans, Dominum noſtrum verúmque Dei Filium eſſe cõſtituimus, etiam ſecundùm humanitatem: etſi non ratione humanitatis. Procul enim abigendus eſt à nobis Neſtorii error, qui dum naturas diſtrahere potiùs quàm diſtinguere volebat, duplicem Chriſtum ita cõminiſcebatur. quando Scripturam videmus clara voce reclamare, vbi & Filii Dei nomen inditur ei qui de Virgine naſcitur, & Virgo ipſa, mater Domini noſtri appellatur. Cauendum & ab Eutychiana inſania, ne dum volumus perſonæ vnitatem demonſtrare, vtranque naturam deſtruamus. Tot enim iam citauimus teſtimonia, vbi ab humanitate diſtinguitur diuinitas, & tot alia paſſim extant, vt vel contentioſiſſimis poſſint os obſtruere. Et paulò pòſt nonnulla ſubiiciam quæ figmentum illud meliùs diſcutiant. Nobis in præſentia ſatis erit locus vnus. neque enim templum Chriſtus vocaſſet corpus ſuum, niſi diſtinctè in eo habitaret diuinitas. Quare vt meritò in Epheſina ſynodo damnatus fuerat Neſtorius, ita & poſtea in Conſtantinopolitana ac Chalcedonenſi Eutyches: quando non magis confundere duas in Chriſto naturas licet, quàm diſtrahere.

Augu. in Enchir. ad Laur. cap. 36

Luc. 1. c. 32

Ibidem d. 43

Iohan. 2. c. 19

5 Verùm noſtro quoq; ſeculo emerſit non minùs exitiale monſtrum Michael Seruetus, qui figmentum ex Dei eſſentia, ſpiritu, carne, & tribus elemẽtis increatis conflatum pro Filio Dei ſuppoſuit. Ac primò quidẽ negat Chriſtum alia ratione Dei Filium eſſe, niſi quatenus in vtero Virginis genitus eſt ex Spiritu ſancto. Huc autem tendit vafrities, vt euerſa duplicis naturæ diſtinctione, Chriſtus aliquid ſit ex Deo & homine permixtum, neque tamen Deus & homo cenſeatur. Toto enim progreſſu hoc incumbit, antequam patefactus fuerit Chriſtus in carne, vmbratiles tantùm fuiſſe in Deo figuras: quarum tunc demum extitit veritas aut effectus quum verè incepit eſſe Filius Dei Sermo ille qui ad hunc honorem deſtinatus fuerat. Et nos quidem fatemur Mediatorem, qui ex Virgine natus eſt, propriè eſſe Dei Filium. Nec verò ſpeculum eſſet inæſtimabilis Dei gratiæ homo Chriſtus, niſi in eum collata eſſet hæc dignitas vt ſit ac vocetur vnigenitus Dei Filius. Fixa ta-

men interim manet Ecclesiæ definitio, censeri Dei Filium, quia Sermo ante secula ex Patre genitus, vnione hypostatica naturam humanam susceperit. Porrò vnio hypostatica veteribus dicta est, quæ personam vnam constituit ex naturis duabus. quæ loquutio ad refellendum Nestorii delirium inuenta fuit: quia Filium Dei fingebat ita habitasse in carne, vt non idem ille esset homo. Duplicem nos facere Dei Filium calumniatur Seruetus, quum dicimus æternum Sermonem antequam carne vestitus esset, iam fuisse Dei Filium: acsi aliud diceremus quàm manifestatum fuisse in carne. Neque enim si Deus fuit antequam homo fieret, ideo nouus esse Deus incepit. Nihilo absurdius est, in carne apparuisse Dei Filium, qui tamen ab æterna genitura hoc semper habuit vt Filius esset. Quod subindicant Angeli verba ad Mariam, Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei, acsi diceret Filii nomen, quod obscurius fuerat sub Lege, celebre fore & passim notum.
Rom.8.c.15 Cui respondet illud Pauli, quia nunc per Christum sumus filii Dei, liberè & cum fiducia clamare Abba, Pater. Annon olim quoque sancti Patres habiti fuerunt inter Dei filios? Imò hoc iure freti Deum inuocarunt Patrem. Sed quia ex quo in mundum productus est vnigenitus Dei Filius, clarius innotuit cælestis paternitas, hoc quasi priuilegium assignat Paulus Christi regno. Hoc tamen constanter tenendum est, nunquam vel Angelis vel hominibus Deum fuisse patrem nisi vnigeniti Filii respectu: præsertim homines, quos propria iniquitas Deo exosos reddit, gratuita adoptione esse filios: quia ille est naturâ. Nec est quòd obstrepat Seruetus, pendere hoc à filiatione, quam Deus apud se decreuerat: quia hîc non agitur de figuris, qualiter expiatio in sanguine pecudũ ostensa fuit: sed quum re ipsa filii Dei esse non potuerint nisi in capite fundata esset eorum adoptio, detrahere capiti quod membris
Psal.82.a.6 commune fuit, ratione caret. Vltrà progredior: quum Angelos vocet Scriptura Dei filios, quorum tanta dignitas à futura redemptione non pendebat: Christum tamen ordine præire necesse est qui Patrem illis conciliet. Breuiter iterum repetam, & idem addam de genere humano. Quum à prima origine conditi hac lege fuerint tam Angeli quàm homines vt Deus communis vtrisque
Coloss.1.b.15 esset Pater, si verum est illud Pauli, semper Christum fuisse caput, & primogenitum omnis creaturæ, vt primatum in omnibus teneret: ritè mihi colligere videor, filium quoque Dei fuisse ante mundi creationem.

6 Quòd si principium habuit eius filiatio (vt ita loquar) ex quo in carne patefactus est, sequetur Filium humanæ quoque naturæ respectu fuisse. Volunt Seruetus & similes phrenetici Christum, qui in carne apparuit, esse Dei Filium: quia extra carnem nõ potuit censeri hoc nomine. Respondeant nunc mihi, an secundum vtranque naturam & vtriusque respectu sit Filius. Sic quidem garriunt: sed longè aliter docet Paulus. Fatemur quidem Christum in

carne

carne humana Filium dici, non vt fideles, adoptione duntaxat & gratia, ſed verum & naturalem, ideóque vnicũ: vt hac nota diſcernatur ab omnibus aliis. Nos enim qui in nouam vitam ſumus regeniti, Deus filiorum nomine dignatur: nomen veri & vnigeniti vni Chriſto defert. Quomodo autem vnicus in tanto fratrum numero, niſi quòd natura poſſidet quod nos dono accepimus? Atque hunc honorem extendimus ad totam Mediatoris perſonam, vt verè & propriè ſit Filius Dei, qui & natus eſt ex Virgine, & ſe victimam Patri in cruce obtulit: ſed deitatis tamen reſpectu, ſicuti Paulus docet, dum ſe ait ſegregatum in Euangelium Dei, quod antè promiſerat de Filio ſuo, qui genitus eſt ex ſemine Dauid ſecundùm carnem, declaratus Filius Dei in virtute. Cur ſecundùm carnem diſtinctè nominans filium Dauidis, ſeorſum diceret declaratum eſſe Dei Filium, niſi vellet innuere aliunde hoc pẽdere quàm à carne ipſa? Nam quo ſenſu alibi dicit paſſum fuiſſe ex infirmitate carnis, reſurrexiſſe ex virtute Spiritus, ita nunc diſcrimen ſtatuit vtriuſque naturæ. Certè concedant neceſſe eſt, ſicuti à matre accepit cuius cauſa filius Dauidis vocatur, ita à Patre habere cuius cauſa ſit filius Dei, ídq; ab humana natura aliud eſſe ac diuerſum. Duplici nomine eum inſignit Scriptura, paſſim vocans nunc Dei, nunc hominis Filium. De ſecundo lis moueri non poteſt quin ex communi linguæ Hebraicæ vſu hominis dicatur Filius, quia eſt ex progenie Adæ. Ex oppoſito contendo deitatis æternæque eſſentiæ ratione vocari Dei Filium: quia non minus conſentaneum eſt ad diuinam naturam referri quòd vocatur Dei Filius, quàm ad humanam, quòd vocatur Filius hominis. Denique eo quem citaui loco, non aliter intelligit Paulus eum qui ſecundùm carnem genitus eſt ex ſemine Dauidis, declaratum eſſe in virtute Filium Dei, quàm alibi docet, Chriſtum qui ex Iudæis deſcendit ſecundùm carnem, eſſe Deum benedictum in ſecula. Quòd ſi vtroq; loco geminæ naturę diſtinctio notatur, quo iure negabunt Filium Dei eſſe naturæ diuinæ reſpectu, qui ſecundùm carnem Filius etiam eſt hominis?

Rom.1.a.1,2,3 — *2.Cor.13.b.4* — *Rom.9.a.5*

7 Tumultuosè quidem illi erroris ſui patrocinium vrgent, quòd dicitur Deus proprio Filio non peperciſſe, quòd illum ipſum, qui è Virgine naſceretur, Filium Altiſſimi vocari Angelus præcepit. Verùm (ne tam futili obiectione ſuperbiant) expendant pauliſper nobiſcum quàm validè ratiocinentur. Si enim ritè concluditur, à conceptione cœpiſſe Dei Filium, quia qui cõceptus eſt, filius vocatur: ſequetur, eſſe cœpiſſe Verbum à ſua manifeſtatione in carne, quia Iohannes tradit ſe de Verbo vitæ annunciare, quod manus ſuæ contrectauerunt. Similiter quod apud Prophetam legitur, Tu Bethlehem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: ex te mihi naſcetur dux qui regat populum meum Iſrael: & egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis: quomodo cogentur interpretari, ſi talem argumentandi modum ſequi volent? Nos enim minimè Neſtorio ſuffragari teſtatus ſum, qui duplicem Chriſtum com-

Rom.8.f.32 — *Luc.1.d.32* — *1. Iohan.1.a.2* — *Mich. 5.a.2*

mentus est, quando ex doctrina nostra iure fraternæ coniunctionis nos secum Dei filios Christus fecit? quia in carne quam à nobis sumpsit, ipse vnigenitus est Dei filius. Ac prudenter admonet Augustinus, miræ & singularis Dei gratiæ illustre esse speculum, quòd honorem adeptus est, quatenus est homo, quem mereri non poterat. Hac igitur præstantia etiam secundùm carnem ab vtero ornatus fuit Christus, vt Filius Dei esset. Neque tamen in personæ vnitate fingēda est permixtio quæ deitati quod proprium est tollat. Nec verò magis absurdum est, æternum Dei Sermonem, & Christum, vnitis in vnam personam duabus naturis, vocari diuersis modis Dei Filium, quàm secundùm varios respectus nunc Filium Dei, nunc Filium hominis dici. Nihilo etiam magis nos grauat alia Serueti calumnia, antequam apparuit in carne Christus, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura: quia etsi obscurior fuit tunc eius descriptio, quum tamen iam clarè probatum sit, non aliter æternum fuisse Deum, nisi quia Sermo fuit ab æterno Patre genitus, neque aliter nomen hoc competere in Mediatoris personam quam suscepit, nisi quia Deus est in carne manifestatus: neque Deum Patrem ita fuisse vocatum ab initio, nisi mutua iam
Ephes.3.c.15 tunc fuisset ad Filium relatio, per quem omnis cognatio vel paternitas censetur in cælo & in terra: hinc colligere promptum est, sub Lege quoque & Prophetis fuisse Dei Filium, antequam celebre esset hoc nomen in Ecclesia. Quòd si de sola voce certetur, Solomo de immensa Dei altitudine disserens, tam Filium eius,
Prou.30.a.4 quàm ipsum incomprehensibilem affirmat: Dic nomen eius, si potes, inquit, aut Filii eius. Nec me latet apud contentiosos non fore satis ponderis in hoc testimonio: neque etiam eo valde nitor, nisi quòd malignè eos cauillari ostendit qui Filium Dei negant esse Christum, nisi quatenus homo factus est. Adde quòd vno ore & consensu vetustissimi quique scriptores hoc idem tam apertè testati sunt, vt non minus ridicula quàm detestabilis sit eorum impudentia qui Irenæum & Tertullianum obiicere nobis audent, quorum vterque inuisibilem fatetur fuisse Dei Filium, qui postea visibilis apparuit.

8 Etsi autem horrenda portenta cumulauit Seruetus, quibus fortè alii non subscriberent: quicunque tamen Filium Dei non agnoscunt nisi in carne, si propiùs instes, ab illis id concedi animaduertes, non alia ratione nisi quia conceptus est in vtero Virginis ex Spiritu sancto: qualiter olim nugati sunt Manichæi, hominem ex traduce Dei animam habere: quia legebant Deum in-
Gen.2.a.7 spirasse Adæ vitæ spiraculum. Nam ita mordicus arripiunt Filii nomen, vt nullũ inter naturas discrimen relinquant: sed confusè blaterent Christum hominem esse Dei Filium, quia secundùm humanam naturam ex Deo genitus est. Sic æterna Sapientiæ genitura,
Prou 8.24 quam prædicat Solomo, aboletur, & nulla habetur deitatis ratio in Mediatore: vel in hominis locum spectrum supponitur. Crassiores

ſiores Serueti præſtigias, quibus ſe & quoſdam faſcinauit (vt hoc exemplo admoniti pii lectores ſe in ſobrietate & modeſtia contineant) refellere vtile quidem eſſet: tamen ſuperuacuum fore duco, quia id peculiari libro à me factum eſt. Huc ſumma redit, Filium Dei ab initio fuiſſe ideam, & iam tunc præordinatum fuiſſe hominem qui eſſet eſſentialis Dei imago. Nec alium Dei ſermonem agnoſcit niſi in externo ſplendore. Hanc fuiſſe genituram interpretatur, quòd Filii generandi ab initio genita fuit in Deo voluntas, quæ etiam actu ſe extendit in ipſam creaturam. Spiritum interea miſcet cum ipſo Sermone, quia Deus inuiſibile verbum & Spiritum diſpenſauerit in carnem & animam. Denique figuratio Chriſti locum genituræ apud eum obtinet: ſed qui tunc per ſpeciem vmbratilis fuit Filius, eum tandem eſſe genitum dicit per Sermonem cui ſeminis partes attribuit. Vnde ſequetur porcos & canes non minùs eſſe Dei filios, quia ex originali ſemine verbi Dei creati ſunt. Etſi autem ex tribus increatis elementis Chriſtum conflat, vt ſit genitus ex eſſentia Dei: ſic tamen primogenitum eſſe fingit inter creaturas, vt eadem ſit eſſentialis diuinitas lapidibus ſecundùm ſuum gradum. Ne verò Chriſtum videatur ſua deitate exuere, aſſerit carnem eius Deo eſſe ὁμοούσιον, & ſermonem fuiſſe hominem factum, carnis in Deum conuerſione. Ita dum Chriſtum apprehendere non poteſt Filium Dei, niſi eius caro ex Dei eſſentia prodierit, & in deitatem fuerit conuerſa, æternam Sermonis hypoſtaſin redigit in nihilum, & Filium Dauidis, qui promiſſus fuit redemptor, nobis eripit. Sæpius quidem hoc repetit, genitum fuiſſe Filium à Deo, ſcientia & prædeſtinatione: tandem verò hominem factum ex materia illa quæ initio apud Deum fulgebat in tribus elementis, quæ deinde apparuit in prima luce mundi, in nube & columna ignis. Porrò quàm turpiter ſecum ipſe ſubinde pugnet: nimis prolixum eſſet referre. Ex hoc compendio colligent ſani lectores, verſutis ambagibus impuri canis ſpem ſalutis prorſus fuiſſe extinctam. Nam ſi caro eſſet ipſa diuinitas, deſineret eſſe eius templum. Iam nec redemptor nobis eſſe poteſt niſi qui ex Abrahæ Dauidíſque ſemine progenitus, verè ſecundùm carnem homo factus ſit. Ac perperam in verbis Iohannis inſiſtit, Sermonem fuiſſe factum carnem: quia ſicut Neſtorii errori occurrunt, ita impium hoc commentum cuius author fuit Eutyches, minimè adiuuant, quum Euangeliſtæ non aliud fuerit propoſitum quàm perſonæ vnitatem aſſerere in duabus naturis.

Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimum ſpectanda in eo eſſe, munus propheticum, regnum, & ſacerdotium.

CAPVT XV.

Ench.ad Lauret. cap.5 RECTE Augustinus, quanuis hæretici Christi nomen prædicent, commune tamen illis cum piis fundamentum esse negat, sed manere Ecclesiæ proprium. quia si diligenter considerentur quæ ad Christum pertinent, nomine tenus inuenitur Christus apud eos: re ipsa non est. Sic hodie Papistæ, quanuis in ore ipsorum resonet filius Dei, mundi redemptor: quia tamen inani nominis obtentu contenti, sua virtute & dignitate eum nu- Colos. 2. d.19 dant, verè in eos competit illud Pauli, caput non tenere. Ergo vt in Christo reperiat fides solidam salutis materiã, atque ita in ipso acquiescat, statuendum hoc principium est, tribus partibus constare quod ei iniunctum à Patre munus fuit. Nam & Propheta datus est, & Rex & Sacerdos. quanquam nomina hæc tenere parum prodesset, nisi accederet finis & vsus cognitio. Nam & in Papatu quoque pronuntiantur, sed frigidè nec magno cum fructu, vbi nescitur quid in se vnumquodque elogium contineat. Diximus antè, quanuis Deus Prophetas continua serie alios aliis submittens populum nunquam destituerit vtili doctrina, & quæ ad salutem sufficeret: piorum tamen mentes hac persuasione semper fuisse imbutas, aduentu Messiæ demum plenam intelligentiæ lucem sperandam esse. adeóque eius rei opinio peruenerat vsque ad Samaritanos, quibus tamen nunquam innotuerat vera religio. quod pa- Iohan.4. d.25 tet ex voce illa mulieris, Messias quũ venerit, docebit nos omnia. Neque verò hoc Iudei temere præsumpserant animis: sed, vt erant certis oraculis edocti, ita credebant. Illustris inter alias est Iesaiæ Iesa.55. b.4 sententia, Ecce posui eum testem populis, ducem & magistrum populis dedi eum: nempe quo modo iam alibi vocauerat Ange- Iesa.9.b.6 lum vel Interpretem magni consilii. Hac ratione Apostolus perfectionem doctrinæ Euangelicæ commendans, vbi dixit, variè olim Heb.1.a.1 & sub figuris multiplicibus Deum loquutum esse Patribus per Prophetas, adiungit, nouissimè nobis loquutum esse per dilectum Filium. Quia autem commune Prophetis officium fuit tenere suspensam Ecclesiam, & simul fulcire vsque ad Mediatoris aduentum, ideo conquestos in dissipatione fideles legimus, priuari se Psal.74. b.9 ordinario illo bono, Signa nostra non videmus: non est inter nos Propheta: non est cognoscens amplius. At verò quum iam non Dan. 9. f.24 longè abesset Christus, præfixũ fuit Danieli tempus ad obsignandam visionem & prophetam, non solùm vt vaticinio de quo illic agitur, certa constaret authoritas: sed vt fideles æquo animo carerent ad tempus Prophetis, quia instaret omnium reuelationum plenitudo & clausula.

2 Porrò notandum est ad hæc tria munera Christi pertinere elogium. scimus enim sub Lege sacro oleo tam Prophetas quàm sacerdotes ac reges fuisse vnctos. Vnde & celebre Messiæ nomen promisso Mediatori fuit impositum. Etsi autem fateor peculiari regni intuitu & ratione dictũ fuisse Messiam (vt etiã alibi ostendi) prophe

prophetica tamẽ & sacerdotalis vnctio gradum suũ obtinent, neque sunt à nobis negligendæ. Prioris expressa fit mentio apud Iesaiam, his verbis, Spiritus Domini Iehouæ super me. ideo vnxit me Iehouah vt prædicarem mansuetis, medelam afferrem contritis corde, promulgarem captiuis liberationem, publicarem annum beneplaciti, &c. Videmus vnctum Spiritu fuisse vt præco & testis esset gratiæ Patris: neque id communi more: quia à reliquis doctoribus, quorum simile erat officium, discernitur. Atque hîc rursus notandum est, non sibi modò vnctionem accepisse, vt fungeretur docendi partibus: sed toti suo corpori, vt in continua Euangelii prædicatione virtus Spiritus respondeat. Interea manet illud fixum, hac quam attulit perfectione doctrinæ finem impositum fuisse omnibus prophetiis: vt authoritati eius derogent qui Euangelio non contenti extraneum aliquid assuunt. Nam extra omnium ordinem singulari priuilegio eum euexit vox illa quæ detonuit è cælo, Hic est Filius meus dilectus: ipsum audite. Ab ipso deinde capite ad membra diffusa est hæc vnctio: sicut à Ioele prædictum fuerat, Prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ visiones videbunt, &c. Quod autem dicit Paulus, datum esse nobis in sapientiam: & alibi, in eo absconditos esse thesauros omnes scientiæ & intelligentiæ, paulò diuersum sensum habet: nempe extra ipsum nihil esse vtile cognitu, & quicunque fide percipiunt qualis sit, totam bonorum cælestium immensitatem complexos esse. Qua ratione alibi scribit, Nihil scire pretiosum duxi præter Iesum Christum, & hunc crucifixum. Quod verissimum est, quia vltra Euangelii simplicitatem progredi fas non est. Atque huc tendit prophetica dignitas in Christo, vt sciamus in summa doctrinæ quam tradidit, inclusos esse omnes perfectæ sapientiæ numeros.

Iesa. 61. a.1 *Matt. 3. d.17* *Ioel.2.g. 28* *1. Cor. 1. d.30* *Colos. 2. a.3* *1.Cor.2. a.2*

3 Venio ad regnum, de quo frustra verba fierent nisi prius admoniti essent lectores spiritualem esse eius naturam: quia inde ad quid valeat & quid nobis conferat, totáque eius vis & æternitas colligitur. Æternitas porrò, quam apud Danielem Angelus Christi personę tribuit, meritò Angelus item apud Lucam saluti populi accommodat. Sed hæc quoque duplex, aut duobus modis statuenda est: altera enim ad totum Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Ad priorem referendum est quod in Psalmo dicitur, Semel iuraui per sanctitatem meam Dauidi, non mentiar: semen eius in æternum manebit: solium eius sicut sol in conspectu meo: sicut luna stabilietur in æternum, & testis in cœlo fidelis. Neque enim dubium est quin illic promittat Deus se per manum Filii sui æternum fore Ecclesiæ præsidem ac defensorem. Neque enim alibi quàm in Christo reperietur vaticinii huius veritas. quandoquidem statim post mortem Solomonis concidit maiori ex parte regni dignitas, & cum ignominia familiæ Dauidicæ ad priuatum hominem translata est: postea sensim diminuta fuit, vsquedum prorsus tristi & pudẽdo interitu deficeret.

Dan. 2. g.44 *Luc.1.d. 33* *Psal. 89. e.36. 37. 38*

Iesa. 53. c.8 Eundem habet sensum illa Iesaiæ exclamatio, Generationem eius quis enarrabit? Nam Christum ita à morte superstitem fore pronuntiat vt eum coniungat cum suis membris. Ergo quoties audimus armari Christum æterna potestate, meminerimus hoc præsidio fulciri Ecclesiæ perpetuitatem: vt inter turbulentas agitationes, quibus assiduè vexatur, inter graues & formidabiles motus qui innumeras clades minantur, salua tamen maneat. Sic vbi Dauid hostium audaciam ridet qui iugum Dei & Christi eius abrumpere conantur, *Psal. 2. a.3,4* dicítque reges & populos frustra tumultuari, quia ad frangendos eorum impetus satis fortis est qui in cælis habitat: de perpetua Ecclesiæ conseruatione pios certiores reddens, ad bene sperandum animat quoties illam opprimi contigerit. Sic alibi quum dicit in persona Dei, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: *Psa.110. a.1* admonet, vtcunque ad oppugnandam Ecclesiam multi & validi hostes conspirent, non tamen suppetere illis vires quibus aduersus decretum illud immutabile Dei præualeant, quo Filium suum constituit æternum Regem. Vnde sequitur fieri non posse vt Diabolus cum toto mundi apparatu Ecclesiam vnquam deleat, quæ in æterno Christi solio fundata est. Iam quod ad specialem cuiusque vsum spectat, eadem illa æternitas in spem beatæ immortalitatis erigere nos debet. Quicquid enim terrenum est atque ex mundo, temporale, imò etiam caducum esse cernimus. ergo Christus vt spem in cælos nostram attollat, regnum suum pronuntiat non esse ex mundo. *Iohã.18. f.36* Denique vbi quisque nostrum spirituale Christi regnum esse audit, hac voce excitatus penetret ad spem melioris vitæ: & quod nunc protegitur Christi manu, plenum huius gratiæ fructum in futuro seculo expectet.

4 Quòd diximus vim & vtilitatem regni Christi nõ posse aliter à nobis percipi quàm dũ spirituale esse cognoscimus, vel hinc satis liquet, quòd dum toto vitæ cursu militandum sub cruce nobis est, aspera & misera est nostra cõditio. Quid igitur nobis prodesset, collectos esse sub regis cælestis imperium, nisi extra terrenæ vitæ statum constaret eius fructus? Ideóque sciendum est quicquid nobis fœlicitatis in Christo promittitur, non subsistere in externis commodis, vt lætam & tranquillam vitam agamus, floreamus opibus, securi simus ab omni noxa, & deliciis affluamus quas expetere solet caro: sed cælestis vitę esse proprium. Sicut autem in mundo prosper & optabilis populi status partim bonorum omnium copia & domestica pace, partim validis præsidiis continetur, quibus tutus sit contra externam violentiam: ita & Christus suos omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat, & virtute munit qua stent inexpugnabiles contra quoslibet hostium spiritualium impetus. Vnde colligimus ipsum nobis magis regnare quàm sibi, ídque intus & extra: vt scilicet donis Spiritus, quibus naturaliter vacui sumus, quatenus expedire nouit Deus,

Deus, referti, ex iis primitiis sentiamus verè nos Deo coniunctos esse ad perfectam beatitudinem. Deinde vt eiusdem Spiritus virtute freti, non dubitemus contra Diabolum, mundum, & quoduis noxæ genus nos semper fore victores. Huc tendit responsum Christi ad Phariseos, quia regnum Dei intra nos est, cum obseruatione non venturum. Probabile enim est, quia profitebatur se regem illum esse sub quo speranda erat summa Dei benedictio, per ludibrium rogasse vt proferret sua insignia. Ipse verò, ne stultè pompis immorentur (qui alioqui plus æquo propensi sunt in terram) eos in suas conscientias ingredi iubet, quia regnum Dei est iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto. His breuiter docemur quid nobis conferat Christi regnum. nam quia non terrenum est vel carnale, quod corruptioni subiaceat, sed spirituale, ad æternam nos vsque vitam attollit: vt patienter hanc vitam sub ærumnis, inedia, frigore, contemptu, probris, aliísque molestiis transigamus: hoc vno contenti quòd nunquam destituet nos Rex noster quin necessitatibus nostris subueniat, donec militia nostra perfuncti vocemur ad triumphum. quia talis est regnandi ratio vt communicet nobiscum quicquid accepit à Patre. Iam quia nos potentia sua armat & instruit, decore & magnificentia ornat, opibus locupletat: hinc nobis suppetit vberrima gloriandi materia, atque etiam fiducia suggeritur, vt intrepidè certemus cum Diabolo, peccato, & morte. Denique vt iustitia eius vestiti, omnia mundi opprobria fortiter superemus: & sicut ipse suis donis liberaliter nos replet, ita nos vicissim fructus in eius gloriam proferamus.

Luc. 17. c.21

Rom. 14 c.17

5 Ideo regia eius vnctio non ex oleo vel aromaticis vnguentis confecta nobis proponitur sed Christus Dei vocatur, quia super eum requieuit Spiritus sapientiæ, intelligentiæ, consilii, fortitudinis & timoris Dei. Hoc oleum est lætitiæ, quo Psalmus prædicat eum fuisse vnctum præ consortibus suis: quia nisi in ipso talis esset præstantia, inopes essemus omnes ac famelici. Neq; enim priuatim (vt dictũ est) ipse sibi ditatus est: sed vt ieiunos & aridos sua abundantia perfunderet. Nam sicuti dicitur Pater non dedisse Filio Spiritum ad mensuram: ita exprimitur ratio, vt de plenitudine eius acciperemus omnes & gratiam pro gratia. Ex quo fonte manat largitio cuius meminit Paulus, qua variè distribuitur gratia fidelibus, secundùm mensuram donationis Christi. His satis supérque confirmatur quod dixi, Christi regnum in Spiritu, non terrenis deliciis vel pompis esse situm: ac proinde, vt simus eius participes, mundo renuntiandum esse. Huius sacræ vnctionis visibile symbolum in Christi baptismo ostẽsum fuit, dum super eum requieuit Spiritus in specie columbæ. Spiritum verò eiúsque dona vnctionis voce designari, neque nouum est, neque absurdum videri debet: quia non aliunde vegetamur: maximè verò quod ad cælestem vitam spectat, nulla est in nobis vigoris gutta, nisi quam nobis Spiritus sanctus instillat, qui sedem in Christo

Iesa. 11. a.2

Psal. 45. b.8

Iohan.3. d.34

Iohan.1. b.16

Ephes. 4. b.7.

Iohan.1. e. 32

Luc.3. e. 22

delegit, vt inde largè ad nos ſcaturirent cæleſtes diuitiæ quarum adeò ſumus egeni. Quòd autem & regis ſui fortitudine inuicti ſtant fideles & ſpirituales eius diuitiæ in eos exuberant: non immeritò dicuntur Chriſtiani. Cæterùm huic, de qua loquuti ſumus,
1.Cor.15. æternitati nihil derogat Pauli ſentẽtia, Tunc regnum tradet Deo
c.24 & patri. Item, Subiicietur Filius ipſe, vt ſit Deus omnia in omni-
Ibidem bus. quia nihil aliud vult, quàm in illa perfecta gloria non talem
d.28 fore regni adminiſtrationem qualis nunc eſt. Dedit enim Pater omnem poteſtatem Filio vt per eius manum nos gubernet, foueat, ſuſtentet, ſub eius tutela nos protegat, nobíſque auxilietur. Ita quantiſper à Deo peregrinamur, Chriſtus intercedit medius, qui nos paulatim ad ſolidam cum Deo coniunctionem perducat. Et certè quòd ſedet ad Patris dexteram, tantundem valet acſi vocetur Patris legatus, penes quem tota ſit imperii poteſtas: quia Deus mediatè (vt ita loquar) vult in eius perſona Eccleſiam rege-
Eph.1.22 re ac tueri. Sicuti etiam interpretatur Paulus primo ad Epheſios, locatum fuiſſe ad dexteram Patris, vt ſit Eccleſiæ caput, quæ eſt
Phili.2. corpus eius. Nec aliò tendit quod alibi docet, datum illi fuiſſe no-
b.9 men quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteátur quòd ſit in gloriam Dei Patris. Nam iis etiam verbis in Chriſti regno ordinem commendat præſenti noſtræ infirmitati neceſſarium. Ita rectè colligit Paulus, Deum per ſe tunc fore vnicum Eccleſiæ caput, quia impletæ erunt Chriſti partes in Eccleſiæ defenſione. Eadem ratione paſſim Scriptura Dominum vocat, quia hac lege eum nobis præfecit
1.Cor. 8. Pater vt ſuam dominationem per eum exerceat. Licet enim mul-
b.9 ta dominia celebrentur in mundo, vnus nobis Deus Pater, ex quo omnia & nos in ipſo: & vnus Dominus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum, inquit Paulus. Vnde ritè colligitur, eundem
Ieſa. 33. eſſe ipſum Deum, qui per os Ieſaiæ aſſeruit ſe regem eſſe ac legiſ-
d.22 latorem Eccleſiæ. Nam etſi vbique beneficium & donum Patris vocat quicquid habet poteſtatis: non aliud tamen ſignificat quàm ſe diuinitus regnare: quia ideo Mediatoris induit perſonam vt è ſinu patris & incomprehenſibili gloria deſcẽdens, ad nos appropinquaret. Quo iuſtius eſt nos omnes vno conſenſu ad parendum accingi, ſummáque alacritate obſequia noſtra dirigere ad eius nutum. Nam ſicuti regis & paſtoris officia coniungit erga pios qui ſe morigeros vltro ſubiiciunt: ita ex oppoſito audimus ſce-
Pſal.2. ptrum ferreum geſtare, quo frangat ac conterat pręfractos omnes,
c.9 quaſi vaſa figuli. Audimus etiam iudicem fore Gentium, vt terram
Pſa.110. operiat cadaueribus, & altitudinem ſibi aduerſam proſternat. Cu-
b.6 ius rei quædam hodie cernuntur exempla: plenum verò documentum extabit vltimo iudicio. quod etiam propriè cenſeri poteſt extremus regni eius actus.

6 Iam de ſacerdotio breuiter ſic habẽdum, finem & vſum eius eſſe vt ſit mediator purus omni macula, qui ſanctitate ſua Deum nobis

nobis conciliet. Sed quia aditum occupat iusta maledictio, & Deus pro iudicis officio nobis infensus est: vt nobis fauorem comparet sacerdos ad placandam iram ipsius Dei, piaculum interuenire necesse est. Quare vt hoc munus impleret Christus, cum sacrificio in medium prodire oportuit. nam & sub Lege sacerdotii fas non erat sanctuarium ingredi absque sanguine: vt scirent fideles quanuis sacerdos interpositus esset deprecator, non posse tamen Deum propitiari, nisi expiatis peccatis. Qua de re prolixè Apostolus disputat in epistola ad Hebræos à septimo capite ferè ad finem vsque decimi. Summa tamen huc redit, non nisi in Christum competere sacerdotii honorem, quia sacrificio mortis suæ reatum nostrum deleuit, & satisfecit pro peccatis. Quanti verò momenti res sit, ex solenni illo Dei iureiurando, quod absque pœnitentia prolatum est, monemur, Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Sancire enim haud dubiè voluit caput illud, in quo præcipuum salutis nostræ cardinem verti sciebat. Neque enim, vt dictum est, nobis aut precibus nostris ad Deum patet accessus: nisi purgatis inquinamentis nos sacerdos sanctificet, gratiámque nobis obtineat, à qua nos scelerum nostrorum & vitiorum arcet immundities. Ita videmus à morte Christi incipiendum esse, vt ad nos perueniat sacerdotii eius efficacia & vtilitas. Hinc sequitur æternum esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur. Vnde rursus oritur non modò precandi fiducia, sed etiam tranquillitas piis conscientiis: dum in paternam Dei indulgentiam tutò recumbunt, certóque persuasæ sunt ei placere quicquid per Mediatorem consecratum est. Quum verò sub Lege victimas ex pecudibus offerri sibi Deus iusserit, diuersa & noua in Christo fuit ratio, vt idem esset hostia qui sacerdos. quia nec alia pro peccatis idonea satisfactio reperiri poterat, nec quisquam tanto honore dignus qui Deo vnigenitum Filium offerret. Iam sacerdotis personam sustinet Christus, non modò vt æterna reconciliationis lege Patrem nobis fauentem ac propitium reddat, sed etiam vt nos asciscat in societatem tanti honoris. Nam qui in nobis polluti sumus, in ipso tamen sacerdotes, offerimus nos & nostra omnia Deo, cæleстéque sanctuarium liberè ingredimur, vt grata sint ac boni odoris in conspectu Dei quæ à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis. Atque hucusque se extendit illud Christi dictum, Propter eos sanctifico meipsum: quia sanctitate eius perfusi quatenus nos secum Patri dicauit (qui alioqui fœtemus coram eo) tanquam puri & mundi, imò etiam sacri, placemus. Huc pertinet vnctio sanctuarii, cuius mentio fit apud Danielem. Notanda enim est antithesis inter hanc vnctionem & illam vmbratilem quæ tunc in vsu fuerat: ac si diceret Angelus, discussis vmbris in Christi persona clarum fore sacerdotium. Quò magis detestabile est eorum commentum qui non contenti Christi sacerdotio, seipsos ad eum mactandum ingerere ausi sunt. quod tentatur quotidie in Papa-

Psal. 110 *b.*4

Apoc. 1. *b.*6

Ioh. 17. *c.*19

Dan. 9. *f.*24

tu, vbi missa censetur immolatio Christi.

Quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt nobis salutem acquireret: vbi de morte & resurrectione eius agitur, & in cælum ascensu.

CAP. XVI.

VAE hactenus de Christo diximus, ad vnum hunc scopum referenda sunt vt in nobis damnati, mortui & perditi, iustitiam in ipso, liberationem, vitam & salutem quæramus: quemadmodum docemur insigni illa Petri sententia, Non esse aliud nomen sub cælo datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Neque verò temere, vel fortuito casu, vel hominum arbitrio impositum illi fuit nomen Iesu, sed è cælis ab Angelo supremi decreti præcone allatum, ratione etiam addita: quia ad seruandum à peccatis populum missus esset. In quibus verbis notandum est quod alibi attigimus, redemptoris munus ei fuisse iniunctum vt nobis esset Saluator. Interea tamen mutila esset redemptio, nisi per continuos progressus ad vltimam vsque salutis metam nos perduceret. Itaque simulac vel minimùm ab eo deflectimus, sensim euanescit salus, quæ solida in eo residet: vt se vltro priuent omni gratia quicunque in eo non acquiescunt. Et memoratu digna est illa Bernardi admonitio, non modò lucem sed cibum quoque esse nomen Iesu: oleum etiam esse, sine quo aridus est omnis animæ cibus: salem esse, sine cuius conditura insipidum est quicquid proponitur: denique esse mel in ore, in aure melos, in corde iubilum, & simul medicinam: & quicquid disputatur insulsum esse, nisi vbi sonat hoc nomen. Sed hîc diligenter expendere conuenit quomodo nobis ab ipso parta sit salus: vt non modò ipsum eius authorem persuasi simus, sed quæ ad stabilem fidei nostræ fulturam sufficiunt amplexi, repudiemus quæcunque possent huc vel illuc nos abstrahere. Quum enim nemo possit in seipsum descendere ac seriò reputare qualis sit, quin Deum sibi iratum infestúmque sentiens, necesse habeat eius placandi modum ac rationem anxiè expetere, quòd satisfactionem exigit, non vulgaris requiritur certitudo: quia peccatoribus, donec à reatu soluti fuerint, semper incumbit ira Dei & maledictio, qui, vt est iustus iudex, non sinit impune legem suam violari, quin ad vindictam armatus sit.

Act. 4. b.12
Matth. 1.d.21
Luce 1. e.31
Bernard. in Cant. Serm.15

2 Verùm antequam longiùs progredimur, in transcursu videndum est quomodo conueniat, Deum, qui nos misericordia sua præuenit, fuisse inimicum, donec per Christum nobis reconciliatus est. Nam quomodo in Filio vnigenito singulare amoris sui pignus nobis dedisset, nisi iam antè fuisset gratuito fauore complexus? Quoniam ergo hîc emergit aliqua repugnantiæ species, hunc nodum expediam. In hunc ferè modum Spiritus in Scripturis loquitur, Deum fuisse hominibus inimicum, donec in gratiam

Rom. 5. b.10
Galat. 3. b.10.13
Colos. 1. c.21,22

tiam Christi morte sunt restituti: fuisse maledictos, donec illius sacrificio expiata est eorum iniquitas: fuisse à Deo separatos, donec per ipsius corpus fuerunt in coniunctioné recepti. Huius generis locutiones ad sensum nostrum sunt accommodatæ, vt melius intelligamus quàm misera sit & calamitosa extra Christum nostra conditio. Nisi enim claris verbis diceretur, iram ac vindictã Dei, mortémq; æternam nobis incubuisse, minus agnosceremus quàm miseri essemus sine Dei misericordia, & beneficium liberationis minoris æstimaremus. Exempli gratia: audiat aliquis, Si te quo tempore adhuc peccator eras, odisset Deus, & te abiecisset, vt eras meritus, horribile exitium te manebat: sed quia spõte ac gratuita sua indulgentia te in gratia retinuit, nec alienari à se passus est, eo periculo sic te liberauit: afficietur quidem & sentiet aliqua ex parte quantum debeat misericordię Dei. Verùm audiat rursum quod Scriptura docet, se alienatũ fuisse à Deo per peccatũ, hæredem iræ, mortis æternę maledictioni obnoxiũ, exclusum ab omni spe salutis, extraneum ab omni benedictione Dei, Satanæ mancipium, sub peccati iugo captiuũ, horribili deniq; exitio destinatum & iam implicitũ: hîc Christum deprecatorem intercessisse, pœnam in se recepisse ac luisse quæ ex iusto Dei iudicio peccatoribus omnibus imminebat: mala, quæ Deo exosos illos reddebant, sanguine suo expiasse: hoc piaculo satisfactum ac rite litatum Deo Patri esse: hoc intercessore iram eius fuisse placatam: hoc fundamento pacem Dei cum hominibus esse subnixam: hoc vinculo beneuolentiam illius erga ipsos contineri: his nónne eò magis permouebitur quò melius ad viuum repræsentatur quãta é calamitate ereptus fuerit? In summa, quoniã nõ potest animus noster vitã in Dei misericordia vel satis cupidè apprehendere, vel qua decet gratitudine excipere, nisi formidine iræ Dei & æternæ mortis horrore antè perculsus & cõsternatus: sic instituimur sacra doctrina, vt sine Christo Deum nobis quodammodo infestum cernamus, & eius manum in exitium nostrum armatam, beneuolentiam eius paternámque charitatem nonnisi in Christo amplexemur.

3 Atque hoc tametsi pro captus nostri infirmitate dicitur, non tamen falsò. Deus enim, qui summa iustitia est, iniquitatem, quam in omnibus nobis conspicit, amare non potest. Habemus ergo omnes in nobis quod Dei odio dignum sit. Proinde secundùm corruptæ nostræ naturæ, & deinde accedentis prauæ vitæ respectum, in offensione Dei reuera sumus omnes in eius cõspectu rei, & ad gehennæ damnationem nati. Verùm quia Dominus quod suum est in nobis perdere non vult, adhuc aliquid inuenit quod pro sua benignitate amet. Vtcunque enim peccatores vitio nostro simus, manemus tamen eius creaturæ: vtcunque mortem nobis asciuerimus, ipse tamen nos ad vitam condiderat. Sic mera & gratuita nostri dilectione excitatur ad nos in gratiam recipiendos. Atqui si perpetuum & irreconciliabile dissidium est inter

iustitiam & iniquitatem: quandiu peccatores manemus, suscipere nos totos non potest. Itaque vt sublata omnis simultatis materia, nos sibi prorsus reconciliet, proposita in morte Christi expiatione, quicquid in nobis mali est, abolet, vt iusti in eius conspectu & sancti appareamus, qui antea immundi eramus ac impuri. Proinde sua dilectione præuenit ac anteuertit Deus Pater nostram in Christo reconciliationem. Imò quia prius diligit, postea nos sibi reconciliat. Sed quia in nobis, donec sua morte succurrit Christus, manet iniquitas quæ Dei indignationem meretur, & est coram eo maledicta ac damnata: non antè plenam habemus firmámque cum Deo coniunctioné quàm vbi Christus nos coniungit. Adeóque si Deum nobis pacatum ac propitium volumus polliceri, in Christum solum oculos mentésque defigere conuenit: vt reuera per ipsum solum consequimur ne imputentur nobis peccata, quorum imputatio iram Dei secum trahit.

1.Iohan. 4.d.19

4 Atque hac ratione dicit Paulus, eam dilectionem, qua nos ante mundi creationem complexus est Deus, in Christo constitisse fundatam. Hæc perspicua sunt & Scripturæ consentanea, locósque illos optimè inter se conciliant, vbi dicitur, Deum suam erga nós dilectionem in eo declarasse quòd vnigenitum Filium in mortem dederit: & tamen fuisse inimicum, antequam morte Christi in gratiam reductus esset. Verùm quò firmiora sint apud eos qui veteris Ecclesiæ testimonium requirunt, citabo locum Augustini, vbi idipsum docetur. Incomprehensibilis (inquit) ac immutabilis est Dei dilectio. Non enim ex quo ei reconciliati sumus per sanguinem Filii eius, cœpit nos diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito etiam nos filii eius essemus, antequam omnino aliquid essemus. Quòd ergo reconciliati sumus per mortem Christi, non sic accipiatur quasi ideo nos reconciliauerit ei Filius, vt iam amare inciperet quos oderat: sed iam nos diligenti reconciliati sumus, cum quo propter peccatũ inimicitias habebamus. Quod vtrum verum dicam, attestetur Apostolus. Commendat (inquit) dilectionem suam erga nos, quoniam quum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Habebat itaq; ille erga nos charitatem, etiam quum inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem. Proinde miro & diuino modo & quando nos oderat, diligebat. Oderat enim nos, quales ipse non fecerat: & quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vnoquoque nostrum & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat. Hæc sunt Augustini verba.

Ephes.1. a.4 — *Iohan.3. b.16* — *Rom.5. b.10* — *Tract. in Euange. Ioh.110* — *Rom.5 b.8*

5 Iam vbi quæritur quomodo abolitis peccatis dissidium Christus inter nos & Deum sustulerit, & iustitiam acquisierit quæ eum nobis fauentem ac beneuolum redderet: generaliter responderi potest, toto obediẽtiæ suæ cursu hoc nobis præstitisse. Quod Pauli testimonio probatur, Quemadmodũ vnius transgressione peccatores

Rom.5. d.19

catores multi sunt constituti: sic vnius obedientia iusti constituimur. Et sanè alibi causam veniæ quæ nos eximit à maledictione Legis, extendit ad totam Christi vitam, Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, subiectum Legi, vt eos qui sub Lege erant, redimeret. Ita in ipso quoque Baptismo asseruit impleri iustitiæ partem, quòd obedienter Patris mandatum perageret. Denique ex quo induit personam serui, cœpit ad nos redimẽdos pretium liberationis soluere. Scriptura tamen, quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribit. Pronuntiat ipse animam se dare in redemptionem pro multis. Paulus docet mortuum esse propter peccata nostra. Clamabat Iohannes Baptista, ipsum venisse ad tollendum peccata mundi, quia agnus Dei esset. Alibi Paulus nos iustificari gratis tradit per redemptionem quæ est in Christo: quia propositus est reconciliator in suo sanguine. Item, nos iustificatos esse in sanguine ipsius, & reconciliatos per mortem. Rursum, Qui peccatum non nouerat, pro nobis factus est peccatum, vt essemus iustitia Dei in illo. Non omnia persequar, quia immensus esset catalogus, & multa deinde suo ordine citanda erunt. Quamobrem in symbolo fidei, quod Apostolicum vocant, optimo ordine statim à natalibus Christi fit transitus ad mortẽ & resurrectionem, vbi perfectæ salutis summa consistit. Neque tamen excluditur reliqua pars obedientiæ qua defunctus est in vita: sicuti Paulus ab initio ad finem vsque totam comprehendit, quòd seipsum exinanierit, forma serui accepta, & Patri fuerit obediens vsque ad mortem: nempe mortem crucis. Et sanè in ipsa quoque primum gradum occupat voluntaria subiectio: quia ad iustitiam nihil profuisset sacrificium nisi sponte oblatum. Itaque vbi testatus est Dominus se animam pro ouibus ponere, diserte addit, Nemo tollit eam à meipso. Quo sensu Iesaias dicit obmutuisse instar agni coram tonsore. Et historia Euangelica refert obuiam prodiisse militibus: & coram Pilato, omissa defensione, stetisse ad subeundum iudicium. Non id quidem absque certamine: quia & infirmitates nostras susceperat: & hoc modo probari oportuit quod Patri suo præstabat obsequium. Et hoc non vulgare fuit amoris erga nos incomparabilis specimen, luctari cum horribili formidine, & inter diros illos cruciatus abiicere sui curam, vt nobis consuleret. Illud quidem tenendum est, non potuisse rite Deo aliter litari quàm dum proprio se affectu abdicans Christus illius se arbitrio subiecit, totúmque addixit. Quam ad rem apposite testimonium illud Psalmi citat Apostolus, In libro Legis scriptum est de me vt faciam voluntatem tuam Deus. Volo, & Lex tua in medio cordis mei. Tum dixi, Ecce venio. Cæterùm quia nonnisi in sacrificio & ablutione, quibus expiantur peccata, quietem reperiunt trepidæ conscientiæ: illuc meritò dirigimur, & in morte Christi statuitur nobis vitæ materia. Porrò quia nos maledictio ex reatu manebat ad cæleste Dei tri-

Galat. 4. a.4 *Matt. 3. d.15* *Mat. 20. d.28* *Rom. 4. d.25* *Iohan. 1. d.29* *Rom. 3. c.15* *Ro. 5. b. 9,10* *2. Cor. 5. d.21* *Phili. 2. a.7* *Ioh. 10. c.15* *Iesa. 53. b.7* *Ioh. 18. a.4* *Mat. 27. b.11* *Heb. 10. a.5* *Psal. 40. b.9*

bunal, primo loco refertur damnatio coram præside Iudææ Pontio Pilato: vt sciamus, pœnam, cui eramus obstricti, fuisse iusto inflictam. Horribile Dei iudicium effugere non poteramus: vt inde nos eriperet Christus, coram homine mortali, imò etiam scelesto & profano damnari sustinuit. Neque enim solùm ad astruendam historiæ fidem exprimitur nomen præfecti, sed vt discamus quod
Iesa. 53. b.5 docet Iesaias, castigationem pacis nostræ fuisse super eum, eiúsque liuore nos fuisse sanatos. Neque enim tollendæ damnationis nostræ causa satis erat quamlibet obire mortem: sed, quò redemptioni nostræ satisfaceret, genus mortis deligendum fuit, in quo & damnationem ad se traducens, & piaculum in se recipiens, vtroque nos liberaret. Si à latronibus iugulatus fuisset, vel tumultuariè cæsus per seditionem vulgi, in eiusmodi morte nulla satisfactionis species extitisset. Verùm vbi reus ad tribunal sistitur, testimoniis arguitur & premitur, ipsius iudicis ore morti addicitur: his documentis intelligimus ipsum personam sontis & malefici sustinere. Atque hîc duo notāda sunt quæ & Prophetarum vaticiniis prædicta erant, & eximiam fidei consolationem & confirma-
Iesa. 53. d.11 tionem afferunt. Quum enim Christum audimus à iudicis solio ad mortem dimissum, inter latrones esse suspensum: habemus com-
Marc.15. c.18 plementum eius prophetiæ quæ ab Euangelista citatur, Inter iniquos reputatus est. Cur istud? nempe vt peccatoris, non iusti aut insontis vices obiret: quia non innocentiæ, sed peccati causa mortem oppetebat. Contrà, vbi audimus eodem quo damnatus fuit ore absolutum (nam eius innocentiæ non semel testimonium palàm reddere coactus est Pilatus) in mentem veniat quod est apud
Psal.69. a.5 alterum Prophetam, Quæ non rapuerat exoluisse. Atque ita & peccatoris sceleratíque personam in Christo repræsentatam intuebimur, & relucente innocentia, conspicuum simul fiet alieno
Iohā.18. g.38 potius quàm proprio scelere grauatum. Passus ergo est sub Pontio Pilato, solenni præsidis sententia in scelestorum numerum ita relatus: neque sic tamen quin iustus ab ipso simul pronuntietur, dum affirmat nullam se in eo inuenire causam. Hæc nostra absolutio
Iesa. 53. ƒ.11 est quòd in caput Filii Dei translatus est reatus, qui nos tenebat pœnæ obnoxios. Nam hæc compensatio in primis tenenda est, ne trepidemus atque anxii simus tota vita: acsi nobis instaret iusta Dei vltio, quam in se transtulit Dei Filius.

6 Iam & ipsa mortis species insigni mysterio non caret. Maledicta crux erat, non humana tantùm opinione, sed diuinæ Legis decreto. In eam ergo dum tollitur Christus, maledictioni se obnoxium facit. Atque ita factum opportuit, vt omni execratione, quæ propter iniquitates nostras nos manebat, vel potius nobis incumbebat, eximeremur, dum in eū traducitur. Quod etiam in Lege adumbratum fuit. Siquidem אשמות (quo vocabulo peccatum ipsum propriè designatur) vocabātur oblatæ pro peccatis victimæ & expiatrices. Qua nominis translatione innuere Spiritus voluit,

instar

instar καθαρμάτων ipsas esse: quæ debitam sceleribus execrationem susciperēt ac sustinerent. Quod autem in Mosaicis sacrificiis figuratè repræsentatum fuit, id in Christo figurarum archetypo *Iesa. 53.* exhibetur. Quare, vt iusta expiatione defungeretur, animam suam *b.5,& d:* אשם impēdit, hoc est satisfactoriā peccati hostiā (vt inquit Pro- *11* pheta) in quam reiecta quodammodo macula & pœna, nobis desi- *2.Cor.5.* nat imputari. Apertius idipsum testatur Apostolus, quum docet, *d.21* eum qui peccatū non nouerat, peccatum pro nobis à Patre factum, quò iustitia Dei efficeremur in illo. Nam Filius Dei, omni vitio purissimus, iniquitatum tamen nostrarum probrum ac ignominiam induit, ac sua vicissim puritate nos operuit. Eodem videtur respexisse, quum tradit de peccato, damnatū fuisse peccatū in eius car- *Rom. 8.* ne. Siquidem peccati vim aboleuit Pater, quum in Christi carnem *a.3* translata fuit eius maledictio. Indicatur itaque hac voce, Christum Patri fuisse in morte pro victima satisfactoria immolatum, vt peracta per eius sacrificium litatione, iram Dei iam horrere desinamus. Nunc liquidum est quid sibi velit illud Prophetæ, posi- *Iesa. 53.* tas fuisse in eo nostras omnium iniquitates: nempe quòd sordes *b.6* earum abstersurus, iisdem per translatitiam imputationem obte-ctus fuit. Eius rei symbolum fuit crux, cui affixus est, teste Aposto- *Galat. 3.* lo. Christus, inquit, redemit nos ab execratione Legis dum pro *b.13* nobis factus est execratio. Scriptū est enim, Execrabilis omnis qui *Deu. 27.* pendet in ligno: vt in gentes benedictio Abrahæ in Christo per- *d.26* ueniret. Eódem respexit Petrus, vbi docet peccata nostra portasse *1.Pier.2.* in ligno: quia ex ipso maledictionis symbolo clariùs intelligimus, *d.24* onus quo eramus oppressi, fuisse illi impositum. Neque tamen eam subiisse maledictionem intelligēdus est qua obrutus ipse fuerit: quin subeundo potius, vim eius vniuersam depressit, infregit, dissipauit. Proinde fides in Christi damnatione absolutionē, benedictionem in maledictione apprehendit. Quare non abs re Paulus triumphum, quem sibi in cruce peperit Christus, magnificè prædi- *Coloss.2.* cat, acsi crux, quæ plena erat dedecoris, conuersa esset in currum *d.19* triumphalē. Dicit enim affixum fuisse cruci chirographū quod erat contrarium nobis, & expoliatos principatus, ac palàm tradu- *Hebr. 9.* ctos. Nec mirum, quia per spiritum æternum (teste altero Aposto *d.17* lo) seipsum obtulit Christus. vnde illa naturæ rerum conuersio. Sed hæc vt firmam radicem agant in cordibus nostris, & penitus insideant, semper nobis in mentem veniant sacrificium & ablutio. Neque enim certò confidere possemus Christum esse ἀπολύτρωσιν καὶ ἀντίλυτρον καὶ ἱλαστήριον, nisi victima fuisset. Ideóque toties fit sanguinis mentio, vbi modum redemptionis ostendit Scriptura. Quāquam non modò ad litationem valuit effusus Christi sanguis, sed lauacri etiam vice fuit, ad sordes nostras purgandas.

7 Sequitur in Symbolo, mortuum fuisse & sepultum. vbi rursum videre est quomodo in vicem nostram vbique se supposuerit ad soluendum nostræ redemptionis pretium. Mors iugo suo

nos obligatos tenebat, in illius se potestatem loco nostro tradi-
Hebr. 2. c.9 dit, quò nos inde eximeret. Hoc intelligit Apostolus, quum scribit eum mortem gustasse pro omnibus. Moriendo enim effecit ne moriamur, vel (quod idem est) morte sua vitam nobis redemit. Hoc autem à nobis diuersum habuit, quòd morti se velut deglutiendum permisit, non vt eius gurgitibus absorberetur, sed magis vt eam absorberet, à qua mox eramus absorbendi: quòd subigendum ei se permisit, non vt eius potestate opprimeretur, sed magis vt eam prosterneret, quæ nobis imminebat ac iam depressis insultabat. Denique vt per mortem destrueret eum qui
Ibid.d.15 habebat mortis imperium, id est Diabolum: & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti. Hunc primum fructum mors eius nobis protulit. Alterum verò, quòd participatione sui membra nostra terrena mortificat, ne suas in posterum actiones exerceant: veterémque nostrum hominem enecat, ne posthac vigeat ac fructificet. Quò etiam sepultura eius
Rom.6. a.5 pertinet: nempe cuius consortes, peccato & ipsi sepeliamur. Non enim dum nos in similitudinem mortis Christi insitos esse Apo-
Galat.2. d. 19, & 6.d.14 stolus docet, & cum eo sepultos in peccati mortem, per eius crucem nobis crucifixum esse mundum, & nos mundo: nos illi commortuos esse, ad exprimendum mortis eius exemplum duntaxat nos adhortatur: sed hanc illi inesse efficaciam declarat quæ
Colos. 3. a.3 in Christianis omnibus apparere debeat, nisi velint mortem ipsam inutilem reddere & infructuosam. Proinde duplex in morte sepulturáque Christi beneficium nobis fruendum proponitur, liberatio à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificatio.

8 Nec verò descensum ad inferos omittere conuenit, in quo ad redemptionis effectũ non parum est momenti. Quanquam enim ex veterum scriptis, particulam quæ legitur in symbolo apparet non adeo fuisse olim in Ecclesiis vsitatam, in tractanda tamen doctrinæ summa locum ei dari necesse est: vtpote quæ rei maximæ vtile ac minimè spernendum mysterium continet. Sunt quidem & ex veteribus nonnulli qui eam non prætermittant. Vnde coniicere licet, post aliquantum temporis insertam, non protinus, sed sensim Ecclesiis insueuisse. Id certè extra controuersiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam: quando nemo est Patrum qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret, tametsi interpretatione diuersa. Verùm aut à quibus, aut quo primùm tempore inserta fuerit, parum ad rem attinet. Potius hoc in Symbolo animaduertendum, vt plena & numeris omnibus absoluta fidei summa nobis constet, in quam nihil ingeratur nisi ex purissimo Dei verbo petitum. Si quos porro impedit morositas, ne in Symbolum admittant, mox tamen planum fiet tanti interesse ad redemptionis nostræ summam, vt ea prætерita multum ex mortis Christi fructu depereat.

Sunt

Sunt etiam rursum qui opinentur, non aliquid nouum hîc dici, sed aliis verbis repeti quod prius de sepultura dictum fuerat: quandoquidem Inferni vocabulum sæpius in Scripturis pro sepulchro ponatur. Quod de verbi significatione obtendunt, verum esse concedo, non rarò pro sepulchro accipi infernum: sed eorum opinioni rationes duæ repugnant, quibus ego facilè adducor vt ab illis dissentiam. Quantæ enim oscitantiæ fuisset, rem minimè difficilem verbis expeditis & claris demonstratam, obscuriore deinde verborum complexu indicare magis quàm declarare? Nam quoties locutiones duæ rem eandem exprimentes simul connectuntur, posteriorem esse prioris exegesin conuenit. At verò qualis erit ista exegesis si quis ita loquatur: Quod Christus sepultus esse dicitur, significat ad inferos descendisse: Deinde non est verisimile irrepere potuisse superfluam eiusmodi battologiam in compendium hoc, vbi summatim, quàm fieri potest paucissimis verbis pręcipua fidei capita notantur. Nec dubito quin mihi facilè assentiantur quicunque rem ipsam paulò diligentiùs expenderint.

9 Alii secus interpretantur, quòd Christus descenderit ad animas Patrum qui sub Lege mortui erant, vt nuntium peractæ redemptionis perferret, ac erueret eas ex carcere, vbi inclusæ tenebantur: & huc perperam trahunt testimonia ex Psalmo, quòd portas æreas & vectes ferreos fregerit. Item ex Zacharia, quòd redemerit vinctos è puteo in quo non erat aqua. Verùm quum Psalmus eorum liberationes prædicet qui in longinquis regionibus capti in vincula coniiciuntur: Zacharias autem profundo & arido puteo vel abysso comparet cladem Babylonicā, in qua demersus erat populus: & simul doceat, totius Ecclesiæ salutem esse exitum à profundis inferis: nescio quî factum sit vt posteritas locum putaret esse subterraneum, cui affinxit nomen Limbi sed hęc fabula tametsi magnos authores habet, & hodie quoque à multis seriò pro veritate defenditur, nihil tamen quàm fabula est. Nam concludere in carcere mortuorum animas puerile est: Christi autem animam illuc descēdere vt eas manumitteret, quid opus fuit? Libenter equidem fateor, Christum ipsis illuxisse virtute sui Spiritus: vt gratiam, quam spe gustauerant duntaxat, mundo fuisse tunc exhibitam agnoscerent. Et probabili ratione huc aptari potest Petri locus, vbi dicit Christum venisse, ac prædicasse spiritibus qui in specula erant (carcerē vertunt communiter). nam & contextus eò nos ducit, fideles qui ante id tempus defuncti fuerant consortes fuisse eiusdem nobiscum gratiæ: quia vim mortis inde amplificat quòd ad mortuos vsque penetrauerit, dum piæ animæ eius visitationis, quam sollicitè expectauerant præsenti aspectu sunt potitæ. contrà, reprobis clarius patuit se excludi ab omni salute. Quòd autem Petrus non tam distinctè loquitur, non ita accipiendū est quasi nullo discrimine pios simul & impios permisceat: sed tantùm docere vult cōmunē vtrisque fuisse mortis Christi sensum

Psalm. 107 b. 16
Zac. 9.c. 11
1. Pet. 3. d. 19

10 Verùm de Christi descēsu ad inferos seposita ratione Symboli, certior expositio quærenda est: & nobis ex Dei verbo constat non modò sancta & pia, sed plena quoque eximiæ consolationis. Nihil actum erat si corporea tantùm morte defunctus fuisset Christus: sed operæ simul pretium erat vt diuinæ vltionis seueritatem sentiret: quò & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio. Vnde etiam eum oportuit cum inferorū copiis æternæque mortis horrore, quasi consertis manibus, luctari. Correctionem pacis nostræ illi impositam fuisse ex Propheta nuper retulimus, fuisse propter scelera nostra à Patre percussum, attritum propter nostras infirmitates. Quibus significat, in locum sceleratorū sponsorem, vadem adeóque instar rei submissum, qui dependeret ac persolueret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas: vno hoc duntaxat excepto, quòd doloribus mortis non poterat detineri. Ergo si ad inferos descendisse dicitur, nihil mirum est, quum eam mortem pertulerit quę sceleratis ab irato Deo infligitur. Ac nimis friuola, adeôque ridicula est eorum exceptio, qui dicunt hoc modo peruerti ordinem: quia absurdum est sepulturæ subiici quod præcessit. vbi enim quæ in hominum conspectu passus est Christus exposita fuerunt, oportunè subiicitur inuisibile illud & incomprehensibile iudicium quod coram Deo sustinuit: vt sciamus non modò corpus Christi in precium redemptionis fuisse traditum: sed aliud maius & excellentius pretium fuisse quòd diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit.

Iesa. 53. b. 5 — *Act. 2. d. 24*

11 Hoc sensu dicit Petrus Christum resurrexisse solutis mortis doloribus, à quibus impossibile erat ipsum teneri, vel superari. Non simpliciter nominat mortem: sed Filium Dei implicitum fuisse doloribus exprimit, quos parit maledictio & ira Dei: quæ origo mortis est. Quantulum enim fuisset, securè & quasi per lusum prodire ad subeundam mortem? Hoc verò immensæ misericordiæ verum fuit specimen, mortem quam tantopere horrebat, non refugere. Nec dubiū est quin idem docere velit Apostolus in Epist. ad Hebræos, vbi scribit, Christum à suo metu fuisse exauditum (reuerentiā alii vertunt vel pietatem, sed quàm parū aptè, res ipsa euincit, & ipsa etiam loquendi forma.) Christus ergo cum lachrimis & clamore valido orans, à metu suo exauditur: non vt à morte sit immunis, sed ne absorbeatur vt peccator: quia illic personā nostram gerebat. Et certè nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quàm sentire te à Deo derelictum & alienatū & quum inuocaueris non exaudiri: perinde acsi in tuam perniciem ipse conspirasset. Eò Christum videmus fuisse deiectum vt coactus fuerit, vrgente angustia, exclamare, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Quòd enim nonnulli volunt, ex aliorū potius opinione quàm ex suo sensu sic loquutum fuisse, nequaquam probabile est: quum ex intimi animi angore deductam fuisse vocem constet. Neque tamen innuimus Deum fuisse vnquam illi vel aduersarium vel iratum.

Act. 2. d. 24 — *He. 5. c. 7* — *Psal. 22. a. 2* — *mat. 27. c. 46* — *Vide Cy. l. alter. de re. fide ad Regi.*

iratum. Quomodo enim dilecto Filio, in quo animus eius acquieuit, irasceretur? aut quomodo Christus Patrem aliis sua intercessione placaret, quem infensum haberet ipse sibi? Sed hoc nos dicimus, diuinæ seueritatis grauitatem eum sustinuisse: quoniam manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est. Proinde Hilarius eo descensu hoc nos esse consequutos ratiocinatur, vt mors perempta sit. Nec aliis locis à nostra sententia abludit: vt quum ait, Crux, mors, inferi, nostra vita sunt. Item alibi, Filius Dei in infernis est: sed homo refertur ad cælum. Et quid priuati hominis testimonium cito, quum idem Apostolus asserat, hunc victoriæ fructum commemorans, quòd liberati fuerint qui metu mortis per totam vitam obnoxii erant seruituti? Vincere ergo metum oportuit qui naturaliter cunctos mortales assiduè angit ac vrget: quod fieri non potuit nisi pugnando. Porrò fuisse non vulgarem aut leui de causa conceptum mœrorem, mox clarius patebit. Ita cum diaboli potestate, cum mortis horrore, cum inferorum doloribus manum conserendo, factum est vt & referret de illis victoriam, & triumphum ageret, ne iam in morte ea formidemus quæ Princeps noster deglutiuit.

Lib.4. de Trin.
Lib.2
Lib.3

12 Hîc nebulones quidam licet indocti, malitia tamen magis quàm inscitia impulsi, clamitant me atrocem facere Christo iniuriam: quia minimè consentaneum fuerit eum de animæ salute timere. Deinde calumniam duriùs exagitãt, me desperationem adscribere Filio Dei, quæ fidei contraria sit. Primùm de metu pauoréque Christi, quem tam apertè prædicant Euangelistæ, controuersia ab his improbè mouetur. Nam antequam instaret tempus mortis, turbatus est spiritu, & affectus mœrore: in ipso vero congressu cœpit expauescere vehementiùs. Simulationem si fuisse dicant, nimis putidum est effugium. Confidenter ergo (vt verè docet Ambrosius) profiteri Christi tristitiam conuenit, nisi nos crucis pudeat. Et sanè nisi pœnæ fuisset particeps anima, corporibus tantùm fuisset redemptor. Luctari autẽ oportuit vt erigeret qui prostrati iacebant: adeóque nihil inde cœlesti eius gloriæ decedit, vt hac in parte refulgeat bonitas nunquam satis laudata, quòd infirmitates nostras in se suscipere grauatus non est. Vnde etiam solatium illud anxietatum & dolorum, quod nobis proponit Apostolus Mediatorem hunc esse expertũ nostras infirmitates, vt ad succurrendum miseris propensior sit. Obtendunt, quod vitiosum per se est indignè Christo tribui. Quasi verò supra Spiritũ Dei sapiãt, qui hæc duo simul conciliat, Christum fuisse tentatum per omnia sicut nos, & tamen absque peccato. Non est igitur cur nos terreat infirmitas Christi, cui vt se subiiceret, non violentia aut necessitate coactus, sed mero amore nostri, misericordiáque inductus est. Quicquid autem sponte passus est pro nobis, nihil ex eius minuit virtute. In vno autem falluntur isti obtrectatores, qu d infirmitatem in Christo omni vitio labéque puram & vacuam non agno-

Hebr. 4. d.15

ſcunt: quia ſe intra obedientiæ fines continuit. Nam quia moderatio in naturæ noſtræ deprauatione conſpici non poteſt, vbi omnes affectus turbido impetu modum excedunt, hac vlna perperam metiuntur Filium Dei. At quum integer eſſet, in cunctis eius affectibus viguit moderatio, quæ exceſſum cohiberet. Vnde nobis in dolore, metu & formidine ſimilis eſſe potuit, vt tamen hac nota differret. Conuicti ad aliud tandem cauillum tranſiliunt: quanuis mortem timuerit Chriſtus, maledictionem & iram Dei, à qua ſe tutum eſſe nouerat, non timuiſſe. Sed expendant pii lectores quàm honorificum hoc ſit Chriſto, molliorem ac magis meticuloſum fuiſſe quàm pleroſque gregarios homines. Contumaciter ad mortem properant latrones aliíque malefici: eam multi alto animo deſpiciunt: alii placidè eam obeunt. Eius horrore Filium Dei fuiſſe perculſum & propè attonitum, cuius fuiſſet conſtantiæ vel magnitudinis? Quod enim prodigioſum cenſeri vulgo poſſet, de eo refertur, præ vehementia cruciatus guttas ſanguinis ex eius facie fluxiſſe. Nec verò ſpectaculum hoc præbuit aliorum oculis, quum in arcanó receſſu gemitus ſuos ad Patrem dirigeret. Et dubitationem eximit, quòd Angelos, qui inſolita conſolatione eum erigerent, è cælo deſcendere neceſſe fuit. Quàm pudenda, vt dixi, fuiſſet hæc mollities, eouſque torqueri ob communis mortis formidinem, vt ſanguineo ſudore diffluerет, neque poſſet recreari niſi Angelorum conſpectu? Quid? illa precatio ter repetita, Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte, annon ex incredibili amaritudine animi profecta, oſtendit aſperius & magis arduum fuiſſe Chriſto certamen quàm cum morte communi? Vnde apparet nugatores iſtos, cum quibus diſputo, audacter garrire de rebus incognitis: quia nunquam feriò reputarunt quid ſit aut valeat nos redemptos eſſe à Dei iudicio. Atqui hæc noſtra ſapientia eſt, probè ſentire quanti conſtiterit Dei Filio noſtra ſalus. Si nunc roget quiſpiam, an tunc deſcenderit Chriſtus ad inferos quum mortem deprecatus eſt: reſpondeo hoc fuiſſe exordium, vnde colligi poteſt quàm diros & horribiles cruciatus perpeſſus fuerit, quum ſe ad tribunal Dei reum ſtare cognoſceret noſtra cauſa. Quanquam autem ſeſe ad momentum occultauit diuina vis Spiritus, vt locum infirmitati carnis cederet: ſciendum tamen eſt talem fuiſſe tentationem ex doloris & metus ſenſu quæ cum fide non pugnaret. Et hoc modo impletum eſt quod habetur in concione Petri, non potuiſſe eum teneri à doloribus mortis: quia ſe quaſi derelictum à Deo ſentiens, ne tantillum quidem deflexit à bonitatis eius fiducia. Quod docet celebris illa inuocatio, in qua præ doloris vehementia clamauit, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Nam etſi ſupra modum angitur, non tamen deſinit vocare Deum ſuum, à quo ſe derelictum exclamat. Porro hinc refellitur tam Apollinaris error, quàm eorum qui Monothelitæ dicti ſunt. Ille Chriſto fingebat ſpiritum æternum fuiſſe animę vice, vt

Mat.26.d.39

Act.2.d.24

Mat.27.f.47

vt tantùm esset dimidius homo. Quasi verò expiare peccata nostra potuerit nisi Patri obediendo. Vbi autem affectus aut voluntas obedientiæ nisi in anima? quam ideo turbatam fuisse scimus, vt nostræ, trepidatione discussa, pacem & quietem obtineant. Adhæc contra Monothelitas, videmus vt nunc secundùm hominem noluerit quod volebat secundùm diuinam naturam. Omitto quòd metum, de quo loquuti sumus, contrario affectu subigat. neque enim obscura est illa repugnantiæ species, Pater libera me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc. Pater clarifica nomen tuum. In qua tamen perplexitate nulla fuit intemperies, qualis in nobis cernitur dum maximè nitimur ad nos domandos. *Iohã.12. 27,28*

13 Sequitur à mortuis resurrectio, sine qua mutilũ esset quod hactenus diximus. Quãdo enim in cruce, morte, & sepultura Christi nonnisi infirmitas apparet, transilienda sunt illa omnia fidei, vt pleno robore instruatur. Proinde tametsi in eius morte habemus solidum salutis complementum, quia per eam & Deo reconciliati sumus, & iusto eius iudicio satisfactum, & maledictio sublata, & persoluta est pœna: dicimur tamen non per mortem, sed per resurrectionem regenerati in spem viuam. quia vt ille resurgendo victor mortis emersit, ita fidei nostræ victoria in ipsa demum consistit resurrectione. Quale hoc sit, melius Pauli verbis exprimitur. mortuum enim dicit propter peccata nostra, suscitatum propter nostram iustificationem. acsi diceret, morte eius sublatum peccatum, resurrectione instauratam restitutámque iustitiam. Quomodo enim moriendo liberare nos à morte poterat, si morti ipse succubuisset? quomodo comparasset nobis victoriam, si in certamine defecisset? Quare sic salutis nostræ materiam inter Christi mortem & resurrectionem partimur, quòd per illam peccatum abolitum, & mors extincta: per hanc, iustitia reparata, & erecta vita: sic tamen vt huius beneficio vim efficaciámque suam illa nobis proferat. Itaque Paulus in ipsa resurrectione declaratum fuisse Filium Dei asserit: quia tunc demum exeruit cælestem potentiam, quæ & clarum diuinitatis eius speculum est, & stabilis fidei nostræ fultura. sicuti etiam alibi docet passum fuisse pro infirmitate carnis, resurrexisse autem ex virtute Spiritus. Eodẽ sensu alibi de perfectione disserens, Vt cognoscam illum (inquit) & potentiam resurrectionis illius. Continuò tamẽ pòst societatem cum morte annectit. Cui aptissimè congruit illud Petri, Deum suscitasse eum à mortuis, & dedisse illi gloriã: vt fides & spes nostra esset in Deo. non quòd fides morte suffulta vacillet, sed quia virtus Dei quę sub fide nos custodit, in ipsa maximè resurrectione sese aperit. Proinde meminerimus, quoties solius mortis fit mentio, simul comprehendi quod proprium est resurrectionis: parem quoque synecdochen esse in voce Resurrectionis, quoties seorsum à morte ponitur: vt secum trahat quod peculiariter morti conuenit. Sed quia resurgendo palmam adeptus est, vt fieret resurrectio & vita: meritò

1. Pet. 1. a.3 *Rom.4. d.25* *Rom.1. a.4* *2.Cor.13 b.4* *Phili.3. c.10* *1.Pet.1. d.21*

1.Cor.15. c.17 contendit Paulus abolitam esse fidem, & inane falláxque Euangelium, nisi Christi resurrectio cordibus nostris sit infixa. Ideo alibi,
Ro.8.f. 34 postquam in Christi morte aduersus damnationis terrores gloriatus est, amplificandi causa addit, Imò idem qui mortuus est resurrexit, & nunc coram Deo pro nobis apparet Mediator. Deinde quemadmodum antea exposuimus ex communicatione crucis pendêre carnis nostræ mortificationem: sic & alterum ex eius resurrectione fructum nos obtinere illi respondentem intelligendum est. Ideo enim, inquit Apostolus, similitudini mortis eius in-
Ro.6.a. 4 siti sumus, vt participes resurrectionis, in vitæ nouitate ambulemus. Itaque alibi, vt argumentum ex eo quòd Christo sumus com
Co.3.a.5 mortui, deducit, mortificãda esse membra nostra super terram: ita etiam quia cum Christo surreximus, ex eo infert, quæ sursum sunt
Co.3.a.1 nobis esse quærenda, non quæ super terram. Quibus verbis non inuitamur duntaxat exemplo suscitati Christi, ad sectandam vitæ nouitatem: sed eius fieri virtute docemur vt regeneremur in iustitiam. Tertium quoque ex ea fructum consequimur, quòd veluti accepta arrha, securi reddimur de nostra ipsorum resurrectione, cuius illã esse certissimã hypostasin cõstat: qua de re prolixius disputat 1.Corin.15. Obiter autem annotãdum est, quod dicitur ex mortuis resurrexisse: qua voce & mortis & resurrectionis veritas exprimitur, acsi diceretur, & eandem qua cæteri homines naturaliter defunguntur, mortem obiisse, & in eadem quam mortalem susceperat carne, immortalitatem recepisse.

14 Resurrectioni non abs re annectitur in cęlum ascensus. Etsi enim gloriam virtutémque suam Christus resurgẽdo plenius illustrare cœpit, deposita iã scilicet abiecta & ignobili cõditione mortalis vitę & crucis ignominia: sua tamen demum in cælum ascẽsione regnum suũ verè auspicatus est. Quod Apostolus ostẽdit quum
Ephes.4. b.10 docet illum ascendisse vt impleret omnia, vbi in specie repugnantiæ admonet pulchrum esse consensum: quia sic à nobis discessit, vt eius discessus nobis esset vtilior ea præsentia, quę in humili carnis domicilio se cõtinebat quãtisper in terris versatus est. Itaq; Iohan-
Iohã.7. f.37 nes, vbi præclarã illã inuitationẽ retulit, Siquis sitit, veniat ad me, &c. subiicit nondum fuisse tunc fidelibus datũ Spiritum: quia nondum glorificatus erat Iesus. Quod etiã testatus est discipulis ipse
Iohã.16. a.7 Dominus, Expedit vobis vt abeã: nisi enim abiero, Spiritus sanctus non veniet. Corporalis verò absentiæ solatiũ proponit, quòd non deseret pupillos, sed iterum ad eos veniet, inuisibili quidem modo, sed magis optabili: quia tunc certiore experientia edocti sunt, imperium quo potitur, & quam exercet potentiam non modò ad beatè viuendum, sed fœliciter quoque moriendum fidelibus sufficere. Et sanè videmus quantò maiorem Spiritus sui abundantiam tum effuderit, quantò magnificentius regnum suum promouerit, quantò maiorem potentiã tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis extulerit. In cælum ergo sublatus, corporis sui præsentiam

tiam è conspectu nostro sustulit: non vt adesse fidelibus desineret qui adhuc in terris peregrinarentur, sed vt præsentiore virtute & cælum & terram regeret. Quin potius, quod pollicitus est, se futurum nobiscum vsque ad cōsummationem seculi, id sua hac ascensione præstitit: qua vt corpus supra omnes cælos eleuatum est, ita virtus & efficacia vltra omnes cæli ac terræ fines diffusa propagatáque est. Hoc Augustini verbis malo quàm meis explicare. Iturus (inquit) per mortem erat Christus ad dextram Patris, vnde venturus est ad viuos & mortuos iudicandos: præsentia itidem corporali, secundùm sanam doctrinam fideíque regulam. Nam præsentia spirituali cum eis erat venturus post ascensionem suam. Et alibi fusiùs ac clariùs. Secundùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Secundùm carnem verò quam Verbum assumpsit, secundùm id quòd de Virgine natus est, secundùm id quòd à Iudæis comprehensus est, quòd ligno confixus, quòd de cruce depositus, quòd linteis inuolutus, quòd in sepulchro conditus, quòd in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conuersatus est secundùm corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis suis, & eis deducentibus videndo, non sequēdo, ascendit in cælum, & non est hîc: ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hîc est: non enim recessit præsentia maiestatis. Ergo secundùm præsentiam maiestatis, semper habemus Christum: secundùm præsentiam carnis, rectè dictum est discipulis, Me autem non semper habebitis. Habuit enim illum Ecclesia secundùm præsentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt.

Tract. in Euā. Iohn 109

Matth. 28.d.20

Act. 1.a.3, & b.9

15 Quare mox subiicitur, consedisse ad Patris dexteram: similitudine scilicet à principibus sumpta, qui suos habēt assessores, quibus regendi imperandíque vices demandant. Ita Christus, in quo exaltari, & per cuius manum regnare vult Pater, in eius dexteram receptus dicitur, acsi diceretur cæli ac terræ dominio inauguratus, commissæ sibi administrationis possessionē solenniter adiisse: nec semel adiisse tantùm, sed in ea perstare, donec ad iudicium descendat. Sic enim Apostolus interpretatur quū ita loquitur, Constituit illum Pater ad dexteram suam supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed in futuro. &, Omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit caput Ecclesiæ supra omnia, &c. Vides quorsum pertineat illa sessio, nempe vt eius maiestatē tum cælestes tum terrenæ creaturæ suspiciant, manu eius regantur, nutum intueantur, virtuti subiectæ sint. Neque aliud volunt Apostoli quum illam toties commemorant, quàm vt eius arbitrio permissa esse vniuersa doceant. Quare non rectè illi qui beatitudinē simpliciter designari putant. Porrò nihil refert quòd in Actis Stephanus eum stantem se videre testatur, quia non de corporis constitutione

Mar. 16. d.19
Heb. 1. a.3
Ephes. 1. d.20
Philip. 2.b.9
1. Cor. 15. d.27
Ephes. 4. c.15
Act. 2. e.30, & 3.d 21
Heb. 1. a.7
Act. 7. g.56

sed imperii maiestate hîc agitur: vt Sedere nihil aliud sit quàm cælesti tribunali præsidere.

16 Hinc multiplicem fructum colligit fides. Siquidem intelligit, Dominum suo in cælum ascensu aditum regni cælestis, qui per Adam præclusus fuerat, aperuisse. Quando enim in carne nostra quasi nostro nomine eò ingressus est, inde sequitur quod ait Apostolus, nos quodammodo in cælestibus iam in ipso considere, vtpote qui cælum non spe nuda expectemus, sed in capite nostro possideamus. Deinde agnoscit illum non sine magno nostro bono apud Patrem residere. Sanctuarium enim non manufactum ingressus, coram facie Patris assiduus pro nobis aduocatus & intercessor apparet: eius oculos in suam iustitiam ita conuertit vt à peccatis nostris auertat: eius animum ita nobis reconciliat, vt viam & accessum nobis sternat ad eius thronum sua intercessione, ipsum gratia & clementia replens, qui alioqui miseris peccatoribus plenus horroris futurus erat. Tertiò potentiam eius apprehendit, in qua situm est nostrum robur, virtus, opes, & aduersus inferos gloriatio. Nam ascendens in cælum, captiuam duxit captiuitatem: & spoliatis hostibus, locupletauit populum suum, ac quotidie spiritualibus diuitiis cumulat. In excelsis ergo sedet, vt transfusa inde ad nos sua virtute, in vitam spiritualem nos viuificet, vt Spiritu suo sanctificet, vt variis gratiarum dotibus Ecclesiam suam exornet, vt protectione sua tutam aduersus omnes noxas conseruet, vt ferocientes crucis suæ ac nostræ salutis hostes manus suæ fortitudine coerceat, denique vt omnem teneat potestatem in cælo & in terra: donec inimicos omnes suos, qui etiam nostri sunt, prostrauerit, ac Ecclesiæ suæ ædificationem consummarit. Atque hic verus est regni eius status, hæc potestas quam in eum contulit Pater, donec vltimum actum ad viuorum & mortuorum iudicium adueniens compleat.

Augu. de fid. & symbo. cap. 8
Ephes. 2. b. 5
Heb. 7. d. 25, & 9. c. 11
Rom. 8. f. 34
Ephes. 4. b. 6
Psalm. 110. a. 1

17 Non obscura quidem præsentissimæ virtutis documenta præbet suis Christus: sed quia sub carnis humilitate quodammodo in terris delitescit eius regnum, optimo iure vocatur fides ad cogitandam visibilem illam præsentiam quam supremo die manifestabit. Visibili enim forma è cælo descendet, qualis ascendere visus est: ac omnibus apparebit cum ineffabili regni sui maiestate, cum immortalitatis fulgore, cum immensa diuinitatis potentia, cum Angelorum satellitio. Inde igitur illum iubemur redemptorem expectare ad diem illum quo agnos segregabit ab hœdis, electos à reprobis: nec erit quisquam aut viuorum aut mortuorum qui iudicium eius effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipsius tribunal accersentur omnes, tum quos dies ille superstites deprehendet, tum quos iam antea è viuorum consortio mors sustulerit. Sunt qui secus Viuorum & Mortuorum vocabula hîc accipiant: & sanè videmus quosdam veterum in particulæ istius expositione hæsitasse: sed ille sensus, vt planus

Act. 1. b. 11
Matth. 24. c. 30
Matth. 25. c. 31
1. Thess. 4. d. 16

planus est & dilucidus, ita Symbolo longè conuenientior est, quod popularitet scriptũ esse constat. Neque repugnat quod Apostolus *Heb. 9. g. 27* asserit, omnibus hominibus cõstitutum semel mori. Nam etsi non morientur naturali modo & ordine qui ad iudicium vltimum in vita mortali supererunt, mutatio tamen illa quam patientur, quia instar mortis erit, nõ impropriè mors appellatur. Non omnes qui- *1. Cor. 15. b. 5* dem dormituros certum est, sed immutabuntur omnes. Quid istud est? Interibit & absorbebitur vno momento mortalis eorum vita, *Ibid. g. 15* & in nouam penitus naturam transformabitur. Interitũ istum carnis nemo negauerit mortem esse: manet tamen interim verum, quòd viui & mortui ad iudicium citabuntur: quia mortui, qui in *2. The. 4. d. 16* Christo sunt, resurgent primi: deinde qui reliqui erunt & superstites, obuiam Domino cũ illis rapientur in aera. Et certè verisimile est hanc particulam ex concione Petri quam refert Lucas desum- *Act. 10. g. 42* ptam fuisse, & solenni Pauli ad Timotheum obtestatione.

18 Hinc egregia exoritur consolatio, quòd penes eum iudi- *2. Timo. 4. a. 1* cium audimus esse qui nos sibi in iudicando honoris consortes iam destinauit: tantum abest vt in condemnationem nostram tri- *Mat. 19. d. 28* bunal sit conscensurus. Quomodo enim perderet populum suum clementissimus princeps? quomodo membra sua caput dissiparet? quomodo suos clientes patronus condemnaret? Nam si audet ex- *Ro. 5. f. 33* clamare Apostolus, Christo intercedente nullum prodire posse qui condemnet, multò verius est, Christum ipsum intercessorem non condemnaturum eos quos in fidem clientelámque suam recepit. Non modica certè securitas quòd non ad aliud tribunal si- *Vide Ambro. li. 1. de. lac. cap. 6* stemur quàm redemptoris nostri, à quo salus sit expectanda: præterea, quòd ille qui per Euangelium nunc æternam beatitudinem promittit, tunc ratam promissionem iudicando facturus est. Ergo in hunc finem Pater Filium honorauit, omne iudicium illi defe- *Iohan. 5. d. 22* rendo, vt ita conscientiis suorum, terrore iudicii trepidis, consuluerit. Hactenus symboli Apostolici ordinem sequutus sum: quia dum paucis verbis capita redemptionis perstringit, vice tabulæ nobis esse potest, in qua distinctè & sigillatim perspicimus quæ in Christo attentione digna sunt. Apostolicum autem nuncupo, de authore interim minimè solicitus. Apostolis certè magno veterum scriptorum consensu adscribitur: siue quòd ab illis in cõmune conscriptum ac editum existimabant, siue quòd compendium istud ex doctrina per eorum manus tradita, bona fide collectũ tali elogio confirmandum censuerunt. Neque verò mihi dubium est quin à prima statim Ecclesiæ origine, adeóque ab ipso Apostolorum seculo, instar publicæ & omnium calculis receptæ confessionis obtinuerit, vndecunque tandem initio fuerit profectum. Nec ab vno aliquo priuatim fuisse conscriptum verisimile est, quum ab vltima vsque memoria sacrosanctæ inter pios omnes authoritatis fuisse constet. Quod vnicè curandum est id extra controuersiam positum habemus, totam in eo fidei nostræ historiam succinctè distin-

ctóque ordine recenseri. nihil autem contineri quod solidis Scripturæ testimoniis non sit consignatum. Quo intellecto, de authore vel anxiè laborare, vel cũ aliquo digladiari, nihil attinet: nisi cui fortè nõ sufficiat certã habere Spiritus sancti veritatẽ, vt nõ simul intelligat aut cuius ore enunciata, aut cuius manu descripta fuerit.

Act.4.b.12 19 Quando autem totam salutis nostræ summam ac singulas etiam partes videmus in Christo comprehensas, cauendum ne vel 1.Cor.1.d.30 minimam portiunculam aliò deriuemus. Si salus quæritur, ipso nomine Iesu docemur penes eum esse: si Spiritus alia quælibet dona, in eius vnctione reperientur: si fortitudo, in eius dominio: si pu- Heb.2.d.17 ritas, in eius conceptione: si indulgentia, in eius natiuitate se pro- Gal.3.b.13 fert, qua factus est nobis per omnia similis, vt condolescere disceret: si redemptio, in eius passione: si absolutio, in eius damnatione: si maledictionis remissio, in eius cruce: si satisfactio, in eius sacrificio: si purgatio, in eius sanguine: si reconciliatio, in descensu ad inferos: si mortificatio carnis, in eius sepulchro: si vitæ nouitas, in eius resurrectione: si immortalitas, in eadẽ: si hæreditas regni cælestis, in cæli ingressu: si præsidium, si securitas, si bonorum omnium copia & facultas, in eius regno: si secura iudicii expectatio, in potestate iudicandi illi tradita. Denique in ipso thesauri omne genus bonorum quum sint, inde ad satietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui vno ipso non contenti feruntur, huc atque illuc in spes varias, etiamsi in illum præcipuè respiciunt, eo tamen ipso rectam viam non tenent quòd aliquam suæ cogitationis partem aliò deflectunt. Quanquam irrepere diffidentia ista nõ potest vbi semel abundantia bonorum eius probè cognita fuerit.

Rectè & propriè dici Christum nobis promeritum esse gratiam Dei & salutem. CAP. XVII.

HAEC etiam quæstio vice auctarii expedienda est. Sunt enim homines quidam perperam arguti, qui etsi fatentur salutem nos per Christum consequi, nomen tamen Meriti audire non sustinent, quo putant obscurari Dei gratiam: atque ita Christum volunt instrumentum esse duntaxat vel ministrum, Act.3.c.11 non authorem vitæ vel ducem & principẽ, sicuti à Petro vocatur. Equidem fateor, siquis simpliciter & per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum: quia non reperietur in homine dignitas quæ possit Deum promereri: imò vt verissimè Lib.1.de præd.Sã.cap.15 Augustinus scribit, Clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse est saluator homo Christus Iesus, qui vt hoc esset, nullis operum vel fidei præcedentibus meritis natura humana quæ in illo est comparauit. Respondeatur quæso, ille homo vt à Verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, Filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit? Appareat igitur in nostro capite ipse fons gratiæ, vnde secundùm vniuscuiusque mensuram per cuncta eius membra se diffundit. Ea gratia quisque ab initio fidei

suæ

ſuæ fit Chriſtianus,qua homo ille ab initio ſuo factus eſt Chriſtus. Item alibi,Nullum illuſtrius eſt prædeſtinationis exemplum quàm ipſe Mediator.Qui enim hunc fecit ex ſemine Dauid hominem iuſtum qui nunquam eſſet iniuſtus ſine vllo merito præcedentis voluntatis eius,ipſe ex iniuſtis facit iuſtos qui membra ſunt illius capitis.& quæ ſequuntur. Quum ergo de Chriſti merito agitur, non ſtatuitur in eo principiū: ſed conſcendimus ad Dei ordinationem, quæ prima cauſa eſt: quia mero beneplacito Mediatorem ſtatuit qui nobis ſalutem acquireret. Atque ita inſcitè opponitur Chriſti meritū miſericordiæ Dei. Regula enim vulgaris eſt,quæ ſubalterna ſunt non pugnare. ideóque nihil obſtat quominus gratuita ſit hominū iuſtificatio ex mera Dei miſericordia,& ſimul interueniat Chriſti meritum quod Dei miſericordiæ ſubiicitur.Noſtris autem operibus aptè opponitur tam gratuitus Dei fauor, quàm Chriſti obedientia,ſuo ordine vtrunque. nam Chriſtus nonniſi ex Dei beneplacito quicquam mereri potuit.Sed quia ad hoc deſtinatus erat vt iram Dei ſacrificio ſuo placaret,ſuáq; obedientia deleret tranſgreſſiones noſtras.in ſumma,quando ex ſola Dei gratia(quæ hunc nobis conſtituit ſalutis modum) dependet meritum Chriſti, non minus aptè quàm illa humanis omnibus iuſtitiis opponitur. *De bono perſe. ca. vltimo.*

2 Hæc diſtinctio colligitur ex plurimis Scripturæ locis.Ita Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitum daret, vt quiſquis credit in eum non pereat. Videmus vt priorem locum teneat Dei dilectio, tanquam ſummà cauſa vel origo: ſequatur fides in Chriſtum,tanquam cauſa ſecunda & propior. Siquis excipiat,Chriſtum nonniſi formalem eſſe cauſam, magis extenuat eius virtutē quàm ferant verba. Nam ſi fide quæ in ipſum recumbit iuſtitiam conſequimur, ſalutis noſtræ materia in eo quærenda.quod pluribus locis clarè probatur. Non quòd priores dilexerimus eum, ſed ipſe nos prior dilexit, ac Filium ſuum miſit ἱλασμὸν pro peccatis noſtris. Clarè his verbis demonſtratur, Deum, nequid ſuo erga nos amori obſtaret, reconciliandi modum ſtatuiſſe in Chriſto. Ac magnum pondus habet nomen Placationis: quia Deus ineffabili quodam modo,quo tempore nos amabat,ſimul tamen erat infenſus nobis, donec reconciliatus eſt in Chriſto.Quò pertinent omnes iſtæ ſententiæ, Ipſe expiatio eſt pro peccatis noſtris. Item, Placuit Deo reconciliare per ipſum omnia erga ſe, pacificans per ſanguinem crucis eius per ipſum, &c. Item, Erat Deus in Chriſto mundum ſibi reconcilians,non imputans hominibus peccata. Item, Gratos nos habuit in dilecto Filio. Item, Vt ambos in vnum hominem reconciliaret Deo per crucem. Ratio huius myſterii ex primo ad Epheſios capite petenda eſt, vbi poſtquam docuit Paulus nos in Chriſto fuiſſe electos,ſimul addit,nos in eodem gratiam eſſe adeptos.Quomodo cœpit Deus fauore ſuo complecti quos ante conditum mundum dilexerat, niſi quia amorem ſuum exeruit vbi reconciliatus eſt Chriſti ſanguine? Nam quia Deus fons eſt omnis *Iohan.3. b.16* *Iohan.4. b.10* *1.Ioh.2. a.2* *Coloſſ.1. c.20* *2.Cor.5. d.19* *Epheſ.2. d.16* *Epheſ.1. b 6*

iustitiæ, necesse est vt homo, quandiu peccator est, illum habeat hostem & iudicem. Quare principium amoris est iustitia, qualis à
2. Cor. 5. d. 21 Paulo describitur. Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in ipso. Significat enim, gratuitam iustitiam adeptos Christi sacrificio, vt Deo placeamus, qui natura sumus filii iræ, & per peccatum alienati. Cæterùm hæc distinctio etiam notatur, quoties Dei charitati adiungitur Christi gratia, vnde sequitur, eum de suo quod acquisiuit, nobis largiri: quia non aliter quadraret seorsum à Patre ei adscribi hanc laudem, quòd gratia eius sit, & ab ipso proueniat.

3 Quòd autem verè Christus sua obedientia nobis gratiam apud Patrem acquisierit ac promeritus sit, ex pluribus Scripturæ locis certò & solidè colligitur. Nam hoc pro confesso sumo, si pro peccatis nostris Christus satisfecit, si pœnam nobis debitam persoluit, si obedientia sua Deum placauit, denique si iustus pro iniustis passus est: iustitia eius partam nobis salutem: quod tantundem
Rom. 5. b. 11 valet ac promereri. Atqui teste Paulo reconciliati sumus, & reconciliationem accepimus per eius mortem. Atqui reconciliatio locum non habet nisi vbi offensio præcessit. Sensus ergo est, Deum cui propter peccatũ eramus exosi, morte Filii sui placatum fuisse, vt nobis sit propitius. Ac diligenter notanda est quæ paulo pòst
Rom. 5. d. 19 sequitur antithesis. Sicuti per transgressionem vnius peccatores constituti sunt multi: sic & per obedientiam iusti constituuntur. Sensus enim est: Sicut Adæ peccato alienati à Deo sumus & destinati ad interitum, ita Christi obedientia, nos in fauorem recipi tanquam iustos. Nec futurum verbi tempus præsentem iustitiam excludit: sicuti ex contextu apparet. Nam & prius dixerat χάρισμα ex multis delictis esse in iustificationem.

4 Cæterùm quum dicimus Christi merito partam nobis esse gratiam, hoc intelligimus, sanguine eius nos fuisse mundatos, &
1. Iohan. 1. c. 5 eius mortem expiationem fuisse pro peccatis. Sanguis eius emundat nos à peccato. Hic sanguis est qui effunditur in remissionem
Luc. 22. b. 20 peccatorum. Si hic effectus est fusi sanguinis vt non imputentur nobis peccata, sequitur eo pretio satisfactum esse iudicio Dei.
Iohan. 1. d. 29 Quò pertinet illud Baptistæ, Ecce agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Nam omnibus Legis sacrificiis Christum opponit, vt impletum in eo solo doceat quod figuræ illæ monstrarunt. Scimus autem quid passim dicat Moses, Expiabitur iniquitas, peccatũ delebitur ac remittetur. Denique in veteribus figuris optimè doce-
Heb. 9. f. 22 mur quæ sit mortis Christi vis & efficacia. Et hanc rem Apostolus, dextrè sumpto hoc principio, in Epistola ad Hebræos explicat, quòd remissio absque sanguinis effusione non fiat. Vnde colligit,
28 Christum in abolitionẽ peccati per suum sacrificium semel apparuisse. Item, Oblatũ esse vt multorũ tolleret peccata. Dixerat au-
Ibidem c. 12 tem prius non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per sanguinem proprium semel intrasse in sancta: æterna redemptione

inuen-

inuenta. Iam dum in hunc modum ratiocinatur, Si sanguis vitulæ *Ibi.b.13*
sanctificat secũdùm carnis puritatem, multò magis sanguine Chri-
sti purificari conscientias ab operibus mortuis : facilè patet, nimis
extenuari Christi gratiam nisi eius sacrificio vim expiandi, placan-
di, & satisfaciendi concedimus : quemadmodum paulo pòst addit,
Mediator hic est noui Testamenti, vt morte interueniente in re- *Ibi.d.15*
demptionem præcedentium delictorum quæ manebant sub Lege,
promissionem æternæ hæreditatis accipiant qui vocati sunt. Præ-
sertim verò expendere conuenit analogiam quæ à Paulo descri- *Ga.3.b.*
bitur, quòd pro nobis factus sit maledictio, &c. Superuacuum e- *13*
nim, adeóque absurdum fuit, onerari Christum maledictione, nisi
vt quod alii debebant persoluens, iustitiam illis acquireret. Cla-
rum est etiam Iesaiæ testimonium, Quòd castigatio pacis nostræ *Ies.53.*
Christo imposita fuit, & liuore eius nobis obtigit sanitas. Nisi e- *b.5*
nim satisfecisset pro peccatis nostris Christus, non diceretur pla-
casse Deum, pœna, cui eramus obnoxii, in se recepta. cui respondet
quod ibidem sequitur, Propter scelus populi mei percussi eum. Ac-
cedat etiam Petri interpretatio, quæ nihil ambiguum relinquet, *1.Petr.2.*
quòd peccata nostra portauerit super lignum. Onus enim damna- *d.14*
tionis, quo leuati sumus, dicit in Christum esse reiectum.

5 Neque obscurè pronuntiant Apostoli pretiũ soluisse quo nos
à reatu mortis redimeret. Iustificati gratia ipsius per redemptio-
nem quæ est in Christo, quem posuit Deus ἱλαστήριον per fidem quæ
est in sanguine eius. Gratiam Dei in hoc commendat Paulus, quia *Roma.3.*
redemptionis pretium dedit in Christi morte : deinde iubet nos *c.24*
confugere ad eius sanguinem, vt iustitiam adepti coram Dei iudi-
cio securi stemus. Idem valet istud Petri, Redempti non auro & ar- *1.Petr.1.*
gento, sed pretioso sanguine agni immaculati. Neque enim con- *d.18*
grueret antithesis nisi pro peccatis satisfactum esset hoc pretio,
qua ratione Paulus dicit nos pretiosè emptos esse. Nõ staret etiam *1.Cor.6.*
alterum eius dictum, Vnus mediator qui se dedit ἀντίλυτρον, nisi *d.20*
reiecta in eum esset pœna quam meriti eramus. Ideo idem Aposto *Col.1.b.*
lus redemptionem in sanguine Christi definit remissionem pecca- *14*
torum, acsi diceret, iustificari nos vel absolui coram Deo, quia san-
guis ille in satisfactionem respondet. Cui & alter locus consonat, *Coloss.2.*
deletum fuisse in cruce chirographum quod erat cõtrarium nobis. *c.14*
Solutio enim vel compensatio notatur quæ nos à reatu absoluit.
Magnum & his verbis Pauli subest pondus. Si iustificamur ex ope- *Gal.2.d.*
ribus Legis, ergo gratis Christus mortuus est. Nam hinc colligi- *21*
mus, à Christo petendum esse quod Lex conferret siquis eam im-
pleat : vel (quod idem est) nos consequi per Christi gratiam quod
Deus operibus nostris in Lege promisit, Qui fecerit hæc, viuet in *Leu.18.*
ipsis. Quod non minus clarè in cõcione Antiochiæ habita confir- *a.5*
mat, credendo in Christũ iustificari nos asserens ab omnibus à qui- *Act.13.f*
bus non potuimus in Lege Mosis iustificari. Nã si obseruatio Legis *38*
iustitia est, quis neget Christum, dum hoc onere in se suscepto nos

Deo perinde conciliat acsi essemus Legis obseruatores, fauorem nobis promeritum? Eôdem spectat quod postea ad Galatas tradit,
Ga.4.a.4 Deus Filium suum misit legi subiectum, vt eos qui sub Lege erant redimeret. Quorsum enim subiectio ista, nisi quòd iustitiam nobis peperit, suscipiens præstandum cui nos soluendo non eramus? Hinc illa iustitiæ imputatio sine operibus, de qua Paulus dis-
Rom.4 serit: quia scilicet accepta nobis fertur quæ in solo Christo reperta
Iohan.6. fuit iustitia. Nec certè alia de causa vocatur caro Christi cibus no-
f.55 ster, nisi quia in eo reperimus vitæ substantiam. Ea porrò vis non aliunde prouenit nisi quia iniustitiæ nostræ pretium crucifixus
Eph.5.a. fuit Dei Filius. Sicut dicit Paulus quòd seipsum tradiderit sacrifi-
2 cium in odorem bonæ fragrantiæ. Et alibi, Mortuus est propter
Ro.4.d. peccata nostra: resurrexit propter iustificationem nostram. Inde
25 conficitur, non modò per Christum salutem nobis datam esse, sed Patrem nobis eius gratia nunc esse propitium. Nam solidè in eo impleri non dubium est, quod per Iesaiam sub figura pronuntiat
Iesa.37. Deus, Propter me faciam, & propter Dauidem seruum meum.
g.35 Cuius rei optimus testis est Apostolus quum dicit, Remittuntur
1.Iohã.2. vobis peccata propter nomen eius. Nam etsi non exprimitur Chri-
b.12 sti nomen, Iohannes tamen suo more sub pronomine αὐτὸς eum
Iohan.6. designat. Quo etiam sensu pronuntiat Dominus, Sicuti ego viuo
f.57 propter Patrem, ita & vos viuetis propter me. Cui respondet quod
Phil.1.d. dicit Paulus, Vobis datum est propter Christum, ὑπὲρ Χριστοῦ, non so-
29 lùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro eo patiamini.

6 Quærere verò an sibi ipse meruerit (quod faciunt Lombar-
Li.3.Sẽ. dus & scholastici) non minus stulta est curiositas quàm temeraria
dist.18 definitio vbi hoc idem asserunt. Quid enim opus fuit descendere vnicum Dei Filium vt sibi acquireret quicquam noui? Et consilium
Ro.8.f. suum exponens Deus omnem dubitationem eximit. Non enim Filii vtilitati consuluisse dicitur Pater in eius meritis, sed eum tra-
32 didisse in mortem, neque ei pepercisse: quia mundum diligeret.
Iesa.9.b.6 Et notandę sunt loquutiones propheticæ, Puer natus est nobis. Itẽ,
Za.9.b.9 Exulta filia Sion: ecce rex tuus venit tibi. Frigeret etiam alioqui
Ro.5.b. confirmatio illa amoris, quam Paulus commendat, quòd Chri-
10 stus pro inimicis mortem subierit. Inde enim colligimus ratio-
Ioh.17.c. nem sui non habuisse: ídque clarè affirmat, dicens, Pro illis san-
19 ctifico meipsum. Se enim sibi nihil acquirere restatur qui fructum sanctitatis suæ in alios transfert. Et certè hoc maximè dignum obseruatu quòd Christus, vt se totum addiceret in salutem nostram, quodammodo sui oblitus est. Præposterè verò huc trahunt
Philip.2. Pauli testimonium, Propterea exaltauit illum Pater, & dedit illi
b.9 nomen, &c. Quibus enim meritis assequi potuit homo, vt iudex esset mundi, caput Angelorum, atque vt potiretur summo Dei imperio, atque in eo resideret maiestas illa cuius millesimam partem cunctæ hominum & Angelorum virtutes attingere nequeunt? Sed facilis & plena solutio est, Paulum illic non disserere de causa

exalta

exaltationis Christi: sed consequentiam duntaxat ostendere vt nobis esset exemplo. nec omnino aliud volunt quàm quod alibi dicitur, oportuisse Christum pati, & ita intrare in gloriam Patris. *Luc. 24 d. 26*

INSTITVTIONIS CHRISTIANÆ RELIGIONIS Liber tertius.

De modo percipiendæ Christi gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus consequantur.

Quæ de Christo dicta sunt, nobis prodesse arcana operatione Spiritus. CAP. I.

NVNC videndum quomodo ad nos perueniant quæ Pater Filio vnigenito contulit bona, non in priuatum vsum, sed vt inopes egenósque locupletaret. Ac primò habẽdum est, quandiu extra nos est Christus, & ab eo sumus separati, quicquid in salutem humani generis passus est ac fecit, nobis esse inutile nulliúsque momenti. Ergo vt nobiscum quæ à Patre accepit communicet, nostrum fieri & in nobis habitare oportet. Ideo & caput nostrum vocatur, *Ephes. 4. d. 15* & primogenitus inter multos fratres: nos etiam vicissim dicimur in ipsum inseri, & eum induere: quia nihil ad nos (vt dixi) quæcunque possidet, donec cum ipso in vnum coalescimus. *Rom. 8. f. 29* Etsi autem verum est, hoc fide nos consequi: quando tamẽ videmus non omnes *Rom. 11. b. 17* promiscuè amplecti Christi communicationem quæ per Euangelium offertur, altius conscendere ipsa ratio nos docet, ac de arca- *Galat. 3. d. 17* na Spiritus efficacia inquirere, qua fit vt Christo bonísque eius omnibus fruamur. Disserui antè de æterna Spiritus deitate & essentia: nunc speciali hoc capite contenti simus, Christum ita in aqua & sanguine venisse vt de eo testificetur Spiritus, ne salus per hunc parta nobis effluat. Quemadmodum enim tres citantur in cælo testes, Pater, Sermo & Spiritus: ita etiam tres in terra, aqua, sanguis *1. Iohã. 5. b. 7, 8* & Spiritus. Neque frustra repetitur Spiritus testimoniũ, quod sentimus cordibus nostris sigilli vice insculptũ esse. Vnde fit vt ablutionem & sacrificium Christi obsignet. Qua ratione etiam dicit Pe- *1. Petr. 1. a. 2* trus fideles electos esse in sanctificatione Spiritus, in obedientiam & aspersionem sanguinis Christi. Quibus verbis admonet, ne irrita sit sacri illius sanguinis effusio, arcana Spiritus irrigatione animas nostras eo purgari. Qua ratione etiam Paulus de purga- *1. Cor. 6. 11* tione & iustificatione verba faciens, dicit nos fieri vtriusque com-

potes in nomine Iesu Christi & Spiritu Dei nostri. Huc summa redit, Spiritum sanctum vinculum esse quo nos sibi efficaciter deuincit Christus. Quò etiam pertinent quæ proximo Libro de eius vnctione docuimus.

2 Verùm, quò res apprime digna cognitu certius liqueat, tenendum est Christũ peculiari modo Spiritu sancto venisse instructum: nempe vt à mundo nos segregaret, ac in spem colligeret æternæ hæreditatis. Hinc Spiritus sanctificationis dicitur: quia non virtute tantùm generali, quæ conspicitur tam in humano genere quàm in reliquis animãtibus, nos vegetat & fouet, sed radix ac semen est cælestis vitæ in nobis. Itaque hoc maximè elogio Christi regnum commendant Prophetæ, quòd vberior Spiritus affluentia

Ioel.2.g.28 tũc floreret. Insignis est præ aliis Ioelis locus, Effundam in illa die de Spiritu meo super omnem carnem. Etsi enim videtur dona Spiritus restringere Propheta ad munus prophetandi, sub figura tamen significat, Deum illustratione Spiritus sui facturum sibi discipulos qui prius expertes & vacui fuerant cælestis doctrinæ. Porrò quia Deus Pater propter Filium suum Spiritu sancto nos donat, & tamen apud eum totam plenitudinem deposuit, vt suæ liberalitatis minister esset ac dispensator: nunc Patris, nunc Filii Spiritus vo-

Ro.8.b.9 catur. Vos (inquit Paulus) nõ estis in carne, sed in Spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. quòd siquis Spiritum Christi non habet, hic nõ est eius. Inde verò spem facit plenæ renouationis, quòd is qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora

Ibi. c. 11 nostra propter Spiritum eius habitantem in nobis. Nihil enim absurdi est, Patri adscribi donorum suorum laudem, quorum est author: & tamẽ Christo, apud quem deposita sunt Spiritus dona quæ

Iohan.7.f.37 suis largiatur, easdem adscribi partes. Ideo cunctos sitientes ad se inuitat vt bibant. Et Paulus docet singulis distribui Spiritum pro

Ephes.4.b.7 mensura donationis Christi. Ac sciendum est, Spiritum Christi dici, non modò quatenus æternus Sermo Dei est eodem Spiritu cum Patre coniunctus: sed secundùm Mediatoris quoque personam: quia nisi hac virtute præditus, frustra ad nos venisset. Quo sensu

1.Co.15.f.45 vocatur secundus Adam è cælo datus in Spiritum viuificantem. vbi Paulus singularem quam suis vitam inspirat Filius Dei, vt secum vnum sint, comparat cum vita animali quæ reprobis etiam

2.Co.13.c.11 communis est. Similiter vbi optat Christi gratiam & Dei charitatem fidelibus, simul annectit communicationem Spiritus, sine qua nec Paternum Dei fauorem, nec Christi beneficentiam quisquam

Ro.5.a.5 gustabit. Sicut etiam alibi dicit, Charitas Dei effusa est in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

3 Atque hîc notare expediet quibus elogiis Spiritum insigniat Scriptura, vbi de exordio totáque instauratione salutis nostræ agi-

Rom. 8.c.15 tur. Primò vocatur Spiritus adoptionis: quia nobis testis est gratuitæ Dei beneuolẽtiæ qua nos Deus Pater in dilecto vnigenito complexus est, vt nobis esset in Patrem, nósque ad precandi fiduciam

animat,

animat,imò verba dictat,vt intrepidè clamemus,Abba,Pater. Eadem ratione dicitur arrhabo & sigillum nostræ hæreditatis: quia in mundo peregrinantes, & mortuis similes è cœlo ita viuificat vt certi simus sub fideli Dei custodia salutem nostrã in tuto esse. vnde & vita esse dicitur propter iustitiam. Quoniam verò arcana sua irrigatione ad germina iustitiæ proferenda nos fœcundat, vocatur sæpius aqua, vt apud Iesaiam, Omnes sitientes venite ad aquas. Item, Effundam Spiritum meum super sitientem,& flumina super aridam. Quibus respondet Christi sententia quam nuper adduxi, Si quis sitit, veniat ad me. Quanquam interdum à purgandi mundandíque energia sic nuncupatur, vt apud Ezechielem,vbi Dominus aquas mundas promittit quibus populum suum à sordibus abluet. Quoniam verò gratiæ suæ liquore perfusos in vitę vigorem restituit ac fouet, inde nomen obtinet olei & vnctionis. Rursum quia concupiscentiæ nostræ vitia assiduè excoquendo & exurendo,corda nostra incendit amore Dei & studio pietatis,ab hoc quoque effectu meritò ignis appellatur. Denique nobis describitur quasi fons, vnde ad nos manant cælestes omnes diuitiæ: vel Dei manus,qua suam potentiam exercet:quia virtutis suæ afflatu diuinam nobis vitam sic inspirat vt non iam agamur ipsi à nobis,sed eius actione ac motu regamur: vt siqua sunt in nobis bona, fructus sint gratiæ ipsius: nostræ verò sine ipso dotes,mentis sint tenebræ cordísque peruersitas. Hoc quidem iam clarè expositum est, donec intentæ sint in Spiritum mentes nostræ, Christum iacere quodammodo otiosum:quia frigidè eum extra nos,adeóque procul à nobis speculamur. Scimus autem non aliis prodesse nisi quorum est caput & primogenitus inter fratres, qui denique eum induerunt. Facit sola hæc coniunctio,ne inutiliter,quo ad nos,cum Saluatoris nomine venerit. Quò spectat sacrum illud coniugium quo efficimur caro de carne eius,& ossa ex ossibus,adeóque vnum cum ipso:solo autem Spiritu vnit se nobiscum. Eiusdem Spiritus gratia & virtute efficimur illius membra, vt nos sub se contineat, vicissimque illum possideamus.

Galat.4.a.6 *2.Cor.1.d.21* *Rom. 8.b.10* *Ies.55.a.1* *& 44.a.3* *Iohã. 7.f.37* *Ezec.36.e.25* *1.Iohan.2.c.20.27* *Luc.3.d.16* *Iohan.4.b.14* *Act. 11.c.21* *Ephes.4.d.15* *Rom. 8.f.29* *Galat.3.d.27* *Ephes.5.g.30*

4 Verùm quia fides præcipuum est eius opus, ad eam magna ex parte referuntur quæ ad vim eius & operationem exprimendam passim occurrunt: quia nonnisi per eam nos in Euangelii lumen adducit,sicuti docet Iohannes Baptista, datam esse prærogatiuam credentibus in Christum vt sint filii Dei, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt. vbi Deum opponens carni & sanguini, supernaturale esse donum asserit, quòd fide recipiant Christum qui alioqui suæ incredulitati dediti manerent. Cui simile est illud Christi responsum, Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. quæ nunc breuiter attingo: quia iam alibi copiosè tractaui. Simile etiam est illud Pauli, Obsignatos fuisse Ephesios Spiritu promissionis sancto. Ostendit enim internum esse doctorem, cuius opera in mentes nostras penetrat

Iohan.1.b.13 *Mat.16.c.17* *Ephes.1.c.13*

salutis promissio, quæ alioqui aerem duntaxat vel aures nostras fe
2. Th.2. riret. Similiter vbi Thessalonicenses dicit electos à Deo in sancti-
d.13 ficatione Spiritus & fide veritatis: quo contextu breuiter admonet
fidem ipsam non aliunde prodire quàm à Spiritu. Quod apertius
1. Iohan. explicat Iohãnes, Nos scimus quòd manet in nobis è Spiritu quem
3.d.24 nobis dedit. Item, Ex hoc cognoscimus in eo nos manere, & ipsum
Ibidē 4. in nobis, quòd dedit nobis ex Spiritu suo. Itaque discipulis suis, vt
c.13 capaces essent cælestis sapientiæ, promisit Christus Spiritum veri-
Iohã.14. tatis, quem mundus non potest capere. Et hoc illi proprium mu-
b.17 nus attribuit, suggerere quæ ipse ore docuerat. quia frustra cæcis
lux se offerret nisi Spiritus ille intelligentiæ aperiret mentis ocu-
los: vt rite clauem vocare queas qua cælestis regni thesauri nobis
reserantur, eiúsque illuminationem mentis nostræ aciem ad vi-
2. Cor.3. dendum. Ideo Paulus tantopere commendat ministerium Spiritus:
b.6 quia sine profectu clamarent doctores, nisi Christus ipse interior
Iohã. 6. magister suo Spiritu ad se traheret qui dati sunt à Patre. Ergo si-
a cut in Christi persona reperiri diximus perfectam salutem: ita, vt
Luc.3.d. fiamus eius participes, baptizat nos in Spiritu sancto & igni, illu-
16 minans nos in Euangelii sui fidem, atque ita regenerans vt simus
nouæ creaturæ: & prophanis sordibus purgatos in sancta Deo tem-
pla consecrat.

De Fide: vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria. CAP. II.

VERUM hæc omnia cognitu facilia erunt vbi posita fuerit clarior fidei definitio: vt vim eius & naturam teneant lectores. Repetere autem memoria conuenit quæ antè tradita fuerunt, quum Deus nobis per Legem præscribat quid agendum sit, siqua in parte lapsi fuerimus, terribile illud quod edicit mortis æternæ iudicium nobis incumbere. Rursum, quia non modò arduum sed prorsus supra vires extráque omnem nostram facultatem est Legem implere vt exigit: si nos duntaxat ipsos intuemur, & quæ meritis nostris digna sit conditio reputamus, nihil bonæ spei esse reliquum, sed à Deo abiectos sub æterno interitu iacere. Hoc tertio explicatum fuit vnam esse liberationis rationem quæ nos à tam misera calamitate eruat: vbi apparet Christus redemptor, per cuius manum cælestis Pater, pro sua immensa bonitate & clementia nostri misertus, succurrere nobis voluit: siquidem & solida fide misericordiam hanc amplectimur, & in ipsa constanti spe acquiescimus. Hoc verò nunc expendere conuenit, qualis esse hæc fides debeat, per quam regni cælestis possessionem adeunt quicunque adoptati sunt à Deo in filios: quando tantæ rei efficiendæ non quamlibet opinionem aut etiam persuasionem parem esse constat. Atque eo maiore cura & studio dispicienda est nobis & disquirenda germana fidei proprietas, quò perniciosior hodie est in hac parte multorum hallucinatio.

Siqui-

Siquidem bona pars orbis, audito eius nomine, nihil altius concipit quàm vulgarem quendam Euangelicæ historiæ assensum: imò quum in scholis de Fide disputant, Deum eius obiectum simpliciter vocando, euanida speculatione (vt alibi diximus) miseras animas rapiunt transuersum magis quàm ad scopum dirigant. Nam quum Deus lucem inaccessam habitet, Christum occurrere medium necesse est. Vnde & se lumen mundi vocat: & alibi, viam, veritatem & vitam: quia ad Patrem (qui fons est vitæ) nisi per ipsum nemo venit: quia solus Patrem cognoscit, deinde fideles quibus eum voluerit patefacere. Secundùm hanc rationem Paulus nihil se cognitu eximium ducere asserit præter Christum: & Actorum vigesimo se prædicasse refert fidem in Christum. & alibi Christum ita loquentem inducit, Mittam te inter gentes, vt accipiant remissionem peccatorum & sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. Et Paulus in eius persona nobis visibilem esse Dei gloriam testatur, vel (quod idem valet) illuminationem cognitionis gloriæ Dei in eius facie lucere. Verum quidem est in vnum Deum fidem respicere: sed illud quoque addendum est, vt agnoscat quem ille misit Iesum Christum. Quia Deus ipse procul absconditus lateret nisi nos irradiaret fulgor Christi. In hunc finem quicquid habebat Pater, apud vnigenitum deposuit, vt in eo se patefaceret: vt ipsa bonorũ cõmunicatione exprimeret veram gloriæ suæ imaginem. Siquidem, vt dictum est, Spiritu nos trahi oportere vt ad Christum quærendum incitemur: ita vicissim monendi sumus inuisibilem Patrem non alibi quàm in hac imagine quærendum esse. Qua de re eleganter Augustinus, qui de fidei scopo differens, sciendum esse tradit quò sit eundum & quà: tum continuò pòst colligit, munitissimam aduersus omnes errores viam esse eundem Deum & hominem. Deum enim esse quò tendimus, hominem quà imus: vtrunque autem nonnisi in Christo inueniri. Nec verò Paulus, dum fidem erga Deum prædicat, in animo habet euertere quod toties inculcat de fide, quæ totam suam stabilitatem habet in Christo. Petrus verò aptissimè vtrunque connectit, dicens per ipsum nos in Deum credere.

1. Tim. 6 d. 16 · *Iohan. 8. b. 12* · *Iohã. 14. a. 6* · *Luc. 10. d. 22* · *1 Cor. 2. a. 2* · *Act. 26. d. 17. 18* · *2. Cor. 4. b. 6* · *Lib. 11. de Ciui. Dei. ca. 2* · *1. Petr. 1. d. 21*

2 Ergo hoc malum, vt alia innumera, scholasticis acceptum referri par est, qui velut obducto velo Christum texerunt, in cuius intuitum nisi rectà intenti simus, per multos labyrinthos semper vagari continget. Præterquam verò quòd caliginosa sua definitione totam vim fidei deterunt ac ferè exinaniunt, commentum fabricarunt implicitæ fidei, quo nomine crassissimam ignorantiam ornantes, miseræ plebeculæ cum magna pernicie illudunt. Imò (vt verius & apertius dicam quod res est) commentum hoc veram fidem non modò sepelit, sed penitus destruit. Hoccine credere est, nihil intelligere, modò sensum tuũ obedienter Ecclesiæ submittas? Non in ignoratione, sed in cognitione sita est fides,

atque illa quidem non Dei modò, sed diuinæ voluntatis. Nec enim ex eo salutem consequimur, vel quòd parati sumus pro vero amplecti quicquid Ecclesia præscripserit, vel quòd inquirendi cognoscendíque prouinciam ad ipsam relegamus: sed quando Deum agnoscimus nobis esse propitium Patrem, reconciliatione per Christum facta: Christum verò in iustitiam, sanctificationem, & vitam nobis esse datum. Hac (inquam) cognitione, non sensus nostri submissione, ingressum in regnum cælorum obtinemus.

Rom.1 o.10 Nam quum dicit Apostolus, corde credi ad iustitiam, ore confessionem fieri ad salutem, non satis esse indicat siquis implicitè credat quod non intelligat, nec etiam inquirat, sed explicitam requirit diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia.

3 Equidem non inficior (qua sumus ignorantia circunsepti) quin plurima nobis implicita nunc sint, & etiam sint futura, donec deposita carnis mole propius ad Dei præsentiam accesserimus: in quibus ipsis nihil magis expediat quàm iudicium suspendere, animum autem offirmare ad tenendam cum Ecclesia vnitatem. Verùm hoc prætextu ignorantiam humilitate temperatam

Iohā.17. a.3 fidei nomine insignire, absurdissimum est. Fides enim in Dei & Christi cognitione, non in Ecclesiæ reuerentia iacet. Et videmus qualem labyrinthum ista sua implicatione sint fabricati, vt quiduis, nullo cum delectu, dum sub Ecclesiæ obtruditur titulo, ab imperitis instar oraculi arripiatur, interdum etiam prodigiosissimi errores. Quæ inconsiderata facilitas, quum certissimum sit in ruinam præcipitium, ab iis tamen excusatur: quia definitè nihil credat, sed apposita conditione: si talis Ecclesiæ sit fides. Ita in errore veritatem, in cæcitate lucem, in ignorantia rectam scientiam teneri fingunt. Quibus refutandis ne longius immoremur, tantùm admonemus lectorem vt ipsa cum nostris conferat. ipsa enim veritatis perspicuitas satis expeditam per se refutationem suggeret. Neque enim apud eos hoc quæritur, an implicita sit fides multis ignorantiæ reliquiis, sed definiunt, ritè credere qui in sua inscitia stupent, adeóque sibi indulgent, modò Ecclesiæ authoritati & iudicio de rebus incognitis assentiantur. Quasi verò Scriptura passim non doceat cum fide coniunctam esse intelligentiam.

4 Nos verò fidem, quandiu in mundo peregrinamur, implicitam esse concedimus, non solùm quia nos multa adhuc latent: sed quia multis errorum nebulis circundati, non omnia assequimur. Nam perfectissimi cuiusque summa sapientia est proficere, placi-

Philip.3. c.15 dáque docilitate longiùs eniti. Itaque fideles hortatur Paulus, vt siqua de re alii ab aliis dissentiant, expectēt reuelationem. Et sanè experientia docet, donec carne simus exuti, minus nos assequi quàm optandum esset. ac quotidie legendo in multos obscuros locos incidimus, qui nos ignorantiæ coarguunt. Atque hoc fræno in modestia nos Deus retinet, fidei mensuram singulis assignans, vt optimus etiam quisque doctor ad discendum paratus sit. Ac in-

ſignia huius fidei implicitæ exempla in Chriſti diſcipulis notare licet, antequam plenam illuminationem adepti eſſent. Videmus quàm difficulter rudimenta ipſa guſtent, vt hæſitent in minimis quibuſque, vt à Magiſtri ore pendentes, non tamen multum promoueant: quinetiam dum ad monumentum accurrunt mulierum admonitu, reſurrectio magiſtri illis inſtar ſomnii eſt. Quum illis fidei teſtimonium antè reddiderit Chriſtus, ea prorſus fuiſſe vacuos dicere fas non eſt: imò, niſi perſuaſi fuiſſent Chriſtum reſurrecturum eſſe, concidiſſet in illis omne ſtudium. Nec verò ſuperſtitio traxit mulieres, vt cadauer hominis extincti aromatibus condirent, de cuius vita nulla ſpes foret: ſed quanuis fidem haberent eius verbis, quem ſciebant veracem eſſe: ruditas tamen, quæ adhuc occupabat eorum mentes, fidem caligine obuoluit, vt eſſent ferè attoniti. Vnde etiam dicuntur tunc demum credidiſſe, vbi re ipſa ab ipſis comperta fuit ſermonum Chriſti veritas: non quòd credere inceperint, ſed quia occultæ fidei ſemen, quod in eorum cordibus velut emortuum erat, tunc recepto vigore emerſit. Vera ergo in illis fuit, ſed implicita fides: quia reuerenter Chriſtum pro vnico doctore amplexi erant. Deinde ab ipſo edocti, ſtatuebant ſibi eſſe authorem ſalutis. denique credebant è cælo veniſſe, vt per gratiam Patris diſcipulos illuc colligeret. Nec verò familiarior huius rei probatio quærenda eſt quàm quòd in cunctis ſemper mixta eſt fidei incredulitas.

5 Vocare etiam fidem implicitam licet quæ tamen propriè nihil aliud eſt quàm fidei præparatio. Pleroſque credidiſſe Euangeliſtæ referunt qui tantùm miraculis in admirationem rapti, non vltrà progreſſi ſunt quàm Chriſtum eſſe Meſſiam qui promiſſus fuerat: quanuis ne tenui quidem Euangelii doctrina imbuti eſſent. Talis obſeruantia, quæ eos ſubegit vt Chriſto libenter ſe ſubiicerent, ornatur fidei titulo: cuius tamen nonniſi initium fuit. Sic aulicus ille qui de Filii ſanatione promiſſioni Chriſti credidit, domum reuerſus, teſte Euangeliſta, denuo credidit. nempe quia primò inſtar oraculi habuit quod audierat ex ore Chriſti: deinde eius authoritati ſe addixit, ad recipiendam doctrinam. Quanquam ſciendum eſt, ita fuiſſe docilem & paratum ad diſcendum: vt tamen verbum credendi priore loco particularem fidem denotet, ſecundo loco eum numeret inter diſcipulos qui nomen Chriſto dederant. Non abſimile exemplum in Samaritanis proponit Iohannes, qui mulieris ſermoni crediderunt vt feruidè ad Chriſtum accurrerent, qui tamen eo audito ſic loquuntur, Iam non credimus ob ſermonem tuum, ſed eum audiuimus, & ſcimus quòd Seruator ſit mundi. Ex his patet, eos etiam qui primis elementis nondum ſunt imbuti, modò ad obediendum ferantur, vocari Fideles, non quidem propriè, ſed quatenus Deus pro ſua indulgentia pium illum affectum tanto honore dignatur. Sed hæc docilitas cum proficiendi deſiderio longè diſtat à craſſa ignorantia, in qua tor-

Iohan.4. g.53

Iohan.4. f.42

pent qui fide implicita (qualis fingitur à Papiſtis) contenti ſunt?
2.*Tim.* Nam ſi Paulus ſeuerè eos damnat qui ſemper diſcentes, nunquam
3.*b*.7 ad ſcientiam veritatis perueniunt, quantò grauiorem ignominiam
merentur qui data opera affectant nihil ſcire?

6 Hæc igitur vera eſt Chriſti cognitio, ſi eum qualis offertur à Patre ſuſcipimus, nempe Euangelio ſuo veſtitum: quia ſicuti in ſcopum fidei noſtræ ipſe deſtinatus eſt, ita nonniſi præeunte Euangelio rectà ad eum tendemus. Et certè illic nobis aperiuntur theſauri gratiæ: quibus clauſis, parum nobis Chriſtus prodeſſet.
Epheſ.4. Sic Paulus fidem doctrinæ indiuiduam comitem addit his verbis,
c.20 Non ita didiciſtis Chriſtum: ſi quidem edocti eſtis quæ ſit veritas in Chriſto. Neque ſic tamen ad Euangelium reſtringo fidem, quin fatear à Moſe & Prophetis traditum fuiſſe quod ad eam ædificandam ſufficeret: ſed quia plenior Chriſti manifeſtatio in Euan-
Rom.10. gelio exhibita eſt, meritò vocatur à Paulo doctrina fidei. Qua
a.4 etiam ratione alibi dicit, fidei aduentu Legem abolitam fuiſſe: hac voce comprehendens nouum & inſolitum docendi genus, quo Patris miſericordiam magis illuſtrauit, & de ſalute noſtra certius teſtatus eſt Chriſtus ex quo apparuit magiſter. Quanquam facilior erit & aptior methodus, ſi gradatim à genere ad ſpeciem deſcendimus. Principio admonendi ſumus, perpetuam eſſe fidei relationem cum verbo, nec magis ab eo poſſe diuelli, quàm ra-
Ieſa.55. dios à ſole, vnde oriuntur. Ideo apud Ieſaiam clamat Deus, Audite
a.3 me, & viuet anima veſtra. Et hunc eundem fidei fontem demon-
Iohã.20. ſtrat Iohannes his verbis, Hæc ſcripta ſunt vt credatis. Propheta
g.31 quoque hortari volens populum ad fidem, Hodie (inquit) ſi vo-
Pſal.95. cem eius audieritis. & Audire paſſim accipitur pro credere. De-
c.8 nique non fruſtra Deus apud Ieſaiam hac nota diſcernit filios Ec-
Ieſa.53. cleſiæ ab extraneis, quòd omnes erudiet, vt ſint ab ipſo edocti.
e.13 quia ſi promiſcuum eſſet beneficium, cur ad paucos dirigeret ſermonem? Cui reſpondet quòd paſſim Euangeliſtæ Fideles & Diſcipulos ponunt tanquam ſynonyma, ac præſertim Lucas in Actis
Act.6.*a*. Apoſtolorum ſæpius: quinetiam hoc epitheton ad mulierem vſq;
1, 2.*b*. 7, extendit, Act.9. Quare ſi ab hoc ſcopo in quem collimare debet,
& 9.*a*.1. vel minimùm deflectit fides, naturam ſuam non retinet, ſed incer-
b. 10. d. ta eſt credulitas, & vagus mentis error. Idem verbum baſis eſt, qua
19.25.e. fulcitur & ſuſtinetur: vnde ſi declinat, corruit. Tolle igitur verbũ,
26.*g*.38, & nulla iam reſtabit fides. Non hîc diſputamus an ad ſeminan-
& 11. *d*. dum Dei ſermonem, vnde fides concipiatur, neceſſarium ſit ho-
26.29,*&* minis miniſterium, quod alibi tractabimus: ſed verbum ipſum, vt-
13. *g*. 52, cunque ad nos deferatur, inſtar ſpeculi eſſe dicimus, in quo Deum
& 14,15, intueatur fides. Siue igitur hominis operam in hoc Deus adhi-
16, 18, beat, ſiue ſola ſua virtute operetur, ſemper tamen iis quos ad ſe
19,20,21 trahere vult, per verbum ſuum ſe repræſentat. Vnde & fidem de-
Philip.2. finit Paulus obedientiam quæ præſtatur Euangelio, Rom.1.a.5. &
c.17 alibi obſequiũ fidei laudat in Philippẽſibus. Neq; enim vnũ id in

fidei intelligentia agitur, vt Deum esse nouerimus, sed etiam, imò hoc præcipuè, vt qua, sit erga nos voluntate, intelligamus. Neque enim scire quis in se sit, tantùm nostra refert, sed qualis esse nobis velit. Iam ergo habemus fidem esse diuinæ erga nos voluntatis notitiam ex eius verbo perceptam. Huius autem fundamentum est, præsumpta de veritate Dei persuasio. De cuius certitudine, quandiu secum animus tuus disceptabit, dubiæ & infirmæ, vel potius nullius authoritatis erit verbum. Neque etiam sufficit Deum credere veracem, qui nec fallere nec mentiri possit, nisi constituas proculdubio, quicquid ab ipso prodit, sacrosanctam esse & inuiolabilem veritatem. Fides.

7 Sed quoniam nec ad vocem Dei quamlibet cor hominis in fidem erigitur, inquirendum adhuc est quid propriè fides in verbo respiciat. Vox Dei erat ad Adam, Morte morieris. Vox Dei ad Caim, Sanguis fratris tui clamat ad me de terra: sed quæ nihil per se, nisi fidem quatefacere queant, tantùm abest vt stabiliendæ sint idoneæ. Non negamus interim quin fidei officium sit veritati Dei subscribere quoties & quicquid & quocunque modo loquitur: sed quærimus modò quid in verbo Domini reperiat fides, quo nitatur & recumbat. Vbi solam indignationem & vindictam conscientia nostra conspicit, quomodo non trepidabit & exhorrescet? Deum autem quem exhorrescit, quomodo non refugeret? atqui Deum quærere fides debet, non refugere. Constat ergo nondum plenam haberi à nobis fidei definitionem: quando voluntatem Dei qualemcunque nosse, pro fide censendum non est. Quid si in locum voluntatis, cuius sæpe tristis est nuntius & formidabile præconium, beneuolentiam seu misericordiã subiiciamus? Ita certè ad fidei ingenium propius accesserimus. tum enim ad Deum quærendum allicimur postquam didicimus salutem nobis apud eum esse repositam: quod ipsum nobis confirmatur vbi sibi curæ studióque eam esse declarat. Proinde gratiæ promissione opus est, qua nobis testificetur se propitium esse Patrem: quando nec aliter ad eum appropinquare possumus, & in eam solam reclinare cor hominis potest. Hac ratione in Psalmis passim iunguntur hæc duo sicuti inter se cohærent, misericordia & veritas: quia nec quicquam nos iuuaret scire Deum esse veracem, nisi clementer nos ad se alliceret: nec eius misericordiam amplecti nostrum esset, nisi eam sua voce offerret. Veritatem tuam & salutem prædicaui: non celaui bonitatem tuam & veritatem tuam. Bonitas tua & veritas custodiãt me. Alibi, Misericordia tua ad cælos, veritas tua vsque ad nubes. Item, Omnes viæ Iehouæ clementia & veritas custodientibus fœdus eius. Item, Multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Item, Canam nomini tuo super misericordia & veritate tua. Omitto quod in eandem sententiam apud Prophetas legitur, Deum clementem esse & fidelem in promissis. Temere enim statuemus Deum

Gene. 2. c. 17 *Ibidẽ 4. b. 10* *Psal. 40. c. 11* *Psal. 36. b. 6* *Psal. 25. b. 10* *Psal. 117* *Psal. 138. a. 2*

nobis propitium, nisi de se testetur ipse, nósque sua inuitatione præueniat, ne dubia vel obscura sit voluntas. Iam autem visum est vnicum amoris pignus esse Christum: sine quo sursum & deorsum apparent odii & iræ signa. Iam quum non multū habitura sit momenti diuinæ bonitatis notitia, nisi in ea nos acquiescere faciat, excludenda est dubitatione mixta intelligentia, quæ non solidè sibi constet, sed ipsa secum disceptet. At verò plurimum abest quin mens hominis, vt cæca est & obtenebrata, ad percipiendam vsque Dei voluntatem penetret ac conscendat, atque etiam cor, vt perpetua hæsitatione fluctuatur, securum in ea persuasione resideat. Itaque aliunde & mentem illuminari, & cor obfirmari conuenit, quò Dei verbum plenam apud nos fidem obtineat. Nunc iusta fidei definitio nobis constabit, si dícamus esse diuinę erga nos beneuolentiæ firmam certámque cognitionem, quæ gratuitæ in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum & reuelatur mentibus nostris & cordibus obsignatur.

8 Verùm antequam vltrà progrediar, quædam procemia necessaria erunt ad nodos explicandos, qui obstaculum alioqui afferre possent lectoribus. Ac primò refutanda est quæ in scholis volitat nugatória fidei formatæ & informis distinctio. Imaginantur enim eos credere quicquid cognitu necessarium est ad salutem, qui nullo timore Dei, nullo pietatis sensu tanguntur. Quasi verò Spiritus sanctus corda nostra in fidem illuminando, non sit nobis adoptionis nostræ testis. Superciliosè tamen, tota Scriptura reclamante, persuasionem illam timore Dei vacuam, fidei nomine dignantur. Cum eorum definitione longiùs conflictari opus non est, quàm fidei naturam simpliciter enarrando, qualis verbo Dei traditur. Vnde liquidò patebit quàm imperitè & insulsè de ipsa strideant magis quàm loquantur. Partem iam attigi, reliqua suo loco deinde subiiciam. Nunc dico, nihil eorum commento posse fingi absurdius. Fidem assensum esse volunt, qua recipiet quilibet Dei cõtemptor quod ex Scriptura profertur. Atqui primò videndū erat, sibíne quisque proprio marte fidem accersat: an Spiritus sanctus per eam testis sit adoptionis. Itaque pueriliter ineptiunt, quærendo an eadem sit fides quam superueniens qualitas format: an verò diuersa & noua. Vnde certò apparet ita garriendo de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse: quia initium credendi iam in se reconciliationem continet qua homo ad Deum accedit. Quòd
Rom. 10. b. 10 si expenderent illud Pauli, Corde creditur ad iustitiam: fingere desinerent frigidam illam qualitatem. Si vna hæc nobis suppeteret ratio, valere deberet ad litem finiendā: assentionem scilicet ipsam, sicuti ex parte attigi, & fusius iterum repetam, cordis esse magis quàm cerebri, & affectus magis quàm intelligentiæ. Qua ratione
Ro. 1. a. 5 obedientia vocatur fidei, cui nullum aliud obsequium præfert Dominus: & meritò, quando illi sua veritate nihil est pretiosius: quam à credentibus, quasi subscriptione facta, obsignari Iohannes

nes Baptista est testis. Quoniam res minimè dubia est, vno verbo *Iohan.3.d.25*
statuimus, eos ineptè loqui quum fidem formari dicunt, accessio-
ne piæ affectionis ad assensum facta: quum assensus quoque pia
affectione constet: qualis saltem in Scripturis demonstratur. Sed
alterum multò clarius argumentum se etiamnum offert. Quum
enim fides Christum amplectatur, vt nobis offertur à Patre: ille
verò non in iustitiam modò, peccatorum remissionem & pacem
offeratur, sed in sanctificationem quoque & fontem aquæ viuæ:
eum haud dubiè ritè cognoscere nunquam poterit quin sanctifica-
tionem Spiritus simul apprehendat. Aut siquis apertius id dictum
cupiat, Fides in Christi notitia sita est. Christus nisi cum Spiritus
sui sanctificatione cognosci nequit. Consequitur, fidem à pio affe-
ctu nullo modo esse distrahendam.

9 Quòd solent obtrudere quod ait Paulus, Siquis scilicet om- *1.Cor.13.a.2*
nem fidem habeat, vt montes transferat, charitatem verò non ha-
beat, eum nihil esse, quò fidem charitate spoliatam deforment:
non animaduertunt quid eo loco sit Apostolo fides. Quum enim *1.Co.12.b.10*
proximo capite disseruisset de variis donis Spiritus, in quibus re-
posuerat genera linguarum, virtutes, prophetiam, & hortatus es- *Ibidem d.31*
set Corinthios ad sectanda ex iis meliora, hoc est, vnde plus fru-
ctus & emolumenti rediret ad totum Ecclesiæ corpus: subiicit, ex-
cellentiorem adhuc se viam demõstraturum. Eiusmodi dona om-
nia, vtcunque per se excellentia sint, nihili tamen æstimanda esse
nisi charitati seruiant. Esse enim in Ecclesiæ ædificationem data:
in eam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum
distributione vtitur, repetens eadem illa quæ superius recensuerat
dona, sed aliis nominibus. Pro eodem autem vsurpat virtutes, &
fidem, nempe pro edendorum miraculorum facultate. Quum er-
go hæc siue virtus siue fides particulare sit donum Dei, quo im-
pius quispiam & pollere queat & abuti, vt dono linguarum, vt
prophetia, vt aliis charismatibus: non mirum si à charitate separe-
tur. Totus autem istorum error in eo est, quòd quum vocabulum
fidei sit πολύσημον, significati diuersitate non obseruata, perinde pu-
gnant acsi eadem vbique foret acceptio. Locus Iacobi, quem in e-
iusdem errroris patrocinium accersunt, alibi discutietur. Quan-
quam verò plures esse fidei formas, docendi causa concedimus,
dum volumus ostendere qualis sit in impiis Dei notitia: vnicam ta-
men piorum fidem, vt Scriptura docet, agnoscimus & prædica-
mus. Credunt certè plurimi Deum esse, Euangelicam historiam ac
reliquas Scripturæ partes veras esse arbitrantur: (quale ferè iudi-
cium esse solet de iis quæ vel olim gesta narrantur, vel ipsi præsen
tes spectauimus.) sunt etiam qui vltrà procedunt: nam & Dei ser-
monem pro certissimo habent oraculo, nec eius præcepta prorsus
negligunt, & minis & promissionibus vtcunque commouentur.
Talibus quidem fidei testimonium tribuitur, sed per κατάχρησιν:
quoniam Dei verbum non impugnant manifesta impietate, vel

reiiciunt vel contemnunt: ſed quandam potiùs obedientiæ ſpeciem præ ſe ferunt.

10 Verùm hæc fidei ſeu vmbra, ſeu imago, vt nullius eſt momenti, ita indigna eſt fidei appellatione: à cuius ſolida veritate quàm procul abſit, tametſi mox fuſius videbitur, nihil tamen im-
Act.8.b. pedit nunc obiter indicari. Credidiſſe dicitur Simon Magus, qui
13, & c. tamen ſuam incredulitatem paulò pòſt prodit. Quòd fides illi tri-
18 buitur, non intelligimus cum quibuſdam, ſimulaſſe verbis quam in corde nullam haberet: ſed potius arbitramur, Euangelii maieſtate victum, qualemcũque fidem adhibuiſſe, atque ita Christum, vitæ & ſalutis authorem agnouiſſe, vt libenter illi nomen daret.
Luc.8.a. Eodem modo credere ad tempus dicuntur in Euangelio Lucæ, in
7, & b. quibus verbi ſemen, antequam fructificet, præfocatur: aut etiam
13 nullis dum actis radicibus areſcit mox & deperit. Tales non dubitamus quodam verbi guſtu affectos ipſum auidè arripere, & diuinam eius virtutem perſentiſcere: vt fallaci fidei ſimulatione non hominum oculis modò imponant, ſed ſuis ipſorum animis. Ipſiſſimam enim pietatem eſſe ſibi perſuadent illam quam Dei verbo deferunt reuerentiam, quia nullam eſſe impietatem reputant, niſi manifeſtum & confeſſum eius vel probrum vel cõtemptum. Qualiſcunque autem illa eſt aſſenſio, ad cor ipſum vſque minimè penetrat, vt illic defixa reſideat. & quanquam radices egiſſe interdum videtur, viuæ tamen illæ non ſunt. Tot vanitatis receſſus habet, tot mendacii latebris ſcatet cor humanum, tam fraudulenta hypocriſi obtectum eſt, vt ſeipſum ſæpe fallat. At verò qui talibus fidei ſimulachris gloriantur, intelligant Diabolis nihilo ſe in hac parte præcellere. Priores certè illi ſunt multò inferiores, qui ſtupi-
Iac.2.d. di audiunt & intelligunt, quorum notitia Diaboli contremiſcunt:
19 alii in hoc pares ſunt, quòd qualiſcunque ſenſus, quo tanguntur, in terrorem tandem exit & conſternationem.

11 Scio quibuſdam durum videri vbi fides reprobis tribuitur: quum Paulus eam fructum electionis eſſe afferat. qui tamen no-
1.Theſ.1. dus facilè ſoluitur: quia etſi in fidem non illuminantur, nec Euan-
a.4,5 gelii efficaciam verè ſentiũt niſi qui præordinati ſunt ad ſalutem: experientia tamen oſtendit reprobos interdum ſimili ferè ſenſu atque electos affici, vt ne ſuo quidem iudicio quicquam ab electis differant. Quare nihil abſurdi eſt quòd cæleſtium donorum gu-
Heb.6.4 ſtus ab Apoſtolo, & temporalis fides à Chriſto illis adſcribitur:
Luc.8.7 non quòd vim ſpiritualis gratiæ ſolidè percipiant ac certum fidei lumen: ſed quia Dominus, vt magis conuictos & inexcuſabiles reddat, ſe inſinuat in eorum mentes, quatenus ſine adoptionis Spiritu guſtari poteſt eius bonitas. Siquis obiiciat, nihil igitur amplius reſtare fidelibus vnde certò adoptionem ſuam æſtiment: reſpondeo, quãuis magna ſit ſimilitudo & affinitas inter Dei ele-
Galat.4. ctos, & qui fide caduca ad tempus donantur, vigere tamen in ſolis
a.6 electis fiduciam illam quam celebrat Paulus, vt pleno ore clamẽt

Abba,

Abba, Pater. Ergo, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam dispereat semen vitæ eorum cordibus insitum: ita solidè in illis obsignat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis ac rata sit. Sed hoc minimè obstat quin illa inferior Spiritus operatio cursum suum habeat etiam in reprobis. Interea docentur fideles, sollicitè, & humiliter seipsos excutere, ne pro fidei certitudine obrepat carnis securitas. Adde quòd reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbram potius apprehendant quàm solidum corpus: quia peccatorum remissionem Spiritus propriè in solis electis obsignat, vt eam speciali fide in vsum suum applicent. Meritò tamen dicuntur reprobi Deum credere sibi propitium: quia donum reconciliationis, licet confusè nec satis distinctè, suscipiunt: non quòd eiusdem vel fidei vel regenerationis participes sint cum filiis Dei: sed quia commune cum illis fidei principium habere videntur, sub integumento hypocriseos. Nec verò nego quin hucusque eorum mentes irradiet Deus, vt eius gratiam agnoscant: sed sensum illum à peculiari testimonio quod reddit suis electis, ita distinguit, vt ad solidum effectum & fruitionem non perueniant. Non enim ideo se propitium illis demonstrat, quia verè ex morte ereptos in custodiam suam recipiat, sed tantùm illis manifestat præsentem misericordiam. Viua autem fidei radice solos electos dignatur, vt in finem vsque perseuerent. Ita diluitur obiectio illa, si verè gratiam suam demonstrat Deus, hoc perpetuò fixum esse: quia nihil obstat quominus præsenti gratiæ suæ sensu, qui postea euanescit, Deus aliquos illustret.

12 Quanquam etiam fides diuinæ erga nos beneuolentiæ notitia est, & certa de eius veritate persuasio: non mirum tamē est diuini amoris sensum in temporariis euanescere, qui licet fidei sit affinis, ab ea tamen multum differt. Voluntas Dei immutabilis est, fateor, & semper eius veritas sibi constat. atqui nego hucusque progredi reprobos, vt in arcanam illam reuelationem penetrent, quam solis electis Scriptura vendicat. Nego igitur eos vel Dei voluntatem, vt est immutabilis, capere, vel eius veritatem constanter amplecti: quia in sensu euanido subsidunt. sicuti arbor non satis altè plantata, vt viuas radices agat, temporis successu arescit: licet per aliquot annos non flores tantùm & folia emittat, sed etiam fructus. Denique sicut primi hominis defectione deleri potuit ex eius mente & anima imago Dei, ita mirum non est si quibusdam gratiæ suæ radiis reprobis illuceat, quos postea extingui patitur. Nec verò quicquam impedit quominus leuiter alios tingat Euangelii sui notitia, alios penitus imbuat. Hoc interim tenendum est, quantumuis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam: reprobos verò tali luce aspergi quæ postea dispereat.

Neque tamen fallacem esse Spiritum: quia semen quod iacit in eorum cordibus, non viuificat, vt semper maneat incorruptibile, sicuti in electis. Vltrà procedo, nam quum ex Scripturæ doctrina, & quotidiano vsu constet reprobos interdum affici diuinæ gratiæ sensu, quoddam mutui amoris desiderium in illorum cordibus excitari necesse est. Sic in Saule ad tempus viguit pius affectus, vt Deum amaret, à quo paternè se tractari sciens, aliqua bonitatis eius dulcedine capiebatur. At quemadmodum radicitus non hæret in reprobis de paterno Dei amore persuasio: ita non solidè eum redamant vt filii, sed mercenario quodam affectu ducuntur. Nam soli Christo hac lege datus est Spiritus ille amoris, vt eum membris suis instillet. nec certè longius quàm ad electos patet
Ro.5.a.5 illud Pauli, Diffusa est charitas Dei in corda nostra per Spiritum sanctum qui datus est nobis, nempe charitas quæ illam, quam suprà attigi, inuocationis fiduciam generat. Sicuti ex opposito videmus, Deum mirabiliter irasci filiis suis quos amare non desinit: non quòd apud se eos oderit, sed quia terrere eos vult iræ suæ sensu, vt superbiam carnis humiliet, torporem excutiat, & ad pœnitentiam solicitet. Itaque eodem tempore & iratum sibi, vel peccatis suis, & propitium concipiunt: quia non fictè iram eius deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. His quidem constat, quosdam non simulare fidem, qui tamen vera fide carent. sed dum subito zeli impetu feruntur, seipsos falsa opinione decipiunt. Nec dubium est quin ipsos occupet socordia, ne cor suum probè, vt par erat, examinent. Tales fuisse probabile est
Iohan.2. d.24 quibus (teste Iohanne) Christus seipsum non credebat, quum tamen in ipsum crederent: quia nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Quòd nisi à communi fide multi exciderent (communem appello, quia magna est similitudo & affinitas fidei temporalis cum viua & perpetua) non dixisset Christus discipulis, Si vos
Iohan.8. d.31 manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis: & cognoscetis veritatem: & veritas vos liberos reddet. Eos enim compellat qui amplexi erant eius doctrinam, & hortatur ad profectum fidei, ne torpore suo lumen quod datum est, extinguant. Ideo Pau-
Tit.1.a.1 lus fidem electis peculiariter vindicat, significans multos eua-
Mat. 15. b.13 nescere, quia viuam radicem non traxerunt. Sicuti etiam loquitur Christus apud Matthæum, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. In aliis crassius est mendacium, quos Deo
Iacob.2 & hominibus illudere non pudet. In hoc genus hominum, qui fal-
1. Tim. 1. a.5 laci prætextu impiè fidem profanant, inuehitur Iacobus. Nec Paulus requireret à filiis Dei fidem non fictam, nisi quia multi sibi
Ibi. d.19 audacter arrogant quod non habent, & inani fuco vel alios vel interdum seipsos fallunt. Itaque bonam conscientiam arcæ comparat, in qua custoditur fides: quia multi ab illa excidendo circa hanc naufragium fecerunt.

13 Tenenda etiam est ambigua verbi significatio. sæpe enim

fides

fides tantundem valet ac sana pietatis doctrina, sicut eo quem nuper citauimus loco, & eadem epistola vbi Paulus diaconos tenere vult mysterium fidei in pura conscientia. Item, vbi denuntiat quorundam defectionem à fide. Ex opposito autem dicit enutritum fuisse Timothæum verbis fidei. Item, vbi dicit, profanas inanitates & oppositiones falsò nominatæ scientiæ, in causa esse vt multi à fide discedant: quos alibi reprobos vocat circa fidem. Sicuti rursum vbi Tito præcipit, Admone eos vt sani sint in fide. Sanitatis voce nihil aliud intelligit quàm doctrinæ puritatem, quæ hominum leuitate facilè corrumpitur & degenerat. Nempe quia in Christo, quem possidet fides, absconditi sunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ: meritò extenditur ad totam cælestis doctrinæ summam, à qua non potest separari. Contrà ad particulare aliquod obiectum aliquando restringitur. sicuti quum dicit Matthæus Christum fidem eorum vidisse qui per tegulas paralyticum demiserant: & ipse clamat se non inuenisse tantam fidem in Israel quantam Centurio attulerat. Atqui probabile est intentum prorsus fuisse ad filii sanationem, cuius cura occupauerat totum eius animum. sed quia solo Christi nutu & responso contentus corporalem præsentiam non flagitat, huius circunstantiæ causa tantopere extollitur eius fides. Et nuper docuimus Paulum accipere fidem pro dono miraculorum, quo pollent qui nec Spiritu Dei sunt regeniti, nec eum seriò colunt. Alibi etiam fidem ponit pro doctrina qua in fide instituimur. Nam quum scribit fidem abolendam, non dubium est id referri ad Ecclesiæ ministerium, quod infirmitati nostræ hodie vtile est. In his quidem loquendi formis constat analogia. Cæterùm vbi impropriè transfertur nomen Fidei ad falsam professionem vel mendacem titulum, nihilo asperior videri debet κατάχρησις, quàm vbi timor Dei ponitur pro vitioso & peruerso cultu. sicuti quum sæpius dicitur in sacra historia, Gentes exteras quæ in Samariam & vicina loca traductæ fuerant, timuisse deos fictitios & Deum Israel. quod tantundem valet, ac cælum terræ miscere. Sed nunc quærimus quid sit fides quæ filios Dei ab incredulis distinguit, qua Deum inuocamus Patrem, qua transimus à morte in vitam, & qua Christus, æterna salus & vita, in nobis habitat. Eius autem vim & naturam breuiter & dilucidè explicuisse videor.

1.Tim.3. b.9 *1.Tim.4. a.1* *Ibidem b.6* *2.Tim.2. c.16* *Ibidem 3.b.8* *Tit.1.d. 13,& 2. a.2* *Colos.2. a.3* *Matt.9. a.2* *Matt.8. b.10* *1.Cor.13. c.10*

14 Nunc singulas partes definitionis eius deintegro persequamur: quibus diligenter excussis, nihil (vt opinor) dubium restabit. Cognitionem dum vocamus, non intelligimus comprehensionem, qualis esse solet earum rerum quæ sub humanum sensum cadunt. Adeò enim superior est, vt mentem hominis seipsam excedere & superare oporteat, quò ad illam pertingat. Neque etiam vbi pertigit, quod sentit, assequitur: sed dum persuasum habet quod non capit, plus ipsa persuasionis certitudine intelligit quàm si humanum aliquid sua capacitate perciperet. Quare ele-

Ephes.3. d.18 ganter Paulus, qui id vocat comprehendere quæ sit longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, & cognoscere supereminentem cognitioni dilectionem Christi. Voluit enim significare, modis omnibus infinitum esse quod mens nostra fide complectitur, & genus hoc cognitionis esse omni intelligentia longè sublimius. *Coloss.1. d.26* Quia tamen arcanum voluntatis suæ, quod à seculis & generationibus absconditum erat, Dominus sanctis patefecit, optima ratione fides subinde in Scripturis agnitio vocatur: ab Iohanne *Ibidem 2.a.2* verò scientia: quum fideles testatur scire se esse filios Dei. Et sanè *1.Iohan. 3.a.2* certò sciunt: sed diuinæ veritatis persuasione confirmati magis quàm rationali demonstratione edocti. Id indicant & Pauli verba, *1.Cor.5. b.6* nos in hoc corpore habitantes, à Domino peregrinari: quia per fidem ambulamus, non per aspectum: quibus ostendit, ea quæ per fidem intelligimus, à nobis tamen abesse, & aspectum nostrum latere. Vnde statuimus, fidei notitiam certitudine magis quàm apprehensione contineri.

15 Addimus, certam ac firmam, quò solidior persuasionis constantia exprimatur. Nam vt dubia & versatili opinione non est contenta fides, ita nec obscura perplexáque conceptione: sed plenam & fixam, qualis de rebus compertis & probatis esse solet, certitudinem requirit. Tam altè enim & radicitus hæret in cordibus nostris incredulitas, & ita ad eam sumus propensi, vt quod ore fatentur omnes, Deum esse fidelem, non absque arduo certamine quisquam sibi persuadeat. Præsertim vbi ad rem ventum est, omnium vacillatio detegit vitium quod latebat. Nec verò frustra tam insignibus elogiis verbo Dei authoritatem asserit Spiritus sanctus: sed morbo quem dixi mederi vult, vt Deus in suis promis- *Psal. 12. 7, & 18. c.31* sis plenam obtineat apud nos fidem. Eloquia Iehouæ, eloquia pura (inquit Dauid) argentum fusum in eximio catino terræ, purgatum septies. Item, Sermo Iehouæ excoctus, clypeus est omnibus confidentibus in ipso. Solomo autem idem confirmans & ferè *Prou.30. a.5* iisdem verbis, Omnis sermo Dei excoctus. Sed quia in hoc fere argumento Psalmus centesimus decimusnonus consumitur, plura recitare superuacuum esset. Certè quoties ita suum sermonem commendat nobis Deus, obliquè incredulitatem nobis exprobrat: quia non aliò tendit nisi vt peruersas dubitationes è cordibus nostris eradicet. Sunt etiam permulti qui Dei misericordiam sic concipiunt, vt quamminimùm consolationis inde recipiant. Simul enim misera anxietate constringuntur, dum dubitant an misericors sibi sit futurus: quia illam ipsam de qua persuasissimi sibi videntur, clementiam nimium exiguis finibus terminant. Etenim ita secum reputant, magnam quidem eam esse & copiosam, effusam in multos, obuiam omnibus & paratam: sed incertum esse an ad se quoque peruentura sit, vel potius an sint ad eam peruenturi. Hæc cogitatio, quum in medio cursu resistat, dimidia tantùm est. Itaq; non tam secura spiritum tranquillitate cõfirmat,

quàm

quàm irrequieta hæsitatione sollicitat. Longè est alius sensus πληροφορίας, quæ fidei semper in Scripturis tribuitur: nempe qui Dei bonitatem perspicuè nobis propositam extra dubium ponat. Id autem fieri nequit quin eius suauitatem verè sentiamus, & experiamur in nobis ipsis. Quare Apostolus ex fide deducit fiduciam, & ex hac rursum audaciam. Sic enim loquitur, per Christum nos habere audaciam, & aditum in fiducia, quæ est per fidem illius. Quibus sanè verbis ostendit, non esse rectam fidem, nisi quum tranquillis animis audemus nos in conspectum Dei sistere. Quæ audacia nonnisi ex diuinæ beneuolentiæ salutísque certa fiducia nascitur. Quod adeò verum est vt sæpiusculè pro fiducia nomen fidei vsurpetur. *Ephes. 3 c.12*

16 Hîc præcipuus fidei cardo vertitur, ne quas Dominus offert misericordiæ promissiones, extra nos tantùm veras esse arbitremur, in nobis minimè: sed vt potius eas intus complectendo nostras faciamus. Hinc demũ nascitur fiducia illa quam alibi pacem idem vocat: nisi quis pacem deriuare inde malit. Est autem securitas quæ cõscientiam coram Dei iudicio sedat & serenat: sine qua, tumultuosa trepidatione ipsam vexari & penè dilaniari necesse est, nisi fortè Dei & sui oblita, ad momentum obdormiscat. Et verè ad momentum. neque enim diu fruitur misera illa obliuione, quin memoria diuini iudicii subinde recurrente, acerrimè lancinetur. in summa, verè fidelis non est nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium beneuolúmque patrem esse persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui diuinæ erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit: vt Apostolus his verbis demonstrat, Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsque firmam tenuerimus. Sic enim non bene sperare in Domino existimat, nisi qui confidenter se regni cælestis hæredem glorietur. Fidelis (inquam) non est nisi qui suæ salutis securitati innixus, Diabolo & morti confidenter insultet, quomodo ex præclaro illo Pauli epiphonemate docemur. Confisus sum (inquit) quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque præsentia, neque futura poterunt nos à charitate Dei diuellere, qua nos complectitur in Christo Iesu. Sic idem Apostolus non aliter existimat bene illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes æternæ hæreditatis, ad quam vocati sumus. Et vbique sic docet, vt innuat non bene aliter Dei bonitatem à nobis comprehendi nisi magnæ securitatis fructum inde colligamus. *Rom. 5. a.1* *Heb. 3. c.14* *Rom. 8. g.38* *Ephes. 1. d.18*

17 Atqui (dicet quispiam) longè aliud experiuntur fideles, qui in recognoscenda erga se Dei gratia non modò inquietudine tentantur (quod sæpe illis contingit) sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt. tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia: id quod non satis videtur cum illa fidei certitudine cohærere. Proinde nodus hic soluendus est,

ſi ſuperiorem illam doctrinam ſtare volumus. Nos certè, dum fidem docemus eſſe debere certam ac ſecuram, non certitudinem aliquam imaginamur quæ nulla tangatur dubitatione, nec ſecuritatem quæ nulla ſolicitudine impetatur: quin potius dicimus perpetuum eſſe fidelibus certamen cum ſua ipſorum diffidentia. tantum abeſt vt eorum conſcientias in placida aliqua quiete collocemus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rurſum tamen, qualemcunque in modum affligentur, decidere ac deſciſcere negamus à certa illa, quam de miſericordia Dei conceperũt, fiducia. Nullum illuſtrius vel magis memorabile exemplum fidei proponit Scriptura quàm in Dauide, præſertim ſi continuum vitæ curſum ſpectes. Ille tamen quàm non ſemper pacato animo fuerit, innumeris querimoniis declarat, ex quibus paucas eligere ſufficiet. Dum animæ ſuæ turbulentos motus exprobrat, quid aliud

Pſal. 42. b. 6, & 43. a. 5 quàm ſuæ incredulitati ſuccenſet? Quid trepidas (inquit) anima mea, & quid tumultuaris intra me? ſpera in Deum. Et certè conſternatio illa apertum diffidentiæ ſignum fuit, ac ſi deſtitui ſe à

Pſal. 31. d. 23 Deo putaret. Amplior etiam alibi confeſſio legitur, Dixi in mea præcipitatione, Proiectus ſum à conſpectu oculorum tuorum. Alibi etiam anxia & miſera perplexitate ſecum diſceptat, imò de

Pſa. 77. b. 10 ipſa Dei natura litem mouet. An oblitus eſt miſereri Deus? an in ſecula repellet? Durius quod ſequitur, Atqui dixi, Occidere meum eſt: mutationes dextræ excelſi. Nam quaſi deſperatus ſeipſum exitio adiudicat: nec tantùm agitari ſe dubitatione fatetur, ſed (quaſi in certamine ſuccubuerit) nihil ſibi facit reſiduũ: quia Deus ipſum deſeruerit, & manum, quæ olim auxiliaris erat, conuerterit ad

Pſal. 116 a. 7 ipſum perdendum. Quare non abs re animam ſuam hortatur vt ad quietem ſuam redeat: quia expertus fuerat inter fluctus turbulentos ſe iactari. Et tamen, quod mirabile eſt, inter iſtas cõcuſſiones piorum corda fides ſuſtentat: veréque palmæ vicem obtinet, vt contra quælibet onera nitatur, ſurſúmque ſe attollat: ſicuti Dauid, quum obrutus videri poſſet, ſe tamen increpando, ad Deum ſurgere non deſtitit. Qui verò cum propria infirmitate certans, ad fidem in ſuis anxietatibus contendit, iam magna ex parte victor

Pſalm. 27. d. 14 eſt. Quod ex hac ſententia & ſimilibus colligere licet, Expecta Iehouam: fortis eſto, roborabit ille cor tuum. Expecta Iehouam. Seipſum timiditatis coarguit, & idem bis repetens, ſe multis agitationibus ſubinde obnoxium fatetur eſſe. Interim non tantùm ſibi diſplicet in his vitiis: ſed enixè ad correctionem aſpirat. Certè ſi propiùs iuſto examine conferre eum libeat cum Achaz,

Ieſa. 7. a. 4 reperietur magnũ diſcrimen. Mittitur Ieſaias qui remediũ afferat impii Regis & hypocritæ anxietati. his verbis eum alloquitur, Sis in cuſtodia & quieſce: ne formides, &c. Quid ille? Sicuti prius dictũ fuerat cor eius fuiſſe commotũ, ſicuti quatiũtur arbores ſyluæ à vento, licet audita promiſſione expaueſcere non deſtitit. Eſt igitur hæc propria infidelitatis merces & pœna, ſic contremiſcere

vt in tentatione se à Deo auertat qui sibi ianuam fide non aperit: cõtrà autẽ fideles, quos incuruat & ferè opprimit tẽtationũ moles, constanter, quanuis non sine molestia & difficultate emergunt. Et quia sibi propriæ imbecillitati sunt conscii, cum Propheta precantur, Ne auferas ab ore meo verbũ veritatis vsq; valde. Quibus ver- *Psa. 119. 43*
bis docemur, interdum ipsos obmutescere, acsi prostrata esset eorum fides: non tamen deficere aut terga vertere, sed certamẽ suum persequi, & suam segnitiem precando acuere, ne saltem ex indulgentia stuporem contrahant.

18 Id quò intelligatur, necesse est redire ad illam carnis & spiritus diuisionem, cuius alibi meminimus, quæ in hac parte lucidissimè se profert. Sentit ergo in se diuisionem pium pectus, quod partim ob diuinæ bonitatis agnitionem suauitate perfunditur, partim ob suæ calamitatis sensum amaritudine angitur, partim in Euangelii promissionem recumbit, partim suę iniquitatis testimonio trepidat, partim vitæ apprehensione exultat, partim mortem exhorrescit. Quæ variatio ex fidei imperfectione contingit: quando nunquam tam bene in præsentis vitæ cursu nobiscum agitur vt omni diffidentiæ morbo curati, fide toti repleamur & occupemur. Hinc cõflictus illi: vbi quæ in reliquiis carnis hæret diffidentia, ad oppugnandam quæ intus concepta est, fidem insurgit. Verùm si in fideli mente certitudo permixta est dubitatione, annon eò semper recidimus vt fides non certa & liquida, sed obscura modò & perplexa diuinæ erga nos voluntatis notitia cõstet? Minimè verò. Neque enim, si variis cogitationibus distrahimur, ideo protinus à fide diuellimur. nec si sursum deorsum diffidentiæ agitatione vexamur, ideo in eius abyssum demergimur: neque si concutimur, ideo de gradu deturbamur. Siquidem istius certaminis semper hic finis est, quòd fides eas difficultates, quibus ita circunsessa videtur periclitari, tandem eluctatur.

19 Summa hæc sit. Vbi primùm vel minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, iam faciem Dei placidam & serenam nobísque propitiam contemplari incipimus, procul id quidem & eminus: sed ita certo intuitu, vt sciamus nos minimè hallucinari. Quantum deinde proficimus (vt nos assiduè proficere decet) quasi progressu facto, in propiorem eius conspectum eóque certiorem venimus, & ipsa etiam continuatione familiarior nobis redditur. Ita mentem Dei cognitione illuminatam, initio multa ignorantia videmus inuolútam teneri, quæ paulatim abstergitur. Non tamen quædam ignorando, aut obscurius id quod cernit cernendo, impeditur quin diuinæ erga se voluntatis perspicua notitia fruatur, quod in fide primas ac potissimas partes tenet. Quemadmodum enim siquis carcere inclusus, ex angustiore fenestra obliquè tantùm & quasi dimidiatim emicantes habeat solis radios, libero quidem priuatur solis aspectu, splendorem tamen non ambiguum oculis haurit, eiúsque vsum recipit: sic terrei corporis compedibus

vincti, vtcunque multa obscuritate vndique obumbremur, luce tamen Dei vel pusillum ad exerendam eius misericordiam irradiante, quantum satis est ad solidam securitatem illuminamur.

20 Vtrunque diuersis locis Apostolus eleganter docet. Quum
1.Cor.13. enim ex parte nos cognoscere, & ex parte prophetare, videréque
c.9 in ænigmate per speculũ tradit, quàm tenuis in præsenti vita illius verè Diuinæ sapientiæ portiuncula nobis detur, indicat. Etsi enim non simpliciter indicãt verba illa imperfectã esse fidem quãtisper gemimus sub carnis onere, sed quòd necesse est nobis assiduè discendo exerceri, ex imperfectione nostra contingere: innuit tamen modulo nostro & angustiis quod immensum est non posse comprehendi. Atque hoc Paulus de tota Ecclesia prædicat: cuique autem nostrûm sua ruditas obstaculum & remora est, ne tam propè accedat quàm optandum esset. At quàm certo & minimè fallaci sui gustu nos afficiat vel exigua fidei guttula, idem alibi osten-
2.Cor. 3. dit, quum affirmat nos per Euangelium, reuelata facie, nullóque
d.18 obiecto velamine gloriam Dei tanta efficacia contemplari, vt in eandem imaginem transformemur. In talibus ignorantię inuolucris plurimum simul dubitationis & trepidationis implicari necesse est: quum præsertim cor nostrum suo quodam naturali instinctu ad incredulitatem propendeat. Huc accedunt tentationes, quæ & infinitæ numero & genere variæ magno identidem impetu insiliunt. Ipsa præcipuè conscientia incumbente peccatorum mole oppressa, nunc secum querulatur ac gemit, nunc se arguit, nunc tacitè fremit, nunc apertè tumultuatur. Siue ergo res aduersæ iram Dei præ se ferunt, siue eius argumentum & materiam conscientia in se reperit, inde tela & machinas ad profligandam fidem incredulitas arripit: quæ tamen ad hunc scopum perpetuò destinantur vt Deum nobis aduersum & infensum esse putantes, nec opis ab ipso quicquam speremus, & timeamus ceu ab hoste capitali.

21 Ad hos impetus sustinendos fides se verbo Domini armat & munit. Atque vbi insultat huiusmodi tentatio, Deum esse inimicum quia sit infestus: contrà excipit, esse quoque, dum affligit, misericordem: quia castigatio à dilectione potius quàm ira proueniat. Vbi hac cogitatione feritur, Deum esse iniquitatum vindicem, opponit veniam delictis omnibus paratam, quoties ad Domini clementiam peccator se confert. Ita pia mens, vtcunque miris modis exagitetur ac diuexetur, supra omnes tamen difficultates tandem emergit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patitur. Quin potius quæcunque disceptationes eam exercent & fatigant, in istius fiduciæ certitudinem exeunt. Huius rei argumento est, quòd sancti, dum vltione Dei maximè vrgeri sibi videntur, apud ipsum tamen querimonias suas deponunt, & dum se minimè exauditũ iri apparet, eum nihilominus inuocãt. Quorsum enim attineret apud eum deplorare à quo solatium nullum sperarent? eum verò inuocare nunquam inducerent in animum,

nisi

nisi aliquid sibi opis ab eo paratum crederent. Sic discipuli, in quibus fidei pusillitatem Christus reprehendit, se quidem perire quærebantur, eius tamen auxilium implorabant. Nec verò dum eos ob pusillam fidem castigat, reiicit à suorum ordine, vel annumerat incredulis, sed ad vitium excutiendum incitat. Ergo, quod iam superius dictum est, rursum asserimus, fidei radicem nunquam è pio pectore auelli quin ima in parte defixa hæreat, vtcunque decussa huc aut illuc inclinare videatur: eius lumen ita nunquam extingui aut præfocari, quin saltem velut sub fauilla delitescat. atque hoc documento patefieri, verbum, quod semen est incorruptibile, fructum sui similem producere, cuius germen nunquam arescit ac perit in totum. Siquidem quum hæc sit sanctis extrema desperationis materia, manum Dei in suum exitium, secundũ præsentium rerum æstimationem, sentire: eousque tamen progressuram spem suam Iob affirmat, vt si ab eo occidatur, non sit propterea desiturus in eum sperare. Ita est sanè. non intus in cordibus piorum regnat incredulitas, sed foris oppugnat, nec lethaliter vulnerat suis telis, sed infestat, aut certè sic lædit vt vulnus sit sanabile. Fides enim, vt Paulus docet, nobis pro scuto est: ea telis opposita, eorum vim sic excipit vt prorsus depellat, vel saltem frangat, ne ad vitalia penetret. Quum ergo concutitur fides, perinde est acsi violento ictu iaculi miles alioqui firmus pedem mouere cogatur, & paulùm cedere: quum autem sauciatur fides ipsa, perinde est acsi clypeus fractionem aliquam ex impressione recipiat, sic tamen vt non perforetur. Semper enim eò pia mens emerget, vt cum Dauide dicat, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es. Ambulare certè in caligine mortis est terrificum: nec fieri potest quin fideles, quantumuis firmitudinis habeant, id perhorrescant. Sed quoniam illa cogitatio superat, quòd Deum habeant præsentem, & suæ saluti consulentem, simul vincitur timor securitate. Quãtaslibet autem machinas (vt Augustinus ait) aduersum nos erigat Diabolus, quando non tenet locum cordis, vbi fides habitat, eiectus est foras. Ita si ex euentu iudicium fiat, non tantùm ab omni pugna salui euadũt fideles, vt paulò pòst recepto vigore rursus in arenam descendere sint parati: sed impletur quod dicit Iohannes, in sua canonica, Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Neque enim tantùm in prælio vno, vel paucis, vel contra aliquem insultum affirmat fore victricem, sed superiorem toto mundo quanuis millies impetatur.

Matth. 8.c.25

Iob 13. c.15

Ephes.6. c.16

Psal.23. a.4

1.Iohan. 5.a.4

22 Altera est timoris ac trepidationis species, ex qua tamen adeò nihil decedit fidei securitati, vt solidiùs inde stabiliatur. Nempe dum fideles vel exempla diuinæ vltionis aduersus impios edita documentorũ vice sibi esse cogitãtes, ne iisdem flagitiis iram Dei in se prouocare sibi contingat, solicitè cauent: vel quum miseriam suam secum recognoscentes, à Domino toti pendêre discunt, sine quo se quolibet vento fluxos magis & euanidos esse vident. Nam

1.Cor. 10.c.11

Apoſtolus, dum propoſitis flagellis, quibus in Iſraeliticum po-
Ibid.c.12 pulum olim Dominus vindicarat, terrorem Corinthiis incutit ne ſimilibus malis ſeipſos obſtringant, eo fiduciam ipſorum nihil labefactat: ſed torporem carnis modò excutit, quo fides obrui magis quàm confirmari ſolet. Nec dum à Iudæorum caſu
Rom.11. c.20 argumentum exhortandi ſumit, vt qui ſtat, videat ne cadat, nos vacillare iubet, acſi noſtræ ſtabilitatis parum certi eſſemus: ſed arrogantiam duntaxat & temerariam propriæ virtutis præfidentiam adimit, ne depulſis Iudæis Gentes in eorum locum receptæ, ferocius inſultent. Quanquam non fideles tantùm illic alloquitur, ſed oratione ſua hypocritas etiã comprehendit, qui externa duntaxat ſpecie gloriabãtur. Neque enim ſingulos homines admonet, ſed cõparatione inter Iudæos & Gẽtes poſita, poſtquã illos oſtenderat iuſtas incredulitatis & ingratitudinis ſuæ in eo pœnas dare, quòd reiecti eſſent, has etiam hortatur ne ſuperbiendo ac ſeſe efferendo gratiam adoptionis nuper ad ſe tranſlatã amittãt. Quemadmodum autem in illa Iudæorum reiectione ſupererant aliqui ex ipſis qui ab adoptionis fœdere minimè exciderant: ita poterant aliqui ex Gentibus emergere qui ſine vera fide, tantùm ſtulta carnis confidentia inflarentur, atque ita abuterentur in ſuam perniciem Dei benignitate. Verùm etiamſi electis ac fidelibus hoc dictum accipias, nihil ex eo ſequetur incommodi. Aliud enim eſt temeritatem quæ ex carnis reliquiis interdum ſanctis obrepit, reprimere ne inani confidentia laſciuiat, aliud conſcientiam timore percellere, ne plena ſecuritate in Dei miſericordia acquieſcat.

Philip.2. b.12 23 Deinde vbi docet vt cum timore & tremore operemur ſalutem noſtram, non aliud exigit niſi vt in Domini virtutem, cum multa noſtri deiectione, ſuſpicere aſſueſcamus. Enimuero nihil tam nos ad fiduciam certitudinémque animi in Dominum reiiciendam, expergefacit quàm noſtri diffidentia, & concepta ex conſcientia noſtræ calamitatis anxietas. In quem ſenſum accipien-
Pſalm.5. b.8 dum eſt quod eſt apud Prophetam, In multitudine bonitatis tuæ ingrediar templum tuum: adorabo in timore. Vbi decenter fidei audaciam, quæ Dei miſericordiæ innititur, cum religioſo timore coniungit, quo nos affici neceſſe eſt quoties in conſpectum diuinæ maieſtatis prodeuntes, ex eius ſplendore, quanta ſit noſtra obſcœnitas, intelligimus. Verè etiam Solomo dum beatum homi-
Prou.28. b.14 nem pronuntiat qui terret aſſiduè cor ſuum: quoniam induratione in malum corruitur. At terrorem intelligit qui nos cautiores reddat, non autem quo afflicti concidamus: dum ſcilicet animus in ſe confuſus in Deo ſe recolligit: in illo erigitur, apud ſeipſum deiectus: diffiſus ſibi, illius fiducia reſpirat. Proinde nihil obſtat quin ſimul & terreantur fideles, & ſecuriſſima conſolatione potiantur: prout nunc in ſuam vanitatem oculos conuertunt, nunc in Dei veritatem animi cogitationẽ referunt. Quomodo (dicet quiſpiam) in eodem animo ſedem habebunt pauor & fides? Nempe ſicuti

ſicuti ex oppoſito torpor & anxietas. Nam quum impii indolentiam ſibi accerſant, nequis timor Dei eos ſolicitet, vrget tamen eos Dei iudicium ne aſſequantur quod appetunt. Ita nihil impedit quominus ſuos exerceat Deus ad humilitatem, vt fortiter militando, ſub fræno modeſtiæ ſe cohibeant. Atque hoc fuiſſe Apoſtoli conſilium liquet ex contextu, vbi metus & tremoris cauſam aſſignat Dei beneplacitum, quo dat ſuis & bene velle & ſtrenuè proſequi. In hunc ſenſum accipere conuenit illud Prophetæ, Pauebunt filii Iſrael ad Deum & ad bonitatem eius: quia non ſolùm pietas reuerentiam Dei gignit, ſed ipſa dulcedo & ſuauitas gratiæ hominem in ſeipſo deiectum timore ſimul & admiratione imbuit vt à Deo pendeat, ſéque humiliter ſubiiciat eius potentiæ. Oſe.3.b.5

24 Neque tamen ſic locum facimus peſtilentiſſimæ philoſophiæ, quã nonnulli ſemipapiſtæ cudere hodie in angulis incipiunt. Quia enim craſſam illam dubitationẽ, quæ in ſcholis tradita fuit, tueri nequeunt, confugiunt ad aliud commentum, vt fiduciam incredulitate mixtam faciant. Quoties in Chriſtum reſpicimus, fatentur illic nos inuenire plenam bene ſperandi materiam: ſed quia ſemper indigni ſumus illis omnibus bonis quæ in Chriſto nobis offeruntur, volunt indignitatis noſtræ intuitu nos fluctuari & hæſitare. In ſumma, conſcientiam ſic ſtatuunt inter ſpem & metum, vt per interualla & vices huc atque illuc alternet, ſpem verò & metum ſic inter ſe conferunt, vt illa exoriente hic opprimatur, hoc reſurgente, illa rurſum concidat. Ita Satan, vbi iam videt apertas machinas illas quibus fidei certitudinem deſtruere antea ſolitus erat, nunc nihil valere, obliquis cuniculis eam labefacere conatur. Qualis autem erit illa fiducia quæ ſubinde deſperationi cedet? Si Chriſtum (inquiunt) cõſideras, certa ſalus, ſi ad teipſum reuerteris, certa damnatio. Ergo alternis diffidentiam & bonam ſpem in animo tuo regnare neceſſe eſt. Quaſi verò Chriſtum, veluti procul ſtantem, & non potius in nobis habitantem debeamus cogitare. Ideo enim ab ipſo ſalutem expectamus, non quia eminus nobis appareat: ſed quia nos corpori ſuo inſitos, non modò ſuorum omnium bonorum participes faciat, ſed ſui quoque ipſius. Proinde hoc ipſorum argumentum ſic retorqueo, Si teipſum conſideras, certa damnatio: ſed quoniam Chriſtus tibi cum omnibus ſuis bonis ſic communicatus eſt, vt omnia eius tua fiant, vt fias eius membrum, adeóque vnum cum ipſo: iuſtitia eius tua peccata obruit, ſalus eius tuam damnationem abolet, ipſe ſua dignitate intercedit ne in conſpectum Dei veniat tua indignitas. Sic eſt ſanè: Chriſtum à nobis ſeparare, aut nos ab ipſo minimè conuenit: ſed vtraque manu fortiter retinere oportet eam qua ſe nobis agglutinauit ſocietatem. Ita nos Apoſtolus inſtituit. Corpus quidem (inquit) mortuum eſt propter peccatum: ſed Spiritus Chriſti qui in vobis habitat, vita eſt propter iuſtitiam. Secundùm iſtorum nugamẽtum dicere debuerat, Chriſtus quidem vitam apud ſe habet: ſed vos, vt Ro.8.b.

estis peccatores, manetis morti & damnationi obnoxii. Atqui longè aliter loquitur. Docet enim, eam quam à nobis meremur damnationem, Christi salute absorptam esse: atque ad id cõfirmandum, ea quam attuli ratione vtitur: quia Christus non extra nos est, sed in nobis habitat: nec solùm indiuiduo societatis nexu nobis adhæret, sed mirabili quadam communione in vnum corpus nobiscum coalescit in dies magis ac magis, donec vnum penitus nobiscum fiat. Neque tamen inficior, quod nuper dixi, quasdam interdum interruptiones fidei contingere, prout eius imbecillitas inter violentos impetus huc vel illuc flectitur. Ita in densa caligine tentationum suffocatur eius lumen. Quicquid tamen accidat, à quærendi Dei studio non desistit.

25 Nec aliter differit Bernardus, quum hoc argumentum ex professo tractat, Homilia in dedicatione templi quinta. Dei (inquam) beneficio nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria inuenire. si ipsam, prout in se est & ex se, intueor: de ea nihil verius dicere possum quàm ad nihilum esse redactam. Quid modò necesse est singulas eius miserias numerare, quàm sit onerata peccatis, offusa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiscentiis, obnoxia passionibus, impleta illusionibus, prona semper ad malum, in vitium omne procliuis, postremò ignominiæ & confusionis plena? Nimirum si ipsæ quoque
Iesa. 64. c.6 iustitiæ omnes ad lumen veritatis inspectæ, velut pannus menstruatæ inueniuntur, iniustitiæ deinceps quales reputabuntur? Si
Matth. 6.c.23 lumen quod in nobis est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? sine dubio vanitati similis factus est homo: in nihilum redactus est homo: nihil est homo. Quomodo tamen penitus nihil est quem magnificat Deus? Quomodo nihil, erga quem appositum est cor diuinũ? Respiremus fratres. Et si nihil sumus in cordibus nostris, fortè in corde Dei potest aliquid latere de nobis. O Pater misericordiarum, ô Pater miserorum, quomodo apponis erga nos cor tuum? Cor enim tuum vbi est thesaurus tuus. Quomodo autem thesaurus tuus sumus, si nihil sumus? Omnes gentes quasi non sint, sic sunt ante te: in nihilum reputabuntur. Nimirum ante te: non intra te: sic in iudicio veritatis tuæ, sed non sic in affectu pietatis tuæ. Nimirum vocas ea quæ non sunt, tanquam sint, & non sunt ergo, quia quæ non sunt, vocas: & sunt, quia vocas. Licet enim nõ sint, quantũ ad se: apud te tamen sunt, iuxta
Rom.9. c.18 illud Pauli, Non ex operibus iustitiæ, sed ex vocante. Deinde mirificam esse hanc connexionem dicit vtriusque considerationis. Certè quæ inter se connexa sunt, se inuicem non destruunt. Quod etiam in conclusione apertius declarat his verbis: Iam si vtraque consideratione diligenter inspexerimus nos quid sumus: imò in vna quàm nihil, in altera quàm magnificati: puto temperata videtur gloriatio nostra: sed forsan magis aucta est, solidata quidem, vt non in nobis sed in Domino gloriemur. Nimirum si cogita-

gitamus, si decreuerit saluare nos, statim liberabimur: iam in hoc respirare licet. Sed in altiorem speculam ascendentes, quæramus ciuitatem Dei, quæramus templum, quæramus domum, quæramus sponsam. Non oblitus sum: sed cum metu & reuerentia dico, Nos inquam sumus: sed in corde Dei. Nos sumus: sed illius dignatione, non nostra dignitate.

26 Porrò timor Domini cuius testimonium passim defertur sanctis omnibus, & qui aliàs initium sapientiæ, aliàs sapientia ipsa nuncupatur, tametsi vnus est, gemino tamen ex sensu emanat. Habet enim in se Deus Patris reuerentiam, & Domini. Itaque qui illum rite volet colere, & obedientem illi filium se præstare & obsequentem seruum studebit. Obedientiam quæ sibi vt Patri redditur, Dominus per Prophetam honorem vocat: obsequium quod vt Domino exhibetur, timorem. Filius (inquit) honorat patrem, & seruus dominum. Si ego Pater, vbi honor? Si Dominus, vbi timor? Vtcunque autem distinguat, vides vt confundat vtrunque simul. Timor ergo Domini, sit nobis reuerentia honore illo & timore mixta. Nec mirum si vtrũque affectum idem animus recipiat. nam qui secum reputat qualis sit nobis Pater Deus, satis habet causæ, etiamsi nulli sint inferi, cur eius offensionem qualibet morte grauius perhorrescat. Sed etiam (quæ est ad peccandi licentiam carnis nostræ lasciuia) quo eam modis omnibus cohibeamus, arripienda simul est hæc cogitatio, Domino, sub cuius potestate degimus, esse abominationi omnem iniquitatem: cuius vltionem non euadent qui flagitiosè viuendo eius iram aduersum se prouocarint.

*Psal.*111. *b.*10
Pro. 1. *a.* 7
*Prou.*15. *d.*23
*Iob.*8. *c.* 28
*Malac.*1. *b.*7

27 Quod autem Iohannes dicit, timorem non esse in charitate, sed perfectam charitatẽ expellere foras timorem, quoniam timor pœnam habet, nihil istis repugnat. De terrore enim incredulitatis loquitur, à quo lõgè differt iste fidelium timor. Neque enim Deum timẽt impii, quòd in eius offensionem incurrere vereãtur, siquidem impunè id possent: sed quia vindictæ potentia esse armatum sciunt, ad auditum iræ eius, horrore concutiuntur. Ac iram quoque sic timent, quia sibi imminere arbitrantur, quia singulis momentis expectant dum in caput suũ corruat. Fideles autem (vt dictum est) & offensam plusquam pœnã timent, nec timore pœnæ perturbantur, acsi ceruicibus suis impenderet: sed cautiores reddũtur, ne ipsam accersant. Sic Apostolus, dum fideles alloquitur, Nolite falli, inquit: propter hoc venit ira Dei in filios diffidentiæ. Non minatur in ipsos descensuram, sed admonet vt impiis ob ea quæ recensuerat flagitia iram Domini præparatam cogitẽt, ne & ipsi eam experiri velint. Quanquam rarò contingit vt solis & simplicibus minis expergefiant reprobi: quin potius iam sua duritie tardi & hebetes, quoties verbis fulminat Deus è cælo, ad contumaciam se obdurant: sed manu eius percussi, timere, velint nolint, coguntur. Timorem hunc vulgò seruilem vocant, & ingenuo voluntarióque opponunt, qui filios decet. Alii mediam speciem

1. *Ioh.*4. *d.*18
*Ephes.*5. *b.*6
*Coloss.*3. *a.*6

ſubtiliter interſerunt: quia ſeruilis ille & coactus affectus animos interdum ſubigit vt ad timorem Dei ſponte accedant.

28 Iam in diuina beneuolentia quam reſpicere dicitur fides, intelligimus ſalutis ac vitæ æternæ poſſeſſionem obtineri. Nam ſi, Deo propitio, nihil boni deeſſe poteſt: abundè nobis ſufficit, ad ſa-
Pſal.80. lutis certitudinem, vbi ſuæ dilectionis ipſe nos certiores facit. O-
a.4 ſtendat faciem ſuam, inquit Propheta, & ſalui erimus. Vnde hanc
Eph.ſ.2. ſalutis noſtræ ſummam ſtatuunt Scripturæ, quòd abolitis inimici-
c.14 tiis omnibus in gratiam nos recepit. Quo ſcilicet innuunt, Deo nobis recōciliato, nihil manere periculi quin omnia nobis bene ſuccedant. Quare fides dilectione Dei apprehenſa, promiſſiones habet vitæ præſentis & futuræ, ſolidámque bonorum omnium ſecuritatem: ſed qualis è verbo percipi poteſt. Neque enim vitæ huius aut longitudinem, aut honorem, aut opes ſibi certò fides promittit: (quando nihil horum nobis eſſe conſtitutum voluit Dominus) ſed hac certitudine contenta eſt, vtcũque nos multa deficiant quæ ad vitæ huius ſubſidium pertinent, Deum tamen nunquam defuturum. Præcipua autem eius ſecuritas in futuræ vitæ expectatione reſidet, quæ extra dubium per Dei verbum poſita eſt. Quæcunque tamen in terra miſeriæ & calamitates eos maneant quos ſua dilectione complexus eſt Deus, impedire nequeunt quin eius beneuolentia, plena ſit fœlicitas. Proinde, quum ſummam beatitudinis vellemus exprimere, Dei gratiam poſuimus, è qua ſcaturigine vniuerſæ bonorum ſpecies nobis profluũt. Atque id paſſim obſeruare in Scripturis licet, nos ad Domini charitatem reuocari quoties
Pſal.63. non de æterna modò ſalute, ſed quolibet bono noſtro agitur. Qua
a.4 ratione Dauid canit, diuinam bonitatem, dum in pio corde ſentitur, vita ipſa eſſe ſuauiorem & optabiliorem. Denique, ſi nobis affluãt omnia pro voto, de amore autem Dei vel odio incerti ſimus, maledicta erit ac proinde miſera noſtra fœlicitas. Quòd ſi afful-
Roma.8. geat paterna Dei facies, ipſæ quoque miſeriæ beatæ erunt, quia
g.35 vertentur in ſalutis adiumenta. Sicuti Paulus res omnes aduerſas accumulans, gloriatur tamen, per illas nos ab amore Dei non diſiungi: & in ſuis precationibus ſemper incipit à Dei gratia, vnde ma-
Pſal.23. nat omnis proſperitas. Similiter Dauid cunctis terroribus, qui nos
a.4 conturbant, opponit ſolum Dei fauorem. Si ambulauero in medio vmbræ mortis (inquit) non timebo mala: quoniam tu mecum es. Et ſentimus ſemper animos noſtros vacillare, niſi Dei gratia
Pſal. 33. contenti, pacem ſuam in ea quærunt, & penitus infixum habent
c.12 quod dicitur in Pſalmo, Beatus populus cuius Iehouah eſt Deus, & gens quam elegit in hæreditatem ſibi.

29 Fidei fundamentum facimus gratuitã promiſſionẽ, quòd in ipſa propriè fides conſiſtat. Tametſi enim Deum per omnia veracem eſſe ſtatuat, ſiue iubeat, ſiue prohibeat: ſiue promittat, ſiue minetur: iuſſa etiam eius obediẽter excipiat, interdicta obſeruet, ad minas animaduertat: propriè tamen à promiſſione incipit, in ipſa

ipsa constat, in ipsam desinit. Vitam enim in Deo quærit, quæ non in mandatis, aut pœnarum edictis, sed misericordiæ promissione reperitur, eáque nonnisi gratuita: quoniam conditionalis, qua ad opera nostra remittimur, non aliter vitam promittit, quàm si perspiciamus esse in nobis sitam. Ergo, nisi fidem tremere ac vacillare volumus, illam salutis promissione fulciamus oportet: quæ à Domino vltro ac liberaliter, potiúsque miseriæ nostræ quàm dignitatis respectu offeratur. Quare Apostolus hoc Euangelio testimonium defert, quòd sit verbum fidei: Legis tum præceptis, tum promissionibus adimit: quando nihil est quòd fidem stabilire queat, nisi liberalis illa legatio qua sibi Deus mundum reconciliat. Inde & apud eundem crebra fidei & Euangelii correlatio, dum Euangelii ministerium sibi commissum docet in fidei obediẽtiam: illud esse virtutem Dei, in salutem omni credenti: in illo reuelari Dei iustitiam ex fide in fidem. Nec mirum siquidẽ, quum Euangelium sit reconciliationis ministerium, nullum aliud satis firmum diuinę erga nos beneuolentiæ testimonium extat, cuius agnitionem fides requirit. Quum ergo fidem gratuitæ promissioni inniti oportere dicimus, non negamus quin Dei verbum omni ex parte amplectantur & suscipiant fideles: sed misericordiæ promissionem fidei in proprium scopum destinamus. Quemadmodum iudicem & vltorem scelerum Deum debent quidem agnoscere fideles, & tamen in eius clementiam propriè intuentur: quando talis cõsiderandus illis describitur qui beneuolus sit & misericors, procul ira, multus bonitate, suauis vniuersis, super omnia opera sua misericordiam suam effundens.

Rom.10. 8 *Ro.1.a.5 & b.16. 17* *2.Cor.5. d.18* *Psal.86. a.5, & 103.b.8, & 145. b.8*

30 Nec verò Pighii aut similium canum latratus moror, dum hanc restrictionem exagitant, quasi fidem lacerando, frustum vnum arripiat. Fateor, vt iam dixi, generale fidei obiectum (vt loquuntur) esse Dei veritatem: siue minetur, siue spem faciat gratiæ. Quare Apostolus fidei hoc adscribit, quòd Noe mundi interitum, quum nondum videbatur, timuerit. Si timor imminentis pœnæ, fidei fuit opus, non debent minæ ab eius definitione excludi. Hoc quidem verum est. sed nos immeritò grauant calumniatores, acsi negaremus, fidem habere respectum ad omnes verbi Dei partes. Tantùm enim indicare hæc duo volumus, nũquam scilicet ipsam consistere, donec ad gratuitam promissionem peruenerit: deinde non aliter nos per ipsam conciliari Deo, nisi quia nos Christo copulat. Vtrunque notatu dignum. Fidem quærimus quæ Dei filios à reprobis discernat, & fideles ab incredulis. Siquis Deum & iustè præcipere quicquid præcipit & verè minari credat, an propterea fidelis vocabitur? Nihil minus. Firmus ergo fidei status non erit, nisi in Dei misericordia sistatur. Iam quorsum de fide disputamus? nónne vt teneamus viam salutis? Quomodo autem fides saluifica nisi quatenus nos in Christi corpus inserit? Nihil ergo absurdi si in definitione præcipuum eius effectum ita vrgemus & loco diffe-

He.11. b.7

rentiæ ſubiicimus generi notam illam quæ fideles ab incredulis ſeparat. Denique nihil habent in hac doctrina maleuoli quod carpant, quin Paulum nobiſcum inuoluant in eandem reprehenſionem, qui Euangelium propriè appellat fidei ſermonem.

Rom.10.b.8

31 Hinc verò rurſum colligimus quod antè expoſitum fuit, non minus verbo opus habere fidem, quàm fructum viua radice arboris: quia non alii, teſte Dauide, ſperare in Deo poſſunt, niſi qui nouerunt nomen eius. Hæc autem cognitio ex cuiuſque imaginatione nõ eſt: ſed quatenus Deus ipſe ſuæ bonitatis teſtis eſt. Quod idem Propheta alibi confirmat, Salus tua ſecundùm eloquium tuum. Item, Speraui in verbo tuo, ſaluum me fac. Vbi notanda eſt fidei ad verbum relatio, deinde ſalutis conſequentia. Neque tamen interea potentiam Dei excludimus, cuius intuitu niſi ſe fides ſuſtentet, nunquam Deo tribuet ſuum honorem. Videtur Paulus frigidum quiddam aut vulgare referre de Abraham: quòd crediderit, Deum, qui benedictum ſemen ei promiſerat, potentem eſſe. Item alibi de ſeipſo, Scio cui crediderim, & certus ſum quòd potens ſit depoſitum meum ſeruare in diem illum. Verùm ſi quiſque ſecum expendat quòd identidem dubitationes de virtute Dei obrepant, ſatis agnoſcet qui eam magnifaciunt vt digna eſt, non páruos feciſſe progreſſus in fide. Fatebimur omnes Deum poſſe quicquid vult: ſed dum nos metu conſternat & horrore attonitos reddit minima quæque tentatio, hinc palàm eſt nos derogare potentiæ Dei, cui præferimus quæ contra eius promiſſiones minatur Satan. Hæc ratio eſt cur Ieſaias, dum ſalutis certitudinem vult imprimere cordibus populi, tam magnificè de immenſa Dei virtute diſſerat. Videtur ſæpe, vbi ſermonem exorſus eſt de ſpe veniæ & reconciliationis, aliò digredi & vagari per longas & ſupernacuas ambages, commemorans quàm mirabiliter Deus cæli & terræ machinam cum toto naturę ordine gubernet. nihil tamen eſt quod non circunſtantiæ præſenti ſeruiat: quia niſi virtus Dei, qua poteſt omnia, oculis noſtris occurrat, verbum aures malignè admittent, vel non æſtimabunt iuſto pretio. Adde quòd effectualis potentia hîc notatur: quia pietas, vt alibi viſum fuit, Dei potentiam ſemper ad vſum & opus accõmodat: præſertim opera Dei ſibi proponit quibus ſe Patrẽ eſſe teſtatus eſt. Hinc illa tam crebra in Scripturis redemptionis memoria, ex qua diſcere poterant Iſraelitæ, Deum, qui ſemel author fuerat ſalutis, æternum fore eius cuſtodem. Suo etiam exemplo nos admonet Dauid, quæ priuatim ſingulis beneficia contulit Deus, ad confirmationem fidei eius in poſterum valere: imò vbi deſeruiſſe nos videtur, ſenſus noſtros longiùs extendere conuenit, vt vetuſta eius beneficia nos erigant, ſicuti alio Pſalmo dicitur, Memor fui dierum antiquorum: meditatus ſum in cunctis operibus tuis, &c. Item, Recordabor operum Domini, & mirabilium eius ab initio. Sed quia ſine verbo euanidum eſt quicquid concipimus de potentia Dei & ope-

Pſal.9.b.11 *Pſa.119.43* *Roma 4.d.21* *2.Tim.1.c.12* *Pſa.143.b 5* *Pſal.77.c.11*

operibus: non temere asserimus nullam esse fidem donec gratiæ suæ testimonio præluceat Deus. Posset hîc tamē moueri quæstio, quid de Sara & Rebecca sentiendum sit, quarum vtraque fidei zelo (vt videtur) impulsa, extra verbi fines egressa est. Sara quum arderet desiderio promissæ sobolis, ancillā suam marito supposuit. *Gene.16.a.5* Quin multis modis peccauerit negandum non est: sed hoc vitium nunc attingo, quòd zelo suo abrepta se intra verbi Dei metas non continuit. Certum tamen est, desiderium illud à fide profectum esse. Rebecca oraculo certior facta de electione filii sui Iacob, eius benedictionem malo artificio procurat: maritum suū gratiæ Dei testem ac ministrum decipit: filium suum cogit mentiri: variis *Gen.27* fraudibus & imposturis corrumpit Dei veritatem. denique ludibrio exponens illius promissionem, quantum in se èst eam abolet. Neque tamen hoc opus, quanlibet vitiosum & reprehensione dignum, fide vacuum fuit: quia superare multa offendicula necesse fuit vt tantopere appeteret quod sine spe terrenæ vtilitatis ingentibus molestiis & periculis refertum erat. Sicuti sanctum Patriarcham Isaac non omnino fide priuabimus, eò quòd admonitus eodem oraculo de honore ad minorem filium translato, non desinit tamen propensus esse in primogenitum suum Esau. Docent certè hæc exempla, errores sæpe fidei esse permixtos: sic tamen vt primatum semper teneat illa, vbi vera est. Sicuti enim Rebeccæ particularis error non irritum benedictionis effectum reddidit, sic neque fidem, quæ generaliter dominata est in eius animo, principiúmque & causa fuit illius actionis. In eo nihilominus prodidit Rebecca quàm lubricus sit humanæ mentis flexus simulac vel tantillum sibi permittit. Etsi autem defectus & imbecillitas fidem obscurat, non tamen extinguit: interim nos admonet quàm sollicitè pendere oporteat ex ore Dei: & simul confirmat quod docuimus, fidem nisi verbo suffultam effluère: sicuti & Saræ & Isaac & Rebeccæ euanuissent animi in obliquis suis deflexionibus, nisi arcano Dei fræno in verbi obedientia retenti essent.

32 Rursum nō sine causa in Christo promissiones omnes concludimus: quando & eius agnitione totum Euangelium Apostolus concludit, & alibi docet, quotquot sunt Dei promissiones, in *1. Cor.2.a.2* ipso esse Etiam & Amen. Cuius rei in promptu est ratio. Siquid *2. Cor.1.d.20* enim pollicetur Deus, eo beneuolentiam suam testatur: vt nulla sit eius promissio quæ non sit dilectionis testimonium. Nec refert quòd ingentibus atque assiduis diuinæ largitatis beneficiis dum impii cumulantur, eò grauiori iudicio sese induunt. Quum enim ea sibi è Domini manu prouenire nec cogitent, nec agnoscant, aut siquādo agnoscant, eius tamen bonitatem nequaquam apud se reputēt: non possunt inde magis de eius misericordia edoceri quàm brutæ pecudes, quæ pro conditionis suæ modo, eundem liberalitatis fructum recipiunt, neque tamen prospiciunt. Nihilo magis obstat quòd destinatas plerunque sibi promissiones respuendo,

vltionem hac occasione maiorem sibi accersunt. Quanquam enim tum se demum profert promissionũ efficacia vbi fidem apud nos inuenerunt: vis tamen ac proprietas earum nostra infidelitate aut ingratitudine nunquam extinguitur. Ergo quum Dominus, suis promissionibus, non ad percipiendos modò suæ benignitatis fructus, sed etiam cogitandos hominem inuitet, suam illi dilectionem simul declarat. Vnde huc redeundum est, promissionem quamlibet, esse diuinæ erga nos dilectionis testificationem. Atqui extra controuersiam est, neminem à Deo extra Christum diligi. ille est

Mat.3.d. 17, & 17. a.5 Filius dilectus in quo residet & acquiescit amor Patris, & ad nos deinde ab eo se diffundit: sicut docet Paulus, nos gratiam adeptos esse in dilecto. Ipso igitur intercedente, ad nos deriuetur ac perue-

Ephes.1. b 6 niat oportet. Proinde Apostolus alibi pacem nostram ipsum vocat, alibi ceu vinculum proponit, quo paterna pietate Deus nobis-

Ephes.2. c.14 cum deuinciatur. Consequitur in illum coniiciendos esse oculos, quoties vlla promissio nobis offertur: nec absurdè à Paulo doceri,

Ro 8.a.3 in ipso confirmari & adimpleri quæcunque sunt Dei promissiones.

Rom.15. b.8 Repugnant exempla quædam: neque enim vel Naaman Syrum, quum de modo rite colendi Dei sciscitaretur ex Propheta, de Me-

Act. 10. e.31 diatore edoctum fuisse credibile est: laudatur tamen eius pietas. Cornelius homo gentilis & Romanus vix tenere potuit quod non

2. Re.5. e. 17, 18, 19 omnibus Iudæis cognitum erat, & quidem obscurè. eleemosynæ tamen eius & preces gratæ fuerunt Deo: & sacrificia Naaman, Prophetæ responso probata, quod neuter potuit consequi nisi fide. Si-

Act.8.c. 27 milis Eunuchi ratio ad quem delatus est Philippus, qui nisi fide aliqua præditus non sumpsisset lõgi ac difficilis itineris laborem &

Ibid.f.31 sumptus adorandi causa. Videmus tamen vt interrogatus à Philippo suam de Mediatore inscitiam prodat. Et quidem fateor aliqua ex parte implicitam fuisse eorum fidem, non modò quoad Christi personam, sed quoad virtutem & munus à Patre iniunctum. Interea certum est, principiis fuisse imbutos quæ gustum aliquem Christi, licet tenuem, darent. Neque hoc nouum videri debet: quia neque Eunuchus ex longinqua regione ad Deum incognitum properasset Hierosolymam: & Cornelius, Iudaicam religionem semel amplexus, tantum temporis non transegit quin rudimentis veræ doctrinæ assuesceret. Quod ad Naaman spectat, nimis absurdum fuisset, quum de rebus minutis ei præciperet Elisæus, tacuisse de præcipuo capite. Quanuis ergo obscura inter ipsos esset Christi cognitio, nullam tamen fuisse consentaneum non est: quia Legis sacrificiis se exercebant, quæ à fine ipso, hoc est Christo, discerni oportuit ab adulterinis Gentium sacrificiis.

33 Atque hæc quidem nuda externáque verbi Dei demõstratio abunde ad fidem faciendam sufficere debebat, nisi cæcitas peruicaciáque nostra impediret. Verùm (quæ mentis nostræ ad vanitatem est propensio) Dei veritati nunquam adhærere potest: quæ hebetudo est, ad eius lucem semper cæcutit. Proinde, sine Spiritus

sancti

ſancti illuminatione, verbo nihil agitur. Vnde etiam liquet fidem humana intelligentia multò ſuperiorem eſſe. Nec ſatis fuerit mentem eſſe Dei Spiritu illuminatam, niſi & eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur. In quo tota terra Scholaſtici aberrant, qui in fidei conſideratione nudum ac ſimplicem ex notitia aſſenſum arripiunt, præterita cordis fiducia & ſecuritate. Ergo ſingulare Dei donum vtroque modo eſt fides, & quòd mens hominis ad deguſtãdam Dei veritatem purgatur, & quòd animus in ea ſtabilitur. Neque enim fidei tantùm inchoator eſt Spiritus, ſed per gradus eam auget, donec ea nos in regnum cæleſte perducat. Egregium, inquit Paulus, depoſitum ſeruato, per Spiritum ſanctum qui habitat in nobis. *2. Tim. 1.d.14* Quomodo autem Spiritum ex auditu fidei donari tradat Paulus, *Gal.3.a.2* nullo negotio expedire licet. Si vnũ duntaxat eſſet Spiritus donum, abſurdè Spiritum effectum fidei dixiſſet, qui author eſt & cauſa: ſed quum dona prædicet quibus ornat Deus Eccleſiam ſuam, & per fidei incrementa ad perfectionem deducit, non mirum eſt ſi ea fidei adſcribat, quæ ad ea recipienda nos comparat. Habetur id quidem paradoxotaton, quum dicitur, neminem, niſi cui donatum ſit, poſſe in Chriſtum credere: ſed ideo partim quòd non animaduertunt vel quàm recondita ſit ac ſublimis cæleſtis ſapientia, vel quanta ſit in percipiendis Dei myſteriis humana hebetudo: partim quòd ad firmam illam ſtabilémque cordis conſtantiam, hoc eſt, præcipuam fidei partem non reſpiciunt.

34 Atqui ſi humanæ voluntatis (vt Paulus concionatur) nemo eſt teſtis niſi Spiritus hominis qui in ipſo eſt, diuinæ voluntatis *1. Cor. 2. c.11* quî certus eſſet homo? Et ſi Dei veritas apud nos in iis quoque rebus vacillat quas oculo præſenti intuemur, quî firma ſtabiliſque foret, vbi Dominus ea pollicetur quæ nec oculus videt, nec ingenium capit? Adeò autem hîc conſternatur & deficit humana perſpicacia, vt primus in Domini ſchola proficiendi gradus ſit, ab ea deficere. Nam ea ceu obiecto velamine, impedimur quominus aſſequamur Dei myſteria, quæ non reuelantur niſi paruulis. Neque *Mat. 11. d.25* enim caro & ſanguis reuelat, nec animalis homo percipit ea quæ *Luc.10. d.21* ſunt Spiritus. quin potius ſtultitia eſt illi Dei doctrina: quia ſpiritualiter diiudicanda eſt. Neceſſariæ ergo ſunt Spiritus ſancti ſuppetiæ, vel potius vis eius ſola hîc viget. Nemo eſt hominum qui *Mat.16. c.17* ſenſum Dei nouerit, aut conſiliarius eius fuerit: ſed Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei: per quem fit vt mẽtem Chriſti *1.Cor.2. d.14* teneamus. Nemo poteſt venire ad me (inquit) niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Omnis ergo qui audiuit à Patre, & didicit, venit. *Rom.11. d.34* Non quòd Patrem viderit quiſquam, niſi is qui eſt à Deo miſſus. Quemadmodum ergo niſi Spiritu Dei tracti, accedere ad Chri- *1.Cor.2. c.10* ſtum nequaquam poſſumus: ita vbi trahimur, mente & animo euehimur ſupra noſtram ipſorum intelligentiam. Nam ab eo illu- *Ioh.6.e.44* ſtrata anima nouam quaſi aciem ſumit, qua cæleſtia myſteria contempletur, quorum ſplẽdore antè in ſeipſa perſtringebatur. Atque

ita quidem Spiritus sancti lumine irradiatus hominis intellectus, tum verè demum ea quæ ad regnum Dei pertinent gustare incipit: antea prorsus ad ea delibanda fatuus & insipidus. Quamobrem Christus regni sui mysteria duobus discipulis præclarè edisserens, nihil tamen proficit, donec sensum illis aperit vt intelligant Scripturas. Sic edoctis diuino eius ore Apostolis Spiritus tamen veritatis mittendus est, qui ipsorum mentibus eandem instillet doctrinam quam auribus vsurpauerant. Verbum quidem Dei instar solis est omnibus affulgentis quibus prædicatur: sed nullo cum fructu inter cæcos. Nos autem natura cæci sumus omnes hac in parte: proinde in mentem penetrare nequit, nisi interiore illo magistro Spiritu per suam illuminationem aditum faciente.

Lu.24, d.27, & g.45 Iohã.16. b.13

35 Alibi, quum de naturæ corruptione tractandum fuit, pleniùs ostendimus quàm non sint idonei homines ad credendum. Itaque non fatigabo lectores eadem repetendo. Sufficiat Spiritum fidei vocari à Paulo fidem ipsam, qua donamur à Spiritu, non autem quam naturaliter habeamus. Ideo precatur vt in Thessalonicensibus impleat Deus omne beneplacitum suum & opus fidei in virtute. Vbi fidem vocans opus Dei, & loco epitheti insigniens, appositiuè vocans beneplacitum, negat esse ex proprio hominis motu: neque eo contentus, adiungit, specimen esse virtutis diuinæ. Ad Corinthios, vbi fidem non pendere ex sapientia hominum dicit, sed fundatam esse in potentia Spiritus, loquitur quidem de externis miraculis: sed quia ad eorum aspectum cæcutiũt reprobi, comprehendit etiam interius illud sigillum, cuius alibi meminit. Ac quò magis in tam præclaro dono suam liberalitatem illustret Deus, non omnes eo promiscuè dignatur: sed singulari priuilegio impertit quibus vult. Cuius rei antè citauimus testimonia, quorum fidus interpres Augustinus exclamat, Vt Seruator doceret, ipsum quoque Credere doni esse non meriti: Nemo (inquit) venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum, & cui datum fuerit à Patre meo. Mirum est quòd duo audiunt: vnus contemnit, alter ascendit. Qui contemnit, imputet sibi: qui ascendit, non arroget sibi. Alio loco, Quare vni datum est nõ alteri? Non me piget dicere, Hoc est profundum crucis De profundo nescio quo iudiciorum Dei, quæ perscrutari non possumus, procedit omne quod possumus. Quod possum, video: vnde possum, non video: nisi quia hactenus video, à Deo esse. Quare autem illum, & non illum? multũ est ad me: abyssus est: profundum crucis. Admiratione exclamare possum: non disputatione monstrare. Huc redit summa, Christum, vbi nos in fidem illuminat Spiritus sui virtute, simul inserere in corpus suum, vt fiamus bonorum omnium participes.

2.Cor.4. c.13 2.Thes.1. d.11 1.Cor.2. a.5 Aug. de ver. Apo. lib.2 Iohan.6. e.44

36 Restat deinde vt quod mens hausit, in cor ipsum transfundatur. neque enim si in summo cerebro volutatur Dei verbum, fide perceptum est: sed vbi in imo corde radices egit, vt ad sustinendas repellendásque omnes tentationum machinas inuictum sit propugna-

pugnaculum. Quòd si veram mentis intelligentiam, eius illuminationem esse verum est: in tali cordis confirmatione multò euidentius eius virtus apparet: quo scilicet & maior est cordis diffidentia quàm mentis cęcitas, & animum securitate instrui quàm mentem cognitione imbui difficilius est. Proinde Spiritus sigilli vice fungitur ad eas ipsas promissiones in cordibus nostris obsignandas, quarum certitudinem prius mentibus impressit: atque ad confirmandas & constituendas arrhæ locum tenet. Postquam credidistis (inquit Apostolus) obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ. Vides vt Spiritu velut sigillo, corda fidelium insculpi doceat? Vt hac ratione appellet promissionis Spiritum, quia ratum apud nos Euangelium facit? Similiter ad Corinthios, Qui vnxit nos Deus (ait) qui & signauit nos, & dedit arrham Spiritus in cordibus nostris. Et alibi, quum de fiducia audaciáque sperandi loquitur, eius fundamentum facit Spiritus arrham. *Ephe. 1. e.13* *2. Cor. 1. d.22* *Ibi. 5. a.5*

37 Neque verò oblitus sum quod ante dixi, & cuius memoriam assiduè renouat experientia, fidem scilicet variis dubitationibus impelli, vt rarò sedatæ sint piorum mentes, saltem non semper fruantur tranquillo statu: sed, quibuscunque machinis quatiantur, vel ex ipso tentationum gurgite emergunt, vel in statione sua permanent. Securitas quidem hæc sola fouet ac tuetur fidem, vbi statuimus quod in Psalmo dicitur, Dominus protectio nostra, auxilium in tribulatione: ideo non timebimus dum contremiscet terra, & transilient montes in cor maris. Hæc etiam suauissima quies alibi celebratur, Decubui, & somnum cepi, & surrexi, quia Dominus suscepit me. Non quòd æquabili tenore semper ad lætã hilaritatem compositus fuerit Dauid: sed quatenus Dei gratiã pro modo fidei gustabat, gloriatur se intrepidè despicere quicquid mentis pacem inquietare poterat. Ideo Scriptura, dum ad fidem hortari vult, quiescere iubet. Apud Iesaiam, In spe & silentio erit fortitudo vestra. In Psalmo, Sile Iehouæ, & expecta illum. Quibus respondet illud Apostoli ad Hebræos, Patientia opus est, &c. *Psal. 46. a.3* *Psalm. 3. b.6* *Iesa. 30. d.15* *Psal. 37. b.7*

38 Hinc iudicare licet quàm perniciosum sit scholasticum illud dogma, nos de gratia Dei erga nos nõ aliter statuere posse quàm ex coniectura morali, prout se vnusquisque non indignum ea reputat. Equidem si ab operibus æstimandum sit qualiter affectus sit erga nos Dominus, id ne tenui quidem coniectura posse nos assequi fateor: sed quum simplici & gratuitæ promissioni respondere fides debeat, nullus ambigendi locus relinquitur. Nam quali (obsecro) fiducia armabimur, si hac conditione ratiocinemur, Deum esse nobis propitium, modò ita vitæ nostræ puritas mereatur? Sed quoniam his tractandis suum locum destinauimus, longius non prosequemur in pręsens: quũ pręsertim abunde liqueat, fidei nihil esse magis aduersum quàm vel coniecturam, vel aliud quidpiam dubitationi affine. Ac pessimè huc detorquẽt Ecclesiastæ testimo- *Heb. 10. g.36* *Eccle. 9. a.1*

nium, quod identidem in ore habent, Nemo ſcit vtrum odio dignus ſit, an amore. Nam, vt prætercam hunc locum in vulgari interpretatione mendoſè redditum, latere tamen vel pueros ipſos non poteſt quid eiuſmodi verbis ſibi velit Solomo: nempe, ſiquis à præſenti rerum ſtatu cenſere velit quos odio proſequatur Deus, quos amore complectatur, eum fruſtra laborare ac nullo operæpretio torqueri: quum omnia pariter eueniant iuſto & impio, immolanti victimas & non immolanti. Vnde ſequitur, Deum non teſtari perpetuò amorem ſuum quibus omnia ſuccedere proſperè facit: neque odium ſuum in eos ſemper prodere quos affligit. Idque facit ad vanitatem humani ingenii arguendam: quum in rebus ſcitu maximè neceſſariis tanta hebetudine teneatur. Quemadmodum paulò antè ſcripſerat, non poſſe diſcerni quid hominis anima differat ab anima pecudis, quòd eodem modo videtur interire. Siquis inde inferre velit, ſola coniectura niti quam de animorum immortalitate ſententiam tenemus, annon inſanus meritò habeatur? An igitur ſani ſunt iſti qui nullam eſſe gratiæ Dei certitudinem colligunt, quoniam nulla ex carnali rerum præſentium aſpectu comprehendi poſſit?

Ibi.3. d.9

39 Atqui temerariæ præſumptionis eſſe cauſantur, indubitatam voluntatis diuinæ notitiam ſibi arrogare. Id quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus vt ingenii noſtri tenuitati ſubiicere vellemus incomprehenſibile Dei conſilium. Sed vbi ſimpliciter cum Paulo dicimus, nos accepiſſe non ſpiritum huius mundi, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis: quid contrà obgannire poſſunt, quin Spiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quòd ſi ab ipſo profectam reuelationem vel mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacrilegium: in aſſerenda certitudine quid delinquimus? Verùm hoc quoque non vacare magna temeritate exclamant, quòd de Christi Spiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tantum eſſe iſtorum ſtuporem qui orbis magiſtri haberi volunt, vt in primis religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non eſſet, niſi teſtarentur quæ extant eorum ſcripta. Paulus eos demum filios Dei pronuntiat qui eius Spiritu aguntur: hi agi proprio ſpiritu, diuino autem vacuos eſſe volunt qui ſint filii Dei. Ille Deum à nobis Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante, qui ſolus teſtimonium reddere poteſt ſpiritui noſtro quòd filii Dei ſumus: hi tametſi à Dei inuocatione non arcent, Spiritum tamen abſtrahunt, cuius ductu rite inuocandus erat. Ille Chriſti ſeruos eſſe negat qui non agãtur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non indigentem. Ille nullam beatæ reſurrectionis ſpẽ facit, niſi Spiritum in nobis reſidentem ſentiamus: hi ſpem tali ſenſu vacuam confingunt. Sed reſpondebũt forſan, non ſe inficiari quin illo præditos eſſe oporteat, cæterum modeſtiæ & humilitatis eſſe, non agnoſcere. Quid ergo ſibi

1. Cor.2. c.12

Rom.8. c.14

Ibi.c.16

Rom.8. b.11

sibi vult quum iubet Corinthios tentare an sint in fide, semet probare an Christum habeant, quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus est? Ex Spiritu autem quem dedit nobis, inquit Iohannes, scimus quòd in nobis manet. Et quid aliud quàm Christi promissiones in dubium reuocamus, dum serui Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem super suos omnes effusurum se denuntiauit? Quid, quòd Spiritui sancto iniurii sumus, qui fidem, opus eius peculiare, ab ipso separamus? Hæc quum prima sint pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatis arrogantiæ notari Christianos qui Spiritus sancti præsentia gloriari ausint: sine qua gloriatione Christianismus ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant quàm verè dixerit Christus Spiritum suum mundo incognitum esse: ab ipsis modò agnosci apud quos manet. *2.Cor.13. b.5* *1.Iohā.3. d.24* *Iesa. 34. a.3* *Iohā.14. c.17*

40 Ac ne vno duntaxat acto cuniculo, fidei firmitudinem diruere tentent, aliunde ipsam adoriuntur: nempe, etiamsi secundùm præsentem iustitiæ statum, de gratia Dei iudicium sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerantiæ notitiam. Egregia verò salutis fiducia nobis relinquitur, si ad præsens momentum nos esse in gratia, coniectura morali æstimamus, quid in crastinum sit futurum nescimus. Longè aliter Apostolus: Certò, inquit, persuasus sum, quòd neque Angeli, nec potestates, nec principatus, neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura diriment nos à dilectione, qua nos Dominus in Christo complectitur. Euadere conantur friuola solutione, id habuisse Apostolum ex speciali reuelatione garrientes: sed pressius constringuntur quàm vt effugiant. Siquidem illic quæ in commune vniuersis fidelibus ex fide proueniant bona tractat, non quæ specialiter ipse experiatur. Atqui idem nos alibi nostræ imbecillitatis & inconstantiæ mentione deterret. Qui bene stat (inquit) videat ne cadat. Verum est: at non terrore quo cõsternemur, sed quo discamus nos sub potenti manu Dei humiliare, quemadmodum Petrus explicat. Deinde quàm præposterum est, ad punctum temporis limitare fidei certitudinem cuius proprium est, superatis huius vitæ spatiis, ad futuram immortalitatem protendi? Quum ergo id gratiæ Dei fideles acceptum ferant, quòd Spiritu eius illuminati, cælestis vitæ contemplatione per fidem fruuntur: adeò procul abest ab arrogantia talis gloriatio, vt si quem confiteri pudet, eo extremam ingratitudinem prodat magis diuinã bonitatem malignè supprimendo, quàm modestiam aut submissionem testetur. *Rom.8 g.38* *1.Cor.10 c.12* *1.Pet.5. b.6*

41 Quoniam non aliunde melius aut magis perspicuè fidei natura declarari posse videbatur quàm à promissionis substantia, qua velut proprio fundamento sic nititur, vt ea sublata protinus corruat, vel potius euanescat: ideò nostram definitionem inde sumpsimus, quæ tamen ab illa Apostoli vel definitione vel descriptione potius, quam suæ disputationi accõmodat, minimè aliena est: vbi docet esse rerum sperandarum subsistentiam, indicem non *Hebr.11. a.1*

apparentium. Nam per ὑπόστασιν (quo vocabulo vtitur) quasi fulcrum intelligit, cui pia mens innitatur & incumbat. Acsi diceret fidem ipsam certam quandam esse ac securam possessionem eorum quæ nobis à Deo promissa sunt. nisi quis ὑπόστασιν pro fiducia accipere malit. quod non displicet: quanquam illud quod receptius est amplector. Rursum vt significaret ad supremum vsque
Dan.7.c.10 diem quo libri aperientur, sublimiora esse, quàm quæ sensu nostro percipi, aut oculis spectari, manúve contrectari possint: eáque non aliter interim possideri à nobis, quàm si captum omnem ingenii nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intẽdamus, nos denique ipsos superemus: addidit securitatem hanc possidendi, esse rerum quæ in spe iacent, ideóque
Rom.8.c.24 non videntur. Siquidem euidentia (vt Paulus scribit) spes non est: nec ea quæ videmus, speramus. dum verò indicem, aut probationem, aut (vt sæpe reddidit Augustinus) conuictionem ap-
Homi. in Iohã.79.95. De pecc. merit. & remis. li. 2.cap. 31 pellat rerum non præsentium (nam Græcè est ἔλεγχος): perinde loquitur acsi diceret euidentiam non apparentium rerum, visionem earum quæ non videntur, perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mysteria Dei enim, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suáque (vt dicitur) natura cerni non possunt: verùm ipsa in eius verbo duntaxat intuemur: cuius veritas sic persuasa esse nobis debet, vt pro facto impletóque habendum sit quicquid loquitur. Ad talem verò diuinæ bonitatis gustum percipiendum quomodo se attollat animus, quin simul ad redamandum Deum totus accendatur? Verè enim cognosci illa suauitatis affluentia non potest, quam Deus timentibus se recondidit, vt non simul vehementer afficiat. Quem autem semel affecit, penitus ad se rapit & effert. Proinde mirum non est si peruersum cor & obliquum nunquam subit hic affectus, quo in cælum ipsum traducti, ad recõditissimos Dei thesauros admittimur, & ad sacratissima regni eius adyta, quæ profanari impuri cordis ingressu non decet. Quod enim tradunt
Lib.3.Sẽtent. Distinct.25 & sæpius Sermo.1. in Annũtiatione. 2.Corin. 1.c.12 Scholastici, charitatem fide ac spe priorem esse, merum est deliramentum: quandoquidem sola est fides quæ in nobis charitatem primùm generat. Quanto rectius Bernardus: Testimonium, inquit, conscientiæ, quod piorum gloriam vocat Paulus, in tribus consistere credo. Necesse enim primò omnium est, credere quòd remissionem peccatorum habere non possis nisi per indulgentiam Dei: deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni nisi & hoc dederit ipse: postremò quòd vitam æternam nullis potes operibus promereri nisi gratis detur & illa. Paulò pòst subiicit, hæc non sufficere, sed esse quoddam fidei initium: quia credendo peccata non posse remitti nisi à Deo, simul tenere oporteat remissa nobis esse donec etiam Spiritus sancti testimonio persuasi simus salutem nobis esse repositam: quia Deus peccata condonat, merita ipse donat, & præmia idem redonat, non posse gradum

in illo principio figere. Verùm hæc & alia suis locis tractãda erũt: nunc tantùm quid fides ipsa sit, habere sufficiat.

42 Iam verò vbicunque viua erit hæc fides, fieri non poterit quin spem æternæ salutis comitem secum habeat indiuiduam, vel potius ex se gignat & exerat: qua sublata, quanlibet disertè atque ornatè de fide disseramus, nullam habere conuincimur. Nam si fides (vt auditum est) certa est de veritate Dei persuasio, quod nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse queat: qui hanc certitudinem conceperunt, simul profectò expectant fore vt promissiones suas Deus præstet, quæ eorum persuasione nonnisi veræ esse possunt: vt in summa, nihil aliud sit spes quàm eorum expectatio quæ verè à Deo promissa fides credidit. Ita fides Deum veracem credit: spes expectat, vt in temporis occasione veritatem suam exhibeat. fides credit nobis esse Patrem: spes expectat vt se talem erga nos semper gerat. fides datam nobis vitam æternam credit: spes expectat vt aliquando reueletur. fides fundamentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit ac sustinet. Vt enim expectare à Deo nemo quicquam potest nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rursus fidei nostræ imbecillitatem, ne velut fessa concidat, sustineri ac foueri patienter sperando & expectando oportet. Qua ratione Paulus rite salutem nostram in spe collocat. Nam ea dum in silentio Dominum expectat, fidem continet, ne nimis festinando præcipitet: confirmat, ne vacillet in Dei promissionibus, aut de earum veritate dubitare incipiat: recreat, ne fatigetur: extẽdit ad vltimam illam metam, ne in medio cursu aut etiam in carceribus deficiat. Denique assiduè renouando & instaurando, facit vt seipsa subinde ad perseuerantiam vegetior emergat. Atque omnino quot nominibus necessaria sint spei subsidia ad fidem stabiliendam, melius patebit si cogitemus quot tentationum formis impetantur & concutiantur qui verbum Dei amplexi sunt. Primùm Dominus, promissiones suas differendo, diutius sæpe quàm pro votis nostris, suspensos animi nos tenet. hîc officium est spei, præstare quod iubet Propheta: vt si moram illæ fecerint, expectemus tamen. Interdum non modò languere nos sinit, sed apertam indignationem præ se fert. hîc spem multo magis succurrere necesse est, quò, secundum alterius Prophetæ dictum, possimus expectare Dominum, qui absconderit faciem suam à Iacob. Insurgunt etiam illusores (quemadmodum ait Petrus) qui rogant, Vbi est promissio aduentus eius, quando, ex quo patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio creationis? Imò eadem hæc nobis insusurrant caro & mundus. Hîc fidem spei tolerantia suffultam, in æternitatis contemplatione defixam retineri oportet, quo mille annos, instar diei vnius reputet.

Rom.8.c.24 *Habac.2.a.3* *Iesa.8.d.17* *2.Petr.3.a.4* *Psal.90.a.4* *2.Petr.3.b.8*

43 Propter hanc tum coniunctionẽ, tum affinitatem, Scriptura interdum Fidei & Spei vocabula confundit. Nam quum Petrus docet, virtute Dei nos per fidem custodiri vsque ad salutis reuela-

1.Petr.1.a.5

tionem: quod spei magis quadrabat fidei tribuit: neque immeritò, quando iam docuimus, nihil aliud spem esse quàm fidei alimentum & robur. Interdum simul iunguntur, sicuti eadem epistola, quò fides vestra & spes esset in Deo. Paulus verò ad Philippenses ex spe deducit expectationē: quia sperando patienter, vota nostra suspendimus, donec patefacta fuerit Dei oportunitas. Quod totum melius intelligere licet ex decimo cap. ad Hebræos, quod iam citaui. Paulus alibi, quanuis impropriè loquatur, hoc ipsum tamen intelligit, his verbis, Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus: nempe quia Euangelii testimonium de gratuito amore amplexi, expectamus dum palàm ostendat Deus quod nunc sub spe est absconditum. Neque iam obscurum est quàm insulsè Petrus Lombardus duplex spei fundamentum iaciat, Dei gratiam, & operum meritum. Non huic alius scopus quàm fidei esse potest. fidei autem iam clarissimè exposuimus vnicum esse scopum, Dei misericordiam: in quam vtroque (vt ita loquar) oculo respicere debeat. Sed operæpretium est auscultare quàm viuidam afferat rationem. Si quippiam (inquit) sine meritis sperare audeas, nō spes illa, sed præsumptio dicēda erit. Quis nō meritò, amice lector, tales bestias exe cretur quæ temere & præsumptuosè fieri pronuntiant si quis Deū veracem esse confidat? Nam quum Dominus nihil non à sua bonitate expectari velit, præsumptionem esse dicunt in ea recumbere & acquiescere. O magistrum talibus dignum discipulis quales in insanis rabularum scholis nactus est! Nos verò, quando videmus Dei oraculis iuberi peccatores spem salutis concipere, libenter tantum præsumamus de veritate eius, vt sola eius misericordia freti abiecta operum fiducia, bene sperare audeamus. Non fallet ipse, qui dixit, Secundùm fidem vestram fiat vobis.

Ibidem 1. d.21
Philip. 1. c.20
Galat. 5. a.5
Matth. 9.d.29

Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia. CAP. III.

Esti iam aliqua ex parte docuimus quomodo fides Christum possideat, & per ipsam fruamur eius bonis: hoc tamen adhuc obscurum esset nisi effectuum quos sentimus accederet explicatio. Non abs re summa Euangelii statuitur in pœnitentia & remissione peccatorum. Ergo duobus illis capitibus omissis, ieiuna & mutila erit adeóque propè inutilis quælibet de fide disputatio. Iam quum vtrunque nobis conferat Christus, & vtrunque fide consequamur, vitæ scilicet nouitatem, & reconciliationem gratuitam: ratio & docendi series postulat vt de vtroque hoc loco differere incipiam. Proximus autem à fide ad pœnitentiam nobis erit transitus: quia hoc capite probè cognito, melius patebit quomodo sola fide & mera venia iustificetur homo, neque tamen à gratuita iustitiæ imputatione separetur realis (vt ita loquar) vitæ sanctitas. Pœnitentiam verò non modò fidem con tinuò subsequi, sed ex ea nasci, extra controuersiam esse debet. Quum enim venia & remissio per Euangelii prædicationem ideo offera-

offeratur, vt à tyrannide Satanæ, peccati iugo, & misera seruitute vitiorum liberatus peccator in regnum Dei transeat: certè Euangelii gratiam nemo amplecti potest quin ex erroribus vitæ prioris in rectam viam se recipiat, totúmque suum studium applicet ad pœnitentiæ meditationem. Quibus autem videtur fidem potius præcedere pœnitentia quàm ab ipsa manare vel proferri, tãquam fructus ab arbore, nunquam vis eius fuit cognita, & nimium leui argumento ad id sentiendum mouentur.

2 Christus (inquiunt) & Iohannes in suis cõcionibus populum ad resipiscentiam primùm hortantur: deinde regnum cælorum appropinquasse subiiciunt. Tale prædicandi mandatum accipiunt Apostoli: talem ordinem sequutus est Paulus, quemadmodũ Lucas refert. Atqui dum in syllabarum cõtextu superstitiosè hærent, non animaduertunt quo sensu inter se verba illa cohæreant. Nam dum in hunc modum concionantur Christus Dominus & Iohannes, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum: annon resipiscendi causam ab ipsa gratia & salutis promissione ducunt? Perinde ergo valent eorum verba acsi dicerẽt, Quoniam appropinquauit regnũ cęlorum, ideo resipiscite. Nam Matthæus, vbi sic prædicasse Iohannem narrauit, impletum in ipso fuisse Iesaiæ vaticinium docet de voce in deserto clamante, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Verùm apud Prophetam illa vox iubetur à consolatione & læto nuntio inchoare. Neque tamen, quum resipiscentiæ originem ad fidem referimus, spatium aliquod temporis somniamus quo ipsam parturiat: sed ostendere volumus, non posse hominem pœnitentiæ seriò studere nisi se Dei esse nouerit. Dei autẽ se esse nemo verè persuasus est, nisi qui eius gratiam prius apprehenderit. Sed hæc dilucidiùs in ipso progressu edisserentur. Fefellit eos fortè quòd multi conscientiæ pauoribus antè domantur, vel formantur ad obsequium, quàm imbuti fuerint cognitione gratiæ, imò eam gustauerint. Atque hic est initialis timor, quem inter virtutes quidam recensent, quia veræ & iustæ obedientiæ propinquum esse cernunt. Sed non hîc agitur quàm variè nos Christus ad se trahat, vel præparet ad pietatis studium. tantùm dico, nullam rectitudinem posse inueniri vbi non regnat Spiritus ille quem accepit vt eum membris suis communicaret. Deinde, secundùm illud Psalmi, Apud te est propitiatio vt timearis: nemo vnquam Deum reuerebitur, nisi qui sibi propitium confidet: nemo se ad Legis obseruationem libenter accinget nisi qui persuasus erit ei placere sua obsequia. quæ in ignoscendo & tolerandis vitiis indulgentia, signum est paterni fauoris. Quod etiam demonstrat illa Oseæ exhortatio, Venite, reuertamur ad Iehouam: quia ipse rapuit, & sanabit nos: percussit, & curabit nos: quia spes veniæ tanquam stimulus additur, ne in suis peccatis torpeant. Omni autem rationis specie caret eorum deliramentum, qui vt à pœnitentia exordiantur, certos dies suis neophytis præ-

Matt. 3. a.2
Matt. 4. c.17
Act. 20. d.21
Matt. 3. a.2
Iesa. 40. a.3
Psa. 130. a.4
Oseæ 6. a.1

ſcribunt per quos ſe in pœnitentiam exerceant: quibus demum tranſactis, in Euangelicæ gratiæ communionem ipſos admittunt. De plurimis Anabaptiſtarum loquor: iis præſertim qui ſpirituales haberi mirè gaudent, eorúmque ſodalibus Ieſuitis, & ſimilibus quiſquiliis. Tales ſcilicet fructus profert ſpiritus ille vertiginis, vt pœnitentiam, quæ in totam vitam proroganda eſt homini Chriſtiano, paucis dieculis terminet.

3 Cæterùm de pœnitentia docti quidam viri, longè etiam ante hæc tempora, quum iuxta Scripturæ regulam ſimpliciter & ſyncerè loqui vellent, dixerunt conſtare duabus partibus, mortificatione & viuificatione. Mortificationem interpretantur animæ dolorem, & terrorem ex agnitione peccati & ſenſu iudicii Dei conceptum. Vbi enim quis in veram peccati cognitionem adductus eſt, tum verè peccatum odiſſe & execrari incipit: tum ſibiipſi ex animo diſplicet, miſerum ſe & perditum fatetur, & alium ſe eſſe optat. Adhæc vbi ſenſu aliquo iudicii Dei tactus eſt (alterum enim ex altero protinus ſequitur) tum verò perculſus ac conſternatus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum deſpondet, deſperat. Hæc prior pœnitentiæ pars, quam vulgò Contritionem dixerunt. Viuificationem interpretantur conſolationem quæ ex fide naſcitur: vbi ſcilicet homo, peccati conſcientia proſtratus, ac Dei timore perculſus, poſtea in Dei bonitatem, in miſericordiam, gratiam, ſalutem, quæ eſt per Chriſtum, reſpiciens, ſeſe erigit, reſpirat, animum colligit, & velut è morte in vitam redit. Ac voces quidem iſtæ, ſi modò recta conſtet interpretatio, vim pœnitẽtiæ ſatis commodè exprimunt: ſed quòd viuificationem accipiunt pro lætitia quam recipit animus ex perturbatione & metu ſedatus, non aſſentior: quum potius ſanctè piéque viuendi ſtudium ſignificet, quod oritur ex renaſcentia: quaſi diceretur hominem ſibi mori vt Deo viuere incipiat.

4 Alii, quia videbant variè hoc nomẽ in Scriptura acceptum, duas poſuerunt pœnitentiæ formas: quas vt nota aliqua diſtinguerent, alteram legalem dixerunt, qua peccator peccati cauterio vulneratus, & terrore iræ Dei attritus, in ea perturbatione conſtrictus hæret, nec ſe explicare poteſt. Euangelicam alteram, qua peccator grauiter quidem apud ſe afflictus, altius tamen emergit, & Chriſtum, vulneris ſui medicinam, terroris conſolationem, miſeriæ portum apprehendit. Legalis pœnitentiæ exempla eſſe volunt, Cain, Saul, Iudam: quorum pœnitentiam dum Scriptura nobis commemorat, intelligit, peccati ſui grauitate agnita, iram Dei timuiſſe: ſed Deum duntaxat vltorem & iudicem cogitantes, in eo ſenſu defeciſſe. Ergo eorum pœnitentia non aliud fuit quàm quoddam inferorum atrium, quò iam in hac vita ingreſſi, cœperunt à facie iræ maieſtatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam videmus in omnibus qui peccati aculeo apud ſe exulcerati, fiducia autem miſericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum

Gene. 4. b.13
1. Sa. 15. f.30
Mat.27. a.4

num conuersi sunt. Perterritus est Ezechias accepto mortis nuntio: sed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denuntiatione excidii: sed induti sacco & cinere orarunt, sperantes quòd cõuerti posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Cõfessus est Dauid se nimiũ peccasse in recensendo populo: sed adiecit, Aufer Domine iniquitatem serui tui. Agnouit adulterii crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino prostrauit: sed veniam simul expectauit. Talis fuit eorum pœnitentia qui ad prædicationem Petri cõpuncti sunt corde: sed Dei bonitate confisi, addiderũt, Quid faciemus *viri* fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidẽ amarè, sed sperare non desiit. *2.Reg. 20.a.2* *Iesa.38. a.1* *Ionæ 3. b.5* *2.Sam. 24.b.10* *2.Samu. 12.c.13, & d.16* *Act.2.f. 37* *Mat.26. g.75* *Luc.22. g.62*

5 Hæc quanquam omnia vera sunt, nomen tamen ipsum Pœnitentiæ (quatenus ex Scripturis assequi possum) aliter accipiendũ est. Nam quòd fidem sub pœnitentia cõplectũtur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum in Deum pœnitentiam, & fidem in Iesum Christũ. Vbi tanquam duo diuersa, pœnitentiã & fidem enumerat. Quid igitur? An vera pœnitentia citra fidem consistere potest? Minimè. Verùm etsi separari non possunt, distingui tamen debent. Quemadmodum sine spe fides non est, & tamen fides ac spes varia sunt: ita pœnitentia & fides, quanquam perpetuo inter se vinculo cohærẽt, magis tamen coniungi volunt quàm confundi. Equidem nec me latet, sub Pœnitentiæ nomine totam ad Deum conuersionem cõprehendi, cuius pars non postrema fides est: sed quo sensu, facillimè apparebit vbi vis ac natura eius explicata fuerit. Ponitentiæ nomen Hebræis à conuersione vel reditu, Græcis à mentis consiliíque mutatione deductum est: nec vtrique etymologiæ res ipsa malè respõdet: cuius summa est, vt à nobis demigrantes, ad Deum conuertamur: & deposita pristina mẽte, nouam induamus. Quamobrem non malè, meo quidem iudicio, sic pœnitentia difiniri poterit, Esse veram ad Deum vitæ nostræ conuersionem, à syncero serióque Dei timore profectam, quæ carnis nostræ veterísque hominis mortificatione & spiritus viuificatione constet. In eum sensum accipiẽdæ sunt conciones omnes quibus vel Prophetæ quondam, vel Apostoli postea sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant vnum, vt peccatis suis confusi, ac diuini iudicii timore puncti, coram eo prociderent & humiliarẽtur in quem deliquerant, ac vera resipiscentia in rectam eius viã se reciperent. Ideo hæc promiscuè vsurpantur apud ipsos eodẽ significatu, Conuerti seu reuerti ad Dominum, Resipiscere, & pœnitentiam agere. Vnde etiam & Sacra historia pœnitentiam dicit agi post Deum, vbi homines qui in suis cupiditatibus, eo posthabito, lasciuiebant, incipiunt verbo eius obsequi: & duci suo præsto sunt ad pergendum quò vocauerit. Et fructus pœnitentia dignos proferre dixerunt Iohannes & Paulus, pro vitam ducere quæ eiusmodi resipiscentiam in cunctis actionibus referat ac testetur. *Act.20. d.21* *Matt. 3. a.2.* *1.Sa.7. a.2* *Luc.3. b.8* *Rom. 6. a.4* *Act. 26. e.20*

6 Sed antequam vltrà procedimus, definitionem à nobis positam dilucidiùs enarrare conducet. In qua tria sunt præcipuè capita consideranda. Primùm, quum vitæ ad Deum conuersionem nuncupamus, transformationem requirimus, non in operibus tantùm externis, sed in anima ipsa: quæ vbi vetustatẽ suã exuerit, tum demum operũ fructus renouationi suæ respõdentes ex se pariat. Quod dum vult exprimere Propheta, iubet vt cor nouum sibi faciant quos ad pœnitentiam vocat. Vnde Moses sæpius ostensurus quomodo rite ad Dominum conuerterentur Israelitæ pœnitentia ducti, docet vt id fiat ex toto corde, & ex tota anima (quam loquutionem videmus à Prophetis subinde repetitam) & cordis circuncisionem nominans, interiores affectus excutit. Nullus tamen locus est ex quo meliùs perspicere liceat quę sit germana pœnitentiæ proprietas, quàm ex cap. 4. Ieremiæ, Si reuerteris Israel, inquit Dominus, ad me reuertere. Arate vobis aruum, & nolite serere super spinas. Circuncidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vide quomodo nihil effecturos denuntiet in studio iustitiæ capessendo nisi reuulsa in primis ex penitissimo corde impietas fuerit. Et quò penitus eos afficiat, monet cum Deo esse negotium, apud quem tergiuersando nihil proficitur: quia cor duplex odio habet. Eam ob rem præposteros hypocritarum conatus irridet Iesaias, qui externam in ceremoniis resipiscentiam strenuè quidem moliebantur: at interim fasciculos iniquitatis, quibus colligatos tenebant pauperes, dissoluere non curabant. Vbi etiam pulchrè ostendit, in quibus propriè sita sit officiis pœnitentia non ficta.

Ezec.18. g.31

Iere.4. a.1,3,4

Iesa.58. b.6

7 Secundum caput erat, quòd ex serio Dei timore docuimus ipsam proficisci. Prius enim quàm ad resipiscentiam mens peccatoris inclinetur, diuini iudicii cogitatione excitari oportet. Vbi autem hæc cogitatio penitus insederit, Deum aliquando tribunal conscensurum ad exigendam omnium dictorum factorúmque rationem: miserum hominem interquiescere nõ sinet, nec punctum temporis respirare quin perpetuò ad meditandum aliud vitæ institutum extimulet, quo se ad iudicium illud sistere securè queat. Quare Scriptura sæpe, dum ad pœnitentiam cohortatur, iudicii mentionem iniicit: vt apud Ieremiam, Ne fortè egrediatur vt ignis furor meus, & non sit qui extinguat, propter malitiam operum vestrorum. In concione Pauli ad Athenienses, Et tempora quidem huius ignorantię quum hactenus dissimularit Deus, nunc annuntiat hominibus vt omnes vbique pœnitentiam agant: eo quòd statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate. & aliis compluribus in locis. Interdum à punitionibus iam irrogatis, Deum esse iudicem declarat: quò peccatores secum reputent, peiora sibi imminere nisi maturè resipuerint. Exemplum habes Deuteronomii vicesimonono. Quoniam verò à peccati horrore & odio conuersio inchoatur, ideo tristitiam quæ secundùm Deum est

Ierem.4. a.4

Act. 17. g.30

est, pœnitentiæ causam facit Apostolus. Tristitiam autem secundùm Deum appellat, vbi non pœnam modò exhorremus, sed peccatum ipsum, ex quo displicere Deo intelligimus, odimus & execramur. nec mirum, quia nisi acriter pungamur, non posset corrigi carnis nostræ pigrities: imò non sufficerent eius stupori & socordiæ punctiones, nisi ferulas exerendo altiùs penetraret Deus. Accedit etiam contumacia, quam velut malleis contundi necesse est. Ergo seueritatem, qua Deus vtitur minando, ingenii nostri prauitas ab eo extorquet: quia dormientes frustra blandè alliceret. Testimonia non recito quæ passim occurrunt. Alia etiam ratione timor Dei pœnitentiæ principium est: quia etsi omnibus virtutum numeris absoluta sit hominis vita, nisi ad Dei cultum referatur, laudari quidem poterit à mundo: sed in cælo mera abominatio erit: quando præcipua iustitiæ pars est, suum ius & honorem Deo reddere, quo impiè fraudatur vbi nobis propositum non est subiicere nos eius imperio. *2.Cor.7.c.10*

8 Tertio loco explicãdum restat quale sit istud quod dicimus, pœnitentiam duabus partibus constare: mortificatione scilicet carnis, & spiritus viuificatione. Id Prophetæ licet pro carnalis populi captu simplicius & rudius, liquidò tamen exprimunt, quum dicunt, Desine à malo, & fac bonitatem. Item, Lauamini, mundi estote, auferte malum operum vestrorum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, &c. Quum enim à malitia reuocant, totius carnis interitum exigunt, quæ malitia & peruersitate referta est, Res prorsus difficilis & ardua, nos ipsos exuere, & à natiuo ingenio demigrare. Neque enim caro bene interiisse putanda est, nisi quicquid à nobis habemus, abolitum fuerit. Sed quum vniuersus carnis affectus simultas sit aduersus Deum, primus ad obedientiam Legis eius ingressus est illa naturæ nostræ abnegatio. Postea renouationem designant à fructibus qui inde consequuntur, iustitia, iudicio & misericordia. Siquidem non satis fuerit talibus officiis rite defungi, nisi mens primùm ipsa & cor iustitiæ, iudicii, misericordiæ affectum induerint. id fit quum Dei Spiritus intinctas sua sanctitate animas nostras nouis & cogitationibus & affectibus ita imbuit, vt nouæ iure haberi queant. Et certè vt naturaliter sumus auersi à Deo, nisi præcedat abnegatio nostri, nunquam ad id quod rectum est tendemus. Ideo toties iubemur exuere veterem hominem: renuntiare mundo & carni: concupiscentiis nostris valere iussis, renouari spiritu mentis nostræ. Nomen porrò ipsum Mortificationis admonet quàm difficile sit obliuisci prioris naturæ: quia hinc colligimus, non aliter nos formari ad Dei timorem, & pietatis initia discere, nisi vbi gladio Spiritus violenter mactati in nihilum redigimur: quasi pronuntiaret Deus, vt censeamur inter suos filios, opus esse communis naturæ interitu. *Psal.34.c.15* *Iesa.1.d.16* *Rom.8.a.4*

9 Vtrunque ex Christi participatione nobis contingit. Nam si verè morti eius communicamus, eius virtute crucifigitur vetus noster homo, & peccati corpus emoritur, ne amplius vigeat primæ naturæ corruptio. Si resurrectionis sumus participes, per eam suscitamur in vitæ nouitatem, quæ Dei iustitiæ respondeat. Vno ergo verbo pœnitentiam interpretor regenerationem, cuius non alius est scopus nisi vt imago Dei quæ per Adæ transgressionem fœdata, & tantum non obliterata fuerat, in nobis reformetur. Sic docet Apostolus, quum ait, Nos autem reuelata facie gloriam Domini repræsentantes, in eãdem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu. Item, Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundùm Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Item alibi, Induentes nouum hominem, qui renouatur ad agnitionem & imaginem eius qui creauit illum. Proinde ista regeneratione in Dei iustitiam, Christi beneficio instauramur, à qua per Adam excideramus: quo modo in integrum restituere placet Domino quoscunque in vitæ hæreditatem cooptat. Atque hæc quidem instauratio non vno memento, vel die, vel anno impletur, sed per continuos, imò etiam lentos interdum profectus abolet Deus in electis suis carnis corruptelas: repurgat eos sordibus, sibíque in templa cõsecrat, sensus eorum omnes ad veram puritatem renouans, quò se tota vita exerceant in pœnitentia: sciántque huic militiæ nullum nisi in morte esse finem. Quo maior est impuri rabulæ & apostatæ Staphyli cuiusdam improbitas: qui statum præsentis vitæ cum gloria cælesti à me confundi nugatur, dum imaginem Dei ex Paulo interpretor sanctitatem & iustitiam veracem. Quasi verò vbi res aliqua definitur, non quærenda sit ipsa integritas & perfectio. Neque tamen locus negatur incrementis: sed quatenus ad Dei similitudinem propius quisque accedit, in eo dico fulgere imaginem Dei. Huc vt perueniant fideles, stadium pœnitentiæ, in quo tota vita currant, illis Deus assignat.

Rom. 6. a. 6
2. Cor. 3. d. 18
Ephes. 4. f. 23
Colos. 3. b. 10
2. Cor. 4. a. 4

10 Sic ergo à peccati seruitute liberantur filii Dei per regenerationem, non vt quasi plenam libertatis possessionem iam adepti, nihil amplius molestiæ à carne sua sentiant: sed vt illis maneat perpetua certaminis materia, vnde exerceantur: neque exerceantur modò, sed infirmitatem quoque suam meliùs discant. Atque in ea re omnes sanioris iudicii scriptores inter se consentiunt, manere in homine regenerato mali fomitem, vnde perpetuò scateãt cupiditates quæ ipsum ad peccandum illiciant & extimulent. Fatentur etiam, sanctos illo concupiscendi morbo adhuc ita implicitos teneri, vt obstare nequeant quin subinde vel ad libidinem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem, vel ad alia vitia titillentur & incitentur. Neque opus est multum inuestigando laborare quid hîc veteres senserint: quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnáque diligentia omnium sententias collegit.

Lib. ad Bonif. 4. Lib. 1. & 2. contra Iulianũ.

Ex illo igitur ſumant lectores, ſiquid de ſenſu antiquitatis habere certi volent. Porrò inter illum & nos hoc diſcriminis videri poteſt intereſſe, quòd ipſe quidem quum fideles concedat, quandiu in corpore mortali habitant, ſic illigatos teneri concupiſcentiis vt non poſſint non concupiſcere, eum tamen morbum peccatum vocare non audet: ſed ad illum deſignandum infirmitatis nomine cōtentus, tunc demum fieri peccatum docet vbi vel opus vel conſenſus ad conceptionem vel apprehenſionem accedit. hoc eſt, quando primæ appetitioni cedit voluntas. nos autem illud ipſum pro peccato habemus, quòd aliqua omnino cupiditate contra Legem Dei homo titillatur: imò ipſam prauitatem, quæ eiuſmodi cupiditates nobis generat, aſſerimus eſſe peccatum. Docemus itaque in ſanctis, donec mortali corpore exuantur, ſemper eſſe peccatum: quia in eorum carne reſidet illa concupiſcendi prauitas quæ cum rectitudine pugnat. Neque tamen ſemper à peccati nomine abſtinet: ſicuti quum dicit, Hoc Peccati nomine appellat Paulus vnde oriuntur cuncta peccata, in carnalem ſcilicet cōcupiſcentiam. Hoc quantum ad ſanctos pertinet, regnum amittit in terra, perit in cælo. Quibus verbis fatetur, quatenus obnoxii ſunt fideles concupiſcentiis carnis, peccati eſſe reos. *Sermo. ne 6. de verbis Apoſt.*

11 Quòd autem Deus Eccleſiam ſuam purgare ab omni peccato dicitur, quòd eam liberationis gratiam per Baptiſmum pollicetur, & in electis ſuis implet: ad reatum potius referimus quàm ad ipſam peccati materiam. Præſtet hoc quidem Deus, ſuos regenerando, vt peccati regnum in ipſis aboleatur: (virtutem enim Spiritus ſubminiſtrat, qua ſuperiores in certamine victoréſque fiant) ſed regnare tantùm, non etiam habitare deſinit. Proinde ſic dicimus veterem hominem crucifixum eſſe, legem peccati ſic abolitam eſſe in filiis Dei, vt reliquiæ tamen ſuperſint: non vt dominentur, ſed vt eos ſuæ infirmitatis conſcientia humilient. Et illas quidem fatemur non imputari, acſi non eſſent: ſed hoc ſimul Dei miſericordia fieri contendimus vt ab hoc reatu liberentur ſancti, qui meritò aliàs peccatores & rei coram Deo forent. Neque verò hanc ſententiam confirmare difficile nobis erit: quando extant in eam rem clara Scripturę teſtimonia. Quid enim apertius volumus quàm quod ad Ro. 7. clamat Paulus? Primùm, illic eum in hominis regenerati perſona loqui, cùm nos alibi oſtēdimus, tū Auguſtinus firmis rationibus euincit. Taceo quòd Mali & Peccati vocabulis vtitur. Vt voces illas cauillari poſſint qui reclamare nobis volent, quis tamen repugnantiā aduerſus Legē Dei, malū eſſe neget? quis impedimentū iuſtitiæ neget eſſe peccatū? quis deniq; non cōcedat culpam ineſſe, vbi eſt ſpiritualis miſeria? Atqui iſta omnia de hoc morbo à Paulo prædicātur. Deinde habemus certā à Lege demonſtrationē, qua breuiter tota hæc quæſtio expediri poteſt. Iubemur enim Deū diligere ex toto corde, ex tota anima, ex totis facultatibus. Quū ita omnes animæ noſtræ partes Dei amore occupari de- *Epheſ. 5. f. 26, 27* *Rom. 6, a. 6* *Rom. 7. b. 6*

ceat certũ est eos præcepto non satisfacere qui vel leuiculam appetitionem corde recipere, vel vllam omnino cogitationẽ animo admittere possunt, quæ eos ab amore Dei in vanitatem abducat. Quid enim? annon illæ sunt animæ facultates, subitis motionibus affici, sensu apprehendere, mente concipere? Istæ igitur quum vanis & prauis cogitationibus aditum ad se patefaciunt, annon ostendunt se tantũdem ab amore Dei esse vacuas? Quare qui non fatetur omnes carnis cupiditates esse peccata: illum verò concupiscendi morbum, quem fomitem appellant, esse peccati scaturiginem: ille trãsgressionem Legis peccatum esse neget necesse est.

12 Si cui absurdum videtur, ita in vniuersum damnari cupiditates omnes quibus homo naturaliter afficitur, quum à Deo inditæ sint naturæ authore: respondemus, nos nequaquam eas appetitiones damnare quas hominis ingenio Deus sic à prima creatione insculpsit, vt inde eradicari nisi cum ipsa humanitate non possint: sed tantùm insolentes effrænésque motus qui cum Dei ordinatione pugnant. Iam verò quum ob naturæ prauitatem omnes facultates adeò vitiatæ sint ac corruptæ, vt in omnibus actionibus emineat perpetua ἀταξία & intemperies: quia ab eiusmodi incontinentia separari nequeunt appetitiones, ideo vitiosas esse contendimus. Aut (si paucioribus verbis summam habere libet) omnes hominum cupiditates malas esse docemus, & peccati reas peragimus: non quatenus sunt naturales, sed quia inordinatæ: inordinatas autem esse, quia ex natura corrupta & polluta nihil puri nec synceri prodire potest. Neq; verò ab hac doctrina tantum discedit Augustinus quantum in speciem apparet. Dum inuidiam plus æquo reformidat, qua eum grauare studebant Pelagiani, à peccati nomine interdum abstinet: quum tamen scribit, manente in sanctis peccati lege, tolli duntaxat reatum, satis indicat se non adeò à sensu nostro abhorrere.

Ad Bonifac.

13 Afferemus alias aliquot sentẽtias vnde meliùs appareat quid senserit. Lib. secundo contra Iulianum: Lex ista peccati & remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. remissa scilicet, quia reatus solutus est in sacramento quo regenerantur fideles. manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant & fideles. Item, Lex itaque peccati (quæ in tanti quoque Apostoli membris erat) remittitur in baptismate, non finitur. Item, Legem peccati, cuius manentis solutus est in baptismo reatus, Ambrosius vocauit iniquitatem: quia iniquum est vt caro concupiscat aduersus spiritum. Item, Mortuum est peccatum in eo reatu quo nos tenebat: & donec sepulturæ perfectione sanetur, rebellat & mortuum. Lib. 5. etiamnum apertiùs: Sicut cæcitas cordis & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & causa peccati quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedien-

inobedientia contra dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis. Vocat hîc sine ambiguitate peccatum: quia prostrato iam errore, & confirmata veritate, calumnias minus veretur. Quemadmodum & in Iohannem, homi. 41. vbi ex animi sui sensu fine contentione loquitur, Si carne seruis legi peccati, fac quod ait ipse Apostolus, Non regnet peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum desideriis eius. Non ait, non sit: sed, non regnet. Quandiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis: saltem regnum illi auferatur, non fiat quod iubet. Qui concupiscentiam non esse peccatum defendunt, illud Iacobi obiicere solent, Concupiscentia postquam conceperit, parit peccatum. Atqui nullo negotio hoc refellitur nisi enim de solis operibus malis, vel de peccatis actualibus intelligamus ipsum loqui, ne mala quidem voluntas in peccato deputabitur. Ex eo autem quòd flagitia & praua facinora concupiscentiæ partus vocat, atque iis ipsis Peccati nomen tribuit, non protinus sequitur quin concupiscere, res mala sit, & coram Deo damnabilis.

Roma. 6. b. 12

Iacob. 1. b. 15

14 Anabaptistæ quidam hoc seculo, phreneticam nescio quam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscuntur: nempe in statum innocentiæ restitutos Dei filios, iam non oportere solicitos esse de libidine carnis refrænanda: Spiritum ducem subsequendum esse, sub cuius actione nunquam aberratur. Incredibile esset hominis mentem eò vesaniæ prolabi, nisi palàm & fastuosè suum hoc dogma deblaterarent. Prodigiosum certè quidem est: sed tales sacrilegæ audaciæ pœnas luere æquum est qui veritatem Dei in mendacium vertere animum induxerunt. Itáne delectus omnis turpis & honesti, iusti & iniusti, boni & mali, virtutis & vitii tolletur? Tale, inquiunt, discrimen est ex maledictione veteris Adæ, à qua nos per Christum exempti sumus. Ergo inter scortationem & castitatem, synceritatem & astutiam, veritatem & mendacium, æquitatem & rapinam, nihil iam intererit. Tolle (inquiunt) vanam formidinem: Spiritus nihil tibi mali imperabit, modò securè & intrepidè illius actioni te permittas. Quis ad hæc prodigia non obstupescat? Popularis tamen est philosophia apud eos qui libidinum amentia excæcati, sensum communem exuerunt. Sed quem, obsecro, christum nobis fabricantur, & quem spiritum eructant? Nos enim Christum vnum, eius vnum Spiritum recognoscimus quem Prophetæ commendarunt, Euangelium exhibitum prædicat, de quo nihil illic tale audimus. Spiritus ille non est homicidii, scortationis, ebrietatis, superbiæ, contentionis, auaritiæ, fraudis patronus: sed Author dilectionis, pudicitiæ, sobrietatis, modestiæ, pacis, moderationis, veritatis. Non est vertiginosus, & qui præceps per fas & nefas inconsideratè ruat, sed plenus sapientiæ & intelligentiæ, qua rite inter iustum & iniustum discernat. Non instigat ad dissolutam effrænémque licentiam: sed

prout licitum ab illicito discriminat, modum moderationémque seruare docet. Quid tamen diutius in refellenda belluina ista rabie laboramus? Christianis Spiritus Domini non turbulentum est phantasma, quod vel ipsi per somnium pepererint, vel ab aliis confictum acceperint: sed eius notitiam à Scripturis religiosè petunt, vbi duo hæc de ipso traduntur: nobis in sanctificationem datum esse, quò ab immunditiis & inquinamentis purgatos, in obedientiam diuinæ iustitiæ deducat: quæ obedientia constare nequit nisi domitis subactísque concupiscentiis, quibus isti habenas laxare volunt. Deinde sic nos eius sanctificatione purgari, vt multis vitiis multáque infirmitate obsideamur quandiu inclusi sumus mole corporis nostri. Quò fit vt longo interuallo à perfectione dissiti, proficere semper aliquid, & vitiis irretiti cum illis quotidie luctari necesse habeamus. Vnde etiam consequitur, excussa desidia & securitate, intentis animis vigilandum esse, ne carnis nostræ insidiis incauti circunueniamur. Nisi fortè confidimus nos maiores progressus fecisse quàm Apostolum, qui tamen fatigabatur ab angelo Satanæ, quo virtus in infirmitate perficeretur: & qui illam carnis & spiritus diuisionem in sua carne non fictè repræsentabat.

2. Corin. 12.b.15 — *Roma.7. b.6*

15 Quòd autem Apostolus in descriptione pœnitẽtiæ septem eius vel causas, vel effectus, vel partes enumerat, id optima causa facit. sunt autem studium aut solicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Neque absurdum videri debet, quòd statuere non audeo causæne an effectus censeri debeant. vtrunque enim disputari potest. Possunt etiam vocari affectiones cum pœnitentia coniunctæ. sed quia omissis illis quæstionibus, intelligere licet quid Paulus velit, simplici expositione contenti erimus. Dicit ergo ex tristitia quæ secundùm Deum est, excitari solicitudinem. Nam qui serio displicentiæ sensu tangitur quòd in Deum suum peccarit, simul extimulatur ad diligentiam & attentionem, vt à Diaboli laqueis penitus se explicet, vt ab eius insidiis melius sibi caueat, ne à Spiritus sancti gubernatione posthac excidat, ne securitate opprimatur. Proxima est excusatio, quæ hoc loco non defensionem significat qua peccator ad effugiendum Dei iudicium, vel se deliquisse neget, vel culpam extenuet: sed purgationem, quæ in deprecatione magis posita sit quàm causæ fiducia. Qualiter filii non reprobi dum errata sua agnoscunt & confitentur, deprecationem tamen adhibent. atque vt ea locum habeat, quibus possunt modis testantur, se minimè abiecisse eam quam parentibus debent reuerentiam: denique sic excusant, non vt se iustos esse ac innocentes probent, sed tantùm vt veniam obtineant. Sequitur indignatio, qua peccator secum intus fremit, secum expostulat, sibi irascitur, dum suam peruersitatem suámque in Deum ingratitudinem recognoscit. Timoris nomine intelligit illam trepidationem quæ mentibus nostris incutitur, quoties

2.Cor.7. c.11

cogita

cogitamus & quid nos simus meriti, & quàm horribilis sit iræ diuinæ seueritas in peccatores. Mirabili enim inquietudine tunc nos vexari necesse est, quæ tum ad humilitatem nos erudit, tum cautiores in posterum reddit. Quòd si oritur ex timore solicitudo, de qua prius dixerat, videmus quo nexu hæc inter se cohæreant. Desiderium videtur mihi posuisse pro sedulitate in officio & obsequendi alacritate, ad quam maximè prouocare nos debet delictorum nostrorum agnitio. Huc quoque pertinet zelus quem continuò subiungit. ardorem enim significat quo accendimur vbi aculei illi nobis admouentur: Quid feci? Quò me præcipitaueram, nisi mihi Dei misericordia subueniret? Postrema est vindicta. quo enim seueriores in nos sumus, & acriore censura quæstionem habemus de peccatis nostris, eo debemus sperare magis propitium ac misericordem Deum. Et certè fieri non potest quin anima diuini iudicii horrore perculsa, partes vltionis in exigenda de se pœna occupet. Sentiunt sanè pii quales pœnæ sint pudor, confusio, gemitus, displicentia sui, & reliqui affectus qui ex seria delictorum recognitione nascuntur. Meminerimus tamen modum esse tenendum, ne tristitia nos absorbeat: quia nihil magis procliue est trepidis conscientiis quàm in desperationem ruina. Et hoc quoque artificio Satan quoscunque videt metu Dei prostratos, in profundum illum mœroris gurgitem magis ac magis demergit, ne vnquam assurgant. Non potest quidem nimius esse timor qui in humilitatem desinit, neque discedit à spe veniæ. Semper tamen ex Apostoli præcepto cauẽdum, ne peccator, dum se ad displicentiam solicitat, nimia formidine oppressus deficiat: quia hoc modo refugitur Deus qui per pœnitentiam nos ad se vocat. Qua de re vtilis etiam est admonitio Bernardi, Necessarius dolor pro peccatis si non sit continuus. Suadeo reflectere pedem interdum à molestia & anxia recordatione viarum vestrarum, & euadere ad planitiem serenæ memoriæ beneficiorum Dei. Misceamus absynthio mel, vt salubris amaritudo salutem dare queat: cum immisto dulcore temperata bibetur: & si de vobis in humilitate sentitis, sentite & de Domino in bonitate.

Heb. 12. *a.*3

Ser. II. *in Cant.*

16 Iam & pœnitentiæ fructus quales sint, intelligi potest: nempe officia pietatis erga Deum, charitatis erga homines, adhæc in tota vita sanctimonia ac puritas. Denique quo maiore quisque studio vitam suam exigit ad normam Legis Dei, eò certiora pœnitentiæ suæ signa edit. Itaque Spiritus sæpe dũ nos ad pœnitentiam hortatur, nunc ad singula Legis præcepta, nunc ad officia secundæ tabulæ nos reuocat: quanquam aliis locis postquam immunditiem damnauit in ipso fonte cordis, deinde ad externa testimonia descendit quæ synceram resipiscentiam commendant. Cuius rei tabulam in descriptione vitæ Christianæ mox subiiciam lectorum oculis. Non colligam ex Prophetis testimonia quibus partim subsannant eorum ineptias qui ceremoniis contendunt Deum

placare, ostendúntque mera esse ludicra: partim verò externam vitæ integritatem docent non esse caput pœnitentiæ, quia Deus cor intuetur. Quisquis mediocriter in Scriptura versatus fuerit, per se, absque alterius monitu, intelliget, vbi cum Deo negotium est, nihil agi nisi ab interiore cordis affectu incipimus. Et Ioelis
Ioel.2.c.31 locus aliis intelligendis non parum valebit, Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Vtrunque etiam breuiter expressum est
Iacob.4.b.8 his Iacobi verbis, Mundate scelerati manus, purgate corda duplices. vbi priori quidem membro accessio ponitur, fons tamen & principium deinde monstratur, nempe abstergendas esse occultas sordes, vt altare in ipso corde erigatur Deo. Sunt præterea & externa aliqua exercitia, quibus priuatim veluti remediis vel ad nos humiliandos, vel ad domandam carnem nostram vtimur: publicè verò ad resipiscentiæ testificationem. Emanant autem ab illa vin-
2.Cor.7.c.12 dicta de qua loquitur Paulus. siquidem hæc afflicti animi sunt propria, in squalore, gemitu, lachrymis esse: fugere splendorē & quēlibet apparatum, omnibus deliciis se abdicare. Deinde is qui sentit quantum malum sit carnis rebellio, remedia omnia quærit quibus coerceat. Præterea qui bene cogitat quàm graue sit violasse Dei iustitiam, quiescere non potest donec in sua humilitate gloriam dederit Deo. Eiusmodi exercitia sæpe commemorant vetusti scriptores quum de pœnitentiæ fructibus loquuntur. Quanquam autem vim pœnitentiæ minimè in illis reponunt: veniam tamen mihi dabunt lectores si dixero quod sentio. plus æquo certè insistere in his mihi videntur. Ac siquis prudenter expendat, mihi (vt spero) assentietur, dupliciter eos modum excessisse. Nam quum tantopere vrgerent, ac immodicis elogiis commendarent corporalem illam disciplinam, hoc quidem consequebantur vt plebs eam maiore studio amplecteretur: sed quod longè maioris momenti esse debet, quodammodo obscurabant. Deinde in exigendis castigationibus fuerunt aliquanto rigidiores quàm ferat Ecclesiastica mansuetudo, quemadmodum alibi tractandum erit.

17 Sed quia nonnulli, dum fletum, ieiunium & cinerem cùm
Ioel.2.c.12 alibi frequenter, tum præsertim apud Ioelem commemorari audiunt, præcipuam resipiscentiæ partem ieiunio & fletu metiuntur, tollenda est eorum hallucinatio. Quod de conuersione totius cordis ad Dominum, déque scissione non vestimentorum sed cordis illic dicitur, resipiscentiæ proprium est: fletus autem & ieiunium, non vt perpetua aut necessaria eius effecta subnectuntur, sed specialem habent circunstantiam. Quoniam grauissimum Iudæis excidium imminere vaticinatus fuerat, iram Dei suadet anteuertere, non tantùm resipiscendo, sed mœroris indicia præ se ferendo. Qualiter enim promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se demittere solet reus ad conciliandam iudicis misericordiam: ita illos, quum rei agerentur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari oportebat. Quanquam au-

rem cinis & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: fletus tamen & ieiunii valde oportunum fore inter nos vsum constat quoties cladem aliquam aut calamitatem nobis minari visus fuerit Dominus. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Bene igitur Propheta, qui suos ad fletum & ieiunium, hoc est ad reorum mœstitiam cohortatur, de quorum flagitiis constitutam quæstionem paulo antè dixerat. Quemadmodum nec malè hodie fecerint Ecclesiastici pastores, si dum impendentem suorum ceruicibus ruinam vident, ad ieiunium & fletum properandum vociferentur: modò quod est præcipuum maiore & interiore cura & opera semper vrgeant, scindēda scilicet esse corda, non vestimēta. Extra dubium est, non semper pœnitentiæ cohærere ieiunium, sed calamitosis temporibus peculiariter destinari. vnde & cum luctu coniungitur à Christo, dum Apostolos ab eius necessitate absoluit, donec *Matth. 9.b.15* sua præsentia orbati mœrore conficerentur. de solenni ieiunio loquor. Nam piorum vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt in toto eius decursu quædam ieiunii species continenter appareat. Verùm tota illa res, quia rursus, vbi de Ecclesię disciplina agetur, expedienda erit, nunc parciùs à me attingitur.

18 Hoc tamen adhuc inseram: quum ad hanc externã professionem transfertur nomen Pœnitentiæ, impropriè à genuino illo sensu quem posui deflecti. Neque enim tam est cōuersio ad Deum *Mat. 11. c.21, luc. 10.c.13* quàm culpæ confessio, cum pœnæ & reatus deprecatione. Sic pœnitentiam agere in cinere & cilicio, nihil aliud est quàm testari displicentiã, vbi Deus ob graues offensas nobis irascitur. Atque hæc quidem confessionis species publica est, qua nos damnãtes coram Angelis & mundo, præuenimus iudicium Dei. Nam eorum segnitiem coarguens Paulus qui peccatis suis indulgent, Si iudicaremus *1.Cor.11. c.31* nosipsos (inquit) non à Deo iudicaremur. Sed homines facere palàm conscios & testes nostræ resipiscentiæ, non semper est necessarium: priuatim autem Deo confiteri, pars est veræ pœnitētiæ quæ omitti non potest. Nihil enim minus consentaneum quàm vt peccata ignoscat Deus, in quibus nobis ipsi blandimur: & ne in lucem proferat, prætegimus per hypocrisin. Nec tãtùm quæ quotidie admittimus peccata fateri conuenit: verùm grauiores lapsus longiùs trahere nos debent: atque in memoriam reuocare quæ videntur pridē sepulta: quod exemplo suo nobis præscribit Dauid. Tactus *Psalm. 51.b.7* enim recentis flagitii pudore, seipsum examinat vsque ad matris vterum, & agnoscit iam tunc fuisse corruptum & infectum carnis labe. neque id vt culpam suam extenuet: sicuti multi in turba se occultant, & alios secum inuoluendo, impunitatem captant. Longè aliter Dauid, qui ingenuè culpam exaggerat, quòd à prima infantia corruptus, non desierit mala malis cumulare. Alio etiam loco tale præteritæ vitæ examen suscipit, vt adolescentiæ suæ peccatis *Psalm. 25.b.7* misericordiam Dei imploret. Et certè tūc demum soporem nobis

A.v.

esse excussum probabimus si gemendo sub onere, maláque nostra deflendo, leuationem à Deo petemus. Notãdum præterea est, pœnitentiã cui assiduè incumbere iubemur, ab ea differre quæ velut à morte excitat qui vel turpius ceciderant, vel effræni licentia se proiecerant ad peccãdum, vel quadam defectonis specie excusserant iugum Dei. Nam Scriptura sæpe dum hortatur ad pœnitentiam, quasi transitum & resurrectionem à morte in vitam significat: & dum refert populũ egisse pœnitentiam, ab idololatria aliísque crassis sceleribus conuersum fuisse intelligit. Qua ratione Paulus luctum peccatoribus denuntiat, qui pœnitentiam non egerunt super lasciuiis, scortatione & impudicitia. hoc discrimen diligenter obseruandum est, ne vbi paucos audimus ad pœnitentiam citari, nobis supina obrepat securitas, quasi nihil amplius ad nos pertineret carnis mortificatio: cuius curã remittere nõ permittunt quæ nos semper titillant prauæ cupiditates, & quæ subinde pullulant vitia. Specialis ergo pœnitentia quæ à quibusdam tantùm exigitur, quos diabolus à Dei timore abreptos exitialibus laqueis implicuit, ordinariam non tollit, cui per totum vitæ curriculum operam dare nos cogit naturæ corruptio.

2.Cor. 12 g.21.

19 Porrò si verum est quod clarissimé constat, totam Euangelii summam duobus istis capitibus contineri, pœnitentia, & peccatorum remissione: annon videmus dominum ideo gratis suos iustificare, quò eos simul Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam instauret? Iohannes angelus ante faciem Christi missus ad vias eius præparandas, prædicabat, Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Ad pœnitentiam inuitando, monebat vt se peccatores agnoscerent, suáque omnia coram Domino damnata, quò carnis suæ mortificationem, ac nouam in Spiritu regenerationem totis votis expeterent. Regnum Dei annuntiando, ad fidem vocabat. siquidem per regnum Dei quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, vitam, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Quod quid aliud est, quàm vt peccatorum mole pressi & fatigati, ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est, Appropinquauit regnum Dei: pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primùm declarat, thesauros misericordiæ Dei in se apertos: deinde pœnitentiam exigit: tum postremò fiduciam erga Dei promissiones. Itaque quum totam Euangelii summam breuiter cõplecti voluit, dixit se oportuisse pati, & resurgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Id & Apostoli post eius resurrectionem prædicarunt, excitatum à Deo, ad dandã pœnitentiam Israeli & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, quum per Euangelii doctrinam audiunt homines suas omnes

Matt. 11. b.10. Matt.3. a.2. Marci 1. a.4. Lu.3.a.3. Mat. 4. 17. Marci 1. b.15. Lu. 24. d 26, & g. 46 Act. 5. f. 31

omnes cogitationes, ſuos affectus, ſua ſtudia corrupta & vitioſa
eſſe: propterea neceſſe eſſe vt renaſcantur, ſi volunt ingredi in re-
gnum Dei. Remiſſio peccatorum prædicatur, quum docentur ho-
mines, Chriſtum ſibi factum eſſe redēptionem, iuſtitiam, ſalutem, *1. Cor. 1.*
& vitam: cuius nomine gratis in Dei conſpectu iuſti habeantur & *30*
innocentes. Vtraque gratia quum fide apprehendatur (vt alibi de-
monſtratum eſt) quia tamen proprium fidei obiectum eſt Dei bo-
nitas qua peccata remittuntur, eam à pœnitentia diligenter diſtin
gui operæpretium fuit.

20 Porrò vt peccati odium, quod pœnitentiæ exordium eſt,
primum nobis ad Chriſti cognitionem ingreſſum aperit, qui nul-
lis ſe exhibet niſi miſeris & afflictis peccatoribus, qui gemunt, la-
borant, onerati ſunt, eſuriunt, ſitiunt, dolore & miſeria tabeſcunt: *Ieſ. 61. a.*
ita in pœnitentiam ipſam eniti, tota vita in eam incumbere, eam *1*
ad vltimum proſequi nos oportet, ſi in Chriſto cōſiſtere volumus. *Matt. 11.*
Ad peccatores enim vocandos venit, ſed ad pœnitentiam. Miſſus *a. 5*
eſt ad benedicendum indignis: ſed quò ſe conuertat vnuſquiſque à *lu 4. c. 18*
nequitia ſua. Plena eſt Scriptura eiuſmodi vocibus. Quare vbi pec *Matt. 9.*
catorum remiſſionem offert Deus, reſipiſcentiam viciſſim ſtipula- *b. 13*
ri ferè ſolet: innuens ſuam miſericordiam, reſipiſcendi cauſam ho- *Act. 3. d.*
minibus eſſe debere. Facite, inquit, iudicium & iuſtitiam: quia ſalus *26, & 5.*
appropinquauit. Item, Veniet Sioni redemptor, & iis qui in Iacob *f. 31*
reſipiſcunt à peccatis. Item, Quærite Dominum dum inueniri po- *Ieſ. 56. a. 1*
teſt, inuocate eum dum propè eſt. Derelinquat impius viam ſuam, *Ibidē 59.*
& iniquitatem cogitationum ſuarum, & ad Dominum conuerta- *d. 20*
tur: & miſerebitur eius. Item, Conuertimini, & reſipiſcite, vt de- *Ib. 55. b. 6*
leantur peccata veſtra. Vbi tamen adnotandum eſt, non eam con- *Act. 3. d.*
ditionem ſic apponi quaſi emerendæ veniæ fundamentum ſit no- *19*
ſtra reſipiſcentia: quin potius (quia in hunc finem hominum mi-
ſereri ſtatuit Dominus vt reſipiſcant) quò ſit tendendum indicat,
ſi gratiam obtinere volunt. Proinde donec in carcere corporis no
ſtri habitabimus, aſſiduè nobis cum naturæ noſtræ corruptæ vitiis
luctandum eſt, adeóque cum naturali noſtra anima. Dicit aliquo-
ties Plato, vitam Philoſophi, meditationem eſſe mortis. Verius *Id cū a-*
nobis dicere licet, vitam Chriſtiani hominis perpetuum eſſe ſtu- *libi tū in*
dium & exercitationem mortificandæ carnis donec ea planè in- *Phædone*
terempta, Spiritus Dei regnum in nobis obtineat. Quare illum *multis di*
arbitror plurimum profeciſſe, qui ſibi plurimum diſplicere didi- *ſputat.*
cit: non vt in hoc luto hæreat, nec vltrà progrediatur: ſed magis vt
ad Deum feſtinet & ſuſpiret: quò morti vitæque Chriſti inſertus,
perpetuam pœnitentiam meditetur: vt certè non aliter poſſunt,
quos genuinum peccati odium tenet. nemo enim peccatum vn-
quam odit niſi prius iuſtitiæ amore captus. Hæc ſententia, vt erat
ſimpliciſſima omnium, ita mihi cum Scripturæ veritate optimè
conſentire viſa eſt.

21 Porrò ſingulare eſſe Dei donū pœnitentiā, notius ex ſupe-

riore doctrina esse arbitror quàm vt longũ sermonẽ retexere opus
Act.11.c.18 sit. Itaque beneficium Dei laudat, & miratur Ecclesia quòd Gentibus dederit pœnitentiam ad salutem: & Paulus Timothæum patientem & mansuetum erga incredulos esse iubens, Siquando, inquit, Deus illis det pœnitentiam qua resipiscant à diaboli laqueis.
2.Tim.2.d.25,26 Affirmat quidem Deus se velle omnium conuersionem: & exhortationes communiter omnibus destinat: efficacia tamen pendet à
Ephes.2.b.10 Spiritu regenerationis. Quia faciliùs esset creare nos homines, quàm proprio marte induere præstantiorem naturam. Itaque toto regenerationis cursu non abs re vocamur Dei figmentum creati ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quoscunque eripere vult Deus ab interitu, hos Spiritu regenerationis viuificat: nõ quòd pœnitẽtia propriè sit salutis causa, sed quia iã visum est inseparabilem esse à fide & misericordia Dei: quando, teste Ie-
Iesa.59.d.20 saia, venit Sioni redemptor, & iis qui in Iacob reuersi sunt ab iniquitate. Stat quidem hoc firmum, vbicunque viget Dei timor, Spiritum in salutem hominis operatum esse. Itaque fideles apud Iesa-
Iesa.63.d.17 iam, dum queruntur & deplorant à Deo se derelictos, hoc quasi reprobationis signum ponũt, obdurata fuisse diuinitus corda sua.
He.6.b.6 Apostolus quoque excludere volens apostatas à spe salutis, rationem asserit, esse impossibile eos renouari ad pœnitentiam: quia scilicet Deus renouans quos perire non vult, signum ostendit paterni fauoris, & quodammodo radiis sereni & læti vultus eos ad se attrahit: rursum obduratione fulminat contra reprobos, quorum irremissibilis est impietas. Quod genus vindictæ Apostolus
Ibid.10.c.29 denuntiat volũtariis apostatis, qui dum à fide Euangelii deficiunt, Deum ludibrio habent, gratiam eius contumeliosè respuunt, profanant ac conculcant Christi sanguinem: imò quantum in se est, rursus ipsum crucifigunt. Neque enim, vt volunt quidam præpostere austeri, voluntariis omnibus peccatis spem veniæ præcidit: sed apostasiam docet omni excusatione indignam esse, vt mirum non sit Deum inexorabili rigore tam sacrilegum sui contemptum
Ibi.6.a.4 vlcisci. Impossibile enim esse tradit, eos qui semel illuminati fuerint, gustauerint donum cæleste, participes facti sint Spiritus sancti, gustauerint bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi, si prolabantur, rursum renouari ad pœnitentiam, ab integro crucifi-
Ibi.10.e.25 gentes Filium Dei, & ludibrio exponentes. Item alibi, Si volentes, ait, peccauerimus post acceptam notitiam veritatis, non vltrà pro peccatis reliqua est hostia: sed formidabilis quædam expectatio iudicii, &c. Hi quoque loci sunt ex quorum praua intelligentia insaniendi materiam olim Nouatiani hauserunt: quorum asperitate offensi boni quidam viri, hanc suppositítiam Epistolam crediderunt, quæ omni tamen ex parte Apostolicum spiritum verè redolet. Quoniam autem nobis contentio non est nisi cum iis qui eam amplexantur, facilè est ostendere quàm nihil illæ sententiæ ipsorum suffragentur errori. Primùm necesse est, Apostolum cum

Magi-

Magistro suo consentire, qui omne peccatum & blasphemiam remissum iri affirmat, excepto peccato in Spiritum sanctum, quod neque in hoc seculo neque in futuro remittitur. Hac, inquam exceptione contentum fuisse Apostolum certum est, nisi volumus illum gratiæ Christi aduersarium facere. Vnde conficitur, nullis singularibus peccatis veniam negari præterquam vni, quod ex desperato furore profectum neque infirmitati ascribi potest, & palàm demonstrat hominem à diabolo esse possessum. *Mat.12. 31* *Luc.12. 10*

22 Vt tamen hoc expediatur, quod sit tam horrendum eiusmodi flagitium quod nullam remissionem habiturum est, quærere conuenit. Quòd Augustinus alicubi definit obstinatam ad mortem vsque peruicaciam cum veniæ diffidentia, non satis quadrat ipsis Christi verbis, non remissum iri in hoc seculo. Nam aut hoc frustra dicitur, aut in hac vita committi potest. Si autem vera est Augustini definitio, non committitur nisi ad mortem vsque perseueret. Quòd alii dicunt in Spiritum sanctum peccare qui gratiæ in fratrem collatæ inuidet: non video vnde sumptum fuerit. Sed veram definitionem afferamus: quæ vbi firmis testimoniis comprobata fuerit, facilè per seipsam omnes alias euertet. Dico igitur in Spiritum sanctum peccare qui diuinæ veritati, cuius fulgore sic perstringuntur vt ignorantiam causari nequeant, tamen destinata malitia resistunt, in hoc tantùm vt resistant. Christus enim explicaturus quod dixerat, continuò subiungit, Qui dixerit verbum in Filium hominis remittetur ei: qui autem blasphemauerit contra Spiritum, non remittetur. Et Matthæus pro blasphemia in Spiritum, ponit Spiritum blasphemiæ. Quomodo in Filium quis probrum iacere possit quin simul in Spiritum torqueatur? Nempe qui in veritatem Dei incognitam imprudentes impingunt, qui Christo ignoranter maledicunt, hoc interim animo præditi vt patefactam sibi Dei veritatē extinguere nolint, aut quem nouerint esse Christum Domini, verbo vno lædere: illi in Patrem ac Filium peccant. Sic multi sunt hodie, qui Euangelii doctrinam pessimè execrantur: quam si Euāgelii esse scirēt, toto corde venerari parati essent. Quorum autem conuicta est conscientia, Dei verbum esse quod repudiant atque impugnant, impugnare tamen non desinunt: illi in Spiritum blasphemare dicuntur: quandoquidem aduersus illuminationem (quæ opus est Spiritus sancti) luctantur. Tales erant ex Iudæis nonnulli, qui quum resistere Spiritui per Stephanum loquenti non possent, resistere tamen contendebant. Non dubium est quin ex illis multi, Legis zelo ad id raperentur: sed fuisse alios apparet qui malitiosa impietate in Deum ipsum furerent, hoc est in doctrinam quam esse à Deo non nesciebant. Tales & ipsi Pharisæi, in quos Dominus inuehitur, qui Spiritus sancti virtutem vt dificicerent, Beelzebub nomine infamabant. Hic ergo est Spiritus blasphemiæ, vbi hominis audacia in contumeliam diuini nominis data opera prosilit. Quod innuit Paulus, quum docet se miseri- *Mat.12. c.31* *Marc.2. d.29* *lu.12 b. 10* *Act.6.c. 10* *Matt.9. d.34, & 12.b.24* *1.Tim.1. c.13*

cordiam consequutum, quòd ignorans ea per incredulitatem commiserat, quorum meritò indignus alioqui fuisset gratia Domini. Si ignorantia cum incredulitate iuncta fecit vt veniam obtineret, hinc sequitur non esse veniæ locum vbi scientia ad incredulitatem accessit.

23 Apostolum verò non de particulari vno lapsu vel altero, sed de vniuersali defectione loqui qua se reprobi à salute abdicant, si bene animaduertas, intelliges. Eos autem implacabilem Deum

1.Ioh. 2. c.19 sentire mirum non est, quos Iohannes in sua Canonica affirmat non fuisse ex electis à quibus exierunt. Sermonem siquidem in eos dirigit qui religionem Christianam se repetere posse imaginabantur, etsi semel ab ea defecerant: quos ab hac falsa & perniciosa opinione auocans, dicit quod verissimum est, non patêre iis reditum ad Christi communionem qui eam scientes volentes proiecerint. Proiiciunt autem non qui simpliciter dissoluta vitæ licentia verbum Domini transgrediuntur: sed qui totam eius doctrinam ex professo reiiciunt. Ergo paralogismus est in verbo Prolabendi & Peccandi. quoniam [Prolabi] Nouatiani interpretantur, siquis Lege Domini non furandum, nec scortandum edoctus, à furto aut scortatione non abstineat. At contrà subesse tacitam antithesin affirmo, in qua repeti debeât omnia cõtraria iis quę prius dicta fuerant: vt hic nõ particulare aliquod vitium, sed vniuersalis auersio à Deo, & totius (vt ita loquar) hominis apostasia exprimatur.

He.6.a.4 Quum ergo dicit, eos qui prolapsi sint, postquam semel illuminati fuerunt, gustauerũt donum cæleste, participes facti sunt Spiritus sancti, gustauerunt etiam bonum Dei verbum, virtutésque venturi seculi: intelligendum est, qui lumen Spiritus deliberata impietate suffocarint, doni cælestis gustum respuerint, à sanctificatione Spiritus se alienarint, verbum Dei & seculi vẽturi virtutes conculcarint. Ac quò magis exprimeret illam impietatis certam destinationem, alio postea loco nominatim adiecit dictionem, Volunta-

Heb. 10. c.10 riè. Nam quum dicit, nullam fieri reliquam hostiam iis qui volentes post acceptam veritatis notitiam, peccarint, non negat Christum esse perpetuam hostiam, ad expiandas sanctorum iniquitates: (quod tota ferè Epistola disertè clamat, inter explicandum Christi sacerdotium) sed nullam aliã restare dicit vbi ab ea discessum est. Disceditur autem, abnegata ex professo Euãgelii veritate.

24 Quòd autem nimis durum & Dei clementia alienum videtur quibusdam, à remissione vllos omnino depelli qui ad implorandam Domini misericordiam cõfugiant, id facilè diluitur. Non enim denegari veniam dicit si ad Dominum se conuerterint: sed omnino negat posse ad pœnitentiam surgere: quòd scilicet æterna cæcitate, ob suam ingratitudinẽ iusto Dei iudicio percussi sint. Neque obstat quòd idem exemplum Esau huc postea accommodat, qui frustra lachrymis & eiulatu tentauerit amissam primogenituram recuperare. Nihilo etiam magis illa Prophetæ commi-

natio

natio, Quum clamauerint, non exaudiam. Neque enim talibus *Zac.7.d.13* loquendi formulis aut vera conuersio, aut Dei inuocatio designatur: sed illa impiorum anxietas, qua in rebus extremis constricti coguntur respicere quod antea securè negligebant, sibi nihil esse boni, nisi in Domini auxilio. Illud autē non tam implorant, quàm sibi ablatum esse gemūt. Itaque nihil aliud significat Propheta per clamorem, Apostolus per lachrymas, quàm tormentum illud horribile quod impios ex desperatione vrit & discruciat. Hoc diligenter notare operæpretium est: quia secum alioqui pugnaret Deus, qui per Prophetam clamat, se propitium fore simulac conuersus *Ezec.18.* fuerit peccator. Et (quemadmodum iam dixi) animum hominis in *e.20,21* melius mutari nonnisi præueniente illius gratia certum est. De inuocatione etiam nunquam fallet promissio. sed conuersio & precatio impropriè vocatur cæcum illud tormentum quo distrahuntur reprobi, quum Deum sibi quærendum esse vident vt inueniant malis suis remedium, & tamen eius accessum refugiunt.

25 Quæritur tamen, quum neget Apostolus ficta pœnitentia placari Deum, quomodo veniam adeptus sit Achab, & pœnam sibi indictam auerterit: quem tamen nonnisi subito pauore fuisse con- *1.Reg.21* sternatum ex reliquo tenore vitæ apparet. Induit quidem saccum, *g.28,29* aspersus est cinere, iacuit humi, & (quemadmodum testimonium illi redditur) humiliatus est coram Deo: sed parum fuit vestes scindere, quum maneret cor obstipum & malitia turgidum. Videmus tamen vt Deus ad clementiam flectatur. Respondeo, sic interdum hypocritis parci ad tempus, vt tamen semper illis incumbat ira Dei: ídque fieri non tam eorum gratia quàm in commune exemplum. Nam quòd mitigata fuit pœna ipsi Achab, quam inde vtilitatem consequutus est nisi vt eam viuus in terra non sentiret? Ergo Dei maledictio, quamuis recondita, fixam habuit sedem in eius domo: ipse autem in æternum exitium perrexit. Idem videre est in E- *Ge.27.f.18,19* sau. etsi enim repulsam passus est, tēporalis tamen benedictio concessa fuit eius lachrymis. Sed quia spiritualis hæreditas ex Dei oraculo nōnisi penes vnum ex fratribus residere poterat, dum præterito Esau electus est Iacob, abdicatio illa misericordiam Dei exclusit: solatium hoc quasi homini belluino fuit residuum, vt pinguedine terræ & rore cæli saginaretur. Atque id est quod nuper dixi ad exemplum aliorum referri debere, quo alacrius ad syncerам pœnitentiam adiicere animos & studia nostra discamus: quia minimè dubitandum est verè & ex animo conuersis Deum fore ad ignoscendum facilem, cuius clementia se ad indignos vsque extendit, dum aliquid displicentiæ præ se ferunt. Eadem etiam opera docemur quàm horribile iudicium præfractos omnes maneat, quibus Dei minas improba fronte non minus quàm corde ferreo spernere & pro nihilo ducere ludus est. In hunc modum sæpe filiis Israel manum porrexit ad leuandas eorum clades, quamuis simulati essent eorū clamores, dupléxque & perfidus animus:

Psal.78. sicut ipse in Psalmo conqueritur, statim ad ingenium fuisse reuer-
d.36,37. sos. atque ita voluit tam amica facilitate ad seriam conuersionem eos adducere, vel reddere inexcusabiles. Neque tamen pœnas ad tempus remittendo, perpetuam sibi legem imponit: quin potius seueriùs interdum contra hypocritas insurgit & pœnas duplicat, vt inde appareat quantopere ei displiceat fictio. Sed quædam (vt iam dixi) exēpla profert suæ ad dādam veniā propensionis, ex quibus pii animentur ad vitæ correctionem, & grauius damnetur eorum superbia qui proteruè aduersus stimulum calcitrant.

Quàm procul absit ab Euangelii puritate quicquid de pœnitentia garriunt sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur.

CAP. IIII.

NVNC venio ad excutienda ea quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt, quæ quàm paucissimis fieri poterit percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic liber, quem ad docendi compendium aptare studeo, in immensum extrahatur. Et illi rem alioqui non valde implicitam tot voluminibus inuoluerunt, vt non futurus sit facilis exitus si te paulùm in eorum fæces immerseris. Principiò, in danda definitione planè ostendunt nunquam se intellexisse quid esset pœnitētia. Arripiunt enim quædam è libris veterum dicteria, quæ vim pœnitentiæ mi-
Prim. est nimè exprimunt: Quòd pœnitere sit anteacta peccata deflere, &
Gre & re flenda non committere. Item, quòd sit mala præterita plangere, &
fer. lib. 4. plangenda iterum non committere. Item, quòd sit quædam do-
Sen. Dis. lens vindicta, puniens in se quod dolet commisisse. Item, quòd sit
14. cap. 1. dolor cordis & amaritudo animæ pro malis quæ quisque commi-
Sec. Am. sit, vel quibus consensit. Hæc enim vt à Patribus bene dicta conce-
refert il. damus (quod inficiari tamen contentioso difficile non esset) non
& in De tamen in eam partem dicebantur vt pœnitentiam describerent,
cre. Dist. sed tantùm vt suos hortarentur ne in eadem delicta rursum incide
3. de pœ. rent à quibus extracti erant. Quòd si elogia istiusmodi omnia in
c. Pœ. pr. definitiones conuertere placet, alia quoque non minori iure as-
Ter. Au. suenda erant. Quale est hoc Chrysostomi, Pœnitentia est medica-
refert. ea mentum peccatum extinguens, donum cælitus datum, virtus ad-
dist. c. Pœ mirabilis, gratia vim legum superans. Adde quòd doctrina, quam
nit. post. postea tradunt, istis definitionibus est aliquanto deterior. Sic e-
Quart. nim sunt in externis exercitiis mordicus infixi, vt nihil aliud ex im
Am. re. mensis voluminibus colligas quàm pœnitentiam esse disciplinam
distin. 1. & austeritatem, quæ partim domandæ carni, partim castigandis
de pœ. c. puniendísque vitiis seruiat: de interiori mentis renouatione, quæ
Ve. pœ- veram vitæ correctionem secum trahit, mirum silentiū. De contri-
nit. tione quidem & attritione multus apud eos sermo: multis scrupulis animas torquēt: & plurimum molestiæ & anxietatis ingerunt, sed vbi visi sunt corda penitus vulnerasse, leui ceremoniarum aspersione

ſperſione totam amaritudinem ſanãt. Pœnitẽtiam tam argutè definitam, in contritionem cordis, cõfeſſionem oris, ſatisfactionem operis partiuntur, nihilo magis dialecticè quàm definierunt: etſi videri volunt totam ætatem in ſyllogiſmis cõtexendis detriuiſſe. Verùm ſi quis à definitione ratiocinetur (quod genus argumentandi apud dialecticos valet) poſſe aliquem anteacta peccata deflere, & flenda non committere: poſſe præterita mala plangere, & plangenda non committere: poſſe punire, quod doleret commiſiſſe, &c. quanuis ore non confiteatur: quomodo ſuam partitionem tuebuntur? Si enim ille verè pœnitens non confitetur, pœnitentia ſine confeſſione eſſe poteſt. Quòd ſi reſpondeãt hanc partitionem ad pœnitentiã referri quatenus eſt ſacramentũ, vel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi quã ſuis definitionibus non comprehendunt, non eſt vnde accuſer: ſibi ipſi imputẽt qui non puriùs ac dilucidiùs definiũt. Ego certè pro mea craſſitie, quum de re aliqua diſputatur, ad ipſam definitionem omnia refero, quæ eſt totius diſputationis cardo ac fundamentum. Sed ſit illa magiſtralis licentia. iam partes ipſa ordine perluſtremus. Quòd neglectim quaſi friuola tranſilio quæ ipſi graui ſupercilio pro myſteriis venditant, non facio inſcitia. (neque enim mihi valde laborioſum eſſet excutere quæcunque argutè & ſubtiliter ipſi exiſtimant à ſe diſputari) ſed mihi religio eſſet fatigare talibus ineptiis lectores abſque fructu. Certè de rebus ignotis eos garrire, ex quæſtionibus quas mouent & agitant, & quibus miſerè ſe impediunt, cognitu facile eſt. qualis illa eſt, An vnius peccati pœnitẽtia Deo placeat, vbi in aliis durat obſtinatio. Item, an pœnæ diuinitus inflictæ ad ſatisfactionem valeãt. Item, an ſæpius iterari poſſit pro mortalibus peccatis: vbi turpiter & impiè definiũt non niſi de venialibus peccatis quotidie agi pœnitentiam. Similiter craſſo errore valde ſe torquent in dicto Hieronymi, pœnitentiã eſſe ſecundam tabulam poſt naufragium. in quo oſtendunt ſe nunquam à bruto ſtupore euigilaſſe, vt milleſimam vitiorum ſuorum partem vel procul ſentirent.

Li. 4. Sent. 16. c. 1. de pœni. diſ. 1. c. perfè. pœnit.

2 Velim autem animaduertant lectores, non hîc de aſini vmbra rixam eſſe, ſed rem omnium maximè ſeriam tractari: nempe de peccatorum remiſſione. Quum enim tria ad pœnitentiam requirunt, compunctionem cordis, oris confeſſionem, operis ſatiſfactionem: ſimul ad impetrandam peccatorum remiſſionem neceſſaria eſſe docent. Si quid autem in tota religione ſcire noſtra refert, id certè refert maximè, nempe intelligere ac probè tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate aut difficultate obtineatur peccatorum remiſſio. Hæc notitia niſi perſpicua certáque conſtat, nullam omnino requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam aut ſecuritatem habere poteſt conſcientia: ſed aſſiduè trepidat, fluctuat, æſtuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conſpectum Dei. Quòd ſi ab his conditionibus pendet peccatorum remiſſio quibus eam ipſi alligant: nihil

nobis miſerius nec deploratius. Contritionem, primam obtinendæ veniæ partem faciunt, eámque debitam exigunt, hoc eſt iuſtam & plenam: ſed interim non conſtituunt quãdo ſecurus aliquis eſſe poſſit, ſe hac contritione ad iuſtum modum defunctum eſſe. Equidem ſedulò & acriter inſtandum eſſe fateor, vt quiſque amarè deflendo ſua peccata, ſe ad eorum diſplicentiam & odium magis acuat. Hæc enim eſt non pœnitenda triſtitia, quæ pœnitentiam gignit in ſalutem. ſed vbi exigitur doloris acerbitas, quæ culpæ magnitudini reſpondeat, & quæ in trutina appendatur cum fiducia veniæ: hîc verò miſeræ conſcientiæ miris modis torquẽtur, & exagitantur, dum ſibi debitam peccatorum contritionem imponi vident, nec aſſequuntur debiti menſuram, vt ſecum decernere poſſint ſe perſoluiſſe quod debebant. Si dixerint faciendum quod in nobis eſt, eodem ſemper reuoluimur. quando enim audebit ſibi promittere quiſpiam, omnes ſe vires contuliſſe ad lugenda peccata? Vbi ergo diu ſecum luctatæ & longis certaminibus exercitæ conſcientiæ, portum tandem in quo reſideant, non inueniunt: vt ſe aliqua ſaltem parte leniant, dolorem à ſe extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus ſuam contritionem perficiant.

3 Quòd ſi me calumniari aiunt: prodeãt ſanè, & vnum aliquem oſtendant qui huiuſmodi contritionis doctrina vel non ſit ad deſperationem adactus: vel ſimulationem doloris, iudicio Dei, pro vero dolore, non oppoſuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam ſine pœnitentia obuenire peccatorum remiſſionem, quòd nulli niſi afflicti, & peccatorum conſcientia vulnerati, Dei miſericordiam implorare ſyncerè poſſunt: ſed ſimul adiecimus, pœnitentiam non eſſe cauſam remiſſionis peccatorum. Illa autem animarum tormenta ſuſtulimus, quòd debita præſtanda ſit. Peccatorem docuimus non in ſuam compunctionem neque in ſuas lachrymas intueri, ſed vtrunque oculum in ſolam Domini miſericordiam defigere. Tantùm admonuimus, vocari à Chriſto laborantes & oneratos, quando miſſus ſit ad euangelizãdum pauperibus, ad ſanandum contritos corde, prædicãdum captiuis remiſſionem, ac educendos vinctos, conſolandos lugentes. Quo excluderentur & Phariſęi, qui ſua iuſtitia ſaturi, paupertatem ſuam non agnoſcunt: & contemptores, qui ſecuri iræ Dei, malo ſuo remedium non quærunt. Tales enim non laborant, nec onerati ſunt nec contriti corde, nec vincti, nec captiui. Multum verò intereſt doceáſne emereri peccatorum remiſſionem iuſta & plena contritione (qua nunquam defungi poſſit peccator) an eum inſtituas ad eſuriẽdam & ſitiendam Dei miſericordiam, quò per miſeriæ ſuæ agnitionem, ſuum æſtum, laſſitudinem, captiuitatem illi oſtendas vbi quærere refrigerium, requiem, libertatem debeat: illum denique doceas in ſua humilitate dare Deo gloriam.

Matth. 11.d.28
Ieſa. 61. a.1
lu.4.c.18

4 De confeſſione ſemper ingens fuit pugna inter Canoniſtas & Theologos ſcholaſticos: his cõtendentibus mandari diuino præcepto

cepto confessionem: illis reclamantibus, Ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo verò certamine insignis Theologorum impudentia apparuit, qui tot locos Scripturæ deprauarunt, & vi detorserũt, quod in rem suã citabant. Et quãdo ne sic quidem obtineri posse viderunt quod postulabant, qui arguti volebant prę aliis videri, hoc effugio elapsi sunt, confessionẽ à iure diuino profectã, quantum ad substantiã: sed formã postea accepisse à iure positiuo. Nẽpe sic qui inter leguleios sunt ineptissimi, citationẽ ad ius diuinum referũt, quia dictum sit, Adam vbi es? Exceptionem item, *Gen.3.b* quia responderit Adam quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, *9,12* &c, vtrique tamen formam à iure ciuili datam. Sed videamus quibus argumentis confessionem hanc vel formatam vel informem Dei esse mandatum probant. Misit (inquiunt) leprósos Dominus *Matth.8.* ad Sacerdotes. Quid? misítne ad confessionem? quis vnquam fando *a.4* audiuit, audiendis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? *lu.5.c.14,* Confugiunt ergo ad allegorias: Sancitum erat Lege Mo- *& 17.c.* saica vt sacerdotes discernerent inter lepram & lepram: peccatum *14* spiritualis est lepra: de hac pronuntiare Sacerdotum est. Ante- *Deut.17.* quam respondeo, quæro obiter si hic locus spiritualis lepræ eos *b.8* iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? Scilicet hoc non est Scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ defert Sacerdotibus Leuiticis: hãc nobis vsurpemus. Peccatum est lepra spiritualis. simus & peccati cognitores. Nunc respondeo: Translato sacerdotio, necesse est Legis translationem fieri. Omnia *Heb.7.b.* sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta & finita: ad *12* eum igitur vnum ius omne & honor sacerdotii translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, vnicum Sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent: facilè id feremus. Adhæc importuna est ipsorum allegoria, quæ Legem merè politicam, inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad Sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur Sacerdotes, ipsum Legem violare, quæ iubebat coram Sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere ea quæ Legis erant. Ite, inquit, ostendite vos Sacerdotibus: & offerte munus quod præcepit Moses in Lege, vt sit in testimonium ipsis. Et verè futurum erat illis in testimonium miraculum hoc: pronuntiauerant eos leprosos, nunc curatos pronuntiant. Nónne velint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? Explorãdum illis Christus suum miraculum permittit, diffiteri non possunt: quia autem adhuc tergiuersantur, *Mat.24.* est illis hoc opus in testimoniũ. Sic alibi, Prædicabitur Euangelium *b.14* hoc in vniuerso orbe, in testimoniũ omnibus gentibus. Item, Ante *Mat.10.* Reges & Præsides ducemini in testimonium ipsis. Id est, quò in *b.18* iudicio Dei fortius conuincãtur. Quòd si Chrysostomo acquiesce- *Homi.12.* re malunt, ille etiam propter Iudæos à Christo id factum docet, *de mult.* ne Legis præuaricator haberetur. Quanquam in re tam clara *Cana.*

suffragium vllius hominis accersere pudet: vbi Christus pronuntiat se ius legale relinquere Sacerdotibus integrum, tanquam pro fessis Euangelii hostibus, qui semper ad obstrependum intenti erant, nisi os fuisset occlusum. Quare vt hanc possessionem retineant papales sacrifici, palàm concedant in eorum partes quos necesse est vi compesci ne Christo maledicant. Nam ad veros eius ministros nihil hoc pertinet.

5 Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est ex allegoria, quasi multùm valeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed valeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosiùs à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicunt ergo, Dominus discipulis præcepit, vt suscitatum Lazarum fasciis soluerēt & expedirent. Hoc primum mentiuntur: nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis, éstque multò verisimilius dixisse Iudæis stantibus: quò citra vllam fraudis suspicionem euidentius fieret miraculũ, & maior sua virtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola voce mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quò omnem sinistram suspicionem Iudæis tolleret, voluisse illos reuoluere lapidem, fœtorem percipere, certa mortis signa spectare, sola verbi virtute surgentem videre, viuētem primos attrectare. Atque hæc Chrysostomi sententia est. Sed demus hoc dictum discipulis, quid tum obtinebunt? Dominum dedisse Apostolis soluendi potestatem? quantò aptiùs & magis dextrè hæc allegoricè tractari poterunt, si dicamus hoc symbolo Deum voluisse fideles suos instituere, vt soluerent à se suscitatos: hoc est, ne in memoriam peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset: ne ceu peccatores damnarent quos ipse absoluisset: ne adhuc exprobrarent quæ ipse condonasset: ne vbi misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad puniendum seueri & morosi essent. Certè nihil ad ignoscentiam flectere nos magis debet quàm iudicis exemplum, qui se nimium rigidis & inhumanis implacabilem fore minatur. Eant nunc & allegorias suas venditent.

Iohan. 1. f. 44 · *Ser. con. Iud. Gē. & hæret.*

6 Iam propiùs manus conserunt, dum apertis (vt sibi videntur) sententiis pugnant. Qui ad Iohannis baptismum veniebant, confitebantur peccata sua: & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur. Nihil mirum si confitebantur peccata sua qui volebant baptizari. dictum enim antè est, Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ, baptizasse aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptizasset, nisi qui se peccatores confessi essent? Baptismus symbolum est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agnoscunt? Confitebantur itaque peccata sua, vt baptizarentur. Nec sine causa præcipit Iacobus vt alii aliis confiteamur. Verùm si animaduerterent quod proximè sequitur, intelligerent, parum etiam hoc sibi suffragari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata vestra, & orate pro inuicem. Mutuam confessionem & mutuam orationem simul iungit.

Matth. 3. b. 6 · *Iac. 5. d. 16*

Si

Si solis sacrificulis confitendum est: ergo & pro illis solis orandum. Quid, quòd sequeretur ex verbis Iacobi, solos sacrificulos confiteri posse? siquidem dum vult vt mutuò confiteamur, eos solos alloquitur qui aliorum confessionem audire possint. ἀλλήλους inquit, mutuò, inuicem, vicissim, aut si malunt reciprocè. Confiteri autem reciprocè nequeunt nisi qui sunt audiendis confessionibus idonei. Qua prærogatiua quando solos sacrificulos dignantur, nos quoque confitendi munus ad eos solos ablegamus. Facessant igitur hoc genus nugamenta, & ipsam Apostoli mentem accipiamus, quæ simplex est & aperta: nempe vt nostras infirmitates vicissim alter in alterius sinum deponamus, mutuum consilium, mutuam compassionem, mutuam inter nos consolationem accepturi. Deinde vt fraternis infirmitatibus mutuò cõscii, pro illis ad Dominum oremus. Quid ergo contra nos Iacobum citant, qui tantopere confessionem misericordiæ Dei vrgemus? Confiteri autem Dei misericordiam nemo potest nisi miseriam suam priùs confessus. Quin potiùs anathema esse pronuntiamus, quicũque non se coram Deo, coram Angelis eius, coram Ecclesia, coram omnibus denique hominibus peccatorem confessus fuerit. Omnia enim conclusit Dominus sub peccatum, vt omne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram Deo: solus autem ipse iustificetur & exaltetur. *Galat. 3. d.22* *Ro.3. b. 9,&c.19*

7 Miror autem qua fronte ausint contendere confessionem de qua loquuntur, iuris esse diuini: cuius equidem vetustissimum esse vsum fatemur: sed quem facilè euincere possumus olim fuisse liberum. Certè nullam de ea statam fuisse legem aut constitutionem ante Innocentii tertii tempora, eorum quoque annales narrant. Certè si lex illis fuisset antiquior, potiùs eam arripuissent quàm contenti Lateranensis concilii decreto, pueris quoque ipsis ridiculos se fecissent. Non dubitant in aliis rebus excudere fictitia decreta, quę vetustissimis conciliis adscribunt, vt ipsa antiquitatis veneratione simplicium oculos perstringant. In hoc capite talem fallaciam obiiciere non venit illis in mentem. Itaque (ipsis testibus) nondum elapsi sunt anni trecenti ex quo iniectus ab Innocentio tertio laqueus, & imposita confitendi necessitas Atque vt de tempore taceam, sola verborum barbaries fidem legi abrogat. Nam quod iubent boni patres, omnem vtriusque sexus quotannis semel proprio sacerdoti confiteri omnia peccata, faceti homines lepidè excipiunt hoc præcepto teneri solos hermaphroditos, ad neminem verò spectare qui sit vel mas vel fœmina. Crassior deinde insulsitas in discipulis se prodidit, dum explicare nequeunt quid sit proprius sacerdos. Quicquid blaterent omnes conductitii Papæ rabulę, tenemus neque Christum huius legis authorem esse quæ ad enumeranda peccata homines cogit: imò fluxisse annos mille & ducentos à resurrectione Christi antequam talis vlla lex ferretur. Itaque tyrannidem hanc fuisse demum inuectam quum extincta pietate & doctrina, sine delectu quiduis licentiæ *Fuit ille Papa 183*

ſibi iam ſumpſiſſent laruæ Paſtorum. Deinde luculenta teſtimonia extant tum in hiſtoriis, tum apud antiquos alios ſcriptores, quæ doceant hanc fuiſſe politicam diſciplinam, ab Epiſcopis inſtitutam, non legem à Chriſto aut Apoſtolis poſitam. Vnum duntaxat è multis proferam, quod non obſcurum eius rei documentum erit. Refert Sozomenus fuiſſe hanc Epiſcoporum conſtitutionem diligenter obſeruatam in Eccleſiis occidentalibus, præſertim verò Romæ. Quo ſignificat non fuiſſe vniuerſale omnium Eccleſiarum inſtitutum: vnum autẽ è Presbyteris peculiariter deſtinatum fuiſſe dicit qui huic muneri præeſſet. Quo abundè confutat quod iſti de clauibus vniuerſo ſacerdotali ordini in hunc vſum promiſcuè datis mentiuntur. ſiquidem non omnium Sacerdotum communis erat functio, ſed ſingulares vnius partes, qui ad id electus ab Epiſcopo fuerat. Is eſt (quem hodie quoque in ſingulis cathedralibus Eccleſiis pœnitentiarium vocant) grauiorum criminum, & quorum cenſura ad exemplum pertinet, cognitor. Subiicit deinde eum quoque morem Conſtantinopoli fuiſſe, donec matrona quædam, confitentem ſimulans, ea ſpecie conſuetudinem quam habebat cum Diacono, prætexuiſſe deprehenſa eſſet. Ob id facinus Nectarius, vir & ſanctitate & eruditione clarus, illius Eccleſiæ Epiſcopus, confitendi ritum abrogauit. Hîc, hîc aures aſini iſti arrigant. Si Lex Dei erat auricularis confeſſio, quî auſus eſſet Nectarius eam refigere ac conuellere? Nectarium ſanctum Dei hominem, omnibus veterum ſuffragiis probatum, hęreſeos & ſchiſmatis accuſabunt? Sed eodem calculo damnabunt Eccleſiam Conſtantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modò diſſimulatum fuiſſe, ſed ad ſuam vſque memoriam obſoleuiſſe affirmat Sozomenus. Imò non Conſtãtinopolitanam, ſed Orientales omnes Eccleſias defectionis reas agant, quę inuiolabilem (ſi verum dicũt) legem, & Chriſtianis omnibus mandatam neglexerunt.

Triparti. hiſt. lib. 9

8 Hanc autem abrogationem tot locis euidenter Chryſoſtomus teſtatur, Conſtantinopolitanæ & ipſe Eccleſiæ præſul, vt mirum ſit iſtos audere contrà mutire. Peccata, inquit, tua dicito, vt deleas illa. ſi confunderis alicui dicere quæ peccaſti, dicito quotidie ea in anima tua. Non dico vt confitearis conſeruo tuo, qui exprobret: dicito Deo qui curat ea. Peccata tua ſuper ſtratum confitere, vt ibi ſua mala quotidie conſcientia tua recognoſcat. Itẽ, Nunc autem neque neceſſarium eſt præſentibus teſtibus confiteri, cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio: ſine teſte ſit hoc iudicium: ſolus Deus te confitentem videat. Item, Non te in conſeruorum tuorum theatrũ duco, non hominibus peccata tua detegere cogo: repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum: oſtende ei qui nihil opprobret, ſed humaniſſimè curet. Item, Certè ne homini dixeris, ne tibi opprobret. neque enim conſeruo eſt

Homi. 2. in Pſal. 50

Serm. de Pœni. & confeſſ.

Homi. 5. de incõprehenſi. Dei Na. con. Anomæos.

Homi. 4. de Lazaro.

est confitēdum, qui in publicum proferat: sed Domino (qui tui curam gerit, & qui humanus est, & medicus) ostende vulnera. Postea Deum ita loquentem inducit, Non cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere testes: mihi soli dic peccatum tuum priuatim, vt sanem vlcus. Dicemúsne Chrysostomum eò progredi temeritatis, quum hæc & similia scribit, vt conscientias hominum liberet his vinculis quibus diuina Lege constringuntur? Minimè verò. sed quod Dei verbo intelligit nequaquam esse præscriptum, exigere ceu necessarium non audet.

9 Verùm, vt res tota planior & expeditior fiat, primùm bona fide referemus quod genus cōfessionis verbo Dei nobis traditum sit: deinde & eorum commenta subiiciemus, non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea dūtaxat quibus summā arcanæ suæ confessionis complectuntur. Hîc commemorare piget quàm frequēter vetus interpres verbū Cōfiteri reddiderit pro laudare, quod rudissimis idiotis vulgatū est: nisi quod eorū audaciā traduci expedit, dum ad tyrannicū suū edictū transferunt quod de laudibus Dei scriptum erat. Vt confessionem probēt valere ad exhilarādas mētes, obtrudūt illud Psalmi, In voce exultationis & cōfessionis. Atqui si talis metamorphosis valeat, quodlibet nobis ex quolibet nascetur. Verùm quādo ita illos depuduit, meminerint pii lectores iusta Dei vindicta in reprobam mentem fuisse cōiectos, quò magis detestabilis esset eorum audacia. Quòd si nobis in simplici Scripturę doctrina acquiescere libet, periculum non erit nequis talibus fucis nobis illudat. Illic enim vna præscribitur confitendi ratio, nempe, quando Dominus est qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra vt confiteamur, veniæ obtinendæ causa. Ille medicus est: vulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus: ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium cōscius: coram ipso corda nostra effundere properemus. Ille est denique qui peccatores vocat, ad ipsum accedere ne moremur. Peccatū meum, inquit Dauid, cognitum tibi feci, & iniustitiam meam non abscondi. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatem cordis mei. Talis est altera ipsius Dauidis confessio, Miserere mei, Deus, secundùm magnam misericordiam tuam. Talis & Danielis, Peccauimus Domine, peruersè egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus declinando à mandatis tuis. Et aliæ quæ passim in Scripturis occurrunt: quarum recitatio volumen fere impleret. Si confitemur peccata nostra (inquit Iohannes) fidelis est Dominus, vt remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet. hoc est, si afflicto & humiliato corde coram ipso procidamus, si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus.

Psal. 42. a.5 *Psal. 32. b.5* *Psal. 51. a.1* *Dā.9.a.5* *1. Iohā.1. d.9*

10 Qui animo & coram Deo hāc confessionem amplexus fuerit: habebit haud dubiè & linguam ad confessionem paratam,

quoties opus fuerit apud homines Dei misericordiam prædicare: neque tantùm vt vni & semel & in aurem cordis secretum insusurret: sed sæpius, sed palàm, sed toto orbe audiente, ingenuè & suam ignominiam, & Dei magnificentiam ac decus commemoret. In hunc modum quum Dauid à Nathan argueretur, conscientiæ aculeo punctus, peccatum & coram Deo & coram hominibus confitetur. Peccaui, inquit, Domino, hoc est, Iam nihil excuso, non tergiuersor quominus peccatorem me omnes iudicent, & quod clam Domino esse volui, hominibus quoque ipsis patefiat. Arcanam ergo illam confessionem, quæ Deo fit, sequitur voluntaria apud homines confessio, quoties id vel diuinæ gloriæ, vel humiliationis nostræ interest. Hac ratione instituit Dominus olim in populo Israelitico, vt præeunte verbo à Sacerdote, populus suas iniquitates palàm in templo confiteretur. Siquidem hoc adminiculum illis necessarium esse prouidebat, quo vnusquisque melius adduceretur ad iustam sui recognitionem. Et æquum est vt miseriæ nostræ confessione, bonitatem ac misericordiam Dei nostri inter nos & coram toto mundo illustremus.

2. Sa.12. c.13

Leui.16. c.21

11 Hoc verò confitendi genus & ordinarium esse in Ecclesia conuenit, & tunc extra ordinem singulari modo vsurpari, siquando populum communi aliquo delicto obstringi contigerit. Huius secundi generis exemplum habemus in solenni illa confessione, qua populus vniuersus auspiciis ductúque Esdræ & Nehemiæ defungitur. Nam quum exilium illud diuturnum, vrbis, ac templi excidium, religionis dissipatio, communis omnium defectionis fuisset pœna, non poterant liberationis beneficium vt par erat agnoscere, nisi se antè reos peragerent. Neque refert si in vna congregatione pauci aliqui interdum sint insontes. quando enim membra sunt languidi ac malè affecti corporis, non debēt sanitatem iactare. Imò fieri non potest quin aliqua labe contracta aliquid ipsi etiam culpæ sustineant. Ergo quoties vel peste, vel bello, vel sterilitate, vel alia qualibet calamitate affligimur: si officii nostri est ad luctum, ad ieiunium, & alia reatus signa confugere: ipsa confessio, ex qua alia omnia dependent, minimè est negligenda. Ordinariam illam, præterquam quòd ore Domini commendata est, nemo sanus, expensa eius vtilitate, improbare audeat. Nam quum in omni sacro conuentu sistamus nos in conspectum Dei & Angelorum: quod erit aliud initium actionis nostræ, quàm indignitatis nostræ recognitio? Atqui illa, inquies, fit qualibet precatione: quoties enim precamur veniam, peccata nostra confitemur. fateor. At si consideres quanta sit nostra vel securitas, vel somnolentia, vel socordia, concedes mihi salutare fore institutum, si solenni aliquo confitendi ritu Christiana plebs ad humiliationem exerceatur. Tametsi enim ceremonia quam Dominus Israelitis præcepit, ex Legis pædagogia erat: res tamen ipsa aliquo modo ad nos quoque pertinet. Et sanè videmus hunc morem in Ecclesiis bene moratis

Neh. 1. c.7

cum

eum fructu obseruari, vt singulis diebus Dominicis minister formulam confessionis suo & populi nomine concipiat, qua reos omnes iniquitatis peragit,& veniam à Domino comprecatur. Denique hac claue tam singulis priuatim, quàm omnibus publicè aperitur ad precandum ianua.

12 Duas præterea priuatæ confessionis formas Scriptura probat. Vnam quæ nostra causa fiat. quò pertinet illud Iacobi, vt alter alteri peccata confiteamur. sentit enim vt nostras infirmitates alter alteri detegentes, consilio & consolatione mutua nos iuuemus. Alteram, quæ in proximi gratiam facienda est, ad ipsum placandum, & nobis reconciliandum, siqua in re nostro vitio læsus fuerit. Ac in priore quidem specie, tametsi Iacobus neminem nominatim assignando, in cuius sinum nos exoneremus, liberum permittit delectum, vt ei confiteamur qui ex Ecclesiæ grege maximè idoneus fuerit visus: quia tamen pastores præ aliis vtplurimum iudicandi sunt idonei, potissimùm etiam nobis eligendi erunt. Dico autem ideo præ aliis appositos, quòd ipsa ministerii vocatione nobis à Domino designantur, quorum ex ore erudiamur ad subigenda & corrigenda peccata, tum consolationem ex veniæ fiducia percipiamus. Quemadmodum enim mutuæ admonitionis & correctionis officium Christianis quidem omnibus demandatum est, ministris tamen specialiter est iniunctum: sic quum omnes mutuò nos debeamus consolari, & in fiducia diuinæ misericordiæ confirmare, videmus tamen ministros ipsos, vt de remissione peccatorum certiores reddant conscientias, testes eius ac sponsores constitui, adeò vt ipsi dicantur remittere peccata, & animas soluere. Quum audis hoc illis tribui, in vsum tuum esse cogita. Ergo id officii sui vnusquisque fidelium esse meminerit, si ita priuatim angitur & afflictatur peccatorum sensu vt se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi à Domino offertur remedium: nempe vt ad se subleuandum priuata confessione apud suum pastorem vtatur: ac ad solatia sibi adhibenda priuatam eius operam imploret, cuius officium est & publicè & priuatim populum Dei Euangelica doctrina consolari. Verùm ea moderatione sempèr vtendum est, ne vbi Deus nihil certum præscribit, conscientiæ certo iugo alligentur. Hinc sequitur, eiusmodi confessionem liberam esse oportere, vt non ab omnibus exigatur, sed iis tantùm commendetur qui ea se opus habere intelligent. Deinde ne hi ipsi qui illa vtuntur pro sua necessitate, ad enumeranda omnia peccata vel præcepto aliquo cogantur, vel arte inducantur: sed quoad interesse sua putabunt, vt solidum consolationis fructum referant. Hanc Ecclesiis libertatem non modò relinquere, sed tueri quoque & fortiter vindicare debent fidi Pastores, si volunt & tyrannidem abesse à suo ministerio, & à populo superstitionem.

Iacob. 5. d.16 *Mat.16. c.19* *Matt.18. c.18* *Matt. 5. d.23*

13 De altera autem loquitur Christus apud Matthæum, Si of-

fers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi, priúsque reconciliare fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Sic enim sarcienda est charitas quæ nostra culpa dissilierit, culpam quam admisimus agnoscendo & deprecando. Sub hoc genere comprehenditur eorum confessio qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt. Nam si tanti priuatam vnius hominis offensam æstimat Christus, vt à sacris arceat eos omnes qui in fratres aliquid peccarunt, donec iusta satisfactione redierint in gratiam: quantò maior est ratio vt qui Ecclesiam læsit malo aliquo exemplo, eam sibi culpæ agnitione reconciliet? Ita receptus
2.Cor.2. b.6 est Corinthius ille in communionem, quum se obsequentem correptioni præbuisset. Hæc etiam forma confitendi in veteri Ecclesia fuit: quemadmodum & Cyprianus meminit. Pœnitentiam, inquit, agunt iusto tempore: deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Aliam confitendi vel rationem vel formam Scriptura prorsus ignorat. neque nostrum est adstringere nouis vinculis conscientias, quas in seruitutem redigere Christus seuerissimè vetat. Interim quin sistant se Pastori oues, quoties sacram Cœnam participare volunt, adeò non reclamo, vt maximè velim hoc vbique obseruari. Nam & qui habent impeditam conscientiam, referre inde possunt singularem fructum: & qui admonendi sunt, monitionibus locum ita præbent, modò semper absit tyrannis & superstitio.

14 In tribus illis confessionis generibus potestas clauium locum habet, vel quum solenni recognitione vitiorum suorum veniam deprecatur tota Ecclesia: vel quum priuatus, qui aliquo notabili delicto commune offendiculum peperit, pœnitentiam suam testatur: vel quum is qui ob conscientiæ inquietudinem ope ministri indiget, suam illi infirmitatem aperit. Tollendæ verò offensionis diuersa est ratio: quia etsi tunc quoque conscientiæ paci consulitur, præcipuus tamen finis est vt sublato odio inter se vniantur animi vinculo pacis. Sed fructus ille quem dixi minimè spernendus est, quò libentiùs confiteamur peccata nostra. Quum enim tota Ecclesia velut coram Dei tribunali adstat, ream se confitetur, vnum refugium habet in Dei misericordia: non vulgare aut leue solatium est habere illic præsentem Christi legatum, reconciliationis mandato præditum, à quo denuntiari sibi absolutionem audiat. Hìc vtilitas clauium meritò commendatur, quum ritè, quo ordine & qua religione decet, ista peragitur legatio. Similiter quum is qui se ab Ecclesia quodam-
Mat. 18 c.19 modo alienauerat, restituitur in fraternam vnitatem accepta venia, quantum beneficium est quòd sibi ab iis ignosci intelli-
Iohā 20. c.23 git quibus dixit Christus, Quibuscunque remiseritis peccata in terris, remissa in cælo erunt? Nec minoris efficaciæ aut fru-
ctus

ctus est priuata absolutio, vbi ab iis petitur qui singulari remedio ad infirmitatem suam subleuandam opus habent. Accidit enim non rarò vt qui generales promissiones audit, quæ ad totam fidelium congregationem destinantur, maneat nihilominus in aliqua dubitatione, ac velut remissione nondum impetrata, inquietum adhuc animum habeat. Idem si pastori suo secretum animi vulnus aperuerit, atque illam Euangelii vocem peculiariter ad se directam audierit, Remittuntur tibi peccata tua, confide: animum confirmabit ad securitatem, illáque qua prius æstuabat trepidatione liberabitur. At verò quum de clauibus agitur, semper cauendum est ne facultatem aliquam somniemus ab Euangelii prædicatione separatam. Alio iterum loco pleniùs hæc res explicanda erit, vbi de Ecclesiæ regimine agetur: atque illic videbimus verbo alligatum esse quicquid iuris ad ligandum vel soluendum Christus Ecclesiæ suæ contulit. Hoc tamen in ministerio clauium maximè verum est, cuius tota vis in eo posita est vt Euangelii gratia, per eos quos Dominus ordinauit, fidelium animis publicè ac priuatim obsignetur: quod fieri, nisi sola prædicatione, nequit. *Mat. 9. a. 2*

15 Quid Romanenses theologi? Statuunt vt omnes vtriusque sexus, statim atq; ad discretionis annos peruenerint, semel ad minimum quotannis confiteantur omnia sua peccata proprio sacerdoti: nec peccatum dimitti nisi confitendi votum firmiter conceptum fuerit. quod votum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullum patere paradisi ingressum. Sacerdotem verò potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat ac liget. quia non sit irritum Christi verbum, Quodcunque ligaueritis, &c. De hac verò potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alii dicunt, vnicam esse clauem in essentia, scilicet potestatem ligandi & soluendi: scientiam ad bonũ quidem vsum requiri, sed tantùm instar accessorii esse, non essentialiter cohærere. Alii, quia videbant hanc nimiùm effrænatam licentiam, duas claues recẽsuerunt, discretionem & potestatem. Alii rursum, quum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem viderent, alias claues excuderunt, authoritatem discernendi, qua in definiendo vterentur: & potestatem, quam executione suæ sententiæ exercerent: sciẽtiam accedere velut consiliarium. Istud autem ligare & soluere non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere: quia Dominum clamantem audiunt apud Prophetam, Ego sum, & non alius præter me. ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas Israel. Sed dicunt Sacerdotis esse pronuntiare qui ligati sint aut soluti, & declarare quorũ remissa aut retẽta sint peccata: declarare autem, vel per confessionẽ, quũ absoluit & peccata retinet: vel per sententiã, quum excõmunicat, & recipit ad Sacramentorum cõmunionem. Demum, quũ intelligũt nondũ se hoc nodo explicari, quin semper obiici possit, indignos sæpe ligari & solui à suis Sacerdotibus, *c. Omnis vtriusque sex⁹. De summa trinitate & fide catholi. decretũ est In nocentii in concilio Laterané. Refertur li. 4 Sentẽ. dist. 14. cap. 2. Libro 4. Sẽt. dis. 18. ca. 2. Mat. 18. c. 19 Iesa. 43. b. 11, & d. 25*

qui propterea non ligentur aut soluantur in cælo: quod vltimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendam esse: quòd Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum iri sacerdotis sententiam, quæ iustè prolata fuerit, secundùm quod merita ligati aut soluti postulabant. Porrò has claues omnibus sacerdotibus à Christo datas esse, quæ illis ab Episcopis in promotione conferuntur: sed liberum vsum penes eos duntaxat esse qui muneribus Ecclesiasticis funguntur: apud excommunicatos & suspensos manere quidem ipsas claues, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt, modesti ac sobrii iure videri possint præ aliis, qui sub noua incude nouas claues fabricati sunt quibus thesaurum Ecclesiæ obserari tradunt: quas postea suo loco excutiemus.

16 Ad singula paucis respondebo. Taceo autem ad præsens quo iure quáve iniuria fidelium animas suis legibus obstringāt: quando id suo loco dispicietur. Quòd autem legem imponunt de omnium peccatorum enumeratione: quòd peccatum dimitti negant nisi sub conditione, si votum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nullum superesse ingressum Paradisi garriunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud verò nullo modo ferendum est. Omniáne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probè (vt arbitror) meditatus erat peccatorum confessionem, tamen ex-
Psal. 19. d.13 clamabat, Errores quis intelliget? Ab occultis meis munda me Domine. Et alibi, Iniquitates meę transierunt super caput meum,
Psal. 38. a.5 & sicut onus graue, grauatæ sunt vltra vires meas. Nimirum intelligebat quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quàm multæ scelerum facies, quot capita ferret, & quàm longam caudam traheret hæc hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat: sed è profundo malorum clamabat ad Dominum, Obrutus sum, sepultus sum & suffocatus: inferorum portæ circundederunt me, immersum alto puteo, deficientem & moribundum manus tua extrahat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, vbi Dauidem videt suorum numerum inire non posse?

17 Hac carnificina plusquam crudeliter diuexatæ sunt eorum animæ qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principiò sese vocabant ad calculum, peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas dissecabant. tum appendebant qualitates, quantitates, circunstantias, atque aliquantulum quidem res procedebat. Vbi verò longiùs progressi fuerant, cælum vndique & vndique pontus: nullus portus, nulla statio. quo plura transmiserant, maior semper congeries oculis ingerebatur: imò verò velut altæ moles assurgebant: nec spes vlla, vel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebant itaque inter sacrum & saxum: nec alius tandem exitus reperiebatur quàm desperatio. Ibi sæui isti carnifices, vt vulnera leuarent quæ fecerant, fomenta quędam adhibuerunt: vt faceret scilicet quisque quod in se esset. Sed

nouæ

nouæ rurſum curæ obſtrepebant, imò noui cruciatus excoriabant miſeras animas: Non ſatis temporis impendi, non iuſta opera incubui, multa per negligentiam præterii, & obliuio quæ ex incuria prouenit, non eſt excuſabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca quæ eiuſmodi dolores demulcebant: Age negligentiæ tuæ pœnitentiam, modò ſupina non ſit, condonabitur. Verùm omnia iſta cicatricem obducere non poſſunt: nec tam mali ſunt leuamenta quàm venena melle oblita, ne ſua acerbitate primum guſtum offendant: ſed in intima penetrent, antequam ſentiantur. Vrget ergo ſemper terribilis illa vox, & auribus inſonat, Confitere omnia peccata tua: nec poteſt horror iſte pacari niſi certo ſolatio. Hîc cogitent lectores quàm poſſibile ſit ad rationem vocare totius anni acta, & quid ſingulis diebus peccarint colligere: quando experientia vnumquenque conuincit, vbi ad veſperam excutienda ſunt vnius tantùm diei delicta, memoriam confundi: tanta ſe turba & varietas ingerit. Neque enim de craſſis & ſtupidis hypocritis loquor, qui, tribus vel quatuor grauioribus animaduerſis, defunctos ſe putant, ſed de veris Dei cultoribus, qui poſtquam ſe examine peracto obrui vident, addunt etiam illud Iohãnis, Si cor noſtrum arguit nos, maior eſt Deus corde noſtro. itáque expaueſcunt ad iudicis illius conſpectum, cuius cognitio ſenſum noſtrum longè ſuperat. *1. Iohã. 3. d. 20*

18 Quòd autem bona pars orbis talibus blandimentis, quibus tam exitiale venenum temperabatur, acquieuit, non id factum eſt quòd Deo ſatisfactum crederet, aut ſibi etiam planè ſatisfaceret: ſed vt, quaſi in medio mari fixa anchora, paulum interquieſceret à nauigatione, vel quaſi feſſus & fatiſcens viator, in via decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quiſque teſtis apud ſe eſſe poteſt. Dicam in ſumma qualis lex illa fuerit. Primùm ſimpliciter eſt impoſſibilis. itaque nonniſi perdere, damnare, confundere, in ruinam & deſperationem coniicere poteſt. Deinde peccatores, à vero peccatorum ſuorum ſenſu abductos, hypocritas facit, Deíque ac ſui ipſorum ignorantes. Siquidem, dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiſcuntur latentem illam vitiorum lernam, occultas ſuas iniquitates, & interiores ſordes, quarum potiſſimùm notitia miſeriam ſuam reputare debuerant. At certiſſima erat confeſſionis regula, tantam mali noſtri abyſſum agnoſcere ac fateri, quæ ſenſum quoque noſtrum ſuperet. Hac regula videmus compoſitam Publicani confeſſionem, Domine propitius eſto mihi peccatori. Quaſi diceret, Quantus quantus ſum, totus ſum peccator, nec ipſam peccatorum meorum magnitudinem aut mente aut lingua aſſequi poſſum: abyſſus miſericordiæ tuæ hanc peccati abyſſum abſorbeat. Quid, inquies: ergóne confitenda non ſunt ſingula delicta? ergo nulla confeſſio Deo accepta, niſi duobus iſtis verbis concluſa, Peccator ſum? Imò verò danda potius opera vt quantum in nobis eſt totum *Luc. 18. c. 13*

cor effundamus coram Domino: nec modò nos peccatores vnô verbo fateamur, sed vt tales nos verè & ex animo agnoscamus: quanta sit & quàm varia peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus: non modò nos immundos, sed qualis sit & quanta, quámque in multis partibus nostra immunditiea: non modò debitores, sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti: non modò vulneratos, sed quàm multis & lethalibus plagis saucii simus. Hac tamen recognitione quum se totum peccator coram Deo effuderit, seriò ac sincerè cogitet plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus quàm quos penitus excutere possit. Atque adeò exclamet cum Dauide, Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Iam verò quòd affirmant non dimitti peccata, nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam ei qui facultatem confitendi sibi oblatam neglexerit, absit vt illud eis concedamus. Non enim alia nunc est peccatorum remissio quàm semper fuit. Quotquot remissionem peccatorum à Christo obtinuisse legũtur, non leguntur in aurem sacrificuli cuiuspiam confessi. Nec sanè confiteri poterãt, vbi nec sacrificuli confessionarii erãt, nec ipsa etiam confessio. Et multis postea seculis inaudita fuit hæc confessio, quibus sine hac conditione remittebantur peccata. Sed ne quasi de re dubia longiùs disceptemus, verbum Dei apertum est, quod æternum manet, Quotiescunque ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Huic verbo qui aliquid audet adiicere, nõ peccata ligat, sed Domini misericordiam. Nam quòd contendunt non posse ferri iudicium nisi causa cognita, in promptu est solutio, temere hoc sibi arrogare qui sunt à seipsis iudices creati. Ac mirum est tam securè sibi fabricare principia quæ nemo sanæ mentis admittet. Iactant sibi ligandi & soluendi munus esse mandatum, acsi quædam esset iurisdictio quæstioni adiuncta. Porrò hoc ius Apostolis fuisse incognitum tota eorum doctrina clamat. Necverò certò scire soluatúrne peccator, ad sacerdotem pertinet, sed ad eum à quo petitur absolutio: quando nunquam scire potest qui audit, sítne iusta & integra enumeratio. Ita nulla esset absolutio, nisi ad verba eius qui iudicandus est restricta. Adde quòd tota soluendi ratio ex fide & pœnitentia constat: quæ duæ res cognitionem hominis fugiunt, vbi de altero ferenda est sententia. Sequitur ergo ligandi & soluendi certitudinem non subiici terreni iudicis arbitrio: quia minister verbi, vbi partes suas rite exequitur, non potest nisi conditionaliter absoluere: sed in gratiam peccatoris hoc dici, Quorum remiseritis peccata: ne dubitent veniam, quæ promittitur ex Dei mãdato & voce, in cælis fore ratam.

Psal.19.d.13

Ezec.18.e.21

19 Nihil itaque mirum si auricularem istam confessionẽ, rem adeò pestilentem tótque nominibus Ecclesiæ noxiam, damnamus, ac sublatam è medio cupimus. Quòd si per se res esset indifferens, quando tamen nulli vsui est nec fructui, tot autem impietatibus,

tatibus, sacrilegiis, erroribus causam dedit: quis nō protinus abolendam censeat? Recensent quidem aliquot vsus, quos vt valde fructuosos venditant: sed illos aut ementitos, aut nullius prorsus momenti. Vnum tantùm singulari prærogatiua cōmendant, erubescentiam confitentis grauem esse pœnam, qua & peccator fit in posterum cautior, & Dei vindictam anteuertit, seipsum puniens. Quasi non satis magna verecundia hominem humiliemus, dum ad summum illud tribunal cæleste, ad Dei, inquam, cognitionem vocamus. Egregiè verò profectum est si vnius hominis pudore peccare desinimus, Deum non erubescimus habere malæ conscientiæ nostræ testem. Quanquam id quoque ipsum falsissimum est. nulla enim re fieri maiorem peccandi confidentiam aut licentiam passim videre est, quàm dum, confessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, non feci. Nec toto solùm anno fiunt ad peccandum audaciores, sed in reliquum anni tempus de confessione securi, nunquam ad Deum suspirant, nunquam ad se redeunt: sed peccata peccatis accumulant, donec omnia, vt opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi videntur, iudiciúmque à Deo transtulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obliuionem induxisse, vbi conscium sacerdotem fecerunt. Porrò quis confessionis diem lætus instare videt? quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obtorto collo in carcerem trahatur, inuitus ac reluctanti similis venit? nisi fortè ipsi sacrificuli, qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicatè oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigiosis abominationibus quibus scatet auricularis confessio. Tantùm dico, si non inconsultè fecit sanctus ille vir, qui ob vnum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, vel potiùs à suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulteriis, incestis, lenociniis, quid facto opus sit admonemur.

20 Quòd huc obtendunt potestatem clauium, & in ea regni sui proram (vt aiunt) & puppim confessionarii locant, videndum quantum valere debet. Ergo sine causa (inquiunt) datæ sunt claues? ergo sine causa dictum est, Quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis? Frustramur ergo verbum Christi? Respondeo, grauem fuisse causam cur darentur claues: quemadmodum & nuper exposui, & vbi de excommunicatione agetur, explicatiùs iterum docebo. Sed quid, si vno gladio eiusmodi omnibus eorum postulatis ansam præcidam, sacrificulos non esse Apostolorum vicarios nec successores? Verùm istud quoque alibi tractandum erit. nunc, vnde se munire maximè volunt, arietem erigunt quo molitiones omnes suæ deiiciantur. Christus enim non antè Apostolis ligandi & soluendi potestatem fecit quàm eos Spiritu sancto donauit. Nego igitur vllis competere clauium potestatem, qui non priùs acceperint Spiritum sanctum. Nego quenquam

Matt. 18. c. 18.

clauibus vti posse nisi præeunte docentéque Spiritu sancto, & dictante quid agendum sit. Spiritum sanctum habere se illi nugantur: sed re ipsa negãt. nisi fortè Spiritum sanctum rem esse vanam & nihili fingunt, vt certè fingunt: sed illis non credetur. Atque hac quidem machina in vniuersum subuertuntur, vt cuiuscunque ostii clauem se habere iactent, semper interrogandi sint habeántne Spiritum sanctum, qui clauium est arbiter & moderator. Si habere se respondeant, rursum interpellandi sunt an errare posit Spiritus sanctus. Istud disertè profari non audebunt, tametsi obliquè sua doctrina insinuant. Inferendum ergo erit, nullos sacrificulos habere clauium potestatem, qui passim sine delectu soluunt quæ ligari Dominus voluerat, ligant quæ solui iusserat.

21 Quando clarissimis experimentis euinci se vident, quòd dignos & indignos promiscuè soluant & ligent, potestatem vsurpant sine scientia. Et quanquam negare non audent ad bonum vsum requiri scientiam, potestatem tamen ipsam malis dispensatoribus traditam scribunt. Atqui hæc potestas est, Quodcunque ligaueris aut solueris in terra, erit in cælis ligatum aut solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet, aut bene ligãt & soluunt qui sunt hac potestate præditi. Nec est quòd tergiuersentur, Christi dictum limitari secundùm eius merita qui ligatur aut soluitur. Et nos etiam fatemur nec ligari nec solui posse nisi dignos qui ligentur aut soluantur. Sed habent Euangelii nuntii & Ecclesia verbum quo dignitatem hanc metiantur. In hoc verbo nuntii Euangelii possunt omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri per fidem: possunt damnationem edicere in omnes & super omnes qui Christum non amplectuntur. In hoc verbo Ecclesia
1. *Cor. 6. b. 9.* pronuntiat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos partem in regno Dei non habere: taléſque certissimis vinculis ligat. Eodem verbo soluit quos resipiscentes consolatur. Sed quæ erit isthæc potestas nescire quid ligandum sit aut soluendum? ligare autem non posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt se absoluere authoritate sibi data, quum incerta sit absolutio? quò nobis imaginaria hæc potestas, si nullus sit vsus? Iam autem habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse vt pro nullo habendus sit. Quum enim fateãtur bonam esse sacerdotum partem qui non rite vtantur clauibus, potestatem verò sine legitimo vsu inefficacem: quis mihi fidem faciet, eum à quo soluor bonum esse clauiũ dispensatorem? quòd si malus est, quid aliud habet quàm friuolam istam dispensationem? Quid in te ligandum sit aut soluendum, nescio, quando iusto clauium vsu careo: sed si mereris, te absoluo. Ac tantundem posset, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent) sed Turca, aut Diabolus. Id enim est dicere, Verbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed authoritas mihi data est te absoluendi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur quorsum spectarint, quum diffinierunt, claues esse authoritatem

discer-

discernendi, & executionis potestatem: scientiam accedere consiliarium, &, instar consiliarii ad bonum vsum esse. Nempe libidinosè, licenter, sine Deo & verbo eius voluerunt regnare.

22 Si excipiat quispiam, legitimos Christi ministros non minùs perplexos fore in suo officio, quia absolutio quæ à fide pendet semper ambigua erit: deinde nullum peccatoribus aut frigidũ solatium fore, quia minister ipse qui idoneus iudex non est eorum fidei, de eorum absolutione certus nõ est: in promptu est solutio. Dicũt enim illi, non remitti à sacerdote peccata nisi quorum ipse est cognitor. ita secundùm eos remissio ex sacerdotis iudicio pendet. qui nisi prudenter discernat quinam venia digni sint, tota actio cassa est ac irrita. Denique potestas de qua loquuntur, iurisdictio est examini annexa, ad quod restringitur venia & absolutio. In hac parte nihil firmum reperitur: imò profunda est abyssus: quia vbi integra non est confessio, mutila etiam est spes veniæ. deinde sacerdos ipse suspensus hæreat necesse est, dum nescit an bona fide enumeret peccator sua mala: postremò (quæ inscitia & ruditas sacerdotum est) maior pars ad hoc munus exercendum nihilo aptior est quàm sutor ad agros colendos: alii ferè omnes sibi meritò suspecti esse debent. Hinc igitur perplexitas & dubitatio de absolutione papali, quòd eam fundatã esse volunt à sacerdotis persona: neque id modò, sed à cognitione, vt tantùm de rebus delatis, quæsitis & compertis iudicet. Iam siquis à bonis istis doctoribus quærat, reconcilietúrne Deo peccator peccatis quibusdam remissis, non video quid respondeant: nisi quòd fateri cogentur infructuosum esse quicquid pronuntiat sacerdos de remissis peccatis, quorum recitationem audierit, quandiu alia non eximuntur à reatu. Ex parte confitentis, quàm perniciosa anxietas conscientiam deuinctam teneat, hinc patet, quòd dum recumbit in sacerdotis discretionem, vt loquuntur, nihil ex verbo Dei statuere potest. Ab his omnibus absurdis libera & immunis est doctrina quam tradimus. Conditionalis enim est absolutio vt confidat peccator sibi propitium esse Deum, modò syncerè in Christi sacrificio expiationem quærat, & acquiescat oblatæ sibi gratiæ. Ita errare non potest qui pro officio præconis, quod sibi ex Dei verbo dictatum est, promulgat. Peccator verò certam & liquidam absolutionem amplecti potest, vbi simplex illa conditio apponitur de amplexanda Christi gratia, secundùm generalem illam magistri ipsius regulam, quæ impiè spreta in papatu fuit, Secundùm fidem tuam fiat tibi. *Matt.9. d.29*

23 Quàm insulsè misceant quæ de clauium potestate docet Scriptura, promisi me alibi dicturum: & locus erit oportunior in tractando regimine Ecclesiæ. meminerint tamen lectores præposterè ad auricularem & secretam confessionem torqueri quæ partim de Euangelii prædicatione, partim de excommunicatione à Christo dicta sunt. Quare dum obiiciunt, ius soluendi datum esse

Apostolis, quod sacerdotes exerceant, peccata sibi agnita remittendo, falsum & friuolũ principium sumi palàm est: quia absolutio quæ fidei seruit, nihil aliud est quàm testimoniũ veniæ ex gratuita Euangelii promissione sumptum. altera autem quæ ex disciplina Ecclesiæ pendet, nihil ad secreta peccata, sed ad exemplum magis pertinet, vt tollatur publica Ecclesiæ offensio. Quòd autem hinc inde testimonia corradunt quibus probent non sufficere vel soli Deo vel laicis confiteri peccata, nisi sacerdos sit cognitor, putida ac pudẽda est eorũ diligẽtia. Nam si quãdo peccatoribus suadent vetusti patres vt se exonerẽt apud suũ pastorem, de recitatione accipi non potest quæ tunc in vsu nõ fuit. Deinde, vt sinistri fuerunt Lombardus & similes, videntur data opera libris adulterinis fuisse addicti, quorũ prætextu deciperent simplices. Rectè quidem fatentur, quia pœnitentiã semper comitatur solutio, nullum propriè vinculum manere vbi quis pœnitẽtia tactus est, quanuis nondum confessus fuerit: ideóque tunc sacerdotem non tam remittere peccata quàm pronũtiare & declarare remissa esse. Quanquam in verbo Declarãdi crassum errorem insinuant, ceremoniam subrogantes in locum doctrinæ. Quòd autem attexũt, in facie Ecclesiæ absolui qui iam coram Deo veniam adeptus erat, intempestiuè trahunt ad peculiarem cuiusque vsum, quod iam diximus communi disciplinæ esse destinatum, vbi tollenda est grauioris & notæ culpæ offensio. Sed paulò pòst moderationem peruertunt & corrumpunt, addentes alium modum remittendi: nempe cum iniunctione pœnæ & satisfactionis, in quo suis sacrificis ius arrogant dimidiandi quod Deus vbique insolidum nobis promisit. Quum enim simpliciter pœnitẽtiam & fidem exigat, partitio hæc vel exceptio prorsus sacrilega est. Perinde enim valet acsi sacerdos, tribuni personam sustinens, Deo intercederet, nec vellet Deũ pati mera sua liberalitate in gratiam recipere nisi qui ad tribunitium subsellium postratus iacuerit, illícque sit mulctatus.

24 Tota huc summa redit. si Deum facere velint confessionis huius fictitiæ authorem, eorum vanitatem coargui: sicuti monstraui falsarios in paucis quos citant locis. Quum verò palàm sit Legem esse ab hominibus impositã, dico & tyrannicã esse & cum Dei iniuria latam, qui verbo suo conscientias astringens, vult ab hominum imperio solutas esse. Iam quum ad obtinendam veniam necessitas eius rei præscribitur quam Deus voluit esse liberam, dico sacrilegium esse minimè tolerabile. quia nihil Deo magis proprium, quàm peccata remittere, in quo nobis sita est salus. Adhæc ostendi inuectam demum fuisse hanc tyrannidem, quum fœda barbarie oppressus esset mundus. Docui præterea legem esse pestiferam quæ vel in desperationem præcipitat miseras animas, vbicunque viget Dei timor: vel, vbi est securitas inanibus blanditiis demulcens, magis hebetat. Postremò exposui quascunque afferunt mitigationes non aliò tendere nisi vt inuoluant,

obscu-

obſcurent ac deprauent puram doctrinam, fucoſis autem coloribus impietates tegant.

25 Tertium locum ſatisfactioni in pœnitentia aſſignant, de qua quicquid blaterant, vno verbo ſubuerti poteſt. Dicunt non ſufficere pœnitenti à præteritis malis abſtinere, & mores in melius commutare, niſi de iis quæ facta ſunt ſatisfaciat Deo. Eſſe autem multa adminicula, quibus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, oblationes, charitatis officia. Iis Dominum propitiandum, iis debita iuſtitiæ Dei perſoluenda, iis compenſanda delicta, iis veniam emerendam. quanuis enim largitate miſericordiæ culpam remiſerit, pœnam tamen retinere diſciplina iuſtitiæ hanc eſſe pœnam quæ ſatisfactionibus redimenda ſit. In hanc tamen ſummam recidunt omnia, nos quidem à Dei clementia delictorum veniam impetrare, ſed intercedente merito operum, quibus peccatorum noxa compenſetur, quo debita iuſtitiæ Dei ſatisfactio perſoluatur. Talibus mendaciis oppono gratuitã peccatorum remiſſionem, qua nihil in Scriptura clarius prædicatur. Primùm, quid eſt remiſſio niſi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere dicitur creditor, qui antapocha teſtatur ſibi numeratam pecuniam: ſed qui nulla ſolutione, vltrò ſua beneficentia nomẽ expungit. Cur deinde Gratis additur, niſi ad tollendam omnem ſatisfactionis opinionem? Qua igitur confidentia ſuas ſatisfactiones adhuc erigunt, quæ tam valido fulmine proſternuntur? Quid autem? quum Dominus per Ieſaiam clamat, Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non ero memor: annon apertè denuntiat, cauſam & fundamentum remittendi à ſola ſua bonitate ſe petere? Præterea quum Scriptura vniuerſa teſtimonium Chriſto deferat, quòd per nomen eius ſit accipienda peccatorum remiſſio, nónne alia omnia nomina excludit? Quomodo igitur per ſatisfactionum nomen accipi docent? Neque verò hoc ſe dare ſatiſfactionibus negent, etiam ſi ipſæ intercedant quaſi ſubſidia. Nam quòd Scriptura ait Per nomen Chriſti, intelligit nihil nos afferre, nihil noſtrum prætendere, ſed ſola Chriſti commendatione niti. quemadmodum Paulus aſſerens, quòd Deus erat mundum ſibi in Chriſto reconcilians, non imputans propter ipſum hominibus delicta, modum rationémque mox ſubiicit, quia pro nobis factus eſt peccatum qui peccati expers erat.

Libro 4. Sen. diſ. 10. c. 4. ç. non ſufficit. de pontif. c. med. eadem diſt. c. nullus. eadẽ diſtinct.

Ieſ. 52. a. 3
Rom. 5. b. 8
Coloſ. 2. c. 14
Tit. 3. b 5
Ieſa. 43. d. 25
Act. 10. g. 43
2. Cor. 5. d. 19

26 Verùm qua ſunt peruerſitate, & peccatorum remiſſionẽ, & reconciliationem fieri ſemel dicunt, quum in gratiam Dei per Chriſtum in Baptiſmo recipimur: poſt baptiſmum, reſurgendum eſſe per ſatisfactiones. ſanguinem Chriſti nihil prodeſſe, niſi quatenus per claues Eccleſiæ diſpenſatur. Nec de re dubia loquor, quum ſuam impuritatem clariſſimis ſcriptis prodiderint: nec vnus aut alter, ſed vniuerſi ſcholaſtici. Nam ipſorum magiſter, poſtquam Chriſtum in ligno pœnam peccatorum ſoluiſſe, iuxta Petri doctrinam, confeſſus eſt: ſubiuncta illico exceptione ſententiam

Libro 3. Sent. diſtinct. 9
1. Petr. 2. d. 24
2. Tim. 1. c. 9

illam corrigit, quòd in Baptismo omnes peccatorum pœnæ temporales relaxantur: sed post baptismum, pœnitentiæ beneficio minorantur: vt ita simul cooperetur crux Christi & nostra pœnitentia. Sed longè aliter Iohannes, Si quis peccauerit, ait, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Scribo vobis filioli: quia remittũtur vobis peccata propter nomen eius. Certè fidelibus loquitur, quibus dum Christum proponit peccatorum propitiationem, non aliam esse satisfactionẽ ostendit qua offensus Deus propitiari placaríve possit. Non dicit, Semel vobis per Christum reconciliatus est Deus, nunc vobis alias rationes quærite: sed perpetuum facit aduocatũ, qui sua intercessione in patris gratiam nos semper restituat: perpetuam propitiationẽ, qua peccata expientur. Est enim illud perpetuò verum, quod alter Iohannes dicebat, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Tollit (inquam) ipse non alius. hoc est, quando ipse solus est Agnus Dei, solus quoque oblatio est pro peccatis, solus expiatio, solus satisfactio. Nam quum ius & potestas ignoscendi propriè cõpetat in Patrem, vbi à Filio distinguitur, vt iam visum est: in altero gradu Christus hîc locatur, quòd pœnam nobis debitam in se transferens, reatum nostrum deleuerit coram Dei iudicio. Vnde sequitur, non aliter nos fore participes expiationis à Christo peractæ, nisi apud eum resideat honor ille quem sibi rapiunt qui Deum placare tentant suis compensationibus.

1.Iohan.2.a.2, & b.12

Iohan.1.c.36

27 Ac duo hîc perpẽdere conuenit: vt integer & illibatus suus honor Christo seruetur: vt conscientiæ de peccati venia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias ait, Patrem posuisse in Filium nostras omnium iniquitates, vt liuore eius sanemur. Quod aliis verbis repetens Petrus ait, Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit damnatum esse peccatum in eius carne, quum pro nobis peccatum factus est: hoc est vim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, quum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum horrendo iudicio Dei, & mortis damnatione, reiiceretur. Hîc nequaquam audiuntur nugamenta illa: quòd post initialem purgationem, passionis Christi efficaciam non aliter nostrûm vnusquisque sentiat quàm pro satisfactoriæ pœnitentiæ modo: sed ad vnicam Christi satisfactionem, quoties lapsi fuerimus, reuocamur. Nunc tibi pestilentes eorum nænias propone. Gratiam Dei in prima peccatorum remissione solam operari: si postea ceciderimus, ad secundam veniam impetrandam opera nostra cooperari. Hæc si locum habeant, ánne quę Christo superiùs sunt attributa, illi salua manent? Immanè quantum hæc differunt, iniquitates nostras positas esse in Christo vt in ipso expiarentur, & nostris operibus expiari: Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandum. Quòd si de pacificanda conscientia agitur: quæ ista erit

Iesa.53.a.4, & b.6

1.Petr.2.d.24

Rom.8.a.3

Galat.3.b.13

erit pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus? quando tandem illi satisfactionis modus constare poterit? Ergo semper dubitabit an Deum habeat propitium, semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iudicium Dei æstimant: & parum reputant quanta sit peccati grauitas, vt alibi dicemus. Et vt ipsis concedamus, peccata aliquot iusta satisfactione redimere, quid tamen facient vbi tot peccatis obruuntur, quorum satisfactionibus nec centum vitæ, vel si totæ in hoc sint, sufficere queant? Adde quòd loci omnes quibus asserirur peccatorum remissio, non ad cathecumenos pertinent, sed ad regenitos Dei filios, & qui in Ecclesiæ sinu fuerunt diu nutriti. Legatio illa quam tam splendidè extollit Paulus, Obsecro vos Christi nomine, reconciliamini Deo: non ad exteros dirigitur, sed ad eos qui pridem regeniti fuerant. Atqui satisfactionibus valere iussis, ad Christi crucem eos ablegat. Sic quum scribit Colossensibus Christum pacificasse per sanguinem crucis quæ sunt in cælo vel in terra, non restringit hoc ad momentum quo recipimur in Ecclesiam, sed ad totum cursum extendit. Quod facilè ex contextu patet, vbi dicit fideles habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe remissionem peccatorum. Quanquam plures locos congerere superuacuum est qui subinde occurrunt.

2.Cor.5.d.20

Coloss.1.c.20

28 Hîc in asylum confugiunt ineptæ distinctionis, Peccata quædam venialia esse, quædam mortalia: pro mortalibus grauem satisfactionem deberi: venialia facilioribus remediis purgari, oratione Dominica, aquæ benedictæ aspersione, absolutione Missæ. Sic cum Deo ludunt & ineptiunt. Quum tamen assiduè peccatum veniale & mortale in ore habeant, nondum alterum ab altero discernere potuerunt, nisi quòd impietatem & immunditiem cordis, peccatum veniale faciunt. Nos autem (quod Scriptura iusti & iniusti regula docet) peccati stipendium pronũtiamus esse mortem: & Animam, quæ peccauerit, morte dignam. Cæterùm fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordia nulla est condẽnatio iis qui sunt in Christo Iesu: quia non imputantur, quia venia delentur. Scio quàm iniquè doctrinam hanc nostram calumnientur. dicunt enim paradoxum esse Stoicorum, de peccatorum æqualitate: sed suo ipsorum ore nullo negotio conuincentur. Quæro enim, annon inter ea ipsa peccata quæ mortalia fatentur, aliud alio minus agnoscant? Non igitur protinus sequitur, paria esse peccata quæ simul mortalia sint. Quum Scriptura definiat, stipendium peccati mortem esse: Legis obedientiam, esse vitæ viam: transgressionem, mortem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem ergo satisfaciendi exitum inuenient in tanto peccatorum cumulo? si vnius diei est satisfactio peccati vnius: dum illam meditantur, pluribus se inuoluunt: quando diem nullum præterit iustissimus quisque, quo non aliquoties labatur. Ad eorum verò satisfactiones dum se accin-

Rom.6.d.23

Exec.18.e.20

Rom.8.a.1

gent,numerosa,vel potius innumera cumulabunt.Iam præcisa est satisfaciendi fiducia. quid morantur? quomodo adhuc de satisfaciendo cogitare audent?

29 Conantur quidem se expedire:sed aqua(vt dicitur)illis hæret. Fingunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ: culpam remitti fatentur Dei misericordia: sed culpa remissa, pœnam restare quam persolui Dei iustitia postulat. Ad pœnæ igitur remissionem propriè spectare satisfactiones. Quæ ista,bone Deus, desultoria leuitas? culpæ remissionem nunc gratuitam prostare confitentur, quam precibus & lachrymis, aliísque omne genus præparationibus emereri subinde docent. Verùm adhuc cum ista distinctione ex diametro pugnat quicquid de peccatorum remissione in Scriptura nobis traditur. Quod tametsi satis supérque existimo iam à me confirmatum,subnectam tamen quædam alia testimonia,quibus adeo constringantur tortuosi isti angues, vt ne summam quidem caudam complicare posthac queant. Hoc est testamentum
Iere.31.f.31.34 nouum quod Deus in Christo suo nobiscum pepigit, Quòd iniquitatum nostrarum non recordabitur. Quid his significauerit,
Ezech.18.e.24.f 27 discimus ex altero Propheta, vbi Dominus, Si iustus(inquit)à iustitia sua deflexerit, omnium iustitiarum eius non recordabor. si impius ab impietate sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recordabor. Quòd se iustitiarum recordaturum negat,vtique hoc est, nullam se earum habiturum rationem, vt remuneretur. Ergo & peccatorum non recordari, est ea non postulare ad pœnam. Id-
Iesa.44.d.22 ipsum alibi dicitur,proiicere post tergum, delere instar nubis,demergere in profundum maris, non imputare,tectúmque habere.
Mich.7.d.19 Talibus loquendi formulis nõ obscurè sensum suum nobis explicuerat Spiritus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus.
Psal.32.a.1 Certè si punit Deus peccata,imputat:si vindicat, recordatur: si ad iudicium vocat, tecta non habet:si examinat, post tergũ non proiecit:si inspicit,non obliterauit instar nebulæ:si ventilat, non proiecit in profundum maris. Atque in hunc modum interpretatur
Psal.52.a.1 Augustinus claris verbis,Si texit peccata Deus, noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere: si noluit animaduertere, noluit punire: noluit agnoscere, maluit ignoscere.Tecta ergo peccata quare dixit?vt non viderentur.Quid erat,Deũ videre peccata,nisi punire?Audiamus verò & ex alio Prophetæ loco, quibus
Ies.1.e.18 legibus peccata remittat Dominus. Si fuerint(inquit)peccata ve-
Ier.50.d 20 stra vt coccinum,quasi nix albescent:& si rubuerint vt vermiculus, erunt quasi lana.Apud Ieremiã autem sic legitur,In illa die requi-
Iob.14.d 17 retur iniquitas Iacob,& non inuenietur:peccatũ Iehudah, & non erit:quia propitiabor reliquiis quas seruauero. Vis breuiter tene-
Oseæ 13.c.12 re quis sit verborum istorum sensus?Expende quid è conuerso sibi velit loquutiones illæ, Dominũ in sacculo iniquitates colligare,in
Iere.17.a.1 fasciculũ colligere & recõdere,stylo ferreo exarare in lapide adamantino.Nempe si vindictam repensum iri significãt (quod extra dubium

dubium est) neque etiam dubitandum est quin contrariis sententiis omnem vindictæ repensionem Dominus se remittere affirmet. Hîc mihi obtestandi sunt lectores, non vt glossis meis auscultent: sed tantùm vt verbo Dei locum aliquem esse sinant.

30 Quid, quæso, nobis præstitisset Christus, si adhuc pro peccatis pœna exigeretur? Nam quum dicimus eum pertulisse omnia peccata nostra in corpore suo super lignum, non aliud significamus quàm defunctum pœna & vindicta quæ peccatis nostris debebatur. Idipsum significantiùs declarauit Iesaias, quum dicit, Castigationem (siue correctionem) pacis nostræ fuisse super eum. Quid verò est correctio pacis nostræ, nisi pœna peccatis debita, & à nobis persoluenda, antequam Deo reconciliari possemus nisi vices nostras ipse subiisset? En clarè vides, Christum peccatorum pœnas sustinuisse, vt suos ab illis eximeret. Et quoties de redemptione per eum facta meminit Paulus, vocare solet ἀπολύτρωσιν, quo non simpliciter redemptionem indicat, qualiter vulgò intelligitur: sed pretium ipsum & satisfactionem redemptionis. Qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse scribit. Quæ apud Dominum propitiatio est (inquit Augustinus) nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est in morte Christi? Validum autem in primis arietem nobis suppeditat quod de expiandis peccatorum noxis in Lege Mosaica præscribitur. Neque enim illic Dominus hanc aut illam satisfaciendi rationem constituit: sed totam in sacrificiis compensationem requirit. Vbi tamen alioqui diligentissimè atque exactissimo ordine omnes expiandi ritus exequitur. Quî fit autem vt nullis prorsus operibus admissa delicta procurare iubeat, sed sola in expiationem sacrificia requirat, nisi quòd ita testari vult vnicum esse satisfactionis genus, quo iudicium suum placatur? Nam quę tum immolabant sacrificia Israelitæ, non hominum opera censebantur: sed à sua veritate, hoc est vnico Christi sacrificio, æstimabantur. Qualem autem compensationem à nobis recipiat Dominus, paucis verbis elegāter Oseas expressit. Omnem (inquit) tolles iniquitatem ô Deus. en peccatorum remissio. Et vitulos labiorum persoluemus. en satisfactio. Scio quidem subtiliùs adhuc ipsos elabi, dum inter æternam pœnam & temporales distinguunt. sed quum temporalem pœnam quoduis supplicium esse tradant, quod tam de corpore quàm de anima sumit Deus, excepta modò æterna morte, parū eos subleuat hæc restrictio. Nam superiores loci quos citauimus, hoc nominatim volunt, hac nos cōditione recipi à Deo in gratiam, vt quicquid eramus pœnæ meriti, remittat, culpam ignoscendo. Et quoties Dauid aut alii Prophetæ peccatorum veniam petunt, simul pœnam deprecantur. Imò diuini iudicii sensus huc eos impellit. Rursum, quum à Domino misericordiam promittunt, semper ferè ex professo de pœnis earúmque remissione concionantur. Certè quum Dominus apud Ezechielem pronuntiat

1. Pet. 2. d. 24
Iesa. 53. b. 5
Rom. 3. e 24, 1. cor. 1. d. 30, ephes. 1. b. 7, colos. 1. b. 14, 1. tim. 2. b. 6.
Osea 14. a. 3.
Eze. 36. e. 22, & f. 32

finem se impositurum Babylonico exilio, ídque propter se, non propter Iudæos: gratuitum esse vtrunque satis demonstrat. Denique, si à reatu liberamur per Christum, pœnas quæ inde proueniunt cessare oportet.

31 Verùm quando & ipsi Scripturæ testimoniis sese armant, videamus qualia sint quæ ipsi obtendunt argumenta. Dauid (inquiunt) de adulterio & homicidio à Propheta Nathan obiurgatus, veniam peccati accipit: & tamen morte filii, quem ex adulterio sustulerat, postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpæ etiam remissionem infligendæ essent, satisfactionibus redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Nebuchadnezer vt eleemosynis peccata redimeret. Et Solomo scribit, propter æquitatem & pietatem remitti iniquitates. Alibi etiam, charitate operiri multitudinem peccatorum. Quam sententiam confirmat & Petrus. Item apud Lucam Dominus de muliere peccatrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia dilexerit multùm. Vt peruersè semper & præposterè facta Dei æstimāt! At si obseruassent, (quod minimè prætereundum erat) duo esse diuini iudicii genera: longè aliam in hac Dauidis correptione vidissent pœnæ formam quàm quæ ad vltionem tendere putanda sit. Quoniam autem nostra omnium non mediocriter refert intelligere quorsum pertineant Dei castigationes, quibus in peccata nostra animaduertit, & quantum ab exemplis differant quibus impios & reprobos cum indignatione persequitur: summatim perstringere non abs re, arbitror fuerit. Iudicium vnum, docendi causa, vocemus vindictæ: alterum, castigationis. Porrò iudicio vindictæ sic intelligendus est Deus inimicos suos vlcisci, vt iram aduersus illos suam exerceat, confundat, dissipet, in nihilū redigat. Id ergo sit nobis propriè Dei vindicta, vbi punitio cum eius indignatione coniuncta est. Iudicio castigationis non ita sæuit vt irascatur: nec vindicat vt perdat vel fulminet ad interitum. Vnde non est supplicium propriè aut vindicta, sed correctio & admonitio. Alterum iudicis est, alterum patris. Iudex enim quum facinorosum punit, in ipsum delictū animaduertit, & de facinore ipso pœnam expetit. Pater quum filium seueriùs corrigit, non hoc agit vt vindicet aut mulctet, sed magis vt doceat & cautiorem in posterum reddat. Paulò diuersa similitudine Chrysostomus alicubi vtitur, quæ tamen eôdem recidit. Verberatur (inquit) filius: verberatur & famulus. sed hic vt seruus, quia peccauit, punitur: ille verò, vt liber & filius disciplina indigens, castigatur. Huic correptio in probationem & emendationem cedit, illi in flagella & pœnas.

32 Vt breuiter & expeditè rem totam teneamus, hæc ex duabus statuatur prima distinctio. vbicunque pœna est ad vltionem, ibi maledictio & ira Dei se exerit, quam semper à fidelibus continet. Castigatio contrà, & Dei benedictio est & amoris habet testimonium, vt docet Scriptura. Hoc discrimen satis Dei verbo passim notatur

2.Sa.12.c.13 | Dan. 4.e.24. | Prou.16.a.6, & 10.b.12 | 1. Petr.4 b.8 | Luc. 7.g 47 | Iob 5.c. 17 | Prou. 3.b.11 | Hebr. 12 b.5

notatur. Quicquid enim afflictionum in præsenti vita sustinent impii, nobis depingitur ceu quoddam inferorum atrium, vnde æternam suam damnationem eminus iam conspiciunt. tantúmque abest vt inde emendentur, aut fructum aliquem percipiant, vt potiùs talibus præludiis ad dirissimam, quæ tandem eos manet, gehennam apparentur. Castigans autem castigat seruos suos Dominus, sed morti non tradit eos. quare eius ferula verberati, bonum id sibi fuisse fatentur ad veram eruditionem. Vt autem sanctos vbique legimus tales pœnas placido animo suscepisse, ita superioris generis flagella semper vehementer sunt deprecati. Castiga me Domine (inquit Ieremias) sed in iudicio, non in ira tua: ne fortè imminuas me. Effunde furorem tuum in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocarunt. Dauid autem, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Neque obest quòd sæpiusculè sanctis suis irasci dicitur Dominus, quum in eorum peccata animaduertit. Qualiter apud Iesaiam, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Item Habacuc, Quum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Michæas verò, Iram Dei portabo, quia peccaui ei. Vbi admonet non solùm nihil obstrependo proficere qui iustè plectuntur, sed doloris mitigationem suppetere fidelibus, consilium Dei reputando. Eadem enim ratione hæreditatem suam profanare dicitur: quam tamen, vt scimus, in æternum non profanabit. Id autem non ad Dei punientis consilium vel affectum, sed ad vehementem doloris sensum refertur, quò afficiuntur qui vel qualemcunque eius seueritatem sustinent. Atqui fideles suos non mediocri tantùm austeritate pungit, sed interdum ita vulnerat vt sibi non longè ab inferorum exitio distare videantur. Siquidem testatur iram suam promeritos, atque ita expedit vt sibi in malis suis displiceant, Dei placãdi maiore cura tangantur, & solicitè ad veniam petendam festinent: sed in eo ipso luculentius interim clementiæ quàm iræ suæ testimonium profert. Stat enim fœdus in vero nostro Solomone nobiscum percussum, cuius fidem nunquam fore irritam is qui fallere non potest affirmauit. Si dereliquerint, inquit, filii eius Legem meam, & in iudiciis meis nõ ambulauerint: si statuta mea profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Cuius misericordiæ quo nos certiores faceret, virgam, qua Solomonis posteritatem arguet, dicit fore virorum, & verbera filiorum hominum. Quibus particulis dum moderationem & lenitatem significat, simul innuit non posse nisi extremo lethalíque horrore confundi qui Dei manum sibi aduersam esse sentiunt. Huius lenitatis quantam habeat rationem in Israele suo castigando, ostendit apud Prophetam, In igne repurgaui te, inquit, sed non velut argentum. nam & ipse totus absumptus esses.

Psa. 118. c.18 · *Psal. 119 71* · *Iere. 10. d.24* · *Psal. 6. a. 2, & 38. a. 2* · *Ies. 12. a. 1* · *Hab. 3. a. 2* · *Mich. 7. b. 9* · *Psal. 89. e. 31* · *2. Sam. 7 b. 14* · *Iesa. 48. b. 10*

Quanquam purgationis loco castigationes illi esse docet: eas tamen ipsas addit ita se tẽperare, ne plus iusto per eas deteratur. Idque omnino necesse est. quia vt quisque Deũ magis reueretur, & ad colẽdam pietatẽ se addicit, sic tenerior est ad ferendã eius iram. Reprobi enim quanuis sub flagellis gemãt, quia tamẽ non expendũt causam, quin potius tã suis peccatis quàm Dei iudicio tergum obuertunt, ex socordia illa contrahunt duritiẽ. vel quia fremunt & calcitrãt, adeóque tumultuantur contra suum iudicẽ, furiosus ille impetus amentia & furore eos obstupefacit. Fideles autem Dei ferulis admoniti, statim descendunt ad reputanda peccata, & metu horroréque perculsi, ad deprecationem supplices confugiunt. Hos dolores, quibus se cruciant miseræ animæ nisi leniret Deus, succumberent centies etiam in mediocribus iræ eius signis.

33 Sit deinde hæc altera distinctio, quòd dum flagellis Dei reprobi feriuntur, iam pœnas illius iudicio quodammodo pendere incipiunt. & quanquam illis non impune cedet talibus iræ diuinæ documentis non auscultasse, non tamen ideo plectuntur quò ad meliorem mentem redeant: sed tantùm vt Deum magno suo malo iudicem & vltorem experiantur. Ferulis autem verberantur filii, non vt mulctam delictorum Deo persoluant, sed vt inde ad resipiscentiam proficiant. Proinde in futurum eas potiùs quàm in in præteritum tempus respicere intelligimus. Id Chrysostomi verbis malim quàm meis exprimere. Propter hoc, inquit, imponit nobis pœnam, non de peccatis sumens supplicium, sed ad futura nos corrigens. Sic & Augustinus, Quod pateris, vnde plangis, medicina est tibi, non pœna: castigatio, non damnatio. Noli repellere flagellum, si non vis repelli ab hæreditate, &c. Tota ista miseria generis humani in qua gemit mũdus, noueritis fratres quia dolor medicinalis est, non sententia pœnalis, &c. Has sententias ideo citare placuit, ne cui videretur noua aut minùs vsitata loquutio quã posui. Atque huc pertinent querimoniæ indignationis plenæ, quibus Deus sæpe de populi ingratitudine expostulat, quòd peruicaciter contẽpserit omnes pœnas. Apud Iesaiam, Ad quid percuterem vos vltrà? à planta pedis ad verticem non est sanitas. Sed quia talibus sententiis abundãt Prophetę, breuiter indicasse satis fuerit, nõ alio consilio Deum punire suam Ecclesiã, nisi vt subacta resipiscat. Ergo quum Saulem regno abiecit, puniebat ad vindictam: quũ Dauidem paruulo filio orbauit, ad emendationem corripiebat. In hanc sententiam accipiendum est quod ait Paulus, Quum iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mũdo damnemur. Hoc est, dum nos filii Dei manu cælestis Patris affligimur, non hæc pœna est qua confundamur, sed castigatio duntaxat qua erudiamur. Qua in re planè nobiscum est Augustinus. docet enim, pœnas, quibus homines pariter castigantur à Deo, variè considerandas esse: quia sanctis sunt post peccatorum remissionem certamina & exercitationes: reprobis, sine remissione, supplicia iniquitatis. Vbi pœnas

In ser. de pœnit. & confes.

Ies. 1. b. 5

1. Sa. 15. e. 23

2. Sa. 12. d. 18

1. Cor. 11. g. 32

Li. de pec. meritis ac remis. 2. c. 33, & 24

nas Dauidi aliiſque piis inflictas commemorat, & eò ſpectaſſe dicit vt eorum pietas huiuſmodi humilitate exerceretur ac probaretur. Neque verò quod dicit Ieſaias, remiſſam eſſe populo Iudaico *Ieſa.* 40.
iniquitatem, quòd plenam accepiſſet caſtigationem de manu Do- *a*.2
mini, à pœnæ ſolutione pendêre delictorum veniam arguit: ſed perinde eſt acſi diceret: Satis iam pœnarum exactum eſt: quarum ob grauitatem & multitudinem, quia iam diuturno luctu & mœrore confecti fuiſtis, tẽpus eſt vt accepto plenæ miſericordiæ nuntio animi veſtri in lætitiam diffuſi me Patrem ſentiant. Nã illic Deus patris induit perſonam, quem iuſtæ quoque ſeueritatis pœnitet, vbi coactus eſt aſperiùs in filium animaduertere.

34 His cogitationibus fidelem inſtrui neceſſe eſt in afflictionũ acerbitate. Tempus eſt vt iudicium incipiat à domo Domini, in *1. Pet.* 4.
qua inuocatum eſt nomen eius. Quid facerent filii Dei ſi ſeuerita- *d*.17
tem quam ſentiunt, vltionem eius eſſe crederent? Qui enim manu *Iere.* 25.
Dei percuſſus, Deum iudicem punientem cogitat, non poteſt niſi *f*.29
iratum & aduerſum ſibi concipere: ipſum verò Dei flagellum, vt maledictionem & damnationem deteſtari: denique ſe à Deo diligi nunquam perſuaderi poterit qui ſic erga ſe affectum ſentiet vt adhuc punire velit. Sed ille demum ſub Dei flagellis proficit qui ſuis vitiis iraſcentem, ſibi autem propitium ac beneuolum ipſum *Pſal.* 88.
reputat. Alioqui enim neceſſe eſſet euenire quod Propheta ſe ex- *d*.17
pertum conqueritur, Super me tranſierunt furores tui Deus: terro *Pſal.* 90.
res tui oppreſſerunt me. Item quod ſcribit Moſes, Quoniã defeci- *b*.7
mus in ira tua, & in indignatione tua cõturbati ſumus. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, occulta noſtra in lumine vultus tui. Quoniam omnes dies noſtri receſſerunt in ira tua: conſumpti ſunt anni noſtri, ſicut verbum ex ore emiſſum. Contrà verò Dauid de paternis caſtigationibus, vt illis adiuuari magis fideles quàm opprimi doceat, ſic canit, Beatus homo quem tu corri- *Pſal.* 94.
pueris Domine, & in Lege tua erudieris, vt præſtes illi quietem *b*.12
à diebus malis, dum foditur peccatori fouea. Dura certè tentatio, vbi Deus parcens incredulis, & eorum ſcelera diſſimulans rigidior erga ſuos apparet. Ideóque ſolatii cauſa addit Legis admonitionem, qua diſcant ſaluti ſuæ conſuli dum reuocantur in viam, impii verò præcipites ferantur in ſuos errores, quorum finis eſt fouea. Nec refert ſitne æterna pœna an temporaria. Tam enim bella, fames, peſtilentiæ, morbi, maledictiones Dei ſunt, quàm ipſum mortis æternæ iudicium: dum inferuntur in eum finem, vt ſint aduerſus reprobos iræ vindictæque Domini inſtrumenta.

35 Perſpiciunt nunc omnes (ni fallor) quò ſpectet illa Domini animaduerſio in Dauidem: nempe vt documentum eſſet, grauiter Deo diſplicere homicidium & adulterium, aduerſum quod tantam offenſionẽ in dilecto & fideli ſeruo declaraſſet, vt erudiretur

2.Sa.24. ipse Dauid ne postea tale facinus auderet:non autem vt pœna es-
c.15 set qua compensationem quandam Deo solueret. Sic & de altera correptione iudicandum est, qua Dominus populum vehementi peste affligit, ob Dauidis inobedientiam, ad quam in recensendo ipso populo prolapsus fuerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gratis remisit: sed quia tum ad publicum omnium seculorum exemplum, tum ad Dauidis quoque humiliationem pertinebat, tale facinus non impunitum manere: ipsum flagello suo àsperrimè castigauit. Quem scopum in vniuersali quoque humani generis maledictione præ oculis habere decet. Quum enim impetrata gratia, omnes tamen adhuc perpetimur quæ in peccati pœnam parenti nostro indictæ fuerant, miserias: talibus exercitamentis admoneri nos sentimus quàm grauiter Deo Legis suæ transgressio displiceat: quò miseræ nostræ sortis conscientia deiecti & humiliati, ad veram beatitudinem ardentiùs aspiremus. Stultissimus verò fuerit siquis arbitretur præsentis vitæ calamitates in peccati noxam esse nobis impositas. Id mihi videtur Chrysostomus voluis-
Homil.3 se, quum ita scripsit, Si ob hoc pœnas infert Deus vt in malis per-
de proui. seuerantes ad pœnitentiam vocet, ostensa pœnitentia, superflua
ad Siargi iam erit pœna. Quare prout vniuscuiusque ingenio expedire no-
rium. uit, ita hunc maiori asperitate, illum benigniore tractat indulgen-
Ierem. 5. tia. Itaque vbi docere vult se non esse in pœnis exigendis immo-
a.3 dicum exprobrat duro & obstinato populo quòd percussus non
Oseæ 7. tamen faciat finem peccandi. Hoc sensu conqueritur Ephraim esse
b.8 quasi placentam ab vna parte torridam, ab altera parte incoctam: quia scilicet non penetrabāt in animos ferulæ, vt vitiis excoctis populus ipse capax veniæ fieret. Certè qui sic loquitur, ostēdit, simul ac quisque resipuerit, se mox fore placabilem, sibíque nostra peruicacia exprimi quem exercet rigorem in castigandis delictis, cui voluntaria correctio occurreret. Quando tamen ea est nostra omnium durities & ruditas quæ castigatione in vniuersum opus habeat, visum est prudentissimo Patri omnes sine exceptione communi flagello per totam vitam exercere. Mirum autem est cur sic in vnum Dauidis exemplum oculos coniiciant, tot exemplis non permoueantur, in quibus gratuitam peccatorum remissionem li-
Luc.18.c cebat contemplari. Legitur publicanus descendisse è templo iusti
14 ficatus: pœna nulla sequitur. Petrus delicti veniam obtinuit: lachry-
Luc.22. mas eius, inquit Ambrosius, legimus, satisfactionem non legimus.
g.61 Et audit paralyticus, Surge: remittuntur tibi peccata tua. pœna
Matt.9. non imponitur. Omnes quæ in Scriptura commemorantur abso-
a.2 lutiones, gratuitæ describuntur. Ex hac exemplorum frequentia regula potiùs peti debuerat, quàm ab vnico illo, quod nescio quid singulare continet.

36 Daniel sua exhortatione, qua suadebat Nebuchadnez vt
Dan.4.c. peccata sua iustitia redimeret, & iniquitates suas miseratione pau
24 perum: non voluit significare iustitiam & misericordiam esse Dei

propi-

propitiationem & pœnarum redemptionem: (absit enim vt alia vnquã fuerit ἀπολύτρωσις quàm sanguis Christi) sed illud redimemere, ad homines potiùs quàm ad Deum retulit. acsi dixisset, Exercuisti, ô rex, iniustam & violentam dominationem, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, durè & iniquè tractasti populum tuum: pro iniustis exactionibus, pro violentia & oppressione nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomo charitate operiri multitudinem peccatorum ait: non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer versus, Odium excitat contentiones: charitas verò operit cunctas iniquitates. Quo versu, more suo, per antithesin, mala quæ ex odiis nascuntur, cum fructibus charitatis confert in hunc sensum: Qui inter se oderunt, vicissim mordent, carpunt, exprobrant, lacerant, omnia vitio vertunt: at verò qui se diligunt, multa inter se mutuò dissimulant, ad multa conniuent, multa vicissim condonant: non quòd alter alterius vitia probet, sed tolerat, & admonendo medetur, potiùs quàm insectando exulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro nihil ambigendum est, nisi deprauatæ vafréque detortæ Scripturæ insimulare eum volumus. Vbi verò misericordia & benignitate docet expiari peccatum, non intelligit illis coram facie Domini compensari, vt tali satisfactione pacatus Deus, pœnam quam alioqui erat expetiturus, remittat: sed familiari Scripturæ more indicat quòd ipsum sibi propitium reperturi sint qui vitiis ac nequitiis prioribus valere iussis, per pietatem & veritatem ad ipsum conuertuntur. acsi diceret iram Domini residere, ac quiescere eius iudicium vbi à flagitiis nostris quiescimus. Nec verò causam veniæ, sed potiùs modum veræ conuersionis describit. Sicuti frequenter denuntiant Prophetæ frustra Deo hypocritas ingerere fictitios ritus pro pœnitentia, quem oblectat integritas cum officiis charitatis. Sicut etiam admonet author Epistolæ ad Hebræos, beneficentiam & humanitatem commendans, eiusmodi sacrificia placere Deo. Nec certè Christus, dum Pharisæos subsannans quòd purgandis tantùm catinis intenti, cordis munditiem negligerent, iubet eos quò omnia munda sint, dare eleemosynas, ad satisfaciendum hortatur: sed tantùm docet qualis probetur Deo mundites. De qua loquutione alibi tractatum est.

Prou.10.b.11 — *1.Pet.4.b.8* — *Prou.16.a.6* — *Heb.13 c.16* — *Mat.23.c.25* — *lu.11.f.39*

37 Quantum attinet ad locum Lucæ, nemo, qui parabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Pharisæus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam tanta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim non fuisse admissurum, si peccatricem, qualis erat, cognouisset. Atque ex eo colligebat non esse Prophetam, qui eum in modum falli posset. Dominus, vt peccatricem non esse ostenderet cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit: Duo debitores erant vni fœneratori. alter quinquaginta debebat, alter quingenta: vtrique remissum est debitũ. vter maiorem gratiam habet?

Ca.7.f.36

Respondet Pharisæus, Is vtique cui plus donatum est. Subiicit Dominus, Hinc agnosce remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multùm. Quibus verbis (vt vides) eius dilectionem non facit caussam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris cui remissa erant quingenta, cui non dixit ideo remissa quia multùm dilexisset: sed ideo multùm diligere, quia remissa sint. Atque huc eam similitudinem applicari cõuenit in hanc formam: Putas mulierem hanc esse peccatricem. atqui talem non esse agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem illa obtinuerit, palam Dominus testatur. Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remissionem assequimur: charitate gratias agimus, & Domini beneficentiam testamur.

38 Parum autem me mouent quæ in veterum scriptis de satisfactione passim occurrunt. Video quidem eorum nonnullos (dicam simpliciter, omnes ferè quorum libri extant) aut hac in parte lapsos esse, aut nimis asperè ac durè loquutos: sed non concedam eos ipsos adeò fuisse rudes & imperitos, vt eo sensu illa scripserint quo à nouis istis satisfactionariis leguntur. Chrysostomus alicubi ita scribit, Vbi misericordia flagitatur, interrogatio cessat: vbi misericordia postulatur, iudiciũ non sæuit: vbi misericordia petitur, pœnę locus non est: vbi misericordia, quæstio nulla: vbi misericordia, cõdonata responsio est. Quę verba vtcũque torqueantur, cum dogmatibus tamen scholasticis conciliari nunquam poterunt. In libro autem de dogmatibus Ecclesiasticis, qui Augustino inscribitur, sic legis, Pœnitentiæ satisfactio est, causas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere. Quo apparet, illis quoque seculis irrisam passim fuisse satisfactionis doctrinam, quæ pro amissis delictis rependi diceretur: quum omnem satisfactionem ad cautionem referat se in posterum à peccatis abstinendi. Nolo citare quod tradit idem Chrysostomus, eum nihil à nobis vltrà requirere quàm vt delicta nostra cum lachrymis apud se confiteamur: quando eiusmodi sententiæ subinde in eius & aliorum scriptis recurrunt. Augustinus quidem alicubi opera misericordiæ remedia nuncupat obtinendæ peccatorum remissionis: sed ne in verbulo isto quis impingat, ipse alio loco occurrit. Caro Christi, inquit, verum est & vnicum pro peccatis sacrificium, non modò iis quæ vniuersa in baptismate delentur, sed quæ postea ex infirmitate subrepunt: propter quæ vniuersa quotidie clamat Ecclesia, Remitte nobis debita nostra. Et remittuntur per singulare illud sacrificium.

Homi. 2. in Psa. 50 — *Cap. 54* — *Ho. 10. in Gene.* — *Enchiri. ad Laur.* — *Mat. 6. b. 12*

39 Vocarunt autem vtplurimum satisfactionem, non compensationem quæ Deo redderetur, sed publicam testificationem,

qua

qua qui excommunicatione mulctati fuerãt quum in communionem recipi vellent, Ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certiorem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa ieiunia, & alia quibus se prioris vitæ verè & ex animo pertæsos esse approbarẽt, vel potiùs priorum memoriam obliterarent. atque ita dicebantur non Deo sed Ecclesiæ satisfacere. Quod etiam his ipsis verbis ab Augustino expressum est in Enchiridio ad Laurentium. Ex antiquo eo ritu sumpserunt originem confessiones & satisfactiones quæ hodie in vsu sunt. Viperei sanè partus, quibus factum est vt ne vmbra quidem melioris illius formæ supersit. Scio veteres interdum duriusculè loqui: nec, vt nuper dixi, forsan lapsos esse nego. sed quæ pauculis næuis aspersa erant, dum illotis istorum manibus tractantur, prorsus inquinantur. Et si veterum authoritate pugnandum est, quos, Deus bone, veteres nobis obtrudunt? Bona pars eorum quibus Lombardus eorum coryphæus centones suos contexuit, ex insulsis quorundam monachorum deliriis quæ sub Ambrosii, Hieronymi, Augustini & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta est. vt in præsenti argumento omnia ferè sumit è libro Augustini de pœnitentia, qui à rhapsodo aliquo ineptè ex bonis pariter ac malis authoribus cõsarcinatus, Augustini quidem nomen præfert, sed quem nemo, vel mediocriter doctus agnoscere pro suo dignetur. Quòd autem in eorum ineptias non tam argutè exquiro, ignoscant lectores, quos volo molestia leuare. Mihi certè nec valde laboriosum, & tamen plausibile esset traducere cum maximo probro quæ antehac pro mysteriis iactarunt: sed quia fructuosè docere propositum est, supersedeo.

Capi. 65. Citatur in Decr. ca. in actli. de pœni. dist. 1

De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciũt, nempe indulgentiis & purgatorio. CAP. V.

Ex hac porrò satisfactionis doctrina scaturiunt indulgentiæ. Nam quod ad satisfaciendum facultatibus nostris deest, istis suffici nugantur: atque eò prosiliunt insaniæ vt dispensationem esse definiant meritorum Christi & Martyrum, quam Papa suis bullis partitur. Etsi autem helleboro magis quàm argumentis digni sunt, vt non magnum operæpretium sit tam friuolis erroribus refellendis incumbere, qui multis arietibus percussi sua sponte consenescere & ad inclinationem spectare incipiunt: quia tamen imperitis quibusdam vtilis erit breuis refutatio, eam non omittam. Et sanè quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ ac in tam impotenti & furiosa lasciuia tam diuturnam impunitatem retinuerint, id vero documento esse potest quàm alta errorum nocte immersi fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa & suis bulligerulis palàm nec dissimulanter ludibrio haberi: quæstuosas nundinationes de animarum suarum salute exerceri, pauculis nummis salutis pretium taxari, nihil gratuitum prostare: hac specie emungi se oblationibus, quæ in scorta,

in lenones, in commeſſationes turpiter abſumerentur: ſummos indulgentiarum buccinatores, ſummos eſſe contemptores: monſtrum iſtud maiori indies licentia graſſari ac luxuriari, nec finem vllum fieri, plumbum ſemper nouum afferri, nouos nummos elici. Excipiebant tamen ſumma veneratione indulgentias, adorabant, redimebant: & qui cernebant inter alios acutiùs, exiſtimabant tamen pias eſſe fraudes, quibus cum fructu aliquo falli poſſent. Tandem vbi orbis aliquãtum ſibi ſapere permiſit, frigent indulgentiæ, & paulatim etiã congelaſcunt, donec planè euaneſcant.

2 Verùm quoniam plurimi, qui ſordes, impoſturas, furta, rapacitates (quibus luſerunt hactenus, & nos ludificati ſunt indulgentiarii) vident, fontem ipſum impietatis non conſpiciunt: operæpretium eſt indicare non ſolùm quales indulgentiæ, ſed quid omnino ſint omni macula abſterſæ. Theſaurum Eccleſiæ vocant, Chriſti & ſanctorum Apoſtolorum Martyrúmque merita. Huius horrei radicalem cuſtodiam (vt attigi) Romano Epiſcopo traditam fingunt, penes quem ſit tantorum bonorum diſpenſatio, vt & ipſe per ſe elargiri poſſit, & elargiendi iuriſdictionem aliis delegare. Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc certorum annorum: à Cardinalibus, centum dierum: ab Epiſcopis quadraginta. Sunt autem illæ (vt genuinè deſcribam) ſanguinis Chriſti profanatio, Satanæque ludibrium, quo Chriſtianum populum à Dei gratia, à vita quæ eſt in Chriſto abducant, & à vera ſalutis via auertant. Quî enim poterat fœdiùs profanari Chriſti ſanguis, quàm dum negatur ſufficere ad peccatorum remiſſionem, ad reconciliationem, ad ſatisfactionem, niſi velut areſcentis & exhauſti defe-
Act. 10. *g*.43 ctus aliunde ſuppleatur & ſufficiatur? Chriſto Lex & Prophetæ omnes (inquit Petrus) teſtimonium perhibent, quòd per ipſum accipienda ſit remiſſio peccatorum. indulgentiæ remiſſionem pec-
1.*Iohã*.1. *c*.7 catorum per Petrum, Paulum & Martyres largiuntur. Sanguis Chriſti emundat nos à peccato, inquit Iohannes: indulgentiæ ſan-
2.*Cor*.5. *d*.21 guinem Martyrum faciunt peccatorum ablutionem. Chriſtus (inquit Paulus) qui peccatum non nouerat, factus pro nobis eſt peccatum (id eſt peccati ſatisfactio) vt iuſtitia Dei efficeremur in illo: indulgentiæ peccatorum ſatisfactionem in ſanguine Marty-
1. *Cor*.1. *b*.13 rum reponunt. Clamabat Paulus & Corinthiis teſtificabatur, ſolum Chriſtum pro ipſis crucifixum & mortuum eſſe: indulgentiæ
Act.20. *f*.28 pronuntiant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi dicit, Chriſtum acquiſiuiſſe Eccleſiam ſuo ſanguine: indulgentiæ aliud pre-
Heb. 10. *c*.14 tium acquiſitionis in Martyrum ſanguine ſtatuunt. Vna oblatione Chriſtus conſummauit in perpetuum ſanctificatos, ait Apoſtolus: indulgentiæ reclamant, à Martyribus perfici ſanctificatio-
Apoc. 7. *d*.14 nem, quæ alioqui non ſufficeret. Iohannes dicit ſanctos omnes lauiſſe ſtolas in ſanguine Agni: indulgentiæ docent lauare ſtolas in ſanguine ſanctorum.

Epiſt. 81 3 Præclarè aduerſus hæc ſacrilegia Leo Romanus Epiſcopus ad Pa-

ad Palæstinos, Quanuis(inquit) multorum sanctorum in conspe- *Psa.* 116
ctu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio 15.
propitiatio fuit mundi. Accepere iusti, non dederunt coronas, & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ. singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quispiam debitum suo fine persoluit: quum vnus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati. Quam sententiam, vt erat memorabilis, alibi quoque repetiit. *Epi.*95
Nihil certè clarius ad confodiendum impium hoc dogma desiderari queat. Nec tamen minus appositè Augustinus in eandem sen- *Trac. in*
tentiam, Etsi fratres(inquit)pro fratribus morimur, nullius tamen *Iohã.* 84
sanguis martyris in peccatorum remissionem funditur: quod fecit Christus pro nobis: neque in hoc quòd imitaremur, sed quòd gratularemur contulit nobis. Item alibi, Sicut solus Filius Dei fa- *Lib. ad*
ctus est Filius hominis, vt nos secum filios Dei faceret: ita pro no- *Boni.* 4.
bis solus suscepit sine malis meritis pœnam, vt nos per ipsum sine *cap.* 4.
bonis meritis consequeremur indebitam gratiam. Equidem quum tota eorum doctrina exhorrendis sacrilegiis & blasphemiis consuta sit, hæc tamen præ aliis prodigiosa est blasphemia. Agnoscant annõ hęc sint sua placita, Martyres plus morte sua Deo pręstitisse ac meritos esse quàm sibi opus esset: tantámque illis meritorum largitatem superfuisse quæ in alios redundaret. Ne igitur superuacuum sit tantum bonum, commisceri eorum sanguinem sanguini Christi, & ex vtroque thesaurum Ecclesiæ confici ad remissionem & satisfactionem peccatorum. Atque ita accipien dum quod ait Paulus, Suppleo in corpore meo ea quæ desunt *Colos.* 1.
passionum Christi pro corpore eius, quod est Ecclesia. Quid hoc *d.* 24
est, nisi Christo nomen relinquere, cæterùm vulgarem sanctulum facere, qui in turba vix dignoscatur? Vnum, vnum illum prædicari decebat, vnum proponi, vnum nominari, vnum respici quum de obtinenda peccatorum remissione, expiatione, sanctificatione agitur. Sed audiamus eorum enthymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis martyrum, in commune Ecclesiæ bonum conferatur. Itáne? an verò nullus erat fructus glorificare Deum per mortem? veritati eius suo sanguine subscribere? testificari præsentis vitæ contemptu, meliorem se vitam quærere? fidem Ecclesiæ sua constantia confirmare, hostium autem pertinaciam frangere? Sed hoc est scilicet, nullum fructum agnoscunt, si solus Christus est propitiator, si solus mortuus est propter peccata nostra, si solus est oblatus pro nostra redemptione. Nihilominus (inquiũt) coronam victoriæ adepti essent Petrus & Paulus si in lectulis defuncti essent sua morte. Quòd autem ad sanguinem vsque certarunt, id sterile, & infructuosum relinquere iustitię Dei nõ quadraret. Quasi verò pro donorum suorum mensura gloriã in seruis suis augere Deus non nouerit. Vtilitas autem satis magna in cõmune ab Eccle sia percipitur, vbi illorum triũphis accenditur ad pugnandi zelum.

4 Quàm verò malitiosè Pauli locum detorquent, vbi dicit se
Coloss. 1. d. 24 supplere in còrpore suo ea quæ deerant passionum Christi! Non enim defectum illum supplementúmve illud ad redemptionis, satisfactionis, expiationis opus refert, sed ad eas afflictiones quibus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri oportet quandiu in hac carne agent. Dicit ergo hoc restare passionum Christi, quod in seipso semel passus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore dignatur Christus, vt nostras afflictiones suas reputet ac
2. Ti. 2. b. 10 ducat. Quod autem addidit Paulus, Pro Ecclesia: non intelligit pro redemptione, pro reconciliatione, pro satisfactione Ecclesiæ:
2. Cor. 1. b. 6 sed pro ædificatione & profectu. Quemadmodum alibi ait, se sustinere omnia propter electos, vt salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu. Et Corinthiis scribebat, pro eorũ consolatione & salute se perferre quascunque tribulationes patiebatur. Et continuò ibidem seipsum explicat, quum addit se factũ Ecclesiæ ministrum, non ad redemptionem, sed secundùm dispensationẽ quæ illi commissa erat, ad prædicãdum Christi Euangeliũ. Quòd si alium quo-
In Psal. 16 que interpretem requirunt, audiant Augustinũ. Passiones (inquit) Christi in solo Christo, vt in capite: in Christo & Ecclesia, vt in toto corpore. Vnde dicit membrum vnum Paulus, Suppleo in corpore méo quod deest passionibus Christi. Si ergo in membris Christi es, quisquis hæc audis, quicquid pateris ab iis qui non sunt Christi membra, deerat passionibus Christi. Passiones verò Apostolorum
Tract. in Ioh. 47 pro Ecclesia susceptæ quorsum tendant, alibi exponit, Christus mihi ianua est ad vos. quia oues Christi estis, sanguine eius comparatæ: agnoscite pretium vestrum, quod à me non datur, sed per me prædicatur. Deinde subnectit, Quomodo ipse animam suam posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere, ad ædificandam pacem, ad fidem asserendam. Hæc Augustinus. Absit autem vt deesse aliquid putauerit Paulus passionibus Christi quantum ad omnem iustitiæ, salutis ac vitæ plenitudinem attinet: aut addere aliquid voluerit, qui adeò luculenter & magnificè concio-
Ro. 5. c. 15 natur, exuberantiam gratiæ per Christum tanta largitate effusam, vt omnem vim peccati longè supergressa fuerit. Hac sola sancti omnes salui facti sunt, non vitæ aut mortis suæ merito, quemad-
Act. 15. c. 21 modum Petrus disertè testatur: vt in Deum & Christum eius contumeliosus fuerit qui vllius sancti dignitatem alibi quàm in sola Dei misericordia reposuerit. Sed quid hîc diutius, perinde atque in re adhuc obscura moror, quũ talia prodigia traducere, vincere sit?

5 Porrò, vt tales abominationes prætereamus, quis docuit Papam plumbo & membranæ gratiam Iesu Christi includere, quam Dominus verbo Euangelii dispensari voluit? Sanè aut mẽdax Dei Euangelium esse oportet, aut mendaces indulgentias. Nam Euangelio Christum cum omni affluentia bonorum cælestium, cum o-
2. Cor. 5. d. 18 mnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gratia, nulla exceptione nobis offerri testis est Paulus, quum dicit depositum esse

apud

apud ministros verbum reconciliationis, quò hac legationis forma fungantur, ceu Christo per ipsos hortante; Obsecramus, reconciliamini Deo. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Et quid valeat Christi κοινωνία, quæ (eodem Apostolo teste) fruenda nobis in Euangelio offertur, norunt fideles. Contrà indulgentiæ demensum aliquod gratiæ ex armario Papæ reclusum, plumbo, mẽbranæ, loco etiam affigunt, à verbo Dei auellunt. Siquis autem originem requirat, hinc videtur hic abusus emanasse, quòd quum iniungerẽtur olim seueriores satisfactiones pœnitentibus quàm vt ab omnibus ferri possent, qui pœnitentia sibi imposita grauari se vltra modum sentiebant, petebant ab Ecclesia relaxationem. Remissio, quę talibus fiebat, Indulgentia vocabatur. Vbi autem satisfactiones ad Deum transtulerũt, ac compensationes esse dixerunt quibus se redimant homines à iudicio Dei, simul etiam indulgentias eò traxerunt, vt essent expiatoria remedia, quæ nos pœnis meritis liberent. Illas verò quas retulimus blasphemias, tanta impudentia confinxerunt, vt nullum prætextum habere queant.

1. *Cor.* 1. *d.*17

6 Iam nec de suo Purgatorio molesti nobis sint: quod hac securi fractum, dirutum, & à fundamentis prorsus euersum est. Neque enim quibusdam assentior qui dissimulandum hac in parte censent, & mentionem Purgatorii omittendam, ex qua acres (vt aiunt) pugnæ oriuntur, minimũ ædificationis referri potest. Equidem & ipse tales nugas negligendas consulerem, nisi seria ducerent. Sed quum ex multis blasphemiis constructum sit Purgatorium, & nouis quotidie fulciatur, quum multas & graues offensiones suscitet: profectò conniuendum non est. Illud fortè vtcunque ad tempus dissimulari poterat, quòd sine Dei verbo curiosa audacíque temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum erat nescio quibus reuelationibus Satanæ arte confictis: quòd ad ipsius confirmationẽ aliquot Scripturæ loci inscitè detorti erant. Quanquam non fert Dominus humanam audaciam sic in abditos iudiciorum suorum recessus perrumpere: & seuerè prohibuit, neglecta voce sua, sciscitari à mortuis veritatem: nec verbum suum tam irreligiosè contaminari permittit. Demus tamen illa omnia tolerari aliquantisper potuisse vt res non magni momenti. at vbi peccatorum expiatio alibi quàm in Christi sanguine quæritur, vbi satisfactio aliò transfertur, periculosissimum silẽtium. Clamandum ergo non modò vocis sed gutturis ac laterum contentione, Purgatorium exitiale Satanæ esse commentum, quod Christi crucem euacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid enim illis est Purgatorium nisi quæ post mortem à defunctorum animis pendatur pro peccatis satisfactio? vt diruta satisfaciendi opinione, ipsum ab imis radicibus extemplo euertatur. Quòd si proxima disputatione plusquam perspicuum est, Christi sanguinem

*Deut.*18. *c.*11

vnicam esse pro fidelium peccatis satisfactionem, expiationem, purgationem: quid superest nisi Purgatorium meram esse eámq; horribilem in Christum blasphemiam? prætereo sacrilegia quibus quotidie defenditur, offendicula quæ in religione parit, aliáque innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodiisse conspicimus.

7 Quos tamen è Scriptura locos arripere falsò & perperam solent, illis è manibus excutere operæpretium est. Quum Dominus (inquiunt) peccatum in Spiritum sanctum, neque in hoc neque in futuro seculo remittendum asseuerat, ex eo simul innuit, quorundam esse in futuro seculo peccatorum remissionem. Verùm quis non videat, Dominum illic de peccati culpa loqui? Quòd si ita est, quid ad eorum Purgatorium, vtpote quorum illic pœna, ex eorum opinione, luitur, culpam in præsenti vita remissam esse non inficiantur? Ne tamen adhuc nobis obstrepant, planiorem habebunt solutionem. Quum Dominus spem omnem veniæ præcidere vellet tam flagitiosæ nequitiæ, nō satis habuit dicere, nunquam remissum iri: sed quò magis amplificaret, partitione vsus est, qua & iudicium complexus est quod sentit in hac vita vniuscuiusque conscientia, & postremum illud quod palàm in resurrectione feretur. acsi diceret, Vos à malitiosa rebellione non secus ac præsentissimo exitio cauete. Nam qui oblatam Spiritus lucem destinatò extinguere conatus fuerit, neque in hac vita, quæ peccatoribus ad conuersionem data est, veniam consequetur, nec vltimo die, quo per Angelos Dei agni ab hœdis segregabuntur, & regnum cæleste omnibus scandalis repurgabitur. Proferunt deinde illam ex Matthæo parabolam, Concordiam habe cum aduersario tuo: nequando te ille iudici tradat, iudex lictori, lictor carceri: vnde non exeas donec persolueris vltimum quadrantem. Si iudex hoc loco Deum significat, litigator Diabolum, lictor Angelum, carcer Purgatorium, libenter dabo manus. Verùm si nulli non constat, voluisse illic Christum ostendere quot periculis ac malis se obiiciant qui summum ius obstinatè pertentare malunt quàm ex æquo & bono agere, quò vehementiùs ad æquam concordiam suos exhortaretur, vbi, quæso, reperietur Purgatorium?

Mat. 12. e.32, *marc.* 3. d.28, *lu.* 11. b. 10

Matt. 5. d.25

8 Petūt ex Pauli dicto argumētum, vbi cælestium, terrestrium & infernorum genua Christo flecti affirmat. Infernos enim non posse intelligi, qui æternæ damnationi addicti sunt, pro confesso assumunt. Proinde superest vt sint animæ in Purgatorio laborantes. Non pessimè ratiocinarentur si Apostolus verum pietatis cultum per geniculationem designaret: sed quum simpliciter doceat delatam esse Christo dominationem qua subiugandæ sint vniuersæ creaturæ: quid obstat quominus per infernos, Diabolos intelligamus, qui sanè ad Domini tribunal sistentur, iudicem suum agnituri, cum terrore & trepidatione? Qualiter eandē prophetiam Paulus ipse alibi interpretatur, Omnes (inquit) sistemur ad tribunal Christi. Scriptū est enim, Viuo ego, mihi flectetur omne genu, &c.

Philip. 2. b.10

Rom. 14. b.10

Atqui

Atqui in eum modum interpretari non licet quod in Apocalypsi habetur, Omnem creaturam, quæ in cælo, & quæ super terram, & *Apoca.5.* quæ sub terra, & quæ in mari, & quæ in ipsis sunt, omnia audiui *d.13* dicentia, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & honor & gloria & potestas in secula seculorum. Id quidem facilè concedo. sed quales hîc creaturas recenseri putant? Certo enim certius est, & ratione carentes & inanimatas comprehendi. Quo non aliud affirmatur quàm singulas orbis partes, à summo cælorum vertice ad vsque terræ cẽtrum, suo modo Creatoris gloriam enarrare. Quod ex Machabęorum historia proferunt, responsione non dignabor, *2.Mach.* ne opus illud videar in sacrorum librorum catalogum referre. At *12.g.43* Augustinus pro canonico recepit. Primùm quàm certa fide? Scri- *Cont. se-* pturam (inquit) Machabæorum non habent Iudæi sicut Legem, *cund.* Prophetas, & Psalmos, quibus testimonium perhibet Dominus *Gauden.* tanquam testibus suis, dicens, Oportebat impleri omnia quæ scri- *epi.ca.23* pta sunt in Lege, & Psalmis, & Prophetis de me. Sed recepta est ab *Luca 24.* Ecclesia non inutiliter, si sobriè legatur vel audiatur, &c. Hierony- *f.44* mus autem sine dubitatione, minimè valere eius authoritatem ad asserenda dogmata docet. Et ex libello illo vetusto qui sub nomine Cypriani de expositione Symboli inscribitur, apertè constat locum nullum in veteri Ecclesia habuisse. Et quid frustra hîc con- *2.Mac.* tendo? Quasi author ipse non satis ostendat quantum sibi defe- *15.g.36* rendum sit, quum veniam in fine precatur, siquid minus bene dixerit. Certè qui scripta sua indigere venia fatetur, Spiritus sancti oracula non esse clamat. Adde quòd non alio nomine laudatur Iudæ pietas, nisi quia spem firmam de vltima resurrectione habuerit, vbi oblationem misit pro mortuis Hierosolymã. Neque enim ad pretium redemptionis trahit Scriptor historiæ quod ille egit: sed vt consortes æternæ vitæ essent cum reliquis fidelibus qui pro patria & religione occubuerant. Superstitione quidem & præpostero zelo non caruit hoc factum: sed plusquam fatui sunt qui sacrificium legale ad nos vsque trahunt: quando aduentu Christi scimus cessare quæ in vsu tunc fuerunt.

9 Verùm habent inuictum cuneum in Paulo, qui non ita facilè percelli queat. Siquis superædificat, inquit, super fundamentum *1. Cor.3.* hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: *c.12,15* vniuscuiusque opus quale sit, dies Domini manifestabit: quòd in igne reuelabitur. & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. ipse autem saluus erit: sed quasi per ignem. Quis (inquiunt) ille ignis esse potest nisi purgatorius, per quem peccatorum sordes absterguntur, quò puri ingrediamur in regnum Dei? Atqui alium esse senserũt veterum ple- *Chry.* rique. nempe tribulationem seu crucem, per quam Dominus suos *Augu.* examinat, ne in carnis sordibus acquiescãt: ídque multò probabi- *& alii* lius quàm Purgatorium confingendo. Quanquã nec illis assentior: quia mihi videor certiorẽ multò & lucidiorẽ eius loci intelligen-

tiam assequutus. Antequam tamen eam profero, velim mihi respondeant, puténtne Apostolis ac sanctis omnibus per hunc ignem purgatorium transeundum fuisse. Negabunt, scio. nimis enim absonum foret eos purgari oportuisse quorum merita vltra mensuram, ad vniuersa Ecclesię membra redũdare somniant. Verùm Apostolus hoc affirmat. neque enim dicit, quorundam opus probatum iri, sed omnium. Neque hoc meum argumentum est, sed Augustini, qui sic interpretationem illam oppugnat. Et (quod magis absurdum est) non dicit transituros ob quælibet opera: sed si Eccesiam summa fidelitate ædificarint, mercedem recepturos, vbi opus eorum igni fuerit examinatum. Principiò, videmus Apostolum metaphora vsum esse, quum doctrinas hominum capite excogitatas, lignum, fœnum, & stipulam vocauit. Ratio quoque metaphoræ prompta est: nempe quòd velut lignum, statim atque igni admotum fuerit, consumitur & deperditur, sic neque illæ perdurare poterunt, quum eas examinari contigerit. Porrò eiusmodi examen à Spiritu Dei proficisci neminem latet. Quò igitur filum metaphoræ prosequeretur, ac partes iusta correlatione inter se aptaret, ignẽ appellauit examẽ Spiritus sancti. Perinde enim atque aurum & argentum, quò propiùs ad ignem admouentur, eò certiorem probitatis puritatísque probationem referunt: ita Domini veritas, quò exactiùs spirituali examine expenditur, eò maiorem sumit authoritatis confirmationem. Quemadmodum fœnum, lignum, stipula igni admota, corripiuntur in subitam consumptionem, ita hominum inuenta, Domini verbo non stabilita, Spiritus sancti examen ferre nequeunt, quin concidant protinus & dispereant Denique si commentitiæ doctrinæ, ligno, fœno, stipulæ comparantur, quòd instar ligni, fœni, stipulæ comburantur ab igne, & corrumpantur in interitum, nòn autem conficiũtur aut profligantur nisi à Domini Spiritu: sequitur, Spiritum esse ignem illum à quo probabuntur. cuius probationem vocat Paulus diem Domini, vulgato Scripturæ vsu. Dies enim Domini esse dicitur quoties suam præsentiam hominibus aliquo modo manifestat. Tum verò potissimùm facies eius lucet, vbi veritas eius illucet. Iam euictum est, non alium esse ignem Paulo, quàm Spiritus sancti examen. Quomodo autem per ignem illum salui fiunt qui operis iacturam patiuntur? Idipsum intelligere non erit difficile, si consideremus de quo genere hominum loquatur. Siquidem eos Ecclesiæ architectos notat qui retento legitimo fundamento, disparem materiam superstruunt: hoc est, qui non deflectentes à præcipuis & necessariis fidei capitibus, in minoribus nec ita periculosis hallucinantur, commenta sua Dei verbo admiscentes. Tales, inquam, operis iacturã facere oportet, abolitis eorum commentis: ipsi autem salui fiunt, sed quasi per ignem, hoc est, non quòd eorum ignorantia & hallucinatio coram Domino sit probabilis: sed quia Spiritus sancti gratia & virtute ab illa repurgantur. Proinde quicunque

Enchiri. ad Laur. 68

aureàm

auream diuini verbi puritatem isto Purgatorii stercore infecerũt, operis iacturam facere necesse est.

10 At vetustissima fuit Ecclesiæ obseruatio. Hanc obiectionem soluit Paulus, dum suam quoque ætatẽ in ea sententia comprehen dit, vbi denuntiat, iacturam operis sui facere oportere omnes qui in Ecclesiæ structura aliquid fundamento minus consentaneum posuerint. Quum ergo mihi obiiciunt aduersarii, ante mille & trecentos annos vsu receptum fuisse vt precationes fierent pro defunctis: eos vicissim interrogo, quo Dei verbo, qua reuelatione, quo exemplo factum sit. Neque enim hîc Scripturæ testimonia desunt tantùm: sed quæcunque illic leguntur Sanctorum exempla, nihil tale ostendunt. De luctu & officio sepulturæ habentur illic multæ & interdum longæ narrationes: de precibus ne minimum quidem apicẽ videas. Atqui quò maioris momẽti res est, eò magis debuerat cõmemorari. atque ipsi etiam veteres qui preces fundebãt pro mortuis, & mãdato Dei, & legitimo exẽplo hîc se destitui videbãt. Cur ergo audebant? In eo dico aliquid humani passos esse: ideóque ad imitationem trahẽdum non esse contendo quod fecerunt. Nam quũ nihil operis debeant aggredi fideles, nisi certa conscientia, vt Paulus præcipit: in oratione potissimùm requiritur hæc certitudo. Credibile tamen est aliqua ratione ad id impulsos: nẽpe solatium quærebant quo subleuarent suum mœrorem: & inhumanum videbatur non edere coram Deo aliquod suæ erga mortuos dilectionis testimonium. Ad hunc affectum quàm sit propensum hominis ingenium, omnes experiuntur. Fuit etiam instar facis recepta consuetudo, quæ ardorem multorũ animis iniiceret. Scimus apud cunctas Gẽtes, & seculis omnibus iusta fuisse soluta mortuis, & lustratas quotannis fuisse eorum animas. Etsi autẽ his præstigiis stultos mortales delusit Satan, fallẽdi tamen occasionem ex recto principio sumpsit: mortẽ non esse interitũ, sed trãsitum ex hac vita in alteram. Nec dubiũ est quin Gẽtiles etiam ipsa superstitio conuictos apud Dei tribunal teneat, quòd futuræ vitæ, quã se credere profitebantur, curam negligerẽt. Iam ne deteriores essent profanis hominibus Christiani, puduit illos nullum mortuis officium præstare, acsi penitus extincti forent. Hinc malè cõsulta sedulitas: quia si pigri essent in curãdis funeribus, in epulis & oblationibus; putabant se magno probro expositũ iri. Quod autẽ ex peruersa æmulatione fluxerat, nouis subinde incremẽtis sic actũ est, vt præcipua sanctitas Papatus sit mortuis laborãtibus opẽ afferre. Verùm aliud solatiũ longè melius ac solidius suppeditat Scriptura, quum beatos mortuos testatur qui in Domino moriuntur. Et rationẽ addit: quia ex eo requiescũt à laboribus suis. Amori autẽ nostro non debemus eousque indulgere, vt peruersum orãdi morẽ in Ecclesia erigamus. Certè quisquis mediocri prudẽtia pollet, facilè agnoscit quicquid de hac re legitur apud veteres, publico mori & vulgi imperitiæ fuisse datum. Abrepti etiam ipsi, fateor, in errorem fuerũt:

Rom.14. d.23

Apoc.14. c13.

nempe vt inconſiderata credulitas priuare iudicio ſolet hominum mentes. Interea quàm dubitanter preces pro mortuis cõmendent, lectio ipſa demonſtrat. Monicam matrem ſuam in libris confeſſionum Auguſtinus narrat vehementer rogaſſe vt ſui memoria in peragendis myſteriis fieret ad altare. Anile ſcilicet votum quod filius non exegit ad normã Scripturæ: ſed pro naturæ affectu probari aliis voluit. Liber autem De cura pro mortuis agenda, ab eo cõpoſitus tot hæſitationes continet, vt ſuo frigore meritò debeat ſtulti zeli calorem extinguere, ſiquis mortuorũ patronus eſſe appetat. frigidis certè veriſimilitudinibus ſecuros reddet qui priùs erant ſoliciti. Hæc enim vna eſt fultura, quia inualuit conſuetudo vt preces adhibeantur pro mortuis, non eſſe ſpernendum hoc officium. Cæterùm vt concedam vetuſtis Eccleſiæ ſcriptoribus pium eſſe viſum ſuffragari mortuis, regula quæ fallere nequit ſemper tenenda eſt, fas non eſſe in precibus noſtris quicquam afferre proprium, ſed vota noſtra Dei verbo ſubiicienda eſſe: quia penes eius arbitrium eſt præſcribere quid peti velit. Nunc quum tota Lex & Euangelium ne vna quidem ſyllaba libertatem ſuggerant orandi pro mortuis, profanatio inuocationis Dei eſt tentare pluſquam nobis præcipiat. Verùm ne glorientur aduerſarii noſtri quaſi veterem Eccleſiam erroris ſui ſociam habeant, dico eſſe longum diſcrimen. Agebant illi memoriam mortuorum, ne viderentur omnẽ de ipſis curã abieciſſe: ſed ſimul fatebãtur ſe dubitare de ipſorum ſtatu: de Purgatorio certè adeò nihil aſſerebant, vt pro re incerta haberent. Iſti quod de Purgatorio ſomniarũt, pro fidei dogmate haberi ſine quæſtione poſtulant. Illi parcè & tantùm vt defungerentur, in communione ſacræ Cœnæ ſuos mortuos Deo commendabant. Hi mortuorum curam aſſiduè vrgent: & importuna prædicatione efficiunt vt omnibus charitatis officiis præferatur. Quinetiam nonnulla veterũ teſtimonia proferre nobis haud difficile eſſet, quæ totas illas pro mortuis preces, quæ tunc vſitatæ
Homil. in erant, manifeſtè euertunt. Quale eſt hoc Auguſtini: quum reſurre-
Iohã. 49 ctionem carnis & æternam gloriam expectari docet ab omnibus: requiem verò, quæ poſt mortem ſequitur, tunc vnumquenque accipere, ſi dignus eſt, quum moritur. Itaque pios omnes non minus quàm Prophetas & Apoſtolos & Martyres ſtatim à morte, beata quiete frui teſtatur. Si talis eſt eorum conditio, quid illis, obſecro, conferent noſtræ preces? Craſſiores illas ſuperſtitiones, quibus ſimplicium animos faſcinarunt, omitto: quæ tamen ſunt innumeræ, & pleræque adeò portentoſæ, vt nullo honeſto colore prætexere ipſas poſſint. Illas quoque turpiſſimas nundinationes taceo, quas in tanto mundi ſtupore ſua libidine exercuerunt. Nam nec vllus futurus eſſet finis, & ſine commemoratione ſatis habebunt hîc pii lectores vnde conſcientias ſuas ſtabiliant.

De vita

De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.

CAPVT VI.

SCOPVM regenerationis esse diximus vt in vita fidelium appareat inter Dei iustitiam & eorum obsequium symmetria & consensus: atque ita adoptionem confirment qua recepti sunt in filios. Etsi autem nouitatem illam qua imago Dei in nobis instauratur, lex ipsius in se continet, quia tamen tarditas nostra multis tam stimulis quàm adminiculis opus habet, proderit ex variis Scripturæ locis rationem vitæ formandæ colligere, ne in studio suo aberrent quibus resipiscentia cordi est. Porrò dum vitam Christiani hominis formandam suscipio, argumentum me ingredi non ignoro varium & copiosum, & quod magnitudine sua longum volumen explere possit, si numeris suis omnibus ipsum absoluere libeat. Videmus enim in quantam prolixitatem diffundantur veterum parænefes de singulis tantùm virtutibus compositæ. Neque id loquacitate nimia. siquidem quancunque virtutem commendare oratione propositum sit, vltro stylus in eam amplitudinem materiæ copia deducitur, vt rite disseruisse non videaris nisi multa dixeris. Mihi verò animus non est, quam me traditurum nunc profiteor vitæ institutionem eousque extendere, vt & peculiariter singulas prosequatur virtutes, & in exhortationes expatietur. Ex aliorum scriptis, præsertim verò ex veterum homiliis hæc petantur. Mihi abunde erit si methodum ostendero qua vir pius ad rectum constituendæ vitæ scopum deducatur, ac regulam quandam vniuersalem breuiter finiero, ad quam officia sua non malè exigat. Declamationibus suum aliquando fortè tempus erit: vel aliis partes quibus non adeo sum idoneus relinquam. Amo naturâ breuitatem: & fortè, si copiosiùs loqui vellem, nō succederet. Quòd si maximè plausibilis esset prolixior docendi ratio, experiri tamen vix liberet. præsentis autem operis ratio postulat vt simplicem doctrinam quanta licebit breuitate perstringamus. Quemadmodum autem certos recti & honesti fines habent philosophi, vnde particularia officia totúmque virtutum chorum deducunt: ita nec ordine suo caret in hoc Scriptura: quin pulcherrimam œconomiam tenet, ac philosophicis omnibus multò certiorem. Hoc tantùm interest quòd illi (vt erant ambitiosi homines) exquisitam dispositionis perspicuitatem, qua ingenii dexteritatem ostentarent, sedulò affectarunt: Spiritus verò Dei, quia sine affectatione docebat, non ita exactè nec perpetuò methodicam rationem obseruauit. quam tamen dum alicubi ponit, satis innuit non esse à nobis negligendam.

2 Porrò duabus potissimùm partibus incumbit hæc, de qua loquimur, Scripturæ institutio. Prior est, vt iustitiæ amor, ad quem alioqui natura minimè propensi sumus, animis nostris instilletur

ac inferatur: altera, vt nobis norma præscripta sit, quæ nos in iustitiæ studio aberrare non sinat. Commendandæ autem iustitiæ rationes habet plurimas & optimas, ex quibus multas suprà diuersis locis notauimus, nonnullas adhuc breuiter hîc attingemus. A quo fundamento meliùs exordiatur quàm dum admonet nos
Leuit.19 a.1 sanctificari oportere, quia Deus noster sanctus est? Siquidem quum instar disiectarum ouium dispersi essemus, ac per mundi labyrin-
1. Petr.1. c.16 thum dissipati, ipse nos recollegit vt sibi aggregaret. Quum nostræ cum Deo côiunctionis mentionem audimus, meminerimus sanctitatem oportere eius esse copulam: non quia sanctitatis merito veniamus in eius communionem: (quum potiùs adhærere primò illi oporteat, vt eius sanctitate perfusi sequamur quò vocat) sed quoniam ad eius gloriam magnopere pertinet, non esse illi consortium cum iniquitate & immunditia. Quare & hunc vocationis nostræ finem esse docet in quem respicere semper conuenit, si vocanti Deo velimus respondere. Quorsum enim à mundi nequitia & pollutione, in quibus demersi eramus, nos erui attinebat, si nobis permittimus tota vita in illis volutari? Ad hæc si-
Ies. 35.c. 8, & ali. mul etiam admonet nos, vt in Domini populo censeamur, sanctam ciuitatem Ierusalem oportere inhabitare: quam vt ipse sibi consecrauit, ita incolarum impuritate nefas est profanari. vnde
Psa.15.a 2, & 24. sunt eæ voces, Locum iis futurum in Dei tabernaculo qui incedunt sine macula, & iustitiæ student, &c. quia sanctuarium in quo habitat, minimè decet instar stabuli sordibus esse refertum.

Rom. 6. d.18 3 Ac quò meliùs nos expergefaciat, ostendit Deum Patrem, quemadmodum nos sibi in Christo suo conciliauit, ita in eo nobis imaginem signasse ad quam nos conformari velit. Age, præstantiorem œconomiam mihi apud philosophos reperiant, qui apud eos solos rite atque ordine dispositam putant philosophiam moralem. Illi, dum ad virtutẽ egregiè volunt adhortari, nihil aliud afferunt quàm vt naturæ conuenienter viuamus: Scriptura autem à vero fonte deducit exhortationem, quum non modò vitam nostram ad Deum authorem cui obstricta est, referre præcipit: sed postquam degenerasse nos docuit à vera creationis nostræ origine ac lege, subiungit, Christum, per quem in gratiam cum Deo rediimus, nobis propositum esse exemplar cuius formam in vita nostra exprimamus. Quid hoc vno efficacius requiras? imò quid vltra hoc vnum requiras? Hac enim conditione si adoptamur in filios à Domino, vt Christum, nostræ adoptionis vinculum, vita nostra repræsentet: nisi nos iustitiæ addicimus ac deuouemus, non
Malac.1. b.6 modò à Creatore nostro deficimus pessima perfidia, sed ipsum quoque seruatorem eiuramus. Deinde ab omnibus Dei beneficiis
Ephes.5. a.1 quæ nobis commemorat, ac singulis salutis nostræ partibus sumit exhortandi materiam. Ex quo se nobis Patrem Deus exhibuit, ex
1. Ioan.3. a.1 tremæ ingratitudinis nos esse arguendos, nisi vicissim illi filios exhibeamus. Ex quo nos Christus sanguinis sui lauacro purificauit,

uit, atque hanc purgationem per baptismum communicauit, non *Ephes. 5.*
decere vt nouis sordibus inquinemur. Ex quo nos suo corpori in- *f.26*
seruit, solicitè cauendum ne nobis, qui sumus eius membra, ma- *Heb. 10.*
culam aut labem vllam aspergamus. Ex quo ipse idem, qui caput *b.10*
est nostrum, in cælum ascendit, conuenire vt deposito terræ affe- *1.Cor. 6.*
ctu, illuc toto pectore aspiremus. Ex quo nos Spiritus sanctus *b.11*
templa Deo dedicauit, dandam operam vt Dei gloria per nos il- *1.Pet.1.c.*
lustretur: nec verò esse committendum vt peccati spurcitia profa- *15, & d.*
nemur. Ex quo & anima nostra & corpus cælesti incorruptioni & *19*
immarcessibili coronæ destinata sunt, strenuè enitendum esse vt *1.Cor. 6.*
pura & incorrupta in diem Domini conseruentur. Hæc, inquam, *c.15*
auspicatissima sunt bene constituendæ vitæ fundamenta, quibus *Iohã. 15.*
nequaquam similia deprehendas apud Philosophos: qui in com- *a 3*
mendatione virtutis nunquam supra hominis naturalem dignita- *Ephes. 5.*
tem conscendunt. *e.23*

4 Atque hic locus est cõpellandi eos qui nihil habentes Christi *Colos.3.*
præter titulum ac symbolum, Christiani tamen nominari volunt. *a.1*
Qua tandem fronte sacro eius nomine gloriantur? Siquidem nihil *1.Cor. 3.*
est commercii cum Christo nisi his qui rectam eius cognitionem *c.16, &*
ex verbo Euangelii perceperunt. Atqui eos omnes Christum rectè *6.d.19*
didicisse negat Apostolus, qui non edocti sunt, abiecto veteri ho- *2.Cor.6.*
mine, qui corrumpitur secundùm desideria erroris ipsum esse in- *d.16*
duendum. Falsò igitur atque etiam iniuriâ Christi cognitionem *1.Thes.5.*
obtendere arguuntur, quanlibet disertè interim ac volubiliter de *d.23*
Euangelio garriant. Non enim linguæ est doctrina, sed vitæ: nec *Ephes. 4.*
intellectu memoriáque duntaxat apprehenditur, vt reliquæ disci- *c.22*
plinæ, sed tum recipitur demum vbi animam totam possidet, se-
démque & receptaculũ inuenit in intimo cordis affectu. Aut ergo
desinant cum Dei contumelia iactare id quod non sunt, aut se non
indignos Christo magistro discipulos præstent. Doctrinæ, qua re-
ligio nostra continetur, priores dedimus partes: quandoquidem ab
ea salus nostra inchoatur. verùm ea in pectus transfundatur atque
in mores transeat oportet, adeóque nos in se transformet vt sit
nobis non infructuosa. Si iure in eos philosophi excandescunt, eós-
que probrosè à grege suo abigunt, qui quum artem profiteantur
quæ magistra vitæ esse debeat, eam in sophisticã loquacitatẽ con-
uertunt: quantò meliori ratione nugaces istos sophistas detesta-
bimur, qui Euangelium in summis labris volutare contenti sunt,
cuius efficacia centuplo magis quàm frigidæ philosophorum pa-
ræneses, in affectus cordis intimos penetrare, animæ insidere, ac
totum hominem afficere debuerat?

5 Neque requiro vt nihil quàm absolutum Euangelium Chri-
stiani hominis mores spirent. quod tamen ipsum & optandum est
& conari necesse est. Sed non ita seuerè requiro Euangelicã per-
fectionem, vt non sim pro Christiano agniturus qui nondum ad
eam pertigerit. sic enim ab Ecclesia excluderentur omnes: quando

nemo reperitur qui non ſit longo adhuc interuallo diſſitus: multi verò parum adhuc progreſſi ſunt, qui tamen immeritò abiicerentur. Quid ergo? ſcopus ille ante oculos præfigatur, ad quem ſolum dirigatur ſtudium noſtrum. Præſtituatur meta illa, ad quam & enitamur & contendamus. Non enim ita partiri cum Deo fas eſt vt ex iis quæ tibi eius verbo præſcribuntur partem ſuſcipias, partem arbitrio tuo prætereas. Primo enim loco integritatem, tanquam præcipuam cultus ſui partem, vbique commendat. quo nomine ſynceram animi ſimplicitatem intelligit, quæ fuco & fictione careat: cui cor duplex opponitur. ac ſi diceretur ſpirituale eſſe rectè viuendi principium, vbi interior animi affectus ſine fictione ad ſanctitatem & iuſtitiam colendam Deo addicitur. Sed quoniam nemini tantum ſuppetit in terreno hoc corporis carcere roboris, vt iuſta curſus alacritate feſtinet, maiorem verò numerum tanta premit debilitas vt vacillando & claudicando, humi etiam reptando modicè promoueant, eamus quiſque pro facultatulæ ſuæ modo, & incœptum iter proſequamur. Nemo tam infœliciter incedet, quin aliquantum ſaltem viæ quotidie emetiatur. Hoc ergo agere non deſinamus, vt aliquid aſſiduè in via Domini proficiamus: neque ſucceſſus tenuitatẽ deſperemus. vtcunque enim ſucceſſus voto non reſpondeat, non tamen perdita eſt opera vbi hodiernus dies heſternum vincit: ſyncera modò ſimplicitate in ſcopum noſtrum reſpiciamus, & ad metam aſpiremus, non aſſentatoriè blandientes nobiſipſis, nec malis noſtris indulgentes, ſed perpetuo conatu in hoc incumbentes vt meliores nobis ipſis euadamus, donec ad ipſam peruentum fuerit bonitatem: quam quidem toto vitæ ſpatio quærimus ac ſequimur, tum apprehendemus quum nos carnis infirmitate exuti, in plenum eius conſortium recepti fuerimus.

Summa vitæ Chriſtianæ: vbi de abnegatione noſtri.

CAPVT VII.

ETSI optimam & aptiſſimè diſpoſitam cõſtituendæ vitæ methodum habet Lex Domini, viſum tamen eſt cæleſti Magiſtro, accuratiore etiamnum ratione ad ipſam quam in Lege præſcripſerat regulam ſuos formare. Atque huius quidem rationis principium hoc eſt: quòd fidelium officium eſt, præbere Deo ſua corpora hoſtiam viuentem, ſanctã, & illi acceptam: atque in eo ſitum eſſe legitimum eius cultum. Vnde exhortandi argumentum ducitur, ne ſe accommodent ad figuram ſeculi huius, ſed transformentur renouatione mentis ſuæ, vt probent quæ ſit voluntas Dei. Iam hoc magnum eſt, nos eſſe Deo cõſecratos, ac dedicatos: nequid poſthac cogitemus, loquamur, meditemur, agamus niſi in eius gloriam. Sacrum enim non ſine inſigni in eum iniuria ad profanos vſus applicatur. Quòd ſi noſtri non ſumus, ſed Domini: & quis error ſit fugiendus, & quorſum dirigendæ ſint

Rom. 12. a.1

vitæ nostræ actiones vniuersæ, apparet. Nostri non sumus: ergo ne vel ratio nostra, vel voluntas in cōsiliis nostris factísq; dominetur. Nostri nō sumus: ergo ne statuamus nobis hūc finē, vt quæramus quod nobis secundū carnē expediat. Nostri non sumus: ergo quoad licet, obliuiscamur nosmetipsos, ac nostra omnia. Rursum, Dei sumus: illi ergo viuamus ac moriamur. Dei sumus: cūctis ergo nostris actionibus præsideat sapientia eius & volūtas. Dei sumus: ad illū igitur, tanquā solum legitimū finē, contendant omnes vitæ nostræ partes. O quantum ille profecit qui se non suum esse edoctus, dominium regiménque sui propriæ rationi abrogauit, vt Deo asserat! Nam vt hæc ad perdendos homines efficacissima est pestis, vbi sibi ipsis obtemperaut, ita vnicus est salutis portus, nihil nec sapere, nec velle per seipsum, sed Dominū preeuntem dūtaxat sequi. Sit hic itaq; primus gradus, hominē à seipso discedere, quò totam ingenii vim applicet ad Domini obsequium. Obsequium dico non modò quod in verbi obedientia iacet, sed quo mens hominis, proprio carnis sensu vacua, se ad Spiritus Dei nutum tota conuertit. Hanc transformationem (quam renouationem mentis Paulus appellat) quum primus sit ad vitam ingressus, philosophi omnes ignorarunt. Solam enim rationem homini moderatricem præficiunt, hanc solam putant audiendam, huic denique vni morum imperium deferunt ac permittunt. at Christiana philosophia illā loco cedere, Spiritui sancto subiici ac subiugari iubet: vt homo iam non ipse viuat, sed Christū in se ferat viuentem ac regnantem.

Rom. 14. b.8
Ephes. 4. f.23
Galat. 2. d.20

2. Inde consequitur & illud alterum, Vt ne quæramus quæ nostra sunt, sed quæ & ex Domini sint voluntate, & faciant ad gloriam eius promouendam. Magni & hoc profectus, vt nostri penè obliti, certè ratione nostri posthabita, Deo eiúsque mandatis fideliter studium nostrum impendere conemur. Quum enim nos priuatam nostri rationem omittere iubet Scriptura, non modò habendi cupiditatem, potentiæ affectationem, hominum gratiam ex animis nostris eradit: sed ambitionem quoque & omnem gloriæ humanæ appetitum, aliásque secretiores pestes eradicat. Ita sanè compositum & comparatum esse conuenit hominem Christianum, vt sibi in tota vita negotium cum Deo esse reputet. Hac ratione, vt omnia sua ad arbitrium calculúmque eius reuocabit, ita totam mentis intentionem religiosè ad eum referet. Nam qui Deum in omni re agenda intueri didicit, simul ab omni vana cogitatione auertitur. Hæc illa est nostri abnegatio, quam discipulis suis à primo tyrocinio mandat tanta diligentia Christus: quæ vbi semel in animo obtinuit, primùm neque superbiæ, neque fastui, neque ostentationi, deinde neque auaritiæ, neque libidini, neque luxuriæ, neque mollitiei, neque aliis quæ ex amore nostri generantur, malis locum vllum relinquit. Contrà vbicunque non regnat, illic vel spurcissima vitia sine pudore peruagantur: vel si qua est virtutis species, praua gloriæ cupidine vitiatur. Ostende enim

1. Cor. 13. 5.
Matt. 16. d.24

hominem, si potes, qui nisi sibi iuxta Domini mandatum renuntiarit, gratis exercere bonitatẽ inter homines velit. Nam quicunque non fuerunt hoc sensu occupati, laudis saltem gratia virtutem sequuti sunt. Qui autem vnquam ex philosophis virtutem propter se expetendam maximè contenderunt, tanta arrogantia inflati fuerunt, vt appareat non ob aliud virtutem expetiisse, nisi vt superbiendi haberent materiam. Atqui adeo non oblectatur Deus neque illis popularis auræ captatoribus, nec turgidis illis pectoribus, vt pronuntiet illos in mundo suam recepisse mercedem, his propiores regno cælorum faciat meretrices & publicanos. Necdum tamen ad liquidum exposuimus quot & quantis obstaculis impediatur homo à recti studio quandiu seipsum non abnegauerit. Verè enim dictum est olim, Mundum vitiorum esse reconditum in hominis anima. Nec aliud remedium inuenias, quàm si te abnegato, ac præterita tui ratione, mentem ad ea quærenda totam intendas quæ abs te Dominus requirit, & ideo tantùm quærenda quia illi placent.

3 Alibi distinctiùs idem Paulus singulas vitæ bene compositæ
Titi 2.c. 11 partes, quãuis breuiter, exequitur. Illuxit gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos vt ablegata impietate & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in præsenti seculo, expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei, & seruatoris nostri Iesu Christi: qui dedit se pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi populũ peculiarem, studiosum bonorum operum. Postquam enim ad nos animandos gratiam Dei proposuit, vt nobis ad Deum verè colendum viam sternat, duo tollit obstacula quæ maximè impediunt, impietatem scilicet, ad quam naturâ sumus nimium procliues, deinde mundanas cupiditates quæ se longiùs extendunt. Ac sub impietate quidem non modò superstitiones notat, sed comprehendit etiam quicquid pugnat cum serio timore Dei. Mundanæ autem cupiditates tantundem valent atque carnis affectus. Itaque ad vtranque Legis tabulam iubet nos proprium ingenium exuere, & abnegare quicquid ratio & voluntas dictat. Iam omnes vitæ actiones ad tria membra restringit, sobrietatẽ, iustitiã, & pietatẽ. ex quibus sobrietas haud dubiè tam castitatẽ & temperantiã quàm purũ & frugalẽ temporalium bonorũ vsum, & inopiæ tolerantiã denotat. Iustitia autem omnia æquitatis officia complectitur, vt reddatur vnicuiq; quod suum est. Sequitur pietas, quæ nos à mundi inquinamentis segregatos vera sanctitate cum Deo coniungit. Hæc vbi insolubili vinculo inter se connexa sunt, solidam efficiunt perfectionem. Verùm quia nihil magis difficile est, quàm ratione carnis valere iussa, & domitis cupiditatibus, imò abnegatis, Deo & fratribus nos addicere, & Angelicam vitam in terræ sordibus meditari. Paulus, vt animos nostros ab omnibus laqueis extricet, reuocat nos ad spem beatæ immortalitatis: non frustra nos certare admonens:

quia

quia vt semel apparuit Christus redemptor, ita vltimo suo aduentu fructum salutis à se partę ostendet. Atque hoc modo illecebras omnes discutit quæ nos obnubilant, ne aspiremus vt decet ad cælestem gloriam: imò docet peregrinandum esse in mundo, ne pereat vel excidat nobis cælestis hæreditas.

4 Porrò in his verbis perspicimus abnegationem nostri partim quidem in homines respicere, partim verò (ídque præcipuè) in Deum. Quum enim sic nos cum hominibus gerere iubet Scriptura vt illos honore nobis anteferamus, vt procurandis eorum commodis totos nos bona fide impendamus: ea dat mandata quorum minimè capax est animus noster, nisi antè naturali sensu euacuatus. Nam (qua cæcitate omnes in amorem nostri ruimus) sibi quisque iustam causam habere videtur se efferendi, alios autem præ se omnes contemnendi. Siquid in nos contulit Deus non pœnitendum, eo freti, statim animos tollimus: nec tantùm intumescimus, sed penè rumpimur superbia. Vitia, quibus abundamus, & occultamus sedulò apud alios, & nobis ipsis leuia minutáque esse fingimus, blandiendo, imò interdum pro virtutibus osculamur. Eædem, quas in nobis admiramur, dotes si in aliis apparent, vel etiam superiores, ne cogamur illis cedere, nostra malignitate deterimus ac carpimus: siqua sunt vitia, seuera acríque animaduersione ea obseruare non contenti, odiosè amplificamus. Hinc illa insolentia, vt quisque nostrûm, ceu communi lege exemptus, supra reliquos velit eminere: neminem verò mortalium non securè & ferociter contemnat, vel certè tanquam inferiorem despiciat. Cedunt diuitibus pauperes, plebeii nobilibus, serui dominis, literatis indocti: sed nemo est qui non aliquam præstantiæ opinionem intus alat. Ita singuli sibi adulando regnum quoddam gerunt in pectore. sibi enim arrogantes quò sibi placeant, de aliorum ingeniis & moribus censuram agunt: si verò ad contentionem ventum fuerit, illic erumpit venenum. Nam multi sanè nonnullam mansuetudinē præ se ferunt quandiu blanda omnia & amabilia experiuntur: at verò qui eundem seruet modestiæ tenorē vbi pungitur & irritatur, quotusquisq; est? Nec aliud remedium est quàm vt reuellatur ex imis visceribus hæc noxiosissima τῆς φιλονεικίας καὶ φιλαυτίας pestis: quemadmodum etiam Scripturæ doctrina reuellitur. Sic enim instituimur, vt quas Deus nobis largitus est dotes, meminerimus non nostra esse bona, sed gratuita Dei dona: quibus siqui superbiāt, ingratitudinē suam produnt. Quis te præstantiorem reddit? inquit Paulus. quòd si acceperis omnia, quid gloriaris acsi tibi data nō essent? Deinde assidua vitiorum nostrorū recognitione ad humilitatē nos reuocemus. Ita nihil in nobis restabit quo turgeamus: multa verò erit deiectionis materia. Rursum iubemur, quæcunq; in aliis respicimus Dei dona, sic revereri ac suspicere vt eos quoq; honoremus penes quos resident. Nā, quo ipsos honore dignatus est Dominus, magnæ improbitatis

Rom. 12. c. 10
Phili. 2. a. 3
1. Cor. 4. b. 7

foret eum illis adimere. Ad vitia autẽ docemur cõniuere; non equidem vt adulando foueamus, sed ne illorũ causa insultemus iis quos beneuolentia & honore fouere cõuenit. Ita fiet vt cum quocunque mortalium negotium nobis sit, non tantùm moderatè nos & modestè, sed comiter & amicè etiam geramus. Quemadmodum ad veram mansuetudinem nunquam alia via peruenies, quàm si & tui deiectione, & alterius reuerentia imbutum pectus habueris.

5 Iam in quærẽda proximi vtilitate officiũ præstare, quantũ habet difficultatis? Nisi à tui cõsideratione discedas, & te quodammodo exuas, nihil hîc efficies. Quomodo enim opera exhibeas quæ
1.Co.13. b.4 charitatis esse Paulus docet, nisi tibi renuntiaueris, vt aliis totũ te addicas? Charitas (inquit) patiens est, benigna, non procax, non fastidiosa, nõ inuidet, nõ inflatur, nõ quærit quæ sua sunt, non irritatur, &c. Hoc vnũ si exigatur, ne quæramus quæ nostra sunt, nõ tamen minima vis erit afferẽda naturæ: quæ sic in solam nostri dilectionẽ nos inclinat, vt non tam facilè patiatur nos ac nostra negligenter transire, quò alienis commodis inuigilemus: imò iure nostro sponte cedere, quod alteri resignemus. At Scriptura, vt eò nos manu ducat, præmonet, quicquid à Domino gratiarum obtinemus, esse nobis hac lege concreditum vt in commune Ecclesiæ bonum conferatur. ideóque legitimum gratiarum omnium vsum esse, liberalem ac benignam cum aliis communicationem. Nulla nec certior regula, nec validior ad eam tenendam exhortatio excogitari poterat, quàm vbi docemur, omnes quibus pollemus dotes, Dei esse deposita, ea lege fidei nostræ commissa vt in proximorum bonum dispensentur. Sed vlteriùs etiamnum pergit Scriptura, dum illas facultatibus comparat quibus prædita sunt hu-
1.Cor.12 mani corporis membra. Nullum membrum suam facultatem sibi habet, nec in priuatum vsum applicat, sed ad socia membra transfundit: nec vllam inde vtilitatem capit nisi quæ ex communi corporis totius commoditate procedit. Sic pius vir quicquid potest, fratribus debet posse: sibi non aliter priuatim consulendo quàm vt ad communem Ecclesiæ ædificationem intentus sit animus. Hæc itaque sit nobis ad benignitatem beneficentiámque methodus: quicquid in nos Deus contulit quo proximum queamus
[illegible] 16. a. adiuuare, eius nos esse œconomos, qui ad reddendam dispensationis rationem astringimur. Eam porrò demum rectam esse dispensationem, quæ ad dilectionis exigatur regulam. Ita fiet vt non modò alieni commodi studium cum propriæ vtilitatis cura semper coniũgamus, sed hanc illi subiiciamus. Ac ne fortè nos lateret, eam esse legem rite administrandi quæcũque à Deo dona suscipimus, in minimis quoque benignitatis suæ muneribus eam olim posuit. Primitias enim frugum offerri sibi mandauit, quibus testa-
Exo.22. d.29, & 23.d.19 retur populus nefas sibi esse aliquem percipere fructum ex bonis non illi antè consecratis. Quòd si ita demum sanctificantur nobis Dei dona postquam ipsi authori manu nostra ea dedicauimus:

impurum

impurum esse abusum constat qui non eiusmodi dedicationem redoleat. Atqui Dominum frustra rerum tuarum communicatione locupletare contendas. ad eum igitur quum peruenire benignitas nequeat tua (vt Propheta inquit) ea tibi erga sanctos eius qui in terra sunt exercenda est. ideóque sacris oblationibus comparantur eleemosynæ, vt legalibus illis nunc respondeant. *Psal. 16. a.3* *Hebr.13. c.16*

6 Porrò ne benefaciendo fatiscamus (quod protinus fieri alioqui necesse foret) accedere oportet alterum illud quod ponit Apostolus, Patientem esse charitatem, nec irritari. Omnibus in vniuersum benefacere Dominus præcipit, quorum magna pars indignissimi sunt, si proprio merito æstimentur: sed hîc optima ratione subuenit Scriptura, quum docet non esse respiciendum quid ex seipsis mereantur homines, sed imaginem Dei in cunctis considerandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus. In domesticis autem fidei illam eandem diligentiùs obseruandam, quatenus per Christi Spiritum renouata est & instaurata. Ergo quisquis hominum tibi nunc offeratur qui officio tuo indigeat, causam non habes cur illi te impendere detrectes. Dic extraneum esse. at Dominus notam illi impressit quæ familiaris esse tibi debet: qua ratione vetat carnem tuam despicere. Dic contemptibilem ac nihili. at eum Dominus esse demonstrat, quem imaginis suæ decore dignatus sit. Dic nullis eius officiis te esse obæratum. at eum velut in vicem suam substituit Deus erga quem tot ac tanta recognoscas beneficia quibus te sibi deuinxit. Dic indignum esse cuius causa vel minimùm labores. at digna est imago Dei, qua tibi commendatur, cui te & omnia tua exhibeas. Quòd si non modò nihil boni promeritus est, sed iniuriis quoq; ac maleficiis te prouocauit, ne hæc quidē iusta causa est cur illum & dilectione complecti & dilectionis officiis prosequi desinas. Longè aliter (inquies) de me promeritus est. At quid meritus est Dominus? qui dū illi iubet remitti quicquid in te peccauit, sibi certè vult imputari. Hac profectò vna via peruenitur ad id quod humanæ naturæ prorsus aduersum est, nedum difficile: vt diligamus eos qui nos odio habent, beneficiis mala pensemus, probris benedictiones referamus: si meminerimus non hominum malitiam reputandam esse, sed inspiciendam in illis Dei imaginem: quæ inductis ac obliteratis eorum delictis, ad eos amandos amplexandósque sua pulchritudine ac dignitate nos alliciat. *1.Cor.13. a.4* *Galat. 6. c.10* *Iesa. 58. b.7* *Matt. 6. b.14, & 18.d.35* *Luc.17. a.3* *Matt. 5. g.44*

7 Hæc ergo mortificatio tum demū habebit in nobis locū, si charitatis numeros impleamus. Ille autē implet non qui omnibus charitatis officiis solūmodo defungitur, etiā si nullū prætermittat: sed qui ex syncero amoris affectu id facit. Potest enim accidere vt quis exoluat quidē ad plenū omnibus quod debet, quantū attinet ad externa officia: interim tamen longè absit à vera exoluendi ratione. Quosdā enim videas qui valde liberales videri volunt, qui tamen nihil largiūtur quod non superbia vultus aut etiā verborum

insolentia exprobrẽt. Atq; huc calamitatis hoc infœlici seculo deuentum est, vt nullæ propè eleemosynæ saltẽ à maxima parte hominũ, sine contumelia porrigantur. Quæ prauitas ne inter ethnicos quidẽ tolerabilis esse debuerat. nam à Christianis plus aliquid etiamnũ requiritur quàm vt hilaritatẽ in vultu præ se ferãt, & verborum comitate amabilia reddãt sua officia. Primùm, eius quem ope sua indigere cõspiciunt personam suscipiant oportet, ac fortunæ perinde misereantur ac si eam sentirent ipsi ac sustinerent: vt misericordiæ atq; humanitatis sensu ad ferendas illi suppetias nõ aliter quàm sibi, ferantur. Qui sic animatus ad operã fratribus suis dandam accedet, non modò nulla vel arrogãtia vel exprobratione officia sua contaminabit: sed nec fratrẽ, cui benefacit, vel tãquam opis egenum despiciet, vel tanquam sibi obligatũ subiugabit. non magis scilicet quàm vel ægro membro insultamus, cui refocillando reliquum corpus laborat: vel reliquis membris putamus specialiter obligatũ, quia plus operæ ad se traxerit quàm rependerit. Siquidem officiorum inter membra cõmunicatio nihil gratuitũ habere creditur, sed potiùs solutio esse eius quod naturæ lege debitum negare prodigiosum esset. Hac quoque ratione fiet vt ne liberatum se putet qui vno genere officii defunctus fuerit: quemadmodum vulgò fieri solet, vt diues, postquam aliquid de suo erogauit, alia onera, tanquam nihil ad se pertinentia, aliis deleget. Sed ita potiùs secum quisque cogitabit, se, quantus quantus est, proximis debitorem sui esse: nec alium exercendæ erga ipsos beneficentiæ statuẽdum esse finem, nisi quũ facultates deficiunt: quæ, quàm latè extenduntur, ad charitatis regulam limitari debent.

8 Præcipuam abnegationis nostri partem, quam diximus in Deum spectare, iterũ pleniùs exequamur. ac multa quidem de ea iam dicta sunt, quæ repetere superuacuum foret. sufficiet tractare quatenus ad æquanimitatem tolerantiámque nos formar. Principio igitur in quærenda vitæ præsentis vel cõmoditate vel tranquillitate, huc nos Scriptura vocat, vt Domini arbitrio nos nostráque omnia resignantes, domandos ac subiugandos cordis nostri affectus illi tradamus. Ad opes honoréſque expetendos, ad ambiendam potentiam, ad cumulandas diuitias, ad eas omnes ineptias, quæ ad magnificentiã pompámque facere videntur, congerendas, furiosa est nostra libido, infinita cupiditas. Rursum paupertatis, ignobilitatis, humilitatis mirus timor, mirum odium: quibus ad illa modis omnibus amolienda stimulamur. Hinc videre est quàm irrequieto sint ingenio, quot tentent artes, quibus studiis se fatigent quicunque vitam proprio consilio componunt: quò scilicet adipiscantur quæ vel ambitionis vel auaritiæ fert affectus. rursum quò pauperiem humilitatémque defugiant. Piis ergo hominibus ne talibus laqueis implicentur, hæc tenẽda est via. Principiò non aliunde prosperandi rationẽ vel appetant, vel sperent, vel cogitent quàm ex Domini benedictione: ideóque in eam se tutò ac confidenter

denter reiiciant ac reclinent. Nam vtcunque sibi pulchrè sufficere videatur caro, dum vel propria industria ad honores opésq; contendit, vel studio enititur, vel adiuuatur hominum gratia; certum est tamen omnia hæc nihil esse, neque aliquid vel ingenio vel labore nos profecturos, nisi quatenus vtrunque Dominus prosperabit. At è conuerso sola ipsius benedictio etiam per omnia impedimenta viam reperit, vt nobis in lætum faustúmque exitum succedere omnia faciat: deinde vt maximè sine ipsa possimus aliquid gloriæ atque opulentiæ nobis comparare: (quemadmodum videmus quotidie impios magnis & honoribus & opibus cumulari) quando tamen ne minimam quidem fœlicitatis particulam degustant quibus incũbit Dei maledictio, sine ipsa nihil nisi quod malè nobis vertat, consequemur. Porrò nequaquam appetendum quod homines magis miseros facit.

9 Ergo si omnem prosperi successus atque optabilis rationem in sola Dei benedictione credimus esse positam, qua absente miseriæ nos omne genus & calamitatis maneant: restat etiã vt ne propria vel ingenii dexteritate, vel sedulitate freti, nec hominũ fauore subnixi, vel inani fortunæ imaginatione cõfisi, ad opes honorésque cupidè contendamus: sed in Dominum semper respiciamus, vt eius auspiciis ad quancunque ille prouiderit sortem deducamur. Ita primùm fiet vt non per nefas, & dolis ac malis artibus, vel rapacitate, cũ proximorũ iniuria ruamus ad captandas opes, ad honores inuadendos: sed eas tantùm fortunas sequamur quæ nos ab innocentia non abducant. Quis enim speret diuinæ benedictionis, inter fraudes, rapinas, aliásque nequitiæ artes, auxiliũ? Nam vt illa nisi purè cogitantẽ ac rectè agentẽ non sequitur: ita eos omnes à quibus expetitur ab obliqua cogitatione prauísque facinoribus reuocat. Deinde iniectum erit nobis frænum, ne immodica ditescendi cupiditate ardeamus, néve honoribus ambitiosè inhiemus. Qua enim fronte quis à Deo se adiutum iri confidat, ad ea consequenda quæ contra eius verbum desiderat? Absit enim vt quod ore suo Deus maledicit, benedictionis suæ adiutorio prosequatur. Postremò, si pro voto ac spe nõ succedat, cohibebimur tamen ab impatientia, & qualiscunque nostræ conditionis detestatione: quòd sciemus id esse murmurare aduersus Deum, cuius arbitrio diuitiæ & paupertas, contemptus & honores dispensantur. In summa, qui se eo quo dictum est modo in Dei benedictionem reclinarit, nec ea quæ furiosè expeti ab hominibus solent, malis artibus aucupabitur, quibus se nihil profecturum cogitabit: nec, si quid prosperè acciderit, sibi imputabit, ac suæ vel sedulitati, vel industriæ, vel fortunæ, sed Deo authori acceptum feret. Quòd si florentibus aliorum rebus, ipse parum promoueat, imò etiam retro delabatur: maiori tamen æquitate ac moderatione animi suam tenuitatem feret quàm profanus quispiam mediocrẽ successum, qui voto duntaxat non respondeat: habens scilicet solatium, in quo tran-

quilliùs acquiescat quàm in summo vel opulentiæ vel potentiæ fastigio: quia vt saluti suæ conducit, ita res suas ordinari à Domino reputat. Sic Dauidem fuisse affectum videmus, qui dum sequitur Deum, séque ei regendum tradit, similem se testatur puero ablactato, neque ambulare in rebus altis vel mirabilibus supra se.

Psal.131.a.1

10 Neque in hac tantùm parte constare piis animis debet illa tranquillitas & tolerantia: verùm ad omnes etiam casus, quibus obnoxia est præsens vita, extendatur, necesse est. Ergo nemo se rite abnegauit, nisi qui se totum ita resignauit Domino, vt omnes vitæ suæ partes eius arbitrio gubernari ferat. Qui verò sic animo compositus erit, quicquid accidat, nec miserum se reputabit, nec de sua sorte cum Dei inuidia conqueretur. Quàm verò necessaria sit hæc affectio, inde patebit, si consideres quot accidentibus subiecti simus. Alii atque alii morbi nos identidem infestant: nunc sæuit pestilentia, nunc belli calamitatibus crudeliter vexamur: nunc gelu, aut grando, spe anni deuorata, sterilitatem inducit, quæ nos ad penuriam redigat: vxor, parentes, liberi, propinqui morte abripiuntur: incendio absumitur domus: hæc sunt quorum euentu, vitę suæ maledicunt homines, suum natalem detestantur, cælum & lucem execrationi habent, obloquuntur Deo: &(vt sunt facundi ad blasphemias) iniquitatis eum & sæuitię accusant. Fidelem verò in his quoque oportet Dei clementiam & verè paternam indulgentiam intueri. Proinde, siue suas ædes, sublatis propinquis, in solitudinem redactas videat, ne sic quidem desinet benedicere Domino: quin potius ad hanc cogitationem se conuertet, Gratia tamen Domini, quæ domum meam inhabitat, eam desolatam non relinquet. Siue adustis pruina segetibus, aut gelu consumptis, aut grandine proculcatis, imminere famem videat: non tamen despondebit animum, nec Deo inuidiam faciet: sed in hac fiducia permanebit, Nos tamen in tutela Domini sumus, & oues in pascuis eius educatæ: ille igitur alimenta nobis etiā in extrema sterilitate suppeditabit. Siue morbo afflictabitur, ne tum quidem frangetur doloris acerbitate, vt ad impatientiam prorumpat, atque ita cum Deo expostulet: sed iustitiam ac lenitatem in Dei ferula considerando, ad tolerantiam se reuocabit. Denique, quicquid eueniet, quia sciet manu Domini ordinatū, placido gratóque animo suscipiet, ne contumaciter eius imperio resistat, cuius in potestate se suáque omnia semel permisit. Facessat imprimis à pectore Christiani hominis stulta illa & miserrima Ethnicorum consolatio, qui vt animum contra res aduersas confirmarent, eas Fortunæ imputabant: cōtra quam indignari stultum esse iudicabant, quod ἄσκοπος esset ac temeraria, quæ cæcis oculis merentes simul ac immerentes vulneraret. Hęc enim è conuerso pietatis est regula, solam Dei manum vtriusque fortunę arbitram esse & moderatricem: ac eam quidem ipsam non ruere inconsiderato impetu, sed ordinatissima iustitia nobis bona simul ac mala dispensare.

Psal.79.c.13

De crucis

De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.

CAPVT VIII.

VIN altiùs etiamnum conscendere piam mētem decet. nempe quò discipulos suos vocat Christus, vt suam vnusquisque crucem tollat. Quoscunque enim Dominus cooptauit, ac suorum consortio dignatus est, ii se ad duram, laboriosam, inquietam, plurimísque ac variis malorum generibus refertam vitam præparare debent. Sic est cælestis Patris voluntas, vt certum de suis experimentum capiat, eos talem in modum exercere. A Christo primogenito suo exorsus, erga filios omnes suos hunc ordinem prosequitur. nam quum esset ille Filius præ aliis dilectus, & in quo Patris animus acquiescebat, videmus tamē quàm non indulgenter ac molliter habitus fuerit: vt verè dici queat, non modò perpetua cruce exercitatum fuisse, quandiu terram incoluit: sed totam eius vitam nihil aliud fuisse quàm perpetuæ crucis speciem. Causam Apostolus assignat, quòd obedientiam discere oportuerit ex iis quæ passus est. Cur nos ergo ab ea conditione eximamus, quam subire Christum caput nostrum oportuit: præsertim quum nostra causa subierit, vt nobis in seipso patientiæ exemplar exhiberet? Quamobrem Apostolus omnibus filiis Dei hunc esse destinatum finem docet, vt conformes eius fiant. Vnde etiam insignis consolatio ad nos redit, in rebus duris atque asperis, quæ aduersæ malæque existimantur, nos Christi passionibus communicare: vt quemadmodum ille à malorum omnium labyrintho in gloriam cælestem ingressus est, ita in eandem per varias tribulationes deducamur. sic enim loquitur alibi Paulus ipse: quòd dum communionē discimus afflictionum eius, simul apprehendimus potentiam resurrectionis: ac dum conformes reddimur morti eius, ita præparamur ad gloriosæ resurrectionis consortium. Quantum hoc valere potest ad leniendam omnem crucis acerbitatem, quòd quò magis rebus aduersis afflictamur, eò certiùs confirmatur nostra cum Christo societas? cuius communione passiones ipsæ non modò benedictæ nobis fiunt, sed ad promouendam quoque nostram salutem multum afferunt adiumenti.

Mat.16. d.24 *Matt. 3. d. 17, & 17. a. 5* *Hebr. 5. c. 8* *Rom. 8. e. 29* *Act. 14. d. 22* *Philip. 3. b. 10*

2 Adde quòd Dominus noster crucem ferendam suscipere nihil necesse habuit nisi ad testandam approbandámque Patri suam obedientiam. nobis verò multis rationibus necesse est sub assidua cruce vitā degere. Primū (vt natura nimiū propensi sumus ad omnia carni nostræ tribuenda) nisi nobis imbecillitas nostra velut oculo demōstrata fuerit, facilè virtutē nostrā supra iustum modum æstimamus, nec dubitamus, quicquid eueniat, contra omnes difficultates infractā fore & inuictā. Vnde in stolidam & inanē carnis confidentiam euehimur qua freti, cōtumaciter deinde superbimus in Deum ipsum, perinde ac si propriæ nobis facultates citra eius gratiam sufficerent. Hanc arrogantiā meliùs retundere non potest

1.

quàm dum experimento nobis comprobat quanta non modò imbecillitate, sed etiam fragilitate laboremus. Ergo vel ignominia, vel paupertate, vel orbitate, vel morbo, vel aliis calamitatibus nos affligit: quibus sustinendis longè impares, quantum ad nos attinet, mox succumbimus. Sic humiliati discimus inuocare eius virtutem: quæ sola sub pondere afflictionum cõsistere nos facit. Quinetiam sanctissimi, vtcunque Dei gratia non propriis viribus stare se nouerint, de sua tamen fortitudine & cõstãtia plus iusto securi sunt, nisi eos crucis probatione in penitiorem sui notitiã adducat. Hæc
Psal.30. a.7 socordia Dauidi quoque obrepsit. Ego dixi in quiete mea, Non mouebor perpetuò. Iehouah, stabilieras in beneplacito tuo monti meo robur, abscondisti faciem tuam: fui perculsus. Fatetur enim torpore in rebus prosperis obstupefactos fuisse suos sensus, vt posthabita Dei gratia, à qua pendere debuerat, sibi innixus fuerit vt perpetuitatem sibi promitteret. Si hoc tanto Prophetæ accidit, quis nostrûm non timeat vt caueat? Quòd ergo, rebus tranquillis, maioris constantiæ & patientiæ opinione sibi blandiebantur, rebus asperatis humiliati, hypocrisin fuisse discunt. Talibus, inquam, documẽtis admoniti suorum morborum fideles, proficiunt ad humilitatem: vt praua carnis confidentia exuti, ad Dei gratiam se conferant. Porrò vbi se contulerunt, diuinæ virtutis præsentiam, in qua satis supérque præsidii inest, experiuntur.

Ro.5.a.3 3 Atque id est quod Paulus docet, tribulationibus generari patientiam, patientia probationem. Nam quod Deus promisit fidelibus se adfuturum in tribulationibus, id verum esse sentiunt dum patienter subsistunt, eius manu suffulti: quod suis viribus nequaquam possent. Patientia igitur experimentum affert sanctis, quòd Deus, quam pollicitus est opem, re ipsa, dum opus est, exhibeat. Inde spes quoque eorũ confirmatur: quando ingratitudinis nimiæ foret, non expectare in posterum quam constantem ac firmam experti sint Dei veritatem. Videmus iam quot vno contextu bona ex cruce nascãtur. Illam enim quam falsò de propria virtute præsumimus opinionem euertens, nostrámque hypocrisin, quæ delicias nobis facit, detegens, perniciosam carnis confidentiam excutit. sic humiliatos, in Deum vnum reclinare docet: quo fit vt non opprimamur, nec succumbamus. Victoriam autem spes sequitur: quatenus scilicet Dominus, quod promisit præstando, suam in futurum veritatem stabilit. Sanè vt solæ sint istæ rationes, apparet quàm necessaria nobis sit crucis exercitatio. Neque enim parui momenti est cæcum tui amorem abstergi: vt imbecillitatis tuæ conscius probè fias. Imbecillitatis propriæ sensu affici, vt diffidere tibi discas. Diffidere tibi, vt fiduciam in Deum transferas. Cordis fiducia in Deum recumbere, vt ipsius auxilio fretus ad vltimum inuictus perseueres. Consistere ipsius gratia, vt veracem esse in suis promissis intelligas. Certitudinem promissionũ eius habere compertam, vt spes tua inde roboretur.

Alium

4 Alium quoque finem habet Dominus affligēdi suos, vt ipsorum patientiam exploret, & ad obedientiam eos erudiat. Non equidem quòd possint illi obedientiam præstare, nisi quam ipse dederit: sed ita placet ei præclaris documentis testatas facere ac illustres quas in sanctos contulit gratias: ne intus otiosæ lateant. Ergo tolerandi virtutem ac constantiam, qua seruos suos instruxit, in apertum proferendo, dicitur eorum patientiam explorare. Vnde illæ sunt loquutiones, quòd tentauerit Deus Abraham, & pietatem eius compertam habuerit ex eo quòd non detrectasset proprium filium & vnicum immolare. Quare Petrus non secus fidē nostram tribulationibus docet probari, quàm aurum in fornace ignis examinatur. Quis autem non expedire dicat vt præstantissimum patientiæ donum, quod à Deo suo fidelis accepit, in vsum producatur, vt certum manifestúmque fiat? Neque enim aliter vnquam homines ipsum pro merito æstimabunt. Quòd si Deus ipse, ne in obscuro lateant, imò inutiles iaceant ac depereāt quas fidelibus suis virtutes contulit, iure facit, dum illis excitandis materiam suppeditat: optimam rationem habent sanctorum afflictiones, sine quibus nulla foret eorum patientia. Ad obediendum quoque erudiri cruce dico: quia sic non ad proprium votum, sed Dei arbitrium viuere docentur. Sanè, si omnia illis ex sententia fluerent, nescirent quid esset Deū sequi. Atque illud Seneca cōmemorat fuisse vetus prouerbium, quum ad res aduersas tolerandas quempiam hortarentur, Deum sequere. Quo scilicet innuebant, tum verè demum iugum Dei subire hominem, quum eius ferulæ manum ac tergum præberet. Quòd si æquissimum est vt cælesti Patri nos per omnia obsequentes esse approbemus, non est certè detrectandum, vt ad reddendam sibi obedientiam modis omnibus nos assuefaciat.

Ge.22.a.1, & c.12

1.Petr.1.b.7

De vita be.ca.15

5 Necdum tamen perspicimus quàm necessaria sit nobis isthæc obedientia, nisi simul reputamus quanta sit ad excutiendum Dei iugum carnis nostræ lasciuia, simulatque molliùs aliquantisper atque indulgentiùs habita est. Idem enim prorsus accidit illi quod equis refractariis, qui si aliquot dies otiosi saginantur, præ ferocitate domari postea nequeūt: nec sessorē recognoscunt, cuius imperio vtcunque antea obtemperabant. Atque omnino illud in nobis perpetuum est quod fuisse in populo Israelitico conqueritur Deus, vt pinguefacti & adipe obducti recalcitremus aduersus eum qui nos aluit & enutriuit. Debebat quidem nos Dei beneficentia ad reputandam ac deamandam eius bonitatē allicere: sed quando ea est nostra malignitas vt perpetuò eius indulgentia potiùs corrumpamur: plusquam necessarium est nos aliqua disciplina contineri, ne in talem petulantiam exultemus. Sic, ne immodica opum abundantia ferociamus, ne honoribus elati superbiamus, ne inflati reliquis vel animæ vel corporis vel fortunæ bonis insolescamus, Dominus ipse, prout prouidet expedire, occurrit, & carnis nostræ ferociam crucis remedio subigit ac refrænat, ídque variis

Deut.32.c.15

modis: quantum ſcilicet vnicuique ſalubre eſt. Neque enim aut iiſdem morbis peræquè grauiter laboramus omnes, aut perinde difficili curatione indigemus. Inde videre eſt vt alii alio crucis genere exerceantur. Quum autem alios leniùs tractet, alios aſperioribus remediis purget cæleſtis medicus, dum vult omnium ſanitati conſulere: neminem tamen immunem ac intactum prætermittit: quia omnes ad vnum nouit eſſe morbidos.

6 Adde quòd non modò infirmitatem noſtram præuenire, ſed præterita etiam delicta ſæpe corrigere neceſſe habet clementiſſimus Pater: vt nos in legitima erga ſe obedientia contineat. Proinde quoties affligimur, ſubire protinus in mentem debet anteactæ vitæ recordatio. ita proculdubio reperiemus, nos admiſiſſe quod dignum eiuſmodi caſtigatione eſſet. Neque tamen à peccati agnitione præcipuè ſumenda eſt ad patientiam exhortatio. Nam Scri-
1.Cor.11. g.32 ptura meliorem longè conſideratione ſuppeditat, quũ dicit rebus aduerſis nos à Domino corripi, ne cũ hoc mundo damnemur. Ergo in ipſa quoq; tribulationũ acerbitate Patris noſtri clementiã erga nos ac benignitatẽ recognoſcere conuenit: quando ne tum quidem deſinit ſalutem noſtrã promouere. Affligit enim non vt perdat vel perimat, ſed potiùs vt à mundi damnatione liberet. Ea co-
Prou.3. b.11 gitatio nos deducet ad id quod alibi docet Scriptura, Fili mi, ne reſpuas correctionem Domini, neque afficiaris tædio quum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: & eum velut pater filium amplectitur. Vbi ferulam Patris agnoſcimus, an noſtrum non eſt obedientes potiùs dociléſque filios exhibere, quàm contumacia deſperatos homines imitari, qui maleficiis induruerunt? Perdit nos Deus niſi à ſe delapſos correptione reuocat. vt rectè ille dicat,
Heb.12. c.8 nos ſpurios eſſe, non filios, ſi extra diſciplinam ſumus. Peruerſiſſimi ergo ſumus ſi ipſum ferre non poſſumus dũ ſuam nobis beneuolentiã & quã habet de ſalute noſtra curã declarat. Hoc inter incredulos & fideles intereſſe docet Scriptura, quòd illi, velut inueteratæ recoctæq; nequitiæ mancipia, flagellis deteriores modò ac obſtinatiores fiunt: hi, ceu filii ingenuitate præditi, ad pœnitentiã proficiũt. Eligendũ nũc vtro in numero eſſe malis. Sed quoniam de hac re alibi dictum eſt, contentus breuiter attigiſſe, finem faciam.

7 Porrò ſingularis illa eſt conſolatio, vbi pro iuſtitia perſecutionem patimur. Succurrere enim tũ debet quanto nos honore dignetur Deus, quòd ita nos peculiari militiæ ſuæ nota inſignit. Perſecutionem pati pro iuſtitia dico, non tantũ qui pro Euangelii defenſione, ſed qui pro quolibet iuſtitiæ patrocinio laborãt. Siue ergo in aſſerenda aduerſus ſatanæ mendacia Dei veritate, ſiue in ſuſcipienda bonorũ atque innocentiũ cõtra improborũ iniurias tutela, neceſſe eſt incurrere in mundi offenſiones & odia, vnde aut vitæ noſtræ, aut fortunis, aut honori periculum immineat: ne graue ſit nobis aut moleſtum eatenus impendere nos Deo, aut ne miſeros in iis nos putemus, in quibus ipſe ſuo ore nos beatos

pronun-

pronũtiauit. Paupertas quidem, si in se ipsa æstimetur, miseria est: *Mat.5.*
similiter exilium, contemptus, carcer, ignominia: mors denique *a.*10
ipsa extremum est omnium calamitatum. Verùm vbi aspirat fauor
Dei nostri, nihil est istorum quod non in fœlicitatem nobis cedat.
Contenti ergo potiùs simus Christi testimonio quàm falsa carnis
æstimatione. Ita fiet vt Apostolorum exemplo gaudeamus, quo- *Act.5.*
ties nos reputabit dignos qui pro suo nomine contumeliam patia *g.*41
mur. Quid enim? si innocentes ac nobis bene conscii impiorum
scelere exuimur facultatibus, ad inopiam quidem redigimur apud
homines: sed verè apud Deũ in cælis diuitiæ ita nobis accrescunt.
si penatibus nostris extrudimur, eo interius recipimur in Dei familiam. si vexamur & contemnimur, eo firmiores agimus in Christo radices. si probris ac ignominia notamur, eo ampliore loco sumus in regno Dei. si trucidamur, ita nobis ingressus patefit ad beatam vitam. Pudeat nos minoris æstimare, quibus tantum pretium Dominus statuit, quàm vmbratiles & euanidas vitæ præsentis illecebras.

8 Quum ergo his & similibus monitis abunde soletur Scriptura quas pro iustitiæ defensione sustinemus vel ignominias vel calamitates: nimis ingrati sumus nisi libenter atque hilariter eas è manu Domini suscipimus. præsertim quum sit hæc crucis species fidelium maximè propria, qua vult Christus in nobis glorificari:
queinadmodum & Petrus docet. Quia verò ingenuis naturis acer *1.Pet.4.*
bius est contumeliam quàm centum mortes pati, nominatim ad- *c.*11
monet Paulus non modò persecutiones nos manere, sed etiam *1.Tim.4.*
probra, quia speramus in Deum viuum. Sicut alibi suo exemplo *c.*10
ambulare nos iubet per infamiam & bonam famam. Neque verò *2.Cor.6.*
ea requiritur à nobis hilaritas quæ omnem acerbitatis dolorísque *b.*8
sensum tollat. alioqui nulla in cruce esset sanctorum patientia, nisi & dolore torquerentur, & angerentur molestia. Si nulla esset in egestate asperitas, nullus in morbis cruciatus, nulla in ignominia punctio, nullus in morte horror: cuius foret vel fortitudinis vel moderationis, ea súsque déque habere? At quum vnumquodque ipsorum ingenita sibi amaritudine nostros omnium animos naturaliter mordeat, in eo se profert fidelis hominis fortitudo, si eiusmodi amaritudinis sensu tentatus, vtcunque grauiter laboret, fortiter tamen obsistendo eluctatur. in eo se exerit patientia, si acriter extimulatus, timore tamen Dei refrænatur, ne in aliquam intemperiem erumpat. in eo elucet alacritas, si tristitia & mœrore vulneratus, in spirituali Dei consolatione acquiescit.

9 Hunc conflictum, quem aduersus naturalem doloris sensum sustinent fideles, dum patientiæ ac moderationi student elegan-
ter descripsit Paulus his verbis, In omnibus premimur, at non an- *2.Cor.4.*
xii reddimur: laboramus, at non destituimur: persecutionem pati- *b.*8
mur, at in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus. Vides vt patienter ferre crucem, non sit prorsus obstupescere, & omni do-

loris sensu priuari. quemadmodum Stoici magnanimũ hominem stultè olim descripserũt, qui exuta humanitate, rebus aduersis perinde ac prosperis, tristibus perinde ac lætis afficeretur: imò qui instar lapidis nulla re afficeretur. Et quid ista sublimi sapientia profecerunt? nempe simulachrum patientiæ depinxerunt, quod neque repertũ est vnquam inter homines, neque extare potest. Quin potius dum nimis exactam ac præcisam patientiã habere volunt, eius vim sustulerũt è vita humana. Nunc quoque sunt inter Christianos noui Stoici, quibus non modò gemere ac flere, sed tristari quoque & solicitum esse vitiosum est. Atque hæc quidem paradoxa ferè ab otiosis hominibus procedunt, qui speculando magis quàm agendo se exercentes, nihil quàm talia paradoxa párere nobis queũt. At nihil nobis cũ ferrea ista philosophia, quã Magister ac Dominus noster nõ verbo tantũ, sed exemplo etiam suo damnauit. Nam & suis & aliorum malis ingemuit & illachrymauit: nec aliter discipulos
Iohã.16. c.20 suos instituit. Mundus, inquit, gaudebit: vos autem lugebitis ac flebitis. Ac, ne quis vitio id verteret, proposito edicto beatos pronun-
Mat.5. a.4 tiauit qui lugẽt. nec mirum. Nam si improbãtur omnes lachrymæ, quid de Domino ipso iudicabimus, cuius è corpore sanguineæ la-
Luc.22. e.44 chrymę distillarunt? Si quælibet formido infidelitatis notatur, quo loco habebimus horrorem illum quo non leuiter consternatum
Mat.26. d.38 fuisse legimus? si omnis tristitia displicet, quomodo placebit quòd animam suam fatetur esse tristem vsque ad mortem?

10 Hæc eò dicere volui vt pios animos à desperatione reuocarem, ne studio patientiæ ideo protinus renũtient quòd naturalem doloris affectũ exuere nõ possunt. Quod necesse est euenire iis qui ex patiẽtia stuporem, ex homine forti & constanti stipitẽ faciunt. Sanctis enim tolerantiæ laudem defert Scriptura, dum ita malorum duritia afflictantur vt non frangantur nec concidant: ita amaritudine punguntur, vt simul perfundãtur spirituali gaudio: ita premuntur anxietate, vt Dei consolatione exhilarati respirent. Interim versatur in eorũ cordibus illa repugnantia, quòd naturæ sensus, quæ sibi sentit aduersa refugit atque horret: pietatis autẽ affectus ad obedientiam diuinæ voluntatis etiam per has difficultates contendit. Hanc repugnantiam expressit Dominus quum ita loqueretur Petro, Quũ esses iunior, cingebas te, & ambulabas quò
Iohã.21. c.18 libebat. Quũ autẽ senueris, præcinget te alius, & educet quò nõ voles. Non est sanè verisimile, Petrum, quum necesse esset glorificare Deũ per mortẽ, inuitũ ac restitantẽ eò tractũ esse. alioqui parum haberet laudis eius martyriũ. Verùm vtcũque cordis summa alacritate diuinæ ordinationi parẽret, quia tamẽ humanitatẽ non exuerat, duplici volũtate distringebatur. Nam dũ cruentã illã mortem quã erat obiturus, per se reputabat, eius horrore perculsus, libẽter effugisset: rursum dũ succurrebat Dei imperio se ad eã vocari, eiũcto ac proculcato timore, libẽter atque adeo hilariter eã subibat. Hoc ergo studendũ est, si Christi discipuli esse volumus, vt tãta Dei obser-

obſeruantia atque obedientia imbuantur animi noſtri, quæ contrarias omnes affectiones domare ac ſubiugare eius ordinationi queat. Ita fiet vt quocunque vexemur crucis genere, in ſummis etiam animi anguſtiis patientiam conſtãter retineamus. Res enim ipſæ aduerſæ habebunt ſuam aſperitatẽ qua mordeamur. Sic morbo afflicti, & ingemiſcemus, & inquietabimur, & ſanitatem expetemus: ſic egeſtate preſſi, ſolicitudinis & triſtitiæ aculeis perſtringemur: ſic ignominiæ & contẽptus, iniuriæ dolore feriemur: ſic in funeribus noſtrorum debitas naturæ lachrymas exoluemus. ſed hæc ſemper erit clauſula, Atqui Dominus ita voluit. ergo eius voluntatem ſequamur. Imò inter ipſas doloris punctiones, inter gemitus & lachrymas, neceſſe eſt interueniat hæc cogitatio, quæ animum ad ea ipſa quorũ cauſa ſic afficitur, alacriter ferẽda inclinet.

11 Quoniam autẽ præcipuã crucis tolerandæ rationẽ à diuinæ volũtatis cõſideratione ſumpſimus, paucis definiendũ eſt quid inter philoſophicã ac Chriſtianã patientiã interſit. Equidẽ pauciſſimi ex philoſophis eò rationis cõſcenderunt, vt manu Dei nos exerceri per afflictiones intelligerẽt, & Deo hac in parte obtẽperandũ cenſerent. ſed illi quoque ipſi non aliam afferũt rationem, niſi quia ita neceſſe ſit. Quid autẽ iſtud eſt dicere niſi cedẽdum eſſe Deo, quia fruſtra cõtendas obluctari? Na ſi Deo tantũ paremus quia neceſſe eſt: ſi euadere liceat, parêre deſinemus. Scriptura autẽ longè aliud in volũtate Dei cõſiderare iubet, nẽpe iuſtitiã primũ & æquitatem: deinde ſalutis noſtræ curã. Huiuſmodi ergo ad patientiã ſunt Chriſtianæ exhortationes: Siue paupertas, ſiue exilium, ſiue carcer, ſiue cõtumelia, ſiue morbus, ſiue orbitas, ſeu quid aliud ſimile nos cruciat, cogitandũ nihil iſtorũ accidere niſi nutu ac prouidentia Dei. Porrò ipſum nihil niſi iuſtiſſimo ordine agere. Quid enim? an non innumera ac quotidiana noſtra delicta promerẽtur ſeueriùs ac grauioribus ferulis caſtigari quàm quæ nobis ab eius clementia infligũtur? Annon æquiſſimũ eſt carnẽ noſtrã domari, & veluti iugo aſſuefieri, ne libidinosè pro ſuo ingenio ferociat? annon digna eſt iuſtitia & veritas Dei cuius cauſa laboremus? Quòd ſi indubia Dei æquitas in afflictionibus apparet, non poſſumus ſine iniquitate vel obmurmurare vel obluctari. Nõ audimus iam illam frigidam cantionem, Cedendum quia neceſſe eſt: ſed viuidam ac plenam efficaciæ præceptionem, Obtemperandũ, quia reſiſtere nefas eſt. Patiendum, quoniam impatientia ſit aduerſus Dei iuſtitiam contumacia. Iam verò quia illud demum amabile nobis eſt quod ſaluti ac bono eſſe nobis agnoſcimus, hac etiam parte nos conſolatur optimus Pater, dum aſſerit, ſe eo ipſo quòd nos cruce affligit, ſaluti noſtræ conſulere. Quòd ſi ſalutares nobis tribulationes eſſe conſtat, cur non grato placidóque animo eas ſuſciperemus? Quare eas patienter ferendo non ſuccumbimus neceſſitati, ſed bono noſtro acquieſcimus. Iſtæ, inquam, cogitationes faciunt, vt quantum animi noſtri cõtrahuntur in cruce, naturali acerbitatis ſenſu, tantum ſpirituali lętitia diffundantur. Vnde & gratiarum actio ſequitur, quæ

nulla sine gaudio esse potest. Quòd si laus Domini, & gratiarum actio nonnisi ab hilari lætóque pectore emanare potest: nihil autem est quod eam interpellare in nobis debeat: hinc apparet quàm necessarium sit, crucis amaritudinem spirituali gaudio temperari.

De meditatione futuræ vitæ. CAP. IX.

QVOCVNQVE autem tribulationis genere premamur, respiciẽdus semper est hic finis, vt assuescamus ad præsentis vitæ contemptum, indéque ad futuræ meditationem excitemur. Quoniam enim optimè nouit Deus quantopere in belluinum mundi huius amorem simus naturâ inclinati, aptissimam rationem adhibet ad nos retrahendos & torporem excutiendum, ne nimis tenaciter in eo amore inhærescamus. Nemo quidem est nostrûm qui non videri cupiat ad cæleste immortalitatem toto vitæ curriculo aspirare & eniti. Pudet enim nos nulla re antecellere brutas pecudes: quarũ cõditio nihilo nostra ĩferior futura esset nisi spes æternitatis post mortẽ nobis superſit. Verũ si cõsilia, studia, facta cuiusque examines, nihil aliud illic videbis quàm terrã. Inde autem stupiditas, quòd mens nostra fulgore inani opum, potentię, honorum, perstricta hebetatur, ne longiùs cernat. Cor etiam auaritia, ambitione, libidine occupatũ degrauatur, ne altiùs assurgat. Denique tota anima carnis illecebris irretita, fœlicitatem in terra suam quęrit. Huic malo vt occurrat Dominus, assiduis miseriarum documentis suos de præsentis vitæ vanitate edocet. Ergo ne altam sibi & securam pacem in ea promittant: vel bellis, vel tumultibus, vel latrociniis, vel aliis iniuriis inquietari sæpe infestaríq; permittit. Ne auiditate nimia fluxis & caducis diuitiis inhient, aut in iis quas possident acquiescant: nũc exilio, nunc sterilitate terrę, nunc incendio, nunc aliis modis ad inopiam eos redigit, aut certè in mediocritate continet. Ne nimium placidè in bonis coniugii delicientur: aut vxorum improbitate vexari facit, aut mala progenie ipsos humiliat, aut orbitate affligit. Quòd si in his omnibus indulgẽtior illis est, ne tamen vel stulta gloriâ intumescant, vel confidentiâ exultent, morbis & periculis ob oculos illis ponit quàm instabilia sint ac euanida quæcunque mortalitati obnoxia sunt bona. Tum ergo demum rite proficimus crucis disciplina, vbi discimus hanc vitam, quum in se æstimatur, inquietam, turbulentam, innumeris modis miseram, nulla ex parte planè beatam esse: omnia quæ ęstimantur eius bona, incerta, fluida, vana, multísque admixtis malis vitiata esse: atque ex eo simul constituimus, nihil hîc quærendum aut sperandum quàm certamen: attollendos in cælum oculos, vbi de corona cogitamus. Sic enim habendum est, nunquam seriò ad futuræ vitæ desiderium ac meditationem erigi animum, nisi præsentis contemptu antè imbutus fuerit.

2 Siquidem inter ista duo nihil medium est: aut vilescat nobis terra oportet, aut intemperato amore sui vinctos nos detineat.

Proinde

Proinde siqua æternitatis cura est, huc diligenter incumbendum, vt malis istis compedibus nos explicemus. Porrò quoniam plurimas blanditias habet præsens vita quibus nos pelliciat: multam amœnitatis, gratiæ, suauitatis speciem qua nos demulceat: magnopere nostra refert identidem nos auocari, ne talibus lenociniis fascinemur. Quid enim, obsecro, fieret si perpetuo bonorũ ac fœlicitatis concursu hîc frueremur: quum assiduis malorũ stimulis non possimus satis expergefieri ad reputãdam eius miseriam? Vitam humanam fumi vel vmbræ instar esse, non modò eruditis notum est, sed vulgus quoque hominum prouerbium nullum magis tritum habet. & quia rem esse videbant in primis cognitu vtilem, multis insignibus sententiis commendarunt. Verùm nulla ferè res est quam vel negligentiùs expendamus, vel minùs meminerimus. Omnia enim molimur perinde atque immortalitatem nobis in terra constituẽtes. Si effertur fun⁹ aliquod, vel inter sepulchra ambulamus, quia tunc oculis obuersatur mortis simulachrum, egregiè, fateor, de vitæ huius vanitate philosophamur. Quanquam ne id quidem facimus perpetuò: plerunque enim nihil nos afficiunt ista omnia. Verùm vbi accidit, momentanea est philosophia, quæ, simulatque terga vertimus, euanescit, ac ne minimum quidem post se recordationis vestigium relinquit. denique non aliter effluit atque theatralis plausus in iucundo aliquo spectaculo. Neque enim mortis tantùm, sed mortalitatis quoque ipsius obliti, acsi nullus vnquam de ea rumor ad nos peruenisset, in supinam terrenæ immortalitatis securitatem reuoluimur. Siquis interim prouerbium occinat, hominem animal esse ἐφήμερον, fatemur id quidem: sed adeò nulla attentione, vt perpetuitatis cogitatio nihilominus animis insideat. Quis ergo neget, nobis omnibus summũ operæpretium esse, non dico verbis admoneri, sed quibuscunque fieri potest experimentis conuinci de misera terrestris vitæ conditione: quando vix conuicti etiam desinimus praua stultáque eius admiratione obstupescere, acsi vltimam bonorum metam in se contineret? Quòd si necesse habet Deus nos erudire: nostri vicissim officii est auscultare vocanti, & torporem nostrum vellicanti: vt contempto mundo, ad futuræ vitæ meditationem toto pectore contendamus.

3 Sed enim ad talem præsentis vitæ contemptum sese assuefaciant fideles, qui neque eius odium generet, nec aduersus Deum ingratitudinem. Siquidẽ hæc vita, vtcũque infinitis miseriis referta sit, censetur tamẽ meritò inter non aspernãdas Dei benedictiones. Quare si nihil in ea recognoscimus diuini beneficii, rei iã sumus nõ paruæ in Deũ ipsum ingratitudinis. Præsertim verò fidelibus testimoniũ esse debet diuinæ beneuolẽtiæ: quando ad salutem eorum promouẽdam tota est destinata. Priùs enim quàm æternæ gloriæ hæreditatem nobis palàm exhibeat, minoribus documentis se nobis Patrem vult declarare. ea sunt quæ quotidie ab ipso nobis conferũtur bona. Quũ ergo nobis seruiat vita hæc ad intelligendã

Dei bonitatem, fastidiemúsne eam quasi nullam boni micam in se haberet? Hunc igitur sensum atque affectum induere nos oportet, vt ipsam reponamus inter minimè respuenda diuinæ benignitatis dona. Nam si deessent Scripturæ testimonia (quæ plurima sunt & clarissima) ipsa quoque natura nos hortatur ad reddendã Domino gratiarũ actionẽ quòd in eius lucẽ nos protulit, quòd vsurã nobis concedit, quòd omnia ad eam conseruandã necessaria prẹsidia largitur. Et multò illa maior est ratio, si reputamus in ea nos ad gloriã regni cælestis quodãmodo præparari. Sic enim Dominus ordinauit, vt qui olim coronandi sunt in cælo, certamina priùs in terris obeant, ne triumphent nisi superatis belli difficultatibus, & parta victoria. Deinde altera: quòd variis beneficiis diuinæ benignitatis suauitatẽ delibare in ea incipimus: quò spes ac desyderiũ nostrum acuatur ad plenã eius reuelationem expetẽdam. Vbi constitutum illud fuerit diuinæ clementię munus esse quòd terrenã vitam viuimus, cuius gratia vt sumus illi obligati, ita memores gratósque esse oportere: tum opportunè descendemus ad considerandam miserrimam eius conditionem: quò scilicet extricemur à nimia eius cupiditate, ad quam, vt dictum est, vltro natura propendemus.

4. Porrò quicquid detrahitur prauo eius amori, debet melioris vitæ desyderio accedere. Fateor sanè verissimè sensisse eos quibus visum est optimum non nasci: proximum, quàm citissimè aboleri. siquidẽ Dei lumine & vera religione destituti, quid in ea cernere poterant non infaustum ac tetrum? Nec sine ratione illi, qui natales suorum mœrore ac lachrymis, funera solenni gaudio prosequebantur. sed id faciebant sine profectu: quia recta fidei doctrina orbati, non videbant quomodo piis in bonum cedat quod per se nec beatum nec desyderabile est. itaque iudicium suum desperatione terminabant. Hic ergo sit scopus fidelium in æstimanda mortali vita, vt dum intelligũt nihil per se quàm miseriam esse, eò alacriores & magis expediti totos se ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Vbi ad eam comparationem ventum est, tum verò illa nõ modò securè negligi potest, sed præ hac penitus contemnenda est ac fastidienda. Nam si cælũ patria est, quid aliud terra quàm exilium? Si migratio è mundo est in vitam ingressus, quid aliud mundus quàm sepulchrum? in ipso manere quid aliud quàm in morte demersum esse? Si liberari à corpore, est asseri in solidam libertatẽ, quid aliud est corpus quàm carcer? Si Dei præsentia frui suprema fœlicitatis summa est, nónne ea carere miserum? Atqui
2.Cor.5. donec è mundo euaserimus, peregrinamur à Domino. Ergo si
b.6 cum cælesti vita terrena comparetur, non dubium quin facilè & contemnenda & proculcanda sit. Odio certè habẽda nunquam est, nisi quatenus nos peccato tenet obnoxios. quãquam ne illud quidem odium propriè in ipsam conuertendum est. Vtcunque sit, nos tamen ita eius vel tædio vel odio affici decet, vt finem eius desyderantes, parati quoque simus ad arbitrium Domini in ea manere,
quò

quò ſcilicet tædium noſtrum ſit procul ab omni murmure & impatientia. Eſt enim inſtar ſtationis, in qua nos Dominus collocauit, tandiu nobis conſeruanda quoad ille reuocarit. Deflet quidem ſortem ſuam Paulus, quòd voto ſuo diutius corporis vinculis alligatus teneatur, & ſuſpirat ardenti redemptionis deſyderio, nihilominus, vt Dei imperio pareat, paratum ſe ad vtrunque profitebatur: quia ſe id Deo debere agnoſcit vt nomen eius vel per mortem vel vitam glorificet. ipſius autẽ eſt ſtatuere quid maximè ad gloriam ſuam expediat. Itaque ſi Domino viuere ac mori nos decet, eius arbitrio relinquamus mortis vitæque noſtræ terminum: ſed ita, vt & illius ſtudio flagremus, & in meditatione ſimus aſſidui: hanc verò, præ futura immortalitate contemnamus, & ob peccati ſeruitutem ei renuntiare, quoties Domino placuerit, optemus.

Rom. 7, d.24

Philip.1. d.23

5 Hoc verò portẽti ſimile, quòd pro illo mortis deſyderio, tanta eius formidine tenentur multi, qui ſe Chriſtianos eſſe iactant, vt ad quanlibet eius mentionem contremiſcant, velut rei penitus ominoſæ & infauſtæ. Equidem non eſt mirum ſi naturalis ſenſus in nobis exhorreſcat, audita noſtri diſſolutione. At iſtud nullo modo ferendum, non eſſe in pectore Chriſtiano pietatis lumẽ, quod maiori conſolatione qualemcunque illum timorem ſuperet ac ſupprimat. Nam ſi cogitemus hoc inſtabile, vitioſum, corruptibile, caducum, emarcidum, putre corporis noſtri tabernaculum ideo diſſolui vt in firmã, perfectã, incorruptibilẽ, cæleſtẽ denique gloriam mox inſtauretur: annõ ardenter fides expetere coget quod natura reformidat? Si cogitemus per mortẽ ab exilio nos reuocari vt patriã, & cęleſtẽ patriã incolamus, an nihil inde ſolatii conſequemur? At nihil eſt quod nõ permanere appetat. Fateor ſanè. atq; ideo ad futuram immortalitatẽ reſpiciendũ nobis contendo, vbi ſtata conditio obtingat, quæ in terra nuſquã apparet. Optimè enim Paulus fideles alacriter ad mortem pergere docet, nõ quia velint exui, ſed quia ſuperindui cupiant. An verò bruta animalia, atq; adeò inanimæ ipſæ creaturę vſque ad ligna & lapides præſentis ſuæ vanitatis ſibi conſciæ, in vltimum reſurrectionis diem intentæ erunt vt cum filiis Dei à vanitate eximantur: nos & ingenii luce præditi, & ſupra ingenium, Dei Spiritu illuminati, quum de eſſentia noſtra agitur, non attollemus animos vltra hanc terræ putredinem? Verùm non eſt huius inſtituti aut loci contra tantam hãc peruerſitatem agere. Et iam initio profeſſus ſum me locorum communium fuſiorem tractationem hîc minimè velle ſuſcipere. Ego huiuſmodi timidulis animis ſuaderẽ vt Cypriani libellum de mortalitate legerent, niſi digni eſſent qui ad philoſophos ablegarentur: vt inſpecto quẽ illi præ ſe ferunt mortis contẽptu, erubeſcere incipiãt. Hoc tamen habeamus conſtitutũ, neminem bene in Chriſti ſchola profeciſſe, niſi qui & mortis & vltimæ reſurrectionis diẽ cũ gaudio expectet. Nã & hac nota fideles vniuerſos deſcribit Paulus, & Scripturæ familiare eſt quoties ſolidę lætitię argumẽtũ proponere vult, eò nos

2. Cor.5. a.2

Rom. 8. d.19

2. Tim. 4.b.8

Tit. 2.d. 13

Luc. 21. f.28 reuocare. Exultate (inquit Dominus) & leuate capita vestra: appropinquat enim redemptio vestra. An rationabile, quæso est, vt quod ille tantum valere voluit ad exultationem & alacritatem in nobis excitãdam, nihil quàm tristitiam ac consternationem pariat? Si ita est, quid adhuc eo quasi magistro gloriamur? Saniorem ergo mentem concipiamus: atque, vt repugnet cæca & stupida carnis cupiditas, non dubitemus aduentum Domini non votis modò, sed gemitu etiam ac suspiriis, velut rem omnium faustissimam, expetere. Adueniet enim nobis redemptor, qui ab hoc immẽso malorum & miseriarum omnium gurgite extractos, in beatam illam vitæ & gloriæ suæ hæreditatem inducat.

Rom. 8. g.36 1.Cor.15. c.19 6 Sic est sanè: totam fidelium nationem, quandiu terram inhabitant, oportet esse tanquã oues mactationi destinatas, quò Christo capiti suo conformentur. Deploratissimi ergo essent, nisi in cælum mente erecta, superarent quicquid in mũdo est, & præsentem rerum faciem traiicerent. Contrà, vbi semel caput supra omnia terrena extulerint, etiamsi videant florentes impiorum opes & honores, si alta pace frui, si rerum omnium splendore ac luxu superbire, si deliciis omnibus affluere cernant: si præterea eorum improbitate pulsentur, si contumelias ab eorum fastu sustineant, si auaritia expilentur, si alia quauis libidine vexentur: non difficulter se

Iesa. 25. c.18, apoc. 7. d.17 in talibus quoque malis sustinebunt. Erit enim sub oculis dies ille, quo Dominus in regni sui quietem fideles suos recipiet, absterget ab eorum oculis omnem lachrymam, stola gloriæ & lætitiæ ipsos induet, deliciarum suarum inenarrabili suauitate pascet, in suæ altitudinis societatem euehet, denique fœlicitatis suæ participatione dignabitur. Impios verò illos, qui in terra floruerint, in extremam ignominiam proiiciet: eorum delicias cruciatibus, risum & lætitiam fletu stridoréque dentium permutabit, pacem diro conscientiæ tormento inquietabit, mollitiem plectet igne inextincto: piis etiam, quorum patientia abusi fuerint, eorum capita subii-

2.The.1. c.6 ciet. Hæc enim est iustitia (teste Paulo) dare miseris & iniustè afflictis relaxationem, reddere verò afflictionem improbis qui pios affligunt, quum reuelabitur Dominus Iesus è cælo. Hæc profectò vnica est nostra consolatio: quæ si auferatur, aut necesse erit, despondere animum, aut vanis mundi solatiis, in exitium nostrum

Psal. 73. a.2 delinire. Siquidem & Propheta sibi vacillasse pedes cõfitetur, dum in præsenti impiorum prosperitate reputanda nimium immoratur: neque potuisse aliter consistere, quàm dum sanctuarium Dei ingressus, ad nouissimum piorum ac malorum finem conuertit oculos. Vt vno verbo concludam, tunc demum in pectoribus fidelium triumphat crux Christi de Diabolo, carne, peccato & impiis, si oculi in resurrectionis potentiam conuertuntur.

Quomodo vtendum præsenti vita, eiúsque adiumentis. CAP. X.

TALI-

ALIBVS rudimentis probè nos simul instituit Scriptura quis rectus sit bonorum terrestrium vsus: res in componenda vitæ ratione minimè negligēda. Nam si viuendum est, vtendum quoque necessariis vitæ adminiculis. nec fugere ea quoque possumus quę videntur oblectationi magis quàm necessitati inseruire. Modum ergo tenere oportet, vt pura conscientia siue ad necessitatem siue ad oblectamentum vtamur. eum Dominus verbo suo præscribit, quum docet, vitam præsentem quandam peregrinationem suis esse, qua in cæleste regnum contēdunt. Si per terram transeundum est duntaxat, non dubium quin eatenus vtendum sit eius bonis, vt cursum nostrum iuuent potiùs quàm morentur. Ideo non abs re suadet Paulus hoc mundo ita vtendum esse quasi non vtamur: eodem animo emendas esse possessiones quo venduntur. Verùm quia lubricus est hic locus, & vtranque in partem procliuis ad lapsum, studeamus pedem figere vbi tutò stare liceat. Fuerunt enim nonnulli, boni & sancti alioqui homines, qui quum viderent intēperiem ac luxuriam effræni libidine perpetuò euagari nisi seueriùs coerceatur, corrigere autem tam perniciosum malum cuperent: quæ vna illis occurrebat ratio, corporeis bonis vti homini permiserunt, quatenus necessitatis interesset. Pium quidem consilium: sed impendiò austeriores fuerunt. Nam (quod est valde periculosum) arctiores laqueos induerunt conscientiis quàm quibus verbo Domini stringerētur. Necessitas porrò illis est, ab omnibus abstinere quibus carere possis. ita secundùm eos vix ad panem cibarium & aquam addere quicquam liceret. Aliorum maior austeritas, qualis refertur de Cratete Thebano, qui opes suas in mare proiecit: quia nisi perirent, perditum se ab illis iri putabat. Multi autem hodie dum prætextum quærunt quo in rerum externarum vsu carnis intemperies excusetur, & interim lasciuiēti viam sternere volunt, pro confesso assumunt quod minimè illis concedo, nulla modificatione restringendam esse hanc libertatem, sed permittendum cuiusque conscientiæ vt vsurpet quantum sibi licere videat. Equidem fateor nec debere nec posse conscientias statis præcisisque legum formulis hîc alligari: sed quum Scriptura generales legitimi vsus tradat regulas, secundùm illas certè limitandus nobis est.

1.Cor. 7. f.31

2 Sit hoc principium, vsum donorum Dei non aberrare, quum in eum finem refertur in quem illa nobis author ipse creauit ac destinauit: siquidem in bonum nostrum creauit, non perniciem. Quamobrem nemo iter rectiùs tenebit quàm qui diligenter finem hunc intuebitur. Iam si reputemus quem in finem alimenta creauerit, reperiemus nō necessitati modò, sed oblectamēto quoque ac hilaritati voluisse cōsulere. Sic in vestibus, præter necessitatē finis ei fuit, decorū & honestas. In herbis, arboribus & frugibus, præter vsus varios, aspectus gratia, & iucunditas odoris. nisi enim id verum esset, non recenseret Propheta inter beneficia Dei, quòd

Psa. 104 b.15

vinum lætificat cor hominis,quòd oleum splendidam eius faciem reddit. Non commemorarent passim Scripturæ ad commendandam eius benignitatem, ipsum eiusmodi omnia dedisse hominibus. Et ipsæ naturales rerum dotes satis demonstrant quorsum & quatenus frui liceat. An verò tantam floribus pulchritudinem indiderit Dominus, quæ vltro in oculos incurreret: tantam odoris suauitatem,quæ in olfactum influeret: & nefas erit vel illos pulchritudine, vel hunc odoris gratia affici? Quid? annon colores sic distinxit vt alios aliis faceret gratiores? Quid? annō auro & argento,ebori ac marmori gratiam attribuit, quá præ aliis aut metallis aut lapidibus pretiosa redderentur? Denique annon res multas,citra necessarium vsum,commendabiles nobis reddidit?

3 Facessat ergo inhumana illa philosophia, quæ dum nullum nisi necessarium vsum concedit ex creaturis, non tantùm malignè nos priuat licito diuinæ beneficentiæ fructu: sed obtinere non potest,nisi hominem cunctis sensibus spoliatum in stipitem redegerit. Sed non minùs diligenter altera ex parte occurrendum est carnis libidini:quæ nisi in ordinē cogitur,sine modo exundat: & habet (vt dixi) suos suffragatores, qui sub prætextu concessæ libertatis, nihil non illi permittunt. Primò frænum illi vnum iniicitur, si statuatur,ideo condita nobis esse omnia vt cognoscamus authorem, ac eius indulgentiam erga nos gratiarum actione prosequamur. Vbi gratiarum actio,si te epulis aut vino ita ingurgites vt vel obstupescas, vel inutilis reddaris ad pietatis tuæque vocationis officia? Vbi Dei recognitio, si caro ex nimia abundantia in fœdam libidinem ebulliens,mentem impuritate sua inficit,nequid recti aut honesti cernas? Vbi in vestibus gratitudo erga Deum,si sumptuoso earum ornatu & nos admiremur, & alios fastidiamus? si elegantia & nitore ad impudicitiam nos comparemus? Vbi recognitio Dei, si in earum splendorem defixæ sint mentes? nam totos suos sensus multi sic deliciis addicunt, vt mens obruta iaceat: multi marmore, auro,picturis ita delectantur vt marmorei fiant, vertantur quasi in metalla, similes sint pictis figuris. Nidor culinæ vel odorum suauitas alios obstupefacit, nequid spirituale olfaciant. Id quoque ipsum in reliquis videre est. Quamobrem constat hîc iam abutendi licentiam aliquātum cohiberi, & confirmari illam Pauli regulam, ne carnis curā agamus ad eius concupiscentias, quibus si nimiùm conceditur,sine modo vel temperie ebulliunt.

Rom. 13. *d.*14

4 Sed nulla certior aut expeditior via est quàm quæ nobis fit à præsentis vitæ contēptu & cęlestis immortalitatis meditatione. Inde enim consequuntur duæ regulæ, vt qui vtuntur hoc mundo, perinde affecti sint acsi non vterentur: qui vxores ducunt,acsi non ducerent: qui emunt, acsi non emerent, quemadmodum Paulus præcipit. Deinde vt non minùs placidè ac patienter penuriam, quàm moderatè abundantiam ferre nouerint. Qui præscribit vtendum hoc mundo tanquam non vtaris, non modò in cibo & potu

1.Cor. 7. *d.*31

potu, gulæ intemperiem: in mensis, ædificiis, vestibus nimiam mollitiem, ambitionem, superbiam, fastum, morositatem exscindit: sed omnem curam atque affectionem, quæ te vel abducat, vel impediat à cælestis vitæ cogitatione & excolendæ animæ studio. Atqui verè illud olim à Catone dictum est, Cultus magnam curam, magnam virtutis esse incuriam: & veteri prouerbio vsurpatum, Eos qui multùm in corporis cura occupantur, ferè animæ esse negligentes. Ergo vt ad certam formulam non exigenda sit fidelium in rebus externis libertas, huic tamen certè legi subiecta est vt quàm minimùm sibi indulgeant: contrà, perpetua animi intentione sibi instent ad rescindendum omnem superuacuæ copiæ apparatum, nedum coercendam luxuriam: ac diligenter caueant ne ex adiumentis sibi faciant impedimenta.

5 Altera regula erit, vt quibus res angustæ sunt ac tenues, patienter carere nouerint, ne immodica earum cupiditate solicitentur, quam moderationẽ qui tenent, non mediocriter in schola Domini profecerunt. Quemadmodum vix habere potest quo se discipulum Christi esse probet qui non hac in parte aliquatenus saltem profecerit. Nam præterquam quòd rerum terrenarũ appetentiam comitantur pleraque alia vitia: qui impatienter fert penuriã, contrarium etiam in abundantia morbũ vtplurimum prodit. Hoc intelligo, quòd qui sordida veste erubescet, pretiosa gloriabitur: qui tenui cœnula non contentus, lautioris desiderio inquietabitur, intemperanter quoque lautitiis illis abutetur, si contingant: qui priuatam humilémque conditionem difficulter feret ac inquieto animo, si ad honores conscendat, à fastu haudquaquam abstinebit. Huc ergo contendant omnes quibus non fictum pietatis studium est, vt discant, Apostoli exemplo, satiari & esurire: abundare & penuriam pati. Habet præterea Scriptura & tertiam regulam, qua rerum terrenarum vsum modificat: de qua nonnihil dictum est quum præcepta charitatis tractaremus. Statuit enim, omnes illas sic esse datas nobis Dei benignitate & in commodum nostrum destinatas, vt sint velut deposita quorum reddenda sit olim ratio. Sic ergo dispensare oportet vt assiduè auribus nostris insonet vox illa, Redde rationem villicationis tuæ. Simul occurrat à quo eiusmodi ratio exigatur, nempe ab eo qui vt abstinentiam, sobrietatem, frugalitatem, modestiam tantopere commendauit: luxum, superbiam, ostentationem, vanitatem denique execratur. cui non alia bonorum dispensatio approbatur quàm quæ sit cum charitate coniuncta, qui delicias quaslibet, quæ à castitate ac puritate hominis animum abstrahunt, vel mentem caligine hebetant, ore suo iam condemnauit. *Philip.4. c.12*

6 Postremò est illud notabile, quòd Dominus vnumquenque nostrûm in cunctis vitæ actionibus, in suam vocationem intueri iubet. Nouit enim quanta inquietudine ferueat humanum ingenium, quàm desultoria leuitate huc atque illuc feratur, quàm

cupida sit, ad res diuersas simul amplexandas, eius ambitio. Ergo, ne stultitia & temeritate nostra omnia sursum deorsum miscerentur, distinctis vitæ generibus sua cuique officia ordinauit. Ac nequis temere suos fines transiliret, eiusmodi viuendi genera vocationes appellauit. Suum ergo singulis viuendi genus est quasi statio à Domino attributa, ne temere toto vitæ cursu circumagantur. Adeò autẽ necessaria est ista distinctio, vt actiones omnes nostræ inde coram ipso æstimentur, ac sæpe quidem longè aliter quàm pro humanæ ac philosophicę rationis iudicio. Nullum magis præclarum facinus habetur, etiam apud Philosophos, quàm liberare tyrannide patriam. atqui voce cęlestis arbitri apertè damnatur qui priuatus manum tyranno intulerit. Verùm nolo in recensendis exemplis immorari. satis est si nouerimus vocationem Domini esse in omni re bene agendi principium ac fundamentum: ad quam qui se non referet, nunquam rectam in officiis viam tenebit. Poterit fortè interdum nonnihil in speciem laudabile designare: sed illud qualecunque sit in conspectu hominum, apud Dei thronum respuetur: deinde in ipsis vitę partibus nulla erit symmetria. Proinde tum optimè composita erit tua vita, quum ad hũc scopum dirigetur. quia nec quisquam propria temeritate impulsus, plus tentabit quàm ferat sua vocatio: quia sciet fas nõ esse trãsilire suas metas. Qui obscurus erit priuatam vitam non ægrè colet, ne gradum in quo diuinitus locatus erit deserat. Rursum hæc erit curis, laboribus, molestiis, aliísque oneribus non parua leuatio, dum quisque sciet Deum in his omnibus sibi esse ducem. Libentiùs magistratus partes suas obibit: paterfamiliâs se ad officium astringet: quisque in suo vitæ genere incõmoda, solicitudines, tædia, anxietates perferet ac vorabit, vbi persuasi fuerint onus cuique à Deo esse impositum. Hinc & eximia consolatio nascetur, quòd nullum erit tam sordidum ac vile opus (in quo modò tuæ vocationi pareas) quod non coram Deo resplendeat & pretiosissimum habeatur.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione. CAP. XI.

IAM mihi satis diligenter exposuisse suprà videor, quomodo hominibus à Lege maledictis vnicum recuperandæ salutis restet in fide subsidium. Rursum quid fides ipsa sit, & quæ in hominẽ Dei beneficia conferat, & quos in eo fructus ædat. Sũma autem hæc fuit, Christum nobis Dei benignitate datũ, fide à nobis apprehẽdi ac possideri, cuius participatione duplicẽ potissimùm gratiã recipiamus: nẽpe vt eius innocentia Deo reconciliati, pro iudice iam propitiũ habeamus in cælis Patrem: deinde vt eius Spiritu sanctificati, innocentiã puritatémque vitæ meditemur. Ac de regeneratione quidẽ, quæ secunda est gratia, dictum fuit quantũ sufficere videbatur. Iustificationis ratio leuiùs ideo attacta est, quoniam ad rem pertinebat intelligere primùm, & quàm otiosa

non

non sit à bonis operibus fides, qua sola gratuitam iustitiam Dei misericordia obtinemus: & qualia sint sanctorum bona opera, in quibus pars huius quæstionis versatur. Ea ergo nunc penitus discutienda: & ita discutienda vt meminerimus præcipuum esse sustinendæ religionis cardinem: quò maiorem attentionem curámque afferamus. Nisi enim primum omnium, quo sis apud Deum loco & quale de te sit illius iudicium, tenes, vt nullum habes stabiliēdæ salutis fundamentum, ita nec erigendæ in Deum pietatis. Sed necessitas cognoscendi meliùs ex cognitione ipsa elucescet.

2 Porrò ne impingamus in ipso limine (quod fieret si de re incognita disputationem ingrederemur) primùm explicemus quid sibi velint istæ loquutiones, Hominem coram Deo iustificari, Fide iustificari vel operibus. Iustificari coram Deo dicitur, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iustitiam: siquidem vt Deo abominabilis est iniquitas, ita nec peccator in eius oculis potest inuenire gratiam, quatenus est peccator & quandiu talis censetur. Proinde vbicũque peccatum est, illic etiam se profert ira & vltio Dei. Iustificatur autem qui non loco peccatoris, sed iusti habetur, eóque nomine consistit coram Dei tribunali, vbi peccatores omnes corruunt. Quemadmodum si reus innocens ad tribunal æqui iudicis adducatur, vbi secundùm innocentiam eius iudicatum fuerit, iustificatus apud iudicem dicitur: sic apud Deum iustificatur qui numero peccatorum exemptus, Deum habet suæ iustitiæ testem & assertorem. Iustificari ergo operibus ea ratione dicetur in cuius vita reperietur ea puritas ac sanctitas, quæ testimonium iustitiæ apud Dei thronum mereatur: seu qui operum suorum integritaté, respondere & satisfacere illius iudicio queat. Contrà iustificabitur ille fide, qui operum iustitia exclusus, Christi iustitiam per fidem apprehendit, qua vestitus in Dei conspectu non vt peccator sed tanquam iustus apparet. Ita nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem qua nos Deus in gratiam receptos pro iustis habet. Eámque in peccatorum remissione ac iustitiæ Christi imputatione positam esse dicimus.

3 In huius rei confirmationem extant multa & clara Scripturæ testimonia. Principiò hãc esse propriam & vsitatissimam verbi significationem negari non potest. Sed quia nimis longum esset locos omnes colligere & inter se conferre, satis sit lectores monuisse. per se enim facilè obseruabunt. Paucos tantùm producam, vbi hæc, de qua loquimur, iustificatio nominatim tractatur. Primùm vbi narrat Lucas plebem Christo audito iustificasse Deum, & vbi pronuntiat Christus sapientiam iustificari à filiis suis, non significat illic iustitiam conferre, quæ manet semper integra apud Deum, quanuis totus mũdus eripere conetur: neque hîc etiam salutis doctrinam facere iustam, quæ per se hoc habet: sed vtraque loquutio tantundem valet, ac laudem Deo eiúsque Doctrinæ tribuere quam merentur. Rursum quum Pharisæis exprobrat Chri- *Luc. 7. e. 29* *Ibid. f 35* *Luc. 16. d. 15*

ſtus quòd ſeipſos iuſtificent, non intelligit acquirere iuſtitiam rectè agendo, ſed ambitioſè captare iuſtitiæ qua vacui ſunt, famam. Hunc ſenſum melius intelligũt Hebraicæ linguæ periti: vbi etiam ſceleſti vocantur nõ modò qui ſibi conſcii ſunt ſceleris, ſed qui iudicium damnationis ſubeunt. Neque enim Berſabe, dum ſe & Solomonem dicit fore ſceleſtos, crimen agnoſcit: ſed probro ſe & filium expoſitum iri conqueritur, vt numerentur inter reprobros & damnatos. Ex contextu tamẽ facilè patet, verbum hoc, etiam dum Latinè legitur, non poſſe aliter accipi, nempe relatiuè, non autem vt qualitatem aliquam denotet. Quod verò ad cauſam præſentem attinet, vbi Paulus ait Scripturam pręuidiſſe quòd ex fide iuſtificet Gentes Deus, quid aliud intelligas quàm Deum iuſtitiam ex fide imputare? Item, quum dicit Deum iuſtificare impiũ qui eſt ex fide Chriſti, quis ſenſus eſſe poteſt, niſi fidei beneficio à damnatione liberare quam ipſorum impietas merebatur? Apertiùs etiamnum in concluſione, dum ſic exclamat, Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. Quis condemnabit? Chriſtus eſt qui mortuus eſt: imò qui reſurrexit, & nũc interpellat ꝓ nobis. Perinde enim eſt acſi diceret, Quis accuſabit quos Deus abſoluit? quis damnabit quos ſuo patrocinio Chriſtus defendit? Iuſtificare ergo nihil aliud eſt, quàm eum qui reus agebatur, tanquam approbata innocentia à reatu abſoluere. Quum itaque nos Chriſti interceſſione iuſtificet Deus, non propriæ innocentiæ approbatione, ſed iuſtitiæ imputatione nos abſoluit: vt pro iuſtis in Chriſto cenſeamur, qui in nobis non ſumus. Sic Actorum 13, in concione Pauli, Per hunc vobis annuntiatur remiſſio peccatorum, & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis: omnis qui credit in eum, iuſtificatur. Vides poſt remiſſionem peccatorum iuſtificationem hanc velut interpretationis loco poni: vides apertè pro abſolutione ſumi: vides operibus Legis adimi: vides merum Chriſti beneficium eſſe: vides fide percipi: vides denique interponi ſatisfactionem, vbi dicit nos à peccatis iuſtificari per Chriſtum. Sic quum publicanus dicitur iuſtificatus è templo deſcendiſſe, non poſſumus dicere aliquo operum merito conſequutum eſſe iuſtitiam. Hoc ergo dicitur, poſt impetratam peccatorum veniã, pro iuſto eſſe coram Deo habitum. Iuſtus ergo fuit non operum approbatione, ſed gratuita Dei abſolutione. Quare elegãter Ambroſius qui peccatorum confeſſionem vocat iuſtificationem legitimam.

1. Reg. 1. c. 21 · *Gal. 3. a. 8* · *Roma. 3. d. 26* · *Rom. 8. f. 33* · *Act. 13. f. 38* · *Lucæ 18. c. 14* · *In Pſal. 118. Ser. 10*

4 Atque vt omittamus contentionem de voce, rem ipſam ſi intuemur qualiter nobis deſcribitur, nulla manebit dubitatio. Nam Paulus acceptionis nomine certè iuſtificationem deſignat, quum dicit ad Epheſios 1. a. 5, Deſtinati ſumus in adoptionem per Chriſtum, ſecundùm beneplacitum Dei in laudem glorioſæ ipſius gratiæ, qua nos acceptos vel gratioſos habuit. Id enim ipſum vult quod alibi dicere ſolet, Deum nos gratuitò iuſtificare. Quarto autem capite ad Romanos, primùm appellat iuſtitiæ imputationem:

Roma. 3. c. 24 · *Rom. 4 a. 6*

nem: nec eam dubitat in peccatorum remiſſione collocare. Beatus homo, inquit, à Dauide dicitur cui Deus acceptò fert vel imputat iuſtitiam ſine operibus: ſicut ſcriptum eſt, Beati quorum remiſſæ *Pſal.32.* ſunt iniquitates, &c. Illic ſanè non de iuſtificationis parte, ſed de *a.1* ipſa tota diſputat. Eius porrò definitionem à Dauide poſitam teſtatur, quum beatos eſſe pronuntiat quibus datur gratuita peccatorum venia. Vnde apparet, iuſtitiam hanc de qua loquitur, ſimpliciter reatui opponi. Sed ad hanc rem locus ille eſt omnium optimus, vbi hanc eſſe ſummam docet legationis Euangelicæ, vt reconciliemur Deo: quia ipſe nos per Chriſtum vult in gratiam recipere, *2. Cor.5.* non imputando nobis peccata. Sedulò expendant lectores to- *d.18* tum contextum. nam paulò pòſt exegeticè addens, Chriſtum qui peccati expers erat, factum eſſe pro nobis peccatum: vt modum reconciliationis deſignet, non aliud haud dubiè reconciliandi verbo intelligit quàm iuſtificari. Nec ſanè quo alibi tradit, ſtaret, obedientia Chriſti nos conſtitui iuſtos, niſi in ipſo & extra nos iuſti *Rom. 5.* reputamur coram Deo. *d.19*

5 Verùm quia Oſiander monſtrum neſcio quod eſſentialis iuſtitiæ inuexit, quo etſi noluit abolere gratuitam iuſtitiam, ea tamen caligine inuoluit quæ pias mentes obtenebratas ſerio gratiæ Chriſti ſenſu priuet: antequam ad alia tranſeo, hoc delirium refellere operæpretium eſt. Primò hæc ſpeculatio meræ eſt ieiunæque curioſitatis. Multa quidem Scripturæ teſtimonia accumulat, quibus Chriſtum probet vnum eſſe nobiſcum, & nos viciſſim cum ipſo, quod probatione non indiget: ſed quia non obſeruat huius vnitatis vinculum, ſeipſum illaqueat. Nobis verò omnes eius nodos expedire facile eſt, qui tenemus nos cum Chriſto vniri arcana Spiritus eius virtute. Conceperat vir ille quiddam affine Manichæis, vt eſſentiam Dei in homines transfundere appeteret. Hinc aliud eius commẽtum, Adam fuiſſe formatum ad imaginem Dei: quia iam ante lapſum deſtinatus erat Chriſtus exemplar humanæ naturæ. Sed quia breuitati ſtudeo, in præſenti cauſa inſiſtã. Dicit nos vnum eſſe cum Chriſto. Fatemur: interea negamus miſceri Chriſti eſſentiam cum noſtra. Deinde perperam hoc principium trahi dicimus ad illas eius præſtigias: Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam, quia Deus eſt æternus, fons iuſtitiæ, ipſáque Dei iuſtitia. Ignoſcent lectores ſi nunc tantùm attingo quæ ratio docendi in alium locum differri poſtulat. Quanuis autem excuſet ſe voce iuſtitiæ eſſentialis non aliud intendere, quàm vt huic ſententiæ occurrat, nos propter Chriſtum iuſtos reputari: dilucidè tamen exprimit ſe non ea iuſtitia contentum, quæ nobis obedientia & ſacrificio mortis Chriſti parta eſt, fingere nos ſubſtantialiter in Deo iuſtos eſſe tam eſſentia quàm qualitate infuſa. Hæc enim ratio eſt cur tam vehementer contendat, non ſolùm Chriſtum, ſed Patrem & Spiritum in nobis habitare. Quod etſi verum eſſe fateor, perperſè tamen ab eo torqueri dico. Modum enim habitandi ex-

pendere decebat, nempe quòd Pater & Spiritus in Christo sunt: & sicut in ipso habitat plenitudo diuinitatis, ita in ipso possidemus totum Deum. Quicquid ergo seorsum de Patre & Spiritu profert, non aliò tendit nisi vt simplices abstrahat à Christo. Deinde substantialem mixtionem ingerit, qua Deus se in nos transfundens, quasi partem sui faciat. Nam virtute Spiritus sancti fieri vt coalescamus cum Christo, nobísque sit caput & nos eius membra, ferè pro nihilo ducit, nisi eius essentia nobis misceatur. Sed in Patre & Spiritu apertiùs, vt dixi, prodit quid sentiat: nempe iustificari nos non sola Mediatoris gratia, nec in eius persona iustitiam simpliciter vel solidè nobis offerri: sed nos fieri iustitiæ diuinæ consortes, dum essentialiter nobis vnitur Deus.

6 Si tantùm diceret Christum nos iustificando, essentiali coniunctione nostrum fieri: nec solùm quatenus homo est, esse caput nostrum, sed diuinæ quoque naturæ essentiam in nos diffundi: minore noxa deliciis se pasceret, nec fortè propter hoc delirium tanta esset excitanda contentio: sed quum principium hoc sit instar sepiæ, quæ egestione atri turbidíque sanguinis multas caudas occultat, nisi velimus scientes & volentes pati nobis iustitiam illam eripi quæ sola de salute gloriandi fiduciam nobis adfert, acriter resistere necesse est. Nam in hac tota disputatione nomen iustitiæ & verbum iustificandi ad duas partes extendit, vt iustificari sit non solùm reconciliari Deo gratuita venia, sed etiam iustos effici: vt iustitia sit non gratuita imputatio, sed sanctitas & integritas quam Dei essentia in nobis residens inspirat. Deinde fortiter negat, quatenus Christus sacerdos peccata expiando, Patrem nobis placauit, ipsum esse iustitiam nostram, sed vt est Deus æternus, & vita. Vt probet illud primum, Deum non tantùm ignoscendo sed regenerando iustificare, quærit an quos iustificat relinquat quales erant naturâ, nihil ex vitiis mutando. Responsio perquam facilis est: sicut non potest discerpi Christus in partes, ita inseparabilia esse hæc duo, quæ simul & cõiunctim in ipso percipimus, iustitiam & sanctificationem. Quoscunque ergo in gratiam recipit Deus, simul spiritu adoptionis donat, cuius virtute eos reformat ad suam imaginem. Verùm si Solis claritas non potest à calore separari, an ideo dicemus luce calefieri terram, calore verò illustrari? Hac similitudine nihil ad rem præsentem magis accommodum. sol calore suo terram vegetat ac fœcundat, radiis suis illustrat & illuminat. hîc mutua est ac indiuidua connexio: transferre tamen quod vnius peculiare est ad alterum, ratio ipsa prohibet. In hac duplicis gratiæ confusione, quam obtrudit Osiander, similis est absurditas: quia enim re ipsa ad colendam iustitiam renouat Deus quos pro iustis gratis censet, illud regenerationis donum miscet cum hac gratuita acceptatione, vnúmque & idem esse contendit. Atqui Scriptura, vtrunque coniungens, distinctè tamen enumerat, quò multiplex Dei gratia meliùs nobis pateat. Neque enim

enim superuacuum est illud Pauli, datum fuisse nobis Christum 1.*Cor.* 1.
in iustitiam & sanctificationem. Et quoties à salute nobis par- *d*.30
ta, à paterno amore Dei, à Christi gratia ratiocinatur nos ad sanctitatem & munditiem vocatos esse, apertè indicat aliud esse iustificari quàm fieri nouas creaturas. Vbi verò ad Scripturam ventum est, totidem corrumpit locos quot citat. Vbi Paulus dicit reputari fidem ad iustitiam non operanti, sed credenti in eum qui iustificat impium, exponit iustum efficere. Eadem temeritate deprauat totum illud quartum caput ad Romanos: neque dubitat *Rom.* 4.
eodem fuco inficere quod nuper citaui, Quis accusabit electos *a*.5
Dei? Deus est qui iustificat. vbi de reatu & absolutione simpliciter agi palàm est, ac ex antithesi pendere Apostoli sensum. Ergo tam in ratione illa quàm in citandis Scripturæ suffragiis nimiùm futilis deprehenditur. Nihilo etiam rectiùs de nomine iustitiæ disserit, quòd scilicet Abrahæ reputata fuerit fides in iustitiam, postquam amplexus Christum (qui Dei iustitia est & Deus ipse) eximiis virtutibus excelluerat. Vnde apparet ex duobus integris ab ipso vitiosè fieri vnum corruptum. neque enim iustitia, cuius illic fit mentio, ad totum vocationis cursum pertinet: quin potiùs testatur Spiritus, quanuis eximia esset præstantia virtutum Abrahæ, diúque perseuerando tandem auxisset, non tamen aliter placuisse Deo, nisi quòd gratiam in promissione oblatam fide recepit Vnde sequitur in iustificatione nullum operibus esse locum, sicuti Paulus scitè contendit.

7 Quòd obiicit, vim iustificandi non inesse fidei ex seipsa, sed quatenus Christum recipit, libenter admitto. nam si per se, vel intrinseca, vt loquuntur, virtute iustificaret fides, vt est semper debilis & imperfecta, non efficeret hoc nisi ex parte. sic manca esset iustitia quæ frustulum salutis nobis conferret. Nos quidem nihil tale imaginamur, sed propriè loquendo Deum vnum iustificare dicimus, deinde hoc idem transferimus ad Christum, quia datus est nobis in iustitiam. fidem verò quasi vasi conferimus, quia nisi exinaniti ad expetendam Christi gratiam aperto animæ ore accedimus, non sumus Christi capaces. Vnde colligitur, non detrahere nos Christo vim iustificandi, dum priùs eum fide recipi docemus quàm illius iustitiam. Neque tamen interea tortuosas huius sophistæ figuras admitto, quum dicit fidem esse Christum. quasi verò olla fictilis sit thesaurus, quòd in ea reconditum sit aurum. Neque enim diuersa ratio est quin fides, etiam si nullius per se dignitatis sit vel pretii, nos iustificet, Christum afferendo, sicut olla pecuniis referta hominem locupletat. Inscitè ergo fidem, quæ instrumentum est duntaxat percipiendæ iustitiæ, dico misceri cum Christo, qui materialis est causa, tantíque beneficii author simul & minister. Iam expeditus est ille quoque nodus, quomodo intelligi debeat vocabulum Fidei, vbi de iustificatione agitur.

8 In Christi receptione longiùs prouehitur: nempe verbi ex-

terni ministerio verbum internum recipi, quo nos à sacerdotio Christi & Mediatoris persona ad externā eius diuinitatem traducat. Nos quidem Christum non diuidimus, sed eundem, qui in carne sua nos Patri reconcilians iustitia donauit, esse æternum sermonem Dei: nec verò ab eo potuisse aliter impleri Mediatoris partes fatemur, & iustitiam nobis acquiri, nisi esset Deus æternus. Sed hoc Osiandri placitum est, quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinæ naturæ non humanæ factum nobis esse iustitiam. Atqui si propriè hoc in diuinitatem competit, peculiare non erit Christo, sed commune cum Patre & Spiritu: quando non alia est vnius quàm alterius iustitia. Deinde quòd naturaliter ab æterno fuit, non congrueret dici nobis esse factum. Sed vt hoc demus, Deum nobis factum esse iustitiam, quî illud quod interpositum est conueniet factum esse à Deo? Hoc certè peculiare est Mediatoris personæ: quæ etsi in se continet diuinam naturam, hîc tamē insignitur proprio elogio, quo seorsum à Patre & Spiritu discernitur. Ridiculè verò in verbo vno Ieremię triumphat, vbi promittit Iehouam fore nostram iustitiam. Atqui nihil inde aliud eliciet nisi Christum, qui nostra est iustitia, esse Deum manifestatum in carne. Alibi retulimus ex concione Pauli, Deum sibi acquisiisse Ecclesiam suo sanguine. Siquis inde inferat, sanguinem quo expiata sunt peccata esse diuinum, & diuinæ naturæ, quis tam fœdum errorem ferat? Atqui hoc tam puerili cauillo se omnia adeptum esse putat Osiander, tumet, exultat, multásque paginas farcit suis ampullis. quum tamen simplex sit & expedita solutio, Iehouam quidem, vbi factus fuerit germen Dauidis, fore piorum iustitiam: sed quo sensu, docet Iesaias, Cognitione sui iustificabit multos iustus seruus meus. Notemus Patrem loqui, Filio attribuere iustificandi partes: causam addere, quòd iustus sit: modum vel medium (vt loquuntur) locare in doctrina qua Christus cognoscitur. Nam vocem דעת passiuè accipere commodius est. [Hinc colligo Christum esse factum iustitiam quādo serui speciem induit: secundò nos iustificare quatenus obsequentem se Patri præbuit: ac proinde non secundùm diuinam naturam hoc nobis præstare, sed pro dispensationis sibi iniunctæ ratione. Etsi enim solus Deus fons est iustitiæ, nec aliter quàm eius participatione sumus iusti: quia tamen infœlici dissidio ab eius iustitia alienati sumus, necesse est descendere ad hoc inferius remedium, vt nos Christus mortis & resurrectionis suæ virtute iustificet.

Iere. 51. b. 10

Act. 20. f. 28

Iesa. 53. d. 11

9 Si obiiciat, opus hoc sua præstantia superare hominis naturam, ideóque non posse nisi diuinæ naturæ adscribi, prius concedo: in hoc secundo dico eum inscitè hallucinari. Nam etsi neque sanguine suo animas nostras purgare, neque Patrem suo sacrificio placare, neque à reatu absoluere nos poterat Christus, nec denique munus sacerdotis peragere, nisi verus fuisset Deus, quia tāto oneri impar erat carnis facultas: certum tamen est his omnibus perfunctum esse

ctum esse secundùm humanam naturam. Quomodo enim iustificati sumus si quæritur, respondet Paulus, Christi obedientia. An verò aliter obediuit quàm assumpta serui figura? Vnde colligimus, in carne eius exhibitam nobis esse iustitiam. Similiter in aliis verbis (quæ sæpiùs citare quomodo Osiandrum non pudeat valde miror) non alibi statuit iustitiæ fontẽ quàm in carne Christi. Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Iustitiam Dei inflatis buccis attollit Osiander, & triumphum canit, quasi euicerit esse spectrum illud suum essentialis iustitiæ: quum longè aliud verba sonent, iustos esse nos expiatione per Christum facta. Iustitiam Dei accipi pro ea quæ Deo probatur, notum esse debuerat elementariis: sicuti apud Iohannem confertur gloria Dei hominum gloriæ. Scio, interdum vocari Dei iustitiam, cuius est ipse author, & qua nos donat: sed hoc loco nihil aliud intelligi quàm nos mortis Christi piaculo suffultos apud Dei tribunal stare, sani lectores me tacente agnoscunt. Neque in voce tantum est momenti, modò nobiscum de hoc consentiat Osiander, nos in Christo iustificari quatenus pro nobis factus est expiatrix victima: quod à diuina eius natura abhorret. Qua etiam ratione, vbi iustitiam & salutem quam nobis attulit, obsignare vult Christus, certum eius pignus in carne sua proponit. Vocat quidem se panem viuum: sed modum explicans, adiungit, carnem suam esse verè cibum, & sanguinem verè potum. Quæ ratio docendi in sacramentis perspicitur: quæ etsi fidem nostram ad totum Christum non dimidium dirigunt, simul tamen iustitiæ & salutis materiam in eius carne residere docent. non quòd à seipso iustificet aut viuificet merus homo, sed quia Deo placuit, quod in se absconditum & incomprehensibile erat, in Mediatore palàm facere. Vnde soleo dicere Christum esse nobis quasi expositum fontem, vnde hauriamus quod alioqui sine fructu lateret in occulta illa & profunda scaturigine, quæ in Mediatoris persona ad nos emergit. Hoc modo & sensu non inficior Christum, vt est Deus & homo, nos iustificare, commune esse etiam hoc opus Patris & Spiritus sancti, denique iustitiam, cuius nos consortes facit Christus, æternam esse Dei æterni iustitiam, modò firmis & apertis quas citaui rationibus cedat.

Rom. 5. d.19

Iohã.12. f.43

10 Porrò ne suis cauillis decipiat imperitos, fateor hoc tam incomparabili bono nos priuari donec Christus noster fiat. Coniunctio igitur illa capitis & membrorum, habitatio Christi in cordibus nostris, mystica denique vnio à nobis in summo gradu statuitur: vt Christus noster factus, donorum quibus præditus est nos faciat consortes. Non ergo eum extra nos procul speculamur, vt nobis imputetur eius iustitia: sed quia ipsum induimus, & insiti sumus in eius corpus, vnum denique nos secum efficere dignatus est: ideo iustitiæ societatẽ nobis cum eo esse gloriamur. Ita refellitur Osiandri calumnia, fidem à nobis censeri iustitiam: quasi

Christum spoliemus iure suo, quum dicimus fide nos ad eum vacuos accedere, vt eius gratiæ locū demus, quo nos ipse solus impleat. Sed Osiander hac spirituali cōiunctione spreta, crassam mixturam Christi cum fidelibus vrget: atque ideo Zuinglianos odiosè nominat quicunque non subscribunt fanatico errori de essentiali iustitia: quia non sentiant Christum in Cœna substantialiter comedi. Mihi verò probrum hoc audire ab homine superbo suísque præstigiis dedito summa gloria est. quanquam non me solum, sed quos modestè venerari debuerat scriptores orbi satis cognitos perstringit. Mea verò nihil refert, qui priuatam causam non ago, quò synceriùs hāc causam ago, qui liber sum ab omni prauo affectu. Quòd ergo essentialem iustitiā & essentialem in nobis Christi habitationē tam importunè exigit, huc spectat, primùm vt crassa mixtura se Deus in nos transfundat, sicuti in Cœna carnalis manducatio ab ipso fingitur, deinde vt iustitiam suam nobis inspiret, qua realiter simus cum ipso iusti: quandoquidem secundùm ipsum iustitia hæc tam est Deus ipse quàm probitas, vel sanctitas, vel integritas Dei. Non multū operæ impendam diluendis quæ adducit testimoniis, quæ perperam à cælesti vita ad statum præsentem detorquet.

2.Pet.1.a.4 Per Christum (inquit Petrus) donata sunt nobis pretiosa & maxima promissa, vt cōsortes efficeremur diuinæ naturę. Quasi verò nunc simus quales Euangelium fore promitit vltimo Christi

1.Iohā.3.a.2 aduentu: imò admonet Iohannes tūc nos Deum visuros sicuti est, quia similes ei erimus. Tantùm exilem gustum dare volui lectoribus, data opera me supersedere ab his nugis, non quòd difficile sit eas diluere, sed quia nolo molestus esse in labore superuacuo.

11 Cæterùm in secundo membro plus veneni latet, vbi nos vnà cum Deo iustos esse docet. Satis iam me probasse arbitror, quanuis non tam pestiferum esset hoc dogma, quia tamen frigidum & ieiunum est, suáque vanitate diffluit, sanis & piis lectoribus meritò debere esse insipidū. Verùm hæc minimè tolerabilis est impietas, prætextu duplicis iustitiæ labefactare salutis fiduciam, & nos raptare supra nubes, ne gratiā expiationis fide amplexi, Deum quietis animis inuocemus. Ridet eos Osiander qui Iustificari docent esse verbum forense: quia oporteat nos re ipsa esse iustos. nihil etiam magis respuit quàm nos iustificari gratuita imputatione. Agedum, si nos Deus nō iustificat absoluendo & ignoscendo, quid

2.Cor.5.d.21 sibi vult illud Pauli? Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatū fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Primùm obtineo, iustos censeri qui Deo reconciliantur. modus inferitur, quòd Deus ignoscēdo iustificet: sicuti alio loco iustificatio accusationi opponitur. quæ antithesis clarè demonstrat sumptam esse loquendi formam à forensi vsu. Nec verò quisquam mediocriter in lingua Hebraica versatus (modò idem sedato sit cerebro) inde ortam esse phrasin hanc ignorat, deinde quorsum tendat &

quid valeat. Iam verò mihi respondeat Osiander, vbi dicit Paulus describi à Dauide iustitiam sine operibus in his verbis, Beati quorum remissę sunt iniquitates: sitne plena hæc definitio, an dimidia. Certè Prophetam nõ adducit testem, ac si doceret partem iustitiæ esse veniam peccatorum, vel ad hominem iustificandum concurrere: sed totam iustitiam in gratuita remissione includit, beatum hominem pronuntians cuius tecta sunt peccata, cui remisit Deus iniquitates, & cui trãsgressiones non imputat: fœlicitatẽ eius inde æstimat & censet, quia hoc modo iustus est non re ipsa, sed imputatione. Excipit Osiander, cõtumeliosum hoc fore Deo, & naturæ eius contrarium, si iustificet qui re ipsa impii manẽt. Atqui tenendum memoria est quod iam dixi, non separari iustificandi gratiam à regeneratione, licet res sint distinctæ. Sed quia experientia plus satis notum est, manere semper in iustis reliquias peccati, necesse est longè aliter iustificari quàm reformantur in vitæ nouitatem. Nam hoc secundum sic inchoat Deus in electis suis, totóque vitæ curriculo paulatim, & interdum lẽtè in eo progreditur, vt semper obnoxii sint apud eius tribunal mortis iudicio. Iustificat autẽ non ex parte, sed vt liberè, quasi Christi puritate induti, in cælis compareant. Neque enim conscientias pacaret aliqua iustitiæ portio: donec statutum sit nos Deo placere: quia sine exceptione iusti coram ipso sumus. Vnde sequitur peruerti & funditus euerti iustificationis doctrinam vbi animis iniicitur dubitatio, concutitur fiducia salutis, libera & intrepida inuocatio remoram patitur: imò vbi non stabilitur quies & tranquilitas cum spirituali gaudio. Vnde Paulus à repugnantibus arguit, hæreditatem nõ esse ex Lege: quia hoc modo exinanita esset fides, quæ si operum respectum habeat, labascit: quando nemo ex sanctissimis illic reperiet in quo confidat. Hoc discrimen iustificandi & regenerandi (quæ duo confundens Osiander, duplicem iustitiam nominat) pulchrè exprimitur à Paulo. nam de reali suâ iustitia loquens, vel de integritate qua donatus erat (cui Osiander titulum imponit essentialis iustitiæ) flebiliter exclamat, Miser ergo! quis me liberabit ex corpore mortis huius? Ad iustitiam verò confugiens quæ in sola Dei misericordia fundata est, magnificè & vitæ & morti, & probris, & inediæ, & gladio rebúsque omnibus aduersis insultat. Quis accusabit cõtra electos Dei, quos ipse iustificat? Certò enim persuasus sum quòd nihil nos separabit ab amore eius in Christo. Iustitiã sibi esse clarè prædicat quæ sola ad salutem in solidum sufficiat coram Deo, vt gloriandi fiduciæ non deroget ac nihil remoræ iniiciat misera illa seruitus, cuius sibi cõscius sortem suam paulò antè deflebat. Hæc diuersitas satis nota est adeóque familiaris sanctis omnibus qui sub onere iniquitatum gemunt, & interea victrice fiducia emergunt supra omnes metus. Quòd autẽ obiectat Osiander, dissentaneum esse à natura Dei, in eum recidit. nam etsi duplici iustitia tanquam pellita vestę sanctos vestit, fateri tamen cogitur, sine peccatorum

Rom. 4. *a.*7 *Psal.* 32. *a.*1

Rom, 4. *c.*14 *Galat.* 3. *c.*18.

Rom. 7. *d.*24 *Rom.* 8. *f.*33

remissione neminem placere Deo. Quod si verum est, saltem concedat secundùm ratam partem imputationis (vt loquuntur) iustos censeri qui reipsa non sunt. Quousque autem extendet peccator acceptationem hanc gratuitam, quæ subrogatur in locum iustitiæ: ex deunce, an ex vncia? Ambiguus profectò & vacillans in hanc & in hanc partem pendebit: quia non licebit quantum ad fiduciam necessarium erit iustitiæ sibi sumere. Bene est quòd huius causæ non est arbiter, qui Deo legem vellet præscribere. Cæterùm illud

Psal. 51. a.6 stabit fixum, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quum iudicaris. Quantæ autem arrogātiæ est damnare summum iudicem

Exod. 33. d.19 quum gratis absoluit, ne valeat illud responsum, Miserebor cuius miserebor? Et tamen Mosis intercessio, quam hac voce compescuit Deus, non eò tendebat ne cui parceret, sed vt omnes pariter, abolito reatu, quãuis obnoxii culpę essent, absolueret. Ac nos quidem dicimus ideo sepultis peccatis iustificari coram Deo perditos: quia (vt peccatum odio habet) nō potest amare nisi quos iustificat. Sed hæc est mirabilis iustificandi ratio, vt Christi iustitia tecti non exhorreant iudiciū quo digni sunt, & dum seipsos meritò damnant, iusti extra se censeantur.

12 Monendi tamē sunt lectores, vt ad mysterium, quod se illos celare nolle iactat, sedulò aduertant. Postquam enim diu & prolixè contendit non sola imputatione iustitiæ Christi nos fauorem consequi apud Deum, quia hoc ei impossibile esset habere pro iustis qui non sunt: (vtor eius verbis) tandem concludit Christum non humanæ naturæ sed diuinæ respectu datum nobis esse in iustitiam: & quanuis hæc nonnisi in persona Mediatoris reperiri queat, esse tamen non hominis sed Dei iustitiam. Non colligat nunc suum funiculum ex duabus iustitiis, sed planè iustificādi officium adimit humanæ Christi naturæ. Operæpretium autem est tenere qua ratione pugnet. Dicitur eodem loco Christus factus in sapientiam: quod non conuenit nisi æterno sermoni. Ergo nec Christus homo iustitia est. Respondeo, vnigenitum Dei Filium æternam quidem fuisse eius sapientiam, sed diuerso modo nomen

Colos. 2. a.3 hoc ei attribui apud Paulum, quia in ipso reconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Quod ergo apud Patrem habebat, nobis manifestauit: & ita non ad essentiam Filii Dei, sed ad vsum nostrum refertur quod dicit Paulus, & humanę Christi naturæ rite aptatur: quia etsi lux in tenebris lucebat antequam carnem indueret, erat tamen lux abscondita, donec prodiit idem Christus in

Iohan. 8. b.12 natura hominis, sol iustitiæ: qui se ideo lucem mundi appellat. Stultè etiam ab eo obiicitur, iustificandi virtutem tam Angelis quàm hominibus longè superiorem esse: quando hoc non ex dignitate creaturæ cuiusquam, sed ex Dei ordinatione pendet. Si Angelis libeat Deo satisfacere, nihil proficient: quia non sunt ad

Galat. 3. b.13 hoc destinati. homini autem Christo hoc singulare fuit, qui Legi subiectus est vt nos à maledictione Legis redimeret. Nimis etiam

improbè

improbè calumniatur eos qui negant Christum secundùm diuinam naturam esse nobis iustitiam, relinquere vnam tantùm partem de Christo: & (quod deterius est) facere duos Deos: quia etsi fatentur Deum habitare in nobis, reclamant tamen non esse nos iustos iustitia Dei. Neque enim si Christum, quatenus mortem subiit vt destrueret eum qui habebat mortis imperium, vocamus authorem vitæ, protinus totum ipsum, vt est Deus in carne manifestatus, fraudamus hoc honore: sed tantùm distinguimus quomodo ad nos perueniat iustitia Dei, vt ea fruamur. in quo nimis fœdè lapsus est Osiander. Neque verò negamus, quod nobis in Christo palàm est exhibitum, ab arcana Dei & gratia & virtute manare: neque de eo pugnamus quin iustitia, quam nobis Christus confert, iustitia Dei sit, quæ ab ipso proficiscitur: sed constanter illud tenemus, nobis in morte & resurrectione Christi esse iustitiam & vitam. Omitto pudendam illam locorum congeriem, qua sine delectu atque etiam sine communi sensu onerauit lectores, vbicunque fit iustitiæ mentio, debere hanc essentialem intelligi. sicuti vbi Dauid Dei iustitiam ad ferendas sibi suppetias implorat, quum id faciat plus centies, tot sententias corrumpere non dubitat Osiãder. Nihilo etiam firmius est quod obiectat, iustitiam propriè dici & rectè qua ad rectè agendum mouemur, solum verò Deum operari in nobis & velle & perficere. Neque enim negamus quin reformet nos Deus Spiritu suo in vitæ sanctitatem & iustitiam: sed primò videndum est faciátne hoc per se & immediatè, an verò per manum Filii sui, penes quem omnem Spiritus sancti plenitudinem deposuit, vt sua abundantia membrorum inopiæ subueniret. Deinde quanuis ex occulto diuinitatis fonte prodeat ad nos iustitia, non tamen sequitur, Christum, qui in carne se propter nos sanctificauit, secundùm diuinam naturam nobis iustitiam esse. Non minus friuolum est quod adducit, Christum ipsum diuina iustitia fuisse iustum: quia nisi eum voluntas Patris impulisset, ne ipse quidem iniunctis sibi partibus satisfecisset. Nam etsi alibi dictum fuit omnia Christi ipsius merita fluere ex mero Dei beneplacito, nihil hoc tamen ad phantasma quo suos & simplicium oculos fascinat Osiander. Quis enim colligere permittat, quia fons & principium iustitiæ nostræ Deus est, essentialiter nos esse iustos, & essentiam iustitiæ Dei in nobis habitare? In redimenda Ecclesia (inquit Iesaias) Deus iustitiam suam induit quasi loricam. an vt Christum armis spoliaret, quæ dederat, ne esset perfectus redemptor? Atqui nihil aliud voluit Propheta, quàm Deum extra se nihil mutuatum esse, neque fuisse vllo subsidio adiutum ad nos redimendos. Quod aliis verbis breuiter signauit Paulus, salutem nobis dedisse in ostensionem suæ iustitiæ. Sed hoc minimè euertit quod alibi docet, nos vnius hominis obedientia iustos esse. Denique quisquis duplicem iustitiam inuoluit, ne quiescant miseræ animæ in mera & vnica Dei miseri

Heb. 2. d.14

Philip. 2. b.13

Iohã. 17. c.19.

Iesa. 59. d.17

Rom. 3. d.25

Rom. 5. d.19

cordia, Christum implexis spinis per ludibrium coronat.

13 Sed quoniam bona pars hominum iustitiam ex fide & operibus compositam imaginatur, præmonstremus id quoque, sic inter se differre fidei operúmque iustitiam, vt altera stante necessariò altera euertatur. Dicit Apostolus se omnia pro stercoribus reputasse vt Christum lucrifaceret, & in illo reperiret non habens suam iustitiam quæ est ex Lege, sed quæ est ex fide Iesu Christi, iustitiam quæ est ex Deo per fidem. Vides & contrariorum esse hîc comparationem, & indicari propriam iustitiam oportere pro derelicto haberi ab eo qui velit Christi iustitiam obtinere. Quarè alibi hanc Iudæis ruinæ causam fuisse tradit, quòd suam volentes iustitiam stabilire, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti. Si propriam iustitiam stabiliendo, Dei iustitiam excutimus: vt hãc consequamur, oportet profectò illam penitus aboleri. Idipsum quoque ostendit quum negat per Legem excludi gloriationem nostram, sed per fidem. Vnde sequitur, quantisper manet quantulacunque operum iustitia, manere nobis nonnullam gloriandi materiam. Iam si fides omnem gloriationem excludit, cum iustitia fidei sociari nullo pacto iustitia operũ potest. In hunc sensum tam clarè loquitur quarto capite ad Rom. vt nullum cauillis aut tergiuersationibus locum relinquat. Si operibus, inquit, iustificatus est Abraham, habet gloriam. Subiungit, Atqui non habet gloriam apud Deum. Consequens ergo est, non iustificatum esse operibus. Ponit deinde alterum argumentum à contrariis. Quum rependitur operibus merces, id fit ex debito, nõ ex gratia. Fidei autem tribuitur iustitia secundùm gratiam. Ergo id non est ex meritis operum. Valeat igitur eorum somnium qui iustitiam ex fide & operibus conflatam comminiscuntur.

Philip. 3. b. 8 — Rom. 10. a. 3 — Rom. 3. d. 27 — Rom. 4. a. 2

14 Subtile effugium habere se putant sophistæ, qui sibi ex Scripturæ deprauatione & inanibus cauillis ludos & delicias faciunt. nam opera exponunt, quæ literaliter tantùm & liberi arbitrii conatu extra Christi gratiam faciunt homines nondum regeniti. id verò ad opera spiritualia spectare negant. Ita secundùm eos tam fide quàm operibus iustificatur homo, modò ne sint propria ipsius opera, sed dona Christi & regenerationis fructus. Paulum enim non alia de causa ita loquutum, nisi vt Iudæos viribus suis fretos conuinceret stultè sibi arrogasse iustitiam, quũ solus Christi Spiritus eam nobis conferat, non studium ex proprio naturæ motu. Atqui non obseruant in antithesi legalis & Euangelicæ iustitiæ, quam alibi Paulus adducit, excludi quælibet opera, & quocunque ornentur titulo. Docet enim iustitiam Legis hanc esse, vt salutem obtineat qui præstitit quod Lex iubet: iustitiam verò fidei, si credimus Christum esse mortuum, & resurrexisse. Ad hæc, videbimus postea suo loco, diuersa esse Christi beneficia, sanctificationem & iustitiam. Vnde sequitur ne spiritualia quidem opera in calculum venire, vbi vis iustificandi fidei adscribitur. Nec verò Paulus, vbi ne-

Rom. 10. a. 5. b. 9 — Galat. 3. b. 11. 12

vbi negat(quod nuper citaui) Abraham habere cur glorietur apud Deum, quia operibus iustus non est, restringi hoc debet ad literalem & externam virtutum speciem, vel liberi arbitrii conatum: sed quanuis spiritualis & ferè Angelica fuerit Patriarchæ vita, non tamen suppetere operum merita, quæ illi iustitiam coram Deo acquirant.

15 Crassiùs paulò Scholastici, qui præparationes suas miscent: hi tamen non minùs prauo dogmate simplices & incautos imbuunt, sub prætextu Spiritus & gratiæ, misericordiam Dei, quæ sola trepidas animas placare potest, tegentes. Nos verò fatemur cum Paulo, iustificari apud Deum legis factores: sed quia à Legis obseruatione longè omnes absumus, hinc colligimus, quæ maximè ad iustitiam valere deberent opera, ideo nihil nos iuuare, quia illis destituimur. Quod ad vulgares Papistas pertinet vel Scholasticos, dupliciter hîc falluntur: & quòd fidem appellant conscientiæ certitudinem, in expectanda à Deo pro meritis mercede: & quòd gratiam Dei, non gratuitæ iustitiæ imputationem, sed Spiritum ad studium sanctitatis adiuuantem interpretantur. Legunt apud Apostolum, Accedētem ad Deum oportet primùm credere quòd Deus sit, deinde quòd remunerator sit quærentibus se. Sed non animaduertunt quis sit quærendi modus. In nomine verò Gratiæ eos hallucinari palàm fit ex eorum scriptis. Lombardus enim iustificationem per Christum nobis datam duobus modis interpretatur. Primùm, inquit, mors Christi nos iustificat, dum per eam excitatur charitas in cordibus nostris, qua iusti efficimur: deinde quòd per eandem extinctum est peccatum: quo nos captiuos distinebat Diabolus, vt iam non habeat vnde nos damnet. Vides vt Dei gratiam præcipuè in iustificatione consideret, quatenus ad bona opera per Spiritus sancti gratiam dirigimur. Voluit scilicet Augustini opinionem sequi: sed procul sequitur, atque etiam à recta imitatione multùm deflectit: quia & obscurat siquid ab illo perspicuè dictum est, & quod non adeò impurum in illo erat corrumpit. Scholæ in deterius semper aberrarunt, donec tandem præcipiti ruina deuolutæ sunt ad quendam Pelagianismum. Ac ne Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio per omnia recipienda est. Tametsi enim egregiè hominem omni iustitię laude spoliat, ac totam Dei gratiæ transcribit: gratiam tamen ad sanctificationem refert, qua in vitæ nouitatem per Spiritum regeneramur.

Hebr.11.a.6

Libr.3. Sen. distin.16.c.1

16 Scriptura autem, quum de fidei iustitia loquitur, longè aliò nos ducit: nempe vt ab intuitu operum nostrorum auersi, in Dei misericordiam ac Christi perfectionem tantùm respiciamus. Siquidem hunc iustificationis ordinem docet, quòd principio peccatorem hominem mera gratuitáque bonitate dignetur complecti Deus, nihil in ipso, quo ad misericordiam moueatur, reputans, nisi miseriam: quippe quem videt à bonis operibus prorsus

nudum ac vacuum: à seipso causam petens cur illi benefaciat, quòd peccatorem ipsum bonitatis suę sensu afficiat, qui de propriis operibus diffisus, totam salutis suæ summam in ipsius misericordiam reiiciat. Hîc est fidei sensus, per quem peccator in possessionem venit suæ salutis, dum ex Euangelii doctrina agnoscit Deo se reconciliatum: quòd intercedente Christi iustitia, impetrata peccatorum remissione, iustificatus sit: & quanquam Spiritu Dei regeneratus, non in bonis operibus, quibus incumbit, sed in sola Christi iustitia repositam sibi perpetuam iustitiam cogitat. Hæc vbi sigillatim expensa fuerint, perspicuam sententiæ nostræ explicationem reddent. Quanquam alio, quàm proposita sint, ordine meliùs digerentur. Sed parum interest, modò inter se ita cohæreant, vt rem totam ritè expositam certóque confirmatam habeamus.

17 Hîc memoria repetere conuenit quam priùs relationē constituimus inter fidem & Euangelium: quia inde iustificare dicitur fides, quòd oblatam in Euangelio iustitiam recipit & amplectitur. Quòd autem per Euangelium dicitur offerri, eo excluditur omnis operum consideratio. Quod cùm aliàs sæpe, tum duobus locis clarissimè Paulus demonstrat. nam ad Romanos Legem & Euan-

Rom. 10. *a.* 3

gelium inter se conferens, Iustitia, inquit, quæ ex Lege est, sic habet, Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. quæ autem fidei est iustitia salutem denuntiat: Si credideris in corde tuo, & ore confessus fueris Dominum Iesum, & quòd Pater illum suscitauit à mortuis. Vidésne vt Legis & Euangelii discrimen hoc faciat, quòd illa operibus iustitiam tribuat, hoc citra operum subsidium gratuitam largiatur? Insignis locus, & qui nos à multis difficultatibus extricare queat, si intelligamus, eam quę nobis per Euangelium donatur iustitiam, Legis conditionibus solutam esse. Hæc ratio est cur tanta repugnantiæ specie promissionem Legi non semel opponat: Si ex

Galat. 3. *c.* 18

Lege est hæreditas, iam non est ex promissione: & quæ eodem capite in hanc sententiam habentur. Certè & Lex ipsa suas habet promissiones. Quare in promissionibus Euangelicis distinctum aliquid ac diuersum esse oportet, nisi velimus fateri ineptam esse collationem. Quale autem istud erit, nisi quòd gratuitæ sunt, ac sola Dei misericordia suffultæ, quum Legis promissiones ab operum conditione pendeant. Neque hîc obganniat quispiam, repudiari quam ex proprio marte & libero arbitrio iustitiam obtrudere Deo volunt homines. quando sine exceptione docet Paulus

Rom. 8. *a.* 2

Legem iubendo nihil prodesse: quia nemo est qui impleat, non tantùm ex vulgo, sed ex perfectissimis quibusque. Dilectio certè pręcipuum est caput Legis: quum ad eam nos formet Spiritus Dei, cur non est nobis iustitiæ causa, nisi quòd in sanctis etiam mutila est, ideóque per se nihil pretii meretur?

Hab. 2. 4 *Galat.* 3. *b.* 2

18 Secundus locus est, Quòd ex Lege nemo iustificetur apud Deum, manifestum est. Quia iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Quomodo alioqui con-

qui constaret argumentum, nisi conueniat in calculum fidei non venire opera, sed prorsus separanda esse? Lex, inquit, est à fide diuersa. Quare? Propterea quòd ad illius iustitiam opera requiruntur. Ergo ad huius iustitiam sequitur non requiri. Ex ista relatione apparet, citra operum meritum, imò extra operum meritum iustificari qui fide iustificantur, quia fides eam quam Euangelium largitur iustitiam accipit. Euangelium autem eo à Lege differt, quòd operibus non alligat iustitiam, sed in sola Dei misericordia collocat. Simile est quod ad Romanos contendit, Abraham non habere gloriandi materiam, quia fides illi in iustitiam sit imputata. ac confirmationem subiicit, quòd tum fidei iustitiæ locus est vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces. Vbi (inquit) sunt opera, illis debitum præmium expenditur: quod datur fidei, gratuitum est. siquidem & verborum, quibus illic vtitur, sensus huc quoque pertinet. Quod subnectit aliquantò pòst, ideo ex fide nos obtinere hæreditatem, vt secundùm gratiam: hinc colligit gratuitam esse hæreditatem, quia fide percipitur. vnde id, nisi quia fides sine operum adminiculo, tota in Dei misericordiam recumbit? Atque eodem sensu haud dubiè alibi docet iustitiam Dei absque Lege manifestatam esse, quanuis testimonium habeat à Lege & Prophetis: quia exclusa Lege operibus adiuuari negat, nec operando nos eam consequi, sed vacuos accedere vt eam recipiamus.

Rom. 4. a.2

Rom. 3. c.21

19 Iam perspicit lector quanta æquitate doctrinam nostram hodie Sophistæ cauillentur, quum dicimus hominem sola fide iustificari. Fide iustificari hominem quia toties in Scriptura recurrit, negare non audent: sed quum nusquam exprimatur Sola, hanc adiectionem fieri non sustinent. Itáne? sed quid ad hæc Pauli verba respondebunt, vbi contendit non esse ex fide iustitiam, nisi sit gratuita? Quomodo gratuitum cum operibus conueniet? Quibus etiam calumniis eludent quod alibi dicit, in Euangelio Dei iustitiam manifestari? Si manifestatur in Euangelio iustitia, certè non lacera nec dimidia, sed plena & absoluta illic continetur. Lex ergo in ea locum non habet. Nec falsa modò, sed planè ridicula tergiuersatione in exclusiua particula consistunt. Annon enim satis solidè soli fidei tribuit omnia, qui operibus adimit? Quid sibi, amabò, volunt istæ loquutiones, Sine Lege manifestatam esse iustitiam, Iustificari gratis hominem, & sine operibus Legis? Hîc ingeniosum subterfugium habent: quod tametsi non excogitarunt ipsi, sed ab Origene & quibusdam veterum sumpserunt, ineptissimum tamen est. Opera Legis ceremonialia excludi garriunt, non moralia. Sic proficiunt assiduè rixando vt ne prima quidem dialecticæ elementa teneant. An putant delirare Apostolum dum ad eius sententiæ probationem locos istos adducit? Qui fecerit hæc homo, viuet in ipsis. Et, Maledictus omnis qui non impleuerit omnia quæ scripta sunt in volumine Legis. Nisi insaniant, non dicent promissam vitam ceremoniarũ cultoribus, nec denuntiatam

Rom. 4. a.2

Rom. 1. b.17

Rom. 3. c.21, & 24

Gal. 3. b. 10.12

maledictionem solis earum transgressoribus. Si sunt de Lege morali intelligendi: non dubium quin à iustificandi potestate moralia quoque opera excludantur. Eôdem spectant istæ ratiocinationes quibus vtitur. Quoniam per Legem cognitio peccati: ideo non iustitia. Quia Lex iram operatur, ergo non iustitiam. Quia Lex certam non potest reddere conscientiam, ideo nec iustitiam conferre valet. Quia imputatur fides in iustitiam, ergo non est operis merces iustitia, sed indebita donatur. Quia ex fide iustificamur, abscissa est gloriatio. Si data esset Lex quę posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia: sed Deus conclusit omnia sub peccato, vt promissio daretur credentibus. Nugentur si audeant, in ceremonias ista competere, non in mores. atqui pueri quoque ipsi explodere tantam impudentiam. Maneat ergo nobis certum, de Lege tota verba fieri, quando Legi derogatur iustificandi facultas.

Rom.3. c.20, & 4, c.15

Gal.3. d.21

20 Siquis autem miretur cur tali adiectione vsus sit Apostolus, non contentus opera nominasse: in promptu est ratio. Siquidem vt tanti æstimentur opera, pretium à Dei approbatione magis quàm à propria dignitate illud habent. Quis enim operum iustitiam Deo venditare audeat, nisi quam ipse approbarit? quis tanquam illis debitam reposcere mercedē, nisi quam ille promiserit? Habent ergo id ex Dei beneficentia, quòd & iustitiæ titulo & mercede digna habentur. atque adeò hac vna ratione valent, dum per ipsa propositum est obedientiam Deo exhibere. Quare vt probet alibi Apostolus, Abraham iustificari ex operibus non potuisse, allegat, ferme quadringentis demum & triginta annis post percussum fœdus latam esse Legem. Riderent huiusmodi argumentum imperiti, quòd ante promulgationem Legis potuerint esse iusta opera: sed quia operibus nonnisi ex Dei testimonio ac dignatione tantum inesse momenti nouerat, pro confesso assumpsit, ante Legem vim iustificandi nō habuisse. Habemus cur opera Legis nominatim exprimat, dum vult illis detrahere iustificationem: quia scilicet de illis solis controuersia moueri potest. Quanquam & sine adiectione quælibet interdū opera excipit, vt quum Dauidis testimonio beatitudinem homini assignari dicit cui Deus sine operibus imputat iustitiam. Facere ergo nullis cauillis possunt quin generalem exclusiuam obtineamus. Ac frustra etiam friuolam subtilitatem captant, iustificari nos sola fide quæ per dilectionem operatur, vt nitatur charitate iustitia. Fatemur quidem cum Paulo, non aliam fidem iustificare quàm illam charitate efficacem: sed ab illa charitatis efficacia iustificandi vim non sumit. Imò non alia ratione iustificat, nisi quia in communicationem iustitiæ Christi nos inducit. Alioqui excideret id totum quod tanta contentione Apostolus vrget. Et qui operatur (ait) non imputatur merces secundùm gratiam, sed secundùm debitum. Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur sua fides ad iustitiam. Poterátne euidentiùs loqui quàm sic

Galat.3. c.17

Rom.4. a.6

Galat.5. a.6

Rom.4. a.4

agendo

agendo? nullam esse fidei iustitiam, nisi vbi nulla sunt opera quibus debeatur merces: ac tum demum fidem imputari in iustitiam, vbi per indebitam gratiam iustitia confertur.

21 Nunc illud quàm verum sit excutiamus, quod in finitione dictum est, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet. Semper ad illud axioma redeundum est, vniuersis iram Dei incumbere, quandiu peccatores esse perseuerant. Id eleganter significauit Iesaias his verbis, Non est abbreuiata manus Domini, vt seruare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates vestræ dissidium fecerunt inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiat. Audimus peccatum esse diuisionem inter hominem & Deum, vultus Dei auersionem à peccatore. nec fieri aliter potest: quandoquidem alienum est ab eius iustitia quicquam commercii habere cum peccato. Vnde Apostolus inimicum esse Deo hominem docet, donec in gratiam per Christum restituitur. Quem ergo Dominus in coniunctionem recipit, eum dicitur iustificare: quia nec recipere in gratiam, nec sibi adiungere potest quin ex peccatore iustum faciat. Istud addimus, fieri per peccatorum remissionem. Nam si ab operibus æstimentur quos sibi Dominus reconciliauit, reperientur etiamnum reuera peccatores, quos tamen peccato solutos purósque esse oportet. Constat itaque, quos Deus amplectitur, non aliter fieri iustos nisi quòd abstersis peccatorum remissione maculis purificantur: vt talis iustitia vno verbo appellari queat peccatorum remissio.

Iesa. 59. a.7

Rom. 5. b.8

22 Vtrunque horum pulcherrimè liquet ex istis Pauli verbis quæ iam recitaui, Erat Deus in Christo mūdum sibi reconcilians, non imputans hominibus sua delicta, & deposuit apud nos verbum reconciliationis. Deinde summam suæ legationis subdit, Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt iustitia Dei efficeremur in illo. Iustitiam & reconciliationē hîc promiscuè nominat, vt alterum sub altero vicissim contineri intelligamus. Modum autem assequendæ huius iustitiæ docet, dum nobis delicta non imputantur. Quare ne posthac dubites quomodo nos Deus iustificet, quum audis reconciliare nos sibi, non imputando delicta. Sic ad Romanos, Dauidis testimonio probat homini imputari iustitiam sine operibus, quia ille beatum pronuntiat hominem cuius remissæ sunt iniquitates, cuius tecta sunt peccata, cui Dominus non imputauit delicta. Beatitudinem proculdubio pro iustitia illic ponit. eam quum asserat in remissione peccatorum consistere, non est cur aliter ipsam definiamus. Proinde Zacharias pater Iohannis Baptistæ cognitionem salutis in remissione peccatorum positam canit. Quam regulam sequutus Paulus in cōcione quam de salutis summa apud Antiochenos habuit, conclusisse in hunc modum à Luca narratur, Per hunc remissio

2. Cor. 5. d.19

Ibidē 21

Rom. 4. a.6

Psal. 32

Luc. 1. g. 77

Acto. 13. f.38

peccatorum vobis annuntiatur: & ab omnibus iis à quibus non potuiſtis iuſtificari in Lege Moſis, in hunc omnis qui credit, iuſtificatur. Sic remiſſionem peccatorum cõnectit Apoſtolus cum iuſtitia vt idem prorſus eſſe oſtendat. vnde meritò ratiocinatur, gratuitam eſſe nobis iuſtitiã quam indulgentia Dei obtinemus. Neque inuſitata videri debet loquutio, iuſtos non operibus, ſed gratuita acceptione eſſe fideles coram Deo: quum & toties occurrat in Scriptura, & veteres etiam interdum ſic loquantur. Sic enim alicubi Auguſtinus, Sanctorum iuſtitia in hoc mundo magis peccatorum remiſſione conſtat quàm perfectione virtutum. Cui reſpondent præclaræ Bernardi ſententiæ, Non peccare, Dei iuſtitia eſt: hominis autem iuſtitia, Dei indulgentia. Antè autem aſſeruerat Chriſtum nobis eſſe iuſtitiam in abſolutione, ideóque ſolos eſſe iuſtos qui veniam ex miſericordia conſequuti ſunt.

Libro de Ciuitate Dei, cap. 27.
Serm. 23. in Cant.
Serm. 22.

23 Hinc & illud conficitur, ſola interceſſione iuſtitiæ Chriſti nos obtinere vt coram Deo iuſtificemur. Quod perinde valet acſi diceretur, hominem non in ſeipſo iuſtum eſſe, ſed quia Chriſti iuſtitia imputatione cum illo cõmunicatur, quod accurata animaduerſione dignum eſt. Siquidem euaneſcit nugamẽtum illud, ideo iuſtificari hominem fide, quoniam illa Spiritum Dei participat quo iuſtus redditur, quod magis eſt cõtrarium ſuperiori doctrinæ quàm vt conciliari vnquam queat. Neque enim dubium quin ſit inops propriæ iuſtitiæ qui iuſtitiã extra ſeipſum quærere docetur. Id autem clariſſimè aſſerit Apoſtolus, quum ſcribit eum qui peccatum non nouerat, pro nobis hoſtiam peccati expiatricem eſſe factum, vt efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. Vides non in nobis, ſed in Chriſto eſſe iuſtitiam noſtram: nobis tãtùm eo iure competere quia Chriſti ſumus participes. ſiquidem omnes eius diuitias cum ipſo poſſidemus. Nec obſtat quod alibi docet, damnatum eſſe de peccato peccatum in Chriſti carne, vt iuſtitia Legis compleretur in nobis. vbi non aliud complementum deſignat quàm quod imputatione conſequimur. Eo enim iure cõmunicat nobiſcum Dominus Chriſtus ſuam iuſtitiam, vt mirabili quodam modo, quantum pertinet ad Dei iudicium, vim eius in nos transfundat. Aliud non ſenſiſſe abunde liquet ex altera ſententia, quam paulo antè poſuerat, Quemadmodum per vnius inobediẽtiam conſtituti ſumus peccatores, ita per obedientiam vnius iuſtificari. Quid aliud eſt in Chriſti obedientia collocare noſtram iuſtitiam, niſi aſſerere eo ſolo nos haberi iuſtos, quia Chriſti obedientia nobis accepta fertur, acſi noſtra eſſet? Quare mihi elegantiſſimè videtur Ambroſius huius iuſtitiæ paradigma in benedictione Iacob ſtatuiſſe. nempe quemadmodum ille primogenituram à ſeipſo non meritus, habitu fratris occultatus, eiúſq; veſte indutus, quæ optimum odorẽ ſpirabat, ſeipſum inſinuauit patri, vt ſuo cõmodo ſub aliena perſona benedictionem acciperet: ita nos ſub Chriſti primogeniti noſtri fratris pretioſa puritate deliteſcere, vt teſtimonium iuſtitiæ

2. Cor. 5. d. 21
Rom. 8. a. 3
Rom. 5. d. 19
Lib. 2. de Iacob. & Vita bea. cap. 2

iustitiæ à conspectu Dei referamus. Verba Ambrosii sunt, Quòd Isaac odorem vestium olfecit, fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide, quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quę meretur veniam delictorum. Et sanè ita res habet. nam quo in salutem coram facie Dei compareamus, bono eius odore fragrare nos necesse est, & eius perfectione vitia nostra obtegi ac sepeliri.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes. CAP. XII.

AEC omnia tametsi luculentis testimoniis verissima esse patet, tamen quàm necessaria sint, non priùs nobis clarè constiterit, quàm ea nobis ob oculos posuerimus quæ totius disputationis fundamenta esse debent. Principiò ergo nobis succurrat illud: non de humani fori iustitia sed cælestis tribunalis sermonem esse institutum: ne ad modulum nostrum metiamur, qua operum integritate diuino iudicio satisfiat. Atqui mirum est quãta temeritate & audacia id vulgò definiatur. Quinetiam videre est vt nulli confidentiùs, & plenioribus, quod aiunt, buccis de operum iustitia garriant, quàm qui vel palpabilibus morbis prodigiosè laborant, vel intercutibus crepant vitiis. Id fit quia Dei iustitiam non cogitant, cuius vel si minimo sensu afficerentur, nunquam tanto eam ludibrio haberent. Atqui certè vltra modum floccipenditur, si talis támque perfecta non agnoscitur vt nihil ei acceptum sit nisi omni ex parte integrum & absolutum, nulláque sorde inquinatum. quale in homine reperire nec licuit vnquam, nec licebit. Facile est scilicet ac promptum cuilibet, in scholarum vmbraculis de operum dignitate ad iustificandos homines nugari: sed vbi in conspectum Dei ventum est, facessant tales deliciæ, oportet. quia res illic agitur seriò, non ludicra λογομαχία exercetur. Huc, huc referenda mens est, si volumus de vera iustitia cum fructu inquirere: quomodo cælesti iudici respondeamus, quum nos ad rationem vocauerit. Statuamus nobis iudicem illum, non qualem intellectus nostri sponte imaginantur, sed qui depingitur nobis in Scriptura: cuius scilicet fulgore obtenebrantur stellæ, cuius robore liquefiunt montes, cuius ira terra concutitur, cuius sapientia deprehenduntur in astutia sua prudentes, cuius puritate inquinantur omnia, cuius ferendæ iustitiæ nec Angeli pares sunt, qui nocentem non facit innocentem, cuius vindicta, quum semel accensa est, penetrat vsque ad inferni nouissima. Sedeat, inquam, ille ad examinanda hominum facta: quis securus ad eius thronum se sistet? quis habitabit cum igne deuorante? inquit Propheta: quis manebit cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, &c. Sed prodeat ille quisquis est. Imò verò facit illa responsio nequis prodeat. Ex aduerso enim terribilis

Vide præcipuè librũ Iob.

Iesa 33. b.14

Psa.130. a.3 vox insonat, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Pereundum sanè mox sit omnibus, vt alibi scribitur,
Iob 4.d. 17 Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur: aut purior erit factore suo? Ecce qui seruiũt ei non sunt fideles, & in angelis suis reperit prauitatem. Quantò magis qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur coram tinea?
Iob15.b. 15 A manè vsque ad vesperam succidentur. Item, Ecce, inter sanctos eius nemo est fidelis: & cæli non sunt mundi in conspectu eius. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam, iniquitatem? Fateor quidem in libro Iob mentionem fieri iustitiæ quæ excelsior est obseruatione Legis. atque hanc distinctionem tenere operæpretium est: quia etiamsi quis Legi satisfaceret, ne sic quidem staret ad examẽ illius iustitiæ quæ sensus omnes exuperat. Itaque etiam si Iob bene sibi conscius sit, attonitus tamen obmutescit: quia videt ne Angelica quidẽ sanctitate posse Deum placari, si ad summam trutinam reuocet eorum opera. Ego igitur iustitiam illam quam attigi, quia incomprehensibilis est, nunc omitto: sed tantùm dico, si exigitur vita nostra ad normam scriptæ Legis, nos esse plusquam socordes nisi horrenda formidine nos torqueant tot maledictiones, quibus nos expergefieri
Deu.27. d.26 voluit Deus: atque inter alias hæc generalis, Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro. Denique insipida vel diluta erit hæc tota disputatio, nisi se quisq; reum sistat coram cælesti iudice, & de sua absolutione solicitus, vltro se prosternat ac exinaniat.

2 Huc huc attollendi erant oculi, vt trepidare potiùs disceremus, quàm inaniter exultare. Facile quidem est, dum in hominibus subsistit comparatio, vt se quisque habere reputet quod alii contemnere non debeant: sed vbi ad Deum assurgimus, corruit dicto citiùs ac deperit fiducia illa. Atque id prorsus animæ nostræ erga Deum vsu venit, quod erga visibile cęlum corpori. acies enim oculi, quantisper rebus adiacentibus perlustrandis insistit, perspicientiæ suæ documenta capit: si in solem dirigitur, nimio eius fulgore perstricta & obstupefacta, non minorem in eius intuitu debilitatem sentit, quàm in rerum inferiorum aspectu robur. Ne fallamus ergo nos vana fiducia, etiamsi reliquis hominibus vel pares vel superiores nos esse ducimus: nihil id ad Deum, cuius ad arbitrium reuocanda est ista cognitio. Quòd si domari ferocia nostra monitionibus istis nequit, respondebit nobis quod Pharisæis
Luc.16. d.15 dicebat, Vos estis qui vos iustificatis coram hominibus. At quod hominibus altum est, abominabile est Deo. Eas nunc, & de iustitia tua tumidè inter homines glorieris, dum illam Deus è cælo
Psal.143 a.2 abominetur. Quid autem serui Dei, verè eruditi eius Spiritu? Ne intres in iudiciu cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs. Alter verò, quanquam sensu paulùm diuerso,
Iob9.a.2 Non poterit homo iustus esse cũ Deo: si voluerit contendere cum

eo, non

eo, non poterit respondere vnum pro mille. Hîc iam ad liquidum audimus, qualis sit Dei iustitia, cui scilicet nullis humanis operibus satisfiet: cui mille scelerum nos interroganti, vnius purgatio afferri non poterit. Talem nimirum iustitiam bene animo conceperat electum illud Dei organum Paulus, quum profiteretur se nihil sibi conscium esse, sed non in hoc iustificari. *1.Cor.4. a.4.*

3 Nec in sacris modò literis extant talia exempla: sed omnes pii scriptores hunc sibi sensum fuisse demõstrant. Sic Augustinus, Omnium, inquit, piorum sub hoc onere corruptibilis carnis & in hac vitæ infirmitate gementium vna spes est, quòd Mediatorem vnum habemus Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quid audimus? si vnica hæc illis spes est, vbi operum fiducia? Solam enim quum dicit, nullam aliam relinquit. Bernardus verò, Et re vera, vbi tuta firmáque infirmis requies & securitas, nisi in vulneribus Saluatoris? tãtò illic securior habito, quantò potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur: non cado, quia fundatus sum supra firmam petram. Peccaui peccatum graue. Turbatur conscientia: sed non perturbabitur, quia vulnerum Domini recordabor. Postea ex his concludit, Meritum proinde meum miseratio Domini. non sum planè meriti inops, quandiu non fuerit ille inops miserationum. Quòd si misericordiæ Domini multæ, multus ergo peræquè sum in meritis. Nunquid iustitias meas cantabo? Domine, meminero iustitiæ tuæ solius. Ipsa enim est & mea, nempe factus est mihi iustitia à Deo. Item alibi, Hoc totum hominis meritum, si totam spem ponat in eum qui totum hominem saluum facit. Similiter vbi pacem sibi retinens, gloriam relinquit Deo: Tibi, inquit, illibata maneat gloria: mecum bene agitur si pacem habuero. Abiuro gloriam prorsus: ne si vsurpauero quod meum non est, perdam & oblatum. Apertiùs etiam alio loco, De meritis quid solicita sit Ecclesia? cui de proposito Dei firmior suppetit securiórque gloriandi ratio? Sic non est quòd quæras, quibus meritis speremus bona, præsertim quum audias apud Prophetam, Non propter vos faciam, sed propter me, dicit Dominus. Sufficit ad meritum scire, quòd non sufficiant merita: sed vt ad meritum satis est de meritis non præsumere, sic carere meritis satis ad iudicium est. Quòd merita liberè vsurpat pro bonis operibus, ignoscendum est consuetudini. In fine verò consilium eius fuit terrere hypocritas, qui peccandi licentia contra Dei gratiam proteruiunt: sicuti mox se explicat, Fœlix Ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio absque meritis deest. Habet vnde præsumat, sed non merita. Habet merita, sed ad promerendum non præsumendum. Ipsum non præsumere nónne promereri est? Ergo eò præsumit securiùs quò non præsumit, cui ampla materies gloriandi est, misericordiæ Domini multæ.

Li.ad Bo.3.ca 5 *Sup.can. serm.61* *In Psal. Quihab. ser.15* *Ser.13.in Cant.* *Ser.68* *Ezec.36. c.22.f.39*

4 Ita est sanè. Hoc vnicum salutis asylum, in quo respirare tutò

possint, sentiunt exercitatę conscientię, vbi cum Dei iudicio negotium est, nam si quæ lucidissimæ videbantur noctu stellæ, splendorem suum perdūt solis aspectu, quid putamus vel rarissimæ hominis innocentiæ futurum, vbi ad Dei puritatem composita fuerit? Erit enim seuerissimum illud examen, quod in abditissimas quasque cordis cogitationes penetrabit: & quemadmodum ait Paulus, Reuelabit occulta tenebrarum, & abscondita cordium reteget: quod latitantem & restitantem conscientiam proferre coget omnia quæ nunc è memoria quoque nostra elapsa sunt. Vrgebit accusatór diabolus, conscius omnium flagitiorum ad quæ perpetranda nos impulerit: illic nihil proderunt externæ bonorum operum pompæ, quæ solæ nunc æstimantur: sola postulabitur voluntatis synceritas. Quare hypocrisis, non modò qua homo coram Deo sibi malè conscius, ostētare se apud homines affectat, sed qua sibi quisque coram Deo imponit (vt sumus ad nos palpandos adulandósque procliues) confusa concidet, vtcunque nunc plusquam temulenta audacia superbiat. Ad eiusmodi spectaculum qui sensum suum non dirigunt, suauiter quidem & placidè iustitiam sibi ad momentum adstruere possunt, sed quæ in iudicio Dei mox illis sit excutienda: non secus ac magnæ opes, per somnium cumulatæ, expergefactis euanescunt. Qui autem seriò, tanquam sub Dei conspectu, de vera iustitiæ regula quærent, illi certò comperient, omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamēta esse & sordes: & quæ iustitia vulgò habetur, eam apud Deum meram esse iniquitatem: quæ integritas censetur, pollutionem: quæ gloria ducitur, ignominiam.

1.Cor.4.a.5

5 Ab hac diuinæ perfectionis contemplatione ad nos sine blanditiis cæcóve amoris affectu respiciendos descendere ne pigeat. Mirum enim non est si tantopere cæcutiamus in hac parte, quum à pestilēti erga se indulgentia nemo nostrûm caueat, quam in nobis omnibus naturaliter hærere clamat Scriptura. Cuique viro, inquit Solomo, recta est via in oculis suis. Item, Omnes viæ hominis mundæ videntur in oculis eius. Quid autem? an ista hallucinatione absoluitur? imò verò (quemadmodum ibidem subiungit) Dominus ponderat corda: hoc est, dum homo ob externam quam prę se fert iustitiæ laruam se demulcet, interim Dominus latentem cordis impuritatem trutina sua examinat. Quum ergo talibus blandimentis adeò non proficiatur, ne illudamus nobis vltro in nostram perniciem. Quò autem nos probè excutiamus, necessariò ad Dei tribunal reuocanda est nostra conscientia. Illius enim luce omnino opus est ad detegenda, quæ alioqui nimis profundè latent, prauitatis nostræ inuolucra. Tum dilucidè demum perspiciemus quid ista valeant: longè abesse quin iustificetur coram Deo homo, putredo & vermis, abominabilis & vanus: qui bibit tāquam aquas iniquitatem. Nam quis poneret mundum, de immundo conceptum semine? ne vnus quidem. Tum & idipsum

Pro.21.a.2, & 16.a.2

Iob 15.b.16

Iob 14.a.4

id ipſum experiemur, quod de ſe Iob dicebat, Si innocentem me *Iob 9.c.*
oſtendere voluero, os meum condemnabit me: ſi iuſtum, prauum 20
comprobabit. Neque enim ad ſeculum vnum ſed ad omnia pertinet, quod Propheta de Iſraele olim querebatur, omnes quaſi oues *Ieſa.53.* erraſſe, vnumquenque declinaſſe in viam ſuam. Siquidem omnes *b.6* illic comprehendit ad quos peruentura eſſet redemptionis gratia. Atque eouſque procedere debet iſtius examinis rigor, donec in plenam conſternationem nos ſubegerit, eóque modo ad recipiendam Chriſti gratiam compararit. Fallitur enim qui putat ſe huius fruẽdæ eſſe capacẽ, niſi omnẽ priùs animi altitudinẽ deiecerit. Notũ eſt illud, Deũ ſuperbos cõfundere, humilibus dare gratiã. *1.Petr.5. b.5*

6 Quæ autem humiliandi noſtri ratio niſi vt toti inopes ac vacui Dei miſericordiæ locum demus? Nõ enim humilitatem voco, ſiquid nobis reſiduũ eſſe putamus. Et hactenus pernicioſam hypocriſin docuerũt qui hæc ſimul duo iunxêre, Humiliter de nobis ſentiendum coram Deo, & iuſtitiam noſtram aliquo loco habendam. Si enim contrà quàm ſentimus confitemur coram Deo, improbè illi mentimur. ſentire autem non poſſumus vt decet, quin prorſus quicquid videtur in nobis eſſe glorioſum conteratur. Quum ergo *Pſa.18.c* audis apud Prophetam, paratam eſſe ſalutem humili populo, deie *28* ctionẽ oculis ſuperborum: primùm cogita, ad ſalutem non patêre acceſſum niſi depoſita omni ſuperbia, & aſſumpta ſolida humilitate: deinde humilitatem illam non eſſe modeſtiam aliquam, qua Domino de iure tuo pilum cedas, (qualiter humiles vocantur corã hominibus qui nec ſe faſtuoſè efferunt, nec aliis inſultant, quũ tamen nonnulla excellentiæ conſciẽtia nitantur) ſed ſubmiſſionem non ſimulatam animi feriò miſeriæ inopiæque ſuæ ſenſu conſternati. Sic enim vbique verbo Dei deſcribitur. Quũ Dominus apud Sophoniam ſic loquitur, Auferam de te exultantem, reſiduum fa- *Sopho.3.* ciam in medio populi tui afflictum & pauperem, & ſperabunt in *c.11* Domino: annon apertè demonſtrat qui ſint humiles? Nempe qui ſuæ paupertatis cognitione afflicti iacent. Contrà ſuperbos vocat exultantes, quòd rebus proſperis læti homines ſoleant exultare. Humilibus verò, quos ſaluare inſtituit, nihil facit reliquum, niſi vt ſperẽt in Domino. Sic & apud Ieſaiam, Ad quem autem reſpiciam *Ieſa. 66* niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, ac trementem ſermones *a.2* meos? Item, Excelſus & ſublimis, habitãs æternitatem, & ſanctum *Idem 57.* nomen eius in excelſo & in ſancto habitans, & cum contrito hu- *c.15* milíque ſpiritu: vt viuificet ſpiritum humilium, & cor cõtritorum. Quum audis toties Contritionis nomen, intellige cordis vulnus, quod hominem humi poſtratum attolli non ſinat. Tali contritione vulneratum eſſe cor tuum decet, ſi velis cum humilibus, iuxta Dei ſententiã, exaltari. Id ſi non fit, humiliaberis potenti Dei manu in tuum pudorem & dedecus.

7 Ac verbis nõ cõtentus optimus Magiſter, in parabola velut in tabula, legitimæ humilitatis imaginẽ nobis repræſentauit, Pu-

Lucæ 18. *c*.13 blicanum enim profert, qui procul ſtans, nec oculos audens in cælum erigere, cum multo planctu orat, Domine, propitius eſto mihi peccatori. Ne putemus eſſe hæc fictæ modeſtiæ ſigna, quòd cælum non audet intueri, nec propiùs accedere, quòd pectus plangendo peccatorem ſe fatetur: ſed interioris affectus ſciamus eſſe teſtimonia. Ex aduerſo Pharifæum opponit, qui gratias agit Deo quòd non ſit ex vulgo hominum, aut raptor, aut iniuſtus, aut adulter: quoniam bis ieiunaret in ſabbatho, decimas daret omnium quę poſſidebat. Aperta cõfeſſione agnoſcit eſſe Dei donum quam habet iuſtitiam: ſed quia iuſtum ſe eſſe confidit, diſcedit à facie Dei ingratus & odioſus. Publicanus ſuæ iniquitatis agnitione iuſtificatur. Hinc videre licet quanta ſit humiliationis noſtræ gratia coram Domino: vt non pateat ſuſcipiendæ eius miſericordiæ pectus, niſi omni propriæ dignitatis opinione prorſus vacuum. Hæc vbi occupauit, illi claudit aditum. Quod necui dubium foret, cum *Ieſa*.61. *a*.1 hoc mandato dimiſſus eſt Chriſtus à Patre in terram, vt euangelizaret pauperibus, mederetur contritis corde, prædicaret captiuis libertatem, clauſis apertionem, conſolaretur lugentes: daret illis gloriam pro cinere, oleum pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris. Secundùm iſtud mandatum, nonniſi laborantes & onera*Matt*.11. *d*.28, & *9*.*b*.13 tos ad participandam ſuam beneficentiam inuitat. Et alibi, Non veni ad iuſtos vocandos, ſed peccatores.

8 Ergo ſi Chriſti vocationi locum dare libet, faceſſat procul omnis à nobis tum arrogantia, tum ſecuritas. Illa ex ſtulta propriæ iuſtitiæ perſuaſione naſcitur, vbi homo ſe habere aliquid putat cuius merito apud Deum cõmendetur. hæc etiam ſine vlla operum perſuaſione eſſe poteſt. Multi enim peccatores, quia vitiorũ dulcedine inebriati, Dei iudicium non cogitãt, tanquã veterno quodam obſtupefacti iacent, ne aſpirent ad oblatam ſibi miſericordiam. At verò non minùs excutiendus talis torpor quàm abiicienda quæuis noſtri confidentia, quò expediti ad Chriſtum feſtinemus, quò vacui & ieiuni impleri ipſius bonis queamus. Nunquam enim illi ſatis confidemus, niſi de nobis penitus diffiſi: nunquã in nobis ſatis animos erigemus, niſi priùs in nobis deiectos: nunquam in ipſo ſatis ſolabimur, niſi in nobis deſolati. Gratiæ ergo Dei apprehendendæ ac obtinendæ, abiecta quidem prorſus noſtri fiducia, freti *De ver. Apoſt. ca*.8 verò ſola bonitatis eius certitudine, idonei ſumus, dum (vt ait Auguſtinus) noſtra merita obliti, Chriſti dona amplectimur. quia ſi in nobis merita quæreret, non veniremus ad eius dona. Cui pul*Ser*.13.*in Cant.* chrè ſuccinit Bernardus, ſeruis infidis comparans ſuperbos, qui meritis ſuis vel minimũ arrogant: quia laudem gratiæ per ſe trãſeuntis improbè retinent, perinde acſi paries radium ſe parturire dicat quem ſuſcipit per feneſtram. Ne longiùs hìc immoremur, habeamus breuem ſed generalem certámque regulam, eum ad participandos diuinæ miſericordiæ fructus comparatum, qui ſeipſum non dico iuſtitia (quæ nulla eſt) ſed vana ventoſáque iuſtitiæ imagine

gine penitus exinaniuit. quia tantum quisque obiicit impedimenti Dei beneficentiæ, quantum in seipso acquiescit.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.

CAP. XIII.

ATQVE omnino quidē duo hîc præcipuè spectanda sunt, nempe vt Domino illibata constet ac veluti sarta tecta sua gloria, conscientiis verò nostris coram ipsius iudicio placida quies ac serena tranquillitas. Videmus quoties ac quàm solicitè Scriptura nos hortetur ad reddendam soli Deo laudis confessionem, vbi de iustitia agitur. Atque adeò hunc finem Domino fuisse testatur Apostolus conferendæ nobis in Christò iustitiæ, vt suam ipse demonstraret. Mox verò qualis illa sit demōstratio subiungit, nempe si solus ille iustus cognoscatur, ac iustificās eum qui est ex fide Iesu Christi. Vide iustitiam Dei non satis illustrari nisi & solus censeatur iustus, & immerentibus iustitiæ gratiam communicet. Hac ratione vult omne os obturari, & obnoxium sibi reddi vniuersum mundum: quia quantisper habet homo quod in suam defensionem loquatur, Dei gloriæ nonnihil decedit. Sic apud Ezechielem docet quantopere ex recognitione nostræ iniquitatis nomen suum glorificemus. Recordabimini, inquit, viarum & omnium scelerum quibus polluti estis: & displicebitis vobis in conspectu vestro, in omnibus malitiis quas commisistis. Et scietis quia ego Dominus, quum benefecero vobis propter nomen meum: & non secundùm scelera vestra pessima. Si hęc in vera Dei notitia continentur, vt propriæ iniquitatis conscientia attriti, nobis benefacere indignis illum reputemus: quid magno nostro malo tentamus vel vllam particulam ex ista gratuitæ benignitatis laude Domino suffurari? Similiter Ieremias dum clamat, Ne glorietur sapiens in sapientia sua, aut diues in diuitiis suis, aut fortis in fortitudine sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. annon innuit de gloria Dei nonnihil deperire si in semetipso homo gloriatur? In hunc certè vsum Paulus verba illa accommodat, quum omnes salutis nostræ partes apud Christum depositas esse tradit, vt nonnisi in Domino gloriemur. Significat enim contra Deum insurgere & tenebras obducere gloriæ eius quisquis vel tantillùm de suo se habere putat.

Ro. 3. d. 25

Exec. 20. g. 42

Iere. 9. f. 23

1. Cor. 1. c. 30

2 Ita est sanè: nunquam in ipso verè gloriamur, nisi nostra gloria penitus abdicati. Cōtra hoc habendum est catholicum theorema, aduersùs Deum gloriari quicunque in se gloriantur. Siquidem ita demum reddi obnoxium Deo mundum censet Paulus, dum prorsus adempta est hominibus quæuis gloriandi materia. Proinde Iesaias, quum iustificationem Israel in Deo fore denuntiat, addit simul & laudem: quasi diceret, in hunc finem à Domino iustificari electos vt in ipso non alibi glorientur. Qualiter autem laudari nos in Domino conueniat, proximo versu docuerat. nempe vt

Rom. 2. c. 19

Iesa. 45. c. 25

iuremus esse in Domino iustitias nostras, & fortitudinẽ nostram.
Obserua non exigi simplicem confessionem, sed iuramento confirmatam: ne ficta nescio qua humilitate defungendum putes. Neque hîc causetur quispiam se nequaquam gloriari, dum citra arrogantiam, propriam iustitiam recognoscit, talis enim æstimatio esse non potest quin fiduciam generet, nec fiducia quin gloriam pariat. Meminerimus ergo in tota iustitiæ disputatione finem hunc esse spectandum, vt illius laus penes Dominum solida integráque
Rom.3. d.26 maneat. Quandoquidem in demonstrationẽ iustitiæ suæ gratiam suam teste Apostolo, in nos effudit, quòd sit ipse iustus, & iustificãs
Ephes.1. b.6 eum qui est ex fide Christi. Vnde alio loco, quum docuisset, Dominum nobis salutem contulisse, quò nominis sui gloriam illustra-
Ephes.2. b.8 ret, postea, quasi idem repetens, subiicit, Gratia estis saluati, ac Dei dono, non operibus, nequis glorietur. Et Petrus, dũ admonet nos
1.Petr.2. b.9 in spem salutis vocatos esse, vt virtutes enarremus eius qui è tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, haud dubiè vult ita personare in aure fideliũ solas Dei laudes, vt alto silentio obruant omnem carnis arrogantiam. Summa hæc est, non posse hominem sibi vllam iustitiæ micam sine sacrilegio vendicare, quia tantundem ex diuinæ iustitiæ gloria decerpitur ac delibatur.

3 Iam si quærimus qua ratione serenari queat coram Deo conscientia, non aliam reperiemus quàm si gratuita nobis iustitia, Dei dono conferatur. Subeat semper illud Solomonis, Quis dicet,
Prou.20. b.4 Mundaui cor meum? purificatus sum à peccato meo? Nemo est certè qui non infinita colluuie obruatur. In suam ergo conscientiam descendat vel perfectissimus quisque, & facta sua ad calculum vocet, quem tandem exitum habebit? An, quasi bene composita sibi sint cum Deo omnia, suauiter conquiescet, ac non potiùs diris tormentis lacerabitur, quum in se damnationis materiam, si ab operibus æstimetur, residere sentiet? Conscientiam, si Deum respicit, vel cum illius iudicio certam pacem habere necesse est, vel inferorum terroribus obsideri. Nihil ergo proficimus de iustitia differendo, nisi eam statuerimus cuius stabilitate anima nostra in Dei iudicio fulciatur. Vbi habebit anima nostra quò & intrepida coram Dei vultu appareat, & inconcussa eius iudicium excipiat: tum sciamus demum nos non fictitiam iustitiam reperisse. Non ergo sine causa tantopere hac parte insistit Apostolus, cuius verbis
Rom.4. c.14 agere quàm meis malo. Si ex Lege, inquit, promissio hæreditatis, exinanita est fides, abolita est promissio. Priùs infert, exinanitam & euacuatam esse fidem, si iustitiæ promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex Legis obseruatione pendeat. Nunquam enim in ea securè acquiescere quisquam posset: quando nunquam futurum est vt certò apud se quisquam statuat se Legi satisfecisse, vt certè nullus vnquam per opera plenè satisfacit. Cuius rei ne longè petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri volet. Atque hinc apparet in quàm profundos recessus

& te-

& tenebricosos hominum mentes defodiat hypocrisis, dum tam securè sibi indulgent vt opponere suas blanditias non dubitent Dei iudicio: quasi iustitium quoddam illi indicerent. Fideles autem, qui syncerè seipsos excutiunt, longè alia solicitudo angit & excruciat. Igitur in omnium animos subiret primùm hæsitatio, demum & desperatio: dum pro se quisque subduceret quanta debiti mole adhuc premeretur, quámque longè distaret ab imposita sibi conditione. En iam oppressam extinctámque fidem. non enim fluctuari, variare, sursum deorsum ferri, hæsitare, suspensum teneri, vacillare, desperare denique, fidere est: sed constanti certitudine ac solida securitate animum obfirmare, haberéque vbi recumbas ac pedem figas.

4 Alterum quoque adiungit, irritam & euanidam fore promissionem. Si enim eius complementum à nostro merito dependet, quando tandem huc ventum fuerit vt Dei beneficentiam promereamur? Quinetiam secundum istud membrum ex priore consequitur. siquidem non implebitur promissio nisi iis qui fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla vis promissionis residua erit. Ideo ex fide hereditas, vt secundùm gratiam ad stabiliendam promissionem. Abundè enim confirmata est dum sola Dei misericordia nititur: quia perpetuo nexu coniunctæ sunt inter se misericordia & veritas, hoc est, quæcunque Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoque præstat. Sic Dauid, antequam salutem sibi ex Dei eloquio postulet, causam primùm statuit in eius misericordia. Veniant, inquit, ad me misericordiæ tuæ, salus tua secũdùm eloquium tuum. Et meritò: quia non aliunde ad promittendum inducitur Deus nisi ex mera misericordia. Itáque hîc spem totam sistere conuenit & velut profundè figere, non respectare ad nostra opera, quò ex illis subsidium aliquod petatur. Sic & Augustinus agẽdum præcipit: ne hîc nouum aliquid dicere nos putes. In æternum, inquit, regnabit Christus in seruis suis. Hoc promisit Deus, hoc dixit Deus. si parum est, hoc iurauit Deus. Quia ergo non secundùm merita nostra, sed secundùm illius misericordiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare de quo non potest dubitare. Bernardus quoque, Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli Christi. At ille, Apud homines impossibile hoc est, sed non apud Deum. Hæc tota fiducia nostra, hæc vnica consolatio, hæc tota ratio spei nostræ. sed de possibilitate certi, de volũtate quid agimus? Quis scit an odio vel amore dignus sit? Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? Hîc iam planè fidem nobis subuenire necesse est: hîc oportet succurrere veritatem: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur, & Spiritus eius testificans persuadeat cordibus nostris quòd filii Dei sumus. Persuadeat autem vocando & iustificando gratis per fidem: in quibus nimirum velut medius quidem transitus est ab æterna prædestinatione ad futuram gloriam. Breuiter sic colligamus, Scri-

Psa. 119. 76

In Psal. 88. Tra. priore

Ser. 5. in dedic. templi.

Eccles. 9. a.1

1. Cor. 2. d.16

ptura non esse firmas Dei promissiones indicat, nisi certa conscientię fiducia arripiãtur. vbicunque est dubitatio aut incertitudo, irritas fieri pronuntiat. rursum nihil quàm vacillare ac fluctuari pronuntiat si operibus nostris incumbunt. Ergo aut pereat nobis iustitia necesse est, aut ne veniant in considerationem opera, sed sola fides locum habeat, cuius isthæc natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, vni promissioni intentam esse, cogitationẽ auertere ab omni hominis vel dignitate vel merito. Ita impletur præ-

Zach. 3. d.9 clarum illud Zachariæ vaticinium, Quòd vbi deleta fuerit iniquitas terræ, vocabit vir amicum suum subter vineam, & subter ficum suam. Vbi Propheta innuit, non aliter vera pace frui fideles, quàm post impetratam peccatorum remissionem. Tenẽda enim est analogia hæc in Prophetis vbi de Christi regno disserũt, externas Dei benedictiones quasi spiritualium bonorũ figuras proponere. Vnde

Ies. 9. b.6 & Christus rex pacis & pax nostra vocatur: quia omnes conscien-

Ephes. 2. c.14 tiæ agitationes sedat. Modus si quæritur, ad sacrificium, quo pacatus est Deus, venire necesse est: quia trepidare nunquam desinet quisquis non statuet sola illa expiatione propitiari Deum qua Christus iram eius sustinuit. Denique non alibi quàm in Christi redemptoris nostri terroribus pax nobis quærenda.

Ro. 5. a.1 5 Sed quid obscuriore testimonio vtor? Negat vbique Paulus pacem vel tranquillum gaudium relinqui conscientiis, nisi statutum sit iustificari nos fide. Vnde autem illa certitudo, simul declarat, quum scilicet amor Dei in corda nostra diffusus est per Spiritum sanctum: acsi diceret non posse aliter sedari animas nostras nisi certò persuasi simus Deo nos placere. Vnde etiam alibi excla-

Ro. 8. 35. mat ex piorum omnium persona, Quis nos separabit ab amore Dei, qui est in Christo? quia ad minimam quanque auram trepidabimus, donec appulerimus ad portum illum: securi autem erimus in caligine mortis, quandiu se nobis pastorem Deus ostendet. Ergo quicunque garriunt nos fide iustificari, quia regeniti, spirituali-

Psal. 23. a.4 ter viuendo iusti sumus, nunquam gustarunt gratiæ dulcedinem, vt Deum sibi propitium fore confiderent. Vnde etiam sequitur, rite orandi modum nihilo magis eos scire quàm Turcas & profanas alias quaslibet Gentes. Neque enim, teste Paulo, vera est fides nisi dictet & suggerat suauissimum illud Patris nomen, imò nisi os

Ro. 8.15 nobis aperiat proferendo libero clamori, Abba, Pater. Quod alibi

Ga. 4. a.6 clarius exprimit, In Christo nos habere audaciam & aditum in fi-

Eph. 3.12 ducia per fidem eius. Hoc certè non contingit regenerationis dono: quod vt mutilum semper est in hac carne, ita multiplicem dubitandi materiam in se continet. Quare ad remedium illud venire necesse est, vt statuant fideles non alio iure sperandam sibi esse hęreditatem regni cælestis, nisi quia insiti in Christi corpus, iusti gratis reputantur. Nam quoad iustificationem res est mere passiua fides, nihil afferens nostrum ad conciliandam Dei gratiam, sed à Christo recipiens quod nobis deest.

Quale

Quale initium iustificationis & continui progressus.

CAP. XIIII.

VO res dilucidior fiat, qualis possit esse toto vitę decursu hominis iustitia, excutiamus. quadruplicē verò faciamus gradum. Homines enim aut nulla Dei agnitione præditi, in idololatria demersi sunt: aut sacramētis initiati, vitæ impuritate Deum, quem ore confitentur, factis abnegantes, titulo tenus sunt Christi: aut hypocritæ sunt, qui cordis nequitiā inanibus fucis tegunt: aut Spiritu Dei regenerati, veram sanctimoniam meditantur. In primis, quando naturalibus dotibus censendi sunt, à vertice capitis ad plantam vsque pedis scintilla boni non reperietur: nisi fortè volumus insimulare falsi Scripturam, dum hisce elogiis vniuersos filios Adam commendat, quòd prauo sint & præfracto corde, quòd omne figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quòd vanæ sint eorum cogitationes, quòd timorem Dei præ oculis non habeant, quòd nemo eorum intelligat aut requirat Deum. Breuiter quòd caro sint: quo nomine intelliguntur opera illa omnia quæ enumerantur à Paulo, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissentiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid fœditatis & abominationis excogitari potest. Hęc est dignitas scilicet cuius fiducia superbire debeāt. Quòd siqui inter eos ea morum honestate pollent quæ speciem aliquam sanctitatis habeat inter homines: quia tamen scimus Deum non morari externum splendorem, ad fontem ipsum operum penetrandum est, siquid ipsa valere velimus ad iustitiam. Inspiciendum inquam penitus est, ex quo affectu cordis opera ista prodeant. Quanquam autem latissimus hîc dicendi campus patet, quia tamen paucissimis verbis potest res expediri, sequar quantùm licebit in docendo compendium.

Iere.17. b.9
Genes.8. d.21
Psal.94. b.11, & 14.a.2
Ge.6.a.3
Ga.5.c. 19

2 Principiò, non inficior esse Dei dona, quæcunque in incredulis apparent egregiæ dotes. Neque verò sic à sensu communi dissideo, nihil vt interesse contendam inter Titi & Traiani iustitiam, moderationem, ęquitatem, ac Caligulæ, vel Neronis, vel Domitiani rabiem, intemperiem, sæuitiam: inter obscœnas Tiberii libidines, & Vespasiani hac in parte continentiam: ac (ne in singularibus aut virtutibus aut vitiis immoremur) inter iuris legúmque obseruationem ac cōtemptum. Tantum enim est iusti & iniusti discrimen vt vel in mortuo illius simulachro appareat. Quid enim ordinatum restabit in mundo si hæc inter se confundamus? Itaque eiusmodi distinctionem inter honesta & turpia facinora non modò singulorum mentibus Dominus insculpsit, sed prouidentiæ quoque suæ dispensatione sæpe confirmat. Videmus enim vt multis præsentis vitæ benedictionibus prosequatur eos qui inter homines virtutem colunt. Non quòd externa illa virtutis imago mi-

nimum eius beneficium mereatur: sed ita placet illi approbare quantopere cordi sit sibi vera iustitia, dum externam quoque & simulatam temporali remuneratione carere non patitur. Vnde sequitur quod nuper confessi sumus, Dei esse dona qualescunque istas virtutes aut virtutum potiùs imagines: quando nihil est vllo modo laudabile quod non ab ipso proficiscatur.

Lib.4.cõtra Iul. 3 Atqui nihilominus verũ est quod Augustinus scribit, omnes à Dei vnius religione alienos, vtcunque ob virtutis opinionem admirabiles habeantur, non modò vlla remuneratione dignos, sed magis punitione: quòd pura Dei bona cordis sui pollutione contaminant. Etsi enim Dei instrumenta sunt ad conseruandam, iustitia, continentia, amicitia, temperantia, fortitudine, prudentia, hominum societatem: bona tamen hæc Dei opera pessimè exequuntur: quia non syncero boni studio, sed vel sola ambitione, vel amore sui, vel alio quouis obliquo affectu continentur à malè agendo. Quum ergo ab ipso cordis impuritate, velut à sua origine corrupta sint, non magis inter virtutes ponenda erunt quàm vitia quæ ob affinitatem ac similitudinem virtutis imponere solent. Denique quum perpetuum esse meminerimus recti finem, vt Deo seruiatur: quicquid aliò contendit, iam meritò amittit recti nomen. Quia ergo scopum non respiciunt quem Dei sapientia præscribit: tametsi officio bonum videtur quod agunt, fine tamen peruerso peccatum est. Constituit igitur, omnes Fabritios, Scipiones & Catones in illis suis præclaris facinoribus hoc peccasse, quòd quum fidei luce carerent, non ad eum finem ipsa retulerunt ad quem referre debuerunt. non fuisse ergo in illis veram iustitiam: quia non actibus sed finibus pensantur officia.

4 Præterea si verum est quod Iohannes ait, non esse vitam extra Filium Dei: qui partem in Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant, vel moliantur, in exitium tamen æternæque mortis iudicium toto cursu pergunt. Secundùm hanc rationem illud ab Augustino dictum est, Religio nostra iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit: sine qua quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Quamobrem bellè idem ipse alibi, dum talium hominum studium erroneo cursui cõparat. Quò enim magis strenuè currit quis extra viam, eo longiùs à scopo recedit, ideóque fit miserior. Quare melius esse cõtendit in via claudicare, quàm extra viã currere. Postremò malas esse arbores constat, quando sine Christi communicatione nulla est sanctificatio. pulchros ergo & aspectu speciosos, gustu etiam suaues fructus generare possunt: bonos nequaquam. Hinc facilè cernimus esse maledictum, nec modò nullius ad iustitiam pretii, sed certi in damnationem meriti, quicquid cogitat, meditatur, perficit homo, antequam Deo per fidem reconcilietur. Et quid tanquam de re dubia disputamus, quum iam probatum sit testimonio Apostoli, impossibile esse vt sine fide quispiam placeat Deo?

1.Iohan. 5.c.12 *Libro ad Bonif.3. cap.5* *Præfa.in Psalm.* *Heb.11. b.6*

5 Sed

5 Sed probatio etiamnũ apertior lucebit si naturali hominis conditioni Dei gratia e regione opponatur. Clamat enim vbique Scriptura, nihil in homine Deum reperire quo ad benefaciendum illi incitetur, sed gratuita sua benignitate illum præuenire. Quid enim ad vitam possit mortuus? Atqui dum sui cognitione nos illuminat, dicitur à morte suscitare, ac nouam creaturam facere. Hoc siquidem titulo (præsertim apud Apostolum) videmus sæpe Dei erga nos benignitatem commendari. Deus (inquit) qui diues est in misericordia, propter multã charitatem qua dilexit nos, etiã quum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, &c. Alibi dum sub typo Abrahæ generalẽ fideliũ vocationem tractat, Deus est, inquit, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nõ sunt tanquam sint. Si nihil sumus, quid quæso possumus? Quare arrogãtiam istam validè retundit Dominus in historia Iob, in his verbis, Quis præuenit me, & retribuam ei? omnia enim mea sunt. Quam sententiam explicãs Paulus eò confert, ne putemus nos aliquid ad Dominum afferre præter meram inopiæ & vacuitatis ignominiã. Quare loco suprà citato, vt probet sola eius gratia, non operibus, in spẽ salutis nos peruenisse, allegat nos illius esse creaturas, quoniã regenerati sumus in Christo Iesu, ad bona opera quæ præparauit vt in illis ambulemus. Acsi diceret, Quis nostrûm iactet se sua iustitia Deum prouocasse, quum prima nostra ad bene agendum potentia ex regeneratione fluat? Vt enim natura conditi sumus, citiùs ex lapide oleum quàm ex nobis opus bonum exprimetur. Mirum profectò si homo, tantæ ignominiæ damnatus, audet sibi adhuc reliquum aliquid facere. Fateamur ergo cum præclaro isto Dei organo, nos à Domino vocatos vocatione sancta: non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum ac gratiam eius: ac benignitatem dilectionémque erga nos Saluatoris nostri Dei apparuisse: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecerimus nos, sed secundùm suam misericordiam saluos nos fecit: vt iustificati illius gratia, hęredes efficeremur vitæ æternæ. Hac cõfessione, omni iustitia vsque ad minimã particulam hominem spoliamus, donec sola misericordia in spem vitæ æternæ regeneratus fuerit. quando, si aliquid operum iustitia ad nos iustificandos confert, falsò dicimur gratia iustificari. Non exciderat sanè sibi Apostolus quũ gratuitam asseruit iustificationem, qui alio loco argumentatur, gratiam iam non esse gratiam si quid opera valeant. Et quid aliud sibi vult Dominus, quum negat se venisse ad vocandos iustos, sed peccatores? Si soli peccatores admittuntur, quid per fictitias iustitias aditum quæramus?

Iohan. 5. e.25 *Ephes. 2. a.4* *Rom. 4. c.17* *Iob 41. a. 2* *Rom. 11. d.35* *Ephes. 2. b.10* *2. Tim. 1. c.9* *Tit. 3. b. 4* *Rom. 11. a.6* *Matt. 9. b.13*

6 Redit eadem mihi subinde cogitatio, periculum esse ne Dei misericordiæ sim iniurius, qui tanta anxietate in ea asserenda laborem, perinde acsi dubia obscuráve foret. Sed quoniam ea est nostra malignitas, quæ nunquam nisi validissimè depulsa, concedat Deo quod suũ est, cogor paulò lõgiùs insistere. Quia tamẽ satis perspicua est in hac re Scriptura, eius potiùs verbis quàm meis pugnabo.

Iesa. 59. Iesaias, vbi descripsit vniuersale generis humani exitium, pulchrè
*c.*15 ordinem restitutionis subtexit, Vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius. Et vidit quia non est vir: & admiratus est, quia nõ est qui intercedat: & salutem posuit in brachio suo, & iustitia sua se confirmauit. Vbi sunt nostrę iustitiæ, si verũ est quod ait Propheta, neminem esse qui in recuperanda sua salute Domino opituletur?
*Ose.*2.*d.* Sic alius Propheta, vbi Dominum de reconciliandis sibi peccato-
19, & 23 ribus agentem inducit. Desponsabo, inquit, te mihi in perpetuum in iustitia, iudicio, gratia & misericordia. Dicã misericordiam non consequutæ, Misericordiam consequuta. Eiusmodi fœdus, quod primam nobis esse cum Deo coniunctionem constat, si misericordia Dei nititur, nullum relinquitur iustitiæ nostræ fundamentum. Et verò intelligere ex iis qui hominem cum aliqua operum iustitia Deo obuiam procedere fingunt, cupiam, an omnino vllam iustitiam esse putent, nisi quæ sit accepta Deo. Id cogitare si insanum est: quid Deo gratum ab eius inimicis prodeat, quos totos cũ omnibus suis factis auersatur? Omnes, inquam, nos esse capitales ac
*Ro.*5.*a.*6 professos inimicos Dei nostri testatur veritas, donec iustificati in
*Colos.*1. amicitiam recipimur. Si principium dilectionis est iustificatio quę
*e.*22 operum iustitiæ illam præcedent? Ita vt pestilentem illam arrogan
1. *Ioh.*4. tiam auertat Iohannes, diligenter nos monet quomodo non prio-
*b.*10 res eum dilexerimus. Et idipsum iam olim per Prophetam suum
Osee 14. Dominus docuerat. Diligam, inquit, eos spõtanea dilectione: quia
*b.*5 conuersus est furor meus. Operibus certè non instigatur, si sponte ad nos inclinauit se eius dilectio. Sed rude hominum vulgus nihil id aliud esse putat nisi quòd vt redemptionem nostram perageret Christus, nemo promeritus fuerit: vt autem redemptionis possessionem adeamus, operibus nostris adiuuari. Imò verò, vtcunque à Christo redempti simus, donec tamen vocatione Patris inserimur in illius communionem, & tenebræ & mortis hæredes & Dei aduersarii sumus. Non enim ab immũditiis nostris purgari nos & ab-
1.*Cor.*6. lui Paulus docet Christi sanguine, nisi dum purgationem illam
*b.*11 Spiritus in nobis efficit. Quod idem dicere volens Petrus, declarat
1.*Petr.*1. Spiritus sanctificationem valere in obedientiam, & aspersionem
*a.*2 sanguinis Christi. Si Christi sanguine in purificationem per Spiritum aspergimur, ne putemus alios nos esse ante huiusmodi irrigationem, quàm est sine Christo peccator. Maneat ergo illud, principium nostræ salutis, esse quandam velut à morte in vitam resurrectionem: quia vbi propter Christum nobis datum est in eum credere, tunc incipimus demum transire à morte in vitam.

7 Sub hac ratione, qui secundus & tertius in diuisione suprà posita notatus fuit hominum ordo comprehenditur. Conscientiæ enim impuritas vtrosque nondum esse Dei Spiritu regeneratos arguit. Rursum autem, regenerationem en eis nullam esse, hoc defectum prodit fidei. Vnde liquet Deo nondum reconciliatos, nondum in eius conspectu iustificatos: quando ad hæc bona nisi per fidem

fidem non peruenitur. Quid pariant peccatores à Deo alienati, nisi illius iudicio execrabile? Hac quidem stolida confidentia cùm impii omnes turgent, tum præsertim hypocritæ, quòd vtcunque totum cor suum obscœnitate scatere norint: siqua tamen edunt speciosa opera, digna æstimant quæ Deus non aspernetur. Hinc perniciosus ille error, quòd sceleratæ & nefariæ mentis conuicti, adigi tamen nequeunt vt se iustitia vacuos fateãtur: sed iniustos se agnoscentes, quia inficiando non sunt, iustitiam tamen nonnullam sibi arrogant. Hanc vanitatem egregiè Dominus refutat per Prophetam. Interroga, inquit, Sacerdotes dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & panem aut alium cibum admouerit, nunquid sanctificabitur? Responderunt autem Sacerdotes, Non. Et dixit Haggæus, Si tetigerit pollutus in anima aliquid horũ, nónne contaminabitur? Responderũt sacerdotes, Contaminabitur. Dixit Haggæus: Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus: & sic omne opus manuũ eorum, & omnia quæ obtulerint mihi, contaminata erunt. Vtinam hæc sententia vel plenam fidem posset obtinere apud nos, vel memoriꝗ probè insidere. Nemo enim est quanlibet alioqui tota vita flagitiosus, qui persuadere sibi sustineat quod hîc Dominus clarè pronũtiat. Simulac nequissimus quisque vno vel altero Legis officio perfunctus est, non dubitat sibi iustitiæ loco acceptũ ferri. at Dominus reclamat, nullam inde acquiri sanctificationem nisi corde priùs bene purgato. Neque eo contentus, contaminari cordis impuritate quæcunque à peccatoribus prodeunt opera, asseuerat. Facessat ergo nomen iustitiæ ab his operibus, quæ pollutionis ore Domini damnantur. Et quàm eleganti similitudine illud demonstrat? poterat enim obiectari, sanctum inuiolabiltier esse quod Dominus præcepisset. Ipse verò contrà opponit, nihil mirum esse si quæ sanctificata sunt in Lege Domini, improborum spurcitia contaminantur: quum sacrum attrectando, immunda manus profanet.

Hagg.2.b.12

8 Eandem enim causam egregiè apud Iesaiam persequitur, Ne offeratis, inquit, sacrificium frustra: incẽsum abominatio est mihi: Calendas & solẽnitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta: laboraui sustinens. Quũ extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: quum multiplicaueritis orationem, non exaudiã. manus enim vestræ plenæ sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte malũ cogitationum vestrarũ. Quid istuc sibi vult quòd Dominus ita nauseat ad obsequiũ suæ Legis? Imò verò nihil hîc respuit quod sit ex germana Legis obseruatione: cuius initiũ esse vbique docet, syncerum sui nominis timorem. Illo sublato nõ modò nugæ sunt quæcunque illi offeruntur, sed fœtidæ abominandæque sordes. Eant nunc hypocritæ, & inuolutam corde prauitatem retinentes, Deum operibus studeant demereri. Atqui magis ac magis hoc modo irritabunt. Execrabiles enim illi sunt impiorum victimæ: sola rectorum oratio accepta est illi. Constituimus

Iesa.1.d.13, Vide ca.58.a

Prou.15.b.8

ergo extra dubium, quod vulgatissimũ esse debet mediocriter in Scripturis exercitato, quæ vel summo splendore conspicua sunt opera in hominibus nondum verè sanctificatis, tam procul abesse à iustitia coram Domino, vt peccata censeantur. Ac proinde verissimè illi qui non conciliari personæ apud Deum gratiam per opera tradiderunt: sed econuersò tum placere demum opera vbi persona gratiam priùs in Dei conspectu inuenerit. Religiosèque est obseruandus hic ordo ad quẽ Scriptura nos manu ducit. Respexisse Dominũ ad Abel scribit Moses, & ad opera eius. Vides vt Dominũ hominibus propitium designet antequam ad eorum opera respiciat? Quare purificationẽ cordis pręcedere oportet, vt quę à nobis prodeũt opera benignè à Deo excipiãtur. quia semper viget illa Ieremiæ sentẽtia, oculos Dei respicere veritatem. Porrò solã fidem esse qua corda hominũ purificantur, Spiritus sanctus per os Petri asseruit. vnde constat primũ esse in vera viuáque fide fundamentum.

Aug. lib. De pœni. & Greg. cuius verba referũtur 3. quæst. 7
Ge. 4. a. 4
Acto. 15. b. 6
Iere. 5. a. 3

9 Inspiciamus nunc quid habeant iustitiæ quos in ordine quarto posuimus. Fatemur, dum nos intercedẽte Christi iustitia sibi reconciliat Deus, ac gratuita peccatorum remissione donatos pro iustis habet: cum eiusmodi misericordia coniunctã simul esse hanc eius beneficentiã, quòd per Spiritum suum sanctũ in nobis habitat, cuius virtute concupiscentiæ carnis nostræ magis ac magis indies mortificãtur: nos verò sanctificamur, hoc est cõsecramur Domino in veram vitæ puritatẽ, cordibus nostris in Legis obsequium formatis. Vt hæc sit præcipua nostra voluntas, voluntati eius seruire, ac eius duntaxat gloriam modis omnibus prouehere. enimuero etiam dum sancti Spiritus ductu in viis Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti animos tollamus, remanent imperfectionis reliquiæ, quæ nobis humilitatis argumẽtum præbeant. Non est iustus, ait Scriptura, qui faciat bonum & non peccet. Qualem ergo iustitiam ex suis operibus etiamnum obtinebunt? Primùm dico, quod optimum ab illis proferri potest, aliqua tamen semper carnis impuritate respersum & corruptum esse, ac tanquã aliquid fæcis admixtum habere. Seligat, inquã, ex tota sua vita sanctus Dei seruus quod in eius cursu maximè eximium se putabit edidisse, bene reuoluat singulas partes: deprehendet proculdubio alicubi quod carnis putretudinem sapiat, quando nunquã ea est nostra alacritas ad bene agendum quæ esse debet, sed in cursu retardando multa debilitas. Quanquam non obscuras esse maculas videmus quibus respersa sint opera sanctorũ, fac tamen minutissimos esse næuos dũtaxat: sed an oculos Dei nihil offendent, corã quibus ne stellæ quidem puræ sunt? Habemus, nec vnum à sanctis exire opus, quod si in se censeatur, non mereatur iustam opprobrii mercedem.

1. Reg. 8. e. 46

10 Deinde etiã si fieri posset vt aliqua nobis essent omnino pura absolutáque opera, vnum tamẽ peccatum satis est ad delendam extinguendámque omnem memoriam prioris iustitiæ, vt ait Propheta. Cui & Iacobus consentit, Qui offendit (inquit) in vno, factus

Exe. 18. e. 24
Sa. 2. b. 10

ctus est omnium reus. Iam quum hæc vita mortalis nunquam à peccato pura sit aut vacua, quicquid iustitiæ à nobis comparatum foret, id sequentibus identidem peccatis corruptum, oppressum & perditum, in conspectum Dei non veniret, nec in iustitiam nobis imputaretur. Denique vbi de operum agitur iustitia, non opus Legis respiciendum est, sed mandatum. Ideo si ex Lege iustitia quæritur, frustra vnum aut alterum opus proferamus: sed necessaria est perpetua Legis obedientia. Quare illam, de qua loquuti sumus, peccatorũ remissionẽ nõ semel (vt multi stolidè opinãtur) nobis in iustitiã Deus imputat, vt impetrata præteritæ vitæ venia, postea in Lege iustitiã quæramus: quòd nihil quàm in spẽ falsam inductos rideret ac luderet. Quũ enim perfectio nulla obtingere nobis possit quandiu hac carne induti sumus, Lex autẽ mortem ac iudicium omnibus denũtiet qui non integrã iustitiã opere præstiterint: habebit semper quo nos accuset reósque agat, nisi contrà occurreret Dei misericordia, quæ assidua peccatorum remissione nos subinde absolueret. Quare id semper constat quod principio diximus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur, quicquid meditemur aut moliamur, nos tamen cum omnibus nostris conatibus & studiis morte & interitu dignos esse.

11 Duobus his fortiter insistẽdum, nullum vnquam extitisse pii hominis opus, quod si seuero Dei iudicio examinaretur, non esset dãnabile. Adhæc si tale aliquod detur (quod possibile homini non est) peccatis tamen, quibus laborare authorem ipsum certum est, vitiatum ac inquinatum gratiam perdere. atque hic præcipuus est nostræ disputationis cardo. Nam de principio iustificationis nihil inter nos & saniores scholasticos pugnæ est, quin peccator gratuitò à damnatione liberatus, iustitiam obtineat, ídque per remissionem peccatorum, nisi quòd illi sub vocabulo iustificationis renouationem comprehendunt, qua per Spiritum Dei reformamur in Legis obediẽtiam. iustitiam verò hominis regenerati sic describunt, quòd homo per Christi fidem Deo semel reconciliatus, bonis operibus iustus censeatur apud Deum, & eorum merito sit acceptus. Verùm Dominus contrà, se fidẽ imputasse Abrahæ in iustitiam pronuntiat, non eo tempore quo idolis adhuc seruiebat, sed quum multis iam annis vitæ sanctitate excelluisset. Diu ergo coluerat Abraham Deum ex puro corde, & eam Legis obedientiam præstiterat quæ ab homine mortali præstari potest: habet tamen adhuc repositam in fide iustitiam. Vnde colligimus, secũdùm Pauli ratiocinationem, nõ ex operibus. Similiter quum apud Prophetam dicitur, Iustus ex fide viuet: non de impiis & profanis habetur sermo, quos Dominus ad fidem conuertendo iustificet: sed oratio ad fideles dirigitur, & iis vita promittitur ex fide. Paulus quoque omnem scrupulum soluit, quum pro cõfirmatione illius sententiæ istum Dauidis versiculũ sumit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Certum est verò Dauidem non de impiis, sed de fidelibus

*Rom.*4. c.13
*Habac.*2 a.4
*Rom.*4. a.7
*Psal.*32. a.1

loqui, qualis ipse erat: quia ex consciẽtiæ suæ sensu loquebatur. Ergo hanc beatitudinẽ non semel habere, sed tota vita tenere nos oportet. Postremò legationem de gratuita cum Deo reconciliatione non in vnum aut alterum diem promulgari, sed perpetuam in Ecclesia esse testatur. Proinde non aliam iustitiam ad finem vsque vitæ habent fideles quàm quæ illic describitur. Manet enim perpetuò mediator Christus, qui Patrem nobis reconciliet: ac perpetua est mortis eius efficacia: nempe ablutio, satisfactio, expiatio, perfecta denique obediẽtia, qua iniquitates omnes nostræ conteguntur. Nec Paulus ad Ephesios dicit nos initium salutis habere ex gratia, sed per gratiam saluatos esse, non ex operibus: ne quis glorietur.

2. Cor. 5. d. 18

Ephes. 2. b. 8

12 Quæ ad euadendum subterfugia quærunt hîc Scholastici, eos non expediunt. Aiunt non tãti, esse intrinseca dignitate bona opera vt ad iustitiam cõparãdam sufficiant: sed hoc acceptantis esse gratiæ, quòd tantùm valẽt. Deinde, quia fateri coguntur iustitiam operum hîc semper esse imperfectam, concedunt nos, quandiu viuimus, remissione peccatorum indigere, qua defectus operum suppleatur, sed delicta quæ committuntur, operibus supererogationis compensari. Acceptantem enim quam vocant gratiam non aliam esse respondeo quàm gratuitam eius bonitatem, qua nos in Christo complectitur Pater: dum innocẽtia Christi nos induit, eámque fert nobis acceptam, vt eius beneficio pro sanctis, puris & innocentibus nos habeat. Iustitiam enim Christi (quæ vt vna perfecta est, ita sola Dei conspectum sustinere potest) pro nobis sisti oportet, ac iudicio repræsentari velut spõsorem. Hac nos instructi assiduam peccatorum remissionem in fide obtinemus. Huius puritate velatæ nostræ sordes & imperfectionum immunditiæ, non imputantur: sed velut sepultæ conteguntur, ne in iudicium Dei veniant: donec hora adueniat, qua confecto in nobis ac planè extincto veteri homine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum nouo Adam recipiet: vbi diem Domini expectemus, quo in gloriam cælestis regni, receptis incorruptis corporibus, transferamur.

13 Hæc si vera sunt, nulla certè nostra opera nos ex se Deo acceptos gratiosósq; reddere queũt: ac ne ipsa quidẽ placere, nisi quatenus homo, iustitia Christi opertus, Deo placet, & vitiorum suorum remissionem obtinet. Non enim certis operibus promisit Deus vitæ mercedem: sed tantùm pronũtiat, qui fecerit hæc victurum: maledictionem illam celebrem opponens contra omnes eos qui non perstiterint in omnibus. Quibus abundè refellitur cõmentum partialis iustitiæ, vbi nõ alia iustitia admittitur in cælis quàm integra Legis obseruatio. Neque verò solidius est quod garrire solent de sufficienda per supererogationis opera compensatione. Quid enim? annon eò semper redeunt vnde iam sunt exclusi? eum qui ex parte Legem seruat, eatenus iustum operibus esse? Quod illis nemo sani iudicii concesserit, nimis impudenter pro confesso assumunt.

Leu. 18. a. 5

assumunt. Toties testificatur Dominus nullam se agnoscere operũ iustitiam, nisi in perfecta Legis suæ obseruatione. Quæ est improbitas, quum ea deficiamur, ne videamur omni gloria spoliati, hoc est prorsus Deo cessisse, nescio quibus paucorum operum frustulis nos iactare, & quod deest, redimere per alias satisfactiones conari? Satisfactiones iam potẽter dirutæ suprà fuerunt, vt ne per somnium quidem venire nobis in mẽtem debeant. Tantùm dico, eos qui sic ineptiunt, minimè reputare quàm res sit coram Deo execrabilis, peccatum. intelligerent enim profectò, totam hominum iustitiam in vnum cumulum coactam, vnius compensationi parem esse non posse. Videmus nanque hominem vno delicto sic à Deo abiectum fuisse & abdicatum, vt simul omnem recuperandæ salutis rationem perdiderit. Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui sibi blandiuntur, nunquam certè Deo satisfacient: cui nihil gratum acceptúmve est quod ab inimicis suis profectum sit. Inimici porrò sunt omnes quibus imputare peccata instituit. Tecta igitur & remissa peccata nobis antè oportet quàm ad vllum opus nostrum Dominus respiciat. Ex quo sequitur gratuitam esse peccatorum remissionem: quam scelerate blasphemant qui satisfactiones vllas ingerunt. Nos ergo, exemplo Apostoli, quæ retro sunt obliuiscentes, ad ea autem pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio nostro, tendentes ad palmam supernæ vocationis.

Genes. 3. c.17

Philip. 3. c.13

14 Iactare verò supererogationis opera, quomodo cum illo conuenit quod nobis præceptum est, vt quum fecerimus quæcunque præcipiuntur nobis, dicamus nos seruos esse inutiles, nec plus fecisse quàm quod debuimus? Dicere coram Deo, non est simulare aut mentiri: sed quod pro certo habeas apud te cõstituere. Iubet itaque Dominus nos syncerè sentire, & nobiscum reputare, nulla sibi præstare gratuita officia, sed debitas operas reddere. Et meritò: serui enim sumus tot obsequiis defœnerati quot defungi non possumus, etiamsi omnes nostræ cogitationes omniáque membra in Legis officia verterentur. Ideóq; quod ait, Quum feceritis quæcunque præcipiuntur vobis: perinde valet acsi plusquam omnes hominum iustitiæ vnius forent. Nos ergo (quorum nemo non longissimè abest ab ista meta) quomodo audeamus gloriari nos cumulũ addidisse ad iustam mensuram? Nec est quòd excipiat quispiam, nihil obstare quominus vltra necessaria officia prodeat eius studium qui à necessariis aliqua in parte cessat. Sic enim penitus habendum, nihil nobis vel quod ad Dei cultum, vel quod ad dilectionem conferat, in mentem venire posse, quod non sub Dei Lege comprehendatur. Quòd si pars est Legis: ne voluntariam liberalitatem iactemus, vbi astringimur necessitate.

Luc. 17. c.10

15 Atque in hanc rem intempestiuè allegatur illa Pauli gloriatio, Quòd inter Corinthios iure suo sponte cesserit, quod licebat alioqui, si libuisset, vsurpare: nec illis tantùm impenderit quod ex officio debebat, sed gratuitam operam vltra officii finem largitus

1. Cor. 9. a.1

Ibidē b. 12 ſit. Atqui animum aduertere conueniebat ad rationem illic ſignatam, hoc feciſſe ne infirmis offendiculo foret. Venditabant enim ſe hoc benignitatis lenocinio mali fraudulentíque operarii, quò & fauorem ſonticis ſuis dogmatibus conciliarent, & odium conflarent Euangelio: vt neceſſe Paulo fuerit, vel in periculum accerſere Chriſti doctrinam, vel eiuſmodi artibus obuiare. Agedum, ſi res eſt homini Chriſtiano media, offendiculum incurrere, quum abſtinere liceat, fateor Apoſtolū aliquid Domino ſupererogaſſe: ſin hoc ipſum iure requirebatur à prudēti Euangelii diſpenſatore, dico feciſſe quod debebat. Denique etiamſi talis cauſa non apparet, verum tamē ſemper eſt illud Chryſoſtomi, noſtra omnia eandem habere conditionem cum ſeruorum peculiis, quæ iure ipſo deberi domino conſtat. Neque id diſſimulauit Chriſtus in parabola. interrogat enim quam gratiam habituri ſimus ſeruo, vbi tota die vario labore exercitatus ad nos veſperi redierit. Atqui fieri poteſt vt maiore induſtria incubuerit quàm auſi fuiſſemus exigere. Eſto: nihil tamen fecit quod non ex cōditione ſeruitutis deberet: quia cū tota ſua facultate noſter eſt. Taceo quales ſint ſupererogationes quas iſti vēditare Deo volunt. nugæ enim ſunt quas neq; ipſe vnquā imperauit neq; approbat, nec quū reddenda erit apud ſe ratio, acceptas feret. Hac demum ſignificatione cōcedemus eſſe ſupererogationis opera, vtpote de quibus apud Prophetā dictum eſt, Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Sed meminerint quid & alibi dicatur de iis, Quare appenditis argētum veſtrum, & non panibus? laborem veſtrum inſumitis, & non in ſaturitate? Non eſt quidem valde laborioſum otioſis iſtis rabbinis hæc ſub vmbra in mollibus cathedris diſputare. at quū ſummus ille iudex pro tribunali ſederit, euaneſcere ventoſa huiuſmodi placita oportebit. Hoc hoc quærendum erat, quam ad eius tribunal defenſionis fiduciam afferre, non quid in ſcholis & angulis fabulari poſſumus.

Luc. 17. b.7

Ieſa. 1.d. 12.

Ibidē. 5. a.2

16 Duæ ſunt potiſſimùm nobis abigendæ hac parte ex animis peſtes: nequid in operum iuſtitia fiduciæ ponant, ne quid illis gloriæ adſcribant. Fiducia qualibet nos paſſim depellunt Scripturæ, quum docent iuſtitias omnes noſtras fœtere in Dei cōſpectu, niſi à Chriſti innocentia bonum odorem ducant: nihil quàm irritare Dei vltionem poſſe, niſi miſericordiæ eius indulgentia ſuſtineantur. Ita porrò nihil reliquum nobis faciunt, niſi vt iudicem noſtrum deprecemur, cum illa Dauidis confeſſione, Neminem iuſtificatum iri coram ipſo, ſi rationem à ſeruis ſuis repoſcat. Vbi autem Iob dicit, Si impiè egi, væ mihi: ſi autem iuſtè, nec ſic erigam caput: quanquam reſpicit ad ſummam illam Dei iuſtitiam, cui ne Angeli quidem reſpondent: ſimul tamen oſtendit, vbi ad Dei iudicium venitur, nihil reſtare cunctis mortalibus niſi vt obmuteſcant. Non enim eò tātùm pertinet quòd cedere vltrò malit quàm cum rigiditate Dei periculoſè certare: ſed ſignificat nō aliam ſenſiſſe eum in ſeipſo iuſtitiam, quàm quæ primo momento eſſet à facie

Pſa. 142. a.2

Iob.10, c.15

facie Dei collapsura. Exacta fiducia gloriationẽ quoque omnem facessere necesse est. Quis enim iustitiæ laudem assignet operibus, quorum confidentia trepidet à Dei conspectu? Veniendum ergo quò nos vocat Iesaias, vt in Deo lauderur ac glorietur omne semẽ Israel: quia verissimum est quod alibi dicit, nos plantationem esse gloriæ Dei. Rite ergo tum purgatus erit animus, quũ nec in fiducia operũ vlla ex parte recumbet, nec in gloria exultabit. Ad falsę autem & mendacis istius fiduciæ flatum stultos homines hic error animat, quòd suæ salutis causam in operibus semper locant. *Ies.46.d.26* *Ies.61.a.3*

17 Verùm, si quatuor causarũ genera respicimus, quæ in rerum effectu considerare præcipiunt philosophi, nullum eorum reperiemus operibus in constituenda salute nostra conuenire. Efficientem enim vitæ æternæ nobis comparandæ causam vbique Scriptura prædicat Patris cælestis misericordiam, & gratuitam erga nos dilectionem: materialem verò, Christum cum sua obedientia, per quam nobis iustitiam acquisiuit. formalem quoque vel instrumentalem quam esse dicemus nisi fidem? Atque tres simul istas vna sententia comprehendit Iohannes, quum dicit, Sic Deus dilexit mundum vt Filium vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò finalem testatur Apostolus esse, & diuinæ iustitiæ demonstrationem, & bonitatis laudem: vbi & alias tres disertis verbis cõmemorat. Sic enim ad Romanos loquitur, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. iustificãtur autem gratis ipsius gratia: hîc habes caput & primum fontem, quòd Deus nos gratuita misericordia complexus est. Sequitur, Per redẽptionem quæ est in Christo Iesu: hîc habes veluti materiem qua nobis iustitia cõficitur. Per fidem in sanguine ipsius: hîc causa instrumentalis ostenditur, qua Christi iustitia nobis applicatur. Postremò subiungit finem, quum dicit, In demonstrationem iustitiæ ipsius, vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Christi. Atque (vt obiter quoque denotet iustitiam hanc recõciliatione constare) nominatim ponit, Christum datum esse in reconciliationem. Sic & primo ad Ephesios capite docet nos recipi à Deo in gratiam ex mera misericordia: id fieri Christi intercessione: fide apprehẽdi: omnia in hunc finem, vt diuinæ bonitatis gloria ad plenum eluceat. Quum videamus omnes salutis nostræ particulas ita extra nos constare, quid est quod iam operibus vel confidamus vel gloriemur? Nec de efficiente, nec de finali controuersiam nobis mouere possunt vel coniuratissimi diuinæ gratiæ hostes, nisi totam Scripturam abnegare velint. In materiali & formali fucum faciũt, quasi dimidiatum cum fide Christíque iustitia locum opera nostra teneant. Sed id quoque Scriptura reclamante, quæ & Christum nobis esse in iustitiam & vitam simpliciter affirmat, & hoc iustitiæ bonum sola fide possideri. *Iohan.3.b.6* *Rom.3.c.23*

18 Quòd autem innocentiæ integritatísque suæ memoria sæpiuscule sancti se confirmant ac consolantur, nec etiam ab ea præ-

dicanda interdum abstinent, id fit bifariam: vel quòd bonam suam causam cũ mala impiorum causa comparando, securitatem inde victoriæ concipiunt, non tam suæ iustitiæ commendatione quàm iusta meritáque aduersariorum damnatione: vel quòd etiam sine aliena comparatione dum se coram Deo recognoscũt, nonnullam illis & consolationem & fiduciam affert propriæ conscientiæ puritas. De priore ratione postea videbimus: nunc de posteriore breuiter expediamus, quomodo cũ eo conueniat quod suprà diximus, nulla esse in Dei iudicio operum fiducia subnitendum, nulla eorum opinione gloriandum. Hæc porrò conuenientia est, quòd sancti, quum de fundanda constituendáque salute sua agitur, citra operum respectum in solam Dei bonitatem oculos intendunt. Neque ad eam modò ante omnia, tãquam ad beatitudinis principiũ, se conuertunt: sed tanquam in complemento conquiescunt. Sic fundata, erecta, stabilita conscientia operum quoque consideratione stabilitur: quatenus scilicet testimonia sunt Dei in nobis habitantis ac regnantis. Quando igitur isthæc operum fiducia locum non habet, nisi totam priùs animi fiduciam in misericordiam Dei reieceris, non debet illi videri contraria vnde pendet. Quare dum operum fiduciam excludimus, hoc volumus duntaxat, ne mens Christiana ad operum meritum, velut ad salutis subsidium, reflectatur: sed penitus resideat in gratuita iustitiæ promissione. Non vetamus autem ne diuinæ erga se beneuolentiæ signis hanc fidem fulciat & confirmet. Nam si dum memoria repetuntur quæcũque in nos dona Deus contulit, sunt nobis quodammodo instar radiorum diuini vultus, quibus illuminemur ad summam illam bonitatis lucem cõtemplandam: multò magis bonorum operum gratia, quæ Spiritum adoptionis nobis datum commonstrat.

19 Quum igitur à conscientiæ innocentia fidem suam confirmant sancti, & exultandi materiam sumunt, nihil aliud quàm à fructibus vocationis se in filiorũ locum à Domino cooptatos esse
Prou. 14. *c.* 26 reputant. Quod ergo à Solomone traditur, in timore Domini esse firmam securitatem: quòd interdum hanc obtestationem sancti
Gen. 24. *c.* 40 vsurpant quo exaudiantur à Domino, se ambulasse coram facie eius in integritate & simplicitate: locum in iaciendo firmandæ
2. *Re.* 20. *a.* 3 conscientiæ fundamento nullum habent: sed tum demum valent si à posteriori sumuntur: quia & nullibi est timor ille qui securitatem plenam offirmare queat: & sancti sibi talis integritatis conscii sunt cui multæ carnis reliquiæ adhuc sunt permixtę. Sed quoniam ex regenerationis fructibus, habitantis in se Spiritus sancti argumentum capiunt, inde se non mediocriter ad expectandũ in omnibus necessitatibus Dei auxilium confirmant, quum in re tanta patrem experiuntur. Ac ne id quidem possunt, nisi primùm Dei bonitatem, nulla alia quàm promissionis certitudine obsignatam, apprehenderint. Nam si illam æstimare incipiunt à bonis operibus, nihil erit incertius, nec magis infirmum. quandoquidem si per

ſe opera æſtimentur, non minus iram Dei ſua imperfectione arguent, quàm vtcunque inchoata puritate beneuolentiam teſtantur. Denique ſic Dei beneficia prædicant, vt tamen non deflectant à gratuito Dei fauore, in quo teſtatur Paulus longitudinem, latitudinem, profunditatem & altitudinem ſitam eſſe. quaſi diceret, quocunque ſe vertant piorum ſenſus, quantumuis altè conſcendant, quantumuis longè & latè ſe extendant, non debere tamen à Chriſti dilectione egredi quin ſe in ea meditanda totos contineant: quia omnes dimenſiones in ſe comprehendit. Ideóque dicit eam excellere & eminere ſupra omnem ſcientiam: & dum agnoſcimus quantopere nos Chriſtus dilexerit, impleri in omnem plenitudinem Dei. Sicut alibi dum gloriatur pios in omni certamine eſſe victores, rationem mox addit, Propter eum qui dilexit eos.

Epheſ. 3. d.18
Ibidē 19
Rom. 8. g.37

20 Videmus iam non eam in ſanctis fiduciam operum eſſe quę vel eorum merito aliquid tribuat (quando ea non aliter quàm Dei dona intuentur, vnde eius bonitatem recognoſcant, non aliter quàm vocationis ſigna vnde electionem reputent) vel quippiam deroget gratuitæ, quam in Chriſto conſequimur, iuſtitiæ: quando ab ea dependet, nec ſine ea ſubſiſtit. Hoc ipſum Auguſtinus paucis verbis, ſed eleganter ſignificat, quum ſcribit, Non dico Domino, Opera manuum mearum ne deſpicias. Exquiſiui Dominum manibus meis, & non ſum deceptus. Sed opera manuum mearum non commendo: timeo enim ne quum inſpexeris, plura inuenias peccata quàm merita. Hoc ſolùm dico, hoc rogo, hoc cupio, Opera manuum tuarum ne deſpicias. Opus tuum in me vide, non meū. Nam ſi meum videris, damnas: ſi tuum videris, coronas. Quia & quæcunque mihi ſunt opera bona, abs te ſunt. Duas cauſas ponit cur non auſit ſua opera Deo venditare: quia ſiquid bonorum operum habet, illic nihil videt ſuum deinde quia id quoque peccatorum multitudine obruitur. Vnde fit vt plus inde timoris & conſternationis ſentiat conſcientia, quàm ſecuritatis. Ergo non aliter Deum intueri vult ſua rectè facta quàm vt vocationis ſuæ gratiam in illis recognoſcens, opus quod inchoauit, perficiat.

In pſal. 137

21 Quòd autem præterea bona fideliū opera, Scriptura cauſas eſſe oſtendit cur illis Dominus benefaciat, id ſic intelligendum eſt, vt ſtet inconcuſſum quod antea poſuimus, effectum noſtræ ſalutis in Dei Patris dilectione ſitum eſſe: materiam, in Filii obedientia: inſtrumentum, in Spiritus illuminatione, hoc eſt fide: finem eſſe tantæ Dei benignitatis gloriam. Iſtis nihil obſtat quominus opera Dominus, tãquam cauſas inferiores amplectatur. ſed vnde id? nempe quos ſua miſericordia, æternę vitæ hæreditati deſtinauit, eos ordinaria ſua diſpenſatione per bona opera inducit in eius poſſeſſionem. Quod in ordine diſpenſationis præcedit, poſterioris cauſam nominat. Hac ratione ab operibus interdum vitam æternam deducit. non quòd illis referenda ſit accepta: ſed quia quos elegit, iuſtificat vt demum glorificet, priorem gratiam, quæ gradus eſt ad ſe-

Rom. 8. f.30

quentem, causam quodammodo facit. At quoties assignanda est vera causa, non ad opera iubet confugere, sed in sola misericordiæ cogitatione nos retinet. Quale enim istud est quod per Apostolum docet, Stipendium peccati mors: gratia Domini vita æterna? Cur non vt vitam morti, sic peccato iustitiam opponit? Cur non vt peccatum mortis, ita iustitiam vitæ causam statuit? Sic enim rite constatura erat antithesis, quæ ista variatione nonnihil abrumpitur. Sed Apostolus, id quod erat, exprimere ista comparatione voluit, meritis hominum deberi mortem: vitam non nisi in sola Dei misericordia esse repositam. Denique istis loquutionibus series magis notatur quàm causa: quia Deus gratias gratiis cumulando, ex prioribus causam sumit secundas addendi, nequid ad locupletandos seruos suos omittat: atque ita liberalitatem suam prosequitur, vt tamen gratuitam electionem, quæ fons & initium est, respicere nos semper velit. Quanquam enim quæ nobis quotidie confert dona, quatenus ex illo fonte prodeunt, amat: nostrum tamen est gratuitam illam acceptationem tenere, quæ sola fulcire animas nostras potest: quæ verò Spiritus sui dona deinde largitur, ita subnectere primæ causæ vt ei nihil derogent.

Rom. 6. d.23

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere. CAPVT XV.

IAM quod præcipuum est in hac causa expediuimus: quia si operibus fulciatur iustitia, corruere protinus à cõspectu Dei necesse sit: sola Dei misericordia, sola Christi communicatione, ideóque sola fide cõtineri. Præcipuum autem hunc esse causæ cardinem diligenter animaduertamus, ne illa implicemur communi non vulgi modò, sed doctorum etiam hallucinatione. Simul enim atque quæritur de fidei operúmque iustificatione, decurrũt ad eos locos qui aliquod operibus meritum coram Deo tribuere videntur: perinde verò acsi euicta foret operum iustificatio, si probatum fuerit alicuius esse apud Deũ pretii. Enimuerò suprà clarè ostendimus, in perfecta tantummodo, absolutáq; Legis obseruatione consistere operum iustitiam. Vnde sequitur, non iustificari operibus hominem nisi qui ad summũ perfectionis euectus, nullius, vel minimæ trãsgressionis argui queat. Altera igitur & separata est quæstio, Vtcunq; ad iustificandum hominẽ minimè sufficiant opera, ánnon tamen illa apud Deum gratiã promereantur?

2 Primùm de Meriti nomine id mihi præfari necesse est: quicunque primus illud operibus humanis ad Dei iudiciũ comparatis aptauit, eũ fidei synceritati pessimè consuluisse. Equidẽ à logomachiis libens abstineo, sed cuperẽ eam seruatam fuisse semper inter Christianos scriptores sobrietatẽ, ne vsurpare, quum nihil opus foret, extranea à Scripturis vocabula in animũ induxissent quæ multum parerẽt offendiculi, fructus minimũ. Quorsum enim obsecro,

opus

opus fuit inuehi nomen Meriti, quum pretium bonorum operum significãter alio nomine citra offendiculũ explicari posset? Quantum autẽ ipsum offensionis in se contineat, magno cũ orbis detrimẽto patet. Certè vt est fastuosissimum, nihil quàm obscurare Dei gratiã, & homines praua superbia imbuere potest. Vsi sunt (fateor) passim, vetusti Ecclesiæ scriptores, atque vtinã voculæ vnius abusu erroris materiã posteris non prębuissent. Quanquam nõnullis ipsi quoq; locis testãtur, quàm nõ pręiudicare veritati voluerint. Sic enim alicubi loquitur Aug. Humana merita hîc cõticescãt, quę perierũt per Adã: & regnet Dei gratia, per Iesum Christum. Itẽ, Meritis suis nihil tribuũt sancti: totũ nonnisi misericordiæ tuæ tribuent ô Deus. Alibi, Et quũ viderit homo quicquid boni habet, non se habere à se, sed à Deo suo, videt id totũ quod in eo laudatur, non de suis meritis, sed de misericordia Dei esse. Vides vt adẽpta homini bene agendi virtute, meriti quoque dignitatẽ prosternat. Chrysostomus autẽ, Nostra siqua sequuntur Dei gratuitam vocationem opera, retributio sunt & debitum: at Dei munera, gratia & beneficentia & largitionis magnitudo. Omisso tamen nomine, rem potiùs cernamus. Citaui quidem antea ex Bernardo sententiam, Vt ad meritum satis est de meritis non præsumere: sic carere meritis, satis est ad iudicium. Sed continuò addita interpretatione, duritiem vocis satis emollit, quum dicit, Proinde merita habere curęs: habita, data noueris: fructum speres Dei misericordiam: & omne periculum euasisti, paupertatis, ingratitudinis, præsumptionis. Fœlix ecclesia cui nec merita sine præsumptione, nec præsumptio sine meritis deest. Et paulò antè abundè ostenderat quàm pio sensu vteretur. Nam de meritis, inquit, quid solicita sit Ecclesia, cui de proposito Dei firmior securiórque existit gloriandi ratio? Non potest seipsum negare Deus: faciet quod promisit. Si non est quod quæras, quibus meritis speremus bona? Præsertim quum audias, Non propter vos, sed propter me. Sufficit ad meritum scire quòd non sufficiant merita.

De præ-dest. sãct. *In Psal. 139* *In Psal. 88* *Hom. 33. in Gene.* *Supra Cantic. Sermone 68* *Eze. 36. c.22. f.32*

3 Quid promereantur omnia opera nostra, Scriptura ostendit, quum Dei conspectũ ferre posse negat quia immũditię sint plena. quid deinde promeritura sit perfecta Legis obseruatio, (si qua reperiri posset) quũ præcipit vt nos inutiles seruos reputemus quum fecerimus omnia quæ præcipiuntur nobis: quia nihil gratuitũ impenderimus Domino, sed debitis obsequiis tãtùm defuncti simus, quibus non est habenda gratia. Dominus tamen, quæ in nos contulit bona opera, & nostra appellat, & nõ tantùm accepta sibi esse testatur, sed remunerationem etiam habitura. Nostrum est vicissim tanta promissione animari, animósq; colligere, ne bene agendo defatigemur, & tantã Dei benignitatem vera gratitudine prosequi. Gatiam Dei esse non dubium est quicquid in operibus est quod laudem meretur. nullam esse guttam quam propriè nobis adscribere debeamus: id si re vera serióque agnoscimus, euanescit

Luc 17. c.10

quælibet meriti non fiducia tantùm, sed opinio. Bonorũ, inquam, operum laudem non (vt sophistæ faciunt) inter Deum & hominem partimur: sed totam, integram ac illibatam Domino seruamus. Tantùm hoc homini assignamus, quòd ea ipsa quæ bona erant, sua impuritate polluit & contaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatum. Vocet igitur Dominus in iudicium quæ in humanis operibus optima sunt: suam in illis quidem iustitiam agnoscet, hominis verò dedecus & probrum. Placent itaque Deo bona opera, nec suis authoribus sunt infructuosa: quin magis amplissima Dei beneficia remunerationis loco referunt: non quia ita merentur, sed quia diuina benignitas hoc illis ex seipsa pretium statuit. Quæ autem ista est malignitas, non contentos illa Dei largitate, quę nihil tale merentia opera indebitis præmiis muneratur, sacrilega ambitione vltrà contendere, vt operum meritis videatur rependi quod diuinæ totum est munificentiæ? Hîc sensum cõmunem vniuscuiusque appello. Si is qui vsumfructum in agro aliena liberalitate habet, proprietatis quoque titulum sibi vendicet: annon huiusmodi ingratitudine eam ipsam quam tenebat possessionem amittere meretur? Similiter si manumissus à domino seruus, dissimulata libertinæ conditionis humilitate, pro ingenuo se venditet: annon dignus est qui in pristinam redigatur seruitutem? Hic enim legitimus demum est fruendi beneficii vsus, si nec plus arrogamus nobis quàm datum est, nec boni authorẽ sua laude fraudamus: quin potiùs sic nos gerimus vt residere quodammodo apud eum videatur quod in nos transtulit. Hæc moderatio si erga homines præstanda est, videant singuli & reputent qualis Deo debeatur.

4 Scio sophistas abuti locis quibusdam, vnde probent Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri. Citant ex Ecclesiastico sententiam: Misericordia faciet locum vnicuique secundùm meritum operum suorum. Ex Epistola autem ad Hebræos, Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. In repudianda Ecclesiastici authoritate ius meũ nunc remitto. Nego tamẽ fideliter citare quod scripsit Ecclesiasticus, quicunque fuerit ille scriptor. sic enim habet Græcum exemplar, πάσῃ ἐλεημοσύνῃ ποιήσει τόπον. ἕκαστος γὰρ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ εὑρήσει. Omni misericordiæ faciet locum. vnusquisque enim secundùm opera sua inueniet. Atque hanc esse germanam lectionem quæ in Latina versione deprauata sit, cùm ex solo verborũ istorum complexu, tum ex longiore superioris orationis contextu liquet. In Epistola ad Hebræos non est cur decipulas in verbulo vno nobis tendant. quando in Græcis Apostoli verbis nihil aliud habetur quàm tales hostias placere acceptásque esse Deo. Id vnum abundè sufficere debeat ad compescendam retundendámque nostræ superbiæ insolentiam, ne quã operibus dignitatem vltra Scripturæ formulam affingamus. Porrò Scripturæ doctrina est, aspersa esse

Eccle.16. b.14
Hebr.13. a.2

perpetuò

perpetuò sordibus multis bona nostra opera, quibus meritò Deus offendatur, ac nobis succenseat: tantū abest vt vel conciliare illum nobis queāt, vel eius erga nos beneficentiam prouocare: quia tamen illa pro sua indulgentia non iure summo examinat, perinde accipere acsi purissima essent, ideóque licet immerita infinitis beneficiis remunerari tū presentis vitæ, tum etiam futuræ. Non enim à doctis alioqui ac piis viris positam distinctionem recipio, meritoria esse bona opera earū quæ nobis in hac vita conferuntur gratiarum: solius fidei præmiū esse æternam salutē. Mercedem enim laborum & certaminis coronā in cælo Dominus semper ferè collocat. Rursum operū merito sic tribuere, vt gratiæ adimatur quòd aliis super aliis gratiis à Domino cumulamur, est contra Scripturæ doctrinam. Tametsi enim dicit Christus, habenti datum iri, & super multa cōstitutum iri fidelem ac probum seruum, qui in paruis se fidelem gesserit: simul tamen alibi ostendit incrementa fidelium esse gratuitæ suæ benignitatis munera. Omnes, inquit, sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, venite, emite absque argento & absque vlla commutatione vinum & lac. Quicquid ergo nunc in salutis adminiculum piis confertur, tum ipsa beatitudo, mera est Dei beneficentia. tamen & in hac & illis testatur se operum habere rationem: quia ad testandam erga nos dilectionis suæ magnitudinem, non modò nos, sed quæ nobis largitus est dona tali honore dignatur. *Matt.25.b.21, & c.29* *Iesa.55.a.1*

5 Hæc si quo oportuerat ordine tractata digestáque essent anteactis seculis, nunquam tātum turbarum ac dissensionum ortum esset. Paulus ait in architectura Christianæ doctrinæ retinendum esse quod posuerat ipse fundamentum apud Corinthios, præter quod nullum aliud poni queat: id autem esse Iesum Christum. Quale nobis in Christo fundamentum est? an quod initium nobis salutis fuit, vt complementum à nobis sequeretur? & viam aperuit tantùm per quā ipsi nostro marte pergeremus? Minimè verò, sed quomodo paulò antè posuerat, illum dum agnoscimus nobis datum esse in iustitiam. Nemo ergo bene in Christo fundatus est nisi qui solidam habet in ipso iustitiam: quando non dicit Apostolus missum esse quò ad iustitiam consequendam nos iuuet: sed vt ipse sit nostra iustitia. Nimirum quòd in ipso electi sumus ab æternitate ante mundi constitutionem, nullo nostro merito, sed secundùm diuini beneplaciti propositum: quòd eius morte ipsi à mortis damnatione redempti ac liberati à perditione sumus: quòd in ipso adoptati sumus in filios & hæredes à Patre cælesti: quòd per ipsius sanguinem huic sumus reconciliati: quòd illi in custodiam dati, pereundi excidendíq; periculo eximimur: quòd illi ita inserti, iam vitæ eternæ quodammodo sumus participes, in regnum Dei per spem ingressi. Nec dū finis: quòd talem eius participationem adepti, vtcunque simus adhuc in nobis stulti, ipse nobis corā Deo sapientia est; vt peccatores simus, ipse nobis iustitia: vt immundi *1.Cor.3.b.11* *1.Cor.1.d.30* *Ephes.1.a.4* *Coloss.1.b.14, & c.20* *Iohā.10.c.28*

ſimus, ipſe nobis puritas: vt infirmi ſimus, vt inermes & Satanæ
Mat.28. d.18 expoſiti, noſtra tamen eſt quæ ipſi data eſt in cælo & in terra potestas, qua pro nobis Satanam conterat, & inferorum portas confringat: vt corpus mortis adhuc nobiſcum circunferamus, ipſe tamen nobis vita eſt. Breuiter quòd omnia illius noſtra ſunt, & nos in illo omnia habemus, in nobis nihil. Super hoc inquam fundamentum ædificari nos conuenit, ſi volumus in templum Domino ſanctum creſcere.

6 At longè aliter iampridem inſtitutus eſt orbis. reperta ſunt moralia neſcio quæ bona opera, quibus gratioſi Deo reddantur homines antequã Chriſto inſerantur. Quaſi verò mentiatur Scri-
1.Ioan.5. c.12 ptura quũ dicit, in morte eſſe omnes qui Filium non poſſederint. Si in morte ſunt, quomodo vitæ materiam generarent? Quaſi nihil
Rom.14. d.23 illud valeat, peccatũ eſſe quicquid fit extra fidẽ, quaſi arboris malę poſſint extare boni fructus. Chriſto verò vbi ſuam virtutem exerat quid peſtilentiſſimi ſophiſtæ reliquerunt? Aiunt meruiſſe nobis primam gratiam, hoc eſt occaſionem merendi: eſſe iam noſtrarum partium, occaſioni oblatæ nõ deeſſe. O proiectam impietatis impudentiam! quis expectaſſet vt Chriſti nomen profeſſi, illũ ita denudatum ſua virtute, tantùm non proculcare auderent? Hoc teſtimonium illi paſſim redditur, quòd iuſtificati ſint quicũque in eum credunt: iſti nihil aliud beneficii ab eo prouenire docẽt niſi vt ſingulis ad ſeipſos iuſtificandos aperta ſit via. Vtinam verò guſtarent
1.Ioan.5. c.12 quid ſibi velint iſtæ ſententiæ, Vitam habere quicũque Filium Dei habeant: Quicunque credit, tranſiiſſe à morte in vitam: Iuſtifica-
Ioan.5.d 24 tos eſſe nos illius gratia, vt hæredes efficeremur vitæ eternæ. Fideles Chriſtum habere in ſe manentẽ, per quem Deo adhæreant:
Rom.3. c.24 participes vitæ eius, ſedere cum ipſo in cæleſtibus: traductos eſſe in regnum Dei, & ſalutem conſequutos: & ſimiles innumeræ. Non
1.Ioan.3. d.23 enim aut comparandæ iuſtitiæ, aut ſalutis tantùm acquirendæ facultatem fide Chriſti obtingere ſignificant, ſed vtrunq; nobis do-
Ephe.ſ.2. b.6 nari. Proinde ſimulatque per fidem inſertus es Chriſto, iam filius Dei factus es, cælorum hæres, iuſtitiæ particeps, vitæ poſſeſſor: ac
Coloſ.1. b.13 (quò meliùs eorũ mẽdacia coarguantur) non adeptus merendi oportunitatẽ, ſed omnia Chriſti merita: ſiquidẽ tibi cõmunicantur.

7 Ita Sorbonicæ ſcholæ, errorum omnium matres, iuſtificationem fidei, quæ pietatis eſt totius ſumma, nobis ſuſtulerunt. Fatentur quidem verbo iuſtificari fide formata hominem, ſed id poſtea interpretantur, quoniam à fide habent bona opera vt ad iuſtitiam valeant: vt penè per ludibrium videantur nominare fidem, quia ſine ingenti inuidia ſileri non poterat, quũ toties à Scriptura repetatur. Necdum etiam contenti, in laude bonorũ operũ Deo ſuffurantur quod ad hominẽ transferant. Quia vident parum valere ad hominem attollendum bona opera, ac ne merita quidem propriè vocari, ſi diuinæ gratiæ fructus cenſeantur: ex vi liberi arbitrii ea eliciunt, oleum ſcilicet ex lapide. Ac principalem quidem cauſam

in gratia esse non negant: sed eo tamen contendunt non excludi liberũ arbitriũ, per quod sit omne meritũ. Neque id tradunt posteriores modò Sophistæ, sed eorũ Pythagoras Lombardus: quem si cum istis compares, sanum & sobrium esse dicas. Miræ profectò cæcitatis fuit, quum Augustinum toties in ore haberet, non vidisse quanta solicitudine vir ille cauerit ne vlla ex bonis operibus gloriæ particula in hominem deriuaretur. Suprà, quum de libero arbitrio disputatio esset, recitauimus aliquot in hanc rem ipsius testimonia, quibus similia identidem in eius scriptis recurrunt. vt quum vetat ne merita nostra vsquam iactemus, quia & ipsa Dei dona sunt: & quum scribit, omne meritum nostrum nonnisi à gratia esse, non parari per nostram sufficientiam, sed per gratiam totum fieri, &c. Ad Scripturæ lucem cæcutisse, minùs mirum: in qua non ita fœliciter exercitatum fuisse apparet. Nihil tamen desiderari possit aduersùs eum & eius discipulos clariùs isto Apostoli verbo. interdicta enim Christianis omni gloriatione, rationem cur gloriari nefas sit, subiungit, Quia Dei factura sumus, creati ad bona opera, quæ præparauit vt in illis ambulemus. Quum ergo nihil à nobis boni prodeat nisi quatenus regenerati sumus, regeneratio autem nostra, tota citra exceptionem, Dei sit: non est cur vnciam nobis in bonis operibus vendicemus. Postremò dum assiduè inculcant bona opera, sic interim conscientias instituunt, vt confidere nunquam ausint Deum se propitium ac fauentem suis operibus habere. Nos autem contrà, nulla meriti mentione, singulari tamen consolatione fidelium animos nostra doctrina erigimus, dum eos docemus in suis operibus Deo placere, indubiéque acceptos esse. Quinetiam hîc exigimus vt nullum quisquam opus tentet aut aggrediatur sine fide: hoc est nisi certa animi fiducia priùs definiat Deo placiturum.

Li.2.Sē. dist.28 *In Psal. 144* *Epi. 105* *Ephes.2. b.10*

8 Quamobrem ab vnico illo fundamento nequaquam abduci nos ne latum quidem vnguem patiamur: quo iacto, sapientes deinde architecti rectè atq; ordine superædificant. Nam siue doctrina & exhortatione opus est, admonent quòd in hoc Dei Filius apparuit vt dissoluat opera Diaboli: ne peccent qui ex Deo sunt, sufficere præteritũ tẽpus implẽdis Gentiũ desideriis: electos Dei vasa esse misericordiæ selecta in honorẽ, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omn... semel dicuntur, quum ostenditur quòd tales velit Christus discipulos, qui seipsis abnegatis, ac sublata sua cruce, ipsum sequantur. Qui seipsum abnegauit, malorũ omniũ radicem execuit, ne ampliùs quærat quæ sua sunt. Qui crucem suã sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinem se comparauit. At Christi exemplũ & hęc & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia complectitur. Ille se Patri obedientẽ pręstitit ad mortẽ vsque. ille totus fuit in operibus Dei perficiendis. ille Patris gloriam toto pectore spirauit. ille animã suã pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit & precatus est. Quòd si cõsolatione opus fuerit, mirificam

1.Ioã. 3. b.8 *1.Petr.4. a.3* *2.Tim.2. c.20* *Luc.9.c. 23* *2.Cor.4. d.18*

afferent consolationem : quòd affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi
2. Tim. 2. b. 11 semper in corpore nostro circunferentes, vt vita Iesu manifestetur in nobis. quòd si cõmortui sumus, & conuiuemus: si compatimur, & conregnabimus. quòd ita cõfiguramur eius passionibus, donec
Philip. 3. b. 10 perueniamus ad resurrectionis similitudinē: quando Pater prædestinauit conformes fieri imaginis Filii sui, quos in ipso elegit, vt sit
Rom. 8. f. 29 primogenitus inter cunctos fratres. Itaque quòd neque mors, neque præsentia, neque futura separabũt nos à charitate Dei, quæ est
Ibidē g. 39 in Christo: quin potiùs in bonum ac salutem cedent omnia. Ecce, non iustificamus hominem ex operibus coram Deo: sed omnes qui
2. Petr. 1. b. 10 ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouam creaturam fieri: vt ex regno peccati, transeant in regnum iustitiæ, atque hoc testimonio certã facere suã vocationē, & tanquã arbores à fructibus iudicari.

Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ. CAP. XVI.

HOC vno verbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur nos abolere bona opera, atq; ab eorũ studio abducere homines, quũ dicimus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. deinde nimis facile ad iustitiam iter sternere, quum in gratuita peccatorum remissione ipsam iacere docemus, & hac illecebra homines, suapte sponte plus nimio procliues, ad peccandum allicere. Hæ, inquam, calumniæ vno illo verbo satis refutantur. breuiter tamen respondebo ad vtranque. Per fidei iustificationem causantur destrui bona opera. Supersedeo dicere quales sint bonorum operum zelotæ qui ita nobis obtrectant. Liceat illis tam impunè conuiciari quàm licentiosè vitæ suæ obscœnitate totum mundum inficiunt. Dolere sibi simulant, dum tam magnificè extollitur fides, opera excidere suo gradu. Quid si magis erigantur & stabiliantur? Non enim aut fidem somniamus bonis operibus vacuam, aut iustificationē quæ sine iis constet. hoc tantùm interest, quòd quum fidem & bona opera necessariò inter se cohærere fateamur, in fide tamen non operibus iustificationem ponimus. Id qua ratione, facilè explicare promptum est si ad Christum modò conuertamur, in quem dirigitur fides, & vnde totam vim accipit. Quare ergo fide iustificamur? quia fide apprehendimus Christi iustitiam, qua vna Deo reconciliamur. Hanc verò apprehendere non possis quin & san-
1 Cor. 1. d. 30 ctificationem simul apprehẽdas. Datus est enim nobis in iustitiã, sapientiam, sanctificationem, redemptionem. Nullum ergo Christus iustificat quem non simul sanctificet. Sunt enim perpetuò & indiuiduo nexu coniuncta hæc beneficia, vt quos sapientia sua illuminat, eos redimat: quos redimit, iustificet. quos iustificat, sanctificet. Sed quia de iustitia & sanctificatione tantùm quæstio est,

in iis

in iis sistamus. Inter se distinguamus licet, inseparabiliter tamen vtranque Christus in se côtinet. Vis ergo iustitiam in Christo adipisci? Christum antè possideas oportet. possidere autem non potes quin fias sanctificationis eius particeps. quia in frusta discerpi non potest. Quum ergo hæc beneficia, nonnisi seipsum erogãdo, fruenda nobis Dominus concedat, vtrunque simul largitur: alterum nunquam sine altero. Ita liquet quàm verum sit nos non sine operibus, neque tamen per opera iustificari: quoniam in Christi participatione, qua iustificamur, non minùs sanctificatio continetur quàm iustitia.

2 Illud quoque falsissimum est, abduci hominũ animos ab effectu bene agendi quum illis merẽdi opinionẽ tollimus. Obiter hîc monendi sunt lectores, insulsè eos ratiocinari à mercede ad meritum, vt postea clariùs explicabo: quia scilicet principiũ illud ignorant, nõ minùs liberalẽ esse Deum vbi mercedẽ operibus assignat, quàm dum rectè agendi facultatem largitur. Hoc tamen in suum locum differre malo. Nunc quàm infirma sit eorum obiectio attingere satis erit: quod duobus modis fiet. Nam primò, quod aiunt nullã fore curã bene instituendæ vitæ nisi spe mercedis proposita, tota via errant. Si enim hoc tantùm agitur vt homines mercedem spectent quum Deo seruiũt, & illi suas operas locent aut vendant, parum proficitur. gratis coli vult, gratis amari: hunc, inquam, cultorem probat, qui præcisa omni spe recipiendæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porrò si incitandi sunt homines, nemo possit acriores admouere stimulos quàm à redemptionis ac vocationis nostræ fine: quales adhibet verbum Domini quum tradit nimis impiam esse ingratitudinem non mutuò redamare eum qui nos prior dilexit: sanguine Christi emundari ab operibus mortuis conscientias nostras, ad seruiendum Deo viuenti: indignum esse sacrilegium si semel mundati, nouis sordibus nos inquinantes, sacrum illum sanguinem profanamus. Liberatos esse nos è manu hostium nostrorum, vt sine timore seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: nos à peccato emancipatos esse, vt libero spiritu iustitiam colamus: crucifixum esse veterem nostrum hominem, vt in vitæ nouitatem resurgamus. Item, si mortui simus cũ Christo (vt decet eius membra) quærenda esse quæ sursum sunt, & in mundo peregrinandum, vt in cælos adspiremus vbi est thesaurus noster. In hoc apparuisse gratiam Domini vt abnegata omni impietate, & mundanis desideriis, sobriè, sanctè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriæ magni Dei & Saluatoris. Quare nos non esse constitutos vt iram nobis concitemus, sed vt salutem cõsequamur per Christum. nos esse templa Spiritus sancti quæ profanari sit nefas. nos tenebras non esse, sed lucem in Domino, quos vt filios lucis ambulare oporteat. nos non ad immunditiem vocatos, sed ad sanctitatem. quia hæc sit voluntas Dei, sanctificatio nostra, vt nos abstineamus

Heb.9. d.14 *Luc.1.g. 74* *Rom. 6. c.18* *Ibidem a.6* *Colos. 3. a.1* *Tit.2. c. 11* *1.Thes.5. b.9* *1. Cor.3. c.16* *Ephes.2. d.21, & 5.b.8* *2 Cor.6. d.16*

1. *Theſſ.* ab illicitis deſideriis: vocationem noſtram eſſe ſanctam, ei non re-
4.*b*.7,& ſponderi niſi vitæ puritate. in hoc nos eſſe liberatos à peccato, vt
a.3 iuſtitiæ obediamus. An incitari ad charitatem vllo viuaciori argu-
2. *Tim.* mento poſſimus quàm illo Iohãnis, vt mutuò inter nos diligamus,
1.*c*.9 quemadmodum dilexit nos Deus? In hoc differre eius filios à filiis
Rom.6. diaboli, filios lucis à filiis tenebrarum, quia in dilectione manent?
c.18 Illo item Pauli, Nos, ſi Chriſto adhæremus, vnius eſſe corporis
1.*Iohan.* membra, quæ inuicem adiuuari mutuis officiis conueniat? An ad
2.*b*.11 ſanctitatem fortiùs prouocari, quàm dum rurſum ab Iohanne au-
1.*Iohã*.3. dimus, omnes qui habent hãc ſpem, ſanctificare ſeipſos, quoniam
a.3 Deus eorum ſanctus eſt? Item ex ore Pauli, Vt adoptionis promiſ-
2.*Cor*.7. ſione freti mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiri-
a.1 tus? quàm dum Chriſtum audimus ſe nobis exemplar proponen-
Iohã.15. tem vt ſua veſtigia ſequamur?
b.10 3 Atque hæc quidẽ paucula tantùm in guſtum propoſui. Nam ſi ſingula perſequi eſſet animus, longum volumen contexendum foret. Toti parænefibus, adhortationibus, caſtigationibus pleni ſunt Apoſtoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum inſtituant, ídque citra meriti mentionem. Quin potiùs inde potiſſimas ducunt exhortationes, quòd nullo noſtro merito, ſola Dei miſeri-
Rom.12. cordia ſtet noſtra ſalus. Quemadmodum Paulus, vbi tota epiſtola
a.1 diſſeruit nullam eſſe nobis ſpem vitæ niſi in Chriſti iuſtitia, vbi ad parænefes deſcendit, per illam Dei miſerationem qua nos dignatus eſt obſecrat. Et ſanè hæc nobis vna cauſa ſatis eſſe debuerat vt
Matt. 5. Deus in nobis glorificetur. Quòd ſiqui Dei gloria non adeò vehe-
b.16 menter afficiuntur, memoria tamen beneficiorum eius ſufficientiſſima eſt, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verùm iſti quia
Chryſoſ. ſeruilia fortè aliqua coactáque Legis obſequia ingerendis meri-
homil. in tis extundunt, mentiuntur nos nihil habere quo ad bona opera
Geneſ. exhortemur, quia non eadem ingredimur via. Quia verò talibus obſequiis valde oblectetur Deus, qui profitetur ſe hilarem datorem diligere, & quicquam dari quaſi ex triſtitia aut neceſſitate vetat. Neque id dico quòd id vel reſpuam vel negligam adhortatio-
1.*Cor*.9. nis genus quod Scriptura ſæpenumero vſurpat, ne vllam omittat
b.7 nos vndique animandi rationem. Commemorat enim mercedem quam Deus redditurus ſit vnicuique ſecundùm opera ſua: ſed illud
Ro. 2. 6 vnicum atque etiam in multis præcipuum eſſe nego. Deinde exordium inde ſumendum non concedo. Adhæc, nihil facere ad erigenda qualia iſti prædicant merita contendo: quemadmodum poſtea videbimus. Poſtremò neque vſui eſſe niſi doctrina illa præoccupauerit: Solo Chriſti merito, quod per fidem apprehenditur, nos iuſtificari, nullis autem operum noſtrorum meritis. quia nulli ad ſanctitatis ſtudium apti eſſe poſſunt niſi qui doctrinam hanc priùs imbiberint. Quod & Propheta pulchrè innuit, dũ ſic Deum
Pſa.130. alloquitur, Apud te eſt propitiatio Domine, vt timearis. nullum
a.4 enim eſſe Dei cultum oſtendit niſi agnita eius miſericordia, qua
ſola

a Glia Dei Ro. 12. 1.
a memoria beneficiorum eius.
ab imitatione Dei, 1. Ioh 3. 3. & Chri, 1. Pet. 2.
a mercede

ſola & fundatur & ſtabilitur. Quod apprime notatu dignum eſt, vt ſciamus non modò principium Dei rite colendi eſſe fiduciam miſericordiæ eius, ſed timorem Dei (quem meritorium eſſe volũt Papiſtæ) ideo non poſſe meriti nomine cenſeri quia fundatus eſt in peccatorum venia & remiſſione.

4 Longè verò futiliſſima calumnia, inuitari ad peccandum homines quum gratuitam peccatorum remiſſionem, in qua collocatam dicimus iuſtitiã, affirmamus. Tanti enim eſſe dicimus vt nullo noſtro bono penſari poſſit: ideóque nunquam impetrãdam, niſi gratuita foret. Porrò nobis quidem eſſe gratuitam, Chriſto non item, cui tam magno conſtitit: nempe ſuo ſacratiſſimo ſanguine, extra quem nullũ ſatis dignum pretium fuit quod Dei iudicio ſolueretur. Hæc quum docentur homines, admonẽtur per ipſos non ſtare quominus toties ſacratiſſimus ille ſanguis effundatur quoties peccãt. Ad hoc, diſcimus eam eſſe noſtram fœditatem quæ niſi huius puriſſimi ſanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt, annon maiorem debent concipere horrorem peccati, quàm ſi bonorum operum aſperſione abſtergi diceretur? Et ſi quid Dei habent, quomodo non horreant ſemel purificati, denuò ſe in lutum prouoluere, quò huius fontis puritatem quantum in ſe eſt conturbent & inficiant? Laui pedes meos, (inquit fidelis anima apud Solomonem) quomodo rurſum inquinabo illos? Nunc palàm eſt vtri & viliorem peccatorum remiſſionem faciant, & iuſtitiæ dignitatem magis proſtituãt. Illi Deum friuolis ſuis ſatisfactionibus, hoc eſt ſtercoribus, placari nugantur. nos grauiorem aſſerimus eſſe peccati noxam, quàm quæ tam leuibus nugis expietur: grauiorem Dei offenſam quàm quę his nihili ſatisfactionibus remittatur, proinde hanc ſolius ſanguinis Chriſti prærogatiuam eſſe. Illi iuſtitiam, ſicubi deficiat, inſtaurari dicunt ac reparari ſatisfactoriis operibus: nos pretioſiorem eſſe putamus quàm vt æquari vlla operum compenſatione queat. ideo vt reſtituatur, ad ſolam Dei miſericordiam confugiendum eſſe. Cætera quæ ad peccatorum remiſſionem pertinent, ex capite proximo petantur. Cant. 5. a.3

Promiſſionum Legis & Euangelii conciliatio.

CAPVT XVII.

NVNC perſequamur alia quoque argumenta quibus Satan per ſuos ſatellites fidei iuſtificationem aut diruere aut deterere molitur. Illud iam excuſſum eſſe puto calumniatoribus, ne nobiſcum perinde agant atque bonorum operum inimicis. ſiquidem operibus detrahitur iuſtificatio, non vt nulla bona fiant opera, aut bona eſſe negentur quæ fient: ſed ne illis fidamus, ne gloriemur, ne ſalutem adſcribamus. Fiducia enim hæc noſtra eſt, hæc gloria, & vnica ſalutis anchora, quòd Chriſtus filius Dei noſter eſt, ac nos in ipſo viciſſim filii Dei regníq; cæleſtis hæredes, Dei benignitate, non noſtra dignitate, in ſpem æternæ bea-

titudinis vocati. Sed quia aliis præterea machinis, vt dictum est, nos impetũt: age, in illis quoque propulsandis pergamus. Primùm redeunt ad legales promissiones, quas Legis suæ cultoribus edidit Dominus: & rogant velimúsne irritas esse prorsus an efficaces. Irritas dicere quoniam absonum ac ridiculum fuerit, pro cõfesso assumunt, alicuius esse efficaciæ. Hinc ratiocinantur, non sola fide nos iustificari. Sic enim Dominus loquitur, Eritque si audieris præcepta & iudicia hæc, custodierísque ea & feceris, custodiet etiam tibi Dominus pactum & misericordiam quam iurauit patribus tuis: diliget te ac multiplicabit, & benedicet tibi, &c. Itẽ, Si bene direxeritis vias vestras & studia vestra, non ambulaueritis post deos alienos, iudicium feceritis inter virum & virum, nec in malitiam recesseritis, ambulabo in medio vestri. Nolo mille eiusdem formæ frustra recitare, quæ quando nihil sensu differunt, istarum solutione explicabuntur. Summa, propositam testatur Moses in Lege benedictionem & maledictionem, mortem & vitam. Sic ergo argumẽtantur, aut benedictionem istam otiosam infructuosámque fieri, aut non solius esse fidei iustificationem. Iam suprà ostendimus quomodo si in Lege hæreamus, omni benedictione defectis sola nobis maledictio imminet, quæ vniuersis transgressoribus edicta est. Non enim promittit Dominus quippiam nisi perfectis Legis suæ cultoribus, qualis nemo reperitur. Manet igitur illud, totum hominum genus per Legem argui, maledictioni & iræ Dei obnoxium: à qua vt soluantur, è potestate Legis exire necesse est, & velut ab eius seruitute in libertatem asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione Legis nos subducat, ad rerum omnium licentiam inuitet, concupiscentiam nostram, velut ruptis repagulis, aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem, quæ perculsam & consternatam consciẽtiam soletur & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac damnatione qua illam Lex vinctam ac constrictam premebat. Hanc à subiectione Legis liberationem, &, vt ita dicam, manumissionem assequimur quum per fidem, misericordiam Dei in Christo apprehendimus, qua securi certíque reddimur de peccatorum remissione, quorum sensu pungebat nos Lex ac mordebat.

Deut.7.b.12 *Iere.7.a.3, & c.23* *Deut.11.d.26*

2 Hac ratione, & quæ in Lege nobis offerebãtur promissiones, inefficaces forent omnes & irritæ, nisi Dei bonitas per Euangelium succurreret. Hæc enim cõditio, vt Legem perficiamus, à qua ipsæ pendẽt, & à qua demum præstandæ sunt, nunquã implebitur. Sic autem opitulatur Dominus, non partem iustitiæ in operibus nobis relinquendo, partem ex sua indulgentia sufficiẽdo: sed dum vnicum Christum pro iustitiæ complemento assignat. Nam Apostolus præfatus se aliósque Iudæos, scientes quòd ex Legis operibus nõ iustificatur homo, in Iesum Christum credidisse: rationem subiicit, non vt adiuuarentur ad iustitiæ summam, ex fide Christi: sed vt illa iustificarentur, non ex operibus Legis. Si fideles à Lege in fidem

Gal.2.c.15

in fidem demigrant, vt in hac iustitiam inueniant, quam abesse ab illa vident: certè iustitiæ Legis renuntiant. Itaque amplificet nunc qui volet retributiones quæ Legis obseruatorem manere dicũtur, modò simul animaduertat nostra prauitate fieri, ne fructum inde vllum sentiamus donec aliam ex fide iustitiam fuerimus adepti. Sic Dauid, vbi retributionis meminit, quam præparauit seruis suis Dominus, statim ad peccatorum recognitionem descendit, quibus illa exinanitur. Psalmo etiam 19.d.12, magnificè Legis beneficia deprædicat: sed continuò exclamat, Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. Prorsus hic locus cum superiore congruit: vbi quum dixisset, Cunctas vias Domini bonitatem & veritatem timentibus eum: subnectit, Propter nomen tuum Domine, propitiaberis prauitati meæ: multa est enim. Sic & nos recognoscere debemus, expositam quidem esse nobis in Lege Dei beneuolentiam, si operibus eam demereri liceat: sed illorum merito nunquam ad nos peruenire. Psal. 25. b.10

3 Quid ergo? an datæ sunt vt sine fructu euanescerent? Iam nuper testatus sum non esse id meæ sententiæ. dico sanè efficaciam suam ad nos non proferre quandiu ad operum merita respiciunt. quare si in se considerentur, quodammodo aboleri. Sic præclaram illam promissionem, Dedi vobis bona præcepta, quæ qui fecerit viuet in ipsis: nullius momenti esse Apostolus docet si in ea resistamus, nec pilo plus profuturam quàm si data non esset: quia ne sanctissimis quidẽ Dei seruis competit: qui procul omnes absunt à Legis complemento, multis verò transgressionibus sunt circundati. Sed dum promissiones Euangelicæ substituuntur, quæ gratuitam peccatorum remissionem denuntiant, non efficiunt modò vt ipsi Deo accepti simus, sed vt operibus quoque nostris sit sua gratia. neque hoc tantùm, vt ea Dominus grata habeat, sed benedictionibus etiam, quæ ex pacto debebantur Legis suæ obseruationi, prosequatur. Fateor ergo fidelium operibus rependi quæ iustitiæ & sanctitatis cultoribus in Lege sua Dominus promisit: verùm in hac retributione, consideranda semper est causa quæ gratiam operibus conciliet. Eam porrò triplicem esse cernimus. Prima est, quòd Deus auerso à seruorum suorum operibus intuitu, quæ probrum magis quàm laudem perpetuò merentur, ipsos in Christo complectitur, ac sola fide intercedente, citra operum subsidium reconciliat sibi. Altera, quòd opera, non æstimata eorum dignitate paterna benignitate atque indulgentia, huc honoris attollit vt alicuius pretii habeat. Tertia, quòd ea ipsa cum venia suscipit, non imputata imperfectione, qua omnia inquinata, peccatis magis quàm virtutibus accensenda alioqui forent. Atque hinc apparet quantopere delusi sint sophistæ, qui bellè se absurda omnia euasisse putarunt quum dicerent, non intrinseca sua bonitate valere opera ad salutem demerendam, sed ex pacti ratione: quia Dominus liberalitate sua tãti æstimauit. Atqui non obseruabãt interim,

Le. 18.a.5
Exe. 20. b.11
Rom.10. a.5

quæ meritoria opera esse volebãt,quantum abessent à promissionũ conditione,nisi & iustificatio sola fide subnixa, & peccatorum remissio,per quam à maculis bona quoque opera abstergi necesse habent, præcederet. Itaque ex tribus diuinæ liberalitatis causis, quibus fit vt accepta sint fidelium opera,vnam tãtùm annotabant: duas,& eas quidem præcipuas,supprimebant.

Act. 10. c.34 4 Citant Petri sententiam quam Lucas in Actis recitat,In veritate comperio quòd non sit personarũ acceptor Deus:sed in omni gente,qui facit iustitiam,acceptus est illi.Atque hinc, quod minimè dubiũ esse videtur,colligunt,si rectis studiis cõciliat sibi homo Deum,non solius esse Dei beneficium quòd salutem consequitur. Imò sic pro sua misericordia Deum peccatori succurrere, vt operibus ad misericordiam flectatur. Verùm Scripturas nullo modo conciliare possis nisi duplicem hominis apud Deum acceptionem obserues.Qualis enim natura est homo, nihil in eo reperit Deus quo ad misericordiam inclinetur, præter vnicam miseriam. Nudum ergo & egenum omnis boni, omni contrà malorum genere refertum & oneratum hominem si constat esse,vbi primùm à Deo suscipitur:quam ob dotem, quæso, dignũ illum cælesti vocatione dicemus? Facessat ergo inanis meritorum imaginatio vbi gratuitam clementiam Deus tam euidenter commendat.Nam quod ibidem Cornelio angeli voce dicitur, orationes eius & eleemosynas ascendisse in Dei conspectum: pessimè detorquetur ab iis, præparari hominem ad recipiendam Dei gratiam,bonorum operum studio. Iam enim Spiritu sapientiæ illuminatum fuisse Cornelium oportuit,qui vera sapientia,timore scilicet Dei, præditus erat: eodem Spiritu sanctificatum,qui iustitiæ cultor erat:quam illius cer-
Ga.5.a.5 tissimum esse fructũ Apostolus docet. Ea itaque omnia quæ Deo placuisse in eo referuntur, habebat ab illius gratia: tantum abest vt ad eam recipiendam illis suo marte se præpararet. Nulla sanè Scripturæ syllaba proferetur,quæ non huic doctrinæ consentiat: non esse aliam Deo causam hominis ad se recipiendi,nisi quia modis omnibus perditum videt si sibi relinquatur: perditum autem quia non vult suam in ipso liberando misericordiã exercere.Nunc videmus vt ista acceptio non hominis iustitiam spectet,sed purum sit diuinæ erga miseros, tantóque beneficio longè indignissimos peccatores bonitatis documentum.

5 Postquam verò Dominus hominẽ ex abysso perditionis reductum, sibi per gratiam adoptionis segregauit: quia illum regenerauit ac reformauit in nouam vitam,iam vt nouam creaturam, cum Spiritus sui donis amplectitur.Hæc illa est acceptio cuius meminit Petrus,qua post suam vocationem Deo fideles approbãtur, operum quoque respectu: quia Dominus non amare & osculari non potest quæ per Spiritum suum in illis efficit bona. Verùm id semper memoria repetendum est,non aliter operum ratione illos esse Deo acceptos nisi quia illorum causa & in gratiam, quicquid bono-

bonorum operum contulit, liberalitatem suam augendo, sua quoque acceptione dignatur. Vnde enim illis bona opera, nisi quòd Dominus illos, quemadmodum vasa in honorē elegit, ita vult vera puritate exornare? Vnde etiã bona reputãtur acsi nihil illis deesset: nisi quòd næuis & maculis, quæ illis adhærescunt, veniã benignus Pater indulget? In summa nihil aliud significat hoc loco quã gratos esse Deo & amabiles suos filios, in quibus notas & lineamenta vultus sui videt. Regenerationem enim alibi, imaginis diuinæ reparationem in nobis esse docuimus. Quoniam ergo vbicunque faciem suam Deus contẽplatur, & meritò amat, & in honore habet: non sine causa dicitur illi placere fideliũ vita, ad sanctitatem & iustitiam cõposita. Sed quia pii mortali carne circundati, adhuc sunt peccatores, & opera eorum bona, inchoata duntaxat, & carnis vitium redolentia: neque illis neque his propitius esse potest nisi in Christo magis quàm in se ipsis amplexetur. In hunc modum accipiendi sunt loci qui clemẽtem ac misericordẽ iustitiæ cultoribus, Deum testantur. Dicebat Moses Israelitis, Dominus Deus tuus custodiens pactũ ac misericordiã diligẽtibus se, & custodiẽtibus præcepta sua, in mille generationes: quę sententia in frequentem formulam vsurpata postea à populo fuit. Sic Solomo in solẽni precatione, Domine Deus Israel qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo. Eadem verba & à Nehemia repetuntur. Siquidem vt in omnibus misericordiæ suæ pactis integritatem ac sanctimoniam vitę vicissim à seruis suis Deus stipulatur ne ludibrio sit sua bonitas, néue quis inani ob eã exultatione turgidus, benedicat animæ suæ, ambulans interim in prauitate cordis sui: ita in fœderis communionem admissos, vult hac via in officio continere. nihilo tamen minùs fœdus ipsum & gratuitum initio feritur, & perpetuò tale manet. Secundùm hanc rationem Dauid quanuis prædicet sibi redditam fuisse mercedem puritatis manuum: non tamen fontem illum quem notaui præterit, quòd extractus fuerit ab vtero, quia Deus eum dilexit: vbi ita commendat causæ suæ bonitatem, vt nihil deroget gratuitæ misericordiæ, quæ dona omnia quorum origo est, præuenit.

Deut. 7. b.9 *1.Reg.8. c.23* *Ne.1.b.5* *Deu. 29. c.18* *1. Sa.12. b.2*

6 Atque hîc obiter notare profuerit quid distent istæ loquendi formæ à Legalibus promissionibus. Legales promissiones appello, non quæ vbique sparsæ sunt in libris Mosaicis: (quando in illis quoque Euangelicæ multæ occurrunt:) sed quæ propriè ad Legis ministeriũ pertinent. Eiusmodi promissiones, quocunque nomine vocare libeat, sub conditione, Si feceris quod tibi præcipitur, paratam esse remunerationem denuntiant. At quum dicitur, Dominum custodire pactum misericordiæ iis qui se diligunt, magis demonstratur quales sunt illius serui, qui bona fide eius fœdus susceperint, quàm exprimatur causa cur illis Dominus benefaciat. Hæc porrò demõstrationis ratio: Quemadmodum in hunc finem æternæ vitæ gratia nos dignatur Deus vt diligatur, timeatur, cola-

tur à nobis: ita quæcunque misericordię in Scriptura promissiones habentur, meritò ad hunc diriguntur finem, vt reuereamur & colamus beneficiorum authorem. Quoties ergo audimus ipsum benefacere iis qui Legem suam obseruant, meminerimus Dei filios ab officio designari quod in illis perpetuum esse debet: hac ratione nos esse adoptatos vt ipsum patris loco veneremur. Ne ergo ipsi adoptionis iure nos abdicemus, huc semper enitendum quò tendit nostra vocatio. Id tamen rursum teneamus, non pendere ab operibus fidelium complementum misericordiæ Domini: sed ipsum ideo salutis promissionē adimplere iis qui vitæ rectitudine suæ vocationi respondent, quia in illis germana demum filiorum insignia agnoscit, qui Spiritu eius ad bonum reguntur. Huc referatur quod est in Psalmo 15. a.1, de ciuibus Ecclesiæ, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte tuo sancto? Innocens manibus & mundo corde, &c. Item apud Iesaiam,
Iesa. 33. *b*.14 Quis habitabit cum igne deuorante? Qui facit iustitiam, qui loquitur recta, &c. Non enim firmamentum quo fideles coram Domino subsistant, describitur: sed modus quo in suum consortium eos clementissimus Pater introducit, & in ipso tuetur & confirmat. Quia enim peccatum detestatur, iustitiam amat: quos sibi cōiungit, eos Spiritu suo purificat, vt sibi regnóque suo reddat conformes. Ergo si prima causa quæratur vnde patefiat sanctis accessus in Dei regnū, vnde habeant vt consistant in eo ac permaneant, prompta est responsio, Quia Dominus eos sua misericordia & adoptauit semel, & perpetuò tuetur. Si autem de modo quæstio est, tum ad regenerationem est descendendum, eiúsque fructus qui Psalmo illo recensentur.

7 At verò plus longè difficultatis esse videtur in his locis, qui & bona opera iustitiæ titulo insigniunt, & hominem illis asserunt iustificari. Plurimi sunt prioris generis, vbi mandatorum obseruationes, iustificationes vocantur seu iustitiæ. Alterius generis exem-
Deut. 6. *d*.25 plum est quod apud Mosen habetur, Erit hæc iustitia nostra, si custodierimus præcepta ista omnia. At si promissionem esse legalem excipias, quæ adnexa conditioni impossibili, nihil probet, sunt alia
Deu. 24. *c*.13 de quibus idem respondere non possis: quale est illud, Erítque id pro iustitia coram Domino, reddere pauperi depositum, &c. Item
Psa.106. *e*.30 quod Propheta dicit, zelum in vindicando Israelis probro, imputatum fuisse Phinees in iustitiam. Itaque Pharisæi nostri temporis amplam insultandi materiam hîc se habere putant. Nam quum dicamus, erecta fidei iustitia cedere operum iustificationem, eodem iure argumentantur, Si ex operibus iustitia, ergo falsum est nos sola fide iustificari. Vt dem Legis præcepta vocari iustitias, nihil mirum. sunt enim re vera. Quanquam monendi sunt Lectores, Græcos parum aptè vocē Hebraicam HVCIM vertisse *δικαιώματα* pro edictis. De voce tamen facilè litem remitto. Neque verò hoc denegamus Legi Dei quin perfectam iustitiam contineat.

tineat. Tametsi enim, quia debitores sumus omnium quæ præcipit, etiam plena eius obedientia defuncti, serui inutiles sumus: quia tamē eam honore iustitiæ Dominus dignatus est, non detrahimus quod ille dedit. Fatemur ergo libenter, absolutam Legis obedientiam esse iustitiam: mādati vniuscuiusque obseruationem, esse iustitiæ partem: siquidē in reliquis etiam partibus tota iustitiæ summa constet. Sed extare vsquam talem iustitiæ formam negamus. Atque ideo Legis iustitiam tollimus, non quòd manca per se sit ac mutila: sed quòd ob carnis nostræ debilitatem nusquam compareat. Atqui non modò præcepta Domini simpliciter Scriptura iustitias vocat: sed operibus quoque sanctorū tribuit hoc nomen. Vt quum Zachariam & eius coniugem refert ambulasse in iustitiis Domini. sanè dum ita loquitur, opera magis ex Legis natura æstimat quàm propria eorum cōditione. Etsi rursus hîc obseruandum quod nuper dixi, ex incuria Græci interpretis non esse statuendam Legem. Sed quia Lucas in recepta versione nihil mutare voluit, neque ego contendam. Deus enim ea quæ Lege continentur mandauit hominibus in iustitiam: sed eam iustitiam non exequimur nisi totam Legem obseruando. qualibet enim transgressione corrumpitur. Quum ergo Lex nihil nisi iustitiā præscribat, si in ipsam respicimus, iustitiæ sunt singula eius mandata: si homines spectamus à quibus fiunt, iustitiæ laudem minimè consequuntur ex vno opere, in multis trangressores, & ex eo opere quod aliqua semper ex parte propter imperfectionem vitiosum est. Luc. 1. a. 6

8 Sed venio ad secundum genus, in quo præcipua est difficultas. Nihil magis firmum habet Paulus ad probandam fidei iustitiam, quàm quod de Abraham scribitur, fidem illi suā pro iustitia imputatam fuisse. Quum ergo editum facinus à Phinees imputatum illi fuisse ad iustitiam dicatur: quod de fide contendit Paulus, licebit nobis de operibus ratiocinari. Proinde aduersarii nostri, quasi re euicta, constituunt nos quidem sine fide non iustificari: sed neque per eam iustificari solam. opera esse quæ iustitiam nostram impleant. Ego hîc pios obtestor, vt si veram iustitiæ regulā ex sola Scriptura petendam norunt, mecum religiosè & seriò expendant quomodo Scriptura secum ipsa sine cauillis ritè conciliari possit. Quum sciret Paulus, fidei iustificationē suffugium esse iis qui propria iustitia deficiuntur: audacter infert, iustitia operum exclusos quicunque fide iustificantur. Quoniam verò constat omnium illam esse fidelium communem, ex eo pari fiducia constituit operibus neminem iustificari: quin magis contrà, nullo operum adminiculo iustificari. Sed aliud est disputare quid per se valeant opera, aliud quo loco post stabilitam fidei iustitiam habenda sint. Si operibus statuēdum est pro dignitate sua pretium, indigna esse dicimus quæ in conspectum Dei prodeant. ideo nihil operum habere hominem quo apud Deum glorietur. inde omni operum adminiculo exutum, sola fide iustificari. Eam porrò iustitiam defi- Ga. 4. a. 4 Psa. 106 d. 31

nimus, quòd in Christi communionem receptus peccator, eius gratia Deo reconciliatur: dum illius sanguine purgatus, peccatorum remissionem obtinet: & iustitia non secus ac propria vestitus, coram cælesti tribunali securus subsistit. Præposita peccatorum remissione, quæ iam sequuntur bona opera aliam quàm à suo merito æstimationem habent: quia quicquid in illis est imperfectum, Christi perfectione contegitur: quicquid næuorum est aut sordium, eiusdem puritate abstergitur, ne in iudicii diuini quæstionem veniat. Obliterata igitur omnium trãsgressionum culpa, quibus impediuntur homines ne quicquam Deo gratum proferant, sepulto etiam imperfectionis vitio quod bona quoque opera fœdare solet: quæ fiunt à fidelibus bona opera, iusta censentur: vel (quod idem est) in iustitiam imputantur.

9 Nunc mihi si quis istud obiectet ad impugnandam fidei iustitiam, primùm interrogabo num homo iustus censeatur ob vnum aut alterum sanctum opus, reliquis vitæ operibus Legis transgressor. Plusquam absurdum quidem est. Deinde requiram an ob multa quoque bona opera, si quidem præuaricationis aliqua in parte reus tenetur. Ne hoc quidem contendere audebit, reclamante Legis sanctione, maledictósque omnes proclamante qui non omnia Legis mandata ad vltimum impleuerint. Adhæc, vltrà progrediar. sitne vllum opus quod nullius impuritatis aut imperfectionis argui mereatur. Et quomodo esset coram iis oculis quibus nec stellę satis mundæ sunt, nec Angeli satis iusti? Ita nullum extare bonum opus cõcedere cogetur quod non & appositis sibi transgressionibus, & sua ipsius corruptione pollutum sit, ne iustitiæ honorem teneat. Quòd si constat à iustificatione fidei proficisci vt opera impura alioqui, immunda, dimidiata, indigna Dei conspectu, nedum amore, iustitiæ imputentur: quid huius iactatione destruere illam moliuntur, quę si non esset, hanc frustra iactarẽt? Vipereúmne partum facere volunt? Eò enim tendunt impiorum dicta. Fidei iustificationem, principium, fundamentum, causam, argumentum, substantiam operum iustitiæ esse non possunt inficiari: concludunt tamen fide non iustificari hominem, quòd bona quoque opera in iustitiam reputentur. Omittamus ergo istas ineptias, & quod res est fateamur. si à fidei iustificatione depẽdet qualiscunque tandem censetur operũ iustitia, non modò per hanc nihil imminui, sed potiùs confirmari. quo nimirum vis eius potentior elucet. Neque etiam sic putemus commẽdari post gratuitã iustificationem opera, vt & ipsa in locum iustificandi hominis postea succedant, aut eiusmodi officium cum fide partiantur. Nisi enim perpetuò maneat solida fidei iustificatio, illorum immundities detegetur. Nihil autem absonum est, sic fide hominem iustificari vt non ipse modò iustus sit, sed opera quoque eius supra dignitatem iusta censeantur.

Deu.27.d.26

Iob 4.d.18

10 Hac ratione concedemus, non partialem modò in operibus iustitiam (quod ipsi aduersarii volunt) sed perinde approbari Deo

acsi perfecta absolutáque foret. Sed si meminerimus quo fundamento fulciatur, soluta erit omnis difficultas. Gratum enim opus tunc demum esse incipit vbi cum venia suscipitur. Porrò vnde venia, nisi quia Deus nos & nostra omnia in Christo intuetur? Quemadmodũ ergo nos ipsi, vbi in Christum insiti sumus, ideo iusti apparemus coram Deo quia eius innocentia conteguntur nostræ iniquitates: sic opera nostra iusta sunt & habentur, quia quicquid aliâs vitii in ipsis est, Christi puritate sepultum, non imputatur. Ita meritò dicere possumus, sola fide non tãtùm nos sed opera etiam nostra iustificari. Iam si ista qualiscunque operum iustitia à fide & gratuita iustificatione pendet, & ab ea efficitur: debet sub eam includi, & tanquam effectus causæ suæ (vt ita loquar) subordinari. tantum abest vt erigi debeat ad illam vel destruendam vel obscurandam. Sic Paulus, vt extorqueat, beatitudinem nostram Dei misericordia non operibus cõstare, vrget maximè illud Dauidis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus cui non imputauit Dominus peccatum. Siquis contrà obtrudat innumera elogia quibus videtur beatitudo operibus dari: qualia sunt, Beatus vir qui timet Dominum, qui miseretur pauperis, qui non ambulauit in consilio impiorum, qui suffert tentationem: beati qui custodiunt iudicium, immaculati, pauperes spiritu, mites, misericordes, &c. non efficient quominus verum sit quod ait Paulus. Quoniã enim illa quæ prædicãtur, omnia nunquam sic sunt in homine vt Deo propterea id approbetur, conficitur, miserum semper esse hominem nisi à miseria per veniam peccatorum eximatur. Quoniam ergo vniuersa quæ Scripturis extolluntur beatitudinis genera, irrita concidunt, vt nullius fructum percipiat homo donec beatitudinem peccatorum remissione adeptus fuerit, quæ deinde illis locum faciat: sequitur hanc esse non modò summam & præcipuam, sed vnicam: nisi fortè velis ab illis eneruari quæ in ea sola consistunt. Multò iam minus rationis est cur nos conturbare debeat appellatio iustorum, quæ fidelibus plerunque tribuitur. Iustos certè à vitæ sanctimonia nuncupari fateor: sed quum in iustitiæ studium magis incumbant quàm iustitiam ipsam impleant, qualemcũque hanc iustitiam, fidei iustificationi cedere par est, vnde habet id quod est.

Rom.4.a.7 *Psal.32.a.1* *Psal.112.a.1* *Prou.14.c.21* *Psa.1.a.1* *Iac.1.b.12* *Psal.106 a.3,& 119.a.11* *Matt.5.a.3*

11 Sed enim cũ Iacobo plus adhuc negotii nobis restare aiunt, vt qui aperta voce nobis repugnet. Docet enim & Abraham ex operibus fuisse iustificatum, & nos quoque omnes operibus iustificari, non sola fide. Quid igitur? pertrahéntne in certamen Paulum cum Iacobo? Si Iacobum pro Christi ministro habent, sic accipienda est eius sententia, ne à Christo per os Pauli loquente dissentiat. Spiritus per os Pauli asserit, Abraham fide, non operibus iustitiam fuisse consequutum: nos quoque fide docemus omnes sine operibus Legis iustificari. Idem Spiritus per Iacobum tradit, & Abrahæ & nostram iustitiam operibus, non fide tantùm constare.

Iac.2.b.12

Spiritum secum non pugnare certũ est. Quæ erit ergo istorũ concordia? aduersariis abunde est si conuellerint quam nos altissimis radicibus stabilitam volumus fidei iustitiã: suam autẽ conscientiis tranquillitatem reddere non magnæ curæ est. Vnde videas quidem eos fidei iustificationem arrodere, sed nullam interim constituere iustitiæ metam vbi conscientiæ sistãtur. Triumphent ergo vt libet, modò non aliam iactare victoriam possint quàm omnem iustitiæ certitudinem se sustulisse. Ac miseram quidem hanc victoriam obtinebunt, vbi extincta veritatis luce, mẽdaciorum tenebras offundere illis Dominus permittet. Vbicũque autem stabit Dei veritas, nihil proficient. Nego itaque Iacobi sentẽtiam, quam assiduè tanquam Achillis clypeum nobis obtẽdunt, illis vel tantillum suffragari. Id quò planum fiat, intuendus primùm erat Apostoli scopus: deinde obseruandum vbi hallucinentur. Quoniam tum erant plerique (quod malum in Ecclesia perpetuũ esse solet) qui infidelitatem suam manifestè prodebant, quæcunque propria sunt fidelium opera negligendo ac omittẽdo, falso tamen fidei nomine gloriari non desinebãt: stolidã talium fiduciam hîc eludit Iacobus. Non est ergo illi propositũ veræ fidei vim vlla ex parte deterere, sed ostẽdere quàm ineptè nugatores isti vacuæ eius imagini tantum arrogarent, vt hac contenti, securè diffluerẽt in omnem vitiorũ licentiam. Hoc statu cõcepto, facile erit animaduertere vbi peccent nostri aduersarii. Incidunt enim in duplicem paralogismum: alterum in Fidei vocabulo, alterum in verbo Iustificãdi. Quòd fidem nominat Apostolus, inanem opinionem procul à fidei veritate dissitam, concessionis est quæ nihil causæ derogat. quod ab initio ipse demõstrat his verbis, Quid prodest, fratres mei, siquis fidem dicat se habere, opera autem non habeat? non dicit, Si fidem quis habeat sine operibus: sed, Si iactet. Clariùs etiã paulo pòst, vbi deteriorem diabolica notitia per ludibrium facit: postremò vbi mortuã vocat. Sed à definitione sufficienter deprehendas quid velit. Tu credis, inquit, quòd Deus est, sanè si nihil in ista fide continetur nisi vt credatur Deum esse, iam nihil mirũ est si non iustificet. Nec verò dum hoc illi adimitur, quicquam derogari putemus fidei Christianę, cuius longè diuersa est ratio. Quo enim modo vera fides iustificat, nisi dũ nos Christo cõglutinat, vt vnũ cum illo facti, participatione iustitiæ eius fruamur? non ergo eò iustificat quòd diuinæ essentiæ notitiam cõcipiat: sed quòd in misericordiæ certitudine recumbit.

12 Nondum scopum attigimus, nisi discutiamus & alterum paralogismum. siquidem iustificationis partem in operibus Iacobus reponit. Si & reliquis Scripturis, & sibiipsi consentaneum Iacobum facere velis, necessarium est, Iustificandi verbum alio significatu accipere quàm apud Paulũ. Iustificari enim dicimur à Paulo, quum obliterata iniustitiæ nostræ memoria, iusti reputamur. Eò si spectasset Iacobus, præpósterè citasset illud ex Mose, Credidit Abraham Deo, &c. Sic enim contexit, Abraham operibus consequutus

ſequutus eſt iuſtitiam quòd filium immolare, iubente Deo, non dubitauit. Atque ita impleta eſt Scriptura, quæ dicit illum credidiſſe Deo, & imputatum ei ad iuſtitiam. Si abſurdum eſt, effectum eſſe ſua cauſa priorem, aut falsò teſtatur Moſes eo loco, imputatam fuiſſe Abrahæ fidem in iuſtitiam, aut ex ea quam in Iſaac offerēdo præſtitit obedientia, iuſtitiam non fuit promeritus. Nondum concepto Iſmaele, qui iam adoleuerat antequam Iſaac naſceretur, fide ſua iuſtificatus fuit Abraham. Quomodo igitur dicemus obedientia diu pòſt ſequuta iuſtitiā ſibi comparaſſe? Quare aut perperam ordinē inuertit Iacobus (quod cogitare eſt nefas) aut iuſtificatum noluit dicere, quaſi promeritus ſit vt iuſtus cenſeretur. Quid ergo? Certè de iuſtitiæ declaratione, non autem imputatione ipſum loqui apparet. acſi diceret, Qui vera fide iuſti ſunt, ii ſuam iuſtitiam obedientia boniſque operibus probant, non nuda & imaginaria fidei larua. In ſumma, non diſputat qua ratione iuſtificemur: ſed iuſtitiam operatricem à fidelibus requirit. Et quemadmodum Paulus citra operum adminiculum iuſtificari contendit: ita hîc iuſtos haberi non patitur qui bonis careant operibus. Huius ſcopi conſideratio nos omni ſcrupulo extricabit. nam hinc præcipuè falluntur noſtri aduerſarii, quòd putāt Iacobum iuſtificationis rationem definire: quum nihil aliud ſtudeat quàm prauam eorum ſecuritatem diruere, qui excuſando bonorum operum contemptui fidem inaniter obtendebant. Ergo quoſlibet in modos Iacobi verba torqueant, nihil præter duas ſententias expriment, Inane fidei ſpectrū non iuſtificare, & fidelem, tali imaginatione non contentum, operibus bonis ſuam iuſtitiam declarare.

13 Quod autem ex Paulo in eundem ſenſum citant, minimùm *Rom. 2.* eos iuuat, Factores Legis non auditores iuſtificari. Nolo ſolutione *b. 13* Ambroſii euadere, ideo eſſe illud dictùm quia complementum Legis ſit in Chriſtum fides. Video enim merum eſſe effugium, quo nihil opus eſt vbi aperta patet via. Illic ſtolida confidentia Iudæos deiicit Apoſtolus, qui ſola Legis agnitione ſe venditabant, quum interim ſummi eſſent eius contemptores. Ne ergo nuda Legis peritia tantopere ſibi placerēt: admonet, ſi ex Lege quęratur iuſtitia, nō eius notitiam ſed obſeruationem quæri. Nos certè iſtud in dubium non vocamus quin Legis iuſtitia conſiſtat in operibus: ac ne illud quidem, quin conſiſtat in operum dignitate & meritis iuſtitia. Sed nondum probatum eſt operibus nos iuſtificari, niſi vnum aliquem proferāt qui Legem impleuerit. Non aliud autem ſenſiſſe Paulum erit ſatis amplo teſtimonio orationis contextus. Poſtquam Gentes ac Iudæos in commune iniuſtitiæ damnauerat, tum ad diſtributionem deſcendit, ac dicit eos qui ſine Lege peccauerunt, ſine Lege perire: quod ad Gentes refertur. qui verò in Lege peccauerunt, per Legem iudicari: quod Iudæorum eſt. Porrò quoniam illi ſuis præuaricationibus conniuentes, ſola Lege ſuperbiebant: adiungit quod optimè cōgruebat, non ideo latā eſſe Legem,

vt audita solummodo eius voce iusti redderētur: sed tum demūm si obedirent. acsi diceret, In Lege quæris iustitiam: ne auditum eius prætexas, qui parui est per se ponderis: sed afferas opera quibus declares Legem non tibi frustra positam. His quoniam deficiebantur omnes, sequebatur, Legis gloriatione esse spoliatos. Itaque cōtrarium potiùs ex mente Pauli argumentum formandum est, Iustitia Legis in operum perfectione sita est. nemo iactare potest se per opera Legi satisfecisse. nulla ergo est à Lege iustitia.

14 Iam & ex locis illis pugnant quibus suam iustitiam fideles examinandam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundùm eam de se statui cupiunt. Quales sunt, Iudica me Domine secundùm iustitiam meam, & secundùm innocentiam meam, quæ sunt in me. Item, Exaudi Deus iustitiam meam. Probasti cor meum & visitasti nocte, & non est inuenta in me iniquitas. Item, Retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam, & secundùm puritatem manuum mearum rependet mihi. Quia custodiui vias Domini, nec impiè defeci à Deo meo. Et ero immaculatus, & obseruabo me ab iniquitate mea. Item, Iudica me Domine, quoniam in innocentia mea ambulaui. Non sedi cum viris mendacibus, cum iniqua gerentibus non introibo. Ne perdas cum impiis animam meam, cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera quorum repleta est muneribus. Ego autem innocenter ambulaui. Dixi suprà de fiducia quam sibi sancti simpliciter ab operibus sumere videntur. Quæ autem huc adduximus testimonia nos non valde impedient si secundùm suam περίστασιν, hoc est complexum, vel (vt vulgò loquuntur) circunstantiam accipiantur. Ea porrò duplex est. nam nec de ipsis in vniuersum quæstionem haberi volunt, vt pro totius vitæ tenore vel damnentur vel absoluantur: sed specialem causam in iudicium disceptandam afferunt: nec diuinæ perfectionis respectu, sed ex improborum ac scelestorum comparatione iustitiam sibi arrogant Primùm quum de homine iustificando agitur, non tantùm quæritur vt bonam in re aliqua particulari causam habeat: sed perpetuam quandam tota vita iustitiæ symmetriam. Atqui sancti, dum ad comprobandam suam innocentiam Dei iudicium implorant, non seipsos omni noxa solutos & omni ex parte inculpatos offerunt: sed quum in sola eius bonitate salutis fiduciam defixerint, confisi tamen esse vindicem pauperum præter ius & æquitatem afflictorum, profectò causam in qua innocentes opprimuntur, illi commendant. Dum verò secum aduersarios ad tribunal Dei sistunt, non iactant innocentiam quæ Dei puritati responsura sit, si seuerè conquiratur: sed quia præ aduersariorum malitia, improbitate, astutia, nequitia, synceritatem, iustitiam, simplicitatem, puritatémque suam Deo compertam gratámque esse norunt: non reformidant, inter se & illos iudicem inuocare. Sic quum Dauid Sauli dicebat, Reddat Dominus vnicuique secundùm iustitiam & veritatē eius:

Psal. 7. c. 9
Psal. 17. a. 1
Psal. 18. d. 21
Psal. 26. a. 1
Ibid. c. 9
1. Sa. 26. d. 23

eius: non intelligebat vt Dominus vnumquenque per se examinaret ac muneraretur pro meritis: sed Dominum attestabatur quanta esset sua innocentia prævt erat Saulis iniquitas. Ac ne Paulus quidem, quum hac gloriatione se iactat quòd bonum habeat conscientiæ testimonium, se cum simplicitate & integritate versatum esse in Ecclesia Dei, vult eiusmodi gloriatione apud Deum niti: sed coactus impiorum calumniis, fidem ac probitatem suã, quam diuinæ indulgentiæ acceptam esse sciebat, aduersùs quamlibet hominum maledicentiam asserit. Videmus enim quid alibi dicat, se nihil esse sibi malè conscium, sed non in hoc iustificari. Quia scilicet intelligebat, iudicium Dei humanam lippitudinem longè transcendere. Vtcunque ergo pii contra impiorũ hypocrisin suam innocentiam Deo teste ac iudice defendant: vbi tamen cum solo Deo negotium est, omnes vno ore clamant, Si iniquitatẽ obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Item, Ne ingrediaris in iudicium cum seruis tuis: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. suísque operibus diffisi, libẽter canunt, Bonitas tua melior quàm vita.

2.Cor.1.c.12 *1.Cor.4.a.4* *Psal.130.a.3, & 143.a.2* *Psal.63.a.4*

15 Sunt & alii non absimiles superioribus loci, in quibus subsistere etiamnum quis possit. Dicit Solomon, eum qui ambulat in integritate sua, iustũ esse. Item, In semita iustitiæ esse vitam, ac in ea ipsa non esse mortem. Qua ratione Ezechiel perhibet vita victurum qui iudicium ac iustitiam fecerit. Nihil eorum vel inficiamur vel obscuramus. Sed prodeat vnus ex filiis Adam cum tali integritate. Si nemo est, aut pereant à cõspectu Dei oportet, aut ad misericordiæ asylum confugiãt. Neque interim negamus quin fidelibus sua integritas, dimidiata licet ac imperfecta, gradus sit ad immortalitatem. Sed vnde id, nisi quoniam quos in fœdus gratiæ assumpsit Dominus, eorum opera non excutit pro meritis, sed paterna benignitate osculatur? Quo non tantùm intelligimus quod tradunt Scholastici, à gratia acceptante habere opera suum valorem. Illi enim sentiunt, imparia alioqui opera ex Legis pacto saluti comparandæ, in æqualitatis tamen pretium Dei acceptione euehi. Ego autem dico, ea tum aliis transgressionibus, tum suis ipsorum maculis inquinata, non aliud valere nisi quòd Dominus veniam vtrisque indulget. quod est, gratuitã homini iustitiam largiri. Neque tempestiuè hîc obtruduntur illæ Apostoli precationes, vbi tantam fidelibus perfectionem optat, vt sint inculpati & irreprehensibiles in die Domini. Hæc quidem verba Cælestini valde olim exagitabant, ad perfectionem iustitiæ in hac vita asserendam. Sed quod arbitramur sufficere, breuiter post Augustinum respondemus: ad hanc quidem metam aspirare pios omnes debere vt immaculati aliquando & inculpati appareãt coram Dei facie. sed quia optima & præstantissima vitæ præsentis ratio nihil aliud est quàm profectus, ad eam metam nos tum demum peruenturos vbi hac peccati carne exuti, Domino ad plenum adhærebimus.

Pro.20.a.7, & 12.d.18 *Ezec.18.b.9.e.21. & 33.d.15* *Ephes.1.a.4* *1.Thess.3.d.13, & alibi*

Neque tamen pertinaciter cum eo litigabo qui perfectionis titulum sanctis tribuere volet: modò eam quoque Augustini ipsius verbis definiat. Perfectam, inquit, sanctorum virtutem quum nominamus, ad ipsam perfectionem pertinet etiam imperfectionis tum in veritate tum in humilitate cognitio.

Li. ad Boni. 3. ca. 7.

Ex mercede male collígi operũ iustitiam. CAP. XVIII.

TRANSEAMVS nũc ad eas sentẽtias quæ affirmãt Deũ vnicuique redditurũ secũdùm opera sua. cuiusmodi sunt, Vnusquisque referet quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Gloria & honor operanti bonũ, tribulatio & angustia in omnem animã operantis malum. Et, Ibunt qui bona egerint, in resurrectionem vitę: qui malè fecerint, in resurrectionẽ iudicii. Venite benedicti Patris mei: esuriui, & dedistis mihi cibũ: sitiui, & potum tribuistis, &c. Atque illis quoque eas cõiungamus quæ mercedem operũ appellant vitam ęternã: quo in genere sunt, Retributio manuum hominis restituetur ei. Qui timet mãdatum, remunerabitur. Gaudete & exultate: ecce merces vestra copiosa est in cęlis. Vnusquisque mercedẽ accipiet secũdùm laborem. Quòd vnicuique dicitur redditurus Deus secũdùm opera, paruo negotio dissoluitur. Ordinẽ enim consequẽtiæ magis quàm causam indicat loquutio. Extra dubium autem est, Dominum his misericordiæ suę gradibus salutem nostram consummare dum electos ad se vocat, vocatos iustificat, iustificatos glorificat. Tametsi ergo sola misericordia suos in vitã suscipiat: quia tamẽ in eius possessionẽ ipsos deducit, per bonorũ operũ stadiũ, vt quo destinauit ordine suũ in illis opus impleat: nihil mirum si secundùm opera sua dicuntur coronari: quibus haud dubiè ad recipiendã immortalitatis coronam præparantur. Quin hac ratione appositè dicuntur salutem suam operari, dum bonis operibus incumbendo, vitam æternam meditantur. nempe sicut alibi iubentur operari cibum qui non perit, dum in Christum credendo sibi vitam acquirunt: & tamen mox additur, Quem Filius hominis daturus est vobis. Vnde apparet Operandi verbum nequaquã opponi gratiæ, sed referri ad studium: ac proinde non sequitur, vel fideles ipsos esse salutis suæ authores, vel ab ipsorum operibus eam emanare. Quid ergo? simulatque per Euangelii notitiam, & Spiritus sancti illuminationem adsciti sunt in Christi consortium, inchoata est in illis æterna vita. Iam quod in illis bonum opus inchoauit Deus, & perfici oportet vsque in diem Domini Iesu. Perficitur porro, quum iustitia & sanctitate Patrem cælestem referentes, se filios eius non degeneres esse probant.

Mat. 16. d. 27 2. Cor. 5. b. 10 Ro. 2. a. 6 Iohan. 5. e. 29 Mat. 25. e. 34 Pro. 12. c. 14, & 13. c. 13 Matt. 5. b. 12 Lu. 6. d. 23 2. Cor. 3. b. 8 Ro. 2. a. 6 Ibi. 8. f. 30 Phili. 2. b. 12 Iohan. 6. c. 27 Phili. 1. a. 6

2 Ex mercedis nomine non est cur opera nostra ratiocinemur causam esse salutis. Principiò istud sancitum sit in cordibus nostris, regnum cælorum non seruorum stipendium, sed filiorum esse hæreditatẽ: quam soli potientur qui à Domino in filios cooptati fuerint: neque aliam ob causam quàm ob hanc adoptionem. Non

Ephes. 1. d. 18

Non enim erit hæres filius ancillæ, ſed filius liberæ. Adeóque in *Gal.4.d.*
iis ipſis locis quibus gloriam æternam mercedem operibus fore 30
pollicetur Spiritus ſanctus,hæreditatem nominatim exprimendo,
aliunde nobis prouenire demonſtrat. Sic Chriſtus opera recenſet, *Matt.25.*
quæ cæli remuneratione compenſat dum in eius poſſeſſionem ele- *c.34*
ctos vocat : ſed ſimul adiungit,hæreditatis iure poſſidendum. Sic *Col.3. d.*
Paulus iubet, ſeruos fideliter agentes quod officii ſui eſt, ſpe- *24*
rare retributionem à Domino : ſed addit hæreditatis. Videmus vt
quaſi præſcriptis verbis diligenter caueant ne acceptam feramus
operibus æternam beatitudinē,ſed Dei adoptioni. Cur ergo ſimul
operum mentionem faciunt? Vno Scripturæ exemplo iſta quæſtio
eluceſcet. Ante natiuitatē Iſaac promiſſum erat Abrahæ ſemen in *Gen.1.5.*
quo benedicēdæ erant omnes terræ nationes:ſeminis propagatio *a.5,&*
quæ æquatura eſſet ſtellas cæli, & arenas maris, aliáque ſimilia. *17.a.1*
Multis pòſt annis,vt erat oraculo iuſſus, Abraham ad filiū immo- *Gene.22.*
landum ſe accingit. Iſta obedientia defunctus, recipit promiſſio- *a.3*
nē.Per memetipſum iuraui, dicit Dominus,quia feciſti hanc rem, *Ibid.c.17*
& non pepercisti proprio filio vnigenito:benedicam tibi,& multi-
plicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cęli & arenas maris:poſſidebit ſe-
men tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine
tuo omnes gentes terræ quia obediſti voci meæ. Quid audimus?
an obedientia ſua promeritus eſt benedictionem Abraham, cuius
promiſſionem receperat antequam ederetur præceptum? Hîc pro
fectò citra ambages tenemus, iis bonis munerari Dominum fide-
lium opera quæ illis iam ante cogitata opera dederat : nihil dum
cauſæ habens cur ipſis benefaceret niſi ſuam miſericordiam.

3 Neque tamen fruſtratur aut ludit nos Dominus quum ait ſe
operibus repēdere quod gratis ante opera donauerat. Quia enim
bonis operibus vult nos exerceri ad meditandam eorum quæ pro-
miſit exhibitionē vel fruitionem, vt ita loquar, ac per ea decurre-
re, vt contendamus ad beatam ſpem nobis propoſitam in cælis,
rite & illis aſſignatur promiſſionum fructus,ad cuius maturitatem
nos perducunt. Eleganter expreſſit vtrunque Apoſtolus,quum di-
ceret officiis charitatis ſtudere Coloſſenſes, propter ſpem in cælis *Coloſſ.1.*
ſibi repoſitam,de qua antè audierant per ſermonem veracis Euan- *a.4*
gelii. Nam quum ait eos ex Euangelio cognouiſſe ſpem ſibi in cæ-
lis repoſitam, declarat ſolo Chriſto, nullis autem ſuffultam operi-
bus.cui concinit illud Petri, Cuſtodiri pios Dei virtute per fidem, *1. Petr.1.*
in ſalutem quæ parata eſt manifeſtari ſuo tempore. Dum ipſos ait *a.5*
eius cauſa laborare, ſignificat currendum eſſe fidelibus toto vitæ
ſpatio vt apprehendant. Ne verò putaremus ad meriti modum re-
digi quam nobis Dominus mercedem pollicetur, parabolam pro-
poſuit,in qua ſe fecit patrēfamiliâs,qui quoſcunque habet obuios, *Mat.20.*
mittit in vineæ ſuæ culturam:alios quidem hora diei prima, alios *a.1*
ſecunda, alios tertia, quoſdam etiam vndecima : veſperi rependit
omnibus ęquale pretium.Cuius interpretationem breuiter & verè

complexus est quicunque sit ille tandem vetustus scriptor, cuius liber de vocatione Gētium sub Ambrosii nomine fertur. Eius verbis potiùs quàm meis vtar. Huius, inquit, comparationis regula Dominus multimodæ vocationis varietatem ad vnam gratiam pertinentem adstruxit: vbi sine dubio qui hora vndecima intromissi in vineam totius diei operariis exæquantur, eorum præferunt sortem quos ad commendandam gratiæ excellentiam, in defectu diei, & conclusione vitæ, diuina indulgentia munerauit: non labori pretium soluens, sed diuitias bonitatis suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens: vt etiam qui in multo labore sudarunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligāt donum se gratiæ, non operum accepisse mercedem. Postremò hoc quoque notatu dignum est, in his locis, vbi vita æterna merces operum vocatur, non simpliciter pro illa communicatione accipi quam habemus cum Deo ad beatam immortalitatem, quum nos paterna beneuolentia in Christo amplectitur: sed pro beatitudinis possessione vel fruitione, vt vocant, sicut etiam sonant ipsa Christi verba, In futuro vitam æternam. Et alibi, Venite, possidete regnum, &c. Hac ratione & Paulus vocat adoptionem, reuelationem adoptionis quæ in resurrectione fiet: ac postea interpretatur, redemptionem corporis nostri. Alioqui autem quemadmodum alienatio à Deo, æterna mors est, sic quum homo in gratiam à Deo recipitur vt communicatione eius fruatur, vnúmque cum eo fiat, transfertur à morte ad vitam. id quod fit solius adoptionis beneficio. Etsi more suo pertinaciter vrgeant operum mercedem, regerere illud Petri licebit, vitam æternam fidei esse mercedem.

Libr. 1. cap. 5 *Marc. 10 d. 30* *Mat. 25. d. 34* *Rom. 8. d. 18* *1. Petri 1. b. 9*

4 Itaque ne cogitemus Spiritum sanctum huiusmodi promissione commēdare operum nostrorum dignitatem, acsi talem mercedem mereantur. Nihil enim nobis Scriptura reliquum facit quo in conspectu Dei exaltemur. Quin potiùs rota in hoc est vt arrogantiam nostram retundat, nos humiliet, deiiciat, & prorsus conterat. Verùm nostrę imbecillitati sic occurritur: quę statim alioqui collaberetur ac concideret, nisi hac se expectatione sustineret ac solatio leniret sua tædia. Primùm quàm durum sit, non modò sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abnegare, reputent pro se quisque singuli. Et tamen hoc tyrocinio discipulos suos, hoc est pios omnes, Christus initiat. Deinde sic per omnem vitam sub crucis disciplina erudit, ne cor adiiciant ad bonorum præsentium vel cupiditatem vel fiduciam. Breuiter sic ferè tractat, vt quocunque flectant oculos quàm longè hic mūdus patet, nonnisi desperationem sibi vbique obuersantem habeāt. vt Paulus dicat, miserabiliores esse nos omnibus hominibus, si in hoc mundo duntaxat speremus. In his tantis angustiis ne deficiant, adest illis Dominus, qui monet vt altiùs caput exerant, & longiùs oculos coniiciant, beatitudinem, quam in mundo non vident, apud se reperturos. hanc beatitudinem, præmium, mercedem, retributionem vocat: non

1. Cor. 15 c. 19

operum æstimans meritum, sed compensationem esse significans eorum pressuris, passionibus, contumeliis, &c. Quamobrem nihil obest quominus vitam æternã remunerationem, Scripturæ exemplo, vocemus: quòd in ea Dominus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in prosperum & optabilem statũ, ex mœstitia in gaudium, ex paupertate in affluentiã, ex ignominia in gloriã recipiat. omnia denique quæ perpessi sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil erit incõmodi si vitę sanctitatem, existimemus esse viam: non quidem quæ aditum aperiat in gloriam cælestis regni, sed qua electi à Deo suo in eius manifestationem ducantur, quando hæc bona eius voluntas est, glorificare quos sanctificauit. Tantùm ne correlationem meriti ac mercedis imaginemur, in qua importunè hærent Sophistæ, quia istum quem exponimus finem non considerant. Quàm autem præposterum est, vbi in vnum finem vocat nos Dominus, aliorsum respicere? Nihil clarius est quàm ad subleuandam aliquo solatio carnis nostræ debilitatem, nõ autem ad inflandos gloria animos, mercedem bonis operibus promitti. Qui ergo meritum operum inde colligit, vel appendit in trutina opus cum mercede, à recto Dei scopo longissimè aberrat. *Rom. 8. f.30*

5 Proinde quum Scriptura dicit, Deum iustum iudicem redditurum olim suis iustitiæ coronam, non tantùm cum Augustino excipio, Cui redderet iustus iudex coronam, si non donasset gratiam misericors Pater? & quomodo esset iustitia nisi præcessisset gratia quæ iustificat impium? quomodo ista debita redderentur nisi priùs illa indebita darentur? sed aliud etiam addo, Quomodo iustitiam imputaret nostris operibus, nisi quod iniustitiæ in illis est, absconderet sua indulgẽtia? Quomodo cẽseret digna mercede, nisi quod in illis pœna dignum est, immensa benignitate aboleret? Solet enim ille vir gratiam nominare vitam æternam, quia gratuitis Dei donis reddatur dum operibus rependitur. At Scriptura nos vltrà humiliat & simul erigit. Nam præterquam quòd in operibus gloriari vetat, quia sunt gratuita Dei dona, simul fæcibus quibusdam semper inquinata esse docet: vt Deo satisfacere non possint, si ad iudicii eius regulam examinẽtur: sed, ne concidat nobis alacritas, mera venia placere. Etsi autem paulò aliter Augustinus quàm nos loquitur: in re tamen non ita dissentire constabit ex eius verbis, libro ad Bonifacium tertio. Vbi quum inter se duos contulisset homines, alterum vitæ vsque ad miraculum sanctæ & absolutæ: alterum probum quidem & integris moribus, non tamen adeò perfectum quin desiderari in eo multum queat: tandem infert, Nempe iste qui moribus illo videtur inferior, propter rectam in Deum fidem ex qua viuit & secundùm quam in omnibus delictis suis se accusat, in omnibus bonis operibus Deũ laudat, sibi tribuẽs ignominiã, illi gloriã: atque ab ipso sumens & indulgentiã peccatorum & dilectionẽ rectè factorũ, de hac vita liberãdus, in consortiũ Christi migrat. Quare, nisi propter fidẽ? quæ licet sine operibus neminem *2.Tim. 4.b.8* *Augu. ad Valẽ. De gra. & libero arb.* *Cap.5*

K.iiii.

ſaluat (ipſa enim eſt non reproba fides, quæ per dilectionem operatur) tamen per ipſam etiam peccata ſoluũtur, quia iuſtus ex fide viuit. ſine ipſa verò quæ videntur bona opera, in peccata vertũtur. Hîc certè nõ obſcurè fatetur quòd tãtopere contẽdimus, inde pendêre bonorum operũ iuſtitiã quòd per veniam Deo approbantur.

Hab.2.2.4

Lu.16.c.9 6 Superioribus locis proximum ſenſum habent iſti: Facite vobis amicos de mãmona iniquitatis: vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſuperbè ſapere, neque ſperare in incertis diuitiis, ſed in Deo viuo: bene agere, diuites fieri in bonis operibus, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant vitam æternam. Opibus enim comparantur bona opera, quibus in beatitudine vitæ æternæ fruamur. Reſpondeo, nos ad veram eorum intelligentiam nunquam acceſſuros niſi oculos in ſcopum conuertamus quò ſua verba Spiritus dirigit. Si verum eſt quod ait Chriſtus, Ibi animum noſtrum reſidere vbi eſt theſaurus noſter: quemadmodum filii ſeculi intenti eſſe ſolent ad ea comparanda quæ ad præſentis vitæ delicias faciunt: ita fidelibus videndum eſt, poſtquam hanc vitam inſtar ſomnii mox euanituram didicerunt, vt ea quibus verè frui volunt, eò tranſmittant vbi ſolidã vitam ſunt habituri. Quod ergo faciunt qui demigrare inſtituunt in locum aliquem, vbi perpetuam vitæ ſedem elegerunt, nobis imitandum eſt. præmittunt illi ſuas facultates, neque illis ad tempus ęgrè carẽt: quia ſe beatiores eò putant quò plus habent bonorum vbi diu ſunt futuri. Nobis ſi cælum patriam eſſe credimus, illuc potiùs tranſmittere opes noſtras conuenit, quàm hîc retinere vbi ſubita migratione peritura nobis ſint. Quomodo autem tranſmittemus? nempe ſi pauperum neceſſitatibus communicamus: quibus quicquid erogatur, ſibi datum Dominus imputat. Vnde egregia illa promiſſio, Qui largitur pauperi, Domino fœneratur. Item, Qui benignè ſeminat, benignè metet. Deponuntur enim in manum Domini quæ fratribus ex charitatis officio impenduntur. Ille, vt eſt bonæ fidei depoſitarius, olim reſtituet cum copioſo fœnore. Ergóne tanti ſunt apud Deum noſtra officia vt ſint in eius manu quaſi recõditæ nobis opes? Et quis horreat ita loqui, quum toties ac tam apertè id teſtetur Scriptura? Cæterùm ſiquis à mera Dei benignitate tranſilire velit ad operum dignitatem, his teſtimoniis ad errorem aſtruendum nihil iuuabitur. Nihil enim ritè inde colligas niſi meram diuinæ erga nos indulgentiæ propenſionem: quandoquidem quò nos ad benefaciendum animet, quamlibet vel ſolo eius intuitu indigna ſint quæ illi exhibemus obſequia, nullum tamen perditum ſinit.

1.Tim.6.d.17 — Matt.6.c.21 — Mat.25.d.40 — Prou.19.c.17 — 2.Cor.9.b.6

7 Sed magis vrgent Apoſtoli verba: qui dum Theſſalonicenſes in tribulationibus conſolatur, eas immitti illis docet vt digni habeantur regno Dei pro quo patiuntur. Siquidem, inquit, iuſtum eſt apud Deum, reddere iis qui vos affligunt, afflictionem: vobis autem relaxationẽ nobiſcum, quum reuelabitur Dominus Ieſus è cælo

2.The.1.b.5

cælo. Author verò epistolæ ad Hebræos, Non est, inquit, iniustus *Hebr. 6. b.10*
Deus vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis
in nomine ipsius, quòd ministrastis sanctis. Ad priorem locum respondeo, Nullam illic meriti dignitatem significari: sed quia Deus *Rom. 8. f.29*
pater vult nos, quos elegit filios, Christo primogenito conformari: sicut oportuit illum primò pati, & tum demum intrare in glo- *Luc. 24. d.26*
riam sibi destinatam: ita & nos per multas tribulationes oportet
ingredi in regnum cęlorum. Tribulationes ergo dum patimur pro *Act. 14. d.22*
Christi nomine, quædam veluti notæ imprimuntur nobis quibus
oues gregis sui Deus signare solet. Hac ergo ratione digni habe- *Galat. 6. d.17*
mur regno Dei, quia stigmata Domini nostri & magistri portamus
in corpore, quæ sunt filiorum Dei signa. Hûc & illæ sententiæ pertinent, Nos circunferre mortificationem Iesu Christi in corpore nostro: vt vita ipsius manifestetur in nobis. Nos passionibus e- *2.Cor. 4. c.10*
ius conformari, vt perueniamus ad similitudinem resurrectionis
ex mortuis. Quæ subiicitur ratio, non ad probandam vllam digni- *Rom. 8. f.29*
tatem, sed spem regni Dei confirmandam pertinet: acsi diceret, Vt
iusto Dei iudicio conuenit, vindictam ab inimicis vestris expetere earum quas vobis intulerint vexationum: ita vobis relaxationem & quietem à vexationibus impertiri. Alter locus, qui sic iustitiam Dei decere tradit suorum obsequia obliuioni nõ mandare, vt propè iniustum fore innuat si obliuiscatur, hãc rationem habet: Deus, quò segnitiem nostram acueret, fiduciam nobis fecit, non irritum fore quem in gloriam nominis sui susceperimus laborem. Semper meminerimus, hanc promissionem, vt cęteras omnes, nihil fructus nobis allaturam nisi præcederet gratuitum misericordiæ fœdus, cui tota salutis nostræ certitudo incumberet. Eo autem freti, confidere securè debemus, obsequiis etiam nostris quãlibet indignis non defuturum à Dei liberalitate præmium. In ea expectatione vt nos confirmet Apostolus, Deum asserit non esse iniustum, quin constaturus sit fidei semel datæ. Iustitia igitur ista magis ad diuinæ promissionis veritatem, quàm ad reddendam debiti æquitatem refertur. In quem sensum insigne est dictum Augustini: quod vt vir sanctus repetere sæpius pro memorabili non dubitauit, ita non
indignum iudico quod assiduè memoria repetamus. Fidelis, in- *In Psal. 32.109, & alibi sæpe.*
quit, Dominus, qui se nobis fecit debitorem: non aliquid à nobis
accipiendo, sed omnia promittendo.

8 Adducuntur & illæ Pauli sententiæ, Si habeã omnem fidem,
ita vt montes loco dimoueam, charitatem autem non habeam, *1.Cor.13. a.2, & d.13*
nihil sum. Item, Nunc manent spes, fides, charitas: sed maxima in
his charitas. Item, Super omnia habete charitatem, quæ est vincu-
lum perfectionis. Ex primis duobus contendunt nostri Pharisæi *Coloss. 3. c.14*
charitate nos iustificari potiùs quàm fide: virtute nimirum, vt ipsi aiunt, potiore. At nullo negotio diluitur hæc argutatio. Exposuimus enim alibi, ad veram fidem nihil pertinere quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de vera fide interpretamur, qua

maiorem esse charitatem dicit: non tanquam sit magis meritoria, sed quia magis fructuosa est, quia latiùs patet, quia pluribus seruit, quia semper viget: quum fidei vsus ad tempus consistat. Si excellentiam spectamus, meritò Dei dilectio primas teneat: de qua hîc sermo Paulo non est. Siquidem vnum istud vrget, vt mutua charitate nos in Domino vicissim ædificemus. Sed fingamus, modis omnibus charitatem fidei præcellere: quis tamen sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur magis iustificare? Vis iustificandi quæ penes fidem est, non in dignitate operis locatur. Sola Dei misericordia & merito Christi constat nostra iustificatio, quam dum fides apprehendit, iustificare dicitur. Nunc si aduersarios interroges quo sensu iustificationem charitati assignēt: respondebunt, Quia officium est Deo gratum, eius merito, ex diuinæ bonitatis acceptatione iustitiam nobis imputari. Hinc vides quàm bellè procedat argumentum. Fidem iustificare dicimus, nō quia iustitiam nobis sua dignitate mereatur: sed quia instrumentū sit quo Christi iustitiā gratis obtinemus. Isti, prætermissa Dei misericordia, Christóque præterito (vbi summa iustitiæ est) charitatis beneficio nos iustificari pugnant, quia supra fidem excellat. Perinde ac si quis aptiorem esse Regem disputet conficiendo calceo quàm sutorem, quia sit infinito præstātior. Hic vnus syllogismus amplo documento est scholas omnes Sorbonicas ne summis quidem labris degustare quid sit fidei iustificatio. Si quis autem rixator adhuc interpellet cur fidei nomē tantulo interuallo apud Paulum variè accipiamus, huius interpretationis non leuis ratio mihi constat. Quum enim dona illa quæ enumerat Paulus, fidei & spei quodammodo subsint, quia ad cognitionem Dei spectāt, ea omnia κατ' ἀνακεφαλαίωσιν sub nomine fidei & spei complectitur. ac si diceret, Et Prophetia, & linguæ, & interpretandi gratia & scientia hunc habent scopum, vt nos ad cognitionem Dei deducant. Deum autem nonnisi per spem & fidem in hac vita agnoscimus. Quum ergo fidem & spem nomino, hæc omnia simul comprehendo. Manent itaque hæc tria, Spes, Fides, Charitas: hoc est, quantacunque sit donorum varietas, huc omnia referuntur. Inter hæc præcipua est charitas, &c. Ex tertio loco inferunt, Si perfectionis vinculum est charitas: ergo & iustitiæ, quæ nihil aliud est quàm perfectio. Primò, vt omittamus perfectionem illic à Paulo vocari dum probè constitutæ Ecclesiæ membra inter se bene cohærent, ac fateamur charitate nos coram Deo perfici: quid tamen noui afferunt? Ego enim semper contrà excipiam, ad perfectionem istam nunquam nos peruenire nisi charitatis numeros impleamus. indéque inferam, quum omnes à charitatis complemento sint remotissimi, spem omnem illis perfectionis abscissam esse.

9 Nolo singula persequi quæ hodie stulti Sorbonistæ arrepta ex Scripturis temerè (vt quodque primùm obuium se tulit) testimonia aduersùm nos iaculantur. Sunt enim quædam ita ridicula vt nec

nec commemorare ipſe poſſim, niſi velim haberi meritò ineptus. Itaque finem faciam, vbi Chriſti ſententiam explicuero, qua mirũ in modum ſibi placent. Reſpondet enim Legiſconſulto roganti quid eſſet ad ſalutem neceſſarium, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Quid vltrà, inquiunt, volumus, quum ab ipſo gratiæ authore per mandatorum obſeruationem acquirere iubeamur regnum Dei? Quaſi verò non conſtet, Chriſtum iis reſponſa ſua attemperaſſe quibuſcum negotium eſſe ſibi videbat. Hîc à Legis doctore interrogatur de ratione obtinendæ beatitudinis: neque id ſimpliciter, ſed quid faciẽdo ad ipſam perueniant homines. Et loquentis perſona & ipſa interrogatio Dominum inducebat vt ſic reſponderet. Ille perſuaſione legalis iuſtitiæ imbutus, in operum fiducia cæcutiebat. Deinde non aliud quærebat niſi quæ eſſent opera iuſtitiæ, quibus ſalus comparetur. Ergo meritò remittitur ad Legem, in qua eſt abſolutum iuſtitiæ ſpeculum. Nos quoque clara voce prædicamus ſeruanda eſſe mandata, ſi in operibus vita quæritur. Atque hæc doctrina cognitu neceſſaria eſt Chriſtianis. quomodo enim ad Chriſtum confugerent, niſi ſe agnoſcerent à via vitæ in mortis præcipitium excidiſſe? Quomodo autem intelligerent quàm procul aberrarint à via vitæ, niſi priùs qualis ſit illa intelligant? Tum igitur demum recuperãdæ ſalutis aſylum in Chriſto eſſe admonentur, dum cernunt quantum ſit vitæ ſuæ cum diuina iuſtitia, quæ Legis obſeruatione continetur, diſſidium. Summa hæc eſt, ſi in operibus ſalus quæritur, ſeruanda eſſe mandata quibus inſtituimur ad perfectam iuſtitiam. Sed non eſt hîc hærendum niſi velimus in medio curſu deficere. nemo enim noſtrum ſeruandis mandatis par eſt. Quoniam ergo Legis iuſtitia excludimur, ad aliud ſubſidium nos conferamus neceſſe eſt: nempe ad fidem Chriſti. Quamobrem vt hîc Dominus quem vana operum confidentia turgere nouerat Legis doctorem, ad Legem reuocat, vnde diſcat ſe eſſe peccatorem, tremendo æternæ mortis iudicio obnoxium: ſic alios qui eiuſmodi ſui notitia iam humiliati ſunt, alibi, omiſſa Legis mentione, gratiæ promiſſione ſolatur, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.

Matt.19. c.17

Matt.11. d.29

10 Tandem, poſtquam Scripturam inuertẽdo defatigati ſunt, ad argutias & ſophiſmata delabuntur. Cauillantur in eo, quòd fides alicubi opus vocatur: atque inde colligunt nos perperam fidem operibus opponere. Quaſi verò fides, quatenus obedientia eſt diuinæ voluntatis, ſuo merito iuſtitiã nobis conciliet: ac non potiùs, quòd Dei miſericordiam amplectendo, Chriſti iuſtitiam, ab ea nobis oblatam in Euangelii prædicatione, cordibus noſtris obſignat. Talibus ineptiis diluendis ſi non immoror, veniam dabunt lectores. ipſę enim, ſine alieno impetu, ſuapte debilitate ſatis franguntur. Obiectionem tamen vnam, quæ ſpeciem habet aliquã rationis, obiter diſcutere libet, ne quibus non adeò exercitatis

Iohan.6. c.29

negotium faciat. Quum eandem esse contrariorum regulam dictet sensus communis, ac peccata singula iniustitiæ nobis vertantur, consentaneum esse aiunt, singulis quoque bonis operibus iustitiæ laudem tribui. Qui respondent, ab vna infidelitate propriè prodire hominum damnationem, non à particularibus peccatis, mihi non satisfaciunt. Equidem illis assentior, fontem ac radicem omnium malorum, incredulitatem esse. Est enim prima à Deo defectio, quam sequuntur deinde particulares contra Legem transgressiones. Sed quòd videntur eandem statuere bonorum & malorum operum rationem in æstimanda iustitia vel iniustitia, in eo cogor ab ipsis dissentire. Iustitia enim operum est perfecta Legis obedientia. Itaque iustus operibus esse non potes nisi hanc velut rectam lineam perpetuo vitæ tenore sequeris. Ab ea vbi primùm deflexisti, in iniustitiam prolapsus es. Hinc apparet, iustitiam non ex vno aut paucis operibus contingere, sed ex inflexibili indefessáque obseruatione diuinæ voluntatis. At iudicandæ iniustitiæ multò diuersissima est ratio. Qui enim scortatus est, aut furatus, vno delicto mortis est reus: quia in Dei maiestatem offendit. Impingunt ideo nostri isti argutatores, quòd ad illud Iacobi non ad-
Iacob. 2. b.10 uertunt animum, Qui peccauerit in vno, factum omnium reum iam esse: quia qui vetuit occidere, vetuit & furari, &c. Proinde absurdum videri non debet, quum dicimus, mortem iustũ esse vniuscuiusque peccati stipendium: quia iusta Dei indignatione ac vltione digna sunt singula. Sed insulsus eris ratiocinator si ex aduerso inferas, vno opere bono conciliari posse hominem Deo, qui multis peccatis eius iram promeretur.

De libertate Christiana. CAP. XIX.

TRACTANDVM nũc de Christiana libertate: cuius explicatio prætermitti minimè ab eo debet cui summam Euangelicæ doctrinæ compẽdio complecti propositum sit. Est enim res apprime necessaria, ac citra cuius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi conscientiæ audent: in multis hæsitant & resiliunt, semper variant & trepidant. præsertim verò appendix est iustificationis, & ad vim eius intelligendam non parum valet. Imò qui Deum seriò timent, hinc fructum incomparabilem percipient eius doctrinæ quam impii & Lucianici homines lepidè suis dicteriis exagitant: quia in spirituali ebrietate, qua correpti sunt, quæuis proteruia illis est licita. Quare nunc opportunè in medium prodibit: deinde planiorem eius disputationem (nam leuiter aliquoties suprà à nobis attacta est) in hunc locum reiicere vtile fuit: quia simulatque iniecta est aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent libidines, aut insani motus surgunt, nisi maturè obuiam eatur lasciuis ingeniis istis, quæ alioqui optima quæque pessimè corrumpunt. Partim enim huius libertatis prætextu omnem Dei obedientiam excutiunt, & in effrænatam licentiam

tiam se proripiunt: partim indignantur, putantes omnem moderationem, ordinem, rerúmque delectum tolli. Quid hîc agamus, talibus angustiis circunsepti? An Christiana libertate valere iussa, huiusmodi periculis opportunitatem præcidamus? Atqui, vt dictũ est, nisi ea tenetur, nec Christus, nec Euangelii veritas, neque interior pax animæ rectè cognoscitur. Danda potiùs opera ne adeò necessaria doctrinæ pars supprimatur, & occurratur tamē interim absurdis illis obiectionibus quæ inde enasci solent.

2 Christiana libertas in tribus (vt ego quidem sentio) partibus sita est. Prima, vt fidelium cōscientiæ, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra Legem erigant atque efferant, totámque Legis iustitiam obliuiscantur. Nam quum Lex (vt alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet: ac sic quidem, vt nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui vel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere: sed debitorem vniuersæ Legis se constituit. Sublata igitur Legis mentione, & omni operum cogitatione seposita, vnam Dei misericordiam amplecti conuenit quum de iustificatione agitur: & auerso à nobis aspectu, vnum Christum intueri. Non enim illic quæritur quomodo iusti simus: sed quomodo, iniusti licet ac indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi volunt conscientiæ, nullum Legi dare locum debent. Neque hinc rectè quis colligat, Legem fidelibus superuacaneam esse, quos non ideo docere & exhortari & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientiis locum non habet. Hæc enim duo vt multò diuersissima sunt, ita probè diligentérque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum vita, quædam pietatis medita- *Ephes. 1. a.4*
tio esse debet: quoniam in sanctificationem vocati sunt. In hoc situm est Legis officium, vt eos officii sui admonendo, ad sanctita- *1. The. 4. b.5*
tis & innocentiæ studium excitet. At vbi conscientiæ solicitantur quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid Lex requirat, sed vnus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem Legis perfectionem superat.

3 In hoc cardine totum ferè argumentum Epistolę ad Galatas vertitur. Nam insulsos esse interpretes qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantùm libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt, Quòd Christus factus sit *Galat. 3. b.13, &*
pro nobis execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret. Item, *5. a.1*
In libertate qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ecce, ego Paulus dico, si circũcidamini, Christus vobis nihil proderit. Et qui circunciditur, debitor est vniuersæ Legis. Christus vobis otiosus factus quicunque per Legem iustificamini: à gratia excidistis. Quibus certè aliquid sublimius conti-

netur quàm ceremoniarum libertas. Equidem fateor Paulum illic de ceremoniis tractare: quia illi cum pseudoapostolis pugna est, qui veteres Legis vmbras, Christi aduentu abolitas, reducere in Christianam Ecclesiam moliebantur. Verùm ad hanc quæstionem expediendã disputandi erant altiores loci, in quibus tota controuersia posita erat. Primùm, quia vmbris illis Iudaicis obscurabatur Euangelii claritas, ostendit in Christo nos solidam eorum omnium exhibitionẽ habere quæ Mosaicis ceremoniis adumbrabantur. Deinde, quia illi impostores pessima opinione imbuebãt plebem, quòd hæc scilicet obedientia valeret ad promerendam Dei gratiam: hîc plurimum insistit, ne vllis Legis operibus, nedum minutis illis elementis, iustitiam se consequi posse coram Deo existiment fideles. Et simul docet damnatione Legis, quæ vniuersis hominibus aliâs impendet, esse per crucem Christi liberos: vt plena securitate in vno Christo acquiescant. Qui locus huc propriè pertinet. Postremò conscientiis fidelium suam asserit libertatẽ, ne qua religione in rebus non necessariis obstringantur.

Galat.4. d.30

4 Altera, quæ ex superiore illa pendet, vt conscientię non quasi Legis necessitate coactæ, Legi obsequantur: sed Legis ipsius iugo liberæ, voluntati Dei vltrò obediant. Quoniam enim in perpetuis terroribus versantur quãdiu sub Legis dominio sunt, alacri promptitudine in obedientiam Dei nunquam compositæ erunt nisi huiusmodi priùs libertate donatæ. Exemplo & breuiùs & magis perspicuè assequemur quò hæc pertineant. Legis præceptum est vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Id vt fiat, anima priùs omni alio sensu & cogitatione est euacuanda, cor omnibus desideriis expurgandum, vires in hoc vnum colligendæ & contrahendæ. Qui præ aliis multùm progressi sunt in via Domini, longissimè absunt ab hac meta. Nam etsi Deum ex animo diligunt, & syncero cordis affectu: multam tamen adhuc cordis & animæ partem occupatam habent carnis cupiditatibus, quibus retrahuntur & sistuntur quominus citato ad Deum cursu pergant. Multo quidem conatu contendunt: sed caro partim eorum vires debilitat, partim ad sese applicat. Quid hîc faciant, dum sentiunt nihil se minus quàm Legem præstare? Volunt, aspirant, conantur: sed nihil ea qua decet perfectione. Si Legem intuentur, quicquid tentant aut meditantur operis, maledictum esse vident. Nec est quòd se quisque fallat, colligens opus eo ipso non omnino malum esse quia imperfectum, & ideo quod in eo boni est Deo nihilominus acceptum esse. Nam Lex perfectam dilectionem exigens, omnem imperfectionem damnat, nisi rigore mitigato. Opus igitur suum consideret, quod pro parte bonum videri volebat: & eo ipso transgressionem Legis esse inueniet quia imperfectum est.

Deut. 6. a.5

5 En quomodo omnia nostra opera Legis maledictioni subiacent si ad Legis modũ exigantur. Quomodo autem tum se alaciter

criter accingerent ad opus infœlices animæ, pro quo nonnisi maledictionem se referre posse confiderent? Rursum si ab hac seuera Legis exactione, vel potiùs toto Legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo appellari audiant, hilares & magna alacritate vocanti respondebunt, & ducentem sequentur. In summa, qui Legis iugo astringuntur, seruis sunt similes quibus certæ in singulos dies operæ à dominis indicuntur. Hi enim nihil effectum putant, nec in conspectum dominorum venire audent, nisi exactus operarum modus constiterit. Filii verò, qui liberaliùs, & magis ingenuè à patribus tractantur, eis non dubitant inchoata & dimidiata opera, aliquid etiam vitii habentia offerre, confisi suam obedientiam & animi promptitudinem illis acceptam fore, etiamsi minus exactè fecerint quod volebant. Tales nos esse oportet qui certò confidamus, obsequia nostra indulgentissimo Patri probatum iri, quantulacunque sint, & quantumuis rudia ac imperfecta. Qualiter etiam per Prophetam nobis confirmat, Parcam eis, inquit, sicut solet pater filio parcere seruienti sibi. vbi Parcere pro indulgere vel humaniter ad vitia conniuere positum constat, quum simul obsequii meminerit. Neque hæc fiducia parum nobis necessaria est, sine qua frustra omnia conabimur. siquidem nullo nostro opere se coli reputat Deus, nisi quod in eius cultum verè à nobis fiat. Id autem quî possit inter illos terrores, vbi dubitatur offendatúrne Deus, an colatur nostro opere?

Malac. 3.d.17

6 Atque ea causa est cur author Epistolæ ad Hebræos quicquid in sanctis Patribus bonorum operum fuisse legitur, ad fidem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac libertate illustris est locus in Epistola ad Romanos, vbi Paulus ratiocinatur, peccatum non debere nobis dominari quia non sumus sub Lege, sed sub gratia. Quum enim fideles hortatus esset ne peccatum in eorum mortali corpore regnaret, néve exhiberent membra sua arma iniquitatis peccato, sed Deo se deuouerent tanquam ex mortuis viuentes, & membra sua arma iustitiæ Deo: illi verò contrà obiicere possent, se adhuc carnem secum ferre, plenam concupiscentiis, & peccatum in se habitare: subiicit eam consolationem à Legis libertate. acsi diceret, Tametsi nondum extinctum peccatum, necdum iustitiam in se viuere planè sentiant, non tamē esse cur formident, & animo deiiciātur quasi Deum semper offensum habeant ob peccati reliquias: quando per gratiam à Lege sint manumissi, ne eius regula sua opera examinētur. Qui verò peccandum inferunt, quia non simus sub Lege, hanc libertatem nihil ad se pertinere intelligant: cuius finis est, nos ad bonum animare.

Heb. 11. a.2

Rom. 6. c.12.

7 Tertia, vt nulla rerum externarum, quæ per se sunt ἀδιάφοροι, religione coram Deo teneamur: quin eas nunc vsurpare, nunc omittere indifferenter liceat. Atque huius etiam libertatis cognitio perquàm nobis necessaria est. quæ si aberit, nulla conscientiis nostris futura est quies, nullus superstitionum finis. Videmur

hodie plerisque inepti qui disceptationem mouemus de libero esu carnium, de libero feriarum vestiúmque vsu, & similibus, vt illis quidem videtur, friuolis nugis: sed plus istis inest momenti quàm vulgò creditur. Nam vbi semel se in laqueum coniecerunt conscientiæ, longum & inextricabilem labyrinthum ingrediuntur, vnde non facilis postea exitus patet. Si quis dubitare inceperit an sibi in linteis, indusiis, sudariis, mantilibus, lino vti liceat: nec de canabe postea securus erit, tandem & de stupis incidet dubitatio. secum enim volutabit annō sine mantilibus cœnare possit, annon sudariis carere. Sicui paulò delicatior cibus illicitus visus fuerit, demum nec cibarium panem, ac vulgaria edulia tranquillus coram Deo comedet: dum in mentem venit, se vilioribus adhuc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori vino hæsitauerit, deinde nec vappam, cum bona conscientiæ pace bibet. postremò nec dulciorem mundiorémque aliis aquam attingere audebit. Denique eò demum veniet vt super transuersam (quod dicitur) festucam incedere nefas ducat. Non enim hîc leue certamen inchoatur: sed hoc controuertitur an his aut illis nos vti Deus velit: cuius voluntas consiliis nostris ac factis omnibus præire debet. Hinc alios desperatione in confusam voraginem abripi necesse est: alios contempto Deo & abiecto eius timore, viam sibi ruina facere quam expeditam non habeant. Quicunque enim tali dubitatione impliciti sunt, quoquò se vertant, præsentem vbique conscientiæ offensionem vident.

*Rom.*14. *c*.14 8 Scio, inquit Paulus, quia nihil commune est (per commune, profanum accipiēs) nisi qui existimat aliquid commune, illi commune est. Quibus verbis res omnes externas libertati nostræ subiicit: modo eius libertatis ratio animis nostris apud Deum constet. Verùm siqua superstitiosa opinio scrupulum nobis iniiciat, quæ suapte natura pura erant, nobis contaminantur. Quare subiicit, Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat. At qui diiudicat, si ederit, condemnatus est: quoniam non edit ex fide. Porrò quod non est ex fide, peccatum est. Inter huiusmodi angustias quia omnia securè nihilominus audendo, se animosiores ostendunt, nónne se tantundem à Deo auertunt? qui verò aliquo Dei timore penitus afficiuntur, quum & ipsi cogantur multa admittere auersante conscientia, formidine consternantur ac concidunt. Omnes quotquot tales sunt, nihil donorum Dei accipiunt cum gratiarum actione, qua tamen sola nobis omnia in vsum nostrum sanctificari testatur Paulus, intelligo autem gratiarum actionem ex animo profectam, qui Dei beneficentiam & bonitatem in suis donis agnoscat. Nam multi quidem eorum Dei bona esse intelligunt quibus vtuntur, & Deum in operibus suis laudant: sed quum sibi data esse persuasum non habeant, quomodo gratias Deo agerent tanquam datori? Videmus in summa, quorsum hæc tendat libertas, nempe vt Dei donis nullo conscientiæ scrupulo, nulla ani-

[Margin: *Ibidem* *d*.22; 1. *Tim.* 4.*b*.5]

mi perturbatione vtamur, in quem vsum nobis ab ipso data sunt: qua fiducia & pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant. Hîc enim comprehenduntur omnes liberæ obseruationis ceremoniæ, nequa necessitate ad eas obseruandas conscientiæ astringantur: sed earum vsum Dei benificio sibi ad ædificationem subiectum esse meminerint.

9 Est autem diligenter obseruandum, Christianam libertatem omnibus suis partibus rem spiritualem esse: cuius tota vis in formidolosis conscientiis coram Deo pacificandis posita sit, siue de peccatorum remissione inquietæ sint ac solicitæ, siue anxiæ sint vtrum opera imperfecta & vitiis carnis nostræ inquinata Deo placeant, siue de rerum indifferentium vsu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, vel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vt bonis Dei donis abutantur in suam libidinem: vel qui nullam esse putant nisi coram hominibus vsurpatam: ideóque in ea vtenda nullam infirmorum fratrum rationem habent. Primo genere maiorem in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est cui sumptuoso esse per facultates liceat, quem non delectet, in cœnarum apparatu, in cultu corporis, in extruēdis domibus luxuriosus splēdor: qui non omni lautitiarum genere inter alios eminere velit: qui non sibi in suo nitore mirificè blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis pretextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes. fateor: modò iis indifferenter quis vtatur. Cæterùm vbi nimis cupidè appetuntur, vbi superbè iactantur, vbi luxuriosè effunduntur, quæ per se licita alioqui erant, his vitiis fœdari certum est. Inter res indifferentes optimè distinguit illud Pauli, Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro, quorum conuiuia citharam, lyram, tympanum, & vinum habent? Certè & ebur, & aurum, & diuitiæ, bonæ Dei creaturæ sunt, hominum vsibus permissæ: imò Dei prouidentia destinatæ. nec ridere, aut saturari, aut nouas possessiones veteribus atque auitis adiungere, aut concentu musico delectari, aut vinum bibere, vsquam prohibitum est. Verum istud quidem. sed vbi rerum copia suppetit, in deliciis volutari, ac se ingurgitare, mentem & animum inebriare præsentibus voluptatibus, nouísque semper inhiare, hæc à legitimo donorum Dei vsu longissimè absunt. Tollant ergo immoderatam cupidinem, tollant immodicam profusionem, tollant vanitatem & arrogantiam: vt pura conscientia Dei donis purè vtantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi vsus regulam. Desit rursum hæc moderatio, plebeiæ communésque deliciæ nimiæ sunt. Nam illud verè dicitur, In burro & rudi panno sæpe animum purpureum habitare: interdum sub bysso & purpura simplicem humilitatem latere. Ita in

Tit. 1. d.15
Luc.6.d. 24
Amos 6. a.1,4
Ies.5.b.8

ſuo quiſque ordine vel tenuiter, vel modicè, vel ſplendidè viuat: vt meminerint omnes ſe à Deo ali vt viuant, non vt luxurientur. ac legem hanc Chriſtianæ libertatis putent ſi cum Paulo didicerint, in quibus ſunt, iis contenti, eſſe: ſi norint & humiles eſſe & excellere: ſi docti ſint vbique & in omnibus & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

Phili. 4. 11

10 Errant & in eo plerique, quòd perinde ac ſi ſua libertas incolumis ac ſalua non eſſet niſi teſtes haberet homines, promiſcuè & imprudenter ea vtuntur. Qua importuna vſurpatione infirmos fratres ſæpenumero offendunt. Videas hodie quoſdam, quibus ſua libertas non videtur conſiſtere niſi per eſum carnium die Veneris in eius poſſeſſionem venerint. Quòd edunt non reprehendo: ſed exigenda eſt ex animis falſa iſthæc opinio. ſiquidem cogitare debebant, nihil ſe ſua libertate nouum conſequi in hominũ conſpectu, ſed apud Deum: & tam in abſtinendo conſtitutã eſſe, quàm in vtendo. Si coram Deo nihil referre intelligunt veſcantúrne carnibus an ouis, rubríſne an nigris veſtibus induantur: ſatis ſupérque eſt. Iam ſoluta eſt conſcientia, cui eius libertatis beneficium debebatur. Ergo etiamſi poſthac carnibus tota vita abſtineant, & colorem vnum perpetuò ferant, non minus liberi ſunt. Imò ideo quia liberi ſunt, libera cõſcientia abſtinent. Pernicioſiſſimè verò labuntur quòd fratrum infirmitatem nullius penſi habent, quam ſic ſuſtineri à nobis decet nequid temere admittamus cum eorum offendiculo. Verùm interdum quoque intereſt, coram hominibus aſſeri noſtram libertatem. Et hoc fateor. modus tamen ſumma cautione tenendus eſt: ne infirmorum curam, quos nobis tantopere Dominus commendauit, abiiciamus.

11 Dicam hîc itaque de ſcandalis nonnihil, quo in diſcrimine habenda ſint, quæ cauenda, quæ item negligenda: vnde poſtea ſtatuere liceat quis ſit inter homines libertati noſtræ locus. Placet autem vulgaris illa partitio, quæ ſcandalum aliud datum, aliud acceptum, tradit: quando & apertum Scripturæ teſtimonium habet, nec ineptè exprimit quod ſignificat. Siquid importuna aut leuitate, aut laſciuia, aut temeritate, non ordine, nec ſuo loco facias quo imperiti imbecilléſque offendantur, ſcandalum abs te datum dicetur: quoniam tua culpa factum fuerit vt eiuſmodi offenſio ſuſcitaretur. Ac omnino ſcandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab authore rei ipſius profecta eſt. Scandalum acceptum vocatur, quum res alioqui non improbè nec importunè admiſſa, maleuolentia aut ſiniſtra quadam animi malignitate in offenſionis occaſionem rapitur. Non enim hîc datum erat ſcandalum: ſed ſiniſtri illi interpretes ſine cauſa accipiunt. Priore illo ſcandali genere nonniſi infirmi offenduntur: hoc autem ſecundo acerba ingenia & Phariſaica ſupercilia. Quare alterum vocabimus ſcandalum infirmorum, alterum Pharilæorum: ac ſic libertatis noſtræ vſum temperabimus, vt fratrum infirmorum ignorantiæ cedere debeat:

debeat: Pharisæorum austeritati nequaquam. Quid enim infirmitati dandum sit, abunde multis locis ostẽdit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. Item, Ne posthac alius alium iudicemus: verùm illud magis, ne offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. & multa in eum sensum, quæ ex eo loco peti satius est quàm hîc referri. Summa est, vt nos, qui robusti sumus, infirmitates impotentium sufferamus, nec placeamus nobis ipsis: sed vnusquisq; nostrûm proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, Sed videte nequo modo facultas vestrã offendiculo sit iis qui infirmi sunt. Item, Omnia quæ in macello venduntur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Porrò conscientiam dico non tuam, sed alterius. Denique tales estote vt nullum præbeatis offendiculum neque Iudæis, neque Græcis, neque Ecclesiæ Dei. Alio etiam loco, In libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem vestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite vobis inuicem. Ita est sanè. Libertas nostra non aduersùs imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, vt pacem cum Deo in animis nostris habẽtes, pacatè etiam inter homines viuamus. Pharisæorum autem offensio quanti sit facienda, discimus ex verbis Domini: quibus iubet omitti illos, quia cæci sunt, duces cæcorum. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet negligendos, nec curandam esse eorum offensionem.

Rom. 14. a.1
Ibidem c.13
Rom. 15. a.1
1. Cor. 8. c.9
Ibid. 10. f.25
Galat. 5. b.13
Matt. 15 b.14

12 Res tamen adhuc incerta pendet, nisi teneamus qui nobis sint habendi infirmi, & qui Pharisæi. quo discrimine sublato, non video quis prorsus restet inter offensiones libertatis vsus, qui nunquam sine summo periculo foret. Verùm mihi clarissimè definiisse videtur Paulus tum doctrina tum exemplis quatenus vel moderanda sit libertas nostra, vel offendiculis redimenda. Timotheum quum in consortium suum assumeret, circuncidit: Titum vt circuncideret adduci non potuit. Diuersa facta: nulla consilii nec animi mutatio. nempe in circuncidendo Timotheo, quum liber esset ab omnibus, omnibus semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis quasi Iudæus, vt Iudæos lucrifaceret: iis qui sub Lege erant, quasi esset sub Lege, vt eos qui sub Lege erãt lucrifaceret: omnibus omnia, vt multos seruaret, quemadmodũ alibi scribit. Habemus iustã libertatis moderationẽ, si cũ fructu aliquo indifferenter contineri possit. Quid respexerit quũ Titũ circuncidere fortiter abnuit, ipse testatur, sic scribẽs, Sed neq; Titus, qui mecũ erat, quũ esset Græcus, cõpulsus fuit circũcidi, propter obiter ingressos falsos fratres qui subintroierant ad explorandũ libertatẽ nostrã quã habemus in Christo Iesu, quò nos in seruitutẽ adigerẽt: quibus ne ad tẽpus quidẽ cessimus per subiectionẽ, vt Euãgelii veritas maneret apud vos. Habemus & necessitatẽ vindicãdæ libertatis, si per iniquas exactiones Pseudoapostolorum, ea infirmis in conscientiis periclitatur. Vbique studẽdum charitati, & spectãda proximi ædificatio.

Act. 16. a.3
Galat. 2. a.3
1. Cor. 9. c.19
Ibidem d.22
Galat. 2. a.3

1.Cor.10. c.23 Omnia,inquit alibi, mihi licẽt:at nõ omnia expediũt. Omnia mihi licent:at non omnia ædificant.Nemo quod suum est quærat,sed quod alterius.Nihil iam hac regula expeditius, quàm vtendum libertate nostra,si in proximi nostri ędificationem cedat:sin ita proximo non expediat,ea tunc abstinendum. Sunt qui Paulinam prudentiã simulant in abstinẽtia libertatis,nihil minus quàm in officia charitatis eã conferentes.Suæ enim quieti vt consulãt, omnẽ libertatis mentionẽ sepultam optant : quum non minus intersit proximorum libertatẽ in eorum bonum & ædificationem interdum vsurpare,quàm pro ipsorum commodo,eam loco moderari. Pii autem hominis est cogitare, sibi liberam in rebus externis potestatẽ ideo esse cõcessamquò sit ad omnia charitatis officia expeditior

13 Quicquid autem de cauendis offendiculis docui, ad res medias & indifferentes referri volo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendiculi timore omittenda sunt. Quemadmodum enim charitati subiicienda est nostra libertas: ita sub fidei puritate subsidere vicissim charitas ipsa debet. Equidem & hîc charitatis rationem haberi decet, sed vsque ad aras : hoc est ne in gratiam proximi Deum offendamus. Non est probanda eorum intemperies, qui nihil nisi tumultuando agunt, & qui perrumpere omnia malunt quàm dissuere. At nec audiendi sunt qui quum in mille impietatis formas duces se præbent, sic sibi agendum fingunt ne proximis sint offendiculo.quasi non interim proximorum conscientias in malum ædificent:præsertim vbi nulla spe exitus in eodem semper hærent luto. Et suaues homines, seu doctrina, seu vitæ exemplo sit instituendus proximus, aiunt lacte pascẽdum esse,quem pessimis exitialibúsque opinionibus imbuunt. Lactis po-
1. Cor. 3. a.2 tu se aluisse Corinthios Paulus commemorat: sed si tum inter eos fuisset Papalis missa,an sacrificasset ad præbendum ipsis lactis potum?Minimè:nam lac venenum non est. Mentiũtur ergo se alere, quos sub blanditiarum specie crudeliter necant. Atque vt demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationem : quousque tandem pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunquam grandescunt, vt vel tenuem saltem aliquem cibum ferre possint: nec lacte fuisse vnquam educatos certum est.Cur nunc acriùs cum illis non congrediar,duæ rationes impediunt: quia vix dignæ sunt eorum ineptiæ quæ refutentur, quum apud omnes sanos meritò sordeant: deinde quia peculiaribus scriptis hoc abunde præstiti, nolo actum agere. Tantùm hoc teneant lectores, quibuscunque scandalis Satan & mundus auertere nos moliantur à Dei placitis, vel nos morari ne sequamur quod ille pręscribit, strenuè nihilominus pergendum esse : deinde quicquid discriminum impendeat, non tamen liberum esse vel latum vnguem deflectere ab eiusdem Dei imperio, nec vllo prætextu fas esse quicquam tentare nisi quod permittit.

14 Iam verò quum hac libertatis prærogatiua, qualem antea descri

descripsimus, donatæ fideles conscientiæ id Christi beneficio consequutæ sint, ne vllis obseruationum laqueis in iis rebus implicentur, in quibus eas esse liberas Dominus voluit: omnium hominum potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire aut conscientiis ipsis fructum. Neque res leuicula existimanda nobis est, quam videmus tanti Christo constitisse: vtpote quam nō auro, aut argento, sed proprio sanguine æstimauit. vt Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortem, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quàm Christū nobis obscurari, vel potiùs extingui, nisi in sua libertate stent conscientiæ nostræ: à qua certè exciderunt, si possunt hominum arbitrio legum ac constitutionum vinculis illaqueari. Verùm, vt res est cognitu dignissima, ita longiori magísque perspicua explicatione indiget. Statim enim atque de humanarum constitutionum abrogatione verbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calumniatoribus commouentur: quasi vniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia.

1. Pet. 1. c. 18

Gala. 5. a. 1, 4

15 Ad eum ergo lapidem nequis impingat, primùm animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & ad cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgò appellari solent iurisdictio spiritualis & temporalis, non impropriis nominibus. quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ vitam pertinere, hanc autem in his quæ præsentis vitæ sunt versari: non quidem in pascendo tantùm aut vestiendo, sed in præscribendis legibus quibus homo inter homines vitam sanctè, honestè, modestéque exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autem externos mores duntaxat componit. Alterum vocare nobis liceat, regnum spirituale: alterum, regnum politicum. Hæc autem duo, vt partiti sumus, seorsum singula dispicienda semper sunt: & dum alterum consideratur, auocandi auertendíque ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine veluti mundi duo, quibus & varii reges & variæ leges præesse possunt. Hac distinctione fiet ne quod de spirituali libertate docet Euangelium, perperam ad politicum ordinem trahamus: acsi minus secundùm externum regimen humanis legibus subiicerentur Christiani, quia solutæ sunt coram Deo ipsorum conscientiæ: quasi propterea eximerentur omni carnis seruitute, quòd secundùm spiritum liberi sunt. Deinde quia in iis etiam constitutionibus quæ ad spirituale regnum videntur pertinere, potest aliqua esse hallucinatio, inter has etiam ipsas discernere oportet quæ legitimæ habendæ sint, vt Dei verbo consentaneæ: quæ rursus locum apud pios habere non debeant. De ciuili regimine erit alibi dicendi locus. De legibus

etiam Ecclesiasticis dicere in præsentia supersedeo: quia plenior tractatio quarto libro conueniet, vbi de Ecclesiæ potestate agetur. Huius autem disputationis hæc sit clausula. Quæstio (vt dixi) per se non adeò obscura vel perplexa, plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forum non satis subtiliter discernũt. Præterea difficultatem auget quòd Paulus obediendum esse magistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quod si ita esset, caderet quicquid paulò antè diximus, ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia. ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. Nam sicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomẽ ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii, quasi sibi adiũctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur cõscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit, cõscientiam simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominem sistit ad Dei iudiciũ, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, ne quid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione & Petrus bonæ erga Deum conscientiæ interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos intrepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere amplius conscientiam peccati: pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum nos ampliùs non arguat.

Rom. 13. a.1, & b.5

Rom. 2. c.15

1. Pet. 3. d.21

Heb. 10. a.2

16 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur. vt cõscientia bona nihil aliud sit quàm interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, complementum Legis esse charitatem ex pura conscientia & fide non ficta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis, viuum esse colendi Dei affectum, syncerúmque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testatur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona cõscientia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est, quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac perueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deũ respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur, quæ simpliciter hominem ligat, sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione.

1. Tim. 1. a.5

Act. 24. d.16

ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum purúmque ab omni libidine, Deus præcipit, sed quanlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obseruationi, etiamsi nullus in mundo homo viueret conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non tantùm eo peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ratio. Abstinere enim debemus siquod pariant offendiculum: sed libera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur. 1.Co.10.
Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter conscien- f.28
tiam. Dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Peccaret homo fidelis, qui priùs admonitus, eiusmodi carnem nihilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia, vt à Deo præscribitur, non tamen conscientiæ libertatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

De Oratione, quæ præcipuum est fidei exercitiũ, & qua Dei beneficia quotidie percipimus. CAP. XX.

Ex his quæ hactenus disputata sunt, non obscurè perspicimus quàm sit homo bonorum omnium egenus ac inanis, vtque illi omnia desint salutis adiumenta. Quare si præsidia quærit quibus inopiæ suæ succurrat, extra se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc postea nobis explicatum est, Dominum sese vltro ac liberaliter in Christo suo exhibere, in quo pro nostra miseria omnem fœlicitatem, pro nostra inopia opulentiam offert, in quo cælestes thesauros nobis aperit, vt dilectum Filium suum tota fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio pendeat, in ipso tota spes nostra hæreat & acquiescat. Hæc quidem secreta est absconditáque philosophia, & quæ syllogismis erui non potest: sed scilicet eam perdiscunt quibus oculos aperuit Deus, vt in suo lumine lumen videant. Postquam verò fide edocti sumus, agnoscere quicquid nobis necesse est, nobísque apud nos deest, id in Deo esse ac Domino nostro Iesu Christo: in quo scilicet omnem suæ largitatis plenitudinem Pater residere voluit, vt inde (velut ex vberrimo fonte) hauriamus omnes: superest vt in ipso quæramus, & ab ipso precibus postulemus quod in ipso esse didicimus. Alioqui scire Deum bonorum omnium dominum ac largitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum verò nec adire, nec poscere adeò non prodesset, vt perinde id futurum sit acsi quis indicatum thesaurum, humi sepultum ac defossum, negligat. Proinde Apostolus, vt ostenderet otiosam à Dei inuocatione esse non posse veram fidem, hunc ordinem posuit: Sicuti ex Euangelio nascitur fides, sic per eam ad inuocan- Rom.10.
dum Dei nomen corda nostra formari. Atque hoc ipsum est quod c.14
aliquanto antè dixerat, Spiritum adoptionis, qui testimonium

Euãgelii cordibus noſtris obſignat, erigere ſpiritus noſtros vt vo-
Rom. 8. c.26 ta ſua exponere Deo audeant, excitare gemitus inenarrabiles, clamare cum fiducia, Abba, Pater. Hoc ergo poſtremum, quia obiter duntaxat antè dictum & quaſi leuiter attactum eſt, nũc fuſiùs tractari conuenit.

2 Ergo id orationis obtinemus beneficio, vt ad eas quæ nobis apud cæleſtem Patrem repoſitæ ſunt opes, penetremus. Eſt enim quædam hominum cum Deo communicatio: qua ſanctuarium cæli ingreſſi, de ſuis promiſſis illum coràm appellant: vt quod verbo duntaxat annuenti crediderunt non fuiſſe vanum, vbi neceſſitas ita poſtulat, experiantur. Itaque nobis proponi nihil videmus, à Domino expectandum, quod non & precibus iubeamur poſtulare. adeò verum eſt, oratione effodi theſauros, quos Euangelio Domini indicatos fides noſtra intuita fuerit. Iam verò quàm neceſſaria ſit & quot modis vtilis ſit precandi exercitatio, nullis verbis ſatis poteſt explicari. Non abs re eſt profectò quòd cæleſtis Pater v-
Ioel 2.g. 32 nicum in ſui nominis inuocatione ſalutis præſidium eſſe teſtatur, qua ſcilicet præſentiam & prouidentiæ eius, per quã rebus noſtris curandis aduigilet: & virtutis, per quam nos ſuſtineat imbecilles & propè deficientes: & bonitatis, per quam miſerè peccatis oneratos in gratiam recipiat, aduocamus: qua denique totum ipſum, vt ſe nobis præſentem exhibeat, accerſimus. Hinc eximia cõſcientiis noſtris requies ac tranquillitas naſcitur. ſiquidem neceſſitate, quæ nos premebat, Domino expoſita, vel in eo abunde quieſcimus, quòd illum nihil malorum noſtrorum latet, quem & optimè nobis velle & optimè conſulere poſſe perſuaſi ſimus.

3 Sed enim, dicet quiſpiam, annon ſine monitore etiam nouit & qua parte vrgeamur, & quid nobis expediat: vt ſuperuacuum quodammodo videri queat ipſum precibus noſtris ſolicitari, perinde atque conniuentem, aut etiam dormientem, donec voce noſtra expergefactus fuerit? Verùm qui ſic ratiocinantur, quem in finem ſuos ad orandum inſtituerit Dominus non animaduertunt. neque enim id tam ſua ipſius, quam noſtra potiùs cauſa ordinauit. Vult quidem, vt æquum eſt, ſibi ius ſuum reddi, dum ei acceptum fertur quicquid expetunt homines, & ſentiunt ad ſuam vtilitatem facere, ídque votis teſtatum faciunt. Sed huius quoque ſacrificii quo ipſe colitur vtilitas ad nos redit. Itaque ſancti patres quò Dei beneficia apud ſe & alios confidentiùs iactarũt, eò acriùs ad precandum fuerunt incitati. Vnum Eliæ exemplum nobis ſatis
1. Reg. 18.g.42 erit: qui de conſilio Dei certus, poſtquam regi Achab pluuiam nõ temere pollicitus eſt, anxiè tamẽ inter genua precatur, famulúmque ſeptem vicibus mittit ad explorandum: non quòd oraculo fidem abroget, ſed quòd officii ſui eſſe nouit, ne ſomnolenta vel torpida ſit fides, ſua deſideria apud Deum deponere. Quare tametſi nobis ad miſerias noſtras ſtupidis & hebeſcentibus, ipſe pro nobis vigilat & excubat, ac interdum quoque ſuccurrit non rogatus: no-

ſtra

ſtra tamen plurimum intereſt aſſiduè ipſum à nobis implorari, vt ſerio ardentíque eius ſemper quærendi, amandi, colendi deſiderio cor noſtrum inflammetur, dum aſſueſcimus ad ipſum, velut ad ſacram anchoram in omni neceſſitate confugere. Deinde vt nulla cupiditas, nullúmque omnino votum animum noſtrum ſubeat, cuius ipſum teſtem facere pudeat: dum vota noſtra omnia coram eius oculis ſiſtere, adeóque totum cor effundere diſcimus. Tum vt ad beneficia eius vera animi gratitudine atque etiam gratiarum actione excipienda comparemur: quæ ab eius manu nobis prouenire noſtra precatione admonemur. Adhæc quod petebamus conſequuti, votis noſtris ipſum reſpondiſſe perſuaſi, hinc ad meditandam eius benignitatem ardentiùs feramur: & ſimul maiori cum voluptate amplexemur quæ precibus agnoſcimus fuiſſe impetrata. Poſtremò vt eius prouidentiam animis noſtris pro imbecillitatis noſtræ modo vſus ipſe & experimentum confirmet, dum intelligimus ipſum non modò polliceri, ſe nunquam nobis defuturum, & aditum vltrò ad ſe appellandum in ipſo neceſſitatis articulo patefacere: ſed manum ſemper habere extentam ad ſuos iuuandos: nec lactare eos verbis, ſed præſenti ope tueri. Eas ob res clementiſſimus Pater, vtcunque nunquam vel dormiat vel torpeat, dormientis tamen torpentíſque ſpeciem plerunque præbet, quò ita ad ſe petendum, rogandum, flagitandum magno noſtro bono nos, alioqui deſides & ignauos, exerceat. Nimium ergo inſulsè illi, qui, vt hominum animos ab oratione reuocent, Dei prouidentiam, rerum omnium cuſtodiæ excubantem, fruſtra noſtris interpellationibus fatigari garriunt: quum non fruſtra Dominus contrà teſtetur ſe propinquum eſſe omnibus inuocantibus nomen ſuum in veritate. Nihilo ſecius eſt quod alii nugantur, ſuperfluam eſſe eorum petitionem quæ vltro largiri paratus ſit Dominus: quum ea ipſa quæ à ſpontanea eius liberalitate nobis fluunt, precibus noſtris conceſſa velit agnoſci. Quod teſtatur memorabilis illa ſententia Pſalmi, cui multæ ſimiles reſpondent, Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. quæ Dei prouidentiam ſua ſponte curandæ piorum ſaluti intentam ſic commendat, vt tamen non prætereat fidei exercitium, quo abſtergitur ſocordia ex hominum animis. Vigilant ergo Dei oculi vt cæcorum neceſſitati ſubueniat: ſed vult ipſe viciſſim audire noſtros gemitus, quò ſuum erga nos amorem meliùs probet. Atque ita vtrunque verum eſt, non dormire neque dormitare cuſtodem Iſraelis, & tamen ceſſare quaſi noſtri oblitum, vbi nos torpentes ac mutos videt.

Pſal.145.d.19

Pſal.34.c.16

Pſa.121.a.4

4 Porrò ritè probéque inſtituendæ orationis eſto hæc prima lex, vt non aliter quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, mente animóque compoſiti ſimus. Quod ſcilicet quantum ad mentem conſequemur, ſi carnalibus curis cogitationibúſque expedita, quibus à recto puróque Dei intuitu auocari aut

deduci queat, non modò tota intendat se in precationem, sed etiã quoad fieri potuerit supra seipsam eleuetur ac feratur. Neque verò mentem hîc requiro ita explicitam, vt nulla solicitudine pungatur ac mordeatur: quum oporteat contrà multa anxietate orãdi feruorem in nobis accendi (qualiter sanctos Dei seruos, ingentes cruciatus nedum solicitudines videmus testari, quum è profunda abysso atque è mediis mortis faucibus querulam se ad Dominum efferre vocem dicunt) sed alienas & extraneas omnes curas abigendas dico, quibus huc & illuc vaga ipsa mens circunferatur, & è cælo detracta in terram deprimatur. Supra se verò ipsam eleuari oportere intelligo, nequid eorum quæ cæca & stolida nostra ratio commentari solet, in Dei conspectum proferat, nec se intra vanitatis suæ modulum constrictam teneat, sed ad puritatem Deo dignam assurgat.

1.Co. 10. f.28

5 Vtrunque notatu apprime dignum, vt quisquis se ad orandum comparat, illuc suos sensus studiáque applicet, neque (vt fieri solet) distrahatur erraticis cogitationibus: quia nihil magis contrarium Dei reuerentiæ quàm leuitas testis illa licentiæ nimiùm lasciuientis & ab omni metu solutæ. Qua in re tantò enixiùs laborandum est quantò magis difficilem experimur. nemo enim sic intentus est ad precandum quin multas obliquas cogitationes obrepere sentiat, quæ orationis cursum vel abrumpant vel flexu aliquo ac diuerticulo morentur. Hîc verò nobis succurrat quàm indignum sit, vbi Deus nos ad familiare alloquium admittit, abuti tanta eius humanitate, sacra profanis miscendo, dum eius reuerentia mentes nostras sibi deuinctas non tenet: sed perinde acsi nobis sermo esset cum homine vulgari, inter orandum, omisso illo, huc vel illuc transuolamus. Sciamus ergo non alios rite probéque se accingere ad orandum, nisi quos afficit Dei maiestas, vt expediti terrenis curis & affectibus ad eam accedant. Atque id sibi vult ceremonia eleuationis manuum, vt meminerint homines se procul remotos esse à Deo, nisi sensus suos in sublime tollant. Sicut etiam dicitur in Psalmo, Ad te leuaui animam meam. Et sępius hanc loquendi formam vsurpat Scriptura, orationem tollere: ne in suis fæcibus desideant qui cupiunt à Deo exaudiri. Hæc summa sit, quo liberaliùs nobiscum Deus agit, comiter nos inuitans vt in sinum suum curas nostras exoneremus, minùs nos esse excusabiles nisi tam præclarum & incomparabile eius beneficium rebus aliis omnibus apud nos præponderat, nosque ad se trahit, vt studia sensúsque nostros seriò ad orandum applicemus. quod fieri non potest nisi mens cum impedimentis fortiter luctando sursum emergat. Alterum proposuimus, ne petamus nisi quantum nobis Deus permittit. Etsi enim iubet nos effundere corda nostra, non tamen stultis ac prauis affectibus indifferenter habenas laxat: & dum promittit se facturum secundùm piorum voluntatem, non eousque procedit indulgentia, vt eorum arbitrio se submittat.

Psal. 25. a.1

Psal. 62. c. 9

Atqui

Atqui in vtroque passim grauiter delinquitur: neque enim modò temere sine fronte, sine reuerentia Deum plerique de suis ineptiis interpellare audent, & quicquid per somnium adlibuerit, ad eius tribunal impudenter proferre: sed tanta vel stoliditas vel stupiditas eos tenet, vt spurcissimas quasque cupiditates obtrudere Deo ausint, quarum conscios facere homines vehementer pudeat. Audaciam hanc riserunt atque etiam detestati sunt quidam profani homines, vitium tamē ipsum semper regnauit: atque hinc factum est vt ambitiosi Iouem sibi patronū asciscerent, auari Mercurium, Apollinem & Mineruam doctrinæ cupidi, bellicosi Martem, Venerem libidinosi. Sicuti hodie (vt nuper attigi) maiorem licentiam illicitis suis cupiditatibus homines in precibus indulgent, quàm si pares cum paribus iocosè fabularentur. Atqui non patitur Deus suam facilitatem ita haberi ludibrio, sed ius suum sibi vendicans, vota nostra suo imperio subiicit & fræno coercet. ideo tenendum est illud Iohannis, Hæc est fiducia nostra, quòd siquid petierimus secundùm voluntatem eius, audit nos. Cæterùm quia tantæ perfectioni longè abest quin pares sint facultates nostræ, quærendum est remedium quod subueniat. Quemadmodum mentis aciem in Deum intendere conuenit, ita cordis affectum eòdem sequi necesse est. Vtrunque verò longè infra subsistit, imò veriùs fatiscunt & deficiunt, aut in contrarium feruntur. Ideo vt huic imbecillitati succurrat Deus, Spiritum in precibus nobis dat magistrum, qui dictet quod rectū est, atque affectus nostros moderetur. Quia enim quid orandum sit quemadmodum oportet nescimus, in subsidium ille subit, & pro nobis interpellat gemitibus inenarrabilibus, non quòd ipse re vera vel precetur vel ingemiscat: sed fiduciā, vota, suspiria in nobis excitat, quibus concipiendis haudquaquam sufficerent naturæ vires. Neque ab re gemitus inenarrabiles Paulus vocat quos duce Spiritu emittunt fideles: quia non ignorant qui verè exercitati sunt in precibus, cæcis anxietatibus ita se perplexos constringi vt vix reperiant quid profari expediat: imò dum conantur balbutire, impliciti hæsitant. vnde sequitur singulare esse rectè orandi donum. Hæc non eò dicuntur quò nos ipsi propriæ desidiæ fauentes, ad Dei Spiritum orandi prouinciam relegemus, & torpeamus in illa incuria ad quā plus satis sumus procliues: (qualiter impiæ quorundā voces audiuntur, oscitāter esse expectandum donec ille mentes nostras alibi occupatas præueniat) sed potiùs vt nostram ignauiam socordiámque pertæsi, tale Spiritus adminiculum expetamus. Nec verò Paulus, quū iubet orare in Spiritu, ideo desinit ad vigilantiam hortari: significans ita vigere Spiritus instinctum ad formandas preces, vt conatum nostrum minimè impediat vel retardet: quoniam hac in parte vult Deus experiri quàm efficaciter corda nostra impellat fides.

1.Iohā.5.c.14 — *Rom. 8.c.26* — *1.Cor.14 c.15*

6 Esto & altera lex, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitātes omnibus quæ petimus nos indigere,

serium imò ardentem impetrandi affectum iungamus cum ipsa precatione. Multi enim defunctoriè preces ex formula recitant ac si pensum Deo soluerent: & quanquam fatentur necessarium suis malis remedium hoc esse, quia Dei ope quam implorant carere exitiale sit: apparet tamen hoc officio ipsos defungi ex more: quia interim frigent animi, neque expendunt quid postulent. Generalis quidem & confusus necessitatis suæ sensus illuc eos ducit: sed non eos solicitat quasi in re præsenti, vt egestatis suæ leuamen petant. Porrò quid odiosius aut etiam Deo magis execrandum putamus hac fictione, vbi quis veniã peccatorũ postulat, interim aut se peccatorem non esse cogitans, aut certè peccatorem esse non cogitans? nempe qua Deus ipse planè ludibrio habetur. Atqui eiusmodi prauitate, vt nuper dixi, refertum est hominum genus, vt defungendi causa permulta sæpe flagitent à Deo, quæ citra eius beneficentiam aut sibi aliunde euenire, aut iam apud se residere pro certo iudicãt. Aliorum leuius delictum esse videtur, sed neque ipsum tolerabile: vt preces sine meditatione demurmurẽt qui tãtùm hoc principio imbuti sunt, votis litandum esse Deo. Piis autem maximè cauendum ne vnquam prodeant in conspectum Dei quicquam postulaturi, nisi quòd & serio animi affectu exardescunt, & ab ipso simul obtinere cupiunt. Quinetiam tametsi in iis quæ in Dei gloriam duntaxat petimus, non videmur primo intuitu necessitati nostræ consulere, ea tamen non minori desiderii feruore & vehementia peti conuenit. Vt quum poscimus nomen eius sanctificari, ardenter (vt ita dicam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

7 Si quis obiiciat, non semper æquali necessitate vrgeri nos ad precandum, fateor id quidem: atque hæc distinctio nobis ab Iaco-
Iac. 5.c. 13 bo vtiliter traditur, Tristatur quis inter vos? oret. qui lætus est, canat. Ergo dictat ipse communis sensus, quia nimium pigri sumus, prout res exigit, nos acriùs à Deo pungi ad strenuè orandum. Et hoc tempus opportunũ nominat Dauid: quia (sicuti pluribus aliis
Psal. 32. b.6 locis docet) quo nos duriùs premunt molestiæ, incommoda, timores, aliæque species tentationum, acsi nos Deus ad se accerseret, liberior patet accessus. Interea non minùs verum est illud Pau-
Ephes. 6. c.18 li, omni tempore orandum esse: quia vtcunque ex animi nostri sententia res prosperè fluant, & vndique nos circundet lætitiæ materia, nullum tamen est punctum temporis quo nos ad precandum inopia nostra non hortetur. Abundat quispiam vino & tritico: quando buccella panis nisi assidua Dei gratia frui non potest, non impedient cellæ vel horrea quominus panem quotidianum postulet. Iam si reputemus quot singulis momẽtis discrimina immineant, nullum ab orando immune nobis esse tempus docebit metus ipse. Hoc tamen in spiritualibus meliùs licet cognoscere. Quando enim tot peccata, quorum nobis sumus conscii, nos securos cessare sinent quin suppliciter & culpam & pœnam deprecemur? Quando nobis tentationes inducias concedunt, quin ad auxilium

auxilium properemus? Adhæc regni Dei & gloriæ studium non per interualla, sed assiduè nos rapere ad se ita debet vt eadem semper nos maneat oportunitas. Ergo non frustra toties nobis præcipitur orandi assiduitas. Nondum de perseuerantia loquor, cuius postea fiet mentio: sed Scriptura assiduè orandum admonens, socordiam nostram coarguit: quia non sentimus quàm necessaria sit nobis hæc cura & sedulitas. Hac regula hypocrisis & Deo mentiẽdi calliditas ab oratione arcetur, imò longè abigitur. Promittit Deus se propinquum fore omnibus qui inuocauerint eum in veritate, & inuenturos denuntiat qui quæsierint in toto corde. eò minimè aspirant qui sibi placent in suis sordibus. Itaque pœnitentiam legitima oratio postulat. Vnde illud tritum in scripturis, Deum sceleratos non exaudire, & preces eorum esse execrabiles, sicuti & sacrificia: quia æquum est vt Dei aures clausas inueniant qui obserant corda sua, nec Deum flexibilem sentiant qui sua duritie prouocant eius rigorem. Apud Iesaiam minatur in hunc modum, Quum multiplicaueritis preces vestras, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item apud Ieremiam, Clamaui, & renuerunt audire: clamabunt ipsi vicissim, & non audiam. quia summi probri loco ducit, iactari fœdus suum ab improbis, qui sacrum eius nomen tota vita polluunt. Vnde apud Iesaiam conqueritur, quum labiis ad se Iudæi accedant, cor eorum esse longè remotum. Nõ restringit quidem hoc ad solas preces: sed fictionem in singulis cultus sui partibus se abominari asserit. Quò pertinet illud Iacobi, Petitis, & non accipitis: quia malè petitis, vt in voluptates vestras insumatis. Verum quidem est (vt paulò pòst iterum videbimus) non inniti dignitati piorum quas fundunt preces: non tamen superuacua est Iohannis admonitio, Siquid petierimus, accipiemus ab eo, quia præcepta eius seruamus: quandoquidem mala conscientia ianuam nobis claudit. Vnde sequitur, nec rite precari, nec exaudiri nisi synceros Dei cultores. Displiceat igitur sibi in suis malis quisquis se ad orandum comparat: & (quod sine pœnitentia fieri non potest) induat mendici personam & affectum.

Iesa.1.d.15
Iere.11.a.7.8, & b.11
Iesa.29.d.13
Iac.4.a.3
1.Iohã.3.d.22

8 Huc & tertia accedat, vt omni propriæ gloriæ cogitatione se abdicet, omnem dignitatis opinionem exuat, omni denique sui fiducia decedat quisquis se coram Deo sistit precandi causa, dans in abiectione sui gloriam Deo in solidum. ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus. Huius submissionis, quæ omnem altitudinem prosternit, frequẽtia exempla in Dei seruis habemus: quorum vt quisque est sanctissimus, ita quum in Domini conspectum prodit, plurimum prosternitur. Sic Daniel, quem tanto elogio Dominus ipse commendauit, Non in iustitiis nostris dicebat, coram te fundimus preces: sed in misericordiis tuis magnis. Exaudi nos Domine, Domine propitius sis nobis. Exaudi nos, & fac quæ petimus,

Da.9.e.18

propter temetipſum : quia inuocatum eſt nomen tuum ſuper populum tuum, & ſuper locum ſanctum tuum. Neque verò obliqua figura, vt fieri ſolet, quaſi vnus è populo ſe turbæ permiſcet, quin potiùs ſeorſum reatum fatetur, ſupplé xque ad veniæ aſylum confugit: ſicuti diſertè pronuntiat, Quum ego confeſſus eſſem peccata mea & populi mei. Hanc quoque humilitatem ſuo exemplo præſcribit Dauid, Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Tali forma precatur Ieſaias, Ecce tu iratus es, quia peccauimus: in viis tuis fundatum eſt ſeculum, ideo ſeruabimur. Et fuimus omnes repleti immunditia: & quaſi pannus fœdatus, omnes iuſtitiæ noſtræ. & emarcuimus nos omnes quaſi folium, & iniquitates noſtræ quaſi ventus diſpergunt nos. Et non eſt qui inuocet nomen tuum: qui ſe excitet vt apprehendat te. Quoniam abſcondiſti faciem tuam à nobis, & tabeſcere nos feciſti in manu iniquitatis noſtræ. Nunc igitur Domine, tu es pater noſter, nos ſumus lutum:tu es formator noſter, & nos ſumus opus manus tuæ. Ne iraſcaris Domine, neque in æternum recorderis iniquitatis. En reſpice, agedum, nos omnes ſumus populus tuus. Vide vt nulla prorſus fiducia nitantur niſi hac vna, quòd ſe Dei eſſe cogitantes, illi ſe fore curæ non deſperant. Non ſecus Ieremias, Si iniquitates noſtræ reſponderint contra nos, fac propter nomen tuum. Veriſſimè enim ſimul ac ſanctiſſimè ſcriptum eſt (à quocunque tandem ſit) quod ab incerto authore ſcriptum, Prophetæ Baruch tribuitur, Anima triſtis & deſolata ſuper magnitudine mali, curua, & infirma, anima famelica, & oculi deficientes dant tibi gloriam Domine. Non ſecũdùm iuſtitias patrum fundimus preces in conſpectu tuo, & coram facie tua petimus miſericordiam, Domine Deus noſter: ſed quia tu es miſericors, miſerere noſtri, quia peccauimus coram te.

Ibidē 20 · *Pſal. 143. a. 2* · *Ieſa. 64. b. 5* · *Ier. 14. a. 7* · *Baruch. 2. d. 18*

9 Denique rite precandi initium atque etiam præparatio eſt veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confeſſione. Neque enim ſperandum eſt vt quicquam à Deo impetret vel ſanctiſſimus quiſque, donec gratis reconciliatus ei ſit: nec fieri poteſt vt aliis Deus ſit propitius niſi quibus ignoſcit. Vnde non mirum ſi hac claue ianuam ſibi fideles aperiunt ad orandum, quod ex compluribus Pſalmorum locis diſcimus. Dauid enim aliud poſtulans dicit, Peccatorum iuuentutis meæ & tranſgreſſionum mearum ne memineris: ſecundùm miſericordiam tuam reminiſcere mei propter bonitatem tuam Domine. Item, Reſpice afflictionem meam & laborem meum, & remitte omnia peccata mea. Vbi etiam videmus non ſatis eſſe ſi in ſingulos dies pro recentibus peccatis nos ad calculum vocemus, niſi in memoriam nobis redeant quibus obliuio pridem inducta videri poterat. Nam & idem Propheta alibi ſcelus vnum graue confeſſus, hac occaſione vſque ad vterum matris reuoluitur, in quo iam labem contraxerat: non vt culpam

Pſal. 25 b 6 · *Ibi. d. 18* · *Pſal. 51. b. 7*

culpam ex naturæ corruptela extenuet, sed vt totius vitæ peccata accumulans, quò seuerior est in se damnando, magis exorabilem Deum reperiat. Etsi autem non semper expressis verbis peccatorum remissionem postulant sancti, si tamen diligenter expendimus quas Scriptura refert eorum preces, facilè quod dico occurret, orandi animum sumpsisse ex sola Dei misericordia, atque ita semper exordium fecisse ab eo placando: quia si quisque suam conscientiam interroget, tantum abest vt audeat familiariter curas suas apud Deum deponere, vt ad omnem accessum trepidet, nisi misericordia & venia fretus. Est quidem & alia specialis confessio, vbi pœnarum leuationem optant, vt simul orent peccata sibi ignosci: quia absurdum esset effectum tolli velle, manente causa. Cauendum enim est ne stultos ægrotos imitemur, qui de curandis tantùm accidētibus soliciti, radicem ipsam morbi negligunt. Quin prius danda opera est vt nobis propitius sit Deus, quàm vt fauorem suum externis signis testetur: quia & hūc ordinem tenere vult ipse, & parum nobis prodesset eum habere beneficum nisi conscientia placatum sentiens, penitus amabilem nobis redderet. Quod etiam monemur Christi respōso: nam quum paralyticum sanare decretum esset, Remittuntur (inquit) tibi peccata tua: erigens animos scilicet ad id quod præcipuè optandum est, vt nos in gratiam recipiat Deus: deinde fructum reconciliationis in ope nobis ferenda proferat. Cæterùm præter specialem illam præsentis reatus confessionem, qua fideles pro impetranda cuiusque culpæ & pœnę venia supplicant, generalis illa præfatio, quę conciliat precibus fauorem, nunquam omittenda est: quia nisi in gratuita misericordia fundatæ nunquam Deum exorabunt. Quò referri potest illud Iohannis, Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus vt nobis remittat, & nos emundet ab omni iniquitate. Vnde preces sub Lege sanguinis expiatione consecrari oportuit, vt acceptæ essent, atque ita commonefieret populus se tanta honoris prærogatiua indignum esse, donec à suis inquinamentis purgatus, ex sola Dei misericordia conciperet precandi fiduciam.

Mat.9. a.2

1. Iohan. 1.d.9

10 Quòd autem propriæ iustitiæ suffragium interdum ad exorandum Deum citare sancti videntur (vt quum Dauid dicit, Custodi animam meam, quia bonus sum. Item Ezechias, Recordare Domine obsecro, quòd ambulaui corā te in veritate, fecíque in oculis tuis bonum) talibus loquendi formulis nihil sibi aliud volunt quàm ex ipsa regeneratione, seruos Dei se ac filios testari, quibus ipse fore se propitium recipit. Per Prophetam docet (vt iam visum est) oculos suos super iustos esse, aures suas in preces eorum. Rursus per Apostolum, nos impetraturos quicquid petierimus, si mandata sua obseruemus. Quibus sententiis pretium orationi non statuit ab operum meritis: sed ita stabilire vult eorum fiduciam qui sibi non fucatæ integritatis & innocentiæ probè conscii sunt, quales oportet esse fideles vniuersos. Siquidem ex ipsa Dei veri-

Psal.86. a.2

Iesa. 38. 3

2. Reg. 20.a.4

Psal.34. c.16

1. Iohan. 3.d.22

Iohan.9. f.21 tate sumptum est quod dicit apud Iohannem cæcus illuminatus, non exaudiri à Deo peccatores: si peccatores modò recepto Scripturæ vsu intelligimus, qui citra iustitiæ desiderium toti suis peccatis indormiunt & acquiescunt: quando nullum cor in synceram Dei inuocationem vnquam prorumpet quod non simul ad pietatem aspiret. Talibus ergo promissis respondent sanctorum obtestationes, quibus suæ vel puritatis vel innocentiæ mentionem iniiciunt, quò sibi exhiberi sentiant quod est omnibus Dei seruis expectandum. Deinde, tum ferè vsi reperiuntur hoc precationis genere dum se coram Domino cum suis hostibus comparant, è quorum iniquitate eius manu vindicari optarunt. In hac verò comparatione mirum non est si iustitiam suam & cordis simplicitatem protulerunt, quò ex causæ ipsius æquitate magis ad ferendas sibi suppetias Dominum permouerent. Id ergo boni pio pectori non præripimus, quin suæ puritatis conscientia coram Domino fruatur ad se confirmandum in promissionibus quibus veros suos cultores Dominus solatur & fulcit: sed impetrandi fiduciam, deposita proprii meriti cogitatione, sola Dei clementia subniti volumus.

11 Quarta demum, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orandũ animemur. Res quidem in speciem contrariæ, cum sensu iustæ vltionis Dei coniungere certam fiduciam fauoris: quæ tamen inter se optimè conueniunt, si propriis malis oppressos sola Dei bonitas erigat. Sicuti enim antè docuimus pœnitentiam & fidem socias esse inseparabili vinculo simul connexas, quarum tamen altera nos terret, altera exhilarat: ita in precibus mutuò eas occurrere oportet. Atque hunc consensum paucis verbis exprimit Dauid, Ego, inquit in multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam: adorabo in templo Sanctitatis tuæ cum timore. Sub Dei bonitate fidem complectitur, timorem interea non excludens: quia non tantùm eius maiestas ad reuerentiam nos cogit, sed propria etiam indignitas omnis superbiæ & securitatis oblitos sub metu nos continet. Fiduciam verò non intelligo, quæ solutam omni anxietudinis sensu mentem suaui & perfecta quiete demulceat. nam ita placidè acquiescere, eorum est qui rebus cunctis ex voto fluentibus, nulla tanguntur cura, nullo desiderio vruntur, nullo timore æstuant. Optimus autem ad inuocationẽ Dei stimulus sanctis est, dum necessitate sua districti summa irrequietudine vexantur, & tantùm non exanimantur in seipsis, donec oportunè fides succurrit: quia inter tales angustias ita ipsis affulget Dei bonitas, vt præsentium quidem malorum grauitate fatigati gemant, maiorum etiam timore laborẽt & crucientur, illa tamen freti, & tolerantiæ difficultatem subleuent ac solentur, & exitum liberationémque sperent. Ex vtroque ergo affectu emergat pii hominis oratio, conuenit, vtrunque etiam contineat & repræsentet: nempe vt malis præsentibus ingemat: & à nouis sibi anxiè

Psal.5. b.8

anxiè

ànxiè timeat: tamen confugiat simul ad Deum, minimè dubitans quin auxiliarem ille manum porrigere sit paratus. Mirum enim quàm diffidentia nostra irritetur Deus, si poscamus à se quam non expectamus beneficentiam. Itaque nihil magis consentaneum precationum naturæ quàm legem hanc illis præscribi & statui, ne temere prorumpant, sed fidem præeuntem sequantur. Ad hoc principium nos omnes Christus vocat hac sententia, Dico vobis, quæcunque petitis, credite vos accepturos, & euenient vobis. Idem & alibi cõfirmat, Quicquid petieritis in oratione credentes, &c. Cui concinit Iacobus, Siquis indiget sapientia, postulet ab eo qui dat omnibus simpliciter, nec exprobrat: postulet autem in fide, nihil hæsitans. Vbi hæsitationi fidem opponens, vim eius aptissimè exprimit. Non minus etiam notandũ quod addit, nihil proficere qui Deum perplexi & dubii inuocant, nec statuũt in animis suis exaudiẽdi sint necne. Quos etiam fluctibus cõparat qui variè mouentur à vento & circunferuntur. Vnde alibi orationem fidei pro legitima nuncupat. Deinde quum Deus secundùm suam cuique fidem se daturum toties affirmet, citra fidẽ nihil consequi nos posse innuit. Denique fides est que impetrat quicquid orando conceditur. Id sibi vult celebris illa Pauli sententia, ad quam insipidi homines parum attẽdunt, Quomodo inuocabit quispiam in quem non credidit? quis autem credet nisi audierit? Fides autẽ ex auditu, auditus ex verbo Dei. Nam precandi exordium ex fide gradatim deducens, apertè cõtendit non posse Deum ab aliis syncerè inuocari, nisi quibus Euangelii prædicatione clementia eius & facilitas innotuerit, imò familiariter fuerit exposita.

Mat. 11. c.24
Mat. 21. b.22
Iaco.1.a. 5
Iac. 5.c. 15
Rom.10. c.14

12 Hanc necessitatem minimè cogitant aduersarii nostri. Itaque quum certa animi fiducia fideles iubemus statuere Deum sibi propitium esse ac beneuolum, rem omnium absurdissimam dicere nos putant. Atqui si vllum veræ precationis vsum haberent, intelligerent profectò, sine firmo illo diuinæ beneuolentiæ sensu, non posse Deũ rite inuocari. Quum verò fidei vim bene perspicere nemo queat nisi qui experimento eam in corde suo sentit: quid cum huiusmodi hominibus disputando proficias, qui apertè ostendunt nihil se vnquam præter vanam imaginationem habuisse? Quid enim valeat & quàm necessaria sit illa, quam requirimus, certitudo, ex inuocatione potissimum dicitur. quod qui non videt, valde stupidam habere se conscientiam prodit. Nos igitur omisso hoc cęcorum genere, defixi in illa Pauli sententia hęreamus, non posse ab aliis inuocari Deum nisi qui eius misericordiam ex Euangelio cognitam habent, & eam sibi paratam esse certò persuasi sunt. Qualis enim erit ista oratio? O Domine, ego quidem an exaudire me velis dubius sum: sed quia anxietate premor, ad te confugio, vt si dignus sum mihi succurras. Non ita soliti sunt omnes sancti, quorum orationes in Scripturis legimus. Nec ita nos instituit per Apostolum Spiritus sanctus, qui iubet nos adire

Heb. 4. d.16

ad thronum cæleftem cum fiducia, vt gratiam confequamur: &
Ephef. 3. c.12 quum alibi docet nos habere audaciam & aditum in fiducia per fidem Chrifti. Hanc ergo obtinēdi quod petimus fecuritatē (quam & fua voce Dominus mandat, & omnes fancti exemplo fuo docent) vtraque manu tenere nos oportet, fi cum fructu orare volumus. Ea enim demum accepta Deo eft oratio quæ ex tali, vt ita loquar, præfumptione fidei nafcitur, & intrepida fpei certitudine fundata eft. Poterat fimplici fidei nomine effe contentus: atqui non modò fiduciam addidit, fed eam quoque inftruxit libertate vel audacia, vt hac nota difcerneret à nobis incredulos, qui Deum promifcuè quidem nobifcum orant, fed fortuitò. Qua ratione tota Ec-
Pfal. 33. d.22 clefia in Pfalmo orat: Sit mifericordia tua fuper nos, quemadmodum fperauimus in te. Eadem etiam conditio alibi ponitur à Pro-
Pfal. 56. b.10 pheta, Quo die clamauero, hoc fcio quòd Deus mecū. Item, Mane difponā tibi, & fpeculabor. Ex his enim verbis elicimus preces in
Pfal. 5. a. 5 aerē fruftra proiici, nifi fpes fit annexa, vnde velut è fpecula Deum quieti expectemus. Quibus cōuenit feries Paulinæ exhortationis. nam antequam fideles ad precandum in fpiritu folicitet omni tem-
Ephef. 6. c.16 pore cum vigilātia & affiduitate, in primis iubet affumere fcutum fidei, galeam falutis, & gladium fpiritus, quod eft verbū Dei. Memoria porrò hîc repetant lectores quod antè dixi, minimè labefactari fidem, vbi cum miferiæ, egeftatis, fordiúmque noftrarum agnitione connectitur. Quantumuis enim graui fcelerum mole premi fe vel laborare fentiāt fideles, nec modo rebus omnibus vacuos quæ fauorem conciliare apud Deum queant, fed oneratos multis noxis quæ eum meritò formidabilem reddant: non tamen definūt fe offerre, neque terret eos hic fenfus quominus ad ipfum fe conferāt: quādo non alius eft ad eum ingreffus. Neque enim inftituta eft oratio qua nos arroganter coram Deo efferamus, aut quicquam noftrum magno æftimemus, fed qua reatum noftrum confeffi, ærumnas noftras apud Deum deploremus: quemadmodum filii apud parentes familiariter querelas fuas deponunt. Quin potiùs immenfa malorum noftrorum congeries calcaribus vel ftimulis referta effe debet quæ nos ad precandum incitent. qualiter e-
Pfal. 41. a.5 tiam nos fuo exemplo docet Propheta, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Fateor quidem in iis aculeis mortiferas fore punctiones nifi Deus fuccurreret: verùm pro incomparabili fua indulgentia optimus Pater tempeftiuum remedium addidit, quo perturbationem omnem fedans, curas leniens, metus abftergens, comiter nos ad fe alliceret, imò fcrupulos omnes tollens, nedum obftacula, facilem viam fterneret.

13 Ac primò quidem orare nos iubens, ipfo præcepto nos coarguit impiæ cōtumaciæ, nifi obfequimur. Nihil magis præcifè man-
Pfal. 50. c.15 dari poterat quàm quod habetur in Pfalmo, Inuoca me in die tribulationis. Sed quia inter pietatis officia nullum frequētius commendant Scripturæ, non eft quòd longiùs hîc immorer. Petite (inquit

(inquit Magister) & accipietis: pulsate, & aperietur vobis. Quanquam huic præcepto adiungitur etiam promissio, vt necesse est. etsi enim præcepto esse obediendum fatentur omnes, maior tamen pars refugeret Deum vocantem, nisi se exorabilem adeóque obuium fore promitteret. His quidem duobus positis, certum est quicunque tergiuersantur ne rectà ad Deum veniant, non modò esse rebelles & immorigeros, sed etiam incredulitatis conuinci: quia promissionibus diffidunt. Quod eò magis notandum est, quia hypocritæ, humilitatis & modestiæ prætextu, tam superbè contemnunt Dei præceptum, quàm fidem benignæ inuitationi abrogant: imò eum fraudant præcipua cultus sui parte. Nam vbi sacrificia repudiauit in quibus tunc videbatur sita esse tota sanctitas, hoc summum esse & sibi præ aliis pretiosum declarat, inuocari in die necessitatis. Quare vbi quod suum est exigit, & ad parendi alacritatem nos animat, nulli sunt tam speciosi dubitandi colores qui nos excusent. Quæcúque ergo passim occurrunt in Scripturis testimonia quibus nobis præcipitur Dei inuocatio, totidem ante oculos nostros figuntur vexilla quæ nobis fiduciam inspirent. Temeritatis esset prorumpere in Dei cóspectum, nisi ipse anteuerteret nos vocando. itaque viam nobis sua voce patefacit: Dicam illis, Populus meus vos: dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus vt cultores suos præueniat, velítque subsequi, ideóque timendum non esse ne parum suauis sit hæc melodia quam ipse dictat. Insigne præsertim illud Dei elogium nobis in mentem veniat, quo freti omnia obstacula nullo negotio superabimus, Tu Deus exaudiēs precationem: ad te vsque omnis caro veniet Quid enim magis amabile vel blandum quàm Deum hoc titulo indui, qui certiores nos reddat nihil magis esse naturæ eius proprium quàm supplicum votis annuere? Hinc ianuam patere colligit Propheta non paucis sed cunctis mortalibus: quia etiam omnes hac voce compellat, Inuoca me in die afflictionis: eruam te, & glorificabis me. Secúdùm hanc regulam Dauid promissionem sibi datam obiicit, vt obtineat quod petit. Tu Deus reuelasti in aurem serui tui: propterea inuenit seruus tuus cor suum vt oraret. Vnde colligimus pauidum fuisse nisi quatenus eum promissio erexerat. Sic a sibi generali doctrina se instruit, Voluntatem timentium se faciet. Imò hæc in Psalmis animaduertere licet, quasi abrupto orandi contextu transitum fieri nunc ad Dei potentiam, nunc ad bonitatem, nunc ad fidem promissionum. Videri posset intempestiuè Dauid sententias illas inserens, preces mutilas reddere: sed vsu & experientia compertum habent fideles languescere ardorem nisi adhibeant noua fomenta: ideóque minimè inter precandum superuacua est tam naturæ Dei quàm verbi meditatio. Atque ita exemplo Dauidis inserere ne pigeat quæ languidos animos nouo vigore reficiant.

Matt. 7. b.7

Za. 13. c. 9

Psal. 65. a.3

Psal. 50. c.15

2. Sa. 7. d.27

Psal. 145. d.19

14 Ac mirum est tanta promissionum dulcedine vel frigidè

vel nullo ferè modo nos affici vt per ambages vagando bonã pars malit relicto aquarum viuentium fonte sibi fodere aridas cisternas, quàm Dei liberalitatem vltro sibi oblatã amplecti. Arx
Prou.18. b.10 inexpugnabilis nomen Domini, (inquit Solomo) ad eam confugiet iustus, & seruabitur. Ioel verò, postquam de horribili quæ instabat clade vaticinatus est, memorabilem illam sententiam sub-
Ioel.2.g.32 iicit, Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quam scimus propriè ad cursum Euãgelii spectare. Vix centesimus quisque mouetur, vt in occursum Deo prodeat. Clamat ipse per Iesaiam,
Iesa. 65. d.24 Inuocabitis me, & exaudiam vos. Imò antequam clametis respondebo vobis. Hoc quoque eodem honore alibi totam Ecclesiam communiter dignatur: sicuti ad omnia Christi membra pertinet.
Psal. 91. d.15 Clamauit ad me, exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, vt eripiam eum. Neque tamen (vt iam dixi) locos omnes numerare propositum est: sed eximios quosque deligere, ex quibus gustemus quàm humaniter ad se nos Deus alliciat, & quàm arctis vinculis constricta sit nostra ingratitudo, vbi inter tam acres stimulos adhuc pigritia nostra cunctatur. Quare in auribus nostris semper re-
Psal.145. d.18 sonent hæ voces, Propè est Dominus omnibus inuocantibus se, inuocantibus in veritate. Item quas ex Iesaia & Ioele citauimus: quibus affirmat Deus se intentum esse ad exaudiendas preces, adeóque oblectari quasi grati odoris sacrificio, vbi curas nostras in ipsum coniicimus. Hunc singularem percipimus promissionum Dei fructum, vbi non dubitanter & trepidè concipimus preces: sed eius verbo freti, cuius nos alioqui terreret maiestas, audemus eum inuocare Patrem, quando hoc suauissimum nomen suggerere nobis dignatur. Restat vt talibus inuitamentis præditi, sciamus inde satis esse nobis materiæ ad exorandum: quando preces nostræ nullo merito nituntur, sed tota earum dignitas & spes impetrandi fundata est in Dei promissionibus, atque ab eis pendet: vt neque indigeat alia fultura, neque sursum huc vel illuc circunspiciat. Itaque cum animis nostris statuendũ est, etiamsi non excellimus pari sanctitate quæ laudatur in sanctis Patribus, Prophetis & Apostolis, quia tamen commune est nobis orandi præceptum & communis fides, si verbo Dei innitimur, nos in hoc iure eorum esse socios. Deus enim (vt antè visum est) se facilem ac propitium omnibus fore denuntians, miserrimis quibusque spem obtinendi quod petierint, facit. atque ideo notandæ sunt generales formæ, quibus nemo (vt vulgò dicunt) à primo ad vltimum excluditur: tantùm adsit cordis synceritas, displicentia nostri, humilitas, & fides: ne hypocrisis nostra Dei nomen fallaci inuocatione profanet: non respuet optimus Pater, quos non modò ad se venire hortatur, sed quibuscunque potest modis solicitat. Hinc illa precandi ratio
2.Sa.7. d.27 Dauidis quam nuper recitaui, En pollicitus es Domine seruo tuo: eam ob rem colligit animum hodie seruus tuus, & inuenit quod oraret coram te. Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba

tua

tua vera erunt. Loquutus es seruo tuo de his deneficiis. incipe ergo & fac. Sicut etiam alibi, Præsta seruo tuo secundùm eloquium tuum. Et omnes simul Israelitæ, quoties se fœderis recordatione muniunt, satis declarant non esse timidè orandum, vbi Deus ita præscribit. atque in hoc imitati sunt Patrum exempla, præsertim Iacobi, qui postquam confessus est se minorem esse tot misericordiis quas susceperat è manu Dei, ad maiora tamen postulanda se animari dicit, quia Deus se facturum promiserat. Quoscunque verò colores obtendant increduli, vbi ad Deum non confugiunt quoties vrget necessitas, ipsum non requirunt, nec eius opem implorant, non aliter defraudant eum legitimo honore, quàm si fabricarent sibi nouos deos & idola: siquidem hoc modo Deum sibi bonorum omnium authorem esse negant. Contrà nihil validius ad pios omni scrupulo liberandos, quàm armari hac cogitatione, non esse cur vlla remora impediat dum morem gerunt Dei mandato, qui obediētia nihil sibi gratius esse pronuntiat. Hinc rursus quod prius dixi clariùs elucescit, probè cum metu, reuerentia, solicitudine quadrare intrepidum precandi spiritum, neque verò absurdum esse si prostratos Deus erigat. Hoc modo bellè inter se consentiunt quæ in speciem repugnant loquendi formæ. Dicunt Ieremias & Daniel se prosternere preces corā Deo. Alibi Ieremias, Cadat oratio nostra in conspectu Dei, vt misereatur residuæ plebis suæ. Rursus sæpe fideles dicuntur orationem leuare. Sic loquitur Ezechias, Prophetam rogans vt intercedendi vices suscipiat. Et Dauid precē suam ascendere cupit sicuti incensum. Nempe quanuis de paterno Dei amore persuasi in eius fidem se alacriter cōferant, nec dubitent quam vltro opem promittit implorare: non tamen supina eos quasi proiecta fronte securitas attollit, sed ita per gradus promissionum sursum ascendunt, vt tamen supplices maneant in sui deiectione.

Psal. 119. 76
Gen. 32. c. 10
Iere. 42. b. 9
Dan. 9. e. 18
Iere. 42. a. 2
2. Re. 20 b. 10
Psalm. 141. a. 2

15 Hîc non vna obiicitur quæstio: nam Scriptura refert votis quibusdam Deum morem gessisse, quæ tamen ex animo minimè sedato vel composito eruperant. Iusta quidem de causa Ioathan incolas Sichem cladi quæ postea superuenit deuouerat: sed tamen feruore iracundiæ & vltionis accensus, morem execrationi gerēs Deus, videtur impetus malè ordinatos probare. Talis etiam feruor Samsonem rapuit, quum diceret, Robora me Deus vt sumam vltionem de incircuncisis. Etsi enim aliquid fuit probi zeli admixtum, feruida tamen atque ideo vitiosa cupiditas vindictæ illic dominata est. Annuit Deus. Vnde colligi posse videtur, quanuis ad verbi præscriptum formatæ non sint preces, effectum tamen consequi. Respondeo, singularibus exemplis non aboleri perpetuam Legem: deinde speciales interdum motus inditos paucis hominibus fuisse, quibus factum est vt dissimilis illorum esset atque vulgi ratio. Notandum est enim responsum illud Christi, quum discipuli exemplum Eliæ inconsideratè æmulari cuperent, eos

Iudic. 9. e. 20
Iudi. 16. g. 28
Lucæ 9. g. 55

nescire quo spiritu essent prædìti. Ceterum vltrà progredi necesse est, non semper placere Deo vota quibus annuit: sed quatenus ad exemplum pertinet, claris documentis palàm fieri quod Scriptura docet, eum scilicet miseris succurrere, & eorũ exaudire gemitus qui iniustè afflicti opem eius implorant: ideo exequi sua iudicia, dum ad eum surgunt inopum querimoniæ, quanuis indignæ quæ tantillum impetrent. Quoties enim de impiorum sæuitia, rapinis, violentia, libidine aliísque sceleribus pœnas sumens, compescens audaciam & furorem, tyrannicam quoque potentiam euertens, indignè oppressis se opem ferre testatus est, qui tamen incertum numen orando aërem verberabant? Et Psalmus vnus
Psa.107 clarè docet non carere effectu preces quæ tamen fide in cælum non penetrant. Colligit enim quas incredulis non minùs quàm piis necessitas extorquet preces ex naturæ sensu: quibus tamen Deum propitium esse ex euẽtu demonstrat. An quia tali facilitate gratas sibi esse testetur? imò vt suam misericordiam amplificet vel illustret hac circunstantia, quòd ne incredulis quidem negantur sua vota: deinde vt probos suos cultores ad orandum magis extimulet, dum vident profanos eiulatus non carere interdum profectu. Non tamen est cur fideles deflectant à Lege sibi diuinitus imposita, vel inuideant incredulis, quasi magnum lucrum fecerint, vbi adepti sunt quod volebant. Hoc modo diximus flexum fuisse
1.Re.21. g.39 Deum ficta pœnitentia Achab, vt hoc documento probaret quàm sit exorabilis erga suos electos, vbi ad ipsum placandum vera af-
Psal.105 fertur conuersio. Ideóque in Psalmo cum Iudæis expostulat, quòd experti ipsum votis suis facilem, ad ingenii sui peruicaciam paulò pòst reuersi sint. Quod etiam ex Iudicum historia liquidò patet, quoties scilicet fleuerunt, etsi fallaces erant eorum lachrymæ, fuisse tamen ereptos ex hostium manibus. Sicut ergo promiscuè Deus solem suum producit super bonos & malos: ita nec fletus eorum contemnit quorum iusta est causa, & auxilio dignæ ærumnæ. Interea non magis hos in salutem exaudit, quàm bonitatis suæ contemptoribus alimenta suppeditat. Difficilior videtur esse quæstio
Gen. 18. c.23 de Abrahamo & Samuele: quorum alter nullo Dei verbo instructus pro Sodomitis, alter etiam contra manifestam prohibitio-
1. Sam. c.11 nem pro Saule orauit. Eadẽ ratio Ieremiæ, qui vrbis excidiũ deprecatus est. quanuis enim repulsam passi fuerint, durum tamen vide-
Iere. 32. c.16 tur eos fide priuare. Atqui solutio hæc modestis lectoribus, vt spero, satisfaciet: generalibus principiis fultos, quibus iubet Deus indignos quoque misericordia prosequi, non prorsus fide caruisse, quanuis in ipsa specie frustrata eos fuerit opinio. Prudenter alicu-
Libr. de ciuitate Dei. 22. cap.2 bi Augustinus, Quomodo (inquit) fide orant sancti, vt petant à Deo contrà quàm decreuit? nempe quia secundùm voluntatem eius orant, non illam absconditam & incommutabilem, sed quam illis inspirat, vt eos exaudiat alio modo: sicut prudenter distinguit. Rectè dictum: quia pro suo incomprehensibili consilio sic temperat

perat rerum euentus, vt non irritæ ſint ſanctorum preces quæ fide & errore ſimul implicitæ ſunt. Neque tamen hoc ad imitationem magis valere debet quàm ſanctos ipſos excuſat: quos non inficior modum exceſſiſſe. Quare vbi non extat certa promiſſio, conditione interpoſita rogandus eſt Deus. Quò pertinet illud Dauidis, Euigila ad iudicium quod mandaſti: quia ad petendum temporale beneficium ſpeciali oraculo ſe inſtructum eſſe admonet. Pſal.7.b.7

16 Hoc etiam notare operæpretium eſt, quæ de quatuor rectè orandi legibus diſſerui, non ita exigi ſummo rigore, vt preces repudiet Deus in quibus non inueniet perfectam vel fidem vel pœnitentiam, vnà cum zeli ardore votíſque rectè compoſitis. Diximus, quanuis oratio familiare ſit piorum cum Deo colloquium, ſeruandam tamen eſſe reuerentiam & modeſtiam, ne habenas laxemus quibuſlibet votis, ac ne concupiſcamus niſi quantum Deus permittit. deinde ne vileſcat nobis Dei maieſtas, tollendas eſſe ſurſum mẽtes ad puram caſtámque eius venerationem. Hoc nemo qua par fuiſſet integritate vnquam præſtitit. nam (vt de vulgo non loquar) quàm multæ Dauidis querimoniæ intemperiem ſapiunt! non quòd conſultò vel expoſtulare cum Deo velit, vel eius iudiciis obſtrepere: ſed quia præ infirmitate fatiſcens non aliud inuenit melius ſolatium quàm ſi dolores ſuos in illius ſinum coniiciat. Quinetiam toleratur à Deo noſtra balbuties, & inſcitiæ datur venia, quoties inconſideratè aliquid nobis excidit: vt certè ſine hac indulgentia nulla eſſet precandi libertas. Cæterùm quanuis Dauidi animus eſſet Dei ſe arbitrio totum ſubiicere, nec minore patientia quàm impetrandi ſtudio oraret: emergunt tamen, imo interdum ebulliunt turbulenti affectus, qui à prima quam poſuimus lege non parum diſtant. Maximè ex clauſula Pſalmi triceſiminoni conſpicere licet quanta doloris vehementia abreptus fuerit ſanctus vir, ne ſibi modum ſtatueret. Deſine (inquit) à me, donec abeam, & non ſim. Diceres hominem deſperatum nihil aliud expetere niſi vt ceſſante Dei manu in ſuis malis putreſcat. Non quòd deuoto animo ruat in illam intemperiem, aut, vt ſolent reprobi, velit Deum faceſſere: ſed tantùm cõqueritur iram Dei ſibi eſſe intolerabilem. In illis etiam tentationibus ſæpe effluunt vota non ſatis bene formata ad regulam verbi Dei, & in quibus non ſatis expendunt ſancti quid fas ſit & expediat. His quidem vitiis quæcunque maculatæ ſunt preces repudiari merentur: modò tamen ingemiſcant ſancti, caſtigent ſeipſos, & ſtatim ad ſe redeant, ignoſcit Deus. Sic etiam in ſecunda lege peccant: quia & cum frigore ſuo illis ſæpe luctãdum eſt, neque ſua illos egeſtas & miſeria ſatis acriter pungit ad ſeriò precandum. Iam ſæpe contingit eorum mentes dilabi & propè euaneſcere. venia igitur hac quoque in parte opus eſt, ne languidę vel mutilæ vel interruptæ & vagæ preces repulſam patiantur. Hoc naturaliter indidit Deus hominum mentibus, legitimas non eſſe preces niſi mẽtibus ſurſum ſublatis.

Hinc ceremonia eleuationis manuum, vt antè diximus, quæ omnibus seculis & gentibus trita fuit, ficuti adhuc viget: sed quotusquisque, dum manus leuat, non sibi conscius est tarditatis? quia cor in terra subsidit. Quod ad petendam peccatorum remissionem spectat, quamuis hoc caput nemo fidelium prætereat, sentiunt tamen qui verè sunt in precibus exercitati, vix decimam eius sacri-
Psal. 51. ficii partem se afferre de quo loquitur Dauid, Sacrificium Deo ac-
*d.*19 ceptum, spiritus afflictus. cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ita semper duplex petenda est venia, quòd & sibi conscii sint multorum delictorum, quorum tamen sensu non ita tanguntur vt sibi quantum oportet displiceant: & quatenus in pœnitentia & timore Dei proficere illis datum est, iusto mœrore ob suas offensas prostrati, iudicis vindictam deprecentur. Maximè fidei debilitas vel imperfectio fidelium preces vitiat nisi succurreret Dei indulgentia: sed nihil mirum est hunc defectum à Deo ignosci, qui asperis documentis sæpe suos exercet, acsi data opera fidem eorum vellet extinguere. Durissima est hæc tentatio, vbi clamare co-
*Psal.*80. guntur fideles, Quousque irasceris super oratione serui tui? acsi
*a.*5 preces ipsæ Deum exacerbarent. Sic quum dicit Ieremias, Exclusit
Thren. Deus orationem meam, non dubium est violenta perturbatione
3.*a.*8 fuisse concussum. Innumera eius generis exempla occurrunt in Scripturis, ex quibus patet fidem sanctorum sæpe mixtam fuisse dubitationibus & agitatam, vt credendo & sperando aliquid tamen infidelitatis proderent: sed quia non perueniunt quò optandũ est, eo magis eniti eos oportet vt correctis vitiis propius in dies ad perfectam orandi legem accedant, ac interea sentire in quanta malorum profunditate sint demersi qui in ipsis remediis nouos sibi morbos accersunt. quando nulla est oratio quam non meritò fastidiat Deus, nisi ad maculas conniueat quibus omnes aspersæ sunt. Hæc non ideo commemoro vt sibi quicquam fideles securè condonent, sed vt seipsos seuerè castigando contendant superare hæc obstacula: & quamuis omnes vias obstruere conetur Satan vt eos ab orando prohibeat, nihilominus perrumpant, certò persuasi, vtcunque non omnibus remoris expediti sint, conatus tamen suos Deo placere, votáque sua probari, modò contendant & nitantur quò non statim pertingunt.

17 Quãdo verò nemo est hominum dignus qui se Deo repræsentet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cælestis Pater, vt nos pudore simul & metu eximeret, qui nostros omnium animos deii-
1.*Tim.*2. cere debebant, Filium nobis suum donauit Iesum Christum Do-
*b.*5 minum nostrum: qui apud ipsum nobis sit aduocatus & mediator,
1.*Ioh.*2. cuius ductu ad ipsum securè accedamus. tali intercessore confisi,
*a.*1 nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: vt illi à Patre nihil denegari potest. Atque huc omnino referri necesse est quicquid antehac de fide docuimus: quia sicuti promissio Christũ mediatorem nobis commendat, ita nisi spes impetrãdi eo subnixa

ſit,orandi beneficio ſe priuat. Nam ſimulac in mentem venit horribilis Dei maieſtas,fieri non poteſt quin expaueſcamus,ac nos indignitatis propriæ agnitio procul abigat, donec medius occurrat Chriſtus,qui ſolium formidabilis gloriæ in ſolium gratiæ commutet: ſicuti etiam docet Apoſtolus vt cum omni fiducia apparere audeamus, miſericordiam conſequuturi & gratiam inuenturi in auxilio opportuno. Atque vt lex de inuocando Deo poſita eſt, vt promiſſio data,exauditũ iri qui inuocauerint: ita in nomine Chriſti inuocare peculiariter iubemur:& promiſſionem habemus propoſitam, impetraturos quod in eius nomine petierimus. Hactenus,inquit,non petiiſtis quicquam in nomine meo: petite,& accipietis.In illo die in nomine meo petetis:& quicquid petieritis, faciam,vt glorificetur Pater in Filio. Hinc ſine controuerſia clarum eſt, eos qui in alio quàm Chriſti nomine Deum inuocant, illius iuſſa contumaciter præuaricari, ac voluntatem pro nihilo reputare: nullam verò promiſſionem habere quicquam impetrandi. Siquidem, vt ait Paulus, omnes Dei promiſſiones in Chriſto ſunt etiam & amen:id eſt confirmantur & implentur.

Hebr.4.d.16 *Iohã.14.b.13,& 16.e.24* *2.Cor.1.d.20*

18 Ac diligenter notanda eſt circũſtantia temporis,dum Chriſtus diſcipulos ad ſuam interceſſionem iubet cõfugere, poſtquam in cælum aſcenderit, In illa hora, inquit, petetis in nomine meo. Certum quidem eſt ab initio non fuiſſe exauditos quicunque precati ſunt, niſi Mediatoris gratia. Hac ratione inſtituerat in Lege Deus vt ſolus ſacerdos ſanctuarium ingrediens geſtaret in humeris nomina tribuum Iſrael,& totidem ante pectus lapides pretioſos:populus autem procul ſtaret in atrio,atque inde vota ſua coniungeret cum ſacerdote.Quinetiam huc valebat ſacrificium vt ratæ eſſent ac firmæ preces. Ergo illa vmbratilis Legis ceremonia docuit arceri nos omnes à facie Dei, ideóque mediatore opus eſſe,qui nomine noſtro appareat, nóſque geſtet in humeris, & pectori alligatos teneat,vt in eius perſona exaudiamur: deinde ſanguinis aſperſione preces mundari, quas alioqui nunquam ſordibus vacuas eſſe dictum eſt. Et videmus Sanctos, quum impetrare aliquid cuperent, ſpem ſuam in ſacrificiis fundaſſe: quia ſciebant votorum omnium eſſe ſanctiones.Recordetur oblationis tuæ(inquit Dauid)& holocauſtum tuum pingue reddat. Hinc colligitur, Deum ab initio Chriſti deprecatione fuiſſe placatum, vt piorum vota ſuſciperet. Cur ergo nouam horam aſſignat Chriſtus qua in ſuo nomine orare incipient diſcipuli, niſi quia hæc gratia, vt eſt hodie illuſtrior, ita plus commendationis apud nos meretur? Et hoc eodem ſenſu paulò antè dixerat, Hactenus non petiſtis quicquam in nomine meo: petite. Non quòd de Mediatoris officio nihil prorſus tenerent (quum his rudimentis imbuti eſſent omnes Iudæi) ſed quia nondum liquidò cognouerant, Chriſtum ſuo in cælum aſcenſu certiorem quàm antè fore Eccleſiæ patronum. Ergo abſentiæ ſuæ dolorem vt aliquo non vulgari fructu ſoletur,

Iohã.16.d.26 *Exo.28.b.9.12.21* *Pſal.20.a.4*

munus aduocati sibi vendicat, & docet præcipuo hactenus beneficio eos caruisse, quo frui illis dabitur dum eius patrocinio fulti
Heb.10. d.20 liberiùs Deum inuocabunt. sicut dicit Apostolus, viam eius recentem eius sanguine dicatam esse. Quo minus excusabilis est nostra prauitas, nisi tam inæstimabile beneficium, quod nobis propriè destinatum est, vtroque (vt aiunt) brachio amplectimur.

19 Porrò, quum sit ipse vnica via, ac vnus accessus quo ad Deũ ingredi nobis datur: qui ab hac via deflectunt, & hũc accessum deserunt, iis neque via vlla neque accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum fit præter iram, iudicium, ac terrorem. Denique quum hunc pro capite ac duce Pater nobis signauerit, qui ab eo vllo modo declinant vel obliquant, conantur quantum in se est notam à Deo impressam delere & adulterare. Ita vnus statuitur Mediator Christus, cuius intercessione propitius & exorabilis nobis reddatur Pater. Quanquam interim & suæ sanctis intercessiones relinquuntur, quibus alii aliorum salutem mutuò inter se
1.Tim.2. a.1 Deo commendant, de quibus meminit Apostolus: sed tales quę ab vnica illa dependeant: tantum abest vt delibent ex ea quippiam. Nam vt à dilectionis affectu scaturiunt, quo nos vltro citróque amplectimur, ceu vnius corporis membra: ita etiã ad capitis vnitatem referuntur. Quũ ergo illæ quoque in Christi nomine fiunt, quid aliud quàm testantur, neminem vllis omnino precibus, nisi Christo intercedente, posse adiuuari? Atque vt non obstat sua intercessione Christus quominus in Ecclesia precibus alter alteri vicissim patrocinemur: ita fixum maneat, omnes totius Ecclesiæ intercessiones in illam vnicam esse dirigendas. Imò hoc maximè nomine cauenda nobis ingratitudo est, quòd Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantùm singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Cuius enim superbiæ esset, vbi Deus Ecclesiæ suæ patronos constituit qui meritò repudiari merentur, si pro se quisque priuatim oret, hac liberalitate abuti vt Christi honorem obscurent?

20 Porrò merum est nugamentum quod balbutiunt Sophistæ, Christum esse redemptionis Mediatorem, fideles autem intercessionis. Quasi verò Christus temporaria mediatione defunctus, æternam & nunquam intermorituram ad seruos suos reiecerit. Benignè scilicet illum tractant, qui tantulam honoris portionem illi decidunt. Atqui longè aliter Scriptura, cuius simplicitate, omissis istis impostoribus, cõtentum esse pium hominem conue-
1.Iohan. 2.a.1 nit. nam quum dicit Iohannes, Siquis peccauerit, aduocatum nos habere apud Patrem, Christum Iesum: an patronum olim nobis fuisse intelligit, ac non potiùs perpetuam illi intercessionem assi-
Rom. 8. g.32 gnat? Quid, quòd Paulus sedentem ad Patris dexteram etiam pro nobis intercedere affirmat? Quum verò alibi vnicum Dei & ho-
1.Tim.2. b.5 minum Mediatorem illum nuncupat, an non ad precationes respicit quarum antè paulò meminerat? Siquidem pro omnibus hominibus

minibus intercedendum præfatus, in eius sententiæ confirmationem mox subnectit, vnum esse omnium Deum, & vnum mediatorem. Neque verò aliter interpretatur Augustinus, quum sic loquitur, Homines Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verúsque Mediator est. [Paulus Apostolus, quanquam sub capite præcipuum membrum: quia tamen membrum erat corporis Christi, & nouerat, non per figuram in interiora veli ad sancta sanctorum sed per expressam & firmam veritatem in interiora cæli ad sanctitatem non imaginariam sed æternam intrasse maximum & verissimum Sacerdotem Ecclesiæ: se orationibus fideliũ ipse quoque commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deũ: sed rogat vt omnia corporis Christi mẽbra inuicem pro se orent: quoniam inuicem solicita sunt membra, & si patitur vnum membrum, reliqua compatiuntur. Ac sic membrorum omnium adhuc in terra laborantium mutuæ pro se inuicem orationes ascendant ad caput quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & reliqui Apostoli. ac sic multi mediatores essent, nec constaret ipsius Pauli ratio, qua dixerat, Vnus enim Deus, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus: in quo & nos vnum sumus, si seruamus vnitatem fidei in vinculo pacis. Item alibi, At verò Sacerdotem si requiras, super cælos est, vbi interpellat pro te, qui in terra mortuus est pro te. Neque verò somniamus illum, Patris genibus aduolutum, suppliciter pro nobis deprecari: verùm cum Apostolo intelligimus, sic eum apparere coram facie Dei, vt mortis eius virtus ad perpetuam pro nobis intercessionem valeat: sic tamen vt sanctuarium cæli ingressus, ad consummationem vsque seculorum solus populi eminus in atrio residentis vota ad Deum deferat.

Libr. cōtra Parmenid. 2. cap. 8

Rom. 15. g. 30, ephes. 6. d. 19, coloss. 4. a. 3

1 Cor. 12 d. 25

1. Tim. 2 b. 5

Ephes. 4. a. 3

In Psal. 94

21 Quantum ad Sanctos attinet, qui carne mortui, in Christo viuunt, siquam illis orationem attribuimus, ne iis quidem ipsis somniemus aliam esse rogandi Dei viam, quàm Christum, qui solus via est: aut alio nomine Deo esse acceptas eorum preces. Itaq; postquam Scriptura nos ab omnibus ad Christum vnum reuocat, postquam cælestis Pater vult omnia in ipso recolligere: nimii stuporis fuit, ne dicam insaniæ, nobis per ipsos accessum sic velle moliri, vt ab illo abduceremur sine quo nec eis aditus vllus patet. Id autem aliquot seculis factitatũ quis neget, hodiéque vbicunq; Papismus viget, factitari? Ad conciliandã Dei beneuolentiam eorum merita subinde obtruduntur: atque vt plurimùm, Christo præterito, per eorum nomina Deus obsecratur. Annon hoc, quæso, est, munus vnicæ illius intercessionis quam Christo suprà asseruimus, ad illos traducere? Deinde quis vel Angelus, vel dæmon vlli hominum de eiusmodi quam fingunt ipsorum intercessione syllabam vnquam renuntiauit? in Scriptura enim nihil extat. Quæ

ergo eius comminiscendæ fuit ratio? Certè dum humanum ingenium subsidia sibi ita quæritat, quibus non munimur per Dei verbum, luculentè suam diffidentiam prodit. Quòd si conscientia eorum omnium appelletur qui sanctorum intercessione oblectantur, reperiemus non aliunde id euenire, nisi quia anxietate laborant, perinde acsi hîc Christus deficeret, aut nimiùm seuerus foret. Qua primùm perplexitate Christum inhonorãt, & solius Mediatoris titulo spoliant: qui vt illi in singularem prærogatiuam à Patre datus est, ita neque aliò transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloriam natiuitatis eius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. siquidem huc tendunt omnia, vt solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in Patrem exhibebat. non enim illis Pater est, nisi Christũ sibi fratrem esse agnoscant. Quod planè abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu (quo nihil mollius aut tenerius esse potest) cogitant. Quare illum vnicè Scriptura nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit. *Libr. de Isaac & anima* Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod Patri loquimur: oculus noster, per quem Patrẽ videmus: dextera nostra, per quam nos Patri offerimus. Quo nisi intercedente, nec nobis nec sanctis omnibus quicquam cum Deo est. Si excipiant, quas in templis concipiunt publicas preces finiri hac appendice, Per Christum Dominum nostrum, friuolum effugium est: quia non minùs profanatur Christi intercessio, dum mortuorum precibus & meritis miscetur, quàm si ea penitus omissa soli mortui in ore essent. Deinde in suis omnibus litaniis, hymnis & prosis, vbi Sanctis mortuis nihil non honoris defertur, nulla Christi mentio.

22 Eò autem vsque progressa est stoliditas, vt hîc expressum habeamus superstitionis ingenium, quæ vbi semel frænum excussit, nullum lasciuiendi finem facere solet. Nam postquam cœptum fuerat in sanctorum intercessionem respicere, sensim sua cuique procuratio est attributa, vt pro negotii diuersitate nunc hic nunc ille aduocaretur intercessor: tum singuli peculiares sibi diuos asciuerunt, in quorum, non secus atque tutelarium deorum fidem se contulerunt. Neque modò (quod olim Israeli exprobrabat Propheta) secundùm vrbium numerum dii sunt erecti, sed secundùm *Ier. 2. f. 28, & 11 c. 13* capitum multitudinem. Atqui, quum in vnam Dei voluntatem desideria sua omnia referant, hanc intueantur, in ea acquiescant: stolidè & carnaliter atque etiam contumeliosè de iis cogitat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua Dei regnum aduenire expetant. à quo longissimè abest quod illis affingunt, vnumquenque priuato affectu in suos cultores esse propensiorem. Tandem nec ab horrendo sacrilegio abstinuerunt plurimi, non vt suffragatores iam, verùm vt salutis suæ præsides, inuocando. En quò recidant miseri homines, dum à legitima sua statione, hoc est Dei verbo, euagantur. Omitto crassiora impietatis monstra, in quibus

tametsi

tametsi Deo, Angelis & hominibus sunt detestabiles, eorum tamen nondum ipsos pudet vel piget. Prostrati ad statuam aut picturam Barbaræ, Catharinæ, & similium demurmurant Pater noster. Hunc furorem tantum abest vt Pastores sanandum vel cohibendum curent, vt quæstus odore allecti, plausu suo comprobent. Verùm vt tam fœdi criminis inuidiam à se deriuent, hoc tamen quo colore defendẽt, rogari Eligium vel Medardum vt seruos suos respiciant & iuuent è cælo? Sanctam Virginem vt Filium facere iubeat quod petunt? Olim vetitum fuit in concilio Carthaginensi, ne ad altare directa fieret precatio ad sanctos: ac probabile est, quum sancti viri impetum prauæ consuetudinis non possent in totum compescere, hanc saltem moderationem adhibuisse ne hac forma vitiarentur publicæ orationes, Sancte Petre ora pro nobis. Quantò autem longiùs euasit diabolica eorum importunitas, qui ad mortuos transferre non dubitant quod Dei & Christi proprium erat?

23 Quòd autem efficere student vt Scripturæ authoritate videatur subniti eiusmodi intercessio, frustra in eo laborant. Angelorum, inquiunt, orationes leguntur sæpius. neque id modò: sed in Dei conspectum per eorum manus perferri dicuntur fidelium preces. Verùm si Angelis sanctos præsenti vita defunctos conferre libet, probandum fuerit esse administratorios Spiritus, quibus delegatum sit ministerium curandæ nostræ salutis, quibus demandata sit prouincia custodiendi nos in omnibus viis nostris, qui nos circumeant, qui moneant & consolentur, qui pro nobis excubias agant. quæ omnia illis deferuntur: his autem minimè. Quàm præpostere Angelis sanctos mortuos inuoluant, satis supérque ex tot diuersis muneribus patet, quibus alios ab aliis Scriptura distinguit. Causidici partibus apud terrenum iudicem fungi nemo audebit nisi admissus: vnde ergo vermibus tanta licentia vt Deo patronos obtrudant quibus munus iniunctum non legitur? Voluit Deus Angelos curandæ nostræ saluti præficere. vnde & sacros cœtus frequentant, & Ecclesia illis theatrum est, in quo mirentur variam & multiplicem Dei sapientiam. Quod illis peculiare est, ad alios qui transferunt, certè ordinem à Deo positum, qui inuiolabilis esse debebat, confundunt ac peruertunt. Eadem dexteritate pergunt in citandis aliis testimoniis. Ieremiæ dicebat Deus, Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Quomodo sic de mortuis (inquiunt) loquutus foret nisi pro viuis intercedere illos nouisset? Ego verò contrà sic colligo: quum inde appareat neque Mosen neque Samuelem intercessisse pro populo Israelitico, tunc nullam fuisse prorsus mortuorum intercessionem. Quis enim sanctorum de populi salute laborare credendus sit, cessante Mose, qui alios omnes in hac parte longo interuallo, dum viueret, superauit? Ergo si minutulas istas argutias sectantur, Mortui pro viuentibus intercedunt, quoniam

Heb. 1. d. 12
Psal. 91. b. 11
Psal. 34. b. 8
Hebr. 1.
1. Cor. 11.
Eph. 3.
Iere. 15. a. 1

dixit Dominus. Si intercesserint: ego longè speciosiùs argumentabor in hunc modum, In extrema populi necessitate Moses non intercedebat, de quo dicitur, Si intercesserit. Ergo neminem alium intercedere verisimile fit, quũ omnes à Mosis humanitate, bonitate & paterna solicitudine procul absint. Id scilicet cauillando consequuntur, vt iis armis vulnerentur quibus se pulchrè munitos putabant. At verò simplicem sententiam sic contorqueri valde ridiculum est: quia tantùm pronũtiat Dominus populi flagitiis se nõ parciturum, etiamsi Moses aliquis patronus illis contingeret, aut Samuel, quorum precibus se tantopere indulgentem præstiterat. Qui sensus ex simili Ezechielis loco lucidissimè elicitur, Si fuerint, inquit Dominus, isti tres in ciuitate viri, Noha, Daniel & Iob, filios & filias non liberabunt in sua iustitia: sed animas tantùm suas liberabunt. Vbi dubium non est quin indicare voluerit, si reuiuiscere duos ex illis contingat. nam tertius eo tempore superstes erat, Daniel scilicet, quem tum constat in primo adolescentiæ flore incomparabile dedisse pietatis specimen. Eos igitur omittamus quos Scriptura clarè demonstrat, cursum suũ consummasse. Ideo Paulus, quum de Dauide loquitur, non docet precibus ipsum iuuare posteritatem, sed duntaxat ætati suæ inseruiisse.

Ezec.14.d.14 — *Act.13.e.36*

24 Excipiunt rursum, Ergo eos omni pietatis voto exuemus, qui nihil toto vitæ decursu quàm pietatem & misericordiam spirarunt? Equidem, vt curiosiùs excutere nolim quid agant, aut quid meditentur, ita nequaquam est probabile variis & particularibus votis huc illuc circunferri: sed potius stata atque immota voluntate in Dei regnum aspirare, quod non minùs impiorum interitu quam fidelium salute constat. Quod si verum est, eorum quoque charitatem in communione corporis Christi non dubium est contineri, nec latiùs patere quàm fert communionis illius natura. Iam verò tametsi in hunc modum pro nobis orare concedam, non tamen ideo à sua quiete discedunt vt distrahantur in terrenas curas: ac multò minus à nobis ideo protinus inuocandi erunt. Neque id agendum ex eo consequitur quòd qui in terris degunt homines, vicissim alii aliorum precibus commẽdare se possunt. Hoc enim alendæ in ipsis charitati officium seruit dum suas inter se necessitates veluti partiuntur, & mutuò suscipiunt. Atque id quidem faciunt ex Domini præcepto, neque promissione destituuntur: quę duo semper in oratione primas tenent. Omnes eiusmodi rationes à mortuis absunt: quos à nostro contubernio dum subduxit Dominus, nullum nobis cum illis reliquit commercium, ac ne illis quidem nobiscum, quantum assequi licet coniecturis. Quòd si quis causetur, fieri non posse quin eandem erga nos charitatem retineant, vt sunt vna nobiscum fide coniuncti: quis tamen eousque longas illis esse aures reuelauit quæ ad voces nostras porrigantur? oculos etiam tam perspicaces qui necessitatibus nostris aduigilent? Nugantur quidem in suis vmbris nescio quid de fulgore

Eccles.9.b.5.6

gore diuini vultus ipsos irradiante, in quo, ceu in speculo, res hominum ex alto despiciant. verùm id affirmare, qua præsertim confidentia illi audent, quid est nisi per temulenta cerebri nostri somnia velle in abdita Dei iudicia, sine eius verbo penetrare & perrumpere, ac Scripturam conculcare? quæ toties carnis nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam esse pronuntiat: vanitatem sensus nostri in vniuersum damnat: prostrata omni nostra ratione, solam Dei voluntatem à nobis vúlt spectari. *Rom.8.b.6*

25 Quæ verò alia Scripturæ testimonia propugnando huic suo mendacio asciscunt, pessimè contorquent. Sed enim, inquiunt, Iacob vt suum patrúmque Abraham & Isaac nomen super suam posteritatem inuocetur, rogat. Primùm, videamus qualis ista sit inuocationis forma inter Israelitas. non enim patres suos ad ferendas sibi suppetias implorant: sed Deum obtestantur quò seruorum suorum, Abraham, Isaac & Iacob meminerit. Eorum ergo exemplum nihil iis patrocinatur qui ad sanctos ipsos sermonem habuerint. Verùm quia stipites isti, qua sunt hebetudine, nec quid sit nomen Iacob inuocare, nec cur inuocandum sit capiunt: non mirum si in ipsa quoque forma sic pueriliter titubant. Loquutio hæc non semel in Scripturis occurrit. Iesaias enim virorum nomen inuocari super mulieres dicit, dum eos habent maritorum loco sub quorum fide & tutela degant. Ergo inuocatio nominis Abraham super Israelitas, in hoc sita est dum generis sui originem ad eum referunt, eúmque pro authore & parente suo memoria celebri colunt. Neque verò id faciat Iacob quòd sit de propaganda nominis sui celebritate solicitus: sed quum totam posterorum beatitudinem constare nouerit hæreditate fœderis quod secum Deus pepigerat: quod illis bonorum omnium summum fore videt, comprecatur vt genere suo censeantur. id enim aliud non est quàm fœderis successionem ad eos transmittere. Illi vicissim, dum memoriam eiusmodi precibus suis inducunt, non ad intercessiones mortuorum suffugiunt: sed Domino fœderis sui recordationem obiiciunt, quò clementissimus Pater illis se propitium ac beneficum fore, in Abrahæ, Isaac & Iacob gratiam recepit. Alioqui quàm parum in Patrum merita sancti reclinauerint, testatur publica vox Ecclesiæ apud Prophetam, Tu pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu Domine Pater noster, & redemptor noster. Ac dum sic quidem loquuntur, simul addunt, Conuertere Domine propter seruos tuos. nullam tamen cogitantes intercessionem, sed ad fœderis beneficium animum aduertentes. Nunc verò quum Dominum Iesum habeamus, in cuius manu non percussum modò, sed confirmatum sit nobis æternum misericordiæ fœdus: cuius potiùs nomen in precibus nostris prætendamus? Et quoniam boni isti magistri his verbis Patriarchas volũt statui intercessores, scire ex ipsis velim cur in tanta *Gen.48.c.16* *Ies.4.a.1* *Iesa.63.d.16*

turba ne minimum quidem apud eos locum obtineat Abraham Ecclesiæ pater. Ex qua colluuie sibi aduocatos sumant minimè ignotum est. Abraham, quē Deus aliis omnibus prætulit, & quem euexit in summum honoris gradum, negligi ac supprimi quàm consentaneum sit mihi respondeant. Nempe quum palàm esset talem vsum veteri Ecclesiæ fuisse incognitum, placuit, occultandæ nouitatis causa, de antiquis Patribus silere: acsi nominum diuersitas recētem & adulterinum morem excusaret. Quòd autem obiiciunt quidam rogari Deum vt in Dauidis gratiam populi misereatur, adeò non suffragatur eorum errori, vt ad eius refutationem maximè sit efficax. Nam si expendimus quam personam sustinuerit Dauid: segregatur ab omni sanctorum cœtu, vt quod in eius manu pactum Deus pepigit, stabiliat. Ita & fœderis potiùs quàm hominis habetur ratio, & sub figura Christi intercessio vnica asseritur. Nam quod singulare fuit Dauidi, quatenus Christi imago fuit, in alios non competere certum est.

26 Sed hoc quosdam scilicet mouet quòd sanctorum orationes sæpe leguntur exauditæ. Cur? Nempe quia orarunt. In te sperauerunt (inquit Propheta) & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, vt eorum instar exaudiamur. Hi verò, contrà quàm decet, præposterè ratiocinantur, non exauditum iri nisi qui semel exauditi sunt. Quanto meliùs Iacobus? Elias (inquit) homo erat nobis similis: & precatione precatus est, ne plueret, & non pluit super terram annos tres & menses sex. Rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. Quid? An singularem aliquam Eliæ prærogatiuam colligit, ad quam sit nobis confugiendum? Minimè verò. sed vim piæ puræque orationis perpetuam docet, vt nos ad similiter orādum exhortetur. Nam Dei promptitudinem ac benignitatem in exaudiendis illis malignè interpretamur, nisi talibus experimētis confirmamur in certiorem promissionum eius fiduciam: quibus non vni aut alteri, aut etiam paucis inclinatam fore aurem suam pollicetur, sed omnibus qui nomen suum inuocauerint. Atque eò minùs excusabilis est inscitia hæc, quòd tot Scripturæ admonitiones videntur quasi ex professo contemnere. Liberatus est sæpius Dauid Dei virtute. an vt eam ad se traheret vt eius suffragio liberaremur? Longè aliter affirmat ipse, Me expectant iusti donec rependas mihi. Item, Videbunt iusti, & gaudebunt, & sperabunt in Domino. Ecce pauper iste clamauit ad Deum, & respondit ei. Multæ in Psalmis sunt eiusmodi preces, quibus ad precandum quod postulat hac ratione Deum prouocat, ne pudefiant iusti, sed suo exemplo erigantur ad bene sperandum. Vno iam contenti simus, Propterea orabit ad te omnis sanctus in tempore oportuno. Quem locum eo libentiùs citaui quòd non puduit rabulas, qui operam linguæ meritoriæ ad defensionem Papatus locant, eum obtendere ad probādam mortuorum intercessionem. Quasi verò

Psal. 22. a.5 *Iacob. 5. d.17* *Psalm. 142. a.8* *Psal. 52. a.8* *Psal. 34. b.7* *Psal. 32. b.6*

verò aliud velit Dauid quàm fructum ostendere qui ex Dei clementia & facilitate proueniet vbi exauditus fuerit. Atque hoc in genere tenendum est, experientiã gratiæ Dei, tam erga nos quàm erga alios, non vulgare esse adminiculum ad confirmandam promissionum illius fidem. Non recito plurimos locos vbi Dauid Dei beneficia sibi proponit in fiduciæ materiam, quia Psalmorum lectoribus sponte occurrent. Hoc idem suo exemplo priùs docuerat Iacob, Minor sum cunctis miserationibus tuis & veritate quam præstitisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis egredior. Promissionem quidem allegat, sed non solam: quin simul effectum coniungit, quò animosiùs in futurum confidat eundem erga se Deum fore. Neque enim similis est mortalibus, quos liberalitatis suæ tædet, vel quorum exhauritur facultas. sed à propria natura æstimandus est, sicut prudenter facit Dauid, Redemisti me (inquit) Deus verax. Postquã salutis suæ laudem Deo tribuit, adiungit veracem esse: quia nisi perpetuò similis sui esset, non satis firma sumi posset fiduciæ & inuocationis ratio ex eius beneficiis. Vbi autem scimus, quoties nobis auxiliatur, specimen ac probationem dare bonitatis suæ & fidei, timendum non est ne spes nostra pudefiat, vel nos frustretur.

Gen. 32. c.10

Psal. 31. a.6

27 Summa hæc sit, quum Scriptura in Dei cultu hoc nobis summum caput commendet vt eum inuocemus (sicuti posthabitis omnibus sacrificiis à nobis hoc pietatis officium exigit) non sine manifesto sacrilegio orationem ad alios dirigi. Vnde etiam in Psalmo dicitur, Si expandimus manus nostras ad deum alienum, nónne Deus requiret ista? Deinde quum Deus nonnisi ex fide velit inuocari, & disertè ad amussim verbi sui, orationes formari iubeat: denique quum fides in verbo fundata, sit rectæ orationis mater: simulac à verbo deflectitur, orationem adulterari necesse est. Atqui iam ostensum est si consulitur tota Scriptura, illic hunc honorem soli Deo vindicari. Quod ad intercessionis munus pertinet, etiam vidimus Christo peculiare esse, nec vllam Deo gratam esse precationẽ nisi quam Mediator ille sanctificat. Ac tametsi fideles vltro citróque preces apud Deũ pro fratribus offerunt, hoc nihil vnicæ Christi intercessioni derogare ostẽdimus: quia omnes simul ea subnixi tam se quàm alios Deo commendant. Adhæc docuimus inscitè hoc trahi ad mortuos, quibus nusquam legimus mandatum esse vt pro nobis orent. Sæpe nos Scriptura hortatur ad mutuas huius officii vices: de mortuis ne syllaba quidem. imò Iacobus hæc duo coniungens, vt confiteamur peccata nostra inter nos, & vicissim alii pro aliis oremus, mortuos tacitè excludit. Proinde ad hunc errorem damnandum sufficit vna illa ratio, exordium rite orandi nasci ex fide, fidem verò esse ex auditu verbi Dei, vbi nulla fictitiæ intercessionis mentio: quia temere patronos sibi asciuit superstitio, qui diuinitus dati non erant. Nam quum multis precandi formis referta sit Scriptura, nullum repe-

Psal. 44. d.21

Iacob. 5. d.16

ritur exemplum huius aduocationis, sine qua in Papatu nulla creditur esse oratio. Adhæc, superstitionem hanc constat ex diffidentia natam esse: quia vel Christo deprecatore contenti non fuerint, vel eum omnino spoliauerint hac laude. Atque hoc posterius ex eorum impudentia facilè coarguitur: quia non alio validiore argumento pugnant, opus nobis esse sanctorum patrocinio, quàm dum obiiciunt nos esse indignos familiari ad Deum accessu. Quod nos verissimum quidem esse fatemur, sed inde colligimus nihil eos Christo reliquū facere qui pro nihilo ducunt eius intercessionem, nisi accedant Georgius & Hippolytus, aut similes laruæ.

28 Etsi autem oratio propriè ad vota & preces restringitur, tanta est tamen inter petitionem & gratiarum actionem affinitas, vt commodè sub nomine vno comprehendi queant. Nam quas Paulus enumerat species, sub prius membrum huius partitionis recidunt. Rogando & precando desideria nostra apud Deum effundimus, poscentes tam quæ faciunt ad propagandam eius gloriam & illustrandum eius nomen, quàm beneficia quæ vsui nostro conducunt. Gratias agendo, benefacta eius erga nos iusta laude celebramus, acceptum ferentes eius liberalitati quicquid ad nos bonorum peruenit. Itaque duas istas partes simul complexus est Dauid, Inuoca me in die necessitatis: eruam te, & glorificabis me. Vtrunque nobis continenter in vsu esse non abs re præcipit Scriptura. tantam enim nostram esse inopiam alibi diximus, res verò ipsa clamat tot ac tantis nos angustiis vndique vrgeri ac premi, vt satis sit causæ omnibus cur assiduè gemant & suspirent ad Deum, supplicésque eum implorent. Nam etsi à rebus aduersis sint immunes, sanctissimos tamen quosque stimulare debet scelerū suorum culpa, deinde innumeri tētationum insultus ad expetendum remedium. In sacrificio autem laudis & gratiarum actionis nulla esse potest sine scelere interruptio: quando non cessat Deus alia aliis beneficia cumulare, vt nos, quanuis lentos & pigros, ad gratitudinem cogat. Denique tanta ac tam effusa benefactorum eius largitas nos pene obruit, tot ac tam ingentia eius miracula, quaquauersum spectes, cernuntur, vt nunquam nobis desit laudis gratiarúmque actionis argumentum ac materia. Atque, vt hęc planius aliquanto explicentur, quum sic in Deo spes omnes opésque nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatum est) vt neque nos, neque nostra omnia prosperè habere nisi eius benedictione possimus: assiduè nos ei nostráque omnia oportet cōmendemus. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac voluntate, sub spe denique auxilii eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronuntiãtur qui sui alteriúsve cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius voluntatem, ipsóque non inuocato, quicquam moliuntur, aut inchoare tentant. Et quū iam aliquoties dictū sit, iusto eum honore affici vbi bonorum omnium author agnoscitur: inde consequitur, sic ex

Psal. 50. c.15

Iac.4. d. 14

Iesa. 30. a.1, & 31. a.1

ſic ex manu eius ſuſcipienda eſſe illa omnia, vt aſſidua gratiarum actione proſequamur: nullámque eſſe iuſtam rationem qua eius beneficia vſurpemus, quæ non alio fine ab eius largitate nobis profluunt ac proueniunt, niſi etiam in laude eius cõfitenda & gratiis agendis aſſidui ſimus. Paulus enim, dum teſtatur per verbum & orationem ſanctificari, ſimul innuit, ſine verbo & oratione minimè ſancta & pura nobis eſſe. per verbum ſcilicet fidem metonymicè intelligens. Proinde eleganter Dauid, dum percepta Domini liberalitate, datum ſibi in os canticum nouum prædicat. quo ſcilicet innuit, malignum eſſe ſilentiũ, ſiquod eius beneficium ſine laude præterimus: quum toties benedicendi materiam nobis exhibeat quoties benefacit. Sicut etiam, Ieſaias, ſingularem Dei gratiam prædicans, ad canticum nouum & non vulgare hortatur fideles. Quo ſenſu alibi Dauid, Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Similiter Ezechias & Ionas hunc ſibi liberationis finem teſtantur fore, vt canticis Dei bonitatem in templo celebrent. Hanc eandem legem Dauid generaliter piis omnibus præſcribit. Quid rependam Domino (inquit) pro omnibus quæ in me contulit? Calycem ſalutum accipiam, & nomen Domini inuocabo. Et eam ſequitur Eccleſia alio Pſalmo, Saluos fac nos Deus noſter, vt confiteamur nomini tuo, & gloriemur in laude tua. Item, Reſpexit ad precem ſolitarii, & non contempſit preces eorum. Scribitur hoc ad generationem poſteram, & populus creatus laudabit Dominum, vt annuntient in Sion nomen eius, & laudem eius in Ieruſalem. Imò quoties obſecrant Deum fideles vt faciat propter nomen ſuum: ſicuti indignos ſe profitentur qui obtineant quicquam proprio nomine, ita ſe obligant ad gratias agendas: & hunc ſibi rectum beneficentiæ Dei vſum fore promittunt, vt eius ſint præcones. Sic Oſeas, de futura Eccleſiæ redemptione loquens, Aufer (inquit) iniquitatẽ ô Deus, & attolle bonum: nos autem vitulos labiorũ ſoluemus. Nec modò linguæ præconium ſibi vendicant Dei beneficia, ſed amorem ſibi naturaliter cõciliant. Dilexi (inquit Dauid) quia exaudiit Dominus vocem deprecationis meæ. Item alibi quæ ſenſerat auxilia recitans, Diligam te Deus fortitudo mea. Nec verò vnquam placebunt Deo laudes quæ non fluent ex hac dulcedine amoris. Quinetiam tenendum eſt illud Pauli, vota omnia peruerſa & vitioſa eſſe quibus non annexa eſt gratiarum actio. Sic enim loquitur, In omni oratione (inquit) & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud Deum. Nam quia multos impellit moroſitas, tædium, impatientia, doloris acerbitas, & metus, vt orãdo obmurmurent, iubet ita temperari affectus, vt fideles, antequam adepti ſint quod cupiunt, hilariter nihilominus benedicant Deo. Quòd ſi hæc copula in rebus ferè contrariis vigere debet, eo ſanctiore vinculo nos obſtringit Deus ad canendas ſuas laudes, quoties nos votorum compotes facit. Sicuti autem

1.Tim.4. a.5 Pſal.40. a.4 Ieſa. 42. b.10 Pſal. 50. d.17 Ieſa. 38. d.20 Ionæ 2. d.10 Pſal.116. b.12 Pſa.106. g.47 Pſa.102. c.18 Oſeæ 14. a.3 Pſal.116. a.1 Pſal.18. a.1 Philip.4. a.6

docuimus Christi intercessione consecrari nostras preces, quæ alioqui pollutæ essent, ita Apostolus, iubens nos per Christum offerre hostiam laudis, nobis ad celebrandum Dei nomen os nõ satis purum esse admonet, nisi intercedat Christi sacerdotium. Vnde colligimus prodigiosè fascinatos fuisse homines in Papatu, vbi maior pars Christum vocari aduocatum miratur. Hęc ratio est cur præcipiat Paulus sine intermissione & orare & gratias agere: volens scilicet quanta fieri potest assiduitate, omni tempore, omni loco, omnibus in rebus ac negotiis erecta esse ad Deum omnium vota, quæ & omnia ab eo expectent, & omnium ei laudem referant, sicuti perpetua laudandi orandíque argumenta nobis offert.

Hebr.13. c.12

1.Thes.5. c.13

29 Hæc autem orandi assiduitas, etsi præsertim proprias ac priuatas cuiusque respicit, nonnihil tamen ad publicas quoque Ecclesiæ orationes pertinet. Atqui nec assiduæ esse possunt, nec aliter etiam fieri debent quàm ex politia quæ cõmuni inter omnes consensu conuenerit. Fateor sanè. Ideo enim & certæ horæ condicuntur ac præstituũtur, vt apud Deum indifferentes, ita hominum vsibus necessariæ, quò sit omniũ commoditati prospectũ, & omnia decenter & compositè, iuxta Pauli sententiam, in Ecclesia administrentur. Sed enim istud nihil obstat quominus vnaquæque Ecclesia, cùm subinde ad frequentiorem precationum vsum se extimulare, tum maiore aliqua necessitate admonita acriore studio flagrare debeat. De perseuerantia autem, quæ multam cum assiduitate affinitatem habet, erit circa finem dicendi locus. Porrò hæc nihil ad βαττολογίαν, qua interdictum nobis Christus voluit. non enim diu, nec sæpe, nec multo cum affectu insistere precibus vetat. sed ne aliquid à Deo extorquere nos posse confidamus, garrula loquacitate eius aures obtundendo, acsi humano more persuadendus foret. Scimus enim hypocritas, quia non reputant sibi negotium esse cum Deo, non secus pompas suas in precibus agere quàm in triumpho. Nam Pharisæus ille qui gratias Deo agebat quòd non esset aliis similis, sibi haud dubiè plaudebat in hominũ oculis, acsi vellet ex precatione captare sanctitatis famam. Hinc βαττολογία illa quæ hodie simili de causa grassatur in Papatu, dum alii preculas easdem iterando tempus frustra terunt, alii longa verborum congerie apud vulgus se venditant. Quum hæc garrulitas pueriliter illudat Deo, non mirum est ab Ecclesia prohiberi, nequid illic personet nisi serium & profectum ex corde intimo. Huic corruptulæ vicina est & similis altera, quam simul damnat Christus: quòd scilicet hypocritæ ostentationis causa venantur multos testes, ac forum potiùs occupant ad orandũ, quàm mundi laude careant ipsorum preces. Quando verò hunc esse orationis scopum iam priùs dictum est, vt erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad opem implorandam: ex eo intelligere licet primas eius partes in mẽte & animo positas esse. vel potiùs orationẽ ipsam, esse propriè interioris cordis affectum, qui

1.Cor.14 g.40

Matt.6. a.7

qui apud Deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem (vt iam dictũ est) cælestis magister, quum optimam orandi legem ferre vellet, iussit intrare in cubiculum, ibíque ostio clauso orare Patrem nostrũ in abscondito, vt Pater noster qui est in abscondito nos exaudiat. Nam vbi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorem captabant, simul adiicit quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus verbis (vt ego interpretor) secessum, qui nos eò iuuet vt tota cogitatione in cor nostrum descendamus & ingrediamur penitus, quærere nos docuit: propinquum nobis Deum animi affectibus promittens, cuius templa esse debent corpora nostra. Neque enim negare voluit quin aliis quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit orationem, quæ & in animo potissimùm locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum turbis, requirat. Non ergo sine causa ipse quoque Dominus, quum precibus incumbere vehementiùs vellet, in secessum procul hominum tumultu se conferebat: sed vt suo nos exemplo commonefaceret, non esse negligenda isthæc adminicula, quibus animus noster per se nimiùm lubricus magis ad serium orationis studiũ intenditur. Interim verò, quemadmodum neque in media hominum turba, siquando ita tulerat occasio, à precando abstinebat: sic nos in locis omnibus, quibus opus fuerit, tollamus puras manus. Atque adeò sic habendum est, quisquis in sacro piorum conuentu orare detrectat, nescire quid sit orare seorsum, vel in recessu, vel domi. Rursus qui solus & priuatim orare negligit, quantumuis sedulò frequentet cœtus publicos, ventosas tantùm preces illic concipere: quia plus hominum opinioni defert quàm arcano Dei iudicio. Interea, ne contemptui essent communes Ecclesiæ preces, eas splendidis elogiis olim Deus ornauit: præsertim vbi templum vocauit domum orationis. Nam & præcipuam cultus sui partem hac voce docuit esse precandi officium: atque vt in eo se fideles vno consensu exercerent, instar vexilli erectum illis fuisse templum. Addita etiam fuit insignis promissio, Te expectat Deus, laus in Sion: & tibi votum reddetur. Quibus verbis admonet Propheta nunquam irritas esse Ecclesiæ preces: quia Deus populo suo semper canendi materiam cum gaudio suppeditat. Etsi autem cessarunt legales vmbræ, quia tamen hac ceremonia inter nos quoque fidei vnitatem Deus fouere voluit, non dubium quin ad nos pertineat eadem promissio, quam & Christus ore suo sanciuit, & Paulus perpetui vigoris esse docet.

Matt.6. c.6

1.Tim.2. c.8

Iesa.56. c.7

Psal.65. a.2

30 Iam vt communes fidelibus preces Deus verbo suo edicit, sic & templa publica ipsis peragendis destinata esse oportet. vbi qui orationem cum Dei populo communicare respuunt, non est quòd isto prætextu abutantur, cubiculum se ingredi, vt Domini mandato pareant. Ille enim qui pollicetur se facturum quicquid

Mat.18. c.20

duo aut tres petierint in nomine suo congregati, palàm conceptas preces se minimè aspernari testatur: modò facessat ostentatio & humanæ gloriolæ aucupium, modò adsit syncera veráque affectio quæ in cordis arcano habitet. Si hic legitimus est templorum vsus (vt certè est) cauendum est rursum ne aut (quemadmodum seculis aliquot haberi cœperunt) propria esse Dei habitacula ducamus, vnde propius aurem nobis admoueat: aut secretam nescio quam illis affingamus sanctitatem, quæ sacratiorē apud Deū orationem reddat. Vera enim Dei templa quum simus ipsi, in nobis oremus oportet, si in sancto templo suo Deum volumus inuocare. Illam verò crassitiem Iudæis aut Gentibus relinquamus, qui præceptum habemus de inuocando, citra loci discretionem,

Iohan. 4. c. 23 in spiritu & veritate Domino. Dedicatum quidem templum erat olim Dei iussu precibus ac victimis offerendis: sed quo tempore veritas sub talibus vmbris figurata delitescebat, quæ nunc ad viuum nobis expressa in nullo materiali templo hęrere nos patitur. Ac ne Iudæis quidem ea conditione commendatum fuit templum vt Dei præsentiam eius parietibus includerent, sed quò ad contemplandam veri templi effigiem exercerentur. Itaque grauiter à

Iesa. 66. a. 1 Iesaia & Stephano reprehensi sunt qui Deum in templis manu factis habitare vllo modo putarent.

Act. 7. f. 48 31 Hinc præterea plusquam clarum est, neque vocem neque cantum (si in oratione intercedant) habere quicquam momenti, aut hilum proficere apud Deum, nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius iram aduersùs nos prouocant si è summis duntaxat labris & gutture exeunt: quando id est sacrosancto eius nomine

Iesa. 29. d. 13 abuti, ac eius maiestatē derisui habere. sicuti ex Iesaiæ verbis elicimus, quæ etsi latiùs patent, ad hoc quoque vitium coarguendum

Mat. 15. a. 8 pertinent. Populus (inquit) iste appropinquat mihi ore suo, & labiis suis me honorat: cor autem eorum longè est à me: & timuerunt me mandato & doctrina hominum. Propterea ecce faciam in populo hoc miraculum grande & stupendum. peribit enim sapientia à sapientibus eorum, & prudentia seniorum euanescet. Neque tamen vocem aut cantum hìc damnamus, quin potiùs valde commendamus, modò animi affectum comitentur. Sic enim mentem in Dei cogitatione exercent, & intentam retinent: quæ, vt lubrica est & versatilis, facilè remittitur, & in varia distrahitur, nisi variis fulciatur adminiculis. Præterea, quum Dei gloria in singulis corporis nostri partibus elucere quodammodo debeat, conuenit præsertim linguam huic ministerio addictā esse ac deuotam tum canendo, tum loquendo: quæ peculiariter ad enarrandam prædicandámque Dei laudem, condita est. Potissimus tamen linguæ vsus est in orationibus publicis, quæ in fidelium conuentu habentur: quibus hoc agitur, vt Deum, quem vno spiritu eadémq; fide colimus, communi vna voce & veluti eodem omnes ore pariter glorificemus. ídque palàm, vt omnes vicissim, à suo quisque fratre

fratre, confeſſionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur & incitentur.

32 Canēdi verò in Eccleſiis ritum (vt id quoque obiter dicam) non modò vetuſtiſſimum eſſe conſtat, ſed Apoſtolis quoque in vſu fuiſſe, ex illis Pauli verbis colligere licet, Canam ſpiritu, canam & mente. Item ad Coloſſenſes, Docentes & commonefacientes vos mutuò in hymnis, pſalmis & canticis ſpiritualibus, canentes cum gratia in cordibus veſtris Domino. Priore enim loco, voce & corde canēdum eſſe præcipit: altero cantilenas ſpirituales commendat quibus ſe mutuò pii ædificent. Id tamen vniuerſale non fuiſſe teſtatur Auguſtinus, qui refert ſub Ambroſio demum cœpiſſe canere Eccleſiam Mediolanenſem: quum ſæuiente aduerſùs fidem orthodoxam Iuſtina Valentiniani matre, populus ſolito magis aſſiduus in vigiliis eſſet: reliquas deinde occidentales Eccleſias ſequutas. Paulò enim antè dixerat ab orientalibus profectum fuiſſe hunc morem. Indicat etiam libr. Retractationum 2, ſua ætate fuiſſe in Africa receptum. Hilarius quidam, inquit, vir tribunitius morem, qui tunc eſſe apud Carthaginem cœperat, vt hymni ad altare dicerentur de Pſalmorum libro, vel ante oblationem, vel quum diſtribueretur populo quod fuiſſet oblatum, maledica reprehenſione vbicunque poterat lacerabat. Huic reſpondi, iubentibus fratribus. Et certè ſi ad eam, quæ Dei & Angelorum conſpectum decet, grauitatem attemperatus ſit cantus, cùm dignitatem & gratiam ſacris actionibus conciliat, tum ad excitandos in verum precandi ſtudium ardorémque animos plurimum valet. Cauendum tamen diligenter ne ad modulationem intentiores ſint aures quàm animi ad ſpiritualem verborum ſenſum. Quo periculo ſe permotum fatetur alicubi idem Auguſtinus, vt interdum optarit inſtitui morem ab Athanaſio obſeruatum, qui lectorem tam modico vocis flexu iubebat ſonare, vt pronuntianti vicinior foret, quàm canenti. Verùm, quum reminiſceretur quantam ſibi vtilitatem cantus attuliſſent, in alteram partem inclinabat. Hac ergo adhibita moderatione. nihil dubium quin ſanctiſſimum ſit ac ſaluberrimum inſtitutum. Quemadmodum rurſus, quicunque ad ſuauitatem duntaxat auriúmque oblectationem compoſiti ſunt cantus, nec Eccleſiæ maieſtatem decent, nec Deo non ſummopere diſplicere poſſunt.

1. Co. 14. c. 13

Coloſſ. 3. c. 16

Confeſſ. lib. 9. c. 7

Confeſſ. lib. 10. c. 33

33 Quo etiam planè conſtat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (vt hactenus paſſim factitatū eſt) ſed populari ſermone concipiendas eſſe publicas orationes, qui vulgò à toto cœtu intelligi poſſit. quandoquidem in totius Eccleſiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex ſono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos verò nulla eſt nec charitatis nec humanitatis ratio, ii ſaltem Pauli authoritate moueri aliquantulum debebant, cuius verba minimè ambigua ſunt. Si benedixeris, inquit, ſpiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad

1. Cor. 14. c. 16

tuam benedictioné respondebit Amen, quandoquidem quid dicas nescit? nam tu quidem gratias agis, sed alius non ædificatur. Quis ergo effrænem Papistarum licentiam satis miretur, qui Apostolo palàm sic reclamante, exotica lingua verbosissimas preces reboare non formidant, in quibus nec syllabã vnã ipsi interdũ assequuntur, nec alios intelligere volunt? Nobis verò secus agendum præ-
Ibid. 14. scribit Paulus. Quid ergo? (inquit) orabo spiritu, orabo & mente:
c.15 psallam spiritu, psallã & mente. Spiritus voce singulare linguarum donum significans, quo nonnulli præditi abutebantur, quũ à mente, hoc est intelligẽtia, illud auellerent. Sic tamen omnino sentiendum, nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, quin lingua sine animo summopere Deo displiceat. Ad hoc, cogitationis ardore mentem esse debere incitatam, quò totum longè superet quod lingua enuntiando exprimere potest. Postremò, ne esse quidem orationi priuatæ necessariam linguam, nisi quoad interior sensus vel sibi ipse ad incitationem sufficere non valet, vel incitationis vehemẽtia linguæ actionem secum rapit. Nam etsi optimæ interdum orationes voce carent, sæpe tamen vsu venit vt affectu mentis exultante, & lingua in vocem, & membra alia in gesticulationem sine ambitione erumpant. Inde scilicet incer-
1. Sam. 1. tum istud Hannæ murmur, cuius simile quiddã sancti omnes per-
b.13 petuò in se experiuntur, dum in abruptas & concisas voces prosiliunt. Corporis autem gestus in precatione obseruari soliti (quales sunt geniculatio, & capitis detectio) exercitia sunt, quibus ad maiorem Dei venerationem assurgere conamur.

34 Nunc certior orandi non modò ratio, sed forma quoque ipsa discenda est: ea scilicet quam per dilectum Filium suum nobis cælestis Pater tradidit: vbi immensam bonitatem ac mansuetudi-
Matt. 6. nem agnoscere licet. Nam præterquã quòd nos monet atque hor-
b.9 tatur vt se in omni nostra necessitate quæramus (qualiter filii in
Luc. 11. parentum fidem, quoties vlla anxietate afflictantur, confugere so-
a.2 lent) quoniam videbat ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquum postulare, quid è re nostra esset, huic etiam nostræ ignorãtiæ occurrit: & quod captui nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Præscripsit enim nobis formulam, qua velut in tabula proposuit quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram conducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructum percipimus, quòd nihil absurdum, nihil alienum aut importunum, nihil denique non illi acceptum postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Plato quum hominum imperitiam vi-
In Al- deret in votis ad Deum perferendis, quibus concessis pessimè illis
cib. 2. vel sæpius consultum fuerit: optimam precandi rationem hanc esse
De voto. pronuntiat, è veteri Poeta sumptam, Iuppiter rex, optima nobis & vouentibus & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoque abesse iube. Atque homo quidem ethnicus in eo sapit, quòd

quòd iudicat quàm sit periculosum à Domino expetere quod cupiditas nostra dictauerit: simul nostram infœlicitatem prodit, qui ne hiscere quidem sine discrimine coram Deo possimus, nisi ad rectam orandi normam nos Spiritus instituat. Quò maiore in pretio censeri apud nos meretur hoc priuilegium, dum vnigenitus Dei Filius verba nobis in os suggerit quæ mentem nostram omni hæsitatione expediant. *Rom. 8. c.26*

35 Hæc orandi seu forma, seu regula, sex petitionibus constituta est. Nam ne iis accedam qui septem capitibus distinguunt, facit quòd aduersatiua dictione interiecta videtur Euangelista duo illa membra voluisse inter se colligere, acsi dixisset, Ne tentatione opprimi nos sinas, quin potiùs nostræ fragilitati opem feras, & liberes, ne succumbamus. Nobiscum etiam sentiunt veteres Ecclesiæ scriptores. vt iam quod septimo loco apud Matthæum additum est, exegeticè ad sextam petitionem referendum sit. Tametsi autem eiusmodi est tota oratio, vt vbique gloriæ Dei ratio in primis habenda sit: priores tamen tres petitiones Dei gloriæ peculiariter destinatæ sunt: quam solam in illis intueri nos oportet, nullo commodi nostri (vt aiunt) respectu. Tres reliquæ nostri curam gerunt, ac propriè iis quæ ex vsu nostro sunt postulandis sunt assignatæ. Vt quum nomen Dei sanctificari petimus, quia probare vult Deus gratísne an spe mercedis ametur à nobis, & colatur, nihil tum de nostro commodo cogitandum est: sed eius gloria nobis proponenda est, quam intentis oculis vnam intueamur: nec aliter in reliquis huiusmodi precibus affectos esse fas est. Atque hoc quidem ipsum nobis in magnum commodum cedit, quòd dum ita vt petimus sanctificatur, fit etiam nostra vicissim sanctificatio. Sed ad huiusmodi vtilitatem oculi nostri (vt dictum est) cōniuere ac quodammodo cæcutire debent, ne in ipsam omnino respiciant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisa esset, hæc tamen sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam pertinent, à nobis optari & precibus postulari non desinant. Vt in exemplis Mosis & Pauli spectatur, quibus graue non fuit mentes & oculos à seipsis auertere, ac vehementi incensoque zelo suum ipsorum interitum expetere, vt vel suo dispendio gloriam & regnum Dei promouerent. Rursum quum panem nostrum quotidianum nobis dari petimus: tametsi optemus quod est nostri commodi, tamen hîc quoque Dei gloriam quærere præsertim debemus, vt ne petituri quidem simus nisi in eius gloriam vergat. Nunc ad ipsam orationis enarrationem aggrediamur.

Aug. In Enchi. ad Lau. capite 116. Chrysost. aut. ope. imp.

Exo. 32. g. 32 Ro. 9. a. 3

Pater noster, qui es in cælis.

36 Primùm in ipso limine occurrit quod antea diximus, omnē à nobis orationem offerri Deo non aliter debere quàm in Christi nomine: vt nullo alio nomine illi commēdari potest. Nam ex quo Patrem vocamus Deum, nomen certè Christi prætendimus. qua

enim fiducia Deum aliquis Patrem nominaret? quis huc temeritatis prorũperet, vt sibi vsurparet honorem Filii Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui quum verus sit Filius, nobis in fratrem ab ipso datus est: vt quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrum fiat, si tantam beneficentiam certa fide amplectimur. Quemadmodum Iohannes ait datam esse potestatẽ iis qui credunt in nomen vnigeniti Filii Dei, vt filii Dei ipsi quoque fiant. Itaque & Patrem se nostrum appellat, & sic à nobis vocari vult: hac tanta nominis suauitate, omni nos diffidentia eximens, quãdo nullus alibi maior amoris affectus quàm in patre reperiri possit. Itaque nullo certiore documento immensam suam erga nos charitatem testificari potuit, quàm ex eo quòd filii Dei nominamur. Ipsius verò charitas tãto erga nos maior præstantiórque est omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate & misericordia superat. vt si quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerent: ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum, Si vos, quum mali sitis, nostis bona dare filiis vestris: quanto magis Pater vester qui in cælis est? Item apud Prophetam, Potéstne mater obliuisci filiorum? Etsi obliuiscatur, ego tamẽ non obliuiscar tui. Quòd si filii eius sumus: vt filius in fidem extranei aliení que hominis se conferre non potest nisi simul de patris vel sæuitia vel inopia queratur: ita aliunde subsidia quàm ab ipso quærere non possumus, nisi exprobrata illi egestate, ac facultatum inopia, vel sæuitia nimiáque austeritate.

Iohan. 1. b.12 — *1. Iohan. 3. a.1* — *Psal. 27. d.10* — *Iesa. 63. d.16* — *2. Tim. 2. b.13* — *Matt. 7. b.11* — *Iesa. 49. d.15*

37 Nec causemur, nos meritò timidos reddi peccatorum conscientia, quæ Patrem, quamuis clementem ac mansuetum, tamen nobis offensum quotidie reddant. Nam si inter homines, nullo meliore patrono causam suam apud patrem filius agere potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiam sibi conciliare ac recolligere, quàm si ipse supplex ac demissus, culpam agnoscens, patris misericordiam imploret (non enim tum se paterna viscera dissimulare possunt quin ad tales preces commoueantur) quid ille Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? annon potius filiorum pro se deprecantium lachrymas & gemitus exaudiet (quum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quàm quæuis aliorum patrocinia? ad quorum subsidium ideo pauidi suffugiunt, non sine aliqua desperationis specie, quia de patris sui mansuetudine ac clementia diffidunt. Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiam nobis in parabola pingit ac repræsentat: vbi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substãtiam eius dissolutè prodegerat, qui modis omnibus grauiter in eum deliquerat, obuiis vlnis amplectitur: nec expectat donec verbis veniam postulet, sed ipse anteuertit, redeũtem eminus agnoscit, vltro illi occurrit, solatur, in gratiam recipit. Hoc enim tantæ mansuetudinis exemplum in homine spectandum proponens, docere nos voluit quàm effusio-

2. Cor. 1. a.3 — *Luc. 15. c.20*

effusiorem expectare debeamus à se, non modò Patre, sed patrum omnium longè optimo ac clementissimo: quanuis ingrati, rebelles ac improbi filii: modò tamen in eius misericordiam nos coniiciamus. Ac quò certiorem fidem faceret se huiusmodi Patrem nobis esse, si Christiani sumus, non modò Pater, sed nominatim noster dici voluit: acsi in hunc modum cum eo ageremus, Pater qui tanta in filios pietate es præditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filii tui te appellamus, ac poscimus, securi ac planè persuasi non alio te esse erga nos affectu quàm paterno, quantumuis indignos tali patre. Verùm quia tãtam fauoris immensitatem non capiunt cordis nostri angustiæ, non modò adoptionis pignus & arrha nobis Christus est, sed eiusdem adoptionis testem nobis dat Spiritũ, per quem libera & sonora voce clamare licet, Abba Pater. *Galat. 4. a.6* Quoties itaque nobis obstabit aliqua cunctatio, petere ab ipso meminerimus vt correcta nostra timiditate Spiritum illum magnanimitatis ducem ad audacter orandum præficiat.

38 Quòd autem non ita instituimur vt suum quisque patrem peculiariter nominet, sed potiùs vt nostrum in commune omnes vocemus: ex eo admonemur, quantum fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat, qui talis patris, eodem misericordiæ & gratuitæ liberalitatis iure, pariter sumus filii. Nam si vnus omnibus nobis communis est pater, à quo prouenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet quod non magna animi alacritate parati simus alter alteri communicare, quantum vsus postulat. *Mat. 23. a.9* Iam si ita vt par est, vicissim manum porrigere atque opem ferre cupimus, non est in quo magis commodare fratribus possimus, quàm si optimi Patris curæ ac pouidentiæ commendemus, quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sanè hoc ipsum Patri etiam nostro debemus. Vt enim qui patrem aliquem familiâs verè & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo simus in hunc cælestem Patrem studio atque affectu, erga eius populum, eius familiam, eius denique hæreditatem ostendere conuenit, quam tantopere honorauit vt plenitudinem vnigeniti Filii sui vocauerit. *Ephes. 1. d.24* Ad hanc igitur legem Christianus homo preces suas exigat, vt communes sint, ac omnes complectantur qui illi sunt in Christo fratres. Neque solùm quos tales ad præsens videt atque cognoscit, sed omnes qui super terrã agunt homines: de quibus quid statuerit Deus, extra notitiam est: nisi quod illis optima optare & sperare non minùs pium quàm humanum est. Etsi præ aliis in domesticos fidei singulari quodam affectu propensos esse decet: quos Apostolus peculiariter nobis omni in re commendauit. *Galat. 6. c.10* In summa, sic debent omnes esse orationes, vt in eam spectent communitatem quam Dominus noster in regno suo ac domo sua constituit.

39 Neque id tamẽ obest quominus & pro nobis & pro certis aliis

orare specialiter liceat: modò tamen animus ab huius communitatis intuitu non discedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat. Nam quanuis singulariter concipiantur, quia tamen ad eum scopum diriguntur, communes esse non desinunt. Id totum similitudine facilè intelligi potest. Generale est Dei mandatum de subleuanda pauperum omnium egestate, & huic tamen obediunt qui in eum finem eorum inopiæ succurrunt quos laborare aut norunt aut vident: etiamsi multos prætereunt qui non leuiori necessitate premuntur: vel quia non omnes nosse, vel quia non omnibus sufficere possint. In hunc modum neque ii voluntati Dei repugnant qui communem hanc societatem Ecclesiæ spectantes & cogitantes, huiusmodi particulares orationes concipiunt, quibus publico animo singularibus verbis se aut alios Deo commendant, quorum necessitatem propius ipsis innotescere voluit. Quanquam non omnia quidem in oratione & facultatum erogatione sunt similia. nam benignitas largiendi exerceri nonnisi erga eos potest quorum perspecta est nobis inopia: iuuare autem oratione vel alienissimos & ignotissimos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à nobis dissiti sint. Id autem fit per generalē illam precationis formulam qua omnes filii Dei continentur, in quibus & illi sunt. Huc referre licet quod Paulus suæ ætatis fideles hortatur
1.Tim.2. vt puras manus vbique tollant absque contentione: quia dissidium
c.8 precibus ianuam claudere admonens, vnanimes vota sua in commune vult conferre.

40 Adscribitur, Ipsum esse in cælis. Ex quo non protinus ratiocinandum est, ipsum cæli circunferentia, quasi cancellis quibus-
1.Reg.8. dam, inclusum & circunscriptum alligari. Siquidem & Solomon
c.37 confitetur cælos cælorum eum capere non posse. Et ipse per Pro-
Iesa.66. phetam ait, cælum suam sedem esse, terram autem scabellum pe-
a.1 dum suorum. Quo scilicet significat, non certa aliqua regione se
Act.7.f. limitari, sed diffundi per omnia. Verùm quia aliter inenarrabilem
49,& eius gloriam mens nostra pro sua crassitie concipere non poterat,
17.f.24 nobis per cælum designata est, quo nihil augustius aut maiestate plenius sub aspectum nostrum venire potest. Quando igitur vbicunque rem quampiam apprehendunt sensus nostri, affigere illic solent: extra omnem locum Deus statuitur: vt dum quærere volumus ipsum, supra omnem corporis & animæ sensum attollamur. Deinde hac loquendi formula, supra omnem aut corruptionis aut mutationis aleam euehitur. demum vniuersum orbem complecti & continere, suáque potentia moderari significatur. Quare hoc perinde est acsi dictus esset infinitæ magnitudinis aut sublimitatis, incōprehensibilis essentiæ, immensæ potentiæ, æternæ immortalitatis. Id verò dum audimus, exerenda est altiùs nostra cogitatio, quum de Deo sermo est: ne quicquam terrenum aut carnale de eo somniemus: ne ipsum nostris modulis metiamur, néve eius voluntatem ad nostros affectus exigamus. Simul erigenda est nostra fiducia

fiducia in ipsum, cuius prouidentia & virtute cælum & terram gubernari intelligimus. Summa sit, sub Patris nomine nobis in medio statui Deum illum qui in imagine sua nobis apparuit, vt certa fide inuocetur: nec modò fiduciæ aptari familiare Patris nomen, verùm etiam ad retinendas mentes valere ne ad dubios vel fictitios deos trahantur: sed ab vnigenito Filio ad vnicum Angelorum & Ecclesiæ Patrem conscendant: deinde quod solium eius locatur in cælis, ex mundi gubernatione nos commonefieri non frustra ad eum nos venire qui præsenti cura spōte occurrit. Qui ad Deum accedunt (inquit Apostolus) eos primò credere oportet Deum esse: deinde remuneratorem omnibus qui ipsum quęrunt. Vtrunque hîc Christus Patri suo asserit, vt in ipso sistatur fides nostra, deinde vt certò persuasi simus salutem nostram ab eo non negligi: quia suam ad nos vsque prouidentiam extendere dignatur. Quibus rudimentis Paulus nos ad rite orandum comparat: nam antequam iubeat petitiones nostras coram Deo innotescere, præfatur hoc modo, De nulla re sitis soliciti: Dominus propè est. Vnde apparet, dubitanter & perplexè vota sua in animo volvere qui hoc probè infixum non habent, Oculum Dei esse super iustos.

Hebr. 11. b.6

Phili. 4. b.6

Psal. 33. d.18

41 Prima petitio est, Vt sanctificetur Dei nomen, cuius necessitas magno cum nostro dedecore coniuncta est. Quid enim magis indignum quàm vt Dei gloriam obscuret partim nostra ingratitudo, partim malignitas: audacia verò & furiosa proteruia, quantum in se est, deleat? Crepent, licet, omnes impii cum sacrilega sua libidine, refulget tamen nominis Dei sanctitas. Nec abs re exclamat Propheta, Sicut nomen tuum Deus, ita laus tua in omnes fines terræ. Nam vbicunque innotuerit Deus, fieri non potest quin se proferant eius virtutes, potentia, bonitas, sapientia, iustitia, misericordia, veritas, quę in eius admirationem nos rapiant, & incitent ad celebrandam eius laudem. Quia ergo tam indignè sua Deo sanctitas eripitur in terris, si eam asserere nobis non datur, saltem iubemur eius curam votis suscipere. Summa est, vt optemus suum haberi Deo honorem quo dignus est, vt nunquam de ipso loquantur vel cogitent homines sine summa veneratione: cui opponitur profanatio, quæ semper nimiùm in mundo vulgaris fuit, vt hodie huc grassatur. Atque hinc petitionis necessitas, quam, si mediocr. inter nos pietas vigeret, superuacuam esse decebat. Quòd si Dei nomini sua constat sanctitas, vbi ab aliis omnibus segregatum meram gloriā spirat: hîc nō tantùm petere iubemur vt Deus sacrum illud nomen ab omni contemptu & ignominia vindicet, sed etiam vt ad eius reuerentiam subigat totum humanum genus. Iam quum Deus partim doctrina, partim operibus se nobis manifestet, non aliter à nobis sanctificatur quàm si vtraque in parte tribuamus ei quod suum est, atque ita quicquid ab ipso profectum erit, amplexemur: nec laudē suā apud nos minùs obtineat eius seueritas quàm clementia: quando in multiplici operum diuersitate

Psal. 48. a.11

gloriæ suæ notas insculpsit, quæ confessionem laudis meritò ex omnibus linguis eliceat. Ita fiet vt Scriptura iustam apud nos authoritatem obtineat, nec vllus euentus impediat benedictionem quam Deus in toto gubernationis mundi cursu meretur. Huc etiã rursum tendit petitio, vt omnis impietas quæ sanctum hoc nomen polluit, pereat atque aboleatur: quæcũque hanc sanctificationem obscurant, aut diminuunt, tam obtrectationes quàm ludibria facessant: ac dum sacrilegia omnia compescit Deus, magis ac magis hinc clarescat eius maiestas.

42 Secunda petitio, Vt adueniat regnum Dei: quæ etsi nihil continet nouum, à prima tamen non sine ratione distinguitur: quia si nostram in re omnium maxima somnolentiam expendimus, quod per se notissimum esse debuerat, pluribus verbis inculcari operæpretium est. Postquam ergo Deũ rogare iussi sumus vt agat in ordinem, ac tãdem prorsus deleat quicquid maculam aspergit sacro eius nomini: iam additur alterũ simile & ferè idem votum, vt regnum eius adueniat. Etsi autem regni huius definitio antè à nobis posita est, breuiter nunc repeto, Deum regnare vbi homines tam sui abnegatione quàm mundi terrenæque vitæ contemptu illius iustitiæ se addicunt, vt ad cælestem vitam aspirent. Ita duæ sunt huius regni partes: altera, vt Deus prauas omnes carnis cupiditates, quæ turmatim contra eum belligerantur, Spiritus sui virtute corrigat: deinde vt sensus omnes nostros formet ad imperii sui obsequium. Itaque non alii legitimum ordinem tenẽt in hac prece, nisi qui à seipsis incipiunt, nempe vt purgentur corruptelis omnibus quę tranquillum regni Dei statum perturbant, & puritatem inficiunt. Iam quia verbum Dei instar sceptri regii est, precari hîc iubemur, vt omnium mentes & corda voluntariæ eius obedientiæ subiiciat. Quod fit vbi arcano Spiritus sui instinctu efficaciã verbi sui exerit, vt emineat in quo meretur gradu honoris. Postea ad impios descendere conuenit, qui peruicaciter & desperato furore eius imperio resistunt. Regnum ergo suum erigit Deus totum mundum humiliando, sed diuersis modis: quia aliorum lasciuias domat, aliorum indomitam superbiam frangit. Id quotidie fieri optandum est, vt sibi Deus Ecclesias colligat ex omnibus mundi plagis: eas numero propaget atque augeat, donis suis locupletet, legitimum in illis ordinem stabiliat, ex opposito prosternat omnes puræ doctrinæ & religionis hostes, dissipet eorum consilia, conatus deiiciat. Vnde apparet non frustra nobis præcipi studium quotidiani progressus: quia nunquam tam bene agitur cum rebus humanis, vt discussis purgatísque vitiorum sordibus plena floreat ac vigeat integritas. Plenitudo autem eius ad vltimum Christi aduentum protenditur: quo Paulus Deum omnia in omnibus fore docet. Atque ita hæc precatio retrahere nos debet à mundi corruptelis, quæ nos à Deo separant quominus regnum eius intra nos vigeat. simul accendere studium mortificandæ

1.Cor.15.d.28

carnis:

carnis:postremò ad crucis tolerantiam nos instituere: quando hoc modo vult Deus regnum suum propagari. Nec verò iniquè ferendum est exteriorem hominem corrumpi, modò interior renouetur. Hæc enim regni Dei conditio est, vt dum nos subiicimus eius iustitiæ, gloriæ suæ consortes reddat. Hoc fit dum lucem ac veritatem suam nouis semper incrementis illustrans, quibus Satanæ regnique eius tenebræ ac mẽdacia euanescant, extinguãtur, pereant, suos protegit, Spiritus sui auxilio in rectitudinem dirigit, & ad perseuerantiam confirmat: impias verò hostium conspirationes deiicit, insidias & fraudes discutit, occurrit malitiæ, peruicaciã retundit, donec tandem Antichristum Spiritu oris sui conficiat, omnémque impietatem illustratione aduentus sui deleat.

43 Tertia petitio est, Vt fiat voluntas Dei in terra sicuti in cælo. Quod tametsi à regno eius dependet, neque ab eo potest disiungi, non frustra tamen seorsum additur propter nostram ruditatem, quæ non facilè vel statim apprehendit quid sit Deum in mundo regnare. Hoc ergo exegeticè sumere absurdum non erit: tunc Deum fore regem in mundo vbi se omnes eius voluntati subiicient. Porrò non agitur hîc de arcana eius voluntate qua omnia moderatur & in suum finem destinat. Quanuis enim tumultuosè Satan & homines contra ipsum ferantur, nouit tamen incomprehensibili suo consilio non solùm flectere eorum impetus, sed in ordinem agere vt per eos faciat quod decreuit. Sed hîc notatur alia Dei voluntas, nempe cui respondet voluntarium obsequium: ideóque nominatim confertur cælum terræ: quia Angeli, vt in Psalmo dicitur, sponte obediunt Deo, & intenti sunt ad exequenda eius iussa. Iubemur ergo optare, sicut in cælo nihil geritur nisi ex Dei nutu, placidéque Angeli ad omnem rectitudinem compositi sunt, sic terram omni contumacia & prauitate extincta, eiusmodi imperio subigi. Atque id quidem postulantes, carnis nostræ desideriis renuntiamus: quia nisi quis affectus suos Deo resignet ac permittat eius voluntati, quantum in se est, se opponit, quando nihil ex nobis prodit nisi vitiosum. Atque iterum hac precatione ad nostri abnegationem formamur, vt Deus pro suo arbitrio nos regat: nequid id solùm, sed etiam vt nouas mentes nouósque animos, nostris in nihilum redactis creet, ne quem sentiamus in nobis cupiditatis motum quàm merum consensum cum eius voluntate. in summa, nequid ex nobis velimus ipsi, sed vt Spiritus eius corda nostra gubernet, quo intus docẽte discamus amare quæ ei placent, odisse verò quæ displicent. Vnde hoc quoque sequitur vt quicunque eius voluntati repugnant affectus, eos vanos & irritos reddat. En prima tria capita precationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata vlla nostra vtilitate: quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hîc tamen à nobis quærenda non est. Hæc autem omnia quanuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petẽtibus nobis,

Psa.103.d.20

suo nihilominus tempore euenire oporteat, optāda tamen & poscenda nobis sunt. Idque facere non leue operæpretium est, vt sic nos seruos esse ac filios Dei testemur & profiteamur, eius honori (quod Domino Patríque debetur) quantum in nobis est studentes, veréque & penitus addicti. Itaque qui hoc affectu ac studio promouendæ Dei gloriæ non petunt vt nomen Dei sanctificetur, vt eius regnum adueniat, vt fiat voluntas eius: ii neque inter filios & seruos Dei habendi sunt: ac quemadmodum hæc omnia illis inuitis fient, ita in confusionem illis cedent ac interitum.

44 Sequitur pars orationis secunda, in qua ad nostras vtilitates descendimus: non quidem vt gloria Dei valere iussa (quæ teste Paulo etiam in cibo & potu spectāda est) tantùm quæramus quod nobis expedit: sed hoc discrimen esse admonuimus, quod Deus peculiariter tria vota sibi vindicans, nos ad se totos rapit, vt pietatem nostram hoc modo probet. Deinde concedit etiam commodis nostris prospicere, hac tamen lege nequid nobis expetamus nisi in illum finem vt quæcunque nobis confert beneficia gloriam eius illustrent. quia nihil æquius est quàm nos ei viuere & mori. Cæterùm hæc in genere omnia, quibus corporis vsus sub elementis huius mundi indiget, à Deo petimus: non modò quo alamur ac vestiamur, verùm etiam quicquid nobis conducere ipse prospicit, vt panem nostrum in pace comedamus. Qua breuiter nos in eius curam tradimus, ac prouidentiæ committimus, vt nos pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus Pater corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam suam suscipere, vt fidem nostram minutis istis in rebus exerceat: dum ab eo omnia, vsque ad micam panis, & guttam aquæ expectamus. Nam quum sit nescio qua nostra iniquitate comparatum, vt maiori carnis quàm animæ solicitudine afficiamur ac torqueamur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt tamen adhuc de carne soliciti, adhuc hæsitant quid edant, quid vestiantur: & nisi præ manibus habeant vini, frumenti & olei copiam, trepidant. Tanto pluris nobis est huius momentaneę vitæ vmbra, quàm æterna illa immortalitas. Qui verò Deo confisi, illam de carnis cura anxietatem semel abiecerunt, simul statim, quæ maiora sunt, etiam salutem & vitam æternam, ab eo expectāt. Non ergo leue est fidei exercitium, ea de Deo sperare quæ alioqui nos tantopere anxios habent: neque parum profectum est, vbi hanc, quæ in omnium penè hominum ossibus mordicus hæret, infidelitatē exuimus. Quod porrò de pane supersubstantiali quidam philosophantur, mihi videtur Christi sententiæ perparum conuenire, imò nisi in hac etiam caduca vita tribueremus Deo nutritii partes, mutila esset precatio. Ratio quam afferunt nimis est profana: non esse consentaneum vt filii Dei, qui spirituales esse debent, non modò adiiciant animum ad terrenas curas, sed Deum quoque illis secum implicent. Quasi verò non refulgeat etiam in victu benedictio eius & paternus fauor, aut de nihilo scriptum sit pietatem

1. Cor. 10.g 31

Psal. 4

tatem

tatem habere promissiones non tãtùm futuræ vitæ sed etiam præsentis. Etsi autem peccatorum remissio longè pluris est quàm alimenta corporis, quod tamen inferius erat priore loco posuit Christus, vt nos ad reliquas duas petitiones gradatim eueheret, quæ propriæ sunt cælestis vitæ: in quo tarditati nostræ consuluit. Iubemur autem petere panem nostrum, vt contenti simus demenso quod nobis erogare dignatur cælestis Pater, neque artibus illicitis lucrum captemus. Interea tenendum est nostrum fieri donationis titulo, quia nec industria nec labor nec manus nostræ (vt dicitur apud Mosen) nobis per se quicquam acquirunt nisi adsit Dei benedictio: imò ne panis quidem copia nobis tantillum proficeret nisi diuinitus in alimentum verteretur. Ac proinde non minùs diuitibus quàm egenis necessaria est hæc Dei liberalitas: quia plenis cellis & horreis aridi & vacui deficerēt nisi per eius gratiam pane suo fruerentur. Particula Hodie vel Quotidie, vt est apud alterum Euangelistam: item epitheton Quotidiani, frænum iniiciunt immodicæ rerum fluxarum cupiditati, qua solemus præter modum ardere, & cui accedunt alia mala: quia si largior suppetit abundantia, ambitiosè in voluptatem, delicias, ostentationem, aliásque luxus species profundimus. Itaque petere iubemur duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & velut in diem, hac fiducia, vbi nos hodie nutrierit cælestis Pater, neque crastino defuturum. Quantacunque igitur rerum copia nobis affluat, etiam vbi expleta fuerint horrea & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: quia certò tenendum est omnem substantiam nihil esse nisi quatenus effusa sua benedictione Dominus eam continuo progressu fœcundat: quæ etiam in manu nostra est, ne eam quidem nostram esse, nisi quatenus in singulas horas portiunculam nobis largitur, vsúmque permittit. Id quia ęgerrimè sibi persuaderi patitur hominum superbia, singulare in omnia secula documentum se præbuisse testatur Dominus, quum manna in deserto populum suum educauit, vt nos commonefaceret, non in solo pane viuere hominem, sed in verbo potiùs quod ex ore suo egreditur. Quo indicatur, solam eius virtutem esse qua sustentantur vita & vires: tametsi eam sub corporeis instrumentis nobis administrat. Quemadmodum & contrario documento nos erudire solet, quum robur panis (& vt ipse vocat, baculum) quoties libet confringit, quo scilicet edentes tabescant fame, & bibentes siti arescant. Qui verò pane quotidiano non contenti, sed effræni cupiditate infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarum cumulo securi, hac nihilominus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irrident. Priores enim petunt quod impetratum nollent, imò quod maximè abominantur, nempe panem quotidianum duntaxat: quantúmque possunt, auaritiæ suæ affectum Deo dissimulant: quum vera oratio totam ipsam mētem & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri verò

1.Tim.4.c.28 Leuit.26.20 Deut.8.d.17 Deut.8.a.3 Mat.4.a.4 Leuit.26.d.26

postulant quod minimè ab eo expectant, nempe quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quod noster dicitur, magis quidem, vt diximus, eminet Dei benignitas, quæ nostrum facit quod nullo iure nobis debetur. Neque tamen repudiandum est quod etiam attigi, ita designari iusto labore & innoxio partum, non autem imposturis quæsitum aut rapinis: quia alienum semper est quicquid cum aliqua noxa nobis acquirimus. Quòd dari nobis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, vndecunque nobis adueniat: etiam vbi maximè visus fuerit arte atque industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus. quando sola eius benedictione efficitur vt laboribus nostris rectè succedat.

45 Sequitur, Remitte nobis debita nostra: qua petitione & proxima breuiter amplexus est Christus quicquid ad cælestem vitam facit. quemadmodum his tantùm duobus membris constat spirituale fœdus quod Deus in salutem Ecclesiæ suæ pepigit, Leges
Iere.31. f.33, & 33.a.8 meas inscribam cordibus ipsorum, & propitius ero eorum iniquitati. Hîc à remissione peccatorum Christus incipit, deinde mox adiunget secundam gratiam, vt nos spiritus sui virtute tueatur Deus & auxilio sustineat, vt inuicti stemus contra omnes tentationes. Peccata verò debita nuncupat, quòd eorum pœnam debemus, nec satisfacere vllo modo possemus, nisi hac remissione solueremur, quę venia est gratuitæ misericordiæ eius, quum ipse liberaliter hæc debita expungit, nullum à nobis pretium accipiens: sed
Rom.3. c.24 sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui semel in compensationem seipsum tradidit. Itaque qui suis aut aliorum meritis Deo satisfieri confidunt, hísque satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minimè communicant: ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quàm in suam accusationem subscribunt, adeóque damnationem obsignant suo ipsorum testimonio. fatentur enim se debitores nisi remissionis beneficio soluantur, quam tamen non accipiunt sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obtrudunt. sic enim non eius misericordiam implorant, sed iudicium appellant. Qui verò sibi perfectionem somniant quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, discipulos habeant quos aurium pruritus ad fallacias impellit: modò ereptos esse Christo constet quoscunque sibi acquirunt. quando omnes ille ad fatendum reatum instituens nullos admittit nisi peccatores: non quòd blanditiis foueat peccata, sed quia fideles nunquam planè exui carnis suæ vitiis sciebat, quin semper maneant Dei iudicio obnoxii. Optandum quidem est atque etiam enixè laborandum vt omnibus officii nostri numeris defuncti, verè apud Deum nobis gratulemur nos esse puros ab omni macula. sed quia Deo placet paulatim suam in nobis imaginem refingere, vt semper aliquid contagionis in carne nostra resideat, remedium minimè negligendum fuit. Quòd si Christus pro authoritate sibi à Patre data

data iubet nos toto vitæ cursu ad reatus deprecationem confugere, quibus tolerabiles erunt noui magistri, qui perfectæ innocentiæ spectro, simplicium oculos perstringere conantur, vt se ab omni culpa reddi posse immunes confidant? Quod, teste Iohanne, nihil aliud est quàm mendacem facere Deum. Eadem etiam opera nebulones isti fœdus Dei, quo vidimus salutem nostram contineri, capite vno inducto lacerant, atque ita funditus labefaciunt: non tantùm in eo sacrilegi quòd separant res adeò coniunctas, sed etiam impii & crudeles quòd miseras animas obruunt desperatione: in seipsos quidem & sibi similes perfidi, quòd socordiam sibi accersunt Dei misericordiæ ex diametro aduersam. Quòd autem obiiciunt, regni Dei aduentum optando simul nos peccati abolitionem petere: nimis puerile est: quia in priore orationis tabula summa nobis perfectio, hîc autem infirmitas proponitur. Ita duo hæc aptè inter se conueniunt vt aspirando ad metam, quæ necessitas nostra remedia exigit non negligamus. Petimus demum remissionẽ nobis fieri, vt ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, vt omnibus parcimus ac veniam damus à quocunque vlla in re læsi sumus, aut facto iniquè tractati, aut dicto contumeliosè accepti. Non quòd delicti atque offensæ culpam remittere nostrũ sit, quod solius Dei est: verùm hæc nostra est remissio, iram, odium, vindictæ appetentiam ex animo vltro deponere, & iniuriarũ memoriam voluntaria obliuione conterere. Quamobrem peccatorum remissio à Deo petenda nõ est, nisi offensas etiam ipsi nostras omnibus remittamus qui nobis iniurii vel sunt vel fuerunt. Siqua verò odia animis retinemus, vltiones meditamur, & qua noceamus occasione cogitamus: imò verò nisi cum inimicis redire in gratiam, ipsósque omni officiorum genere demereri, nobísque conciliare nitimur: hac precatione Deum obtestamur ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim vt nobis faciat quam aliis facimus. Hoc verò est petere ne nobis faciat nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione nisi grauius iudicium? Postremò obseruandum est, non hanc conditionem ideo adiici vt remittat nobis, sicut debitoribus nostris remittimus, propterea quòd nostra quam alii facimus, remissione, eius remissionem mereamur, acsi notata esset causa: verùm hoc verbo solari partim voluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem: addidit enim hoc tanquam signum quo confirmemur tam certò nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certò conscii sumus aliis eam à nobis fieri: si tamen animus nobis omni odio, liuore, vindicta, vacuus purgatúsque est: partim hac veluti nota, è filiorum numero expungit qui ad vlciscendum præcipites, ad remittendum difficiles, pertinaces inimicitias exercent, & indignationem quam à se deprecantur, ipsi aduersùs alios fouent, ne se pro Patre inuocare ausint. quod etiam disertè in Christi verbis exprimitur apud Lucam.

1. Iohã. 1. d. 10

Iesa. 43. 25

46 Sexta petitio (vt diximus) promissioni respondet de Lege Dei cordibus nostris insculpenda: sed quia non sine continua militia durísque & arduis certaminibus Deo paremus, hîc petimus nos armis instrui & præsidio defendi, vt pares simus ad victoriam: quo monemur non tantùm nobis opus esse Spiritus gratia, quæ corda nostra intus emolliat, flectat & dirigat in Dei obsequium, sed etiam auxilio, quo nos insuperabiles reddat contra omnes Satanæ tam insidias quàm violentos conflictus. Iam verò multæ sunt ac variæ tentationum formæ. Nam & prauæ animi cōceptiones, in Legis transgressionem nos prouocantes, quas vel concupiscentia nostra nobis suggerit, vel Diabolus excitat, tentationes sunt: & quæ suapte natura mala non sunt, Diaboli tamen arte tentationes fiunt, quum sic oculis nostris ingeruntur, vt eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæ quidem tentationes sunt vel à dextris vel à sinistris. A dextris, vt diuitiæ, potentia, honores, quæ plerunque suo fulgore & boni specie quam præ se ferunt, hominum aciem præstringunt, & blanditiis suis inescant, vt talibus præstigiis capti, vt tali dulcedine ebrii, Deum suum obliuiscantur. A sinistris, vt paupertas, probra, contemptus, afflictiones, & cætera id genus: quorum acerbitate difficultatéque offensi animos despondeant, fiduciam ac spem abiiciant, demum à Deo prorsus alienentur. His tentationibus vtrisque, quæ vel concupiscentia nostra in nobis accensæ, vel Satanæ vafricia nobis propositæ nobiscum pugnant, ne cedere nos permittat à Deo Patre nostro precamur. verùm vt potiùs manu sua nos sustentet ac erigat: quò eius virtute robusti, contra omnes maligni hostis insultus firmi stare possimus, quascunque cogitationes animis nostris immittat: deinde quicquid nobis in vtranque partem proponitur, in bonum vertamus. hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deiiciamur. Neque tamen hîc postulamus ne vllas omnino tentationes sentiamus, quibus magis excitari, pungi, vellicari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides torpeamus. Neque enim abs re Dauid tentari optabat: nec citra causam electos suos quotidie tentat Dominus: eos per ignominiam, paupertatem, tribulationem, & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus tentat, aliter Satan: hic vt perdat, damnet, confundat, præcipitet: Deus verò, vt suos probando, experimentum de eorum synceritate sumat, & exercendo robur confirmet: eorum carnem mortificet, excoquat, adurat, quæ nisi in hunc modum coerceretur, lasciuiret, & supra modum exultaret. Præterea Satan inermes & imparatos adoritur, vt incautos opprimat: Deus vnà cum tentatione facit euentum, vt sufferre sui patienter possint quicquid illis immittit. Maligni nomine Diabolū an peccatū intelligamus quamminimum refert. Satan quidem ipse hostis est qui vitæ nostræ insidiatur: peccato autem armatus est in nostrum exitium. Hæc igitur nostra est postulatio, ne vllis tētationibus vincamur ac obruamur, sed

Iac. 1. a. 2, & b. 14 — Matth. 4. a. 1. 3 — 1. Thess. 3. b. 5 — 2. Cor. 6 — Psal. 26. a. 2 — Gen. 22. a. 1 — Deut. 8. a. 2, & 13. a. 3 — 1. Co. 10. c. 13 — 2 Pet. 2. b. 9 — 1. Petri 5. c. 8

ſed Domini virtute contra omnes aduerſas virtutes, quibus oppugnamur, fortes ſtemus, quod eſt non ſuccumbere tentationibus: vt in eius cuſtodiam ac fidem ſuſcepti, ac protectione eius ſecuri, ſupra peccatum, mortem, inferorum portas, & totum Diaboli regnum inuicti duremus: quod eſt à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum eſt, non noſtrarum eſſe virium cum Diabolo tanto bellatore congredi, nec vim eius atque impetum ferre. Alioqui fruſtra aut per ludibriũ à Deo poſceretur quod domi apud nos eſſet. Sanè qui ſui fiducia ad talem ſe pugnam comparant, non ſatis intelligunt cum quàm pugnaci atque inſtructo hoſte ſibi res ſit. Nunc petimus ab eius poteſtate liberari, tãquam ab ore inſani ac rabidi alicuius leonis, ſtatim eius dentibus ac vnguibus diſcerpendi, eius faucibus deglutiendi, niſi nos Dominus è media morte eripiat: hoc tamen ſimul ſcientes quòd ſi Dominus *Pſal.60.*
aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius virtute faciemus *v.14*
virtutem. Confidant alii vt volent propriis liberi arbitrii (quas à ſe habere ſibi videntur) facultatibus ac viribus: nobis ſatis ſit, quòd vna Dei virtute ſtamus ac valemus. Plus autem iſta precatio complectitur quàm prima ſpecie præ ſe ferat. nam ſi Dei Spiritus virtus noſtra eſt ad certamen cum Satana depugnandum, victoriam referre antè non poterimus quàm illo pleni omnem carnis noſtræ infirmitatem exuerimus. A Satana igitur & peccato dum petimus liberari, nouis gratiæ Dei incrementis locupletari ſubinde expetimus: donec ad plenum iis referti, de omni malo triumphemus. Durum & aſperum videtur quibuſdam, peti à Deo ne in tentationem nos inducat, quando eius naturæ contrarium eſt nos *Iaco.1.*
tentare, teſte Iacobo. Sed iam ex parte ſoluta quæſtio eſt, quòd om- *c.13*
nium tentationum quibus vincimur, concupiſcentia noſtra pro- *Ibid.c.14*
priè cauſa eſt, ideóque culpam ſuſtinet. Neque aliud vult Iacobus, quàm fruſtra & iniuſtè in Deum vitia tranſcribi quæ nobis imputare cogimur: quia ſumus eorum nobis conſcii. Cæterùm hoc non obſtat quominus nos Deus vbi ita viſum eſt Satanæ mãcipet, proiiciat in ſenſum reprobum fœdáſque cupiditates, atque ita in tentationes inducat, iuſto quidem iudicio, ſæpe tamen occulto: quia ſæpe hominibus abſcondita eſt cauſa quæ tamen apud eum certa eſt. Vnde colligitur non eſſe impropriam loquutionem, ſi perſuaſi ſumus non abſque ratione ipſum toties minari, quum percutientur cæcitate & obduratione cordis reprobi, hæc certa fore vindictæ ſuæ documenta.

47 Tres iſtæ precationes, quibus peculiariter nos ac noſtra omnia Deo commendamus, euidenter oſtendunt quod antea diximus, Chriſtianorum orationes publicas eſſe debere, ac in publicam Eccleſiæ ædificationem communioníſque fidelium profectum ſpectare. Non enim ſibi quiſque priuatim dari quicquam poſtulat: verùm omnes in commune, panem noſtrum, remiſſionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, vt à maligno libere-

mur, poscimus. Causa præterea subiicitur cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi: quæ tametsi in Latinis exemplaribus non extat, magis tamen apposité hîc quadrat quàm vt omittenda videatur. nempe quòd eius est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum. Hæc solida tranquillaque est fidei nostræ requies. nam si nostra dignitate nostræ Deo orationes commendandæ essent, quis vel mutire coram eo auderet? Nunc, vt miserrimi simus, vt omnium indignissimi, vt omni commendatione vacui, nunquam tamen orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec Patri nostro regnum suum, potentia, gloria eripi potest. Ad finem additur, Amen: quo ardor desiderii exprimitur obtinẽdi quę à Deo petita sunt: & spes nostra cõfirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certò nobis cõcessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Atque hoc conuenit cum illa quam priùs retulimus formula, Fac Domine propter nomen tuum, non propter nos, aut iustitiam nostram: qua non tantùm finem votorum suorum exprimunt sancti, sed fatentur indignos se esse qui impetrent, nisi Deus causam à seipso petat: ac sibi exorandi esse fiduciam ex sola Dei natura.

48 Habemus quicquid à Deo petere debemus, ac omnino etiam possumus, descriptum hac formula, & velut orandi regula ab optimo magistro Christo tradita: quem nobis doctorem Pater præfecit, & quem vnum auscultari voluit. Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo factus, Angelus magni consilii hominibus datus est. Atque adeò numeris omnibus absoluta est hæc oratio, vt quicquid illi extraneum alienúmque additur, quod ad eam referri non possit, impium sit, & indignum quod à Deo probetur. Hac enim summa præscripsit, quid se dignum, quid sibi acceptum, quid necessarium nobis sit, quid denique concedere ipse velit. Quamobrem qui vltrà progredi audent, & pręter hęc aliquid à Deo postulare, primùm quidem sapientiæ Dei ex suo addere volunt (quod sine insana blasphemia esse non potest) deinde sub voluntate Dei non se continent: sed ea contempta, longiùs cupiditate euagantur. Postremò nihil vnquam essequentur, quum sine fide orent. Quin verò omnes eiusmodi orationes citra fidem fiant nihil est dubium: quia hîc abest verbum Dei, quo nisi fides semper nititur, stare nullo modo potest. Qui verò posthabita magistri regula suis votis indulgent, non modò verbo Dei carent, sed quantum omni conatu valent aduersantur. Eleganter ergo non minus quàm verè Tertullianus legitimam orationem nuncupauit: alias omnes exleges & illicitas esse tacitè indicans.

Mat. 17. a.5
Iesa. 11. a.2
Vide Au. de ora. ad Probam.
De fuga in persecutione.

49 Hæc ita nolumus accipi quasi hac precandi formula astringamur, vt nec verbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in Scripturis leguntur orationes, verbis ab ista longè diuersæ, eodem tamen Spiritu conscriptæ, & quarum vsus valde vtilis nobis est. Multæ ab eodem Spiritu fidelibus assiduè suggerũtur,

quæ

quæ verborum ſimilitudine non ita multum conueniunt. Id duntaxat ſic docendo agimus, nequis omnino aliud quærat, expectet, aut poſtulet, quàm quod hac oratione ſummatim comprehenſum eſt: & verbis licet diuerſiſſimis, ſenſu tamen non variet. Quo modo omnes, & quæ in Scripturis habentur, & quæ ex piis pectoribus prodeunt orationes, in hanc conferri certum eſt. nullam ſanè reperire vſquam liceat, quæ huius perfectionem æquare, nedum ſuperare poſſit. Nihil hîc omiſſum eſt quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini pro ſuis commodis in mentem venire debeat. & adeò quidem exactè, vt omnibus meritò ſpes ablata ſit meliùs aliquid tentandi. In ſumma meminerimus hanc diuinæ ſapientiæ eſſe doctrinam: quæ quod voluit, docuit: voluit autem quod neceſſe fuit.

50 Quanquam autem ſuprà iam dictum eſt, ſublatis ad Deum animis ſemper ſuſpirandum, & ſine intermiſſione orandum: quando tamen ea noſtra eſt imbecillitas quæ multis adminiculis ſuſtentari, is noſter torpor qui calcaribus excitari opus habeat: conuenit vt ſibi quiſque noſtrûm exercitationis cauſa peculiares horas cõſtituat quæ non ſine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant: nempe dum manè ſurgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad paſtum diſcumbimus, dum Dei benedictione paſti ſumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modò ſit non ſuperſtitioſa horarum obſeruatio, quibus, ceu penſum Deo ſoluentes, in cæteras horas defuncti nobis videamur: ſed imbecillitatis noſtræ pędagogia, qua ſic exerceatur, & ſubinde ſtimuletur. Præſertim ſolicitè curandum eſt, quoties aliqua rerum anguſtia aut ipſi premimur, aut premi alios videmus, vt ad eum ſtatim citatis non pedibus ſed animis recurramus: deinde ne quam aut noſtram aut aliorum proſperitatem prę-terire ſinamus, quin laude ac gratiarum actione manum eius agnoſcere nos teſtemur. Poſtremò, hoc in omni oratione diligenter obſeruandum eſt, ne certis circunſtantiis Deum alligare velimus, nec illi præſcribere, quo quid tempore, quo loco, qua ratione facturus ſit. Qualiter hac oratione docemur nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: ſed eius arbitrio permittere, vt quæ facturus eſt, qua ſibi ratione, quo tempore, quo loco viſum fuerit, faciat. Propterea antequam vllam pro nobis precem concipimus, præfamur vt eius voluntas fiat: vbi iam eius voluntati noſtram ſubiicimus. quo non ſecus ac iniecto fræno coercita, Deum in ordinem cogere ne præſumat, ſed eum votorum omnium ſuorum arbitrum ac moderatorem ſtatuat.

51 Si animis in hanc obedientiam compoſitis prouidentiæ Diuinę legibus nos regi patimur, facilè diſcemus in oratione perſeuerare, ac ſuſpenſis deſideriis patienter expectare Dominum: certi etiamſi minimè apparet, nobis tamen ſemper adeſſe, ſuóque tempore declaraturum quàm non habuerit ſurdas aures precibus,

quæ in hominum oculis neglectæ videbãtur. Erit verò isthæc præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus, siquando ad prima nostra vota Deus non respondeat. Quemadmodum solent qui dum suo tantùm ardore feruntur, sic Deum inuocant, vt nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi infensúmque fingant, & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Quin potiùs spem nostram bene temperata animi æquitate differendo, in eam perseuerantiam insistamus, quæ tantopere nobis commendatur in Scripturis. Nam in Psalmis frequenter videre licet vt Dauid & reliqui fideles, dum precando ferè lassi videntur aërem verberasse, quia Deo surdo verba sparserint, non tamen à precando desistunt: quia sua verbo Dei authoritas non asseritur, nisi locatur eius fides supra omnes euentus. Deinde etiam ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersùm nos prouocemus. quod multis solenne est, qui nonnisi certa conditione cum Deo paciscuntur, & perinde acsi suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringũt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Talibus ergo sæpe in furore suo iratus concedit quod aliis in misericordia propitius denegat. Documento sunt filii Israel, quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quàm cum carnibus eius indignationem vorare.

Nu. 11.*d.* 18, & *g.* 33

52 Quòd si demum nec post longam expectationem assequatur sensus noster quid orando profectum sit, nec fructum inde vllum sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet, nos obtinuisse quod expediebat. quando toties ac tam certò sibi curæ fore molestias nostras Dominus recipit, ex quo semel in suum sinum depositæ fuerint. Atque ita efficiet vt in paupertate abundantiam, in afflictione consolationem possideamus. Nam vt deficiant omnia, Deus tamẽ nunquam nos destituet, qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse vnus nobis pro omnibus: quando bona omnia in se complectitur quæ olim nobis reuelabit in die iudicii, quo regnũ suum planè manifestabit. Adde quòd etiamsi nobis annuat Deus, nõ tamen semper ad disertam voti formulam respondet: sed in speciem nos suspendens, modo tamen incognito preces nostras non vanas fuisse ostendit. Hoc sibi volunt Iohannis verba, Si nouimus quòd audit nos quum quid petierimus ab eo, nouimus quòd habemus petitiones quas petimus ab eo. Diluta videtur hæc verborum superfluitas: sed apprime vtilis est declaratio, quòd scilicet Deus, etiam vbi nobis morem non gerit, precibus tamen nostris facilis est ac propitius, vt spes verbo eius innixa nunquam nos frustretur. Hac verò patientia sustentari eousque opus habent fideles, vt non diu constaturi sint nisi in eam recũberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus, nec molliter exercet: sed in extrema quæque sæpe adigit, & adactos, diu in eo luto hærere sinit, antequam

1. *Iohã.* 5. *c.* 15

tequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. Atque, vt ait Hanna, Mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hîc possent nisi linqui animis, & in desperationem ruere: nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore? Vtcunque tamen eius spei securitate consistant, orare interea non desinunt. quandoquidem, nisi adsit in oratione perseuerandi constantia, nihil orando agimus. 2.Sam.2 b.6

De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit. CAP. XXI.

IAM verò quòd non apud omnes peræquè homines fœdus vitæ prædicatur, & apud eos quibus prædicatur, non eundem locum vel æqualiter vel perpetuò reperit: in ea diuersitate mirabilis diuini iudicii altitudo se profert. Nec enim dubium quin æternæ Dei electionis arbitrio hæc quoque varietas seruiat. Quòd si palàm est Dei nutu fieri vt aliis vltro offeratur salus, alii ab eius aditu arceantur: hîc magnæ & arduæ protinus emergunt quæstiones, quæ aliter explicari nequeunt quàm si de electione ac prædestinatione constitutum habeant piæ mentes quod tenere conuenit. Perplexa (vt multis videtur) quæstio: quia nihil minùs consentaneum putant quàm ex communi hominum turba alios ad salutem, alios ad interitum prædestinari. Vt autem perperam se ipsi impediant, ex contextu postea liquebit. Adde, quòd in ipsa quæ terret caligine, non modò vtilitas huius doctrinæ, sed suauissimus quoque fructus se profert. Nunquam liquidò vt decet persuasi erimus salutem nostram ex fonte gratuitæ misericordiæ Dei fluere, donec innotuerit nobis æterna eius electio: quæ hac comparatione gratiam Dei illustrat, quòd non omnes promiscuè adoptat in spem salutis, sed dat aliis quod aliis negat. Huius principii ignorantia quantum ex gloria Dei imminuat, quantum veræ humilitati detrahat, palàm est. Atqui quod ita cognitu necessarium est, cognosci posse negat Paulus, nisi Deus, omisso prorsus operum respectu, quos apud se decreuit eligat. In hoc (inquit) tempore reliquiæ secundùm electionem gratuitam saluæ fuerunt. Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: quandoquidem gratia iam non esset gratia. Si ex operibus, non ex gratia: quandoquidem opus non esset opus. Si ad electionis originem reuocandi sumus, vt constet non aliunde quàm ex mera Dei liberalitate contingere nobis salutem, qui hoc extinctum volunt, malignè quantum in se est obscurant quod magnificè ac plenis buccis celebrandum erat, & ipsam humilitatis radicem euellunt. Clarè testatur Paulus, vbi residui populi salus electioni gratuitæ ascribitur, tunc demum cognosci, Deum mero beneplacito seruare quos vult, non autem mercedem rependere, quæ nulla deberi potest. Qui fores occludunt nequis ad gustum huius doctrinæ accedere au- Rom. 11. a.5

deat, non minorem hominibus quàm Deo faciunt iniuriam: quia neque ad nos vt par eſt humiliandos quicquam aliud ſufficiet, nec quàm ſimus obſtricti Deo, ex animo ſentiemus. Nec verò alibi ſolidæ fiduciæ fultura, etiam Chriſto authore: qui vt nos inter tot diſcrimina, inſidias & lethales conflictus omni metu liberet, inui-

Iohã.10. e.25 ctóſque reddat, ſaluum fore promittit quicquid à Patre accepit in cuſtodiam. Ex quo elicimus continua trepidatione miſeros fore quicunque ſe peculium Dei eſſe ignorant: ac proinde eos peſſimè & ſibi & cunctis fidelibus conſulere qui ad tres quas notauimus vtilitates cæcutiendo, ſalutis noſtræ fundamentum è medio ſublatum cuperent. Quid quòd nobis inde emergit Eccleſia,

Serm. in Can.78 quæ alioqui, vt rectè docet Bernardus, non poſſet inueniri, nec inter creaturas agnoſci? quia miro vtroque modo latet intra gremium beatæ prædeſtinationis, & intra maſſam miſeræ damnationis. Sed antequam rem ipſam ingredior, cum duplici hominum genere mihi bifariam præfandum eſt. Diſputationem de prædeſtinatione, quum per ſe ſit aliquantum impedita, valde perplexam atque adeò periculoſam reddit hominum curioſitas: quæ nullis repagulis cohiberi poteſt quin & in vetitas ambages euagetur, & in ſublime ſe proripiat: nihil, ſi liceat, arcani, quod non ſcrutetur atque euoluat, Deo relictura. In hanc audaciam & improbitatem quum multos videamus paſſim ruere, & in iis quoſdam alioqui non malos: opportunè admonendi ſunt quis ſit in hac parte officii ſui modus. Primùm ergo meminerint, in prædeſtinationem dum inquirunt, ſe in diuinæ ſapientiæ adyta penetrare, quò ſiquis ſecurè ac confidenter prorumpat, nec quo ſuam curioſitatem ſatiet, aſſequetur, & labyrinthum ingredietur cuius nullum reperiet exitum. Neque enim æquum eſt vt quæ in ſeipſo abſcondita eſſe voluit Dominus, impune homo excutiat: & ſapientiæ ſublimitatem (quam adorari & non apprehendi voluit, vt per ipſam quoque admirabilis nobis foret) ab ipſa æternitate euoluat. Quæ nobis patefacienda cenſuit voluntatis ſuæ arcana, ea verbo ſuo prodidit. Cenſuit autem, quatenus noſtra intereſſe nobíſque conducere prouidebat.

Auguſt. homil. in Iohã.35 Iohã.16. b.12 2 Peruenimus in viam fidei, inquit Auguſtinus, eam conſtanter teneamns. Ipſa perducit ad cubiculum Regis, in quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ abſconditi. Non enim ipſe Dominus Chriſtus ſuis magnis & ſelectiſſimis diſcipulis inuidebat quum diceret, Multa habeo vobis dicenda: ſed non poteſtis portare nunc. Ambulandum eſt, proficiendum eſt, creſcendum eſt: vt ſint corda noſtra capacia earum rerum quas capere modò nõ poſſumus. Quòd ſi nos vltimus dies proficientes inuenerit, ibi diſcemus quod hic non potuimus. Hæc cogitatio ſi apud nos valeat, verbum Domini vnicam eſſe viam quæ ad inueſtigandum quicquid de eo teneri fas eſt nos deducat, vnicum eſſe lumen quod ad perſpiciendum quicquid de ipſo conſpici oportet nobis præluceat:

ceat: facilè nos ab omni temeritate retinebit ac cohibebit. Sciemus enim, vbi primùm verbi fines excesserimus, nobis extra viam & in tenebris esse cursum, in quo errare, labi, impingere identidem necesse sit. Sit igitur primùm nobis hoc præ oculis, aliam prædestinationis notitiam appetere quàm quæ verbo Dei explicatur, non minoris esse insaniæ, quàm siquis vel per inuium incedere, vel in tenebris cernere velit. Neque verò nos pudeat aliquid in ea re nescire vbi est aliqua docta ignorantia. Quin potiùs libenter ab eius scientiæ inquisitione abstineamus, cuius est cùm stulta, tum periculosa atque adeò exitialis affectatio. Quòd si nos solicitat ingenii lasciuia, semper illud, quo retundatur, opponere expediet, sicut nimium mellis non bonum est, ita inuestigationem gloriæ non cedere curiosis in gloriam. Est enim cur ab ea audacia absterreamur quæ nihil quàm in ruinam præcipitare nos potest. *Prou.25. d.27*

3 Sunt alii, qui dum huic malo mederi volunt, tantumnon sepeliri iubent omnem prædestinationis mentionem. sanè à qualibet eius quæstione, non secus atque à scopulo, refugere docent. Quorum tametsi iure in eo laudanda est moderatio, quòd tanta sobrietate delibanda censent mysteria: quia tamen nimis infra modum descendunt, parum proficiunt apud humanum ingenium, quod se coerceri non temere patitur. Ergo, vt hac quoque in parte legitimum finem teneamus, redeundum erit ad verbum Domini, in quo habemus certam intelligentiæ regulam. Est enim Scriptura, schola Spiritus sancti, in qua vt nihil prætermissum est scitu & necessarium & vtile, sic nihil docetur nisi quod scire conducat. Quicquid igitur de prædestinatione in Scriptura proditur, cauendum est ne ab eo fideles arceamus: ne videamur aut illos malignè fraudare Dei sui beneficio, aut Spiritum arguere ac suggillare qui ea vulgarit quæ vtile sit vllo modo supprimi. Permittamus, inquam, Christiano homini, cunctis qui ad eum diriguntur Dei sermonibus mentem auresque reserare, modò cum hac temperantia, vt quum primùm Dominus sacrum os clauserit, ille quoque viam sibi ad inquirendum præcludat. Hic optimus sobrietatis terminus erit, si non modò in discendo præeuntem semper sequamur Deum, sed ipso finem docendi faciente, sapere velle desinamus. Neque tanti est quod timent periculum, vt à Dei oraculis auertere animos ideo debeamus. Celebre est Solomonis dictum, gloriam esse Dei celare verbum. Sed quum de re qualibet hoc promiscuè non intelligi & pietas & sensus communis dictet: quærenda nobis distinctio est, ne modestiæ & sobrietatis prætextu bruta inscitia nobis placeat. Ea verò paucis à Mose verbis dilucidè exprimitur: Arcana, inquit, sua sunt Deo nostro: nobis autem & filiis nostris hæc manifestauit. Videmus enim vt studium doctrinæ Legis populo commendet tantùm à cælesti decreto, quia Deo placuit eam promulgare: populum verò eun- *Prou.25. a.2* *Deut.29. d.29*

dem contineat in iis cancellis, hac sola ratione quia fas non est mortalibus se in arcana Dei ingerere.

4 Arripiunt subitò, fateor, profani homines in prædestinationis materia quod vel carpant, vel cauillentur, vel allatrẽt, vel subsannent. At si nos absterret eorum procacitas, celanda erunt præcipua quæque fidei dogmata, quorum ferè nullum à blasphemia inuiolatum aut ipsi aut eorum similes relinquunt. Refractarium ingenium non minùs insolenter se efferet quum audierit tres in Dei essentia subesse personas, quàm si audiat Deum præuidisse quid de homine futurum esset quum crearet. Nec abstinebunt à cachinnis quum intellexerint paulùm supra quinque annorum millia effluxisse à creatione mundi. quærent enim cur tandiu otiosa fuerit ac sopita Dei virtus. Nihil denique proferetur quod non ludibriis suis impetant. Quò hæc sacrilegia compescamus, an de Filii & Spiritus diuinitate tacendum? an silendo transmittenda mundi creatio? Imò verò potentior est & in hac parte & vbique Dei veritas quàm vt impiorum maledicentiam reformidet. quemadmodum & Augustinus in opusculo De bono perseuerantiæ valide contendit. Videmus enim pseudoapostolos non potuisse efficere, veram Pauli doctrinam infamando ac criminando, vt eum ipsius puderet. Quod autem piis quoque mentibus periculosam esse dicunt totam hanc disputationem, quia sit exhortationibus aduersa, quia fidem quatefaciat, quia cor ipsum conturbet atque exanimet: inane est. Has ob causas redargui se solitum non dissimulat Augustinus quòd prædestinationem nimiùm liberè prædicaret. sed, quod illi promptum erat, abunde refellit. Nos autem, quià multæ & variæ huc ingeruntur absurditates, vnamquanque suo loco diluendam seruare maluimus. Tantùm illud in vniuersum obtinere apud eos cupio, vt quæ in occulto recondita Dominus reliquit, ne scrutemur: quæ in apertum protulit, ne negligamus: ne aut vna ex parte nimiæ curiositatis: aut ex altera, ingratitudinis damnemur. Nam & illud scitè ab Augustino dictum est, nos tutò Scripturam sequi posse, quæ velut materno incessu submissius graditur, ne infirmitatẽ nostrã deserat. Qui verò tam cauti sunt vel timidi vt prædestinationem obrutã cupiant, ne debiles animas conturbet: quonam obsecro colore tegent suam arrogantiam, quum obliquè Deum insimulent stultæ incogitantię, quasi periculum, cui prudenter occurrere sibi videntur, non præuiderit? Quisquis igitur prædestinationis doctrinam inuidia grauat, apertè maledicit Deo: acsi incõsideratè ei elapsum foret quod est Ecclesiæ noxium.

Cap. 15. vsque ad 20.

De bono perseue. cap. 14.

Li. 5. De Gene. ad literem.

5 Prædestinationem, qua Deus alios in spem vitæ adoptat, alios adiudicat æternæ morti, nemo, qui velit pius censeri, simpliciter negare audet: sed eam multis cauillis inuoluunt, præsertim verò qui præscientiam faciunt eius causam. Ac nos quidem vtranque in Deo statuimus: sed præpostere dicimus alteram alteri

alteri subiici. Præscientiam quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuò manere sub eius oculis: vt eius notitiæ nihil futurum aut præteritum, sed omnia sint præsentia. & sic quidem præsentia, vt non ex ideis tantùm imaginetur (qualiter nobis obuersantur ea quorum memoriam mens nostra retinet) sed tanquam ante se posita verè intueatur ac cernat. Atque hæc præscientia ad vniuersum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit quid de vnoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaq; prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. Hanc verò Deus non modò in singulis personis testatus est, sed specimen eius in tota Abrahæ sobole edidit, vnde palàm fieret, in eius arbitrio esse qualis cuiusque gentis futura sit conditio. Quum diuideret Altissimus gentes, & separaret filios Adam, pars eius fuit populus Israel, funiculus hæreditatis eius. Deut.32. b.8 Ante omnium oculos est segregatio: in Abrahæ persona, quasi in arido trunco, populus vnus aliis reiectis peculiariter eligitur: causa verò non apparet, nisi quòd Moses, vt posteris ansam gloriandi præcidat, gratuito tantùm Dei amore excellere eos docet. Liberationis enim hanc assignat causam, quòd Deus Patres dilexerit, & elegerit semen eorum post eos. Deut. 4. f.37 Expressius alio capite, Non quia reliquas gentes superastis numero, complacuit ei in vobis vt vos eligeret: sed quia dilexit vos. Deut. 7. b.8 Sæpius eadem apud ipsum admonitio repetitur, En Domini Dei tui cælum est, terra, & quæcunque in ea sunt: & tantummodo complacuit sibi in patribus tuis, & amauit eos, elegítque vos semen eorum. Deut.10. c.14 Item illis alibi sanctificatio præcipitur, quòd electi sint in populum peculiarem. Deut.23. a.5 Et alibi iterum dilectio asseritur esse protectionis causa. Quod etiam fideles vna voce prædicant, Elegit nobis hæreditatem nostram, gloriam Iacob quem dilexit. Psal.47. a.5 Dotes enim quibus ornati à Deo erant, omnes in gratuitum amorem transcribunt: non modò quia sciebant nullis eas meritis se adeptos, sed ne sanctum quidem Patriarcham ea fuisse virtute præditum vt sibi & posteris tantam honoris prærogatiuam acquireret. Et, quò validius conterat omnem superbiam, exprobrat nihil tale fuisse prometitos, quum populus sit contumax ac duræ ceruicis. Deut. 9. b.6 Sæpe etiam odiosè & probri loco hanc electionem Prophetæ Iudæis obiiciunt, quoniam ab ea turpiter desciuerant. Quicquid sit, nunc in medium prodeant qui Dei electionem volunt astringere vel dignitati hominum, vel operum meritis. Quum videant gentem vnam aliis omnibus præferri, audiant nullo respectu adductum fuisse Deum vt in paucos & ignobiles, deinde etiam prauos & immorigeros esset propensior: cum eóne litigabunt, quia tale misericordiæ documentum proferre voluit? Atqui neque obstreperis suis vocibus

opus eius impedient, nec conuiciorum lapides in cælum iactando, iustitiam eius ferient aut lædent. quin potiùs in eorum capita recident. Ad hoc etiam principium gratuiti fœderis reuocantur Israelitæ, vbi vel gratiæ Deo agēdæ sunt, vel spes in futurum tempus erigenda. Ipse fecit nos, & non ipsi nos (inquit Propheta) populus eius, & oues pascuorum eius. Non est superuacua negatio, quæ ad nos excludendos adiicitur, vt sciant bonorum omnium, quibus excellunt, Deum non modò esse authorem, sed à seipso causam sumpsisse, quia nihil in ipsis erat tanto honore dignū. Mero etiam Dei beneplacito contentos esse iubet, his verbis, Semen Abrahæ, serui eius: filii Iacob, electi eius. Et postquam continua Dei beneficia recensuit tanquam electionis fructus, tandem concludit, ita liberaliter egisse, quia recordatus est fœderis sui. Cui doctrinæ respondet totius Ecclesiæ canticum, Dextra tua & lumen vultus tui Patribus nostris dedit terram: quia complacitum tibi est in illis. Notandum verò est, vbi fit terræ mentio, symbolum esse visibile arcanæ segregationis, in qua continetur adoptio. Ad eandem gratitudinem populum hortatur Dauid, Beata gens cuius Iehouah est Deus, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Ad bonam spem verò animat Samuel, No deseret vos Deus propter magnum nomen suum: quando placuit ei vos sibi creare in populum. Quomodo & seipsum Dauid, dum impetitur eius fides, ad pugnam se armat: Beatus quem elegisti, habitabit in atriis tuis. Quia autem electio, in Deo abscondita, tam liberatione prima quàm secunda aliísque intermediis beneficiis sancita fuit, illuc trāsfertur verbum eligendi apud Iesaiam. Miserebitur Deus Iacob, & eliget adhuc de Israel. quia futurum tempus designans, collectionem residui populi, quem visus fuerat abdicasse, signum fore dicit stabilis firmæque electionis, quæ simul excidisse visa fuerat. Quum etiam alibi dicitur, Elegi te, & non abieci te: continuum insignis liberalitatis paternæ beneuolentiæ cursum commendat. Apertiùs apud Zachariam Angelus, Eliget adhuc Deus Ierusalem. quasi eam duriùs castigando reprobasset, vel exilium fuisset electionis interruptio: quæ tamen inuiolabilis manet, licet non semper appareant signa.

Psal. 95. 7, & 100.a.3
Psa.105. a.6
Ps.l.44. a.4
Psal.33. c.12
1. Sam. 12.d.22
Psal.65. a.5
Iesa. 14. a.1
Iesa.41. c 9
Zach. 2. d.12

6 Addendus est secundus gradus restrictior, vel in quo conspicua fuit Dei gratia magis specialis: quando ex eodē genere Abrahæ alios repudiauit Deus, alios in Ecclesia fouendo, se inter filios retinere ostendit. Ismael parem initiò gradum cum fratre Isaac adeptus erat: quia spirituale fœdus in eo non minus obsignatum fuerat symbolo Circuncisionis. Exciditur ille: deinde Esau: postremò innumera multitudo & totus ferè Israel. In Isaac vocatum fuit semen: eadem vocatio in Iacob durauit. Simile exemplum edidit Deus Saulem reprobando: quod etiam in Psalmo magnificè prædicatur, Repulit tribum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda. Quod aliquoties sacra historia repetit, quò meliùs

Psal.78. 67

melius in ista mutatione admirabile gratiæ Dei arcanum pateat. Vitio suo & culpa, fateor, exciderunt ab adoptione Ismael, Esau, & similes: quia apposita erat conditio, vt fideliter colerent Dei fœdus quod perfidè violarunt. Fuit tamen hoc singulare Dei beneficium, quòd eos reliquis Gentibus præferre dignatus fuerat: sicut dicitur in Psalmo, Non ita fecit aliis nationibus, nec iudicia sua manifestauit eis. Cæterùm hîc duos gradus notandos esse non temere dixi: quia iam in totius gentis electione ostendit Deus se in mera sua liberalitate nullis legibus astrictum: sed liberum esse, vt minimè ab eo exigenda sit æqualis gratiæ partitio: cuius inæqualitas ipsam verè esse gratuitam demonstrat. Ideo Malachias Israelis ingratitudinem amplificat, quòd non tantùm ex toto genere humano electi, sed etiam ex sacra domo in peculium segregati perfidè & impiè demum tam beneficum Patrem spernant. Nónne frater erat Esau Iacob? inquit. Atqui Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sumit enim Deus pro confesso, quum vterque esset progenitus ex sancto patre, & fœderis successor, denique ramus ex sacra radice: iam filios Iacob non fuisse vulgariter obstrictos, qui in illam dignitatem asciti fuerant. sed quum reiecto Esau primogenito, pater eorum, qui natura erat inferior, hæres factus esset, bis ingratos coarguit, ac conqueritur duplici illo vinculo non fuisse retentos.

Psal. 147. d. 20

Malach. 1. a. 2

7 Quanquam satis iam liquet Deum occulto consilio liberè quos vult eligere, aliis reiectis, nondum tamen nisi dimidia ex parte exposita est gratuita eius electio, donec ad singulas personas ventum fuerit, quibus Deus non modò salutem offert, sed ita assignat vt suspensa vel dubia non sit effectus certitudo. Hi in semine illo vnico censentur cuius meminit Paulus. nam etsi adoptio in manu Abrahæ fuit deposita, quia tamen multi ex posteris quasi putrida membra resecti sunt: vt efficax & verè stabilis sit electio, necesse est ascendere ad caput in quo electos suos cælestis Pater inter se colligauit, & sibi insolubili nexu deuinxit. Ita in adoptione generis Abrahæ enituit quidem liberalis Dei fauor, quem aliis negauit. in Christi tamen membris longè præstantior eminet vis gratiæ: quia capiti suo insiti nunquam à salute excidunt. Scitè itaque Paulus ex Malachiæ loco quem nuper citaui ratiocinatur, vbi Deus, interposito vitæ æternę pacto, populum quempiam ad se inuitat: specialem electionis modum in parte subesse, vt non omnes promiscua gratia efficaciter eligat. Quod dicitur, Iacob dilexi, pertinet ad totam sobolem Patriarchæ, quam Propheta illic opponit posteris Esau. Hoc tamen non obstat quominus in persona vnius hominis specimen electionis propositum nobis fuerit, quæ effluere non potest quin ad metam suam perueniat. Hoc Paulus vocari reliquias non frustra obseruat: quia experientia ostendit ex magna multitudine plerosque dilabi & euanescere, vt sæpius maneat exigua tantùm portio. Quòd autem generalis electio populi non

ſemper firma & rata ſit, in promptu ſe offert ratio: quia cum quibus paciſcitur Deus, non protinus eos donat Spiritu regenerationis, cuius virtute vſque in finem in fœdere perſeuerent: ſed externa mutatio abſque interiori gratiæ efficacia, quæ ad eos retinendos valida eſſet, medium quiddam eſt inter abiectionem humani generis, & electionem exigui piorum numeri. Hæreditas Dei vocatus eſt totus populus Iſrael, ex quo tamen multi fuerunt extranei: ſed quia non de nihilo pepigerat Deus ſe patrem & redemptorem illius fore, gratuitum ſuum fauorem potiùs reſpicit quàm perfidam multorum defectionem: per quos etiam non abolita fuit illius veritas. quia vbi ſibi reſiduum aliquid ſeruauit, vocationem eius apparuit eſſe abſque pœnitentia. Nam quòd ſibi Deus Eccleſiam ſubinde ex filiis Abrahæ potiùs quàm ex profanis gentibus collegit, rationem habuit fœderis ſui: quod ab ipſa multitudine violatum ad paucos reſtrinxit, ne prorſus intercideret. Denique communis illa adoptio ſeminis Abrahæ, viſibilis quædam imago fuit maioris beneficii quo Deus aliquos ex multis dignatus eſt. Hæc ratio eſt cur tam ſedulò diſcernat Paulus filios Abrahæ ſecundùm carnem à ſpiritualibus, qui exemplo Iſaac vocati ſunt: non quòd ſimpliciter eſſe Abrahæ filium res fuerit inanis & infructuoſa (quod non ſine fœderis contumelia diceretur) ſed quia immutabile Dei conſilium, quo ſibi prædeſtinauit quos voluit, efficax demum per ſe his ſolis poſterioribus in ſalutem fuit. Donec autem productis Scripturæ locis quid ſentiendum ſit liqueat, ne in vtranuis partem ſibi præiudicium afferant lectores moneo. Quod ergo Scriptura clarè oſtendit, dicimus, æterno & immutabili conſilio Deum ſemel conſtituiſſe quos olim ſemel aſſumere vellet in ſalutem, quos rurſum exitio deuouere. hoc conſilium quoad electos in gratuita eius miſericordia fundatum eſſe aſſerimus, nullo humanæ dignitatis reſpectu. quos verò damnationi addicit, his iuſto quidem & irreprehenſibili, ſed incomprehenſibili ipſius iudicio, vitæ aditum præcludi. Iam verò in electis vocationem ſtatuimus, electionis teſtimonium. Iuſtificationem deinde, alterum eius manifeſtandæ ſymbolum, donec ad gloriam in qua eius complementum extat peruenitur. Quemadmodum autem vocatione & iuſtificatione electos ſuos Dominus ſignat, ita reprobos vel à notitia ſui nominis, vel à Spiritus ſui ſanctificatione excludendo, quale maneat eos iudicium iſtis veluti notis aperit. Multa hîc prætéribo figmenta, quæ ad euertendam prædeſtinationem commenti ſunt ſtulti homines. Non enim refutatione indigent, quæ ſimulac proferuntur, ſuam ipſa falſitatem abunde redarguunt. In iis tantùm immorabor vel de quibus inter doctos diſceptatur, vel quæ difficultatem ſimplicibus adferre poſſint, vel quæ ſpecioſè ad ſuggillandam Dei iuſtitiam prætendit impietas.

Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.

CAPVT XXII.

HAEC omnia quæ posuimus controuersia apud multos non carent, maximè gratuita fidelium electio: quæ tamen labefactari non potest. Vulgò enim existimant Deum, provt cuiusque merita fore præuidet, ita inter homines discernere. quos ergo sua gratia fore non indignos præcognoscit, eos in filiorum locum cooptare: quorum ingenia ad malitiam & impietatem propensura dispicit, eos mortis damnationi deuouere. Sic interposito præscientiæ velo electionem non modò obscurant, sed originem aliunde habere fingunt. Neque hæc vulgò recepta opinio solius vulgi est: habuit enim sæculis omnibus magnos authores. Quod ingenuè fateor, nequis causæ nostræ magnopere obfuturum confidat si eorum nomina contrà opponantur. Certior est enim hîc Dei veritas quàm vt concutiatur, clarior quàm vt obruatur hominum authoritate. Alii verò neque in Scriptura exercitati, neque vllo suffragio digni, maiori improbitate sanam doctrinam lacerant quàm vt tolerabilis sit eorum proteruia. Quia Deus eligens suo arbitrio quosdam, alios præterit, litem ei intendunt. Verùm si res ipsa nota est, quid proficient contra Deum iurgando? Nihil docemus quod vsu compertum non sit, Deo quibus vult gratiam suam erogare liberum semper fuisse. Non quæram vnde aliis posteritas Abrahæ præcelluerit, nisi ex illa dignatione cuius extra Deum causa non inuenitur. Respondeant cur homines sint magis quàm boues aut asini. quum in manu Dei esset canes ipsos fingere, ad imaginem suam formauit. Concedéntne brutis animalibus de sua sorte cum Deo expostulare, quasi iniustum sit discrimen? Certè prærogatiua quam nullis meritis adepti sunt, eos potiri nihilo æquius est quàm Deum sua beneficia pro iudicii sui mensura variè distribuere. Si ad personas transiliant, vbi magis odiosa illis est inæqualitas, saltem ad Christi exemplum debebunt expauescere, ne de sublimi hoc mysterio tam securè garriant. Concipitur ex semine Dauidis mortalis homo: quibus virtutibus promeritum fuisse dicent vt in ipso vtero fieret caput Angelorum, vnigenitus Dei filius, imago & gloria Patris, lux, iustitia & salus mundi? Hoc prudenter animaduertit Augustinus, in ipso Ecclesiæ capite lucidissimum esse gratuitæ electionis speculum, ne in membris nos conturbet, nec iustè viuendo factum esse Filium Dei, sed gratis tanto honore fuisse donatum, vt alios postea faceret donorum suorum consortes. Hîc siquis quærat cur non alii quod ille, vel cur ab illo nos omnes tam longo interuallo distemus, cur nos omnes corrupti, ille puritas: non modò vesaniam suam, sed impudentiam suam quoque simul prodet. Quòd si pergunt velle Deo liberum ius eligendi ac reprobandi eripere, simul etiam quod datum est Christo

Aug. De corre. & gratia ad Valentinũ, ca. 15. Itẽ de bono perseuerãtiæ, cap. vlti. Augusti. de verbis Apo. Sermo. 8.

auferant. Iam quid de vnoquoque pronuntiet Scriptura operæ-
Ephes. 1. a.4 pretium est attendere: Paulus quum docet nos in Christo electos fuisse ante mundi creationem, omnem certè dignitatis nostræ respectum tollit. perinde enim est ac si diceret, quoniam in vniuerso Adæ semine nihil electione sua dignum reperiebat cælestis Pater, in Christum suum oculos conuertisse: vt tanquam ex eius corpore membra eligeret quos in vitæ consortium sumpturus erat. Valeat igitur apud fideles hæc ratio, ideo nos in Christo fuisse in cælestem hæreditatem adoptatos, quia in nobis ipsis non eramus tantæ excellentiæ capaces. Quod & alibi quoque notat, quum hor-
Coloss. 1. b.12 tatur ad gratiarum actionem Colossenses, ex eo quòd diuinitus redditi fuerint idonei ad participandam sortem sanctorum. Si gratiam istam Dei, vt idonei ad gloriam futuræ vitæ obtinendam reddamur, præcedit electio: quid iam reperiet in nobis Deus ipse quo ad nos eligendos moueatur? Apertiùs etiamnum altera eius
Ephes. 1. a.4 sententia quod volo exprimetur. Elegit nos, inquit, antequam iacerentur mundi fundamenta, secundùm beneplacitum voluntatis suæ, vt essemus sancti & immaculati, & irreprehensibiles in conspectu ipsius. Vbi Dei beneplacitum quibuslibet nostris meritis opponit.

2 Quò solidior sit probatio, singulas eius loci partes notare operæpretium est, quę simul connexæ nihil dubitationis relinquunt. Electos nominans, minimè dubium est quin fideles compellet, sicuti etiam mox asserit. quare nimis fœdo commento deprauant nomen illud qui ad ætatem detorquent qua publicatum fuit Euangelium. Electos fuisse dicens ante creatum mundum, omnem dignitatis respectum tollit. Quę enim discriminis ratio inter eos qui nondum erant, & qui deinde in Adã pares futuri erant? Iam si electi in Christo, sequitur non modò vnumquemque extra se, sed etiam alios ab aliis segregatos, quando videmus non omnes esse Christi membra. Quod additur fuisse electos, vt essent sancti, errorem apertè refutat qui electionem ex præscientia deducit, quando reclamat Paulus, quicquid virtutis in hominibus apparet, electionis esse effectum. Iam si causa superior quæritur, respondet Paulus Deum ita prædestinasse, & quidem pro voluntatis suæ beneplacito. Quibus verbis euertit quæcunque in seipsis imaginantur homines electionis suæ media. nam & quæcunque ad spiritualem vitam beneficia confert Deus, ex hoc vno fonte manare docet, quia elegit quos voluit Deus, &, antequam nati essent, gratiam qua dignari eos volebat, seorsum illis repositam habuit.

3 Vbicunque verò regnat hoc Dei placitum, nulla in considerationem veniunt opera. Antithesin quidem hîc non prosequitur, sed subaudienda est, qualis alibi explicatur ab ipsomet. Vocauit
2. Tim. 1. c.9 nos, inquit, vocatione sancta, non secundùm opera nostra, sed secundùm propositum suum, & gratiam quæ data est nobis à Christo ante tẽpora secularia. Et iam ostendimus in eo quod sequitur,

Vt

Vt essemus sancti & immaculati, scrupulum omnem adimi. Dic enim, Quoniam futuros præuidit sanctos, ideo elegit: & ordinem Pauli inuertes. Sic ergo colligere tutò potes, Si elegit nos vt sancti essemus, non elegit quia futuros tales præuidebat. Pugnant enim inter se hæc duo, habere pios ab electione vt sancti sint, & ad eam ratione operum peruenire. Neque valet hîc cauillum quò subinde confugiunt, nullis præcedentibus meritis Dominum rependere electionis gratiam, futuris tamen cōcedere. Quum enim dicitur electos fuisse fideles vt sancti essent: simul innuitur, quæ in ipsis futura erat sanctitas, ab electione habuisse exordium. Et quomodo quadrabit istud verbum, quæ ab electione deriuantur, electioni causam dedisse? Idipsum quod dixerat, videtur magis postea confirmare, vbi ait, Secundùm propositum voluntatis suæ, quod proposuerat in semetipso. siquidem Deum in semetipso propofuisse, perinde valet acsi diceretur nihil extra se cōsiderasse, cuius rationem in decernendo haberet. Itaq; protinus subiicit huc pertinere totam electionis nostræ summam, vt simus in laudem diuinæ gratiæ. Certè Dei gratia nō sola prędicari in electione nostra meretur, nisi hæc gratuita sit. Porrò hæc gratuita non erit, si in suis eligendis Deus ipse qualia sint futura cuiusque opera reputat. Proinde quod suis discipulis dicebat Christus, in vniuersum valere inter omnes fideles comperitur, Non vos me elegistis: sed ego elegi vos. Vbi non præterita tantùm merita excludit, sed nihil habuisse in seipsis significat cur eligerentur, nisi sua misericordia anteuertisset. Quomodo & illud Pauli intelligendum, Quis prior dedit illi, & retributionem accipiet? Siquidem ostendere vult sic Dei bonitatem homines præuenire, vt nihil apud ipsos nec præteritum, nec futurum reperiat, quo ipsis concilietur.

Ephes.1. a.5 — *Iohā.15. c.16* — *Rom.11. d.35*

4 Iam ad Romanos, vbi argumentum hoc & repetit altiùs, & fusiùs prosequitur, negat omnes esse Israelitas qui progeniti sunt ab Israele: quia etsi iure hæreditario omnes essent benedicti, successio tamē non ad omnes peræque transibat. Origo huius disputationis erat ex superbia fallacíque gloriatione Iudaici populi. nam quum sibi Ecclesię nomen assererent, volebant à suo arbitrio pendere fidem Euangelii. Sicuti hodie libenter Papistæ fictitio hoc colore se in Dei locum substituerent. Paulus, quanuis concedat sanctam esse Abrahæ progeniem ratione fœderis, contēdit tamen extraneos esse in ea plerosque: neque id modò quia degenerent, vt fiant ex legitimis adulterini: sed quia in summo fastigio emineat ac regnet specialis Dei electio, quæ sola ratam illius adoptionem facit. Si alios sua pietas stabiliret in spe salutis, alios abdicaret sola sua defectio: stultè profectò & absurdè Paulus ad arcanā vsque electionē lectores eueheret. Iam si Dei volūtas (cuius causa extra ipsum neq; apparet neq; quærēda est) alios ab aliis discernit, vt non omnes filii Israel sint veri Israelitæ, frustra cuiusque cōditio in seipso initium habere fingitur. Lōgiùs deinde rem prosequitur

Rom.9. b.6

ſub exemplo Iacob & Eſau. nam quum ambo eſſent filii Abrahæ, pariter incluſi in vtero matris, primogenituræ honorem transferri ad Iacob,portento ſimilis fuit mutatio:qua tamen Paulus contendit teſtatam fuiſſe electionem vnius, & alterius reprobationem. Quæritur origo & cauſa,quam præſcientiæ doctores in hominum virtutibus & vitiis expoſitã eſſe volũt. Hoc enim illis facile compendium eſt,Deum monſtraſſe in perſona Iacob, ſe gratia ſua dignos eligere:in perſona Eſau, ſe repudiare quos præuidet indignos: ſiquidem audacter illi. Paulus autem quid:Quum nondum nati eſſent,nec quippiam boni aut mali feciſſent,vt ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret,non ex operibus,ſed ex vocante dictum eſt,Maior ſeruiet minori:ſicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi,Eſau autem odio habui. Siquid valeret præſcientia in hoc fratrum diſcrimine,importuna certè fieret temporis mentio. Demus Iacob fuiſſe electum, quia futuris virtutibus parta ei fuit dignitas: quorſum diceret Paulus nondum fuiſſe natum? Iam hoc inconſideratè additum foret,nihildum boni feciſſe: quia in promptu erit exceptio,nihil Deum latêre, atque ita pietatem Iacob coram ipſo fuiſſe præſentem. Si opera conciliant gratiam, ſuum illis pretium meritò iam tunc conſtare debuit ante natum Iacob, perinde acſi adoleuiſſet. Atqui in expediendo nodo pergit Apoſtolus, docétq; adoptionem Iacob,non ex operibus profectam eſſe, ſed ex vocatione Dei.In operibus futurum vel præteritum tempus non interponit: deinde præcisè ea opponit Dei vocationi, vno poſito alterum diſertè euertere volens. acſi diceret:conſiderandum eſſe quid Deo placuerit, non quid attulerint ex ſeipſis homines. Poſtremò certum eſt Electionis & Propoſiti vocibus, quaſcunque comminiſci homines ſolent cauſas extra arcanum Dei conſilium, ab hac cauſa remoueri.

Ibidem c.11

5 Quidnam ad hæc obſcuranda prætexent qui operibus vel præteritis vel futuris locum aliquem in electione aſſignant? Hoc enim eſt prorſus eludere quod contendit Apoſtolus, non ex aliqua operum ratione,ſed ex mera Dei vocatione pendêre fratrum diſcrimen: quia inter nondum natos conſtitutum fuerit. Neque verò eum latuiſſet iſtorum argutia,ſiquid ſolidi habuiſſet:ſed quia optimè nouerat in homine Deum præuidere nihil boni poſſe, niſi quod electionis ſuæ beneficio iam priùs largiri ſtatuerit: non confugit ad præpoſterum illum ordinem,vt opera bona cauſæ ſuæ præferat. Habemus ex verbis Apoſtoli, ſolius diuinæ electionis arbitrio fundatam eſſe fidelium ſalutem. neque illum fauorem operibus conciliari,ſed ex gratuita vocatione prouenire. Habemus & eius rei propoſitam quaſi ὑποτύπωσιν. Fratres ſunt Eſau & Iacob, iiſdem geniti parentibus, eodem adhuc vtero concluſi, nondum editi in lucem. In illis omnia paria, diuerſum tamen de illis Dei iudicium. Alterum enim aſſumit, alterũ reiicit. Sola erat primogenitura, cuius iure alter alterum præcederet. Atqui, illa

quoque

quoque præterita, iuniori defertur quod negatur maiori. Imò in aliis quoque destinato consilio primogenituram videtur semper contempsisse Deus, vt omnem gloriandi materiam carni præcideret. Repudiato Ismaele animũ ad Isaac adiicit Postposito Manasse, Ephraim magis honorat.

6 Quòd si quispiam interpellet, ab istis inferioribus & minutis beneficiis non statuendum esse de summa futuræ vitæ: vt qui in primogenituræ honorem euectus fuerit, ideo reputetur in cæli hæreditatem cooptatus (sunt enim plurimi qui ne Paulo quidem parcant, quasi ad alienum sensum Scripturam detorserit in his testimoniis citandis:) Respondeo sicut antehac, nec incogitantia lapsum fuisse Apostolum, nec Scripturæ testimoniis sponte fuisse abusum. Sed videbat (quod ipsi considerare non sustinent) voluisse Deum spiritualem Iacob electionem, quæ apud inaccessum eius tribunal alioqui latebat, terreno symbolo declarare. Nisi enim cõcessam illi primogenituram ad futurum sæculum referimus, inanis fuerit & ridicula benedictionis species, ex qua nihil ei accesserit præter multiplices ærumnas, incommoda, triste exilium multásque tristitiæ & curarum acerbitates. Quum ergo Paulus citra dubitationem, Deum externa benedictione testificatum cerneret quam in regno suo spiritualem & minimè caducam seruo suo parauerat: non dubitauit, ad hanc comprobandam, ex illa petere argumentum. Tenendum etiam illud memoria, terræ Chanaam annexum fuisse cælestis domicilii pignus: vt dubitari minimè debeat Iacob cum Angelis insitum fuisse in Christi corpus, vt eiusdem vitæ socius esset. Eligitur ergo Iacob, Esau repudiato, & Dei prædestinatione discernitur, à quo nullis meritis differebat. Causam si quæres, hanc reddit Apostolus, Quia Mosi dictum sit, *Rom.9.*
Miserebor cuius miserebor: & miseratione dignabor quemcun- *c.15*
que miseratione dignabor. Et quid hoc, quæso, sibi vult? Nempe clarissimè Dominus pronuntiat, nullam hominibus benefaciendi rationem in ipsis se habere: sed à sola sua misericordia sumere. ideóque suum esse opus suorum salutem. Quum tuam in se vno salutem Deus statuat, cur ad teipsum descendes? Quum vnam tibi suam misericordiam assignet, cur ad propria merita decurres? Quum tuam cogitationem in sua miseratione contineat, cur ad operum tuorum intuitum partem reflectes? Itaque ad minorem illum populum venire necesse est, quem Paulus alibi *Rom.11.*
præcognitum fuisse Deo scribit: non, qualiter isti imaginantur, *a.2*
præscire ex otiosa specula quæ non facit: sed quo sensu sæpe legitur. Nam certè quum dicit Petrus apud Lucam, Christum defi- *Act.2.d*
nito consilio & præscientia Dei fuisse morti addictum, non spe- *23*
culantem Deum inducit, sed salutis nostræ authorem. Sic & idem Petrus, electos iuxta præcognitionem Dei fuisse dicens fideles *1.Petr.1.*
ad quos scribit, propriè exprimit arcanam illam prædestinatio- *a.2*
nem, qua Deus filios sibi quos voluit signauit. Et propositum

quod loco synonymi coniungit, quum vbique fixam (vt vulgò loquuntur) determinationem exprimat, Deum haud dubiè, dum author est nostræ salutis, non egredi extra seipsum docet. Quo sensu in eodem capite Christum dicit agnum fuisse præcognitum ante mundi creationem. Quid enim insulsius aut frigidius quàm Deum è sublimi spectasse vnde ventura esset humano generi salus? Populus ergo præcognitus tantundem Paulo valet atque exigua portio turbæ permixta, quæ falsò Dei nomen obtendit. Alibi
2.Tim.2. c.19 quoque Paulus, vt eorum iactantiam retundat qui sibi larua tantùm obtecti, primas inter pios coram mundo arrogant, dicit Deum cognoscere qui sui sint. Denique illa voce duplicem nobis populum designat Paulus, vnum ex toto genere Abrahæ: alterum verò inde segregatum, & qui sub oculis Dei reconditus, hominum conspectum latet. Nec dubium est sumpsisse hoc ex Mose, qui Deum quibus voluerit misericordem fore affirmat (quanuis de electo populo sermo esset, cuius æqualis erat in speciem conditio) perinde ac si diceret, in communi adoptione inclusam esse apud se singularem erga aliquos gratiam instar sanctioris thesauri: nec obstare commune fœdus quominus paucitas illa communi ordine eximeretur: atque huius rei liberum dispensatorem & arbitrum facere se volens, pręcisè negat se vni potiùs quàm alteri fore misericordem nisi quia ita lubuerit. quia vbi quærenti misericordia occurrit, etsi repulsam non patitur ille quidem, fauorem tamen, cuius laudem sibi vendicat Deus, aut pręuenit, aut ex parte sibi acquirit.

7 Nunc de re tota pronũtiet supremus cognitor ac magister. Tantam in suis auditoribus duritiem cernens, vt apud turbam verba propè sine fructu funderet, vt medeatur huic scandalo, ex-
Iohan.6. d.37 clamat, Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet. Hæc enim est voluntas Patris, vt quicquid dederit mihi non perdam ex eo quicquam. Obserua à Patris donatione fieri initium, vt in Christi fidem ac clientelam tradamur. Reuoluet hîc fortè quispiã circulum atque excipiet, censeri in Patris peculio eos duntaxat quorum voluntaria ex fide fuit deditio. Atqui in eo tantùm laborat Christus, etiamsi defectiones ingentium turbarum totum mundum concutiant, firmum tamen cælísque ipsis stabilius fore consilium Dei ne vnquam labascat electio. Electi dicuntur antę fuisse Patris quàm eos donaret vnigenito Filio. Quæritur an natura: imò qui alieni erant, trahendo suos facit. Maior inest Christi verbis
Iohan.6. e.44 claritas quàm vt tergiuersando vllis nebulis obduci queat. Nemo (inquit) potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Qui autem audiuit & didicit à Patre, ille ad me venit. Si promiscuè omnes coram Christo genu flecterent, communis esset electio: nunc
Iohã.17. b.9 in paucitate credentium manifesta apparet diuersitas. Itaque postquam discipulos qui sibi dati sunt, asseruit Christus fuisse Dei patris peculium, paulò pòst addit, Non pro mundo rogo, sed pro
his

his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Vnde fit vt totus mundus ad suum creatorem non pertineat, nisi quòd à maledictione, & ira Dei ac morte æterna non multos eripit gratia, qui alioqui perituri erant: mundum autem in suo interitu, cui destinatus est, relinquit. Interea quanuis se medium Christus inferat, sibi tamen ius eligendi communiter vendicat cum Patre. Non de omnibus, in- *Iohā. 13.*
quit, loquor: scio quos elegerim. Si quis roget vnde elegerit, alibi *b.18*
respondet, Ex mundo, quem à precibus suis excludit vbi discipu- *Iohā. 15.*
los Patri commendat. Hoc quidem tenendum est, vbi affirmat se *c.19*
scire quos elegerit, speciem aliquam notari in genere humano: deinde non distingui qualitate suarum virtutum, sed cælesti decreto. Vnde sequitur, nullos proprio marte vel industria excellere, quando se Christus electionis facit authorem. Nam quod alibi Iudam inter electos numerat, quum Diabólus esset, hoc tantùm refertur ad munus Apostolicum: quod etsi illustre speculū est fauoris Dei, (sicuti in sua persona toties agnoscit Paulus) non tamen spem in se continet æternæ salutis. Potuit ergo Iudas, quum perfidè Apostolatum gereret, Diabolo esse deterior: sed quos inseruit semel Christus in corpus suum, eorum neminem perire finet: quia *Iohā. 10.*
in conseruanda eorum salute quod pollicitus est præstabit: nem- *e.28*
pe exeret Dei potentiam quæ maior omnibus est. Nam quod alibi dicit, Pater ex his quos dedisti mihi nemo periit nisi filius per- *Iohā. 17.*
ditionis, etsi καταχρηστικὴ est loquutio, nulla tamen ambiguitate la- *b.12*
borat. Summa est, Deum gratuita adoptione creare quos vult habere filios: eius verò intrinsecam esse in ipso causam: quia arcano suo beneplacito contentus est.

8 At Ambrosius, Origenes, Hieronymus censuerunt, Deum suam gratiam inter homines dispensare prout ea quenque bene vsurum præuiderit. Adde & Augustinum in ea fuisse aliquando *Lib. Re-*
sententia: sed quum meliùs in Scripturæ cognitione profecisset, *tract. 1.*
non retractauit modò vt euidenter falsam, sed fortiter confuta- *cap. 11*
uit. Quin & post rétractationem, Pelagianos perstringens, quòd in eo errore persisterent: Quis istum, inquit, acutissimum sensum *Epist. ad*
Apostolo defuisse non miretur? Nam quum rem stupendam pro- *Sixtum*
posuisset de illis nondum natis, & deinde sibi quæstionem obii- *106*
ceret: Quid ergo? nunquid est iniquitas apud Deum? erat locus vt responderet Deum præuidisse vtriusque merita: non tamen hoc dicit, se ad Dei iudicia & misericordiam confugit. Et alibi, quum omnia ante electionem merita sustulisset: Hic certè, inquit, vacat *Hom. in*
vana illorum ratiocinatio qui præscientiam Dei defendunt contra *Iohan. 8*
gratiam Dei: & ideo dicunt nos electos ante mundi constitutionem, quia præsciuit Deus futuros nos bonos, non seipsum nos facturum bonos. Non hoc dicit qui dicit, Non vos me elegistis, sed *Iohā. 15.*
ego elegi vos. Nam si propterea nos elegisset, quia bonos futuros *e.16*
præsciuerat: simul etiam præsciuisset quòd eramus eum electuri, & quæ in eam rem sequuntur. Valeat Augustini testimonium

apud eos qui libenter in patrum authoritate acquiescunt. Quanquam non patitur Augustinus se à reliquis disiungi: sed claris testimoniis diuortium hoc, cuius inuidia grauabant eum Pelagiani, ostendit falsum esse. Citat enim ex Ambrosio (lib. de Præd. sanct. cap.19.)Christus quem miseratur vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. sed Deus quos dignatur vocat: & quem vult, religiosum facit. Si ex Augustino integrum volumen contexere libeat, lectoribus ostendere promptum esset, mihi nonnisi eius verbis opus esse: sed eos prolixitate onerare nolo. Sed age, fingamus ipsos non loqui: ad rem ipsam intendamus. Difficilis quæstio mota erat, Num iustè faceret Deus, qui certos homines sua gratia dignaretur. qua se vno verbo expedire Paulus poterat, si operum respectum obtendisset. Cur ergo id non facit: quin sermonem potiùs continuat qui in eadem difficultate versetur? Cur, nisi quia non debuit? non enim obliuionis vitio laborabat Spiritus sanctus, qui per os eius loquebatur. Nullis ergo ambagibus respondet, Ideo suis electis fauere Deum, quia velit: ideo misereri, quia velit. *Exo.33.d.19* Perinde enim valet oraculum, Miserebor cuius miserebor: & miseratione complectar quem miseratione complectar: acsi diceretur, Deum non alia ratione ad misericordiam moueri, nisi quia misereri velit. Verum ergo manet illud Augustini, Gratiam Dei non inuenire eligendos, sed facere. *Homil. in Iohā. 38. Epist. 106*

9 Ac ne illam quidem Thomæ argutiam moramur, præscientiam meritorum non ex parte quidem actus prædestinantis, esse prædestinationis causam: ex parte autem nostra, quodammodo sic vocari posse, nempe secūdùm particularem prædestinationis æstimationem. vt quum dicitur Deus prædestinare homini gloriam ex meritis, quia gratiam ei largiri decreuit qua gloriam mereatur. *In 1. Sēt. Tract. 25. quæst. 23* Quum enim nihil in electione nisi meram bonitatem velit nos intueri Dominus, siquis plus aliquid prospicere hîc cupiat, præpostera erit affectatio. Quòd si certare subtilitate libeat, non deest quo istam Thomæ argutiolam retundamus. Ipse contendit, gloriam electis quodammodo prædestinari ex meritis: quia gratiam illis prędestinat Deus qua gloriam mereantur. Quid si contrà excipiam, prædestinationem ad gratiam electioni ad vitam subseruire, esséque eius veluti pedissequam? gratiam iis prædestinari quibus glorię possessio iamdiu assignata sit: quia in iustificationem ex electione filios suos adducere Domino placeat? Inde enim sequetur, prædestinationem gloriæ causam potiùs esse prædestinationis gratiæ, quàm è conuerso. Sed valeant hæc certamina, vt sunt superuacua inter eos qui satis sapientiæ sibi in verbo Dei esse ducēt. verè enim illud ab Ecclesiastico scriptore olim dictum fuit, qui Dei electionem meritis assignant, eos plusquam oportet sapere. *Ambros. de voca. Gent. li. 1. cap. 2*

10 Obiiciunt nōnulli, Deū sibi fore cōtrarium, si vniuersaliter omnes ad se inuitet, paucos verò electos admittat. Sic promissionum vniuersitas discretionem specialis gratiæ, secundū eos, tollit.

atque

atque ita loquuntur moderati quidam homines, non tam opprimendæ veritatis causa, quàm vt spinosas quæstiones arceant, ac frænent multorum curiositatem. Laudabilis voluntas: sed consilium minimè probandum: quia nunquam excusabilis est tergiuersatio. Eorum verò qui proteruiùs insultant, nimis certè putidum cauillum, vel nimis pudendus error. Quomodo Scriptura hæc duo conciliet, externa prædicatione vocari omnes ad pœnitentiam & fidem, neque tamen omnibus dari resipiscentiæ & fidei spiritum, alibi explicui, & mox aliquid repetēdum erit. Iam quod postulant illis nego, vt duobus modis falsum est. nam qui minatur, dum super vrbem vnam pluet, siccitatem fore super alteram: qui famem doctrinæ alibi denuntiat, non obstringit se certa lege vt æqualiter vocet omnes. Et qui Paulum vetās in Asia verbum facere, & eundem à Bithynia auertens in Macedoniam trahit, sui iuris esse demonstrat, thesaurū hunc quibus visum est distribuere. Per Iesaiam tamen apertius demonstrat quomodo electis peculiariter salutis promissiones destinet. nam de illis tantùm, non autem indifferenter de toto genere humano, prædicat sibi fore discipulos. Vnde constat perperam quibuslibet prostitui salutis doctrinam vt efficaciter prosit, quæ solis Ecclesiæ filiis seorsum reposita esse dicitur. Hoc in præsentia sufficiat, quanuis generaliter omnes compellet vox Euangelii, rarum tamen esse fidei donum. Causam assignat Iesaias, quòd non omnibus patefiat brachium Dei. Si diceret Euangelium malignè & peruersè contemni, quia audire pertinaciter multi recusāt: valeret fortè hic color de vniuersali vocatione. Neque verò Prophetæ consilium est extenuare hominum culpam, vbi cæcitatis fontem esse tradit quòd Deus non dignetur illis brachium suum patefacere: tantùm admonet, quia fides singulare donum est, externa doctrina aures frustra verberari. Scire autem ex doctoribus istis velim, soláne prædicatio filios Dei faciat, an fides. Certè quum dicitur Iohannis primo, Quicunque credunt in Filium Dei vnigenitum, filios Dei ipsos quoque fieri, non confusa illic ponitur congeries: sed specialis ordo datur fidelibus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. At fidei (inquiunt) mutuus est cum verbo consensus. nempe vbicunque est fides. Sed semen inter spinas cadere, vel in locis lapidosis nouum non est: non solùm quia maior pars cōtumax reipsa apparet aduersùs Deum, sed quia non omnes oculis & auribus sunt præditi. Quomodo igitur conueniet, Deum ad se vocare quos scit non venturos? Respondeat pro me Augustinus. Disputare vis mecum? Mirare mecum, & exclama, O altitudo. Ambo cōsentiamus in pauore, ne in errore pereamus. Adde quòd si electio, teste Paulo, fidei mater est, in eorum caput retorqueo argumentum, ideo non esse generalem fidem, quia specialis est electio. Nam à serie causarum & effectuum facilè colligitur, vbi dicit Paulus nos esse refertos omni benedictione spirituali, sicuti nos

Amos 4. b.7, & 8.d.11
Act. 16. b.6
Iesa.8.c. c.16
Iesa. 53. a.1
Iohan.1. b.12
Aug. de ver. Apo. Serm.11
Eph. 1.a.

elegerat Deus ante mundi creationem: ideo non omnibus esse communes has diuitias, quia elegit Deus tantùm quos voluit. Hęc
Titi 1.a.1 ratio est cur alibi fidem electorum commendet, ne quisquam putetur fidem sibi proprio motu acquirere, sed penes Deum resideat hæc gloria, illuminari ab eo gratis quos antè elegerat. Rectè enim
Ad Tho. præp. sit. Beneriæ, epist. 107 Bernardus, Amici (inquit) seorsum audiunt, quibus & loquitur, Nolite timere pusille grex: quia vobis datum est nosse mysterium regni cælorum. Qui sunt hi? Vtique quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini Filii sui. magnum secretúmque innotuit consilium, Nouit Dominus qui sui sint: sed quod notum erat Deo, manifestatum est hominibus: nec alios sanè dignatur tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos fore suos præsciuit & prædestinauit. Paulo pòst concludit, Misericordia Dei ab æterno vsque ad æternum super timentes eum: ab æterno, ob prædestinationem, in æternum, ob beatificationem: altera principium, altera finem nesciens. Sed quid Bernardum citare testem opus est, quando ex Magistri ore audimus, non alios videre nisi qui sunt ex Deo?
Iohan.6. e.46 Quibus verbis significat, eos omnes qui ex Deo non sunt regeniti, ad splendorem vultus eius obstupescere. Ac electioni quidem aptè coniungitur fides, modò secundum gradum teneat. Quem ordi-
Ibi.d.39 nem clarè exprimunt alibi Christi verba, Hæc est voluntas Patris, vt non perdam quod dedit. Hæc ènim voluntas eius est vt quisquis credit in Filium, non pereat. Si omnes vellet saluos, custodem illis præficeret Filium, & omnes in eius corpus sacro fidei vinculo insereret. Nunc constat fidem singulare esse paterni amoris pignus, fi-
Iohã.10. a.4 liis quos adoptauit reconditum. Ideo Christus alibi dicit, oues sequi pastorem, quia nouerunt vocem eius: alienum verò non sequi, quoniam non agnoscunt vocem alienorum. Vnde autem ista discretio, nisi quia diuinitus perforatæ sunt illis aures? Nemo enim
Ibid.f.29 se ouem facit, sed formatur cælesti gratia. Vnde & salutem nostram Dominus perpetuò certam & tutam fore docet: quia insuperabili Dei potentia custoditur. Proinde concludit, incredulos
Ibi.e.26 non esse ex ouibus suis: nempe quia non sunt ex eorum numero quos Deus sibi per Iesaiam pollicitus est fore discipulos. Porrò quia testimoniis quæ citaui exprimitur perseuerantia, inflexibilem electionis constantiam simul testantur.

11 Nunc de reprobis, quos simul illic coniungit Apostolus. Vt
Rom.9. c.13 enim Iacob, nihildum bonis operibus promeritus, assumitur in gratiam: sic Esau, nullo adhuc scelere inquinatus, odio habetur. Si ad opera conuertimus oculos, iniuriam irrogamus Apostolo, quasi idipsum quod nobis perspicuum est non viderit. Porrò non vidisse conuincitur, quãdo hoc nominatim vrget, quum nihildum boni aut mali designassent, alterum electum, alterum reiectum: vt probet diuinæ prædestinationis fundamentum in operibus non esse. Deinde vbi obiectionem mouit num iniquus sit Deus, illud quod certissimum & apertissimum fuisset iustitiæ eius patrocinium,

nium, non vſurpat, Deum rependiſſe Eſau ſecundùm ſuam malitiam: ſed diuerſa ſolutione contentus eſt, quòd in hunc finem excitentur reprobi vt Dei gloria per illos illuſtretur. Demum ſubnectit clauſulam, Deum cuius vult miſereri, & quem vult indurare. *Ibidem.* d.18 Vides vt in ſolum Dei arbitrium vtrunque conferat? Ergo ſi non poſſumus rationem aſſignare cur ſuos miſericordia dignetur, niſi quoniam ita illi placet: neque etiam in aliis reprobandis aliud habebimus quàm eius voluntatem. Quum enim dicitur Deus vel indurare, vel miſericordia proſequi quem voluerit, eo admonentur homines nihil cauſæ quærere extra eius voluntatem.

Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina ſemper iniqui grauata fuit. CAP. XXIII.

HAEC verò dum audit humanum ingenium, contineri nequit eius proteruia quin velut ad canticum claſſici variè & ſupra modum tumultuetur. Ac multi quidē, acſi inuidiam à Deo repellere vellent, electionem ita fatentur vt negent quenquam reprobari. ſed inſcitè nimis & pueriliter: quando ipſa electio niſi reprobationi oppoſita nō ſtaret. Dicitur ſegregare Deus quos adoptat in ſalutem: fortuitò alios adipiſci, vel ſua induſtria acquirere quod ſola electio paucis confert, pluſquam inſulſè dicetur. Quos ergo Deus præterit, reprobat: neque alia de cauſa niſi quòd ab hæreditate quam filiis ſuis prædeſtinat, illos vult excludere Nec verò tolerabilis eſt hominum proteruia, ſi Dei verbo frænari ſe non ſuſtinet, vbi agitur de incomprehenſibili eius cōſilio quod Angeli ipſi adorant. Atqui nunc audiuimus indurationem non minus in manu Dei & arbitrio eſſe quàm miſericordiam. Nec verò Paulus, horum quos dixi exemplo, anxiè laborat vt mendacii patrocinio Deum excuſet: tantùm admonet figmento nefas *Rom.9.* eſſe cum fictore ſuo rixari. Iam qui non admittunt, vllos à Deo re- d.20 probari, quomodo ſe expedient ab illa Chriſti ſententia, Omnis *Mat.15.* arbor quam non plantauit Pater meus, eradicabitur? Apertè exi- b.13 tio addici & deuoueri audiūt quoſcunque cæleſtis Pater dignatus non eſt quaſi ſacras arbores in agro ſuo plantare. Si hoc reprobationis ſignum eſſe negant, nihil eſt tam liquidum quod illis queat probari. Quòd ſi obſtrepere non deſinunt, cōtenta ſit fidei ſobrietas hac Pauli admonitione, non eſſe cauſam litigandi cum Deo, ſi *Rom.9.* ab vna parte volens oſtendere iram, & notam facere potentiam e.22 ſuam, ferat in multa tolerantia & lenitate vaſa iræ apparata in interitum: ab altera autem notas faciat diuitias gloriæ ſuæ erga vaſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriam. Obſeruent lectores, vt anſam ſuſurris & obtrectationibus præcîdat Paulus, ſummum dare imperium iræ & potentiæ Dei: quia iniquum eſt calculo noſtro ſubiici profunda illa iudicia quæ ſenſus omnes noſtros abſorbent. Quod reſpondent aduerſarii friuolum eſt, Deum non prorſus reiicere quos in lenitate tolerat: ſed ſuſpenſo manere erga

eos animo, si fortè resipiscant. Quasi verò patientiam Deo tribuat Paulus, qua eorum conuersionem expectet quos dicit aptatos esse ad interitum. Rectè enim Augustinus locum hunc explicans, vbi potentia tolerantiæ adiungitur, Deum non sinere, sed virtute sua moderari. Addunt etiam non abs re vasa iræ dici apparata ad interitum, vasa autem misericordiæ Deum præparasse: quia hoc modo salutis laudem Deo adscribit & vendicat: perditionis culpam reiicit in eos qui proprio arbitrio ipsam sibi accersunt. Sed vt illis concedam diuersa loquendi forma Paulum asperitatem lenire prioris membri: minimè tamen consentaneum est, præparationem ad interitum aliò transferre quàm ad arcanũ consilium Dei: quod etiam paulò antè in contextu asseritur, Quòd Deus excitauerit Pharaonem, deinde quos vult induret. Vnde sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam. Hoc saltem obtineo quod tradit Augustinus, vbi ex lupis Deus oues facit, gratia potentiore eos reformare, vt dometur eorum durities. proinde obstinatos ideo non conuertit quia potentiorem illam gratiam non exerit Deus, qua non destituitur si eam proferre vellet.

Lib. con. Iul. 5. cap. 5

Lib. 1. de prædest. San. ca. 2

2 Hæc quidem piis & modestis abunde sufficerent, & qui se homines reminiscuntur. Quia tamen non vnam speciem virulenti isti canes euomunt contra Deum, ad singulas, prout res feret, respondebimus. Multis modis cum Deo litigant stulti homines, quasi eum teneant suis criminationibus obnoxium. Primùm ergo interrogant quo iure suis creaturis irascatur Dominus, à quibus nulla antè offensa prouocatus fuerit. nam exitio deuouere quos placuerit, tyranni magis libidini, quàm legitimæ iudicis sententiæ conuenire. Esse igitur cur cum Deo expostulent homines, si nudo eius arbitrio, citra proprium meritum in æternam mortem prædestinantur. Eiusmodi cogitationes siquando piis hominibus in mentem veniant, ad frangendos earum impulsus, vel hoc vno satis armabuntur, si reputent quantæ sit improbitatis, causas diuinæ voluntatis duntaxat percontari: quum omnium quæ sunt, ipsa sit causa, & meritò esse debeat. Nam si vllam causam habet, aliquid eam antecedat oportet, cui veluti alligetur: quod nefas est imaginari. Adeò enim summa est iustitiæ regula Dei voluntas, vt quicquid vult, eo ipso quod vult, iustum habendum sit. Vbi ergo quæritur cur ita fecerit Dominus, respondendum est, Quia voluit. Quòd si vltrà pergas rogando cur voluerit, maius aliquid quæris & sublimius Dei voluntate, quod inueniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas, & quod non est ne quærat: vt ne fortè id quod est non inueniat. Hoc, inquam, fræno bene continebitur quisquis de arcanis Dei sui cum reuerentia philosophari volet. Aduersùs impiorum audaciam, qui Deo palàm maledicere non formidant, Dominus ipse sua iustitia, sine nostro patrocinio, satis se defendet, quum eorum conscientiis omnem tergiuersationem adimendo, conuictas stringet, reásque peraget. Neque tamen com-

Hoc ex Au. sum ptũ lib. 1. de Gen. con. Manich. ca. 3

commentum ingerimus absolutæ potentiæ: quod sicuti profanum est, ità meritò detestabile nobis esse debet. Non fingimus Deum exlegem, qui sibiipsi lex est: quia (vt ait Plato) lege indigent homines qui cupiditatibus laborant: Dei autem voluntas non modò ab omni vitio pura, sed summa perfectionis regula, etiam legum omnium lex est. Verùm negamus obnoxium esse reddendæ rationi: negamus etiam nos esse idoneos iudices, qui proprio sensu pronuntiemus de hac causa. Quare si tentamus vltrà quàm licet, metum incutiat illa comminatio Psalmi, Deum fore victorem quoties ab homine mortali iudicabitur. *Psal. 51. a.6*

3 Tacendo potest Deus ita compescere hostes suos. Sed ne illos sacrum nomen suum impune ludibrio habere patiamur, arma quoque aduersùs eos nobis ex verbo suo suppeditat. Proinde siquis nos huiusmodi verbis aggrediatur, cur ab initio Deus ad mortem aliquos prædestinarit, qui quum nondum essent, mereri iudicium mortis nondum potuerant: Nos, responsionis loco, vicissim eos rogemus quid Deum homini debere existiment, si eum à natura sua æstimare velit. Qualiter peccato vitiati sumus omnes, non possumus non esse Deo odiosi, ídque non tyrannica sæuitia, sed æquissima iustitiæ ratione. Quòd si iudicio mortis obnoxii sunt omnes naturali conditione, quos ad mortem Dominus prædestinat, de qua, obsecro, eius iniquitate erga se conquerantur? Veniant omnes filii Adam, cum suo Creatore contendant ac disceptent, quòd æterna illius prouidentia, ante suam generationem, perpetuæ calamitati addicti fuerint. Quid obstrepere aduersùs hanc defensionem poterunt, vbi Deus illos ad sui recognitionem contrà vocabit? Ex corrupta massa si desumpti sunt omnes, non mirum si damnationi subiacent. Ne ergo Deum iniquitatis insimulent si æterno eius iudicio morti destinati sint, ad quam à sua ipsorum natura sponte se perduci, velint nolint, ipsi sentiunt. Vnde apparet quàm peruersa sit obstrependi affectatio, quòd data opera supprimunt quam in se agnoscere coguntur damnationis causam, vt Dei prætextus eos liberet. Atqui vt centies Deum esse authorem confitear, quod verissimum est, non protinus tamen crimen eluunt quod eorum conscientiis insculptum subinde eorum oculis recurrit.

4 Rursum excipiunt, Nónne ad eam quæ nunc pro damnationis causa obtenditur, corruptionem Dei ordinatione prædestinati ante fuerant? Quum ergo in sua corruptione pereunt, nihil aliud quàm pœnas luunt eius calamitatis in quam ipsius prædestinatione lapsus est Adam, ac posteros suos præcipites secum traxit. Annon itaque iniustus, qui creaturis suis tam crudeliter illudit? Fateor sanè in hanc qua nunc illigati sunt, conditionis miseriam, Dei voluntate decidisse vniuersos filios Adam. atque id est quod principio dicebam, redeundum tandem semper esse ad solum diuinæ voluntatis arbitrium, cuius causa sit in ipso abscondita. Sed

non protinus sequitur, huic obtrectationi Deum subiacere. Occurremus enim cum Paulo in hunc modum, O homo, tu quis es qui
Rom.9. d.20 disceptes cum Deo? Num figmentum dicit ei qui se finxit, Cur me finxisti sic? Annon habet potestatem figulus, vt ex eadem massa faciat vas aliud in honorem, aliud in contumeliam? Negabunt ita verè defendi Dei iustitiam, sed subterfugium captari, quale habere solent qui iusta excusatione destituuntur. Quid enim hîc aliud dici videtur quàm Deo esse potentiam quæ impediri nequeat quominus, prout libitum fuerit, quiduis agat? Verùm longè secus est. quæ enim potentior afferri ratio potest quàm dum iubemur cogitare quis sit Deus? Quomodo enim vllam inquitatem admitteret, qui iudex est orbis? Ad Dei naturam si propriè pertinet, iudicium facere, iustitiam igitur naturaliter amat, iniustitiam auersatur. Proinde non quasi deprehensus foret Apostolus, ad cuniculos respectauit: sed indicauit altiorem esse iustitiæ diuinæ rationem quàm vt vel humano modo metienda sit, vel ingenii humani tenuitate possit comprehendi. Fatetur quidem Apostolus, eam subesse diuinis iudiciis profunditatem, à qua mentes omnes hominum absorbendæ sint si conentur eò penetrare. Sed docet etiam quàm indignum sit ad eam legem redigere Dei opera, vt simulac corũ ratio nobis non cõstiterit, improbare audeamus. Notũ est di-
Prou.26. ctum Solomonis (quod tamen pauci dextrè intelligunt) Magnus
b.10 creator omnium mercedem reddit stulto, & mercedem transgressoribus. Exclamat enim de magnitudine Dei: in cuius arbitrio est pœnam sumere de stultis & transgressoribus, quanuis eos Spiritu suo non dignetur. Ac prodigiosus est hominum furor dum ita rationis suæ modulo subiicere appetunt quod immensum est. An-
1.Tim.5. gelos qui steterũt in sua integritate, Paulus electos vocat: si eorum
d.21 constantia in Dei beneplacito fundata fuit, aliorum defectio arguit fuisse derelictos. Cuius rei causa non potest alia adduci quàm reprobatio, quæ in arcano Dei consilio abscondita est.

5 Age, adsit nunc Manichæus aliquis aut Cœlestinus, diuinæ prouidentiæ calumniator, dico cum Paulo, rationem eius non esse reddendam, quia magnitudine sua intelligentiam nostrã longè superet. Quid mirum? aut quid absurdum? velítne Dei potentiam sic limitatam esse, vt nequid plus ad agendũ valeat quàm mens sua
Epist.106 capiat? Dico cum Augustino, esse à Domino creatos, quos in exitium ituros sine dubitatione præsciebat. ídque ita factum quia sic voluit. Cur autem voluerit, non esse nostrum rationem exigere, qui comprehendere non possumus: neque conuenire, vt diuina voluntas in controuersiam apud nos descendat, de qua quoties habetur sermo, sub ipsius nomine suprema iustitiæ regula nominatur. Quid ergo de iniquitate quæstio mouetur, vbi iustitia clarè apparet? Neque verò nos pudeat improborum ora, Pauli exemplo sic obstruere: ac quoties oblatrare audebunt, idẽtidem repetere, Quinam estis miseri homines, qui Deo accusationem inten-

intentatis? & ideo intentatis, quia operum suorum magnitudinem ad ruditatem vestram non attemperat? Quasi vero ideo peruersa sint quia carni sunt occulta. Immensitas iudiciorum Dei claris experimentis vobis nota est. Scitis vocari profundam abyssum. nunc ingenii vestri angustias consulite, an quod decreuit apud se Deus, capiant. Quid ergo iuuat vesana inquisitione vos demergere in abyssum, quam vobis exitialem fore ratio ipsa dictat? Cur non vos metus aliquis saltem cohibet quod de incomprehensibili Dei sapientia & terribili potentia tam historia Iob quàm Prophetici libri prædicant? Si tumultuatur mens tua, ne pigeat Augustini consilium amplecti. Tu homo expectas à me responsum. & ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicẽtem, O homo tu quis es? melior est fidelis ignorantia quàm temeraria scientia. Quære merita: non inuenies nisi pœnam. ô altitudo! Petrus negat: latro credit. ô altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscrutabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit inuestigabiles eius vias: & tu vestigas? Vlterius procedendo nihil proficiemus. nam nec satisfiet eorum petulantiæ, nec alia eget defensione Dominus, quàm qua per Spiritum suum vsus est qui per os Pauli loquebatur: & ipsi dediscimus bene loqui vbi cum Deo loqui desinimus.

Psal. 36. a.7

Augu. de ver. Apo. Ser. 10

6 Alterum quoque obiectum ab impietate emergit, quod tamen non tam ad Dei suggillationem quàm ad peccatoris excusationem rectâ spectat. Etsi, qui à Deo damnatur peccator, nonnisi cum iudicis ignominia iustificari demum potest. Sic ergo profanæ linguæ obganniunt, Cur ea vitio Deus imputaret hominibus, quorum necessitatem sua prædestinatione imposuit? Quid enim facerent? an cum decretis eius luctarẽtur? At frustra id facturi sint, quum omnino facere non possint. Non ergo iure ob ea puniuntur quorum præcipua in Dei prædestinatione causa est. Hîc abstinebo à defensione ad quam ferè scriptores Ecclesiastici recurrunt, non impedire Dei præscientiam quominus homo peccator reputetur: quãdoquidem illius mala, non sua Deus præuideat. Non enim hîc subsisteret cauillatio, sed potiùs vrgeret, Deum tamen malis quæ præuiderit potuisse occurrere, si voluisset. quum non fecerit, destinato consilio creasse hominem in eum finem, vt se in terra ita gereret. Quòd si Dei prouidentia in hanc conditionem homo creatus est, vt postea faceret quæcunque facit, non esse illi crimini vertendum quod nec effugere possit, & Dei voluntate constringatur. Ergo videamus quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium constare inter omnes debet quod ait Solomon, Deum omnia propter semetipsum cõdidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce, quum rerum omnium dispositio in manu Dei sit, quum penes ipsum resideat salutis ac mortis arbitrium, consilio nutúque

Prou. 16. a.4

ſuo ita ordinat, vt inter homines naſcantur, ab vtero certæ morti deuoti, qui ſuo exitio ipſius nomen glorificent. Si quis cauſetur, nullam eis inferri neceſſitatem ex Dei prouidentia, ſed potiùs ea conditione ab ipſo eſſe creatos, quoniam futuram eorum prauitatem præuiderit: neque nihil dicit, neque totum. Solent quidem interdum hac ſolutione vti veteres, ſed quaſi dubitanter. Scholaſtici verò in ea quieſcunt, acſi nihil contrà opponi poſſet. Equidem pręſcientiam ſolam nullam inferre neceſſitatem creaturis libenter conceſſero, tametſi non omnes aſſentiantur. ſunt enim qui ipſam quoque cauſam rerum eſſe volunt. Verùm mihi acutiùs ac prudentiùs videtur perſpexiſſe Valla, homo alioqui in ſacris non admodum exercitatus, qui ſuperuacuam eſſe hanc contẽtionem oſtendit: quoniam & vita & mors diuinæ magis voluntatis quàm præſcientiæ ſint actiones. Si hominum euenta præuideret Deus duntaxat, non etiam ſuo arbitrio diſponeret ac ordinaret, tum non abs re agitaretur quæſtio, ecquid ad eorum neceſſitatem valeat ipſius præuidentia. ſed quum non alia ratione quę futura ſunt præuideat, niſi quia ita vt fierẽt decreuit: fruſtra de præſcientia lis mouetur, vbi conſtat ordinatione potiùs & nutu omnia euenire.

7 Diſertis verbis hoc extare negant, decretum fuiſſe à Deo vt ſua defectione periret Adam. Quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prędicat facere quæcunque vult, ambiguo fine condiderit nobiliſſimam ex ſuis creaturis. Liberi arbitrii fuiſſe dicunt vt fortunam ipſe ſibi fingeret. Deum verò nihil deſtinaſſe niſi vt pro merito eum tractaret. Tam frigidum commentum ſi recipitur, vbi erit illa Dei omnipotentia, qua ſecũdùm arcanum conſilium, quod aliunde non pendet, omnia moderatur? Atqui prædeſtinatio, velint nolint, in poſteris ſe profert. Neque enim factum eſt naturaliter vt à ſalute exciderent omnes, vnius parentis culpa. Quid eos prohibet fateri de vno homine quod inuiti de toto humano genere concedunt? Quid enim tergiuerſando luderent operam? Cunctos mortales in vnius hominis perſona morti æternæ mancipatos fuiſſe Scriptura clamat. Hoc quum naturæ adſcribi nequeat, ab admirabili Dei conſilio profectum eſſe minimè obſcurum eſt. Bonos iſtos iuſtitię Dei patronos perplexos hærere in feſtuca, altas verò trabes ſuperare nimis abſurdum eſt. Iterum quæro, Vnde factum eſt vt tot gentes vnà cum liberis eorum infantibus æternæ morti inuolueret lapſus Adæ abſque remedio, niſi quia Deo ita viſum eſt? Hîc obmuteſcere oportet tam dicaces alioqui linguas. Decretum quidem horribile, fateor: inficiari tamen nemo poterit quin præſciuerit Deus quem exitum eſſet habiturus homo, antequam ipſum cõderet, & ideo præſciuerit quia decreto ſuo ſic ordinarat. In præſcientiam Dei ſiquis hîc inuehatur, temere & inconſultè impingit. Quid enim, quęſo, eſt cur reus agatur cæleſtis iudex quia non ignorauerit quod futurum erat? In prædeſtinationem competit ſiquid eſt vel iuſtæ vel ſpecioſæ querimoniæ. Nec abſurdum

dũ videri debet quod dico, Deũ non modò primi hominis casum & in eo posterorum ruinã præuidisse: sed arbitrio quoque suo dispensasse. Vt enim ad eius sapientiam pertinet omnium quæ futura sunt esse præscium, sic ad potentiam, omnia manu sua regere ac moderari. Et hanc quoque quæstionem Augustinus, vt alias, scitè expedit, Saluberrimè confitemur quod rectissimè credimus, Deum Dominúmque rerum omnium, qui creauit omnia bona valdè, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimã bonitatẽ pertinere etiam de malis benefacere quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea priùs ostenderet quid posset liberum arbitriũ, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudicium. *Enchi. ad Lauren.*

8 Hîc ad distinctionem Voluntatis & Permissionis recurritur, secundùm quam obtinere volunt, permittente modò, non autem volente Deo perire impios. Sed cur permittere dicemus nisi quia ita vult? Quanquam nec ipsum quidem per se probabile est, sola Dei permissione nulla ordinatione hominem sibi accersisse interitum. Quasi verò non constituerit Deus qua conditione præcipuam ex creaturis suis esse vellet. Non dubitabo igitur cum Augustino simpliciter fateri, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum esse quod ille voluerit: quemadmodum ea verè futura sunt quæ præuiderit. Nunc verò si pro sua & impiorum excusatione vel Pelagiani, vel Manichæi, vel Anabaptistæ vel Epicurei (nam cum istis quatuor sectis nobis in hoc argumento negotium est) necessitatem qua ex Dei prædestinatione constringuntur, obiiciant: nihil afferunt ad causam idoneum. Si enim prædestinatio nihil aliud est quàm diuinæ iustitiæ, occultæ quidem, sed inculpatæ, dispensatio: quia non indignos fuisse certum est qui in eam sortem prædestinarentur, iustissimum quoque esse interitum quem ex prædestinatione subeunt, ęquè certum est. Ad hoc: sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, vt causa & materia in ipsis reperiatur. Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat. cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde meritò illustrari. Vbi mentionem gloriæ Dei audis, illic iustitiam cogita. Iustum enim esse oportet quod laudem meretur. Cadit igitur homo, Dei prouidentia sic ordinante: sed suo vitio cadit. Pronuntiauerat paulò antè Dominus, omnia quæ fecerat esse valde bona. Vnde ergo illa homini prauitas vt à Deo suo deficiat? Ne ex creatione esse putaretur, elogio suo approbauerat Deus quod profectum erat à seipso. Propria ergo malitia, quam acceperat à Domino puram naturam corrupit, sua ruina totam posteritatem in exitium secum attraxit. Quare in corrupta potiùs humani generis natura euidentem damnationis causam, quæ nobis propinquior est, contemplemur, quàm absconditam ac penitus incomprehensibilem inquiramus in Dei prædestinatione. *Lib. 6. de Gene. ad lit. ca. 15* *Gen. 1. d. 31*

Neque immensæ Dei sapientiæ submittere hucusque ingenium pigeat, vt in multis eius arcanis succumbat. Eorum enim quæ scire nec datur nec fas est, docta est ignorantia: scientiæ appetentia, insaniæ species.

9 Dicet fortè quispiam me nondum attulisse quod sacrilegam illam excusationem cōpesceret. Ego verò ne id quidem effici posse fateor quin semper fremat impietas & obmurmuret. mihi tamē dixisse videor quod ad obloquendi non rationem tantùm, sed prætextum quoque adimendum sufficeret. Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia euadere nequeūt peccandi necessitatem: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas. Nos verò inde negamus rite excusari, quandoquidem Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constet æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Vnde constituimus nihil illos sustinere mali quod nō iustissimo Dei iudicio infligatur. Deinde præposterè docemus agere ipsos, qui ad quærendam suæ damnationis originem, in recondita diuini consilii adyta oculos intendant: ad naturæ corruptionem, vnde illa verè scaturit conniueant. Hanc autem imputare ne Deo possint obstat quod suæ creationi testimonium reddat. Tametsi enim æterna Dei prouidētia, in eam cui subiacet calamitatem conditus est homo: à seipso tameꝗ eius materiam, non à Deo sumpsit. quando nulla alia ratione sic perditus est, nisi quia à pura Dei creatione in vitiosam & impuram peruersitatem degenerauit.

10 Iam & tertia absurditate Dei prædestinationem infamant eius aduersarii. quum enim non aliò referamus quàm ad diuinæ voluntatis arbitrium, quòd vniuersali exitio eximantur quos in regni sui hæredes Deus assumit, ex eo colligunt apud ipsum ergo esse acceptionem personarum: quod vbique Scriptura negat. ergo vel Scripturam esse sibi dissentaneam, vel in electione Dei esse meritorum respectum. Primùm, alio sensu negat Scriptura Deum esse personarum acceptorem, quàm quo ipsi iudicant. siquidem Personæ vocabulo non hominem significat, sed quæ in homine oculis conspicua, vel fauorem, gratiam, dignitatem, conciliare, vel
Act. 10. *c*.34 odium, contemptum, dedecus conflare solent. Qualia sunt, diuitiæ, opes, potentia, nobilitas, magistratus, patria, formæ elegantia, &
*Rom.*2. *b*.10 cætera eiusmodi. Item, paupertas, inopia, ignobilitas, sordes, contemptus, & similia. Sic Petrus & Paulus personarum acceptorem
Gala. 3. *d*.28 non esse Dominum docent, quia non discernat inter Iudæum & Græcum, quò solius gentis ratione alterum respuat, amplectatur
*Iac.*2. *a*.5 alterum. Sic Iacobus iisdem verbis vtitur, dum vult asserere Deum in suo iudicio diuitias nihil morari. Paulus autem alio loco de
*Coloss.*3. *d*.25 Deo sic loquitur, quòd libertatis aut seruitutis in iudicando nullam habeat rationem. proinde nihil repugnantiæ erit, si dicemus,
*Ephes.*6. *b*.9 Deum secundùm beneplaciti sui arbitrium, eligere in filios, nullo merito, quos visum fuerit, aliis reiectis ac reprobatis. Res tamen

men sic explicari potest, vt pleniùs satisfiat. Quærunt quî fiat vt ex duobus quos nullum meritum discriminat, alterum prætereat in electione sua, alterum assumat Deus. Ego vicissim rogo, puténtne in eo qui assumitur esse aliquid quod Dei animũ ad ipsum inclinet. Si nihil fatebuntur (quod necesse est) sequetur Deum non hominem intueri, sed à sua bonitate rationem petere cur illi benefaciat. Quòd igitur hominem vnum eligit Deus, altero reiecto, id nõ prouenit ab hominis respectu, sed à sola eius misericordia: cui liberũ esse debet proferre se & exerere vbi & quoties placet Nam & alibi vidimus non multos ab initio vocatos fuisse nobiles, vel sapientes, vel splendidos, vt Deus humiliaret carnis superbiam: tantum abest vt personis deuinctus fuerit eius fauor. *Vide Aug. li. ad Boni. 2. ca. 7* *1. Cor. 1. d. 26*

11 Quare falsò & pessimè Deum inæqualis iustitiæ insimulant nonnulli quòd non eundem erga omnes tenorem in sua prædestinatione seruat. Si omnes (inquiunt) noxios deprehendit, peræquè omnes puniat: si insontes, ab omnibus iudicii rigorem abstineat. Atqui perinde cum ipso agunt acsi vel interdicta illi foret misericordia, vel, dum vult misereri, cogatur in totum iudicio renuntiare. Quid est quod flagitant? si omnes sunt noxii, vt simul eandem omnes luant pœnam. Fatemur communem noxam: sed dicimus quibusdam succurrere Dei misericordiã. Succurrat, aiunt, omnibus. Sed excipimus, æquum esse vt puniendo se quoque æquum iudicem ostendat. Id dum non sustinent, quid aliud quàm vel miserandi facultate Deum spoliare conantur, vel hac saltem lege ipsam permittere vt iudicio se prorsus abdicet? Quare pulcherrimè quadrant istæ Augustini sententiæ, Quum in primo homine vniuersa generis massa in condemnationem defluxerit, quæ fiunt ex ea vasa in honorem, non propriæ iustitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quòd verò alia fiunt in contumeliam, non iniquitati, sed iudicio deputandum, &c. Quòd Deus iis quos reprobat, debitam pœnam rependit: iis quos vocat, immeritam gratiam largitur: ab omni accusatione liberari, similitudine creditoris, cuius in potestate est, alteri remittere, ab altero exigere. Potest igitur Dominus etiam dare gratiam quibus vult, quia misericors est: non omnibus dare, quia iustus iudex. Dando quibusdam quod non merentur, gratuitam suam ostendere gratiam: non omnibus dando, quid mereantur omnes declarare. Nam quum Deum scribit Paulus clausisse omnia sub peccato vt omnium misereatur, simul addẽdum est nemini esse debitorem: quia nemo illi prior dedit, vt mutuum exigat. *Epi. 106. De præd. & gratia De bono perseuer. cap. 12* *Rom. 11. d. 32*

12 Hoc quoque ad euertendam prędestinationem exagitant, quòd ipsa stante concidat omnis solicitudo, & bene agendi studium. Quis enim audiat, inquiunt, æterno & immutabili Dei decreto sibi fixam esse aut vitam aut mortem, quin protinus in mentem veniat, nihil interesse quomodo se gerat: quando suo opere nihil aut impediri aut promoueri queat Dei prædestinatio? Ita

omnes proiicient se, & deploratum in morem, quocunque libido tulerit præcipites ibunt. Et sanè non in vniuersum mentiuntur. sunt enim plerique porci qui prædestinationis doctrinam impuris istis blasphemiis conspurcant, atque hoc etiam obtentu admonitiones & obiurgationes quaslibet eludunt, Scit Deus quid de nobis agere semel statuerit. si salutem decreuit, adducet nos ad eam suo tempore: si mortem destinauit, frustra contrà tenderemus. At Scriptura, dum præcipit quanto maiori & reuerentia & religione sit de tanto mysterio cogitandum, tum pios in longè diuersum sensum instituit, tum scelestam illorum intemperiem probè redarguit. Non enim prædestinationem eò commemorat vt in audaciam erigamur, & inaccessa Dei secreta excutere nefaria temeritate tentemus: sed potius vt humiliati ac deiecti, ad iudicium eius tremere, misericordiam suspicere discamus. Ad hunc scopum fideles collimabunt. Ille autem fœdus porcorum grunnitus à Paulo rite compescitur. Securos se in vitiis pergere dicunt: quia si sint è numero electorum, nihil obfutura sint vitia quominus tandem ad vitam perducantur. Atqui in hunc finem electos esse nos Pau-
Ephes.1. a.4 lus admonet, vt sanctam ac inculpatam vitam traducamus. Si electionis scopus est vitæ sanctimonia, magis ad eam alacriter meditandam expergefacere & stimulare nos debet, quàm ad desidiæ prætextum valere. Quantopere enim hæc inter se dissident, à bene agendo cessare, quia electio ad salutem sufficiat, & electioni propositum esse finem vt in bonorum studium incumbamus? Facessant ergo eiusmodi sacrilegia quæ totum electionis ordinem perperam inuertunt. Quòd autem suas blasphemias longiùs extendunt, dum eum qui sit à Deo reprobatus, perditurum operam dicunt si innocentia & probitate vitæ se illi approbare studeat: in eo verò impudentissimi mendacii conuincuntur. Vnde enim tale studiũ oriri possit nisi ex electione? Nam quicunque sunt ex reproborum numero, vt sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se prouocare, & euidentibus signis confirmare quod iam in se latum est Dei iudicium, tantum abest vt cum ipso frustra contendant.

13 Malignè tamen atque impudenter hanc doctrinam calumniantur alii, acsi omnes ad piè viuendum exhortationes euerteret. Qua de re magnam olim inuidiam sustinuit Augustinus, quam abstersit libro De correptione & gratia ad Valentinum: cuius lectio pios omnes & dociles facilè placabit. pauca tamen hîc libabo, quæ (vt spero) probis & non contentiosis satisfacient. Quàm apertus & vocalis præco electionis gratuitæ fuerit Paulus, antè visum est: an ideo monendo & hortãdo frigidus? Conferant boni isti ze-
1.Thes.4. b.7 lôtæ eius vehementiam cum sua, glacies in ipsis reperietur præ incredibili illius feruore. Et certè principium illud scrupulos omnes
Ephes.2. b.10 tollit, non esse nos vocatos ad immunditiem, sed vt quisque vas suum possideat in honore, &c. deinde nos esse Dei figmentum,

creatos

creatos ad bona opera quæ præparauit, vt in illis ambulemus. In summa qui mediocriter exercitati sunt in Paulo, absque longa demonstratione intelligent quàm aptè conciliet quæ isti fingunt inter se pugnare. Præcipit Christus vt in se credatur: neque tamen vel falsa est eius definitio, vel præcepto contraria, vbi dicit, Nemo potest venire ad me nisi cui datum fuerit à Patre meo. Cursum *Iohan. 6. g. 65* igitur suum habeat prædicatio, quæ adducat homines ad fidem, & continuo profectu in perseuerantia contineat. Neque tamen impediatur prædestinationis cognitio, vt qui obediunt non tanquam de suo superbiant, sed in Domino glorientur. Non abs re *Mat. 13. b. 9* dicit Christus, Qui habet aures audiendi audiat. Ergo dum exhortamur & prædicamus, qui auribus præditi sunt, libenter obediunt: qui verò carent, in illis impletur quod scriptum est, Vt au- *Iesa. 6. c. 9* dientes non audiant. Cur autem (inquit Augustinus) illi habeant, illi non? quis cognouit sensum Domini? nunquid ideo negan- *Libr. De bono perseu. ca. 15* dum est quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est? Hæc fideliter ex Augustino retuli. sed quia plus fortè authoritatis habebunt eius verba quàm mea, agedum prodeant in medium quæ apud ipsum leguntur: Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est quod dictum est? Nónne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? &, si malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt vel tacenda? tunc scilicet quando, si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. *Cap 16* Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior, nobis eam dicentibus, qui capere non potest: nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? nónne potiùs est dicendum verum, vt qui potest capere capiat: quàm tacendum, vt non solùm id ambo non capiant, verumetiam qui est intelligentior, ille fit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent? Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuiùs tandem perstringens, clariùs etiam confirmat: Quamobrem si Apo- *Eiusd. lib. cap. 20* stoli & qui eos sequuti sunt Ecclesiæ doctores vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè dissererét, & sub piæ vitę disciplina continerent fideles: quid est quòd inuicta conclusi violentia veri-

tatis illi nostri se rectè dicere existimant, non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imò prædicandum est prorsus: vt qui habet aures audiendi audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reiiciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat, bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt rite colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei in Deo, non in se glorietur.

14 Et tamen vt singulare ædificationis studiũ sancto viro fuit, sic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur quoad licet offensio. Nam quę verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Siquis ita plebem compellet, Si non creditis, ideo fit quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Siquis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tanquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos Prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi cõtendit, quòd tunc correctione proficit homo quum miseretur atque adiuuat qui facit quos voluerit etiã sine correptione proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit vt dicamus iudicium luti esse non figuli. Item postea, Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniũt seu reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & irrigante dat incrementum? cui volenti saluum facere nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei (qui in cælo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit) humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus quod vult facit. Item quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eósque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuò subiicit, minimè omitti debet: quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere quos præsciuit & prædestinauit.

Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.

CAP. XXIIII.

ED vt res melius elucescat, tum de electorum vocatione, tum de excæcatione & induratione impiorum agendum est. Et de priore quidem iam aliquid disserui, eorum errorem refellens quibus generalitas promissionũ videtur æquare totum humanum genus. Atqui non absque delectu electionẽ, quam in seipso alioqui absconditam habet, vocatione demum sua Deus manifestat. quam ideo appellare propriè licet eius testificationẽ. Nam quos præsciuit, eos & præfiniuit conformes fieri imaginis Filii sui: quos autem præfiniuit, eos & vocauit: quos vocauit, eos & iustificauit, vt olim glorificet. Quum suos eligẽdo iam in filiorum locum Dominus adoptarit: videmus tamen vt in tanti boni possessionem non veniant, nisi dum vocantur: contrà vt vocati, quadam iam fruantur electionis suæ communicatione. Qua ratione Spiritum, quem accipiunt, & adoptionis Spiritum, & sigillum, & arrhabonem hæreditatis futuræ vocat Paulus. quia scilicet eorum cordibus futuræ adoptionis certitudinem suo testimonio stabilit & obsignat. Nam etsi Euãgelii prædicatio ex fonte electionis scaturit, quia tamen reprobis etiam communis est, non esset per se solida illius probatio. Deus autem efficaciter electos suos docet vt ad fidem adducat: sicuti citauimus antè ex verbis Christi. Qui ex Deo est, hic vidit Patrem, non alius. Item, Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Quum alibi dicat, Nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Quem locum prudenter expendit Augustinus: cuius verba sunt, Si (vt dicit veritas) omnis qui didicit venit, quisquis non venit, profectò nec didicit. Non est igitur consequens vt qui potest venire etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiam venit. vbi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus & actionis effectus adest. Alibi etiam clariùs, Quid est, Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me: nisi nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit, profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre nec didicit. nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hęc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò pòst, Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Filios ergo sibi designat, ac Patrem se iis destinat Deus quos elegit. Vocando porro, in familiam eos suam asciscit, ac seipsum iis coadunat, vt simul vnum sint. Quum autem electioni vocatio subnectitur, in eum modum

Rom. 8. f.29
Ibid.c.15
Eph.1. c. 13, & ali.
Iohan.6. e.46
Iohã.17. a.6
Iohan.6. e.44
Lib. 1. De gra. Chri. cõ. Pelag. & Cæle. capi. 14, & 31
Libr. De præd. sanctо. cap. 8

Scriptura ſatis innuit, in ea nihil requirendum præter gratuitam Dei miſericordiam. Si enim quærimus quos vocet, & qua ratione: reſpondet, quos elegerat. Ad electionem autem dum venitur, ſola illic miſericordia vndecũque apparet. Atque adeò verè hîc locum

Rom. 9. d.16 habet illud Pauli, Non eſſe volentis neque currẽtis, ſed miſerentis Dei. Neque id, quemadmodũ vulgo accipiũt qui inter Dei gratiã, voluntatem, curſumque hominis partiuntur. Exponunt enim, deſiderium hominis ac conatum nihil per ſe quidem habere momenti, niſi Dei gratia proſperentur: ſed quum adiuuãtur illius benedictione, habere ſuas quoque partes in comparanda ſalute contendunt. Quorum cauillum Auguſtini verbis refellere quàm meis

Enchi.ad Laur.ca. 31 malo: Si nihil aliud voluit Apoſtolus, niſi non eſſe ſolius volentis aut currẽtis, niſi adſit miſericors Dominus: retorquere è conuerſo licebit, non ſolius eſſe miſericordiæ, niſi adſit voluntas & curſus. Quod ſi apertè impium eſt, non dubitemus Apoſtolum omnia miſericordiæ Domini dare, noſtris autem voluntatibus aut ſtudiis nihil relinquere. In hanc ſententiam ille ſanctus vir. Nec pili æſtimo quam inducunt argutiolam, non fuiſſe id dicturum Paulum niſi aliquis in nobis foret conatus, & aliqua voluntas. Non enim quid eſſet in homine reputauit: ſed quum videret quoſdam ſalutis partem hominum induſtriæ aſſignare, ſimpliciter eorum errorem damnauit priore membro, deinde totam ſalutis ſummam Dei miſericordiæ vendicauit. Et quid aliud agunt Prophetæ quàm vt gratuitam Dei vocationem perpetuò deprædicent?

2 Adhæc ipſa quoque vocationis natura & diſpenſatio perſpicuè id demonſtrat: quæ non ſola verbi prædicatione, ſed & Spiritus illuminatione conſtat. Quibus offerat verbum ſuum Deus, ha-

Ieſa. 65. a.1 bemus apud Prophetam, Repertus ſum à non quærentibus me: palàm apparui iis qui me non interrogabant. Populo qui non inuocauit nomen meum, dixi, Ecce adſum. Ac ne Iudæi ad Gentes modò eam clementiam pertinere ducerẽt, ipſis quoque in memoriam reducit vnde aſſumpſerit patrem eorum Abraham, quum i-

Io.24.a. 3 pſum ſibi conciliare dignatus eſt: nimirum ex media idololatria, in qua cũ ſuis omnibus demerſus erat. Verbi ſui luce dum immerẽtibus primùm affulget, eo gratuitæ bonitatis ſuæ ſpecimen ſatis luculentum exhibet. Hîc ergo iam ſe exerit immenſa Dei bonitas, ſed non omnibus in ſalutẽ: quia reprobos manet grauius iudicium quòd teſtimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus, illuſtrandæ gloriæ ſuæ cauſa, Spiritus ſui efficaciam ab illis ſubducit. Interior igitur hæc vocatio pignus eſt ſalutis quod fallere non

1. Ioh. 5. d.24 poteſt. Quò pertinet illud Iohannis, Inde agnoſcimus nos eſſe eius filios, ex Spiritu quem dedit nobis. Ac ne glorietur caro quòd vocanti & vltro ſe offerenti ſaltem reſponderit, nullas ad audiendum eſſe aures, nullos ad videndum oculos affirmat, niſi quos ipſe fecerit. Facere autem non ſecundùm cuiuſque gratitudinem, ſed pro ſua electione. Cuius rei inſigne habes exemplum apud

apud Lucam, vbi Pauli & Barnarbæ concionem audiunt commu- *Act.13.*
niter Iudæi & Gentes. Eodem tum verbo quum edocti essent om- *g.48*
nes, narrantur credidisse qui ad vitam æternam erant ordinati. Qua fronte gratuitam esse vocationem negemus, in qua ad vltimam vsque partem sola regnat electio?

3 Duo autem errores hîc cauendi sunt: quia nonnulli cooperarium Deo faciunt hominem, vt suffragio suo ratam electionem faciat: ita secundùm eos voluntas hominis superior est Dei consilio. Quasi verò Scriptura doceat tantùm nobis dari vt credere possimus, ac non potiùs fidem ipsam. Alii, quanquam non ita eneruant gratiam Spiritus sancti, nescio tamen qua ratione inducti electionem à posteriori suspendunt: quasi dubia esset atque etiam inefficax, donec fide confirmetur. Equidem confirmari, quoad nos, minimè obscurum est: elucescere etiam arcanum Dei consilium quod latebat, antè vidimus: modò hoc verbo nihil aliud intelligas quàm comprobari quod incognitum erat, & velut sigillo consignari. Sed falsò dicitur electionem tunc esse demum efficacem postquam Euangelium amplexi sumus, suúmque inde vigorem sumere. Certitudo quidem eius inde nobis petenda. quia si ad æternam Dei ordinationem penetrare tentemus, profunda illa abyssus nos ingurgitabit. Sed vbi eam nobis patefecit Deus, altiùs conscendere oportet, ne effectus causam obruat. Quid enim magis absurdum & indignum, quum Scriptura doceat nos esse illuminatos, sicuti nos Deus elegit, lucis huius fulgore oculos nostros perstringi, vt attendere ad electionem recusent? Neque interea inficior, vt certi de salute nostra simus, initium à verbo fieri debere, eóque debere fiduciam nostram esse contentam vt Deum Patrem inuocemus. Præposterè enim quidam vt de consi-
lio Dei (quod nobis propè est in ore & corde) certiores reddan- *Deu. 30.*
tur, supra nubes volitare cupiunt. Cohibenda igitur est illa teme- *c.14*
ritas sobrietate fidei, vt Deus occultæ suæ gratiæ nobis testis sufficiat in externo verbo, modò ne impediat carnalis, ex quo largè ad bibendum nobis aqua profluit, quominus scaturigo suum honorem obtineat.

4 Ergo vt perperam faciunt qui electionis vim suspendunt à fide Euangelii, qua illam ad nos sentimus pertinere: ita optimum tenebimus ordinem si in quærenda electionis nostræ certitudine, in iis signis posterioribus, quæ sunt certæ eius testificationes, hæreamus. Nulla tentatione vel grauiùs vel periculosiùs fideles percellit Satan, quàm dum ipsos suæ electionis dubitatione inquietans, simul praua eius extra viam inquirendæ cupiditate solicitat. Extra viam inquirere voco, vbi in abditos diuinæ sapientiæ recessus perrumpere homuncio conatur, &, quò intelligat quid de se sit constitutum apud Dei tribunal, ad supremam vsque æternitatem penetrare. Tunc enim se in profundum immensæ voraginis absorbendum præcipitat: tunc innumeris atque inexplicabilibus

laqueis se induit: tunc cæcæ caliginis abysso se adobruit. Sic enim æquum est horribili ruina ingenii humani stoliditatem puniri, vbi suopte marte assurgere ad diuinæ sapientiæ altitudinem tentat. Eóque exitialior est hæc tentatio, quòd ad nullam aliam propensiores res simus ferè omnes. Rarissimus enim est cuius non interdum animus hac cogitatione feriatur, Vnde tibi salus nisi ex Dei electione? Electionis porrò quæ tibi reuelatio? Quæ si apud quempiam semel inualuit, aut diris tormentis miserum perpetuò excruciat, aut reddit penitus attonitum. Nullo sanè certiore argumento confirmare velim quanta prauitate prædestinationem imaginentur huiusmodi homines, quàm illa ipsa experientia. siquidem nullo pestilentiori errore infici mens possit quàm qui sua erga Deum pace ac tranquillitate conscientiam diruit ac deturbat. Ergo naufragium si timemus, solicitè ab hoc scopulo cauendum, in quem nunquam sine exitio impingitur. Et verò licet periculosi maris instar habeatur prædestinationis disputatio: patet tamen in ea lustranda, tuta & pacata, addo & iucũda nauigatio, nisi quis periclitari vltro affectet. Nam quemadmodum in exitialem abyssum se ingurgitant qui vt de sua electione fiant certiores, æternum Dei consilium sine verbo percontantur: ita qui rectè atque ordine ipsam inuestigant qualiter in verbo continetur, eximium inde referunt consolationis fructum. Sit igitur hæc nobis inquirendi via, vt exordium sumamus à Dei vocatione, & in ipsam desinamus. Quanquam hoc non obstat quin fideles quæ percipiunt quotidie beneficia ex Dei manu, sentiant ex recondita illa ado-
Ies.25.a.1 ptione descendere: sicuti loquuntur apud Iesaiam, Fecisti mirabilia: cogitationes tuæ antiquæ, veræ & fideles. quando ea ceu tessera vult nobis confirmare Deus quantum de suo consilio sciri fas est. Ne cui autem videatur infirmum istud testimonium: reputemus quantum & claritatis & certitudinis nobis afferat. Qua de re apposite Bernardus. postquam enim de reprobis loquutus est, Stat (inquit) propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: vt miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum. Quis accusabit electos Dei? Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium cui soli peccaui. Omne quod mihi ipse non imputare decreuit, sic est quasi non fuerit. Et paulo pòst, O veræ quietis locus, & quem non immeritò cubiculi appellatione censuerim, in quo Deus non quasi turbatus ira, nec velut distentus cura prospicitur, sed probatur voluntas eius in eo bona & beneplacens & perfecta. Visio ista non terret, sed mulcet: inquietam curiositatem non excitat, sed sedat: nec fatigat sensus, sed tranquillat. Hîc verè quiescitur. Tranquillus Deus tranquillat omnia, & quietum aspicere quiescere est.

Matt.3.d.17 5 Primùm, si paternam Dei clementiã propitiúmque animum quærimus, ad Christum conuertendi sunt oculi, in quo solo Patris anima

anima acquiescit. Si salutem, vitam, & regni cælestis immortalitatem, non aliò tum quoque confugiendum est: quando ipse vnus & vitæ fons est, & salutis anchora & regni cælorum hæres. Iam quorsum electio pertinet nisi vt in filiorum locum à cælesti Patre cooptati, eius fauore salutem & immortalitatem obtineamus? Quantumlibet reuoluas & excutias, vltimũ tamen eius scopũ non vltrà tendere intelliges. Proinde quos Deus sibi filios assumpsit, non in ipsis eos dicitur elegisse, sed in Christo suo: quia nonnisi in eo amare illos poterat, nec regni sui hæreditate honorare nisi eius consortes antè factos. Quòd si in eo sumus electi, non in nobisipsis reperiemus electionis nostræ certitudinem: ac ne in Deo quidem Patre, si nudum illum absque Filio imaginamur. Christus ergo speculum est in quo electionem nostram contemplari conuenit, & sine fraude licet. Quum enim is sit cuius corpori inserere destinauit Pater quos ab æterno voluit esse suos, vt pro filiis habeat quotquot inter eius membra recognoscit, satis perspicuum firmúmque testimonium habemus, nos in libro vitæ scriptos esse si cum Christo communicamus. Porrò ille certa sui communione nos donauit, quum per Euangelii prædicationem testatus est se nobis à Patre datũ, vt cũ suis omnibus bonis noster esset. Illum induere dicimur, in ipsum coalescere vt viuamus: quia ipse viuit. Toties repetitur hæc doctrina, Filio vnigenito non pepercit Pater, vt quisquis credit in eum, non pereat. Qui verò in eum credit, dicitur transiisse à morte in vitam. Quo sensu vocat se Panem vitæ, quem qui comederit, non morietur in æternum. Ille (inquam) nobis testis fuit, filiorum loco habitum iri à Patre cælesti omnes à quibus fide receptus fuerit. Siquid plus appetimus quàm vt inter Dei filios censeamur & hæredes, supra Christum conscendamus licet. Si hæc suprema nobis est meta, quantopere insanimus, extra ipsum quærendo quod & in ipso iam consequuti sumus, & in solo ipso inueniri potest? Præterea quum sit æterna Patris sapientia, immutabilis veritas, fixum consilium, non est timendum ne quod suo sermone nobis enarrat, ab illa quam quærimus Patris voluntate vel minimum variet: quin potiùs eam fideliter nobis aperit qualis ab initio fuit, ac semper futura est. Huius doctrinæ praxis in precibus quoque vigere debet. Nam etsi ad Dei inuocationem nos animat electionis fides: vbi tamen vota concipimus, eam obtrudere Deo præposterum esset, vel hac conditione pacisci, Domine, si electus sum, me exaudias. quando suis promissionibus vult nos esse contentos, neque alibi quærere an futurus sit nobis exorabilis. Hæc prudentia nos à multis laqueis expediet, si in rectum vsum accomodare scimus quod rectè scriptum est: non autem inconsideratè huc illuc trahamus quod restringi debuerat.

Ephes.1. a.4

Rom.8. f.32
Iohan.3. b.15
Iohan.5. d.24
Iohan.6. d.35

6 Accedit ad stabiliẽdam fiduciam alia, quam cum vocatione nostra coniungi diximus, electionis firmitudo. Quos enim nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiæ suæ sinum Christus

Ioã. 6.d. 37.39,& 17.a.6, & b.12. ascifcit,eos dicitur in fidem tutelámque suam recipere. Quoscunque autem recipit, ei à Patre commissi dicuntur ac concrediti vt in vitam æternam custodiantur. Quid nobis volumus? clamat alta voce Christus, quotquot Pater saluos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse. Ergo si rescire libet an Deo curæ sit nostra salus, quæramus an Christo commendauerit: quem constituit vnicum suorum omnium saluatorem. Iam si dubitamus an simus à Christo in fidem custodiámque recepti, ille dubitationi occurrit,

Iohã.10. a.3.a.16 dum se pastorem sponte offert, ac in ouium suarum numero nos fore pronuntiat si vocem suam audiamus. Christum ergo benignè nobis expositum, & obuiàm prodeuntem amplectamur: ille autem nos in grege suo recensebit, & inter sua septa conclusos tene-

Rom.8. f.30 bit. At subit futuri status anxietas. nam vt Paulus vocari docet qui electi antè fuerint: ita Christus ostendit multos esse vocatos, pau-

Mat.22. b.14 cos verò electos. Quinetiam ipse quoque Paulus alibi à securitate dehortatur, Qui bene stat, inquit, videat ne cadat. Item, Insertus es

1.Cor.10. c.12 in populum Dei? noli superbire, sed time. potest enim Deus rursum succidere, vt alios inserat. Denique ipsa experientia satis do-

Rom.11. c.20 cemur, parui esse vocationem ac fidem, nisi accedat perseuerantia, quæ non omnibus contingit. Sed enim ista solicitudine libe-

Ioã. 6.l. 37.e.40 rauit nos Christus. nam in posterum certè respiciunt istæ promissiones, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venerit ad me non eiiciam foras. Item, Hæc est voluntas eius qui misit me Patris, nequid perdam ex omnibus quæ dedit mihi: sed

Ioan.10. e.27 resuscitem ea in nouissimo die. Item, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Ego cognosco eas, & vitam æternam do eis, nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo po-

Mat. 15. b.13 test rapere de manu Patris mei. Iam vbi pronuntiat, Omnis arbor quam non plantauit Pater meus eradicabitur: ex opposito innuit nunquam posse à salute euelli qui radicem in Deo habent. Cui

1.Iohã.2. c.19 consentit illud Iohannis, Si ex nobis fuissent, non exissent vtique à nobis. Hinc etiam magnifica Pauli gloriatio contra vitam &

Rom.8. g.38 mortem, præsentia & futura: quam in dono perseuerantiæ fundatam esse oportet. Nec dubium est quin ad electos omnes senten-

Philip.1. a.6 tiam hanc dirigat. Alibi idem Paulus, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi. Sicuti etiam Dauid, quum

Psal.138. b.8 labasceret eius fides, in hanc fulturam recubuit, Opus manuum tuarum non deseres. Iam verò neque hoc dubium est, quum orat

Luc. 22. d.32 Christus pro omnibus electis, quin idem illis precetur quod Petro, vt nunquam deficiat fides eorum. Ex quo elicimus, extra periculum defectionis esse, quia eorum pietati constantiam postulans Filius Dei, repulsam passus non est. Quid hinc nos discere voluit Christus, nisi vt confidamus perpetuò nos fore saluos, quia illius semel facti sumus?

7 At quotidie accidit, vt qui videbantur esse Christi, rursum

deficiant

deficiant ab eo, & corruant. Imò eo ipſo loco, vbi aſſerit neminem periiſſe ex iis qui ſibi à Patre dati fuerant, excipit tamen filium perditionis. Verum eſt id quidem: ſed æquè etiam certum, nunquam ea cordis fiducia tales Chriſto adhæſiſſe qua nobis electionis certitudinem ſtabiliri dico. Exierunt è nobis, inquit Iohannes, ſed è nobis non erant. Si fuiſſent enim è nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. Nec inficior quin habeãt vocationis ſimilia cum electis ſigna: ſed illud certum electionis ſtabilimentum, quod fideles à verbo Euãgelii petere iubeo, illis minimè concedo. Quamobrem eiuſmodi exempla nequaquam nos permoueant quominus in Domini promiſſionem tranquilli recumbamus, vbi pronuntiat à Patre datos eſſe ſibi omnes à quĩbus vera fide recipitur: quorum nemo, ſe cuſtode ac paſtore, periturus ſit. De Iuda mox dicetur. Paulus non ſimplicem ſecuritatem Chriſtianis diſſuadet, ſed ſupinam ac ſolutam carnis ſecuritatem, quæ faſtum, arrogantiam, aliorum contemptum ſecum trahat, humilitatem extinguat, ac reuerentiam Dei, acceptæque gratiæ obliuionem inducat. Gentiles enim alloquitur, quos docet, non eſſe Iudæis ſuperbè & inhumaniter inſultandum ideo quia ipſis abdicatis in eorum locum ſubſtituti eſſent. Timorem quoque requirit, non quo conſternati vacillent, ſed qui ad ſuſpiciendam humiliter Dei gratiam nos inſtituens, nihil ex eius fiducia diminuat: quemadmodum alibi dictum eſt. Adde quòd non ſingulos, ſed generatim ſectas ipſas alloquitur. Nam quum diuiſa eſſet Eccleſia in duas partes, & æmulatio diſſidium páreret, admonet Paulus Gentiles, quòd ſubrogati ſunt in locum peculiaris & ſancti populi, timoris & modeſtiæ debere illis eſſe cauſam. Atqui inter eos multi erant ventoſi, quorum vtile fuit inanem iactantiam retundere. Cæterùm alibi vidimus, ſpem noſtram in futurum tempus extendi, etiam vltra mortem, nec quicquam magis contrarium eſſe eius naturæ quàm ambigere quid de nobis futurum ſit.

Iohã.17. b.12
1. Iohan. 2. c.19.
Iohan.3. b.16, & 6. d.39
1.Cor.10.

8 Illa Chriſti ſententia de multis vocatis, paucis autem electis, peſſimè in eum modum accipitur. Nihil erit ambiguum ſi tenemus quod debet ex ſuperioribus liquere, duplicem eſſe vocationis ſpeciem. Eſt enim vniuerſalis vocatio, qua per externam verbi prædicationem omnes pariter ad ſe inuitat Deus: etiam quibus eam in mortis odorem, & grauioris condemnationis materiam proponit. Eſt altera ſpecialis, qua vtplurimum ſolos fideles dignatur: dum interiori ſui Spiritus illuminatione efficit vt verbum prædicatum eorum cordibus inſideat. Interdum tamen eos quoque facit participes quos ad tempus duntaxat illuminat: deinde ſuæ ingratitudinis merito deſerit, & maiori percutit cæcitate. Iam quum videret Dominus Euangelium latè longéque publicari, à plurimis contemptui haberi, apud paucos iuſto in pretio eſſe: Deũ ſub regis perſona nobis deſcribit, qui conuiuium ſolenne inſtituens, vocatores ſuos circunquaque mittat, ad magnã turbam inui-

Matt.22. a.2

tandam, à paucissimis tamen impetrare queat: quia pro se quisque impedimenta causetur. vt tandem recusantibus illis cogatur è triuiis obuium quemlibet accersere. Hactenus de externa vocatione intelligendam parabolam nemo non videt. Subiungit postea, Deum boni conuiuatoris instar agere, qui circumeat mensas, ad suos hospites comiter excipiendos. Quòd siquem reperiat veste nuptiali non ornatum, minimè passurum vt conuiuii festiuitatem suis sordibus dehonestet. Hoc membrum fateor intelligendum de iis qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiæ suæ dehonestamenta, & velut καρκινώματα non sustinebit perpetuò Deus: sed prout meretur eorum turpitudo, extrà proiiciet. Pauci ergo electi sunt ex magno vocatorum numero: non tamen ea vocatione vnde fidelibus dicimus æstimandam suam electionem. Illa enim impiorum etiam communis est, hæc secum affert Spiritum regenerationis, qui est arrhabo & sigillum futuræ hæreditatis, quo in diem Domini obsignantur corda nostra. In summa, quum hypocritæ non secus ac veri dei cultores, pietatem iactent, pronuntiat Christus eiectum tandem iri ex loco quem malè occupant. sicuti in Psalmo dicitur, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Innocẽs manibus, & puro corde. Item alibi, Hæc est generatio quærentium Deum, quærentium faciem Dei Iacob. Atque ita ad tolerantiam hortatur Spiritus fideles, ne ægrè ferant Ismaelitas sibi misceri in Ecclesia: quoniam tandem detracta larua cum dedecore eiicientur.

Ephes. 1. c.13,14 — *Psal. 15. a.1* — *Psal. 24. b.6*

9 Eadem est ratio exceptionis nuper adductæ, vbi ait Christus neminem periisse nisi filium perditionis. est quidem impropria loquutio, sed minimè obscura. ille enim nõ reputabatur inter oues Christi quia verè esset, sed quia locum tenebat. Quod porrò ipsum alibi electum cum Apostolis à se fuisse asserit Dominus, id duntaxat ad ministeriũ refertur. Duodecim, inquit, elegi, & vnus ex eis diabolus est. Nempe in Apostoli munus eum elegerat. Quum autem de electione loquitur in salutem, eum procul ab electorum numero arcet. Non de omnibus loquor: ego scio quos elegerim. Siquis vocabulum Electionis vtrobique confundat, miserè se implicabit: si distinguat, nihil est expeditius. Pessimè ergo & perniciose Gregorius, dum vocationis tantùm nostræ conscios esse nos tradit, electionis incertos. vnde ad formidinem & trepidationem omnes hortatur: hanc etiam rationem vsurpans, quia etiamsi quales hodie simus, sciamus, quales tamẽ simus futuri nescimus. Verùm eo loco satis declarat quomodo in hunc scopum impegerit. Quoniam enim ab operũ meritis electionem suspendebat, deiiciendis animis plus satis illi suppetebat causæ: confirmare non poterat, qui à seipsis ad diuinæ bonitatis fiduciam non transferebat. Hinc qualemcunque eius quod initio posuimus, gustum habent fideles: prædestinationem, si rite cogitetur,

Iohã. 17. b.12 — *Iohan.6. g.70* — *Iohã. 13. b.18* — *Homi.38*

non

non fidei conuulsionem, sed optimam potius confirmationem afferre. Neque tamen inficior, Spiritum ad modulum sensus nostri interdum accommodare sermonem. Sicuti quum dicit, In arcano populi mei non erunt, & in catalogo seruorum meorum nõ scribentur. Acsi Deus scribere inciperet in libro vitæ quos recenset in numero suorum: quum tamen sciamus vel teste Christo, scripta esse filiorum Dei nomina in libro vitæ ab initio. Sed simpliciter his verbis eorum abdicatio notatur qui visi sunt inter electos præcipui. sicut dicitur in Psalmo, Deleantur è libro vitæ, & cum iustis non scribantur.

Ezec.13. b.9

Psal.69. d.29

10 Enimuero electi, nec statim ab vtero, nec eodem omnes tempore, sed prout visum est Deo suam illis gratiam dispensare, in ouile Christi per vocationem aggregantur. Antè verò quàm ad summum illum Pastorem colligantur, in communi deserto dissipati aberrant: nec ab aliis quicquam differunt, nisi quòd singulari Dei misericordia proteguntur, ne in vltimum mortis præcipitium ruant. In ipsos ergo si respicias, videbis Adæ progeniem, quæ communem massæ corruptionem redoleat. Quòd non in extremam & desperatam vsque impietatem feruntur, id non fit aliqua illis ingenita bonitate: sed quia in ipsorum salutem excubat Dei oculus, & manus extenta est. Nam qui ab ipsa natiuitate insitum esse eorum cordibus semen nescio quod electionis somniant, cuius virtute semper ad pietatem timorémque Dei sint inclinati, nec Scripturæ authoritate adiuuantur, & ipsa redarguuntur experientia. Exempla quidem pauca proferunt, vnde probent, electos ante illuminationem quoque, non fuisse à religione alienos: Paulum in suo Pharisaismo vixisse irreprehensibilem: Cornelium eleemosynis & orationibus fuisse acceptum Deo, & si qua sunt similia. De Paulo illis concedimus: in Cornelio dicimus hallucinari. iam enim tum illuminatum ac regeneratum fuisse apparet, vt nihil illi deesset præter perspicuam Euangelii reuelationem. Sed enim quid pauculis istis exemplis tandem extorquebunt? electósne omnes pietatis spiritu semper esse præditos? Non magis quàm si quis demonstrata Aristidis, Socratis, Xenocratis, Scipionis, Curii, Camilli, & aliorum integritate, inde colligat, omnes qui in cæcitate idololatriæ deseruntur, sanctimoniæ & probitatis fuisse studiosos. Quinetiam Scriptura non vno in loco illis palàm reclamat. Qui enim describitur à Paulo Ephesiorum status ante regenerationem, granum huius seminis nullum ostendit. Eratis, inquit, delictis & peccatis mortui, in quibus ambulastis iuxta seculum mundi huius, iuxta principem aeris, qui nunc agit in filiis contumacibus: inter quos & nos omnes versabamur aliquando in concupiscentiis carnis nostræ, facientes quæ carni & menti libebant. Et eramus natura filii iræ, sicut & cæteri. Item, Mementote, quòd sine spe aliquando fueritis, & Deo carueritis in mundo. Item, Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino: vt fi-

Philip.3. a.5

Act.10. a.2

Ephes.2. a.1

Ibidem c.12

Ephes.5. b.8

Ephes.4. c.28

lii lucis ambulate. At ea fortè referri volent ad ignorantiam veri Dei, qua electos antequam vocentur, detineri non negant. Quanquam hoc esset impudenter calumniari, quum ex illis inferat, non iam amplius esse vel mentiendum, vel furandum: quid tamen ad alios locos respondebunt? Qualis ille est ad Corinthios, vbi quum
1.Cor. 6. b.9,11 denuntiasset, neque scortatores, neque idololatras, neque adulteros, neque molles, neque pædicatores, neque fures, neque auaros, regni Dei fore hæredes: continuò subiungit, illos iisdem flagitiis fuisse, ante Christũ cognitum, implicitos: nunc verò & sanguine eius ablutos, & Spiritu liberatos. Itẽ alter ad Romanos, Quẽadmodum præbuistis membra vestra serua immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, nunc addicite illa in seruitutem iustitiæ. Quem enim fructum ex illis habuistis, in quibus nunc meritò erubescitis? & cætera.
Rom. 6. d.19

11 Quale tunc, amabo, electionis semen in iis germinabat, qui tota vita multifariam contaminati, quasi desperata nequitia, volutabantur in flagitio omnium maximè nefando, & execrabili? Secundùm eos si loqui voluisset, debuerat ostendere quantum Dei beneficentiæ deberent, per quam conseruati essent ne in tantas
1.Pet. 4. a.3 fœditates prolaberentur. Sic & Petrus debuisset suos hortari ad gratitudinem, ob semen electionis perpetuum. Contrà autem admonet, suffecisse præteritum tempus Gentium libidinibus consumandis. Quid si venitur ad exempla? Quale iustitiæ germen in
Iosue. 2. a.1 Rahab meretrice ante fidem? in Menasse, quum Ierusalem intingeretur, & propè immergeretur sanguine Prophetarum? In latro-
2. Reg. 21.c.16 ne, qui inter vltimos tandem spiritus, de resipiscentia cogitauit? Facessant ergo hæc argumenta, quæ sibiipsis homines curiosuli
Luc. 23. f.42 temere sine Scriptura excogitant. Maneat autem nobis quod habet Scriptura, Omnes pariter ouium perditarum instar aberrasse,
Iesa. 53. b.6 vnumquenque declinasse in viam suam, hoc est perditionem. Hoc perditionis gurgite quos aliquando eruere Dominus statuit, eos in suam opportunitatẽ differt: tantùm conseruat, in blasphemiam irremissibilem ne deuoluantur.

12 Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia, salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua habet aduersus reprobos iudicia, quibus consilium de illis suũ exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam & mortis exitium creauit, vt iræ suæ organa forent, & seueritatis exempla: eos, vt in finem suum perueniant, nunc audiendi verbi sui facultate priuat: nunc eius prædicatione magis excæcat, & obstupefacit. Prioris membri quum innumera sint exempla, vnum tamen, quod est præ aliis illustre ac notabile, eligamus. Quatuor circiter annorum millia ante Christi aduentum effluxerunt, quibus salutiferæ doctrinæ lucem cunctis gentibus occultauit. Si quis respondeat, tanti beneficii compotes ideo non fecisse quia indignos iudicarit: nihilo erunt digniores posteri. cuius rei præter experientiam testis

locuples

locuples est Malachias, qui incredulitatem crassis blasphemiis *Malach.*
permistam coarguens, venturum tamen redemptorem denuntiat. *4.a.1*
Cur ergo his potiùs quàm illis datur? frustra se torqueat qui hîc causam requirat arcano & inscrutabili Dei consilio altiorem. Nec est timendum nequis Porphyrii discipulus Dei iustitiam impune arrodat, nobis pro ea nihil respondentibus. Quum enim asserimus nullos perire immerentes, gratuitæ esse beneficentiæ Dei quòd nonnulli liberantur, abundè pro illustranda eius gloria dictum est, vt nostra tergiuersatione nequaquam indigeat. Prædestinationi igitur suæ viam facit summus ille arbiter, vbi quos semel reprobauit, lucis suæ communicatione orbatos deserit in cæcitate. Alterius membri cùm extant quotidiana documenta, tum multa in Scripturis continentur. Apud centum eadem ferè habetur concio, viginti prompta fidei obedientia suscipiunt: alii vel nullius pensi habent, vel rident, vel explodunt, vel abominantur. siquis respondeat, diuersitatem ex eorum prouenire malitia & peruersitate, nondum satisfactum fuerit: quia & illorum ingenium eadem malitia occuparetur, nisi Deus sua bonitate corrigeret. Ideóque semper implicabimur, nisi succurrat illud Pauli, Quis *1.Cor.4.*
te discernit? Quo significat non propria virtute, sed sola Dei gra- *b.7*
tia alios aliis præcellere.

13 Cur ergo gratiam illis largiendo, hos prætermittit? De illis
causam reddit Lucas, Quia ad vitam sunt ordinati. De iis ergo quid *Act.13.*
sentiemus, nisi quia sunt vasa iræ in contumeliam? Quare nec cum *g.48*
Augustino loqui nos pigeat, Posset (inquit ille) Deus malorum vo- *Lib.2.de*
luntatem in bonum conuertere, quia omnipotens est. Posset pla- *Gen.ad*
nè. Cur ergo non facit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipsum *literam,*
est. Debemus enim non plus sapere quàm oportet. multóque id *cap.10*
satius est, quàm tergiuersari cum Chrysostomo, Quòd volentem
trahat & manum porrigentem, ne discrimen in Dei iudicio, sed *Homi.de*
solo hominum arbitrio situm videatur. Adeò quidem non situm *conuers.*
est in proprio hominis motu accedere, vt piis quoque & Deum *Pauli.*
timentibus singulari adhuc instinctu Spiritus opus sit. Lydia purpuraria Deum timebat, & tamen cor eius aperiri oportuit, vt attenderet doctrinæ Pauli & in ea proficeret. Hoc non de vna mulie- *Act.16.*
re dictum est, sed vt sciamus profectũ cuiusque in pietate, opus es- *c.14*
se arcanum Spiritus. Istud quidem in quæstionem trahi nõ potest, multis verbum suum Dominum mittere, quorum cæcitatem magis velit aggrauari. Quorsum enim tot mandata deferri iubet ad
Pharaonem? an quia sæpius repetitis legationibus mitigatum iri *Exod.4.*
sperabat? Imò antequam inciperet, exitum & nouerat & prædixe- *c.21*
rat. Ito (dicebat Mosi) & expone illi voluntatem meam. ego autem *Ezech.2.*
indurabo cor eius ne obtemperet. Sic quum Ezechielem suscitat, *b.3, &*
præmonet se mittere ad populum rebellem & contumacem: ne *12.a.2*
terreatur si surdis se canere videat. Sic Ieremiæ prædicit, futuram *Iere.1.b.*
eius doctrinam in ignem, vt populum instar stipulæ perdat & dis- *10*

ſipet. Sed magis etiamnum premit Ieſaiæ prophetia. ſic enim à Do-
Ieſ.6.c.9 mino dimittitur, Valde, & dic filiis Iſrael, Audiendo audite, & ne intelligatis. Videndo videte, & neſciatis. Obſtina cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius obline: vt ne fortè videat oculis ſuis, & audiat auribus ſuis, & corde intelligat, quò conuerſus ſanetur. Ecce, vocem ad eos dirigit, ſed vt magis obſurdeſcant: lucem accendit, ſed vt reddantur cęciores: doctrinam profert, ſed qua magis obſtupeſcant: remedium adhibet, ſed ne ſanentur. Atque
Iohã.12. f.39 hanc prophetiam adducens Iohannes, Iudæos Chriſti doctrinæ non potuiſſe credere aſſerit, quia in eos incumberet hæc Dei maledictio. Neque hoc quoque controuerti poteſt, quos Deus illuminatos non vult, illis doctrinam ſuam ænigmatibus inuolutam tradere: nequid inde proficiant, niſi vt in maiorem hebetudinem
Matt.13. b.11 trudãtur. Teſtatur enim Chriſtus ſe ideo ſolis Apoſtolis ediſſerere parabolas, in quibus apud multitudinem loquutus erat: quia his datum ſit noſſe myſteria regni Dei, vulgò non item. Quid, inquies, ſibi vult Dominus eos docendo, à quibus ne intelligatur curat? Conſidera vnde vitium, & desines interrogare. In verbo enim qualiſcunque ſit obſcuritas, ſatis tamen ſemper eſt lucis ad conuincendam impiorum conſcientiam.

14 Reſtat nunc vt videamus cur id Dominus faciat quod eum facere palàm eſt. Si reſpondeatur, ſic fieri quia id impietate, nequitia, ingratitudine ſua meriti ſunt homines: bene id quidem & verè dicetur: ſed quia nondum patet iſtius varietatis ratio, cur aliis in obedientiam flexis, iſti obdurati perſiſtant: in ea excutien-
Rom. 9. d.17 da, neceſſariò ad illud quod ex Moſe annotauit Paulus tranſeundum erit: nempe quòd ab initio eos excitarit Dominus vt oſtenderet nomen ſuum in vniuerſa terra. Quòd igitur ſibi patefacto Dei verbo non obtemperant reprobi, probè id in malitiam prauitatémque cordis eorum reiicietur, modò ſimul adiiciatur, ideo in hanc prauitatem addictos, quia iuſto, ſed inſcrutabili Dei iudicio ſuſcitati ſunt ad gloriam eius ſua damnatione illuſtrandam.
1.Sam.2. e.25 Similiter quum de filiis Heli narratur, quòd non auſcultarunt ſalutaribus monitis, quia voluerit Dominus occidere eos: non negatur contumaciam à propria ipſorum nequitia profectam eſſe: verùm ſimul notatur cur in contumacia deſerti fuerint, quum potuerit eorum corda Dominus emollire: quia ſcilicet eos ſemel exitio deſtinaſſet immutabile eius decretum. Eòdem pertinet
Iohã.12. f.38 illud Iohannis, Quum tanta ſigna feciſſet, nemo credidit in eum: vt ſermo Ieſaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui noſtro? Etſi enim à culpa non liberat peruicaces, contentus eſt tamen illa ratione, quòd inſipida ſit hominibus Dei gratia, donec
Iohan.6. e.45 Spiritus ſanctus ſaporem afferat. Et Chriſtus Ieſaię vaticinium citans, Erunt omnes docti à Deo, non aliò tendit niſi Iudæos eſſe reprobos & ab Eccleſia extraneos, quia ſunt indociles. nec aliam cauſam affert, niſi quòd ad eos nõ pertineat Dei promiſſio. Quod

confirmat

confirmat illud Pauli, Christum, qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, esse vocatis virtutem & sapientiam Dei. Nam vbi dixit quid ferè contingat quoties prædicatur Euangelium, nempe vt alios exasperet, ab aliis spernatur, dicit apud solos vocatos esse in pretio. Paulò antè quidem nominauerat credentes, sed gratiæ Dei, quæ fidem præcedit, noluit gradum suum negare: quin potiùs hoc secundum correctionis vice addidit, vt Dei vocationi fidei suæ laudem adscriberent qui Euangelium amplexi fuerant. Sicuti etiam paulò pòst docet à Deo electos esse. Hæc dum impii audiunt, quiritantur Deum miseris suis creaturis inordinata potentia in sæuitiæ suæ ludum abuti. Sed nos, qui cunctos homines tot nominibus Dei tribunali obnoxios nouimus, vt de mille interrogati ne in vno quidem satisfacere queant, confitemur nihil pati reprobos quod non iustissimo Dei iudicio cōueniat. Quòd rationem ad liquidum non assequimur, aliquid nescire non recusemus, vbi se Dei sapientia in suam sublimitatem attollit. 1.Cor.1. d.23

15 At quoniam obiici solent pauci Scripturæ loci, quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quo ad se reclamante ipsi mortem sponte sibi accersunt: eos breuiter explicando demonstremus nihil superiori sententiæ aduersari. Profertur Ezechielis locus, quòd Deus nolit mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Si hoc ad totum humanum genus extendere placet, cur plurimos ad resipiscentiam non solicitat, quorum animi ab obedientiam magis sunt flexibiles quàm eorum qui ad quotidianas eius inuitationes magis ac magis obdurescunt? Apud Niniuitas & Sodomitas, teste Christo, Euangelii prędicatio & miracula plus fructus attulissent quàm in Iudæa. Quî fit ergo, si vult Deus omnes saluos fieri, vt miseris, qui ad gratiam recipiendam paratiores essent, ianuam pœnitentiæ non aperiat? Hinc videmus violenter torqueri locum, si Dei voluntas, cuius meminit Propheta, opponitur æterno eius consilio, quo electos discreuit à reprobis. Nunc si quæritur genuinus Prophetæ sensus, tantùm spem veniæ resipiscentibus facere vult. Atque hæc summa est, non esse dubitandum quin Deus paratus sit ignoscere, simulac conuersus fuerit peccator. Ergo eius mortem non vult, quatenus vult pœnitentiam. Experientia autem docet, ita velle resipiscere quos ad se inuitat, vt non tangat omnium corda. Neque tamen ideo dicendum est fallaciter ipsum agere: quia etsi vox externa tantùm inexcusabiles reddit qui eam audiunt, neque obsequuntur: verè tamen censetur testimonium gratiæ Dei quo sibi reconciliat homines. Teneamus ergo Prophetæ consilium, non placere Deo mortem peccatoris: vt confidant pii, simulac pœnitentia tacti fuerint, sibi paratam esse apud Deum veniam: impii verò sentiant duplicari crimen suum, quòd tantæ Dei clementiæ & facilitati non respondent. Pœnitentiæ igitur semper obuia Dei misericordia occurret: sed pœnitentia quibus detur, tam omnes

Ezec.34. c.11

Matt.13. c.23

Prophetæ quàm Apostoli atque ipse Ezechiel clarè docent. Adducitur secundò Pauli locus, vbi tradit Deum velle omnes saluos fieri: cuius etsi diuersa est quàm superioris ratio, aliquid tamen est commune. Respondeo, primùm ex contextu palàm fieri quomodo velit. vtrunque enim copulat Paulus, quòd velit saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Si hoc æterno Dei consilio fixum esse volunt, vt salutis doctrinam percipiant: quid sibi vult illud Mosis, Quæ gens est tam inclyta, vt ad eam appropinquet Deus sicut ad te? Quî factum est vt priuauerit Deus Euangelii luce multos populos, qua alii fruebantur? Quî factum est vt nunquam pura doctrinæ pietatis cognitio ad quosdam peruenerit, alii vix obscura quædam rudimenta gustauerint? Hinc iam elicere promptum erit quorsum tendat Paulus. Præceperat Timotheo solennes in Ecclesia precationes pro regibus & principibus concipere. quum autem absurdum nonnihil videretur orationes ad Deum fundi pro genere hominum propè deplorato (quia non tantùm à Christi corpore alieni omnes erant, sed ad regnum eius opprimendum totis viribus enitebantur) subiicit, acceptum id esse Deo, qui velit omnes homines saluos fieri. Quo nihil aliud profectò significat quàm nulli hominum ordini viam ad salutem præclusisse: quin potiùs misericordiam suam sic effudisse vt nullum eius expertem esse velit. Aliæ sententiæ non declarant quid de omnibus occulto suo iudicio Dominus statuerit: sed paratam denuntiant omnibus peccatoribus veniam, qui modò se ad eam requirendam conuertunt. Nam si tenaciùs vrgeant quòd dicitur velle misereri omnium, ego contrà excipiam quod alibi scribitur, Deum nostrum esse in cælo, vbi faciat quæcunque velit. Sic ergo exponendum erit hoc verbum, vt cum altero conueniat, Miserebor cuius miserebor, & commiserabor quem fuero miseratus. Qui deligit quos misericordia prosequi debeat, eam non omnibus impertitur. Sed vbi clarè apparet non de singulis hominibus, sed de hominum ordinibus illic agi, facessat longior disputatio. Quanquam simul notandum est, Paulum non asserere quid semper & vbique & in omnibus faciat Deus: sed liberum ei relinquere vt reges tandem & magistratus participes faciat cælestis doctrinæ, quanuis aduersùs eam pro cæcitate sua insaniant. Videntur fortiùs vrgere obiecto Petri loco, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam. Verùm nodi solutio iam mox in secundo verbo occurrit: quia voluntas recipiendi ad pœnitentiam non alia intelligi potest nisi quæ passim traditur. Sanè conuersio in Dei manu est. an velit omnes conuertere, interrogetur ipse: dum paucis quibusdam se daturum promittit cor carneum, aliis cor lapideum relinquendo. Verum quidem est, nisi recipere paratus esset qui eius misericordiam implorant, concidere illam sententiam, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. sed dico neminem mortalium ad Deum accedere

[Margin notes: 1.Tim.2. a.4 — Deut.4. b.7 — Psal.115. a.3 — Exod.33. d.19 — Ezech. 36.f.26 — Zach.1. a.3]

accedere nisi qui diuinitus præuenitur. Ac, si in hominis arbitrio esset pœnitentia, nõ diceret Paulus, Si fortè det illis pœnitentiam. imò nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Ieremias, Conuerte me Domine, & conuertar: vbi enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

2.Tim.2 d.25

Iere.31. c.18

16 Sed enim (inquies) si ita est, parum erit fidei promissionibus Euangelicis, quæ quum de voluntate Dei testantur, eum velle asserunt quod inuiolabili eius decreto aduersetur. Minimè verò. quamlibet enim vniuersales sint salutis promissiones, nihil tamen à reproborum prædestinatione discrepant: modò in earum effectum mentem dirigamus. Efficaces nobis tum esse demum promissiones scimus vbi eas fide recipimus: vbi contrà exinanita est fides, simul abolita est promissio. Ea si est natura ipsarũ, videamus iam nũquid inter se hæc dissideant, quòd dicitur ab æterno Deus ordinasse quos amore complecti, in quos iram exercere velit: & quòd salutem omnibus indiscriminatim denuntiat. Equidem dico optimè conuenire. sic enim promittendo, nihil aliud vult quàm omnibus expositam esse suam misericordiam, qui modò eam expetunt atque implorant. quod non alii faciunt nisi quos illuminauit. Porrò illuminat quos prædestinauit ad salutem. His (inquam) constat certa & inconcussa promissionum veritas, vt dici nequeat aliquid esse dissensionis inter æternam Dei electionem, & quod fidelibus offert gratiæ suæ testimonium. Sed cur omnes nominat? Nempe quò tutiùs piorum conscientiæ acquiescant, dum intelligunt nullam esse peccatorum differentiam, modò adsit fides: impii autem non causentur sibi deesse asylum, quò se à peccati seruitute recipiant, dum oblatum sibi ingratitudine sua respuunt. Ergo quum vtrisque Dei misericordia per Euangelium offeratur: fides est, hoc est Dei illuminatio, quæ inter pios & impios distinguit: vt Euangelii efficaciam illi sentiant, hi verò nullum inde fructũ consequantur. Illuminatio quoque ipsa electionem Dei æternam pro regula habet. Querimonia Christi quam citant, Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? nihil illis suffragatur. Fateor Christum non tantùm in persona hominis loqui, sed exprobrare quòd seculis omnibus repudiauerint suam gratiam. Sed definienda est illa Dei voluntas de qua agitur. neque enim obscurum est quàm sedulò incubuerit Deus ad retinendum illum populum, & quãta peruicacia à primis ad vltimos vagis suis cupiditatibus dediti collectionem respuerint: sed inde non sequitur irritum fuisse consilium Dei hominum malitia. Excipiũt, nihil minus esse consentaneum Dei naturæ quàm vt sit duplex in eo voluntas. Quod ego illis concedo, modò dextri sint interpretes. Sed cur non considerant tot testimonia, vbi Deus humanos affectus induens, infra suam maiestatem descendit? Dicit se protensis brachiis rebellem populum vocasse, manè & serò dedisse operam vt

Mat. 23. d.37

Iesa. 65. a.1

eum ad se reduceret. Hæc omnia si Deo aptare volent, ac figuram negligere, multæ superuacuæ contentiones emergent: quas vna hæc solutio componit, quod humanum est ad Deum transferri. Quanquam solutio alibi à nobis adducta abunde sufficit, quanuis multiplex sit Dei voluntas quoad sensum nostrum, non tamen eum hoc & illud in se velle, sed pro sapientia sua variè multiplici
Ephes.3. b.10 (vt eam Paulus vocat) attonitos reddere sensus nostros, donec cognoscere nobis dabitur mirabiliter eum velle quod nunc videtur esse voluntati eius aduersum. Cauillis etiam ludunt, quũ Deus omnium sit pater, iniustum esse vt quenquam abdicet nisi qui sua culpa pœnam hanc antè fuerit promeritus. Quasi verò non vsque ad porcos & canes pateat Dei liberalitas. Quòd si de humano genere agitur, respondeant cur Deus sese deuinxerit vni populo, vt eius esset pater: cur etiam exiguum inde numerum quasi florem decerpserit. Sed conuitiatores istos impedit sua maledicendi libido ne considerent Deum ita solem suum producere super bonos
Matt. 5. g.45 & malos vt paucis reposita sit hæreditas, quibus olim dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, &c. Obiiciunt etiam,
Mat. 25. c.34 Deum nihil odisse eorum quæ fecit. quod vt illis concedam, saluum tamen manet quod doceo, reprobos Deo exosos esse, & quidem optimo iure: quia eius Spiritu destituti nihil proferre queunt quàm maledictionis causam. Addunt non esse discrimen Iudæi & Gentilis, ideóque indiscriminatim omnibus proponi Dei gratiam:
Rom.9. e.24 nempe modò admittant (sicuti definit Paulus) tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Deum pro suo beneplacito vocare, ita vt nemini sit obstrictus. Hoc etiam modo quod ex alio loco obtendunt diluitur,
Rom. 11. d.22 Deum clausisse omnia sub peccato, vt omnium misereatur: nempe quia omnium qui salui fiunt salutem misericordiæ suæ vult adscribi: quanuis non omnibus sit commune hoc beneficium. Porrò vbi multa vltro citróque adducta fuerint, sit hæc nobis clausula, ad tantam profunditatem cum Paulo expauescere: quòd si obstrepant petulantes linguæ, non pudefieri in hac eius excla-
Rom.9. d.20 matione, O homo, tu quis es qui litigas cum Deo? Verè enim Augustinus peruersè facere contendit qui iustitiæ humanæ modo
De prædestin.& gra.ca.2. diuinam metiuntur.

De resurrectione vltima. CAP. XXV.

2.Tim.1. c.10 ETSI Christus, sol iustitiæ, morte deuicta per Euangelium illucens, vitam nobis illuminauit, teste Paulo, vnde & cre-
Iohan. 5. d.24 dendo dicimur transiisse à morte in vitam, non iam peregrini & aduenæ, sed ciues sanctorũ & domestici Dei, qui nos cum
Ephes.2. b.6.d.19 ipso vnigenito sedere fecit in cælestibus, vt ad plenam fœlicitatem nihil desit: ne tamen molestum sit nobis exerceri adhuc sub dura militia, ac si nullus victoriæ à Christo partę fructus constaret, tenendum est quod alibi docetur de spei natura. Quoniam enim speramus quæ non apparent, atque vt alibi dicitur, fides est demonstratio

ſtratio rerum inuiſibilium: quandiu carnis ergaſtulo ſumus incluſi, *Rom.8.e.*
peregrinamur à Domino. Qua ratione alibi dicit idem Paulus nos 28
eſſe mortuos, & vitam noſtram cum Chriſto abſconditam, eſſe in *Hebr.11.*
Deo: & quum ipſe, qui vita noſtra eſt, apparuerit, tunc & nos cum *a.1*
ipſo apparituros in gloria. Hæc igitur noſtra conditio eſt, vt ſobriè *2.Cor.5.*
& iuſtè & piè viuendo in hoc ſeculo, expectemus beatam ſpem, *b.6*
& aduentum gloriæ magni Dei, & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti. *Coloſſ.3.*
Hîc patientia non vulgari opus eſt, ne defatigati vel retroflecta- *a.3*
mus curſum, vel ſtationem noſtram deſeramus. Itaque quicquid *Tit.2.c.*
hactenus de ſalute noſtra expoſitum fuit, mentes in cælum ere- *12*
ctas flagitat, vt Chriſtum, quem non vidimus, diligamus, & in
eum credentes exultemus lætitia inenarrabili & glorioſa, donec *1.Petr.1.*
reportemus finem fidei noſtræ, vt Petrus admonet. Qua ratione *b.8*
Paulus fidem & charitatem piorum reſpicere dicit ad ſpem quæ *Coloſſ.1.*
in cælo eſt repoſita. Quum ita oculis in Chriſtum defixis è cælo *a.5*
pendemus, nec quicquam eos moratur in terra quo minus ad pro-
miſſam beatitudinem nos ferant, impletur verè illud, cor noſtrum
eſſe vbi eſt theſaurus noſter. Hinc tam rara in mundo fides, quòd *Matt.6.*
tarditati noſtræ nihil magis difficile eſt quàm per innumera ob- *c.21*
ſtacula tranſcendere pergendo ad palmam ſupernæ vocationis.
Ad ingentem miſeriarum cumulum, quo ferè obruimur, accedunt
profanorum hominum ludibria, quibus impetitur noſtra ſimplici-
tas: dum bonorum præſentium illecebris ſponte renuntiantes, vi-
demur beatitudinem, quæ nos latet, quaſi fugitantem vmbram
captare. Denique ſurſum & deorſum, à fronte & à tergo violentæ
nos tentationes obſident, quibus ſuſtinendis longè eſſent animi
noſtri impares, niſi expliciti rebus terrenis, cæleſti vitæ, quæ in
ſpeciem procul remota eſt, deuincti eſſent. Quare ille demum ſo-
lidè in Euangelio profecit qui ad continuam beatæ reſurrectionis
meditationem aſſuefactus eſt.

2 De ſummo fine bonorum anxiè diſputarunt olim philoſo-
phi, atque etiam inter ſe certarunt: nemo tamen, excepto Platone,
agnouit ſummum hominis bonum eſſe eius coniunctionem cum
Deo. qualis autem hæc eſſet, ne obſcuro quidem guſtu ſentire po-
tuit. nec mirum, vt qui de ſacro illius vinculo nihil didicerat. No-
bis vnica & perfecta fœlicitas in hac quoque terrena peregrina-
tione nota eſt: ſed quæ ſui deſiderio corda noſtra magis ac magis
quotidie accẽdit, donec plena fruitio nos ſatiet. Ideo dixi ex Chri-
ſti beneficiis fructũ non percipere niſi qui ad reſurrectionem ani-
mos attollunt. Sicuti hũc ſcopum præfigit Paulus fidelibus, ad quẽ *Philip.3.*
ſe eniti dicit, & omnia obliuiſci, donec eò perueniat. Quò nos *b.8*
quoque alacriùs eòdem contendere oportet, ne ſi mundus hic nos
occupet, triſtes deſidiæ noſtræ pœnas demus. Proinde alibi fideles *Ibidem.*
inſignit hac nota, quòd eorum conuerſatio in cælis ſit, vnde & *d.20*
ſeruatorem ſuum expectant. Ac ne flacceſcant animis in hoc cur-
ſu, idem illis omnes creaturas adiungit ſocias. Nam quia vbique

Rom. 8. *d*.19 deformes conſpiciuntur ruinæ, dicit quæcunque in cælo & terra ſunt eniti ad renouationem. Nam quum Adam ſuo lapſu diſſipauerit integrum naturæ ordinem, ſua creaturis ſeruitus, cui propter hominis peccatum ſubiectæ ſunt, moleſta & grauis eſt: non quòd præditæ ſint aliquo ſenſu, ſed quia integrum ſtatum à quo exciderunt, naturaliter appetunt. Gemitum ergo & parturitionis dolorem illis attribuit Paulus, vt nos, qui primitiis Spiritus donati ſumus, pudeat in noſtra corruptione tabeſcere, ac non imitari ſaltem mortua elementa, quæ alieni peccati pœnam ſuſtinent. Quò autem acriùs nos pungat, vltimum Chriſti aduentum vocat noſtram redemptionem. Verum quidem eſt, iam completos eſſe omnes reſurrectionis noſtræ numeros: ſed quia Chriſtus ſemel oblatus eſt pro peccatis, iterum abſque peccato cõſpicietur in ſalutem. *Heb*. 10. *c*.12 Quibuſlibet ærumnis premamur, hæc nos redemptio ad ſuum vſque effectum ſuſtineat.

3 Studium noſtrum acuet ipſum rei pondus. nec enim Paulus abs re contendit, niſi mortui reſurgant, totum Euangelium inane & fallax eſſe: quia miſerior eſſet noſtra quàm aliorum mortalium conditio, vtpote qui multorum odiis & probris expoſiti, in ſingulas horas periclitamur, imò ſumus quaſi oues mactationi deſtinatæ. ac proinde concideret eius authoritas non vna in parte duntaxat, ſed in tota ſumma, quam & adoptio & ſalutis noſtræ effectus complectitur. *1.Cor*.15. *b*.14 Atque ita in rem maximè omnium ſeriam ſimus attenti vt nulla diuturnitas laſſitudinem afferat. Quo conſilio etiam in hunc locum diſtuli quod de ea breuiter tractãdum erat, vt diſcant lectores, vbi Chriſtum receperint perfectæ ſalutis authorem, altiùs aſſurgere, ſciántque cæleſti immortalitate & gloria veſtitum, vt totum corpus capiti conforme reddatur. Quemadmodum etiam in eius perſona Spiritus ſanctus reſurrectionis exemplum ſubinde proponit. Res eſt creditu difficilis, vbi putredine conſumpta fuerint corpora, tandem ſuo tempore reſurrectura eſſe. Itaque quum multi ex philoſophis aſſeruerint immortales eſſe animas, carnis reſurrectio à paucis probata fuit. in quo etſi nulla fuit excuſatio, inde tamen monemur rem eſſe magis arduam quàm vt hominum ſenſus ad ſe trahat. Quò tantum obſtaculum ſuperet fides, duo adminicula Scriptura ſuppeditat: alterum eſt in Chriſti ſimilitudine, alterum verò in Dei omnipotentia. *2.Cor*.4. *c*.10 Iam quoties de reſurrectione agitur, occurrat Chriſti imago, qui in natura quam à nobis ſumpſerat ſic peregit curſum mortalis vitæ vt nunc immortalitatem adeptus, ſit nobis pignus futuræ reſurrectionis. Nam in miſeriis quibus obſidemur mortificationem eius circunferimus in carne noſtra, vt vita eius manifeſtetur in nobis. Et ſeparare eum à nobis non licet, ac ne poſſibile quidem eſt quin laceretur. *1.Cor*.15. *b*.13 Vnde illa Pauli ratiocinatio, Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: quia ſcilicet confeſſum illud principium ſumit, Chriſtum non ſibi priuatim morti fuiſſe

ſubiectum

ſubiectum, vel de morte adeptum eſſe victoriam reſurgendo, ſed inchoatum fuiſſe in capite quod impleri in omnibus membris neceſſe eſt, ſecundùm cuiuſque gradum & ordinem. Nam ei per omnia æquari ne rectum quidem eſſet. Dicitur in Pſalmo, Non permittes manſuetũ tuum videre corruptionem. Huius fiduciæ portio etſi ad nos pertinet ſecundùm menſuram donationis, ſolidus tamen effectus nonniſi in Chriſto apparuit, qui immunis ab omni putredine, integrum corpus recepit. Iam ne ambigua ſit nobis beatæ cum Chriſto reſurrectionis ſocietas, vt hoc pignore ſimus contenti, diſertè affirmat Paulus ideo ſedere in cælis, & venturum vltimo die iudicẽ, vt corpus noſtrum humile, & abiectum configuret corpori ſuo glorioſo. Alibi etiam docet, Deum non ſuſcitaſſe Filium à morte, vt ſpecimen vnũ ederet ſuæ virtutis: ſed vt eandem erga nos fideles Spiritus efficaciam exerat: quem ideo vitam appellat, dum habitat in nobis, quia in hunc finem datus eſt, vt quod in nobis mortale eſt viuificet. Compendio perſtringo quæ & vberiùs tractari poſſent, & merentur ſplendidiùs ornari: & tamen in paucis verbis ſatis materiæ pios lectores reperturos confido, quod ad fidem eorũ ædificandam ſufficiat. Reſurrexit ergo Chriſtus vt nos haberet ſocios futuræ vitæ. Suſcitatus eſt à Patre, quatenus erat Eccleſiæ caput, à qua nullo modo patitur diuelli. Suſcitatus eſt virtute Spiritus, qui nobis ad viuificandi munus communis eſt. Denique ſuſcitatus eſt vt eſſet reſurrectio & vita. Sicut autem diximus in hoc ſpeculo conſpicuam nobis eſſe viuam reſurrectionis imaginem, ita ſit nobis ad fulciendos animos noſtros firma hypoſtaſis, modò ne longioris moræ nos tædeat vel pigeat: quia noſtrum non eſt proprio arbitrio temporum articulos metiri, ſed patienter quieſcere, dum pro ſua opportunitate Deus regnum ſuum inſtauret. Quò ſpectat illa Pauli exhortatio, Primitiæ Chriſtus. deinde qui Chriſti ſunt: quiſque ſuo ordine. Cæterùm nequa de Chriſti reſurrectione, in qua fundata eſt noſtra omnium, moueretur quæſtio, videmus quot & quàm variis modis illam nobis teſtatã fecerit. Ridebunt naſuti homines quaſi puerile ludicrum, quæ ab Euangeliſtis refertur hiſtoriam. Cuius enim momenti erit nuntius quem pauidæ mulierculæ perferunt, & deinde confirmãt diſcipuli ferè exanimes? Cur non potiùs in medio templo & foro illuſtria victoriæ ſuæ trophæa Chriſtus ſtatuit? Cur non formidabilis prodit in conſpectum Pilati? Cur non etiam rediuiuum ſe ſacerdotibus & toti Hieroſolymæ probat? Teſtes verò quos ſeligit vix idoneos eſſe concedent homines profani. Reſpondeo, quanquam in illis exordiis contemptibilis fuerit eius infirmitas, admirabili tamen Dei prouidentia hoc totum fuiſſe gubernatum: vt qui nuper metu exanimati fuerant, eos partim amor Chriſti & pietatis zelus, partim ſua incredulitas ad ſepulchrum raperet: non tantùm vt oculati eſſent rei teſtes, ſed vt audirent idem ex Angelis quod oculis cernebãt. Quomodo ſuſpecta erit nobis eorum fides

Pſal. 16. b.10

Philip. 3. d.21

1. Cor. 15. d.23

qui fabulam esse putarunt quod audierant ex mulieribus, donec in rem præsentem sunt adducti? Totum verò populum, & ipsum præsidem, postquam satis supérque conuicti fuerant, nihil mirum est
Mat.27. g.66, & 28.b.11 tam Christi aspectu quàm aliis signis fuisse priuatos. Obsignatur sepulchrum, custodes excubias agunt, non reperitur tertio die corpus. Pecunia corrupti milites rumorem spargunt fuisse à discipulis subreptum. Quasi verò vel turmæ cogendæ facultas esset, vel arma suppeterent, vel etiam ad tale facinus audendum exercitati essent. Quòd si militibus satis non erat animi ad illos abigẽdos, cur non persequuti sunt, vt ope plebis adiuti aliquos deprehenderent? Verè ergo annulo suo Pilatus Christi resurrectionem obsignauit: & qui appositi fuerunt ad sepulchrum custodes, tacendo vel mentiendo eiusdem resurrectionis præcones facti sunt. Interea perso-
Luca 24. a.6 nuit vox Angelorum, Surrexit: non est hîc. Splendor cælestis non homines sed Angelos esse palàm ostendit. Postea Christus ipse si-
Ibi.f.38. quid dubitationis adhuc hærebat, sustulit. Viderunt eum non semel discipuli, atque etiam pedes & manus palparunt, & eorum incredulitas non parum ad confirmandam fidem nostram profuit.
Act.1.a. 3, & b 9 Disseruit inter eos de mysteriis regni Dei, tandem ipsis videntibus ascendit in cælum: nec vndecim modò Apostolis exhibitum fuit
1.Cor.15. a.6 hoc spectaculum, sed plusquam quingentis fratribus simul visus est. Iam misso Spiritu sancto certum documentum edidit non tan-
Iohã.16. a.7 tùm vitæ, sed etiam summi imperii: sicuti prædixerat, Expedit vobis vt abeam, alioqui Spiritus sanctus non veniet. Iam verò Paulus
Act.9.a. 4 non mortui virtute prostratus est in itinere, sed eum quem oppugnabat, summa potẽtia pollere sensit. Stephano apparuit in alium
Acto.7. g.55 finem, vt vitæ certitudine mortis timorem vinceret. Tot ac tam authenticis testimoniis fidem derogare, non diffidentiæ est, sed prauæ adeóque furiosæ obstinationis.

4 Quod diximus in probanda resurrectione sensus nostros oportere dirigi ad immensam Dei potentiam, hoc breuiter docet
Philip.3. d.20 Paulus, Vt corpus nostrum abiectum (inquit) conforme reddat corpori claritatis suę, secundùm operationem virtutis suæ, qua potest sibi subiicere omnia. Quare nihil minùs consentaneum quàm hîc respicere quid naturaliter fieri possit, vbi inęstimabile miraculum nobis proponitur, quod sensus nostros sua magnitudine absorbet. Paulus tamen, proposito naturæ documento, socordiam
1.Cor.15. e.36 eorum coarguit qui resurrectionem negant. Stulte (inquit) quod seminas non vegetatur, nisi priùs moriatur, &c. In semente resurrectionis speciẽ cerni dicit, quia ex putredine nascitur seges. Nec verò res tam difficilis esset creditu, si ad miracula quæ se per omnes mundi plagas oculis nostris ingerunt, attenti vt par est essemus. Cæterùm meminerimus, neminem de futura resurrectione verè esse persuasum, nisi qui in admirationem raptus, Dei virtuti
Iesa. 26. d.19 suam dat gloriam. Hac fiducia elatus Iesaias exclamat, Viuẽt mortui tui: cadauer meum resurget. Expergiscimini & laudate habitatores

bitatores pulueris. Rebus desperatis sese attollit ad Deum vitæ authorem, penes quē sunt exitus mortis, vt dicitur in Psalmo. Iob etiam cadaueri similior quā homini, fretus Dei potētia, non dubitat quasi integer ad diē illū se attollere, Scio quòd redēptor meus viuit: & in nouissimo die surget super puluerem (nempe vt suam potētiam illic exerat) & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, visurus sum ipse & non alius. nam etsi quidam subtiliùs detorquent locos istos, acsi de resurrectione exponi non deberent, confirmant tamen quod euertere cupiunt: quia non aliunde sancti viri solatium petunt in suis malis quàm ex resurrectionis similitudine. Quod melius ex loco Ezechielis cognoscitur. nam quum promissionem reditus Iudęi respuerent, ac obiicerent, nihilo magis esse probabile sibi aperiri viam quàm mortuos exire è sepulchro, visio Prophetæ offertur campi pleni ossibus aridis: ea iubet Deus carnem & neruos recipere. Quanquam sub figura illa populum ad spem reditus erigit, materiam tamen sperandi sumit ex resurrectione: sicuti nobis pręcipuum est exemplar liberationnm omnium quas sentiunt fideles in hoc mundo. Sic Christus, postquam vocem Euāgelii viuificam esse docuit: quia hoc non recipiebant Iudæi, mox addit, Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui sunt in monumentis, audient vocem Filii Dei, & prodibunt. Ergo exemplo Pauli alacriter iam triumphemus inter medias pugnas, quòd potens sit qui nobis promisit futuram vitam, seruare depositum: atque ita gloriemur repositam esse nobis coronam iustitiæ, quam reddet nobis iustus iudex. Sic fiet vt quicquid molestiarum perpetimur, ostensio nobis sit futuræ vitæ, quia Dei naturæ conuenit rependere afflictionem impiis qui nos affligunt, nobis verò qui iniustè affligimur, requiem, in manifestatione Christi cum Angelis potentiæ suæ, in flamma ignis. Sed tenendum est quod paulò pòst adiungit, venturum vt glorificetur in sanctis suis, & admirabilis fiat in omnibus qui crediderūt, quia fides habita fuerit Euangelio.

Psal. 68. c.21 *Iob.19.d. 25* *Eze. 37. b.8* *Iohan.5. e.28* *2.Tim. 4.b.8* *2. Thess. 1.6*

5 Etsi autem hominum mentes in hoc studio assiduè occupari decebat: quasi tamen data opera abolere vellent omnem resurrectionis memoriam, mortem vocarunt lineam rerum omnium, & interitum hominis. Nam certè de communi & recepta opinione loquitur Solomo, quum dicit canem viuum meliorem esse mortuo leone. Et alibi, Quis scit an hominis anima ascendat sursum, & anima iumenti descendat deorsum? Omnibus autem seculis grassatus est hic brutus stupor, adeóque in ipsam Ecclesiam perrupit: quia palàm ausi sunt profiteri Sadducæi nullam esse resurrectionem, imò animas esse mortales. Sed nequem leuaret crassa hæc ignorantia, ipso naturæ instinctu increduli semper effigiem resurrectionis habuerunt ante oculos. Quorsum enim sacer & inuiolabilis mos sepeliēdi, nisi vt arrha esset nouæ vitæ? Neque excipere licet, ex errore hoc esse natum: quia & sepulturę religio apud san-

Eccles. 9. b.4 *Eccles.3. d.21* *Marci 12. b.18,* *Lucæ. 20. e.27,* *act.2.b.8*

ctos Patres semper viguit, & Deus apud Gentes manere voluit eundem morem, vt obiecta resurrectionis effigies, earum torporem expergefaceret. Quanuis autem profectu caruerit ceremonia illa, vtilis tamen nobis est si prudenter finem spectamus: quia non leuis est incredulitatis refutatio, omnes simul professos esse quod nemo credebat. Atqui non modò obstupefecit Satan hominum sensus, vt sepelirent vnà cum corporibus resurrectionis memo-
1.Cor.15. riam: sed partem hanc doctrinæ variis figmentis corrumpere molitus est, vt tandem intercideret. Omitto quòd iam Pauli tempore eam conuellere cœpit: sed paulò pòst sequuti sunt Chiliastæ, qui mille annis finierunt Christi regnum. Ac eorum quidem commentum puerilius est quàm vt refutatione vel indigeat, vel dignũ sit. Nec illis suffragatur Apocalypsis, ex qua errori suo colorem indu-
Apo.20.4. xisse certum est: quando in millenario numero non agitur de ęterna Ecclesiæ beatitudine, sed tantùm de variis agitationibus quæ Ecclesiam adhuc in terris laborantem manebant. Cæterùm tota Scriptura clamat finem nullum fore nec electorum beatitudini nec reproborum supplicio. Omnium porrò rerum quæ & conspectum nostrum fugiunt, & mentis captum longè superant, aut fides ex certis Dei oraculis petenda est, aut prorsus abiicienda. Qui mille annos assignant filiis Dei, ad futurę vitę hęreditatem fruendam, non animaduertunt quantam contumeliam inurant & Christo & eius regno. Nam si immortalitate non induentur, ergo nec Christus ipse, ad cuius gloriam transformabuntur, in gloriam immortalem receptus est. si aliquem habebit finem eorum beatitudo, ergo regnum Christi, cuius soliditati innititur, temporarium est. Denique aut imperitissimi sunt rerum omnium diuinarum, aut obliqua malignitate totam Dei gratiam Christíque virtutem labefactare moliuntur: quarum complementum non aliter constat nisi obliterato peccato, & absorpta morte, vita æterna ad plenum instauretur. Quàm verò stolidè ineptiant qui timent nimiam Deo sæuitiam adscribere si æternis pœnis reprobi addicantur, vel cæcis perspicuum est. Scilicet iniurius erit Dominus si regno suo priuauerit qui eo se indignos per ingratitudinem reddiderint. At peccata eorum temporaria sunt. Fateor. sed Dei maiestas atque etiam iustitia, quam peccando violarunt, æterna est. Meritò igitur non perit iniquitatis memoria. At ita pœna modum excedet delicti. Hæc verò est non ferenda blasphemia, dum tam paruo æstimatur Dei maiestas, dum non pluris fit eius contemptus quàm animæ vnius exitium. Sed omittamus nugatores istos, ne contrà quàm præfati sumus, videamur eorum deliramenta refutatione digna iudicare.

6 Duo præter hæc deliria inuecta sunt ab hominibus perperam curiosis. Alii putarunt, quasi totus homo intereat, animas resurrecturas cum corporibus: alii, quum immortales esse spiritus concedant, nouis corporibus indutum iri: quo negant carnis resurrectionem

nem. De priore quoniam aliquid attigi in creatione hominis, satis mihi erit monere iterum lectores quàm belluinus sit error, ex spiritu ad imaginem Dei formato flatum euanidũ facere, qui in hac tantùm caduca vita corpus vegetet: & templum Spiritus sancti redigere in nihilum: eam denique partem nostri, in qua maximè refulget diuinitas, & insignes sunt immortalitatis notæ, hac dote spoliare: vt melior atque excellentior sit corporis conditio quàm animæ. Longè aliter Scriptura, quæ corpus tugurio comparat ex quo nos migrare dicit cùm morimur: quia ab ea parte nos æstimat quæ nos à brutis animalibus discernit. Sic Petrus morti propinquus dicit tempus venisse quo tabernaculum suum deponat. Paulus verò de fidelibus loquens, postquam dixit, Vbi terrestris domus nostra dissoluta fuerit, nobis esse ædificium in cælis: adiungit nos peregrinari à Domino quandiu manemus in corpore, sed expetere Dei præsentiam in absentia corporis. Nisi superstites essent animæ corporibus, quid est quod habet Deum præsentem vbi est à corpore separatum? Dubitationem verò tollit Apostolus, dum tradit nos esse aggregatos ad spiritus iustorum. quibus verbis intelligit, nos sociari sanctis Patribus, qui etiam mortui eandem pietatem nobiscum colunt, vt non possimus esse Christi membra nisi cum ipsis coalescamus. Nisi etiã animæ corporibus exutæ retinerent suam essentiam, ac beatæ gloriæ capaces essent, non dixisset Christus latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Tam claris testimoniis freti, ne dubitemus, Christi exemplo, morientes Deo commendare animas nostras: vel exemplo Stephani, tradere Christo in custodiam, qui non temere vocatur fidelis earum pastor & episcopus. Porrò de intermedio earum statu curiosiùs inquirere neque fas est, neque expedit. Valde se torquent multi disputando quem locum occupent, & an cælesti gloria iam fruantur necne. Atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altiùs inquirere quàm Deus nobis scire permittat. Scriptura, vbi dixit Christũ illis præsentem esse, & eas recipere in paradisum, vt consolationem percipiant, reproborum verò animas cruciatus quales meritæ sunt perpeti, non vltrà progreditur. quis iam doctor aut magister quod Deus celauit nobis patefaciet? De loco non minus inepta & futilis est quæstio: quando scimus non eam esse animæ dimensionem quam corporis. Quòd sinus Abrahæ dicitur beata sanctorum spirituum collectio, nobis abunde est ex hac peregrinatione excipi à cõmuni fidelium Patre, vt nobiscum fidei suæ fructum cõmunicet. Interea quum Scriptura vbique iubeat pendêre ab expectatione aduentus Christi, & gloriæ coronam eousque differat, contenti simus his finibus diuinitus nobis præscriptis: animas piorum militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum fœlici lætitia fruitionem promissæ gloriæ expectãt: atque ita omnia teneri suspensa donec Christus appareat redemptor. Reprobis verò eandem esse sortem dubium non est quam Iudas Diabolis

2. Petri. 1. c.14
2. Cor. 5. a.1
Heb. 12. f.23
Luce 23. f.43
Ibid. 46
Acto. 7. g.59
1. Petri 2. d.25
Mat. 5. a.8. d.26
Iohã. 12. e.32

Iudæ a.6 assignat, vinctos catenis teneri, donec ad supplicium cui addicti sunt, trahantur.

7 Æquè prodigiosus est eorũ error qui animas non recepturas quibus nunc indutæ sunt corpora, sed nouis & aliis præditas fore imaginantur. Ac Manichæorum quidẽ perquàm futilis ratio fuit, minimè consentaneum esse vt caro quæ immunda est, resurgat. Quasi verò nulla sit animarum immundities: quas tamen à spe cælestis vitæ non arcebant. Perinde igitur fuit acsi dicerent, purgari diuinitus non posse quod peccati labe infectũ est. nam illud delirium, quòd naturaliter immunda esset caro, quia à Diabolo creata, nunc prętereo. Tantùm ostendo, quicquid nunc cælo indignum in nobis est, resurrectioni non obstare. Atqui primò quum iubeat
2.Cor. 7. a.1 Paulus fideles se mundare ab omni inquinamento carnis & Spiritus, inde sequitur quod alibi denuntiat iudicium, vt reportet vnusquisque
2.Cor. 5. b.10 per corpus siue bonum siue malum. Cui consentit quod scribit ad Corinthios, vt vita Iesu Christi manifestetur in carne
2.Cor. 4. c.10 nostra mortali. Qua ratione alibi non minùs precatur vt Deus integra corpora conseruet vsque ad diem Christi, quàm animas &
1. Thess. 5. d.23 spiritus. Nec mirum: quia corpora quę sibi in tẽpla dicauit Deus, in putredinem sine spe resurrectionis decidere, absurdissimum
1.Cor. 3. c.11 esset. Quid quòd etiam membra sunt Christi? Quid quòd singulas eorum partes sibi Deus sanctificari præcipit? quòd vult lin-
1.Cor. 6. c.15 guis nomen suum celebrari, tolli ad se puras manus, sacrificia offerri? Quam igitur hominis partem tam præclaro honore di-
1.Tim. 2. e.8 gnatur celestis iudex, cuius amentiæ est ab homine mortali in puluerem redigi absque vlla spe instaurationis? Similiter Paulus,
1.Cor. 6. d.20 quum nos ad ferẽdum Dominum hortatur tam in corpore, quàm in anima, quia vtrunque Dei est: non patitur certè quod Deo tanquam sacrum vendicat, æternæ putredini adiudicari. Nec verò
1.Cor. 15 g.53 vlla de re clarior suppetit Scripturæ definitio, quàm de carnis quam gestamus resurrectione. Oportet, inquit Paulus, corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Si noua corpora formaret Deus, vbi hæc qualitatis mutatio? Si dictum esset, oportere nos renouari, ambigua loquutio fortè occasionem cauillo dedisset: nunc vbi corpora, quibus sumus circundati, digito monstrans, incorruptionem illis pro-
Rom. 14. b.11 mittit, noua fabricari satis apertè negat. Imò magis expressè (inquit Tertullianus) non poterat loqui, nisi cutem suam manibus teneret. Nec vllo cauillo effugient quod alibi Christum fore mun-
Iesa. 49. e.18 di iudicem dicens, Iesaiæ testimonium citat, Viuo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu: quando apertè obnoxios ad rationem vitæ reddendam quos alloquitur fore denuntiat. Quod non quadraret si noua corpora ad tribunal sisterentur. Porrò in
Dan. 12. a.2 verbis Danielis nihil est perplexum, Multique dormientiũ in terra pulueris expergiscentur, hi ad vitam æternam, & illi ad opprobria, & ad cõtemptum sempiternum: quando non ex quatuor elementis

mentis nouam materiam ad conflandos homines, ſed ex ſepulchris mortuos euocat. Atque hoc dictat aperta ratio. Nam ſi mors quæ originem habet à lapſu hominis accidentalis eſt: inſtauratio, quam attulit Chriſtus, ad idem illud corpus pertinet quod mortale eſſe cœpit. Et ſanè quòd rident Athenienſes dum aſſeritur à Paulo reſurrectio, hinc colligere licet qualis eius prædicatio fuerit: ac omnino riſus ille non parum ad confirmandam fidem noſtram valet. Digna etiam obſeruatu eſt Chriſti ſententia, Nolite metuere eos qui occidunt corpus, animã occidere non poſſunt: ſed eum metuite qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam ignis. Neque enim timendi cauſa, niſi ſupplicio obnoxium eſſet quod nũc geſtamus corpus. Nec verò obſcurior eſt altera eiuſdem Chriſti ſententia, Venit hora in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem Filii Dei: & prodibunt qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt in reſurrectionem iudicii. An dicemus animas in ſepulchris quieſcere, vt illinc Chriſtum exaudiant? ac non potiùs ad eius imperium corpora in vigorem à quo exciderant reditura? Adhæc ſi nouis corporibus donandi ſumus, vbi capitis & membrorum conformitas? Reſurrexit Chriſtus: an nouum ſibi corpus fingendo? imò vt prædixerat, Deſtruite templum hoc, & triduo erigam illud. Quod priùs geſtauerat mortale corpus, iterum recepit. neque enim multum nobis profuiſſet ſubrogato nouo corpore, aboleri illud quod in ſacrificium expiationis oblatum fuerat. Tenenda eſt etiam illa ſocietas quam prædicat Apoſtolus, nos reſurgere quia Chriſtus reſurrexit. quia nihil minùs probabile quàm vt priuetur Chriſti reſurrectione caro noſtra, in qua circunferimus mortificationem ipſius Chriſti. Quod quidem illuſtri documento patuit, dum reſurgente Chriſto multa corpora Sanctorum exierunt è ſepulchris. Neque enim negari poteſt, hoc vltimæ quam ſperamus reſurrectionis præludium fuiſſe, vel potiùs arrham: qualis antè in Henoch & Elia iam extabat: quos Tertullianus reſurrectionis candidatos vocat: quia corpore & anima à corruptione exempti, in Dei cuſtodiam recepti fuerint.

Act. 17. 32

Mat. 10. c. 28

Iohan. 5. e. 28

Iohan. 2. c. 19

1. Cor. 15. b. 12

Mat. 27. f. 52

8 Pudet me in re tam clara tantum verborum conſumere: ſed hanc moleſtiam placidè mecum vorabunt lectores, nequa rima ad decipiendos ſimplices peruerſis & audacibus ingeniis pateat. Cerebri ſui commentum proferunt volatici ſpiritus quibuſcum nunc diſputo: in reſurrectione nouorum corporum fore creationem. Qua ratione impulſi ita ſentiunt, niſi quia incredibile illis videtur, cadauer tam longa putredine conſumptum poſſe in priſtinum ſtatum redire? Ergo ſola illis incredulitas huius ſententiæ eſt mater. Nos contrà Spiritus Dei ad ſperandam carnis noſtræ reſurrectionem in Scriptura paſſim hortatur. Hac ratione Baptiſmus, teſte Paulo, ſigillum nobis eſt futuræ reſurrectionis: nec minus ſacra Cœna ad eius fiduciam nos inuitat, dum ſymbola

Coloſſ. 2. b. 12

Spiritualis gratiæ ore percipimus. Et certè tota Pauli exhortatio,
2.Cor.6. a.4.7 Vt membra noſtra exhibeamus arma in obedientiam iuſtitiæ, frigeret, niſi accederet quod poſtea ſubiungit, Qui ſuſcitauit Chri-
Rom. 8. c.11 ſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra. Quid enim iuuaret, applicare pedes, manus, oculos & linguas in obſequium Dei, niſi fructus & mercedis eſſent participes? Quod ſuis verbis apertè confirmat Paulus, Corpus non ſcortationi, ſed Domino: &
1.Cor.6. c.13.d. 15.19 Dominus corpori. Qui verò ſuſcitauit Chriſtum, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Clariora ſunt quæ ſequuntur, ea eſſe templa Spiritus ſancti & membra Chriſti. Interea videmus vt reſurrectionem cum caſtitate & ſanctimonia coniungat: ſicuti paulò pòſt pretium redemptionis ad corpora extendit. Iam rationi conſentaneum non eſſet, Pauli corpus in quo ſtigmata Chriſti portauit, &
Galat.6. d.17 in quo magnificè Chriſtum glorificauit, orbari coronæ præmio. Vnde & illa gloriatio, Expectamus redemptorem è cælis, qui cor-
Philip.3. d.21 pus noſtrum abiectum, conforme reddet corpori claritatis ſuæ. Ac ſi verum eſt illud, per multas afflictiones oportere nos ingredi in
Act. 14. d.22 regnum Dei, ab hoc ingreſſu corpora prohibere nulla ratio ſuſtinet, quæ & ſub crucis vexillo exercet Deus, & victoriæ laude ornát. Itaque nulla eius rei dubitatio inter Sanctos orta eſt quin ſe Chriſti comites fore ſperarent: qui omnes quibus probamur afflictiones in perſonam ſuam transfert, vt viuificas eſſe doceat. Imò & ſanctos Patres ſub Lege, externa ceremonia Deus in hac fide exercuit. Quorſum enim ſepeliendi ritus, ſicuti antè viſum eſt, niſi vt reconditis corporibus ſcirent paratam eſſe nouam vitam? Huc aromata quoque, aliáque immortalitatis ſymbola ſpectarunt, quibus ſub Lege adiuta fuit non aliter quàm ſacrificiis, doctrinæ obſcuritas. Nec morē illum peperit ſuperſtitio: quando videmus Spiritum in narrandis ſepulturis non minùs diligenter inſiſtere quàm in pręcipuis fidei myſteriis. Et Chriſtus officium hoc tanquam non
Mat.26. a.10 non vulgare commendat, non alia certè de cauſa niſi quia à ſepulchri, quod omnia corrumpit & abolet, intuitu in ſpectaculum renouationis oculos attollit. Præterea tam ſedula obſeruatio ceremoniæ quæ laudatur in Patribus, ſatis comprobat rarum illis fuiſſe & pretioſum fidei adminiculum. Neque enim adeò ſolicitè curaſſet Abraham vxoris ſepulchrum, niſi religio illi propoſita fuiſſet ante oculos, & vtilitas mundo ſuperior, nempe vt mortuum v-
Ge.23.a. 4,&d.19 xoris corpus inſignibus reſurrectionis exornans, ſuam & familiæ fidē confirmaret. Clarior verò huius rei probatio eminet in exemplo Iacob, qui vt poſteris teſtetur ne morte quidem ſpem terræ
Gen. 47. g.30 promiſſæ animo ſuo excidiſſe, iubet oſſa ſua illuc referri. Quæſo, ſi nouo corpore induendus erat, nónne ridiculum dediſſet mandatum de puluere in nihilum redigendo? Quare ſi qua apud nos viget Scripturæ authoritas, nullius doctrinæ clarior vel certior deſiderari poteſt probatio. Hoc ipſum pueris ſonāt Reſurrectionis & Suſcitandi voces. neque enim reſurgere dicemus quod nunc primùm

crea-

creatur:nec staret illud Christi, Quicquid dedit mihi Pater nō peribit, sed suscitabo illud in nouissimo die. Eôdem tendit Dormiendi verbum, quod nonnisi in corpora competit. Vnde & cœmeteriis nomen impositum. Superest vt de resurrectionis modo aliquid delibem. Hoc verbo vtor: quia Paulus mysterium vocans, ad sobrietatem nos hortatur, & liberiùs argutiúsque philosophandi licentiam frænat. Primò tenendum est quod diximus nos in eadē quam gestamus carne resurrecturos quoad substantiam: sed qualitatem aliam fore. sicuti quum eadē Christi caro quæ in victimam oblata fuerat, suscitata fuerit, aliis tamen dotibus excelluit acsi alia prorsus foret. Quod Paulus familiaribus exemplis declarat. Nam sicut humanæ & belluinæ carnis eadem est substantia, non qualitas: stellis omnibus eadem est materia, claritas diuersa: ita quanquam retinebimus substantiam corporis, mutationem fore docet: vt longè præstantior sit conditio. Corpus ergo corruptibile, vt suscitemur non peribit nec euanescet: sed induet, deposita corruptione, incorruptionem. Quoniam verò elementa Deus omnia præstò habet ad suum nutum, nulla eum difficultas impediet quominus & terræ & aquis & igni imperet, vt quod videtur ab illis consumptum reddant. Quod etiam, licet non absque figura, Iesaias testatur, Ecce Dominus egredietur de loco suo vt visitet iniquitatem terræ: & terra discooperiet sanguinem suum, neque teget ampliùs interfectos suos. Sed notandum est discrimen inter eos qui pridem mortui fuerint, & quos dies ille superstites reperiet. Neque enim omnes dormiemus (teste Paulo) sed omnes immutabimur: hoc est, necesse non erit distantiam temporis inter mortem & initium secundæ vitæ intercedere, quia in puncto temporis & nictu oculi penetrabit clangor tubæ qui mortuos excitet incorruptibiles, & viuos subita mutatione reformet in eādem gloriam. Sic alibi fideles quibus mors obeunda est consolatur: quia non præuenient mortuos qui tunc erunt superstites, quin potiùs resurgent priores qui dormierunt in Christo. Si quis obiiciat illud Apostoli, statutum esse cunctis mortalibus semel mori: facilis solutio est, vbi mutatur naturę status, speciē esse mortis, & apposite sic nominari: ac proinde hæc inter se conueniunt, morte renouatum iri omnes dum exuent mortale corpus: non fore tamen necessarium corporis & animæ dissidium, vbi erit subita immutatio.

Iohā. 6. d.39 — *1. Cor. 15. g.51* — *Ibid. e.39* — *Iesa. 26. d.21* — *1. Cor. 15. g.51* — *1. Thes. 4. d.15* — *Hebr. 9. g.27*

9 Sed hîc difficilior quæstio exoritur, Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio, quæ singulare est Christi beneficium. Scimus omnes in Adam morti fuisse addictos: venit Christus resurrectio & vita: an vt promiscuè totum genus humanum viuificet? Sed quid minus consentaneum quàm eos in obstinata sua cæcitate consequi, quod sola fide recuperant pii Dei cultores? Manet tamen illud fixum, aliam fore iudicii, aliam vitæ resurrectionem, & Christum venturum vt segreget agnos ab hœdis. Respondeo, non debere videri tam insolitum, cuius similitudinem

Iohā. 11. c.25 — *Mat. 25. d.32*

in quotidiano vsu cernimus. Nos totius mundi hæreditate scimus in Adam fuisse priuatos: nec minus æqua ratione ab alimentis communibus nos arceri, quàm ab esu arboris vitæ. Vnde igitur fit
Mat. 5. g. 45 vt Deus non solùm oriri faciat solem suum super bonos & malos, sed quoad præsentis vitæ vsus, inæstimabilis eius liberalitas larga copia assiduè profluat? Hinc certè cognoscimus, quæ propria sunt Christi & membrorum eius, ad impios quoque exundare: non vt legitima sit possessio, sed quò magis reddantur inexcusabiles. Sic Deum impii sæpe experiuntur beneficum, non vulgaribus documentis, sed quæ omnes piorum benedictiones interdum obscurēt, illis tamen cedant in maiorem damnationem. Siquis excipiat, caducis & terrenis beneficiis resurrectionem non aptè conferri: hîc quoque respondeo, vbi primùm alienati sunt à Deo vitæ fonte, Diaboli interitum fuisse promeritos quo prorsus abolerentur: admirabili tamen Dei cōsilio repertum fuisse medium statum, vt extra vitam in morte viuerent. Nihilo absurdius videri debet, si accidentalis est impiis resurrectio quæ inuitos trahat ad tribunal Christi, quem nunc audire magistrum & doctorem recusant. Leuis enim esset pœna, morte absumi, nisi pœnas suæ contumaciæ daturi coram iudice sisterentur, cuius in se vindictam sine fine & modo prouocarunt. Cæterùm quanquam tenendum quod diximus, & quod
Act. 24. d. 15 celebris illa Pauli confessio apud Felicem continet, se futurā expectare resurrectionem iustorum & impiorum: sæpiùs tamen Scriptura resurrectionem solis Dei filiis vnà cum cœlesti gloria proponit: quia non venit propriè Christus in mundi exitium, sed in salutem. Ideo & in symbolo sola fit mentio beatæ vitæ.

10 Quoniam autem tum demum implebitur prophetia de ab-
Osee 13. d. 14 sorpta per victoriam morte, semper nobis in mentem veniat æterna fœlicitas, resurrectionis finis: de cuius excellentia si omnia di-
1. Cor. 15. g. 54 cta fuerint quibus omnium hominum linguæ sufficiant, vix tamen infima eius particula delibata fuerit. Nam vtcunque verè audiamus, regnum Dei claritate, gaudio, fœlicitate, gloria fore refertum: illa tamen quæ nominantur, à sensu nostro remotissima & quasi ænigmatibus inuoluta manent, donec venerit dies ille, quo nobis suam gloriam ipse facie ad faciem conspiciendam exhibe-
1. Iohan. 3. a. 2 bit. Scimus nos esse Dei filios (inquit Iohannes) sed nondum apparuit. Vbi autem similes ei erimus, videbimus eum qualis est. Quamobrem Prophetæ, quia spiritualem illam beatitudinem in seipsa nullis verbis exprimere poterant, sub rebus corporeis eam ferè delinearunt. Quia tamen rursum aliquo suauitatis illius gustu accendi in nobis desiderii feruorem oportet, in hoc præcipuè cogitando immoremur. Si Deus bonorum omnium plenitudinem,
Ge. 15. a. 2 ceu fons quidam inexhaustus, in se continet: nihil vltra eum expetendum iis qui ad summum bonum & omnes fœlicitatis numeros
Psal. 16. b. 6 contendunt, sicuti pluribus locis docemur. Abraham, ego merces tua magna valde. Cui sentētiæ succinit Dauid, Portio mea Iehouah:

ſors mihi præclarè cecidit. Item alibi, Satiabor vultu tuo. Atqui *Pſal.17.*
Petrus denuntiat in hoc vocatos fideles vt diuinæ fiant conſortes *d.15*
naturæ. Quomodo iſtud? Quia glorificabitur in omnibus ſanctis *2.Petri*
ſuis,& admirabilis fiet in iis qui crediderunt. Si Dominus gloriam, *1.a.4*
virtutem, iuſtitiam ſuam cum electis participabit, imò ſeipſum il- *2.Theſ.1*
lis fruendum dabit, & quod præſtantius, quodammodo in vnum cum ipſis coaleſcet: meminerimus ſub hoc beneficio omne fœlicitatis genus contineri. Et quum multum in hac meditatione profecerimus, recognoſcamus tamē nos in imis adhuc radicibus ſubſidere, ſi mentis noſtræ conceptio cum myſterii huius ſublimitate conferatur. Quò nobis in hac parte magis colenda eſt ſobrietas, ne moduli noſtri immemores, quo maiore audacia in ſublime trāſuolabimus, fulgor cæleſtis gloriæ nos obruat. Sentimus etiam vti immodica cupido pluſquā fas eſt ſciendi nos titillet. vnde ſubinde & friuolæ & noxiæ quæſtiones ſcaturiunt. friuolas voco, ex quibus nulla poteſt elici vtilitas. Sed hoc ſecundū deterius, quòd qui ſibi in illis indulgent, pernicioſis ſpeculationibus ſeſe implicant. quamobrem voco noxias. Quod Scripturæ docent, ab omni controuerſia exemptum apud nos eſſe debet: nempe ſicuti variè Deus ſua dona Sanctis in hoc mundo diſtribuens eos inæqualiter irradiat, ita non fore æqualem gloriæ modum in cælis, vbi dona ſua coronabit Deus. Neque enim competit indifferenter in omnes quod dicit Paulus, Vos eſtis gloria mea & corona in die Chri- *1.Theſſ.*
ſti. Et illud Chriſti ad Apoſtolos, Sedebitis iudicantes duodecim *2.d.19*
tribus Iſrael. Sed Paulus (qui ſciebat, prout ſanctos locupletat *Mat.19.*
Deus ſpiritualibus donis in terra, ita in cælo gloria decorare) pe- *d.28*
culiarem ſibi coronam pro laborum ratione repoſitam eſſe non dubitat. Chriſtus autem, vt Apoſtolis dignitatem muneris quo præditi erant commendet, fructum eius admonet in cælo eſſe reconditum. Sic & Daniel, Intelligentes autem fulgebunt vt ſplen- *Dan.12.*
dor firmamenti: & iuſtificantes multos, tanquam ſtellæ in ſeculum *a.3*
& in æternum. Ac ſiquis attentè Scripturas conſideret: non modò vitam æternam promittunt fidelibus, ſed ſpecialem cuique mercedem. Vnde & illud Pauli, Rependat illi Deus in illa die. Quod *2.Tim.1.*
promiſſio Chriſti confirmat, Centuplum recipietis in vita æter- *d.18*
na. Denique ſicuti corporis ſui gloriam multiplici donorum varie- *Mat.19.*
tate inchoat Chriſtus in mundo, & amplificat per ſuos gradus: ita *e.29*
etiam in cælo perficiet.

11 Quemadmodum autem hoc vno conſenſu recipient omnes pii, quia verbo Dei ſatis teſtatum eſt: ſic ruſum ſpinoſis quæſtionibus, quas ſibi obſtaculo eſſe cognoſcent, valere iuſſis, metas ſibi propoſitas non tranſilient. Quantum ad me ſpectat, non ſolùm priuatim mihi à ſuperuacua rerum inutilium inueſtigatione tempero: ſed cauendum mihi arbitror ne aliorum leuitatem reſpondendo foueam. Sciſcitantur vanæ ſcientiæ ieiuni homines quanta inter Prophetas & Apoſtolos, rurſus quanta inter Apoſtolos &

Martyres futura sit distantia: quot gradibus different à coniugatis virgines: denique nullum cæli angulum ab excutiendo intactum relinquunt. Deinde subit illis in mentem quorsum pertineat orbis reparatio: quando ex tanta & incomparabili copia nullius rei indigi erunt filii Dei: sed erunt similes Angelis, quorum inædia æternæ beatitudinis symbolum est. Ego autem respondeo, in ipso aspectu tantam fore amœnitatem, tantam sine vsu suauitatem in sola notitia, vt hæc fœlicitas omnia quibus nunc iuuamur adminicula longè exuperet. Fingamus in opulentissima & vbi nulla nos voluptas deficiat, mundi plaga esse positos: quem non sui morbi ab vsu beneficiorum Dei subinde impediunt ac prohibent? cui non sua intemperies cursum sæpe abrumpit? Vnde consequitur liquidam & puram ab omni vitio fruitionem, quanuis nullus sit corruptibilis vitæ vsus, fœlicitatis esse cumulum. Alii se transferunt longiùs, & quærunt annon scoria & aliæ corruptelæ in metallis procul à restitutione absint, & ab ea diffideant. Quod vt illis aliquatenus concedam, expecto cum Paulo vitiorum reparationem quæ initium sumpserunt à peccato, ad quam gemunt & parturiunt. *Rom.8. d.22* Longiùs iterum progrediuntur, quænam melior conditio maneat genus humanum, quum sobolis benedictio finem tunc sumptura sit. Facilis est illius quoque nodi solutio. Quòd tam magnificè eam commendat Scriptura, ad incrementa pertinet quibus Deus assiduè naturæ ordinem prouehit ad suam metam: in perfectione verò ipsa aliam rationem esse notum est. Sed quia incautos statim captāt illecebræ, & labyrinthus deinde profundiùs trahit, tandem, vbi sua cuique placita arrident, nullus est concertationum modus: hoc sit nobis viæ compendium, contentos esse speculo & ænigmate donec cernemus facie ad faciem. Nam pauci ex ingenti multitudine quà in cælos eundum sit curant: omnes autem quid illic agatur scire ante tempus appetunt. Omnes ferè ad obeundum certamina pigri & lenti, triumphos imaginarios sibi iam depingunt.

12 Porrò quia diuinæ in reprobos vltionis grauitatem nulla descriptio æquare potest, per res corporeas eorum tormenta & cruciatus nobis figurantur: nempe per tenebras, fletum, & stridorem dentium, ignem inextinguibilem, vermen sine fine cor arrodentem. *Mat.8. b.12, & 22.b.13* Talibus enim loquendi modis certum est Spiritum sanctum voluisse sensus omnes horrore conturbare: vt quum dicitur præparatam esse ab æterno gehennam profundam, nutrimenta eius esse ignem & ligna multa: flatum Domini ceu torrentem sulphuris, eam succendere. *Ibi.3.c.12 Marci 9.g.43 Isa.66.g.24 Isa.30.g.33* Quibus vt nos adiuuari oportet ad concipiendam vtcunque impiorum miseram sortem: ita nos in eo potissimum defigere cogitationem oportet, quàm sit calamitosum alienari ab omni Dei societate. neque id modò: sed maiestatem Dei ita sentire tibi aduersam, vt effugere nequeas quin ab ipsa vrgearis. Nam primùm eius indignatio instar ignis est violentissimi,

cuius attactu omnia deuorentur & absorbeantur. Deinde illi ad exercendum iudicium sic seruiunt omnes creaturæ, vt cælum, terram, mare, animalia, & quicquid est, velut dira indignatione aduersùm se inflammata, & in perniciem suam armata sensuri sint: quibus iram suam ita Dominus palàm faciet. Quare non vulgare aliquid pronuntiauit Apostolus, quum dicit infideles daturos pœnas interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius. Et quoties metum corporeis figuris incutiũt Prophetę, quanuis nihil pro tarditate nostra hyperbolicum afferant, præludia tamen admiscent futuri iudicii in sole & luna totóque mundi opificio. Quare nullam requiem inueniunt infœlices conscientiæ, quin diro turbine vexentur ac dissipentur, quin ab infesto Deo se discerpi sentiant, & confixæ mortiferis aculeis lancinentur, quin ad Dei fulmen expauescant, & conterantur onere manus eius: vt abyssos & voragines quaslibet subire leuius sit quàm in illis terroribus stare ad momentum, quale hoc & quantum est, æterna & nusquam desitura illius obsidione vrgeri? Qua de re Psalmus nonagesimus continet memorabilem sententiam. quanuis solo aspectu cunctos mortales dissipet ac in nihilum redigat, cultores tamen suos, quò magis sunt timidi in hoc mundo, vrgere, vt cruce oneratos ad properandum incitet, donec sit ipse omnia in omnibus. 2.The.1. c.9

INSTITVTIONIS CHRIstianæ religionis

Liber quartus.

De externis mediis vel adminiculis, quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet.

De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia piorum omnium mater est. CAP. I.

IDE Euangelii Christum fieri nostrum, & allatæ ab eo salutis æternæque beatitudinis nos fieri participes, proximo libro expositum fuit. Quia autem ruditas nostra & segnities (addo etiam ingenii vanitatem) externis subsidiis indigent, quibus fides in nobis & gignatur & augescat, & suos faciat progressus vsque ad metam: ea quoque Deus addidit, quò infirmitati nostræ consuleret.

atque vt vigeret Euangelii prædicatio, thesaurum hunc apud Ec-
Ephes. 4. c.11 clesiam deposuit. Pastores instituit ac doctores, quorum ore suos doceret: eos authoritate instruxit. nihil denique omisit quod ad sanctum fidei consensum & rectum ordinem faceret. In primis sacramenta instituit, quæ nos experimento sentimus plusquam vtilia esse adiumēta ad fouendam & confirmandam fidem. Nam quia ergastulo carnis nostræ inclusi ad gradum Angelicum nondum peruenimus, Deus se ad captum nostrum accommodans, pro admirabili sua prouidentia modum præscripsit quo procul disiuncti ad eum accederemus. Quare postulat docendi ratio vt nunc de Ecclesia eiúsque regimine, ordinibus, potestate, item de sacramentis tractemus, & postremò de politico etiam ordine: ac simul pios lectores reuocemus à corruptelis quibus Satan in Papatu adulterauit quæcunque Deus in salutem nostram destinauerat. Incipiam autem ab Ecclesia: in cuius sinum aggregari vult Deus filios suos, non modò vt eius opera & ministerio alantur quandiu infantes sunt ac pueri, sed cura etiam materna regantur donec adolescant, ac tandem perueniant ad fidei metam. Hæc enim quæ Deus
Marc. 10 b. 9 coniūxit separari fas nō est, vt quibus ipse est Pater, Ecclesia etiam mater sit: neque id sub Lege modò, sed etiā post Christi aduētum,
Galat. 4. d. 26 teste Paulo, qui nouę & cęlestis Hierosolymę nos esse filios docet.

2 In Symbolo, vbi profitemur nos credere Ecclesiam, id non solùm ad visibilem, de qua nunc agimus, refertur, sed ad omnes quoque electos Dei, in quorum numero comprehenduntur etiam qui morte defuncti sunt. Ideo & Credendi verbum ponitur: quia nullum sæpe discrimen inter filios Dei & profanos, inter propriū eius gregem & fera animalia notari potest. Nam quòd particula IN à multis interponitur, probabili ratione caret. Fateor quidem esse vsitatius, & vetustatis etiam suffragio non destitui: quando & symbolum Nicenum, qualiter in Ecclesiastica historia recitatur, præpositionem addit. Simul tamen ex scriptis veterū animaduertere licet, fuisse olim citra controuersiam receptum vt dicerent se Ecclesiam credere, non in Ecclesiam. Non enim sic modò loquuntur Augustinus & quisquis ille est vetustus scriptor cuius opusculum extat sub nomine Cypriani, De symboli expositione: sed disertè quoque annotant loquutionem fore impropriam si præpositio attexatur: ac suam sententiam ratione non friuola confirmant. Ideo enim credere in Deum nos testamur, quòd & in ipsum vt veracem animus noster se reclinat, & fiducia nostra in ipso acquiescit. quod in Ecclesiam non ita conueniret, quemadmodum nec In remissionem peccatorum, aut carnis resurrectionem. Itaque tametsi nolim de verbis litigare, malim tamē loquendi proprietatem sequi, quæ aptior sit rei exprimendæ: quàm formulas affectare quibus res sine causa obscuretur. Finis autem est, vt sciamus, quanuis ad diruēdam Christi gratiā omnes lapides moueat Diabolus, & eôdem etiam ferātur vesano impetu Dei hostes:

non posse tamen extingui, nec sterilem posse reddi Christi sangui nem,quin fructum aliquem producat. Ita & arcana electio Dei & interior vocatio spectanda est: quia solus nouit qui sui sint, & sub signaculo(vt loquitur Paulus) inclusos tenet,nisi quòd insignia eius gestant, quibus dignoscantur à reprobis. Sed quia exiguus numerus & contemptibilis latet sub ingenti turba, & grana tritici pauca tegũtur paleæ congerie,soli Deo permittenda est cognitio suæ Ecclesiæ, cuius fundamentum est arcana illius electio. Nec verò satis est electorum turbam cogitatione animóque complecti, nisi talem Ecclesiæ vnitatem cogitemus in quam nos esse insitos verè simus persuasi. Nisi enim sub capite nostro Christo coadunati simus reliquis omnibus membris, nulla nos manet spes hæreditatis futuræ. Ideo catholica dicitur, seu vniuersalis: quia non duas aut tres inuenire liceat quin discerpatur Christus: quod fieri non potest. Quin sic electi Dei omnes in Christo sunt connexi, vt quemadmodum ab vno capite pendent, ita in vnum velut corpus coalescant, ea inter se compage cohærentes qua eiusdem corporis membra: verè vnum facti, qui vna fide, spe, charitate, eodem Dei Spiritu simul viuunt,non in eandem modò vitæ æternæ hæreditatem,sed in vnius Dei ac Christi participationẽ etiam vocati.Quanuis ergo tristis vastitas,quæ nobis vndique occurrit,nihil Ecclesiæ residuum esse clamet, sciamus fructuosam esse Christi mortem, Deúmque mirabiliter Ecclesiam suam quasi in latebris seruare. Sicuti Eliæ dictum est, Seruaui mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu coram Baal.

2.Tim. 2.c.19

1.Reg. 19.d.18

3 Quanquam articulus symboli ad externam quoque Ecclesiam aliquatenus pertinet, vt se quisque nostrûm in fraterno consensu cum omnibus Dei filiis contineat: Ecclesiæ deferat quam meretur authoritatẽ.denique se ita gerat vt ouis ex grege. Atque ideo adiungitur Sanctorum communicatio. quæ particula licet à veteribus ferè prætermissa sit,non tamen negligenda est:quia Ecclesiæ qualitatem optimè exprimit.quasi dictum esset hac lege ag gregari sanctos in societatem Christi, vt quæcunque in eos beneficia Deus confert,inter se mutuò communicent.Quo tamen non tollitur gratiarum diuersitas: sicuti scimus variè distribui Spiritus dona:neque etiam conuellitur ordo politicus, quo suas vnicuique facultates priuatim possidere licet,vt necesse est,pacis inter homi nes conseruandæ causa, rerum dominia inter ipsos propria & distincta esse. Sed asseritur communitas qualem Lucas describit, quòd multitudinis credentium esset cor vnum & anima vna: & Paulus, quum hortatur Ephesios vt sint vnũ corpus, vnus spiritus, sicuti vocati sunt in vna spe. Neq; enim fieri potest,si verè persuasi sint Deum communem sibi omnibus Patrem esse, & Christum commune caput, quin fraterno inter se amore coniuncti, vltro citróque sua communicẽt. Iam plurimum nostra interest scire quis inde ad nos fructus redeat. Hac enim lege credimus Ecclesiam,

Act. 4.f. 32

Ephes. 4. a.4

vt certò persuasi simus nos esse eius membra. Hoc enim modo nititur salus nostra certis solidísque fulcris, vt etiamsi tota orbis machina labefactetur, corruere ipsa & concidere nequeat. Primùm stat cum Dei electione, nec nisi cum æterna illius prouidentia variare aut deficere potest. Deinde quodammodo coniuncta est cum firmitudine Christi: qui non magis patietur à se diuelli suos fideles, quàm membra sua discerpi ac dilaniari. Accedit quòd veritatem, dum in Ecclesiæ sinu continemur, semper nobis constaturam securi sumus. Postremò quòd promissiones istas sentimus ad nos pertinere, Salus erit in Sion: Deus in æternum commorabitur in medio Ierusalem, ne vnquam commoueatur. Tantum potest Ecclesiæ participatio vt nos in Dei societate contineat. In ipso quoque nomine Communionis plurimum est consolationis: quod dum ad nos pertinere fixum est quicquid membris suis ac nostris largitur Dominus, omnibus eorum bonis spes nostra confirmatur. Cæterùm ad amplexandam eo modo Ecclesiæ vnitatem, nihil (vt diximus) opus est Ecclesiam ipsam oculis cernere, vel manibus palpare: quin potiùs eo quòd in fide sita est, admonemur nihilominus cogitandam esse, dum intelligentiam nostram præterit, quàm si palàm appareat. Neque ideo deterior est fides nostra quòd incognitam apprehendit: quando hîc non iubemur reprobos ab electis discernere (quod Dei est solius non nostrum) sed certò statuere in animis nostris, omnes eos qui Dei Patris clementia per Spiritus sancti efficaciam in Christi participationem venerunt, in Dei peculium ac propriam possessionem segregatos, ac, quum simus in eorum numero, tantæ gratiæ nos esse consortes.

Ioelis 2. g. 32
Abd. f. 17
Psal. 46. a. 6

4 Verùm quia nunc de visibili Ecclesia disserere propositum est, discamus vel vno Matris elogio quàm vtilis sit nobis eius cognitio, imò necessaria: quando non alius est in vitam ingressus nisi nos ipsa concipiat in vtero, nisi pariat, nisi nos alat suis vberibus, denique sub custodia & gubernatione sua nos teneatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. Neque enim patitur nostra infirmitas à schola nos dimitti donec toto vitæ cursu discipuli fuerimus. Adde quòd extra eius gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nec vlla salus, teste Iesaia & Ioele. quibus subscribit Ezechiel, quum denuntiat in catalogo populi Dei non fore quos à cælesti vita abdicat. Sicuti ex opposito dicuntur nomen suum inscribere inter ciues Hierosolymæ, qui se ad veræ pietatis cultum conuertunt. Qua ratione & alio Psalmo dicitur, Memento mei Iehouah in beneplacito populi tui: visita me in salute tua, vt videam beneficentiam electorum tuorum, læter in lætitia gentis tuæ, gaudeam cum hæreditate tua. Quibus verbis paternus Dei fauor & peculiare spiritualis vitæ testimonium ad gregem eius restringitur: vt semper exitialis sit ab Ecclesia discessio.

Mat. 22. c. 30
Iesa. 37. f. 32
Ioel. 2. g. 32
Ezec. 13. b. 9
Psa. 106. a. 4

5. Cæterùm quod huius loci proprium est exequi pergamus. Scribit Paulus Christum, vt impleret omnia, dedisse alios quidem

A po-

Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios autem pastores ac doctores, ad instaurationem sanctorum in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenè adultæ Christi. Videmus vt Deus, qui posset momento suos perficere, nolit tamen eos adolescere in virilem ætatem nisi educatione Ecclesiæ. Videmus modum exprimi: quia pastoribus iniuncta est cælestis doctrinæ prædicatio. Videmus omnes ad vnum cogi in eundem ordinem, vt mansueto & docili spiritu regendos se doctoribus in hunc vsum creatis permittant. Et hac nota pridem regnum Christi insignierat Iesaias, Spiritus meus qui in te est, & verba quæ posui in ore tuo, nunquam discedent neque ex ore tuo, neque ex ore seminis tui & nepotum. Vnde sequitur dignos esse qui fame & inedia pereant, quicunque spiritualem animæ cibum diuinitus sibi per manus Ecclesiæ porrectum respuunt. Fidem nobis Deus inspirat, sed Euangelii sui organo. sicuti admonet Paulus fidem esse ex auditu. Sicuti etiam penes Deum sua residet potentia ad seruandum, sed eam in Euangelii prædicatione (eodem Paulo teste) depromit atque explicat. Hoc consilio voluit olim sacros haberi conuentus ad sanctuarium, vt fidei consensum aleret doctrina per os sacerdotis prolata. Nec aliò spectant magnifici illi tituli, vbi templum vocatur requies Dei, sanctuarium eius domicilium, vbi dicitur sedere inter Cherubim: quàm vt pretium, amorem, reuerentiam ac dignitatem cælestis doctrinæ ministerio concilient: quibus alioqui non parum derogaret mortalis & contempti hominis aspectus. Ergo vt sciamus ex vasis testaceis nobis proferri inæstimabilem thesaurum, Deus ipse in medium prodit, & quatenus huius ordinis author est, vult se præsentem in sua institutione agnosci. Itaque postquam auguriis, diuinationibus, artibus magicis, necromantiæ, aliísque superstitionibus suos vetuit dare operam, subiicit se daturum quod pro omnibus sufficere debeat, nempe Prophetis nunquam destitutum iri. Sicuti autem veterem populum non ablegauit ad Angelos, sed doctores excitauit è terra, qui verè præstarent munus Angelicum: ita & nos hodie humanitus vult docere. At sicut olim non contentus fuit sola Lege, sed sacerdotes addidit interpretes, ex quorum labiis populus inquireret verùm illius sensum: ita hodie non tantùm vult nos esse lectioni attentos, sed magistros etiam præficit quorũ opera adiuuemur. Cuius rei duplex est vtilitas. nã ab vna parte optimo examine obedientiã nostram probat, vbi eius ministros, non secus atque ipsum, loquentes audimus: ex opposito etiam nostræ infirmitati consulit, dum per interpretes humano more nos mauult alloqui, vt ad se alliciat, quàm tonando à se abigere. Et certè quàm nobis expediat hæc familiaris docendi ratio, sentiunt omnes pii ex formidine qua meritò illos consternat Dei maiestas. Quibus autem videtur ex ho-

Ephes. 4. c. 11
Iesa. 59. d. 21
Rom. 10. c. 17
Psal. 132. d. 14
Psal. 80. a. 2
2. Cor. 4. b. 7
Leuit. 19 f. 31

S.v.

minum,qui ad docendum vocati sunt,contemptu exinaniri doctrinæ authoritas, hi ingratitudinem suam produnt: quia inter tot præclaras dotes quibus ornauit Deus humanum genus, hæc prærogatiua singularis est, quòd dignatur ora & linguas hominum sibi consecrare,vt in illis sua vox personet.Quare ne vicissim & nos obedienter amplecti pigeat salutis doctrinam eius mandato & ore propositam: quia etsi externis mediis alligata non est Dei virtus, nos tamen ordinario docendi modo alligauit: quem dum recusát tenere fanatici homines, multis se exitialibus laqueis inuoluunt. Multos impellit vel superbia,vel fastidium,vel æmulatio,vt sibi persuadeant priuatim legendo & meditando se posse satis proficere, atque ita contemnant publicos cœtus, & prædicationem superuacuam ducant. Quoniam autem sacrum vnitatis vinculum quantum in se est soluunt vel abrumpunt: nemo iustam impii huius diuortii pœnam effugit quin se pestiferis erroribus ac teterrimis deliriis fascinet. Quare vt vigeat apud nos pura fidei simplicitas,ne vti grauemur hoc pietatis exercitio,quod Deus nobis sua institutione monstrauit esse necessarium, & tantopere commendat. Deo qui aures diceret claudendas esse nemo vnquam vel ex petulantissimis canibus inuentus est: sed omnibus seculis difficile fuit certamen Prophetis & piis doctoribus contra impios, quorum peruicacia nunquam iugum hoc subire potest vt ore & ministerio hominum doceantur. Quod perinde est ac Dei faciem, quæ nobis in doctrina affulget, delere. Neque enim fideles olim alia
Psa.105. *a*.4 de causa faciem Dei in sanctuario quærere iussi sunt, ídque toties repetitur in Lege, nisi quia Legis doctrina & Propheticæ exhor-
2.*Cor*.4. *b*.6 tationes erant illis viua Dei imago. sicuti Paulus in sua prædicatione lucere asserit gloriam Dei in facie Christi. Quò magis detestabiles sunt apostatæ, qui scindendis Ecclesiis inhiant, perinde acsi oues abigerent à caulis,ac proiicerent in fauces luporum.Nobis verò quod ex Paulo citauimus tenendum est, Ecclesiam non aliter ædificari quàm externa prædicatione, nec alio vinculo inter se retineri sanctos, nisi dum vno consensu discendo & proficiendo ordinem Ecclesiæ à Deo præscriptum colunt. In hunc præcipuè finem,vt dixi,iussi sunt olim fideles sub Lege confluere ad san
Exo.20. *d*.24 ctuarium: quia dum Moses de habitaculo Dei loquitur, simul locum nominis Dei appellat vbi Deus memoriam nominis sui posuit. Quo apertè docet nullum sine pietatis doctrina esse illius vsum. Nec dubium est quin eadem etiam ratione Dauid ingenti
Psal.84. *a*.1 spiritus amaritudine queratur se tyrannica hostium sæuitia prohiberi tabernaculi ingressu. Multis ferè videtur puerilis lamentatio, quòd minimum iacturæ fieret, non multum etiam voluptatis periret carere templi atrio, modò suppeterent aliæ deliciæ. Hac tamen vna molestia, anxietate & mœstitia se vri & cruciari & propè absumi deplorat: nempe quòd fidelibus nihil pluris est hoc adminiculo, quo Deus suos gradatim in sublime

me attollit. Nam & hoc notandum est, Deum in speculo suæ doctrinæ ita semper se ostendisse sanctis Patribus, vt spiritualis esset cognitio. Vnde & templum non modò facies eius, sed (omnis superstitionis tollendæ causa) scabellum pedum vocatur. Atque hic est fœlix ille occursus in vnitatem fidei, dum à summo vsq; ad infimum omnes ad caput adspirant. Quicquid templorum alio consilio ædificarunt Deo Gentes, mera fuit cultus eius profanatio: ad quam etsi non pari crassitie, aliquatenus tamen prolapsi sunt Iudæi. quod illis ex ore Iesaiæ Stephanus exprobrat, Deum scilicet non habitare in templis manufactis, &c. Quia solus Deus templa sibi suo sermone in legitimum vsum sanctificat. Et siquid temere tentamus eius iniussu, protinus malo principio adhærescunt aduentitia figmenta, quibus malum sine modo propagatur. Inconsideratè tamen Xerxes, dum consilio magorum omnia Græciæ templa exussit, vel diruit: quòd absurdũ putaret deos, quibus omnia liberè patere debent, parietibus & tegulis includi. Quasi verò non sit in Dei potestate, vt nobis propinquus sit, quodammodo ad nos descendere: & tamen neque mutare locum, neque nos affigere terrenis mediis? sed potiùs vehiculis quibusdam nos sursum efferre ad cælestem suam gloriam, quæ sua immensitate omnia replet, tum verò cælos altitudine superat. Psal.132. b.7 Psal. 99. a.5 1. Paral. 28.a.2 Act.7.f. 48

6 Porrò quia hoc tempore magna fuit concertatio de efficacia ministerii, dum eius dignitatem hyperbolicè amplificant alii, alii contendunt perperam trãsferri ad hominem mortalem quod proprium est Spiritus, si ministros & doctores censemus penetrare ad mentes & corda, vt tam illarum cæcitatem quàm horum duritiem corrigant: recta huius controuersiæ definitio tradenda est. Quod vtrinque disceptant, nullo negotio facilè transigetur, locos dilertè obseruãdo, vbi Deus author prædicationis Spiritum suum cum ea coniungens, fructum inde promittit. vel rursum vbi se ab externis subsidiis separans, tam initia fidei quàm totum cursum sibi vni vẽdicat. Officium secundi Eliæ fuit, teste Malachia, illuminare mentes, & conuertere corda patrum ad filios, & incredulos ad prudẽtiam iustorum. Christus se Apostolos mittere pronuntiat, vt fructum afferant ex labore suo. quis autem sit fructus ille, breuiter definit Petrus, nos regigni dicens semine incorruptibili. Itaque gloriatur Paulus se per Euangelium genuisse Corinthios, eósq; apostolatus sui sigillum esse: imò se non esse literalem ministrum, qui tantùm sonitu vocis aures percusserit, sed datam sibi efficaciam Spiritus, ne inutilis sit doctrina. Quo sensu etiam alibi Euangelium suum fuisse negat tãtùm in sermone, sed in virtute. Affirmat etiam Galatas ex auditu fidei Spiritum accepisse. Denique pluribus locis non modò se cooperarium Dei facit, sed partes sibi assignat conferendæ salutis. Hæc certè omnia nũquam eò protulit vt vel tantillum sibi seorsum à Deo tribueret. sicuti breuiter alibi exponit, Labor noster non fuit inutilis in Domino Mala.4. a.6 Iohã.15. c.16 1.Petr.1. d.23 1. Cor.4. c.15 1.Cor.9. a.2 2. Cor.3. b.6 1.Cor.2. a.4 Galat.3. a.2 1. Cor.3. b.9 1.Thes.3. b.5

Galat. 2. b.8 secundùm potentiam eius potenter in me efficacem. Item alibi, Qui efficax fuit in Petro erga Circuncisionem, in me etiam efficax fuit apud Gentes. Cæterùm quàm nihil separatim ministris residuum faciat, ex aliis locis patet, Qui plantat nihil est, & qui rigat nihil est: sed Deus qui dat incrementum. Item, Plus omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Et certe retinere sententias illas oportet, vbi Deus sibi ascribens mentis illuminationem & renouationem cordis, sacrilegium esse admonet siquam vtriusque partem homo sibi arrogat. Interim si ministris, quos Deus præficit, se quisque docilē offerat, ex fructu cognoscet non frustra placuisse Deo hunc docendi modum, nec frustra etiam fidelibus iugum hoc modestiæ impositum esse.

1. Cor. 3. b.7

1. Cor. 15. b.10

7 Enimuero de Ecclesia visibili, & quæ sub cognitionem nostram cadit, quale iudicium facere conueniat, ex superioribus iam liquere existimo. Diximus enim bifariam de Ecclesia sacras literas loqui. Interdum quum Ecclesiam nominant, eam intelligunt quæ re vera est coram Deo, in quam nulli recipiuntur nisi qui & adoptionis gratia filii Dei sunt, & Spiritus sanctificatione, vera Christi membra. Ac tunc quidem non tantùm sanctos qui in terra habitant comprehendit, sed electos omnes qui ab origine mundi fuerunt. Sæpe autem Ecclesiæ nomine vniuersam hominum multitudinem in orbe diffusam designat, quæ vnum se Deum & Christum colere profitetur: Baptismo initiatur in eius fidem: Cœnæ participatione vnitatem in vera doctrina & charitate testatur: cōsensionem habet in verbo Domini, atque ad eius prædicationem ministerium conseruat à Christo institutum. In hac autem plurimi sunt permixti hypocritæ, qui nihil Christi habent præter titulum & speciē: plurimi ambitiosi, auari, inuidi, maledici, aliqui impurioris vitæ, qui ad tempus tolerantur: vel quia legitimo iudicio conuinci nequeunt, vel quia non semper ea viget disciplinæ seueritas quæ debebat. Quemadmodum ergo nobis inuisibilem, solius Dei oculis conspicuam Ecclesiam credere necesse est, ita hanc, quæ respectu hominum Ecclesia dicitur, obseruare eiúsque communionem colere iubemur.

8 Proinde, quatenus eam agnoscere nostra intererat, Dominus certis notis & quasi symbolis nobis designauit. Hæc quidem singularis est Dei ipsius prærogatiua, nosse qui sui sint, vt suprà citauimus ex Paulo. Et certè ne hominum temeritas eò se proriperet prouisum est, ipso quotidie euentu admonente quàm longè sensum nostrum superent arcana illius iudicia. Nam & qui perditissimi videbantur, planéque deplorati fuerant, eius bonitate in viam reuocantur: & qui præ aliis stare videbantur, sæpe corruunt. Itaque, secundùm occultam Dei prædestinationem (vt inquit Augustinus) plurimæ sunt foris oues, plurimi lupi intus. Nouit enim ac signatos habet qui nec eum nec se norunt. Ex iis autem qui palàm eius ferunt signū, ipsius vnius oculi vident qui & sine fictione

2. Tim. 2. c.19

Homi. in Ioan. 45

sancti

ſancti ſint, & in finem vſque perſeueraturi: quod demum eſt ſalutis caput. Rurſum tamen, quia aliquatenus expedire prouidebat vt ſciremus qui nobis habendi pro ipſius filiis eſſent, hac in parte ſe captui noſtro accommodauit. Et quoniam fidei certitudo neceſſaria non erat, quoddam charitatis iudicium eius loco ſubſtituit: quo pro Eccleſiæ membris agnoſcamus qui & fidei confeſſione, & vitæ exemplo, & ſacramentorum participatione eundē nobiſcum Deum ac Chriſtum profitentur. Ipſius autem corporis notitiam quò magis ſaluti noſtræ neceſſariam eſſe nouerat, eò certioribus notis commendauit.

9 Hinc naſcitur nobis & emergit conſpicua oculis noſtris Eccleſiæ facies. Vbi enim cunque Dei verbum ſyncerè prædicari atque audiri, vbi ſacramenta ex Chriſti inſtituto adminiſtrari videmus, illic aliquam eſſe Dei Eccleſiam nullo modo ambigendum eſt: quando eius promiſſio fallere non poteſt, Vbicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. *Mat. 18. c. 20* Sed vt ſummam huius rei liquidò teneamus, his veluti gradibus progrediendum eſt: Eccleſiam vniuerſalem, eſſe collectam ex quibuſcunque gentibus multitudinem, quæ interuallis locorum diſſita & diſperſa, in vnam tamen diuinæ doctrinæ veritatem conſentit, & eiuſdem religionis vinculo colligata eſt. Sub hac ita comprehendi ſingulas Eccleſias, quæ oppidatim & vicatim pro neceſſitatis humanæ ratione diſpoſitæ ſunt, vt vnaquæque nomen & authoritatem Eccleſiæ, iure obtineat. ſingulos homines, qui pietatis profeſſione inter Eccleſias eiuſmodi cenſentur, etiamſi ab Eccleſia ſint reuera extranei, ad ipſam tamen quodammodo pertinere, donec publico iudicio exterminati fuerint. Quanquam paulò diuerſa eſt in priuatis hominibus atque in Eccleſiis æſtimandis ratio. Vſu enim venire poteſt vt quos non omnino putabimus dignos eſſe piorum conſortio, tractare tamen inſtar fratrum, & fidelium loco habere debeamus, propter communem Eccleſiæ conſenſum, quo feruntur & tolerantur in Chriſti corpore. Tales ſuffragio noſtro non approbamus eſſe Eccleſiæ membra: ſed quem in populo Dei locum tenent, illis relinquimus, donec legitimo iure adimatur. At de ipſa multitudine aliter ſentiendum eſt: quæ ſi miniſterium habet verbi, & honorat, ſi ſacramentorum admoniſtrationem: Eccleſia proculdubio haberi & cenſeri meretur: quia ſine fructu illa non eſſe certum eſt. Ita & Eccleſiæ vniuerſali ſuam ſeruamus vnitatem, quam diſſecare ſemper ſtuduerunt diabolici ſpiritus: nec conuentus legitimos, qui pro locorum opportunitate diſtributi ſunt, ſua authoritate fraudamus.

10 Symbola Eccleſiæ dignoſcendæ, verbi prædicationem, ſacramentorúmque obſeruationem poſuimus. Nam hæc nuſquam eſſe poſſunt quin fructificent, & Dei benedictione proſperentur. Non dico, vbicunque prædicatur verbum, illic fructum mox exoriri: ſed nullibi recipi & ſtatam habere ſedem, niſi vt ſuam effica-

ciam proferat. Vtcunque, vbi reuerenter auditur Euãgelii prædicatio, neque sacramenta negliguntur, illic pro eo tempore neque fallax neque ambigua Ecclesię apparet facies: cuius vel authoritatem spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet: multo minus ab ea deficere, ac eius abrumpere vnitatem. Tanti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Dominus, vt pro transfuga & desertore religionis habeat, quicunque se à qualibet Christiana societate, quæ modò verum verbi ac sacramentorum ministerium colat, contumaciter alienarit. Sic eius authoritatem commendat, vt dum illa vio-
1.Tim.3.d.15 latur, suam ipsius imminutam censeat. Neque enim parui momenti est, quòd vocatur columna & firmamentum veritatis, & domus Dei. Quibus verbis significat Paulus, ne intercidat veritas Dei in mundo, Ecclesiam esse fidam eius custodem: quia eius ministerio & opera voluit Deus puram verbi sui prædicationem cõseruari, & se nobis ostendere patremfamiliâs, dum nos spiritualibus alimentis pascit, & quæcunque ad salutem nostram faciunt procurat. Non vulgaris etiam laus, quòd electa segregatáque dici-
Ephes.5.f.27 tur à Christo in sponsam, quæ esset sine ruga & macula, corpus &
Ephes.1.d.23 plenitudo eius. Vnde sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei & Christi abnegationem esse: quò magis à tam scelerato dissidio cauendum est: quia dum veritatis Dei ruinam, quantum in nobis est, molimur, digni sumus ad quos conterendos toto iræ suæ impetu fulminet. Nec vllum atrocius fingi crimen potest, quàm sacrilega perfidia violare coniugium quod nobiscum vnigenitus Dei filius contrahere dignatus est.

11 Quare notas illas diligenter animis impressas teneamus, & pro Domini arbitrio æstimemus. Nihil est enim quod magis Satan moliatur quàm istorum alterutrum vel vtrunque tollere & abolere: nunc vt notis istis abolitis & deletis, veram germanámque tollat Ecclesię distinctionem: nunc vt iniecto earum contemptu, manifesta defectione nos ab Ecclesia abripiat. Eius arte factum est vt pura verbi prædicatio aliquot seculis euanuerit: & nunc eadem improbitate incumbit ad labefactandũm ministerium: quod tamen sic in Ecclesia Christus ordinauit, vt illo sublato, huius ædificatio pereat. Iam verò quàm periculosa, imò quàm exitialis tentatio est, vbi vel in mentem venit discessionem facere ab ea congregatione in qua signa conspiciuntur, ac tesseræ quibus sufficienter Ecclesiam descriptam Dominus putauit? Videmus quanta vtrinque adhibenda sit cautio. Nam ne sub Ecclesiæ titulo impostura nobis fiat, ad illam probationem, ceu ad Lydium lapidem, exigenda est omnis congregatio quæ Ecclesiæ nomen obtendit. Si ordinem habet in verbo & sacramentis à Domino commendatum, non fallet: securè illi honorem Ecclesiis debitum deferamus. rursum verò si absque verbo & sacramentis se venditat, à talibus præstigiis non minus religiosè cauendum, quàm in altera
parte

parte temeritas superbiáque fugienda.

12 Quòd dicimus purum verbi ministerium & purum in celebrandis sacramentis ritum, idoneum esse pignus & arrhabonem, vt tutò possimus societatem in qua vtrunque extiterit, pro Ecclesia amplexari, vsque eò valet, vt nusquam abiicienda sit quandiu in illis præstiterit, etiãsi multis alioqui vitiis scateat. Quinetiam poterit vel in doctrinæ vel in sacramentorum administratione vitii quidpiam obrepere, quod alienare nos ab eius communione non debeat. Non enim vnius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat, ceu propria religionis placita. qualia sunt, Vnum esse Deum: Christum Deum esse, ac Dei Filium: In Dei misericordia salutem nobis consistere, & similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controuersa, fidei tamen vnitatem non dirimant. Quæ enim ob hoc vnum Ecclesiæ dissideant, si altera citra contentionis libidinem, citra peruicaciam asserẽdi, animas à corporibus demigrantes in cælum cõuolare putet: altera nihil ausit definire de loco, cæterùm viuere tamen Domino certò statuat? Verba sunt Apostoli, Quicunque perfecti sumus, idem sentiamus: siquid aliter sapitis, hoc quoque vobis Dominus reuelabit. Annon satis indicat, dissensionem de rebus istis non ita necessariis, dissidii materiam esse non debere inter Christianos? Primùm quidem est vt per omnia consentiamus: sed quoniam nemo est qui non aliqua ignorantiæ nubecula obuolutus sit: aut nullam relinquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationẽ condonemus in iis rebus, quæ & inuiolata religionis summa & citra salutis iacturam ignorari possint. Hîc autem patrocinari erroribus vel minutissimis nolim, vt blandiẽdo & conniuendo censeam fouendos: sed dico, non temere ob quaslibet dissentiunculas deserendam nobis Ecclesiam, in qua duntaxat ea salua & illibata doctrina retineatur qua constat incolumitas pietatis, & sacramentorum vsus à Domino institutus custodiatur. Interim si nitimur emẽdare quod displicet, facimus, id ex officio nostro. Et huc pertinet illud Pauli, Si melius quid sedenti reuelatum fuerit, prior taceat. Vnde constat singulis Ecclesiæ membris demandatum publicæ ædificationis studium pro mensura gratiæ suæ, modò decenter & secundùm ordinem: hoc est, ne vel Ecclesiæ communionem renuntiemus, vel in ea permanentes pacem & disciplinam rite compositam turbemus.

Philip.3. c.15

1.Cor.14. ſ.30

13 In vitæ autem imperfectione toleranda multò longiùs procedere indulgẽtia nostra debet, hîc enim valde lubricus est lapsus: neque vulgaribus machinamentis hîc Satan nobis insidiatur. Fuerunt enim semper qui falsa absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, tanquam aerii quidam dæmones iam facti essent, omnium hominum consortium aspernarentur, in quibus humanum adhuc aliquid subesse cernerent. Tales olim erant Cathari, & (qui ad eorum vesaniam accedebant) Donatistæ. Tales hodie sunt ex

Anabaptistis nonnulli, qui supra alios volunt videri profecisse. Alii sunt qui incõsiderato magis iustitiæ zelo quàm insana illa superbia peccant. Dum enim apud eos quibus Euangelium annuntiatur, eius doctrinæ non respondere vitæ fructum vident, nullam illic esse Ecclesiam statim iudicant. Iustissima quidem est offensio, & cui plus satis occasionis hoc miserrimo seculo præbemus. nec excusare licet maledictam nostram ignauiam, quam Dominus impunitam non sinet: vt iam grauibus flagellis castigare incipit. Væ ergo nobis, qui tam dissoluta flagitiorum licentia committimus vt propter nos vulnerentur imbecilles conscientiæ. Sed in hoc vicissim peccant illi quos diximus, quòd offensioni suæ modum statuere nesciunt. Nam vbi Dominus clementiam exigit, omissa illa, totos se immoderatæ seueritati tradunt. Quia enim non putant esse Ecclesiã vbi non est solida vitæ puritas & integritas, scelerum odio à legitima Ecclesia discedunt, dum à factione improborum declinare se putant. Allegant, Ecclesiam Christi sanctam esse. Verùm, vt simul intelligant esse ex bonis & malis permixtam, illam ex ore Christi parabolam audiant, in qua reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, neque seliguntur donec in littore sint expositi. Audiant agri esse similem, qui bona fruge consitus, zizaniis, inimici fraude inficitur: quibus non expurgatur, donec in aream aduecta fuerit messis. Audiant denique aream esse, in qua sic collectum est triticum vt sub palea delitescat, donec vanno & cribro repurgatum, in horreum tandem reconditur. Quòd si hoc malo ad diem vsque iudicii laboraturam Ecclesiam pronũtiat Dominus, vt improborum permixtione oneretur: frustra nullo næuo inspersam quærunt.

Mat. 13. f.47 — *Ibi.c. 24* — *Mat.3.c. 12*

14 Sed enim rem intolerabilem esse clamant, quòd vitiorum pestis ita passim grassatur. Quid si Apostoli sententia hîc quoque occurrit? Inter Corinthios non pauculi errauerant, sed totum propè corpus labes occuparat: non vna erat peccati species, sed plurimæ: neque leuia erant errata, sed horrenda quædam flagitia: non sola erat morum corruptio, sed doctrinæ. Quid hîc sanctus Apostolus, hoc est, cælestis Spiritus organum, cuius testimonio stat & cadit Ecclesia? an diuisionem ab illis quærit? an eos à Christi regno abdicat? an vltimo anathematis fulmine ferit? Non modò nihil horum agit: sed Ecclesiam Christi sanctorúmque societatem & agnoscit & prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, vbi feruent contentiones, sectæ, æmulationes: vbi lites vigent & iurgia, cum habendi cupiditate: vbi palàm approbatur scelus quod Gentibus ipsis foret execrabile: vbi petulanter proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerant: vbi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent, cum cuius ruina totum corruit Euangelium: vbi Dei gratiæ ambitioni nõ charitati seruiunt: vbi permulta indecenter & inordinatè geruntur: & ideo manet quòd ministerium verbi & sacramentorum illic non repudiatur: quis

1.Cor.1. b.11, & 3.a.3, & 5.a.1, & 6.b.7, & 9.a.1, & 15.b.12

quis audeat Ecclesiæ titulum eripere iis quibus decima pars istorum criminum impingi nequeat? Qui tanta morositate sæuiunt in præsentes Ecclesias, quid quæso Galatis fecissent tantumnon Euangelii desertoribus: apud quos tamen idem Apostolus Ecclesias reperiebat? *In principio epist.*

15 Obiiciunt etiam quòd Paulus grauiter Corinthios obiurgat, quia flagitiosum hominem in suo contubernio ferant: deinde generalem sententiam ponit, qua nefas esse pronuntiat cum homine probrosæ vitæ vel panem comedere. Hîc exclamant, Si vulgarem panem comedere non licet, panem Domini comedere quî liceat? Fateor certè magnum probrum esse, si inter filios Dei locum habeant porci & canes: multò etiam maius si illis prostituatur sacrosanctum Christi corpus. Neque verò, si bene moratæ erũt Ecclesiæ sceleratos in sinu suo ferent: nec ad sacrum illud epulum dignos simul ac indignos promiscuè admittent. Verùm quia non ita sedulò semper aduigilant pastores, interdum etiam indulgentiores sunt quàm oporteat, vel impediuntur quominus eam quam vellẽt seueritatem exercere possint: fit vt nõ semper submoueantur etiam palàm mali à sanctorum contubernio. Hoc vitium esse fateor: neque extenuare volo, quum Paulus acriter in Corinthiis reprehendat. Verùm etiamsi Ecclesia in officio cesset, non ideo protinus vniuscuiusque priuati erit iudicium separationis sibi sumere. Non equidem nego quin pii hominis sit ab omni priuata improborum consuetudine se subducere, nulla se voluntaria cum ipsis necessitudine implicare. sed aliud est malorum fugere contubernium: aliud, ipsorum odio, Ecclesiæ communionem renuntiare. Quòd autem sacrilegium esse putant participare cum illis panem Domini, in eo rigidiores multo sunt quàm Paulus. Nam quum ad sanctam & puram participationem nos hortatur, non exigit vt vnus alium examinet, aut vnusquisque totam Ecclesiam: sed vt singuli se probent. Si cum indigno communicare nefas esset, iuberet certè Paulus nos circunspicere annon aliquis in multitudine esset cuius immunditia pollueremur. nunc quum probationem suiipsorum solùm à singulis requirit, ostendit minimè nobis obesse siqui indigni se nobiscum ingerant. Nec aliò spectat quod postea subiicit, Qui indignè manducat, iudicium sibi manducat & bibit. Non dicit aliis, sed sibi. Et meritò: neque enim in singulorum arbitrio situm esse debet qui recipiendi & qui repellendi sint. Totius Ecclesiæ hæc cognitio est, quæ exerceri sine legitimo ordine non potest, vt fusiùs postea dicetur. Iniquum ergo erit priuatum aliquem alterius indignitate pollui, quem arcere ab accessu nec potest ne debet. *1. Cor. 5. a.2* *1. Cor. 11. f.28* *Ibi. g. 29*

16 Quanquam autem ex incõsiderato iustitiæ zelo hæc tentatio bonis etiam interdum oboritur: hoc tamen reperiemus, nimiam morositatem ex superbia magis & fastu falsáque sanctitatis opinione, quàm ex vera sanctitate veróque eius studio nasci. Itaq;

qui ad faciendam ab Ecclesia defectionem sunt aliis audaciores, & quasi antesignani, ii vt plurimùm nihil aliud causæ habent nisi vt omnium contemptu ostentent se aliis esse meliores. Bene ergo & prudenter Augustinus, Quum pia (inquit) ratio & modus Ecclesiasticæ disciplinæ vnitatem Spiritus in vinculo pacis maximè debeat intueri: quod Apostolus sufferendo inuicem præcipit custodiri, &, quo non custodito, medicinæ vindicta non tantùm superflua, sed etiam perniciosa, & propterea iam nec medicina esse conuincitur: illi filii mali, qui non odio iniquitatum alienarum, sed studio contentionum suarum infirmas plebes, iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectãt, superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere ostendantur, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis sanctis, salua dilectionis sinceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia, moderatiori curatione fieri præcepta sunt, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Piis autem & placidis hominibus hoc consilium dat, vt misericorditer corripiant quod possunt: quod non possunt, patienter ferant, & cum dilectione gemant atque lugeant: donec aut emendet Deus ac corrigat, aut in messe eradicet zizania, & paleas ventilet. His armis præmunire se pii omnes studeant, ne, dum strenui & animosi iustitiæ vindices sibi videtur, à regno cælorum, (quod est vnicum iustitiæ regnum) descìscant. Nam quia in hac externa societate, Ecclesiæ suæ communionem Deus coli voluit: qui odio improborum tesseram eius societatis frangit, viam ingreditur qua procliuis est à sanctorum communione lapsus. Cogitent, in magna multitudine complures esse verè sanctos & innocentes coram oculis Domini, qui aspectum suum fugiant. Cogitent, & ex iis qui morbidi videntur, multos esse qui in vitiis suis nequaquam sibi placent aut blandiuntur, sed serio timore Domini identidem expergefacti, ad integritatem maiorem aspirant. Cogitent non ferendum esse de homine iudicium ab vno facto: quando sanctissimi interdum grauissimo casu excidunt. Cogitent plus subesse ad colligendam Ecclesiam momenti, tum verbi ministerio, tum sacrorum mysteriorum participationi, quàm vt quorundam impiorum culpa, vis illa tota euanescere queat. Postremò reputent, in censenda Ecclesia pluris esse diuinum quàm humanum iudicium.

Lib. 3. cõtra Parm. cap. 1.

Eiusdem lib. cap. 2

17 Quod etiam obtendunt non abs re sanctam vocari Ecclesiam, perpendere conuenit qua excellat sanctitate: ne, si Ecclesiam nolimus admittere nisi numeris omnibus absolutam, nullam relinquamus. Verum quidem est quod ait Paulus, Christum seipsum tradidisse pro Ecclesia, vt illam sanctificaret. mundasse lauacro aquæ in verbo vitæ, vt sibi exhiberet gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, &c. Nihilo tamen & istud verius est, Dominum quotidie operari in rugis eius expoliendis, maculísque abster-

Ephes. 5. c. 25

abstergendis. Vnde sequitur, nondum peractam esse eius sanctitatem. Sic ergo sancta est Ecclesia vt quotidie proficiat, nondũ perfecta sit: quotidie procedat, nondum peruenerit ad sanctitatis metam: quemadmodum alibi quoque fusiùs explicabitur. Quòd ergo sanctam fore Ierusalem vaticinantur Prophetæ, per quã alieni non sint transituri: sacrosanctum templum, quò impuri non sint ingressuri: non accipiamus perinde acsi nullus in Ecclesiæ membris næuus resideret: sed quia toto studio ad sanctimoniam & solidam puritatem adspirant, mundities illis quam nondum plenè cõsequuti sunt, Dei benignitate tribuitur. Et quanquam rara sæpius indicia eiusmodi sanctificationis extant inter homines, statuendum tamen est, nullum fuisse ab orbe condito tempus quo Ecclesiam suam Dominus non habuerit: nullum etiam fore ad consummationem vsque seculi, quo nòn sit habiturus. Nam etsi statim à principio vniuersum genus hominum Adæ peccato corruptum ac vitiatum est: ex hac tamen ceu polluta massa semper vasa aliqua in honorem sanctificat, ne vlla sit ætas quæ non suam misericordiam experiatur. Quod certis promissionibus testatum fecit, quales sunt istæ, Ordinaui testamẽtum electis meis: iuraui Dauid seruo meo. Vsque in æternum propagabo semen tuum: in generatione & generatione ædificabo sedem tuam. Item, Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in seculum seculi, &c. Item, Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumen diei, lunam & stellas in lumen noctis. Si defecerint leges istæ coram me, tunc & semen Israel deficiet.

Ioel. 3.d.17 *Ies. 35.c.8* *Psal. 89.a.4* *Psal. 132.c.13* *Iere. 31.f.35*

18 Huius rei Christus ipse, Apostoli, & ferè omnes Prophetæ exemplũ nobis præbuerũt. Horrẽdę sunt illæ descriptiones, quibus Iesaias, Ieremias, Ioel, Habacuc, & alii Ecclesiæ Hierosolymitanæ morbos deplorant. In plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia vsqueadeo corrupta erãt, vt nõ dubitet Iesaias æquare Hierosolymã Sodomæ & Gomorrhæ. Religio partim cõtempta, partim cõtaminata: in moribus passim referũtur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes & similia scelera. Neque tamen propterea aut nouas sibi Ecclesias erigebant, aut noua altaria extruebant Prophetę, in quibus separata sacrificia haberẽt: sed qualescunq; essent homines, quia tamen reputabant Dominũ apud eos verbum suũ deposuisse, & ceremonias instituisse quibus illic colebatur, in medio impiorũ cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putassent aliquid inde contagionis se contrahere, centies potiùs mortui fuissent quàm passi fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergo eos retinebat quominus discessionem facerent, quàm seruandæ vnitatis studium. Quòd si religio sanctis Prophetis fuit, ob plurima & maxima scelera non vnius aut alterius hominis, sed propemodum totius populi, se ab Ecclesia alienare: nimiũ nobis arrogamus, si protinus audemus ab Ecclesiæ communione deficere, vbi non omnium mores vel nostro iudicio vel Christianæ etiam professioni satisfaciunt.

Ies. 1.b.10

19 Iam Christi & Apostolorum seculum quale fuit? Neque tamen impedire potuit desperata illa Pharisæorum impietas, & quę tunc passim regnabat dissoluta viuendi licentia, quin iisdem sacris cum populo vterētur, & in vnum cum reliquis templum ad publica religionis exercitia conuenirent. Vnde id, nisi quia sciebāt malorum societate minimè pollui qui pura conscientia iisdem sacris communicarent? Siquem parum mouent Prophetæ & Apostoli, ille saltem Christi authoritati acquiescat. Bene ergo Cyprianus, Etsi videntur (inquit) in Ecclesia zizania, aut vasa impura, non est tamen cur ipsi de Ecclesia recedamus: nobis modò laborandum vt frumentum esse possimus: nobis danda opera & quantum licet innitendum vt vas aureum vel argenteum simus. Cæterùm fictilia vasa confringere, solius Domini est, cui & virga ferrea data est: nec quisquam sibi quod proprium est soli Filio, vendicet, vt ad aream ventilandam & purgandam paleam sufficiat, zizaniáque omnia humano iudicio segreganda. Superba est ista obstinatio, & sacrilega præsumptio, quam sibi furor prauus assumit, &c. Fixum igitur vtrunque istorum maneat, nihil excusationis eum habere qui externam Ecclesiæ communionem sponte deserit, vbi Dei verbum prædicatur, & sacramēta administrantur: deinde nihil obstare vel paucorum vel multorum vitia quominus illic rite ceremoniis à Deo institutis fidem nostram profiteamur: quia nec alterius siue pastoris siue priuati indignitate læditur pia conscientia, nec minùs pura sunt ac salutaria mysteria homini sancto & recto, quia simul ab impuris attrectentur.

Li.3.Episto.5

20 Vltrà etiam progreditur eorum morositas & fastus: quia Ecclesiam non agnoscunt nisi minimis quibusque næuis puram, imò probis doctoribus succensent: quia fideles ad profectum hortando, tota vita sub vitiorum onere gemere doceant, & ad veniam confugere. Hoc enim modo iactant à perfectione abduci. Fateor quidem in vrgenda perfectione non lentè vel frigidè laborādum, ac multo minùs cessandum esse: sed eius fiducia, dum adhuc in cursu sumus, imbuere animos, diabolicum esse commentum dico. Itaque in symbolo Ecclesiæ peccatorum remissio appositè subnectitur: hanc enim non consequuntur nisi soli illius ciues ac domestici, quemadmodum legitur apud Prophetam. Præcedere ergo debet ædificatio cælestis Ierusalē, in qua deinde indulgentia hæc Dei locum habeat, vt quicunque ad eam concesserint, eorum deleatur iniquitas. Dico autem ædificari primùm oportere, non quòd Ecclesia sine peccatorum remissione vlla esse queat: sed quia misericordiam suam Dominus non promisit nisi in sanctorum communione. Est ergo primus nobis in Ecclesiam ac regnum Dei ingressus, peccatorum remissio: sine qua nihil est nobis cum Deo fœderis aut coniunctionis. Sic enim per Prophetam loquitur, In illa die percutiam vobis fœdus cum bestia agri, cum volucre cæli & reptili terræ. Arcum, gladium & bellum conteram de terra, &

Iesa. 33. d.24

Oseæ 2. d.18

dormire

dormire faciam homines abſque terrore. Deſponſabo vos mihi in ſempiternum. Deſponſabo (inquam) in iuſtitia, in iudicio, in miſericordia & miſerationibus. Videmus qualiter per ſuam miſericordiam nos ſibi Dominus reconciliet. Sic & alibi, dum prædicit recolligendum populum, quem in ira diſſipauerat, Mundabo (inquit) eos ab omni iniquitate qua peccauerunt mihi. Quare in Eccleſiæ ſocietatē ablutionis ſigno initiamur: quò doceamur non patere nobis in Dei familiam aditum niſi primùm eius bonitate ſordes noſtræ abſtergantur. *Iere.33. a.8*

21 Neque verò per peccatorum remiſſionem nos in Eccleſiam modò ſemel recipit & cooptat Dominus, ſed per eandem nos in ipſa conſeruat ac tuetur. Quorſum enim attineret, veniam nobis fieri quæ nulli vſui futura eſſet? Irritam autem & deluſoriam fore Domini miſericordiam, ſi ſemel duntaxat obtingeret, vnuſquiſque piorum ſibi teſtis eſt: quia nemo non ſibi conſcius eſt per totam vitam multarum infirmitatum, quæ Dei miſericordia indigent. Et ſanè non fruſtra ſuis domeſticis peculiariter hanc gratiam Deus promittit, nec fruſtra quotidie eundem reconciliationis nuntium illis deferri iubet. Itaque vt per totam vitam peccati reliquias circunferimus, niſi aſſidua in remittendis delictis Domini gratia ſuſtentemur, momentum vnum in Eccleſia vix perſiſtemus. Vocauit autem ſuos Dominus in æternam ſalutem. ſuis ergo illi peccatis veniam ſemper paratā eſſe cogitare debent. Quare certò ſtatuendum, diuina liberalitate, intercedente Chriſti merito, per Spiritus ſanctificationem, peccatorum gratiam nobis factam eſſe ac quotidie fieri, qui in Eccleſiæ corpus aſciti & inſerti ſumus.

22 Ad hoc bonum nobis impartiendum claues Eccleſiæ datæ ſunt. Non enim quum Apoſtolis mandatum dedit Chriſtus, & poteſtatem contulit remittendi peccata, hoc tantùm voluit vt eos ſoluerent à peccatis qui ab impietate ad Chriſti fidem conuerterentur: ſed magis vt hoc officio fungerentur perpetuò inter fideles. Quod Paulus docet, quum ſcribit legationem reconciliationis depoſitam eſſe apud Eccleſiæ miniſtros, quò ſubinde populum nomine Chriſti exhortentur ad ſe reconciliandum Deo. Ergo in ſanctorum communione, ipſius Eccleſiæ miniſterio nobis aſſiduè remittuntur peccata, quum Presbyteri vel Epiſcopi, quibus hoc munus commiſſum eſt, pias conſcientias Euangelicis promiſſionibus in ſpe veniæ & remiſſionis confirmant. ídque tam publicè quàm priuatim, prout neceſſitas poſtulat. Sunt enim permulti, qui pro ſua infirmitate, ſingulari pacificatione indigent. Et Paulus non tantùm pro communi concione, ſed etiam per domos teſtificatum ſe refert fidem in Chriſtum, & vnunquenque ſigillatim admonuiſſe de ſalutis doctrina. Tria igitur hîc nobis obſeruanda ſunt: Primùm quantalibet ſanctitate polleant filii Dei, hac tamen conditione ſemper eſſe, quandiu in mortali corpore habitant, vt ſine peccatorū remiſſione conſiſtere nequeāt coram Deo. Deinde, *Mat. 16. c.19, & 18 c.18 Iohā.20. e.23 2. Cor.5. d.20 Act. 20. d.20*

hoc beneficium sic esse Ecclesiæ proprium, vt non aliter eo fruamur quàm si permanemus in illius communione. Tertiò, per Ecclesiæ ministros & pastores nobis dispensari, vel Euangelii prædicatione, vel Sacramentorum administratione. atque hac in parte maximè eminere clauium potestatem quam Dominus fidelium societati contulit. Proinde vnusquisque nostrûm hoc officii sui esse cogitet, non alibi quærere remissionem peccatorum, quàm vbi Dominus eam posuit. De publica reconciliatione, quæ ad disciplinam spectat, suo loco dicetur.

23 Quoniam autem phrenetici illi quos dixi spiritus hanc vnicam salutis anchoram eripere Ecclesiæ conantur: aduersùs tam pestilentem opinionem fortiùs roborandæ sunt conscientiæ. Nouatiani olim isto dogmate Ecclesias exagitarunt: sed Nouatianis non multùm dissimiles nostrum quoque seculum habet quosdam ex Anabaptistis, qui ad eadem deliramenta relabuntur. Fingunt enim regenerari Dei populum in Baptismo in puram & Angelicam vitam, quæ nullis carnis sordibus vitietur. Quòd si post Baptisma quis delinquat, nihil præter inexorabile Dei iudiciũ illi relinquunt. Breuiter, peccatori post acceptam gratiam lapso spem veniæ nullam faciunt: quia non aliam agnoscunt peccatorum remissionem nisi qua primùm regeneramur. Etsi autem mendacium nullum à Scriptura clariùs refutatur: quia tamen reperiunt isti quibus imponant (quemadmodum & Nouatus olim plurimos habuit sectatores) breuiter ostendamus quantopere in suam aliorúmque perniciem insaniant. Principiò, quum Domini iussu quotidie sancti repetant hanc precem, Remitte nobis debita nostra, se nimirum debitores confitentur. Neque frustra petunt. quia Dominus non aliud vbique petendum præscripsit quàm quod ipse daturus esset. Imò quum totam orationem exauditum iri à Patre sit testatus, hanc tamen absolutionem peculiari etiamnum promissione obsignauit. Quid vltrà volumus? peccatorum confessionem à sanctis, & eam quidem assiduam, tota vita requirit Dominus, & veniam pollicetur. Quæ audacia est aut à peccato illos eximere: aut, si impegerint, à gratia prorsus excludere? Iam quibus vult nos condonare septuagesies septies? annon fratribus? Quorsum præcepit nisi vt suam clementiam imitemur? Condonat igitur non semel aut bis: sed quoties delictorum agnitione consternati, ad eum suspirant.

Matt. 6. b.12

Matt. 18. c.22

24 Atque (vt ab ipsis penè incunabulis Ecclesiæ ordiamur) Patriarchæ circuncisi erant, in fœderis participationem allecti, edocti haud dubiè patris diligentia iustitiam & integritatem, quũ in fratricidium conspirarunt. scelus erat vel perditissimis latronibus abominandum. Tandem mansuefacti Iudæ monitionibus, vendiderunt. hæc quoque intolerabilis fuit immanitas. Simeon & Leui, nefaria vltione & patris quoque iudicio damnata, in Sichimitas sæuierũt. Ruben cubile paternum spurcissima libidine contamina

Gen. 37. d.18 Ibidem f.28 Ibid. 34. d.25 Ibidẽ 35. d.22 Ibid. 38. d.16

taminauit. Iudas dum scortationi vult indulgere preter naturæ legem, ad nurum ingreditur. Atqui tantum abest quin expungātur è populo electo, vt potiùs in capita erigantur. Quid porrò Dauid? *2. Sa.11. a.4, &c. 15* quum præses esset iustitiæ, quanto cum flagitio, per innocētis sanguinis effusionem, viam cæcæ libidini patefecit? Iam regeneratus erat, ac inter regeneratos insignibus elogiis Domini ornatus. *Ibidē 12. c.13* quod tamen vel inter Gentes horribile est flagitium perpetrauit: & veniam tamen est consequutus. Et (ne singularibus exemplis immoremur) quot in Lege & Prophetis erga Israelitas extant diuinę misericordiæ promissiones, toties comprobatur Dominus se placabilem exhibere populi sui offensis. Quid enim Moses promittit *Deu. 30. a.3* fore vbi populus in apostasiam prolapsus redierit ad Dominum? Reducet te Deus è captiuitate, & miserebitur tui, & congregabit te ex populis ad quos fueris dispersus. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde ego te recolligam.

25 Sed nolo enumerationem inchoare quæ nunquam finienda esset. pleni enim sunt Prophetæ eiusmodi promissionibus, quæ populo infinitis sceleribus cooperto misericordiam tamen offerant. Quod grauius est flagitium rebellione? diuortium enim inter Deum & Ecclesiam vocatur. at hoc Dei bonitate superatur. Quis est vir (inquit per Ieremiam) cuius si vxor corpus suum adul- *Iere.3.a. 1, & d.12* teris prostituerit, cum ea redire in gratiam sustineat? Tuis autem scortationibus omnes vię pollutæ sunt Iuda, repleta fuit terra fœdis amoribus tuis. Reuertere tamen ad me, & ego te suscipiam. Reuertere auersatrix, nō auertā à te faciem meam: quia sanctus sum, & non irascor in perpetuum. Et sanè non alius esse affectus eius *Exec.18. a. 23, & g.32* potest, qui affirmat se nolle mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Ideo quum templum Solomon dedicaret, in hunc quoque vsum destinabat, vt orationes pro impetranda peccatorum venia factæ inde exaudirentur. Si peccauerint, dicebat, ti- *1. Reg.8. e.46* bi filii tui (non est enim homo qui non peccet) & iratus tradideris eos inimicis suis, & egerint pœnitentiam in corde suo, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua dicentes, Peccauimus, iniquè egimus: & orauerint versùs terram quam dedisti patribus eorum, & versùs templum hoc sanctum: exaudies in cælo preces eorum, & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorum quibus præuaricati sunt in te. Nec frustra in Lege, quotidiana pro peccatis sacrificia Dominus ordinauit. nisi *Nu.28. a.3* enim assiduis peccatorum morbis populum suum laborare Dominus præuidisset, nunquam illi constituisset hæc remedia.

26 An aduentu Christi, quo plenitudo gratiæ exerta fuit, hoc ademptum est fidelibus beneficium, ne pro delictorum venia audeant supplicare? ne, si Dominum offenderint, vllam misericordiam consequantur? Quid hoc erit aliud quàm Christum dicere in suorum perniciem venisse, non salutem, si quæ in veteri Testamento assiduè sanctis parata erat Dei indulgentia in peccatis

condonandis, nunc è medio sublata dicitur? Quòd si Scripturis fi-
Tit. 1. c. dem habemus disertè clamantibus, in Christo demum gratiam &
9, & 3. d. humanitatem Domini ad plenum apparuisse, effusam misericor-
4 diæ opulentiam, reconciliationem Dei & hominum adimpletam:
2. *Tim.* 1. ne dubitemus quin multò benignior nobis clementia cælestis Pa-
c. 9 tris exuberet potiùs quàm abscissa aut decurtata fuerit. Neq; verò
Mat. 10. desunt illius documenta. Petrus, qui audierat abnegatum iri co-
d. 33 ram Angelis Dei qui apud homines nomen Christi non esset con-
Mar. 6. fessus, ter vna nocte, nec sine execratione, abnegauit: non tamen à
d. 38 venia depellitur. Qui inordinatè viuebant apud Thessalonicen-
Mat. 26. ses, sic castigantur vt inuitentur ad pœnitentiam. Ne ipsi quidem
g. 39 Simoni mago desperatio iniicitur, quin potiùs iubetur bene spera-
2. *Thess.* re, quum ad preces confugere suadet illi Petrus.
3. b. 6 27 Quid quòd totas interdum Ecclesias grauissima peccata
Act. 8. d. occuparunt à quibus tamen eas Paulus clementer potiùs extrica-
22 uit quàm earum capita deuoueret? Galatarum defectio non me-
Gal. 1. a. diocre erat delictum: Corinthii eo minùs illis erant excusabiles,
6, & 3. a. quòd pluribus neque leuioribus flagitiis abundabant: neutri ta-
1, & 4. b. men à misericordia Domini excluduntur. Imò illi ipsi qui præ aliis
9 immunditia, fornicatione & impudicitia deliquerant, nominatim
2. *Co.* 12. inuitantur ad pœnitentiam. Manet enim æternúmque manebit in-
g. 21 uiolabile pactum Domini, quod solenniter cum Christo vero So-
lomone, eiúsque membris sanciuit his verbis, Si dereliquerint filii
Psal. 89. eius Legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias
e. 31 meas profanarint, mandata mea non custodierint, visitabo in vir-
ga iniquitates eorum, in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eo. Denique ipsa symboli dispositione admonemur perpetuam residere in Ecclesia Christi delictorum gratiam: quòd Ecclesia velut constituta, remissio peccatorum adhuc subiungitur.

28 Quidam aliquantò prudentiores, vbi vident tanta Scripturæ perspicuitate Nouati dogma refutari, non quodlibet delictum irremissibile faciunt, sed voluntariam Legis transgressionem, in quam sciens quis ac volens impegerit. Porrò sic loquentes peccatum nullum venia dignantur, nisi sicubi aberratum ignorantia fuerit. Verùm quum Dominus in Lege, alia pro expiandis fidelium
Leuit. 4. voluntariis peccatis, alia pro ignorantiis redimendis mandarit of-
ferri sacrificia: quantę est improbitatis voluntario peccato nullum concedere piaculum? Dico nihil esse apertius quàm vnicum Christi sacrificium valere ad remittenda sanctorum voluntaria peccata: quando Dominus carnalibus hostiis, veluti signaculis, id testatum fecit. Deinde quis ab ignorantia Dauidem excuset, quem tantopere constat fuisse in Lege eruditum? An nesciebat Dauid quantum foret adulterii & homicidii crimen, qui quotidie ipsum in aliis puniebat? An fratricidium res legitima Patriarchis videbatur? An ita malè profecerant Corinthii, vt lasciuiam, impuritatem,

scorta-

ſcortationem, odia, contentiones placere Deo putarent? An Petrus tam diligenter admonitus ignorabat quanti eſſet magiſtrum eiurare? Ergo Dei miſericordiæ tam benignè ſe exerenti viam noſtra malignitate ne præcludamus.

29 Equidem non me latet veteres ſcriptores peccata quæ quotidie remittuntur fidelibus interpretatos eſſe quæ ex infirmitate carnis obrepunt leuiora errata: pœnitentiam verò ſolennem, quæ pro grauioribus flagitiis tum exigebatur, illis viſam eſſe non magis iterandam quàm Baptiſmum. quæ ſententia non ita eſt accipienda quaſi aut præcipitare in deſperationem voluerint qui à prima pœnitentia iterum recidiſſent, aut illa errata eleuare, perinde atque coram Deo exilia. Sciebant enim infidelitate ſæpius titubare ſanctos, iuramenta ſuperuacua illis interdum excidere, in iram nonnunquam efferuere, imò prorumpere ad manifeſta vſque conuitia, aliis præterea malis laborare quæ Dominus non leuiter abominatur: ſed ita vocabant, vt diſtinguerent à publicis criminibus, quæ cum magno offendiculo in Eccleſiæ cognitionem veniebant. Quòd autem adeò difficulter ignoſcebant iis qui dignum aliquid animaduerſione Eccleſiaſtica perpetrarant, non ideò fiebat quòd difficilem illis apud Dominum veniam putarent: ſed hac ſeueritate volebant alios deterrere ne temere proruerent in flagitia, quorum merito ab Eccleſiæ communione alienarentur. Quanquam verbum Domini, quod hîc pro vnica regula nobis eſſe debet, maiorem certè moderationem præſcribit. Siquidem eouſque intendendum docet diſciplinæ rigorem, ne abſorbeatur à triſtitia is cui præcipuè conſultum oportet: vt fuſiùs ſuprà diſſeruimus. *2.Cor.2*

Comparatio falſæ Eccleſiæ cum vera. CAP. II.

QVANTI apud nos valere verbi & ſacramentorum miniſterium, & quouſque procedere eius reuerentia debeat, vt ſit nobis perpetua teſſera dignoſcendæ Eccleſiæ, explicatum eſt: nempe vbicunque integrum extat & illibatum, nullis morum vitiis aut morbis impediri quominus Eccleſiæ nomen ſuſtineat. Deinde, illud ipſum leuiuſculis erroribus non vitiari quominus legitimum æſtimetur. Porrò errores quibus talis debeatur venia eos eſſe indicatum eſt quibus pręcipua religionis doctrina non lædatur, quibus non opprimãtur quæ inter fideles omnes cõuenire debent religionis capita: in ſacramentis verò, qui legitimã authoris inſtitutionem non aboleant nec labefactent. Atqui ſimul ac in arcem religionis mendacium irrupit, ſumma neceſſariæ doctrinæ inuerſa eſt, ſacramentorum vſus corruit: certè Eccleſiæ interitus conſequitur. perinde atque de vita hominis actũ eſt, iugulo transfixo, vel pręcordiis lethaliter ſauciatis. Atque id ex Pauli verbis liquidò euincitur, quum docet Eccleſiam fundatam eſſe ſuper doctrinam Apoſtolorũ & Prophetarum, ipſo Chriſto ſummo angulari lapide. Si Eccleſiæ fundamentum eſt Prophetarum & Apoſto- *Epheſ. 2. d.20*

T.v.

lorum doctrina, qua salutem suam in vno Christo reponere fideles iubentur, illam doctrinam tolle, quomodo ampliùs ædificium constabit? Corruat ergo Ecclesia necesse est vbi intercidit illa religionis summa quæ sola sustinere eam potest. Deinde si vera Ecclesia columna est ac firmamentum veritatis, certum est non esse Ecclesiam vbi regnum occupauit mendacium & falsitas.

1.Tim.3. d.15

2 In eum modum quũ res habeat sub Papismo, intelligere licet quid Ecclesiæ illic supersit. Pro verbi ministerio peruersa & mendaciis conflata illic regnat gubernatio, quę puram lucem partim extinguit, partim suffocat. In locum Cœnæ Domini, fœdissimum sacrilegium subiit: cultus Dei varia & non ferenda superstitionum congerie deformatus: doctrina (citra quam Christianismus non constat) tota sepulta & explosa: publici conuentus, idololatriæ & impietatis scholæ. Quare nullum est periculum ne ab exitiali tot flagitiorum participatione desciscendo, ab Ecclesia Christi diuellamur. Ecclesiæ communio non ea lege instituta est vt vinculum sit quo idololatria, impietate, ignorantia Dei aliísque malorum generibus irretiamur: sed potiùs quo in timore Dei, & veritatis obedientia retineamur. Magnificè illi quidem suam nobis ecclesiam commendant, ne qua alia in mundo esse videatur: postea, quasi re confecta, omnes schismaticos esse constituunt qui ab eius quam pingunt Ecclesiæ obedientia subducere se: omnes hæreticos, qui contra eius doctrinam mutire audent. Sed quibus rationibus veram se Ecclesiam habere confirmant? Allegant ex vetustis annalibus quid olim in Italia, in Gallia, in Hispania fuerit. A sanctis illis viris qui sana doctrina fundarunt excitarúntque Ecclesias, doctrinámque ipsam & Ecclesiæ ædificationem suo sanguine stabilierunt, se originem ducere. Ecclesiam verò sic & spiritualibus donis, & Martyrum sanguine apud se consecratam, perpetua Episcoporum successione conseruatam fuisse ne intercideret. Commemorant quanti hanc successionem fecerint Irenæus, Tertullianus, Origenes, Augustinus, & alii. Quàm friuola sint ista & planè ludicra, faciam vt nullo negotio intelligant ii qui mecum ea paululum expendere volent. Equidem eos quoque hortarer vt huc animum seriò aduerterent, siquid docendo proficere me apud eos posse confiderem. sed quãdo illis, omissa veritatis ratione, hoc vnum propositum est quacunque possunt via rem suam agere, pauca tantùm dicam quibus sese boni viri & veri studiosi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm ab illis quæro cur non Africam citent, & Ægyptum, & totam Asiam. Nempe quia in omnibus illis regionibus desiit sacra hæc Episcoporum successio, cuius beneficio se Ecclesias retinuisse gloriantur. Eò igitur recidunt, se ideo veram habere Ecclesiam, quia ex quo esse cœpit, non fuerit Episcopis destituta: perpetua enim serie alios aliis successisse. Sed quid si Græciam illis regeram? Quæro igitur iterum ab ipsis cur apud Græcos periisse Ecclesiam dicant, apud quos nunquam inter-

rupta

rupta fuit illa Episcoporum successio, vnica eorum opinione, Ecclesię custos & conseruatrix. Græcos faciũt schismaticos. quo iure? quia à sede Apostolica desciscẽdo, priuilegium perdiderunt. Quid? annon multò magis perdere merẽtur qui à Christo ipso deficiunt? Sequitur ergo euanidum esse prætextum successionis, nisi Christi veritatem, quam à patribus per manum acceperint, saluam & incorruptam posteri retineant, ac in ea permaneant.

3 Ergo non aliud hodie prætendunt Romanenses, quàm Iudæos olim obtendisse apparet, quum cæcitatis, impietatis, idololatriæ à Prophetis Domini arguerentur. Nam vt illi templum, ceremonias, sacerdotia gloriosè iactabant, quibus rebus Ecclesiam, magno, vt sibi videbantur, argumento metiebantur: ita pro Ecclesia externæ quædam laruæ ab his opponuntur, quæ longè sepe absunt ab Ecclesia, & citra quas Ecclesia optimè constare potest. Quare neque alio argumento refutandi nobis sunt, quàm quo aduersùs stultam illam Iudæorum confidentiam pugnabat Ieremias. nempe ne glorientur in verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Quando nihil Dominus vspiam suum agnoscit nisi vbi verbum suum auditur, ac religiosè obseruatur. Ita quum gloria Dei inter Cherubim in sanctuario sederet, eámque sedem sibi statam fore pollicitus esset ipsis: vbi cultum eius prauis superstitionibus corrumpunt sacerdotes, aliò transmigrat, & locum sine vlla sanctitate relinquit. Si templum illud quod videbatur perpetuæ Dei habitationi consecratum, derelinqui à Deo ac profanescere potuit, non est quòd nobis isti fingant Deum ita personis aut locis alligatum, & affixum externis obseruationibus, vt manere apud eos oporteat qui titulum modò & speciem Ecclesiæ habent. Atque hæc est contentio quam habet Paulus in Epistola ad Romanos, à nono capite vsque ad duodecimum. Hoc enim vehementer turbabat infirmas conscientias, quòd quum viderentur esse populus Dei, Euangelii doctrinam non modò respuebant, sed etiam persequebantur. Postquam ergo doctrinam exposuit, hanc difficultatem remouet: ac negat Iudæos illos veritatis hostes, esse Ecclesiam: vtcunque nihil eis deesset quod posset ad externã Ecclesiæ formam aliàs desiderari. Ideóque negat quia Christum non amplecterentur. Aliquanto etiam expressius in Epistola ad Galatas: vbi Ismaelem cum Isaac comparando, multos dicit in Ecclesia tenere locum ad quos non pertinet hæreditas: quia progeniti non sunt ex libera matre. Vnde etiam ad comparationem duplicis Ierosolymæ descendit: quia sicuti in monte Sina Lex est lata, Euangelium verò ex Ierusalem prodiit: sic multi seruiliter nati & educati, filios Dei & Ecclesiæ se esse non dubitanter iactant: imò superbè despiciunt genuinos Dei filios, quum sint ipsi degeneres. Nos quoque ex opposito, dum audimus semel è cælo pronuntiatum esse, Eiice ancillam & filiũ eius, hoc inuiolabili decreto freti

Ierem. 7. a. 4

Ezec. 10. a. 4

Galat. 4. c. 21

Gene. 21. a. 10

fortiter spernamus insipidas eorum iactãtias. Nam si externa professione superbiunt, Ismael quoque circuncisus erat: si antiquitate pugnant, ille erat primogenitus, videmus tamen abdicari. Si caussa
Rom.9. quæritur, eam Paulus assignat, non censeri inter filios nisi qui ge-
b.6 niti sunt ex puro & legitimo doctrinæ semine. Secundùm hanc rationem negat se Deus impiis Sacerdotibus obstrictum esse
Malac.2. quia pepigerit cum patre eorum Leui ipsum sibi Angelum vel interpretem fore: imò in eos retorquet falsam eorum gloriationem, qua solebant insurgere contra Prophetas: quòd scilicet dignitas sacerdotii in singulari pretio habenda foret. Hoc ipse libenter admittit, & hac conditione cum ipsis disceptat, quia pactum seruare paratus sit. dum autem ipsi mutuò non respondent, repudiari merentur. En quid valeat successio, nisi imitatio etiam coniuncta sit atque æquabilis tenor: nempe vt posteri, simulac conuicti fuerint desciuisse à sua origine, omni honore priuentur. Nisi fortè quia Caiphas multis piis Sacerdotibus successit (imò ab Aarone vsque ad illum continua fuit series) ideo sceleratus ille cœtus Ecclesiæ titulo dignus fuit. Atqui ne in terrenis quidem imperiis hoc ferri posset, vt verus Reipublicæ status dicatur tyrannis Caligulæ, Neronis, Heliogabali, & similium, quia Brutis, Scipionibus, & Camillis successerint. Præsertim verò in Ecclesiæ regimine nihil magis friuolũ, quàm omissa doctrina successionem in ipsis personis locare. Nec verò quicquam minùs sanctis doctoribus, quos falsò nobis obtrudunt, propositum fuit, quàm præcisè quasi hæreditario iure probare, esse Ecclesias vbicunque Episcopi alii aliis subrogati fuerant. Sed quum extra controuersiam esset, nihil à principio vsque ad illam ætatem mutatum fuisse in doctrina, sumebant quod omnibus nouis erroribus conficiendis sufficeret, illis oppugnari doctrinam ab ipsis vsque Apostolis constanter & vnanimi consensu retentam. Non est igitur cur fucum ampliùs facere pergant ex Ecclesiæ nomine, quam nos vt decet reuerenter colimus: sed vbi ad definitionem ventum est, non modò aqua (vt dicitur) illis hæret, sed hærent in suo luto: quia fœtidam meretricem substituunt pro sacra Christi sponsa. Quæ suppositio ne nos fallat, præter alias admonitiones hæc quoque Augustini nobis succurrat. nam de
Ad Vin. Ecclesia loquens, Ipsa est, inquit, quæ aliquãdo obscuratur, & tan-
epist. 48. quam obnubilatur multitudine scandalorum: aliquando tranquillitate temporis quieta & libera apparet: aliquando tribulationum & tẽtationum fluctibus operitur atque turbatur. Exempla profert, quòd sepius firmissimæ columnæ vel pro fide exularent fortiter, vel toto orbe latitarent.

4 In hunc modum hodie nos vexant Romanenses, ac imperitos terrefaciunt Ecclesiæ nomine, quum capitales sint Christi aduersarii. Quanuis igitur templum, sacerdotium, & reliquas huiusmodi laruas obtendant, minimè permouere nos debet inanis hic fulgor quo simplicium oculi perstringuntur, vt Ecclesiam esse recipiamus.

piamus vbi verbum Dei non apparet. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster, Qui est ex veritate, inquit, audit vocem meam. Item, Ego sum pastor ille bonus, & cognosco oues meas, & cognoscor à meis. Oues meæ vocem meam audiũt, & ego cognosco eas, & sequũtur me. Paulò autẽ antè dixerat, Oues pastorem suum sequi, quia nouerũt vocem eius: alienũ autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. Quid igitur sponte in censenda Ecclesia insanimus, quum eam minimè dubio symbolo designarit Christus, quod vbicunque spectatur, fallere non potest quin illic Ecclesiam certò ostendat: vbi verò abest, nihil restat quod veram Ecclesiæ significationem dare possit? Non enim super hominum iudicia, non super sacerdotia fundatam esse Ecclesiam, sed super doctrinam Apostolorum & Prophetarum, commemorat Paulus. Quin potiùs Ierusalem à Babylone, Christi Ecclesia à Satanæ coniuratione hoc discrimine dignoscenda est quo eas inter se Christus distinxit: Qui ex Deo est, inquit, verba Dei audit. Propterea non auditis quia ex Deo non estis. In summa, quum Ecclesia regnum sit Christi, regnet autem ille nonnisi per verbum suum: an vllis iam obscurum erit quin illa mendacii verba sint, quibus Christi regnum absque eius sceptro (id est sacrosancto ipsius verbo) esse fingitur?

Iohã. 18. g. 37
Iohã. 10. b. 14
Ibid. a. 4
Ephes. 2. d. 20
Iohan. 8. f. 47

5 Iam verò quòd reos schismatis & hæreseos nos agunt quia & dissimilem prædicemus doctrinam, & suis legibus non pareamus, & seorsum conuentus ad preces, ad Baptismum, ad Cœnæ administrationem, aliásque sacras actiones habeamus: grauissima quidem est accusatio, sed quæ nequaquam longa aut laboriosa defensione opus habet. Hæretici & schismatici vocantur qui dissidio facto, Ecclesiæ communionem dirimunt. Hæc porrò duobus vinculis continetur, sanæ doctrinæ consensione, & fraterna charitate. Vnde inter hæreticos & schismaticos hoc discriminis ponit Augustinus, quòd illi quidem falsis dogmatibus fidei synceritatem corrumpant: hi autem interdum etiam in fidei similitudine, societatis vinculum disrumpant. Verùm id quoque notandum est, hanc charitatis coniunctionem sic à fidei vnitate pendere, vt hæc illius initium, finis vnica denique regula esse debeat. Meminerimus ergo, quoties Ecclesiastica vnitas nobis commendatur, hoc quæri vt dum mentes in Christo consentiunt, voluntates etiam nostræ mutua in Christo beneuolentia inter se cõiunctæ sint. Itaque Paulus, dum ad illam nos hortatur, pro fundamento sumit, vnum esse Deum, vnam fidem, & vnum Baptismum. Imò vbicunq; nos idem sentire & idem velle docet, continuò addit, In Christo, vel secundùm Christum: significans impiorum esse factionem, non conspirationem fidelium, quæ fit extra verbum Domini.

Lib. quæ. Euã. sec. Matth.
Ephes. 4. a. 5
Phil. 2. a. 2. & 5

6 Paulum quoque sequutus Cyprianus totius Ecclesiasticæ cõcordiæ fontem ab vnico Christi episcopatu ducit. postea subiicit, Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latiùs incremento fœcun-

De simp. prælat.

ditatis extenditur: quo modo solis radii multi, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et quum de fonte vno riui plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fonte præcide riuum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est quod vbique diffunditur. Nihil elegantius dici potuit ad exprimendam indiuiduam illam connexionem quam habent inter se omnia Christi membra. Videmus vt ad caput ipsum perpetuò nos reuocet. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina seruatur. Eant nunc, & clamitent hæreticos nos esse qui ab ipsorum Ecclesia recesserimus: quum nulla alienationis causa fuerit nisi hæc vna, quòd puram veritatis professionem nullo modo ferre possunt. Taceo autem quòd anathematibus & diris nos expulerunt. Quod tamen ipsum satis supérque nos absoluit, nisi Apostolos quoque schismatis damnare velint, qui-
Iohã. 16 a.2 búscum similem habemus causam. Prædixit, inquam, Christus Apostolis suis, fore vt à synagogis propter nomen suum eiicerẽtur. Illæ porrò synagogæ de quibus loquitur, tunc habebantur legitimæ Ecclesiæ. Quum ergo eiectos esse nos constet, ídque propter Christi nomen fuisse factum parati simus ostendere, de causa certè priùs quærendum est quàm aliquid de nobis in hanc vel illam partem definiatur. Sed hoc illis, si ita volunt, sponte remitto. abunde enim mihi est, oportuisse nos ab ipsis recedere vt ad Christum accederemus.

7 Sed apparebit etiamnum certiùs quo loco nobis esse debeant Ecclesiæ omnes quas Romani illius idoli tyrannis occupauit, si cum Israelitica illa veteri, qualis apud Prophetas delineata est, cõferatur. Vera tum extabat apud Iudæos & Israelitas Ecclesia, quum in fœderis legibus perstarent: ea scilicet obtinentes Dei beneficio quibus Ecclesia continetur. Doctrinam veritatis habebant in Lege, eius ministerium penes sacerdotes erat & Prophetas: Circuncisionis symbolo in religionem initiabantur, aliis sacramentis exercebantur ad fidei confirmationem. Non dubium quin competerent in eorum societatem elogia quibus Ecclesiam Dominus honorauit. Postquam deserta Lege Domini, degenerarunt ad idololatriam & superstitionem, illa prærogatiua pro parte exciderunt. Quis enim ausit Ecclesiæ titulum iis præripere apud quos verbi sui prædicationem, & mysteriorum obseruationẽ deposuit Deus? Rursum, quis ausit eum cœtum nulla cum exceptione Ecclesiam appellare, vbi verbum Domini palàm & impune conculcatur? vbi eius ministerium, præcipuus neruus, atque adeò anima Ecclesiæ, dissipatur?

8 Quid

8 Quid ergo? (dicet quispiam) nulláne igitur reliqua erat in Iudæis Ecclesiæ particula ex quo ad idololatriam defecerunt? Facilis est responsio. Primùm dico in ipsa defectione fuisse gradus quosdam. neque enim dicemus eundem fuisse lapsum Iudæ & Israelis, quo primùm tempore vterque à puro Dei cultu deflexit. Iarobeam quum vitulos fabricaret contra apertam Dei prohibitionem, & adorationi locum non licitum dedicaret, religionem prorsus corrupit. Iudæi priùs se impiis moribus & superstitiosis inquinarunt quàm statum in externa religionis forma perperam mutarent. Quanquam enim sub Rechabeam multas iam peruersas ceremonias vulgo sibi asciuerant, quia tamẽ Hierosolymis manebant & Legis doctrina & sacerdotium, & ritus quales Deus instituerat: habebant illic pii tolerabilem Ecclesiæ statum. Apud Israelitas, vsque ad regnum Achab res minimè in melius restitutæ, tũc verò etiam in deterius prolapsæ sunt. Qui postea successerunt, vsque ad interitum regni, partim eius fuerunt similes, partim (quum aliquantò meliores esse vellent) exemplum Iarobeã sequuti sunt. omnes autem ad vnum impii & idololatræ. In Iudæa variæ subinde mutationes fuerunt, dum alii reges cultum Dei falsis & commentitiis superstitionibus peruertunt, alii dissipatam religionem instaurant: donec ipsi quoque sacerdotes templum Dei profanis abominandísque ritibus polluerunt.

9 Age nunc, negent Papistæ si possunt, vt sua vitia maximè extenuent, religionis statum ita apud se corruptum vitiatúmque esse vt fuit in regno Israelitico sub Iarobeam. Atqui idololatriam habent crassiorem: neque in doctrina, guttula vna sunt puriores: nisi fortè in hac quoque ipsa magis sint impuri. Deus, imò quicunque mediocri iudicio præditi sunt, mihi erunt testes, & res etiam ipsa declarat quàm nihil hîc amplificem. Iam quum ad Ecclesiæ suæ communionem adigere nos volunt, duo postulant à nobis: primùm, vt precibus, sacrísque, & ceremoniis suis omnibus communicemus: deinde vt quicquid honoris, potestatis, iurisdictionis Ecclesiæ suæ tribuit Christus, id Ecclesiæ suæ deferamus. Quod ad primum attinet, fateor Prophetas omnes qui Hierosolymis fuerunt, quum res illic essent admodum corruptæ, nec seorsum sacrificasse, nec separatos habuisse ab aliis ad orandum cœtus. Habebant enim Dei mandatum quo in templum Solomonis conuenire iubebantur: sacerdotes Leuiticos, quos, quia sacrorum antistites ordinati erant à Domino, necdum abdicati, vtcunque indigni eo honore essent, locum illum iure adhuc tenere nouerant. Quod verò caput est totius quæstionis, ad nullum superstitiosum cultum adigebantur: imò nihil suscipiebant quod non esset à Deo institutum. Apud hos autem, Papistas dico, quid simile? Vix enim vllum cum ipsis conuentum possumus habere in quo non aperta idololatria nos polluamus. Certè præcipuum communionis vinculum in Missa est, quam nos vt maximum sacrilegium abomina-

Exo. 29. b.9

mur. Atque id meritò an temere à nobis fiat, alibi videbitur. Nunc satis est ostendere aliam in hac parte causam nostram esse quàm fuerit Prophetarum, qui vt impiorum sacris interessent, nullas ceremonias vel spectare vel vsurpare cogebantur nisi à Deo institutas. Ac, si exemplum omnino simile habere libet, sumamus ex regno Israelitico. Secundùm institutum Ierobeam manebat circuncisio, fiebant sacrificia, Lex sancta habebatur, inuocabatur Deus ille quem à Patribus acceperant: sed propter commentitios ac vetitos cultus, quicquid illic agebatur, Deus improbabat ac damnabat. Cedò mihi Prophetam vnum, vel pium aliquem virum, qui semel adorauerit in Bethel, aut sacrum fecerit. Nouerant enim se id non facturos quin aliquo sacrilegio se contaminarent. Habemus ergo, non eousque valere apud pios debere Ecclesiæ communionem, vt si illa ad profanos pollutósque ritus degeneraret, sequi protinus necesse sit.

1. Re.12. g.31

10 Verùm de altera parte magis etiamnum contendimus. nam si Ecclesia secundùm eum modum consideratur, cuius revereri iudicium, cuius authoritati deferre, cuius monitionibus parêre, cuius castigationibus commoueri, cuius communionem religiosè in omnibus colere oporteat: Ecclesiam illis concedere non possumus quin subiectionis & obedientiæ necessitas nos maneat. Libenter tamen eis concedemus quod Iudæis & Israelitis sui seculi dederunt Prophetæ, quum res aut in pari statu, aut etiam meliore illic essent. Videmus autem vt passim clament profana esse conuenticula, quibus non magis consentire liceat quàm Deum abnegare. Et certè si illæ Ecclesiæ fuerunt, sequitur ab Ecclesia Dei alienos fuisse, in Israele quidem, Eliam, Micheam, & similes: in Iuda autem Iesaiam, Ieremiam, Oseam, & reliquos eius notæ, quos peiùs quibusuis incircuncisis oderant & execrabantur sui seculi Prophetæ, Sacerdotes, & populus. Si illæ Ecclesiæ, ergo Ecclesia non columna veritatis, sed firmamentum mendacii: non tabernaculum Dei viuentis, sed idolorum receptaculum. Necesse igitur habebant ab eorum cœtuum consensione desciscere, quæ nihil aliud erat quàm impia aduersùs Deum conspiratio. Eadem ratione siquis præsentes cœtus idololatria, superstitione, impia doctrina contaminatos pro Ecclesiis agnoscat, in quarum plena communione perstandum sit homini Christiano vsque ad doctrinæ consensionem, valde errabit. Nam si Ecclesiæ sunt, potestas clauiũ penes ipsas est. atqui claues indiuiduum habent nexum cum verbo, quod illinc profligatũ est. Deinde si Ecclesiæ sunt, valet apud eas Christi promissio, Quodcunque ligaueritis, &c. Contrà autem, abdicant à sua communione quicunque se Christi seruos non fictè profitentur. Ergo aut euanida est Christi promissio, aut non sunt, hoc saltem intuitu, Ecclesiæ. Denique pro verbi ministerio habent scholas impietatis & errorum omne genus sentinam. Proinde aut Ecclesiæ, secundùm hanc rationẽ, non sunt: aut nullum restabit symbolum quo

Ies.1.d.14

1. Tim.3. d.15

Mat. 16. c.19, & 18. c.18 Iohã.20. c.23

quo legitimi fidelium cœtus à Turcarũ conuentibus diſcernãtur.

11 Vt tamen manebant olim inter Iudæos peculiares quædam Eccleſiæ prærogatiuæ, ita nec hodie Papiſtis adimimus quæ ſupereſſe ex diſſipatione veſtigia Eccleſiæ inter eos Dominus voluit. Cum illis fœdus ſuum ſemel pepigerat Deus. id ſua magis ipſius firmitate ſubnixum contra eorum impietatem eluctando perſiſtebat, quàm ab illis conſeruabatur. Quæ itaque certitudo eſt ac conſtantia diuinæ bonitatis, reſidebat illic fœdus Domini, nec obliterari illorum perfidia poterat eius fides: nec impuris eorum manibus profanari ita Circuncifio poterat, quin ſimul verum eſſet ſignum & ſacramentũ eius fœderis. Vnde liberos qui illis naſcebantur, ſuos Dominus vocabat: qui niſi ſpeciali benedictione, nihil ad eum pertinerent. Sic quum fœdus ſuum in Gallia, Italia, Germania, Hiſpania, Anglia depoſuerit: vbi illæ prouinciæ Antichriſti tyrannide oppreſſæ ſunt, quò tamen fœdus ſuum inuiolabile maneret, Baptiſmum primò illic conſeruauit, fœderis teſtimonium, qui eius ore conſecratus, inuita humana impietate vim ſuam retinet: deinde ſua prouidentia effecit vt aliæ quoque reliquiæ extarent, ne Eccleſia prorſus interiret. Ac quemadmodum ita ſæpe diruuntur ædificia vt fundamenta & ruinæ maneant, ita non paſſus eſt Eccleſiam ſuam ab Antichriſto vel à fundamento ſubuerti, vel ſolo æquari (vtcunque ad puniendam hominum ingratitudinem, qui verbum ſuum contempſerant, horribilem quaſſationem ac diſiectionem fieri permiſerit) ſed ab ipſa quoque vaſtatione ſemirutum ædificium ſupereſſe voluit. *Ezec. 16. c. 20*

12 Quum ergo Eccleſiæ titulum non ſimpliciter volumus concedere Papiſtis, nõ ideò Eccleſias apud eos eſſe inficiamur. ſed tantùm litigamus de vera & legitima Eccleſiæ conſtitutione, quæ in communione cùm ſacrorum, quæ ſigna ſint profeſſionis, tum verò potiſſimum doctrinæ requiritur. Antichriſtum in templo Dei ſeſſurum prædixerunt Daniel & Paulus: illius ſcelerati & abominandi regni ducem & anteſignanũ apud nos facimus Romanum Pontificem. Quòd ſedes eius in templo Dei collocatur, ita innuitur, tale fore eius regnum quod nec Chriſti nec Eccleſiæ nomen aboleat. Hinc igitur patet, nos minimè negare quin ſub eius quoque tyrannide Eccleſiæ maneant: ſed quas ſacrilega impietate profanarit: quas immani dominatione afflixerit: quas malis & exitialibus doctrinis, ceu venenatis potionibus, corruperit, & propemodum enecarit: in quibus ſemiſepultus lateat Chriſtus, obrutum Euangelium, profligata pietas, cultus Dei ferè abolitus: in quibus denique omnia ſic ſint conturbata, vt Babylonis potiùs quam ciuitatis Dei ſanctæ facies illic appareat. In ſumma, Eccleſias eſſe dico, quatenus populi ſui reliquias, vtcunque miſerè diſperſas ac diſiectas, illic mirabiliter Dominus conſeruat, quatenus permanent aliquot Eccleſiæ ſymbola: atque ea præſertim quorum efficaciam nec Diaboli aſtutia nec humana prauitas deſtruere poteſt. Sed *Dan. 9. g. 27* *2. Theſ. 2. b. 4*

quia è conuerso deletæ sunt illic notæ quas præcipuè in hac dispu-tatione respicere debemus, dico vnumquenque cœtum & totum corpus carere legitima Ecclesiæ forma.

De Ecclesiæ doctoribus & ministris, eorum electione & officio. CAPVT III.

NVNC de ordine dicendum est quo Ecclesiam suam gubernari voluit Dominus. Tametsi enim solum ipsum regere ac regnare in Ecclesia, in ea quoque præesse vel eminere, & imperium hoc solo eius verbo exerceri atque administrari oportet: quia tamen visibili præsentia inter nos non habitat, vt voluntatem nobis suam ore coràm declaret, hominum ministerium in hoc adhibere diximus, & quasi vicariam operam, non ad eos ius suũ honorémque transferẽdo, sed tantùm vt per os ipsorum suum ipse opus agat. qualiter ad opus quoque faciẽdum instrumento vtitur artifex. Quæ iam antè exposui, iterum repetere cogor. Posset id quidem vel per seipsum sine alio quouis aut adminiculo aut organo, vel etiam per Angelos facere: sed complures sunt causæ cur per homines malit. Hoc enim modo primùm dignationem erga nos suam declarat, quum ex hominibus sumit qui pro se in mundo legatione fungantur, qui arcanæ suæ voluntatis sint interpretes, qui personam denique suam repræsentent. Sícque experimento comprobat non vanũ esse quod passim nos vocat templa sua, dum ex ore hominum, velut ex sanctuario, responsa hominibus reddit. Deinde hoc optimum ac vtilissimum ad humilitatem exercitium est, dum nos ad obediendum verbo suo assuefacit, vtcunque per homines similes nobis, interdum etiam dignitate inferiores, prædicetur. Si de cælo ipse loqueretur, nihil mirum foret si sacra eius oracula omnium auribus atque animis reuerenter sine mora exciperentur. Quis enim præsentem eius potestatem non horreret? quis non ad primum tantæ maiestatis aspectum prosterneretur? quis non immenso illo fulgore confunderetur? Verùm vbi homuncio quispiam ex puluere emersus in nomine Dei loquitur, hîc nostram erga Deum ipsum pietatem & obseruantiam optimo testimonio declaramus, si dociles nos exhibemus eius ministro, quum nulla tamen in re nos excellat. Hac igitur etiam causa cælestis suæ sapientiæ thesaurum in vasis fragilibus ac luteis abscondit, quò certius experimentum capiat quanti à nobis fiat. Adhæc nihil ad fouendam mutuam charitatem aptius erat quàm hoc vinculo homines inter se colligari, dum vnus constituitur pastor qui reliquos simul doceat: qui verò discipuli esse iubentur, communem ex vno ore doctrinam excipiunt. Si enim sibi quisque sufficeret, nec indigeret alterius opera (quæ superbia est humani ingenii) contemneret quisque alios, & ab illis contemneretur. Quem igitur firmissimum retinendæ vnitatis nodum fore prouidit Dominus, eo Ecclesiam suam adstrinxit, dum salutis ac vitæ æternæ doctrinam

Mat.26.a.11

Lege August. li. 1. de doctr. Christiana.

2.Cor.4.b.7

doctrinam apud homines deposuit, vt per eorum manus reliquis communicaret. Huc respexit Paulus, quum Ephesiis scriberet, Vnum corpus, vnus Spiritus, quemadmodum & vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnum Baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis. Verùm vnicuique nostrûm data est gratia secundùm mensuram donationis Christi. Quapropter dicit, Quum ascendisset in altum, captiuam duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Qui descendit, idem ille est qui ascendit vt impleret omnia. Et idem dedit alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas, alios autem Euangelistas, alios Pastores ac Doctores, ad instaurationem sanctorum, in opus administrationis, in ædificationem corporis Christi: donec perueniamus omnes in vnitatẽ fidei, & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum in mensuram ætatis plenè adultæ, vt non ampliùs simus pueri, qui circunferamur omni vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, adolescamus in illum per omnia, qui est caput, nempe Christum. in quo totum corpus coagmentatum & compactum per omnem commissuram subministrationis, iuxta actum in mẽsura vniuscuiusque partis, incrementum corporis facit, in ędificationem suiipsius per charitatem. *Ephes. 4. a.4*

2 His verbis illud ostendit hominum ministerium, quo Deus in gubernanda Ecclesia vtitur, pręcipuum esse neruum quo fideles in vno corpore cohæreant: tum verò etiam indicat, non aliter incolumem seruari Ecclesiam posse quàm si his pręsidiis fulciatur in quibus salutem eius reponere Domino placuit. Ascendit Christus in altum (inquit) vt omnia impleret. Hæc autem implẽdi ratio, quòd per ministros, quibus officiũ hoc mãdauit, & muneris obeundi gratiam contulit, sua dona dispensat ac distribuit Ecclesię: séque adeò ipsum pręsentẽ quodãmodo exhibet, Spiritus sui virtutẽ in sua hac institutione exerendo, ne inanis sit vel otiosa. Sic instauratio sanctorum peragitur: sic ędificatur corpus Christi: sic adolescimus per omnia in eũ qui est caput, & inter nos coalescimus: sic redigimur omnes in vnitatem Christi, si prophetia inter nos viget, si Apostolos recipimus, si doctrinam nobis administratam nõ aspernamur. Ecclesiæ ergo dissipationem, vel ruinam potiùs & exitium molitur quisquis ordinem hunc de quo disputamus, & hoc genus regiminis vel abolere studet, vel quasi minùs necessarium eleuat. Neque enim vel solis lumen ac calor, vel cibus ac potus tam sunt præsenti vitæ fouendæ ac sustinendæ necessaria, quàm est conseruandæ in terris Ecclesiæ Apostolicum ac pastorale munus. *Ephes. 4. b.10* *Ibidem c.12*

3 Proinde suprà admonui, Deum quibus potuit elogiis eius dignitatem nobis sæpe commendasse: vt in summo honore ac pretio, tanquam res omnium præstantissima, apud nos esset. Singulare beneficium se hominibus largiri, Doctores eis excitando, testatur, vbi iubet Prophetam exclamare, pulchros esse pedes, & *Iesa. 52. b.7*

beatum aduentum annuntiãtium pacem: quum Apostolos lucem mundi & salem terræ nominat. Nec splẽdidiùs ornari poterat hoc officium quàm quum dixit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Sed nullus est illustrior locus quàm apud Paulum in secunda ad Corinthios, vbi hanc quæstionem velut ex professo tractat. Contendit ergo nihil Euangelii ministerio in Ecclesia magis præclarum aut gloriosum esse, quum sit administratio Spiritus & iustitiæ & vitę ęternę. Hęc & similia eò pertinent ne illa gubernandæ ac retinendæ per ministros Ecclesiæ ratio, quam Dominus in perpetuum sanciuit, apud nos vilescat, ac ipso tandem contemptu obsolescat. Ac eius quidem necessitas quanta sit, non verbis modò, sed exemplis quoque declarauit. Cornelio quum pleniùs affulgere vellet veritatis suæ luce, Angelum è cælo misit qui ad eum Petrum amandaret. Paulum quum ad notitiam sui vocare, ac in Ecclesiam inserere vellet, non sua ipsius voce alloquitur, sed ad hominem remittit à quo & salutis doctrinam & Baptismi sanctificationem percipiat. Si non temere fit quòd Angelus, qui Dei est interpres, ab enarranda Dei voluntate ipse abstinet, hominem verò iubet accerseri qui eam enarret: quòd Christus vnicus fidelium magister, hominis magisterio Paulum committit, & Paulum illum quem in tertium cælum rapere, & mirifica rerum ineffabilium reuelatione dignari constituerat: quis nunc contemnere ministerium illud audeat, vel quasi superuacuum præterire, cuius vsum talibus documentis testatum facere Deus voluit?

Matth.5.b.13,14. Luc.10.c.16. 2.Cor.4.b.6 2.Cor.3.c.9. Act.10.a.3 Act.9.a.6. 2.Cor.12 a.2.

4 Qui Ecclesię regimini secundùm Christi institutionem pręsunt, nominantur à Paulo primùm Apostoli, deinde Prophetę, tertiò Euangelistæ, quartò Pastores, postremò Doctores. Ex quibus duo tantùm vltimi ordinarium in Ecclesia munus habent: alios tres initio regni sui Dominus excitauit: & suscitat etiam interdum prout temporum necessitas postulat. Quæ sit Apostolica functio ex mandato illo constat, Ite, pręedicate Euangelium omni creaturæ. Non attribuũtur illis certi fines: sed totus orbis assignatur redigendus in obedientiam Christi: vt Euangelium vbicunque gentium poterunt spargendo, regnum eius vbique erigant. Proinde Paulus, quum suum Apostolatum approbare vellet, se non vnam aliquam vrbem Christo acquisiuisse, sed longè latéque propagasse Euangelium commemorat: neque alienis fundamentis apposuisse manus, sed vbi inauditum fuerat Domini nomen, Ecclesias plantasse. Missi ergo sunt Apostoli qui orbem à defectione in veram Dei obedientiam reducerent, regnúmque eius vbique Euangelii prædicatione constituerent: vel, si mauis, qui tanquam primi Ecclesiæ architecti, eius fundamenta in toto mundo iacerent. Prophetas vocat, non quoslibet diuinæ voluntatis interpretes, sed qui singulari reuelatione excellebant: quales nũc vel nulli extant, vel minus sunt conspicui. Per Euangelistas, eos intelligo qui quum dignitate essent Apostolis minores, officio tamen proximi erant, adeóque

Ephes.4.b.11. Mar.16.c.15 Rom.15.d.19,& e.20 Ephes.4.b.11

adeóque vices eorum gerebant. Quales fuerunt, Lucas, Timotheus, Titus, & reliqui similes: ac fortassis etiam septuaginta discipuli, quos secundo ab Apostolis loco Christus designauit. Secundùm hanc interpretationem (quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli consentanea videtur) tres illæ functiones non ideo institutæ in Ecclesia fuerunt vt perpetuæ forent, sed ad id modò tempus quo erigendæ erant Ecclesiæ vbi nullæ antè fuerant, vel certè à Mose ad Christum traducendæ. Quanquam non nego quin Apostolos postea quoque, vel saltem eorum loco Euangelistas interdum excitarit Deus, vt nostro tempore factum est. Talibus enim qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, opus fuit. Munus tamen ipsum nihilominus extraordinariũ appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locum non habet. Sequuntur pastores ac doctores, quibus carere nunquam potest Ecclesia: inter quos hoc discriminis esse puto, quòd doctores nec disciplinæ, nec sacramentorum administrationi, nec monitionibus aut exhortationibus præsunt, sed Scripturæ tantùm interpretationi: vt syncera sanáque doctrina inter fideles retineatur. Pastorale autem munus hæc omnia in se continet. *Luc.10. a.1*

5 Habemus quæ in Ecclesiæ regimine temporaria ministeria fuerint, & quæ ideo instituta vt perpetuò durent. Quòd si Euangelistas Apostolis iungamus, restabunt nobis duo paria quodammodo inter se respondentia. Quam enim similitudinem habent nostri doctores cum veteribus Prophetis, eam habent cum Apostolis pastores. Excellentius fuit propheticum munus, propter singulare reuelationis donum quo pollebant: sed doctorum officium similem ferè rationem & vnũ prorsus finem habet. Ita duodecim illi quos Dominus elegit, vt nouam Euangelii prædicationem orbi promulgarent, ordine & dignitate cæteros antecesserunt. Tametsi enim ex ratione & etymo verbi rite Apostoli possunt vocari omnes ministri Ecclesiastici, quia à Domino omnes mittuntur, eiúsque sunt nuntii: quia tamen magni referebat, certam haberi de eorum missione notitiam, qui rem nouam & inauditam afferrent, duodecim illos (quorum numero postea accessit Paulus) peculiari titulo ante alios insigniri oportuit. Hoc nomen tribuit quidem alicubi Paulus ipse Andronico & Iuniæ, quos dicit fuisse insignes inter Apostolos: sed quum propriè loqui vult, nonnisi ad primarium illum ordinem refert. Atque hic est communis Scripturæ vsus. Pastores tamen (excepto quòd certas singuli Ecclesias sibi attributas regunt) eandem sustinent cum Apostolis prouinciam. Porrò quale illud sit, clariùs adhuc audiamus. *Luc.6.b.13* *Galat.1.a.1* *Rom.16.a.7* *Mat.10.a.1*

6 Dominus, quum Apostolos mitteret, mandatum illis dedit (sicut dictum est nuper) de prædicando Euangelio, & baptizandis credentibus in remissionem peccatorum. Antea autem mandauerat vt sacra symbola corporis & sanguinis sui ad exemplum suum distribuerent. En sanctam, inuiolabilem, perpetuámque legem *Mat.28.d.19* *Luc.22.b.19*

impositam iis qui in Apostolorum locum succedunt, qua mandatum accipiunt de Euangelii prædicatione & sacramentorũ administratione. Vnde colligimus, eos qui vtrunque istorum negligunt, falsò prætexere Apostolorum personã. Quid autem pastores? Paulus non de seipso tantùm, sed de omnibus illis loquitur, quum inquit, Sic nos æstimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. Item alibi, Oportet Episcopum tenacẽ esse eius qui secundùm doctrinam est fidelis sermonis: vt potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes refellere. Ex his & similibus locis qui passim occurrunt, colligere licet, in pastorũ quoque functione has esse duas præcipuas partes, Euangelium annuntiare, & sacramenta administrare. Docendi autem ratio non in publicis tantùm concionibus consistit, sed ad priuatas etiam admonitiones pertinet. Ita Paulus testes citat Ephesios, quòd nihil suffugerit eorum quæ in rem ipsorum erant, quin annuntiaret ac doceret eos publicè & per singulas domos, testificans Iudęis simul ac Græcis pœnitentiam & fidem in Christum. Item paulò pòst, Quòd non destiterit cum lachrymis monere vnumquenque eorum. Neque tamen præsentis instituti est singulas boni pastoris dotes persequi, sed tantùm indicare quid profiteantur qui se pastores appellant: nempe ita se præesse Ecclesiæ non vt otiosam habeant dignitatem, sed vt Christi doctrina populum ad veram pietatem instituant, sacra mysteria administrent, rectam disciplinam conseruent atque exerceant. Quicunque enim speculatores positi sunt in Ecclesia, illis Dominus annuntiat, siquis per ignorantiam, eorum negligentia pereat, sanguinem se de ipsorum manibus requisiturum. In eos quoque omnes competit quod de se ait Paulus, Væ mihi, nisi euangelizem, quum dispensatio mihi sit commissa. Denique, quod orbi vniuerso præstiterunt Apostoli, id gregi suo, cui destinatus est, debet pastor vnusquisque.

1. Cor. 4. a.1 — *Tit.1.c.9* — *Acto.20. d.20* — *Ibid.f.31* — *Ezech.3. d.17* — *1. Cor. 9. c.16*

7 Etsi dum singulis assignamus suas Ecclesias, interim non negamus quin alias Ecclesias iuuare is possit qui vni est alligatus, siue quid inciderit turbarum, quod eius præsentiam requirat: siue ab ipso petatur de re aliqua obscuriore consilium. Sed quia ad retinendam Ecclesiæ pacem necessaria est illa politia, vnicuique esse propositum quod agat, ne simul omnes tumultuentur, sine vocatione incerti discurrant, in vnum omnes locum temere confluant, & ne vacuas Ecclesias pro libidine deserant, qui de sua cõmoditate magis quàm de Ecclesiæ ædificatione sunt soliciti: hæc distributio quoad licet obseruari communiter debet, vt suis quisque finibus contentus, in alienam prouinciam non irrumpat. Nec humanum est inuentum, sed Dei ipsius institutum. Legimus enim, Paulum & Barnabam creasse per singulas Listrensiũ, Antiochenorum, Iconium Ecclesias, Presbyteros: & Paulus ipse Tito præcipit vt oppidatim Presbyteros constituat. Sic alibi Philippensium Episcopos, & alibi Archippum Colossensium Episcopum cõmemorat. Et

Act.14. d.12 — *Tit.1.b.5* — *Phi.1.a.1* — *Col.4.d.17*

extat

extat insignis eius concio apud Lucam, ad Presbyteros Ecclesiæ *Act.* 20. Ephesinæ. Quisquis ergo Ecclesiæ vnius regimen ac curã suscepe- *d* 18 rit huic diuinæ vocationis legi obligatũ se esse sciat: non quòd veluti glebæ addictus (vt Iurisconsulti dicunt) id est mancipatus & quasi affixus, pedem inde mouere nequeat, si ita publica vtilitas postularit, modò id rite & ordine fiat: sed is qui in vnum locum vocatus est, non debet ipse de migratione cogitare, nec, prout sibi commodum putarit, quærere liberationem. Deinde, siquem expediat aliò transferri, non tamen debet hoc priuato consilio tentare, sed expectare publicam authoritatem.

8 Cæterũ n quòd Episcopos, & presbyteros, & pastores, & ministros promiscuè vocaui qui Ecclesias regunt: id feci ex Scripturæ vsu, quæ vocabula ista confundit. quicunque enim verbi ministerio funguntur, iis titulum Episcoporum tribuit. Sic apud Paulum vbi iussus est Titus constituere Presbyteros oppidatim, cõtinuò subiicitur, Oportet enim Episcopum esse inculpabilem, &c. Sic alibi *Tit.*1.*b.*5 plures in vna Ecclesia Episcopos salutat. Et in Actis refertur con- *Philip.*1. uocasse Presbyteros Ephesinos, quos ipse Episcopos sua oratione *a.*1 nominat. Hîc iam obseruandum est, nos hactenus nonnisi ea offi- *Act.* 20. cia recensuisse, quæ in verbi ministerio consistunt. nec de aliis Pau *d.*17 lus meminit illo quarto ad Ephesios capite quod citauimus. Verùm in epistola ad Romanos, & priore ad Corinthios, alia enume- *Rom.*12. rat, vt potestates, donum sanationum, interpretationem, guberna- *b.*7 tionem, pauperum curationem. Ex quibus quæ temporaria fue- 1.*Co.*12. runt omitto: quia nullum operæpretium est in iis immorari. Duo *d.*28 autem sunt quæ perpetuò manent: gubernatio, & cura pauperum. Gubernatores fuisse existimo seniores è plebe delectos, qui censuræ morum & exercendæ disciplinæ vnà cum Episcopis præessent. Neque enim secus interpretari queas quod dicit, Qui præest, id faciat in solicitudine. Habuit igitur ab initio vnaquæque Eccle- *Rom.* 12. sia suum Senatum, conscriptum ex viris piis, grauibus & sanctis: *b.*8 penes quem erat illa, de qua postea loquêmur, iurisdictio in corrigendis vitiis. Porrò eiusmodi ordinem non vnius seculi fuisse, experientia ipsa declarat. Est igitur & hoc gubernationis munus seculis omnibus necessarium.

9 Cura pauperum Diaconis mandata fuit. Quanquam ad Romanos duo ponuntur genera. Qui largitur (inquit illic Paulus) id *Ibidem* faciat in simplicitate: qui miseretur, in hilaritate. quum de publicis Ecclesiæ muneribus eum loqui certum sit, oportet duos fuisse gradus distinctos. Nisi me fallit iudicium, priore membro Diaconos designat, qui eleemosynas administrabant. Altero autem eos qui pauperibus & ægrotis curandis sese dedicauerant. quales erant viduæ, quarum mentionem facit ad Timothæum. Nul- 1.*Tim.*5. lum enim aliud publicum officium obire mulieres poterãt, quàm *b.*10 si in obsequium pauperum se darent. Si hoc recipimus (vt omnino recipiendum est) duo erunt genera Diaconorum: quorũ alteri

in rebus pauperum administrandis, alteri in pauperibus ipsis curandis Ecclesiæ seruient. Tametsi autem nomen ipsum διακονίας latiùs patet, hos specialiter tamen Diaconos Scriptura nuncupat quos eleemosynis dispensandis gerendæque pauperum curæ præficit Ecclesia, & velut publici pauperum ærarii œconomos constituit: quorum origo, institutio ac functio à Luca in Actis describitur. Quum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in pauperum ministerio eorum viduæ negligerentur, Apostoli excusantes se non posse sufficere vtrique muneri, & prædicationi verbi & mensarũ ministerio, petierũt à multitudine vt eligerẽtur viri probi septẽ, quibus id operę demandarent. En quales habuerit Diaconos Apostolica Ecclesia, quales ad eius exẽplum habere nos cõueniat.

Act.6.a.3

1.Cor.14.g.40

10 Iam verò quum ordine omnia & decenter in sacro cœtu gerenda sint, nihil est in quo id seruari diligentiùs oporteat, quàm in constituẽda gubernatione: quia nusquam maius periculum est si-quid inordinatè geritur. Itaque, ne homines inquieti ac turbulenti (quod aliàs futurum erat) temere se ad docendum vel regendum ingererẽt, nominatim cautum est nequis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat. Ergo vt quis censeatur verus Ecclesiæ minister, primò rite vocatus sit oportet: deinde vt suæ vocationi respondeat, id est iniunctas sibi partes suscipiat & exequatur. Hoc apud Paulum animaduertere sæpius licet: qui vbi suum Apostolatum vult approbare, cum sua in munere obeundo fidelitate vocationem semper ferè allegat. Si tantus Christi minister authoritatem sibi arrogare non audet vt in Ecclesia audiatur, nisi quia & Domini mandato in hoc est constitutus, & fideliter peragit quod sibi commissum est: quanta impudentia erit si quispiam mortalium, vtroque vel altero istorum destitutus, eiusmodi honorem sibi postulet? Verùm quia de obeundi muneris necessitate superiùs attigimus, nunc de vocatione tantùm agamus.

Heb.5.4

11 Eius autem tractatio in quatuor versatur: vt sciamus quales & qualiter & à quibus instituendi sint ministri, & quo ritu quáve ceremonia initiandi. De externa & solenni vocatione loquor, quæ ad publicum Ecclesiæ ordinem spectat: arcanam verò illam, cuius sibi quisque minister coram Deo conscius est, Ecclesiam testem non habet, omitto. Est autem bonum cordis nostri testimonium, quòd neque ambitione, neque auaritia, neque vlla alia cupiditate, sed syncero Dei timore, & ædificandæ Ecclesiæ studio oblatum munus recipiamus. Id quidem vnicuique nostrûm (vt dixi) si volumus ministerium nostrum Deo approbare, necessarium est. Coram Ecclesia tamen rite nihilominus vocatus est qui mala conscientia eò accessit, modò non sit aperta eius nequitia. Solẽt etiam dicere ad ministerium vocatos etiam priuatos homines, quos aptos & idoneos ad id obeundum vident: quia scilicet eruditio coniuncta cum pietate & reliquis boni pastoris dotibus, quædam sit ad ipsum preparatio. Quos enim tãto muneri destinauit Dominus,

eos priùs iis armis instruit quæ ad implendum requiruntur, ne inanes & imparati veniant. Vnde & Paulus ad Corinthios, quum de ipsis officiis vellet disputare, dona priùs recensuit quibus pollere debent qui officiis funguntur. Sed quia hoc est primum ex quatuor capitibus quæ proposui, eò iam pergamus. *1. Co.12. a.7*

12 Quales eligere Episcopos deceat, Paulus duobus locis copiosè exequitur. summa tamen huc redit, non esse eligendos nisi qui sint sanæ doctrinæ, & sanctæ vitæ, nec aliquo vitio notabiles, quod & illis adimat authoritatem, & ministerio ignominiam afferat. De diaconis & senioribus similis prorsus est ratio. Videndum semper ne ad onus quod illis imponitur, sustinendum, impares sint aut inepti, hoc est vt instructi sint iis facultatibus quæ ad implendum suum munus erunt necessariæ. Sic Christus, quum Apostolos missurus esset, eos armis & instrumentis quibus carere non poterant exornauit. Et Paulus, depicta boni ac veri Episcopi imagine, Timotheum admonet nequem ab ea alienum eligendo, seipsum contaminet. Particulam Qualiter, non ad ritum eligendi, verùm ad religiosum timorem, qui in electione seruãdus est, refero. Hinc ieiunia & orationes, quibus vsos fuisse fideles narrat Lucas quum Presbyteros crearent. Nam quum intelligerent se rem agere omnium maximè seriam, nihil tentare audebant nisi cum summa reuerentia & solicitudine. Potissimùm verò incubuerunt in preces, quibus Spiritum consilii & discretionis à Deo peterent. *Tit. 1. b. 9* *1. Tim. 3. a.1* *Luc. 21. c. 15, & 24. g. 49* *Marc. 16. c. 15* *Act. 1. b. 8* *1. Tim. 5. d. 22* *Act. 14. d. 23*

13 Tertium quod in partitione posuimus, erat, A quibus eligendi sint ministri. Huius autem rei certa regula ex Apostolorum institutione peti non potest, quæ nonnihil habuit à communi reliquorum vocatione dissimile. Quia enim extraordinarium ministerium erat, vt aliqua insigniori nota conspicuum redderetur, ipsius Domini ore vocari & constitui oportuit qui ipso fungerentur. Illi ergo nulla humana electione, sed solo Dei & Christi mandato instructi, se ad opus accinxerunt. Hinc est quòd quum alium substituere in locum Iudæ volunt Apostoli, non audent vnum aliquem certò nominare, sed duos in medium producunt, vt Dominus sorte declaret vtrum ex iis velit succedere. In hunc quoque modum accipere cõuenit quod negat Paulus se ab hominibus vel per hominem creatum fuisse Apostolum, sed per Christum & Deum Patrem. Prius illud scilicet, Ab hominibus, cum piis omnibus verbi ministris commune habuit. neque enim potuit quispiam hanc administrationem rite sustinere nisi qui esset à Deo vocatus: Alterum autem proprium & singulare illi fuit. Hoc ergo dum gloriatur, non tantùm se habere iactat quod vero ac legitimo pastori conueniat, sed insignia quoque sui Apostolatus profert. Quum enim essent apud Galatas qui eius authoritatem studentes eleuare, gregarium aliquem discipulum ipsum facerent à primariis Apostolis subrogatum: quò saluam prædicationi suæ dignitatem vendicaret, cui insidias istas intentari nouerat, omni ex parte nihilo se *Act. 1. d. 23* *Gal. 1. b. 12*

reliquis Apostolis inferiorem ostendere necesse habuit. Proinde se non hominum iudicio, instar vulgaris vnius Episcopi, delectum esse affirmat, sed ipsius Domini ore & manifesto oraculo.

14 At verò vt ab hominibus designentur Episcopi, omnino ex ordine legitimæ vocationis esse, nemo sobrius inficiabitur: quando in hanc rem extant tot Scripturæ testimonia. Nec reclamat illud Pauli, vt dictum est, se non ab hominibus neque per homines fuisse missum: quum de ordinaria ministrorum electione illic non loquatur, sed quod erat speciale Apostolis sibi asserat. Quanquam sic Paulum quoque singulari prærogatiua Dominus per seipsum designauit vt disciplina Ecclesiasticæ vocationis interim vteretur. sic enim refert Lucas, Ieiunantibus & orantibus Apostolis, dicit Spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod selegi eos. Quorsum isthæc segregatio & manuum impositio, postquam suam electionem testatus est Spiritus sanctus, nisi vt Ecclesiastica disciplina in designandis per homines ministris conseruaretur? Nullo igitur illustriore documento eiusmodi ordinem approbare Deus potuit, quàm dum Paulum Gentibus Apostolum se destinasse præfatus, eum tamen ab Ecclesia vult designari. Quod ipsum in Matthiæ electione cernere licet. Nam quia tanti erat munus Apostolicum vt vnum aliquem suo iudicio in eum gradum cooptare non ausint, duos in medio constituunt, quorum in alterum sors casura sit. vt ita & electio compertum è cælo testimonium habeat, neque tamen omnino prætereatur Ecclesiæ politia.

Galat.1.a.1
Act.13.a.2
Act.1.d.23

15 Quæritur nunc à totáne Ecclesia eligi debeat minister, an à collegis tantùm & senioribus qui censuræ præsunt, an verò vnius authoritate constitui possit. Qui hoc ius ad vnum hominem deferunt, citant quod ait Paulus ad Titum, Propterea reliqui te in Creta, vt constituas oppidatim Presbyteros. Item ad Timotheum, Manus nemini cito imposueris. Sed falluntur, si putant vel Timotheum Ephesi, vel Titum in Creta regnum exercuisse, vt suo vterque arbitrio omnia disponeret. Præfuerunt enim tantùm vt bonis & salutaribus consiliis populo præirent: non vt soli, exclusis aliis omnibus agerent quod placeret. Ac ne quid fingere videar, planum id faciam simili exemplo. Refert enim Lucas constitutos esse per Ecclesias Presbyteros à Paulo & Barnaba: sed rationem vel modum simul notat, quum dicit factum id esse suffragiis χειροτονήσαντες, inquit, πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν. Creabant ergo ipsi duo: sed tota multitudo, vt mos Græcorum in electionibus erat, manibus sublatis declarabat quem habere vellet. Nempe sic Romani historici non rarò loquuntur, Consulem, qui comitia habuerit, creasse nouos magistratus, non aliam ob causam nisi quia suffragia receperit, & populum moderatus sit in eligendo. Non est certè credibile Paulum plus concessisse Timotheo & Tito quàm sibi ipse sumpserit. Videmus autem ipsum ex populi suffragiis

Tit.1.b.5
1.Tim.5.d.22
Act.14.d.23

giis Episcopos creare solitum. Sic ergo intelligendi sunt superiores loci, nequid de cõmuni Ecclesiæ iure ac libertate imminuant. Bene ergo Cyprianus, dum contendit ex diuina authoritate descendere vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur. Siquidem hoc videmus iussu Domini in sacerdotibus Leuiticis fuisse obseruatum, vt ante cõsecrationem in conspectum populi producerentur. Non aliter ascribitur Matthias Apostolorũ collegio, nec aliter septem Diaconi creantur quàm populo vidente & approbante. Hæc exempla, inquit Cyprianus, ostendunt sacerdotis ordinationem nonnisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: vt sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium testimonio fuerit examinata. Habemus ergo, esse hanc ex verbo Dei legitimam ministri vocationem, vbi ex populi consensu & approbatione creantur qui visi fuerint idonei. Præesse autem electioni debere alios pastores, nequid vel per leuitatem, vel per mala studia, vel per tumultum à multitudine peccetur

Libr.1. Epi.3 — *Leuit.8.a.6* — *Num.20 d.26* — *Act.1.c.15, & 6.a.2*

16 Superest ritus ordinandi, cui vltimum locum in vocatione dedimus. Constat autem Apostolos nõ alia ceremonia vsos esse, quum aliquem ministerio admouebant, quàm manuum impositione. Hunc autem ritum fluxisse arbitror ab Hebræorum more, qui quod benedictum ac consecratum volebant, manuum impositione Deo quasi repræsentabãt. Sic Iacob benedicturus Ephraim & Manasse, eorum capitibus manus imposuit. Quod sequutus est Dominus noster, quum super infantes precationem faceret. Eodem (vt arbitror) significatu Iudæi ex Legis præscripto suis sacrificiis manus imponebant. Quare Apostoli per manuum impositionem eum se Deo offerre significabant quem initiabant in ministerium. Quanquam vsi sunt etiam super eos quibus visibiles Spiritus gratias conferebant. Vtcunque sit, fuit hic solennis ritus, quoties ad ministerium Ecclesiasticum aliquem vocabant. Sic pastores & doctores, sic diaconos consecrabant. Licet autem nullum extet certum præceptum de manuum impositione: quia tamen fuisse in perpetuo vsu Apostolis videmus, illa tam accurata eorum obseruatio præcepti vice nobis esse debet. Et certè vtile est eiusmodi symbobo cùm ministerii dignitatem populo commendari, tum eum qui ordinatur admoneri, ipsum iam non esse sui iuris, sed Deo & Ecclesiæ in seruitutem addictũ. Præterea non erit inane signum, si in germanam suam originem restitutum fuerit. Nam si nihil frustra Spiritus Dei in Ecclesia instituit, hanc ceremoniam, quum ab eo profecta sit, sentiemus non esse inutilem, modò in superstitiosum abusum non vertatur, Hoc postremò habendum est, non vniuersam multitudinem manus imposuisse suis ministris, sed solos pastores. Quanquam incertum est an plures semper manus imposuerint nécne. Illud quidem in diaconis Paulo & Barnaba, & paucis quibusdam aliis factum fuisse constat.

Gen.48.c.14 — *Matt.19.b.15* — *Ac.19.a.6* — *Act.6.b.6, & 13.a.3*

2.Tim.1.b.6 Sed Paulus ipse alibi se, non alios complures, Timotheo manus imposuisse commemorat. Admoneo te (inquit) vt gratiam suscites quæ in te est per impositionem manuum mearum. Nam quod 1.Tim.4.d.14 in altera Epistola de impositione manuum presbyterii dicitur, non ita accipio quasi Paulus de seniorum collegio loquatur: sed hoc nomine ordinationem ipsam intelligo: quasi diceret, Fac vt gratia quam per manuum impositionem recepisti, quum te Presbyterum crearem, non sit irrita.

De statu veteris Ecclesiæ & ratione gubernandi quæ in vsu fuit ante Papatum. CAP. IIII.

HACTENVS de ordine gubernandæ Ecclesiæ, vt nobis ex puro Dei verbo traditus est, & de ministeriis, vt sunt à Christo instituta, disseruimus. Nunc quò ista omnia clariùs ac familiariùs patefiant, ac meliùs etiam in animis nostris figantur, vtile erit in iis rebus veteris Ecclesiæ formam recognoscere, quæ nobis diuinæ institutionis imaginem quandam oculis repræsentabit. Tametsi enim multos Canones ediderunt illorum temporum Episcopi, quibus plus viderentur exprimere quàm Sacris literis expressum esset: ea tamen cautione totam suam œconomiam composuerunt ad vnicam illam verbi Dei normam, vt facilè videas nihil ferè hac parte habuisse à verbo Dei alienum. Verùm etiam siquid possit in ipsorum institutis desiderari, quia tamen syncero studio conati sunt Dei institutionem conseruare, & ab ea non multùm aberrarunt, plurimùm conducet hîc breuiter colligere qualem obseruationem habuerint. Quemadmodum tradidimus triplices ministros nobis commendari in Scriptura, ita quicquid ministrorum habuit vetus Ecclesia, in tres ordines distinxit. nam ex ordine Presbyterorum partim eligebantur Pastores ac Doctores: reliqua pars censuræ morum & correctionibus præerat. Diaconis commissa erat cura pauperum & eleemosynarum dispensatio. Lectores autem & Acoluthi nomina non erant certorum munerum: verùm quos clericos vocabant, eos ab adulescentia certis exercitiis assuefaciebant ad seruiendum Ecclesiæ, quò meliùs intelligerent quorsum essent destinati, & paratiores in tempore ad officium accederent: vt copiosiùs mox ostendam. In Iesaiã cap.9 Itaque Hieronymus, vbi quinque proposuit Ecclesiæ ordines, enumerat Episcopos, Presbyteros, Diaconos, Fideles, Catechumenos: reliquo clero & monachis locum proprium nullum tribuit.

2 Quibus ergo docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant Presbyteros. Illi ex suo numero in singulis ciuitatibus vnum eligebant, cui specialiter dabãt titulum Episcopi: ne ex æqualitate, vt fieri solet, dissidia nascerentur. Neque tamen sic honore & dignitate superior erat Episcopus vt dominium in collegas haberet: sed quas partes habet Consul in Senatu, vt referat de negotiis, sententias roget, consulendo, monendo, hortando, aliis præeat,

præeat, authoritate sua totam actionem regat, & quod decretum communi consilio fuerit exequatur: id muneris sustinebat Episcopus in Presbyterorum cœtu. Atque idipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum fatentur ipsi veteres. Ita Hieronymus in epistolam ad Titum, Idem(inquit) Presbyter qui Episcopus. Et antequam Diaboli instinctu dissidia in religione fierent,& in populis diceretur, Ego Pauli, ego Cephæ, communi consilio Presbyterorũ Ecclesiæ gubernabãtur. Postea, vt dissensionum semina euellerẽtur, ad vnum omnis solicitudo est delata. Sicut ergo Presbyteri sciunt se, ex Ecclesiæ cõsuetudine, ei qui pręest subiectos: ita Episcopi nouerint se magis consuetudine quàm Dominicæ dispositionis veritate Presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere. Alibi tamen docet quàm fuerit antiquum institutũ. dicit enim Alexãdriæ, à Marco Euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium, Presbyteros semper vnum ex se electum in excelsiori gradu collocasse, quem Episcopum nominabãt. Habebãt ergo singulæ ciuitates Presbyterorũ collegium, qui Pastores erant ac Doctores. Nam & apud populum munus docendi, exhortandi, & corrigendi, quod Paulus Episcopis iniungit, omnes obibant: & quò semen post se relinquerent, iunioribus qui sacræ militiæ nomen dederant erudiendis nauabant operam. Vnicuique ciuitati erat attributa certa regio, quæ Presbyteros inde sumeret, & velut corpori Ecclesiæ illius accenseretur. Singula(vt dixi) collegia politiæ tantùm & pacis conseruandæ gratia vni Episcopo suberant: qui sic alios dignitate antecedebat vt fratrũ cœtui subiiceretur. Quòd si amplior erat ager qui sub eius episcopatu erat quàm vt sufficere omnibus Episcopi muniis vbique posset, per ipsum agrum designabantur certis locis Presbyteri, qui in minoribus negotiis eius vices obirent. Eos vocabãt Chorepiscopos, quòd per ipsam prouinciam Episcopum repræsentabant.

Epist. ad Euagriũ.

Tit. 1. c. 9

3 Sed quantum ad officium attinet de quo nunc agimus, tam Episcopum quàm Presbyteros verbi & sacramentorum dispensationi incumbere oportuit. Nam Alexandriæ tantùm(quoniam illic Arrius Ecclesiam turbauerat) institutum fuit ne Presbyter concionem ad populum haberet, vt ait Socrates libro 9. Tripertitæ historiæ. Quod tamen ipsum Hieronymus sibi displicere non dissimulat. Certè instar portenti habitum esset, siquis se pro Episcopo venditasset, qui non etiam re ipsa exhibuisset verum Episcopum. Ea igitur fuit temporum illorum seueritas, vt ministri omnes ad implendum munus, quale ab ipsis Dominus requirit, adigerentur. Nec vnius tantùm ætatis morem refero: siquidem ne Gregorii quidem tempore, quo Ecclesia iam ferè collapsa erat (certè multùm ab antiqua puritate degenerauerat) tolerabile fuisset Episcopum aliquem à concionibus abstinere. Sacerdos(inquit ipse alicubi) moritur, si de eo sonitus non audiatur: quia iram contra se occulti iudicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit.

Epist. ad Euagriũ.

Epist. 24

Homi.in Exech.1. Act. 20. c.26 Et alibi, Quum testatur Paulus se mūdum esse à sanguine omniū, in hac voce nos conuincimur, nos cōstringimur, nos rei esse ostendimur, qui Sacerdotes vocamur, qui super ea mala quę propria habemus, alienas quoque mortes addimus: quia tot occidimus quot ad mortem ire quotidie tepidi & tacentes videmus. Tacentes se & alios vocat, quia minùs assidui essent in opere quàm conueniret. Quum ne iis quidem parcat qui officium dimidia ex parte agebant: quid facturū fuisse putas siquis in totum cessasset? Valuit ergo diu illud in Ecclesia, vt primæ Episcopi partes essent, populum verbo Dei pascere, seu ędificare Ecclesiam publicè ac priuatim sana doctrina.

4 Quòd autem singulæ prouinciæ vnum habebant inter Episcopos Archiepiscopum: quòd item in Nicena synodo constituti sunt Patriarchæ, qui essent ordine & dignitate Archiepiscopis superiores, id ad disciplinæ conseruationem pertinebat. Quanquam in hac disputatione præteriri non potest quod rarissimi erat vsus. Ob hāc igitur causam potissimū instituti sunt illi gradus, vt siquid in Ecclesia qualibet incideret quod non posset bene à paucis expediri, ad synodum prouincialem referretur. Si magnitudo aut difficultas causæ maiorem quoque discussionem postularet, adhibebantur Patriarchæ vnà cum synodis, à quibus non esset prouocatio nisi ad vniuersale concilium. Gubernationem sic constitutam nonnulli Hierarchiam vocarunt, nomine (vt mihi videtur) improprio: certè Scripturis inusitato. Cauere enim voluit Spiritus sanctus nequis principatum aut dominationem somniaret, quum de Ecclesiæ gubernatione agitur. Verùm si rem omisso vocabulo intuemur, reperiemus veteres Episcopos non aliam regendę Ecclesiæ formā voluisse fingere ab ea quā Deus verbo suo præscripsit.

5 Nec alia tunc fuit Diaconorum ratio quàm sub Apostolis. Oblationes enim fidelium quotidianas & annuos Ecclesiæ prouentus recipiebant, vt conferrent in veros vsus, id est, partim ministris, partim pauperibus alendis distribuerent: Episcopi tamen arbitrio, cui œconomiæ suæ rationes quotannis reddebant. Nam quòd Canones Episcopum vbique faciunt bonorum omnium Ecclesiæ dispensatorem, non ita intelligendum est quasi ipse per se eam solicitudinem gesserit: sed quia ipsius erat præscribere Diacono qui in publicam Ecclesiæ alimoniam recipiendi essent, de eo quod residuum erat, quibus & quantum cuique erogandum esset: quia inspectionē habebat an hic fideliter exequeretur quod officii sui esset. sic enim in Canonibus quos Apostolis adscribunt, legitur, Præcipimus vt in sua potestate res Ecclesiæ habeat Episcopus. Si enim animæ hominum preciosiores illi creditæ sunt, multò magis decet eum curam de pecuniis agere: ita vt eius potestate omnia pauperibus dispensentur per Presbyteros & Diaconos: vt cum timore & omni solicitudine ministrentur. Et in conci-

Cap. 35 lio Antiocheno decretum est vt coerceantur Episcopi, qui sine

Presby-

Presbyterorum & Diaconorum conſcientia res Eccleſiæ pertractant. Sed de eo non eſt longiùs diſputandum, quum ex plurimis Gregorii epiſtolis conſtet, illo quoque tempore quo aliàs Eccleſiaſticæ ordinationes multum vitiatæ erant, hanc tamen obſeruationem duraſſe, vt Diaconi ſub Epiſcopo pauperum eſſent œconomi. Hypodiaconos veriſimile eſt fuiſſe initio Diaconis attributos, vt eorum opera circa pauperes vterentur: ſed illud diſcrimen paulatim confuſum fuit. Archidiaconi autem creari tunc cœperũt quum amplitudo facultatum nouam & exactiorem adminiſtrandi rationem poſtularet: quanquam Hieronymus iam ætate ſua fuiſſe commemorat. Erat autem penes eos ſumma redituum, poſſeſſionum, ſupellectilis, & quotidianarum oblationum procuratio. Vnde Gregorius Salonitano Archidiacono denuntiat reatu conſtrictum teneri ipſum, ſiquid ex bonis Eccleſiæ vel negligẽtia vel vllius fraude deperierit. Quòd autem Euangelii ad populum lectio illis dabatur, & exhortatio ad precandum: quòd item ad porrigendum in ſacra Cœna calicem adhibebantur: id muneris ornandi cauſa fiebat, quò mariori religione ipſum obirent, quum admonerentur talibus ſymbolis non eſſe profanam aliquam villicationem quam gererent, ſed ſpiritualem & Deo dicatam functionem. *Epiſt. ad Nepotianum.* *Epiſt. 10. lib. 1*

6 Hinc etiam iudicare licet quis bonorum Eccleſiaſticorum vſus fuerit, & qualis diſpenſatio. Paſſim tum in ſynodorum decretis, tum apud vetuſtos ſcriptores, reperias, quicquid poſſidet Eccleſia vel in fundis, vel in pecunia, pauperum eſſe patrimoniũ. Itaque ſubinde illic hæc cantilena Epiſcopis & Diaconis canitur, vt meminerint ſe non proprias opes ſed pauperum neceſſitati deſtinatas attrectare: quas ſi mala fide ſupprimant aut dilapident, rei ſanguinis futuri ſint. Vnde admonentur cum ſummo tremore & reuerentia, velut in conſpectu Dei, ſine perſonarum acceptione, eas diſtribuere quibus debentur. Hinc & illæ apud Chryſoſtomum, Ambroſium, Auguſtinum, & alios ſimiles Epiſcopos, graues obteſtationes, quibus ſuam integritatem apud populum aſſeuerant. Quum autem æquum ſit, & Domini etiam Lege ſancitum, vt qui ſuam Eccleſiæ operam impendunt, publicis Eccleſiæ ſumptibus alantur, & nonnulli etiam eo ſeculo Presbyteri patrimoniis ſuis Deo conſecratis, voluntarii pauperes facti eſſent: talis erat diſtributio vt nec miniſtris deeſſent alimenta, & pauperes non negligerentur. Cauebatur tamen interim ne miniſtri ipſi, qui frugalitatis exemplum dare aliis debent, tantum haberent vnde ad luxum aut delicias abuterentur: ſed duntaxat quò ſuam inopiam ſuſtinerent. Qui enim bonis parentum ſuſtentari poſſunt clerici, inquit Hieronymus, ſi quod pauperum eſt accipiunt, ſacrilegium committunt: & per abuſionem eiuſmodi, iudicium ſibi manducant & bibunt. *Refert cap. Clericos. 1. & 2.*

7 Principiò libera & volũtaria fuit adminiſtratio, quũ ſponte fideles eſſent Epiſcopi ac Diaconi, & conſciẽtiæ integritas vitæque

innocentia pro legibus foret. Deinde quum ex quorundam cupiditate vel prauis studiis nascerentur mala exempla: ad hæc vitia corrigenda compositi sunt Canones, qui Ecclesiæ reditus in quatuor partes diuiserunt, quarum vnam assignarunt clericis, alteram pauperibus, tertiam sacris ædibus & aliis ædificiis sartis tectis tuendis, quartam verò tam aduenis quàm indigenis pauperibus. Nam quòd hanc postremam Episcopo attribuunt alii Canones, id nihil variat ab ea quam dixi partitione. Neque enim propriam eius esse volunt, vt vel solus ipse ingurgitet, vel quo libuerit profundat, sed vt hospitalitati, quam ab ordine illo Paulus exigit, sufficiat. Atque ita interpretantur Gelasius & Gregorius. non enim aliam rationem adducit Gelasius cur sibi quicquam Episcopus vendicet, nisi vt captiuis & peregrinis largiri queat. Et clariùs etiamnum loquitur Gregorius, Mos est, inquit, Apostolicæ sedis, ordinato Episcopo præcepta dare, vt de omni stipendio quod prouenit quatuor fiãt portiones: vna videlicet Episcopo & familiæ eius, propter hospitalitatem atque susceptionem: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Nihil ergo episcopo in suum vsum capere licuit, nisi quod ad moderatum frugalémque victum ac vestitum satis esset. Quòd siquis insolescere cœpisset, vel luxu, vel ostentatione ac pompa, statim à collegis reprimebatur: nisi paruisset, honore abdicabatur.

1.Tim.3.a.2
Cap.Præsuium,16 quæst.3
Referr. c. Mos est, 12.quæst. 12

8 Porrò quod in ornatum sacrorum conferebant, perquam exiguum primò erat: deinde quum paulò ditior Ecclesia facta esset, seruarunt tamen ea in re mediocritatem. Et tamen quicquid pecunię illic collocabatur, saluum pauperibus manebat, siqua maior necessitas incidisset. Ita Cyrillus, quum fames Hierosolymorum prouinciam occupasset, nec posset aliter inopiæ subueniri, vasa & vestes distraxit, ac insumpsit in pauperum alimoniam. Similiter Acatius Amidæ Episcopus, quum magna Persarum multitudo fame propemodũ interiret, conuocatis clericis, & habita præclara illa oratione, Deus noster neque discis neque calicibus opus habet, quia neque comedit neque bibit: vasa conflauit vnde miseris & cibum & redemptionis pretium conficeret. Hieronymus quoque, dum in nimium templorum splendorem inuehitur, honoris causa Exuperium Tholosæ Episcopum sui temporis refert, qui corpus Domini in canistro vimineo portabat, & sanguinem in vitro: nullùm verò pauperem esurire patiebatur. Id quod nuper de Acatio dixi, Ambrosius de seipso recitat. nam quum illum grauarẽt Arriani quòd in redemptionem captiuorum sacra vasa confregisset, pulcherrima hac excusatione vsus est, Qui sine auro misit Apostolos, & Ecclesias sine auro congregauit. Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat in necessitatibus. Quid opus est custodire quod nihil adiuuat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assyrii sustulerint? Nónne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si ali-

Tripart. hist. lib. 5.
Lib. 11. cap. 16
Ad Nepotianũ.
Li.2. De offic.ca. 28

alia subsidia desint, quàm sacrilegus asportat hostis? Nónne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame emori? & certè habebas aurum vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui abducti sunt, nec redempti? Cur tot ab hoste occisi sunt? Melius fuerat vt vasa viuẽtium seruares quàm metallorum. His non poteris responsum dare. quid enim diceres? Timui ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum, redemptio captiuorum est. In summa, videmus verissimum fuisse quod idem alibi dicit, quicquid tunc Ecclesia possideret, sumptum fuisse egenorum. Item, Nihil Episcopum habere quod pauperum non esset. *Lib.5.episto.31, & 33*

9 Hæc quæ recensuimus, veteris Ecclesiæ ministeria fuerunt. Alia enim, de quibus mentionem faciunt Ecclesiastici scriptores, magis exercitia fuerunt & quædã præparationes, quàm certa munera. Nam sancti illi viri, vt Ecclesiæ seminarium post se relinquerent, adulescentes, qui ex parentum consensu & authoritate militiæ spirituali nomen dabant, recipiebant in suã fidem ac tutelam, atque etiam disciplinam: eósque sic formabant à tenera ætate, ne rudes ac noui ad obeundum munus accederent. Omnes autem qui eiusmodi tyrociniis imbuebantur, generali nomine vocabantur Clerici. Vellem equidem aliud nomen magis proprium inditum illis fuisse. hæc enim appellatio ex errore, vel certè praua affectione nata est: quum tota Ecclesia clerus, hoc est hæreditas Domini, à Petro dicatur. Ipsum tamen institutũ sanctum ac salutare imprimis fuit, vt qui se ac suam operam Ecclesiæ consecrare vellent, ita sub Episcopi custodia educarentur, nequis, nisi bene præformatus, Ecclesiæ ministraret, & qui à prima adulescentia tum sanctam doctrinã imbibisset, tum ex seueriore disciplina, grauitatis sanctiorísque vitæ habitum quendã induisset, tum à curis profanis fuisset alienus, curísque ac studiis spiritualibus assuefactus. Quemadmodum autem militiæ tyrones vmbratilibus pugnis instituuntur ad verum seriúmque certamen, sic erant certa rudimẽta quibus exercebantur in clericatu, priusquam ad ipsa munia promouerẽtur. Illis ergo primùm aperiendi claudendíque templi curam mandabant, ac eos nominabant Ostiarios. Postea vocabant Acoluthos, qui Episcopo in domesticis obsequiis adessent, eúmque perpetuò comitarẽtur, primùm honoris causa, deinde nequa suspicio nasceretur. Præterea vt sensim populo innotescerent, & commendationem sibi acquirerent: simul vt discerẽt ferre omnium conspectum, & coram omnibus loqui: ne Presbyteri facti, quum ad docendum prodirent, pudore confunderentur, locus legendi ipsis dabatur in suggestu. In hunc modum gradatim promouebantur, vt suam sedulitatem in singulis exercitiis approbarent, donec hypodiaconi fiebant. Hoc tantùm volo, fuisse hæc tyronum rudimenta magis, quàm functiones, quæ veris Ecclesiæ ministeriis accenserentur. *1.Pe.5.a.3*

10 Quod primum & secundum in ministrorum vocatione esse diximus, quales eligere, & quantam religionem in ea re adhibere oporteat: in eo Pauli præscriptum & Apostolorum exempla vetus Ecclesia sequuta est. Solebant enim ad eligendos pastores cum summa reuerentia ac solicita nominis Dei inuocatione conuenire. Ad hæc formulam examinis habebant, qua eligendorum vitam & doctrinam ad illam Pauli amussim exigebant. Tantùm peccarunt, hîc nonnihil immodica seueritate, quòd plus requirere voluerunt in Episcopo quàm Paulus requirat: ac præsertim successu temporis cælibatum. Verùm in cæteris consentanea fuit ipsorum obseruatio cum Pauli descriptione. In eo autem quod tertio loco posuimus, quinam scilicet ministros instituere debeant, non vnum semper tenuerunt ordinem. Antiquitus ne in clericorum quidem cœtum recipiebatur quispiam sine consensu totius plebis. vt Cyprianus diligenter excuset quòd Aurelium quendam inconsulta Ecclesia lectorem constituerit: quia id præter morem, tametsi non sine ratione factum fuerat. Sic autem præfatur, In ordinandis clericis, fratres charissimi, solemus vos antè consulere, & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Verùm quia in minoribus illis exercitiis non multum erat periculi: quòd ad diuturnam probationem & non magnam functionem assumerentur, rogari consensus plebis desiit. Postea in reliquis quoque ordinibus, excepto Episcopatu, plebs Episcopo ac Presbyteris iudicium delectúmque ferè permisit, vt cognoscerent quinam idonei ac digni forent: nisi fortè quum parochiis noui Presbyteri destinabantur. tunc enim loci multitudinem nominatim consentire oportuit. Nec mirum est quòd retinendo suo iure populus hac in parte minùs solicitus fuerit. nemo enim Hypodiaconus fiebat qui non longum sui experimentum in clericatu, sub ea quæ tunc erat disciplinæ seueritate, dedisset. Postquam in eo gradu probatus fuerat, diaconus constituebatur: inde ad presbyterii honorem perueniebat, si fideliter se gessisset. Ita nullus promouebatur de quo non re vera multis annis habitum esset sub populi oculis examen. Et erant multi Canones ad punienda eorum vitia: vt Ecclesia malis Presbyteris aut diaconis non grauaretur, nisi remedia negligeret. Quanquam in Presbyteris quoque semper exigebatur ciuium consensus. quod etiam testatur Canon primus distinct. 67. qui Anacleto tribuitur. Denique omnes ordinationes ideo statis anni temporibus fiebant nequis clanculum sine fidelium consensu obreperet, aut nimia facilitate absque testibus promoueretur.

1. Tim. 3. a. 2

Lib. 2. epistol. 5

11 In eligendis Episcopis diu sua populo libertas fuit conseruata, nequis obtruderetur qui non omnibus acceptus esset. Hoc igitur in concilio Antiocheno vetitum est, nequis inuitis ingeratur. Quod & Leo primus diligenter confirmat. Hinc istæ senten-

Epist. 90. cap. 2

tiæ,

tiæ, Is eligatur quem clerus & plebs aut maior numerus postularint. Item, Qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est vt per vim intrudatur. Itẽ, Is eligatur qui à clericis electus, à plebe expetitus fuerit: & à prouincialibus cum metropolitani iudicio consecretur. Adeo autem cauerunt sancti patres ne vllo pacto imminueretur hæc populi libertas, vt quum synodus vniuersalis Cõstantinopoli congregata Nectarium ordinaret, id facere noluerit sine totius cleri & populi approbatione: vt sua ad synodũ Romanam epistola testata est. Proinde quum Episcopus quispiã successorem sibi designaret, nõ aliter ratum erat quàm si totus populus scisceret. Cuius rei non modò exemplum, sed formulam quoque habes apud Augustinum in nominatione Eradii. Et Theodoritus, quum refert Petrum ab Athanasio successorem nominatũ, continuò adiungit, sacerdotalem ordinem ratum id habuisse, magistratum & primores populúmque vniuersum sua acclamatione approbasse.

Episto. 110. Habetur apud Theodoricum lib. 4. ca. 20

12 Est quidem & illud (fateor) optima ratione sancitũ in Laodicensi concilio, ne turbis electio permittatur. Vix enim vnquam euenit vt tot capita vno sensu rem aliquam bene componant. & ferè illud verum est, Incertum scindi studia in contraria vulgus. Verùm huic periculo adhibitum erat optimum remedium. Primùm enim soli clerici eligebant. quem elegerant, offerebant magistratui, vel senatui ac primoribus. Illi, habita deliberatione, electionem, si iusta videbatur, consignabant: sin minus, eligebant alium quem magis probarent. tum ad multitudinem res deferebatur, quæ tametsi præiudiciis illis non alligaretur, minùs tamen tumultuari poterat. Aut si à multitudine incipiebatur, tantùm id fiebat vt sciretur quem potissimùm expeteret. auditis popularium votis, clerici demum eligebant. Ita nec clericis licebat quem vellent præficere, nec tamen stultis populi desyderiis obsequi necesse habebant. Hunc ordinem ponit alibi Leo, quum dicit, Expectanda sunt vota ciuium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum. Item, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus ac plebis. aliter (inquit) fieri nulla ratio sinit. Nec aliud sibi vult illud decretum synodi Laodicensis, quàm ne ab inconsiderata multitudine patiantur se abripi clerici & primores: sed potiùs sua prudentia & grauitate stultas eius cupiditates, si quando opus fuerit, reprimant.

Cap. 13

Epist. 87

13 Hęc eligẽdi ratio adhuc ætate Gregorii valebat, & verisimile est diu postea durasse. Extant apud eum plurimę epistolę quę luculentũ huius rei testimoniũ dant. quoties enim de creãdo alicubi nouo Episcopo agitur, scribere solet ad clerum, ordinem & plebem. interdum etiam ad ducem, prout est regimen ciuitatis constitutum. Quòd si ob incompositum Ecclesiæ statum vicino alicui Episcopo inspectionem in electione mandat, semper

Id quoque ejus. compluribus.

tamen requirit solenne decretum, omnium subscriptionibus roboratum. Quinetiam quum creatus Mediolani Episcopus esset Constantius quidam, & ob incursiones barbarorum multi Mediolanensium Genuam confugissent: non aliter fore legitimam electionem putat quàm si ipsi quoque in commune conuocati assensi fuerint. Imò nondum anni quingenti effluxerunt ex quo Nicolaus Papa de Romani Pontificis electione in hunc modum statuit, vt præirent Cardinales Episcopi, deinde reliquum clerum sibi adiungerent, postremò plebis consensu electio firma esset. Et in fine recitat illud quod nuper citaui Leonis decretum, ac in posterum valere præcipit. Quod si ita inualuerit improborum malitia vt clerici ad puram electionem faciendam vrbe egredi cogantur: aliquos tamen è populo simul adesse iubet. Imperatoris verò suffragium, quantum intelligere licet, in duabus tantùm Ecclesiis requirebatur, Romana & Constantinopolitana: quòd illic duæ imperii sedes essent. Nam quòd Mediolanum ad gubernandam noui Episcopi electionem missus fuit Ambrosius cum potestate à Valentiniano, id propter graues factiones quibus inter se ciues flagrabant, extraordinarium fuit. Romæ autem tantum olim valuit imperatoris authoritas in Episcopo creando, vt Gregorius se ipsius iussu in Ecclesiæ gubernaculis constitutum esse dicat: quum tamen solenni ritu à populo fuisset expetitus. Hoc autem moris fuit vt quum aliquem designassent ordo, clerus, ac populus, ad imperatorem statim referret ille, vt vel scisceret electionẽ sua approbatione, vel improbando abrogaret. Neque huic consuetudini repugnant decreta quæ à Gratiano colliguntur, vbi nihil aliud dicitur quàm nullo modo ferendum esse vt sublata canonica electione, rex pro sua libidine Episcopum constituat, & à Metropolitis non esse consecrãdum qui per violenta imperia sic fuerit promotus. Aliud enim est, spoliare Ecclesiam iure suo, vt totum ad vnius hominis libidinem transferatur: aliud hoc honoris regi aut imperatori dare, vt sua authoritate legitimã electionem confirmet.

Li.2.Episto.69

Dist.23. capite, In nomine.

Episto.5. lib.1

14 Sequitur iam vt tractemus quo ritu post electionem initiarentur veteris Ecclesiæ ministri in suum officium. Hanc Latini ordinationem vel consecrationem, Græci χειροτονίαν, interdum etiam χειροθεσίαν vocarunt: licet χειροτονία id genus electionis propriè dicatur vbi declarantur suffragia manuum eleuatione. Extat autem decretum Niceni concilii, vt Metropolites cum omnibus prouinciæ Episcopis conueniat ad eum qui electus fuerit ordinandum. Si autem itineris longitudine, aut valetudine, aut alia necessitate pars impeditur, vt tamen tres minimum conueniant: qui autem absunt, suam consensionem per literas testentur. Atque hic Canon quum desuetudine obsolesceret, pluribus deinde synodis renouatus fuit. Omnes autem, aut saltem quicunque excusationem non haberent, ideo adesse iubebantur quò

grauius

grauius de doctrina & moribus ordinandi haberetur examen. neque enim sine examine res peragebatur. Et apparet ex Cypriani verbis, non post electionem vocari, sed electioni interesse olim solitos: atque in eum finem vt essent quasi moderatores, nequid in ipsa turba fieret turbulenti. Vbi enim dixit plebi esse potestatem vel dignos eligendi sacerdotes, vel indignos recusandi: aliquanto pòst subiungit, Propter quod diligenter de traditione diuina atque Apostolica seruandum est & tenendum (quod apud nos quoque & ferè per prouincias vniuersas tenetur) vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui propositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente. Sed quum tardiùs interdum cogerentur, & periculum esset ne illa mora abuterentur quidam ad ambiendi occasionem, satis fore visum est si designatione facta ipsi accederent, ac legitima inquisitione probatum consecrarent. *Epist. 4. lib. 2*

15 Hoc quum vbique sine exceptione fieret, paulatim mos diuersus inoleuit, vt metropolim ad petendam ordinationem electi concederent. Quod ambitione magis & veteris instituti deprauatione factum est, quàm bona aliqua ratione. Nec multò pòst, aucta iam Romanæ sedis authoritate, obtinuit altera adhuc deterior consuetudo, vt totius ferè Italiæ Episcopi consecrationem inde peterent. Quod animaduertere licet ex epistolis Gregorii. Paucis tantùm ciuitatibus, quæ non ita facilè cesserant, antiquum ius seruatum erat. vt de Mediolano exemplum illic habetur. Fortassis solę metropoles retinuerunt suum priuilegium. Solebant enim ad Archiepiscopum consecrandum omnes prouinciales Episcopi conuenire in ipsam primariam ciuitatem. Cæterùm ritus erat manuum impositio. Nihil enim præterea ceremoniarum adhibitum lego: nisi quòd aliquem ornatum in solenni cœtu habebant Episcopi, quò à reliquis presbyteris distinguerentur. Presbyteros quoque & diaconos sola manuum impositione ordinabant: sed suos presbyteros quisque Episcopus cum presbyterorum collegio ordinabat. Quanquam autem idem agebant omnes: quia tamen preibat Episcopus, & quasi eius auspiciis res gerebatur, ideo ipsius dicebatur ordinatio. Vnde veteres hoc sæpe habent, non differre alia re ab Episcopo presbyterum, nisi quia ordinandi potestatem non habeat. *Libro 2. Epist. 69, & 76*

Antiquam regiminis formam omnino pessundatam fuisse tyrannide Papatus. CAP. V.

NVNC ordinem gubernandæ Ecclesiæ, quem hodie tenet Romana sedes ac omnes eius satellites, totámque hierarchiæ illius quam perpetuò in ore habent imaginem ob oculos ponere operæpretium est, ac cum illo quem descripsimus, primæ ac veteris Ecclesiæ conferre: quò ex comparatione eluceat qualem Ecclesiam habeant qui hoc solo titulo ad nos grauandos

vel potiùs obruendos ferociunt. Præstat autem à vocatione incipere, vt videamus qui & quales & qua ratione vocentur ad hoc ministerium. Tum deinde considerabimus quàm fideliter munus suum impleant. Dabimus autem primum locum Episcopis: quibus vtinam hoc honori esse posset, in hac disputatione primum tenere ordinem. Sed res ipsa non patitur me vel leuiter attingere hoc argumentum sine summo ipsorum dedecore. Et tamen meminero in quo scripti genere nunc verser: nec orationem meam, quæ ad simplicem doctrinam composita esse debet, vltra suas metas diffluere patiar. Sed tamen respondeat mihi quispiam eorum qui non prorsus frontem perdiderunt, quales hodie Episcopi passim eligantur. Sanè examen haberi de doctrina nimis obsoletum est. quòd siquis habetur doctrinæ respectus, iurisconsultum aliquem deligunt, qui in foro magis litigare nouerit quàm in Ecclesia concionari. Hoc constat, à centum annis vix centesimum quenque fuisse electum qui sacræ doctrinæ aliquid teneret. Superioribus seculis non ideo parco, quòd multo meliora fuerint, sed quòd de præsenti modò Ecclesia nobis quæstio est. Si de moribus fiat censura, paucos aut propemodum nullos fuisse reperiemus quos non indignos veteres Canones iudicassent. Qui non fuit ebriosus, fuit scortator: qui ab hoc quoque scelere purus fuit, aut aleo fuit, aut venator, aut in aliqua parte vitæ dissolutus. Sunt enim leuiora vitia quæ secundùm vetustos Canones hominem ab Episcopatu excludunt. Hoc verò longè absurdissimum, quòd pueri quoque vix decennes, Papæ concessione, Episcopi sunt facti. Eò impudentiæ ac stuporis prouecti sunt vt ne illud quidem extremum & adeò prodigiosum flagitium horrerent, quod ab ipso naturæ sensu penitus abhorret. Hinc apparet quàm religiosæ fuerint electiones, vbi tam supina negligentia fuit.

2 Iam in eligendo totum illud ius populi sublatum est. Vota, assensus, subscriptiones & omnia eiusmodi euanuerunt. ad solos Canonicos integra potestas translata est. Illi in quem volunt, conferunt Episcopatum: eum mox in conspectum plebis producunt, sed adorandum, non examinandum. Atqui reclamat Leo, nullam rationem id sinere, ac violentam impositionem esse pronuntiat. Cyprianus, quum fluere ex iure diuino testatur ne fiat nisi ex consensu populi, pugnare diuersum morem cum verbo Dei ostendit. Tot synodorum decreta ne secùs fiat seuerissimè prohibent: ac, si factum sit, iubent esse irritum. Si hæc vera sunt, nulla hodie neque diuino neque Ecclesiastico iure Canonica electio in toto Papatu superest. Verùm etiamsi nihil aliud mali foret, quî tamen hoc excusare poterunt quòd ita spoliauerint suo iure Ecclesiam? Atqui ita, inquiunt, exigebat temporum corruptio, vt quoniam apud plebem & magistratus plus valebant odia & studia in assumendis Episcopis, quàm rectum sanúmque iudicium, eius rei arbitrium paucis deferretur. Fuerit sanè hoc extremum mali in rebus

rebus deploratis remedium. Verùm vbi medicina morbo ipſo nocentior apparuit, cur non & nouo huic malo ſuccurritur? Sed eſt, inquiunt, ipſis Canonicis exactè pręſcriptum quid ſequi in electione debeāt. Sed an dubitamus quin ſanctiſſimis legibus olim plebs ſe aſtringi intelligeret, quum videret ſibi regulā è verbo Dei propoſitam, dum ad Epiſcopum eligendum conueniret? Siquidem illa vna vox Dei qua deſcribit veram Epiſcopi effigiem, meritò pluris eſſe debebat quàm infinitæ Canonum myriades. Sed nihilominus, peſſimo affectu corrupta, nullā habebat legis aut æquitatis rationem. Sic hodie etſi optimæ ſcriptę ſunt leges, manēt tamē in chartis ſepultæ. Interim vt plurimum moribus receptū eſt, & (quaſi ratione fiat) etiā approbatum, vt ebrioſi, ſcortatores, aleones paſſim ad hunc honorem promoueātur. parum dico: vt Epiſcopatus adulteriorum & lenociniorū ſint præmia. Nam quū venatoribus & aucupibus dantur, præclarè res cecidiſſe exiſtimanda eſt. Tantā indignitatē vllo modo excuſare, nimis improbū eſt. Habebat, inquā, olim optimū canonem populus, cui præſcribebat Dei verbum, oportere Epiſcopum eſſe irreprehenſibilem, doctorem, non pugnacem, &c. Cur ergo eligendi prouincia à populo ad iſtos tranſlata eſt? Quia ſcilicet inter populi tumultus & factiones verbum Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab iſtis rurſum non transferatur, qui non modò leges omnes violant, ſed abiecto pudore, libidinoſè, auarè, ambitioſè, humana diuinis commiſcent & confundunt? 1. Ti. 3. a. 1

3 Sed mentiuntur quum aiunt hoc remedii loco fuiſſe inuentum. Sæpe in Epiſcopis eligendis tumultuatas olim fuiſſe vrbes legimus: nemo tamen vnquam de auferendo ciuibus iure cogitare auſus eſt. Alias enim habebant vias quibus vel obuiarent his vitiis, vel iam admiſſa corrigerent. Verùm dicam quid ſit. Quum populus in delectu habendo negligentior eſſe cœpiſſet, & hanc curam, quaſi minùs ſibi congruentem, in presbyteros reiiceret, illi hac occaſione ad tyrannidem ſibi vſurpandam abuſi ſunt: quam poſtea nouis canonibus editis ſtabilierūt. Ordinatio autem nihil aliud eſt quàm merum ludibrium. Species enim examinis, quam illic oſtentant, adeo inanis eſt & ieiunia, vt omni etiam fuco careat. Itaque quòd alicubi pactione impetrarunt principes à Romanis Pontificibus, vt nominarent ipſi Epiſcopos, in eo nihil noui damni fecit Eccleſia: quia canonicis duntaxat electio, quam nullo iure rapuerant, vel certè furati erant, adempta eſt. Eſt hoc ſanè fœdiſſimum exemplum, quòd ex aula mittuntur Epiſcopi ad occupandas Eccleſias, & piorum principum eſſet à tali corruptela abſtinere. Eſt enim impia Eccleſiæ ſpoliatio, quoties alicui populo ingeritur Epiſcopus quem non petierit, vel ſaltem libera voce approbarit. Verùm inordinatus ille mos qui in Eccleſiis iampridem fuit, occaſionem principibus dedit vt præſentationem Epiſcoporum ſibi ſumerent. Maluerunt enim ſuum eſſe beneficium, quàm eorum in quos nihilo plus id competebat, &

qui non minùs perperam eo abutebantur.

4 En præclara vocatio, cuius causa Episcopi Apostolorũ successores se esse iactant. Presbyteros autem creandi ius sibi solis competere dicunt. Sed in hoc pessimè corrumpunt vetus institutum, quòd non Presbyteros sua ordinatione creant qui populum regant ac pascant, sed Sacerdotes qui sacrificent, Similiter quum Diaconos consecrant, nihil agunt de vero ac proprio ipsorum officio: sed ad certas modò ceremonias circa calicem & patinam ordinant. At in Synodo Chalcedonensi contrà sancitum est, ne fiant absolutæ ordinationes, hoc est, quin locus simul assignetur ordinatis vbi munus suum exerceant. Hoc decretum duplici nomine vtilissimum est, Ne onerentur Ecclesiæ superuacuo sumptu, & in homines otiosos expẽdatur quod erogari pauperibus debet. Deinde vt ii qui ordinantur, cogitent non se ad honorem promoueri, sed munus sibi mandari ad quod obeundum solenni testificatione obligentur. At Romanenses magistri (qui nihil in religione curandum putant præter ventrem) primò titulum interpretantur reditum qui ad alimoniam sufficiat: siue ex patrimonio sit, siue ex sacerdotio. Itaque quum Diaconum vel Presbyterum ordinant, nihil soliciti vbi debeant ministrare, ordinem illis conferunt, si modò satis diuites, sint ad se alendos. Verùm quis hominum hoc recipiat, vt titulus quem requirit cõcilii decretum, sit annuus prouentus ad alimoniam? Iam verò quia recentiores Canones Episcopos damnabant eorum alimonia, quos sine idoneo titulo ordinassent, quò sic reprimerent nimiam eorum facilitatem, etiam cautio excogitata est qua eluderent pœnam. Nam qui ordinatur, nominato qualicunque titulo promittit eo se fore contentum. Eo pacto ab alimentorum actione depellitur. Taceo mille fraudes quæ hîc fiunt. vt quum alii inanes sacerdotiorum titulos mentiuntur, vnde quinque asses annuatim conficere nequeant. alii sub arcana stipulatione sacerdotia commodatò accipiunt quæ statim reddituros se pollicentur, sed interdum non reddunt. Et alia eius generis mysteria.

Distinct. 70. cap. 1

5 Verùm etiamsi illi abusus crassiores tollerentur, annon illud semper absurdum est, Presbyterum constituere cui locum nullum assignes? neminem enim ordinant nisi ad sacrificandum. Atqui legitima Presbyteri ordinatio est, ad Ecclesiæ gubernationem: Diaconi, ad eleemosynæ procurationem vocari. Multis quidem pompis adumbrant id quod agunt: quò specie ipsa venerationem apud simplices habeat. sed apud sanos quid valere possunt istę laruæ, vbi nihil solidi aut veri subest? Nam ceremonias adhibẽt vel ex Iudaismo accersitas, vel ex seipsis confictas: quibus abstinere satius foret. De vero autem examine (vmbram enim illam quam retinẽt nihil moror) de populi consensu, de aliis rebus necessariis, nulla mentio. Vmbram voco ridiculas illas gesticulationes, ad ineptam ac frigidam vetustatis imitationem compositas. Habent Episcopi suos

ſuos vicarios, qui ante ordinationem de doctrina inquirant. Sed quid? an legere ſuas Miſſas poſſint: an vulgare aliquod nomẽ, quod in lectione occurret, declinare, an coniugare verbum, an vocis vnius ſignificationem nouerint. neque enim neceſſe eſt vt vel vnius verſiculi ſenſum reddere ſciant. Neque tamen adhuc ſacerdotio repelluntur qui in his quoque puerilibus elementis deficiunt, modò aliquam pecuniæ vel gratiæ commendationem attulerint. Eiuſdem farinæ eſt quòd quum ad altare admouentur ordinandi, quæritur ter voce non intellecta, ſintne digni honore. Reſpondet vnus (qui eos nunquam vidit, ſed nequid formulæ deſit, has partes habet in fabula) Digni ſunt. Quid in venerandis iſtis Patribus accuſes, niſi quòd in tam apertis ſacrilegiis ludendo, Deum & homines nullo pudore rident? At quia in diuturna eius rei poſſeſſione ſunt, putant id ſibi iam licere. Quiſquis enim contra hæc tam clara támque atrocia flagitia hiſcere audet, quaſi qui ſacra Cereris in apertum olim protulerat, ad capitale iudicium ab ipſis rapitur. An hoc facerent ſiquem putarent eſſe Deum?

6 Iam in beneficiorum collationibus (quæ res olim coniuncta erat cum ordinatione, nunc prorſus eſt ſeparata) quanto meliùs ſe gerunt? Eſt autem apud eos multiplex ratio. neque enim ſoli Epiſcopi conferunt ſacerdotia. & in his etiam quorum vocantur Collatores, non ſemper plenum ius habẽt: ſed alii præſentationem habent: ipſi autem Collationis titulum retinẽt, honoris cauſa. Accedunt etiam nominationes ex ſcholis, reſignationes, vel ſimplices, vel permutationis cauſa factæ: reſcripta commendatitia, præuentiones, & quicquid tale eſt. Verùm ita ſe omnes gerũt vt nullus eorum poſſit alteri quippiam exprobrare. Sic contendo: vix centeſimum quodque beneficium hodie in Papatu ſine ſimonia conferri: qualiter ſimoniam veteres definierunt. Non dico omnes numerato pretio emere: ſed cedò mihi vnum ex viginti qui nulla obliqua commendatione ad ſacerdotium perueniat. Alios cognatio vel affinitas promouet, alios parẽtum authoritas: alii obſequiis fauorem ſibi conciliant. Denique in hunc finem cõferuntur ſacerdotia, non vt Eccleſiis ſit proſpectum, ſed iis qui accipiunt. Itaque Beneficia appellant, quo nomine ſatis declarant ſe non alio loco ea habere quàm principum donatiua, quibus vel cõciliant fauorem militum, vel eorũ labores remunerantur. Omitto quòd in tonſores, coquos, muliones, atque eius fæcis homines hæc præmia conferuntur. Iam verò nullis ferè litibus magis hodie perſtrepũt iudicia quàm ob ſacerdotia: vt dicas nihil aliud quàm prædam eſſe canibus obiectam ad venationẽ. An hoc vel auditu tolerabile eſt, Paſtores vocari qui in Eccleſiæ poſſeſſionẽ, quaſi in hoſtile prædiũ irruperint? qui forẽſibus iurgiis euicerint? qui pretio redemerint? qui ſordidis obſequiis emeruerint? qui pueri vixdũ balbutientes, eam, ceu hæreditariã à patruis & cognatis, interdũ etiam à patribus ſpurii creuerint?

7 An vnquam eò progreſſa eſſet populi, quantumuis corrupti

& exlegis, licentia? Sed hoc quoque maius portentũ eſt, quòd vnus homo (non dico qualis, certè qui ſeipſum regere non poteſt) quinque aut ſex Eccleſiis gubernandis præficitur. Videre eſt hodie in aulis Principum adoleſcẽtes ter Abbates, bis Epiſcopos, ſemel Archiepiſcopos. Paſſim verò ſunt Canonici, quinque, ſex, ſeptem ſacerdotiis onuſti: quorũ nullam prorſus niſi in recipiendo prouẽtu curam habẽt. Non obiiciam, verbum Dei vbique reclamare: quod iampridem deſiit apud eos habere tantillum momenti. Non obiiciam, multas ſeueriſſimas ſanctiones in pluribus Conciliis contra hanc improbitatem eſſe factas. nam has quoque, quoties libet, fortiter contemnunt. Sed dico vtrunque eſſe prodigioſum flagitium, quod Deo, naturæ, & Eccleſiaſtico regimini prorſus aduerſetur, vt vnus prædo pluribus ſimul Eccleſiis incubet: vt Paſtor nominetur, qui gregi ſuo adeſſe, etiamſi velit, nequeat: & tamen (quæ ſunt impudentia) tam abominandas fœditates Eccleſiæ nomine prætexunt, quò ab omni reprehenſione eximant. Quinetiam, ſi Deo placet, in iſtis nequitiis cõtinetur ſacroſancta illa ſucceſſio, cuius merito effectum eſſe iactant ne Eccleſia periret.

8 Nunc (quę ſecunda nota eſt in æſtimando legitimo Paſtore) videamus quàm fideliter munus ſuũ exerceãt. Ex ſacerdotibus, qui illic creãtur, alii ſunt Monachi, alii quos vocãt Seculares. Prior ille grex incognitus fuit veteri Eccleſiæ. & habere talẽ in Eccleſia locũ, adeò cum monaſtica profeſſione pugnat, vt quũ olim ex monaſteriis in clerũ cooptarentur, monachi eſſe deſinerent. Atque adeò Gregorius, cuius tẽpus multũ fęcis habuit, hanc tamen confuſionẽ fieri paſſus non eſt. Vult enim clericatu abdicari qui Abbates facti fuerint: quòd monachus ſimul eſſe & clericus rite nemo queat: quum alterũ alteri ſit impedimento. Nũc ſi interrogem quomodo munus ſuum bene impleat quẽ Canones nõ eſſe idoneũ declarant: quid obſecro, reſponſuri ſunt? Citabunt mihi ſcilicet abortiua illa decreta Innocẽtii & Bonifacii, quibus monachi ad ſacerdotii honorẽ & poteſtatẽ ſic recipiũtur, vt in monaſteriis ſuis maneãt. Sed quę iſta eſt ratio, vt indoctus quiuis aſinus, ſimulac Romanam ſedem occupauerit, totam antiquitatem verbulo vno euertat? Verùm de hac re poſtea. Iſtud nunc ſufficiat, pro magna abſurditate habitum eſſe in Eccleſia puriori, ſi monachus ſacerdotio fungeretur. Nam Hieronymus ſe officium ſacerdotis agere negat, quum inter monachos degit: ſeque vnum ex plebe facit qui à ſacerdotibus regatur. Verùm, vt hoc illis demus, quid tamen officii faciunt? Ex mendicantibus nonnulli concionantur: reliqui omnes monachi vel cantillant, vel demurmurant Miſſas in ſuis latibulis. Quaſi ad hoc fieri Presbyteros, aut Chriſtus voluerit, aut muneris natura patiatur. Quum Scriptura palàm teſtetur, Presbyteri eſſe propriam Eccleſiam regere, annon impia eſt profanatio, aliò transferre, imò penitus immutare ſacrum Dei inſtitutum? Nam quum ordinantur, nominatim vetantur facere quæ Deus Presbyteris omnibus

Epiſt. 11. lib. 3

Act. 20. f 28

bus iniungit. Siquidem illis hæc cantilena canitur, Monachus suo claustro contentus, nec sacramenta administrare, nec aliud quippiam publici muneris gerere præsumat. Negent, si poterunt, apertum esse Dei ludibrium, in hoc aliquem Presbyterum fieri, vt à vero & germano officio abstineat, & eum qui nomen habet, rem non posse habere.

9 Venio ad seculares: qui partim beneficiarii sunt (vt loquuntur) id est, habent sacerdotia quibus alantur: partim quotidianas operas locant missando vel canendo, & quasi collecta inde stipe victitant. Beneficia aut curam animarum habent, vt Episcopatus & parochiæ: aut stipendia sunt hominum delicatorum, qui cantillando victum acquirunt: vt præbendæ, canonicatus, personatus, ac dignitates, capellaniæ, & similia. Quanquam, rebus sursum deorsum iam conuersis, Abbatiæ & Prioratus non tantùm secularibus Presbyteris, sed pueris quoque priuilegio (id est vulgari & visitata consuetudine) conferuntur. Quantũ ad mercenarios attinet, qui in diem victum quærunt, quid aliud facerent quàm quod faciunt? nempe vt illiberali ac pudendo modo sese prostituant ad quæstum: præsertim in tanta multitudine quanta nunc orbis scatet. Itaque quum palàm mendicare non audeant, vel hac via reputent se parum profecturos, velut canes famelici circumeunt, & sua importunitate non secus ac latratu extorquent ab inuitis hominibus quod in aridum ventrem ingerant. Hîc si verbis persequi coner quantum sit dedecus Ecclesiæ, eò rediisse honorem & munus Presbyterii, nullus erit finis. Non est igitur cur à me expectent lectores orationem quæ tam flagitiosæ indignitati respondeat. Breuiter dico, Si Presbyteri officium est (quod & verbum Dei præscribit, & vetusti Canones requirunt) Ecclesiam pascere, & spirituale Christi regnum administrare: tales omnes sacrifici qui nullum nisi in Missarum nundinatione opus aut stipendium habent, non modò cessant in officio, sed nullum quod exerceant legitimum habent officium. Locus enim docendi illis nullus datur: nullam plebem habent quam gubernent. Denique nihil illis reliquum est præter altare in quo Christum sacrificent. quod non est Deo, sed dæmoniis litare, vt alibi videbimus.

1.*Cor*. 4. *a*.1.

10 Non attingo hîc extranea vitia, sed duntaxat intestinum malum, quod in ipsorum institutione radicitus hæret. Addam vocem, quæ malè sonabit in eorum auribus: sed quia vera est, dicere oportet, eodem loco habendos esse Canonicos, Decanos, Capellanos, Præpositos, & quicunque otiosis sacerdotiis aluntur. Quale enim Ecclesiæ ministerium præstare queunt? Nam verbi prædicationem, curam disciplinæ, & sacramentorum administrationem, tanquam onera nimis molesta à se depulerunt. Quid ergo habẽt reliquũ quo se veros Presbyteros esse iactent? Cãtũ scilicet & ceremoniarũ põpã. At quid hoc ad rẽ? Si consuetudinem, si vsum

ſi longi temporis præſcriptionem allegant: ego contrà Chriſti definitionem regero, qua & veros Presbyteros nobis expreſſit, & quid habere debeant qui tales haberi volunt. Quòd ſi tam duram legem ferre nequeũt vt ſe Chriſti regulæ ſubiiciant, patiantur ſaltem hanc cauſam ex authoritate primæ Eccleſiæ decidi. At nihilo melior erit ipſorum conditio, ſi ex vetuſtis Canonibus de eorum ſtatu iudicetur. Qui in Canonicos degenerarũt, Presbyteri eſſe debuerãt, vt fuerunt olim, qui Eccleſiam cum Epiſcopo in commune regerent, & veluti collegæ eius eſſent in munere paſtorali. Dignitates illę capitulares, quas vocant, nihil prorſus ſpectant ad veram Eccleſiæ gubernationem: multo minùs Capellaniæ, & reliqua fæx talium nominum. Quo igitur loco eos omnes habebimus? Certè & verbum Chriſti, & veteris Eccleſiæ obſeruatio eos à presbyterii honore excludit. Presbyteros tamen ſe eſſe contendunt: ſed detrahenda eſt larua: ſic reperiemus, totam eorũ profeſſionem alieniſſimam eſſe ac remotiſſimã ab illo munere Presbyterorum, quod & Apoſtoli nobis deſcribunt, & in prima Eccleſia requiſitum fuit. Omnes ergo eiuſmodi ordines quibuſcunque titulis inſigniantur, nouitii quum ſint, certè nec Dei inſtitutione, nec antiqua Eccleſiæ obſeruatione ſuffulti, locũ nullum habere debent in deſcriptione regiminis ſpiritualis, quod ore Domini ipſius conſecratũ Eccleſia recepit. Aut (ſi rudiùs ac craſſiùs me loqui malunt) quando Capellani, Canonici, Decani, Prępoſiti, & eius farinæ otioſi vẽtres ne minimo quidem digito particulam vllam attingunt eius officii quod in Presbyteris neceſſariò requiritur, non eſt ferendum vt falſò ſibi honorem vſurpando, ſanctam Chriſti inſtitutionem violent.

11 Superſunt Epiſcopi & parochiarum rectores: qui vtinam de retinendo officio contenderent. Libenter enim illis concederemus, eos habere pium & eximium munus, ſi quidem eo defungerentur: ſed quum Eccleſias ſibi commiſſas deſerendo, earúmque curam in alios reiiciendo haberi paſtores volunt, perinde faciunt acſi munus paſtoris eſſet nihil agere. Siquis fœnerator, qui nunquam pedem vrbe moueret, aratorem ſe aut vinitorem eſſe profiteretur: ſi miles, qui aſſiduus fuiſſet in acie & caſtris, forum aut libros nunquam vidiſſet, pro iuriſconſulto ſe venditaret, quis ferret tam putidas ineptias? Atqui aliquanto abſurdiùs iſti faciunt, qui videri volunt & nominari legitimi Eccleſiæ paſtores, & tamen eſſe nolunt. Quotus enim quiſque eſt qui vel in ſpeciem Eccleſiæ ſuæ regimen obeat? Plurimi Eccleſiarum reditus tota vita deuorant, ad quas ne inſpiciendi quidem cauſa vnquam accedunt. Alii ſemel quotannis aut veniunt ipſi, aut œconomum mittunt, nequid in locatione depereat. Quũ hæc corruptela primùm obreperet, priuilegiis ſe eximebant qui frui volebant hoc genere vacationis: nunc rarum exemplum eſt vt quis in Eccleſia ſua reſideat. æſtimãt enim non ſecus ac villas, quibus vicarios ſuos, tanquam villicos aut colonos præficiunt. Atqui hoc ipſe quoque naturæ ſenſus repudiat, paſtorem

pastorem esse gregis, qui ouem ex eo nullam vnquam viderit.

12 Iam ætate Gregorii apparet quædam huius mali semina extitisse, vt Ecclesiarum rectores negligentiores in docendo esse inciperent: quia id grauiter alicubi conqueritur. Mundus (inquit) sacerdotibus plenus est: sed tamen in messe rarus inuenitur operator: quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. Item, Quia charitatis viscera non habent, domini videri volunt, patres se minimè recognoscunt. Humilitatis locũ in elationẽ dominationis mutant. Item, Sed nos, ô Pastores, quid agimus, qui mercedẽ cõsequimur, & operarii nõ sumus? Ad exteriora negotia delapsi sumus: & aliud suscipimus, aliud præstamus. Ministeriũ prædicationis relinquimus: & ad pœnam nostram, vt video, Episcopi vocamur, qui honoris nomen non virtutis tenemus. Quũ tanta verborum asperitate vtatur aduersùs eos qui tantùm erãt in officio minùs assidui vel seduli, quid, quęso, dicturus esset si videret ex Episcopis ferè nullũ, aut certè paucissimos, ex reliquis vix centesimũ quenque suggestum semel tota vita conscendere? Nam eò furoris ventum est vt vulgò existimetur res Episcopali dignitate inferior, concionem ad populum habere. Tempore Bernardi res aliquanto magis prolapsæ erant: sed videmus etiam quàm acerbis obiurgationibus inuehatur in totum ordinem: quem tamen credibile est fuisse tunc non paulò integriorem quàm nunc sit. *Homilia 17*

13 Quòd siquis totã hanc gubernationis Ecclesiasticæ faciem quæ hodie sub Papismo est, rite perpendat ac excutiat, reperiet nullum esse spoliarium, in quo licentiosiùs sine lege & modo latrones grassentur. Certè omnia illic à Christi institutione adeò dissimilia sunt, imò aliena, adeò ab antiquis Ecclesiæ institutis ac moribus degenerarunt, adeò cum natura & ratione pugnant, vt nulla maior Christo fieri iniuria possit quàm dum eius nomen ad defensionem tam inordinati regiminis obtendunt. Nos (inquiunt) sumus Ecclesiæ columnę, religionis antistites, Christi vicarii, fidelium capita: quia potestas Apostolica per successionem ad nos peruenit. Quasi apud stipites loquantur, istis ineptiis perpetuò superbiunt. Quoties verò istuc iactabunt, quæram ab iis vicissim quid habeant cum Apostolis commune. Non enim de hæreditario aliquo honore agitur, qui dormientibus deferri queat: sed de prædicationis munere, quod ipsi tantopere defugiunt. Similiter quum ipsorum regnum tyrannidem Antichristi esse asserimus, cõtinuò excipiũt, esse venerabilem illam toties à magnis & sanctis viris laudatam hierarchiam. Quasi verò sancti Patres, quum Ecclesiasticam hierarchiam aut spirituale regimen, vt ipsis per manus ab Apostolis traditum erat, commendarent, hoc deforme & vastitatis plenum chaos somniarent, vbi Episcopi vel rudes vt plurimum asini sunt, qui ne prima quidem & plebeia fidei rudimenta tenent: aut interdum pueri à nutrice adhuc recentes: & siqui doctiores sunt (quod tamen rarum est exemplum) Episcopatum nihil aliud esse

putant quàm splendoris & magnificentiæ titulum: vbi Ecclesiarum rectores non magis de pascendo grege cogitant quàm sutor de arando: vbi omnia plusquam Babylonica dissipatione sic confusa sunt, vt nullum integrum vestigium paternæ illius ordinationis ampliùs appareat.

14 Quid si ad mores descẽdamus? vbi erit illa lux mundi quam Christus requirit? vbi sal terræ? vbi illa sanctitas quæ velut perpetua censura esse possit? Nullus hodie est hominum ordo magis infamis luxu, mollitie, deliciis, omni denique genere libidinum, nullo ex ordine aptiores aut peritiores omnis imposturæ, fraudis, proditionis, perfidiæ magistri. nusquam tantum ad nocendum vel solertiæ, vel audaciæ. Taceo fastum, superbiam, rapacitatem, sæuitiam. Taceo dissolutam in omnibus vitæ partibus licentiam. Quibus ferendis ita fatigatus est mundus, vt verendum non sit nequid nimium exaggerare videar. Vnum dico, quod inficiari ne ipsi quidem poterunt: Ex Episcopis ferè nullum: ex parochiarum præfectis non esse centesimum quenque, cuius si de moribus ferenda sit secundùm veteres Canones sententia, non sit vel excommunicandus, vel minimum à munere abdicandus. Videor aliquid incredibile dicere, adeò prisca illa disciplina, quę exactiorem censuram de moribus cleri fieri pręcipiebat, obsoleuit: sed omnino ita res haber. Eant nunc qui sub Romanę sedis vexillis & auspiciis militant, & de sacerdotali apud se ordine glorientur. Certè quem habent, neque à Christo, neque ab eius Apostolis, neque à Patribus, neque ab Ecclesia veteri esse constat.

Matt. 5. *b*.14

15 Prodeant nunc in medium Diaconi, & illa sanctissima, quam habent bonorum Ecclesiasticorum distributio. Quanquam Diaconos suos ad eam rem minimè iam creant. nihil enim aliud ipsis iniungunt nisi vt ministrent ad altare, Euangelium recitent aut canant, & nescio quas agant nugas. Nihil de eleemosinis, nihil de cura pauperum, nihil de tota illa functione quam olim gerebant. De ipsa institutione loquor. nam si spectemus quod faciunt, reipsa non munus illis est, sed gradus duntaxat ad presbyterium. Vna in re, qui locum Diaconi in missa tenent, inane simulachrum antiquitatis repræsentant. recipiunt enim oblationes ante consecrationem. Fuit autem id antiqui moris vt ante Cœnæ communionem se mutuò oscularẽtur fideles, & eleemosynas ad altare offerrent: ita symbolo priùs, deinde ipsa beneficentia charitatem suam declarabant. Diaconus, qui œconomus erat pauperum, recipiebat quod dabatur, vt distribueret. Nunc ex illis eleemosynis nihilo plus peruenit ad pauperes quàm si in mare proiicerentur. Ludunt ergo Ecclesiam cum isto mendaci diaconatu. Certè in eo nec cum Apostolica institutione, nec cum veteri obseruatione simile quippiam habent. Ipsam verò bonorum dispensationem aliò transtulerunt: & ita composuerunt vt nihil fingi queat magis inordinatum. Quemadmodum enim latrones, iugulatis hominibus,

bus prædam inter se diuidunt:ita isti post extinctum verbi Dei lumen, quasi iugulata Ecclesia, putarunt expositum esse prædæ ac direptioni quicquid in sanctos vsus dicatum erat. Itaque facta diuisione, rapuit ad se quisque quantum potuit.

16 Hîc totæ illæ veteres rationes quas exposuimus, non tantùm conturbatæ, sed prorsus expunctæ & inductæ sunt. Potissimam partem Episcopi & Presbyteri vrbani, qui facti hac præda diuites, versi sunt in canonicos, inter se diripuerunt. Partitionem tamen fuisse tumultuariam ex eo apparet, quòd de finibus ad hunc vsque diem litigant. Quicquid sit, hac decisione prouisum est ne obolus vnus ex omnibus Ecclesiæ bonis ad pauperes rediret, quorum dimidia saltem ex parte fuerant. Nominatim enim quartam partem canones illis attribuunt: alteram verò quartam ideo destinant Episcopis vt in hospitalitatem & alia benignitatis officia erogent. Taceo quid sua portione facere clerici, & quem in vsum illam conferre debuerint. nam reliquum quod templis, ædificiis, & aliis sumptibus deputatur, debere pauperibus in necessitate patere, satis demonstratum est. Quæso, si scintillam vnam timoris Dei in corde haberent, sustineréntne hanc conscientiam, quod quicquid comedunt ac vestiuntur, ex furto, imò ex sacrilegio prouenit? Sed quia Dei iudicio parum commouentur, saltem cogitarent homines esse, sensu & ratione præditos, quibus persuadere volunt se habere tam pulchros & dispositos in Ecclesia sua ordines quàm iactare solent. Respondeant mihi breuiter, an Diaconia sit furandi ac latrocinandi licentia. Hoc si negant, fateri etiam cogentur, nullam se Diaconiam reliquam habere: quando apud eos tota opum Ecclesiasticarum administratio in sacrilegam deprædationem palàm conuersa est.

17 Sed hîc vtuntur pulcherrimo colore, dicunt enim Ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri. Et habent ex sua secta quosdam ita impudentes vt audeant palàm iactare, sic demum adimpleri vaticinia illa quibus splendorem regni Christi describunt veteres Prophetæ, vbi regius ille apparatus in ordine sacerdotali visitur. Non frustra, inquiunt, hæc Deus Ecclesiæ suæ promisit: Venient Reges, adorabunt in conspectu tuo, tibi afferent munera. Consurge, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi. In hac improbitate confutanda si multum insistam, vereor ne ineptus videar. Proinde verba temere perdere non libet. Quæro tamen, Si quis Iudæus istis testimoniis abuteretur, quam solutionem daturi essent? Nempe reprehenderent eius stuporem, quòd quæ de spirituali Christi regno spiritualiter dicta sunt, ad carnem & mundum transferret. Scimus enim Prophetas sub imagine rerum terrestrium, cælestem Dei gloriam, quæ lucere in Ecclesia debet, nobis delineasse. His enim benedi-

Psal.72.c.10
Iesa.52.a.1,& 60.a.6

ctionibus,quas exprimunt eorum verba, nunquàm minùs abũdauit Ecclesia,quàm sub Apostolis: & tamen vim regni Christi tunc maximè effloruisse omnes fatentur. Quid ergo sibi volunt illæ sententiæ? Quicquid vspiam est pretiosum,sublime, præclarum,id oportere Domino subiici. Quod autem nominatim de Regibus dicitur, fasces submissuros Christo, diademata sua proiecturos ad eius pedes, opes suas cõsecraturos Ecclesiæ,quando veriùs ac pleniùs exhibitum fuisse dicent, quàm quum Theodosius, abiecta purpura,relictis imperii insignibus, tanquam vnus quilibet ex plebe coram Deo & Ecclesia se ad solennem pœnitentiam submisit? quàm quum ipse & alii similes pii Principes sua studia & suas curas ad puram in Ecclesia doctrinam conseruandam, ad fouendos & protegendos sanos Doctores contulerunt? At verò quàm non luxuriarint tunc superuacuis opibus Sacerdotes, vna illa vox Synodi Aquileiensis,cui præerat Ambrosius, satis declarat, Gloriosa in Sacerdotibus Domini paupertas. Habebant certè tunc Episcopi nonnullas facultates, quibus conspicuum Ecclesiæ decus reddere poterant, si putassent hæc esse vera Ecclesiæ ornamenta. Sed quum scirent Pastorum officio nihil esse magis aduersum, quàm mensarum deliciis,vestium nitore, magno famulitio, magnificis palatiis splendere ac superbire, humilitatem ac modestiam, imò paupertatem ipsam,quam Christus inter suos ministros consecrauit,sequebantur & colebant.

18 Verùm ne hîc simus longiores, iterum in breuem summam colligamus, quàm procul absit ea quæ nunc est opum Ecclesiasticarum vel dispensatio,vel dissipatio,à vera Diaconia quam & verbum Dei nobis commendat, & vetus Ecclesia obseruauit. Quod in templorum ornatum confertur,perperam collocari dico,si non adhibeatur is modus quem & ipsa natura sacrorum præscribit, & Apostoli aliíque sancti Patres,tum doctrina tum exemplis præscripserunt. At quid tale hodie in templis conspicitur? Quicquid non dico ad priscam illam frugalitatem, sed ad honestam aliquam mediocritatem est compositum,respuitur. Nihil omnino placet, nisi quod luxum & temporum corruptelam sapiat. Interim tantum abest vt viuorum templorum iustam habeant curam, vt potiùs multa pauperum millia fame perire passuri sint, quàm minimum calicem aut vrceolum confringant ad inopiam eorum subleuandam. Nequid grauius à meipso pronuntiem, hoc tantùm pios lectores cogitare velim, si nunc Exuperium illum Tholosæ Episcopum,quem retulimus,si Acatium,si Ambrosium,aut similẽ quempiam excitari à mortuis contingat, quidnam sint dicturi. Certè non probabunt, in tanta pauperum necessitate, quasi superfluas opes aliò transferri. Vt taceam, hos vsus quibus impenduntur (etiamsi nulli sint pauperes) multis modis noxios: vtiles verò nulla ex parte esse. Sed homines omitto. Bona hæc Christo sunt dicata. eius itaque arbitrio dispensanda sunt. Frustra autem partem hanc

impensam

impenſam Chriſto ferēt, quam præter eius mandatum profuderūt. Quanquam (vt verum fatear) non multum de ordinario Eccleſiæ reditu his ſumptibus deciditur. Nulli enim ſunt tam opulenti Epiſcopatus, nullæ tam opimæ Abbatię, nulla denique neque tā multa neque tā ampla ſacerdotia, quæ ad explendā ſacerdotum ingluuiē ſufficiant. Verùm dū ſibi volunt parcere populū ſuperſtitione indu cunt, vt quod erat in pauperes erogandū, ad extruenda templa, ad erigendas ſtatuas, ad emenda vaſa, ad pretioſas veſtes cōparandas conuertant. Ita hoc gurgite quotidianæ eleemoſynæ abſumuntur.

19 De reditu quem ex agris & poſſeſſionibus percipiunt, quid aliud dicam quàm quod iam dixi, & eſt ante omnium oculos? Maximam portionem videmus qua fide adminiſtrent qui Epiſcopi vocantur & Abbates. Quæ inſania eſt Eccleſiaſticum ordinem hîc quærere? An in ſatellitii numero, ædiū ſplendore, veſtitus & epularum deliciis, principum lautitias æmulari eos decebat, quorum vitam oportuerat ſingulare frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, humilitatis eſſe exemplar? Quantum & hoc ab eorum officio abhorrebat quos æternum inuiolabiléque Dei edictum turpis lucri appe tentes eſſe vetat, & ſimplici victu contentos eſſe iubet, non modò vicis & arcibus manum iniicere, ſed in ampliſſimas ſatrapias inuolare, demum imperia ipſa occupare? Si verbum Dei contemnunt, quid reſpondebūt ad vetuſta illa Synodorū decreta? quibus ſtatuitur vt Epiſcopus non procul ab Eccleſia hoſpitiolum habeat, vilem menſam, & ſupellectilē. Quid ad illud Synodi Aquileienſis elogiū, quo in ſacerdotibus Domini glorioſa paupertas prædicatur? Nam illud fortè quod Hieronymus Nepotiano præcipit, vt menſulam eius pauperes & peregrini & cum illis Chriſtus conuiuia nouerit, tanquam nimis auſterum repudiabunt. Verùm quod ſtatim ſubiicit pudebit eos diffiteri, Gloriam eſſe Epiſcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium ſacerdotum, propriis ſtudere diuitiis. Hoc autem recipere nequeunt quin ſe omnes ignominiæ condemnent. Sed non eſt neceſſe duriùs hîc eos perſequi, quum nihil aliud voluerim quàm demonſtrare ſublatum eſſe iampridem de medio apud ipſos legitimum Diaconatus ordinem: ne ampliùs hoc titulo ad Eccleſiæ ſuæ commendationem ſuperbiant. Quod me abunde feciſſe exiſtimo.

Tit. 1.b. 7

Concil. Carthag. 4. ca. 14. & 15

De primatu Romanæ ſedis. CAPVT VI.

HACTENVS eos recēſuimus Eccleſię ordines qui in veteris Eccleſiæ gubernatione fuerunt: ſed poſtea temporibus corrupti, magis deinde ac magis vitiati, nunc in Eccleſia Papali titulum duntaxat retinent, re vera nihil aliud ſunt quàm laruæ. vt ex comparatione iudicaret pius lector qualem habeant Eccleſiam Romanenſes, in cuius gratiam reos ſchiſmatis nos faciunt, quoniam ab ea diſceſſerimus. Caput autem ac faſtigium totius ordinis, hoc eſt primatum Romanæ ſedis, vnde probare con-

tendunt penes se solos esse Catholicam Ecclesiam, non attigimus: quia neque ex Christi instituto, neque ex Ecclesiæ veteris vsu sum psit originem, vt illę superiores partes: quas ostendimus ita ab antiquitate ortas esse, vt temporum vitio prorsus degenerauerint, imò prorsus nouam formam induerint. Et tamen persuadere mundo conantur, hoc esse præcipuum ac propè vnicum Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, si Romanæ sedi adhæreamus, ac in eius obedientia perseueremus. Hac, inquam, fultura potissimùm nituntur, quum nobis Ecclesiam adimere & sibi vendicare volunt, quòd retinent caput ex quo pendet Ecclesiæ vnitas, & sine quo dissilire eam ac disrumpi necesse est. Sic enim existimant, Ecclesiam corpus esse quodammodo mutilum ac trũcum, nisi Romanæ sedi, tanquam capiti, sit subiecta. Itaque quum de hierarchia sua disputãt, ab hoc semper axiomate sumũt exordium: Romanum pontificem tanquam Christi, qui caput est Ecclesiæ, vicarium, eius loco Ecclesiæ vniuersali præsidere: nec aliquam bene constitutam Ecclesiam, nisi sedes illa super alias omnes primatum teneat. Quamobrem hoc quoque quale sit, excutiendum est: nequid omittamus quod ad iustum Ecclesiæ regimen pertineat.

2 Hîc igitur sit quæstionis status, Vtrum ad veram hierarchiæ (vt vocant) seu Ecclesiastici ordinis rationem necesse sit sedem vnam inter alias & dignitate & potestate eminere, vt sit totius corporis caput. Nos verò nimis iniquis legibus subiicimus Ecclesiã, si hanc ei necessitatẽ sine verbo Dei iniicimus. Ergo si volunt euincere aduersarii quod postulãt, ostẽdere eos primùm oportet œconomiam hanc à Christo esse institutã. In hanc rem citant ex Lege summum sacerdotium, summum item iudicium, quod Deus Hierosolymis instituit. At facilis est solutio, eáque multiplex, si quidem vna illis non satisfaciat. Primùm, quod in natione vna fuit vtile, id in vniuersum orbem extendere nulla ratio cogit. imò gentis vnius & totius orbis longè diuersa erit ratio. Quia vndique ab idololatris septi erant Iudæi, ne religionum varietate distraherentur, cultus sui sedem in medio terræ sinu Deus collocauit. illic vnum antistitem præfecit, quem omnes respicerent, quò meliùs in vnitate continerentur. Nunc vbi vera religio in totum orbem diffusa est, vni dari Orientis & Occidentis moderationem, quis non videat esse prorsus absurdum? Perinde enim est ac siquis contendat totum mundum à præfecto vno debere regi, quia ager vnus non plures præfectos habeat. Sed est altera etiamnum ratio cur illud in imitationem trahi non debeat. Summum illum Pontificem typum fuisse Christi nemo ignorat: nunc translato sacerdotio, ius illud transferri conuenit. Ad quem porrò translatum est? Non ad Papam sanè (vt ipse impudenter iactare audet) quum hoc ad se elogium trahit: sed ad Christum, qui vt solus munus ipsum sine vicario aut successore sustinet, ita honorem alteri nemini resignat. *Heb. 7. b.11* Non enim in doctrina modò, sed in propitiatione Dei, quam morte sua

te sua peregit Christus, & illa intercessione qua nunc apud Patrem fungitur, consistit hoc sacerdotium.

3 Non est igitur quòd exemplo isto, quod temporarium fuisse videmus, quasi perpetua lege, nos obstringant. Ex Nouo testamento nihil habent quod in sententiæ suæ confirmationem proferant nisi quòd vni dictum est, Tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item, Petre amas me? pasce oues meas. Verùm vt firmæ sint istæ probationes, ostendant in primis oportet ei mandari potestatem in omnes Ecclesias qui pascere Christi gregem iubetur: nec aliud esse ligare & soluere, quàm toti mundo præsidere. Atqui vt mandatum Petrus à Domino acceperat, ita alios omnes Presbyteros hortatur vt pascant Ecclesiam. Hinc colligere licet aut illa Christi voce nihil præ aliis datum esse Petro: aut Petrum, ius quod acceperat, cum aliis ex æquo communicasse. Verùm, ne frustra litigemus, habemus alibi claram ex ore Christi expositionem, quid sit ligare & soluere: nempe retinere & remittere peccata. Modum verò ligandi & soluendi cùm Scriptura tota passim ostendit, tum Paulus optimè declarat, quum dicit Euangelii ministros habere mandatum reconciliandi homines Deo, & simul potestatem habere exercendæ vindictæ in eos qui beneficium hoc respuerint.

Matt.16. c.18 *Iohã.21. c.15* *1.Pe..5. a.2* *Iohã.20. e.23* *2.Cor.5. d.18, & 10.b.16*

4 Quàm indignè torqueant locos illos qui ligandi & soluendi mentionem faciunt, cùm alibi perstrinxi, tum fusiùs paulò pòst explicandum erit. Nunc tantùm quid ex celebri illo Christi ad Petrum responso eliciant, videre operępretium est. Promisit ei claues regni cęlorum: dixit, quodcunque ligaret in terra, ligatum fore in cælis. Si de clauium voce & ligandi modo inter nos conueniat, statim cessabit omnis contentio. Nam & Papa libenter iniunctam Apostolis prouinciam omittet, quæ laboris & molestiæ plena suas ei delicias absque lucro excuteret. Quoniam Euangelij doctrina nobis cæli aperiuntur, eleganti metaphora insignitur Clauium nomine. Iam non alio modo ligantur & soluuntur homines, nisi dum fides alios reconciliat Deo, alios sua incredulitas magis constringit. Si hoc tantùm sibi sumeret Papa, neminem fore puto qui vel inuideat vel certamen moueat. Sed quia hæc successio laboriosa & minimè lucrosa nequaquam Papæ arridet, iam inde nascitur litis principium, quid Petro Christus promiserit. Ego ex re ipsa colligo nonnisi muneris Apostolici dignitatem notari, quæ ab onere disiungi non potest. Nam si recipitur illa quam posui definitio (quæ nonnisi impudenter reiici potest) nihil Petro hìc datur quod non fuerit collegis etiam commune. quia alioqui non modò personis fieret iniuria, sed claudicaret ipsa doctrinæ maiestas. Reclamant illi: sed quid iuuat, obsecro, ad hanc rupem impingere? Neque enim efficient quin sicuti omnibus Apostolis eiusdem Euãgelii iniuncta fuit prædicatio, ita etiam communiter ligandi & soluẽdi potestate instructi fuerint. Christus (inquiũt) Pe-

Matt.16. c.19

trum Ecclesię vniuersę principem constituit, quum daturum se illi
Mat. 18. promisit claues. Atqui quod vni tunc promisit, alibi reliquis simul
c.20 omnibus confert & quasi in manum tradit. Si idem iuris conces-
*Iohã.*20. sum est omnibus quod vni promissum, qua in re erit ille collegis
c.23 superior? In eo, inquiunt, excellit, quòd & communiter & seorsum accipit: quod aliis non datur nisi in commune. Quid si cum Cypriano & Augustino respondeam, non ideo id fecisse Christum vt hominem vnum aliis præferret, sed vt Ecclesiæ vnitatem sic com-
De simplic. prælat. mendaret? Sic enim loquitur Cyprianus, In persona vnius hominis Dominum dedisse omnibus claues, vt omnium vnitatem denotaret. hoc vtique fuisse reliquos quod erat Petrus, pari cōsortio præditos & honoris & potestatis: sed exordium ab vnitate fieri, vt
Homi. in Ecclesia Christi vna monstretur. Augustinus verò, Si in Petro non
*Iohã.*50. esset Ecclesiæ mysterium, non ei diceret Dominus, Tibi dabo cla-
*Homi.*11. ues. si enim hoc Petro dictum est, non habet Ecclesia: si autem Ec-
Repetit. clesia habet, Petrus quando claues accepit, Ecclesiam totam desi-
*Ho.*124 gnauit. Et alibi, Quum interrogati essent omnes, solus Petrus respondet, Tu es Christus: & ei dicitur, Tibi dabo claues, quasi ligandi & soluendi solus acceperit potestatem: quum & illud vnus pro omnibus dixerit, & hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius vnitatis, acceperit. Ideo vnus pro omnibus, quia vnitas est in omnibus.

*Matt.*16. 5 At illud, Tu es Petrus, & super hanc petram ędificabo Eccle
c.18 siam meam, nusquam alteri dictum legitur. Quasi verò aliud de
Ephes. 2. Petro illic Christus prædicet quàm quod Paulus & Petrus ipse de
d.20 omnibus Christianis. Ille enim Christum lapidem summum & an-
1.*Pet.*2. gularem facit, in quo superstruantur qui crescunt in templum san-
a.5 ctum Domino: hic autem nos lapides viuos esse iubet, qui illo electo & pretioso lapide fundati, hac iunctura & compagine cum Deo nostro & inter nos cohæreamus. Ille (inquiunt) præ aliis, quia peculiariter nomen habet. Hunc certè honorem Petro libenter concedo, vt in ædificio Ecclesiæ inter primos collocetur: vel (si hoc quoque velint) primus omnium fidelium: verùm vt primatum in alios eum habere ex eo deducant non permittam. Quę enim est isthæc ratio colligendi? Alios feruore studii, doctrina, animi magnitudine præcedit: ergo potestatē in eos habet. Quasi verò non
*Iohã.*1.*f.* meliori prætextu colligere liceat, Andream esse ordine priorem
40, & 42 Petro, quia tempore ipsum antecessit, & Christo adduxit. sed hoc omitto. Priores sanè hebeat Petrus: multum tamen interest inter honorem ordinis & potestatem. Videmus Apostolos hoc ferè Petro detulisse vt in cœtu verba faceret, & quodāmodo præiret, referendo, hortãdo, monendo: sed de potestate nihil omnino legimus.

6 Quanquam nondum in ea disputatione sumus, tantùm hoc in præsentia habere volo, nimis futiliter eos argumentari, quū ex solo Petri nomine imperium in Ecclesiam vniuersam struere volunt. Nam illæ veteres ineptiæ, quibus fucum initiò facere tentarunt,

runt, relatu quoque, nedum refutatione, indignæ sunt, In Petro fundatam esse Ecclesiam, quia dictum sit, Super hanc petram, &c. At nonnulli ex Patribus sic exposuerunt. Sed quum reclamet tota Scriptura, quid eorum authoritas aduersùs Deum prætenditur? Imò quid de verborum istorum sensu, quasi obscurus sit aut ambiguus; certamus: quum nihil dici queat magis liquidũ nec certum? Confessus erat Petrus suo & fratrum nomine Christum esse Filiũ Dei. Super hanc petram ædificat suam Ecclesiam Christus: quia vnicum est, vt ait Paulus, fundamentum, præter quod statui aliud non potest. Neque hîc Patrum authoritatem ideo repudio quia eorum testimoniis destituar ad probandum quod dico, si citare libeat: sed, quemadmodum dixi, nolo de re tam clara disceptando frustra molestus esse lectoribus: præsertim quum hæc res à nostris hominibus satis diligenter pridem tractata & explicata fuerit. *Mat.* 16. c.16 1. *Cor.* 3. b.11

7 Et tamen reuera nullus quæstionem hanc soluere meliùs potest quàm Scriptura ipsa, si locos omnes conferamus vbi docet quid muneris & potestatis habuerit Petrus inter Apostolos, qualiter se gesserit, qualiter etiam fuerit ab ipsis acceptus. Percurre quicquid extat: nihil aliud reperies quàm fuisse vnum ex numero duodecim, parem reliquis, & socium, non dominum. Refert quidem ad concilium siquid faciendum est, & quid factu opus sit admonet: sed alios simul audit, nec locum tantùm concedit dicendæ sententiæ, sed arbitrium illis permittit: vbi statuerunt, sequitur & obtemperat. Quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio, quasi superior: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Quum accusatur quòd ad Gẽtes ingressus fuerit, etiamsi id fit immeritò, respondet tamẽ & sese purgat. Iussus à collegis ire cum Iohanne in Samariam, non detrectat. Quòd eum mittunt Apostoli, eo declarant se minimè eum habere pro superiore: quòd obsequitur & legationem sibi mandatam suscipit, eo fatetur sibi cum illis esse societatem, non aduersùs eos imperium. Quòd si nihil istorum extaret, vna tamen epistola ad Galatas omnem dubitationem eximere nobis facilè potest: vbi duobus ferè capitibus nihil aliud contendit Paulus quàm se honore Apostolatus Petro esse parem. Hinc cõmemorat se ad Petrum venisse, non vt subiectionem profiteretur, sed tantùm vt testatam omnibus faceret doctrinæ consensionem. Petrum quoque ipsum nihil tale postulasse, sed dedisse sibi dexteram societatis, vt communiter in vinea Domini laborarent. Sibi non minorem gratiam collatam esse inter Gentes quàm Petro inter Iudæos. Denique quum minùs fideliter ageret Petrus, fuisse à se correctum, & reprehensioni paruisse. Hæc omnia palàm faciunt aut fuisse æqualitatem inter Paulum & Petrum, aut certè nihilo plus potestatis fuisse Petro in reliquos quàm ipsi in illum habuerint. Atqui id, sicuti iam dixi, ex professo agit Paulus, nequis sibi in Apostolatu vel Petrum vel Iohannem anteferat, qui collegæ erant, non domini. *Act.* 15. b.5 1. *Petr.* 5. a.1 *Act.* 11. a.3 *Ibid.* 8. c.14 *Gal.* 1. d.18, & 2. b.8 *Galat.* 2.

8 Verùm vt de Petro illis concedam quod petunt,fuiſſe ſcilicet Apoſtolorum principem , & dignitate reliquos antecelluiſſe : non eſt tamen cauſa cur ex ſingulari exemplo vniuerſalem faciant regulam,& quod ſemel factum fuit,ad perpetuitatem trahant:quum longè diuerſa ſit ratio. Vnus inter Apoſtolos ſummus fuit:nempe quia pauci erant numero. Si vnus duodecim hominibus præfuit, an propterea conſequetur , vnum debere centum millibus hominum præfici ? Quòd duodecim vnum habuerint inter ſe qui omnes regeret,nihil mirum. Hoc enim fert natura,hoc hominum ingenium poſtulat, vt in quouis cœtu etiamſi æquales ſint omnes poteſtate , vnus tamen ſit veluti moderator , in quem alii reſpiciant.Nulla eſt curia ſine conſule , nullus conſeſſus iudicum ſine prætore ſeu quæſitore, collegium nullum ſine præfecto,nulla ſine magiſtro ſocietas. Sic nihil abſurdi eſſet ſi fateremur Apoſtolos detuliſſe Petro talem primatum.Sed quod inter paucos valet,non protinus trahendum eſt ad vniuerſum orbem terrarum , ad quem regendum nemo vnus ſufficit. Atqui illud (inquiunt) non minùs in naturæ vniuerſitate quàm in ſingulis partibus locum habet , vt ſit vnum ſummum omnium caput. Et huius rei , ſi Deo placet, probationem ſumunt à gruibus & apibus , quæ ſibi ducem vnum ſemper eligunt,non plures.Recipio ſanè quæ proferunt exempla: ſed an ex toto orbe confluunt apes vt regem vnum eligant ? ſuis aluearibus contenti ſunt reges ſinguli. Itaque in gruibus vnaquæque caterua proprium regem habet. Quid inde aliud euincent quàm ſingulis Eccleſiis debere ſuos Epiſcopos attribui ? Ad ciuilia deinde exempla nos vocant . citant Homericum illud , Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη , & quæ eodem ſenſu in monarchiæ commendationem leguntur apud prophanos ſcriptores. Facilis eſt reſponſio. non enim hoc ſenſu vel ab Homerico Vlyſſe, vel ab aliis laudatur monarchia, quaſi vnus debeat totum orbem imperio regere : ſed indicare volunt, regnum duos non capere:& poteſtatem (vt ait ille) impatientem eſſe conſortis. *Lucanus lib.1.*

9 Verum ſit ſanè, vt volunt, bonum atque vtile orbem totum monarchia contineri:quod eſt tamē abſurdiſſimum.ſed ita ſit:non tamen propterea concedā , idipſum in Eccleſiæ gubernatione valere.Habet enim illa Chriſtum vnicum ſuum caput,ſub cuius principatu omnes inter nos cohęremus,ſecundùm eum ordinē & eam politiæ formam quam ipſe præſcripſit. Inſignem itaque iniuriam Chriſto faciunt quum eo prætextu volunt hominē vnum præeſſe Eccleſiæ vniuerſæ,quia hæc capite carere nō poſſit.Chriſtus enim caput eſt, ex quo totum corpus compactū & connexum per omnē iuncturam ſubminiſtrationis,ſecundùm operationem in menſura cuiuſque membri,augmētum corporis facit. *Ephes. 4. d.15* Vides vt omnes mortales ſine exceptione in corpore collocet, honorem & nomen capitis relinquat vni Chriſto ? Vides vt ſingulis membris tribuat certam menſuram,& finitam ac limitatam functionem:quò tum gratiæ

tiæ perfectio, tum summa gubernandi potestas penes Christum vnum resideat? Nec me latet quid cauillari soleant quum hoc illis obiicitur, Christum scilicet propriè vocari vnicum caput, quia sua authoritate suóque nomine solus regnet: sed istud nihil obstare quominus sub ipso sit alterum caput ministeriale (vt loquuntur) quod eius vices in terris gerat. Verùm hoc cauillo nihil proficiunt, nisi prius ostenderint hoc ministerium à Christo esse ordinatum. Apostolus enim totam subministrationem per membra diffusam *Ibid. d.1* esse docet, virtutem ab vno illo cælesti capite fluere. Aut, siquid volunt apertius, quum Scriptura testetur Christum esse caput, & hũc *Ephes. 1.* ei soli honorem vindicet, non debet in alium transferri nisi quem *d. 22, &* Christus ipse vicarium suum fecerit. Atqui non modò id nusquam *4. d. 15,* legitur, sed refelli abunde ex multis locis potest. *& 5. e. 23*

10 Aliquoties viuam Ecclesiæ imaginem nobis Paulus depingit. *Coloss. 1.* De vno capite nulla illic mentio. Quin potiùs ex eius descri- *c. 18, &* ptione colligere licet à Christi institutione id esse alienum. Chri- *2. b. 10* stus ascensu suo visibilem sui præsentiam nobis abstulit: ascendit *Ephes. 4.* tamen vt impleret omnia. nunc igitur ipsum adhuc præsentem ha- *b. 10* bet Ecclesia, & semper habitura est. Rationem qua se exhibet dum vult Paulus ostendere, ad ministeria quibus vtitur nos reuocat. In omnibus nobis (inquit) est Dominus, secundùm mensuram gra- *Ibidem* tiæ quam vnicuique membro contulit. Ideo constituit alios qui- *7, & 11.* dem Apostolos, alios verò Pastores, alios Euangelistas, alios Doctores, &c. Cur non dicit, vnum omnibus præfecisse qui vices suas gereret? Id enim locus maximè postulabat, nec vllo modo debuit omitti, si verum esset. Christus (inquit) nobis adest. Quomodo? Per ministerium hominum, quos gubernandæ Ecclesiæ præfecit. Cur non potiùs, per caput ministeriale, cui vices suas mandauit? Vnitatem nominat: sed in Deo & in Christi fide. Hominibus nihil tribuit nisi commune ministerium, & vnicuique modum particularem. Cur in illa commendatione vnitatis, postquam dixerat vnum corpus, vnum Spiritum, vnam spem vocatio- *Ibid. 4. a.* nis, vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma, non etiam conti- *4* nuò addidit, vnum summum Pontificem, qui Ecclesiam in vnitate contineat? Nihil enim aptius dici poterat, si quidem ita res haberet. Expendatur diligenter locus ille. non dubium quin repræsentare illic penitus voluerit sacrum & spirituale Ecclesiæ regimen, quod posteri hierarchiam dixerunt. Monarchiam inter ministros non modò nullam ponit, sed etiam indicat nullam esse. Non dubium est etiam quin modum coniunctionis exprimere voluerit, quo fideles cum Christo capite cohærent. Illic non modò nullum ministeriale caput commemorat, sed operationem singulis membris particularem attribuit, pro modo gratiæ vnicuique distributæ. Nec est quòd de comparatione cælestis & terrenæ hierarchiæ subtiliter philosophentur. nam nec de illa tutum est vltra modum sapere: & in hac constituenda non alium typum se-

qui oportet quàm Dominus ipse suo verbo delineauit.

11 Iam vt alterum illis largiar, quod nunquam apud sanos homines obtinebunt, sic constitutum in Petro Ecclesiæ primatum, vt perpetua successione semper maneret: vnde tamen euincẽt, sedem Romæ ita collocatam, vt quicunque sit vrbis illius Episcopus, orbi vniuerso præsideat? Quo iure hanc loco dignitatem alligant, quæ sine loci mentione data est? Petrus, inquiunt, Romæ vixit, & mortuus est. Quid Christus ipse? nónne Hierosolymis functus est Episcopatu dum vixit, & moriendo sacerdotii munus impleuit? Princeps pastorum, summus Episcopus, caput Ecclesiæ, non potuit honorem loco acquirere: Petrus longè ipso inferior potuit? Nónne sunt ineptiæ istæ magis quàm pueriles? Christus honorem primatus contulit Petro: Petrus Romæ sedit: Ergo illic collocauit sedem primatus. Nempe hac ratione sedem primatus debuerunt olim Israelitæ constituere in deserto, vbi Moses summus doctor & princeps Prophetarum ministerio suo functus erat, & mortuus.

Deu. 34. a.5

12 Videamus tamen quàm eleganter ratiocinentur. Petrus, inquiunt, principatum habuit inter Apostolos. ergo Ecclesia in qua sedit hoc priuilegii habere debet. Vbi autem primùm sedit? Antiochiæ, inquiunt. Ergo Antiochena Ecclesia primatum sibi iure vendicat. Fatentur fuisse olim primam: sed Petrum, inde migrando, Romam transtulisse quem secum honorem attulerat. Extat enim sub nomine Marcelli Papæ ad Presbyteros Antiochenos epistola, vbi sic loquitur, Petri sedes initiò apud vos fuit, quæ postea, iubente Domino, huc translata est. Sic Antiochena Ecclesia, quæ olim prima erat Romanæ cessit sedi. Verùm quo oraculo habuerat bonus ille vir, Dominum sic iussisse? Nam si iure definienda sit hęc causa, necesse est respondeant, velíntne priuilegium hoc personale esse, an reale, an mixtum. Vnum enim ex his tribus esse oportet. Si dixerint personale, nihil igitur ad locum: sin reale, ergo vbi semel datum est loco, non adimitur propter personæ vel mortem, vel discessum. Superest igitur vt mixtum esse dicant. tunc autem non simplex erit loci consideratio, nisi persona simul respondeat. Eligant quicquid volent, protinus inferam, & facilè euincam, Romam nulla ratione primatum sibi arrogare.

12. quæst. 1. ca. Rogamus

13 Esto tamen: translatus fuerit (vt nugantur) primatus Antiochia Romam. Cur tamen non retinuit Antiochia secundum locum? Nam si ideo primas habet Roma, quòd illic vsque ad extremum vitæ sedit Petrus: cui secundæ potius dabuntur quàm vbi sedem primam habuerat? Quî factum est igitur vt Antiochiam Alexandria præcederet? Quî conuenit discipuli vnius Ecclesiam superiorẽ esse sede Petri? Si cuique Ecclesiæ pro fundatoris sui dignitate honor debetur, quid de reliquis etiam Ecclesiis dicemus? Paulus nominat tres qui videbantur columnæ esse, Iacobum, Petrum & Iohannem. si in honorem Petri Romanæ sedi primus locus tribuitur, nónne proximũ & tertiũ merentur Ephesina & Hierosolymitana,

Galat. 2. b. 9

mitana, vbi ſederunt Iohãnes & Iacobus? Atqui inter Patriarchias vltimum locũ habuit olim Hieroſolyma. Epheſus ne vltimo quidem angulo hærere potuit. Præteritæ ſunt & aliæ Eccleſiæ, tum quaſcunque fundauit Paulus, tum quibus alii Apoſtoli præfuerũt. Sedes Marci, qui vnus tantùm ex diſcipulis fuit, honorem adepta eſt. Aut præpoſterum illum ordinem fateantur fuiſſe: aut nobis concedant, non eſſe hoc perpetuum, vt cuique Eccleſiæ debeatur honoris gradus quem quiſque fundator habuit.

14 Quanquam quod de ſeſſione Petri in Romana Eccleſia referunt, non video quid fidei habere debeat. Certè quod eſt apud Euſebium, præfuiſſe illic 25 annos, nullo negotio refellitur. Conſtat enim ex primo & ſecundo capite ad Galatas, circiter viginti annos à Chriſti morte fuiſſe Hieroſolymis, veniſſe deinde Antiochiam: vbi quandiu fuerit incertum eſt. Gregorius ſeptem, Euſebius autem 25 annos numerat. Atqui à morte Chriſti vſque ad finem imperii Neronis (ſub quo ipſum cæſum fuiſſe memorant) reperientur tantùm triginta ſeptem anni. Paſſus enim eſt Dominus ſub Tiberio, anno imperii eius decimooctauo. Si viginti annos decidas, quibus habitaſſe Petrum Hieroſolymis teſtis eſt Paulus, reſtabunt ſeptemdecim ad ſummum: quos nunc inter duos Epiſcopatus partiri oportet. Si diu Antiochiæ moratus eſt, non potuit Romæ ſedere, niſi per exiguum tempus. Quod ipſum clariùs adhuc demonſtrare licet. Scripſit Paulus Romanis ex itinere, quum Hieroſolymã proficiſceretur, vbi captus fuit & Romam adductus. Veriſimile ergo eſt, epiſtolam hanc quadriennio antè ſcriptam eſſe quàm Romam veniret. Illic nulla adhuc Petri mentio: quæ minimè omittenda erat, ſi Eccleſiam illam rexiſſet. Quinetiam in fine, dum longum piorum catalogum recitat quos ſalutari iubet, vbi ſcilicet omnes ſibi notos colligit, de Petro prorſus adhuc ſilet. Neque hîc longa aut ſubtili demonſtratione opus eſt apud ſanioris iudicii homines. res enim ipſa & totum epiſtolæ argumentum clamat, non debuiſſe Petrum præterire, ſi Romæ fuiſſet.

Galat. 1. d.18
Galat. 2. a.1
Rom. 15. f.15
Rom. 16. a.3

15 Adducitur deinde vinctus Romam. Exceptum fuiſſe à fratribus narrat Lucas. de Petro nihil. Scribit illinc ad multas Eccleſias. Alicubi etiam quorundam nomine ſalutationes adſcribit. nõ vno verbo indicat, Petrum illic tunc fuiſſe. Cui obſecro credibile erit, ſilere potuiſſe, ſi adfuiſſet? Imò ad Philippenſes, vbi dixit neminem ſe habere qui ita fideliter curet opus Domini vt Timotheus, conqueritur omnes quærere quæ ſua ſunt. Et ad eundem Timotheum grauior eſt querimonia, quòd nullus illi adfuerit in prima defenſione, ſed omnes eum dereliquerint. Vbi tunc igitur Petrus? Nam ſi Romæ fuiſſe aiunt, quantam illi ignominiam inurit Paulus, quòd deſertor fuerit Euangelii? Siquidem de fidelibus loquitur: quia ſubiungit, Deus illis non imputet. Quandiu igitur & quo tempore ſedem illam tenuit Petrus? At conſtans eſt ſcriptorum opinio, vſque ad mortem Eccleſiam illam gubernaſſe.

Act. 28. d.16
Phili. 2. c.20
2. Tim. 4. c.16

At inter ipſos ſcriptores non conſtat quis fuerit ſucceſſor: quia alii Linum, alii Clementem faciunt. Et multas abſurdas fabulas narrant de diſputatione inter eum & Simonem magum habita. Nec diſſimulat Auguſtinus, de ſuperſtitionibus diſputans, ex opinione temere concepta morem Romæ inoleuiſſe, ne eo die ieiunarent quo palmam retulerat Petrus de Simone mago. Denique res illius temporis ita ſunt opinionum varietate implicitæ vt non temere adhibēda ſit fides, vbi aliquid ſcriptum legimus. Et tamen propter hunc ſcriptorum conſenſum, non pugno quin illic mortuus fuerit: ſed Epiſcopum fuiſſe, præſertim longo tempore, perſuaderi nequeo. Neque id etiam multum moror: quando teſtatur Paulus Petri Apoſtolatum peculiariter ad Iudæos pertinere, ſuum verò ad nos. Proinde vt ſocietas illa quam inter ſe pacti ſunt, rata apud nos ſit, imò, vt Spiritus ſancti ordinatio firma apud nos habeatur, in Pauli Apoſtolatum magis quàm Petri reſpicere nos cōuenit, ſiquidem ita inter eos prouincias diuiſit Spiritus ſanctus, vt Petrum Iudæis, nobis Paulum deſtinaret. Nunc itaque ſuum primatum alibi quærant Romanenſes quàm in verbo Dei, vbi minimè fundatus inuenitur.

Epiſt. 2. ad Ianuar.

16 Veniamus nunc ad Eccleſiam veterem, vt palàm quoque fiat, eius ſuffragio non minus temere & falſò ſuperbire noſtros aduerſarios, quàm teſtimonio verbi Dei. Quum itaque ſuum illud axioma iactant, non aliter cōtineri Eccleſiæ vnitatem poſſe quàm ſi vnum ſit in terris ſupremum caput, cui membra omnia pareant: ideóque Dominum Petro, & deinde ſucceſſionis iure ſedi Romanæ dediſſe primatum, vt in ea vſque ad finem reſideat: aſſerunt id fuiſſe ab initio ſemper obſeruatum. Quoniam autem multa teſtimonia perperam detorquent, hoc primùm præfari volo, me non negare quin magnum Romanæ Eccleſiæ honorem vbique deferant veteres, reuerentérque de ea loquantur. Quod tribus maximè de cauſis fieri arbitror. Opinio enim illa, quæ neſcio quomodo inualuerat, fundatam & conſtitutam eam fuiſſe Petri miniſterio, ad conciliandam gratiam & authoritatem plurimum valebat. itaque in Occidente ſedes Apoſtolica, honoris cauſa vocabatur. Deinde quum illic eſſet caput imperii, & hac ratione credibile eſſet, præſtantiores tum doctrina, tum prudentia, tum peritia, & multarum rerum vſu, viros illic eſſe quàm alibi vſquam: eius rei meritò habebatur ratio, ne & vrbis nobilitas & alia etiam Dei dona multò excellentiora contemni viderentur. Acceſſit ad hæc & tertium, quòd quum Orientales & Græcæ Eccleſiæ, Africanæ etiam, multis opinionum diſſenſionibus inter ſe tumultuarentur, hæc ſedatior aliis & minùs turbulenta fuerit. Ita factum eſt vt pii & ſancti Epiſcopi, ſedibus ſuis pulſi, illuc ſe veluti in aſylum aut portum quendam ſæpe reciperent. Nam quò minùs acuto & celeri ingenio ſunt Occidentales Aſiaticis & Afris, eo etiam ſunt rerum nouarum minùs cupidi. Hoc ergo Romanæ Eccleſiæ plurimum

mum addidit authoritatis, quòd non ita dubiis illis temporibus tumultuata est vt reliquæ, ac doctrinæ semel traditæ fuit aliis omnibus tenacior. quemadmodum meliùs statim explicabimus. Has inquam tres ob causas non vulgari in honore habita fuit, & multis præclaris veterum testimoniis commendata.

17 Verùm quum primatum inde & summam in alias Ecclesias potestatem ei astruere volunt nostri aduersarii, nimis perperam (vt dixi) faciunt. Quod vt meliùs constet, primùm breuiter ostendam quid de hac, quam tantopere vrgent, vnitate senserint veteres. Hieronymus ad Nepotianum, postquam multa vnitatis exempla recensuit, descendit tandem ad Ecclesiasticam hierarchiam. Singuli, inquit, Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. Hîc loquitur Romanus presbyter, vnitatē in ordine Ecclesiastico commendat. cur non commemorat, vno capite, tanquam vinculo, omnes inter se Ecclesias esse colligatas? Nihil erat quod præsenti causæ magis seruiret: nec dici potest obliuione factum vt prætererierit. nihil enim fecisset libētius si res passa esset. Vidit itaque proculdubio, illam esse veram vnitatis rationē quam Cyprianus pulcherrimè describit his verbis, Episcopatus vnus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur: & Ecclesia vna est, quæ in multitudine latiùs incremento fœcunditatis extenditur. Quo modo multi radii sunt Solis, & lumen vnum: & rami arboris multi, robur autem vnum, radice tenaci fundatum: & quo modo de fonte vno riui plurimi defluunt, & numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa per totum orbem radios suos porrigit, vnum tamen lumē est, quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur: ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluentes largitur riuos: vnum tamen caput est & vna origo, &c. Deinde, adulterari non potest sponsa Christi: vnam domum nouit, vnius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Vides vt Christi vnius Episcopatum vniuersalem faciat, qui totam sub se Ecclesiam capiat: illius partes insolidum ab amnibus teneri dicat qui sub hoc capite Episcopatu funguntur. Vbi primatus sedis Romanæ, si penes Christum solum integer residet Episcopatus, à singulis pars eius in solidum tenetur? Hæc eò pertinent vt obiter intelligat lector, axioma illud quod Romanenses pro confesso & indubio sumunt, de vnitate terreni capitis in hierarchia, veteribus fuisse prorsus ignotum.

De simp. Prælatorum.

De exordio & incrementis Romani Papatus, donec se in hanc altitudinem extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit.

CAP. VII.

VANTVM ad primatus ſedis Romanæ vetuſtatem, nihil ad eam ſtabiliendam habetur antiquius decreto illo Synodi Nicenæ, quo & primus inter Patriarchas tribuitur locus Romano Epiſcopo, & ſuburbanas Eccleſias iubetur curare. Vbi concilium ſic inter ipſum & alios Patriarchas diuidit, vt ſingulis ſuos fines aſſignet: certè non eum conſtituit omnium caput, ſed vnum ex præcipuis facit. Aderant Vitus & Vincentius Iulii nomine, qui Romanam Eccleſiam tunc gubernabat. iis datus eſt quartus locus. Obſecro ſi caput Eccleſiæ agnoſceretur Iulius, an in quartam ſedem reiicerētur eius legati? An præſideret Athanaſius in concilio, vbi maximè elucere debet effigies ordinis hierarchici? In Synodo Epheſina apparet Cœleſtinum, (qui tunc pontifex erat Romanus) obliquo artificio vſum eſſe vt ſedis ſuę dignitati caueret. Nam quum mitteret illuc ſuos, Cyrillo Alexandrino, qui alioqui præfuturus erat, vices ſuas mandauit. Quorſum iſtud mandatum, niſi vt quouis modo nomen ſuum in prima ſede hæreret? Sedent enim eius legati loco inferiore, ſententiam inter alios rogantur, ſuo ordine ſubſcribunt: interim Alexandrinus Patriarcha nomen eius ſuo admiſcet. Quid dicam de concilio Epheſino ſecundo: vbi quum adeſſent Leonis legati, Alexandrinus tamen Patriarcha Dioſcorus velut ſuo iure præſidebat? Excipient non fuiſſe orthodoxum Concilium à quo & ſanctus vir Flauianus damnatus, & Eutyches abſolutus, eiúſque impietas comprobata. At quum Synodus cogeretur, quum ſeſſiones inter ſe Epiſcopi diſtribuerent: illic certè inter alios Romanæ Eccleſiæ legati non aliter quàm in ſancto & legitimo Concilio ſedebant. Non contendunt tamen de primo loco, ſed eum alteri cedunt: nequaquam id facturi ſi ſuum iure eſſe crederent. Nunquam enim puduit Romanos Epiſcopos maximas quaſque contentiones pro ſuis honoribus ſuſcipere, & hanc ſolam ob cauſam multis ſæpe & pernicioſis certaminibus vexare & turbare Eccleſiam. ſed quia videbat Leo nimis improbum fore poſtulatum ſi legatis ſuis primam ſedem ambiret, eo ſuperſedit.

2 Sequutum eſt Chalcedonenſe concilium, in quo primā ſedem Imperatoris conceſſione occuparunt Romanæ Eccleſiæ legati. Sed hoc fuiſſe extraordinarium priuilegium Leo ipſe confitetur. nam quum id petit à Marciano Imperatore, & Pulcheria Auguſta, non contendit ſibi deberi, ſed tantùm prætexit, Orientales, qui Epheſino concilio præfuerant, turbaſſe tunc omnia, & ſua poteſtate malè abuſos. Quum itaque graui moderatione opus eſſet, nec eſſet veriſimile, eos qui tam leues & tumultuarii ſemel fuiſſent, ad hanc rem fore idoneos, rogat vt propter aliorum vitium & ineptitudinem, gubernandi vices ad ſe transferantur. Quod ſingulari priuilegio & extra ordinem petitur, non eſt certè ex communi lege. Vbi hoc tantùm prætexitur, opus eſſe nouo alio præſide, quia ſe malè geſſerant priores: conſtat neque antè fuiſſe

fuiſſe factum, neque perpetuum eſſe debere: ſed præſentis duntaxat periculi intuitu fieri. Primum igitur locum habet in Chalcedonenſi concilio Pontifex Romanus, non quòd ſedi hoc debeatur, ſed quia ſynodus graui & apto moderatore deſtituitur, dum ii quos præeſſe decuerat, per ſuam intemperiem & libidinem ſeſe loco excludunt. Atque id quod dico, ſucceſſor Leonis re ipſa comprobauit. Siquidem quum ad quintam ſynodum Conſtantinopolitanam, quæ longo pòſt tempore eſt habita, legatos ſuos mitteret, non rixatus eſt de prima ſede, ſed Mennam Patriarchiam Conſtantinopolitanum præſidere facilè paſſus eſt. Ita in concilio Carthaginenſi, cui interfuit Auguſtinus, videmus non legatos Rom. ſedis, ſed Aurelium loci Archiepiſcopum præfuiſſe: quum tamen lis eſſet de Rom. Pontificis authoritate. Quinetiam habitum in ipſa Italia fuit cōcilium vniuerſale, cui Romanus Epiſcopus non interfuit. Præerat Ambroſius, qui tunc inſigni authoritate pollebat apud Cæſarem. nulla illic Pontificis Romani fit mentio. Ergo tunc Ambroſii dignitate factum eſt vt illuſtrior eſſet Mediolanenſis ſedes quàm Romana. *Aquileienſe cōcilium.*

3 Quantum ad ipſum titulum primatus, & alios ſuperbiæ titulos, quibus nunc mirabiliter ſe iactat, non eſt difficile iudicare quando & qualiter obrepſerint. Cyprianus ſæpe meminit Cornelii. neque alio nomine ipſum inſignit quàm fratris, aut coepiſcopi, aut collegæ. Ad Stephanum verò quum ſcribit, Cornelii ſucceſſorem, non modò eum ſibi & reliquis æqualem facit, ſed duriùs etiam compellat, nunc arrogantiam, nunc inſcitiam ei obiiciens. Poſt Cyprianum habemus quid de ea re cenſuerit tota Eccleſia Africana. Vetuit enim cōcilium Carthaginenſe nequis Princeps Sacerdotum vocaretur, aut primus Epiſcopus: ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus. Quòd ſi vetuſtiora monumēta quis euoluat, reperiet communi fratris appellatione contentum tunc fuiſſe Rom. Epiſcopum. Certè quandiu durauit Eccleſiæ vera & pura facies, iſta omnia ſuperbiæ nomina, quibus inſoleſcere poſtea cœpit Romana ſedes, prorſus erant inaudita. quid eſſet ſummus Pontifex, & vnicum Eccleſiæ in terris caput, neſciebatur. Quòd ſi tale quid ſumere ſibi auſus fuiſſet Romanus Epiſcopus, erant cordati viri qui mox eius ſtultitiam reprimerēt. Hieronymus, quum Romanus eſſet Presbyter, non malignus fuit in prædicanda Eccleſiæ ſuæ dignitate, quantum res & temporum ſtatus patiebantur: videmus tamen qualiter ipſam quoque in ordinem redigat. Si authoritas quæritur (inquit) orbis maior eſt vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis conſuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum eſt ſupercilium, in leges Eccleſiæ vindicas? Vbicunque fuerit Epiſcopus, ſiue Romæ, ſiue Eugubii, ſiue Conſtantinopoli, ſiue Rhegii, eiuſdem meriti eſt & eiuſdem ſacerdotii. Potentia diuitiarum, & paupertatis humilitas ſuperiorem vel inferiorem Epiſcopum non facit.

Lib. Epiſtola. 2, epi. 2, & lib. 4. epiſto. 6

Cap. 47.

In epiſt. ad Euagrium.

4 De titulo vniuersalis Episcopi, Gregorii demum tempore exorta est contentio: cui occasionem præbuit ambitio Iohannis Constantinopolitani. Ille enim (quod nemo vnquam alius tentauerat) sese volebat facere vniuersalem. In ea contẽtione non causatur Gregorius sibi ius adimi quod in se competeret: sed fortiter reclamat, appellationem esse profanam, imò sacrilegam, imò Antichristi pręnuntiam. Corruit vniuersa Ecclesia à statu suo (inquit) si is qui vniuersalis dicitur cadit. Alibi, Triste valde est patienter ferre, vt omnibus despectis frater & coepiscopus noster solus nominetur Episcopus. Sed in hac eius superbia quid aliud nisi propinqua iam esse Antichristi tempora designatur? Quia illum videlicet imitatur qui spreta Angelorũ societate, ascendere conatus est culmen singularitatis. Alibi Eulolio Alexandrino, & Anastasio Antiocheno, Nullus vnquam decessorum meorum hoc profano vocabulo vti voluit: quia videlicet si vnus Patriarcha vniuersalis dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur. Sed absit hoc à Christiana mente, id sibi velle quempiam arrogare, vnde fratrum suorum honorem ex quantulacunque parte imminuat. In isto scelesto vocabulo consentire, nihil aliud quàm fidem perdere est. Aliud est, inquit, quod conseruandæ vnitati fidei, aliud quod debemus comprimendæ elationi. Ego autem fidenter dico quia quisquis se vniuersalem Sacerdotem vocat, vel vocari desiderat, in elatione sua Antichristum pręcurrit: quia superbiendo se cęteris pręponit. Item, rursum Anastasio Alexandrino, Dixi pacem nobiscum habere non posse, nisi elationem superstitiosi ac superbi vocabuli corrigeret. quam primus apostata inuenit. atque (vt de honoris vestri iniuria taceam) si vnus Episcopus vocatur vniuersalis, vniuersa Ecclesia corruit vbi ille vniuersus cadit. Quòd autem scribit, oblatum fuisse Leoni hunc honorem in synodo Chalcedonensi, nullam habet veri speciem. nec enim tale quippiam in actis illius Synodi legitur. Et Leo ipse, qui multis epistolis decretum illic in honorem Constantinopolitanæ sedis factum impugnat, non præteriisset proculdubio hoc argumentum quod erat omnium maximè plausibile, si verũ fuisset ipsum repudiasse quod sibi dabatur: & homo alioqui honoris plus satis cupidus non libenter omisisset quod ad suam laudem faceret. Falsus est igitur in eo Gregorius quòd titulum illum putauit sedi Romanæ fuisse delatum à Synodo Chalcedonensi. vt taceam ridiculum esse quod à sancta Synodo profectum testatur, & simul scelestum, profanum, nefandum, superbum & sacrilegum nuncupat: imò à Diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatũ. Et tamen subiungit, præcessorem suum recusasse, ne, dum priuatim aliquid daretur vni, sacerdotes honore debito priuarentur vniuersi. Alibi, Nullus vnquam tali vocabulo appellari voluit, nullus sibi hoc temerarium nomen arripuit: ne si in Pontificatus gradu sibi gloriam singularitatis arriperet, hanc fratribus omnibus denegasse videretur.

† Lib. 4. episto 76. Mauritio Aug. Constantiæ August. episto. 78. eiusdẽ lib.

Eiusdem lib. epist. 80 Auiano Dia. epistol. 83. eiusdẽ lib. Mauricio August. epistol. 194. lib. 7

Lib. 6 epist. 188

Lib. 4. episto. 76. ad Mauri. Eulolio, supra & epist. 79. lib. 7. Euseb. Episcop. Thessalonicen.

5 Venio

5 Venio nunc ad iurisdictionem quam sine controuersia se habere in omnes Ecclesias Pontifex Romanus asserit. Scio quantæ fuerint olim de hac disceptationes. nullum enim fuit tempus quo non Romana sedes imperium in alias Ecclesias appetiuerit. Atque hoc loco non erit intempestiuum, quibus modis sensim tunc emerserit ad aliquam potentiam inuestigare. Nondum de hoc infinito imperio loquor, quod non ita pridem sibi arripuit. nam id in suum locum differemus. verùm hîc paucis indicare operæpretium est qualiter olim & quibus rationibus sese extulerit, vt aliquid iuris sibi in alias Ecclesias sumeret. Quum Orientales Ecclesiæ diuisæ essent ac turbatæ Arrianorum factionibus, sub Constantio & Constante Cæsaribus Constantini magni filiis, ac sede sua pulsus esset Athanasius fidei orthodoxæ præcipuus illic defensor: eiusmodi calamitas ipsum Romam venire coegit, vt Romanæ sedis authoritate tum hostium suorum rabiem vtcunque reprimeret, tum pios laborantes confirmaret. Susceptus est ipse honorificè à Iulio tunc Episcopo, ac obtinuit vt causæ suæ defensionẽ Occidentales susciperent. Quum ergo pii externo præsidio magnopere indigerent, in Romana autẽ Ecclesia cernerent sibi optimum esse præsidium, libenter ei deferebant quàm plurimum poterant authoritatis. Verùm id totum nihil aliud erat nisi vt magni æstimaretur eius communio, ab ea autem excommunicari ignominiosum duceretur. Postea mali & improbi multum ipsi quoque addiderunt. nam vt legitima iudicia effugerent, ad hoc asylum se conferebant. Itaque siquis Presbyter à suo Episcopo, siquis Episcopus à Synodo suæ prouinciæ damnatus erat, statim prouocabãt Romã. Et has appellationes Romani Episcopi cupidius quàm par erat recipiebant: quòd videbatur esse species extraordinariæ potestatis, se longè latéque ita negotiis interponere. Sic quũ Eutyches à Flauiano Constantinopolitano damnatus esset, apud Leonem conquestus est factam sibi esse iniuriã. Ille nihil moratus, patrocinium malæ causæ non minùs temere quàm subitò suscepit. in Flauianum grauiter inuectus est, quasi incognita causa hominem innoxium damnasset. atque hac sua ambitione effecit vt Eutychiana impietas spacio temporis se confirmaret. In Africa id sæpius accidisse constat. simul enim ac nebulo quispiam in ordinario iudicio succubuerat, aduolabat Romam, multis calumniis suos grauabat: Romana autem sedes interponere se semper erat parata. Quæ improbitas coegit Africanos Episcopos sancire nequis sub pœna excommunicationis vltra mare prouocaret.

6 Quicquid tamen fuerit, inspiciamus quid iuris aut potestatis habuerit tunc Romana sedes. Continetur autem potestas Ecclesiastica his quatuor capitibus, Ordinatione Episcoporũ, Conciliorum indictione, Audiendis appellationibus, aut iurisdictione, Monitionibus castigatoriis, aut censuris. Ordinari Episcopos à suis Metropolitis iubent omnes veteres Synodi, nusquã aduocari

Romanum Episcopum iubent nisi in sua Patriarchia. Sensim autem mos obtinuit vt Italici Episcopi ad petendam consecrationem omnes Romam venirent: exceptis Metropolitis, qui se in hanc seruitutem redigi passi non sunt: sed quum ordinandus erat aliquis metropolita, mittebat illuc vnum ex suis presbyteris Romanus Episcopus, qui tantùm adesset, non autem præesset. Cuius rei exemplum extat apud Gregorium in consecratione Constantii Mediolanensis, post Laurentii obitum. Quanquam non puto illud fuisse vetustissimum institutum: sed quum honoris & beneuolentiæ causa initiò mitterent vltro & citro legatos, qui testes forent ordinationis, ad communionem testandam: quod voluntarium erat, pro necessario haberi postea cœpit. Vtcunque sit, constat ordinandi potestatem non fuisse olim Romano Episcopo nisi in prouincia suæ Patriarchiæ, hoc est in Ecclesiis suburbicariis, vt canon Synodi Nicenæ loquitur. Ordinationi annexa erat epistolæ synodicæ missio, in qua nihilo superior erat aliis. Solebant Patriarchæ statim post suam consecrationem solenni scripto fidem suam consignare, quo profitebantur se sanctis & orthodoxis conciliis subscribere. Ita, reddita fidei suæ ratione, mutuò se alii aliis approbabant. Si hanc confessionem recepisset ab aliis Romanus Episcopus, non dedisset, eo fuisset agnitus superior: sed quum oportuerit non minùs dare quàm ab aliis exigere, & communi legi esse subiectum, certè societatis signum id fuit, non dominii. Eius rei exemplum habetur in epistola Gregorii ad Anastasium & Cyriacum Constantinopolitanum, & alibi ad omnes simul Patriarchas.

Lib. 2. episto. 68, & 170

Anast. li. 1. epi. 25. Cyriaco, lib. 6. epistol. 169. Ad Patriar. lib. 1. epistol. 24

7 Sequuntur admonitiones vel censuræ, quibus vt olim vsi sunt Romani Episcopi erga alios, sic eas vicissim pertulerunt. Irenæus Victorem grauiter corripuit, quòd temere ob rem nihili pernicioso dissidio turbaret Ecclesiam. Paruit ille, non reclamauit. Ea libertas tunc vsitata fuit sanctis Episcopis, vt fraterno iure vterentur in Romanum Præsulem, admonendo & castigando, siquando peccaret. Ille vicissim, vbi res postulabat, alios admonebat officii, & siquid erat vitii reprehendebat. Nam Cyprianus, quum Stephanum hortatur vt moneat Galliæ Episcopos, non sumit argumentum ex ampliori potestate, sed ex communi iure quod habent inter se sacerdotes. Quæso, si Galliæ tunc præfuisset Stephanus, annon dicturus erat Cyprianus, Coerceas istos, quia tui sunt? sed longè aliter loquitur, Hoc fraterna (inquit) societas, qua inter nos deuincti sumus, requirit, vt mutuò maneamus. Et videmus etiam quanta verborum acerbitate vir alioqui mansueti ingenii in ipsum Stephanum inuehebatur, vbi nimis eum insolescere existimat. Ergo hac etiam in parte nondum apparet vlla iurisdictione præditum fuisse Romanum Episcopum aduersùs eos qui suæ prouinciæ non essent.

Epist. 13. lib. 3

Ad Pompeiũ contra epist. Stephani.

8 Quantum ad synodos conuocandas, hoc erat Metropolitæ

cuiusque

cuiusque officium, vt prouincialem synodum statis temporibus cogeret. Illic nihil iuris habuit Romanus Episcopus. vniuersale autem concilium indicere solus imperator poterat. Siquis enim Episcoporum hoc tentasset, non modò vocationi non paruissent qui extra prouinciam erant, sed tumultus statim exortus esset. Ergo imperator omnibus ex æquo vt adessent denuntiabat. Refert quidem Socrates, Iulium cum Orientalibus Episcopis expostulasse quòd se ad Synodum Antiochenam non vocassent, quum vetitum esset canonibus sine Romani Pontificis conscientia quidpiam decerni. Sed quis non videt hoc de iis decretis intelligendum quæ vniuersam Ecclesiam obstringunt? Porrò nihil mirum si cùm vrbis antiquitati & amplitudini, tum sedis dignitati id datur, ne absente Romano Episcopo vniuersale de religione decretum fiat, si quidem interesse non recuset. Verùm quid hoc ad totius Ecclesiæ dominium? Neque enim vnum ex præcipuis fuisse negamus: sed recipere nolumus quod nunc contendunt Romanenses, habuisse in omnes imperium.

Tripart. hist. li. 4

9 Superest quarta species potestatis, quæ appellationibus constat. Summum imperium penes eum esse constat ad cuius tribunal prouocatur. Multi sæpe Romanum Pontificem appellarunt. ipse quoque causarum cognitionem ad se trahere conatus est: sed semper fuit derisus, quoties suos fines excessit. Nihil dicam de Oriente aut Græcia: sed constat Galliæ Episcopos fortiter restitisse quum sibi imperium in eos sumere videretur. In Africa diu fuit de ea re disceptatum. nam quum in Mileuitano Concilio, vbi aderat Augustinus, excommunicati essent qui prouocarent vltra mare, conatus est Romanus Pontifex efficere vt id decretum corrigeretur. Legatos misit qui id priuilegii sibi à Niceno Concilio datum esse ostenderent. Proferebant Legati acta Niceni Concilii, quæ ex Ecclesiæ suæ armario sumpserant. Restiterunt Africani, negarúntque fidem Romano Episcopo habendam esse in causa propria: proinde se Constantinopolim missuros, & in alias Græciæ vrbes, vbi exemplaria minùs suspecta haberentur. Compertum est nihil illic tale scriptum quale obtenderent Romani. Ita ratum fuit decretum illud quod Romano Pontifici summam cognitionem abrogauerat. Qua in re flagitiosa ipsius Romani Pontificis impudentia apparuit. nam quum fraude Sardicensem Synodum pro Nicena supposuisset, turpiter in manifesta falsitate deprehensus fuit. Sed maior etiamnum ac impudentior fuit eorum nequitia qui fictitiam epistolam ad Concilium addiderunt, qua nescio quis Episcopus Carthaginensis, Aurelii decessoris sui arrogantiam damnans quòd à sedis Apostolicæ obedientia subducere se ausus esset, ac sui suæque Ecclesiæ deditionem faciens, suppliciter veniam precatur. Hæc sunt egregia vetustatis monumenta, quibus fundata est Romanæ sedis maiestas: dum ita pueriliter sub prætextu antiquitatis mentiuntur vt vel cæci palpare queãt. Aurelius

Hæc habentur 1. col. com

(inquit) diabolica audacia & contumacia elatus, Christo & sancto Petro rebellis fuit. proinde anathemate damnandus. Quid Augustinus? Quid verò tot Patres qui Mileuitano Concilio interfuerunt? Sed quid opus est insulsum illud scriptum multis verbis refellere, quod ne ipsi quidem Romanenses, siquid frontis habent reliquum, sine magno pudore inspicere possint? Sic Gratianus, malitiáne an inscitia nescio, vbi decretū illud retulit, Vt communione priuentur qui trans mare prouocauerint, adiungit exceptionem, Nisi fortè Romanam sedem appellarint. Quid facias istis bestiis, quæ adeò sensu communi carent, vt illud vnum à Lege excipiant cuius causa legem esse positam nemo non videt? Siquidem Concilium, quum transmarinas appellationes damnat, hoc tātùm prohibet nequis Romam prouocet. Hic bonus interpres Romam à communi lege excipit.

2. quæst. 4. ca. Placuit.

10 Verùm (vt semel quæstionem hanc finiamus) qualis olim fuerit Romani Episcopi iurisdictio, vna historia palàm faciet. Accusauerat Cæcilianum Carthaginensem Episcopum Donatus à casis nigris. Damnatus fuerat reus indicta causa. Nam quum sciret coniurationem contra se ab Episcopis factam, comparere noluit. Ventum inde est ad Constantinum Imperatorem. Ille quum vellet causam Ecclesiastico iudicio finiri, cognitionem mandauit Melciadi Romano Episcopo, cui addidit collegas nonnullos ex Italia, ex Gallia, ex Hispania Episcopos. Si id erat ex ordinaria Romanæ sedis iurisdictione, audire appellationem in causa Ecclesiastica, cur alios sibi adiungi patitur Imperatoris arbitrio? imò cur ipse iussu magis Imperatoris quàm ex officio suo suscipit iudiciū? Sed audiamus quid postea contigerit. Vincit illic Cæcilianus, Donatus à casis nigris cadit actione calumniosa. prouocat. Constantinus appellationis iudicium demandat Archiepiscopo Arelatensi. sedet ille iudex, vt post Romanum Pontificem quod visum fuerit pronuntiet. Si Romana sedes summam habet potestatem sine prouocatione: cur sibi tam insignem ignominiam irrogari patitur Melciades, vt sibi Archiepiscopus Arelatensis præferatur? Et quis Imperator hoc facit? Constantinus scilicet, quem iactant non modò omne suum studium, sed omnes ferè Imperii opes contulisse ad amplificandam sedis suæ dignitatem. Videmus ergo iam quantum modis omnibus abfuerit tunc Romanus Pontifex ab illa suprema dominatione, quam sibi in omnes Ecclesias datam esse à Christo asserit, & quam seculis omnibus se totius orbis consensu obtinuisse mentitur.

Aug. epistola 162. in breui. collat. cōtra Donat. & alibi.

11 Scio quàm multæ sint epistolæ, quàm multa rescripta & edicta, quibus Pontifices ei nihil non tribuunt & confidenter vendicant. Sed hoc quoque omnes, qui vel minimum habent ingenii & doctrinę, sciunt ita insulsa esse pleraque ex ipsis vt primo gustu facile sit deprehendere ex qua officina prodierint. Quis enim sanus ac sobrius Anacleti esse putet egregiam illam interpretationem,

quæ

quæ sub Anacleti nomine in Gratiano refertur, nempe quòd Cephas sit caput? Plurimis eius farinæ nugis, quas sine iudicio consarcinauit Gratianus, Romanenses hodie contra nos abutuntur ad sedis suæ defensionem: & tales fumos, quibus imperitos olim in tenebris ludebant, adhuc in tanta luce vendere volunt. Sed ego multum operæ ponere in iis refellendis nolo, quæ seipsa propter nimiam insulsitatem palàm refellunt. Fateor extare etiam veras epistolas priscorum Pontificum, quibus sedis suæ amplitudinem magnificis elogiis venditant: quales sunt aliquæ Leonis. Fuit enim vir ille, vt eruditus ac facundus, ita gloriæ & dominationis supra modum cupidus: sed an Ecclesiæ fidem tunc habuerint eius testimonio, dum ita se extollit, id verò est quod quæritur. Apparet autem multos eius ambitione offensos, eius quoque cupiditati restitisse. Alicubi vices suas Thessalonicēsi Episcopo demandat per Græciam & alias regiones vicinas: alibi Arelatensi, aut alteri cuipiam per Gallias. Sic Hormisdam Episcopum Hispalensem vicarium suum per Hispanias constituit: sed vbique excipit, ea lege se dare eiusmodi mandata vt salua & integra maneant antiqua priuilegia Metropolitis. Atqui hoc vnum esse ex illis priuilegiis declarat Leo ipse, vt siqua de re inciderit dubitatio, Metropolitanus primo loco cõsulatur. Hac ergo conditione erant istæ vices, ne aut Episcopus quispiam in ordinaria sua iurisdictione, aut Metropolita in cognoscendis appellationibus, aut prouinciale Concilium in cõstituēdis Ecclesiis impediretur. Hoc autē quid aliud erat quàm omni iurisdictione abstinere: sed se ad sedādas discordias interponere, dūtaxat quantū fert lex & natura Ecclesiasticæ cõmunionis?

Distinct. 22. cap. Sacrosā.

Vide epistol. 85

Epist. 83

Epist. 89.

12 Gregorii tempore iam multum mutata erat prisca illa ratio. Conuulso enim ac lacerato imperio, quum Galliæ & Hispaniæ multis subinde acceptis cladibus afflictæ essent, vastatum Illyricum, vexata esset Italia, Africa verò assiduis calamitatibus ferè perdita: quò in tanta rerum ciuilium conuulsione fidei saltem integritas maneret, aut certè non prorsus interiret, omnes vndique Episcopi se ad Romanum Pontificem magis adiūxerunt. Eò factum est vt sedis non modò dignitas, sed etiam potentia vehementer cresceret. Quanquam non adeò moror quibus rationibus id factum sit. Maiorem certè tunc fuisse constat quàm superioribus seculis. Et tamen multum interest quin fuerit effrænis dominatio, vt imperare vnus aliis pro sua libidine potuerit. Sed hanc reuerentiam habebat sedes Romana vt improbos & contumaces, qui à suis collegiis in officio contineri non poterant, sua authoritate compesceret ac reprimeret. siquidem hoc diligēter subinde testatur Gregorius: se nõ minùs fideliter seruare aliis eorū iura, quā ab illis ipse sua requirat. Nec vlli, inquit, quod sui iuris est, ambitu stimulante derogo: sed fratres meos per omnia honorare cupio. Nulla est vox in eius scriptis, qua superbiùs iactet primatus sui amplitudinē quàm ista, Nescio quis Episcopus nõ subiectus sit

Ad Mediol. clerum epi. 68. lib. 2.

Ad Dominicum Carthag. Episcopū epist. vlt. lib. 2.

Epist. 64 lib. 7.

ſedi Apoſtolicæ, vbi in culpa inuenitur. Continuò tamẽ ſubiungit, Vbi culpa non exigit, omnes ſecundùm rationem humilitatis æquales ſunt. Tribuit ſibi ius corrigendi eos qui peccarunt: ſi omnes faciunt officium, aliis ſe parem facit. Atque ipſe quidem id iuris ſibi tribuit. aſſentiebantur autem qui volebãt: aliis autem quibus non placebat, licebat impune reclamare. quod feciſſe etiam pleroſque notum eſt. Adde quod illic de Primate Byzanceno loquitur: qui quum eſſet à prouinciali Synodo damnatus, repudiauerat totum iudicium. Hanc hominis contumaciam ad imperatorem detulerant eius collegæ. Imperator Gregorium cognitorem eſſe voluerat. Videmus ergo eum nec tentare aliquid, quo violet ordinariam iuriſdictionem, & idipſum quod facit, vt aliis ſit ſubſidio, nonniſi mandato Imperatoris facere.

13 Hæc igitur tunc tota fuit Romani Epiſcopi poteſtas, opponere ſe præfractis & indomitis capitibus, vbi extraordinario aliquo remedio opus erat: ídque vt adiuuaret alios Epiſcopos, non impediret. Itaque nihilo ſibi plus in alios ſumit quàm omnibus in ſe alibi concedit, quum fatetur ſe paratum ab omnibus corrigi, ab omnibus emendari. Sic alibi Aquileienſem Epiſcopum iubet quidem Romam venire, àd cauſam dicendam in controuerſia fidei quæ inter ipſum & alios exorta erat: non tamen ex ſua poteſtate iubet, ſed quia id Imperator mandauerat. Neque ſe ſolum iudicem fore denuntiat: ſed Synodum ſe coacturum promittit, à qua negotium totum iudicetur. Quanquam autem ea adhuc erat moderatio, vt ſuos certos fines haberet poteſtas Romanæ ſedis, quos excedere non liceret, atque ipſe Romanus Epiſcopus non magis præeſſet aliis, quàm ſubeſſet: apparet tamen quantopere Gregorio diſplicuerit eiuſmodi ſtatus: ſubinde enim conqueritur, ſe ſub colore Epiſcopatus ad ſeculum fuiſſe reductum: ſéque magis implicitum eſſe curis terrenis, quàm in vita laica vnquam fuiſſet: premi ſe in illo honore tumultu ſecularium negotiorum. Alibi: Tanta me, inquit, occupationum onera deprimunt, vt ad ſuperna animus nullatenus erigatur. Multis cauſarum fluctibus quatior: & poſt illa quietis otia, tumultuoſæ vitæ tempeſtatibus affligor, ita vt rectè dicam, Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Hinc collige quid dicturus fuerit ſi in hæc tempora incidiſſet. Officium Paſtoris ſi non explebat, faciebat tamen. Ab imperii ciuilis gubernatione abſtinebat: ac ſe vnà cum aliis fatebatur Imperatori ſubiectum. In curam aliarum Eccleſiarum non ſe ingerebat niſi neceſſitate coactus. Et tamen ſibi in labyrintho videtur eſſe, quia ſimpliciter Epiſcopi officio totus vacare nequit.

Li.2. epiſtol. 37
Epiſt. 16
Theotiſtæ, epiſt 5. lib. 2
Anaſt. Antioch. epiſto. 7, & 25. li. 1

14 Litigabat eo tempore de primatu Conſtantinopolitanus Epiſcopus cum Romano, vt iam dictum eſt. Poſtquam enim Imperii ſedes Conſtantinopoli firmata fuit, id poſtulare viſa eſt Imperii maieſtas, vt Eccleſia quoque illa ſecundũ à Romana honoris locum haberet. Et certè initio nihil magis valuerat ad primatum

Romæ deferendum, nisi quòd tunc illic erat imperii caput. Extat apud Gratianum rescriptum sub nomine Lucini Papæ, vbi dicit non aliter distinctas esse vrbes, vbi Metropolitæ & Primates præsidere debeant, quàm ex ratione ciuilis gubernationis, quæ antè fuerat. Alterum etiam simile sub nomine Clementis Papæ, vbi dicit, In iis vrbibus quæ olim primos flamines habuerant, fuisse constitutos Patriarchas. Quod tametsi vanum est, tamen ex vero est sumptum. Constat enim, quò minimum fieret mutationis, pro statu rerũ qui tunc erat, distributas fuisse prouincias, Primatésque & Metropolitas in iis vrbibus collocatos quæ honoribus & potestate reliquas antecedebant. Itaque in Concilio Taurinensi decretum fuit, vt quæ in ciuili gubernatione primæ vrbes essent cuiusque prouinciæ, primę essent Episcoporum sedes. Quòd si honorem ciuilis regiminis ex vna vrbe in alteram transferri contigisset, vt ius Metropoleos vnà illuc transferretur. Innocentius verò Romanus Pontifex, quum antiquam vrbis dignitatem obsolescere videret, ex quo sedes Imperii Constantinopolim translata erat, sedi suæ metuens, contrariam legem sanciuit: in qua negat necesse esse Metropoles Ecclesiasticas mutari prout Imperatoriæ Metropoles mutantur. Verùm meritò Synodi authoritas, vnius hominis sententiæ præferenda est. tum suspectus esse nobis debet Innocentius ipse in propria causa. Vtcunque sit, sua tamen cautione ostendit, ab initio sic fuisse comparatum, vt secundùm externum Imperii ordinem Metropoles disponerentur.

Distinct. 80

Cap. 1.

15 Ex hoc veteri instituto sancitum est in Synodo Constantinopolitana prima, vt ciuitatis illius Episcopus honoris priuilegia haberet post Romanum Pontificem, eò quòd esset noua Roma. Atqui longo pòst tempore, quum simile decretum Calchedone factum esset, Leo acriter reclamauit. Nec modò sibi permisit pro nihilo ducere quod sexcenti Episcopi aut suprà decreuerant: sed grauibus etiam conuitiis eos exagitauit, quòd aliis sedibus derogassent id honoris quod in Constantinopolitanam Ecclesiam conferre ausi essent. Obsecro, quid aliud hominem incitare potuit ad turbandum orbem pro re tantula, nisi mera ambitio? Ait inuiolabile esse oportere quod semel sanciuit Nicena Synodus. Quasi verò periclitetur fides Christiana si vna Ecclesia alteri præferatur, aut quasi in alium finem distinctæ illic essent Patriarchiæ quàm politiæ causa. Scimus autem politiam pro varietate temporum recipere, imò exigere varias mutationes. Futile igitur est quod obtendit Leo, non esse deferendum honorem Constantinopolitanæ sedi, qui Synodi Nicenæ authoritate Alexandrinæ datus foret. Hoc enim dictat communis sensus, fuisse eiusmodi decretum quod pro temporum ratione tolli posset. Quid quòd Orientalium nemo repugnabat, quorum intererat id maximè? Aderat certè Proterius, quem Alexandriæ in locum Dioscori præfecerant: aderant alii Patriarchæ, quorum honor imminuebatur. Illorum erat

Socra. hist. trip. lib. 9. ca. 13

Item in Decr. 22. distinct. cap. Constantinopol.

intercedere, non Leonis, qui suo loco integer manebat. Quum verò tacent illi omnes, imò quum assentiuntur, vnus Romanus resistit:promptum est iudicare quidnam eum moueat:scilicet prouidebat quod non multò pòst accidit, decrescente veteris Romæ gloria, fore vt Constantinopolis, secundo loco non contenta, de primatu cum ea litigaret. Neque tamen clamando tantum profecit quin ratum esset Concilii decretum. Itaque successores eius, quum fractos se viderent, ab illa peruicacia placidè destiterunt. tulerunt enim vt secundus Patriarcha haberetur.

16 Verùm paulò pòst eousque erupit Iohannes, qui Gregorii tempore Constantinopolitanam Ecclesiam regebat, vt se vniuersalem Patriarcham diceret. Hîc Gregorius, ne in optima causa sedis suæ defensioni deesset, constanter se opposuit. Et erat certè intolerabilis cùm superbia tum insania Iohannis, qui Episcopatus sui fines æquare Imperii finibus volebat. Neque tamen quod alteri negat Gregorius, sibiipsi vendicat: sed vocem illam à quocunque tãdem vsurpetur, vt scelestam, & impiam, & nefandam abominatur. Quinetiam Eulolio Alexandrino Episcopo alicubi succenset, à quo fuerat eiusmodi titulo honoratus. Ecce, inquit, in præfatione Epistolæ, quam ad meipsum, qui prohibui, direxistis, superbæ appellationis verbum, Papam me vniuersalem appellando, imprimere curastis. Quod peto, sanctitas vestra vlterius non faciat: quia vobis subtrahitur, quod alteri plusquã exigit ratio datur. Ego honorem non deputo, in quo fratrum meorum honorem minui video. Meus enim honor est honor vniuersalis Ecclesiæ, fratrúmque meorum solidus vigor. Si autem vniuersalem me Papam sanctitas vestra dicit, negat se hoc esse quod me fatetur vniuersum. Bona quidem erat & honesta Gregorii causa: sed Iohãnes, Mauricii Imperatoris fauore adiutus, dimoueri à proposito non potuit. Cyriacus quoque eius successor nunquam de ea re passus est se exorari.

Lib.7.epist.30.

17 Tandem Phocas, qui cæso Mauritio in eius locum suffectus est (nescio qua de causa Romanis amicior, imò quia illic absque certamine coronatus fuerat) Bonifacio tertio concessit quod minimè postulabat Gregorius, vt Roma caput esset omnium Ecclesiarum. In hunc modum dirempta est controuersia. Neque tamen adeò profuisset hoc Imperatoris beneficium sedi Romanæ, nisi alia deinde accessissent. Nam Græcia, & tota Asia paulò pòst ab eius communione abscissæ sunt. Gallia sic ipsum reuerebatur, vt non parêret nisi quoad libebat. Tunc verò primùm in seruitutem redacta est vbi Pipinus regnum occupauit. Nam quum Zacharias Pontifex Romanus, ei adiutor fuisset ad perfidiam ac latrocinium, vt pulso legitimo Rege, regnum quasi prædæ expositum raperet: hoc mercedis tulit, vt in Ecclesias Gallicanas iurisdictionem haberet Romana sedes. Quemadmodum prædones commune spoliũ solent partiendo diripere, ita boni isti viri inter se compararunt vt Pipino quidem cederet terrenum ac ciuile dominium,

spoliato

poliatio vero Rege: Zacharias autem caput fieret omnium Episcoporum, ac ſpiritualem poteſtatem haberet: quæ quum initiò infirma foret (vt ſolet vſu venire in rebus nouis) Caroli inde authoritate confirmata fuit, ſimili ferè de cauſa. erat enim ipſe quoque Romano Pontifici obnoxius, quòd eius ſtudio ad honorem Imperii peruenerat. Quanquam autem credibile eſt, priùs valde deformatas fuiſſe vbique Eccleſias, conſtat tamen veterem Eccleſiæ formam tunc demum in Gallia & Germania fuiſſe prorſus obliteratam. Extant adhuc in archiuis Curiæ Pariſienſis breues illorum temporum commentarii, qui, vbi de rebus Eccleſiaſticis agitur, mentionem pactionum faciunt tum Pipini tum Caroli cum Romano Pontifice. Inde colligere licet, factam tunc fuiſſe veteris ſtatus mutationem.

18 Ex eo tempore quum res paſſim in deterius quotidie prolaberentur, ſtabilita quoque ſubinde & aucta eſt Romanæ ſedis tyrannis: ídque Epiſcoporum partim inſcitia, partim ignauia. Nam quum vnus omnia ſibi ſumeret, ac ſine modo ſe contra ius & fas extollere magis magíſque pergeret: nec zelo quo debuerāt, incubuerunt Epiſcopi ad arcendam eius libidinem: atque vt animus non defuiſſet, deſtituebantur tamen vera doctrina & peritia: vt ad tantam rem tentandam eſſent minimè idonei. Itaque videmus qualis fuerit & quàm prodigioſa Romæ omnium ſacrorum profanatio, & totius Eccleſiaſtici ordinis diſſipatio Bernardi ætate. Conqueritur ex toto orbe Romam confluere ambitioſos, auaros, ſimoniacos, ſacrilegos, concubinarios, inceſtuoſos, & quæque iſtiuſmodi monſtra, vt Apoſtolica authoritate vel obtinerent honores Eccleſiaſticos, vel retinerent: fraudem, & circunuentionem, & violentiam inualuiſſe. Eum iudicandi modum qui tunc vſitatus erat, execrabilem eſſe dicit: nec modò Eccleſiæ, ſed foro indecorum. Clamat plenam eſſe ambitioſis Eccleſiam: nec eſſe qui magis exhorreat flagitia perpetrare quàm latrones in ſpelunca quū ſpolia viatorum diſtribuunt. Pauci (inquit) ad os legiſlatoris: ad manus omnes reſpiciunt. Non immeritò tamen. Omne Papale negotium illæ agunt. Quale eſt quòd de ſpoliis Eccleſiarum emuntur, qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis diuitum ſeminatur: argentum micat in luto: accurritur vndique: tollit illud non pauperior, ſed fortior: qui fortè citius præcurrit. A te tamen mos iſte, vel potiùs mors iſta, non venit. vtinam in te deſinat. Inter hæc tu paſtor procedis, multo & pretioſo circundatus ornatu. Si auderem dicere, dæmonum magis quàm ouium paſcua hæc. Scilicet ſic factitabat Petrus: ſic Paulus ludebat. Curia tua recipere bonos magis quàm facere conſueuit. Mali enim illic non proficiunt, ſed boni deficiunt. Iam quos appellationum abuſus refert, nemo pius ſine magno horrore legat. Tandem ſic de effræni illa Romanæ ſedis cupiditate in iuriſdictione vſurpanda concludit, Murmur loquor & querimoniam communem Eccleſiarum. *Lib.3*

Li. 1. De cōſid. ad Eugen.

Circa finē lib.4

Truncari se clamitant ac demẽbrari. Vel nullæ vel paucæ admodũ sunt quæ plagam istam aut non doleant, aut non timeant. Quæris quã? subtrahũtur Abbates Episcopis, Episcopi Archiepiscopis, &c. Mirum si excusari hoc queat. Sic factitando, probatis vos habere plenitudinem potestatis: sed iustitiæ non ita. Facitis hoc quia potestis, sed vtrum etiam debeatis quæstio est. Ad honorem quibusque suum gradúmque conseruandum positi estis, non inuidendũ. Hæc pauca ex multis referre libuit, vt partim videant lectores quàm grauiter tunc Ecclesia cõcidisset, partim etiam vt agnoscant quanto in mœrore ac gemitu pios omnes tenuerit isthæc calamitas.

19 Iam verò vt Romano Pontifici hodie concedamus eminentiam illam & iurisdictionis amplitudinem quam mediis temporibus, vt Leonis & Gregorii, habuit hæc sedes: quid hoc ad præsentẽ Papatum? nondum loquor de terreno dominio, nec de ciuili potestate, de quibus postea suo loco videbimus: sed ipsum spirituale regimen quod iactant, quid simile cũ illorum temporũ conditione habet? Papam enim nõ aliter definiunt quàm summum in terris Ecclesiæ caput, & vniuersalem totius orbis Episcopum. Ipsi verò Pontifices, quum de sua authoritate loquuntur, magno supercilio pronuntiant penes se esse imperandi potestatẽ, alios manere obediendi necessitatem: sic sanctiones omnes suas habendas esse quasi diuina Petri voce firmatas: prouinciales synodos, quia Papæ non habeãt præsentiam, vigore carere: se posse de qualibet Ecclesia clericos ordinare: & qui alibi fuerint ordinati, eos posse ad sedem suã vocare. Innumera eius generis habentur in farragine Gratiani, quę non recenseo ne nimis molestus sim lectoribus. Summa tamen huc redit, penes vnum Pontificem Romanum esse supremam Ecclesiasticarum omnium causarum cognitionem, siue in diiudicandis definiendísque doctrinis, siue in ferendis legibus, siue in constituenda disciplina, siue in exercendis iudiciis. Priuilegia quoque quæ sibi sumunt in reseruationibus (vt vocant) & longum esset recensere & superuacuum. Quod autem omnium maximè intolerabile est, nullum in terris iudicium relinquunt coercendæ ac refrænandæ suæ libidinis, si tam immensa potestate abutantur. Nemini (inquiũt) iudicium sedis huius liceat retractare, propter Romanæ Ecclesiæ primatum. Item, neque ab Augusto, neque à Regibus, neque ab omni clero, neque à populo iudex iudicabitur. Id quidem plus satis imperiosè, quòd vnus homo omnium se iudicem constituit, nullius autem iudicio parêre sustinet. Sed quid si tyrannidem in populum Dei exerceat? si dissipet ac vastet regnum Christi? si totam Ecclesiam conturbet? si munus pastorale in latrocinium conuertat? Imò vt sit sceleratissimus: se ad reddendam rationem astringi negat. Sunt enim istæ Põtificum voces, Aliorum hominum causas voluit Deus per homines terminare, sed sedis huius Præsulem suo sine quæstione seruauit arbitrio. Item, Facta subditorum iudicantur à nobis: nostra autem à solo Deo.

Nicola⁹, cuius extat sentẽtia hæc in Decretis 17. quæst. 3. c. Nemini. Innocentii 9. quæst. 3. c. Nemo. Symma. 9. quæst. 3. c. Aliorũ. Antherius ibidem. c. Facta.

20 Ac

20 Ac quò eiusmodi edicta plus haberent ponderis, falsò supposuerunt veterum Pontificum nomina, quasi res à primordio sic fuissent institutæ: quum certo certius sit nouum esse & nuper fabricatum quicquid Romano Pontifici plus tribuit quàm ei à vetustis Conciliis datum fuisse retulimus. Quinetiam eò impudentiæ venerunt vt rescriptum ediderint sub nomine Anastasii Patriarchæ Cõstantinopolitani, in quo testatur antiquis regulis fuisse sancitum, nequid vel in remotissimis prouinciis ageretur quòd non ad Romanam sedem priùs relatum foret. Prçterquam quòd vanissimum id esse constat, cui hominum credibile erit, tale Romanæ sedis elogium ab aduersario & honoris dignitatísque æmulo profectum esse? Sed oportuit scilicet eò dementiæ ac cæcitatis prouehi istos Antichristos, vt omnibus sanæ mentis hominibus, qui modò oculos aperire volunt, conspicua esset ipsorum nequitia. Decretales autem epistolæ à Gregorio nono congestæ: item, Clementinæ, & Extrauagantes Martini, apertiùs adhuc & plenioribus buccis immanem ferociam, & veluti Barbarorum regum tyrannidem vbique spirant. Atqui hæc sunt oracula ex quibus volunt Romanenses Papatum suum æstimari. Hinc orta sunt præclara illa axiomata, quæ vim oraculorum passim hodie in Papatu obtinent, Papam errare non posse, Papam esse superiorem Conciliis, Papam esse vniuersalem omnium Ecclesiarum Episcopum, & summum in terris Ecclesiæ caput. Taceo ineptias multò absurdiores, quas stulti Canonistæ in scholis suis deblaterant: quibus tamen Romanenses theologi non modò assentiuntur, sed etiam applaudunt vt idolo suo adulentur.

Ibid. c. Antiquis.

21 Non agam cum illis summo iure. Huic tantæ insolentiæ opponeret quispiam alius Cypriani sententiam, qua vsus est apud Episcopos quorum concilio præsidebat, Nemo nostrûm Episcopum se Episcoporum dicit, aut tyrannico terrore collegas ad obsequendi necessitatem adigit. Obiiceret quod aliquanto pòst Carthagine decretum fuit, Nequis vocaretur princeps Sacerdotum, aut primus Episcopus. Colligeret ex historiis multa testimonia, ex Synodis canones, ex veterum libris multas sententias, quibus Romanus Pontifex in ordinem cogeretur. Sed ego istis supersedeo, ne videar nimis præcisè eos vrgere. Respondeant tamen mihi optimi patroni Romanæ sedis: qua fronte titulum vniuersalis Episcopi defendere audeant: quem vident toties anathemate damnari à Gregorio. Si valere debet Gregorii testimonium, eo declarant Antichristum esse suum Pontificem quòd eum vniuersalem faciunt. Nomen etiam Capitis nihilo magis fuit vsitatum. Sic enim alicubi loquitur, Petrus præcipuum in corpore membrum, Iohannes, Andreas, Iacobus particularium plebium capita. Omnes tamen sub vno capite membra Ecclesiæ sunt. imò sancti ante Legem, sancti sub Lege, sancti in gratia, omnes perficientes corpus Domini, in membris sunt constituti: & nemo se vnquam

Epist. 92. lib. 4. ad Iohan. Constantinopol.

vniuersalem dici voluit. Quod autem iubendi potestatem sibi arrogat Pontifex, parum consentaneum est cum eo quod alibi dicit Gregorius. Nam quum Eulolius Alexandrinus Episcopus se ab eo iussum dixisset, respondet in hũc modum, Hoc verbum Iussionis, peto, à meo auditu remouete. scio enim qui sim, & qui sitis: loco mihi fratres estis, moribus patres. Non ergo iussi: sed quæ vtilia visa sunt, indicare curaui. Quòd iurisdictionem suam ita sine fine extendit, in eo grauem & atrocem facit iniuriam non tantùm reliquis Episcopis, sed etiam singulis Ecclesiis: quas eo modo discerpit ac lacerat, vt ex earum ruinis sedem suam ædificet. Quòd autem omnibus se iudiciis eximit, ac tyrannico more sic vult regnare, vt suam vnius libidinem pro lege habeat, id certè magis indignum est, & alienum ab Ecclesiastica ratione quàm vt sustineri vllo modo queat. Prorsus enim abhorret non modò à sensu pietatis, sed etiam humanitatis.

Libro 7. epist. 28

22 Verùm ne singula persequi & excutere cogar, iterum istos appello qui hodie Romanæ sedis patroni & optimi & fidelissimi haberi volunt, ecquid pudeat ipsos præsentem statum Papatus defendere: quem constat centuplo corruptiorem esse quàm Gregorii & Bernardi seculis fuerit: qui tamen tunc sanctis illis viris tantopere displicebat. Conqueritur passim Gregorius, se alienis occupationibus supra modum distrahi: se sub colore episcopatus ad seculum esse reductum: vbi tantis terræ curis inseruiret quantis se nunquam in vita laica deseruisse reminisceretur: se premi tumultu secularium negotiorum, vt ad superna animus nullatenus erigatur: se multis causarum fluctibus quati, & tumultuosæ vitę tempestatibus affligi: vt meritò dicat, Veni in altitudinem maris. Certè inter illas terrenas occupationes poterat tamen plebem pro concionibus docere, priuatim admonere, & corrigere quos oportebat, Ecclesiam ordinare, collegis dare consilium, eósque ad officium hortari: super hæc, restabat aliquid temporis ad scribendum: & tamen calamitatem suam deplorat, quòd sit in profundissimo mari demersus. Si administratio illius temporis mare fuit: quid de præsenti Papatu dicendum erit? Quid enim simile inter se habẽt? Hîc nullæ sunt conciones, nulla disciplinæ cura, nullum Ecclesiarum studium, nulla spiritualis functio: nihil denique nisi mundus. Perinde tamen laudatur hic labyrinthus quasi nihil inueniri queat magis ordinatum ac dispositum. Bernardus verò quas fundit querimonias, quos edit gemitus dum suæ ætatis vitia intuetur? Quid igitur, si hoc nostrum ferreum seculum, & siquid est ferro deterius, inspiceret? Quæ ista est improbitas, non modò pertinaciter tueri velut sacrosanctum ac diuinum, quod vno ore sancti omnes semper improbarunt: sed eorum quoque testimonio abuti ad defensionem Papatus quem constat fuisse illis prorsus incognitum. Quanquam de tempore Bernardi fateor tantam fuisse tunc corruptionem rerum omnium, vt nõ fuerit multùm nostro dissimile.

Epist. 5. lib. 1. ad Theotist. Epi. 7. ad Anastas. item 25, & ali.

Verùm

Verùm omni pudore carent qui ex medio illo seculo, Leonis scilicet & Gregorii & similium, prætextum aliquem petunt: perinde enim faciunt acsi quis ad stabiliendam Cæsarum monarchiam, antiquum Romani Imperii statum laudaret: hoc est libertatis laudes ad ornandam tyrannidem mutuaretur.

23 Postremò, etiamsi hæc darentur omnia, exoritur tamen illis nouum deintegro certamen, quum negamus esse Romæ Ecclesiam, in qua eiusmodi beneficia residere queant: quum negamus esse Episcopum qui hæc dignitatis priuilegia sustineat. Sint igitur vera illa omnia (quæ tamen illis iam extorsimus) Petrum voce Christi constitutum fuisse vniuersæ Ecclesiæ caput: ipsúmque honorem sibi collatum in Romana sede deposuisse: id veteris Ecclesiæ authoritate fuisse sancitum, longo vsu confirmatum: Romano Pontifici summam potestatem fuisse semper vno consensu ab omnibus delatam: ipsum fuisse omnium & causarum, & hominum iudicem, nullius iudicio subiectum fuisse. habeant etiam plura si velint: respondeo tamen vno verbo, nihil istorum valere nisi Romæ sit Ecclesia & Episcopus. Hoc mihi concedant necesse est, nō posse Ecclesiarum matrem esse quæ ipsa, non sit Ecclesia: non posse Episcoporum esse principem, qui ipse non sit Episcopus. Volunt igitur sedem Apostolicam habere Romæ? Dēt mihi verum & legitimum Apostolatum. Volunt habere summum Pontificem? Dent mihi Episcopum. Quid autem? vbi vllam Ecclesiæ faciem nobis ostēdent? Nominant quidem, & subinde in ore habent. Certè Ecclesia suis certis notis cognoscitur: & Episcopatus, nomen officii est. Hîc non de populo loquor: sed de ipso regimine, quod lucere in Ecclesia perpetuò debet. Vbi illic ministerium, quale requirit Christi institutio? Meminerimus quod de Presbyterorum & Episcopi officio antè dictum est. Si ad regulam illam exigemus officium Cardinaliū, fatebimur nihil minus esse quàm Presbyteros. Ipse verò Pontifex quid omnino habeat Episcopale scire velim. Primùm in munere Episcopi caput est, plebem Dei verbo docere: alterum & proximum huic, sacramenta administrare: tertium monere & hortari, corrigere etiam eos qui peccant, ac in sancta disciplina populum continere. Quid istorum facit? imò quid facere se simulat? Dicant igitur qua ratione velint haberi Episcopum, qui nullam officii partem minimo digito vel in speciem saltem attingit.

24 Non ita de Episcopo est vt de Rege. hic enim, etsi non exequatur quod proprium est Regis, honorem nihilominus ac titulum retinet. At in Episcopo diiudicando respicitur Christi mandatum, quod semper in Ecclesia valere debet. Hunc ergo nodum mihi soluant Romanenses. Nego ipsorum Pontificem, esse Episcoporum principem, quum non sit Episcopus. Istud proximum necesse est probent falsum esse, si vincere in illo priore volent. Quid quòd non modò nihil habet Episcopi pro-

prium, sed omnia potiùs contraria? Sed hîc, ô Deus, vnde incipiam? à doctrináne, an à moribus? Quid dicam, aut quid tacebo? vbi desinam? Hoc dico: quum mundus hodie tot peruersis impiísque doctrinis refertus sit: tot superstitionum generibus plenus, tot erroribus excæcatus, in tanta idololatria demersus: nihil vspiam istorum esse quod non illinc vel emanarit, vel saltem fuerit confirmatum. Nec alia est causa cur tanta rabie ferantur Pontifices in renascentem Euangelii doctrinam, ad eam opprimendam neruos omnes suos intendant, Reges omnes ac principes ad sæuitiam accendant, nisi quòd collabi ac corruere totum suum regnum vident vbi primum Christi Euangelium obtinuerit. Crudelis fuit Leo: sanguinarius Clemens: truculentus est Paulus. Sed non tam natura eos ad impugnandam veritatem impulit, quàm quòd vna hæc illis ratio erat tuendæ suæ potentiæ. Salui igitur quum esse non possint nisi profligato Christo, non aliter laborant in hac causa quàm si pro aris ac focis, suísque ipsorum capitibus pugnarent. Quid ergo? num illic nobis erit sedes Apostolica, vbi nihil cernimus nisi horrendam apostasiam? Erit Christi vicarius, qui furiosis conatibus Euangelium persequendo, Antichristum se esse palàm profitetur? Erit Petri successor, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, ferro & igni grassatur? Erit caput Ecclesiæ, qui Ecclesiam à Christo solo vero capite rescissam ac truncatam, in seipsa discerpit ac lacerat? Fuerit sanè olim Roma omnium Ecclesiarum mater: verùm ex quo Antichristi sedes fieri cœpit, desiit esse id quod erat.

25 Videmur nonnullis nimis maledici ac petulantes, quum Romanum Pontificem vocamus Antichristum. Sed qui hoc sentiunt, non intelligunt se Paulum immodestiæ insimulare, post quem nos loquimur: imò ex cuius ore sic loquimur. Ac nequis obiiciat, nos Pauli verba, quæ aliò pertineant, perperam torquere in Romanum Pontificem, breuiter ostendam non aliter quàm de Papatu posse intelligi. Antichristum in templo Dei sessurum Paulus scribit. Alibi quoque Spiritus describens eius imaginem in Antiochi persona, ostendit regnum eius in magniloquentia & Dei blasphemiis situm fore. Hinc colligimus tyrannidem esse in animas magis quàm in corpora: quæ aduersùs spirituale Christi regnum erigatur. Deinde talem esse quæ nec Christi nec Ecclesiæ nomen aboleat: sed potiùs Christi prętextu abutatur, & sub Ecclesiæ titulo velut larua delitescat. Tametsi autem omnes quæ ab initio extiterunt hæreses ac sectæ ad regnum Antichristi pertineant: quum tamen prædicit Paulus venturā defectionē, hac descriptione significat, sedem illam abominationis tūc erigendā vbi vniuersalis quædā defectio Ecclesiā occuparit: vtcūque multa Ecclesiæ membra in vera fidei vnitate sparsim perseuerēt. Quum verò addit suo tempore cœpisse moliri in mysterio opus iniquitatis, quod postea palàm facturus esset: ex eo intelligimus, calamitatem hanc, neque

2.Thes.2 b.4
Dan.7. g.15

que

que per vnum hominem fuisse inferendam, neque in vno homine finiendam. Porrò quum hac nota designet Antichristum, quòd suum Deo honorem prærepturus sit vt sibi sumat: hoc præcipuum indicium est quod sequi debemus in quærendo Antichristo: præsertim vbi eiusmodi superbia ad publicam vsque Ecclesiæ dissipationem procedit. Quum ergo constet, Pontificem Romanum impudenter ad se transtulisse quod Dei vnius & Christi maximè proprium erat, dubitandum non est quin impii & abominandi regni dux sit & antesignanus.

26 Eant nunc Romanenses, & antiquitatem nobis opponant. Quasi in tanta rerum omnium conuersione sedis honor stare possit vbi nulla est sedes. Narrat Eusebius, Deum, vt vindictæ suæ locus fieret, Ecclesiam quæ Hierosolymis erat, Pellam transtulisse. *Eus. li. 3. cap. 5* Quod semel factum fuisse audimus, fieri sæpius potuit. Proinde sic loco alligare honorem primatus, vt qui re vera infestissimus est hostis Christi, summus Euangelii aduersarius, maximus Ecclesiæ vastator ac dissipator, crudelissimus sanctorum omniũ mactator & carnifex, vicarius nihilominus Christi, Petri successor, primus Ecclesiæ antistes habeatur, tantummodo quia sedem occupat quæ olim prima omnium fuit: id verò nimis ridiculum est ac ineptum. Taceo quantum sit discriminis inter Papæ cancellariam, & bene compositum Ecclesiæ ordinem. Quanquam hæc vna res omnem de hac quæstione dubitationem potest optimè tollere. Nemo enim sanæ mentis Episcopatum in plumbo & bullis includet: multo minùs in illo captionum omnium ac circunscriptionum magisterio, quibus rebus censetur spirituale Papæ regimen. Eleganter igitur à quodam dictum est, illam quæ iactatur, Romanam Ecclesiam pridem conuersam fuisse in curiam, quæ sola nunc Romæ visitur. Neque hîc accuso hominum vitia: sed Papatum ipsum ex diametro cum Ecclesiastica ratione pugnare demonstro.

27 Ad homines autem si veniamus, satis scitur quales reperturi simus Christi vicarios: Iulius scilicet, & Leo, & Clemens, & Paulus Christianæ fidei columnæ erunt, primique religionis interpretes, qui nihil aliud de Christo tenuerunt nisi quod didicerant in schola Luciani. Sed quid tres aut quatuor Pontifices enumero? Quasi verò dubium sit qualem religionis speciem professi sint iampridem Pontifices cum toto Cardinalium collegio, & hodie profiteantur. Primum enim arcanæ illius Theologiæ quæ inter eos regnat, caput est nullum esse Deum. Alterum, Quæcunque de Christo scripta sunt ac docentur, mendacia esse & imposturas. Tertium, Doctrinam de futura vita & vltima resurrectione, meras esse fabulas. Non omnes ita sentiunt, & pauci ita loquuntur. fateor. iampridem tamen hæc ordinaria esse cœpit Pontificum religio. hoc quum sit notissimum omnibus qui Romam nouerunt, non cessant tamen Romanenses theologi iactare, Christi priuilegio cautum esse ne Papa errare possit, quia

Lucæ 22. d.32 Petro dictum sit, Oraui pro te ne deficiat fides tua. Quid, obsecro, tam impudenter ludendo proficiunt, nisi vt totus mundus intelligat, eos ita ad extremum improbitatis venisse, vt neque Deum timeant, neque homines reuereantur?

28 Sed fingamus latere eorum quos dixi Pontificum impietatem, quòd eam neque concionibus neque scriptis publicarint: sed in mensa duntaxat, & cubiculo, aut saltem inter parietes prodiderint. Atqui si priuilegium quod obtendunt, ratum esse velint, expungant è numero Pontificum oportet Iohannem vicesimumsecundum, qui palàm asseruit, animas esse mortales, vnáque cum corporibus interire vsque ad diem resurrectionis. *Test. Ioh. Gerson qui tunc viuebat.* Atque vt videas totam sedem cum præcipuis suis fulturis tunc prorsus concidisse: nemo Cardinalium huic se tantæ insaniæ opposuit, sed schola Parisiensis Regem Galliæ impulit vt ad palinódiam hominem cogeret. Rex eius communionem suis interdixit, nisi mox resipisceret: idque de more publicauit per præconem. Hac necessitate adactus ille, errorem abiurauit. Hoc exemplum facit ne me oporteat cum aduersariis ampliùs de eo disputare quod dicũt, sedem Romanam eiúsque Pontifices labi in fide non posse, quia Petro dictum sit, Oraui pro te ne deficiat fides tua. *Lucæ 22. d.32* Certè ille tam fœdo lapsus genere à recta fide excidit, vt sit insigne posteris documentum, non omnes esse Petros qui Petro in Episcopatum succedunt. Quanquam istud quoque magis per se puerile est quàm vt responsione egeat. nam si volunt ad Petri successores trahere quicquid Petro dictum est, sequetur omnes illos esse satanas, quum istud quoque Petro dixerit Dominus, Vade retro Satan: quia offendiculum es mihi. *Mat. 16. d.23* Tam enim facile nobis erit retorquere hoc posterius, quàm illis alterum obiicere.

29 Verùm certare ineptiendo non libet: redeo igitur vnde digressus eram. Sic alligare loco & Christum & Spiritum sanctum, & Ecclesiam, vt quicunque illic præsideat, etiamsi sit diabolus, Christi tamen vicarius & caput Ecclesiæ censeatur, quia fuerit olim Petri sedes: non modò impium & Christo contumeliosum, sed nimis absurdum, & à sensu communi alienum esse dico. Iam pridem Romani Pontifices aut omni prorsus carent religione, aut maximi sunt religionis hostes. Nihilo igitur magis fiunt, ob sedem quam occupant, Christi vicarii, quàm idolum, vbi in templo Dei collocatur, pro Deo habendum est. *1. Thes. 2. a.4* Iam si de moribus fiat censura: ipsi pro se pontifices respondeant quid omnino sit in quo Episcopi agnosci queant. Primùm, quòd Romæ sic viuitur, ipsis non modò conniuentibus, ac tacentibus, sed tacito etiam quasi nutu approbantibus, id prorsus indignum est Episcopis: quorum officium est plebis licentiam disciplinæ seueritate coercere. Sed ego tam rigidus in eos non ero vt alienis delictis ipsos grauem. Quòd autem ipsi cum sua familia, cum toto ferè Cardinalium collegio, cum toto cleri sui grege, ad omnem nequitiam, obscœnitatem, spur-

ſpurcitiam,ad omne ſcelerum & flagitiorum genus adeò ſunt proſtituti, vt monſtra referant magis quàm homines : in eo ſanè produnt ſe nihil minus eſſe quàm Epiſcopos.Neque tamen vereri debent ne ſuam turpitudinem vlterius detegam. Nam & in tam putido cœno verſari piget:& parcendum eſt pudicis auribus:& mihi videor ſatis ac ſuper demonſtraſſe quod volebam : etiamſi caput Eccleſiarum olim fuiſſet Roma,non tamen hodie eſſe dignam quæ in minimis pedum digitis cenſeatur.

30 Quantum ad Cardinales(quos vocant)attinet, neſcio quid factum ſit vt ita ſubitò in tantam amplitudinem emerſerint. Hic titulus Gregorii ætate in ſolos Epiſcopos competebat. nam quoties meminit Cardinalium, non Romanæ Eccleſiæ, ſed aliis quibuſlibet eos attribuit. vt in ſumma nihil aliud ſit Sacerdos Cardinalis,quàm Epiſcopus.Apud ſuperioris ſeculi ſcriptores nomen hoc non reperio. Video tamen fuiſſe tunc Epiſcopis minores, quos nunc longe antecellunt. Notum eſt illud Auguſtini, Quanquam ſecundùm honorum vocabula, quæ iam Eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio maior ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt. Hîc certè Romanæ Eccleſiæ Presbyterum ab aliis minimè diſcernit : ſed omnes ex æquo poſtponit Epiſcopis. Idque eouſque fuit obſeruatum, vt in Concilio Carthaginenſi, quum duo adeſſent Legati Romanæ ſedis, vnus Epiſcopus,ſecūdus Presbyter : hic in vltimum locum reiectus fuerit. Verùm ne nimis vetera perſequamur, extat Concilium ſub Gregorio habitum Romæ, in quo Presbyteri vltimo loco ſedent, & ſeorſum ſubſcribunt: Diaconi locum nullum in ſubſcriptione habent. Et ſanè nihil officii tunc habebant, niſi vt in doctrinæ & ſacramentorum adminiſtratione Epiſcopo adeſſent ac ſubeſſent. Nunc adeò mutata ſors eſt,vt facti ſint Regum & Cæſarum cognati.Nec dubium eſt quin vnà cum ſuo capite ſenſim creuerint, donec ad hoc dignitatis faſtigium euecti fuerunt.Verùm hoc quoque paucis verbis quaſi obiter attingere placuit, quò meliùs intelligerent lectores ſedem Romanam,qualis hodie eſt, plurimum differre ab illa veteri,cuius prætextu hæc ſe tuetur ac defendit. Verùm qualeſcunque fuerint olim, quando nihil habent veri ac legitimi in Eccleſia muneris, fucum duntaxat & inanem laruam retinent: imò quando omnia habent penitus contraria,neceſſe fuit illis euenire quod tam ſæpe ſcribit Gregorius.Flens, inquit, dico, gemens denuntio : quia quum Sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu ſtare non poterit. Quin potiùs impleri in illis oportuit quod de talibus ait Malachias, Vos receſſiſtis de via, & offendere feciſtis in Lege plurimos.Itaque irritum feciſtis pactum Leui, dicit Dominus.Propterea ecce ego dedi vos contemptibiles ac viles omni populo.Iam relinquo piis omnibus cogitandum quale ſupremum ſit Romanæ hierarchiæ faſtigiū : cui ipſum quoque Dei verbum,quod cælo & terræ, hominibus & Angelis venerabile ac ſa-

Epiſt.15. & 77, & 79

Li 2. Epi.6. 25, & mul. aliis Epi.

19.ad Hier.

Li.4.regiſt.

Lib.4.epiſt.52, & 55

Li.5. Epi. 7, & alibi.

Malach. 2.b.8

crosanctam esse oportuerat, subiicere nefaria impudentia Papistæ non dubitant.

De potestate Ecclesiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuerit in Papatu. CAP. VIII.

EQVITVR nunc tertius locus, de Ecclesiæ potestate, quæ partim in Episcopis singulis, partim in Conciliis, & iis vel prouincialibus, vel generalibus spectatur. De spirituali tantùm potestate loquor, quæ propria est Ecclesiæ. Ea autem consistit vel in doctrina, vel in iurisdictione, vel in legibus ferendis. Locus de doctrina duas habet partes: authoritatem dogmatum tradendorum, & eorum explicationem. Antequam incipimus de singulis in specie disserere, pios lectores volumus admonitos, vt quicquid de Ecclesiæ potestate docetur, meminerint ad eum finem referre, in quem, teste Paulo, data est: nempe ad ædificatio-
2. Corin. 10. b. 8, & 13. c. 10 nem, & non in destructionem. qua qui legitimè vtuntur, nihil plus se esse existimant quàm ministros Christi, simúlque ministros populi in Christo. Porrò ædificandæ Ecclesiæ vna hæc ratio est, si ministri ipsi suam Christo authoritatem conseruare student, quæ salua aliter esse non potest quàm si id ei relinquatur quod à Patre accepit: nempe vt sit vnicus Ecclesiæ magister. Non enim de alio
Matth. 17. a. 5 quopiam, sed de ipso solo scriptum est, Ipsum audite. Est igitur Ecclesiastica potestas non malignè quidem ornanda, sed tamen includenda certis finibus: ne pro hominum libidine huc atque illuc trahatur. Ad id plurimum proderit obseruare qualiter à Prophetis & Apostolis describatur. Nam si simpliciter hominibus concedimus quam sumere ipsis visum fuerit potestatem, omnibus in promptu est, quàm sit procliuis in tyrannidem lapsus, quæ procul à Christi Ecclesia abesse debet.

2 Proinde hîc meminisse oportet, quicquid authoritatis ac dignitatis Spiritus in Scriptura, siue sacerdotibus, siue Prophetis, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus defert, id totum non propriè hominibus ipsis, sed ministerio cui præfecti sunt, dari: vel (vt expeditiùs loquamur) verbo, cuius ministerium illis est commissum. Vt enim ordine omnes persequamur, non reperiemus, vlla docendi aut respondendi authoritate fuisse præditos, nisi in nomine & verbo Domini. Vbi enim vocantur ad munus, simul illis iniungitur nequid afferãt ex seipsis: sed loquantur ex ore Domini. Nec eos antè producit ipse in medium vt à populo audiantur,
Exod. 3. a. 4 quàm præceperit quidnam loqui debeant: nequid præter verbum suum loquantur. Moses ipse, Prophetarum omnium princeps, au-
Ibidẽ 14. g. 31 diendus præ aliis fuit: sed antè instruitur suis mandatis, nequid omnino nuntiare queat nisi à Domino. Itaque populus, doctri-
Deu. 17. b. 9 nam eius amplexus, in Deum & in eius seruum Mosen dicitur credidisse Sacerdotum quoque authoritas ne contemptui foret, gra-
uissimis

uissimis pœnis sancita est. Verùm simul ostendit Dominus qua lege audiendi essent quum dicit se percussisse fœdus suum cum Leui, vt Lex veritatis esset in ore eius. Et paulò pòst addit, Labia Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirẽt ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. Ergo si audiri velit Sacerdos, præstet se Dei nuntium: id est, mandata quæ ab authore suo accepit fideliter referat. Atque vbi de iis audiendis agitur, nominatim hoc ponitur, Vt secundùm Legem Dei respondeant. *Mal.2.a.4,& b.6* *Deu.17.b.10*

3 Prophetarum qualis in vniuersum fuerit potestas, eleganter apud Ezechielem describitur: Fili hominis, ait Dominus, speculatorem dedi te domui Israel. audies igitur ex ore meo verbum, & annuntiabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Domini, nónne quicquam ex se comminisci prohibetur? Quid verò est, nuntiare à Domino nisi sic loqui, vt confidenter iactare ausit, non suum esse, sed Domini verbum quod attulerit? Tantundem est apud Ieremiam aliis verbis. Propheta, inquit, apud quem est somnium, narret somnium: & qui habet verbum meum, loquatur verbum meum verum. Certè illis vniuersis legem dicit. Est autem eiusmodi, quòd non patitur quempiam plus docere quàm iussus fuerit. Et postea paleam vocat quicquid à se vno profectum non est. Itaque nemo ex ipsis prophetis os aperuit, nisi Domino verba præeunte. Vnde illa toties apud eos occurrunt, Verbum Domini, Onus Domini, Sic ait Dominus, Os Domini loquutum est. Et meritò: exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse labia: Ieremias se nescire loqui fatebatur, quia puer esset. Quid ab illius polluto, ab huius fatuo ore prodire poterat nisi immundum aut insulsum, si suum ipsi sermonem loquuti essent? Sancta verò & pura illis labia fuerunt quum Spiritus sancti cœperunt esse organa. Vbi hac religione obstricti sunt Prophetæ nequid tradant nisi quod acceperint, tunc insigni potestate ac eximiis titulis ornantur. Nam quum Dominus testatur se præfecisse illos Gentibus ac regnis, vt euellant & extirpent, perdant & destruant, ædificent ac plantent: continuò subiungit causam, Quia verba sua in eorum ore posuerit. *Ezech.3.d.17* *Iere.23.f.28* *Ies.6.b.5* *Ier.1.b.6* *Ibi.b.10*

4 Iam si in Apostolos respicias: multis quidem & insignibus elogiis commendantur, quòd lux sint mundi, & sal terræ: quòd pro Christo audiendi: quòd quæcunque in terra ligauerint aut soluerint ligata erunt aut soluta in cælo. Verùm suo nomine præ se ferunt quantum sibi in suo munere permissum sit: nempe si Apostoli sunt, ne garriant quicquid collibitum fuerit: sed mandata eius à quo missi sunt bona fide perferant. Et satis clara sunt Christi verba, quibus eorum legationem terminaui: : quum mandauit illis vt irent ac docerent omnes gentes quæcunque præceperat. Quin ipse quoque hanc in se legem (necui eam detrectare fas esset) recepit, ibíque imposuit. Doctrina, inquit, mea non est mea: sed eius qui me misit, Patris. Is qui vnicus ac æternus Patris consiliarius semper fuit, quíque Dominus ac Magister omnium est constitutus *Mat.5.b.13* *Lucæ 10.c.16* *Iohã.20.e.23* *Mat.28.c.19* *Iohan.7.c.16*

à Patre: quia tamen docendi ministerio fungitur, ministris omnibus suo exemplo præscribit quam in docendo regulam sequi debeant. Non est igitur Ecclesiæ potestas infinita, sed subiecta verbo Domini, & in eo quasi inclusa.

5 Atqui quum hoc ab initio in Ecclesia valuerit, hodiéque valere debeat nequid doceant serui Dei quod non ab ipso didicerint: pro temporum tamen varietate diuersas habuerunt discendi rationes. Ea verò quę nunc est, plurimum à superioribus differt. Principiò, si verum est quod ait Christus, quòd nemo Patrem viderit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare: oportuit certè ab æterna illa sapientia semper dirigi qui ad Dei notitiam peruenire vellent. Quomodo enim Dei mysteria aut animo comprehendissent, aut eloquuti essent, nisi docēte eo cui soli patent arcana Patris? Deum igitur non aliter cognouerunt olim sancti homines, quàm ipsum in Filio, velut in speculo, intuiti. Hoc quum dico, intelligo Deum non alia se vnquam ratione manifestasse hominibus quàm per Filium, hoc est vnicam suam sapientiam, lucem ac veritatem. Ex hoc fonte hauserunt Adam, Noe, Abraam, Isaac, Iacob & alii, quicquid habuerunt cælestis doctrinæ. Ex eodem Prophetæ omnes hauserunt & ipsi quoque quicquid cælestium oraculorum ediderunt. Enimuero hęc sapientia non vno modo semper se exeruit. Apud Patriarchas arcanis reuelationibus est vsus: sed simul ad eas confirmandas eiusmodi signa adhibuit, vt minimè dubium illis esse posset, Deum esse qui loquebatur. Patriarchæ quod acceperant, ad posteros per manus transmiserunt. ea enim lege apud ipsos deposuerat Deus vt ita propagarent. Filii verò ac nepotes, Deo intus dictante, sciebant è cælo esse, non ex terra, quod audiebant.

Mat. 11. b.7

6 Vbi autem Deo visum est illustriorem Ecclesiæ formam excitare, verbum suum mandari scripto ac consignari voluit, vt inde peterent Sacerdotes quod populo traderent, vtque ad eam regulam omnis quæ traderetur doctrina exigeretur. Itaque post Legis promulgationem quum iubentur Sacerdotes docere ex ore Domini, sensus est, nequid extraneum aut alienum ab eo doctrinæ genere doceant quod Deus in Lege comprehenderet: addere verò ac minuere nefas illis fuit. Sequuti sunt deinde Prophetæ: per quos noua quidem oracula publicauit Deus quæ ad Legem adderentur: non sic tamen noua quin ex Lege manarent, & in ipsam respicerent Quantū enim ad doctrinam, Legis duntaxat interpretes fuerunt: nec aliquid ad eam addiderunt nisi vaticinia de rebus futuris. His exceptis, nihil aliud prodiderunt quàm puram Legis explicationem. Verùm quia Domino placebat illustriorem extare doctrinam & ampliorem, quò meliùs infirmis conscientiis satisfieret: Prophetias quoque scriptis mandari præcepit, & haberi verbi sui partem. His simul accesserunt Historiæ, quæ & ipsæ Prophetarum sunt lucubrationes, sed dictante Spiritu sancto compositæ. Psalmos Prophetiis adnumero: quando his commune est quod illis

Malach. 2.b.7

illis tribuimus. Totum ergo illud corpus ex Lege, Prophetiis, Psalmis, & Historiis compactũ, verbum Domini fuit veteri populo, ad cuius regulam Sacerdotes & Doctores vsque ad Christi aduẽtum, suam doctrinam exigere debuerunt: nec fas illis fuit vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectere: quia totum ipsorum munus his finibus inclusum erat, vt ex ore Dei populo responderent. Quod ex insigni loco Malachiæ colligitur, vbi iubet memores esse Legis, & ad eam attendere vsque ad Euangelii prędicationem. Nam ita eos arcet ab omnibus aduentitiis doctrinis, nec concedit vel tantillum à via deflectere quam Moses fideliter illis mõstrauerat. Atque hæc ratio est cur tam magnificè prædicet Dauid Legis excellẽtiam, tótque eius encomia recenseat: ne scilicet Iudæi quicquam appeterent extraneum, quum tota perfectio illic inclusa esset. *Mala. 4. a.4* *Psal.119.*

7 Verùm vbi demum in carne manifestata est Dei Sapientia, quicquid humana mente de Patre cælesti comprehendi potest, & cogitari debet, pleno ore nobis edisseruit. Nunc itaque, ex quo illuxit sol iustitiæ Christus, perfectum habemus diuinę veritatis fulgorem, qualis in meridie claritas esse solet, quum antè subobscura lux fuerit. Non enim profectò vulgare aliquid prædicare voluit Apostolus, quum scripsit Deum olim multifariam multísque modis Patribus loquutum esse per Prophetas: at extremis his diebus nobis per dilectum Filium loqui cœpisse. significat enim, imò apertè declarat, Deum non posthac, vt antea, per alios subinde atque alios loquuturum: nec prophetias additurum prophetiis, aut reuelationes reuelationibus: sed sic omnes docendi partes in Filio compleuisse, vt hoc vltimum æternúmque ab eo habendum sit testimonium. Qua ratione totum hoc noui Testamenti tempus, ex quo cum Euangelii sui prædicatione nobis apparuit Christus ad diem vsque iudicii, per Horam nouissimam, Nouissima tempora, Nouissimos dies designatur: quò scilicet doctrinæ Christi perfectione contenti, discamus nullam vltrà nouam aut nobis fingere, aut ab aliis confictam admittere. Itaque non temere Filium singulari prærogatiua nobis doctorem Pater ordinauit: ipsum, non hominum quempiam præcipiens audiri. Paucis quidem verbis, eius nobis magisterium commendauit, quum dicit, Ipsum audite: sed quibus inest plus quiddam ponderis ac energiæ quàm vulgò existimetur. perinde enim est acsi ab omnibus hominũ doctrinis abductos, huic vni nos sisteret: ab vno omnem salutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendêre, in vno hærere: denique (quod verba sonant) vnius voci auscultare. Et sanè quid iam ab homine aut expectari aut expeti debeat, vbi Verbum ipsum vitæ familiariter se nobis ac coràm explicauit? Quin omnium hominum ora clausa esse conuenit postquam semel loquutus est ille in quo cælestis Pater omnes scientiæ & sapientiæ thesauros voluit esse absconditos, & sic quidem loquutus est, vt & Dei sapientiã (quę nulla in parte hiulca est) & Messiam (à quo omnium reuelatio spera- *Heb.1. a.1* *Mat.17. a.5* *Co.2.a.3* *Iohan.4. d.25*

batur) decebat: hoc est, vt post se nihil aliis dicendum reliquerit.

8 Esto igitur hoc firmum axioma, Non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quàm quod Lege primùm & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis continetur: nec alium esse rite docendi in Ecclesia modũ nisi ex eius verbi præscripto & norma. Hinc etiam colligimus, non aliud permissum fuisse Apostolis quàm quod olim habuerant Prophetæ: nempe vt veterem Scripturam exponerent, ac ostenderent in Christo completa esse quæ illic traduntur: idipsum tamen non facerent nisi ex Domino, hoc est, præeunte & verba quodammodo dictante Christi Spiritu. Hac enim lege eorum legationem definiuit Christus, quum iussit vt irent ac docerent, non quæ temere ipsi essent fabri-
Matt.28 d.20 cati, sed quæcunque ipsis præceperat. Et nihil apertiùs dici poterat quàm quod alibi dicit, Vos autem nolite vocari Rabbi. vnus
Mat.23. a.8 enim magister vester, Christus. Deinde quo altiùs hoc eorum animis infigeret, bis eodem loco repetit. Et quia quę audierant ac di-
Iohã.14. d.26, & 16.b.13 dicerant ex ore magistri, capere pro sua ruditate non poterant, Spiritus veritatis illis promittitur, à quo dirigantur in veram omnium intelligentiã. Illa enim restrictio attente notanda, vbi partes Spiritui sancto assignat, suggerere quæcunque antè ore docuit.

1.Petr.4. c.11 9 Proinde nihil aliud vel sibi vel aliis reliquum facit Petrus, optimè à Magistro edoctus quantum sibi liceret, nisi vt traditam à Deo doctrinam dispensent. Qui loquitur (inquit) loquatur tanquam sermones Dei. hoc est, non dubitanter, vt trepidare solent sibi malè conscii, sed alta confidentia, quæ seruum Dei certis mandatis instructum decet. Quid hoc aliud est quàm omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunque tandem capite profectæ sint) arcere, vt purus Dei sermo in fidelium Ecclesia doceatur ac discatur? omnium hominum (cuiuscunque sint ordinis) placita vel potius figmenta tollere, vt solius Dei decreta rata maneãt? Hæc sunt
2. Cor. 10.a.4 arma illa spiritualia potẽtia Deo ad demolitionem munitionum: quibus consilia demoliantur fidi Dei milites, & omnem celsitudinem quæ extollitur aduersùs cognitionem Dei: & captiuam ducant omnem cogitationem ad obediendum Christo. En summam potestatem, qua Ecclesiæ pastores, quocunque demum nomine vocentur, præditos esse conuenit, nempe vt verbo Dei confidenter omnia audeant: eius maiestati omnem mundi virtutem, gloriam, sapientiam, altitudinem cedere atque obedire cogant: eius potentia fulti, omnibus à summo vsque ad nouissimum imperent: Christi domum ædificent: Satanæ subuertant: oues pascant, lupos profligent: dociles instituant & exhortentur: rebelles & peruicaces arguant, increpẽt, subigant: ligent ac soluant: fulgurent denique, si opus est, ac fulminent: sed omnia in verbo Dei. Quanquam inter Apostolos & eorũ successores hoc, vt dixi, interest, quòd illi fuerunt certi & authentici Spiritus sancti amanuenses: & ideo eorum scripta pro Dei oraculis habenda sunt: alii autem non aliud habent

habent officii nisi vt doceant quod sacris Scripturis proditum est ac consignatum. Constituimus igitur, non esse iam fidelibus ministris relictum vt nouum aliquod dogma excudant, sed simpliciter inhærendum esse doctrinæ cui Deus omnes sine exceptione subiecit. Hoc quum dico, non tantùm ostendere volo quid singulis hominibus liceat, sed quid etiam vniuersæ ecclesiæ. Quantum ad singulos attinet, Paulus certè Corinthiis ordinatus erat à Domino Apostolus: fidei tamen eorum dominari se negat. Quis iam dominium sibi arrogare audeat quod sibi non competere testatur Paulus? Quòd si hanc docendi licentiam agnouisset, vt quicquid tradiderit Pastor, in eo certã sibi fidem haberi iure postulet: nunquam hanc disciplinam tradidisset iisdem Corinthiis, vt loquentibus Prophetis duobus vel tribus, cæteri diiudicarent: quòd si alicui sedenti reuelatum esset, primus taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius authoritatem verbi Dei censuræ non subiiceret. At de vniuersa Ecclesia, dicet quispiam, alia ratio est. Respondeo, Paulum huic quoque dubitationi alibi occurrere, quum dicit fidem esse ex auditu, auditum autem ex verbo Dei. Scilicet si à solo Dei verbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam totius mundi verbo locus relinquitur? Neque hîc hæsitare poterit quicũque bene nouerit quid sit fides. ea enim firmitudine subnixam esse oportet, qua aduersùs Satanam & omnes inferorum machinas, totúmque mundum inuicta & intrepida consistat. Hanc firmitudinem nonnisi in vno Dei verbo reperiemus. Deinde vniuersalis est ratio, quam hîc respicere conuenit: Deum idcirco adimere hominibus proferendi noui dogmatis facultatem, vt solus ipse nobis sit in spirituali doctrina magister: vt solus est verax qui nec mentiri nec fallere potest. Hæc ratio non minùs ad totam Ecclesiam, quàm ad vnumquenque fidelium pertinet.

2.Cor.1 d.24

1.Cor.14 f.29

Rom.10. c.19

10 Isthæc verò quam diximus Ecclesiæ potestas, si cum ea conferatur qua se aliquot iam seculis in populo Dei venditarunt Spirituales tyranni, qui Episcopos se & religionis Præsules falsò vocarunt, nihilo melior erit cõsensus quàm Christo cum Belial. Neque hîc mihi propositum est exponere qualiter & quàm indignis modis suam tyrannidem exercuerint: tantùm referã doctrinam, quam Scriptis primùm, deinde ferro & igni hodie tuentur. Quoniam pro confesso sumunt, vniuersale Concilium esse veram Ecclesiæ imaginem, hoc principio sumpto, simul absque dubio statuunt, regi immediatè à Spiritu sancto eiusmodi Concilia, ideóque errare non posse. Quum verò ipsi Concilia regant, imò constituant, re vera sibi vendicant quicquid contendunt deberi Conciliis. Fidem igitur nostram suo arbitrio stare volunt, & cadere, vt quicquid ipsi vtranque in partem constituerint, firmum animis nostris statúmque sit: vt siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, id quoque pro damnato esse oporteat. Interim sua libidine contemptóque Dei verbo

cudunt dogmata, quibus postea fidem hac ratione haberi postulant. Nec enim Christianum esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tam affirmatiua quàm negatiua certò consentiat: si non explicita fide, tamen implicita quia penes Ecclesiam sit, condere nouos fidei articulos.

11 Primùm audiamus quibus argumentis hanc Ecclesiæ datam authoritatem confirment: deinde videbimus quantum eos iuuet quod de Ecclesia allegant. Præclaras, inquiunt, promissiones habet Ecclesia, quòd nunquam à sponso suo Christo sit deserenda quin eius Spiritu ducatur in omnem veritatem. At verò ex promissionibus quas allegare solent, multæ non minùs fidelibus singulis, quàm toti Ecclesię datę sunt. Nā tametsi duodecim Apostolis loquebatur Dominus, quum dicebat, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item, Ego rogabo Patrem, & alium Paracletū dabit vobis, Spiritum scilicet veritatis, nō tantùm numero duodenario id promittebat, sed illis quoque singulis: imò aliis similiter discipulis vel quos iam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Quum autem eiusmodi promissiones, eximiæ consolationis plenas sic interpretantur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed vniuersæ simul Ecclesiæ: quid aliud quàm Christianis omnibus fiduciam tollunt quæ inde ad ipsos animandos redire debuerat? Neque hîc nego quin tota fidelium societas multiplici donorum varietate instructa, longè ampliori & vberiori cælestis sapientiæ thesauro prædita sit, quàm seorsum singuli: neque hoc ita fidelibus communiter dictum esse volo quasi Spiritu intelligentiæ & doctrinæ ex æquo omnes polleant: sed quia concedendum non est aduersariis Christi, vt ad defensionem malæ causæ Scripturam in alienum sensum detorqueant. Verùm hoc omisso, simpliciter fateor id quod res habet, Dominum perpetuò suis adesse, & eos Spiritu suo regere. Hunc Spiritum non esse erroris, ignorantiæ, mendacii aut tenebrarum: sed certæ reuelationis, sapientiæ, veritatis, ac lucis, à quo non fallaciter discant quæ sibi donata sint: hoc est, quæ sit spes vocationis suæ, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis Dei in sanctis. Verùm quum primitias, & quendam duntaxat gustum eius Spiritus percipiant in hac carne fideles, etiam qui excellentioribus gratiis præ aliis donati sunt: nihil illis potius restat quàm imbecillitatis suæ conscios, sese intra verbi Dei fines solicitè continere: ne si proprio sensu longiùs euagentur, à recta via protinus aberrent, quatenus scilicet Spiritu illo adhuc vacui sunt, quo solo docente, verum à falso discernitur. Omnes enim cum Paulo fatentur, se nondum ad metam pertigisse. Itaque ad quotidianum profectum magis contendunt quàm perfectione gloriantur.

Mat. 28. d.20 — *Iohā. 14. b.16* — *1. Cor. 2. c.12* — *Ephes. 1. d.18* — *Philip. 3. c.13*

12 Sed excipient quicquid partim sanctorum vnicuique tribuitur, id penitus & ad plenum competere in ipsam Ecclesiam. Hoc tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego.

Sic

Sic quidem singulis membris distribuit Deus dona Spiritus sui ad mensuram, vt corpori vniuerso nihil desit necessarium, vbi dona ipsa in commune conferuntur. Verùm tales sunt semper Ecclesiæ diuitię, vt multum desit ad summam illam perfectionem quam aduersarii nostri iactant. Nec ideo vlla in parte destituitur Ecclesia quin semper habeat quantum satis sit: nouit enim Dominus quid eius necessitas requirat. Verùm vt eam sub humilitate & pia modestia contineat, non plus ei largitur quàm nouit expedire. Scio quid hîc quoque obiectare soleant, Ecclesiam scilicet mundatam esse lauacro aquæ in verbo vitæ: vt esset sine ruga & macula: & ideo alicubi vocari columnā & firmamentum veritatis. Verùm priore loco magis docetur quid quotidie operetur in ea Christus, quàm quid iam perfecerit. Nam si omnes suos indies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certè adhuc næuis ac rugis quibusdam aspersos esse, eorúmque sanctificationi deesse nonnihil constat. Ecclesiam verò sanctam & immaculatam iam penitus ac omni ex parte censere, cuius membra omnia maculosa & nonnihil impura sint, quàm inane ac fabulosum est? Verum est igitur, sanctificatam esse Ecclesiam à Christo. at eius sanctificationis initium hîc duntaxat visitur: finis verò & solidum complementum extabit quum Sanctus sanctorum Christus sua eam sanctitate verè & in solidum implebit. Verum est etiam deletas esse eius maculas & rugas: sed ita vt quotidie adhuc deleantur, donec suo aduentu Christus quicquid residuum est penitus auferat. Nisi enim hoc recipimus, necesse erit vt cum Pelagianis asseramus, perfectam esse fidelium iustitiam in hac vita: cum Catharis & Donatistis nullam in Ecclesia infirmitatem feramus. Alter locus, vt alibi vidimus, prorsus alium habet sensum quàm intendunt. Vbi enim Timotheum instituit Paulus, & ad verum Episcopi officium formauit, dicit se ideo fecisse, vt sciat qualiter oporteat ipsum versari in Ecclesia. Ac quò maiori religione & studio in eam rem intentus esset, subiungit Ecclesiam ipsam esse columnam ac stabilimentum veritatis. Quid autem aliud sibi volunt hæc verba, quàm in Ecclesia conseruari Dei veritatem, prædicationis scilicet ministerio? Quemadmodum alibi docet, Christum dedisse Apostolos, Pastores, atque doctores, ne ampliùs circunferamur quolibet vento doctrinæ, aut ab hominibus deludamur: sed vera Filii Dei cognitione illuminati, omnes simul occurramus in fidei vnitatem. Quòd ergo non extinguitur in mundo veritas, sed salua perstat, id fit quòd fidam habet custodem Ecclesiam, cuius opera & ministerio sustinetur. Atqui si hæc custodia in ministerio Prophetico & Apostolico sita est, sequitur totam inde pendere, si verbum Domini fideliter conseruetur, suámque puritatem retineat.

Ephes. 5. f.25
1. Tim. 3. d.15
Ephes. 4. b.11

13 Atque vt meliùs intelligant lectores, in quo potissimùm cardine versetur hæc quæstio, quid postulent nostri aduersarii, & in quo ipsis resistamus, paucis exponā. Quòd illi negant errare posse

Ecclesiam, huc spectat, atque ita interpretantur, Quando Spiritu Dei gubernatur, tutò incedere sine verbo posse: quocunque pergat, nõ posse sentire aut loqui nisi verum. proinde siquid extra aut præter Dei verbum statuerit, id habẽdum esse nõ alio loco, quàm certum Dei oraculum. Nos si demus illud primum, errare non posse Ecclesiam in rebus ad salutem necessariis: hic sensus noster est, ideo hoc esse quòd abdicata omni sua sapientia, à Spiritu sancto doceri se per verbum Dei patitur. Hoc igitur est discrimen. Illi Ecclesiæ authoritatem extra verbum Dei collocant: nos autem volumus verbo annexam, nec ab eo separari patimur. Et quid mirum, si sponsa ac discipula Christi suo sponso magistróque subiicitur, vt ab eius ore assiduè ac sedulò pendeat? Hæc enim est domus bene compositę ratio, vt mariti imperio vxor obtemperet: hæc scholæ bene moratæ regula, vt magistri solius doctrina illic audiatur. Quamobrem non ex se sapiat Ecclesia, non ex se cogitet quicquam: sed sapientiæ suæ terminum statuat vbi loquendi finem ille fecerit. In hunc modum & omnibus rationis suæ inuentis diffidet: in quibus autem verbo Dei nititur, nulla diffidentia aut hæsitatione vacillabit, sed magna certitudine firmáque constantia conquiescet. Sic etiam earum quas habet, promissionum amplitudine confisa, habebit vnde fidem suam pręclarè sustineat: vt nihil addubitet, Spiritum sanctum sibi semper adesse, optimum rectæ viæ ducem: sed memoria simul tenebit quem è suo Spiritu vsum percipi Deus velit. Spiritus inquit, quem à Patre mittam, ducet vos in omnem veritatem. Sed quomodo? Quia suggeret, inquit, omnia quę dixi vobis. Nihil ergo plus ex suo Spiritu denuntiat expectandum, quàm vt mentes nostras illuminet, ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. Proinde scitissimè Chrysostomus, Multi, inquit, Spiritum sanctum iactant: sed qui propria loquuntur, falsò illum prætendunt. Vt Christus non à seipso loqui se testabatur, quia ex Lege loquebatur & Prophetis, ita siquid præter Euangelium sub titulo Spiritus obtruditur, ne credamus. Quia sicut Christus Legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelii. Hæc ille. Iam colligere in promptu est quàm perperam faciant nostri aduersarii, qui non alio fine iactant Spiritum sanctum, nisi vt peregrinas & extraneas à verbo Dei doctrinas eius titulo commendent: quum ipse indiuiduo nexu cum verbo Dei cõiunctus esse velit, ídque de eo profiteatur Christus dum Ecclesiæ suæ eum promittit. Sic est sanè. Quam sobrietatem semel Ecclesiæ suæ præscripsit Dominus, eam perpetuò vult obseruari. Vetuit autem nequid verbo suo adderet, nequid ex eo detraheret. Hoc inuiolabile est Dei ac Spiritus sancti decretum, quod abrogare conantur nostri aduersarii quum Ecclesiam sine verbo regi à Spiritu fingunt.

Iohã.16.a.7,& b.13 · *Serm. de san. & adorando Spiritu.* · *Iohã.12.g.50, & 14.b.10* · *Rom.10.a.4*

14 Hîc iterum obmurmurant, oportuisse Ecclesiam nonnulla addere scriptis Apostolorum, vel illos ipsos supplere postea viua voce quod minùs clarè tradidissent, nempe quum illis dixerit Christus,

stus, Multa habeo vobis dicenda, quæ non potestis portare modò. atque hæc esse placita, quæ sine Scriptura, vsu duntaxat & moribus recepta fuerunt. At quænam isthæc est impudentia? Rudes adhuc, fateor, & propè indociles erant discipuli quum istud à Domino audirent: verùm hácne tarditate tum etiam tenebantur, quum doctrinam suam scriptis commendarent, vt postea viua voce supplere necesse habuerint quod in scriptis suis ignorantiæ vitio omiserant? Si verò iam à Spiritu veritatis ducti in omnem veritatem, sua scripta ediderunt, quid obfuit quominus perfectam Euangelicæ doctrinæ cognitionem complexi sint illic, consignatámque reliquerint? Sed age, demus illis quod petunt: designent modò ea quæ reuelari sine scripto debuerunt. id si tentare audeant, agam cum ipsis Augustini verbis, hoc est, Quum Dominus tacuerit, quis nostrûm dicat, Illa vel illa sunt? aut si dicere audeat, vnde probat? Sed quid de re superuacua contendo? Nam vel puero notum est, in scriptis Apostolicis quæ isti mutila quodammodo & dimidia faciunt, fructum extare eius reuelationis quam tunc eis Dominus promittebat. *Iohã. 16. b. 12* *Homi. in Iohã. 96*

15 Quid? inquiunt, ánnon extra controuersiam posuit Christus quicquid docet ac decernit Ecclesia, quum iubet haberi pro ethnico & publicano qui contradicere audeat? Primùm illic non fit doctrinæ mentio, sed tantùm censuris asseritur sua authoritas ad corrigenda vitia, ne se eius iudicio opponant qui admoniti vel obiurgati fuerint. At hoc omisso, valde mirũ est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus vt ferocire inde non dubitent. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernendum Ecclesiæ consensum, quæ nunquam nisi in veritatem verbi Dei consentit? Ecclesia audienda est, inquiunt. Quis negat? quandoquidem nihil pronuntiat nisi ex verbo Domini. Si plus aliquid postulant, sciant nihil sibi in eo suffragari hæc Christi verba. Nec videri debeo nimis contentiosus quòd adeò vehementer in hoc insisto, Non licere Ecclesiæ condere vllam nouam doctrinam, hoc est, plus docere, & pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo reuelauit. Vident enim sani homines quantum sit periculum, si hominibus semel concessum fuerit tantum iuris. Vident etiam quanta fenestra aperiatur impiorum sannis & cauillis, si dicamus id pro oraculo habendum esse inter Christianos quod homines censuerint. Adde, quòd pro temporis sui ratione loquens Christus, synedrio tribuit hoc nomen, vt postea discipuli sui sacros Ecclesiæ conuentus reuereri discant. Ita fieret vt singulis vrbibus & pagis par esset in dogmatibus cudendis libertas. *Matt. 18 c. 17*

16 Exẽpla quibus vtuntur, nihil eos iuuant. Aiunt pædobaptismum non tam ex aperto Scripturæ mandato, quàm ex Ecclesię decreto emanasse. At miserrimum asylum foret si pro defensione pædobaptismi ad nudam Ecclesiæ authoritatẽ suffugere cogeremur: verùm satis alibi patebit, longè secus esse. Similiter, quòd obiiciũt

nusquam haberi in Scripturis quod in Synodo Nicena pronuntiatum fuit, Filium esse consubstantialem Patri: in eo grauem faciunt Patribus iniuriam, quasi temere damnarint Arrium quòd in sua verba iurare noluerit, quum totam eam doctrinam profiteretur quæ Propheticis & Apostolicis scriptis est comprehensa. Non extat, fateor, hoc vocabulum in Scriptura: sed quum illic toties asseratur vnum esse Deum, rursum toties vocetur Christus verus & æternus Deus, vnus cum Patre: quid aliud faciunt Patres Niceni, quum declarant esse vnius essentiæ, nisi quòd natiuum Scripturæ sensum simpliciter enarrant? Atque hac præfatione in eorum cœtu vsum fuisse Constantinum refert Theodoritus, In disputationibus, inquit, rerum diuinarum, habetur præscripta Spiritus sancti doctrina: Euangelici & Apostolici libri, cum Prophetarum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum numinis. Proinde discordia posita, sumamus ex verbis Spiritus quæstionum explicationes. His sanctis monitionibus nemo tunc fuit qui refragaretur. Nemo excepit, Ecclesiam aliquid adiicere posse de suo: Spiritum non omnia reuelasse Apostolis, vel saltem ad posteros non prodidisse, aut tale aliquid. Si verum est quod volunt nostri aduersarii, primùm perperam egit Constantinus, qui Ecclesiæ suam potestatem eripuit: deinde quòd nemo Episcoporum tum surrexit, vt eam contrà vindicaret, hoc silentium perfidia non carebat. sic enim erant proditores iuris Ecclesiastici. Sed quum Theodoritus referat libenter amplexos esse quod dicebat Imperator, constat nouum hoc dogma tunc fuisse omnino incognitum.

Lib.1.ca.5.hist.Ecclesi.

De Conciliis, eorúmque authoritate. CAP. IX.

NVNC vt omnia illis de Ecclesia concedam: pro sua tamen intentione ne sic quidem multū adhuc profecerint. Nam quicquid de Ecclesia dicitur, id mox ad Concilia transferunt, quum eorum opinione Ecclesiam repræsentent. Imò quod tam pertinaciter contendunt de Ecclesiæ potestate, non alio consilio faciunt, nisi vt Romano Pontifici, & eius satellitio totum deferant quod extorserint. Antequam verò hanc quæstionem expedire incipiam, duo hîc mihi breuiter præfari necesse est. Quòd hîc rigidior sum futurus, non ideo esse quòd vetusta Concilia minoris faciam quàm decet. Veneror enim ea ex animo, suóque in honore apud omnes esse cupio. Sed hîc est aliquis modus: vt nihil scilicet Christo derogetur. Porrò hoc est Christi ius, vt Conciliis omnibus præsideat, nec socium habeat hominem in ista dignitate. Tunc autem demum præsidere dico, vbi totum consessum verbo & Spiritu suo moderatur. Deinde quod minùs Conciliis tribuo quàm aduersarii petunt, non ea causa facere quòd à Conciliis metuam, quasi illorum causæ suffragentur, nostrę verò sint contraria. Nam sicuti ad plenam doctrinæ nostræ approbationem, & totius Papismi euersionem abunde verbo Domini instructi sumus, vt nihil

hil præterea requirere, magnopere opus sit: ita si res flagitet, magna ex parte quod satis sit ad vtrunque, vetera Concilia nobis subministrant.

2 Iam de re ipsa loquamur. Si ex Scripturis quæ sit Conciliorum authoritas quæritur, nulla extat illustrior promissio quàm in hac Christi sententia, Vbi duo aut tres congregati in nomine meo fuerint, illic in medio eorum sum. Verùm id nihilominus in particularem quemuis cœtum competit quàm in Cōcilium vniuersale. Neque tamen in eo hæret quæstionis nodus: sed quòd addita est conditio, ita demum fore Christum in medio Concilii, si in suo nomine cōgregetur. Quare vt millies Episcoporum Concilia nominent aduersarii, parum promouebunt: nec antè efficient vt credamus quod contendunt, regi à Spiritu sancto, quàm fidem fecerint, congregari in Christi nomine. Siquidem tam possunt impii improbíque Episcopi aduersùs Christum conspirare, quàm boni & probi in eius nomine coire. Huius rei luculento nobis documento sunt plurima decreta quæ à talibus Conciliis prodiere. Sed hoc postea videbitur. Nunc tantùm vno verbo respondeo, Christum nihil polliceri nisi iis qui in suo nomine cōgregantur. Quid ergo illud sit definiamus, Nego in Christi nomine congregari eos qui abiecto Dei mandato, quo vetat quicquam addi verbo suo aut detrahi, proprio arbitrio quiduis statuunt: qui non contenti Scripturæ oraculis, hoc est vnica perfectæ sapientiæ regula, de suo capite nouum aliquid comminiscuntur. Certè quum non Conciliis quibuslibet se adfuturum promiserit Christus, sed peculiarem notam apposuerit qua vera & legitima ab aliis discerneret: nos hanc discretionem minimè negligere conuenit. Hoc est pactum quod olim cum Leuiticis Sacerdotibus Deus pepigit: vt docerent ex ore suo. Hoc semper à Prophetis requisiuit: hanc quoque legem videmus Apostolis fuisse impositam. Qui hoc pactum violant, eos nec honore sacerdotii, nec vlla authoritate dignatur Deus. Hunc nodum mihi soluant aduersarii, si velint fidem meam hominum placitis citra Dei verbum mancipare.

Mat. 18. c.20

Deu.4.a.2, apoca. 22.d.18

Malach. 2.b.7

3 Nam quòd in Ecclesia remanere veritatem non putant nisi inter Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam cōsistere nisi in Conciliis generalibus emineat: multum abest quin id verum semper fuerit, si vera de suis temporibus testimonia nobis reliquerunt Prophetæ. Erat Iesaiæ tempore Ecclesia Hierosolymis, quam Deus nondum deseruerat. De Pastoribus verò sic loquitur, Speculatores eius cæci omnes, neque quicquam nouerunt. Omnes canes muti, nec valent latrare. Iacentes dormiunt, & amant dormitionem: & Pastores ipsi nihil sciunt nec intelligunt: & in vniuersùm respiciunt ad vias suas. In eundem modum Oseas, Speculator Ephraim cum Deo, laqueus aucupis, odium in domo Dei. Vbi ironicè eos Deo coniungens, euanidum sacerdotii prætextum esse docet. Durabat quoque Ecclesia ad tempus Ieremiæ. Audiamus

Iesa. 56. d.10

Osee 9. b.8

Iere. 6.c. 13 quid de Pastoribus dicat, A Propheta vsque ad Sacerdotē quisque sectatur mendacium. Item, Prophetæ mendaciū prophetant in nomine meo: quū ego non miserim eos, neque præceperim eis. *Item 14. c.14* Ac ne prolixi nimiùm in recitandis eius verbis simus, legantur quæ toto vicesimotertio capite & quadragesimo scripsit. Tunc ex altera parte nihilo mitiùs in eosdem inuehebatur Ezechiel. *Ezech. 22.c.15* Coniuratio (inquit) Prophetarum in medio eius sicut leo rugiens & qui rapit prædam. Sacerdotes eius violauerunt Legem meam, & profanauerunt sancta mea: nec discrimen fecerunt inter sanctum & profanum, & cætera quæ subiungit in eum sensum. Similes querimoniæ passim extant in Prophetis: vt nihil illic frequentius recurrat.

4 Sed enim id fortè inter Iudæos valuerit: nostrum verò seculum à tanto malo immune est. Vtinam quidem esset, verùm aliter fore Spiritus sanctus denuntiauit. clara enim sunt Petri verba, *2. Pet. 2. a.1* Quemadmodum (inquit) fuerunt in populo veteri pseudoprophetæ: sic & inter vos erunt falsi doctores, sectas perditionis insinuantes. Vidén' vt non à plebeiis imminere periculum prædicat, sed ab iis qui doctorum & Pastorum titulo se venditabūt? Præterea quoties à Christo & eius Apostolis est prædictum vt à Pastoribus summa Ecclesiæ pericula impenderent? *Mat. 24. a.11, & b. 24* Imò palàm ostendit Paulus, non alibi sessurum Antichristum quàm in templo Dei. Quo significat, non aliunde venturam horrendam illam calamitatem, de *2. Thess. 2.a.4* qua ibi loquitur, nisi ab iis qui pro Pastoribus in Ecclesia sedebūt. Et alibi, tanti mali exordia iam propè instare demonstrat. Nam dum Ephesinos Episcopos alloquitur, *Act. 20. f.29* Scio (inquit) quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces, non parcentes gregi. Et ex vobisipsis erunt qui loquantur peruersa, vt abducant discipulos post se. Quantum inter Pastores afferre corruptionis potuit longa annorum series, quum tantulo temporis spatio degenerare sic potuerint? Ac ne enumerando multum chartarū impleam: omnium ferè seculorum exemplis monemur, nec veritatem semper in sinu Pastorum ali, nec ecclesię incolumitatem ab eorum statu pendêre. Decebat quidem illos Ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui conseruandæ destinati sunt, præsides esse ac custodes: sed aliud est, præstare quod debeas: aliud, debere quod non præstes.

5 Neque tamen nostra ista verba in eam partem quis accipiat quasi Pastorum authoritatem passim ac temere, nullóque delectu labefactare velim. Tantum inter eos ipsos delectum habendum esse moneo, ne qui dicuntur, esse quoque Pastores continuò existimemus. At Papa cum toto Episcoporum suorum gregę, non alia ratione nisi quia Pastores nūcupantur, excussa verbi Dei obedientia, voluūt omnia, versántque pro libidine: interim persuadere contendunt, sese luce veritatis destitui non posse: Spiritum Dei perpetuò in se residere: Ecclesiam in se subsistere, & secum emori. Quasi verò iam nulla sint Domini iudicia: vt eodem pœnæ genere in mundum hodie animaduertat quo populi veteris ingratitudinem

dinem aliquando vltus est: nempe vt Pastores percutiat cæcitate & stupore. Nec intelligunt stolidissimi homines, eandem se canere cantilenam quam canebant olim illi qui cum verbo Dei belligerabantur. Sic enim sese contra veritatem instruebant hostes Ieremiæ, Venite, & cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quandoquidem non peribit lex à Sacerdote, nec consilium à sapiente, nec verbum à Propheta. *Zach.12. b.4* *Iere.18. c.18*

6 Hinc facile est respondere ad illud alterum de Conciliis generalibus. Quin Iudæi veram Ecclesiam sub Prophetis habuerint, negari non potest. Quòd si generale Concilium tunc ex Sacerdotibus coactum fuisset, qualis apparuisset Ecclesiæ facies? Audimus quid Deus non vni aut alteri eorum, sed ordini vniuerso denuntiet, Obstupescent Sacerdotes, & Prophetæ terrebūtur. Item, Lex peribit à Sacerdote, & consilium à Senioribus. Item, Nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuinatione: & occumbet sol super Prophetas: & obtenebrabitur super eos dies, &c. Age, si coacti in vnum tunc fuissent omnes eiusmodi, quis spiritus in eorum cœtu præfuisset? Eius rei insigne specimen habemus in eo concilio quod conuocauit Achab. Aderant quadringenti Prophetæ. Sed quia non alio animo conuenerant nisi vt Regi impio adularentur: mittitur à Domino Satan, qui sit spiritus mendax in ore omnium. Illic omnium suffragiis damnatur veritas: Micha pro hæretico damnatur, percutitur, conîicitur in carcerem. Sic Ieremiæ factum est: sic aliis Prophetis. *Ierem.4. c.9* *Exec. 7. g 26* *Mich. 3. b.6* *1.Re. 22. a.6, & d. 22*

7 Sed vnum exemplum, quod est præ aliis memorabile, pro omnibus sufficiat. In eo concilio quod collegerunt Pontifices & Pharisæi Hierosolymis aduersùs Christum, quid desideres quod quidem ad externam speciem attinet? Nisi enim tunc fuisset Hierosolymis Ecclesia, nunquam sacrificiis aliísque ceremoniis communicasset Christus. Fit solennis conuocatio: præibat summus Pontifex: totus ordo Sacerdotalis assidebat: damnatur tamen illic Christus, & eius doctrina è medio profligatur. Hoc facinus documento est, inclusam minimè fuisse in illo concilio Ecclesiam. At non est periculum nequid tale nobis eueniat. Quis nobis fidem fecit? Nam in re tanta nimis securos esse, socordiæ culpa non caret. Quin vbi disertis verbis vaticinatur Spiritus per os Pauli, venturam defectionem (quæ venire non potest quin Pastores Deum primi derelinquant) quid sponte hîc in exitium nostrum cæcutimus? Quare nullo modo concedendum est, Ecclesiam in Pastorum cœtu consistere, quos Dominus nusquam recepit bonos perpetuò fore, malos autem interdum fore pronuntiauit. Vbi autem de periculo admonet, ideo facit vt nos cautiores reddat. *Iohā. 11. f 47* *2. Thess. 2.a.3*

8 Quid ergo? inquies, nullâne erit in definiendo Conciliorum authoritas? Imò verò. neque enim hîc omnia Concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) vna litura esse inducenda disputo. At cogis tamen (inquies) omnia in ordi-

nem: vt cuilibet in medio positum sit recipere vel repudiare quod statuerint concilia. Minimè verò. sed enim quoties Concilii alicuius decretum profertur, expendi primùm diligenter velim quo tempore habitum sit, qua de causa habitum, & quo cõsilio, quales homines interfuerint: deinde illud ipsum de quo agitur, ad Scripturæ amussim examinari, idque in eum modum vt concilii definitio pondus suum habeat, sitque instar præiudicii: neque tamen examen, quod dixi, impediat. Vtinam eum omnes modum seruarent quem præscribit Augustinus libro aduersùs Maximinum tertio. Nam quum hunc hæreticum de Synodorum decretis litigantem breuiter vult cõpescere, Nec ego (inquit) Nicenam Synodum tibi, nec tu mihi Ariminensem debes tanquã præiudicaturus obiicere. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum authoritatibus, non quorumq; propriis, sed quæ vtrisque sunt communes, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Sic fieret vt Conciliis sua esset quæ esse debet maiestas: interim tamen superiore loco emineret Scriptura, nequid esset quod non illius regulæ subiiceretur. Sic priscas illas Synodos, vt Nicenã, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur, reueremurque vt sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. nihil enim cõtinent quàm puram & natiuam Scripturæ interpretationem, quam sancti Patres spirituali prudentia, ad frangendos religionis hostes qui tunc emerserant, accommodarunt. In posterioribus quoque nonnullis videmus elucere verum pietatis studium, notas adhæc ingenii, doctrinæ, prudentiæ non obscuras. Sed quemadmodum solent res in deterius ferè prolabi, ex recentioribus Conciliis videre est quantum subinde Ecclesia à puritate illius aurei seculi degenerauerit. Nec dubito quin istis quoq; corruptioribus seculis habuerint Cõcilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his accidit quod in Romanis senatuscõsultis uõ rectè fieri olim cõquerebãtur ipsi Senatores. Dũ enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem partẽ à maiore vinci sępius necesse fuit. Certè multas impias sententias protulerunt. Neq; hîc opus est species colligere: vel quòd nimis longum foret, vel quòd hoc alii fecerunt diligentiùs quàm vt multum addere liceat.

9 Porrò quid concilia cum conciliis pugnantia recenseam? Nec est quod mihi quispiam obmurmuret, ex his quæ pugnant, alterutrum nõ esse legitimum. Vnde enim id æstimabimus? Nempe ex eo, nisi fallor, quòd ex Scripturis iudicabimus, non esse orthodoxa illius decreta. Hæc enim vna est certa lex discretionis. Iam nongenti circiter anni sunt quum Synodus Constantinopolitana sub Leone Imperatore congregata, subuertendas & confringẽdas imagines in templis collocatas, censuit. Paulò pòst Concilium Nicenum, quod in eius inuidiam Irene coegit, restituendas decreuit. Vtrum ex duobus agnoscemus pro legitimo? Vulgò

obtinuit

obtinuit hoc posterius, quod in templis locum imaginibus dedit. At Augustinus id fieri posse negat sine præsentissimo idololatriæ periculo. Epiphanius ætate superior asperiùs multò loquitur. nefas enim & abominationem esse tradit, aspici in templo Christianorum imagines. Qui sic loquuntur, an approbarent Concilium illud si hodie essent superstites? Quòd si & vera narrant Historici, & actis ipsis creditur, non imagines tantùm ipsæ, sed earum cultus illic receptus fuit. Tale verò placitũ palàm est à Satana manasse. Quid quòd totam Scripturam deprauando & lacerando, ludibrio eam sibi fuisse demonstrant? Quod ego superiùs abunde planum feci. Quicquid sit, non aliter discernere inter contrarias & dissentientes Synodos, quæ multæ fuerunt, poterimus, nisi omnes illa quam dixi omnium hominum & Angelorum statera, id est verbo Domini examinemus. Sic Calcedonẽsem amplectimur, repudiata Ephesina secunda, quòd in hac Eutychiana impietas confirmata fuit, quam illa altera damnauit. Eius rei iudicium non nisi ex Scripturis fecerunt sancti viri, quos sic in iudicando sequimur vt Dei verbum, quod illis præluxit, nobis nunc quoque præluceat. Eant nunc Romanẽses, & affixum alligatúmque suis Conciliis Spiritum sanctum pro more iactent.

10 Quanquam in illis quoque antiquis & purioribus est quod iure desideres, vel quod eruditi alioqui & prudentes viri qui tum aderant, præsentibus negotiis districti, multa alia non prospiciebant: vel quòd grauioribus & magis seriis occupatos, nonnulla leuioris momenti subterfugiebant: vel quòd simpliciter, vt homines, imperitia falli poterant: vel quòd nimio affectu nonnunquam præcipites ferebantur. Huius postremi (quod omnium durissimum videtur) exemplum illustre extitit in Nicena Synodo: cuius dignitas omnium consensu summa veneratione, vt merebatur, excepta est. Nam quum primarium fidei nostræ caput illic periclitaretur, adesset hostis Arrius in procinctu, quocum manus conserendæ essent, summum verò momentum in eorum concordia esset qui ad oppugnandum Arrii errorem parati venerant: ipsi nihilominus tantorum discriminum securi, imò velut grauitatis, modestiæ, & omnis humanitatis obliti, omisso quod in manibus erat certamine, (quasi ex destinato, Arrio gratificaturi, eò concessissent) intestinis dissidiis sese proscindere cœperunt: stylum qui in Arrium stringendus erat, in seipsos dirigere. Fœdæ criminationes audiebantur: libelli accusatorii volitabant: nec contentionum finis vllus factus esset donec mutuis vulneribus se confodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset, qui inquisitionem in eorum vitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus & alia quæ deinde sequuta sunt Concilia lapsa fuisse verisimile est? Nec longa demonstratione opus hæc res habet. si quis enim acta perlegat, multas illic infirmitates animaduer-

tet:nequid dicam grauius.

11 Et Leo Romanus Pontifex non dubitat Synodo Chalcedonensi, quam in dogmatibus orthodoxam fatetur, ambitionem & inconsultam temeritatem obiicere. Legitimam quidem esse non negat, sed errare potuisse palàm asserit. Ineptus fortè alicui videar qui de commonstrandis huiusmodi erroribus laborem: quum fateantur aduersarii, errare Concilia posse in iis quæ ad salutem non sunt necessaria. Sed neque superuacuus est hic labor. Tametsi enim coacti, verbo quidem id fatentur: quum tamen omnium Conciliorum determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro Spiritus sancti oraculo nobis obtrudant, plus exigunt quàm initiò sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi errare non posse Concilia: aut si errant, nefas esse tamen verum cernere, aut non assentiri erroribus? Neque aliud intendo, quàm inde posse colligi, Spiritum sanctum sic pias alioqui & sanctas Synodos gubernasse, vt interim aliquid eis humanitus accidere sineret, ne nimiùm hominibus confideremus. Hæc multò melior est sententia, quàm illa Gregorii Nazianzeni, Nullius vnquam Concilii se vidisse bonum finem. Nam qui asserit omnia sine exceptione malè desiisse, non multum authoritatis illis relinquit. De prouincialibus Conciliis mentionem seorsum facere, nihil iam necesse est: quando ex generalibus æstimare promptum est quantum authoritatis ad condendos fidei articulos, & quodcunque visum fuerit doctrinæ genus recipiendum habere debeant.

12 At nostri Romanenses, vbi in causæ suæ defensione omnia rationis præsidia labascere sibi vident, ad extremum illud miserúmque suffugium concedunt, Etiamsi mente & consilio stupidi ipsi sint, animo verò & voluntate nequissimi: manere tamen verbum Domini, quod Præpositis obedire iubet. Itáne verò? quid si Præpositos esse negem qui tales sunt? Non enim plus sibi arrogare debent quàm habuerit Iosue, qui & Propheta Domini fuit, & eximius pastor. Audiamus autem quibus verbis inauguretur in suum munus à Domino: Non recedat, inquit, volumen Legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Neque ad dexteram neque ad sinistram declinabis: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Illi igitur spirituales nobis erunt Præfecti qui à Lege Domini neque huc neque illuc deflectent. Quòd si nulla hæsitatione accipienda est quorumuis Pastorum doctrina, quorsum attinebat toties támque solicitè Domini voce nos admoneri, ne pseudoprophetarum sermoni auscultemus? Nolite (inquit per Ieremiam) audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis. vanitatem enim vos docent, & non ex ore Domini. Item, Cauete vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Frustra & Iohannes nos hortaretur vt probemus spiritus nunquid ex Deo sint. Cui iudicio ne Angeli quidem eximuntur, nedum Satan cum suis mendaciis. Quid autem

Iosue 1. *b*.7.8

Iere. 23. *d*.16

Mat.7. *b*.15

1. *Iohan*. 4.*a*.1

tem istud, Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent? ánnon *Mat.* 15. *b.*10
satis declarat multum interesse quales pastores audiantur, nec temere omnes audiēdos? Quare non est quòd suis nos titulis absterreant, quò in participationem trahant suæ cæcitatis: quum videamus contrà, singularem Domino curam fuisse absterrēdi, ne alieno errore duci nos pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si verum est Christi responsum, cæci quique duces, siue Antistites, siue Præsules, siue Pōtifices dicātur, nihil possunt quàm suos consortes in idem rapere præcipitium. Quare nulla Conciliorum, Pastorum, Episcoporum nomina (quæ tam falsò obtendi quàm verè vsurpari possunt) nos impediant quominus & verborum & rerum documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini verbi regulam exigamus, quò probemus num ex Deo sint.

13 Quoniam probauimus non esse datam Ecclesiæ potestatem erigendæ nouæ doctrinæ, dicamus nunc de potestate quam illi tribuūt in Scripturæ interpretatione. Nos certè libenter cōcedimus, siquo de dogmate incidat disceptatio, nullum esse nec melius nec certius remedium, quàm si verorum Episcoporum synodus conueniat, vbi controuersum dogma excutiatur. Multò enim plus ponderis habebit eiusmodi definitio in quam cōmuniter Ecclesiarum Pastores, inuocato Christi Spiritu, consenserint, quàm si quisque seorsum domi conceptam populo traderet, vel pauci homines priuatim eam conficerēt. Deinde vbi collecti in vnum sunt Episcopi, commodiùs in commune deliberant quid sibi & qua forma docendum sit, ne diuersitas offendiculum pariat. Tertiò, hanc rationem præscribit Paulus in diiudicandis doctrinis. Nam quum singulis Ecclesiis attribuat diiudicationem, ostendit quis in grauioribus causis sit ordo agendi: nempe vt Ecclesiæ inter se communem cognitionem suscipiant. Atque ita nos ipse pietatis sensus instituit, vt siquis turbet Ecclesiam dogmate inusitato, atque eò *1.Cor.*14. *f.*29
res perueniat vt sit periculum à grauiore dissidio, conueniant primùm Ecclesiæ: quæstionem propositam examinent: demum, iusta discussione habita, definitionem ex Scriptura sumptam proferant, quæ & dubitationem in plebe tollat, & os obstruat improbis & cupidis hominibus, ne pergere ampliùs audeant. Sic exorto Arrio coacta est Nicena Synodus, quæ sua authoritate & sceleratos impii hominis conatus fregit, & pacem restituit Ecclesiis quas vexauerat, & æternam Christi diuinitatem contra sacrilegum eius dogma asseruit. Quum deinde nouas turbas mouerent Eunomius & Macedonius, simili remedio eorū insaniæ occursum est per Constantinopolitanam Synodum. Ephesino Concilio profligata est Nestorii impietas. Hæc denique ab initio fuit ordinaria in Ecclesia ratio conseruandæ vnitatis, quoties Satan aliquid machinari cœperat. Sed meminerimus, non omnibus seculis vel locis haberi Athanasios, Basilios, Cyrillos, & similes veræ doctrinæ vindices, quos tunc Dominus excitauit. Imò cogitemus quid Ephesi se-

cunda Synodo acciderit, vbi Eutychiana hæresis obtinuit: sanctæ memoriæ vir Flauianus, in exilium eiectus cum aliquot piis viris: multa eiusmodi flagitia designata. nempe quia illic Dioscorus, homo factiosus & pessimi animi, non autem Spiritus Domini præsidebat. At non erat illic Ecclesia. Fateor. Sic enim omnino statuo, Non ideo interire in Ecclesia veritatem, etiamsi ab vno Concilio opprimatur: sed mirabiliter à Domino seruari, vt iterũ suo tẽpore emergat & superet. Hoc autẽ perpetuũ esse nego, vt vera sit & certa Scripturæ interpretatio quæ Concilii suffragiis fuerit recepta.

14 Verùm aliò spectant Romanenses, quum potestatem interpretandi Scripturam penes Concilia esse tradunt, & eam sine prouocatione. Hoc enim colore abutuntur, vt Scripturæ interpretationem vocent quicquid in Conciliis statutum sit. De purgatorio, de Sanctorum intercessione, de confessione auriculari, & similibus non reperietur vna syllaba in Scripturis. Verùm quia Ecclesiæ authoritate sancita sunt hæc omnia, hoc est (vt veriùs loquamur) opinione & vsu recepta: pro Scripturæ interpretatione vnumquodque habendum erit. Neque id modò: sed siquid reclamante Scriptura statuerit Concilium, interpretationis habebit nomen.
Mat.26. c.26 Iubet Christus omnes de calice quem in Cœna porrigit, bibere: Constantiense Concilium vetuit ne plebi daretur, sed solum sacerdotem bibere voluit. Quod sic ex diametro pugnat cum institutione Christi, pro eius interpretatione haberi volũt. *1.Tim.4. a.1* Paulus coniugii prohibitionem vocat hypocrisin dæmoniorum: sanctum verò in omnibus coniugium & honorabile Spiritus alibi pronuntiat. *Hebr.13. a.4* Quòd postea Sacerdotibus interdixerunt coniugium, id veram & natiuam Scripturæ interpretationem haberi postulant: quum nihil magis alienum fingi queat. Siquis hiscere contrà ausit, hæreticus iudicabitur: quando sine prouocatione est Ecclesiæ determinatio: & de eius interpretatione, quin vera sit, dubitari nefas est. Tantam impudentiam quid insecter? demonstrasse enim, vicisse est. Quod de potestate approbandæ Scripturæ docent, prudens omitto. Subiicere enim in eum modum Dei oracula hominum censuræ, vt ideo rata sint quia placuerint hominibus, blasphemia indigna est quæ cõmemoretur: & ego iam superiùs hoc ipsum attigi. Vnum tamen eos rogabo, Si in Ecclesiæ approbatione fundata est Scripturæ authoritas, cuius Concilii citabunt de ea re decretum? Nullum, opinor, habent. Cur igitur Niceæ vinci se patiebatur Arrius testimoniis ex Iohannis Euangelio adductis? Erat enim, secundùm istos, liberum repudiare: quando nulla vniuersalis Concilii præcesserat approbatio. Allegant veterem catalogum, qui Canon vocatur: quem dicũt ex Ecclesiæ diiudicatione manasse. Sed rogo iterum, quo in concilio Canon ille editus fuerit. Hîc obmutescant oportet. Quanquam scire præterea cupio, qualem esse illum Canonem arbitrantur. Video enim inter veteres id parum constitisse. Et si valere debet quod ait Hieronymus, libri Machabæorum,

Tobias

Tobias, Ecclesiasticus, & similes in ordinem Apocryphorum reiicientur: quod isti nullo modo facere sustinent.

De potestate in legibus ferendis, in qua sæuissimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum suis. CAPVT X.

SEQVITVR pars secunda, quã in legibus ferẽdis sitam esse volunt: ex qua scaturigine ortæ sunt innumeræ traditiones humanæ, totidem ad strangulandas miseras animas laquei. Neque enim maior illis religio fuit quàm Scribis & Pharisæis, imponere aliorum humeris onera quæ digito noluissent attingere. Alibi docui quàm crudelis sit carnificina quod de auriculari confessione præcipiunt. In aliis legibus tanta violentia non apparet: sed quæ videntur omnium maximè tolerabiles tyrannicè conscientias premunt. Taceo quòd adulterant cultum Dei, & Deum ipsum, qui vnicus est Legislator, suo iure spoliant. Hæc potestas tractanda nunc est, an Ecclesiæ liceat conscientias obstringere suis legibus. In qua disputatione non attingitur ordo politicus, sed tantùm hoc agitur vt rite colatur Deus secundùm præscriptam à se regulam: & spiritualis libertas, quæ Deum respicit, salua nobis maneat. Vsus obtinuit vt traditiones humanæ vocentur quæcunque de cultu Dei præter eius verbum profecta sunt ab hominibus edicta. Contra has nobis est certamen, non contra sanctas & vtiles Ecclesiæ constitutiones, quæ vel ad disciplinam vel honestatem vel pacem conseruandam faciunt. Finis autem certandi, vt coerceatur immensum & barbarum imperium, quod sibi vsurpant in animas qui Pastores Ecclesiæ haberi volunt, re autem vera sæuissimi sunt carnifices. Quis enim leges condunt, spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes, & eas ad vitam æternam necessarias affirmant. Sic autem regnum Christi, vt nuper attigi, inuaditur: sic libertas, ab ipso fidelium conscientiis data, opprimitur penitus ac disiicitur. Taceo nunc quanta impietate legum suarum obseruationem sanciant, dum ex ipsa & peccatorum remissionem, & iustitiam, & salutem quærere docent, dum totam religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc vnum contendo, necessitatem imponi conscientiis non debere in quibus rebus à Christo liberantur, nec nisi liberatæ, vt antea docuimus, quiescere apud Deum possunt. Vnicum Regẽ agnoscant, suum liberatorem Christum: & vna libertatis lege, nempe sacro Euangelii verbo regantur oportet, si gratiam quam in Christo semel obtinuerunt, retinere volunt: nulla seruitute teneantur, nullis vinculis astringantur.

Mat. 23. a. 4
Luc. 11. 46

2 Fingunt quidem Solones isti, suas constitutiones leges esse libertatis, suaue iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non videat? Nullam ipsi quidem legum suarum grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore tam suas quàm diuinas leges secure

ac strenuè negligunt. Qui verò aliqua salutis suæ cura tanguntur, plurimum abest quin se liberos existiment quandiu his laqueis implicantur. Videmus quanta cautione versatus sit in hac parte Paulus, vt ne vna quidem in re laqueum iniicere ausus fuerit. ne-
1.Cor.7. f.35 que id nulla causa. prospiciebat certè quantum vulnus infligeretur conscientiis, si earum rerum necessitas illis imponeretur quarum relicta esset à Domino libertas. Contrà numerari vix possunt constitutiones quas isti grauissimè æternæ mortis denuntiatione sanxerunt, quas seuerissimè exigunt tanquam ad salutem necessarias. Et in his permultæ sunt obseruatu difficillimæ: omnes verò (si in turbam suā congerantur) impossibiles: tantus est aceruus. Quî ergo fieri poterit vt non extrema anxietate & terrore perplexi vrantur quibus tanta difficultatis moles incumbit? Huius generis ergo constitutiones hîc impugnare animus est: quæ in hoc feruntur vt animas intus coram Deo ligent, & religionem iniiciant, acsi de rebus ad salutem necessariis præciperent.

3 Hæc quæstio plerosque ideo impedit quòd inter externum (vt vocant) & conscientiæ forum non satis subtiliter discernunt. Præterea difficultatem auget quod Paulus obediendum esse Ma-
Rom.13. a.2 gistratui præcipit, non pœnæ solùm metu, sed propter conscientiam. Vnde sequitur, politicis quoque legibus obstringi conscientias. Quòd si ita esset, caderet quicquid proximo capite diximus ac iam dicturi sumus de spirituali regimine. Vt hic nodus soluatur, primò operæpretium est tenere quid sit conscientia. Ac definitio quidem ex etymo vocis petenda est. nam sicuti quum mente intelligentiáque homines apprehendunt rerum notitiam, ex eo dicuntur scire, vnde & scientiæ nomen ducitur: ita quum sensum habent diuini iudicii quasi sibi adiunctum testem, qui sua peccata eos occultare non sinit quin ad iudicis tribunal rei pertrahantur, sensus ille vocatur conscientia. Est enim quiddam inter Deum & hominem medium: quia hominem non patitur in seipso supprimere quod nouit, sed eousque persequitur donec ad reatum adducat. Hoc est quod intelligit Paulus, quum tradit conscientiam
Rom.2. c.15 simul attestari hominibus, vbi cogitationes eos accusant vel absoluunt in iudicio Dei. Simplex notitia in homine residere posset veluti inclusa. Ergo sensus hic qui hominē sistit ad Dei iudicium, est quasi appositus homini custos, qui omnia eius arcana obseruet ac speculetur, nequid in tenebris sepultum maneat. Vnde & vetus illud prouerbium, Conscientia mille testes. Eadem ratione
1.Pet.3. d.21 & Petrus bonæ erga Deum conscientiæ interrogationem posuit pro tranquillitate animi, quum persuasi de Christi gratia, nos in-
Heb.10. a.2 trepidè coram Deo offerimus. Et author epistolæ ad Hebræos, non habere ampliùs conscientiam peccati, pro liberatos vel absolutos esse, vt peccatum non ampliùs nos arguat.

4 Itaque sicut opera respectum ad homines habent, ita conscientia ad Deum refertur: vt cōscientia bona nihil aliud sit quàm interior

interior cordis integritas. In quem sensum Paulus scribit, comple- mentum Legis esse charitatem, ex pura conscientia & fide non fi- cta. Postea etiam eodem capite quantum ab intelligentia differat, ostendit, dicens quosdam à fide naufragium fecisse, quia bonam conscientiam dereliquerant. His enim verbis viuum esse colendi Dei affectum, syncerúmque piè & sanctè viuendi studium indicat. Interdum quidem ad homines quoque extenditur, vt quum testa- tur apud Lucam idem Paulus, se operam dedisse vt bona conscien- tia ambularet erga Deum & homines. Sed hoc ideo dictum est quòd bonæ conscientiæ fructus ad homines vsque manant ac per- ueniunt. Propriè autem loquendo, solum Deum respicit, vt iam dixi. Hinc fit vt obstringere conscientiam lex dicatur quæ simpli- citer hominem ligat, sine hominum intuitu, vel non habita eorum ratione. Exempli gratia, Non modò castum seruare animum pu- rúmque ab omni libidine Deus præcipit, sed quanlibet verborum obscœnitatem & externam lasciuiam prohibet. Huius legis obser- uationi, etiamsi nullus in mundo homo viueret, conscientia mea subiicitur. Ita qui se intemperanter gerit, non eo tantùm peccat quòd malum exemplum præbet fratribus: sed conscientiam reatu obstrictam habet apud Deum. Alia in rebus per se mediis est ra- tio. Abstinere enim debemus siquod pariant offendiculum: sed li- bera conscientia. Ita de carne idolis consecrata Paulus loquitur, Siquis iniiciat scrupulum (inquit) noli attingere, propter con- scientiam. dico autem conscientiam, non tuam, sed alterius. Pec- caret homo fidelis, qui priùs admonitus, eiusmodi carnem ni- hilominus ederet. Sed vtcunque fratris respectu necessaria illi sit abstinentia vt à Deo præscribitur, non tamen conscientiæ liber- tatem retinere desinit. Videmus vt lex ista externum opus ligans, conscientiam solutam relinquat.

1. Tim. 1. a. 5

Act. 24. d. 16

1. Cor. 10 f. 28

5 Nunc ad humanas leges redeamus. Si in hunc finem latæ sint vt religionem nobis iniiciant, quasi per se necessaria sit earum ob- seruatio, dicimus conscientiæ imponi quod fas non erat. Neque e- nim cum hominibus, sed cum vno Deo negotium est conscientiis nostris. Quò pertinet illud vulgare discrimen, inter terrenum & conscientiæ forum. Quum totus orbis densissima ignorantiæ cali- gine obuolutus esset, hæc tamē exigua lucis scintilla residua man- sit, vt humanis omnibus iudiciis superiorem esse hominis cōscien- tiam agnoscerent. Quanquam quod vno verbo fatebantur, postea reipsa labefactabant: voluit tamen Deus testimonium aliquod Christianæ libertatis tunc quoque extare quod ab hominum ty- rannide conscientias eximeret. Sed nondum expedita est illa diffi- cultas quæ ex Pauli verbis nascitur. Nam si principibus obedien- dum est non pœnæ tantùm, sed conscientię causa, inde consequi vi- detur, in conscientiam quoque dominari principum leges. Quod si verum est, idem & de Ecclesiasticis dicendum erit. Respondeo, pri- mùm inter genus & speciem hîc esse distinguendum. Nam etsi le-

bb.iii.

ges singulæ conscientiā nō attingāt, generali tamen præcepto Dei tenemur, quod magistratuū authoritatē nobis cōmendat. Atque in
Rom.13. hoc cardine versatur Pauli disputatio, Magistratus, quoniā à Deo
a.1 sint ordinati, honore prosequendos esse. Interea minimè docet, quæ ab illis scribūtur leges, ad interiorem animæ gubernationem pertinere: quū vbiq; & Dei cultū, & spiritualem iustè viuēdi regulam supra quælibet hominum placita extollat. Alterū quoque notatu dignum est (quod tamen ex superioribus pendet) leges humanas, siue à magistratu, siue ab Ecclesia ferantur, tametsi sint obseruatu necessariæ (de probis & iustis loquor) ideo tamen non ligare per se conscientiam, quia tota obseruandi necessitas ad generalem finem respicit, non autem consistit in rebus præceptis. Ab hoc ordine procul distant quæ & nouam formam præscribunt colendi Dei, & necessitatem constituunt in rebus liberis.

6 Tales autem sunt quæ hodie vocantur Ecclesiasticæ constitutiones in Papatu, quæ pro vero ac necessario Dei cultu ingeruntur. Atque vt sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captandas illaqueandásque animas vincula. Etsi autem in Legis expositione nonnihil attigimus: quia tamen iustæ tractationi hic opportunior erat locus, nunc studebo totam summam quo potero optimo ordine colligere. Et quia de tyrannide quam sibi in licentia docendi quicquid libuerit arrogant pseudoepiscopi, nuper disseruimus quantum satis esse videbatur, totam illam partem omittam: in explicanda tātùm quam se habere dicunt legum ferendarū potestate, hîc immorabor. Hoc igitur prætextu pseudoepiscopi nostri conscientias nouis legibus onerant, quòd sint spirituales legislatores à Domino constituti, ex quo illis commissa est Ecclesiæ gubernatio. Itaque quicquid iubent ac præscribunt, id necessariò obseruandum esse contendunt à populo Christiano: qui violauerit, eum duplicis inobedientiæ reum esse, quòd Deo & Ecclesiæ sit rebellis. Sanè si veri Episcopi essent, aliquid eis in hac parte authoritatis tribuerem, non quantum sibi postulant, sed quantum ad politiam Ecclesiæ rite ordinandā requiritur. nunc quū nihil minùs sint quàm quod haberi volunt, non possunt tātillum sibi sumere quin modum excedant. Sed quia hoc quoque alibi visum est, demus eis in præsentia, quicquid potestatis habent veri Episcopi, id iure in eos competere: nego tamen propterea legislatores esse fidelibus impositos qui præscribere à seipsis possint viuēdi regulam, vel ad sua placita plebem sibi commissam adigere. Quum hoc dico, intelligo ipsis minimè licere quod ipsi à se absque Dei verbo excogitauerint, Ecclesiæ obseruandum pro necessario mandare. Id ius quum & Apostolis fuerit incognitū, & toties Ecclesiæ ministris ore Domini ademptum: miror quinam præter Apostolorum exemplum, & contra manifestam Dei prohibitionem arripere ausi fuerint, & hodie defendere audeant.

7 Quod ad perfectam bene viuendi regulam pertinebat, id totum

tum sic complexus est Dominus Lege sua, vt nihil hominibus reliquerit quod ad summam illam adderẽt. Idq; eò effecit primùm, vt, quia tota viuendi rectitudo in hoc sita est si omnia nostra opera ad eius voluntatem (tanquam ad normam exigantur) vnicus vitæ magister ac director à nobis haberetur: deinde vt testatũ faceret, se à nobis nihil magis requirere quàm obedientiam. Hac ratione Iacobus, Qui iudicat fratrẽ, inquit, iudicat Legẽ. qui Legẽ iudicat, non est obseruator Legis, sed iudex. Vnus autẽ Legislator, qui potest seruare & perdere. Audimus, Deũ hoc sibi vni velut proprium asserere, vt verbi sui imperio ac legibus nos regat. Atque idipsum antè ab Iesaia dictũ fuerat, quãuis paulò obscuriùs, Dominus Rex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Iudex noster, ipse saluabit nos. Vtroq; sanè loco ostẽditur vitæ & mortis ei esse arbitrium qui ius habet in animam. Imò Iacobus hoc clarè pronuntiat. Id porrò sibi nemo hominum sumere potest. Deum igitur vnicum animarum Regem agnosci oportet, penes quem vnum seruandi perdendíque potestas est, vt illa Iesaiæ verba sonant: & regem & iudicem & legislatorẽ & seruatorem. Itaque Petrus, dum pastores officii sui admonet, sic gregem pascant hortatur ne dominium exerceant aduersùs cleros: quo nomine hæreditatem Dei, hoc est fidelium populum, significat. Id si rite expendimus, nefas esse ad hominem transferri quod Deus suum vnius facit: intelligemus ita præcisum quicquid sibi potestatis vendicant qui se ad aliquid in Ecclesia iubendum sine verbo Dei efferre volunt.

Iacob. 4. c.11

Iesa. 33. d.22

1. Petr. 5. a.2

8 Porrò quoniam tota causa inde pendet, si Deus est vnicus Legislator, non licere hominibus id sibi honoris sumere: simul duas illas rationes quas posuimus, memoria tenere conuenit, cur hoc sibi vni Dominus asserat. Prior autem est, vt eius volũtas perfecta sit nobis omnis iustitiæ & sanctitatis regula: atque ita in eius cognitione perfecta sit bene viuendi scientia. Altera, vt ipse vnus (vbi eius rite probéque colẽdi quæritur modus) imperium habeat in animas nostras, cui parêre & à cuius nutu pendêre debeamus. His duabus rationibus obseruatis, facilis erit diiudicatio quæ hominum constitutiones sint verbo Domini contrariæ. Sunt autem eius generis omnes quæ ad verum Dei cultum finguntur pertinere, & quibus seruandis conscientiæ obligantur, quasi obseruatu necessariæ essent. Hac ergo lance meminerimus ponderandas esse omnes humanas leges, si volumus habere certum examẽ, quod nusquam aberrare nos sinat. Priore contendit Paulus in Epistola ad Colossenses, aduersùs pseudoapostolos qui nouis oneribus premere Ecclesias tentabant. Secunda magis vtitur in Galatis, in simili causa. Hoc ergo in Epistola ad Colossenses exequitur, non esse de vero Dei cultu petendam ab hominibus doctrinam: quia Dominus fideliter nos & ad plenum instituit qualiter sit colendus. Quò hoc demonstret, primo capite dicit in Euangelio contineri omnem sapientiam, qua perfectus reddatur homo Dei in Christo.

Coloss. 2. b.8

Initio secundi dicit omnes sapientiæ & intelligentiæ thesauros in Christo esse absconditos: inde postea concludit, caueant fideles ne per inanem philosophiam abducantur à grege Christi, secundùm constitutiones hominum. In fine autem capitis maiore adhuc fiducia damnat omnes ἐθελοθρησκείας, hoc est fictitios cultus, quos homines sibi ipsi comminiscuntur, vel ab aliis accipiunt, & quæcunque de cultu Dei tradere præcepta ex se audent. Habemus ergo, impias esse omnes constitutiones, in quarum obseruatione cultus Dei situs esse fingitur. Loci verò quibus in Galatis vrgēt non esse laqueos conscientiis induendos (quas à solo Deo regi conuenit) satis sunt aperti: præsertim capite quinto. Ideo sufficiat annotasse.

Galat. 5. a.1

9 Sed quia exemplis res tota melius patefiet, antequam vltrà progredimur, operæpretium est hanc doctrinam ad nostra tempora accommodare. Constitutiones quas vocāt Ecclesiasticas, quibus Papa cum suis onerat Ecclesiam, dicimus perniciosas esse & impias: aduersarii nostri sanctas esse & salutares defendunt. Sunt autem duo earum genera: nam aliæ sunt de ceremoniis & ritibus, aliæ ad disciplinam magis spectant. Estne igitur iusta causa quę nos ad vtrasque impugnandas moueat? Iustior certè quàm vellemus. Primùm nónne authores ipsi clara voce definiunt, ipsissimum (vt ita loquar) Dei cultum in ipsis cōtineri? In quem finem conferunt suas ceremonias, nisi vt per illas Deus colatur? Neque id fit solo errore imperitæ multitudinis: sed eorum approbatione qui locum docendi habent. Nondum crassas abominationes attingo, quibus totam pietatem moliti sunt pessundare: sed apud eos non tam atrox fingeretur crimen, in minima quaque traditiuncula esse lapsum, nisi Dei cultum suis commentis subiicerent. Quod ergo tolerabile non esse docuit Paulus, legitimùm colendi Dei ritum ad hominum arbitrium redigi, si hodie ferre non possumus, quid peccamus? præsertim verò quum secundùm elementa mundi huius colere præcipiunt, quod Paulus aduersari Christo testatur. Rursum quàm præcisa necessitate astringant conscientias ad seruandum quicquid iubent, non est ignotum. Hîc dum reclamamus, causam habemus cum Paulo communem, qui nullo modo patitur fideles conscientias in hominum seruitutem redigi.

Colos. 2. d.20
Galat. 5. a.1

10 Porrò istud pessimum accedit, quòd vbi talibus vanis figmentis definiri religio semel cœpta est, peruersitatē illam perpetuò sequitur & altera execrabilis prauitas, quam Pharisæis exprobrabat Christus, vt irritum fiat præceptum Dei propter hominum traditiones. Nolo contra præsentes nostros nomothetas verbis meis pugnare. vicerint sanè, siquo modo ab hac Christi accusatione purgare se poterunt. Sed quomodo excusarent, quum immenso apud eos scelera tius sit auricularem confessionem vertente anno prætermisisse, quàm nequissimam vitam in solidum annum produxisse? linguam die Veneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortando fœdasse? manum, die

die sanctulis nescio quibus consecrato, admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assiduè membra omnia exercuisse? sacrificum legitimo vno connubio copulari, quàm illigari mille adulteriis? votiuam peregrinationem non persoluisse, quàm in promissis omnibus fidem fallere? in prodigiosos nec minùs superuacuos ac inutiles templorum luxus non aliquid profudisse, quàm defuisse vltimis pauperum necessitatibus? idolum sine honore prêteriisse, quàm hominum omne genus contumeliosè tractasse? non demurmurasse certis horis lõga sine sensu verba, quàm legitimam orationem animo nunquam concepisse? Quid est irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum, nisi hoc est? quum obseruationes mandatorum Dei frigidè tantùm & defunctoriè commendantes, suorum exactam obedientiam nihilominus studiosè & anxiè vrgent quàm si totã pietatis vim in se continerent? quum diuinæ Legis trãsgressionem leuibus satisfactionum mulctis vlciscentes, vnius sui decreti vel minimam offensionem nulla leuiore pœna plectunt quàm carcere, exilio, incendio, aut gladio. In Dei contẽptores non ita asperi & inexorabiles, suos cõtemptores implacabili odio ad extremum persequuntur: ac eos omnes sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam tenent, vt æquiore animo vniuersam Dei Legem subuersam visuri sint quàm apiculum in præceptis (vt vocant) Ecclesiæ violatum. Primùm grauiter in eo delinquitur, quòd ob res leuiculas, &, (si Dei iudicio staretur) liberas alter alteram contemnit, iudicat, abiicit. Nunc verò quasi id parum mali esset, pluris appenduntur friuola illa huius mundi elementa (vt Paulus Galatis scribens nuncupat) quàm cælestia Dei oracula. Et qui propè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo: cui scortum permittitur, interdicitur vxor. Hoc scilicet præuaricatrice illa obedientia proficitur, quæ tantùm à Deo auertitur quantum ad homines inclinat.

Mat. 15. *a.*3

*Rom.*14

*Ga.*4.*b.*9

11 Sunt alia quoque duo non leuia vitia, quæ in iisdem constitutionibus improbamus. Primùm quòd magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas obseruationes præscribunt: deinde quòd immensa earum multitudine opprimuntur piæ conscientiæ, & in Iudaismum quendam reuolutæ, vmbris sic adhærescunt vt ad Christum nequeant peruenire. Ineptas quòd dico & inutiles, scio carnis prudentiæ credibile non futurum: cui tantopere arrident vt Ecclesiam prorsus deformari putet vbi auferuntur. Sed hoc est quod Paulus scribit, habere speciem sapientiæ in commentitio cultu, in humilitate, & eo quòd austeritate sua valere ad domandam carnem videntur. Saluberrima certè admonitio, quæ excidere nobis nunquam debet. Fallunt, inquit, humanæ traditiones sub specie sapientiæ. Vnde hunc colorem habent? Nempe quia confictæ sunt ab hominibus, humanum ingenium quod suum est illic recognoscit, & recognitum libentiùs amplectitur, quàm optimum aliquid quod suæ vanitati minùs conueniret. Deinde quia videntur apta

Colos. 2. *d.*23

esse rudimenta ad humilitatem quòd hominum mentes iugo suo depressas humi detinent, hinc alteram habent commendationem. Postremò quia videntur eò spectare vt carnis delicias cohibeant, & abstinentiæ rigore illam subigant, ideò videntur prudenter excogitatæ. Quid autem ad hæc Paulus? num lafuas illas excutit, ne falso prætextu simplices deludantur? Quoniam hoc satis ad refellendum esse censuerat, quòd dixerat esse hominum commenta, hæc omnia, tanquam pro nihilo habeat, sine refutatione præterit. Imò quia nouerat in Ecclesia omnes commentitios cultus esse damnatos, & eò magis suspectos esse fidelibus quò humanum ingenium magis oblectant: quia nouerat falsam illam externæ humilitatis imaginem à vera humilitate tantum distare vt facilè discerneretur: quia denique nouerat illam pædagogiam non pluris æstimari quàm corporis exercitationem: ea ipsa pro humanarum traditionum refutatione voluit esse fidelibus, quorum gratia illæ apud imperitos commendabantur.

12 Sic hodie ceremoniarum spectaculo non modò vulgus indoctum, sed vt quisque mundana prudentia maximè inflatus est, mirificè capitur. Hypocritæ verò & fatuæ mulierculæ nihil nec speciosius nec melius cogitari posse existimãt. At qui penitiùs discutiunt & veriùs expendunt secundùm pietatis regulam quid tot ac tales ceremoniæ valeant, intelligunt primùm nugas esse, quòd nihil vtilitatis habeant: deinde præstigias, quòd spectantium oculos inani pompa deludunt. De iis ceremoniis loquor quibus subesse magna mysteria volunt Romanenses magistri: nos nihil quàm mera ludibria experimur. Nec mirum est earum authores eò delapsos esse vt friuolis ineptiis & se alios luderent: quia partim ex Gentium deliriis exemplar sibi sumpserũt, partim simiarum more temere imitati sunt veteres Mosaicæ Legis ritus, qui nihilo magis ad nos pertinebant quàm pecudum victimæ, & reliqua his similia. Sanè etiamsi nullum aliud sit argumentum, tamen ex farragine tam malè consuta nemo sanus aliquid boni sperabit. Et res ipsa palàm demonstrat, plurimas ceremonias non alium habere vsum nisi vt populum obstupefaciant magis quàm doceant. sic & in nouitiis istis Canonibus, qui disciplinam inuertunt magis quàm conseruant, multum momenti reponunt hypocritæ. siquis introspiciat meliùs, reperiet nihil esse præter vmbratile & euanidum disciplinæ spectrum.

13 Iam verò (vt ad alterum veniam) quis non videt traditiones alias aliis coaceruãdo, in tantum numerum excreuisse vt Christianæ Ecclesiæ nullo modo sint tolerabiles? Hinc factum est vt in ceremoniis appareat Iudaismus nescio quis, aliæ obseruationes grauem piis animis carnificinam afferant. Conquerebatur Augustinus quòd suo tempore, neglectis Dei præceptis, tam multis præsumptionibus plena essent omnia, vt grauiùs corriperetur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerat quàm qui mentem vinolentia

Ad Ianu. epist. 119

lentia

ſentia ſepelierat. Conquerebatur, Eccleſiam, quam Dei miſericordia liberam eſſe voluit, ſic premi vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio. Si in ſeculum noſtrum incidiſſet ſanctus ille vir, quibus querelis deploraſſet eam quæ nunc eſt, ſeruitutem? Nam & numerus eſt decuplo maior, & ſinguli apices centuplo rigidius quàm tunc exiguntur. Ita fieri ſolet: vbi ſemel peruerſi iſti legiſlatores imperium occuparunt, nullum finem iubendi & vetandi faciunt, donec ad extremum moroſitatis perueniant. Quod Paulus etiam eleganter indicauit his verbis, Si mortui eſtis mundo, quid quaſi viuentes decretis tenemini? Ne mãducâris, ne guſtaueris, ne attrectâris. Nam quum verbum ἅπτεσθαι & manducare & tangere ſignificet, in priore ſignificatu hîc proculdubio accipitur, ne ſuperuacua ſit repetitio. Hîc ergo pſeudoapoſtolorum progreſſus pulcherrimè deſcribit. Initium à ſuperſtitione eſt, quòd non tantùm edere vetant, ſed etiam tenuiter eſitare. vbi hoc obtinuerunt, iam guſtare etiam prohibent. Poſtquam hoc quoque illis conceſſum eſt, ne digito quidem contrectare fas eſſe ducunt. *Coloſſ. 2. d.20*

14 Hanc tyrannidem in humanis conſtitutionibus meritò hodie reprehendimus, qua factum eſt vt innumeris edictis & immodica eorum exactione miſeræ conſcientiæ mirabiliter torqueantur. De Canonibus ad diſciplinam pertinentibus, alibi dictum eſt. De Ceremoniis quid dicam, quibus hoc perfectum eſt vt ſemiſepulto Chriſto ad Iudaicas figuras redierimus? Dominus noſter Chriſtus, inquit Auguſtinus, Sacramẽtis numero pauciſſimis, ſignificatione præſtantiſſimis, obſeruatione facillimis, noui populi ſocietatem colligauit. Ab hac ſimplicitate quantum abſit rituum multitudo & varietas quibus hodie implicari Eccleſiam cernimus, ſatis enarrari non poteſt. Scio quo artificio nonnulli acuti homines hanc peruerſitatem excuſent. Aiunt inter nos eſſe plurimos peræquè rudes atque fuerunt in populo Iſraelitico: Illorum cauſa inſtitutam eſſe eiuſmodi pædagogiam, qua tametſi firmiores carere poſſunt, negligere tamen eam non debent, quum videant infirmis fratribus eſſe vtilem. Reſpondeo, nos non neſcire quid fratrum infirmitati debeatur: ſed ex aduerſo excipimus, nõ eſſe hanc rationem qua conſulatur infirmis, vt magnis ceremoniarum aceruis obruantur. Non fruſtra hoc diſcrimen poſuit Deus inter nos & veterem populum, quòd illum voluit pueriliter erudire ſignis & figuris, nos ſimpliciùs, ſine tanto externo apparatu. Quemadmodum, inquit Paulus, puer à pædagogo pro ætatis captu regitur, & ſub cuſtodia continetur: ita ſub Lege cuſtodiebantur Iudæi. Nos autem adultis ſimiles ſumus, qui à tutela & curatione liberati, puerilibus rudimentis opus non habent. Dominus certè quale futurũ eſſet in Eccleſia ſua vulgus prouidebat, & qualiter regendum foret. Hoc tamen quo dictum eſt modo inter nos & Iudæos diſcreuit. Stulta igitur ratio eſt ſi volumus imperitis conſulere, Iudaiſmum à Chriſto abrogatum erigendo. Hanc *Epiſt. 118 ad Ianu.* *Galat. 4. a.1*

Iohan.4. c.23 quoque dissimilitudinem veteris & noui populi notauit Christus suis verbis, quum diceret mulieri Samaritanæ, venisse tempus quo veri cultores adorarent Deum in spiritu & veritate. Hoc profectò semper factum fuerat, sed in hoc differunt noui cultores à veteribus, quòd sub Mose spiritualis Dei adoratio multis ceremoniis adumbrata & quodammodo implicita erat, quibus abolitis nunc simpliciùs adoratur. Proinde qui hanc dissimilitudinem confundunt, ordinem euertunt à Christo institutum & sancitum. Ergóne (inquies) nihil ceremoniarum rudioribus dabitur ad iuuandam eorum imperitiam? Id ego non dico. omnino enim vtile illis esse sentio hoc genus adminiculi. Tantùm hîc contendo vt is modus adhibeatur qui Christum illustret, non obscuret. Ceremoniæ ideo nobis diuinitus paucæ datæ sunt, & minimè laboriosæ, quò præsentem Christum demonstrent. Iudæis plures datæ sunt, quò essent absentis imagines. Absentem autem fuisse dico, non virtute, sed significandi modo. Proinde modus vt retineatur, illam in numero paucitatem, in obseruatione facilitatem, in significatione dignitatem quæ etiam claritate constat, retinere necesse est. Id non esse factum quid attinet dicere? res enim est in omnium oculis.

15 Hîc prætereo quàm perniciosis opinionibus imbuantur hominum mentes, sacrificia esse quibus rite litetur Deo, quibus expientur peccata, quibus iustitia & salus comparetur. Negabunt extraneis eiusmodi erroribus vitiari res bonas: quum in operibus quoque à Deo præceptis hac parte non minùs peccari queat. Hoc tamen plus indignitatis habet, operibus temere humano arbitrio confictis tantum honoris tribui vt meritoria vitæ æternæ credantur. Ideo enim opera à Deo mandata remunerationem habent, quòd Legislator ipse obedientiæ respectu ea accepta habet. Non igitur à propria dignitate proprióve merito pretium accipiunt: sed quòd Deus obedientiam erga se nostram tanti æstimat. De ea operum perfectione hîc loquor quæ à Deo mandatur, non ab hominibus præstatur. Ideo enim nec opera Legis quæ facimus, nisi ex gratuita Dei benignitate, gratiam habent, quia in ipsis infirma & mutila obedientia est. Sed quia hîc non disputatur quid opera sine Christo valeant, quæstionem illam omittamus. Quod præsentis argumenti proprium est iterum repeto, quicquid in se commendationis habent opera, habere obedientiæ intuitu, quam solam Deus respicit, vt testatur per Prophetam, Non præcepi de sacrificiis & victimis: sed tantùm vt audiendo audiatis vocem meam. De fictitiis autem operibus alibi loquitur, Appenditis argentum vestrum, & non in panibus. Item, Frustra me colunt præceptis hominum. Hoc itaque nullo modo excusabunt, quòd patiuntur miseram plebem in externis illis nugis, iustitiam quam Deo opponant, & qua se ante cæleste tribunal sustineant, quærere. Præterea annon hoc dignum insectatione vitium est, quòd non intellectas ceremonias, velut histrionicam scenam aut magicam incantationem

Ierem.7. c.22
Iesa.55.a 2, & 29. d.13, matt.15. a.8.9

nem, ostentant? Certum enim est ceremonias omnes corruptas esse & noxias, nisi per eas homines ad Christum drigantur. Quæ autem in vsu sunt ceremoniæ sub Papatu, à doctrina separantur, vt homines in signis omni significatione carentibus retineant. Postremò (vt ingeniosus artifex est venter) apparet multas ab auaris sacrificulis inuentas esse, vt essent captandæ pecuniæ aucupia. Quamcunque autem habeant originem, sic omnes sunt ad fœdum quæstum prostitutæ vt bonam partem rescindere necesse sit, si efficere volumus quominus profana & sacrilega nundinatio in Ecclesia exerceatur.

16 Tametsi videor nō perpetuam doctrinam de humanis constitutionibus tradere, quòd ętati nostræ prorsus accommodata est hæc oratio: nihil tamen dictum est quod non sit omnibus seculis futurum vtile. Nam quoties obrepit hæc superstitio vt Deum suis figmentis colere homines velint, quæcunque in eum finem feruntur leges, statim ad crassos istos abusus degenerant. Hanc enim maledictionem non vni aut alteri ætati, sed omnibus seculis minatur Deus, quòd cæcitate & stupore percutiet eos à quibus colitur doctrinis hominum. Hæc excæcatio perpetuò facit vt nullum absurditatis genus fugiant qui contemptis tot Dei monitis, sponte se in exitiales istos laqueos induunt. Quòd si remotis circunstantiis, simpliciter habere libet quæ sint omnium temporum humanæ traditiones, quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit: erit illa, quam superiùs posuimus, certa & clara definitio, Esse omnes leges sine Dei verbo in hunc finem ab hominibus positas, vt vel modum colendi Dei præscribant, vel conscientias religione obstringant, quasi de rebus præcipiant ad salutem necessariis. Si ad alterum vel ad vtrunque istorum accedunt alia vitia, quòd sua multitudine Euangelii claritatem obscurent: quòd nihil ædificent, sed inutiles sint ac lusoriæ occupationes potiùs quàm vera pietatis exercitia: quòd sint ad sordes ac turpem quæstum expositæ: quòd sint obseruatu nimiùm difficiles: quòd sint malis superstitionibus inquinatæ: hęc erunt adiumenta vt faciliùs deprehendamus quantum sit in ipsis mali.

Iesa. 29. d.13

17 Audio quid ipsi pro se respondeant, suas traditiones non à se sed à Deo esse. Ecclesiam enim, ne errare possit, à Spiritu sancto regi, eius verò authoritatem penes se residere. Hoc impetrato, simul cōficitur, eorum traditiones Spiritus sancti esse reuelationes, quæ nisi impiè ac contempto Deo contemni nequeant. Et nequid tentasse sine magnis authoribus videantur, bonam suarum obseruationum partem fluxisse ab Apostolis credi volunt, & satis vno exemplo ostendi contendunt quid in aliis fecerint Apostoli: quando in vnum Concilium coacti, ex Concilii sententia Gentibus omnibus denuntiarunt vt se ab idolothytis, sanguine & suffocato abstinerent. Iam alibi exposuimus quàm falsò ad se venditandos ementiantur Ecclesiæ titulum. Quantum interest præsentis causę,

Act. 15. d.20, & f.29

si detractis laruis ac fucis omnibus, id verè quod nobis curæ in primis esse debet, ac nostra etiam potissimum refert, intuemur, qualem scilicet Ecclesiam habere velit Christus, vt ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: facilè nobis constabit, Ecclesiam non esse quæ præteritis verbi Dei finibus, ferendis nouis legibus lasciuit ac luxuriat. Annō enim illa semel Ecclesię dicta lex
Deut.12.d.32 æterna manet? Quod præcipio tibi, hoc obseruabis vt facias: non addes quicquam nec detrahes. Et alibi, Non addas ad verbum Do-
Prou.30.b.6 mini, neque minuas ex eo: ne te fortè arguat, inueniarísque mendax. Id quum Ecclesiæ dictum negare nō possint, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, quam post talia interdicta addere nihilominus & admiscere de suo doctrinæ Dei ausam fuisse iactant? Absit autem vt eorum mendaciis assentiamur quibus tantam Ecclesiæ contumeliam irrogant: sed falsò Ecclesiæ nomen prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitatur quæ sese intra Dei præscripta continere non potest quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in verbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum: quibus addere verbo Dei aut detrahere quicquam vetatur Ecclesia vniuersa, quum de Domini cultu & salutaribus præceptis agitur. Verùm de Lege sola id dictum fuit, quam subsequutæ sunt Prophetiæ & tota Euangelii administratio. Fateor certè: & simul addo, quæ Legis complementa sunt potiùs quàm vel additamenta, vel defectiones. Quòd si verò Dominus ministerio Mosis plurimis inuolucris, vt ita dicam, obscuro, nihil tamen addi nec detrahi sustinet, donec per seruos suos Prophetas, ac tandem per dilectum Filium clariorem doctrinam administret: cur non multo nobis seueriùs vetitum arbitremur nequid Legi, Prophetis, Psalmis, Euangelio addamus? Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendi iampridem declarauit quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud Prophetas præclaræ voces quæ auribus nostris continenter insonare debuerant,
Ier.7.e.22 Non sum loquutus Patribus vestris quo die eduxi eos ex Ægypto, verba de sacrificio & holocausto. Sed hoc verbum præcepi eis dicens, Audiendo audite vocem meam: & ero vobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis in omni via quam mandauero
Idem 11.a.7 vobis. Item, Contestando contestatus sum Patres vestros, Audite vocem meam. Aliæque eiusdem generis: sed hæc præ aliis insignis, Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non po-
1.Sam.15.e.22 tiùs vt obediatur voci suæ? Melior enim est obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi idololatriæ iniquitas, non acquiescere. Quicquid igitur humanarum inuentionum hac in parte Ecclesiæ authoritate defenditur, quum ab impietatis crimine excusari nequeat, falsò Ecclesię id imputari, arguere promptum est.

18 Hac

18 Hac ratione in istam humanarũ traditionum tyrannidem, quæ sub Ecclesiæ titulo superciliosè nobis ingeritur, liberè inuehimur. Neque enim (quod nostri aduersarii ad faciendam nobis inuidiam iniquè mentiuntur) Ecclesiam ludibrio habemus: sed obedientiæ laudem qua maiorem nullam agnoscit, illi tribuimus. Ipsi potiùs vehementer sunt Ecclesiæ iniurii, qui aduersùs Dominum suum contumacem illam faciunt, dum vltrà progressam fingunt quàm per verbum Dei licuerit. vt taceam insignem esse impudentiam cum pari malitia coniunctam, assiduè de Ecclesiæ potestate vociferari: interim & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, vt par est, animus fuerit cum Ecclesia consentire, hoc magis ad rem pertinet, spectare ac meminisse quid nobis ac Ecclesiæ à Domino præcipiatur, vt illi vno consensu obediamus. Non enim dubium est quin cum Ecclesia optimè consensuri simus si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Iam verò referre ad Apostolos traditionum originem quibus hactenus oppressa est Ecclesia, meræ fuit imposturæ: quando tota in hoc incumbit Apostolorum doctrina, ne nouis obseruationibus onerentur conscientiæ, aut Dei cultus nostris inuẽtionibus contaminetur. Deinde si qua historiis vetustísque monumentis inest fides, Apostolis non ignotum modò, sed inauditum fuit quod illis tribuunt. Nec garriant, pleraque eorum placita vsu & moribus recepta fuisse quæ scriptis tradita non fuerunt: illa scilicet quæ Christo adhuc viuente intelligere non poterant, post eius autem ascensum Spiritus sancti reuelatione didicerint. De eius loci interpretatione alibi visum est. Quod ad præsentem causam satis est, ridiculos profectò se faciunt, quum ingentia illa mysteria, quæ tanto tempore Apostolis incomperta fuerint, partim obseruationes esse constet aut Iudaicas aut Gentiles (quarum illæ inter Iudæos, hæ verò apud Gentes omnes pomulgatæ multò antè fuerant) partim ineptas gesticulationes & inanes ceremoniolas, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt, nec literas, perquam rite peragunt: imò quas pueri & moriones adeò apposité effingunt vt videri possit nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Si nullæ essent historiæ, ex re tamen ipsa æstimarent sani homines, non subito erupisse in Ecclesiam tantam rituum & obseruationum congeriem, sed sensim obrepsisse. Nam quum sanctiores illi Episcopi, qui Apostolis ætate proximi fuerunt, nonnulla instituissent quæ ad ordinem ac disciplinam pertinebant: subsequuti postea sunt homines, alii post alios, neque satis considerati & nimis curiosi ac cupidi: quorum vt quisque posterior erat, ita stulta æmulatione cum suis decessoribus certauit ne rerum nouarum inuentione cederet. Et quia periculum erat ne breui obsolescerent sua inuenta, ex quibus laudem ad posteros affectabant, in exigenda eorum obseruatione erãt multò rigidiores. Hæc κακοζηλία bonam istorũ rituum partem

nobis peperit quos isti pro Apostolicis nobis venditant. Atque id quoque historiæ testantur.

19 Ne omnium catalogum texendo simus nimiùm prolixi, vno exemplo contenti erimus. In Cœna Domini administranda fuit sub Apostolis magna simplicitas. Proximi successores ad ornandam mysterii dignitatem aliquid addiderunt, quod non esset improbandum. Sed postea superuenerunt stulti illi imitatores, qui varia frustula subinde consuendo, hunc quem in missa videmus sacerdotis vestitum, hæc altaris ornamenta, has gesticulationes & totam rerum inutilium supellectilem nobis composuerunt. Atqui obiiciunt fuisse hanc olim persuasionem, quæ in Ecclesia vniuersa vno consensu fierent, ab ipsis Apostolis prodiisse. Cuius rei Augustinum citant testem. Ego verò non aliunde quàm ex ipsius Augustini verbis solutionem afferam. Quæ toto (inquit) terrarum orbe seruātur, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis generalibus, quorum est saluberrima in Ecclesia authòritas, statuta esse intelligere licet: sicuti quòd Domini passio, & resurrectio, & in cælum ascensus, & aduentus Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur. Et siquid aliud tale occurrerit quod seruatur ab vniuersa, quacunque se diffundit, Ecclesia. Quum tam pauca enumeret exempla, quis non videat eum ad authores fide & reuerentia dignos referre voluisse vsitatas tunc obseruationes, nonnisi simplices illas & raras & sobrias quibus Ecclesiæ ordinem contineri vtile est? Quantum autem hoc ab eo distat quod Romanenses magistri extorquere volunt, vt nulla sit apud eos ceremoniola quæ non pro Apostolica censeatur?

Epist. 118

20 Ne longior sim, vnum tantùm exemplum proferam. Siquis eos interroget vnde aquam suam lustralem habeant, protinus respondent, Ab Apostolis. Quasi non hanc inuentionem nescio cui Romano Episcopo tribuant historiæ, qui si Apostolos adhibuisset in consilium, nunquam profectò contaminasset Baptismum alieno & intempestiuo symbolo. Etsi nec mihi verisimile est, tam vetustam esse eius consecrationis originem quàm illic scribitur. Quod enim dicit Augustinus quasdam suo tempore Ecclesias solennem Christi imitationem in lotione pedum refugisse, ne ad Baptismum ritus ille pertinere videretur, subindicat nullum fuisse lotionis genus quod cum Baptismo vllam haberet similitudinem. Quicquid sit, hoc à spiritu Apostolico profectum fuisse minimè concedam, vt dum quotidiano signo Baptismus in memoriam reducitur, quodammodo repetatur. Nec moror quòd alibi ipse idem Augustinus alia quoque Apostolis adscribit. Nam quum nihil præter coniecturas habeat, non debet ab ipsis de re tanta iudicium fieri. Postremò, vt etiam demus, illa quæ commemorat ab ætate Apostolorum fluxisse, multum tamen interest instituásne aliquod pietatis exercitium quo libera conscientia vtantur fideles: si autem non erit illis vtilis vsus, abstineant: an legem feras quæ conscientias seruitute

Epi. 118. ad Iann.

tute illaqueet. Nunc verò à quocunque authore emanarint, postquam videmus in tantum abusum prolapsas esse, nihil obstat quominus sine vlla eius contumelia abrogemus, quando nunquam ita sunt commendatæ vt perpetuò immobiles esse oporteat.

21 Nec magnopere eos iuuat quòd ad excusandam suam tyrannidem prætexunt Apostolorum exemplum. Apostoli, inquiunt, & Seniores primæ Ecclesiæ decretum præter Christi mandatum sanxerunt, quo præcipiebant Gentibus omnibus se abstinere ab idolothytis, suffocato, & sanguine. Id si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Vtinam verò cùm semper aliàs, tum in hac re eos imitarentur. Nam (quod valida ratione confirmare promptum est) Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. Siquidẽ quum in eo concilio Petrus tentari Deum pronuntiet si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliquod consentit imponi. Imponitur autem, si sua authoritate decernant Apostoli, prohibendum Gentibus ne idolothyta, sanguinem & suffocatum attingant. Manet quidem adhuc scrupulus, quòd nihilominus videãtur prohibere. Atqui facilè dissoluetur siquis propiùs decreti ipsius sensum animaduertat: cuius primũ ordine, & momento præcipuum caput est, relinquendam esse Gentibus suam libertatem, nec illis obturbandam esse, aut de Legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregiè patrocinatur. Quæ autem proximè sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata, sed diuinum ęternúmque Dei mandatum de non violanda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed Gentes duntaxat admonet qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutantur. Sit hoc igitur secundum caput, vt innoxia libertate vtantur Gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant: nihil tamen nouum ad æternam Dei Legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de suo afferunt.

Act. 15. d. 20

22 Quemadmodum siqui Ecclesiis nondum bene constitutis præsunt fideles pastores, omnibus suis edicant, ne, donec imbeciles quibuscum viuunt, adolescant, palàm die veneris carnibus vescantur, aut feriis in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim tametsi seposita superstitione, indifferentia per se sint: vbi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autem sunt tempora, vt spectaculum hoc infirmis fratribus proponere non possint fideles quin eorum conscientias grauissimè vulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab iis legem dicat, quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis disertè prohibita? Nihilo autem magis & de Apostolis dici potest, quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam

tollendo, quàm diuinam vrgere Legem de vitanda offensione: ac si dixissent, Præceptum Domini est, ne fratrem infirmum lædatis: quæ idolis oblata sunt, suffocatum & sanguinem manducare non potestis quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur vobis in verbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idque ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis, qui certè nonnisi ex Concilii sententia sic scribit, De escis quæ idolis immolantur, scimus quia simulachrum nihil est. Quidam autem cum conscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducant: & conscientia eorum infirma quum sit, polluitur. Videte ne facultas vestra offendiculum fiat infirmis. Cui isthæc probè perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet, qualem faciunt qui suæ tyrannidi Apostolos prætexunt, acsi Ecclesiæ libertatem suo decreto infringere cœpissent. Verùm, vt effugere nequeant quin sua etiam confessione solutionem hanc approbent, respondeant mihi quo iure illud ipsum decretum ausi sint abrogare. Nempe quia ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerant Apostoli, nihil ampliùs periculi erat: legem verò à suo fine æstimandam nouerant. Quum igitur lex ista respectu charitatis lata sit, in ea nihil præscribitur nisi quantum charitatis interest. Quum fatentur nihil aliud esse legis huius transgressionem quàm violationem charitatis, nónne simul agnoscunt non commentitium aliquod esse additamentum ad Legem Dei, sed germanam simplicémque accommodationem ad tempora & mores quibus destinabatur?

1.Cor.8.a.1

23 At verò vt iniquæ centies sint nobis & iniuriæ eiusmodi leges, esse tamen sine exceptione audiendas contendunt. non enim hîc agi, vt erroribus consentiamus: sed tantùm vt dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verùm hîc quoque optimè verbi sui veritate occurrit Dominus, nósque à tali seruitute in libertatem vendicat quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit: cuius beneficium verbo suo non semel obsignauit. Non enim (quod malitiosè fingunt) id solùm agitur vt grauem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus, sed vt conscientiæ libertate sua, hoc est sanguinis Christi beneficio spoliatæ, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, acsi parum ad rem faceret, omittamus. At quanti putamus referre, suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem quoties humanarum inuẽtionum legibus colitur: quum solus ipse cultus sui velit haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiamus quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce ego stupefaciam eum miraculo grãdi & stupendo. peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intelligentia à senioribus recedet. Alibi, Frustra me colunt, docẽtes doctrinas, præcepta hominum. Et sanè quòd se filii Israel pluribus idololatriis inquinarũt, totius mali causa adscribitur impuræ huic mixturæ, quòd trãsgressi Dei mandata,

Iesa.29.d.13

Mat.15.a.9

cultus

cultus nouos fabricarint. Ideóque refert Sacra hiſtoria nouos aduenas qui ad incolendam Samariam traducti fuerant à Rege Babylonio, fuiſſe diſcerptos & conſumptos à feris beſtiis, eo quòd 2.Reg.17 neſcirent iudicia vel ſtatuta Dei terræ illius. d.24.f.31 Quanuis in ceremoniis nihil peccaſſent, nō tamen probata fuiſſet Deo inanis pompa: ſed interim cultus ſui violationem, quòd homines aliena à verbo ſuo commenta ingererēt, vlciſci non deſtitit. Vnde poſtea dicitur, pœna illa territos, ritus in Lege præſcriptos ſuſcepiſſe: ſed quia nondum purè colebāt verum Deum, bis repetitur, timuiſſe ipſum & non timuiſſe. Vnde colligimus, partem reuerentiæ quæ illi defertur, in eo eſſe poſitam dum in illo colendo ſimpliciter quod mandat, nullas noſtras inuentiones miſcendo ſequimur. Atque ideo ſæpius laudantur pii Reges, quòd fecerint ſecundùm omnia pręcepta, 2.Re.22. nec declinauerint vel ad dexteram vel ad ſiniſtram. a.1,& Vltrà progredior, etiamſi in commentitio aliquo cultu palàm non apparet ali. impietas: ſeuerè tamen à Spiritu damnatur, ex quo à Dei pręcepto diſceſſum eſt. Altare Achaz, cuius exemplar è Samaria illatū erat, videri potuit augere templi ornatum, quum eius conſilium eſſet 2.Re.16, ſoli Deo illic ſacrificia offerre, quod ſplēdidius factus erat quàm b.10 in primo & vetuſto altari. videmus tamen vt Spiritus audaciam illam deteſtetur non alia de cauſa niſi quòd hominum inuenta in Dei cultu impuræ ſunt corruptelæ. Et quò nobis clariùs patefacta eſt Dei voluntas, minùs excuſabilis quicquam tentandi proteruia. Ac proinde meritò aggrauatur hac circunſtantia crimen Manaſſe, 2.Reg. quòd altare nouum extruxerit in Ieruſalem: de qua pronuntiauerat Deus, 21.a.3 Ponam illic nomen meum: quia nunc quaſi ex profeſſo reſpuitur Dei authoritas.

24 Mirantur plerique cur adeò acriter interminetur Dominus ſe facturum ſtupenda populo à quo mandatis hominum colebatur, & ſe fruſtra coli pronuntiet hominum præceptis. At ſi ſpectarent quid ſit in religionis (hoc eſt cæleſtis ſapientiæ) cauſa ab vno Dei ore pendere, ſimul viderēt non leuem eſſe rationem cur peruerſa huiuſmodi obſequia ſic abominetur Dominus, quæ pro humani ingenii libidine ſibi præſtātur. Nam tametſi ſpeciem habent quandam humilitatis in ſua hac obedientia, qui eiuſmodi legibus in Dei cultum parent: minimè tamē ſunt coram Deo humiles, cui eaſdem præſcribunt leges quas ipſi ſeruant. Hæc verò ratio eſt cur nos tam diligenter cauere vult Paulus ne decipiamur per traditiones hominum, & illam quam vocat ἐθελοθρησκείαν, id eſt Coloſſ.2. voluntarium cultum, & præter Dei doctrinam ab hominibus ex- a.4 cogitatum. Sic eſt profectò: ſtulteſcere & noſtram nobis ipſis & omnium hominum ſapientiam oportet quò ſolum illum ſapere permittamus. Quam viam minimè tenent qui confictis hominum arbitrio obſeruatiunculis, illi ſe approbare meditantur, & quaſi inuito præuaricatricem erga eum obedientiā, quæ hominibus defertur, obtrudunt. Qualiter & aliquot antè ſeculis & noſtra memoria

factum est,& fit hodie quoque in iis locis in quibus creaturę pluris est quàm Creatoris imperium: vbi religio (si tamen religio vocari ea meretur) pluribus magísque insulsis superstitionibus conspurcata est quàm vlla vnquam paganitas. Quid enim posset párere hominum sensus quàm carnalia fatuáque omnia,& quæ suos authores verè referant?

25 Quòd etiam obtendunt superstitionum patroni,Samuelem sacrificasse in Ramatha,& quanuis pręter Legem id fieret,placuisse tamen Deo: facilis solutio est,non fuisse secundum aliquod altare quod vnico opponeret: sed quia nondum arcæ fœderis destinatus erat locus, oppidum vbi habitabat sacrificiis destinasse tanquam maximè commodum. Certè animus sancti Prophetæ non fuit quicquam nouare in sacris, vbi Deus tam arctè vetabat addi vel minui.Quod ad exemplum Menoha spectat,extraordinarium & singulare fuisse dico. Obtulit ille Deo sacrificium homo priuatus,nec fine Dei approbatione: nempe quia non temerario animi sui motu, sed cælesti instinctu hoc suscepit. Quantopere autem abominetur Deus quæ mortales ex seipsis excogitant ad eum colendum,alter non inferior Menoha Gedeon insigni documento est,cuius ephod non modò ei & familiæ, sed toti populo cessit in ruinam.Denique aduentitia quęlibet inuentio, qua Deum homines colere appetũt,nihil aliud est quàm verę sanctimonię pollutio

1. Sa. 7. d.17 — Iudic.13. d.19 — Iu.8.f. 27

26 Cur igitur,inquiunt,ferri voluit Christus onera illa importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisæi? Imò cur alibi idem Christus caueri voluit à fermento Pharisæorum? Fermentum (interprete Matthæo Euangelista) appellans quicquid propriæ doctrinæ verbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius volumus, quàm quòd totam eorum doctrinam iubemur fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neque altero loco Dominum voluisse suorum conscientias propriis Pharisæorum traditionibus vexari.Et verba ipsa, si modò non torqueãtur,nihil tale sonant.Illic siquidem Dominus acerbè in Pharisęorum mores inuehi instituens, simpliciter suos auditores antè erudiebat, vt quanquam nihil in illorum vita cernerent quod sequerentur, nõ tamen ea facere desinerent quæ verbo docebant,quum in cathedra Mosis (hoc est,ad enarrandam Legem) sederent. Non ergo aliud voluit quàm præcauere ne malis docentium exemplis plebs ad contemptum doctrinæ induceretur.Verùm quia nonnulli rationibus minimè permouentur, authoritatem semper requirunt, subiiciam Augustini verba, quibus idem prorsus dicitur, Habet ouile Domini præpositos partim fidos,partim mercenarios.Præpositi qui fidi sunt,veri sunt Pastores. audite tamen, quòd & mercenarii necessarii sunt. Multi quippe in Ecclesia, commoda terrena sectantes, Christum prædicant, & per eos vox Christi auditur: & sequuntur oues non mercenarium, sed Pastorem per mercenariũ. Audite mercenarios ab ipso Domino demonstratos.Scribæ, inquit, & Pharisæi cathedram

Mat. 23. a.3,& 16.a.6 — Augu.in Iohannẽ tract. 46

dram Mosis insident. quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quid aliud dixit, nisi per mercenarios vocem Pastoris audite? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent, ergo per illos Deus docet. sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Hæc Augustinus.

27 Quando verò imperiti plerique, dum humanis traditionibus impiè ligari hominum conscientias, & frustra Deum coli audiunt, eadem litura leges omnes inducunt quibus Ecclesiæ ordo constituitur: illorum quoque errori commodùm hîc occurrēdum est. Falli hîc sanè perquam est lubricum: quia non prima statim facie apparet quantum inter illas & has intersit. Sed ego ita dilucidè rem totam paucis expediam, necui imponat similitudo. Hoc primum habeamus, si in omni hominum societate necessariam esse politiam aliquam videmus, quæ ad alendam communem pacem, & retinendam concordiam valeat: si in rebus agendis vigere semper aliquem ritum, quem non respui publicæ honestatis interest, atque adeò humanitatis ipsius: id in Ecclesiis præsertim obseruandum esse, quæ cùm bene composita rerum omnium constitutione optimè sustinentur, tum verò sine concordia nullæ sunt prorsus. Quamobrem si Ecclesiæ incolumitati bene prospectum volumus, diligenter omnino curandum est quod Paulus iubet, vt decenter omnia & secundùm ordinem fiant. At quum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis varietas, tanta in iudiciis ingeniisque pugna: neque politia vlla satis firma est, nisi certis legibus constituta: nec sine stata quadam forma seruari ritus quispiam potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest vt damnemus, vt his ablatis, dissolui suis neruis Ecclesias, totásque deformari ac dissipari contendamus. Neque enim haberi potest quod Paulus exigit, vt decenter omnia & ordine fiant: nisi additis obseruationibus, tanquam vinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tantùm semper in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credātur necessariæ, atque ita conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, atque ita in illis reponatur pietas.

1. Cor. 14. g. 40

28 Habemus ergo optimam & fidelissimam notam quæ inter impias illas constitutiones distinguat (quibus veram obscurari religionem & conscientias subuerti dictum est) & legitimas Ecclesiæ obseruationes: si his meminerimus alterum semper ex duobus esse propositum, aut vtrunque simul, vt in sacro fidelium cœtu decenter peragantur omnia, & qua conuenit dignitate: vt ipsa hominum communitas velut quibusdam humanitatis & moderationis vinculis in ordine retineatur. Vbi enim semel publicæ honestatis causa posita lex intelligitur, iam sublata est superstitio, in quam incidunt qui humanis inuentis Dei cultum metiuntur. Rursum vbi ad communem vsum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis opinio, quæ ingentem terrorem

conſcientiis iniiciebat, quum putarentur traditiones ad ſalutem neceſſariæ. Siquidem hîc nihil quæritur niſi vt communi officio alatur inter nos charitas. Sed operæpretium eſt clariùs adhuc definire quid ſub illo decoro quod Paulus commendat, quid item ſub ordine comprehendatur. Ac decori quidem finis eſt, partim vt dum adhibentur ritus qui venerationem rebus ſacris concilient, talibus adminiculis ad pietatem excitemur: partim etiam vt modeſtia & grauitas, quæ in omnibus honeſtis actionibus ſpectari debet, illic maximè eluceat. In ordine hoc primum eſt, vt qui præſunt, regulam ac legem bene regendi nouerint: plebs verò quæ regitur, ad obedientiam Dei rectámque diſciplinam aſſuefiat. Deinde vt bene cõpoſito Eccleſiæ ſtatu, paci & trãquillitati conſulatur.

29 Decorum ergo non vocabimus in quo nihil præter inane oblectamentum inerit: quale exemplum videmus in illo theatrico apparatu quo vtuntur Papiſtæ in ſuis ſacris: vbi nihil quàm inutilis elegantiæ larua, & luxus ſine fructu apparet. Sed illud nobis decorum erit, quod ita erit ad ſacrorum myſteriorum reuerẽtiam aptum vt ſit idoneum ad pietatem exercitium, vel ſaltem quod ad ornatum faciet actioni congruentem: neque idipſum ſine fructu: ſed vt fideles admoneat quanta modeſtia, religione, obſeruantia ſacra tractare debeant. Porrò vt pietatis exercitia ſint ceremoniæ, ad Chriſtum rectà nos deducant neceſſe eſt. Similiter ordinem non conſtituemus in illis nugatoriis pompis quæ nihil habent præter euanidum ſplendorem, ſed in ea compoſitione quæ omnem confuſionem, barbariem, contumaciam, turbas omnes & diſſidia tollat. Prioris generis exempla ſunt apud Paulum, vt ne profana
1.*Cor*.11. ſympoſia cum ſacra Domini Cœna commiſceantur: Ne mulieres
d.21,& in publicum niſi velatæ procedant: & alia plurima in quotidiano
a.5 vſu habemus: quale eſt, Quòd flexis genibus nudóque capite oramus: Quòd Domini Sacramenta non ſordidè, ſed cum aliqua dignitate adminiſtramus: Quòd in ſepeliendis mortuis quandam honeſtatem adhibemus, & quæ alia eòdem pertinent. In altero genere ſunt horæ publicis precationibus, concionibus & myſticis actionibus deſtinatæ: in ipſis concionibus quies ac ſilentium, loca deſtinata, hymnorum concentus, dies celebrandæ Domini
1.*Cor*.14. Cœnæ præfixi, quòd Paulus vetat ne mulieres in Eccleſia doceant,
g.34 & ſiqua ſunt ſimilia. In primis verò quæ diſciplinam conſeruant, vt catecheſis, cenſuræ Eccleſiaſticæ, excommunicatio, ieiunia, & quæ in eũdem catalogum referri poſſunt. Ita omnes Eccleſiaſticas conſtitutiones, quas pro ſanctis & ſalutaribus recipimus, in duo capita referre licet: alteræ enim ad ritus & ceremonias, alteræ ad diſciplinam & pacem reſpiciunt.

30 Sed quia hîc periculum eſt ne ab vna parte pſeudoepiſcopi prætextum inde captent ad impias ſuas & tyrannicas leges excuſandas, ab altera ſint quidem nimis meticuloſi, qui ſuperioribus malis admoniti, nullũ quamlibet ſanctis legibus locũ relinquant: hîc te-

hîc testari operæpretium est, eas demum humanas constitutiones me probare quæ & Dei authoritate fundatæ, & ex Scriptura desumptæ, adeóque prorsus diuinæ sint. Exemplum sit in geniculatione quæ fit dum solennes habentur precationes. Quæritur sitne humana traditio, quam repudiare vel negligere cuiuis liceat. Dico sic esse humanam vt simul sit diuina: Dei est quatenus pars est decori illius cuius cura & obseruatio nobis per Apostolum commendatur: hominum autem, quatenus specialiter designat 1. *Co*.14 quod in genere fuerat indicatum magis quàm expositum. Ab hoc g.40 vno exemplo æstimare licet quid de toto hoc genere sit sentiendum: nempe quia Dominus & totam veræ iustitiæ summam, & omnes cultus numinis sui partes, & quicquid ad salutem necessarium erat, sacris suis oraculis tum fideliter complexus est, tum perspicuè enarrauit: in his solus Magister est audiendus. Quia autem in externa disciplina & ceremoniis non voluit sigillatim præscribere quid sequi debeamus (quòd istud pendêre à temporum conditione prouideret, neque iudicaret vnam seculis omnibus formam conuenire) confugere hîc oportet ad generales quas dedit regulas, vt ad eas exigantur quæcunque ad ordinem & decorum præcipi necessitas Ecclesię postulabit. Postremò quia ideo nihil expressum tradidit quia nec ad salutem hæc necessaria sunt, & pro moribus vniuscuiusque gentis ac seculi variè accommodari debent ad Ecclesiæ ædificationem: prout Ecclesiæ vtilitas requiret, tam vsitatas mutare & abrogare quàm nouas instituere conueniet. Fateor equidem, non temere, nec subinde, nec leuibus de causis ad nouationem esse decurrendum. Sed quid noceat vel ædificet, charitas optimè iudicabit: quam si moderatricem esse patiemur, salua erunt omnia.

31 Iam verò Christiani populi officium est, quæ secũdùm hunc canonem fuerint instituta, libera quidem conscientia, nulláque superstitione, pia tamen & facili ad obsequendum propensione seruare, non contemptim habere, non supina negligentia præterire: tantum abest vt per fastum & contumaciam violare apertè debeat. Qualis (inquies) in tanta obseruantia & cautione conscientiæ libertas esse poterit? Imò verò præclarè constabit vbi reputabimus, non fixas esse & perpetuas sanctiones quibus adstricti simus, sed externa humanæ infirmitatis rudimenta: quibus tametsi non indigemus omnes, tamen omnes vtimur: quia alii aliis ad fouendam inter nos charitatem mutuò sumus obnoxii. Hoc in exemplis superiùs positis recognoscere licet. Quid? an in mulieris carbaso sita religio est, vt nudo capite egredi sit nefas? An sanctum de eius silentio decretum, quod violari sine summo scelere non possit? An aliquid in genuflexione, in humando cadauere mysterium, quod præteriri sine piaculo non possit? Minimè. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo quæ velare caput non sinat, nihil delinquit si aperto capite occurrat. Et est vbi

loqui non minùs opportunum illi ſit quàm alibi tacere. Stantem quoque orare qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil vetat. Denique ſatius eſt maturè humare mortuum, quàm vbi linteum deeſt, vbi non adſunt qui deducant, expectare dum inhumatus putreſcat. Sed eſt nihilominus in iſtis rebus quod agendum aut cauendum mos regionis, inſtituta, ipſa denique humanitas & modeſtiæ regula dictet: vbi ſi imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullum admiſſum crimen eſt: ſin contemptu, improbanda eſt contumacia. Similiter dies ipſi qui ſint, & horæ, quæ locorum ſtructura, qui quo die canantur Pſalmi, nihil intereſt. Verùm & certos dies & ſtatas eſſe horas conuenit, & locum recipiendis omnibus idoneum, ſiqua ſeruandæ pacis ratio habetur. Nam quantarum rixarum ſemen futura ſit earum rerum confuſio, ſi prout cuique libitum ſit, mutare liceat quæ ad communem ſtatum pertinent? quando nunquam futurum eſt vt omnibus idem placeat, ſi res velut in medio poſitæ, ſingulorum arbitrio relictæ fuerint. Quòd ſiquis obſtrepat & plus ſapere hîc velit quàm oportet, viderit ipſe qua moroſitatem ſuam ratione Domino approbet. Nobis tamen iſtud Pauli ſatisfacere debet, nos contendendi morem non habere, neque Eccleſias Dei.

1.Cor.11.
b.16

32 Porrò ſumma diligentia incumbendum eſt nequis irrepat error, qui purum hunc vſum vel inficiat vel obſcuret. Quod quidem obtinebitur ſi quæcunque erunt obſeruationes manifeſtam vtilitatem præ ſe ferant, ſi parciſſimæ admittantur: potiſſimum verò ſi accedat fidelis Paſtoris doctrina, quæ prauis opinionibus viam præcludat. Hæc autem cognitio facit vt ſua cuique in his rebus omnibus libertas conſtet, & quandam nihilominus ſuæ quiſque libertati neceſſitatem vltro imponat, quatenus aut illud quod diximus τὸ πρέπον, aut charitatis ratio exiget. Deinde vt & in earum rerum obſeruatione nulla ſuperſtitione verſemur ipſi, nec moroſè nimiùm ipſam ab aliis requiramus, ne potiorem Dei cultum ceremoniarum multitudine æſtimemus, ne Eccleſia Eccleſiam ob externæ diſciplinæ varietatem cõtemnat. Poſtremò vt nullam hîc perpetuam legem nobis ſtatuentes, totum obſeruationum vſum & finem ad Eccleſiæ ædificationem referamus, qua poſtulante, non modò mutari aliquid, ſed quicquid antè in vſu nobis obſeruationũ fuerit, inuerti nulla offenſione feramus. Hoc enim ferre temporum rationem vt ritus quoſdam, non impios alioqui nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præſenti experimento eſt hæc ætas. Nam (quæ ſuperiorum temporum cæcitas fuit & ignorantia) tam corrupta opinione támque pertinaci ſtudio antehac in ceremoniis hæſerunt Eccleſiæ, vt vix ſatis repurgari à prodigioſis ſuperſtitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollantur, nec abs re olim fortè inſtitutæ, & nulla per ſe impietate notabiles.

De

De Ecclesiæ iurisdictione, eiúsque abusu, qualis cernitur in Papatu. CAPVT XI.

RESTAT tertia pars, & quidem in statu bene composito præcipua, Ecclesiasticæ potestatis, quam in iurisdictione positam esse diximus. Tota autem Ecclesiæ iurisdictio pertinet ad morum disciplinam, de qua mox tractandum erit. Quemodmodum enim nulla vrbs nullúsve pagus sine magistratu & politia stare potest: sic Ecclesia Dei (quod iam docui, sed nunc iterum cogor repetere) sua quadam spirituali politia indiget: quæ tamen à ciuili prorsus distincta est, eámque adeò nihil impedit aut imminuit, vt potiùs multum iuuet ac promoueat. Ista igitur iurisdictionis potestas nihil aliud erit in summa quàm ordo comparatus ad spiritualis politiæ conseruationem. In hunc finem fuerunt ab initio constituta in Ecclesiis iudicia quæ censuram de moribus agerent, animaduerterent in vitia, & exercendo clauium officio præessent. Hunc ordinē designat Paulus in epistola ad Corinthios, quum gubernationes nominat. Item ad Romanos, quum dicit, Qui præest, in solicitudine præsit. Non enim alloquitur magistratus (qui nulli tunc erant Christiani) sed eos qui ad spirituale Ecclesiæ regimen erant adiuncti Pastoribus. Ad Timotheū quoque duplices facit Presbyteros: alios qui laborant in verbo, alios qui verbi prædicatione non funguntur, & tamen bene præsunt. Hoc posteriore genere non dubium est quin eos intelligat qui ad inspectionem morum & totum clauium vsum constituti erant. Nam potestas hæc, de qua loquimur, tota pendet à clauibus quas Christus Ecclesiæ contulit, Matthæi decimooctauo capite: vbi iubet grauiter publico nomine admoneri eos qui priuatas monitiones contempserint: quòd si in sua contumacia pergant, à societate fidelium abdicandos docet. Porrò monitiones istæ & correctiones sine causæ cognitione fieri nequeunt. proinde opus est & iudicio & ordine aliquo. Quamobrem nisi velimus irritam facere clauium promissionem, & excommunicationem, solennes monitiones, & quicquid tale est de medio tollere, aliquam Ecclesiæ iurisdictionem demus necesse est. Obseruent lectores non agi illo loco de generali doctrinæ authoritate, sicuti Matthæi cap. 16, & Iohannis 21: sed ius synedrii in posterum transferri ad Christi gregem. Ad illum vsque diem Iudæis sua fuerat gubernandi ratio, quam in Ecclesia sua stabilit Christus quoad puram institutionem, atque id graui sanctione. Sic enim oportuit, quum Ecclesiæ ignobilis & contemptæ iudicium à temerariis & fastuosis hominibus sperni alioqui posset. Ac ne lectores impediat quòd Christus iisdē verbis res aliquantum inter se diuersas notat, hunc nodum soluere vtile erit. Duo igitur sunt loci qui de ligando & soluendo loquuntur. Alter est Matthæi decimosexto, vbi Christus, postquam se claues regni cælorum Petro daturum promisit, continuò sub-

1.Cor.12. d.28
Rom.12. b.8
1.Tim.5. c.17

iungit, Quodcunque ipse in terra ligauerit aut soluerit, ratum in cælo fore. Quibus verbis nihil aliud significat quàm aliis quæ
Iohã.20. v.23 habentur apud Iohannem, quum discipulos missurus ad prędicandum, postquam insufflauit in eos, Quorum, inquit, remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta erunt in cælo. Adferam interpretationem non argutam, non coactam, non detortam: sed germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis &
Mat.16. c.19 retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio, non aliò debent referri quàm ad verbi ministerium, quod dum Apostolis cõmittebat Dominus, simul & hoc soluendi ligandíque munere ipsos instruebat. Quæ enim est summa Euangelii, nisi quòd omnes serui peccati & mortis soluimur ac liberamur per redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui verò Christum liberatorem ac redemptorem non suscipiunt nec agnoscunt, eos æternis vinculis damnatos addictósque esse? Hanc legationem quum Apostolis suis in omnes nationes perferendam traderet Dominus, vt suam esse & à se profectã approbaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit: ídque in eximiam confirmationem tum Apostolorum ipsorum, tum eorum quoque omnium ad quos peruentura erat. Referebat vt Apostoli constantem ac solidã suæ prædicationis certitudinem haberent: quam non modò infinitis laboribus, curis, molestiis, periculis obituri erant, sed suo demum sanguine obsignaturi. Ipsam, inquam, vt scirent non vanam esse nec inanem, sed potentiæ plenam ac virtutis: referebat vt in tanta anxietate & rerum difficultate tantísque discriminibus, Dei se negotium agere persuasi essent: vt toto mundo aduersante & repugnante, Deum pro se stare cognoscerent: vt Christum doctrinæ suæ authorem, aspectu in terra præsentem nõ habentes, ipsum esse in cælo intelligerent, ad firmandam eius quam sibi tradiderat doctrinæ veritatem. Oportebat rursum & auditoribus certissimè testificatum esse, illam Euangelii doctrinam non Apostolorum esse sermonem, sed Dei ipsius: non vocem in terra natam, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis potestate hæc esse possunt, peccatorum remissio, promissio vitæ æternæ, salutis nuntium. Testificatus est ergo Christus nihil in Euangelii prædicatione Apostolorum esse præter ministerium: se esse qui per eorum ora, velut per organa, loqueretur omnia & promitteret. Itaque peccatorum remissionem quam annũtiarent, veram esse Dei promissionem: damnationem quam pronuntiarent, certum esse Dei iudicium. Hæc autem testificatio seculis omnibus data est, firmáq; manet, quæ certiores omnes securósque reddat, Euãgelii verbum, à quocunque tandem homine prædicetur, ipsissimam esse Dei sententiam, apud summum tribunal promulgatam, in libro vitæ scriptam, in cælo ratam, firmam, ac fixam. Habemus potestatem clauium esse simpliciter in illis locis Euangelii prædicationem: nec tam potestatem esse quàm ministerium, si ad homines respicimus.

Non

Non enim hominibus hanc potestatem propriè Christus dedit, sed verbo suo, cuius homines ministros fecit.

2 Alter, quem de ligandi & soluendi potestate extare diximus, locus Matthæi 18, habetur. vbi ait Christus, Si frater aliquis Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: quæcunque solueritis, soluta erunt. Hic locus non omnino est priori similis, sed paulò in diuersam partem intelligendus est. Non autem sic diuersos facio vt non multam habeant inter se affinitatem. Hoc primùm vbique simile est quòd vtraque est generalis sententia, eadem semper ligandi soluendíque potestas (nempe per verbum Dei) idem mandatum, eadem promissio. Eo autem differunt, quòd prior locus peculiariter de prædicatione est qua verbi ministri funguntur: hic ad disciplinam excommunicationis pertinet, quæ Ecclesiæ permissa est. Ligat autem Ecclesia quem excommunicat: non quòd in perpetuam ruinam ac desperationem coniiciat, sed quia eius vitam ac mores damnat: ac, nisi resipuerit, iam eum suæ damnationis admonet. Soluit quem in communionem recipit: quia velut participem eum facit vnitatis quam habet in Christo Iesu. Nequis ergo contumaciter Ecclesiæ iudicium contemnat, aut parui faciat se fidelium suffragiis damnatum: testatur Dominus tale fidelium iudicium non aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationem, ratúmque haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habent enim verbum Dei, quo peruersos damnent: habent verbum, quo resipiscentes in gratiam recipiant. Errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissentire. quia nonnisi ex Lege Dei iudicant, quæ non incerta est aut terrena opinio, sed sancta Dei voluntas, & cæleste oraculum. Ex istis duobus locis, quos vt breuiter, ita & familiariter & verè enarrasse mihi videor, furiosi illi, nullo discrimine, prout sua vertigine feruntur, nunc confessionem, nunc excommunicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius condendi leges, nunc indulgentias statuere conantur. Priorem verò ad astruendum Romanæ sedis primatum allegant, ita norunt claues suas quibus visum est aptare seris & ostiis: vt dicas tota vita eos artem fabrilem exercuisse. *Mat. 18. c. 17*

3 Nam quòd nonnulli omnia illa temporaria fuisse imaginantur: quum magistratus à religionis nostræ professione alieni adhuc forent: in eo falluntur, quòd non animaduertunt quantum sit discrimen & qualis dissimilitudo Ecclesiasticæ & ciuilis potestatis. Neque enim ius gladii habet Ecclesia quo puniat vel coërceat, non imperiū vt cogat, non carcerem, non pœnas alias quæ solent infligi à magistratu. Deinde non hoc agit vt qui peccauit, inuitus plectatur: sed vt voluntaria castigatione pœnitentiam profiteatur. Est igitur longè diuersa ratio: quia nec quicquam sibi sumit Ecclesia quod sit proprium magistratus, neque hoc efficere potest magistratus quod ab Ecclesia peragitur. Exemplo fiet hoc facilius.

Inebriatus est aliquis? in vrbe bene constituta, pœna erit carcer: scortatus est? aut similis, aut potiùs maior. Ita erit satisfactum & legibus, & magistratui, & externo iudicio. At fieri poterit vt nullam det pœnitentiæ significationem, quin potiùs vt obmurmuret vel fremat. An illic cessabit Ecclesia? At recipi ad Cœnam tales nequeunt quin fiat & Christo & sacræ eius institutioni iniuria. Et hoc postulat ratio, vt qui Ecclesiã offendit malo exemplo, solenni pœnitentiæ declaratione offendiculum, quod excitauit, tollat. Ratio quam adducunt illi qui contrà sentiunt, nimis est frigida. Mandabat, inquiunt, Christus has partes Ecclesiæ, quum non esset magistratus qui exequeretur. Sed accidit sæpenumero vt sit negligentior magistratus: imò nonnunquam fortè vt sit ipsemet castigandus: quod & Theodosio Cæsari contigit. Adhæc tantundem dici poterit de toto fere verbi ministerio. Nunc ergo secundùm eos desinant reprehendere Pastores manifesta flagitia: desinant obiurgare, arguere, increpare. Sunt enim Christiani magistratus, qui legibus & gladio debent hæc corrigere. At quemadmodum magistratus, puniendo, & manu coercendo, purgare debet Ecclesiam offendiculis: ita verbi minister vicissim subleuare debet magistratum, ne tam multi peccent. Sic coniunctæ debent esse operæ vt altera sit adiumento alteri, non impedimento,

4 Et sanè siquis propius expendat Christi verba, facilè perspiciet, statum & perpetuum Ecclesiæ ordinem, non temporarium illic describi. Neque enim consentaneum est, vt qui monitionibus nostris obtemperare noluerint, eos ad magistratum deferamus. quod tamẽ necesse foret si in vicem Ecclesiæ ille succederet. Quid ista promissio, an vnius anni dicenda erit, vel paucorum, Amen amen dico vobis, quicquid ligaueritis in terra? Præterea Christus nihil hîc nouum instituit: sed consuetudinem in veteri gentis suæ Ecclesia semper obseruatam, sequutus est: quo significauit, non posse carere Ecclesiam spirituali iurisdictione, quæ ab initio fuisset. Atque id omnium temporum consensu fuit confirmatum. Neque enim vbi cœperunt Imperatores & magistratus Christo nomen dare, protinus abrogata est spiritualis iurisdictio: sed ita duntaxat ordinata nequid ciuili derogaret, aut cum ea confunderetur. Et meritò, non enim magistratus, si pius est, eximere se volet communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex verbo Dei iudicanti se subiicere: tantum abest vt iudicium illud tollere debeat. Quid enim honorificentius (inquit Ambrosius) quàm vt Ecclesiæ filius dicatur Imperator? Imperator enim bonus, intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est. Quare illi qui vt magistratum ornent, Ecclesiam spoliant hac potestate, non modò falsa interpretatione corrumpunt Christi sententiam, sed sanctos omnes Episcopos, qui tam multi à tempore Apostolorum extiterunt, non leuiter damnant, quòd honorem officiúmque magistratus falso prætextu sibi vsurpauerint.

Epist. 32. ad Valẽtianum.

5 Sed

5 Sed hoc quoque exaduerſo operæpretium eſt videre, quis fuerit olim verus vſus Eccleſiaſticæ iuriſdictionis, & quantus abuſus obrepſerit: vt ſciàmus quid abrogandum ſit, & quid ex antiquitate reſtituendum, ſi volumus, euerſo regno Antichriſti, verum Chriſti regnum iterum erigere. Primùm hic ſcopus eſt, vt ſcandalis obuiam eatur: quòd ſiquid ſcandali exortum ſit, aboleatur. In vſu duo ſunt conſideranda: Vt à iure gladii prorſus ſeparetur hæc ſpiritualis poteſtas: deinde ne vnius arbitrio, ſed per legitimum conſeſſum adminiſtretur. Vtrunque in puriore Eccleſia obſeruatum fuit. Neque enim vel mulctis, vel carceribus, vel aliis ciuilibus pœnis poteſtatem ſuam exercuerunt ſancti Epiſcopi: ſed ſolo Domini verbo, vt decebat, vſi ſunt. Seueriſſima enim Eccleſiæ vindicta, & quaſi vltimum fulmen, eſt excommunicatio, quæ nonniſi in neceſſitate adhibetur. Illa porrò nec vim, nec manum deſyderat; ſed verbi Dei potentia contenta eſt. Denique veteris Eccleſiæ iuriſdictio nihil aliud fuit quàm practica (vt ita loquar) declaratio eius quod docet Paulus de ſpirituali Paſtorum poteſtate. Data eſt, inquit, nobis poteſtas, qua demoliamur munitiones, qua humiliemus omnem altitudinem quę ſe extollit aduerſùs cognitionem Dei, qua ſubigamus omnem cogitationem, & captiuam ducamus in obedientiam Chriſti, in promptu verò habemus vindictam aduerſus omnem inobedientiam. Quemadmodum hoc fit prædicatione doctrinæ Chriſti: ita, ne doctrina ſit ludibrio, ſecundùm idipſum quòd docetur iudicari debent qui ſe profitentur fidei domeſticos. Id porrò fieri nequit niſi vnà cum miniſterio cōiunctum ſit ius vocandi eos qui priuatim monendi ſunt, vel acrius corrigendi, ius etiam arcendi eos à Cœnæ communione qui recipi ſine tanti myſterii profanatione nequeunt. Itaque dum alibi negat non eſſe noſtrum extraneos iudicare, filios Eccleſię cenſuris ſubiicit quę eorum vitia caſtigent, ac tunc viguiſſe iudicia innuit à quibus nemo fidelium eſſet immunis.

1. Cor. 6. a. 4. *2. Co. 10. a. 4* *1. Cor. 5. d. 12*

6 Eiuſmodi verò poteſtas (vt propoſuimus) non penes vnum erat, vt pro ſua libidine quiduis ageret: ſed penes conſeſſum Seniorum, qui erat in Eccleſia: quod in vrbe eſt Senatus. Cyprianus, quum meminit per quos ſuo tempore exerceretur, adiungere ſolet totum clerum Epiſcopo. Sed alibi quoque demonſtrat, ſic præfuiſſe clerum ipſum vt plebs interim à cognitione non excluderetur. ſic enim ſcribit, Ab initio Epiſcopatus mei ſtatui ſine cleri conſilio, & plebis conſenſu, nihil agere. Verùm hæc erat communis & vſitata ratio, vt per ſenatum Presbyterorum Eccleſiæ iuriſdictio exerceretur: quorum duo (vt dixi) erant genera. Alii enim ad docendum erant ordinati, alii morum cenſores duntaxat erant. Paulatim degenerauit hoc inſtitutum à ſuo primordio: vt iam Ambroſii ſeculo ſoli clerici in iudiciis Eccleſiaſticis eſſent cognitores. Quod ipſe conqueritur his verbis, Synagoga vetus, inquit, & poſtea Eccleſia Seniores habuit, quorum ſine conſilio nihil age-

Epiſt. 14. lib. 3, & eiuſdem. lib. epiſt. 19. & alibi *Epiſt. 10. lib. 3* *In 5. cap. 1. ad Timoth.*

batur: quod qua negligentia obsoleuerit nescio, nisi fortè doctorum desidia, vel magis superbia: dum soli volunt aliquid videri. Videmus quantopere sanctus vir indignetur aliquid de meliore statu concidisse: quum tamen adhuc illis staret ordo saltem tolerabilis. Quid igitur si has deformes ruinas intueretur quæ nullum propè vestigium referunt vetusti ædificii? qua deploratione vteretur? Principiò contra ius & fas, quod Ecclesiæ datum erat, sibi vni vindicauit Episcopus. Perinde enim est acsi Senatu expulso Consul imperium solus occuparet. Atqui, vt est reliquis honore superior, ita in ipso collegio plus est authoritatis quàm in vno homine. Fuit igitur facinus nimis improbũ, quòd vnus homo, translata ad se communi potestate, & tyrannicæ libidini patefecit aditum, & Ecclesiæ quod suum erat eripuit, & consessum à Christi Spiritu ordinatum suppressit & abdicauit.

7 Verùm (vt aliud malum semper ex alio nascitur) Episcopi velut rem sua cura indignam fastidientes, ad alios ablegarunt. Inde creati Officiales, qui locum illum sustinerent: nondum dico quale genus hominum, hoc tantùm dico, nihil differre à profanis iudicibus. Et tamen spiritualem iurisdictionem adhuc vocant, vbi nonnisi de rebus terrenis litigatur. Vt nihil sit aliud mali, forum litigiosum qua fronte vocare audent iudiciũ Ecclesiæ? At illic sunt monitiones, est excõmunicatio. Scilicet ita cum Deo luditur. Debet pauperculus aliquis pecuniam? Citatur. si cõparet, damnatur, damnatus nisi satisfaciat, monetur: à monitione secunda gradus fit ad excommunicationem. si non comparet, monetur vt se sistat iudicio, si moram facit, monetur, & mox excommunicatur. Quæso, quid omninò simile vel cum instituto Christi, vel cum more prisco, vel cum ratione Ecclesiastica? At fit etiam illic de vitiis censura. Nempe scortationes, lasciuias, ebrietates & eius generis flagitia non tantùm tolerant, sed tacita quodammodo approbatione fouent ac confirmant: neque id in plebe modò, sed in ipsis quoque clericis. Ex multis paucos ad se vocant, vel ne videantur nimis socordes in cõniuendo, vel vt pecuniã emulgeant. Taceo prædas, rapinas, peculatus, sacrilegia, quę inde colliguntur. Taceo quales vt plurimum deligantur ad hoc munus. Hoc satis supérque est, quòd quum iurisdictionem suam spiritualem iactant Romanenses, ostendere promptum est institutæ à Christo rationi nihil esse magis contrarium: cum prisca vero consuetudine nihilo plus habere similitudinis quàm tenebras cum luce.

8 Tametsi non omnia diximus quæ huc adferri poterant, & ea quoque ipsa quæ diximus, paucis perstricta sunt: sic tamen debellatum esse cõfido vt nihil iam sit cur quispiam ambigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo regno superbit, impiam esse contra Dei verbum ac iniustam in eius populum tyrannidem. Ac spiritualis quidem potestatis nomine tum audaciam complector in fabricãdis nouis doctrinis, quibus miseram plebem à germana

mana verbi Dei puritate auerterunt, tum iniquas traditiones quibus ipsam illaquearũt, tum pseudoecclesiasticam iurisdictionem, quam per suffraganeos & officiales exercent. Nam si Christo regnum inter nos permittimus, fieri non potest quin totum istud dominationis genus extemplo prosternatur ac corruat. Ius autem gladii quod sibi quoque tribuunt, quia in conscientias non exercetur, tractare præsentis negotii non est. Qua tamen etiam in parte animaduertere operæpretium est, sui semper esse similes: nihil scilicet minus quàm quod haberi volunt, Ecclesiæ pastores. Nec peculiaria hominum vitia, sed commune totius ordinis scelus, adeóque ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus ille fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. Si hac de re Christi authoritatem quærimus, non dubium quin verbi sui ministros à ciuili dominatione ac terreno imperio arcere voluerit, quum diceret, Reges Gentium dominantur illis: vos autem non sic. Significat enim non modò pastoris officium distinctum esse ab officio principis: sed res esse magis separatas quàm vt in vnum hominem coire queant. Nam quòd Moses vtrunque simul sustinuit, primum raro id miraculo factum est: deinde fuit temporarium, donec res melius componerentur. Vbi autem certa forma à Domino præscribitur, ciuilis gubernatio ei relinquitur: sacerdotium iubetur fratri resignare. & meritò. est enim supra naturam vt vnus homo vtrique oneri sufficiat. ídque fuit seculis omnibus diligenter in Ecclesia obseruatum. Nec quisquam extitit Episcoporum, quandiu durauit vera aliqua Ecclesiæ facies, qui de vsurpando iure gladii cogitaret: vt istud esset vulgare prouerbium Ambrosii ætate, Imperatores magis sacerdotium optasse quàm imperium Sacerdotes. Erat enim in omnium mentibus infixum quod postea dicit, Ad Imperatorem pertinere palatia, ad Sacerdotem Ecclesias.

Mat.20.d.25, luc.22.c.25
Exo.18.c.16
Refert hoc hom. de basilic. tradẽdis.

9 Posteaquam verò excogitata fuit ratio qua Episcopi titulum, honorem, opes sui muneris tenerent sine onere ac solicitudine: ne otiosi prorsus relinquerentur, ius illis gladii datum est, vel potius ipsi sibi vsurparunt. Hanc impudentiam quo tandem prætextu defendent? An iudiciorum cognitionibus, ciuitatúmque & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se tam alienas latissimè amplecti, id Episcoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negotii est, vt si illic toti assiduíque sint, nec vllis auocamentis distrahãtur, vix tamen sufficere queant. At verò, qua sunt peruicacia, iactare non dubitant, sic pro dignitate florere gloriam regni Christi, nec se interim nimiùm abstrahi à vocationis suæ partibus. Quantũ ad prius illud attinet, si hoc decorum est sacri muneris ornamentum, eò fastigii euectos esse vt summis quibusque monarchis sint formidabiles: est cur cum Christo expostulent, à quo grauiter eo modo læsus est eorum honor. Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici

Mat.20.d.25, luc.22.c.25 poterat istis verbis? Reges Gentium & Principes dominantur illis: vos autem non sic. Nec tamen duriorem legem seruis suis imponit quàm ipse primus sibi tulit ac recepit. Quis me (inquit) iudicem constituit aut diuisorem inter vos? Videmus iudicandi Luc. 12.c.24 munus simpliciter à se reiicere, quod non faceret si res esset suo muneri consentanea. In ordinem cui se Dominus subiecit, non patientur serui se cogi? Alterum vellem tam experimento proba- Act.6.a.2 rent quàm dictitare facile est. Atqui quum Apostolis visum non fuerit, derelicto Dei sermone, ministrare mensis: ex eo quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse & bonum Episcopum præstare & bonum Principem. Nam si illi qui pro donorum quibus præditi erant ampilrudine, pluribus longè & grauioribus curis sufficere poterant quàm vlli post eos nati homines, confessi sunt tamen se verbi & mēsarum ministerio incumbere simul non posse quin oneri succumberent: quomodo isti præ Apostolis nihili homunciones possent eorum industriam centuplo superare? Id quidem tentare impudentissimæ nimiúmque audacis confidētiæ fuit. Sed tamen factum videmus. quo successu, palàm est. neque enim aliter euenire poterat quàm vt deserta sua functione in aliena castra commigrarent.

10 Nec dubium quin ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint. Neque enim primo passu hucusque poterant conscendere: sed nunc vafritie & obliquis artibus sese clanculum extulerunt, ita vt nemo futurum prospiceret, donec factum esset: nunc per occasionem, terrore & minis extorserunt à Principibus aliquod potentiæ suæ auctarium: nunc quum viderent Principes ad largiendum non difficiles, stulta & inconsiderata eorum facilitate sunt abusi. Olim pii, siquid controuersiæ inciderat, vt litigandi necessitatem effugerent, Episcopo mandabant arbitrium: quòd de eius integritate non dubitabant. Talibus arbitriis sæpe implicabantur veteres Episcopi, quod ipsis quidem summopere displicebat (quemadmodum alicubi testatur Augustinus:) sed ne partes ad contentiosum iudicium prosilirent, hanc molestiam inuiti obibant. Isti ex voluntariis arbitriis, quæ prorsus à forensi strepitu abhorrebant, fecerunt ordinariam iurisdictionem. Quum vrbes ac regiones aliquanto pòst tempore variis difficultatibus premerentur, ad Episcoporum patrocinium se contulerunt, vt ipsorum fide protegerentur: isti miro artificio ex patronis dominos se fecerunt. Quin violentis factionibus bonam partem occuparint negari non potest. Qui verò Episcopis iurisdictionem sponte contulerunt Principes, variis ad id studiis impulsi sunt. Verùm vt aliquam pietatis speciem habuerit ipsorum indulgentia, non optimè tamen hac præpostera sua largitate consuluerunt Ecclesiæ commodis, cuius antiquam verámque disciplinam sic corruperunt: imò, vt verè dicam, penitus aboleuerunt. Qui verò tali Principum bonitate abusi sunt in suum commodum Episcopi, hoc vno specimine

cimine edito, satis supérque testati sunt, se minimè esse Episcopos. Nam siquam scintillam habuissent Apostolici Spiritus, respondissent proculdubio ex ore Pauli, Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia sunt. Verùm cæca cupiditate rapti, & se & posteros & Ecclesiam perdiderunt. *2. Cor. 10.a.4*

11 Tandem Romanus Pontifex mediocribus satrapiis non contẽtus, regnis primùm, deinde imperio quoque manum iniecit. Atque vt possessionem mero latrocinio occupatam, qualicunque colore retineat, nunc iure diuino se habere gloriatur, nunc Constantini donationem, nunc alium titulum prætendit. Primùm cum Bernardo respondeo, Esto vt alia quacunque ratione hoc sibi vendicet, non tamen Apostolico iure. Neque enim Petrus quod non habuit dare potuit: sed dedit successoribus quod habebat, solicitudinem Ecclesiarum. Quum verò dicat Dominus ac Magister, se non esse constitutum inter duos iudicem, non debet seruo ac discipulo indignum videri si non iudicet vniuersos. Loquitur autem Bernardus de iudiciis ciuilibus: subiungit enim, Ergo in criminibus, nõ in possessionibus potestas vestra: quoniam propter illa, non propter has accepistis claues regni cælorum. Quænam tibi videtur maior dignitas, dimittendi peccata, an prædia diuidendi? Nulla comparatio. Habent hæc infima & terrena iudices suos, Reges & Principes terræ. Quid fines alienos inuaditis? &c. Item, Factus es superior: (Eugenium Papam alloquitur) ad quid? Non enim ad dominandum, opinor. Nos igitur, vt multum sentiamus de nobis, meminerimus impositum ministerium, non dominium datum. Disce sarculo tibi opus esse, non sceptro, vt opus facias Prophetę. Item, Planum est, Apostolis interdicitur dominatus. I ergo tu, & tibi vsurpare aude aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Et continuò pòst, Forma Apostolica hæc est, dominatio interdicitur: indicitur ministratio. Hæc quum ab homine sic dicta sint vt ipsam veritatem loqui omnibus palàm sit, imò quum sine vllis verbis res ipsa pateat: nihil tamen puduit Romanum Pontificem in Concilio Arelatensi decernere, supremum ius vtriusque gladii sibi competere iure diuino. *Libr. De consider. 25* *Luc. 12. b.14* *Libr. De cõsider. 2*

12 Quantum ad Cõstantini donationem pertinet, qui mediocriter in illorum temporum historiis versati sunt, nõ opus habent doceri quàm sit hoc non modò fabulosum, sed etiam ridiculum. Sed vt omittamus historias, vnus Gregorius huius rei & idoneus & locupletissimus est testis. Nam quoties de Imperatore loquitur, serenissimum dominum vocat: & se indignum eius seruum. Item alibi, Sacerdotibus autem non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur: sed excellenti consideratione, propter eum cuius serui sunt, eis ita dominetur vt etiam debitam reuerentiam impendat. Videmus vt in subiectione communi velit haberi tanquam vnus è populo. Non enim alterius cuiuspiam, sed suam illic causam agit. Alibi, In omnipotenti Deo confido quòd longam *Episto. 5. lib. 2* *Epist. 20. lib. 3* *Epist. 61. lib. 2* *Epist. 31. lib. 4* *Epist. 34. lib. 4*

piis dominis vitam tribuet, & nos sub manu vestra secundùm suam misericordiam disponet. Neque hæc ideo adduxi quòd mihi propositum sit hanc de Constantini donatione quæstionem penitus excutere: sed tantùm vt obiter videant lectores quàm pueriliter mentiantur Romanenses, quum terrenum imperium suo Pontifici asserere conantur. Quò fœdior Augustini Steuchi impudentia fuit, qui in causa tam deplorata operam suam & linguam Romano Pontifici venditare ausus est. Valla quod homini docto & acris ingenii difficile non erat, validè refutauerat fabulam illam. Neque tamen (vt homo parum in rebus Ecclesiasticis exercitatus) omnia dixerat quæ ad rem factura erant. Irrumpit Steuchus, ac putidas nænias spargit ad claram lucem obruendam. Et certè non minùs frigidè domini sui causam agit quàm si facetus quispiam idem se agere simulans, Vallæ suffragaretur: sed digna est causa scilicet cui tales patronos mercede redimat Papa: æquè autem digni conductitii rabulæ quos spes lucri frustretur, sicuti Eugubino contigit.

13 Cæterùm siquis tempus requirat ex quo commentitium hoc imperium cœpit emergere, nondum elapsi sunt anni quingenti quum in subiectione Principum adhuc manebant Pontifices, nec Pontifex sine Imperatoris authoritate creabatur. Huius ordinis nouandi occasionem præbuit Gregorio septimo Imperator Henricus, eius nominis quartus, homo leuis & temerarius, nullius consilii, magnæ audaciæ, & vitæ dissolutæ. Nam quum Episcopatus totius Germaniæ haberet in aula sua partim venales, partim prædæ expositos, Hildebrandus, qui lacessitus ab eo fuerat, plausibilem prętextum arripuit quo se vindicaret. Quia autem videbatur bonam & piam causam agere, multorum fauore adiuuabatur. Et erat alioqui Henricus, propter insolentiorem administrandi rationem, plerisque Principum exosus. Tandem Hildebrandus, qui se Gregorium septimum vocabat, vt erat homo impurus & nequam, animi sui malitiam prodidit. quæ causa fuit vt à multis qui cum eo conspirauerant, destitueretur. Hoc tamen profecit vt impune liceret successoribus non modò iugum excutere, sed imperatores quoque obnoxios sibi facere. Huc accessit quòd multi deinde fuerunt Imperatores Henrico similiores quàm Iulio Cæsari: quos subigere nō fuit difficile, quum domi rerum omnium securi & ignaui desiderent, vbi maximè opus erat Pontificum cupiditatem virtute & legitimis modis reprimere. Videmus quo colore prætexta sit egregia illa donatio Constantini qua imperium Occidentale Papa traditum sibi fingit.

14 Interea temporis non cessarunt Pontifices, nunc fraude, nunc perfidia, nunc armis, in alienas ditiones inuadere: vrbē quoque ipsam, quæ tunc libera erat, ante annos centum circiter & triginta in potestatem suam redegerunt: donec in eam potentiā venerunt quam hodie obtinent: & pro qua vel retinenda vel augenda

Chri-

Christianum orbem ita ducentis annis (cœperant enim antequam sibi raperent vrbis dominatum) turbarunt vt propemodum perdiderint. Olim quum sub Gregorio bonorum Ecclesiasticorum custodes manum iniicerent prædiis quæ censebant Ecclesiæ esse, ac fiscali more titulos imprimerent in signum vendicationis, Gregorius coacto Episcoporum concilio, grauiter in morem illum profanum inuectus, rogauit annon pro anathemate haberent clericum qui sua sponte inscriptione tituli possessionem aliquam occupare tentaret: similiter Episcopum, qui id vel fieri præciperet, vel suo iniussu factum non plecteret. Omnes pronuntiarunt, Anathema. Si tituli inscriptione fundum vendicare, facinus est anathemate dignum in Clerico: vbi totos ducentos annos nihil aliud meditantur Pontifices quàm prælia, sanguinis effusionem, exercituum interitus, vrbium direptiones, aliarum excidia, gentium clades, vastationes regnorum, tantummodo vt alienis dominiis manum iniiciant: quæ talibus exemplis puniendis sufficere possunt anathemata? Certè nihil eos minus quærere quàm Christi gloriam minimè obscurum est. Nam si in vniuersum quicquid habent secularis potestatis sponte resignent, nullum gloriæ Dei, nullum sanæ doctrinæ, nullum Ecclesiasticæ salutis periculum vertitur. sed vna dominandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant nisi cum austeritate (vt Propheta ait) & cum potentia imperent.

Habetur lib. 4. Regist. cap. 88

Ezec. 34. a. 4

15 Iurisdictioni annexa est immunitas quam sibi sumunt Clerici Romanenses. Rem enim indignam esse putant si in caussis personalibus coram ciuili iudice respondeant: atque in eo positam esse arbitrantur Ecclesiæ tum libertatem tum dignitatem, si communibus iudiciis ac legibus eximantur. Atqui veteres Episcopi, qui aliàs in asserendo Ecclesiæ iure rigidissimi erant, nihil lædi se ac suum ordinem iudicarunt si subiicerentur. Pii quoque Imperatores, nullo reclamante, ad sua tribunalia, quoties opus erat, Clericos semper vocarunt. Sic enim loquitur Constantinus in Epistola ad Nicomedenses, Siquis Episcoporum inconsultè tumultuatus sit, ministri Dei, hoc est, mea executione, illius audacia coercebitur. Et Valentianus, Boni Episcopi potentiæ Imperatoris non obloquũtur: sed syncerè, & Dei magni Regis mandata custodiunt, & nostris legibus parent. Hoc sine vlla controuersia tunc erat omnibus persuasum, Ecclesiasticæ quidem causæ ad Episcopale iudicium referebantur. Quemadmodum siquis Clericus nihil in leges deliquisset, Canonibus tantùm reus agebatur: non citabatur ad commune tribunal: sed Episcopum habebat in ea causa iudicem. Similiter si fidei quæstio agitabatur, aut quæ ad Ecclesiam propriè pertineret, cognitio deferebatur Ecclesiæ. Sic intelligendum est quod scribit Ambrosius ad Valentinianum: augustæ memoriæ pater tuus non modò sermone respondit, sed legibus quoque sanxit, in causa fideli eũ iudicare debere qui nec munere sit impar,

Refertur li. 1. Theodoriti, cap. 20. lib. 4. Theodo. cap. 8.

Epist. 32

nec iure dissimilis. Item, Si Scripturas aut vetera exempla intuemur, quis est qui abnuat, in causa fidei, in causa (inquam) fidei Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non Imperatores de Episcopis iudicare? Item: Venissem, Imperator, ad consistorium tuum, si me vel Episcopi, vel populus ire passus foret: dicẽtes, causam fidei in Ecclesia coram populo debere tractari. Contendit quidem spiritualem causam, hoc est, religionis, ad ciuile forum non esse trahendam vbi profanę controuersię agitantur. Meritò in hac re eius constantiam laudant omnes. Et tamen in bona causa eò vsque progreditur, vt si ad vim & manum ventum fuerit, cessurum
Homi.de se dicat. volens, inquit, locum mihi commissum non deseram:
basilic. coactus, repugnare non noui, arma enim nostra preces sunt & la-
tradẽdis. chrymæ. Obseruemus singularem sancti hominis moderationem ac prudentiam cum animi magnitudine fiduciáque coniunctam. Iustina Imperatoris mater, quia in partes Arrianorum pertrahere eum non poterat, expellere ab Ecclesiæ gubernatione moliebatur. Atque id futurum erat si in palatium ad causam dicendam vocatus venisset. Negat igitur Imperatorem idoneum esse cognitorem tantæ controuersiæ. Id quod & illius temporis necessitas postulabat, & ipsa etiam perpetua rei natura. Moriendum enim sibi potiùs iudicabat quàm vt tale exemplum ad posteros, se consentiente, transmitteretur: & tamen si vis afferatur, de resistendo non cogitat. Negat enim id episcopale esse, fidem & Ecclesiæ ius armis tueri. Cæterùm in aliis causis quiduis se facere paratum ostendit quod iusserit Imperator. Si tributum petit, non negamus, inquit: agri Ecclesię tributum soluunt. Si agros petit, potestatem habet vendicandi: nemo nostrûm interuenit. In eum modum loqui-
Lib.3.epi tur & Gregorius, Serenissimi, inquit, domini animum non igno-
sto.20 ro, quòd se in causis Sacerdotalibus miscere non soleat: ne nostris in aliquo peccatis grauetur. Non generaliter à Sacerdotibus iudicandis excludit Imperatorem: sed certas causas esse dicit quas Ecclesiastico iudicio relinquere debeat.

16 Atque adeò hac ipsa exceptione nihil aliud quęsierunt sancti viri, quàm ne Principes minùs religiosi tyrannica violentia & libidine Ecclesiam in suo munere peragendo impedirent. Neque enim improbabant siquando suam authoritatem interponerent Principes in rebus Ecclesiasticis, modò conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, disciplinæque stabiliendæ, non dissoluendæ, hoc fieret. Nam quum Ecclesia cogendi non habeat po-
Lib.1.epi testatem, neque expetere debeat (de ciuili coercitione loquor)
sto.43 piorum Regum ac Principum partes sunt, legibus, edictis, iudi-
Libr.4. ciis religionem sustinere. Hac ratione, quum Mauricius Impera-
epist.32, tor Episcopis quibusdam mandasset vt vicinos collegas à Barba-
& 34 ris expulsos susciperent: eam iussionem confirmat Gregorius,
Libr.7. hortatúrque ipsos vt pareant. Ipse verò ab eodem admonitus vt
epist.39 cum Iohanne Episcopo Constantinopolitano rediret in gratiam,

ratio-

rationem quidem reddit cur non debeat culpari: non tamen fori secularis immunitatem iactat, quin potiùs se obsequentem fore promittit, quoad licebit per conscientiam: & simul hoc dicit fecisse Mauricium quod religiosum Principem deceret, quum talia Sacerdotibus præceperat.

De Ecclesiæ disciplina, cuius præcipuus vsus in censuris & excommunicatione. CAP. XII.

DISCIPLINA Ecclesiæ, cuius tractationem in hūc vsque locum distulimus, paucis expediēda est: vt aliquando ad reliqua transeamus. Ea autem maxima ex parte à potestate clauium & spirituali iurisdictione pendet. Quod vt faciliùs intelligatur, diuidamus Ecclesiam in duos ordines præcipuos: clerum scilicet & plebem. Clericos appello vsitato nomine qui publico ministerio in Ecclesia fungūtur. Loquemur primùm de cōmuni disciplina, cui subesse omnes debent: deinde veniemus ad clerum, qui præter illam communem, suam propriam habet. Sed quia nonnulli, in odium disciplinæ, ab ipso quoque nomine abhorrēt, hi sic habeant: Si nulla societas, imò nulla domus quæ vel modicam familiā habeat, cōtineri in recto statu sine disciplina potest: eam esse multò magis necessariam in Ecclesia, cuius statum quàm ordinatissimum esse decet. Proinde quemadmodum saluifica Christi doctrina anima est Ecclesiæ, ita illic disciplina pro neruis est: qua fit vt membra corporis, suo quodque loco inter se cohæreāt. Quamobrem quicunque vel sublatam disciplinam cupiunt, vel eius impediunt restitutionem, siue hoc faciant data opera, siue per incogitantiam, Ecclesiæ certè extremam dissipationem quærunt. Quid enim futurū est si vnicuique liceat quod libuerit? Atqui id fieret, nisi ad doctrinæ prædicationem accederēt priuatæ monitiones, correctiones & alia eiusmodi adminicula quæ doctrinam sustinent & otiosam esse non sinunt. Disciplina igitur veluti frænum est quo retineantur & domentur qui aduersùs Christi doctrinā ferociunt: vel tanquam stimulus quo excitentur parum voluntarii: interdum etiam velut paterna ferula, qua clementer & pro Spiritus Christi mansuetudine castigentur qui grauiùs lapsi sunt. Quum ergo iam imminere cernamus initia quædam horrendæ in Ecclesia vastitatis, ex eo quòd nulla est cura nec ratio continendi populi, ipsa necessitas clamat remedio opus esse. Porrò hoc vnicum est remedium quod & Christus præcipit, & semper vsitatum inter pios fuit.

2 Primum disciplinæ fundamentum est, vt priuatæ monitiones locum habeant: hoc est, siquis officium sponte non faciat, aut insolenter se gerat, aut minùs honestè viuat, aut aliquid admiserit reprehensione dignum, vt patiatur se moneri: atque vt quisque fratrem suum, dum res postulabit, monere studeat. Præsertim verò in hoc aduigilent Pastores ac Presbyteri, quorum partes sunt non modò concionari ad populum, sed per singulas domos monere

& exhortari, sicubi vniuersali doctrina nō satis profecerint, quemadmodum docet Paulus, quum refert se docuisse priuatim & per
Act. 20. d.20, & e.26 domos: & se mundum à sanguine omnium attestatur, quia non cessauerit cum lachrymis nocte & die monere vnumquēque. Tunc enim vim ac authoritatem obtinet doctrina vbi minister non tantùm omnibus simul exponit quid Christo debeant, sed ius & rationem habet idipsum exigendi ab iis quos vel parum doctrinæ obsequētes, vel segniores animaduerterit. Siquis eiusmodi monitiones vel peruicaciter respuat, vel pergendo in suis vitiis contemnere se
Mat. 18. b.15, & c.17 ostendat: vbi secundò testibus adhibitis monitus fuerit, ad Ecclesiæ iudicium, qui est Seniorum consessus, vocari Christus præcipit: illic grauiùs admoneri, quasi publica authoritate, vt si revereatur Ecclesiam, subiiciat se & pareat. Si ne sic quidem frangatur, sed in sua nequitia perseueret, tum iubet, tanquam Ecclesiæ contemptorem, à societate fidelium abdicari.

3 Verùm quia de occultis modò vitiis illic loquitur, ponenda est ista diuisio: peccata esse alia priuata, alia publica vel palàm ma-
Mat. 18. b.15 nifesta. de prioribus dicit Christus vnicuique priuato, Argue inter te & ipsum solum. De manifestis dicit Paulus Timotheo, Coram
1. Tim. 5. d.20 omnibus argue: vt reliqui timorem habeant. Nam prædixerat Christus, Si frater tuus in te peccauerit. Quam particulam aliter (nisi contentiosus esse velis) accipere non potes, quàm Sub tua conscientia: ita vt non sint plures conscii. Quod autem Timotheo
Galat. 2. c.14 præcipit Apostolus de arguendis palàm iis qui palàm peccant, ipse in Petro sequutus est. nam quum ille ad publicum vsq; offendiculum peccaret, non monuit seorsum, sed in conspectum Ecclesiæ produxit. Erit igitur hæc legitima agendi series, si in occultis corrigendis progrediamur secundùm illos gradus à Christo positos: in manifestis statim procedamus ad solennem Ecclesiæ correptionem, si quidem offendiculum sit publicum.

4 Sit altera quoque distinctio: Ex peccatis alia esse delicta, alia scelera vel flagitia. His posterioribus corrigendis non tantùm adhibenda est admonitio vel obiurgatio, sed seuerius remedium:
1. Cor. 5. b.4 quemadmodum demonstrat Paulus, qui Corinthium incestum non modò verbis castigat, sed excommunicatione punit, simulatque de scelere factus est certior. Nunc ergo meliùs incipimus cernere quomodo spiritualis Ecclesiæ iurisdictio, quæ ex verbo Domini in peccata animaduertit, optimum sit & sanitatis subsidium, & fundamentum ordinis, & vinculum vnitatis. Ergo dum Ecclesia manifestos adulteros, scortatores, fures, prædones, seditiosos, periuros, falsos testes, & eius generis reliquos, item contumaces (qui de leuioribus etiam vitiis ritè admoniti, Deū & eius iudicium ludibrio habent) è consortio suo exterminat: nihil sibi præter rationem vsurpat, sed iurisdictione sibi à Domino delata fungitur. Porrò, nequis tale Ecclesiæ iudiciū spernat, aut parui æstimet se fidelium suffragiis damnatum, testatus est Dominus, istud ipsum nihil

aliud

aliud esse quàm sententiæ suæ promulgationẽ, ratúmq; haberi in cælis quod illi in terra egerint. Habẽt enim verbum Domini quo peruersos dãnent: habẽt verbũ quo resipiscẽtes in gratiã recipiant. *Mat.16.*
Sine hoc, inquam, disciplinæ vinculo qui diu stare posse Ecclesias *c.19, &*
confidunt, opinione fallũtur: nisi fortè carere impune possimus eo *18.c.18*
adminiculo, quod Dominus fore nobis necessariũ prouidit. Et sa- *Iohã.20.*
nè, quanta sit eius necessitas, ex multiplici vsu meliùs perspicietur. *e.23*

5 Sunt autem tres fines quos spectat Ecclesia in eiusmodi correctionibus & excommunicatione. Primus est, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur qui turpem ac flagitiosam vitam agunt, acsi sancta eius Ecclesia foret improborum & sceleratorum hominum coniuratio. Nam quum ipsa Christi sit corpus, *Coloss.1.*
eiusmodi fœtidis & putridis membris inquinari non potest quin *d.24*
aliqua ignominia in caput recidat. Nequid ergo tale extet in Ecclesia vnde probrum sacrosancto eius nomini inuratur, abigendi sunt ex eius familia quorum ex turpitudine ad Christianum nomen infamia redundaret. Atque hîc quoque habenda est Cœnæ Dominicæ ratio, ne promiscua exhibitione profanetur. Verissimum est enim, eum, cui commissa est dispensatio, si sciens ac volens indignum admiserit quem repellere iure poterat, perinde reũ esse sacrilegii acsi corpus Domini canibus prostitueret. Quamobrem Chrysostomus grauiter inuehitur in Sacerdotes, qui dum ma *Homi.in*
gnorum potentiam formidant, neminem audent arcere. Sanguis, *Matt.3.*
inquit, è manibus vestris requiretur. Si hominem timetis, ille vos *Ezech.3.*
deridebit. sin Deum, eritis hominibus quoque ipsis venerabiles. *d.18, &*
Non fasces horreamus, non purpuram, non diademata. maior hîc *33.c.10*
est nobis potestas. Ego certè corpus meum potiùs tradam in mortem, ac sanguinem meũ fundi patiar, quàm pollutionis istius fiam particeps. Ergo, ne sacratissimum hoc mysterium afficiatur ignominia, in eo dispensando magnopere delectus requiritur: qui tamen haberi nequit nisi per Ecclesiæ iurisdictionem. Alter finis est, ne assidua malorum consuetudine, vt fieri solet, boni corrumpantur. Nam (quæ nostra est ad deuiandũ procliuitas) nihil facilius est quàm vt malis exemplis à recto vitę cursu abducamur. Hunc vsum notauit Apostolus, quum incestum à consortio suo amandare Corinthiis præciperet. Modicum, inquit, fermentum totam massam *1.Cor.5.*
corrumpit. Ac tantum hîc periculum prospiciebat vt vel ab omni *b.6, & d.*
sodalitate interdiceret. Siquis, ait, frater inter vos nominatur vel *11*
scortator, vel auarus, vel idolorum cultor, vel ebriosus, vel maledicus, cum huiusmodi nec cibum sumere permitto. Tertius, vt eos ipsos pudore confusos suæ turpitudinis pœnitere incipiat. Ita conducit & illis suam nequitiam castigari, quò expergefiant sensu ferulæ qui indulgentia obstinatiores futuri erant. Id significat Apostolus quum in hunc modum loquitur, Siquis non obedit doctrinæ nostræ, hunc notate: & ne commisceamini cum illo, vt pu- *2.The.3.*
dore suffundatur. Item alibi, quum se tradidisse scribit Corinthiũ *d.14*

Satanæ,vt spiritus saluus fieret in die Domini.hoc est (vt ego qui-
1. Cor.5. b.5 dem interpretor) concessisse in damnationem temporaneam, vt æternùm saluus fieret. Ideò autē Satanæ tradere dicit, quia extra
August. De verb. Apost. Serm.68 Ecclesiam Diabolus est, quemadmodū in Ecclesia Christus. Nam quòd quidam ad certam carnis vexationem referunt,mihi videtur incertissimum.

6 His finibus propositis,superest videre qualiter hanc partem disciplinæ,quæ in iurisdictione posita est,Ecclesia exequatur.Principiò retineamus illam partitionem superiùs positam,peccatorum alia esse publica,alia priuata vel occultiora. Publica sunt quæ non vnum vel alterum modò testem habent : sed palàm & cum totius Ecclesiæ offensione designantur. Occulta voco,non quæ homines prorsus latent, qualia sunt hypocritarum (nam illa sub Ecclesiæ judicium non cadunt) sed medii generis, quæ scilicet testibus non carent : neque tamen sunt publica. Prior species non requirit gradus illos quos Christus enumerat. sed Ecclesia,vbi tale quid emergit,facere officium suum debet in vocando peccatore,& corrigendo pro modo delicti.In secundo genere non venitur ad Ecclesiam donec accesserit contumacia,secundùm illam Christi regulam.Vbi ad cognitionem ventum est, tunc obseruanda est altera diuisio inter scelera & delicta. Neque enim in leuioribus peccatis adhibenda est tanta seueritas, sed sufficit verborum castigatio : eáque lenis & paterna, quæ non exasperet peccatorem nec confundat, sed reducat ad seipsum : vt magis gaudeat se correctum,quàm tristetur. Flagitia autem acriore remedio castigari cōuenit. neque enim satis est si is qui edito mali exempli facinore,grauiter Ecclesiam læsit,verbis tantùm castigetur:sed priuari ad tempus Cœnæ communione debet, donec resipiscentiæ suæ fidem fecerit. Neque enim Paulus in Corinthium verborum modò obiurgatione vtitur, sed
1. Cor. 5. b.5 ab Ecclesia eliminat, reprehēdítque Corinthios quòd tandiu eum tulissent.Hanc rationem tenuit vetus ac melior Ecclesia,quum vigeret legitima gubernatio. Siquis enim flagitium aliquod perpetrauerat vnde exortum esset offendiculum,primùm à sacræ Cœnæ participatione abstinere , deinde & coram Deo sese humiliare , & coram Ecclesia pœnitentiam testari iubebatur.Erant autem solennes ritus qui iniungi lapsis solebant, vt essent pœnitentiæ indicia. Vbi sic defunctus erat vt satisfactum Ecclesiæ foret, tum per manuum impositionem recipiebatur in gratiam. quæ receptio sæpius à Cypriano pax vocatur, qui etiam eiusmodi ritum breuiter descri-
Episto.2. lib.1 bit. Pœnitentiam,inquit,agunt justo tempore : deinde ad exomologesin veniunt, & per manuum impositionem Episcopi & cleri
Epist.14. lib.3, & eiusdē li. Epist.26 ius communionis accipiunt. Quanquam sic præerat reconciliationi Episcopus cum suo clero,vt simul plebis consensum requireret: quemadmodum alibi tradit.

7 Hac disciplina adeò nemo eximebatur,vt Principes quoque vnà cum plebeiis se ad eam ferendam subiicerēt.Et meritò:quum Chri

Christi esse constaret, cui omnia Regum sceptra & diademata submitti æquum est. Sic Theodosius quum ab Ambrosio ob cædem Thessalonicæ perpetratam iure communionis priuatus esset, strauit omne quo circundatus erat insigne regium: defleuit in Ecclesia publicè peccatum suum, quod aliorum fraude obrepserat: gemitu & lachrymis orauit veniam. Neque enim dedecori id sibi esse debent iudicare magni Reges, si coram Christo Rege regum supplicirer se prosternant, nec illis displicere debet quòd per Ecclesiam iudicentur. Nam quum in aula sua nihil ferè audiant præter meras assentationes, plusquam necessarium illis est per os Sacerdotum à Domino corripi. Quin potiùs optare debent ne sibi Sacerdotes parcant, quò parcat Dominus. Hoc loco prætereo per quos exercenda isthæc iurisdictio sit: quia alibi dictum est. Hoc tantùm addo, illam esse legitimam in excommunicando homine progressionem, quam demonstrat Paulus, si non soli Seniores seorsum id faciant, sed conscia & approbante Ecclesia: in eum scilicet modum vt plebis multitudo non regat actionem, sed obseruet vt testis & custos, nequid per libidinem à paucis geratur. Tota verò actionis series, præter nominis Dei inuocationem, eam grauitatem habere debet quæ Christi præsentiam præ se ferat: vt dubium non sit quin ipse suo iudicio præsideat.

Amb. li. 1. epist. 3. in oratione habita in funere Theodos.

8 Hoc tamen præteriri non debet, talem seueritatem decere Ecclesiam quæ cum spiritu mansuetudinis coniuncta sit. Semper enim diligenter cauendum est, quemadmodum præcipit Paulus, ne absorbeatur à tristitia is in quem animaduertitur. sic enim ex remedio fieret exitiũ. Verùm ex fine meliùs sumi poterit moderationis regula. nam quum hoc in excommunicatione quæratur vt ad pœnitentiam perducatur peccator, & mala exempla tollantur è medio, ne vel malè audiat Christi nomen, vel ad imitationem alii prouocentur: hæc si intuebimur, licebit facilè iudicare quousque progredi & vbi desinere debeat seueritas. Ergo vbi pœnitentiæ suæ testimonium Ecclesiæ dat peccator, & hoc testimonio scandalum, quantum in se est, obliterat: nequaquam vltrà vrgendus est. quòd si vrgetur, modum iam excedit rigor. Qua in parte excusari nullo modo potest immodica veterum austeritas, quæ & prorsus à Domini præscripto dissidebat, & erat mirum in modum periculosa. Nam quum peccatori pœnitentiam solennem & priuationem à sacra communione nunc in septem, nunc in quatuor, nunc in tres annos, nunc in totam vitam indicerent: quid inde sequi potuit nisi vel magna hypocrisis, vel maxima desperatio? Similiter quòd nemo qui iterum lapsus esset ad secundam pœnitentiam admitteretur, sed vsque ad finẽ vitæ eiiceretur ab Ecclesia. id nec vtile erat, nec rationi consentaneum. Quicunque igitur sano iudicio rem æstimabit, desiderabit hîc eorum prudentiam. Quanquam publicum hîc potiùs morem improbo quàm eos omnes accuso qui eo vsi sunt, quorum nonnullis displicuisse certum est: sed ideo

2. Cor. 2. b. 7

ferebant quia non poterant corrigere. Certè Cyprianus declarat quàm non sponte fuerit tam rigidus. Patientia (inquit) & facilitas & humanitas nostra venientibus præstò est. Opto omnes in Ecclesiam regredi: opto omnes cõmilitones nostros intra Christi castra & Dei Patris domicilia cõcludi. Remitto omnia, multa dissimulo: studio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commissa sunt, non pleno iudicio examino: delictis plusquam oportet remittendis penè ipse delinquo: amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia reuertentes, peccatum suum satisfactione humili & simplici confitentes. Chrysostomus aliquantò durior, sic tamen loquitur, Si Deus tam benignus est, vt quid Sacerdos eius austerus vult videri? Scimus præterea qua facilitate vsus sit Augustinus erga Donatistas, vt non dubitauerit in Episcopatum recipere qui à schismate redierant, ídque statim post resipiscentiã. Verùm quia contraria ratio inualuerat, coacti sunt proprio iudicio cedere vt eam sequerentur.

Ad Cornel. epist. 3. lib. 1

9 Quemadmodum autem in toto Ecclesiæ corpore hæc man suetudo requiritur, vt clementer nec vsque ad summum rigorem animaduertat in lapsos, sed potiùs secundùm Pauli præceptum, charitatem in eos confirmet: ita pro se quisque priuatus ad hanc clementiam & humanitatem attemperare se debet. Non ergo nostrum est, tales qui ab Ecclesia sunt expulsi expungere ex electorum numero, aut desperare quasi iam perditos. Alienos quidem ab Ecclesia iudicare fas est, & proinde à Christo: sed pro eo tempore quo in diuortio manent. Quòd si tum quoque maiorem peruicaciæ quàm humanitatis speciem præferunt, eos tamen iudicio Domini commendemus, meliora de iis in posterum sperantes quàm videmus inpræsens: nec propterea desinamus pro iis Deum precari. Et (vt verbo vno complectar) non personam ipsam, quæ in manu atque arbitrio Dei solius est, in mortem addicamus: sed tantùm qualia sint cuiusque opera æstimemus ex Lege Domini. Quam regulam dum sequimur, stamus potiùs diuino iudicio quàm nostrum proferimus. Plus licentiæ ne nobis in iudicando arrogemus, nisi volumus Dei virtutem limitare, ac misericordiæ eius legem dicere: cui quoties visum est, pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extranei cooptantur in Ecclesiam. Idque Dominus agit vt sic hominum opinionem eludat, & temeritatem retundat: quæ nisi coerceatur, sibi iudicandi ius suprà quàm decet vsurpare audet.

2. Cor. 2. b. 8

10 Nam quòd promittit Christus ligatum in cælo fore quod sui in terra ligauerint, ligandi vim ad Ecclesiæ censuram limitat: qua non conifciuntur in perpetuam ruinam ac damnationem qui excommunicantur, sed vitam moréssque suos damnari audientes, suæ etiam ipsorum perpetuæ damnationis, nisi resipuerint, certi fiunt. Siquidem hoc differt ab anathemate excommunicatio, quòd illud, adempta omni venia, hominem deuouet & addicit æterno exitio:

Mat. 18. c. 18

exitio:hæc in mores magis vindicat atque animaduertit. Et quanquam plectit etiam ipsa hominem: sic tamen plectit vt futuræ suæ damnationis ipsum præmonendo, in salutem reuocet. Quod si obtineatur, parata est reconciliatio & in communionem restitutio. Anathematis porrò aut perquam rarus aut nullus omnino vsus est. Proinde tametsi familiariùs versari aut interiorem consuetudinem habere cum excommunicatis non liceat per Ecclesiasticam disciplinam: debemus tamen contendere, quibus possumus modis, vt ad meliorem frugem conuersi, in societatem ac vnitatem Ecclesiæ se recipiant. Quemadmodum Apostolus quoque docet, Nolite (inquit) existimare quasi inimicos, sed corripite vt fratres. Hæc humanitas nisi tam priuatim quàm communiter seruetur, periculum est ne ex disciplina mox delabamur ad carnificinam. *2.Thes.3 d.15*

11 Hoc quoque ad disciplinę moderationem in primis requiritur quod Augustinus cōtra Donatistas disputat, ne vel priuati homines, si viderint minùs diligenter à seniorum Concilio vitia corrigi, discessionem propterea continuò ab Ecclesia faciant: aut ipsi Pastores, si nequeant ex animi sui voto omnia repurgare quæ correctione indigent, ideo abiiciant ministerium, vel inusitata asperitate totam Ecclesiam perturbent. Est enim verissimum quod scribit, Nempe quisquis vel quod potest, arguendo corrigit: vel quod corrigere non potest, saluo pacis vinculo excludit: vel quod saluo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat: hunc à maledictione liberū ac solutum esse. Rationem alibi reddit, quia omnis pia ratio, & modus Ecclesiasticæ disciplinæ, vnitatē Spiritus in vinculo pacis intueri semper debet: quod Apostolus sufferendo nos inuicem præcipit custodiri: & quo non custodito, vindictæ medicina non tantùm superuacua, sed etiam perniciosa esse incipit: ideóque medicina esse desinit. Hæc (inquit) qui diligenter cogitat, nec in cònseruatione vnitatis negligit disciplinæ seueritatem, nec intemperie correctionis disrumpit vinculum societatis. Fatetur quidem non Pastores modò debere in hanc partem incumbere nequid in Ecclesia vitii remaneat, sed vnicuique eodem enitēdum pro sua virili: nec dissimulat, eum qui malos monere, arguere, corrigere negligit, etiamsi iis non faueat, nec cum iis peccet, reum esse coram Domino: quòd si talem gerit personam vt etiam à Sacramentorum participatione possit separare, & non facit, iam non alieno malo peccare, sed suo. Tantùm id fieri vult adhibita prudentia quam Dominus quoque requirit, ne dum eradicantur zizania, frumenta lædantur. Inde colligit ex Cypriano, Misericorditer igitur corripiat homo quod potest: quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat atque lugeat. *Lib.2.cō. Parmen. cap.1* *Libr.3. cap.1.* *Ephes.4.* *Cap.2* *Cap.1* *Matt.13. d.29*

12 Hoc autem dicit propter Donatistarum morositatem, qui quum cernerent in Ecclesiis vitia quæ verbis quidē reprehenderēt

Episcopi, sed excommunicatione non plecterent, (quia non puta-
Cap.1. bant se hac via quicquam profecturos) in Episcopos atrociter inuehebantur tanquam disciplinæ proditores: & à Christi grege impio schismate se diuidebant. Qualiter hodie faciunt Anabaptistæ, qui dum nullum cœtum Christi esse agnoscunt nisi Angelica perfectione omni ex parte conspicuum, sub pretextu sui zeli quicquid est ædificationis subuertunt. Tales (inquit Augustinus) non odio iniquitatis alienæ sed studio suarum contentionum, infirmas plebes iactantia sui nominis irretitas, vel totas trahere, vel certè diuidere affectant: superbia tumidi, peruicacia vesani, calumniis insidiosi, seditionibus turbulenti, ne luce veritatis carere eos pateat, vmbram rigidæ seueritatis obtendunt: & quæ in Scripturis salua dilectionis synceritate, & custodita pacis vnitate, ad corrigenda fraterna vitia moderatiori curatione fieri iubẽtur, ad sacrilegium schismatis & occasionem præcisionis vsurpant. Ita se transfigurat
2.Cor.11. d.14 Satan in Angelum lucis, dum per occasionem quasi iustæ seueritatis crudelem sæuitiam persuadet, nihil aliud appetens nisi vt corrumpat atque dirumpat vinculũ pacis & vnitatis: quo firmo inter Christianos vires eius omnes inualidæ fiunt ad nocendum, muscipulę insidiarum comminuũtur, & consilia euersionis euanescunt.

13 Vnum istud præcipuè commendat, si contagio peccandi multitudinem inuaserit, viuidæ disciplinæ seueram misericordiam esse necessariam. Nam & consilia (inquit) separationis inania sunt, ac perniciosa, ac sacrilega: quia impia atque superba fiunt: & plus perturbant infirmos bonos quàm corrigant animosos malos. Ac quod aliis ibi præcipit, ipse quoque fideliter sequutus est. Nam
Epist. 64 Aurelio Episcopo Carthaginẽsi scribens, conqueritur ebrietatem impune grassari in Africa, quæ adeò grauiter in Scripturis damnatur: suadétque vt coacto Episcoporum Concilio remedium adhibeatur. Subiungit deinde, Non asperè, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: magis docendo quàm iubendo, magis monendo quàm minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Seueritas autem exercenda est in
Ca.2.li.3 con. Par. peccata paucorum. Neque tamen intelligit conniuendum propter ea aut tacendum Episcopis, quòd seueriùs punire publica flagitia nequeant: quemadmodum ipse postea exponit. Sed corrigendi modum ita vult temperari, vt quoad licet sanitatem potiùs quàm exitium corpori afferat. Atque ideo sic tandem concludit, Quam-
1.Cor.5. c.7 obrem & illud præceptum Apostoli nullo modo negligendum est, de malis segregandis, quum sine periculo violandæ pacis fieri potest: quia nec aliter fieri voluit: & istud quoque seruandum est,
Ephes.4. a.2. vt sufferentes inuicem studeamus seruare vnitatem Spiritus in vinculo pacis.

14 Reliqua pars disciplinæ, quæ clauium potestate propriè non continetur, in eo est vt pro temporum necessitate plebem exhortentur Pastores vel ad ieiunia vel ad solennes supplicationes, vel ad alia

ad alia humilitatis, pœnitētię, ac fidei exercitia: quorum nec tempus nec modus nec forma præscribitur verbo Dei, sed in Ecclesiæ iudicio relinquitur. Huius quoque partis obseruatio, sicuti est vtilis, ita veteri Ecclesiæ ab ipsis vsque Apostolis semper fuit vsitata. Quanquam ne ipsi quidem Apostoli primi fuerunt authores. sed exemplum sumpserunt ex Lege & Prophetis. Videmus enim illic quoties graue aliquod incidebat negotium, conuocatam fuisse plebem, supplicationes indictas, indictum ieiunium. Id ergo sequuti sunt Apostoli quod & populo Dei nouum non erat, & vtile fore prouidebant. Similis est ratio de aliis exercitiis quibus plebs, vel ad officium excitari, vel in officio ac obedientia contineri potest. exempla passim extant in Sacris historiis, quæ non opus est colligere. Sic in summa habendum est: quoties de religione incidit controuersia quam vel synodo, vel Ecclesiastico iudicio finire oportet, quoties de eligendo Ministro agitur, quoties denique tractatur res aliqua difficilis ac magni momenti: rursum quum apparent iudicia iræ Domini, vt sunt pestilentia, & bellum & fames, hoc sanctum esse, & seculis omnibus salutare institutum, vt Pastores ad publicum ieiunium & extraordinarias preces plebem hortentur. Siquis testimonia quæ ex veteri Testamento adduci possunt, non recipiat, quasi Christianæ Ecclesiæ minùs conueniant, constat Apostolos quoque sic fecisse. Tametsi de precibus vix puto reperietur aliquis qui moueat quæstionem. De ieiunio ergo dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid vtilitatis habeat, non adeò necessarium esse iudicant: alii etiam vt superuacuum, prorsus reiiciunt: & vsu eius non bene cognito, facilis est in superstitionem lapsus.

15 Sanctum ac legitimum ieiunium tres habet fines. Eo enim vtimur, vel ad macerandam ac subigendam carnem, ne lasciuiat, vel vt ad preces ac sanctas meditationes meliùs simus comparati, vel vt testimonium sit nostræ coram Deo humiliationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. Primus finis, non ita sæpe locum habet in publico ieiunio: quòd non vna est omnibus corporis constitutio, non vna valetudo. priuato itaque ieiunio magis conuenit. Secundus, vtriusque communis est. tam enim vniuersa Ecclesia eiusmodi præparatione ad preces opus habet, quàm priuatim fidelium vnusquisque. Tertius quoque similiter. Fiet enim interdum vt bello, vel peste, vel calamitate aliqua gentem vnam percutiat Deus. In hac communi ferula ream se tota plebs faciat oportet, ac reatum profiteatur. Siquem verò priuatum feriat manus Domini, idipsum faciat vel solus vel cum sua familia. Id quidem præcipuè situm est in animi affectu. Sed enim vbi animus afficitur vt debet, fieri vix potest quin erumpat in externam testificationem: ídque tum maximè si in communem ædificationem cedit, vt omnes simul, peccatū suū palàm confitendo, laudem iustitiæ Deo reddant, & se mutuò singuli exēplo suo cohortentur.

16 Vnde ieiunium, vt est signum humiliationis, frequentiorem vsum habet in publico, quàm inter homines priuatos: vtcunque sit commune, vt dictum est. Quod ergo ad disciplinam, de qua nunc tractamus, pertinet: quoties de re aliqua magna Deo supplicandum est, ieiunium vnà cum oratione indicere expediret. Sic quum Paulo & Barnabæ manus imponunt Antiocheni, quò eorum ministerium, quod tanti momenti erat, meliùs Deo commendent, orationi ieiunium coniungunt. Sic ambo ipsi postea quum ministros præficerent Ecclesiis soliti sunt orare cum ieiunio. In genere hoc ieiunii non aliud spectarũt nisi vt redderẽtur alacriores & magis expediti ad precandũ. Hoc certè experimur, vẽtre pleno mentem non ita esse in Deum erectam, vt & serio ardentíque affectu ferri in precationem & in ea perseuerare possit. Sic intelligẽdum est quod refert Lucas de Anna, eam seruisse Domino ieiuniis & obsecrationibus. Neque enim cultum Dei reponit in ieiunio: sed significat sanctam mulierem se hoc modo exercuisse ad precandi assiduitatem. Tale fuit ieiunium Nehemiæ, quum intentiore studio Deum pro liberatione populi sui precaretur. Hanc ob causam dicit Paulus fideles rectè facere si ad tempus abstineant à thoro coniugali, vt liberiùs vacent orationi & ieiunio: vbi ieiunium precationi vice adminiculi coniungens, nullius per se momenti esse admonet nisi quatenus refertur in hunc finem. Deinde quũ præcipiat eo loco coniugibus, vt alii aliis mutuam beneuolentiam reddant, clarum est non de quotidianis precibus eum loqui, sed quæ attentionem magis seriam exigunt.

Acto.13.a.3 — *Ibid.14.d.23* — *Luc.2.e.37* — *Nehe.1.b.4* — *1.Cor.7.a.5* — *Ibid.a.3*

17 Rursum si grassari incipit vel pestilentia, vel fames, vel bellum, aut siqua clades imminere aliàs regioni ac populo videtur: Pastorum tunc quoque officium est hortari ad ieiunium Ecclesiam quò suppliciter iram Domini deprecetur. Se enim ad vltionem apparari & quodammodo armari denuntiat, vbi periculum apparere facit. Qualiter igitur promissa barba, impexo capillo, pulla veste, suppliciter se olim demittere rei solebant ad conciliandam iudicis misericordiam: ita nos, quum rei agimur coram Dei tribunali, eius seueritatem miserabili habitu deprecari, tum eius gloriæ interest ac publicæ ædificationis, tum nobis quoque ipsis vtile est ac salutare. Atque id quidem vsitatum fuisse in populo Israelitico, ex verbis Ioelis colligere promptũ est. nam quum iubet cani tuba, conuocari cœtum, indici ieiunium, & ea quæ sequuntur: loquitur vt de rebus communi consuetudine receptis. Paulò antè dixerat, de flagitiis populi constitutam esse quæstionem, ac iam imminere iudicii diem nuntiauerat, reósque citauerat ad dicendam causam. deinde vociferatur vt properent ad saccum & cinerem, ad fletum & ieiunium: hoc est, vt externis quoque testificationibus se coram Domino prosternant. Cinis quidem & saccus illis fortè temporibus magis conueniebant: sed conuocatio & fletus & ieiunium, & quæ sunt his similia, non dubium quin ad

Ioe.2.d.15

nostram quoque ætatem similiter pertineant, quoties ita rerum nostrarum conditio postulat. Nam quum sanctum sit exercitium cùm ad humiliandos homines, tum ad humilitatem confitendam: cur eo minùs vtamur quàm veteres in simili necessitate? Legimus ieiunasse in signum mœstitiæ non modò Israeliticam Ecclesiam, verbo Dei formatam ac constitutam, sed Niniuitas quoque, qui nihil doctrinæ præter vnicam Ionæ prædicationem habebant. Quid causæ est igitur cur nos non idem agamus? At externa est ceremonia, quæ finē in Christo vnà cum aliis accepit. Imò hodiéque optimum fidelibus adminiculum est (vt semper fuit) & vtilis admonitio, ad seipsos excitandos, ne sua nimia securitate & socordia Deum magis ac magis prouocent dum eius flagellis castigantur. Proinde Christus, quum Apostolos suos excusat quòd non ieiunent, non dicit abrogatum esse ieiunium: sed calamitosis temporibus ipsum destinat, & coniungit cum luctu. Veniet, inquit, tempus, quum auferetur ab illis sponsus.

1. Sam. 7. b. 6, & 31. d. 13
2. Reg. 1. b. 12
Ioh. 3. b. 5
Mat. 9. b. 15
luc. 5. g. 34

18 Nequis autem error sit in nomine: definiamus quid sit ieiunium. non enim simpliciter continentiam ac parsimoniam in victu hîc intelligimus, sed quiddam aliud. Piorum quidem vita frugalitate & sobrietate temperata esse debet, vt quandam ieiunii speciem, quoad fieri potest toto suo decursu præ se ferat. Sed est præterea ieiunium aliud temporale, quum aliquid ex cōsueta viuendi ratione retrahimus: vel ad diem vnum vel ad certū tempus, & nobis continentiam indicimus in victu ordinaria illa arctiorem ac seueriorem. Hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, & parsimonia. Tempus dico, vt ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium. Quèmadmodum exempli causa, si ob solennem precationem quis ieiunet, vt eo impransus accedat. Qualitas in eo sita est vt obsint omnes lautitiæ, ac plebeiis vilioribúsque cibis contēti, palatum delicatis non irritemus. Quantitatis ratio in hoc est, vt parciùs ac leuiùs solito vescamur: tantùm ad necessitatem, non etiam ad voluptatem.

19 At verò semper in primis cauendum nequid obrepat superstitionis, quemadmodum antehac magno Ecclesiæ malo accidit. Multò enim satius fuerit nullum prorsus esse ieiuniorum vsum quàm diligenter obseruari, & interim corruptum esse falsis perniciosísque opinionibus, ad quas mundus subinde delabitur, nisi summa fide ac prudētia obuiam eant Pastores. Primum est vt semper vrgeant quod docet Ioel, scindenda esse corda non vestimenta, hoc est admoneant plebem, non magni per se æstimari à Deo ieiunium nisi adsit interior cordis affectus, vera peccati & suiipsius displicentia, vera humiliatio, verúsque dolor ex timore Dei. Imò ieiunium non aliam ob causam vtile esse nisi quòd istis accedit velut inferius adminiculum. Nihil enim magis execratur Deus quàm dum homines signa & externam speciem pro cordis innocentia obiiciendo, fucum sibi facere conantur. Itaque in hanc hypocri-

Ioe. 2. c. 13

Iesa. 58. b.5 sin seuerissimè inuehitur Iesaias, quòd Iudæi satisfactum Deo putarent vbi ieiunauerant duntaxat, vtcunque impietatem & impuras cogitationes in animo fouerent. Nunquid tale est (inquit) ieiunium quod Dominus elegit? & quæ sequuntur. Non igitur inutilis modò ac superuacua fatigatio est hypocriticum ieiunium, sed maxima abominatio. Alterum malum huic affine summopere cauendum est, ne pro opere meritorio aut specie diuini cultus censeatur. Nam quum sit res per se media, nec quicquam habeat momenti nisi propter eos fines in quos respicere debet, perniciosissima superstitio est, confundere cum operibus à Deo mandatis, & per se necessariis non alio respectu. Tale fuit olim delirium Manichæorum: quos dum refellit Augustinus, satis clarè docet, ieiuniũ nonnisi ab iis quos dixi finibus æstimandum, nec Deo aliter probari nisi eò referatur. *Lib.2.de mor.Mani.ca.13, & li.30. cõ.Faust.* Tertius error nõ adeò quidem impius, periculosus tamen, tanquam vnum ex præcipuis officiis morosiùs ac rigidiùs exigere, ac immodicis encomiis sic extollere vt homines se aliquid eximium fecisse putẽt quum ieiunauerint. Qua in parte non in totum excusare audeo veteres quin & superstitionis quædam semina iecerint, & occasionem præbuerint tyrannidi quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ ac prudentes de ieiunio sententiæ: sed postea occurrunt subinde immodicæ ieiunii laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt.

20 Et tunc passim inualuerat superstitiosa quadragesimæ obobseruatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea præstare existimabat, & Pastores eam commẽdabant pro sancta Christi imitatione: quum planum sit non ideo ieiunasse Christum *Mat.4. a.2* vt aliis exemplum præscriberet, sed vt Euangelii prædicationem sic auspicando, non humanam doctrinam esse, sed è cælo profectam re ipsa comprobaret. Ac mirum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicii obrepere potuisse, quæ tot ac tam claris rationibus refellitur. Nõ enim sæpius ieiunat Christus (quod fieri oportuit si anniuersarii ieiunii legẽ tradere vellet) sed semel tantùm, quum se ad Euangelii promulgationem accingit. Nec ieiunat humano more, vt par erat si homines ad imitationem prouocare vellet: sed magis exemplum designat quo in sui potiùs admirationem omnes rapiat quàm ad æmulandi studium excitet. Denique non alia est istius ieiunii ratio quàm eius quo defunctus erat *Exo.24. d.18, & 34.d.28* Moses, quum Legem è manu Domini acciperet. Nam quum illud in Mose editum esset miraculum ad stabiliendam Legis authoritatem, non debuit in Christo prætermitti: ne Legi Euangelium cedere videretur. Atqui ab eo tẽpore nemini vnquam venit in mentem, prætextu imitationis Mosis, talem ieiunii formam in populo Israelitico erigere. Nec vllus ex sanctis Prophetis ac Patribus id sequutus est, quum tamen ad omnes pias exercitationes satis animi ac zeli haberent. *1. Reg. 19.b.8* Nam quod de Elia habetur, eum sine cibo & potu quadraginta dies transegisse, non aliò pertinebat quàm vt

populus

populus agnosceret eum excitatum esse Legis vindicem, à qua vulgò propè totus Israel desciuerat. Fuit igitur mera κακοζηλία, & superstitionis plena, quòd titulo ac colore imitationis Christi, ieiunium ornabant. Quanquam in modo ieiunii mira tunc erat diuersitas, vt refert Cassiodorus ex Socrate, historiæ suæ libro nono. Romani enim (inquit) nonnisi tres habebant septimanas: sed illis cõtinuum erat ieiunium, excepto die Dominico & Sabbatho. Illyrici & Græci sex: alii septem: sed ieiunium per interualla. Nec minus in ciborum discrimine dissidebant, alii nõnisi pane & aqua vescebantur, alii addebant olera: piscibus alii & volatilibus non abhorrebant: alii nullum habebant in cibis discrimen. Huius etiam differẽtiæ meminit Augustinus, posteriore epistola ad Ianuarium.

21 Sequuta sunt deinde deteriora tempora, & ad præposterum vulgi studium accessit Episcoporum tum inscitia & ruditas, tum libido dominandi & tyrannicus rigor. Latæ sunt impiæ leges quæ conscientias exitialibus vinculis stringunt. Interdictus carnium esus quasi hominem contaminaret. Additæ sacrilegæ opiniones aliæ super alias, donec in profundum omnium errorum ventum est. Ac nequid prauitatis omitteretur, ineptissimo abstinentię prętextu cum Deo ludere cœperunt. Nam in exquisitissimis quibusque deliciis laus ieiunii quæritur. nullæ tunc lautitiæ sufficiunt. nunquam maior ciborum vel copia, vel varietas, vel suauitas. In tali ac tam splendido apparatu putant se rite seruire Deo. Taceo quòd nunquam fœdiùs se ingurgitant qui volunt haberi sanctissimi. In summa, his summus est Dei cultus, à carnibus abstinere, & illis exceptis affluere omni genere lautitiarum. Rursum hæc vltima est impietas, & vix morte expiabilis, siquis minimum laridi aut rancidæ carnis cum pane cibario gustauerit. Narrat Hieronymus, *Ad Nepotianũ.* iam suo seculo quosdam extitisse qui talibus ineptiis cum Deo luderent: qui ne oleo vescerentur, cibos delicatissimos vndique aduehi sibi curabant: imò vt naturæ vim inferrent, ab aquæ potu abstinebant: sed suaues pretiosásque sorbitiunculas fieri sibi curabãt, quas non ex calice hauriebant, sed concha. Quod vitium tunc in paucis erat, hodie vulgare est inter omnes diuites: vt scilicet non alio fine ieiunent nisi vt lautiùs nitidiúsque epulentur. Sed nolo multum verborum profundere in re non adeò dubia. Hoc tantùm dico, cùm in ieiuniis tum in omnibus aliis disciplinæ partibus adeò nihil recti, nihil synceri, nihil bene compositi ac ordinati habere Papistas, vt superbiendi occasionem vllam habeant, quasi aliquid reliquum sit apud eos laude dignum.

22 Sequitur altera pars disciplinæ, quæ ad clerum peculiariter pertinet. Ea Canonibus continetur quos sibi veteres Episcopi suóque ordini imposuerunt. Quales sunt, Nequis clericus venationi, nequis aleæ, nequis comessationibus vacaret: nequis exerceret fœnus aut mercaturã: nequis lasciuis saltationibus interesset: aliísque eius generis. Adiiciebantur & pœnæ, quibus ipsa Canonum

authoritas fanciebatur,nequis eos impune violaret. In hunc finem vnicuique Epifcopo committebatur cleri fui gubernatio, vt fecundùm Canones fuos clericos regeret, ac in officio retineret. In hunc finem inftitutæ erant annuæ infpectiones ac Synodi,vt fiquis foret in officio negligentior, admoneretur: fiquis peccaffet, pro modo delicti in eū animaduerteretur. Ipfi quoque Epifcopi quotannis fuas habebāt prouinciales Synodos, antiquitus etiam binas, à quibus iudicabantur fi quid præter officium admiferant. Nam fiquis Epifcopus durior erat aut violentior in fuum clerum, illuc erat prouocatio,etiamfi vnus tantùm conquerebatur. Animaduerfio feueriffima erat, vt deponeretur ab officio qui peccauerat, ac communione ad tempus priuaretur. Quia autem erat ille perpetuus ordo, Synodum dimittere nunquam folebant quin locum ac tempus proximæ indicerent. Nam vniuerfale cogere Concilium folius erat Imperatoris, quemadmodum teftantur omnes vetuftæ indictiones Quandiu vigebat hæc feueritas, non plus verbo exigebant clerici à plebe quàm exemplo & operæ præftarent. Quin multò rigidiores erant in feipfos quàm in vulgus. Et fanè ita decet vt humaniore & laxiore (vt ita loquar) difciplina plebs regatur: clerici inter fe acriores exerceant cenfuras, minúfque longè fibi quàm aliis indulgeant. Iftud totum vt obfoleuerit nihil opus eft referre, quum nihl hodie fingi queat hoc ordine magis effræne ac diffolutum: ac eò licentiæ prorupit vt totus orbis vociferetur. Ne apud ipfos videatur prorfus fepulta effe omnis antiquitas,vmbris,fateor, quibufdam decipiunt fimplicium oculos, fed quæ ad vetuftos mores nihilo propiùs accedunt quàm fimiæ æmulatio ad id quod ratione & confilio faciunt homines. Memorabilis eft apud Xenophontem locus,vbi docet, quum turpiter degeneraffent Perfæ à maiorum inftitutis, & ab auftero viuendi genere ad mollitiem & delicias prolapfi effent, vt tamē dedecus hoc tegerent, prifcos ritus fedulò feruaffe. Nam quum Cyri tempore eoufque vigeret fobrietas & temperantia vt emungi opus non effet, atque etiam probri loco duceretur: apud pofteros durauit religio nequis mucum è naribus traheret, forbere verò & intus alere ad putredinem vfque fœtidos humores quos ex ingluuie contraxerant, permiffum. Ita ex vetere præcepto vrceos adferre ad menfam nefas: merum ingurgitare, vt ebrios auferri neceffe foret, tolerabile. Semel comedere præfcriptum: hoc non abrogauerant boni ifti fucceffores, fed vt à meridie vfque ad mediam noctem continuarent fuas crapulas. Conficere diurnū iter ieiunos,quia lex iubebat, perpetui apud eos moris fuit: fed laffitudinis vitandæ caufa, iter ad duas horas contrahere, liberum & vfitatum ex confuetudine fuit. Quoties degeneres fuas regulas obtendēt Papiftæ, vt fe oftendant affines effe fanctis Patribus, ridiculam eorum imitationem hoc exemplum fatis coarguet, vt nullus pictor magis ad viuum poffit exprimere.

Libro 8. Ped. Cyr.

23 Vna in re plusquam rigidi sunt & inexorabiles, ne coniugium Sacerdotibus permittant. Quanta apud eos scortandi grassetur impunitas dicere nihil attinet. ac fœtido suo cælibatu freti occaluerunt ad omnia flagitia. hæc tamen prohibitio clarè ostendit quàm pestiferæ sint omnes traditiones: vtpote quæ non solùm orbauit Ecclesiam probis & idoneis Pastoribus, sed horrendam inuexit scelerum colluuiem, multásque animas in gurgitem desperationis proiecit. Certè quòd Sacerdotibus interdictum fuit coniugium, id factum est impia tyrannide, non modò contra verbum Dei, sed etiam contra omnem æquitatem. Primùm vetare quod Dominus liberum reliquisset, nulla ratione hominibus licuit. Deinde nominatim Deum cauisse verbo suo ne hæc libertas infringeretur, clarius est quàm vt longa demonstratione vti necesse sit. Omitto quòd Paulus pluribus locis Episcopũ vult esse vnius *1.Tim.3.* vxoris virum. sed quid potuit vehementius dici quàm vbi ex Spi- *a.2* ritu sancto denuntiat, fore nouissimis temporibus homines im- *Tit.1.b.6* pios qui coniugium prohibeant: eósque non modò impostores nuncupat, sed dæmones? Hoc igitur vaticinium, hóc sacrum oraculum est Spiritus sancti, quo Ecclesiam ab initio præmunire aduersùs pericula voluit, Doctrinam dæmoniorum esse coniugii *1.Tim.4.* prohibitionem. Verùm bellè se elapsos esse putant quum hanc sen *a.5* tentiam detorquent ad Montanum, Tatianos, Encratitas, aliósque veteres hæreticos. Illi (inquiunt) soli matrimonium damnarunt: nos minimè damnamus, sed Ecclesiasticum ordinem tantùm ab eo arcemus, cui putamus non satis conuenire. Quasi verò etiãsi in illis superioribus completum sit primo loco hoc vaticinium, nõ in istos etiam competat: aut quasi auditu digna sit pueritis ista argutiola, quòd prohibere se negant, quia nõ omnibus prohibent. Perinde enim est acsi tyrãnus iniquam non esse legem contendat, cuius iniquitate pars duntaxat ciuitatis prematur.

24 Obiiciunt, aliqua nota differre oportere à plebe Sacerdotem. Quasi non prouiderit hoc quoque Dominus quibus ornamentis excellere debent Sacerdotes. Ita Apostolum perturbati ordinis confusique decoris Ecclesiastici insimulant, qui quum absolutam boni Episcopi ideam delinearet, inter reliquas dotes quas in eo requirebat, ausus sit coniugium ponere. Scio qualiter hoc interpretentur, nempe eligendum nõ esse qui secundam habuerit vxorem. Atque hanc interpretationem non esse nouam concedo: sed falsam esse ex ipso contextu palàm est. quia statim præscribit quales Episcoporum & Diaconorum vxores esse oporteat. Paulus inter Episcopi virtutes numerat coniugium: isti intolerabile vitiũ in ordine Ecclesiastico esse docent. Et, si Deo placet, hac generali *Siriti.ad* vituperatione non contenti, immunditiem & pollutionem car- *Episc.Hi* nis in suis Canonibus vocant. Cogitet quisque apud se ex qua of *spaniar.* ficina hæc prodierint. Christus eo honore dignatur coniugium vt imaginem esse velit sacræ suæ cum Ecclesia coniunctionis. Quid

ſplendidius dici poterat ad commendandam coniugii dignitatem? Qua igitur fronte immũdum vel pollutum vocabitur in quo ſimilitudo ſpiritualis Chriſti gratiæ elucet?

25 Iam verò quum ita clarè cum verbo Dei pugnet eorum prohibitio, inueniunt tamen in Scripturis quo eam defendant. Sacerdotes Leuiticos, quoties ad eos miniſtrandi vices redibant, oportuit ab vxoribus ſecubare, quò puri & immaculati ſacra tractarent. Noſtra ergo ſacra, quum & multò nobiliora ſint & quotidiana, à cõiugatis tractari valde fuerit indecorum. Quaſi verò eadem ſit Euangelici miniſterii perſona quæ fuit ſacerdotii Leuitici. Illi enim tanquam ἀντίτυποι, Chriſtum repræſentabant, qui mediator Dei & hominum, abſolutiſſima ſua puritate reconciliaturus Patrem nobis erat. Quum verò omni ex parte exhibere peccatores typum ſanctitatis eius non poſſent, quibuſdam tamen lineamentis vt adumbrarent, iuſſi ſunt vltra humanum morem ſe purificare dum ad ſanctuarium accederent: quia tum ſcilicet propriè Chriſtum figurabant, quòd veluti pacificatores, ad recõciliandum Deo populum apparebant ad tabernaculum, cæleſtis tribunalis ſimulachrum. Hanc perſonam quia hodie non ſuſtinent Eccleſia-
He.13.a. ſtici Paſtores, fruſtra cum illis comparãtur. Quare Apoſtolus citra
4 exceptionem ſecurè pronuntiat honorabile eſſe inter omnes coniugium, ſcortatores autem & adulteros manere Dei iudicium. Et ipſi Apoſtoli ſuo exemplo comprobarunt nullius quamlibet excellentis functionis ſanctitate indignum eſſe cõiugium. Nam eos
1.Cor.9. non tãtùm vxores retinuiſſe, ſed ſecum etiam circunduxiſſe teſtis
a.5 eſt Paulus.

26 Deinde mira fuit impudentia, quòd decorum iſtud caſtitatis pro neceſſaria re vẽditarunt, in ſummam veteris Eccleſię ignominiam: quæ quum abundarit eximia Dei eruditione, plus tamen ſanctimonia excelluit. Nam ſi Apoſtolos nihil morantur (vt ſolent eos interdum ſtrenuè contemnere) quid, amabo, facient omnibus vetuſtis Patribus, quos certum eſt non modò coniugium in Epiſcoporum ordine toleraſſe, ſed etiam approbaſſe? Alebant ſcilicet fœdam ſacrorum profanationem, quando ita non rite apud eos Domini myſteria colebantur. Agitatum quidem fuit in Nicena Synodo de indicendo cælibatu: vt nunquam deſunt ſuperſtitioſuli, qui ſemper nouum aliquid comminiſcuntur vnde admirationem ſibi concilient. Sed quid cõſtitutum fuit? nempe in ſententiam Pa-
Hiſt. tri. phnutii diſceſſum eſt, qui pronuntiauit caſtitatẽ eſſe cum propria
li 2.ca. vxore cõcubitum. Manſit ergo inter ipſos ſacrum coniugium: ne-
14 que aut ipſis dedecori ceſſit, aut maculam vllam aſpergere miniſterio creditum eſt.

27 Sequuta ſunt deinde tempora quibus inualuit nimis ſuperſtitioſa cælibatus admiratio. hinc illa ſubinde & ſine modo decantata virginitatis encomia: vt vix vlla alia virtus cum ea cõferenda vulgò crederetur. Et quanquam non damnabatur impuritatis coniugium

iugium, sic tamen extenuabatur eius dignitas, & sanctitas obscurabatur, vt non videretur satis forti animo ad perfectionem adspirare qui non ab ipso sibi temperaret. Hinc illi Canones quibus primò vetitum est ne matrimonium contraherent qui peruenissent ad sacerdotii gradum, deinde ne in eum ordinem assumerentur nisi cælibes, aut qui thoro coniugali vnà cum vxoribus renuntiarent. Hæc, quia videbantur reuerentiam sacerdotio conciliare, magno plausu etiam antiquitus recepta esse fateor. Sed si mihi antiquitatem obiiciant aduersarii, primùm respondeo, hanc libertatem & sub Apostolis & aliquot postea seculis extitisse, vt coniuges essent Episcopi, hac, sine difficultate, vsos esse ipsos Apostolos, & alios primariæ authoritatis Pastores, qui in eorum locum successerunt. Illius antiquioris Ecclesiæ exemplum pluris meritò nobis debere esse quàm vt illicitum vel indecorum nobis putemus quod tunc cum laude receptum vsitatúmque fuit. Deinde illam ætatem, quę immodica virginitatis affectione cœpit esse coniugio iniquior, non ita imposuisse Sacerdotibus legem cælibatus quasi res per se necessaria esset, sed quia cælibes coniugatis anreferret. Postremò non ita exegisse vt necessitate ac vi adigeret ad continẽtiam qui ad eam seruandã idonei non essent. Nam quũ seuerissimis legibus in scortationes vindicaret: de iis qui matrimonium contraherent, hoc tantùm statuebat vt à functione supersederent.

28 Ergo quoties cælibatui suo defendẽdo prætextum antiquitatis quærent nouæ istius tyrannidis defensores, toties excipiendum erit vt veterem illam castimoniam in suis Sacerdotibus restituant, amoueant adulteros ac scortatores: ne eos, in quibus honestum ac pudicum thori vsum non sustinent, in omne libidinis genus impune ruere sinant: reuocent illam obsoletam disciplinam, qua omnes lasciuiæ coërceantur: liberent Ecclesiam hac tam flagitiosa turpitudine, qua iamdiu deformata est. Vbi hoc concesserint, tum rursus admonẽdi erunt ne eam rem pro necessaria venditent, quæ per se libera ex Ecclesiæ vtilitate pẽdet. Neque tamen hęc dico quòd vlla omnino conditione dandum esse locum iis Canonibus censeam qui vinculum cęlibatus Ecclesiastico ordini iniiciunt: sed vt intelligant cordatiores qua fronte hostes nostri sanctum cõiugium, obiecto antiquitatis nomine, in Sacerdotibus infament. Quantum ad Patres attinet, quorum scripta extant, neque ipsi, quum ex suo iudicio loquebantur, excepto Hieronymo tanta malignitate coniugii honestati obtrectarunt. Contenti erimus vno Chrysostomi elogio: quòd is, quum præcipuus fuerit virginitatis admirator, non potest in matrimonii commẽdationem videri fuisse aliis profusior. Sic autem loquitur, Primus gradus castitatis est, syncera virginitas: secundus fidele coniugium. Ergo species secunda virginitatis, est matrimonii casta dilectio. *Homi. de inuẽ. Crucis.*

De votis, quorum temeraria nuncupatione quisque se misere implicuit. CAP. XIII.

EPLORANDA quidem res est, Ecclesiam, cui inæstimabili sanguinis Christi pretio empta erat libertas, crudeli tyrannide sic fuisse oppressam, & ingenti traditionum congerie ferè obrutã: sed priuata interim cuiusque amentia ostendit, nõ sine iustissima causa tantum fuisse diuinitus Satanæ eiúsque ministris permissum. Neque enim satis fuit neglecto Christi imperio quælibet onera à falsis doctoribus imposita perferre, nisi propria etiam singuli sibi accerserent, adeóque cauernas sibi fodiendo se profundiùs demergerent. Id factum est dum certatim excogitant vota ex quibus ad communia vincula maior & arctior obligatio accederet. Quando itaque docuimus eorum audacia qui sub Pastorum titulo dominati sunt in Ecclesia, vitiatum fuisse Dei cultum, vbi iniquis suis legibus miseras animas illaquearunt: hîc malum affine annectere non intempestiuum erit, vt appareat, mundum pro ingenii sui prauitate, quibus potuit obstaculis semper adiumenta repulisse quibus ad Deum adduci debuerat. Porrò quò meliùs pateat grauissimam perniciem ex votis inuectam esse, principia iam antè posita teneant lectores. Docuimus enim primùm, quicquid ad vitam piè sanctéque instituendam desiderari potest, in Lege esse comprehensum. Docuimus rursus Dominum quò meliùs nos ab excogitandis nouis operibus auocaret, totam iustitiæ laudem in simplici voluntatis suæ obedientia inclusisse. Hæc si vera sunt, iudicare promptum est, fictitios omnes cultus, quos nobis ipsi ad promerendum Deum comminiscimur, minimè esse illi acceptos, quantumuis nobis arrideant. Et certè Dominus ipse multis locis non tantùm apertè eos respuit, sed grauiter abominatur. Hinc exoritur de votis dubitatio quæ præter expressum Dei verbum fiunt, quo loco sint habenda, an nuncupari ritè possint ab hominibus Christianis, & quatenus eos obstringant. Nam quod inter homines dicitur promissio, id Dei respectu Votum appellatur. Hominibus autẽ pollicemur ea quæ vel putamus illis fore grata, vel quæ ex officio debemus. Longe igitur maiorem in votis obseruantiam esse decet, quæ ad ipsum Deum, cũ quo maximè seriò agendum est, diriguntur. Hîc mirum in modum omnibus seculis grassata est superstitio: vt homines sine iudicio, sine delectu, quicquid in mentem, vel etiam in buccam veniret, Deo protinus vouerent. Hinc illæ votorum ineptiæ, imò prodigiosę absurditates apud Ethnicos, quibus nimis insolenter cum diis suis luserunt. Atque vtinam hanc illorum audaciam non imitati essent etiam Christiani. Minimè id quidem decuit: sed videmus aliquot seculis nihil fuisse hac improbitate vsitatius: vt populus contempta passim Dei Lege, vouendi quicquid per somnium arrisisset, insano studio totus flagraret. Nolo odiosè exaggerare, nec sigillatim recensere quàm

quàm grauiter ac quot modis hîc peccatum sit: sed hoc obiter dicere visum est, quò melius appareat, nos nequaquam de re superuacua quæstionem instituere quum de votis tractamus.

2 Porrò si nolumus errare iudicando quæ vota sint legitima, quæ præpostera: tria expendere conuenit: nempe quis sit is cui votum nuncupatur: qui simus nos qui vouemus: quo animo denique voueamus. Primum eò spectat vt cogitemus nobis cum Deo esse negotium: quem adeò delectat nostra obedientia, vt ἐθελοθρησκείας omnes, quamlibet in oculis hominum speciosæ sint ac splendidæ, maledictas esse pronuntiet. Si voluntarii omnes cultus, quos ipsi sine mandato excogitamus, Deo sunt abominabiles, sequitur, nullum ei acceptum esse posse nisi qui eius verbo approbetur. Ergo ne tantum licentiæ nobis sumamus, vt audeamus Deo vouere quod nullum testimoniũ habeat qualiter ab ipso æstimetur. Nam quod Paulus docet peccatum esse quicquid fit absque fide, quum ad actiones quaslibet extendatur, tunc certè præcipuè locum habet vbi cogitationem tuam rectà in Deum dirigis. Imò si in minimis quibusque (vt illic de ciborum discrimine disputat Paulus) labimur vel erramus vbi non prælucet fidei certitudo: quantò plus modestiæ adhibendum est vbi rem maximi ponderis aggredimur? Siquidem nihil magis serium esse nobis decet religionis officiis. Sit igitur hæc prima in votis cautio, vt nunquam ad aliquid vouendum descendamus quin certò prius conscientia constituerit, se nihil temerè tentare. Tunc autem à temeritatis periculo tuta erit quum Deum sibi habebit præeuntem, & quasi ex verbo suo dictantem quid factu bonum sit vel inutile.

Coloss. 2. d.23

Rom. 14. d.23

3 In altero quod hîc diximus considerandum, id continetur, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur: ne beneficium libertatis, quod nobis Deus contulit, negligamus. Nam qui vouet quod vel non est suæ facultatis, vel cum vocatione sua pugnat, temerarius est: & qui Dei beneficentiam, qua rerum omnium Dominus constituitur, contemnit, ingratus. Quum ita loquor, non intelligo quicquam esse sic in manu nostra positum, vt propriæ virtutis fiducia subnixi, illud Deo promittamus. Verissimè enim in Arausicano Concilio decretum fuit, nihil rite Deo voueri nisi quod de manu eius acceperimus: quando omnia quæ illi offeruntur, mera sunt eius dona. Sed quum Dei benignitate alia nobis data sint, eius æquitate alia negata: mensuram collatæ sibi quisque gratiæ (vt iubet Paulus) respiciat. Nihil ergo hîc aliud volo, quàm vota esse attemperãda ad eum modum quem tibi sua donatione Deus præscribit: ne si vltrà coneris quàm ille permittat, teipsum, nimis tibi arrogando, præcipites. Exempli gratia, Quum vouerent sicarii illi quorum mentio fit apud Lucam, se nihil cibi gustaturos nisi occiso Paulo: etiamsi non fuisset sceleratum consilium, temeritas tamen ipsa minimè erat ferenda, quòd hominis vitam & mortem subiicerent suæ potestati. Sic Iephthe

Cap. 11

Rom. 12. a.3

1. Co. 12. b.11

Act. 23. c.12

Iudic. 11. f.30

ſtultitiæ ſuæ pœnas dedit,quum præcipiti feruore inconſideratum votum concepit. In quo genere primatum veſanæ audaciæ tenet cælibatus. Sacrifici enim, Monachi & moniales ſuæ infirmitatis obliti, cælibatui ſe pares eſſe confidunt. Quo autem oraculo edocti ſunt, conſtaturam ſibi tota vita caſtitatem,in cuius finem eam vouent? Audiunt de vniuerſali hominum conditione Dei vocem,
Ge.2.c.8 Non eſt bonum homini eſſe ſoli. Intelligunt, atque vtinam non ſentirent, peccatum in nobis manens non carere acerrimis aculeis. Illam generalem vocationem qua fiducia excutere audent in totam vitam? quum donum continentiæ ſæpius in certum tempus prout opportunitas requirit,concedatur.In tali peruicacia ne Deũ auxiliatorem expectent: ſed meminerint potiùs eius quod di-
Deut.6.c.16 ctum eſt, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc verò Deum tentare eſt, contra inditam ab eo naturam niti, ac præſentia eius dona ſpernere acſi nihil ad nos pertinerent. Quod iſti non modò faciunt, ſed matrimonium etiam quod inſtituere non alienum ſua
He.13.a.4 maieſtate cenſuit Deus, quod in omnibus honorabile pronuntiauit: quod Chriſtus Dominus noſter ſua præſentia ſanctificauit,
Iohan.2.a.2,& b.9 quod primo ſuo miraculo cohoneſtare dignatus eſt, pollutionem vocare audent: tantùm vt qualemcunque cælibatum miris encomiis tollant.Quaſi verò non aliud cælibatum eſſe,aliud virginitatem,luculentum ipſi documentum præbeant in ſua vita: quam tamen impudentiſſimè angelicam vocant. in hoc certè Angelis Dei nimiùm iniurii,quibus ſcortatores,adulteros, & aliquid multò peius ac fœdius comparant. Et ſanè argumentis hîc minimè opus eſt, vbi reipſa palàm reuincuntur. Videmus enim palàm,quàm horrendis pœnis huiuſmodi arrogantiam, & ex præfidentia donorum ſuorum contemptum paſſim vlciſcatur Dominus. Et occultioribus præ pudore parco: de quibus hoc ipſum quod intelligitur nimium eſt. Nihil eſſe vouendum quod nobis ſit impedimento quominus vocationi noſtræ ſeruiamus, extra cõtrouerſiam eſt. Quemadmodum ſi paterfamiliâs voueat, relictis liberis & vxore, ſe alia onera ſuſcepturum: vel qui ad gerendum magiſtratum idoneus eſt, vbi eligitur voueat ſe priuatum fore. Quid autem ſibi velit quod de libertate noſtra non ſpernenda diximus, nonnihil habet difficultatis, niſi explicetur. Itaque ſic paucis accipe: Quum rerum omnium dominos conſtituerit nos Deus, & eas ſic nobis ſubiecerit vt omnibus pro noſtra commoditate vteremur: non eſt quod ſperemus gratum Deo fore officium, ſi rebus externis, quæ nobis adminiculo eſſe debent, nos in ſeruitutem addicamus. Hoc ideò dico, quòd nonnulli laudem humilitatis ex eo captant ſi ſe illaqueent multis obſeruationibus, à quibus non fruſtra nos liberos atque immunes Deus eſſe voluit. Proinde ſi hoc periculum volumus effugere, ſemper meminerimus, ab ea œconomia, quam Dominus in Eccleſia Chriſtiana inſtituit, nobis minimè eſſe diſcedendum.

4 Nunc

4 Nũc venio ad illud quod tertio loco posui: multum scilicet referre quo animo votum nuncupes si velis ipsum Deo approbari. Nam quia Dominus cor, nõ externam speciem intuetur, fit vt eadem res, mutato animi proposito, nunc placeat ei acceptáque sit, nunc vehementer displiceat. Vini abstinentiã si ita voues quasi in ea subsit aliquid sanctimoniæ, superstitiosus es: si in aliũ finem non peruersum respicis, nemo potest improbare. Sunt autem, quantum possum iudicare, quatuor fines ad quos vota nostra rite dirigẽtur: quorum duos, docendi causa, ad præteritum tempus refero: duos reliquos ad futurum. Ad præteritum tempus pertinẽt vota quibus vel nostram erga Deum gratitudinẽ pro acceptis beneficiis testamur, vel ad iram eius deprecãdam, ipsi à nobis pœnam ob admissa delicta exigimus. Priora vocemus, si placet, exercitia gratiarum actionis: altera pœnitentiæ. Prioris generis exemplum habemus in decimis, quas vouebat Iacob, si Dominus eum incolumẽ ab exilio in patriam reduceret. Præterea in sacrificiis veteribus pacificorũ, quæ pii Reges ac duces, iustum bellum suscepturi vouebant se red dituros si victoria potiti essent: aut certè quum maiori aliqua difficultate premebantur, si Dominus eos liberasset. Sic intelligẽdi sunt omnes loci in Psalmis qui de votis loquuntur. Eiusmodi vota hodie quoque nobis in vsu esse possunt quoties nos Dominus vel à clade aliqua, vel à morbo difficili, vel ab alio quouis discrimine eripuit. Neque enim à pii hominis officio tunc abhorret, votiuam oblationem, velut solenne recognitionis symbolum, Deo consecrare: ne ingratus erga eius benignitatem videatur. Secundum genus quale sit, vno duntaxat familiari exemplo ostendere sufficiet. Siquis in aliquod flagitium, gulæ vitio prolapsus sit, nihil obstabit quominus ad castigandam intemperiem lautitiis omnibus possit ad aliquod tempus renuntiare, ídque facere voto adhibito, quò arctiore vinculo se astringat. Neque tamen sic perpetuam legem iis statuo qui similiter deliquerint: sed ostẽdo quid facere illis liceat, qui tale votum sibi vtile esse censuerint. Sic igitur eiusmodi votum licitum facio vt liberum interim relinquam.

Gene.28.d.20

Psal.22.d.26, & 56.c.13, & 116.b.14.18

5 Quæ in futurum tempus conferuntur vota, partim vt diximus, eò tendunt, vt reddamur cautiores: partim vt quibusdam veluti stimulis, ad officium excitemur. Videt aliquis se adeò procliuem esse in certum vitium, vt in re aliàs non mala sibi temperare nequeat quin protinus in malum delabatur: nihil absurdum faciet, si eius rei vsum ad aliquod tempus sibi voto præcidat. Quemadmodum siquis periculosum sibi esse hunc vel illum corporis ornatum agnoscat, & tamen cupiditate illectus vehementer appetat, quid meliùs faciat quàm vt frænum sibi iniiciendo, hoc est necessitatem abstinendi imponendo, sese omni dubitatione liberet? Similiter siquis vel obliuiosus sit, vel piger ad necessaria pietatis officia, cur non suscepto voto, & memoriam expergefaciat, & pigritiam excutiat? In vtroque speciem esse pædagogiæ fateor: sed

eo ipso quòd sunt infirmitatis adminicula, à rudibus & imperfectis non sine vtilitate vsurpantur. Proinde quæ ad vnum ex his finibus respiciunt vota, præsertim in rebus externis, legitima esse dicemus, si modo & Dei approbatione sint suffulta, & vocationi nostræ conueniant, & ad facultatem gratiæ nobis à Deo datæ sint limitata.

6 Iam nec difficile est colligere quid de votis in vniuersum sentiendum sit. Vnum est votum fidelium omnium commune, quod in Baptismo nuncupatum, Catechismo ac Cœnæ sumptione confirmamus, & quasi sancimus. sunt enim sacramenta tanquam syngraphæ, quibus Dominus misericordiam nobis suam atque ex ea vitam æternam defert: nos vicissim illi obedientiam pollicemur. Hæc tamen voti formula vel certè summa, quòd Satanæ renunciantes, Deo nos in seruitutem addicimus, vt sanctis eius mandatis obediamus, non autem obsequamur prauis carnis nostræ desideriis. Hoc votum quum à Scriptura testimonium habeat, imò à filiis Dei omnibus exigatur, quin sanctum sit & salutare dubitari non debet. Nec obstat quòd perfectam legis obedientiam, quam exigit Deus à nobis, nemo in hac vita præstat. Quando enim hæc stipulatio in fœdere gratiæ est inclusa, sub quo & remissio peccatorum, & Spiritus sanctificationis continetur: pollicitatio quam illic facimus, & cum veniæ deprecatione & cum auxilii postulatione coniuncta est. In iudicandis particularibus votis tres superiores regulas memoria tenere necesse est: vnde tutò licebit, quale sit vnumquodq; votum, æstimare. Neque tamen ea ipsa vota, quæ sancta esse assero, sic commendare me putes, vt quotidiana esse velim. Nam etsi nihil præcipere de numero aut tempore audeo: siquis tamen consilio meo obtemperet, nonnisi sobria & temporaria suscipiet. Si enim ad multa vota nuncupanda subinde erumpas, tota religio ipsa assiduitate vilescet, & procliuis erit in superstitionem lapsus. Si perpetuo voto te obstringas, aut magna molestia tædióque solues, aut etiam diuturnitate fatigatus, violare aliquando audebis.

7 Iam nec obscurum est, quanta superstitione in hac parte laborauerit mundus aliquot seculis. Alius se abstemium fore vouebat: quasi vini abstinentia cultus esset per se Deo gratus. Alius ieiunio, alius carnis abstinentiæ se astringebat ad certos dies, quibus singularem aliquam præ aliis religionem subesse sibi vana opinione finxerat. Quædam etiam longè magis puerilia nuncupabantur: etsi non à pueris. Fuit enim hoc pro magna sapientia habitum, votiuas peregrinationes ad sanctiora loca suscipere, ac interdum vel pedibus iter conficere, vel corpore seminudo, quo plus meriti ex lassitudine acquireretur. Hæc & similia, quorum incredibili studio mundus aliquandiu æstuauit, si secundùm eas quas antea posuimus regulas examinentur, non tantùm inania deprehendentur ac nugatoria, sed plena manifestæ impietatis.

Vtcun

Vtcunque enim iudicet caro, nihil magis abominatur Deus quàm cultus fictitios. Accedunt perniciosæ illæ & damnatæ opiniones: quòd hypocritæ, vbi talibus nugis defuncti sunt, credunt se non vulgarem iustitiam sibi comparasse: summam pietatis in externis obseruationibus reponunt: alios omnes despiciunt qui apparent earum rerum minus curiosi.

8 Singulas formas enumerare nihil attinet. Sed quia vota monastica maiori in veneratione habentur quòd videntur publico Ecclesiæ iudicio approbata: de iis breuiter dicendum est. Principiò, nequis longi temporis præscriptione defendat monachismum qualis hodie est, notandum est, fuisse olim in monasteriis longè aliud viuendi institutum. Qui se ad summam austeritatem & patientiam volebant exercere, eò concedebant. Qualem enim sub Lycurgi legibus fuisse Lacedæmoniorum disciplinam narrant, tunc talis erat apud monachos, ac multò etiã rigidior. Humi dormiebant: potus erat aqua, cibus panis: herbæ ac radiculæ: præcipuæ lautitiæ in oleo & ciceribus. Ab omni delicatiore victu & corporis cultu abstinebant. Hæc hyperbolica videri possent nisi ab oculatis & expertis testibus traderentur, Gregorio Nazianzeno, Basilio & Chrysostomo. Talibus verò rudimentis se ad maiora munera præparabant. Monastica enim collegia fuisse tunc veluti seminaria ordinis Ecclesiastici, cùm illi quos nuper nominauimus, satis claro documēto sunt (nã omnes in monasteriis educati, illinc ad Episcopale munus vocati sunt) tum alii complures eorum ætate magni ac præstantes viri. Et Augustinus illud suo quoque tempore fuisse vsitatum ostendit, vt Ecclesiæ clericos cœnobia ministrarent. *Epist. 81.* nam monachos Caprariæ insulæ sic alloquitur, Vos autem fratres exhortamur in Domino vt propositum vestrum custodiatis, & in finem perseueretis: ac si quando operam vestram mater Ecclesia desiderauerit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo. Nec vestrum otium necessitatibus Ecclesiæ præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inueniretis. Loquitur autem de ministerio quo fideles spiritualiter renascuntur. Item ad Aurelium, Et ipsis lapsus occasio, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur: *Epist. 76.* quum ex iis qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores ac meliores in clerum assumere soleamus. Nisi fortè, sicut vulgus dicit, Malus choraules, bonus est symphoniacus: ita & de nobis iocabitur, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus: quum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit necessaria doctrina. Ex his locis apparet pios homines sese ad Ecclesiæ gubernationem monastica disciplina

ſolitos fuiſſe præparare, quò aptiores & meliùs formati tantum munus ſubirent. Non quòd omnes ad hunc finem peruenirent, aut etiam tenderent, quum maiori ex parte eſſent homines illiterati: ſed qui idonei erant, ſeligebantur.

9 Duobus tamen præcipuè locis veteris monaſtices formam nobis depingit. Libro de moribus Eccleſiæ catholicæ, vbi aduerſùs Manichæorum calumnias eius profeſſionis ſanctimoniam opponit: & altero, cui titulum fecit, De opere monachorum: vbi in degeneres quoſdam monachos, qui inſtitutum illud corrumpere cœperant, inuehitur. Ego hîc eorum quæ tradit ſummam ita colligã, vt verbis quoque eius, quoad licebit, vtar: Contẽptis, inquit, mundi huius illecebris, in cõmunem vitam caſtiſſimam ſanctiſſimámque congregati, ſimul ætatem agunt, viuentes in orationibus, lectionibus, diſputationibus: nulla ſuperbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. Nemo quicquam poſſidet proprium: nemo cuiquam oneroſus eſt. Operantur manibus ea quibus & corpus paſci poſſit, & mens à Deo impediri non poſſit. Opus autem ſuum tradunt eis quos Decanos vocant. Illi autem Decani cum magna ſolicitudine omnia diſponentes, rationem vni reddunt, quem Patrem vocant. Hi verò Patres non ſolùm ſanctiſſimi moribus, ſed etiam diuina doctrina excellentiſſimi, omnibus rebus excelſi, nulla ſuperbia conſulunt iis quos filios vocant, magna ſua in iubendo authoritate, magna ipſorum in obtemperando voluntate. Conueniunt autem diei tempore extremo de ſuis quiſque habitaculis, dum adhuc ieiuni ſunt, ad audiendum illum Patrem: & conueniunt ad ſingulos Patres, terna vt minimum hominum millia (de Ægypto potiſſimum & Oriente loquitur) corpus deinde reficitur, quantum ſaluti & ſalubritati ſat eſt: coërcente vnoquoque concupiſcentiam ne ſe profundat vel in ea ipſa quæ præſto ſunt, parca & viliſſima. Ita nõ ſolùm à carnibus & vino abſtinent pro ſufficientia domãdarum libidinum, ſed ab iis quæ tanto concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quantò quaſi mundiora nonnullis videntur. Quo nomine ſolet turpe deſiderium exquiſitorum ciborum quod à carnibus alienum eſt, ridiculè turpitérque defendi. Quicquid neceſſario victui redundat (redundat autem plurimum ex operibus manuũ, & epularum reſtrictione) tanta cura egentibus diſtribuitur quanta non ab ipſis qui diſtribuunt, comparatum eſt. Nullo enim modo ſatagunt vt hæc ſibi abundent: ſed omni modo agunt vt non apud ſe remaneat quod abundauerit. Deinde commemorata auſteritate, cuius ipſe exempla & Mediolani & alibi viderat. Inter hæc (inquit) nemo vrgetur in aſpera, quæ ferre non poteſt: nulli quod recuſat imponitur: nec ideo condemnatur à cæteris, quòd in eorum imitatione ſe fatetur inualidum. meminerunt enim quantopere commendata ſit charitas: meminerunt omnia munda mundis, &c. Itaque non reiiciendis generibus ciborum, quaſi pollutis, ſed concupiſcentiæ perdo-

De moribus Eccleſ. catho. cap. 31

Ibidem cap. 33.

Tit. 1. d. 15

perdomandæ,& dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca ventri, & venter escis, &c. Multi tamen firmi propter infirmos abstinent. Multis non est causa ista faciendi: sed quòd viliore victu & minimè sumptuoso se sustẽtare placet. Itaque iidem ipsi, qui sani sibi temperãt, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. Multi vinum nõ bibunt: nec tamen se eo inquinari putãt: nam languidioribus, & qui sine ipso nequeunt salutẽ corporis obtinere, humanissimè præberi faciunt: & nonnullos stultè recusantes, fraternè admonent ne vana superstitione debiliores citius quàm sanctiores fiant. Ita pietatem sedulò exercent: corporis verò exercitationem ad exiguũ tempus pertinere nouerũt. Charitas præcipuè custoditur: charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. Coitur in vnam conspiratúrque charitatem: hanc violare, tãquam Deum, nefas ducitur: huic siquis resistit, eiicitur atque vitatur: hanc siquis offendit, vno die durare nõ sinitur. Quoniam his verbis, veluti in tabula, qualis olim fuerit monastice, repræsentasse visus est sanctus ille vir, ea, tametsi longiora, huc inserere non piguit: quòd me longiorem aliquanto fore cernebam, si ex diuersis eadem colligerem quantumuis studerem compendio. 1.Cor. 6. c.13

10 Hîc autem mihi propositum non est totum istud argumentum persequi, sed obiter tantùm indicare nõ modò quales habuerit vetus Ecclesia monachos, sed qualis tunc fuerit monastica professio: vt ex comparatione iudicare possint sani lectores quid frontis habeant qui ad sustinendum præsentem monachismum, antiquitatem allegant. Augustinus dum sanctum ac legitimum monachismum nobis deformat, omnem rigidam exactionem vult abesse earum rerum quæ nobis verbo Domini liberæ relinquũtur. Atqui nihil est quod hodie seueriùs exigatur. Scelus enim inexpiabile esse ducunt siquis in colore aut specie vestis, siquis in genere cibi, siquis in aliis friuolis ac frigidis ceremoniis vel minimũ à præscripto deflexerit. Augustinus fortiter contendit non licere monachis de alieno otiosis viuere. Tale exemplum suo tempore extitisse negat bene constituti monasterii. Nostri præcipuam sanctimoniæ suæ partem in otio collocant. Nam si otium illis tollas, vbi erit illa contẽplatiua vita qua se alios omnes excellere, & ad Angelos propius accedere gloriantur? Augustinus denique monachismum requirit qui nihil aliud sit quàm exercitium adiumentúmque ad pietatis officia, quæ Christianis omnibus cõmendantur. Quid? quum summam, adeóque propè vnam eius regulam facit charitatem, an putamus conspirationem laudare, qua pauci homines inter se deuincti, ab vniuerso Ecclesiæ corpore separentur? Imò verò eos exemplo suo reliquis vult prælucere ad seruandam Ecclesiæ vnitatem. In vtroque adeò diuersa est præsentis monachismi ratio, vt vix quicquam magis dissimile, ne dicam contrarium, reperias. Siquidem monachi nostri non contenti ea pietate cuius *De opere Monachorum.*

vnius studio suos esse perpetuò intentos Christus iubet, nouam nescio quam imaginantur, cuius meditatione sint aliis omnibus perfectiores.

11 Hoc si negant, scire ab illis velim cur ordinem suum perfectionis titulo vnum dignentur, & eundem omnibus Dei vocationibus adimant. Neque me latet illa sophistica solutio, non ideo sic vocari quia perfectionem in se contineat, sed quia ad acquirendam perfectionem sit omnium optimus. Quum se apud plebem venditare, quum rudibus ac ignaris adulescentulis laqueum iniicere, quum priuilegia sua asserere, qum in aliorum contumeliam, suam dignitatem extollere volūt, iactant se esse in statu perfectionis. Quum propius vrgentur quàm vt inanem hanc arrogantiam tueri queant, ad istum cuniculum suffugiunt, se nondum perfectionem esse consequutos, in eo tamen statu esse quo ad ipsam præ aliis aspirant. Interim manet illa in plebe admiratio, quasi sola vita monastica sit Angelica, perfecta, ab omni vitio repurgata. Hoc prætextu quæstuosissimas nundinas exercent. illa autem moderatio in paucis libris sepulta manet. Hanc esse intolerādam ludificationem quis non videt? Sed perinde cum ipsis agamus acsi nihil plus tribuerent suæ professioni quàm vocando statum adipiscendæ perfectionis. Sanè hoc illi nomen deferendo, tanquam speciali nota ab aliis vitæ generibus distinguunt. Et quis hoc ferat vt tantus honor transferatur ad institutum, nusquā vel vna syllaba approbatum: eodem indignæ censeātur omnes Dei vocationes, sacro eius ore nō modò præceptæ, sed insignibus elogiis ornatæ? Et quāta obsecro, iniuria fit Deo, quū omnib⁹ vitę generibus ab eo ordinatis, eius testimonio laudatis, cōmentitiū nescio qđ anteferetur?

12 Age, calumniam esse dicant quòd antea tradidi nō esse contētos præscripta à Deo regula. Atqui etiamsi taceam, ipsi plus satis se accusant. apertè enim docent se plus oneris suscipere, quàm suis Christus imposuerit: quoniam scilicet Euangelica consilia de diligendis inimicis, de non appetenda vindicta, de nō iurando, &c. se seruaturos promittant: quibus non sunt cōmuniter astricti Christiani. In eo quam nobis antiquitatem obtendent? Nulli vnquam veterum hoc venit in mentem: omnes vna voce clamant, nullam penitus voculam à Christo emissam cui non sit necessariò obtemperandum. Et hæc ipsa nominatim quæ isti boni interpretes Christum consuluisse duntaxat nugantur, iussa esse, nulla dubitatione vbique docēt. Sed quia hunc pestilentissimum errorem esse suprà docuimus, satis hîc sit breuiter notasse, ea opinione fundatum esse monachismum qui nunc est, quam meritò pii omnes execrari debent: vt scilicet fingatur aliqua esse perfectior viuēdi regula quàm ista communis vniuersæ Ecclesiæ à Deo tradita. Huic fundamento quicquid superstruitur, nonnisi abominabile esse potest.

Matt. 5. g. 44

13 Verùm aliud suæ perfectionis argumentum afferunt quod sibi firmissimum esse putant. Dixit enim Dominus adulescenti de perfe-

perfectione iustitiæ interroganti, Si vis perfectus esse, vēde omnia quæ habes, & da pauperibus. Id an faciant ipsi, nondum disputo. demus hoc illis in præsentia. Perfectos igitur se factos iactant, omnia sua relinquēdo. Si in hoc sita est perfectionis summa quid sibi vult quod Paulus docet, eum qui omnia sua distribuerit pauperibus nisi charitatem habet, nihil esse? Qualis ista est perfectio, quæ si abest charitas, in nihilū cum homine redigitur? Hîc respondeant necesse est, summum hoc quidem, sed non vnicū esse perfectionis opus. Verùm hîc quoque reclamat Paulus, qui non dubitat charitatem sine eiusmodi renuntiatione facere vinculum perfectionis. Si certum est, inter magistrum & discipulū nihil esse dissensionis, alter autem clarè negat hominis perfectionem in eo consistere vt suis omnibus renuntiet, & rursum sine eo constare asserit: videndum est qualiter accipiendum sit illud Christi, Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes. Porrò minimè obscurus erit sensus, si expendamus (quod in omnibus Christi concionibus obseruare semper conuenit) ad quem dirigantur hæc verba. Adulescens interrogat quibus operibus ingredietur in vitam æternam. Christus, quia de operibus rogabatur, eum remittit ad Legem. & meritò. est enim via æternæ vitæ, si in se consideretur: nec aliunde inualida est ad salutem nobis afferendam, quàm ex nostra prauitate. Hoc responso declarauit Christus, se non aliam vitæ formandæ rationem tradere quàm quæ in Lege Domini tradita olim fuerat. Ita & testimonium Legi diuinæ reddebat, quòd esset perfectæ iustitiæ doctrina: & simul calumniis occurrebat, ne videretur noua aliqua viuendi regula, ad Legis defectionem populum incitare. Iuuenis non mali quidem animi, sed vana confidentia tumidus, se omnia Legis præcepta à puero seruasse respondet. Certo certius est immenso spatio procul ab eo abfuisse, quò se peruenisse iactabat. Et si vera fuisset gloriatio, nihil illi defuisset ad summam perfectionem. Suprà enim demonstratum est, quòd in se cōtineat Lex perfectam iustitiam: & hoc ipsum inde patet, quòd via æternæ salutis vocatur eius obseruatio. Vt edoceretur quantulum in ea iustitia profecisset, quam se impleuisse nimis audacter responderat, operæpretium fuit familiare eius vitium excutere. Diuitiis autē quum abundaret, cor illis affixum habebat. Ergo quia vulnus hoc secretum non sentiebat, à Christo lancinatur. Vade, inquit, vende omnia quæ habes. Si tam bonus fuisset custos Legis quàm putabat, non discederet mœstus, hoc verbo audito. Nam qui Deum diligit ex toto corde, quicquid cum eius dilectione pugnat, non tantùm habet pro stercore, sed tanquam exitiale abominatur. Ergo quòd diuitem auarum relinquere iubet Christus omnia quæ habet, perinde est acsi ambitiosum omnibus honoribus, voluptuosum omnibus deliciis, impudicum omnibus libidinis instrumentis iuberet renuntiare. Sic ad particularem mali sui sensum reuocandæ sunt conscientiæ, quæ nullo generalis admonitionis sensu tanguntur.

Mat. 19. c.21
1. Cor. 13. b.3
Coloss. 3. c.14
Luc. 10. c.25
Philip. 3

Frustra igitur hypothesin istam ad generalem interpretationem trahunt, acsi Christus hominis perfectionem in renuntiatione bonorum statueret: quum nihil aliud voluerit hoc dicto, quàm iuuenem sibi vltra modum placentem, ad sentiendum vlcus suum adigere: vt intelligeret se lõgo adhuc interuallo abesse à perfecta Legis obedientia, quam sibi aliàs falsò arrogabat. Fateor hunc locum fuisse à quibusdam ex Patribus malè intellectum, atque hinc natam esse voluntariæ paupertatis affectationem: qua illi demum beati putabantur, qui abdicatis omnibus rebus terrenis, nudi se Christo deuouerent. Sed confido bonis omnibus & non contentiosis satisfactum iri hac mea explicatione vt de mente Christi nihil ambigant.

14 Quanquam nihil minùs cogitarunt Patres quàm stabilire eiusmodi perfectionem quæ postea à cucullatis Sophistis fabrefacta fuit, vt duplicem Christianismum sic erigerent. Nondum enim natum erat sacrilegum illud dogma quod professionem monastices Baptismo comparat, imò palàm asserit, formam esse secundi Baptismi. Ab hac blasphemia quis dubitet Patres toto animo abhorruisse? Iam illud extremũ quod apud veteres monachos fuisse dicit Augustinus, vt scilicet totos se ad charitatem accommodarent, quid opus est verbis demonstrare esse ab hac nouitia professione alienissimum? Res ipsa loquitur, eos omnes qui in cœnobia cõcedunt, discessionem ab Ecclesia facere. Quid enim? annon se à legitima fidelium societate separant, peculiare sibi ministerium & priuatam sacramentorum administrationem asciscendo? Quid est Ecclesiæ communionem dissipare, si hoc non est? Atque (vt eam quam cœpi facere comparationem persequar, & semel claudam) quid simile hac in parte habent cum veteribus monachis? Illi tametsi separatim ab aliis habitabãt, non tamẽ habebant separatam Ecclesiam: sacramẽta participabant cum aliis: ad solennes cõuentus se sistebant: illic pars plebis erant. Isti priuatum sibi altare erigendo, quid aliud quàm vinculum vnitatis abruperunt? Nam & se ab vniuerso Ecclesiæ corpore excommunicarunt, & ordinarium contempserunt ministerium, quo pacem ac charitatem voluit Dominus inter suos conseruari. Itaque quot sunt hodie monasteria, tot esse dico schismaticorum conuenticula, qui turbato Ecclesiastico ordine, à societate fidelium legitima sunt execti. Et ne obscura esset ista discessio, varia factionum nomina sibi indiderunt. Nec ipsos puduit in eo gloriari quod sic execratur Paulus vt satis exaggerare non possit. Nisi fortè Chistum fuisse à Corinthiis diuisum arbitramur, quum alius alio doctore superbiret: & nunc sine vlla Christi iniuria fieri quòd pro Christianis alios Benedictinos, alios Franciscanos, alios Dominicanos vocari audimus: & ita vocari, vt ipsi dum affectant à vulgo Christianorum distingui, hos titulos pro religionis professione fastuosè sibi sumant.

1.Cor.1. b.12, & 3.a.4

15 Hæc quæ hactenus inter veteres & nostræ ætatis monachos discri-

discrimina recensui, non in moribus sunt, sed in ipsa professione. Proinde meminerint lectores, fuisse me de monachismo potiùs quàm de monachis loquutum, & ea vitia notasse non quæ in paucorum vita hærent, sed quæ ab ipso viuendi instituto separari nequeunt. In moribus autem quanta sit discrepantia, quid attinet sigillatim exponere? Hoc constat, nullum esse hominum ordinem magis omni vitiorum turpitudine inquinatum: nusquam magis feruent factiones, odia, studia partium, ambitus. In paucis quidem cœnobiis pudicè viuitur: si pudicitia vocanda est vbi eatenus reprimitur libido ne palàm sit infamis: decimum tamen quodque vix reperias quod non lupanar sit potiùs quàm castitatis sacrariũ. At in victu qualis frugalitas? Non aliter porci in haris saginantur. Sed ne querantur se nimis inclementer à me tractari, non vlterius pergo. Quanquam in his paucis quæ attigi, nihil esse accusatoriè dictum fatebitur quicunque rem ipsam nouit. Augustinus, quum tanta castitate, secundùm eius testimonium excellerent monachi, queritur tamen multos esse errones, qui malis artibus & imposturis simpliciores pecunia emungant, qui reliquias Martyrum circunferendo turpes nundinationes exerceant, imò pro Martyrum reliquiis, quorumlibet mortuorum ossa venditent: qui multis similibus flagitiis ignominiam ordini inurant. Vt se nullos vidisse meliores prædicat, quàm qui in monasteriis profecerint: ita deplorat nullos se deteriores vidisse quàm qui in monasteriis defecerint. Quid diceret, si hodie conspiceret tot ac tam deploratis vitiis exundare, & quodammodo crepare omnia ferè cœnobia? Ego nihil nisi quod omnibus est notissimum dico. Neque tamen ad omnes sine vlla prorsus exceptione pertinet hæc vituperatio. Quemadmodum enim nunquam adeò bene constituta fuit in monasteriis sanctè viuendi regula & disciplina, quin extarent aliqui fuci longè aliis dissimiles: ita non sic hodie à sancta illa antiquitate monachos degenerasse dico quin aliquos in suo grege bonos adhuc habeant. sed hi pauci & dispersi in illa ingenti malorum & improborum multitudine delitescunt: nec contemnuntur modò, sed etiam petulanter incessuntur, interdum etiam crudeliter tractantur ab aliis: qui (vt est in Milesiorum prouerbio) nemini apud se bono locum esse debere credunt.

De opere Monachorum, in fine.

16 Hac veteris & hodierni monachismi comparatione effecisse me quod volui confido, vt appareat, cucullatos nostros ad professionis suæ defensionem, primæ Ecclesiæ exemplum falsò prætexere: quandoquidem ab illis non minùs differunt quàm simiæ ab hominibus. Interim non dissimulo, vel in illa quam Augustinus commendat, prisca forma esse nō nihil quod mihi parum placeat. In externis rigidioris disciplinæ exercitiis non fuisse superstitiosos concedo: at immodicam affectationem & κακοζηλίαν non abfuisse dico. Pulchrum fuit, abdicatis facultatibus, omni terrena solicitudine carere: at pluris à Deo fit familiæ piè regēdæ cura, vbi san-

ctus paterfamiliâs, omni auaritia, ambitione, aliísque carnis cupiditatibus solutus & liber, hoc habet sibi propositũ vt in certa vocatione Deo seruiat. Pulchrum est in secessu, procul hominũ consuetudine, philosophari: at Christianę mansuetudinis non est, quasi odio humani generis, in desertum & solitudinem confugere, & simul ea officia deserere quæ Dominus in primis mandauit. Etiamsi demus nihil aliud fuisse mali in ea professione, hoc certè non mediocre malum fuit, quòd exemplum inutile & periculosum in Ecclesiam induxit.

17 Nunc igitur videamus cuiusmodi sint vota quibus in præclarum hunc ordinem hodie initiantur monachi. Primùm, quia nouum & fictitium cultum promerendi Dei causa instituere illis animus est: abominationi esse apud Deum quicquid vouent, ex superioribus concludo. Deinde quia nullo vocationis Dei intuitu, nulláque eius approbatione, viuendi genus quale libet sibiipsi cōminiscuntur: temerarium ideóque illicitum ausum esse dico: quia nihil habet ipsorum conscientia quo se apud Deum sustineat: &
Rom.14. d.23 quicquid non est ex fide, peccatum est. Præterea quum ad multos simul peruersos atque impios cultus, quos hodiernus monachatus sub se continet, seipsos astringãt: eos non Deo consecrari, sed dæ-
Deut.32. d.17 monio, contendo. Cur enim Prophetæ dicere licuerit, Israelitas filios suos immolasse dæmoniis & non Deo, tantùm ob id quòd
Psa.106. f.37 verum Dei cultum profanis ceremoniis corruperant: idem de monachis dicere non liceat, qui vnà cum cucullo mille impiarum superstitionum laqueum sibi induunt? Iam quæ votorum species? Virginitatem Deo perpetuam promittunt, quasi cũ Deo antè pepigerint vt se à coniugii necessitate liberaret. Non est quòd causentur, se non nisi gratia Dei fretos votum hoc nuncupare. nam
Mat.19. b.11 quum ipse non omnibus dari pronuntiet, fiduciam specialis doni concipere nostrum non est. Qui habent, eo vtantur. siquando se à carne sua inquietari sentiunt, confugiant ad eius opem cuius sola virtute possunt resistere. Si nō proficiunt, ne remedium quod ipsis offertur contemnant. Certa enim Dei voce citantur ad coniugium quibus continendi facultas denegatur. Continentiam appello, non qua corpus solùm à scortatione purum seruatur, sed qua mens impollutam castitatem seruat. Neque enim externam tantùm la-
1.Cor.7. b.9 sciuiam, sed animi quoque vstionem caueri Paulus præcipit. Hoc, inquiunt, ab vltima memoria fuit obseruatum, vt se alligarẽt continentiæ voto qui totos se Domino dicare vellent. Fateor certè antiquitus quoque receptum fuisse hunc morem: sed eam ætatem sic ab omni vitio liberam fuisse non concedo vt pro regula habendum sit quicquid tunc factum est. Et paulatim irrepsit inexorabilis illa seueritas, vt post conceptum votum, nullus pœnitentiæ locus fieret. Quod ex Cypriano constat. Si se ex fide Christo dica-
Epist. 11 uerunt virgines, pudicè & castè, sine vlla fabula, perseuerent. Ita fortes & stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseuerare

berare nolunt, vel non possunt, melius est nubant, quàm in ignem deliciis suis cadant. Quibus probris non lacerarent nunc eum qui continentiæ votum tali æquitate temperare vellet? Longè ergo ab illo vetusto more discesserũt, qui non modò nullam admittunt moderationem aut veniam siquis præstando voto impar deprehendatur: sed grauiùs peccare nullo pudore pronuntiant, si accepta vxore, carnis intemperantiæ medetur, quàm si scortando corpus & animam contaminet.

18 Verùm instant adhuc, & sub Apostolis vsitatum fuisse tale votum ostendere conantur: quia Paulus viduas, quæ semel in publicum ministerium receptæ nuberent, primam fidem abnegare dicat. Ego verò illis minimè nego, viduas quæ sese suásque Ecclesiæ operas addicerent, perpetui cælibatus legem simul suscepisse: non quia in eo religionem aliquam statuerent, vt postea fieri cœptum est: sed quoniam nisi sui iuris, & iugo maritali solutæ, functionem illam sustinere non possent. Quòd si data fide ad nouas nuptias respectarent, quid hoc erat aliud, quàm Dei vocationem excutere? Non igitur mirum quòd talibus desideriis lasciuire in Christum eas dicit. Postea verò amplificãdi causa subiungit, adeò ipsas quod Ecclesiæ pollicitę sunt non pręstare, vt primam quoque fidem in Baptismo datam violent ac irritam faciant: in qua hoc comprehenditur vt vocationi quisque suæ respondeat. Nisi fortè hoc mauis intelligere, quòd veluti amisso pudore omnem deinde honestatis curam abiicerent, ad omnem lasciuiam & petulantiam se prostituerent, licẽtiosa dissolutáq; vita nihil minus quàm Christianas mulieres præ se ferrent. qui sensus mihi perplacet. Respondemus ergo, quæ tunc ad publicũ ministeriũ recipiebantur viduæ, eas sibi perpetui cælibatus conditionem imposuisse: si postea nuberent, facilè intelligimus accidisse quod dicit Paulus, vt proiecto pudore, insolentiores fierent quàm deceret mulieres Christianas. Ita non solùm peccasse, fidem Ecclesię datã fallendo: sed à communi piarum mulierum lege desciuisse. Sed primùm nego, alia ratione professas esse cælibatum, nisi quia coniugiũ cum ea quam subibant functione minimè conueniret: ac omnino se ad cælibatum astrinxisse, nisi quatenus ferret vocationis suæ necessitas. Deinde ita obligatas non concedo fuisse quin illis tunc quoq; satius esset nubere quàm vel carnis aculeis solicitari, vel in aliquam prolabi obscœnitatem. Tertiò eam ætatem dico à Paulo præscribi quæ sit communiter extra periculum, præsertim quum eas tantùm deligi iubeat quæ vnico matrimonio contentæ, continentiæ specimen iam antè præbuerint. Votum autem cælibatus non alia ratione improbamus nisi quia & pro cultu perperam æstimatur, & temere ab iis nuncupatur quibus continendi potestas facta non est.

1. Tim. 5. b. 12

19 Ad moniales verò quî trahere licuit hunc Pauli locũ? Creabantur enim diaconissæ, non vt cantionibus aut murmure non intellecto Deum demulcerent, reliquum temporis viuerent otiosæ;

ſed vt publico Eccleſiæ miniſterio erga pauperes defungerentur, vt omni ſtudio, ſedulitate, diligentia, in officia charitatis incumberent. Non vouebant cælibatum, vt cultum inde aliquem exhiberent Deo quòd à nuptiis abſtinerent: ſed tantùm quòd eſſent ad exequendum ſuum munus expeditiores. Denique non vouebant vel ineunte adoleſcētia, vel medio adhuc ætatis flore, vt ſero poſtea experimento diſcerent quantum ſe in præcipitium dediſſent: ſed cùm omne periculum ſuperaſſe viderentur, non minùs tutum quàm ſanctum votum nuncupabant. verùm vt duo priora non vrgeam, dico nefas fuiſſe ad vouendam continentiam recipi mulieres ante annum ſexageſimum: quum Apoſtolus ſolas ſexagenarias admittat, iuniores nubere & liberos párere iubeat. Ergo nec illa primùm duodecim, deinde viginti, poſtea triginta annorum facta relaxatio vllo modo excuſari poteſt: & multo minùs tolerabile eſt quòd miſeræ puellæ, antequam vel per ætatem ſe noſſe potuerint, vel vllum ſui experimentum capere, vt in illos maledictos laqueos ſe induant, non tantùm fraude inducuntur, ſed vi ac minis compelluntur. In reliquis duobus votis impugnandis nō inſiſtam. Hoc tantùm dico: præterquam quòd non paucis ſuperſtitionibus ſunt implicita (vt hodie res habent) in hoc compoſita eſſe videntur, vt qui ea nuncupant, Deo illudant & hominibus. Sed ne videamur ſingulas particulas nimis malignè exagitare, illa generali, quæ ſuperiùs poſita eſt, confutatione contenti erimus.

20 Cuiuſmodi legitima ſint & accepta Deo vota, ſatis expoſitum eſſe arbitror. Quia tamen interdum rudes ac timidę conſcientiæ, etiam vbi votum aliquod diſplicet ac improbatur, de obligatione nihilominus dubitant, & grauiter excruciantur, quum & violare datam Deo fidem horrent, & verentur econuerſo ne ſeruādo magis peccent: hîc ſuccurrendum illis eſt, quò ſe poſſint ab hac difficultate eripere. Vt autem ſemel omnem ſcrupulum tollam: dico omnia nō legitima nec rite cōcepta vota, vt apud Deū nihili ſunt, ſic nobis irrita eſſe debere. Nam ſi in humanis cōtractibus ea tantùm promiſſa nos obligant in quibus is cum quo contrahimus, vult nos habere obligatos: abſurdum eſt, ad ea præſtāda nos adigi quæ à nobis minimè Deus requirit: præſertim quū nō aliter recta ſint opera noſtra niſi vbi Deo placent, & hoc conſcientiæ teſtimonium habent quòd placeant. Manet enim illud fixum, Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Quo intelligit Paulus, quod cum dubitatione ſuſceptum eſt opus, propterea vitioſum eſſe, quòd omnium bonorum operum radix eſt fides, qua certi ſumus illa Deo accepta eſſe. Ergo ſi nihil niſi hac certitudine aggredi licet homini Chriſtiano, cur non, ſiquod temere ſuſceperint ignorationis vitio, ab errore poſtea liberati deſiſtant? Eiuſmodi quum ſint vota inconſiderate ſuſcepta, nō modò nihil obligant, ſed neceſſariò ſunt reſcindenda. Quid autem, quòd non tantùm pro nihilo æſtimantur in conſpectu Dei, ſed abominationi quoque ſunt? vt priùs demonſtra-

Rom. 14. d. 23

monstratum est. Speruacuum est de re non necessaria longiùs disserere. Hoc vnum argumentum ad pacandas & omni scrupulo liberandas pias conscientias abunde esse mihi videtur: quæcunque non ex puro fonte emanant opera,& in legitimum finem diriguntur,à Deo repudiari: & ita repudiari vt non minùs in illis pergere, quàm ipsa inchoare nos vetet. Inde enim conficitur, quæ ab errore & superstitione profecta sunt vota, & nullius esse apud Deum momenti,& à nobis deserenda.

21 Habebit præterea qui hanc tenebit solutionem,quo aduersùs improborum calumnias eos defendat qui ex monachismo ad honestum aliquod viuendi genus concedunt. Fractæ fidei & periurii grauiter accusantur,quòd vinculum(vt vulgò creditur)insolubile, quo erant Deo & Ecclesiæ obligati, abruperint. At ego nullum fuisse vinculum dico, vbi quod homo confirmat, Deus abrogat. Deinde vt demus fuisse obligatos, quum ignoratione Dei & errore impliciti tenerentur: nunc postquam veritatis notitia sunt illuminati,simul Christi gratia liberos esse dico. Nam si tantam efficaciam habet crux Christi vt à Legis diuinæ maledictione qua vincti detinebamur, nos absoluat:quanto magis ab extraneis vinculis(quæ nihil sunt quàm captiosa Satanæ retia)nos eruet? Quibuscunque ergo Christus Euãgelii sui luce affulget,non dubiũ est quin ab omnibus eos laqueis expediat quibus se per superstitionẽ induerãt. Quãquam nec illis deest altera defensio, si ad cęlibatum non fuerunt idonei. Nam si votum impossibile certum est animæ exitium, quam seruatam vult Deus, non perditam: sequitur in eo minimè esse permanendum. Quàm autem impossibile sit votum continentiæ iis qui singulari dono præditi non sunt, antea docuimus:& experientia,me tacente,loquitur.neque enim est ignotum quanta obscœnitate scateãt omnia ferè monasteria.Etsi qua vidẽtur honestiora magísque verecunda esse aliis, non ideo tamen casta sunt quòd impudicitiæ malum intus premunt ac continent. Ita scilicet horrendis exemplis hominum audaciam vlciscitur Deus, quum suæ infirmitatis immemores,repugnante natura id affectãt quod est illis denegatum, & contemptis remediis quæ Dominus illis ad manum dederat, contumacia & obstinatione incontinentiæ morbum superare se posse confidunt. Quid enim aliud quàm contumaciam esse dicemus, vbi quis admonitus coniugio sibi opus esse, ídque sibi à Domino remedii loco dari,nõn modò id contemnit,sed etiam sacramento se adigit ad contemptum?

Galat. 3. *b*.3

De Sacramentis. CAPVT XIIII.

RAEDICATIONI Euangelii aliud affine est fidei nostræ adiumentum in Sacramentis:de quibus certã aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert, vnde nos & quem in finem instituta fuerint,& quis eorum nunc vsus sit, discamus. Principio animaduertere conuenit quid sit Sacramentum.

Videtur autem mihi hæc simplex & propria fore definitio, si dixerimus externum esse symbolum, quo beneuolentiæ erga nos suæ promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat, ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem: & nos vicissim pietatẽ erga eum nostram tam coram eo & Angelis quàm apud homines testamur. Licet etiam maiore compendio aliter definire: vt vocetur diuinæ in nos gratiæ testimonium externo signo confirmatum, cum mutua nostrę erga ipsum pietatis testificatione. Vtramlibet ex his definitionibus eligas, ab illa Augustini, quæ sacramentum esse tradit rei sacræ visibile signum, aut inuisibilis gratiæ visibilem formam, sensu nihil differt: rem verò ipsam meliùs ac certiùs explicat. Nam cum in illa breuitate sit aliqua obscuritas, in qua multi rudiores hallucinantur, volui pluribus verbis pleniorem reddere sententiam, nequid dubitationis hæreret.

2 Qua ratione vocabulum hoc vsurpauerint veteres in eo sensu, non est obscurum. Nam quoties Græcam vocem μυστήριον Latinè reddere voluit Vetus interpres, præsertim vbi de rebus diuinis agebatur, transtulit Sacramentum. Sic ad Ephesios, Vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ. Item, Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundùm reuelationem notum mihi factum est sacramentum. Ad Colossenses, Mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Dominus notas facere diuitias sacramenti huius, &c. Item ad Timotheum, Magnum pietatis sacramentum: Deus manifestatus est in carne. Noluit autem dicere arcanum, nequid rerum magnitudine inferius dicere videretur. Sacramentum ergo posuit pro arcano, sed rei sacræ. In ea significatione apud Ecclesiasticos scriptores subinde occurrit. Et satis notum est, quæ sacramẽta vocantur apud Latinos, Gręcis esse mysteria: quę synonymia litem omnem dirimit. Atque hinc factum est vt ad signa illa quæ augustam sublimium ac spiritualium rerum represẽtationem haberent, duceretur. Quod etiã notat alicubi Augustinus, Longum, inquit, esset disputare de varietate signorum: quæ quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.

Ephes. 1. b. 9, & 3. a. 2

Colos. 1. d. 26

1. Tim. 3. d. 16

Episto. 5. ad Marcellin.

3 Porrò ex hac quam posuimus definitione intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum, sed ei potius tanquam appendicem quandam adiungi, eo fine vt promissionem ipsam confirmet ac obsignet, nobísque testatiorem, imò ratam quodammodo faciat: quo modo nostræ ignorantiæ ac tarditati primùm, deinde infirmitati opus esse Deus prouidet: neque tamen (propriè loquendo) tam vt sacrum suum sermonem firmet, quàm vt nos in ipsius fide stabiliat. Siquidem Dei veritas per se satis solida certáq; est: nec aliunde meliorem confirmationem quàm à se ipsa accipere potest. Verùm vt exigua est & imbecilla nostra fides, nisi vndiq; fulciatur, ac modis omnibus sustẽtetur, statim concutitur,

cutitur, fluctuatur, vacillat, adeóque labascit. Atque ita quidẽ hîc se captui nostro pro immẽsa sua indulgentia attẽperat misericors Dominus, vt quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem, elementis etiam istis terrenis nos ad se deducere non grauetur, atq; in ipsa carne proponere bonorũ spiritualiũ speculũ. Nam si incorporei essemus (vt Chrysostomus ait) nuda & incorporea nobis hæc ipsa daret. Nunc quia corporibus insertas habemus animas, sub visibilibus spiritualia tradit. Non quia tales inditę sunt dotes naturis rerum quæ in sacramentis nobis proferuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt. *Hom. 60 ad populum*

4 Atque hoc est quod vulgo dicunt, constare Sacramentũ verbo & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, nõ quod sine sensu & fide insusurratum, solo strepitu, velut magica incantatione, consecrandi elementi vim habeat: sed quod prædicatum intelligere nos faciat quid visibile signum sibi velit. Quod ergo sub Papæ tyrannide factitatum est, nõ caruit ingenti mysteriorũ profanatione. putarunt enim satis esse si Sacerdos, populo sine intelligentia obstupente, cõsecrationis formulam demurmuraret. Imò id data opera cauerunt, nequid doctrinæ inde ad plebem perueniret. omnia enim Latinè pronuntiarunt apud homines illiteratos. Postea eousque erupit superstitio, vt consecrationem non nisi rauco murmure, quod à paucis exaudireretur, rite peragi crederent. At longè aliter de verbo sacramentali docet Augustinus, Accedat, inquit verbum ad elementũ, & fiet sacramentũ. Vnde enim ista tanta virtus aquæ vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manẽs. Hoc est verbũ fidei quod prædicamus, inquit Apostolus. Vnde in Actis Apostolorum, Fide mundans corda eorum. Et Petrus Apostolus, Sic & nos Baptisma saluos facit, non depositio sordium carnis, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Hoc est verbum fidei quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & Baptismus. Vides vt prædicationem requirat vnde nascatur fides. Nec est quòd in hac probatione laboremus, quãdo minimè obscurum est quid Christus fecerit, quid nobis facere mandauerit, quid sequuti sint Apostoli, quid purior Ecclesia obseruauerit. Imò ab initio vsque mũdi notũ est, quoties signum aliquod obtulit Deus sanctis Patribus, inseparabilem fuisse doctrinæ copulam sine qua attoniti nudo aspectu sensus nostri redderentur. Ergo quum de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus quæ clara voce à ministro prædicata, plebẽ eò manu ducat quò signum tendit ac nos dirigit. *Hom. in Iohãnem 13* *Rom. 10. b. 8* *Act. 15. b. 9* *1. Petr. 3. d. 21*

5 Nec audiendi sunt quidam qui contrà pugnare conantur arguto magis quàm solido dilemmate. Aut verbum, inquiunt, Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse veram Dei voluntatem, aut nescimus. Si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur,

nouum discimus. Si nescimus, neque id docebit sacramentum cuius vis omnis in verbo sita est. Quibus breuiter responsum sit, Sigilla, quę diplomatibus aliísque publicis actis appenduntur, per se accepta nihil sunt, vtpote quæ frustra appensa forent si membrana nihil haberet descriptum. neque tamen ideo non confirmãt atque obsignant quod scriptum est, dum scriptis adduntur. Neque hanc similitudinem nuper à nobis cõfictam iactare possunt, quam Paulus ipse vsurpauit, Circuncisionem vocans σφραγῖδα. vbi ex professo contendit, non fuisse Circuncisionem Abrahæ in iustitiam, sed eius pacti obsignationem cuius fide fuerat iam antè iustificatus. Et quid est, obsecro, quod aliquem magnopere offendat, si promissionem doceamus obsignari sacramentis, quum ex ipsis promissionibus palàm sit alteram altera confirmari? Nempe vt quæque est manifestior, ita est ad fulciendam fidem magis idonea. Sacramenta verò & promissiones afferũt clàrissimas: & hoc habent præ verbo peculiare, quòd eas veluti in tabula depictas nobis ad viuũ repræsentant. Neque nos mouere debet quæ inter sacramenta & diplomatum sigilla obiectari solet distinctio. quòd quum vtraque carnalibus huius mundi elementis constent, illa ad promissiones Dei obsignandas sufficere vel paria esse nequeant, quæ sunt spirituales & æternę: quemadmodũ hęc ad obsignanda principum edicta de rebus fluxis ac caducis appendi solent. Siquidẽ vir fidelis, dũ oculis sacramenta obuersantur, non in illo carnali spectaculo hæret: sed illis quos indicaui analogiæ gradibus, ad sublimia mysteria quæ in sacramentis latent, pia consideratione assurgit.

Rom. 4. b.11

6 Et quando Dominus promissiones suas fœdera nuncupat: sacramenta, symbola fœderum: ab ipsis hominum fœderibus simile adduci potest. Porca cæsa quid efficiat nisi verba intercederẽt? imò nisi præirent? Nam porcæ sæpius cæduntur citra vllum interius aut sublimius mysterium. Quid dextera data, quum manus hostiliter non rarò conserantur? At vbi verba præierint, talibus sanè symbolis fœderum leges sanciuntur, quanuis priùs verbis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur exercitia sunt quæ certiorem verbi Dei fidem nobis faciunt: & quia carnales sumus, sub rebus carnalibus exhibentur: vt ita pro tarditatis nostræ captu nos erudiant, & perinde ac pueros pædagogi manu ducant. Hac ratione Augustinus sacramentum, verbum visibile nuncupat: quòd Dei promissiones velut in tabula depictas repræsentet, & sub aspectum graphicè atq; εἰκονικῶς expressas statuat. Aliæ quoque similitudines afferri possunt quibus sacramenta planiùs designentur, vt si vocemus fidei nostræ columnas. Quo enim modo ædificium suo quidem fundamento stat & incumbit, subiectis tamen columnis certiùs stabilitur: ita fides in verbo Dei, non secus ac fundamento residet. sed cùm accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis solidiùs innititur. Aut si dicamus specula in quibus gratiæ Dei diuitias, quas nobis elargitur, cõtemplari liceat. illic enim sese

Ge. 6. d. 18, & 9. b. 9, & 17. a. 22

In Iohã. homi. 89. Libr. 19. contra Faustũ.

ſeſe nobis (vt iam dictum eſt) manifeſtat quantum noſtræ hebetudini agnoſcere datum eſt, ſuámque erga nos beneuolentiam & amorem expreſſiùs quàm verbo teſtatur.

7 Nec ſatis appoſitè ratiocinantur, dum ex eo cõtendunt non eſſe teſtimonia gratiæ Dei, quia impiis quoque porrigũtur, qui tamen Deum nihilo ſibi magis propitium inde ſentiunt, ſed grauiorem potiùs damnationem contrahunt. Nam eodem argumento nec Euangelium eſſet teſtimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac ſpernitur: nec Chriſtus demum ipſe, qui à compluribus viſus eſt ac cognitus, quorum pauciſſimi eum receperunt. Simile etiam in diplomatibus ſpectare licet. ſiquidem bona pars multitudinis αὐθεντικὸν illud ſigillum, vtcunque à Principe ad conſignandam voluntatem ſuam profectum eſſe nouerit, irridet tamẽ atque eludit: alii velut rem ad ſe minimè pertinentem, ſuſque deque habent: alii etiam execrantur, vt conſpecta hac tam pari amborum conditione magis ac magis illa ſuperiùs à me vſurpata ſimilitudo arridere debeat. Itaque certũ eſt nobis à Domino miſericordiam, ac gratiæ ſuæ pignus cum ſacro ſuo verbo, tum ſacramentis offerri. verùm non apprehenditur niſi ab his qui verbum & ſacramenta certa fide accipiunt: qualiter omnibus in ſalutem oblatus à Patre ac propoſitus Chriſtus, non tamen ab omnibus agnitus exceptúſque eſt. Id quum alicubi indicare Auguſtinus vellet, dixit, Verbi efficaciam in ſacramento proferri: non quia dicitur, ſed quia creditur. Proinde Paulus dum apud fideles verba facit, ſic de ſacramentis diſſerit vt in illis Chriſti communionem includat. vt quum dicit, Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Item, Vnum corpus & vnus ſpiritus ſumus omnes qui in Chriſto baptizati ſumus. Quum verò de præpoſtero ſacramentorum vſu loquitur, nihilo plus illis tribuit quàm frigidis & inanibus figuris. quo ſignificat, vtcunque impii ac hypocritæ ſua peruerſitate diuinæ gratiæ in ſacramentis effectum vel opprimãt, vel obſcurent, vel impediant, id tamen minimè obſtare quominus vbi & quoties Deo placet, & verum de Chriſti communicatione teſtimonium afferant, & hoc ipſum quoque exhibeat præſtétque Spiritus ipſius Dei quod promittunt. Conſtituimus ergo ſacramenta verè nominari teſtimonia gratiæ Dei ac veluti quædam beneuolentię, qua erga nos affectus eſt, ſigilla: quæ ipſam nobis obſignando, fidem noſtram hoc modo ſuſtinent, alunt, confirmant, adaugent. Quæ verò contra hanc ſententiam obiectari à nonnullis ſolent rationes, nimis friuolæ eneruéſque ſunt. Aiunt meliorem fidem noſtram fieri non poſſe, ſi bona eſt. nõ enim eſſe fidem niſi quæ inconcuſſè, firmiter, indiſtractè Dei miſericordiæ innititur. Quibus ſatius fuerat cum Apoſtolis orare vt Dominus ſibi augeret fidem, quàm talem fidei perfectionem ſecurè obtendere, quam nemo vnquam ex filiis hominum aſſequutus eſt, nemo aſſequetur in hac vita. Reſpondeant qualem ei fuiſſe fidem exiſtiment qui dicebat, Credo Domine, ad-

In Iohã. *Galat. 3. d.27* *1.Cor.12. b.12* *Lu.17.a.5* *Marci 9. d.24*

ff.v.

iuua incredulitatem meam. Nam & illa vtcunque inchoata fides, bona erat, & melior sublata incredulitate fieri poterat. Sed nullo certiore argumento quàm sua ipsorum conscientia refelluntur. Nã si peccatores se fatētur (quod velint nolint inficiari nequeunt) idipsum fidei suæ imperfectioni imputent necesse est.

Act. 8. g.37 8 At respondit, inquiunt, Philippus Eunucho, Baptizari eum licere si ex toto corde crederet. Quem hîc locum habet Baptismi confirmatio, vbi fides totum cor implet? Rursum ipsos interrogo, annon bonam cordis sui partem fide vacuam sentiunt, annon noua quotidie incrementa agnoscunt? Gloriabatur ille, se discendo fieri senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil proficiēdo senes simus, quorum fides per omnes ætatum gradus progredi debet, donec adolescat in virum perfectum. Itaque in hoc loco ex toto corde credere, non est perfectè Christo credere: sed ex animo duntaxat & syncera mente illum amplecti: non eo saturum esse, sed ardenti affectu esurire, sitire, & ad eum suspirare. Hic mos est Scripturæ, vt toto corde fieri dicat quod syncerè & ex animo fieri significat. Cuius rationis sunt ista, In toto corde meo exquisiui te. Confitebor tibi in toto corde meo, & similia. Quemadmodum contrà, vbi fraudulentos ac fallaces obiurgat, illis cor & cor exprobrare solet. Subiiciunt deinde, Si fides per Sacramenta augeatur, frustra datum esse Spiritum sanctum, cuius virtus atque opus est inchoare, tueri, consummare fidem. Quibus equidem fateor, proprium ac solidum Spiritus sancti opus fidem esse, à quo illuminati, Deum ac benignitatis eius thesauros agnoscimus, & sine cuius lumine mens nostra adeò cæca est vt nihil conspicere, adeò stupida, vt nihil subodorari rerum spiritualium possit. Verùm pro vno Dei beneficio quod ipsi prędicant, nos tria perpendimus. Nam primùm verbo suo nos docet & instituit Dominus: deinde Sacramentis confirmat: postremò sancti sui Spiritus lumine mentibus nostris illucet & aditum in corda nostra verbo ac Sacramentis aperit, quæ alioqui aures duntaxat percellerent, & oculis obuersarentur, interiora minimè afficerent.

Ephes. 4. d.13

Psal. 119. 10, & 111. a.1, & 138. a.1

Psal. 12. a.3

9 Quamobrem de confirmatione augmētóque fidei monitum velim lectorem (quod iam minimè dubiis verbis expressisse mihi videor) id ministerium sic me Sacramentis assignare, non quasi arcanam vim nescio quam illis perpetuò insitam putem, qua fidem per se promouere aut confirmare valeant: sed quia sunt in hoc à Domino instituta, vt stabiliendæ augēdæque fidei seruiant. Cæterùm munere suo tum rite demum perfunguntur, vbi interior ille magister Spiritus accesserit: cuius vnius virtute & corda penetrantur, & affectus permouentur, & Sacramentis in animas nostras aditus patet. Si desit ille, nihil Sacramenta plus pręstare mentibus nostris possunt quàm si vel solis splendor cæcis oculis affulgeat, vel surdis auribus vox insonet. Itaque sic inter Spiritum Sacramentáque partior, vt penes illum agendi virtus resideat, his ministerium dun-

duntaxat relinquatur: ídque fine Spiritus actione inane ac friuolum: illo verò intus agente, vímque suam exerēte, multæ energię refertum. Nunc clarum est qualiter secūdùm hanc sententiam, pia mens in fide per Sacramenta confirmetur: nempe quo modo solis fulgore vident oculi, vocis sono aures audiunt: è quibus, neque illi quouis lumine quicquam afficerentur, nisi inditam haberent aciem quæ suapte sponte illustraretur: & hæ clamore quolibet nequicquam pulsarentur, nisi ad audiendum natæ aptæque forent. Atqui si verum est quod semel inter nos definitum esse conuenit, quod in oculis nostris visus efficit ad lucem conspiciendam, quod in auribus auditus ad percipiendam vocem: id esse in cordibus nostris Spiritus sancti opus, ad fidem & concipiendam, & sustinendam, & fouendam, & stabiliendam: vtrunque perinde consequitur, neque sacramenta hilum proficere sine Spiritus sancti virtute, & nihil obstare quominus in cordibus iam antè à præceptore illo edoctis fidem & robustiorem & auctiorem reddant. Hoc tantùm interest, quòd audiendi videndíque facultas naturaliter auribus & oculis indita est: Christus autem præter naturæ modum speciali gratia idem in animis nostris agit.

10 Quo & illæ quæ nonnullos anxios tenent, obiectiones simul dissoluuntur. Si fidei seu incrementum seu confirmationem creaturis adscribimus, iniuriam fieri Spiritui Dei, quem solum eius authorem agnoscere decebat. Neque enim interim illi & confirmationis & incrementi laudem eripimus: quin potius idipsum quod fidem auget atq; firmat, nihil esse aliud asserimus quàm interiori sua illustratione mētes nostras comparare ad suscipiendam eam quæ à Sacramentis proponitur confirmationem. Quòd si adhuc nimium obscurè dictum est, similitudine hac quam adducam, fiet planè dilucidum. Siquem verbis ad aliquid agendum persuadere instituas, rationes omnes excogitabis quibus in tuam sententiam pertrahatur ac penè subigatur, consilio tuo vt obtemperet. Verùm nihildum actum est, nisi ipse vicissim perspicaci sit acutóque iudicio, quo in rationibus tuis quantum insit momenti expendere queat: nisi docili etiam sit ingenio, & ad auscultandum doctrinæ parato, nisi postremò eam de fide prudentiáque tua opinionem conceperit, quæ ad subscribendum cuiusdam sit illi instar præiudicii. Nā & sunt prefracta plurima capita quæ nullis vnquam rationibus flectas: & vbi suspecta fuerit fides, vbi contempta authoritas, parum apud dociles proficitur. Adsint rursum illa omnia: efficiēt profectò vt illis ipsis consiliis auditor cui consulis acquiescat, quæ erat alioqui irrisurus. Id quoque operis agit in nobis Spiritus. nam ne verbum frustra aures percellat, ne frustra oculos Sacramenta verberent, Deum esse ostendit qui nobis istic loquitur, cordis nostri peruicaciam emollit, atque ad eam quæ Domini verbo debetur obedientiam componit. Denique externa illa & verba & Sacramenta ab auribus in animam transmittit. Confirmant

ergo fidem nostram & verbum & sacramenta, dum bonam Patris cælestis erga nos voluntatem nobis ob oculos ponunt, cuius cognitione & tota fidei nostræ firmitudo consistit, & robur augescit: confirmat Spiritus, dum eam animis nostris confirmationem insculpẽdo, efficacem reddit. Interea prohiberi non potest Pater luminum quin sicut corporeos oculos solis radiis, ita mẽtes nostras sacramentis, quasi intermedio fulgore illustret.

Matt.13.a.4 *Lu.8.b.15* 11 Quam externo verbo proprietatem subesse docuit Dominus, quum in parabola semen appellauit. Quemadmodum enim semen si in desertã neglectámque agri partem deciderit, nihil aliud quàm emorietur: si verò in segetem aptè laboratam atque excultam iactum fuerit, suum cum optimo fœnore fructũ referet: ita verbum Dei, si in duram aliquam ceruicem inciderit, velut in arenam proiectum sterilescet: si animam nactum fuerit cęlestis Spiritus manu subactam, fructuosissimum erit. Atqui si eadem est seminis verbíque ratio, vt è semine frumentum & nasci & augescere, & conscendere ad maturitatem dicimus: cur non & fidem è verbo initium, incrementum, perfectionem accipere dicamus? Vtrunque Paulus diuersis locis optimè explicat. Nam dum Corinthiis reducere in memoriam vult quàm efficaciter vsus sit Deus sua opera, gloriatur se habere ministerum spiritus: perinde acsi indiuiduo nexu cum sua prædicatione coniuncta esset vis Spiritus sancti, ad mentem intus illuminandam & permouendam. At verò quum alibi admonere vult quid per se valeat Dei verbum ab homine prædicatum, ipsos ministros agricolis comparat, qui vbi laborem ac industriam in excolenda terra posuerit, nihil amplius quod faciant habent. Quid autem aratio & satio & rigatio prodessent nisi quod satum est, cælesti beneficio vegetaretur? Itaque cõcludit, & eum qui plantat, & eum qui rigat, nihil esse: sed omnia esse Deo adscribenda qui solus dat incrementum. Spiritus ergo potentiam exerunt in sua prædicatione Apostoli, quatenus Deus ordinatis à se organis ad spiritualis gratiæ suæ explicationem vtitur. Ea tamen retinenda est distinctio, vt quid homo per se valeat, quid Dei proprium sit, meminerimus.

1.Cor.2.a.4 *2.Cor.3.b,6* *1.Cor.3.b.6*

12 Adeò autem Sacramenta confirmationes sunt fidei nostræ, vt nonnunquam Dominus, quando rerum ipsarum, quæ in Sacramentis ab eo promissæ erant, fiduciam tollere vult, Sacramenta ipsa auferat. Quum Adam immortalitatis dono spoliat & abdicat, Non colligat inquit, de fructu vitæ, ne viuat in æternum. Quid audimus? An suam Adæ incorruptionem, à qua iam deciderat, restituere poteràt fructus ille? Minimè. sed hoc perinde est acsi dixisset, Ne vana fiducia fruatur si promissionis meæ symbolũ teneat: excutiatur illi quod spem aliquam immortalitatis facere posset. Hac ratione quum Apostolus Ephesios hortatur vt se meminerint fuisse hospites testamentorum, alienos à consortio Israelis, sine Deo, sine Christo, dixit non fuisse participes Circuncisionis. Quo metonymicè

Genes.3.d.22. *Ephes.2.c.12*

tonymicè

tonymicè significat,à promissione ipsa exclusos qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eorum verò alterum obiectum,Dei gloriam ad creaturas deriuari,quibus tantum virtutis attribuitur, sicque eatenus diminui,respondere promptum est nullam in creaturis virtutem à nobis reponi. Hoc duntaxat dicimus, Deum mediis ac instrumentis, quæ expedire ipse prospicit,vti:vt eius gloriæ omnia obsequantur,quando omnium ipse Dominus est & arbiter. Ergo vt per panem cæteráque alimenta corpora nostra pascit: vt per solem mundum illuminat: vt per ignem calefacit: nec tamen aut panis,aut sol,aut ignis aliquid sunt nisi quatenus sub iis instrumentis benedictiones suas nobis dispensat: ita spiritualiter per Sacramenta fidem alit,quorum vnicum officium est,eius promissiones oculis nostris spectandas subiicere, imò nobis earum esse pignora. Et vt nostrum est in cæteris creaturis,quæ Dei liberalitate & beneficentia vsibus nostris destinatæ sunt, quarúmque ministerio bonitatis suę munera nobis largitur,nihil fiduciæ defigere,nec quasi boni nostri causas admirari & prædicare:ita neque in Sacramentis hærere fiducia nostra debet,nec Dei gloria in ipsa transferri:sed omissis omnibus,ad ipsum & Sacramentorum & rerum omnium authorem surgere & fides & confessio debent.

13 Quod autem ex ipso demum Sacramenti nomine argumentum nonnulli afferunt,minimè firmum est. Sacramētum, inquiūt, quum multas habeat apud probatos authores significationes, vnam tantùm habet quæ signis conueniat:nempe qua solenne illud iuramentum significat quod miles Imperatori præstat quum militiæ initiatur. Vt enim militari illo sacramento fidem suam obstringunt Imperatori noui milites,& militiam profitentur:ita nostris signis Christum Imperatorem profitemur, & sub eius signis nos militare testamur. Addunt similitudines quibus rem magis dilucidam reddāt. Vt toga Romanos à palliatis Græcis discernebat: vt ipsi inter se ordines Romę suis symbolis distinguebātur: Senatorius ab equestri,purpura & lunatis calceis: rursum à plebeio Eques ter,annulo: ita nos symbola nostra gestamus quæ nos à profanis discernant. At ex superioribus abunde liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minimè respexisse quis fuisset verbi huius vsus Latinis scriptoribus:sed nouam hanc significationem pro suo commodo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designarent. Quòd si altius argutari volumus, videri possunt eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significationem transtulisse qua nomen fidei ad eum sensum in quo nūc vsurpatur. Quum enim fides sit in præstandis promissis veritas: fidem tamen dixerunt certitudinem, seu certam persuasionem quæ de ipsa veritate haberetur. Ad hunc modum,quum sacramētum sit militis, quo se suo Imperatori vouet: fecerunt Imperatoris,quo milites in ordines recipiat. Dominus enim per Sacramēta se nobis in Deum fore pollicetur,& nos sibi fore in populum. Verùm tales argutias omit-

timus: quando satis planis argumentis probasse mihi videor, nihil aliud spectasse quàm vt significarent signa hæc sanctarum & spiritualium rerum esse. Similitudines quas afferunt de externis insignibus, recipimus quidem, sed non ferimus quod posterius est in Sacramẽtis ab illis primum atque adeò vnum constitui. Est autem hoc primum, vt fidei nostræ apud Deum seruiant: posterius, vt confessionem nostrã apud homines testẽtur. Secundùm hãc posteriorem rationem valent illæ similitudines. Maneat interea prius illud: quia alioqui frigerent mysteria (vt visum est) nisi fidei nostræ adminicula essent, doctrinæque appendices in eundem vsum & finem destinatæ.

14 Rursum admonendi sumus, vt isti vim Sacramentorum eneruant, vsúmque prorsus euertũt: ita ab aduersa parte stare alios qui arcanas nescio quas virtutes Sacramentis affingunt, quæ nusquam illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculosè falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona quærere docentur vbi reperiri minime possunt, & à Deo sensim abstrahuntur, vt pro eius veritate meram amplexentur vanitatem. Magno enim consensu sophisticæ scholæ tradiderunt, Sacramenta nouæ Legis, hoc est quę nũc in vsu sunt Christianæ Ecclesię, iustificare & conferre gratiam modò non ponamus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest quàm sit exitialis & pestilens, eóque magis quòd multis antè seculis magna Ecclesiæ iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certè diabolica est. nam dum iustitiam citra fidem pollicetur, animas in exitium præcipites agit: deinde quia iustitię causam à Sacramentis ducit, miseras hominum mentes in terram suapte sponte plus satis inclinatas, hac superstitione illigat, vt in spectaculo rei corporeæ potiùs quàm in Deo ipso acquiescant. Quæ duo vtinam adeò comperta non haberemus: tantum abest vt longa probatione indigeant. Quid verò est Sacramentum citra fidem sumptum, nisi certissimum Ecclesiæ exitium? Nam quum nihil inde extra promissionem sit expectandum: promissio autem non minùs iram incredulis minetur quàm fidelibus gratiam offerat: fallitur qui plus aliquid per Sacramenta sibi conferri putat, quàm quod verbo Dei oblatũ, vera fide percipiat. Ex quo alterum etiam conficitur, non pendêre ex Sacramenti participatione salutis fiduciã, acsi iustificatio sita illic foret, quam in vno Christo repositam, nihilominus Euangelii prædicatione quàm Sacramenti obsignatione, nobis communicari scimus: ac sine hac posse in solidum constare. Vsque adeò verum est quod ab Augustino quoque scribitur, Inuisibilem sanctificationem sine visibili signo esse posse, & visibile rursum signum sine vera sanctificatione. Induunt enim (vt ipse quoque alibi scribit) homines Christum aliquando vsque ad Sacramenti perceptionem, aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Atque illud primum & bonis & malis potest esse commune: hoc autem alterum, proprium est bonorum ac piorum.

Lib.3. de quæ. vet. Testa.

Lib.5. de Bapt. cõ. Dona. capit.24

15 Hinc

15 Hinc illa si rite intelligatur, inter Sacramentum & rem Sacramenti ab eodem Augustino sæpius notata distinctio. neque enim significat duntaxat figuram & veritatem illic contineri, sed non ita cohęrere quin separari queāt: ac in ipsa etiam coniunctione oportere semper discerni rem à signo, ne ad alterum transferamus quod alterius est. De separatione loquitur quum scribit, in solis electis efficere Sacramenta quod figurant. Item, vbi de Iudęis sic scribit, Sacramenta quum essent omnibus communia, non erat communis gratia: quæ virtus est Sacramentorum. sic & nunc commune est omnibus lauacrum regenerationis: sed ipsa gratia qua membra Christi cum suo capite regenerantur, non omnibus est communis. Rursus alibi de Cœna Domini, Nos quoque visibilem cibum hodie accipimus: sed aliud est Sacramētum, aliud virtus Sacramenti. Quid est quod multi de altari accipiunt & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Nam & buccella Dominica venenum fuit Iudæ: nō quia malum accepit: sed quia bonum malè malus accepit. Paulò pòst, Huius rei Sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis dierum interuallis in mensa Dominica præparatur: & de ea sumitur quibusdam ad vitā, quibusdam ad exitium. Res verò ipsa cuius & Sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque eius particeps fuerit. Et aliquanto antè dixerat, Non morietur qui māducauerit: sed qui pertinet ad virtutem sacramenti, non ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non foris: qui māducat corde, non qui premit dente. Hîc vbique audis, Sacramentum sic à sua veritate separari indignitate sumentis, vt nihil maneat præter inanem & inutilem figuram. Vt autem non signum veritate vacuum, sed rem cum signo habeas: verbum quod illic inclusum est, fide apprehendas oportet. Sic quantum in Christi communicatione proficies per Sacramenta tantum ex illis capies vtilitatis.

De Bap. paruulo. *In Psal. 78* *In Iohā. hom. 26.*

16 Id si est obscurius propter breuitatem, pluribus verbis exponam. Christum Sacramentorum omnium materiam, vel (si mauis) substantiam esse dico, quando in ipso totam habent suam soliditatem, nec quicquam extra ipsum promittunt. quo minus tolerabilis error est Petri Lōbardi, qui disertè ea iustitiæ & salutis causas facit quorū partes sunt. Itaque causis omnibus quas sibi fingit hominis ingeniū, valere iussis, nos in hac vnica retineri decet. Quātum igitur tum ad verā Christi notitiā in nobis fouendam, confirmandam, augendam, tum ad eum pleniùs possidendum, fruendásque eius diuitias, illorum ministerio adiuuamur, tantum apud nos efficaciæ habent. id autem fit vbi quod illic offertur, vera fide suscipimus. Ergóne, inquies, id efficiunt sua ingratitudine impii, vt irrita sit Dei ordinatio, ac in nihilum cedat? Respondeo, non sic intelligendum quod dixi, quasi ab eius qui recipit conditione aut arbitrio vis & veritas Sacramenti pendeat. Manet enim firmum quod Deus instituit, naturámque suā retinet, vtcunque varient homines: sed quum aliud sit offerre, aliud recipere: nihil obstat quominus

Li. 4. Sēt. dist. 1

consecratum verbo Domini symbolum sit reuera quod dicitur, vímque suam conseruet: nulla tamen inde vtilitas ad hominem sceleſtum ac impium perueniat. Sed hanc quæſtionem paucis verbis bene soluit Auguſtin⁹, Si carnaliter (inquit) accipis, spirituale esse non desinit: sed tibi non eſt. Quemadmodum verò Sacramentum rem esse nihili, si à veritate sua separatur, superioribus locis oſtendit Auguſtinus: sic alibi in ipsa quoque coniunctione, diſtinctione opus esse admonet, ne in externo signo nimis hæreamus. Vt literam sequi (inquit) & signa pro rebus accipere, seruilis infirmitatis eſt: sic inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris eſt. Duo ponit vitia quæ hîc cauenda sint: Alterum, dum ita accipimus signa acsi fruſtra data essent, noſtráque malignitate arcanas eorum significationes eleuando aut extenuando efficimus nequem nobis fructum afferant. Alterum, dum mentes vltra visibile signum non erigendo, ad ipsum transferimus eorum bonorum laudem quæ nonnisi ab vno Chriſto nobis conferuntur, ídque per Spiritum sanctum, qui nos facit Chriſti ipsius participes: & quidem adiuuantibus externis signis, quæ si nos ad Chriſtum inuitant, vbi alioqui torquentur, indignè euertitur tota eorum vtilitas.

Homi. in Iohã. 26
Lib. 3. de Doctrina Chri. capite 9

17 Quamobrem fixum maneat, non esse alias Sacramentorum quàm verbi Dei partes: quæ sunt offerre nobis ac proponere Chriſtum, & in eo cæleſtis gratiæ thesauros: nihil autem conferunt aut prosunt nisi fide accepta. non secus ac vinum, vel oleum, vel alius liquor quamlibet largè infundas, effluet tamen ac peribit nisi aperto vasis ore: vas autem ipsum vndique perfusum, inane nihilominus ac vacuum manebit. Cauendum præterea ne in errorem huius affinem nos abducant quæ ad amplificandam Sacramentorum dignitatem paulò magnificentius à veteribus scripta sunt: vt scilicet arbitremur latentem aliquam virtutem Sacramentis adnexam affixámque esse, quo ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, quemadmodum vinum in cratere propinatur: quum hoc tantùm illis diuinitus iniunctum sit munus, teſtificari nobis ac sancire Dei in nos beneuolentiam: nec vlterius proficiant nisi accesserit Spiritus sanctus qui mentes ac corda noſtra aperiat, nósque huius teſtimonii capaces reddat. vbi etiam variæ diſtinctǽque Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta enim (vt suprà attigimus) id sunt nobis à Deo quod ab hominibus rerum lætarum nuntii, vel arrhæ in pactis sanciendis: vtpote quæ non à se quidem largiantur aliquid gratiæ, sed renuntient & oſtendant, atque (vt sunt arrhæ & tesseræ) rata apud nos faciãt quæ diuina largitate nobis data sunt. Spiritus sanctus (quem non omnibus promiscuè Sacramenta aduehunt, sed quem Dominus peculiariter suis confert) is eſt qui Dei gratias secum affert, qui dat Sacramentis in nobis locum, qui efficit vt fructificent. Quanquam autem Deum ipsum præsentissima Spiritus sui virtute, suæ inſtitutioni adesse non inficiamur: ne

infru-

infructuosa fit & inanis quam ordinauit Sacramentorum administratio, interiorem tamen Spiritus gratiam, vt ab externo ministerio distincta est, seorsum reputandam & cogitandam asserimus. Præstat igitur verè Deus quicquid signis promittit ac figurat: nec effectu suo carēt signa, vt verax & fidelis probetur eorum author. Tantùm hîc quæritur, propriáne & intrinseca (vt loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices. Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primariæ eius operationi nihil decedere. Id quum docetur de Sacramentis, & eorum dignitas præclarè cõmendatur, & vsus apertè indicatur, & vtilitas abunde prædicatur, & modus in iis omnibus optimus retinetur, vt neque deferatur illis quicquam quod non oportet, neque rursum quod illis conuenit detrahatur: Interim illud tollitur figmentum quo iustificationis causa virtúsque Spiritus sancti elementis ceu vasculis ac plaustris includitur: & præcipua illa vis quę ab aliis prętermissa fuit, disertè explicatur. Hîc quoque notandum est, quod externa actione figurat ac testatur minister, Deum intus peragere: ne ad hominem mortalem trahatur quod Deus sibi vni vendicat. Id etiam prudenter admonet Augustinus, Quomodo (inquit) & Moses sanctificat & Deus? non Moses pro Deo: sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum, Deus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi totus etiam fructus est visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratiæ, visibilia ista Sacramenta quid prosunt? *Quæstiõ. Vet. test. lib. 3. ca. 84*

18 Sacramenti nomen, vt de eius ratione hactenus disseruimus, omnia generaliter signa complectitur quæ vnquam hominibus mandauit Deus, vt certiores securósque de promissionum suarum veritate redderet. Ea verò in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquã in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, vt quum Adæ & Heuæ arborem vitæ in arrhabonem immortalitatis dedit, vt eam securè sibi promitterent, quandiu ederent ex illius fructu. Et quum cælestem arcum Noe & eius posteritati in monumentum statuit, posthac se diluuio non dissipaturum terram. hæc Adam & Noe pro Sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præstaret illis immortalitatem, quam sibi ipsa dare non poterat: aut arcus coercendis aquis foret efficax (qui solaris duntaxat radii repercussio est in oppositas nubes) sed quia notam à verbo Dei insculpam habebant, vt documenta essent testamentorum eius ac sigilla. Et antea quidem arbor erat arbor: arcus, arcus. vbi inscripta fuerunt verbo Dei, indita est noua forma: vt inciperent esse quod prius non erant. Hæc ne frustra dici quis existimet, arcus ipse hodie quoque nobis testis est eius fœderis quod pepigit Dominus cum Noe: quem quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legimus, terram diluuio nunquam perditum iri. Itaque siquis philosophaster, quo fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum varietatem ex reflexis radiis & opposita nu- *Gen. 2. d 17, & 3. a.3 Gen. 9. d 13*

be oriri naturaliter contendat: fateamur quidem, sed ipsius stuporem rideamus, qui Deum naturæ dominum & præsidem non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequium gloriæ suæ vtatur. Quòd si soli, stellis, terræ, lapidibus huiusmodi monumenta impressisset, illa omnia Sacramenta nobis forent. Cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt pretii, quum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouã taxationem recipit. Et Deus suas creaturas verbo suo signare non poterit, vt fiant Sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exempla fuerunt, quum Abrahæ lucem in clibano fumigante ostẽdit: quum vellus rore irrigauit, sicca terra: rursum terram irrorauit, intacto vellere, ad pollicendam Gedeoni victoriam: quum vmbram horologii retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechiæ incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabilendam fidei illorum imbecillitatem, Sacramenta quoque erant.

Gen. 15. d. 17
Iudic. 6. g. 37
2. Reg. 20. b. 9
Iss. 38. b. 7

19 Verùm præsentis instituti est, de his Sacramentis peculiariter disserere quæ Dominus ordinaria esse voluit in sua Ecclesia, ad alendos in vnam fidem vniúsque fidei confessionem suos cultores ac seruos. Nam (vt verbis Augustini vtar) in nullum nomen religionis, seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. Hanc ergo necessitatem quũ optimus Pater prouideret, certa pietatis exercitia instituit ab initio seruis suis: quæ postea Satan ad impios & superstitiosos cultus transferendo, multis modis deprauauit ac corrupit. Hinc illæ gentilium initiationes in sua sacra, & cæteri degeneres ritus: qui tametsi erroris erant ac superstitionis pleni, indicio tamen ipsi quoque simul erant, non posse in professione religionis homines externis eiusmodi signis carere. Verùm quia nec verbo Dei subnixa erant, nec ad eã veritatẽ referebantur quæ omnibus signis proposita esse debet, indigna sunt quæ cõmemorẽtur, vbi mẽtio fit de sacris symbolis quę à Deo sunt instituta, nec à suo fundamento deflexerunt: nẽpe vt sint veræ pietatis adiumenta. Constant autẽ non simplicibus signis, qualia erant arcus & arbor: sed ceremoniis. aut (si mauis) signa quæ hîc dantur, ceremoniæ sunt. Quemadmodum autem superiùs dictum est, esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis: ita à nobis vicissim sunt professionis notæ, quibus palàm in Dei nomen iuramus, fidem illi vicissim nostram obstringentes. Scitè ergo Chrysostomus ipsa alicubi pactiones nuncupat, quibus & Deus nos sibi confœderat, & nos in vitæ puritatem ac sanctimoniam obstringimur: quia hîc mutua inter Deum & nos interponitur stipulatio. Vt enim illic se pollicetur Dominus inducere ac delere siquid delinquendo noxæ ac pœnæ contractum à nobis fuerit, nósque sibi reconciliat in Filio vnigenito: ita ad pietatis ac innocentiæ studium hac professione

Lib. 9. cõtra Faustum Manich. ca. 11

ſione illi nos viciſſim obligamus. vt dicere meritò poſſis Sacramenta huiuſmodi, ceremonias eſſe quibus exercere vult populum ſuum Deus ad fidem intus primùm fouendam, excitandam, confirmandam: deinde teſtandam apud homines religionem.

20 Hęc etiam ipſa diuerſa fuerunt pro varia temporis ratione, ſecundùm diſpenſationem qua Domino viſum eſt his aut illis modis ſeſe hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius poſteritati mandata eſt Circunciſio: cui poſtea purificationes & ſacrificia aliíque ritus ex Lege Moſaica addita ſunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Chriſti vſque aduentum: quo abrogatis illis, Sacramenta duo inſtituta, quibus nunc Chriſtiana Eccleſia vtitur, Baptiſmus & Cœna Domini. Loquor autem de iis quæ in vſum totius Eccleſiæ ſunt inſtituta. Nam impoſitionem manuum, qua Eccleſiæ miniſtri in ſuum munus initiantur, vt non inuitus patior vocari Sacramentum, ita inter ordinaria Sacramenta non numero. Reliqua autem quæ vulgò recenſentur, quo loco habenda ſint, mox videbimus. Quanquam in eundem, in quem nunc noſtra intendunt, ſcopum, & vetera illa ſpectarunt, nempe vt ad Chriſtum dirigerent, & penè manu ducerent: aut ipſum potiùs, ceu imagines repræſentarent, ac cognoſcendum proferrent. Quum enim iam antè docuerimus, eſſe quædam ſigilla quibus promiſſiones Dei obſignantur: ſit autem certiſſimum, nullam vnquam Dei promiſſionem hominibus oblatam niſi in Chriſto: vt de aliqua Dei promiſſione nos doceant, Chriſtum oſtendant neceſſe eſt. Quò pertinet cęleſte illud tabernaculi & legalis cultus exemplar, quod Moſi obiectum fuit in monte. Vnum dūtaxat diſcrimen eſt, quòd illa Chriſtum promiſſum, quum adhuc expectaretur, adumbrarūt, hæc iam præſtitum & exhibitum teſtantur.

Gene.17. b.10
In Leui.
Mat.28. d.19, & 26.c.26
2.Cor.1. d.20

21 Hæc vbi per partes ac ſigillatim declarata fuerint, multò clariora fient. Circunciſio Iudęis ſymbolum erat quo admonerentur, quicquid ex hominis ſemine prodit, hoc eſt vniuerſam hominum naturam corruptam eſſe; putationéque habere opus. præterea documentum ac memoriale, quo ſeſe confirmarent in promiſſione Abrahæ data, de ſemine benedicto in quo benedicendæ eſſent omnes nationes terræ: à quo & ſua ipſis benedictio expectanda erat. Porrò ſalutare illud ſemen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Chriſtus, in quo ſolo recepturos ſe confidebant quod in Adam perdiderant. Quare illis erat Circunciſio, quod Abrahæ fuiſſe tradit Paulus, ſignaculum ſcilicet iuſtitiæ fidei: hoc eſt ſigillum quo certiùs confirmarentur, ſuam fidem, qua ſemen ipſum expectabant, ſibi à Deo pro iuſtitia acceptam ferri. Sed nos meliore alibi occaſione Circunciſionis Baptiſmíque comparationem longiùs proſequemur. Baptiſmata & purificationes ſuam illis immunditiem, ſpurcitiam, pollutionem ante oculos ponebant, qua in ſua natura contaminati erant: aliud verò lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorū ſor-

Gene.22. d.18
Galat. 3. c.16.
Rom.4. b.11
Heb.9. a.1, & d. 14

1.Iohã.1. c.7, apocal.1.a.5 des. Et hoc lauacrum Christus erat: cuius sanguine abluti, eius puritatem afferimus in conspectum Dei, vt inquinamenta omnia nostra tegat. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant, simúlque docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem quæ iudicio Dei solueretur. Fore ergo summum quendam Pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Deo satisfaceret per sanguinis effusionẽ, ac hostiæ immolationem, quæ in remissionem peccatorum sufficeret. Hic summus Sacerdos fuit Christus: proprium ipse sanguinem effudit, victima ipse fuit. se enim Patri obediẽtem in mortem obtulit: qua obedientia, hominis inobedientiam aboleuit quę Dei indignationem prouocauerat.

Hebr. 4. d.14, & 5.a.5, & 9.c.11

Phili. 2. a.8

Rom.5. d.19

22 Quantum ad nostra attinet, Christum eo clariùs nobis offerunt quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à Patre verè, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. Baptisma enim nobis quòd purgati & abluti simus testificatur: Cœna eucharistiæ, quòd redempti. In aqua figuratur ablutio: in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (vt ait Iohannes) venit in aqua & sanguine: hoc est, vt purgaret & redimeret. Cuius rei testis quoque est Spiritus Dei. Imò tres in vno sunt testes, Aqua, Sanguis, & Spiritus. In aqua & sanguine purgationis & redemptionis habemus testimonium: Spiritus verò primarius testis huiusmodi testimonii certam nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præclarè nobis in Christi cruce ostensum est, quum aqua & sanguis effluxerunt ex sacro eius latere: quod eam ob causam iure Augustinus Sacramentorũ nostrorum fontem vocauit. de quibus tamen paulò fusiùs differendum erit. Quin vberior etiam Spiritus gratia hîc se proferat, si tempus cum tempore compares, non dubium est. Nam id ad regni Christi gloriam pertinet: sicuti ex pluribus locis, ac præsertim ex septimo Iohannis capite colligimus. Quo sensu accipere oportet illud Pauli, vmbras fuisse sub Lege, corpus in Christo. Neque eius consilium est exinanire suo effectu testimonia gratiæ in quibus olim Patribus se veracem probare Deus voluit, non secus ac hodie nobis in Baptismo & sacra Cœna, sed cõparatiuè, magnifacere quod nobis datum est, necui mirum esset Christi aduentu abolitas esse Legis ceremonias.

1.Iohã.5. b.6

Iohã.19. f.34

Homi.in Iohannẽ 20, & sæpe aliàs

Colos. 2. c.17

23 Scholasticum autem illud dogma (vt hoc quoque obiter perstringam) quo tam longum discrimen inter veteris ac nouæ Legis Sacramenta notatur, perinde acsi illa non aliud quàm Dei gratiam adumbrarint, hæc verò præsentem conferant: penitus explodendum est. Siquidem nihilo splendidiùs de illis Apostolus quàm de his loquitur, quum docet Patres eandem nobiscum spiritualem escam manducasse: & escam illam Christum interpretatur. Quis inane ausit facere signum illud quod veram Christi communionem Iudæis exhibebat? Et status causę quam illic agit Apostolus, pro nobis non obscurè militat. nam nequis frigida Christi cogni

1.Cor.10 a.3

cognitione, inaníque Christianismi titulo, ac externis insignibus fretus, Dei iudicium contemnere audeat: diuinæ seueritatis exempla in Iudæis spectanda exhibet: vt easdem quas illi dederunt, pœnas sciamus nobis imminere, si iisdem vitiis indulgeamus. Iam vt apta esset comparatio, oportuit ostendere nihil esse inæqualitatis inter nos & ipsos in iis bonis quibus falsò gloriari nos vetabat. Ergo primùm in Sacramentis pares nobis facit: nec vllam prærogatiuæ particulam nobis relinquit quæ animos ad spem impunitatis facere queat. Nec verò Baptismo nostro plus tribuere fas est quàm ipse alibi Circuncisioni tribuit, quum vocat sigillum iustitiæ fidei. Quicquid ergo nobis hodie in Sacramentis exhibetur: id in suis olim recipiebant Iudæi, Christum scilicet cum spiritualibus suis diuitiis. Quam habent nostra virtutem, eam quoque in suis sentiebant: vt scilicet essent illis diuinæ erga se beneuolentiæ sigilla in spem æternæ salutis. Si dextri fuissent interpretes epistolæ ad Hebræos, non ita fuissent hallucinati: sed quum illic legerent legalibus ceremoniis expiata non fuisse peccata, imò veteres vmbras nihil habuisse momenti ad iustitiam, neglecta comparatione quæ illic tractatur, dum hoc vnum arripiũt, Legẽ per se nihil profuisse suis cultoribus, putarunt simpliciter figuras veritate vacuas fuisse. Apostoli verò cõsiliũ est Legẽ ceremonialẽ in nihilũ redigere donec ad Christum ventũ fuerit, à quo solo pẽdet tota illius efficacia.

Rom.4. b.11

Heb.10. a.1

24 At obiicient quæ de Circuncisione literæ apud Paulum leguntur, eam nullo loco esse apud Deum, nihil conferre, inanem esse. Eiusmodi enim sententiæ illam longè infra Baptismum nostrum deprimere videntur. Minimè verò. Id enim ipsum de Baptismo iure diceretur. Quinetiam dicitur, primùm à Paulo ipso, vbi ostendit Deum nihil morari externam ablutionẽ qua in religionẽ initiamur, nisi animus intus & repurgetur, & in puritate ad vltimũ perseueret: deinde à Petro, dum Baptismi veritatem non in externa positam ablutione testatur, sed bono conscientiæ testimonio. At videtur alio etiam loco Circuncisionem manu factã penitus contemnere, dum eam cũ Christi Circuncisione cõparat. Respondeo, neque hoc loco aliquid extenuari de eius dignitate. Illic contra eos disputat Paulus qui eam velut necessariam requirebant, quum esset iam abrogata. Monet igitur fideles vt omissis veteribus vmbris, in veritate insistant. Vrgent (inquit) isti magistri, vt corpora vestra circuncidantur. Atqui spiritualiter circuncisi estis secundùm animam & corpus. Habetis igitur rei exhibitionem, quæ longè potior est quàm vmbra. Poterat autem quispiam contrà excipere, non ideo spernendam esse figuram quia rem haberent: quando & apud Patres fuisset illa depositio veteris hominis de qua loquebatur: quibus tamen nõ fuisset externa Circũcisio superuacua. Hanc obiectionem præuertit, quum addit continuò, fuisse Colossenses Christo consepultos per Baptismum. Quo significat id hodie esse Baptismum Christianis quod veteribus erat Circuncisio. ideóque

Rom.2. d.25

1.Cor.10 a.5

1.Petr.3. d.21

Colos.2. b.11

gg.iii.

ſine illius iniuria non poſſe hanc iniungi Chriſtianis.

25 At quod ſequitur, & iam nuper citaui, difficilius eſt ad ſoluendum, Iudaicas omnes ceremonias fuiſſe vmbras rerum futurarum, corpus eſſe in Chriſto: longè verò difficillimum quod multis capitibus epiſtolæ ad Hebræos tractatur, ſanguinem pecudum non pertigiſſe ad conſcientias: Legem habuiſſe vmbrã futurorum bonorum, non imaginem rerum: cultores ex ceremoniis Moſaicis nihil perfectionis fuiſſe conſequutos, & ſimilia. Repeto quod iam attigi, Paulum non ideo vmbratiles facere ceremonias quòd nihil haberent ſolidi, ſed quia eorum complementum, vſque ad Chriſti exhibitionem quodammodo ſuſpenſum erat. Deinde non de efficacia, ſed potiùs de modo ſignificandi hoc intelligendum eſſe dico. Donec enim manifeſtatus eſt in carne Chriſtus, omnia ſigna velut abſentem eum adumbrabant: vtcunque virtutis ſuæ ſuíque adeò ipſius præſentiam fidelibus intus exereret. Sed hoc maximè obſeruare conuenit, in his omnibus locis Paulum non ſimpliciter, ſed per contentionem loqui. Quoniam illi certamen erat cum pſeudoapoſtolis, qui in ceremoniis ſolis, nullo Chriſti reſpectu, pietatem ſitam eſſe volebant: ad eos confutandos ſatis erat duntaxat tractare quid per ſe valeant ceremoniæ. Hunc quoque ſcopum ſequutus eſt author epiſtolæ ad Hebræos. Meminerimus ergo hîc de ceremoniis, non in ſua vera & natiua ſignificatione acceptis, ſed ad falſam prauámque interpretationem detortis, non de legitimo earum vſu, ſed de ſuperſtitionis abuſu diſputari. Quid igitur mirum ſi ſeparatæ à Chriſto ceremoniæ, omni virtute exuũtur? In nihilum enim redigitur quicquid eſt ſignorum vbi res ſignata tollitur. Sic Chriſtus, vbi negotium habebat cum iis qui manna nihil aliud quàm cibum ventris fuiſſe cogitabant, ſermonẽ accõmodat craſſæ eorũ opinioni, dicítque ſe meliorẽ cibum adminiſtrare qui animas ad ſpẽ immortalitatis paſcat. Quòd ſi clariorẽ ſolutionẽ requiris, huc tendit omniũ ſumma. Primò totum illũ ceremoniarũ apparatũ, qui in Lege Moſaica fuit, niſi ad Chriſtum dirigatur, rem eſſe euanidã ac nihili. Deinde ſic in Chriſtum reſpexiſſe vt eo demũ in carne manifeſtato, complementum ſuum habuerint. Poſtremò eius aduentu oportuiſſe abrogari, non ſecus atque vmbra in perſpicua ſolis luce euaneſcit. Sed quia longiorem adhuc de ea re ſermonem in eum locum differo quo Batiſmum cum Circunciſione conferre inſtitui, parcius nunc attingo.

Iohan.6. c.27

26 Fortè miſeros iſtos Sophiſtas deceperunt immodica etiã illa Sacramentorum encomia quæ de ſignis noſtris apud veteres leguntur. Quale eſt illud Auguſtini, Quòd veteris Legis Sacramenta Saluatorẽ tantũ promittebãt: noſtra verò dãt ſalutẽ. Has & ſimiles dicẽdi figuras quũ nõ animaduerterẽt hyperbolicas eſſe, & ipſi hyperbolica ſua dogmata promulgarunt: ſed prorſus alieno ſenſu à veterũ ſcriptis. Non enim aliud hic voluit Auguſtinus quàm quod idem alibi ſcribit, Sacramenta Moſaicæ Legis Chriſtũ prænuntiaſſe:

In proœmio enar. pſal. 73

Quæſtio. ſupra Nume. cap.33.

ſe:noſtra verò annuntiare. Et contra Fauſtum, Fuiſſe illas promiſſiones rerum complendarum: hæc indicia cōpletarum. ac ſi diceret, illa figuraſſe quum adhuc expectaretur: noſtra velut præſentem exhibere qui iam præſtitus eſt. Porrò de modo ſignificādi loquitur, ſicut & alibi indicat, Lex (inquit) & Prophetæ Sacramenta habebant prænuntiantia rem futuram: noſtri verò temporis Sacramenta veniſſe conteſtantur quod illa venturum prædicabāt. Quid autem de re & efficacia ſenſerit, pluribus locis explicat, vt quum dicit, ſacramenta Iudæorum in ſignis fuiſſe diuerſa: in re quæ ſignificatur, paria, diuerſa ſpecie viſibili, paria virtute ſpirituali. Item, In ſignis diuerſis eadem fides: ſic in ſignis diuerſis, vt in verbis diuerſis: quia verba ſonos mutant per tempora: & vtique nihil aliud ſunt verba quàm ſigna. Bibebant Patres eundē ſpiritualem potum, nam corporalem non eundem. Videte ergo, fide manēte, ſigna variata. Ibi petra Chriſtus: nobis Chriſtus quod in altari ponitur. Et illi pro magno ſacramento biberunt aquam profluētem è petra: nos quid bibamus norunt fideles. Si viſibilem ſpeciem intendas, aliud eſt: ſi intelligibilem ſignificationem, eundem potum ſpiritualem biberūt. Alibi, Idem in myſterio cibus & potus illorum qui noſter: ſed ſignificatione idem, non ſpecie. quia idē ipſe Chriſtus illis in petra figuratus, nobis in carne manifeſtatus. Quanquam hac quoque in parte aliquid differentiæ eſſe cōcedimus. Vtraque enim paternam Dei in Chriſto beneuolentiam ac Spiritus ſancti gratias nobis offerri teſtantur: ſed noſtra illuſtrius ac luculentius. In vtriſque Chriſti exhibitio: ſed in his vberior ac plenior, nempe prout fert illud de quo ſuprà diſſeruimus veteris & noui Teſtamenti diſcrimen. Atque id eſt quod voluit idem Auguſtinus (quem vt optimum ex tota antiquitate & fideliſſimum teſtem ſæpius citamus) quum tradit, Chriſto reuelato ſacramenta fuiſſe inſtituta, numero pauciora, ſignificatione auguſtiora, virtute præſtantiora. Huius quoque rei breuiter admonitos eſſe lectores expedit, quicquid de opere operato nugati ſunt Sophiſtę, non modò falſum eſſe, ſed pugnare cum ſacramentorum natura, quæ inſtituit Deus vt fideles, vacui bonorum omnium & inopes, nihil præter mendicitatem eò afferant. Vnde ſequitur, ea recipiendo nihil iſtos agere vnde laudem mereantur, vel in hac actione (quæ eorum reſpectu merè paſſiua eſt) nullum illis poſſe opus adſcribi.

Libr. 19. cap. 14

Lib. 2. cōtra lit. Petil. ca. 37

Homi. in Iohā. 26

Homi. in Iohā. 45

In Pſal. 77. lib. 19 cōtra Fauſtum, ca. 13

De doct. Chri. lib. 3. Epi. ad Ianuarių

De Baptiſmo. CAPVT XV.

BAPTISMVS ſignum eſt initiationis quo in Eccleſiæ cooptamur ſocietatem, vt Chriſto inſiti, inter filios Dei cenſeamur. Porrò in hunc finem nobis à Deo datus eſt (quod myſteriis omnibus commune eſſe docui) primùm vt fidei noſtræ apud ſe, deinde vt confeſſioni apud homines ſeruiret. Vtriuſque inſtitutionis rationem ordine proſequemur. Tria autem affert fidei noſtræ Baptiſmus, quæ & ipſa ſigillatim pertractanda ſūnt.

Hoc primum est quod nobis à Domino proponitur, vt symbolum sit nostræ purgationis ac documentum: vel (vt meliùs explicem quod volo) instar signati cuiusdam diplomatis, quo nobis confirmet, peccata nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse, ne vnquam in conspectum suum veniant, ne commemorentur, ne imputentur. Vult enim omnes qui crediderint baptizari in remissionem peccatorum. Proinde quibus visum est Baptismum non aliud esse quàm tesseram ac notam qua religionem nostram apud homines profitemur, quo modo imperatoris sui insignia præferunt milites in suæ professionis notam: ii quod primum erat in Baptismo non perpenderunt. Id verò est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissione, Quicunque crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore.

Marc.16 d.16

2 In hunc sensum intelligendum quod à Paulo scribitur, Ecclesiam à sponso Christo sanctificatam esse, & mundatam lauacro aquæ, in verbo vitæ. Et alibi, Nos secundùm eius misericordiam saluos factos esse per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et à Petro, quòd Baptisma nos saluos facit. Non enim significare voluit ille, ablutionem & salutem nostram aqua perfici: aut, aquam purgãdi, regenerandi, renouandi virtutem in se continere: neque hîc salutis causam, sed dũtaxat talium donorum cognitionem & certitudinẽ in hoc sacramento percipi. quod verbis ipsis satis euidenter explicatur. Nam verbum vitæ & baptismum aquæ simul connectit Paulus: ac si diceret, per Euangelium nobis nostræ ablutionis & sanctificationis nũtium afferri, per Baptismũ huiusmodi nuntium obsignari. Et subdit cõtinuò Petrus, Baptisma illud non esse depositionem sordium carnis, sed conscientiam bonam apud Deum, quæ ex fide est. Imò non aliam nobis purificationem Baptismus pollicetur quàm per aspersionem sanguinis Christi: qui per aquam, propter mundandi abluẽdíque similitudinem, figuratur. Quis ergo nos aqua ista mundari dicat, quæ certò testatur Christi sanguinem verum esse atque vnicũ nostrum lauacrum? vt non aliunde peti queat certior ratio ad refellendam eorum hallucinationem qui ad aquæ virtutem referũt omnia, quàm ab ipsius Baptismi significatione: quæ tam ab elemento illo visibili quod oculis nostris obiicitur, abstrahit, quàm ab aliis omnibus mediis, vt vni Christo mentes nostras deuinciat.

Ephes.5. f.26
Tit.3.b.5
1.Petr.3. d.11

3 Neque verò existimandum est, Baptisma in præteritum duntaxat tempus conferri, vt nouis lapsibus, in quos à Baptismate recidimus, quærenda sint alia noua expiationis remedia in aliis nescio quibus sacramentis, perinde acsi illius vis obsoleta esset. Hoc quidem errore olim factum est vt nonnulli nisi in vltimo vitæ discrimine, atque adeò inter vltimos spiritus, Baptismo initiari nollent, vt sic totius vitæ obtinerent veniam. In quam præposteram cautionem veteres Episcopi toties in scriptis suis inuehuntur. Sic autem cogitandum est, quocunque baptizemur tempore, nos

semel

ſemel in omnem vitam ablui & purgari. Itaque quoties lapſi fuerimus, repetenda erit Baptiſmi memoria, & hac armandus animus, vt de peccatorum remiſſione ſemper certus ſecurúſque ſit. Nam etſi ſemel adminiſtratus, præteriiſſe viſus eſt, poſterioribus tamen peccatis non eſt abolitus. Puritas enim Chriſti in eo nobis oblata eſt: ea ſemper viget, nullis maculis opprimitur: ſed omnes noſtras ſordes obruit & extergit. Neque hinc tamen peccandi in futurum licentia captanda eſt (vt certè hinc ad talem audaciam minimè inſtruimur) ſed hæc doctrina iis tantùm traditur qui vbi peccauerunt, ſub peccatis ſuis fatigati & oppreſſi gemunt, vt habeant quo ſe erigant ac conſolentur, ne in confuſionem ac deſperationem ruant. Sic Paulus ait, Chriſtum factum nobis eſſe propitiatorem, in remiſſionem præcedentium delictorum. Quo non negat perpetuam aſſiduámque peccatorum remiſſionem ad mortem vſque in eo obtineri: ſed datum eum à Patre miſeris tantùm peccatoribus ſignificat, qui conſcientiæ cauterio vulnerati, ad medicum ſuſpirant. His offertur miſericordia Dei. Qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupantur, nihil ſibi præter iram & iudicium Dei prouocant. *Rom.3.d.25*

4 Equidem ſcio aliud communiter receptum eſſe, pœnitentię & clauium beneficio nos obtinere poſt Baptiſmum remiſſionem, quæ prima regeneratione per ſolum Baptiſmum nobis datur. Sed qui hoc comminiſcuntur, in eo errant quòd non cogitant poteſtatem clauium, de qua loquuntur, à Baptiſmo ſic pendere vt nullo modo ſeparari debeat. Remiſſionem accipit peccator Eccleſię miniſterio, nempe non ſine Euãgelii prædicatione. Qualis autem illa eſt? Nos ſanguine Chriſti emundari à peccatis. Atqui lauacri illius ſignum ac teſtimonium quod eſt niſi Baptiſmus? Videmus igitur vt ad Baptiſmum abſolutio illa referatur. Et hic error commentitium pœnitentiæ ſacramentum nobis peperit: de quo aliquid antè attigi, & quod reſiduũ eſt ſuo loco abſoluam. Nihil autem mirum ſi homines, qui pro ingenii ſui craſſitie rebus externis immodicè ſunt affixi, hac quoque in parte vitium illud prodiderunt: vt pura Dei inſtitutione non contenti, noua ſubſidia à ſeipſis conficta ingererent. Quaſi verò Baptiſmus ipſe non eſſet pœnitentiæ ſacramentum. Quòd ſi hęc in totam vitam nobis commẽdatur, vis quoque Baptiſmi ad eoſdem vſque fines extendi debet. Quare nec dubium quin pii omnes toto vitæ curriculo, quoties vitiorum ſuorum conſcientia vexantur, ſeſe ad Baptiſmi memoriam reuocare audeant, vt ſe inde confirment in illius vnicæ ac perpetuæ ablutionis fiducia quam habemus in Chriſti ſanguine.

5 Alterum etiam fructum affert, quia noſtram in Chriſto mortificationem nobis oſtendit, & nouam in eo vitam. Siquidem (vt ait Apoſtolus) in mortem eius baptizati ſumus, conſepulti ipſi in mortem, vt in nouitate vitæ ambulemus. Quibus verbis non ad imitationem eius nos ſolùm exhortatur (acſi diceret, admoneri *Ro.6.a.3*

nos per Baptiſmum, vt quodam mortis Chriſti exemplo, concupiſcentiis noſtris moriamur, & exemplo reſurrectionis, vt in iuſtitiam ſuſcitemur) ſed rem longè altiùs repetit. nempe quòd per Baptiſmum Chriſtus nos mortis ſuæ fecerit participes vt in eam inſeramur. Et quemadmodum ſurculus ſubſtantiam alimentúmque ducit à radice cui inſitus eſt: ita qui Baptiſmum ea qua debent fide accipiunt, verè efficaciam mortis Chriſti ſentiunt, in mortificatione carnis ſuæ: ſimul etiam reſurrectionis, in viuificatione Spiritus. inde exhortationis materiam deſumit: quòd ſi Chriſtiani ſumus, debemus mortui eſſe peccato, & iuſtitiæ viuere. Hoc eodem argumento alibi vtitur, Quòd circuncisi ſumus, & exuimus veterem hominem, poſtquam per Baptiſmum in Chriſto ſepulti ſumus. Et hoc ſenſu eo quem antè citauimus loco, vocauit lauacrum regenerationis & renouationis. Itaque primùm gratuita peccatorum venia & iuſtitiæ imputatio nobis promittitur, deinde Spiritus ſancti gratia, quæ nos in vitæ nouitatem reformet.

Coloſſ. 2. b.12
Tit. 3. b.5

6 Poſtremò & hanc è Baptiſmo vtilitatem fides noſtra accipit, quòd certò nobis teſtificatur, nō modò in mortem & vitam Chriſti nos inſitos eſſe, ſed ſic ipſi Chriſto vnitos vt omnium eius bonorum participes ſimus. Ideo enim Baptiſmum in ſuo corpore dedicauit & ſanctificauit, vt communem eum nobiſcum haberet, ceu firmiſſimum vnionis ac ſocietatis quam nobiſcum inire dignatus eſt, vinculum. vt Paulus ex eo probet, nos eſſe filios Dei, quia Chriſtum in Baptiſmo induimus. Ita videmus Baptiſmi complementum in Chriſto eſſe, quem etiam hac ratione vocamus proprium Baptiſmi obiectum. Proinde mirum non eſt ſi in eius nomen baptizaſſe narrantur Apoſtoli, qui tamen in Patris quoque & Spiritus nomen baptizare iuſſi fuerant. Quicquid enim in Baptiſmo proponitur donorum Dei, in Chriſto vno reperitur. Neque tamen fieri poteſt quin Patris ſimul & Spiritus nomen inuocet qui in Chriſtum baptizat. Ideo enim eius ſanguine emundamur, quia miſericors Pater nos pro ſua incomparabili clementia recipere in gratiam volens, mediatorem hunc in medio ſtatuit, qui nobis fauorem apud ipſum conciliet. Regenerationem verò ita demum ab eius morte & reſurrectione conſequimur, ſi per Spiritum ſanctificati imbuamur noua & ſpirituali natura. Quamobrem noſtræ tum purgationis tum regenerationis in Patre cauſam, in Filio materiam, in Spiritu effectum conſequimur, & quodammodo diſtinctè cernimus. Sic primùm Iohannes baptizauit, ſic deinde Apoſtoli, Baptiſmo pœnitentiæ, in remiſſionem peccatorum: pœnitentiæ verbo, huiuſmodi regenerationem intelligentes: remiſſione peccatorum, ablutionem.

Matt. 3. c.13
Galat. 3. d.27
Act. 8. c. 16, & 19. a.5
Mat. 28. d.19
Mat. 3. b.6. c.11, lu. 3. d. 16, iohā. 3. c.23, & 4. a.1
Act. 2. f. 38, & g. 41

7 Quo etiam certiſſimum fit, idem fuiſſe prorſus Iohānis miniſterium, quod Apoſtolis poſtea delegatum eſt. Non enim alium Baptiſmum faciunt diuerſæ manus quibus adminiſtratur: ſed eundem eſſe eadem doctrina oſtendit. In vnam doctrinam Iohannes

& Apo-

& Apostoli consenserunt: vtrique in pœnitentiam, vtrique in remissionem peccatorum, vtrique in nomen Christi, à quo pœnitentia & peccatorum remissio esset, baptizarunt. Iohannes dixit, agnum esse Dei per quem tollerentur peccata mundi: vbi eum hostiam fecit Patri acceptam, propitiatorem iustitiæ, salutísque authorem. Quid ad hanc confessionem addere poterant Apostoli? Quare neminem perturbet quòd alterum ab altero discernere veteres contendunt, quorum non tanti nobis esse debet calculus vt Scripturæ certitudinem quatefaciat. Quis enim Chrysostomo potius auscultet, neganti in Iohannis Baptismo comprehensam fuisse peccatorum remissionem, quàm Lucæ contrà asserenti Iohannem Baptismum pœnitentiæ prædicasse in peccatorum remissionem? Nec recipienda est illa Augustini argutia, in spe dimissa fuisse peccata Baptismo Iohãnis, Christi Baptismo reipsa dimitti. Quum enim Euangelista clarè testetur Iohannem in suo Baptismo remissionem peccatorum pollicitum fuisse: quid extenuare hoc elogium opus est, quum nulla necessitas ad id cogat? Siquis autem differentiam è Dei verbo quærat, non aliam inueniet quàm quòd in eum qui venturus erat, Iohannes baptizabat: Apostoli in eum qui iam se exhibuerat.

Iohan. 1. d.29
Homi. in Mat. 14.
Luc. 3. a.3
Libro. 5. De Bap. cõ. Donatist. ca.10
Luc. 3. c.16

8 Quòd luculentiores Spiritus gratiæ à Christi resurrectione effusæ sunt, nihil ad statuẽdam Baptismatum diuersitatem attinet. Siquidem Baptismus quem ipso adhuc in terris agente, Apostoli administrabant, eius vocabatur: neque tamen largiorem Spiritus opulentiam habebat quàm Baptismus Iohannis. Quin ne post ascensionem quidem, Spiritu supra vulgarem priorũ fidelium modum donantur Samaritani, etiamsi in nomen Iesu baptizati fuerint, donec ad eos Petrus & Iohannes mittuntur qui manus imponant. Hoc solùm veteribus imposuisse arbitror, vt hunc ad illum præparationem duntaxat esse dicerent, quòd legebant rursum à Paulo baptizatos qui Iohannis Baptismum semel susceperant. Sed quàm hîc sint hallucinati, alibi suo loco clarissimè explicabitur. Quid ergo est quod Iohannes dixit, se quidẽ aqua baptizare: venturũ autem Christũ qui baptizaret Spiritu sancto & igni? Paucis expediri hoc potest. Non enim Baptismum à Baptismo distinguere voluit, sed personam suam cum Christi persona contulit, se ministrum esse aquæ, illum Spiritus sancti datorem: & hanc virtutem visibili miraculo declaraturum quo die Spiritum sanctum Apostolis sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare vltrà potuerunt? Quid & qui hodie baptizant? sunt enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus interioris gratiæ author. vt iidem illi veteres vbique docent, in primísque Augustinus, cui hæc præcipua est fultura contra Donatistas. Qualiscunque sit qui baptizat, vnum tamen Christum præesse.

Acto. 19. a.4
Act. 8. c. 14.17
Act. 19. a.3.5
Matt. 3. c.11
Acto. 2. a 5

9 Hæc quæ tum de mortificatione, tum de ablutione diximus, in populo Israel adũbrata sunt, quẽ eã ob causam Apostolus dicit

1.Cor.10 in nube & in mari fuisse baptizatũ. Mortificatio figurata est quum
a.2 Dominus è manu Pharaonis, & crudeli seruitute eos asserens,
Exod.14 viam illis strauit per mare rubrum,& Pharaonem ipsum, & Ægy-
e.21, & ptios hostes,qui à tergo illis instabant, & ceruicibus imminebant,
f.26 submersit. Nam & ad hunc modum in Baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit, nos ex Ægypti captiuitate, hoc est è peccati seruitute, sua virtute ductos & vindicatos: submersum Pharaonem nostrum, id est diabolum, quanquam nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Verùm vt Ægyptius ille non in profundum maris deiectus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu adhuc Israelitas terrebat, nocere tamen non poterat: ita hic noster adhuc quidem minatur, arma ostendit,sentitur, sed vincere non potest. In nube purgationis symbolum fuit.Nam vt tum
Num.9. illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit,ne
c.14. inclementiore solis ardore deficerent,& tabescerent:ita in Baptismo nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quæ verè est flamma intolerabilis,nobis incumbat.Etsi verò tunc obscurum & paucis cognitum fuit mysterium: quia tamen non alia est salutis adipiscendæ ratio quàm in illis duabus gratiis:noluit Deus vtriusque tessera vetustos patres,quos hæredes adoptauerat,priuare.

10 Iam perspicuum est quàm falsum sit quod docuerunt pridem nonnulli, in quo alii persistunt, per Baptismum solui nos & eximi ab originali peccato, & à corruptione quæ ab Adam in vniuersam posteritatem propagata est,atque in eandem iustitiam naturæque puritatem restitui quã obtinuisset Adam si in ea qua primùm creatus fuerat, integritate stetisset. Tale enim doctorũ genus, nunquam quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia Baptismi esset, assequutum est. Iam verò antè disputatum est,peccatum originale esse naturæ nostræ prauitatem ac corruptionem, quæ primùm reos facit nos iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert quæ Scriptura vocat opera carnis. Hæc itaque
Galat.5. duo distinctè obseruanda:nempe quòd sic omnibus naturæ nostræ
c.19 partibus vitiati peruersique, iam ob talem dũtaxat corruptionem damnati meritò,conuictique coram Deo tenemur,cui nihil est acceptum nisi iustitia, innocentia, puritas. Atque adeò infantes quoque ipsi suam secum damnationem à matris vtero afferunt: qui tametsi suæ iniquitatis fructus nõdum protulerint, habent tamen in se inclusum semen.Imò tota eorum natura,quoddam est peccati semen: ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam & à se depulsam esse certi per Baptismum fideles fiunt. quando(vt dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur plenam solidámque remissionem factam esse, & culpæ quæ imputanda nobis erat, & pœnæ quæ ob culpam luenda: iustitiam quoque apprehendunt, sed qualem in hac vita obtinere populus Dei potest, nempe imputatione duntaxat,quia pro iustis & in-

& innocentibus eos sua misericordia Dominus habet.

11 Alterum est, quòd hæc peruersitas nunquam in nobis cessat, sed nouos assiduè fructus parit, ea scilicet quæ antè descripsimus opera carnis: non secus atque incensa fornax flammam & scintillas perpetuò efflat, aut scaturigo aquã sine fine egerit. Nam concupiscentia nunquam planè in hominibus interit & extinguitur, donec per mortem è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrum Pharaonem & peccati mortificationem: non tamen ita vt ampliùs non sit, aut nobis negotium non facessat: sed tantùm ne superet. Nàm quandiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquiæ peccati: sed si promissionem in Baptismo nobis à Deo datam fide tenemus, non dominabuntur nec regnabunt. Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur quum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, vt peccatis suis securè indormiant qui alioqui plus satis propensi sunt ad peccandum: sed tantùm ne labascant, & animum despondeant, qui à carne sua titillantur & punguntur. Magis cogitent se in via adhuc esse, & multum se profecisse credant quum è sua concupiscentia aliquantulum minui in dies senserint, donec eò pertigerint quò tendunt: nempe ad vltimum interitum carnis suæ, qui in huius vitæ mortalis interitu perficietur. interea & strenuè certare, & ad progressum se animare, & ad plenã victoriam stimulare non desinant. Nam & hoc magis acuere debet eorum conatus, quòd sibi postquam diu enixi fuerint, non parum adhuc negotii restare vident. Sic habendum est, baptizamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à Baptismo in nobis inchoatur, quam quotidie prosequimur: perficietur autem quum ex hac vita migrabimus ad Dominum. *Rom. 6*

12 Hic nihil aliud dicimus quàm quod Apostolus Paulus sexto ad Rom. capite clarissimè exponit. Pòstquam enim de gratuita iustitia disputauerat, quia nonnulli impii inde inferebant viuendum esse pro libidine, quia non essemus operum meritis accepti Deo: subiungit, eos omnes qui iustitia Christi induuntur, simul Spiritu regenerari, & huius regenerationis nos arrham habere in Baptismo. Hinc hortatur fideles, ne dominium peccato permittãt in suis mẽbris. Iam quia nouerat semper aliquid esse infirmitatis in fidelibus, ne propterea deiicerẽtur, adiicit consolationem, quòd nõ sint sub Lege. Quia iterũ videri poterat, insolescere posse Christianos, eo quòd non sint sub iugo Legis, tractat qualis sit illa abrogatio, & simul quis sit Lgis vsus: quam quæstionem iam secundò distulerat. Summa est, nos esse liberatos à rigore Legis vt Christo cohæreamus. Legis verò officium esse, vt prauitatis nostræ conuicti, nostram impotentiam & miseriam confiteamur. Porrò quia prauitas illa naturæ non tã facilè apparet in homine profano, qui sine timore Dei cupiditatibus suis indulget: exemplum in homine *Rom. 6. b.14*

regenerato ponit, hoc est in seipso. Dicit igitur perpetuam sibi li- ctam esse cum reliquiis carnis suæ, séque vinctum misera seruitute detineri quominus se totum diuinæ Legis obedientiæ consecret. Itaque cũ gemitu cogitur exclamare, Infœlix ego! Quis me liberabit de corpore hoc morti obnoxio? Quòd si filii Dei captiui in carcere detinentur quandiu viuũt, magnopere anxios esse necesse est periculi sui cogitatione, nisi huic timori obuiã eatur. Attexit ergo in hunc vsum consolationem, nihil esse damnationis ampliùs iis qui sunt in Christo Iesu. Vbi docet, eos quos semel Dominus recepit in gratiam, in Christi sui communionem inseruit, in Ecclesiæ societatem per Baptismum cooptauit, dum in Christi fide perseuerant, etiamsi à peccato obsideantur, atque adeò peccatum in se circunferant, reatu tamen & damnatione esse absolutos. Hæc si simplex est ac genuina Pauli interpretatio, non est quòd inusitatum aliquid tradere videamur.

Rom. 7. d.24 — Ro. 8. a.1

13 Confessioni autem nostræ apud homines sic seruit Baptismus. Siquidem nota est qua palàm profitemur nos populo Dei accenseri velle: qua testamur nos in vnius Dei cultum, in vnam religionem cum Christianis omnibus consentire: qua denique fidem nostram publicè affirmamus. vt non modò laudem Dei spirent corda nostra, sed linguæ etiam & omnia corporis membra quibus possunt significationibus personent. Ita enim, vt decet, nostra omnia in obsequium gloriæ Dei conferuntur, qua nihil vacuum esse debet, & cæteri nostro exemplo ad eadem studia incitentur. Huc respiciebat Paulus, quum interrogaret Corinthios annon in Christi nomen baptizati fuissent. Innuens scilicet, eo ipso quòd in eius nomen fuissent baptizati, sese illi deuouisse. in eius nomen iurasse & fidem illi suam apud homines obstrinxisse, vt confiteri ampliùs alium non possent præter solum Christum: nisi confessionem abnegare vellent quam in Baptismo ediderant.

1. Cor. 1. b.13

14 Nunc postquam enarratum est quid spectauerit Dominus noster in institutione Baptismi: quæ sit nobis vtendi accipiendíque ratio iudicare promptum est. Nam quatenus erigendæ, alendæ confirmandæque fidei nostræ datur, sumendus est quasi è manu ipsius authoris: certum persuasúmque habere conuenit, ipsum esse qui nobis per signum loquitur, ipsum esse qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet: ipsum esse qui mortis suæ participes facit: qui Satanæ regnum adimit, qui concupiscentiæ nostræ vires eneruat: imò qui in vnum coalescit nobiscum, vt eum induti filii Dei censeamur. Hęc inquam, tam verè certóque animę nostrę intus præstare, quàm certò videmus corpus nostrum extrà ablui, submergi, circundari. Isthæc enim siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: vt in rebus corporeis spirituales conspiciamus, perinde ac si coram oculis nostris subiectæ forent, quando istiusmodi figuris repræsentare Domino visum est. non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæque sint, quo

quo eius virtute nobis conferantur: sed duntaxat quia hac tessera voluntatem suam nobis Dominus testificatur: nempe se hæc omnia nobis velle largiri. Neque tantùm nudo spectaculo pascit oculos, sed in rem præsentem nos adducit, & quod figurat efficaciter simul implet.

15 Huius documentum sit Cornelius Centurio, qui peccatorum remissione, qui gratiis Spiritus sancti visibilibus iam antea donatus, baptizatus est: non largiorem remissionem è Baptismo petens, sed certiorem fidei exercitationem: imò fiduciæ augmentum ex pignore. Obiecerit fortè aliquis, Cur igitur Paulo dicebat Ananias vt peccata sua per Baptismum ablueret, si Baptismi ipsius virtute peccata non abluuntur? Respondeo, Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quod, quantum ad fidei nostræ sensum, nobis à Domino exhibetur, siue id tum primùm testatur, siue testatum magis ac certius confirmat. Hoc itaque tantùm voluit Ananias, Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. Promittit enim Dominus in Baptismo remissionem peccatorum. hanc accipe, & securus esto. Quanquam mihi animus non est Baptismi vim extenuare, quin signo accedat res & veritas, quatenus per externa media Deus operatur. Cæterùm, ex hoc sacraméto, quemadmodú ex aliis omnibus nihil assequimur nisi quantum fide accipimus. Si fides desit, erit in testimonium ingratitudinis nostræ, quo rei coram Deo peragamur, quia promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus verò confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus fiduciam nostram in Dei misericordia esse, & puritatem nostram in peccatorum remissione, quæ parta nobis est per Iesum Christum: nósque in Ecclesiam Dei ingredi, vt vno fidei & charitatis consensu cum fidelibus omnibus viuamus vnanimes. Hoc postremum voluit Paulus, quum inquit in vno nos omnes Spiritu baptizatos esse, vt vnum corpus simus.

Act. 10. g.48
Actor. 9. c.17
1.Cor.12. b.13

16 Porrò si verum est quod constituimus, sacramentum non ex eius manu æstimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubiè profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atq; inter homines, si qua missa epistola fuerit, modò satis & manus & signum agnoscatur, minimè refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet manum & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunque tandem tabellario deferantur. His Donatistarum error pulchrè refutatur, qui vim ac pretium sacramenti metiebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Catabaptistæ nostri, qui rite nos baptizatos pernegant, quòd ab impiis & idololatris in regno Papali baptizati sumus. itaque anabaptismum furiosè vrgent. Aduersùs quorum ineptias satis valida ratione muniemur, si cogitemus nos Baptismo initiatos, non in nomen alicuius hominis, sed in nomen Patris, & Filii & Spiritus sancti. ideóque Baptismum non

Mat.28. d.19

esse hominis, sed Dei: à quocunque tandem administratus fuerit. Vt maximè Dei & totius pietatis ignari aut contemptores fuerint qui nos baptizabant: non tamen in suæ ignorantiæ vel sacrilegii consortium nos tinxerũt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocauerunt, nec in aliud nomen nos baptizarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certè inclusam promissionem de peccatorum remissione, mortificatione carnis, viuificatione spirituali, participatione Christi. Sic Iudæis nihil obfuit, ab impuris Sacerdotibus & apostatis fuisse circuncisos: neque propterea irritum fuit signum, vt iterari necesse foret, sed ad genuinam originem redire satis fuit. Quod obiiciunt in conuentu piorum debere Baptismum celebrari, non efficit vt totam eius vim quod in parte vitiosum est extinguat. Nam quum docemus quid fieri deceat vt purus sit Baptismus, omníque inquinamento vacuus, non abolemus Dei institutionem, quanuis eam idololatræ corrumpant. Nam quum olim multis superstitionibus vitiata esset circuncisio, pro gratiæ tamen symbolo haberi non desiit. nec Iosias & Ezechias, quum ex toto Israele colligerent qui defecerant à Deo, ad alteram eos circuncisionem vocarunt.

17 Iam verò quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra Baptismum aliquot annis sequuta sit, vt inde euincant irritum esse Baptismum, qui nobis non sanctificatur nisi verbo promissionis fide accepto: ad id postulatum respondemus, nos quidem cæcos & incredulos, longo tempore promissionem quæ in Baptismo nobis data erat non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à Deo erat, statam semper & firmam veracémque mansisse. Etiamsi omnes homines mendaces & perfidi, Deus tamen verax esse non desinit: etiamsi omnes perditi, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo Baptismum pro eo tempore non profuisse nobis hilum, quando in eo nobis oblata promissio, sine qua Baptismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc vbi, Dei gratia, resipiscere cœpimus, cæcitatem nostram & duritiem cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam diu ingrati fuerimus. Cæterùm promissionem ipsam non euanuisse credimus: quin potiùs sic reputamus, Deus per Baptismum peccatorum remissionem pollicetur, & promissam indubiè omnibus credentibus præstabit. Ea promissio nobis in Baptismo fuit oblata: fide igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infidelitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem recipiamus. Quamobrem vbi ad resipiscentiam Iudaicum populum Dominus inuitat, de altera circuncisione nihil iis præcipit, qui impia (vt diximus) & sacrilega manu circuncisi, eadem aliquandiu impietate impliciti vixerant: sed solam cordis conuersionem vrget. Quoniam, vtcunque fœdus ab illis violatum foret, symbolum tamen fœderis, ex Domini institutione, firmum inuiolabiléque semper manebat. Sola ergo resipiscentiæ conditione in fœdus restituebantur, quod semel cum illis in circuncisione

Ro.3.a.3

Deus

Deus percusserat: quam tamen per fœdifragi Sacerdotis manum acceptam, quantum in se erat, rursum polluerant, & cuius effectum extinxerant.

18 Verùm igneum sibi videntur telum vibrare quum allegant, Paulum rebaptizasse eos qui Iohannis Baptismo semel baptizati erant. Nam si nostra confessione, idem prorsus fuit Iohannis Baptismus qui nunc noster est: quemadmodum illi antea peruersè instituti, vbi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptizati: ita Baptismus ille qui sine vera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est: & ex integro baptizari debemus in veram religionem qua nunc primùm imbuti sumus. Nonnullis videtur, quempiam fuisse Iohannis κακόζηλον, qui priori Baptismate in vanam potiùs superstitionem illos initiasset. Cuius rei videntur hinc coniecturam sumere quòd se ignaros prorsus Spiritus sancti esse confitentur: cuius scilicet ruditatis nunquam discipulos à se Iohannes dimisisset. Verùm nec verisimile est Iudæos, etiamsi minimè fuissent baptizati, omni Spiritus cognitione fuisse destitutos, qui tot Scripturæ testimoniis celebratur. Quòd ergo respondēt se nescire an sit Spiritus, intelligendum est acsi dicerent se necdum audiuisse, an gratiæ Spiritus, de quibus rogabantur à Paulo, Christi discipulis darentur. Ego autem concedo fuisse illud verum Iohannis Baptisma, & vnum idémque cum Christi Baptismate: sed rebaptizatos nego. Quid igitur sibi volunt verba, Baptizati sunt in nomine Iesu? Quidam interpretantur, tantùm syncera doctrina eruditos à Paulo fuisse. sed simpliciùs intelligere malim, Baptismum Spiritus sancti, hoc est, gratias Spiritus visibiles per manuum impositionem datas: quas Baptismi nomine significari non nouum est. Qualiter in die Pentecostes, recordati Apostoli dicuntur verborum Domini de Baptismo ignis & Spiritus. Et Petrus eadem sibi in memoriam rediisse commemorat, vbi gratias illas in Cornelium eiúsque familiam & cognationem effusas vidisset. Nec repugnat quod postea subditur, Quum imposuisset illis manus, descendebat Spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas: sed formam narrationis sequitur Hebræis familiarem, qui primùm rei summam proponunt, deinde fusiùs explicant. Quod ex ipso verborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicit enim, His auditis baptizati sunt in nomine Iesu. Et quum imposuisset illis manus Paulus, Spiritus sanctus descendebat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit Baptismus. Quòd si priorem Baptismum ignorantia vitiat, vt sit altero Baptismo corrigenda: primi omnium rebaptizandi erant Apostoli, qui toto post Baptismum suum triennio vix modicam synceriori doctrinæ particulam degustauerant. Iam & quæ inter nos flumina sufficerent tot repetendis tinctionibus, quot ignorantiæ, Domini misericordia, quotidie in nobis corriguntur?

Acto.19.a.3.5

Act.1.a.5

Act.11.b.16

19 Mysterii vis, dignitas, vtilitas & finis satis iam, nisi fallor, li-

quere debent. Quod ad externum symbolum pertinet, vtinam genuina Christi institutio valuisset quantum par erat ad cohibendam hominum audaciam. Quasi enim res esset contemptibilis, ex Christi præcepto, aqua baptizari, inuenta est benedictio, vel potiùs incantatio quæ veram aquæ cõsecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate: exsufflatio verò ianuam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non latet quàm vetusta sit aduentitiæ huius farraginis origo, respuere tamen mihi & piis omnibus fas est quicquid ad Christi institutionẽ addere ausi sunt homines. Quum autem videret Satan stulta mundi credulitate absque negotio ferè inter ipsa Euangelii exordia receptas esse suas imposturas, ad crassiora ludibria prorupit, hinc sputum & similes nugæ palàm in Baptismi probrum effræni licentia inuectæ. Quibus experimentis discamus nihil vel sanctius esse vel melius vel tutius quàm vnius Christi authoritate contentos esse. Quanto igitur satius erat omissis theatricis pompis, quæ simplicium oculos perstringunt, & mentes hebetant, quoties baptizandus aliquis esset, in cœtum fidelium ipsum repræsentari, & tota Ecclesia, velut teste, spectante & orante super eum, Deo offerri: recitari fidei confessionem, qua sit instituendus catechumenus: enarrari quæ in Baptismo habentur promissiones: catechumenum baptizari in nomen Patris & Filii & Spiritus sancti: remitti demum cum precibus & gratiarum actione. Sic nihil omitteretur quod ad rem faceret, & vna illa ceremonia quæ à Deo authore profecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissimè effulgeret. Cæterùm mergatúrne totus qui tingitur, ídque ter an semel, an infusa tantùm aqua aspergatur, minimum refert: sed id pro regionũ diuersitate Ecclesiis liberum esse debet. Quanquam & ipsum Baptizandi verbum mergere significat, & mergendi ritum veteri Ecclesiæ obseruatum fuisse constat.

20 Hoc etiam scire ad rem pertinet, perperam fieri si priuati homines Baptismi administrationem sibi vsurpent. est enim pars Ecclesiastici ministerii, tam huius quàm Cœnæ dispẽsatio. Neque enim aut mulieribus aut hominibus quibuslibet mandauit Christus vt baptizarent: sed quos Apostolos constituerat, iis mandatum hoc dedit. Et quum discipulos iussit facere in Cœnę administratione quod fieri ab ipso viderant, quum ipse legitimi dispensatoris officio functus esset: voluit proculdubio vt in eo suum exemplum imitarentur. Quòd autem multis abhinc seculis, adeóque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio vsu receptum fuit vt in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset, non video quàm firma ratione defendi queat. Ne ipsis quidem veteribus qui hunc morem vel tenebant vel patiebantur, constabat an rectè id fieret. Hanc enim dubitationem præ se fert Augustinus quum dicit, Etsi laicus necessitate compulsus Baptismum dederit, nescio an piè quisquam dixerit esse repetendum. Nulla enim cogẽte necessitate

Lib con. epi. Par. 2. cap. 13

si fiat,

si fiat, alieni muneris vsurpatio est: si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale delictum est. De mulieribus porrò citra vllam exceptionem sancitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne baptizare omnino præsumant. At periculum est ne is qui ægrotat, si absque Baptismo decesserit, regenerationis gratia priuetur. Minimè verò. Infantes nostros, antequam nascãtur, se adoptare in suos pronuntiat Deus, quum se nobis in Deum fore promittit, seminíque nostro post nos. Hoc verbo continetur eorum salus. Nec quisquam in Deum tam cõtumeliosus esse audebit, vt eius promissionem effectui suo sufficere per se neget. Quantum damni inuexerit dogma illud malè expositum, Baptisma esse de necessitate salutis pauci animaduertunt: ideóque minùs sibi cauent. nam vbi inualuit opinio, perditos esse omnes quibus aqua tingi non contigit, nostra conditio deterior est quàm veteris populi, quasi restrictior esset Dei gratia quàm sub Lege. venisse enim Christus censebitur non ad implendas promissiones, sed abolendas: quando promissio, quæ tunc ante octauum diem saluti conferendæ per se erat satis efficax, nunc absque signi adminiculo rata non esset. Cap.100

21 Qualis verò ante natum Augustinum consuetudo fuerit, primùm ex Tertulliano colligitur, non permitti mulieri loqui in Ecclesia, sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officii sortẽ sibi vendicet. Eiusdem rei locuples testis est Epiphanius, vbi Marcioni exprobrat quòd mulieribus daret baptizandi licentiã. Nec verò me latet eorũ qui cõtrà sentiunt responsio, multum scilicet differre communem vsum ab extraordinario remedio quum vltima vrget necessitas: sed quum ludibrium esse pronuntians dare fœminis baptizandi licẽtiam nihil excipiat, satis apparet, corruptelam hanc ab eo damnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Libro etiam tertio, vbi ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docens, nullam restrictionem addit. Lib.cont. heres.1.

22 Intempestiuè citatur Sephoræ exemplum. Nam quòd placatus fuit Dei Angelus postquam illa arrepto lapide filium circuncidit, inde perperam colligitur factum illius probatum fuisse Deo. Alioqui dicendum esset placuisse Deo quem Gentes ab Assyria traductæ erexerant cultum. Sed aliis validis rationibus probatur, inscitè ad imitationem trahi quod egit stulta mulier. Si dicerem, fuisse aliquid singulare quod in exemplum trahi non debet, ac præsertim quum nusquam legatur olim circuncidendi speciale datum fuisse Sacerdotibus mandatum, dissimilem esse rationem Circuncisionis & Baptismi: hoc ad refutationem satis valeret. Aperta enim sunt Christi verba, Ite, docete omnes gẽtes, ac baptizate. Quando eosdẽ constituit Euangelii præcones & ministros Baptismi, nemo verò in Ecclesia, teste Apostolo, honorem sibi vsurpat, sed qui vocatus est vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, in alienum inuolat munus. In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggre- Exod.4. f.25 Matt.28. d.19 Hebr.5. a.4

hh.ii.

Rom.14. d.23 dimur, Paulus apertè clamat esse peccatum. In muliebri igitur Baptismo multò grauiùs peccatur, vbi regulam à Christo traditam violari palàm est. quandoquidem diuellere quæ Deus coniungit, nefas esse scimus. Sed hoc totum omitto: tantùm lectores attendere velim, nihil minùs Sephorę fuisse propositum quàm vt Deo ministerium præstaret. Filium periclitari videns, fremit & obmurmurat, nec sine indignatione præputium in terram proiicit: marito sic conuitiatur, vt Deo quoque succenseat. Denique hoc totum ab animi impotentia profectum esse palàm est: quia Deo & marito obstrepit quòd filii sanguinem fundere cogitur. Adde quòd si in aliis omnibus probè se gessisset, hæc tamen est inexcusabilis temeritas quòd præsente marito circuncidit filium, non priuato quopiam homine, sed Mose primario Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israele surrexit: quod nihilo magis ei licebat quàm hodie mulieribus sub Episcopi oculis. Sed hanc controuersiam mox nullo negotio dirimet hoc principium, non arceri à regno cælorum infantes quos è præsenti vita migrare continget antequam aqua mergi datum fuerit. Atqui iam visum est, fieri non leuem iniuriam Dei fœderi nisi in eo acquiescimus, acsi per se infirmum esset: quũ eius effectus neque à Baptismo neque ab vllis accessionibus pẽdeat. Accedit postea sacramentum sigilli instar, non quòd efficaciam Dei promissioni, quasi per se inualidæ conferat, sed eam duntaxat nobis confirmet. Vnde sequitur, non ideo baptizari fidelium liberos, vt filii Dei tunc primùm fiant qui antè alieni fuerint ab Ecclesia, sed solenni potiùs signo ideo recipi in Ecclesiam, quia promissionis beneficio iam antè ad Christi corpus pertinebant. Proinde si in omittendo signo nec socordia est, nec cõtemptus, nec negligentia, tuti ab omni periculo sumus. Multò igitur sanctius est, hanc Dei ordinationi reuerentiã deferre, vt non aliunde sacramẽta petamus quàm vbi Dominus deposuit. Vbi ab Ecclesia sumere non licet, non sic illis alligata est Dei gratia quin eam fide ex verbo Domini consequamur.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè congruere. CAP. XVI.

QVONIAM autem hoc seculo phrenetici quidam spiritus ob pædobaptismum graues excitarunt in Ecclesia turbas, nec tumultuari etiamnum desinunt: facere nequeo quin ad cohibendas eorum furias appendicem hîc subiiciam. Quę si cui impendio prolixior fortè visa fuerit, is, quæso, secum reputet tanti esse nobis debere doctrinæ in re maxima puritatem vnà cum Ecclesiæ pace, vt nihil fastidiosè sit excipiendum quod ad vtranque redimendam conducat. Adde quòd disputationem hanc ita studebo componere, vt mysterio Baptismi clariùs explicando non parum habitura sit momenti. Argumento sanè in speciem fauorabili pædobaptismum impugnant, nulla Dei institutione fundatum esse

esse iactando, sed hominum duntaxat audacia, prauáque curiositate inuectum, stulta deinde facilitate vsu temere receptum. Sacramẽtum enim, nisi certo verbi Dei fundamento nitatur, de filo pendet. Verùm quid si re probè animaduersa eiusmodi calumniam falsò ac iniquè sanctæ Domini ordinationi inuri apparebit? Disquiramus ergo primùm eius ortum. Et si quidem constiterit, sola hominum temeritate excogitatum, eo valere iusso, veram Baptismi obseruationem sola Dei voluntate metiamur. Sin verò certa eius authoritate nequaquam destitui comprobatum fuerit, cauendum ne sacrosancta Dei instituta conuellendo, in ipsum quoque authorem simus contumeliosi.

2 Principiò dogma est satis notum, & inter pios omnes confessum, rectam signorum considerationem, non in externis duntaxat ceremoniis sitam esse: verùm à promissione pendère potissimum, ac mysteriis spiritualibus, quibus figurandis ceremonias ipsas Dominus ordinat. Itaque qui perdiscere voluerit quid valeat Baptismus, quorsum spectet, quid denique omnino sit: ne cogitationem suam in elemento sistat, & corporeo spectaculo: sed eam potiùs ad Dei promissiones, quæ nobis illic offeruntur, & ad interiora, quæ illic repræsentantur, arcana erigat. Hæc qui tenet, solidam Baptismi veritatem, & totam, vt ita loquar, eius substantiam est assequutus: atque inde etiam docebitur quæ sit ratio & quis vsus externę aspersionis. Rursum, qui his contemptim præteritis, visibili ceremoniæ mentem penitus affixam habuerit & alligatam: nec vim nec proprietatem Baptismi intelliget: neque id quidem, quid sibi aqua velit, aut quem vsum habeat. Quæ sentẽtia pluribus & luculentioribus Scripturæ testimoniis comprobata est quàm vt longiùs eam in præsens persequi necesse sit. Superest ergo iam vt ex promissionibus in Baptismo datis quæramus quæ vis eius sit & natura. Scriptura ostendit peccatorum purgationem, quam à Christi sanguine obtinemus, hîc primò demonstrari. Deinde carnis mortificationem, quæ mortis eius participatione constat, per quam in vitæ nouitatem regenerantur fideles, atque adeò Christi societatem. Ad hanc summam referri potest quicquid in Scripturis de Baptismo traditum est: nisi quòd etiam præterea testandæ apud homines religionis est symbolum.

3 Quoniam autem ante institutum Baptismum, eius vice, populo Dei Circuncisio erat: quid inter se differant, & qua similitudine conueniant hæc duo signa, inspiciamus: vnde pateat quæ sit alterius ad alterũ anagoge. Vbi Dominus Circuncisionem Abrahę seruandam mandat, præfatur se illi & semini illius in Deum fore: *Gene.17. b.10* addens penes se affluentiam sufficiẽtiámque esse rerum omnium, quò Abraham manum eius, omnis boni scaturiginem fore sibi duceret. Quibus verbis æternæ vitæ promissio continetur: quemadmodum interpretatur Christus, argumentum hinc ducens ad euincendam fidelium immortalitatem & resurrectionem. Neque enim

Mat.22 c.32. Luc. 20.f.38 (inquit) Deus mortuorum est, sed viuentium. Quare & Paulus Ephesiis demonstrans ex quo exitio liberasset eos Dominus, ex eo quòd in Circũcisionis fœdus admissi non fuerant, eos sine Christo, Ephes.2. c.12 sine Deo, sine spe, extraneos à Testamentis promissionis fuisse colligit. quæ omnia fœdus ipsum comprehendebat. Primus autem ad Deum accessus, primus ad immortalem vitam ingressus, est peccatorum remissio. Vnde cõficitur promissioni Baptismi de nostra purgatione, hanc respondere. Pòst ab Abrahamo Dominus stipulatur, vt ambulet coram se in synceritate & innocentia cordis: quod ad mortificationem pertinet seu regenerationem. Ac nequis ambigeret, signum mortificationis esse Circuncisionem, Deut.10. d.16 Moses alibi clariùs explicat, dum Israeliticum populum exhortatur ad præputium cordis Domino circuncidendum, propterea Deu.30. b.6 quòd selectus sit in populum Dei ex omnibus terræ nationibus. Quemadmodum Dei vbi Abrahæ posteritatem in populum sibi coöptat, circuncidi præcipit: ita Moses corde circuncidi oportere pronuntiat, enarrans scilicet quæ sit istius carnalis circuncisionis veritas. Deinde nequis ad eam suis ipsius viribus eniteretur, opus gratiæ Dei esse docet. Hæc omnia toties à Prophetis inculcantur, vt multa huc testimonia congerere non sit opus quæ sponte passim occurrunt. Habemus ergo spiritualem promissionem in Circuncisione Patribus editam qualis in Baptismo nobis datur: quandoquidem peccatorum remissionem & carnis mortificationem illis figurauit. Præterea vt fundamentum Baptismi, Christum esse docuimus, in quo vtrumque istorum residet: ita & Circuncisionis esse constat. Ipse enim Abrahæ promittitur, atque in ipso Gentium omnium benedictio. Cui gratiæ obsignandæ, Circuncisionis signum additur.

4 Iam nullo negotio videre est, quid simile sit in his duobus signis, aut quid diuersum. Promissio in qua signorum virtutem consistere exposuimus, in vtroque vna est: nempe paterni Dei fauoris, remissionis peccatorum, vitæ æternæ. Deinde res figurata etiam vna & eadem, nempe regeneratio. Fundamentum quo istarum rerum complemẽtum nititur, in vtroque vnum. Quare nihil in mysterio interiore est discriminis, è quo tota sacramentorum vis & proprietas æstimanda est. Quæ restat dissimilitudo, ea in ceremonia exteriore iacet, quæ minima est portio: quum potissima pars à promissione & re signata pendeat. Itaque constituere licet, quicquid Circuncisioni conuenit, ad Baptismum simul pertinere, excepta visibilis ceremoniæ differentia. Ad hanc anagogen & com-Rom.12. a.3.& b.6 parationem nos manu ducit Apostoli regula, qua omnem Scripturæ interpretationem ad proportionem fidei exigere iubemur. Et sanè penè se palpandam hac in parte veritas præbet. Perinde enim ac Circuncisio, quia tessera Iudæis quędam erat qua se in populum familiámque Dei adoptari fiebant certiores, ac ipsi etiam vicissim nomen se Deo dare profitebantur, primus illis erat in Ec-

clesiam ingressus: nunc quoque per Baptismum Deo initiamur, vt eius populo adscribamur, & ipsi mutuò in eius nomen iuremus. Quo extra controuersiam apparet, Baptismum in Circuncisionis locum subiisse, vt easdem apud nos partes obeat.

5 Iam si vestigare placet an iure infantibus Baptisma communicetur: nónne nimiùm illum ineptire, imò delirare dicemus, qui in elemento aquæ dũtaxat & externa obseruatione immorari velit, ad spirituale verò mysterium mentem aduertere non sustineat? cuius siqua habeatur ratio, constabit proculdubio infantibus meritò administrari Baptismum, vt qui illis debeatur. Non enim Dominus olim Circuncisione dignatus est quin eorum omnium participes faceret quæ per Circuncisionem tunc signata fuerunt. Alioqui meris præstigiis ludificatus esset populum suum, si fallacibus symbolis eos lactasset. quod solo auditu horrendum est. Disertè nanque pronuntiat, Circuncisionem infantuli, loco sigilli futuram ad obsignandam fœderis promissionem. Quod si fœdus firmum & fixum manet: Christianorum liberis non minùs hodie competit, quàm sub veteri Testamento ad Iudæorum infantes spectabat. Atqui si rei signatæ sunt participes, cur à signo arcebuntur? si veritatem obtinent, cur à figura depellentur? Quãquam signum exterius in sacramento ita cum verbo cohæret, vt diuelli nequeat: si tamen discernatur, vtrum, quæso, pluris censebimus? Sanè quum signum videamus verbo seruire, subesse illi dicemus, & inferiore loco statuemus. Quum ergo ad infantes destinetur Baptismi verbum: cur signum, hoc est verbi appẽdix, ab illis prohibebitur? Hæc vna ratio, si nullæ aliæ suppeterent, abunde sufficeret ad confutandos omnes qui reclamare voluerint. Quod obiicitur statum fuisse diem Circuncisioni, planè tergiuersatorium est. Nos iam certis diebus non esse Iudæorum instar alligatos concedimus: verùm quando Dominus, vtcunque nullum diem præscribat, declarat tamen sibi placere vt solenni ritu in suum fœdus recipiantur infantes: quid vltrà quærimus?

6 Quanquam Scriptura certiorem adhuc veritatis notitiam nobis aperit. Siquidem euidentissimum est, quod semel cum Abrahamo Dominus fœdus percussit, non minùs hodie Christianis constare, quàm olim Iudaico populo: adeóque verbum istud non minùs Christianos respicere, quàm Iudæos tum respiciebat. Nisi fortè arbitramur, Christum suo aduentu Patris gratiam imminuisse aut decurtasse. quod execrabili blasphemia non vacat. Quamobrem & Iudæorum liberi, quòd eius fœderis hæredes facti ab impiorum liberis discernerentur, semen sanctum vocabantur: eadem etiamnum ratione sancti censentur Christianorum liberi, vel altero duntaxat fideli parente geniti: & Apostoli testimonio differunt ab immundo idololatrarum semine. Iam quum Dominus, statim post fœdus cum Abrahamo percussum, ipsum in infantibus consignari exteriori sacramento præceperit, quid causæ dicent

1. Cor. 7. c. 14

Gen. 17. b 12

Christiani quominus hodiéque ipsum testificentur, atque obsignẽt in suis liberis? Neque mihi obiiciat quispiam, non alio quàm Circuncisionis symbolo quod iampridem abolitum est, Dominum præcepisse fœdus suum confirmari. Respondere enim promptum est, ipsum, pro veteris Testamenti tempore, Circuncisionem instituisse confirmando suo fœderi: ea verò abrogata, manere tamen semper eandem confirmandi rationem quam cum Iudæis communem habemus. Proinde diligenter perpetuò intueri conuenit quid vtrisque sit commune, quid illi separatum à nobis habeant. Fœdus commune est, communis eius confirmandi causa. Modus confirmandi tantùm diuersus est, quòd erat illis Circuncisio, in cuius vicem Baptismus nobis successit. Alioqui si testimonium quo Iudæi de seminis sui salute confirmati fuerunt, nobis eripitur, Christi aduentu factum fuerit vt obscurior & minùs testata sit nobis Dei gratia quàm antè Iudæis erat. Id si dici non potest citra extremam Christi contumeliam, per quem infinita Patris bonitas luculentiùs ac benigniùs quàm vnquam in terras effusa fuit, & hominibus declarata: fateri necesse est, non maligniùs saltem supprimendam, nec minore testimonio illustrãdam quàm sub obscuris Legis vmbris.

7 Quamobrem Dominus Iesus specimen editurus, vnde mundus intelligat ipsum amplificandæ potiùs quàm limitandæ Patris misericordiæ aduenisse, comiter oblatos sibi infantes amplectitur, discipulos obiurgans qui aditu illos prohibere conabantur: quando eos, quorum esset regnum cælorum, à se abducerent, per quem solum patet in cælum ingressus. Verùm quid simile (dixerit quispiam) Baptismo cum hoc Christi amplexu? neque enim baptizasse illos narratur: sed excepisse, amplexus esse, & illis bene precatus. Proinde si eius exemplum imitari libet, precibus infantes adiuuemus: non autem baptizemus. Verùm nos Christi gesta paulò attentius reputemùs quàm tale genus hominum. Neque enim hoc leuiter est prætereundum quòd infantes sibi offerri Christus iubet, addita ratione, Quoniam talium sit regnum cælorum. Ac postea voluntatem suam opere testatur, dum ipsos amplexus, precatione benedictionéque sua Patri commendat. Si adduci Christo infantes æquum est, cur non & ad Baptismum recipi, symbolum nostræ cum Christo communionis ac societatis? Si eorum est regnum cælorum, cur signum negabitur, quo velut aditus aperitur in Ecclesiam, vt in eam cooptati, hæredibus regni cælestis adscribantur? Quàm iniqui erimus, si abigamus quos Christus ad se inuitat? si quos suis donis ornat, spoliemus? si excludamus quos ipse vltrò admittit? Quòd si discutere volumus quantum à Baptismo absit quod illic egit Christus, quanto tamen maiore in pretio habebimus Baptismum (quo testificamur infantes in Dei fœdere contineri) quàm susceptionem, amplexum, manuum impositionem, precationem, quibus Christus ipse præsens, & suos esse, & à se

Matt. 9. b.13

san-

sanctificari declarat? Aliis cauillis, quibus eludere hunc locum nituntur, nihil quàm suam ignorantiam produnt. argutantur enim ex eo quod dicit Christus, Sinite venire paruulos, iam grandiusculos annis fuisse, qui ad ingrediendum iam essent idonei. Sed ab Euangelistis βρέφη καὶ παιδία nominantur: quibus verbis significant Græci Infantulos ab vberibus pendentes. Venire ergo positum est simpliciter pro Accedere. En quales cogantur decipulas texere qui aduersùs veritatem obduruerunt. Porrò quòd iactant regnum cælorum infantibus non esse attributum, sed eorum similibus, quoniam dicatur talium esse, non ipsorum: nihilo est solidius. Id enim si recipitur, qualis futura est Christi ratio, qua ostendere vult ætate infantes à se non alienos? Quum iubet vt ad se infantes accedere sinantur, nihil est clarius quàm veram infantiam notari. Quod ne absurdum videretur, subiungit, Talium est regnum cælorum. Quòd si infantes comprehendi necessarium est, minimè obscurum erit, per dictionem Talium, infantes ipsos ac eorum similes designari.

8 Nemo iam est qui non videat, pædobaptismum nequaquam humanitus fabrefactum fuisse, qui tanta Scripturæ approbatione fulciatur. Nec satis speciosè nugantur qui obiiciunt nusquam reperiri, vel infantem vnum per Apostolorum manus fuisse baptizatum. Etsi enim id nominatim ab Euangelistis non narratur, quia tamen neque rursum excluduntur illi quoties familiæ alicuius baptizatæ incidit mentio: quis inde, nisi insanus, ratiocinetur nō fuisse baptizatos? Siquid valerent id genus argumenta, mulieres pariter Cœna Domini interdicendæ essent, quas Apostolorum seculo ad eam fuisse admissas non legimus. sed enim hîc fidei regula contenti sumus. Dum enim reputamus quid ferat Cœnæ institutio, ex eo etiam quibus communicandus sit illius vsus facile iudicium est. quod & in Baptismo obseruamus. Siquidem vbi animaduertimus quem in finem institutus fuerit, euidenter conspicimus & infantibus non minùs competere quàm natu grandioribus. Eo itaque priuari nequeunt quin Dei authoris voluntati fraus manifesta fiat. Quòd autem apud simplicem vulgum disseminant, longam annorum seriem post Christi resurrectionem præteriisse, quibus incognitus erat pædobaptismus: in eo fœdissimè mentiuntur. siquidem nullus est scriptor tam vetustus qui non eius originem ad Apostolorum seculum pro certo referat.

Act.16. c.15, & f.32

9 Superest vt breuiter indicemus quisnam ex hac obseruatione fructus redeat cùm ad fideles qui liberos suos Ecclesiæ tingendos sistunt: tum ad ipsos qui sacra aqua tinguntur, infantes: ne quis ceu inutilem ac otiosam aspernetur. Quanquam si cui in mentem venit, pædobaptismum hoc prætextu irridere, circuncisionis præceptum à Domino positum ludibrio habet. Quid enim ad illum impugnandum proferent, quod non in hanc retorqueatur? Sic Dominus vlciscitur eorum arrogantiam qui protinus damnant quod

carnis suæ sensu non comprehendunt. Verùm aliis armis nos instruit Deus quibus eorum stoliditas retundatur. Neque enim sancta hæc eius institutio, qua fidem nostram eximia consolatione iuuari sentimus, superuacua meretur dici. Siquidem Dei signum puero communicatum, velut impresso sigillo, promissionem pio parenti datam confirmat, ac ratum esse declarat quòd Dominus non illi modò, sed semini eius in Deum sit futurus: neque eum modò bonitate gratiáque sua prosequi velit, sed eius posteros in millesimam vsque generationem. Vbi quum ingens sese proferat Dei benignitas, primùm amplissimam gloriæ eius prædicandæ materiam suppeditat, & pia pectora lætitia non vulgari perfundit, qua simul ad redamandum tam pium Patrem vehementiùs incitantur: cui propter se posteritatem suam curæ esse conspiciunt. Neque moror si quispiam excipiat, confirmandæ filiorum nostrorum saluti sufficere debere promissionem: quando secus Deo visum est, qui prout imbecillitatem nostram perspectam habet, tantum illi in hac re indulgere voluit. Proinde qui promissionem de misericordia Dei in liberos suos propaganda amplexantur, officii sui esse cogitent, ipsos misericordiæ symbolo signandos Ecclesiæ offerre: atque inde se ad certiorem animare fiduciam, quod præsenti oculo fœdus Domini filiorum suorum corporibus insculptum cernunt. Nonnihil rursum emolumenti pueri è suo Baptismo capiunt, quòd in corpus Ecclesiæ insiti, aliis membris sunt aliquanto commendatiores. Deinde vbi adoleuerint, eo ad serium Dei colendi studium non mediocriter stimulantur, à quo in filios solenni adoptionis symbolo accepti fuerint, antequam per ætatem eum agnoscere Patrem possent. Denique terrere nos summopere debet illa damnatio, vindicem fore Deum, siquis fœderis symbolo filium insignire contemnat: quòd eo contemptu, oblata gratia respuatur & quasi eiuretur. Gene.17. c.14

10 Iam argumenta discutiamus quibus sanctam hanc Dei institutionem furiosæ quædam beluæ impetere non cessant. Principiò, quoniam similitudine Baptismi & Circuncisionis vltra modum vrgeri se ac constringi sentiunt, longo discrimine distrahere hæc duo signa contendunt, nequid alteri cum altero commune esse videatur. Nam & res signari varias, & fœdus omnino diuersum, & appellationem puerorum non eandem esse dicunt. Atqui dum illud primum instituunt probare, Circuncisionem obtendunt mortificationis non Baptismi fuisse figuram. quod profectò libentissimè illis damus. Nobis enim optimè patrocinatur. Neque alia sententiæ nostræ probatione vtimur quàm Baptismum & Circuncisionem mortificationis esse signa. Hinc constituimus, in huius vicem illum esse suffectum, quò idipsum nobis repræsentet quod olim Iudæis signabat. In asserenda fœderis differentia quàm barbara audacia Scripturam dissipant & corrumpunt! neque vno in loco, sed ita vt nihil saluum aut integrum relinquãt. Iudæos enim

adeò carnales nobis depingunt vt pecudum similiores sint quàm hominum. Quibuscũ scilicet percussum fœdus vltra temporariam vitam non procedat, quibus datæ promissiones, in bonis præsentibus ac corporeis subsidant. Quod dogma si obtineat, quid restat nisi vt gentem Iudaicam fuisse ad tempus Dei beneficio saturatam (non secus ac porcorum gregem in hara saginant) vt æterno demum exitio periret? Simul enim ac Circuncisionem eíque annexas promissiones citamus, Circuncisionem literale signum, promissiones eius carnales fuisse respondent.

11 Sanè si literale signum erat Circuncisio, nihilo secius de Baptismo censendum est. Quandoquidem Apostolus Coloss. 2. nihilo magis alterum altero spirituale facit. Dicit enim nos in Christo circuncisos Circuncisione non manu facta, deposito corpore peccati quod in carne nostra habitabat: quam Circuncisionem Christi vocat. Pòst in eius sententiæ explicationem subiungit, Nos per Baptismum Christo consepultos. Quid sibi vult istis verbis nisi Baptismi complementum & veritatem, esse veritatem simul & complementum Circuncisionis, quoniam rem vnam figurent? Demonstrare enim contendit esse id Christianis Baptismum quod antè fuerat Iudæis Circuncisio. Quoniam autem iam ad liquidum exposuimus, promissiones vtriusque signi & quæ illis repræsentantur mysteria inter se conuenire: longius in præsens non immorabimur. Tantùm fideles admonebo, me tacente vt secum reputent an terrenum ac literale habendum sit signum cui nihil subest nisi spirituale & cæleste. Verùm, ne fumos suos simplicibus vendant, obiectum vnum, quo impudentissimũ hoc mendacium prætexũt, in transcursu diluemus. Certo certius est, primarias promissiones, quibus continebatur quod sub veteri Testamento cum Israelitis fœdus Deus sanciuit, spirituales fuisse, & ad æternam vitam respexisse. Tum vicissim à Patribus spiritualiter, vt par erat, acceptas, quò fiduciam inde conciperent futuræ vitæ, ad quam toto animi affectu aspirarẽt. Interim verò nequaquam inficiamur quin suam illis beneuolentiam terrenis ac carnalibus beneficiis testatus sit: quibus etiam dicimus spem illam promissionum spiritualium fuisse confirmatam. Quo modo vbi æternam beatitudinem seruo suo Abrahæ pollicitus est, quò manifestum fauoris sui indicium illi ob oculos subiiciat, addit alteram de possessione terræ Chanaan promissionem. In hunc modum accipere conuenit quæcunque genti Iudaicæ terrenæ promissiones datæ sunt: vt spiritualis promissio, ceu caput, primas semper teneat quò illæ referantur. Atque hæc quoniam vberiùs in discrimine noui & veteris Testamenti tractaui, nunc leuiùs perstringo.

Coloss. 2. b. 11

Gene. 15. a. 1, & d. 18

12 In puerorum appellatione hanc varietatem reperiunt, filios Abrahæ sub veteri Testamento dictos qui ab eius semine originem ducerent: hoc nomine nunc appellari qui fidem eius imitantur. Ideo infantiam illam carnalem, quæ in societatem fœderis per

Circuncisionem inserebatur, spirituales noui Testamenti infantes figurasse, qui Dei verbo regenerati sint ad vitam immortalem. In quibus verbis exiguam quidem veritatis scintillam intuemur: sed in hoc grauiter peccāt leues isti spiritus, quòd dum arripiunt quicquid primò in manum illis venit, vbi vltrà progrediendum foret, & multa inter se conferenda, in verbum vnum pertinaciter insistunt. Vnde fieri aliter nequit quin subinde hallucinentur: quia in nullius rei solidam cognitionem incumbunt. Fatemur certè carnale Abrahæ semen locum ad tempus tenuisse spiritualis seminis quod per fidem illi inseritur. Illius enim filii nuncupamur, vtcunque nulla cum illo nobis naturalis cognatio intercedat. Verùm si intelligunt, quod non obscurè demonstrant, carnali Abrahæ semini nunquam spiritualem Dei benedictionem promissam, hîc verò longè falluntur. Proinde in meliorem scopum collimare nos oportet: ad quem certissimo Scripturæ ductu dirigimur. Dominus ergo Abrahæ pollicetur futurum illi semen in quo benedicendæ sint omnes terræ nationes: ac simul fidem dat, se illi & semini eius in Deum fore. Quicunque Christum benedictionis authorem fide recipiunt, huius promissionis sunt hæredes. ideóque Abrahæ filii nominantur.

Galat.4. d.28
Rom. 4. b.12

13 Quanquam autem post Christi resurrectionem, fines regni Dei longè latéque in quaslibet nationes indiscriminatim prorogari cœperunt, vt secundùm Christi sententiam, vndequaque fideles colligerentur qui in gloria cælesti accumberent cum Abraham, Isaac, & Iacob: multis tamen antè seculis tāta illa misericordia Iudæos complexus fuerat. Et quia cunctis aliis præteritis vnam hanc gentem selegerat in qua gratiam suam pro tempore contineret: peculium suum & populum acquisitum dicebat. Ad testandam eiusmodi beneficentiam data fuit circuncisio, cuius symbolo docerentur Iudæi, Deum sibi esse salutis præsidem. qua cognitione in spem vitæ æternæ erigebantur eorum animi. Quid enim defuturum est ei quem semel in fidem Deus acceperit? Quare Apostolus, probaturus Gentiles vnà cum Iudæis esse Abrahæ filios, in hanc formam loquitur: Abraham, inquit, fide iustificatus fuit in præputio. Pòst signum accepit circuncisionis, sigillum iustitiæ fidei, vt pater esset omnium fidelium & præputii & circuncisionis, non eorum qui sola circuncisione gloriantur, sed qui sequuntur fidem quam pater noster Abraham in præputio habuit. Annon videmus dignitate vtrosque adæquari? Nam ad tempus Dei decreto constitutum, pater fuit Circuncisionis. Vbi, diruto pariete (quemadmodum alibi scribit Apostolus) quo Gentes à Iudæis secernebantur, illis quoque patefactus aditus fuit in regnum Dei, factus est illorum pater. ídque citra circuncisionis signum: quòd Baptismum vice circuncisionis habent. Quòd autem nominatim Abraham iis esse patrem negat qui sunt ex circuncisione tantùm, id positum est ad retundendum quorundam supercilium, qui omissa pietatis

Mat. 8. b.11
Exo.19. a.5
Rom.4. b.10
Ephes.2. c.14

pietatis cura, solis ceremoniis se venditabant. Qualiter hodiéque refutari possit eorum vanitas qui in Baptismo nihil præter aquam quærunt.

14 Sed alter Apostoli locus ex epist. Rom. 9. b. 7, contrà profe-retur, vbi eos qui ex carne sunt, non esse Abrahæ filios docet. sed eos modò in semine censeri qui sunt filii promissionis. Innuere nanque videtur, nihil esse carnalem Abrahæ cognationem, quam nos aliquo gradu ponimus. Atenim diligentiùs animaduertẽdum est quam illic causam tractet Apostolus. Nam Iudæis ostensurus quàm non esset alligata semini Abrahæ Dei bonitas, imò quàm nihil per se conferat, eius rei documento Ismaelem & Esau profert: quibus reiectis non secus acsi extranei fuissent, tametsi secundùm carnem germana erant Abrahæ progenies, in Isaac & Iacob residet benedictio. Vnde conficitur id quod postea affirmat, pendêre salutem à Dei misericordia, qua prosequitur quem illi visum fuerit: causam verò nõ esse cur Iudæi fœderis nomine sibi placeãt aut glorientur, nisi fœderis legem seruent, id est, verbo obediant. Rursum vbi vana generis sui confidentia illos deiecit, quia tamen altera ex parte cernebat, fœdus quod semel cum Abrahæ posteritate initum fuerat à Deo, irritum nullo modo fieri posse, cap. x 1. carnalem Abrahæ cognationem esse sua dignitate spoliandam disserit: cuius beneficio Iudęos docet primos ac natiuos esse Euangelii hæredes, nisi quatenus sua ingratitudine, ceu indigni, abdicati fuerunt: sic tamen vt non penitus ab eorum gente cælestis benedictio demigrarit. Qua ratione illos quamlibet contumaces ac fœdifragos, sanctos nihilominus appellat (tantum honoris defert sanctæ generationi, quam Deus sacro suo fœdere dignatus fuerat.) nos verò, si cum illis cõponamur, velut posthumos, aut etiam abortiuos Abrahæ filios: ídque adoptione, non natura: quemadmodum si defractus à sua arbore surculus, in alienum stipitem inseratur. Ergo sua prærogatiua ne fraudarentur, Euangelium illis primo loco annuntiari oportuit. Sunt enim in Dei familia velut primogeniti. Quare hic honor deferendus illis fuit, donec oblatum reiecerunt, & sua ingratitudine effecerunt vt ad Gentes traduceretur. Neque verò quantacunque contumacia cum Euangelio bellum gerere persistant, ideo tamen nobis sunt despiciendi: si reputamus, in promissionis gratiam, Dei benedictionem inter eos etiamnum residere: vt certè nunquam inde prorsus abscessuram Apostolus testatur: quoniam sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei. *Rom.* 11. d. 29

15 En quid valeat, & qua lance metiẽda sit promissio Abrahæ posteritati data. Proinde quanquam in discernendis regni hæredibus à spuriis & extraneis, vnam Dei electionem libero iure dominari nihil dubitamus: simul tamen perspicimus ei placuisse, semen Abrahæ peculiariter misericordia sua complecti: ac quò testatior haberetur, circuncisione obsignare. Porrò eadem omnino

est Christianæ Ecclesiæ ratio. Nam vt illic Paulus sanctificari à parentibus suis Iudæos disputat: ita alibi docet, eandem à parentibus sanctificationem Christianorum liberos ducere. Vnde colligitur, ab aliis meritò segregari qui impuritatis ecõuerso damnantur. Iam quis ambigere possit quin falsissimum sit quod deinde subnectunt, qui olim infantes circuncidebantur, eos infantiam duntaxat spiritualem figurasse, quę ex verbi Dei regeneratione emergit? Neque enim tam argutè philosophatur Apostolus, vbi Christum Circuncisionis ministrum esse scribit, ad implendas quæ Patribus editæ fuerant, promissiones, acsi in hunc modum loqueretur, Quandoquidem fœdus cum Abrahamo percussum ad semen eius respicit, Christum vt fidem à Patre semel datam præstaret ac solueret, in salutem aduenisse genti Iudaicæ. Vidésne vt post Christi resurrectionem quoque, promissionem fœderis non allegoricè tantùm, sed vt verba sonant, carnali Abrahæ semini implendam censeat? Eôdem pertinet quod Petrus, Actorum 2. f.39, Iudæis denuntiat, illis ac semini eorum, fœderis iure, Euangelii beneficium deberi: ac proximè sequenti capite eos Testamenti filios, hoc est hæredes nuncupat. A quo etiam non longè abludit alter Apostoli suprà citatus locus, vbi impressam infantibus circuncisionem pro testimonio eius quam cum Christo habent communionis ducit & ponit. Et verò, si eorum nænias auscultamus, quid illa promissione fiet qua Dominus in secundo Legis suæ capite, seruis suis recipit se eorum semini propitium fore in millesimam vsque generationem? hiccine ad allegorias confugiemus? at nimium nugatoria fuerit tergiuersatio. An id dicemus abolitum? Verùm ita Lex dissiparetur, cui potiùs stabiliendæ Christus venit, quatenus in bonum ad vitam nobis cedit. Sit itaque extra controuersiam, Deum suis adeo bonum esse ac liberalem vt in eorum gratiam liberos etiam, quos procrearint, populo suo accenseri velit.

1.Cor.7. e.14 — *Rom.15. b.8* — *Act.3.d. 25* — *Ephes.2. e.11*

16 Quæ præterea inter Baptismum ac circuncisionem iniicere discrimina moliuntur, non ridicula modò sunt, & omni rationis specie vacua, sed inter se pugnantia. Nam vbi Baptismum ad primum spiritualis certaminis diem spectare affirmarunt, circuncisionem autem ad octauum, iam peracta mortificatione: extemplo illius obliti, cantilenam inuertunt: ac circuncisionem quidem figuram appellant mortificandæ carnis: Baptismum verò sepulturam, in quam nulli nisi iam mortui, tradendi sint. Quæ phreneticorum deliria tanta leuitate dissiliant? Nam priore sententia, Baptismus circuncisioni præire debet: per alteram in posteriorem locum relegatur. Neque tamen nouum exemplum est, vt hominum ingenia, vbi pro certissimo Dei verbo adorant quicquid somniarint, sursum deorsum ita voluentur. Nos ergo priorem illam differentiam, merum esse somnium dicimus. Si in octauo die libebat ἀλληγορεῖν, non tamen eo modo conueniebat. Multo satius

fuerit

fuerit post veteres numerum octonarium in resurrectionem octauo die factam referre, vnde vitæ nouitatem pendêre scimus: aut ad totum præsentis vitæ cursum, quo procedere semper debet mortificatio, donec eo peracto, ipsa quoque perfecta fuerit. Quanquã videri queat Deus ætatis teneritudini prospicere voluisse, circuncisionem in diem octauum differendo: quoniam vulnus, recens natis & adhuc à matre rubentibus periculosius futurũ erat. Quanto neruosius est illud, nos iam antè mortuos per Baptismum sepeliri: quum scriptura disertè reclamet, nos ea conditione in mortem sepeliri vt emoriamur, ac mortificationem istam exinde meditemur? Iam eiusdem est dexteritatis quòd fœminas nõ esse baptizandas cauillantur, si Baptismum circuncisioni conformari oporteat. Nam si compertissimum est circuncisionis signo testatam fuisse seminis Israelitici sanctificationem: ex eo neque dubium est quin maribus pariter ac fœminis sanctificandis datum ferit. Sola autem masculorum corpora ipso imprimebantur, quę per naturam poterant: sic tamen vt fœminæ per eos, circuncisionis quodammodo sociæ ac consortes essent. Itaque talibus eorum ineptiis procul ablegatis, in Baptismi ac circuncisionis similitudine hæreamus, quam amplissimè in mysterio interiori, in promissionibus, in vsu, in efficacia quadrare conspicimus. Rom. 6. a.4

17 Rationem quoque firmissimam obtendere sibi videntur cur arcendi sint à Baptismo pueri, dum causantur, non esse per ætatem adhuc idoneos qui signatum illic mysterium assequantur. Id autem est spiritualis regeneratio, quæ cadere in primam infantiam non potest. Itaque colligunt, non alio loco habendos quàm pro Adæ filiis, donec in ætatem adoleuerint secundæ natiuitati congruentem. Atqui his omnibus vbique refragatur Dei veritas. Nam si inter filios Adæ sinendi sunt, in morte relinquuntur: quando in Adam nihil quàm mori possumus. Contrà verò Christus sibi adduci iubet. Quid ita? quia vita est. Eos ergo vt viuificet, sui participes facit: quum interim isti, longè abactos, morti adiudicant. Nam si tergiuersantur, non ideo perire infantes si filii Adæ reputentur, satis supérque Scripturæ testimonio eorum error reuincitur. Nam quum in Adam omnes mori pronuntiet, sequitur nullam nisi in Christo vitæ spem restare. Quò igitur vitæ hæredes fiamus, nos cum eo communicare oportet. Rursum quum scriptum alibi sit natura nos iræ Dei omnes esse obnoxios, ac in peccato conceptos, cui damnatio perpetuò adhæret: è natura nostra demigremus oportet antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clariùs potest quàm carnem & sanguinem regum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est (quod non citra regenerationem fiet) tum possessionẽ hanc regni cernemus. Denique si verè loquitur Christus quũ se vitam esse prædicat, nos in ipsum inseri necesse est, quò è mortis seruitute asseramur. At quomodo, inquiunt, regenerantur infantes, nec boni nec

1.Cor.15. e.22 Ephes. 2. a.3 Psal.51. b.7 1.Cor.15. f.50 Iohã. 11. c.25, & 14.a.6

mali cognitione præditi? Nos autem respondemus, opus Dei, etiã si captui nostro non subiaceat, non tamen esse nullum. Porrò infantes qui seruandi sint (vt certè ex ea ætate omnino aliqui seruantur) antè à Domino regenerari minimè obscurum est. Nam si ingenitam sibi corruptionem è matris vtero secum afferunt: ea repurgatos esse oportet, antequam in regnum Dei admittantur: quò nihil ingreditur pollutum aut inquinatum. Si peccatores nascuntur, quo modo & Dauid & Paulus affirmant: aut Deo ingrati inuisique manent, aut iustificentur necesse est. Et quid vltrà quærimus quum palàm ipse iudex affirmet, nullis patere in vitam cælestem ingressum nisi renatis? Atque vt obloquuturos hoc genus cõpesceret, documentum præbuit in Iohanne Baptista, quem in matris vtero sanctificauit, quid in reliquis posset. Nec qua hîc ludunt tergiuersatione quicquam proficiunt, id semel duntaxat factum: vnde non statim consequatur, Dominum ita solere passim cum infantibus agere. Neque enim nos eum in modum ratiocinamur. Tantùm ostendere animus est, iniquè ac malignè intra eas angustias limitari ab eis Dei virtutem, quibus ipsa includi se non sustinet. Tantundem habet ponderis & alterum suffugium. Vsitato Scripturæ more perinde valere allegant particulam Ab vtero, acsi diceretur, E pueritia. Sed videre perspicuè licet, Angelum quum id Zachariæ denuntiaret, aliud voluisse: nempe nondum natum, Spiritu sancto repletum iri. Ne ergo legem Deo imponere tentemus quin sanctificet quos visum fuerit quo modo hunc sanctificauit, quando nihil eius virtuti decessit.

Apoc.21.g.27 *Ephes.2.a.3* *Psal.51.b.7* *Iohan.3.a.3* *Luc.1.b.15*

18 Et sanè ideo à prima infantia sanctificatus fuit Christus, vt ex ætate qualibet sine discrimine electos suos in seipso sanctificaret. Nam quemadmodum ad delendam inobedientiæ culpam, quæ in carne nostra perpetrata fuerat, eam ipsam carnem sibi induit, in qua perfectam causa vicéque nostra obedientiam præstaret: ita ex Spiritu sancto cõceptus fuit, vt eius sanctitate in assumpta carne ad plenum perfusus, ipsam ad nos transfunderet. Si absolutissimum in Christo habemus gratiarum omnium exemplar quibus filios suos Deus prosequitur, hac quoque parte scilicet documento nobis erit, infantiæ ætate nõ vsque adeo à sanctificatione abhorrere. Vtcunque, hoc tamen extra controuersiam ponimus, neminem electorũ è præsenti vita euocari qui non prius sanctificetur ac regeneretur Dei Spiritu. Quod contrà obiectant, Spiritum in Scripturis, nullam nisi ex incorruptibili semine, id est, Dei verbo regenerationem agnoscere: perperam illam Petri sententiam interpretantur, qua fideles modò comprehendit, qui Euangelii prædicatione edocti fuerant. Talibus quidem fatemur, verbum Domini spiritualis esse regenerationis semen vnicum: sed ex eo negamus colligendum, non posse Dei virtute regenerari infantes: quæ illi tam facilis & prompta est, quàm nobis incomprehensa & admirabilis. Deinde non satis tutum fuerit hoc adimere

1.Petr.1.d.23

mere Dño, ne se illis quoquo modo exhibere cognoscendũ queat.

19 At fides, inquiunt, per auditum, cuius nondum vsum adepti sunt, nec Deo cognoscendo pares esse queunt, quos boni simul & mali notitia destitutos docet Moses. Verùm non animaduertunt Apostolum, quum auditum fidei principium facit, ordinariam tantùm Domini œconomiam & dispensationem, quam tenere in vocandis suis solet, describere: non autem perpetuam ei regulam præstituere ne alia vti ratione possit. Quo modo certè in multorum vocatione vsus est: quos interiore modo, Spiritus illuminatione, nulla intercedente prædicatione, vera sui cognitione donauit. Quoniam autem valde absurdum fore putant, si infantibus tribuatur vlla cognitio Dei quos boni & mali intelligentia Moses priuat: respondeant quæso mihi, quid periculi sit si aliquam eius gratiæ partem nunc accipere dicantur, cuius plena largitate paulò pòst perfruentur? Nam si vitæ plenitudo perfecta Dei cognitione constat: quum eorum nonnulli, quos prima statim infantia hinc mors abripit, in vitam æternam transeant, ad cõtemplandam certè Dei faciem præsentissimam recipiuntur. Quos ergo pleno lucis suæ fulgore illustratus est Dominus, cur non iis quoque in præsens, si ita libuerit, exigua scintilla irradiaret: præsertim si non antè exuit ipsos ignorantia, quàm eripit ex carnis ergastulo? Non quòd eadem esse fide præditos temere affirmare velim quam in nobis experimur, aut omnino habere notitiã fidei similem: (quod in suspenso relinquere malo) verùm vt istorum stolidam arrogantiam paululum coerceam, qui, prout inflata illis bucca fuerit, securè quiduis aut negant aut asserunt. Deut.1.f.39

20 Verùm quò adhuc validiùs hac parte insistant, subnectunt, Baptismum pœnitentiæ ac fidei sacramentum esse. quare quum neutra in tenellam infantiam cadat, cauendum ne, si in Baptismi communionem admittatur, inanis & euanida reddatur significatio. At enim hæc tela in Deum magis quàm in nos diriguntur. Siquidem & circuncisionem fuisse pœnitentiæ signum, multis Scripturæ testimoniis compertissimum est. Deinde à Paulo nuncupatur sigillum iustitiæ fidei. Ab ipso itaque Deo ratio exigatur cur eam infantium corporibus inscribi iusserit. Postquam enim in eadem sunt causa Baptismus & Circuncisio, huic nihil dare possunt quod non alteri simul concedant. Si ad solitum cuniculum respectant, figuratos tum fuisse per infantiæ ætatem spirituales infantes, iam obstructa est illis via. Dicimus ergo, quum Circuncisionem pœnitentiæ fideíque sacramentum infantibus Deus communicarit, non videri absurdum si nunc Baptismi participes fiant: nisi palàm in Dei institutionem debacchari placet. Verùm cùm in Dei factis omnibus, tum in hoc quoque ipso satis sapiẽtiæ, iustitiæ, ad retundendas impiorũ obtrectationes relucet. Nam etsi infantes, quo circuncidebantur momento, quid sibi vellet signum illud intelligentia non comprehendebant: verè tamen circuncidebantur in Rom. 4.b.11

naturæ suæ corruptæ ac contaminatæ mortificationẽ, quam adulti postea meditarẽtur. Deniq; nullo negotio solui potest obiectio hæc, Baptizari in futuram pœnitentiam & fidem: quæ etsi nõdum in illis formatæ sunt, arcana tamen Spiritus operatione vtriusque semen in illis latet. Hac responsione semel euertitur quicquid aduersum nos torquent à Baptismi significatione petitum. Quale est elogiũ quo à Paulo insignitur, vbi vocat lauacrum regenerationis & renouationis. Vnde ratiocinãtur nemini nisi earũ rerum capaci conferẽdum. Sed enim nobis ex aduerso excipere licet, neque Circuncisionem aliis quàm regeneratis fuisse conferendam, quæ regenerationem designabat. Atque ita Dei institutum à nobis condemnabitur. Proinde (quod iam aliquoties attigimus) quæcunque ad quatefaciendam Circuncisionem argumenta inclinant, vim nullam habent in oppugnando Baptismo. Neque elabũtur si dixerint statum esse nobis ac fixum quod Dei authoritate certò nititur, etiamsi nulla eius ratio extet: quę reuerentia neque pædobaptismo debetur, neque aliis similibus quæ expresso Dei verbo non sunt nobis commendata: quando hoc dilemmate deprehensi semper tenentur. Aut enim legitimum nullísque cauillis obnoxium, aut reprehensione dignum fuit de circuncidendis infantibus Dei præceptum. Si nihil absoni nec absurdi in illo fuit, nec in pædobaptismi obseruatione quippiam absurdi notari poterit.

Tit. 3. b. 5

21 Quam verò conantur hoc loco inurere absurditatis maculam, sic eluimus. Quos electione sua dignatus est Dominus, si accepto regenerationis signo, præsenti vita antè demigrent quàm adoleuerint, eos virtute sui Spiritus nobis incomprehensa renouat, quo modo expedire solus ipse prouidet. Si grandescere in ætatem contingat, qua Baptismi veritatem edoceri queant, hinc magis ad renouationis studium accendentur, cuius tessera se à prima statim infantia donatos esse discent, quò eam toto vitæ decursu meditarentur. Eodem referatur quod duobus locis Paulus docet, nos Christo per Baptismum consepeliri. Nam eo non intelligit, consepultum Christo iam prius eum esse oportere qui Baptismo sit initiandus: sed quę Baptismo subest doctrina, simpliciter declarat: ídque iam baptizatis. vt ne insani quidem Baptismo præire ex hoc loco pugnaturi sint. In hunc modum Moses & Prophetæ populum admonebant quid sibi vellet Circuncisio, qua tamen infantes signati fuerant. Tantundem valet quod & Galatis scribit, Eos dum baptizati fuerunt, Christum induisse. Quorsum id? Nempe vt Christo in posterũ viuerent: quia non antè vixissent. Et quanquam in natu grandioribus mysterii intelligentiam signi susceptio consequi debet: paruulos tamen alio loco ac numero habendos, mox exponetur. Nec aliud statuẽdum est de loco Petri, in quo sibi magnum præsidium statuunt: quum dicit non esse ablutionem ad abstergendas corporis sordes, sed bonæ conscientiæ testimonium coram Deo, per Christi resurrectionem. Contendunt quidem illi

Rom. 6. a.4
Colos. 2. c.12
Galat. 3. d.27
1. Pet. 3. d.21

illi ex eo nihil pædobaptiſmo reliquum fieri niſi vt inanis ſit fumus: nempe à quo longè ſepoſita ſit hæc veritas. Verùm hallucinatione iſta identidem peccant, quòd rem temporis ordine ſemper ſigno præire velint. Nam & Circuncifionis veritas eodem conſcientiæ bonæ teſtimonio conſtabat. Quòd ſi neceſſariò præcedere debuiſſet, nunquam infantes Dei mandato fuiſſent circuncifi. Verùm ipſe bonæ conſcientiæ teſtimonium circuncifionis veritati ſubeſſe oſtendens, ſimul tamen præcipiens paruulos circuncidi, ea parte in futurum tempus circuncifionem conferri ſatis indicat. Quare nihil plus in pædobaptiſmo præſentis efficaciæ requirendum eſt quàm vt fœdus cum illis à Domino percuſſum obfirmet & ſanciat. Reliqua eius ſacramenti ſignificatio, quo tempore Deus ipſe prouiderit, poſtea conſequetur.

22 Neminem iam eſſe puto qui non perſpicuè cernat omnes huius notæ rationes meras eſſe Scripturæ inuerſiones. Quæ ſuperſunt his affines, curſim perſequemur. Baptiſmum in peccatorum remiſſionem dari obiiciunt. Quod vbi conceſſum fuerit, ſententiæ noſtræ abunde patrocinabitur. Peccatores enim quum naſcamur, remiſſione & venia iam à matris vtero opus habemus. Porrò quum ſpem miſericordiæ huic ætati non præcidat Deus, ſed potiùs certam faciat: cur ſignum re ipſa multo inferiùs præriperemus? Quare quod in nos vibrare moliuntur, hoc ita retorquemus in eos ipſos, paruuli peccatorum remiſſione donantur: ergo ſigno priuandi non ſunt. Proferũt ſimul illud ex epiſtola ad Epheſios, Eccleſiam à Domino mundatam lauacro aquę in verbo vitæ. *Epheſ. 5. f. 26*
Quo ad errorem eorum euertendum nihil aptius citari poterat. nam inde nobis facilis naſcitur probatio. Si teſtatam Baptiſmo vult Chriſtus ablutionem qua Eccleſiam ſuam emundat, æquum non videri vt ſuo in paruulis teſtimonio careat, qui in Eccleſiæ parte iure cenſentur, quum hæredes regni cæleſtis ſint nuncupati. Vniuerſam enim Eccleſiam Paulus complectitur, vbi dicit mundatam lauacro aquæ. Nihilo ſecius & ex eo quod alibi dicit, nos in Chriſti corpus per Baptiſmum eſſe inſertos, colligimus, infantes, *1. Cor. 12. b. 13*
quos membris ſuis annumerat, baptizandos eſſe, ne à ſuo corpore diuellantur. En quo impetu cum tot machinis in fidei noſtræ præſidia impreſſionem faciant.

23 Iam ad ſeculi Apoſtolici praxin atq; conſuetudinẽ deſcendunt, quo nemo, niſi fidem antè pœnitentiámque profeſſus, ad Baptiſmum admiſſus comperitur. Nam vbi rogatur Petrus ab iis quibus erat reſipiſcendi animus, quid factu ſit opus: vt pœnitentiam primùm agant conſulit, deinde vt baptizentur in remiſſionem peccatorum. Similiter Philippus, quum baptizari Eunuchus ille poſtularet, reſpõdit id licere, modò toto corde crederet. Hinc ſibi obtinere poſſe videntur, Baptiſmum, niſi pręeunte fide ac pœnitentia, cuiquam concedi minimè fas eſſe. Enimuero ſi huic rationi locum damus: prior locus, vbi nulla fidei mentio auditur, *Act. 2. f. 37* *Act. 8. g. 37*

ſolam ſufficere pœnitentiam euincet:alter, quo pœnitentia minimè requiritur, ſolam ſatis eſſe fidem. Excipient,puto, locum alterum altero adiuuari, ideóque ſimul eſſe connectendos. Ego quoque viciſſim conferendos dico alios locos qui ad iſtius nodi ſolutionem aliquid valent. Quandoquidem multæ in Scriptura ſententiæ habentur, quarum intelligentia à loci circunſtantia pendeat. Quale in præſentia exemplum occurrit. nam quibus hæc dicuntur à Petro & Philippo, ætate ſunt ad pœnitentiam meditandam fidémque concipiendam idonea. Tales, niſi perſpecta eorum conuerſione & fide (ſaltem quantum hominum iudicio explorari poteſt) baptizandos eſſe fortiter negamus. Verùm in alium catalogum relegandos eſſe infantes, plus ſatis perſpicuum eſt. nam ſiquis olim ſe Iſraeli adiungebat in religionis communionem, antè & fœdus Domini edoceri & lege erudiri oportebat quàm Circunciſione ſignaretur: quòd natione erat ἀλλόφυλος, hoc eſt alienigena ab Iſraelitico populo, quocum fœdus, quod Circunciſio ſanciebat, percuſſum fuerat.

Gene.15.a.1 24 Quemadmodum nec Dominus, quum Abrahamum ſibi cooptat, à Circunciſione ſumit exordium, interim quid illo ſigno ſibi velit diſſimulans: verùm quod ferire cum ipſo fœdus inſtituat, primùm denuntiat: tum deinde poſt fidem promiſſioni habitam, ſacramenti facit participem. Cur in Abrahamo fidem ſacramentum ſequitur, in Iſaaco filio intelligentiam omnem præcedit? Quoniam eum qui adulta demum ętate in fœderis ſocietatem recipitur à quo fuerat hactenus alienus, eius conditiones antea perdiſcere æquum eſt: infantem verò ex eo progenitum, non item: qui hæreditario iure, ſecundùm promiſſionis formulam, iam à matris vtero in fœdere continetur. Aut (quò res clariùs ac breuiùs indicetur) ſi fidelium liberi, citra intelligentiæ adminiculum, fœderis ſunt participes, non eſt cur ob id à ſigno arceantur, quia in fœderis ſtipulationem iurare nequeunt. Hæc certè ratio eſt cur aliquoties Deus infantes qui ab Iſraelitis oriuntur, ſibi genitos & natos fuiſſe aſſerit. Nam filiorum haud dubiè loco habet eorum filios quorũ ſemini in patrem ſe fore pollicitus eſt. Qui verò infidelis eſt, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus cenſetur. Itaque nihil mirum ſi nec ſigno communicet, cuius ſignificatio in eo fallax inaníſque foret. In eam ſententiam Paulus quoque ſcribit, Gentes, quandiu in ſua idololatria immerſæ fuerunt, extra teſtamẽtum fuiſſe. Hoc compendio, tota res, niſi fallor, perſpicuè expediri queat, Qui adulta demum ætate Chriſti fidem amplectuntur, eos, quum hactenus alieni à fœdere fuerint, nõ eſſe Baptiſmo inſigniendos niſi fide ac pœnitentia intercedente: quæ aditum illis in fœderis ſocietatem patefacere ſolæ poſſunt. qui verò à Chriſtianis originem ducunt infantes, vt in fœderis hæreditatem ſtatim ac nati ſunt, à Deo excipiuntur, ita in Baptiſmum recipiendos. Eò referendum eſt quod narrat

Gen.17.b.11

Ezec.16.e.20, & 23.f.37

Ephes.2.c.11

narrat Euangelista, Baptizatos à Iohanne fuisse qui peccata sua confiterentur: quod exemplum obseruandum hodiéque censemus. Turca enim si se ad Baptismum offerat, non temere à nobis intingeretur nisi cõfessione scilicet edita qua Ecclesiæ satisfaciat. *Matt.3. b.6*

25 Adhæc, Christi verba quę Iohannis tertio recitantur proferunt, quibus præsentem in Baptismo regenerationem existimant requiri, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. En (inquiunt) vt Baptismus, ore Domini regeneratio vocetur. Quos igitur regenerationis minimè capaces esse satis supérq; notum est, quo prætextu Baptismo initiamus qui sine ipsa constare nequit? Primùm in eo falluntur quòd Baptismi mentionem fieri hoc loco putãt quia Aquæ nomen audiunt. Postquam enim naturæ corruptionem Nicodemo exposuit Christus, ac renasci oportere docuit: quia ille renascentium corporalem somniabat, modũ hîc indicat quo regenerat nos Deus, nempe per aquam & Spiritum: quasi diceret, Per Spiritum, qui purgando & irrigando fideles animas, vice aquæ fungitur. Aquam ergo & Spiritum simpliciter accipio pro Spiritu, qui aqua est. Neque hæc noua est locutio: prorsus enim cum illa quæ tertio Matthæi capite habetur conuenit. Qui sequitur me, ille est qui baptizat in Spiritu sancto & igni. Quemadmodum ergo Spiritu sancto & igni baptizare, est Spiritum sanctum conferre, qui in regeneratione ignis officium naturámque habet: ita renasci aqua & Spiritu nihil aliud est quàm vim illam Spiritus recipere, quæ in anima id facit quod aqua in corpore. Scio alios aliter interpretari: sed hũc esse germanum sensum non dubito: quia consiliũ Christi non aliud est quàm vt doceat exuendum esse proprium ingenium omnibus qui ad cæleste regnum aspirant. Quanquam si putidè eorum more cauillare libeat, regerere illis promptum esset (vbi concesserimus quod volunt) Baptismum priorem esse fide & pœnitentia: quando in Christi verbis Spiritum præcedit. De spiritualibus donis hoc intelligi certum est: quæ si Baptismum sequuntur, adeptus sum quod volo. Sed omissis cauillis, tenenda simplex est interpretatio quam attuli, neminem, donec renouatus fuerit aqua viua, hoc est Spiritu, posse ingredi in regnum Dei. *Iohan.3. a.5* *Matt. 3. c.11*

26 Iam & ex eo explodẽdum esse eorum commentum palàm est qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant. Solis ergo adultis administrari Baptismum ex eorum postulato fingamus: quid puero fieri dicent qui pietatis rudimentis rite probéque imbuitur dum tinctionis dies appetit, si subita morte præter spem omnium abripi contingat? Clara est Domini promissio, Quicunque in Filium credidit, non visurum mortem, nec in iudicium venturum, sed transiisse à morte in vitam: nondum baptizatum nullibi damnasse comperitur. Quod in eam à me partem accipi nolo perinde acsi Baptismum contemni impune posse innuerem (quo contemptu violatum iri Domini fœdus affirmo: tantum abest vt *Iohan.5. d.24*

excusare sustineam) tantùm euincere sufficit, non esse adeò necessarium, vt periisse protinus existimetur cui eius obtinendi adempta fuerit facultas. Atqui si eorum commento assentimur, eos omnes citra exceptionem damnabimus quos à Baptismo casus aliquis prohibuerit, quantacunque alioqui fide præditos: per quam Christus ipse possidetur. Insuper infantes omnes æternæ mortis reos peragunt, quibus Baptismum negant, sua ipsorum confessione, ad salutem necessarium. Viderint nunc quàm bellè sibi cum Christi verbis conueniat, quibus regnum cælorum illi ætati adiudicatur. Atque vt nihil illis non concedamus quantum ad huius loci intelligentiam attinet, nihil tamen inde elicient, nisi prius quod iam constitutum est à nobis dogma de infantium regeneratione euerterint.

Mat.19.b.14

27 Sed propugnaculũ omnium munitissimum in ipsa Baptismi institutione se habere gloriantur, quam ex capite Matthæi vltimo petunt. vbi Christus Apostolos mittens ad gentes vniuersas, de illis docendis primum, alterum de baptizandis mandatum dat. Tum & ex Marci vltimo istud annectunt, Qui crediderit, & Baptizatus fuerit, saluus erit. Quid vltrà (inquiunt) quærimus, quũ verba Domini apertè sonent, prius docendum quàm baptizandum, & Baptismo secundum à fide locum assignent? Cuius ordinis specimen Dominus etiam Iesus in se præbuit, qui anno demum tricesimo baptizari voluit. Hîc verò quot modis, bone Deus, & se implicant, & inscitiam suam produnt! Nam in eo iam plusquam pueriliter labuntur, quòd primam Baptismi institutionem inde deriuant, quem ab exordio prædicationis suæ Apostolis Christus administrandum mandauerat. Non est igitur cur legem ac regulam Baptismi ex istis duobus locis petendam contendant, acsi primam institutionem continerent. Hoc vt illis indulgeamus erratum, quàm neruosa tamen est isthæc argumentatio? Equidem si tergiuersari libeat, non latebra, sed latissimus campus ad effugiendũ se aperit. Nam quando ita mordicus verborum ordini insistunt, vt quoniam dictum est, Ite, prædicate, & baptizate: Item, Qui crediderit & baptizatus fuerit: prædicandũ prius quàm baptizandum: & credendũ prius quàm Baptismum appetendum ratiocinentur: cur non & nos vicissim excipiamus, baptizandum antequam docendam eorum quæ Christus mandauit obseruationem? nempe quum dicatur, Baptizate, docentes seruare quæcunque præcepi vobis. quod idem annotauimus in illa Christi sententia quæ de aquæ & Spiritus regeneratione nuper citata fuit. nam si ita intelligitur vt postulant, illic certè priorem spirituali regeneratione baptismum esse conueniet, quando priore loco nominatur. Non enim nos ex Spiritu & aqua, sed ex aqua & Spiritu regenerandos docet Christus.

Mat.28.d.19 *Marc.16 c.16* *Matth.3.c.13, luc.3.e.23* *Mar.16.c.16*

28 Iam aliquantum concussa videtur inexpugnabilis hęc ratio, qua tantopere confidunt: verùm quia satis habet in simplicitate præsidii veritas, leuibus eiusmodi argutiis elabi nolo. Solidã ergo respon

responsionem sibi habeant. Potissimùm hîc à Christo de prædicando Euangelio datur mandatum: cui baptizandi ministerium, instar appendicis subnectit. Deinde non aliter de Baptismo sermo habetur, nisi quatenus docendi functioni eius administratio subest. Apostolos enim mittit Christus ad Euangelium vniuersis orbis nationibus promulgandum, vt vndique in regnum suum perditos antè homines, doctrina salutis colligant. Quos autem illos, aut quales? Certum, nullam nisi de iis qui doctrinæ recipiendæ pares sint, esse mentionem. Pòst adiungit, tales, vbi instituti fuerint, esse baptizandos, addita promissione, Qui crediderint, & baptizati fuerint, saluos fore. An de infantibus toto illo sermone vel vna est syllaba? Quæ igitur hæc qua nos impetunt argumentationis erit formula? Qui adulta sunt ætate, antè instituendi sunt, vt credant, quàm baptizandi. Baptismum ergo infantibus communem facere nefas est. Non, si se rumpant, aliud ex hoc loco ostendent, nisi antè prædicandum esse Euangelium iis qui sunt audiẽdi capaces quàm baptizentur: quando de illis modò agitur. Inde, si possunt, obicem struant impediendis à Baptismo infantibus.

29 At verò quo cæcis quoq; palpabiles sint eorum fallaciæ, eas admodum perspicua similitudine indicabo. Siquis alimentis priuandos infantes cauilletur hoc prætextu quòd Apostolus non permittit vt edant nisi qui laborant, nónne dignus erit qui ab omnibus conspuatur? Cur ita? Quia quod de certo genere hominum ac certa ætate dictum fuerat, ad omnes indifferenter rapit. Nihilo istorum in præsenti causa maior est dexteritas. Quod enim ad adultam duntaxat ætatem pertinere nemo non videt, ad infantes trahunt: vt hæc quoque ætas subiaceat regulæ quæ nonnisi grandioribus posita fuerat. Quantum ad Christi exemplum attinet, eorum causam nequaquam fulcit. Non ante tricesimum annum est baptizatus. Verum id quidem, sed in promptu ratio est: quia tum solidum Baptismi fundamentum sua prædicatione iacere instituebat, vel potiùs stabilire, quod paulò antè ab Iohanne iactum fuerat. Baptismum ergo quum sua doctrina instituere vellet, quo maiorem suæ institutioni authoritatem conciliaret, suo ipsius corpore ipsum sanctificauit, ídque qua maximè decebat temporis opportunitate, nempe quum suam prędicationem auspicaretur. Denique nihil aliud conficient, nisi Baptismum originem & exordium sumpsisse ab Euangelii prædicatione. Quòd si annum tricesimum præfigere libet, cur eum non obseruant: sed vt quisque eorum iudicio satis profecit, eum ad Baptismum recipiunt? Quinetiam Seruetus vnus ex eorum magistris, quum tempus hoc pertinaciter vrgeret, iam vicesimoprimo ætatis anno cœperat Prophetam se iactare. Quasi verò ferendus sit qui doctoris locum in Ecclesia sibi arrogat antequam sit ipsius Ecclesiæ membrum.

2.The.3. c.10

Luc.3. c.23

30 Tandem obiiciunt, non maiorẽ esse causam cur infantibus Baptismus communicetur, quàm Cœna Domini: quæ tamen illis

minimè conceditur. quasi verò Scriptura latum modis omnibus discrimen non notaret. Fuit quidem id in veteri Ecclesia factitatum, vt ex Cypriano & Augustino constat: sed meritò mos ille obsoleuit. Nam si ingenium ac proprietatem Baptismi reputamus, quidam certè est in Ecclesiā ingressus ac veluti initiatio per quam in Dei populum accensemur: signum spiritualis nostræ regenerationis, per quam in filios Dei renascimur. quum è conuerso Cœna grandiusculis attributa sit, qui superata teneriore infantia, iam ferendo sint solido cibo. Quæ distinctio perquàm euidenter in Scriptura demonstratur. Nam illic Dominus, quantum ad Baptismum attinet, nullum ætatum delectum facit. Cœnam verò non omnibus perinde participandam exhibet, sed iis modò qui discer-
1.Cor.11. f.28 nendo corpori ac sanguini Domini, qui suæ ipsorum examinandæ conscientiæ, qui morti Domini annuntiandæ, qui virtuti eius expendendæ sint idonei. Volumus apertiùs quippiam, quàm quod
1.Cor.11. f.28 Apostolus tradit, dum exhortatur vt se quisque ipsum probet atque excutiat, tum edat ex hoc pane, & è calice bibat? Examen igitur præire oportet, quod ab infantibus frustra expectetur. Item,
Ibidem g.29 Qui indignè manducat, damnationem sibi manducat & bibit non discernens corpus Domini. Si dignè participare nequeunt, nisi qui sanctitatem corporis Christi rite distinguere nouerint, cur venenum pro viuifico alimento tenellis nostris liberis porrigamus? Quid illud Domini præceptum, In mei commemorationem facietis? quid alterum, quod inde Apostolus deducit, Quoties panem hunc manducabitis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat? Quam obsecro, ab infantibus recordationem exigemus eius rei quam sensu nunquam assequuti sunt? quam prædicationem crucis Christi, cuius vim ac beneficium nondum mente comprehendunt? Nihil istorum in Baptismo præscribitur. quare inter hæc duo signa plurimum est discriminis, quod sub veteri quoque Testamento, in similibus signis animaduertimus. Circuncisio quidem, quam Baptismo nostro respondere notum est, infantibus destinata erat. Pascha verò, in cuius vicem nunc Cœna subiit, non quoslibet promiscuè conuiuas admittebat: sed ab iis rite demum edebatur qui de eius significatione rogare per ætatem possent. Si mica sani cerebri istis restaret, an ad rem vsque adeò perspicuam & obuiam cæcutirent?

31 Tametsi nugarum cōgerie lectores onerare piget: quas tamen Seruetus nō minimus inter Anabaptistas, imò huius cateruæ magnū decus, ad præliū se accingens, speciosas rationes adducere sibi visus est, breuiter diluere operęprețium erit. Obtendit, Christi symbola, vt sunt perfecta, exigere etiam perfectos, vel perfectionis capaces. Atqui solutio est expedita: Baptismi perfectionem, quæ ad mortem vsque extenditur, perperam restringi ad vnū temporis articulum. Addo etiam, stultè primo die in homine quæri perfectionem ad quā Baptismus tota vita per continuos gradus nos inuitat.

Obiicit

Obiicit Christi symbola ad memoriam instituta esse, vt quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Respondeo, quod ex capite suo confinxit, refutatione non egere: imò quod ad Baptismum trahit, sacræ Cœnæ proprium esse ostendunt Pauli verba, Vt se quisque examinet. de Baptismo nusquam aliquid tale. Vnde colligimus, rite baptizari, qui nondum pro ætatis modulo examinis sunt capaces. Quod tertiò adducit, Manere in morte omnes qui Filio *Iohan.3.*
Dei non credunt, & iram Dei manere super eos: ideóque infantes, *d.36*
qui credere nequeunt, iacere in sua damnatione. Respondeo, Christum illic non de generali reatu loqui quo impliciti sunt omnes posteri Adæ: sed tantùm minari Euangelii contemptoribus: qui oblatam sibi gratiam superbè & contumaciter respuunt. Hoc verò nihil ad infantes. Simul contrariam rationem oppono, Quencunque benedicit Christus, eum ab Adæ maledictione & ira Dei eximi. Quum ergo infantes ab eo benedictos esse notum sit, sequitur à morte exemptos esse. Falsò deinde citat quod nusquam legitur, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audire. Quod etsi demus esse scriptum, nihil tamen aliud eliciet quàm fideles, prout operatur in illis Spiritus, ad obsequium formari. Atqui quod de certo numero dictũ est, ad omnes æquè trahere vitiosum est. Obiicit quartò, Quia præcedit quod animale est, expectandum esse *1.Cor.15.*
tempus maturum Baptismo qui est spiritualis. Ego autem, etsi fa- *f.46*
teor omnes posteros Adæ ex carne genitos ab ipso vtero gestare suam damnationem, id tamen obstare nego quominus statim remedium Deus afferat. Neque enim ostendet Seruetus plures annos diuinitus fuisse præscriptos quo incipiat spiritualis vitæ nouitas. Paulo quidem teste, licet natura perditi sint qui nascuntur ex *1. Cor.7.*
fidelibus, supernaturali tamẽ gratia sancti sunt. Allegoriam dein- *c.14*
de profert, quòd Dauid in arcem Sion conscendens, nec cæcos, *2.Sam.5.*
nec claudos secum duxerit, sed strenuos milites. Quid autem si pa- *b.8*
rabolam oppono, in qua Deus ad cæleste epulum inuitat cæcos & *Lucæ 14.*
claudos, hoc se nodo quomodo expediet Seruetus? Quæro etiam *e.21*
annon prius cum Dauide militassent claudi & mutili. Longiùs tamen in hac ratione insistere superuacuum est, quam ex mera falsitate conflatam, ex Sacra historia deprehendent lectores. Sequitur altera allegoria, Apostolos piscatores hominum fuisse, nõ paruu- *Matt. 4.*
lorum. Ego autem quæro quid sibi velit illud Christi, In rete Euan *c.19*
gelii colligi omne piscium genus. Sed quia allegoriis ludere non *Matt.13.*
placet, respondeo, quum Apostolis iniunctum fuit docendi mu- *f.47*
nus, non fuisse tamen prohibitos ab infantibus baptizandis. Quanquam scire adhuc velim, quum ἀνθρώπους nominet Euangelista (qua voce absque exceptione comprehenditur humanum genus) *1. Cor.2.*
cur infantes neget esse homines. Obtendit septimò, Quum spiri- *d.13*
tualibus quadrent spiritualia, infantes qui spirituales non sunt, neque ad Baptismum aptos esse. Sed primò quàm peruersè torqueat locum Pauli planè liquet. Agitur de doctrina, Quum sibi in vano

acumine plus æquo placerent Corinthii, eorum socordiam coarguit Paulus, quòd primis doctrinæ cælestis rudimentis adhuc imbuendi essent. Quis inde colliget, negandum esse infantibus Baptismum, quos ex carne progenitos Deus sibi gratuita adoptione consecrat? Quòd excipit, Pascendos esse spirituali cibo, si noui sunt homines, solutio facilis est, Baptismo eos admitti in Christi gregem, & sufficere illis adoptionis symbolum, donec adulti pares sint ferendo solido cibo. Expectandum ergo esse tempus examinis quod Deus in sacra Cœna disertè flagitat. Obiicit postea Christum vocare omnes suos ad sacram Cœnam. Atqui satis constat eum nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam iam sunt præparati. Vnde sequitur, infantes, quos amplexu suo dignatus est, distincto & proprio in gradu subsistere donec adolescant, neque tamen exteros esse. Quòd excipit, portentum esse si homo postquam natus est non comedat: respondeo aliter pasci animas quàm externo Cœnæ esu: ideóque Christum infantibus cibum nihilominus esse, licet à symbolo abstineant. Baptismi diuersam esse rationem quo illis tantùm ianua in Ecclesiam aperitur. Rursum obiicit, bonum œconomum distribuere cibum familiæ tempore suo. Quod etsi libenter fateor, quo tamen iure definiet nobis Baptismi tempus, vt probet non dari tempestiuè infantibus? Adducit præterea illud Christi mandatum ad Apostolos, vt properent ad messem dum albescunt agri. Nempe hoc tantùm vult Christus, vt Apostoli, præsentem laboris fructum cernentes, alacrius se ad docendum accingant. Quis inde colliget solum messis tempus Baptismo esse maturum? Vndecima ratio est, quòd in prima Ecclesia iidem erāt Christiani & discipuli: sed iam vidimus eum inscitè ratiocinari à parte ad totum. Discipuli vocantur iustæ ætatis homines qui iam fuerant edocti, & Christo nomen dederant: sicuti Iudæos sub Lege Mosis discipulos esse oportuit: nemo tamen inde rectè inferet extraneos fuisse infantes quos Deus testatus est pro domesticis sibi esse. Adhæc obtendit, Christianos omnes esse fratres, quo in numero infantes nobis non sunt quandiu à Cœna eos repellimus. Ego verò ad principium illud redeo, non esse hæredes regni cælorum nisi qui Christi sunt membra: deinde Christi amplexum veram fuisse tesseram adoptionis, qua infantes adultis communiter iunguntur, nec abstinentiam temporalem à Cœna obstare quominus pertineant ad Ecclesiæ corpus. Nec verò latro in cruce cōuersus desiit esse frater piorum: quanuis ad Cœnam nunquam accesserit. Addit postea, neminem fieri fratrem nostrum nisi per Spiritum adoptionis, qui tantùm ex auditu dei confertur. Respōdeo: semper in eundem relabi paralogismum: quia præposterè ad infantes trahit quod de solis adultis dictum est. docet illic Paulus hunc esse Deo ordinarium vocationis modum vt electos suos ad fidem adducat dum illis suscitat fidos doctores, quorum ministerio & opera manum porri-

Mat.24.d.45 | Iohan.4.e.35 | Acto.11.d.26

porrigit. Quis inde legem imponere ei audeat quominus arcana alia ratione infantes Christo inserat? Quòd obiicit Cornelium *Act. 10.* accepto Spiritu sancto baptizatum fuisse, quàm perperam ex vno *g.44* exemplo generalem regulam eliciat, patet ex Eunucho & Samari- *Ibidem.* tanis in quibus diuersum ordinem Deus tenuit, vt Baptismus do- *8.c.27* na Spiritus praecederet. Decimaquinta ratio plusquam insulsa *Iohã.10.* dicit nos regeneratione deos fieri: esse autem deos ad quos ser- *f.35* mo Dei factus est: quod non competit in pueros infantes. Quòd deitatem affingit fidelibus, vnum est ex eius deliriis, quod excutere non est prȩsentis loci. sed locum Psalmi torquere in tam alienum sensum, perditæ impudentiæ est. Dicit Christus Reges & Magistratus vocari à Propheta Deos, quia munus sustineant diuinitus sibi iniunctum. Hic verò dexter interpres, quod de speciali gubernandi mandato ad certos homines dirigitur, ad Euangelii doctrinam trahit, vt infantes ab Ecclesia exterminet. Obiicit rursum, Infantes non posse nouos homines censeri: quia non gignuntur per sermonem. Ego verò, quod sæpius iam dixi nunc quoque repeto, ad nos regenerandos doctrinam semen esse incorruptibile, si quidem ad eam percipiendam sumus idonei: vbi verò nõdum per ætatem nobis inest docilitas, Deum tenere suos regenerandi gradus. Postea ad allegorias suas redit, quòd ouis & capra in Lege non statim ac egressæ erant ex vtero fuerint oblatæ in sacrificium. Si figuras huc trahere libet, mihi promptum est regerere *Exod.13.* primogenita omnia simulac vuluam aperuerant, fuisse Deo sacra: *4.2* deinde oportuisse agnum anniculum mactari. Vnde sequetur, *Exod.12.* virile robur minimè esse expectandum, quin potius & fœtus re- *a.5* centes & adhuc teneros à Deo in sacrificia deligi. Contendit præterea, non posse venire ad Christum nisi qui à Iohanne fuerint prȩparati. Quasi verò non fuerit temporale Iohannis officium. Sed vt hoc omittam, illa certè præparatio non fuit in pueris quos amplexus est Christus, ac benedixit. Quare valeat cum falso suo principio. Patronos tandem accersit Trismegistum & Sibyllas, quòd sacræ ablutiones non conueniant nisi adultis. En quàm honorificè sentiat de Christi Baptismo, quem exigit ad profanos Gentium ritus, ne aliter administretur quàm Trismegisto placuerit. Nobis verò pluris Dei authoritas, cui visum est infantes sibi consecrare ac initiare sacro symbolo cuius nondum per ætatem vim tenebãt. Nec fas esse ducimus à Gentium expiationibus mutuari quòd æternam & inuiolabilem Dei legem, quam de circuncisione sanxit, in Baptismo nostro mutet. Vltimo loco ratiocinatur, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludẽtibus mimicè & per iocum posse administrari. Atque de hac re cum Deo litiget, ex cuius præcepto Circuncisio communis fuit infantibus antequam intelligentiam adepti essent. Fuítne igitur res ludicra, vel obnoxia puerorum ineptiis, vt potuerint sanctam Dei institutionem euertere? Sed nihil mirum est reprobos istos spiritus

quasi phrenitide agitarentur, crassissimas quasque absurditates in errorum suorum defensionem ingerere: quia Deus eorum fastum & pertinaciam tali vertigine iustè vlciscitur. Certè quàm debilibus suppetiis fraterculos suos Anabaptistas Seruetus adiuuerit, planum me fecisse confido.

32 Iam nemini sobrio ambiguum fore arbitror quàm temere Ecclesiam Christi conturbent qui rixas ac contentiones mouent ob pædobaptismum. Sed enim operæpretium est obseruare quid tanta ista vafritia Satan moliatur: nempe vt singularem fiduciæ & spiritualis gaudii fructum, qui hinc colligendus est, nobis eripiat, ac de bonitatis etiam diuinæ gloria tantundem delibet. Quàm enim suaue piis animis, non verbo tantùm, sed oculari etiam spectaculo certiores fieri, tantum se gratiæ apud Patrem cælestem obtinere vt posteritas sua illi curæ sit? Hîc enim videre est vt prouidentissimi erga nos patrisfamiliâs personam suscipit, qui ne post mortem quidem nostram solicitudinem nostri deponit quin liberis nostris consulat ac prospiciat. Annon hîc exemplo Dauidis toto corde ad gratiarum actionem debemus exultare, vt tali bonitatis specimine eius nomen sanctificetur? Hoc hoc certè agit Satan, pædobaptismum tantis copiis impetendo: quò scilicet testificatione ista gratiæ Dei è medio sublata, quæ per ipsam oculis nostris obuersatur promissio, sensim tandem euanescat. Vnde non impia tantùm aduersùs Dei misericordiam ingratitudo nasceretur, sed in liberis ad pietatem erudiendis ignauia quædam. Neque enim parum incitamur hoc aculeo ad eos in serio Dei timore Legísque obseruatione educandos, dum reputamus, statim à partu, filiorum loco esse ab ipso habitos & agnitos. Quamobrem, nisi malignè Dei beneficentiam obscurare libet, infantes illi nostros offeramus, quibus locum inter suos familiares ac domesticos, id est Ecclesiæ membra, attribuit.

Psal. 48. a.11

De sacra Christi Cœna: & quid nobis conferat.

CAP XVII.

POSTQVAM nos semel in familiam suam recepit Deus, nec tantùm vt seruorum loco nos habeat, sed filiorum: vt partes impleat optimi patris & de sua progenie soliciti, continuo etiam vitæ cursu nos alendos suscipit. Nec eo contentus, dato pignore nos huius continuę liberalitatis certiores reddere voluit. In hunc ergo finem alterum Ecclesiæ suæ sacramentum dedit per manum vnigeniti Filii, spirituale epulum scilicet, vbi se Christus viuificum esse panem testatur, quo animæ nostræ ad veram & beatam immortalitatem pascuntur. Quoniam verò apprime necessaria est tanti mysterii cognitio, & pro sua magnitudine accuratam explicationem postulat: & Satan, vt hoc inæstimabili thesauro Ecclesiam priuaret, pridem nebulas, deinde tenebras obscurandæ eius luci induxit, tum contentiones & pugnas mouit quæ

Ioan. 6. f.51

quæ ab huius sacri alimenti gustu alienarent simplicium mentes, & nostra etiam ætate idem artificium tentauit, vbi summam pro rudium captu complexus fuero, nodos illos quibus mundum illaqueare Satan molitus est, expediam. Primò signa sunt panis & vinum, quæ inuisibile alimentum, quod percipimus ex carne & sanguine Christi, nobis repræsentant. Sicut enim in Baptismo nos regenerans Deus, in Ecclesiæ suæ societatem inserit, & adoptione suos facit: ita diximus officium prouidi patrisfamiliâs in eo præstare, quòd cibum assiduè ministrat, quo nos in ea vita sustineat ac conseruet in quam nos verbo suo genuit. Porrò vnicus animæ nostræ cibus Christus est, ideóque ad eum nos inuitat cælestis Pater vt eius communicatione refecti, vigorem subinde colligamus, donec ad cælestem immortalitatem peruentum fuerit. Quoniam verò mysterium hoc arcanæ Christi cum piis vnionis natura incomprehensibile est, figuram eius & imaginem in signis visibilibus exhibet ad modulum nostrum aptissimis: imò velut datis arris ac tesseris tam certum nobis facit quàm si oculis cerneretur: quia in crassissimas quasque mẽtes hæc tã familiaris similitudo penetrat, non secus animas Christo pasci quàm panis & vinum corporalem vitam sustentant. Iam ergo habemus in quem finem spectet mystica hæc benedictio, nempe quò nobis confirmet, corpus Domini sic pro nobis semel esse immolatum vt nunc eo vescamur, ac vescendo, vnici illius sacrificii efficaciam in nobis sentiamus: sanguinem eius sic pro nobis semel fusum, vt sit nobis perpetuus potus. Atque ita sonant verba promissionis illic additæ, Accipite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. Corpus ergo quod oblatum semel est in salutem nostram iubemur accipere & comedere, vt dum huius fieri nos videmus participes, viuificæ illius mortis virtutem certò statuamus in nobis efficacem fore. Vnde & calicem fœdus vocat in suo sanguine. Fœdus enim quod sanguine suo semel sanciuit, quodammodo renouat, vel potiùs continuat, quantum ad fidei nostræ confirmationem attinet, quoties sacrum illum sanguinem libandum nobis porrigit.

Mat.26.e.26 Mar.14.b.17, luc.21.b.19, 1.cor.11.c.24

2 Magnum verò fiduciæ ac suauitatis fructum ex hoc sacramento colligere possunt piæ animæ, quòd testimonium habent in vnum corpus nos cum Christo coaluisse, vt quicquid ipsius est, nostrum vocare liceat. Hinc sequitur vt nobis securè spõdere audeamus, vitam æternam nostram esse, cuius ipse est hęres: nec regnum cælorum quo iam ingressus est, posse magis nobis excidere quàm ipsi: rursum peccatis nostris non posse nos damnari, à quorum reatu nos absoluit quum ea sibi imputari voluerit acsi sua essent. Hæc est mirifica commutatio, qua pro immensa sua benignitate nobiscum vsus est: quòd filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit: quòd suo in terras descensu, ascensum nobis in cælum strauerit: quòd accepta nostra mortalitate, suam nobis immortalitatem contulerit: quòd suscepta nostra imbecillitate, sua

nos virtute confirmauerit: quòd nostra in se recepta paupertate, suam ad nos opulentiam transtulerit: quòd recepta ad se, qua premebamur iniustitiæ nostræ mole, sua nos iustitia induerit.

3 Horum omnium adeò solidam habemus testificationem in hoc sacramento, vt certò statuendum sit, verè nobis exhiberi non secus acsi Christus ipse pręsens aspectui nostro obiiceretur, ac manibus attrectaretur. Hoc enim verbum nec mentiri nec illudere nobis potest, Accipite, edite, bibite: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: hic est sanguis, qui in remissionem peccatorum effunditur. Quòd accipere iubet significat nostrum esse: quòd edere iubet, significat vnam nobiscum substantiam fieri: quòd de corpore prædicat pro nobis esse traditum, de sanguine pro nobis effusum, in eo docet vtrunque non tam suum esse quàm nostrum: quia vtrunque non suo commodo, sed in salutem nostram & sumpsit & posuit. Ac diligenter quidem obsęruandum est, potissimam & penè totam sacramenti energiam in his verbis sitam esse, Quod pro vobis traditur, Qui pro vobis effunditur. alioqui non magnopere nobis conduceret, corpus & sanguinem Domini nunc distribui, nisi in redemptionem ac salutem nostram exposita semel fuissent. Itaque sub pane & vino repræsentantur: quo discamus non modò nostra esse, sed nobis destinata in spiritualis vitæ alimentum. Id est quod antea admonuimus, à rebus corporeis quæ in sacramento proferuntur, quadam analogia nos ad spirituales deduci. Sic quum panis nobis in symbolum corporis Christi datur, hæc statim concipienda est similitudo, Vt corporis nostri vitam panis alit, sustinet, tuetur: ita corpus Christi vegetandæ ac viuificandæ animæ vnicum esse cibum. Quum vinum in symbolum sanguinis propositum intuemur: cogitandum quos corpori vsus vinum afferat, vt eosdem spiritualiter afferri nobis Christi sanguine reputemus: sunt autem, fouere, reficere, confirmare, exhilarare. Nam si satis perpendimus quid nobis sacrosancti huius corporis traditio, quid sanguinis effusio profuerit: nō obscurè perspiciemus, hęc panis & vini attributa, secundùm eiusmodi analogiam, optimè illis erga nos conuenire dum nobis communicantur.

4 Non ergo præcipuæ sunt sacramenti partes, corpus Christi simpliciter & sine altiori consideratione nobis porrigere: sed magis promissionem illam qua carnem suam verè cibum testatur, & sanguinem suum potum, quibus in vitam æternam pascimur, qua se panem vitæ affirmat, de quo qui manducauerit, viuet in æternum: illam (inquam) promissionem obsignare & confirmare, & quo id efficiat, ad Christi crucē mittere, vbi ea promissio verè pręstita, & numeris omnibus impleta fuit. Neque enim Christo rite & salutariter vescimur nisi crucifixo dū efficaciā mortis eius viuo sensu apprehendimus. Nam quòd se panē vitæ nuncupauit, nō eam à sacramento sumpsit appellationem, vt quidā peruersè interpretantur: sed quia talis à Patre datus nobis fuerat, talémque sese præstitit,

tit,

tit, quum humanæ nostræ mortalitatis particeps factus, nos diuinę suæ immortalitatis consortes fecit: quum in sacrificium se offerẽs, maledictionem in se nostram sustulit, vt sua nos benedictione perfunderet: quum morte sua mortem deglutiuit & absorbuit: quum in sua resurrectione carnem hanc nostram corruptibilem, quam induerat, in gloriam & incorruptionem suscitauit.

5 Restat vt applicatione id totum ad nos perueniat: id fit cùm per Euangelium, tum illustriùs per sacram Cœnam, vbi & se ipse cum bonis suis omnibus nobis offert, & nos fide eum recipimus. Non ergo facit sacramentum vt Christus panis vitæ esse primùm incipiat: sed dum in memoriam reuocat, panem vitæ esse factum, quo assiduè vescamur, eiúsque panis gustum & saporem nobis præbet, vt vim panis illius sentiamus facit. Pollicetur enim nobis, quicquid fecit aut passus est Christus, id ad nos viuificandos factum esse. Deinde hanc viuificationem, ęternam esse, qua sine fine alamur, sustineamur & conseruemur in vita. Siquidem vt panis vitæ nobis non fuisset Christus, nisi nobis natus & mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita nunc minimè esset nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis efficacia & fructus res æterna foret ac immortalis. Quod totum eleganter his verbis expressit Christus, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. *Iohã. 6. f. 51* Quibus haud dubiè innuit, suum nobis corpus ideo pro pane futurum ad spiritualem animæ vitam, quia in mortem pro salute nostra exponendum erat: nobis autem porrigi vt vescamur, quum fide nos facit eius participes. Semel itaque ipsum dedit quò panis fieret, quum in mundi redemptionem crucifigendum exposuit: quotidie dat vbi participandum, quatenus crucifixum est, Euangelii verbo nobis offert: vbi eam exhibitionem sacro Cœnæ mysterio obsignat: vbi idipsum intus cõplet quod exteriùs designat. Porrò nobis hîc duo cauenda sunt vitia: ne aut in extenuandis signis nimii, à suis mysteriis ea diuellere, quibus quodammodo annexa sunt: aut in iisdem extollendis immodici, mysteria interim etiam ipsa nonnihil obscurare videamur. Christum esse panem vitæ, quo in salutem æternam nutriantur fideles, nemo est nisi prorsus irreligiosus, qui non fateatur. Sed hoc non perinde inter omnes conuenit, qualis sit eius participandi ratio. Sunt enim qui manducare Christi carnem, & sanguinem eius bibere, vno verbo definiunt nihil esse aliud quàm in Christum ipsum credere. Sed mihi expressius quiddam ac sublimius videtur voluisse docere Christus in præclara illa concione, vbi carnis suæ manducationem nobis commendat: nempe vera sui participatione nos viuificari: quam Manducandi etiam ac Bibendi verbis ideo designauit, ne quam ab ipso vitam percipimus, simplici cognitione percipi quispiam putaret. Quemadmodum enim non aspectus, sed esus panis corpori alimentum sufficit: ita verè ac penitus participem Christi animam fieri conuenit, vt ipsius virtute in vitam

spiritualem vegetetur. Interim verò hanc non aliam esse quàm fidei manducationem fatemur: vt nulla alia fingi potest. Verùm hoc inter mea & istorũ verba interest, quòd illis manducare est duntaxat credere: ego credendo mãducari Christi carnem, quia fide noster efficitur, eámque manducationem fructum effectúmque esse fidei dico. Aut si clariùs velis, illis mãducatio est fides: mihi ex fide potiùs consequi videtur. In verbis quidem paruum, sed in re non mediocre est discrimen. Nam etsi docet Apostolus, Christum in cordibus nostris habitare per fidem, nemo tamen habitationem istam, fidem interpretabitur: sed eximium fidei effectum explicari omnes sentiunt, quòd per ipsam fideles consequuntur vt Christum in se habeant manentem. In hunc modum voluit Dominus, panem vitæ se nuncupando, non tantùm docere in mortis resurrectionísque suę fide repositam esse nobis salutem: sed vera etiam sui communicatione fieri vt vita sua in nos transeat, ac nostra fiat: non secus ac panis, dum in alimentum sumitur, vigorem corpori administrat.

Ephes. 3. c.17

Iohan. 6. f.51

6 Nec alio sensu Augustinus, quem illi patronum sibi aduocant, credendo nos manducare scripsit, quàm vt manducationem istam fidei esse, non oris indicaret. Quod neque ipse nego: sed simul tamen addo, nos fide complecti Christum non eminus apparentem, sed se nobis vnientem, vt ipse caput nostrum, nos verò eius membra simus. Neque tamen locutionem illam simpliciter improbo: sed tantùm nego plenam esse interpretationem si definire volunt quid sit Christi carnem edere. Alioqui video Augustinum hac loquendi forma sæpius vsum esse. vt quum dicit libro de doctrina Christiana 3, Nisi manducaueritis carnem Filii hominis: figura est, præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Item quum dicit tria millia hominum, qui Petri concione conuersi sunt, sanguinem Christi, quem sæuiendo fuderant, credendo bibisse. Verùm plurimis aliis locis illud fidei beneficium egregiè commendat, quod per ipsam non minus reficiuntur carnis Christi communione animæ nostræ quàm corpora pane quo vescuntur. Atque idipsum est quod alicubi scribit Chrysostomus, Christum non fide tantùm, sed reipsa nos suum efficere corpus. Neque enim aliunde quàm à fide tale bonum consequi intelligit: sed hoc tantùm vult excludere, nequis, dum fidem nominari audit, nudam imaginationem concipiat. Eos verò qui Cœnam volunt externæ solùm professionis notam esse, nũc prætereo: quia satis eorum errorem refutasse mihi videor quum agerem de Sacramentis in genere. Hoc solùm obseruent lectores, dum calix vocatur fœdus in sanguine, promissionem exprimi quæ ad fidem confirmandam valeat. Vnde sequitur, nisi in Deum respicimus, & amplectimur quod offert, nos sacra Cœna rectè non vti.

Homi. in Ioh. 31, & 40. & ali.

Actor. 2. g.41

Hom. 60

Luca 22. b.20

7 Ne-

7 Neque illi præterea mihi satisfaciunt qui nonnullam nobis esse cum Christo communionem agnoscentes, eam dum ostendere volunt, nos Spiritus modò participes faciunt, præterita carnis & sanguinis mentione. Quasi verò illa omnia de nihilo dicta forent, carnem eius verè esse cibum, sanguinem eius verè esse potum: non habere vitam nisi qui carnem illam manducauerit, & sanguinem biberit: & quæ eodem pertinent. Quare si vltra eorum descriptionem (vt nimis restricta est) solidam Christi communionem progredi constat: quousque pateat & sese proferat, paucis perstringere aggrediar antequam de contrario vitio excessus verba faciam. Erit enim mihi lõgior cum hyperbolicis doctoribus disputatio, qui dum pro sua crassitie absurdum edendi & bibendi modum fabricant, Christum quoque carne sua exutum in phantasma transfigurant. si tamen vllis verbis complecti tãtum mysterium liceat: quod ne animo quidem satis me comprehendere video, & libenter ideo fateor, nequis eius sublimitatem infantiæ meæ modulo metiatur. Quin potius lectores hortor, ne intra istos nimium angustos fines, mentis sensum contineãt: sed multò altiùs assurgere contendant, quàm meo ductu possint. nam ego ipse quoties hac de re sermo est, vbi omnia dicere conatus sum, parum adhuc mihi pro eius dignitate dixisse videor. Quanquam autem cogitando animus plus valet, quàm lingua exprimendo: rei tamen magnitudine ille quoque vincitur & obruitur. Itaque nihil demum restat nisi vt in eius mysterii admirationem prorumpam, cui nec mens planè cogitando, nec lingua explicando par esse potest. Sententiæ tamen meæ summam exponam vtcunque: quam vt nihil dubito veram esse, ita piis pectoribus non improbatum iri confido.

8 Primùm omnium è Scripturis docemur, Christum ab initio viuificum illud Patris verbum fuisse, vitæ fontem & originem vnde omnia vt viuerent semper acceperunt. Quare Iohannes *Ioh.1.a.4.*
nunc sermonem vitæ nuncupat, nunc in ipso vitam fuisse scribit, significans illum etiam tum creaturas omnes influentem, vim spirandi ac viuendi eis instillasse. Idem tamen postea subiicit, manifestatam tunc demum fuisse vitam quum assumpta nostra carne, Filius Dei se visendum oculis, manibúsque palpandum præbuit. Nam etsi virtutem prius quoque suam in creaturas diffundebat: quia tamen homo, per peccatum à Deo alienatus, communicatione vitæ perdita, mortem vndique cernebat sibi imminentem: vt spem immortalitatis reciperet, in eius verbi communionem recipi oportebat. Quantulam enim fiduciam inde concipias si Dei quidem verbum, à quo remotissimus sis, vitæ plenitudinem in se continere audias, in te autem ipso ac circunquaque nihil præter mortem occurrat & ante oculos versetur? At verò vbi fons ille vitæ habitare in carne nostra cœpit, iam non procul nobis absconditus latet, sed coram se participandum exhibet. Quin & ipsam, in qua residet, carnem viuificam nobis reddit, vt eius par-

Iohan.6. c.48, & f.58 ticipatione ad immortalitatem pascamur. Ego sum (inquit) panis vitæ qui de cælo descendi. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Quibus verbis docet, non modò se vitam esse, quatenus sermo est Dei æternus qui è cælo ad nos descendit, sed descendendo vim istam in carnem quam induit, diffudisse: vt inde ad nos vitæ communicatio promanaret. Hinc & illa iam consequuntur, Quòd caro eius verè est cibus: sanguis eius verè est potus: quibus alimentis in vitam æternam fideles educantur. In hoc ergo sita est piis eximia consolatio: quòd vitam in propria carne nunc reperiunt. Sic enim non modò facili ad eam aditu penetrant, sed vltro sibi expositam & obuiam habent. Cordis sinum tãtùm protendant quo præsentem amplexentur, & eam obtinebunt.

9 Etsi autem tantam à seipsa virtutem non habet Christi caro vt nos viuificet, quæ & prima sua conditione mortalitati obnoxia fuit, & nunc immortalitate prædita per se non viuit: iure tamen viuifica dicitur quæ vitæ plenitudine perfusa est, quam ad nos transmitteret. In quem sensum illud Christi dictum cum Cyrillo interpretor, Iohan.5. c.29 Sicut Pater vitam habet in semetipso, ita & Filio dedit vitam habere in semetipso. Illic enim propriè de suis dotibus disserit, non quas ab initio apud Patrem possidebat, sed quibus ornatus fuit in ea ipsa carne in qua apparuit. proinde in sua quoque humanitate, vitæ plenitudinem habitare ostendit: vt quisquis carni suæ ac sanguini communicarit, vitæ participatione simul fruatur. Id quale sit, familiari exemplo explicare licet. Quẽadmodum enim è fonte aqua nunc bibitur, nunc hauritur, nunc per canales irrigandis agris deducitur: qui tamen non à seipso exuberat in tot vsus, sed ab ipsa scaturigine, quæ perenni fluxu nouam subinde largitatem illis sufficit ac subministrat: ita Christi caro instar fontis est diuitis & inexhausti, quæ vitam à diuinitate in seipsam scaturientem ad nos transfundit. Iam quis non videt, communionem carnis & sanguinis Christi necessariam esse omnibus qui ad cælestem vitam aspirant? Huc spectant illæ Apostoli sententiæ, Ephes. 1. c.22, & 4.c.15 Ecclesiam corpus esse Christi & eius complementum, ipsum verò esse caput, ex quo totum corpus coagmentatum & compactum per commissuras, incrementum corporis facit. Corpora nostra 1.Cor.6. d.15 membra esse Christi. Quæ omnia non posse aliter effici intelligimus quin totus spiritu & corpore nobis adhæreat. Sed arctissimam illam societatem qua eius carni copulamur, splendidiore adhuc elogio illustrauit quum dixit nos esse membra corporis Ephes.5. g.30 eius, ex ossibus eius, & ex carne eius. Tandem vt rem omnibus verbis maiorem testetur, sermonem exclamatione finit, Magnum (inquit) istud arcanum! Extremæ ergo dementiæ fuerit, nullam agnoscere cum carne & sanguine Domini fidelium cõmunionem: quam tantam esse declarat Apostolus, vt eam admirari quàm explicare malit.

10 Summa sit, non aliter animas nostras carne & sanguine Christi pasci, quàm panis & vinum corporalem vitam tuentur & sustinent. Neque enim aliter quadraret analogia signi, nisi alimentum suum animæ in Christo reperirent. quod fieri non potest nisi nobiscum Christus verè in vnum coalescat, nósque reficiat carnis suæ esu & sanguinis potu. Etsi autem incredibile videtur in tanta locorum distantia penetrare ad nos Christi carnem vt nobis sit in cibum, meminerimus quantum supra sensus omnes nostros emineat arcana Spiritus sancti virtus, & quàm stultum sit eius immensitatem modo nostro velle metiri. Quod ergo mens nostra non comprehendit, concipiat fides, Spiritum verè vnire quæ locis disiuncta sunt. Iam sacram illam carnis & sanguinis sui communicationem, qua vitam suam in nos transfundit Christus, non secus acsi in ossa & medullas penetraret, in Cœna etiam testatur, & obsignat: & quidem non obiecto inani aut vacuo signo, sed efficaciam Spiritus sui illic proferens, qua impleat quod promittit. Et sanè rem illic signatam offert & exhibet omnibus qui ad spirituale illud epulum accumbunt. quanquam à fidelibus solis cum fructu percipitur, qui tantam benignitatem vera fide animíque gratitudine suscipiunt. Qua ratione dixit Apostolus, Panem quem frangimus, communionem esse corporis Christi: calicem quem verbo & precibus in hoc consecramus, communionem esse sanguinis ipsius. Nec est quod obiiciat quispiam: figuratam esse locutionem, qua signatæ rei nomen signo deferatur. Fateor sanè fractionem panis symbolum esse, non rem ipsam. Verùm hoc posito, à symboli tamen exhibitione rem ipsam exhiberi, rite colligemus. Nisi enim quis fallacem vocare Deum volet, inane ab ipso symbolum proponi nunquam dicere audeat. Itaque si per fractionem panis Dominus corporis sui participationem verè repræsentat, minimè dubiũ esse debet quin verè prçstet atque exhibeat. Atque omnino isthæc piis tenenda regula est, vt quoties symbola vident à Domino instituta, illic rei signatæ veritatem adesse certò cogitent ac sibi persuadeant. Quorsum enim corporis sui symbolum tibi Dominus in manum porrigat, nisi vt de vera eius participatione te certiorem faciat? Quòd si verum est præberi nobis signum visibile, ad obsignandam inuisibilis rei donationem: accepto corporis symbolo, non minùs corpus etiam ipsum nobis dari certò confidamus. 1.Cor.10 d.16

11 Dico igitur, (quod & semper in Ecclesia receptum fuit, & hodie docent quicunque rectè sentiunt) duabus rebus constare sacrum Cœnæ mysterium: corporeis signis, quæ ob oculos proposita, res inuisibiles secundum imbecillitatis nostrę captum nobis repræsentant: & spirituali veritate, quæ per symbola ipsa figuratur simul & exhibetur. Ea qualis sit, dũ familiariter demõstrare volo, tria soleo ponere: significationẽ, materiã quæ ex ea depẽdet, virtutem seu effectum qui ex vtraque consequitur. Significatio in pro-

Corporeis signis.

Cœnæ mysteriũ constat

Spirituali veritate.

Significationẽ

Materiam.

missionibus est sita, quæ quodammodo sunt signo implicitæ. Materiam aut substantiam voco Christum cum sua morte & resurrectione. Per effectum autem, redemptionem, iustitiam, sanctificationem, vitámque æternam, & quæcunque alia nobis beneficia affert Christus, intelligo. Porrò tametsi fidem hæc omnia respiciunt, nullum tamen locum relinquo huic cauillo: quasi dum fide percipi Christum dico, intelligentia duntaxat ac imaginatione velim concipi. Offerunt enim illum promissiones, non vt in aspectu modò nudáque notitia hæreamus: sed vt vera eius communicatione fruamur. Et sanè non video quomodo in cruce Christi redemptionem ac iustitiam, in eius morte vitam habere se quis confidat, nisi vera Christi ipsius communione in primis fretus. Non enim ad nos bona illa peruenirēt, nisi se prius nostrum Christus faceret. Dico igitur in Cœnæ mysterio per symbola panis & vini, Christum verè nobis exhiberi, adeóque corpus & sanguinem eius, in quibus omnem obedientiam pro comparanda nobis iustitia adimpleuit: quò scilicet primùm in vnum corpus cum ipso coalescamus: deinde participes substantię eius facti, in bonorum omnium communicatione virtutem quoque sentiamus.

12 Iam ad hyperbolicas mixturas quas superstitio inuexit descendo. mira enim astutia hîc lusit Satan, vt mētes hominum è cælo abstractas, peruerso errore imbueret, acsi panis elemento affixus esset Christus. Ac primò quidem præsentia Christi in sacramento minimè talis somnianda nobis est qualem Romanæ curiæ artifices confinxerunt: acsi locali præsentia, corpus Christi manibus attrectandum, atterendum dentibus, ore deglutiendum sisteretur. Hanc enim palinodiæ formulam dictauit Berengario Nicolaus papa, quę pœnitentiæ testis foret: verbis scilicet eousque prodigiosis, vt glossæ author exclamet, periculum esse, nisi prudenter sibi caueant lectores, ne hæresin inde hauriant peiorem quàm fuerit Berengarii, Distin. 2. c. Ego Berengarius. Petrus verò Lombardus etsi in excusanda absurditate multum laborat, magis tamen inclinat in diuersam sententiam. Siquidem vt finitum esse, pro perpetua corporis humani ratione, minimè ambigimus, cælóque contineri, quo semel receptum est, donec ad iudicium redeat: ita sub hæc corruptibilia elementa retrahere ipsum, aut vbique præsens imaginari, prorsus ducimus nefas esse. Neque id sanè opus est, quo ipsius participatione fruamur: quando hoc beneficii per Spiritum suum nobis Dominus largitur, vt vnum corpore, spiritu, & anima, secum fiamus. Vinculum ergo istius coniunctionis est Spiritus Christi, cuius nexu copulamur: & quidam veluti canalis, per quem quicquid Christus ipse & est & habet, ad nos deriuatur. Nam si solem conspicimus radiis in terram emicantem, ad generandos, fouendos, vegetandos eius fœtus suam quodammodo substantiam ad eam traiicere: cur inferior Spiritus Christi esset irradiatio, ad communionem carnis & sanguinis eius

Chryso. Ser. quodam. de Spirit. sanct.

eius in nos traducendam? Quapropter Scriptura, vbi de nostra cum Christo participatione loquitur, vim eius vniuersam ad spiritum refert. Pro multis tamen vnus locus sufficiet. Paulus enim ad Rom. cap. octauo, Christum nõ aliter in nobis quàm per Spiritum suum habitare disserit: quo tamen illam de qua nunc sermo est carnis & sanguinis communionem non tollit, sed ab vno Spiritu effici docet vt totum Christum possideamus & habeamus in nobis manentem.

13 Verecundiùs Scholastici, quos tam barbaræ impietatis horror tenuit: nihil tamen ipsi quoque quàm subtilioribus præstigiis ludunt. Non circunscriptiuè, nec corporali modo contineri illic Christum concedunt. sed rationem deinde comminiscuntur, quam nec ipsi intelligunt nec aliis possunt explicare. quæ tamen eò recidit, vt Christus in specie panis quam vocant quæratur. Quid enim? quum substantiam panis in Christum conuerti dicunt, annon affigunt albedini, quam illic reliquam faciunt? At sic continetur in sacramento vt in cælo maneat, inquiunt: nec aliam quam habitudinis præsentiam statuimus. Verùm quæcunque faciendo fuco vocabula obtendant, hic omnium finis est, per consecrationem Christum fieri qui antea panis erat: vt deinde sub illo panis colore lateat Christus. Quod etiam disertè exprimere eos non pudet. sunt enim Lombardi verba, Corpus Christi, quod in se visibile est, sub specie panis, facta consecratione, latere & operiri. Ita illius panis figura nihil aliud quàm larua est, quæ carnis conspectũ auferat oculis. Neque verò multis coniecturis opus est vt deprehẽdamus quas istis verbis insidias tẽdere voluerint, quum res ipsa clarè loquatur. Quanta enim superstitione iam seculis aliquot non tantùm hominum vulgus, sed primores quoque ipsi detenti fuerint, ac hodie in Papisticis ecclesiis detineantur, videre est. Nam de vera fide parum soliciti (qua sola & in Christi peruenimus societatem, & cum ipso cohæremus) modò carnalem eius præsentiam habeant, quam vltra verbum fabricarunt, satis illum præsentem habere se putant. Proinde hoc in summa profectum videmus ista ingeniosa subtilitate, vt panis pro Deo haberetur.

Libro 4. Sentent. dist. 12

14 Hinc prodiit fictitia illa transsubstantiatio, pro qua hodie acriùs depugnãt quàm pro omnibus aliis fidei suæ capitibus. Neque enim se expedire primi localis præsentiæ architecti poterant quomodo Christi corpus panis substantiæ permixtus foret, quin protinus occurrerent multa absurda. Ergo ad hoc figmentum confugere necesse fuit, fieri conuersionem panis in corpus: non quòd propriè ex pane corpus fiat, sed quia Christus, vt sub figura se occultet, substantiam in nihilum redigit. Mirum autem est eò inscitiæ imò stuporis fuisse prolapsos, vt non solùm repugnante Scriptura, sed etiam veteris Ecclesiæ consensu, monstrum illud in medium proferrent. Fateor quidem nonnullos veterum Conuersionis voce interdum fuisse vsos: non quòd abolere vellent in exter-

nis signis substantiam, sed vt docerent panem mysterio dicatum longè à vulgari distare, ac iam alium esse. Vbique autem clarè prædicant omnes sacram Cœnam duabus partibus constare, terrena & cælesti: ac terrenam sine controuersia interpretantur panem & vinum. Certè quicquid garriant, vetustatis patrocinio, quod euidenti Dei verbo sæpe opponere audent, in confirmando isto dogmate destitui palàm est. nec enim ita pridem excogitatum fuit, ignoratum quidem non melioribus illis seculis modò, quibus purior adhuc vigebat religionis doctrina: sed quum iam admodum inquinata esset illa puritas. Nemo est veterum qui sacra Cœnæ symbola non fateatur disertis verbis panem & vinum esse: etsi vt dictum est, variis epithetis illa interdum insigniũt, ad commendandam mysterii dignitatem. Nam quod dicunt, in consecratione fieri arcanam conuersionem, vt iam aliud sit quàm panis & vinum, nuper admonui eo non significare in nihilum ipsa redigi, sed iam alio loco habenda esse quàm communes cibos, qui duntaxat ad pascendum ventrem sunt destinati: quum in iis nobis exhibeatur spiritualis animæ cibus ac potus. Id neque nos negamus. Si conuersio est, inquiunt isti, necesse est aliud ex alio fieri. Si intelligunt, fieri aliquid quod prius non erat, assentior. Si ad suã illam imaginationem trahere volunt, respondeant mihi quam mutationem fieri sentiant in Baptismo. Nam Patres hîc quoque mirificam conuersionem statuunt, quum dicunt ex corruptibili elemento fieri spirituale animæ lauacrum, aquam tamen manere nemo negat. At nihil, inquiunt, tale in Baptismo habetur quale illud est in Cœna, Hoc est corpus meum. Quasi de verbis illis agatur, quæ satis expeditum sensum habent: ac non potiùs de illa voce Conuersionis, quæ nihil amplius in Cœna significare debet quàm in Baptismo. Valeant igitur cum istis syllabarum aucupiis quibus nihil aliud quàm suam ieiunitatem produnt. Nec verò significatio aliter quadraret, nisi veritas quæ illic figuratur, viuam effigiem haberet in externo signo. Voluit Christus externo symbolo testari, carnem suam esse cibum. si inane duntaxat panis spectrum, non panem verum proponeret, vbi analogia, vel similitudo, quæ deducere nos à re visibili ad inuisibilem debet? Nam vt omnia inter se conueniant: non longius se extendet significatio quàm nos specie carnis Christi pasci. Quemadmodum si in Baptismo figura aquæ oculos falleret, nobis certum non esset ablutionis nostræ pignus: imò fallaci illo spectaculo vacillandi nobis occasio daretur. Euertitur ergo Sacramenti natura nisi in modo significandi terrenum signum rei cælesti respõdeat. Ac proinde perit nobis mysterii huius veritas nisi verus panis verum Christi corpus repræsentet. Iterum repeto, Quum Cœna nihil aliud sit quàm conspicua eius promissionis testificatio quæ Iohannis sexto habetur, nempe Christum esse panem vitæ qui è cælo descendit: panem visibilẽ intercedere oportet quo spiritualis ille figuretur: nisi

nobis

nobis perire volumus omnem fructum quem in hac parte sustinen dæ nostræ imbecillitati Deus indulget. Iam qua ratione colligeret Paulus, nos omnes panem vnum ac corpus vnum esse qui panem vnum simul participamus, si spectrum panis duntaxat, ac non potiùs naturalis veritas maneret? *1.Co. 10. d.17*

15 Nec verò Satanæ præstigiis tam fœdè vnquam delusi fuissent, nisi quia iam fascinati erant illo errore, corpus Christi sub pane inclusum ore corporeo in ventrem transmitti. Tam brutæ imaginationis causa fuit, quòd consecratio tantundem apud eos valebat ac magica incantatio. Principium autem illud eos latebat, panem nonnisi hominibus ad quos dirigitur sermo esse sacramentum: sicuti aqua Baptismi in se non mutatur, sed nobis esse incipit quod priùs non erat simulatque annexa est promissio. Exemplo similis sacramenti hoc meliùs liquebit. Aqua è rupe profluens in deserto eiusdem rei tessera & signum erat Patribus, quam nobis figurat vinum in Cœna. Docet enim Paulus, eundem potum spiritualem eos bibisse. Atqui iumentis populi & pecori communis erat aquatio. Vnde facilè colligitur, in elementis terrenis, dum ad spiritualem vsum adhibentur, non aliam fieri conuersionem quàm hominum respectu, quatenus illis promissionum sunt sigilla. Adhæc quum Dei consilium sit, vt iam sæpius inculco, nos commodis vehiculis sursum ad se tollere, illud impiè sua peruicacia frustrantur qui ad Christum quidem nos vocant, sed sub pane inuisibiliter latentem. Neque enim fieri potest vt mens hominum, à locorum immensitate se expediens, ad Christum vsque supra cælos penetret. Quod illis negabat natura, magis noxio pharmaco corrigere tentarunt: vt manendo in terris, nulla cælesti Christi propinquitate egeamus. En necessitas quæ ipsos adegit ad transfigurandum Christi corpus! Bernardi quidem ætate, etsi durior inualuerat loquendi ratio, transsubstantiatio tamen nondum agnita erat. Ac omnibus retro seculis similitudo illa in ore omnium volitabat, pani & vino rem spiritualem coniunctam esse in hoc mysterio. De vocibus acutè, vt sibi videntur, respondent, sed nihil afferendo causæ præsenti consentaneum. Virga (inquiunt) Mosis in serpentem conuersa, quanuis asciscat nomen serpentis, pristinum tamen retinet, virgáque dicitur. Ita secundùm eos æquè probabile est, quanuis in nouam substantiam transeat panis, καταχρηστικῶς, sed tamen non ineptè vocari quod apparet oculis. Sed quid simile aut vicinum reperiunt inter illustre miraculum & fictitiam eorum illusionem cuius nullus in terra oculus testis est? Præstigiis luserant magi, vt Ægyptiis persuasum esset, diuina virtute ad mutandas creaturas supra naturæ ordinem pollere. Prodit Moses, ac profligatis eorum fallaciis, insuperabilem Dei potentiam à sua parte stare ostendit: quia vna eius virga omnes reliquas absumit. Sed quia ocularis fuit illa conuersio, nihil ad præsentem causam, vt diximus: & exiguo pòst tempore

Exo. 17. b.6 — *1.Co.10. a.4* — *Exod.4, a.3, & 7. b.10* — *Ibid.12*

visibiliter rediit virga ad suam formam. Adde quòd nescitur substantiæne fuerit illa extemporalis conuersio. Spectanda etiam est allusio ad virgas magorum: quas ideo colubros dicere noluit Propheta, ne videretur innuere conuersionem quæ nulla erat: quia præstigiatores illi nihil aliud quàm tenebras spectantium oculis offuderant. Quid autem cum eo simile habent istæ locutiones, Panis quem frangimus, Quoties ederitis panem hunc, Communicabant in fractione panis, & alia eiusmodi? Incantatione quidem magorum oculos tãtùm fuisse deceptos certum est. Quod ad Mosen, magis ambigua res est, per cuius manum Deo nihilo magis difficile fuit ex virga facere serpentem, & rursus virgam ex serpente quàm induere angelos carneis corporibus, & paulò pòst exuere. Si eadem vel affinis esset huius mysterii ratio, esset aliquis color eorum solutioni. Hoc igitur fixum maneat, non verè nec aptè promitti nobis in Cœna carnem Christi verè esse in cibum, nisi vera externi symboli substantia respondeat. Atque (vt error vnus ex alio nascitur) locus Ieremiæ tam insulsè detortus est ad probandam transsubstantiationem vt referre pigeat. Conqueritur Propheta lignum positum in pane suo: significans hostium sæuitia panem suum infectum esse amaritudine. Quemadmodum Dauid simili figura cibum suum fuisse felle corruptum, & potum aceto deplorat. Isti allegoricè corpus Christi ligno crucis fuisse affixum volunt. At ita senserunt nonnulli veterum. Quasi verò non magis ignoscendum sit eorum inscitiæ, & sepeliendum dedecus, quàm addenda impudentia, vt cogantur cum genuino Prophetæ sensu hostiliter adhuc confligere.

1. Co.10. b.16, & 11.f.26 Act.2.g.42 Ier.11.d.19 Psal.69.c.22

16 Alii qui vident non posse analogiam signi & rei signatæ conuelli quin mysterii veritas concidat, fatentur panem Cœnæ verè substantiam esse terreni & corruptibilis elementi, nec quicquam in se pati mutationis, sed sub se habere inclusum Christi corpus. Si ita sensum suum explicarent: dum panis in mysterio porrigitur, annexam esse exhibitionem corporis, quia inseparabilis est à signo suo veritas: non valde pugnarem. Sed quia in pane corpus ipsum locantes, vbiquitatem illi affingunt naturę suæ contrariam, addendo autem Sub pane, illic occultum latere volunt: tales astutias è suis latebris paulisper extrahere necesse est. Neque enim adhuc ex professo totam hanc causam absoluere in animo est: sed tantùm vt disputationis, quæ mox suo loco sequetur, fundamenta iaciam. Volunt ergo Christi corpus inuisibile esse & immensum, vt sub pane lateat: quia se cum eo communicare aliter non putant quàm si in panem descendat: modum verò descensus, quo nos ad se sursum euehit non comprehendunt. Obtendunt quoscunque possunt colores: sed vbi omnia dixerunt, satis apparet locali Christi præsentiæ insistere. Vnde id? nempe quia non aliam carnis & sanguinis participationem concipere sustinent, nisi quæ vel loci coniunctione atque contactu, vel crassa aliqua inclusione constet.

17 Ac

17 Ac quo errorem ſemel temere ſuſceptum obſtinatè tueantur, non dubitant aliqui ex ipſis iactare, non alias vnquam dimenſiones habuiſſe Chriſti carnem niſi quàm longè latéque cælum & terra patent. Quòd autem puer ex vtero natus ſit, quòd creuerit, quòd in cruce expanſus, quòd ſepulchro incluſus, id diſpenſatione quadam factum, vt naſcendi, moriendi, cæteríſque humanis officiis defungeretur. quòd ſolita corporis ſpecie poſt reſurrectionē conſpectus fuerit, quòd in cęlum aſſumptus, quòd poſtremò etiam poſt aſcenſionem Stephano & Paulo viſus: eadem id diſpenſatione factum, vt regem in cælo conſtitutum hominum aſpectui pateret. Quid hoc eſt niſi Marcionem ex inferis excitare? Nemo enim dubitet, corpus Chriſti phantaſma vel phantaſticum fuiſſe, ſi ea conditione fuit. Alii paulò argutiùs elabuntur, Corpus hoc quod in ſacramēto datur, glorioſum eſſe & immortale. itaque nihil eſſe abſurdi ſi pluribus in locis, ſi nullo loco, ſi nulla forma, ſub ſacramento continetur. Sed quæro, Quale dabat diſcipulis Chriſtus pridie quàm pateretur: annon verba ſonant, mortale illud quod paulò pòſt tradendum erat dediſſe? Iam antè, inquiunt, ſuam gloriam tribus diſcipulis in monte conſpiciendam præbuerat. Verum id quidem, ſed ea claritate guſtum immortalitatis ad horam præbere illis voluit. Interea non reperient illic duplex corpus, ſed vnum illud, quod Chriſtus geſtabat, noua gloria ornatum. Quum verò corpus ſuum in prima Cœna diſtribueret, imminebat iam hora qua à Deo percuſſus & humiliatus, ſine decore vt leproſus iaceret: tantum abeſt vt tunc gloriam reſurrectionis proferre vellet. Et hîc quanta Marcioni feneſtra aperitur ſi Chriſti corpus vno in loco mortale & humile videbatur, in alio immortale & glorioſum tenebatur? Quanquam ſi valeat eorum opinio, idem quotidie accidit: quia fateri coguntur corpus Chriſti in ſe viſibile inuiſibiliter latere ſub panis ſymbolo. Et tamen qui eiuſmodi portenta euomunt, adeò eos non pudet ſui dedecoris, vt nos vltro atrocibus conuitiis impetant quia non ſubſcribimus.

Act. 1. a. 3, & b. 9, & 7. g. 55, & 9. a. 3

Mat. 17. a. 2

Ieſa. 53. a. 4

18 Age, ſi corpus & ſanguinem Domini, pani ac vino affigere libet: alterum ab altero neceſſariò diuelletur. Nam vt panis ſeorſum à calice porrigitur, ita corpus pani vnitum, à ſanguine in calicem incluſo, diuiſum eſſe oportebit. Quum enim corpus in pane, ſanguinem in calice eſſe affirment, panis autem & vinum locorum ſpatiis inter ſe diſtent: nulla tergiuerſatione elabi poſſint quin à ſanguine corpus ſit ſecernendum. Quod autem obtendere ſolent, per concomitantiam (vt fingunt) in corpore eſſe ſanguinem, & in ſanguine viciſſim corpus, nimis ſanè friuolum eſt: quum ſymbola, quibus includuntur, ita diſtincta ſint. Cæterùm ſi oculis animíſque in cælum euehimur, vt Chriſtum illic in regni ſui gloria quæramus: quemadmodum ſymbola nos ad eum integrum inuitant, ita ſub panis ſymbolo paſcemur eius corpore, ſub vini ſymbolo diſtinctè eius ſanguine potabimur: vt demum toto ipſo

perfruamur. Nam tametsi carnem suam à nobis sustulit,& corpore in cælum ascendit, ad dexteram tamen Patris sedet: hoc est, in potentia & maiestate & gloria Patris regnat. Hoc regnum nec vllis locorum spatiis limitatum, nec vllis dimensionibus circunscriptum, quin Christus virtutem suam, vbicunque placuerit, in cælo & in terra exerat: quin se præsentem potentia & virtute exhibeat: quin suis semper adsit, vitam ipsis suam inspirans, in iis viuat, eos sustineat,confirmet, vegetet, conseruet incolumes, non secus acsi corpore adesset: quin denique suo ipsius corpore eos pascat, cuius communionem Spiritus sui virtute in eos transfundit. Secundum hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur.

19 Nos verò talem Christi præsentiam in Cœna statuere oportet quæ nec panis elemento ipsum affigat, nec in panem includat, nec vllo modo circunscribat (quæ omnia derogare cælesti eius gloriæ palàm est) deinde quæ nec mensuram illi suam auferat, vel pluribus simul locis distrahat, vel immensam illi magnitudinem affingat, quæ per cælum & terram diffundatur. hæc enim naturæ humanæ veritati non obscurè repugnant. Istas, inquam, duas exceptiones nunquam patiamur nobis eripi, nequid cælesti Christi gloriæ derogetur:quod fit dum sub corruptibilia huius mundi elementa reducitur,vel alligatur vllis terrenis creaturis.Nequid eius corpori affingatur humanæ naturæ minùs consentaneum: quod fit dum vel infinitum esse dicitur, vel in pluribus simul locis ponitur. Cæterum his absurditatibus sublatis, quicquid ad exprimendam veram substantialémque corporis ac sanguinis Domini communicationem, quæ sub sacris Cœnæ symbolis fidelibus exhibetur,facere potest,libenter recipio: atque ita vt non imaginatione duntaxat aut mentis intelligentia percipere, sed vt re ipsa frui in alimentum vitæ æternæ intelligantur. Cur tam odiosa mundo sit hæc sententia & tam iniquis multorum iudiciis præripiatur eius defensio, nihil causæ est, nisi quòd horribili fascino Satan dementauit eorum mentes. Certè quod docemus, Scripturis optimè per omnia conuenit:nihil cõtinet vel absurdi, vel obscuri, vel ambigui: à vera pietate & solida ædificatione non abhorret: nihil denique in se habet quod offendat,nisi quòd seculis aliquot,quum in Ecclesia regnaret illa Sophistarum inscitia & barbaries, indignè oppressa fuit tam perspicua lux & exposita veritas. Quia tamen Satan per turbulentos spiritus hodie quoque molitur quibuscunque potest calumniis & probris fœdare, nec in vllam aliam rem maiori conatu incumbit:accuratiùs eam tueri & asserere operæpretium est.

20 Porrò antequam vltrà progredimur,tractanda est ipsa Christi institutio: præsertim quia aduersariis hæc maximè plausibilis est obiectio, nos discedere à Christi verbis. Ergo vt falsa inuidia, qua nos grauant, leuemur, aptissimum exordium erit à verborum

inter-

interpretatione. Narrant tres Euangelistæ, & Paulus, Christum accepisse panem, fregisse gratiis actis, dedisse suis discipulis, ac dixisse, Accipite, comedite: hoc est corpus meum quod pro vobis traditur. vel frangitur. De calice ita Matthæus & Marcus, Hic calix est sanguis noui Testamenti, qui pro multis fundetur in remissionem peccatorum. Paulus verò & Lucas, Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. Transsubstantiationis patroni per pronomen HOC speciem panis notari volũt: quia totó complexu orationis peragitur consecratio, & nulla est substantia quæ demonstrari queat. Atqui si eos tenet verborũ religio, quia Christus quod in manum porrigebat discipulis, corpus suum esse testatus est: ab eorum sanè proprietate alienissimum est istud commentum, quod fuit panis, iam esse corpus. Quod in manus sumptum Apostolis præbet Christus, corpus suum asseuerat. sumpserat verò panem. quis ergo nõ intelligat, panem etiamnum ostendi? ac proinde nihil absurdius quàm ad speciem transferre quod de pane prædicatur. Alii, dum particulam EST pro transsubstantiari positam interpretantur, ad glossam suffugiunt magis coactam & violenter detortam. Ideóque non est cur se verborum reuerentia moueri obtendant. Est enim hoc gentibus ac linguis omnibus inauditum, vt verbum EST in hunc sensum vsurpetur, nempe pro conuerti in aliud. Quantum ad eos spectat qui panem in Cœna relinquunt, & affirmant esse Christi corpus, multa illis est inter se varietas. Qui modestiùs loquuntur, quanquam præcisè vrgent literam, Hoc est corpus meum, postea tamen deflectunt à rigore: ac tantundem valere dicunt atque corpus Christi esse cum pane, in pane, & sub pane. De re ipsa, quam affirmant, aliquid iam attigimus, & mox plura adhuc dicenda erunt. nunc tantùm de verbis disputo, quibus se constringi dicunt ne admittant panem vocari corpus, quia signum sit corporis. Atqui si tropum omnem refugiunt, cur à simplici Christi demonstratione transiliunt ad suas loquutiones longè diuersas? multum enim differũt, panem esse corpus, & corpus esse cum pane. Sed quia videbant fieri non posse vt simplex hæc propositio staret, panem esse corpus: per illas loquendi formas, quasi per obliquos flexus, elabi tentarunt. Alii verò audaciores, asserere non dubitant, propriè loquendo, panem esse corpus: atque hoc modo verè se literales esse probant. Si obiicitur, panem igitur esse Christum & esse Deum: negabunt id quidem, quia verbis Christi expressum non est. Sed nihil proficient negando: quando omnes consentiunt totum Christum nobis offerri in Cœna. Intolerabilis autem blasphemia est, sine figura prædicari de elemento caduco & corruptibili, quòd sit Christus. Quæro iam ex ipsis idémne valeant duæ istæ propositiones, Christus est Filius Dei, & Panis est Christi corpus. Si diuersas esse concedant (quod ab inuitis extorquebitur) respondeãt vnde differentia. Non aliam, arbitror, adducent, nisi quòd sacramentali modo panis vo-

Mat. 26. c. 26
Mar. 14. c. 22
Luc. 22. b. 17, 19.
1. Cor. 11. c. 24

catur corpus. Vnde sequitur, Christi verba non subiici communi regulæ, nec debere ad grammaticã exigi. Ex omnibus etiam morosis & præfractis literæ exactoribus quæro, vbi Lucas & Paulus calicem dicunt Testamentum in sanguine, annon idem exprimant quod priore membro, vbi panem nominant corpus? Eadem certè religio fuit in vna parte mysterii, quæ in altera: & quia obscura est breuitas, sensum meliùs elucidat longior sermo. Quoties ergo ex verbo vno contendent, panem esse corpus: ego ex pluribus verbis commodam interpretationem afferam esse Testamentum in corpore. Quid enim? an quærendus erit interpres Paulo & Luca fidelior aut certior? Neque tamen huc tendo, vt quicquam delibem de ea quam confessus sum corporis Christi communicatione: stultam modò peruicaciam, qua tam hostiliter litigant de verbis, refellere propositum est. Panem, authoribus Paulo & Luca, corpus Christi esse intelligo: quia fœdus est in corpore. Quod si impugnant, non mecum, sed cum Spiritu Dei certamen illis est. Vtcunque verborum Christi reuerentia tangi se quiritentur quominus figuratè intelligere ausint quæ sunt apertè dicta: non est tamen hic satis iustus prætextus cur omnes quas contrà obiicimus rationes ita respuãt. Interea quale sit istud, In Christi corpore & sanguine Testamentum, vt iam admonui, tenere conuenit: quia non aliter prodesset nobis fœdus sacrificio mortis sancitum, nisi accederet arcana illa communicatio qua in vnum cum Christo coalescimus.

Luc.22. b.20
1.Cor.11. f.25

21 Restat igitur vt propter affinitatem quam habent cum suis symbolis res signatę, nomen ipsum rei fateamur attributum fuisse symbolo: figuratè id quidem, sed non sine aptissima analogia. Allegorias & parabolas omitto, nequis subterfugia me quærere, & extra præsentem causam egredi causetur. Dico metonymicum esse hunc sermonem, qui vsitatus est passim in Scriptura, vbi de mysteriis agitur. Neque enim aliter accipere possis quod dicitur, Circuncisionem esse fœdus, agnum esse transitum, sacrificia Legis esse expiationes: denique petram, ex qua in deserto aqua profluebat, fuisse Christum, nisi translatitiè dictum accipias. Nec modò à superiore ad inferius nomen transfertur: sed contrà, etiam rei signatæ tribuitur nomen signi visibilis: vt quum dicitur Deus apparuisse Mosi in rubo: arca fœderis vocatur Deus, & Dei facies: & columba, Spiritus sanctus. Nam etsi essentia symbolum à re signata differt, quòd hæc spiritualis est & cælestis, illud corporeum & visibile: quia tamen rem cui repræsentandæ consecratum est, non figurat tantùm ceu nuda & inanis tessera, sed verè etiam exhibet: cur non eius appellatio in ipsum iure competat? Quòd si humanitus excogitata symbola, quæ imagines sunt rerum absentium potiùs quàm notæ præsentium, quas etiam ipsas fallaciter sæpissimè adumbrant, earum tamen titulis interdum ornantur: quæ à Deo sunt instituta, multa maiori ratione rerum nomina mutuantur quarum & certam miniméque fallacem significationẽ semper gerunt,

Exod.17. b.6
Exod. 3. a.2
Psal. 84. b.8, & 42.a.3
Matth.3. d.16

gerunt, & adiunctam habent secum veritatem. Tanta igitur est similitudo & vicinitas alterius ad alterum, vt procliuis vltro citróque sit deductio. Desinant itaq; aduersarii insulsas facetias in nos congerere, Tropistas vocando: quando ex communi Scripturæ vsu sacramentalem loquendi modum exponimus. Nam cùm in multis sacramenta simul cõueniunt, tum in hac metonymia quædam est ipsis omnibus inter se communitas. Vt ergo lapidem, è quo Israelitis spiritualis potus scaturiebat, Christum fuisse Apostolus docet, quòd visibile symbolum foret sub quo spiritualis ille potus verè quidem, sed non ad oculum percipiebatur: ita corpus Christi panis hodie nuncupatur, quãdo symbolum est quo veram corporis sui manducationem offert nobis Dominus. Neque aliter vel sensit vel loquutus est Augustinus: nequis hoc aspernetur tanquam nouum commentum. Si sacramenta (inquit) quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, vtique sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secũdùm quendam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita sacramentum fidei, fides est. Multi sunt apud eum similes loci, quos superuacuum foret congerere, quum vnus ille sufficiat: nisi quòd monendi sunt lectores idem à sancto viro tradi in Epistola ad Euodium. Friuola autem tergiuersatio est, vbi docet Augustinus frequentem ac tritam esse metonymiã in mysteriis, non fieri mentionem Cœnæ. quia hoc recepto, ratiocinari à genere ad speciem non liceret, nec valeret argumentum, Omne animal motu præditum est. ergo bos & equus motu præditus est. Quanquam longior disceptatio alibi eiusdem sancti verbis dirimitur, vbi dicit Christum non dubitasse vocare corpus suum quum signum daret corporis sui: contra Adimatum Manichæum cap. 12. Et alibi in Psal. 3. Miranda (inquit) Christi patientia, quòd Iudam adhibuit ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit.

Metonymia sacramentalis. *1. Cor. 10 a.4* *Epist. 23. ad Bonif.*

22 Siquis tamen morosus, ad alia omnia cæcutiens, huic tantùm verbo insistat, HOC EST, quasi mysterium hoc ab omnibus aliis separet, facilis solutio est. Verbi substantiui tantam esse emphasim dicunt, vt nullum schema admittat. Quod si illis concedimus, nempe in verbis Pauli substãtiuum verbum legitur, vbi panem vocat κοινωνίαν corporis Christi. Aliud autem est communicatio quàm corpus ipsum. Imò ferè vbi de sacramentis agitur, idẽ verbum occurrit. Hoc erit vobis fœdus mecum. Agnus hic erit vobis Pesach. Ne plura, quum dicit Paulus petram fuisse Christum, cur illis minùs emphaticum est eo loco substantiuũ verbum quàm in Christi sermone? Respondeant etiam, vbi dicit Iohannes, Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus: quid valeat substãtiuum verbũ. Nam si regulæ suæ affixi manent,

1. Co. 10. d.16 *Gen. 17. b.13* *Exod. 12. g.43* *1. Cor. 10 a.4* *Iohan. 7. f.39*

abolebitur æterna Spiritus essentia, quasi initiũ acceperit à Christi ascensione. Respondeant demum quid significet illud Pauli, Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis: quem constat multis esse inutilem. Sed nihil ad eos refellendos validius est quàm illud Pauli, Ecclesiam esse Christum. Nam similitudine corporis humani adducta subnectit, Sic est Christus. vbi non intelligit vnigenitum Dei Filium in se, sed in membris. His iam me adeptum esse arbitror, vt sanis & integris hominibus fœteant hostium nostrorum calumniæ, dum spargunt, fidem nos abrogare Christi verbis: quæ nos non minùs obedienter amplectimur quàm ipsi, & maiori religione expendimus. Imò supina eorum securitas indicio est non magnopere eos curare quid voluerit Christus, modò clypeum illis suppeditet ad tuendam obstinationem: sicuti nostra disquisitio testis esse debet quanti sit nobis Christi authoritas. Odiosè iactant, humanum sensum nobis obstare quominus credamus quod Christus sacro suo ore protulit: sed quàm improbè hanc ignominiam nobis inurant, magna ex parte iam planum feci, & clariùs deinde liquescet. Nihil ergo nos impedit quominus loquenti Christo credamus, & simulac hoc vel illud annuerit, acquiescamus. Tantùm hoc agitur, an nefas sit de genuino sensu sciscitari.

Tit.3.a.5 *1.Cor.12.*

23 Vetant boni isti magistri, vt literati appareãt, vel tantillum à litera discedere. Ego contrà, vbi Scriptura Deum nominat virum bellicosum: quia sine translatione nimis asperam locutionem fore video, non dubito sumptam esse ab hominibus comparationem. Et sanè non alio prætextu molesti olim fuerunt orthodoxis Patribus Anthropomorphitæ, nisi quòd vocibus illis mordicus arreptis, Oculi Dei vident, Ascendit ad eius aures, Manus eius extenta, Terra scabellum pedum eius: clamitabant eripi Deo corpus suum quod ei Scriptura assignat. Hac lege recepta, immanis barbaries totam fidei lucem obruet. Quæ enim absurditatum monstra fanaticis hominibus elicere non licebit, si illis permittitur singulos apices stabiliendis suis placitis obiicere? Quod obiiciunt, non esse verisimile, quum Christus Apostolis singulare pararet in rebus aduersis solatium, ænigmaticè loquutum esse vel obscurè, pro nobis facit. Nisi enim Apostolis venisset in mentem panem vocari figuratè corpus, quia symbolũ esset corporis, turbati haud dubiè fuissent re tam prodigiosa. Eodem ferè momento narrat Iohannes in minimis quibusque difficultatibus perplexos hæsisse. Qui secum disceptant quomodo iturus sit Christus ad Patrem, & quæstionem mouent quomodo abiturus sit è mundo: qui de Patre cælesti nihil eorum quæ dicuntur intelligunt, donec eum viderint: quomodo tam faciles fuissent ad credendum quod repudiat omnis ratio, Christum discumbere in mensa sub conspectu suo, & inuisibilem includi sub pane? Quòd ergo panem sine dubitatione edendo, consensum suum testantur, hinc apparet eodem

Iohã.14.a.5 8,& 16.b.17

quo nos sensu accepisse Christi verba. quia illis occurrit quod in mysteriis non debet videri insolens, nomen rei signatæ signo transcribi. Certa igitur & dilucida fuit discipulis consolatio, vt nobis est, nullo ænigmate implicita. nec aliud causæ est cur à nostra interpretatione quidam resiliant, nisi quòd eos excæcauit Diaboli incantatio, nempe vt ænigmatum tenebras sibi fingant vbi obuia est concinnæ figuræ interpretatio. Præterea si in verbis præcisè insistitur, perperam aliud seorsum de pane prædicaret Christus quàm de calice. Panem vocat corpus, vinum vocat sanguinem: aut confusa erit battologia, aut erit partitio quæ corpus à sanguine diuidat. Imò tam verè dicetur de calice, Hoc est corpus meum, quàm de pane ipso: & prædicari vicissim poterit, panem esse sanguinem. Si respondeant, spectandum esse in quem finem vel vsum instituta sint symbola: fateor id quidem. sed interea minimè se expedient quin eorum error absurdum hoc secum trahat, Panem esse sanguinem, & vinum corpus. Iam quid hoc sibi velit, nescio, quum res diuersas esse concedãt panem & corpus, asserere tamen alterum de altero propriè & sine figura prædicari: acsi quis diceret vestem quidem diuersam esse ab homine, & tamen propriè vocari hominem. Interea quasi in pertinacia & conuitiis victoria illis sita esset Christum accusari mendacii dicunt, si quæritur verborum interpretatio. Iam lectoribus iudicare promptum erit quàm iniustam nobis iniuriam faciant isti syllabarum aucupes, dum simplices imbuunt hac opinione, fidem nos detrahere Christi verbis, quæ furiosè ab illis peruerti ac confundi, à nobis autem fideliter ac dextrè explicari demonstrauimus.

24 Sed non potest huius mendacii infamia penitus abstergi nisi diluto altero crimine. nos enim rationi humanæ ita addictos esse iactant, vt nihilo plus tribuamus Dei potentiæ quàm naturæ ordo patitur, & dictat communis sensus. A tam improbis calumniis prouoco ad ipsam doctrinam quam tradidi: quæ satis dilucidè ostendit, me hoc mysterium minimè rationis humanæ modo metiri, vel naturæ legibus subiicere. Obsecro, an ex physicis didicimus, Christum perinde animas nostras è cælo pascere carne sua atque corpora pane & vino aluntur? vnde hæc carni virtus vt animas viuificet? Naturaliter non fieri omnes dicent. Humanæ rationi nihilo magis placebit penetrare ad nos Christi carnem, vt nobis sit alimentum. Denique quisquis doctrinam nostram gustauerit, rapietur in admirationem arcanæ Dei potentiæ. Isti autem boni eius zelotæ miraculum sibi fabricant, quo sublato euanescit Deus ipse cum sua potentia. Lectores iterum admonitos cupio vt quid ferat nostra doctrina diligenter æstiment, pendeátne à sensu communi, an verò fidei alis, superato mundo, transcendat in cælos. Dicimus Christum tam externo symbolo quàm Spiritu suo ad nos descendere, vt verè substantia carnis suæ & sanguinis sui animas nostras viuificet. In his paucis verbis qui non

ſentit multa ſubeſſe miracula,pluſquam ſtupidus eſt:quando nihil magis præter naturam,quàm vt vitam ſpiritualem & cæleſtem animæ mutuentur à carne quæ originem ſuam è terra accepit, & quæ morti fuit ſubiecta. nihil magis incredibile quàm res toto cæli & terræ ſpatio diſſitas ac remotas, in tanta locorum diſtantia non ſolùm coniungi,ſed vniri,vt alimentum percipiant animæ ex carne Chriſti. Deſinant ergo præpoſteri homines inuidiam putida calumnia nobis facere, acſi de immenſa Dei potentia malignè aliquid reſtringeremus.Ipſi enim vel nimis ſtultè errant, vel improbè mentiuntur. Non enim hîc quæritur quid Deus potuerit, ſed quid voluerit.Affirmamus autem id factum eſſe quod illi placitum erat. Placuit autem Chriſtum fratribus per omnia ſimilem fieri excepto peccato. Qualis eſt noſtra caro? nónne quæ certa ſua dimenſione conſtat, quæ loco continetur, quæ tangitur, quæ videtur?Et cur (inquiunt) non faciat Deus vt caro eadem plura diuerſáque loca occupet,vt nullo loco contineatur, vt modo & ſpecie careat? Inſane, quid à Dei potentia poſtulas vt carnem faciat ſimul eſſe & non eſſe carnem?Perinde acſi inſtes vt lucem faciat ſimul eſſe lucem & tenebras.At lucem vult eſſe lucem:tenebras,tenebras:carnem,carnem.Conuertet quidem quum volet tenebras in lucem,& lucem in tenebras: ſed quum exigis vt lux & tenebræ non differant, quid aliud quàm ordinem ſapientiæ Dei peruertis? Carnem igitur carnem eſſe oportet: ſpiritum,ſpiritum: vnũquodque qua à Deo lege & conditione creatum eſt. Ea verò eſt carnis conditio vt vno certóque loco, vt ſua dimenſione, vt ſua forma conſtet.Ea conditione carnem induit Chriſtus, cui, teſte Auguſtino, incorruptionem quidem & gloriam dedit, naturam & veritatem non abſtulit.

Hebr. 4. d.15

Epiſt. ad Dardanum.

25 Excipiunt, ſe verbum habere quo palàm facta eſt Dei voluntas.nempe ſi illis conceditur, donum interpretationis ex Eccleſia profligare quod lucem verbo afferat.Fateor illos habere verbum: ſed quale olim Anthropomorphitæ, quum Deum corporeum facerent:quale Marcion & Manichæi, quũ fingerent Chriſti corpus vel cæleſte, vel phantaſticum. Citabant enim teſtimonia, Primus Adam è terra terreſtris,ſecundus Adam è cælo cæleſtis.Item,Chriſtus ſeipſum exinaniuit forma ſerui accepta,& ſimilitudine repertus vt homo. Verùm craſſi comeſtores nullam Dei potentiam eſſe exiſtimant, niſi monſtro in cerebris ſuis fabricato euertatur totus ordo naturæ. quod potiùs eſt Deum circunſcribere, vbi figmentis noſtris appetimus experiri quid poſſit. Ex quo enim verbo ſumpſerunt,corpus Chriſti in cælo viſibile eſſe,latere autem inuiſibile in terra ſub innumeris panis fruſtulis?Dicent neceſſitatem hoc flagitare, vt Chriſti corpus detur in Cœna. Nempe quia carnalem eſum ex Chriſti verbis elicere libuit, ſuo ipſorum præiudicio abrepti, neceſſe habuerunt argutiã hanc excudere, cui reclamat tota Scriptura. Quicquam verò à nobis imminui de potentia Dei, vſque

1.Cor.15. f.47

Philip. 2.a.7

vsque eo falsum est vt nostra doctrina apprime magnificum sit eius elogium. Sed quia semper nos insimulant, fraudari Deum suo honore, dum respuimus quod secundùm communem sensum difficile est creditu, licet ore Christi promissum fuerit: iterum respondeo quod nuper, nos in fidei mysteriis sensum communem non consulere, sed placida docilitate & spiritu mansuetudinis, quem commendat Iacobus, suscipere profectam è cælo doctrinam. Sed in quo ipsi perniciosè errant, nos vtilem moderationem sequi non diffiteor. Illi auditis Christi verbis, Hoc est corpus meum, miraculum ab eius mente remotissimum imaginantur. Vbi autem ex hoc commento emergunt fœdæ absurditates, quia iam præcipiti festinatione laqueos induerunt, demergunt se in abyssum omnipotentiæ Dei: vt hoc modo veritatis lucem extinguant. Hinc fastuosa illa morositas, Nolumus scire quomodo sub pane lateat Christus, hac ipsius voce contenti, Hoc est corpus meũ. Nos verò, vt in tota Scriptura, sanam huius loci intelligentiam non minore obedientia quàm cura consequi studemus: neque præpostero feruore temere arripimus & sine delectu quod primum se mentibus nostris ingerit: sed sedula meditatione adhibita, sensum amplectimur quem Spiritus Dei suggerit. quo freti, despicimus ex alto quicquid terrenę sapientiæ contrà opponitur. Imò captiuas tenemus mentes nostras, ne verbulo duntaxat obstrepere, ac humiliamus, ne insurgere audeant. Hinc nata est expositio verborum Christi, quam ex perpetuo Scripturæ vsu sacramentis communem esse, omnes in ea mediocriter versati norunt. Nec verò nefas esse nobis ducimus, sanctæ Virginis exemplo, in re ardua sciscitari quomodo fieri possit.

Iacob. 1. d. 21

Luc. 1. d. 34

26 Sed quia nihil ad confirmandam piorum fidem magis valebit: quàm vbi didicerint, quam posuimus doctrinam ex puro Dei verbo sumptam esse, eiúsque authoritati inniti: hoc quoque qua potero breuitate planum faciam. Corpus Christi, ex quo resurrexit, non Aristoteles, sed Spiritus sanctus tradit finitum esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum diem. Nec me latet, locos, qui in hanc rem citantur, securè ab ipsis eludi. Quoties dicit Christus se abiturum relicto mundo, excipiunt, discessum illum nihil aliud esse quàm mutationem mortalis status. Atqui hoc modo non substitueret Christus Spiritum sanctum supplendo, vt loquuntur, absentiæ suæ defectui: quando in illius locum non succedit, nec rursum descendit Christus ipse ex cælesti gloria, vt conditionem mortalis vitæ susciperet. Certè aduentus Spiritus & ascensus Christi antitheta sunt: ideóque fieri non potest vt eodem modo secundùm carnem nobiscum habitet Christus, quo Spiritum suum mittit. Adde quòd disertè exprimit, se cum discipulis non semper fore in mundo. Hoc etiam dictũ pulchrè sibi diluere videntur: quasi neget Christus se pauperem & miserum semper fore, vel necessitatibus caducæ vitæ obnoxium. Atqui circun-

Iohã. 14. b. 12. d. 28

Mat. 26. b. 11

ſtantia loci palàm reclamat: quando non agitur de egeſtate & inopia, vel miſero terrenæ vitæ ſtatu, ſed de cultu & honore. Vnctio diſcipulis non placebat, quòd putarent ſuperuacuum & inutilem eſſe ſumptum, & luxuriæ affinem: ideóque in pauperes impenſum maluiſſent pretium illud, quod malè profuſum fuiſſe putabant. Reſpondet Chriſtus ſe non ſemper fore præſentem, vt tali honore colatur. Nec aliter expoſuit Auguſtinus, cuius hæc minimè ambigua ſunt verba, Quum diceret Chriſtus, Me non ſemper habebitis vobiſcum, loquebatur de præſentia corporis. Nam ſecundùm maieſtatem ſuam, ſecundùm prouidentiam, ſecundùm ineffabilem & inuiſibilem gratiam impletur quod ab eo dictum eſt, Ecce, ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. ſecundùm carnem verò quam Verbum aſſumpſit, ſecundùm id quòd de Virgine natus eſt, ſecundùm id quòd à Iudæis comprehenſus eſt, quòd ligno confixus, quòd de cruce depoſitus, quòd linteis inuolutus, quòd in ſepulchro conditus, quòd in reſurrectione manifeſtatus: Non ſemper habebitis me vobiſcum. Quare? Quoniam cõuerſatus eſt ſecundùm corporis præſentiam quadraginta diebus cum diſcipulis ſuis, & deducentibus eis videndo non ſequendo aſcendit. Non eſt hîc: ibi enim ſedet ad dexterã Patris. Et tamen hîc eſt: quia non receſſit præſentia maieſtatis. Aliter ſecundùm præſentiam maieſtatis, ſemper habemus Chriſtũ. ſecũdũ præſentiam carnis rectè dictum eſt, Me autem non ſemper habebitis. Habuit enim Eccleſia ſecundùm præſentiam carnis paucis diebus: modò fide tenet, oculis non videt. Vbi (vt hoc quoque breuiter annotẽ) tribus modis eum nobis præſentem facit, maieſtate, prouidentia, ineffabili gratia, ſub qua mirificam iſtam corporis & ſanguinis eius communionem comprehendo: modò Spiritus ſancti virtute fieri intelligamus, non fictitia illa corporis ipſius ſub elemento incluſione. Siquidem carnem ſe habere & oſſa Dominus noſter teſtatus eſt quæ palpari & videri poſſent. Et Abire ac Aſcendere, non ſpeciem aſcendentis abeuntíſque dare ſignificant, ſed verè id facere quod verba ſonant: Ergóne, dicet quiſpiam, certam cæli regionem Chriſto aſſignabimus? Ego autem cũ Auguſtino reſpondeo, curioſiſſimam eſſe hanc & ſuperuacaneam quæſtionem, modò tamen in cælo eſſe credamus.

Tract. in Iohã. 50
Mat. 28. d. 20
Libr. de fide & ſymb. ca. 6

27 Quid verò, toties repetitum aſcenſus nomen, annon migrationem ab vno loco in alterum ſignificat? Negant: quia per altitudinem ſecundũ eos tãtùm notatur imperii maieſtas. Sed quid ipſe aſcendendi modus? annon ſpectantibus diſcipulis in ſublime euehitur? annon clarè narrant Euangeliſtæ receptum fuiſſe in cælos? Excipiunt acuti iſti Sophiſtæ, nube interpoſita ſubductũ fuiſſe è conſpectu: vt diſcerent fideles non fore poſtea in mundo viſibilem. Quaſi verò non debuerit potiùs momento euaneſcere, vt fidem faceret præſentiæ inuiſibilis: vel nubes eum colligere non debuerit antequam pedem moueret. Dum verò ſublimis fertur in aërem

Act. 1. b. 9
Marc. 16. d. 19
Luc. 24. g. 51

aërem, & subiecta nube se ampliùs in terra quærendũ non esse docet, tutò colligimus domiciliũ nunc ei in cælis esse: sicut etiã asserit Paulus, & inde à nobis expectari iubet. Hac ratione admonent Angeli discipulos, frustra eos in cælũ suspicere: quia Iesus qui assũptus est in cælum, sic veniet quemadmodũ eum viderant ascendere. Hîc quoque faceta, vt sibi videntur, tergiuersatione effugiunt sanæ doctrinæ aduersarii, venturum tunc visibilem, qui nunquam è terra discessit quin apud suos inuisibilis maneat. Quasi verò Angeli duplicem illi præsentiam insinuent, ac non simpliciter discipulos faciant oculatos testes ascensus, nequa supersit dubitatio: perinde acsi dicerent, Vobis videntibus in cælum receptus, cęleste sibi imperium asseruit: superest vt patiẽter expectetis dum rursus adueniat mundi iudex: quia nunc cælum ingressus non est, vt illud solus occupet, sed vt secum vos & omnes pios colligat.

Philip. 3. d. 20

28 Quoniam verò patronos adulterini dogmatis veterum suffragiis nihil pudet illud ornare, ac pręsertim Augustini: quàm peruersè id conentur, paucis expediam. Nam quum à doctis & piis viris collecta fuerint eorum testimonia, nolo rem actam agere. ex eorum lucubrationibus petat qui volet. Ne ex Augustino quidem congeram quæcunque ad rem facerent: sed contentus ero paucis ostendere, sine controuersia totum esse nostrum. Quod aduersarii, vt eum nobis extorqueant, prætexunt, passim in eius libris occurrere, carnem & sanguinem Christi dispensari in Cœna, nempe victimam semel in cruce oblatam: friuolum est: quum simul vocet vel eucharistiam, vel sacramentum corporis. Cæterùm quo sensu voces Carnis & Sanguinis vsurpet nõ est quòd longo circuitu quęramus: quando seipsum explicat, dicens sacramenta ex similitudine rerũ quas signant nomina accipere: ideóque secundũ quendam modum sacramentum corporis esse corpus. Cui concinit alter locus satis vulgaris, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret. Iterum obiectant, disertè scribere Augustinum, corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi: nempe eodem sensu quo consumi affirmat: quia vtrunque simul cõiungit. Nec obstat quod dicit, peracto mysterio panẽ cõsumi: quia paulò antè dixerat: quia hominibus hæc nota sunt, quando per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere: tanquam mira, non possunt. Nec aliò spectat quod aduersarii nimis inconsideratè ad se trahũt, Christum se quodammodo portasse manibus suis, quum panem mysticũ discipulis porrigeret. Nam aduerbio similitudinis interposito satis declarat, non verè nec realiter fuisse sub pane inclusum. Nec mirum: quando alibi apertè contendit, corpora, si illis tollantur spatia locorum, nusquam fore: & quia nusquam erunt, penitus non fore. Ieiuna est cauillatio, illic non agi de Cœna, in qua Deus specialem virtutem exerit: quia de Christi carne mota erat quæstio, & sanctus vir ex professo respondens, Immortalitatem, inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit.

Ad Bonif. epist. 23

Contra Adimantum Manic. li. 12.

Lib. 3. de Trinita. cap. 10

In Psal. 33

Epist. ad Dardanum.

Secundùm hanc formam non putandus est vbique diffusus. cauendum enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem consequens vt quod in Deo est sit vbique vt Deus. Subiicitur mox ratio, Vna enim persona Deus & homo est, & vtrunque vnus Christus: vbique per id quod est Deus, in cælo per id quod est homo. Cuius socordiæ fuisset non excipere Cœnæ mysterium, rem adeò seriam & grauem, siquid doctrinæ quam tractabat illic fuisset aduersum? Et tamen siquis attentè quod paulò pòst sequitur legat, reperiet sub illa generali doctrina Cœnam quoque comprehendi, Christum vnigenitum Dei Filium, eundémque Filium hominis, vbique totum præsentem esse, tanquam Deum: in templo Dei (hoc est in Ecclesia) esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli, propter veri corporis modum. Videmus vt ad Christum cum Ecclesia vniendum, corpus eius è cælo nõ eliciat. quod certè facturus erat, si corpus Christi verè cibus nobis non esset nisi sub pane inclusum. Alibi definiens quomodo fideles Christum nunc possideant, Habes, inquit, per signum crucis, per Baptismatis sacramentum, per altaris cibum & potum. Quàm rectè superstitiosum ritum inter symbola præsentiæ Christi numeret, non disputo: sed qui præsentiam carnis comparat crucis signo, satis ostendit se Christum bicorporem non fingere, vt occultus sub pane lateat qui in cælo visibilis sedet. Quòd si explicatione indiget, continuò pòst illic adiungitur, Secundùm præsentiam maiestatis nos semper habere Christum: secundùm pręsentiam carnis rectè dictum esse, Me non semper habebitis. Excipiunt simul etiam hoc addi, Secundùm ineffabilem & inuisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Sed nihil in eorum commodum: quia hoc tandem ad maiestatem restringitur, quæ semper opponitur corpori, ac nominatim caro à gratia virtutéque discernitur. Sicut alibi eadem antithesis apud eum legitur, quòd reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, vt futurus sit cum illis pręsentia spirituali: vbi clarum est, carnis essentiam distingui à Spiritus virtute, quæ nos Christo coniungit, locorum alioqui distantia procul dissitos. Eodem loquendi genere sæpius vtitur, vt quum dicit, Venturus est ad viuos & mortuos pręsentia itidem corporali, secundùm fidei regulam sanámque doctrinam. nam præsentia spirituali ad eos vtique erat venturus, & cum tota Ecclesia futurus in mundo vsque ad consummationem seculi. Ergo ad credentes dirigitur hic sermo, quos seruare iam cœperat præsentia corporali, & quos relicturus erat absentia corporali, vt eos cum Patre seruaret præsentia spirituali. Corporale accipere pro visibili, nugatorium est: quando & corpus opponit diuinæ potentiæ: & addens, Cum Patre seruare, clarè exprimit gratiam suam è cælo per Spiritum ad nos diffundere.

Tra. 50 in Iohã. — *Mat. 26. a.11* — *Mat. 28. d.20*

29 Et quoniam tantum fiduciæ ponunt in hac latebra præsentiæ

tiæ inuisibilis, agedum videamus quàm bene in ea se occultent. Primò syllabam non proferent ex Scripturis, qua probent inuisibilem esse Christum: sed pro confesso sumunt quod nemo sanus illis dabit, non posse aliter Christi corpus in Cœna dari nisi opertum panis larua. Atque hoc ipsum est de quo nobiscum litigant: tantum abest vt principii locum obtineat. Ac dum ita garriunt, coguntur duplex facere Christi corpus: quia in se visibile est in cælo secūdùm eos, in Cœna autem speciali dispensationis modo inuisibile. Quàm verò bellè hoc conueniat, tum ex aliis Scripturæ locis, tum Petri testimonio facile iudicium est. Dicit Petrus oportere Christum cęlo capi vel comprehendi, donec iterum adueniat. Docent isti vbique locorum esse, sed absque forma. Excipiunt, iniquum esse naturam gloriosi corporis subiicere communis naturæ legibus. Atqui Serueticum illud delirium (quod piis omnibus meritò detestabile est) absorptum fuisse corpus à diuinitate, secum trahit hæc responsio. Non dico eos ita sentire. verùm si inter dotes glorificati corporis numeratur, inuisibili modo omnia implere: corpoream substantiam aboleri palàm est, nec discrimen vllum relinqui deitatis & humanæ naturæ. Deinde si ita multiforme & varium est Christi corpus, vt vno in loco appareat, in altero sit inuisibile: vbi ipsa corporis natura, quod suis dimensionibus constat? & vbi vnitas? Longè rectius Tertullianus, qui verum & naturale Christi corpus fuisse contendit: quia eius in mysterio Cœnæ figura nobis proponitur in pignus ac certitudinem vitæ spiritualis. Et certè de corpore glorioso dicebat Christus, Videte & palpate, quia Spiritus carnem & ossa non habet. Ecce ipsius Christi ore carnis veritas probatur, quia palpari potest ac videri. aufer ista, iam caro esse desinet. Semper ad latibulum confugiunt suæ dispensationis quam sibi fabricarunt. Nostrum verò est, quod absolutè pronuntiat Christus ita amplecti, vt sine exceptione apud nos valeat quod vult asserere. Se non spectrum esse probat: quia sit in carne sua visibilis. Tollatur quod tanquam proprium corporis sui naturæ vendicat: nónne excudenda erit noua corporis definitio? Iam quocunque se circumagant, in loco illo Pauli fictitia eorum dispensatio locum non habet, vbi dicit, nos expectare è cælo saluatorem, qui corpus nostrum humile configurabit corpori suo glorioso. Neque enim speranda nobis est conformitas in illis, quas Christo affingunt, qualitatibus: vt cuique inuisibile sit ac immensum corpus. Nec verò reperietur quisquam tam bardus cui tantam absurditatem persuadeant. Ne igitur corpori Christi glorioso hanc adscribant dotem, multis in locis simul esse, nulloque spatio cōtineri. Denique vel apertè negent carnis resurrectionem, vel concedant Christum vestitū cælesti gloria, nō exuisse carnem qui nos in carne nostra, illius eiusdem gloriæ facturus est consortes ac socios, quando nobis futura est communis cum eo resurrectio. Quid enim clarius tradit tota Scriptura, quàm Christum, vt

Acto. 3. d. 21

Luc. 24. f. 39

Philip 3. d. 21

veram nostram carnem induit quum è Virgine natus est, in vera carne nostra passus est, quum pro nobis satisfecit: ita eandem veram carnem & resurgendo recepisse, & in cælum sustulisse? Hæc enim nobis nostræ resurrectionis & in cælum ascēsionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit: atque (vt ait Tertullianus) arrham nostræ resurrectionis secum in cælos tulit. Porrò quàm infirma & fragilis foret spes illa, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo verè suscitata, & in regnum cælorum ingressa esset? Atqui hæc est propria corporis veritas, vt spatio contineatur, vt suis dimensionibus constet, vt suam faciem habeat. Facessat igitur stultum illud commentum quod tam mentes hominum quàm Christum pani affigit. Quorsum enim occulta sub pane præsentia, nisi vt qui Christum sibi habere coniunctum cupiunt, in symbolo illo subsidant?

Iohā.20. d.17 Atqui Dominus ipse non oculos tantùm, sed omnes sensus nostros è terra subducere voluit, se attingi à mulieribus vetans, donec ascendisset ad Patrem. Quum pio reuerentiæ studio Mariam videat properare ad osculandos pedes, cur tactum hunc improbet ac prohibeat, donec in cælum receptus fuerit, nulla causa est, nisi quia nusquam alibi vult quæri. Quod obiiciunt, postea visum fuisse Stephano, facilis solutio est. neque enim ideo necesse fuit Christo locum mutare, qui serui sui oculis perspicaciam dare potuit quæ cælos penetraret. Idem & de Paulo dicendum. Quòd

Act.7.g. 55 *Act.9. a.4* *Mat.28. b.6* *Iohan.20 e.19* *Matt.14. e.25*

Christum exiisse è sepulchro clauso, & clausis ianuis ad discipulos ingressum esse obiiciunt, nihilo magis eorum errori suffragatur. Nam sicut aqua non secus ac solidum pauimentum Christo iter præbuit super lacum ambulanti: ita nihil mirum si ad eius occursum se flexit lapidis durities. Etsi probabilius est, eius imperio amotum fuisse lapidem, & mox, transitu dato, in suum locum rediisse. Nec ianuis clausis intrare tantundem valet ac penetrare per solidam materiam, sed sibi aditum patefacere diuina virtute, vt repente steterit inter suos discipulos, planè admirabili modo, quum obseratæ essent fores. Quod citant ex Luca, Christum subitò euanuisse ex Discipulorum oculis, quibuscum Emaunta profectus erat, nihil illis prodest, & nos adiuuat. Nam vt sui conspectum illis auferret, non factus est inuisibilis: sed tantùm disparuit. Sicuti eodem Luca teste, quum simul iter faceret, nō induit nouam faciem ne agnosceretur: sed tenuit eorum oculos. Isti verò non modò Christum transformāt, vt in terra versetur: sed alium alibi suíque dissimilem esse fingunt. Denique ita nugando, non vno quidem verbo, sed periphrasi, ex carne Christi spiritum faciūt. nec eo contenti, qualitates ei penitus contrarias induunt. Vnde necessariò sequitur duplicem esse.

Luc.24. e.31 *Ibi. e.16*

30 Iam vt illis demus quod garriunt de inuisibili præsentia, nondum tamen probata erit immensitas, sine qua frustra Christū sub pane includere tentabunt. Nisi vbique simul esse possit Christi corpus nulla loci circunferentia, sub pane in Cœna latere credibile

bile non erit. Qua necessitate ab illis inducta est prodigiosa vbiquitas. Atqui firmis clarísque Scripturæ testimoniis demonstratum est circunscribi humani corporis mensura: deinde suo in cælum ascensu palàm fecisse non omnibus se esse in locis, sed, dum in vnum transit, priorem relinquere. Nec verò promissio quam adducunt, ad corpus trahenda est, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Primùm non stabit perpetua coniunctio nisi extra Cœnæ vsum Christus in nobis corporaliter habitet. ideóque iusta ratio non est cur tam acerbè de verbis Christi litigent, vt Christum in Cœna includant sub pane. Deinde contextus euincit, Christum nihil minus quàm de carne sua loqui, sed inuictum auxilium promittere discipulis, quo eos aduersus omnes Satanæ mundíque insultus tueatur & sustineat. Nam quum difficilem prouinciam iniungeret, ne eam aggredi dubitent, vel trepidè obeant, præsentiæ suæ fiducia eos confirmat. acsi diceret non defore illis suum præsidiū, quod insuperabile erit. Nisi omnia confundere liberet, annon præsentiæ modum distinguere oportuit? Et certè quidem cum magno dedecore prodere inscitiam suam malunt quàm vel minimum de errore cedere. Non loquor de Papistis: quorum tolerabilior, vel saltem magis verecūda est doctrina. sed quosdam ita abripit contentio, vt dicant, propter vnitas in Christo naturas, vbicunque est diuinitas Christi, illic quoque esse carnem, quæ ab illa separari nequit. Quasi verò vnio illa conflauerit ex duabus naturis medium nescio quid, quod neque Deus esset, neque homo. Sic quidem Eutyches, & post eum Seruetus. Verùm ex Scriptura apertè colligitur, sic vnicam Christi personam constare ex duabus naturis vt cuique tamen sua maneat salua proprietas. Ac Eutychen iure fuisse damnatum negare eos pudebit: ad damnationis causam mirum est eos non attendere: quòd discrimine inter naturas sublato, personæ vnitatem vrgēs, ex Deo hominē faceret, & ex homine Deum. Cuius ergo amentiæ est, cælum terræ potiùs miscere quàm non extrahere Christi corpus è cælesti sanctuario? Nam quòd pro se testimonia illa adducūt, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit Filius hominis qui in cælo est. Item, Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit: eiusdem est stuporis spernere idiomatum κοινωνίαν quæ non frustra olim à sanctis Patribus inuenta est. Certè quum Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non intelligit Paulus in sua diuinitate quicquam fuisse passum: sed quia Christus, qui abiectus & cōtēptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modum & filius hominis in cælo erat: quia ipse idem Christus, qui secundùm carnem filius hominis habitabat in terris, Deus erat in cælo. Qua ratione eo ipso loco descendisse dicitur secundum diuinitatem: non quòd diuinitas cęlum reliquerit, vt in ergastulum corporis se abderet: sed quia tametsi omnia impleret, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est naturaliter habitabat, & ineffabili

Mat. 28. d. 20.
Iohan. 3. b. 13.
Iohā. 1. c. 18.
1. Cor. 2. b. 8.

quodam modo. Trita eſt in ſcholis diſtinctio, quam me referre non pudet, Quanuis totus Chriſtus vbique ſit, non tamen totum quod in eo eſt, vbique eſſe. Atque vtinam Scholaſtici ipſi vim huius ſententiæ probè expendiſſent: quia ita occurſum fuiſſet inſulſo commento de carnali Chriſti præſentia. Mediator ergo noſter quum totus vbique ſit, ſuis ſemper adeſt: & in Cœna ſpeciali modo prẹſentem ſe exhibet, ſic tamen vt totus adſit, non totum: quia, vt dictum eſt, in carne ſua cœlo comprehenditur donec in iudicium appareat.

31 Longè autem falluntur qui nullam carnis Chriſti præſentiā in Cœna concipiunt niſi in pane ſiſtatur. Ita enim arcanæ Spiritus operationi quæ nobis Chriſtum ipſum vnit, nihil reliquum faciunt. Chriſtus præſens illis non videtur niſi ad nos deſcendat. Quaſi verò ſi ad ſe nos euehat, non æquè potiamur eius præſentia. Ergo tantùm de modo quæſtio eſt: quia Chriſtum ipſi in pane locant, nobis autem non ducimus fas eſſe eum è cælo detrahere. Vtrum rectius ſit iudicent lectores. Tantùm faceſſat calumnia illa, auferri Chriſtum à ſua Cœna niſi ſub panis integumēto lateat. Nam quum myſterium hoc cæleſte ſit, neceſſe non eſt, Chriſtum elicere in terras vt nobis ſit coniunctus.

32 Porrò de modo ſiquis me interroget, fateri non pudebit, ſublimius eſſe arcanum quàm vt vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari verbis queat: atque vt apertiùs dicam, experior magis quàm intelligam. Itaque veritatem Dei, in qua acquieſcere tutò licet, hîc ſine controuerſia amplector. Pronũtiat ille carnem ſuam eſſe animæ meæ cibum, ſanguinem eſſe potum. Talibus alimentis animam illi meam paſcendam offero. In ſacra ſua Cœna iubet me ſub ſymbolis panis ac vini corpus ac ſanguinem ſuum ſumere, manducare ac bibere. nihil dubito quin & ipſe verè porrigat, & ego recipiam. Tantùm abſurda reiicio quæ aut cæleſti Chriſti maieſtate indigna, aut humanæ eius naturæ veritate aliena eſſe apparet: quando & cum Dei verbo pugnare neceſſe eſt, quod & ſic in gloriam regni cæleſtis receptum fuiſſe Chriſtum docet vt ſupra omnem mundi conditionem eum euehat, nec minùs diligenter in humana eius natura commendat quæ propria ſunt veræ humanitatis. Neque hoc vel incredibile vel à ratione abſonum videri debet: quia vt ſpirituale eſt totum Chriſti regnum, ita quicquid agit cum ſua Eccleſia, ad rationem ſeculi huius minimè exigendum eſt. Vel, vt Auguſtini verbis vtar, per hominem hoc myſteriũ peragitur vt reliqua, ſed diuinitus: in terra, ſed cælitus. Ea (inquã) eſt corporis præſentia, quam Sacramenti ratio poſtulat: quam tanta virtute tantáque efficacia hîc eminere dicimus, vt non modò indubitatam vitæ æternæ fiduciam animis noſtris afferat, ſed de carnis etiam noſtræ immortalitate ſecuros nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam viuificatur, & quodammodo eius immortalitati cõmunicat. Qui ſupra hæc ſuis hyperbolis euehuntur,

Luc. 24. d.26

Irenæus lib.4.ca. 34

tur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam veritatem obscurant. Sicui nōdum satisfactum fuerit, hîc velim paulisper mecum reputet, de sacramento nunc haberi sermonem, cuius omnia ad fidem referenda sunt. Fidem verò nos ista quam enarrauimus corporis participatione non minùs lautè affluentérque pascimus, quàm qui ipsum Christum è cælo detrahunt. Ingenuè interea confiteor, mixturam carnis Christi cum anima nostra, vel transfusionem qualis ab ipsis docetur me repudiare: quia nobis sufficit Christum è carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imò propriam in nos vitam diffundere, quanuis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro. Adde quòd fidei analogiam, ad quam omnem Scripturæ interpretationem exigere iubet Paulus, hac in parte mihi præclarè cōstare nihil dubium est. Qui veritati adeò perspicuæ reclamant, ad quam fidei amussim se forment viderint. Qui non confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est, Isti, licet dissimulent, vel non aduertant, ipsum carne sua spoliant.

Rom. 12. a. 3

1. Iohan. 4. a. 2

2. Iohan. c. 7

33 De communicatione idem sentiendum: quæ nulla ab ipsis agnoscitur nisi Christi carnem sub pane deglutiant. Atqui Spiritui sancto non leuis fit iniuria, nisi credimus fieri incomprehensibili eius virtute vt cum carne & sanguine Christi communicemus. Imò si vis mysterii qualis à nobis traditur, & cognita fuit veteri Ecclesiæ ab annis quadringentis, pro dignitate expēsa esset, satis supérque erat vnde nobis satisfieret: clausa fuisset multis fœdis erroribus ianua, ex quibus accensæ sunt horrendæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiam ætate Ecclesia miserè vexata est: dum hyperbolicum præsentiæ modum exigunt curiosi homines, quem Scriptura nunquam ostendit. Ac de re stultè & temere concepta perinde tumultuantur acsi inclusio Christi sub pane, prora & puppis (vt aiunt) pietatis esset. Quomodo Christi corpus, vt semel pro nobis traditum est, nostrum fiat: quomodo sanguinis effusi participes fiamus, scire in primis referebat: quia id est totum Christum crucifixum possidere, vt bonis eius omnibus fruamur. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc vna spinosa quæstio illis placet, quomodo sub pane, vel sub specie panis lateat Christi corpus. Falsò iactant, quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali (vt loquuntur) opponi: quandoquidem nonnisi ad modum respicimus, qui apud eos carnalis est, dum Christum pane includunt: nobis spiritualis, quia vis arcana Spiritus nostræ cum Christo coniunctionis vinculum est. Nihilo verior est altera obiectio, nos fructum vel effectum duntaxat quem ex esu carnis Christi capiunt fideles, attingere. Diximus enim antea Christ um ipsum Cœnæ esse materiam: inde verò sequi effectum, quòd sacrificio mortis eius expiamur à peccatis, sanguine abluimur, resurrectione erigimur in spem cælestis vitæ. Sed stulta imaginatio, cuius author fuit Lombardus, per-

uertit eorum mentes, dum esum carnis Christi Sacramentum esse putant. Sic enim ille, Sacramentum & non res, sunt species panis & vini: Sacramentum & res, caro & sanguis Christi: res & non Sacramentum, mystica eius caro. Item paulò pòst, Res significata & contenta est propria caro Christi: significata & non contenta, mysticum corpus. Quòd inter carnem Christi distinguit, & alendi efficaciam, qua prędita est, assentior: quòd autem Sacramentum esse fingit, & quidem sub pane contentum, error est non ferẽdus. Hinc nata est sacramentalis manducationis falsa interpretatio: quia putarunt impios quoque & sceleratos edere Christi corpus, quamlibet sint ab eo alieni. Atqui ipsa Christi caro in mysterio Cœnæ non minùs spiritualis res est quàm æterna salus. Vnde colligimus, quicunque vacui sunt Christi Spiritu, carnem Christi nihilo magis posse edere quàm vinum bibere cui non sit coniunctus sapor. Certè nimis indignè laceratur Christus, quum prostituitur incredulis emortuum & nullius vigoris eius corpus: & repugnant aperta eius verba, Quisquis ederit carnem meã, & biberit sanguinem meum in me manet, & ego in eo. Excipiunt, illic non agi de sacramentali esu: quod ego fateor, modò ne ad eũdem scopulum subinde impingant, comedi carnem ipsam absque vllo fructu. Scire autem ex ipsis velim quandiu eam contineant vbi manducarunt. Hîc, meo iudicio exitum non reperient. Sed obiiciunt, non posse hominum ingratitudine quicquam detrahi, vel intercidere de fide promissionum Dei. Fateor sanè, & vim mysterii integram manere dico, quantumuis impii eam, quoad in se est, exinanire studeant. Aliud tamen est offerri, aliud recipi. Spiritualem hunc cibum omnibus porrigit Christus, potúmque spiritualem propinat: alii auidè vescuntur, alii fastidiose respuunt. an horum reiectio faciet vt cibus & potus suam naturam perdant? Dicent hac similitudine sententiam suam iuuari, nempe carnem Christi, licet insipida sit, esse nihilominus carnem. Ego verò nego posse comedi absque fidei gustu: vel (si cum Augustino loqui magis placet) nego plus referre homines ex Sacramento quàm vase fidei colligunt. Ita Sacramento nihil decedit: imò illibata manet eius veritas & efficacia, quanuis ab externa eius participatione inanes discedant impii. Si rursus obiiciant, derogari huic verbo, Hoc est corpus meum, si panem corruptibilem & nihil præterea impii recipiunt: in promptu solutio est, Deum nolle veracem agnosci in ipsa receptione, sed in bonitatis suæ constantia, vbi indignis præstare quod reiiciunt paratus est, imò liberaliter offert. Atque hæc est sacramenti integritas, quam violare totus mundus non potest, carnem & sanguinem Christi non minùs verè dari indignis quàm electis Dei fidelibus. simul tamen verum est, non secus atque pluuia super duram rupem decidens effluit, quia nullus in lapidem ingressus patet: ita impios sua duritie repellere Dei gratiam quominus ad ipsos penetret. Adde quòd Christum absque fide recipi nihilo magis consen-

Libro 4. Dist. 8

Iohan. 6.f.56.

consentaneum est quàm semen in igne germinare. Quòd autem quærunt quomodo in damnationem quibusdam venerit Christus nisi eum indignè recipiant, frigidum est: quando nusquam legimus, Christum indignè recipiendo, mortem sibi accersere homines, sed potiùs respuendo. Nec eos iuuat Christi parabola, vbi dicit semen enasci inter spinas, & postea suffocatum corrumpi: quia illic differit quid valeat temporalis fides, quam edendæ Christi carni, & bibendo sanguini necessariam esse non putant qui Iudam hac in parte æqualiter faciũt socium Petri. Quin potiùs eadem parabola refellitur eorum error, vbi dicit Christus aliud semen cadere super viam, aliud super lapides, ac neutrum agere radicem. Vnde sequitur incredulis suam duritiem esse obstaculo quominus ad eos Christus perueniat. Quisquis salutem nostram hoc mysterio adiutam cupit, nihil aptius inueniet quàm vt fideles ad fontem deducti, vitam hauriant ex Dei Filio. Dignitas verò satis magnificè commendatur, vbi tenemus adminiculum esse quo inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solidè nos secum vniat in cælesti vita. Obiiciunt, non debuisse fieri à Paulo reos corporis & sanguinis Christi, nisi eorum essent participes. Ego autem respondeo, non ideo damnari quòd comederint, sed tãtùm quòd mysterium profanauerint, pignus sacræ cum Deo coniunctionis, quod reuerenter suscipere debebant, calcando.

Matt.13. a.7

Ibi.a.4.5

1.Cor.11. g.29

34 Porrò quia Augustinus inter vetustos scriptores præcipuè asseruit caput illud doctrinæ, Sacramentis nihil decedere, nec euacuari quam figurant gratiam infidelitate vel malitia hominũ: vtile erit ex verbis eius clarè probare quàm inscitè & perperam illud ad causam præsentem trahant qui canibus edendum proiiciunt Christi corpus. Sacramentalis manducatio, secundùm istos, est qua impii Christi corpus & sanguinem absque virtute Spiritus vel vllo gratiæ effectu recipiũt. Augustinus contrà, verba illa prudenter expendens, Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non morietur in æternum, Nempe (inquit) virtutem sacramenti, non tantùm visibile sacramentum: & quidem intus, non foris: qui corde comedit, non qui premit dente. Vnde tandem concludit huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis & sanguinis Christi, in Cœna Dominica proponi, quibusdam in vitam, aliis ad exitium: rem verò ipsam cuius sacramentum est, omnibus ad vitam, nulli ad exitium, quicunque fuerit particeps. Nequis hîc cauilletur, rem vocari nõ corpus, sed quæ ab illo separari potest Spiritus gratiam, has nebulas discutit antithesis inter epitheta Visibile & Inuisibile: nam sub priore comprehẽdi non potest Christi corpus. Vnde sequitur, visibili tãtùm symbolo incredulos communicare. Ac, quò meliùs tollatur dubitatio, postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subiicit, Moses, & Aaron, & Phinees, multíque alii qui manna comederunt, placuerunt Deo. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter

Homi.in Iohã.26. Iohan.6. f.50

Exod.16. c.14

intelligebant, ſpiritualiter eſuriebāt, ſpiritualiter guſtabant, vt ſpiritualiter ſatiarentur. Nam & nos hodie accepimus viſibilem cibum: ſed aliud eſt ſacramentū, aliud virtus ſacramenti. Paulò pòſt, Ac per hoc, qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, proculdubio nec manducat ſpiritualiter carnem eius, nec bibit ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dētibus ſignum corporis & ſanguinis. Audimus rurſum opponi viſibile ſignum ſpirituali mād ucationi. Quo refellitur error ille, corpus Chriſti inuiſibile ſacramentaliter re vera comedi, quanuis non ſpiritualiter.

Homi. in Iohan. 59 Audimus etiam profanis & impuris nihil concedi præter viſibilem ſigni ſumptionem. Hinc celebre eius dictum, reliquos diſcipulos panem Dominum manducaſſe, Iudam verò panem Domini. quo incredulos clarè excludit à participatione corporis & ſanguinis.

Homi. 62 Nec aliò ſpectat quod alibi dicit, Quid miraris ſi datus eſt Iudæ *2. Co. 12. b. 7* panis Chriſti, per quem manciparetur Diabolo: quum videas è contrario datum Paulo angelum Diaboli per quem perficeretur *Li. 5. De Bapt. cō. Donati.* in Chriſto? Dicit quidem alibi, corpus Chriſti fuiſſe illis panem Cœnæ quibus dicebat Paulus, Qui manducauerit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit: nec ideo nihil accepiſſe, quia malè ac- *1. Cor. 11. f. 29* ceperint. Sed quo ſenſu, pleniùs alio loco explicat. nam ex profeſſo definiendum ſuſcipiens quomodo improbi & ſcelerati, qui fidem Chriſtianam ore profitentur, factis autem abnegant, Chriſti corpus comedant (& quidem aduerſùs quorundam opinionem, qui non ſolo ſacramento eos edere, ſed re ipſa putabant). Sed nec ipſi (inquit) dicendi ſunt manducare corpus Chriſti, quia in membris Chriſti computandi non ſunt. Vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe membra Chriſti & membra meretricis. Denique *Iohan. 6. f. 26* ipſe dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo: oſtendit quid ſit, non ſacramento *Li. De ciuita. Dei 21. ca. 23* tenus, ſed re vera corpus Chriſti edere. hoc enim eſt in Chriſto manere, vt in illo Chriſtus maneat. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum, aut ſanguinem bibere. Expendant lectores antitheta, ſacramento tenus, & re vera edere: & nulla reſtabit dubitatio. Idem confirmat non minus clarè his verbis, Nolite parare fauces, ſed cor: inde commendata eſt iſta Cœna. Ecce credimus in Chriſtum quum fide accipimus: in accipiendo nouimus quid cogitemus. modicum accipimus, & in corde ſaginamur. non ergo quod videtur, ſed quod creditur, paſcit. Hîc quoque quod ſumunt impii, reſtringit ad ſignum viſibile: nec aliter Chriſtum quàm fide recipi docet. Sic etiam alio loco diſertè pronun- *Con. Fauſtū lib. 13. cap. 16* tians bonos & malos ſignaculis communicare, hos à vera carnis Chriſti manducatione excludit. Nam ſi rem ipſam preciperent, non tacuiſſet omnino quod cauſæ magis erat conſentaneum. Alio *Ser. 2. de ver. Ap.* etiam loco de manducatione cuiúſque fructu differés, ſic concludit, Tunc vita vnicuique erit corpus & ſanguis Chriſti, ſi quod in ſa-

cramento

cramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Ergo qui incredulos faciunt participes carnis & sanguinis Christi, vt cum Augustino consentiant, nobis repræsentent corpus Christi visibile: quando tota veritas secundũ eum spiritualis est. Et certò ex eius verbis colligitur, sacramentalem esum, vbi veritati aditum claudit incredulitas, tantundem valere ac visibilem vel externum. Quòd si verè nec tamen spiritualiter comedi posset Christi corpus, quid sibi vellet quod alibi tradit? *In Psal. 98* Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri sanguinem quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis: spiritualiter intellectum viuificabit vos. Negare certè noluit quin idem corpus quod in sacrificium Christus obtulit, in Cœna porrigatur: sed manducationis modum notauit: quòd scilicet in cælestem gloriam receptum, arcana Spiritus virtute vitam nobis inspiret. Fateor quidem, sæpius apud eum occurrere istam loquendi formam, Comedi corpus Christi ab infidelibus. sed seipsum explicat, addens, In sacramento. Et alibi spiritualis manducatio ab eo describitur, in qua gratiam morsus nostri non consumunt. *Homi. in Iohã. 27* Ac ne congerie me pugnare dicant aduersarii, scire velim quomodo ab vna eius sententia se expediant, vbi dicit Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Certè inficiari non audebunt quin figuret in Cœna panis, Christi corpus. Vnde sequitur reprobos ab eius participatione arceri. Cyrillum quoque non aliter sensisse declarant hæc verba, Perinde ac siquis *In 6. ca. Ioh. 17. ca.* liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat: ita necesse est, siquis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso coniungi, vt Christus in eo & ipse in Christo inueniatur. His verbis liquere arbitror, vero & reali esu priuari qui sacramentaliter tantùm Christi corpus comedunt, quod à sua virtute separari nequit: nec ideo labascere fidẽ promissionum Dei, qui non desinit è cælo pluere, quanuis pluuiæ liquorem saxa & rupes non concipiant.

35 Hęc cognitio nos facilè à carnali etiam adoratione abstrahet, quam peruersa temeritate quidam in sacramento erexerunt: quòd secum subducerent, Si corpus est, & anima igitur & diuinitas sunt vnà cum corpore, quæ iam diuelli non possunt. igitur illic adorandus Christus. Primùm, si sua illa quam obtendunt concomitantia ipsis negetur, quid facient? Nam vt maximè absurditatem vrgeant si corpus ab anima & diuinitate separetur, quis tamen sanus & sobrius Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Videntur quidẽ sibi suis id syllogismis pulchrè conficere. Verùm quum de corpore & sanguine suo distinctè loquatur Christus, modũ autem præsentiæ non describat: quomodo ex re ambigua certò conficient quod volunt? Quid ergo? nónne si grauiore aliquo sensu eorum consciẽtias exerceri contigerit, protinus cum suis syllogismis dissoluentur ac liquescent? nẽpe vbi certo Dei verbo defici se

videbunt, quo vno consistunt animæ nostræ quum ad rationem vocantur,& sine quo primo quoque momento labascunt: vbi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se verò solos sibi authores esse cogitabunt. Accedent ad tales impulsus & alii non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momēti, Deū hac forma adorare vt nihil nobis pręscriberetur? An quū de vero Dei cultu ageretur, tanta leuitate fuerat tentandum de quo nullum vsquam verbum legebatur? At si qua decet humilitatę cogitationes omnes suas sub Dei verbo continuissent, auscultassent certè quod ipse dixit, Accipite, manducate, bibite: huícque mandato paruissent, quo accipi sacramentum, non adorari iubet. Qui verò, vt à Deo mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere: qua securitate nihil melius est quum quid operis instituimus. Habent Apostolorum exemplum quos non legimus prostratos adorasse, sed, vt erant discumbentes: accepisse & manducasse. Habent Apostolicæ Ecclesiæ vsum, vbi fideles non in adoratione sed in fractione panis communicasse à Luca narratur. Habent Apostolicam doctrinam qua Paulus Corinthiorū Ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse quod tradebat.

Actor. 2. g. 42

1. Cor. 11. d. 23

36 Atque hæc quidem eò tendunt vt expendant pii lectores quàm non tutum sit in rebus tam arduis à simplici Dei verbo ad cerebri nostri somnia euagari. Quæ autem superiùs dicta sunt, omni hac in re scrupulo liberare nos debent. Nam vt Christum illic rite apprehendant piæ animæ, in cælum erigantur necesse est. Quòd si hoc sacramenti officium est, mentem hominis infirmam alioqui adiuuare, vt ad percipiendam spiritualium mysteriorum altitudinē sursum assurgat: qui in signo externo detinētur, à recta quærēdi Christi via aberrant. Quid ergo? superstitiosum esse cultum negabimus, quum sese homines coram pane prosternunt vt illic Christum adorent? Huic malo proculdubio voluit obuiare Nicena Synodus quum vetuit nos humiliter attentos esse ad proposita symbola. Nec alia causa institutum olim fuit vt ante consecrationem populus alta voce admoneretur habere sursum corda. Ipsa quoque Scriptura, præterquam quòd Christi ascensionem diligenter nobis enarrat, qua corporis sui præsentiam à conspectu nostro consuetudinéque subduxit quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excutiat, quoties ipsius meminit, mentibus sursum erigi iubet, & ipsum in cælo quærere sedentem in Patris dextera. Secundùm hanc regulam erat potiùs spiritualiter in cælesti gloria adorandus, quàm excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassæque de Deo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitarunt, eam non modò à seipsis somniarunt citra Scripturam, vbi nulla illius mentio ostendi potest (quæ tamen non fuisset prætermissa si Deo accepta foret) sed reclamante Scriptura, suæ sibi libidinis arbitrio Deum fabricati sunt, derelicto Deo viuente. Quid enim est idololatria si

Col. 3. a. 1.

hoc non

hoc non eſt, dona pro datore ipſo colere? Vbi dupliciter peccatum eſt. nam & honor Deo raptus, ad creaturam traductus eſt: & ipſe etiam in polluto ac profanato ſuo beneficio inhonoratus, dum ex ſancto eius Sacramento factum eſt execrabile idolum. Nos è conuerſo, ne in eandem incidamus foueam, aures, oculos, corda, mentes, linguas penitus defigamus in ſacra Dei doctrina. Eſt enim ea Spiritus ſancti optimi magiſtri ſchola, in qua ſic proficitur, vt nihil ſit aliunde aſciſcendum: ignorandum verò libenter quicquid in ea non docetur.

37 Iam verò (vt ſuperſtitio rectos fines ſemel egreſſa, nullum peccandi finem facit) longè vlteriùs prolapſi ſunt. ritus enim excogitarunt à Cœnæ inſtitutione prorſus extraneos: in hoc tantùm vt diuinis honoribus ſignum afficerent. Chriſto, inquiunt, hanc venerationem deferimus. Primùm ſi in Cœna hoc fieret, dicerem adorationem eam demum eſſe legitimam quæ non in ſigno reſidet, ſed ad Chriſtum in cœlo ſedentem dirigitur. Nunc verò quo prætextu ſe Chriſtum in illo pane honorare iactant, quum nullam habeant huius rei promiſſionem? Conſecrant hoſtiam, vt vocant, quam circunferant in pompa: quam ſpectandam, colendam, inuocandam ſolenni ſpectaculo exhibeant. Quæro qua virtute putent eſſe rite conſecratam. nempe verba illa proferent, Hoc eſt corpus meum. Ego verò contrà obiiciam, ſimul dictum eſſe, Accipite & manducate. Neque id de nihililo faciam. quum enim præcepto annexa ſit promiſſio, dico hanc ſub illo ita incluſam, vt ſeparata, fiat omnino nulla. Id ſimili exemplo fiet clarius. Mãdatum dedit Deus quum diceret, Inuoca me. promiſſionem addidit, Exaudiam te. Si quis inuocato Petro aut Paulo, hac promiſſione glorietur, nónne omnes clamabunt eum perperam facere? Et quid aliud quæſo faciunt qui omiſſo mandato de manducatione, mutilam promiſſionem abripiunt, Hoc eſt corpus meum, vt ea in alienos à Chriſti inſtitutione ritus abutantur? Meminerimus ergo hanc promiſſionem iis eſſe datam qui mandatum cum ea coniunctum obſeruant: eos autem omni verbo deſtitui qui Sacramentum aliò transferunt. Antea diſſeruimus quomodo noſtræ apud Deum fidei ſeruiat ſacræ Cœnæ myſterium. Quando autem tantam hîc ſuæ bonitatis largitatem, quantam prius enarrauimus, non ſolùm nobis in memoriam Dominus reuocat, ſed quaſi de manu in manum profert, & ad eam agnoſcẽdam nos excitat: ſimul admonet ne tam effuſæ beneficentiæ ingrati ſimus: quin potiùs eam quibus par eſt, laudibus prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaque quum ſacramenti ipſius inſtitutum Apoſtolis traderet: vt id in ſui memoriam facerent docuit. Quod Paulus interpretatur, Mortem Domini nuntiare. Id autem eſt publicè atque vno ſimul omnes ore palàm fateri, totam vitæ ac ſalutis fiduciam in morte Domini poſitam nobis eſſe: vt noſtra illum confeſſione glorificemus, & alios noſtro exemplo ad dandam illi gloriam exhortemur.

Pſal. 50. c. 15

Lucæ 22. d. 19

1. Cor. 11. f. 26

Hîc apparet rursum quò sacramenti scopus spectet: nempe vt nos in mortis Christi memoria exerceat. Quòd enim iubemur mortem Domini annuntiare, donec ad iudicandum veniat, non aliud est nisi vt oris confessione prædicemus quod fides nostra in Sacramento agnouit: mortem scilicet Christi nostram esse vitam. Hic secundus est Sacramenti vsus, qui ad externam confessionem attinet.

38 Tertiò & exhortationis vice nobis Dominus esse voluit: qua non alia vehementius cùm ad puritatem & sanctimoniam vitæ, tum verò ad charitatem, pacem, consensum animare nos inflammaréque posset. Nam sic suum illic corpus nobis Dominus communicat vt vnum prorsus nobiscum fiat, nósque cum illo. Porrò quum nonnisi vnum illi corpus sit, cuius nos omnes participes facit, necesse est & nos omnes vnum corpus huiusmodi participatione fieri. Quam vnitatem repræsentat panis qui in sacramento exhibetur, qui velut ex multis granis confectus est, sic inter se commixtis ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum cōsensione coniunctos connexósque esse decet, nequid dissidii aut diuisionis intercedat. Id Pauli verbis expli-
1.Co. 10. d.16 cari malo: Calix (inquit) benedictionis cui benedicimus, communicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quem frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque vnum corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus. Præclarè verò in Sacramento profecerimus si impressa insculptáque animis nostris fuerit hæc cogitatio, non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, contemni, reiici, violari, aut vllo modo offendi, quin simul in eo Christum lædamus, spernamus, violemus nostris iniuriis: non posse nos à fratribus dissidere quin simul à Christo dissideamus: Christum à nobis diligi non posse quin diligatur in fratribus: qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoque gerendam, qui membra sunt corporis nostri: quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quamobrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis vinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quàm dum Christus seipsum nobis donans, non modò suo nos exemplo, vt alter alteri nos mutuò deuoueamus ac tradamus inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes vnum in se ipso esse facit.

39 Hinc autem optimè confirmatur quod alibi dixi, rectam Sacramenti administrationem non absque verbo constare. Quæcunque enim ex Cœna nobis prouenit vtilitas, verbum requirit. siue in fide confirmandi sumus, siue in confessione exercendi, siue excitandi ad officium, precatione opus est. Nihil ergo magis præposterum fieri in Cœna potest, quàm si vertatur in mutam actionem:

quod

quod sub Papæ tyrannide factum est. Totam siquidem vim consecrationis à Sacerdotis intentione pendere voluerunt, quasi hoc nihil ad populum pertineret, cui mysterium maximè explicari oportuerat. Inde autem natus est hic error, quòd non obseruabant promissiones illas quibus conficitur consecratio, non ad elementa ipsa, sed ad eos qui recipiunt, destinari. Atqui non panem alloquitur Christus, vt corpus suum fiat: sed discipulos iubet manducare, atque illis corporis & sanguinis sui communicationem pollicetur. Nec alium ordinem docet Paulus, quàm vt vnà cum pane & calice promissiones fidelibus offerantur. Ita est sanè. Non hîc magicam aliquam incantationem imaginari nos decet, vt satis sit verba demurmurasse, quasi ab elementis exaudiantur: sed verba illa viuam prædicationem esse intelligamus, quæ auditores ædificet, quæ intus penetret in eorum animos, quæ cordibus imprimatur ac insideat, quæ efficaciam in complemento eius quod promittit exerat. His rationibus clarè patet, repositionem Sacramenti, quā nonnulli vrgent vt ægrotis extra ordinem distribuatur, inutilem esse. Aut enim sine recitatione institutionis Christi accipient, aut minister vnà cum signo veram mysterii explicationem coniunget. In silentio est abusus ac vitium. Si referuntur promissiones, & mysterium enarratur, vt cum fructu recipiant qui recepturi sunt, non est quòd dubitemus hanc esse veram consecrationem. Quorsum igitur euadet altera, cuius vis ad ægrotos vsque non peruenit? Sed enim qui sic faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum. Fateor. verùm in re tanta, & in qua non sine magno periculo erratur, nihil tutius est quàm ipsam veritatem sequi.

40 Porrò quemadmodum sacrum hunc panem Cœnę Domini, spiritualem esse cibum videmus, suauem ac delicatum non minùs quàm salutiferum piis Dei cultoribus, cuius gustu sentiunt Christum suam esse vitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursum in nocentissimum venenum omnibus vertitur quorum fidem non alit & confirmat, & quos ad confessionem laudis charitatémque non excitat. Non enim aliter ac cibus corporalis, vbi ventrem offendit vitiosis humoribus occupatum, ipse quoque vitiatus & corruptus nocet magis quàm nutrit: cibus etiam hic spiritualis, si in animam inciderit malitia nequitiáque pollutam, maiore illam ruina præcipitat non suo id quidem vitio, sed quia pollutis & infidelibus nihil est mundum, quanlibet alioqui sanctificatum Domini benedictione. Nam vt ait Paulus, Qui indignè manducant & bibunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciúmque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Tale enim hominum genus, quod sine vllo fidei scintilla, sine vllo charitatis studio, ad vsurpandam Cœnam Domini, instar porcorum se proripit, minimè discernit corpus Domini. Nā quatenus corpus illud suam esse vitam non credunt, quā possunt contumelia ipsum afficiunt,

Tit.1. d. 15

1.Cor.11. g.29

omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiendo, profanant & contaminant. Quatenus verò alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidiis commiscere audent, non stat per eos quominus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaque non immeritò rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fœdè adeò polluunt. Hac ergo indigna manducatione damnationem suam sibi accipiunt. Nam quum nullam in Christo fidem repositam habeant, Sacramento tamen accepto, profitentur non alibi quàm in eo esse sibi salutem, omnémque aliam fiduciam abiurant. Quare ipsi sibi sunt accusatores: testimonium ipsi aduersùm se pronuntiant, damnationem ipsi suam obsignant. Deinde quum odio ac maleuolentia diuisi distractíque à fratribus, hoc est Christi membris, partem in Christo nullam habeant: testificantur tamen hanc vnam salutem esse Christo communicare, & illi vnitum esse. Eam
Ibid. f. 28 ob rem præcipit Paulus vt probet seipsum homo antequã de hoc pane edat aut bibat è calice. Quo (vt ego quidem interpretor) voluit vnumquenque in se descendere, & secum reputare an interiore cordis fiducia in salutem à Christo partam recumbat: an oris confessione agnoscat: deinde an innocentiæ ac sanctitatis studio ad Christi imitationem aspiret: an eius exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se iis communicare quibuscum Christum communem habet: an vt ipse à Christo censetur, ita vicissim fratres omnes pro corporis sui membris habeat: an eos instar membrorum suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc tum fidei tum charitatis officia nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere & votis omnibus aspirare oportet, vt inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus.

41 Vulgò dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare volunt, miseras conscientias torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum quæ in rem essent attulerunt. Dignè manducare eos dixerunt qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse interpretati sunt, purum purgatúmque omni peccato esse. Quo dogmate omnes quotquot in terris vnquam fuerunt & sunt homines, ab huius Sacramenti vsu arcebantur. Nam si hoc agitur vt nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est: desperatio tantùm & exitialis ruina nos manet. Totis licet viribus adnitamur, non aliud proficiemus nisi vt tum denique indignissimi futuri simus quum de quærenda dignitate maximè laboratum à nobis fuerit. Quò huic vlceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis: vt quantum in nobis est examine habito, reposcitáque à nobis factorum omnium ratione, contritione, confessione, satisfactione, nostram indignitatem expiaremus: quæ expiandi ratio qualis sit, dictum est vbi erat aptior dicendi locus. Quod ad præsens institutum attinet, dico hæc nimiùm esse ieiuna euanidáque solatia consternatis deiectísque conscientiis, &
peccati

peccati sui horrore perculsis. Nam si Dominus interdicto neminem in Cœnæ suæ participationem admittit nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quam à Deo requiri audit. Vnde verò hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse qui fecerũt quod in se est? Quod si etiam ita esset, quando tamen erit vt spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat? Ita quum nulla certa nostræ dignitatis securitas fiat, manebit semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur iudicium sibi manducare & bibere qui indignè manducant & bibunt.

42 Nunc iudicare promptum est qualis sit hæc quæ in Papatu regnat doctrina: & à quo authore profecta sit, quæ miseros peccatores & trepidatione mœstitiáque afflictos, huius Sacramenti consolatione immani sua austeritate orbat & spoliat: in quo tamen omnes Euangelii deliciç illis proponebantur. Certè Diabolus nullo maiori compendio homines perdere poterat, quàm sic eos infatuando, ne gustum & saporem talis alimenti perciperent quo eos optimus Pater cælestis pascere voluerat. Ne igitur in huiusmodi præcipitium ruamus, meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, siqui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium. Nam quum in illis Christus nobis in cibum detur: intelligimus nos sine ipso tabescere, liqui, deficere: qualiter inedia, corporis vigorem extinguit. Deinde quum in vitam detur, intelligimus nos sine ipso in nobis planè mortuos esse. Quare ea est dignitas quam vnam & optimam afferre Deo possumus, si nostram ei vilitatem, & (vt ita loquar) indignitatem offeramus, vt sua misericordia nos se dignos faciat: si animos in nobis despondeamus, vt nos in ipso consolemur: si nos humiliemus, vt ab ipso erigamur: si nos accusemus, vt ab ipso iustificemur: præterea si ad eam quam in sua Cœna nobis commendat vnitatem aspiremus: & quemadmodum nos omnes vnum in seipso esse facit, ita vnam omnino animam, cor vnum, linguam vnam nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa & meditata habuerimus, nunquam nos illæ cogitationes, etiamsi concutiant, prosternent. Nos bonorum omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini dignè manducaremus? Magis cogitabimus nos pauperes venire ad benignum largitorem, ægros ad medicum, peccatores ad iustitiæ authorem: mortuos denique ad eum qui viuificat. dignitatem illam, quæ à Deo mandatur, fide præcipuè constare quæ omnia in Christo, nihil in nobis reponit. deinde charitate, & ea quidem ipsa quam Deo imperfectam offerre satis sit, vt ipsam in melius augeat: quando præstari solida non potest. Alii nobiscum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longè aberrarunt, fidei perfectionem exigentes,

cui nihil omnino accedere possit: & charitatem parem ei quam Christus erga nos declarauit. At eo ipso omnes ab huius Cœnę sacrosanctæ accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorũ sententia, nemo nisi indignè acciperet: quãdo ad vnum omnes rei conuictique suæ imperfectionis tenerentur. Et sanè nimii stuporis, ne dicam stoliditatis, fuerit, eam perfectionem in recipiendo Sacramento requirere, quæ Sacramentum irritum superuacuúmque faciat: quod non perfectis institutũ est, sed infirmis ac debilibus ad vellicandum, excitandum, stimulandum, exercendum fidei & charitatis affectum: defectum verò vtriusque corrigẽdum.

43 Cæterùm quòd ad externum actionis ritum spectat in manum accipiant fideles, necne: inter se diuidant, an singuli quod sibi datum fuerit, edant: calicem in Diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis sit fermentatus, an azymus: vinum rubrum an album: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita. Quanquam certum est, veteris Ecclesiæ ritum fuisse vt omnes in manum acciperent. Et Christus dixit, Diuidite inter vos, Fermentatum & vulgarem panem fuisse ante tempus Alexandri Romani Episcopi, narrant historiæ, qui primus azymo pane delectatus est: qua id ratione, non video nisi vt plebis oculos nouo spectaculo in admirationem traheret magis quàm vt animos proba religione institueret. Omnes obiuro qui vel leui aliquo pietatis studio tanguntur, annon euidenter perspiciant, & quanto præclariùs Dei gloria hic resplendeat, & quanto affluentior spiritualis consolationis suauitas ad fideles redeat, quàm in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium vsum afferunt nisi vt stupentis populi sensum fallant. Id populum religione contineri vocant, quum superstitione stolidus & infatuatus quouis trahitur. Siquis vetustate tueri huiusmodi inuentiones velit, nec ipse ignoro quàm vetustus sit chrismatis & exufflationis in Baptismo vsus: quàm non longè ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta rubigine fuerit: sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est, quæ se continere nequit quin semper in Dei mysteriis ludat & lasciuiat. Nos verò meminerimus tanti esse Deo verbi sui obediẽtiam, vt in ea & Angelos suos & orbem vniuersum iudicare nos velit. Porrò tanta ceremoniarum congerie facessere iussa, sic administrari decentissimè poterat, si sæpissimè & singulis ad minimum hebdomadibus proponeretur Ecclesiæ. initium autem fieret à publicis precibus: haberetur deinde concio. tum minister, proposito in mensa pane & vino, institutionem Cœnæ referret: deinde promissiones enarraret quæ in ea nobis relictę sunt: simul eos omnes excommunicaret qui interdicto Domini ab ea arcẽtur: postea oraretur, vt qua Dominus benignitate sacrum hoc alimentum nobis largitus est, nos quoque ad id suscipiendum fide & animi gratitudine erudiret & formaret. & quando ex nobis non sumus, sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio.

Luca 22. b.17

hîc verò

hic verò aut canerentur Psalmi, aut aliquid legeretur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis communicarent, ministris panem frangentibus, & populo præbentibus, finita Cœna, exhortatio haberetur ad synceram fidem & fidei confessionem, ad charitatem & mores Christianis dignos. postremò gratiarum actio referretur, & laudes Deo canerentur. Quibus finitis Ecclesia dimitteretur in pace.

44 Quæ de Sacramento hoc hactenus disseruimus, abundè ostendunt, non institutum ideo fuisse vt semel quotannis acciperetur, ídque perfunctoriè (vt nunc communiter moris est) verùm quò frequenti in vsu Christianis omnibus esset, vt frequenti memoria passionem Christi repeterent, qua recordatione & fidem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad confessionem laudis Deo canendam bonitatémque eius prædicandam hortarentur, & qua postremò mutuam charitatem alerent, & sibi etiam inter se testificarētur, cuius copulā in vnitate corporis Christi viderēt. Quoties enim symbolo corporis Domini communicamus, velut data & accepta tessera, alter alteri nos vicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia, vt nequid admittat nostrûm quispiam quo fratrem lædat, nequid prætermittat quo eum iuuare possit, vbi necessitas postulat & facultas suppetit. Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ vsum Lucas in Actis commemorat, quum fideles ait perseuerantes fuisse in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Sic agendum omnino erat, vt nullus Ecclesiæ conuentus fieret sine verbo, orationibus, participatione Cœnę & eleemosynis. Hunc & apud Corinthios fuisse institutum ordinem, satis ex Paulo coniicere licet: & multis postea seculis in vsu fuisse constat. Inde enim veteres illi Canones, quos Anacleto & Calixto tribuunt, vt peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Et in vetustis illis Canonibus quos Apostolorum vocant, habetur, Qui non perseuerant vsque ad finem, & sacram communionem non percipiunt, tanquam inquietudinem Ecclesiæ mouentes, corrigendos. In Antiocheno etiam Cōcilio decretum est vt qui Ecclesiam intrant, Scripturas audiunt, & à communione abstinent, ab Ecclesia remoueantur, donec vitium hoc correxerint. Quod tametsi in Concilio Toletano primo vel mitigatum fuerit, vel mitioribus saltem verbis propositum, tamen illic quoque statuitur, vt qui audita concione nūquam communicare deprehensi fuerint, admoneantur. Si post monitionem abstineant, arceantur.

Actor. 2. g 42

45 His scilicet constitutionibus volebant sancti viri retinere ac tueri frequentem communionis vsum, ab ipsis Apostolis traditum: quem fidelibus maximè salutarem esse, vulgi autem negligentia sensim obsolescere videbant. De ætate autem sua testatur Augustinus, Huius, inquit, rei sacramentum vnitatis corporis Domini alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica

In 6. cap. Ioh. tract. 26

mensa præparatur, & de mensa illa sumitur: quibusdam ad vitam, aliis ad exitium. Et in Epistola ad Ianuarium priore, Alii quotidie communicant corpori & sanguini Dominico, alii certis diebus accipiunt, alibi nullus dies intermittitur quo non offeratur, alibi Sabbatho tantùm & Dominico, alibi nonnisi Dominico. Quoniam autem, vt diximus, plebs interdum remissior erat, instabant sancti viri seueris obiurgationibus, ne conniuere ad hanc socordiam viderentur. Tale exemplum est apud Chrysostomum in Epistolam ad Ephesios, Non est dictum ei qui conuiuium dehonestabat, Quare recubuisti? sed, Quare ingressus es? Quisquis mysteriorum particeps non est, improbus est, & impudens quòd hic adstat. Quæso, siquis ad conuiuium vocatus venerit, manus lauerit, discubuerit, visus fuerit se ad edendum comparare, deinde nihil gustet, nónne contumelia & conuiuium afficiet & conuiuatorem? Sic tu, inter eos stans qui oratione se ad sumendum sacrosanctum cibum præparant, te vnum esse ex eorum numero, eo ipso quòd non abscessisti confessus es, tandem non participas: nónne satius foret te non comparuisse? Indignus sum, inquis. Ergo nec communione orationis dignus eras, quæ est ad sumendum sacrum mysterium præparatio.

In cap.1. homi. 26
Mat.22. b.12

46 Et sanè hæc consuetudo quæ semel quotannis communicare iubet, certissimũ est Diaboli inuentum: cuiuscunque tandem ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum eius decreti fuisse authorem, quod tale fuisse nequaquam credibile est quale nunc habemus. Ille enim, suo instituto, non fortè pessimè Ecclesiæ consulebat, vt tum erãt tempora. Minimè enim dubium est quin tum sacra Cœna proponeretur fidelibus quoties in cœtum conuenirent: nec dubium etiam quin bona eorum pars communicaret. sed quum vix vnquam eueniret vt omnes simul communicarent, esset verò necesse eos qui permixti erant profanis & idololatris, externo aliquo symbolo fidem suam testari: diem illum, ordinis & politiæ causa, vir sanctus statuerat, quo totus Christianorum populus fidei confessionem participatione Cœnæ Domini ederet. Probum alioqui Zepherini institutum malè detorsit posteritas, quum certa lex de vna quotannis communicatione posita est: qua factum est vt ferè omnes, quum semel communicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchrè defuncti, in vtranque aurẽ securi dormiant. Longè aliter factum oportuit: singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtui mensa Domini, declarãdæ promissiones quæ nos in ea spiritualiter pascerent: nullus quidem necessitate cogendus, sed cohortandi omnes & stimulandi: obiurgandus etiam ignauorum torpor. Omnes gregatim, vt famelici ad tales lautitias conuenirent. Non iniuria igitur principiò conquestus sum, Diaboli arte intrusam hanc consuetudinem: quę dum vnum anni diem præscribit, in totũ annum socordes reddit. Videmus quidem peruersum hunc abusum Chrysostomi

tempore

tempore iam obrepsisse: sed videre simul licet quãtopere ipsi displicuerit. Conqueritur enim grauibus verbis eo quem nuper citaui loco, tantam esse huius rei inæqualitatem, quod aliis anni temporibus sæpenumero, nec quum mundi essent, accederent: in Paschate, etiam immundi. Deinde exclamat, O consuetudinem! ô præsumptionem! Frustra ergo habetur quotidiana oblatio: frustra stamus ad altare. Nemo est qui simul participet. Tantùm abest vt authoritate sua interposita comprobarit.

47 Ex eadẽ prodiit officina & altera constitutio, quæ dimidiam Cœnæ partem meliori populi Dei numero vel furata est, vel eripuit: nempe symbolum sanguinis, quod laicis & profanis (his scilicet titulis Dei hæreditatem insigniunt) interdictum, paucis rasis & vnctis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est vt omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare & abrogare audet, edicens ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersùs Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt quæ accidere possent si omnibus passim exponeretur sacer hic calix. acsi ab æterna Dei sapientia prospecta ea & animaduersa non essent. Deinde argutè scilicet ratiocinantur, vnum pro duobus esse satis. Nam si corpus est (inquiunt) totus Christus est, qui à suo corpore iam diuelli non potest. Ergo & corpus sanguinem per concomitantiam complectitur. En sensus nostri cum Deo consensum, vbi vel tantillum laxis habenis lasciuire ferociréque cœpit. Dominus, panem ostendens, corpus suum esse dicit: calicem dum ostendit, sanguinem vocat. Humanæ rationis audacia contrà reclamat, panem esse sanguinem, vinum esse corpus. acsi Dominus nulla causa corpus suum à sanguine & verbis & signis distinxisset: & vnquam fando auditum esset, corpus Christi, aut sanguinem, Deum & hominem appellari. Sanè si designare se totum voluisset, dicere poterat, Ego sum; qualiter loqui in Scripturis consueuit: non autem, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus. Sed fidei nostræ infirmitati succurrere volens, calicem seorsum à pane statuit, vt doceat se ad potum non minùs quàm cibum sufficere. Nunc tollatur pars vna, nonnisi dimidium alimentorum in eo reperiemus. Ergo vt verum sit quod obtendunt, sanguinem esse in pane per concomitantiam, & corpus rursum in calice: confirmatione tamen fidei, quam Christus vt necessariam tradit, pias animas fraudant. Itaque, argutiis eorum valere iussis, retinenda nobis est vtilitas quæ in duplici arrha ex Christi ordinatione percipitur.

48 Equidem scio, Satanæ ministros (vt solenne illis est Scripturas ludibrio habere) hîc cauillari. Primùm causantur, ex simplici facto non esse ducendam regulam qua Ecclesia ad perpetuam obseruationem obligetur. At mentiuntur quum simplex factum esse dicunt. neque enim porrexit tantùm calicem Christus: sed instituit vt Apostoli sic in posterum facerent. Præcipientis enim verba sunt, Bibite ex hoc calice omnes. Et Paulus sic factum esse

commemorat vt pro certo instituto cõmendet. Alterum effugium est, solos Apostolos in huius Cœnæ participationem à Christo admissos, quos iam in sacrificorum ordinem allegerat & cooptauerat. Velim tamen mihi ad quinque postulata respondeant: quibus elabi non poterunt quin facilè cum suis mendaciis reuincantur.

1. Primùm quo oraculo reuelatam habent hanc solutionem, tam alienam à verbo Dei? Scriptura duodecim recenset qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi dignitatem obscurat, vt sacrificos eos appellet. de quo nomine postea suo loco. Etsi duodecim tum dedit, præcepit tamen vt sic facerent: nempe vt sic inter se distribue-

2. rent. Secundò, cur meliore illo seculo, ab Apostolis ad mille vsque annos postea, sine exceptione omnes fiebant vtriusque symboli participes? ignorabátne vetus Ecclesia quos Christus conuiuas ad Cœnam suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit hîc restitare & tergiuersari. Extant Ecclesiasticæ historiæ, extant veterum libri, qui aperta huius rei testimonia suggerunt. Caro (inquit Tertullianus) corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Quomodo huiusmodi manibus (dicebat Ambrosius Theodosio) sacrum Domini corpus suscipies? Qua audacia poculum sanguinis pretiosi ore tuo participabis? Hieronymus, Sacerdotes, qui eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Chrysostomus, Non sicut in veteri Lege partem quidem sacerdos comedebat, partem verò populus: verùm omnibus corpus vnum proponitur, & poculum vnum. Ea quæ sunt eucharistiæ, communia sunt omnia inter Sacerdotem & populum. Id ipsum Augustinus plurimis locis testatur.

Libr. De resu. car. Refert Theodo. li. 3. ca. 18 Hiero. in 2. Mala. Chrys. in 2. Corin. ca. 8. Homil. 18

49 Sed quid de re notissima disputo? Legãtur omnes Græci & Latini scriptores: passim occurrent eiusmodi testimonia. Neque obsoleuit hæc consuetudo, dum aliqua integritatis gutta in Ecclesia superfuit. Gregorius, quem vltimum Romæ Episcopum fuisse iure dicere possis, sua ætate seruatum fuisse docet. Quis sit sanguis agni, iam non audiendo, sed bibendo didicistis. Eius sanguis in fidelium ora profunditur. Imò quadringentis post eius mortem annis, quum iam omnia degenerassent, adhuc durauit. Neque enim id pro more duntaxat, sed pro Lege inuiolabili habebatur. Vigebat enim tunc diuinæ institutionis reuerentia: nec sacrilegium esse dubitabant, separare quæ essent à Domino coniuncta. Sic enim loquitur Gelasius, Comperimus quòd quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, à calice abstineant: qui proculdubio, quoniam nescio qua superstitione videntur adstricti, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur. Diuisio enim istius mysterii sine grandi sacrilegio non admittitur. Audiebantur illæ Cypriani rationes, quæ sanè Christianam mentem permouere debent. Quomodo, inquit, docemus aut prouocamus eos in confessione Christi sanguinem fundere, si militaturis sanguinem eius denegamus? Aut quomodo facimus ad martyrii poculum idoneos,

Refer. De consecr. dist. 2. ca. Cõper. Ser. 5. De lapsis

si non

ſi non eos ad bibendum Domini poculum priùs in Eccleſia iure communionis admittimus? Quòd autem ad ſacerdotes reſtringunt Canoniſtæ illud Gelaſii decretum, magis puerile eſt cauillum quàm vt refutari debeat.

50 Tertiò, cur de pane ſimpliciter dixit vt ederent: de calice, vt omnes biberent? Acſi Satanæ calliditati ex deſtinato occurrere voluiſſet. Quartò, ſi ſua Cœna Dominus ſolos ſacrificos (vt ipſi volunt) dignatus eſt, quis vnquam hominum auſus eſſet vocare in participationem extraneos, qui à Domino excluſi eſſent? & participationem quidem eius doni cuius penes ſe poteſtas non eſſet, nullo eius mandato qui ſolus dare poterat? Imò qua id fiducia hodie vſurpant, vt plebeculæ ſymbolum Chriſti corporis diſtribuant, ſi nullum habent Domini vel mandatum vel exemplum? Quintò, an mētiebatur Paulus, quum dicebat Corinthiis, ſe accepiſſe à à Domino quod illis tradiderat? Nam poſtea traditionem declarat, vt omnes promiſcuè vtroque ſymbolo communicarent. Quòd ſi à Domino Paulus acceperat, omnes ſine diſcrimine admittendos: videant à quo acceperint qui vniuerſam penè Dei plebem abigunt. quando iam Deum authorem prætendere non poſſunt, apud quem non eſt Eſt & non. Et adhuc tales abominationes nomine Eccleſiæ prætexere audent, & hoc prætextu defendere. quaſi verò aut iſti Antichriſti Eccleſia ſint, qui Chriſti doctrinam & inſtitutiones tam ex facili proterunt, diſſipant, abrogant: aut Apoſtolica Eccleſia, Eccleſia non fuerit, in qua tota vis religionis effloruit. 1. Cor. 1. d. 19

De Miſſa Papali, quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti ſed in nihilum redacta. CAP. XVIII.

His & ſimilibus inuentis conatus eſt Satan, velut offuſis tenebris, ſacram Chriſti Cœnam infuſcare & inquinare: ne ſaltem eius puritas in Eccleſia retineretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, quum ſignum extulit, quo nō modò obſcuraretur & peruerteretur, ſed penitus obliterata & abolita euaneſceret, & ex hominum memoria excideret: nempe quum peſtilentiſſimo errore totum penè orbem obcæcauit, vt crederet Miſſam ſacrificium & oblationem eſſe ad impetrandam peccatorum remiſſionem. Quomodo initio dogma iſtud acceperint ſaniores Scholaſtici, nihil moror: valeant ipſi cum ſpinoſis ſuis argutiis: quæ vtcunque cauillando defendi queant, ideo tamen repudiandæ ſunt bonis omnibus quòd nihil quàm Cœnæ claritatem multis tenebris inducunt. Illis ergo valere iuſſis, congredi me hîc lectores intelligant cum ea opinione qua Romanus Antichriſtus ac eius prophetæ totum orbem imbuerunt, nempe Miſſam eſſe opus quo ſacerdos qui Chriſtum offert, & alii qui in oblatione participant, Deum promerētur: vel expiatoriam eſſe victimam, qua ſibi Deum reconcilient. Neque id communi tātùm vulgi opinione receptum

est, sed ipsa quoque actio sic est instituta vt genus sit placationis quo pro viuorum & mortuorum expiatione Deo satisfiat. Hoc quoque sonant verba quibus vtuntur: nec aliud ex quotidiano vsu colligere licet. Quàm altas radices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni lateat, vt nomen Christi præferat, vt vno Missæ nomine totam fidei summam complecti se multi credant. Sed vbi verbo Dei clarissimè comprobatum fuerit, hanc quantumuis fucatam & splendidam insigni contumelia Christum afficere, crucem eius sepelire & opprimere, mortem eius in obliuionem tradere, fructum qui ex ea nobis proueniebat tollere, Sacramentum, quo mortis memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt vllæ tam profundæ radices quas non validissima hæc securis, verbum inquam Dei, conscindat & euertat? An vlla tam speciosa facies sub qua latens malum lux hæc non prodat?

2 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est, intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Christo irrogari. Sacerdos enim & Pontifex à Patre consecratus est, non ad tempus: quomodo illi in veteri Testamento constituti leguntur, quorum quum vita mortalis esset, sacerdotium immortale esse nõ poterat: quare & successoribus opus erat qui subinde in demortuorum locum subrogarentur. At Christo, qui immortalis est, vicarium substitui minimè necesse est. Itaque à Patre designatus est Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedec: vt æternum permanente sacerdotio fungeretur. Hoc mysterium in Melchisedec antè multo figuratum fuerat, quem vbi Scriptura semel induxit Sacerdotem Dei viuentis, nunquã postea eius meminit, acsi nullum vitæ finem habuisset. Hac similitudine Christus secundùm eius ordinem Sacerdos dictus est. Iam verò qui quotidie sacrificant, oblationibus sacerdotes præficiant necesse est, quos Christo velut successores & vicarios subrogent. Qua subrogatione non modò Christum suo honore spoliant, & æterni sacerdotii prærogatiuam illi rapiunt: sed è dextera Patris deturbare ipsum conantur: in qua sedere immortalis non potest quin simul æternus Sacerdos maneat. Neque causentur non sufficj suos sacrificulos Christo quasi demortuo, sed suffraganeos duntaxat esse æterni eius sacerdotii quod propterea stare non desinit. Verbis enim Apostoli fortiùs constringuntur quàm vt sic elabi possint: nempe alios plures esse factos sacerdotes quia morte impedirentur permanere. Christus ergo qui morte non impeditur vnus est, nec consortibus indiget. Quæ tamen eorum est improbitas, ad impietatem suam tuendam, exemplo Melchisedec se armant. Quia enim obtulisse dicitur panem & vinum, colligunt fuisse præludium Missę suæ, acsi inter eum & Christum similitudo esset in panis & vini oblatione. Quod magis ieiunum est ac friuolum quàm vt refutatione egeat. Panem & vinum dedit Melchisedec Abrahæ & eius comitibus, vt lassos ex itinere & prælio reficeret. quid hoc ad sacrificiũ? Humanitas

Heb.5.b.5, & c.10, & 7.c.17.21, & 9.c.11, & 10.d.21
Psa.110.b.14, gen.14.d.18
Hebr.7.d.23

nitas sancti regis laudatur à Mose: mysterium importunè isti excudunt cuius nulla fit mentio. Fucant tamen suum errorem alio colore, quia sequitur continuò pòst, Et erat Sacerdos Dei altissimi. Respondeo, perperam eos trahere ad panem & vinum quod Apostolus ad benedictionem refert. Quum ergo Sacerdos esset Dei, benedixit Abrahæ. Vnde idem Apostolus (quo melior non est quærendus interpres) colligit eius præstantiam: quia minor benedicitur à maiore. Quòd si oblatio Melchisedec sacrificii Missalis figura esset, an Apostolus, obsecro, qui minima quæque excutit, rem adeò seriam & grauem fuisset oblitus? Iam (quicquid nugentur) rationem quæ ab ipso Apostolo adducitur, frustra conuellere tentabunt, cessare ius & honorem sacerdotii inter homines mortales, quia Christus, qui immortalis est, vnicus ac perpetuus est Sacerdos. *Hebr. 7. b.7*

3 Altera Missæ virtus proposita erat, quòd Christi crucem & passionem opprimit & obruit. Hoc quidem certissimum est, euerti Christi crucem simulac erigitur altare. nam si in cruce semetipsum in sacrificium obtulit, quo nos in perpetuum sanctificaret, & æternam redemptionem nobis acquireret: haud dubiè vis atque efficacia eius sacrificii nullo fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus quàm de bobus & vitulis qui sub Lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce impleuit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit, aut vno semel sacrificio Christum in omnia secula defunctum esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hunc Pontificem Christum semel, per immolationem sui apparuisse, sub consummationem seculi, ad peccati profligationem. Item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item, Christum vna oblatione in perpetuum cōsummasse sanctificatos. Quibus insignem sententiam subnectit, Acquisita semel peccatorum remissione, nullam ampliùs restare oblationem. Hoc & postrema sua voce & inter vltimos spiritus edita Christus significauit, quum dixit, Consummatum est. Solemus extremas morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur vno suo sacrificio perfectum esse & impletum quicquid in salutem nostram erat. Nobis huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculenter adeò commendauit, quasi imperfecto, an innumera quotidie assuere licebit? Quando sacrosanctum Dei verbum non affirmat modò, sed clamat etiam & contestatur, hoc sacrificium semel peractum fuisse, eius vim æternam permanere: qui aliud postulant, nónne ipsum imperfectionis insimulant & infirmitatis? At verò Missa quæ hac lege tradita est vt millies centena sacrificia in singulos dies peragantur, quò spectat nisi vt Christi passio, qua vnicam hostiam se Patri obtulit, sepulta submersáq; iaceat? Quis, nisi cæcus, non videat, Satanæ audaciam fuisse quæ ve-

Hebr. 9. c.12
Heb. 9. g. 26, & 10. b.10, & c.14, & e.16 18.
Iohā. 19. e.30.

ritati adeò apertæ ac dilucidæ obluctaretur? Nec me latet quibus præstigiis hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille mendacii, non varia esse nec diuersa sacrificia, sed vnum idem sæpius repeti. Verùm tales fumi nullo negotio discutiuntur. tota enim disputatione contendit Apostolus non modò nulla alia esse sacrificia, sed vnum illud semel oblatum fuisse, nec ampliùs iterandum: Subtiliores occultiore etiamnum rima effugiunt, non repetitionem esse, sed applicationem. Sed nihilo difficilius hoc quoque sophisma confutatur. neque enim hac lege se obtulit semel Christus, vt nouis quotidie oblationibus ratum fieret suum sacrificium: verùm vt Euangelii prædicatione ac sacræ Cœnæ administratione fructus eius nobis communicetur. Sic Paulus dicit Christum Pascha nostrum immolatum esse: ac nos epulari iubet. Hæc (inquam) ratio est qua nobis rite applicatur crucis sacrificium, dum fruendum nobis communicatur, & nos vera fide recipimus.

1. Cor. 5. c. 7

4 Sed operæpretium est audire quo præterea fundaméto missarium sacrificium fulciant. Nam huc Malachiæ vaticinium trahunt, quo pollicetur Dominus futurum vt incensum per orbem vniuersum offeratur nomini suo, & oblatio munda. Quasi verò nouum sit aut insolitum Prophetis, quum de Gentium vocatione loquuntur, spiritualem Dei cultum, ad quem illas hortantur, externo Legis ritu designare. quò familiariùs seculi sui hominibus indicarent in veram religionis societatem esse vocandas. Qualiter etiam in vniuersum rerum veritatem, quæ per Euangelium exhibita fuit, ætatis suæ typis describere solent. Sic pro conuersione ad Dominum, ascensum in Ierusalem: pro Dei adoratione, munerum omne genus oblationem: pro ampliore eius notitia, qua in regno Christi fideles donandi erant, somnia & visiones ponunt. Quod ergo citant, alteri Iesaiæ vaticinio simile est, vbi Propheta de tribus altaribus in Assyria, Ægypto & Iudæa erigendis prædicit. Primùm enim quæro annon huius prophetiæ complementum in regno Christi esse concedant. Deinde vbi sint aræ illæ, aut quando vnquam sint erectæ. Tertiò, num existiment singulis regnis destinari singula templa, quale illud Hierosolymitanum fuit. Hæc si perpendunt, fatebuntur, opinor, Prophetam sub typis ætati suæ congruentibus, de spirituali Dei cultu in totum orbem propagando vaticinari. Quam nos illis solutionem damus. Huius tamen rei quia passim obuia exempla occurrunt, non ero in enumeratione longiori solicitus. Quanquam in hoc quoque miserè hallucinantur, quòd nullum agnoscunt sacrificium nisi Missarium: quum re vera nunc sacrificent Domino fideles, & mundam offerant oblationem, de qua mox dicetur.

Malach. 1. d. 8
Ioel. 2. f. 28
Ies. 19. d. 21. 23. 24

5 Nunc descendo ad tertias Missæ partes, vbi explicandum est quomodo veram & vnam mortem Christi obliteret, & ex hominum memoria excutiat. Nam vt inter homines testamenti confirmatio à morte testatoris pendet: ita etiam testamentum, quo nos

pecca-

peccatorum remissione & æterna iustitia donauit, morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc testamẽto qui variare quicquam aut innouare audent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius momenti habent. Quid verò est Missa nisi nouum & prorsus diuersum testamentum? quid enim? annon singulæ Missæ nouam peccatorum remissionem, nouam iustitiæ acquisitionem promittunt: vt iam tot sint testamenta quot Missæ? Veniat ergo rursum Christus,& altera morte nouum hoc testamentum,vel potius infinitis mortibus innumera Missarum testamenta rata faciat. Annon igitur verum principio dixi, vnicam & veram Christi mortem obliterari per Missas? Quid,quòd eò directè spectat Missa, vt rursum si fieri possit, trucidetur Christus? Nam vbi testamẽtum est (inquit Apostolus) mortem testatoris intercedere illic necesse est. Missa nouum Christi testamentũ præ se fert: eius ergo mortem postulat. Præterea, hostiam quæ offertur, occidi & immolari necesse est. Si Christus singulis Missis sacrificatur: eum singulis momentis mille in locis crudeliter interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli argumentum, Si necesse habuisset offerre sæpius semetipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mundi. Fateor esse illis in promptu responsum, quo nos etiam calumniæ notant. aiunt enim sibi obiici quod nec cogitarint vnquã, ac ne possint quidem. Nos verò scimus, mortem ac vitam Christi nequaquam in eorum manu esse. An ipsum interficere instituant, non respicimus: tantùm ostendere animus est, quale absurdum consequatur ex impio ac scelesto eorum dogmate. Quod ipsum ex ore Apostoli demõstro. Reclament centies licet, sacrificium hoc esse ἀναίμακτον: negabo ex hominum arbitrio pendere, vt sacrificia naturam mutẽt. quia hoc modo concideret sacra & inuiolabilis Dei institutio. Vnde sequitur, firmum esse illud principium Apostoli, requiri sanguinis effusionem ne desit ablutio.

Hebr. 9. c.16

6 Iam quartum Missæ munus tractandum, vt scilicet fructum qui è morte Christi ad nos redibat, nobis præripiat: dum ne agnoscamus & cogitemus, facit. Quis enim cogitet se morte Christi redemptum esse, vbi nouam in Missa redemptionem viderit? Quis peccata sibi remissa confidat, vbi nouam remissionem viderit? Neque euadet qui dixerit, non alia causa nos peccatorum remissionem in Missa obtinere, nisi quia morte Christi iam acquisita est. Non enim aliud affert quàm si iactet ea lege nos à Christo redemptos esse vt nos ipsi redimamus. huiusmodi enim à Satanæ ministris doctrina sparsa est, & talem hodie clamoribus, ferro, igni tuentur, Nos, quum Christum Patri in Missa offerimus, hoc oblationis opere assequi peccatorum remissionem, & participes fieri passionis Christi. Quid iam passioni Christi superest nisi vt sit exemplum redemptionis, quo discamus nostri esse redemptores? Christus ipse, dum in Cœna veniæ fiduciam obsignat, non iubet discipulos in actione illa hærere, sed ablegat eos ad mortis sacri-

ficium: Cœnam monumentum vel memoriale (vt vulgò loquuntur) esse significans, ex quo discant victimam expiatricem, qua placandus erat Deus, non nisi semel offerri debuisse. Neque enim sufficit Christum tenere vnicam esse victimam, nisi & vnica immolatio accedat: vt fides nostra cruci eius affixa sit.

7 Ad coronidem nunc venio, nempe sacram Cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatámque reliquerat: erecta Missa, è medio sublatam, inductã, & deperditam. Siquidem Cœna ipsa donum Dei est, quod cum gratiarum actione accipiendum erat. Sacrificium Missæ pretium Deo numerare fingitur quod ipse in satisfactionem accipiat. Quantum interest inter dare & accipere, tantum à Sacramento Cœnæ sacrificium differt. Atque hæc quidem miserrima hominis ingratitudo est, quòd vbi agnoscenda erat diuinæ bonitatis largitas, gratiæque agendæ, in eo Deum sibi debitorem facit. Sacramentum promittebat, nos Christi morte non semel duntaxat restitutos in vitam: sed assiduè viuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificium longè aliam cantilenam canit, Christum oportere quotidie sacrificari, vt aliquid nobis commodet. Cœna in publico Ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communione doceret qua omnes cohæremus in Christo Iesu. Hanc cõmunitatem dissoluit ac distrahit Missæ sacrificium. postquam enim error inualuit, oportere esse Sacerdotes qui pro populo sacrificarent: quasi relegata esset ad eos Cœna, desiit iuxta Domini mandatum, fidelium Ecclesiæ communicari. Aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excommunicationem quandam magis referrent quàm communitatem illam à Domino institutam: quum sacrificulus suam victimam seorsim voraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatam voco (nequis fallatur) vbicunque nulla est inter fideles Dominicæ Cœnæ participatio, etiam si aliàs magna hominum multitudo intersit.

8 Ac ipsum quidem Missæ nomen vnde natum sit nunquam certò potui iudicare: nisi quòd mihi verisimile est, ab oblationibus quæ conferebantur, fuisse sumptum. Vnde & veteres plurali ferè numero vsurpant. Sed vt de nomine remittamus controuersiam, dico priuatas Missas cum Christi institutione ex diametro pugnare: ideóque impiam esse sacræ Cœnæ profanationem. Quid enim mandauit nobis Dominus? nónne accipere & diuidere inter nos? Qualem mandati obseruationem docet Paulus? nónne
1.Cor.10. d.16 fractionem panis, quæ cõmunio sit corporis & sanguinis? Quum igitur vnus sine distributione accipit, quid simile est? At ille vnus totius Ecclesiæ nomine facit. Quo mandato? annon hoc apertè illudere Deo est, quum vnus priuatim ad se rapit quod nonnisi inter plures fieri debuerat? Sed quia satis clara Christi & Pauli verba sunt, breuiter concludere licet: vbicunque non est fractio panis ad communionem fidelium, illic non Cœnam Domini, sed falsam &

præpo-

præposteram Cœnæ imitationem esse. Falsa autem imitatio, deprauatio est. Porrò deprauatio tanti mysterii, impietate non caret. In Missis ergo priuatis impius est abusus. Atque (vt vitium vnum in religione aliud subinde parit) postquam semel obrepsit ille mos sine communione offerendi, paulatim cœperunt in singulis templorum angulis innumerabiles Missas facere, & populum huc atque illuc distrahere, quem in vnum cœtum coire oportuerat, vt suæ vnitatis mysterium recognosceret. Eant nunc, & idololatriam esse negent quòd panem in suis missis ostendunt pro Christo adorandum. frustra enim promissiones illas de Christi præsentia iactant: quæ vtcunque intelligantur, non ideo certè datæ sunt vt homines impuri & profani, quoties velint & in quencunque libeat abusum, corpus Christi conficiant: sed vt fideles, dum religiosa obseruatione sequuntur Christi mandatum in Cœna celebranda, vera eius participatione fruantur.

9 Adde quòd hæc peruersitas puriori Ecclesiæ incognita fuit. Vtcunque enim fucum hîc facere conentur qui sunt inter aduersarios impudentiores, certo tamen certius est, totam antiquitatem ipsis aduersari: vt superius in aliis demonstrauimus, & certiùs ex assidua veterũ lectione iudicari poterit. Verùm antequam finem dicendi faciam, Missarios nostros doctores interrogo, quum sciant potiorem esse Deo obedientiam, quàm victimas: & magis poscere vt voci suæ auscultetur, quàm vt sacrificia offerantur: quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant, cuius nullum illis constat mandatum, & quam ne vna quidem Scripturæ syllaba probari vident? Præterea quum Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen atque honorem sacerdotii vsurpare nisi qui vocatus est, vt Aaron: quin nec Christum ipsum sese ingessisse, sed obedisse Patris vocationi: aut sacerdotii sui authorem Deum institutorémque proferant oportet: aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non vocati improba temeritate irruperunt. Atqui ne apicem quidem literæ obtendere possunt qui suo sacerdotio patrocinetur. Cur non igitur sacrificia euanescent, quæ sine Sacerdote offerri non possunt?

1. Samu. 15.c.22.

Heb.5. a.4

10 Siquis hinc inde concisas veterum sententias obtrudat, & eorum authoritate contendat aliter intelligendum esse quod in Cœna peragitur sacrificium, quàm nos exponamus: huic breuiter responsum sit, Si de approbando sacrificii commento, quale in Missa confinxerunt Papistæ, agitur, eiusmodi sacrilegio veteres nequaquam patrocinari. Vtuntur quidem illi sacrificii vocabulo: verùm simul exponunt se aliud nihil intelligere, quàm memoriam veri illius & vnici sacrificii quod in cruce peregit Christus, vnicus (vt ipsi passim prædicant) noster Sacerdos. Hebræi, inquit Augustinus, in victimis pecudum quas offerebant Deo prophetiam celebrabant futuræ victimę quam Christus obtulit: Christiani iam peracti sacrificii memoriam celebrant sacrosancta

Libr.20. contra Faustum ca.18

oblatione & participatione corporis Christi. Hîc certè penitus idem docet quod pluribus verbis in libro De fide ad Petrum Diaconum habetur, quicunque tandem sit author. Verba sunt: Firmissimè tene, & nullatenus dubites, ipsum Vnigenitum, carnem pro nobis factum, se pro nobis obtulisse sacrificium & hostiam Deo in odorem suauitatis: cui cum Patre & Spiritu sancto, tempore veteris Testamenti animalia sacrificabantur: & cui nunc cum Patre & Spiritu sancto (cum quibus vna est illi diuinitas) sacrificium panis & vini sancta Ecclesia per vniuersum orbem offerre nō cessat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Christi quam pro peccatis nostris ipse erat oblaturus: & sanguinis, quem erat effusurus in remissionem peccatorū. In isto autem sacrificio, gratiarū actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit: & sanguinis, quem pro nobis idem effudit. Vnde Augustinus ipse, pluribus locis nihil aliud quàm sacrificium laudis esse interpretatur. Denique passim apud eum reperies, non alia ratione vocari Cœnam Domini sacrificium, nisi quòd est memoria, imago, testimoniū illius singularis, veri & vnici sacrificii quo nos Christus expiauit. Memorabilis etiam locus est lib. 4. De Trinitate cap. 24. vbi postquam disseruit de vnico sacrificio, ita concludit, Quoniam in sacrificio quatuor cōsiderantur, cui offeratur, & à quo quid offeratur, & pro quibus: idem ipse vnus verúsque Mediator per sacrificium pacis nos reconcilians Deo, vnum cum ipso manet cui obtulit. vnum in se fecit pro quibus offerebat. vnus ipse est qui obtulit, & quod obtulit. In eūdem quoque sensum loquitur Chrysostomus: Honorem verò sacerdotii ita Christo vendicant, vt Antichristi vocem fore testetur Augustinus si quis Episcopum inter Deum & homines intercessorem faciat.

Epi. 120 ad Honoratum. Cōtra aduersariū Legis sæpius. Lib. 2. cōtra Parmē. cap. 8

11 Neque tamen diffitemur quin ita nobis monstretur illic Christi immolatio, vt crucis spectaculum penè ob oculos statuatur. qualiter in oculis Galatarum Christum fuisse crucifixum dicit Apostolus, dum illis proposita crucis prædicatio fuerat. Sed quia veteres quoque illos video aliò hanc memoriam detorsisse quàm institutioni Domini conueniebat (quòd nescio quam repetitæ aut saltem renouatæ immolationis faciem eorum Cœna præ se ferebat) nihil tutius piis pectoribus fuerit quàm in pura simplicíque Dei ordinatione acquiescere: cuius etiam ideo vocatur Cœna, quoniam sola hîc eius authoritas vigere debet. Equidem quum pium atque orthodoxum de toto hoc mysterio sensum retinuisse eos videam, neque deprehendam voluisse vnico Domini sacrificio vel minimum derogare, vllius impietatis damnare eos non sustineo. Excusari tamen non posse arbitror quin aliquid in actionis modo peccauerint. Imitati sunt enim propius Iudaicū sacrificandi morem quàm aut ordinauerat Christus, aut Euangelii ratio ferebat. Sola igitur est præpostera illa anagoge in qua meritò eos quis redarguat, quòd non contenti simplici ac germana Christi institu-

Ga. 3. a. 1

institutione, ad Legis vmbras nimis deflexerunt.

12 Si quis diligenter expendat, hoc discrimen inter Mosaica sacrificia & eucharistiam nostram verbo Domini statui obseruabit, quòd quum illa eandem mortis Christi efficaciam populo Iudaico repræsentarint quæ nobis in Cœna hodie exhibetur, diuersa tamen fuerit repræsentationis species. Siquidem illic Sacerdotes Leuitici quod peracturus erat Christus sacrificium iubebantur figurare: sistebatur hostia, quæ vicem ipsius Christi subiret: erat altare, in quo immolaretur: sic denique gerebantur omnia, vt ob oculos poneretur sacrificii effigies quod Deo in expiationem offerendum erat. At peracto sacrificio, aliam nobis rationem Dominus instituit: nempe vt fructum oblati sibi à Filio sacrificii, ad populum fidelem transmittat. Mensam ergo nobis dedit in qua epulemur, non altare super quod offeratur victima. non sacerdotes consecrauit, qui immolent: sed ministros, qui sacrum epulum distribuant. Quò sublimius est ac sanctius mysterium, eò religiosiùs ac maiore reuerentia tractari conuenit. Ergo nihil tutius quàm vt ablegata omni humani sensus audacia, in eo solo quod Scriptura tradit hæreamus. Et certè si cogitamus Domini non hominum Cœnam esse, non est cur vlla hominum authoritate vel annorum præscriptione patiamur nos ab illa vel latum vnguem dimoueri. Itaque Apostolus, dum vult eam vitiis omnibus repurgare quæ iam in Corinthiorum Ecclesiam irrepserant, quæ ad id expeditissima via erat, ad vnicam illam institutionem reuocat: vnde perpetuam esse petendam regulam ostendit. 1.Cor.11. d.20

13 Porrò nequis rixator ex sacrificii ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat, id quoque, sed compendio, expediam, quid per sacrificium, quid per sacerdotem tota disputatione significauerim. Qui Sacrificii vocabulum ad sacras omnes ceremonias & religiosas actiones extendunt, qua ratione id faciant non video. Nos perpetuo Scripturæ vsu sacrificium appellari scimus quod Græci nunc θυσίαν, nunc προσφορὰν, nunc τελετὴν dicunt. Quod generaliter acceptum, complectitur quicquid omnino Deo offertur. Quare distinguamus oportet: sic tamen vt hæc distinctio anagogen à sacrificiis Legis Mosaicæ habeat: sub quorum vmbris vniuersam sacrificiorum veritatem populo suo repræsentare voluit Dominus. Illorum autem quanquam variæ fuerunt formæ: tamen ad duo membra referri omnes possunt. Aut enim pro peccato fiebat oblatio quadam satisfactionis specie, qua noxa coram Deo redimebatur: aut symbolum erat diuini cultus, religionísque testificatio: nunc vice supplicationis, ad fauorem Dei postulandum: nunc gratiarum actionis, ad gratitudinem animi pro acceptis beneficiis testandam: nunc pro simplici pietatis exercitatione, ad renouandam fœderis sanctionem. ad quod posterius membrum holocausta & libamenta, oblationes, primitiæ, pacificæ victimæ pertinebant. Proinde & nos in duo genera distribua-

mus, ac alterum, docendi causa, vocemus λατρευτικὸν & σεβαστικὸν: quoniam veneratione cultúque Dei constat quem illi fideles & debent & reddunt. vel si mauis εὐχαριστικὸν: quandoquidem à nullis Deo exhibetur nisi qui immensis eius beneficiis onusti, se totos cum actionibus suis omnibus illi rependunt. Alterum propitiatorium, siue expiationis. Est autem expiationis sacrificium, cui propositum est iram Dei placare, ipsius iudicio satisfacere, eóque peccata abluere & abstergere: quo peccator eorum sordibus repurgatus, & in iustitiæ puritatem restitutus, in gratiam cum Deo

Exo. 29. f.36 ipso redeat. Sic vocabantur in Lege victimæ quæ pro peccatis expiandis offerebantur: non quòd reconciliandæ Dei gratiæ aut delendæ iniquitati pares forent: sed quòd verum huiusmodi sacrificium adumbrarent quod tandem ab vno Christo re ipsa peractum fuit. ab ipso autem vno, quia ab alio nullo poterat. Et semel, quòd illius vnius à Christo peracti efficacia & vis æterna est, vt sua ipse

Iohā. 19. f.30 voce testatus est, quum dixit perfectum esse & impletum: hoc est. quicquid reconciliandæ Patris gratiæ, impetrandæ peccatorum remissioni, iustitiæ saluti necessarium erat, id totum vnica illa sua oblatione præstitum & consummatum: adeóque nihil deesse, vt nullus postea locus alteri hostiæ relinqueretur.

14 Quamobrem constituo, sceleratissimũ probrum, & non ferendam esse blasphemiam tam in Christum quàm in sacrificium quo per mortem suam in cruce pro nobis defunctus est, siquis, repetita oblatione, de redimenda peccatorum venia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia cogitet. At quid aliud missando agitur, nisi vt nouæ oblationis merito passionis Christi fiamus participes? Et ne vllus esset insaniendi modus parum esse putauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacrificium pro tota Ecclesia, nisi adderent, sui arbitrii esse, huic aut illi, cui vellent, peculiariter applicare: vel potiùs cuicunque qui talem sibi mercem numerato pretio emere vellet. Porrò quoniam ad Iudæ taxationem accedere non poterant: vt tamen vel aliqua nota authoris sui exemplum referrent, numeri similitudinem retinuerunt. Vendiderat ille triginta argenteis: hi, secundùm Gallicam quidem supputationem, triginta nummulis æreis vendunt. sed ille, semel: hi, quoties emptor occurrit. Hoc sensu & Sacerdotes esse negamus, nempe qui tali oblatione apud Deum pro populo intercedãt, qui propitiato Deo, peccatorum expiationem peragant. Nam Christus, vnicus est noui Testamenti Pontifex & Sacerdos, in quem translata sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa ac terminata. Etsi nihil Scriptura de æterno Christi sacerdotio meminisset: quia tamen Deus, abroga-

Hebr. 5. a.4 tis illis veteribus, nullam instituit, manet inuictum Apostoli argumentum, Neminem sibi honorem vsurpare nisi qui à Deo vocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi isti, qui se iactant Christi carnifices, audent se Dei viuentis Sacerdotes appellare?

15 Est apud Platonem libro de Repu. secundo elegãtissimus locus.

cus. Vbi quum de veteribus piaculis differit, ftultámque improborum ac fceleftorum hominum confidentiam ridet, qui putarent his quafi velis obtegi fua flagitia ne à diis cernerentur, & tanquam facta cum diis pactione, fecurius fibi indulgerent: prorfus videtur ad Miffariæ expiationis vfum, qualis hodie in mundo eft, alludere. Fraudare alium & circunuenire, nefas effe omnes fciunt. Vexare iniuriis viduas, pupillos expilare, moleftiam inferre pauperibus, malis artibus aliorum bona ad fe rapere, periuriis & fraudibus inuolare in cuiufquam fortunas, vi ac tyrannico terrore opprimere quenquam, impium effe fatentur omnes. Quomodo igitur hæc omnia paffim audent tam multi, tanquam impune aufuri? Sanè fi rite expendimus, non alia caufa tantum illis animi facit, nifi quia Miffario facrificio, tanquam foluto pretio, fatisfacturos fe Deo confidunt, aut faltem hanc fibi cum eo tranfigendi facilem effe viam. Pergit deinde Plato craffum eorum ftuporem ridere qui talibus piaculis pœnas redimi opinantur, quas alioqui apud inferos fubituri effent. Et quorfum hodie fpectant anniuerfaria, & maior pars Miffarum, nifi vt qui tota vita crudeliffimi tyranni fuerunt, aut rapaciffimi prædones, aut ad omne flagitium proftituti, tanquam hac mercede redempti, purgatorium ignem euadant?

16 Sub altero facrificii genere quod εὐχαριστικὸν diximus, continentur omnia charitatis officia, quibusdum fratres noftros complectimur, Dominum ipfum in membris fuis honoramus: omnes deinde noftræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quicquid in Dei cultum à nobis agitur. Quæ demum omnia à maiore facrificio dependent, quo anima & corpore in templum fanctum Domino confecramur. Neque enim fatis eft fi externæ noftræ actiones ad illius obfequium applicentur: fed nos primò, deinde noftra omnia confecrari ac dedicari illi conuenit: vt quicquid in nobis eft gloriæ eius feruiat, & eius amplificandæ ftudium fpiret. Hæc facrificii fpecies nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remiffionem, nihil ad promerendam iuftitiam pertinet: fed in magnificando duntaxat & exaltando Deo verfatur. Siquidem gratum acceptúmque Deo effe non poteft nifi ex eorum manu quos iam accepta peccatorum remiffione, fibi aliunde reconciliauit, ideóque piaculo abfoluit. Eft autē adeò Ecclefiæ neceffaria vt abeffe ab ea non poffit. Itaque æterna futura eft quandiu ftabit populus Dei, quemadmodum iam ex Propheta fuperius vifum eft: fiquidem eo fenfu accipere libet vaticinium illud, Quoniā à folis ortu vfq; ad occafum, magnū eft nomē meū in Gentibus: & in omni loco incenfum offeretur nomini meo, atque oblatio munda: quoniā terribile eft nomen meum in Gentibus, dicit Dominus. tantum abeft vt fubmoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora noftra, hoftiam viuentem, fanctam, acceptam Deo, rationalem cultum. Vbi fignificanter admodum

Malach. 1.c.11

*Rom.*12. a.1

nomi.

Hebr.13. loquutus eſt, quum hunc eſſe rationalem noſtrum cultum ſubie-
c.16 cit. intellexit enim ſpiritualem colendi Dei ritum quem carnalibus Legis Moſaicæ ſacrificiis tacitè oppoſuit. Sic beneficentia & communicatio, victimæ appellantur quibus placetur Deo. Sic
Phili.4. Philippenſium benignitas qua Pauli inopiam ſubleuarant, ho-
d.18 ſtia bonæ fragrantiæ. ſic omnia fidelium bona opera, ſpirituales hoſtiæ.

17 Et quid multa perſequor? ſubinde enim in ſcripturis recurrit hæc loquendi forma. Quinetiam dum adhuc ſub externa Legis pædagogia Dei populus continebatur, ſatis tamen exprimebāt Prophetę, ſubeſſe illis carnalibus ſacrificiis veritatem, quæ Chriſtianæ Eccleſiæ cum Iudaica gente communis eſt. Qua ratio-
Pſa.141. ne precabatur Dauid vt oratio ſua ſicut incenſum in conſpectum
a.2 Dei aſcenderet. Et Oſeas gratiarum actiones dicebat vitulos la-
Oſee 14. biorum, quas alibi Dauid ſacrificia laudis nuncupat. Quem Apo-
a.3 ſtolus imitatus, hoſtias laudis etiam ipſe vocat: & interpretatur
Pſal. 51. fructum labiorum confitentium nomini eius. Huius generis ſa-
d.21 crificio carere non poteſt Cœna Domini: in qua dum eius mortem
Hebr.13. annuntiamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quàm
c.15 offerimus ſacrificium laudis. Ab hoc ſacrificandi munere, regale ſacerdotium nuncupamur omnes Chriſtiani: quòd per Chriſtum
1.Petr.2. offerimus illam, de qua loquitur Apoſtolus, hoſtiam laudis Deo,
b.9 fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum noſtris muneribus, ſine interceſſore, in conſpectum Dei apparemus. Chriſtus eſt, quo mediatore intercedente, nos ac noſtra Patri offerimus. Ille Pontifex noſter, qui in ſanctuarium cæli ingreſſus, acceſſum nobis aperit. Ille altare, cui donaria noſtra imponimus, vt in illo audeamus quicquid audemus. Ille, inquam, eſt
Apoc.1. qui nos Patri regnum ac Sacerdotes fecit.
b.6
18 Quid ſupereſt niſi vt cæci videant, ſurdi audiant, pueri ipſi intelligant hanc Miſſæ abominationem? quæ in calice aureo propinata, omnes reges terræ & populos, à ſummo vſque ad nouiſſimum ſic inebriauit, ſic percuſſit ſopore ac vertigine, vt brutis ipſis ſtupidiores, prorā & puppim ſuæ ſalutis in hac vna exitiali voragine ſtatuerint. Certè nulla vnquam validiore machina Satan incubuit ad oppugnandum expugnandúmque Chriſti regnum. Hæc eſt Helena, pro qua veritatis hoſtes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocitate digladiantur. & verè Helena, cum qua ſpirituali fornicatione (quæ omnium eſt maximè execrabilis) ita ſe conſpurcant. Non hîc vel minimo digito attingo craſſos illos abuſus quibus ſacræ ſuæ Miſſæ profanatam puritatem prætendere poſſent: quàm turpes nundinas exerceant, quàm ſordidos quæſtus faciant ſuis miſſationibus, quanta rapacitate auaritiam ſuam expleant. Tātùm indico, ídque paucis & ſimplicibus verbis, qualis ſit ſanctiſſima ipſa Miſſæ ſanctitas: ob quam adeò ſpectabilis eſſe, tantáq; in veneratione haberi aliquot ſeculis meruit. Nam & tāta hæc

hæc mysteria pro dignitate illustrari, maioris operis fuerit: & illas obscœnas sordes, quæ ante oculos oráque omnium versantur, admiscere nolo: vt omnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua maximè venditari potest, integritate acceptam, sine suis appendicibus à radice ad fastigium, omni genere impietatis, blasphemiæ, idololatriæ, sacrilegii scatere.

19 Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia quæ sciri de duobus istis Sacramentis referre duximus: quorum vsus à primordio noui Testamenti ad consummationem vsque seculi, Christianæ Ecclesiæ est traditus: Vt scilicet Baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio: Cœna verò, assiduum velut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare vt non nisi vnus est Deus, vna fides, vnus Christus, vna Ecclesia eius corpus: ita Baptismus non nisi vnus est, nec sæpe iteratur: Cœna autem subinde distribuitur, vt intelligăt se Christo assiduè pasci qui semel in Ecclesiam allecti sunt. Præter hæc duo vt nullum aliud à Deo institutum est, ita nec vllum agnoscere debet fidelium Ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrii, erigere ac statuere noua Sacramenta, facilè intelliget qui meminerit quod suprà satis planè explicatum fuit, Sacramenta in hoc à Deo posita esse vt de aliqua eius promissione nos edoceant, & bonam erga nos voluntatem nobis testificentur: qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium qui nobis certum aliquid de eius voluntate spondere possit, aut certiores securósque reddere quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare velit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse quod eius voluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est, qui signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuiùs, & fortè rudiùs, sed apertiùs: Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in vnum simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere Sacramentum.

Iesa. 40. c.13
Rom. 11. d.34

20 His ergo duobus contenta sit Christiana Ecclesia: nec modò nullum aliud tertium ad præsens admittat aut agnoscat, sed ne appetat quidem, aut expectet, ad consummationem vsque seculi. Nam quòd diuersa aliquot Iudæis, pro varia temporum inclinatione, præter sua illa ordinaria data sunt (vt man, aqua è petra profluens, serpens æneus, & similia) hac variatione admonebantur ne talibus figuris insisterent, quarum status parum firmus esset: sed melius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu nullóque fine perstaret. Alia lōgè ratio nobis est, quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, tanta affluentia & vbertate, vt nouam aliquam accessionem ad hos thesauros sperare vel postulare, verè Deum irritare sit, & aduersum nos prouocare. Vnum duntaxat Christū esurire, quærere, spectare, discere, ediscere nos oportet: donec magnus ille dies illu

Exod. 16. c. 13, & 17. b.6
1. Cor. 10. a.3
Num. 21 b.8
Iohan. 3. b.14
Coloss. 2. a.3

xerit quo gloriam regni sui Dominus ad plenum manifestabit, & 1.Iohã.3. se qualis est, nobis spectandum ostendet. Atque hac ratione no- a.2 strum hoc seculum in Scripturis, per Nouissimam horam, nouis- 1.Iohã.2 simos dies, nouissima tempora, designatur, nequis vana nouæ ali- c.18 cuius doctrinæ aut reuelationis expectatione sese fallat. Sæpenu- 1.Petr.1. mero enim multísque modis antea loquutus per Prophetas, vlti- d.20 mis in his diebus loquutus est cælestis Pater in dilecto Filio suo, Hebr.1. qui solus Patrem manifestare potest: & re vera ad plenum mani- a.2 festauit, quantũ nostra interest, dum nunc per speculum eum con- Luc. 10. spicimus. Iam verò vt hoc hominibus ablatum est, ne noua Sacra- d.22 menta in Ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, iis ipsis 1.Cor.13. quæ à Deo sunt, quamminimum humanæ inuentionis admisceri. d.12 Perinde enim atque infusa aqua vinum fugit & diluitur: asper- sóque fermento tota farinæ massa acescit: sic mysteriorum Dei synceritas nihil aliud quàm inquinatur vbi homo quicquam de suo adiicit. Et tamen videmus quantum à germana sua puritate degenerarint Sacramenta, vt hodie quidem tractantur. Plus satis vbique pomparum, ceremoniarum, gesticulationum: at verbi Dei interim nulla neque ratio, neque mentio: sine quo Sacramenta etiam ipsa, Sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam op- pressæ iacent. Quantulum in Baptismo aspicitur quod vnum illic lucere & spectari debuerat, vt alibi iustè conquesti sumus, nempe Baptismus ipse? Cœna prorsus sepulta est quum versa fuit in Mis- sam, nisi quòd semel quotannis, sed concerpta & dimidiata lace- ráque forma visitur.

De quinque falsò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non esse quinque reliqua quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita sunt, declaratur, tum qualia sint ostenditur. CAP. XIX.

POTERAT superior de Sacramentis disputatio apud do- ciles & sobrios hoc obtinere ne vltrà curiosius progre- derentur, nec præter illa duo quæ à Domino instituta nossent, vlla alia Sacramenta sine Dei verbo amplecterentur. Ve- rùm quoniam illa de septem Sacramentis opinio, omniũ ferè ser- mone trita, scholásque & conciones omnes peruagata, vetustate ipsa radices egit, ac hominum animis etiamnum insidet: visus sum mihi operæpretium facturus, si quinque reliqua, quæ veris ac ger- manis Domini Sacramentis vulgò accensentur, seorsum ac pro- pius excuterem, omníque absterso fuco, simplicibus spectanda proponerem qualia sint, & quàm falsò pro Sacramentis hactenus habita fuerint. Principiò hîc testatum volo piis omnibus, me hanc de nomine contentionem minimè litigandi cupiditate suscipere: sed grauibus causis adduci ad impugnandum eius abusum. Non me

me latet, Christianos vt verborum, sic rerum omnium esse dominos. posse igitur pro suo arbitrio voces rebus accommodare, modò pius sensus retineatur, etiam siqua sit in loquendo improprietas. Hoc totum concedo: etsi melius fuerit, verba rebus subesse quàm res verbis subiici. Sed in nomine Sacramenti alia est ratio. Nam qui septem ponunt, simul illam definitionem omnibus tribuunt, vt sint gratiæ inuisibilis visibiles formæ: omnia simul faciunt vasa Spiritus sancti, instrumenta conferendæ iustitiæ, caussas obtinendæ gratiæ. Adeóque ipse Magister Sententiarum, Mosaicæ Legis sacramenta negat propriè vocari hoc nomine: quia non exhibuerint quod figurabant. Estne, obsecro, tolerabile, vt quæ symbola Dominus ore suo consecrauit, quæ eximiis promissionibus insigniuit, ea pro Sacramentis non censeantur, interim hic honor transferatur ad eos ritus quos homines vel à se excogitarunt, vel saltem sine expresso Dei mandato obseruant? Ergo aut definitionem mutēt, aut hac verbi vsurpatione abstineant, quæ falsas & absurdas opiniones pòst generet. Est (inquiunt) extrema vnctio inuisibilis gratiæ figura & causa, quia est Sacramentum. Quod inferunt si nullo modo concedere oportet, in ipso certè nomine est occurrendum, ne ea mercede recipiamus vt eiusmodi errori occasionem præbeat. Rursus quum probant Sacramentum esse, causam adiungunt: quia externo signo constet ac verbo. Si nec mandatum, nec promissionem inuenimus, quid aliud possumus quàm reclamare?

2 Iam apparet non de vocabulo nos rixari, sed de re ipsa non superuacuam controuersiam mouere. Proinde hoc fortiter retinendum est quod inuicta ratione priùs confirmauimus, Sacramenti instituendi arbitrium non nisi penes Deum vnum esse. Siquidem Sacramentum certa Dei promissione erigere fidelium conscientias ac consolari debet: quæ eam certitudinem nunquam ab homine acciperent. Sacramentum nobis testimonium esse debet bonæ erga nos Dei voluntatis: cuius nullus hominum aut Angelorum testis esse potest: quando nemo Dei consiliarius fuit. *Iesa.* 40. c.13
Solus ergo ipse est qui de se nobis per verbum suum testificatur legitima authoritatē. Sacramētum, sigillum est quo Dei testamentum seu promissio obsignatur. Obsignari verò non posset rebus corporeis & elementis huius mundi, nisi virtute Dei ad hoc formentur & designentur. Instituere ergo Sacramentum homo non potest: quia facere vt sub rebus tam abiectis tāta Dei mysteria lateant, id verò humanæ virtutis non est. Verbum Dei præeat oportet quod Sacramentum esse Sacramentum faciat: vt Augustinus optimè docet. Præterea retineri aliquod discrimen vtile est inter Sacramenta & alias ceremonias, nisi volumus in multa absurda incidere. Apostoli orarunt genibus flexis. genua igitur non flectentur sine Sacramento. Discipuli feruntur orasse versus Orientem. sit nobis Sacramentum Orientis aspectus. Paulus vult omni
Rom. 11. d.34
Homi. in Iohā. 80
Act. 9. g. 40, & 20. g 36
1. *Tim.* 2. c.8

loco viros tollere puras manus, & eleuatis manibus oratio sæpiùs à sanctis facta memoratur. & manuum quoque extensio Sacramentum fiat. omnes denique sanctorum gestus in Sacramenta transeant. etsi ne hæc quidem admodum morarer, modò non essent cum maioribus illis incommodis coniuncta.

3 Si veteris Ecclesiæ authoritate premere nos velint, dico eos fucum facere. Nusquam enim apud Ecclesiasticos scriptores numerus hic septenarius inuenitur. nec satis constat quo primum tempore obrepserit. Fateor quidem in vocabulo Sacramenti, esse interdum liberiores. sed quid eo significant? nempe ceremonias omnes & externos ritus, omniáque pietatis exercitia. Quũ autem de iis signis loquuntur quæ diuinæ in nos gratiæ testimonia esse debent, duobus istis, Baptismo & Eucharistia, contenti sunt. Nequis falsò iactari hoc à me putet, pauca Augustini testimonia hîc referam. Ad Ianuarium, Primò (inquit) tenere te volo, quod est huius disputationis caput, Dominum nostrum Christum (sicut ipse in Euangelio loquitur) leni iugo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit. Sicuti est Baptismus Trinitatis nomine consecratus, & communicatio corporis & sanguinis Domini, & siquid aliud in Scripturis canonicis commendatur. Item, De doctrina Christiana, A resurrectione Domini quædam pauca signa pro multis, eadémque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismus, & Celebratio corporis & sanguinis Domini. Cur nullam hîc sacri numeri, hoc est septenarii, mentionem facit? An verisimile est prætermissurum fuisse si tunc fuisset in Ecclesia institutus: præsertim quum sit aliâs in obseruandis numeris curiosior quàm necesse foret? Imò quum Baptismum & Cœnam nominat, alia subticet: annon satis innuit, hæc duo mysteria singulari dignitate præstare, alias ceremonias inferiore loco subsidere? Quare sacramentarios istos Doctores non tantùm verbo Domini, sed veteris etiam Ecclesiæ consensione destitui dico, vtcunque hoc prętextu maximè superbiant. Sed iam ad ipsas species descendamus.

Epist. 118

Lib. 3 c. 9

De Confirmatione.

4 HIC mos olim fuit vt Christianorum liberi, postquam adoleuerant, coram Episcopo sisterentur: vt officium illud implerent quod ab iis exigebatur qui se ad Baptismum adulti offerebant. Hi enim inter catechumenos sedebant, donec rite fidei mysteriis instituti poterant fidei confessionem coram Episcopo ac populo edere. Qui ergo Baptismo initiati erant infantes, quia fidei confessione apud Ecclesiam tunc defuncti non erant, sub finem pueritiæ, aut ineunte adolescentia, repræsentabantur iterum à parentibus, ab Episcopo examinabantur secundùm formulam ca-

techismi

techiſmi quam tunc habebant certam ac communem. Quò autem hæc actio, quæ alioqui grauis ſanctáque meritò eſſe debebat, plus reuerentiæ haberet ac dignitatis, ceremonia quoque adhibebatur manuum impoſitionis. Ita puer ille, fide ſua approbata, cum ſolenni benedictione dimittebatur. Huius moris ſæpe mentionem faciunt veteres. Leo Papa, Siquis ab hæreticis redit, ne iterum baptizetur: ſed quod illic ei defuit, per Epiſcopalem manuum impoſitionem virtus Spiritus ei conferatur. Clamabunt hîc noſtri aduerſarii, Sacramentum iure vocari in quo Spiritus ſanctus conferatur. Verùm ipſe Leo alibi explicat quid hìs verbis ſibi velit. Qui apud hæreticos baptizatus eſt, inquit, non rebaptizetur, ſed Spiritus ſancti inuocatione per manuum impoſitionem confirmetur: quia Baptiſmi tantùm formam ſine ſanctificatione accepit. Meminit & Hieronymus contra Luciferianos. Quanquam autem non inficior, in eo nonnihil hallucinari Hieronymum, quòd Apoſtolicam eſſe obſeruationem dicit: longiſſimè tamen ab iſtorum ineptiis abeſt. Et illud ipſum mitigat quum addit, hanc benedictionem ſolis Epiſcopis eſſe datam, magis in honorẽ ſacerdotii, quàm ex Legis neceſſitate. Talem ergo manuum impoſitionem, quæ ſimpliciter loco benedictionis fiat, laudo, & reſtitutam hodie in purum vſum velim. Epiſt.39 Epiſt.77

5 Poſterior autem ætas, re propè obliterata, fictitiam neſcio quam confirmationem pro Dei Sacramento poſuit. Confirmationis virtutem eſſe finxerunt, Spiritum ſanctum conferre ad gratiæ augmentum, qui in Baptiſmo collatus ſit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam qui in Baptiſmo regenerati ſint ad vitam. Peragitur hæc confirmatio vnctione, & hac verborum formula, Conſigno te ſigno ſanctæ crucis, & confirmo chriſmate ſalutis, in nomine Patris & Filii, & Spiritus ſancti. Pulchrè omnia & venuſtè. Sed vbi Dei verbum quod Spiritus ſancti præſentiam hîc promittat? Ne iota quidem obtendere poſſunt. Vnde ergo nos certiores facient, chriſma ſuum eſſe vas Spiritus ſancti? Videmus oleum, craſſum ſcilicet & pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Auguſtinus, verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hoc, inquam, verbum proferant, ſi quicquam nos intueri in oleo volunt aliud quàm oleum. Quòd ſi Sacramentorum ſe miniſtros, vt par eſt, agnoſcerent, non diutiùs pugnandum eſſet. Hæc prima miniſtri lex eſt, nequid ſine mandato obeat. Age, mandatum huius miniſterii aliquod producant, & verbum non addam. Si mandato deficiuntur, ſacrilegam audaciam excuſare non poſſunt. Hac ratione Phariſæos Dominus interrogabat, eſſétne Baptiſmus Iohannis è cælo, an ex hominibus. Si reſpondiſſent, ex hominibus: obtinebat, friuolum eſſe & vanum: ſi è cęlo, doctrinam Iohannis agnoſcere cogebantur. Itaque ne eſſent nimiùm in Iohannem contumelioſi, non auſi ſunt fateri eſſe ex hominibus. Si itaque ex hominibus eſt confirmatio, vana & friuola eſſe conuincitur: ſi è cælo Matt.21.c.25

persuadere volunt,probent.

6 Tuentur se quidem Apostolorum exẽplo,quos nihil temere fecisse existimant. Rectè id sanè:nec à nobis reprehenderẽtur si se Apostolorum imitatores ostenderent.Sed quid fecerũt Aposto-
Act.8.c.15. li?Narrat Lucas in Actis,Apostolos,qui Hierosolymis erãt, quum audissent Samariam recepisse verbum Dei, misisse illuc Petrum & Iohannem:illos pro Samaritanis orasse vt Spiritum sanctũ acciperent,qui nondum in quenquam illorum venerat,sed baptizati tantùm erant in nomine Iesu : oratione facta,manus illis imposuisse. per quam impositionem Spiritũ sanctum Samaritani acceperunt. Et de hac manuum impositione aliquoties meminit. Audio quid Apostoli fecerint: nẽpe suum ministerium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admirabiles Spiritus sancti gratias, quas tunc in populum suum effundebat, voluit Dominus à suis Apostolis per manuum impositionem administrari & distribui. Huic autem impositioni manuum non altius subesse mysterium cogito : sed huiusmodi ceremoniam adhibitam ab illis interpretor, vt ipso gestu significarent,se Deo commendare & velut offerre eum cui manus imponebant. Hoc ministerium quo tunc Apostoli fungebantur,si adhuc in Ecclesia maneret, manuum quoque impositionem oporteret seruari : sed vbi gratia illa conferri desiit, quorsum pertinet manuũ impositio? Adhuc certè adest populo Dei Spiritus sanctus: quo nisi ductore & directore cõsistere nequit Dei Ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuò constaturã promissionẽ,qua Chri
Iohan.7.f.37 stus sitientes ad se vocat, vt bibant aquas viuas. Sed cessarunt illa virtutũ miracula,& manifestæ operationes, quæ per manuũ impositionẽ distribuebantur,nec nisi ad tẽpus esse debuerunt.Oportuit enim nouam Euangelii prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis & inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A quibus vbi cessauit Dominus, non protinus Ecclesiam suam deseruit : sed regni sui magnificentiam, verbíque sui dignitatem satis excellenter manifestatam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apostolos se imitari dicent?Hoc agendum erat manuum impositione, vt euidẽs Spiritus sancti virtus statim se exereret. Id non efficiunt. quid igitur pro se iactant manuum impositionem, quam Apostolis quidem in vsu fuisse legimus,sed prorsus in alium finem?

Iohã.20.e.22 7 Eiusdem hoc rationis est acsi quis doceret flatum illum quo Dominus discipulos suos afflauit, Sacramentum esse quo detur Spiritus sanctus.Atqui hoc semel Dominus quum fecit,non à nobis fieri etiam voluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant,pro eo tempore quo visibiles Spiritus sancti gratias ad eorum preces administrari, Domino placebat: nõ vt posteri vacuum & frigidum signum (quod simiæ istæ faciunt) mimiticè tantùm & sine re effingerent. Quòd si manuũ impositione Apostolos se imitari euincant(in qua nihil cum Apostolis simile habent præter nescio quam præposteram κακοζηλίαν) vnde tamen oleum quod vocant

tant salutis? Quis eos in oleo salutem quærere docuit? quis vim roborandi illi attribuere? An Paulus, qui nos ab elementis huius mundi longè abstrahit: qui nihil magis damnat quã talibus obseruatiunculis hærere? Hoc verò non à me, sed à Domino audacter pronuntiõ, Qui oleum vocant oleum salutis, salutem quæ in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim ventri, & venter oleo: vtrunque Dominus destruet. Omnia enim ista infirma elementa quæ vsu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis, eadem linea metiris aquam qua baptizamur: & panem ac vinum sub quibus Cœna Domini exhibetur? Respondeo, in Sacramentis diuinitus traditis duo spectanda esse: substantiam rei corporeæ quæ nobis proponitur, & formam quæ illi à verbo Dei impressa est, in qua tota vis iacet. Quatenus ergo substantiam suam retinẽt, panis, vinum, aqua, quæ aspectui nostro in Sacramentis offeruntur, valet semper illud Pauli, Esca ventri, & venter escis: Deus vtrunque destruet. Prætereunt enim & euanescunt cum figura huius mũdi. Quatenus autem verbo Dei sanctificantur vt Sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed verè & spiritualiter docent. Galat. 4. b 9 Coloss. 2. d. 20 1. Cor. 6. c. 13

8 Verùm propius adhuc inspiciamus quot monstra foueat alátque hæc pinguedo. Dicunt isti vnctores, Spiritum sanctum in Baptismo ad innocentiam dari: in confirmatione ad gratiæ augmentum: in Baptismo nos regenerari ad vitam, in confirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeò nihil eos pudet, vt negent Baptismum rite sine confirmatione perfici posse. O nequitiam! Annon igitur in Baptismo Christo consepulti sumus, facti participes mortis eius, vt & resurrectionis simus consortes? Hanc autem societatem cum morte & vita Christi, Paulus interpretatur mortificationem carnis nostræ & viuificationem Spiritus: quòd vetus homo noster crucifixus est, quò nos in nouitate vitæ ambulemus. Quid est instrui ad pugnam, nisi hoc est? Quòd si Dei verbum conculcare pro nihilo ducebant, cur non Ecclesiam saltem reuerebantur, cui tam vbique obsequentes videri volunt? Quid autem grauius in hanc ipsorum doctrinã proferri potest, quàm illud Mileuitani Concilii decretum? Qui dicit Baptismum in remissionem peccatorum dari tantùm, & non in adiutorium futuræ gratiæ, anathema sit. Quòd autem Lucas, eo quem citauimus loco, dicit baptizatos in nomine Iesu Christi fuisse, qui non accepissent Spiritum sanctum: non simpliciter negat, vllo Spiritus dono præditos qui in Christum corde crederent, & ipsum ore confiterentur: sed acceptionem Spiritus intelligit, qua manifestæ virtutes & visibiles gratiæ percipiebantur. Sic dicuntur Apostoli Spiritũ accepisse in die Pentecostes, quum longè antea illis à Christo dictum esset, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Videte malitiosam & sonticam Satanæ fraudem, qui ex Deo estis. Rom. 6. a. 4 Act. 8. c. 16 Act. 2. a. 4 Mat. 10. b. 20

Quod verè in Baptiſmo dabatur, in ſua confirmatione dari mentitur: vt furtim incautos à Baptiſmo abducat. Quis iam dubitet, hanc Satanæ eſſe doctrinam, quæ promiſſiones Baptiſmi proprias à Baptiſmo abſciſſas aliò deriuat & transfert? Deprehenditur, inquam, quali nitatur fundamento præclara iſta vnctio. Dei verbum eſt, Omnes, qui in Chriſto baptizati ſunt, Chriſtum induiſſe cum ſuis donis. Verbum vnctorum, Nullam promiſſionem in Baptiſmo percepiſſe, qua in agonibus inſtruantur. Illa vox eſt veritatis: hanc mendacii eſſe oportet. Veriùs ergo definire hanc confirmationem poſſum quàm ipſi hactenus definierint: nempe inſignem eſſe Baptiſmi contumeliam, quæ vſum ipſius obſcurat, imò abolet: falſam eſſe Diaboli pollicitationem, quæ nos à veritate Dei abſtrahit. Aut ſi mauis, Oleum Diaboli mendacio pollutum, quod velut offuſis tenebris, ſimplicium mentes fallit.

Galat. 3. d.27
De conſ. di.5. cap. Spir. ſan.

9 Addunt præterea, fideles omnes Spiritum ſanctum per manuum impoſitionem accipere debere poſt Baptiſmum, vt pleni Chriſtiani inueniantur: quia nunquam erit Chriſtianus niſi qui confirmatione Epiſcopali fuerit chriſmatus. Hæc illi ad verbum, Atqui putabam, quæcunque ad Chriſtianiſmum pertinent, omnia Scripturis perſcripta ac comprehenſa eſſe. Nunc vt video, aliunde quàm ex Scripturis, vera religionis forma petenda diſcendáque eſt. Dei ergo ſapientia, cæleſtis veritas, tota Chriſti doctrina, Chriſtianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac ſententia damnantur omnes Apoſtoli, & tot Martyres, quos nunquam fuiſſe chriſmatos certo certius eſt: quando nondum erat factum oleum quo perfuſi, omnes Chriſtianiſmi numeros implerent, vel potius Chriſtiani fierent, qui nondũ erant. Verùm vt taceam, abunde ſeipſi refellunt. Quotam enim populi ſui partem poſt Baptiſmum perungunt? cur igitur patiuntur in ſuo grege tales ſemichriſtianos, quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam ſupina negligentia omittere eos ſinũt quod omitti ſine graui piaculo non licebat? cur non ſeueriùs exigũt rem adeò neceſſariam & ſine qua ſalus obtineri non poteſt? niſi fortè quis ſubita morte præpeditus fuerit. ſcilicet, dum ita licenter cõtemni patiuntur, tacitè fatentur non tanti eſſe quanti venditant.

Ver. ca. I. De conſ. di.5. con. Aure. ca. Vt ieiun. De conſ. diſt. 5

10 Poſtremò conſtituunt: ſacram hanc vnctionem maiori in veneratione habendam eſſe quàm Baptiſmum: quòd illa ſummorum Pontificum manibus peculiariter adminiſtratur, Baptiſmus ab omnibus vulgariter ſacerdotibus diſtribuitur. Quid hîc dicas niſi planè furioſos eſſe, qui ſuis inuentionibus ita blandiuntur, vt præ ipſis ſacroſanctas Dei inſtitutiones ſecurè contemnant? Os ſacrilegum, túne pinguedinem fœtore duntaxat anhelitus tui inquinatam, & verborum murmure incantatam, audes Chriſti Sacramento opponere, & conferre cum aqua verbo Dei ſanctificata? At parum hoc ipſum erat tuæ improbitati, niſi etiã præferres. Hæc ſunt ſanctæ ſedis reſponſa, hæc Apoſtolici tripodis oracula. Sed quidam eorum

Cap. De his vero. ead. diſtinct

eorum hanc,sua quoque opinione, effrænem insaniam cœperunt paulùm moderari. Maiori,inquiunt,veneratione colenda est:fortè non ob maiorem virtutem & vtilitatem quam conferat: sed quia à dignioribus datur, & in digniori parte corporis fit, id est in fronte: vel quia maius augmentum virtutum præstat, licet Baptismus plus ad remissionem valeat. Verùm prima ratione nónne se Donatistas produnt,qui vim Sacraměti à ministri dignitate ęstimant? Faxo tamen vocetur dignior confirmatio à dignitate Episcopalis manus. Sed siquis ab illis sciscitetur vnde tanta pręrogatiua Episcopis delata fuerit,quam rationem afferent præter suam libidinem? Soli Apostoli eo iure vsi sunt, qui soli Spiritum sanctum distribuerunt. An soli Episcopi Apostoli? Imò an omnino Apostoli? Demus tamen & istud: cur non eodem argumento contendunt, solis Episcopis sacraměntum sanguinis in Cœna Domini attingendum esse? quod laicis ideo denegant quia solis Apostolis à Domino datũ fuerit. Si solis Apostolis,cur non inferunt,Ergo solis Episcopis. Sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciunt:nunc capitis vertigo aliò eos rapit vt subitò Episcopos creent. Postremò nõ erat Apostolus Ananias, ad quem tamẽ Paulus missus est vt visum reciperet,baptizaretur,& impleretur Spiritu sancto. Addam & hoc ad cumulum: Si iure diuino proprium hoc munus Episcoporum fuerat,cur ausi sunt ad plebeios presbyteros trãsferre? quẽadmodum in quadam Gregorii Epistola legitur.

Lib.4. Sẽ. di. 7. ca.2.

Actor.9. c.17

Di.95. ca. Peruenit.

11 Altera ratio quàm friuola,inepta,& stolida est, Digniorem vocare suam confirmationem quàm Dei Baptismum: quia in ea frons oleo inficiatur, in Baptismo cranium? quasi verò Baptismus oleo,& non aqua peragatur. Testor verò pios omnes, an non hoc vnum admoliantur isti nebulones, vt Sacramentorum puritatem fermento suo vitient. Dixi hoc alibi, vix in Sacramentis per rimulas interlucere quod Dei est, inter humanarum inuentionum turbam. Siquis eius rei tum fidem mihi non habebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce præterita aqua, & nullo numero habita, vnum oleum in Baptismo magnifaciunt. Nos ergo contrà dicimus in Baptismo quoque frontem aqua tingi. Præ hac, vestrum oleum non vnius stercoris facimus, siue in Baptismo, siue in confirmatione. Quòd siquis pluris vendi alleget,hac pretii accessione siquid boni alioqui inesset vitiatur, tantum abest vt furto venditare liceat fœdissimam imposturam. Tertia ratione impietatem suam traducunt, dum maius virtutum augmentum conferri in confirmatione garriunt quàm in Baptismo. Impositione manuum Apostoli visibiles Spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum pinguedo se fœcundam ostendit? Sed valeant isti moderatores, qui sacrilegium vnum multis sacrilegiis operiunt. Nodus Gordianus est, quem abrumpere satius sit quàm in dissoluendo tantopere laborare.

12 Iam verò quum verbo Dei & probabili ratione defici se vi-

dent, prætexunt quod solent, vetustissimam esse hanc obseruationem, & multorum seculorum consensu firmatam. Etiamsi id verum esset, nihil tamen efficiunt: non è terra est Sacramentum, sed è cælo: non ex hominibus, sed ab vno Deo. Deum suæ confirmationis authorem probent oportet, si Sacramentum haberi volunt. Sed quid vetustatem obiectant, quum veteres, dum propriè loqui volunt, nusquam plura duobus Sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inexpugnabilem, nunquam veteribus agnita fuisse pro Sacramentis quæ isti Sacramenta ementiuntur. De manuum impositione loquuntur veteres, sed an sacramentum vocant? Augustinus apertè affirmat nihil aliud esse quàm orationem. Neque hîc mihi putidis suis distinctionibus obganniant, non ad confirmatoriam Augustinum illud retulisse, sed curatoriam vel reconciliatoriam. Extat liber, & in hominum manibus versatur. si in alium sensum detorqueo quàm Augustinus ipse scripsit, cedo, non conuitiis modò, pro solenni suo more, sed sputis me obruant. Loquitur enim de iis qui à schismate ad Ecclesiæ vnitatem redibant. Eos iteratione Baptismi opus habere negat: sufficere enim manuum impositionem, vt per vinculum pacis Spiritum sanctum illis Dominus largiatur. Quoniam autem absurdũ videri poterat manuum impositionem repeti potiùs quàm Baptismũ: discrimen ostendit. Quid enim (inquit) aliud est manuum impositio quàm oratio super hominem? Atque hunc esse sensum ex altero loco apparet, vbi dicit, Propter charitatis copulationem, quod est maximum donum Spiritus sancti, sine quo non valent ad salutem quæcunque alia sancta in homine fuerint, manus hæreticis correctis imponitur.

Lib. 3 de Bapt. cõ. Donati. cap. 16

Lib. 5. ca. 23

13 Vtinam verò morem retineremus quẽ apud veteres fuisse admonui, priusquam abortiua hæc Sacramenti larua nasceretur. non vt esset confirmatio talis qualẽ isti fingunt, quæ sine Baptismi iniuria nec nominari potest: sed catechesis, qua pueri aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram Ecclesia exponerent. Esset autem optima catechizandi ratio si formula in hunc vsum conscripta esset, summam continens & familiariter explicans omnium ferè religionis nostræ capitum, in quæ vniuersa fidelium Ecclesia consentire sine controuersia debet. puer decennis Ecclesiæ se offerret ad edendam fidei confessionem: rogaretur de singulis capitibus, ad singula responderet: siquid ignoraret, aut minùs intelligeret, doceretur. Ita vnicam, veram & synceram fidem, qua vnanimiter Deum vnum colit fidelium populus, teste & spectante Ecclesia profiteretur. Hæc disciplina si hodie valeret, profectò parentum quorundam ignauia acueretur, qui liberorum institutionem quasi rem nihil ad se pertinentem, securè negligunt, quam tum sine publico dedecore omittere nõ possent maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeò temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abri-

abriperentur.omnibus denique esset quædam velut methodus doctrinæ Christianæ.

De Pœnitentia.

14 PRoximo loco statuunt Pœnitentiam: de qua sic confusè & perturbatè disserunt vt nihil certi nec solidi ex eorum doctrina referre possint conscientiæ. Nos alio loco, quæ de pœnitentia didiceramus ex Scripturis, tum deinde quid & illi doceant, prolixè enarrauimus. nunc id tantùm nobis attingendum erit, quid rationis habuerint qui opinionem de Sacramento, quæ in templis ac scholis diu antehac regnauit, excitarunt. Dicam tamen prius aliquid breuiter de veteris Ecclesiæ ritu, cuius prætextu abusi sunt illi ad stabiliendum suum commentum. Hunc ordinem in publica pœnitentia obseruabant, vt qui iniunctis sibi satisfactionibus defuncti erant, solenni manus impositione reconciliarentur. Symbolum illud erat absolutionis, quo & ipse peccator erigebatur coram Deo veniæ fiducia, & Ecclesia admonebatur vt eum benignè, abolita offensæ memoria, in gratiam reciperet. Hoc Cyprianus sæpenumero appellat, Pacem dare. Quò autem & grauior esset, & plus commendationis apud populũ haberet ista actio, cõstitutum fuit vt semper Episcopi authoritas hîc intercederet. Hinc illud decretũ Concilii Carthaginensis secundi, Reconciliare publicè pœnitentẽ in Missa presbytero non liceat. Et alterum Concilii Arausicani, Qui pœnitentiæ tempore ex hac vita migrant, sine reconciliatoria manus impositione ad communionem admittantur. si reuelauerint ex morbo, stent in ordine pœnitentium: completóque tempore, reconciliatoriam manus impositionem ab Episcopo accipiant. Item Carthaginensis tertii: Presbyter sine authoritate Episcopi non reconciliet pœnitentem. Hæc omnia eò spectabant, ne nimia facilitate seueritas quam seruari in ea re volebant, collaberetur. Episcopum ergo cognitorem esse voluerunt, quem verisimile erat in examine habendo circunspectiorem fore. Quanquam Cyrpianus alicubi tradit, non solum Episcopum manum imposuisse, sed totum etiam clerum. sic enim loquitur, Pœnitentiam agunt iusto tempore: deinde ad communionem veniunt. & per manuum impositionem Episcopi & cleri, ius communionis accipiunt. Postea successu temporis eò delapsa res est vt extra publicam pœnitentiam in priuatis quoque absolutionibus hac ceremonia vterentur. Hinc illa distinctio apud Gratianũ inter publicam & priuatam reconciliationem. Ego veterem illam obseruationem, de qua Cyprianus meminit, sanctam & Ecclesiæ salutarẽ fuisse iudico: ac hodie restitutam esse cuperem. Recentiorem hanc tametsi improbare, vel saltẽ acriùs insectari non audeo, minus tamẽ necessariam arbitror. Vtcunque sit, videmus tamen manuum impositionem in pœnitentia ceremoniam esse ab hominibus, non à Deo institutam, quæ inter res medias & externa exercitia ponenda sit: non illa

Li. epist. 1. epist. 2

Cap. 32

Li. epi. 3. epist. 14

In Decr. 26. qua. 6

quidem contemnenda, sed quæ inferiore loco esse debeant quàm quæ Domini verbo nobis sunt commendata.

15 Romanenses autem & Scholastici (quibus solenne est omnia perperam interpretando corrumpere) anxiè in reperiendo hîc Sacramento desudant. nec mirum videri debet: nodum enim in scirpo quærunt. Quod tamen optimum habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionúmque varietate confusam ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, vel pœnitentiam exteriorem esse Sacramentum: &, si ita est, existimari debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est contritionis cordis, quæ erit res sacramenti: vel vtranque simul esse sacramentum: nec duo, sed vnum completum. Verùm exteriorem esse sacramentum duntaxat, interiorem, rem & Sacramentum. Remissionem autem peccatorum, rem tantùm, & non sacramentum. Qui sacramenti definitionem suprà à nobis positam memoria tenent, ad eam exigant id quod dicunt esse sacramentum, & inuenient non esse ceremoniam externam à Domino institutam ad fidei nostræ confirmationem. Quòd si causentur, definitionem meam legem non esse cui parêre necesse habeant: audiāt Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta (inquit) propter carnales, visibilia instituta sunt: vt ab iis quę oculis cernuntur ad ea quæ intelliguntur, Sacramentorum gradibus transferantur. Quid tale aut ipsi vident, aut aliis queūt ostendere in eo quod sacramentum pœnitentiæ vocant? Idem alibi, Sacramentum ideo dicitur quia in eo aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque vllo modo, sacramento pœnitentiæ (quale fingunt ipsi) conueniunt hæc: vbi nulla species est corporalis quæ spiritualem fructum repræsentet.

Li.4.Sē. di.22.ca. 2

Libro 3. quæ. vet. Testa.

In serm. quodā de Ba. infā.

16 Ac (vt istas belluas in sua arena conficiam) si vllū hîc Sacramentum quæratur, nónne longè speciosius iactari poterat absolutionem Sacerdotis Sacramentum esse, quàm pœnitentiam vel interiorem vel exteriorem? Promptum enim erat dicere, ceremoniam esse ad confirmandam fidem nostram de peccatorum remissione, haberéque promissionem clauium, vt vocant, Quodcunque ligaueritis aut solueritis super terram, erit solutum & ligatum in cælis. Sed obiecisset quispiam, plerosque solui à Sacerdotibus quibus nihil tale accedit tali absolutione: quum ex eorum dogmate Sacramenta nouæ Legis efficere debeant quod figurant. Ridiculū. Vt in Eucharistia duplicem manducationem statuunt, Sacramentalem, quæ bonis æquè ac malis communis est. spiritualem, quæ bonorum tantùm est propria: cur non & absolutionem bifariam percipi fingerent? Nec tamen hactenus intelligere potui quid sibi vellent cum illo suo dogmate: quod quàm longè à Dei veritate dissideat docuimus quum id argumentum seriò tractaremus. Tantùm hîc ostendere volo, hunc scrupulum nihil impedire quominus absolutionem Sacerdotis Sacramentum nuncupent. Respondere enim

enim per os Augustini licebat, Sanctificationem esse sine visibili Sacramento, & visibile Sacramentum sine interiori sanctificatione. Item Sacramenta in solis electis efficere quod figurant. Item, Induere Christum alios vsque ad Sacramenti perceptionem, alios vsque ad sanctificationẽ. Illud, bonos & malos pariter facere, istud, bonos solos. Sanè hallucinati sunt plusquam pueriliter, & cæci in sole fuerunt, qui quum multa difficultate æstuarent, rem planam adeo & cuiuis obuiam non perspexerunt. *Libr. 3. quæ. vet. Test. De Bapt. paruulorum. Li. 5. De Bapt. cõtra Donatis.*

17 Ne tamen animos tollant, quacunque in parte Sacramentum posuerint, nego iure haberi pro Sacramento. Primùm quòd nulla Dei promissio singularis ad hanc rem extet, vnica Sacramenti hypostasis. Deinde quòd quæcunque hîc ceremonia proferatur, merum sit hominum inuentum: quum ceremonias sacramentorum nonnisi à Deo institui posse iam definitum sit. Mendacium ergo & impostura fuit quod de sacramento pœnitentiæ commenti sunt. Ementitum hoc sacramentum ornarunt quo decebat elogio, secundam esse tabulam post naufragium: quia siquis vestem innocentiæ in Baptismo perceptam peccando corruperit, per pœnitentiam reparare potest. Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunque sit, quin planè impium sit excusari nequit, si ex eorum sensu exponitur. Quasi verò per peccatum deleatur Baptismus, & non potius in memoriam reuocandus sit peccatori quoties de peccati remissione cogitat, vt illinc sese colligat, animúmque recipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum quæ sibi in Baptismo promissa sit. Quod autem durè & impropriè Hieronymus dixit, pœnitentia reparari Baptismum (à quo excidant qui excommunicari ab Ecclesia merentur) boni isti interpretes ad suam impietatem trahunt. Aptissimè itaque dixeris si Baptismum vocaueris pœnitentiæ Sacramentum, quum in confirmationem gratiæ & fiduciæ sigillum iis datus sit qui pœnitentiam meditantur. Quod ne commentum esse nostrum putes, præterquam quòd Scripturæ verbis conforme est, apparet in veteri Ecclesia fuisse peruulgatum instar certissimi axiomatis. Nam in libello De fide ad Petrum, qui Augustino inscribitur, Sacramentum fidei & pœnitentiæ dicitur. Et quid ad incerta confugimus? Quasi verò apertius quippiam requirendum sit, quàm quod recitat Euangelista: Iohannem prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. *Libr. 4. Sent. di. 14. cap. 1, De pœni. di. 1. cap. 2. Ca. 30. Citat. Decret. 15. quæ. 1. ca. Firmissi. Mar. 1. a. 4, luc. 3. a. 5*

De vltima, vt vocant, vnctione.

18 Tertium fictitium Sacramentum, est extrema vnctio quæ nonnisi à Sacerdote perficitur, ídque in extremis (sic loquuntur) & oleo ab Episcopo consecrato, atque hac verborum forma, Per istam sanctam vnctionem, & piissimam suam miseri-

cordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius duas esse virtutes fingunt, peccatorum remissionem, & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin minus, animæ salutem. Aiunt autem institutionem

Iac. 5. c. 14 ab Iacobo positam esse, cuius verba sunt, Infirmatur quis inter vos? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: fideíque obsecratio saluum reddet laborantem: ac eriget eum Dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eiusdem rationis est ista vnctio, cuius esse manuum impositionem suprà demonstrauimus: nempe histrionica hypocrisis, qua citra rationem & sine fructu, Apostolos referre volunt. Refert Mar

Marc. 6. b. 13 cus, Apostolos in prima sua missione iuxta mandatum quod à Domino acceperant, mortuos suscitasse, dæmonia eiecisse, leprosos mūdasse, infirmos sanasse, in curatione autem ægrorum, oleum adhibuisse. Vngebant, inquit, oleo multos infirmos: & sanabantur. Huc respexit Iacobus quum iussit accersi presbyteros ad vngēdum infirmum. Talibus ceremoniis nullum altius subesse mysterium facilè iudicabunt qui obseruarint quanta libertate & Dominus & eius Apostoli versati sint in rebus istis externis. Dominus cæco red

Iohan. 9. a. 6 diturus visum, ex puluere & sputo lutum composuit, alios tactu sanauit, alios verbo. Ad hunc modum Apostoli alios morbos solo

Mat. 9. d. 29, luc. 18. g. 42 verbo, alios tactu, alios vnctione curarūt. At verisimile est vnctionem istam nō temere (vt nec omnia alia) fuisse vsurpatam. Fateor: non tamen vt esset curationis organum, sed symbolum duntaxat,

Act. 3. a. 6, & 5. c. 16, & 19. e. 12 quo imperitorum ruditas admoneretur vnde tanta virtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tribuerent. Oleo autem significari Spiritum sanctum eiúsque dona, vulgare ac tritum est. Cæterùm euanuit gratia illa curationum, quemadmodum & reli-

Psal. 45. b. 8 qua miracula: quæ ad tempus edi voluit Dominus quo nouam Euangelii prædicationem in æternum admirabilem redderet. Vt

Rom. 12 1. Cor. 12 igitur maximè demus, vnctionem Sacramentum fuisse earum virtutum quæ tum per manus Apostolorum administrabantur: nihil nunc ad nos pertinet, quibus virtutum administratio commissa non est.

19 Et qua maiori ratione Sacramentum ex hac vnctione faciunt quàm ex aliis quibusuis symbolis quæ nobis in Scriptura

Iohan. 9. b. 7 commemorantur? Cur non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam certis temporum vicibus se immergant malè habentes? Frustra, inquiunt, id fieret. Certè non magis frustra quàm vnctio.

Act. 20. b. 10 Cur non mortuis incubant, quoniam puerum mortuum, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex sputo & puluere Sacramētum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autem ab Iacobo præcipitur. nempe pro eo tempore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur Ecclesia. Affirmant quidem eandem etiamnum vim suæ vnctioni inesse: sed aliter experimur. Nemo jam miretur quomodo animas quas verbo Dei,

hoc est vita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sint: quum nihil eos pudeat, corporis sensus viuos ac sentientes velle fallere. Ridiculos ergo se faciunt dum gratia curationum pręditos sese iactant. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis, & eorum languoribus quoties opus est, medetur, non minùs quàm olim: manifestas tamen illas virtutes non ita exerit, nec miracula per Apostolorum manus dispensat: quia & temporale fuit illud donum, & aliqua etiam ex parte hominum ingratitudine statim intercidit.

20 Itaque vt non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo, palàm testati sunt, non suam, sed Spiritus sancti esse virtutem: ita rursum Spiritui sancto sunt iniurii qui putidum & nullius energiæ oleum faciunt eius virtutem. Perinde id est ac si quis diceret, omne oleum virtutem esse Spiritus sancti, quòd eo nomine in Scriptura nuncupetur: omnem columbam esse Spiritum sanctum, quòd ea specie apparuerit. Verùm de iis viderint. Quod nobis in præsentia abunde est, certo certius perspicimus, eorum vnctionem Sacramentum non esse: quæ nec ceremonia est à Deo instituta, nec vllam promissionem habet. Siquidem quum duo ista in Sacramento exigimus, vt ceremonia sit à Deo instituta, vt Dei promissionem habeat: simul postulamus vt ceremonia illa nobis tradita sit, & promissio ad nos spectet. Non enim Circuncisionem iam Sacramẽtum Christianę Ecclesiæ quisquam esse contendit, tametsi & Dei institutum erat, & promissionem annexam habebat: quia nec nobis mandata fuit, nec promissio quę illi adiuncta fuerat, nobis eadem conditione data. Promissionem quam in vnctione prociter iactant, nobis non esse datam euidenter demonstrauimus, & ipsi experientia declarant. Ceremonia vsurpari non debuit nisi ab iis qui curationum gratia præditi fuerant: non ab istis carnificibus, qui plus mactando ac trucidando valent, quàm sanando.

Matt. 3 d.16

Iohan. 1 d.32

21 Quanquam etiamsi obtinuerint, huic ætati conuenire quod de vnctione ab Iacobo præcipitur, (à quo longissimè absunt) ne sic quidem adhuc multum promouerint in approbãda sua vnctione qua hactenus nos illeuerunt. Iacobus omnes infirmos vult inungi: isti non infirmos, sed semimortua cadauera, sua pinguedine inficiunt: quum iamiam anima in primoribus labris laborat, vel (vt ipsi loquuntur) in extremis. Si præsentem habent medicinam in suo sacramento, qua vel morborum acerbitatem leniant, vel saltem aliquod animæ solatium adferant, crudeles sunt qui nunquam in tempore medentur. Iacobus vult infirmum vngi à senioribus Ecclesiæ: isti vnctorem non admittunt nisi sacrificulum. Quòd apud Iacobum presbyteros interpretantur Sacerdotes, & pluralem numerum ad decorem positum nugantur, nimis friuolum est: quasi verò Ecclesiæ eo tempore sacrificorum examinibus abundarint, vt in longa pompa procedere potuerint ad

Iac. 5. c 14

ferendum ſacri olei ferculum. Iacobus dum ſimpliciter vngi infirmos iubet, non aliam vnctionem mihi ſignificat, quàm vulgaris olei: nec aliud habetur in Marci narratione. Iſti oleum non dignantur niſi ab Epiſcopo conſecratum: hoc eſt, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, & nouies flexo genu ſalutatum: ter, Aue ſanctum oleum: ter, Aue ſanctum chriſma: ter, Aue ſanctum balſamum. A quo tales exorciſmos hauſerunt? Iacobus dicit, Vbi vnctus oleo fuerit infirmus, & precatio concepta fuerit ſuper eũ, ſi in peccatis fuerit, remiſſum iri: vt ſcilicet abolito reatu, pœnæ leuationem impetrent: non intelligens, pinguedine deleri peccata, ſed fidelium orationes, quibus afflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Iſti per ſacram ſuam, id eſt abominabilem vnctionem, peccata remitti, impiè mentiuntur. En quàm pulchrè proficient, vbi Iacobi teſtimonio pro ſua libidine prolixè abuti permiſſi fuerint. Ac ne diutius ſit nobis in probatione laborandum, hac difficultate nos eorum quoque annales liberant. referunt enim Innocentium Papam, qui Auguſtini ætate Romanæ Eccleſiæ pręfuit, inſtituiſſe vt non presbyteri modò, ſed omnes etiam Chriſtiani oleo vterentur, in ſuam ſuorúmque neceſſitatem vngendo. Author Sigebertus in Chronicis.

De ordinibus Eccleſiaſticis.

22 QVartũ locum in eorum catalogo tenet ſacramentum Ordinis: ſed adeò fœcundum, vt ſeptem ex ſe ſacramentula pariat. Eſt verò iſtud perquàm ridiculum, quòd quum affirment ſeptem eſſe ſacramenta, dum recenſere ipſa volunt, tredecim enumerant. Neque verò cauſari poſſunt, vnum eſſe ſacramentum quia omnia in vnum ſacerdotium tendunt, & velut quidam ad ipſum ſunt gradus. Siquidem quum in ſingulis diuerſas eſſe ceremonias conſtet, diuerſas eſſe gratias ipſi loquantur: nemo dubitet quin ſeptem ſacramẽta dici debeant ſi eorum placita recipiuntur. Et quid, quaſi rem ambiguam, controuertimus, quando ipſi planè diſtinctéque ſeptem declarant? Primùm autem obiter perſtringemus, quot & quàm inſulſas abſurditates nobis ingerant, dum nobis ſuos ordines pro ſacramentis commendare volunt: deinde an omnino ſacramentum dici debeat ceremonia qua vtuntur Eccleſiæ in ordinandis miniſtris, videbimus. Septem ergo ordines vel gradus Eccleſiaſticos faciunt: quos inſigniunt titulo ſacramenti. Sunt autem, Oſtiarii, Lectores, Exorciſtæ, Acoluthi, Subdiaconi, Diaconi, Sacerdotes. Et ſeptem quidem eſſe dicunt propter ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam, qua præditi eſſe debent qui ad eos promouentur. Augetur autem illis & largiùs cumulatur in promotione. Iam numerus ipſe peruerſa Scripturæ interpretatione conſecratus eſt: quòd videntur ſibi apud Ieſaiam legiſſe, ſeptem Spiritus ſancti virtutes, quum & verè plures

Li.4.Sē. Di.34, c.9

Ieſ.11.a.2

res non referantur ab Iesaia quàm sex: nec Propheta omnes eo loco concludere voluerit. tam enim alibi Spiritus vitæ sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur, quàm illic sapientiæ, intelligentiæ, consilii, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quanquam alii acutiores, non septem ordines, sed nouem faciunt, ad similitudinem, vt aiunt, triumphantis Ecclesiæ. Atque inter eos etiam pugna est, quòd alii clericalem tonsuram volunt esse primum omnium ordinem: Episcopatum vltimum. Alii exclusa tonsura, Archiepiscopatum ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit, facit enim diuersos, Psalmistas & Lectores. Illos cantionibus præficit, hos legendis Scripturis quibus plebs erudiatur. Atque hæc distinctio Canonibus obseruatur. In tanta varietate quid sequi aut fugere nos volunt? Dicamúsne septem esse ordines? Sic docet magister scholæ: sed illuminatissimi doctores aliter determinant. Rursum inter se ipsi diffident. Præterea sacratissimi Canones aliò nos vocant. Sic scilicet consentiunt homines quum de rebus diuinis sine verbo Dei disceptant.

23 Verùm hoc omnem stultitiam superat, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primùm, inquiunt, ostiarii munere functus est, quando vendentes & ementes, flagello ex funiculis facto, è templo eiecit. Ostiarium se esse significat, quum dicit Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, quum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio functus est, quum linguam & aures surdi & muti, saliua tangẽs, auditum reddidit. Acoluthũ se esse his verbis testatus est, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio functus est, quum linteo præcinctus pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, quum corpus & sanguinem distribuit in Cœna. Sacerdotis partes impleuit, quum in cruce Patri se hostiam obtulit. Hæc absque risu adeò audiri non possunt vt mirer absque risu scripta esse, si tamen homines erant qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia qua in acoluthi nomine philosophantur, ceroferarium appellantes verbo (vt arbitror) magico, certè inaudito gentibus ac linguis omnibus. quum ἀκόλουθος Græcis simpliciter significet pedissequum. Quanquam si his seriò refellendis inhæream, iure & ipse quoque ridear: adeò friuola sunt & ludicra.

24 Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum vanitas. Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acoluthos, ad ea ministeria exequenda quibus vel pueros, vel certè quos vocant laicos præficiunt. Quis enim cereos vt plurimum accendit, quis vrceolo vinum & aquam infundit, nisi puer, aut ex laicis sordidulus aliquis qui ex ea re quæstum facit? Nónne iidẽ canũt? nónne templorum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eorum templis vnquam vidit vel acoluthum, vel ostiarium suis partibus fungentem? Quin potiùs qui puer acoluthi munere functus est, quum in ordinem aco-

Ezec.1. e.20
Rom.1.4. 4, & 8.
c.15
Opinio hæc est Hugo. altera Gui. Parisien.
Isid.li.7. & Mo. allegatur ca.cleros. dist.21. & distin. 23.ca. Lector, & ca. Ostiarius.
Iohan.2. c.15
Iohã.10. b.7
Luca 4. c.17
Mat.26 d.33
Iohan.8. b.12
Iohan.3. a.4
Mat.26. c.26
Mat.27. f.50
Ephes.5. a.2

luthorũ cooptatur, desinit esse id quod dici incipit, vt videantur ex professo velle munus ipsum abiicere quum titulum assumunt. En cur Sacramentis consecrari & Spiritum sanctum accipere necesse habeant, nempe vt nihil agant. Si prætexant, hanc esse temporum peruersitatem, quòd ministeria sua deserunt ac negligunt, simul fateantur nullum hodie esse in Ecclesia vsum nec fructum sacrorum suorum ordinum, quos mirificè deprædicant, totámque Ecclesiam suam anathemate plenam: quandoquidem cereos & vrceolos à pueris & profanis attrectari permittat, quibus tangendis nulli digni sunt nisi in acoluthos consecrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ nisi ab ore consecrato audiri non debebant. Exorcistas verò in quem tandem finem consecrant? Audio

Acto.19.e.13 Iudæis fuisse suos exorcistas: sed ab exorcismis dictos video, quos exercebant. De ementitis istis exorcistis quis vnquam fando audiuit quòd specimen vnum suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas data imponendi manus super energumenos & catechumenos, & dæmoniacos: sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, non modò quia eorum imperiis non cedunt dæmones, sed etiam quia ipsis imperant. Vix enim decimum quenque reperias qui non malo spiritu agatur. Quæcunque igitur de minutulis suis ordinibus balbutiunt, conflata sunt ex inscitis insulsísque mendaciis. De veteribus acoluthis & ostiariis & lectoribus, alibi dictũ est, quum Ecclesiæ ordinem exponeremus. Nobis hîc propositum est duntaxat pugnare contra nouitium illud inuentum de septemplici sacramento in ordinibus Ecclesiasticis: de quo nusquam alibi quàm apud ineptos istos rabulas, Sorbonistas & Canonistas legitur.

25 Iam de ceremoniis quas adhibẽt videamus. Principiò, quoscunque in militiam suam adscribunt, communi symbolo initiant in clericatum Radunt enim eos in vertice: vt corona regale decus significet, quia Reges debent esse clerici, vt se & alios regant. De iis enim sic loquitur Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. At sacrilegium fuit, quod vniuersæ Ecclesiæ tribuitur, solis sibi arrogare, & titulo superbè gloriari quem fidelibus præripuerant. Petrus totam Ecclesiam alloquitur: isti ad pauculos rasos detorquent: quasi solis illis dictum sit, Sancti estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint, quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sacerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes: summitas capitis denudatur, vt eorum mens ad Dominum libera demonstretur, quæ reuelata facie, Dei gloriam contempletur. vel vt vitia oris & oculorum doceantur præcidenda. Vel rasura capitis est temporalium depositio: circunferentia verò coronæ reliquiæ sunt bonorum quæ ad sustentationem retinentur. Omnia in figuris: quia scilicet velum templi nondum scissum est. Itaque persuasi se præclarè defunctos esse suis partibus quòd talia per coronam suam figurauerint, nihil

Ca. Dup. ra. quæ. 1

1. Petr. 2. b. 9

Li. 4. Sẽ. dist. 24. cap. Duo sunt

nihil eorum re ipsa præstant. Quousque nos talibus fucis & præstigiis ludent? Clerici detonsis aliquot capillis significant temporalium bonorum abundantiam se abiecisse, gloriam Dei contemplari, aurium oculorúmque concupiscentiam mortificasse: at nullum est hominum genus rapacius, stupidius, libidinosius. Cur non magis sanctitatem verè exhibent quàm falsis mendacibúsque signis ipsius speciem simulant?

Li.4.Sē. distin.24 cap.1

26 Porrò quum dicunt coronam clericalem habere originem à Nazaræis, & rationem, quid aliud adferunt quàm sua mysteria à Iudaicis ceremoniis nata esse, vel potiùs merum esse Iudaismum? Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam & Paulum ipsum suscepto voto sibi rasisse caput, vt purificarentur: crassam suam ignorantiam produnt. Nusquam enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est. siquidem tam ad Paulum referri potest tonsura illa quàm ad Acylam. Ne verò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruãdum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam: sed duntaxat vt fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi vota appellare charitatis, non pietatis: hoc est non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem: quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, &c. Ergo hoc fecit, & quidem semel, atque ad breue tempus, vt Iudæis se tantisper accommodaret. Isti quum Nazaræorum purificationes nullo vsu imitari volunt, quid aliud quàm alterum Iudaismum erigũt dum veterem perperam æmulari affectant? Eadem religione decretalis illa Epistola composita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant, sed instar sphæræ radant. quasi Apostolus, docens quid viris omnibus decorum sit, de sphærica clericorum rasura solicitus fuerit. Hinc lectores reputent qualis sint energiæ ac dignitatis alia quæ sequuntur mysteria, quibus talis est ingressus.

Acto.18. c.18

1. Cor.9. c.20

Num.6. c.18

Ca. Prohibe. dist. 25

1. Cor.11. a.4

27 Vnde originem habuerit clericorum tonsura, abunde vel ex vno Augustino constat. Quum illo seculo capillum non alerent nisi delicati, & qui nitorem elegantiámque non satis virilem affectabant: videbatur esse non boni exempli si clericis id permitteretur. Iubebantur ergo clerici vel tondere caput, vel radere, ne quam effœminati cultus speciem præ se ferrent. Adeò autem id vulgare erat, vt monachi quidam, quò magis suam sanctimoniam notabili distinctoque ab aliis habitu venditarent, comam demitterent. Quũ verò postea res ad crines rediisset, & ad Christianismũ accederent gentes quædam, quæ semper comatæ fuerant, vt Gallia, Germania, Anglia: verisimile est clericos vbique rasisse caput, ne comæ ornamentum viderentur affectare. Tandem corruptiore seculo, quum prisca omnia instituta vel inuersa forẽt, vel in superstitionem degenerassent, quia in rasura clericali nihil cernebant causæ (neque enim quicquam retinuerant præter stultam imitationem) ad mysterium confugerunt: quod nunc superstitiosè nobis

Aug. De ope. monach. in fine. Item in Retract.

Li.4. Sẽ obtrudunt pro ſacramenti ſui approbatione. Oſtiarii in conſecra-
ten.diſti. tione claues templi accipiunt, quò ſibi mandari cuſtodiam intelli-
24.cap.8 gant. Lectores, ſacra Biblia. Exorciſtæ, formulas exorciſmorum, quibus ſuper energumenos & catechumenos vtantur. Acoluthi, cereos & vrceolũ. En ceremoniæ quibus (ſi Deo placet) tantũ ineſt arcanæ virtutis vt eſſe poſſint gratiæ inuiſibilis non modò ſigna ac teſſeræ, ſed etiã cauſæ. Hoc enim ſecundùm ſuã definitionẽ poſtulant, quum inter ſacramenta haberi volunt. Verùm vt paucis abſoluam, dico abſurdum eſſe quòd in ſcholis & Canonibus minores iſtos ordines ſacramenta faciunt: quando eorum etiam qui hoc tradunt confeſſione, primitiuæ Eccleſiæ incogniti fuerunt, & multis poſtea annis excogitati. Sacramenta autem, quum Dei promiſſionem contineant, neque ab Angelis, neque ab hominibus, ſed à Deo ſolo inſtitui debent: cuius vnius eſt promiſſionem dare.

28 Superſunt tres ordines, quos maiores vocãt. Ex quibus Subdiaconatus (vt aiunt) in eum numerum tranſlatus eſt, ex quo turba illa minorum pullulare cœpit. Quia autem vidẽtur pro his teſtimonium habere à verbo Dei, ſacros ordines honoris cauſa, peculiariter nominãt. Sed quàm obliquè Domini inſtitutis in prætextum ſuum abutantur, videndum eſt. Incipiemus autem ab ordine presbyterii ſiue ſacerdotii. His enim duobus nominibus rem vnam ſignificant, ac ſic appellant eos ad quos pertinere aiunt ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti in altari conficere, orationes concipere, ac benedicere dona Dei. Itaque in ordinatione patenã cum hoſtiis accipiunt, in ſymbola collatæ ſibi poteſtatis placabiles Deo hoſtias offerendi. manúſque illis inungũtur: quo ſymbolo docentur datã ſibi eſſe conſecrandi poteſtatem. Sed de ceremoniis poſtea. De re ipſa dico, adeò nullum apicem habet à verbo Dei quod obtendunt, vt non potuerint improbiùs ordinem à Deo poſitum deprauare. Principiò quidem pro cõfeſſo eſſe debet (quod de Miſſa papali tractando aſſeruimus) iniurios omnes eſſe Chriſto qui ſe Sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hoſtiam. Conſtitutus ille & conſecratus à Patre Sacerdos cum iureiurando fuit, ſecundùm ordinem Melchiſedec, nullo fine, nullo ſucceſſore. Ho-
Pſa. 110. ſtiam ſemel obtulit æternæ expiationis & reconciliationis: nunc
b.4 etiam ſanctuarium cæli ingreſſus, intercedit pro nobis. In ipſo o-
Heb.5.a. mnes ſumus ſacerdotes, ſed ad laudes & gratiarũ actiones, ad nos
6,&7.a. denique noſtráque Deo offerenda. Illi vni ſingulare fuit ſua obla-
3 tione Deum placare, & peccata expiare. Id quum ſibi iſti vſurpent, quid ſupereſt niſi eorum ſacerdotium impium eſſe ac ſacrilegum? Certè nimis improbi ſunt dum Sacramenti titulo inſignire audẽt. Quantum ad verum presbyterii munus attinet, quod ore Chriſti nobis eſt commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia eſt, primùm ex Scripturis ſumpta, deinde quam non eſſe ina-
1.Tim.4. nem nec ſuperuacuam, ſed fidele ſpiritualis gratiæ ſymbolum, te-
d.14 ſtatur Paulus. Quòd autem tertium in numero non poſui, eo fa-

ctum

ctum est quòd non ordinarium nec commune est apud omnes fideles, sed ad certam functionem specialis ritus. Verùm quum hic honor Christiano ministerio tribuitur, non est propterea quod superbiant Papistici Sacerdotes. Euangelii enim sui ac mysteriorum dispensatores ordinari iussit Christus, non victimarios inaugurari. Mandatum de prædicando Euangelio pascendóque grege, non de hostiis immolandis dedit. Spiritus sancti gratiam promisit, non ad peragendam peccatorum expiationem, sed ad gubernationem Ecclesiæ rite obeundam ac sustinendam. *Mat.28. d.19 Marc 16 c.15 Iohã.21. c.15 Iohã.20. e.22*

29 Cum re ipsa optimè congruunt ceremoniç. Dominus noster quum Apostolos amandaret ad Euangelii prædicationem, insufflauit in eos. Quo symbolo Spiritus sancti virtutem, qua illos donabat, repræsentauit. Hanc insufflationẽ retinuerunt boni isti viri, & quasi Spiritum sanctum è gutture suo egerant, super suos quos formant sacrificulos demurmurant, Accipite spiritum sanctum. Adeò nihil prætereunt quod non præposterè effingant: nõ dico more histrionum (qui nec sine arte gesticulantur, nec sine significatione) sed instar simiarum, quæ lasciuè & absque vllo delectu quiduis imitantur. Seruamus (inquiunt) exemplum Domini. At multa egit Dominus quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis, Accipite Spiritum sanctum. Dixit & Lazaro, Lazare, veni foras. Dixit paralytico, Surge & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinæ suæ virtutis specimen edidit quum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conantur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certamen prouocant: sed longissimè absunt ab effectu, nec aliud inepto isto gestu quàm Christum illudunt. Sunt quidem adeò effrontes vt asserere ausint conferri à se Spiritum sanctum. sed quàm id verum sit, docet experientia, quæ clamat ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos quicunque in Sacerdotes consecrantur. Nec tamen hinc pugnam illis facio: tãtùm ceremoniam ipsam damno quę in exemplum trahi non debuit, quandoquidem à Christo in singulare miraculi symbolum vsurpata est: tantum abest vt illis patrocinari debeat imitationis excusatio. *Iohã.20 e.22 Iohan.11 e.43 Matt.9. a.5 Iohan.5. b.8*

30 Vnctionem verò à quo tandem acceperunt? Respondent se accepisse à filiis Aarõ, à quo & suus ordo sumpsit initiũ. Peruersis igitur exemplis perpetuò se tueri malunt quàm fateri à se excogitatum quod temere vsurpant. sed interim non animaduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios: quod vnum omnibus veteribus sacerdotiis adumbratum figuratũmque fuit. In eo igitur omnia conclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt, vt iam aliquoties repetitum à nobis est, & epistola ad Hebræos nullis glossis adiuta testatur. Quòd si tantopere Mosaicis ceremoniis oblectantur, cur non boues, vitulos, agnos ad sacrificia rapiunt? Habent quidem bonã partem antiqui tabernaculi & totius Iudaici cultus: sed hoc tamẽ eorum religioni *Li.4. Sẽten.disti. 24. ca.8. & in Canon. dist. 21.cap.1*

deest, quòd vitulos & boues non immolant. Quis non videat hanc vnctionis obseruationem Circuncisione multò esse perniciosiorem: præsertim vbi accedit superstitio & Pharisaica opinio de dignitate operis? Iudæi in Circuncisione fiduciam iustitiæ reponebant: isti in vnctione spirituales gratias. Ergo dum Leuitarum æmuli esse appetunt, apostatæ fiunt à Christo, séque Pastorum munere abdicant.

31 Hoc est (si Deo placet) sacrum oleum quod characterem indelebilem imprimit. Quasi verò oleum puluere & sale abstergi non possit, aut (si tenaciùs adhæsit) sapone. At character ille spiritualis est. Quid oleo cum anima? An obliti sunt quod ex Augustino occinunt, Si detrahatur verbum ab aqua, nihil fore nisi aquam: habere autem à verbo vt sit Sacramentum? Quod verbum ostendent in sua pinguedine? an quod Mosi mãdatum est de filiis Aaron vngendis? At illic etiam mandatur de tunica, de ephod, de galero, de corona sanctitatis, quibus ornandus erat Aaron, de tunicis, balteis, mitris, quibus erant vestiendi eius filii. Mandatur de mactando vitulo, de adolendo eius adipe, de arietibus secandis & comburendis, de sanctificandis auriculis & vestimentis, alterius arietis sanguine: & innumeræ aliæ obseruationes, quibus prætermissis, miror cur vna vnctio olei illis placeat. Si autem aspergi gaudent, cur oleo potiùs asperguntur quàm sanguine? Scilicet rem ingeniosam conantur: ex Christianismo & Iudaismo & Paganitate, velut consutis centunculis, religionem vnam conficere. Fœtet igitur eorum vnctio, quæ sale, id est verbo Dei, destituitur. Superest impositio manuum, quam vt in veris legitimísque ordinationibus Sacramentum esse concedo, ita nego locum habere in hac fabula vbi nec Christi mandato obtemperant, nec finem respiciunt quò nos ducere debet promissio. Signum si non negari sibi volunt, ad rem ipsam cui dedicatum est, accommodent oportet.

Decre. 1. q. 1. cap. Detra.

Exod. 30 d. 30

32 De ordine quoque Diaconatus nihil pugnarem si restitueretur in suam integritatem ministerium illud quod sub Apostolis & in puriore Ecclesia fuit. At verò quos isti fingũt Diaconos quid habent simile? Non de hominibus loquor (ne querantur iniquè ex hominum vitiis suam doctrinam æstimari) sed pro iis ipsis quos sua doctrina nobis tradunt, testimonium ab eorum exemplo quos Apostolica Ecclesia Diaconos instituit, indignè peti contendo. Aiunt ad suos Diaconos pertinere, assistere sacerdotibus, ministrare in omnibus quæ aguntur in Sacramẽtis, scilicet in Baptismo, in chrismate, in patena, in calice: oblationes inferre & disponere super altare, componere mensam Domini, & vestire: crucem ferre, prædicare & decantare Euangelium & Epistolam ad populum. An hîc verbum vnum de vero Diaconorum ministerio? Nunc institutionem audiamus: Diacono qui ordinatur, solus Episcopus manum imponit. Orarium illi & stolam super læuum humerum collocat, vt intelligat se accepisse iugum Domini leue, quoad sinistram

nistram pertinentia diuino timori subiiciat. Textum Euangelii præbet, vt se eius præconem agnoscat. Et istæc quid ad Diaconos? Perinde verò faciũt ac siquis Apostolos se instituere diceret quos duntaxat adolendis thuribus, simulachris poliendis, conuerrendis templis, captandis muribus, fugandis canibus præficeret. Quis id hominum genus vocari Apostolos pateretur, & conferri cum ipsis Christi Apostolis? Posthac ergo ne Diaconos esse mentiantur quos nonnisi ad histrionicos suos ludos instituunt. Quinetiam ipso nomine satis declarant quale sit officium. Leuitas enim appellant, eorúmque rationem ac originem ad filios Leui referri volunt. Quod per me quidem licet, modò ne alienis plumis eos postea vestiant.

33 De Hypodiaconis quid dicere attinet? nam quum re vera curæ pauperum olim præfuerint, nugatoriam nescio quam functionem illis attribuunt, vt calicem ac patenam, vrceolum cum aqua, mantile ad altare deferant, aquam fundant ad manus lauandas, &c. Iam verò quod de oblationibus recipiendis & inferendis dicunt, eas intelligunt quas velut anathemati destinatas ingurgitant. Huic muneri optimè respondet initiandi ritus. Vt ab Episcopo patenam & calicem, ab Archidiacono vrceolum cum aqua, manuale & huiusmodi scruta accipiat. His ineptiis vt inclusum Spiritum sanctum fateamur postulant. Quis pius hoc concedere sustineat? Verùm vt semel finiamus, licet de iis idem quod de reliquis statuere. neque enim opus est longiùs repetere quæ suprà sunt explicata. Hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi) nullum esse Dei Sacramentum nisi vbi ceremonia ostenditur annexa promissioni: aut certè potiùs nisi vbi promissio in ceremonia spectatur. Hîc ne syllaba quidem habetur certæ alicuius promissionis: frustra igitur quæratur ceremonia ad confirmandam promissionem. Rursum nulla ceremonia ex iis quas vsurpant, à Deo instituta legitur. Sacramentum igitur nullum esse potest.

De Matrimonio.

34 POstremum est matrimonium, quod vt à Deo institutum fatentur omnes, ita pro Sacramento datum nemo vsque ad Gregorii tempora viderat. Et cui vnquam sobrio in mentem venisset? Ordinatio Dei bona est & sancta: & agricultura, architectura, sutrina, tonstrina, ordinationes sunt Dei legitimæ, nec tamen Sacramenta sunt. id enim non tantùm in Sacramento quæritur vt Dei sit opus, sed vt sit ceremonia exterior à Deo posita ad confirmandam promissionem. Nihil tale esse in matrimonio pueri quoque iudicabunt. Sed signum est, inquiunt, sacræ rei, hoc est spiritualis coniunctionis Christi cum Ecclesia. Si verbo signi, symbolum intelligunt à Deo nobis in hoc propositum vt fidei nostræ certitudinem erigat, longè à scopo aberrant: si signum

ſimpliciter accipiunt, quod in ſimilitudinem adductũ ſit, oſtendam
1.Cor.15. quàm acutè ratiocinentur. Paulus ait, Sicut ſtella à ſtella differt in
c.41 claritate, ſic erit reſurrectio mortuorum. En vnum Sacramentum.
Matt.13. Chriſtus ait, Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis. En alte-
d.31, & rum. Rurſum, Simile eſt regnum cælorum fermento. Ecce ter-
e.33 tium. Ieſaias ait, Ecce Dominus gregem ſuum paſcet quaſi paſtor.
Ieſa.40. Ecce quartum. Alibi, Dominus quaſi gigas egredietur. Ecce quin-
c.11 tum. Et quis tandem finis aut modus? nihil hac ratione Sacramen-
Ieſa.42. tum non erit. quot in Scriptura parabolæ ſunt & ſimilitudines, tot
b.13 erunt Sacramenta. Quinetiam furtum Sacramentum erit: quan-
1.Theſſ. doquidem ſcriptum eſt, Dies Domini ſicut fur. Quis ferat iſtos
5.a.2 Sophiſtas tam inſcitè garrientes? Fateor quidem, quoties aſpici-
tur vitis optimum eſſe in memoriam reuocari quod ait Chriſtus,
Iohan.15. Ego ſum vitis, vos palmites, Pater meus cultor. Quoties occurrit
a.1.5 paſtor cum grege, & illud etiam occurrere bonum eſſe, Ego ſum
Iohã.10. paſtor bonus: oues meæ meam vocem audiunt. Verùm ſiquis ta-
b.11 les ſimilitudines Sacramentis annumeret, in Anticyram mit-
tendus ſit.

35 Verba tamen Pauli obtrudunt, quibus Sacramenti nomen
Ephеſ.5. matrimonio attribui dicunt, Qui vxorem diligit ſeipſum diligit.
f.29 Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: quia membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. At ſic tractare Scripturas, terram cælo miſcere eſt. Paulus vt oſtenderet maritis quàm ſingulari amore vxores ſuas complecti debeant, Chriſtum illis in exemplar proponit. vt enim ille viſcera pietatis effudit in Eccleſiam, quam ſibi deſponderat: ſic vnumquenque affectum eſſe vult erga propriam vxorem. Sequitur deinde, Qui vxorem diligit, ſemetipſum diligit: quemadmodum Chriſtus dilexit Eccleſiam. Porrò vt doceret quomodo Chriſtus dilexerit Eccleſiam perinde atque ſemetipſum, imò quomodo ſe vnum fecerit cum ſponſa ſua Eccleſia, refert ad ea quæ Moſes narrat Adam de ſe dixiſſe. Quum enim adducta eſſet in eius
Gen.2.d. conſpectũ Heua, quam è ſua coſta formatam ſciebat: Hæc inquit,
23 eſt os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Totum id ſpiritualiter impletum in Chriſto, & in nobis teſtatur Paulus, quũ membra nos eſſe ait corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius, adeóque vnam cum ipſo carnem. Tãdem epiphonema ſubnectit, Magnum hoc myſterium. &, nequis amphibologia falleretur, exprimit ſe non de carnali viri & mulieris coniunctione loqui, ſed de ſpirituali Chriſti & eccleſiæ coniugio. Et ſanè verè magnũ myſterium eſt, quòd ſibi Chriſtus coſtam detrahi paſſus eſt vnde formaremur:
Galat.2. hoc eſt, quum fortis eſſet, debilis eſſe voluit, quo ſua fortitudine
d.20 roboraremur: vt iam non viuamus ipſi, ſed viuat ipſe in nobis.

36 Impo-

36 Imposuit illis Sacramenti nomen. Verùm æquúmne erat vt eorum inscitiæ pœnas tota Ecclesia penderet? Mysterium dixerat Paulus: quam dictionē quum relinquere posset Interpres, Latinis auribus non infrequentem, vel arcanum vertere: Sacramentū ponere maluit, non tamen alio sensu quàm Græcè à Paulo mysteriū dictum erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamosè insectentur, quarum ignorantia in re facili & cuiuis obuia tandiu fœdissimè hallucinati sunt. Sed cur in vno hoc loco Sacramenti voculam tantopere vrgent, aliquoties neglectam prætereunt? Nam & in Epistola ad Timotheum priore à vulgari Interprete posita est: ac in eadem ipsa ad Ephesios Epistola, vbique pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus: saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimonium verò, Sacramenti titulo commēdatum, immunditiem postea, & pollutionem, & carnales sordes vocare quàm vertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est arcere à Sacramento Sacerdotes? Si à Sacramento se arcere negent, sed à coitus tantùm libidine: non ita mihi elabūtur. Nam & coitum ipsum partem esse Sacramenti tradunt, eóque demum figurari vnionem quæ nobis est cum Christo, in naturæ conformitate: quia vir & mulier nonnisi carnali copula, vna caro fiant. Quanquam duo Sacramenta quidam eorum hîc repererunt, alterum Dei & animæ in sponso & sponsa: alterum Christi & Ecclesiæ, in marito & vxore. Vtcunque, coitus tamen Sacramentum est, à quo vllum Christianum arceri nefas fuit. Nisi fortè Christianorum sacramenta adeò malè conueniunt, stare vt simul non possint. Est & altera in eorum dogmatibus absurditas. In Sacramento conferri gratiam Spiritus sancti affirmant: coitum tradunt esse Sacramentum: in coitu negant vnquam Spiritum sanctum adesse.

1.Tim.3. c.9 *Ephes. 1. b.9, & ca. 3. colos. 1. 27* *Li. 4. Sēten. dist. 17. ca. 4, & ī Dec. 27. quæ. 2. capit. Quū societas.* *Gloss. ca. Lex diuina* *Ibidem* *Decr. li. 4. Sētēt. Dist. 33. cap. 2. & in Decr. 32. quæst. 2. cap. Quicquid*

37 Ac ne simpliciter Ecclesiam luderent, quàm longam errorum, mendaciorum, fraudum, nequitiarum seriem vni errori attexuerunt? vt dicas nihil aliud quàm abominationum latebram quæsisse, dum è matrimonio Sacramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinuere, coniugalium causarum cognitionem ad se traxerunt: quippe res spiritualis erat profanis iudicibus non attrectanda. Tum leges sanxerunt quibus tyrannidem suam firmarunt, sed partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas. Quales sunt, Vt coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu contracta, firma ratáque maneant. Ne inter cognatos, ad septimum vsque gradum legitima sint matrimonia: & quæ contracta sunt, dissoluantur. Gradus verò ipsos, contra Gentium omnium iura, & Mosis quoq; politiam confingunt. Ne viro qui adulteram repudiauerit, alteram inducere liceat. Ne spirituales cognati matrimonio copulētur. Ne à Septuagesima ad octauas Paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem Iohannis, ab Aduentu ad Epiphaniam nuptiæ celebrentur. & similes innumeræ, quas recensere longum fuerit. Et ex eorum cœno aliquando emergendū est,

Deut.18. a.6

in quo iam diutius hæsit oratio quàm animus ferebat. Aliquantulum tamen mihi profecisse videor, quòd leonis pellem istis asinis quadam ex parte detraxi.

De politica administratione. CAPVT XX.

PORRO quum duplex in homine regimen superiùs statuerimus:& de altero illo,quod est in anima, seu interiori homine positum,æternámque vitam respicit, satis multa verba alibi fecerimus: de altero etiam, quod ad instituendam ciuilem duntaxat, externámque morum iustitiam pertinet, nonnihil vt disseramus, locus hic appetit. Etsi enim à spirituali fidei doctrina,quam tractandam suscepi, separata esse videtur huius argumenti ratio: progressus tamen ostendet,meritò à me coniungi, imò necessitate me impelli vt id faciam: præsertim quoniam ab vna parte amentes & barbari homines ordinem hunc diuinitus sancitum, furiosè euertere conantur. Principum verò adulatores eorum potentiam sine modo extollentes, Dei ipsius imperio opponere non dubitant. Vtrique malo nisi obuiam eatur, peribit fidei synceritas. Adde quòd scire quàm benignè hac in parte consuluerit Deus generi humano non parum nostra refert, vt ad gratitudinem testandam ~~maius~~ magis in nobis vigeat pietatis studium. Principiò, antequam in rem ipsam ingrediamur, tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis vulgò accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus quæ diuersam prorsus rationem habent. Illi enim quum in euangelio promitti libertatem audiunt, quæ nullum inter homines regem,nullúmque magistratum agnoscat, sed in Christum vnum intueatur: nullum libertatis suæ fructum capere se posse putant quandiu aliquam supra se eminere potestatem vident. Itaque nihil fore saluum existimant nisi totus in nouam faciem orbis reformetur: vbi nec iudicia sint, nec leges, nec magistratus, & siquid simile est quod officere suæ libertati opinantur. At verò qui inter corpus & animam,inter præsentenm hanc fluxámque vitam,& futuram illam æternámque discernere nouerit:neque difficilè intelliget,spirituale Christi regnum,& ciuilem ordinationem, res esse plurimùm sepositas. Quum ergo Iudaica illa sit vanitas, Christi regnum sub elementis huius mundi quærere ac includere: nos magis quod perspicuè Scriptura docet, spiritualem esse fructum cogitantes,qui ex Christi beneficio colligitur, totam hanc libertatem, quæ in ipso nobis promittitur atque offertur, meminerimus intra suos fines continere Nam quid est quòd ipse idem Apostolus,qui iubet vt stemus, nec subiiciamur iugo seruitutis, alibi solicitos esse seruos de statu suo vetat:nisi quia spiritualis libertas cum politica seruitute optimè stare potest?In quem etiam sensum accipiendæ sunt istæ eius sententiæ, In regno Dei non est Iudæus, neque Græcus, non masculus aut fœmina,non seruus aut liber.

Galat. 5. a.1
1.Cor. 7. d.21
Galat. 3. d.28

Item,

Item, Non est Iudæus, nec Græcus, præputium, circuncisio, Barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus viuas: quando in rebus istis minimè situm est Christi regnum. *Coloss. 3. b.11*

2 Neque tamen eò ista distinctio pertinet, quò totam politiæ rationem, rem esse pollutam reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentem. Sic quidem fanatici quos delectat effrænis licentia, vociferantur ac iactant, Postquam mortui sumus per Christum elementis huius mundi, & translati in regnum Dei, sedemus inter cælestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellētiam longè positum, profanis istis ac impuris curis occupari quæ circa aliena à Christiano homine negotia versantur. Quorsum, inquiunt, leges sine iudiciis & tribunalibus? Quid autē cum iudiciis ipsis homini Christiano? Imò si occidere non licet, quò nobis leges & iudicia? Verùm vt distinctum istud regiminis genus à spirituali illo & interno Christi regno nuper monuimus: ita nec quicquam pugnare sciēdum est. Nam illud quidem, initia cælestis regni quædam iam nunc super terram in nobis inchoat: & in hac mortali euanidáque vita, immortalem & incorruptibilē beatitudinem quodāmodo auspicatur: at huic destinatum est, quandiu inter homines agemus, externum Dei cultum fouere & tueri, sanam pietatis doctrinam & Ecclesiæ statum defendere, vitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere. quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem vitam extinguit regnum Dei quale nunc intra nos est. Sin ita est voluntas Dei, nos dum ad veram patriam aspiramus, peregrinari super terram: eius verò peregrinationis vsus talibus subsidiis indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in Ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolidè ipsi imaginantur, quæ in hominum communitate reperiri nunquam possit. Quùm enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam cōtumax, quæ muita legum seueritate coerceri vix possit: quid facturos expectamus si patêre suæ improbitati videant impunitam licentiam? qui, ne malè faciant, neque vi satis coguntur.

3 Sed de politiæ vsu erit alius oportunior dicendi locus. Nūc istud tantùm intelligi volumus, de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem: cuius vsus non minor inter homines quàm panis, aquæ, solis & aëris: dignitas quidem multò etiam præstantior. Non enim (quæ illorum omnium commoditas est) huc spectat duntaxat vt spirent homines, edant, bibant, foueantur, (quanquam hæc certè omnia cōplectitur, dum efficit vt simul viuant) non tamen inquam, huc spectat solùm: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersùs eius veritatem blasphemiæ,

aliæque religionis offenſiones publicè emergant ac in populum ſpargantur: ne publica quies perturbetur: vt ſuum cuique ſaluum ſit & incolume: vt innoxia inter ſe commercia homines agitent: vt honeſtas & modeſtia inter ipſos colatur. Deinde vt inter Chriſtianos publica religionis facies exiſtat, inter homines conſtet humanitas. Nec quenquam moueat quòd rectè conſtituendæ religionis curam ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium poſuiſſe ſuprà videor. Siquidem nihilo hîc magis quàm antea, leges de religione ac Dei cultu hominibus ſuo arbitrio ferre permitto quum politicam ordinationem probo, quæ in hoc incumbit ne vera religio, quæ Dei Lege continetur, palàm, publicíſque ſacrilegiis impune violetur ac conſpurcetur. Verùm ipſa ordinis perſpicuitate adiuti lectores, melius quid de toto genere politicæ adminiſtrationis ſentiendum ſit, aſſequentur, ſi eius partes ſeorſum pertractemus. Sunt autẽ tres: Magiſtratus, qui præſes eſt legum ac cuſtos: Leges, ſecundùm quas ipſe imperat: Populus, qui legibus regitur, & magiſtratui paret. Videamus ergo primùm de ipſa magiſtratus functione, num legitima ſit ac Deo probata vocatio, quale officium, quanta poteſtas: deindè quibus inſtituenda ſit legibus Chriſtiana politia: tum poſtremò, quis legum vſus ad populum redeat, quæ magiſtratui obedientia debeatur.

4 Magiſtratuum functionem non modò ſibi probari acceptámque eſſe teſtatus eſt Dominus: ſed honorificentiſſimis inſuper elogiis eius dignitatem proſequutus, mirificè nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quòd Dii nuncupantur quicúque magiſtratum gerunt, ne in ea appellatione leue ineſſe momẽtum quis putet. ea enim ſignificatur, mandatum à Deo habere, diuina authoritate præditos eſſe, ac omnino Dei perſonam ſuſtinere, cuius vices quodammodo agunt. Non meum hoc eſt cauillum, ſed Chriſti interpretatio. Si Scriptura, inquit, eos vocauit deos, ad quos verbum Dei factum eſt. Quid hoc eſt, niſi demandatum illis eſſe à Deo negotium, vt illi in ſuo munere ſeruiant? & (quod Iudicibus ſuis dicebant Moſes & Ioſaphat, quos per ſingulas ciuitates Iuda conſtituebant) iudicium exerceant non pro homine, ſed pro Deo? Eodem pertinet quòd Sapientia Dei per os Solomonis affirmat, ſuum eſſe opus, quòd Reges regnant, & conſiliarii decernunt iuſta: quòd principes principatum gerunt, & munifici omnes Iudices terræ. Perinde enim iſtud valet ac ſi dictum eſſet, non humana peruerſitate fieri vt penes Reges & Præfectos alios ſit in terris rerum omnium arbitrium, ſed diuina prouidentia & ſancta ordinatione: cui ſic viſum eſt res hominũ moderari. quandoquidem illis adeſt ac etiam præeſt in ferendis legibus, & iudiciorum æquitate exercẽda. Quod & Paulus apertè docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ ſecundùm gratiæ diuerſitatem variè diſtributa, à ſeruis Chriſti in ædificationem Eccleſiæ conferri debeant

Exo. 22. b. 8
Pſal. 82. a. 1, & b. 6
Iohã. 10. f. 35
Deut. 1. c. 16
1. Par. 19. b. 6
Prou. 8. b. 14
Rom. 12. b. 8

beant. Tametsi enim illic propriè de senatu loquitur grauium virorum, qui in primitiua Ecclesia constituebantur vt conformandæ publicæ disciplinæ præessent: (quod munus in Epistola ad Corinthios κυβερνήσεις vocat) quia tamen videmus eodem recidere finem ciuilis potestatis, non dubium quin omne iustæ præfecturæ genus nobis commendet. Multo verò clarius, vbi iustam ea de re disputationem instituit. Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse vllas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem principes, ministros esse Dei, bene agentibus, in laudem: malis ad iram vltores. Huc accedūt & sanctorum virorum exempla: quorum alii regnis, vt Dauid, Iosias, Ezechias: alii satrapiis, vt Ioseph, & Daniel: alii ciuilibus præfecturis in libero populo, vt Moses, Iosue, ac Iudices, functi sunt: quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilis potestas vocatio sit non modò coram Deo sancta & legitima, sed sacerrima etiam, & in tota mortalium vita longè omnium honestissima.

1.Cor.12. d.28

Rom. 13. a.1

5 Excipiunt qui anarchiam inducere cuperent, quanuis olim rudi populo præfuerint Reges ac Iudices, hodie tamen perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, minimè quadrare seruile illud gubernandi genus. In quo non suam modò inscitiam, sed Diabolicum fastum produnt, dum perfectionem sibi arrogant, cuius ne centesima quidem pars in illis conspicitur. Verùm qualescunque sint, refutatio facilis est: quia vbi Dauid Reges & præfectos omnes ad osculandum Dei Filium hortatur, non iubet imperio deposito ad priuatam vitam concedere, sed potestatem qua sunt instructi, Christo subiicere: vt vnus supra omnes emineat. Similiter Iesaias, dum promittit Reges fore Ecclesiæ nutritios, & Reginas nutrices, non abdicat eos honore: quin potiùs honorifico elogio patronos constituit piis Dei cultoribus. nam ad Christi aduentum pertinet vaticinium illud. Plurima testimonia sciens omitto quæ passim occurrunt, ac præsertim in Psalmis, quibus suum ius præfectis omnibus asseritur. Omnium verò maximè illustris est locus Pauli, vbi Timotheum admonens, in cœtu publico concipiendas esse preces pro Regibus, rationem mox subiicit, Vt tranquillam vitam sub ipsis agamus cum omni pietate & honestate. Quibus verbis eorum patrocinio & tutelæ statum Ecclesiæ commendat.

Psal.3.c. 12

Iesa. 49. f.23

1.Tim. 2.b.2

6 Quæ cogitatio magistratus ipsos assiduè exercere debet, quando ingentem illis stimulum addere quo ad officium excitentur, & singularem consolationem afferre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certè & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentiæ studium sibiipsis imperare debent qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent quod Dei viuentis thronum esse audiūt?

Qua audacia iniuſtam ſententiam pronuntiabunt eo ore quod diuinæ veritati deſignatum eſſe organum intelligunt? Qua conſcientia in impia decreta ſubſcribent ea manu quā ad perſcribende Dei acta ſciunt ordinatam? In ſumma, ſi ſe Dei vicarios eſſe meminerint, omni cura, ſedulitate, induſtria inuigilent oportet, quo hominibus quandam diuinæ prouidentiæ, cuſtodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iuſtitiæ imaginem in ſe repræſentent. Ac perpetuò

Iere. 48. *b.*11 illud ſibi ſubiiciant, Si maledicuntur omnes qui opus vindictæ Dei exequuntur in dolo, multo grauius maledici, qui in iuſta vocatione fraudulenter verſantur. Itaque quum ſuos Iudices ad offi-

Deut. 1. *c.*16 cium cohortari vellent Moſes & Ioſaphat, nihil habuerunt efficacius quo illorum animos afficerent quàm quod prius retulimus.

2. *Paral.* 19. *b.*6 Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, ſed pro Deo: quippe qui iuxta vos eſt in cauſa iudicii. Nunc igitur ſit pauor Domini ſuper vos. Videte, & agite: quoniam non eſt vlla peruerſitas apud Dominum Deum noſtrum. Et alio loco dicitur, Deum ſtetiſſe in ſynagoga deorum, & in medio deorum iudicem

Pſal. 82. *a.*1 agere, quo ad officium animentur dum audiunt Dei ſe legatos eſſe, cui adminiſtratæ prouinciæ rationem aliquando reddere opor-

Ieſa. 3. *c.* 14 teat. Et meritò apud eos plurimum hæc admonitio valere debet. nam ſiquid delinquunt, non hominibus modò ſunt iniurii quos ſceleratè vexant, ſed in Deum quoque ipſum contumelioſi, cuius ſacroſancta iudicia polluunt. Rurſum habent & vnde ſe præclarè conſolentur, dum ſecum reputant non in profanis nec à ſeruo Dei alienis occupationibus ſe verſari, ſed ſanctiſſimo munere: quippe qui Dei legatione funguntur.

7 Qui verò non mouentur tot Scripturæ teſtimoniis, quò minùs ſacrum hoc miniſterium inſectari auſint, quaſi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quàm Deum ipſum ſugillant: cuius ignominia cum miniſterii ſui probro non eſſe coniuncta non poteſt? Ac prorſus non magiſtratus reprobant, ſed Deum abiiciunt ne ſuper ſe regnet. Si enim iſtud verè de po-

1. *Sam* 8. *b.*7 pulo Iſrael à Domino dictum eſt, quòd Samuelis imperium detrectaſſent: quî minus verè hodie de iis dicetur qui in præfecturas omnes à Deo inſtitutas debacchari ſibi permittunt? At quum di-

Luc. 22. *c.*25 ſcipulis dictum eſt à Domino, Reges gentium dominari illis, inter ipſos verò nō ita eſſe, vbi qui primus ſit, fieri minimum oporteat: hac voce interdictum eſt Chriſtianis omnibus ne regna aut præfecturas capeſſant. O dextros interpretes! Inter diſcipulos orta erat contentio quis alium præcelleret. hanc vanam ambitionem vt compeſceret Dominus, eorum miniſterium non eſſe regnis ſimile docuit, in quibus inter cæteros vnus eminet. Quæ collatio quid quæſo ad ignominiam regiæ dignitatis facit? imò quid omnino euincit, niſi regium munus, Apoſtolicum non eſſe miniſterium? Præterea inter ipſos magiſtratus tametſi variæ ſunt formæ, nullum tamen diſcrimen hac in parte eſt quin pro Dei ordinibus

ſuſpi-

ſuſcipiendæ à nobis omnes ſint. Nam & omnes ſimul complecti-tur Paulus, quum ait non eſſe poteſtatem niſi à Deo: & quæ omnium minimè arridebat, eximio præ aliis teſtimonio commendata eſt, nempe vnius poteſtas: quæ quia publicam omnium ſeruitutem ſecum fert (excepto vno illo cuius libidini omnia ſubiecit) heroicis & excellentioribus ingeniis minùs olim approbari potuit. At Scriptura, quò iniquis iſtis iudiciis occurrat, diuinæ ſapientiæ prouidentiam eſſe nominatim affirmat quòd Reges regnant: & peculiariter Regem honorari præcipit. Rom. 13. a.1 Prou. 8. b.15 1. Pet. 2. c.17

8 Et ſanè valde otioſum eſſet, quis potiſſimus ſit politiæ, in eo quo viuunt loco, futurus ſtatus, à priuatis hominibus diſputari: quibus de conſtituenda re aliqua publica deliberare non licet. Tum etiã ſimpliciter id definiri niſi temere non poſſet, quum magna huius diſputationis ratio in circunſtantiis poſita ſit. Et ſi ipſos etiam ſtatus citra circunſtantias inter ſe compares, non facile ſit diſcernere quis vtilitate præponderet, adeò æquis conditionibus contendunt. Procliuis eſt à regno in tyrannidem lapſus: ſed non multo difficilior ab optimatum poteſtate in paucorum factionem. multo verò facillimus, à populari dominatione in ſeditionem. Equidem ſi in ſe conſiderentur tres illæ quas ponunt Philoſophi, regiminis formæ, minimè negauerim vel ariſtocratiam, vel temperatum ex ipſa & politia ſtatum aliis omnibus longè excellere: non id quidem per ſe, ſed quia rariſſimè contingit Reges ita ſibi moderari, vt nunquam à iuſto & recto diſcrepet eorum voluntas: deinde tanto acumine & prudentia inſtructos eſſe vt vnuſquiſque videat quantum ſatis eſt. Facit ergo hominum vitium vel defectus, vt tutius ſit ac magis tolerabile plures tenere gubernacula, vt alii aliis mutuò ſint adiutores, doceant ac moneant alii alios, ac ſiquis plus æquo ſe efferat, plures ſint ad cohibẽdam eius libidinem cenſores ac magiſtri. Id cùm experimento ipſo ſemper fuit comprobatum, tum ſua quoque authoritate Dominus confirmauit quum ariſtocratiam politiæ vicinam apud Iſraelitas inſtituit, quum optima conditione eos habere vellet donec imaginem Chriſti produceret in Dauide. Atque vt libenter fateor nullum eſſe gubernationis genus iſto beatius, vbi libertas ad eam quam decet moderationem eſt cõpoſita, & ad diuturnitatem rite conſtituta: ſic & beatiſſimos cenſeo quibus hac conditione frui licet: & ſi in ea conſeruanda retinendáque ſtrenuè ac conſtanter laborant, eos nihil ab officio alienũ facere cõcedo. Quinetiam huc ſumma diligẽtia intenti magiſtratus eſſe debent, nequa in parte libertatem, cuius præſides ſunt cõſtituti, minui, nedum violari patiantur. ſi in eo ſunt ſegniores & parũ ſoliciti, perfidi ſunt in officio, & patriæ ſuæ proditores. Verùm ſi hoc ipſum ad ſe transferant, quibus Dominus aliam gubernationis ſpeciem attribuit, vt inde ad cõmutationem expetendam ſolicitentur, non modò ſtulta erit & ſuperuacua, ſed prorſus noxia etiam cogitatio.

Quòd si non in vnam duntaxat ciuitatem oculos defigas, sed vniuersum simul orbem circunspicias ac contempleris, vel aspectum in longiora saltem regionum spatia diffundas, comperies profectò diuina prouidentia illud non abs re comparatum vt diuersis politiis regiones variè administrentur. Nam quemadmodum nonnisi inæquali temperatura elementa inter se cohærent: ita hæ sua quadam inæqualitate optimè continentur. Quanquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur quibus Domini voluntas satisfaciet. Nam si illi visum est, Reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones, quoscunque locis præfecerit in quibus degimus, nostrum est iis nos morigeros ac obedientes præstare.

9 Iam officium magistratuum, quale verbo Dei describitur, ac quibus in rebus situm sit, obiter hoc loco indicandum est. Extendi verò ad vtranque Legis tabulam si non doceret Scriptura, ex profanis scriptoribus discendum esset. nullus enim de magistratuum officio, ferendis legibus & publico statu disseruit, qui non exordium faceret à religione & diuino cultu. Atque ita confessi sunt omnes nullam politiam fœliciter posse constitui, nisi prima cura pietatis sit: & præposteras esse leges quæ neglecto Dei iure tantùm hominibus consulunt. Quum igitur apud omnes Philosophos religio primum gradum teneat, ac vniuersali gentium omniũ consensu semper id obseruatum fuerit, Christianos principes ac magistratus pudeat suæ socordiæ, nisi in hanc curam incumbant. Ac iam ostendimus has illis partes à Deo specialiter iniungi: sicuti æquum est tuendo & asserendo eius honori operam impendere cuius vicarii sunt, & cuius beneficio imperant. Hoc quoque nomine maximè laudantur sancti Reges in Scriptura, quòd Dei cultum corruptum vel euersum restitituerint, vel curã gesserint religionis, vt sub illis pura & incolumis floreret. Contrà verò Sacra historia inter vitia anarchias ponit, quòd non esset Rex in Israel, ideóque faceret quisque quod placebat. Vnde coarguitur eorum stultitia qui vellent, neglecta Dei cura, iuri inter homines dicundo tantùm intentos esse. Quasi verò præfectos Deus suo nomine constituerit qui terrenas controuersias deciderent: quod verò longè grauioris momenti erat pretermiserit, vt ipse purè coleretur ex Legis suæ præscripto. Sed huc turbulentos homines impellit impune omnia nouandi cupiditas, vt omnes violatæ pietatis vindices è medio sublatos cupiant. Quod ad secundam tabulam pertinet, Regibus denuntiat Ieremias vt faciant iudicium & iustitiam, liberent vi oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & viduam & pupillum ne contristent, ne iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Eodem spectat quæ in Psalmo 82, exhortatio legitur: vt ius reddant pauperi & egeno, inopem & egenum absoluant, eripiant pauperem & egenum è manu oppressoris. Moses verò principibus quos in vices suas suffecerat, edicit. Audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter virum & fratrem eius,

Iudi. 21. d.25

Iere. 22. a.3

Deute.1. 126

eius, & peregrinum, neque facies agnoſcant in iudicio, tam paruum quàm magnum audiant, neque timeant ab vllo viro: quia iu- *Ibid.17.*
dicium Dei eſt. Illa autem omitto, Ne multiplicent ſibi equos *c.16*
Reges, ne ad auaritiam adiiciant animum, ne eleuentur ſuper fratres ſuos: vt in meditanda Lege Domini ſint aſſidui cunctis diebus vitæ ſuæ. Ne iudices quiuis declinent ad alteram partem, ne *Ibid.16.*
munera accipiant, & quæ paſſim in Scripturis ſimilia leguntur: *d.16*
quoniam in exponendo hîc magiſtratuum officio, non tam magiſtratus ipſos inſtituere conſilium eſt quàm alios docere quid ſint magiſtratus & quem in finem à Deo poſiti. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modeſtiæ, honeſtatis & tranquillitatis protectores ſtatui ac vindices, quibus ſtudium vnum ſit cõmuni omnium ſaluti ac paci proſpicere. Quarum virtutũ exemplar ſe fore *Pſal.101*
Dauid profitetur vbi in regale ſoliũ euectus fuerit: ne ſcilicet conſentiat vllis ſceleribus, ſed deteſtur impios, calumniatores & ſuperbos: conſiliarios verò probos & fidos vndique accerſat. Id verò quum præſtare non poſſint, niſi viros bonos ab improborum iniuriis prohibeant, oppreſſis adſint ope ac præſidio, poteſtate quoq; armati ſunt, qua palàm maleficos ac facinoroſos (quorũ nequitia perturbatur vel exagitatur publica quies) ſeuerè coerceant. Siquidem id prorſus experimur quod dicebat Solon, Præmio & pœna res omnes publicas conſiſtere: iis ſublatis, totam ciuitatum diſciplinam collabi ac diſſipari. Friget enim in multorum animis æqui iuſtíque cura, niſi virtuti paratus ſit ſuus honos: nec contineri ſceleratorum hominum libido, niſi ſeueritate ac pœnarum animaduerſione poteſt. Atque hæ duæ partes comprehenſæ ſunt à Propheta, dum Reges alióſque prefectos iubet facere iudicium & iuſtitiam. Iuſtitia quidem eſt, innocentes in fidem ſuſcipere, com- *Iere.21.d*
plecti, tueri, vindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum auda *12, & 22.*
ciæ obſiſtere, vim comprimere, delicta punire. *a.3*

10 Verùm ardua hîc, vt videtur, & difficilis naſcitur quæſtio, Si Lege Dei occidere Chriſtiani omnes vetantur, & Propheta de *Exod.20*
monte ſancto Dei, hoc eſt Eccleſia, vaticinatur quòd non affli- *c.13*
gent in ea, neque nocebunt: quomodo magiſtratibus & piis ſimul & ſanguinariis eſſe licet? At ſi intelligamus, magiſtratum in exer- *Deute.5.*
cendiis ſupplicis non à ſe agere quicquam, ſed ipſiſſima Dei iudi- *b.17*
cia exequi, nihil hoc ſcrupulo impediemur. Occidere Lex Domini *Matt.5.*
prohibet. at ne impunita ſint homicidia, gladium in manum ſuis *c.21*
miniſtris dat ipſe Legiſlator: quem in homicidas omnes exerant. *Ieſ.11.b*
Affligere & nocere, piorum non eſt: atqui hoc nocere non eſt nec *9, & 65.*
affligere, piorum afflictiones, Domini mandato, vlciſci. Vtinam *d.15*
iſtud ſemper animis noſtris obuerſaretur, nihil hîc hominis temeritate, ſed Dei iubentis authoritate omnia fieri: qua præeũte, à recta via nunquam aberratur. Niſi fortè diuinæ iuſtitiæ iniectum eſt frænũ ne de ſceleribus pœnas ſumat. Quòd ſi illi legem dicere fas non eſt, cur eius miniſtris calumniam intendemus? Non fruſtra gla

Rom.13. dium gerunt,inquit Paulus: nam Dei miniſtri ſunt ad iram, vltro-
a.4 res malè agentibus. Itaque, ſi nihil Domino ſua obedientia fore
acceptius norunt principes, aliíque præfecti in hoc miniſterium
incumbant,ſi quidem ſuam Deo pietatem, iuſtitiam,integritatem
Exod. 2. approbare ſtudent. Hoc ſcilicet affectu agebatur Moſes quum ſe
b.12 deſtinatum Domini virtute populi ſui liberatorem cognoſcens,
Act.7.c. Ægyptio manus intulit. Deinde qùum cæſis vno die tribus ho-
28 minum milibus, in populi ſacrilegium vindicauit. Dauid quoque,
Exod.32. quum ſub vitæ ſuæ finem Solomoni filio præcepit de occidendo
f.27 Ioab & Semei. Vnde etiam inter regias virtutes hanc comme-
1.Reg.2. morat, perimere impios terræ, vt omnes operarii iniquitatis pro-
a.5 fligentur ex vrbe Dei. Quò etiam pertinet laus quæ Solomoni
Pſal.45. tribuitur, Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem. Quomodo
lene illud & placidum Moſis ingenium in tantam truculentiam
exardet, vt fratrum ſuorum ſanguine aſperſus ac madidus, per
caſtra decurrat ad nouas ſtrages? Quomodo Dauid tanta in om-
ni vita nanſuetudine vir cruentum illud teſtamentum inter vlti-
mos ſpiritus nuncupat? ne filius ſuus caniciem Ioab & Semei in
pace ad ſepulchrum deducat? Verùm vterque manus ſuas, quas
parcendo inquinaſſet, ſic ſæuiendo ſanctificauit, dum vltio-
nem ſibi à Deo commiſſam exequutus eſt. Abominatio eſt apud
Prou.16. Reges, inquit Solomo, facere iniquitatem: quoniam in iuſtitia
b.12 ſolium firmatur. Rurſum, Rex qui ſedet in ſolio iudicii, ſpargit
Ibid.20. oculos in omnem malum. Item, Diſſipat impios Rex ſapiens, &
b.8 conuertit eos ſuper rotam. Item, Aufer ſcoriam ab argento, &
Ibid.20. egredietur vas conflatori: aufer impium à conſpectu Regis, &
d.26 ſtatuetur in iuſtitia ſolium eius. Item, Qui impium iuſtificat,& qui
Ibid.25. condemnat iuſtum, vterque abominatio eſt Domino. Item, Re-
a.4 bellis acquirit ſibi malum, & mittitur ad eum nuntius crudelis.
Ibid.17. Item, Qui dicit impio, Tu es iuſtus: huic populi maledicunt & na-
c.15 tiones. Nunc ſi vera eorum eſt iuſtitia, ſtricto gladio ſontes & im-
Ibid.17. pios perſequi: gladium recondant,& puras à ſanguine manus con-
b.11 tineant dum perditi homines nefariè per cædes interim & ſtrages
Ibid.24. graſſantur: ſumma ſeſe impietate obſtringent,tantum abeſt vt bo-
c.24 nitatis & iuſtitiæ laudem inde referant. Faceſſat modò abſciſſa ſæ-
Tribunal uáque aſperitas, & tribunal illud quod reorum ſcopulus iure no-
Caßii minetur. Non enim is ſum qui aut importunę ſæuitiæ faueam,aut
æquum iudicium pronuntiari poſſe cenſeam,niſi ſemper aſſidente
Prou.20 optima illa Regum conſiliaria & certiſſima, vt Solomo affirmat,
d.28 regii throni conſeruatrice,clementia: quam primam eſſe principũ
dotem verè à quodam olim dictum eſt. Vtrunque tamen magiſtra-
tui videndũ,ne aut animi ſeueritate vulneret magis quàm medea-
tur: aut ſuperſtitioſa clementiæ affectatione,in crudeliſſimã inci-
dat humanitatem, ſi molli diſſolutáque indulgentia,cum multorũ
Apud pernicie diffluat. Eſt enim & iſtud non abs re quondam ſub Neruæ
Dionem. imperio iactatũ: Malum quidem eſſe ſub principe viuere,ſub quo
nihil

nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia.

11 Quando verò Regibus populísq;, ad exercẽdam huiusmodi publicam vindictam arma capere interdum necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse quę sic suscipiuntur bella. Nam si tradita illis est potestas qua ditioni suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua vi oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescẽdum eius furorem, à quo & priuatim singulorum otium, & communis omnium tranquillitas perturbatur? qui seditiosè tumultuatur, à quo violentæ oppressiones & indigna maleficia perpetrãtur? Si legum custodes esse ipsos, & assertores cõuenit, omnium conatus pariter euertant oportet quorũ scelere legũ disciplina corrũpitur. Imò si iure eos latrones plectũt, quorum iniuriæ in paucos tantùm progressæ fuerint: an totam latrociniis regionẽ impune affligi vastaríque sinent? Siquidem nihil interest, rexne sit, an infima de plebe, qui in alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eámq; hostiliter vexat: omnes æquè pro latronibus habendi sunt, & puniendi. Hoc ergo & naturalis æquitas & officii ratio dictat, armatos esse principes non tantùm ad priuata officia iudiciariis pœnis coercenda, sed ad ditiones quoque fidei suæ cõmissas, bello defendendas, siquando hostiliter impetantur. Et eiusmodi bella Spiritus sanctus multis Scripturæ testimoniis legitima esse declarat.

12 Quòd si mihi obiicitur, in nouo Testamento nullum extare vel testimonium vel exemplum quod doceat bellum rem esse licitam Christianis: primùm respondeo, rationem gerendi belli, quæ olim fuit, hodie quoque permanere: neque esse ex aduerso causam quæ magistratus à suorum subditorum defensione arceat. Deinde non esse quærendam in Apostolicis literis expressam istarum rerum enarrationem: vbi non politiam formare, sed spirituale Christi regnum instituere, propositum est. Postremò illic quoque obiter indicari, Christum suo aduentu nihil hac in parte mutasse. Nam si Christiana disciplina (vt Augustini verbis loquar) *Aug. epi. 5. ad Marcell.* omnia bella damnaret, hoc potiùs militibus consilium salutis petentibus diceretur vt arma abiicerent, séque militia penitus subducerent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, neminì iniuriam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. *Luc. 3. c. 14* Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Verùm magistratuum omnium fuerit summopere hîc cauere, ne cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur: quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti iracundia ferantur, non rapiantur odio, non implacabili austeritate ardeant, miserẽtur etiam communem in eo naturam (vt Augustinus loquitur) in quo puniũt proprium delictum. Siue arma in hostem, hoc est armatum latronem, induenda sunt, non ex facili occasionem, captent: imò nec oblatam accipiant nisi summa necessitate

adacti. Nam si multo plus nobis præstandum est quàm exegerit Ethnicus ille qui bellum videri voluit pacem quæsitam: omnia prius certè tentanda sunt quàm armis decernendum. In vtroque demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripi, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui potestate sua pessimè abutuntur: quæ non in suum illis commodum, sed aliorum bonum ac ministerium data est. Ex eodem præterea belligerandi iure pendet & præsidiorum, & fœderum, & ciuilium aliarum munitionum ratio. Præsidia autem voco quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feruntur vt siquid turbarum in agris suis inciderit, mutuam sibi opem ferant, & vires in commune conferant ad opprimendos humani generis communes hostes: ciuiles munitiones, quarum in arte militari vsus est.

Cicer. in Offic.

13 Libet istud quoque postremò adiicere, tributa & vectigalia legitimos esse principum reditus: quos ad sustinenda quidem potissimùm publica muneris sui onera conferant: quibus tamen vti similiter possint ad splendorem suum domesticum, qui cum imperii quod gerunt, dignitate quodammodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Iosaphat, aliósque sanctos Reges, Ioseph etiam & Danielem, videmus pro personæ quam sustinebant modo, inoffensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos, & amplissimum agri spatium Regibus attributum legimus apud Ezechielem. Vbi tametsi Christi spirituale depingit regnum, à legitimo tamē hominum regno simulachri exemplar petit. Sic quidem, vt vicissim meminerint principes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas quàm totius populi æraria (sic enim Paulus testatur) quæ prodigere aut dilapidare sine manifesta iniuria non possint. Vel potius ipsum penè esse populi sanguinem, cui non parcere durissima sit inhumanitas: suas autem indictiones & oblationes, aliáque tributorum genera, nonnisi publicæ necessitatis subsidia esse reputent, quibus miseram plebem absque causa fatigare, tyrannica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem & luxuriam sumptuum non faciunt animos (vt certè facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accensis, subiicere opus non est) sed quum plurimum referat, ipsos pura coram Deo conscientia audere quicquid audent, ne impia confidentia in Dei contemptum veniant, docendi sunt quantum sibi liceat. Neque hæc doctrina priuatis hominibus superuacua est, ne quosuis principum sumptus, tametsi vulgarem ciuilemque modum excedunt, temere ac procaciter sugillare sibi permittant.

Ezec.48. e.21

Rom. 13. b.6

14 Proximæ sunt magistratui in politiis leges, validissimi rerum publicarum nerui: vel, (quo modo secundùm Platonem à Cicerone vocantur) animæ, sine quibus consistere nequit magistratus, quemadmodum nec ipsæ rursum sine magistratu quicquam vigoris habent. Proinde nihil dici verius poterat, quàm mutum esse

esse magistratum, legem: magistratum, legem esse viuam. Quod autem dicturum me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiano politia, non est cur longam de optimo legum genere disputationem quis expectet: quæ & immensa foret, nec præsentis esset argumenti & loci. paucis tãtùm & quasi in transcursu notabo quibus legibus piè coram Deo vti possit, & inter homines rite administrari. Quod etiam ipsum prorsus silentio transmittere maluissem, nisi intelligerem periculosè hic à multis aberrari. Sunt enim qui rectè compositam esse rempublicam negent, quæ neglectis Mosæ politicis communibus Gentium legibus regitur. Quæ sententia quàm periculosa sit & turbulenta, viderint alii, mihi falsam esse ac stolidam, demonstrasse satis erit. Est autem obseruãda vulgata illa partitio, quæ vniuersam Dei Legem per Mosen promulgatam in mores, ceremonias, iudicia distribuit: ac despiciendæ singulæ partes, vt habeamus quid ex iis ad nos pertineat, quid minùs. nec interim quempiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim qui partitionem hanc tradiderunt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores versari, quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant, morales non dixerunt. Primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet vera morum sanctitas & immutabilis rectè viuendi norma.

15 Lex itaque moralis (vt inde priùm incipiam) quum duobus capitibus contineatur, quorum altera pura Deum fide & pietate colere, alterum syncera homines dilectione complecti simpliciter iubet: vera est æternáque iustitię regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta qui ad Dei voluntatem vitam suam componere volent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius voluntas, vt à nobis ipse quidem omnibus colatur, nos verò mutuò inter nos diligamus. Ceremonialis Iudæorum pædagogia fuit, qua populi illius quandam velut pueritiam exercere Domino visum est, donec veniret tempus illud plenitudinis quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac veritatem exhiberet earum rerum quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quietè inter se agerent. Atque vt illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam propriè pertinebat (vtpote quæ Iudæorum Ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamen pietate distingui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanquam non aliò spectabat, quàm quî optimè seruari posset ea ipsa charitas, quæ æterna Dei Lege præcipitur) ab ipso tamen dilectionis præcepto distinctum quiddam habebat. Quemadmodum ergo salua & incolumi pietate abrogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciariis his constitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia & præcepta manere possunt. Quod si verum est, libertas certè singulis gentibus relicta est condendi quas sibi con- Ga.4.a.4

pp.v.

ducere prouiderint leges: quæ tamen ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, vt forma quidem varient, rationem habeant eandem. Nam barbaras illas & feras leges, quales fuerunt quæ fures honore prosequebãtur, quæ promiscuos coitus permittebant, aliæque multò tum fœdiores tum absurdiores, pro legibus habendas minimè censeo: quandoquidem abhorrent ab omni non iustitia modò, sed humanitate etiam & mansuetudine.

16 Id quod dixi planum fiet si in legibus omnibus duo hæc, vt decet, intuemur, legis constitutionem & æquitatem, cuius ratione constitutio ipsa fundata est ac nititur. Æquitas, quia naturalis est, nonnisi vna omnium esse potest, ideo & legibus omnibus, pro negotii genere, eadem proposita esse debet. Constitutiones, quia circunstantias aliquas habent à quibus pro parte pendeant, modò in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant, diuersas esse nihil obest. Iam quum Dei Legem, quam moralem vocamus, constet non aliud esse quàm naturalis legis testimonium, & eius conscientiæ quæ hominum animis à Deo insculpta est, tota huius de qua nunc loquimur æquitatis ratio in ipsa præscripta est. Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus, & regula, & terminus sit oportet. Ad eam regulam quæcunque formatæ erunt leges, quæ in eum scopum directæ, quæ eo termino limitatæ, non est cur à nobis improbentur, vtcunque vel à Lege Iudaica, vel inter se ipsæ aliàs differant. Lex Dei furari prohibet. Quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum, videre est in Exodo. Aliarum gentium vetustissimæ leges furtum duplo puniebant. quæ postea sequutæ sunt, discreuerunt inter manifestum & non manifestum. Aliæ ad exilium progressæ sunt, aliæ ad flagrum, aliæ denique ad capitis supplicium. Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plectebatur: alibi graui tantùm ignominia, alibi suspendio, alibi cruce. Homicidium omnes pariter leges sanguine vlciscuntur, diuersis tamen mortis generibus. In adulteros alibi seueriores, alibi leuiores editæ sunt pœnæ. Videmus tamen vt eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendant. Nam vno simul ore pœnam pronuntiant in ea quæ æterna Dei Lege damnata sunt facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia: sed in pœnæ modo non conueniunt. neque verò id necesse est, neque etiam expedit. Est regio quæ, nisi horrendis exemplis in homicidas sæuiat, cædibus statim & latrociniis perdenda sit. Est seculum quod pœnarum acerbitatem augeri postulet. Siquid turbatum sit in statu publico, nouis edictis corrigenda sunt quæ inde nasci solent mala. Belli tempore in armorum strepitu concideret omnis humanitas nisi insolito pœnarum metu iniecto. In sterilitate, in pestilentia, nisi adhibeatur maior seueritas, pessum ibunt omnia. Est gens in vitium quoddam propensior nisi acerrimè compescatur. Quàm malignus fuerit, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendetur, ad retinendam Legis Dei obseruationem

Exo. 22. a.1

Deut.19. d.18

tionem accommodatissima? Nam quod iactatur à quibusdam, fieri contumeliam Legi Dei per Mosen latæ, quum abrogata illa nouæ aliæ illi præferuntur, vanissimum est. neque enim aliæ illi præferuntur dum magis probantur non simplici collatione, sed temporum, loci, gentis conditione: aut illa abrogatur quæ nobis lata nunquam fuit. Siquidem non eam Dominus per manum Mosis tradidit quæ in gentes omnes promulgaretur, & vbique vigeret: sed quum Iudaicam gentem, in fidem, patrocinium, clientelam suam suscepisset, illi etiam peculiariter legislator esse voluit: ac quod sapientis legislatoris erat, singularem quandam eius rationem in ferendis legibus habuit.

17 Superest nunc vt videamus quod postremo loco propositum erat, Quis legum, iudiciorum, magistratuum vsus ad communem Christianorum societatem redeat. Cui etiam annexa est altera quæstio, Quantum magistratibus debeant priuati homines deferre, & quousque obedientia progredi debeat. Plurimis videtur superuacaneū esse munus magistratus inter Christianos, quòd scilicet implorare piè non possint, vt pote quibus vindicare, in iudicium postulare, litigare vetitum sit. At quum Paulus contrà clarè testetur, ministrum Dei nobis esse in bonū: ex eo intelligimus, ita diuinitus ordinatum esse vt eius manu ac præsidiis aduersùs flagitiosorum hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securam vitam agamus. Quòd si frustra in præsidium nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio vti licet, satis apparet implorari quoque & appellari non impiè posse. Hîc verò mihi cum duplici hominum genere agendum est. sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, vt quietem nunquam habeant apud se nisi cum aliis pugnent. Lites verò ipsas & capitali odiorum acerbitate, & insana vindicandi nocendíque cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequūtur, ad sui vsque aduersarii ruinam. Interim nequid nisi iure agere existimentur, iudiciorum prætextu talem peruersitatem defendūt. At si cum fratre iudicio agere permissum est, non protinus odisse ipsum licet, non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi. Rom.14.a.4

18 Sic ergo tales habeant, Legitima esse iudicia siquis rectè vtatur. Rectum autem esse vsum, tùm actori agendi: tum defendēdi, reo: si hic quidem pòstulatus ad condictam diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit citra acerbitatem: sed hoc tantùm affectu, vt quod suum est iure tueatur: ille verò indignè siue in capite, siue in fortunis oppresses, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquum est ac bonum postulet: sed omni procul nocendi vindicandíve libidine, procul asperitate & odio, procul contentionis ardore: quin potiùs paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quàm inimico in aduersarium animo ferri. Cōtrà vbi animi maleuolētia suffusi sunt corrupti inuidia, iracundia incensi, vltionem spirantes, aut sic denique ardore certaminis

inflammati vt de charitate aliquid remittant: tota etiam iustissimę causæ actio non impia esse non potest. Nam hoc constitutum esse axioma Christianis omnibus conuenit: nunquam quantumuis æquam litem iustè tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium dilectione beneuolentiáque prosequatur acsi iam amicè, quod controuertitur negotium, transactum ac compositum esset. Iniecerit fortè aliquis talem moderationem adeò nunquam in iudicium afferri, vt instar sit prodigii futura siqua reperta fuerit. Fateor sanè, vt sunt horum temporum mores, rarum extare probi litigatoris exemplum sed res tamen ipsa nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura non desinit. Cæterùm quum sanctum esse Dei donum audimus, auxilium magistratus: eo diligentius cauendum est ne nostro vitio polluatur.

19 Qui verò iudiciarias omnes disceptationes præcisè damnant, intelligant se sanctam Dei ordinationem simul repudiare, & donum ex eorum genere quæ mundis munda esse possint. nisi fortè Paulum flagitii insimulare volent, qui & accusatorum calumnias, eorum quoque vafritiem & malitiam exponendo, à se depulit: & Romanæ ciuitatis prærogatiuam sibi in iudiciis asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, quum opus fuit, prouocauit. Nec obest quòd Christianis omnibus interdicta est vindictæ cupiditas, quam & nos à Christianis subselliis longissimè abigimus. Nam siue ciuiliter contenditur, non recta incedit via nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici tãquam publico tutori commendat, nihil minùs quàm mutuam mali vicem (qui est vindictæ affectus) repẽdere cogitãs: siue capitalis aut grauior aliqua intenditur actio, cum accusatorem requirimus qui nullo vlciscendi æstu correptus, nulla priuatæ iniuriæ offensione tactus, in forũ accedat, sed in animo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus impedire, ne reipublicæ noceant. Quòd si vindicem animum tollis, nihil in mandatum illud delinquitur quo vltio Christianis interdicitur. At non solùm vindictam appetere vetantur, sed manum quoque Domini iubentur expectare, qui se oppressis & afflictis adfuturum vltorem pollicetur: illam autem cęlestis patroni vltionem omnem anteuertunt qui opem aut sibi aut aliis ferri à magistratu postulant. Minimè id verò: siquidem magistratus vindictam, non hominis, sed Dei esse cogitandum est, quam per hominis ministerium in bonum nostrum (vt ait Paulus) exerit atque exercet.

Acto. 22. a. 1, & 24. c. 12, & 25. c. 10
Num. 19. d. 18, matth. 5. f. 39, deut. 32. e. 33, rom. 12. d. 19
Rom. 13. a. 4
Matt. 5. f. 35

20 Nihilo etiam magis cum Christi verbis pugnamus, quibus resistere malo prohibet, & dexteram maxillam obuertere præcipit ei qui alapam in sinistrã impegerit: permitteréque ei pallium qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorum animos à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, vt citius duplicari in se iniuriam laturi sint quàm rependere eam appetant. à qua quidem patientia nec ipsi eos abducimus. Verè enim Christianos esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriásque ferendas natum, pessimorum

morum hominum nequitiæ, imposturis, ludibriis expositum. neque id modò: sed eorum omnium malorum tolerantes esse oportet. hoc est, sic totis animis compositos vt suscepta vna offensione ad alteram se comparent, nihil sibi in totam vitam promittentes quàm perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & iis qui sibi iniurii sunt, benefaciant, & maledicentibus bene precentur: & (quæ vnica est sua victoria) bono malum vincere contendant. Sic affecti non quærent oculum pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebant Pharisæi ad appetendam vltionem) sed (quomodo à Christo erudimur) & corpus suum mutilari & malitiosè sua sibi eripi sic ferent, vt eas iniurias simulac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint ac vltro condonaturi. Neque isthæc tamen animorum æquitas & moderatio impediet quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope ad rerum suarum conseruationem vtantur: aut publici boni studio, sontem ac pestilentem hominem ad pœnam postulent, quem emendari nisi morte non posse nouerint. Verè enim Augustinus hæc præcepta omnia eò tendere interpretatur, vt paratus sit homo iustus & pius eorum malitiam patienter sustinere quos fieri bonos quærit: vt numerus potiùs crescat bonorum, non vt pari malitia se quoque numero addat malorũ: deinde ad præparationem cordis quæ intus est, magis pertinere quàm ad opus quod in aperto fit: vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autem id fiat quod illis videmus prodesse posse quibus bene velle debemus.

Rom.12. d.21
Matth.5. f.39
Epi.5.ad Marcelli.

21 Quod autem obiectari solet lites à Paulo in vniuersum esse damnatas, id quoque falsum est. Intelligi ex eius verbis facilè potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum Ecclesia: vsque eò vt Christi Euangelium & totam quam profitebantur religionem impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primùm in illis reprehendit Paulus, quòd Euangelium apud infideles dissensionum suarum intemperie traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd eum in modum inter se dissiderent fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant vt alii aliorum fortunis auidè inhiarent, vltro lacesserent, & damnum inferrent. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis cõtrouersias. At omnino vitium vel infirmitatem esse pronuntiat, quòd non potiùs damnum acciperent rerum suarum quam pro his conseruandis ad cõtentiones vsque laborarent: nempe quum adeò facilè quibuslibet damnis commouerentur, & minimis de causis ad forum & lites decurrerent, hoc indicio esse dicit quòd animo essent nimis irritabili, & ad patientiam minus comparato. Id sanè Christianis agendum est, vt de suo iure decedere semper malint quàm in forum progredi: vnde vix exire possint nisi commotiore animo & in fratris odium accensο. Verùm vbi quis citra charitatis dispẽdium rem suam se posse tueri viderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat

1.Cor.6. a.6

nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Denique (quòd initio docuimus) optimum cuique cõsilium dabit charitas: sine qua quæcunque suscipiuntur, & vltra quam quę progrediũtur disceptationes, iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus.

22 Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificentissimè sentire, quam scilicet velut delegatam à Deo iurisdictionẽ agnoscunt: eósque ob id suspicere ac reuereri vt Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias qui suis se magistratibus valde obsequentes præbeant, ac nolint quidem non esse quibus obsequantur, quòd bono publico ita expedire norunt: de ipsis tamen magistratibus non secus existiment ac malis quibusdam necessariis. Verùm plus quiddam à nobis requirit Petrus, quum Regem honorari, & Solomo, quum Deum & Regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi verbo synceram ac candidam existimationem complectitur: hic Regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdam venerationis ac dignitatis plenum esse ostẽdit. Est & illud præclarum apud Paulum elogium vt obediamus non solùm propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit, non terrore modò principum ac præfectorum adduci subditos debere vt in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent qui vindictam fore promptam vident si restiterint) verùm quia Deo ipsi redduntur obsequia quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. De hominibus non disputo, acsi larua dignitatis stultitiam, vel ignauiam, vel crudelitatẽ morésque improbos & flagitii plenos tegeret, atque ita vitiis acquireret laudẽ virtutũ: sed dico ordinẽ ipsum honore & reuerentia dignum esse: vt quicunque præsunt, apud nos sint in pretio, & venerationem obtineant præfecturę suę respectu.

1.Petr.2. c.17
Prou.24. c.21
Rom.13. a.5.

23 Ex eo & alterum deinde sequitur, vt propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbẽt: siue edictis parendũ siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atque onera quę ad communẽ defensionem spectent, siue qua alia iussa capessenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimioribus subdita sit qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idẽ Tito) vt principatibus ac potestatibus subditi sint, vt magistratibus pareant, vt ad omne opus bonum sint parati. Et Petrus, Subditi, inquit, estote cuiuis humanæ creaturæ (vel potiùs, vt ego quidem interpretor, ordinationi) propter Dominum, siue regi tanquam præcellẽti: siue præsidibus, qui per eum mittũtur, ad vindictã quidem nocentiũ, laudẽ verò rectè agẽtium. Porrò quò non subiectionem simulare, sed syncerè & ex animo subiectos se esse testentur, addit Paulus, vt eorũ sub quibus viuunt salutẽ ac prosperitatẽ Deo commendent. Adhortor, inquit, vt fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis, vt placidam & quietã vitã degamus, cũ omni pie-

Rom.13. a.1
Tit.3.a.1
1.Petr.2. c.13
2.Ti.2. a.1

pietate ac honestate. Neq; hîc se quisquã fallat. Quando enim resisti magistratui non potest quin simul Deo resistatur: etiamsi impunè contemni videtur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est qui sui contemptum fortiter vlciscatur. Sub hac præterea obedientia moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se vltro admisceãt publicis negotiis, aut temere irrũpant in partes magistratus, ac nequid omnino publicè moliãtur. Si quid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipsi, nec admoueãt operi manus, quas illi omnibus ligatas esse hac in parte decet: sed ad magistratus cognitionem deferãt, cuius vnius hîc soluta est manus. Intelligo autem, nequid iniussi audeant. nam vbi accessit præfecti imperiũ, iam ipsi quoque publica authoritate pręditi sunt. Vt enim aures atque oculos principis vocare vulgò solent eius consiliarios: ita non insulsè principis manus quis dicat quos rebus agendis mandato suo præfecerit.

24 Quoniam autem hactenus magistratũ descripsimus qui verè sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (vt Poeta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentiæ vindex: insanus meritò iudicandus sit cui tale non probetur imperiũ. Ac quum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, vt principum alii, eorum omnium securi quibus prouidendis intenti esse debuerãt, procul omni solicitudine socordes delicientur: alii ad rem suã attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata, venalia prostituant: alii plebeculã exhauriant pecunia, quam postea insanis largitionibus profundant: alii expilandis domibus, virginibus ac matronis violandis, mactandis innocentibus, mera latrocinia exerceant: eos verò pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet parendum sit, multis persuaderi non potest. Siquidem dum in tanta indignitate ac inter tam aliena, non à magistratus modò, sed hominis quoque officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciunt vestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in vltionem datus erat: ita neque etiam præfectum illum agnoscunt, cuius dignitatem atque authoritatem Scriptura nobis commẽdat. Et sanè is semper hominum animis ingenitus fuit sensus, non minore tyrannos odio atque execratione insectari, quàm dilectione & veneratione prosequi legitimos Reges.

25 Verùm si in Dei verbum respicimus, longiùs nos deducet, vt non eorum modò principum imperio subditi simus qui probè, & qua debent fide, munere suo erga nos defunguntur: sed omnium qui quoquo modo rerum potiuntur, etiamsi nihil minùs præstent quàm quod ex officio erat principum. Tametsi enim summum suę beneficentiæ munus esse magistratum, ad salutem hominum conseruandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunque sint, nonnisi à se habere imperium. Eos quidem qui publico bono imperant, vera

eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui verò iniustè & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos qua legitimam potestatem instruxit. Non vltrà progrediar donec certa eius rei aliquot testimonia subiecero. Nec tamen quò furorem Domini super terram esse impium Regem confirmemus, laborandum est, quando neminem futurum arbitror qui reclamet, nec sic de Rege plus dictum fuerit, quàm de prædone qui rem tuam diripiat: & adultero, qui thorum tuum polluat: de sicario, qui te ad cædem appetat: quum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones Scriptura recenseat. Verùm in eo probando insistamus magis, quod non ita facilè in hominum mentes cadit: in homine deterrimo honoréque omni indignissimo penes quem modò sit publica potestas, præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicii sui ministris verbo suo detulit: proinde à subditis eadem in reuerentia & dignatione habendum, quantum ad publicam obedientiam attinet, qua optimum Regem si daretur habituri essent.

Iob 34.d.30, Oseæ 13.c.11, Esa.3.a.4, Iesa.10.a.5, Deu.28.e.29

26 Principiò velim animaduertāt, sedulóque obseruēt lectores illam quæ non sine causa toties nobis in Scripturis cōmemoratur, Dei prouidentiam, ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendísque quos illi visum fuerit Regibus. Apud Danielem, Dominus mutat tempora & vices temporum, abiicit Reges & instituit. Item, Vt cognoscant viuentes quòd potens sit Altissimus in regno hominum: & cui ipse voluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententiis quum passim abundet Scriptura, illa tamen prophetia peculiariter scatet. Iam qualis Rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur: nempe strenuus aliorum inuasor ac populator. Dominus tamen apud Ezechielem se illi terram AEgypti dedisse affirmat pro obsequio quod sibi in vastanda illa præstiterat. Et illi dicebat Daniel, Tu Rex, Rex es Regum: cui Deus cælorum dedit regnum potens ac forte atque gloriosum. tibi inquam, dedit, & omnes terras vbi habitant filii hominum, bestiæ syluestres, & volucres cæli: eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis. Rursum eius filio Belsasar, Deus altissimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam: & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguæ fuerunt tremētes & timentes à conspectu eius. Quum audimus, à Deo impositum esse Regem, simul illa de honorando & timendo Rege, cælestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samuel, quum populo Israel denuntiaret qualia esset à Regibus suis passurus: Hoc ius erit Regis, dicebat, qui regnabit super vos: filios vestros tollet, & ponet eos ad curru suū, vt ponat eos pro equitibus suis, & vt arent agros suos, & messem suā metant, & arma fabricentur. Filias vestras tollet

Dan.2.c.21, & f.37 — Exec.29.d.19 — Dan.2.f.37 — Dan.5.e.18 — 1.Sam.8.c.11

tollet, vt ſint pigmentariæ, coquæ, & piſtrices. Agros denique veſtros, vineas veſtras, & oliueta optima auferet, & dabit ſeruis ſuis. Semina veſtra, & vineas veſtras decimabit, & dabit eunuchis & ſeruis ſuis. Seruos veſtros, ancillas & aſinos tollet: & adhibebit operi ſuo. quin & greges veſtros decimabit: & vos eritis ſerui illius. Certè non id iure facturi erant reges, quos optimè ad omnem continentiam Lex inſtituebat: ſed ius in populum vocabatur, cui parêre ipſi neceſſe eſſet, nec obſiſtere liceret. acſi dixiſſet Samuel, Eò ſe proripiet licentiæ Regum libido, quam cohibere veſtrum non erit: quibus hoc reſtabit vnum, iuſſa excipere, ac dicto audientes eſſe.

27 In primis autem inſignis eſt & memorabilis apud Ieremiam locus, quem (tametſi prolixiorem) ideo non pigebit referre, quia totam hanc quæſtionem clariſſimè definit. Ego feci terram & homines, ait Dominus, & animalia quæ ſunt in ſuperficie terræ, in fortitudine mea magna & brachio extento: & ipſam trado ei qui placuerit in oculis meis. Et nunc itaque ego dedi omnes terras iſtas in manū Nabuchadnezar ſerui mei, & ſeruient gentes ei omnes, & Reges magni: donec tempus veniet terræ eius. Eritque vt gens & regnum quę non ſeruierit Regi Babel, viſitabo gentem illam in gladio, fame & peſte. quare ſeruite Regi Babel, & viuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrū illum ferocémque tyrannū coli voluerit, non alia ratione niſi quia regnum obtinebat. Id autem ipſum erat cæleſti decreto, in ſolium regni impoſitum eſſe ac in regiam maieſtatem aſſumptū: quam violare nefas eſſet. Hoc nobis ſi aſſiduè ob animos & oculos obuerſetur, eodem decreto conſtitui etiam nequiſſimos Reges quo Regum authoritas ſtatuitur: nunquam in animum nobis ſeditioſæ illæ cogitationes venient, tractandum eſſe pro meritis Regem: nec æquum eſſe vt ſubditos ei præſtemus qui viciſſim Regem nobis non præſtet.

Iere. 27. a.5

28 Fruſtra obiiciat quis mandatum illud fuiſſe Iſraelitis peculiare. Obſeruandum enim eſt qua ratione ipſum Dominus ſtabiliat. Detuli, inquit, Nabuchadnezar regnum: quare ſeruite illi, & viuite. Cuicunque ergo delatum fuiſſe regnum conſtabit, ei ſeruiēdū eſſe ne dubitemus. Atque ſimulac in regium faſtigiū quempiam euehit Dominus, teſtatam nobis facit ſuam voluntatem, quòd regnare illum velit. De eo enim exſtant generalia Scripturæ teſtimonia. Solomo, viceſimooctauo, Propter iniquitatem terræ ſunt multi principes. Item Iob, duodecimo, Subiectionem tollit à Regibus, & rurſum accingit eos cingulo. Eo autem confeſſo, nihil reſtat niſi vt ſeruiamus & viuamus. Eſt apud Ieremiam Prophetam alterum quoque Domini mandatum, quo iubet populum ſuum quærere pacem Babylonis, in quam captiui abducti eſſent: & orare ad ſe pro ea: quoniam in pace eius futura eſſet pax eorū. Ecce, Iſraelitæ fortunis omnibus exuti, è domibus ſuis auulſi, in exilium abacti, in miſeram coniecti ſeruitutem, pro victoris proſperitate orare iubentur: non quomodo iubemur aliàs perſecutoribus noſtris

Iere. 27. c.17

Prou. 28. a.2

Iob. 12. c. 18

Iere. 29. b.7

bene precari: sed vt saluum illi regnum & tranquillum conseruetur, vt sub eo ipsi quoque prosperè agant. Sic Dauid, iam Rex Dei ordinatione designatus, sanctóque eius oleo vnctus, quũ nullo suo merito indignè à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacro-
1.Sa. 24. b.7,11 sanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat. Absit à me (dicebat) vt coram Domino faciam rem istam, domino meo messiæ Domini, vt mittam manum meam in eum, quo-
1.Sa. 26. b.9 niam christus Domini est. Item, Pepercit tibi anima meo: dixíque, Non mittam manum meam in Dominum meum, quoniam Christus Domini est. Item, Quis mittet manum suam in christum Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descenderit: absit à me vt mittam manum meam in christum Domini.

29 Hunc reuerentiæ atque adeò pietatis affectum debemus ad extremum præfectis nostris omnibus, quales tandem cunque sint. Quod sæpius ideo repeto, vt discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd eam voluntate Domini, personam sustineant cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas (inquies) subditis suis vices debent præfecti. Id iam con-
Ephes.5. a.1 fessus sum. Verùm si ex eo statuis, nonnisi iustis imperiis rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & viri vxoribus, & li-
Ephes.6. a.4 beris parentes, mutuis officiis astringuntur. Discedant ab officio parentes & mariti: illi liberis, quos prohibentur ad iracundiam
1. Pet. 3. b.7 prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant vt sua eos morositate vltra modum fatigent: hi suas vxores, quas diligere, & quibus seu vasculis fragilibus parcere iubētur, contumeliosissimè accipiant: an minùs tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & inofficiosis subiiciuntur. Quin, quum omnibus istud agendum sit potius, ne in manticam à tergo pendentem respectent, hoc est ne alii in aliorum inquirant officia, sed quod sui est muneris, id sibi vnum singuli subiiciant: id verò inter eos præsertim valere debet qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à sæuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio denique & sacrilego vexamur ob
Dan.9. b.7 pietatem: subeat primùm delictorum nostrorum recordatio, quæ talibus haud dubiè Domini flagellis castigantur. Inde humilitas impatientiam nostram frænabit. Succurrat deinde & hæc cogita-
Prou.21. a.1 tio, non nostrum esse huiusmodi malis mederi. hoc tantùm esse reliquum, vt Domini opem imploremus, cuius in manu sunt Re-
Psal.82. a.1 gum corda, & regnorum inclinationes. Ille Deus est qui stabit in synagoga deorum, & in medio deos diiudicabit: à cuius facie con-
Psalm.2. c.10 cident & conterentur Reges omnes, & Iudices terræ quicunque non osculati fuerint Christum eius: qui scripserint leges iniquas,
Iesa.10.a. 1 vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt viduas haberent in prædam, & pupillos diriperent.

30 Atque

30 Atque hîc mirabilis eius tum bonitas tum potentia tum prouidentia sese profert. nam modò ex seruis suis manifestos vindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustis modis populum è misera calamitate eximant: modò furorem aliud cogitantium & aliud molientium hominum eò destinat. Sic populum Israel è tyrãnide Pharaonis per Mosen: è violentia Chusam regis Syriæ, per Othoniel: ex aliis seruitiis, per alios vel reges vel Iudices, in libertatem asseruit. Sic Tyri superbiam per Ægyptios: sic Ægyptiorum insolentiam, per Assyrios: Assyriorum ferociam, per Chaldæos: confidentiam Babylonis, per Medos & Persas domuit quum iam Medos Cyrus subiugasset. Regum verò Iuda & Israel ingratitudinem & erga tot sua beneficia impiam contumaciam nunc per Assyrios, nunc per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi quando ad edenda talia facinora, legitima Dei vocatione accersiti erant, in Reges arma sumendo, minimè violabant eam quæ diuina ordinatione Regibus indita est maiestatem: sed è cælo armati minorem potestatem maiorẽ coercebant: perinde ac in suos satrapas Regibus animaduertere licet. Hi tametsi Dei manu, quò illi visum erat, destinabantur, opúsque eius inscientes peragebant: nihil tamen aliud animo quàm scelus volutabant.

Exodi 3. b.7

Iudic. 3. b.9, & sequenti.

31 Verùm vtcunque ipsa hominum facta cẽseantur, Dominus tamen per ea suũ ęquè opus exequebatur, quũ sanguinaria Regum insolentium sceptra confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret. Audiant principes & terreantur. Nobis autem interim summopere cauendum, ne illam plenam venerandæ maiestatis magistratuum authoritatẽ, quam Deus grauissimis edictis sanxit, etiamsi apud indignissimos resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est, polluunt, spernamus aut violemus. Neque enim si vltio Domini est effrænatæ dominationis correctio, ideo protinus demandatam nobis arbitremur: quibus nullum aliud quàm parendi & patiendi datum est mandatum. De priuatis hominibus semper loquor. Nam siqui nunc sint populares magistratus ad moderandum Regum libidinem constituti (quales olim erant, qui Lacedæmoniis Regibus oppositi erant, Ephori: aut Romanis Consulibus, Tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, Demarchi: & qua etiam fortè potestate, vt nunc res habent, funguntur in singulis regnis tres ordines, quum primarios conuentus peragunt) adeò illos ferocienti Regum licentiæ pro officio intercedere nõ veto, vt si Regibus impotenter grassantibus, & humili plebeculæ insultantibus conniueant, eorum dissimulationem nefaria perfidia non carere affirmem: quia populi libertatem, cuius se Dei ordinatione tutores positos norunt, fraudulenter produnt.

32 At verò in ea quam præfectorum imperiis deberi constituimus obediẽtia, id semper excipiendũ est: imò in primis obseruan-

dum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius voluntati Regum omnium vota ſubeſſe, cuius decretis iuſſa cedere, cuius maieſtati faſces ſubmitti par eſt. Et verò, vt hominibus ſatisfacias, in eius offenſionem incurrere propter quem hominibus ipſis obedias, quàm præpoſterum fuerit? Dominus ergo Rex eſt regum: qui vbi ſacrum os aperuit, vnus pro omnibus ſimul ac ſupra omnes eſt audiendus. iis deinde qui nobis præſunt hominibus ſubiecti ſumus: ſed nonniſi in ipſo. Aduerſus ipſum ſiquid imperent, nullo ſit nec loco nec numero. neque hîc totam illam qua magiſtratus pollent dignitatem quicquam moremur: cui iniuria nulla fit dum in ordinem, prę ſingulari illa veréque ſumma Dei poteſtate, cogitur.
Dan. 6. f.22 Secundùm hanc rationem Daniel ſe quicquam in Regem peccaſſe negat vbi impio eius edicto non paruit: quia exceſſerat ille fines ſuos: nec modò iniurius fuerat in homines, ſed cornua tollendo
Oſea. 5. d.13 aduerſùs Deum, poteſtatem ſibi ipſe abrogauerat. Ex oppoſito damnantur Iſraelitæ quòd impio Regis edicto nimiùm fuerant
1.Re.12. g.30 morigeri. Nam quum Iarobeam vitulos aureos conflaſſet, relicto Dei templo in eius gratiam ad nouas ſuperſtitiones defecerant. Eadem facilitate poſteri ſeſe flexerant ad Regum ſuorum placita. hoc illis ſeuerè Propheta exprobrat, quòd Regis edicta amplexi fuerint. tãtum abeſt vt laudem mereatur modeſtiæ prętextus, quo aulici adulatores ſe tegunt, & ſimplices decipiunt, dum ſibi fas eſſe negant quicquam abnuere à Regibus ſuis impoſitum. quaſi verò ius ſuũ Deus reſignauerit mortalibus, eos generi humano præficiens: aut minuatur terrena poteſtas, dum ſuo authori ſubiicitur, coram quo cæleſtes etiam principatus ſupplices expaueſcunt. Scio quãtum quámque præſens huic conſtantiæ periculum immineat, quòd indigniſſimè ſe contemni Reges ferant: quorum indignatio
Prou.16. b.14 nuntius eſt mortis, inquit Solomon. Sed quum iſtud à cæleſti præcone Petro pronuntiatum ſit edictum, Obediendum Deo potiùs
Acto. 5. c.29 quàm hominibus: hac nos cogitatione conſolemur, illam tum nos præſtare quam Dominus exigit obedientiam, dum quiduis perpetimur potiùs quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labaſcant
1.Cor. 7. d.23 animi, alium etiam ſtimulum Paulus admouet, Nos ideo tanti à Chriſto redemptos eſſe quanti illi conſtitit noſtra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus nos mancipemus in obſequium: multo verò minùs impietati ſimus addicti.

LAVS DEO.

QVÆ QVATVOR LIBRIS HVIVS INSTITVTIONIS continentur.

LIBRO PRIMO,

De cognitione Dei Creatoris, Capita XVIII.

1 Dei notitiam & nostri res esse coniunctas, & quomodo inter se cohæreant.
2 Quid sit Deum cognoscere, & quē in finē tendat eius cognitio.
3 Dei notitiam hominum mentibus naturaliter esse inditam.
4 Eandem notitiam partim inscitia, partim malitia vel suffocari vel corrumpi.
5 Dei notitiam in mundi fabrica & continua eius gubernatione lucere.
6 Vt ad Deum Creatorem quis perueniat, opus esse Scriptura duce & magistra.
7 Quo testimonio Scripturam oporteat sanciri, nempe Spiritus: vt certa constet eius authoritas: atque impium esse commentum, fidem eius pendere ab Ecclesiæ iudicio.
8 Probationes, quatenus fert humana ratio, satis firmas suppetere ad stabiliendam Scripturæ fidem.
9 Omnia pietatis principia euertere fanaticos, qui posthabita Scriptura ad reuelationes transuolant.
10 Scripturam, vt omnem superstitionem corrigat, verum Deum exclusiuè opponere diis omnibus Gentium.
11 Deo tribuere visibilem formam nefas esse, ac generaliter deficere à vero Deo quicunque idola sibi erigunt.
12 Deum ab idolis discerni, vt solus in solidum colatur.
13 Vnicam Dei essentiā ab ipsa creatione tradi in Scripturis, quæ tres in se personas continet.
14 In ipsa etiam mundi & reum omnium creatione Scripturam certis notis discernere verum Deum à fictitiis.
15 Qualis homo sit creatus, vbi de animæ facultatibus, de imagine Dei, libero arbitrio, & prima naturæ integritate differitur.
16 Deum sua virtute mundum à se conditum fouere ac tueri, & singulas eius partes sua prouidentia regere.
17 Quorsum & in quem scopum referenda sit hæc doctrina, vt nobis constet eius vtilitas.
18 Deum ita impiorum opera vti, & animos flectere ad exequenda sua iudicia, vt purus ipse ab omni labe maneat.

De cognitione Dei Redemptoris in Christo, quæ Patribus ſub Lege primùm, deinde & nobis in Euangelio patefacta eſt.

Capita XVII.

1 Adæ lapſu & defectione totum humanum genus maledictioni fuiſſe addictum, & à prima origine degeneraſſe, vbi de peccato originali.
2 Hominem arbitrii libertate nūc eſſe ſpoliatum, & miſeræ ſeruituti addictum.
3 Ex corrupta hominis natura nihil niſi damnabile prodire.
4 Quomodo operetur Deus in cordibus hominum.
5 Obiectionum refutatio quæ pro defenſione liberi arbitrii afferri ſolent.
6 Homini perdito quærendam in Chriſto redemptionem eſſe.
7 Legem fuiſſe datam, nō quæ populum veterem in ſe retineret, ſed quæ foueret ſpē ſalutis in Chriſto vſque ad eius aduētum.
8 Legis moralis explicatio.
9 Chriſtum, quanuis ſub Lege Iudæis cognitus fuerit, tamen Euangelio demum exhibitum fuiſſe.
10 De ſimilitudine veteris & noui Teſtamenti.
11 De differentia vnius teſtamenti ab altero.
12 Chriſtū, vt Mediatoris officiū pſtaret, oportuiſſe fieri hominē.
13 Chriſtum veram humanæ carnis ſubſtantiam induiſſe.
14 Quomodo duæ naturæ Mediatoris efficiant perſonam.
15 Vt ſciamus quorſum miſſus fuerit Chriſtus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potiſſimū ſpectāda in eo eſſe, munus Propheticum, Regnum & Sacerdotium.
16 Quomodo Redemptoris partes impleuerit Chriſtus, vt nobis ſalutē acquireret. vbi de morte & reſurrectione eius agitur, & in cælum aſcenſu.
17 Rectè & propriè dici Chriſtum nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem,

LIB. III.

De modo percipiendæ Chriſti gratiæ, & qui inde fructus nobis proueniant, & qui effectus conſequantur.

Capita XXV.

1 Quæ de Chriſto dicta ſunt, nobis prodeſſe, arcana operatione

ratione

ratione Spiritus.
2 De fide. vbi & definitio eius ponitur, & explicantur quæ habet propria.
3 Fide nos regenerari. vbi de pœnitentia.
4 Quàm procul absit ab Euangelii puritate quicquid de pœnitentia garriunt sophistæ in suis scholis. vbi de confessione & satisfactione agitur.
5 De supplementis quæ ad satisfactiones adiiciunt, nempe indulgentiis & purgatorio.
6 De vita hominis Christiani: ac primùm, quibus argumentis ad eam nos hortetur Scriptura.
7 Summa vitę Christianæ. vbi de abnegatione nostri.
8 De crucis tolerantia, quæ pars est abnegationis.
9 De meditatione futuræ vitæ.
10 Quomodo vtendum præsenti vita eiúsque adiumentis.
11 De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione.
12 Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes.
13 Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda.
14 Quale initium iustificationis & continui progressus.
15 Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere.
16 Refutatio calumniarum quibus hanc doctrinam odio grauare conantur Papistæ.
17 Promissionum Legis & Euangelii conciliatio.
18 Ex mercede malè colligi operum iustitiam.
19 De libertate Christiana.
20 De oratione, quæ præcipuum est fidei exercitium, & qua Dei beneficia quotidie percipimus.
21 De electione æterna, qua Deus alios ad salutem, alios ad interitum prædestinauit.
22 Confirmatio huius doctrinæ ex Scripturæ testimoniis.
23 Refutatio calumniarum quibus hæc doctrina semper iniquè grauata fuit.
24 Electionem sanciri Dei vocatione: reprobos autem sibi accersere iustum, cui destinati sunt, interitum.
25 De resurrectione vltima.

LIB. IIII.

De externis mediis vel adminiculis quibus Deus in Christi societatem nos inuitat, & in ea retinet. Capita XX.

1 De vera Ecclesia, cum qua nobis colenda est vnitas: quia pio-

rum omnium mater eſt.
2 Comparatio falſæ eccleſiæ cum vera.
3 De Eccleſiæ doctoribus & miniſtris, eorū electione & officio.
4 De ſtatu veteris Eccleſiæ, & ratione gubernandi quæ in vſu fuit ante Papatum.
5 Antiquam regiminis formam omnino peſſundatam fuiſſe tyrannide Papatus.
6 De primatu Romanæ ſedis.
7 De exordio & incrementis Romani Papatus, donec ſe in hanc altitudinem extulit, qua & Eccleſiæ libertas oppreſſa, & omnis moderatio euerſa fuit.
8 De poteſtate Eccleſiæ quoad fidei dogmata: & quàm effræni licentia ad vitiandam omnem doctrinæ puritatem tracta fuit in Papatu.
9 De Conciliis, eorúmque authoritate.
10 De poteſtate in Legibus ferendis, in qua ſæuiſſimam tyrannidem in animas & carnificinam exercuit Papa cum ſuis.
11 De Eccleſiæ iuriſdictione, eiúſque abuſu qualis cernitur in Papatu.
12 De Eccleſiæ diſciplina, cuius præcipuus vſus in cenſuris & excommunicatione.
13 De votis quorum temeraria nuncupatione quiſque ſe miſerè implicuit.
14 De Sacramentis.
15 De Baptiſmo.
16 Pædobaptiſmum cum Chriſti inſtitutione & ſigni natura optimè congruere.
17 De ſacra Chriſti Cœna, & quid nobis conferat.
18 De Miſſa Papali: quo ſacrilegio non modò profanata fuit Cœna Chriſti, ſed in nihilum redacta.
19 De quinque falſò nominatis Sacramentis: vbi Sacramenta non eſſe quinque reliqua, quæ pro Sacramentis hactenus vulgò habita ſunt, declaratur: tum qualia ſint oſtenditur.
20 De politica adminiſtratione.

INDEX.

INDEX IN INSTITVTIONEM CHRISTIANÆ RELIGIONIS à Iohanne Caluino conſcriptam.

A

De Abnegatione noſtri.

Principium formandæ vitę ad regulam in Lege præſcriptam, conſiderare nos non eſſe noſtri iuris, ſed Deo conſecratos & dicatos. Itaque nos nobis rationique noſtræ (quam ſolam putant audiendam philoſophi) renuntiare oportere, vt verbo Spiritúq; Domini gubernemur, lib. 3, cap. 7, ſect. 1.

Item, Non quærenda quæ noſtra ſunt, ſed quæ ex Domini ſunt voluntate, & ad eius gloriam faciunt. hãc eſſe noſtri abnegationem, ſine qua mundus vitiorum reconditus eſt in hominis anima, &, ſiqua eſt virtutis ſpecies, praua gloriæ cupidine vitiatur, lib 3, cap. 7, ſect. 2.

Abnegatio noſtri ſiue mortificatio partim homines reſpicit, partim (& præcipuè) Deum. Iubet Scriptura duo erga alios præſtare: nempe vt illos nobis anteferamus honore, & procurandis eorum commodis totos nos bona fide impẽdamus. Quorum prius quomodo faciendum docetur lib. 3, cap. 7, ſect. 4, ad alterum etiam quomodo nos manu ducat Scriptura, ſectione 5.

Vide quædam huc pertinentia, lib. 3, cap. 20, ſect. 43.

de Acoluthis.

Acoluthi in vetere Eccleſia, lib. 4, cap. 4, ſect. 1, & 9. cap. 19, ſect. 22, & 23.

de Adæ lapſu.

Lapſus Adæ non ex gulæ intemperie proceſſit, ſed ex infidelitate (nam contempto Dei verbo & veritate deflexit ad Satanæ mendacia) quæ ambitioni & ſuperbiæ ianuã aperuit (quibus annexa fuit ingratitudo) ambitio cõtumaciæ mater fuit, lib. 2, cap. 1, ſect. 4.

Adæ lapſu quum reliquæ creaturæ quodãmodo deformatæ fuerint, non mirum totum humanum genus fuiſſe corruptum, id eſt à prima origine degeneraſſe, & maledictioni fuiſſe addictũ. Id veteres dixiſſe Peccatum originale: & tamen hoc doctrinæ caput minùs dilucidè quàm par erat explicuiſſe. Interim Pelagiũ grauiter erraſſe, quum diceret imitatione tantùm, non propagine, peccatum à primo homine tranſiiſſe in totam poſteritatem, probatur rationibus & Scripturæ teſtimoniis, lib 2, cap. 1, ſect. 5. 6. Neque ſi peccati lues potiſſimùm in anima reſidet, propterea ad huius doctrinæ definitionem facere diſputationẽ illam, An filii anima ex traduce animæ patris oriatur: quum non in ſubſtantia carnis aut animæ cauſam habeat contagio, ſed quia à Deo fuit ordinatũ vt quæ primo homini contulerat dona, ille ſibi ſuíſque haberet ac perderet. Poſtremò huic doctrinæ non obſtare quòd ſanctificãtur fidelium liberi, lib. 2, cap. 1, ſect. 7.

Per lapſum Adę naturalia dona in homine corrupta eſſe, ſupernaturalia ablata, multi vſurparũt, pauci intellexerunt, lib. 2, cap. 2, ſect. 4, & 16. Quod dictum exponitur cap. 2, ſectione 12.

Nempe ſupernaturalia dona abo-

lita eſſe, fidem, amorem Dei, charitatē erga proximos, ſanctitatis & iuſtitię ſtudium, ſed reſtitui à Chriſto: naturalia, mentem ſcilicet & cor, eſſe corrupta, quia ſanitas mentis & cordis rectitudo ſimul fuerunt ablata. Item rationem in homine nō penitus fuiſſe deletam, ſed partim debilitatam, partim vitiatam: ſic voluntatem, quia inſeparabilis eſt ab hominis natura, non periiſſe, ſed prauis cupiditatibus fuiſſe deuinctam, lib.2, cap.2, ſect.12.

Auguſtini & Scripturæ teſtimoniis confirmatur, Deum non modò primi hominis caſum, & in eo poſterorū ruinam præuidiſſe aut permiſiſſe: ſed arbitrio quoque ſuo diſpenſaſſe, libro 3, cap. 23, ſectione 7, & 8.

de Angelis.

Angelos eſſe Dei creaturas, licet Moſes nō exprimat in hiſtoria creationis, lib.1, cap.14, ſect.3. De tempopore vel ordine quo creati fuerint inquirere non expedit, quando Scriptura nihil eorum tradit, quam pro regula ſequi debemus, lib.1, cap.14, ſect.4.

Cur cæleſtes Spiritus vocentur Angeli, Exercitus, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Dominationes, Throni, Dii, lib.1, cap.14, ſect.5.

De Angelis docet Scriptura quæ ad conſolationem noſtram fideique confirmationem valēt, nempe diuinæ ergà nos beneficentię eſſe diſpēſatores & adminiſtros, idque variis modis, lib.1, cap.14, ſect.6, & 9.

Non vni tantùm Angelo quēque noſtrûm eſſe curæ, ſed omnes vno conſenſu vigilare pro ſalute noſtra: itaque ſuperuacuum eſſe quęrere an ſuus cuique Angelus ſit cuſtos aſſignatus, lib.1, cap.14, ſect.7.

De Angelorū multitudine & ordine quærere, curioſitatis erit: definire, temeritatis: & cur Spiritus quū ſint, alatos pingat Scriptura ſub Cherubim & Seraphim, libro 1, cap.14, ſect.8.

Contra Sadducæos & ſimiles fanaticos variis teſtimoniis Scripturæ euincitur, Angelos non eſſe qualitates aut inſpirationes ſine ſubſtãtia, ſed veros ſpiritus, lib.1, cap.14, ſect.9.

De vitāda hîc ſuperſtitione, & ne Angelis tribuamus quę Dei ſolius & Chriſti ſunt, lib.1, cap.14, ſect.10.

Hoc periculum vt caueamus, expendēdum, quòd opera illorum vtitur Deus, non facere neceſſitate, quaſi carere illis nequeat, ſed ad ſolatium noſtræ imbecillitatis, Ibid. ſect. 11. Proinde quicquid de Angelorum miniſterio dicitur, ad hunc finem referri oportere, vt expugnata omni diffidentia, ſpes in Deo noſtra fortiùs ſtabiliatur, nō autem vt nos ipſi à Deo abducant, Ibidem ſect.12.

Angelos etiam ad Dei ſimilitudinem creatos eſſe, lib.1, cap.15, ſect.3.

de Anima.

Animam ſiue ſpiritum hominis non eſſe flatum tantùm, ſed eſſentiam immortalem, licet creatam, probatur ex conſcientia, Dei cognitione, & tot præclaris dotibus quibus mens humana pollet, adeóque ex iis quæ in ſomno ipſo concipit: item multis argumentis ex Scriptura petitis, lib.1, cap.15, ſect.2, Deinde ex eo quòd ad imaginem Dei dicitur creatus homo, ſect.3.

Contra eos qui naturæ prætextu Dei prouidentiam & gubernationem negant in animæ mirificis & penè innumeris facultatibus ſe exerentem, libro 1, cap.5, ſectione 4, & 5.

Refutatio erroris Manichæorũ & Serueti, Animã esse traducem substantię Dei: item Osiãdri, imaginem Dei in homine non agnoscentis sine essentiali iustitia, lib.1, cap.15, sect.5.

De animæ immortalitate nemo ferè philosophorũ certò est loquutus: sed eius facultates præsenti vitæ affigunt, quum Scriptura ita primatum illi in regenda vita tribuat, vt etiam ad colendum Deum excitet. Item de pluribus animabus, variáq; diuisione facultatum animæ secundùm Philosophos, lib.1, cap.15, sect. 6. Alia diuisio conuenientior Christianæ doctrinæ, in intellectũ & voluntatem: & vtriusque officium ac vis in prima hominis conditione, ibid. sect.7, & 8.

Reliquiæ seminis religionis impressæ adhuc in ipsis vitiis animæ. lib.1, cap.15, sect.6.

De eorũ errore qui putarũt morte totum hominem interire, & tandem animas resurrecturas cum corporibus, lib.3, cap.25, sect.6.

De statu animarũ à morte ad diem vltimum, lib.3, cap.25, sect.6.

Ex Bernardo descriptio miseriarũ animæ fidelis, consideratæ prout in se est: & ex se & ex opposito certæ gloriationis eius in Christo, quæ indignitates illius omnes delet, lib.3, cap.2. sect. 25.

de Aqua lustrali Papistarum.

Vide lib.4, cap.10, sect.20.

de Archiepiscopis & Patriarchis.

Vide lib.4, ca.4, sec.4, & ca.7, se.15.

de Ascensu Christi in cælum.

Christum, etsi resurgẽdo gloriam suam virtutémque pleniùs illustrare cœpit, sua tamen demum in cælum ascẽsione verè regnum suum auspicatum esse: quia maiorem tum Spiritus sui abundantiam effudit, magnificentiùs regnum suum promouit, & maiorem potentiam ostendit, tum in adiuuandis suis, tum in hostibus deiiciendis. Ita tamen abesse secundùm præsentiam carnis, vt semper vbique sit secũdùm præsentiam maiestatis, & cum fidelibus secundùm ineffabilem & inuisibilem gratiam, lib.2, cap.16, sect.14

De Christi sessione ad Patris dexteram, & multiplici fructu quem inde colligit fides nostra, lib.2, cap.16, sect.15, 16.

B

de Baptismo.

Baptismi definitio: finis primus: vt seruiat fidei nostræ apud Deum: alter, vt confessioni nostræ apud homines. Tria affert fidei nostræ: Primum, quòd est symbolum nostræ purgationis, confirmans omnia peccata nostra deleta esse, lib 4, cap. 15, sectione 1. Quod demonstratur Scripturæ testimoniis: & non aqua mundari nos, sed Christi sanguine, sect. 2.

Baptismi vim non restringi ad tempus præteritum, sed eo nos semel in omnem vitam ablui & purgari: neque tamen hinc peccandi in futurum licentiam captandam, sec.3. Clauium potestatem (vt vocant) id est Ecclesiæ ministerium, quo nobis quotidie annuntiatur remissio peccatorum, non esse à Baptismo separandum, sect.4.

Alter fructus fidei ex Baptismo, quòd nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo vitã, lib.4, cap.15, sect.5. Tertius,

quòd sic nos Christo vnitos testificatur, vt omnium eius bonorum simus participes, vnde Christus dicitur proprium Baptismi obiectum: & in Christi nomen baptizarunt Apostoli: in quo tam purgationis quàm regenerationis nostræ materiã consequimur, vt in Patre causam, in Spiritu effectum, sect 6.

Eundem fuisse Baptismum in ministerio Iohãnis & Apostolorum ostenditur, licet aliter quidam veterũ senserint, lib. 4, cap. 15, sectione 7. Neque obstare quòd luculentiores Spiritus gratię à Christi resurrectione sunt effusæ. Interim distinguendã in Baptismo Christi personam ab Iohanne, Apostolis, & reliquis ministris, sect. 8.

Tam mortificationem quàm purgationem nostram adumbratas fuisse in populo Israel, per transitũ maris, & refrigerium nubis, lib. 4, cap. 15, sect. 9

Falsum esse quod docuerũt nonnulli, per Baptismum nos in eandem iustitiam & naturæ puritatem restitui quam ab initio habuerat Adam. Et ostenditur in filiis Dei manere adhuc reliquias peccati (licet nõ regnent) quod acuit eorum conatus, non sibi blandiendi occasionem dat, lib. 4, cap. 15, sect. 10, & 11. Id confirmatur ex Paulo, sect. 12

Quomodo Baptismus seruiat cõfessioni nostræ apud homines, lib. 4, cap. 15, sect. 13

Quæ sit ratio vtendi Baptismo tam ad fidei confirmationem quàm ad confessionem apud homines. Vbi ostenditur Dei gratias non esse inclusas Sacramento, vt eius virtute nobis conferantur, lib. 4, cap. 15, sectio. 14, & 15

Baptismo nihil afferri eius dignitate qui administrat, nihil item auferri illius indignitate: contra Donatistas, & nostros Catabaptistas, qui Anabaptismum vrgent quia fuimus baptizati in regno Papali, lib. 4, cap. 15, sect. 16. Refutantur eorum argumenta, sect. 17, & 18.

Baptismus perpetuum in totam vitam pœnitentiæ sacramentum, vt alio nouo opus non sit, lib. 4, cap. 19, sect. 17

De aquæ incantatione, de cereo, chrismate, exufflatione, sputo, & similibus nugis simplici Christi ceremoniæ adiectis: cuius purè administrandæ in Ecclesia ratio ostenditur, lib. 4, cap 15, sect. 19.

Ecclesiæ ministrorum esse Baptismum administrare, non priuatorum hominum, nedum mulierum, ostenditur: & refutantur contrariæ obiectiones, sectione 20, 21, & 22.

De infantum Baptismo, vide in dictione Pædobaptismus.

de Bellis.

Legitima esse bella, quum magistratibus arma capere necesse est ad exercendam publicam vindictam in eos qui ditionis ipsorũ quietem turbãt, siue domestici sint, siue extranei hostes, lib. 4, cap. 20, sect. 11. Non obstare quod nonnulli prætexunt, nullum extare in nouo Testamento vel testimonium, vel exemplum, quod doceat bellum rem esse licitã Christianis. Cauendũ summopere magistratibus, ne in armis capiendis, cupiditatibus suis vel tantillum obsequantur. Vt bellum, sic præsidia, fœdera, ciuiles munitiones, res esse Christianis permissas, lib. 4, cap. 20, sect. 12.

C

de Cantu Ecclesiastico.

Vocem & cantũ nihil habere momenti

menti in precibus, nisi adsit cordis affectus, lib.3.cap.20, sect.31.& 33.

De ritu canendi in Ecclesiis, lib. 3, cap.20, sect.32.

de Cardinalibus.

Cardinalium nomen quando primùm cœperit, & quomodo ita subitò in tantam amplitudinem emerserint, lib.4, cap.7, sect.30.

de Ceremoniis.

Ceremonias veteres abrogatas quoad vsum tantùm, non quoad effectum: (constat enim nobis hodie clarissimè & efficacissimè in Christo) ídque nihil earum sanctitati derogare probatur, lib. 2, cap. 7, sect. 16. Eásque per se cõsideratas & extra Christũ, meritò vocari à Paulo chirographa nobis contraria, sect.17.

Constitutiones de ceremoniis in Papatu præscribunt obseruationes magna ex parte inutiles, interdum etiam ineptas, licet speciem habeãt sapientiæ. deinde immensa multitudine opprimunt conscientias, lib. 4, cap.10, sect.11.12.13.

Non posse excusari ceremonias Papales quòd sint institutæ ad pædagogiam rudium, exemplo ceremoniarum Legis: quia manifestum est hîc discrimen inter nos & veterem populum, lib.4, cap.10, sect.14.

Ceremoniæ Papales creduntur sacrificia esse peccatorum expiatoria, & meritoria vitæ æternæ: doctrina carent, & sunt aucupia captandę pecuniæ, lib. 4, cap.10, sect.15.

de Charitate erga proximum.

Contra sophistas Sorbonicos ostenditur charitatem esse amorem proximi, non nostri ipsorum, lib.2. ca.8, sect.54. Proximi vocabulo etiã alienissimũ quenq; & inimicũ comprehendi, Ibid. sect. 55. Itaque damnantur ignorantię scholastici, qui ex præceptis de non appetenda vindicta & diligendis inimicis consilia fecerunt, quorum necessariæ obseruationi soli monachi se astringerent: & ostenditur aliter sensisse veteres Ecclesiæ doctores, adeóque Gregorium ipsum, Ibid.56.57.

Ne aliis benefaciẽdo fatiscamus, patientia esse opus: nec hominũ indignitatem aut aliás qualitates quæ nos remorari possent attendendas, sed Deum, qui iubet, respiciendum, lib.3, cap.7, sect.6.

Vt omnes charitatis numeros impleamus, non satis esse si defungamur omnibus charitatis officiis, sed syncero amoris affectu id faciendũ. In quo primũ est, vt eius quem ope nostra indigere conspicimus, personam suscipiamus. ita vitabitur arrogantia reliquáque charitatis inquinamenta. lib.3, cap.7, sect.7.

Christum & Apostolos in commemoranda Legis summa prætermittere interdum priorẽ tabulam: non quòd pluris sit ad iustitiæ summam, cum hominibus innocenter viuere quàm pietate Deũ honorare: sed quia non ficta charitas veræ pietatis est approbatio, lib.2, ca. 8, sect. 52, 53.

Refutãtur Pharisęi nostri temporis, qui contendunt nos charitate iustificari, quia dicitur à Paulo Charitas maior fide & spe, lib.3, cap.18. sect.8.

Expositio decimi pręcepti: quo nõ tantùm consilium omne nocendi proximo (vt superioribus pręceptis) prohibetur, sed etiam concupiscentia siue cupiditas omnis aduersa charitati, lib.2, ca.8, sect.49, & 58. Meritò tantum ardorem dilectionis tantámque rectitudinem Deum à nobis

exigere, Ibid. sect. 50

Expositio sexti precepti, quo non tantùm cædes vel odium proximi interdicitur, sed conseruatio vitæ illius nobis commendatur, quia homo & caro nostra est & imago Dei, lib. 2, cap. 7, sect. 39, 40.

de Christo.

Filii deitas probatur, lib. 1, cap. 13, sect. 7.

Contra quosdã canes, qui æternitatem suam Filio Dei clàm suffurãtur, ipsum tum primùm cœpisse esse affirmantes, quum Deus in mundi creatione loquutus est, lib. 1, cap. 13, sect. 8.

Varia testimonia Scripturæ, quæ deitatem Christo asserunt: & primùm ex veteri Testamẽto, lib. 1. ca. 13, sect 9, 10.

Deinde ex Nouo, Ibid. sect 11.

Eiusdem deitatis probatio ex operibus quæ illi in Scripturis ascribuntur, lib. 1, cap. 13, sect. 12. Item ex miraculis, & aliis quibusdam, Ibidem, sect. 13.

Discrimen inter Christũ miracula edentem, & Prophetas aut Apostolos similia operantes, lib. 1, cap. 13, sectione. 13

Multis iisque firmissimis scripturæ testimoniis probatur, Christum veram humanæ carnis substantiam induisse, non spectrum aut laruam hominis (vt fingebant Marcionitæ) non etiam cæleste corpus, vt Manichęi mentiebantur, li. 2. ca. 13, sectione 1.

Exponuntur loci Scripturæ quos in erroris sui confirmationem Marcion detorquebat, quos item Manichæus, & hodie nonnulli eorum discipuli, sect 2, & 3. Vbi etiam refutantur noui Marcionitæ, qui, vt euincant Christum de nihilo corpus sumpsisse, mulieres contendunt esse ἀσπόρους. Refelluntur & alia quæ tanquam absurda obiiciunt, sect 4

De Christi ascensu in cælum vide in distinctione Ascensus.

de Clericis.

De clericis in vetere Ecclesia, lib. 4. cap. 4, sect. 9.

de Cœlibatu.

Impudentia eorum qui cęlibatus decorum pro re necessaria venditant in summam veteris Ecclesiæ ignominiam. Quibus gradibus hæc tyrannis obrepserit in Ecclesiam: nec posse defendi veterum quorundam canonum prętextu, lib. 4, ca. 12, sect. 26, 27, 38.

Sacerdotibus interdictum fuisse coniugium impia tyrannide & contra verbum Dei, & contra omnem æquitatem, lib. 4, cap. 12, sect. 23.

Respondetur aduersariorũ obiectioni, Oportere aliqua nota differre Sacerdotem à plebe, sect. 24.

Papæ blasphemia, cõiugium esse carnis pollutionem & immũditiem, lib 4. cap. 12, sect. 24.

Friuolum esse prohibitionẽ coniugii defendere exemplo Sacerdotum Leuiticorũ, qui ingressuri Sanctuarium ab vxoribus secubabant, lib. 4, cap. 12, sect. 25.

de Cœna Domini.

De pane & vino signis sacræ Cœnæ: & cur illis vti nos voluerit Dominus ostenditur ex verbis ipsius in Cœna, lib. 4, cap. 17, sect. 1

Magnũ fiduciæ ac suauitatis fructum nos colligere ex hoc Sacramẽto, quod testatur nos cum Christo sic coaluisse in vnum corpus, vt quicquid ipsius est nostrum vocare li-

ceat, sect. 2, Id explicatur ex verbis Cœnæ, sect. 3.

Non esse præcipuas sacramẽti partes, Christi corpus sine altiori consideratione nobis porrigere, sed magis obsignare promissionem illam qua carnem suam verè cibum esse testatur, sect. 4.

Non facit Cœna vt Christus panis vitæ primùm esse incipiat, sed vt vim panis illus sentiamus. Ipsum semel dedisse carnem suam pro mundi vita & quotidie suis dare. Cauendum ne simus nimii in extenuandis vel extollendis signis. Manducationem carnis Christi non esse fidem, sed potiùs fidei effectũ, sect. 5.

Ita sensisse Chrysostomum & Augustinum: & quo sensu hic dixerit credendo nos manducare Christi carnem, sect. 6.

Non satis dicere illos qui præterita carnis & sanguinis mentione, nos Spiritus modò Christi participes fieri sentiunt. Tantum esse Cœnæ mysterium, vt nec lingua loquendo, nec animus cogitando eius magnitudinem complecti possit, sect. 7.

Quousque pateat solida Christi communio. vbi ostẽditur, Christum, qui ab initio fuit viuificum Patris Verbum, carnem quam assumpsit viuificam nobis effecisse, sect. 8, & 9. Eam fideles verè manducare, quantacunque sit inter eos & illam locorum distantia, sect. 10.

Duabus rebus constare Cœnæ mysterium, corporeis signis & spirituali veritate: quæ tria complectitur significationẽ, materiam, effectum, sect. 11.

De transsubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Christi quam Romanæ curiæ artifices confinxerunt, lib. 4, cap. 17, sect. 12. 13, & sequen. & sect. 20.

Destitui eos vetustatis testimonio: & quo sensu veteres dixerint in consecratione fieri arcanam conuersionem. Item non quadrare Cœnæ significationem nisi maneat substantia signorum externorum, sect. 14.

Panem nõnisi hominibus ad quos sermo dirigitur esse Sacramentum. vbi etiam refutantur quædam argumenta doctorum transsubstantiationis sect 15.

De quibusdam, qui licet substantiam signorum manere vno verbo concedant: in pane tamen & sub pane corpus Christi locantes, in localem præsentiam recidunt, & vbiquitatem ipsi affingunt, lib. 4, cap. 17. sect. 16. 17. 18, & sect. 20, Refutantur eorum obiectiones, sect. 21. 22. 23. 24, & seq.

Nec Augustini testimoniis, nec Scripturæ authoritate iuuari hoc dogma demonstratur, sect. 28. 29, 30. 31.

Refelluntur aliæ quædam istorum obiectiones: & præcipuè, quicquid docemus de spirituali manducatione, veræ & reali opponi: vbi etiam ostenditur, infidelibus quoque offerri in Cœna Christi corpus. non tamen ab ipsis recipi, sect. 33. Neque huc trahi posse dictum Augustini, Sacramentis nihil decedere infidelitate hominum, variis eiusdem testimomoniis euincitur, sect. 34.

Quomodo in Cœna corpus & sanguis Christi nobis exhibeantur, & qualem Christi præsentiam ibi statuere oporteat, lib. 4, cap. 17, sect. 18. 19, & 32.

De expositione verborum Christi in Cœna, lib 4, cap. 17, sect. 20. 21.

Corpus Christi finitum esse, ac cælo comprehendi vsque ad vltimum

diem probatur ex Scripturis, lib.4, cap.17,sect.26.27.

De adoratione carnali & concomitantia Papistarum, de cõsecratione hostiæ (vt vocant) & circungestatione in pompa, lib.4, cap.17. sect. 35. 36.37.

Cœnę mysterium nos ad gratiarũ actionem excitare debet, exercere in recolenda mortis Christi memoria, inflammare ad vitę sanctimoniã, præcipuè verò ad charitatem, lib. 4, cap.17, sect.37.38.

In Papatu Cœnam (cuius recta administratio non constat absque verbo) versam esse in mutam actionem. vbi etiam de repositione Sacramenti, vt ægrotis extra ordinẽ distribuatur. lib.4. cap.17, sect.39.

Qui Cœnam Domini vsurpant sine fide & charitatis studio, illis verti in nocentissimum venenum, & meritò reos fieri corporis & sanguinis eius, lib.4, cap.17, sect.40.

Doctrinam Papistarum, dum ad manducandi corpus Christi dignitatem comparare volunt homines, diris modis torquere conscientias, neque potuisse Diabolum maiori cõpendio perdere homines: tum de optimo remedio vitandi huius præcipitii, & aberrare illos qui fidei perfectionem in Cœna exigunt à fidelibus, lib.4, cap.17, sect.41.42.

Quod ad externum ritum actionis Cœnæ multa esse indifferentia: & quomodo admininistrari possit quàm decentissimè, lib. 4, cap. 17, sect 43.

De infrequẽti hodie participatione Cœnæ, qui contemptus est indicium, & vehementer displicuit olim sanctis Patribus: & certissimum fuisse diaboli inuentum consuetudinem quæ semel quotannis communicare iubet, lib.4, cap.17, sect.44 45 46.

Ex diaboli officina prodiisse constitutionem quæ symbolum sanguinis Domini laicis eripuit, ostenditur ex authoritate Scripturæ, & vsu veteris Ecclesiæ etiam quadringentis annis post Gregorii mortem, aliísque multis argumentis, lib.4, cap.17, sect.47.48.49.50.

De concomitantia sanguinis in carne Christi figmento Papistico. lib.4, cap.17, sect.47.

Profanari Domini Cœnam si omnibus promiscuè exhibeur, & de ministrorum officio in repellendis indignis, lib. 4, cap.12, sect.5.

Breuis summa eorum quę de duobus Sacramentis tenere conuenit. & cur Cœna sæpius iteretur, Baptismus non item, lib.4, cap.18. sect.19.

De Cognitione Dei.

Deum cognoscere non est concipere tãtùm esse aliquem Deum, sed tenere quod de eo scire nostra refert, vtile est in eius gloriam, & expedit, lib.1, cap.2, sect.1.

Huc valere debet Dei notitia, primùm vt ad timorem ac reuerẽtiam nos instituat: deinde vt ea duce ac magistra omne bonum ab illo petere, & illi acceptum ferre discamus, lib.1, cap.2, sect.2, & cap.5, sect.8.

Philosophos non aliam habuisse Dei cognitionem quàm quæ ipsos redderet inexcusabiles, non autem ad veritatem perduceret, lib .2, cap. 2, sect.18.

Naturaliter ingenitam esse omnibus hanc persuasionem, esse aliquem Deum, lib.1, cap.2, sect.3. Idque vt suo ipsorum iudicio damnentur qui illum non coluerint, lib.1, cap.3, sect.1.

Licet omnes natura sciant aliquẽ esse Deum, alii tamen in superstitionibus euanescunt, alii data opera malitio-

malitiosè à Deo desciscunt, lib. 1, ca. 4, sect. 1. Vide quædam huc etiam pertinentia, sub titulo De creatione mundi.

de Conciliis.

Tenendum esse modum in honorandis conciliis, nequid Christo derogetur: & veteribus conciliis magna ex parte confirmari nostram doctrinam, lib. 4, cap. 9, sect. 1.

Ex Scripturis nullam esse conciliorum authoritatem, nisi in Christi nomine congregentur: & quid hoc sit, lib. 4, cap. 9, sect. 2.

Falsum esse quod Papistæ obtendunt, non remanere in Ecclesia veritatem nisi inter Pastores constet, nec Ecclesiam ipsam consistere nisi in conciliis generalibus emineat, li. 4, cap. 9, sect. 3. 4. 5. 6. 7.

Quum agitur de concilii alicuius authoritate, quæ sint expendenda: & optimum modum præscribi ab Augustino, lib. 4, cap. 9, sect 8.

Concilia cum conciliis pugnantia, sect. 9. Et iam in prioribus illis & antiquis conciliis peccata & lapsus deprehendi, sect. 10. 11.

de Concupiscentia.

Differentia inter concupiscentiam & consilium, lib. 2, capite 8, sect. 49.

Omnes hominum cupiditates malas esse & peccati reas, non quatenus naturales, sed quia omnes sunt inordinatæ propter naturæ corruptionem. Sicque sensisse Augustinum, si propius expendatur, lib. 3, cap 3, sect. 12, Id confirmatur ex multis scriptorum eius locis, lib. 3, cap. 3, sect. 13.

de Confessione auriculari.

De confessione pugna Theologorum scholasticorum contra Canonistas asserentes non esse ex Dei mandato. Refutatio argumentorum quibus priores nitũtur. Primùm quia Dominus in Euangelio leprosos à se mundatos remisit ad Sacerdotes: vbi ostenditur vera facti illius ratio, li. 3, cap. 4, sect. 4.

Refutatio secundi eorum argumenti, Quòd Dominus præcepit discipulis vt Lazarum suscitatum fasciis soluerent & expedirent, lib. 3, cap. 4, sect. 5.

Vera expositio duorum locorum quibus fulcire nituntur suam confessionem: nempe quia qui ad Iohãnis Baptismum veniebant, confitebantur sua peccata, & Iacobus vult vt alter alteri peccata confiteamur, lib. 3, cap. 4, sect. 6.

Vsum confitendi Sacerdoti vetùstissimum fuisse, sed liberum, vt politicam disciplinam, non vt legem à Christo vel Apostolis positam. deinde à Nectario Cõstantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo fuisse abrogatum, propter Diaconum qui hoc prætextu matronam compresserat. Hanc tyrannicam legẽ non fuisse impositam Ecclesiis ante Innocentii tertii tempora: (anni sunt trecenti) cuius constitutionis ineptiæ & verborum barbaries ostẽditur, li. 3, ca. 4, sect. 7.

Abrogationis illius testimonia ex Chrysostomo Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopo lib. 3, cap. 4, sect. 8.

Expositio legis Innocentii de cõfessione omnium peccatorum: vbi recitantur Romanensium Theologorum variæ sententiæ de numero & vsu clauium, & de potestate ligandi & soluendi, lib. 3, cap. 4, sect. 15.

Indignitas singulorum capitum legis cõfitendi, in primis illius de enumerãdis omnibus peccatis, lib. 3,

cap.4,sect.16. Et luculẽta descriptio carnificinę qua per varios circuitus torquebantur illic miseræ conscientiæ, Ibidem, sect.17.

Similitudine describitur quomodo huiusmodi illusioni acquieuerit bona pars orbis. Legem esse impossibilem, & reddere homines hypocritas. Inde ostenditur certissima confessionis regula, proposito Publicani exemplo, lib.3, cap.4, sect.18.

Refutatio capitis illius, Non dimitti peccata nisi voto confitendi firmiter concepto, & clausam esse paradisi portam, &c. vbi etiam soluitur eorum obiectio, Non posse ferri iudicium nisi causa cognita. id est, dari absolutionem nisi enumeratis omnibus peccatis, ibidem.

Non mirum esse si auricularẽ confessionem damnamus & abrogamus. & falso aduersarios hoc ei vtilitatis tribuere quòd erubescẽtia humiliet peccatorem, quum contrà ad peccãdi confidentiam armet, lib.3, cap.4, sect.19.

Frustra illos obtendere clauiũ potestatem, quum non sint Apostolorum successores, nec Spiritum sanctum habeant: vt qui quotidie sine delectu soluant quæ ligari Dominus præcepit, & contrà, lib. 3, capite 4, sect.20.

Quòd potestatem clauiũ aliquando exerceri posse sine scientia dicũt, falsum ostenditur: quum hoc modo incerta futura sit absolutio. Vbi etiã de absolutione vel dãnatione quam Euangelii ministri vel Ecclesia pronuntiat ex verbo, & de illius certitudine, lib.3, cap 4, sect.21.

Absolutio Sacrificorum in Papatu est incerta tam à parte absoluentis quàm confitentis. contrà in Euangelica absolutione: quæ ab hac vna cõditione pendet, Si peccator expiationem quærat in vno Christi sacrificio, & acquiescat oblatæ sibi gratiæ, lib.3, cap.4, sect.22.

Doctores Papisticos, dum prætexunt ius soluendi datum Apostolis, perperam ad auricularem confessionem torquere quæ à Christo dicta sunt partim de Euangelii prædicatione, partim de excõmunicatione. Errores Lõbardi & similium in hac re: & de modo remittendi cum iniunctione pœnæ & satisfactionis, li. 3, cap.4, sect.23.

Summa eorũ quæ dicta sunt, quid sentire debeant pii de confessione auriculari, lib.3, cap.4, sect. 24.

de vera Confessione.

Quod genus confessionis nobis verbo Dei traditũ sit: nempe vt Deo confiteamur, cordium nostrorum & cogitationum omnium cognitori, lib.3, cap.4, sect.9.

Ex hac arcana confessione quæ fit Deo, sequi voluntariam apud homines confessionem, quoties id vel diuinæ gloriæ vel humiliationis nostræ interest. Et huius secundi generis ordinarium fuisse sub veteri populo esséque hodie in Ecclesia vsum: sed tamen extra ordinem singulari modo vsurpari debere, siquãdo populum communi aliquo delicto obstringi contigerit, aut aliqua calamitate affligi. Et de vtilitate huiusmodi confessionis, lib. 3, cap. 4, sect.10, & 11.

De duabus aliis priuatæ cõfessionis formis: quarũ prior nostra causa fit, quũ consolationẽ à fratribus petimus, quia nos angit & affligit peccatorũ sensus (qua in re ad pastores præcipuè recurrendum nobis est, & hoc remedio prudenter moderatéq; vtendum, nequa seruitus introducatur) posterior, ad placandũ & reconcilian-

ciliandum proximum, siquã in re nostro vitio læsus fuerit. Sub quo genere comprehenditur confessio eorum qui vsque ad totius Ecclesiæ offensionem peccarunt, lib 3.cap.4, sect.12.& 13.

Clauium potestatem in tribus confessionis generibus locum habere: & de fructu qui inde ad confitentes redit, quòd sciunt à Christi legato sibi annuntiari peccatorum remissionem, lib.3.cap.4, sect.14.

Confessio peccatorum quædam generalis, quædam specialis, li.3, ca. 20, sect.9.

de Confirmatione Papali.

Ceremonia impositionis manuũ, quum liberi fidelium, qui infantes fuerant baptizati, reddebant rationem fidei, lib.4, cap.19, sect.4.

De Papistico Sacramento confirmationis subrogato in locum sanctæ illius institutionis, sectio.5. Perperam hîc prætexi Apostolorum exemplum, sect.6. Blasphemia, dum vocant illud oleum salutis, sect.7.8. & iactant plenos Christianos non fieri nisi qui chrismati sunt Episcopali cõfirmatione, sectio.9. Et hanc vnctionem maiori in veneratione habendam esse quàm Baptismum, sect.10, 11.

Optandum vt reuocetur in vsum mos veteris Ecclesiæ in exigenda à pueris fidei ratione, lib.4, cap.19, sectione 13.

de Conscientia.

Fiduciam suæ coram Deo iustificationis dum quærunt conscientiæ, debere ipsas totam Legis iustitiam obliuisci, libr.3, capite 19, sectione 2, 3.

Fidelium conscientias non quasi Legis necessitate coactas Legi obsequi, sed Legis ipsius iugo liberas voluntati Dei vltro obedire, lib. 3, cap. 19, sect.4.5.6.

De libertate conscientiæ in rebus externis & indifferentibus, lib.3, ca. 19, sect.7.8.

Fidelium conscientias Christi beneficio libertatẽ adeptas eximi omnium hominum potestate: & quomodo id intelligendum. vbi etiam de regimine spirituali & politico: & quomodo distinguenda, lib.3, cap. 19, sect.14 15.

Quid sit conscientia, & quo sensu dicat Paulus obediendum esse magistratui propter conscientiam, lib. 3, cap.19, sect.15 16,

Quid sit cõsciẽtia, & de distinctione vulgari inter externũ & cõscientiæ forum, lib.4, cap.10, sect.3, & 5.

de Creatione mundi.

Quãquam ex rerũ creatione Deus cognosci debeat, ne tamen ad Gentium figmenta defluerẽt fideles, historiã creationis in Scriptura extare voluit, & tempus notari, lib.1, ca.14. sect.1. Vbi refutatur profana subsannatio eorum qui quærunt cur non citius Deo venerit in mentem cælum & terram condere, Ibid.

In eundem finem narrari, nõ vno momẽto, sed sex diebus absolutum fuisse opus: deinde ordinem describi, nempe non ante creatum fuisse Adam quàm Deus mundum omni bonorum copia locupletasset, lib.1, cap.14, sect.2, & 22.

Refutatio erroris Manichæi de duobus principiis, lib.1, ca.14, sect.3.

Dei notitiam, quæ in mundi opificio relucet, non posse per se nos perducere in rectam viam, probatur ex Scripturis, libr.1, cap.5, sect.13. Et tamẽ omni nos excusatione meritò excludi, sect.14.

Licet cæli terræque cõtemplatio & administrationis rerum humanarum cõsideratio nos ad Deũ colendum solicitent, effluxerũt tamẽ ista sine vero profectu etiam sapiẽtissimis philosophis.lib.1,cap.5,sect.10.

Hinc immensa Deorũ turba, hinc infinitæ & contrariæ inter philosophorum sectas opiniones de Deo, lib.1,cap.5,sect.11.

Dei essentia incomprehensibilis: sed in operib⁹ suis certas gloriç suæ notas insculpens visibilem se quodammodo exhibuit,lib.1, cap.5, sectione 1.

Dei sapientiã testantur non tantùm ea quç philosophi & eruditi homines speculantur in cælo & terra, sed etiam quæ plebeii solo oculorũ adminiculo ꝑcipiũt,li.1,ca.5, sect.2.

Vt vera fide apprehẽdamus quod de Deo scire refert, historiã creationis mundi operçpretium est tenere, qualiter à Mose est tradita, cuius summa capita breuiter recitantur, lib.1,cap.14,sect.20.

Cõsideratio operũ Dei(id est creationis rerũ omniũ)ad duos fines prçcipuos debet referri.primũ, vt quas in suis creaturis exhibet conspicuas virtutes, nõ ingrata vel incogitãtia vel obliuione transeamus, lib.1, ca. 14,sect. 21. Deinde vt eas nobisipsis applicare discam⁹,quò nos ad ipsius fiduciam,inuocationẽ,laudẽ, amorem excitemus,lib.1,cap. 14,sect.22.

de Crucis tolerantia

Oportet nosipsos abnegemus ad crucem ferendã: quoniã Deus suos omnes sub cruce vult exercere, à Christo suo primogenito exorsus. quæ cũ Christo societas iã magnam patientiæ & cõsolationis materiam suppeditat,lib.3,cap.8,sect.1

Multis rationibus nobis esse necesse sub assidua cruce vitã degere.primùm ad retũdendam arrogantiã & virium nostrarũ confidentiã. eóque remedio opus habere etiã sanctissimos ostẽditur Dauidis exẽplo,lib.3, ca.8,sect.2. Hinc fiduciã nostram in Deũ cõfirmari,& spẽ augeri, sect.3.

Deinde vt patientia nostra exploretur,& vt ad obediẽtiã erudiamur, sect.4, quod nobis maximè necessarium est, quũ tanta sit carnis nostræ lasciuia ad excutiendum Dei iugum simulatque liberaliter ille nos tractat,sect.5.

Aliquãdo etiã vt præterita delicta corrigat: in quo,boni Patris officio erga nos fungi agnoscim⁹:cõtra infideles fiũt sçpe obstinatiores,sect.6.

Singularis consolatio, vbi pro iustitia patimur vel ignominiam, vel damnum,vel calamitatem quanuis: quæ crux maximè est propria fidelium,lib.3,cap.8,sect.7,

Quàm necesse sit in afflictionum acerbitate fideles hac cogitatione instrui,Deũ diligere ipsos, vitiis autem eorũ irasci,lib.3,cap.4,sect.34.

D

de Descensu Christi ad inferos.

Descensum Christi ad inferos rei maximè mysteriũ continere, neque parui esse momẽti ad redemptionis nostræ effectum.Huius partis diuersæ expositiones afferũtur,& refutantur,lib.2,cap. 16, sect. 8.9. Genuina affertur ex verbo Dei, sancta, pia,& plena eximiæ consolationis (quæ etiam confirmatur veterũ testimonio) Christum non tantùm corporea morte defunctum fuisse,sed etiã diuinç vltionis seueritatem sensisse, quo & iræ ipsius intercederet, & satisfaceret iusto iudicio: itaque oportuisse cũ cũ inferorum copiis æternæque

næq; mortis horrore quasi consertis manibus luctari. Neque tamen Deũ fuisse vnquã illi vel aduersarium, vel iratũ: sed diuinę seueritatis grauitatẽ eum sustinuisse, quoniã manu Dei percussus & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa expertus est, sect. 10, 11. Refutãtur nebulones quidam mali & indocti, qui hanc expositionem hodie exagitãt, clamitantes Filio Dei fieri iniuriã, illíque desperationem adscribi, quæ fidei contraria sit. Itaque contra eos manifestis testimoniis ostenditur optimè constare sibi hæc duo, verè Christũ metuisse, turbatũ fuisse spiritu, expauisse, tẽtatum fuisse per omnia sicut nos: & absque peccato tamen, sect. 12.

de Deo.

Scriptura tradens Dei essentiã immensam esse & spiritualẽ, nõ tantũ vulgi deliria, sed etiã profanę philosophiæ argutias, itẽ Manichęorũ errorem de duobus principiis, & Anthropomorphitarũ de Deo corporeo euertit, lib. 1, cap. 13, sect. 1.

Quo sensu dicatur Deus esse in cælis, & quæ inde doctrina colligẽda, lib. 3, cap. 20, sect. 40.

Quid sit Sanctificari Dei nomen, lib. 3, cap. 20, sect. 41.

De regno Dei inter homines, eius progressu & plenitudine, lib. 3, cap. 20, sect. 42. Vide sub dictione de Idolis huc pertinentia.

De Dei notitia, vide in dictione Cognitio Dei.

de Diabolis.

Quę de diabolis tradit Scriptura, eò ferè tendunt vt soliciti simus ad præcauendas eorum insidias, & iis armis nos instruamus quæ ad propulsandos potentissimos hostes satis sint firma, lib. 1, cap. 14, sect. 13.

Quò autem ad id agendum magis excitemur, denuntiat non vnum aut alterum diabolum, sed magnas esse malorũ spirituũ copias quæ nobiscũ bellum gerunt: & quo sensu diabolum numero singulari aliquando proponat, lib. 1, cap. 14, sect. 14.

Ad perpetuum cum diabolo certamen accendere nos debet quòd aduersarius Dei & noster vbique dicitur, lib. 1, cap. 14, sect. 15.

Diabolus natura prauus, homicida, mendax, & omnis malitiæ architectus, lib. 1, cap. 14, sect. 15. Sed hæc naturæ eius malitia non ex creatione est, verùm ex deprauatione, Ibid. sect. 16. De causa, modo, tempore, & specie lapsus angelorum malorum quærere curiosum est, quum Scriptura subticeat, Ibidem.

Hoc à seipso suáque nequitia habere diabolum, vt cupiditate & proposito Deo aduersetur: sed nihil facere & exequi posse nisi volente & annuente Deo, lib. 1, cap. 14, sect. 17. Qui sic regimẽ hoc temperat vt Satanæ in animas fidelium regnum nõ permittat, quum semper in fine victoriam obtineant: (licet in quibusdam particularibus actibus vulnerentur & concidãt) sed impios duntaxat illi gubernandos tradat, vt in eorum animis & corporibus imperium exerceat, ibid. sect. 18.

Refelluntur qui nugantur diabolos nihil quàm malos affectus aut perturbationes esse: & testimoniis Scripturæ euincitur esse mentes vel spiritus sensu & intelligentia prędito, lib. 1. cap. 14, sect. 19.

de Diaconis.

De Diaconis & eorũ duobus generibus, lib. 4, cap. 3, sect. 9.

In vetere Ecclesia idẽ fuisse Diaconorũ munus quod sub Apostolis

rr.iii.

De Hypodiaconis & Archidiaconis, quãdo primùm creari cœperint. lib.4,cap.4,sect.5.

Quis bonorũ Ecclesiasticorũ vsus, & qualis dispẽsatio in vetere Ecclesia, lib.4,cap.4,sect.6.7.

De Diaconis Papisticis, eorũ functione, & ordinationis ceremonia, lib.4.cap.19,sect.32.

De Hypodiaconis Papisticis & eorum nugatoria functione, & ridiculo initiandi ritu, lib.4,cap.19,sect.33.

De Diaconis Papisticis, eorũ institutione, lib.4, cap.5, sect.15. Papistas nullã diaconiã reliquã habere, quũ tota opũ Ecclesiasticarũ administratio illic in sacrilegam deprędationẽ palàm sit conuersa, sect.16.18.19.

Refutatur impudentia quorũdam Papistarũ, qui luxum Sacerdotũ totiúsque Ecclesiæ Papalis dicunt esse splendorem regni Christi prædictũ à sanctis Prophetis, lib.4,ca.5,sect.17.

de Disciplina.

Disciplinam rem esse maximè necessariã in Ecclesia, lib.4,ca.12,sec.1.

De monitionibus priuatis, quod est primum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, lib.4,cap.12,sect.2.

De senatu Ecclesiastico, id est senioribus qui morũ censuræ præsunt vnà cũ Episcopis, lib.4,cap.3,sect.8.

Principes etiã vnà cũ plebeiis debere subiici Ecclesię disciplinę, & ita olim factũ fuisse, lib.4,cap.12,sect.7.

De vetere disciplina cleri, & prouincialibus synodis quotãnis cogẽdis: húncque ordinẽ sepultũ esse in Papatu, nisi quod eius vmbras nescio quas retinent, lib.4,cap.12,sect.22.

E

de Ecclesia.

Ecclesia mater fidelium, lib.4.ca. 1,sect.1.4.& 5.

Expositio articuli Symboli, Credo sanctã Ecclesiã, &c li.4.ca.1,sect.2.3.

Sanctitatem Ecclesiæ nondũ esse perfectam, lib.4,cap.8,sect.12.

De Ecclesia inuisibili: itẽ de visibili, cuius signa sunt syncera verbi prędicatio & Sacramentorũ administratio, sec.7.8.9.10.11. Vbicũq; signa illa sunt ab ea nos societate discessionem non debere facere, sect.12.

Vitii aliquid obrepere posse in doctrina vel Sacramentorum administratione, propter quod non sit nobis abiicienda Ecclesiæ illius cõmunio: & multo minus ob vitę imperfectionem & morum corruptelam: vbi taxantur Anabaptistæ, lib.4, cap.1, sect.12.13.14.15.16, &c.

Ita sanctam esse Ecclesiã vt multis semper vitiis laboret, nec tamen desinat esse Ecclesia, Scripturæ testimoniis & seculorũ omniũ experientia ostẽditur, li.4,ca.1,sect.17.18.19.

de Ecclesiæ potestate quoad fidei dogmata.

Quicquid authoritatis habet Ecclesia, id propriè nõ hominibus, sed verbo (cuius ministeriũ illis est commissum) dari. itaq; nũquã licuisse Ecclesiæ aliud docere quã quod à Domino acceperat, ostẽditur Prophetarum & Apostolorum adeóq; Christi exẽplo, lib.4,ca.8, sect.1.2.3.4,& 8.9.

Christum semper docuisse suã Ecclesiam: varias tamẽ tenuisse docendi rationes pro temporũ diuersitate, ante Legem scriptam, sub Lege & Prophetis, & demum ipso manifestato in carne, lib.4,cap.8,sect.5.6.7.

de falsa Ecclesia.

Vbi regnũ occupauit mendaciũ & falsitas, illic non esse Ecclesiã: quod ostẽditur reperiri sub Papismo, licet ibi iactetur perpetua Episcoporum successio.

successio, lib.4, cap.2, sect.1.2.3 4.

Non esse hæreticos aut schismacos qui à Papatu deficiunt, libro 4, cap.2, sect.5.6.

Vt maximè extenuare quis velit vitia Ecclesiæ Papisticæ, non tamen esse meliorem eius statũ quàm fuit in regno Israel sub Iarobeam, lib.4, cap.2, sect.7.8.9.10.

Manere tamen Dei benignitate in Papatu vestigia quædam Ecclesię, & ita impleri quod scriptum fuit, Antichristum sessurum in templo Dei, lib.4, cap.2, sect.11.12.

Comparatio potestatis quã habet vera Ecclesia in docendo, cũ tyrannide Papæ & suorum in cõdendis fidei nouis articulis, li.4, ca.8, sect.10.

De axiomate Papistarũ, Errare nõ posse Ecclesiam, lib.4, cap.8, sect.13.

Falsum esse, oportuisse Ecclesiam addere scriptis Apostolorum, lib. 4, cap.8, sect.14.15.16.

Refutantur argumenta quibus Papistæ confirmant datam esse potestatem Ecclesiæ vt cudat nouos fidei articulos, lib 4, cap.8, sect.11.12.

de Episcopis.

Episcopi nomen in vetere Ecclesia attributum vni alicui in singulis ministrorum collegiis, politiæ causa: non autem vt in alios dominationem exerceret, lib.4, cap.4, sect.2.

Tam Episcopi quàm reliquorum Presbyterorum partes fuisse, incumbere prædicationi & Sacramentorũ administrationi, lib.4, cap.4, sect.3.

Veterem Ecclesiã fere obseruasse prę̃scriptũ Apostolorũ in ministrorũ vocatione, li.4, cap.4, sect.10.11.12.13.

Quo ritu post electionẽ initiarẽtur veteris Ecclesiæ ministri, sect.14.15.

De ceremonia ordinationis verorũ Presbyterorũ, lib.4, ca.19, sect.28.

Sæpe corruptissimum fuisse in Ecclesia ordinẽ Sacerdotum, Prophetarum & pastorũ, lib.4, ca.9, sect.3.4.5.

Nõ esse sine exceptione obediendum pastoribus Ecclesiarum, sed in Domino & verbo eius, lib.4, cap.9, sect.12.

Qui & quales creentur Episcopi in Papatu, lib.4, cap.5, sect.1.

Ius populi sublatũ in eligẽdo, violatósq; canones antiquos, sect.2, & 3.

Quales presbyteri creentur in Papatu, & ad quid, li.4, ca.5, sect.4, & 5.

De beneficiorum collationibus in Papatu, lib.4, cap.5, sect.6 7.

Quã fideliter munus suũ exerceãt Sacerdotes oẽs in Papatu, siue sint Monachi, siue seculares, vt Canonici, Decani, &c. Parochiarũ rectores, Episcopi, lib.4, cap.5, sect.8.9.10.11.

Negligentia eorum qui Ecclesiis præerant tempore Gregorii & Bernardi, lib 4, cap.5, sect.12.

Tota facies gubernationis Ecclesiasticæ quæ hodie est sub Papismo, est velut spoliarium, in quo sine lege & modo latrones grassantur, lib. 4, cap.5, sect.13.

De dissoluta in omnibus vitę partibus licẽtia Sacerdotum, Episcoporum, &c. in Papatu, li.4, ca.5, sect.14.

de Euangelio.

Christum quanuis sub Lege Iudęis cognitus fuerit, tamen Euãgelio demum exhibitũ fuisse: & sanctos Patres delibauisse gratiam quæ hodie nobis plena abundantia offertur: vidisse diem Christi, licet obscuriore intuitu: cuius nunc gloria nullo interposito velo in Euangelio refulget, lib.2. cap 9, sect.1, & 2. vbi etiam ostenditur Euangelium propriè & specialiter vocari promulgationem exhibitæ in Christo gratiæ, non quæ de peccatorũ remissione apud Prophetas extant promissiones.

Cõtra Serueti dogma (qui eo prætextu quòd fide Euangelii habemus promiſſionũ omnium complementum, abolet promiſſiones) oſtenditur,quanuis præſentem ſpiritualium bonorum plenitudinem nobis in Euãgelio Chriſtus offerat, fruitionem tamen ſub cuſtodia ſpei ſemper latere quandiu hîc viuimus: ideóque in promiſſiones adhuc nobis recumbendum,lib.2,cap.9,ſect.3.

Cõuincitur eorum error qui Legem nunquam aliter Euangelio conferunt, quàm operum merita gratuitæ imputationi iuſtitiæ,lib.2,cap.9,ſectio.4.

Iohannem Baptiſtã habuiſſe munus medium inter Prophetas Legis interpretes, & Apoſtolos Euangelii præcones,lib.2,cap.9,ſect.5.

de Excommunicatione.

Quid ſit poteſtas iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, quàm neceſſaria, & antiqua,lib.4,cap.11,ſect.1,& 4.

De poteſtate ligandi & ſoluendi quatenus ad diſciplinam pertinet: vbi de excommunicatione, libr. 4, cap. 11, ſect. 2. diſtinctam eſſe hanc Eccleſiæ poteſtatem à ciuili, & alteram alteri eſſe adiumento: itaque falſò quoſdam exiſtimare locum illi non eſſe vbi Chriſtiani ſunt Magiſtratus, lib. 4, cap.11, ſect.1, 3, 8.& oſtenditur ſtatum ac perpetuum eſſe hunc ordinem in Eccleſia, non temporarium,ſect.4.

De recto vſu huius iuriſdictionis in veteri Eccleſia,& non fuiſſe penes vnum hanc poteſtatem, ſed penes conſeſſum ſeniorum, lib.4, cap. 11, ſect.5,6,& cap.12,ſect.7.

De Eccleſiæ excommunicatione, illiúſque authoritate, lib. 4, cap. 12, ſect.4.

Tres fines quos ſpectat Eccleſia in correctionibus & excommunicatione, lib.4,cap.12,ſect.5.

De diſciplina Eccleſiæ exercenda pro ratione peccatorũ, quũ alia ſint priuata,alia publica:itẽ alia delicta, alia ſcelera,lib.4,ca.12,ſect.3,4,& 6.

In excõmunicatione ſeueritatem moderatã eſſe debere:& in hac parte notatur immodica veterum auſteritas, lib.4,cap.12,ſect.8.

Priuatus etiam quiſque excõmunicatos debet alienos iudicare ab Eccleſia, ſed nõ pro deſperatis habere,& pro virili cõtendere vt in viam redeant,lib.4,cap.12,ſect.9,10.

Si collegium ſeniorum minùs diligenter vitia corrigat,aut ipſi Paſtores nequeant ex animi ſui voto omnia repurgare,nõ tamen debere priuatos facere diſceſſionem ab Eccleſia, aut Paſtores miniſterium abiicere,lib.4,cap.12,ſect.11.

Contra Donatiſtarũ veterũ & noſtrorũ Anabaptiſtarũ moroſitatẽ, q̃ nullum cœtũ Chriſti eſſe agnoſcũt, niſi in quo omni ex parte reluceat Angelica perfectio,li.4,c.12,ſect.12.

Si cõtagio peccati alicuius totam multitudinem inuaſerit, temperandam eſſe miſericordia diſciplinæ ſeueritatem, ne exitium corpori afferatur,lib.4,cap.12,ſect.13.

F

de Fide.

Fidei nomen aliter ſumptum à ſacris ſcriptoribus quàm à profanis, lib.4,cap.12,ſect.13.

Deum eſſe fidei obiectũ,quomodo intelligi debeat,li.2,cap.6,ſect.4.

De fide: vbi reprehenduntur Sophiſtæ,qui hac voce nihil aliud concipiunt quàm vulgarem Euangelicæ hiſtoriæ aſſenſum, & ſimpliciter Deum obiectum fidei vocant, Chriſtum interim omittentes, ſine quo nulla

nulla fides, nullúsque ad Deum accessus, lib.3, cap.2, sect.1.

Impugnatur scholasticorum dogma de fide implicita, quum fides requirat explicitam diuinæ bonitatis agnitionem, in qua consistit nostra iustitia, sect.2.

Fidem quidem nostram, quandiu in mũdo peregrinamur, implicitam esse multis ignorantiæ reliquiis, & in cunctis semper fidei mixtam incredulitatem (cuius rei multa exempla notantur in Christi discipulis antequam ad plenam illuminationem venissent) nihilominus tamen verissimum illud esse, semper cum fide coniunctam esse intelligentiam, sect.3.4.

Quandam esse Christi obseruantiam, & docilitatem cum proficiendi desiderio, quæ ornatur fidei titulo, quum tamen sit tantùm præparatio ad fidem: & eam posse vocari fidem implicitam, longè tamen distare à Papistarum commento, sect.5.

Veram fidem, siue Christi cognitionem esse quum eum suscipimus qualis à Patre offertur, nempe Euãgelio suo vestitum: & mutuam esse fidei relationem cum verbo: quia verbum fons est fidei, basis fidei, & speculum in quo Deum fides intuetur, sect.6.

Fidem, licet omnibus partibus verbi Dei subscribat, propriè tamen in eo respicere Dei beneuolentiam & misericordiam, id est gratiæ promissiones in Christo fundatas, in quarum intelligentiam & certitudinem mentes illuminat & corda confirmat Spiritus. Inde concluditur fidei definitio, sect.7.

Refutatur Sophistarum distinctio fidei formatæ & informis: vnde apparet eos de singulari Spiritus dono nunquam cogitasse, quum fides à pio affectu nullo modo possit distrahi. sect.8.

Fidei vocabulum diuersas habere significationes, & sumi interdũ pro facultate edendorum miraculorum (quo dono Dei pollent aliquando impii) aliquando abusiuè pro ea notitia Dei quæ in quibusdam impiis cernitur, quæ potiùs vmbra & imago est fidei, cuius diuersæ formæ in ipsis cernuntur, sect.9.10.

Reprobos interdum etiam simili ferè sensu atque electos affici, non tamen solidè percipere vim spiritualis gratiæ, sed tantùm confuse. idipsum nihilominus esse operationem quandam Spiritus inferiorem, sed longè distare sensum hunc à peculiari testimonio quod reddit electis, sect.11.

Neque tamen fallacem esse Spiritum, quum leuiter tingit interdum Euangelii notitia reprobos, & Diuini amoris sensu, qui postea euanescat. Aliquando etiam in cordibus eorum excitari mutui quoddam erga Deũ amoris desiderium, sed qui mercenarius sit non syncerus. Concluditur tandem quosdam esse qui fidem non simulant, qui tamen vera fide carent. quod rursus probatur Scripturæ testimoniis, sect.12, & à Scriptura eiusmodi sensum vocari fidem licet impropriè, sect.13.

Fidem nonnunquam accipi pro sana pietatis doctrina, & tota eius summa: aliquando contrà, restringi ad particulare aliquod obiectum: aliquando referri ad Ecclesiæ ministerium, sect.13.

Optima ratione fidem vocari Agnitionem & Scientiam: & tamen esse eiusmodi notitiam quæ certitudine magis quã apprehensione constet: quum omnibus modis sit infinitum quod mens nostra fide comple-

ctitur, lib.3, cap.2, sect 14.

Fidem non esse contentam dubia opinione aut obscura conceptione, sed plenam fixámque certitudinem requirere. eóque referenda esse tot elogia quibus verbo Dei authoritatem asserit Spiritus sanctus, lib.3, ca. 2, sect.15.

Permultos ita misericordiam Dei concipere vt quamminimum inde consolationis recipiant, quia dubitant an sibi sit misericors futurus: sed longè alium esse sensum πληροφορίας fidei, cuius præcipuus cardo est ne promissiones gratiæ extra nos tantùm veras esse arbitremur, sed potiùs eas intus complectendo nostras faciamus. inde colligitur quis verè fidelis dici possit, libro 3, cap.2, sect.15.16.

Quòd fideles in recognoscenda erga se Dei bonitate non modò sæpe tentantur inquietudine, sed grauissimis etiam terroribus interdum quatefiunt, non obstare quin fides certitudinem secũ afferat: quia qualemcunque in modum affligentur, nunquam tamen decidunt ac desciscunt à certa illa quam de misericordia Dei conceperunt fiducia: sed cum propria infirmitate certantes semper tandẽ emergunt. quod multis in Dauide exemplis ostenditur, lib.3, cap.2, sect.17. Describitur conflictus carnis & spiritus in anima fideli, sect.18.

Diuinæ beneuolentiæ certitudo, lib.2, cap.2, sect.18.

Refutatur pestilentissima quorundam semipapistarum philosophia, qui licet fateantur nos, quoties in Christum respicimus, inuenire plenam bene sperandi materiam, volunt tamen nostræ indignitatis intuitu nos fluctuari & hæsitare: ostendituroue certam nos nihilominus salutem expectare debere, quũ mirabili quadam communione Christus in vnum corpus nobiscum in dies magis ac magis coalescat, lib.3, cap. 2, sect.24.

Vbi primùm vel minimam fidei guttulã habemus, Deum nobis propitium contemplari incipimus, procul quidem & eminus, sed ita certo intuitu vt sciamus nos minimè hallucinari. Vtrunque confirmatur Pauli testimoniis, lib.3, cap.2, sect.19.20.

Exemplis ostenditur quomodo ad impetus tentationum sustinendos fides se verbo Domini armat & munit, nec sibi diuinæ misericordiæ fiduciam excuti vnquam patiatur pia mens, quanuis multis incredulitatis & diffidentiæ reliquiis oppugnetur, lib.3, cap.2, sect.21.

In diuina beneuolentia (quam respicere dicitur fides) licet sibi præcipuè proponat vitæ æternę certam expectationem, cõtineri tamen promissiones vitæ etiam præsentis solidámque bonorum omnium securitatem, sed qualis è verbo percipi potest. Vtrunque Scripturæ testimoniis confirmatur, lib.3, cap.2, sect.28.

Fidem, licet Dei verbum omni ex parte amplectatur, (hoc est in mandatis etiam, & interdictis ac minis) fundamentum tamen & proprium scopum habere in gratuita misericordię promissione: atque hac ratione Euangelium dici verbum fidei, opponique Legi, lib.3, cap.2, sect.29. Neque tamẽ hac restrictione fidem lacerari à nobis, vt impudenter calumniatur Pighius, sect 30.

Fidem non minùs verbo Dei opus habere, quàm fructum viua radice arboris, & cum verbo cõiungendam esse diuinæ potentiæ consideratione, sine qua illud aures malignè admittent, vel non æstimabunt iusto

sto pretio. Potentiam autem effe-ctualem considerādam ex operibus videlicet Dei, & ex beneficiis eius vel particularibus vel vetustis,& toti Ecclesiæ collatis,lib.3, ca.2,sec.31.

Fideles nonnunquam ita agere vt eorum fidei errores aliqui sint per mixti & videātur verbi fines excedi, sic tamen vt illa primatum semper teneat, Saræ & Rebeccæ exemplis ostēditur:quas in obliquis animi sui deflexionibus arcano Deus fræno in verbi obedientia retinuit,Ibidem.

Propter cæcitatem peruicaciám-que nostram verbum non sufficere ad fidem, nisi Spiritus Dei mentem nostram illuminet & virtute sua confirmet: eúmque non tantùm inchoatorem esse fidei,sed eam etiam augere per gradus, lib.3, cap 2, sect. 33. Licet παραδοξότατον plerisque videatur neminem posse in Christū credere nisi cui donatum sit:verissimum tamen esse ostenditur rationibus,testimoniis Scripturæ,& exemplis, Ibid. sect.34. Propterea fidem vocari Spiritum fidei,opus & beneplacitum Dei: donúmque esse singulare, quod impertit singulari priuilegio quibus vult: vt confirmatur egregiis sentētiis ex Augustino sumptis,Ibid.sect.35.

Non satis esse mentem illuminari verbi intelligentia, nisi etiam in cor ipsum verbi certitudo transfundatur.quorum vtrūque Spiritus operatur: qui propterea & sigillum,& arrha,& Spiritus promissionis dicitur, lib.3,cap.2,sect 32.

Licet variis dubitationibus impellatur fides, semper tamen ipsam emergere tandem ex tentationum gurgite,& quietem suauissimā concipere,lib.3,cap.2,sect.37.

Impugnatur perniciosum Scholasticorum dogma, Nos de gratia Dei erga nos aliter statuere non posse quàm ex coniectura morali, lib.3, cap.2,sect.38. Miserrimæ cæcitatis arguuntur quòd temeritatis esse dicant nos concipere indubitatā diuinæ voluntatis notitiam. Inferitur egregia antithesis istorum & Pauli in hoc dogmate, Ibidem, sect.39. Refutatur eorum friuola tergiuersatio, Etiamsi secundùm præsentem iustitiæ statum de gratia Dei iudicium nobis sumere liceat, manere tamen in suspenso finalis perseuerātiæ notitiam,Ibid.sect.40.

Ostenditur definitio fidei tradita hoc cap.sect.7, bene conuenire cum ea quæ habetur apud Apostolum, Hebr.cap.11.Et testimonio Bernardi refellitur Scholasticorum delıramētum,charitatem fide ac spe priorem esse,lib.3,cap.2,sect.41.

Ex fide semper gigni spem,& hāc illius comitem esse indiuiduam, adeo vt qui spe caret, fidem etiā nullam habere conuincatur:item, fidem spe ali & confirmari:& quàm necessaria sint spei subsidia ad fidē stabiliendam, quæ tot tentationum formis impetitur,lib.3,cap.2,sect.42.

Propter hanc cōiunctionem & affinitatem spei cum fide, Scripturam hęc vocabula nonnunquam confundere, aliquando simul iungere. Refutatur Petri Lōbardi error,qui duplex fidei fundamentum ponit,nempe gratiam Dei & operum meritum, lib.3,cap.2,sect.43.

De imperfectione fidei, & illius confirmatione & augmento, lib.4. cap.14,sect 7.8.

De summa fidei nostræ,quā Symbolum Apostolorum vocamus, lib. 2,cap.16,sect.18.

Conclusio capitis 16, in qua summatim comprehenduntur bona quæ ad nos redeunt ex iis quæ de

Christo recitātur in Symbolo Apostolorum, quod vocant, sect.15.

de Furto.

Expositio octaui præcepti. vbi de variis furtorum generibus, & quibusdam quæ licet aliter iudicēt homines, apud Deum tamen furta censentur: adeóque eum qui non exequitur quod ex suæ vocationis munere aliis debet, furem esse, lib.2. cap.8, sect.45. Quid præstare nos oporteat, vt pareamus huic mandato, ostēditur variis exemplis, pro ratione personarū & diuersarum functionum, Ibid. sect.46.

H

de Homine.

Homo sui agnitione non tantùm instigatur ad quærendum Deum, sed quasi manu ducitur etiam ad reperiendum, lib.1, cap.1, sect.1.

Hominis creatio egregium specimen potentiæ, bonitatis & sapientię Dei: vnde μικρόκοσμος à quibusdam philosophis dict⁹, lib.1, cap.5, sect.3. Hominū ingratitudo, qui Dei prouidentiæ signa & in anima & in corpore sentientes, Deo non dant laudem, lib.1, cap.5, sect.4.

Duplex nostri cognitio: nempe in prima origine, & post Adæ lapsum. & hanc illa prætermissa non accipiendam, ne videamur corruptionem referre ad Deum naturę authorem, lib.1, cap.15, sect.1.

Homini maximè necessaria suiipsius recta cognitio: quę in hoc sita est (quemadmodum præscribit Dei veritas) vt primùm reputans quem in finem sit creatus, & donis non cōtemnendis præditus, totus à Deo pendeat, à quo precariò tenet omnia: deinde miseram suam post Adæ lapsum conditionem expendens, verè sibi displiceat, & nouum concipiat quærendi Dei studium, vt in eo recuperet bona quorum prorsus inanis & vacuus deprehenditur. Itaque cauendum ne hîc iudicio carnis philosophorúmque libris auscultemus, qui dum nos reputandis tantùm bonis nostris detinent, in pessimam nostri ignorationem abriperent, lib.2, cap.1, sect.1.2.3.

Homo nunquam ad puram sui notitiam peruenire potest, nisi prius Dei faciem sit contemplatus. id est, ex verbo cognoscere & expendere cœperit qualis sit & quàm exacta iustitiæ, sapiētiæ & virtutis eius perfectio, ad quam nos conformari oportet, lib.1, cap.1, sect.2.

Sanctissimi etiam homines, quoties Deus illis extra ordinem manifestauit præsentiam & gloriā suam, horrore & stupore perculsi fuerunt, lib.1, cap.1, sect.3.

Totum hominem corruptum esse vtraq; sui parte (id est & mēte & corde, siue volūtate) probatur ex variis elogiis quibus illum describit Scriptura, maximè quum carnem esse dicit: & ostēditur hanc vocem non referri tātùm ad sensualem, sed etiam ad superiorem animæ partem, lib.2. cap.3, sect.1. Frustra homines in sua natura aliquid boni requirere probatur ex Paulo, qui de vniuersa filiorū Adam natione agēs, nec alicuius seculi deprauatos mores taxans, sed perpetuam naturæ corruptionē accusans, hominibus adimit iustitiam, id est integritatem & puritatē, deinde intelligentiam, & postremò Dei timorem, lib.2, cap.3, sect.2.

Diluitur obiectio de profanis quibusdam hominibus, qui quum natura duce tota vita ad virtutem & honestatis studium fuerint intenti, monere nos videntur ne hominis naturam in totū vitiosam putemus. Itaque

que ostenditur naturæ peruersitatẽ qua vndique pollutus est homo, Deum non quidem purgare intus (quod facit in electis) sed tamen sua prouidentia aliquando refrænare in incredulis, ne in actum erumpat, & cohibere variis rationibus, quatenus expedire nouit ad conseruandam rerum vniuersitatem, lib. 2, cap. 3, sect. 3. Et quæ leguntur in profanis quibusdam emicuisse virtutes, non esse idonea arguméta puritatis naturæ, quum animus intus fuerit prauus, ambitione aut alio veneno corruptus, non studio illustrãdæ Dei gloriæ directus: & quum non sint communes naturæ dotes, sed speciales Dei gratiæ, quas variè & ad certum modum profanis alioqui hominibus dispensat, vt sæpe regibus, nonnunquam etiam priuatis quibusdam, li. 2, cap. 3, sect. 4.

De imagine Dei in homine, vide sub litera, I.

de Humilitate.

Veram humilitatẽ non esse (quam à nobis exigit Deus) nisi omni nos bono & iustitia penitus vacuos agnoscimus, lib. 3, ca. 12, sect. 6. Cuius humilitatis exemplum ostenditur in Publicano, sect. 7.

Vt Christi vocationi locũ dẽmus, facessere à nobis oportere tum arrogantiam tum securitatem, lib. 3, cap. 12, sect. 8.

Non est periculum ne sibi nimium adimat homo, dummodo recuperandum in Deo discat quod sibi deest. Verbum est diabolicum, licet nobis dulce, quod hominem in seipso erigit: ad quod repellendum recitãtur ex Scriptura multæ graues sententiæ, quæ hominem seuerè prosternunt: item promissiones quæ non aliis gratiã promittũt quã tabescétibus suę paupertatis sensu, lib. 2, cap. 2. sect. 10. Itẽ egregiè quædam dicta de humilitate vera à Chrysostomo & Augustino, lib. 2, ca. 2, sect. 11.

I

de Idolis.

Scriptura Deum certis epithetis & notis insignit, non vt vni loco aut populo alliget, sed vt sacrũ eius numen ab idolis discernat, libro 2, cap. 8, sect. 15.

Primi pręcepti expositio: vbi ostẽditur, adorationem, fiduciam, inuocationem, gratiarum actionem Deo in solidum competere: eorúmque ne tantillum quidem aliò deriuari posse sine ipsius graui iniuria, cuius oculis omnia patent, lib. 2. ca. 8, sect. 16. Secundi præcepti expositio: vbi de idolis & imaginibus, lib. 2, cap. 8, sect. 17. Scripturam vt ad verum Deum nos deducat, disertè excludere deos omnes Gentium, lib. 1, cap. 10, sect. 3, & maximè idola ac simulachra omnia, lib. 1, cap. 11, sect. 1.

Deum ab idolis discerni, non tantùm vt solus Dei nomen obtineat, sed vt solus in solidum colatur, nec aliò transferatur quicquid in diuinitatem competit, libro 1, capite 12, sect. 1. Impio mendacio corrumpi Dei gloriam quoties ei forma vlla affingitur, lib. 1, cap. 11, sect. 1. Simpliciter Deo displicere omnes statuas & imagines quæ fiunt ad eum figurãdum, probatur testimoniis & rationibus, lib. 1, cap. 11, sect. 2. neque ad Iudæos tantùm pertinuisse eam prohibitionem, Ibidem.

Sic Deum certis signis visibilibus præsentiam suam olim ostẽdisse vel toti populo vel quibusdam selectis, vt eadem signa monerent eos de incomprehensibili Dei essentia, lib. 1, cap. 11, sect. 3. Insanire Papistas

qui simulachra Dei & sanctroũ defendunt exemplo Cherubim operientium propiciatorium, ostenditur vel Iuuenalis testimonio, lib.1, cap.11, sect.3.

Simulachra nõ esse deos materia ipsa ostendit, item fabricatio, quæ manibus hominum perficitur, lib.1, cap.11, sect.4.

Contra Græcos, qui Deum non sculpũt, sed pingere sibi permittũt, lib.1, cap.11, sect.4.

Gregorii dictum (quo niti se dicunt Papistæ) imagines esse libros idiotarũ, refutatur testimoniis Ieremiæ & Habacuc, Lactantii, Eusebii, Augustini, Varronis, & decreto Concilii Elibertini, lib.1, ca.11, sect 5.6.7.

Papistarũ statuas vel picturas quibus sanctos martyres & pias virgines repræsentant, perditissimi luxus & obscœnitatis exemplaria, lib 1, cap. 11, sect.7.12.

Ex verbi prædicatione & Sacramentorum administratione multo plus discet populus quàm ex mille crucibus ligneis, lib.1, cap.11, sect.7.

Idololatriȩ vetustas & origo, quòd homines Deum sibi adesse non credentes, nisi carnaliter se præsentem exhibeat, erexerunt signa in quibus ipsum sibi præ oculis carnalibus obuersari credebant, lib.1, cap.11, sect.8. Tale figmentum sequitur protinus adoratio simulachri, sicut Dei aut alterius creaturæ in simulachro. quorum vtrunque Lex Dei prohibet, sect.8.9.

Contra eos qui ad defensionem execrabilis idololatriæ prætexunt, se non reputare imagines pro diis, ostenditur neque Iudæos vitulum, neque Ethnicos simulachra sibi fabricãtes, existimasse illa Deum esse, quos tamẽ nemo excusare sustineat, lib.1, cap.11, sect.9.

Papistas non minùs quàm Ethnicos & idololatras Iudæos, persuasos esse se Deum ipsum colere sub simulachris ostenditur, lib.1.cap.11, sect.10. Neque ipsos elabi posse distinctione sua duliæ & latriæ, Ibidẽ, sect.11.16. & capite 12, sect.2.

Quum idololatria damnatur, non repudiari prorsus sculpturam & picturam, sed requiri purum & legitimum vtriusque vsum, adeóque ne Deus effingatur visibili specie, sed ea tantùm quorum capaces sint oculi, lib.1, cap.11, sect.12.

De imaginibus in templis Christianorum, lib.4, cap.9, sect 9.

Etiam idololatræ omnibus seculis naturaliter senserunt vnicum esse Deum: sed hic sensus non vltrà valuit nisi vt essent inexcusabiles, lib.1. cap.10, sect 3.

Idololatria amplum est documentum Dei notitiam omnium mentibus naturaliter esse inditam, lib.1, cap.3, sect.1.

de Ieiunio.

De ea parte disciplinæ Ecclesiasticæ quæ est de indicendis ieiuniis, aut precibus extraordinariis: & quo modo id facere debeant pastores, lib.4, cap.12, sect.14.16.17. Prouidendum nequid in ieiunio obrepat superstitionis, sect.19.

Sanctum & legitimum ieiunium tres habet fines, lib. 4, cap.12, sect. 15. Ieiunii definitio, lib. 4, cap.12. sect.18.

De quadragesimȩ superstitione, & varia ieiunii illius obseruatione, lib. 4, cap.12, sect.20.21.

de Imagine Dei in homine.

Quid sit hominẽ creatum esse ad imaginem Dei: vbi refutantur futiles exposi-

expositiones Osiandri & aliorum quorundam: ac ostenditur, quanuis Dei gloria reluceat etiam in homine externo, & extendatur ad totam præstantiam qua eminet hominis natura inter omnes animantium species, primariam tamen eius sedem in mēte & corde vel in anima eiúsque potentiis esse, lib.1, cap.15, sect.3, lib. 2, cap.2, sect.1.

Imaginem Dei initiò conspicuam fuisse in Adamo, in luce mentis, cordis rectitudine, & partium omnium sanitate, probatur ex reparatione corruptæ naturæ, qua Christus nos reformat ad imaginem Dei, & aliis argumentis, lib.1, cap.15, sect.4.

De Impositione manuum.

De impositione manuum in ordinandis ministris, lib.4, ca.14, sect. 20.

De impositione manuū in creandis Sacerdotibus Papisticis, li.4, cap. 19, sect.31.

de Indulgentiis.

Quòd tandiu saluæ constiterint indulgentiæ, argumento esse quàm alta errorum nocte aliquot seculis immersi fuerint homines, lib.3, cap. 5, sect.1.

Quid sint indulgentię ex Papistarum doctrina: vnde conuincitur esse profanationem sanguinis Christi. Egregia antithesis Christi & indulgentiarum Papalium, lib. 3, cap. 5, sect.1.

Cōfoditur impium dogma indulgentiarum egregiis sententiis Leonis Romani Episcopi & Augustini: ostenditúrque sanguinem Martyrum non esse infructuosum, licet nullum locum habeat in remissione peccatorum, libro 3, capite 5, sect. 3, 4.

Aut mendax Dei Euangelium esse oportere, aut mendaces indulgentias ostenditur: & quæ earum origo fuisse videatur, lib. 3, capite 5, sect.5.

de Iudiciis forensibus.

De iudiciorum, magistratuum & legum vsu inter Christianos. Licere Christianis coram magistratu ius suum persequi, modò id illæsa pietate & charitate proximi fiat, lib.4, capite 20, sect. 17, 18. Vindictæ cupiditatem semper fugiendam, siue actio sit ciuilis, siue criminalis, qua contenditur coram iudice, sect. 19. Præceptum Christi de pallio permittendo ei qui tunicam auferat, & similia, non repugnare quominus Christianus coram magistratu litiget, & eius ope vtatur ad rerum suarum conseruationem, sect. 20. Paulū non damnare in vniuersum lites, sed reprehendere immodicum litigandi furorem in Corinthiis, sect.21.

de Iudicio vltimo.

De visibili præsentia Christi quum apparebit supremo die de iudicio viuorum & mortuorum: meritóque ad diei illius cogitationem reuocari fidem nostram, & de egregia consolatione quæ inde cōscientiis nostris oritur, sect.17.18. lib. 2. cap. 16.

De incomprehensibili grauitate diuinæ vltionis in reprobos, lib.3, ca. 25, sect. 12.

de Iuramento.

Expositio tertii præcepti: quo tria hæc continētur, Nequid de ipso Deo cogitemus aut loquamur nisi reuerenter, nequid etiam de eius verbo & adorandis mysteriis, nequid postremò de eius operibus, lib.2, ca. 8, sect.22.

Iuramenti definitio: vbi ostenditur speciem esse cultus diuini: ideóque cauendum ne iuramenta nostra

contineant contumeliam in nomen Dei, quod fit peierando: vel contemptum eius, quod fit in superuacuis iuramẽtis, aut quibus alterius quàm Dei nomen adhibetur, lib. 2, cap. 8, sect. 23.24.25.

Contra Anabaptistas probatur ex Scriptura non omnia iuramenta nobis interdici, Christúmque in Euangelio nihil mutasse quoad regulam iurisiurandi in Lege præscriptam, li. 2. cap. 8, sect. 26. quod ipsius etiam exemplo confirmatur: nec solùm publica, sed priuata etiam iuramenta permissa esse, obseruata moderatione quam Lex iubet, Ibid. sect. 27.

de Iustificatione fidei.

De iustificatione fidei, ac primò de ipsa nominis & rei definitione, lib. 3, cap. 11.

Maximi esse momenti caput doctrinæ de iustificatione fidei, lib. 3, cap. 11, sect. 1.

Quid sit iustificari operibus, quid item fide, ostenditur ex Scriptura, li. 3, cap. 11, sect. 2.3.4.

Refutatur Osiandri delirium de essentiali iustitia, quod homines seriò gratuitę Christi gratiæ sensu priuat, libro 3, cap. 11, sect. 5.6.7, & seq. vsque ad 13.

Refellitur Osiandri commentum, Quum Deus & homo sit Christus, respectu diuinę naturæ non humanę factum nobis esse iustitiam, libro 3, cap. 11, sect. 8.9.

Contra eos qui iustitiam imaginantur ex fide & operibus conflatã, ostenditur, altera stante alteram necessariò euerti, lib. 3, cap. 11, sect. 13. 14.15.16.17.18.

Ex Scriptura probatur contra sophistas firmum esse axioma, Nos sola fide iustificari, libro 3, cap. 11, sect. 19.20.

Confirmatur Scripturæ testimoniis, iustitiam fidei esse reconciliationem cum Deo, quæ sola peccatorum remissione constet, lib. 3, ca. 11, sect. 21.22.

Sola intercessione iustitiæ Christi nos obtinere vt coram Deo iustificemur, lib. 3. cap. 11, sect. 23.

Vt seriò nobis persuadeatur gratuita iustificatio, ad Dei tribunal tollendas esse mentes: coram quo nihil est acceptum nisi omni ex parte integrum & absolutum, cuius tremenda maiestas describitur ex variis Scripturæ locis, lib. 3, cap. 12, sect. 1.2.

Pios omnes scriptores ostendere vbi sibi cum Deo negotium est, vnicum conscientiæ asylum esse in Dei gratuita misericordia, exclusa omni operum fiducia demonstratur testimoniis Augustini & Bernardi, lib. 3, cap. 12, sect. 3.

Duo esse in gratuita iustificatione obseruanda: nempe vt Domino constet illibata sua gloria: quod fit vbi solus ipse iustus agnoscitur: quoniam aduersùs Deum gloriantur qui in se gloriantur, libro 3, cap. 13, sect. 1.2. Deinde vt conscientiis nostris coram ipsius iudicio placida sit quies, sect. 3.4.5.

Quale initiũ iustificationis & cõtinui progressus, lib. 3, cap. 14.

Breuis summa fundamenti doctrinæ Christianæ ex Paulo, lib. 3, cap. 15, sect. 5.

Eo fundamento iacto sapientes architectos rectè atq; ordine superædificare, siue doctrina & exhortatio sit proponenda, siue consolatio adhibenda, sect. 8.

Doctrina iustificationis fidei non destrui bona opera, li. 3. ca. 16, sect. 1.

Falsissimum esse, abduci hominum animos ab affectu bene agendi quũ illis

illis merendi opinionem tollimus, lib.3,cap.16,sect.2.3.

Futilissimam esse calumniam, inuitari homines ad peccādum, quum gratuitam peccatorū remissionem, in qua collocatā dicimus iustitiam, affirmamus, lib.3,cap.16,sect.4.

Quo sensu dicat nonnunquā Scriptura fideles iustificari operibus, li. 3, cap.17, sectio.8. 9. 10. 11. 12, Item, factores Legis iustificari, lib.3, cap. 17,sect.13. Item, eum qui ambulat in integritate sua iustum esse,sect.15.

Exponuntur loci quidam quibus fideles iustitiam suam examinādam Dei iudicio audacter offerunt, ac secundū̀m eam de se statui cupiunt: & ostēditur non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, lib. 3, cap. 17, sect.14.

Sententiam Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, non pugnare cum gratuita iustificatione fidei, lib.3, cap.18, sect. 9.

L

de Lege.

Legem, id est formam religionis à Mose promulgatam, non fuisse datam vt veterem populum in se retineret, sed vt in illorum cordibus foueret spem salutis in Christo vsque ad eius aduentum: ostendit toties repetita fœderis mentio apud Mosen: item ceremoniarū ratio præscripta tam in sacrificiis quàm in ablutionibus: item ius sacerdotii in tribu Leui, & regia dignitas in Dauide & posteris. Legem etiam decem præceptorum datā fuisse vt homines ad Christum quærendum præpararet, lib.2, cap.7, sect 1.2. Idque fieri quum nos peccatorū nostrorum vndique conuictos magis inexcusabiles reddit vt ad veniam reatus expetendam solicitet, lib.2, cap 7, sect.3 4.

Impossibilem esse Legis obseruationem probatur ex Scripura, & exponitur, lib.2, cap.7 sect.5.

Legis moralis vsum officiúmque triplex esse. quorum primum est, vt iustitiam quæ sola Deo accepta est ostendens, nobis sit instar speculi, in quo nostram impotentiam, tum ex hac iniquitatem, postremò ex vtraque maledictionem contemplemur. neque id in ignominiam Legis, sed in gloriam beneficentiæ Dei cedere, quæ & auxilio gratiæ ad faciendum quod iubetur succurrit, & misericordia delet lapsus nostros. neque tamē in reprobis cessare omnino hoc Legis officium, libro 2, cap. 7, sect. 6, 7, 8, 9. Secundum, vt pœnarum formidine coerceat reprobos, ne effrænatè perpetrent quam semper intus alunt & amant prauitatem: filios etiam Dei ante regenerationem ab externa petulātia retrahat, lib.2, cap.7, sect.10, 11. Tertium, fideles respicit. illis enim Lex licet iam digito Dei inscripta cordibus, bifariam adhuc prodest: nam eius meditatione in intelligentia voluntatis Domini magis confirmantur, & ad obsequium excitantur, roborantúrque, ne carnis ignauia degenerent, libro 2, cap.7, sect.12, 13. Nam quantum ad maledictionem Legis, abrogata est fidelibus: ne amplius se cōtra illos exerat damnādo ac perdendo, lib.2, cap.7, sect.14.

Ex decem præceptis Legis discimus eadem illa quæ lege naturali dictāre tenuiter tātùm degustamus. Primùm, Deo reuerētiam, amorem, timorem deberi à nobis: iustitiā illi placere, iniquitatē displicere: deinde vitæ nostræ examine facto ad Legis regulam, nos indignos esse qui locum nostrū retineamus inter Dei creaturas, & vires nostras reputādo

non modò impares esse adimplendæ Legi, sed prorsus nullas. vtrunque humilitatem & deiectionem in nobis generat, quæ ad Dei misericordiam recurrere, & opem gratiæ eius exposcere nos docet, lib.2, cap.8, sect.1,2,3.

Quoniam Deus legislator est spiritualis (id est, animæ non minùs quàm corpori loquitur) Lex etiam non externam modò honestatem, sed interiorem spiritualémque iustitiam requirit, & planè Angelicã puritatem, lib.2, cap.8, sect.6. Quod probatur ex ipsius Christi interpretatione Pharisæorum peruersam expositionem refutantis, qui externam tantùm nescio quam Legis obseruationem vrgebant, sect.7.

Plus semper inest in præceptis & interdictis Legis quàm verbis exprimatur. Itaque ad rectam & veram eorum interpretationem expendere conuenit quæ sit cuiusque ratio siue finis. Deinde ab eo quod iubetur vel interdicitur ad contrarium ducenda est ratiocinatio, vt non tantùm malum vetari, sed illi malo contrarium bonum imperari intelligamus, lib.2, cap.8, sect.8,9. Cur Deus synecdochicè loquutus sit in concipiendis Legis suæ præceptorum formulis, sect.10.

De Legis partitione in duas tabulas: eáque nos doceri primùm iustitiæ fundamentum (atque adeò animam) esse Dei cultum, lib. 2, cap.8, sect.11. De diuisione decē præceptorũ, & quot priori, quot item posteriori tabulæ assignanda, Ibi. sect.12.50.

Præceptorum Dei explicatio: vbi ostenditur Dominum initio Legis ad sanciendam eius maiestatem triplici argumento vti. primùm sibi potestatem supremam & ius imperii in hos vendicando, velut necessitate ad parendum trahere: deinde promissionis gratiæ dulcedine allicere: postremò beneficii accepti commemoratione ad obediētiam stimulare, lib. 2, cap.8, sect.13,14,15.

Legem non docere rudimenta tantùm quædam & primordia iustitiæ, sed verum eius complementum, expressionem imaginis Dei & sanctitatis perfectionem: quæ tota comprehenditur duobus capitibus, dilectione videlicet Dei & proximi, lib. 2, cap.8, sect.51.

Lex naturalis, lib. 2, cap.2, sect. 22.

de Legibus politicis.

Nec leges sine magistratu, nec magistratus sine legibus consistere potest. Refelluntur ii qui negant rectè compositam esse rempublicam nisi politicis legibus Mosis regatur. ad id diuiditur Lex Mosis in mores, ceremonias & iudicia, & cognito singularum partium scopo ostenditur liberum esse singulis gentibus leges politicas condere, libro 4, cap. 20, sect. 14. 15. modò ad æquitatem illam naturalem referantur cuius ratio in Lege morali Mosis descripta est. Itaque pœnarum sanctiones posse variare pro regionis, seculi aliarúmque circunstantiarum diuersitate, declaratur propositis exemplis, sect.16.

de Libertate Christiana.

Quàm necessaria sit eius cognitio, lib.3, cap.19, sect.1.

In tribus partibus sitam esse Christianam libertatem. Prima tractatur lib.3, cap.19, se.2.3: Secunda, sect. 4.5.6. Tertia, sect.7 8.

Libertatem Christianam esse rem spirituale: & eam peruersè interpretari quicunque vel suis cupiditatibus ipsam prætexunt, vel ea abutuntur cum fratrum infirmorum offendiculo,

lo,lib.3,cap.19,sect.9,10.

de Libero arbitrio.

Libero arbitrio pollebat homo in prima conditione creationis, lib.1, cap.15, sect.8, quod lapsu suo amisit. Hoc ignorasse philosophos,& planè desipere qui eos sequuntur, liberum arbitrium adhuc homini tribuentes Ibidem.

Flexibilitas liberi arbitrii vel imbecilla facultas, quæ fuit in primo homine non excusat eius lapsum, li. 1, cap.15, sect.8.

Non minùs è re nostra esse quàm ad Dei gloriā pertinere agnoscere vires omnes nostras baculum arundineum, imò fumū esse. interim cauendum ne dum omni rectitudine abdicatur homo, inde desidiæ occasionem arripiamus: quin potiùs excitari nos ita conuenit ad quærendum in Deo bonum omne, quo vacui sumus. Liberum arbitrium à suis defensorib⁹ magis pręcipitari quàm stabiliri, lib.2, cap.2, sect.1.

Philosophi tres animę facultates constituunt, intellectum, sensum & voluntatem, siue appetitum: putántque humani intellectus rationem rectæ gubernationi sufficere: voluntatem à sensu quidem ad mala solicitari (adeò vt cū difficultate rationi se subiiciat, & aliquando variè distrahatur) sed tamē habere liberam electionem, & nequaquam posse impediri quin rationem ducem per omnia sequatur. denique virtutes & vitia in nostra esse potestate, lib. 2, cap.2, sect.2,3.

Scriptores Ecclesiastici, licet agnoscerent & mentis sanitatem & volūtatis libertatem ex peccato grauiter vulneratam, nimis tamen philosophicè hac de re loquuti sunt. veteres quidē, primùm ne rem communi hominum iudicio absurdam traderent: deinde & præcipuè, ne carni suapte sponte nimis ad bonum torpenti nouam desidiæ occasionem pręberent: vt ostenditur ex pluribus sententiis Chrysostomi & Hieronymi. Græci præ aliis, maximè Chrysostomus, modum excedunt in extollendo libero arbitrio: ita tamen veteres in genere omnes, excepto Augustino variant & vacillāt in hoc doctrinæ capite, vt nihil ferè certi ex eorū scriptis referri queat. qui postea venerunt, in deterius alii post alios sunt dilapsi. Item liberi arbitrii variæ definitiones ex Origene, Augustino, Bernardo, Anselmo, & Petro Lombardo & Thoma, lib.2, ca. 2, sect.4.

Quibus in rebus vulgò dent homini liberum arbitrium: & de triplici voluntate hominis, lib. 2, cap.2, sect. 5. item de vulgari distinctione triplicis libertatis, Ibid.

An in totum sit homo priuatus facultate bene agendi, an verò habeat adhuc nonnullam licet infirmā: vbi de vulgari distinctione gratiæ operantis & cooperantis, & quid in ea offendat, lib.2, cap.2, sect.6.

Quum non alia ratione dici possit homo liberum arbitriū habere, nisi quia voluntate sua malè agit, nō coactione: magnopere interesse Ecclesiæ nūquam vsurpatam esse hanc vocem quæ in exitialem confidentiam euexit homines. Veteres etiam sępe declarare quid de voce ipsa sentiant: Augustinum in primis, ex quo plurimi loci citātur vbi vim eius eneruat & eludit, cùm seruum arbitrium nominans, tum rem ipsam vt est exponens pluribus verbis, lib. 2, cap.2, sect.7,8.

Licet veteres Scriptores Ecclesiastici nimii sint interdum in libero

arbitrio extollendo,& ambiguè variéquein hac re loquuti sint,apparet tamen ex quamplurimis eorum sententiis, humana virtute nihil aut quamminimo æstimata, totam bonorum omnium laudē Spiritui sancto detulisse: quarū nonnullæ recitātur Cypriani, Augustini, Eucherii, Chrysostomi,lib.2,cap.2,sect.9.

Humani arbitrii facultas non ab euētu rerum, sed à iudicii electione & voluntatis affectione est æstimanda,lib.2,cap.4,sect.8.

Contra patronos liberi arbitrii, ostenditur peccatum esse necessarium, neque tamen ideo minùs debere imputari: itē esse volūtarium, non tamen euitabile,libro 2, cap. 5, sect.1.

Soluitur altera eorum obiectio, Nisi ex libera arbitrii electione tum virtutes tum vitia procedunt, non esse consentaneum vt homini vel pœna infligatur,vel prȩmium repēdatur,lib.2,cap.5,sect.2. Item quod obiiciunt, si hæc non sit voluntatis nostræ facultas, bonum aut malum eligere, oporteret homines omnes esse malos, aut omnes bonos,lib.2, cap.5,sect.3.

Cōtra eosdem etiam docetur non frustra fieri exhortationes,admonitiones, obiurgationes, licet non sit penes peccatorem parêre: & quid illæ operentur tum in impiis, tum in fidelibus, ostenditur, lib. 2, cap. 5, sect.4,5.

Ex prȩceptis & Lege Dei non inferendum est, hominē habere liberum arbitrium & vires aliquas præstandi: nam Deus non tantùm imperat quod fieri oportet, sed etiā promittit obediendi gratiam, lib.2, ca. 5,sect.6,7,9.

Id ostenditur tam in prȩceptis,quȩ primam ad Deumcōuersionem exigunt,quàm in iis quæ simpliciter de Legis obseruatione loquūtur, item iis quæ perseuerare in recepta Dei gratia iubent. Idem enim Deus qui hæc exigit, testatur dona sua gratuita esse cōuersionem peccatoris,vitæ sanctitatem,& perseuerādi constantiam,neque earum laudem partiendam inter Deum & hominem,lib.2, cap.5,sect.8,9,11.

Promissiones cōditionales,Si volueritis, Si audieritis, & similes non probant liberam volendi audiēdíve facultatem esse in homine:neque tamen Deum hominibus illudere itá cum illis paciscendo ostenditur: & quis eiusmodi obtestationum vsus sit tum erga pios, tum erga impios, lib.2,cap.5,sect.10.

Exprobrationes quibus Deus populo significat, per eū duntaxat stetisse quominus ab indulgentia sua omne genus bonorum receperit,nō probant fuisse in hominum potestate,mala,quib[9] vexati sunt,effugere. Vbi de eiusmodi exprobrationū vsu tam erga eos qui obstinatè in vitiis pergunt, quàm erga dociles qui ad pœnitentiam conuertūtur. Item quòd agendi partes nonnunquam Scriptura nobis tribuere videtur,nō alia ratione facere, nisi vt carnis pigritiem expergefaciat,libro 2, ca.5, sect.11.

Quod Moses dicit,Propè est præceptum in ore tuo & in corde tuo, &c.non iuuare liberi arbitrii defensores:quum ibi non de nudis præceptis,sed de promissionibus Euangelicis agat,lib.1,cap.5,sect.12.

Nihilo magis pro ipsis facere locos vbi dicitur Dominus expectare & speculari quid facturi sint homines,lib.2,cap.5,sect.13.

Item eos, vbi bona opera vocantur nostra, & nos dicimur facere

quod

quod est sanctum placitúmque Domino. Ibíque ostenditur solum Dei Spiritum omnes bonos motus operari in nobis,non tamē quasi in truncis,lib.2,cap.5,sect.14.15.

Expositio aliquot aliorum Scripturæ testimoniorum,quibus gratię Dei hostes abutuntur ad stabiliendum liberum arbitrium,lib.2,cap.5. sect.16,17,18,19.

M

de Magistratibus.

Magistratuum functionem nō modò coram Deo sanctam & legitimā esse,sed sacerrimam etiam,& in tota mortalium vita longè honestissimam,probatur variis elogiis quibus eā ornat Scriptura,& sanctorū virorū exēplis qui ciuilē potestatē exercuerunt, lib.4, cap.20,sect.4. Hanc cogitationem stimulū esse piis magistratibus quò excitentur ad officium: & consolationem qua muneris sui difficultates leniant, lib.4,ca. 20,sect.6.

Refutātur qui,licet sub Lege præfuerint olim reges ac iudices populo Dei, hoc tamen seruile gubernandi genus asserunt non conuenire perfectioni quam Christus cum Euangelio suo attulit, lib.4,cap.20, sect. 5.7.

Falli eos qui magistratus arcent à religionis cura: quum eorum officium extendatur ad vtranque Legis tabulam. Ex Scriptura ostenditur cōstitutos esse tam cultus Dei quàm publicę pacis & honestatis protectores ac vindices. quod sine gladii potestate præstare omni ex parte non possunt,lib.4,cap.20, sect.9.

Quæstio,Quomodo liceat magistratibus esse piis, & gladiū stringere,sanguinémque humanum fundere,explicatur ex Scriptura, ostendítúrque adeò non peccare sceleratos puniēdo,vt hæc sit vna ex regiis virtutibus,pietatísque eorum approbatio.Duo hîc magistratibus vitia esse cauenda,nimiam seueritatem & superstitiosam clementiæ affectationem,lib.4,cap.20,sect.10.

Subditorum officium erga magistratus, honorificentissimè de ipsis sentire tanquam de Dei ministris ac legatis, quātum ad ipsum ordinem, non quòd hominum vitia pro virtutibus sint habenda,libro 4,cap.20, sect.22.

Propēsis in eorum obseruationem animis suam illis obedientiam approbare,siue edictis parendum,siue tributa soluēda, &c. eorum salutem ac prosperitatem Deo commēdare, non tumultuari nec irrumpere in partes magistratus,sect.23.

Malos etiam principes,& vitæ nequam ac tyrannicè dominantes eadem in reuerētia ac dignatiōe habendos (quantum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem haberemus, lib.4, cap.20, sect.24.25. quia non sine Dei prouidentia ac singulari actione illi etiam publicam potestatem habent. quod testimoniis variis exemplísque Scripturæ confirmatur. & ostenditur quibus considerationibus impatientiam suam frænare debeant qui sub huiusmodi impiis & flagitiosis tyrannis viuunt subditi, sect.26, 27, 28,29,31.

Non licere priuatis hominibus insurgere in tyrannos, sed iis tantùm qui secundùm regni aut regionis leges vindices sunt libertatis populi, lib.4,cap.20,sect.31.

Dominum admirabili bonitate & prouidentia excitare interdum ex seruis suis qui pœnas sumant de tyrannis, nonnunquam impiorū aliud

molientium furorem eò destinare, lib.4,cap.20,sect.30.

In ea quæ regum & præfectorum imperiis debetur obedientia semper excipiendum, Ne à Dei obedientia nos abducat. neque vllam ipsis fieri iniuriam dum aduersùs Deum præcipientibus parere detrectamus: ídque nostri officii esse, quantumuis magnum ac præsens periculum immineat huic constantiæ, lib.4, cap. 20,sect.32.

de Matrimonio.

Expositio septimi præcepti, quo scortationem Dominus prohibet, pudicitiam & puritatem requirit: quam & animo,& oculis,& corporis cultu,& lingua,& moderato cibi po túsque vsu fouere & conseruare debemus,lib.2, cap.8,sect.41.44. Continētiam singulare esse Dei donum, quod non omnibus, sed quibusdam dat,ídque nonnunquam ad tempus. Quibus non est concessum, illi omnino ad coniugium (quod est in necessitatis humanæ remedium à Domino sancitum) confugiant, lib.2, cap.8, sect. 41, 42, 43. Coniugibus videndum nequid omnino admittant indignum honestate ac temperantia matrimonii: alioqui vxorum adulteri vidētur esse,non mariti,lib. 2,cap.8.sect.44.

Perperam matrimonium dici Sacramentum à Papistis,& refutantur eorum rationes, lib.4, cap.19, sect. 34 Ostenditur non iuuari loco Pauli, quo se tegere conantur, sect 35. Interim ipsos secum pugnare,quum à Sacramento hoc arcent suos Sacerdotes, & dicunt esse immunditiem ac pollutionem carnis, lib.4, cap.19,sect.36.

Hoc sacramēti falso prætextu Papam cū suis traxisse ad se causarum coniugalium cognitionem, leges sanxisse de matimonio partim in Deum manifestè impias, partim in homines iniquissimas: quæ recitantur,lib.4,cap.19,sect.37.

de Mediatore Christo.

Christum,vt mediatoris officium præstaret, oportuisse fieri homin ē: quia sic Deus statuerat quod nobis optimum erat:quum nemo alius pacis restituēdæ interpres inter Deum & nos esse posset, nemo nos facere Dei filios, nemo certam nobis reddere regni cælestis hæreditatem, nemo pro hominis inobediētia remedii loco obedientiam opponere,lib. 2,cap.12,sect.1,2,3.

Refutatur vaga speculatio eorum qui Christum, etiamsi ad redimendum genus humanum non fuisset opus remedio, contendunt futurum fuisse hominem: & multis rationibus testimoniisque ostēditur, quum tota Scriptura clamet vestitum fuisse carne vt fieret redemptor, aliam causam vel alium finem imaginari nimiæ esse temeritatis,libro 2, cap. 12,sect.4. Neque fas esse de Christo longius inquirere:quíque id faciant, eos impia audacia prorumpere ad nouum Christum fingendum. vbi reprehenditur Osiander, qui rursus hoc tempore hanc quæstionem mouit,& contendit nullo Scripturæ testimonio hoc commentum repudiari,sect.5. Refutatúrque principium quod sumit, hominem creatum esse ad imaginem Dei, quia formatus fuerit ad exemplar futuri Christi, vt illum referret, quem iam Pater carne vestire decreuerat.ostenditúrque imaginem Dei in Adamo fuisse prçstantiæ notas quibus eum Deus insignierat, quæ etiā relucet in Angelis,sect.6,7.

Sol-

Soluuntur & aliæ obiectiones siue absurditates quas metuit idem Osiander: vt, Christum nonnisi per accidens natum esse, & creatum ad imaginem Adæ: carituros fuisse Angelos capite, homines rege Christo, &c. Ibidem.

Quomodo duæ naturæ efficiant mediatoris personam in Christo: quod ostenditur similitudine sumpta coniunctionis animę & corporis in vno homine. Deinde variis locis demonstratur Scripturam tribuere nonnunquam Christo quę diuinitati peculiariter cõpetant: nonnunquam quæ ad humanitatẽ singulariter referri oporteat: aliquando quod vni naturæ propriũ est, alteri tribuere, qui tropus vocatur communicatio idiomatum, lib.2, cap.14, sect.1.2. Aliquando etiam Christo tribuere quæ vtranque simul naturam cõplectuntur, neutri seorsum satis conueniant. quod postremum plerique veterum non satis obseruarunt: tamẽ vtile est attendere, ad soluendos plurimos nodos, & vitandos errores Nestorii, Eutychis, sect.3,4. Serueti etiam error refutatur qui figmentum ex Dei essentia, spiritu, carne, & tribus elementis increatis conflatum pro Filio Dei supposuit. Eius vafrities detegitur: & (quod ille negat) ostenditur, Christum etiam antequam in carne nasceretur, fuisse Dei Filium, quia est Sermo ille ante secula ex Patre genitus, sect.5 Item probatur verè & propriè esse Dei Filium in carne, id est natura humana: sed deitatis tamen respectu, non carnis, vt garrit Seruetus, sect. 6. Exponuntur quidam loci, quos ille illiúsque sectatores vrgent in erroris sui patrocinium: detegitur etiam alia eius calumnia, Antequam apparuit Christus in carne, nusquam vocari Dei Filium nisi sub figura, sectio.7. Detegitur eorum omniũ error quicunque Christum non agnoscunt Filium Dei nisi in carne: & summatim proponuntur crassiores præstigiæ Serueti, quibus se & quosdam fascinauit, euertens quod pura fides credit de Filii Dei persona. ac inde colligitur, versutis ambagibus impuri illius canis spem salutis prorsus fuisse extinctam, sect.8.

de Mendacio.

Exposito præcepti noni: quo falsitatem Dominus coercet, qua vel mendacio vel obtrectandi libidine, alicuius nomen lædimus, aut commodis detrahimus, lib 2, cap.8, sect. 47. Multum hîc à nobis peccari, etiamsi non mentimur. prudenter tamen distinguendam maledicentiam quæ hîc damnatur, à iudiciaria denuntiatione, obiurgatione quæ fit castigandi studio, &c. Ibidem, sectione 48.

de Meritis operum.

Quæ de operum meritis iactantur, tam Dei laudem in conferenda iustitia, quàm salutis certitudinem euertere, lib.3, cap.15.

Meriti nomen quicunque primus bonis operibus coram Dei iudicio aptauit, malè illum fidei synceritati consuluisse. & eo quidem vsos veteres, sed ita vt multis locis ostenderint salutem se non tribuere operibus, lib.3, cap.15, sect.2.

Exponũtur loci quidam quibus sophistæ probare nituntur Meriti nomen erga Deum in Scripturis reperiri, lib.3, cap.15, sect 4.

Iustitiæ præmia ex Dei benignitate mera pendere, probatur authoritate Apostoli & Augustini, lib.2, ca. 5, sect.2.

De meritis verò quædam reperies

ſub dictione de Iuſtificatione fidei.

Falſum eſſe oſtenditur Chriſtum meruiſſe nobis primam tantùm gratiam : poſtea nos operibus noſtris mereri, lib.3, cap.15, ſect.6.7.

de Merito Chriſti.

Rectè & propriè dici Chriſtũ nobis promeritum eſſe gratiam Dei & ſalutem: vbi oſtenditur Chriſtum nõ inſtrumentum duntaxat eſſe vel miniſtrum ſalutis, ſed authorem & principem : neque ita loquendo obſcurari Dei gratiam quia non opponitur meritum Chriſti miſericordiæ Dei, imò ab ea dependet. & quę ſubalterna ſunt, non pugnant, lib.2, cap.17, ſect.1.

Hæc diſtinctio meriti Chriſti & gratiæ Dei probatur ex pluribus Scripturæ locis, ſect.2.

Afferuntur multa Scripturæ teſtimonia, ex quibus certò & ſolidè colligitur, Chriſtum ſua obediẽtia verè nobis gratiam apud Patrem acquiſiiſſe ac promeritum eſſe, ſect.3.4.5.

Stultam eſſe curioſitatem, quærere an aliquid Chriſtus ſibi ipſe meruerit : temerarium verò, aſſerere, ſect.6.

de Miniſterio Eccleſiæ.

De miniſterio Eccleſiæ & iis qui hunc diſcendi modum contemnunt, lib.4, cap.1, ſect.5. De efficacia miniſterii, ſect.6.

Deũ, qui ſolus docere poſſet Eccleſiam, vel per Angelos, id facere hominum miniſterio tribus de cauſis, lib.4, cap.3, ſect.1. Inſignibus elogiis ornari in Scriptura miniſterium Eccleſiæ, ſect.2, 3. De Apoſtolis, Prophetis, Euangeliſtis, Paſtoribus & Doctoribus : & quæ ſit ſingulorum functio. ſect 4.5.

Functionis Apoſtolorum & Paſtorum præcipuas eſſe partes, Euangelium annuntiare & Sacramenta adminiſtrare, lib.4, cap.3, ſect.6.

Paſtores ſuis Eccleſiis ita eſſe alligatos, vt aliò migrare non debeãt ſine publica authoritate, lib.4, cap.3, ſect.7.

Epiſcopos, Presbyteros, Paſtores, Miniſtros vocari in Scriptura eos qui Eccleſias regunt, lib.4, cap.3, ſect.8.

Neminem ſe in Eccleſia ad docendum vel regendum ingerere debere, ſed vocationem requiri, lib.4, ca.3, ſect.10.

Verbi Dei prædicatio comparatur ſemini quod in terra ſpargitur: vnde intelligimus totum profectũ à Dei benedictione & Spiritus efficacia prouenire, lib.4, cap.14, ſect.11.

Quales Epiſcopos eligere oporteat, qualiter, à quibus ſint eligendi, & quo ritu quáve ceremonia initiãdi, lib.4, cap.3, ſect.11, 12, 13, 14, 15, 16.

Vetus Eccleſia ante Papatum, quicquid miniſtrorum habuit, diuiſit in tres ordines, Paſtores, Seniores & Diaconos, lib.4, cap.4. ſect.1.

De mandato remittendorum & retinendorum peccatorum, ſiue ligandi & ſoluendi: quæ pars eſt poteſtatis clauium, & ad miniſterium verbi refertur, lib.4, cap.11, ſect.1.

de Miſſa papali.

Quid ſit Miſſa ex Romani Antichriſti & eius prophetarum definitione, lib.4, cap.18, ſect.1.

Prima Miſſæ virtus, quòd illic inſigni contumelia Chriſtus afficitur: quippe cuius æternum ſacerdotium non agnoſcitur, quum alius velut ſucceſſor ei datur. idque fieri in Miſſa, quicquid prætexant Papiſtæ, lib.4, cap.18, ſect 2.

Altera Miſſę virtus, quòd erecto ſecundo altari Chriſti crucem euertit, & no-

& nouo sacrificio illius vnicum & perpetuum ac semel oblatum sepelit, sect. 3. 9, & 14.

Exponitur Malachiæ locus quo hodie Missarum sacrificium fulcire conantur aduersarii, sect. 4.

Tertia Missæ virtus, quòd veram & vnam mortem Christi obliterat, & ex hominum memoria excutit, sectione 5.

Quarta, quòd fructum qui ex morte Christi ad nos redibat, nobis præripit, sect. 6.

Quinta, quòd sacram Cœnam, in qua Dominus passionis suæ memoriam insculptam formatámque reliquerat, eneruat, è medio aufert & dissipat, sect. 7.

Missæ nomen vnde, sect. 8.

Missæ sacrificium nõ posse defendi veterum authoritate, qui Cœnam quidem sæpe sacrificium dixerunt, sed alio sensu quàm Papistæ. ipsos tamen veteres in eo videri nimis deflexisse ad Legis vmbras, lib. 4, cap. 18, sect. 10. 11.

Missarii sacrificii fiducia multos sibi securius indulgere in vitiis & sceleribus, lib. 4, cap. 18, sect. 15.

Describitur sanctissima ipsa Missæ sanctitas suis elogiis, lib. 4, cap. 18, sect. 18.

de Monachatu.

Monasteria olim fuisse velut seminaria ordinis Ecclesiastici, vbi describitur ex Augustino veteris monastices forma, & solitos fuisse tum labore manuum victum sibi quærere. vnde apparet longè aliam esse Papistici monachismi hodie rationem, lib. 4, cap. 13, sect. 8. 9 10.

De superbo perfectionis titulo quo monachi suum vitæ genus ornant, lib. 4, cap. 13, sect. 11. Quia consilia Euangelica (vt vocant) quibus reliqui Christiani non sunt astricti obseruaturos se recipiant, sect. 12. Quia omnia sua reliquerint, sect. 13.

Discessionem ab Ecclesia facere omnes qui in cœnobia concedunt, quum monasticen suam palàm asserant esse formã secũdi Baptismi, &c. lib. 4, cap. 13, sect. 14.

In moribus multum discrepare Papisticos monachos ab illis veteribus, lib. 4, cap. 13, sect. 15.

Quædam reprehendenda etiam in veteris illius monastices professione: & periculosum exemplum in Ecclesiam induxisse qui eius fuerũt authores, lib. 4, cap. 13, sect. 16.

Monachos suis votis non Deo sed dæmonio se consecrare, lib. 4, cap. 13, sect. 17.

Omnia non legitima nec rite cõcepta vota, vt apud Deũ nihili sunt, sic nobis irrita esse debere, lib. 4, ca. 13, sect. 20. Itaq; qui à monachismo ad aliquod honestum viuendi genus concedunt, immeritò accusari fractæ fidei & periurii, sect. 21.

de Morte Christi.

Licet toto obedientiæ suæ cursu (id est tota vita singulísq; eius partibus) Christus redemptorem se nostrum præstiterit: Scripturam tamen quò certius definiat modum salutis, hoc morti Christi quasi peculiare ac proprium adscribere. In qua primũ gradum occupat voluntaria Christi subiectio: ita tamen volũtaria vt nõ absque certamine proprio se affectu abdicauerit. Cõsideranda etiã damnatio, in qua duo notãtur: Christum scilicet inter iniquos reputatum: & tamen eius innocẽtiæ testimonium sæpius redditum ipsius etiam iudicis ore, lib. 2, cap. 1, sect. 5. Notanda mortis species, crux scilicet maledicta; ídque ita factum oportuisse, vt

maledictione quæ nobis incumbebat,in eum traducta, & superata ac abolita, nos eximeremur, & fuisse figuratè repræsentatum in Mosaicis sacrificiis quod in Christo demum, figurarũ archetypo,fuit exhibitum, declaratur Esaiæ & Apostolorum multis testimoniis, sect. 6. Tam in morte quàm sepultura Christi duplex beneficium nobis proponi,liberationem scilicet à morte cui mancipati eramus, & carnis nostræ mortificationem,sect.7.

O

de Obedientia liberorum erga parentes.

Expositio quinti præcepti.finis eius & summa,lib.2,ca.8,sect.35. Vocabulum Honoris quàm latè hîc pateat, trésque esse eius partes, reuerentiam, obedientiam & gratitudinem,Ibidem,& sect.36.

De promissione adiecta quinto præcepto, de longa duratione vitæ, & quatenus ad nos hodie spectet, lib.2,cap.8,sect.37. Quomodo Deus & quàm variis modis vindictã suam in immorigeros exerceat. Parentibus tamen & aliis nõ deberi obedientiam nisi salua Dei Lege, sect.38.

de Officialibus.

De Officialibus(quos vocant)Episcoporum Papisticorum, lib.4, cap.11,sect.7.8.

de Operibus.

Comparatio puritatis Dei cum tota hominum iustitia, lib.3, cap.12, sect.4.5.

Diuisa omni Adę progenie in quatuor genera hominum, ostenditur nihil eos sanctitatis aut iustitiæ habere. primùm in iis qui nulla Dei agnitione prę̨diti sunt:in quibus licet nonnunquam appareãt egregiæ dotes,quæ sunt Dei dona, nihil tamen purum,lib.3,cap.14,sect.1.2.3.4.5.6.

Idem ostenditur in iis qui Sacramẽtis initiati,titulo tenus sunt Christiani,Deum factis abnegantes:item in hypocritis, qui cordis nequitiam inanibus fucis tegunt, lib. 3, cap.14, sect.7.8.

Probatur demum etiam Dei filios verè Spiritu eius regeneratos, non posse vlla operum suorum iustitia coram Dei iudicio stare:quia nullum ab illis proferri potest bonum opus quod non sit aliqua carnis impuritate respersum:itaque damnabile. deinde si tale aliquod daretur,vnum tamen peccatum satis est ad delendam omnem memoriam prioris iustitiæ, lib. 3, cap. 14, sectione 9.10.11.

Refutantur subterfugia Papistarum de iustitia operum,& præcipuè horrendum portentum operum supererogationis, lib.3,cap.14,sect.12. 13.14.15.

Quum de operibus agitur,duæ pestes depellendæ ex animis nostris: nequid ponamus fiduciæ in operum iustitia:nequid etiam gloriæ illis adscribamus,lib.3,cap.14,sect.16.

Quatuor genera causarum in constituenda salute nostra ponuntur & declarantur ex Scriptura: & ostenditur, nullam illic operũ esse rationem,lib.3,cap.14,sect.17.

Quòd aliquando sancti se confirmant innocẽtiæ integritatísque suæ memoria, quomodo sit accipiendum: neque id vllo modo derogare gratuitæ iustitiæ in Christo, libro 3, cap.14,sect.18.19.20.

Vbi fidelium bona opera Scriptura dicit incitare Deum ad illis benefaciendum,seriem magis notari quàm causam, libro 3, capite 14, sectione 21.

Cur

Cur Dominus in Scriptura vocet bona opera nostra, & illis remunerationem promittat, lib.3, cap.15, sect.3.

Refutatur sophistarum commentum de moralibus operibus, quibus Deo gratiosi reddãtur homines antequam Christo inserãtur, lib.3, cap.15, sect.6, & cap.17, sect.4.

Fidelium operibus rependi quæ iustitiæ cultoribus in Lege sua Dominus promisit: sed eius rei considerandam triplicem causam, lib.3, cap.17, sect.3.

Duplicem hominis acceptionem apud Deum obseruandam ex Scri tura. quarum posterior licet opera bona fidelium respiciat, & ipsa tamen gratuitæ est misericordiæ Dei, lib.3, cap.17, sect.4.5.

Quum dicitur Deus benefacere iis qui ipsum diligunt, non causa cur illis benefaciat hæc ponitur, sed potiùs modus & quales ipsi sint Dei gratia, lib.3, cap.17, sect.6.

Exponuntur loci quidam, quibus Scriptura bona opera iustitiæ titulo insignit: & ostenditur non esse contrarios doctrinæ iustificationis fidei lib.3, cap.17, sect.7.

Vnum bonum opus aut plura nõ sufficere ad iustitiam coram Deo, licet vnum peccatũ sufficiat ad damnationem: neque hîc valere axioma illud, Cõtrariorum eadem est regula. lib.3, cap.18, sect.10.

Cur Dominus dicat se operibus rependere quod gratis ante opera donauerat, lib. 3, cap.18, sect.3. Et nostræ imbecillitati sic occurrere ipsum, ne animis labascamus, sect.4 & 6.7.

Inde pendere bonorum operum iustitiam quæ faciunt fideles, quòd per veniam Deo approbantur, lib.3, cap.18, sect.5.

de Oratione.

Veram fidem non posse otiosam esse à Dei inuocatione, lib.3, cap.20 sectione 1.

Quàm necessaria, & quot modis sit vtilis precandi exercitato, lib.3, cap.20, sect.2. licet Dominus nobis non petentibus non sit cessaturus, nec monitore opus habeat, sect.3.

Rite instituendæ orationis prima lex, vt non aliter mente animóq; compositi simus quàm eos decet qui ad Dei colloquium ingrediuntur, lib. cap.20, sect. 4.5. Altera, vt rogando semper inopiam nostram verè sentiamus, ac seriò cogitãtes omnibus quæ petimus nos indigere, serium & ardentem impetrandi affectum iungamus cũ ipsa precatione, sect.6.

Omni tempore orandum esse: & in summa rerum omnium tranquillitate solam peccatorum nostrorum recordationem non leuem nobis stimulum esse debere ad id exercitium, lib.3, cap.20, sect.7.

Tertia rite precandi lex, vt omni propriæ gloriæ fiducia nos abdicemus: ne siquid, vel minimum, arrogemus nobis, cum inani nostra inflatione ab eius facie concidamus, lib.3, cap.20, sect.8.

Rite precandi initiũ est veniæ deprecatio cum humili & ingenua culpæ confessione, lib.3, cap.20, sect.9,

Quo sensu accipiẽdæ sint orationes quædam sanctorũ, quibus propriæ iustitię suffragium citare videntur ad exorandum Deum, lib.3, cap.20, sect.10.

Quarta rite precandi lex, vt ita prostrati & subacti vera humilitate, nihilominus certa spe exorandi ad orãdum animemur. Ita in precibus concurrere fidem cum pœnitentia,

lib.3,cap.20,sectione.11.

De certitudine fidei qua statuũt fideles Deũ sibi esse propitiũ,& quàm necessaria in inuocatione. neque labefactari eam certitudinem,vbi cõnectitur cum agnitione nostrę miseriæ,lib.3,cap.20,sect.12.

Præcipit Deus vt ipsum inuocemus:promittit exauditum iri.vtrunque omnino necessarium vt in fide precemur,lib.3,cap.20,sect.13.

Recitantur variæ Dei promissiones: quarum dulcedine qui non excitantur ad precãdum omnino sunt inexcusabiles, lib 3, cap. 20, sectione 14.

Exponuntur loci quidam quibus videtur Deus quorundam precibus annuisse quæ promissione nulla nitebantur,lib.3,cap.20,sect.15.

Quatuor rite precandi leges non ita exigi summo rigore quin multas hîc infirmitates Deus, imò intemperies in suis toleret,ex variis exemplis comprobatur, lib 3, cap.20, sectione 16.

In Christi solius nomine semper orandum esse, lib 3, cap.20,sect.17, & 39.neque aliter vnquam fuisse exauditos fideles, sect.18. Qui aliter precantur, illis nihil reliquum fieri in throno Dei præter iram & terrorem,sect.19.

Non esse contrarium officio mediatoris Christi: quòd alii pro aliis orare iubemur, lib.3, cap.20, sectione 19

Refellitur sophistarum commentum, Christum esse redemptionis mediatorem, fideles autem intercessionis, libro 3, capite 20, sectione 20.

Contra eos qui sanctos mortuos statuunt sibi apud Deum intercessores, vel Christi intercessionem miscent mortuorum precibus & meritis,lib.3,cap.20,sect.21. Hanc stoliditatem ad crassa impietatis monstra & horrenda sacrilegia progressam esse in Papatu,sect.22 Refutãtur argumenta quibus Papistæ sanctorũ mortuorũ intercessionem cõfirmare nituntur,sect.23.24.25.26.

Nefas esse preces nostras ad sanctos mortuos dirigere, quum cultus hic Deo vni sit maximè proprius, lib.3,cap.20,sect.27.

De orationis speciebus, maximè de gratiarũ actione: item de assidua exercitatione fideliũ in precibus & gratiarum actione, lib.3, cap.20, sectione 28.29.

De battologia Papistarum: item de vitanda omni ostẽtatione in precibus: & de secessu quærendo: de precibus publicis, lib.3, cap.20, sectione 29.

Populari & patrio sermone concipiendas esse preces publicas. vbi de geniculatione & capitis detectione in precibus, lib.3, cap.20, sectione 33.

De immensa Christi bonitate,qui nobis formam etiam orandi præscripserit, & quanta inde ad nos consolatio redeat, lib.3, cap. 20, sectio.34. Diuisio precationis Dominicæ,sect.35. Eiusdem precationis expositio, sectione 36.Numeris omnibus absolutam & verè legitimam esse, sectione 48. Cui nihil addendum, licet aliis verbis vti liceat in concipiendis precibus, sectione 49. De fiducia quam adfert nobis appellatio filiorũ Dei, quam ne peccatorum quidem nostrorum conscientia labefactare debet,lib.3, cap.20,sect.36.37.

Licet pro omnibus (maximè fidei domesticis) precari nos oporteat, id tamen non obstare quominus & pro nobis & pro certis aliis

aliis orare specialiter liceat, li.3.ca. 20, sect.38.39, & 47.

De petendi audacia quam Dominus suis concedit & fiducia obtinendi, lib.3, cap.20, sect.47.

Bonum esse vt sibi quisque nostrũ exercitationis gratia peculiares horas constituat ad precandum, modò sine superstitiosa obseruatione, lib. 3, cap.20, sect.50.

In omni oratione diligenter cauendum ne Deũ certis circũstantiis alligare velimus, lib.3.ca.20, sect.50.

De perseuerantia & patientia in precandi exercitio, libr.3, cap. 20. sect.51.52.

de Ordinibus Ecclesiasticis Papæ.

Sacramentum ordinis parit Papistis septem alia Sacramentula, de quorum nominibus & distinctione nondum conuenit inter illos, lib.4, cap. 19, sect. 22. Ridicula & impia eorum stultitia, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt, sectione 23.

De Acoluthis, Ostiariis & Lectoribus, quos ordines Ecclesiasticos & Sacramenta faciunt Papistæ, libr 4, cap.19, sect. 24 Et quibus ceremoniis eos consecrent, sect.27.

De exorcistis, ordine Ecclesię Papalis, lib.4, cap.19, sect 24.

Psalmistarum, Ostiariorum, Acoluthorum ordines vana esse nomina in Papatu, quum ministeria illa ipsi non exequantur, sed puer aliquis, aut quiuis laicus, lib.4, ca.19, sect.24.

De clericali tonsura & eius significatione, ex Papistarum doctrina, lib.4, cap.19, sect 25. Perperã ab ipsis referri ad Paulũ, qui suscepto voto rasit caput. aut ad veteres Nazaræos, sect.26. Ex Augustino ostenditur vnde originem habuerit, sect.27.

De tribus ordinibus maioribus: primùm de ordine Presbyterii vel Sacerdotii. vbi ostenditur Papistas improbissimè peruertisse ordinem à Deo positum, & Christo vnico ac æterno Sacerdoti esse iniurios, lib. 4. cap.19, sect.28.

De exufflatione in creãdis Sacerdotibus Papisticis: & peruersè illos eiusmodi ceremonia imitari Christum. vbi tractatur multa egisse Dominum quę nobis exempla esse noluit, lib.4, cap 19 sect.29.

De charactere indelebili sacri olei, quo vngũtur in creatione ipsa sacerdotes Papistici: perperámque referri ad filios Aaron. sed istos, dum Leuitarum æmuli esse appetũt, fieri apostatas à Christo, lib.4, cap. 19, sectione 30.31.

P

de Pædobaptismo.

Pædobaptismum cum Christi institutione & signi natura optimè cõgruere, lib.4, cap.16.

Circuncisioni Baptismum successisse: quid simile habeant, quid item diuersum, lib 4, cap 16, sect 3 4.

Quum rei signatæ in Baptismo participes infantes etiã faciat Dominus, non esse ipsos à Baptismo arcendos, libr.4, cap.16. sectio. 5. & ipsos etiam regenerari à Domino, sect.17.18.19.

Quum constet nobis idem fœdus quod cum Abrahamo percussum Deus voluit in infantibus consignari sacramento exteriori, in iis etiam locum hodie habere Baptismum, lib.4, cap.16, sect.6.

Rectè probari pædobaptismũ ex eo quòd Christus puerulos est amplexus, & man⁹ eis imposuit, sect. 7.

Refutantur quædam argumenta aduersariorum pædobaptismi, li. 4,

cap.16, sectione 8, & 22.23.25.27.28.29.

Magnum ex pædobaptismo fructum redire & ad patres fideles, & ad ipsos infantes, lib.4, ca.16, sect 9. quo Satan per Anabaptistas priuare nos conatur, sect 32.

Refutantur argumenta contraria aduersariorum, Res alias signari Baptismo quàm Circuncisione fœdus nostrũ aliud esse ab illo vetere: alios hodie quàm tum dici pueros, li.4, cap.16, sect.10.11.12.13.14.15.

Diluuntur & alia ab ipsis conficta discrimina inter Circuncisionem & Baptismum, sect.16. Item quòd obiiciunt Baptismum pœnitentiæ & fidei esse sacramentum, quorum neutrum in tenellam infantiam cadat, sect.20.21.

In adultis fides & intelligẽtia debet pręcedere Baptismi administrationem: sed in infantibus fidelium Baptismus intelligentiam præcedit, lib.4, cap.16, sect.24.

Refellitur eorum commẽtum qui omnes non baptizatos æternæ morti adiudicant, lib.4, cap.16, sect.26.

Quòd Christus anno tantũ tricesimo fuit baptizatus, optima factũ fuisse ratione: nec iuuare causam aduersariorum pædobaptismi, lib.4, cap 16, sect.29.

Cur Cœna infantibus fidelium non sit administranda, Baptismus non denegandus, lib.4, cap.16, sect.30.

Longus catalogus argumẽtorum quibus impius Seruetus pędobaptismum impugnauit: & eorundem refutatio, li.4, cap.16, sect.31.

De pædobaptismo, libr. 4, cap.8. sect.16.

de Papa.

Non esse ex Christi instituto primatum Romanæ sedis ostenditur, lib.4, ca.6, sect.1.2.3.4. neque Petrũ habuisse principatũ in Ecclesia, aut inter Apostolos, sectio. 5.6.7. neque vtile esse, neque fieri posse vt vnus homo vniuersæ Ecclesiæ præsit, sectione 8.9.10.

Etiamsi Petrus habuisset primatũ in Ecclesia, non tamen sequi, sedem illius primatus Romæ esse debere, li.4, cap.6, sect.11 12.13. Multis argumentis ostenditur Petrum nõ fuisse Episcopũ Romanũ, li.4, cap 6, sect. 14.15, Primatum Romanę sedis non esse ex vsu veteris Ecclesiæ li.4, cap. 9, sect.16 17.

De exordio & incremẽtis Romani Papatus, donec se in hãc altitudinẽ extulit qua & Ecclesiæ libertas oppressa, & omnis moderatio euersa fuit, lib.4, cap.7.

In plerisque conciliis non Romanum Episcopũ aut eius legatos primum locum tenuisse, sed alium aliquem ex Episcopis: in Chalcedonensi obtinuisse, sed extra ordinem, li. 4, cap.7, sect.1 2.

De titulo primatus & aliis superbiæ titulis quibus se iactat Papa, quando & qualiter obrepserint, lib. 4, cap.7, sect 3. Vniuersalis Episcopi titulum à diabolo excogitatum, & ab Antichristi præcone publicatum pronuntiat Gregorius. libr.4, cap.7, sect.4.

Quod iactat Romanus Pontifex, se iurisdictionem habere in omnes Ecclesias, falsum esse ostenditur ex vsu veteris Ecclesiæ, libro 4, cap. 7, sect.5. siue ordinationem Episcoporum spectes, sect.6. siue admonitiones & censuras Ecclesiasticas, sect.7. siue conciliorum indictionem, sect. 8. siue ius audiendarum appellationum, sect.9.10.

Ambitiosè priscos Pontifices Romanos, in plerisque epistolis prædicasse

casse sedis suæ amplitudinē, sed quæ fidem tunc non habuerūt: supposuisse etiam fictitia quædam quasi à sanctis viris olim scripta, lib.4, cap 7, sectione 11. & 20.

Licet Gregorii tempore valde aucta esset Romani Episcopi authoritas, multum tamē absuisse ab effręni dominatione & tyrannide, ostenditur ex eius scriptis, lib.4, cap.7, sectione 12.13.22.

Certatum de primatu inter Constantinopolitanū Episcopum & Romanum, lib.4, cap.7, sect.14.15.16. donec Phocas concessit Bonifacio tertio vt Roma esset caput omnium Ecclesiarum: quod postea confirmauit Pipinus, quum Romanæ sedi iurisdictionem dedit in Ecclesias Gallicanas, sect.17. Inde magis ac magis creuisse tyrannidem Romanæ sedis, partim inscitia, partim ignauia Episcoporum. quam dissipationem totius Ecclesiastici ordinis deplorat & exprobrat Pontifici Bernardus, sect. 18. & 22.

Insolentia & impudentia Romanorum Pontificum in prædicanda suprema sua authoritate, lib. 4, cap. 7, sect.19.20. Quæ redarguitur ex Cypriano & Gregorio, sect.21.

Non posse Romam esse matrem omnium Ecclesiarum, quum non sit Ecclesia: neque Romanum Pontificem, Episcoporum principem, quū nō sit Episcopus, li.4, ca.7, sect.23.24.

Papā esse Antichristū probatur ex Paulo, lib.4, cap.7, sect.25.

Etiam si Romana Ecclesia olim habuisset honorem primatus, eum tamen loco non esse alligandum, lib. 4, cap.7, sect.26.29.

De moribus vrbis Romę, Pontificis & Cardinalium, & eorum theologia, lib.4, cap.7, sect.27.28.

Romanū Pontificem regnis primùm, deinde etiam imperio manum iniecisse: quod indignum esse eo qui se Apostolorum successorem iactat, ostenditur ex grauissimis reprehensionibus Bernardi, lib.4, cap. 11, sect.11. De Cōstantini donatione, qua latrocinium suum tegere conatur, sect.12: & nondum elapsos esse annos quingentos quum in subiectione principum adhuc manebant Pontifices: quáque occasione illam excusserint, sect.13. Redegisse ipsos in suam potestatem vrbem Romam ante annos centum circiter & triginta, sect.14.

de Patientia.

Abnegationis nostri, quatenus Deum respicit, pars est æquanimitas & tolerantia. quam præstabimus, si in quærenda vitæ præsentis commoditate vel tranquillitate nos Domino totos resignemus, neque vllam prosperandi rationem appetamus, speremus, cogitemus, quàm ex eius benedictione, lib.3, cap.7, sect.8.

Ita fiet vt commoda nostra ex illicitis artibus vel cum iniuria proximorum nunquam quæramus: deinde ne immodica opum vel honorū cupiditate ardeamus: postremò si bene res nostræ cedant, ab arrogantia: si malè, ab impatiētia cohibebimur, lib.3, cap. 7, sect.9. Quod ad omnes etiam casus quibus obnoxia est præsens vita, extenditur: quorum Dei Patris sui manum moderatricem semper agnoscunt fideles non autē fortunam, sect.10.

Non eam esse fideliū patientiam quę careat doloris sensu, sed quę diuina consolatione suffulta pugnet aduersùs naturalem doloris sensum. Itaque reiiciendam Stoicorum patientiam, neque vitiosum per se esse lachrymari aut formidare, libro 3.

cap.8, sect. 8, & 9. Descriptio repugnantiæ illius quæ generatur in cordibus piorum ex naturæ sensu, qui penitus exui non potest, & pietatis affectu, quo illum subigi & domari oportet, sect. 10.

Multum interesse inter philosophicam patientiam & Christianam, quòd illi parere doceant quia sit necesse: Christus, quia iustum, deinde nobis salutare, lib.3, cap.8, sect.11.

de Peccatis.

Platonis dictum, Non peccare homines nisi ignorantia, improbatur. item eorum qui in omnibus peccatis consultam malitiam & prauitatem intercedere tradunt, lib. 2, cap. 2, sect.22.23.25.

Contra peruersam sophistarũ imaginationem de peccatis venialibus (quæ dicunt esse cupiditates sine deliberato assensu, & non diu cordi insidẽtes) ostenditur, omne peccatum (ad leuissimam vsque concupiscentiam) mortem mereri, & mortale esse, nisi in sanctis, qui Dei misericordia veniam consequuntur, lib.2, cap. 8, sectio.58.59.

Refutatio ineptę distinctionis eorum inter peccata mortalia & venialia: & calumniæ eorum, dum dicunt nos facere peccata omnia æqualia, lib.3, cap.4, sect.28.

Quomodo accipiendũ, quòd Deus visitat iniquitatem patrũ in filios in tertiam & quartam generationem: & an talis vindicta diuinã iustitiam dedeceat, lib.2, cap.8, sect.19.20.

de Peccato originali.

Peccati originalis definitio & explicatio, lib.4, cap.15, sect.10.11.12.

Peccati originalis definitio vera, & definitionis explicatio: vbi ostenditur non solùm pœnam ab Adamo in nos grassatam esse, sed instillatam ab ipso luem in nobis residere: & quomodo sit peccatum alienum, sit etiam proprium. deinde non ad inferiorem tantùm appetitum, sed ad mentem & cor intimum penetrauisse eiusmodi contagionem, vt nulla sit animæ pars à corruptione immunis, lib.2, cap.1, sect.8.9.

Refutâtur qui Deũ suis vitiis inscribere audent, quia dicimus naturaliter vitiosos esse homines. Et ostenditur, naturali quidẽ vitiositate corruptum esse hominem: (nequis praua consuetudine comparari putet) sed quæ à natura non fluxerit, imò sit aduentitia qualitas, non substantialis ab initio proprietas, lib.2, cap. 1, sect.10 11.

de Peccato in Spiritum sanctum.

Peccati in Spiritum sanctum vera definitio, & exempla ex Scriptura, lib.3, cap.3. sect.22.

Non esse particularem lapsum vnũ aut alterum, sed vniuersalem defectionem: cuius descriptio ex Apostolo declaratur. neque mirũ esse si ita prolapsis Deus semper sit futurus implacabilis, lib.3. cap.3, sect.23. Quum pœnitentibus tantùm veniam promittat, quod illi nunquam facient. Et licet quibusdam eiusmodi Scriptura tribuat gemitũ & clamorem: id tamen non fuisse pœnitentiam & conuersionem, sed potiùs cæcum tormentum ex desperatione, Ibid, sect.24.

de Perseuerantia.

Lib.2. cap 5, sect.3.

Refutatur pessimus error, Perseuerantiam dispensari à Deo pro hominum merito, prout se quisque nõ ingratum primæ gratiæ præbuerit: bifa-

bifariámque in illa sententia errari ostenditur. Et de distinctione vulgari operantis gratiæ & cooperantis: & quomodo ea vsus sit Augustinus, commoda definitione leniens, lib.2, cap.3, sect.11.

de Pœnitentia.

Pœnitentiam ex fide nasci, non autem eam præcedere, lib.3, cap.3, sect. 1. Refutantur rationes eorū qui contrà sentiunt. Hoc tamen non significari spatium aliquod temporis quo fides pœnitentiam parturiat: sed tantùm ostendi, neminem posse seriò studere pœnitētiæ nisi se Dei esse nouerit. De errore Anabaptistarū quorundam, Iesuitarum, & similium, qui certos dies suis neophytis præscribunt ad pœnitentiam, lib. 3, cap. 3, sect.2.

Doctos quosdam etiam ante hæc tempora duas pœnitentiæ partes constituisse, mortificationem (quam vulgò contritionem vocant) & viuificationem, quam ipsi perperam interpretantur consolationem ex sensu misericordiæ Dei: quum potius rectè viuendi studium significet, lib. 3, cap.3, sect.3.

Alios duas ponere pœnitētiæ formas, alteram Legalem, alteram Euāgelicam: vbi etiam proponuntur vtriusque exempla ex Scriptura, lib. 3, cap.3, sect.4.

Vera definitio pœnitentiæ ex Scriptura: & pœnitentiam, licet à fide separari non possit, debere tamen distingui, lib.3, cap.3, sect.5.

Dilucidior enarratio definitionis pœnitentiæ: vbi primùm ostenditur requiri conuersionem ad Deum, id est transformationem non in operibus tantùm externis, sed in anima ipsa, lib.3, cap. 3, sectio.6. Deinde ex serio Dei timore ipsam proficisci. Vbi etiā agitur de tristitia quæ secundùm Deum est, lib.3, cap.3, sect.7.

Tertiò explicatur quod dictū fuerat, pœnitentiam constare duabus partibus, carnis mortificatione & Spiritus viuificatione, lib.3, cap.3, sectione 8.

Vtrūque ex Christi participatione nobis contingere: prius ex mortis eius, posterius ex resurrectionis cōmunicatione. Itaque pœnitentiā esse reformationem imaginis Dei in nobis, & instauratione in Dei iustitiam Christi beneficio: eámque instaurationem non vno momento impleri in nobis, lib.3, cap.3, sect.9.

Sed manere in sanctis omnibus dum habitant in mortali corpore, certaminis materiā cum carne sua. sicq; sensisse omnes sani iudicii scriptores Ecclesiasticos: Augustinum in primis, qui hunc mali fomitem & concupiscendi morbū in electis vocat infirmitatem, aliquando etiam peccatum: & re vera esse peccatum, lib.3, cap.3, sect.10.

Id cōfirmatur Pauli testimonio, & ex summa præceptorū. Quòd autem Deus dicitur purgare Ecclesiā ab omni peccato, referri ad reatū potiùs quā ad ipsam peccati materiā: quòd habitare non desinit in regeneratis (sed regnare desinit) licet non imputetur, lib.3, sect.11.

Declaratio septem causarum, vel effectuum, vel partium, aut affectionum pœnitentiæ, quas recenset Paulus. Eæ autem sunt studium aut solicitudo, excusatio, indignatio, timor, desiderium, zelus, vindicta. Vbi etiā modum tenendum esse in huiusmodi vindicta & timore, adiicitur ex Paulo, & illustratur egregia Bernardi admonitione, lib.3, cap.3, sect.15.

Pœnitentiæ fructus, pietas erga Deum, charitas erga homines, san-

ctitas & puritas in tota vita. sed illa omnia ab interiore cordis affectu debere incipere, vnde postea externa testimonia emergant. Vbi etiã de externis quibusdam pœnitentiæ exercitiis: quæ plus æquo vrgere vidẽtur vetusti scriptores, lib. 3, cap. 3, sect. 16.

Conuersionem cordis ad Deum, præcipuum esse pœnitentiæ caput: saccum & cinerem, fletũ & ieiuniũ, à veteribus ante Christum sæpe vsurpata tanquam publicæ pœnitentiæ indicia: quorum tamen duo posteriora locum adhuc habere possunt ad deprecandam Dei iram in calamitosis Ecclesiæ temporibus, lib. 3, cap. 3, sect. 17.

Impropriè transferri ad externam hanc professionem Pœnitentiæ nomen. Confessio publica non semper necessaria in peccatis, priuata apud Deum nunquam omitti potest: in qua non tantùm recens admissa fateri conuenit, sed grauioris lapsus alicuius displicentia nos ad præteritorum memoriam reuocare debet. De speciali pœnitentia, quæ à sceleratis & aliis quibusdam exigitur: & de ordinaria, cui Dei filios (perfectissimos etiam) tota vita dare operam oportet, lib. 3, cap. 3, sect. 18.

Dominum ideo gratis suos iustificare, quò simul eos Spiritus sui sanctificatione in veram iustitiam instauret. propterea Iohannem, Christum & Apostolos prædicasse pœnitentiã & remissionem peccatorum: cuius locutionis vis clariùs explicatur, lib 3, cap 3, sect. 19.

Christianos perpetuam pœnitentiam meditari debere, & illum plurimùm profecisse qui sibi plurimùm displicere didicit, lib 3, ca. 3, sect. 20.

Singulare donum Dei esse pœnitentiam, ad quam homines omnes vocat, quam iis omnibus dat quos seruare vult: & quam Apostolus pronuntiat nunquam datum iri omnibus voluntariis apostatis, quorum irremissibilis est impietas, id est peccantibus in Spiritum sanctum, lib. 3, cap. 3, sect. 1.

Quanuis ficta pœnitentia non placeat Deo, aliquando tamen Deum hypocritis cõuersionem aliquam præ se ferentibus parcere ad tempus, non eorum gratia, sed in commune exemplum, vt discamus alacriùs ad synceram pœnitentiam adiicere animos ostenditur exemplis Achab, Esau & Israelitarum, libro 3, cap. 3, sect. 25.

Scholasticos sophistas turpiter hallucinari in iis quas assignant pœnitentiæ definitionibus: nihilo fœlicius diuidere dum eam partiuntur in contritionem cordis, cõfessionem oris, & satisfactionem operis. Vbi de quæstionibus quibusdam quas agitant, ex quibus facilè colligitur, eos de rebus sibi ignotis garrire quum de pœnitentia loquuntur, lib. 3. cap. 4, sect. 1.

Quum tria illa requirunt in pœnitentia, iisdem etiam necessariò alligare peccatorũ remissionem. quod si ita est, nihil nobis miserius, quum nunquam tranquillitatem cõscientiæ habere possimus. Quod ostenditur primùm in illa cõtritione cordis qualem requirunt, lib 3, ca. 4, sect. 2.

Multùm interesse inter eiusmodi contritionis doctrinã, & eam quam à peccatoribus requirit Scriptura, vt verè esuriant & sitiant Dei misericordiam, lib 3, cap 4, sect. 3.

Quo sensu veteres scriptores existimarint solennem pœnitentiam, quæ pro grauioribus peccatis tũ exigebatur, non magis iterandã quàm Baptismum, lib. 4, cap. 1, sect. 29.

de Pœ-

de Pœnitentia sacramento Papistico.

De ritu veteris Ecclesiæ in publica pœnitentia, & de reconciliatoria manuum impositione: item successu temporis in priuatis quoque absolutionibus manuum impositionem vsurpatam, lib.4.cap.19, sect.14.

Variæ scholasticorum opiniones quomodo pœnitentia sit sacramentum: & ostenditur ei non conuenire definitionem sacramenti, lib. 4, cap. 19, sect.15,16.

Mendacium & imposturam fuisse quod de sacraměto pœnitětiæ sunt commenti: & ornari ab illis impio & blasphemo elogio, Secũdam esse tabulam post naufragiũ à Baptismo, lib.4, cap.19, sect.17.

de Politica administratione.

Distinguendam politiam à regimine interiori animæ: repudiandos qui illam euertere conantur vt Christianis nõ necessariam, aut qua stante pereat spiritualis animæ libertas: item adulatores qui nimis illi tribuunt, atq; Dei imperio opponunt, lib.4, cap.20, sect.1.2.

Politia donum Dei est, humano generi magnas vtilitates afferens, & nõ paruum adminiculum ad statum religionis tuendum. Politicæ administrationis tres partes, magistratus, leges & populus, lib.4.ca.20. sect.3.

De tribus regiminis ciuilis formis, aristocratia, democratia & monarchia. vtra sit melior, simpliciter definiri non posse: fieri tamen hominum vitio vt tutius sit & tolerabilius plures tenere gubernacula, quàm vnum regnare. Sed omnes formas has à Deo esse, & variè ab ipso dispẽsari: itaque priuatorum esse parêre, non suo arbitrio res nouare, libr.4, cap.20, sect.8.

De immunitate quam sibi sumunt Clerici Romanenses, veteris Ecclesiæ Episcopis incognita, libr.4, cap. 11, sect.15.

In causis fidei cognitionem olim fuisse penes Ecclesiam, non penes principes, licet aliquando principes authoritatem suam interponerent in rebus Ecclesiasticis, sed conseruando Ecclesiæ ordini, non turbando, lib 4, cap.11, sect.15.16.

De iure gladii vsurpato ab Episcopis in Papatu: & quomodo ex tenuibus initiis paulatim tantos progressus fecerint, libro 4, capite 11, sectione 9.10.

de Promissionibus.

Non sine causa promissiones omnes in Christo concludi: quum quælibet promissio sit diuinæ erga nos dilectionis testificatio: nemo autem à Deo extra Christum diligatur. Neque Naaman Syrum, Cornelium centurionem, Eunuchum ad quem delatus est Philippus, Christi cognitione caruisse, licet eius gustum admodum tenuem haberent, & fidem aliqua ex parte implicitam, libr. 3, cap.2, sect.32.

Vt iustitiæ amore & iniquitatis odio corda imbueret Dominus, nuda præcepta proposuisse non contentus, promissiones subiunxit benedictionum tam vitæ præsentis quàm æternæ beatitudinis, minas etiam tam calamitatum pręsentium quàm mortis æternæ. Minæ summam Dei puritatem, promissiones summum eius erga iustitiam amorem, miram quoque in homines benignitatem testantur, lib.2, cap.8, sect.4.

De promissione propagandæ Dei misericordiæ in mille genera-

tiones,lib.2,cap.8,sect.21.

Promissiones Legis licet cõditionales, non tamen frustra datas esse, lib.2,cap.7,sect.4.

de Prædestinatione.

Suauissimi fructus esse ostenditur doctrinę prædestinationis cognitio. Eius tres præcipuæ vtilitates recensentur:& admonẽtur ii qui curiositate quadam impulsi vltra Scripturæ limites prorumpunt in diuinæ sapientiæ adyta, libro 3,cap.21,sect.1.2.Item ii qui omnem prędestinationis mentionem sepeliri iubent, sectione 3.4.

Quid sit prædestinatio, quid pręscientia Dei: & perperam alteram alteri subiici.Prædestinationis exẽplum in tota Abrahæ sobole,aliarũ gentium respectu,confirmatur multis testimoniis Scripturæ, lib.3, cap. 21,sect.5.Ostenditur etiam specialis prędestinatio,qua inter filios Abrahæ, quosdam ab aliis discreuit, sectione 6 7.

Confirmatio doctrinæ prædestinationis ex Scripturæ testimoniis petita,lib.3,cap.22.

De iis qui prædestinationis causam faciũt præsentiam meritorum. item de aliis qui litem Deo intendunt,quòd quosdã,aliis electis,præterierit,lib.3,cap.22,sect.1

Deum tam in electione quàm reprobatione nullam rationem habuisse operum, nec præteritorum, nec futurorum,sed illius beneplacitum vtriusque causam esse,li.3, cap. 22,sect.2. 3.4.5.6.7,& 11. Confirmatur hoc ex Augustino, sect. 8. & refellitur contraria Thomæ argutiola,sect.9.

Promissiones salutis nõ omnibus, sed electis peculiariter destinari, li. 3,cap.22,sect.10.

Nõ pugnare hæc duo, quòd Deus verbi prædicatione externa multos vocet, paucis tamen det fidei donũ, lib.3,cap.22,sect.10.

Contra eos qui electionem ita fatentur vt negent quenquam à Deo reprobari,lib. 3,cap.23,sect.1.

Frustra litigare cum Deo reprobos, quum Deus nihil ipsis debeat, nihil non iustè velit, & ipsi suæ damnationis iustas causas in se reperiãt, lib.3,cap.23,sect. 2.3.4 5.

Respondetur ad sacrilegam interrogationem quorundam, cur Deus ea vitio imputaret hominibus quorum necessitatem illis sua prædestinatione imposuit, lib.3,cap.23,sect. 6.8.9.

Prædestinationis definitio,libr.3, cap.23,sect.8.

Refutantur qui ex doctrina prædestinationis inferunt, Deum habere acceptionem personarum, lib. 3, cap.23,sect.10.& 11.

Cõtra porcos, qui prædestinationis obtentu securi in vitiis suis pergunt, & omnes qui hac doctrina stãte dicũt cõcidere omne bene agendi studium,lib.3,cap.23,sect.12.

Contra eos qui dicũt hanc doctrinam euertere omnes ad piè viuendum exhortationes, ostenditur ex Augustino,cursum suũ habere prædicationem, neque tamen impediri prædestinationis cognitionem, libr. 3,cap.23,sect.13. Sic in hoc capite doctrinæ temperandam veri docendi rationẽ vt prudenter caueatur(quoad licet)offensio,sect.14.

Quòd verbi Dei prædicationi alii obediunt, alii contemnunt, vel ea magis excæcantur & indurantur,licet id fiat horum malitia & ingratitudine, simul tamen tenendum, diuersitatem eiusmodi pendêre ex arcano Dei consilio, quo altiorẽ causam

sam requirere sit nefas, lib.3,ca.24, sect.12.13.14.

Exponuntur loci quidam,quibus videtur negare Deus sua ordinatione fieri vt iniqui pereant, nisi quoad se reclamāte ipsi mortem sponte sibi accersunt. & ostenditur eos nihil repugnare doctrinæ prædestinationis,lib.3,cap.24,sect.15.16.17.

Vniuersalitatem promissionū salutis non repugnare doctrinæ prædestinationis reproborum : nec tamen sine optima causa vniuersaliter concipi,lib.3,cap.24,sect.17. Vbi etiam diluuntur nonnullæ obiectiones eorum qui negant caput hoc doctrinæ.

de Prouidentia Dei.

Aliter profanos homines carnis sensu fateri Deum creatorem,aliter nos per fidem: vtpote quæ moderatorem etiam omnium esse doceat, nō vniuersali quadam motione, sed singulari quadam prouidentia, quæ ad minimum vsque passerem extenditur, lib.1,cap.16,sect.1.

Qui fortunæ aliquid tribuunt,sepeliunt Dei prouidentiam,cuius occulto cōsilio omnes euentus gubernantur,lib.1,cap.16,sect.2.

Res inanimatas, quanuis sua singulis naturaliter indita sit proprietas, vim tamen suam non exerere nisi quatenus præsenti Dei manu diriguntur, ostenditur ex sole, ante quem & lucem extare, & terrā omni bonorum genere abundare voluit:quem etiam & biduo substitisse & decem gradibus ad Dei iussum retrocessisse legimus, lib.1, cap.16, sect. 2. item ex stellis & signis cæli, quæ metuunt increduli,sect.3.

Dei omnipotentiam in continuo actu versari, sic vt ad singulos & par ticulares actus intenta sit, & nihil nisi eius consilio accidat. quod qui non agnoscunt, Deum sua gloria fraudant, & eius bonitatem extenuant, nos contrà inde duplicē fructum percipimus,lib.1,cap.16,sect.3.

Dei prouidentiam nō tantùm speculari quæ fiunt,sed euentus omnes moderari probatur. Vnde euertitur figmentum de nuda præscientia, de vniuersali tantùm prouidētia : item error Epicureorum, & eorum qui Deo dominatum tribuunt tantùm supra mediam aëris regionē Quandam tamen vniuersalem prouidentiam constitui posse, sed ita ne specialis obscuretur:quę moderatur nō tantùm quosdam, sed omnes particulares actus,lib.1,cap.16,sect.4.5.

Penes Deū nō esse tantùm principium motus, ostendit anni vnius fertilitas,alterius sterilitas:quum illud benedictionem,hoc maledictionem & vindictam suam vocet Dominus,lib.1,cap.16,sect.5.

Dei prouidentiam in gubernando mundo præcipuè considerandam in humano genere,& singulorū hominum varia cōditione euentuúmque diuersa dispensatione,lib.1,cap. 16,sect.6.7.

Contra eos qui calūniantur, hanc doctrinam de Prouidentia Dei esse dogma Stoicorum de fato,lib.1,cap. 16,sect.8.

An aliquid fortuitò vel cōtingenter accidat : vbi Basilii Magni dictū, Ethnicorū voces esse Casum & fortunam : & Augustini,pœnitere se vsum esse Fortunæ nomine. Fortuita tamen dici posse quoad nos, quæ in natura sua considerata, aut secundū notitiam nostram æstimata eiusmodi apparent,licet in Dei occulto cōsilio sint necessaria. item Cōtingentia posse nominari futura omnia, vt nobis incerta sunt, libro 1,capite 16,

sectione 8,& 9.

Quæ consideranda sint vt in rectum finem referatur doctrina de prouidētia Dei, quò nobis eius constet vtilitas. Et vbi eorum quæ accidunt, causæ nobis non apparent, cauendum esse ne vel fortunæ impetu res volui putemus, vel Deo obloquamur: sed ita nos reuereri oportere eius iudicia occulta, vt nobis eius voluntas iustissima sit rerum omniū causa, lib.1, cap.17, sect.1.

Contra canes quosdam (qui doctrinam de prouidentia Dei latratu suo hodie impetūt) probatur ex Scriptura, quum Deus volūtatem suam in Lege & Euangelio ita reuelarit vt suorum mētes illuminet intelligentiæ Spiritu, ad mysteria percipienda quæ illic cōtinentur, alioqui incomprehensibilia, mundi tamen gubernandi rationem vocari profundam abyssum: quia dum nos eius causæ latent, reuerenter tamen adoranda est, lib.1, cap.17, sect.2.

Profanos eiusmodi homines stultè tumultuari, dum obtendunt, si doctrina de Dei prouidentia vera sit, orationes fidelium quibus aliquid in futurum petāt, esse peruersas, nō esse capienda de rebus futuris cōsilia, & homines qui aliquid contra Legem Dei admiserint, non peccasse. quæ præcipitia vitabunt quicunque in prouidentia Dei consideranda ad veram modestiam erunt compositi, lib.1, cap.17, sect.3.

Quod ad futura pertinet, Scripturam bene conciliare humanas deliberationes cum Dei prouidentia, probatur: quia æternis eius decretis minimè impedimur quominus sub eius voluntate & prospiciamus nobis, & omnia nostra dispensemus. consultandi enim cauendíque artes inspiratas hominibus esse à Domino, quibus prouidentiæ eius subseruiamus in vitæ propriæ cōseruatione, lib.1, cap.17, sect.4.

In præteriti temporis euentibus omnibus intercedere Dei voluntatē: nec tamen excusari scelerum authores: quia propria conscientia redarguuntur, nec Dei voluntati, sed suæ cupiditati obsequuntur. Eos quidem diuinæ prouidentiæ esse instrumenta, sed ita vt totum malum in se deprehendant, penes Deum autē nonnisi legitimus malitiæ eorū vsus reperiatur, lib.1, cap.17, sect.5, & ca.18, sect. 4. Vbi idem ostenditur in electione regis Iarobeam, deficientibus à domo Dauidis decem tribubus, cæde filiorum Achab, & traditione Filii Dei.

Pia sanctáq; prouidentiæ Dei meditatio, quam dictat pietatis regula: primū vt certò persuasi nihil fortuitò contingere, ad Deum velut præcipuam rerum omniū causam oculos semper referamus: deinde vt singularem eius prouidentiam pro nobis excubare non dubitemus, siue cum hominibus tam malis quàm bonis, siue cum reliquis creaturis nobis sit negotium, in quem vsum sumendæ ex Scriptura Dei promissiones quæ id testentur: quarum exempla recitātur, lib.1, cap.17, sect.6. Adiungenda etiam testimonia Scripturæ, quæ docent sub Dei potestate esse omnes homines, siue conciliandi nobis sint eorū animi, siue cohibenda malitia hostium nostrorum. quod postremū Deus variis modis facit: nempe interdū mentem illis adimendo, nonnunquam, vbi mentem illis concedit, absterrendo, ne quod conceperunt machinentur: interdum etiam vbi conari permisit, impetus eorum opportunè abrumpendo. quam notitiā necessariò sequitur animi gratitudo

titudo in prospero rerum successu, lib 1, cap.17, sect.7.

In rebus autem aduersis, quum ab hominibus lædimur, patientia placidáque animi moderatio: quod Iosephi à fratribus, Iobi à Chaldæis afflicti, & Dauidis à Semei conuitiis impetiti exempla demonstrant. Quòd si sine hominum opera nos miseria aliqua premi contingat, hanc eandẽ doctrinam optimum esse impatientiæ remedium, quia res aduersas etiam prodire à Deo Scriptura testatur, lib 1, cap 17, sect.8.

In Dei prouidẽtiam præcipuè attentus vir pius nõ tamen cõniuebit ad causas inferiores. Itaq; si beneficium à quoquam accepit, illi etiam se obstrictum ex animo sentiet & fatebitur. siquid damni fecerit, vel alteri dederit sua negligentia vel imprudentia, sibi imputabit: multò minùs scelera excusabit. In rebus verò futuris causarum inferiorum potissimùm rationem habebit: ita tamen vt in capiendis consiliis proprio sensu non feratur, sed Dei sapientiæ se commẽdet, nec externis subsidiis ita eius fiducia subnitatur, vt in illis securè acquiescat quum adsunt, aut trepidet quum desunt, lib.1, cap.17, sect.9.

Inęstimabilis piæ mentis fœlicitas quæ in Dei prouidentiam recumbit, eleganter multísq; describitur. contrà, misera anxietas, qua alioqui constringi nos necesse est, quũ tot morbis terreni huius domicilii infirmitas obnoxios nos reddat, quum infinitis periculis domi, foris, in terra, in mari, ab hominibus, à diabolis vita salúsque nostra obsideatur, lib.1, cap.17, sect.10.11.

Doctrinę de prouidentia non obstare locos Scripturę, vbi dicitur Deũ pœnituisse: quum illic (quemadmodum etiam quando dicitur irasci) ad captum nostrum se submittẽs, eum describat nõ qualis in se est, sed qualis à nobis sentitur. Item quod Niniuitis pepercit, quibus excidiũ intra quadraginta dies minatus erat: Ezechiæ vitam prorogauit in plures annos, cui mortem præsentem denunciauerat: quia eiusmodi denũtiationes tacitam continent cõditionem, quod simili exemplo in rege Abimelech propter Abrahæ vxorem increpato optimè comprobatur, libr. 1, cap.17, sect.12.13.14.

Refelluntur ii qui modestiæ laudẽ captantes, Dei iustitiam mendaci patrocinio asserere tentãt, dum Dei permissu tantùm, non etiam prouidentia & voluntate fieri obtendunt quæ Satan & omnes reprobi malè faciunt & nihil efficere homines nisi quod ipse iam apud se decreuerit, & arcana sua directione cõstituat, probatur ex afflictione Iob, deceptione Achab, Christi cæde, Absalon incesto coitu, & aliis plurimis exemplis, lib.1, cap.18, sect.1.

Idque non tantùm in actionibus externis locum habere, sed in motibus etiam arcanis. Deum enim in improborũ etiam mẽtibus & cordibus operari ostenditur ex Pharaonis induratione & aliis testimoniis. Nec obstare quòd illic Satanæ opera sæpe interuenit. agit enim nihilominus Deus, sed suo modo: iustam scilicet vindictam exercens, libro 1, capite 18, sectione 2. itaque Deum non esse scelerum authorem, Ibidem, sect.4.

Superbiæ intolerabilis arguuntur qui modestiæ prætextu hanc doctrinam reiiciunt. Diluitur eorum obiectio, Si nihil eueniat nisi volente Deo, duas in eo contrarias esse voluntates, quum occulto consilio

decernat quę Lege sua palàm vetuit, & ostenditur Deum secum non pugnare, non mutari Dei voluntatem, non simulare ipsum se nolle quod vult: sed quum vna & simplex sit in Deo voluntas, nobis multiplicem apparere: quia pro mentis nostrę imbecillitate, quomodo idem diuerso modo nolit fieri & velit non capimus. Tandem ex Augustino ostenditur, hominem interdum bona voluntate velle aliquid quod Deus nō vult, & mala voluntate velle quod Deus vult bona, lib.1, cap.18, sect.3.

Dei potentiæ consideratio in regenda hac mole cæli & terræ, singularúmque quæ in iis sunt partium, lib.1, cap.5, sect 5.

Dei prouidentia sic administrari hominum societatem vt se liberalem, misericordem, iustum & seuerum ostendat, lib.1, cap.5, sect.6.

Qui censentur in vita hominum fortuiti casus, tam prosperi quàm aduersi, sunt totidem cælestis prouidētiæ signa, lib.1, cap.5, sect. 7, & debent nos expergefacere ad spem futuræ vitæ, Ibid. sect.9.

Quomodo Deus operetur in cordibus suorum, Satan in impiorum, ita tamen vt ipsi non excusentur, li. 2, cap.4, sect 1.

Deum etiam operari in impiis, ídque eodem in opere quo Satan. neque tamen Deum prædicari authorem peccati, aut Satanam vel impios excusari: sed distingui alterum ab altero, tum in fine agendi, tum in modo, lib.2, cap.4, sect.2.

Veteres nonnunquā hæc retulisse nō ad operationem Dei, sed ad præscientiā aut permissionē, ne inde impii occasionē arriperēt de Dei operibus irreuerēter obloquendi. Scripturam tamen quū Deū dicit, excæcare, indurare, & similia, plus aliquid quā permissionē notare: licet Deus duobus modis operetur in reprobis: nēpe deserendo, Spiritúmque suum ab illis auferendo deinde etiam tradendo illos Satanæ ministro iræ suæ, lib.2, cap.4, sect.3.4.

Satanæ ministerium intercedere ad reprobos instigādos, quoties huc atque illuc Dominus sua prouidentia eos destinat, libro 2, capite 4, sectione 5.

de Purgatorio.

Ad doctrinam de Purgatorio non esse conniuendum, quum sit exitiale Satanæ commentum, quod Christi crucem euacuat, &c. libro 3, cap.5, sect.6.

Expositio quorundam locorum Scripturæ quos Papistæ perperam detorquent ad confirmationem sui Purgatorii, libro 3, capite 5, sectione 7.8 9.

Respondetur ad obiectionem Papistarum, vetustissimam fuisse Ecclesiæ obseruationem vt preces fierent pro defunctis. Vbi ostenditur id à veteribus factum sine verbo Dei, per uersa quadam æmulatione, ne Christiani, si pigri essent in curādis funeribus, viderentur profanis hominibus deteriores. Interim tamen hîc latam esse differentiam inter hunc veterum lapsum & Papistarum peruicacem errorem, libro 3, capite 5. sectione 10.

R

de Ratione hominis.

Intellectum hominis non ita esse damnandum perpetuæ cæcitatis vt nihil intelligentiæ vllo in rerum genere ei reliquum fiat: sed nonnullam esse eius perspicientiam, quòd veritatis inquirendæ studio naturaliter rapitur. Et tamen hanc appe-

tentiam mox concidere in vanitatẽ: quia mens hominis præ hebetudine rectam veri inuestigandi viam tenere nequit: deinde in quarum rerum veram notitiam incũbere expediat, sæpius non discernit, lib.2, capite 2, sect.22.

Quod ad res terrenas attinet, hominis mentẽ valere acumine ostenditur exemplis: primò in politia & œconomia: quum nemo non intelligat oportere hominum cœtus legibus contineri, & harum legum principia mente complectatur, lib.2, ca. 2, sect.13.

Item in artibus tũ liberalibus tum manuariis: quibus discendis (licet alii aliis magis idonei) ineſt homini quędam aptitudo: imò etiam amplificandis & expoliendis. Sic tamen vniuersale bonum esse lumen rationis & intelligẽtię in hominibus, vt prorsus gratuitum sit erga singulos beneficentiæ Dei munus, quod ostendit Deus dum quosdam moriones & stupidos creat; item dum facit vt hic acumine, alius iudicio, alius mentis agilitate præstet: item dum instillat singulares motus non solùm pro cuiusque vocatione, sed etiam pro ratione temporis aut rei quæ agenda est, lib.2, cap.2, sect 14, 17.

Artium inuentio, methodica traditio, aut interior & præstantior cognitio, quæ in antiquis iurecõsultis, philosophis, medicis (profanis sanè hominibus) elucent, admonent nos, mentem hominis quantumlibet ab integritate sua collapsam, eximiis tamen Dei donis etiamnum esse ornatiam, lib.2, cap.2, sect.15.

Ea esse dona Spiritus, quæ Dominus quibus vult dispensat (etiam impiis) in publicum bonum generis humani. Itaque iis vti nos oportere, etiamsi impiorum ministerio nobis communicentur: quibus sunt fluxa & euanida, quoniam destituuntur ipsi solido veritatis fundamento, li. 2, cap.2, sect.16.

Humanam rationem nihil cernere quod ad regnum Dei & res cælestes (quæ tribus capitibus continentur, Deum nosse, paternum eius erga nos fauorem, & formandæ secundùm Legis regulam vitæ rationem) demonstratur in duobus primis, lib. 2, cap.2, sect.18. & in eam rem varia Scripturæ testimonia citantur, sect. 19, 20, 21. In tertio videtur aliquanto esse quàm in superioribus acutior, quum lege naturali ad rectã vitæ normã homo instituatur. sed imperfecta est, & nõ aliò valet eiusmodi notitia in incredulis quàm vt reddantur inexcusabiles, nec lumine illo naturali veritatem in singulis cernant. Vbi explicatur Themistii dictum, Intellectũ in definitione vniuersali rarissimè falli, sed hallucinationem esse quũ ad hypothesin descendit: & ostenditur, hominis iudicium vniuersale in boni & mali discrimine nõ esse vbique sanum & integrum. Nam quæ præcipua sunt in prima Legis tabula non assequitur, nempe de fiducia in Deum, &c. in secunda tabula quanuis aliquãto plus habeat intelligentiæ, deliquium tamen aliquando pati deprehenditur: vt quum iudicat absurdum esse nimis imperiosam dominationem ferre, & non vlcisci iniurias. item concupiscentiæ morbum non agnoscit in vniuersa Legis obseruatione, lib. 2, cap.2, sect.22, 23, 24.

Coram Domino nihili esse rationis nostræ acumen in cunctis vitæ partibus, ostenditur ex Scriptura: & mentibus nostris necessariam esse illuminationis gratiam, non initio tantùm aut vno aliquo die, sed in

singula momēta, lib.2,cap.2,sectione 25.

Vide sub dictione Liberum arbitrium quædam huc pertinentia.

de Christo Redemptore.

Inutilem nobis esse cognitionem Dei creatoris, nisi succedat etiam fides ipsum in Christo Patrem & redemptorem nobis proponens: eámque doctrinam ab exordio mundi omnibus seculis locum habuisse inter Dei filios, lib.2, cap.6, sect.1.

Variis argumētis & Scripturæ testimoniis probatur, fœlicem Ecclesiæ statum semper in Christi persona fuisse fundatum. Nam & prima electi populi adoptio, & Ecclesiæ conseruatio, liberatio in periculis & instauratio post dissipationem, à gratia mediatoris semper pēdebat, neque alibi spes omnium piorum vnquam fuit reposita quàm in Christo, lib.2, cap.6, sect.2,3,4.

Diligenter reputādum quomodo redemptoris partes impleuerit Christus, vt in ipso omnia nobis necessaria reperiamus, quum (vt ait Bernardus) sit nobis lux, cibus, oleum, sal, &c.lib.2, cap.16, sect.1.

Exponitur quomodo conueniat dicere Deum fuisse nobis inimicum donec per Christum nobis reconciliatus est: quum dare nobis Christum & misericordia præuenire nos, signa fuerint amoris quo iam nos complectebatur. & ostenditur Scripturam hac loquutione & similibus vti vt se ad sensum nostrum accommodet: neque tamen falsò ita loqui. ídque totum authoritate Scripturæ & Augustini testimonio probatur, se.2,3.

de Regeneratione.

Contra Anabaptistas quosdam qui phreneticam intemperiem pro spirituali regeneratione comminiscūtur: nempe in statum innocētiæ iam restitutos Dei filios, non oportere ampliùs solicitos esse de carnis libidine refrænanda, sed tantùm Spiritum ducem sequendum, lib.3, cap.3, sect.14.

Reliqua huc pertinentia vide sub dictione Pœnitentia.

de Religione.

Reprobis necessitas extorquet cōfessionem, aliquem esse Deum, lib.1, cap.4, sect.4.

Falli eos qui dicunt paucorum vafritia excogitatam religionem ad continendum in officio simplicem populum, lib.1, cap.3, sect.2.

Etiam impii & athei homines cogūtur, velint nolint, sentire aliquem Deum esse, lib.1, cap.3, sect.2. Et quo sensu dicat Dauid eos sentire non esse Deum, lib.1, cap.4, sect.2.

de Remissione peccatorum.

Contra eos qui perfectionem somniant in hac vita, quæ veniæ petendæ necessitatem tollat, lib.3, cap.20, sect.45.

De peccatorum remissione: & quo sensu peccata vocētur debita, & nos dicamur aliis remittere qui in nos peccarunt, lib.3, cap.20, sect.45.

De distinctione culpæ & pœnæ: vbi firmissimis Scripturæ testimoniis refellitur Papistarum delirium, Culpa remissa Deum pœnam retinere, quæ sit redimenda satisfactionibus, lib.3, cap.4, sect.29,30. Vbi etiam ostenditur non posse ipsos elabi sua distinctione inter æternam pœnam & temporales.

De locis quibusdam Scripturæ quibus illi suum errorem confirmare nituntur: vbi ostenditur duo esse diuini iudicii genera: vnum vindictæ, alterum castigationis: quę sunt prudenter

denter distinguenda, li.3, cap.4, se.31.

Prius fideles semper vehementer esse deprecatos: posterius placido animo suscepisse, quia amoris habet testimonium. Item quòd irasci dicitur Dominus sanctis suis, non ad punientis consilium vel affectũ referri, sed ad vehemẽtem doloris sensum, quo ipsi afficiuntur simulac vel qualemcunque eius seueritatem sustinent: hócque illis expedire in malis suis sibi displicere. Reprobos contrà dum flagellis Dei feriũtur, iam quodammodo incipere pœnas pendere illius iudicio. Quæ omnia confirmantur Scripturæ testimoniis, item Chrysostomi & Augustini expositionibus, Ibi. sect.32,33.

Deum remisso Dauidi adulterio, eum castigasse cùm in commune exemplum, tum vt ipsum humiliaret: & hac ratione fideles, quibus propitius est, quotidie subiicere communibus huius vitæ miseriis, lib. 3, cap.4, sect.35.

Expositio articuli symboli de remissione peccatorum, lib.4, cap.1, sect.20,21.

Claues Ecclesiæ datas esse ad remittẽda peccata, non tantùm iis qui nunc primùm cõuertuntur ad Christum sed fidelibus per totam vitam, lib.4, cap.1, sect.22. Confirmatur hæc doctrina testimoniis Scripturæ, aduersùs Nouatianos & quosdam ex Anabaptistis, qui fingunt Baptismo regenerari Dei populum in Angelicam vitam, & postea non superesse lapsis veniam, sect.23, 24, 25,26,27.

Refutantur & ii qui voluntariam Legis transgressionem faciunt delictum irremissibile, Ibid. sect.28.

de Christi Resurrectione.

Sine Christi resurrectione mutilum esse quicquid de cruce, morte & sepultura credimus. Eius triplicem nos percipere fructũ: quòd & iustitiam nobis acquisiuit coram Deo, & nobis pignus est futuræ resurrectionis, & eius vita iam nunc regeneramur in vitæ nouitatem, lib.2, cap. 16, sect.13.

Exponitur historia resurrectionis Christi, lib.3, cap.25, sect.3.

de Resurrectione vltima.

Quoniam spe & patiẽtia maximè opus habent fideles, ne deficiant in vocationis suæ cursu: solidè illum in Euangelio profecisse qui ad continuam beatæ resurrectionis meditationem est assuefactus, lib.3, cap 25, sect.1,2.

Caput de resurrectione vltima cõtinet doctrinam magni ponderis, seriam & creditu difficilem: quam difficultatem vt superet fides, duõ adminicula suppeditat Scriptura. Christi similitudinem, & Dei omnipotentiam, lib.3, cap 25, sect.3,4.

Refutãtur Sadducæi negantes resurrectionem, & Chiliastæ, regnum Christi terminantes mille annis, lib. 3, cap 25, sect.5.

Refellitur eorũ error qui imaginantur animas die vltimo non recepturas corpora quibus nunc indutæ sunt, sed nouis & aliis præditas fore, lib.3, cap.25, sect.7.8.

De modo resurrectionis vltimæ, lib.3, cap.25, sect.8.

Quo iure communis sit impiis & à Deo maledictis resurrectio vltima quæ singulare est Christi beneficiũ, lib.3, cap.25, sect.9.

S

de Sabbatho.

Expositio quarti præcepti. finis eius, & tres causæ quibus constare

ipsum obseruandum est, lib.2, ca.8, sect.28. Prima causa, spiritualis quietis adumbratio (id est sanctificationis nostræ) primariũ locum tenuisse in Sabbatho, probatur ex variis locis, Ibidem, sect 29. Cur septimum diem assignarit Dominus, Ibid. sect. 30, 31. partem hanc, quum ceremonialis esset, abolitam fuisse Christi aduentu, Ibid.

Duę posteriores causę, vt stati sint dies celebrãdis conuentibus Ecclesiasticis, vt seruis detur à labore remissio, omnibus seculis conueniunt, lib.2, cap.8, sect.32.

De diebus conuentuum Ecclesiasticorum ad verbum audiendum & preces publicas: vbi de diei Dominici obseruatione, lib.2, cap 8, sect.32, 33, & de vitanda hîc superstitione, Ibid.34.

de Sacerdotio Christi, Regno & munere Prophetico.

Vt sciamus quorsum missus fuerit Christus à Patre, & quid nobis attulerit, tria potissimùm spectãda in eo esse, munus Propheticum, regnum & sacerdotium: ad eáque pertinere quod ei tribuitur Christi (siue Messiæ & Vncti) elogium, licet peculiariter regni intuitu ita sit dict⁹. Licet Prophetas & doctores Ecclesiæ suæ Deus semper dederit, omnes tamen pios plenam intelligentiæ lucem Messiæ demum aduentu expectasse probatur: & ipsum quum apparuit, vnctum fuisse Prophetam non sibi modò, sed toti suo corpori, lib.2, ca. 15, sect.1, 2.

Quod ad regnum, primùm notare oportere spiritualem esse eius naturam: vnde & eius æternitas colligitur. quæ est duplex: altera ad totũ Ecclesiæ corpus pertinet, altera propria est cuiusque membri. Vtraque declaratur, & Scripturæ testimoniis illustratur, sect.3. Exponitur vtilitatem regni Christi non posse aliter à nobis percipi, quàm dum spirituale esse cognoscimus: eámque duabus in rebus consistere: nempe quòd nos bonis omnibus ad æternam animarum salutem necessariis locupletat: deinde quòd robore & virtute munit aduersùs diabolum omnésque eius impetus. itaque Christum nobis magis quàm sibi regnare: vnde & Christiani non immeritò dicimur. Æternitati regni eius nihil derogare quòd dicitur vltimo die tradit⁹ regnũ Deo & Patri, similésque sententias, sect.4, 5.

De sacerdotio, vt ad nos perueniat eius efficacia & vtilitas, ostenditur incipiendum esse à Christi morte. Hinc sequi æternũ esse deprecatorem, cuius patrocinio fauorem consequimur: vnde tum precandi fiducia, tum tranquillitas piis conscientiis oritur. postremò ita esse ipsũ Sacerdotem vt nos asciscat in societatem tanti honoris, quo grata sint Deo quę à nobis proueniunt sacrificia precum & laudis, sect.6.

de Sacramentis.

Quid sit Sacramentum, lib.4, cap. 14, sect.1. Qua ratione veteres hoc vocabulũ vsurpauerint in eo sensu, sect.2, 13. Nunquam esse sacramentum, sine præeunte promissione, quam hoc modo Dominus obsignat, nostrę ignorantiæ & tarditati, deinde etiam infirmitati consulens, sect.3, 5, 6, 12.

Sacramentum constare verbo & signo externo: sed aliter esse verbum sacramentale sumendum quàm existiment Papistæ, libro 4, capite 14, sect.4.

Sa-

Sacramenta non desinere esse testimonia gratię Dei, licet impiis quoque porrigātur, qui inde grauiorem damnationem contrahunt lib.4, ca.14, sect.7.

Sic confirmari fidem nostram sacramētis, vt tamen id pēdeat ab interiore Spiritus efficacia, libr.4, cap.14, sectio.9, 10, 11. non ponatur virtus aliqua in creaturis, sect.12.

Impugnatur diabolicum dogma scholarum sophisticarum; sacramenta nouæ Legis iustificare & conferre gratiam, modò non ponamus obicem peccati mortalis, libr. 4, cap.14, sect 14.

Augustini scita distinctio inter sacramentum & rem sacramenti, qua ostenditur, licet Deus in sacramētis Christum verè offerat, ab impiis tamen nihil recipi præter sacramentum, id est signum externum, lib.4, cap.14, sect.15, 16.

Non esse arbitrandum latentem aliquam virtutē sacramentis annexam affixámque esse, quò ipsa per se Spiritus sancti gratias nobis conferant, lib.4, cap.14, sect.17.

Sacramenta olim quædam exhibuit suis Deus in miraculis, quædam in rebus naturalibus. vbi de arbore vitæ & de arcu cælesti, lib.4, cap.14, sect.18.

Sacramenta esse à Domino testimonia gratiæ ac salutis, & à nobis vicissim professionis notas, lib. 4, cap.14, sect.19.

Sacramenta veteris Ecclesiæ sub Lege eundem habuisse scopū quem nostra, Christum, quem tamen nostra clariùs offerūt. quare exploden dum dogma scholasticum, illa adumbrasse gratiam Dei, nostra præsentem conferre, libr.4, cap.14, sectione 20.21.22.23.

Exponuntur quidam Scripturę loci, & veterum testimonia, ex quibus aliter res habere videtur, Ibid. sect. 24, 25, 26.

De quinque falsò nominatis Sacramentis.

Quum sacramenta negamus esse quinq; ab hominibus inuēta, non de nomine sed de re contendimus: quia volūt Papistæ esse inuisibilis gratiæ visibiles formas, libro 4, capite 19, sect.1.

Multę afferuntur rationes cur nō liceat hominibus instituere sacramenta. item distinguendum esse inter sacramenta & alias ceremonias, lib.4, cap.19, sect.2.

Veteris Ecclesiæ authoritate non posse probari septenariū numerum in sacramentis, libro 4, capite 19, sect.3.

Licet plura sacramenta habuerit vetus Ecclesia sub Lege, hodie tamē Christianam Ecclesiam duobus à Christo institutis contentam esse debere: neque licere hominibus alia condere, aut his aliquid de suo addere, lib.4, cap.18, sect.20.

de Sacrificiis.

Differentia inter Mosaica sacrificia & Cœnam Domini in Ecclesia Christiana, libro 4, capite 18, sectione 12.

Quid propriè significet sacrificii nome: & de variis generibus sacrificiorum sub Lege, quæ ad duo membra referri possunt, vt alia vocentur Eucharistica, siue gratiarū actionis, alia propitiatoria siue expiationis, li.4, cap.18, sect.13.

Vnicum nobis sacrificium propitiatorium, mors Christi: eucharistica plura, omnia nempe charitatis officia, preces, laudes, gratiarū actio-

nes,& quicquid in Dei cultum à nobis agitur, libr.4, cap.18, sectione 13, 16, 17.

Hæc sacrificandi species quotidie locum habet in Ecclesia, & in Cœna Domini: & inde Christiani omnes sacerdotes sunt.

de Satisfactionibus Papisticis.

De satisfactione, cui tertiũ locum assignant in Pœnitentia, de retētione pœnæ, culpa remissa, & similibus mendaciis, quæ corruunt opposita gratuita peccatorũ remissione per nomen Christi, libr.3, cap.4, sectione 25.

Refutatur blasphemus error scholasticorum, Remissionem peccatorum & reconciliationem semel fieri in Baptismo, sed post Baptismum resurgēdum esse per satisfactionē, libro 3, cap.4, sectione 26. Eiusmodi errore Christum suo honore spoliari, & conscientiarum pacem turbari, quum nunquam certò statuere possint sibi remissa esse peccata, Ibi. sect.27.

Apud Danielem quũ iubetur Nebuchadnezer peccata sua iustitia redimere, illud redimere referri ad homines potiùs quàm ad Deum: & non causam veniæ illic describi, sed potiùs modum veræ conuersionis. Idem de quibusdam aliis Scripturæ locis, lib.3, ca.4, sect.36.

Expositio loci illius in Euangelio, Remissa sũt illi peccata multa, quia dilexit multum: dilectionē scilicet non esse causam remissionis, sed probationem remissionis, libr.3, cap.4, sect.37.

Veteres Ecclesiasticos scriptores non eo sensu loquutos de satisfactionibus quo Papistæ: & intellexisse pœnitentes satisfacere Ecclesiæ, non Deo, lib.3, cap.4, sect.38, 39.

de Scandalis.

Quæ cauenda sint, quæ negligenda. quid scandalum datũ, quid item scandalũ acceptum, lib.3, ca.19, se.11.

Quinam sint infirmi, quibus cauendum est ne offendiculum pr[illegible]amus, declaratur ex Pauli doctrina & exemplo, lib.3, cap.19, sect.12.

Quòd cauere iubemur ne offendiculo simus infirmis, locum habere tantùm in rebus indifferētibus: itaque hac doctrina perperam abuti qui in infirmorum gratiam dicunt se Missam audire, lib.3. ca.19, sectione 13.

de Scriptura, Verbo Dei & illius authoritate.

Homines non bene Deum agnoscere creatorē, & discernere à fictitiis deis ex rerum creatarum consideratione nisi lumine verbi accedēte adiuuentur: eúmque ordinem in suis erudiendis Deum tenuisse, non tantùm ex quo Iudæos in populum peculiarē elegit, sed ab initio etiam erga Adam, Noe, & cæteros Patres, lib.1, cap.6, sect.1.

Vel per oracula & visiones vel aliorum ministerio patres habuerunt verbum quod certò persuasi fuerũt esse Dei, quo ipsum agnouerunt verum Deum creatorem & gubernatorem rerum omnium: quod verbum ipse postea, vt in omnes ætates consuleret mortalibus, voluit quasi publicis tabulis consignari in Lege & Prophetis, lib 1, cap.6, sect.2, & 3. vbi etiam Scripturæ testimoniis confirmatur, rerum creatarum cõsiderationi adiungendam esse verbi doctrinam, ne euanidam Dei notitiam concipiamus.

De iis qui scripturæ authoritatem dicunt

dicunt pendere ab Ecclesiæ iudicio: & quàm malè nobiſcum ageretur ſi ita eſſet.lib.1,cap.7,ſect.1,

Optimè refelli hoc commentum ex loco Pauli(Ephe.2.) Fideles ædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum,lib.1,ca.7,ſe.2.

Quo ſenſu Auguſtinus dicat ſe nō crediturum Euangelio, niſi Eccleſiæ ipſum moueret authoritas:quem locum illi calumnioſè detorquent ad erroris ſui confirmationem,lib. 1,ca. 7,ſect.3.

Licet ſuppetant alia multa argumenta,quæ fidem faciunt(& ab impiis etiam extorquent) Scripturam à Deo prodiiſſe:non alia tamen quàm Spiritus ſancti arcano teſtimonio verè perſuadetur cordibus noſtris,Deū eſſe qui loquitur in Lege, Prophetis & Euangelio. ídque pluribus locis ex Ieſaia confirmatur,libro 1, cap.7, ſect.4.5.

Ordinata diuinæ ſapientiæ diſpenſatio, nihil terrenum redolens doctrina,pulchra partium omnium inter ſe conſenſio,& præcipuè contemptibilium verborū humilitas ſublimia regni cæleſtis myſteria loquēs, ſecundaria ſunt adminicula ad ſtabiliendam Scripturæ fidem,lib. 1, cap. 8, ſect. 1, 2, 11. Item Scripturæ antiquitas: quum aliarum religionum libri ſint recentiores libris Moſis, qui tamen ipſe nouum Deum non comminiſcitur, ſed Deum Patrum Iſraelitis proponit, libro1, capite 8, ſect.3 4.

Quòd Moſes Leui Patris ſui dedecus,Aaronis fratris & Mariæ ſororis murmur nō ſubticet, proprios filios non euehit, argumenta ſunt, in libris eius nihil eſſe ab homine confictum,lib.1,ca.8,ſect.4.

Item miracula omnia quæ contigerunt tam in Legis promulgatione quàm toto reliquo tempore, libro 1,cap. 8, ſect. 5. Quæ quum profani ſcriptores negare non poſſent, calumniati ſunt magicis artibus à Moſe edita: quæ calumnia firmiſſimis rationibus refutatur, libro 1, cap. 8, ſect.6.

Item quòd Moſes in Iacob perſona loquens tribui Iuda principatum aſſignat, & quòd vocationem Gentium prædicit,(quum illud quadringentis pòſt annis, hoc duobus ferè pòſt annorum millibus contigerit) argumenta ſunt, Deum ipſum eſſe qui in libris Moſis loquitur, lib.1,ca. 8,ſect.7.

Quòd Ieſaias prędicit Iudæorum captiuitatem, & eorum redemptionem authore Cyro (qui centeſimo poſt illius mortem anno natus eſt) quòd Ieremias antequam populus abduceretur, præſcribit exilio tempus annorum ſeptuaginta, quòd Ieremias & Ezechiel locis alter ab altero longè diſſiti in dictis omnibus conſentiūt,quòd Daniel prædicit de rebus futuris ad annum vſque 600: documenta ſunt certiſſima ad ſanciendam librorum Propheticorum authoritatem,lib.2,cap.8,ſect.8.

Contra quoſdam profanos deriſores, qui quærunt quî ſciamus Moſis & Prophetarum eſſe quæ ſub eorum nominibus leguntur: item Moſen vnquam fuiſſe aliquem, lib.1, cap.8, ſectione 9. Item qui quærunt vnde ad nos peruenerint exemplaria librorum Scripturæ,quum Antiochus iuſſerit omnia concremari. Vbi de admirabili Dei prouidentia in illis per tot ſecula conſeruādis inter tot hoſtes & tam ſæuas perſequutiones, lib.1,cap.8,ſect.10.

Trium Euangeliſtarum ſermonis ſimplicitas cæleſtia myſteria continens, Iohannis oratio grauibus

ſententiis è ſublimi tonans, in Petri & Pauli ſcriptis relucens cęleſtis maieſtas, Matthæi inſperata vocatio à menſa, Petri & Iohannis à nauiculis ad Euangelii præconium, Pauli hoſtis conuerſio & vocatio ad Apoſtolatum, ſigna ſunt loquentis in ipſis Spiritus ſancti, libro 1, capite 8, ſectione 11.

Tot ſeculorum tam variarũ gentium, & tam diuerſorum animorum conſenſus in amplectenda Scriptura, rara etiam quorundam pietas eius authoritatem apud nos debent confirmare, libro 1, capite 8, ſectione 12.

Item tot martyrum ſanguis qui pro eius confeſſione mortem firmo & ſobrio Dei zelo oppetierunt, lib. 1, cap. 8, ſect. 13.

Contra fanaticos qui poſthabita Scripturæ lectione & doctrina, Spiritum iactant, & ad reuelationes tranſuolant, lib. 1, cap. 9, ſect. 1, 2.

Refutatio obiectionis ab ipſis allatæ, Indignum eſſe, Spiritum Dei, cui ſubiicienda ſunt omnia, Scripturæ ſubiacere, lib. 1, cap. 9, ſect. 2.

Item quòd dicunt literæ occidenti nos incubare, lib. 1, cap. 9, ſect. 3.

Mutuo nexu Dominus doctrinæ Spiritúſque ſui certitudinem inter ſe copulauit, libro 1. capite 9, ſectione 3.

Qualem cæli & terræ reliquarúmque creaturarũ contemplatio Deum nobis delineat, eundem repræſentat Scriptura, nempe æternum, plenum bonitate, clementia, miſericordia, iuſtitia, iudicio, & veritate: ídque non alium in ſcopum, lib. 1, cap. 10, ſect. 1, 2.

Quid ſentiendum de poteſtate Eccleſiæ in Scripturæ interpretatione, lib. 4, cap. 9, ſect. 13.

Perperam hoc colore abuti Romaneſes ad errorum & blaſphemiarum confirmationem, ſect. 14.

de Spiritu ſancto.

Teſtimonia quibus probatur deitas Spiritus, lib. 1, cap. 13, ſect. 14, 15.

Spiritum ſanctum vinculum eſſe quo nos ſibi efficaciter deuincit Chriſtus, ac ſine eo nobis inutile eſſe quicquid in ſalutem generis humani Chriſtus paſſus eſt ac fecit, lib. 3, cap. 1, ſect. 1, 3.

Chriſtum peculiari modo Spiritu ſancto veniſſe inſtructum, nempe vt à mundo nos ſegregaret. Inde dici Spiritum ſanctificationis. Quare nũc Patris nunc Filii Spiritus dicatur: & dici Spiritũ Chriſti, non modò quatenus Chriſtus eſt ſermo ille æternus, ſed ſecundùm Mediatoris quoque perſonam, ſe. 2.

Interpretatio elogiorum quibus Scriptura inſignit Spiritum: vbi de exordio totáque inſtauratione ſalutis noſtræ agitur. Spiritus adoptionis, arrhabo & ſigillum noſtræ hæreditatis, vita, aqua, oleum & vnctio, ignis, fons, Dei manus, &c. ſectione 3.

Fidem præcipuum eſſe opus Spiritus, proptereáque ad eam magna ex parte referri quæ paſſim occurrũt in Scriptura ad vim & efficaciam Spiritus exprimendam, ſect. 4.

de Superſtitione.

Superſtitioſorum ſimplicitas eos non excuſat, quia eorum cęcitas vanitate, ſuperbia, & contumacia implicita deprehenditur, lib. 1, cap. 4, ſect. 1, 3.

Deo gratificari quum tẽtat ſuperſtitio, mendacibus fucis ei illudit, lib. 1, cap. 4, ſect. 3.

Superſtitioſi non appropinquant ad Deum niſi inuiti & ſeruili timore, lib. 1, cap. 4, ſect. 4.

Quicunque puram religionem adulterant, licet antiquitatis consensum vel vrbis alicuius consuetudinem sequantur, discessionem faciũt ab vno & vero Deo, lib.1, cap.5, se.12.

Quid à superstitione differat religio ostenditur ex etymologia vocũ superstitionis, religionis, ἐυσεβείας, lib.1, cap.12, sect.1.

Superstitionis astutiæ, dũ vni Deo supremum locum concedens, illi turbam minorum deorum circundat, lib.1, cap.12, sect.1.3.

de Templis.

De templis Christianorum ad cõuentus Ecclesiæ celebrandos, lib.3, cap.20, sect.30.

Non expedire in templis Christianis vllas omnino habere imagines, veteris Ecclesiæ authoritate & Augustini rationibus confirmatur, lib.1, cap.11, sect.13.

Verbi prædicatio & sacramẽta viuæ sunt imagines solæ templis Christianis conueniẽtes, li.1, ca.11, se.7.13.

Synodi Nicenæ, quæ Irenes Imperatricis iussu habita est, impietas, putidæ insulsitates & ineptiæ in approbandis imaginibus in templis, earúmque adoratione, lib.1. cap.11, sect.14, 15, 16.

De templorum & sacrorum ornatu in vetere Ecclesia, lib.4, cap.4, se.8, & cap.5, sect.18.

de Tentationibus.

De variis tentationum formis: & quo sensu dicatur Deus nos tentare, lib.3, cap.20, sect.46.

de Testamento veteri & nouo.

De similitudine veteris & noui Testamenti: vbi ostẽditur vnum esse substantia & reipsa, administratione tantùm variare. Similitudo in tribus præcipuè capitibus vertitur, lib.2, cap.10, sect.1, 2.

Pri. Vetus Testamentum non detinuisse Patres in terrena fœlicitate, sed præcipuè spectasse ad futurã vitam ostenditur ex Paulo, qui sub eo dicit contineri promissiones Euangelii, Ibid. sect.3.

Idem etiam probatur ex Lege & Prophetis: primùm consideratis verbis fœderis, Ego sum Deus vester, ibid. sect.7, 8. Item, Ero Deus seminis vestri post vos, sect.9. Deinde etiam ex vita sanctorum Patrũ, nempe Adam, Abel, Noe, sect.10. Abraham, sect.11, Isaac, Iacob, sect.12, 13, 14. Tum ex multis testimoniis Dauidis, sect.15, 16, 17, 18.

Iobi, se.19, in genere posteriorum Prophetarum, sect.20. Sed nominatim Ezechielis, sect.21, Iesaiæ & Danielis, sect.22. Tandem concluditur totum hoc caput, vbi rursus testimonia quædam ex nouo Testamento adducuntur, sect.23.

Sec. Vetus Testamẽtum non hominum meritis, sed gratuita Dei misericordia fuisse suffultum.

Ter. Ita tum cõstitisse Christi mediatoris cognitione fœdus Patrum cum Deo, probatur, Ibid. sect.4.

Sacramentorum etiam significatione Israelitas sub Lege Christiano populo pares fuisse, libro 2, cap. 10, sect.5, 6.

Quatuor differẽtiæ veteris Testamenti à nouo, quibus quintam adiicere licet. Prima, quòd tametsi olim quoque Dominus populi sui animas in cælestem hæreditatem volebat collimare: quò tamen in spe illius meliùs alerentur, contemplandam sub beneficiis terrenis ac quodammodo degustãdam exhibebat: nunc clariùs reuelata per Euangelium futuræ vitæ gratia, rectà ad eius meditationem mẽtes nostras erigit, omis-

ſo inferiori, quẽ apud Iſraelitas adhibebat, exercitationis modo, lib.2, cap. 11, ſect. 1. Proprerea comparari veterem Eccleſiam hæredi paruulo, qui à tutoribus regitur, ſect.2.

Eadem ratione tanti æſtimaſſe veteres Patres hanc vitam eiúſque benedictiones, ſect.3.

Secunda differentia eſt in figuris: quibus vetus Teſtamentum imaginem & vmbram ſpiritualium bonorum oſtentabat: Nouum præſentem veritatem & corpus ſolidũ exhibet. Additur ratio quare Dominus hunc ordinem obſeruarit. & ſubiicitur definitio veteris Teſtamenti, Ibi.ſect.4.

Hoc ſenſu dici Legis pædagogia deductos fuiſſe Iudæos ad Chriſtum antequam in carne exhiberetur, ſect. 5. Quod in excellentiſſimis etiam Prophetis & ſingulari Spiritus gratia pollentibus locum habuit, ſect.6.

Tertia differentia ſumitur ex Ieremiæ 31, & 2. Cor. 3. quòd vetus Teſtamentum literale eſt, Nouum ſpirituale: Vetus mortiferum, Nouum vitæ organum, &c. Ibi.ſect.7,8.

Quarta differentia, quòd vetus Teſtamentum Scriptura vocat ſeruitutis, quia timorem in animis generat: Nouum, libertatis: quòd eoſdem in fiduciam & ſecuritatem erigat. Tres poſteriores differentiæ comparationes ſunt Legis & Euangelii. Prima continet etiam promiſſiones ante Legem editas, Patres ſub Lege & veteri Teſtamento ita vixiſſe, vt non illic reſtiterint, ſed aſpirarint ſemper ad Nouum, adeoque certam eius communionem amplexi ſint, ſectione 9, & 10.

Quinta, quòd ante Chriſti aduentum gentem vnam Dominus ſegregauerat, in qua fœdus gratiæ ſuę cõtineret, reliquis interim velut neglectis. Sic Gentium vocatio inſignis eſt teſſera qua ſupra vetus Teſtamentum noui excellentia illuſtratur: res adeo incredibilis, vt Apoſtolis etiã ipſis in Prophetarum lectione verſatis & Spiritu ſancto donatis noua adhuc viſa fuerit, ſect.11.12.

Concluſio huius loci: & reſponſio ad varias obiectiones nonnullorum qui hanc in gubernanda Eccleſia varietatem, diuerſum in docendo modum, tantam rituum & ceremoniarum conuerſionem pro magna abſurditate iactant. Vbi oſtẽditur Dei conſtãtiam elucere in hac mutatione, nihílque ab eo factum niſi ſapiẽter, iuſtè & in miſericordia: quum aliter Eccleſiam in pueritia, aliter in adoleſcentia gubernat: item quum gratiæ ſuæ manifeſtationem in vno populo ante Chriſti aduentum continuit, quam deinde effudit ſuper omnes nationes, ſe.13,14.

T

de Timore.

Fideles ſæpe timore & diffidentia laborare ex propriç infirmitatis ſenſu, lib.3, cap.2, ſect.17.

Altera timoris ſpecies in pio pectore cõcepta, vel ex exẽplis diuinæ vltionis in impios, vel ex propriæ miſeriæ conſideratione. Eiuſmodi timorem adeò non eſſe contrarium fidei, vt fidelibus maximè commendetur. nec mirum eſſe ſi ſimul ſint in fideli anima pauor & fides, quum ex oppoſito in impiis ſimul ſint torpor & anxietas, libro 3, capite 2, ſectione 22,23.

Timorẽ Domini gemino ex ſenſu emanare, quum ſcilicet Deum honoramus tanquam Patrem, timemus vt Dominum: nec mirum eſſe ſi vtrunque affectum idem animus recipiat,

cipiat,lib.3,cap.2,sect.26. Et alium esse hunc timorem à timore infidelium, quem seruilem vulgò vocant, Ibi.sect.27.

de Traditionibus.

Quum Dominus veræ iustitię regulã traditurus, omnes eius partes ad voluntatem suam reuocarit, inde constat nihili coram eo esse quicquid bonorum operum ex suo ingenio excogitant homines: sed legitimum cultum sola constare obedientia, eámque esse originem, matrem custodémque virtutum omnium, lib.2,cap.8,sect.5.

De traditionibus humanis, id est edictis de cultu Dei præter eius verbum profectis ab hominibus: & earum impietate & necessitate, lib.4, cap.10,sect.1,2,5,6,7,8.

Constitutionum Papalium (quas vocant traditiones Ecclesiasticas) diuisio in eas quæ ritus continent, & alias quę ad disciplinam spectare dicuntur. Vtrarumque impietas, quòd in illis Dei cultus cõstituitur, & pręcisa necessitate astringũtur cõscientiæ, lib.4, cap.10, sect.9. Propter illas fit irritum Dei præceptũ, se.10.

Vera nota traditionum humanarum quas ab Ecclesia repudiari & à piis omnibus improbari conuenit, lib.4,cap.10,sect.16.

Refutatur quorundam prætextus defendentium traditiones Papales, quòd sint à Deo, quia Ecclesia non possit errare, & regatur à Spiritu sancto.lib.4,cap.10,sect.17.

Meram esse imposturam, referre ad Apostolos originẽ traditionum quibus hactenus oppressa fuit Ecclesia, lib.4,cap.20,sect.18,19,20.

Falsò ad excusandam tyrãnidem legum Papalium prætexi exẽplum Apostolorum præcipientium Gentibus vt abstineant ab idolothytis, suffocato & sanguine, lib 4,cap.10, sect.21,22.

Domino suum regnum eripitur quoties ipse traditionũ humanarum legibus colitur. quod grauissimum semper fuisse crimẽ coram Deo exemplis & testimoniis Scripturæ ostenditur, lib 4,cap.10,sect.23,24.

Inuentiones humanas non posse defendi exemplo Menoha priuati hominis sacrificium offerentis, aut Samuelis sacrificantis in Ramatha, lib.4,ca.10,sect.25. aut Christi iubentis ferre onera importabilia quæ alligabant Scribæ & Pharisæi, li.4,ca. 10,sect.26.

De sanctis & vtilibus Ecclesię constitutionibus, ac earum scopo, lib.4, cap.10,sect.1.

De constitutionibus Ecclesiasticis quæ sanctæ haberi debent, vt quę verè seruiant decoro, vel ordinem & pacem conseruent in Ecclesia, lib.4, cap.10,sect.27,28,29. Prudenter expendendum quę sint eiusmodi, sect. 30. Christiani populi officium esse illas obseruare: & qui cauendi hîc sint errores, & quomodo interim semper sua cõscientiis salua maneat libertas, sect.31.32.

de Tributis.

De tributis, vectigalibus, indictionibus, oblationibúsque quæ principibus persoluũtur, quomodo iis vti bona conscientia possint pii principes, lib. 4,cap.20,sect.13.

de Trinitate.

In vna & simplici Dei essentia tres nobis distinctè considerandas personas, siue (vt Græci dicunt) hypostases, lib 1,cap.13,sect.2.

Refutantur ii qui personæ nomen in hac materia damnant & reiiciunt

propter nouitatem,lib.1,ca.13, sect. 3,4,5.

Voces quasdam nouas excogitare coacti sunt sacri doctores, ad asserendam Dei veritatem cõtra vafros quosdam homines qui tergiuersando ipsam eludebant: vt contra Arrium nomen ὁμοουσίου, cõtra Sabellium, proprietatum vel personarum trium, lib.1, cap.13, sect.4, 16. Et de Hieronymi, Hilarii ac Augustini diuersis sententiis in harum vocum vsu, sect.5.

Quid Personam vocemus quum de Trinitate differitur, lib.1, cap.13, sect.6. Et de errore Serueti in acceptione huius vocis, Ibid.sect.22.

Quemadmodum Christi aduentu clarius se patefecit Deus, ita etiam tunc in tribus personis familiariùs innotuisse, lib.1,cap.13,sect.16.

Testimonia Scripturæ quibus demonstratur distinctio Patris à Verbo, & Verbi à Spiritu, lib.1,cap.13, sect.17.

Et distingui in Scriptura Patrem à Verbo & Spiritu, Spiritum etiam ab vtroque, tã ex ordinis obseruatione quàm ex propriis attributis, lib.1, cap.13,sect.18.

Simplicissimam Dei vnitatem non impedit ista personarum distinctio, lib.1,cap.13,sect.19. Et quo sensu dicant veteres Patrem Filii esse principium, & tamẽ Filium à seipso essentiam habere, Ibidem.

Breuis summa eorum quæ de vnica Dei essẽtia & tribus personis credere nos oportet, libr.1,ca.13,sectio. 20. Et hîc sobriè multáque cum moderatione nobis philosophandum, ne aut cogitatio aut lingua vltra verbi Dei fines procedat, Ibidem sect.21.

Refutatio deliriorum Serueti in hoc capite doctrinæ, lib.1, cap.13, sectione 22.

Refutatio erroris quorundam nebulonum, Patrẽ verè & propriè vnicum esse Deum, qui Filium & Spiritum formãdo suam in eos deitatem transfuderit, lib.1,cap.13,sect.23. Et falsum esse quod sumunt, quoties Dei mentio fit in Scriptura, nonnisi Patrem intelligi, sectio. 24. Item quòd indiuidua somniant, quorum singula partem obtineant essentiæ, sect. 25. Responsio ad eorum obiectionem, Christum, si propriè sit Deus, perperam Filium Dei vocari, Ibidem, sect.26. Responsio ad multos locos, quos in confirmationem suæ sententiæ adducunt ex Irenæo, vbi Patrem Christi asserit esse vnicum & æternum Deum Israel. Ibidem, sect,27. Item ad locos ex Tertulliano, Ibidem, sect. 28. Iustinum, Hilarium, Augustinum pro nobis facere, Ibid.sect.29.

Filium esse consubstantialem Patri, lib.4,cap.8,sect.16.

V
de Vita hominis Christiani.

Vitæ formandæ regulam continet Lex. sparsim etiam tradunt varii Scripturæ loci: nec sine methodo, licet non ita exquisita & affectata vt philosophi, lib.3,cap.6,sect.1.

Duo hîc exequitur Scriptura: excitat nos ad iustitiæ amorem, & normam præscribit eius sequẽdæ. Prius variis argumentis & rationibus facit, libr.3,cap.6,sect.2. Hîc Scripturam multò præstantiora fundamenta sumere quàm reperiri possint in omnibus philosophorum libris, lib. 3,cap.6,sect.3

Contra eos qui Christi cognitionem obtendunt, quum vita & mores eorum Christi doctrinam non referant.

rant,lib.3,cap.6,sect.4.

Licet perfectio optanda esset omnibus, agnoscendos tamen pro Christianis etiam plerosque qui non ita multum adhuc progressi sunt. Enitendum semper nobis esse, neque desperandum propter successus tenuitatem, lib 3, cap.6, sect.5.

Ex Pauli loco partes vitæ bene compositæ gratię Dei consideratio, abnegatio impietatis & mundanarum cupiditatum, sobrietas, iustitia, & pietas (quę veram sanctitatem designat) spes beatæ immortalitatis, lib.3, cap.7, sect.3.

de Vita futura.

Variis miseriis Deum nos erudire ad præsentis vitę cõtemptum, vt seriò futuram desideremus, lib.3, cap. 9, sect.1,2,4.

Talem vitæ huius contemptum requiri à nobis, vt neque eam oderimus, nec aduersùs Deum ingrati simus, cuius clementiæ ipsa etiam est testimoniũ fidelibus. li.3, cap.9, se.3.

Admonentur ii qui nimia mortis formidine tenentur, Christianorum potiùs esse diem illum expetere, qui finem continuis propè eorum miseriis imponet, & vero gaudio eos perfundet, lib.3, cap.9, sect.5,6.

De fœlicitatis æternæ (quæ resurrectionis est finis) excellentia incomprehensibili, cuius suauitatis gustum hîc nos assiduè percipere oportet: vitare tamen curiositatem vnde friuolæ & noxiæ quæstiones, atque adeò perniciosę speculationes. Item non æqualem fore omnibus Dei filiis gloriæ modum in cælis, lib.3, ca. 25, sect.10, 11.

Vbi etiã respondetur ad quæstiones quas quidam mouent de statu filiorum Dei post resurrectionem.

Quo sensu vita æterna dicatur nonnunquam merces operum, lib.3, cap. 18, sect.2 4.

de Præsenti vita, eiúsque adiumentis.

Optimum modum vtendi bonis huius vitæ proponi in Scriptura, lib. 3, cap.10, sect 4.5. Cauendáque duo vitia: ne vel nimia austeritate astringamus cõscientias, vel laxemus fræna hominum intemperantiæ, lib.3, cap.10, sect.1, & 3.

Deum & in vestibus & in alimentis non tantùm necessitati nostræ, sed etiam oblectationi voluisse consulere, lib.3, cap.10, sect.2.

Maximè necessarium esse, vnumquenque nostrûm in cunctis vitæ actionibus in suam vocationem intueri, nequid temere vel dubia conscientia tentemus, lib.3, cap. 10, sectione 6.

Deum non dedignari corporis etiam nostri terreni necessitatibus consulere. & quo sensu ab eo petamus panem quotidianum, lib.3, cap. 20, sect.44.

de Vltima (vt vocant) vnctione.

Extremæ vnctionis Papisticæ administratio qualis, & qua forma verborum: nec posse defendi Iacobi authoritate aut Apostolorum exemplo, lib.4, cap.19, sect.18. Quum gratia curationum olim data Apostolis iamptidem desierit extare in Ecclesia. Et, vt extaret, longè tamen abesse à sancta Apostolorum ceremonia impiam istorum obseruationem: cuius blasphemię demonstrantur, dum oleum exorcizãt, & ei tribuũt quod est Spiritus sancti, sect.21.

de Voluntate hominis.

An omni ex parte vitiata sit cor-

ruptáque voluntas vt nihil nisi malum generet, an verò aliquã adhuc retineat arbitrii libertatem. Vbi exponitur vulgare dictum à philosophis vulgò sumptum, Omnia naturali instinctu bonum appetere: & ostenditur non posse inde probari libertatem voluntatis, lib.2,cap 2,sectione 26. Non tantùm imbecillam, sed nullam esse animæ facultatem vltro ad bonum aspirandi: & quum totus homo peccati imperio subiaceat, ipsam certè voluntatem arctissimis vinculis constringi, probatur testimoniis Scripturæ & Augustini, lib.2,cap.2,sect.27.

Lapsu suo hominem amisisse non voluntatem, sed voluntatis sanitatem, vt ad bonum ne quidem commouere se possit, nedum applicare: sed necessariò in malũ trahatur vel ducatur, (licet nõ coactè sed voluntariè) probatur ex Augustino & Bernardo: & fusè ostenditur differentia inter coactionem & necessitatem, lib.2,cap.3,sect.5.

Quum Dominus bonum in cordibus nostris & inchoet & perficiat, quum operetur in nobis velle (id est bonam voluntatem) quum creet cor nouum, auferat lapideum, det carneum: sequitur penitus corruptam esse hominis voluntatẽ, & nihil boni habere, lib.2,cap.3,sect.6.

Rationibus & variis Scripturæ testimoniis clarissimè probatur, Deũ operari bonam voluntatem in suis, non tantùm præparando aut conuertẽdo ab initio: (ita vt postea ex seipsa aliquid boni agat) sed quia illud vnius est quòd recti amorẽ concipit voluntas, quòd in eius studium inclinatur, quòd ad eius sectandi conatum incitatur & mouetur, deinde quòd electio, studium, conatus non fatiscunt, sed ad effectum vsque procedunt: postremò quòd homo in illis constanter pergit, & in finem vsq; perseuerat, lib.2,cap.3,sect.7.8.9.

Itaque falsum esse quod multis seculis traditum est, Deum ita voluntatem mouere vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, aliásque similes sententias, Scripturæ & Augustini authoritate probatur, lib.2,cap.3,sect. 10.11.12.13.14.

In actionibus etiam quæ per se nec iustæ nec vitiosæ sunt, & ad corporeã magis quàm spiritualem vitam spectant, hominis voluntatem non esse liberam, sed Dei motione speciali inclinari ad clemẽtiam, misericordiã, iram, pauorem, alióque diuersos affectus, quoties ipse viam facere vult suæ prouidentiæ, probatur ex Scriptura, quotidiana experientia, & Augustini authoritate, lib. 2,cap.4,sect.67.

de Voluntate Dei.

De voluntate Dei arcana: item de alia, cui respondet voluntarium obsequium, lib.3,cap.20,sect. 43, & lib. 3,cap.24,sect.1.7.

de Vocatione.

De vocatione efficaci siue interiori, quæ electionis est certum testimonium, & à sola Dei gratuita misericordia pendet, lib.3, cap.24, sectione 1.2.

Contra eos qui in prædestinatione hominem faciunt Deo cooperariũ: item qui electionem à posteriori suspendunt, lib.3,cap.24,sect.3.

Electionis nostræ certitudo cognoscenda est verbo & Dei vocatione: nec perrumpendum nobis in æternum Dei consilium, lib.3,cap.24, sect.4. In Christo solo nos elegit Pater: in eo ergo cõtemplemur electionis

ctionis nostræ firmitudinem, sect.5. Et ita vt inde etiam certam finalis perseuerātiæ fiduciam cōcipiamus, lib.3, cap.24, sect.6.7.8.9.

Vocatio duplex, vniuersalis & specialis, lib.3, cap.24, sect.8.

Electos ante vocationem nō differre quicquam ab aliis: & falsum esse quod quidam somniant, ab ipsa natiuitate insitum esse in cordibus eorum semen aliquod electionis: probatur variis exemplis & Scripturæ testimoniis, lib.3, cap.24, sectione 10.11.

Quemadmodum suæ erga electos vocationis efficacia salutem, ad quam eos æterno consilio destinarat, perficit Deus: ita sua ipsum habere aduersùs reprobos iudicia, quibus consilium de illis suum exequitur, & prædestinationi suæ viam facit: tractatur fusissimè, lib.3, cap.24, sect.12.13.14, &c.

de Votis.

De votis quæ præter expressum Dei verbum fiunt, an nuncupari rite possint ab hominibus Christianis: & quo loco sint habenda, lib.4, cap.13, sect.1, & 6.

Tria obseruanda in votis, Quis sit is cui vouemus, nempe Deus, qui obedientia delectatur, sect 2. Qui simus nos qui vouemus, vt metiamur vires nostras, vt vocationem nostram intueamur, ne beneficium libertatis quod nobis Deus contulit negligamus, sect.3. Et quo animo voueamus, sect.4.

De voto cœlibatus Sacrificorum, Monachorum & monialium, lib.4, cap.13, sect 3.17.18.19.

Votorum quatuor fines: duo in præteritum tempus referuntur, duo in futurum, libro 4, capite 13, sectione 4 5.

Votum fidelium omnium cōmune, quod in Baptismo nuncupatur, lib.4, cap.13, sect.6.

De mundi temeritate & superstitione in votis nuncupandis, lib. 4, cap.13, sect.1, & 7.

CHRISTIANIS ET HVIVS
LIBRI STVDIOSIS LECTORIBVS, AVGV-
stinus Marloratus salutem à Domino precatur.

VICVNQVE hos subsequentes duos Indices, ac in primis posteriorẽ legerint, mirari poterũt qd mihi post tã multas huius operis editiões ac recognitiões in mentẽ venerit, vt oẽs sacrarũ literarũ in eo citatas ac bonã partẽ expositas authoritates colligerẽ: quũ id, si aliquẽ fructũ afferre poterat, maturi⁹ fieri oporteret: psertim verò abhinc triẽnio, quũ author huic libro tã sedulò incubuit, vt præter plurimas vtiles rerũ quas cõtinet additiões, earũ collocatio ab ipsi⁹ manibus suis absoluta numeris pdierit: ita vt libris quatuor, in capita, eáque in diuersas sectiões, distinctis, totius Christianæ religiõis summã nõ minus fœliciter q̃ familiariter cõprehẽ lerit. Ac sanè nõ infiteor cõmodissimũ futurũ fuisse, si tã tũ aliquis fideliter ac sedulò in his locis colligẽdis inuigilasset: id qđ & ipse ex typographi sentẽtia facere decreuerã: sed q meũ munus aliò me auocabat, vel quũ iã recognito & secus atq; antea dispo- sito operi finis imponeretur, rẽ omittere aut certè intermittere sum coact⁹. Ex quo enim liber hic & Latinus & Gallicus emanauit, quúmq; iã passim vænirer, q videbã nemi nẽ esse q in Scripturæ locis ad copiosissimũ indicẽ redigẽdis operã daret, & q quãta esset vtilitas ad oẽs puentura intelligebã, nõ potui quin p viribus, & p eo otio qđ mihi hæ tẽporũ pcellæ cõcedebant, totã curã impẽderẽ. Verùm vt oĩa certiora ac emẽdatiora pdirẽt, nolui fidẽ adhibere numeris hactenus à typographo adscriptis: nã omnib⁹ diligẽter collatis, nõ paucos falsos, plures ptermissos, aliquot etiã traiectos cõperi: facilè enim id recognitorib⁹ min⁹ sacrarũ Literarũ peritis vt plurimũ euenire solet, vt dormitãtes hallucinent. Itaq; omnib⁹ sũma cũ diligẽtia restitutis, iísq; expletis q̃ omissa videbãtur, sacræ Scripturæ locos ex ordine veteris ac noui Testamẽti coaceruatos ita digessi, vt si q, aut memoriæ vitio, aut alio modo ptermissi sint (fieri.n. vix potest quin spica aliqua in tã copiosa messe colligẽtis oculos fallat) hoc sperare audeã, tam paucos inuentũ iri, vt si quãdo ad plũ reuocetur Index, nõ multò locupletior sit futur⁹: tametsi rogo atq; hortor Lectores, vt siquid animaduertãt ad typographũ deferãt, quò res magis ac magis elaboretur. Hoc quoq; obseruãdũ est, versiculos quos ego totos Indice sum cõplexus, nõ integros citari, multò verò minùs exponi ĩ Institutiõe, sed tãtùm dimidios: qđ tamẽ à nobis temere nõ est factũ. Sæpe enim occurrit, vt in diuersis Institutiõis locis certæ citẽtur authoritates q̃ ex eiusdẽ versiculi parte aliqua afferãtur. Et q a repetitionibus in locis ac numeris notãdis vtendũ fuisset, q̃ Lectori tædiũ afferre poterãt, malui integrũ & ppetuũ collocare versiculũ, q̃ eũ in plures partes secando repetitionibus superuacaneis vti. De vtilitate q ex hoc meo labore pcipere poterũt Lectores, pter id qđ me vsus & experiẽtia docuit in huiusmodi indicibus, quos ad priuata studia & exercitationẽ in Institutiões antea editas scripsi: etsi saltẽ asserere possũ, q nondũ satis in tractãdis sacris literis sunt exercitati, quíq; Ecclesiæ seruiẽdi studio tenẽtur, atq; adeò ĩ dies ei dãt operã, fore vt latissimũ aditũ inueniãt tutò ac sũma cũ dexteritate, tũ Prophetarũ tũ Apostolorũ scripta explicãdi, authoritates etiã hîc citatas, atq; adeò his similes ad Ecclesiæ ædificationẽ, q verus est finis, accõmodãdi. Quãuis enim nobis nõ desint cõmentarii q genuinũ sensũ sacrorũ Scriptorũ in quib⁹ versamur, nobis aperiãt, tamẽ quoniã q eos scripserũt, & in iis fœliciter desudarũt, nuda ac syncera textus explicatiõe cõtenti fuerũt, haud facilè, nisi q in Religiõis capitibus nõ mediocriter versati sunt, cõmentarij solius

opera freti, intelligere poterũt, ad quẽ locũ cõmunẽ, argumentũ q̃d tractatur referri debeat. Qui verò hoc Indice vti nõ grauabitur, vbi locũ quẽ exponit in eo inuenerit, videbit quomodo, & ad quẽ finẽ, siue ad veræ doctrinæ cõfirmationẽ, siue aduersariorũ refutationẽ, siue locorũ, q̃ pugnare inter se videtur, cõciliationẽ, sit accõmodãdus: Id q̃d magno erit vsui, nõ solùm vt amplificetur aliq̃d argumentũ, verùm etiã vt iis q̃ in pcipuis religionis Christianæ fundamẽtis cupiũt cõfirmari, satisfiat. Satis enim cõstat, q̃ frigida & ieiuna sit eorũ oratio, q̃ nihil aliud q̃ q̃d in Cõmentariis legerint, afferũt, quũ eorũ authores, doctissimi inquã ac præstantissimi, breuitati disertè studuerint, quò Lectores locis cõmunibus vterẽtur, ad ea quæ in Cõmentariis breuiter exposita reperiunt, fusius explicãda. Præterea quũ nõ semper habeamus in promptu quæ in Biblia authores scripserũt: atq; adeò cùm paucorũ in aliquot libros, tum vel maximè authoris huius operis, Cõmentarii inueniãtur: nõ parũ hic Index, quũ alioqui obscuras & difficiles authoritates explanabit, adminiculi Lectoribus afferet. Aut enim subitã interpretationẽ, aut saltẽ aditũ aliquẽ ad veræ sentẽtiæ inuestigationẽ, inuenire poterunt. Ad versionẽ verò q̃d attinet, spero equidẽ id nõ alienũ Lectorib⁹ visum iri, q̃ ipsa Bibliorũ verba potiùs sim secutus, q̃ quomodo à Ioãne Caluino in hac Institutione citãtur. Vt enim peritissimus est ac multiiugis homo lectionis, quẽadmodũ & ipsius opera satis testãtur, q̃ ei sacræ literæ sint familiares, nõ semper præ oculis dũ scribit libros explicatos habet: Etenim ne necesse quidẽ est vt quicquid ex veteri ac nouo Testamẽto citat, totidẽ verbis describat: satis est, quòd sensus ita fideliter retinetur, vocabulorúmq; proprietas tã accuratè obseruatur, vt facilè omniũ calũnias vitet: nisi fortasse eorũ, q̃ ea libẽter carpunt, quæ ne minima quidẽ ex parte imitari possint. Persuasus itaq; nec ingratũ authori, nec alienũ lectorib⁹ visum iri, si sentẽtiæ, quomodo extãt in nouissima Bibliorũ, ex Hebræo q̃d ad vetus testamentũ attinet, q̃d ad nouũ è Græco, versione sumerẽtur: nõ dubitaui sacrarũ literarũ authoritates, aliter atq; in Institutione habẽtur, q̃d ad verba attinet, describere, vt q̃d interdũ in tertia persona affertur, index habeat in secũda, & cõtrà, eadẽ tamen seruata sentẽtia: q̃d quisq; facilè iudicabit si singula diligẽter cõtulerit, ac sine anticipata opinione, quæ leuiorib⁹ & curiosis ingeniis, fructũ quẽ ex multa lectione reportare deberẽt, eripit. In nominibus verò & numeris tũ librorũ tũ capitũ veteris Testamẽti, nõ vulgatã, sed eã quæ Hebræo quadrat versionẽ, secuti sumus, cuius quidẽ lectores cõmonefacere lubuit, ne primũ Regũ, p primo Samuelis, secũdũ Regũ p secũdo eiusdẽ Prophetæ accipiãt: q̃d ab iis factitatũ est, qui vsq; adhuc impressis Institutionibus numeros adscripserũt, quippe q̃ magnis Bibliorũ, quas vocãt, Cõcordantiis ex vulgari versione desumptis, adhæserũt: ex qua nonnulli veteris Testamẽti libri secus inscripti, Psalmi verò etiã aliter q̃ ex Hebræorũ ordine, vt omnibus cõstabit, distincti sunt. Cæterùm quũ in hoc libro omnia religiõis capita copiosè & fideliter nobis exponãtur, q̃bus facilè aduersariorũ falsas opiniones refellere possimus, quisquis ad eius lectionẽ cũ docilitate, ac proficiẽdi studio accesserit, nõ dubiũ est quin & ipse cumulatè pficiat & aliis prodesse possit, quorũ cõscientias ita corroboret, vt nulla re vnquã labefactari possint: vtpote qui certũ habeãt, fidẽ suam firmissimo niti fundamẽto & Prophetarũ & Apostolorũ, qui & scripserũt & loquuti sunt afflati spiritu Dei, qui verbũ suũ quod habet charissimũ ac pretiosissimũ, legi, audiri, tractari, & cũ omni timore ac reuerẽtia nihil neq; addẽdo neq; detrahẽdo, ne iure vanitatis arguamur, accipi præcipit. Itaq; cũ omni simplicitate ac timore Dei hæc tã vtilia & necessaria legamus, & quotidie progressus faciamus in gratia & cognitione Christi, qui solus & Seruator est, caput ac doctor Ecclesiæ, cui hoc & sempiterno tempore sit gloria, Amen. Cal. Maii, M.D.LXII.

RERVM HOC VOLVMINE contentarum Index.

Primus numerus librum, alter caput, tertius sectionem indicat.

A

BRAHAM pater fidelium 2.10.11
Abraham sola fide iustificatus 3.11.13
Abraham vitam miseriarum plenam duxit 2.10.11
Acatius Amidæ Episcopus 4.4.8
Actio gratiarum soli Deo debetur 2.8.16
Actio gratiarum necessaria fidelibus 3.20.28
Acceptio hominis duplex apud Deum 3.17.4
Achab, & eius pœnitentia 3.3.25, & 3.20.15
Acoluthi, & eorum munus 4.4.9, & 4.19.23
Adam quomodo lapsus 2.1.4
Adam Dei prouidentia lapsus 3.23.8
Adam posterior, vide Christus
Administratio sacramentorum pars ministerii Ecclesiastici 4.15.20
Admonitiones priuatæ in Ecclesia necessariæ 4.12.2
Adoratio soli Deo debetur 2.8.16
Aduentus Christi in iudicium 2.16.17
Adulterium prohibitum 2.8.41
AEgyptiorum garrulitas ridicula 1.8.4
AEdificatio necessaria fidelibus 4.1.12, & 4.8.1
Afflictiones à Deo immissæ 1.17.8
Afflictiones fidelibus necessariæ 3.8.1
Afflictiones variis modis vtiles 3.4.32.33.34, & 3.8.2.3
in Afflictionibus finis semper cõsiderandus 3.9.1
Afflictiones fidelium & impiorum differunt 3.4.32, & 3.8.1
Afflictiones impiorũ maledictæ 3.4.32.33
Allegoriæ inutiles omittendæ 3.5.19, & 3.4.4
Ambrosius, & illius animi magnitudo 4.12.7
Anabaptistarum errores 2.8.26, & 2.10.1.7, & 3.3.2.14, & 4.1.13, & 4.12.12. & 4.16.19 & 4.20.2
Anathematis significatio 4.12.10
Angeli à Deo creati 1.14.3.4
Angeli ad Dei similitudinem creati 1.15.3
Angeli spiritus essentialis naturæ 1.14.9
Angeli cur sic dicti 1.14.5
Angeli cur appellentur exercitus ibid.
Angeli interdum dii vocantur ibid.
Angeli cur virtutes dicãtur ibi.
Angeli non adorandi 1.14.11
Angeli ad salutem fidelium cõstituti 1.14.7
Angelorum caput Christus 3.22.1
Angeli mali, illorúmque lapsus 1.14.16
Angelorum munus 1.14.6.12, & 3.20.23
Angelorum diuersa nomina 1.14.8
Animæ diffinitio 1.15.6
Anima est immortalis essentiæ 1.15.2.6
Animæ duæ partes 1.15.7
Animæ à Deo creatæ 1.15.5
Animæ immortales 1.15.2, & 2.10.9
Anselmus 2.2.4
Anthropomorphitæ 4.17.23.25
Antichristus, & eius in Ecclesia sedes 4.2.12
Apollinarius vetus hæreticus 2.16.12
Apostoli qui propriè 4.3.4.5
Apostoli Spiritu diuino afflati, & loquuti sunt & scripserunt 4.8.9
Apostoli quomodo præferantur Ioanni Baptistæ 2.9.5
Apostolorum in scriptis scopus 4.20.12
inter Apostolos & eorum successores discrimen 4.8.9
Appetitus vindictæ prohibitus 2.8.57, & 4.20.20
Appetitus vindictæ in Samsone 3.20.15
Aquæ lustralis origo 4.10.20
Arbitrium, vide Liberum Arbitrium
Archidiaconi, & illorum in Ecclesia origo 4.4.5
Archiepiscoporum in Ecclesia institutio 4.4.4
Aristocratia inter Israelitas à Deo constituta 4.20.8
Aristoteles philosophus 1.5.5, & 1.15.7, & 2.3.23
Arrius hæreticus refellitur 1.13.4.16
Artes sedentariæ à Deo sunt 2.2.16
Ascensus Christi ad cælum 2.16.14
Astrologiæ vsus 1.5.5
Assentatores principum periculosissimum 4.20.31.32
Audire ad credendum 3.2.6
Aulici & assentatores periculosi 4.20.31
Authoritas Conciliorum 4.8.10.11, & 4.9.11

B

Baptismus, & eius significatio 4.15.1
Baptismus à Christo institutus 4.16.17.27
Baptismus sacramentum pœnitentiæ 4.15.4
Baptism⁹ cũ ceremoniis 4.15.19
Baptismus pro circuncisione 4.14.24, & 4.16.6
Baptismus in quo differat à circuncisione 4.14.21, & 4.16.3
Baptism⁹ quomodo necessarius 4.16.26
Baptismus ex administrãtis manu non æstimandus 4.15.16
Baptismus tria ad fidẽ Christianam affert 4.15.1
Baptismus Ioannis & Apostolorum idem 2.9.5
In Papatu semel baptizatis non repetendus Baptismus 4.15.16
Basilius 1.14.20, & 4.16.8
Bella quomodo legitima 4.20.11
Benedictio Dei maximam vim habet 3.7.8.9
Beneficia quibus collata in Papatu 4.5.6
Berengarius 4.17.12
Bonũ summum hominis 3.25.2
Bonum summũ ex Platone 1.3.3
Bonorum Ecclesiasticorũ qualis olim fuerit dispẽsatio 4.4.6
Bonorum terrestrium rectus vsus 3.10.1
Boni inter improbos 3.21.7, & 4.1.7.8.13
Bonitas Dei obiectũ fidei 3.3.19

C

Caligula audax & insignis numinis contemptor 1.3.2
Calumnia damnatur 2.8.47
Canonici qui in Papatu 4.5.10
Cantus introductus in Ecclesiam 3.20.32
Cappellani in ecclesia Papistica 4.5.10
Cardinales quomodo in Ecclesia euecti 4.7.30.
Caro pugnat cum spiritu 3.20.17.18
Cassii tribunal 4.20.10
Catabaptistarum error 4.15.16
Catechisandi ratio in Ecclesia 4.19.12

Catharienses 4.1.13
Cato 3.10.4
Causæ salutis nostræ quatuor 3.14.17.21
Cælestini hæretici refelluntur 2.1.5, & 3.23.5
Ceremoniæ aduentu Christi deletæ 4.15.25
Ceremoniæ à Christo separatæ inutiles 4.14.25
Charitas à fide procreatur 3.2.41
Chiliastæ, & eorũ de regnō Christi nugæ 3.25.5
Christus Deus æternus 2.13.7, & 2.14.2
Christus Deus & homo 2.12.2
Christus habet duas naturas 2.4.1
Christus cur Iesus appellatus 2.16.1
Christus alter Adam 1.15.4, & 2.12.7
Christus patronus 3.20.17
Christus angelus nominatus 1.3.10, & 1.14.5
Christus verus ac solus miraculorum author 1.13.13
Christus author vitæ 2.17.1
Christus ecclesiæ caput 4.6.9
Christus hominum & angelorum caput 2.12.1, & 3.22.1
Christus solum animarum nostrarum alimentum 4.17.1
Christus solus Ecclesiæ doctor ac magister 4.3.3, & 4.8.7.8
Christus filius Dauid 2.13.3
Christus propriè Dei filius 2.14.5
Christus finis Legis 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.2
Christus omnium fidelium frater 2.12.2
Christus solus ecclesiæ fundamentum 3.15.5
Christus vt officio mediatoris fungeretur debuit carnem humanam assumere 2.12.1.4
Christus perfectissima Dei imago 1.15.4
Christus totius mundi iudex 2.16.17
Christus sacramentorum substantia 1.14.16, & 4.17.11
Christus solus intercessor inter Deum & hominem 1.14.12, & 2.6.2.3, & 2.12.1. & 2.16.16, & 2.17.1.4. & 3.20.17, & 4.12.25
Christus proprium Baptismi obiectum 4.15.6
Christus panis vitæ 4.17.5
Christus Propheta, rex, & sacerdos 2.15.1
Christus verum nostræ electionis speculum 3.24.5
Christus sacerdos 2.12.4, & 2.15.6. & 4.18.2, & 4.19.18
Christus solus omnium electorum seruator 3.24.6
Christus sol iustitiæ 2.10.20, & 3.25.1, & 4.8.7
Christus cõplemētum legis 2.7.2
Christus anno circiter tricesimo baptizatus 4.16.29
Christus diuersis afflictionibus obnoxius 3.8.1
Christus in Euangelio patefactus 2.9.1
Christus omnis peccati expers 2.13.4, & 2.16.5
Christus nobis Dei gratiam & vitam æternam acquisiuit 2.17.1
Christus in cælo quæri debet 4.17.29
Christus verè carnis nostræ essentiam assumpsit 2.13.1
Christus sedet ad dexteram Dei patris 2.14.3
Christus solus omnibus fidelibus est satis 2.16.19
Christus in iudicium venturus 2.16.17
Christus est præditus carne viuificante 4.17.9
Christus morte sua nobis vitam attulit 2.16.5
Christus ad inferos descendit 2.16.8.9
Christus 40. dies ieiunauit: quámque ob causam 4.12.20
Christus nostras induit infirmitates excepto peccato 2.16.12
Christus perfecta iustitia præditus 3.14.12
Christi meritum 2.17.1
Christi miracula 1.13.13
Christus sua obedientia deleuit nostra peccata 2.16.5
Christi officium 2.6.2, & 2.5.2, & 2.12.4, & 3.12.7
Christus infinita potentia præditus 2.15.5, & 2.16.16
Christi regnum æternum 2.15.3, & 3.25.5
Christi regnum spirituale 2.15.3.4, & 4.5.17, & 4.17.18, & 4.20.1.12.13
Christus à mortuis resurrexit 2.16.13
Christus victor in Satanam 1.14.18
Christus interdum nomen suum Ecclesiæ communicat 4.17.22
Christiani Fideles dicti 2.15.5
Christiani nomine tenus 3.6.4
Circuncisio in quo differat à baptismo 4.14.21, & 4.16.3
Claues regni cælorum 4.6.4, & 4.2.10, & 4.11.1
Clerici qui olim 4.4.9
Clericorum immunitas 4.11.15
Clericalis tonsura 4.19.26.27
Cognitio Dei in hominum mentibus infixa 1.3.1
Cognitio Christi 3.2.6
Cognitio hominis necessaria 1.1.1
Cognitio hominis duplex 1.15.1
Cognitio vitæ cœlestis animo hominis impressa 1.15.6
Cœnonía idiomáton, id est, Communicatio proprietatũ vtriusque naturæ Christi 2.14.1
Cœlibatus 2.8.43, & 4.12.26, & 4.13.18
Cœna Domini quomodo instituta 4.17.1.20
Cœna Domini in duobus sita 4.17.11.14
Cœnæ Domini vsus 3.25.8
Cœna Domini olim pueris administrata 4.16.30
Cœna Domini conspurcata in Papismo 4.18.1
Cœtus Ecclesiastici necessarii 2.8.32, & 4.1.5
Communio sanctorum 4.1.3
Comparatio inter Christum & Mosen 2.11.4
Concilia inter se dissidētia 4.9.9
Conciliorum authoritas 4.8.10, 11, 4.9.1
Concupiscentia dānatur 2.8.49
Concupiscentia peccatum coram Deo 3.3.12.13
Concupiscentia in regeneratis 3.2.10
Confessio peccatorum necessaria 3.3.17
Confessio peccati multifariam 3.20.9
Confessio auricularis, eiúsque fundamentum 3.4.4.5
Confessionis species 3.4.12
Confirmatio papistarum 4.19.4
Congregatio in Christi nomine 4.9.2
Coniectura moralis fidei repugnans 3.2.38
Coniunctio Dei cum fidelibus 2.8.18
Conscientiæ significatio 3.19.15, & 4.10.3
Consolatio fidelium 1.14.6, & 1.16.3, & 1.17.11, & 2.8.21, & 2.16.5, 16, & 3.8.7, & 3.9.6, & 3.15.8, & 3.20.51, & 3.25.4, & 4.1.3
Constantinus 4.11.12
Constitutionum Ecclesiasticarum duæ species 4.10.29
Contemptus ministerii non inultus manebit 4.1.5
Contemptus mortis 3.9.5
Contentio in Ecclesia de vniuersalis Episcopi titulo 4.7.4
Contentio pro infantulorum baptismo 4.16.32
Continentiæ nomen quid significet 4.13.17
Continentia donum Dei singulare 2.8.42
Conuentus Ecclesiastici necessarii 2.8.32, & 4.1.5
Conuentus in nomine Christi 4.9.2
Conuersio quænam in sacramentis inueniatur 4.17.14, 15
Corda hominum in potestate Dei 1.18.1.2
Cornelius centurio cur baptizatus 4.15.15
Cornelius priusquam Euangeliũ ex ore Petri audisset regeneratus 3.24.10
Cornelii fides 3.2.32
Corpus etiam Deo consecratum 3.25.7

Corpus

Corpus Christi finitum 4.17.26
Corpus Christi templum appellatur 2.14.4
Corpus Christi quomodo in Cœna edatur 4.17.5
Crates Thebanus 3.10.1
Credere Ecclesiam, non in Ecclesiam 4.1.2
Crux Christi est currus triumphalis 2.16.6
Crux, vide Afflictio
Culpa & pœna simul collocantur 3.4.29
Cultus diuinus primum iustitiæ fundamentum 2.8.11
Curiositas fugienda 1.4.1, & 1.14.1. 4.7.8.16, & 1.15.8, & 2.1.10, & 2.12.5, & 2.16.18, & 2.17.6, & 3.20.24, & 3.21.1.2, & 3.25.6.10
D
DAuid figura & imago Christi 3.20.24
Descensus Christi ad inferos 2.16.8.9
Deus vnus 1.10.3, & 2.8.16
Deus non est acceptor personarum 3.23.10
Deus origo & fons bonorum omnium 1.2.1
Deus non est author peccati 1.14.16, & 1.18.4, & 2.4.2
Deus solus corda nouit 2.8.23, & 3.3.9
Deus solus omnium rerum creator 1.14.3
Deus doctor fidelium 3.2.6
Deus totius mundi iudex 1.16.6
Deus spiritualis legislator 2.8.6
Deus sibi ipsi lex est 3.23.2
Deus omnipotens 1.16.2.3
Deus sponsus Ecclesiæ 2.8.18
Deus natura liberalis 3.20.26
Deus rex æternus 3.20.42
Deus semper sibi similis 1.4.2.3, & 2.11.13
Deus quodammodo se visibilem reddit in Christi persona 2.9.1
Deus cur mundum sex diebus crearit 1.14.22
Deus non debet vlla visibili effigie repræsentari 1.11.1
Deus quomodo dicatur esse in cælo 3.20.40
Deus duobus modis cognosci potest 1.2.1
Deus est simplicis & infinitæ essentiæ 1.13.2
Deus nobiscũ & cum patribus fœdus iniit, sed diuersa ratione 2.10.2
Deus ficta pœnitentia non placatur 3.3.25
Deus quomodo obcæcet & induret improbos 2.4.3
Deus quomodo in cordibus hominum operetur 2.4.1
Deus duobus modis in electis operatur 2.5.5
Deus beneficium suum electis duntaxat largitur 3.2.6, & 2.3.14
Deus homines sua benedictione ditat 3.7.8.9
Deus in omnes creaturas suã infundit misericordiam 1.5.5
Deus omnia regit sua prouidentia 1.16.1
Deus iram suam in reprobos testatur 3.25.12
Deus homines gratuita sua benignitate anteuertit 3.14.5, & 3.2.42
Deus in corda potius quàm in opera intuetur 3.14.8, & & 3.20.31
Deus quomodo improbis vtatur 1.18.1
Deus suis diuersis modis indulget 3.15.4, & 3.1.9.5, & 3.20.12.19, & 4.17.14
Deus nonnunquam vult suum verbum annunciari reprobis 3.14.13
Diabolus quomodo improbus 2.3.5
Diaboli spiritꝰ essentiales 1.14.19
Diaconi sunt duorũ generũ 4.3.9
Diaconi in Ecclesia & illorum munus 4.3.9
Diaconi quales in Papatu 4.5.15, & 4.19.32
Diaconissæ in Ecclesia 4.13.19
Dionysius de Hierarchia cælesti 1.14.4
Discendi in Ecclesia pro temporum ratione diuersus modus 4.8.5.6.7
Discrimen inter Deum & homines 2.8.6, & 2.10.9, & 30.20.26
Discrimen inter iustum & iniustum 3.14.2
Discrimen inter Legem & Euangelium 2.9.2.3.4
Discrimen inter necessitatem & coactionem 2.3.5
Discrimen inter pastores & doctores 4.3.4
Differentia inter patres, & fideles sub nouo Testamento 2.7.16, & 2.9.1.2.4, & 2.10.5, & 2.14.5, & 4.10.14, & 4.14.23
Discrimen inter veram religionem & superstitionem 1.12.1
Discrimen inter sacramenta veteris ac nouæ Legis 4.14.23.26
Discrimen inter schismaticos & hæreticos 4.2.5
Discrimen inter vetus ac nouum fœdus 2.11.1
Dignitas & præstantia hominis 1.15.3.4
Dignitas fideliũ, vide, Fidelium dignitas
Disciplina Ecclesiastica 4.12.1
Disciplina Ecclesiastica mitigari debet 4.12.9
Disciplinæ Ecclesiasticæ partes 4.12.22
Disciplina Lacedæmoniorũ admodum dura 4.12.8
Disputatio inter Petrum & Simonem Magum fictitia 4.6.15
Dissimulatio quorundam reprehenditur 3.19.13
Distinctio fidei formatæ & informis nugatoria 3.2.8
Distinctio duleias & latreias 1.11.11, & 1.12.2
Distinctio scholastica trium libertatis generum 2.2.5
Distinctio scholastica necessitatis 1.16.9
Distinctio pœnæ & culpæ 3.4.26
Distinctio ridicula peccati mortalis & venialis 2.8.58, & 3.4.28
Distinctio inter sacramentum & rẽ ipsam sacramenti 4.14.15
Docendi in Ecclesia verus modus 4.8.8
Doctores necessarii in ecclesia 4.3.4
Doctrinæ Mosis scopus 1.8.3
Doctrina Christi anima est ecclesiæ 4.12.1
Doctrina fidei in Papatu corrupta 3.2.1
Doctrina pœnitentiæ à Sophistis corrupta fuit 3.4.1
Donatio Constantini 4.11.12
Donatistæ refutantur 4.1.13, & 4.15.16
Donatistæ durissimi 4.12.12
E
ECclesiasticus dubiæ authoritatis scriptor 2.5.18
Ecclesia vera 4.1.4
Ecclesia fidelium mater ibid.
Ecclesia vera longè differt ab adulterina 4.2.1
Ecclesiæ cõspicua facies 4.1.9.10
Ecclesia bifariam consideranda 4.1.7
Ecclesiæ locus 4.1.9
Ecclesia suam habet iurisdictionem 4.11.1
Ecclesiæ perfectio 4.8.12
Ecclesiæ perpetuitas 2.15.3
Ecclesia semper in mundo fuit 4.1.17
Ecclesia catholica, seu vniuersalis 4.1.2
Ecclesia quomodo sancta 4.1.13, 17, & 4.8.12
Ecclesia est regnum Christi 4.2.4
Ecclesia interdum Christi nomine appellatur 4.17.22
Ecclesiæ antequam existeret Papatus, conditio 4.4.1.2
Ecclesia Papistica 4.2.2
Ecclesiæ Romanæ authoritas 4.6.16
Ecclesia errare potest 4.8.13
Ecclesia quomodo ædificanda 4.8.1
Ecclesiæ anima est Christi doctrina 1.21.4
Ecclesiæ magna est authoritas 4.1.10
Ecclesia semper à Domino conseruatur 2.15.3
Ecclesiæ disciplina 4.1.29
Ecclesiæ fundamẽtũ 1.7.2, & 4.2.1
Ecclesiæ potestas subiecta Dei verbo est 4.8.4
Electi soli Dei gratiæ sunt compotes 2.2.6
Electi soli verè credunt 1.7.5, &

32.11.& 3.24.2
Electi soli Deum timent 2.3.4
Electi soli perire nequeunt 3.24.6.7
Electi soli in fide permanent 3.2.4.6
Electi multo differunt à reprobis 3.2.27, & 3.4.32, & 3.8.6, & 3.9.6, & 3.13.3, & 3.20.16.29
Electio Dei æterna 3.21.1
Electio gratuita 3.22.1
Electio est ecclesiæ fundamentū 4.1.2
Electio vocatione stabilita & confirmata 3.24.1
Electionis constantia 3.24.4
Electionis finis, vitæ sanctimonia 3.23.12
Eliæ ieiunium 4.12.20
Epicuri opinio de diuinitate 1.2.2
Epicurei semper multi 1.16.4
Epiphanius 4.9.9, & 4.15.21
Episcopi, presbyteri, pastores, ministri, interdum idem designant 4.3.8
Episcopi qui eligendi 4.3.12
Erectio manuum in precibus 3.20.16
Errores sæpe cum fide permixti 3.2.31
Esau & illius pœnitentia 3.3.25
Ethnicorum prophana templa 4.1.5
Euangelistarum munus 4.3.4
Euangelium pro manifesta arcani Christi declaratione 2.9.2
Euangelium interdum reprobis annuntiatur 3.2.4.1
Euangelium à Lege differt 2.9.2.3.4
Euangelii summa 3.3.1.19
Euangelium spectat fidem 2.11.17
Eunuchi pietas 3.2.32
Eusebius 1.11.6, & 4.6.14, & 4.7.26
Eutyches hæreticus 2.14.4.8, & 4.17.30
Examine vicarii Episcoporum quo vtantur 4.5.5
Excommunicatio ab anathemate differt 4.12.10
Excommunicatio tres habet fines 4.12.5
Exhortationes fidelibus vtiles ac necessariæ 2.7.12
Exhortationes ad ieiunia & preces 4.12.14
Exhortationum vsus 2.5.5
Exhorcistæ in Papatu 4.19.24
Exuperius Episcopus Tolosanus 4.5.18

F

FAcetiæ damnandæ 4.5.18
Fanaticorum ridiculæ reuelationes 1.9.1
Fideles iusti appellati, & qua ratione 4.15.10
Fideles Dei filii 4.17.2
Fideles in hoc mundo pecatores 3.3.11.12
Fideles, sacerdotes dicti 2.15.6
Fideles à Deo edocti 3.2.6
Fideles in varias cogitationes abstracti 3.2.18
Fideles sunt participes mortis & resurrectionis Christi, & qua ratione 3.3.9
Fideles aliquando proferunt innocentiam suam & integritatem 3.14.18.19
Fideles cur Christiani dicti 2.15.5
Fideles perpetuò bellum gerunt 1.14.13.15.18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4.15.11.12
Fidelium afflictiones 3.4.32, & 3.8.1
Fdelium scopus 2.10.11, & 3.25.2
Fidelium conditio 2.15, & 3.8.1, & 3.9.6
Fidelium timor 3.2.21.22
Fidelium desiderium 4.13.4
Fidelium dignitas 1.14.2, & 2.16.16, & 4.17.2
Fidelium fœlicitas 2.15.4, & 3.25.10
Fidelium virtus 2.5.5
Fidelium perfectio 3.17.15
Fidelium sacrificia 4.18.4.16
Fideles semper tuti 3.24.7
Fideles in Satanā victores 1.14.18
Fidei diuersæ significatiões 3.2.13
Fides interdum pro spe sumitur 3.2.43
Fides pro confidentia 3.2.15
Fides pro potestate edendi miracula 3.2.9
Fides vera 1.7.5, & 3.2.6.7.41
Fidei natura 3.13.4
Fidei fundamentum est Dei promissio 3.2.29
Fidei incrementum necessarium 4.14.7
Fides est Dei donum 1.7.5, & 2.3.8, & 3.14, & 3.2.34
Fides ab electione proficiscitur 3.22.10
Fides doctrinæ comes 3.2.6
Fides non est sine intelligentia 3.2.3
Fides cum spe coniuncta 3.2.42
Fides certa ac firma esse debet 3.2.39
Fides quomodo appellatur opus 3.2.39
Fides inuocationis mater 3.20.1
Fides omnium bonorum radix 4.13.20
Fides pœnitentiam gignit 3.2.1
Fides sola iustificat 3.11.19, & 3.17.10
Fides homines regenerat 3.3.1
Fides reproborum 3.2.10.11
Fides Simonis Magi 3.2.10
Fides Sophistarum intricata 3.2.2
Fidei obiectum 3.3.19
Fides formata & informis ex Sophistis 3.2.8
Fiducia soli Deo debetur 2.8.16
Fiducia fidelium 3.24.7
Filiorum munus erga parentes
Finis singulorum præceptorum 2.8.35.36
Finis singulorum præceptorum considerandus 2.8.8.9
Finis nostræ regenerationis 1.15.4, & 3.3.19
Fortuna, Ethnicorum vocabulum 1.16.18
Fortunæ nulla vis 1.16.1.4, & 3.7.10
Fundamentum Ecclesiæ 1.7.2, & 4.2.1
Fundamentū fidei, gratuita Dei promissio. 3.2.29
Furtum prohibitum 2.8.45
Furtum variis modis cōmittitur Ibidem

G

GAlenus 1.5.2
Gentium vocatio 2.11.11.12
Gloria fidelium post hanc vitā 3.25.10
Gloria fidelium in hoc mundo 2.15.4.& 3.13.1
Gratia Dei libera 3.21.6, & 3.22.1
Gregorii septimi astus 4.11.13
Gregorii opinio de imaginibus 1.11.5
Gregorius Nazianzenus 1.13.17, & 4.9.11
Gubernatores Ecclesiæ 4.3.8

H

HAEretici à schismaticis differunt 4.2.5
Hierarchia Papatus 4.5.13
Hieronymus taxatur 1.13.9
Hildebrandus Gregorius septimus 4.11.13
Homerus 1.17.3, & 2.2.17, & 4.6.8
Homicidium prohibitum 2.8.39
Hominis creatio 1.15.1, & 2.1.13, 2.3.11, & 2.5.18
Homo est paruo mundo similis 1.5.3
Hominis excellentia 1.15.3.4
Homines infinitis periculis in hoc mūdo sunt obnoxii 1.17.10
Honestas in Ecclesia seruanda 4.10.29
Honos maioribus debitus 2.8.15
Honor diuersas habet significationes 2.8.25
Honoris tria genera 2.8.36
Horatius 1.11.14
Hypocrisis homini insita 1.1.2
Hypocritarum natura 1.4.4
Hypocritarum preces corā Deo detestandæ 3.20.29

I

IAcob vitæ in speciem miseræ exemplum 2.10.12
Idololatria damnatur 1.11.1, & 2.8.16.17
Idololatriæ origo 1.5.11, & 1.11.8
Ieiunii definitio 4.12.18
Ieiunium sanctum & legitimum tres habet fines 4.12.15
Ieiunii vsus 3.3.17
Ieiunium quomodo necessarium 4.12.14
Ieiunium Mosis 4.12.20
Ieiunium Eliæ ibidem
Ieiunium Christi ibid.
Ieiunium Papistarum 4.2.21
Ioānis Baptistæ ministeriū 4.15.17

Ioannis

Ioannis Baptistæ munus 2.9.5
Ioannes Baptista medium inter legem & Euangelium 2.9.5
Ioannes Baptista Euangelii nuntius ibid.
Ioannes Baptista quomodo Elias dictus ibid.
Iephthes votum 4.13.3
Iesuitæ 3.3.2
Ignatius 1.13.29
Ignorantia non est solùm peccatum 2.1.22
Imago Dei in homine 1.15.3, & 2.12.6
Imagines licitæ & illicitæ 1.11.12
Immunitas quam sibi arrogauit clerus 4.5.15
Impositio manuum in pastorum electione 4.3.16
Impositio manuum an sacramentum 4.14.20
Improbi quamuis Dei sint instrumenta, tamen excusatione carent 1.17.5, & 1.18.4, & 2.5.5, & 3.23.9
Improbi diuinis castigationibus indurantur 3.4.32, & 3.8.6
Improbi quomodo Deum timeât 4.10.23
Improbi nonnunquã donis præstantibus excellunt 3.14.2.3
Indulgentiæ satisfactionibus additæ 3.5.1
Indulgentiarum origo 3.5.5
Indurationis improborum origo 3.24.14
Infantes damnationem secum ex vtero matris adducũt 4.15.10
Infantes à Deo regeniti 4.16.17
Infantes baptizandi 4.16.1
Infidelitas radix omnium malorum 2.1.4
Inimici diligendi 2.8.35.36
Inobedientia, prima humani generis pernicies 2.1.4
Intellectus & voluntas duæ animæ partes 1.15.7
Intelligẽtia cũ fide côiũcta 3.2.3
Intentio bona 2.2.25
Intercessionis sanctorum origo 3.20.21
Inuocatio à fide promanat ibid.
Inuocatio soli Deo debita 2.8.16
Iosephus 1.8.4.& 2.8.12
Ira Dei maxima in reprobos 3.25.12
Irenæus 1.13.27, & 2.6.4.& 2.14.7, & 4.7.7
Isaaci conditio quod ad mundũ spectat 2.10.12
Isaaci peccatum 3.2.31
Iudas à Christo electus quomodo 3.24.9
Iudas quomodo Cœnæ Christi communicarit 4.17.34
Iudicia Dei bifariam 3.4.31
Iudicia quomodo legitima 4.20.18
Iudæi primogeniti in Dei familia 4.16.14
Iusiurandum est species cultus diuini 2.8.23
Iuramenta priuata licita nécne 2.8.27
Iurisiurandi formulæ sacris literis familiares 2.8.14
Iurisdictio in homine duplex 4.19.15
Iurisdictio Ecclesiastica penes quem 4.7.5, & 4.11.1
Iurisdictio in Ecclesia 4.11.1
Iustificari coram Deo 3.11.2, & 3.17.12
Iustitia Christi perfecta 3.14.12
Iustitia operum ex mercede colligi non potest 3.18.1
Iustitia partialis à Sophistis conficta 3.14.13
Iustinus Martyr 1.10.3
Iuuenalis 1.11.3

L

Lacedæmoniorum disciplina 4.13.9
Lactantius 1.4.3, & 1.11.6
Laici baptizare non possunt 4.15.10
Lapsus Adami 2.1.4
Latria & Dulia 1.4.3, & 1.12.2
Libertas Christiana spiritualis 3.19.9
Libertas Christiana in tribus cõsistit 3.19.2
Libertas populi in Episcoporum electione 4.4.11
Liberum arbitrium hominis ante lapsum 1.15.8
Liberum arbitrium hominis 1.15.8, & 2.2.1, & 2.5.1
Legis summa 2.8.11
Legis vsus 1.12.1, & 2.7.1
Legis munus 2.7.6, & 3.19.2, & 4.15.12
Leges ciuiles ab hominibus constitui possunt 4.20.15
Leges politicæ nerui validissimi rerum publicarum 4.20.14
Lex Dei in tres partes à Mose distincta 4.20.14
Lex moralis duabus partibus constat 4.20.15
Lex Mosis miraculo quodam conseruata 1.8.9
Lex cur promulgata 1.6.2
Lex quomodo abolita 2.7.14
Lex spiritualis 2.8.6
Lex obseruari nõ potest propter carnis imbecillitatem 2.5.6.7, & 2.7.4.5

M

Macedonius hæreticus refutatur 5.13.6
Magistratus dignitas 4.20.24
Magistratus munus 2.8.46, & 4.20.9
Magistratui parendum 4.20.8. 22.23
Magistratus Deo subiectus 2.8.38, & 4.20.32
Magistratui citra peccatum licet interficere 4.20.10
Magistratus à Deo ordinati sunt eique placent 4.20.4
Magistratus nomine Dei verè appellantur 4.16.31
Magistratus Dei sunt vicarii 4.20.6
Magnitudo animi sanctorũ 3.8.8
Maledicentia damnatur 2.8 47.48.
Mãducatio carnis Christi 4.17.6
Manuum impositio in pastorum electione 4.3.16
Manichæi hæretici refelluntur 1.13.1, & 1.14.3, & 1.15.5, & 2.1.11, & 2.11.3, & 2.13.1.2, & 2.14.8, & 3.11.5, & 3.23.5, & 3.25.7, & 4.12.19
Marcionitæ 1.13.1.2, & 4.17.17
Matrimonium à Deo cõstitutum 2.8.41
Matrimonium non est sacramentum 4.19.34
Matrimonium non debet prohiberi Ecclesiæ ministris 4.12.23
Maria Christi mater Iosepho affinis 2.13.3
Merces promissa fidelibus 3.18.3
Mẽdacium omnino prohibitum 2.8.47
Meritum, fidei synceritati contrarium 3.15.2
Michael Seruetus Anabaptista 4.16.31
Michael Seruetus refellitur 1.13.10.22, & 1.15.5, & 2.9.3, & 2.10.1, & 2.14.5.6.7, & 4.16.29.31, & 4.17.29.30
Milesiorum prouerbium 4.13.15
Ministerium verbi in Ecclesia necessarium 4.1.5, & 4.3.2.3, & 4.1.4.11
Ministerium Ioannis Baptistæ & Apostolorum, vnum 4.15.7
Ministri verbi, Vide Pastores.
Misericordia & veritas coniunctæ sunt 3.13.4
Misericordia Dei in omnes creaturas effusa 1.5.5
Missæ origo 4.18.8
Missæ virtutes 2.15.6, & 4.2.9, & 4.18.1
Missarum forũ in Papatu 4.5.9
Moderatores Ecclesiæ 4.3.8
Modestia fidelibus necessaria 2.2.1.11
Monachi veteri Ecclesiæ incogniti 4.5.8
Monachorum corrupti mores 4.13.15
Monachorum periculosæ sectæ 4.13.14
Monachi vota temeraria faciunt 4.1.3.3.17
Moniales veteri Ecclesiæ ignotæ 4.13.19
Monica mater Augustini 3.5.10
Monitiones priuatæ necessariæ in Ecclesia 4.12.2
Monothelitæ refellũtur 2.16.12
Mortificatio carnis 2.16.7
Mortis Christi magna vis 2.16.5
Mors à fidelibus cõtempta 3.9.5
Moses omnium Prophetarum princeps 4.8.2
Moses familiariter scripsit 1.14.3
Mosis doctrina 1.8.3
Moses cur quadraginta dies ieiunarit 4.12.20
Mulieres sub hominum nominibus in genealogiis comprehenduntur 2.13.3
Mulieribus baptizare non licet

4.15.20
Mūdus pro genere humano creatus 1.1. .6

N

NAamani Syrii pietas 3.3.32
Naturæ corruptio 2.5.1
Natura duplex in persona mediatoris 2.14.1
Necessitas duplex 1.16.9
Necessitas & coactio differunt 2.3.5
Necessitas fatalis Stoicorū 1.16.8
Nehemiæ ieiunium 4.12.16
Nestorius hæreticus 2.14.4.5
Nomen Dei summa cum reuerētia sumi debet 2.8.22
Nomen Dei quomodo sanctificari debeat ibid.& 3.20.41
Nomen Christi aliquando Ecclesiæ tribuitur 4.17.22
Nouatiani refelluntur 3.3.21,& 4.1.23

O

OBedientia Deo gratissima 2.8.5
ObedientiaChristi nostra deleuit peccata 2.16.5
Obediētia parētibus debita 2.8.38
Obedientia regibus & magistratibus debita 4.20.8.22.23.32
Obiectum fidei 3.3.19
Obseruatio dierum superstitiosa damnatur 2.8.31
Opus Spiritus sancti 4.14.8.9
Opus idem pluribus omnino cōtrariis tributum 1.18.4,& 2.4.2
Opera hominē nō iustificāt 3.17.11
Opera carnis à peccato originali proueniunt 4.15.10
Opera supererogationis 3.14.14
Operum iustitia 3.18,1
Opera bona ex Dei gratia proueniunt 2.3.13
Opera bona à fide procedunt 4.13.20
Officium pastoris differt à principis officio 4.11.8
Officiales cur constituti 4.11.7
Orationis significatio 3.20.2
Oratio omnibus fidelibus necessaria ibid.
Oratio vtilis multis modis ibid.
Oratio quomodo concipi debeat 3.20.4.7.8.9.11
Oratio Dominica exponitur 3.20.36
Oratio non intermissa 3.20.7
Orationes publicæ Deo gratæ 3.20.20.29
Ordo, sacramentum à Scholasticis inuentum 4.19.22
Origenes 2.2.4.27.& 2.5.17,& 2.8.17,& 3.22.8
Osiander refellitur 1.15.3.5, & 2.12.5.6.7,& 3.11.5
Ouidius 1.15.3,& 2.2.23

P

PAEdobaptismus sacris literis probatus & cōfirmatus 4.16.1
Panis pro rebus necessariis corpori 3.20.44
Panis assumit nomen corporis Christi 4.17.20
Papa se Christi vicarium appellat 4.6.2
Papa Antichristus 4.7.21.25,& 4.9.4
Papa sibi Occidentis Imperium subiecit 4.11.13
Papa quo pacto tantum creuerit 4.7.1
Paphnutii opinio de cælibatu 4.12.26
Papistæ Christi simiæ 4.19.29
Papistæ quomodo imagines defendant 1.11.5
Papistæ Christum ignorant 2.15.1
Papistarum ieiunia 4.12.21
Pastor & episcopus 4.3.8
Pastores in ecclesia 4.3.4.5
Pastores & doctores necessarii in ecclesia 4.3.4
Pastorum munus 2.8 46,& 3.3.17,& 4.1.1.5.22,& 4.3.6,& 4.8.1,& 4.12.11.14.17
Pastorum potestas 3.4.14
Pastorum vocatio 4.3.11
Patientia fidelibus necessaria 3.8.1,& 3.20.52,& 3.25.1
Patientia Christianorum differt à philosophorum 3.8.11
Patres sub vetere Testamento 2.7.16,& 2.9.1.2.4,& 2,10.5,& 2.14.5,& 4.10.14,&4.14.23
Patriarchæ in Ecclesia 4.4.4
Pauperum cura in Ecclesia 4.3.8
Pax à remissione peccatorū procedens 3.13.4
Peccatum originale 2.1.5.8,& 4.15,10
Peccatū in Spiritū sanctū 3.3.22
Peccatum veniale ex Sophistis 2.8.58
Peccatum omne per se mortale est 2.8.59
Peccata duobus modis 4.12 3.6
Peccata cur debita appellentur 3.20.45
Peccata patrum quomodo in filiis puniantur 2.8.19.20
Peccata sanctorum sunt venialia 2.8.59
Peccata extra ecclesiam non cōdonantur 4.1.20
Peccata sigillatim numerari non possunt 3.4 16.18
Peccatores pro dissolutis hominibus 3.20.10
Pelagiani hæretici refelluntur 2.1.5,& 2.2.21,& 2.3.7,& 2.7.5,& 3.22.8
Perfectio Ecclesiæ 4.8.12
Perfectio fidelium 3.17.15
Perfectio fidei ibid.
Periurium est execrandū 2.8.24
Perpetuitas ecclesiæ 2.15.3
Persecutio pro iustitia 3.8.7
Persæ solem adorabant 1.11.1
Perseuerantia donum Dei 2.3.11,& 2.5.3
Perseuerantia electorum tantùm propria 2.3 11
Personæ significatio in Scriptura 3.23.10
Persona in Deo 1.13.6
Personæ tres in vna essentia Diuina 1.13.2
Petrus nullum habebat ius in alios Apostolos 4.6.5
Petrus Romæ non fuit 4.6.14
Philosophorum opinio de libero arbitrio 2.2.3
Phocas Romanæ sedis patronus 4.17.7
Pighius hæreticus 3.2.30
Plato philosophus 1.5.10
Plautus 1.17.3
Plutarchus 1.2.3
Pœnitentia vera 3.3.5
Pœnitentia vera ex fide proficiscitur 3.3.1
Pœnitentia eximium Dei donum 3.3.21,& 3.24 15
Pœnitentia pars Euangelii 3.3.1
Pœnitentia non est sacramētum 4.19.14.15
Pœnitentiæ effecta 3.3.15.6
Pœnitentiæ partes 3.3.3.8
Pœnitentia in Deo non inuenitur 1.17.12
Pœnitentia Achab 3.3.25, & 3.20.15
Politia inter Christianos 4.20.8
Politia ecclesiastica non contemnenda 4.10.27
Præcepta Dei ex hominis facultate non æstimanda 2.5.4.6
Præcepta legis quomodo consideranda 2.8.8
Præcepta Dei ab hominibus perfectè obseruari nequeūt 2.5.4.6
Præceptorum tria genera 2.5.6.8
Prædestinatio quid significet 3.21.5
Prædestinationis cognitio ardua & difficilis 3.21.1
Prædicatio Euangelii reprobis est communis 3.24.8
Præparatio Papistarum 2.2.27
Præscientia in Deo quid significet 3.21.5
Præsentia Dei homines perterrefacit 1.1.3
Præsidia in ciuitatibus 4.20.12
Presbyteri seculares in Papatu 4.5.9
Presbyterorum munus 4.12.2
Preces assiduæ 3.20.7
Preces hypocritarum corā Deo abominandæ 3.20.29
Preces sanctorum defunctorum 3.20.21
Primatus sedis Romanæ 4.6.1
Primogenitura aliquando à Deo contemnitur 3.22.5
Principibus non est blandiendū 4.20.1
Proximi significatio 2.8.55
PromissioDei gratuita,est fundamentum fidei 3.2.29
Promissiones Dei in solis electis sunt efficaces 3.24 17
Promissionum Dei vsus 2 5.10
Promissiones Dei omnes in Christo inclusæ 3.2.32
Promissionum vsus erga fideles & improbos 2.5.10
Promissiones Legis & Euangelii quomodo inter se consentiant 3.17.1

3.17.1
Prophetæ qui propriè 4.3 4
Prophetæ Legis interpretes 1.6.2, & 4.8.6
Prophetæ bonitatẽ Dei terrenis beneficiis adumbrarũt 2.10.20
Prophetarum potestas 4.8.3
Prouerbium Milesiorum 4.13.15
ProuidẽtiaDei erga omnes creaturas 1.16.1.4
Prouidentia Dei quomodo cõsideranda 1.17.1, & 1.5.6.7
Prouidentia Dei in regnorũ distributione 4.20.26
Potentia Dei quomodo considerãda 1.14.20.21, & 1.16.3, & 3.2.31
Potentia Ecclesiæ quatuor capitibus comprehenditur 4.7.6
Potentia Ecclesiæ subiecta est Dei verbo 4.8.4
Potestas ligandi & soluendi 3.4.14.15
Potestas Prophetarum 4.8.3
Pugna fidelium assidua 1.14.13.15.18, & 3.3.10, & 3.20.46, & 4.15.11.12
Purgatorium quomodo excogitatum 3.5.6.7

Q

Quadragesimæ obseruatio superstitiosa 4.12.20
Quatuor hominum iustificatorũ species 3.14.1
Quatuor Deo in primis debentur 2.8.16
Querimonia Senecæ de idolis 1.11.2
Quæstiones inutiles reiiciendæ 1.14.1.4, & 2.12.5

R

Ratio humana in rebus spiritualibus cæca 2.2.19
Rationis vis 2.2.2
Rebeccæ peccatum 3.2.31
Redemptio in vno Christo 2.6.1
Regeneratio per fidem 3.3.1
Regenerationis finis 1.15.4, & 3.3.1
Regenerationis gradus 4.16.31
Regeneratio ex Anabaptistis 3.3.14
Regimen duplex in homine 3.19.15, & 4.20.1
Regiminis tres species 4.20.8
Regnum Christi æternum 2.15.3, & 3.12.7
Regnum Dei 3.3.19
Regna Dei prouidentia distribuuntur 4.20.26
Relatio inter fidem & verbũ Dei 3.2.6.29.31, & 3.11.17, & 3.22.10
Religionis origo 1.12.1
Religio vera 1.12.3, & 1.4.3
Remissio peccatorum in sola ecclesia reperitur 4.1.20
Remissio peccatorum primus est in Ecclesiam & Dei regnum aditus ibidem
Remissio peccatorum pacem gignit 3.13 4
Renũtiare sibi ipsi 3.3.8, & 3.7.1.2
Repetitiones Hebræis familiares 2.15.3
Reprehẽsiones ad legis violatores 2.5.11
Reprobatio ex Dei voluntate 3.22.11
Reprobi Deo inuisi 3.24.16
Reprobi excusatione carẽt quũ peccant 3.23.9
Reprobi Deum non timẽt vt decet 3.2.27
Reproborum fides 3.2.11.12
Reproborum misera conditio 3.25.6
Reproborum pœna erit grauissima 3.25.12
Reprobi Dei verbum audire possunt 2.5.5
Resipiscentia. vide Pœnitentia
Resurrectio Christi 2.16.13
Resurrectio carnis creditu difficilis 3.25.3
Resurrectio carnis bonis & improbis communis 3.25.9
Resurrectio miro quodam modo fiet 3.25.8
Reuelationes fanaticorum 1.9.1
Regibus obtemperandum 4.20.8.22.20, & 4.20.32
Reges ac magistratus dii nominantur 4.16.31
Regibus assentatores adesse non oportet 4.20.32
Romanistæ frustra sibi Apostolorum successionem gloriosè arrogant 4.2.2.3
Roma omnium Ecclesiarũ nõ est caput 4.7.17

S

Sabbathi vera obseruatio 2.8.28
Sabbathũ quomodo Christi aduentu abolitum 2.8.31
Sabellius hæreticus refellitur 1.13.4
Sacramẽti vera significatio 4.14.1
Sacramentum sine promissione non est 4.14.4
Sacramenti generalis significatio 4.14.18
Sacramenta duo in ecclesia 4.14.20, & 4.18.20
Sacramenta numero plura ex scholasticorum opinione 4.19.1
Sacramentorum vsus 4.14.13
Sacramenta Legis ab Euãgelicis differunt 4.14.23.26
Sacerdotium Christi 4.6.2
Sacerdos summus sub Lege erat Christi figura ibid. & 4.12.25, 4.10.21
Sacrificium Deo gratum 3.7.1
Sacrificiorum vsus 2.7.1.17, & 3.12.4
Sacrificium fidelium 4.18.4.16
Sadducæorum de Angelis opinio 1.14.9
Sadducæorum de animis sententia 1.15.2
Sadducæi refelluntur 2.12.23, & 3.25.5
Sapientia vera 1.1.1
Sanctimonia vitæ, electionis scopus 3.23.12
Sancti interdum diuina præsentia perterrefiunt 1.1.3
Sancti defuncti an pro nobis preces concipiant 3.20.24
Salus à Dei electione prouenit 3.24.4.5
Salus fideliũ cum ipsius omnibus partibus in Christo continetur 2.16.19
Salutis quatuor causæ 3.14.17.21
Samson hostes vlciscendo quodammodo peccauit 3.20.15
Sanctificare nomen Dei 3.20.41
Saræ peccatum 3.2.31
Satan omnis improbitatis ac iniquitatis author 1.14.15
Satan autor dissidii 4.17.8
Satan diuersis appellatur nominibus 1.14.15
Satan vocatur Dei spiritus 2.4.5
Satan vltionis diuinæ minister 1.18.2, & 2.4.2
Satan Dei simia 1.8.2, & 4.14.19
Satan quomodo in reprobis operetur 2.4.1
Satã nihil nisi Deo volẽte ac permittẽte potest 1.14.17, & 1.17.7
Satan ecclesiæ prout vellet non nocet 1.14.18
Satanæ astus 3.20.46, & 4.1.1.11.13, & 4.14.19, & 4.15.19, & 4.16.32, & 4.17.12, & 4.18 18
Satisfactio à Sophistis excogitata 3.4.25, & 3.16.4
Scala Iacob 1.14.12
Scandalum duplex 3.19.11
Scandala vitanda ibid.
Schismatici qui propriè 4.2.5
Scopus omnium fidelium 2.10.11, & 3.25.2
Scortatio damnatur 2.8.41
Scriptura homines ad Dei cognitionem adducit 1.6.1
Scriptura duobus modis de Ecclesia verba facit 4.1.7
Scriptura quamuis simplex, magni tamen est ponderis 1.8.1
Scripturæ maximus est fructus 1.9.1
Sedes Christi ad dexteram patris 2.16.15
Sectæ monachorum periculosæ 4.13.14
Semina legum in omnibus hominibus 2.2.13
Semen religionis in mente humana 1.3.1, & 1.5.1
Seneca 1.2.3, & 3.8.4
Sensus quinque in homine 1.15.6
Sensus diuinitatis in hominum mente insculptus 1.2.3, & 1.3.1
Sephora filium quomodo circumcideret 4.15.22
Sepultura veterum, & illius significatio 3.25.8
Sepulturæ Christi significatio 2.16.7
Seruetus, vide, Michael Seruetus
Seruorum munus 2.8.46
Signa pœnitentiæ extrinseca 4.12.14.17
Simonis magi fides 3.2 10
Simoniæ significatio 4.5.6

Simplicitas sacrarum literarum magnæ est efficaciæ 1.8.1
Sinus Abrahæ 3.25.6
Sobrietas fidelibus necessaria 1.9.3
Sol à Persis adoratus 1.11.1
Solon 4.20.9
Spes pro fide 3.2.43
Spes cum fide coniuncta 3.2.42
Spes etiam vltra mortem porrigitur 3.24.7
Spes propter bona antea à Deo accepta 3.2.31
Spei natura 3.25.1
Spiritus sanctus est Deus æternus 1.13.14
Spiritus sanctus internus doctor 3.1.4
Spiritus sanctus in improbis non habet domicilium 2.2.16
Spiritus sancti elogia 3.1.3
Spiritus sancti munus 3.2.36
Spiritus sancti opus 4.14.8.9
Stoici & illorum opinio de necessitate 1.16.8
Summa legis 2.8.11
Summa euangelii 3.3.1.19
Subdiaconi in ecclesia 4.4.10
Subdiaconi papatus 4.19.33
Superbia in homine insita 1.1.2
Superbia omnium malorum initium 2.1.4
Superstitionis origo 1.12.1
Superstitio differt à vera religione 1.12.11
Superstitio fugienda 2.8.16
Symbolum apostolorum 2.16.18

T

Templorum vsus 3.20.30, & 4.1.5
Templa Græciæ à Xerxe incensa aut diruta Ibid.
Templorum superfluus ornatus 4.5.18
Tentationis diuersæ species 3.20.46
Tentare Deum quid significet 4.13.3
Tertullianus 1.10.3, & 1.13.6.28, & 2.14.7, & 3.20.48, & 3.25.7, & 4.15.11, & 4.17.29.48
Testamentum vetus Christi opera confirmatum 2.10.4
Testamentum vetus & nouum in quibus similia 2.10.1
Theodorus episcopus 1.11.14
Theodosius Mirensis episcopus 1.11.15
Theodosius imperator publicũ peccatum agnouit 4.12.7
Theologia Paparum & Cardinalium 4.7.27
Thesaurum Ecclesiæ quid papistæ vocent 3.5.3
Thomas aquinas 2.2.4, & 3.22.9
Timor Dei qualis in reprobis 3.2.27, & 4.10.23
Timor domini 3.2.26
Timor fidelium 3.2.21.22
Tonsuræ origo 4.19.26.27
Transsubstãtiatio à sophistis excogitata 4.17.12.14.15
Tradi Satanæ 4.12.5
Tributa Principibus pendi debent 4.20.13
Trinitas personarum in Deo 1.13.1.2.3.4
Tristitia duplex 3.3.7, & 3.4.2
Turcæ idolum loco veri Dei ponunt 2.6.4

V

Valla 3.23.6
Varro 1.11.6
Vectiga'ia principibus pendenda 4.20.13
Veritas & misericordia coniunctæ 3.14.4
Viduæ senes & illarum cælibatus 4.13.18
Vigilare perpetuò 1.14.15
Vindicta Deo relinquẽda 2.8.57, & 4.20.20
Vindictæ appetitus prohibitus ibidem
Vita hominis à Deo limitibus est circumscripta 1.16.9, & 1.17.4
Vita præsẽs Dei benedictio 2.8.37
Vita præsens breuis ac futilis 3.9.2
Vita Christiana 3.3.20, & 3.6.1
Vita æterna scopus omnium fidelium 2.10.11
Vita æterna cur merces aut præmium appelletur 3.18.3.4
Virgilius 1.5.5
Vnctio extrema non est sacramentum 4.19.18
Vnio Hypostatica 2.14.5
Vocationis duæ species 3.24.8
Vocatione electio confirmatur 3.24.12
Vocatio vniuscuiusque consideranda 3.10.6
Vocationis fidelium scopus 3.6.2, & 3.25.1
Vocatio gentium 2.11.11.12
Vocatio pastorum quatuor in rebus sita est 4.3.11
Voti significatio 4.13.1
Votum cælibatus 4.13.18
Votum Iephthæ 4.13.3
Vota charitatis 4.19.26
Vota fidelium, quatuor sibi res proponunt 4.13.4
Vota monachorum temeraria 4.13.3.17
Vota temeraria violanda 4.13.20
Voluntas Dei simplex 3.24.16
Voluntas Dei bifariam consideranda 1.17.2
Voluntas Dei, suprema rerum omnium causa 1.14.1, & 1.16.8, & 1.17.2, & 1.18.2
Voluntas Dei est rerum omnium necessitas 3.23.8
Voluntatem Dei sequi oportet 3.20.43
Voluntas Dei, summa iustitiæ regula 3.23.3
Voluntas hominis quomodo in regeneratione aboleatur 2.5.15
Voluntas & intellectus duæ partes animæ 1.15.7
Voluntas hominis in Dei manu 2.4.6.7
Voluntas in regeneratis 2.3.6, & 2.5.15

X

Xenophon 1.5.12, & 4.12.22
Xerxes incendit aut diruit omnia templa Græciæ 4.1.5

Z

Zachariæ Papæ perfidia 4.7.17
Zelus quomodo ex pœnitẽtia excitetur 3.3.15
Zepherini constitutio de Cœnæ celebratione 4.17.46

Alter Index quo continentur Bibliorum loci ex SERIE LIBRORVM VETERIS ac noui Testamenti.

Si quando in margine duos numeros reperias, prior Bibliorum caput, posterior versum eiusdem capitis indicat: si vnicum, versum tantùm. Primus verò contextui postpositus, Institutionis librum, Secundus caput, Tertius sectionem designat.

GENESIS.

1.1. IN principio Deus creauit cælũ & terram 1.14.20
2. Et Spiritus Dei expansus erat super abyssos 1.13.14, & 1.13.22
3 Et dixit Deus, Fiat lux, & lux fuit 1.13.7, & 1.13.8
11 Germinet terra herbam virẽtem & facientem semen iuxta genus suum 1.16.2
26 Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram 1.13.24. & 1.15.3
27 Et creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinẽ suam, ad imaginem Dei creauit illos, masculũ & fœminam 1.11.14, 1.15.3, & 2.1.1, & 2.2.1
28 Et dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animalibus quæ mouẽtur super terram 1.14.22
31 Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere & manè dies sextus 1.14.22, & 3.23.8

2.1 Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorũ 1.14.4
2 Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat:& requieuit die septimo ab vniuerso opere quod fecerat 1.14.2, & 2.6.30
7 Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem 1.15 5, & 2.14.8
9 Lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignúmque scientiæ boni & mali 4.14.18
17 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris 3.2.7, & 4.14.18
18 Non est bonum hominem esse solum : faciamus ei adiutorium simile sibi 4.13.3
23 Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est 2.12.7, & 4.19.35
3.4 Dixit serpens ad mulierem: Nequaquam moriemini 1.14.15
6 Vidit igitur mulier quòd lignum esset bonum ad vescendum & pulchrum oculis, aspectúque delectabile: & tulit de fructu illius, & comedit, dedítque viro suo, qui comedit 2.1.4
15 Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius : ipsa conteret caput tuum & tu insidiaberis calcaneo eius 1.14.18, & 2.13.2
17 In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ 3.14.13, & 2.10.10
22 Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat & viuat in æternũ, eiiciamus eum 4.14.12
4.4 Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius 3.14.8
7 Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius 2.15.16
8 Cúmque essent in agro, cõsurrexit Cain aduersus fratrem suum Abel, & interfecit eum 2.10.10
10 Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra 3.2.7
13 Maior est iniquitas mea quã vt veniam merear 3.3 4
6.3 Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, &c. 3.14.1
5 Videns autem Dominus quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore 2.2.25
6 Tunc pœnituit Dominũ quòd hominem fecisset in terra 1.17.12
8 Ponam fœdus meum tecum 4.14.6
22 Fecit Noe omnia quæ præceperat illi Deus 2.10.10
8.21 Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua 2.2.25, & 2.2.27, & 3.14.1
9.2 Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt 1.14.22
9 Ecce ego statuo pactum meũ vobiscũ & cum semine vestro post vos 4.14.6
13 Arcum meũ ponã in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram 4.14 18
24 Euigilatus autem Noe ex vino, quum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor 2.10.10
25 Ait, Maledictus Chanaam, seruus seruorũ erit fratribus suis 1.11.8
27 Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan seruus eius ibid.
12.4 Egressus est itaque Abrahã sicut præceperat ei Dominus 2.10.11
10 Facta autem est fames in terra: descẽdítque Abram in AEgyptum, vt peregrinaretur ibi ibid.
13 Dic ergo obsecro te, quòd soror mea sis ibid.
17 Flagellauit autem Dominus Pharaonem, & domum eius propter Sarai vxorem Abram 2.8.19
13.7 Et facta est rixa inter pastores Abram, & pastores gregum Loth 2.10.11
11 Diuisíque sunt alteruterà fratre suo ibid.
14.13 Et ecce vnus qui euaserat nuntiauit Abrã Hebræo ibid.
18 At vero Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi,) &c. 4.18 2
15.1 Noli timere Abrã ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis 2.11.29, & 3.25.10, & 4.16.11, & 4.16.24
5 Suspice cælum & enumera stellas si potes, & dixit ei, Sic erit semen tuum 3.18.2
17 Quum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumãs, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas 4.14.18
18 Semini tuo dabo terram hanc à fluuio AEgypti vsque ad fluuium magnũ Euphratẽ 4.16.11
16.2 Ecce conclusit me Dominus ne parerem . ingredere ad ancillam meã, si fortè saltem, &c. 3.2 31
5 Dixítque Sarai ad Abrabam, Iniquè agis contra me 2.10.11
Ego dedi ancillam meam in sinum tuum 3.2.31
9 Dixítque ei Angelus Domini, Reuertere ad dominam tuam 1.14.16
15 Peperítque Agar Abræ filium 2.10.11
17.2 Ponam fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te vehementer nimis 3.18.2
5 Constitui te patrem multarũ gentium 2.10.11
7 Et statuã pactum meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te 2.8.21, & 2.10.9, & 2.13.1, & 4.15.20, & 4.16.3
10 Circuncidetur ex vobis omne masculũ 4.14.20, & 4.16.3
11 Et circuncideris carnem præputii vestri, vt sit in signum fœderis inter me & vos 4.16.24
12 Infans octo dierum circuncidetur in vobis omne masculũ in generationibus vestris 4.16.5, & 4.16.6, & 4.16.30
13 Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum 4.17.22
14 Masculus cuius præputii caro circuncisa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit 4.16.9
21 Constituam pactum meum cũ Isaac 4.14.5
18.1 Apparuit autẽ ei Dominus in conualle Mamre 1.14.5
2 Apparuerunt ei tres viri stantes prope eum 1.14.9
10 Reuertens veniam ad te tempore isto vita comite, & habebit filium Sara vxor tua 3.18.2
23 Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul? & non parces loco illi propter quinquaginta iustos, si fuerint in eo? 3.20.15
27 Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, quũ sim puluis & cinis 1. 1.3
19.1 Venerúntque duo Angeli Sodomam vespere 1.14.9
20.2 Dixítque de Sara vxore sua, Soror mea est 2.10.11
3 En, morieris propter mulierem quam tulisti : habet enim virum 1.17.14
18 Concluserat enim Dominus omnem vuluam domus Abimelech propter Saram vxorem Abrahæ 2.8.19
21.2 Concepítque Sara, peperítque filium Abrahæ, in senectute sua 2.10.11
10 Eiice ancillam hanc & filium eius 2.10.11, & 4.2.3
12 Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia in Isaac vocabitur tibi semen 3.22.5

24 Dixitque Abraham, Ego iurabo 2.8.27
25 Et Abraham increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abstulerant serui eius 2.10.11
22.1 Quæ postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham 3.8.4, & 3.20.46
2 Tolle filium tuum vnigenitũ, quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atque offeres eum in holocaustum 2.10.11
3 Igitur Abraham de nocte consurgens strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: quúmque concidisset ligna in holocaustum, abiit in locum quẽ præceperat ei Deus 3.18.2
8 Fili mi, Deus prouidebit sibi victimam holocausti 1.16.4
12 Nunc cognoui quòd timeas Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me 3.8.4
16 Per memetipsum iuraui, dicit Dominus: quia fecisti hanc rẽ, & non pepercisti filio vnigenito, &c. 3.18.2
17 Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenã quæ est in littore maris ibid.
18 Et benedicẽtur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ 2.13.1, & 4.14.21
23.4 Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum 3.25.4
7 Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth. 1.12.3
12 Adorauit Abraham corã Domino & populo terræ ibid.
19 Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suam in spelunca agri duplici quæ respiciebat Manire, hæc est Hebron in terra Chanaan 3.25.8
24.7 Ipse mittet Angelum suum coram te 1.14.6. & 1.14.12
12 Domine Deus domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham 1.14.12
25.27 Isaac amabat Esau, eo quòd de venationibus illius vesceretur 3.2.31
26.1 Orta autem fame super terram, post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara 2.10.12
4 Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli: dabóque posteris tuis vniuersas regiones has, & benedicentur in semine tuo omnes gentes 2.13.1
7 Respondit, Soror mea est: timuerat enim cõfiteri quòd sibi esset sociata coniugio 2.10.12
15 Ob hoc inuidentes ei Palæstini, omnes puteos quos foderãt serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo 2.10.12
20 Sed & ibi fuit iurgium pastorum Geraræ, aduersus pastores Isaac 2.10.12
31 Et surgentes manè iurauerunt sibi mutuo 2.8.27
35 Quæ ambæ offenderant animum Isaac & Rebeccæ 2.10.12
27.9 Perge ad gregem, & affer mihi duos hædos optimos, &c. 3.2.31
14 Abiit, & attulit, deditque matri 2.10.14
27 Statímque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicẽs illi, ait, Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus 3.11.23
38 Esau eiulatu magno fleuit 3.3.24, & 3.3.25
39 In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit benedictio tua 3.3.25
28.5 Isaac igitur dimisit Iacob 2.10.12
11 Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangẽs cælum 2.9.2
12 Angelos quoque Dei ascẽdentes & descẽdẽtes per viã 1.14.12
18 Surgens ergo Iacob manè tulit lapidẽ, quẽ supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper 1.11.15
22 Cunctorum quæ dederis mihi offeram decimas tibi 4.13.4
29.20 Seruiuit Iacob pro Rachel septem annis 2.10.11
23 Et vespere Liam filiam suam introduxit ad Iacob 2.10.12
27 Imple hebdomadã dierũ huius copulæ: & hãc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis 2.10.12
30.1 Cernẽs aũt Rachel quod infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos, alioqui moriar 2.10.12
2 Nũ pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? 1.16.7
31.19 Et Rachel furata est idola patris sui 2.11.8
22 Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in monte Galaad 2.10.12
40 Die noctúque æstu vrgebar, & gelu, fugiebátque somnus ab oculis meis 2.10.12
53 Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac 2.8.37
32.1 Iacob autem abiit in itinere quod cœperat, fuerúntque ei obuiam Angeli Dei 1.14.5
7 Timuit Iacob valde &c. 2.10.12
10 Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quã expleuisti seruo tuo: in baculo meo transiui Iordanem 3.20.14, & 3.15.20.26
11 Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eũ timeo, ne fortè veniens percutiat matrem cum filiis 2.10.12, & 30.20.14
28 Nam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis homines præualebis? 1.14.5
29 Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Respõdit, Cur quæris nomen meũ, quod est mirabile? Et benedixit eo in loco 1.13.10
30 Vocauítque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens, Vidi Dominum facie ad faciem, & salua est anima mea 1.13.10
33.3 Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius 2.10.12
34.5 Intellexit Iacob eum violasse filiam suam Dina 2.10.12
25 Simeon & Leui fratres Dinæ, gladiis ingressi sunt vrbẽ cõfidenter, interfectísque omnibus masculis, &c. 2.10.12, & 4.1.24
29 Turbastis me & odiosum fecistis me Chananæis & Pherezæis, habitatoribus terræ huius 2.10.12
35.18 Egrediente autem anima præ dolore, & imminente iam mortẽ, vocauit, &c. 2.10.12
22 Abiit Ruben, & dormiuit cũ Bala concubina patris, quod illum minime latuit 2.10.12, & 4.1.24
37.28 Et prætereuntibus Madianitis negotiatoribus, extrahẽtes eum de cisterna, vendiderunt eum Ismaelitis viginti argenteis numis 4.1.24
32 Tulerunt autem tunicam eius, mittentes qui ferrent ad patrem, &c. 2.10.12
38.18 Ad vnũ igitur coitũ mulier concepit, &c. 2.10.12. & 4.1.24
42.6 Fratres Ioseph venerunt, & adorauerunt eum 1.12.3
36 Absque liberis me esse fecistis, Ioseph non superest, Simeon tenetur in vinculis, & Beniamin aufertis, in me hæc omnia mala reciderunt 2.10.12
43.14 Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: & remittat vobiscum fratrẽ vestrũ quẽ tenet in vinculis, & hunc Beniamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero 2.4.6
45.8 Non vestro cõsilio, sed Dei voluntate huc missus sum, &c. 1.17.8
47.7 Et Iacob salutauit Pharao 1.11.15
9 Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali 2.10.12
Et non peruenerunt vsque

ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt 2.10.12
29 Facies mihi misericordiam & veritatem, vt non sepelias me in AEgypto 2.10.13
30 Sed dormiã cũ patribus meis, & auferas me de terra hac, cõdásque in sepulchro maiorum meorum ibid.& 3.25.8
31 Quo iurante, adorauit Israel Dominum, conuersus ad lectuli caput 1.11.15
48.14 Et Israel extendẽs manum dexteram posuit super caput Ephraim 4.3.16
16 Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis 1.14.6
Et super eos inuocentur nomina patrum meorum Abraham & Isaac 3.20.25
19 Sed frater eius minor, maior erit illo, & semẽ illius crescet in gentes 3.22.5
49.5 Simeon & Leui fratres vasa iniquitatis bellantia 1.8.4
9 Catulus leonis Iuda: ad prædã fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? 1.8.4
10 Nõ auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittẽdus est, & ipse erit expectatio gẽtiũ 1.8.7
18 Salutare tuum expectabo Domine 2.10.14
50.20 Vos cogitastis de me malũ, sed Deus vertit illud in bonum vt exaltaret me sicut in præsentia cernitis 1.17.8
25 Quum Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de isto loco 2.10.13

EXODVS.

2.12 Cvmque circũspexisset huc atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum AEgyptium abscondit in sabulo 4.20.10
3.2 Apparuítque ei Dominus in flamma ignis, de medio rubi, &c. 4.17.21
6 Ego sum Deus patris tui, Deus Abrahã & Deus Isaac, & Deus Iacob 2.8.15, & 1.10.9
8 Descendi vt liberem eum de manibus AEgyptiorum, & educam de terra illa 4.20.30
10 Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum 4.8.2
14 Qui est misit me ad vos 1.13.23
21 Dabóque gratiã populo huic coram AEgyptiis: & quum egrediemini, non exibitis vacui 1.17.7
4.3 Dixítque Dominus, Proiice eam in terram: Proiecit, & versa est in colubrum 4.17.15
11 Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus est mutum & surdũ, videntẽ & cæcum? nõne ego? 1.13.14
21 Vide vt omnia ostenta, quæ posui in manu tua, facias corã Pharaone: ego indurabo cor eius, & non dimittet populum 2.4.4, & 3.24.13
Indurabo cor eius, & non dimittet populum 1.18.2
25 Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filii sui 4.25.22
6.7 Et assumam vos mihi in populũ, & ero vester Deus 2.10.8
23 Accepit autem Aaron vxorẽ Elizabeth filiam Aminadab, sororem Nahasson, quæ peperit ei Nadab & Abiu, & Eleazar & Ithamar 2.13.3
7.1 Dixítque Dominus ad Mosen, Ecce cõstitui te Deum Paraonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus 1.13.9
3 Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo signa & ostenta mea in terra AEgypti 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
10 Tulítque Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, & versa est in colubrũ 4.17.15
11 Vocauit autem Pharao sapiẽtes & maleficos: & fecerunt ipsi per incãtationes AEgyptiacas & arcana quædam similiter 1.8.6
12 Proiecerúntque singuli virgas suas, quæ versæ sũt in dracones: sed deuorauit virga Aaron virgas eorum 4.17.15
8.15 Videns autem Pharao quòd data esset requies, ingrauauit cor suum 1.18.2
10.1 Et dixit Dominus ad Mosen, Ingredere ad Pharaonem ego enim indurauí cor eius, & seruorum illius: vt faciam signa hæc in eo 2.4.4
11.3 Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram AEgyptiis. Fuítque Moyses vir magnus in terra AEgypti coram seruis Pharaonis, & omni populo 2.4.6
12.5 Erit autẽ agnus absque macula, mascul⁹ annicul⁹ 4.16.21
26 Et quum dixerint vobis filii vestri, Quæ est ista religio? 4.16.30
43 Hæc est religio phase, Omnis alienigena non comedet ex eo 4.17.22
46 Nec os illius confringetis 1.16.9
13.2 Sãctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam, in filiis Israel tã de hominibus quàm de iumentis: mea sunt enim omnia 4.16.31
14.19 Tolléns que se Angelus Domini, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos 1.14.6
21 Quúmque extendisset Moyses manum contra mare, abstulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, &c. 4.15.9
26 Et ait, Dominus ad Moysen, Extende manum tuam super mare, vt reuertantur aquæ ad AEgyptios, super currus & equites eorum 4.15.9
31 Timuítque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moysi seruo eius 4.[illegible]
15.3 Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius 1.13.24, & 4.17.23
16.7 Et manè videbitis gloriam Domini, audiui enim murmur vestrum contra Dominum. nos vero quid sumus quia mussitatis contra nos? 1.8.5
14 Quúmque operuisset superficiẽ terræ apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum in similitudinẽ pruinæ super terrã 4.17.34, & 4.18.20
17.6 En ego stabo ibi coram te super petram Horeb percutiés que petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus 4.17.15, & 4.17.21, & 4.18.20
15 AEdificauítque Moyses altare: & vocauit nomen eius, Iehouah Nissi 1.13.9
18.16 Quúmque acciderit eis aliqua disceptatio, veniet ad me vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei, & leges eius 4.11.8
19.5 Eritis mihi in peculium de cunctis populis. mea est enim omnis terra 4.16.13
6 Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gẽs sancta 2.7.1
16 Iamque aduenerat tertius dies, & manè inclaruerat. & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangórque tubæ vehementius perstrepebat & timuit populus qui erat in castris 1.8.5
20.3 Non habebis Deos alienos coram me 1.13.24
4 Non facies tibi sculptile, neque omnẽ similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra 1.11.1, & 1.11.12, & 1.13.24
5 Non adorabis ea neque coles. ego sum Dominus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatẽ patrũ in filios, in tertiã & quartam generationem eorum qui oderunt me 1.12.2
6 Et faciens misericordiã in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea 2.10.9
13 Non occides 4.20.10
24 In quo fuerit memoria nominis mei: veniam ad te & benedicam tibi 4.1.5
21.13 Qui autẽ nõ est insidiatus, sed Deus tradidit eum in manus eius, &c. 1.16.6, & 1.18.3

17 Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur 2.8.36
22.1 Si quis furatus fuerit bouẽ aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue 4.20.16
8 Si latet fur, applicabitur dominus domus ad Deos, & iurabit quod non extenderit manum, &c. 4.20.4
11 Iusiurandum erit in medio quòd non extenderit manũ ad rem proximi sui 2.8.26
29 Decimas & primitias tuas nõ tardabis reddere 3.7.5
23.1 Non suscipies vocẽ mendacii nec iunges manum tuam vt pro impio dicas falsum testimonium 2.8.47
4 Si occurreris boui inimici tui, aut asino errãti, reduc ad eum 2.8.56
5 Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis sed subleuabis cũ eo ibid.
12 Vt requiescat bos & asinus tuus & refrigeretur filius ancillæ tuæ & aduena 2.8.32
13 Et per nomen externorũ deorum nõ iurabitis, neque audietur ex ore vestro 2.8.25
19 Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui 3.7.5
20 Ecce ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem preparaui 1.14.6
24.18 Ingressúsque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus 1.8.5, & 4.12.10
25.17 Facies & propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo 1.11.3
18 Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies, ex vtraque parte oraculi ibid.
20 Vtrunque latus propiciatorii tegant, expandentes alas, & operiẽtes oraculum, respiciántque se mutuo versis vultibus in propiciatoriũ quo operienda est arca, in qua pones testimonium quod dabo tibi ibid.
40 Inspice, & fac secundũ exemplar quod tibi in monte monstratum est 2.7.1, & 4.14.20
28.9 Sumésque duos lapides Onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel 3.20.18
10 Sex nomina in lapide vno, & sex reliqua in altero iuxta ordinem natiuitatis eorum ibid.
12 Portabítque Aaron nomina eorum coram Domino super vtrunque humerum ob recordationem ibid.
21 Habebúntque nomina filiorũ Israel: duodecim nominibus cælabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus ibid.
29.9 Cingésque eos balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, erúntque sacerdotes mihi religione perpetua, &c. 4.2.9
36 Et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiãdum: mundabísque altare, &c. 2.17.4, & 4.18.13
30.10 Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato 2.15.6
30 Aaron & filios eius vnges, sanctificabísque eos, vt sacerdotio fungantur mihi 4.19.31
31.3 Et impleui Beseleel, spiritu Dei, sapientia, intelligentia, & scientia in omni opere 2.2.16
13 Videte vt sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris 2.8.29
32.1 Surge, fac nobis deos qui nos præcedãt: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra AEgypti, ignoramus quid acciderit 1.11.8
4 Dixerúntque, Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra AEgypti 1.11.9
27 Ponat vir gladium super femur suum. ite & redite de porta vsque ad portã per mediũ castrorum, & occidat vnusquisque fratrẽ, & amicum & proximum suum 4.20.10
32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quẽ scripsisti 3.20.35
33.19 Miserebor cuius voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit 2.5.17, & 3.11.11, & 3.22.6, & 3.22.8, & 3.24.15
20 Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo & viuet 1.11.3
34.6 Domino transeunte corã eo, ait, Dominator Domine Deus, misericors & clemẽs, patiens & multæ miserationis 1.10.2
7 Qui reddis iniquitatẽ patrum filiis, ac nepotibus in tertiã & quartã progeniem 2.8.19
28 Fuit ergo ibi cum Domino Moyses quadraginta dies, & quadraginta noctes: panem nõ comedit, & aquam non bibit 1.8.5, & 4.12.20
29 Cùmque descẽderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas testimonii, & ignorabat quòd corusca esset facies sua ex consortio sermonis Domini 1.8.5
35.2 Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbathum & requies Domini 2.8.29
30 Ecce vocauit Dominus ex nomine Beseleel, filiũ Vri filii Hur, de tribu Iuda 2.2.16
40.34 Et nubes operiebat tabernaculum, maiestate Domini coruscante 1.8.5

LEVITICVS.

1.2 Homo qui obtulerit ex vobis hostiã Domino de pecoribus, id est de bobus & ouibus offerẽs victimas 4.14.20
4 Ponétque manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens 4.3.16
5 Immolabítque vitulum coram Domino 4.18.11
4.2 Anima quũ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, &c. 4.1.28
5.13 Et expiabit eum sacerdos à peccato suo quod peccauit in vno de istis, & remittetur ei, &c. 2.17.4
8.6 Congregatáque omni turba ante fores tabernaculi statim abluit Aarõ & filios eius 4.3.15
11.44 Sancti estote, quia ego sanctus sum 4.19.25
16.2 Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca 2.15.6
21 Et Aaron posita vtraque manu super caput hirci viuentis, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta atque peccata eorũ 3.4.30
18.5 Quæ faciens homo viuet in eis 2.8.4, & 2.17.5, & 3.14.13, & 3.17.3
6 Omnis homo ad proximã sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinẽ eius 4.19.13
19.2 Sancti estote, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester 2.8.14, & 3.6.2, & 4.19.25
12 Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomẽ Dei tui. ego Dominus 2.8.24
16 Non eris criminator, nec susurro in populo 2.8.47
18 Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuiũ tuorum 2.8.56, & 4.20.19
31 Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini per eos 4.1.5
20.6 Anima quæ declinauerit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meã cõtra eã, & interficiã illã de medio populi sui 1.8.5
7 Sanctificamini, & estote sancti, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester 4.19.25
9 Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur 2.8.36
26.3 Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea 2.5.10

4 Dabo vobis pluuias temporibus suis, &c. 1.16.5, & 2.8.4
12 Ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vósque eritis populus meus 2.10.8
20 Consumetur in cassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt 3.20.44
23 Quod si nec sic volueritis recipere disciplinā, sed ambulaueritis ex aduerso mihi 1.17.8
26 Postquā confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, &c. 3.20.44
33 Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, erítque terra vestra deserta, & ciuitates vestræ dirutæ 2.11.1
36 Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum 1.18.2, & 2.4.6

NVMERI.

6.5 Omni tēpore separationis suæ nouacula nō transibit per caput eius 4.19.26
18 Tunc radetur Nazaræus ante ostiū tabernaculi fœderis cæsarie cōsecrationis suæ: tollétque capillos eius, & ponet super ignem ibid.
9.18 Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculū, ad imperium Domini erigebāt tentoria 4.15.9
11.9 Quúmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man 1.8.5
18 Sanctificamini cras, comedetis carnes 3.20.51
31 Ventus autem egrediēs à Domino arreptas trans mare coturnices detulit 1.16.7
33 Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, &c. 3.20.51
12.1 Loquutáque est Maria & Aaron cōtra Moysen, propter vxorē eius AEthiopissam 1.8.4
14.43 Amalecites & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eò quòd nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum 2.5.11
15.30 Factum est autem: quum essent filii Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligentē ligna in die Sabbathi 2.8.29
16.24 Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core & Datan, & Abiron 1.8.5
20.10 Congregata multitudine ante petram, dixit eis, Audite rebelles & increduli, Num de petra hac poterimus vobis aquam eiicere? ibid.
26 Quúmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius 4.3.15
21.8 Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet 4.18.20
9 Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eū pro signo: quē quum percussi aspicerēt, sanabantur 2.11.4
23.10 Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia 2.10.14
19 Non est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur 1.17.12
28.2 Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustū sempiternū 4.1.5

DEVTERONOMIVM.

1.16 Audite illos, & quod iustum est iudicate: siue ciuis sit ille, siue peregrinus 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.9.
39 Paruuli vestri, de quibus dixistis, quòd captiui ducerentur, & filii qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur 4.16.19
2.29 Indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita vt traderetur in manus tuas 1.18.2, & 2.4.3, & 2.4.4
4.2 Non addetis ad verbum quod vobis loquor: nec auferetis ex eo 4.9.2
7 Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris 3.24.15
9 Custodi igitur temetipsum, & animam tuam sollicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidāt de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ &c. 2.8.5
11 Et accessistis ad radices montis qui ardebat vsque ad cælū: erántque in eo tenebræ, & nubes & caligo 1.11.3
15 Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinē in die qua loquutus est vobis Dominus 1.11.2
16 Ne fortè decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel fœminæ 2.8.17
17 Similitudinē omnium iumentorum quæ sunt super terram, vel auium sub cælo volātium ibid.
5.14 Vt requiescat seruus & ancilla tua, sicut & tu 2.8.32
17 Non occides 4.20.10
6.5 Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota fortitudine tua 2.7.5, & 2.8.51, & 3.19.4
13 Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis 2.8.25
16 Non tentabis Dominum Deū tuum, sicut tentasti in loco tentationis 4.13.3
25 Eritque nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius corā Domino Deo nostro, sicut mandauit nobis 3.17.7
7.6 Quia populus sanctus es Domino Deo tuo: te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terrā 2.6.14
7 Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, quum omnibus sitis populis pauciores 3.22.5
8 Sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit patribus vestris, &c. ibid.
9 Et scies quia Dominus tuus, ipse est Deus fortis & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & iis qui custodiunt præcepta eius 3.17.5
12 Si postquam audieris hæc iudicia, custodieris ea & feceris, custodiet & Dominus Deus tuus pactum tibi & misericordiam quam iurauit patribus tuis 3.17.1
13 Et diliget te & multiplicabit, benedicétque fructui ventris tui & fructui terræ tuæ, &c. ibi.
8.2 Et recordaberis itineris cuncti per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret 3.20.46
3 Vt ostenderet tibi, quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini 1.16.7. & 3.20.44
9.6 Scito ergo quòd nō propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimā in possessionē, quum durissimæ ceruicis sis populus 3.21.5
10.12 Et nunc Israel, quid Dominus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deū tuū? &c. 2.8.51
14 En Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra, & omnia quæ in ea sunt 2.11.11, & 3.21.5
15 Et tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegítque semē eorum post eos, &c. ibid.
16 Circuncidite igitur præputium cordis vestri, & ceruicem vestrā ne induretis amplius 2.5.8, & 3.3.6, & 4.16.3, & 4.16.21
20 Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruies: ipsi adhærebis, iurabísque in nomine illius 2.8.25

11.26 En propono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem 3.17.1
12.13 Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris 4.2.9
14 Sed in eo quem elegerit Dominus, in vna tribuum tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi ibid.
28 Obserua, & audi omnia quæ ego præcipio tibi, vt bene sit tibi & filiis tuis post te in sempiternum, &c. 2.8.5
32 Nec addas quicquam nec minuas 4.10.17
13.3 Tétauit vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligatis eum, an nō, in toto corde & in tota anima vestra 3.20.4
14.2 Populus sanctus es Domino Deo tuo: & elegit vt sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram 2.8.14
16.10 Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui 4.18.8
19 Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcāt oculos sapientum, & mutant verba iustorum 4.20.9
17.8 Si difficile & ambiguum apud te iudicium perspexeris inter sanguinem & sanguinē, causam & causam, &c. 3.4.4
9 Veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, ac ad iudicem qui fuerit illo tépore, quæresque ab eis, &c. 3.4.4, & 4.6.2
11 Et docebunt te iuxta Legem eius: sequerisque sententiam eorum ibid.
12 Qui autē superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel ibi.
16 Quúmque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in AEgyptum 4.20.9
18.11 Neque qui quærat à mortuis veritatem 1.5.6
13 Perfectus eris, & absque macula cum Domino Deo tuo 2.8.51
15 Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies 4.5.1
19.19 Reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit 4.20.16
21.18 Si genuerit homo filium contumacē & proteruum, qui non audierit patris ac matris imperium, & coercitus obedire contempserit, &c. 2.8.36
23 Maledictus à Deo est qui pendet in ligno 2.7.15, & 2.16.6
23.5 Vertitque maledictionem eius in benedictionē tuam, eo quod diligeret te 3.21.5
24.13 Sed statim reddes ei pignus ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo 3.17.7
26.18 En, Dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius 2.8.14
27.26 Maledictus qui non permanet in sermonibus Legis huius, nec eos opere perficit 2.7.5, & 2.7.1, & 2.16.6, & 3.11.19, & 3.12.1, & 3.14.13, & 3.17.1, & 3.17.9
28.1 Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias atque custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie: faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra 1.17.8, & 2.5.10
2 Veniéntque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te, si tamē præcepta eius audieris 2.8.4
12 Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ, &c. 1.16.5
29 Omnique tempore calumniā sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te 4.20.25
36 Ducétque te Dominus, & regem quem constitues super te, in gentem quam ignoras tu, & patres tui, &c. 2.11.1
65 Dabit enim tibi Dominus cor pauidum, & deficiētes oculos, & animam consumptam mœrore 2.4.6
29.2 Vos vidistis vniuersa quæ fecit Dominus coram vobis in terra AEgypti, &c. 2.2.20
4 Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possint audire, vsque in præsentem diem ibid.
18 Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia, aut tribus, cuius cor auersum est hodie à Domino Deo nostro, vt vadat & seruiat, &c. 3.17.5
19 Quúmque audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens, Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria sitientem ibid.
20 Et Dominus non ignoscat ei, sed tunc quammaximè furor eius fumet, & zelus contra hominem illum: & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine, &c. 3.3.7
29. Abscondita, domino Deo nostro quæ manifesta sunt, nobis & filiis nostris vsque in sempiternum, vt faciamus vniuersa Legis huius 1.17.2, & 3.21.3
30.2 Et reuersus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, &c. 3.3.6
3. Reducet te dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis in quos te antè disperlit 4.1.24
6. Circuncidet dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas dominum Deum tuum, &c. 2.5.8. & 2.5.12. & 3.3.6. & 4.16.3.
10 Si tamen audieris vocem domini Dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias, quæ in hac Lege præscriptæ sunt, &c. 1.7.5
11 Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum 2.5.12
12 Non est in cœlis, vt dicas, quis ascendet nobis in cœlos, &c. 1.17.2, & 1.5.12
13 Neque trans mare positum: vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire? ibid. & 1.17.2, & 1.5.12
14 Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo vt facias illum ibid. & 3.24.3
15 Considera quòd hodie proposuerim in cōspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum 3.17.1
19 Testes hodie inuoco cælum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem: elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum 2.5.4, & 2.7.3
32.5. Peccauerunt ei, & non filii eius in sordibus, generatio praua atque peruersa 1.8.6
8. Quando diuidebat altissimus gentes: quādo separabat filios Adam, constituit terminos populorum, &c. 2.11.11. & 3.21.5
15 Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorē suum, &c. 3.8.5
17 Immolauerunt dæmoniis & non Deo 4.13.17
21 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus 1.13.15
35 Mea est vltio, & ego retribuā, &c. 2.8.56, & 4.20.19
46 Ponite corda vestra in omnia verba mea quæ ego testificor vobis hodie: vt mandetis ea filiis

ea filiis vestris custodire & facere, & implere vniuersa quæ scripta sunt in volumine legis huius 2.17.13
33.3 Omnes sancti in manu illius sunt 2.10.9
29 Beatus es tu Israel, quis similis tui popule, qui saluaris in domino? 2.10.8
34.5 Mortuúsque est ibi Moyses seruus domini in terra Moab, iubente domino 4.6.11

IOSVE.

1.7 NE declines ab ea ad dexterã vel ad sinistrã, vt intelligas cũcta quæ agis 4.9.12
8 Non recedat volumen Legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. ibid.
2.1 Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, & quieuerunt apud eam 3.24.11
9 Noui quòd dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terrræ 2.4.6
11 Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor nostrum nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum, dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, & in terra deorsum ibid.
5.14 Sum princeps exercitus domini 1.14.5
7.19 Et ait Iosue ad Acam, Fili mi, da gloriam domino Deo Israël, & confitere, atque indica mihi quid feceris 2.8.24
10.13 Steterúntque sol & luna 1.16.2
11.20 Domini enim sentẽtia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel 1.18.2
24.2 Trans fluuium habitauerũt patres ab initio, Thare pater Abraham & Nachor: seruierúntque diis alienis 1.11.8.& 3.24.2
3 Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaam, &c. ibid.

IVDICES.

2.1 ASceditque dominus de Galgalis ad locum flentium 1.14.6
11 Quúmque dominus iudices suscitaret in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium 3.3.25, & 3.20.15
19 Postquam autem mortuus esset iudex reuertebantur, & multò faciebant peiora quàm fecerãt patres eorum, sequentes deos alienos 3.3.25
3.9 Et clamauerũt ad dominũ qui suscitauit eis saluatorẽ, & liberauit eos, 3.20.15, & 4.10.30
12 Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu domini 3.20.15
15 Et postea clamauerunt ad dominũ: qui suscitauit eis saluatorem Aod, inclytum filium Gera ibidem
6.11 Venit autem Angelus domini & sedit sub quercu 1.14.6
14 Respexitque ad eũ dominus, & ait, Vade in hac fortitudine tua. & liberabis Israel de manu Madian 1.13.10, & 1.14.5
34 Spiritus autem domini induit Gedeon qui clangẽs buccina conuocauit domũ Abiezer, vt sequeretur se 2.2.17
37 Ponã hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, & ĩ omni terra siccitas &c. 4.14.18
8.27 Fecitque ex eo Gedeon Ephod, & posuit illud in ciuitate sua Ephra, fornicatúsque est omnis Israel in eo, & factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam 4.10.25
9.20 Sin autẽ peruersè, egrediatur ignis ex Abimelech, & cõsumat habitatores Sichem, & oppidum Mello, &c. 3.20.15
11.30 Votũ vouit domino Iephthe dicens, Si tradideris filios Ammõ in manus meas, &c. 4.13.3
13.10 Ecce apparuit mihi vir quẽ antè videram 1.14.6
16 Cui respondit Angelus, Si me cogis non comedã panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud domino 1.13.10
18 Cur quæris nomen meum quod est mirabile? ibid.
19 Tulit itaque Manue hœdum de capris & libamenta, & posuit super terram offerens domino 4.10.25
22 Morte moriemur, quia vidimus dominũ 1.13.10, & 1.14.5
23 Si dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, &c. 1.11.10
16.28 Domine Deus meus memẽto mei, & redde mihi nunc fortitudinẽ pristinam, vt vlciscar me de hostibus meis 3.20.15
21.25 In diebus illis non erat rex in Israel sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat 4.20.9

RVTH.

3.13 SIn ille noluerit te retinere, ego te absque vlla dubitatione suscipiam, viuit dominus 2.8.27

1. SAMVEL.

1.13 POrrò Anna loquebatur in corde suo, tantúmque labia illius mouebãtur, & vox penitus nõ audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam 3.20.33
2.6 Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit 3.20.51
9 Pedes sanctorum suorum seruabit, & impii in tenebris conticescent: 2.10.18
10 Et dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui 2.6.2
25 Et non audierunt vocem patris sui: quia voluit dominus occidere eos 1.18.3. & 3.24.14
34 Hoc autem erit tibi signum quod venturũ est duobus filiis tuis Ophni & Phinees: in die vno morientur ambo 1.18.1
6.9 Et aspicietis: & siquidem per viam finium suorum ascenderit cõtra Bethsemes, ipse fecit malũ hoc nobis grãde, &c. 1.16.9
7.3 Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth, & præparate corda vestra domino, &c. 1.3.5
6 Et ieiunauerunt in die illa atque dixerunt ibi, Peccauimus domino 4.12.17
17 Ædificauit etiam ibi altare domino 4.10.25
8.7 Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos 4.20.6
11 Hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. 4.20.26
10.6 Et insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium 2.2.17, & 2.3.4
9 Itaque cùm auertisset humerum suũ vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa 3.2.12
26 Saul abiit in domum suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda 2.2.17
11.6 Et insiluit Spiritus domini in Saul, cùm audisset verba hæc 2.4.6
15 Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul corã domino, &c. 1.8.7
12.22 Et non derelinquet dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia iurauit dominus facere vos sibi populum 3.21.5
14.44 Et ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionathan 2.8.24
15.11 Pœnitet me quòd constituerim Saul regẽ: quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit: Contristatúsque est Samuel, & clamauit ad dominũ tota nocte 1.17.12, & 3.20.15
22 Nunquid vult dominus holocausta & victimas, & non potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quàm victimæ: & auscultare magis quàm offerre adipem

arietum 4.10.17, & 4.18.9
23 Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare: & quasi scel⁹ idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abiecisti sermonem domini, abiecit te dominus ne sis rex, 4.10.17. & 43.33
29 Porro triumphator in Israel non parcet, & pœnitentia non flectetur: neque enim homo est vt agat pœnitentiam 1.17.12
30 At ille ait, Peccaui: sed nunc honora me coram senioribus populi mei, &c. 3.3.4
35 Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat quòd constituisset regē Saul super Israel 3.20.15
16.1 Dixitque Dominus ad Samuelem, Vsquequo tu lugebis Saul, cùm ego proiecerim eum ne regnet super Israel? 3.20.15
13 Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrū eius 1.8.7, & 2.2.17
14 Et exagitabat eum spiritus nequam à domino 1.14.17, & 2.4.5
18.10 Post diem autem alteram, inuasit spiritus Dei malus Saul, 1.14.17, & 2.4.5
19.9 Et factus est spiritus domini malus in Saul: sedebat autem in domo sua, & tenebat lanceam, &c. 2.4.5
23.26 Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna, Dauid autem & viri eius erāt in latere montis 1.16.9
27 Et nuntius venit ad Saul dicens, Festina, & veni quoniam infuderunt se Philistini super terram Ibidem
24.7 Propitius sit mihi dominus ne faciam hanc rem domino meo christo domini, vt mittā manū meam in eum qui christus domini est 4.20.28
11 Sed pepercit tibi ocul⁹ meus: dixi enim, Non extendam manum meam in dominū meum, quia christus domini est Ibidem.
26.9 Et dixit Dauid ad Abisai, Ne interficias eum: quis enim extendet manum suam in christum domini, & innocens erit? Ibidem
12 Omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos 1.18.2
23 Dominus retribuet vnicuique secundùm iustitiam suam & fidem: tradidit enim te dominus in manum meam, &c. 3.17.14
31.13 Et tulerunt ossa eorum, & sepelierūt in nemore Iabes, & ieiunauerūt septē dieb⁹ 4.12.17

II. SAMVEL.

5.8 Ideirco dicitur in prouerbio, Cæcus & claudus nō intrabunt in templum 4.16.31
7.14 Qui si iniquè aliquid gesserit, arguā eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum 3.4.32
27 Quia tu domine exercituum Deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicens, Domū ædificabo tibi, &c. 3.20.13
28 Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera: locutus es enim ad seruum tuum bona hæc 3.20.14
10.12 Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro & ciuitate Dei nostri, dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo 1.17.9
11.4 Missis itaque Dauid nuntiis, tulit eam: quæ cùm ingressa esset ad illū, dormiuit cum ea 4.1.24
15 Scripsit autem in epistola, Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium: & derelinquite eum vt percussus intereat Ibid.
12.12 Tu fecisti absconditè: ego autē faciā verbum istud in cōspectu omnis Israel 1.18.1
13 Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui domino. Dixitque Nathan ad Dauid, Dominus quoque trāstulit peccatum tuum, non morieris 3.3.4, & 3.4.10, & 3.4.11, & 4.1.24
14 Veruntamen quoniā blasphemare fecisti inimicos nomen domini: propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur 3.4.33
16.10 Dominus præcepit ei vt malediceret Dauid: & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.4
22 Tetenderunt ergo Absalon tabernaculum in solario, ingressúsque est ad cōcubinas patris sui coram vniuerso Israel 1.18.1, & 1.18.4
17.7 Et dixit Chusai ad Absalō, Nō est bonū cōsiliū quod dedit Achitophel hac vice 1.17.7
14 Domini autē nutu dissipatum est cōsilium Achitophel vtile, vt induceret dominus super Absalō malum 1.17.7, & 2.4.6
22.20 Et eduxit me in latitudinē: liberauit me, quia complacui ei 3.17.5
21 Retribuit mihi dominus secundùm iustitiam meam, & secundùm munditiā manuum mearum reddidit mihi Ibidem
24.1 Et addidit furor domini irasci cōtra Israel, commouítque Dauid in eis dicentē ad Ioab, Vade numera Israel & Iuda 1.14.18
10 Percussit autē cor Dauid eū, postquā numeratus est popul⁹: & dixit Dauid ad dominum, Peccaui valde in hoc facto, &c. 3.3.4
20 Et egressus adorauit regem prono vultu in terram 1.12.3

I. REGVM.

1.16 Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem 1.12.3
21 Eritque, cùm dormierit dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus peccatores 3.11.3
2.5 Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, &c. 4.20.10
6 Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces caniciē eius pacificè ad inferos Ibid.
8 Habes quoque apud te Semei filiū Gera filii Gemini de Bahurim, qui male dixit mihi maledictione pessima, &c. Ibidem
8.23 Qui custodis pactum & misericordiam seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo 3.17.5
46 Quòd si peccauerit tibi (non est enim homo qui nō peccet) & irat⁹ tradideris eos inimicis suis, &c. 2.7.5, & 3.14.9, & 4.1.25
47 Et egerint pœnitentiam in corde suo in loco captiuitatis, &c. 4.1.25
58 Sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias eius, & quæcunque iudicia mandauit patribus nostris 2.3.9
11.12 Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filii tui scindam illud 2.6.2
23 Suscitauit ei quoque Deus aduersarium, &c. 1.18.1
31 Ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus 1.18.1
34 Nec auferā omne regnum de manu ei⁹, sed ducē ponā eum cunctis diebus vitæ suæ, propter Dauid seruū meū, &c. 2.6.2
39 Et affligam semen Dauid super hoc, veruntamen non omnibus diebus Ibidem
12.10 Et dixerunt ei iuuenes qui cum eo nutriti fuerant, Sic loquere populo huic, &c. 1.17.7
15 Et nō acquieuit rex populo: quoniā auersatus fuerat eum dominus, &c. 1.17.7, & 1.18.4, & 2.4.6
20 Nec secutus est quispiam domum Dauid præter tribum Iuda solam 1.18.4
28 Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltrà ascendere in Ierusalē, ecce dii tui Israel qui te eduxerunt de terra AEgypti 4.2.8
30 Et factū est verbū hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandū vsq; in Dā 4.20.32
31 Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi, qui nō erāt de filiis Leui 4.2.8
15.4 Sed propter Dauid, dedit ei dominus

dominus

dominus Deus suus lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, & statueret in Ierusalem 2.6.2
18.10 Viuit dominus Deus tuus, non est gens aut regnum in quo nō miserit dominus me⁹, &c. 2.8.27
41 Et ait Elias ad Achab, Ascende & comede & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est 2.20.3
42 Elias autem ascēdit in verticem Carmeli & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua Ibidem
43 Et dixit ad puerum suum, Ascēde & prospice cōtra mare: qui quum ascendisset & contēplatus esset, ait, Nō est quicquā, & rursum ait illi, Reuertere septem vicibus Ibid.
19.8 Et ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad montē Dei Horeb 4.12.20
18 Dereliqui mihi in Israel septē millia virorū, quorū genua nō sunt incuruata ante Baal 4.1.2
21.12 Prædicauerunt ieiunium, & sedere fecerunt Naboth inter primos populi 4.12.17
28 Et factus est sermo domini ad Eliam Thesbiten 3.3.25
29 Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducā malum in diebus eius, &c. 3.3.25, & 3.20.15
22.6 Congregauit ergo rex Israel quadringentos circiter prophetas 4.9.6
21 Egressus est autem spiritus, & stetit corā domino, & ait, Ego decipiā 1.14.17, & 1.17.7, & 1.18.1
22 Et ille ait, Egrediar, & ero Spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius 4.9.6
27 Hoc dicit rex, Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aquæ angustiæ, donec reuertar in pace Ibidem

II. REGVM.

5.17 Dixítque Naamā, Vt vis: sed obsecro, concede mihi seruo tuo, vt tollā onus duorū mulorum de terra: non enim faciet vltrà seruus tuus holocaustū, aut victimam diis alienis, nisi Domino 3.2.32
18 Hoc autem solum est de quo depreceris Dominum pro seruo tuo, quando ingredietur dominus templum &c. Ibid.
19 Qui dixit ei, Vade in pace: abiit ergo ab electo tēpore Ibi.
6.15 Heu heu domine mi, quid faciemus? 1.14.11
16 Plures nobiscum sunt, quàm cum illis 1.14.12
17 Domine, aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum, & curruum ignеorū in circuitu Elizei 1.14.7, & 1.14.8, & 1.14.11
31 Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisei filii Saphat super ipsum hodie 2.8.24
10.7 Quùmque venissent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & & occiderunt septuaginta viros, &c. 1.18.4
10 Videte ergo nunc quoniam non cecidit de sermonibus Domini in terram, quos locutus est Dominus, &c. Ibid.
16.10 Quùmque vidisset altare Damasci, misit rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius 4.10.23
17.24 Adduxit autem rex Assyriorum viros de Babylone, & de Cutha, &c. Ibidem
25 Quùmque ibi habitare cœpissent, non timebant Dominum: & immisit eis Dominus leones qui interficiebant eos Ibidem
32 Et nihilominus colebant Dominū, fecerunt autē sibi de nouissimis sacerdotes excelsorū, &c. 3.2.13, & 4.10.23, & 4.15.22
33 Et quū Dominū colerent, diis quoque suis seruiebāt iuxta cōsuetudinē Gētium, de quibus trāslati fuerāt Samariā 3.2.13
34 Vsque in præsentē diē morem sequuntur antiquū: non timēt Dominum, neque custodiunt ceremonias eius, &c. Ibidem
19.4 Et fac orationē pro reliquiis quæ repertæ sunt 3.20.14
35 Factū est igitur in nocte illa, venit angelus Domini, & percussit in castris Assyriorū cētū octogintaquinquemillia 1.14.6
20.1 Præcipe domi tuæ: morieris enim tu, & non viues 1.17.12
2 Tunc Ezechias conuertit faciē suam ad parietem, & orauit Dominum 3.3.4
3 Obsecro Domine, memēto quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitū est coram te fecerim 3.14.19, & 3.20.10
5 Ecce sanaui te, die tertio ascēdes templum Domini 1.17.12
9 Vis vt ascendat vmbra decem lineis, aut vt reuertatur totidem gradibus? 4.14.18
11 Inuocauit Isaias Propheta Dominum, & reduxit vmbrā per lineas, quibus descenderat in horologio Achaz 1.16.2
21.4 Extruxítque aras in domo Domini, de qua dixit Domin⁹, In Ierusalem ponam nomen meum 4.10.23
16 Insuper & sanguinem innoxiū fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Ierusalem vsque ad os, &c. 2.24.11
22.2 Fecítque quod placitum erat coram Domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui, non declinauit ad dexteram siue ad sinistram 4.10.23
8 Dixitque autem Helcias pontifex ad Saphan scribā, Librū legis reperi in domo Domini dedítque Helcias volumen Saphan scribæ, qui legit & illud 1.8.8

I. PARALIP.

28.2 Et scabellum pedum Domini Dei nostri 4.1.5

II. PARALIP.

19.6 Videte, ait, quid faciatis, non enim hominis exercetis iudicium: sed Domini 4.20.4, & 4.20.6

NEHEMIAS.

1.4 Qvúmque audissem verba huiuscemodi, sedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli 4.12.16
5 Quæso Domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis, qui custodis pactum, & misericordiam cum iis qui te diligunt, &c. 3.17.5
7 Vanitate seducti sumus, & non custodiuimus mandatum tuū, & ceremonias, & iudicia quæ præcepisti Moysi seruo tuo 3.4.11
9.14 Et sabbathum sanctificatum tuum ostendisti eis 2.8.29

IOB.

1.6 Qvadam autē die, quum venissent filii Dei vt assisterent corā Domino, flauit inter eos etiam Satan 1.14.17, & 1.14.19, & 1.18.1, & 2.4.5
12 Dixit ergo Dominus ad Satā, Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt. tantùm in eum ne extendas manum tuam 1.17.7
17 Sed & illo loquēte venit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuaserūt camelos, & tulerūt eos, necnon pueros percusserūt gladio, & ego fugi solus, vt nuntiarem tibi 2.4.2
21 Dominus dedit, Domin⁹ abstulit: sit nomen Domini benedictum 1.17.8, & 1.18.1, & 1.18.3, & 2.4.2
2.1 Venit quoque Satan inter eos vt staret in conspectu Domini 1.14.17, & 1.14.19, & 1.18.1
4.17 Nunquid homo Dei cōparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? 3.12.1
18 Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles & in Angelis suis reperit prauitatem 3.12.1, & 3.17.9
19 Quanto magis hi qui habitāt domos luteas, qui terrenū habent fundamentum, consumentur velut à tinea? 1.15.1, & 1.15.2, & 3.12.1
17 Beatus homo qui corrigitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes 3.4.32
9.2 Verè scio quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo com-
**.ll.

positus Deo 3.12.2
20 Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendere, prauum me comprobabit 3.12.5
10.15 Et si impius fuero, væ mihi est, & si iustus, non leuabo caput, saturatus afflictione & miseria 3.14.16
12.18 Baltheum regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum 4.20.28
20 Commutat Deus labium veracium, & doctrinam senum aufert 2.4.4
13.15 Etiámsi occiderit me, in ipso sperabo 2.10.19, & 3.2.21
14.4 Quis potest facere mundũ de immundo, nónne tu qui solus es? 2.1.5, & 3.12.5
5 Breues dies hominis sunt, mensium numerus apud te est: constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt 1.16.9
17 Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam 3.4.29
15.15 Ecce inter sanctos eius, nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius 3.12.1
16 Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam iniquitatem? 3.12.5, & 3.12.1
19.25 Scio enim quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum 2.10.19, & 3.25.4
26 Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum 2.10.19
27 Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, &c. Ibid.
21.13 Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt 2.10.17
25.5 Ecce luna etiam non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius 3.12.1
26.14 Ecce hæc ex parte dicta sunt viarũ eius: & cum vix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitru magnitudinis illius intueri? 1.17.2
28.12 Sapientia verò vbi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ? Ibid.
21 Abscondita est ab oculis omnium viuentiũ, volucres quoque cæli latet Ibidem
23 Deus intelligit viam eius, & ipse nouit locum eius Ibidem
28 Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia 1.17.2, & 3.2.26
34.30 Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi 4.20.25
36.27 Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum 1.5.6
41.2 Et quis antè dedit mihi, & reddam ei? omnia quæ sub cælo sunt, mea sunt 3.14.5

PSALMORVM.

1.1 Beatus vir qui non abiit in consilio, & in via peccatorum non stetit 3.17.10
2 Sed in Lege Domini voluntas eius, & in Lege eius meditabitur die ac nocte 2.7.13
2.2 Astiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius 2.16.3
3 Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum Ibid.
4 Qui habitat in cælis irridebit eos: & Dominus subsannabit eos 1.5.1, & 2.16.3
8 Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ 2.11.11
9 Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos 2.15.5, & 4.1.19
12 Apprehendite disciplinam: ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta 2.6.2, & 4.20.5, & 4.20.29
3.5 Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi, quia Domin⁹ suscepit me 3.2.37
4.7 Signatum est super nos lumẽ vultus tui Domine 1.11.14
5.4 Mane astabo tibi, & videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es 3.20.12
8 Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo 3.2.23, & 3.20.11
6.1 Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me 3.4.32
7.6 Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum, &c. 3.20.15
9 Iudica me Domine secundum iustitiã meã, & secundũ innocentiã meam super me 3.17.14
8.3 Ex ore infantium & lactantiũ perfecisti laudem 1.16.3
4 Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis quoniã visitas eum? 1.5.3, & 2.13.2
9.10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum 3.2.31
10.13 Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus, auertit faciem suam ne videat in finem 1.4.2
11.4 Dominus in templo sancto suo, 1.5.1
12.2 Vana loquuti sunt vnusquisque ad proximum suum: labia dolosa, &c. 4.14.8
7 Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatũ, probatum terræ, purgatum septuplum 3.2.15
14.1 Dixit insipiẽs in corde suo, Non est Deus 1.4.2
3 Dominus de cælo prospexit super filios hominum: vt videat si est intelligens aut requirens Deum 3.14.1
4 Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum 2.3.2
15.1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo? 3.17.6, & 3.24.8
2 Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo 3.6.2
16.2 Deus meus es tu, quoniam bonorũ meorũ non eges 2.8.53
3 Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis 1.11.14, & 2.8.53, & 3.7.5
5 Domin⁹ pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi 2.11.2, & 3.25.10
10 Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem 3.25.3
17.1 Exaudi Domine iustitiam: intende deprecationi meæ 3.17.14
3 Probasti cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas Ibidem
15 Ego autem in iustitia apparebo cõspectu tuo: satiabor cùm apparuerit gloria tua 2.10.17, & 3.25.10
18.1 Diligam te Domine fortitudo mea 3.20.28
20 Et eduxit me in latitudinem: saluum me fecit, quoniam voluit me 3.17.5
21 Et retribuet mihi Dominus secundùm iustitiam meam, & secundum puritatẽ manuum mearum retribuet mihi 3.17.5, & 3.17.14
28 Quoniam tu populum humilem saluum facies: & oculos superborum humiliabis 3.12.6
31 Eloquia Domini igne examinata: protector est omnium sperantium in se 3.2.15
19.1 Cœli narrant gloriam Dei 1.5.1, & 1.6.4
8 Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis 2.7.12, & 4.8.6
13 Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me 3.4.16, & 3.4.18, & 3.17.2
20 Memor sit omnis sacrificii tui: & holocaustum tuum pingue fiat 3.20.18
10 Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te 2.6.2
22 Deus Deus meus, quare me dereliquisti? 2.16.11

5. In

5 In te sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberasti eos 3.20.26
26 Vota mea reddam in conspectu timentium eum 4.13.4
23.4 Nam etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala: quoniam tu mecum es 1.17.11, & 3.20.21, & 3.2.28
6 Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ 2.3 12
24.3 Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? 3.6.2
4 Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo Ibid.
6 Hæc est generatio quærentium eum 8.24.8
25.1 Ad te Domine leuaui animam meam 3.20.5
6 Reminiscere miserationũ tuarum Domine, & misericordiarum quæ à seculo sunt 3.20.9
7 Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias ne memineris: secundum misericordiam tuam memento mihi tu 3.3.18, & 3.20.9
10 Vniuersæ viæ Domini, misericordia & veritas requirentibus testamentum eius, &c. 3.20.7, & 3.17.2
11 Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum enim est 3.17.2
18 Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte vniuersa delicta mea 3.20.9
26.1 Iudica me Domine, quoniam ego in innocẽtia mea ingressus sum, & in Domino sperãs non infirmabor 3.17.14
2 Proba me Domine, & tenta me vre renes meos, & cor meum 3.20.46
5 Odi ecclesiam malignantium: & cũ impiis nõ sedebo 3.17.14
8 Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ 1.11.14
9 Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cũ viris, &c. 3.17.14
27.1 Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? 1.17.11
3 Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum ibidem
10 Pater meus, & mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit me 3.20.36
14 Expecta Dominum, viriliter age: & confortetur cor tuum, & sustine Dominum 3.2.17
28.8 Dominus fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est 2.6.2, & 2.6.3
29.3 Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas 1.6.4
30.6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia 2.10.18
7. Ego autem dixi in abundantia mea, Non mouebor in æternum. 8 Domine in volũtate tua præstitisti decori meo virtutem: Auertisti facem tuam à me, & factus sum conturbatus 3.8.1
31.1 In te Domine speraui, non confundar in æternum: in iustitia tua libera me 3.11.12
6 In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis 3.20.26
16 In manibus tuis sortes meæ 1.17.11
23 Ego autem dixi in excessu mentis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum 3.1.6
32.1 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata 3.4.29, & 3.11.11, & 3.14.11, & 3.17.10
5 Delictum meum cognitum tibi feci & iniustitiam meam nõ abscondi. Dixi, Confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &c. 3.4.9
6 Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tẽpore opportuno, &c. 3.20.7, & 3.20.26
33.6 Verbo Domini cœli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis virtus eorum 1.13.15, & 1.16.1
12 Beata gens cuius est Dominus Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem sibi 2.10.8, & 3.2.28, & 3.21.5
13 De cælo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum 1.16.1
18 Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius 3.20.40
22 Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te 3.20.12
34.7 Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum 3.20.26
8 Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum: & eripiet eos 1.14.6, & 1.14.8. & 3.20.23
15 Diuerte à malo, & fac bonum 3.3.8
16 Oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorum 1.16.7 & 3.20.3, & 3.20.10
17 Vultus autem Domini super facientes mala: vt perdat de terra memoriam eorum 1.16.17
22 Mors peccatorum pessima 2.10.14, & 2.10.18
23 Redimet Dominus animas seruorum suorum 2.10 15
36.1 Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, Non est timor Dei ante oculos 1.4.2
2 Quoniam dolosè egit in conspectu eius: vt inueniatur iniquitas eius ad odium Ibid.
6 Domine in cælo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes 3.2.7
7 Iudicia tua abyssus multa 1.17.2, & 3.23.5
10 Apud te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lumen 2.2.20
37.7 Subditus esto Domino & ora eum 3.2.37
22 Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem ei, disperibunt 2.11.2
38.1 Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me 3.4.32
5 Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: & sicut onus graue grauatæ sunt super me 3.4.16
39.10 Obmutui, & non aperui os meum, quoniã tu fecisti 1.17.8
13 Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei 2.10.15
14 Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero 3.20.16
40.4 Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro: videbunt multi & timebunt, & sperabunt in Domino 3.20 26, & 3.20.28
6 Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi 1.5.9, & 1.17.1
Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi 3.22.10
8 Tũc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptũ est de me 2.16.5
9 Deus meus volui, & Legem tuã in medio cordis mei ibid.
11 Veritatem tuam & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuã à cõcilio multo 3.2.7
12 Misericordia tua & veritas tuas sẽper susceperũt me ibid.
41.5 Sana animam meam, quia peccaui tibi 3.20.12
42.3 Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniã & apparebo ante faciem Dei? 4.17.21
5 Transibo vsque ad domũ Dei, in voce exultationis & confessionis, &c. 3.4.9
6 Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo 3.2.17
43.5 Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo ibid.
44.4 Nec enim in gladio suo possederunt terrã, & brachium eorũ non saluabit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniã

complacuisti in eis 3.21.5
21 Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum 3.20.27
22 Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis ibidem
23 Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis 3.25.3
45.7 Sedes tua, Deus in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui 1.13.9
8 Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis 2.15.5, & 4.19.17, & 4.20.10
13 Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis 1.11.15
46.2 Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus 3.2.37
3 Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris ibidem
6 Deus in medio eius, non commouebitur 4.1.3
47.5 Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram 1.13.24
5 Elegit nobis hæreditatē suam, speciem Iacob quem dilexit 3.21.5
48.9 Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eam in æternū 1.11.14
11 Secundùm nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua 3.20.41. & 4.16.32
49.7 Qui cōfidūt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur 2.10.17
8 Frater non redimit: non dabit Deo placationem suam ibidem
11 Cùm viderit sapientes moriētes: simul insipiēs & stultus peribunt ibid.
12 Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis ibid.
13 Et homo quum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis ibid.
14 Hæc via illorum, scandalum ipsis: & postea in ore suo complacebunt ibid.
15 Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos: & dominabuntur eorum iusti in matutino ibid.
50.15 Et inuoca me in die tribulationis: & eruam te, & honorificabis me 3.20.13, & 3.20.29, & 4.17.37
23 Qui laudem sacrificat, is me glorificat: & hæc est via per quam ostendam ei salutē Dei 4.18.17
51.3 Miserere mei Deus pro bonitate tua, &c. 3.4.9
6 Vt vincas quando iudicaueris 1.18.3, & 3.11.11, & 3.23.2
7 En ego in iniquitate formatus sum, & in peccato concecepit me mater mea 2.1.5, & 3.3.18, & 3.20.9, & 4.16.17
12 Cor mundū crea mihi Deus & spiritum firmum intra me innoua 2.2.25, & 2.2.27, & 2.3.9
17 Aperi Domine labia mea, vt os meum laudem tuā prædicet 3.20.28
19 Sacrificia Deo spiritus confractus: cor contritum & confractum Deus non despicies 3.20.16
21 Tunc delectaberis hostiis, sacrificio & holocausto iustitiæ: tunc vitulos imponent super aram tuam 4.18.17
52.10 At ego similis oleæ frondosæ in domo Dei 2.10.17
53.4 Nemo est qui quod bonum est faciat 2.3.2
55.23 Reiice in Dominum sarcinam tuam, & ipse te suffulciet: non permittet vt iustus perpetuò labascat 1.17.6, & 2.10.17
24 Tu interim, ô Deus, detrudes sanguinarios istos & fraudulentos in puteum interitus 2.10.17
56.5 In Deum speraui, nihil metuo quid caro mihi faciat 1.17.11
10 Quoties te inuoco, hostes mei retrocedunt, in hoc certus fio quòd tu es Deus meus 3.20.11
13 Vota nuncupabo tibi ô Deus, reddam laudes tibi 4.13.4
59.11 Bonitas tua, ô Deus meus, anteuertat me: fac Deus optata in hostibus meis videam 2.3.12
60.14 In Deo fortiter faciemus, & ipse conculcabit hostes nostros 3.20.46
62.9 Effundite ante conspectum eius cor vestrum, Deus refugium nobis 3.20.5
10 Filii hominum vani sunt, mēdaces filii viri, si simul ponantur in bilāce, ipsa vanitate leuiores erunt 2.3.1
63.4 Bonitas tua, ipsa vita optabilior est 3.2.28, & 3.17.14
65.1 Tibi ô Deus laus in Sion, tibi persoluetur votū 3.20.29
3 Tu exaudis precē: hinc omnis caro ad te venit 3.2.13
5 Beatus quem elegeris, quem tibi adhibueris: habitabit ille in atriis tuis, &c. 3.21.5
68.19 Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem 1.13.11
21 Domino Deo exitus mortis 3.25.4
36 Tremendus es, ô Deus, de sanctuariis tuis, Deus Israelis ipse dat robur populo 1.11.14
69.3 Demersus sum in limū profundissimum, in quo non est fundum, &c. 4.7.13
5 Vt quæ non rapui rependere cogar 2.16.5
22 Et dederunt in cibo meo fel: & cùm sitirem potarunt me aceto 4.17.15
29 Deleantur de libro viuentium, & inter iustos non scribantur 2.10.18, & 3.24.9
71.2 Pro tua iustitia erue me, & libera me 3.11.12
72.8 Imperitet à mari ad mare vsque, & à flumine vsque ad terminos terræ 2.11.11
11 Et adorent eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei 4.5.17
73.2 Parum abfuit quin nutarint pedes mei, ferè effusi sint gressus mei 3.9.6. & 2.10.16
17 Donec in secretiora Dei adyta penetraui, & intellexi vt postremò essent quique habituri 2.10.16, & 3.9.6
26 Consumitur caro mea & cor meum: Deus autem est petra cordis mei, & portio mea in æternum 2.11.2
74.2 Memor sis cœtus tui quem iampridem comparauisti: & sortis hæreditariæ quam vendicasti: montis Sionis in quo habitare es solitus 3.20.14
9 Signa nostra non videmus, nullus superest propheta: nemóque nobiscum qui sciat quousquè tandem 2.15.1
75.7 Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neque à Meridie exaltatio contingit 1.16.6
77.10 Oblitus estne misereri Deus, continebitne in ira misericordias suas? 3.2.17
11 Tandem cogitabam, Hæc mea est infirmitas, dextera Excelsi vices mutat 3.2.31
78.8 Nec euadant similes patribus suis, nationi deficienti & rebelli, nationi quæ rectè cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus nunquam verè Deo credidit 2.5.11
36 Ore suo blanditi sunt ei, lingua autem sua ei mentiebantur 3.3.25
37 Cor eorum non erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in fœdere eius ibid.
49 Immisit in eos æstum iræ suæ, impetum, indignationem & angustiam, cacodæmonum incursiones 2.14.17
60 Vt desereret tabernaculum Silo, tentorium in quo inter homines habitabat 2.6.2
67 Et repudiauit tentorium Ioseph, & tribum Ephraim non elegit 2.6.2, & 3.21.6

70 Et elegit

70 Et elegit Danidem seruum suum, à caulis ouiũ tulit eum 2.6.2
79.9 Auxiliare nobis, ô Deus salutis nostræ propter gloriam nominis tui: & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum 3.20.14
13 Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebrabimus in seculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas 3.7.10
80.2 Qui insides Cherubim, affulge 1.13.24, & 2.8.15, & 4.1.5
4 Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus 3.2.28
5 Domine Deus exercituum, quousque tandem excandesces in oratione populi tui? 3.20.16
18 Sit manus tua cum viro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroborasti 2.6.2
81.11 Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra AEgypti 3.2.31
82.1 Deus consistit in cœtu Dei, in medio deorum iudicem agit 4.20.4, & 4.20.6, & 4.20.29
3 Vindicate pauperem pupillum, afflictum & miserum absoluite 4.20.9
4 Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate ibidem
6 Equidem dixeram, Vos dii estis, & vos omnes filii Excelsi 1.14.5, & 4.20.4
84.2 Quam sunt amabilia, ô Domine exercituum, tabernacula tua! 4.1.5
3 Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria Domini cor meũ & caro mea clamant ad Deum viuum 2.11.2
8 Ibunt de virtute in virtutem, comparebit quisque eorum apud Deum in Sion 4.17.21
86.2 Custodi vitam meam, quoniam beneficus sum: serua tu Deus seruum tuum 3.20.10
5 Etenim tu Domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant 3.2.29
11 Dirige me Domine in viis tuis, tunc ambulabo in veritate tua: coge pectus meum, vt timeat nomen tuum 2.2.27, & 2.3.9
88.17 Super me transierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt 3.4.34
89.4 Pepigi fœdus cum electo meo, iuraui Dauidi seruo meo 4.1.17
5 Semen tuum in æternum confirmabo, & stabiliam solium tuum ad omnem posteritatem ibidem
31 Si filii eius Legem meam deseruerint, & in iudiciis meis non ambulauerint 3.4.32, & 4.1.27
32 Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint 3.4.32
33 Præuaricationes eorum virga visitabo, & iniquitates eorum flagellis ibid. & 4.1.27
34 At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam 3.4.32, & 4.1.27
36 Semel per sanctitatem meam iuraui, haudquaquam Dauidem fellero 2.15.3
37 Semen eius in æternum erit, solium eius coram me vt sol perstabit ibid.
38 Firmum vt luna manebit, quæ est certus in æthere testis ibidem
90.4 Mille anni coram te sunt vt dies hesternus qui præteriit, imò vt noctis vigilia 3.2.42
7 Etenim ira tua deficimus, & feruente indignatione tua terremur 3.4.34
9 Nam cuncti dies nostri te irascente dilabũtur, annos nostros finimus dicto citius 3.25.12
11 Quis vim iræ tuæ nouit? vt te quique timent, ita in eos indignatio iræ tuæ sæuit ibidem
91.1 Sedens in abdito Excelsi, sub vmbra Omnipotentis commoratur 1.17.6, & 2.8.42
3 Nã is à laqueo venatoris, & à peste exitiali te liberabit 1.17.11
11 Nam Angelis suis tua causa præcipiet, vt in omnibus viis tuis te custodiant 1.14.6, & 2.8.42, & 3.20.23
15 Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero ei in afflictione, eripiam eum, & gloriosum cum reddam 3.20.14
92.6 Quàm magna sunt facta tua, ô Domine, vehemẽter profunda consilia tua 2.10.17
7 Vir stupidus istud non cognoscit, neque stultus intelligit 1.5.9
13 Iustus vt palma florebit, & sicut cedrus in Libano succrescet 2.10.17
14 Plantati in domo Domini in atriis Dei nostri florebunt ibidem
93.1 Dominus rex est, induit celsitudinem, induit, inquam, Dominus robur, séque accinxit: quin & orbis sic firmatus est vt non nutet 1.6.5
5 Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudine dierum 1.6.4
94.11 Nouit Dominus cogitationes hominum vanas esse 2.2.25, & 3.14.1
12 Fœlix vir quem tu ô Domine castigaueris, & quem in Lege tua institueris 3.3.34
19 Pro æstu multarum cogitationum intra me, recrearunt animam meam consolationes tuæ 3.20.7
95.7 Si hodie voci eius auscultaueritis 3.2.6
8 Ne induretis cor vestrum, vt in Meriba, vt in die Massa in deserto 2.5.13
96.10 Dicite in gentibus, Dominus regnat, & orbis firmabitur ne nutet, &c. 1.6.5
97.1 Dominus regnat, exultet terra, & insularum multitudo lætetur ibidem
7 Procumbite coram eo dii vniuersi 1.13.11.23
10 Custodit Dominus animas sanctorum suorum, éque manu impiorum eos custodit 2.10.16
11 Lux sata est iustis, & iis qui integro sunt corde lætitia ibid.
99.1 Domino regnante, cum tu multu populi concurrunt: insidet Cherubim, terra mouet 1.6.3, & 2.8.15
5 Exaltate Dominum Deum nostrum, & prosternite vos ad scabellum pedum ipsius: sanctus enim est 1.11.15, & 4.1.5
9 Exaltate Dominum Deum nostrum, & prosternite vos ad montem sanctitatis eius: est enim sacrosanctus Dominus Deus noster 1.11.13
100.3 Agnoscite quòd Dominus est Deus, ipse nos fecit, & non ipsi nos: sumus populus eius & grex pascuorum eius 2.3.6, & 3.21.5
101.3 Scelus nefarium ante oculos meos quod designem, non proponã defectores odio prosequar, nec vnquam mihi adhærescent 4.20.9
8 Maturè perdam omnes impios terræ, vt è ciuitate omnes facinorosi excindantur 4.20.10
102.14 Tu itaque exurgens misereraris ipsius Sion 1.[illegible].11
16 Et timebunt gentes nomen Domini & omnes reges terræ gloriam tuam ibidem
18 Ac rationem habuerit precationis humilium, neque precationem eorum spreuerit 3.20.28
19 Quod quidem literarum monimentis transmittetur ad posteros: & populus qui creabitur laudabit Deum ibid.
22 Vt celebrent homines nomen Domini in Sion, & laudẽ eius in Ierusalem ibidem
26 Nã primùm terræ fundamenta iecisti, & cœli sunt opus manuum tuarum 1.13.11, & 2.10.15
27 Quæ interibunt, tu autẽ perstas: & vniuersa vt vesti sveterascent, &c. ibidem
28 Verùm tu idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur ibid.
103.8 Miserator, & misericors Dominus: longanimis, & mul-

tum misericors 3.2.29

17 Domini autem benignitas erga timentes eum durat ab æterno in sempiternum tempus 2.10.15

20 Prædicate Dominum Angeli eius, qui pollentes virtute exequimini eius voluntatem, obediendo voci verborum eius 1.14.5, & 3.20.43

104.2 Luce amictus est tanquam vestimento 1.5.1

4 Qui legatos suos effecit spiritus, & ministros suos ignem flammantem 1.16.7

15 Et vinum quod exhilarat cor hominis, & oleum quod nitidam reddat faciem 3.10.2

27 Vniuersa autem ex te pendent, vt eis cibum suum des suo tempore 1.16.1

28 Téque dante colligunt, & te manum aperiente satiantur bonis Ibid.

29 Si autem abscondas faciem tuã, turbantur: sique spiritum eis eripias, expirant. & reuertuntur in puluerem Ibid.

30 Rursum animalia creantur, si tuum spiritum mittas, & renoues terræ faciem Ibid.

105.4 Semper faciem eius quærite 4.1.5

6 O semen Abrahami cultoris ipsius, filii Iacobi electi eius 3.21.5

25 Vertitque cor eorum in odium sui populi, vt dolum cõmolirentur in seruos ipsius 1.18.2, & 2.4.4

106.3 O beatos qui seruant iudicium, & faciunt semper quod iustum est 3.17.10

4 Memento mei, Domine, per fauorem erga tuum populum: meique rationem habeto per tuam salutem: Vt videam bonum electis tuis hominibus paratum, & gaudeã gaudium gentium tuarum 4.1.4

31 Quod ei est imputatum pro iustitia sempiternis temporibus 3.17.7.8

37 Nam filios suus & filias suas mactauerunt victimas dæmonibus 4.13.17

46 Et fecit eos gratiosos apud victores suos vniuersos 2.4.6

47 Serua nos Domine Deus noster, & congrega nos ex gentibus, vt confiteamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis 3.20.28

107.4 Qui errabãt in deserto, in solitudine per itinera, in quibus oppidum habitatum non inueniebant 1.5.7

6 Clamauerunt Dominum in periculis suis, & eripuit eos ex angustiis ipsorum 3.20.15

13 Clamauerunt etiam Dominum in periculis qui eripuit eos ex angustiis ipsorum ibid.

16 Quia contriuit valuas æreas, & effregit obices ferreos 2.16.9

19 Clamauerunt etiam Dominum &c. 3.20.15

25 Qui suo imperio ciet ventum procellosum, qui altè fluctus ipsius attollit 1.16.7

29 Et sedata tempestate reddit mare tranquillum, ita vt desinant fluctus quibus iactabantur ibidem

40 Nam Deus effundit cõtemptũ in principes, & errare facit eos per vastitatem inuiam 1.18.2, & 2.2.17, & 2.4.4

43 Quisquis igitur sapit, custodiet hæc, & beneficia Domini considerabit 1.5.7

110.1 Dixit Dominus Domino meo, Sede mihi ad dexteram donec inimicos subdã scabellum tuis pedibus 2.15.3, & 2.16.16

4 Iurauit Dominus, nec pœnitet eum, vt tu sis sacerdos æternus ritu Melchisedech 2.11.4, & 2.15.6, & 4.18.2, & 4.19.28

6 Iudicabit Meshas in gentibus, & omnia plena cadaueribus erunt, quando contundet capita in multis regionibus 2.15.5

111.1 Confitebor, Domine, ex toto corde in concilio & cœtu proborum 4.14.8

2 Magna sunt Domini facta, quæ inquiruntur ab omnibus qui delectantur ipsis 1.18.3

10 Principium sapientiæ est timor Domini 2.3.4, & 3.2.26

112.1 Beatus est vir qui timet Dominum, & valde præceptis eius delectatur 3.17.10

6 Memoria iusti vsque durabit 2.10.16

9 Eius iustitia æternum perstabit, cornúque eius altum erit cum gloria ibid.

10 Miniméque impii assequentur quod desiderant ibid.

113.6 Séque demittit vt inspiciat quæcunque sunt in cælo & in terra 1.16.5

6 Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem à stercore euehit 1.5.7

9 Qui sterilem matremfamiliãs efficit matrem gaudentem liberis 1.16.7

115.3 Atqui Deus noster in cælo est, qui perficit quicquid voluerit 1.16.3, & 1.18.1, & 1.18.3, & 3.24.17

4 Simulachra ipsorũ sunt argẽtea & aurea, opus quod manibus hominis producitur 1.11.4

8 Quibus similes euadant qui ea faciunt, & quicunque fidit eis ibidem

116.1 Diligo Dominum, quandoquidem exaudiuit supplicem meam vocem 3.20.28

7 Reuertere anima mea ad locũ tuum quietum, quia Dominus in te beneficium cõtulit 3.2.17

12 Quam gratiam referam Domino pro illis omnibus quæ in me contulit beneficiis? 3.20.28

13 Sumpto calice quo gratiæ aguntur pro accepta salute, nomen Domini vocabo ibid.

14 Meáque vota exoluam Domino nunc coram vniuerso populo ipsius 4.13.4

15 Nam apud Dominum mors benignorum ipsius maximi est momenti 2.10.14.18

18 Mea vota exoluam nunc coram vniuerso populo ipsius 4.13.4

117.2 Benignitas eius erga nos præpollet, ac veritas Domini æternùm permanet 3.2.7

1.18.6 Domino à me stante non timebo quid mihi homo inferre conetur 1.17.11

18 Probè me castigauit Deus, attamen non permisit vt morerer 3.4.38

25 Ah Domine serua quæso, ah Domine da quæso fœlicem successum 2.6.2

26 Optima quæque illi precamur, qui venit in nomine Domini: nósque fausta imprecamur vobis è domo Domini ibidem

119.1 O beatos qui vita integrum iter tenent incedentes ad præscriptum Regis Domini 3.17.10

10 Quum autem te quæram ex toto corde meo, ne sinas me aberrare à mandatis tuis 2.8.25, & 4.14.8

14 In via testimoniorũ tuorum delectatus sum magis quàm in omnibus diuitiis 3.2.15

18 Velamen detrahe oculis meis, vt inspiciam admirabilem sapientiam quæ recondita est in Lege tua 2.2.21

34 Doceto me vt retineam Legẽ tuam, & toto corde illam custodiam 2.2.25

36 Inclina cor meum ad obtestationes tuas, & non ad auaritiam 2.2.9, & 2.5.11

41 Et obueniant mihi tua beneficia, & salus tua secundum eloquium tuum 3.2.31

43 Et ne omnino eripias ab ore meo verbum veritatis: siquidẽ tua iudicia expecto 3.2.17

71 Bonum mihi qui humiliasti me: vt discam iustificationes tuas 3.4.32

76 Verùm obtingat quæso mihi tua benignitas, quæ me consoletur secundũ eloquium tuum quod spem aperuit seruo tuo 3.1.4, & 3.20.14

80 Sit cor meum integrum in tuis decretis, propterea non pudefiam 2.2.27

82 Verbum

89 Verbum tuum Domine perstat æternùm in cœlo 4.8.6
103 Quàm dulce est palato eloquium tuum, certè ori meo dulcis melle est 3.2.15
105 Verbum tuum lucerna est pedibus meis, & lux ad iter meũ 1.17.2, & 2.7.12. & 4.8.6
111 Æterna hæreditate mihi venerunt testimonia tua. sunt enim gaudium cordis mei 3.2.15
112 Adieci animum meum decretis tuis, vt exequar illa in finẽ vsque, & adeò æternùm 2.5.11
127 Quamobrẽ præcepta tua amaui magis quàm aurũ, &c. 3.2.15
133 Formato gressus meos eloquio tuo, & ne dominetur mihi vlla vanitas 2.3.9
121.4 Ecce, non dormiscet, neque dormiet qui custodit Israelem 3.20.3
130.1 Ex profundo malorum te voco Domine 3.20.4
3 Si enim iniquitates obseruare velis ô Deus, Domine quis subsistet? 3.12.1, & 3.17.14
4 Verùm apud te clemẽtia est, & propterea timeris 3.3.2, & 3.16.3
131.2 Male fit mihi si non comparaui, & similem iudicaui animam meã puero ablactato apud matrem suam: éstque anima mea in me similis puero ablactato 3.7.9
132.1 Memẽto Domine omnium quibus afflictus fuit Dauid 3.20.25
7 Adeamus tabernacula eius, & adoremus scabellũ pedum eius 4.1.5
11 De fructu ventris tui aliquem solio tuo imponam 2.13.3
13 Dominus elegit Sion: & expetiuit eam sibi sedem 4.1.17
14 Hæc mea est requies sempiterna, hic habitabo quoniam expetiui eam 4.1.5
133.3 Quia Dominus mandauit ibi esse benedictionem & vitam sempiternam 2.11.2
135.15 Simulachra gentium sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur 1.11.4
138.1 Confitebor tibi toto corde meo, & coram iudicibus psallam tibi 4.14.8
2 Confitebor nomen tuum propter benignitatem, & propter veritatem tuam 3.2.7
8 Non omittes opera manuum tuarum 3.24.6
140.14 Profectò iusti cõfitebũtur nomini tuo, & probi permanebũt in cõspectu tuo 2.10.16
141.2 Valeat precatio mea pro incenso ante te, ac leuatio manuum mearum pro vespertino sacrificio 3.20.14, & 4.18.17
142.6 Proinde Domine te clamo, ac dico, Tu es meũ cõfugium, & sors mea in terra viuentium 2.11.2
Et ero iustis vice coronæ, quia beneficiis me affecisti 3.20.26
143.2 Ne ambules tamen in ius cum seruo tuo: nullus enim viuens corã te iustus est 2.7.5, & 3.12.2, & 3.14.16, & 3.17.14, & 3.20.8
9 Recolo tamen tempora superiora, & de omnibus factis tuis commentor 3.2.31
144.15 Beatum populum cui contingit ita viuere: beatũ populum cuius Deus est Dominus 2.10.8, & 3.2.28
145.3 Magnus est Dominus & impẽsè laudãdus, cuius magnitudo imperuestigabilis est 1.5.8
5 De maiestatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis disseram Ibid. 8 Dominus enim beneficus & misericors, patiẽs magnæ benignitatis 1.10.2, & 3.20.9
9 Bonus est Dominus in omnes, & misericordia eius superat omnia opera ipsius 1.5.5
13 Regnum tuũ regnum est sempiternum, & dominium tuum per secula vniuersa durat 1.13.24
18 Præsto adest Dominus omnibus vocantibus eum, omnibus eum vocantibus cum veritate 3.20.3.7.14
19 Facit autem quicquid volent timentes eum, & clamorem eorum exaudit ac seruat eos 3.20.5.13
147.9 Qui dat pecori suum pastum, & pullis coruorum qui eum vocant 1.16.5
10 Nõ probat fortitudinẽ equi, neque delectatur tibiis viri 2.2.10
20 Nõ egit ad hunc modũ cum omnibus gẽtibus, neque manifestauit eis iudicia 3.21.6
PROVERBIA.
1.7 Timor Domini, scientiæ initium 3.2.26
2.21 Recti enim inhabitabũt terram, & integri superstites in ea erunt 2.11.2
22 Impii verò è terra exscindentur, & præuaricatores ex ea funditus euellentur Ibid.
3.11 Castigationem Domini caue auerseris, fili mi, neque fastidias ad increpationem eius 3.4.32. 3.8.6,
12 Quem enim amat Dominus, castigat, & tanquam pater in filio delectatur Ibidem
8.15 Per me regnant reges, & principes decernunt iustitiam 4.20.4.7
22 Dominus possedit me initio viæ suæ, ante opera eius tum eram 1.13.7
23 Ab æterno ordinata sum, & ab initio ante terram Ibid.
24 Nondum erant abyssi quum ego essem formata, nondum fontes aquis redundabant Ibid. & 1.14.8
9.10 Principium sapientiæ est timor Domini 3.2.26
10.7 Memoria iusti laudem habet: impiorum vero memoria sordet 2.10.18, & 3.17.15
12 Odium excitat occasiones contentionum: sed dilectio omnes præuaricationes obtegit 3.4.31.36
12.14 Quisque pro operis sui ratione donabitur 3.18.1
28 In semita iustitiæ vita est, & hæc ipsa ad mortem nequaquam ducet 3.17.15.
13.13 Qui præceptũ timet, huic rependetur 3.18.1
14.21 Qui proximum suum contemnit, peccat: qui autem afflictis benignè facit, beatus est 3.17.10
26 In timore Domini forte est asylum, & filiis quoque eius erit perfugium 3.14.19
15.3 In omni loco oculi Domini cõtemplantur malos & bonos. 4.17.28
8 Sacrificium impiorum abominatur Dominus: oratio autem rectorum gratissima est ei 3.14.8
16.1 Hominis est disponere cor: à Domino autem est responsio linguæ 1.16.6
2 Homini omnes viæ suæ mundæ videntur in oculis suis: Dominus autem disponit spiritus 3.12.5
4 Omnia operatur Dominus propter se, impium quoque ad diem malum 3.23.6
5 Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur à malo 3.4.31, & 3.4.36
9 Cor hominis deliberat de via sua: Dominus autẽ dirigit gressum eius 1.17.4
12 Impietatẽ designare, abominandum esse debet regibus: iustitia enim solium fultum esse oportet 4.20.10
14 Ira regis mortis est nuntius: sapiens autem placare illam poterit. 4.20.32
33 In sinum deiiciuntur sortes, at omne iudicium earum pendet à Domino 1.16.6
17.1 Rebellis duntaxat malum quærit: huic crudelis nuntius & mittetur cõtra eum 4.20.10
15 Ex æquo abominatur Dominus tam eũ qui sceleestum absoluit, quàm eum qui insontem damnat Ibid.
18.10 Turris fortissima est nomen Domini, quò quum currit iustus extra telorũ iactum est 1.13.13, & 3.20.14
19.17 Domino fœnerat quisquis benefacit pauperi, secundùm beneficiũ rependetur ei 3.18.6
20.7 Iustus ambulat in sua integritate, liberi eius pòst ipsum

beati 2.8.21
8 Rex sedens in solio iudicii, dissipat omne malum intuendo 4.20.10
9 Quis dicet, Mundum est cor meum, purus sum à peccato meo? 3.13.3.
12 Auris auditū, & oculi visum, ambo hæc fecit Domin⁹ 2.4.7
20 Qui maledicit patri suo aut matri suæ, hui⁹ lucerna extinguetur ī mediis tenebris 2.8.36
24 Gressus viri fortis à Domino, & mortalis quomodo intelligeret viam suam? 1.16.6
26 Dissipat impios rex sapiens, & rotam vertit super eos 4.20.10
21.1 Cor regis est in manu Domini velut riuus aquarū: quocunque volet inclinat illud 1.18.2, & 2.4.7, & 4.20.9
2 Sua cuique via recta videtur 3.12.5
24.21 Time Dominum fili mi & regem 4.20.22
24 Qui dicit impio, Iustus es, huic maledicūt populi, hūc nationes detestabuntur 4.20.10
25.2 Gloria Dei est cælare verbum at gloria regum, est scrutari verbum 3.21.3
4 Aufer rubiginem ab argento, iā exibit excoctori vas. Auferatur impius à cōspectu regis, iam thronus eius iustitia firmus erit 4.20.10
21 Si esuriat qui te odit, ciba illum pane: si sitierit pota eum aqua 2.8.56
27 Quēadmodum multum mellis edere nō est bonum, sic qui gloriam scrutatur, opprimetur à gloria 3.21.2
26.10 Egregius aliquis ac magnus vir conficit per se omnia: stultus autē mercede conducit transgressores 3.23.4
28.2 Propter præuaricationē eorū qui in terra habitant, fit vt alii subinde imperent 4.20.28
14 Beatus est homo qui iugiter pauet: qui autem cor suum obdurat, corruet in malū 2.2.23
29.13 Pauper & fœnerator inter sese conueniunt. vtriusque autem oculos Dominus illustrat 1.16.6
30.4 Quod nomē est ei⁹, & quod nomē filii eius, si nosti? 2.14.7
5 Omnis sermo Dei purgat⁹ est, scutum his qui coniituntur 3.2.15
6 Ne addas sermonibus eius, ne te redarguat & mendax inueniaris 4.10.17

ECCLESIASTES.

2.11 ET conuersus sum ad omnia opera meaquæ pere gerunt meæ manus, & ad laborem quē pertuli: & ecce omnia vanitas & animi molestia 2.2.12
3.19 Eadem enim solent hominibus & brutis animantibus euenire: & qualis est mors vnius, talis est mors alterius. & spiritus idem omnibus in est, nec habet homo quicquam præstantius pecore: siquidē omnia sunt inanitas 3.2.38
21 Quis autem scit an spiritus hominum sursum ascendat, & spiritus pecoris deorsum in terram descendat? 3.25.5
7.30 Deus hominem probum condidit: ipsi autem plures iam facti cogitationes vanas persecuti sunt 2.1.10, & 2.5.18
9.1 Homo pariter odiū & amorē ignorat eorū quæ sibi sunt proposita 3.2.38. & 3.13.4
2 Omnibus eadē prorsus vsuueniūt iusto & impio, &c. 1.16.9
4 Canis viuēs præstat leoni mortuo 3.25.5
5 Qui viuunt sciunt se morituros esse: at mortui prorsus nihil nouerunt, &c. 3.20.24
6 Tum amor ipsorum, tum odium ipsorum, tum inuidia ipsorū iam abolita est, nec amplius habēt sortē in mundo ex omni eo quod est sub sole Ibi.
12.7 Et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum 1.15.2, & 1.15.5

CANTICVM CANticorum.

1.14 OStēde mihi formā tuā & ede mihi vocē tuam. vox enim tua ita mihi erit suauis, & forma tua venusta 1.11.14
5.3. Exui meā tunicam, & quomodo rursum induam illam? laui pedes meos, & quomodo coinquinabo eos? 1.16.4

ESAIAS.

1.5 AD quid percuteremini vltrà, addituri scilicet defectionē? omne caput languet, & omne cor mœret. 3.4.33
10 Audite verbum Domini tyranni Sodomorum, auscultate & tu Gomorrhæ plebs Legem Domini 4.1.18
12 Quis postulauit id à manu vestra? 3.14.15
13 Ne vltrà afferatis frustraneū munus, incensum res est mihi abominanda, neomenias, sabbathum, vestrum defessus sum ferendo, &c. 2.8.34, & 3.14.8
14 Neomenias vestras & statas ferias ex animo odi, lassum reddunt me 4.2.10
15 Et quum expāderitis manus vestras, abscondā oculos meos à vobis, etiamsi multiplicaueritis orationem, haudquaquam exaudiam. nam manus vestræ plenæ sunt sanguinibus 3.20.7
16 Auferte malitiam 3.3.8
17 Discite beneficiis, fiscitemini iudicium, dirigite oppressum, ius dicite pupillo, causam viduæ suscipite 2.8.52, & 3.3.8
18 Si peccata vestra fuerint vt coccus, niue reddentur albiora: si rubuerint instar purpuræ, sicut natiua lana fient 3.4.29
19 Si volueritis & audieritis, bonis terræ fruemini 2.5.16
20 Si verò renueritis, ac contumaces fueritis, gladio deuorabimini, quoniam os Domini loquutum est Ibid.
2.8 Idolis quoque plena est terra ei⁹, operi manuum suarum geniculantur, & ei quod fecerunt digiti sui 1.11.4
3.1 Ecce enim dominator Dominus exercituū auferet à Ierusalem & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ 1.16.7
3 Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis 4.20.25
4.1 Modò nomine tuo vocemur, tollásque opprobriū nostrum 3.20.25
5.8 Væ his qui copulant domum domui, & agrū agro continuāt, donec locus deficiat, &c. 1.18.1, & 2.4.4
26 Et eriget signum genti quæ procul est, & sibilo annuet ei ab extremitate terræ, &c. 3.19.9
6.1 Vidi Dominum sedere in solio sublimi: & edito, & fimbriæ eius replebant regiam 1.13.11, & 51.13.23
2 Seraphim autem supernè: senæ alæ erāt singulis 1.11.3, & 1.14.8
5 Væ mihi quoniam ad silētium redactus sum, eò quòd homo sim polluta habens labia 4.8.3
6 Volauítque ad me vnus ex Seraphim, habens in manu suā carbonē incensum correptum forcipe ex ara 1.11.3
9 Dicebat ille, Vade, & dicito populo isti: Audiendo, audite, & ne intelligatis, &c. 1.13.15. & 3.23.1 3.24.13
10 Crassum reddito cor populi huius, & aures eius fac hebetes, & oculos eius obline, ne fortè vel oculis suis videat, &c. 2.4.3.
7.4 Obserua & sis trāquillus, ne timeas, neque mollescat cor tuum à duabus caudis istorum titionum fumigātium, &c. 1.17.11, & 3.2.17
14 Ecce, virgo illa concipiet & pariet filium, & vocabis eum Immanuel 2.6.3, & 2.12.1
18 Fiet eodem tempore vt Dominus sibilo annuat muscæ quæ est ad finem fluminum Ægypti, & api quæ est in terra Assyriorum 2.4.4
8.14 Is erit sanctuarium, sed lapis offendiculi, & petra ruinæ duabus domibus Israelis 1.13.11, & 1.13.23
16 Liga testimoniū, signa Legem in di-

In discipulis meis 3.22.10
27 Expectabo Dominũ qui abscõdit faciẽ suam à domo Iacob, & præstolabor eum 3.2.42
18 En ego & pueri quos dedit mihi Dominus, &c. 3.22.10
9.6 Puer natus est nobis, filiúsque datus est nobis: cuius Imperium erit super humero eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cõsiliarius, De⁹, Heros fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis 1.13.9, & 2.15.1, & 2.17.6, & 3.13.4
12 Sed manus eius adhuc extenta est 4.17.23
10.1 Væ his qui decernunt decreta iniquã 4.20.29
5 Heus Assur virga furoris mei, is est bacul⁹, in manu eorũ indignatio mea 1.18.1. & 4.20.25
6 Ad gentem hypocritam mittam eum & contra populum qui indignationem meam commeruit, mandabo ei vt auferat spolia, & diripiat prædam, vt redigat eũ in conculcationem instar luti quòd in plateis est 1.18.2
12 Futurum autem est, quum Dominus perfecerit vniuersum opus suum in mõte Zion & in Ierusalem, &c. 1.18.1
15 Num gloriabitur securis aduersus eum qui ea secat? aut serra magnificabitur aduersus eum qui se tractat? Quod perinde esset ac si virga sese eleuaret contra eum qui ipsam fert, & baculus sese extolleret, quasi lignum non esset 2.4.4
11.2 Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis 2.15.5, & 4.19.22
3 Et faciet eum spirare timore Domini: ob id non ad aspectum suorum oculorum iudicabit, neque ad famam, quæ ad aures eius affertur, arguet 2.3.4
4 Spiritu labiorum suorum interficiet impium 1.13.15
9 Non afficient malis, neque vastabũt per omnem sanctũ montem meum, &c. 4.20.10
10 Tunc quoque vsuueniet vt radicem Iesse (quæ stat in signum populorum) gentes quoque requirant 1.13.13
12.1 Cõfitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus, & consolatus es me 3.4.32.
14.1 Miserebitur Domin⁹ Iacob & eliget adhuc Israelẽ 3.21.5
27 Domino exercituum constituente, quis faciet ipsum irritũ? quúmque extenderit manũ suã, quis eam refellet? 1.17.14
19.18 In die illa erunt quinque ciuitates in terra AEgypti, quæ loquentur lingua Chananaica, & quæ iusiurandum præstent Domino exercituum, &c. 2.8.23
19 In die illa erit altare Domino in medio terræ AEgyptiacæ, &c. 4.18.4.
21 Cognoscetur Dominus ab AEgyptiis, contrà cognoscent AEgyptii ipsum Dominum in illa die, & colent eum hostiis & muneribus, vouebúntque votum Domino, & reddent Ibidem.
25 Cui benedixit Dominus exercituum, dicens, Benedictus populus me⁹ AEgypti, opus manuum mearum Assyrius 1.18.1
25.1 Designasti admirãda, & consilia tua sunt procul verè & firmiter 3.24.4
8 Mortem præcipitabit in sempiternum, & absterget Dominus lachrymam ab omni facie, &c. 3.9.6
9 En, hic est Deus noster, expectauimus eum, & seruabit nos 1.13.10, & 1.13.24
26.1 Vrbs fortis nobis est, salus ponet muros & propugnaculum 1.17.6
19 Mortui tui viuent, & quemadmodum corpus meum resurgent: expergiscimini, & iubilate habitatores pulueris, &c. 2.10.21, & 3.25.4
21 Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, visitatum iniquitatem habitatorum terræ, & proferet terra sanguines suos, neque occulet intra interfectos suos 3.25.8
28.16 Qui crediderit non festinabit 1.13.13
29.13 Eo quòd popul⁹ iste ore suo ad me accedit, & labiis suis me honorificè prædicat, cor autẽ eius lõgè abest à me, & timor eorum, &c. 3.20.7, & 3.20.31 & 4.10.15, & 4.10.16, & 4.10.23
14 Ideo en ipse quoque addam vt mirificè agam cum populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe peribit sapientia sapientium eius, & intelligentia prudentium eius sese abscondet 4.10.6
30.1 Væ filiis defectoribus, dicit Dominus, qui audẽt consilium capere, sed non ex me: quique fundunt fusionem, sed non, &c. 3.20.28
15 In vocando & silendo situm erit robur vestrum 3.2.37
33 Præparata est præterea iam olim Tophet, hæc etiã pro rege præparata est, quàm profundam & amplam fecit: penetrale eius ignis, vis lignorum ingens, quæ flatus Domini, ceu sulphureus torrens incendit 3.25.12
31.1 Væ his qui descendunt in AEgyptum pro auxilio, quique equis nitũtur, & fiduciam habent in quadrigis quòd mul tæ sint 3.20.28
7 Etenim abiiciet in die illo quisque simulacra argentea sua, & simulacra aurea sua, quæ fecerant vobis sceleratæ manus vestræ 1.11.4
33.14 Metuunt in Sion peccatores, tenet tremor hypocritas, qui ex nobis, inquiunt, habitabit cum igne deuorãte? quis nostrum habitabit cum ardoribus æternis? 3.12.1, & 3.17.6
22 Dominus iudex noster, Dominus Legislator noster, Dominus Rex noster, ipse seruabit nos 2.10.8, & 2.15.5, & 4.17
24 Populo qui habitat in ea remissa est iniquitas 4.1.20
35.8 Isthic quoque erit semita & via, & vocabitur via sancta, pollutus non transibit per eam 4.1.17, & 2.6.2
37.4 Tu ergo suscipias orationẽ pro reliquiis quæ adhuc supersunt 3.20.5
16 Domine exercituum, Deus Israelis qui Cherubim inhabitas, tu solus Deus es omnium regnorum terræ 2.8.15
32 Quia prodibunt reliquiæ de Ierusalem, & seruati de monte Sion 4.1.4
35 Propugnabo enim vt seruem vrbẽ istam, propter meipsum, & propter Dauidem seruum meum 21.7.5
36 Egressus itaque Angelus Domini, percussit in castris Assyriorum cẽtena octogintaquinque millia, &c. 1.14.6
38.1 Sic dicit Dominus: manda domui tuæ: morieris enim tu, & non viues 1.17.12, & 3.3.4
3 Mi Domine, memento quæso quòd ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & quòd fecerim quæ tibi placent 3.20.12
5 Ecce, ego addo ad dies tuos quindecim annos 1.17.12
8 Ecce, ego reducam vmbram gradibus quibus descendit in hora Achaz 4.14.18
20 Dominus ad seruandum me adfuit, & cantica mea celebrabimus omnibus diebus vitæ nostræ in æde Domini 3.20.28
39.6 Ecce, dies venient vt auferatur Babylonẽ quicquid domi tuæ est, & quicquid reposuerũt patres tui vsque in hũc diem, nec quicquam fiet reliquum dicit Dominus 1.8.7
7 Quin & ex filiis tuis, qui ex te prodibũt, quósque generabis, auferẽt, & erũt eunuchi in aula regis Babylonis 2.8.19

40.2 Malitia eius expleta est, & iniquitas eius remissa: dupla enim accepit de manu Domini pro omnibus peccatis suis 2.44.33
3 Vox clamantis in deserto, Parate viam Domino in solitudine planam facite semitam Deo nostro 3.3.2
6 Vox dicebat, Clama: & dixi, Quid clamabo? &c. 2.9.5, & 2.10.7
11 Pascet gregem suum vt pastor 4.19.34
12 Quis mensus est vola sua aquas, & cælos palmo quis æstimauit? quis comprehendit tribus digitis puluerem terræ, &c. 3.2.31
13 Quis parauit Spiritũ Domini? quis verò à cõsiliis ei fuit, & eũ docuit? 4.18.19, & 4.19.2
17 Omnes gentes coram eo tanquam nihil sunt, & res inanes atque friuolæ reputantur illi comparatæ 3.2.25.
18 Cui ergo similẽ facietis Deũ? aut quódnam simulacrum adornatibis ei? 1.11.2, & 1.11.12
21 Annon à rerũ primordio hoc nuntiatũ est vobis? an non docti estis à iactis terræ fundamentis? 1.11.4, & 1.14.1
22 Qui sedet supra globum terræ, &c. 1.5.5.
29 Ipse potius dat lasso virtutẽ, & ei quem vires deficiunt, robur abundè suppeditat 2.2.10
41.7 Faber lignarius confirmauit conflatorem qui expolit malleo, cum eo qui crebris vicibus incudem percutit, & dicit, Bonum hoc erit ad plumbaturam, firmauítque simulacrum hoc clauis, ne loco moueretur 1.11.2
9 Elegi te, neque vnquam te repudiaui 3.21.5
29 En vani sunt omnes illi & opera eorum nihil, simulacra eorum ventus sunt & res informis 1.11.2
42.1 Ecce, seruus meus, quo nitar, &c. 1.14.2
8 Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus 1.13.9
9 Priora ecce venerunt, & noua ego annuncio, quæ ego vobis nota facio antequam exoriantur 1.8.7
10 Cantate Domino carmen nouum, laudem eius canite ad extrema terræ vsque 3.20.28
13 Dominus herois instar prodibit 4.19.34
43.1 Ne timeas, Ego enim redemi te, vocaui te nomine tuo, vt meus esses tu 3.2.31
10 Vos testes mei, dicit Dominus, & seruus meus quem elegi, vt sciatis & credatis mihi, vtque intelligatis quòd ego sum ille ipse: ante me non est formatus Deus, neque post me erit 1.7.5
11 Ego, ego, inquam sum Dominus: & præter me non est seruator 3.4.15
25 Ego, ego ille ipsum sum, qui deleo transgressiones tuas, idque propter me, & peccatorũ tuorũ non recordabor 1.13.12, & 3.4.15, & 3.4.25, & 3.20.45
44.3 Effundam aquas super siticulosam, & flumina super aridam: id est effundã Spiritum meũ super semen tuũ, & benedictionẽ meam super germina tua 2.2.10, & 3.1.3, & 3.2.39
6 Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præter me non est Deus 1.13.23, & 1.13.24
12 Faber ferrarius forcipe correpta, operatur in prunis, & scalpris fingit illud, agit robusto brachio suo: qui esurit interim, ita vt vires deficiant: neque aquas bibens, ita vt lassus concidat 1.11.4
22 Ego deleui transgressiones tuas vt densas nebulas, & vt nubem peccata tua: reuertere ergo ad me, quia redemi te 3.4.29
45.1 Sic dicit Dominus Messiæ suo Cyro, cuius dextram prehẽdi, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum aperiam, ad aperiendum ante faciem eius valuas portarũ, & portæ non claudantur 1.8.7
7 Formans lucem, & creans tenebras: faciẽs pacem, & creans malum, ego Dominus facio omnia ista 1.17.8, & 1.18.3
9 Væ disceptanti cum factore suo, vas fictile cum figulis luti scilicet. Nũ enim dicit lutum figulo suo, quid facis, & operi tuo non sunt manus? 1.11.2.
23 Incuruabitur mihi omne genu, & iurabit mihi omnis lingua 1.13.11, & 1.13.23, & 3.5.8, & 3.25.7
25 In Domino iustificabuntur, & gloriabuntur omne semen Israelis 1.13.2, & 3.14.16
46.5 Cui quæso me adsimilabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, vt ei similis sim? 1.11.2
47.6 Equidem ita iratus eram populo meo, vt profanarem hæreditatem meam 3.4.32.
48.10 Ecce excoxi te, sed non quasi argentum: elegi te probatum in fornace afflictionis 3.4.32
16 Dominus Deus misit me & Spiritus eius 1.13.14
49.15 Num obliuioni tradit mulier infantem suum, quò minus misereatur filii vteri sui? &c. 1.17.6, & 3.20.36
23 Et erunt reges nutritii tui, & reginæ eorum nutrices tuæ, &c. 4.20.5
51.6 Cœli vt fumus corrumpentur, & terra vt vestis vetustate peribit, & qui in ea habitant, ad eundem modum peribunt: salus autem mea in æternum durabit, & iustitia mea non concidet 2.10.15
52.1 Exurge, exurge, indue robur tuum Sion, indue vestes decoris tui, ô Ierusalem, ciuitas sancta: quoniam vltra non veniet in te incircuncisus & pollutus 4.5.17, & 4.1.17
3 Gratis venundati estis, & ideo absque argento redimemini. 3.4.25
7 O quàm speciosi sunt super montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem 4.3.3
53.1 Quis credidit prædicationi nostræ, & brachium Domini cui reuelatum est? 1.7.5, & 3.22.10
4 Cùm tamẽ ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse baiulet: nos autem existimabamus eum tactum percussione Dei, & afflictum 2.12.4, & 3.4.27, & 4.17.17
5 Ipse verò vulneratus est propter transgressiones nostras, & attritꝰ propter iniquitates nostras: mulcta enim correctionis nostræ ei imposita est, & in liuore eius nobis medicatũ est. 2.12.4. & 2.16.5, & 2.16.9, & 2.17.4, & 3.4.30
6 Nos omnes tanquam ouis errauimus, quisque viam suam sectatus. Dominus autem effecit vt incurreret in ipsum omnium nostrum iniquitas 2.16.6, & 3.4.27, & 3.12.5, & 3.24.11
7 Mulctatus est & afflictus, nec tamen os suum aperuit: sicut pecus ad mactationẽ ducetur, & sicut agnus coram tonsoribus suis mutus fit, is non aperuit os suum 2.16.5
8 Absque dilatione, citráque iudiciũ raptus est: & generationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de terra viuentium, &c. 2.15.5
10 Dominus tamen voluit ipsum infirmando atterere, vt vbi posuerit animã suam hostiã delicti, videat semen, &c. 2.7.2
11 Et ipse baiulabit eorum iniquitates 2.16.5, & 3.11.8
12 Et cum transgressoribus connumeratus est 2.16.5
54.13 Porrò vniuersi filii tui docti erunt à Domino, páxque multa filiis tuis 1.7.5, & 2.2.20, & 3.20.10, & 3.2.14
55.1 O vos omnes qui sititis, venite ad aquas: & hi quibus nõ est pecunia, adeste, cibum comparate & comedite, &c. 2.2.10, & 3.1.3, & 3.15.4
2 Cur expenditis pecuniam pro eo quod cibus non est, & la-

borem vestrum pro eo quod non satiat? 3.14.15,& 4.10.15
3 Inclinate aurem vestram,& ad me venite:audite,& viuet anima vestra: feriam enim vobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles 2.6.3,& 3.26
4 Ecce,dedi eum testem populis, principem ac præceptorem populis 2.6.3,& 2.15.1
6 Quærite Dominum dum inuenitur,inuocate eum dum prope est 3.3.10
56.1 Custodite iudicium, & facite iustitiam:quia properat salus mea ad veniendum, & iustitia mea vt reueletur Ibid.
2 Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens (scilicet) sabbathum,ne prophanet illud,&c. 2.8.29
7 Hos adducam ad montē meum sanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea: quoniā ædes mea ædes orationis vocabitur cunctis populis 3.10.29
10 Speculatores eius omnes cæci sunt,omnes sunt ignari, canes muti,&c. 4.9.3
57.15 Sic dixit excelsus & sublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen sanctum est, &c. 3.12.6
58.5 Num huiusmodi ieiunium est quod ego elegi, (nimirum) vt certo die homo affligat animam suam,aut torqueat caput suum,&c. 4.12.19
6 Annon potius hoc ieiunium eligo, Aperire nexus improbitatis,&c. 3.3.6
7 Et à carne tua ne te abscondas,3.7.6
9 Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet:clamabis,& dicet,En me tibi 3.20.14
13 Si auerteris pedem tuum sabbatho,quo minus facias voluntatem tuam in die meo sancto, &c. 2.8.31,& 2.8.34
59.1 Ecce manus Domini nō est mutila,quominus seruare possit:neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat 3.11.21
2 Sed iniquitates vestræ diuellūt inter vos &inter Deum vestrū, & peccata vestra abscondunt vultum eius à vobis, ne exaudiat 2.12.1,& 3.11.21
7 Pedes ipsorum ad malum currunt,& properant ad effundendum innocentem sanguinem: cogitationes eorum,cogitationes sunt vanæ, vastitas & contritio in viis eorum 2.3.2
15 Hæc quum videret Dominus displicuit in oculis eius quòd non esset iudicium
16 Et vidit Deus, (idque obstupescens & admirans)quòd nemo esset,nemo inquam esset, qui sese opponeret, & salutem præstitit ei brachium eius, & iustitia eius fulciuit eum 3.14.6
17 Induit iustitiam tanquam loricam,& galeam salutis capiti suo imposuit,&c. 3.11.2
20 Porrò ipsi Sioni, & eis qui de Iacob à perfidia transgressione resipuerint,veniet Redemptor 3.3.20,& 3.3.21
21 Spiritus meus qui super te est, & verba mea quæ inserui ori tuo, nunquam excident de ore tuo, neque de ore seminis tui,&c. 1.7.4,& 1.9.1,& 4.1.5
60.2 Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria eius super te apparebit 2.3.1
6 Omnes de Saba venient, aurum & thus ferentes, & laudes Domino annuntiantes.
7 Omnes oues Cedar congregabuntur tibi 4.5.17
19 Sol non erit tibi vltra in lucem diurnam, & splendor lunæ non lucebit tibi,&c. 2.2.10
61.1 Spiritus Domini Dei super me est, eo quòd vnxit me Dominus,& misit me vt læta nunciem mansuetis,&c. 2.15.2,& 3.3.20,& 3.4.3,& 3.12.7
3 Et vocabuntur arbores iustitiæ, & plantatio Domini ad glorificandum 3.14.16
63.10 Porrò ipsi rebellarunt,& asperarunt Spiritum eius sanctum 1.13.15
16 Quum tu sis pater noster (siquidem Abraham nos non cognoscit, neque Israel nos nouit)tu Domine pater noster es, Redemptor noster 3.20.25,& 3.20.36
17 Cur abduxisti nos Domine à viis tuis,cur indurasti cor nostrum quominus timeremus te? 2.4.4,& 3.3.21
64.5 Ecce autem iratus es quòd peccauimus 3.20.8
6 Et fuimus nos omnes veluti immundum,& sicut vestis centonum abiectorum omnes iustitiæ nostræ, defluximus nos omnes tanquam folium, &c. 3.2.25
65.1 Quæsitus sum ab iis qui non interrogauerunt, inuentus sum ab his qui me non quæsierunt,&c. 3.24.2
2 Expandi manus meas tota die ad populum desertorem, qui graditur in via non bona 3.24.16
16 Qui sibi benedicere voluerit in terrá,benedicet sibi in Deo vero:& qui iurauerit, iurabit per Deum verum,&c. 2.8.23
24 Futurúmque est, vt priusquam inuocent, ego respondeam,& adhuc illis loquentibus, ego exaudiam 3.20.14
25 Non affligent neque vastabunt in vniuerso monte meo sancto,&c. 4.20.10
66.1 Cœlum solium meum est, terra verò scabellum pedum meorum:vbi igitur erit domus ista quam ædificabitis mihi? & vbi locus iste in quo quiescā, 2.20.30,& 4.17.24
2 Ad quem autem respiciam,nisi ad eum qui est humili & fracto spiritu, & qui ad verbum meum contremiscit, 3.12.6
22 Sicut cœli noui, & terra noua quæ conditurus sum, stant coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum 2.10.22
23 Et erunt perpetuæ neomeniæ,& perpetua sabbatha veniet omnis caro vt adoret coram me 2.8.30
24 Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur,& erunt fastidio omni carni 3.25.12

IEREMIAS.

1.6 AH Domine Deus, en non noui loqui. quoniam puer sum ego 4.8.3
9 Ecce,ego posui verba mea in os tuum Ibidem.
10 Ecce,ego constitui te hodie super Gentes, & super regna vt euellas & extirpes, vt perdas & dissipes, vt ædifices & plantes Ibid.
2.13 Duo mala fecit populus meus,me deseruerunt fontem aquarum perennium vt effoderent sibi puteos, puteos, inquam pertusos, qui aquas continere non valent 3.20.14
3.1 Aiunt, siquis vxorem suam repudiat,illa autem abiens ab eo,alteri viro nubit, &c. 2.8.18,& 4.1.25
2 Attolle oculos tuos in vertices,& vide sicubi non sis subagitata,&c. 2.8.18
12 Reuertere tu aduersatrix Israel,ait Dominus: non conii̇ciam vultus meos contra vos, quia beneficus sum, &c. 4.1.25
4.1 Si reuerti voles ô Israel (dicit Dominus)ad me reuertere: & si amoueris abominationes tuas à conspectu meo, non eris extorris 2.5.10,& 3.3.6
4 Nouate vobis nouelleta, neque in spinas seminate.Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordis vestri quisque in Iuda & ciues Ierusalē, &c. 2.5.8,& 3.3.6,& 3.3.7,& 4.16.21
9 Et fiet in die illo,ait Dominus, vt concidat cor regis, & cor principum, obstupescant sacerdotes,& prophetæ consternentur 4.9.6

11 In tẽpore illo dicetur populo isti & Ierusalem, Ventus exiccans per vertices venit, in deserto, via filiæ populi mei, &c. 1.16.7
14 Ablue à malicia cor tuum, ô Ierusalem, &c. 2.5.8
5.3 Domine, nónne oculi tui ad fidem intenti sunt? Percussisti eos, & nõ doluerũt: tu perfecisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam: indurauerũt vultus suos magis quàm saxũ, noluerũt reuerti 3.4.35, & 9.14.8
7 Vbi in hac re propitius tibi esse m? Filii tui deseruerunt me, & iurauerunt per eos qui dii non sunt, &c. 2.8.23
14 Quia loquuti estis verbum istud: ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, & populum istum in ligna, & vorabit eos 3.24.13
6.13 A minimo eorum vsque ad maximum eorum quisque auaritiæ & lucro inhiat, & à propheta vsque ad sacerdotẽ quisque fraudulenter & perfidè agit 4.9.3
7.4 Nolite fidere verbis mẽdacibus, dicendo, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini 4.2.3
5 Si emendando emendaueritis vias vestras, ac studia vestra, si ius reddideritis inter virum & proximum eius, &c. 3.17.1
13 Quoniam vos fecistis omnia opera ista, dicit Dominus, etiam quum loquerer ad vos mature surgens, & loquens, sed non audistis: vocaui, sed non respondistis 2.5.11
14 Faciam domui super quam inuocatum est nomen meum, &c. quemadmodum ipsi Silo feci Ibid.
21 Nihil loquutus sum cũ patribus vestris, neque præcepi eis eo tempore quo educerem eos de terra AEgypti, de ratione holocausti & sacrificii 4.10.15
22 Sed hoc verbum præcepi eis, dicẽdo, Audite vocem meam, & ero vester Deus, &c. 4.10.15, & 4.10.17
27 Tu quoque loqueris ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabunt tibi: clamabis ad eos, sed non respondebunt 2.5.11
28 Hæc est gens quæ non audierunt vocem Domini Dei sui, neque disciplinam receperunt Ibid.
9.22 Ne glorietur sapiens in sapientia sua, neque glorietur robustus in robore suo, nec glorietur diues in diuitiis suis 3.13.1
23 In hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me: quia ego sum Dominus qui facio misericordiam & iudiciũ & iustitiam in terra, &c. 1.10.2, & 1.5.1
10.2 A cœli signis ne formidetis: nam gentes ab illis formidant 1.16.3
8 Et hoc vno brutescũt, & stulti fiunt, quòd disciplina vanitatum lignum est 1.11.5
11 Dii qui cœlũ & terrã non condiderunt, perdẽtur de terra, & de sub cœlis ipsis 1.13.23
23 Scio, ô Domine, quòd hominis illius non est via sua, nec cuiusquam vt eat, & gressus suos disponat 1.16.6
24 Castiga me Domine, sed in iudicio, non in furore tuo, ne fortè imminuas me 3.4.32
11.7 Obtestando obtestatus sum patres vestros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra AEgypti in hunc vsque diem, tempestiuè surgendo, obtestando, & dicẽdo, Audite vocem meam 3.20.7, & 4.10.17
8 Sed non audiuerunt, nec inclinarũt aurem suam, &c. Induxi ergo super eos omnia verba fœderis huius, quæ præceperam vt facerent, &c. 3.20.7
11 Ecce adducam super eos malum, de quo eluctari non poterunt, clamabúntque ad me, & non exaudiam eos Ibidem.
19 Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum è terra viuentium, &c. 4.17.15
12.16 Si illi discendo didicerint vias populi mei, vt iurent scilicet per Nomen meum: nempe, Viuit Dominus, quemadmodum docuerunt, &c. 2.8.25
14.7 Si iniquitates nostræ respõderint nobis, facito tu ô Domine propter nomen tuũ, quoniam auersiones nostræ multæ sunt, tibi peccauimus 3.20.8
14 Prophetæ isti mẽdacium prophetant in nomine meo, non misi eos: nihil mãdaui eis, &c. 4.9.3
15.1 Si starent Moses & Samuel coram me, non esset animus meus ad populũ istũ: eiice eos à facie mea, vt egrediantur 3.20.23
17.1 Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, vnguéque adamantino exaratum in tabula cordis vestri & in cornibus ararum vestrarum 3.4.29
5 Sic dicit Dominus, Execratus vir qui confidit in hominem, & carnẽ ponit brachium suum, à Dominóque recedit cor eius 2.2.10
9 Vafrum cor super omnia, & ærumnosum est, quis cognoscet illud? 2.3.2
21 Cauete, quàm charæ sunt vobis animæ vestræ, ne tollatis onus die sabbathi, ad inferendum illud per portas Ierusalem 2.8.29
22 Neque efferatis onus è domibus vestris die sabbathi: imò nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbathi, &c. Ibid.
27 Si verò me non audieritis, sanctificando diem sabbathi, quominus tollatis onus, & eatis per portas, &c. Ibidem
18.8 Si redierit ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia sua, iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere cõstitueram 1.17.12
18 Adeste, & cogitemus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & verbum à Propheta 4.9.5
20.2 Percussit Phassur Ieremiã Prophetam, & coniecit eum in neruum, qui erat ad portam Beiamin superiorem, quæ fuit iuxta ædem Domini 4.9.6
21.22 Ius reddite manè, & asserite spoliatũ de manu eius qui ei vim facit, &c. 4.20.9
22.3 Facite iudiciũ & iustitiã, & asserite spoliatum de manu eius qui ei vim facit, &c. Ibid.
23.1 Væ pastoribus qui perdunt & dissipant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus 4.9.3
5 Ecce dies veniunt, dicit Dominus, vt excitem germẽ iustum Dauidi, regnabitque rex, & prudẽter rẽ geret, & faciet iudiciũ & iustitiã in terra 2.6.3
6 Et hoc nomẽ eius quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra 1.13.9, & 3.11.8
16 Ne audieritis verba prophetarum qui vobis prophetant, vanos reddunt vos, &c. 4.9.2
24 An non cælum & terram impleo, dicit Dominus? 4.1.5
28 Propheta apud quem est somnium, somnium narret: & is apud quem est verbum meum, loquatur verbum meum ex fide 4.8.3
24.7 Et dabo eis cor, vt sciant me, quia ego sum Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo 2.2.20
25.11 Redigetúrque vniuersa ista terra in solitudinem & vastitatem, & seruient gentibus illis, nempe regi Babylonio septuaginta annos 1.8.7
12 Quúmque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo & ipsius regis Babylonici & eorum iniquitatem, ait Dominus, &c. Ibid.
29 Ecce, ego incipio affligere vrbẽ quæ vocatur nomine meo, & vos omnino impunè abiretis? &c. 3.4.34
27.5 Ego feci cælum & terram, hominem & iumẽta quæ sunt in superficie terræ, &c. 4.20.27
6 Nunc autẽ tradidi omnes istas terras potestati Nabuchodonosoris

nosoris regis Babylonis, serui mei 4.20.27, & 4.20.28
7 Et seruient ei omnes gentes, & filio eius atque nepoti eius: donec eius quoque terræ tempus veniat, &c. 4.20.27
8 Porrò gens aut regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babylonio, & quod collum subdere iugo regis noluerit, &c. Ibid.
9 Vos ergo ne audiatis prophetas vestros, diuinos vestros, somniatores vestros, mathematicos vestros, & veneficos vestros, qui vobis sic dicunt, Nō seruietis regi Babylonis 4.9.3
14 Ne audiatis sermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Nō seruietis regi Babylonis Ibid.
17 Ne audiatis eos, sed seruite regi Babylonio, & viuite 4.20.28
29.7 Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos transtuli, & orate Dominū pro ea: quoniam, &c. Ibid.
31.18 Audiui planè Ephraim sese in captiuitate cruciantem, Castigasti me, & castigatus sum sicut vitulus nō assuetus: conuerte me, & conuertar: quoniam tu es Dominus Deus meus 2.3.5.& 2.5.8.& 3.24.15
19 Protinus enim vt conuersus sum, pœnitui, & postquam cognitus sum, mihi cōplosi manus super femur, &c. 2.5.8
31 Ecce dies venient, ait Dominus, vt feriam cum domo Israel, & cum domo Iuda fœdus nouum 2.11.7, & 3.4.29
32 Non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehensa manu eorum, eduxi eos de terra AEgypti, quod fœdus meum ipsi irritū fecerūt, &c.2.5.9, & 2.1.7
33 Post dies illos, dicit Domin9, inferam legem meam in interiora illorum, & in cor eorum scribam eam: eróque Deus eorum, ipsíque erunt mihi populus 2.8.14, & 3.20.45
34 Propitius ero iniquitatib9eorum, & peccata eorū nō recordabor ampli9 3.4.29, & 3.20.45
35 Sic dicit Dominus, qui dedit solem in lucē diurnam, lunam stellarúmque ordines in lucē nocturnam, &c. 4.17.17
32.16 Posteaquam dedissem literas emptionis ipsi Baruch filio Neriæ, orabam ad Dominum 3.20.15
18 Tu facis misericordiā in millia, & rependis iniquitatē patrum in sinum filiorū qui post eos nascuntur, &c. 2.8.19
23 Nō paruerūt voci tuæ, & in Lege tua nō ambulauerunt, & quicquid præcepisti eis vt facerent, non fecerunt, idcirco effecisti vt eueniret eis omnia ista mala 2.5.11
39 Et dabo eis cor vnum, & viā vnam, vt timeant me vniuersis diebus: & bene sit eis, & filiis eorum post eos 2.3.8
33.8 Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatib9 eorum quibus in me peccarunt 3.20.45, & 4.1.20
16 In diebus illis seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit securè: & hoc est quod vocabit eam, Dominus iustitia nostra 1.13.9
42.2 Sine quæso te exorari, vt pro nobis ores ad Dominum Deū tuū, &c. 3.20.14
9 Sic dixit Dominus Deus Israelis, ad quem vos me misistis vt prosternerem precationem vestram in conspectu eius Ibid.
48.10 Maledictus qui facit opus Domini dolo malo 4.20.6
50.20 In diebus illis, & in tempore illo, dicit Dominus, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & nō inuenietur 3.4.29
23 Quomodo fractus est & contritus malleus vniuersæ terræ? quomodo Babylonia inter gentes redacta est in solitudinem? 2.4.4
25 Aperuit Dominus armamentarium suū, & protulit arma indignationis suæ: quoniā hoc opus quod factum est in terra Chaldæorum, à Domino Deo exercituum est 1.18.1

LAMENTATIONES.

3.8 SEd & si clamem & supplicem, obstruit aures ad orationem meam 3.20.16
38 Ex ore Altissimi nónne non proficiscuntur mala & bona? 1.17.8
4.20 Spiritus nariū nostrarū vnctus Domini captus est in retibus eorū, de quo nos dicebamus, In vmbra eius viuemus inter gentes 2.6.2

EZECHIEL.

1.20 QVocunque impellebat impetus eundi, illuc ibant, & quocunque erat animus eundi: rotæ subuehebantur è regione ipsorum: quoniam spiritus animalium, &c. 4.19.22
2.3 Fili hominis, mitto te ad filios Israel, ad gentes rebelles, quæ contra me rebellarunt: ipsi & patres eorum perfidè mecum egerunt vsque in hunc ipsum diem 3.24.13
4 Filii sunt dura facie, & pertinaci corde, ego te mitto ad eos Ibid.
3.17 Fili hominis speculatorem constituite domui Israelis: audies igitur verbū ex ore meo & disertè monebis eos ex me 4.8.3
18 Ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem verò eius de manu tua requiram 4.3.6, & 4.2.5
7.26 Calamitas alia super aliam veniet, & erit rumor super rumorem: & inquirent visionem à Propheta, & lex peribit à sacerdote, atque consilium à senioribus 1.18.2, & 4.9.6
10.4 Et sublata est gloria Domini ab ipso Cherub ad limen ædis 4.2.3
5 Et sonitus alarum Cherubim auditus est vsque ad atrium exterius 1.14.8
11.19 Dabo eis quoque cor vnū, & spiritum nouum dabo in visceribus eorum: auferam cor Deū lapideū de carne eorum, & tribuam eis cor carneū 1.13.10, & 2.3.8, & 2.5.5, & 3.24.1
20 Vt ambulēt in institutis meis dabo eis cor vnū: & custodiant iudicia mea, faciántque ea: & erunt mihi populus, ego verò ero eorum Deus 2.5.5
12.1 Domus rebellis sunt 3.24.13
13 At ego expandā super eū rete meum, ínque sagena mea capietur, ducámque eum Babylonem in terrā Chaldæorum, quam tamen nō videbit, & ibi morietur 2.4.4
13.9 In cœtu populi mei non erunt, & in albo domus Israelis nō scribētur &c.2.24.9, & 4.1.4
14.9 Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonē, ego Dominus seduxi prophetam illum, &c. 1.18.2
14 Et si fuerint tres viri illi in medio ei9 Noe, Daniel, & Iob: ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. 3.20.23
16.20 Accepisti etiā filios tuos & filias tuas quos peperisti mihi, & sacrificasti eos illis vt deuorarent, &c.2.11.& 4.16.24
17.20 Expandam super eum rete meum, & deprehendetur in cassibus meis, & adducam eum in Babylonem, vt iudicet illic cum eo, ídque propter transgressionem qua transgressus est contra me 2.4.4
18.4 Anima quæ peccauerit ipsa morietur 2.8.49, & 3.4.28
9 Qui in statutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, vt faciat veritatem, iustus ille est, viuendo viuet, dicit dominus Deus 3.17.15
20 Anima quæ peccauerit ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filii, &c., 2.8.9, & 2.8.19, & 2.8.20, & 2.8.59, & 3.3.24
21 Quòd si auersus fuerit impius ab omnibus peccatis suis

quæ fecit, & custodierit omnia statuta mea fecerítque iudicium & iustitiam: viuendo viuet, & non morietur 3.3.24, & 3.4.18, & 3.17.15
23 Num desidero aut volo mortē impii, dicit Dominus Deus? An non magis vt se conuertat à viis suis malis, & viuat? 4.1.25
24 Et si iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem iuxta omnes abominationes quas fecit impius, &c. 3.4 29, & 3.14.10
27 Quum impius se auerterit ab impietate quam fecit, fecerítque iudicium & iustitiam ipse animam suam viuam seruabit 3.4.29
3.31 Abiicite à vobis omnes præuaricationes vestras, in quibus præuaricati estis, & facite vobis cor nouum & spiritum nouum, &c. 3.3.6
32 Quandoquidem non delector morte morientis, dicit ego Dominus Deus: auertite ergo, & viuite 4.1.25
19.12 Et ventus orientalis exsiccauit fructum eius 1.16.7
20.11 Dedíque eis statuta mea, atque iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, si ea fecerit, viuet 3.17.3
12 Sed & sabbatha mea dedi eis, quæ essent signum inter me & inter eos, vt scirent quòd ego Dominus qui sanctifico eos 2.8.20
42 Scietísque quia ego Domin⁹, quum induxero vos in terram Israelis, & in terram, &c. 3.13.1
43 Et recordabimini ibi viarum vestrarum, atque cunctorum studiorum vestrorum in quibus polluti estis, &c. Ibidem
22.8 Sancta mea despexisti, & sabbatha mea prophanasti 2.8.29
25 Coniuratio prophetarum eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederunt animam 4.9.3
26 Sacerdotes eius violēter discerpserunt Legem meam, sanctuaria mea prophanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & prophanum: ibid.
23.37 Filios etiam suos quos mihi genuerant, traduxerunt eis in cibum 4.16.24
38 Polluerunt sanctuariū meum in die illa, atque prophanarunt sabbatha mea 2.8.29
28.10 Mortibus incircuncisorum morieris per manū alienorū, quoniam ego loquutus sum, dicit Dominus Deus 2.10.18
29.4 Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiam vt hæreant pisces fluminum tuorum in squamis tuis, &c. 1.17.11
19 Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babylonis terrā AEgypti, & auferet multitudinem eius, diripiet spolia eius & deprædabitur prædam eius, & erit merces exercitui eius 4.20.26
22 Pro opere quo mihi ministrauit in ea dedi ei terram AEgypti, eo quòd mihi fecerunt, dicit Dominus Deus 4.20.26
31.18 Inter circuncisos dormies cum interfectis gladio. Hic est Pharao & vniuersus strepitus eius, &c. 2.10.18
33.8 Ipse impius in iniquitate sua morietur, & sanguinem eius de manu tua requirā 4.12.5
11 Non delector morte impii, quin magis quum reuertitur impius à via sua, & vixerit, &c. 3.24.15
14 Et is conuersus à peccato suo fecerit iudicium & iustitiam, &c. 3.17.15
34.4 Quin in duritia & sæuitia dominati estis eis 4.11.14
23 Et suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas, Dauidem seruum meum, qui pascet eas, atque is erit eis pastor 2.6.3
36.21 Et pepercit Nomini meo sancto quod prophanarunt domus Israelis inter gētes ad quas venerunt 3.4.30
22 Non propter vos ego facio, ô domus Israel, sed propter nomen meum sanctum quod prophanastis inter gentes, &c. 3.12.3, & 3.15.2
25 Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris atque à cunctis idolis vestris mundabo vos 3.1.13
26 Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in præcordia vestra: auferam cor lapideum de carne vestra & dabo vobis cor carneum 2.3.6, & 2.5.8, & 3.24.1, & 3.24.15
27 Inferam spiritum meum in interiora vestra, efficiámque vt ambuletis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atque faciatis 1.3.10. & 2.3.6
32 Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum sit vobis: pudeat vos viarum vestrarum, & erubescite, domus Israelis 3.4.3, & 3.12.3, & 3.15.2
37.4 Tum dixit ad me, Vaticinare super ossa ista, & dic ad ea, Ossa arida audite verbum Domini 2.10.21
25 Et Dauid seruus meus erit princeps eorum vsque in æternum 2.6.3
26 Percutiam denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum erit cum eis ibid.
48.12 Princ pis autem erit quicquid reliquum est vtrinque iuxta collationem sacram, & iuxta possessionem vrbis, &c. 4.2.13
35 Et nomen vrbis ab eo die, Deus illic 3.13.4

DANIEL.

2.21 Qui deponit reges, & creat reges 4.20.26
37 Tu rex omnium regum præstantissimus es, in quem Deus cœli regnum, potentiam, robur & decus contulit 4.20.26
44 Porrò temporibus regum istorum Deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus non destruetur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, quod comminuet & finiet omnia ista regna, ipsum verò æternùm stabit 2.15.3
4.24 Proin rex, meum cōsilium probetur tibi, & tua peccata redime iustitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes 3.4.31, & 3.4.36
5.18 Tuo parenti Nebuchadnezar, ô rex, summus Deus contulerat regnum & amplitudinem, & decus & magnificentiam 4.20.26
6.22 Imò & te iudice, rex nullū scelus patraui 4.20.32
7.4 Primum simile fuit leoni, habens aquilinas alas: spectabam verò donec euulsæ sunt eius alæ, &c. 1.8.7
10 Decies mille myriades ante ante ipsum stabant: quúmque iudici m⁹ consedisset, libri aperti sunt 1.14.5, & 1.14.8, & 3.2.41
25 Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos excelsos implicabit: sibíque arrogabit mutare temporum statum & leges, &c. 4.7.25
9.5 Peccauimus, & iniqui fuimus, impiè egimus, & desciuimus à te deflectēdo etiam à præceptis tuis, & iudiciis tuis 3.4.9
7 Tibi quidem Domine tribuēda est iustitia, nobis autem pudor &c. 4.20.29
10 Neque obtemperauimus voci Domini Dei nostri, vt transigeremus vitam ex ipsius Legibus, quas proposuerat nobis per suos seruos prophetas 2.5.11
18 Non in precibus nostris quas effundimus coram te, allegamus nostram iustitiam, sed tuam profusissimam misericordiam 3.20.8, & 3.20.14
24 Septuaginta hebdomades præfinitæ sunt populo tuo & vrbi tuæ ad consummandum scelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iustitiam sempiternam adducendum, &c. 2.7.2, & 2.15.1.2, & 15.6
27 Porrò hebdomas vna confirma-

firmabit fœdus erga multos, & dimidiũ hebdomadis abrogabit victimam & oblationem, eritque vastator super abominationum ala, &c. 4.2.12
10.13 Sed princeps regni Persici restitit mihi 1.14.7
20 Nunc quidẽ reuertar pugnatum aduersus principem Persarum ibid.
12.1 Illo tempore Michael princeps magnus, rerum potietur, qui stat à filiis tui populi, eritque tempus difficile, &c. 1.14.7, & 1.14 8, & 2.10.11
2 Multique dormientium in terra pulverulenta, resurgent: hi ad vitam æternam, illi verò ad probra & contẽptum æternum 2.25.7
3 Porrò doctores splendebunt vt splendor firmamenti: & qui multos ad iustitiam adducũt, vt stellæ sempiternis temporibus 3.25.10

HOSEE.

1.11 ET congregabuntur filii Iuda & filii Israelis simul: ponéntque sibi caput vnum, atque ascendent de terra 2.6.3
2.5 Siquidem mater eorum scortata est, & genitrix eorum pudefacta, quia dixit, Ibo, sequar amatores meos, &c. 2.8.18
18 Et pangam cum eis fœdus in die illo, cum bestiis campi, & cum volucribus cœli, & cum reptili terræ, &c. 4.1.20
19 Et despondebo te mihi in sempiternum, despõdebo (inquã) te mihi in iustitia & in iudicio & in beneficentia, & in miserationibus 3.14.6, & 4.1.20
23 Miserebórque ipsi Lo-huruma: & dicam ad Lo-ami, Ami tu: & ipse dicit mihi, Deus me' 3.14.6
3.5 Postea reuertentur filii Israelis, & inquirent Dominũ Deum suum, & Dauidẽ regem suum, & pauebunt ad Dominum, & ad bonitatem eius nouissimis diebus 2.6.3, & 3.2.23
5.11 Vim ac calumniam passus est Ephraim, fractus est iudicio, eo quòd animũ induxit sequi præceptum 4.20.32
15 Et reuertar ad locum meum, donec se in culpa esse cognoscãt, & quærant faciem meam 2.5.11
6.1 Venite, reuertamur ad Dominum: quoniam ipse discerpsit, & sanabit nos: percussit, & obligabit nos 3.3.2
7.8 Ephraim factus est placenta quæ non est versa 3.4.35
8.4 Ipsi reges instituerunt, sed non ex me 1.18.4
9.8 Speculator Ephraim cũ Deo meo, propheta laqueus aucupis est in omnibus viis eius, odium in domo Dei eius 4.9.3
12.5 Et Dominus Deus exercituum: Dominus, memoriale eius 1.13.10
13.11 Dabam tibi regem in furore meo, & sustuli eum in excandescentia 1.18.4, & 4.20.25
12 Colligata est iniquitas Ephraim, & reseruatum peccatum eius 3.4.29
14 De manu inferorum redemissem eos, à morte vindicassem eos: vbi causa tua ô mors? vbi pernicies tua ô inferi? &c. 3.25.10
14.3 Aufer omnẽ iniquitatem, & accipe bonum, & persoluemus iuuencos labiorum nostrorum 3.4.30, & 3.20.28, & 4.18.17
4 Assur non saluabit nos, super equis non equitabimus: neque dicemus vltrà operi manum nostrarum, Vos Dii nostri estis: eo quòd in te sit miseratio pupillo 1.11.4
5 Ego sanabo auersionẽ eorum, diligã eos liberalissimè, quoniam auersus est furor meus ab eo 3.14.6

IOEL.

2.12 COnuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & lamento 2.5.8, & 3.3.17
13 Scindite cor vestrum, & non vestimenta vestra, &c. 3.3.16, & 4.12.19
15 Clangite tuba in Sione, sanctificate ieiunium, indicite cœtum 4.12.14, & 4.12.17
28 Et post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt 2.15.2, & 3.1.2, & 4.18.4
32 Quicunque inuocauerit nomen Domini, liberabitur, quoniã in monte Zion & in Ierusalẽ erit saluatio 1.13.13, & 1.13.20, & 3.20.2, & 3.20.14, & 4.1.3, & 4.1.4
3.17 Erit Ierusalem sacrosancta, nec alieni per eam vltrà transibunt 4.1.17

AMOS.

1.2 DOminus ex Sione rugiet, & de Ierusalem edet vocẽ suam, &c. 2.8.5
3.6 Estne malum aliquod in ciuitate quod Deus non fecerit? 1.17.8, & 1.18.3
4.7 Ad hæc pluuiam negaui vobis, dum adhuc essent tres mẽses vsque ad messem, & pluui super ciuitatem vnam, super aliam non pluui, &c. 3.2.2.10
5.14 Quærite bonum, & non malum, vt viuatis, &c. 2.5.10
6.1 Væ opulentes in Sione, &c. 3.19.9
4 Qui dormiunt in lectis eburneis, indecorè se distendentes in grabbatis, &c. ibid.
8.11 En dies veniunt, dicit Dominus Deus, vt missurus sim famem in terram, non panis quidem famem, aut aquæ sitim, sed audiendi verba Dei 3.22.10
9.11 Die illa excitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & sepe circundabo rupturas eius, demolitionésque eius instaurabo: reædificabóque eam vt retrò temporibus 2.6.3

ABDIAS.

17 AT in monte meo Sion reliquiæ supererũt quæ seruantur, &c 4.1.13

IONAS.

1.4 DOminus autem excitauit ventum magnum in mari, factáque est ingens tempestas in illo mari 1.16.7
2.10 Ego autem voce gratulatoria tibi sacrificabo, quæque voui persoluam: ipsa salus Domini est 3.20.28
3.4 Adhuc intra quadragita dies Niniue subuertetur 1.17.12
5 Crediderunt itaque ciues Niniuitæ Deo: & ieiunio indicto à magno ad paruum vsque saccos induerunt 3.3.4, & 4.12.17
10 Vidit Deus opera eorũ, nẽpe quòd à viis suis malis auersi essent, & Deus quoque pœnitentia ductus est super malo quod illis inferre decreuerat, & non intulit 1.17.4

MICHAEAS.

2.13 AScendit pandens iter ante eos: diuidet, & transibunt portam, & egredietur per eam: & trãsibit rex eorũ coram eis, & Dominus in capite eorũ 2.6.2
3.6 Nox vobis vice visionis irruet, tenebræque pro diuinatione: & occũbet sol super prophetas illos, diésque super eos obtenebrescet 4.9.6
5.2 Et tu Bethleem Ephrata, paruula quidem est inter chiliarchas Iehuda, ex te autem prodibit mihi qui Dominator sit in Israele: & exitus, &c. 2.14.7
13 Excidam quoque sculptilia tua, & statuas tuas è medio tui, ne vltrà opus manuũ tuarum adores 1.11.4
7.9 Indignationem Domini ferã, quia si peccaui donec causam meam egerit, &c. 3.4.32
19 Deponet iniquitates nostras: & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra 3.4.29

HABACVC.

1.12 AN non tu es ab initio Domine Deus meus, Sanctus meus, & non moriemur, Domine 2.10.8
2.3 Si distulerit, expecta eam: certissimè enim veniet, neque

moram nectet 3.2.42
4 Iustus in sua fide viuet 3.14.11,& 3.18.5
18 Quid proderit sculptile? quoniam sculpsit illud fictor eius? fusile, & doctor mendax, quòd fidit eo, fictor scilicet figmento suo, vt faceret idola muta 1.5.12,& 1.11.5
20 At Dominus in templo sanctitatis suæ: taceat à conspectu eius vniuersa terra 1.5.12, & 1.10.3.& 2.8.15
3.2 Memor sis in ira misericordiæ 2.4.32
3 Deus ab Austro venit 1.13.27
13 Egressus est in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c. 2.6.3

SOPHONIAS.

1.5 Eos quoque qui in tectis militiam cæli adorant, & qui adorant ac iurant per Dominum, iurántque per Melchom 2.8.23
3.11 Nam tunc ex te tollam eos, qui in te insolenter exultant, neque tu te vltrà efferes in mõte sancto meo 3.12.6

HAGGAEVS.

2.12 Interroga sacerdotes Legẽ, dicens, Si tulerit homo carnem sanctificatam in ala vestimenti sui, &c. 3.14.7

ZACHARIAS.

1.3 Reuertimini ad me, dicit Dominus exercituum, reuertárque ad vos 2.5.9, & 3.24.15
2.4 Angelus alius egrediebatur in occursum eius. Et dixit ad eũ, Curre, loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Ierusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius 1.13.10
8 Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei 1.13.10, & 1.17.6
11 Adiungentur denique gentes multæ ad Dominũ in illa die, erúntque mihi populus: in medio autem tui habitabo, sciésque Dominum exercituum me ad te misisse 1.13.10
12 Et hæreditate possidebit Dominus Iehudam, tãquam partẽ suam, in terra sancta, & rursum eliget Ierusalem 3.21.5
3.10 In die illa, dicit Dominus exercituum, quisque proximũ suum subter vitem & subter ficum vocabit 3.1.4
7.13 Et euenit vt queadmodum ipse clamauerat, illíque non audierunt, sic iam clamẽt, nec eos exaudiam dicit Dominus exercituum 3.3.24
9.9 Exulta vehementer filia Siõ, iubila filia Ierusalem, En rex tuus veniet tibi (iustus & seruator ipse) mitis, &c. 2.6.3, & 2.17.6
11 Et tu in sanguine fœderis tui, dimisi vinctos tuos de lacu in quo non est aqua 2.16.9
12.4 In die illa, dicit Dominus, percutiam omnem equum stupore: & eum qui ei insidet vesania, &c. 4.9.5
13.9 Ipse inuocabit nomen meũ, & ego exaudiam eum: dixi, Populus meus hic: & ipse dicet, Dominus est Deus meus 3.20.13
14.9 Eritque Dominus rex super omnem terram: in illo die erit Dominus vnus, & nomen eius vnum 1.12.3

MALACHIAS.

1.2 Annon Esau frater erat ipsius Iacob? dicit Dominus 3.21.6
3 Et tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui ibid.
6 Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo ego Pater sum, vbi honor est quem mihi impenditis? si vero Dominus sum vester, vbi mei timor? 2.8.14, & 3.6.3, & 3.2.26
10 Etenim ab ortu solis ad occasum eius vsque, magnum est nomen meum inter gentes, & in omni loco nomini meo incensum atque mola pura affertur, &c. 4.18.4, & 4.18.16
2.4 Tum scietis quòd ad vos mandatum meum miserim vt esset fœdus meum cum Leui, dicit Dominus exercituum 4.2.3, & 4.8.2
5 Fœdus meum fuit cum eo, vitæ scilicet & pacis: dedíque ei ea, timorem, vt me metueret, metúque nominis mei paueret 4.2.3
6 Lex veritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labiis eius iniquitas, &c. 4.2.3, & 4.8.2
7 Etenim labia sacerdotis custodient scientiam, legémque ex ore eius requirent: Legatus enim est Domini 4.8.2, & 4.8.6, & 4.9.2
8 Vos autem recessistis de via, & offendiculo posito multos in Lege impingere fecistis, & corrupistis fœdus Leui 4.7.30
3.1 Subitóque ad templum suum veniet Dominus ille quẽ vos quæritis, & legatus fœderis quo vos delectamini 1.13.10, & 1.14.9
15 Eisque parcã, vt quispiã filio suo seruienti sibi parcit 3.19.5
4.1 Ecce dies illa venit, ardens vt clibanus: tunc erunt omnes arrogantes, & omnis qui impietatem patrat stipula, inflammabítque eos dies ventura &c. 3.24.12
2 Vobis autem, qui nomen meũ timetis, orietur sol iustitiæ, &c. 2.6.1, & 3.24.12
4 Mementote legis Mosis serui mei, quam ei in Horeb ad omnem Israelem mãdaui 4.8.6
5 En ego mittam vobis Eliam prophetam, priusquam dies Domini magnus & terribilis veniat 2.9.5
6 Is reducet cor patrum in filios & cor filiorum in patres suos 4.1.6

TOBIAS.

3.25 Et missus est Angelus Domini sanctus Raphael, vt curaret eos ambos 1.14.8

SAPIENTIA.

14.16 Deinde interueniẽte tẽpore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta 1.11.8

ECCLESIASTICVS.

15.14 Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu cõsilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua 1.15.18
15 Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &c. ibid.
16 Apposuit tibi aquam & ignẽ, ad quod volueris porrige manum tuam ibidem
17 Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi ibidem
16.5 Omnis misericordia faciat locum vnicuique secundùm meritum operum suorum, & secundùm intellectum peregrinationis ipsius 3.15.4

BARVCH.

2.18 Sed anima quæ tristis est super magnitudinem mali, quæ declinans, & labascens abit, mœstus animus oculíque deficientes, & esuriens anima gloriam tuam prædicarint & iustitiam 3.20.8
19 Neque enim iustè factis patrum, aut regum nostrorum freti, preces nostras coram te Domine Deus noster effundimus 3.20.8
20 Sed quia indignationem & irã tuã immisisti nobis, queadmodum per seruos tuos prophetas denunciasti ibid.

I. MACHAB.

1.54 Librique legis qui inuenti fuissent, concerpti & igne cremati sunt 1.8.9

II. MACHAB.

12.43 Tum deinde stipe viritim coacta, ad duo millia drachmarũ argenti misit Hierosolymam ad sacrificium pro peccato faciendum, &c. 3.5.8
15.39 Et siquidem rectè & commentario congruenter, hoc & ipse volebam: sin exiliter ac tenuiter, hoc est quod potui ibidem

MATTHAEVS.

1.5 Salmon autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Iesse 2.13.3

16 Iacob

26 Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, ex qua genitus est I E S V S ille qui dicitur Christus ibidem
21 Pariet autem filium, & vocabis nomen eius I E S V M. Ipse enim seruabit populum suum ex peccatis ipsius 2.6.1
23 Ecce, virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus 2.12.1
2.6 Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es inter duces Iuda, ex te enim exibit dux qui pascet populum illum meum Israel 2.14.7
3.2 Ioannes dicebat, Resipiscite. appropinquauit enim regnum cælorum 3.3.2, & 3.3.5, & 3.3.19
6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua 3.4.6, & 4.15.6, & 4.16.24
11 Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscentiam, &c. 4.15.6, & 4.15.8, & 4.16.25
12 Cuius ventilabrum in manu ipsius, & perpurgabit aream suam: & coget triticum suum in horreum, paleam autẽ exuret igni inextinguibili 3.25.12, & 4.1.13, & 4.1.19
13 Tunc aduenit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo 4.15.6, & 4.16.27
15 Omitte me nunc: ita enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc omittit eum 2.16.5
16 Et vidit Spiritum Dei ascendentem tanquam columbam, & venientem super ipsum 1.11.3, & 4.17.21, & 4.19.20
17 Et ecce vox è cælis, dicens, Hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco 2.16.11, & 3.2.12, & 3.8.1, & 3.24.5
4.2 Et quum ieiunasset dies quadraginta & noctes quadraginta, postea esuriit 4.12.20
3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, Si Filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiant 3.20.46
4 Non è solo pane viuet homo, sed ex omni verbo prodeunte per os Dei 3.20.44
10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies 1.12.3
11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce Angeli accedebant, & ministrabant ei 1.14.6
17 Ex eo tempore cœpit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cælorum 2.9.2, & 3.3.2, & 2.3.19
19 Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum 4.16.31
5.3 Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum 3.17.10
4 Beati qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient 3.8.9
8 Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt 3.25.6
10 Beati qui persecutionem patiuntur iustitiæ causa: quoniã ipsorum est regnum cælorum 3.8.7
12 Gaudete & exultate, quoniã merces vestra multa est in cælis 3.18.1
13 Vos estis sal terræ 4.3.3, & 4.5.14, & 4.8.4
14 Vos estis lux mundi 4.3.3, & 4.5.14, & 4.8.4
15 Neque accẽdunt lucernam & ponunt eam subter modium: sed in candelabrum, & splendet omnibus qui sunt in domo 1.11.14
16 Ita splendeat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, glorificéntque Patrem vestrum qui est in cælis 3.16.3
17 Ne existimate me venisse vt dissoluam Legem aut Prophetas: non veni vt dissoluam, sed vt impleam 2.7.14
19 Quisquis igitur soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum: quisquis autem fecerit, &c. 2.8.59
21 Audistis dictum fuisse antiquis, Non occides: quisquis autem occiderit, tenebitur iudicio 4.20.10
22 Ego verò dico vobis, quicunque irascitur fratri suo temere, tenebitur iudicio 2.8.7, & 2.8.39
25 Esto amicus aduersario tuo citò, dum es in via cum eo: nequando, &c. 3.5.7
26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc vsquedũ reddideris vltimum quadrantem 3.25.6, & 3.5.7
28 Quicunque aspicit mulierem vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo 2.8.7
34 Ne iuretis omnino, neque per cælũ, &c. 2.8.26, & 4.13.12
39 Ego verò dico vobis ne resistatis malo: sed quisquis te cædet in dexteram tuam maxillam, obuerte ei & alteram 4.20.19, & 4.20.20
44 Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui deuouent vos 2.8.57, & 3.7.6, & 4.13.12
45 Vt sitis filii Patris vestri qui est in cælis: facit enim vt sol suus exoriatur super bonos ac malos, &c. 3.20.15, & 3.24.16, & 3.25.9
46 Si dilexeritis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? nónne & publicani idẽ faciunt? 3.8.57
6.2 Itaque quum dabis eleemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequantur ab hominibus. Amẽ dico vobis eos referre mercedẽ suam 3.7.2
6 Tu verò quum precaris, introito in cõclaue tuum, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto, &c. 3.20.29
7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici. putãt enim fore vt sua illa loquacitate exaudiantur 3.20.29
9 Vos igitur ita precamini, Pater noster qui est in cælis, sanctificetur nomen tuum, &c. 3.20.6, & 3.20.34
11 Panem nostrũ quotidianum da nobis hodie 2.5.14
12 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimꝰ debitoribꝰ nostris 3.4.38, & 4.1.25
21 Nam vbi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum 3.2.25, & 3.18.6, & 3.25.1
23 Quòd si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosũ erit. Ergo si lumẽ quod est in te tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ? 3.2.25
7.7 Petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis 3.20.13
11 Si vos igitur quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quantò magis Pater vester qui est in cælis, dabit bona iis qui ab ipso petẽt? 3.20.36
12 Quæcunque igitur volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis. ista enim est Lex & Prophetæ 2.8.53
15 Cauete vobis à pseudoprophetis, qui veniũt ad vos cum vestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces 4.9.4
8.4 Dicit Iesus leproso purgato, Vide vt nulli dicas: sed abi, ostẽde teipsum Sacerdoti, & offer donum illud quod imperauit Moses, vt hoc siteis testimonio 3.4.4
10 Hæc quum audisset Iesus, miratus est: & ait sequẽtibus, Amẽ dico vobis, ne in Israel quidem tantam fidem inueni 3.2.13
11 Multi ab Oriente & Occidente venturi sunt, & discumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum 2.10.23, & 4.16.13
12 Filii regni eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletꝰ & stridor dentium 3.25.12
13 Et dicit Iesus Centurioni, Abi, & vt credidisti fiat tibi. Sanatúsque est puer eius eo ipso momento 3.29 m
25 Et accedẽtes discipuli excita-

uerunt eum, dicentes, Domine serua nos, perimus 3.2.21
29 Quid nobis tecū, Iesu fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus? 1.14.19
9.2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticū in lecto proiectū. quúmque vidisset Iesus fidē eorum, dixit paralytico, Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua 3.2.13, & 3.4.35, & 3.20.9
3 Quidam è Scribis dicebant apud se, Iste blasphemat 1.13.12
4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, &c. ibid.
5 Vtrum enim est facilius dicere, Remissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge, & ambula? 4.19.29
6 Vt autem sciatis authoritatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata, (tūc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectum, & abi domum tuam 1.13.12
12 Qui valent non egent medico, sed malè affecti 2.12.4
13 Non veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiā 3.3.20, & 3.12.7, & 3.14.5
15 Num possunt filii thalami lugere quandiu est cum eis sponsus? 3.3.17, & 4.12.17
29 Tunc tetigit oculos cæcorum, dicens, Secundùm fidem vestram fiat vobis 3.2.43, & 3.4.22, & 3.20.11, & 4.19.18
34 Pharisæi dicebant, Per principem dæmoniorum eiicit dæmonia 3.3.22
35 Et circuibat Iesus vrbes omnes ac vicos, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, &c. 2.9.2
10.1 Tunc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros 4.3.5
5 In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini 2.11.12
8 AEgrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite 1.13.13
18 Et ad præsides ac reges adducemini mea causa, vt hoc sit eis & Gētibus testimonium 3.4.4
20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, is est qui loquitur in vobis 4.18.8
28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna 1.15.2, & 3.25.7
29 Nónne duo passerculi assario væneunt, & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro 1.16.1, & 1.16.5, & 1.17.6
30 Vestri verò etiam capilli capitis omnes numerati sunt 1.16.2
31 Ne igitur timete: vos multis passerculis præstatis 1.17.6
33 Quisquis autem negauerit me corā hominibus, negabo eum & ego coram patre meo qui est in cælis 4.1.26
11.10 Iste enim est de quo scriptum est, Ecce ego mitto nuncium meū ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam coram te 3.3.19
11 Non surrexit inter eos qui gignūtur è mulieribus quisquam maior Iohanne Baptista: sed qui est minimus in regno cælorum, maior eo est 2.9.5
13 Omnes Prophetæ & ipsa Lex vsque ad Ioannem prophetarunt 2.11.5, & 2.11.10
23 Et tu Capernaum, quæ es vsque ad cælum sublata, vsque ad inferos deprimeris: nam si Sodomis editæ fuissēt virtutes quæ editæ sunt apud te, mansissent vsque ad hodiernū diem 3.24.1
25 In illo tempore respondens Iesus dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ quòd abscondisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus 3.2.34
27 Nemo nouit Patrem nisi Filius, & quicūque voluerit Filius retegere 4.8.5
28 Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam vt requiescatis 3.3.20, & 3.4.3, & 3.12.7, & 3.18.9
29 Tollite iugum meū super vos, & discite à me quòd mitis sim & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris 3.18.9
30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est 4.19.3
12.24 Pharisæi verò quum hæc audissent, dicebant, Iste non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dæmoniorum 3.3.22
31 Quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus 3.3.21, & 1.13.15, & 3.3.22
32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autem fuerit loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro 3.5.7
41 Niniuitæ resurgent in iudicio cum natione hac, & condemnabunt eam: quòd ipsi resipuerint ad prædicationem Ionæ 3.24.15
43 Quum impurus Spiritus exierit ab homine, ambulat per arida loca, quærens requiem, & non inuenit, &c. 1.14.14, & 1.14.19
13.4 Et in seminando, alia quidem ceciderunt iuxta viam: & venerunt volucres, & deuorarunt ea 3.22.10, & 4.14.11, & 4.17.33
5 Alia verò ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam: & statim exorta sunt, propterea quòd non habebant profundam terram 4.17.33
7 Alia verò ceciderunt in spinas & ascenderunt spinæ, & suffocarunt ea 4.17.33
9 Qui habet aures ad audiendum, audiat 3.23.13
11 Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum 1.7.5, & 3.24.13
16 Vestri verò beati sunt oculi, quòd cernant, & aures vestræ quòd audiant 2.9.1
17 Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt 2.11.6
24 Simile est regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo 4.1.13
29 At ille dixit, Non: ne colligendo zizania, eradicetis simul cum eis triticum 4.12.11
31 Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod acceptum quispiam seminauit in agro suo 4.19.34
33 Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier condidit in farinæ satis tribus, vsquequo fermentaretur tota 4.19.34
39 Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus 1.14.15
47 Regnum cælorum simile est sagenæ iactæ in mare, & quæ ex omni rerum genere coegit 4.1.13, & 4.16.31
14.25 Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos Iesus ambulans super mare 4.17.29
15.3 Quare & vos transgredimini mandatum Dei, per traditionem vestram? 4.10.10
4 Nam Deus mandauit dicens, Honora patrem tuum & matrem. Et, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur 2.8.36
8 Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me 3.20.31
9 Sed frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum 4.10.15, & 4.10.23
13 Omnis planta, quam non plātauit Pater ille meus cælestis, eradicabitur 2.3.9, & 3.2.12, & 3.23.1, & 3.24.6
14 Sinite eos: duces sunt cæci cæco-

ci cæcorũ: Porrò si cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent 3.19.11,& 4.9.12
24 Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel 2.11.12
16.6 Videte & cauete à ferméto Pharisæorũ & Sadducæorum 4.10.26
12 Tunc intellexerunt eum non dixisse vt cauerent à fermento panis,sed à doctrina Pharisæorum & Sadducæorum Ibidem
16 Tu es Christus ille Filius Dei viuentis 4.6.6
17 Beatus es Simon bar-Iona: quia caro & sanguis hæc non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis 2.2.19,& 3.1.4, & 3.2.34
18 Sed & ego tibi dico, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam 4.6.3,& 4.6.5
19 Et tibi dabo claues regni cælorum. & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis:& quicquid solueris in terra,erit solutum in cælis 3.4.12,& 4.1.22,& 4.2.10, & 4.6.4, & 4.11.1,& 4.12.4
23 Abscede à me satana, scandalo es mihi 4.7.28
24 Siquis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam,ac sequatur me 3.7.2,& 3.8.1
27 Futurum est vt Filius hominis veniat cum gloria Patris sui cum Angelis suis: & tunc reddet vnicuique secundùm facta eius 3.18.1
17.2 Transformatúsque est coram eis,& splenduit facies eius vt sol: vestimenta autem eius facta sunt alba vt lux 4.17.17
5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbrauit eos: & ecce vox e nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus,in quo acquiesco:ipsum audite 2.15.2, & 3.2.32,& 3.8.1,& 3.20.48,& 4.8.1, & 4.8.7
18.10 Dico vobis Angelos eorum in cælis per omne tempus videre faciem Patris mei qui in cælis est 1.14.7,& 1.14.9
11 Venit Filius hominis vt seruet quod perierat 2.12.4
15 Si peccauerit in te frater tu⁹, veni & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit lucratus es fratrem tuum 4.12.3
17 Quòd si neglexerit eos audire,dic Ecclesiæ:quòd si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi velut quispiã ethnicus & quispiam publicanus 4.8.15,& 4.11.2,& 4.12.3
18 Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis in terra,erunt ligata in cælo,& quæcunque solueritis in terra,erunt soluta in cælo 3.4.12,& 3.4.20,& 4.1.22,& 4.2.10.& 4.8.4.& 4.12.4.& 4.12.9
19 Rursum dico vobis,si duo ex vobis consenserint in terra, quodcunque petierint,fiet eis à Patre meo qui in cælis est 3.20.30
20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum 4.1.9,& 4.6.4,& 4.9.2
22 Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies 4.1.23
29 Procidens ergo cõseruus eius ad eius pedes,precabatur eum dicens, Differ iram ergame, & omnia reddam tibi Ibid.
19.6 Itaque nõ amplius sunt duo, sed vna caro. quod ergo Deus cõiũxit,homo ne seiũgat 4.1.2
11 Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est 2.8.42,& 4.13.17
12 Sunt enim eunuchi qui ex matris vtero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnumcælorum 2.8.42
13 Tunc oblati sunt ei pueruli vt manus eis imponeret,& precaretur:discipuli autem obiurgarunt eos 4.16.7
14 Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire:talium est enim regnum cælorum 4.16.7,& 4.16.17.& 4.16.26
15 Et quum imposuisset eis manus,profectus est illinc 4.3.16
17 Nullus est bonus, nisi vnus, nempeDeus. Si vis autem ad vitam ingredi serua mandata 1.13.13,& 1.13.24,3.18.9
18 Non occides,Non mœchaberis,Nõ furaberis,&c. 2.8.35.36.37.38.39.&c. ad finem vsque capitis
19 Honora patrẽ & matrẽ 2.8.35
21 Si vis perfectus esse,abi,vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo 4.13.13
25 His auditis discipuli eius perculsi sunt valde,dicẽtes, Quis ergo potest seruari? 2.7.5
26 Intuitus autem eos Iesus dixit eis, Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt Ibidem
28 Iesus dixit eis, Amen dico vobis, vos qui sequuti estis me,in regeneratione quum sederit Fili⁹ hominis in throno gloriæ suæ,sedebitis etiã vos, inquam,super thronos duodecim,iudicantes duodecim tribus Israel 2.16.18,& 3.25.10
29 Et quisqs reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem,aut matrem,aut vxorem,aut liberos,aut agros,causa nominis mei,centuplicia accipiet, & vitam æternã hæreditatis iure possidebit 3.25.10
20.1 Simile est regnum cælorum patrifamiliâs, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam 3.18.3
25 Scitis principes Gentiũ in eas dominari,& qui magni sunt licentia vti in eas 4.11.8.& 4.11.9
26 Verùm non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister 4.11.8
28 Sicut Filius hominis non venit vt sibi ministraretur,sed vt ministraret, darétque animam suam in redemptionis pretium pro multis 2.16.5
21.9 Porrò turba quæ præibat & quæ sequebatur,clamabat, dicẽs, Hosanna filio Dauid:benedictus qui venit in nomine Domini 2.6.4
22 Quæcunque precati eritis, si credideritis, accipietis 3.20.11
25 Baptisma Ioannis vnde erat? è cælo,an ex hominibus?At illi ratiocinabantur apud se dicentes, Si dixerimus,è cælo, dicet nobis, Quare ergo non credidistis ei? 4.19.5
31 Vter è duobus fecit quod voluit eius pater? Dicũt ei, Prior. Dicit eis Iesus,Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei 2.8.14,& 3.7.2
22.2 Simile est regnum cælorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo 3.24.8
12 Amice,quomodo huc introisti non habens vestem nuptialẽ? 4.17.45
13 Ligatis pedibus & manibus eius tollite eum & conijcite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dẽtium 3.25.12
14 Multi enim sunt vocati, pauci verò electi 3.24.6
23 In illo die adierunt illum Sadducæi (qui dicunt non esse resurrectionem) 2.10.23
30 Nam in resurrectione, neque vxores ducunt,neque nuptum dantur:sed sunt vt Angeli Dei in cælo 1.14.9,& 1.15.3,& 2.12.6,& 3.25.11,& 4.1.4
32 Ego sum Deus Abrahã, Deus Isaac,& Deus Iacob.Deus non est Deus mortuorum, sed viuentium 2.10.9,& 4.16.3
37 Diliges Dominũ Deũ tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota cogitatione tua 2.8.11,& 2.8.51,& 3.3.11
39 Secundum autem simile est huic,Diliges proximum tuum vt teipsum 2.8.11
43 Quomodo ergo Dauid per spiritum vocat eum Dominum?1.13.20

23.4 Ligant enim onera grauia difficiliáque portatu, & imponunt in humeros hominũ: digito autem suo nolunt ea mouere 4.10.15, & 4.10.26
8 Vos autem ne vocemini Rabbi. vnus enim est doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos fratres estis 4.8.8
9 Et patrẽ vestrum neminẽ vocetis in terra: vnus est enim pater vester qui in cælis est 3.20.38
23 Et omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium, & misericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa nõ omittere 2.8.52
25 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autem illa plena sunt rapina & intemperantia 3.4.36
37 Ierusalem, Ierusalem quæ trucidas Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare liberos tuos &c. 3.24.16
24.11 Et multi pseudoprophetæ surgẽt ac seducẽt multos 4.9.4
14 Et prædicabitur istud Euangeliũ regni in vniuersa terra, vt sit testimonio omnibus gentibus: & tũc veniet finis 3.4.4
24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula, ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos 4.9.4
30 Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo: & tũc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum potentia & gloria multa 2.16.17
36 De die autem illo & hora nemo scit, ne Angeli quidẽ cælorũ, sed Pater meus solus 1.14.9
45 Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super famulitium suum, vt det illis alimentum in tempore? 4.16.31
25.3 Quæ erant fatuæ acceptis lampadibus suis, nõ ceperant oleum secum 3.5.7
21 Dixit autem dominus seruo, Bene habet, serue bone & fidelis, in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredere in gaudiũ domini tui 2.3.11
23 Bene habet serue bone & fidelis: in paucis fuisti fidelis, &c. 2.3.11
29 Omni habenti dabitur, & augebitur: qui verò non habet, etiam quod habet tolletur ab eo 2.3.11, & 3.15.4
31 Quum venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronũ gloriæ suæ 2.14.9, & 1.16.17
32 Et cogentur coram eo omnes gẽtes: & separabit eos, alteros ab alteris, vt pastor separat oues ab hœdis 2.15.17, & 3.25.9
34 Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratũ vobis à iactis fundamẽtis mundi 3.18.1, & 3.18.2, & 3.18.3, & 3.24.16
35 Esuriui enim, & dedistis mihi quo vescerer: sitiui, & dedistis mihi potum, &c. 3.18.1
40 Amen dico vobis, quatenus id fecistis vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis 3.18.6
41 Maledicti, abite à me in ignẽ æternum, qui paratus est Diabolo & angelis eius 1.14.14, & 1.14.19, & 3.25.5
46 Et abibunt isti in supplicium æternum: iusti verò in vitam æternam 3.25.5
26.10 Quid molestiam exhibetis isti mulieri. opus enim bonum operata est erga me 3.25.8
11 Semper enim pauperes habetis vobiscum: me verò non semper habebitis 4.3.1, & 4.17.26, & 4.17.28
12 Quòd enim hæc vnguentum hoc iniecit corpori meo, ad sepeliendum me, fecit 3.25.8
15 Ait eis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? Ipsi verò appenderũt ei triginta argenteos numos 4.18.14
26 Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, deditque Discipulis & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum 4.14.20, & 4.16.30, & 4.17.1, & 4.17.20, & 4.19.23
27 Et accepto poculo, & gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes 4.9.14
38 Tunc dicit eis Iesus, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum 2.16.12, & 3.8.9
39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans, & dicens, Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: veruntamen non vt ego volo, sed vt tu 2.16.12
53 An putas me non posse nunc precari Patrem meũ, qui huc sistat mihi plures quàm duodecim legiones Angelorũ? 1.14.8
74 Tunc cœpit seipsum deuouere, & iurare, dicens, Non noui hominem 4.1.26
75 Tunc meminit Petrus verborũ Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extrà, fleuit amarè 3.3.4
27.4 Peccaui, prodito sanguine innoxio. At illi dixerunt, quid ad nos? tu videris 3.3.4
12 Et quum ipse accusaretur à principibus Sacerdotum & senioribus, nihil respondit 2.16.5
14 Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præses valde Ibidem
23 Præses autem ait, En nunc quid mali fecit? At illi amplius clamabant, dicentes, Crucifigatur Ibidem
24 Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus corã turba, dicẽs, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti: vos videritis Ibid.
46 Circiter verò horam nonam exclamauit Iesus voce magna, dicens, Eli, Eli, lama sabachthani? Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me? 2.16.11
50 Iesus autem quum rursum clamasset voce magna, emisit spiritum 4.19.23
52 Et monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt 2.10.23, & 3.25.7
53 Qui egressi è monumentis post resurrectionem eius, introierunt in sanctam vrbem, & apparuerunt multis 2.10.23
66 Ipsi autem profecti muniẽrunt sepulchrum, obsignato lapide cum custodia 3.25.3
28.5 Respondens autem Angelus dixit mulieribus, Vos verò ne timete, &c. 1.14.6
6 Nõ est hic: surrexit enim prout dixit 4.17.29
7 Dicite discipulis eius, cum surrexisse à mortuis 1.14.6
11 Proficiscentibus autem ipsis, ecce, quidam ex custodia venerunt in vrbem, & annunciauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerãt 3.25.3
12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus Ibid.
13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & eum furati sunt nobis dormientibus Ibidem
18 Data est mihi omnis authoritas in cælo & in terra 3.15.5
19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti 1.13.16, & 4.2.6, & 4.8.4, & 4.14.20, & 4.15.6, & 4.15.18, & 4.15.20, & 4.15.22, & 4.16.27, & 4.19.28
20 Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi 2.16.14, & 4.8.8, & 4.8.11, & 4.17.26, & 4.17.28, & 4.17.30

MARCVS.

1.1 Principium Euangelii Iesu Christi filii Dei 2.9.2
4 Baptizabat Iohannes in deserto, & prædicabat baptismũ resipiscẽtiæ ad remissionẽ peccatorum

torum 3.3.19, & 4.19.17
15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquauit regnū Dei, resipiscite, & credite Euangelio 3.3.19
3.15 Haberéntque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia 1.13.13
28 Amē dico vobis, quæuis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiæ quibuscūque blasphemarint 3.5.7
29 Sed quicunque blasphemarit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno iudicio 1.13.15, & 3.3.22
6.7 Dedítque eis potestatem aduersus spiritus impuros 1.13.13
13 Et dæmonia multa eiiciebant: vngebántque oleo multos ægrotos, & sanabant eos 4.19.18, & 4.19.21
7.33 Ipse verò quum abduxisset eum è turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius, & quum spuisset tetigit linguam eius 4.19.23
8.38 Quemcunque puduerit mei ac sermonum meorum in natione ista adultera & peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, &c. 4.1.26
9.24 Credo Domine, succurre incredulitati meæ 4.14.7
43 In gehennam, in ignem inextinguibilem 3.25.12
44 Vbi vermis eorum non interit, & ignis nō extinguitur Ibi.
10.9 Quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat 4.1.1
30 Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam æternam 3.18.3
11.24 Quæcunque precantes petitis, credite vos accepturos, & erunt vobis 3.20.11
12.18 Tunc veniunt ad eum Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogauerunt eum dicentes 3.25.5
13.32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidē qui in cælo sunt, nec ipse Filius, sed solus Pater 2.14.2
14.22 Et edentibus ipsis, quum accepisset Iesus panem, & benedixisset, fregit: dedítq; eis, & ait, Accipite, edite: hoc est corpus meū 4.17.1, & 4.17.20
33 Et assumit Petrū & Iacobum & Iohannem secum, cepítque expauescere, & grauissimè angi 3.8.9
34 Et dixit eis, Vndiquaque tristís est anima mea vsque ad mortē: manete hic & vigilate 2.16.12
15.28 Et impleta est Scriptura quæ dicit, Et cū sceleratis numeratus est 2.16.5
16.9 Apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat septem dæmonia 1.14.14
15 Profecti in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ 4.3.4, & 4.3.12, & 4.16.27, & 4.19.28
16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur 4.15.1. & 4.16.27
19 Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cœlum, & sedit ad dexterā Dei 2.14.3, & 4.17.27

LVCAS.

1.6 ERant iusti ambo in conspectu Dei, incedentes in omnibus mādatis & cōstitutionibus Domini inculpatè 3.17.7
15 Et Spiritu Sancto implebitur etiam ab vtero matris suæ 4.16.17
17 Nam ipse præcedet in conspectu eius, cum Spiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudētiam iustorum, vt paret Domino populum instructum 4.1.6
31 Et ecce, concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomē eius IESVM 2.16.1
32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: dabítque ei Dominus Deus sedem Dauid patris ipsius 2.14.4, & 2.14.7
33 Regnabítque super domum Iacob in æternum, & regni eius nō erit finis 2.14.3, & 2.15.3
34 Dixit autem Maria ad Angelū, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non sum cognitura? 4.17.25
35 Et respondens Angelus, dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea id etiam quod nascetur ex te sanctū, vocabitur Filius Dei 2.14.5
43 Et vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me? 2.14.4
54 Suscepit Israel puerum suum, vt memor esset misericordiæ 2.10.4
72 Vt vteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset Testamenti sui sancti Ibidem
73 Et iurisiurandi quod iurauit Abrahamo patri nostro, &c. Ibidem
74 Vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi 3.16.2
77 Et des cognitionem salutis populo eius, per remissionem peccatorum ipsorum 3.11.22
79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis 2.12.4
2.11 Nempe natum esse vobis hodie Seruatorem, qui est Christus Dominus, in vrbe Dauid 2.15.5
13 Et repentè adfuit cum Angelo multitudo exercituū cælestium, laudātium Deum 1.14.5
37 Et quum esset vidua quasi annorum octogintaquatuor, non abscedebat à templo, ieiuniis & deprecationibus seruiens Deo noctem ac diem 4.12.16
52 Iesus autē proficiebat sapientia, & statura, ac gratia apud Deum & homines 2.14.2
3.3 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptismum resipiscentiæ in remissionem peccatorū 3.3.19, & 4.15.7, & 4.19.17
8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resipuerint, & ne cœperitis dicere apud vos ipsos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo 3.3.5
14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calūniemini: & contenti estote stipendiis vestris 4.20.12
16 Respondit Iohānes, Ego quidem baptizo vos aqua: sed venit qui validior me est, cuius non sum dignus qui soluam corrigiam calcearum: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni 3.1.3, & 3.1.4, & 4.15.6, & 4.15.7
22 Ac descendit Spiritus sanctus corporea specie tanquam colūba, supra eum, & vox de cælo extitit, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquiesco 4.17.21
23 Ipse autē Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta, filius (vt existimabatur) Ioseph, qui fuit filius Heli 4.16.27, & 4.16.29
38 Qui fuit filius Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei 2.12.7, & 2.13.3
4.17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ: quúmque explicuisset librum, inuenit locū in quo scriptū erat 4.19.23
18 Spiritus domini super me, propterea quòd vnxit me: vt euangelizem pauperibus misit me, vt sanem contritos corde 2.15.2, & 3.3.20, & 3.4.3
5.14 Iesus tetigit leprosum: & statim lepra abiit ab eo. Ipse verò præcepit ei vt nulli hoc diceret: sed vade, inquit, ostende teipsum Sacerdoti, & offer pro purgatione tui prout præcepit Moses, vt hoc sit eis testimonio 4.4.4
34 Nū potestis facere vt filii thalami, quo tēpore cum ipsis est sponsus, ieiunent? 4.12.17
6.13 Et quum dies ortus esset, aduocauit discipulos suos: &

quum ex ipsis elegisset duodecim, quos & Apostolos nominauit, &c. 4.3.5.
23 Gaudete illo die & salite. ecce enim merces vestra multa est in cælis 3.18.1
24 Sed væ vobis diuitibus: nam reportatis consolationem vestram 3.19.9
36 Estote ergo misericordes, prout & Pater vester misericors est 3.7.6
7.29 Et iis auditis totus populus & publicani iustificarunt Deum, qui baptizati fuerant baptismo Iohannis 3.11.3
35 Sed iustificata est sapientia à filiis suis omnibus Ibid.
36 Rogauit autem eum quidam ex Pharisæis vt cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Pharisæi discubuit 3.4.37
47 Cuius rei gratia, dico tibi remissa esse peccata eius multa: nam dilexit multum cui autem paululùm remittitur, paululùm diligit 3.4.31
8.2 Et quædam mulieres quas sanauerat à spiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem dæmonia exierant 1.14.14
7 Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocarunt illud 2.2.10
13 Qui verò super petrã, ii sunt qui cùm audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habẽt, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt Ibid.
15 Quod autem in bonã terram cecidit, ii sunt qui in corde honesto & bono auditum sermonem retinẽt, & fructum afferunt per patientiam 4.14.11
9.23 Siquis vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me 3.15.8
26 Quem enim puduerit mei, & meorum sermonũ, eius pudebit Filiũ hominis, quando venerit cũ gloria sua, & Patris, sanctorúmque Angelorum 1.14.9
55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos sitis 3.20.15
10.1 Post hæc autem designauit Dominus etiam alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam, &c. 4.3.4
6 Quòd si fuerit illic quispiam filius pacis, requiescet super eum pax vestra: sin minus, ad vos reuertetur 3.23.14
15 Qui vos audit, me audit: & qui vos reiicit, me reiicit 4.3.3, & 4.8.4
18 Spectabam Satanam vt fulgur è cœlo cadentem 1.14.18
20 Sed de eo ne gaudete quòd spiritus vobis subiiciantur, gaudete verò potius quòd nomina vestra scripta sunt in cælis 2.24 9
21 Eo ipso momento exultauit Iesus spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cæli & terræ, quòd hæc absconderis à sapientibus & intelligentibus, & detexeris ea infantibus: etiam Pater, quia ita placuit tibi 3.2.34
22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit quis sit Filius, nisi Pater, & quis sit Pater, nisi Filius, & cuicũque voluerit Filius detegere 3.2.1, & 4.18.20
23 Beati oculi qui vident quæ vos videtis 2.9.1
24 Dico enim vobis, multos Prophetas & reges cupiuisse videre quæ videtis, nec vidisse, &c. 2.9.1, & 2.11.6
25 Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 4.13.13
27 Ille verò respondens dixit, Diliges Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum vt teipsum 2.8.11
30 Quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones, &c. 2.5.19
36 Quis igitur horũ trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones? 2.8.55
11.2 Dixit autem eis, Quũ precamini, dicite, Pater noster, qui es in cælis, &c. 3.20.6, & 3.20.34
3 Panem nostrum quotidianum da nobis in diem 2.5.14
21 Quum validus quispiam armatus custodit aulam suam, in pace sunt ea quæ habet 1.14.13, & 1.14 18
22 Postquam verò quispiam eo validior inuadens vicerit eũ, totam armaturam eius aufert qua confidebat, & spolia eius distribuit 1.14.18
39 Dixit autem Dominus ei, Vos quidem Pharisæi exteriorem poculi patinæque partẽ purgatis, sed quod intra vos est plenum est rapina & scelere 3.4.36
12.5 Timete eum qui postquam trucidarit, præditus est authoritate iniiciendi in gehennam 1.15.2
10 Quisquis dicet quippiam in Filiũ hominis, ei remittetur: ei verò qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur 1.13.15. & 3.3.21, & 3.3.22, & 3.5.7
14 Heus tu, quis me vobis iudicem, aut partitorem præfecit? 4.11 9, & 4.11.11
14.21 Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mãcos claudósque & cæcos huc introducito 4.16.31
15.7 Dico vobis ita fore gaudiũ in cælo super vno peccatore resipiscente, maius quàm super nonagintanouem iustis, quibus non opus est resipiscentia 1.14.7
20 Quum autem longè adhuc abesset, vidit eum pater ipsius, ac misericordia motus est, & accurrens incidit in collum eius, & deosculatus est eum 3 20.37
16.2 Vocauit eũ igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationem dispensationis tuæ: non enim poteris amplius esse dispẽsator 3.10.5
9 Et ego vobis dico: facite vobis amicos ex mamona iniusto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula 3.18.6
15 Vos estis qui iustificatis vos ipsos in hominum conspectu, Deus autem nouit corda vestra 3.11.3, & 3.12.2
16 Lex & prophetæ vsque ad Iohannem: ab eo tempore regnum Dei annunciatur, & quiuis in illud vi irrumpit 2.7.16
22 Factum est autem vt moreretur mendicus, & asportaretur ab Angelis in sinum Abrahæ 1.14.7, & 1.15.2, & 2.25.6
17.3 Si peccauerit in te frater tuus, obiurga eum & si resipuerit, remitte ei 3.7.6
5 Tũc dixerunt Apostoli Domino, Adde nobis fidem 4.14.7
7 Quis autem vestrum habet seruum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro, &c. 3.14.15
10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, nam quod debuimus facere, fecimus 3.14 14, & 3.15.3
14 Quum autem eos vidisset, dixit eis, Profecti ostendite vos sacerdotibus. Et factũ est vt inter eundũ purgati sint 3.4.4
20 Interrogatus autem à Pharisæis, quando venturum esset regnum Dei, respondit eis, & dixit, Non veniet regnum Dei ita vt obseruari possit 2.15.4
18.1 Dixit autem eis etiam parabolam huc spectantem, quòd oporteret semper ipsos precari, nec segnescere 3.20.7
13 Publicanus autẽ procul stans, nolebat vel oculos in cælũ attollere, sed percutiebat pectus suũ, dicẽs, Deus, propitius esto mihi peccatori 3 4.18, & 3.12.7
14 Dico vobis, descẽdit Publicanus iustificatus domũ suã potius quàm Pharisæus: quia quicunque se extollit, deprimetur: & qui se deprimit, extolletur 3.4 35, & 3.11.3

42 Et Iesus dixit ei, Recipito visū: fides tua te seruauit 4.19.18

19.17 Dominus autem ait, Bene habet serue bone: quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem super decem vrbes 2.3.11. & 3.15.4

26 Omni habenti dabitur: ei autem qui nō habet, etiam quod habet, adimetur ibidem

20.27 Tunc nonnulli Sadducæorum (qui negant esse resurrectionem) accesserunt 2.10.23, & 3.25.5

37 Mortuos autem excitari, etiā Moses indicauit apud rubum, quum dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob 2.10.9

38 Nam Deus nō est mortuorum, sed viuorum 4.16.3

21.15 Ego dabo vobis os, & sapiētiam, cui non poterūt contradicere, neque resistere omnes qui se vobis opponent 4.3.12

28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra 3.9.5

22.17 Et accepto poculo, quum gratias egisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipsis 4.17.20, & 4.17.43, & 4.18.8

19 Et accepto pane, quum gratias egisset, fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem 4.3.6, & 4.15.20, & 4.16.30, & 4.17.1, & 4.17.20, & 4.17.37

20 Itidem etiam dedit eis poculum, postquam cœnasset, dicens, Hoc poculum est Nouum illud testamentum per sanguinem meum, qui pro vobis effunditur 2.11.4, & 2.17.4, & 4.17.6, & 4.17.20

25 Reges gentium dominantur eis: & qui habent potestatem in eas, benefici vocantur 4.11.8, & 4.11.9, & 4.20.7

26 Vos autem non ita: sed qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est: & qui princeps est, sicut qui ministrat 4.11.8

32 Sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua 3.24.6, & 4.7.27, & 4.7.28

43 Visus est autem ei Angelus è cælo corroborans eum 1.14.6, & 2.16.12

44 Erat autem sudor eius quasi grumi sanguinis descendentes in terram 2.16.12, & 3.8.9

61 Tūc conuersus Dominus intuitus est Petrum: & recordatus est Petrus sermonis Domini, quomodo (nimirū) dixerat ipsi, Priusquam gallus vocem emiserit, ter me abnegabis 3.4.35

62 Et egressus foras Petrus, fleuit amarè 3.3.4

23.42 Dixítque Iesu, Domine, memento mei, quū veneris in regnū tuum 3.24.11, & 4.16.31

43 Tunc dixit ei Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso 3.25.6

46 Quúmque clamasset voce magna Iesus, ait, Pater, in manus tuas depono spiritū meū 1.15.2, & 3.25.6

24.5 Dixerunt eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit? 1.14.6

6 Non est hic, sed surrexit: mementote vt loquutus sit vobis, quum adhuc in Galilæa esset 3.25.3

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramētum verba earū, neque crediderunt eis 3.2.4

12 Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & quum introspexisset, videt lintea sola illic iacentia. abiítque apud semetipsum mirās hoc factum ibidem

16 Oculi autem eorum tenebantur, ne eū agnoscerent 4.17.29

26 Nónne hæc oportuit pati Christū, & introire in gloriam suā? 2.17.6, & 3.18.7, & 4.17.22

27 Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso scripta erant 1.9.3, & 3.2.34

31 Sed ipse ablatus est ex eorum conspectu 4.17.29

39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere 2.14.2, & 3.25.3, & 4.17.29

44 Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosis, & Prophetis, & Psalmis de me 3.5.8

45 Tunc aperuit eorum mentem, vt intelligerent Scripturas 3.2.34

46 Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die 2.12.4, & 3.3.19

47 Et prædicari in eius nomine resipiscētiam ac remissionem peccatorum apud omnes Gentes incipiendo ab Hierusalem 2.12.4, & 3.3.1, & 3.3.19

49 Vos autem manete in vrbe Hierusalem, vsquequo induamini virtute ex alto 4.3.12

51 Et factū est, dū ipse benediceret eis, disiunctus ab eis, sursum ferebatur in cælū 4.17.27

SECVNDVM Iohannem.

1.1 IN principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, erátque ille Sermo, Deus 1.13.6, & 1.13.11, & 1.13.[illegible]

3 Omnia per hūc Sermonem facta sunt 1.13.7, & 1.13.17

4 In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum 1.13.13, & 1.15.4, & 2.2.19, & 2.6.1, & 4.17.1

5 Et lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt 2.2.12

9 Hic erat Lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum 2.17.4

10 In mundo erat, & mundus per eum factus est: sed mundus eum non agnouit ibidem

12 Quotquot eum acceperunt, dedit eis hanc dignitatem, vt filii Dei fierent, nempe iis qui credunt in nomen eius 2.6.1, & 3.1.4, & 3.20.36, & 3.22.10

13 Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt 2.2.19, & 2.13.2, & 3.1.4

14 Et Sermo ille caro factus est: & commoratus est inter nos, (& spectauimus gloriam eius, gloriam, inquam, vt vnigeniti egressi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis 1.13.11, & 2.12.4, & 2.14.1, & 2.14.8

16 Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia 2.13.1, & 2.15.5, & 3.11.9, & 3.20.1

17 Nam Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum extitit 2.7.16

18 Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit 1.13.17, & 2.2.20, & 2.9.1, & 4.17.30

23 Ego sum vox clamantis in deserto, Complanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta 2.9.5

29 Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata mundi 2.14.3, & 2.16.5, & 2.17.4, & 3.4.26, & 4.15.7

32 Testatus est Iohannes, dicēs, Conspexi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, qui etiam mansit super eum 2.15.5, & 4.19.20

33 Et ego non noueram eum: sed qui misit me, vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritum descendentem, ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu sancto 2.15.5

36 Ecce agnus ille Dei 2.9.5

41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant illa ex Iohanne, & sequuti fuerant eum 4.6.5

43 Et adduxit eum ad Iesum ibidem

52 Deinceps videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, ac descendentes super

Filiũ hominis 1.14.12, & 2.9.2
2.2 Vocatus est aũt etiã Iesus, ac discipuli eius ad nuptias 4.13.3
9 Vt autem gustauit architriclinus aquã illam quæ facta fuerat vinum ibid.
15 Factóque flagello è funiculis, omnes eiecit è templo, & oues & boues: & argẽtariorum nummulos effudit, mensásque subuertit 4.19.23
19 Respondit Iesus, & dixit eis, Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud 2.14.4, & 3.25.7
21 At ille loquebatur de templo corporis sui ibid.
23 Quũ autẽ esset Hierosolymis in Pascha, die festo, multi crediderunt in nomẽ eius, cõspiciẽtes signa quæ edebat 4.2.5
24 Ipse autem Iesus nõ credebat eis semetipsum, eò quòd nosset omnes 3.2.12
3.3 Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuò, non potest videre regnum Dei 2.3.1, & 4.16.17
5 Nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei 4.16.25
6 Quod genitũ est ex carne, caro est: & quod genitũ est ex spiritu, spiritus est 2.1.6, & 2.3.1
13 Nullus ascẽdit in cælum, nisi qui descendit è cælo, nempe Filius hominis, qui est in cælo 2.14.2, & 4.17.30
14 Prout Moses extulit serpẽtem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis 2.12.4, & 4.18.20
16 Ita Deus dilexit mundum vt Filium suũ vnigenitũ dederit, vt quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam 2.12.4, & 2.16.4, & 2.17.2, & 3.14.17, & 3.24.5, & 3.24.7
23 Baptizabat autem etiam Iohannes in AEnon prope Salim, &c. 4.15.6
27 Homo non potest recipere quicquam, nisi fuerit ei datum è cælo 2.2.20
33 Qui recipit eius testimoniũ, is obsignauit quòd Deus verax sit 3.2.8
34 Nã is quẽ misit Deus, verba Dei loquitur, nõ enim huic admetitur Deus spiritum 2.13.1, & 2.15.5
36 Qui credit in Filiũ, habet vitã æternã: qui verò non credit Filio, non videbit vitã, sed ira Dei manet super eum 4.16.31
4.1 Vt ergo cognouit Dominus Pharisæos audisse ipsum plures discipulos facere & baptizare quàm Ioannem 4.15.6
14 Quisquis autem biberit ex aqua illa quam ego ei dabo, nõ sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego ei dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam 3.1.3
22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est 1.5.12, & 1.6.4, & 2.6.1
23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate 3.20.30, & 4.10.14
24 Deus est Spiritus 1.13.24
25 Scio Messiam venturum, qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annunciabit omnia 2.15.1, & 4.8.7
35 Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam albæ iam sunt ad messem 4.16.31
42 Et mulieri dicebãt, Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus hunc esse verè Seruatorẽ illum mundi, Christum 3.2.5
53 Agnouit ergo pater id factum esse illa ipsa hora qua dixerat ei Iesus, Filius tu[9] viuit: & credidit ipse ac domus eius tota ibidem
5.8 Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatũ tuum, & ambula 4.19.29
17 Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor 1.13.7, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.14.2
18 Propterea ergo magis studebãt eũ Iudæi trucidare, quia nõ solùm soluisset Sabbathũ, sed & Patrẽ suũ dixisset Deum, parem se faciens Deo 1.13.12
21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat 2.14.3
22 Neque enim Pater iudicat quẽquam, sed omne iudicium dedit Filio 2.14.3, & 2.16.18
23 Vt oẽs honorẽt Filium, prout honorãt Patrem Qui nõ honorat Filiũ, nõ honorat Patrẽ qui misit eum 2.6.2, & 2.14.3
24 Qui sermonem meũ audit, & credit ei q misit me, habet vitã æternã, & in cõdemnationẽ nõ veniet: sed trãsiuit à morte in vitam 2.9.3, & 3.15.6, & 3.24.5, & 3.25.1, & 4.16.26
25 Veniet tempus, & nunc est, quum mortui audient vocem Filii Dei, & q audierint viuẽt 2.5.19, & 2.12.4, & 3.14.5
26 Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso 4.17.9
28 Ne hoc miramini: nam veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius 3.25.4, & 3.25.7
29 Et prodibũt q bona fecerũt, in resurrectionẽ vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis 3.18.1
32 Ali[9] est q testatur de me 1.13.17
35 Ille erat lucerna ardẽs & lucens. vos autem voluistis ad tẽpus exultare in ei[9] luce 2.9.5
36 Opera quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipsa inquam opera quæ ego facio, testantur de me quòd Pater miserit me 1.13.13
44 Quomodo vos potestis credere, quũ gloriam alii ab aliis capitis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur non quæratis? 3.11.9
46 Si crederetis Mosi, crederetis mihi: de me enim ille scripsit 2.9.1
6.27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis 3.18.1, & 4.14.25
29 Hoc illud est opus Dei, vt credatis in eũ quẽ misit ille 3.19.10
35 Ego sum panis ille vitæ: q venit ad me, nequaquã esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam 3.24.5, & 4.17.4
37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras 3.22.7, & 3.24.6
38 Quia descendi è cælo vt faciam non voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me 2.14.1
39 Hæc est autem volũtas Patris qui misit me, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo illo die 3.22.7, & 3.22.10, & 3.24.6, & 3.24.7, & 3.25.8
40 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, &c. 3.22.10, & 3.24.6
44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eũ vltimo illo die 2.2.20, & 2.5.5, & 3.24.1, & 3.2.34, & 3.22.7
45 Est scriptum in Prophetis, Erũt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me 2.2.20, & 2.3.7, & 2.5.5, & 3.2.34, & 3.24.1, & 3.24.14
46 Non quòd Patrem viderit quisquam, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem 3.2.34, & 3.22.10, & 3.24.1
47 Qui credit in me, habet vitam æternam 1.13.13
48 Ego sum panis ille vitæ 3.11.9, & 4.17.4, & 4.17.8
49 Patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt 2.10.6
50 Hic est panis ille qui è cælo descendit, vt qui eo vescitur nõ moriatur 2.10.6, & 4.17.34
51 Ego sum panis viuificus qui è cælo descendi: si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita 3.11.8, & 4.17.5, & 4.17.

4.17.8, & 4.17.14
53 Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguiné, nõ habetis vitã in vobis 3.11.9, & 4.17.6
54 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die 3.11.9, & 4.17.34
55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus 2.17.5, & 4.17.8
56 Qui edit meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo 4.17.33
57 Sicut misit me viués ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipse quoque per me 2.17.5
65 Propterea dixi vobis, neminé posse venire ad me, nisi fuerit ei datũ à Patre meo 3.23.13
70 Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus? 3.22.7, & 3.24.3
7.16 Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me 2.8.26, & 4.8.4
37 Vltimo autem die illo magno festi ftetit Iesus, & clamauit, dicens, Siquis sitit, veniat ad me, & bibat 2.16.14, & 3.1.2, & 3.1.3, & 4.19.6
39 Nondum erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus 4.17.22
8.12 Iesus loquutus est, dicés, Ego sum lux mũdi: qui sequitur me, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumé vitæ 2.14.3, & 3.2.1, & 3.11.12, & 4.19.23
16 Solus nõ sum, sed ego & qui misit me Pater 1.13.17
26 Qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo 2.8.26
30 Hæc illo loquéte, multi crediderunt in eum 3.2.5
31 Dicebat ergo Iesus iis Iudæis qui crediderãt ipsi, Si vos mãseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis 3.2.12
34 Amen amen dico vobis, quisquis committit peccatum, seruus est peccati 2.2.27
44 Vos ex patre diabolo estis 1.14.15 Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescũque loquitur mendacium, de suo loquitur, quia médax est, & médacii pater 1.14.16, & 1.14.18, & 1.14.19
47 Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos nõ auditis, quia ex Deo non estis 4.2.4
50 Ego verò non quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet 2.14.2
56 Abrahã pater vester gestiuit vt videret diem istum meum: & vidit, ac gauisus est 2.9.1, & 2.10.4
58 Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, priusquam Abraham fieret, ego sum 2.14.2
9.3 Neque iste peccauit, neque paréntes eius: sed oportet opera Dei manifesta fieri in eo 1.17.1
5 Quãdiu fuero in mundo, Lux sum mundi 2.14.3
6 Hoc quũ dixisset, spuit humi, & fecit lutũ ex sputo, & illeuit lutum oculis cæci 4.19.18
Dixítque Iesus, Vade, laua in piscina Siloã, (quod est, si interpreteris, Missus) Abiit ergo & lauit, rediitq; vidés 4.19.19
24 Et dixerunt ei, Tribue gloriam Deo 2.8.24
31 Scimus autem Deum peccatores non audire: sed siquis Dei cultor est, & voluntatem eius exequitur, hunc audit 3.20.7, & 3.20.10
10.3 Huic aperit ianitor, & oues vocem eius audiunt: & suas oues vocat nominatim, & educit eas 3.14.6
4 Quúmque oues suas emiserit, antegreditur eas, & oues eum sequuntur, quia norunt vocem eius 3.22.10, & 4.2.4
5 Alienum autem nequaquam sequentur, sed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum 3.22.10
7 Iesus ergo rursum dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego sum ostium ouium 4.19.23
9 Ego sum ostium: per me quisquis introierit seruabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet 2.14.3
11 Ego sum Pastor ille bonus: Bonus pastor animã suam dat pro ouibus 2.14.3, & 4.19.34
14 Ego sum Pastor ille bonus, & agnosco oues meas, &c. 4.2.4
15 Prout nouit me Pater, ita & ego noui Patrem, & animam meam pono pro ouibus 2.16.5
16 Alias etiam oues habeo quæ non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere, &c. 2.24.6
17 Propterea Pater me diligit, quia pono animam meam vt eam rursus assumam 2.12.4
18 Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo ponédi eam, & potestatem habeo rursus eam assumédi. Hoc mãdatũ accepi à Patre meo 2.12.4, & 2.16.5
26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouib⁹ meis 3.22.10
27 Oues meæ vocé meã audiũt, & ego eas agnosco, &c. 3.24.6
28 Et ego vitam æternã do eis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea 3.15.5, & 3.21.1, & 3.22.7, & 2.24.6
29 Pater meus qui eas dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquam potest eas rapere è manibus Patris mei 3.22.10
30 Ego & Pater vnum sumus 2.8.26
34 Nónne scriptum est in Lege vestra, Ego dixi, Dii estis? 4.16.31
35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura 4.20.4
37 Si nõ facio opera Patris mei, nolite credere mihi 1.13.13
11.25 Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet 1.13.13, & 2.12.4, & 3.25.9, & 4.16.17
41 Pater, gratias ago tibi quòd me audieris 1.13.13
43 Et quum hæc dixisset, clamauit voce magna, Lazare, adesdum foras 4.19.29
43 Tum qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus fasciis: facies autem eius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire 3.4.5
47 Coegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid faciemus? 4.9.7
12.27 Pater, conserua me ab hac hora, sed propterea veni in horam hanc 2.16.12, & 2.12.4
28 Pater, glorifica nomen tuum 2.12.4
31 Nunc damnatio adést mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras 1.14.18
32 Et ego si sublat⁹ fuero è terra, oés traham à me ipsum 3.25.6
39 Propterea nõ poterát credere, quia iterum dixit Esaias 3.24.13
41 Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam eius, & loquutus est de eo 1.13.11, & 1.13.23
43 Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei 3.11.9
49 Ego ex me ipso non sum loquutus 4.8.13
13.4 Surgit à cœna, & deponit palliũ, & accepto linteo præcinxit se 4.19.23
15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout ego feci vobis ita & vos faciatis 3.16.2
18 Non de omnibus vobis loquor, ego scio quos elegerim 3.22.7, & 3.24.9
34 Mandatum nouum do vobis, vt alii alios diligatis, sicut inquam dilexi vos, vt etiam diligatis alii alios 3.16.2
14.1 Creditis in Deum, credite etiam in me 1.13.13, & 2.6.4
5 Dixit ei Thomas, Domine, nescimus quò abeas, quomodo igitur possumus viam scire? 4.17.23
6 Ego sum via, & veritas, & vita 1.13.13, & 2.6.1, & 3.20.21, & 4.16.17
8 Dicit ei Philippus, Domine,

ostende nobis Patrem, & sufficit nobis 4.17.23
10 Non credis me in Patre, & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: sed Pater qui in me manet, ipse facit opera 2.14.2, & 4.8.13
11 Credite mihi, me in Patre, & Patrem in me esse: sin minus, propter ipsa facta credite mihi 1.13.13
13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio 3.20.17
16 Ego autem rogabo Patrem, & alium consolatorem dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum 1.13.17, & 4.8.11
17 Nempe Spiritum illum veritatis, quem mundus non potest recipere, quia non videt eum, nec nouit eum, vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit 3.1.4, & 3.2.39
26 Consolator autem ille, id est Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis 2.2.21, & 3.1.4, & 4.8.8, & 4.8.13
28 Pater maior me est 1.13.26
30 Non loquar amplius multa vobiscum: venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam 1.14.18
15.1 Ego sum vitis illa vera, & Pater meus agricola est. Omnē palmitē in me nō ferētem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, vt plus fructus adferat 2.3.9, & 2.14.3, & 4.19.34
3 Iam vos puri estis propter sermonem quem loquutus sum vobis 3.6.3
5 Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego maneo, hic fert multum fructum: nam absque me nihil potestis facere 2.2.8, & 2.3.9, & 2.5.4, & 4.19.34
10 Si mādata mea seruaueritis, manebitis in charitate mea: sicut & ego Patris mei mandata seruaui, & maneo in eius charitate 3.16.2
16 Ego elegi vos, & constitui vos vt abeuntes fructum adferatis, & fructus vester maneat 3.22.3, & 3.22.8, & 4.1.6
19 Si ex mundo fuissetis, mundus quod suū est amaret: quia vero ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mūdus 3.22.7
26 Spiritus ille veritatis qui à Patre emanat 1.13.17
16.2 Mouebunt vos synagogis 4.2.6
7 Expedit vobis vt ego abeam 1.13.26, & 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.26
11 De iudicio autem, eo quòd princeps huius mūdi cōdemnatus sit 1.14.13
12 Adhuc habeo multa quæ vobis dicā, sed nunc non potestis portare 3.21.2, & 4.8.14
13 Quum autem venerit ille, id est Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit loquetur, &c. 1.9.1, & 3.2.34, & 4.8.8, & 4.8.13
20 Amen, amen dico vobis, flebitis vos & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò tristes eritis, sed tristitia vestra euadet in gaudiū 3.8.9
24 Vsque adhuc non petiistis quicquam in nomine meo, petite & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum 3.20.17
26 Illo die in nomine meo petetis 3.20.18
28 Exiui à Patre, & veni in mūdum: iterum relinquo mūdum & proficiscor ad Patrē 4.17.26
17.3 Hæc est autem vita æterna, vt te solū cognoscāt esse Deū verum, & quem misisti Iesum Christū 1.13.26, & 2.6.1, & 3.2.3
5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum ea gloria quam habui apud te prius quàm hic mundus existeret 1.13.8, & 1.13.22, & 2.14.2
6 Patefeci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi selectos è mūdo. Tui erāt, & mihi eos dedisti 3.24.1, & 3.24.6
9 Ego pro eis rogo: nō pro mūdo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt 3.22.7
12 Quum essem cum eis in mūdo, ego seruabā eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit, nisi filius ille perditionis, vt Scriptura impleretur 3.22.7, & 3.24.6, & 7, & 9
15 Non rogo vt tollas eos è mūdo, sed vt serues eos à malo 2.5.11
19 Et pro iis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati per veritatem 2.13.1, & 4, & 2.15.6, & 2.17.6, & 3.11.12
21 Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus me à te missum esse 3.2.24
18.4 Iesus itaque sciens omnia quæ vētura erāt in se, prodiēs dixit eis, Quē quæritis? 2.1 .5
36 Respondit Iesus, Regnū meū non est ex hoc mūdo: si ex hoc mūdo esset regnū meū, ministri mei certarent ne traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est hinc 2.15.3
37 Quisquis est ex veritate, audit vocem meam 4.2.4
38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? & quum hoc dixisset, venit rursum ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo 2.16.5
19.30 Quum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est, &c. 4.18.3, & 13
34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & statim exiuit sanguis & aqua 4.14.22
36 Non confringetur vllum os ipsius 1.16.9
20.8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit 3.2.4
17 Ne me tangito: nōdum enim ascendi ad Patrem meum 2.12.2, & 4.17.29
19 Quum ergo vespera esset die illo primo hebdomadis, & fores essent clausæ illic vbi erāt discipuli coacti propter metum Iudæorū, venit Iesus, stetitque in medio 4.17.29
22 Et quū hæc dixisset, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum 4.19.7, & 29
23 Si quorum remiseritis peccata, remittūtur eis: si quorū retinueritis, retenta sunt 3.4.14, & 4.1.22, & 4.2.10, & 4.6.3, & 4.6.4, & 4.8.4, & 4.11.1, & 4.12.4
28 Dominus meus, & Deus meus 1.13.11
31 Hæc autem scripta sunt vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & vt credētes vitam habeatis, &c. 3.2.6
21.15 Simon fili Ionæ, diligis me plus quàm hi? dicit ei, Etiam Domine. Tu nosti quòd amem te. dicit ei, Pasce agnos meos 4.6.3, & 4.11.1, & 4.19.28
18 Quum esses iunior cingebas te, & ibas quò volebas, quum autem senueris, &c. 3.8.10

ACTA SANCTORUM Apostolorum.

1.3 QVibus etiā seipsum postquam ipse passus fuit repræsentarat viuū multis indubitatis signis, per dies quadragita cōspectus ab eis, & dicēs quæ ad regnū Dei spectāt 1.16.14, & 3.25.3, & 4.17.17
5 Iohannes aqua quidem baptizauit, vos autē baptizabimini Spiritu sancto istis non multis pòst diebus 4.15.18
8 Sed recipietis virtutem Spiritus sancti, postquam superuenerit in vos, eritisque mihi testes & in Ierusalē, & in tota Iudæa, Samariáque & vsque ad vltimas terras 4.3.12, & 4.19.28
9 Et quū hæc dixisset, aspicientibus ipsis eleuatus est: & nubes susceptum eum abstulit ab oculis eorum 2.16.14, & 3.25.3, & 4.17.17, & 4.17.27
10 Ecce, viri duo astiterunt illis albo vestitu 1.14.6
11 Hic Iesus qui sursum à vobis receptus

receptus est in cælũ,ita veniet quéadmodum cõspexistis eum proficiscentem in cælum 1.14.6,& 2.16.17,& 4.17.24,& 27
15 Et per eos dies assurgens Petrus in medio discipulorum, dixit,(erat autem turba capitum eôdem loci quasi centum viginti) 4.3.15
23 Statuerunt igitur duos, Ioseph,qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam 4.3.13,& 4.3.14
26 Iecerunt igitur sortes eorum: & cecidit sors super Matthiam, qui communibus calculis allectus est cũ vndecim Apostolis 4.3.15
2.3 Et visæ sunt eis dispertitæ linguæ instar ignis, qui etiam sedit super vnumquéque eorum 4.15.8
4 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cœperúntque loqui aliis linguis 4.19.8
21 Quicunque inuocauerit nomẽ Domini,seruabitur 1.13.20
23 Hunc inquam definito consilio & prouidentia Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis cruci affixũ interemistis 1.18.1,& 3.22.6
24 Quem Deus excitauit, solutis doloribus mortis, eo quòd impossibile erat ipsum ab ea retineri 2.16.11,& 2.16.12
33 Itaque dextera Dei euectus, & promissum sanctum Spiritum adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis 2.16.15
37 Quid faciemus, viri fratres? 3.3.4,& 4.16.23
38 Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine IesuChristi,in remissionem peccatorũ, & accipietis donũ Spiritus sancti 4.15.7,&4.16.23
39 Vobis facta est promissio & liberis vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster 4.16.15
41 Qui ergo libenter exceperũt sermonẽ eius, baptizati sunt, & addita sunt Ecclesiæ die illo capita quasi ter mille 4.15.7, & 4.17.6
42 Erántque perdurantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis, & precibus 4.17.5,& 4.17.35,& 4.17.44
3.6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do,in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula 1.13.13, & 4.19.18
15 Principem autem vitæ trucidastis, quem Deus excitauit à mortuis: cuius rei nos testes sumus 2.17.1
18 Deus autem quæ prænuntiauerat per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum ita impleuit 1.18.1
19 Resipiscite igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra 3.3.20
21 Quem oportet quidem cœlo capi vsque ad tempora restitutionis omnium,quæ tempora prædixit Deus per os omnium sanctorũ suorũ à seculo Prophetarũ 2.16.15, & 4.17.29
25 Vos estis filii Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres nostros,&c. 2.10.23, & 4.16.15
26 Vobis primùm Deus excitatum Filium suum Iesum misit qui benediceret vobis, vnumquenque auertendo ab ipsius sceleribus 3.3.20
4.12 Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari 2.16.1
28 Vt facerẽt quæcũque manus tua & consilium tuũ prius definierat facienda 1.18.1,& 1.18.3
32 Multitudinis autem eorũ qui crediderant erat cor & anima vna 4.1.3
5.4 Tu non es mentitus hominibus sed Deo 1.13.15
16 Conueniebat autẽ etiam vulgus vicinarum vrbium in Ierusalem,adducens ægrotos ac vexatos à spiritibus impuris, qui sanabantur omnes 4.19.18
29 Obedire oportet Deo potius quàm hominibus 4.20.32
31 Hunc inquam Deus dextera sua euectum constituit principem ac seruatorem,vt det resipiscentiam Israeli & remissionem peccatorum 3.3.19
41 Ipsi ergo gaudentes profecti sunt à conspectu concilii,quòd digni habiti essent qui pro nomine Iesu cõtumelia afficerentur 3.8.7
6.1 Cæterùm per eos dies quum multiplicarentur discipuli, ortum est murmur Græcorũ aduersus Hebræos, quòd ipsorũ viduæ despicerentur in ministerio quotidiano 3.2.6
2 Itaque duodecim illi aduocata multitudine discipulorum, dixerunt, Non est æquũ nos derelicto sermone Dei,ministrare mensis 3.2.6,& 4.3.15,& 4.11.9
3 Dispicite ergo fratres septem viros ex vobis idoneo testimonio ornatos,&c. 4.3.9
6 Qui quũ precati essent,imposuerunt eis manus 4.3.16
7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem 3.2.6
10 Sed non potuerunt resistere sapientiæ & Spiritui per quem loquebatur Stephanus 3.3.22
7.5 Nec dedit ei possessionem in ea, ne vestigium quidem pedis 2.10.13
28 Num tu me vis interimere, quemadmodum interemisti heri AEgyptium? 4.20.10
44 Tabernaculũ testimonii fuit patribus nostris in deserto, prout præceperat is qui dixerat Mosi vt faceret illud secundũ exẽplar quod viderat 2.7.1
48 Excelsissimus ille non habitat in templis manu factis 3.20.30,& 4.1.5
53 Qui accepistis Legem per dispositionem Angelorum, nec seruastis 1.14.9
55 Quum autẽ esset plenus Spiritu sancto, intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei,& Iesum adstantem ad dextram Dei 3.25.3,& 4.17.17,& 4.17.29
56 Et ait,Ecce,conspicio cœlos apertos,& Filium hominis adstantem ad dextram Dei 2.16.15,& 4.17.29
59 Lapidarunt igitur Stephanũ, inuocantem & dicentem, Domine Iesu, suscipe spiritum meũ. 1.13.13,& 1.15.2,& 3.25.6
8.13 Simon verò & ipse credidit, & baptizatus perdurabat apud Philippum,& conspiciens signa,&c. 3.2.10
14 Miserunt ad eos Petrum ac Iohannem 4.6.7,& 4.15.8
15 Qui quum descendissent, precati sunt pro eis, vt acciperẽt Spiritum sanctum 4.19.6
16 Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat,sed baptizati tantùm fuerant in nomine Iesu 4.15.6,& 4.19.8
17 Deinde imposuerunt eis manus, & receperunt illi Spiritũ sanctum 4.15.8,& 4.16.31
18 Quum autem conspexisset Simon per impositionem manuũ Apostolorũ dari Spiritum sanctũ, obtulit eis pecunias 3.2.10
22 Resipisce igitur ab ista malicia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui 4.1.26
27 Is igitur surgens profectus est, & ecce quidam AEthiops Eunuchus, dynastes Candaces reginæ AEthiopum,qui præerat vniuersis illius opibus, veneràtque adoraturus in Ierusalem 3.2.32
31 At ait ille, Qui enim possim intelligere nisi quis mihi præierit? 3.2.32
37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde,licet 4.14.8, & 4.16.23
38 Ambo in aquam descenderũt Philippus simul & Eunuchus, & ille baptizauit eum 4.16.22,& 4.16.31
9.1 Saulus adhuc minas spirans ac cædem aduersus discipulos Domini 3.2.6

9 Quum autem iter faceret, factum est vt appropinquaret Damasco, & repentè circunfulsit eum lux è cœlo 4.17.17
4 Et quum cecidisset in terram, audiuit vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid me persequeris? 3.25.5.& 4.17.29
6 Surge & ingredere vrbem, & dicetur tibi quid te oportet facere 4.3.3
10 Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias, ad quem dixit per visum Dominus, Anania: & ille ait, Ecce ego adsum Domine 3.2.6
13 Domine audiui ex multis de viro isto quot malis affecerit sanctos tuos in Ierusalem 1.13.13
14 Quinetiam hoc loco habet potestatem à principibus Sacerdotum vinclēdi omnes qui inuocant nomen tuum Ibid.
15 Instrumentum electum est mihi iste 4.3.5
17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domum illam, & impositis manibus, dixit, Saul frater, Dominus misit me (Iesus inquam qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt visum recipias 4.19.10
19 Fuit autem Saulus cum discipulis qui erant Damasci, per dies aliquot 3.2.6
25 Acceptum igitur eum discipuli nocte, per murum demiserunt, funé summissum in sporta Ibidem
36 Ioppæ autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ si interpreteris, dicitur Caprea. Hæc erat diues operum bonorum & eleemosynarum quas præstabat Ibidem
38 Quum autem Lydda esset prope Ioppen, discipuli audito Petrum illic esse, duos viros miserunt ad eum Ibid.
40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus positis genibus precatus est 4.19.2
10.2 Pius ac timens Deum, cum tota Domo sua, & præstans eleemosynas multas populo 3.24.10
3 Qui quum assiduè precaretur Deum, vidit per visum manifestè quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem, 4.3.3
25 Vt autem factum est vt introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accidens ad eius pedes, adorauit 1.12.3
31 Dixitque, Corneli, exauditæ sunt preces tuæ, & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei 3.2.32
34 In veritate comperio Deum non accipere personam 3.17.4, & 3.23.10
42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo: ac testificaremur eum esse qui definitus sit à Deo iudex viuorum & mortuorum 2.16.17
43 Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, remissionē peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum 3.4.25, & 3.5.2
44 Adhuc loquente Petro verba ista, illapsus est Spiritus sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem 4.16.31
48 Iussitque eos baptizari in nomine Domini 4.15.15
11.3 Ad viros præputium habentes introisti, & vnà edisti cum eis 4.6.7
4 Exorsus autem Petrus omnia exposuit eis ordine 4.6.7
16 Memini autem illius dicti Domini: cùm diceret, Iohannes quidem baptizauit aqua, vos verò baptizabimini Spiritu sancto 4.15.18
18 His autem auditis quieuerūt, & glorificauerunt Deum, dicentes, Nempe etiam gentibus Deus resipiscentiam dedit ad vitam 3.3.21
Fuit autem manus Domini cum eis 4.1.3
26 Ita vt discipuli nominarētur primùm Antiochiæ Christiani 3.2.6, & 4.16.31
29 Singuli autem discipulorum, prout cuique suppetebat, decreuerūt aliquid subsidio mittere 3.2.6
12.15 At illi dicebant, Angelus eius est 1.14.7
13.2 Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui 4.3.14
3 Quū igitur ieiunassent & precati essent, & imposuissent eis manus, dimiserunt eos 4.3.15, & 4.12.14, & 4.12.16
36 David quidem quum sua ætate inseruisset Dei consilio, obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, sensitque corruptionem 3.20.23
38 Notum sit igitur vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum 3.11.3, & 3.11.22
39 Et ab omnibus à quibus per Legem Mosis absolui non potuistis, per hunc quemuis qui credat absolui 2.17.5, & 3.11.3
43 Qui alloquentes eos, persuaserunt eis vt perseuerarent in gratia Dei 2.5.8
48 Gentes autem hæc audientes gauisæ sunt, & glorificabant sermonem Domini: & crediderunt quotquot erant ordinati ad vitam æternam 3.2.11, & 3.24.2, & 3.24.13
52 Discipuli verò replebantur gaudio & Spiritu sancto 3.2.6
14 16 Qui præteritis ætatibus siuit omnes Gentes suis ipsarū viis incedere 1.5.13.&.2.21.&
20 Sed quum cinxissent eū discipuli, surrexit, & ingressus est vrbem 3.2.6
22 Oportet nos per multas oppressiones ingredi in regnum Dei 2.8.1, & 3.18.7, & 3.25.8
23 Quumque ipsis per suffragia creassent per singulas ecclesias Presbyteros, precatique essent cum ieiuniis, commendarunt eos Domino in quem crediderant 4.3.7, & 4.3.12, & 4.3.15, & 4.12.16
15.7 Quum autem multa disceptatio fuisset, surgens Petrus dixit eis, Viri fratres, vos scitis Deum iampridem inter nos elegisse me, 4.6.7
9 Nihilque discreuit inter nos & illos, fide purgatis, &c. 3.14.8, & 4.14.4
10 Nunc ergo quid tentatis Deū, imposito iugo ceruici discipulorum 3.2.6
11 Imò per gratiam domini Iesu Christi credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos 3.5.4
20 Sed ad eos scribendum vt abstineant à pollutionibus idolorum, & scortatione, & suffocato, &c. 4.10.17, & 4.10.21
29 Videlicet vt abstineatis ab iis quæ sunt immolata simulacris, &c. 4.10.17
16.1 Peruenit autem Derben & Lystran: & ecce, discipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis &c. 3.2.6
3 Eum itaque voluit Paulus secum proficisci & assumptum eum circuncidit, propter Iudæos q in illis locis erāt 3.19.12
14 Quædam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatirorum, Deum colens, &c. 3.24.13
15 Quum verò baptizata fuisset & familia eius, &c. 4.16.8
33 Et baptizatus est ipse, & omnes domestici illius illico Ibid.
37 Paulus autem dixit eis, Cæsos nos publicè, indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clàm nos eiiciūt? non profectò, sed veniant ipsi, & nos educant 4.20.19
17.27 Vt quærerent Deū, si fortè palpādo eum inuenirēt, quanquam profectò nō longè absit ab vnoquoque nostrum 1.5.3, & 1.5.9, & 1.5.13
28 Per ipsum enim viuimus & mouemur, & sumus, sicut & quidā vestratiū poetarū dixerūt, Nā huius progenies etiam sum⁹ 1.15.4.5, & 1.16.1, & 1.16.4
29 Progenies ergo Dei quum simus, non debemus existimare auro aut argento, aut lapidi, sculptili artificii aut cōmenta-

tionis hominum numen esse simile 1.11.2
30 Tēporibus igitur istius ignorantiæ dissimulatis, Deus nunc denūtiat omnibus vbique hominibus vt resipiscant 3.3.7
32 Quum audissent autē resurrectionū mortuorū, alii quidem cauillabantur, &c. 3.25.7
18.18 Quum totondisset caput Cenchreis: habebat enim votum 4.19.26
29 Confirmans omnes discipulos 3.2.6
19.1 Vbi quum discipulos inuenisset, dixit eis, &c. Ibidem
3 In quid ergo baptizati estis? at illi dixerunt, In Iohannis baptisma 4.15.8, & 4.15.18
4 Iohannes quidem baptizauit baptismo resipiscentiæ, dicens populo vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederent 4.15.7
5 His igitur auditis baptizati sunt in nomen Domini Iesu 4.15.6, & 4.15.8, & 4.15.18
6 Et cùm eis imposuisset manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos: & loquebantur linguis, & prophetabant 4.3.16
12 Ita vt etiā ad ægrotos deferrētur à corpore eius sudaria seu semicinctia, & discederēt ab eis morbi, & spiritus mali ab eis exirent 4.19.18
13 Aggressi sunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exhorcistis nominare super eos qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes, Adiuramus vos per Iesum quē Paulus prædicat 4.19.24
20.1 Postquam autē cessauit tumultus, quum aduocasset Paulus discipulos, & complexus esset, &c. 3.2.6
10 Quum descendisset autē Paulus, ruit in eum, & complexus dixit, Ne tumultuamini, anima enim eius in ipso est 4.19.19
17 Missis autem Mileto nuntiis Ephesum, accersiuit Presbyteros Ecclesiæ 4.3.8
18 Vos scitis, à primo die quo ingressus sum Asiam, quomodo vobiscum per omne tempus fuerim 4.3.7
20 Vt nihil subterfugerim corū quæ vobis conducerent, quominus ea vobis annuntiarem, & docerem vos publicè, & per singulas domos 4.1.22, & 4.3.6, & 4.12.2
21 Testificās Iudæis simul & Græcis cōuersionē ad Deum, & fidem in Dominū nostrū Iesum 3.2.1, & 3.3.2, & 3.3.5
26 Testor vos hodierno die, me purum esse à sanguine omniū 4.4.3, & 4.12.2
28 Attendite igitur vos ipsos, & totum gregē in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei, quā proprio illo sāguine acquisiuit 1.13.11, & 2.14.2, & 3.5.2, & 3.11.8, & 4.3.8, & 4.5.8
29 Ego hoc noui, post discessum meum lupos graues, non parcentes gregi, ingressuros esse in vos 4.9.4
30 Et ex vobisipsis exorituros qui loquantur peruersa, vt discipulos post se abstrahāt Ibidem
31 Ideo vigilate, memores me per triēnium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere vnumquenque 4.3.6
36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum illis omnibus 4.19.2
21.4 Permansimus autem ibidem dies septem inuentis discipulis 3.2.6
22.1 Viri fratres & patres audite meā qua nunc apud vos vtor defensionem 3.20.19
16 Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua inuocato nomine Domini 4.15.15
18 Et vidi eum qui mihi dixit, Festina, & exi citò ex Ierusalē quoniam non accipient testimonium tuum de me 4.17.17, & 4.17.29
25 Quum autem adstrinxissent eum loris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominē Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? 4.20.19
23.1 Intentis autem in consessum oculis Paulus ait, Viri fratres, Ego omni conscientia bona, seruiui Deo ad hunc vsque diem 3.17.14
8 Sadducæi quidē dicunt nō esse resurrectionē, neque Angelum, neque spiritum 1.14.9, & 1.15.2, & 2.10.23, & 3.25.5
12 Orto autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerūt sese, dicentes neque esuros se, neque bibituros vsquequo trucidassent Paulum 4.13.3
24.12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo disserentem, aut coitionem turbæ faciētem, neque in synagogis, neque in vrbe 4.20.19
15 Et spem habeam in Deū, fore quā etiā ii ipsi expectāt resurrectionē mortuorum, tum iustorū tum iniustorum 3.25.9
16 In hoc igitur ipse me exerceo vt conscientiam habeam sine offendiculo apud Deū & apud homines semper 3.19.16, & 4.10.4
25.10 Dixit autē Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari: Iudæis nulla in re iniuriam feci, sicut & tu pulchrè nosti 4.20.19
11 Nam siquam iniuriā ac dignū morte aliquid feci, non recuso mori: sin verò nihil est eorum quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare. Cæsarem appello Ibid.
26.17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus ad quos nunc te mitto 3.2.1
18 Vt aperias oculos eorū vt se cōuertant à tenebris ad lucē, & à potestate Satanæ ad Deū, vt remissionē peccatorū & sortē inter sanctificatos accipiāt, per fidē quæ est in me. Ibid.
20 Sed iis primum qui sunt Damasci & Hierosolymis, & per omnem regionē Iudææ, deinde & gentib. annuntiaui vt resipiscerent & conuerterent se ad Deum, opera facientes digna iis qui resipuissent 3.3.5
28.15 Vnde quum audissent fratres de rebus nostris, prodierunt nobis in occursum 4.6.17
16 Quum autem venissemus Romam, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum 4.6.15
25 Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam Patribus nostris 1.13.15

AD ROMANOS.

1.1 PAulus seruus Iesu Christi, ex Dei vocatione Apostolus, separatus ad prædicandum Euangelium Dei, 2.14.6, & 4.3.10
2 Quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis [illegible].10.
3 De Filio suo (facto ex semine Dauidis secundùm carnem 2.13.1, & 2.13.2, & 2.14.6
4 Declarato Filio Dei potenter secundū Spiritū sanctificationis, per resurrectionē à mortuis) nēpe Iesu Christo Domino nostro 2.1[illegible].13, & 4.19.22
5 Per quē accepimus gratiā & Apostolatū ad obedientiā fidei, inter omnes Gentes, &c. 3.2.6, & 3.2.8, & 3.2.29
7 Gratia vobis sit & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo 1.13.13
9 Testis est mihi Deus cui seruio spiritu meo in Euangelio Filii ipsius, quòd indesinenter meminerim vestri 2.8.27
16 Non me pudet Euāgelii Christi, potentia Dei siquidē est ad salutē cuiuis credenti, Iudæo in primis tum etiā Græco 2.9.4, & 2.10.3, & 3.2.29, & 4.1.5
17 Iustitia enim Dei per illū retegitur ex fide in fidem: sicut scriptū est, Iustus ex fide viuet 3.2.29, & 3.2.32, & 3.11.19
19 Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est ipsis: Deus enim eis manifestum fecit 1.5.1, & 1.5.13
21 Propterea quòd cùm Deum cognouerint, tamen vt Deum non glorificauerūt, neq; gra-

tias ei egerunt : sed vani facti sunt in ratiocinationibus, &c. 1.5.12

22 Quum se profiterentur esse sapientes, stulti facti sunt 1.4.1

28 Et sicut non visum est eis Deum in notitia retinere : ita tradidit eos Deus in mentem omnis iudicii expertem, vt facerent quæ minimè conueniebant 1.18.2

2.6 Qui reddet vnicuique secundū opera ipsius 3.16.3, & 3.18.1

11 Non enim est personarum acceptio apud Deum 3.23.10

12 Quicunque enim sine Lege peccauerunt, sine Lege quoque peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt per Legem damnabuntur 2.2.22

13 Non enim qui audiunt Legē, iusti sunt apud Deum, sed qui Legem præstant, iustificantur 3.11.15, & 3.17.13

14 Nam quum Gentes quæ legē non habent, natura quæ legis sunt faciant, isti legem non habentes, 2.2.22

15 Vt qui ostendant opus Legis scriptum in cordibus suis, vnà testimonium reddēte ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuò accusantibus, &c. 3.19.15, & 4.10.3

25 Si transgressor Legis fueris, circuncisio tua facta est præputium 4.14.24

3.4 Imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax 4.15.17

9 Quid igitur? præcellimus? nullo modo: nam antè criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato 3.4.6

10 Sicut scriptum est, Non est iustus ne vnus quidem 2.1.9, & 2.3.2, & 2.5.3

12 Non est qui faciat quod bonū est, non est vsque ad vnū 2.3.3

15 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem 2.3.3

19 Scimus autē, quæcunque Lex dicit, iis qui in Lege sunt dicere : vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei 2.7.8, & 2.10.3, & 3.4.6

20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificabitur in cōspectu eius : per Legem enim agnitio peccati 2.5.6, & 2.7.7, & 3.11.19

21 Nunc verò absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis & prophetarum 2.9.4, & 2.10.3, & 3.11.18, & 3.11.19

24 Iustificantur autem gratis, id est eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo 2.5.3, & 2.16.5, & 2.17.5, & 3.4.30, & 3.11.4, & 3.11.19, & 3.15.6, & 3.20.45

25 Quem proposuit Deus vt esset placamentum per fidē, in sanguine ipsius, ad declarandam iustitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum 4.15.3

26 Ex Dei tolerantia ad declarandam iustitiam suam præsenti tēpore : vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu 3.11.12, & 3.13.1, & 3.13.2, & 3.14.17

27 Vbi igitur gloriatio? exclusa est. per quam legem? operum? non: imò per legem fidei 3.11.13, & 3.13.2

4.2 Nam si Abrahā ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum 3.11.13, & 3.11.18

3 Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia 3.17.8, & 3.17.10

4 Ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito 3.11.20

5 Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia 3.11.3, & 3.11.6

6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominē cui Deus imputat iustitiam absque operib. dicens 2.17.5, & 3.11.4, & & 3.11.20, & 3.11.22

7 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sunt peccata, 3.11.11

10 Quomodo ergo imputata est? quū esset in circuncisione, an quum esset in præputio? &c. 4.16.3

11 Et signum accepit circuncisionis, quod obsignaret iustitiam fidei quæ fuerat in præputio 4.14.5, & 4.14.21, & 4.14.23, & 4.16.20

12 Et pater circuncisionis, iis videlicet qui non solùm sunt ex circuncisione, &c. 4.16.12

13 Non enim per legem promissio cessit Abrahæ, aut semini eius vt esset hæres mundi, sed per iustitiam fidei 3.14.11

14 Etenim si ii qui ex lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est promissio 3.11.11, & 3.13.3

15 Nam lex iram efficit : siquidē vbi non est lex, ibi nec transgressio est 2.7.7, & 3.11.19

17 (Sicut scriptum est, Patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit, Deo videlicet viuificāte mortuos, & vocante quæ non sunt, tanquam sint 2.10.11, & 3.2.15, & 3.14.5

21 Ac planè persuasum habens, eum quod promiserat, posse etiam facere 3.2.31

25 Traditum in mortem propter offensas nostras, & excitatum propter iustificationem nostri 2.16.5, & 2.16.13, & 2.17.5

5.1 Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrū Iesum Christum 3.2.16, & 3.13.5

3 Scientes quòd oppressio patiētiam efficiat 3.8.3

5 Porro spes non pudefacit, quòd charitas Dei effusa sit in cordib. nostris per Spiritum sanctū qui datus est nobis 3.1.2, & 3.2.12

8 Commendat autem suam charitatem erga nos Deus, quòd quum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus sit 2.12.4, & 2.16.4, & 3.4.25

9 Iustificati igitur eius sanguine, seruabimur nūc multo magis per eum ab ira 2.16.5

10 Nam si quū inimici essemus, reconciliati fuimus Deo per Filii eius mortem, multò magis recōciliati seruabimur per vitam ipsius 2.6.2, & 2.16.5, & 2.17.3, & 2.16.4, & 2.17.6, & 3.11.21, & 3.14.6

12 Sicut per vnum hominem peccatum in mundum introiit, ac per peccatum mors : & ita in omnes homines mors transiit. in quo omnes peccarunt 2.1.6, & 2.1.8, & 2.13.4

15 At non vt offensa, ita etiam est quod Deus gratificatur. nā si illius vnius offensa multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiam quæ est vnius hominis Iesu Christi, &c. 3.5.4

16 Neque vt illud quod introiit per vnum qui peccauit, ita est beneficium. nam reatus quidē ex vna offensa introiit ad condemnationem : quod autem gratificatur Deus, datur ex multis offensis ad iustificationē 2.17.3

19 Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi 2.1.4, & 2.16.5, & 2.17.3, & 3.11.4, & 3.11.9, & 3.11.12, & 3.11.23, & 4.14.21

20 Lex verò introiit vt augeretur offensa : sed vbi auctum est peccatum, ibi superabundauit gratia 2.5.6, & 2.7.7

6.3 An ignoratis nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? 4.15.5

4 Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismum in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus, 2.8.31, & 2.16.7, & 2.16.13, & 3.3.5, & 4.16.16, & 4.16.21, & 4.19.8

6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominē cum illo crucifixum esse, vt eneruetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato 3.3.9, & 3.3.11

11 Ne regnet igitur peccatum in

mortali

mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibus corporis 3.3.13
14 Peccatum vobis non dominabitur: nõ enim estis sub lege, sed sub gratia 3.19.6, & 4.15.12
18 Liberati igitur à peccato, mancipati estis iustitiæ 3.6.3, & 3.16 2
19 Hominum more loquor, propter infirmitatẽ carnis vestræ. Itaque sicut stitistis membra vestra serua impuritati & iniquitati ad patrandum iniquitatem, &c. 3.24.10, & 3,25.8
23 Stipendia peccati mors: donũ autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro 2.8.58, & 2.8.59, & 3.4.28, & 3, 14.21
7.1 An ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) Legẽ tantisper dominari homini quoad ipse vixerit? 4.15.12
7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Imò peccatum non cognoui nisi per Legem, &c. 2.5.6, & 2.7.6
12 Itaque Lex ipsa quidẽ, sancta, & mandatum illud sanctum, iustum ac bonum 2.9.4
14 Scimus enim Legem esse spiritualem 2.8.6
15 Quod enim perpetro, nõ agnosco: non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio 2.2.27
18 Noui enim nõ habitare in me (id est in carne mea) bonũ: nã velle adest mihi, &c. 2.1.9
19 Non facio bonũ quod volo: sed malũ quod nolo hoc ago: 2.2.27, & 3.3.11
20 Quòd si id facio quod ego nolo, nõ amplius ego id perpetro: sed peccatũ quod in me habitat, id perpetrat 2.2.27
23 Sed video aliã legem in membris meis rebellantem legi mẽtis meæ, & captiuum reddentẽ me legi peccati quæ est in mẽbris meis 3.3.14
24 Miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis? 3.9.4, & 3.11.11, & 4.15.12
8.1 Nulla igitur nunc est cõdemnatio iis qui sunt in Christo Iesu, id est qui nõ secundũ carnẽ incedunt, 3.4.28, & 4.15.12
3 Quum enim Legis impotentia nihil posset in carne, Deus suo ipsius Filio misso conformato carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne 2.7.9, & 2.12.4, & 2.13.1, & 2.13.4, & 2.16.6, & 3.2.32, & 3.4.27, & 3.11.23
6 Nam intelligẽtia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus, vita & pax 2.3.1
7 Propterea quòd intelligentia carnis, inimicitia est aduersus Deum. Legi enim Dei non subiicitur: nã ne potest quidẽ 2.1.9, & 3.3.8, & 3.20.24
9 Vos autem non estis in carne sed in spiritu: si quidẽ Spiritus Dei habitat in vobis: quod siquis spiritũ Christi nõ habet, is nõ est eius 3.1.2, & 3.2.39, & 4.17.12
10 Porrò si Christus in vobis est, corpus quidẽ mortuũ est propter peccatũ: spiritus autẽ vita est propter iustitiã 2.1.6, & 3.1.3, & 3.2.24, & 3.25.3, & 4.17.12
11 Si spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christũ ex mortuis, viuificabit etiã mortalia corpora vestra per inhabitantẽ eius Spiritũ in vobis 1.13.18, & 3.1.2, & 3.2.39, & 3.25.3, & 3.25.8, & 4.17.12
14 Quotquot Spiritu Dei ducũtur, ii sunt filii Dei 3.2.39
15 Nõ accepistis spiritũ seruitutis rursum ad metũ, sed accepistis Spiritum adoptionis, &c. 2.11.9, & 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.1, & 3.24.1, & 4.19.22
16 Qui ipse Spiritus testatur vnà cum spiritu nostro, nos esse filios Dei 3.2.39
17 Quòd si filii, etiã hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, &c. 2.12.2
19 Res creatæ quasi exerto capite obseruantes, expectant reuelationem filiorum Dei 3.9.5. & 3.25.2
20 Res creatæ vanitati subiectæ sunt, non sua sponte, &c. 2.1.5
22 Scimus omnes res creatas vnà suspirare, & vnà parturire ad hoc vsque tempus 2.1.5, & 3.25.2
23 Neque verò illæ solùm, sed & ipsi qui primitias spiritus habemus, nosipsi inquã apud nosipsos suspiramus, adoptionẽ expectãtes, id est redemptionem corporis nostri 3.18.3. & 3.25.11
24 Spe seruati sumus, spes autẽ si cernatur, nõ est spes, &c. 2.9.3
25 Si verò quod non videmus speramus, nempe per patientiam expectamus 3.2.41, & 3.2.42. & 3.23.1
26 Itidem autem & Spiritus vnà subleuat infirmitates nostras. quid enim precemur vt oportet, nõ nouimus: &c. 3.20.5
27 Qui scrutatur corda, nouit quis sit sensus Spiritus: quia secũdùm Deum interpellat pro sanctis 3.20.5, & 3.20.34
29 Quos præsciuit, eosdem prædestinauit, vt conformes fiant imagini filii sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres 2.13.2, & 3.1.1, & 3.1.3, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.24.1
30 Quos verò prædestinauit, eos etiã vocauit: & quos vocauit, eos etiã iustificauit: quos autem iustificauit, &c. 2.5.2, & 3.14.21, & 3.18.4, & 3.24.6
32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eũ, qui nõ etiã cũ eo omnia nobis gratificabitur? 2.14.7, & 2.17.6, & 3.24 5
33 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus is est qui iustificat 3.11.3, & 3.11.6, & 3.11.11
34 Quis est qui cõdemnet? Christus is est qui mortuus est, imò verò qui etiã excitatus est, qui etiã est ad dextrã Dei, &c. 2.16.13, & 2.16.16, & 2.16.18, & 3.20.20
35 Quis nos separabit à charitate Christi? num oppressio, num angustia, nũ persequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius? 3.2.28
36 Causa tua occidimur totum diem, habiti sumus velut oues destinatæ mactationi 3.9.6, & 3.25 3, & 3.14.19
38 Nam mihi persuasum est neque mortem, neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura 3.2.16, & 3.2.40, & 3.15.8, & 3.24.6
39 Neque sublimitatem, neque profunditatem, neque rem vllam aliam creatam posse nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro 3.2.16, & 3.2.28. & 3.2.40
9.3 Optarim enim ego ipse anathema esse à Christo, pro fratribus meis, cognatis inquam meis secundum carnem 3.20.35
5 Quorum sunt Patres, & ii ex quibus Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula, Amen 1.13.11, & 2.13.3, & 2.13.1, & 2.14.6
6 Non omnes qui sunt ex patre Israele, sunt Israel 3.22.4, & 4.2.3
7 Neque quia sunt semen Abrahæ, ideo omnes sunt filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen 3.21.7, & 4.16.14
8 Hoc est, Non qui filii carnis, ii filii Dei: sed qui sunt filii promissionis, censentur in semine 3.21.7
11 Nondum natis pueris, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositũ Dei quod est secundùm ipsius electionem, id est, nõ ex operibus, sed ex vocante firmum maneret 3.22.4
12 Dictum est ei, Maior seruiet minori 3.2.25
13 Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau verò odio habui 3.21.7, & 3.22.11
14 Quid igitur dicemus? num iniustitia est apud Deum? Absit 3.22.8
15 Miserebor cuius misertus fuero, & cõmiserabor quem commiseratus fuero 3.22.8

16 Nempe igitur electio nō est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei 2.5.4, & 2.5.17, & 3.24.1
17 Ad hoc ipsum excitaui te vt ostendam in te potestatem meam &c. 3.24.14
18 Itaque cuius vult miseretur, quem autē vult indurat 1.18.2, & 3.22.11
20 Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerso responsas Deo? 3.23.1, & 3.23.4, & 3.24.16
21 Annon habet potestatem figulus in lutum, vt ex eadem massa &c. 3.17.5
22 Quid verò si volēs ostendere irā, & notam facere potētiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ, &c. 1.14.18, & 3.23.1
24 Quos etiā vocauit, nimirum nos non solùm ex Iudæis, verumetiam ex Gentibus 3.4.16
32 Offenderunt ad lapidem offendiculi 1.13.23
33 Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offensionis 1.13.11
33 Quisquis credit in eum, non pudefiet 1.13.13
10.3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes, &c. 3.11.13
4 Finis Legis est Christus, ad iustitiā cuiuis credēti 1.6.2, & 2.6.4, & 2.7.2, & 3.2.6, & 4.8.13
5 Qui præstiterit ea, viuet per illa 3.11.14, & 3.11.17, & 3.17.3
6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascēdet ī cælū? &c. 1.17.2
7 Aut quis descēdet in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis reducere Ibid.
8 Hoc est verbū illud fidei quod prædicamus 2.5.12. & 3.2.29, & 3.2.30. & 4.14.14
9 Quòd si confessus fueris ore tuo dominum Iesum, & credideris in &c. 3.11.14
10 Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem 3.2.2. & 3.2.8
11 Quisquis credit in eum nō pudefiet 1.13.13
14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quem non crediderint? &c. 3.20.1, & 3.20.11
17 Fides ex auditu est: auditus autē per verbū Dei 3.20.27, & 4.1.5, & 4.8.9, & 4.16.19, & 4.6.31
11.2 Non abiecit Deus populum suum quem præcognouit, &c. 3.22.6
4 Sed quid dicit ei diuinum responsum? Feci vt remanserint mihi septem millia virorū qui non flexerunt genu imagini Baal 4.1.2
5 Ita igitur & hoc tēpore reseruatio secundū electionē gratuitam facta est. 3.21.1
6 Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: alioqui gratia iam non est gratia, &c. 3.24.5
16 Quòd si primitiæ sanctæ, sancta etiam massa, & si radix sancta est, etiam rami 4.16.15
17 Quòd si nonnulli rami defracti sūt, tu verò quū esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es 3.1.1
20 Rectè: per infidelitatem defracti sunt, tu verò per fidem stas, ne effertor animo, sed time 2.3.22, & 3.24.6
26 Et ita totus Israel seruabitur, sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & auertet impietates à Iacob 3.3.21
29 Dona & vocatio Dei eiusmodi sunt vt eorum ipsum pœnitere non possit 4.16.14
32 Conclusit Deus omnes in cōtumacia, vt omniū misereretur 2.7.8, & 3.23.11, & 3.24.16
33 O profundas diuitias tum sapientiæ, tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles! 1.17.2, & 3.23.5
34 Quis cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio 3.2.34, & 4.18.19, & 4.19.2
35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei? 3.14.5, & 3.22.3, & 3.23.11
36 Nam ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia 2.8.13
12.1 Precor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalē illum cultū vestrum 3.7.1, & 3.16.3, & 4.18.16
2 Et ne configuremini seculo isti, sed trāsformemini per renouationem mentis vestræ, ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta, ac perfecta 2.1.9, & 4.15.4
3 Prout cuique Deus partitus est mēsuram fidei 4.13.3, & 4.16.4 & 4.17.32
4 Quemadmodum in vno corpore mēbra multa habemus, mēbra autem omnia eandem non habent actionem 3.16.2
6 Siue prophetiam, prophetemus pro proportione fidei 4.18.4, & 4.17.32
7 Siue ministerium, versemur in ministrando: tum is qui docet, in docendo. 4.3.8
8 Tum qui exhortatur, in exhortatione: q distribuit, cū simplicitate: qui præest, cū diligētia: qui miseretur, cū hilaritate 4.3.8, & 4.3.9, & 4.11.1, & 4.20.4
10 Fraterna charitate alii ad alios amandos propensi: honore alii aliis præeuntes 3.7.4
14 Benedicite iis qui vos infectātur, benedicite, inquam, & ne imprecamini 4.20.20
19 Non vosmetipsos vlciscimini, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim, Mihi est vltio, ego rependam, dicit Dominus 4.20.19
21 Ne vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam 4.20.20
13.1 Omnis anima potestatibus supereminentibus subiecta esto, non enim est potestas nisi à Deo: & quæ sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ 3.19.15, & 4.10.3, & 4.10.5, & 4.20.4, & 4.20.7, & 4.20.23
4 Princeps enim Dei minister est tuo bono: quòd si feceris quod malum est, metue: nō enim temere gladium gestat, nam Dei minister est, vltor ad iram ei qui quodcumque malum est fecerit 4.20.10, & 4.20.17, & 4.20.19
5 Quapropter necesse est subijci, nō solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam 3.19.15, & 4.10.3, & 4.20.22
6 Propter hoc enim tributa soluitis: siquidem Dei ministri sunt in hoc ipsum incumbentes 4.20.13
8 Nemini quicquam debete, nisi vt alii alios diligatis: nam qui diligit alterum, Legem impleuit 2.8.53
9 Siquidem illud, Non mœchaberis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, Non concupisces, & siquod aliud est mandatum, in hoc sermone summatim comprehēditur, nēpe, Diliges proximū tuū sicut teipsum 2.8.57
14 Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete, ad explendas cupiditates 3.1.1, & 3.10.3
14.1 Eum qui fide est infirmus, assumite, non tamen ad certamina disputationum 3.19.11
5 Alius quidē æstimat diem præ die, alius autē peræquè æstimat quēuis diē. Vnusquisque in animo suo plenè certus esto 2.8.33
10 Omnes sistemur apud tribunal Christi 1.13.11, & 3.5.8
11 Scriptum est enim, Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi sese flectet omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo 1.13.11, & 1.13.23, & 3.25.7
13 Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: sed hic potius adhibete iudicium vt ne offendiculum ponatis fratri 3.19.11
14 Noui & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse impurum per se, sed ei qui existimat aliquid esse impurū 3.19.8
17 Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium per Spiritum sanctum 2.15.4
22 Tu fidem habes: apud temetipsum habe corā Deo. Beatus qui non cōdemnat seipsum in eo quod approbat 3.19.8
23 Qui verò ambigit si ederit, cōdem-

damnatus est, quoniam nō edit ex fide : quicquid verò ex fide non est, peccatum est 3.5.10, & 3.15.6, & 4.13.17, & 4.15.22
15.1 Debemus nos qui firmi sumus, imbecillitates infirmorū portare, ac non indulgere nobisipsis 3.19.11
5 Deus autem patientiæ, & consolationis author, det vobis vt eodem animo inter vos mutuò affecti sitis, secundùm Iesum Christum 4.2 5
6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deum, ac patrem Domini nostri Iesu Christi 3.20.29, & 3.20.31
8 Illud autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circuncisionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones patrum 3.2.32, & 4.16.15
12 Erit radix Iesse, & qui exurgat ad imperandū Gētibus, in ipso Gentes sperabunt 1.13.13
19 Adeò vt ab Ierusalē & circūiacētibus regionib⁹, vsque ad Illyricū, impleuerim prædicādi Euāgelii Christi mun⁹ 4 3.4
20 Ita porrò ambiens prædicare Euangelium, non vbi nominatus esset Christus Ibid.
25 Nūc autē proficiscor Hierosolymā, ministrās sanctis 4 6.14
30 Precor autem vos, fratres, per Dominum nostrū Iesum Christū, & per charitatē Spiritus, vt mecū certetis vestris pro me apud Deum precibus 3.20.20
16.3 Salutate Priscillam & Aquilam, adiutores meos in Christo Iesu 4 6.14
7 Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos meos, & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo. 4.3.5
20 Porrò Deus pacis princeps conteret Satanā sub pedes vestros citò 1.4.18, & 3.15.5
25 Ex reuelatione mysterii quod à temporibus æternis tacitum fuit 2.9.4
26 Nunc verò factum est manifestum, & per Scripturas propheticas, &c. Ibid.

AD CORINTHIOS.

1.1 PAulus vocatione Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Sosthenes frater, 4.3.10
3 Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo 1.13 13
9 Fidelis Deus per quem vocati estis in cōmunionem Filii ipsius Iesu Christi, &c. 3.5.5
11 Declaratū est mihi de vobis, fratres mei, à domesticis Chloes, quòd lites sunt inter vos 4.1.14
12 Hoc autem dico, vnumquenque vestrum dicere, Ego quidem sum Pauli, &c. 4 13.14
13 Num dispertitus est Christus? num Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomē Pauli baptizati fuistis? 3.5.2, & 4.15.13
20 Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisitor seculi istius? 2.2.20
21 Postquā in Dei sapiētia mūdus nō cognouit Deū ex eius sapiētia, placuit Deo per stultā prædicationē seruare credētes 2.6.1
23 Nos autem prædicamus Christum crucifixū, Iudæis quidem offendiculū, Græcis verò stultitiam 3.24.14
26 Videtis vocationem vestram, fratres, vos videlicet non esse multos sapiētes secundùm carnem, non multos potētes, non multos nobiles 3.23.10
30 Ex ipso autē vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapiētia à Deo, iustitiáque & sanctificatio, &c. 2.15.2, & 2.16.19, & 3 3 19, & 3.4.30, & 3.11.6, & 3.11.12, & 3.14.17, & 3.15.5, & 3.16.1
2.2 Non decreui quicquam scire inter vos nisi Iesum Christum, eúmque crucifixū 1.13.13 & 2.12.4, & 2.12.5, & 2.15.2, & 3.2.1
4 Neque oratio mea, neque prædicatio mea vel sata est in persuasoriis humanæ sapiētiæ verbis, sed in demōstratione spiritualis potētiæ 1.8.1, & 4.1.6, & 4.14.11
5 Ne fides vestra consistat in sapientia hominum, sed in potentia Dei 3.2.35
8 Quā nemo principū huius seculi cognouit, nā si cognouissent, &c. 1.5.12, & 2.14.2, & 4.17.30
10 Nobis autē Deus ea reuelauit per Spiritū suū. Spiritus enim omnia scrutatur, etiā profunditates Dei 1.13.14, & 3.2.34
11 Quis enim hominum nouit ea quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui est in eo? ita etiam ea quæ sunt Dei nemo nouit nisi Spiritus Dei 3.2.34
12 Nos verò nō spiritum mundi accepimus, sed Spiritū qui est ex Deo. vt sciam⁹ quæ Deus est nobis gratificatus 3.2.39, & 4.8.11
13 Spiritualia cū iis que sunt spiritualia coniungentes 4.16.31
14 Animalis autem homo nō est capax eorum que sunt Spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur 2.2.20, & 3.2.34
16 Quis nouit mentem Domini, qui instructurus sit eum? nos autem Christi mentem habemus 1.13.14, & 3.13.4
3.2 Lactis potu vos alui, & non esca: nondum enim poteratis id ferre. Imò ne nunc quidem adhuc potestis 3.19.13
3 Quum enim in vobis sint liuor & cōtentio, & dissidia, nónne carnales estis, & secundùm hominē inceditis? 2.5.4, & 4.1.14
4 Etenim quū dicit quidā, Ego quidē sum Pauli, alter vero, Ego sum Apollo, nonne carnales estis? 4.4.2, & 4.13.14
6 Ego plātaui, Apollos rigauit, sed De⁹ dedit incremētū 4.14.11
7 Neque is qui plātat est aliquid, neque qui rigat : sed Deus qui dat incrementum 2.5.4, & 3.23.14. & 4.1.6
8 Vnusquisque suam mercedem accipiet secundùm suum laborem 3.16.3, & 3.18.1
9 Dei sumus administri : Dei aruum, Dei ædificatio estis 2.5.17, & 4.1.6
11 Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Iesus Christus 3.15.5, & 4.6.6
12 Siquis superædificet super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam 3.5.9
13 Cuiusque opus manifestū fiet: dies enim declarabit. nam per ignem retegetur, &c. Ibid.
14 Si cuius opus manebit, quod superædificauerit, mercedem accipiet Ibid.
15 Si cuius opus exustum fuerit, dānū faciet, ipse verò seruabitur, ita tamē vt per ignē Ibid.
16 An nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? 3.6.3, & 1.16.2, & 3.25.7, & 4.3.1, & 1.13.15
19 Sapientia mundi huius, stultitia est apud Deū. Scriptū est enim, Carpit sapientes cum sapientia ipsorum 1.5.8, & 2.2.20
21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia nanque vestra sunt 4 19.7
4.1 Sic de nobis reputet homo vt de ministris Christi, & dispēsatoribus mysteriorum Dei 4.3.6, & 4.8.1
4 Nullius rei mihi cōscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus is est qui me diiudicat 3.12.2, & 3.17.14
5 Ne ante tēpus quicquam iudicate, vsquedum venerit Dominus, qui & illustraturus est occulta tenebrarū, & manifesta faciet consilia cordium 3.12.4
7 Quis te discernit? quid autem habes quod non acceperis? quòd si etiam accepisti quid gloriaris, vt qui nō acceperis? 2.5.2, & 3.7.4, & 3.24.12
15 In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui 4.1.6
5.1 Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi scortatio, que ne inter gentes quidem nominatur, &c. 4.1.14
2 Et vos inflati estis, ac non potius luxistis, vt tolleretur è medio vestri qui facinus hoc patrauit 4.1 15
4 Vobis & meo Spiritū in no-

mine Domini nostri Iesu Christi congregati, cum potestate Domini nostri Iesu Christi 4.11.5, & 4.12 4
5 Eiusmodi, inquam, homo tradatur Satanæ, ad interitũ carnis, vt spiritus saluus sit die illo Domini Iesu 4.12.5, & 4.12.6
6 An nescitis paululo fermenti totã massam fermentari? 4.12.5
7 Etenim Pascha nostrũ pro nobis sacrificatum est, nẽpe Christus 4.12.13, & 4.18.3
11 Siquis quũ frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra, aut conuiciator, ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi, inquam, ne edatis quidem 4.1.15, & 4.12.5
12 Quid enim mea interest etiã de extraneis iudicare? nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? 4.11.5
6.6 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque sub infidelibus 4.20.21
7 Iam omnino impotentia in vobis est, quòd iudicia habetis inter vosmetipsos 4.1.14
9 An ignoratis iniustos non esse Dei hæreditatem possessuros? 3.4.21, & 3.24.10
10 Ne errate, neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi, neque molles, neque qui concumbunt cũ masculis, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæreditatem possidebunt 3.4.21
11 Iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per Spiritum Dei nostri 1.13.14, & 3.1.1, & 3.6.3, & 3.14.6, & 3.24.10
13 Escæ ventri destinatæ sunt, & venter escis: Deus autẽ & hunc & eas abolebit 3.25.8, & 4.13.9, & 4.19.7
15 An ignoratis corpora vestra esse mẽbra Christi? 3.6.3, & 3.25.8, & 4.17.9
19 An ignoratis corpus vestrum esse tẽplum Spiritus sancti qui est in vobis, quẽ habetis à Deo, &c. 1.13.15, & 3.3.9, & 3.25.7, & 4.3.1
20 Nam empti estis pretio: glorificate igitur Deũ in corpore vestro & in spiritu vestro, quæ sunt Dei 2.17.5, & 3.25.7
7.2 Sed propter fornicationem, suam quisque vxorem habeat, & propriũ quæque virũ habeat 2.8.43
3 Vxori vir debitam beneuolentiam reddat: similiter autẽ & vxor viro 4.12.16
5 Ne fraudate alius alium, nisi siquid ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursum simul conuenite, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram Ibid.
7 Velim omnes homines esse vt etiã ipse sum: sed vnusquisque proprium donũ habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita 2.8.42
9 Quòd si se nõ cõtinent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere, quã vri 2.8.43, & 4.13.17
14 Maritus infidelis, sanctificatus est vxori, & vxor infidelis sanctificata est viro: alioqui certè liberi vestri impuri essẽt: nunc autẽ sancti sunt 2.1.7, & 4.16.6, & 4.16.15, & 4.16.31
18 Circuncisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei 4.14.24
21 Seruus vocatus es? ne tibi sit curæ: sed si potes etiã liber fieri, potius eo vtere 4.20.1
23 Pretio empti estis, ne estote serui hominum 4.20.32
31 Qui vtuntur mũdo hoc, vt nõ abutentes. præterit enim species huius mundi 3.10.1, & 3.10.4, & 4.19.7
34 Quæ est innupta, curat ea quæ sunt Domini, vt sit sancta cum corpore, tum spiritu, &c. 2.8.43
35 Hoc autem dico vestro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, &c. 4.10.2
8.1 Cæterùm de iis quæ idolis immolãtur, scimus nos omnes scientia esse præditos 4.10.22
5 Etiamsi sint qui dicantur dii & in cælo & in terra 1.13.11
6 Nobis tamẽ vnus est Deus Pater ille, à quo omnia & nos in ipso: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum 1.13.11, & 2.3.6, & 2.14.3, & 2.15.5
9 Sed videte nequo modo potestas illa vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt 3.19.11, & 4.10.22
9.1 Nónne sum Apostolus? nónne sum liber? nonne Iesum Christum Dominum nostrum vidi? nónne opus meum vos estis in Domino? 3.14.15, & 4.1.14, & 4.17.17, & 4.17.29
2 Sigillum Apostolãtus mei estis in Domino 4.1.6
5 Annon habemus potestatem sororem vxorem circũducendi, vt reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? 4.12.25
12 Atqui nõ vsi fuimus iure isto: sed omnia sustinemus, nequid remoremur Euangelium Christi 3.14.15
16 Væ autem mihi est, nisi Euãgelizem 4.3.6
19 Quum liber sim ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci, vt plures lucrifaciã 3.19.12
20 Et fact⁹ sũ Iudæis vt Iudæ⁹, vt Iudæos lucrifaciã, &c. 4.19.26
22 Factus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifaciam: omnibus factus sum omnia, vt omnino aliquos seruẽ 3.19.12
10.1 Nolim autem vos ignorare, fratres, Patres nostros omnes sub illa nube fuisse, & omnes per mare transiisse, &c. 2.10.5
2 Et omnes in Mosen baptizatos esse nube & mari 4.15.9
3 Et omnes eandem escam spiritualem edisse 4.14.23, & 4.18.20
4 Et omnes eundem potum spiritualem bibisse. Bibebant enim ex sequente spirituali petra: Petra verò erat Christus 1.13.10, & 2.9.1, & 4.14.26, & 4.17.15, & 4.17.21, & 4.17.22
5 Sed plerosque illorum non approbauit Deus, prostrati sunt enim in deserto 4.14.24
11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: scripta autem sunt ad nostri admonitionẽ, in quos fines seculorum occurrerunt 2.10.5, & 3.2.22
12 Itaque qui sibi videtur stare, videat ne cadat 3.2.40, & 3.24.6
13 Tẽtatio vos non cepit nisi humana 3.20.46
16 Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne communio sanguinis Christi est? panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi est? 4.17.10, & 4.17.15, & 4.17.22, & 4.17.38, & 4.18.8
17 Quoniam vnus panis, vnum corpus multi sumus, nam omnes vnius panis sumus participes 4.17.14
23 Omnia mihi licent, at non omnia cõferunt: omnia mihi licent, at nõ oĩa ædificãt 3.19.12
25 Quicquid in macello venditur, edite, nihil interrogantes propter conscientiam 3.19.11
28 At siquis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum est, ne edite, propter illum qui indicauit, & propter conscientiam 3.19.16, & 4.10.4
29 Conscientiam autẽ dico, non tuam, sed illius alterius 3.19.11, & 4.10.4
31 Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite 3.20.44
32 Estote sine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Ecclesiæ Dei 3.19.12
11.4 Omnis vir orans aut prophetans operto capite, dedecorat caput suum 4.19.26
5 Omnis verò mulier orans & prophetans nõ operto capite, dedecorat caput suum 4.10.29
7 Vir nõ debet velare caput: cũ is imago sit & gloria Dei: at mulier gloria viri est 1.15.4
16 Quòd siquis videtur contentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei 4.10.31
20 Itaque quum conuenitis in vnum, hoc nõ est Dominicam cœnam edere 4.18.12
22 Num

22 Num domos non habetis ad edendum & bibēdum? aut Ecclesiam Dei contēnitis? 4.10.29
23 Ego accepi à Domino quod & tradidi vobis 4.17.35, & 4.17.50
24 Et gratiis actis fregisse, ac dixisse, Accipite, edite, hoc meū est corpus quod pro vobis frāgitur, hoc facite ad mei recordationem 4.17.1, & 4.17.20
25 Itidem & poculum, postquam cœnasset, dicendo, Hoc poculum est nouū illud Testamentum per meū sanguinem, &c. 4.17.20
26 Quotiescunque ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiatis, vsquequo venerit 4.16.30, & 4.17.37
28 Probet aūt quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.40
29 Nam qui edit & bibit indignè, damnationem sibi ipsi edit & bibit, nō discernens corpus Domini 4.1.15, & 4.16.30, & 4.17.33, & 4.17.34, & 4.17.40
31 Etenim si nosipsos diiudicaremus, non puniremur 3.3.18
32 Sed quum punimur, à Domino erudimur, ne cum mundo condemnemur 3.4.23, & 3.8.6
12.3 Notum vobis facio, nullum per Spiritū Dei loquētem, dicere Iesū anathema, &c. 2.2.20
6 Et discrimina facultatū sunt, sed idem est Deus efficiens eas omnes in quibusuis 2.3.6, & 2.3.9
8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii verò sermo cognitionis, per eundem spiritum 4.3.11
10 Alii verò genera linguarum, alii verò interpretatio linguarum 1.13.14, & 3.2.9
11 Sed omnia hæc efficit vnus ille & idem Spiritus distribuēs priuatim illa singulis, sicut vult 1.13.14, & 4.13.3
12 Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnius multa quum sint, vnum sunt corpus: ita & Christus 1.13.16, & 3.7.5, & 3.16.2, & 4.17.22
13 Per vnum Spiritū nos omnes in vnū corpus baptizati sumus siue Iudæi, siue Græci, &c. 4.14.7, & 4.15.15, & 4.16.22
25 Vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idem curent alia pro aliis 3.20.20
28 Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò doctores, deinde constituit potestates, deinde dona sanationū, opitulationes, &c. 4.3.8, & 4.11.1, & 4.20.4
31 Sed ambite dona potiora. Et porro iter ad excellētiam vobis indicabo 3.2.9
13.1 Si linguis loquar hominum & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans, aut cymbalum tinniens 2.5.4
2 Et si habeam totam fidē, adeo vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum 3.18.8
3 Et si insumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum vt comburar, charitatem autem non habeam, hoc nihil mihi prodest 4.13.13
4 Charitas patiēs est, comis est, charitas non inuidet, charitas non agit perperam, non inflatur, 3.7.2. 3.7.5, & 3.7.6
9 Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus 3.2.20
10 Postquam aduenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est abolebitur 3.2.13
12 Cernimus nūc per speculū & per ænigma, tūc autem coram cernemus 3.22.11, & 4.18.20
13 Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc: maxima autem harum charitas 3.18.8
14.15 Quid est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia, &c. 3.20.5, & 3.20.32
16 Quandoquidem si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est Amen ad tuam gratiarum actionem? &c. 3.20.33
29 Prophetæ autē duo aut tres loquantur, alii diiudicent 4.8.9, & 4.9.13
30 Quòd si quid alii patefactum fuerit assidenti, prior taceat 4.1.12
34 Mulieres vestræ in conuentibus, sileant: nec enim permissum est eis vt loquantur, &c. 4.10.29
40 Omnia verò decenter & ordine fiant 2.8.32, & 3.20.29, & 4.3.10, & 4.10.27, & 4.10.30
15.6 Postea visus est amplius quàm quingentis fratribus semel, &c. 3.25.3
10 Amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum est 2.3.12, & 4.1.6
12 Quòd si Christus prædicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidā inter vos, non esse resurrectionem mortuorum? 3.25.7, & 4.1.14
13 Nam si resurrectio mortuorū non est, Christus quoque non est excitatus 3.25.3
14 Quòd si Christus non est excitatus, inanis videlicet est prædicatio nostra, inanis autem etiā est vestra fides Ibid.
16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque nōn est excitatus 2.13.2
17 Quòd si Christus non est excitatus, inanis, &c. 2.13.2, & 2.16.13
19 Si in hac solū vita speramus in Christum, miserrimi omnium hominū sumus 3.9.6, & 3.18.4
20 Nunc autem Christus excitatus est ex mortuis: & primitiæ eorum qui obdormierunt factus est 2.16.13
21 Quia per hominem mors, per per hominem quoque resurrectio mortuorum 2.1.6
22 Sicut in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes viuificabuntur 4.16.17
25 Nam oportet eum regnare, vsquequo oēs inimicos subiecerit pedibus eius 2.16.16
28 Postquam verò subiecta ei fuerint omnia, tunc & ipse Filius subiicietur ei, &c. 1.13.26, & 2.8.30, & 2.14.3, & 2.15.5, & & 3.20.42, & 3.25.12
36 Demens, quod tu seminas nō viuiscit nisi mortuum fuerit 3.25.4
39 Nō omnis caro, eadem caro: sed alia quidem caro hominum, &c. 3.25.8
41 Alia gloria solis, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. stella enim à stella differt in gloria 4.19.34
45 Factus est prior homo Adam animal viuens: posterior autem Adam factus est spiritus viuificus 1.15.4, & 3.1.2
46 At spirituale non est prius, sed animale, deinde spirituale 4.16.21
47 Primus homo è terra, terrenus: secundus homo ipse Dominus è cælo 2.12.7, & 2.13.2, & 2.13.4, & 4.17.25
50 Caro & sanguis non possunt regni Dei hæreditatem consequi, &c. 4.16.17
51 Ecce, mysterium vobis dico, non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur 2.16.17, & 3.25.8
52 Momēto & iactu oculi, ad vltimam tubam, (canet enim tuba) & mortui suscitabūtur incorrupti, & nos mutabimur 2.16.17
53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium, induere incorruptam naturam, &c. 3.25.7
54 Quum autē hoc corruptioni obnoxiū induerit incorruptā naturā, & mortale hoc induerit immortalitatem 3.25.10
16.2 Primo quoq; die hebdomadis vnusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit, &c. 2.8.33
7 Nolo vos nūc in transitu videre, sed spero tēporis aliquātum mansurū me apud vos, si Dominus permiserit 1.17.14

II. AD CORINthios.

1.2 Gratia & pax sit vobis à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13

3 Pater ille misericordiarum & Deus omnis consolationis author 3.20.37

6 Siue autem premimur, id fit pro vestra consolatione ac salute, quæ efficitur in tolerantia earundem perpessionum, quibus & nos afficimur: siue consolationem accipimus, id fit pro vestra consolatione ac salute 3.5.4

12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimoniũ videlicet conscientiæ nostræ, quod cũ simplicitate & synceritate Dei, non cum sapientia carnali, &c. 3.2.41, & 3.17.14

19 Dei Filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est 4.17.50

20 (Quotquot sunt promissiones Dei, in ipso sunt Etiã, & in ipso sunt Amen) &c. 2.9.2, & 3.2.32, & 3.20.17, & 4.14.20

21 Qui etiã obsignauit nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris 1.7.4, & 3.1.3, & 3.2.36, & 3.24.1

23 Ego verò testem Deum inuoco in animam meam, me idcirco nondum venisse Corinthum 2.8.24, & 2.8.27

24 Nõ quòd dominemur vestræ fidei, sed quòd administri sumus gaudii vestri, &c. 4.8.9

2.6 Sufficit istiusmodi homini ista obiurgatio à pluribus profecta 3.4.13

7 Vt è contrario potius vos ei cõdonetis, eùmque cõsolemini, nequo modo redundante tristitia absorbeatur vir huiusmodi 4.1.29, & 4.12.8

8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem 4.12.9

16 Nempe, odor mortis ad mortem his, illis verò odor vitæ ad vitam, &c. 2.5.5

3.3 Dum palàm fit vos esse epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non atramento, &c. 2.8.57

5 Non quòd idonei simus ex nobisipsis, ad cogitandum quicquam velut ex nobis, &c. 2.2.25, & 2.2.27, & 2.3.6

6 Qui etiam fecit vt idonei essemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed spiritus: nam litera occidit, spiritus autem viuificat 1.9.3, & 2.7.29, & 3.1.4, & 4.1.6, & 4.14.11

7 Quòd si mortis ministeriũ literis informatũ in saxis, fuit gloriosum, adeò vt nõ possent intueri filii Israel, &c. 2.7.7

8 Qui non potius ministerium spiritus erit gloriosum? 1.9.3

9 Nam si ministerium condẽnationis fuit gloriosum, multo magis ministerium iustitiæ abundat gloria 4.3.3

14 Itaque occalluerunt mentes eorum. nam vsque ad diem hodiernum in lectione veteris Testamenti manet non retectũ velamen illud, (quod per Christum tollitur) 2.10.23

15 Sed ad hunc vsque diem quũ legitur Moses, velamen cordi eorum impositum est ibid.

17 Dominus verò, Spiritus ille est, vbi autem Spiritus ille Domini, ibi libertas 2.2.8

18 Nos aũt oẽs retecta facie gloriam Domini vt in speculo intuẽtes, in eandẽ imaginẽ trãsformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini Spiritu 1.15.4, & 1.15.5, & 3.2.20, & 3.3.9

4.4 In quibus Deus huius seculi excæcauit mentes, id est infidelibus, ne irradiet eos lumen Euãgelii gloriæ Christi, qui est imago Dei 1.14.13, & 1.14.18, & 1.18.2, & 2.4.1

6 Deus q. dixit vt è tenebris lux splendesceret, is est qui splenduit in cordibus nostris, &c. 2.9.1, & 3.2.1, & 4.1.5, & 4.3.3

7 Habemus autẽ thesaurum hũc in testaceis vasculis, vt eius virtutis præstantia sit Dei, & non ex nobis 4.1.5, & 4.3.1

8 Dum in omnibus premimur, at nõ coarctamur: hæsitamus, at non prorsus hæremus 3.8.9, & 3.15.8

9 Persecutionem patimur, sed in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus 3.15.8

10 Quolibet mortificationẽ Domini Iesu in corpore circunferentes, vt etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat 3.15.5, & 3.15.8, & 3.18.7, & 3.25.3, & 3.25.7

13 Quia habemus eundem Spiritũ fidei, secundùm illud quod scriptum est, Credidi, & ideo loquutus sum, &c. 3.2.35

5.1 Scimus enim nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros 3.25.6

2 In hoc enim suspiramus, expetẽtes domicil o nostro, quod è cælo est, superindui 3.9.5

4 Non cupimus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas in vita 1.15.2, & 3.9.5

5 Qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus 2.9.3, & 3.2.36

6 Confidentes igitur semper, & scientes nos aduenas esse in corpore, peregrè absumus à Domino 1.15.2, & 3.2.14, & 3.9.4, & 3.25.1, & 3.25.6

7 Per fidem enim incedimus, nõ per aspectum 3.2.14

8 Cõfidimus aũt, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominũ ire habitatũ 1.15.2

10 Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, &c. 1.13.11, & 1.15.2, & 3.18.1, & 3.25.7

18 Hæc autem omnia sunt ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, &c. 3.2.29, & 3.5.5, & 3.11.4, & 4.6.3

19 Deus erat in Christo, mũdum recõcilians sibi, nõ imputando eis peccata ipsorum, &c. 2.12.4, & 2.17.2, & 3.2.32, & 3.4.25, & 3.11.22, & 3.14.11, & 4.1.22

20 Itaque nomine Christi legatione fungimur, velut Deo vos precante per nos 2.4.17, & 4.1.22, & 4.3.1

21 Fecit enim vt qui non nouit peccatum, pro nobis peccatũ esset, vt nos efficeremur iustitia Dei in eo 2.16.5, & 2.16.6, & 2.17.2, & 3.5.2, & 3.11.11, & 3.11.22, & 3.11.23

6.8 Per gloriam & ignominiam, per conuitia & laudes 3.8.8

16 Vos tẽplum estis Dei viuentis 1.13.15, & 3.6.3, & 3.16.2

7.1 Has igitur quũ habeamus promissiones, dilecti, purgemus nosipsos ab omni inquinamẽto carnis ac spiritus, &c. 1.15.2, & 2.5.11, & 2.9.3, & 3.16.2, & 3.25.7

10 Nam qui secundùm Deum est dolor, is resipiscentiam efficit ad salutem, cuius nunquam pœniteat: at mũdi dolor mortem efficit 3.3.7, & 3.4.2

11 Ecce enim istuc ipsum, quod secundùm Deum tristitia affecti fuistis, quantum in vobis effecit studium! &c. 3.3.15

8.11 At nunc etiam illud ipsum facere absoluite: vt sicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adsit ipsum perficere ex eo quod habetis 2.5.8

16 Gratia autẽ sit Deo qui cordi Titi indidit idem studium pro vobis ibid.

17 Quod tum exhortationem illam gratam habuit, &c. ibid.

9.6 Qui serit parcè, parcè etiam metet, & qui serit benignè, benignè etiam metet 3.18.6

7 Quisque sicut præoptat corde, ita agat, nõ ex tristitia aut necessitate nam hilarem datorem diligit Deus 3.16.3

12 Nam subministratio oblationis istius non solùm supplet sanctorum inopiam, &c. 3.7.5

10.4 Arma militiæ nostræ nõ carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionem, &c. 4.8.9, & 4.11.5, & 4.11.10

6 Et paratũ habemus quo vindicemus omnẽ contumaciam, postquã impleta fuerit vestra obedientia 4.6.3

8 Nam si amplius etiam quippiam glorier de potestate nostra quã dedit nobis Dominus ad ædi-

ad ædificationem, &c. 4.8.1
11.14 Neque id mirum: ipse enim Satanas transformatur in Angelum lucis 1.9.2, & 4.12.12
12.2 Noui hominē in Christo ante annos quatuordecim (an in corpore nescio: an extra corpus nescio, Deus nouit) raptū in tertium vsque cælum 1.9.1, & 1.14.4, & 4.3.3
4 Raptū fuisse in Paradisum, & audisse ineffabilia verba, quæ nō liceat homini loqui 1.14.4
7 Et ne excellentia reuelationū supramodū efferrer, datus est mihi surculus infixus carni, & angelus Satan, &c. 1.14.18, & 3.3.14, & 4.17.34
8 Super hoc ter Dominū rogaui, vt abscederet à me 1.13.20
9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea, &c. vt potentia Christi inhabitet in me 1.3.13, & 1.13.20, & 3.3.14
21 Ne iterum, vbi venero, me deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos, &c. 3.3.18, & 4.1.27
13.4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamen ex potentia Dei. nam & nos infirmi sumus cum eo, &c. 2.13.2, & 2.14.6, & 2.16.13
5 Vos ipsos tētate annon sitis in fide, vos ipsos probate: annon agnoscitis vosmetipsos, videlicet Iesum Christum in vobis esse? nisi reprobi estis 3.2.39
10 Ex potestate quam dedit mihi Dominus ad ædificationem, at non ad destructionem 4.8.1
13 Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei & communicatio Spiritus, &c. 3.1.2

AD GALATAS.

1.1 PAulus Apostolus nō ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum 4.3.13, & 4.3.14
2 Quique mecū sunt oēs fratres, Ecclesiis Galatiæ 4.1.14
3 Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo 1.13.13
6 Miror vos ita citò deserto eo qui vocarat vos in gratiam Christi, trāsferri in aliud Euangelium 4.1.27
8 Sed etiamsi nos, aut Angelus è cælo euangelizet vobis præter id quod vobis euāgelizauimus, anathema esto 4.9.12
16 Retegere Filium suū in me, vt euangelizarem ipsum inter gentes, &c. 3.22.7
18 Deinde tribus pòst annis redii Hierosolymam, vt viserem Petrum, & mansi apud eū dies quindecim 4.6.7, & 4.6.14
2.1 Deindè interiectis annis quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymam vnà cum Barnaba, assumpto simul & Tito 4.6.14
3 Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset Græc⁹, coactus fuit circuncidi 3.19.12
6 Personam hominis Deus non accipit 3.23.10
7 Mihi creditum erat euangelium præputii, sicut Petro circuncisionis 4.6.7
8 Nam qui efficax fuit per Petrū ad Apostolatū circūcisionis, efficax fuit etiam per me erga gentes 4.1.6, & 4.6.7
9 Quúmque cognouissent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Ioannes, &c. 4.6.13
14 Sed quū vidissem eos nō recto pede incedere vt veritati Euāgelii cōgruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, &c. 4.12.3
16 Scientes non iustificari hominem ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi, &c. 3.17.2
19 Ego enim per Legem Legi mortuus sum, vt Deo viuerem 2.16.7
20 Viuo autem nō amplius ego, sed viuit in me Christus, &c. 4.19.35
3.1 Amētes Galatæ, quis vos fascinauit ne obtemperaremus veritati, &c. 1.11.7, & 4.1.27, & 4.18.11
2 Ex operibus legis Spiritū accepistis, an ex fide per auditū percepta 3.2.33, & 4.1.6
6 Sicut Abraham credidit Deo, & imputatum est ei ad iustitiam 3.17.8
8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide iustificaturum gentes, antè euangelizauit Abrahæ 3.11.3
10 Quotquot ex operibus Legis sunt, sub execratione sunt. Scriptum est enim, Execrabilis quisquis nō māserit in omnibus, &c. 2.7.5, & 2.7.17, & 2.16.2, & 3.11.19
12 Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea homo, viuet in ipsis 3.11.18, & 3.11.19
13 Christus nos redemit ab execratione Legis, dū pro nobis factus est execratio, &c. 2.7.15, & 2.8.57, & 2.16.2, & 2.16.6, & 2.16.19, & 2.17.4, & 3.4.27, & 3.11.12, & 3.19.3, & 4.13.21
16 Abrahæ verò dictæ sunt promissiones & semini eius, &c. 2.6.2, & 2.13.3, & 4.14.21
17 Hoc autē dico, pactionem antè confirmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ post annos quadringētos & triginta cœpit, non facit irritam, vt aboleat promissionem 3.11.20
18 Si ex Lege est hæreditas, non iam ex promissione: Abrahæ verò per promissionem gratificatus est Deus hæreditatem 3.11.17
19 Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, &c. 2.14.9, & 2.5.6, & 2.7.2
21 Nū igitur Lex addita est aduersus promissiones Dei? Absit, &c. 3.11.19, & 3.4.6
22 Sed cōclusit Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus 3.4.6
24 Itaque lex pædagogus noster fuit in Christum respiciens, vt ex fide iustificaremur 2.7.2, & 2.7.11, & 2.11.5
27 Nam vos qui in Christo baptizati estis, Christū induistis 3.1.1, & 3.1.3, & 4.14.7, & 4.15.6, & 4.16.21, & 4.19.8
28 Nō est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, nō est masculus ac fœmina. oēs enim vos vnus estis in Christo Iesu 2.11.11, & 4.20.1
4.1 Hoc autē dico, Quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, quamuis sit dominus omniū 2.11.2, & 2.11.5, & 2.11.13
2 Sed sub tutoribus, & curatoribus est vsque ad tēpus quod pater præfinierit 4.10.14
3 Ita & nos quum essemus infantes, sub elementis mundi eramus in seruitutē redacti ibid.
4 At postquā venit plenū tēpus, emisit Deus Filiū suū factu ex muliere, &c. 2.16.5, & 2.7.15, & 2.11.11, & 2.12.7, & 2.13.1, & 2.13.3, & 2.17.5, & 4.20.15
5 Vt eos qui Legi erāt obnoxii, redimeret, vt adoptionem acciperemus 2.7.15, & 3.19.2
6 Quoniā autem estis filii, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba, id est Pater 2.14.5, & 3.1.3, & 3.2.11, & 3.13.5, & 3.20.37
8 Tum quidem ignorantes Deū, seruiebatis iis qui natura non sunt dii 1.4.3, & 1.12.3
9 At nunc cùm cognoscatis Deum, imò potius edocti sitis à Deo, &c. 4.1.27, & 4.10.14, & 4.19.7
10 Dies obseruatis & menses, & tempora & annos 2.8.33
11 Metuo de vobis ne frustra fatigatus sim apud vos ibid.
22 Scriptum est enim, Abrahamum filios duos habuisse, vnum ex ancilla, & vnum ex libera 2.11.9, & 4.2.3
24 Per quæ aliud figuratur: Nam hæ sunt duæ illæ pactiones, &c. 2.11.9
25 Sina enim est mōs in Arabia: pari autem serie respondet ei Ierusalē quæ nūc est, &c. 3.2.6
26 Sublimis verò illa Ierusalē, libera est, quæ est mater omnium nostrum 4.1.1
28 Promissionis filii sumus secūdum Isaac 4.16.12
30 Eiice ancillam & filium eius 3.18.2
5.1 In libertate igitur qua Christus nos liberauit, perstate, &c. 3.19.2, & 3.19.14, & 4.10 8, &

4.10.9, & 4.20.1
4 Quicunque per Legem iustificamini, & à gratia excidistis 3.19.14
5 Nos Spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus 3.2.43
6 In Christo Iesu neque circuncisio quicquam valet, neque præputium, &c. 3.11.20
13 Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres: tantùm ne libertatem, &c. 3.19.11
14 Tota Lex vno verbo completur, isto videlicet, Diliges proximum tuum vt teipsum 2.8.53
17 Caro cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, &c. 2.7.5, & 2.2.27
19 Manifesta sunt opera carnis: quæ sunt, adulterium, scortatio, impuritas, proteruia 2.1.8, & 3.14.1, & 4.15.10
6.10 Dum tempus habemus simus benefici erga omnes, &c. 3.7.6, & 3.20.38
14 A me verò absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mũdus mihi crucifixus est, & ego mundo 2.16.7
15 Nam in Christo Iesu neque circuncisio quicquam valet, neque præputium 4.14.24
17 De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego enim stigmata, &c. 3.18.7, & 3.25.8

AD EPHESIOS.

1.2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo 1.13.13
3 Qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cælis in Christo 3.22.10
4 Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti, &c. 2.3.8, & 2.8.53, & 2.12.5, & 2.16.4, & 3.15.5, & 3.17.15, & 3.19.2, & 3.22.1, & 3.23.12, & 3.24.3, & 3.24.5
5 Qui prædestinauit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, &c. 2.12.5, & 3.11.4, & 3.18.2
6 Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, qua nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto 2.17.2, & 3.2.32, & 3.11.4
7 In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, &c. 3.4.30
9 Patefacto nobis mysterio voluntatis suæ, secũdùm gratuitam suam beneuolentiam, &c. 4.14.2, & 4.19.36
10 Vt in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tũ quæ in cælis sunt, &c. 2.12.5, & 3.20.21
13 In quo sperastis & vos, audito sermone veritatis, id est Euangelio salutis vestræ, &c. 1.7.4, & 2.9.3, & 2.10.3, & 3.1.4, & 3.2.36, & 3.24.1, & 3.24.8
14 Qui est arrhabo hæreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur, &c. 3.24.8
17 Vt Deus Domini nostri Iesu Christi, Pater ille gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ, &c. 2.2.21
18 Vt sciatis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis 3.2.16, & 4.8.11
20 Quam exeruit in Christo, quum excitauit eum ex mortuis, &c. 2.16.15
21 Longè supra omne imperium ac potestatem, & potentiam, & dominium, & omne nomen quod nominatur, &c. 1.14.5, & 2.15.5, & 2.16.15
22 Eúmq; cõstituit caput supra oĩa, ipsi Ecclesiæ 2.15.5, & 4.6.9
23 Quæ est corpus ipsius, & cõplemẽtum eius qui omnia implet in omnibus 2.15.5, & 3.20.38, & 4.1.10, & 4.17.9
2.1 Quum essetis mortui in offensis & peccatis 3.24.10
2 In quibus olim versati estis, vt est vita mundi huius, secundùm principem cui potestas est aeris, &c. 1.14.13, & 1.14.18, & 2.4.1, & 3.24.10
3 Inter quos & nos omnes conuersati sumus, olim in cupiditatibus carnis nostræ, faciẽtes quæ carni ac cogitationibus libebant, eramúsque natura filii iræ, vt etiam reliqui 2.1.6, & 2.1.11, & 4.16.17
4 Sed Deus qui diues est misericordia, propter multã charitatẽ suã qua dilexit nos 3.14.5
5 Quum per offensas mortui essemus, vnà viuificauit nos, &c. 3.5.19
6 Vnáque excitauit, vnáque collocauit in cælis, in Christo Iesu 2.16.16, & 3.15.6, & 3.25.1
8 Gratia estis seruati per fidẽ, idque nòn ex vobis, Dei donum est 3.13.2, & 3.14.11
9 Non ex operibus, nequis glorietur 3.13.2
10 Nam ipsius sumus opus, cõditi in Christo Iesu ad opera bona, &c. 2.3.6, & 3.3.21, & 3.14.5, & 3.15.7, & 3.23.13
11 Memẽtote vos quõdam gẽtes in carne, qui dicebamini præputium, &c. 4.14.12, & 4.16.15
12 Vos, inquam, illo tẽpore fuisse absque Christo, alienos à Repub. Israelis, &c. 1.4.3, & 1.5.12, & 2.6.1, & 3.24.10, & 4.14.12, & 4.16.3, & 4.16.24
14 Ipse est pax nostra, qui vtraque fecit vnum, &c. 2.7.17, & 2.11.11, & 3.2.28, & 3.2.32, & 3.13.4, & 4.16.13
16 Et vt vtrosque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, &c. 2.17.2
19 Non igitur amplius estis hospites, & inquilini, sed conciues, &c. 3.25.1
20 Superstructi super fundamẽtum Apostolorum & Prophetarum, &c. 1.7.2, & 4.2.1, & 4.2.4, & 4.6.5
21 In quo totum ædificium congruenter coagmẽtatum crescit vt sit templum sancti in Domino 3.15.5, & 3.16.2
3.2 Siquidem audiuistis dispensationem gratiæ Dei quæ data est mihi apud vos 4.14.2
7 Cuius factus sum minister ex dono gratiæ Dei, &c. 3.22.7
10 Vt nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus quæ in cælis sunt, &c. 1.18.3, & 2.11.12, & 3.24.16
12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, &c. 3.2.15, & 3.13.5, & 3.20.12
14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi 3.2.15
15 Ex quo tota familia in cælis, & in terra nominatur 2.14.7
16 Vt det vobis, pro diuite sua gloria, vt fortiter corroboremini, &c. 2.12.5
17 Et inhabitet Christus per fidem cordibus vestris 2.9.3, & 2.12.5, & 4.17.5
18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, &c. 2.12.5, & 3.2.14, & 3.14.10
19 Et cognoscere charitatem illam Christi, omni cognitione superiorem, &c. 2.12.5
4.2 Tolerãtes alii alios per charitatem 4.12.11, & 4.12.13
3 Studẽtes seruare vnitatem Spiritus per vinculũ pacis. ibid.
4 Vnũ est corpus & vnus Spiritus, &c. 4.1.3, & 4.3.1, & 4.6.10
5 Vnus Dominus, vna fides, vnũ Baptisma 1.13.16, & 4.2.5
7 Sed vnicuique nostrum data est gratia, &c. 2.15.5, & 3.1.2, & 4.6.10
8 Quum ascendisset in sublime, captiuam duxit captiuitatem, &c. 1.13.11, & 2.16.16
10 Qui descendit, ipse est etiã q ascẽdit, lõgè supra oẽs cælos, &c. 2.16.14, & 4.3.2, & 4.6.10
11 Dedit igitur ipse alios quidem, Apostolos, alios verò, Prophetas, &c. 4.1.1, & 4.1.5, & 4.3.4, & 4.6.10, & 4.8.12
12 Ad coagmentationem sanctorum, ad opus ministerii, &c. 4.1.5, & 4.3.2
13 Donec euadamus omnes in vnitatem fidei, &c. 4.14.8
14 Vt ne simus amplius pueri, qui fluctuemus & circunferamur quouis vento doctrinæ, &c. 4.3.1
15 Sed veritatem sectãtes cũ charitate, prorsus adolescamus in eum, &c. 2.16.15, & 3.1.1, & 3.1.3, & 4.3.1, & 4.6.9, & 4.17.9
16 Ex quo totum corpus con-

gruēte: coagmentatū, & compactum per omnes suppeditatas commissuras, &c. 2.13.19 & 4.6.9
17 Hoc itaque dico, & obtestor per Dominū, ne amplius versemini, &c. 2.3.1
18 Cogitationē habētes obscuratam, & abalienatū, &c. Ibid.
20 Vos non ita didicistis Christum 3.2.6, & 3.6.4
22 Nēpe deponere quod ad pristinam conuersationem attinet, veterem illum hominem, &c. 3.3.8, & 3.6.4
23 Renouemini Spiritu mentis vestræ 2.1.9, & 2.3.1, & 3.3.8, & 3.7.1
24 Et induite nouum illum hominem, qui secundùm Deum conditus est, &c. 1.15.4
27 Neque date locum diabolo 1.14.18
28 Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius laboret &c. 3.24.10
30 Et ne tristitia afficite Spiritum illum sanctum Dei, per quem, &c. 2.5.8,
5.1 Estote igitur imitatores Dei, vt filii dilecti 3.6.3
2 Versamini cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum &c. 2.17.5, & 4.19.23
6 Ne quisquam vos seducat inanib. sermonibus, propter hæc enim. &c. 3.2.27
8 Eratis olim tenebræ, nunc aūt lux in Domino, &c. 3.16.2, & 3.24.10
14 Excitare, qui dormis, & surge à mortuis & illucescet tibi Christus 2.5.9
23 Quoniam vir est caput vxoris, vt & Christꝰ est caput Ecclesiæ 3.6.3, & 4.6.9
25 Et semetipsum exposuit pro ea 4.1.17, & 4.8.12
26 Vt eam sanctificaret, purgans, &c. 3.3.11, & 3.6.3, & 4.1.13, & 4.15.2, & 4.16.22
27 Vt sisteret eam sibi gloriosam, idest Ecclesiā nō habentē maculam, &c. 3.3.11, & 4.1.10.
28 Ita debēt viri diligere suas vxores, vt sua ipsorum corpora, &c. 4.19.35
29 Nullus enim vnquam suam ipsius carnē odio habuit, imo enutrit, ac fouet eam, sicut & Dominus Ecclesiam Ibid.
30 Membra sumus corporis eius, ex carne eius, &c. 2.12.2, & 2.12.7, & 2.1.3, & 4.17.9
32 Mysterium hoc magnum est, loquor autem de Christo & Ecclesia 4.12.24
6.1 Liberi, auscultate in Domino parentibus vestris, &c. 2.8.36, & 2.8.38, & 4.20.29
4 Et vos patres ne prouocate liberos ad iram, &c. 4.20.29
9 Apud eum nullus est personæ respectus 3.23.10
10 Quod superest, fratres mei, corroboremini per Dominum, 2.5.8
12 Non est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, &c. 1.14.13. & 1.17.8
13 Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, &c. 1.14.13, & 2.5.11
16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia, &c. 3.2.21, & 3.20.12
18 Omni prece & supplicatione, precantes omni tempore per Spiritum, &c. 3.20.5. & 3.20.7, & 3.20.12
19 Et pro me, vt mihi detur sermo ad apertionē oris meicum libertate 3.20.20

AD PHILIPPENSES.

1.1 PAulus & Timotheus serui Iesu Christi, &c. 4.3.7, & 4.3.8
4 Sēper in omni precatione mea pro omnibus vobis, &c. 2.2.25
6 Persuasum habens hoc ipsum, fore vt q cœpit in vobis opus bonum, &c. 2.3.6, & 3.18.1, & 3.24.6
19 Secundùm intentam expectationē & spem meā, quòd nulla in re pudefiam, sed cum omni libertate, &c. 3.2.43
23 Coarctor enim vtrinque, cupiens migrare, & esse cū Christo 3.9.4
29 Vobis enim datū est in Christi negotio, non solùm in eum credere, &c. 2.17.5
2.2 Explete meum gaudiū, vt itidem sitis affecti, eadē charitatem habentes, &c. 4.2.5
3 Nihil gerite per cōtentionē aut per inanem gloriā, sed ex modestia, &c. 3.7.4
5 Itaque is sit affectus in vobis qui fuit in Christo Iesu 4.2.5
6 Qui quum esset in forma Dei, nō duxit rapinam, &c. 1.13.11, & 1.13.24
7 Ipse se exinaniuit, forma serui accepta, similis hominibus factus, &c. 1.13.24, & 2.13.2, & 2.16.5, & 4.17.25
8 Ipse se summisit, factus obediēs vsque ad mortem, &c. 2.13.2, & 2.14.3, & 3.15.8, & 4.14.21
9 Quapropter & Deus ipsum in summam extulit sublimitatē, ac donauit nomen, &c. 2.11.12, & 2.13.2, & 2.15.5, & 2.16.15, & 2.17.6
10 Vt ad nomen Iesu omne genu se flectat, &c. 1.13.24, & 2.11.12, & 2.14.3, & 3.5.8
12 Dilecti mei, sicut semper obedistis, non vt in præsentia mea solùm, &c. 2.5.11, & 3.2.23, & 3.18.1
13 Deus is est qui efficit in vobis vt velitis, & vt efficiatis, &c. 2.2.27, & 2.3.6, & 2.3.11, & 2.5.11, & 3.2.23, & 3.11.12
15 Vt sitis irreprehensi & synceri, filii, inquam, Dei, inculpati, &c. 3.17.15
17 Quinetiam si pro libamento offerar, super Lottia sacrificioque fidei vestræ gaudeo & gratulor omnibus vobis 3.2.6
20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui verinatè res vestras curaturus sit 4.6.15
21 Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærunt, non quæ Christi Iesu Ibidem.
3.5 Hebræus ex Hebræis: religione Pharisæus 3.24.10
6 Quod ad zelum attinet, persequens Ecclesiā, &c. 3.24.10
8 Quinetiam omnia duco damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei, &c. 3.11.13, & 3.25.2
10 Vt cognoscam eum, & vim resurrectionis ipsius, &c. 2.16.13, & 3.8.1, & 3.15.8, & 3.25.2
12 Nedum vt iam metam apprehēderim aut iam perfectus sim sed, &c. 4.8.16
14 Vnum autem ago, ea quidem quæ à tergo sunt obliuiscens, &c. 3.14.13, & 3.25.1
15 Quotquot perfecti sumus, hoc sentiamus, quòd siquid aliter sentitis, &c. 3.2.4, & 4.1.12
20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiā Seruatorem expectamus, &c. 3.25.2, & 4.17.27, & 4.17.29
21 Qui transformabit corpus nostrum humile, &c. 3.25.3, & 3.25.4, & 3.25.8, & 4.17.29
4.3 Et rogo te quoque, socie germane, opitulare ipsis, vt quæ in Euangelio, 3.24.9
6 De nulla re solliciti estote: sed omni in re precibus & supplicatione, &c. 3.20.28, & 3.20.40
12 Noui autem deprimi, noui etiam abundare, vbique & in omnibus initiatus sum, &c. 3.10.5, & 3.19.9
18 Expletus sum, inquam acceptis ab Epaphrodito, quæ à vobis, &c. 4.18.16

AD COLOSSENSES.

14 AVdita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos 2.10.3, & 3.18.3
5 Propter spem sepositam vobis in cœlis, &c. 3.18.3, & 3.25.1
9 Propterea & nos, ex quo die id audiuimus, non desinimus pro vobis orare, &c. 2.2.25
10 Et crescentes in agnitionem Dei 2.2.25
12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit, &c. 3.22.1
13 Qui liberauit nos à potestate tenebrarum, &c. 3.15.6
14 In quo habemus redemptionem per sanguinē ipsius, &c. 2.17.5, & 3.4.30, & 3.15.5
15 Qui est imago Dei inconspicui, primogenitus omni rei creatæ 2.2.20, & 2.6.4, & 2.

12.4,& 2.12.7,& 2.14.2,&2.14.5
16 Nam per cũ condita sunt omnia, quæ in cœlis sunt & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, &c. 1.14.10,& 2.12.7
18 Estque caput corporis Ecclesiæ 2.12.7,& 4.6.9
20 Et pace per sanguinem eius facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum, inquam, tum quæ in terra, tum quæ in cœlis 1.14.10,& 2.17.2,& 3.4.27,& 3.15.5
21 Itaque vos quondam abalienatos & hostes, mente operibus,&c. 2.16.2,& 3.14.6
22 Nunc tamen recõciliauit vos in corpore illo carnis suæ, &c. 2.16.2
24 Nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, &c. 3.5.3,& 3.5.4,& 4.12.5
26 Mysterium absconditum à seculis, & ætatibus, nunc autem illud est patefactum sanctis eius 2.11.12,& 2.7.17,& 3.2.14,& 4.14.2
2.2 Vt consolationem accipiant eorum corda, ipsis charitate compactis,&c. 3.2.14
3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis abscon diti 2.12.4,& 2.15.2,& 3.2.13,& 3.11.4,& 3.11.12,& 4.8.7, & 4.10.8,& 4.18.20
8 Videte nequis sit qui vos deprædetur per philosophiam, &c. 4.10.8,& 4.10.24
9 Nam in illo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter 1.13.13,& 3.11.5
10 Et estis in eo completi qui est caput omnis imperii ac potestatis 1.14.5,& 4.6.9
11 In quo etiam circuncisi estis, circuncisione quæ sit sine manibus,&c. 4.14.24,& 4.16.11
12 Consepulti cum eo per Baptismum,&c. 3.25.8,& 4.15.5,& 4.16.21
13 Vósque mortuos in peccatis, & præputio carnis vestræ, &c. 2.7.17
14 Delcto quod aduersum nos erat rituum chirographo, &c. 2.7.17,& 2.17.5,& 3 4.25
15 Expoliata imperia ac potestates traduxit palàm, triumphatis illis per eam 2.16.6
16 Nequis igitur vos damnet ob cibum vel potum, aut respectu diei festi, &c. 2.8.33
17 Quæ sunt vmbra rerum futurarum, at corpus est Christi 2.7.16,& 2.8.31,& 4.14.22, & 4.14.25
19 Neque obtinẽs caput, ex quo totum corpus per commissuras & cõpages suppeditatum, &c. 2.15.1
20 Si itaque mortui cum Christo, liberi estis ab elemẽtis mũdi, &c. 4.10.9,& 4.10.13, & 4.19.7
21 Ne attigeris, neque gustaris, 4.10.13
23 Quæ rationẽ quidẽ habent sapientiæ, in cultu volũtario, &c. 4.10.11,& 4.10.24,& 4.13.2
3.1 Itaque si resurrexistis cum Christo, superna quærite, &c. 3.6.3,& 4.17.36
2 Superna curate, non terrestria 4.17.36
3 Mortui estis, & vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo, &c. 2.16.7, & 2.16.13,& 3.25.1
5 Mortificate igitur membra vestra terrestria, scortationem, impuritatem,&c. 2.16.13
6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces 3.2.27
9 Ne mentimini alius aduersus alium, cùm exueritis veterem, &c. 3 3.9
10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur,&c. 1.15.4,& 2.12.6,& 3.3.9
11 Vbi non est Græcus & Iudæus Circuncisio & Præputium, barbarus, &c. 4.20 1
14 Adhæc autem omnia induimini charitate,&c. 2.8.53. & 3.18.8,& 4.13.13
16 Docendo, & commonefaciendo vos mutuò Psalmis, hymnis &c. 3.20.32
20 Liberi, auscultate parentibus 2.8.37
24 Scientes vos à Domino recepturos mercedem hæreditatis, &c. 3.18.2
25 Neque est personarum respectus 2.23.10
4.3 Precantes simul etiã pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis, &c. 3.20.20
17 Et dicite Archippo, Vide vt ministerium quod accepisti, &c. 4.3.7

I. AD THESSALONIcenses.

2.18 IDeo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus)&c. 1.17.11
19 Nam quæ est nostra spes aut gaudium, aut corona de qua glorier?&c. 3.25.10
3.5 Quamobrem etiam ego non amplius ferẽs vestri desideriũ, misi eum vt cognoscerẽ fidem vestram,&c. 3.20.46,& 4.1.6
12 Faxit autem Dominus abundetis & exuberetis mutua inter vos,&c. 2.5.6
13 Vt corda vestra inculpata stabiliat in sanctimonia coram Deo,&c. 3.17.15
4.3 Hæc est voluntas Dei, nempe sanctificatio vestra 3.16.2
7 Nõ enim vocauit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationẽ 3.16.2,& 3.19 2,& 3.23.13
15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui, qui reliqui erimus in aduentu Domini, nõ præueniamus eos qui obdormierint 3.25 8
16 Nam ipse Dominus cum hortationis clamore, & voce Archangeli ac Dei tuba, descendet e cælo, & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primum 1.14.6,& 2 16.17
17 Deinde nos viui qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubibus in occursum Domini in aera & ita semper cum Domino erimus 2.16.17
5.2 Ipsi enim penitus scitis diem illum Domini, vt furem in nocte, ita venturum esse 4.17.3
9 Non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum 3.16 2
17 Indesinenter orate 3.20.7,& 3.20.28
18 In omnibus gratias agite. hæc enim est voluntas Dei per Christum Iesum erga vos. 3.20.28
19 Spiritum ne extinguite 1.9.3,& 2.5.11
20 Prophetias ne pro nihilo habete 1.9.3
23 Deus autem pacis author, sanctificet vos totos, & integer vester spiritus, anima & corpus inculpatè in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur 3.6.5,& 3.17.15,& 3.25.7

II. AD THESSAlonicenses.

1.4 NOs ipsi de vobis gloriamur apud Ecclesias Dei, id est, de tolerantia vestra, & fide in omnibus persequutionibus vestris & oppressionibus quas toleratis 3.2.11
5 Quæ res manifesto est indicio iusti iudicii Dei, vt digni censeamini regno Dei, pro quo etiã ista patimini 3.2.11,& 3.18.7
6 Iustum est apud Deum, vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem 3.9.6,& 3.18.7,& 3.25.4
7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem nobiscum, quum patefiet Domin⁹ Iesus de cœlo cũ Angelis potentiæ suæ 3.18.7
9 Qui pœnam pendent æternã ex tii, damnati à præsente Domino, & potente ipsius gratia 3.25.12
10 Cum venerit vt glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus(quòd fides habita sit testimonio nostro apud vos) in die illo 3.25.10
11 Cuius etiam rei gratia precamur semper pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione Deus noster,& compleat omnem suæ bonitatis gratuitam beneuolẽtiam, & opus fidei potenter 2.5.8,& 3.2.35
2.3 Nequis vos seducat vllo modo. non enim adueniet dies Christi quin venerit defectio

pelus, & resectus fuerit homo ille sceleratus, filius inquam ille perditionis 4.9.7
4 Sese opponens & efferens aduersus quicquid dicitur Deus, aut numen: adeò vt in templo Dei tanquam Deus sedeat, &c. 4.2.12, & 4.7.25, & 4.7.29, & 4.9.4
9 Illum inquam, cuius aduetus est ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & signis, & prodigiis mendacibus 1.14.17
11 Propterea igitur Deus mittet illis efficaciam deceptionis, vt credant mendacio 1.14.17, & 1.18.2, & 2.4.5
12 Vt damnentur omnes qui non crediderũt veritati, sed acquieuerunt in iniustitia 1.18.2, & 2.4.5
13 Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos ab initio ad salutẽ per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati 3.1.4
14 Quò vocauit vos per Euangelium nostrum ad obtinendã gloriam Domini nostri Iesu Christi 2.10.3
3.6 Denuntiamus autem vobis fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt subducatis vos ab omni fratre qui inordinatè se gerit, &c. 4.1.26
10 Etiam quum essemus apud vos, hoc denũtiabamus vobis, quòd siquis nolit operari, etiã non edito 4.16.29
12 Iis autem qui sunt istiusmodi, denuntiamus, & eos obsecramus per Dominum nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pane vescantur 4.1.26
14 Quòd siquis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate, & ne cõmercium cum eo habete, vt eum pudeat 4.12.5
15 Neque vt inimicum ducite, sed admonete vt fratrem 4.12.10

I. AD TIMOTHEVM.

1.5 Finis mandati est charitas ex puro corde & cõscientia bona, & fide non simulata 2.5.6, & 2.8.51, & 3.2.12, & 3.19.16, & 4.10.4
9 Sciens legem iusto positam nõ esse, sed Legis cõtemptoribus, & iis qui subiici nesciunt, impiis, &c. 2.7.10
13 Me, inquam, qui prius eram blasphemus, & persequutor & iniuriosus, sed mei misert' est, nam ignorans id faciebam fidei expers 3.3.22
15 Iesus Christ', in mundũ venit, vt seruaret peccatores, quorũ primus sum ego 2.12.5
17 Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honor sit & gloria 1.13.11, & 1.13.24
19 Retinens fidem & bonam cõscientiam, qua repulsa, nõnulli fidei naufragium fecerunt 3.2.12
2.1 Adhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones, pro quibusuis hominibus 3.20.19, & 4.20.23
2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitutis: vt tranquillam, & quietam vitam degamus, cum omni pietate & honestate 4.20.5, & 4.20.23
4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire 3.24.15
5 Vnus Deus, vnus etiã mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus 2.12.1, & 2.17.5, & 3.20.17, & 3.20.20, & 4.12.25
6 Qui semetipsum dedit redemptionis pretium pro quibusuis, Christus inquam testimonium illud suis temporibus destinatum 2.17.5, & 3.4.30
8 Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollentes, absque ira & disceptatione 3.20.29, & 3.25.7, & 4.19.2
3.2 Oportet igitur Episcopum irreprehensum esse, vnius vxoris virum, vigilantẽ, sobrium, compositum, hospitalem, aptum ad docendum 4.3.12, & 4.4.7, & 4.4.10, & 4.5.2, & 4.12.23, & 4.12.24
9 Tenentes mysterium fidei cum pura conscientia 3.2.13, & 4.19.36
15 Quæ est Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentum veritatis 4.1.10, & 4.2.1, & 4.2.10, & 4.8.12
16 Et sine controuersia magnum est pietatis mysterium, Deus conspicuus factus est in carne 1.13.11, & 4.14.2
4.1 Spiritus autem disertè dicit, fore vt posterioribus temporibus desciscãt quidam à fide, spiritibus deceptoribus attendentes, ac doctrinis dæmoniorum 4.9.14
2 Docentes mendacium per hypocrisim, quorum conscientia cauterio resecta est 4.9.14
3 Prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere à cibis quos Deus creauit ad participãdum cum gratiarum actione, fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem 4.9.14, & 4.12.23
4 Nam quicquid creauit Deus, bonum est, nec quicquam reiiciendum est, si cum gratiarum actione sumatur 3.19.8
5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces 3.19.8, & 3.20.28
6 Innutritus in sermonibus fidei, bonæque doctrinæ quam assectatus es 3.2.15
8 At pietas ad omnia vtilis est, vt quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ 2.9.3, & 3.2.28, & 3.20.44
10 Idcirco etiam fatigamur & probris afficimur, quòd speramus in Deo viuo, qui est conseruator omnium hominum, maximè verò fidelium 3.8.8
13 Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, interim dum venio 1.9.1
14 Ne negligito donum quod in te est, quod datum est tibi ad prophetandum, cum impositione manuum presbyterii 4.3.16, & 4.19.28
5.9 Vidua allegatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor 4.13.9
12 Ex eo damnandæ, quòd primam fidem reiecerint 4.13.18
17 Qui benè præsunt presbyteri duplici honore digni habẽtor, maximè qui laborant in sermone & doctrina 2.8.35, & 4.11.1
20 Eos qui peccant, coram omnibus argue, vt & reliqui timeant 4.12.3
21 Obtestor in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, & electorum Angelorũ, vt hæc serues, absque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando 1.14.9, & 1.14.16, & 3.23.4
22 Manus citò ne cui imponito, neque communicato peccatis alienis 4.3.12, & 4.3.15
6.4 Is turget nihil sciens, sed insaniens circa quæstiones ac verborum pugnas, ex quibus nascitur inuidia, lis, maledicentiæ, suspiciones malæ 1.13.5
10 Siquidem radix omnium malorũ est amor pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberrarunt à fide, & seipsos transfixerunt doloribus multis 3.2.11
16 Qui solus immortalitatem habet, lucẽ inaccessam habitans, quem vidit nemo hominum neque videre potest: cui honor, & robur æternum, Amen 1.16.3, & 1.18.3, & 3.2.1
17 Iis qui diuites sunt in hoc seculo, denuntia ne efferantur animo, neque spem ponant in diuitiis incertis, sed in Deo viuo, qui præbet nobis omnia copiosè ad fruendum 3.18.6
20 Timothee, depositum serua, & auersare profanos de rebus inanibus clamores, & oppositiones falsò nominatæ scientiæ 1.16.8

II. AD TIMOTHEVM.

1.1 Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, secundum

promißionem vitæ, quæ est in Christo Iesu 2.9.3
6 Suggero tibi vt exuscites donum Dei quod est in te per impositionem manuum mearum 4.3.16
9 Qui seruauit nos & vocauit vocatione sancta, non ex operibus nostris, sed ex suo proposito & gratia, &c. 2.12.5, & 3.14.5, & 3.22.3, & 4.1.26
10 Patefacta nunc est per illustrem illum aduentum Seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit, ac immortalitatem per Euangelium 2.9.2, & 3.25.1
12 Quam ob causam & hæc patior, neque erubesco, noui enim cui crediderim, & mihi persuasum est illum posse depositum meũ in illum diem seruare 3.2.37, & 3.25.4
14 Præclarum depositum serua per Spiritum sanctum qui inhabitat in nobis 3.2.33
18 Det ei Dominus vt inueniat misericordiam apud Dominũ in die illo 3.25.10
2.10 Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria æterna 3.5.4
12 Si cum eo mortui sumus, cum eo etiã viuemus: si toleramus, & cum eo regnabimus 3.15.8
13 Si infidi sumus, ille tamen fidus manet, negare seipsum nõ potest 1.4.2, & 3.20 36
16 Profanos clamores de rebus inanibus cohibe: ad maiorem enim procedent impietatem 3.2.13
19 Solidũ tamen Dei fundamentum stat, habens sigillum hoc, Nouit Domin⁹ qui sint sui, &c. 3.22.6, & 4.1.2, & 4.1.8
20 In magna domo non tantùm sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea ac testacea, & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus 3.15.8
25 Cum lenitate erudito eos qui contrario animo sunt affecti, ecquando det eis Deus vt resipiscentes agnoscant veritatẽ 1.14.18, & 3.3.21, & 3.24.15
26 Et elapsi ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis sanitatem recipiant, ad præstandam illius voluntatem 1.14.18, & 3.3.21
3.7 Semper discentes, sed quæ nũquam ad cognitionem veritatis venire poßint 3.2.5
8 Quemadmodum Iannes & Iãbres restiterunt Mosi, ita & hi resistũt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem 3.2.13
16 Tota Scriptura diuinitus est inspirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia 1.9.1, & 2.7.14
17 Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus 1.9.1
4.1 Obtestor igitur ego te corã Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos, in illustri illo suo aduentu & regno suo 2.16.17
8 Quod superest, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi Dominus in illo die, iustus ille iudex 3.18.5, & 3.25.4
6 In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt 4.6.15

AD TITVM.

1.1 Paulus seruus Dei, Apostolus autem Iesu Christi, secundùm fidem electorum Dei, & agnitionẽ veritatis, quæ est secundùm pietatem 3.2.12, & 3.22.10
5 Huius rei causa reliqui te in Creta, vt quæ reliqua sunt pergas corrigere, & constituas oppidatim presbyteros, sicut ego tibi mandaui 4.3.7, & 4.3.8, & 4.3.15
6 Siquis est inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fideles, &c. 4.3.12, & 4.12.23
7 Oportet Episcopum inculpatum esse, tanquam Dei dispensatorem, &c. non turpiter lucri cupidum 4.5.19
9 Tenacem fidelis illius sermonis, qui ad doctrinam facit, vt poßit etiam exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes conuincere 4.3.6
13 Testimonium hoc est verum: quam ob causam redarguito eos præcisè, vt sani sint in fide 3.2.13
15 Omnia quidem pura puris: pollutis autem & infidelibus nihil est purum, &c. 3.19.9, & 4.13.9, & 4.17.40
2.2 Vt senes sobrii sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, tolerantia 3.2.13
11 Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus 2.12.4, & 3.7.3, & 3.16.2, & 4.1.26
12 Erudiens nos vt abnegata impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter, instè, & piè viuamus in præsenti seculo 3.16.2, & 3.25.1
13 Expectantes beatã illam spem & illustrẽ illum aduentũ gloriæ magni illius Dei, ac Seruatoris nostri, nẽpe Iesu Christi 3.9.5, & 3.16.2
3.1 Suggere ipsis, vt sese subiiciãt principatibus, ac potestatibus obtemperent, vt ad omne opus bonum sint parati 4.20.23
4 Postquam bonitas, & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, seruauit nos 2.5.17, & 3.14.5, & 4.1.26
5 Non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia, per lauacrum regenerationis, &c. 1.13.14, & 2.5.17, & 3.4.25, & 4.15.2, & 4.15.5, & 4.16.20, & 4.17.22
7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes efficeremur secundũ spẽ vitæ æternæ 3.15.6
9 Stultas autem quæstiones & genealogias, & contentiones ac pugnas legales cohibe: sunt enim inutiles & vanæ 2.12.5

AD HEBRAEOS.

1.1 Deus multis vicibus, multisque modis olim loquutus Patribus per Prophetas 2.9.1, & 2.15.1, & 4.8.7
2 Vltimis hisce diebus loquutus est nobis per Filium 1.13.7, & 4.8.7, & 4.18.20
3 Qui cùm sit splendor gloriæ, & character personæ illius, sustineátque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, &c. 1.13.2, & 1.13.12, & 1.16.4, & 2.2.20, & 2.14.3
4 Tantò præstantior factus Angelis, quantò excellentius præ illis sortitus est nomen 1.14.9
6 Adorent eum omnes Angeli Dei 1.13.11, & 1.13.23
10 Et tu in initio Domine, terrã fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli 1.13.11, & 1.13.23, & 1.13.26
14 Nónne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerii causa mittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis? 1.14.9, & 3.20.23
2.5 Non Angelis subiecit mundum illum futurum de quo loquimur 1.14.9
9 Sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem, vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret 1.13.6, & 2.16.7
11 Nam & qui sanctificat & qui sanctificantur, ex vno sunt omnes, quam ob causam non erubescit fratres ipsos vocare 2.13.2
14 Vt per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc est diabolum, &c. 1.14.18 2.13.1, & 2.13.2, & 3.11.12
15 Et liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitã obnoxii

ob noxii erant seruituti 2.16.7

16 Nō enim videlicet Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ assūpsit 1.14.5, & 2.13.1, & 2.13.2

17 Debuit per omnia fratribus similis fieri, vt misericors esset, & fidelis pontifex in iis quæ apud Deum agenda forent 2.13.1, & 2.16.12, & 2.16.19

3.14 Christi participes facti sumus, si modo principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem vsque 3.2.16

4.9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei 2.8.29

14 Habentes igitur Pontificem magnū, qui penetrauit cælos, Iesum Filiū Dei, teneamus hāc professionem 2.7.2, & 4.14.21

15 Non habemus Pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum, sed tentatum in omnibus similiter absque peccato 2.12.4, & 2.12.7, & 2.13.4, & 2.16.12, & 4.17.24

16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad opportunum auxilium 3.20.12, & 3.20.17

5.1 Omnis autem Pontifex ex hominibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis quæ apud Deum agenda sunt, vt offerat donaria & victimas pro peccatis 2.12.4

4 Neque sibiipsi quisquam sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, sicut & Aaron 4.3.10, & 4.15.22, & 4.18.9, & 4.18.14

5 Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit vt fieret Pōtifex, &c. 1.14.21, & 4.18.2

6 Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedec 4.19.28

7 Qui in diebus carnis suæ, quū deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clamore valido ac lachrymis obtulisset, & exauditus esset ex metu 2.16.11

8 Quanuis Filius esset, tamen ex iis quæ passus est, didicit obedientiam 3.8.1

10 Cognominatus à Deo Pontifex, secundum ordinem Melchisedec 4.18.2

6.4 Nam fieri non potest vt qui semel fuerint illustrati, gustauerúntque donum cæleste, & participes fuerint Spiritus sancti 3.2.11, & 3.3.21, & 3.3.23

6 Si prolabantur vt denuò renouentur per resipiscentiam, &c. 3.3.21

10 Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & laboriosæ charitatis, quam exhibuistis ipsius nomini 3.18.7

13 Deus enim pollicitus Abrahæ quum non posset per quenquā maiorem iurare, iurauit per seipsum 2.8.25

16 Homines quidem iurant per eum qui sit maior, atque indè omnis controuersiæ finis, est iusiurandum ad confirmationem adhibitum 2.8.27

7.3 Sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum neque vitæ finem habens, sed assimulatus Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum 4.19.28

7 Porrò sine vlla controuersia id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur 4.18.2

11 Si cōsummatio per Leuiticum Sacerdotium erat, &c. 2.11.4

12 Mutato igitur Sacerdotio, necesse est vt Legis quoque mutatio fiat 3.4.4, & 4.6.2

17 Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec 4.18.2

19 Nihil enim sanctificauit Lex, sed adiecta spes melior, per quam appropinquamus Deo 2.7.17, & 2.11.4

21 At hic cum iureiurando per eum qui dixit ei, Iurauit Dominus, & nō pœnitebit eū, Tu es Sacerdos in æternū, &c. 4.18.2

22 Tanto potioris fœderis sponsor factus est Iesus ibid.

24 Et iste, propterea quòd in æternum manet, perpetuum habet sacerdotium 2.15.6

25 Vnde & seruare prorsus potest eos qui per ipsum accedūt ad Deum 2.16.16

8.1 Cæterum eorum quæ dicimus hæc summa est: Talem nos habere Pontificem, qui consedit ad dextram throni maiestatis illius cælestis 2.16.15

5 Vide, inquit, vt facias omnia ad exemplar quod ostensum est tibi in monte 2.7.1

6 At nunc noster ille Pontifex eo excellētius ministeriū sortitus est, quo præstantioris est fœderis intercessor, &c. 2.16.12

9.1 Habebat quidem etiam prius fœdus constitutos religioni ritus, & sanctuarium mundanum 4.14.21

7 In secundum autē, semel quotannis solus Pontifex, non sine sanguine quē offert pro seipso & pro populi erratis 2.7.17, & 2.15.6

8 Hoc declarante Spiritu sancto, nondum patefactā fuisse viam ad sacrarium, priore tabernaculo adhuc consistente ibid.

9 Quo dona sacrificiaque offeruntur, quæ non possunt conscientia sanctificare cultorem 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.25

11 Adueniens autē Christus Pontifex futurorum, &c. 2.16.16, & 4.14.21, & 4.18.2

12 Neque per sanguinē hircorū & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sacrarium 2.17.4, & 4.18.3

13 Nam si sanguis taurorum & hircorum & cinis iuuencæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem 2.17.4

14 Quanto magis sanguis Christi qui per Spiritum æternum seipsum obtulit, inculpatum Deo, purgabit, &c. 2.16.6, & 3.16.2, & 4.14.21

15 Itaque ob id noui fœderis Mediator est, vt morte intercedente, 4.17.4, & 2.7.17

16 Nam vbi testamentū est, mors intercedat necesse est testatoris 4.18.5

22 Et omnia ferè secundùm Legē sanguine purificantur, & absque sanguinis effusione non fit remissio 2.15.6, & 2.17.4

26 Sed nunc semel in consummatione seculorum ad abolendū peccatū, per immolationē sui ipsius patefactus est, &c. 4.18.3

27 Et sicut illud statutum est hominibus vt semel moriantur, postea verò iudicium 2.16.17, & 3.25.8

28 Ita & Christus semel oblatus vt multorum peccata tolleret: altera vice absque peccato cōspicietur iis, qui ipsum expectant ad salutem 3.25.2

10.1 Lex enim vmbram obtinens futurorum bonorum, non expressam formam rerum, iis hostiis quas singulis annis easdē assiduè offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare 2.7.16, & 2.7.17, & 2.11.4, & 4.14.23

2 Alioqui non desiissent offerri, propterea quòd qui sacrificassent, ac semel purgati essent, nullorum peccatorum amplius sibi conscii essent 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.25

4 Non enim potest sanguis taurorum & hircorū auferre peccata 4.14.25

7 Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libro scriptum est de me) vt faciā, Deus voluntatem tuā 2.16.5

8 Quum superius dixisset, Sacrificiū & oblationem & holocautomata & hostiam pro peccato noluisti, neque approbasti, quæ iuxta Legem offeruntur: tum dixit, Ecce adsum, vt faciam, Deus, voluntatem tuam ibid.

10 Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel factam 3.6.3, & 4.18.3

14 Vnica enim oblatione consecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur 3.5.2, & 4.18.3

19 Quū igitur fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrariū per sanguinem Iesu 3.20.20

20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum, hoc est per carnē suam 3.20.18

26 Si verò peccauerim° post acceptā cognitionē veritatis, nō adhuc pro peccatis reliqua est hostia 3.3.21, & 3.3.23, & 4.18.3
27 Sed horrēda quædā expectatio iudicii, & ignis feruor qui deuoraturus est aduersarios 3.25.12
29 Quanto (putatis) acerbiore supplicio dignus cēsebitur, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus, profanū duxerit, & Spiritum gratiæ contumelia affecerit 3.3.21
35 Patientia vobis est opus, vt vbi voluntatem Dei præstiteritis, reportetis promissionē 3.2.37
11.1 Est autem fides, illud quod facit vt extent quæ sperātur, & quod demonstrat quæ non videntur 3.2.41, & 3.25.1
3 Per fidem intelligimus constructū fuisse mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non sint ex apparentibus facta 1.6.1, & 1.5.13, & 1.16.1
6 Atqui fieri non potest vt quisquam ei sine fide placeat. Nam qui accedit ad Deū, hunc credere oportet esse Deum, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt 3.11.15, & 3.14.4, & 3.10.49
7 Per fidem diuinitus admonitus Noe de iis quæ nondum videbantur veritus, &c. 3.2.30
9 Per fidē cōmoratus est in terra promissa vt alien°, &c. 2.10.13
17 Abrahā quum tentaretur, obtulit Isaac per fidem, vnigenitum, inquā, illum obtulit is qui promissiones exceperat 3.19.6
21 Adorauit baculo innix° 1.11.15
12.3 Reputate igitur quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus sese contradictionem, ne animis deficientes, fatiscatis 3.3.15
5 Et obliti estis exhortationis, quæ vobis tāquā filiis loquitur, Fili mi, ne negligito castigationē Domini neque deficias animo cùm ab eo argueris 3.4.32
8 Quòd si estis absque castigatione, cuius participes sunt omnes, nempe spurii estis, & non filii 3.8.6
9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & eos reueriti sumus: annon multò magis subiiciemur Patri spirituum, & viuemus? 1.15.2
17 Scitis eum etiam postea quum vellet hæreditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse, non enim reperit pœnitentiæ locum, quamuis eum lachrymis benedictionem illam exquisiisset 3.3.24
18 Non enim accessistis ad contrectabilem montem, & incensum ignem, & turbinē & caliginem, & procellam 2.11.9
22 Sed accessistis ad mōtem Sion, & ciuitatem Dei viui, Ierusalem cœlestem, & myriadas Angelorum 1.14.9
23 Commentum & concionē primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem vniuersorum Deum 3.25.6
13.4 Honorabile est inter quosuis coniugium, & cubile impollutum: scortatores autem & adulteros damnabit Deus 4.9.14, & 4.12.25, & 4.13.3
8 Iesus Christus heri & hodie idem est, & in secula 3.10.4
15 Per ipsum igitur assiduè offeramus Deo sacrificium laudis, id est fructum labiorum confitentium nomini eius 3.20.28, & 4.18.16, & 4.18.17
16 Beneficentiæ verò & communicationis ne obliuiscimini: talibus enim victimis delectatur Deus 3.4.36, & 3.7.5, & 3.15.2, & 4.18.17
17 Obedite ducibus vestris, & obsecundate. vigilant enim ipsi pro animabus vestris, tāquam rationem reddituri 1.15.2

IACOBI I.

1.2 PRo summo gaudio ducite fratres mei, quoties in tētationes varias incideritis. 3.20.46
12 Beatus vir qui tolerat tentationē, quoniā quū probatus erit, accipiet coronā vitæ 3.17.10
13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari. nam Deus tentari malis non potest, nec quenquam tentat 3.20.46
14 Sed vnusquisque tentatur, dū à propria cupiditate abstrahitur & inescatur 3.20.46
15 Deinde cupiditas posteaquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem 3.3.13
17 Omne munus bonum & omne donum est perfectum, supernè descendens à patre luminū, apud quē non est transmutatio, aut conuersionis obumbratio 1.13.8, & 2.2.21, & 4.14.10
21 Quapropter, abiectis omnib° sordibus, & excremento malitiæ, cum lenitate recipite insitum sermonem, qui possit seruare animas vestras 4.17.25
2.5 Nónne Deus elegit pauperes mūdi hui°, vt fierēt diuites fide, cohæredes regni quod promisit^{s}iis à quib° diligitur 3.23.10
10 Quisquis totā Legē seruauerit offenderit autem in vno, omnib° tenetur 3.14.10, & 3.18.10
14 Quæ vtilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera verò non habeat? Num potest fides illa eum seruare? 5.2.9, & 3.2.12
19 Tu credis Deū vnum esse, rectè facis, & dæmonia credunt, & horrescunt 3.2.10
21 Abrahā pater ille noster, nónne ex operibus iustificatus est, quum obtulisset Isaac filium suum super altare? 3.17.11
4.3 Petitis & non accipitis, eò quòd malè petatis, vt in voluptate vestra insumatis 3.20.7
6 Sed maiorem offert gratiam, quia dicit, Deus superbis resistit: modestis autem dat gratiā 2.2.10, & 3.12.5
8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Remundate man°, vos peccatores, & purificate corda vos duplices animo 3.3.16
11 Qui damnat fratrem suum, loquitur contra Legem, & damnat Legem: quòd si damnas Legem, &c 4.10.7
12 Vnus est Legislator qui potest seruare & perdere ibid.
14 Qui ignoratis quid futurū sit postero die, quæ est enī vita vestra? vapor enim est, &c. 3.20.28
15 Pro eo quòd dicere debuistis, Si Dominus voluerit, & viuam°, faciem° hoc aut illud ibid.
5.12 Ante omnia, fratres mei, ne iurate neque per cælum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurādum. Sit autem vestrum est, est, & non, non, &c. 2.8.26
13 Affligitur aliquis inter vos? oret. est aliquis æquo animo? psallat 3.20.7
14 Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, &c. 4.19.18, & 4.19.21
15 Et oratio fidei seruabit laborantem, erigétque eum Dominus: quòd si peccata commiserit, remittentur ei 3.20.11
16 Confitemini alii aliis offensas, & orate alii pro aliis, vt sanemini: multum enim valet deprecatio iusti efficax 3.4.6, & 3.4.12, & 3.20.27
17 Elias homo erat iisdem quibus nos obnoxius, & precibus precatus est ne plueret. & nō pluit super terram annos tres & sex menses 3.20.26

I. PETRI I.

1.2 DElectis ex prænotiōe Dei Patris ad sanctificationem Spiritus, per obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi, Gratia vobis & pax multiplicetur 3.1.1, & 3.14.6, & 3.22.6, & 4.15.2
3 Benedictus Deus, & Pater Domini nostri Iesu Christi qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spé viuā per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis 2.16.13
5 Qui virtute Dei custodimini per fidem ad salutē quæ parata est patefieri tēpore vltimo 3.2.42, & 3.18.3

7 Vt exploratio fidei vestræ multo pretiosior exploratione auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur 3.8.4
9 Reportantes mercedem fidei vestræ, salutem animarum 1.15.2, & 2.18.3, & 3.25.1
11 Scrutantes in quem aut cuiusmodi temporis articulum, prænuntius ille qui in ipsis erat, Spiritus Christi, declararet euenturas Christo perpessiones 1.13.18, & 2.9.1
12 Quibus patefactum est eos nō sibi, sed nobis ea administrare quæ nunc annuntiata sunt vobis 2.9.1, & 2.11.6
15 Sed sicut is qui vos vocauit sāctus est, ipsi quoque sācti in omni cōuersatiōe reddamini 3.6.3
16 Sancti estote, nam ego sanctus sum 3.6.2
18 Vt qui sciatis vos non caducis rebus, argento vel auro, fuisse redemptos ex vana vestra conuersatione, ex patrum traditionibus accepta 2.17.5
19 Sed pretioso sāguine, vtpote agni immaculati & incontaminati, nēpe Christi 2.17.5, & 3.6.3
20 Præordinati quidem ante iacta mundi fundamenta, patefacti verò vltimis temporibus propter vos 3.22, & 4.18.20
21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt spes ac fides vestra in Deo esset 2.16.13, & 3.2.1, & 3.2.43
22 Animabus vestris purificatis, auscultando veritati per Spiritum, cum charitate fraterna simulationis experte, &c. 1.13.2, & 2.5.11
23 Renati non est semine mortali, sed ex immortali, per sermonē Dei viui, & manentis in æternum 2.10.7, & 4.1.6, & 4.16.18, & 4.16.31
2.5 Ipsi quoque veluti viui lapides ædificemini, domus spiritualis, &c. 4.6.5, & 4.18.16
9 Vos aūt genus electū, regale sacerdotiū, gens sancta, populus quē sibi Deus vt propriū vēdicat: vt virtutes prædicetis illius qui vos vocauit è tenebris in admirabilem suam lucem 2.7.1, & 3.13.2, & 4.18.17, & 4.19.25
11 Dilecti, precor vt tanquam aduenæ & peregrini abstineatis a carnis cupiditatibus, quæ militant aduersus animam 1.15.2
13 Subiecti estote cuiuis humanæ ordinationi, propter Dominū: siue regi vt qui supereminent 4.20.23
17 Omnes honorate, fraternitatē diligite, Deum timete, Regem honorate 4.20.7
21 Christus passus est pro nobis, relinquēs nobis exēplar, vt insequeremini vestigia ipsius 3.16.2
24 Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus: cuius vibicibus sanati estis 2.16.6, & 2.17.4, & 3.4.26, & 3.4.27, & 3.4.30, & 4.14.21
25 Eratis velut oues errātes: sed conuersi nunc estis ad pastorē & curatorem animarum vestrarum 1.15.2, & 3.25.6
3.7 Viri similiter vnà versentur vt scientes decet, vasi muliebri vt infirmiori tribuentes honorē, &c. 4.20.29
18 Nā & semel Christus pro peccatis passus fuit, iustus pro iniustis, vt nos ad Deū adduceret, mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu 2.13.2
19 Per quem etiam spiritibus qui sunt in carcere profectus prædicauit 2.16.9
21 Cui nunc correspondens exēplar Baptismi nos quoque seruat (nō quo carnis sordes abiiciuntur sed quo fit vt bona conscientia Deum interroget) per resurrectionem Iesu Christi 3.19.15, & 4.10.3, & 4.14.4, & 4.14.24, & 4.15.2, & 4.16.21
4.3 Satis est nobis quòd anteacto vitæ tempore libidinem gentium patrauerimus, quum incederemus in proteruiis, &c. 3.15.8, & 3.24.11
8 Ante omnia verò charitatem alii in alios propensam habentes: nam charitas operiet multitudinem peccatorum 3.4.31, & 3.4.36
10 Vt quisque accepit donum ita alius in aliū illud subministrātes, vt boni dispensatores variæ Dei gratiæ 3.7.5
11 Si quis loquitur, loquatur vt eloquia Dei 3.8.8, & 4.8.9
17 Nam tempus est quo incipiat iudicium à domo Dei: quòd si primùm incipit à nobis, quis erit finis? &c. 3.4.34
5.1 Presbyteros q inter vos sunt precor, ego vnà presbyter, &c. 4.6.7
2 Pascite Dei gregem qui penes vos est 4.10.7, & 4.6.3
3 Neque vt dominantes cleris 4.4.9, & 4.10.7
5 Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam 3.12.5
6 Submittite igitur vos ipsos potenti manui Dei, vt vos in tempore extollat 3.2.40
7 Omni cura vestra in eū cōiecta, nā illi cura est de vobis 1.17.6
8 Sobrii estote, vigilate, nam aduersarius vester diabolus, tanquā leo rugiens ambulat, quærens quem deuoret 1.14.13, & 1.4.18, & 3.20.46
10 Cæterum Deus omnis gratiæ autor qui vocauit nos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu, paulisper afflictos, is inquā absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet 3.20.46

I I. P E T R I.

1.4 Ex eo quòd nobis maxima & pretiosa promissa donata sunt, vt per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, &c. 3.11.10, & 3.25.10
5 Ad hoc ipsum verò vos omni præterea collato studio, adiicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam 2.5.11
10 Quapropter fratres potius studete vocationem & electionē vestram firmam efficere: hæc enim si feceritis, nunquam impingetis 3.15.8
14 Quum sciam breui futurum, vt deponam hoc tabernaculum meū, sicut Dominus noster Iesus Christus declarauit mihi 3.25.6
19 Et habemus firmissimum sermonem Propheticum, cui rectè facitis quòd attendatis velut lucernæ splendenti in obscuro loco, vsquedum dies illucescat, & lucifer exoriatur in cordibus vestris
21 Non libidine hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu sācto, loquuti sunt sācti Dei homines 1.13.7, & 1.13.18
2.1 Fuerūt & pseudoprophetæ in populo: vt etiam inter vos erunt falsi doctores, &c. 4.9.4
4 Si Deus Angelis qui peccauerant, non pepercit, sed in tartarum detrusos, catenis caliginis tradidit, &c. 1.14.16, & 1.14.19
9 Nouit Dominus pios è tentatione eripere 3.20.46
19 A quo quis superatus est, huic etiā in seruitutē est addictus 2.2.8
3.4 Vbi est pollicitatio aduentus eius? nā ex quo die patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis 3.2.42
8 Vnum autē hoc ne vos lateat, dilecti, Vnum diem apud Dominum, perinde esse vt mille annos, & mille annos vt diem vnum 3.2.42
9 Nolens vllos perire, sed omnes tendere ad resipiscentiam 3.24.15

I. I O H A N N I S.

1.1 Qvod erat à principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & quod manus nostræ tractarunt de Sermone vitæ 2.14.2, & 2.14.7, & 4.17.8
7 Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, cōmunionem habemus cum eo mutuā, & sanguis Filii eius Iesu Christi purgat nos ab omni peccato 2.17.4, & 3.5.2, & 4.14.21
9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra. &c. 3.4.9, & 3.20.9
10 Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum, &c. 3.20.45

2.1 Si quis peccauerit, Aduocatū apud Patrem habemus Iesum Christū iustū 3.4.26, & 3.20.17
2 Ipse enim est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum, sed etiam pro to ius mundi peccatis 2 17 2, & 3.4. 26, & 3.20.20
12 Scribo vobis filioli, quoniam remissa vobis sunt peccata propter nomē eius 2.17.5, & 3.4.26
18 Pueruli, vltimum tēpus adest, & sicut audistis antichristum venturum 4.18.20
19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nā si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum, & c. 3.2.23, & 3.24.6, & 7
20 At vos vnctionem habetis à Sancto illo profectam, & nostis omnia 3.1.4
23 Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet 2.6.4
27 Sed vnctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis, nec necesse habetis, vt quisquā doceat vos: verum sicut vnctio eadem docet vos, &c. 3.1.3
3.1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, nempe vt Filii Dei vocemur: propterea mundus non nouit nos, quia non nouit eum 3.6.3, & 3.20.36
2 Charissimi, nunc filii Dei sumus, sed nondum patefactum est quod erimus: scimus autem fore, vt cum patefactus ipse fuerit, similes ei simus, &c. 2.9. 3, & 3.2.14, & 3.11. 10, & 3. 25. 10, & 4.16.20
3 Et quisquis habet hanc spem in eo sitam, purificat se, sicut & ille purus est 3.16.2
8 Qui committit peccatum, ex diabolo est, quoniam à principio diabolus peccat Filius autem Dei, &c. 1.14.15, & 18, & 19, & 3.15.8
9 Quisquis natus est ex Deo, peccatum non committit, quoniam semē ipsius in eo manet, nec potest peccare, eò quòd ex Deo natus est 2.3.10, & 2.5.11
10 Per hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli, &c. 1.14.19, & 3. 16.2
15 Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nostis nullum homicidam habere vitam æternam in se manentem 2.8.39
16 Per hoc cognouim⁹ charitatē, quòd ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere 2.14.2
20 Nam si nos condemnet cor nostrum, potentior est Deus corde nostro, & nouit omnia 3.4.17
22 Et quicquid petierimus, accipimus ab eo, quoniā præcepta eius custodim⁹, &c. 3.20.7, & 10
24 Qui seruat eius mandata, in eo habitat & ipse in eo: & per hoc nouimus eum habitare in nobis, nempe ex Spiritu quem nobis dedit 3.1.4, & 3.2.39
4.1 Dilecti, ne cuiuis spiritui credite, sed probate spiritus, an ex Deo sint, &c. 4.9.9
3 Quicunque spiritus non confitetur Iesum Christum in carnē venisse, ex Deo nō est 4.17.32
10 In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deū, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum, &c. 2.17.2, & 3 14.6
11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debemus & nos & alii alios diligere 3.16.2
13 Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis 3.1.4, & 3.24.2
18 Metus non est in charitate: expleta charitas foras eiicit metū: quoniā metus cruciatum habet, qui autem metuit, non est perfectus in charitate 3.2.27
19 Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos 2.16.3
5.4 Quicquid natum est ex Deo, vincit mundū, & hæc est victoria quæ vincit mundum, nempe fides nostra 1.18.3, & 2.5.11, & 3.2.21
6 Hic ille est Iesus Christus qui venit per aquā & sanguinem, &c. 4.14.22
7 Tres sunt qui testificātur in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt 1.1.1
8 Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus, & aqua & sanguis, & hi tres in vnum consentiunt ibid.
12 Qui habet Filium habet vitā: qui non habet Filium Dei, vitam non habet 3.14.4, & 3.15.6
14 Et hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum, si quid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire 3.20.5
15 Quòd si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scim⁹ nos habere petitiones quas ab eo petiimus 3.20.52
18 Qui genitus est ex Deo, conseruat seipsum 2.5.11
19 Scimus nos ex Deo esse, & mundū totū in malo iacere 3.2.14
20 Hic est verus Deus & vita æterna 1.13.11, & 26
21 Filioli, cauete vobis ab idolis, Amen 1.11.13

II. IOANNIS.

1.7 MVlti impostores ingressi sunt in mundum, qui nō confitētur Iesum Christum venisse in carne, &c. 4.17 32

IVDAE.

1.6 ET Angeli qui non seruata sua origine reliquerunt suum domicilium, iudicio magni illius diei vinculis æternis sub caligine reseruasse, &c. 1.14.16, & 1.14.19, & 3 25.6
9 At Michael Archāgelus quum aduersus diabolum certans disceptaret de corpore Mosis, nō ausus est impingere illi notam maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus 1.14.8, & 1.14.19

APOCALYPSIS.

2.5 ET qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris per sanguinem suum 4.14.21
6 Et fecit nos Reges & sacerdotes Deo & Patri suo 2.15 6, & 4.18.17
5.13 Et omnem creaturam quæ in cælo est & quæ super terram & sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt omnia, audiui dicentia, &c. 3.5
7.14 Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna, & lauerunt las suas ac dealbarunt in sanguine Agni 3.5.
13.5 Datúmque est ei os loquens magna & blasphemias 4.7.
14.13 Beati posthac mortui, ... quam qui Domini causa moriuntur. Etiam dicit Spiritus, quoniam requiescunt à laboribus suis 3.5.
18.6 Reddite ei sicut & ipse reddidit vobis, & duplicate ei ... plū secundū opera eius 3.
19.10 Et cecidi ante pedes ei vt adorarem eum, sed dixit mihi, Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum ex fratribus tuis qui habent testimonium Iesu. Deum adora 1.12.3, & 1.14.10
20.4 Deinde vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est eis: & animas eorum qui securi percussi sūt pro testimonium Iesu, & propter sermonem Dei, quique nō adorarunt bestiam, neque imaginem eius, neque acceperunt characterem eius in frontibus suis, aut in manibus suis, viuentque & regnabunt cum Christo mille annis
21.27 Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quippiam patrat, sed tantum, &c. 4.16
22.8 Ego verò hæc quū vidissem & audissem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostēdebat 1.12.3, & 1.14
9 Is verò dixit mihi, Vide ne feceris, cōseruus enim tuus sum & vnus fratrum tuorum prophetarum, &c. 1
18 Si quis adiecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto 4.9.2
19 Et si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ huius, auferet Deus partem eius è libro vitæ, &c. ibidem

FINIS.

Biblio ℞ loci ex præfatiõe ad Regẽ Galliæ

Gen. 7. 1. Universum genus humanũ ~~deleuit~~ diluviũ pdidit servato Noë etc. ** 1. b.

Exod. 32. 4. Aaron erravit ** ij. b.

1. Reg. 18. 18. Non ego turbo Israël, sed tu. **. iiij

1. Reg. 22. 12. de 400. illis ꝓphetis et Micha. **. ij. b

2. Reg 19. 12. Ego solus reliquus sum et c. **. ij

Psal. 45. 11. Obliviscere populũ tuũ etc. *. vij. b.

Proverb. 22. 28. Non transgrediaris antiquos terminos quos posuerunt Patres tui. *. vij. b.

29. 18. Ubi deficit ꝓphetia dissipabitur pop. *. iiij. b.

Esa. 1. 3. Bos cognovit possessorẽ suũ etc. *. vj.

8. 12. Ne dicatis conspiratio, ad oĩa etc. **. 1. b.

Ierem. 4. 9. Lex periat a sacerdote etc. **. iij.

18. 18. ꝓphetæ contra Ieremiã. **. iij

Mat. 24. 24. de signis mendacib. *. vij.

28. 20. Ego vobiscũ usq ad cõsummationẽ **. j. b.

Marc. 16. 20. sequentib. signis. *. vj. b.

Luc. 2. 34. Chrs est lapis offensiõis **. iiij. b.

11. 21. Dum fortis armatus custod. **. iij. b.

Ioan. 7. 18. *. vj. b.

8. 50. *. vj. b.

12. 10. Scribis et phar. cõsiliũ inierãt. **. iij.

17. 3. Hæc est vita æterna. *. v. b.

Act. 14. 3. Cum signa et portenta fierẽt. * vj. b.

Ro. 1. 16. Evangeliũ est potentia, **. iiij. b.

4. 25. Qui mortuus est ꝓpter peccata etc. *. vj.

6. 1. & 15. Manebimus in peccato ut gr͞a abundet? **. iiij.

12. 6. Sive ꝓphetia, secundũ analogiam fidei. *. iiij. b.

1. Cor. 3. 21. Oĩa nr͞a sunt, nos autẽ Chr͞i. *. vij. b.

2. Cor. 2. 16. Evangeliũ est odor mortis, ** iiij. b.

11. 14. Satana ovis, transfigurans se in angelũ lucis. *. vij -

Philip. 1. 15. quidam ꝓ invidiam nec syncere evangeliũ prædicabant. **. iiij. b.

2. Thess. 2. 9. de signis & prodigijs mendacib. ✱. v.
Ibid. 2. 11. Iustissima Dei vindicta, ijs qui dilectionem veritatis non receperunt mittere efficaciam illusionis. ✱. vij
1. Tim. 4. 10. Ideo laboramus & probris afficimur quia spem ponimus in Deo vivo. ✱. v. b.
Heb. 2. 4. contestante Deo signis & portentis & varijs virtutib. ✱. vj. b.
11. 7. Per fidem Noë. ✱✱. 1. b.
2. Pet. 3. 16. Indocti & instabiles qui ad suam perniciem etc. ✱✱. iiij.

Vij b

